inv. 253
BIBLIOTECA MITROPOLIEI I.B.
P I-4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVIII
Nr. 1-2
IAN. - FEBR.
1960

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

CUPRINSUL

SCRISORI IRENICE PASTORALE · MESAJE

Telegrame trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul celei de a XII-a aniversări a proclamării Republicii Populare Romîne . . . . . 5— 6

Telegrame de felicitare trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Anului nou 1960 . . . . . 7— 8

Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian de Sfintele Sărbători ale Naşterii Domnului, 1959 . . . . . 9— 13

Telegrame şi scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Naşterii Domnului, 1959, şi Anului nou 1960 . . . . . 14— 30

Schimb de telegrame cu prilejul aniversării zilei de naştere a Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei 31

Schimb de telegrame cu prilejul împlinirii a 15 ani de la alegerea şi înscăunarea Sanctităţii Sale Alexei, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia 32

Schimb de telegrame, cu prilejul zilei onomastice a Sanctităţii Sale Alexei, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia . . . 33

Telegrame trimise de Adunarea Naţională Bisericească . . . . 34— 35

ÎN APĂRAREA PĂCII

Chemarea pentru pace a Prea Fericitului Patriarh Teodosie VI al Antiohiei şi a tot Orientul 46

VIAŢA BISERICEASCĂ

Aniversarea zilei de naştere a Prea Fericitului Patriarh Justinian . . . . . 47— 51

Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XXXVI-a serie de preoţi 52

Sărbătorirea patronilor Institutului Teologic și Seminarului Teologic din București . . . . . 53— 59
Încetarea din viață a Catolicosului Patriarh Melchisedec III al întregii Georgii . . . . . 60 —61
Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare: Patriarhia Ecumenică, Patriarhia Antiohiei, Patriarhia Ierusalimului, Biserica Greciei și Mitropolia Ortodoxă Cehoslovacă . . . . 62— 82

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Mărturii istorice despre monumentele religioase din Bucureștii de altădată, de Preot NICULAE ȘERBĂNESCU . . . . 83—116
Calendar istoric bisericesc . . . . . 117—124

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Povățuiri și îndemnuri duhovnicești. — Spicuiri din pastoralele de Crăciun ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Romîne . . . 125—140
Din înțelepciunea și experiența duhovnicilor de odinioară, de Preot prof. ENE BRANIȘTE . . . . . 141—161

RECENZII

Un tezaur de veche artă romînească, de C. BĂRBULESCU . . 162—164
Însemnări pe marginea unei cărți despre copiștii de manuscrise, de DAN ZAMFIRESCU . . . . . 165—170

PARTEA OFICIALĂ

Regulament pentru organizarea vieții monahale . . . . . 171—183
Lucrările Adunării Naționale Bisericești . . . . . 184—190

ERATA. În paginația acestui număr, s-a strecurat următoarea greșeală: după pag. 35, în loc să urmeze pag. 36, urmează pag. 46. Facem această precizare spre lămurirea cititorilor.

SCRISORI IRENICE
PASTORALE-MESAJE

TELEGRAME
TRIMISE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL CELEI DE A XII-A ANIVERSĂRI A PROCLAMĂRII REPUBLICII POPULARE ROMINE

În plin avînt al muncii creatoare, întregul nostru popor a sărbătorit la 30 decembrie 1959 cea de a XII-a aniversare a proclamării Republicii Populare Romîne. Cu acest prilej, exprimînd sentimentele clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis conducătorilor Statului următoarele telegrame:

Domnului ION GHEORGHE MAURER, Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne

Cu prilejul celei de a XII-a aniversări a Republicii Populare Romîne, exprimăm cele mai alese felicitări Prezidiului Marii Adunări Naționale și Domniei Voastre personal, din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și a Noastră personal, asigurîndu-Vă de dragostea statornică față de Patria noastră scumpă și față de Conducătorii săi, precum și de hotărîrea noastră de a munci din toate puterile pentru înflorirea ei și pentru biruința definitivă a păcii în lumea întreagă.

† *J U S T I N I A N*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Domnului profesor D. DOGARU, secretarul general al Departamentului Cultelor

În pragul Noului An 1960, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și Noi personal, cu bucurie exprimăm domniei voastre și tuturor colaboratorilor ce aveți la conducerea Departamentului Cultelor bune urări de sănătate, pace și ani mulți, pentru promovarea cu noi și fericite rezultate a cooperării dintre Statul nostru de democrație populară și Biserica Ortodoxă Romînă.

† *J U S T I N I A N*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

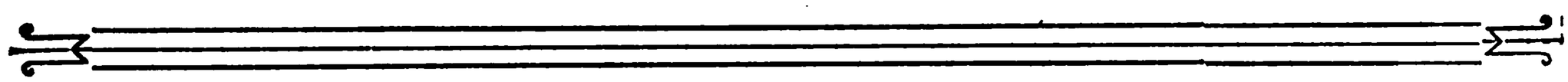

SCRISORI IRENICE
PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
DE SFINTELE SĂRBĂTORI
ALE NAȘTERII DOMNULUI 1959

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului din 1959, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Prea Fericiților Patriarhi ai Bisericilor Ortodoxe Autocefale din lume, scrisori irenice de frățesc salut și de calde urări. Publicăm mai jos cîteva din aceste scrisori care mărturisesc dragostea ce unește pe întîistătătorii scaunelor patriarhicești ale Ortodoxiei întregi.

Scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului ATHENAGORAS al Constantinopolului :

PATRIARHIA ECUMENICĂ
Nr. 771

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Romîne, Frate iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor al Smereniei noastre, D. Justinian, îmbrățișînd frățește pe Prea Fericirea Voastră în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Cu inima plină de simțăminte și impresii sfinte, de pe urma binecuvîntatei noastre vizite făcute Bisericilor Patriarhale și Apostolice ale Răsăritului, Mînăstirii Sfînta Ecaterina de pe Muntele Sinai și biblicului și istoricului Liban, unde pe de o parte ne-am închinat, potrivit dorului pe care întotdeauna l-am avut și dorinței noastre vii și pline de căldură, Locurilor Sfinte ale credinței noastre curate, iar pe de altă parte ne-am întîlnit cu Prea Cinstiții Întîistătători și Frați în Hristos ai acestor Biserici și am întîlnit credință plină de căldură și de devotament la credincioșii fiecăreia dintre Bisericile Ortodoxe, am primit cu multă bucurie și am citit în ședința Sfîntului și Sfințitului Sinod de la noi, cinstita scrisoare frățească, pe care Ne-a trimis-o Nouă prea iubita și mult dorita Voastră Prea Fericire, care ne-a adresat Nouă și Sfintei Biserici de la noi, ca și

turmei credincioase doririle călduroase și bunele urări, cu prilejul Sfintelor și Marilor Sărbători ale Nașterii după trup și ale Botezului în Iordan a Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos, ca și cu prilejul Anului Nou.

Primind cu multă mulțumire urările Iubitei Voastre Prea Fericiri și socotindu-le o bună întărire pentru noi în lupta vieții, cu multă bucurie ne grăbim, prin prezenta, să Vă întoarcem salutul Vostru sărbătoresc și expresiunea dragostei, rugîndu-Ne Celui ce a primit cu nespusă umilință plămada trupului nostru din Pururea Fecioara Maria și Nașterii Lui care a dăruit lumii lumina cunoștinței Mîntuitorului Hristos, să dăruiască mult respectatei și doritei Voastre Prea Fericiri, cinstitei Ierarhii din jurul Vostru, sfințitului cler și turmei credincioase de la Voi, de-a pururea bucuria continuă și neîmputinată a Nașterii Lui, pe care lăudînd și slăvind pe Dumnezeu Tatăl, îngerii din cer au binevestit-o ca fiind mare și comună pentru toți, în Noaptea aceea Sfîntă.

Acela să Vă dăruiască Vouă și lumii întregi, ca Noul An să fie plin de toată bunătatea Lui, de liniște, de pace și de toate darurile și binecuvîntările Lui.

Îmbrățișînd din nou în Hristos Cel ce S-a Născut, pe Prea Fericirea Voastră, rămînem cu dragoste frățească și cu cinstire deosebită,

Al Prea Fericirii Voastre iubitor Frate în Hristos,

† *ATHENAGORAS al Constantinopolului*

Crăciunul anului 1959

Scrisoarea Prea Fericitului HRISTOFOR, Patriarhul Alexandriei și a toată Africa :

HRISTOFOR
Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi
către
JUSTINIAN
Prea Fericitul Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareei Capadociei și Patriarh al Romîniei.
Frate iubit în Hristos, îmbrățișare sfîntă în Hristos Cel ce S-a născut !

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace»

Fie binecuvîntat numele Domnului, Părintele nostru din ceruri, că ne-a învrednicit să stăm iarăși înaintea leagănului Fiului Său întrupat și să ne închinăm Nașterii Lui din Pururea Fecioara Maria și să slăvim cu inima plină de bucurie și de mîngîiere pe Mîntuitorul Hristos Cel culcat în iesle.

Nici progresele științei, nici descoperirile admirabile din timpul din urmă, care minunează pe cei ce au puțină credință, nu au făcut să îna-

inteze cîtuși de puțin bună starea făpturii lui Dumnezeu, ci dimpotrivă au făcut să crească teama și spaima, nimicind liniștea, iar ordinea legală a lumii acesteia și siguranța și pacea sînt puse la încercare mai mult ca altă dată.

Privind de-a pururea spre Peștera din Bethleem, ca spre unicul loc de bucurie și de dulceață, de pace și de mîngîiere, ne întărim cu credință față de orice potrivnicie și vrăjmășie și ne facem puternici datorită izbăvirii noastre, adusă prin dumnezeiesc pogorămînt de Izbăvitorul nostru Iisus Hristos Cel culcat în iesle.

Cîntînd împreună cu îngerii «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace», ne umplem de veselie iarăși și astăzi, adresînd Prea Fericirii Voastre și întregii cete de arhierei din jurul Vostru îmbrățișări călduroase și urîndu-Vă bucuria de la Mîntuitorul Cel născut în peșteră, rămînem frate în Hristos,

† *HRISTOFOR al Alexandriei*

Telegrama Prea Fericitului BENEDICTOS, Patriarhul Ierusalimului:

Prea Fericirii Sale,
Patriarhului JUSTINIAN al Romîniei

BUCUREȘTI

Felicitînd din inimă pe Prea Fericirea Voastră de Sfintele Sărbători ale Crăciunului, Vă doresc sănătate și viață îndelungată spre binele Bisericii și un nou an plin de binecuvîntări cerești.

Patriarh † *BENEDICTOS*

Scrisoarea Sanctității Sale ALEXEI, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii:

Prea Fericirea Voastră și
Iubit întru Domnul Frate,

Cu același cuget al credinței și unitate a iubirii salut pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul Marelui Praznic al Nașterii lui Hristos Domnul nostru și, preaslăvind laolaltă cu Voi pe Mîntuitorul lumii ce s-a născut, Îl rog ca El să înnoiască puterile și viața Voastră, pentru ca să duceți și mai departe, cu puteri crescînde, slujirea Voastră pentru răspîndirea slavei Lui și mîntuirea sufletelor.

Cu frățească întru Hristos către Voi dragoste, rămînem din toată inima al Vostru devotat,

† *A L E X E I*
Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii

Scrisoarea Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Serbiei:

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, locțiitor al Cezareei Capadociei și Patriarh al Romîniei, dorite și iubite întru Hristos frate și împreună-slujitor al smereniei noastre, D. D. Justinian, îmbrățișîndu-vă frățește în Domnul, vă salutăm din toată inima.

«Dumnezeul nădejdii să vă umple de toată bucuria și pacea prin credință...» (Romani XV, 13)

Prin mila lui Dumnezeu, iată că și în acest an ne pregătim să întîmpinăm praznicul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos care prin nașterea Sa ne-a adus bucurie duhovnicească și pace cerească.

Ne rugăm ca Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos să ne binecuvînteze cu pacea Sa pe care a adus-o cu el oamenilor pe pămînt. Ne rugăm de asemenea ca să înmulțească bucuriile duhovnicești la noi și la credincioșii noștri și la Voi și la credincioșiii Voștri, în vremea apropiatului praznic al Nașterii Domnului Hristos și să păzească pacea «a toată lumea».

Cu astfel de gînduri și cu aceste rugăciuni, salutăm pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul Anului Nou 1960 și cu prilejul Nașterii lui Hristos, cu salutarea sfîntă:

Hristos s-a născut!

Rugîndu-ne Domnului Dumnezeu pentru Prea Fericirea Voastră, de Dumnezeu păzitul cler și de Hristos iubitori păstoriții Voștri, ne încredințăm Sfintelor Voastre rugăciuni și rămînem al Prea Fericirii Voastre devotat în Hristos Domnul frate și împreună-slujitor,

† *GHERMAN*
Patriarhul Serbiei

Nr. 141/1959
Belgrad, în Ajunul Crăciunului 1959

Scrisoarea Prea Fericitului MELCHISEDEC III, Patriarhul Catolicos al Gruziei:

CATOLICOS PATRIARH AL INTREGII GRUZII
Orașul Tbilisi, 1959

Sanctității Sale JUSTINIAN,
Patriarh a toată Romînia

Vă felicit, Prea Fericite, cu prilejul praznicului Nașterii lui Hristos. Bune urări și mitropoliților, arhiepiscopilor, episcopilor, întregului cler și

de Dumnezeu păzitului Vostru popor cu prilejul acestei pline de bucurii sărbători creștinești a Nașterii lui Hristos.

Doresc tuturor toate bunătățile pămîntești și cerești și mai ales o Pace deplină în toată lumea.

Catolicos Patriarh al Întregii Gruzii,
† MELCHISEDEC III

Scrisoarea Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei:

PATRIARHIA BULGARĂ
SFINTUL SINOD

Prea Fericirea Voastră,

Pentru a ne face să fim vii pentru El Însuși, Dumnezeu ne-a trimis, în minunata Sa purtare de grijă, pe Unicul Său Fiu, a cărui Naștere o prăznuim cu inimi pline de bucurie, ca pe o taină de nepătruns. Sfînta Biserică preamărește prin cîntări pline de însuflețire acest fapt minunat, cîntînd: «Astăzi s-a descoperit o taină neasemănată: O Fecioară a născut... Cuvîntul Trup s-a făcut...» Îngerii cu păstorii întonează imnuri de laudă și noi cîntăm împreună cu ei: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace».

Biserica lui Dumnezeu triumfă. «Toți îngerii în cer triumfă deopotrivă și se bucură împreună cu oamenii... pentru că în Bethleem s-a născut Mîntuitorul nostru, Domnul». Această sărbătoare a harului și a milostivirii aprinde în inimile noastre dorința de a deveni vrednici de marile binefaceri cu care Dumnezeu neîncetat ne copleșește pentru mîntuirea noastră, izbăvindu-ne din blestem și îndrumîndu-ne spre viața veșnică.

Binecuvîntată fie ziua Domnului în care se împlinesc profețiile Sfinților Profeți cu privire la Domnul Păcii (Isaia IX, 6), care a împăcat neamul omenesc cu Părintele Ceresc și a restabilit firea noastră omenească, decăzută prin păcat. În această sărbătoare strălucitoare a lui Hristos, să deschidem inimile noastre imnului ceresc al păcii, pentru ca pacea să domnească în tot pămîntul, căci Acela care s-a născut dintr-o Fecioară este pacea noastră (Efeseni II, 14).

Felicitînd pe Prea Fericirea Voastră în numele Nostru și din partea Sfîntului Sinod cu prilejul Praznicului Luminos al Nașterii Domnului, rugăm cu căldură pe Pruncul Dumnezeiesc Iisus să Vă țină sănătos, să Vă dăruiască viață îndelungată și să Vă hărăzească cu dărnicie Prea Fericirii Voastre și evlavioșilor Voștri credincioși un an nou cu belșug și fericire și care să se desfășoare în pace și bunăvoire între oameni.

Ne încredințăm sfintelor Voastre rugăciuni arhierești și rămînem al Prea Fericirii Voastre smerit frate și împreună slujitor în Domnul Iisus Hristos,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

TELEGRAME ŞI SCRISORI DE FELICITARE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAŞTERII DOMNULUI 1959 ŞI ANULUI NOU 1960

În afară de tradiționalele scrisori irenice trimise de patriarhii ortodocși, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne a mai primit, cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1959 și Anului Nou 1960, și alte scrisori și telegrame de felicitare din partea unor Întîistătători, ierarhi și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe și eterodoxe, precum și de la unele personalități ale vieții publice din țară și de peste hotare.

Întrucît această corespondență oglindește dragostea și prețuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Romînă în rîndurile ierarhilor Bisericilor surori întru credință și a altor confesiuni creștine din lume, o redăm, în parte, în paginile de față.

Telegrama Prea Fericitului *Chiril,* Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

Felicităm frățește pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul Anului Nou 1960 și rugăm fierbinte pe Domnul nostru ca acest an să fie fericit și rodnic pentru Prea Fericirea Voastră, pentru evlavioșii Voștri păstoriți și pentru lumea întreagă, și să curgă în pace și în bunăvoire între oameni.

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

În scrisoarea trimisă din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Greciei, Înalt Prea Sfințitul *Theoclitos,* Arhiepiscopul Atenei, amintind de bucuria adusă de Nașterea Domnului, spune, în continuare :

«Părtași fiind și noi la această bucurie și veselie comună, cu multă dragoste ne îndreptăm gîndul către respectabilii Întîistătători ai Bisericilor Ortodoxe surori, îmbrățișîndu-i și bucurîndu-ne și veselindu-ne îm-

preună cu ei pentru lucrurile minunate făcute de Dumnezeu cu noi și Vă trimitem plini de dragoste această scrisoare, făcîndu-ne interpreți ai simțămintelor și urărilor noastre cordiale și sincere, pentru Prea Fericirea Voastră și pentru Prea Sfînta Biserică, încredințată Vouă de Sus, și rugăm cu căldură și stăruință pe Mîntuitorul Cel ce S-a născut, să hărăzească Bisericii Romîne toată bunăstarea și înflorirea, toată dezvoltarea și tot sprijinul, iar respectabilei Voastre Prea Fericiri să Vă dăruiască toate cele dorite și cele de mîntuire, dînd totodată și Bisericii Voastre și Vouă ca noul an al harului să fie plin de binecuvîntări, ca și mulți alții care vor urma după ei.

Îmbrățișîndu-Vă iarăși în Hristos, Cel ce s-a născut, rămînem cu multă dragoste frățească totdeauna devotat,

† *THEOCLITOS al Atenei*»

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Macarie,* Arhiepiscopul Ciprului :

Prea Fericite Patriarh al Romîniei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Frate prea iubit și mult dorit, și împreună-slujitor, D. JUSTINIAN, îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, Vă întîmpinăm cu multă bucurie.

Sosind plinirea vremii, Dumnezeu, din dragoste față de om, a trimis pe pămînt pe Fiul Său Cel Unul Născut, ca să ia trup de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria, spre mîntuirea omenirii celei căzute. Ca Prunc, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu este înfășat și culcat în ieslea necuvîntătoarelor, ca să nimicească lucrarea diavolului și să izbăvească neamul oamenilor.

Toată suflarea și toată făptura bucurîndu-se de izbăvirea aceasta din vechiul blestem al neamului omenesc, laudă și slăvește pe Mîntuitorul și Izbăvitorul. Îngerii prăznuiesc laolaltă cu oamenii și își exprimă îndeobște mulțumirea și recunoștința.

Părtași și noi fiind la această bucurie și veselie, din datorie frățească și după un vechi obicei, venim pe calea gîndului să vizităm pe Prea Fericirea Voastră mult dorită. Și îmbrățișîndu-Vă, Vă felicităm din toată inima și ne rugăm Domnului, ca să Vă păzească în sănătate nezdruncinată și să Vă dăruiască Bisericii și poporului timp cît mai îndelungat, desăvîrșind lucrul Evangheliei și contribuind din belșug la slava lui Dumnezeu.

Găsindu-ne, de asemenea, la porțile noului an al harului, ne rugăm fierbinte ca Stăpînul veacurilor să Vi-l dăruiască pe acesta plin de tot darul cel de sus și de binecuvîntare, împreună cu mulți alții în viitor.

Rugîndu-Vă să împărtășiți urările noastre călduroase și respectabililor Arhierei, frați întru Hristos, din jurul Vostru, Vă îmbrățișăm iarăși cu sărutare sfîntă și rămînem al mult doritei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos, cu totul devotat,

† *MAKARIOS al Ciprului*

SF. ARHIEPISCOPIE A CIPRULUI
Crăciunul 1959.

Scrisoarea Înalt Prea Sfinţitului *Macarie,* Mitropolitul Varşoviei şi a toată Polonia :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Iubit întru Hristos şi Prea Fericit Vlădică,

Din inimă felicit pe Prea Fericirea Voastră de marele Praznic al prea slăvitei Naşteri a lui Hristos.

El a venit pe acest pămînt păcătos «pentru noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire», prevestit de prooroci, mult aşteptatul Mesia, Mîntuitorul lumii. S-a împlinit «marea taină a creştinătăţii : Dumnezeu s-a arătat în trup» (I Timotei III, 6). Fiul lui Dumnezeu s-a îmbrăcat în firea omenească, pentru ca «să caute şi să mîntuiască pe cel ce era pierdut» (Matei XVIII, 11). Prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu, oamenii s-au îndumnezeit «făcîndu-se prătaşi firii celei dumnezeieşti» (II Petru I, 4), primind şi «puterea de a fi fii ai lui Dumnezeu» (Ioan I, 12).

Astăzi răsună din nou pe tot pămîntul îmbucurătoarea şi îngereasca cîntare pentru Născutul-Dumnezeu-Pruncul-Hristos, Soarele dreptăţii, care a luminat lumea cea neapropiată a dumnezeiescului Adevăr.

Aduc Prea Fericirii Voastre sincere felicitări pentru Anul Nou al bunătăţii lui Dumnezeu, — ce se apropie. Cel Prea Înalt să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate cu îndelungă înzilire şi să păzească şi Biserica, al cărei Cap sînteţi, «de toată reaua întîmplare». Hristos Dumnezeul nostru să sălăşluiască în inimile tuturor celor ce I se închină Lui şi celor ce preaslăvesc Naşterea Lui — duhul dragostei frăţeşti şi al unirii, lăsat nouă tuturor de dumnezeiescul nostru Învăţător.

Fie ca Anul Nou ce vine, să aducă omenirii întregi pacea mult dorită şi tot binele.

Cu neţărmurită în Iisus Hristos dragoste,

† *M A C A R I E*
Mitropolitul Varşoviei şi a toată Polonia

Varşovia, 25 decembrie 1959.

SCRISOAREA Înalt Prea Sfinţitului *Ioan,* Mitropolitul Pragăi şi a toată Cehoslovacia :

«Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire»
(Luca II, 14)

Cu această cîntare măritoare au preaslăvit îngerii şi împreună cu ei şi noi Naşterea Domnului nostru Hristos. Şi pentru noi s-a născut în peştera Betleemului Mîntuitorul, şi vestea despre aceasta ne umple de bucurie, precum şi altădată pe păstori, cărora li s-a vestit : «Iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, că în oraşul lui David, astăzi vouă s-a născut Mîntuitorul, care este Hristos Domnul» (Luca II, 10-11).

De nouăsprezece veacuri și jumătate prăznuiesc creștinii sărbătoarea Nașterii Mîntuitorului, naștere care a fost vestirea dragostei lui Dumnezeu către lume (Ioan III, 16); din dragoste a primit Domnul firea cea omenească și în smerenie s-a întrupat din Fecioara Maria.

Noi, păstorii lui Hristos sîntem chemați să săvîrșim lucrarea importantă a vestirii păcii, care este temelie pentru Creștinism, să urmăm Domnului nostru în făurirea buneivoiri între oameni.

Salutîndu-Vă, felicit pe Sanctitatea Voastră și turma păstorită și de Dumnezeu păzită, cu ocazia praznicului măreț al Nașterii Domnului păcii și Mîntuitorul nostru, îndreptînd către El rugi ca să ne întărească în lucrarea noastră comună, creștinească.

Cu nădejdi bune și doriri de sănătate și ani îndelungați și tot binele pentru Sanctitatea Voastră, smerit rugător,

† *I O A N*
Mitropolitul Pragăi și a toată Cehoslovacia

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Gherman*, Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda:

Sanctității Sale Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Cu prilejul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, eu și credincioșii Bisericii Ortodoxe din Finlanda, pe care Dumnezeu i-a încredințat purtării mele de grijă, Vă urăm, Prea Fericirii Voastre și Bisericii Voastre, har îmbelșugat de la Dumnezeu și binecuvîntarea Sa.

La începutul unui an nou, ne rugăm în chip deosebit pentru pacea lumii, pentru ca Bisericile să se poată îngriji cu mai mult spor, în pace, de misiunea încredințată lor de Mîntuitorul.

† *G H E R M A N*
Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Paisie*, Arhiepiscop a toată Albania:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Cele mai bune urări pentru Crăciun și Noul An, și salutări frățești.

† *P A I S I E*
Arhiepiscop a toată Albania

Scrisoarea Prea Sfinţitului *Simeon,* Episcop de Şangai şi Întîistătător al Bisericii Ortodoxe din R. P. Chineză :

Prea Fericirea Voastră,
Întrutotmilostive Arhipăstor şi
Sfinţite Părinte,

Respectuos Vă salut cu prilejul Marelui şi Luminatului Praznic al Naşterii lui Hristos şi de Anul Nou 1960.

Vă trimit cele mai bune dorinţe pentru întîmpinarea acestor sărbători în deplină sănătate şi mulţumire .

Cerîndu-Vă binecuvîntări şi arhipăstoreştile Voastre rugăciuni, rămînem al Sanctităţii Voastre cel mai mic ascultător,

† *SIMEON*
Episcopul Şangaiului

Telegrama Înalt Prea Sfinţitului *Elie Karam,* Mitropolitul Libanului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREŞTI

Crăciun vesel, an bun şi fericit.

† *ELIE KARAM*
Mitropolitul Libanului

Telegrama Înalt Prea Sfinţitului *Nifon,* Mitropolit din Liban (Zahle) :

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREŞTI

Să fiţi mulţi ani un far care luminează în Biserică.

† *NIFON*
Mitropolit

Scrisoarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit *Nicolae* al Krutiţelor şi Kolomnei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Din mila Atotţiitorului celui Bun, noi şi în acest an ne vom învrednici să fim părtaşi ai sărbătorii celei mari — îmbucurătorul Praznic al Naş-

terii lui Hristos —, și la un loc cu cetele îngerești să cîntăm minunata cîntare: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Inimile noastre, cuprinse de mulțumire față de Domnul Dumnezeu pentru negrăita Sa milă și dragoste pentru noi păcătoșii, ard de dorință binecuvîntată de a ne duce viața noastră, cu ajutorul atotputernic al lui Dumnezeu, într-o binecuvîntată armonie, care ar fi într-un ison cu imnul ceresc al îngerilor.

Rog pe Prea Fericirea Voastră să primească felicitările mele sincere de Praznicul cel Mare și înnoirea Anului și sincera urare de a prăznui Nașterea Domnului și Mîntuitorului nostru în deplină sănătate, bucurie și tot binele încă mulți ani.

Fieste sărut dreapta Voastră arhipăstorească și rămîn cu nestrămutată dragoste întru Hristos către Voi,

† *N I C O L A E,*
Mitropolitul Krutițelor și al Kolomnei,
Membru al Sfîntului Sinod

Moscova, Crăciunul 1959,
Anul Nou 1960.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Ioan,* Mitropolitul Kievului și Exarhul Ucrainei:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Felicit din inimă pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul Marelui Praznic al Nașterii lui Hristos și doresc Sanctității Voastre sănătate deplină și toate milele Celui ce s-a întrupat, Dumnezeului nostru.

† *IOAN*
Mitropolit al Kievului
Exarh al Ucrainei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Boris,* Mitropolit al Odesei:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

De îmbucurătoarele zile ale Praznicului Nașterii lui Hristos, plecîndu-mă smerit în fața Pruncului dumnezeiesc culcat în iesle, felicit pe Sanctitatea Voastră cu prilejul acestei sărbători și Vă doresc bucurii,

pacea lui Hristos și deplină reușită în toate strădaniile Voastre în Anul Nou ce vine!

Încredințîndu-mă rugăciunilor Voastre arhierești, rămîn

† *BORIS*
Mitropolit

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Hrisostom* al Filippilor, Neapolei și Thasosului:

Prea Fericite Părinte Patriarh al Romîniei, D.D. JUSTINIAN,

Rog pe de Dumnezeu păzita Voastră Prea Fericire să binevoiască a primi umilele noastre felicitări de Sărbătorile Nașterii Mîntuitorului nostru și botezul Lui în Iordan, care se apropie, și urările mele frățești pentru îndelungarea în zile și sănătatea desăvîrșită a Prea Fericirii Voastre, spre slava și cinstea Sfintei Biserici în fruntea căreia cu atîta vednicie Vă găsiți.

Al Prea Fericirii Voastre umil și devotat frate în Hristos,

† *H R I S O S T O M*
al Filippilor, Neapolei și Thasosului

Kavala, 18.XII.1959.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Iacob*, Mitropolitul Atticei:

Prea Fericite,

Cu prilejul zilei mîntuitoare a Întrupării Domnului nostru Iisus Hristos, Vă urez din inimă, ca Mîntuitorul Cel ce s-a născut astăzi să vă păzească pe Prea Fericirea Voastră în sănătate și ani cît mai îndelungați, și să sărbătoriți cu deplină bucurie și veselie sufletească această măreață zi a dumnezeieștii Întrupări.

Vă urez totodată ca Anul Nou ce vine să fie un an de pace și fericire.

Amintindu-mi totdeauna de dragostea pe care Prea Fericirea Voastră ați arătat-o față de umila mea persoană, rămînem al Prea Fericirii Voastre frate prea mic în Hristos,

† *I A C O B*
al Atticei și Megaridei

Kifisia, 25 decembrie 1959.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Iacob,* Arhiepiscopul Mytilenei :

Prea Fericite Părinte,

Cu prilejul sărbătorii Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și Anului Nou al bunătății Domnului, care vine, salutînd plini de bucurie pe Prea Fericirea Voastră, rugăm pe Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate și putere sufletească și trupească, spre a putea face față înaltelor și grelelor îndatoriri pe care le aveți, spre binele turmei credincioase a Bisericii surori în fruntea căreia Vă găsiți, și spre slava credinței noastre ortodoxe.

Îmbrățișînd plini de respect pe Prea Fericirea Voastră și cerînd rugăciunile Voastre bineplăcute Domnului în sprijinul smereniei noastre și al turmei noastre credincioase, rămînem cu cel mai profund respect, nădăjduitor în rugăciunile Prea Fericirii Voastre,

† *IACOB al Mytilenei*

Mytilene, 30 decembrie 1959.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Nectarie,* Mitropolit al Debarului și Bosniei :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Cu frățească dragoste și înălțînd rugăciuni către Dumnezeu pentru sănătatea Voastră și tot binele Sfintei Biserici Ortodoxe și poporului romîn, Vă felicităm cu prilejul Nașterii lui Hristos și al Anului Nou 1960.

Pacea lui Dumnezeu-Hristos s-a născut!

Al Prea Fericirii Voastre devotat frate întru Hristos,

† *NECTARIE*
Mitropolit al Debarului și Bosniei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Mihail,* Mitropolitul Durostorului și Cerveniei :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Cu sentimente de adîncă stimă și frățească dragoste întru Hristos felicit pe Prea Fericirea Voastră de Luminoasele Praznice ale Nașterii lui Hristos și Noului An al Domnului, care se apropie.

Să fie binecuvîntată în pace și deplină prosperitate soarta popoarelor noastre frățești și a Bisericilor lor Ortodoxe surori.

† *M I H A I L*
Mitropolitul Durostorului și Cerveniei

Scrisoarea Înalt Prea Sfinţitului *Iacob*, Arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe Greceşti din America de Nord şi de Sud :

Prea Fericite,

Marea şi de lume mîntuitoarea sărbătoare a dumnezeieştii Întrupări a Mîntuitorului nostru îmi procură bunul prilej să adresez respectabilei Voastre Prea Fericiri un salut călduros, rugînd pe Fiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu cel ce s-a întrupat pentru a noastră mîntuire, să Vă dăruiască sănătate, înflorire şi îndelungare de zile, spre binele Scaunului Patriarhal în fruntea căruia Vă găsiţi cu atîta strălucire.

Urîndu-Vă totodată ca noul an al bunătăţii Domnului — care vine — să fie plin de toată fericirea pentru Prea Fericirea Voastră şi pentru Sfînta Biserică a Romîniei, vă îmbrăţişez cu sărutare sfîntă, şi rămîn al Prea Fericirii Voastre prea umil rugător către Dumnezeu,

† *IACOB*
Arhiepiscopul Americii

17 decembrie 1959.

Scrisoarea Înalt Prea Sfinţitului *Sofronie*, Mitropolitul Tîrnovei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Cu cele mai sincere sentimente frăţeşti Vă felicit cu prilejul mîntuitoarei Naşteri a lui Hristos şi al Anului Nou 1960, care să fie anul păcii în lumea întreagă.

Rog pe Cel născut în Betleem să ocrotească pe Prea Fericirea Voastră în îndelungă înzilire, sănătate şi pace duhovnicească.

Hristos în mijlocul nostru !

Ne încredinţăm sfintelor Voastre rugăciuni frăţeşti şi rămînem al Prea Fericirii Voastre frate întru Hristos,

† *SOFRONIE*
Mitropolitul Tîrnovei

Sofia, 25 decembrie 1959.

Telegrama Înalt Prea Sfinţitului *Climent*, Mitropolit de Stara Zagora :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREŞTI

Iată-ne din nou în faţa Marelui Praznic al Naşterii lui Hristos.

In sfînta noapte a Naşterii, minunata cîntare îngerească va mîngîia inimile a milioane de creştini din lume şi le va umple cu cele mai lumi-

noase și, de data aceasta, deja îndreptățite nădejdi pentru o convieţuire pașnică și fericită a tuturor popoarelor de pe pămînt, felicitînd pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia Praznicului Nașterii lui Hristos și Anului Nou 1960.

Urăm din inimă să fie un an al realizării tuturor așteptărilor omenirii, iar pentru Prea Fericirea Voastră un timp de fericită arhipăstorire, pentru binele Sfintei Biserici.

† *CLIMENT*
Mitropolit de Stara Zagora

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Nicodim,* Mitropolitul Slivenului:

Prea Fericirea Voastră,

Respectuos felicit pe Prea Fericirea Voastră de îmbucurătorul praznic al Nașterii lui Hristos și Anul Nou 1960.

Dumnezeu să binecuvînteze anul cu stabilirea unei păci adevărate și netulburate între popoare, vestită de îngeri în noaptea Nașterii, propovăduită și apărată cu rîvnă de către Prea Fericirea Voastră.

Pe Prea Fericirea Voastră să Vă răsplătească Dumnezeu cu sănătate și să binecuvînteze cu succes eforturile Voastre de a sădi pace și dreptate între credincioșii ortodocși ai poporului romîn frate și vecin nouă.

Intru mulți ani, Prea Fericite Vlădică!

Rămîn cu stimă al Vostru smerit cel mai mic coslujitor întru Hristos,

† *NICODIM*
Mitropolit de Sliven

Sliven, 20 decembrie 1959.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Pimen,* Mitropolit de Nevrocopole:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Arhipăstor și Părinte,

Respectuos și cu cea din toată inima întru Domnul dragoste salut pe Prea Fericirea Voastră de Anul Nou și Nașterea lui Hristos.

Dumnezeul păcii și al iubirii să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate deplină și puteri duhovnicești, ca tot așa de înțelepțește să temeiniciți pacea și voia cea bună între bunii Voștri creștini, în frumoasa Voastră patrie și în întreaga lume.

Cerîndu-vă binecuvîntare și arhipăstorețtile Voastre rugăciuni, rămînem

† *P I M E N*
Mitropolit de Nevrocopole

Blagoevgrad, 22 decembrie 1959.

Scrisoarea Prea Sfințitului *Metodie,* Episcop de Mihailovsk, Locțiitor al Mitropolitului Pragăi și a toată Cehoslovacia :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și Prea Milostive Părinte,

Cu devotament și cu dragoste fiască felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul praznicului plin de bucurie și mîntuire al Nașterii lui Hristos și cu prilejul Anului Nou care vine.

Rog pe Mîntuitorul cel întrupat să binecuvînteze încă mulți și mulți ani, lucrarea Prea Fericirii Voastre, spre folosul și slava Sfintei Biserici Ortodoxe și spre bucuria noastră comună.

Încredințîndu-ne sfintelor Voastre rugăciuni, rămîn al Prea Fericirii Voastre devotat și smerit fiu întru Hristos,

† *METODIE*
Episcop de Mihailovsk,
Locțiitor al Mitropolitului Pragăi
și a toată Cehoslovacia

Nașterea lui Hristos, 1959.

Telegrama Prea Sfințitului *Andrei Moldovanu,* Episcopul romînilor ortodocși din cele două Americi și Canada :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

La sărbătorile acestea creștinești, precum și cu prilejul Anului Nou, clerul și credincioșii Vă doresc ani mulți și fericiți.

† *ANDREI*
Episcopul romînilor ortodocși
din America

Telegrama Prea Sfințitului *Pavel,* Episcop al Permului (U.R.S.S.) :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Felicit pe Prea Fericirea Voastră de Nașterea lui Hristos și transmit cele mai bune urări pentru Anul Nou 1960.

† *PAVEL*
Episcop de Perm

Scrisoarea Prea Sfințitului *Mihail,* Episcop de Ijevsk (fost de Smolensk) :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte și Vlădică,

Respectuos Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră de Sfînta Sărbătoare a Nașterii lui Hristos și de Anul Nou ce vine.

Vă rog să primiți din parte-mi cele mai sincere urări de pace, sănătate și mîntuire, spre bucuria clerului și păstoriților, precum și spre binele Sfintei lui Dumnezeu Biserici.

† *MIHAIL*
Episcop de Ijevsk
(fost de Smolensk)

Decembrie, 1959.

Scrisoarea Prea Sfințitului *Leonid,* Episcop de Kursk :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

În aceste zile mari, cînd «îngerii și oamenii prăznuiesc duhovnicește», cu cel mai mare respect felicit pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul luminatului praznic al Nașterii lui Hristos și Anului Nou ce vine.

Din toată inima Vă doresc sănătate, puteri întărite și ajutor de la Dumnezeu. Fie ca Anul Nou care vine să fie pentru noi toți anul păcii și milostivirii lui Dumnezeu.

Cerînd cu cel mai mare respect binecuvîntările Voastre arhipăstorești, am cinstea de a fi al Prea Fericirii Voastre pururea rugător către Dumnezeu,

† *LEONID*
Episcop de Kursk

Scrisoarea Prea Sfințitului *Visarion,* Episcopul Banatului (R. P. F. Iugoslavia) :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul îmbucurătorului Prazinic al Nașterii lui Hristos am dorința, cu dragoste frățească și respect, să felicit pe Prea Fericirea Voastră cu buna și frumoasa urare :

Pace Domnului — Hristos se naște!

Fie ca Mîntuitorul nostru să dăruiască pe Prea Fericirea Voastră cu viață îndelungată, cu sănătate și cu puteri multe, ca să Vă puteți duce sarcina patriarhală neîncetat cu izbîndă, spre slava Sfintei Biserici.

Anul Nou 1960, care vine, să fie pentru Prea Fericirea Voastră binecuvîntat, bun și mănos.

Al Prea Fericirii Voastre întru Hristos mai mic frate,

† *VISARION*
Episcopul Banatului

Vîrșeț, în anul Domnului 1959.

Scrisoarea Prea Sfințitului *Maxim,* Episcop de Branițki (R. P. Bulgaria) :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Vă felicit din toată inima cu prilejul Marelui Praznic al Nașterii lui Hristos și cu prilejul Anului Nou.

Fiește Vă doresc sănătate deplină, cît mai multe succese în înalta slujire arhipăstorească a Prea Fericirii Voastre și în străduințele nobile pentru întărirea păcii în lume.

Cu fiască dragoste în Hristos,

† *MAXIM*
Episcop de Branițki

Sofia, 24 decembrie 1959.

Telegrama Prea Sfințitului *Nicolae,* Episcop de Macariopole (R. P. Bulgaria) :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul luminatului Praznic al Nașterii lui Hristos și Anul Nou, și din tot sufletul Vă dorim bucurie și reușită deplină în propovăduirea păcii lui Hristos.

La mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh!

† *NICOLAE*
Episcop de Macariopole

Scrisoarea Prea Cuviosului *Pimen,* locțiitor de Egumen al Lavrei Sfîntul Serghie din orașul Zagorsk :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Felicit cu smerenie pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul marii sărbători a bucuriei — Nașterea Domnului, și Anul Nou.

Cel născut în ieslea Betleemului, Domnul Iisus Hristos, să dăruiască Prea Fericirii Voastre milele Sale cele bogate și să Vă întărească puterile duhovnicești și cele trupești, să Vă înmulțească anii vieții, împlinindu-i cu bucurie duhovnicească și fericire.

Smerit Vă rog să înălțați sfinte rugăciuni și să ne dați binecuvîntările Prea Fericirii Voastre, pentru mine și frații din Lavra Sfîntul Serghie.

Plecat ascultător al Prea Fericirii Voastre,

Arhimandrit PIMEN
Locțiitor de Egumen
al Lavrei Sfîntul Serghie

Scrisoarea Prea Cuviosului Arhimandrit *Metodie,* paroh al bisericii ruse Sfîntul Nicolae din Sofia :

Prea Fericirea Voastră,

În numele tuturor credincioșilor bisericii ruse Sfîntul Nicolae din Sofia și în numele meu trimit Prea Fericirii Voastre salutări fiești cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului și a Anului Nou !

Noi ne rugăm din toată inima ca Pruncul Cel nou născut să Vă dăruiască succes în toată activitatea Prea Fericirii Voastre pentru binele Bisericii Ortodoxe Romîne, condusă cu atîta înțelepciune de Prea Fericirea Voastră.

Sărutîndu-Vă dreapta, rămînem al Prea Fericirii Voastre fiu întru Hristos,

Arhimandrit METODIE

Scrisoarea Prea Cucernicului Protoiereu *Mihail Zernov,* Moscova :

Prea Fericirea Voastră,

Binevoiți a primi smeritele mele felicitări de marea zi a Nașterii lui Hristos și a Anului Nou, ce vine, și urările de bună sănătate, fericire și mulți ani în viață.

Al Prea Fericirii Voastre sincer și pururea rugător,

Protoiereu MIHAIL ZERNOV

Moscova, Nașterea Domnului, 1959.

În afară de scrisorile și telegramele de mai sus, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit sincere și calde urări din partea unor conducători ai Bisericilor eterodoxe:

Scrisoarea Prea Fericitului *Vasken I,* Patriarh Suprem-Catolicos al tuturor armenilor:

Prea Fericite Părinte Patriarh și
Iubit întru Hristos Frate,

De aici, de la poalele Araratului Biblic și din sfîntul oraș Etcimiadzin, cu inimă plină de bucurii și bune nădejdi, Vă felicităm cu marea bucurie a Sfintei Nașteri a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Din suflet dorim Prea Fericirii Voastre sănătate deplină și o fericită arhipăstorire. Rugăm pe Cel Prea Înalt pentru înflorirea Sfintei Voastre Biserici, precum și pentru dăruirea de vremuri bune poporului Vostru credincios.

Fie ca darurile Sărbătorii Nașterii să se reverse din plin peste lumea toată, ca să se înfăptuiască marea și a toate vindecătoarea poruncă: «pe pămînt pace, între oameni bunăvoire.»

Bune urări pentru Nașterea lui Hristos!

Pururea iubitor și cinstitor al Vostru,

† *VASKEN I*
Patriarh Suprem-Catolicos
al tuturor armenilor

15 decembrie 1959.

Scrisoarea Prea Fericitului *Vasilie Geevarghese II,* Catolicos al Scaunului Apostolic de Răsărit (Biserica Ortodoxă Siriană de Răsărit), cu sediul la Kottayam-India:

«Și îngerul le-a zis: Nu vă temeți. Căci, iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul. Că în orașul lui David, astăzi vouă s-a născut un Mîntuitor care este Hristos Domnul" (Luca II, 10-11)

Iubite Frate în Hristos,

Din India, unde Sfîntul Toma, Apostolul iubit al lui Iisus Hristos, a predicat Evanghelia și a murit ca martir, smeritul Vostru frate Catolicosul Vasilie salută pe Sanctitatea Voastră cu bune vestiri ale Nașterii Mîntuitorului nostru.

Doresc ca bucuria, pacea și binecuvîntarea lui Dumnezeu, aduse de Nașterea Domnului, să fie cu Sanctitatea Voastră în acest timp al Crăciu-

nului, și ca Noul An să-l aveți luminos și fericit, însoțit de binecuvîntările Copilului Iisus.

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire.»

Al Vostru iubitor Frate în Hristos,

VASILIE GEEVARGHESE II
Catolicos al Răsăritului

24 decembrie 1959.

Scrisoarea Eminenței Sale *Geoffrey,* Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit:

Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,

Har și pace de la Dumnezeu Tatăl nostru și de la Domnul Iisus Hristos.

Prăznuind Nașterea Domnului nostru, noi sărbătorim nu numai un fapt istoric, ci și unul care leagă laolaltă timpul și veșnicia, și dăm mulțumită pentru Cuvîntul care era la început cu Dumnezeu, că «S-a făcut trup și s-a sălășluit printre noi» (Ioan I, 14). Luînd trup omenesc, Domnul nostru cel binecuvîntat a venit nu ca un rege, ci în toată umilința, ca un copil născut într-un staul. «El s-a micșorat pe Sine însuși și a luat chip de rob, făcîndu-se asemenea oamenilor» (Filipeni II, 7). Despre El a zis Profetul că este «sfetnic minunat, Dumnezeu tare biruitor, Părinte al veacului ce va să fie, Domn al păcii» (Isaia IX, 5).

Așa cum noi ne bucurăm împreună, în această sărbătoare, cu cetele îngerești și cîntăm «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire», Vă trimit, iubite Frate, urările mele cele mai calde și frățească dragoste, dorindu-Vă ca bucuria sfîntă pe care ne-o aduce Nașterea Mîntuitorului nostru să fie cu Voi...

Cu adîncă bucurie sîntem uniți în acest moment nu numai cu păstorii din Betleem, ci și cu toți frații noștri în Hristos, pentru a ne închina Pruncului Sfînt ținut în brațele prea binecuvîntatei Sale Maici, și a primi binecuvîntarea venirii Sale.

Vă rog să primiți, iubite Frate, felicitările mele sincere, rugînd pe Hristos Pruncul din Betleem să binecuvînteze acest praznic pentru Prea Fericirea Voastră, pentru clerul Vostru și pentru tot poporul Vostru dreptcredincios.

Al Vostru iubitor Frate în Hristos,

† *GEOFFREY*
Arhiepiscop de Canterbury
Primat a toată Anglia și Mitropolit

Decembrie 1959.

Publicăm, de asemenea, și cîteva telegrame de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Anului Nou, de la unele personalități ale vieții publice, din țară și de peste hotare.

Telegrama domnului *Mihail Chiuciucov,* președintele Comitetului de pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri pentru problemele Bisericii Ortodoxe Bulgare și ale celorlalte culte religioase :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al Romîniei

BUCUREȘTI

Vă felicit cu ocazia Anului Nou 1960 și Vă urez o încă mai activă colaborare în numele păcii și înfrățirii popoarelor noastre.

MIHAIL CHIUCIUCOV

Sofia, 31 decembrie 1959.

Telegrama domnului *D. Dogaru,* Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne :

Înalt Prea Sfinției Sale JUSTINIAN MARINA,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Cu prilejul Noului An, Vă urez sănătate în munca de îndrumare a clerului ortodox în spiritul devotamentului față de scumpa noastră Patrie.

D. DOGARU
Secretar General

Telegrama domnului *Ioniță Bărbulescu,* Director General în Departamentul Cultelor de pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne :

Înalt Prea Sfinției Sale Patriarhului JUSTINIAN MARINA

Cu prilejul Noului An, Vă rog să primiți din parte-mi cuvenitele urări de sănătate și dorința neclintită de a avea cît mai multe bucurii în munca ce desfășurați pentru binele credincioșilor din Patria noastră.

IONIȚĂ BĂRBULESCU

*

Prea Fericitul Patriarh JUSTINIAN a primit totodată numeroase telegrame și scrisori de felicitare din partea ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, care i-au trimis sincere urări de sănătate și de rodnică și îndelungată arhipăstorire.

SCHIMB DE TELEGRAME CU PRILEJUL ANIVERSĂRII ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PATRIARH CHIRIL AL BULGARIEI

La 17 ianuarie a.c., Prea Fericitul Părinte Chiril, Patriarhul Bulgariei, a împlinit vîrsta de 59 de ani. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe din Republica Populară Bulgaria, următoarea telegramă de felicitare :

Prea Fericitului Părinte CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei

SOFIA

Cu dragoste frățească Vă felicităm cu prilejul aniversării zilei de naștere și în rugăciune cerem Milostivului Dumnezeu să tot înmulțească numărul zilelor vieții Prea Fericirii Voastre, cu sănătate deplină și pace, spre binele și înflorirea Bisericii surori Bulgare.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Romîniei

Ca răspuns, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian, următoarea telegramă de mulțumire :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului JUSTINIAN, Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Mulțumesc cordial Prea Fericirii Voastre pentru felicitările și bunele urări cu ocazia zilei mele de naștere.

Atotmilostivul Dumnezeu să reverse pururea peste Voi darurile Sale pentru fericirea personală și pentru prosperitatea Sfintei Biserici.

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

SCHIMB DE TELEGRAME
CU PRILEJUL IMPLINIRII A 15 ANI DE LA ALEGEREA ŞI INSCĂUNAREA SANCTITĂŢII SALE ALEXEI, PATRIARHUL MOSCOVEI ŞI A TOATĂ RUSIA

La 2 februarie a.c. s-au împlinit 15 ani de la alegerea Sanctităţii Sale Alexei ca Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia, fiind înscăunat la 4 februarie 1945. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe surori următoarea telegramă de felicitare şi urări :

Sanctităţii Sale ALEXEI,
Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia

MOSCOVA

Cu inima plină de bucurie înscriem şi Noi în această zi, cu litere de aur, pe marmora aniversărilor scumpe Nouă, împlinirea a 15 ani de strălucită şi rodnică activitate patriarhicească a Sanctităţii Voastre.

În rugăciune cerem Milostivului Dumnezeu să susţină şi să întărească puterile sufleteşti şi trupeşti ale Sanctităţii Voastre, pentru ca în pace şi cu deplină mulţumire să păstoriţi încă mulţi ani clerul şi credincioşii Bisericii surori a Rusiei şi să adăugaţi noi succese în strădaniile Ortodoxiei pentru apropierea şi înfrăţirea tuturor Bisericilor şi popoarelor lumii.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Romîniei

Sanctitatea Sa Patriarhul *Alexei* a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă de mulţumiri :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREŞTI

Mulţumesc din inimă Prea Fericirii Voastre pentru felicitări şi urările de bine, cu prilejul celei de a 15-a aniversări a patriarhatului Nostru.

Patriarhul ALEXEI

SCHIMB DE TELEGRAME CU PRILEJUL ZILEI ONOMASTICE A SANCTITĂȚII SALE ALEXEI, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA

Cu prilejul sărbătoririi zilei numelui Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, — 25 februarie —, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă de felicitare :

Sanctității Sale ALEXEI,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

MOSCOVA

Ca în fiecare an, cu bucurie și dragoste frățească Ne îndreptăm gîndul către Sanctitatea Voastră în această zi a numelui ce purtați, și din toată inima Vă urăm să prăznuiți această onomastică încă mulți ani, prin milostivirea Atotputernicului Dumnezeu, în sănătate deplină, pace și mulțumire sufletească, pe care să le împărtășiți cu binecuvîntare arhipăstorească tuturor Ierarhilor, slujitorilor și pravoslavnicilor fii duhovnicești ai Sanctității Voastre.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Romîniei

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a mulțumit Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Romîne pentru frățeștile urări exprimate, prin telegrama următoare :

Prea Fericitului Părinte Patriarh JUSTINIAN,

BUCUREȘTI

Din inimă mulțumesc Prea Fericirii Voastre pentru frățeasca felicitare. Mișcat de atenție,

Patriarhul ALEXEI

TELEGRAME TRIMISE DE ADUNAREA NAȚIONALĂ BISERICEASCĂ

În sesiunea sa de lucru din ziua de 17 ianuarie 1960, Adunarea Națională Bisericească a adoptat și trimis următoarele telegrame:

Domnului ION GHEORGHE MAURER, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne

Membrii Adunării Naționale Bisericești, întruniți în ședință anuală de lucru, astăzi 17 ianuarie 1960, exprimă Prezidiului Marii Adunări Naționale și Domniei Voastre personal sentimentele lor de înaltă prețuire și devotament față de Conducerea Statului nostru democrat-popular, cu încredințarea că toți fiii Bisericii Ortodoxe Romîne vor munci și în viitor cu sporită rîvnă pentru înflorirea scumpei noastre Patrii, Republica Populară Romînă, și pentru zidirea păcii în lumea întreagă.

PREȘEDINTELE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI,
† *J U S T I N I A N*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Domnului CHIVU STOICA, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne

Membrii Adunării Naționale Bisericești, întruniți în ședință anuală de lucru, astăzi 17 ianuarie 1960, încredințează Onoratul Guvern al Republicii Populare Romîne și pe Domnia Voastră personal de sentimentele lor de profund devotament și exprimă neclintita hotărîre a Ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne de a contribui neîncetat cu munca lor la înflorirea Patriei și făurirea unei vieți pline de prosperitate și pace pentru poporul nostru, sprijinind toate măsurile și inițiativele Conducătorilor Statului nostru democrat-popular.

PREȘEDINTELE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI,
† *J U S T I N I A N*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE.

Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Romînă

BUCUREȘTI

Adunarea Națională Bisericească, întrunită în ședință anuală de lucru, exprimă și de data aceasta atașamentul neclintit al Ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne față de cauza sfîntă a apărării păcii și hotărîrea lor de a sluji și în viitor, cu înflăcărată însuflețire, nobila acțiune pe care o desfășoară partizanii păcii din lumea întreagă pentru statornicirea definitivă a unei vieți pașnice și fericite, de care să se bucure toate popoarele de pe pămînt.

PREȘEDINTELE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI,
† *J U S T I N I A N*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

ÎN APĂRAREA PĂCII

CHEMAREA PENTRU PACE A PREA FERICITULUI PATRIARH TEODOSIE VI AL ANTIOHIEI ȘI A TOT ORIENTUL

Ziarele din Damasc, capitala provinciei Siria din Republica Arabă Unită, au publicat la 7 decembrie 1959 o chemare pentru pace a Prea Fericitului Patriarh Teodosie VI al Antiohiei și a tot Orientul, prilejuită de propunerile pentru dezarmarea generală și totală făcute în Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite de Guvernul Uniunii Sovietice.

Redăm mai jos, în traducere, chemarea Înaltului Ierarh :

«În timp ce omenirea este tulburată neîncetat de războiul rece, iar marii gînditori se străduiesc să găsească o modalitate pentru înlăturarea crizelor internaționale, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite declară că acceptă principiul dezarmării generale și totale. Țara noastră, Republica Arabă Unită, care dorește neîncetat binele și pacea întregii lumi, luînd parte activă la strădaniile pentru rezolvarea problemelor internaționale, a fost unul din cele 80 de state care s-au pronunțat pentru acest principiu.

În numele religiei, care propovăduiește pacea pe pămînt și dragostea între oameni, noi salutăm din tot sufletul această înviorare spirituală internațională și această aplicare practică a doctrinei creștine, care preamărește pe Dumnezeu și urmărește să facă pe întreaga suprafață a pămîntului un paradis, după cuvîntul Evangheliei : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bună voire».

Noi credem profund în necesitatea păcii pentru omenire, a păcii care constituie criteriul fundamental al umanității. De aceea cerem instaurarea și întărirea ei. Cerem să fie asigurat schimbul liber al realizărilor științifice între membrii întregii societăți omenești. Cerem, de asemenea, ca toate popoarele să fie considerate ca egale, fiecare popor putînd să-și dobîndească drepturile sale și să-și hotărască singur soarta, pe temeiurile înțelegerii și prieteniei reciproce, și nici o putere să nu încalce drepturile vreunui popor. Procedînd astfel, imperialismul se va prăbuși, sub toate aspectele lui, iar dezarmarea generală și totală va deveni o realitate ; pacea va domni în întreaga lume, împlinindu-se astfel voia lui Dumnezeu».

VIAȚA BISERICEASCĂ

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

În ziua de 22 februarie a.c., Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, a împlinit vîrsta de 59 de ani. Cu acest prilej, în paraclisul Sfintei Patriarhii, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgoviștean-nul, Vicar al Patriarhiei, înconjurat de un sobor de preoți, a săvîrșit un Te-Deum.

Însoțind pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, au fost de față la slujba Te-Deum-ului: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P.S. Iosif, Episcop al Rîmnicului și Argeșului, P.S. Episcop Teoctist, Vicar Patriarhal, P.C. Preot Alexandru Ionescu, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P.C. Preot Ioan Gagiu, Directorul Administrației Patriarhale, PP. CC. Consilieri Patriarhali, PP. CC. Consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, PP. CC. profesori ai Institutului Teologic din București, în frunte cu P.C. Pr. rector Ioan Coman, PP. CC. profesori ai Seminarului Teologic, PP. CC. Protoierei ai Capitalei și salariați ai Administrației Patriarhale și ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

Au fost de față și reprezentanți ai Departamentului Cultelor.

După Te-Deum, în numele salariaților din instituțiile centrale ale Sfintei Patriarhii a vorbit P.C. Iuliu Man, inspector general patriarhal, scoțînd în evidență marile realizări împlinite de Prea Fericitul Patriarh Justinian în cei 59 de ani de viață.

«Iscusit conducător al corăbiei ce v-a fost încredințată acum 12 ani, — a subliniat P.C. Sa —, ați stat la cîrmă și ați vegheat ca să conduceți corabia Bisericii lui Hristos la limanul cel bun. În acest drum n-ați uitat de unitatea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe, și, rugîndu-Vă fierbinte «ca toți să fie una», ne-ați adus pe toți în corabia Bisericii Ortodoxe strămoșești, pe catargul căreia flutură din anul 1948 steagul Reîntregirii, steag purtat de Patriarhul Justinian, unificatorul Bisericii Ortodoxe Romîne.

Acest măreț eveniment rămîne cel mai însemnat al vieții bisericești contemporane.»

Arătînd apoi că Prea Fericitul Patriarh Justinian conduce destinele Bisericii Ortodoxe Romîne păstrîndu-i neștirbită credința și făcînd din ea un factor de progres religios și duhovnicesc, Părintele Iuliu Man a prezentat Prea Fericirii Sale, în numele tuturor colaboratorilor și ostenitorilor, respectuoase urări de sănătate, multă putere de muncă și îndelungare de zile, pentru a conduce încă mulți ani și cu mai multe roade duhovnicești clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne și pentru a însufleți pe toți fiii ei pe calea păcii și a bunei înțelegeri între oameni și popoare.

A răspuns apoi Prea Fericitul Patriarh Justinian, mulțumind la început tuturor celor prezenți, pentru rugăciunile înălțate împreună către Cel Atotputernic, care a revărsat din belșug harul și bunătatea Sa peste cei 59 de ani ai Prea Fericirii Sale.

A mărturisit apoi că la începutul fiecărui an nou din viața Prea Fericirii Sale își amintește cu adîncă recunoștință de toți cei cu care a colaborat și l-au ajutat în vreun fel la împlinirile și la succesele deosebite pe care le-a avut. Începînd cu părinții trupești, cărora le datorează viața și toată grija educației din copilărie și pînă s-a desprins din familie și continuînd cu preotul din sat, din mîinile căruia a primit Botezul și cele dintîi îndemnuri de credință ; cu învățătorii, care i-au deschis drumul luminos al cărții, cu profesorii de la seminarul din Rîmnicul Vîlcea și cu profesorii de la Facultatea de Teologie, care i-au format convingeri puternice de credință în Dumnezeu și în roștul mîntuitor al Bisericii Domnului Hristos, precum și în împlinirea datoriilor sociale legate de progresul și fericirea patriei ; cu ierarhul care l-a învrednicit de harul dumnezeiesc al preoției, cu prietenii și colaboratorii care încă din timpul preoției l-au ajutat să facă începutul apostolatului social, pe care-l continuă, adaptat, desigur, noilor condiții de viață, pînă astăzi ; cu ierarhii care i-au dat harul cel mare al arhieriei, cu conducătorii Statului, cu membrii Sfîntului Sinod, cu clerul și credincioșii, care i-au încredințat — interpretînd voia sfîntă a Bunului Dumnezeu —, răspunderi și vrednicii atît de înalte, Prea Fericirea Sa, într-o revărsare de impresionantă mărturisire a arătat că, fără sprijinul și fără înțelegerea tuturor binevoitorilor și colaborarea atîtor factori, care l-au ajutat și l-au încurajat, n-ar fi putut înfăptui cu deplin succes realizările amintite de Părintele Iuliu Man, în cuvîntarea sa.

«Grija permanentă — a subliniat Prea Fericirea Sa — care ne-a stăpînit în răspunderile mari ce ne-au revenit în calitate de conducător al Bisericii Ortodoxe Romîne, a fost aceea de a-mi alege colaboratori bine pregătiți, cinstiți și muncitori, pentru ca, într-adevăr, cu ajutorul lor să pot rezolva problemele ce se puneau Bisericii. Într-un efort comun, pornind de la lucrările cu membrii Sfîntului Sinod și stăruind în muncă neostoită cu colaboratorii și salariații de la Centrul Patriarhal, de la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, de la Instituțiile de învățămînt, precum și cu protopopii și preoții din toată țara, cred că am reușit în cei aproape 12 ani de patriarhat să săvîrșim lucruri care sînt de folos și Bisericii, și Patriei.

De aceea — a continuat Prea Fericirea Sa —, la începutul celui de al 60-lea an de viață, rog din toată inima pe Milostivul Dumnezeu să răsplătească cu binecuvîntările Sale cerești pe toți cei ce au slujit și lucrat alături de mine pentru bunul spor și pentru întregirea și unirea Sfintei noastre Biserici.»

Amintind apoi de sprijinul pe care conducătorii Statului nostru l-au acordat Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericirea Sa a folosit acest prilej pentru a îndemna iarăși pe toți slujitorii și credincioșii ortodocși să dea sprijin tot mai însuflețit tuturor inițiativelor și înfăptuirilor de ridicare și propășire obștească.

Mărturisind apoi crezul și lupta pe care a dus-o cu perseverență în biruința păcii și mulțumirea că atît clerul cît și credincioșii Bisericii noastre s-au atașat fără rezerve frontului uriaș al luptătorilor pentru pace, Prea Fericirea Sa a înfățișat zorile luminoase ale vremii apropiate, cînd iubitorii de pace vor înlătura toate piedicile ce le mai stau în cale și cînd războiul va rămîne doar ca o amintire sinistră a trecutului.

În încheiere, Prea Fericirea Sa a spus: «Mulțumindu-vă încă o dată, tuturor, pentru dragostea ce-mi arătați cu ocazia aniversării zilei mele de naștere, vă urez și eu, la rîndu-mi, mulți ani de viață, sănătate deplină și puteri sporite de muncă pe drumul unor înfăptuiri mai rodnice și mai de folos pentru obștea creștinească și pentru iubitul nostru popor. Vă rog să fiți încredințați că nu vă voi uita niciodată în rugăciunile mele și neîncetat voi ruga pe Dumnezeu să binecuvînteze pe cei ce mă binecuvîntează și să ajute pe cei ce mă ajută.»

A urmat apoi o scurtă recepție în cabinetul de lucru al Prea Fericirii Sale, în timpul căreia toți cei prezenți au prezentat felicitări și respectuoase urări Înaltului conducător al Bisericii Ortodoxe Romîne.

La toate aceste urări, redacția revistelor patriarhale, cu toată smerenia, adaugă și ea, cu prilejul acestei aniversări, dorirea și rugăciunea ca Bunul Dumnezeu să dăruiască Prea Fericitului Patriarh Justinian — care și pe linia culturii teologice va rămîne un realizator și o pildă vrednică de urmat — zile bune și îndelungate, cu sănătate și cu bun spor în lucrarea duhovnicească a Bisericii, în promovarea păcii în lume și în propășirea patriei noastre dragi, Republica Populară Romînă.

Intru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh!

REDACȚIA

TELEGRAME DE FELICITARE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul aniversării zilei de naștere, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit numeroase telegrame de felicitare și urări din partea unor căpetenii și ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe surori, din partea membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, a slujitorilor sfintelor altare și a numeroși credincioși, precum și din partea unor personalități ale vieții publice și culturale.

Publicăm mai jos cîteva din telegramele primite de Întîistătătorul Bisericii noastre Ortodoxe și răspunsurile de mulțumire.

Telegrama Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului JUSTINIAN, Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Frățește felicit pe Prea Fericirea Voastră de ziua nașterii Voastre, în numele meu personal și din partea Sfîntului Sinod.

În rugăciune Vă urez binecuvîntată și îndelungă înzilire cu sănătate și puteri, ca să dați sîrguitorul Vostru prinos de Întîistătător pentru fericirea Sfintei Biserici și a Patriei Voastre.

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea telegramă :

Prea Fericirii Sale, Părintelui CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei

SOFIA—R.P. BULGARIA

Din toată inima mulțumesc Prea Fericirii Voastre și Sfîntului Sinod pentru frățeștile felicitări și urări exprimate de ziua nașterii mele, și cu căldură rog pe Milostivul Dumnezeu să ocrotească în pace și bună sporire Bisericile noastre surori, pe ierarhii, slujitorii și credincioșii lor.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Romîniei

Telegrama domnului profesor D. Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al R.P.R. :

Înalt Prea Sfințitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne
Patriarhie

BUCUREȘTI

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Înalt Prea Sfinției Voastre, Vă transmitem urări de deplină sănătate și succes în activitatea pe care o depuneți pentru sprijinirea năzuințelor de pace ale poporului nostru.

Secretar General,
D. DOGARU

La această telegramă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis următorul răspuns de mulțumire :

Domnului profesor D. DOGARU,
Secretarul General al Departamentului Cultelor
BUCUREȘTI

Din toată inima Vă mulțumesc pentru urările ce ați binevoit a-mi adresa cu prilejul zilei de naștere și îmi exprim nădejdea că strădaniile ce se depun de poporul nostru alături de toate popoarele lumii pentru biruința păcii vor fi încununate de succes.

† *J U S T I N I A N*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Telegrama domnului IONIȚĂ BĂRBULESCU, Director General al Departamentului Cultelor :

Înalt Prea Sfințitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne
Patriarhie
BUCUREȘTI

Cu ocazia aniversării zilei de naștere, Vă rog să primiți din parte-mi cele mai bune urări de sănătate și rodnică activitate.

IONIȚĂ BĂRBULESCU

Telegrama de răspuns a Prea Fericitului Patriarh Justinian :

Domnului IONIȚĂ BĂRBULESCU,
Director General al Departamentului Cultelor
BUCUREȘTI

Vă mulțumesc călduros pentru bunele urări ce ați binevoit a-mi exprima cu ocazia zilei de naștere și vă rog să primiți cordiale salutări.

† *J U S T I N I A N*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

S-a răspuns, de asemenea, la vreme, cu mulțumiri și patriarhicești binecuvîntări, tuturor scrisorilor și telegramelor de felicitare, primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii a 59 de ani de viață.

DESCHIDEREA CURSURILOR DE INDRUMARE PASTORALĂ PENTRU A XXXVI-A SERIE DE PREOȚI

În ziua de 15 ianuarie a. c., a avut loc, la Centrul de îndrumare pastorală de la Curtea de Argeș, deschiderea oficială a cursurilor pentru a XXXVI-a serie de preoți, în prezența P. S. Iosif, Episcopul Rîmnicului și Argeșului, delegat al Sfîntului Sinod și al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Festivitatea a fost deschisă de P. S. Pavel Șerpe, prorectorul Centrului, care a subliniat grija pe care o poartă clerului nostru ortodox Prea Fericitul Patriarh Justinian, grijă exteriorizată prin orînduirea înțeleaptă a tuturor treburilor bisericești, printre care se numără și aceste cursuri, pentru ca preoții să dobîndească noi învățăminte și experiență, necesare activității lor.

Preotul Popescu Vasile din Arhiepiscopia Bucureștilor, responsabilul acestei serii de preoți cursiști, vorbind în numele lor, și-a exprimat bucuria că au fost aduși la Curtea de Argeș, localitate istorică, cu vechi și neprețuite monumente, unde, studiind o lună de zile, au ocazia să mediteze, să se reculeagă, să ia legătură unul cu altul, să-și împărtășească unul altuia din experiența de pastorație și să-și reîmprospăteze cunoștințele teologice.

Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, delegatul Sfîntului Sinod și al Prea Fericitului Patriarh, a dat preoților cursiști sfaturi și îndemnuri. Preotul trebuie să aibă o purtare ireproșabilă atît în parohie, cît și în afara ei ; să dezvolte virtuți pastorale, să muncească loial, conștient și permanent pentru binele Bisericii și Patriei, să fie factor viu, mobilizator ; să aibă o evlavie curată, înălțătoare, pe care credincioșii lui să o simtă ; să fie disciplinat. Preotul trebuie să dea tot sprijinul său organelor de conducere statale în acțiunile lor de construire a unei vieți noi, fericite și mereu înfloritoare.

Cuvîntările au fost încadrate de cîntările omofone, executate de preoții cursiști, sub conducerea asistentului universitar Chiril Popescu.

Festivitatea a luat sfîrșit, prin adoptarea a două telegrame, adresate Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și d-lui profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor.

SĂRBĂTORIREA PATRONILOR INSTITUTULUI TEOLOGIC ŞI SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREŞTI

În ziua de 30 ianuarie 1960, cele două școli teologice din București, Institutul de grad universitar și Seminarul, au îmbrăcat din nou haina de sărbătoare pentru a cinsti după cuviință pe Sfinții Trei Ierarhi : Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul sau Teologul și Ioan Gură de Aur. Cei trei mari «dascăli și Ierarhi» sînt ocrotitorii și îndrumătorii activității din cele două școli teologice, în strădaniile de formare a viitorilor slujitori ai lui Hristos, adevărați propovăduitori ai credinței și călăuzitori ai credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne. Sărbătorirea a avut loc cu fastul tradițional și într-o atmosferă de însuflețire și evlavie pentru cei care stau ca adevărați luceferi ai culturii teologice și pilde ale vieții morale pentru creștinătatea de pretutindeni.

În ajunul praznicului, la timpul Vecerniei, s-a oficiat, în paraclisul celor două școli teologice, biserica Sfînta Ecaterina, slujba privegherii, de către un sobor de preoți, studenți ai Institutului Teologic, în frunte cu P. C. Arhim. Iustinian Dalea, Spiritualul Seminarului Teologic. La această slujbă au luat parte corpul didactic de la cele două școli, studenții Institutului și elevii Seminarului teologic.

În dimineața praznicului, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, format dintre profesorii, personalul administrativ și studenții Institutului, a săvîrșit slujba Sfintei Liturghii. Răspunsurile liturgice au fost date de corul studenților din anul I, sub conducerea studentului V. Frangulea, din același an.

Panegiricul pentru cinstirea Sfinților Trei Ierarhi a fost rostit de către Preotul Rațiu Constantin, student în anul IV. În cuvinte alese, Pr. Rațiu a prezentat figurile celor trei mari luminători ai Bisericii, din gura cărora au curs rîuri de învățături duhovnicești. Incă din tinerețea lor, Sfinții Trei Ierarhi, uimind pe dascălii vremii prin sîrguința și dragostea lor pentru învățătură, și-au agonisit mare bogăție de evlavie, bunătate, iubire de adevăr și de dreptate. Dornici de cît mai multă învățătură, «ei nu cunoșteau decît drumurile școlii, bisericii și bibliotecii». Singura lor țintă în viață era virtutea, căci «nu aveau decît o singură preocupare : aceea de a trăi după principiile Evangheliei». În timpul studiilor «au învățat

să cunoască pe om și să-l iubească, și au strîns atîta dragoste pentru el», încît reîntorși la vetrele de unde plecaseră «au pus în slujba binelui obștesc toate cunoștințele adunate». Nedespărțiți de credincioșii lor, au căutat să zidească în inimile acestora dragostea de adevăr și sîrguința spre o viață cît mai curată. Cu autoritatea și demnitatea lor, au biciuit și osîndii toate păcatele vremii: lăcomia după bogăție, luxul, desfrîul, camăta și risipa, apropiindu-se cu căldura lor sufletească și dragostea inimii, de cei care erau asupriți, lipsiți, în suferințe și necazuri. Modele de adevărați păstori ai credincioșilor, vrednici slujitori ai lui Hristos, «ei au închinat cu atîta dăruire, toată înțelepciunea lor, toată iubirea și toată puterea lor, slujirii preoțești».

După terminarea Sfintei Liturghii, s-a oficiat un parastas pentru profesorii și studenții decedați, după care a urmat Polihroniul.

La orele 12, 30 a avut loc, în sala de festivități a Institutului Teologic, desfășurarea programului cultural-artistic, pentru cinstirea ocrotitorilor celor două școli teologice.

Festivitatea a fost onorată de prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ctitorul acestor două școli de cultură teologică și îndrumătorul de zi de zi al activității ce se desfășoară aici.

Au participat de asemenea reprezentanți ai Departamentului Cultelor, precum și persoane din conducerea și administrația centrală și eparhială a Bisericii: Prea Sfințiții Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Teoctist Botoșăneanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. I. Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, PP. CC. Părinții Consilieri din Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, PP. CC. Părinții profesori onorari ai Institutului, corpul didactic și personalul administrativ de la cele două școli, studenții teologi și elevii seminariști.

Desfășurarea programului s-a început cu «Imnul Republicii Populare Romîne», executat de corul studenților și elevilor sub conducerea d-lui prof. Nicolae Lungu, după care P. C. prof. Ioan G. Coman, Rectorul Institutului Teologic, a rostit următorul cuvînt de deschidere:

«Institutul și Seminarul Teologic din București prăznuiesc astăzi pe ocrotitorii lor, Sfinții Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur. Cei Trei Ierarhi au fost și sînt cele trei pietre scumpe ale teologiei, ale sfințeniei și ale preoției în colierul prețios al Bisericii. Ei sînt autorități normative in fiecare din aceste domenii și sînt iubiți de întreaga suflare creștină pentru căldura credinții lor, pentru înălțimea cugetării lor și pentru frumusețea cuvîntului lor.

Viața lor de elevi, de studenți și de dascăli stă ca exemplu viu și îndemnător pentru elevii, studenții și dascălii școlilor noastre. La sfîrșitul studiilor lor Sfinții Trei Ierarhi au fost invitați să ocupe catedre universitare. Așa de mult și de frumos se impuseseră ei prin hărnicia lor la învățătură și prin purtarea lor exemplară. Setea de a învăța continuu și cu folos, este un testament sfînt lăsat școlilor noastre, de acești mari dascăli ai Bisericii. Realizează școlile noastre înfăptuirile practice și energia duhovnicească a Sfîntului Vasile, teologhisirea încununată de flacăra cre-

dinței a Sfîntului Grigorie Teologul și arta cuvîntului Sfîntului Ioan Gură de Aur ? Sîntem, evident, încă departe, dar nu pierdem din vedere aceste înalte scopuri.

Sfinții Trei Ierarhi ne îndeamnă să iubim pe Dumnezeu și pe oameni cu toată căldura inimii noastre, căci nu e poruncă mai mare ca aceasta. Dragostea de Dumnezeu se adevereşte prin dragostea de oameni... Pe de altă parte, puțini scriitori înalță imne mai înaripate învățăturii și sfinteniei, ca ocrotitorii noștri. Luminarea minții e o comoară și o podoabă pe care n-o egalează toate comorile și podoabele celelalte ale lumii. Nici un efort și nici o jertfă nu trebuie cruțate pentru agonisirea culturii, susțin ei la fiecare pas. La fel ei ne îndeamnă să ne formăm deprinderi serioase și curate, fără care Teologia sau cultura nu valorează aproape nimic.

Sfinții Trei Ierarhi cinstesc și iubesc preoția, ei înșiși fiind, pe rînd, diaconi, preoți și arhierei de cel mai înalt nivel pe care-l cunoaște Biserica Mîntuitorului în sec. IV. Preoția este semnul și lucrarea iubirii în Hristos și a credincioșilor. Cine înțelege și practică preoția, altfel decît ca pe o jertfă și dragoste mistuitoare, pentru fericirea și mîntuirea credincioșilor, acela nu stă sub omoforul Sfinților Trei Ierarhi.

Sfinții noștri ocrotitori au predicat verbal și în scris, pacea și toate foloasele ce decurg din ea. Analiza la care ei supun foloasele păcii, pe care o numesc «mama tuturor bunurilor» în comparație cu nenorocirile războiului, pe care-l definesc ca «o ucidere organizată și multiplicată», e de mare actualitate și prilej de întărire a forțelor care luptă pentru apărarea vieții în vremea noastră.

Mulțumim cu recunoștință Prea Fericitului Părintelui nostru Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, ctitorul și îndrumătorul Institutului și Seminarului, pentru grija părintească și dragostea pe care ni le arată continuu. Mulțumim călduros II. PP. SS. și PP. SS. Membri ai Sfîntului Sinod pentru tot ajutorul pe care-l dau școlilor noastre. Mulțumim din inimă Departamentului Cultelor, pentru sprijinul pe care ni-l acordă. Mulțumim tuturor colaboratorilor Prea Fericitului Părinte Patriarh: PP. SS. Episcopi Vicari și PP. CC. Consilieri pentru solicitudinea pe care o arată Institutului și Seminarului.

Înainte de toate, rugăm pe Sfinții Trei Ierarhi să ne ocrotească și de aci înainte și să înfățișeze cu bunătate cererile noastre Părintelui Îndurărilor, pentru ca toți membrii corpului didactic, studenții și elevii școlilor noastre să răspundă chemării lor în viața Bisericii și a Patriei.

Vor rosti cuvinte festive în cinstea Sfinților Trei Ierarhi din partea Institutului, Părintele prof. Gh. I. Moisescu, iar din partea Seminarului d-l prof. Ștefan Constantinescu.

Deschizînd această festivitate urez școlilor noastre și tuturor celor de față : La mulți ani !»

După acest cuvînt de deschidere, corul studenților și elevilor, sub conducerea d-lui prof. Drăgușin Constantin, de la Seminarul Teologic, a executat «Cîntarea a IV-a din Polieleul Sfinților Trei Ierarhi», armonizată și prelucrată pentru cor de dl. prof. N. Lungu.

Cuvîntul festiv, despre «Sfinții Trei Ierarhi în Biserica Romînească», a fost rostit de P. C. Pr. Gheorghe Moisescu, profesor la Institutul Teologic. *

Corul studenților și elevilor, sub conducerea d-lui prof. Nicolae Lungu, a executat, în primă audiție, «Stihuri din Anixandare, glas VIII», armonizate și prelucrate de dirijor.

În continuare, dl. profesor Ștefan Constantinescu a rostit, din partea Seminarului teologic, următorul cuvînt festiv, despre «Ideea de pace în opera Sfinților Trei Ierarhi» :

«De veacuri, Biserica noastră a venit cu partea sa de contribuție la statornicirea, păstrarea și promovarea păcii între oameni. De la Sfinții Mari Ierarhi, pe care-i prăznuim astăzi, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, străluciți reprezentanți ai Bisericii veacului IV, și pînă în vremurile de față, Biserica a rămas păstrătoarea și propovăduitoarea mesajului divin al păcii.

În vremurile din urmă, Biserica Ortodoxă Romînă s-a alăturat Mișcării Mondiale pentru apărarea păcii, urmînd îndemnurile Apelului adresat lumii creștine de căpeteniile Bisericilor pravoslavnice de Răsărit, cu prilejul conferinței panortodoxe de la Moscova, din anul 1948. Prin aceasta Biserica noastră Ortodoxă a făcut încă o dată dovada că este însuflețită de dorința de a contribui la promovarea politicii de pace a Statului nostru, atitudine grăitoare a simțămintelor de solidaritate care unesc Biserica cu poporul iubitor de pace și progres.

În secolul IV d. Hr., frămîntările interne, pricinuite de nemulțumirile crescînde ale celor oprimați și de presiunea popoarelor în migrație, au împins mai mult spre prăbușire puterea imperială sclavagistă romană. În vremea acestei grele orînduiri sociale au trăit marii gînditori și dascăli ai Bisericii, Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur.

Probleme care au frămîntat totdeauna omenirea, ca : munca, proprietatea, pacea și războiul, au fost în centrul gîndirii și preocupărilor acestor mari gînditori. Inspirîndu-se din învățăturile Sfintei Scripturi, ei au combătut fără preget, și fără cruțare toate relele vieții sociale din vremea lor : exploatarea, bogăția, războaiele, îndemnînd la pace și arătînd foloasele ei, cerînd înfrățire și înțelegere.

Iată ce spune Sfîntul Ioan Gură de Aur despre unul din aceste rele, lăcomia de bogăție : «Din aceasta izvorăsc toate neînțelegerile, războaiele, dușmăniile, certurile, ocările, bănuielile, cuvintele de ocară, omorurile, hoțiile, jefuirea mormintelor ; din aceasta se revarsă moartea și sîngele nu numai peste orașele și locurile din jur, ci și peste drumuri, locuri populate sau nepopulate, munți, coline, văi, cu un cuvînt peste tot pămîntul... (Omilia XI, 5, pp. 612-613, Bareille, XVI). De aceea el stăruie asupra păcii și foloaselor ei, spunînd : «...în rugăciunile noastre noi ne rugăm îngerului păcii, în toate prilejurile, noi implorăm pacea, acest bun cu care nu se poate asemui nimic ; da, pacea în adunările noastre, în slujbele

* Cuvîntarea va fi publicată în revista «Ortodoxia», nr. 2/1960.

noastre» ; și în continuare, adaugă : «O dată, de două ori, de trei ori, de mai multe ori, Întemeietorul Bisericii o face cu aceste cuvinte : «Pace vouă !», recomandînd apostolilor să înfățișeze pacea ca pe o garanție a fericirii, de cîte ori vor intra într-o casă : «Intrînd în case, spuneți : «Pace vouă !» (Mat. X, 12), sau, altă dată, vorbind tuturor ucenicilor : «Vă las pacea, vă dau pacea Mea» (Ioan, XIV, 27). Dar Întemeietorul Bisericii nu spune numai «Pace vouă !», ci și «Pace tuturor !»

Pacea pe care Mîntuitorul o numește «pacea Mea» este darul dumnezeiesc al împăcării pămîntului cu cerul, dar care s-a revărsat în lume, prin coborîrea Fiului lui Dumnezeu printre oameni și din care izvorăște pacea în suflete, pacea între oameni și pacea cu Dumnezeu : «Ce ne-ar folosi, se întreabă în altă cuvîntare același mare ierarh, dacă noi sîntem în război și în luptă cu ceilalți? » Și făcînd o paralelă între starea trupească și cea sufletească a omului, spune : «Dacă unele elemente din corp sînt liniștite, iar altele se agită și se tulbură, sănătatea suferă; aceasta nu se menține decît prin calmul, armonia și pacea între diferitele elemente; dacă liniștea nu revine, dacă fiecare element nu intră în limitele sale, dezordinea nu va mai avea margini. Asemenea, dacă, în sufletele noastre, gîndurile nu se calmează, va fi mare tulburare în ele. Așa este esența păcii pe care Mîntuitorul a dat-o oamenilor, care o caută și o răspîndesc. Aceasta este, de altfel, dreptate, spune părintele Bisericii, pentru că și Fiul lui Dumnezeu a venit pe lume pentru a restabili pacea și lucrurile pămîntești și cele cerești».

Mai departe, Sfîntul Ioan Gură-de-Aur glăsuiește: «Făcătorii de pace fiind cu adevărat fiii lui Dumnezeu, oamenii care se ostenesc să răzvrătească totul sînt într-adevăr fiii diavolului» (Omilia la Coloseni, III, 3, Bareille, XIX, pp.63, 64).

Sfîntul Vasile cel Mare, avînd aceeași atitudine pentru pace, socotește războiul crimă (Migne, P.G., XXXII, 729, 681).

Cel mai stăruitor părinte bisericesc asupra păcii, Sfîntul Ioan Gură de Aur, spune în alte cuvîntări : «... pacea a salvat lumea, ea a pus capăt războiului antic, ea a împăcat pămîntul cu cerul...» (Omil. la Corinteni, Om. XXX, I, Bareille, XVIII, 50).

«Nimeni nu este asemenea ei» (Coment. la Ep. către Colos., Migne, P. G., LXII, 322). «Ea nimicește războiul, distruge teama, alungă vrășmășia»..., «niciodată nu am fost și nu vom fi dușmani ai păcii. Căci dacă vom pierde pacea, ne vom face dușmani ai celor care au auzit de la Hristos cuvintele : «Pace vouă !» (Omil. la Înălțarea Domnului, în Migne, P. G. LXII, 766, 790). Iar în alt loc (Omil. la Evrei, XXX, Bareille, XIX, 420) stăruie asupra îndemnurilor Sfîntului Apostol Pavel, care spune: «Fiți în pace cu toată lumea !» și, «Dacă se poate, pe cît stă în puterea voastră, trăiți în pace cu toată lumea !» (Rom. XII, 18).

Pacea ca izvor al propășirii și factor principal al progresului sub toate aspectele lui este numită în viața și opera marilor ierarhi «maica tuturor bunurilor» (P. G. LXII, col. 322) ; «pacea nu vine decît unde este dreptate și virtute» (Omil. IX la Efes., Bareile,XVIII, p. 276) ; «pacea este izvorul

adevăratei credințe... ; ea ne duce la iubire» (Omil. la Colos. III, Bareille, XIX, 60, 65).

Viața și opera Sfinților Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, înfățișează ideea păcii, în stăruința lor continuă asupra datoriei credincioșilor de a se osteni nu numai pentru împăcarea omului cu Dumnezeu, ci și pentru apărarea și statornicirea păcii între oameni. Sfinții Trei Ierarhi au trăit și au arătat o desăvîrșită onestitate creștină prin ajutorul Sfintei Scripturi străbătută în întregime de doctrina păcii și acordînd vrednicie absolută luptătorilor și făcătorilor de pace, prin gura Mîntuitorului: «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema».

Pentru orientarea conștiinței creștine actuale, se desprinde din viața și opera celor trei mari ierarhi învățătura de a păstra și a întări pacea prin participare activă la imnul muncii în condițiile de viață nouă din țara noastră, la care Biserica ia parte cu toată însuflețirea și ataşamentul, avînd, de asemenea, ca îndreptar de mare preț fapta și vorba celui dintîi luptător pentru pace din sînul Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu ale sale «Pilde și îndemnuri pentru pace». De aceea, sporind toate silințele noastre, pentru ca rațiunea și pacea să biruiască pretutindeni, să contribuim cu toții la făurirea vieții noi în țara noastră, în care poporul întreg muncește cu rîvnă și neobosit, pentru această viață nouă, pentru pace trainică în lume, pentru bună înțelegere între popoare».

În continuare, același cor, sub conducerea d-lui prof. Nicolae Lungu, a executat «Rugăciune», cor de T. Teodorescu, pe versuri de Mihail Eminescu.

A urmat citirea unor fragmente din operele Sfinților Trei Ierarhi. Elevul Șerban Gheorghe din cl. V de seminar, a citit fragmentul din «Regulele mari» ale Sfîntului Vasile cel Mare, în care se vorbește despre foloasele vieții de obște:

«Viața cu mai mulți la un loc este mai folositoare în multe privințe. Mai întîi, pentru că nu fiecare din noi poate să facă față deajuns trebuințelor trupului, iar în procurarea celor necesare traiului, avem nevoie unii de alții. Totuși Dumnezeu-Creatorul a hotărît ca noi să fim uniți. Afară de aceasta, nici legea iubirii lui Hristos nu îngăduie ca fiecare să se îngrijească numai de ale sale. Viața individuală are un singur țel: acela al îngrijirii nevoilor proprii. Acest lucru e contrariu legii iubirii, pe care Apostolul o împlinea, nu căutînd folosul său, ci pe al celor mulți, Apoi, izolat de semeni, nimeni nu-și poate cunoaște lipsurile, neavînd cine să i le vădească și să i le îndrepte cu blîndețe și bunătate. Căci mustrarea, chiar din partea unui dușman, naște adesea dorința de vindecare în omul de bună credință. Căci acela care iubește, acela ceartă cu grijă. Un astfel de om nu se poate găsi în siguranță, ci numai unit cu alții în viață. Încît i se potrivește cuvîntul acela: «Vai celui singur, care cade și nu este cine să-l ridice».

Studentul Găină Dumitru, din anul IV de la Institutul Teologic, a citit apoi un fragment din «Imnul către Dumnezeu», al Sfîntului Grigorie de Nazians.

Seria lecturilor din operele Sfinților Trei Ierarhi s-a încheiat cu următoarele fragmente din Omiliile Sfîntului Ioan Gură de Aur, închinate îndemnului la dreptate socială și pacea dintre oameni, citite de dl. Sîrbu Gheorghe, student anul III la cursurile de magisteriu:

«Dumnezeu, cînd a creat lumea — n-a făcut pe unii bogați, iar pe alții săraci... El ne-a dat soarele, stelele, cerul, apele și toate stihiile firii, de care toți ne folosim deopotrivă, căci nimic din ele n-a fost pus sub cheie. Iată chipul și legea firii. Căci Dumnezeu le-a făcut pe acestea de obște, ca să ne învețe să stăpînim și restul tot de obște... Într-adevăr, Dumnezeu a dat pămîntul în stăpînirea tuturor oamenilor. Iar dacă pămîntul este al tuturor, de ce tu, bogatule, ai atîtea prăjini, în timp ce seamănul tău n-are nici o brazdă? — Mi le-a lăsat tata moștenire, zici tu. Dar el de la cine le-a primit? De la înaintași, desigur. Urcînd însă pe firul moștenirii, totdeauna se găsește, în chip necesar, un început, unde nedreptatea este izvorul oricărei proprietăți... Numai cuvintele «al meu» și «al tău» împart ceea ce Dumnezeu a pus la îndemîna tuturor. De aici vin toate neînțelegerile dintre oameni și toate nesfîrșitele lor necazuri»...

«Nimic nu prețuiește cît pacea și buna înțelegere. Pacea e primul dintre toate bunurile. Prin ea se garantează siguranța lor și de aceea ea trebuie să fie continuă.

Pacea înlătură războiul, risipește teama, alungă dușmănia. Pacea e salvatoarea lumii.

Pacea e mai presus decît desăvîrșirea. Nici un bun nu poate fi comparat cu bunul Păcii: pacea în adunări, pacea în rugăciuni, pacea în ceremonii, pacea în saluturi. Întîistătătorul bisericii dă pacea o dată, de două ori, de trei ori, de mai multe ori: «Pace vouă!» El dă pacea de atîtea ori credincioșilor, pentru că pacea este mama tuturor bunurilor. Mîntuitorul ne îndeamnă să dăm pace caselor în care intrăm, ca simbol al tuturor bunurilor. Fără pace, toate celelalte bunuri sînt fără folos. Pacea e un bun atît de mare, încît cei care o săvîrșesc sînt numiți fii ai lui Dumnezeu.

Fiul lui Dumnezeu a coborît pe pămînt pentru pace. El ne-a lăsat pacea ca moștenire și ne-a poruncit să fim făcători de pace».

După aceste lecturi, corul studenților și elevilor, condus de dl. prof. Drăgușin Constantin, a executat bucățile muzicale «Cîntecul tineretului pentru pace», cor de Tulicov-Buniv și «Măreț pămînt», cor de I. D. Chirescu.

Programul cultural-artistic al serbării s-a încheiat cu cîntecul «Sub al păcii stindard», de I. D. Chirescu, executat de corul studenților și elevilor, condus de dl. prof. Nicolae Lungu.

După terminarea programului, a urmat o agapă tradițională.

INCETAREA DIN VIAȚĂ A CATOLICOSULUI PATRIARH MELCHISEDEC III AL INTREGII GEORGII

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit, la 15 ianuarie 1960, din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Efrem, locțiitor al Scaunului Patriarhal al Georgiei, următoarea telegramă :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul întregii Romînii, Locțiitorul Cezareei din Capadocia,
Mitropolitul Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor

BUCUREȘTI—ROMINIA

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Georgiene, cu profundă durere Vă aduce la cunoștință că la 10 ianuarie anul curent, orele 5 și 40 minute, după o suferință grea și îndelungată, în vîrstă de 88 ani, a răposat în Domnul Catolicosul Patriarh al întregii Georgii MELCHISEDEC III.

Prohodul și înmormîntarea decedatului Catolicos Patriarh va avea loc duminică 17 ianuarie a.c., în Catedrala Patriarhală «Sionski Sobor».

Aducem la cunoștința Prea Fericirii Voastre că Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Georgiene a ales cu unanimitate de voturi și cu inimi unite pe smerenia mea ca Locțiitor al Scaunului Patriarhal.

Pe Prea Fericirea Voastră, Părinte prea iubite, Vă rog să înălțați rugăciuni pentru mine.

În numele Sfîntului Sinod și în numele meu personal,

Prea supus și ascultător,

† *E F R E M*
Locțiitor de Patriarh
Mitropolit de Batum, Shemokmed și Cicondid

Exprimînd, în numele Sfîntului Sinod și al Prea Fericirii Sale personal, sentimentele de îndurerare pentru încetarea din viață a veneratului Patriarh Melchisedec III al întregii Georgii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Înalt Prea Sfințitului Efrem, Locțiitorul Scaunului Patriarhal al Georgiei, următoarea telegramă de condoleanțe :

Înalt Prea Sfințitului Mitropolit EFREM,
Locțiitorul Scaunului Patriarhal a toată Georgia

TBILISI—U.R.S.S.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și Noi personal, cu adîncă părere de rău am primit vestea trecerii la cele veșnice a mult Veneratului Părinte Melchisedec III, Catolicosul Patriarh a toată Georgia, și cu simțăminte frățești împărtășim durerea ierarhilor, clerului și binecredinciosului popor al Bisericii surori Georgiene, pentru marea pierdere suferită, înălțînd rugăciuni în ziua pogribaniei sale, duminică 17 ianuarie, pentru ca Milostivul Dumnezeu să așeze sufletul său în rîndurile drepților.

În același timp, din inimă dorim Înalt Prea Sfinției Voastre sănătate, putere și ani mulți, ca să îndepliniți cu vrednicie sarcina plină de răspundere ca Locțiitor al Scaunului Patriarhal.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Romîniei

15 ianuarie 1960.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

RIDICAREA MITROPOLIEI AUSTRALIEI ȘI NOII ZEELANDE LA RANGUL DE ARHIEPISCOPIE. — Printr-o hotărîre sinodală, luată în luna august 1959, mitropolia Australiei și Noii Zeelande a fost ridicată la rangul de arhiepiscopie, iar titularul ei, mitropolitul Iezechil, a primit titlul de arhiepiscop. Arhiepiscopul Iezechil al Australiei și Noii Zeelande este o personalitate de seamă. Cu o experiență îndelungată în treburile bisericești, plin de evlavie și cu o dragoste nesfîrșită față de lucrarea misionară a Bisericii creștine, arhiepiscopul Iezechil întrunește în persoana sa toate calitățile cerute unui ierarh ortodox, care știe să-și pună sufletul pentru turma sa. Comunitățile grecești din Australia și Noua Zeelandă au exprimat toate mulțumirile față de Biserica Mamă, care le-a trimis un arhipăstor cu experiență, înțelept și vrednic din toate punctele de vedere și l-au îmbrățișat cu toată dragostea și cu toată ascultarea.

DAREA DE SEAMĂ A IEROM. APOSTOLOS DIMELIS. — Înapoindu-se de la studiile teologice superioare pe care le-a întreprins la Institutul Teologic din București al Patriarhiei Romîne, ierom. Apostolos Dimelis a prezentat Sanctității Sale Patriarhului ecumenic o dare de seamă amănunțită asupra timpului petrecut la București, asupra studiilor făcute și asupra nivelului înalt la care se predau cursurile de magisteriu la Institutul Teologic de grad universitar din București. Darea de seamă a ierom. Apostolos Dimelis a impresionat în chip deosebit pe Sanctitatea sa Patriarhul Athenagoras și Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice. Ierom. Apostolos Dimelis a fost numit profesor la Facultatea de Teologie a Patriarhiei Ecumenice din Halki.

VIZITA DR. FLANKLIN CLARK FRAY LA PATRIARHIA ECUMENICĂ. — După încheierea lucrărilor Sesiunii Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor, care a avut loc la sfîrșitul lunii august 1959 în insula Rodos, reverendisimul Dr. Franklin Clark Fray, care a îndeplinit sarcina de președinte al Comisiei Centrale la Sesiunea de la Rodos și care este totodată președintele Confederației Mondiale Luterane din America, a făcut

o vizită Sanctităţii Sale Patriarhului Ecumenic, pentru a-i prezenta omagiile de gratitudine ale tuturor participanţilor de la Rodos, pentru grija şi dragostea cu care au fost înconjuraţi în tot timpul cît au decurs lucrările Sesiunii. Fiind primit potrivit protocolului obişnuit al Patriarhiei Ecumenice, Dr. Franklin Clark Fray a avut două convorbiri, în timpul cît a stat la Constantinopol, cu Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras, în legătură cu hotărîrile luate la Rodos şi în vederea unei cît mai active conlucrări a Bisericilor. După ce oaspetele a vizitat Sfînta Sofia, Mînăstirea Chora şi diferite alte monumente din Constantinopol şi după ce a făcut o vizită şi la Facultatea de Teologie a Patriarhiei Ecumenice de la Halki; a părăsit Constantinopolul, îndreptîndu-se către Beyrut.

VIZITA LORDULUI EPISCOP DE CHELMSFORD LA PATRIARHIA ECUMENICĂ. — La începutul lunii septembrie a sosit la Constantinopol, pentru a face o vizită Sanctităţii Sale Patriarhului Athenagoras, lordul episcop de Chelmsford, reverendisimul Sered Ph. Allison, conducătorul delegaţiei anglicane de la Sesiunea Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor, care a avut loc în insula Rodos. Întîmpinat la aeroport de secretarul Sfîntului Sinod, reverendisimul episcop de Chelmsford a fost condus la hotelul Palas din Pera. A doua zi, a participat la slujba divină care s-a săvîrşit în catedrala patriarhală cu prilejul începutului anului bisericesc (indictionului), după care lordul episcop a fost primit de Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras în biroul său particular, unde a avut loc o convorbire îndelungată, care s-a desfăşurat în spirit deosebit de cordial, după care episcopul de Chelmsford a fost reţinut la masă de Patriarhul Ecumenic. În cursul celor patru zile cît a rămas la Constantinopol oaspetele a vizitat numeroase biserici şi monumente istorice, cît şi facultatea de Teologie de la Halki.

RAPORTUL DELEGAŢIEI PATRIARHIEI ECUMENICE LA SESIUNEA COMISIEI CENTRALE A CONSILIULUI MONDIAL AL BISERICILOR DE LA RODOS. — Inapoindu-se de la Sesiunea Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor care a avut loc la Rodos între 19 şi 28 august, delegaţia Patriarhiei Ecumenice alcătuită din : Mitropolitul Iacob al Filadelfiei, marele econom Maximos Repanellis, Diac. dr. Hrisost. Konstantinidis, Em. Fotiadis, V. Anagnastopulos, K. Kallinikos şi V. Stavridis, au depus Sanctităţii Sale Patriarhului Ecumenic şi Sfîntului Sinod al Patriarhiei de la Constantinopol, o amplă dare de seamă, în care a arătat detailat cum au decurs lucrările Sesiunii şi hotărîrile care s-au luat cu această ocazie la Rodos. Darea aceasta de seamă, din hotărîrea sinodală a fost trimisă de Patriarhia Ecumenică tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, constituind pentru Bisericile Ortodoxe care nu sînt membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor şi n-au trimis observatori la Rodos, o călăuză importantă pentru informarea lor. Delegaţia aceasta patriarhală a depus la Rodos cele mai lăudabile eforturi pentru păstrarea unităţii punctului de vedere ortodox de către reprezentanţii tuturor Bisericilor Ortodoxe. În afară de convorbirile şi contactele în parte, ce au avut loc aproape zilnic într-un cerc mai restrîns sau mai larg, delegaţia Patriarhiei Ecumenice a realizat, în cadrul

Sesiunii de la Rodos, trei reuniuni interortodoxe : una, motivată de necesitatea studiului în comun și stabilirii tacticei ce trebuia urmată în problema contopirii Consiliului Mondial al Bisericilor cu Consiliul Internațional al Misiunilor. Cu această ocazie mitropolitul Iacob pe de o parte, cît și ceilalți delegați pe de alta au explicat fraților ortodocși, participanți la Sesiune liniile centrale ale indicațiilor Patriarhiei Ecumenice și ale spiritului lucrării pregătitoare pe care a săvîrșit-o în problema contopirii Comisia patriarhală asupra chestiunilor pancreștine. Cea de a doua reuniune ortodoxă a avut loc la sfîrșitul Sesiunii, cînd, într-o convorbire mai largă asupra impresiilor și concluziilor dobîndite cu ocazia Sesiunii și cu privire la perspectivele viitoare, s-a accentuat necesitatea întîlnirii tuturor reprezentanților Bisericilor Ortodoxe, pentru schimbul de gînduri și fundamentarea unei linii comune în toate chestiunile care privesc raporturile cu lumea care nu este ortodoxă. Reuniunea a treia a avut loc în jurul unei mese comune, la un prînz oferit de Mitropolitul Spiridon al Rodosului, în ziua de duminică 23 august, cînd apropierea dintre reprezentanții Bisericilor ortodoxe și dragostea de conlucrare pentru triumful Ortodoxiei s-au dovedit a fi și mai puternice.

La sfîrșitul Sesiunii, înainte de rugăciunea de încheiere, președintele Delegației Patriarhiei Ecumenice, Mitropolitul Iacob al Filadelfiei a mulțumit tuturor celor prezenți și în chip deosebit președintelui Sesiunii și conducătorilor Mișcării pentru conlucrarea în același duh al dragostei creștine și a invitat pe toți participanții să viziteze fie acum, fie cu altă ocazie pe Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras, în calitate de oaspeți ai Patriarhiei Ecumenice, pentru comuniunea și întărirea legăturilor ecumenice.

REPREZENTANTUL PATRIARHIEI ECUMENICE PE LÎNGĂ SEDIUL DE LA GENEVA AL CONSILIULUI MONDIAL AL BISRICILOR. — După cum se știe Patriarhia Ecumenică are un reprezentant statornic pe lîngă sediul de la Geneva al Consiliului Mondial al Bisericilor. Funcțiunea aceasta o îndeplinește în prezent arhim. Emilian Timiadis, care, după terminarea Sesiunii Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor de la Rodos, a făcut o vizită Sanctității Sale Patriarhului Athenagoras, fiind primit la Constantinopol cu multă bucurie și afecțiune. După ce a rămas cîteva zile la Constantinopol, ca oaspe al Patriarhiei Ecumenice, și după ce a primit dispozițiile cuvenite în ceea ce privește activitatea sa de mai departe la Geneva, Arhim. Emilian Timiadis s-a înapoiat la serviciul său.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

VIZITA PATRIARHULUI THEODOSIOS LA BISERICILE ORTODOXE SURORI.— Spre a înapoia dovada de dragoste manifestată de Bisericile Ortodoxe surori, prin trimiterea de delegați la alegerea și întronizarea sa ca patriarh al Antiohiei, Prea Fericitul Theodosios a întreprins la începutul

lunii septembrie 1959 o lungă călătorie, vizitînd aproape pe toți Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe surori. Din suita sa au făcut parte : Mitropolitul Nifon al Heliupolei, Mitropolitul Ignatios al Epifaniei, Mitropolitul Pavel al Tirului și Sidonului, Episcopul Vasilios al Serghiupolei și Arhim. George Salhumb.

Pentru început, patriarhul Theodosios al Antiohiei s-a oprit la Constantinopol, unde a vizitat Patriarhia Ecumenică și pe Sanctitatea Sa Patriarhul Ahtenagoras, depunînd odată cu omagiul său și toată dragostea sa la picioarele tronului ecumenic. Întîmpinat cu toată dragostea și cinstirea, Patriarhul Theodosios a fost cîteva zile oaspetele Patriarhiei Ecumenice.

De la Constantinopol, Înaltul Ierarh a plecat la Moscova, ca să viziteze pe Patriarhul Alexei și Biserica pravoslavnică Rusă, care este legată cu legături de strînsă și efectivă dragoste de Patriarhia Antiohiei, încă de pe vremea înaintașului actualului Patriarh Theodosios al Antiohiei. Vizita la Moscova a Înaltului Ierarh i-a prilejuit impresii deosebit de puternice, iar discuțiile care au avut loc aici au dovedit o desăvîrșită concordanță de păreri în ceea ce privește misiunea Bisericii creștine în împrejurările prin care trece astăzi omenirea și au subliniat necesitatea unei cît mai vii conlucrări a tuturor Bisericilor Ortodoxe, în vederea luptei nobile care se duce cu osîrdie de toți oamenii cinstiți din lume, în vederea încetățenirii păcii pe pămînt.

După vizita pe care a făcut-o Bisericii Ortodoxe Ruse, Patriarhul Theodosios al Antiohiei s-a îndreptat către celelalte Biserici Ortodoxe surori și s-a întors la Damasc cu un mănunchi de însemnate constatări și cu conștiința că între Biserica în fruntea căreia se găsește și celelalte Biserici Ortodoxe surori s-au țesut noi legături de prietenie.

Patriarhul Theodosios, arab de origine, și-a făcut studiile teologice superioare la Facultatea de Teologie a Patriarhiei Ecumenice de la Halki, după care a fost trimis de Patriarhul Alexandru III, inaintașul său, în America unde a organizat comunitățile creștine ortodoxe de naționalitate arabă, depinzînd de jurisdicția Patriarhiei Antiohiei. Aici a cunoscut și pe actualul Patriarh ecumenic Athenagoras, care timp de zece ani, mai înainte de ridicarea sa pe tronul ecumenic, a condus Biserica Greacă de Peste Ocean.

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

LEGEA DE FUNCȚIONARE A PATRIARHIEI GRECEȘTI A IERUSALIMULUI. — Jurnalul oficial al guvernului regatului hasimic al Iordaniei, nr. 1385 din 1 iunie 1958 a publicat, ca lege de stat nr. 27/1958, legea Patriarhiei elino-ortodoxe a Ierusalimului. Această lege, care este semnată de regele Husein Ibn Talal și de cei 9 miniștri ai statului iordanian, stabilește poziția Patriarhiei Ortodoxe a Ierusalimului față de regatul hasimic al Ior-

daniei, cum și funcționarea lăuntrică a Bisericii Ortodoxe a Ierusalimului.

Legea de funcționare a Patriarhiei grecești a Ierusalimului cuprinde 35 de articole și este împărțită în nouă părți.

În art. 1 se specifică denumirea legii: «legea aceasta se numește legea Patriarhiei Elino-Ortodoxe a Ierusalimului, din anul 1958», și se arată că ea intră în vigoare după trecerea unei luni de la data publicării în Jurnalul oficial.

Partea I (art. 2) este un fel de introducere a legii. Ea stabilește precis sensul cîtorva cuvinte și expresii care se întîlnesc mai des în lege, arătînd care este interpretarea strictă a lor, afară de cazul cînd locul respectiv din lege nu indică o altă interpretare. Astfel se precizează sensul cuvîntului «Patriarhie», care, în lege, înseamnă Patriarhia cunoscută sub numele de elino-ortodoxă (rum orthodox), sau Patriarhia Ierusalimului, sau Mînăstirea (Comunitatea Sfîntă a) Sfîntului Mormînt (Der Kamper Moukadas), sau Frățietatea Aghiotafitică, sau Sfîntul Mormînt, sau Mînăstirea elino-ortodoxă (Der Er Rum El Orthodox) și se arată că Patriarhia este persoană juridică, reprezentată de patriarh, în conformitate cu dispozițiile legii.

De asemenea mai sînt explicate cuvîntul «patriarh» și expresiile «patriarhul în Sinod» și «patriarhul în Consiliu». Prin cuvîntul «patriarh», care se întîlnește în lege, trebuie să se înțeleagă patriarhul elino-ortodox al Ierusalimului și sub această denumire se înțelege deopotrivă și locțiitorul patriarhului, în caz de vacanță a scaunului patriarhal, sau de absență a patriarhului. Expresia «patriarhul în Sinod» arată pe patriarh lucrînd cu asentimentul Sfîntului Sinod, sau aducînd la îndeplinire hotărîrile și deciziile lui, iar expresia «patriarhul în Consiliu» desemnează pe patriarh lucrînd cu asentimentul Consiliului Mixt, sau aducînd la îndeplinire hotărîrile lui.

Partea II-a (art. 3) tratează despre îndatoririle patriarhului.

1. Se arată mai întîi cine este patriarhul. El este «conducătorul suprem al Bisericii Ortodoxe din cuprinsul Patriarhiei Ierusalimului, reprezentantul ei și președintele Sfîntului Sinod și al Consiliului Mixt al acestei Biserici. Patriarhul face legătura dintre această Biserică și celelalte Biserici Ortodoxe, se bucură de drepturile și de privilegiile religioase și are autoritate generală (ouilâghia) asupra mînăstirilor, bisericilor, școlilor, corporațiilor, asociațiilor, epitropiilor comunităților și așezămintelor filantropice ale Patriarhiei Ierusalimului, fie că acestea se găsesc înlăuntrul țării, fie în afară».

Îndatoririle patriarhului sînt:

2. Îndatoriri de oficiu: a) săvîrșirea cuvenită a tuturor slujbelor religioase la timpurile lor hotărîte, în biserici și la locurile de închinare, care aparțin fie în întregime Patriarhiei, fie laolaltă cu alte comunități și b) deschiderea facultății de Teologie din Ierusalim, la prima ocazie posibilă și în cadrul posibilităților economice ale Patriarhiei, iar pînă ce acest lucru va fi cu putință, patriarhul va trimite, din comunitatea arabo-ortodoxă din Iordania, studenți la facultățile de Teologie ortodoxe, care se găsesc în afară de Iordania, pentru formarea lor teologică acolo.

3. Îndatoriri de supraveghere: a) patriarhul este considerat ca supraveghetor al tuturor mitropoliților, episcopilor, preoților și monahilor ortodocși care țin de Patriarhia Ierusalimului; b) exercită autoritate spirituală asupra tuturor creștinilor ortodocși, care locuiesc în limitele Patriarhiei Ierusalimului, fie că aceștia sînt laici, fie că sînt clerici de orice grad și c) nu este îngăduită construirea vreunei biserici, capele sau mînăstiri, în limitele Patriarhiei Ierusalimului, de către nici o persoană ortodoxă, decît numai cu aprobarea patriarhului.

4. Îndatoriri de prevedere și de reprezentare: a) va săvîrși așa cum se cuvine slujbele religioase obișnuite în bisericile și locurile de închinare amintite, la timpurile cuvenite; b) se va îngriji să găsească adăpost convenabil pentru găzduirea închinătorilor ortodocși, care vin din străinătate spre a se închina la Locurile Sfinte, pe tot timpul rămînerii lor aici; c) se va îngriji de ocrotirea spirituală a turmei pentru întărirea ei în credința creștină ortodoxă; d) se va îngriji de educarea turmei cuvîntătoare și de ajutorarea ei economică, așa cum se arată în dispozițiile respective ale legii acesteia, și e) va reprezenta comunitatea ortodoxă în toate problemele ei înaintate guvernului.

Partea III-a (art. 4-9) vorbește despre Sfîntul Sinod.

Art. 4 arată că Sfîntul Sinod este alcătuit din: a) patriarh, ca președinte; b) mitropoliții și episcopii activi, cărora le este încredințată conducerea eparhiilor lor; c) episcopii titulari, pe care îi va numi patriarhul și d) arhimandriții care sînt numiți de patriarh în Sinod ca să fie membri, sub următoarele condiții: 1. ca numărul total al membrilor Sfîntului Sinod, inclusiv patriarhul să nu fie mai mare de 18, respectîndu-se dispozițiile art. 26 din lege; 2. ca Sfîntul Sinod existent astăzi să se considere legal constituit și 3. ca patriarhul în Sinod să aibă dreptul să înlocuiască pe orice membru al Sfîntului Sinod, dacă consideră că aceasta este spre folosul Patriarhiei.

Tot art. acesta mai arată la pct. 2 că, în conformitate cu dispozițiile canonice, pentru ca întrunirea Sinodului să fie legal constituită, va trebui să întrunească două treimi din numărul membrilor. Iar la punctul 3 spune că «Sinodul este corpul conducător al Patriarhiei și are dreptul să dobîndească avere mișcătoare și nemișcătoare, să primească donații și dedicații de așezăminte și să le administreze, iar patriarhul, în calitatea de reprezentant al Patriarhiei și de depozitar (Moutaouàli) al drepturilor patriarhului în Sinod, poate să introducă în numele lui cereri în fața instanțelor de judecată, să ceară ocrotirea legilor împotriva celor ce se ridică împotrivă și să săvîrșească tot ceea ce-i impun drepturile și îndatoririle lui.

Art. 5. enumeră drepturile și îndatoririle patriarhului în Sinod. Acestea sînt: a) administrarea tuturor chestiunilor care privesc problemele spirituale de la Locurile de Închinare ortodoxe, din bisericile și mînăstirile de sub jurisdicția Patriarhiei; b) stabilirea felului de ranguri ale clerului ortodox din Patriarhie, ale slujbașilor și acoliților lor care se numesc, și a îndatoririlor spirituale ale acestui cler și ale acestor slujbași; c) administrarea tuturor averilor supuse imediat patriarhului în Sinod și între-

buințarea lor, potrivit dispozițiilor legii acesteia și stipulațiilor oricărui act de donație (bakfie), privitor la acestea; d) administrarea tuturor așezămintelor religioase, școlilor bisericești, spitalelor și instituțiilor filantropice, care sînt supuse de-a dreptul patriarhului în Sinod, și e) punerea la dispoziție din veniturile Patriarhiei a unei sume care nu trece de 2000 dinari anual, pentru întrebuințarea ei de către Consiliul Comunității locale din Ierusalim, care se va înființa potrivit cu legea aceasta, iar suma aceasta va fi întrebuințată pentru scopurile menționate în art. 7 pct. a din legea de față.

Ședințele Sfîntului Sinod vor fi prezidate de patriarh (art. 6), iar dacă patriarhul se va găsi în neputința de a fi de față la orice ședință, din motiv de boală sau din oricare alt motiv, președinte al ședinței va fi un mitropolit sau episcop sau un alt membru al Sfîntului Sinod desemnat anume de patriarh. Hotărîrile în Sfîntul Sinod se iau cu majoritatea absolută a voturilor. În caz de paritate, votul patriarhului determină hotărîrea.

Art. 7. arată dispozițiile de care trebuie să țină seamă Sfîntul Sinod la alcătuirea bugetului anual general al Patriarhiei. Acestea sînt: a) din veniturile generale ale Patriarhiei se va hotărî o sumă de 2000 dinari, care se va pune la dispoziția Consiliului Comunității locale din Ierusalim pentru plata ajutoarelor anuale pentru persoanele și familiile sărace, pe care Consiliul local amintit le va socoti de fiecare dată vrednice de a fi ajutate, pentru plata chiriilor lor, cuantumul sumei respective hotărîndu-se de către Consiliul local. În cazul cînd Consiliul amintit va putea, pe viitor, într-o măsură oarecare, să scadă suma totală a numitelor ajutoare, plusul care va deveni disponibil, va rămîne la dispoziția Consiliului, putînd fi cheltuit pentru scopurile lui generale; b) din veniturile generale, după ce se va scădea suma menționată în paragraful anterior, o treime din ceea ce va rămîne se destinează a fi pusă la dispoziția Consiliului Mixt, pentru următoarele scopuri: 1. pentru cheltuieli cu școlile ortodoxe, înființarea și întreținerea lor; 2. pentru îngrijirea săracilor Comunității ortodoxe, în măsura în care fondurile acestea o îngăduie și 3. pentru întreținerea bisericilor din eparhii, pentru repararea și împodobirea lor; c) suma rămasă din veniturile generale ale Patriarhiei se destinează a fi pusă la dispoziția și întrebuințarea patriarhului în Sinod, pentru a putea să împlinească diferitele sarcini care îi sînt încredințate și a corespunde îndatoririlor care i se impun, incluzîndu-se în aceasta plata salariilor preoților din eparhii, a pensiilor celor ce s-au retras din serviciul lor, a pensiilor preoteselor văduve, cheltuielile pentru facultatea de Teologie, despre care se face mențiune în art. 3 și pentru construirea de biserici și mînăstiri în limita bugetului economic al Patriarhiei.

Art. 8 aduce unele precizări și lămuriri în legătură cu articolul anterior asupra «veniturilor generale» ale Patriarhiei. Astfel, prin «venituri generale» se înțelege suma totală a încasărilor Patriarhiei laolaltă cu toate corpurile și instituțiile ei, oricare ar fi genul și provenienta lor, după ce se vor scădea din ele următoarele sume: a) sumele plătite de Patriarhie guvernului sau oricărei alte autorități locale ca dări sau im-

pozite care, potrivit cu orice lege în vigoare, trebuie plătite de Patriarhie de fiecare dată, ca proprietara de la care niște astfel de dări sau impozite pot fi direct reclamate ; b) suma cheltuielilor reale pentru repararea oricărei proprietăți producătoare de venituri ; c) sumele cheltuielilor reale necesitate de încasarea chiriilor și d) suma de 2000 dinari, care se va pune la dispoziția Consiliului Comunității locale din Ierusalim, așa cum se specifică în art. 6 al legii de față. Tot aici se mai arată că expresia «veniturile generale» existente nu cuprinde veniturile care provin din daruri făcute Patriarhiei, care au ca condiție să fie cheltuite pentru anumite scopuri și nici ofrandele și darurile care se oferă sfintelor biserici și Locuri de Închinare, cu scopul acoperirii cheltuielilor curente ale acestor sfinte biserici și Locuri de Închinare, cu condiția ca veniturile acestea să fie trecute deosebit în registrele Patriarhiei.

Art. 9 arată că patriarhul în Sinod poate să emită dispoziții asupra unor probleme, cu condiția ca aceste dispoziții să nu fie contrare legii de față. Chestiunile asupra cărora patriarhul în Sinod poate să emită decizii, sînt : a) cu privire la organizarea Frățietății Sfîntului Mormînt, despre care se face mențiune în art. 28 și 1 ; b) cu privire la timpul întrunirii Sfîntului Sinod și la modul cum trebuie să decurgă lucrările lui ; și c) cu privire la organizarea clerului ortodox, care depinde de Patriarhie, la stabilirea îndatoririlor lui, la modul de numire, la serviciu, la scoaterea din serviciu și la aplicarea pedepselor.

Partea IV-a (art. 10-15) tratează despre Consiliul Mixt. Potrivit cu art. 10, acesta constă din : a) patriarh ca președinte, iar în cazul cînd patriarhul este silit să lipsească, sarcina de președinte o îndeplinește acel cleric membru al Consiliului pe care îl va desemna patriarhul ; b) un vicepreședinte laic, pe care îl aleg membrii laici dintre ei ; c) cinci membri clerici iordanieni, numiți de Sfîntul Sinod, și d) opt membri laici iordaneni, aleși de către locuitorii ortodocși ai Iordaniei, după normele pe care le așează legea aceasta. Întrunirile Consiliului Mixt numai atunci sînt constituite legal, cînd se găsesc de față 2/3 din membrii lui, iar hotărîrile Consiliului sînt întotdeauna luate cu majoritatea de nouă voturi.

Art. 11 definește drepturile și îndatoririle patriarhului în Consiliu. Acestea sînt : a) administrarea tuturor averilor supuse imediat patriarhului în Consiliu și întrebuințarea lor în conformitate cu legea și cu dispozițiile din actele de donație (ouakafie) privitoare la acestea ; b) ținerea la curent a Consiliului cu bugetul general al Patriarhiei și aprobarea bugetelor consiliilor comunităților locale ; c) supravegherea tuturor problemelor de pedagogie și de educație în școlile laice ortodoxe și numirea directorilor și profesorilor, ca și toate cheltuielile în legătură cu ele și d) numirea demnitarilor care sînt în dependență de Consiliul Mixt.

Art. 12 arată că «patriarhul în Consiliu va fi persoană juridică, avînd dreptul să dobîndească avere mișcătoare și nemișcătoare, să primească daruri și legate și să le întrebuințeze în calitatea sa de depozitar (moutaouali), pentru orice scop, care ar decurge din drepturile și îndatoririle sale în Consiliu, să introducă în numele lui cereri în fața tribunalelor și să

le apere împotriva celor ce s-ar ridica împotrivă și să săvîrșească tot ceea ce se cere de către drepturlie și îndatoririle lui.

Art. 13. precizează că patriarhul și în lipsa lui înlocuitorul lui ia asupra sa aducerea la îndeplinire a tuturor hotărîrilor luate de către patriarh în Consiliu.

Art. 14 vorbește despre dreptul patriarhului în Consiliu de a elabora, cu aprobarea Consiliului de Miniștri, regulamente pentru aducerea la îndeplinire a drepturilor și îndatoririlor lui în Consiliu, în conformitate cu legea aceasta și îndeosebi pentru următoarele chestiuni : a) alegerea membrilor laici din Consiliul Mixt ; b) constituirea consiliilor comunităților locale, modul alegerii lor, drepturile și îndatoririle lor și c) toate chestiunile care privesc administrarea sarcinilor Consiliului Mixt și ședințele lui, ca și acelea ale consiliilor comunităților locale, care sînt legate de el în ceea ce privește forma și modul de lucru.

Art. 15 arată că «se îngăduie patriarhului în Consiliu, să cedeze oricărui consiliu al vreunei comunități locale exercitarea oricărui drept din drepturile lui și să cedeze oricărui consiliu de felul acesta o parte din sumele de bani care se găsesc la dispoziția lui ca patriarh în Consiliu, cît va socoti el necesar să pună la dispoziție pentru asigurarea bunului mers al comunității ortodoxe în chip mai desăvîrșit».

Partea V (art. 16-17) tratează despre consiliile comunităților locale. Înființarea unor astfel de consilii este un drept al patriarhului în Consiliu și ele se pot înființa acolo unde patriarhul găsește necesară înființarea lor. Art. 16 mai arată că «fiecare consiliu de comunitate locală va fi persoană juridică, sub denumirea de consiliul comunității respective în care este așezat și i se dă dreptul de a dobîndi averea mobilă și imobilă, să primească daruri și legate și să se folosească de acestea, ca depozitar (moutevelis), pentru scopurile care decurg din puterile și îndatoririle lui.

Art. 17 enumeră puterile și îndatoririle consiliilor comunităților locale. Acestea sînt : a) exercitarea tuturor puterilor și aducerea la îndeplinire a tuturor îndatoririlor, care îi sînt încredințate sau impuse lui de patriarh în Consiliu, potrivit cu legea aceasta și b) întrebuințarea oricărei sume de bani puse la dispoziția lui de patriarh în Consiliu, sau de altă persoană.

Partea VI (art. 18-26) vorbește despre alegerea și numirea patriarhului, a mitropoliților și a episcopilor eparhioți.

Art. 18 arată cum trebuie să se procedeze în cazul cînd scaunul patriarhal devine vacant și cum să se facă alegerea locțiitorului de patriarh. Astfel : «În caz de vacanță a scaunului patriarhal al Ierusalimului, Sfîntul Sinod se adună și alege o persoană care să întrunească calitățile teologice necesare, dintre mitropoliții sau episcopii dependenți de Patriarhia Ierusalimului, ca locțiitor. Rezultatul acestei alegeri se vestește îndată primului ministru, prin mijlocirea Ministerului Afacerilor Interne, iar persoana aleasă, după recunoașterea ei de către Consiliul de Miniștri, ia titlul de locțiitor al scaunului patriarhal și exercită drepturile și îndatoririle de patriarh.

Art. 19 precizează că îndată după primirea recunoașterii oficiale, locțiitorul scaunului patriarhal are datoria să trimită invitații tuturor mitropoliților și episcopilor ortodocși, care depind de Patriarhia Ierusalimului și care nu sînt membri ai Sfîntului Sinod, prin care să-i anunțe că trebuie să ia parte la Consiliul de desemnare a candidaților, care urmează să se țină în sala cea mare a Patriarhiei Ierusalimului la o dată care să nu fie mai îndepărtată de 21 zile de la trimiterea acestor invitații, pentru desemnarea persoanelor care au dreptul să fie alese pentru scaunul patriarhal.

Locțiitorul trebuie de asemenea să trimită o scrisoare circulară fiecăruia dintre consiliile comunităților locale, care aleg Consiliul Mixt, ca să aleagă cîte un preot căsătorit, care să se găsească de față în acest Consiliu al desemnării candidaților, cu condiția ca consiliul comunității locale din Ierusalim să fie invitat să aleagă doi preoți căsătoriți, care să participe la Consiliul pentru desemnarea candidaților și de asemenea cu condiția ca numărul preoților acestora să nu fie mai mare de 12.

Consiliul desemnării candidaților este alcătuit din Sfîntul Sinod, din episcopii chemați și preoții căsătoriți aleși de consiliile comunităților locale, așa cum s-a arătat mai sus.

Orice persoană are dreptul să fie aleasă pe scaunul patriarhal, dacă întrunește următoarele condiții: a) să fie de naționalitate (supușenie) iordaniană; b) să fie în vîrstă de 40 de ani; c) să fie monah ortodox, cu grad de mitropolit, episcop sau arhimandrit și să depindă de Patriarhia Ierusalimului, și d) să cunoască bine limba arabă, putînd-o scrie și vorbi.

Art. 20 arată felul cum lucrează Consiliul de desemnarea candidaților. Potrivit cu cele specificate aici, fiecare dintre persoanele care iau parte la acest Consiliu, va desemna dintre mitropoliții, episcopii și arhimandriții care țin de Patriarhia Ierusalimului, cîte o persoană, care să întrunească toate condițiile cerute pentru alegerea ca patriarh. Numele celor desemnați se vor trece într-o condică în prezența Consiliului de desemnare a candidaților și condica aceasta va fi semnată de către locțiitorul de patriarh cum și de toți ceilalți membri ai Consiliului. Locțiitorul de patriarh va supune îndată primului ministru lista numelor persoanelor astfel desemnate, pentru ca să hotărască asupra ei, iar primul ministru va încunoștința pe locțiitor cu privire la hotărîrea lui.

Art. 21 indică felul cum urmează să se procedeze de îndată ce primul ministru și-a comunicat hotărîrea în legătură cu lista candidaților la scaunul patriarhal. Locțiitorul de patriarh convoacă de îndată Consiliul general, care se compune din: a) Sfîntul Sinod; b) arhimandriții și protosincelii din mînăstirile din Ierusalim și c) preoții căsătoriți, care au fost aleși pentru Consiliul de desemnarea candidaților, așa cum s-a arătat mai sus. Consiliul acesta general alege dintre persoanele acelea ale căror nume se găsesc înscrise în lista candidaților, alcătuită de Consiliul de desemnare a candidaților și aprobată de primul ministru, trei candidați pentru scaunul patriarhal.

Art. 22 arată că alegerea patriarhului Ierusalimului dintre acești trei candidați aparține Sfîntului Sinod. Ea se face prin vot secret și pe baza majorității de voturi. În caz de paritate, votul locțiitorului hotărăște.

Art. 23 indică felul cum urmează să se procedeze de îndată ce Sfîntul Sinod a ales pe noul patriarh al Ierusalimului. Rezultatul alegerii Sfîntului Sinod se comunică primului ministru, în vederea emiterii decretului regal (Iradé), care să confirme alegerea și să asigure noului ales drepturile și privilegiile aparținătoare scaunului patriarhal.

Art. 24 se ocupă de alegerea mitropoliților și episcopilor, în caz de vacanță a scaunelor eparhiale. Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească cei ce vor să fie aleși episcopi sau mitropoliți sînt acestea: a) să fie de naționalitate iordaniană; b) să fie monah ortodox, membru activ al Frățietății Sfîntului Mormînt; c) să aibă purtare și caracter frumos; d) să fie un bun cunoscător al limbii arabe, putînd-o scrie și vorbi și e) să cunoască canoanele Bisericii ortodoxe și modul lor de aplicare în cadrul justiției bisericești.

Art. 25. arată că în caz de vacanță a unui scaun mitropolitan sau episcopal din vreo eparhie oarecare, patriarhul sau locțiitorul patriarhului în Sinod numește pe mitropolitul sau episcopul respectiv, nemaifiind nevoie de vreo alegere propriu zisă. În fine,

Art. 26 menționează că patriarhul în Sinod va proceda în termen de trei ani de la punerea în aplicare a legii, la hirotonisirea a doi mitropoliți sau episcopi arabi iordanieni, iar de îndată ce se va săvîrși hirotonisirea lor, aceștia se vor socoti membri în plus ai Sfîntului Sinod în forma actuală.

Partea VII (art. 27) tratează despre încetarea funcționării patriarhului sau a locțiitorului de patriarh. Demnitatea de patriarh, spune art. 27 este, potrivit cu Canoanele Bisericii, pe viață. Patriarhul poate, totuși să fie înlăturat sau să înceteze de a mai funcționa, pentru următoarele motive: a) dacă va arăta indiferență și nepăsare față de dogmele credinței ortodoxe; b) dacă va fi atins de vreo desăvîrșită neputință trupească sau slăbiciune spirituală, care să-l împiedice să-și îndeplinească îndatoririle lui religioase, bisericești și administrative.

Îndepărtarea sau încetarea funcționării patriarhului trebuie să fie aprobată: a) de două treimi dintre membrii Sfîntului Sinod; b) de două treimi din preoții căsătoriți, care sînt îndreptățiți să participe la alegerea patriarhului și care au fost chemați în adunare specială în vederea acestui scop și și-au dat votul lor, cu condiția ca hotărîrea aceasta în legătură cu îndepărtarea sau încetarea funcționării patriarhului să fie adusă la cunoștința primului ministru și ministrului Afacerilor Interne, să fie aprobată de Consiliul de Miniștri și întărită de rege.

În tot acest interval de timp care ar fi necesar pentru înlăturarea patriarhului, Sfîntul Sinod va numi o comisie de trei membri ai săi pentru conducerea afacerilor Patriarhiei, iar după îndepărtarea definitivă a patriarhului, Sfîntul Sinod va asigura găsirea posibilităților corespunzătoare pentru traiul de mai departe și întreținerea fostului patriarh, potrivit demnității avute.

Cît privește îndepărtarea locțiitorului de patriarh: a) cu aprobare a două treimi din membrii lui, Sfîntul Sinod poate să hotărască îndepărtarea locțiitorului de patriarh, pentru oricare din motivele care permit și îndepărtarea patriarhului; b) după luarea unei astfel de hotărîri, Sfîntul Sinod anunță aceasta primului ministru, prin ministrul Afacerilor Interne, ca ea să fie aprobată de Consiliul de Miniștri și c) în intervalul de timp cerut de îndeplinirea formalităților pentru aprobarea îndepărtării locțiitorului de patriarh și pentru alegerea unui nou locțiitor, Sfîntul Sinod va numi o comisie alcătuită din trei membri ai săi pentru conducerea afacerilor Patriarhiei.

Partea VIII (art. 28) tratează despre Frățietatea Sfîntului Mormînt. După ce, mai întîi, se recunoaște existența acestei Frățietăți, se specifică în legătură cu ea următoarele: a) că potrivit cu situația de la început și pînă în momentul de față, în Frățietatea Sfîntului Mormînt, nimeni nu este primit, dacă nu este iordanian, sau dacă nu dobîndește naționalitatea iordaniană; b) că se hotărăște ca patriarhul în Sinod să primească în această Frățietate un număr corespunzător de membri din comunitatea arabo-ortodoxă, care țin de scaunul patriarhal al Ierusalimului și care au calificațiile cerute pentru a fi admiși în Frățietatea Sfîntului Mormînt; c) că contrar oricăror dispoziții din legile cu privire la moștenire și transcriere, unicul și exclusivul moștenitor al membrilor Frățietății Sfîntului Mormînt este Patriarhia și că toată averea mobilă și imobilă a acestora, ori de unde ar proveni, trece în dreptul de moștenire al Patriarhiei. Pentru acest fapt nici un membru al Frățietății Sfîntului Mormînt nu poate testa sau dărui ceva cu limbă de moarte, toate testările și darurile de acest fel considerîndu-se nevalabile și nule și, în fine, d) că Patriarhia nu este răspunzătoare de datoriile membrilor Frățietății, decît numai în măsura celor lăsate de ei după moarte.

Partea IX și ultimă (art. 29-35) înfățișează o seamă de dispoziții economice și de altă natură.

Art. 29. vorbește despre veniturile Patriarhiei. Acestea constă: a) din chiriile clădirilor Patriarhiei; b) din daniile locale, din legate și din contribuții, care nu sînt făcute cu condiția a fi întrebuințate pentru un scop precis, așa cum se arată în fraza ultimă a art. 8 din prezenta lege și c) din daniile și contribuțiile care provin din străinătate, în scopuri religioase și filantropice.

Art. 30 arată că bugetul, mai înainte de aprobarea lui definitivă, este adus înaintea Consiliului Mixt, spre luare de cunoștință și studiu și dacă se va observa vreo opoziție din partea Cansiliului Mixt în ce privește exactitatea sumelor puse la dispoziția lui, sau insuficiența acestor sume, chestiunea aceasta va fi supusă cercetării unui expert, numit de Consiliul de Miniștri, iar hotărîrea Consiliului de Miniștri va fi definitivă. Se specifică în art. acesta în chip precis că Consiliul Mixt nu are, sub nici un cuvînt, nici un drept să se opună sau să cerceteze modul de întrebuințare a vreunei sume de bani ai Patriarhiei, decît numai sumele puse la dispoziția lui pentru a fi întrebuințate.

Art. 31 vorbește de aprobarea bugetelor de cheltuieli ale fiecăruia dintre Consiliile comunităților locale, care este un drept al patriarhului în Consiliu. Tot în acest art. se menționează că conturile anuale de gestiune ale patriarhului în Sinod se verifică de aceia cărora patriarhul în Sinod le conferă acest drept; că conturile anuale de gestiune ale patriarhului în Consiliu se cerifică de către aceia cărora patriarhul le conferă acest drept în Consiliu și că expunerea alcătuită de verificatori în legătură cu toate veniturile Patriarhiei și cu modul cheltuirii lor este supusă patriarhului, spre cele de urmare.

Art. 32 încredințează toată averea mișcătoare și nemișcătoare ori care ar fi felul ei, care depinde de Patriarhie, patriarhului, arătînd că ea va fi înscrisă la numele Patriarhiei elino-ortodoxe a Ierusalimului.

Art. 33 are un caracter tranzitoriu. Pînă la alegerea membrilor Consiliului Mixt, Consiliul de Miniștri numește opt persoane ortodoxe, ca membri laici ai numitului Consiliu, cu condiția ca alegerea membrilor Consiliului să se facă, potrivit cu dispozițiile legii de față în termen de trei luni de la punerea în aplicare a regulamentului alegerilor, despre care se vorbește în art. 14.

Art. 34. anulează regulamentul otoman al Patriarhiei grecești din Ierusalim, promulgat la 5 safar 1292 (1876), cît și toate modificările palestiniene care s-au introdus cu timpul în acesta. În fine,

Art. 35 încredințează primului ministru și miniștrilor de resort, fiecăruia în cadrul atribuțiilor lui, aplicarea dispozițiilor legii de față.

Caracterul tradițional și canonic al actualei legi de funcționare a Patriarhiei grecești a Ierusalimului este vizibil. Participarea membrilor laici în Consiliul Mixt și în Consiliile comunităților locale este un bun care se întîlnește, de altfel, într-o măsură mai mică sau mai mare în legile de funcționare ale tuturor Bisericolor Ortodoxe. Faptul acesta constituie dovada legăturii strînse dintre clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe în genere, legătură care se păstrează și astăzi, ca și în epoca primară a Bisericii creștine și care este o sursă inepuizabilă de viață sufletească activă și de viață comunitară care se desfășoară sub purtarea de grijă a tuturor pentru toți.

BISERICA GRECIEI

VIZITA LA ATENA A PARTICIPANȚILOR LA SESIUNEA COMISIEI CENTRALE A CONSILIULUI MONDIAL AL BISERICILOR. — În dimineața zilei de 29 august 1959, au debarcat la Pireu de pe vaporul «Miaoulis» și au sosit la Atena, participanții la Sesiunea Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor, venind de la Rodos, după ce în cursul călătoriei s-au oprit și au vizitat insulele Patmos și Tinos, cu vestitele lor locuri de închinare ortodoxe.

La Atena, vizitatorii au rămas timp de două zile, ca oaspeți ai Bisericii și Guvernului grec și s-au bucurat de o primire deosebit de căldu-

roasă. S-au dat, cu prilejul vizitei lor, două recepții oficiale: una, oferită de arhiepiscopul Theoklitos al Atenei, la mînăstirea Penteli, de la poalele muntelui cu același nume, din apropiere de Atena, unde Serviciul Apostolic al Bisericii Greciei întreține un seminar duhovnicesc superior; cealaltă, oferită de ministrul Cultelor și al Culturii, Gheorghe Boghiatzis, la hotelul Pentelic din Kifisia.

În dimineața zilei de duminică 30 august, oaspeții au participat la Sf. Liturghie, care s-a oficiat în catredala mitropolitană din Atena, de episcopul Pantelimon al Achaiei, înconjurat de un mare sobor de clerici. Slujba religioasă ortodoxă a fost urmărită de participanți cu un viu interes și cu deosebită evlavie.

În legătură cu această vizită, găsim oportun să aruncăm o privire și asupra Sesiunii Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor, care s-a întrunit între 19 și 28 august 1959, în insula Rodos.

Precum se știe, insula Rodos, vestită prin pitorescul ei, face parte din Dodecanez, care, în urma celui de al doilea război mondial, a fost înglobat la Regatul Greciei. Din punct de vedere canonic, Mitropolia Rodosului se găsește încă sub dependența Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol. Alegerea insulei Rodos ca loc pentru desfășurarea lucrărilor Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor nu s-a făcut la voia întîmplării. Este prima dată cînd conducerea acestui for interbisericesc alege o țară ortodoxă, pentru desfășurarea lucrărilor lui, iar faptul că Rodosul nu numai că face parte dintr-o țară ortodoxă, ci se găsește și sub dependența canonică a Patriarhiei Ecumenice, sporește și mai mult însemnătatea hotărîrii care a condus la această alegere. Sezisăm în ea necesitatea din ce în ce mai simțită de o cît mai strînsă și cît mai adecvată cunoaștere a Bisericii Ortodoxe, de către membrii Consiliului Mondial al Bisericilor, în vederea unei cît mai active conlucrări cu ea. Lucrul acesta rezultă cu prisosință și din dezbaterile care au avut loc la Rodos, în cadrul cărora s-a urmărit, cu toată obiectivitatea, lămurirea prin comparație a unor teme de bază.

Faptul că, la această Sesiune, în afară de Bisericile Ortodoxe membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor, au mai luat parte, cu titlul de observatori, o seamă de reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe: rusă, sîrbă și polonă, care, cu toate că nu sînt membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor, se interesează deopotrivă de această Mișcare Ecumenistă, dar care au încă, asupra ei, unele rezerve pe deplin justificate, e de natură să ne facă să înțelegem că scopurile Consiliului Mondial al Bisericilor nu au rămas nesezisate de nici o Biserică Ortodoxă, ci că toate așteaptă o definire mai hotărîtă de atitudine din partea Consiliului Mondial al Bisericilor și o precizare mai lămurită a metodelor lui, pentru a putea reflecta la o conlucrare activă cu el, în spiritul genuin al Creștinismului și, deci, potrivit vrerilor celor nefalsificate ale Mîntuitorului Hristos.

La constatările de mai sus, care sînt destul de îmbucurătoare pentru întreaga lume creștină, o mai adăugăm și pe aceea că, printre hotărîrile ce s-au luat la Sesiunea Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor, care s-a ținut anul trecut la Rodos, sînt și unele care, oricît de

palid s-ar înfățișa, ne indică oarecum o nouă și justă orientare a Consiliului Mondial al Bisericilor față de problemele actuale arzătoare ale omenirii.

Sesiunea Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor și-a ținut lucrările în «sala tronului» din Palatul Cavalerilor din Rodos. Au participat reprezentanții a peste o sută de Biserici și Confesiuni. Președinte al Sesiunii a fost reverendisimul luteran dr. Franklin Clark Frey, din Statele Unite ale Americii, iar vicepreședinte reverendisimul Dr. Ernest Pain, teolog distins din Marea Britanie.

Din lagărul ortodox au luat parte:

1. Membrii permanenți în Comisia Centrală a Consiliului Mondial al Bisericilor: mitropolitul Athenagoras al Thyatirelor și Europei Centrale și Apusene și mitropolitul Iacob al Filadelfiei (din partea Patriarhiei Ecumenice); mitropolitul Parthenios al Cartaginei (din partea Patriarhiei Alexandriei) și profesorii H. Alivizatos, P. Brațiotis și V. Ioannidis (din partea Bisericii Greciei).

2. Reprezentanții Bisericilor Ortodoxe membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor:

a) Din partea Patriarhiei Ecumenice: mitropoliții: Evghenios al Cretei, Spiridon al Rodosului, Emmanuil al Kososului, Apostolos al Karpathului și Kasului, și Isidoros al Leru-Kalimnului și Astypaleei; episcopul Athenagoras al Elaiei; arhim. Maximos Repanellis, rectorul Facultății de Teologie din Halki și profesorii Facultății: mare econom Gheorghe Anastasiadis, diac. Hrisost. Konstantinidis, apoi: Emman. Fotiadis, V. Anagnastopulos, și V. Ștavridis; arhim Emilianos Timiadis și Evs. Papastefanou; pr. I. Poulos și prof. Emm. Petrakis.

b) Din partea Patriarhiei Alexandriei: mitropolitul Parthenios al Peluzei.

c) Din partea Patriarhiei Antiohiei: mitropolitul Ignatios al Epifaniei și protopresbiter Const. Moraitakis.

d) Din partea Patriarhiei Ierusalimului: mitropolitul Athenagoras al Sevastei.

e) Din partea Bisericii Ciprului: arhim. Kallinikos Maheriotis și prof. A. Papaghiorghiu.

f) Din partea Bisericii Greciei: episcopul Pantelimon al Achaiei, reprezentant personal al arhiepiscopului Theoklitos al Atenei, care îndată după ședința de deschidere a plecat la Atena și profesorii Facultăților de Teologie din Atena și Salonic: Gherasim Konidaris, Markos Siotis, Ioan Trakas, Ioan Kalogirou și Sabba Aguridis.

3. Din partea Bisericilor care nu participă la Consiliul Mondial al Bisericilor s-au găsit de față, ca observatori:

a) Din partea Patriarhiei Moscovei: protopresbiter Vitalie Baroboy și dl. Victor Alexiev, care au venit la Rodos de la Geneva, unde au studiat, timp de două luni, chestiunile în legătură cu organizarea și activitatea Consiliului Mondial al Bisericilor.

b) Din partea Patriarhiei Sîrbe: diac. Emilian Karnitz, conferențiar la Facultatea de Teologie din Belgrad.

c) Din partea Bisericii Poloniei: pr. Gheorghe Klinger, profesor la facultatea de Teologie din Varșovia.

Ședința inaugurală a Sesiunii a avut loc în după amiaza zilei de 19 august, cînd, după o scurtă rugăciune, s-a citit mesajul de salut din partea regelui Paul al Greciei, după care a vorbit arhiepiscopul Athenagoras al Thyatirelor, aducînd participanților mesajul de salut din partea Patriarhului Ecumenic, Athenagoras. Al treilea a vorbit episcopul Pantelimon al Achaiei, aducînd salutul arhiepiscopului Theoklitos al Atenei. După aceasta a luat cuvînul ministrul Cultelor și Culturii, Gheorghe Boghiatzis, salutînd în numele Guvernului grec pe participanții la Sesiune și exprimînd nădejdea că roadele acestei sesiuni vor avea urmări fericite asupra așteptărilor și nădejdilor de pace și înțelegere pe care le nutrește toată omenirea. A mai salutat pe oaspeți primarul Rodosului, iar la urmă a luat cuvîntul prof. V. Ioannidis, secretarul comisiei organizatorice a Sesiunii de la Rodos, care referindu-se la invitația pornită din partea Patriarhiei Ecumenice, a Bisericii Greciei și a Guvernului grec, pentru întrunirea acestei Sesiuni în insula Rodos, a caracterizat această invitație ca o manifestare a dispoziției ecumeniste, în repetate rînduri mărturisită de Ortodoxie. Analizînd apoi noțiunea de «apropiere» dintre Biserici a subliniat contribuția pe care o poate aduce la aceasta Biserica Ortodoxă de Răsărit, prin credința ei veche și prin tradiția ei nedespărțită.

Lucrările Sesiunii au început în chip regulat în dimineața zilei de 20 august. Primele două zile au fost dedicate în întregime adunărilor generale ale Comisiei Centrale, în timpul cărora s-au citit:

a) «Expunerea Comisiei Executive» asupra lucrărilor și activității Consiliului Mondial al Bisericilor, de-a lungul perioadei anuale care s-a scurs.

b) Expunerea secretarului general Visser't Hooft, care s-a ocupat cu următoarele teme, ce țineau loc de program pentru lucrările și temele Sesiunii: 1) Contribuția Patriarhiei Ecumenice, începînd cu anul 1920 și mai departe, pînă acum, la Mișcarea Ecumenică, în care s-a analizat ideea cu privire la comuniunea Bisericilor și la o mai largă conlucrare între ele; 2. Poziția problemei contopirii Consiliului Mondial al Bisericilor cu Consiliul Internațional al Misiunilor, așa cum se înfățișează astăzi; 3. Hotărîri pregătitoare și definitiv luate cu privire la cea de a treia Adunare Generală a Consiliului Mondial al Bisericilor și 4. Noua generație și înregimentarea ei în ecumenismul în continuă dezvoltare.

c) Expunerile diferitelor Secții în parte și ale Comisiilor speciale ale Consiliului Mondial al Bisericilor.

Expunerea secretarului general cu privire la contribuția Patriarhiei Ecumenice la Mișcarea Ecumenică a fost urmărită cu viu interes. S-a analizat, cu această ocazie, enciclica Bisericii mame din 1920, devenită de pe acum istorică în analele Mișcării Ecumenice și s-a subliniat însemnătatea inițiativei luate de Patriarhia Ecumenică, într-o epocă în care acțiunile de felul acesta ar fi putut fi considerate ca utopii. În continuare vorbitorul a arătat ce se urmărea prin formula «comuniunea Bisericilor», propusă de Patriarhia Ecumenică atunci și a anunțat că, în curînd, cu prilejul

împlinirii a patruzeci de ani de la elaborarea acestei enciclice, ea va fi reeditată într-o ediție mai bună și sincronizată, într-un număr special din «Ecumenical Review», cu nădejdea că prețuirea precum se cuvine a acestei enciclice va spori interesul ecumenist al Bisericilor.

În legătură cu această enciclică a luat apoi cuvîntul bătrînul episcop german Dibelius, unul dintre vechii înaintași ai Mișcării Ecumenice, care, arătînd că, la vremea respectivă, nu s-a dat atenția cuvenită enciclicii Patriarhiei Ecumenice, a accentuat justețea punctului de vedere exprimat în această enciclică și a relevat necesitatea înființării unui centru de studii patrologice, unde să se studieze în comun, de către cei ce aderă la Mișcarea Ecumenică, Părinții Bisericii vechi.

Tema principală a Sesiunii, care a fost dezbătută în după amiaza zilei de 20 august, a fost: «Însemnătatea Tradiției răsăritene și apusene în cadrul creștinismului». A vorbit asupra acestei teme mai întîi prof. dr. Edmond Schling, de la Universitatea din Heidelberg, analizînd tema din punct de vedere istoric, liturgic și mistic, conchizînd în favoarea Tradiției Bisericii Ortodoxe, și spunînd că Tradiția ortodoxă poate să ajute la înțelegerea mai exactă a deosebirilor existente pe de o parte între Biserica romano-catolică și Bisericile protestante și pe de altă parte dintre grupările protestante liberale. După aceasta a luat cuvîntul prof. diac. Hrisost. Konstantinidis, de la facultatea de Teologie din Halki, care a analizat noțiunea Tradiției dogmatice după concepția Teologiei ortodoxe și raportul strîns al acesteia cu Sfînta Scriptură, apoi a cercetat formele deosebite de Tradiție în Apus și anume în Biserica latină, începînd cu marea schismă și apoi în Protestantism, de la Reformă mai departe și accentuînd raportul care poate să existe între aceste forme deosebite de «tradiție» și «Tradiția» una singură și nedespărțită a Bisericii unice, a subliniat însemnătatea și valoarea pe care acestea o pot avea pentru înțelegerea reciprocă a Bisericilor.

Celelalte zile, pînă la 24 august inclusiv, au fost dedicate cercetării în subcomisiuni a diferitelor teme de pe ordinea de zi. În dimineața zilei de 25 august Comisiunea Centrală întrunindu-se din nou în totalitatea ei, a examinat expunerile făcute de aceste subcomisiuni.

Temele cercetate la această Sesiune, asupra cărora s-au luat hotărîri, sînt următoarele:

1. Cea de a treia Adunare Generală a Consiliului Mondial al Bisericilor. S-a hotărît ca aceasta să se țină între 18 noiembrie și 5 decembrie la New-Delhi în India. Numărul participanților va fi de 625, dintre care 55 vor fi reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe. Se va evita orice fast, participanții la Adunarea Generală venind plini de umilință și de simțămîntul adînc al sprijinirii spirituale și morale datorate maselor.

2. Contopirea dintre Consiliul Mondial al Bisericilor și Consiliul Internațional al Misiunilor. Problema aceasta a rămas în continuare în studiu. Reprezentanții diferitelor Biserici Ortodoxe, au arătat în privința acestei teme toate rezervele, iar unii, ca reprezentanții Bisericii Greciei, au declarat că vor fi împotriva contopirii proiectate. Poziția Patriarhiei Ecumenice a fost subliniată, încă o dată, în cursul dezbaterilor, de repre-

zentanții acestei Patriarhii: între Consiliul Mondial al Bisericilor și Consiliul Internațional al Misiunilor nu este cu putință nici contopire și nici unire, fără ca cel dintîi să-și schimbe cu totul caracterul lui, ceea ce ar determina în chip sigur o revizuire a atitudinii Bisericilor Ortodoxe față de el. Dacă este vorba despre o apropiere între aceste două Consilii, atunci va trebui să se înființeze cel mult o Secție nouă în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor care să aibă ca scop aducerea tuturor corpurilor Consiliului Internațional al Misiunilor, la vremea potrivită, sub ascultarea și controlul Bisericilor în parte, în așa fel ca misiunea să nu fie ceva distinct de Biserică, ci un simplu serviciu în cadrul ei.

3. Tema mărturiei creștine, a prozelitismului și a libertății religioase. Cu toate că Bisericile Ortodoxe autocefale sînt direct interesate în această problemă, din cauza prozelitismului agresiv care se desfășoară de către eterodocși în unele dintre ele, totuși, discuții prea multe în jurul acestei teme nu au avut loc la Sesiunea din Rodos. Aceasta din cauză că de la dosar lipseau aproape cu desăvîrșire răspunsurile Bisericilor în legătură cu această temă, cerute, cu trei ani în urmă, potrivit hotărîrii Comisiei Centrale, care s-a întrunit în Sesiune la Galiateto (Ungaria).

4. Articolul I-Bază a Regulamentului Consiliului Mondial al Bisericilor. Se știe încă de mai înainte că Bisericile Ortodoxe membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor au cerut, încă de la început, o nouă formulare a acestui articol, pe o bază treimică, oricît de largă, pentru că nu poate fi vorba de creștinism acolo unde nu stă la bază credința în Sfînta Treime. S-au propus, în decursul timpului, o seamă de formule, dar nu s-a ajuns încă la un acord desăvîrșit nici de data aceasta. Chestiunea a rămas mai departe în studiul Comisiei cu privire la chestiunile pancreștine, urmînd ca apoi, hotărîrea acestei Comisii să fie supusă Bisericilor spre aprobare.

5. Problema armelor atomice și a încordării internaționale. Consiliul Mondial al Bisericilor și-a definit, încă din anul 1957, poziția lui față de problema armelor atomice și a încordării internaționale, dovedind cu aceasta o orientare hotărîtă nu numai în ceea ce privește tendințele lui de apropiere dintre Biserici și Confesiuni, ci și în ceea ce privește problemele cele mai arzătoare de viață pașnică a omenirii în genere. În consecință, la Sesiunea de la Rodos a hotărît ca, în continuarea hotărîrii respective din 1957, să se facă un nou apel, mai larg și mai susținut Bisericilor și popoarelor, pentru încetarea definitivă a experiențelor atomice și pentru realizarea cît mai urgentă a slăbirii încordării internaționale, pentru ca omenirea, scăpată de coșmarul amenințării și al nesiguranței, să-și poată vedea în liniște de împlinirea trebuințelor ei materiale și sufletești.

6. Alegerea unui membru ortodox în președinția Consiliului Mondial al Bisericilor. După moartea arhiepiscopului Mihail al celor două Americi, locul său în președinția Consiliului Mondial al Bisericilor devenind vacant, în Sesiunea de la Rodos a fost completat prin alegerea succesorului său la conducerea Bisericii Ortodoxe grecești din cele două Americi, arhiepiscopul Iacob. Alegerea a fost salutată cu mult entuziasm întrucît arhie-

piscopul Iacob a lucrat și mai înainte, cu bune rezultate, în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor.

7. S-au mai luat, în fine, hotărîri cu privire la funcționarea diferitelor Direcții, Secții și Comisii ale Consiliului Mondial al Bisericilor, s-au dat îndrumări în legătură cu programul de lucru și s-a studiat, în chip special, întărirea economică și financiară a Consiliului.

Acestea au fost în genere hotărîrile luate la Sesiunea Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor, care s-a ținut anul trecut la Rodos. Dacă ele reprezintă un progres relativ în viața acestei Mișcări Ecumenice, date fiind deosebirile fundamentale care separă încă Bisericile și Confesiunile din cadrul acestei Mișcări și dacă problema contopirii Consiliului Mondial al Bisericilor cu Consiliul Internațional al Misiunilor costituie încă o mare piatră de încercare în ceea ce privește viitorul conlucrării Bisericilor Ortodoxe cu Consiliul Mondial al Bisericilor, partea cea mai pozitivă a întîlnirii de la Rodos o constituie, în chip neîndoielnic, contactul participanților la Sesiune cu lumea ortodoxă și îndeosebi cu viața religioasă, evlavia și viața cultică a Bisericii Ortodoxe, care a prilejuit clipe neuitate reprezentanților celorlalte Confesiuni și Biserici. *(Pr. O. C.)*

MITROPOLIA ORTODOXĂ CEHOSLOVACĂ

DISCUȚII ÎN JURUL VECHIMEI ORTODOXIEI CEHOSLOVACE. — Biserica Ortodoxă Cehoslovacă, devenită autocefală din anul 1951, sub arhipăstoria mitropolitului Ioan, se bucură de condiții favorabile de existență. Ea are 4 eparhii, vreo 400.000 credincioși și o facultate de Teologie la Prešov. Între principalele străduințe ale conducerii și clerului stă dorința de a explica permanent tradițiile ortodoxe păstrate pe pămîntul cehoslovac, de la Frații Apostoli Constantin și Metodie pînă astăzi. În trecut problema aceasta a fost lămurită de episcopul-mucenic Gorazd, în lucrarea apărută sub pseudonimul P. Maly: *Viața Sf. Ciril și Metodie,* Praga 1936, iar acum lămuririle le continuă prot. J. Leixner și P. Aleș, bazîndu-se pe Istoria Bisericească a marelui Eusebie Popovici, în redacția sîrbă a lui M. Stoikov din 1912, precum și pe cercetările cele mai noi.

Ortodoxia cehoslovacă nu este însă binevăzută de cercurile catolico-papale, chiar dacă rezultatele arheologice recente confirmă originea bizantină a Creștinismului cehoslovac. Campania de devalorizare a activității Fraților Apostoli în Moravia, în veacul IX, o susține îndeosebi prof. J. Cibulka, din anul 1957, prin presă și publicații și îndeosebi prin lucrarea: *Biserica din Modra și începuturile creștinismului în Moravia,* Praga 1958, publicată în *«Monumente Arheologice»* vol. 7. În această lucrare se caută să se deprecieze rolul Fraților Apostoli pînă la negarea necesității ve-

nirii lor în Moravia. Teza prof. I. Cibulka a fost criticată însă de arheologul J. Poulik, de T. Krut, prof. J. Leixner și alții, încît pînă la urmă ea a fost cu totul respinsă, iar cartea despre «*Biserica din Modra*» retrasă din circulație, în primăvara anului 1959.

În discuție a fost atrasă și problema despre originea cirilicei și glagoliticei. Prot. Leixner a emis teza despre autenticitatea cirilicei de la Constantin și identificarea glagoliticei cu acel «scris rusesc», aflat de Constantin în Crimeea («Hlas Pravoslavnîi» 5, 1958). Confirmarea tezei, cu alte argumente, a oferit-o apoi prof. M. Șesan, care a prilejuit o amplă discuție asupra chestiunii («Hlas Pravoslavnîi», 1, 1959 și «Mitropolia Ardealului» 7/8 1958). La aceasta s-a asociat și H. Prochazkova, cu lucrarea : *Pe urmele unei prietenii străvechi,* Praga 1959, în care analizează relațiile ceho-ruse din veacurile X-XII, și subliniază ortodoxia tradițiilor paleoslave, sădite în Moravia de Frații Apostoli ; aceste tradiții se continuă, pentru că însuși Vladimir al rușilor avuse ca soție și o cehă (vezi în «Cartea științifică cehă» nr. 2, Praga 1959, p. 2-3). O altă confirmare o aduce începerea publicării noului *Dicționar Paleoslav,* de proporții unice (p. 7-8), precum și noua ediție a *Legendei Sf. Procopie de la Sazava,* 1959.

Dimpotrivă, prof. catolic Ant. Salac încearcă să slăbească importanța relațiilor dintre husiți și Patriarhia din Constantinopole în 1452, într-o lucrare publicată în Analele Academiei cehoslovace, fasc. 11 pe 1958, p. 112, iar A. Schneiderova, în colecția *Cuvîntărilor lui Ioan Hus,* publicată în 8 vol., 1957/1959, omite să indice momentele de apropiere între Hus și Ortodoxie.

De altă parte, subliniindu-se influența pedagogiei lui I. A. Comenius în Transilvania, D. Ciapkova-Votrubova ignorează existentă romînilor acolo (vezi în *Acta Comeniana* 1, 1959, p. 64 sq), fapt însă pus istoric la punct de prof. M. Șesan, în *Comenius și romînii,* (publicat în «Krestanska Revue», 1, 1959 și «Mitropolia Ardealului» 3/4 1959), care constată elemente comeniene în predoslovia mitropolitului Simeon Ștefan la Noul Testament din 1648, precum și contactul direct al pedagogului cu unii romîni de la Saroșpatak, unde pe atunci era jude al romînilor Mandin Cozma (cf. Iorga, *Istoria Bisericii romînești,* I, 1929, p. 355).

Biserica Ortodoxă Cehoslovacă primind autocefalia sa de la Patriarhia rusă, e lucru evident că relațiile cu aceasta să stea mereu în centrul atenției comune. Despre aceasta vorbește în termeni filiali K. J. Rosak, în articolul : *Kremlinul, cronica țării ruse,* frumos ilustrate («Hlas Pravoslavnîi», 2, 1959).

BISERICA ORTODOXĂ CEHOSLOVACĂ ȘI LUPTA PENTRU PACE. — Pacea este o preocupare continuă a credincioșilor ortodocși cehoslovaci. O susține în cuvinte pline de căldură sufletească mitropolitul Ioan, pornind de la cu-

vintele profetului Ieremia: «Spun pace, pace, dar pace nu-i». Mitropolitul Ioan combătînd acțiunile potrivnice ale ațîțătorilor imperialiști, le pune în față cuvintele Sf. Scripturi: ca toți să se străduiască pentru pace (Rom. XIV, 19), atît cu cei de aproape, cît și cu cei de departe (Isaia LVII, 19), stăruind în dragoste, adevăr și pace cu toți oamenii (II Tim. II, 22), ca să se împlinească pacea Ierusalimului (Ps. CXXII, 6), care este mai de preț decît o casă plină de jertfe, dar cu vrajbă (Prov. XVII, 1), încît toți să caute pacea cu toată lumea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul (Evrei XII, 14). Niciodată ideologia creștină nu poate fi apropiată de armele atomice, pentru că între ele există o deosebire fundamentală; dreptatea și dragostea creștină nu se împacă niciodată cu vrajba, viața cu moartea și războiul cu pacea. Mîntuitorul ne-a chemat spre pacea sa, și Apostolul Pavel ne îndeamnă la fel (1 Cor. VII, 15; Efes. IV, 3). Aceasta să nu o uite nici un creștin adevărat («Hlas Pravoslavnîi» 1 și 2, 1958). *(Pr. prof. M. Ș.)*

MĂRTURII ISTORICE DESPRE MONUMENTELE RELIGIOASE DIN BUCUREȘTII DE ALTĂDATĂ

În a douăzecea zi a lunii septembrie din anul 1959 s-au împlinit 500 de ani de cînd voievodul Țării Romînești, *Vlad Țepeș,* în prima sa domnie (1456-1462), întărind unui Andrei cu fiii săi, precum și altora, mai multe proprietăți, arăta la sfîrșitul hrisovului slavon emis cu acest prilej, că el s-a scris «*în cetatea București*» (в град Бѹкѹрєщи). Este cea dintîi mențiune documentară pe care o avem pînă acum despre capitala patriei noastre. Așezarea omenească de aici însă este cu mult mai veche. Săpăturile arheologice, mai ales cele din ultimii ani, au scos la iveală «mărturii de cultură materială», cu mult mai vechi decît data de 20 septembrie 1459.

Fără a stărui asupra străvechilor straturi de civilizație aflate cu mii de ani în urmă pe teritoriul capitalei țării noastre, vom semnala totuși urmele de civilizație *geto-dacă* găsite cu prilejul săpăturilor de pe dealurile de la *Mihai-Vodă, Radu-Vodă,* și din alte părți, [1] precum și pe cele de cultură și de locuire ale «*populației străvechi romînești*» de prin veacurile X-XIII, date la iveală de săpăturile arheologice de la *Curtea Veche, Ciurel, Dămăroaia, Colentina, Crîngași, Fundeni,* biserica *Sfîntul Ioan Nou* ș. a.

Știri de prin secolele XIV-XV ne-ar lăsa să înțelegem că Bucureștii de azi ar fi tot una cu «*cetatea Dîmboviței*» — bineînțeles cea «de jos» —, amintită în unele informații scrise din acel timp. Menționăm totuși că ultimele săpături arheologice n-au scos la iveală nici un indiciu cît de mic, după care să se poată preciza locul în care ar fi fost așezată acea cetate.

1. Vezi *Studii și referate privind Istoria Romîniei,* București, 1954, pp. 341, 392, 412.

Presupunerea lui N. Iorga că ea ar fi fost pe dealul de la *Radu Vodă*,[2] n-a putut fi confirmată de săpăturile făcute aici în anii 1953-1954.

După 20 septembrie 1459, știrile despre primul oraș din țara noastră se înmulțesc. În colecția de «*Documente privind istoria Romîniei*» de curînd apărută, sînt trecute ca emise din *București*, pînă la sfîrșitul veacului XV un număr de 57 acte, depășind cu mult pe cele emise în aceeași perioadă de timp din *Tîrgoviște*, vechea capitală a Țării Romînești. Lucrul acesta se datorește, desigur, stabilirii curții domnești în orașul de pe malurile Dîmboviței, pare-se chiar din vremea lui Mircea cel Bătrîn. Deci încă din secolul XV, orașul București începuse a trece înaintea Tîrgoviștei.

În veacurile care au urmat, știrile privitoare la București se înmulțesc, orașul luînd o deosebită dezvoltare economică și politică, ceea ce face ca el să capete «din ce în ce un rol mai însemnat în viața statului muntean».[3]

Deși o prezentare a evoluției economico-politice a orașului București ar fi destul de interesantă, totuși, în cele ce urmează vom încerca să atragem atenția cititorilor numai asupra unora din monumentele aflate altădată în acest oraș.

Strămutîndu-se aici domnia, — la început temporar, iar de pe la începutul secolului XVIII, permanent —, s-a simțit nevoia unei noi curți domnești. Se crede că ea ar fi fost începută chiar de însuși *Mircea cel Bătrîn*.[4] Mai apoi, poate, aceasta devenind neîncăpătoare sau, probabil, năruindu-se, a fost durată în piatră de *Mircea Ciobanul* (1545-1554), care ridică aici și o frumoasă biserică, avînd hramul *Buna Vestire*.

În jurul Curții domnești orașul s-a tot întins, fiind înzestrat, vreme de secole, cu multe monumente de artă ridicate de unii din voievozii țării și chiar de unii din boieri. Așa au luat ființă monumente religioase ca bisericile: *Curtea Veche, Mihai Vodă, Radu Vodă, Mărcuța, Stelea, Sărindarul, Sfîntul Sava, Răzvan, Colțea, Cotroceni, Antim, Văcărești, Sfîntul Spiridon, Crețulescu, Doamnei* ș.a.; monumente de arhitectură, cum a fost vestitul *turn al Colții*; palate, cum este cel de la Mogoșoaia; curți domnești cum au fost cea «*arsă*» și cea *brîncovenească* din mahalaua *Scorțarului*; diferite *hanuri*, cum au fost: cel al lui *Șerban Vodă, al Grecilor*, al lui *Manuc* ș.a.; case boierești, cum a fost a *Dudescului* și desigur și ale altor familii cu bună stare etc. Toate acestea erau sortite să facă din București «un oraș artistic și istoric».

Din păcate, însă, multe din aceste podoabe de artă și arhitectură nu mai există astăzi, iar înfățișarea dintru început a multora dintre cele care au supraviețuit a fost schimbată în decursul vremii. La aceasta au contribuit, pe de o parte, multele întîmplări nefaste abătute asupra capitalei noastre, iar pe de alta, în unele cazuri, însăși mîna omenească. De nenumărate ori cetatea lui Bucur a fost călcată de oști străine, care au prădat-o

2. N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, pp. 22-23.
3. Florian Georgescu, *Pagini din trecutul Bucureștilor*, București, 1959, p. 11.
4. Cf. G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 98, unde se arată că pe zidurile bisericii *Curtea Veche* au fost zugrăviți «*trei Mircea*», din care unul ar fi *Mircea cel Bătrîn*.

fără milă. Așa s-a întîmplat în toamna anului 1595, cînd ostașii lui *Sinan Pașa* au dat-o pradă flăcărilor, arzînd, după spusa cronicarului, *«din cuiburi pînă în temelie»*, precum și în alte multe împrejurări din cursul multisecularei sale existențe. La pustiirile și stricăciunile făcute de oștile dușmane și uneori chiar de taberele din țară, care se luptau pentru domnie, se pot adăuga și pîrjolelile pricinuite de foc și marile dărăpănări cauzate de cutremurele de pămînt, mai cu seamă în veacurile XVIII și XIX. Pe cît se știe, în aceste două secole, orașul București, cu monumentele sale, a căzut pradă focului în anii 1715, 1719, 1739, 1789, 1804, 1822 și mai ales la 23 martie 1847,[5] iar în anii 1730 (31 mai), 1790 (26 martie), 1793 (27 noiembrie), 1794 (februarie), 1802 (14 octombrie), 1829, 1830 (25 aprilie),1838 (11 ianuarie), 1844 (15 septembrie)[6] a fost zguduit de cutremure de pămînt, care au presărat multă năruire peste monumentele sale.

Acestor calamități li s-a alăturat adeseori, mai ales în veacul trecut, și nepăsarea conducerii de Stat de atunci, care, sub pretext edilitar, a «dărîmat fără respect» unele monumente ale Bucureștilor, înălțînd, în locul lor, «edificii de cele mai multe ori fără gust». Multe monumente ale Capitalei noastre «de o rară eleganță», martore ale zbuciumatei ei vieți, au căzut astfel pradă tîrnăcopului distrugător, dispărînd de pe fața pămîntului. Altele însă au fost dărîmate și apoi refăcute într-un stil cu totul nou, care nu se aseamănă întru nimic cu cel pe care-l înlocuia, în timp ce altora li s-au făcut reparații, care iarăși le-au aschimbat complet forma de la început, «schimonosindu-se» clădirea făcută de înaintași cu gust și simț artistic.[7]

Cu totul altfel se prezintă situația în zilele noastre, cînd conducerea Statului nostru democrat-popular arată o grijă deosebită față de aceste «creații valoroase ale meșterilor trecutului». În cei cincisprezece ani scurși de la 23 August 1944, capitala patriei noastre s-a înfrumusețat cu multe clădiri de valoare arhitectonică deosebită. Au apărut cartiere întregi, concepute într-un «nou stil edilitar», cu case noi și spațioase. Bucureștiul are astăzi aspectul unui vast șantier, care-i schimbă neîncetat înfățișarea prin monumentalele clădiri ce se înalță ca din pămînt pe toate străzile de pe întreg cuprinsul lui.

În această vastă campanie de înfrumusețare și sistematizare a orașului, conducătorii capitalei noastre arată o grijă deosebită față de monumentele sale istorice, — «prețioase dovezi materiale ale istoriei și culturii poporului nostru» —, pe care se străduiesc să le pună în adevărata lor valoare. Orișiunde în săpăturile de pe șantierele de construcție «ies la iveală vestigii» ale monumentelor «orașului de odinioară», sînt avizate forurile de specialitate, care de îndată iau măsurile necesare pentru protecția lor și totodată pentru punerea lor în situația ca, la timpul potrivit, să poată fi văzute și cercetate de cei interesați. Așa s-a întîmplat, de pildă,

5. Horia Liman, *Timpurile și anotimpurile Bucureștilor*, în «Viața Romînească», an. XII (1959), nr. 9, pp. 10-11.

6. Vezi Pr. Al. N. Constantinescu, *Biserica Sf. Ilie-Rahova din București*, în «Glasul Bisericii», XVIII (1959), nr. 3-4, p. 286.

7. Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 5.

cu conductele pentru aducerea apei potabile spre centrul comercial al Bucureștilor veacului XVIII, — făcute din olane de lut ars și acoperite cu cărămizi —, care au fost scoase la iveală pe șantierul de construcții din str. Academiei nr. 4,[8] precum și cu rămășițele unei băi din același secol, aflate cu prilejul săpăturilor de pe șantierul de construcție de la clădirea vechiului senat din piața Splaiului,[9] și desigur și în alte ocazii.

Deosebit de aceasta, conducerea de azi a orașului București, în planul său de sistematizare și înfrumusețare a Capitalei, «axat pe dezvoltarea considerabilă a spațiului de locuit și a construcțiilor social-culturale», a arătat și arată deosebită grijă pentru «păstrarea și scoaterea în evidență a unor aspecte caracteristice ale Bucureștiului de altădată, uneori puse față în față cu clădiri moderne, tipice pentru noul oraș. Așa va apare de pildă biserica *Sf. Spiridon Vechi*, înconjurată de o grădină, împreună cu bătrînul copac care o străjuiește, alături de o impunătoare clădire-turn», iar «ansamblul alcătuit din biserica *«Curtea Veche»* împreună cu toate urmele rămase de la vechea *Curte Domnească*, împreună cu *Hanul Manuc* și alte clădiri de epocă se vor integra în sistematizarea modernă a Bulevardului 1848».[10]

Oriunde se află sau oriunde apare o rămășiță a unui vechi monument istoric al capitalei noastre în săpăturile de pe șantierele de construcție, de îndată se întocmesc proiecte pentru încadrarea acelor vestigii în planul de sistematizare respectiv.

Mai mult, spre a se evita greșelile trecutului, atunci cînd nevoia cere meremetisirea unui monument istoric, se iau toate măsurile pentru ca el să fie adus, pe cît posibil, în starea originară. Se fac felurite sondaje asupra monumentului însuși, se cercetează cu grijă vechi stampe și planuri ale sale, se iscodesc cu migală informațiile scrise despre el, numai și numai pentru a se putea afla cum respectivul monument a ieșit din mîna meșterilor de la început. Așa s-a procedat, de pildă, în vara trecută cu catedrala Sfintei Patriarhii, al cărei exterior trebuie restaurat, aducîndu-se cît mai aproape de forma avută cu trei veacuri în urmă.

Grija conducerii de azi a orașului București pentru aceste mărturii ale trecutului se arată și prin inițiativa ce a luat de a fixa plăci comemorative pe locul în care altădată s-au ridicat unele monumente istorice, astăzi dispărute. Numărul acestor plăci se înmulțește pe zi ce trece, iar inscripțiile lor cheamă în amintirea trecătorilor crîmpeie din istoria de mai multe ori seculară a capitalei patriei noastre.

Cu prilejul aniversării a 500 de ani de la prima mențiune documentară a orașului București, voi încerca, în cele ce urmează, să aduc în mintea cititorilor rîndurilor de față, silueta istorică a cîtorva din monumentele bucureștene care nu mai există astăzi. Voi începe deocamdată cu

8. Gabriela Bucur, *Descoperiri arheologice la un șantier de construcții*, în ziarul «Informația Bucureștiului», VI (1958), nr. 1669 (sîmbătă 20 decembrie), p. 2.

9. P. I. Panait, *O interesantă descoperire arheologică*, în ziarul «Informația Bucureștiului», VII (1959), nr. 1961 (miercuri 25 noiembrie), pp. 1-2.

10. *Punerea în valoare a monumentelor istorice în cadrul sistematizării orașelor*, în ziarul «Romînia Liberă», XVII (1959), nr. 4638 (vineri 11 septembrie), p. 2.

monumentele bisericești, despre care voi înfățișa cîteva date monografice, scoase, pentru parte din ele, și din vechea arhivă a Sfintei Mitropolii.

Pe teritoriul orașului București au fost numeroase monumente religioase, dintre care unele nu mai sînt astăzi. Nu cunoaștem pe toate cele dispărute, și nici despre cele pe care le știm nu avem întodeauna îndestulătoare date, privitoare la trecutul lor. Unele deabia sînt amintite ici și colo prin documentele vremii. De aceea, rîndurile de față nu au pretenția de a înfățișa știri despre toate monumentele bisericești care nu mai sînt și nici a face despre cele prezentate monografii complete, acest lucru rămînînd a fi împlinit în timp.

Înainte de a păși însă la înșirarea celor cîtorva contribuții privitoare la trecutul unora din monumentele bisericești din București care nu mai există, voi aminti în treacăt și cîteva din lăcașele sfinte mai mici și mai puțin cunoscute, existente altădată în capitala patriei noastre. Din numărul acestora voi menționa biserica din lemn a lui *Staicu Merișanul,* aflată în imediată apropiere sau poate chiar pe locul unde azi e *biserica Antim,* [11] schitul lui *Oprea iuzbașa,* aflat pe locul unde acum se înalță *catedrala patriarhală,* [12] paraclisul *banului Ghica,* ridicat în veacul XVII și aflat altădată în «spatele» palatului *Sfatului Popular al Regiunii București,* [13] paraclisul *școlii grecești,* care se înălța pînă către finele veacului trecut în cuprinsul *școlii* de pe lîngă fosta mînăstire *Sfîntul Sava ;* [14] paraclisul lui *Grigorie Brîncoveanu,* aflat altădată spre partea răsăriteană a pieții *Unirii,* «în casele brîncovenești» în ființă aci ; [15] paraclisul lui *Manolache Brîncoveanu,* aflat pe locul din piața *Splaiului,* unde acum s-a început clădirea unui bloc cu peste 300 apartamente, [16] *bisericuța* al cărei contur a apărut în săpăturile care se fac momentan pentru reparația bisericii *Domnița Bălașa* — colțul drept al scării de la intrare — ; schitul *Gorgănel,* aflat pe undeva în apropiere de biserica *Sf. Ilie-Rahova* [17] — dacă nu cumva nu va fi identic cu lăcașul precedent — ; cele *două paraclise ridicate* pe la jumătatea veacului XVIII de *Constantin Mavrocordat* «alăturea cu biserica cea mare» de la *Curtea Veche* și prăpădite de foc în anul 1847, [18] paraclisul *mitropolitului Dionisie,* aflat în mahalaua *Batiște,* unde și-a avut locuința mitropolitul Dionisie Lupu — a ființat pînă prin anii 1883-1884, cînd, ajungînd în proprietatea unui *Dim. N. Gherman,* și-a în-

11. G. I. Ionnescu-Gion, *op. cit.,* p. 171.

12. George D. Florescu, *Din vechiul București,* București, 1935, p. 39 ; Preotul Nicolae Șerbănescu, *Scurt istoric al Catedralei Patriarhiei Romîne,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», LXXVI (1958), p. 827.

13. G. I. Ionnescu-Gion, *op. cit.,* p. 227. Preotul Marin Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici din Romînia,* IV, București, 1915, p. 125.

14. G. I. Ionnescu-Gion, *ibidem.*

15. *Ibidem.*

16. Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.,* p. 125.

17. Comunicat de dl. prof. C. C. Giurescu.

18. Nicolae Vătămanu, *Bisericile Curții Vechi,* în «Glasul Bisericii», XVIII (1959), pp. 293-294 ; Preotul Ioan N. Dărvărescu, *Din trecutul bisericii Domnești a Curții Vechi. Actuala biserică «Sf. Anton» Curtea Veche,* în «Glasul Bisericii», XVII (1958), pp. 847-848.

cetat existența [19] — ; paraclisul din curtea casei familiei *Belu*, mai apoi fosta casă *Prager* de pe *Calea Victoriei*, [20] și, în sfîrșit, «*capela* aflată în curtea casei localului *Meitani*», care «local» se găsea cam pe locul unde azi e palatul *Miliției Capitalei*. [21] Această «capelă», ruinîndu-se, s-a dărîmat prin anii 1885-1888, cînd parte din obiectele sale sacre s-au donat bisericii din Vîlsănești-Argeș. [22]

Trecînd a înfățișa cele cîteva monumente religioase ce ne-am propus a prezenta, le vom înșira, pe cît posibil, în ordinea vechimii lor.

BISERICA POSTELNICESEI CAPLEA. Încă din prima jumătate a veacului XV exista pe dealul numit azi al *Arhivelor*, sau mai degrabă la poala sa de nord-est, spre apa Dîmboviței, — «*pe un loc expus inundațiilor*» —, o biserică, avînd hramul *Sfîntul Nicolae*. Acestui sfînt lăcaș, zis și «*Sfîntul Niculae ce e din susul orașului București*», *Alexandru Aldea*, la 15 martie 1433 îi dă un hrisov, cunoscut azi doar printr-un scurt regest. [23]

Plecînd de acum, timp de peste un secol nu se mai face nici o amintire despre această biserică. Pe la jumătatea veacului XVI însă, ajungînd în stare de ruină, s-a simțit nevoia preînnoirii ei. Acest lucru a fost făcut de *vel postelnicul Ghiorma* și de soția sa *Caplea*, în timpul domniei lui *Petru cel Tînăr* (1559-1568). [24] După noii ctitori, sfîntul lăcaș s-a numit uneori «*biserica Sf. Niculae al postelnicesii*», iar altădată «*biserica Sf. Niculae a jupînesii Caplea*» și chiar «*mînăstirea Ghiormei banul*», de bunăseamă, după o nouă dregătorie a ctitorului. Innoitorii își înzestrează ctitoria cu multe proprietăți și o închină Mînăstirii *Simonpetra din Sfîntul Munte*. Ea este miluită cu felurite bunuri și de voievozii *Petru cel Tînăr* și *Mihnea Turcitul*, precum și de unii boieri și de «diverși locuitori», ajungînd stăpînă, între altele, și pe întreaga «*ocină dimprejurul (ei) pînă la apa Dîmboviței și (pe) un vad de moară*», aflat aci. [25]

Înlăuntrul zidurilor sale s-a îngropat jupîneasa Caplea, decedată în timpul domniei lui Petru cel Tînăr.

Biserica postelnicesei Caplea duce viață liniștită pînă în vremea oblăduirii lui *Petru Cercel* (1583-1585), cînd ea suferă multe stricăciuni. Căci acest voievod, «*pentru pizma Ghiormei banul..., au băgat mare mînie și urgie la sfînta mînăstire*», izgonind pe călugări. Mai mult chiar, el dezgroapă și oasele ctitorei și le aruncă afară. Cu timpul ele au fost duse

19. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2820* (f. 9/1884), ff. 270-273. Parte din odoarele sale s-au dat bisericii *Batiște*, iar parte bisericii cimitirului *Icoana*.

20. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 99*, f. 164; Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 125; col. Popescu-Lumina, *Bucureștii din trecut și de astăzi*, București, 1935, p. 322.

21. Vezi *Casele baronului Meitani*, în «Gazeta Municipală», VIII (1939), nr. 360 (17 februarie).

22. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2821* (f. 7/1885), ff. 293-297.

23. P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Romînești*, I, București, 1938, pp. 167-168; Ioan Brezoianu, *Vechile instituțiuni ale Romîniei (1327-1866)*, București, 1882, p .234; C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, ed. V, București, 1946, p. 492.

24. Că ei au făcut aceasta, se arată într-un hrisov al lui *Petru cel Tînăr* din 8 aprilie (1564-1568) (vezi *Documente privind Istoria Romîniei, veacul XVI. B. Țara Romînească*, vol. III (1551-1570), București, 1952, pp. 190-191.

25. *Studii și referate privind Istoria Romîniei*, I, pp. 323-324.

și reînhumate la Mînăstirea *Bolintinul,* unde ea își avea îngropat un fiu, *Pătrașcu.*[26] Acest lucru a făcut însă ca între cele două sfinte lăcașe să se țșce un lung proces pentru moștenirea jupaniței Caplea, care proces s-a stins deabia în anul 1620, cînd domnea Gavriil Movilă Voievod.

Nu se poate preciza cît de însemnate au fost stricăciunile pricinuite de «pizma» lui Petru Cercel, dar se știe că mai apoi *Mihai Viteazul,* vrînd să refacă sfîntul lăcaș, a fost nevoit să ridice o nouă mînăstire, sus pe deal, alături de cea a postelnicesei Caplea. La această strămutare, în afară de amintitele stricăciuni, a contribuit, potrivit celor ce se spun într-o carte a patriarhului ecumenic *Ieremia II,* din octombrie 1591, și plîngerea monahilor de aci, că ei «*nu pot locui fără supărare și în mod mulțumitor (în mînăstire), din pricina naturii foarte aducătoare de boli și mlăștinoase a locului și nepriitoare pentru toți, întrucît (sf. lăcaș) se află la mal și aproape de rîul ce curge pe acolo (Dîmbovița); din care pricină, la tot prilejul, fiind inundat, suferă cele mai rele lucruri, nu numai în vreme de iarnă, cînd aerul este cît se poate de rece și de aspru, ci și în celelalte trei anotimpuri: primăvara, vara și toamna, precum și mulți alții din cei cuvioși ne-au încredințat despre aceasta și precum noi înșine, cu ochii noștri din întîmplare* — zice patriarhul — *am văzut și am rămas uimit*». Pentru aceasta, *Evghenie,* năstavnicul mînăstirii, «*neputînd iscodi un alt leac apărător, într-un alt chip și într-un fel folositor, a cerut învoire pentru ca, păstrîndu-se zisul metoh, așa cum se găsește..., să se clădească alt metoh, cu mult mai bun decît acesta, pe un loc mai înalt, pentru ca monahii care vor avea prilej să locuiască (aci)... să-și petreacă timpul în el, fără supărare, fiind ancorați ca într-un liman senin*». Întru îndeplinirea acestui plan, a găsit sprijin la «*prea cucernicul Mihail Banul, bărbat cu adevărat evlavios și de mult însetat de aceasta, care..., necruțînd truda și osteneala..., a ridicat, chiar din temelii, o altă biserică foarte frumoasă și arătoasă*», tot «*întru numele marelui Nicolae*», biserica Mihai Vodă de azi.[27]

Fiind deci părăsită, biserica postelnicesei Caplea s-a năruit cu totul. Modificările aduse mai apoi dealului au șters complet orice urmă amintitoare a ființării sale în această parte a orașului București. Săpăturile arheologice efectuate în anul 1953 pe trei din povîrnișurile dealului Arhivelor n-au dat de urmele ei, de aceea s-a conchis că ele trebuie căutate într-o nouă campanie de săpături pe o suprafață «*care cuprinde imobilul dr. Nedelcu din str. Izvor nr. 17, policlinica de copii nr. 2 și terenurile din apropierea întretăierii străzilor Izvor și Sfinții Apostoli*».[28]

BISÎRICA BANULUI GHIORMA. Această biserică, numită și «*biserica Grecilor*» și «*biserica Hanul Grecilor*», avînd hramul *Nașterea Domnului,* se afla pe un loc cuprins între străzile *Lipscani* și *Stavropoleos,*

26. George D. Florescu, *op. cit.,* p. 17, n. 27; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul,* București, 1936, pp. 103-104; I. Ionașcu, *Mînăstirea Bolintinul,* ed. II, București, 1942, pp. 13-14.

27. *Studii și referate privind Istoria Romîniei,* I, p. 408; vezi și D. Caselli, *Cartea patriarhului Ieremia,* în «Gazeta Municipală», VI (1937), nr. 291 (19 septembrie).

28. *Studii și referate privind Istoria Romîniei,* I, p. 394.

unde acum se află clădirea fostei Bănci Generale a Țării Romînești. Se presupune că a fost înălțată de același *ban Ghiorma,* amintit mai sus, pe la anul 1560.[29] Cu aproape o sută de ani mai tîrziu, la 18 ianuarie 1631, *Leon Vodă* o închină *arhiepiscopiei* din *«Pogoniana»,* în «țara grecească»,[30] de unde și numele ei de *«biserica Grecilor»,* pe care l-a purtat pînă la dărîmare.

La 11 decembrie 1674, *Duca Vodă* îi acordă unele scutiri, iar la 5 ianuarie 1684, șetrăreasa *Ilinca din Petrești* îi hărăzește 200 stînjeni moșie la *Mălăești.*[31]

Biserica avea în jur *han,* cunoscut încă din veacul XVIII sub denumirea de *«hanul Greci».* Dintr-un hrisov al lui *Brîncoveanu* din 20 august 1696, aflăm că în acel an, *«întîmplîndu-se de au ars tîrgul București»,* s-a pîrjolit și *«sfînta biserică a Grecilor»,* stricîndu-i-se zidurile *«foarte rău».* S-a «reparat de *«părintele Malahia»,* episcopul de la *Pogoniana,* care se afla pe atunci aici în țară».[32]

În secolul trecut, biserica Grecilor și hanul din jurul ei, probabil din pricina proastei administrări a egumenilor trimiși «de jos», începe să se năruiască. Prin anul 1852, arhiereul *Nicandru al Pogonianei,* năstavnicul sfîntului lăcaș, a încercat să repare zidurile dărăpănate ale hanului cu banii luați din *«vînzarea pădurilor sfintei mînăstiri Bradul, ce și aceasta aținea de pomenita eparhie Pogonianis».* Pînă să se facă legiuitele formalități pentru începerea lucrului însă, *«Departamentul Trebilor din năuntru»,* în aplicarea articolului 36 din *«Regulamentul înfrumusețării orașului București»,* îi pune în vedere să le dărîme, căci au ajuns în avansată stare de dărăpănare. Se dă termen pentru aceasta pînă la 26 octombrie 1852, și în cazul cînd dispoziția nu va fi împlinită, acele ziduri, în pericol de a se prăbuși, «au a se dărîma negreșit și fără cîtuși de puțină amînare»,[33] cum s-a întîmplat probabil cu hanul, pe care actele ulterioare nu-l mai amintesc. În schimb, biserica a mai dăinuit. În anul 1859, protopopul plășii de sus din București arăta Mitropoliei că la biserica Hanul Grecilor urmează a se pune în lucrare reparațiile următoare: facerea din nou a ferestrelor și a două turle, una în dreptul Pantocratorului și alta dinaintea sfîntului lăcaș, pentru clopote, dregerea pardoselii, precum și înlocuirea întregii învelitori, ceea ce Mitropolia, la 24 iunie 1859, aprobă.[34] Se pare că această aprobare a rămas fără urmări, deoarece în anul 1862, preotul *Gr. Musceleanu* arăta că biserica era *închisă* de mai mulți ani, *«fiind stricată»,* neavînd *«nici ferestre»* și stînd *«numai zidul și șindrila pe dînsa».*[35]

Curînd după aceasta, străvechiul lăcaș, lăsat în părăginire de nepăsarea conducerii de atunci, s-a dărîmat. La 22 decembrie 1871, protoiereul

29. George D. Florescu, *op. cit.,* p. 17, n. 26, 103; Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.,* p. 121.
30. C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor,* III, 1, ed. II, București, 1944, p. 31.
31. D. Caselli, *Cum au fost Bucureștii odinioară,* București, 1935, pp. 35-36.
32. *Ibidem,* p. 36.
33. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3024* (f. 62/1852), passim.
34. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2763* (f. 9/1859), ff. 217-218.
35. Preotul Grigorie Mușceleanu, *Calendarul antic pe anul 1862,* București, 1862, pagina 96.

plăşii de sus din Bucureşti arăta Mitropoliei că, dărîmîndu-se biserica Hanul Grecilor, s-au ridicat toate materialele rezultate din aceasta. A rămas pe loc numai singură *«piatra sfintei mese»*, care, nefiind împrejmuită, se aruncă pe ea *«felurimi de necurăţenii»*.[36] Mitropolia cere de îndată Ministerului Cultelor să ia măsuri ca prestolul fostei biserici să fie împrejmuit cu grilaj, făcîndu-se deasupra un monument cu cruce.[37]

Intervenţia aceasta n-are nici o urmare, de aceea protoiereul, la 12 aprilie 1872, arăta din nou Mitropoliei că, dărîmîndu-se biserica Grecilor, obiectele sale s-au depus într-o magazie din curtea bisericii *Antim*, şi că mai apoi s-a ridicat şi piatra sfintei mese, rămînînd locul complet gol, spre dezamăgirea credinciosilor care văd acest lucru. Mitropolia intervine iarăşi la Ministerul Cultelor şi acesta, la 22 mai 1872, arăta că Ministerul Finanţelor a consimţit ca pe acel loc să se clădească un monument cu cruce, în «termen de trei luni».[38] De astă dată, într-adevăr pe numitul loc s-a ridicat «o cruce înconjurată de un grilaj», care, mai apoi, «cu ocazia modernizării centrului», a dispărut şi ea. Astăzi nimic nu mai arată trecătorului unde a fost acest străvechi monument bisericesc de o construcţie arhitectonică aparte.[39]

Unele din pietrele cu inscripţie aflate altădată la biserica banului Ghiorma se găsesc azi în muzeul din curtea bisericii Stavropoleos.

BISERICA STELEA. Acest sfînt lăcaş, cu hramul *Adormirea Maicii Domnului* şi, de pe la începutul secolului XIX, şi *Sfîntul Mucenic Mina*, se afla «pe locul micii pieţe de pe actuala stradelă cu acest nume», situată între străzile Decebal şi Hristo Botev, în apropiere de bisericile Vergului şi Sfînta Vineri-Herasca. A fost zidit în a doua jumătate a veacului XVI, poate în prima domnie a lui *Mihnea Turcitul* (1577-1583), de un spătar cu numele *Stelea*, probabil grec de neam. În acest scop, el chemase în ţară o seamă de călugări de la Mînăstirea *Ivir* din *Sfîntul Munte*, din rîndul cărora au făcut parte şi *«popa Averchie Giurgiu»* şi *«diaconul Gavriil»*.[40]

La 7 martie 1582, sfîntul lăcaş era înfiinţat, deoarece în această zi Mihnea Turcitul îi întărea unele danii hărăzite de ctitorul ei.[41]

La scurtă vreme după zidire, spătarul Stelea şi-a închinat ctitoria, înzestrată cu multe proprietăţi, Mînăstirii *Ivir* din *Sfîntul Munte Athos*. Din această pricină, desigur, încă din secolul XVI ea a purtat şi numele de *«mînăstirea Iveri din Bucureşti»*.

Biserica Stelea dăinuieşte în linişte pînă în toamna anului 1595, cînd este pîrjolită de focul pus de ostaşii lui *Sinan Paşa* în această parte a oraşului Bucureşti. De acum, ea se pustieşte şi rămîne în această situaţie pînă prin anul 1630, cînd mitropolitul Ţării Romîneşti, *Grigorie*, îndemnîn-

36. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2791* (f. 30/1871), f. 267.
37. *Ibidem*, f. 268.
38. *Ibidem*, ff. 286-288.
39. O fotografie a bisericii cu hanul din jur, după *Raffet*, în G. I. Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 194, şi D. Caselli, *op. cit.*, p. 37.
40. George D. Florescu, *op. cit.*, p. 76; Gh. Cioran, *Mînăstirea Stelea din Bucureşti*, Bucureşti, 1947, p. 1.
41. *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Ţara Romînească*, vol. V (1581-1590), Bucureşti, 1952, pp 49-51.

du-se «*cu osteneala*» o «*au dres*» și o au făcut «*cum au fost de la început*», cu bani strînși de el «*cu patrahirul*» și cu ajutorul negustătorilor și al altor creștini, nedînd nimic de la Mitropolie. Noul ctitor, fost stareț la Radu Vodă, o închină iarăși — în anul 1632 — Mînăstirii *Ivir de la Athos*, unde era afierosită și Radu Vodă, și de unde el însuși venise.

Ceva mai apoi, capitala țării aflîndu-se la București, vlădica Grigorie face aci la Stelea «*scaun de vlădicie*», ctitoria sa devenind astfel «*sfînta mitropolie de aicea din București*». Această situație s-a menținut pînă în anul 1637, cînd se sfîrșește și păstoria mitropolitului Grigorie, și de cînd vlădicii munteni se întorc iarăși cu scaunul la Tîrgoviște, unde sta, de altfel, și Matei Basarab.

Cu vremea, Mînăstirea Stelea, devenită metoh al Mînăstirii Radu Vodă, își pierde mare parte din proprietăți, ajungînd, pe la începutul veacului XIX, biserică de mir. Catagrafia din 1810 o atestă ca atare.

Părăsite de călugări, chiliile sfîntului lăcaș se năruiesc cu totul, fiind renovate în anii 1836-1837, împreună cu biserica, de conducerea Mînăstirii Radu Vodă. În anul următor — 1838 —, ctitoria spătarului Stelea este ruinată de cutremur, dar se repară din nou în cursul lui 1839, cu cheltuiala aceleiași mînăstiri. Cu acest prilej s-a și resfințit.

După aceasta, biserica Stelea n-a mai dăinuit mult, căzînd pradă marelui foc din ziua de 23 martie 1847, care «*a distrus-o cu desăvîrșire*». Parte din arhivă și unele obiecte scăpate de la foc au fost duse la Mînăstirea Radu Vodă; cîteva din ele există și azi.[42]

Îndată după incendiu, s-a făcut «zorire» egumenului de la Radu Vodă să reclădească această biserică, însă cîțiva din «mahalagiii» ei s-au arătat potrivnici, motivînd că are enorie foarte mică și că este în apropiere de alte trei biserici. Ministrul Instrucțiunii Publice și al Credinței, *I. Eliad*, împărtășește părerea acestor enoriași și cere mitropolitului *Neofit*, la 7 august 1848, să hotărască dacă mai este cazul să se «înființeze» biserica Stelea.[43] La 24 august același an, mitropolitul răspunde ministerului că biserica Stelea, avînd enorie mică și fiind în apropiere de alte patru biserici, se unește «*întocmai cu părerea Domnului Ministru ca să rămîie pentru totdeauna a nu să mai înființa acea biserică a Stelii*».[44]

Mitropolia făcea cunoscută această hotărîre la 26 august 1848, și egumenului Mînăstirii Radu Vodă,[45] și protopopului respectiv.[46]

La începutul lui octombrie 1848 a și început dărîmarea zidurilor care mai rămăseseră, și scoaterea pardoselei, însă lucrările au fost oprite de preotul *Ioniță*, slujitor al acestui sfînt lăcaș.[47]

Între timp «mahalagiii» de aci au cerut Departamentului Credinței să li se reclădească biserica, așa cum li se aprobase de fostul domn,

42. Pentru biserica Stelea, să se vadă: Gh. Cioran, *Mînăstirea Stelea din București*, București, 1947.
43. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3150* (f. 85/1848), f. 1.
44. *Ibidem*, ff. 4, 9.
45. *Ibidem*, ff. 5, 8.
46. *Ibidem*, f. 6.
47. *Ibidem*, f. 14.

George Bibescu, înainte de *«guvernul revoluționar».*[48] La 8 octombrie 1848, Departamentul Logofeției Trebilor Bisericești cere și părerea Mitropoliei asupra acestei jeluiri.[49] Peste o lună, la 8 noiembrie 1848, mitropolitul *Neofit* răspunde că rămîne la părerea exprimată în luna august, potrivit căreia biserica Stelei să nu se mai înființeze.[50]

În toamna anului 1849, «mahalagiii» steleni cer și domnitorului să li se reclădească biserica.[51] Jalba lor, prin Departamentul Credinței, ajunge iar la Mitropolie și, la 4 ianuarie 1850, ocîrmuitorul ei, arhiereul *Nifon Sevastias,* răspunde că în această problemă este *«de aceeași părere»* cu fostul mitropolit, *«ca să nu se mai clădească biserică la acel loc».*[52]

În urma acestei dîrze hotărîri, s-a dărîmat și ceea ce mai rămăsese în urma focului din 1847. Și cu aceasta a dispărut încă un străvechi monument al orașului București, martor a multe din pătimirile sale. În locul său a apărut un teren viran, pe care mult timp s-au aruncat, cu impietate, gunoaie. Numai în anul 1931, fosta primărie a Sectorului II Negru a început să-i arate o oarecare grijă. Deabia acum s-a amenajat pe el «o mică piață, sădită cu arbori de jur împrejur».

BISERICA SFÎNTUL IOAN CEL MARE. Această biserică, numită și *«Sfîntul Ioan Predteci»,* — adică Înaintemergătorul —, *«Sfîntul Ioan Crăstitel»,* — adică Botezătorul —, *«Sfîntul Ioan Grecesc din București»* și *«Sfîntul Ioan Vechi»,* avea hramul *Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul,* și se ridica pe locul unde astăzi se află palatul C.E.C. de la începutul Căii Victoriei. Era ctitoria lui *Andrei,* zis și *Andronache vistierul* — socrul lui *Preda Buzescu* — și a fratelui său, *Dimitrie,* de la sfîrșitul veacului XVI. Existența ei este semnalată în octombrie 1591 într-o carte a patriarhului ecumenic *Ieremia II,* privitoare la actuala biserică Mihai Vodă din București, în care se arată că această ctitorie a banului Mihai — viitorul Mihai Viteazul —, *«de curînd construită»,* se află *«în fața metohului așezat spre răsărit al Proorocului, Inaintemergătorului și Botezătorului Ioan».*[53]

În veacul ce a urmat, ea a fost închinată Mînăstirii *Sfîntului Prooroc Ilie* din satul *Zița* din *Epir,* eparhia *Ianinei,* și cu timpul s-a ruinat. În anul 1657 este vizitată de patriarhul *Macarie* al *Antiohiei,* aflat atunci în țară.[54]

La începutul domniei lui *Constantin Brîncoveanu,* biserica Sfîntul Ioan cel Mare, așezată *«în malul Dîmboviței»,* ajunsese *«foarte întunecoasă».* Acest voievod, îndemnat *«den ciudele ce într-acest sfînt lăcaș să făcea, izbăvind pre mulți den greale boale»,* a vrut să-i adauge o turlă pe acoperiș, — neavînd-o de la început —, pentru ca *«s-o mai deschiză și să o lumineaze».* Însă zidurile fiindu-i șubrede, *«s-au surpat bolta».* Spre a nu

48. *Ibidem,* f. 18.
49. *Ibidem,* f. 15.
50. *Ibidem,* ff. 19-20.
51. *Ibidem,* f. 35.
52. *Ibidem,* f. 36.
53. *Studii și referate privind Istoria Romîniei,* I, p. 408.
54. *Călătoriile patriarhului Macarie din Antiohia în Țările Romîne, 1653-1658,* București, 1900, p. 207.

lăsa sfîntul lăcaș pustiit, voievodul «*și alalt ce mai rămăsese zid au pus de l-au surpat i den temelie*», au ridicat o altă biserică, pe care a zugrăvit-o, «*și o au înfrumusețat, precum astăzi tuturora iscusită să veade*». La această preînnoire, — isprăvită la 10 iunie 1703 —, a ajutat și jupan *Radu Golescu* biv vel comis.[55] Meșterii lui Brîncoveanu o făcuseră destul de monumentală. «*Avea un plan în formă de treflă, cu absidele sînurilor și altarului poligonale și cu pridvor în față, sprijinit pe patru coloane în fațadă și patru laterale. Un brîu în torsadă separa registrul ocnițelor pătrate de jos, de al arcaturilor întretăiate în sus, ce decorau fațadele exterioare*».[56] În mobilierul său, biserica a avut cîteva piese de artă, mai ales jețul domnesc, «care este unul din cele mai splendide exemplare ce ni se oferă.»

Spre sfîrșitul veacului XVIII a egumenit aici arhimandritul *Dositei Filitti*, viitor mitropolit al Ungrovlahiei, ca trimis al Mînăstirii Sfîntul Ilie din Zița,[57] iar pe la anul 1800, Mînăstirea Sfîntul Ioan cel Mare subvenționa din veniturile sale *Academia din Ianina*, cea mai înaltă instituție de învățămînt superior din Grecia anilor 1700-1821.[58]

Cu vremea, însă, sfîntul lăcaș, care avea și han, s-a ruinat, datorită în bună parte proastei sale chivernisiri de către egumenii trimiși de conducerea mai sus amintitei mînăstiri grecești la care era închinată.[59] Pe la jumătatea veacului trecut, biserica aceasta se înfățișa ca o cetate, aflîndu-se «*de toate părțile înconjurată cu ziduri mari..., fără să aibă afară cel puțin o ușă sau o fereastră în uliță*». Zidul înconjurător, fiind scobit de negustori pentru a-și face prăvălii, se surpase. Sfîntul lăcaș rămăsese fără turlă și era învelit cu olane turcești,[60] încît deabia se deosebea de magaziile din jur. Avea zugrăveala învechită, iar «*pardoseala neregulată*», necesitînd astfel «*o prefacere radicală*».[61]

În anul 1852, conducerea Capitalei a cerut stăruitor egumenului să dărîme zidul înconjurător care se ruinase.[62]

În primăvara anului 1869 se așezase în curtea bisericii Sfîntul Ioan cel Mare «*un fel de teatru la care cîntă muzica ce o are acea trupă*», ceea ce stingherea mult slujbele din timpul postului mare. Pentru aceasta,

---

55. Preotul Grigorie Musceleanu, *Calendarul antic pe anul 1862*, p. 100; Locot. col. D. Papazoglu, *[Istoria bisericii Sf. Ioan-Mare București]*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», VIII (1884-1885), p. 80; Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 120; Virgiliu N. Drăghiceanu, *În amintirea lui Constantin Brîncoveanu, 1714-1914. Locașurile voievodului. Ochire arheologică*, București, 1914, p. 83; același, *O ctitorie brîncovenească dispărută: Biserica Sfîntului Ioan grecesc din București*, în *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, pp. 139-140.

56. Virgiliu N. Drăghicescu, *O ctitorie brîncovenească dispărută*, p. 141.

57. Ioan C. Filitti, *Așezămîntul cultural al Mitropolitului Dositei Filitti, 1827-1910*, București, 1911, p. 17.

58. *Documente prețioase achiziționate la Arhivele Statului*, în ziarul «Informația Bucureștiului», VIII (1960), nr. 1999 (sîmbătă 9 ianuarie), p. 2.

59. Cf. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 4187, 4188, 4192, 4577, 4581.*

60. D. Caselli, *Mahalaua Trîmbițașilor*, în «Gazeta Municipală», IV (1935), nr. 191 (22 septembrie).

61. Preotul Grigorie Mușceleanu, *op. cit.*, pp. 100-101.

62. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosarul nr. 3024* (f. 62/1852), ff. 6-7, 10.

ocîrmuitorul ei se plînge celor în drept, cerînd încetarea acestui lucru lipsit de piozitate. [63]

În septembrie 1881, preotul *N. S. Ogrezeanu,* îngrijitorul bisericii Sfîntul Ioan cel Mare, arăta Mitropoliei că acel sfînt lăcaș, *«care este cel mai istoric templu din toate bisericile care există la noi în țară»,* a ajuns în stare de dărăpănare, încît *«astăzi plouă într-însul, fiind învelitoarea foarte slabă în partea stîngă și la mijlocul bisericii, sub policandru».* Roagă Sfînta Mitropolie să o recomande Ministerului Cultelor pre-înnoire, căci *«de la secularizare și pînă acum nu i s-a făcut nici un fel de reparații».* [64]

Mitropolia, la 5 octombrie 1881, recomanda Ministerului Cultelor biserica Sfîntul Ioan cel Mare, pentru ca să fie avută în vedere *«la reparațiile ce s-a regulat a se face din fondul destinat»* pentru aceasta. [65]

Nu se știe ce urmări a avut această recomandare, dar este cunoscut că pe la începutul anului 1884, lt.-colonelul *D. Papazoglu* se plîngea, în paginile revistei *«Biserica Ortodoxă Romînă»,* că primăria orașului București a *«condamnat»* acest sfînt lăcaș *«a se dărîma și a-l desființa dupe fața pămîntului cetății lui Bucur»,* și ruga pe cei în drept să mijlocească pe lîngă guvern *«a nu tolera o asemenea profanare, fie-ca invocată de orice proiect și de la oricine, căci va fi o mare barbarie de a se desființa acea biserică, monument istoric al Sfîntului Ioan cel Mare din Capitală, și dacă dînsa este astăzi învechită, să facă guvernul nostru cum a făcut Constantin Basarab a se restaura și înfrumuseța ca un lăcaș al lui Dumnezeu și ca un stabiliment de binefacere».* [66]

Protestul colonelului Papazoglu, — harnicul cercetător al trecutului orașului București —, a rămas însă fără urmări, căci la 5 ianuarie 1893, printr-un *jurnal al Consiliului de Miniștri,* s-a hotărît *«a se publica licitație pentru dărîmarea bisericii Sfîntul Ioan cel Mare din Capitală».* În acest scop, în august același an se și forma o comisie, din care făcea parte și arhitectul *Lecomte de Nouy,* cu însărcinarea de a lua în primire obiectele de preț ale bisericii, — ce trebuiau păstrate la Mitropolie —, și cărțile — care urmau să fie trimise la Minister —, și să *«decalchieze portretele ctitorilor și alte picturi ce se vor găsi interesante».* [67]

Licitația s-a fixat pentru ziua de 16 septembrie 1893, [68] iar obiectele din biserică, înscrise de comisie într-un inventar cu 153 «poziții», întocmit la 25 septembrie 1893, au fost predate eclesiarhului Sfintei Mitropolii. [69]

Se pare că în curînd a și început demolarea sfîntului lăcaș, deoarece în aprilie 1894 se putea afirma că el era de *«foarte mult timp»* dărîmat. [70] Astfel a dispărut din mijlocul Capitalei noastre un monument arhitectonic, ieșit din mîna vestiților meșteri ai lui Vodă Brîncoveanu.

63. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3203* (f. 61/1869), passim.
64. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2811* (f. 21/1881), f. 60.
65. *Ibidem,* f. 61.
66. Locot. colonel D. Papazoglu, *op .cit.,* pp. 78-79.
67. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2900* (f. 23/1893), ff. 32-33.
68. *Ibidem,* f. 35.
69. *Ibidem,* ff. 38-41.
70. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3204* (f. 65/1894), f. 1.

BISERICA SFÎNTUL SAVA. Biserica Sfîntul Sava, cu hramul *Blagovestenia — Buna Vestire* —, se afla în Piața Universității, prestolul fiindu-i chiar pe locul unde este statuia lui Mihai Viteazul. Dintru început ea a fost zidită de *Andronache pîrcălabul,* înainte de anul 1600, cînd se constată avînd vii la Tîrgoviște.[71] Avea în jur un însemnat complex de clădiri destul de încăpătoare. În cursul veacului XVII, a fost închinată Mînăstirii *Sfîntul Sava* de lîngă *Ierusalim,* de la care și-a luat și numele,[72] și a fost vizitată, în august 1657, de patriarhul *Macarie* al *Antiohiei,* odată cu alte mînăstiri din București.[73]

În cuprinsul acestui sfînt lăcaș, prin anii 1678-1679, voievodul *Șerban Cantacuzino,* la îndemnul fratelui său, învățatul stolnic *Constantin Cantacuzino,* a înființat o *«Academie domnească»,* cu limba de predare grecească, așa cum era moda timpului.[74]

Cu vremea, ctitoria lui Andronache pîrcălabul, *«învechindu-se au început a se strica și a se crăpa, cît și a se surpa, făcînd primejdia».* Văzînd aceasta, Constantin Brîncoveanu *«au pus ca să o mai întărească pe unde s-au părut că trebuie ca să stea».* Însă biserica, fiind *«foarte slabă..., mai vîrtos temelia, s-au surpat».* De aceea, evlaviosul voievod a dărîmat *«de tot acea veche ce a fost și din temelie au zidit și au ridicat»* o biserică nouă, *«iscusită și frumoasă».* Lîngă sfîntul lăcaș, el a adăugat *«alte case și tocmeale ca să fie școală de învățat carte»,* isprăvind lucrul cu totul în ziua de 20 iulie 7217 (1709).[75]

Încă din august și septembrie 1707, vodă Brîncoveanu dăduse trei hrisoave, prin care se reorganiza *«Academia»* de aci. Mai apoi, clădirea acestui lăcaș de cultură a fost reședință domnească, iar în anul 1818 a găzduit *școala romînească* a lui *Gheorghe Lazăr.*[76]

După trecere de mai bine de un secol de la preînnoirea lui Brîncoveanu, în primăvara anului 1846 a început să se facă bisericii unele reparații, care au fost gata în decembrie același an. Cu acest prilej, pe lîngă alte lucrări, ea *«s-au zugrăvit peste tot din nou și tîmpla asemenea».* S-a redeschis printr-o «sfeștanie» după data de 3 decembrie 1846.[77] În scurtă vreme însă, sfîntul lăcaș ajunsese iarăși într-o stare rea. Preotul *Gr. Mușceleanu* semnala, pe la 1862, că biserica Sfîntul Sava *«e aranjată mai rău ca o biserică de sat»,* neavînd *«nici un obiect vechi sau nou care să atragă atenția»* și aflîndu-se în *«mare neglijență».*[78]

---

71. G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor,* p. 212.

72. Preotul Marin Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici din Romînia,* IV, p. 111; George D. Florescu, *Din vechiul București,* p. 53; Grigore Ionescu, *București. Ghid istoric și artistic,* București, 1938, p. 90.

73. *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia,* p. 207.

74. Ștefan Pop, *Colegiul Național Sf. Sava,* în revista «Boabe de grîu», IV (1933), nr. 7, p. 387.

75. Preotul Grigorie Mușceleanu, *op. cit.,* pp. 118-119; Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.,* p. 111.

76. Ștefan Pop, *op. cit.,* pp. 390 și următoarele.

77. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2715* (f. 23/1846), ff. 110, 370, 371.

78. Preotul Grigorie Mușceleanu, *op. cit.,* p. 119.

De acum însă, zilele sale erau numărate, căci prin anii 1869-1870, deschizîndu-se bulevardul, numit azi al Republicii, ea a fost dărîmată. La 12 octombrie 1870, protopopul plășii de sus din București arăta Mitropoliei că, *«cu regularea noului bulevard, biserica Sfîntul Sava s-a dărîmat»* și că preoții ei *«au trecut cu serviciul la paraclisul din curtea Colegiului Sfîntului Sava din suburbia Măgureanu»*.[79]

La 16 februarie 1871, același protopop încunoștiința din nou Mitropolia că biserica Sfîntul Sava s-a dărîmat și că *«rămînînd locul sfintei biserici deschis* — căci tot materialul s-a ridicat —, *și chiar locul sfîntului prestol neîmprejmuit, pînă acum»*, se aruncă *«acolo ghiața după stradă și alte necurățenii»*. Cere să se ia măsurile necesare. La 25 februarie 1871, Mitropolia, răspunzîndu-i, îi arăta mai întîi că ea n-a avut *«nici o cunoștință din partea autorităților respective pentru dărîmarea zisei biserici, spre a lua și din parte-ne cuvenitele măsuri»*, apoi *«de vreme ce lucrul a ajuns în această tristă pozițiune»*, îl invită să aibă grijă a se *«adresa la locul competent, spre a stărui ca locul sfintei biserici... să se împrejmuiască cel puțin provizoriu, spre a fi apărat de ori ce necurățenii, pînă ce se va îngrădi, după cuviință prin grilaj și se va reclădi pe locul sfîntului prestol un monument cu cruce d-asupră-i în memorie, căci acolo există un loc sfințit, conform cu respectul ce datorăm ca creștini ortodocși, căci acolo e mormîntul Domnului nostru Iisus Hristos, unde există și sfînta masă pe care se aducea sfînta jertfă»*.[80]

După dărîmare, prin anul 1883, cu o parte din odoarele bisericii Sfîntul Sava s-a înzestrat biserica satului *Traian* din fostul județ *Teleorman*, care se găsea pe atunci în construcție.[81] Amintim că în anul 1958, începîndu-se construirea unui bloc de locuințe pe strada Academiei nr. 4, s-a dat, în săpăturile făcute pentru temelii, de urmele chiliilor bisericii Sfîntul Sava. S-a descoperit *«o porțiune dintr-o mare pivniță cu ziduri groase de circa 70 cm. Colțul pivniței dezvăluit de săpături închidea un compartiment boltit semicilindric»*. Cu aceeași ocazie, s-au scos la iveală *«gropi de morminte cu oase răvășite, amestecate cu fragmente de ceramică din secolele XVI-XVII»*, deci resturi din cimitirul bisericii.[82] Organele competente au luat măsuri pentru protejarea lor, dînd astfel posibilitate locuitorilor capitalei noastre să vadă ce a mai rămas dintr-un vestit monument de artă și cultură, pe care lipsa de înțelegere a administrației bucureștene de acum aproape un veac l-a șters de pe fața pămîntului.

BISERICA SĂRINDAR. Acest sfînt lăcaș, cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*, împreună cu chiliile din jur, se ridica pe locul unde se află azi *Casa Centrală a Armatei* și terenul din fața ei, pe calea Victoriei, colț cu bulevardul 6 Martie. Se socotește că biserica Sărindar, *«ca așezămînt bisericesc e foarte veche»*, și că ea *«face parte dintre cele dintîi sfinte lă-*

79. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2788* (f. 1/1870), f. 314.
80. *Ibidem*, ff. 317-318.
81. Vezi revista «Biserica Ortodoxă Romînă», X (1886-1887), p. 454.
82. Vezi Gabriela Bucur, *Descoperiri arheologice la un șantier de construcții*, p. 2.

case ce au împodobit Bucureștii, mai impunătoare și mai avută, înălțată în pădurile mărețe din apropiere».[83]

După o tradiție menționată într-o pisanie, care se crede că a fost plăsmuită de preotul Gr. Mușceleanu în secolul trecut, biserica Sărindar ar fi fost zidită din temelie de un *«Vlad banul Severinului și al Făgărașului, la anul 6870 (1361-2)»,*[84] informație socotită pe drept cuvînt «fantezistă, dacă nu chiar un anacronism, cum adesea întîlnim în vechi inscripții, alcătuite pe vremuri» de către persoane «cu cunoștințe foarte mărginite asupra istoriei țării». Un Vlad, «ban de Severin și Făgăraș» nu se întîlnește în secolul XIV.[85]

O altă tradiție dă ca ziditori ai acestui sfînt lăcaș pe *doi frați* ai lui *Mircea cel Bătrîn,*[86] iar unii afirmă că el a fost înălțat de un *«Vlad sau Vladislav»,* fiul aceluiași voievod *Mircea,*[87] sau de către *«Vladul Caplei, strămoșul cel mai îndepărtat al neamului boierilor Cocorăști-Căpleşti».*[88] Evident, nici aceste afirmații nu se pot susține pe temei de acte și, din lipsă de izvoare, *«pînă în prezent nu se poate spune nimic sigur pentru începutul său».*

Fără îndoială, biserica Sărindar exista pe la sfîrșitul veacului XVI, căci *Mihai Viteazul* i-a hărăzit moșia *Giulești.*[89] A fost închinată Mînăstirii «τῶν Πατέρων» din Țara Grecească și un timp a purtat numele de *biserica Coconilor,* fără însă a se putea desluși de unde a luat această numire.

S-a susținut și încă se mai susține că numirea de Sărindar s-ar datora faptului că acest sfînt lăcaș ar fi fost cea de a patruzecea — saranda — ctitorie religioasă a lui *Matei Basarab* în Țara Romînească.[90] Susținerea aceasta nu corespunde realității, deoarece biserica este pomenită cu acest nume la 26 februarie 1615, în anul 1622 și la 20 mai 1634,[91] deci mai înainte de Matei Basarab. Acest voievod n-a înălțat aici o biserică nouă, ci împreună cu *Radu Cocorăscu biv vel logofăt,* a

83. St. Nicolaescu, *Sfînta mînăstire Sărindar din București,* în «Gazeta Municipală», IX (1940), nr. 424 (26 mai).

84. Const. St. Bilciurescu, *Monastirile și bisericile din Romînia,* București, 1890, pp. 141-142; Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.,* p. 106; D. Caselli, *O mînăstire la marginea Bucureștiului în veacul al 17-lea, «Sărinadrul»,* în *«Cum au fost Bucureștii odinioară»,* p. 62; același, în «Gazeta Municipală», IV (1935), nr. 166 (31 martie).

85. George D. Florescu, *Din vechiul București,* p. 28, n. 94.

86. G. I. Ionnescu-Gion, *op. cit.,* pp. 210-211; D. Caselli, *op. cit.,* p. 63; St. Nicolaescu, *op. cit.*

87. Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.,* p. 106.

88. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 4584* (f. 42/1883), f. 2; «Biserica Ortodoxă Romînă», XXI (1897-1898), p. 211; George D. Florescu, *op. cit.,* pp. 28-29; același, *Biserici bucureștene, care nu mai sînt,* în «Gazeta Municipală», VII (1938), nr. 329 (3 iulie).

89. Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.,* p. 106; D. Caselli, *op. cit.,* p. 64; George D. Florescu, *Din vechiul București,* p. 29; St. Nicolaescu, *op. cit.*

90. *Biserica Sărindar,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», XXI (1897-1898), pp. 206-217; [P.] G.[îrboviceanu], *Un hrisov important,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», XXXIX (1915-1916), ff. 1144, 1147.

91. G. I. Ionnescu-Gion, *op. cit.,* p. 211; D. Caselli, *op. cit.,* pp. 63-64; George D. Florescu, *Din vechiul București,* p. 29.

rezidit un mai vechi sfînt lăcaș,[92] în anul 7160 (= 1651-1652), (după pisania lui Mușceleanu). În august 1657, biserica este cercetată de patriarhul antiohian *Macarie,* aflat în vizită în țara noastră.[93]

Din vremea lui Matei Vodă încoace, biserica Sărindar este des pomenită de acte. La 12 decembrie 1693 și 4 mai 1702, *Constantin Brîncoveanu* îi hărăzește moșie și locuri în *București*[94] și îi întărește satul *Brătulești,* amintind în ultimul act și de vel logofătul *Radu Cocorăscu.*[95]

Către sfîrșitul veacului XVIII, în clădirile din jurul bisericii se făcuse casă de odihnă pentru bolnavii ce veneau pentru «icoana Maicii Domnului de la Sărindar», icoană dusă mai apoi la Țarigrad.[96]

La 14 octombrie 1802, biserica Sărindar a fost dărîmată de cutremur, dar în scurt timp a fost refăcută *«din rîvna mai multor familii boierești».*[97] Noul lăcaș era impunător, fiind construit «într-o formă neobișnuită lăcașurilor bisericești bucureștene», — fără sînuri laterale — și purtînd, sus pe acoperiș cinci turle.[98]

După preînnoirea din 1802, în biserica Sărindar se săvîrșeau toate slujbele religioase mai de seamă ale Capitalei. De pildă, în vara anului 1840, aici a fost înscăunat mitropolitul *Neofit II,*[99] iar «în timpul războiului din 1877, toate paradele rușilor aici se oficiau».[100]

În biserica Sărindar s-a îngropat domnitorul *Grigorie D. Ghica* (1822-1829) și alți membri ai familiei sale, precum și ai altor familii bucureștene de frunte.[101]

Totuși, cu timpul, sfîntul lăcaș a fost lăsat să se năruiască, la aceasta contribuind mai ales proasta chivernisire a egumenilor greci, trimiși «de jos», adică de la Mînăstirea «Tonpateron» din eparhia Ianinei, unde el continua a fi închinat.[102]

Pe la 1862, biserica Sărindar avea următoarea înfățișare: «Încăperile vechi și pline de egrasie, cu totul necomode. Curtea destul de spațioasă,

---

92. Const. St. Bilciurescu, *op. cit.*, p. 142; George D. Florescu, *op. cit.*, p .29; același, în «Gazeta Municipală», VII (1938), nr. 329 (3 iulie); St. Nicolaescu, *op. cit.*, același, în «Gazeta Municipală», IX (1940), nr. 426 (8 iunie).

93. *Călătoriile patriarhului Macarie,* p. 207.

94. Dim. Ionescu, *O danie a lui Constantin Vodă Brîncoveanu pentru Sărindar,* în «Revista Istorică», XVIII (1932), nr. 7-9, pp. 263-265.

95. St. Nicolaescu, în «Gazeta Municipală», IX (1940), nr. 424, 426.

96. G. I. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 212; Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 110; George D. Florescu, *op. cit.*, p. 29; St. Nicolaescu, în «Gazeta Municipală», IX (1940), nr. 426.

97. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 4584* (f. 42/1883), f. 2; George D. Florescu, *ibidem;* St. Nicolaescu, *ibidem.*

98. *O fotografie a bisericii Sărindar,* în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», IV (1911), p. 48, și în D. Caselli, *op .cit.*, pp. 61, 62, și Const. St. Bilciurescu, *op. cit.*, p. 141.

99. D. Furtună, *Chesarie episcopul Buzăului,* București, 1913, p. 9.

100. Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.*, pp. 107-110. Aici s-ar fi uns într-un timp și domnii (vezi *Dosar nr. 4584,* f. 2 (citat sus).

101. George D. Florescu, *Din vechiul București,* p. 30.

102. Cf. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosarele nr. 4575, 4576, 4580, 4581, 4582* și *4583.*

are o grădină în vale foarte mare, dar pustie. Biserica este albită cu var poate de 50 de ani. Nimic nu e de văzut». [103]

La 28 martie 1870, protoiereul plăşii de sus din Bucureşti arăta Mitropoliei că la biserica Sărindar este *«a se face o reparaţie radicală»*, trebuind să se *«sape pentru temelii, atît în faţa ei, cît şi la altar»*. [104] Deşi această reparaţie s-a făcut *«de către înaltul guvern»*, cheltuindu-se 160.000 lei, totuşi ea a fost prost executată, [105] şi din această pricină starea de paragină a sfîntului lăcaş se accentua. În anul 1883, Ministerul Cultelor cere arhitectului *Al. Orăscu* să cerceteze biserica şi să avizeze asupra măsurilor ce trebuiau luate. Acesta, vizitînd-o, raporta că *«partea (ei) anterioară are crăpături considerabile»*, care *«provin din lăsarea celor două turnuri ce formează clopotniţa, a căror greutate trage după sine faţada coprinsă între dînsele cu cinci ferestre»*. Pentru *«evitarea pericolului»*, propune *«desfiinţarea celor două turnuri pînă la jumătate şi vremelnicește să se facă o adăpostire de lemn pentru clopote»*. Totodată *«va trebui să se dea jos şi partea din mijloc, unde sînt cele cinci ferestre, făcîndu-se zidării din nou»*, şi să se restaureze şi unele crăpături din tindă şi *«la arcuri, în partea femeilor»*. La sfîrşit, el conchidea: *«să nu se crează că prin lucrările indicate, biserica va putea să mai rămînă mult timp în starea actuală»*, şi propunea ca ea *«să se prefacă cu totul din nou, într-un stil bizantin monumental, căci orice alte reparaţiuni i s-ar face vor fi bani risipiţi»*. [106]

Primind raportul, Ministerul îl trimite la 4 iunie 1883 Mitropoliei, cu rugămintea de a decide *«ce este de făcut, deoarece biserica în chestiune ameninţă a cădea»*, şi cu «opiniunea» ca *«pentru evitarea pericolului ce ameninţă, această biserică să fie închisă pentru un timp oarecare, pînă ce se va lua măsuri de restaurare»*. [107]

Între timp, la cererea Ministerului, biserica este cercetată de alţi trei arhitecţi, care au opinat că *«pentru a se evita orice pericol ce ameninţă, este de a se dărîma edificiul în chestiune cu totul, deoarece ameninţă cădere în unele părţi şi orice s-ar face pentru consolidarea lui ar fi o cheltuială zadarnică, fără niciun rezultat practic»*. [108] Din nou Ministerul Cultelor, la 9 iunie 1883, cere Mitropoliei să dispună *«închiderea menţionatei biserici, pînă ce chestiunea se va rezolva în Consiliul Miniştrilor»*. [109]

La 21 iunie 1883, Mitropolia răspundea Ministerului că ea nu poate lua asupră-şi *«o răspundere morală în faţa opiniunii publice prezente şi viitoare în chestiuni de dărîmări de biserici, şi mai ales de asemenea biserici în care s-au uns mai mulţi dintre domnii ţării»*. Lasă însă la aprecierea Ministerului *«dacă se poate aşa uşor desfiinţa o biserică care are valoarea renumitului monument, nu numai religios, dar şi naţional»*, şi

103. Preotul Grigorie Muşceleanu, *Calendarul antic pe anul 1862*, p. 110.
104. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2788* (f. 1/1870), f. 41.
105. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 4584* (f. 42/1883), ff. 2, 7 v.
106. *Ibidem*, f. 5.
107. *Ibidem*, f. 1.
108. *Ibidem*, f. 4.
109. *Ibidem*, f. 3.

dacă *«n-ar fi mai nimerit ca acea biserică, care se găsește în centrul Capitalei și la un loc așa de frumos, să fie prefăcută cu totul din nou, într-un stil bizantin-monumental»*, păstrîndu-se însă *«dispoziția stilului ei actual din interior, care, pe cît știm, este o imitație a Sf. Sofia din Constantinopol»*. Pentru evitarea pericolului, se va dispune închiderea bisericii, *«dacă arhitecții vor cere aceasta în chip categoric»*. La dărîmarea ei ar consimți numai în cazul cînd s-ar face un proicet de lege, potrivit căruia, *«în locul acestei biserici să se reclădească o alta în condițiuni cerute de prestigiul fericiților ctitori»*. [110]

La 8 iulie 1883, Ministerul, răspunzînd Mitropoliei, arăta că *«nu intră în intențiunile»* sale *«de a dărîma biserica Sărindar, a cărei însemnătate monumentală sîntem cei dintîi a o aprecia și recunoaște»*, ci, pentru a se evita vreo întîmplare nenorocită, a cerut și cere *«să se suspende serviciul divin de la biserica Sărindar»*. Adaugă, totodată, că *«în cazul cînd dărîmarea ar fi inevitabilă, Ministerul este dispus a prezenta cuvenitul proiect de lege pentru reclădirea unui alt sfînt lăcaș»*. [111] Luînd act de aceste angajamente, Mitropolia, la 31 iulie 1883, dispune, prin protoiereul locului, *«suspendarea serviciului divin în biserica Sărindar»*, lucru pe care l-a făcut cunoscut și Ministerului. [112] Astfel, din vara anului 1883 au încetat slujbele în biserica Sărindar.

Între timp, biserica se năruise tot mai mult și de aceea, către sfîrșitul anului 1892, *Primăria Capitalei* cere *«d-a se lua măsuri pentru reparația și consolidarea bisericii Sărindar, cu casele din curtea sa, sau dărîmarea lor, deoarece starea de ruină în urma ultimului cutremur inspiră serioase temeri de cădere»*. Adresată prin *Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor*, cererea este adusă în discuția *Consiliului de Miniștri* care, prin *jurnalul* nr. 5 din 21 aprilie 1893, *«avînd în vedere starea de ruină în care în adevăr se găsește zisa biserică și casele aflate în curtea sa»*, decide *«să se ia urgente măsuri pentru dărîmarea clădirii bisericii Sărindar și a caselor din curtea sa»*. [113]

La 12 iunie 1893, Ministerul Cultelor înaintează Mitropoliei jurnalul Consiliului de Miniștri și o roagă să trimită un preot să ridice odoarele din biserică și să le ducă, spre păstrare, la Mitropolie, inventariindu-le. [114] Aproape două săptămîni mai apoi, — 23 iunie 1893 —, Mitropolia face întrebare Ministerului dacă, dărîmîndu-se biserica Sărindar, se va mai clădi alta în loc, așa cum fusese înțelegerea cu zece ani în urmă. Totodată arăta că a delegat pe protoiereul plășii de sus să ridice odoarele și lucrurile de preț ale sfîntului lăcaș. [115] La 7 iulie 1893, Ministerul încunoștiința Mitropolia că «intențiunea» sa este *«de a zidi o altă biserică în locul bisericii Sărindar și pentru acest scop se va cere un credit parlamentului»*. În același timp propunea ca tîmpla de la Sărindar să fie

110. *Ibidem*, f. 7 r-v.
111. *Ibidem*, f. 8.
112. *Ibidem*, ff. 10-11.
113. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2900* (f. 23/1893), f. 23.
114. *Ibidem*, f. 22.
115. *Ibidem*, ff. 24, 25.

trimisă bisericii romînești din *Tulcea*, «care n-are o tîmplă bună».[116] Peste o săptămînă — 15 iulie 1893 —, Mitropolia scria Ministerului că «*ia cu mulțumire act de declarația ce să face că în locul bisericii Sărindar se va zidi o altă biserică*».[117]

Între timp, protoiereul a ridicat odoarele din biserică, afară de clopote și tîmplă, pe care odoare, inventariindu-le, le-a adus la Mitropolie și le-a dat în grija eclesiarhului.[118] După aceasta, la 3 august 1893, Ministerul a cerut ca toate cărțile grecești luate de la biserica Sărindar, să i se înainteze de îndată, ceea ce se și face la 5 august 1893, cînd i se trimit 48 asemenea cărți.[119] Celelalte obiecte vor trebui mai întîi văzute și catalogate de Comisia Monumentelor Istorice, și apoi se va dispune și asupra lor.[120]

În luna octombrie 1893, dărîmarea bisericii Sărindar era în curs, deoarece acum Ministerul «da ordin» persoanei însărcinată cu supravegherea acestei lucrări să mai transporte la Mitropolie două clopote, o cruce de fier și trei lanțuri de la policandru.[121] La 12 ianuarie 1895, acest sfînt lăcaș era dărîmat, căci în acea zi Ministerul Cultelor cerea Mitropoliei să elibereze pentru biserica-catedrală din *Cerna-Vodă*, o parte din obiectele ce aparținuseră bisericilor Sărindar și Sfîntul Ioan Mare, «*care au fost dărîmate*», ceea ce se și face.[122]

Astfel a dispărut unul din «cele mai arătoase» monumente aflate altădată în «miezul orașului» București, martor a multe fapte de seamă din viața sa.

Un an mai tîrziu — 1896 —, mitropolitul *Iosif Naniescu* al Moldovei, fost stareț la Sărindar, interpela guvernul, în Senat, în legătură cu dărîmarea acestui sfînt lăcaș și cu ridicarea în locu-i a unei catedrale, cum fusese înțelegerea în anul 1883. Răspunzîndu-i, primul ministru *D. A. Sturdza* a lăsat să se înțeleagă că ar fi pentru zidirea acestei catedrale, fără însă a se lua și o hotărîre în acest sens».[123]

În același an, 1896, pe locul altarului bisericii dărîmate s-a făcut o fîntînă «ca ornament al terenului viran», iar înainte de 1916 s-a construit aci palatul Casei Centrale a Armatei. O stradă aflată în această parte de loc a Capitalei a păstrat multă vreme amintirea străvechiului monument.

Tîmpla de la Sărindar s-a dăruit bisericii din satul *Rucăr*,[124] mobilierul alteia din *Gorj*,[125] iar parte din icoane se mai păstrează încă în colecția de icoane vechi a Sfintei Patriarhii, unde fuseseră aduse în anul 1893, cînd s-a dărîmat sfîntul lăcaș.

---

116. *Ibidem*, f. 27.
117. *Ibidem*, f. 29.
118. *Ibidem*, ff. 30-31, 62-63, 66, 91.
119. *Ibidem*, ff. 64, 65.
120. *Ibidem*, ff. 67-68, 71-72.
121. *Ibidem*, ff. 73-76.
123. *Biserica Sărindar*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», XXI (1897-1898), pp. 206-217.
124. Vezi «Biserica Ortodoxă Romînă», XXXIX (1915-1916), pp. 1144-1145; Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 123; George D. Florescu, *op .cit.*, p. 30.
125. Vezi «Biserica Ortodoxă Romînă», XXXIX (1915-1916), p. 1145.

«BISERICA DESPRE DOAMNA». Acest sfînt lăcaș, cu hramul *Sf. Ioan Botezătorul,* era unul din paraclisele vechii curți domnești din București, fiind situat către colțul de nord-est al ei, spre locul unde acum se află străzile *Șelari* și *Soarelui.* Din pricina așezării sale către nord, i se zicea și *«biserica de sus»,* față de *«biserica de jos»,* care era cea mare, cu hramul *Buna Vestire,* în ființă și azi, ambele fiind așezate în incinta Curții domnești. Această bisericuță era ctitoria voievodului *Grigorie Ghica* (1660-1664, și 1672-1674). El a ridicat-o, probabil, în cea de a doua domnie, în amintirea fiului său *Ioan,* decedat în anul 1664 și îngropat în biserica Mihai Vodă.

Silit să-și părăsească tronul, Grigorașcu Vodă n-a apucat să-și vadă ctitoria isprăvită, ea rămînînd *«numai așa boltită».* Sarcina de a mîntui lucrul început revine lui Brîncoveanu, care, între *«alte lucruri și zidiri»,* a clădit și *«turnul bisericii despre Doamna din București»,* ridicată *«mai nainte de Grigorie Vodă»,* și *«au făcut turnul și tinda bisericii»* și, pe deasupra, a înfrumusețat-o *«cu tîmple și cu zugrăvituri și cu alte toate împodobind-o».* [126]

Săvîrșit de Brîncoveanu, paraclisul a rămas «ca dependință a casei domnești», nefiind deci «lăcaș public de închinăciune». Din această pricină, poate, nu se amintește în documentele curții. Prima sa mențiune este într-un hrisov din anul 1714, emanînd de la *Ștefan Vodă Cantacuzino.*

De pe la jumătatea veacului XVIII și pînă către începutul celui următor, se întîlnește mai des în documentele vremii. Dar, încărcată de ani fiind, bisericuța se ruinează, scoțîndu-se chiar în vînzare. Pe la anul 1825, pereții ei păstrînd *«figurile coconilor și domnițelor pe dînșii»,* se mențineau încă în picioare. [127]

Ceea ce mai rămăsese din vechea ctitorie domnească, a fost mistuit de marele foc din 1847, care a scos, astfel, din rîndul monumentelor bucureștene acest lăcaș nu îndestul de bine chivernisit de cei din vremea sa. [128]

BISERICA SFÎNTUL NICULAE DIN PRUND (uneori și PRUNT). Această biserică, închinată *Sfîntului Niculae,* se afla pe *Calea Rahovei* — cu care comunica printr-o ulicioară —, în apropiere de azilul *Domnița Bălașa.* Alături de ea era hanul *Golescului,* în locul căruia se înalță azi Casa Nierischer. Era ctitorită de Teofan ieroshimonahul — probabil din familia *Samurcaș* — înainte de 21 septembrie 1682, data la care el o închină metoh Mitropoliei, arătînd, totodată, în act, că i-a făcut și chilii de piatră și a zugrăvit-o, și cerînd să fie îngrijită să nu se pustiască, *«nici să rămîie în grija mirenească, nici vreun boiar să zică că iaste ctitor, căci toate cîte sînt..., sînt făcute cu cheltuiala și oseneala mea».* [130]

---

126. «Magazin istoric pentru Dacia», II, București, 1846, p. 154 *(Cronica Țării Romînești de la 1689-1700 de Marele Logofăt Radu Greceanu).*

127. Ioan Buzoianu, *Vechile instituțiuni,* p. 72, n.

128. Datele despre această bisericuță sînt luate în mare parte din articolul d-lui Nicolae Vătămanu, *Bisericile Curții Vechi,* în «Glasul Bisericii», XVIII (1959), pp. 288-291.

129. Cf. Arhiva Sf Sinod, *Dosar nr. 99,* f. 436.

130. Arhivele Statului, *Mitropolia București,* CXXV/6; Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar*

O primă reparație cunoscută i se face în anul 1724, cu cheltuiala unui jupan *Constantin* și soția sa *Elena,* și prin osîrdia lui *Nicolae protopopul.* În pisania pusă cu acest prilej se arată că biserica *«s-au înfrumusețat cu totul dimpreună cu amvonul și cu zugrăviria lui și cu toată înoiria».* [131]

Doi ani mai tîrziu, în 1726, cu *«osîrdia și cheltuiala»* aceluiași *«popa Nicola ot Prund»* s-a tipărit la București *Slujba marelui canon al Sf. Andrei Criteanul,* [132] iar la 15 octombrie 1772, mitropolitul *Grigorie* da acest sfînt lăcaș în grija protosinghelului *Filaret,* viitorul episcop de Rîmnic și mitropolit al țării, *«cu tot cuprinsul de loc ce are, ca să-l dreagă și să facă chilii și orice va socoti pentru odihna cuvioșii sale».* După retragerea acestuia, vlădica Grigorie lasă biserica în seama enoriașilor, dintre care unii s-au pretins mai tîrziu ctitori ai ei (cazul familiei Samurcaș, mai ales). [133]

La 1787, *Nicolae Mavrogheni* a îngăduit ca în timpul iernii acest sfînt lăcaș să aibă sobă. [134]

Înainte de 10 martie 1844, *«mahalagii bisericii Sf. Niculae din Prunt»* se jeluiau Mitropoliei că *«această biserică să află în proastă stare»,* din pricina neîngrijirii ei de către epitropul *Gheorghe Catacaț logofătul.* Făcîndu-se cercetare, se constată că în adevăr sfîntul lăcaș este în proastă stare și că timp de 20 de ani epitropul în cauză n-a făcut altceva decît a învelit-o cu șindrilă, deși cu venitul ei ar fi putut-o ține în mai bună stare. Totodată se cere înlocuirea lui. [135] Față de această măsură protestează paharnicul *Alecu Samurcaș,* care face uz de dreptul său ctitoricesc și moștenesc, biserica fiind zidită, susținea el, de strămoșii mamei sale. [136] Mitropolitul *Neofit* respinge protestul, arătînd că biserica e ctitorită de *Teofan shimonahul* și închinată Mitropoliei încă din anul 1682, așa că ea e în drept să supravegheze chivernisirea ei. [137]

Curînd după aceasta — în 1844 —, epitropul e totuși înlăturat, numindu-se în locul lui un *Marinciu Petcovici,* care a început de îndată să facă sfîntului lăcaș unele reparații. A fost dată jos turla de zid, *«veche și crăpată rău de cutremur»,* și s-a făcut *«alta de lemn deasupra amvonului bisericii, unde era zidul mai sănătos».* S-a înlocuit scara de zid a clopotniței, stricată de cutremur, cu alta de lemn ; s-a închis amvonul peste tot cu zid, s-a făcut în față un pridvor de lemn «pă stîlpi», s-a preînnoit pardoseala amvonului cu cărămidă, s-a dres tencuiala exterioară a bisericii, i s-au văruit pereții și i s-a reparat învelitoarea. [138]

După doi ani, noul epitrop cerea voie Mitropoliei *«să mărească ferestrele* (bisericii), *aflîndu-se mici, să facă jețuri din nou, căci cele ce sînt, fiind vechi, este stricate cu totul, să dărîme stîlpii din mijlocul bisericii,*

---

nr. 3218 (f. 30/1844), f. 86 ; *Parohia bisericii Sf. Nicolae Vlădica din Prund,* București, 1905, pp. 29-31.

131. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3218,* f. 2.
132. *Bibliografia romînească veche,* II, pp. 32-33.
133. *Parohia bisericii Sf. Nicolae Vlădica din Prund,* pp. 13-14, 32-33.
134. G. I. Ionnescu-Gion, *op. cit.,* p. 204.
135. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3218,* f. 1.
136. *Ibidem,* f. 3.
137. *Ibidem,* ff. 4-5.
138. *Ibidem,* ff. 37, 42.

spre a se lărgi și a să mai lumina, făcînd și caticumen pentru femei, (și) *să mai înalțe pardoseala de piatră, pre cît trebuința va cere»,* ceea ce Mitropolia îi îngăduie». [139]

În anul 1849, epitropul Marinciu Petcovici se retrage, iar cei care au urmat — *Avram Gheorghiu, Ghiță Mladovici* ș. a. —, n-au avut stabilitate și, pe deasupra, au fost solicitați de unele procese pe care biserica le-a avut pentru parte din proprietățile sale. Din această pricină, starea sfîntului lăcaș a început iarăși să lase de dorit. In anul 1856 ea este rezugrăvită, cu cheltuiala lui *Gr. Obedeanu,* cel ce tot în acest an îi lăsa prin diată mai multe bunuri și care se străduise mult s-o scoată din starea de închinare la Mitropolie, ceea ce pînă la urmă s-a reușit. [140] Cu acest prilej i s-a poleit și tîmpla, «fără nici o prefacere împotriva religii», avîndu-se întru aceasta și îngăduința Mitropoliei. [141]

După apariția legii clerului mirean, în anul 1893, biserica Sf. Nicolae din Prund este trecută filială bisericii învecinate, *Sf. Ilie-Rahova.*

În vara anului 1897, *Epitropia Așezămintelor Brîncovenești* voind să clădească noi pavilioane la spital, a cerut Primăriei să intervină la Mitropolie ca să-i cedeze *«terenul vag, precum și construcțiile ce se află în jurul bisericii»* Sfîntul Niculae din Prund. Aici ea făcea cunoscut că sfîntul lăcaș *«se găsește într-o stare nu mult de dorit».* Biserica este veche, cu *«constituțiune nu din cele mai solide»,* este închisă și înconjurată de toate părțile cu ziduri înalte, *«așa că soarele nu mai poate pătrunde înlăuntru».* Mai departe arăta că din pricina înălțării terenului biserica se găsește îngropată, că ea nu prezintă interes nici istoric, nici arhitectonic și că e *«un local umed, trist și de un aspect urît».* [142]

Primăria intervine la Mitropolie, arătînd totodată că ea este de părere a se dărîma. [143] Mitropolia trimite în cercetare pe protopopul locului, care, la 23 iunie 1897, raporta despre cele indicate de Epitropia Așezămintelor Brîncovenești cu privire la biserică, că sînt adevărate. [144] La 29 noiembrie 1897, și Ministerul de Interne cerea Mitropoliei să se desființeze biserica Sf. Niculae din Prund, spre a se satisface doleanța numitei Epitropii. [145]

Între timp, enoriașii cer să nu li se dărîme biserica ; de aceea, Mitropolia, la 12 decembrie 1897 comunica Ministerului de Interne că nu este de părere să se desființeze sfîntul lăcaș, și totodată dispune ca epitropia respectivă să-i arate mai multă purtare de grijă. [146] La 5 mai 1898, Epitropia Așezămintelor Brîncovenești cere ca această problemă să fie supusă

139. *Ibidem,* ff. 45-46.

140. Pentru diată, vezi Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3221* (f. 53/1897), f. 11, și *Parohia bisericii Sf. Nicolae Vlădica din Prund,* pp. 36-39, iar pentru apărarea independenței bisericii față de Mitropolie, vezi *Parohia bisericii Sf. Nicolae Vlădica din Prund,* pp. 15-17.

141. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2753* (f. 9/1856), pp. 257-258.

142. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3221* (f. 53/1897), ff. 2, 49.

143. *Ibidem,* f. 1.

144. *Ibidem,* f. 3-5.

145. *Ibidem,* f. 8.

146. *Ibidem,* f. 12.

Sfîntului Sinod,[147] ceea ce se și face, în ședința de la 8 mai 1898, cînd se alege o comisie care s-o studieze atent și să refere cu propuneri.[148] Comisia, cercetînd dosarul, conchidea că Ierarhul locului *«ar putea învoi ca Epitropia Așezămintelor Brîncovenești să ia în posesiune terenul bisericii Sfîntul Niculae din Prund»*, între altele cu condiția ca, cu banii rezultați din vînzarea zisului teren să se ridice o altă biserică, purtînd același nume, într-o altă parte a Capitalei.[149] Sfîntul Sinod aprobă această propunere în ședința de la 12 mai 1898, și hotărîrea sa este comunicată de îndată celor în drept.[150] Un nou demers al enoriașilor bisericii, la 31 mai 1898, de a nu li se dărîma sfîntul lăcaș rămîne fără urmări.[151]

Între timp se evaluează terenul cedat la suma de lei 136.694,30, pe care Epitropia Așezămintelor Brîncovenești o și varsă la Casa de Depuneri.[152] Îndeplinindu-se și această formă, după începutul anului 1899 se dau dispoziții pentru ridicarea obiectelor din biserică și inventarierea lor, ceea ce se îndeplinește tocmai la 14 mai 1899, adică după ce se mai slujise aci pentru ultima dată la Paștele anului 1899. La 15 mai 1899 s-a ridicat antimisul și biserica s-a închis. După această dată, ea s-a dărîmat.

Pe locul unde i-a fost prestolul s-a înălțat un stîlp de piatră, pe care era fixată o placă de aramă cu următoarea inscripție: *«Aici a fost altarul bisericii mînăstirii Sfîntul Niculae din Prund, zidită la anul 1682/7191 de Theofan shimonahul și dărîmată la anul 1899»*.

În martie 1900, unele piese din mobilierul și argintăria ei au fost donate bisericilor din satele *Poeni* și *Cornetul din Vale-Ilfov*.[153]

În aceeași vreme, suma plătită de Epitropia Așezămintelor Brîncovenești pentru terenul bisericii Sf. Nicolae din Prund a fost folosită la înălțarea bisericii *Sf. Nicolae-Vlădica*, de pe bulevardul Gh. Coșbuc, colț cu strada 11 Iunie. Menționăm că această sumă fusese cerută și de unii enoriași pentru biserica Sf. Ilie-Rahova, a cărei filială era vechea biserică Sf. Nicolae din Prund, după anul 1894.[154] Tot bisericii Sf. Nicolae Vlădica i-au fost dăruite și unele odoare ale sfîntului lăcaș desființat.

BISERICA MĂGUREANU. Această biserică, avînd hramul *Schimbarea la Față*, se afla la începutul Căii Victoriei, spre Dîmbovița — în piața *Splaiului* de azi —, unde acum este palatul fostei societăți Clădirea Romînească. Dintru început ea a fost ridicată de *Șerban Vodă Cantacuzino*, la anul 1686, și mai apoi, în anul 1761, reclădită de piatră de *Pîrvul Cantacuzino-Măgureanu*, după care și-a luat și numele.[155]

---

147. *Ibidem*, f. 16; Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 99*, f. 190.
148. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 99*, ff. 163-166.
149. *Ibidem*, ff. 187-188; Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3221*, ff. 19-20.
150. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3221*, ff. 20-21.
151. *Ibidem*, f. 26; Vezi pentru alte plîngeri ale lor: Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 99*, ff. 435-438, 564.
152. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3221*, ff. 52, 56.
153. Pentru toate acestea, vezi *ibidem*, ff. 53, sq.
154. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 102*, ff. 302, 343-345, 353.
155. G. I. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 199; George D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 33; același, *Ctitoriile cantacuzinești din București*, în «Gazeta Municipală», VII

La 20 aprilie 1775, mitropolitul *Grigorie* cumpără de la *Tudorache Balș* vel spătar, niște case cu terenul din jurul lor, pe care se găsea și biserica *Măgureanu*. Astfel, sfîntul lăcaș ajunge în stăpînirea Mitropoliei, al cărei metoh a fost pînă la dărîmare. În casele de aici avea să se facă *școală de cîntăreți*, precum și «*conac mitropoliților pe timp de iarnă*». [156]

Pe la începutul veacului XIX, după ce cutremurul din 1802 năruise încăperile de la *Domnița Bălașa*, unde de prin anul 1790 funcționa *școala grecească* de la *Sfîntul Sava*, mitropolitul *Dositei Filitti* «*destina mitocul de lîngă biserica Măgureanu ca local al școalei domnești*». Voievodul *Constantin Ipsilante* a aprobat propunerea mitropolitului și, reparîndu-se clădirea, — care dispunea «de cele trebuincioase» —, se instalează aci *Academia grecească*, fostă mai înainte la *Sfîntul Sava*. Înalta școală funcționează în clădirile acestei biserici pînă la desființarea ei, în martie 1821. [157]

După desființarea Academiei, «*odăile școalei domnești ot mahalaoa Scorțari*» au fost închiriate la diferite persoane, care reparîndu-le, le-au locuit mai mulți ani. Prin anul 1831 ele au fost ocupate de «*oamenii cinstitei Agii, cei orînduiți pentru paza focului*». [158]

În anul 1837, «mahalagiii» bisericii Măgureanu se plîngeau că biserica lor se află în stare «*foarte dărăpănată*», avînd învelișul «*putred cu totul*» și zidul turnului crăpat, rugînd să se repare din venitul ei ce se încasează de Mitropolie. [159] În anul următor — 1838 —, «grozavul» cutremur îi strică turnul, care «stă să cază», plouînd înăuntru. [160] De mai multe ori, «mahalagiii» — mai ales în urma mutării «strumenturilor» de stins foc ale Agiei — au cerut să li se meremetisească sfîntul lăcaș, ceea ce a făcut ca în toamna aceluiași an să înceapă a se întocmi forme pentru o eventuală reparație. Tocmai la 18 ianuarie 1839 însă, se încheia contractul necesar cu meșterii care s-au «însărcinat a face meremetul». Bisericii trebuia să i se pună olane peste căprioreală și astereală nouă, să i se facă saceac în jur, să i se pună jghiaburi de tinichea, să i se dreagă zidăria, să i se facă două scări ș.a. [161]

În aceeași proastă stare se aflau și celelalte încăperi ale bisericii; de aceea, tot cam în același timp, un oarecare «*Friderih Valbaum*» se oferă să le repare și apoi să le stăpînească «în soroc de șase ani». [162]

Nu se poate ști dacă meremetul ce trebuia să se facă bisericii încă din anul 1839 s-a efectuat întru totul, deoarece în 1845 delegații Mitropoliei, la o nouă întîmpinare a «mahalagiilor», cercetînd sfîntul lăcaș, raportau că «*luînd în băgare de seamă starea bisericii, au văzut că cu adevă-*

(1938), nr. 321 (8 mai), și *Biserici bucureștene care nu mai sunt*, în «Gazeta Municipală», VII (1938), nr. 329 (3 iulie), Pisania din 1761, ap.; Pr. Grigorie Mușceleanu, *op. cit.*, p. 78.

156. Vezi Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3121* (f. 65/1838), f. 1; G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, II (1708-1787), București, 1914, p. 353.

157. Ștefan Pop, *Colegiul Național Sf. Sava*, pp. 390-392.

158. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3053*, ff. 6, 8, 9, 137.

159. *Ibidem*, ff. 36, 38. Vezi și *Dosar nr. 3121*, ff. 1, 5; și *nr. 3054* (f. 113/1841), ff. 33, 42, 48.

160. *Ibidem, Dosar nr. 3053*, ff. 40-41; vezi și f. 59.

161. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3121*, ff. 10, 11, 13, 26, 31, 33, 38, 42-44, 47, 53.

162. *Dosar nr. 3053*, f. 56; cf. și f. 128.

rat este în lipsă de cele trebuincioase, cum și învelitoarea neapărat urmează a se meremetisi cu întoarcerea olanelor și împlinirea altora noaă cîte va lipsi din cele vechi». [163] Aceste stricăciuni de la înveliș sînt semnalate în anul 1847 și de epitropul bisericii, *Gheorghe Toma,* cerînd voie să le repare, ceea ce Mitropolia îngăduie, dînd și banii trebuincioși. [164]

Opt ani mai tîrziu, la 6 iunie 1853, epitropul de la Măgureanu îndrepta către Mitropolie o jalbă cu o mai cuprinzătoare propunere de reparații, [165] a cărei urmare nu se cunoaște însă.

Dar cu asemenea mici reparații nu se putea apăra biserica de năruirea care o amenința. Din an în an, starea ei devenea din ce în ce mai rea. La 1862, preotul *Gr. Mușceleanu* scria despre ea că *«se află în cea mai desăvîrșită sărăcie : n-are niciun venit peste an și se ține cu cerutul pe la creștini. Pînă aproape de ferestre este îngropată de gunoaiele și necurățiile aruncate de la vecini... Cînd plouă, bietul preot prin altar pune lighene și în urmă scoate apa cu doniță...».* Așa cum se înfățișează, ea se prezintă *«mai rău decît cele ce se țin de mahalagii».* [166]

Tot pe atunci s-a hotărît ca biserica Măgureanu să fie dată în folosință *Comunității bulgare din București,* dar aceasta n-a primit, cerînd pe cea a Răzvanului». [167]

După aceasta, biserica Măgureanu mai dăinuiește peste trei decenii, ducînd viață destul de grea și plină de lipsuri. Scăpătată, părăsită și uitată de toți și roasă de umezeală, ea a fost dărîmată în anul 1895, [168] îngropînd cu sine vechi amintiri din Bucureștii de altădată.

BISERICA CAIMATA. Biserica purtînd acest nume și avînd hramul *Adormirea Maicii Domnului,* se afla pe bulevardul *Republicii,* unde este acum casa cu nr. 44, aproape de biserica *Armenească.* A fost zidită de ceaușul *Nicolae Bozianu* și soția sa *Stanca.* [169] Fapte mai de seamă din viața ei, nu se cunosc. Preotul *Marin Dumitrescu,* care a cunoscut-o, spune că era *«mică și cam învechită»,* înconjurată *«cu zid și cu case învelite cu olane»* și avînd unele obiecte «frumușele» și o tîmplă artistic lucrată, care semăna cu a Sărindarului. [170]

Acest sfînt lăcaș era locul unde în fiecare an, la 14 octombrie, breasla *lăutarilor* își serba paronul, și unde ea avea o icoană a Cuvioasei Paraschiva. [171]

---

163. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3055* (f. 151/1842), f. 13, și *Dosar nr. 3057* (f. 88/1843), f. 15.

164. *Dosar nr. 3055,* ff. 41, 42-43, și *Dosar nr. 3057,* f. 26.

165. *Dosar nr. 3055,* f. 66.

166. Preotul Grigorie Mușceleanu, *op. cit.,* p. 78.

167. Vezi Preotul Nicolae Șerbănescu, *În legătură cu biserica bulgară din București,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», LXXIII (1955), p. 265.

168. Data, apud George D. Florescu, *Din vechiul București,* p. 33, și același, în numerele citate mai sus din «Gazeta Municipală» pe anul 1938.

169. Așa, în inscripția plăcii de pe locul ei, George D. Florescu arată că s-a chemat *Anastasia (Din vechiul București,* p. 42).

170. Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.,* p. 123.

171. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2957* (f. 44/1890), ff. 3-4.

Prin anii 1845-1846 s-a reparat învelitoarea porții și a balconului bisericii,[172] după ce, în 1823, paharnicul *Antonache Teohari* îi făcuse *«curte de zid de jur împrejur cu proptele de zid groase»*.[173]

Dintr-o jalbă, cu data de 10 februarie 1848, a îngrijitorului bisericii, *Costache Stavridi Bazdedis,* reiese că sfîntul lăcaș fusese zugrăvit de curînd,[174] iar dintr-o listă de cheltuieli pe anii 1847-1848, reiese de asemenea că a fost și învelit, reparîndu-i-se și streașina. O altă meremetisire s-a făcut bisericii Caimata în cursul anului 1856, cu care prilej i s-a dres iarăși învelitoarea și tencuiala «pă dinafară».[176]

Se pare însă că aceste reparații n-au fost destul de temeinice, căci la 13 ianuarie 1890, Primăria Capitalei arăta Mitropoliei că serviciul său tehnic a constatat că *«acest sfînt lăcaș este cu totul ruinat, așa încît constituie un adevărat pericol pentru viața persoanelor care ar intra într-insul pentru rugăciune»*. Totodată ea făcea cunoscut că, ținînd seama că pentru restaurarea bisericii ar fi necesară o însemnată sumă de bani, că sfîntul lăcaș este *«cu totul lipsit de mijloace»,* precum și de faptul că *«construcțiunea acelei biserici fiind întreagă supusă tăerei pentru trecerea bulevardului, Primăria nu poate încuviința nici o lucrare care ar avea de scop reparațiunea acelei biserici»*. Pentru aceasta, *«Consiliul Comunal, în ședința de la 5 ianuarie curent a decis a se dărîma zisa biserică»*. Se cere Mitropoliei să dea dispoziții pentru mutarea icoanelor și arginătriei, pentru ca la timp să se ia «măsuri în consecință».[177] Mitropolia, la 17 ianuarie 1890, a luat cunoștință de dărîmarea bisericii Caimata și a dispus ca protoiereul locului să ridice lucrurile din ea,[178] ceea ce se și face la 1 februarie 1890, cînd s-a întocmit inventarul respectiv pentru aceste lucruri.[179] Curînd după aceasta, dărîmarea bisericii a fost fapt împlinit. Pe locul unde i-a fost prestolul, s-a pus o placă de bronz înconjurată de un mic grilaj, existentă și azi; este fixată în peretele casei cu nr. 44 de pe Bulevardul Republicii.

Parte din obiectele sfîntului lăcaș au fost dăruite bisericilor *Oborul Vechi, Iancu Vechi, Sfinții, Precupeții Vechi* și *Progresul* din București; *tîmpla* s-a rezervat *«în întregime pentru noua capelă ce se va construi la cimitirul Șerban Vodă (Belu)»,* iar icoana Sf. Parascheva a breslei lăutarilor a fost dusă la biserica *Scaune.*[180]

BISERICA SFÎNTUL ANTON. În mijlocul actualei piețe de flori, se ridica, în a doua jumătate a veacului XVI, alături de Curtea Domnească, *«o biserică numită cînd «a Doamnei Maria», cînd a «Doamnei Stanii și a Doamnei Marii»*. Această numire ar lăsa să se înțeleagă că sfîntul lăcaș

172. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2955* (f. 209/1846), f. 19.
173. *Ibidem,* f. 24.
174. *Ibidem,* f. 34.
175. *Ibidem,* f. 46.
176. Arhiva Sf Mitropolii, *Dosar nr. 2753* (f. 9/1856), ff. 95-96.
177. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2957* (f. 44/1890), f. 1.
178. *Ibidem,* f. 2.
179. *Ibidem,* ff. 57, 66.
180. Vezi pentru aceste donații de obiecte: *ibidem,* ff. 3, 6, 7, 11-12, 13, 15-18, 23-27, 59-61.

a fost ctitorit de aceste două doamne, în care se încearcă a se vedea, în cea dintîi, o primă soție a lui *Mircea Ciobanul,* iar în cea de a doua, fiica ei și a acestui voievod, *Stana.* [181] Biserica lor a dăinuit pînă în anul 1595, cînd a dispărut în incendierea orașului București de către ostașii lui *Sinan Pașa.* Un act de la *Matei Basarab* spune că acest foc *«o au stricat pînă în temelie și au rămas numai pămînt pustiu».* [182] La 20 august 1629, *Alexandru Vodă Iliaș* dăruiește locul fostului sfînt lăcaș — pustiit în 1595 — bisericii *Buna Vestire* a Curții, lucru ce se face și de *Matei Basarab,* la 11 iunie 1634. [183]

Prin anul 1735, pe acest loc, sau poate în apropiere, s-a ridicat o nouă biserică, avînd hramul *Sfîntul Anton.* Nu se cunosc ctitorii și nici împrejurările în care s-a zidit. Ea era in mijlocul temniței, și de aceea uneori i se zice: *«biserica Sfîntul Anton ot pușcărie»,* sau *«biserica Pușcăriei»,* sau *«biserica Sfîntul Anton din curtea pușcăriei»,* ori *«biserica Sfîntul Anton de la temniță».* Se pare că a avut legături cu breasla *covacilor.*

După începutul veacului trecut are de suferit din pricina cutremurului din anul 1802 și a focului din 1804. În 1843 se strîngeau materiale *«pentru meremetul bisericii și facerea tîmplii».* [184] Doi ani mai tîrziu — 1845 —, enoriașii se plîngeau Mitropoliei că biserica lor *«se află în cea mai proastă stare»,* plouînd în ea, și cereau să se cerceteze ce s-a făcut cu banii adunați pentru reparația ei. [185]

Făcîndu-se cercetare administrației epitropului *Gheorghe Antoniu,* se constată că în adevăr biserica este *«într-o poziție foarte proastă pentru slaba îngrijire ce a avut numitul epitrop, aflîndu-se învelitoarea veche, stricată cu totul, încît curge înlăuntru cînd plouă».* Din această pricină *«s-au slăbit și bolțile, iar pereții (sînt) crăpați prin multe locuri de cutremure, asemenea și pardoseala pă jos, cu jețurile vechi stricate».* [186] În anul următor — 1846 —, biserica era în aceeași stare, căci epitropul anchetat nu restituise încă banii ce datora sfîntului lăcaș. [187]

În astfel de lipsuri, biserica o mai duce un an, adică pînă în ziua de 23 martie 1847, cînd cade pradă marelui foc întîmplat atunci în București, *«arzînd pînă în pămînt».* După acest pîrjol, — cu toată stăruința unora din enoriași —, ea nu a mai fost refăcută. Parte din lucrurile ei au fost scăpate de foc prin curajul unuia din epitropi.

La 23 octombrie 1848, enoriașii bisericii *Sfîntul Gheorghe Vechi* cereau să li se dea argintăria scăpată, cărțile, odăjdiile, icoana hramului, «ce se afla la Sfîntul Ioan cel Mare», tîmpla, «ce este la meșter, gata nouă», cele 35.000 oca var stins, «cărămida, ce se va alege din zidurile bisericii»,

181. George D. Florescu, *Din vechiul București,* pp. 51-52, n.
182. P. P. Panaitescu, *Mihail Viteazul,* p. 104; George D. Florescu, *op. cit.,* p. 52, n.
183. George D. Florescu, *op. cit.,* pp. 51-52.
184. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3154* (f. 79/1843), f. r v. Să se vadă și *Dosar nr. 3155* (f. 146/1843), f. 18.
185. *Dosar nr. 3154,* f. 13; *Dosar nr. 3156* (f.33/1845), f. 14.
186. *Dosar nr. 3156,* f. 13.
187. *Ibidem,* f. 20.

precum și banii ce va fi avînd, pentru ca să poată să-și refacă biserica, și ea căzută pradă focului.[188]

Cererea lor a fost împlinită, «*cu îndatorire însă ca pentru această facere de bine să se adauge în pomelnicul ctitorilor ei și numele ctitorilor bisericii Sfîntul Anton, ca să se pomenească totdeauna la sfîntul jertfelnic. Asemenea să se adauge pe lîngă hramul Sfîntul Gheorghe și hramul Sfîntul Anton și pă tot anul să să prăznuiască amîndouă deopotrivă..., icoana Sfîntului Anton să se așeze în biserică lîngă icoana Sfîntului Gheorghe, iar locul unde a fost sfînta masă la pomenita biserică a Sfîntului Antonie să-l închiză cu zid și să pue o cruce d-asupra spre știință*».[189] Deci hramul desființatului lăcaș a trecut la biserica *Sfîntul Gheorghe Vechi,* și nu la a *Bunei Vestiri* de la *Curtea Veche,* cum fără temei se mai susține.[190]

Deabia în anul 1860, pe locul prestolului bisericii Sfîntul Anton — din incinta pieții de flori — s-a ridicat un monument de piatră în formă de cruce, de un sîrb, *Petar Ilici* cu soția sa *Maria* și cu fiica lor *Eufrosina.* Pe fața de nord, monumentul are o inscripție în limba sîrbă, care amintește cine, cînd și pentru ce el s-a ridicat. O altă inscripție, din anul 1867, cu litere chirilice pe muchia de la răsărit, arată că *Petar Ilici* predă monumentul lui *Hagi Zisu Petrovici.* O a treia inscripție se află pe fața de sud, amintind că acolo s-a înălțat biserica *Sfîntul Anton,* care a fost arsă de foc în 1847, că icoana hramului ei s-a dat la *Sfîntul Gheorghe Vechi,* unde se va prăznui în toți anii și *hramul Sfîntul Anton,* că pe locul prestolului s-a ridicat acest monument la care va arde o candelă în toate nopțile, cu cheltuiala bisericii *Sfîntul Gheorghe Vechi,* și că aici pe locul fostei biserici să se facă sfeștanie în toate lunile, cu rîndul, de către preoții de la Sfîntul Gheroghe Vechi și Sfîntul Nicolae-Șelari.[191]

În sfîrșit, pe muchia de apus, o a patra inscripție, tot în chirilică, vorbește de predarea monumentului în seama unui *Agiu Petrovidin,* și de o donație de 5 galbeni pentru reparația lui.

Monumentul a fost renovat în anul 1922 de către *Marin Popescu* și *N. Ionescu,* probabil niște negustori din piața din jur.

BISERICA SFINȚII 40 DE MUCENICI. Această biserică, numită și «*Filaret*» și încă și «*Livedea Văcărească*», era închinată *Sfinților de 40 de Mucenici* și se găsea pe podul *Mogoșoaei,* — azi Calea Victoriei —, pe locul pe care se află acum palatul *Ateneului R.P.R.,* cu grădina din față. Era ctitoria vel vistiernicului *Mihai Cantacuzino,* ajuns mare ban și în urmă general-maior în armata rusă, care încă de prin anul 1766, începuse să cumpere, în acest scop, «*terenuri învecinate celor de zestre ale răposatei sale soții (Ilinca), scoborîtoare a boierilor din Văcărești*». Pe locul astfel mărit, care se numea *Livedea Văcărească,* «*din rîvnă dumnezeiască*» și pentru «*pomenirea sa și a răposatei sale soții, Ilinca*», Mihai Cantacuzino a zidit

188. Arhiva Sf Mitropolii, *Dosar nr. 3180* (f. 17/1848), ff. 1-4.
189. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3158* (f. 249/1849), f. 1 v.
190. Preotul Ioan N. Dărvărescu, *op. cit.,* pp. 848-849.
191. Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.,* p. 124; Virgil Drăghiceanu, *Coloana din piața Sf. Anton, București,* în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», IX (1916), pagina 47.

acest sfînt lăcaș, *«cu gînd ca* (fiind eu) *în viață să-l pun la orînduială a face spital, nu de bolnavi, ci ptohotrofie pentru un număr de oameni, pe cît aș putea face venit de a să putea hrăni, sau o școală ca de 14 copii»*. Nu se știe precis cînd a început să facă aceasta, dar în general se socotește că în anii 1768-1769, unele din clădirile existente altădată aci, vor fi fost terminate în parte. În acest timp, *«deschizîndu-se răzmiriță»*, adică războiul dintre ruși și turci, încheiat în anul 1774, ctitorul a fost nevoit să întrerupă lucrul. Căci el, *«fiind mare vistier al țării, a luat parte activă la evenimentele războiului, servind cauza Rusiei»*.

După încheierea păcii, *«nedîndu-i mîna a mai trăi într-acest pămînt»*, Mihai Cantacuzino *«și-a părăsit patria»*, plecînd în Rusia, unde e făcut general-maior. La scurtă vreme, însă, *«ca să nu rămîie de tot jos această cuviincioasă socoteală»*, cu îngăduința celor în drept, a venit în țară și a isprăvit lucrul început. Apoi, în septembrie 1775 și-a «afierosit» ctitoria episcopului de Rîmnic, *Chesarie*, hotărînd ca lîngă biserică să se zidească o casă *«ca să fie conac episcopilor Rîmnicului, cînd vin în București, cît va avea Sfinția Sa (viață), cît și următorii Sfinții Sale, ce-i vor urma în scaunul episcopiei Rîmnicului în veci»*. În încăperile de aci, el a făcut și o școală pentru 12 copii *«la învățătură rumînească cu un dascăl»*, cerînd prin actul de afierosire *«ca să i se păzească orînduiala după a mea diată»*. Totodată el îndemna pe episcopii Rîmnicului să se *«silească spre adaosul atît al bisericii cît și al școalei»*, și lăsa ca în acest sfînt lăcaș să nu *«intre cu șederea alt arhiereu, sau a se face gazdă de boieri sau de pămînteni sau de străini»*, ci el să fie numai pentru episcopii Rîmnicului și «poslușnicii» lor trimiși întru nevoile episcopiei și ale bisericii.

Dînd curs acestui îndemn, episcopii rîmniceni au arătat ctitoriei lui Mihai Cantacuzino destulă îngrijire și, între ei, mai ales Filaret (1780-1792), care a învelit-o cu șiță și olane și care, cum s-a arătat, a împrumutat chiar numele său, bisericii.

La 1793, *Alexandru Vodă Moruzi* îngăduie acestui sfînt lăcaș să fabrice și să vîndă lumînări de ceară albă, pentru că el *«se află isterisit de cel mai mic acaret, neavînd nici moșii, nici vii, nici țigani sau alt cît de mic ajutor»*. Totodată el îi acordă și alte scutiri și îi hărăzește unele venituri.

Pe la anul 1786 a funcționat aci o *școală de muzichie* condusă de un dascăl *Mihalache*, iar în 1789 a fost găzduit, în casele de aici prințul de *Coburg*.

În curtea acestui sfînt lăcaș, la 6 decembrie 1830 s-a sfințit *primul steag* al *armatei regulate romîne*.

Biserica și școala de aici au funcționat pînă către anul 1848. După aceasta, ctitoria lui Mihail Cantacuzino, rămasă fără sprijin și părăsită chiar de episcopii Rîmnicului a sărăcit, chiliile ei și încăperile fostei școli, ajungînd pe la 1866 numai niște «ziduri goale». Nu peste mult timp toate acestea au fost dărîmate, odată cu biserica. Pe locul lor a fost amenajată o grădină, numită pînă azi *«a Episcopiei»*, iar acolo unde a fost piciorul sfîntului prestol s-a ridicat o coloană de piatră. Pe o parte din terenul grădinii s-a clădit mai tîrziu Ateneul R.P.R., iar coloana de piatră a fost

mutată pe la 1888 ca o podoabă pe bulevardul numit acum al Republicii, după înaugurarea lui. Mai tîrziu, așezîndu-se în locul ei statuia lui *C. A. Rosetti*, a fost din nou mutată, pe Bulevardul Coșbuc de acum, la locul numit *«rond»*. [192]

BISERICA SFÎNTUL NICULAE-VLĂDICA. Acest sfînt lăcaș, numit și *«Sfîntul Niculae din țigănie»*, pentru faptul că pe aici se întindeau șetrele țiganilor Mitropoliei, a fost înălțat de mitropolitul Țării Romînești, *Grigorie* (1760-1787), după care i s-a zis și *«Vlădica»*. Biserica era așezată pe locul unde acum se află casa cu nr. 66 de pe Bulevardul Coșbuc, la poalele dealului Patriarhiei. Nu se știe cînd vlădica Grigorie, ajutat, se pare, și de un protopop *Stoica*, a ridicat această biserică. Se știe însă că vlădiceasca ctitorie, deși mică și neîncăpătoare, a fost timp de peste un veac și jumătate locul de rugă al credincioșilor din această parte a Bucureștilor. În prima parte a veacului trecut ea a primit mai multe danii — mai ales case —, de la unii enoriași.

Potrivit celor menționate într-o pisanie care se afla *«scrisă înlăuntrul bisericii d-asupra ușii cei de afară pe zid, iar nu pe piatră»*, în anul 1822 sfîntul lăcaș s-a reparat *«prin osîrdia și toată cheltuiala»* căminarului *Petrache Arion*. Aci se arată că biserica ajunsese în *«proastă stare»* și că acum *«s-au înfrumusețat cu de iznoavă zugrăvele peste tot, împreună și cu altele ce era stricate, atît deasupra, acoperișul, cît și pardoseala de piatră înlăuntru»*. [193]

O altă reparație i s-a făcut în anul 1844, după *«zguduirea»* cutremurului, prin purtarea de grijă a căminăresei *Marghioala Arion*, chivernisitoare de frunte a sfîntului lăcaș, vreme de peste trei decenii. De astădată i s-a preînnoit turla și învelitoarea peste tot și i s-au făcut ciubuce de zid împrejur. [194]

În 1850, prin «osîrdia» aceleiași căminărese se făceau pregătiri pentru preînnoirea tîmplei bisericii și «zugrăvitul ei». [195]

După aceasta, tocmai în martie 1873, epitropia bisericii cerea Mitropoliei, prin protoieria respectivă, îngăduința să construiască o a doua turlă și un amvon înaintea sfîntului lăcaș, și să repare turla veche și acoperișul, ceea ce Mitropolia, la 13 martie, acelaiș an, aprobă. [196]

---

192. Știrile despre această biserică sînt luate din: G. M. Ionescu, *Generalul Maior al Rusiei Mihai Cantacuzino. Fost mare vistier al Valahiei...*, București, 1905; *Istoricul Eparhiei Rîmnicului Noul Severin...*, București, 1906, pp. 437-441; Preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.*, pp. 116-119; George D. Florescu, *Din vechiul București*, pp. 25-26; același, *Ctitoriile cantacuzinești din București*, în «Gazeta Municipală», VII (1938), nr. 321 (8 mai); col. Popescu-Lumină, *op. cit.*, pp. 310-311; D. Caselli, *«Livedea Văcărești lor»*, în «Gazeta Municipală», V (1936), nr. 210; același, *«Metohul «Sf. 40 de Mucenici»*, în «Gazeta Municipală», V (1936), nr. 211 (16 februarie).

193. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3225* (f. 130/1840), f. 11; vezi și f. 23.

194. *Ibidem*, ff. 10, 23.

195. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 3226* (f. 180/1845), f. 55.

196. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2795* (f. 14/1873), ff. 60-61.

Cîțiva ani mai tîrziu, murind căminăreasa *Marghioala Arion*, biserica începe să se năruiască. An de an starea ei se înrăutățește și de aceea în ultmii ani ai veacului trecut se ia hotărîrea să fie dărîmată. Înainte de aceasta, epitropia cere și obține de la Mitropolie și Primărie ca suma de 136.000 lei provenită din vînzarea terenului fostei biserici *Sf. Niculae din Prund* să fie alocată pentru preînnoirea ctitoriei mitropolitului Grigorie. Cu acești bani și cu ajutoare de la enoriași se pășește la ridicarea altei biserici, însă nu pe locul celei vechi, ci pe un teren situat pe partea cealaltă a străzii. Aceasta este biserica numită azi *Sfîntul Niculae Vlădica din Prund,* aflată la întretăierea bulevardului Coșbuc cu strada 11 Iunie.

Biserica Sfîntul Niculae Vlădica a fost dărîmată în anul 1905, cînd era gata cea nouă. Pe locul prestolului s-a înălțat o cruce de piatră cu următoarea inscripție: *«Această cruce s-a ridicat pe locul unde a fost jerfelnicul bisericii Sf. Niculae Vlădica, ce s-a dărîmat în anul MCMV, cînd s-a și ridicat crucea aceasta».*

Crucea se află azi în curtea amintitei case din bulevardul Coșbuc nr. 66. [197]

BISERICA SFÎNTA ECATERINA. Această biserică a fost paraclisul celei de a doua curți domnești din București, care se afla pe movila viilor Mînăstirii Mihai Vodă, unde a fost pînă nu de mult *Arsenalul Armatei.* Această nouă Curte a fost înălțată de voievodul *Alexandru Ipsilante* (1774-1782), care a început s-o zidească în luna martie din anul 1775. Odată cu curtea, el a purces, desigur, și la ridicarea bisericii căreia i-a dat hramul *Sfînta Mucenița Ecaterina,* patroana soției sale. Alte știri despre acest sfînt lăcaș nu se cunosc pînă acum.

Bisericuța n-a durat însă decît pînă în anul 1812, cînd a fost mistuită de foc, împreună cu noua Curte domnească. Din pricina acestui incendiu, așezarea voievodală de aici este cunoscută mai mult sub numele de *«Curtea arsă».*

Ruinele bisericii Sfînta Ecaterina dăinuiau și în anul 1848, cînd apar într-o stampă, reprezentînd lupta pompierilor din dealul Spirei din ziua de 13 septembrie 1848. Menționăm totodată că acest sfînt lăcaș — «pe semne în ruină completă» — se află amintit în planul maiorului *Borroczyn,* întocmit între anii 1849-1852. Puțin mai tîrziu ruinele au fost complet dărîmate, spre a se face loc pentru clădirile fostului Arsenal al Armatei, a cărui construcție a început în anul 1862, dispărînd astfel orice urmă amintitoare a voievodalei ctitorii. [198]

---

197. Date în legătură cu această biserică și cu ridicarea celei noi, în: George D. Florescu, *Din vechiul București,* p. 37; *Parohia bisericii Sf. Nicolae Vlădica din Prund,* București, 1905; Arhiva Sf. Sinod, *Dosarele nr. 104, 105, 106, 107, 110.*

198. Știri despre ea, apud George D. Florescu, *op. cit.,* p. 34; D. Caseili, *Trei pătrare de veac de la întemeierea Arsenalului,* în «Gazeta Municipală», VI (1937), nr. 289

BISERICA SFÎNTUL IOAN-MOLDOVENI. Acest sfînt lăcaș, numit și «*biserica Sfîntul Ionică-Moldoveni*», avea hramul *Sfîntul Ioan Botezătorul* și se afla din jos de biserica *Crețulescu,* pe fosta stradă *Cîmpineanu,* astăzi *13 Decembrie,* colț cu strada *Sf. Ionică.* Potrivit celor spuse în pisanie, el a fost zidit în anul 1795 — poate pe locul altei biserici mai vechi —, de marele medelnicer *Dimitrie Dărăscu* cu soția sa *Sofia,* care l-au și înzestrat, «*prin dreapta munca lor*».[199] Se crede că se numea «*Moldoveni*» datorită faptului că «în urma unor răscoale, niște boieri moldoveni, scăpînd de la moarte prin fuga lor în București, au adus cu ei icoana Sfîntului Ioan Botezătorul, ocrotitorul lor, pe care au hărăzit-o acestei biserici,[200] lîngă care mai apoi s-au îmbisericit.

După anul 1835, aici cînta cel dintîi *cor bisericesc vocal din București,* condus de vestitul arhimandrit rus *Visarion.* La slujbe lua parte uneori și domnitorul, biserica aflîndu-se în apropiere de palatul domnesc, fosta casă a stolnicului *Dinicu Golescu,* de pe podul Mogoșoaei, actualul Palat al Republicii. În ziua Sfîntului Dimitrie din anul 1856, din pricina neatenției paracliserului, a izbucnit un foc în altarul bisericii, arzînd tîmpla pe jumătate, icoana Maicii Domnului, 13 cărți și un dulap de lumînări.[201] Desigur, după această rea întîmplare, biserica s-a reparat, mai meremetisindu-se apoi și în anii 1875 și 1893.

Probabil după Legea clerului mirean din anul 1893, ea ajunge filiala parohiei *Amza,* de care a depins pînă în anul 1935.

Sfîntul lăcaș a mai fost reparat în august 1895, cînd i s-a înlocuit «*tencuiala la zidărie, înlăuntru și afară, pe alocurea, unde e egrasie*»,[202] și în anul 1908.

În anul 1922, arhitectul *Petre Antonescu* cere epitropiei bisericii Amza să-i aprobe să construiască pe locul bisericii Sfîntul Ioan-Moldoveni un imobil, care, în afară de suma ce ar da anual epitropiei, după 20 de ani să intre în deplina ei stăpînire. Totodată el se obliga să construiască și o biserică pe un teren la marginea orașului, care ar fi înlocuit pe cea propusă pentru dărîmare.

Epitropia se adresează Sfîntului Sinod cu rugămintea de a dispune cu privire la «*dărîmarea actualei biserici Sfîntul Ionică și reclădirea ei la una din marginile Capitalei*». Sfîntul Sinod, în ședința din 29 noiembrie 1922, hotărăște ca această problemă să fie lăsată în competența chiriarhului locului.[203] Acesta aprobă cererea, însă pînă la urmă solicitantul re-

---

(5 septembrie); același, *Curtea domnească ot Mihai Vodă,* în «Gazeta Municipală», VI (1937), nr. 293 (3 octombrie).

199. N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romîniei,* I, p. 294.
200. Vezi «Glasul Bisericii», XVI (1957), p. 694, n. 8.
201. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 2753* (f. 9/1856), f. 488.
202. *Ibidem, Dosar nr. 2842* (f. 21/1895), f. 201.
203. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 165,* ff. 37, 207; *nr. 167,* ff. 468-469.

nunță a-i mai da curs, și astfel sfîntul lăcaș continuă să-și ducă existența mai departe. În anul 1935 biserica a fost înglobată în curtea fostului palat regal,[204] transformată și apoi dărîmată.

Acestea sînt monumentele de care am socotit nimerit să amintesc cu prilejul împlinirii a 500 de ani de la prima mențiune documentară a orașului București, monumente care, datorită disprețului și neînțelegerii dovedite de edilii Capitalei din vremea regimului burghezo-moșieresc, au dispărut cu totul, lipsind astfel cetatea lui Bucur, pe de o parte, de unele mărturii ale mult încercatei ei vieți, iar, pe de alta, de unele din podoabele istorice și arhitectonice.

Pr. NICULAE ȘERBĂNESCU

204. Pentru demersurile făcute cu acest prilej, să se vadă *Dosarul nr. 350 din Arhiva bisericii Amza* din București.

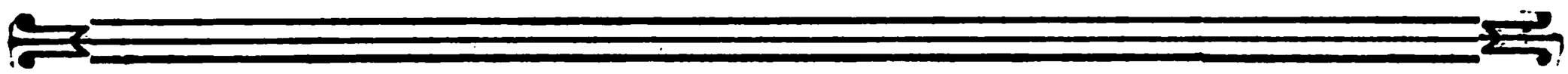

CALENDAR ISTORIC BISERICESC

Străduindu-ne să satisfacem într-o cît mai mare măsură cerințele cititorilor revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», introducem începînd cu numărul de față o rubrică nouă, consacrată unui *Calendar istoric bisericesc,* care va cuprinde datele esențiale ale istoriei Bisericii Orotdoxe Romîne, de la primele ei începuturi și pînă astăzi. Înfăptuirea acestei inițiative va fi, bine-nțeles, destul de anevoioasă, însă va aduce o contribuție utilă la reîmprospătarea momentelor mai însemnate din istoria noastră bisericească, fiind totodată un prilej de verificare a anumitor date care, apărînd în unele lucrări și periodice cu diferențieri, ar părea nesigure.

Ținînd seama de vastitatea timpului pe care-l înfățișează, de mulțimea izvoarelor care trebuie consultate, ca și lacunele inerente ale multora dintre ele, lucrarea noastră va avea, desigur, și unele lipsuri. De aceea, rugăm cititorii să ne atragă atenția asupra lor, dîndu-ne astfel posibilitatea să le înlăturăm, în capitolele completative pe care le vom publica în viitor. Sîntem, de asemenea, bucuroși să primim orice sugestii care ar duce la îmbunătățirea lucrării noastre.

REDACȚIA

IANUARIE

1 IANUARIE

1560 — Sosește în țara noastră patriarhul ecumenic Ioasaf.

1753 — S-a ținut la Iași un Sinod, care a oprit alegerea străinilor ca ierarhi ai Moldovei, stabilind și o oarecare autocefalie pentru Biserica acestei țări.

1771 — Arhimandritul Vartolomeu Măzăreanul scrie prefața condicii Mînăstirii Solca, în care face amintire și de episcopul rădăuțean Dositei Herescu.

1779 — Arhimandritul Vartolomeu Măzăreanul, lăsînd întreaga sa avere Mînăstirii Putna, trece în Moldova, stabilindu-se la biserica Precesta din Roman.

1848 — S-a născut în satul Pociovelište, lîngă Beiuș, episcopul Aradului, Ioan I. Papp (1903-1925).

1887 — Constantin Erbiceanu este numit director al Tipografiei Cărților Bisericești (1887-1895) și, totodată, membru în comitetul de redacție al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă».

1918 — A murit la Mărășești preotul erou Ștefan Ionescu-Cazacu, rănit în timpul unei incursiuni, în tranșeele germane.

1919 — S-a retras din scaun Konon Arămescu Donici, Mitropolit Primat al Romîniei.

1920 — A fost învestit și înscăunat ca Mitropolit Primat al Romîniei, Miron, pînă atunci episcop de Caransebeș.

— A fost învestit ca mitropolit al Bucovinei Vladimir de Repta.

— A avut loc învestirea episcopului Ioan I. Papp al Aradului.

1921 — S-a retras din scaun episcopul Niculescu al Dunării de Jos.

2 IANUARIE

1590 — Mitropolitul Gheorghe Movilă unge ca domn al Moldovei pe Ștefan, nevîrstnicul fiu al lui Petru Șchiopul.

1741 — A fost ales episcop de Buzău Metodie, eclesiarhul Sfintei Mitropolii.

1883 — Apare gazeta «Biserica Romînă», înființată de arhiereul Calist Orleanu-

Bîrlădeanu, fost profesor la Facultatea de Teologie din București, în primul ei an de existență (1881-1882), și multă vreme director al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă».

4 IANUARIE

1784 — Grigorie, arhimandrit al Mînăstirii Sf. Apostoli, este ales mitropolit cu titlul de «al Stavrupolei».

1792 — A fost ales mitropolit cu titlul de «al Traianupolei» arhimandritul Dorotei, starețul Mînăstirii Sărindar.

1949 — A adormit întru Domnul arhimandritul Iuliu Scriban, profesor universitar, fost secretar de redacție al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», după primul război mondial.

5 IANUARIE

1550 — Domnul Moldovei, Ilias, fiul lui Petru Rareș, recomandă bistrițenilor ardeleni pe episcopul Gheorghe al Vadului.

1664 — A murit Sava, mitropolitul Moldovei (c. 1659-1664), fost mai înainte episcop de Rădăuți (1656-1658), și Roman (1658-1659).

1757 — Filotei, fost mitropolit al Proilavului, iscălește actul de caterisire a patriarhului ecumenic Chiril V Caracalos.

1765 — S-a născut în comuna Putna, Isaia Baloșescul, episcop al Bucovinei (1823-1834).

7 IANUARIE

1407 — Iosif Mușat, mitropolitul Moldovei, pune mînăstirile Neamț și Bistrița sub conducerea ieromonahului Dometian, «ca să fie aceste mînăstiri nedespărțite una de alta».

1839 — Apare la Buzău «Vestitorul bisericesc», cea dintîi «gazetă religioasă și morală», scoasă de Dionisie Romano, pe atunci ierodiacon la catedrala episcopiei Buzăului, și de profesorul ardelean Gavril Munteanu. Și-a încetat apariția după doi ani.

8 IANUARIE

1732 — A fost ales episcop de Buzău ieromonahul Misail, dichiul Mitropoliei din Tîrgoviște.

1823 — Voievodul Țării Romînești Grigorie Ghica Vodă aprobă propunerea Divanului, numind mitropolit al țării pe ierodiaconul Grigorie de la Căldărușani, cunoscut sub numele de Grigorie Dascălul.

1928 — Moare compozitorul D. G. Kiriac, întemeietorul societății corale «Carmen» și deschizător de drumuri în armonizarea melodiilor noastre bisericești.

9 IANUARIE

1659 — Principele Transilvaniei Acațiu Barcsai confirmă diploma de numire a mitropolitului Sava Brancovici din 28 decembrie 1656 și adaugă jurisdicției sale Țara Făgărașului.

1780 — A murit episcopul Chesarie al Rîmnicului, vestit prin activitatea sa de cărturar.

1929 — A murit Constantin Chiricescu, profesor la Facultatea de Teologie din București, care, între anii 1897-1906, a funcționat și ca director al Tipografiei Cărților Bisericești. S-a născut la 21 ianuarie 1863, în com. Topești din fostul județ Gorj.

10 IANUARIE

1545 — S-a tipărit la Tîrgoviște, de Dimitrie Liubavici, un Molitfelnic slavonesc.

1659 — S-a ținut un sinod la Tîrgoviște, luîndu-se hotărîri cu privire la unele practici creștine și disciplina bisericească.

1944 — A fost ales episcop al Constanței arhimandritul mitrofor Chesarie Păunescu, trecut apoi ca episcop al Dunării de Jos.

1957 — Colegiul Electoral Bisericesc a ales mitropolit al Moldovei și Sucevei pe I.P.S. Iustin Moisescu, Mitropolitul Ardealului.

11 IANUARIE

1865 — Domnitorul Cuza a emis un decret prin care se acordă mitropolitului din București titlul de «Primat al Romîniei».

1873 — S-a născut în orașul Brăila episcopul Cosma Petrovici al Dunării de Jos.

1944 — A fost ales episcop al Buzăului P.S. arhiereu Antim Angelescu Craioveanul.

12 IANUARIE

1625 — Luca, mitropolitul Țării Romînești, întărește actul prin care Mînăstirea Codmeana din Argeș este închinată Mînăstirii Cozia.

1832 — Se îngăduie mitropolitului Grigorie Dascălul să se întoarcă în scaun, din locul de surghiun.

1852 — Filaret Scriban este hirotonit arhiereu-episcop, cu titlul «de Stavropoleos».

13 IANUARIE

1850 — A murit mitropolitul Țării Romînești, Neofit II, care păstorise Biserica țării între anii 1840-1849.

14 IANUARIE

1755 — Comitele de Wallis raportează guvernului ardelean că a dat dispoziție să fie prinși popa Cosma din Deal și Constantin Petric, luptători ardeleni împotriva unirii cu Roma.

1814 — A fost ales episcop cu titlul «de Cratias», Dionisie Cozianul, arhimandritul și eclesiarhul Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei.

1898 — A murit, în Italia, unde se dusese să-și caute sănătatea, episcopul Ghenadie Enăceanu al Rîmnicului, fost profesor la Facultatea de Teologie din București, precum și primul director al Tipografiei Cărților Bisericești, și membru în primul comitet de redacție al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», la care a colaborat neîncetat pînă în anul 1886.

15 IANUARIE

1528 — «A adormit întru Domnul, la adînci bătrînețe», mitropolitul Moldovei Teoctist II, care, către sfîrșitul vieții, intrînd «în marea și îngereasca schimă», și-a schimbat numele în Teodor.

1673 — A fost ales episcop de Rîmnic Ștefan, igumenul Mînăstirii Sadova.

1810. A fost numit mitropolit al Țării Romînești Ignatie al Artei, grec din Mitilene.

1821 — Mitropolitul Țării Romînești, Dionisie Lupu, este numit în Comitetul provizoriu de ocîrmuire a țării, instituit de voievodul Alexandru Șuțu.

1944 — A fost ales episcop al Argeșului arhiereul Iosif Gafton Sinaitul.

16 IANUARIE

1850 — A fost înmormîntat la Mitropolia din București vlădica Neofit II al Țării Romînești.

17 IANUARIE

1882 — S-a redeschis — sub numele de Tipografia Cărților Bisericești —, prin purtarea de grijă a mitropolitului primat Calinic Miclescu, tipografia Mitropoliei Ungrovlahiei, înființată de mitropolitul Nifon în anul 1852.

1899 — A fost hirotonit arhiereu, ca episcop titular al Rădăuților, Vladimir de Repta, mai apoi mitropolit al Bucovinei.

18 IANUARIE

1516 — A murit mitropolitul Țării Romînești Maxim Brancovici, sîrb de origine, trecut de conaționalii săi între sfinți.

1668 — Sava Brancovici, în drum spre Moscova, ajunge în această zi în orașul Bistrița, unde craiul Mihail Apaffi îi dă o scrisoare de recomandație către țarul Alexei Mihailovici, «ca să-l milostivească cu ceva pentru lipsurile Bisericii din Ardeal».

1783 — A fost ales episcop cu titlul de «al Sidei», Grigorie, arhimandritul Mitropoliei.

1813 — S-a făcut alegerea ca mitropolit al Ungrovlahiei a lui Nectarie, episcopul Rîmnicului.

1842 — Demisionează din scaun mitropolitul Veniamin Costachi, retrăgîndu-se la Mînăstirea Slatina.

1873 — A fost ales episcop de Argeș arhiereul Iosif Naniescu, ajuns în 1875 mitropolit al Moldovei.
— A murit episcopul Dionisie Romano al Buzăului.

19 IANUARIE

1629 — A murit de moarte năprasnică mitropolitul Moldovei Anastasie Crimca,

vestit caligraf, ctitor al Mînăstirii Dragomirna și fost mai înainte episcop de Rădăuți și Roman.

1709 — Și-a început păstoria episcopul Sava al Hușilor.

1911 — A încetat din viață fostul mitropolit al Moldovei, Partenie S. Clinceni.

20 IANUARIE

1606 — Teodosie Barbovschi, mitropolitul Moldovei, și episcopii Agaton al Romanului, Ioan al Rădăuților și Filotei al Hușilor subscriu actul prin care Mînăstirea Golia din Iași se închină de ctitora ei, Ana văduva vel logofătului Ioan Golia, la Mînăstirea Vatopedului din Sfîntul Munte.

1719 — S-a născut mitropolitul Moldovei Iacov Putneanul (1750-1760).

1810 — Exarhul Gavriil Bănulescu organizează dicasteria Mitropoliei Ungrovlahiei.

1865 — Se votează la Cameră «Legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți din Romînia», promulgată la 11 mai 1865.

1911 — Vizitînd muzeele din București, cunoscutul bizantinolog Charles Diehl mărturisește că a avut prilejul să vadă opere de mare preț.

21 IANUARIE

1925 — A murit, în vîrstă de 77 ani, episcopul Aradului Ioan I. Papp.

1936 — A murit episcopul Roman Ciorogariu al Oradiei.

22 IANUARIE

1698 — A fost sfințit în Țara Romînească arhiereu-mitropolit al Ardealului Atanasie-Anghel, care mai tîrziu s-a unit cu Roma.

23 IANUARIE

1742 — A fost ales mitropolit «al Mirelor» ieromonahul Calinic, «arhimandrit al prea sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei».

1873 — A fost numit arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei, atunci ridicată la acest rang, episcopul Eugeniu Hacman. Moare, însă, la 31 martie 1873, mai înainte de a fi fost instalat în scaun.

1935 — A fost ales mitropolit al Moldovei și Sucevei, episcopul Nicodim Munteanu, starețul Mînăstirii Neamțu.

1944 — A fost hirotonit arhiereu P.S. Episcop Antim Nica, Vicar Patriarhal.

24 IANUARIE

1684 — A fost ales mitropolit al Ardealului Sava din Veștem, care a avut o păstorie de numai un an.

1829 — Mitropolitul Grigorie Dascălul (Miculescu) al Ungrovlahiei este înștiințat că a fost înlăturat din scaun.

1859 — Mitropolitul Nifon al Țării Romînești prezidează Obștească Adunare care a ales pe Alexandru Ioan Cuza domn al Munteniei.

1909 — A murit Iosif Gheorghian, mitropolitul Primat al Romîniei, fiind înmormîntat la Mînăstirea Cernica, la 27 ianuarie 1909.

25 IANUARIE

1475 — Ștefan cel Mare trimite «Prea-strălucților, prea puternicilor și de bun neam domni ai Creștinătății», o scrisoare, anunțîndu-le victoria repurtată la Podul Înalt împotriva turcilor: «Cu ajutorul lui Dumnezeu cel atotputernic am înfrînt strașnic pe acei vrăjmași ai noștri și ai Creștinătății, și i-am prăpădit, și au stat striviți sub picioarele noastre».

1813 — A fost ales episcop al Rîmnicului arhimandritul Galaction, egumenul Mînăstirii Govora.

1904 — A murit Nicolae Nitzulescu, profesor la Facultatea de Teologie din București, care a publicat, printre altele și o traducere a Noului Testament în romînește.

26 IANUARIE

1902 — Moare mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, după o lungă agonie.

1935 — A fost ales episcop al romînilor din America arhimandritul Policarp Morușca din Sf. Mînăstire Hodoș-Bodrog-Arad.

27 IANUARIE

1708 — A murit Teodosie, mitropolitul Țării Romînești, și a fost înmormîntat

lîngă biserica Mitropoliei din București

1737 — A fost ales mitropolit cu titlul de «al Mirelor», ierom. Neofit Cretanul, «dascălul Mării Sale lui Alexandru beizadea». Un an mai tîrziu — 1738 — a ajuns mitropolit al Țării Romînești.

1807 — A ieșit din teascurile tipografiei Sfintei Mitropolii din Iași un Molebnic romînesc, cu «porunca» mitropolitului Veniamin Costachi al Moldovei.

1829 — A fost hirotonit arhiereu, la Carloviț, episcopul Aradului Nestor Ioanovici.

28 IANUARIE

1653 — Simion Ștefan, mitropolitul Ardealului, cere craiului G. Rákoczy să întărească privilegiile preoților, avute mai înainte vreme, de a nu mai face robotă la domni și de a se putea muta dintr-un sat într-altul.

1708 — A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei Antim Ivireanul, fost pînă atunci episcop de Rîmnic.

1842 — Veniamin Costachi, mitropolitul Moldovei, se retrage pentru a doua oară din scaunul mitropolitan, stabilindu-se la Mînăstirea Slatina.

29 IANUARIE

1615 — Chiril Lucaris, patriarhul Constantinopolului, a predicat la Tîrgoviște.

1817 — S-a terminat tipărirea, la Iași, a cărții numită: «Umilincioasă rugăciune carea să ceteaște în vreame de primejdie a învăluirii mării și în frică de înecare...».

30 IANUARIE

1554 — S-a stins de ciumă, la Sibiu, monahia Platonida, soția lui Neagoe Basarab, Milița Despina, călugărită în pribegie sub acest nume. Osemintele sale s-au adus în anul 1556 la Argeș și s-au reînhumat în ctitoria sa și a soțului său.

1561 — Diaconul Coresi a terminat, la Brașov, tipărirea Evangheliarului romînesc, începută împreună cu Tudor Diacul la 3 mai 1560.

1637 — A ieșit de sub tipar, la Govora, din porunca lui Matei Basarab și cu binecuvîntarea mitropolitului Teofil al Ungrovlahiei și a episcopilor Ignatie de Rîmnic și Efrem de Buzău, o psaltire slavonească, cu osteneala lui Meletie Macedoneanul, starețul mînăstirii.

1941 — A murit preotul folclorist Teodor Bălășel din Vîlcea.

1949 — Își începe activitatea «Institutul Teologic de grad universitar din București», noua instituție de învățămînt teologic superior, care înlocuiește fosta Facultate de Teologie, funcționînd sub directa îndrumare și conducere a Bisericii.

31 IANUARIE

1753 — A murit episcopul Climent al Rîmnicului, care păstorise această eparhie între anii 1735-1748. Retrăgîndu-se din scaun, s-a schivnicit, luînd numele de Cosma.

1816 — În tipografia Mînăstirii Neamțu s-a sfîrșit tipărirea cărții numită «Apologhia adecă cuvînt sau răspuns... doveditoriu cum că D[o]mnul nostru Is. Hr. iaste D[u]mnezeu adevărat».

1874 — S-a născut Ioan Popescu-Mălăești, preot și profesor la Facultatea de Teologie din București. A inițiat colecția de broșuri din biblioteca religioasă «Ia și citește», și a redactat foaia religioasă «Duminica Ortodoxă». A murit la 3 aprilie 1953.

1945 — Mitropolitul Tit Simedrea face paretisis de bună voie de la conducerea Mitropoliei Bucovinei.

FEBRUARIE

1 FEBRUARIE

1815 — S-a terminat tipărirea în romînește, în tipografia Mînăstirii Neamțu, a cărții numită «Alegere din toată Psaltirea», făcută de ierodiaconul Neofit Peloponisianul.

1923 — S-a retras din scaun episcopul Teodosie Atanasiu al Romanului.

2 FEBRUARIE

1769 — A fost ales episcop al Romanului Leon Gheuca, monah de la Mînăstirea Putna.

1789 — A murit Dositei Herescu, episcopul Bucovinei.
1836 — S-au înaugurat cursurile Seminarului Central din București.
1844 — A fost ales episcop de Roman Veniamin Roset.
1855 — A fost sfințit arhiereu, cu titlul «de Hariopoleos», viitorul mitropolit Calinic Miclescu.
1894 — A fost hirotonit arhiereu, cu titlul de Pitești, arhimandritul Pimen Georgescu, mai tîrziu episcop al Dunării de Jos și Mitropolit al Moldovei.
1936 — A fost instalat P.S. Andrei Magier ca episcop al Aradului.

3 FEBRUARIE

1916 — A murit mitropolitul Ardealului Ioan Meţianu.
1936 — A murit episcopul Nicolae Ivan al eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, fiind înmormîntat în ziua de 6 februarie același an, în cripta catedralei din Cluj.

4 FEBRUARIE

1912 — A fost ales episcop de Argeș arhiereul Calist Ialomițeanul Botoșăneanul.
— A fost ales episcop de Roman arhiereul Teodosie Atanasiu Ploeșteanul.
1925 — Sfîntul Sinod a hotărît ridicarea scaunului arhiepiscopal și mitropolitan al Ungrovlahiei la rangul de scaun patriarhal.

5 FEBRUARIE

1570 — A murit, la Mînăstirea Voroneț, Grigorie Roșca, mitropolit al Moldovei.
1865 — Se votează la Senat «Legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți din Romînia», întocmită de guvernul lui Cuza. Legea s-a promulgat de domn la 11 mai 1865.
1889 — A murit episcopul Ioan Popasu, al Caransebeșului.
1909 — A fost ales Mitropolit Primat al Romîniei episcopul Rîmnicului, Athanasie Mironescu.
— A fost ales mitropolit al Moldovei și Sucevei Pimen Georgescu, pînă atunci episcop al Dunării de Jos.

6 FEBRUARIE

1570 — Diaconul Coresi a început să tipărească, la Brașov, o Psaltire romînească.
1696 — A ieșit de sub teascurile tipografiei lui Antim Ivireanul, de la Mînăstirea Snagov, «Slujba Sfinților Impărați Constantin și Elena».
1837 — S-a născut în Iași Ghenadie Enăceanu, episcop al Rîmnicului (1886-1898).

7 FEBRUARIE

1813 — Patriarhia ecumenică aprobă ca arhimandritul Ioanichie de la Govora să fie hirotonit arhiereu-mitropolit cu titlul de «Stratonichias» .
1831 — A murit, — în locuința sa din mahalaua Batiște -București, fostul mitropolit al Ungrovlahiei, Dionisie Lupu.
1927 — A murit, la Mînăstirea Neamțu, episcopul Teodosie al Romanului, care a păstorit această eparhie între anii 1912-1923.

8 FEBRUARIE

1569 — Ion Zápolya, craiul Ardealului, făcea cunoscut că a numit «episcop sau superintendent general al bisericilor romînești din țara Ardealului» pe «Paul de Tordaș», în locul răposatului episcop Gheorghe.
1902 — Marele Colegiu alege ca mitropolit al Moldovei pe episcopul Dunării de Jos, Partenie Clinceni.
— A fost ales episcop de Huși arhiereul Conon Arămescu-Donici-Băcăoanul.

9 FEBRUARIE

1830 — A murit episcopul Aradului, Nestor Ioanovici, care a păstorit această eparhie numai un an de zile (1829-1830).
1880 — A murit episcopul Atanasie Stoianescu al Rîmnicului.

10 FEBRUARIE

1613 — Radu Mihnea închină Mînăstirea Radu-Vodă din București Mînăstirii Ivir din Sfîntul Munte Athos.
1829 — Mitropolitul Țării Romînești Grigorie Dascălul este îndepărtat din scaunul mitropolitan, fiind trimis în surghiun.

11 FEBRUARIE

1828 — Patriarhul ecumnic Agatanghel scrie mitropolitului Grigorie Dascălul,

arătîndu-i că-i trimite două vase cu Sf. Mir, și-i înapoiază totodată textul Sfintei Evanghelii tradus în bulgărește, trimis mai dinainte spre cercetare la Țarigrad.

1902 — A fost ales episcop al Dunării de Jos arhiereul Pimen Georgescu Pitești eanul.

1919 — A încetat din viață protopresbiterul Simeon Popescu, profesor secundar cu mare prestigiu, și, timp de doi ani, profesor suplinitor la Facultatea de Teologie din București.

12 FEBRUARIE

1801 — Patriarhia Ecumenică aprobă ca ieromonahul Lavrentie, egumenul Mînăstirii Sărindar, să fie înălțat la treapta arhieriei, ca mitropolit, cu titlul de «al Chrisupolei».

1925 — S-a votat de Cameră Legea pentru ridicarea scaunului mitropolitului Ungrovlahiei la rangul de scaun patriarhal.

1952 — A încetat din viață Gheorghe Arghiropol, profesor la Institutul Teologic de grad universitar din București.

13 FEBRUARIE

1809 — Au ieșit de sub tipar, în romînește, la Mînăstirea Neamțu, Viețile Sfinților din luna octombrie, cu osetneala monahilor Ignatie și Gherontie.

14 FEBRUARIE

1912 — A fost ales Mitropolit Primat al Romîniei Conon Arămescu-Donici, episcopul de Huși.

1920 — A fost ales mitropolit al Ardealului profesorul de Teologie Nicolae Bălan de la Sibiu.

15 FEBRUARIE

1660 — Acațiu Barcsai, craiul Ardealului, aflîndu-se în Sibiu, întărește ca mitropolit al acestei țări pe Ghenadie-Gheorghe Putivlensis Moscovita, căruia îi impune o seamă de condiții cu scopul de a calviniza țara.

1823 — S-a născut, în satul Gîrcina din fostul județ Neamț, Melchisedec, episcopul Romanului († 1892).

1875 — A fost numit episcop al Aradului, Ioan Mețianu.

16 FEBRUARIE

1896 — A fost numit arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei Arcadie Ciupercovici († 1902).

17 FEBRUARIE

1826 — S-a născut în Satulung-Brașov, Nicolae Popea, episcopul Caransebeșului (1889-1908).

1900 — A fost ales episcop al Romanului Gherasim Safirin, retras din scaun la 24 iunie 1911.

1925 — S-a votat de Senat Legea pentru ridicarea scaunului Mitropoliei Ungrovlahiei la treapta de scaun patriarhal.

18 FEBRUARIE

1912 — A fost ales episcop de Huși arhiereul Nicodim Munteanu Băcăoanul, care s-a retras din scaun în anul 1923.

19 FEBRUARIE

1810 — Sosește în București vlădica Ignatie de Arta, rînduit mitropolit al Țării Romînești.

1816 — Ieromonahul Gherontie, tipograf, a terminat de imprimat la Mînăstirea Neamțu cartea numită: «Arătare sau Adunare pe scurt a Dumnezeeștilor Dogme ale credinței, alcătuită de prea înțeleptul Athanasie de la Paros...».

1855 — S-a născut istoricul Ion Sîrbu, preot, mort în anul 1922.

20 FEBRUARIE

1760 — A fost făcut mitropolit al Moldovei, Gavriil Calimachi, fost pînă atunci mitropolit de Salonic.

1786 — A murit mitropolitul Gavriil Calimachi al Moldovei.

1803 — Patriarhia Ecumenică a aprobat hirotonia întru arhiereu a ieromonahului Calinic, ales mitropolit cu titlul de «al Vidinului».

1808 — Veniamin Costachi, mitropolitul Moldovei, se retrage pentru prima dată din scaunul mitropolitan.

21 FEBRUARIE

1615 — Se numește episcop la Vad, Teofil de Prislop, «om învățat cu viață

cucernică și moravuri curate», fost mai înainte predicator al bisericii romînești din Bălgrad.

1708 — A fost înscăunat ca mitropolit al Țării Romînești Antim Ivireanul, episcopul Rîmnicului.

1917 — A fost împușcat de trupele de ocupație germane, preotul N. Păunescu din Mihăești-Olt.

22 FEBRUARIE

1879 — A fost ales episcop de Roman, Melchisedec Ștefănescu, episcopul Dunării de Jos.

1901 — S-a născut, în comuna Cermegești-Vîlcea, Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne.

23 FEBRUARIE

1807 — S-a născut, în satul Tișăuți, mitropolitul Teoctist Blajevici al Bucovinei (1877-1879).

1875 — A fost hirotonit arhiereu, cu titlul de Pitești eanul, Ghenadie Petrescu, ales mitropolit al țării.

1949 — Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne a aprobat Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Romîne, publicat apoi în Monitorul Oficial nr. 47 din 25 februarie 1949.

24 FEBRUARIE

1908 — S-a născut P.S. Episcop Antim Nica, Vicar Patriarhal.

1949 — Arhiepiscopul Firmilian Marin al Craiovei a devenit mitropolit al nou înființatei Mitropolii a Olteniei, cu sediul în Craiova.

— Episcopul Iosif Gafton al Argeșului a devenit episcop al reîntregitei eparhii a Rîmnicului și Argeșului, cu sediul în Rîmnicul Vîlcea.

25 FEBRUARIE

1579 — Lorinț diacul a început să tipărească la Bălgrad (Alba-Iulia) un Evangheliar slavonesc.

1769 — S-a născut, probabil prin părțile Buzăului, mitropolitul Dionisie Lupu.

1895 — A fost ales episcop de Roman arhiereul Ieronim Ionescu-Ploeșteanul, care a păstorit această eparhie pînă la 7 noiembrie 1896, cînd a murit.

1925 — S-a publicat «Legea pentru ridicarea scaunului arhiepiscopal și mitropolitan al Ungrovlahiei, ca Primat al Romîniei, la rangul de scaun patriarhal».

26 FEBRUARIE

1950 — Arhiepiscopia Sucevei se contopește cu Arhiepiscopia Iașilor.

— Episcopia Constanței se contopește cu Episcopia Galați lor, sub denumirea de Episcopia Dunării de Jos, cu reședința în orașul Galați.

— A fost ales mitropolit al Moldovei și Sucevei arhiepiscopul Sebastian Rusan.

— Episcopul Chesarie Păunescu al Constanței este trecut la conducerea eparhiei Dunării de Jos.

1956 — Colegiul Electoral Bisericesc a ales mitropolit al Ardealului pe P.C. Pr. Iustin Moisescu, profesor la Institutul Teologic din București.

27 FEBRUARIE

1798 — A fost ales ca mitropolit, cu titlul de «al Sevastiei», ieromonahul Gherman.

1879 — Episcopul Iosif Gheorghian de la Huși, este transferat în fruntea eparhiei Dunării de Jos.

1948 — A murit Nicodim Munteanu, patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, fiind înmormîntat în ziua de 4 martie 1948, în catedrala patriarhală din București.

28 FEBRUARIE

1787 — Domnitorul Nicolae Mavrocordat poruncește să se facă foc iarna în următoarele biserici din București: Curtea Domnească, Domnița Bălașa, Sfinții Apostoli, Sfîntul Ioan, Sărindar, Sfîntul Sava, Zlătari, Biserica Doamnei, Patruzeci de Mucenici, Sfîntul Nicolae din Șelari, Sfîntul Dumitru, Dintr-o Zi, Schitul Maicilor, Sfîntul Nicolae din Prund, Sfîntul Ioan al Păeșcoveanului și Albă-Postăvari.

29 FEBRUARIE

1792 — S-a ales episcop, cu titlul de «al Sevastiei», Iosif, protosinghelul Episcopiei Rîmnicului, ajuns mai tîrziu primul episcop al Argeșului.

Hristos... făcută de Tatăl
veacuri de-a rîndul «ale întregii lumi, Prea
și a dreptății, și le-a adresat creștinilor de
iarăși fața lui Dumnezeu Hristos... ca să
toarea profeție pacea a toată
Mîntuitorul Apostoli, prin
cetele îngerilor XIV, 27).
minunații din
în fîrbă-
pa-

POVĂȚUIRI ȘI INDEMNURI DUHOVNICEȘTI

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE CRĂCIUN ALE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMINE

Ducînd mai departe tradiția de veacuri a Bisericii creștine, Înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Romîne au împărtășit și anul trecut clerului și credincioșilor, prin scrisorile pastorale ce le-au adresat, cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului, cuvinte de învățătură creștină, povățuiri părintești, îndemnuri și îndrumări pentru viața lor spirituală și socială, în condițiile vieții noi, înfloritoare și fericite, pe care o trăiește astăzi poporul nostru.

În afară de învățăturile dogmatice legate de întruparea omenească a lui Iisus, Fiul lui Dumnezeu, în care este cuprinsă și cea despre «pacea pe pămînt și bunăvoire între oameni», Pastoralele Înalților Ierarhi oglindesc și începutul de înseninare al atmosferei internaționale datorit vizitei președintelui Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, Nichita Hrușciov în Statele Unite ale Americii, precum și îndreptățitele nădejdi pentru pacea mult dorită, încolțite în sufletele oamenilor de pretutindeni în urma propunerilor sovietice pentru dezarmarea generală și totală, făcute în Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, în ziua de 18 septembrie 1959.

Pentru folosul cititorilor noștri, redăm în paginile care urmează — ca și în anii trecuți — un mănunchi de spicuiri din Pastoralele de Crăciun (1959) ale Înalților Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Romîne.

1. După cum au putut constata cititorii înșiși din textul integral al Pastoralei de Crăciun a *Prea Fericitului Patriarh Justinian,* publicat în numărul trecut al revistei noastre, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne, după ce reamintește că «făgăduința trimiterii în lume a Mîntuitorului

cucernică și moravuri curat
mai înainte predicator al dl Ceresc primei perechi de oameni» a luminat
mînești din Bălgrad. cugetele oamenilor în aflarea binelui, a adevărului
1708 — A fost înscăunat a încălzit inimile cu nădejdea că vor ajunge să vadă
Țării Romînești An
copul Rîmnicului mnezeu», și după ce tălmăcește frumoasa și atotcuprinzătoare
1917 — A fost împ mesianică a lui Isaia, arată că în noaptea sfîntă a Nașterii
pație germa Hristos, «întărind cu pecetea adevărului vechile profeții,
din Mihăe erilor au făcut să răsune deasupra peșterii de la Betleem un
22 FEBRU cîntec de leagăn, vrednic de sfînta chemare a Pruncului culcat
1879 ul din iesle: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt
e, între oameni bunăvoire» (Luca, II, 14). Cuvintele acestea sînt rostite neîncetat la sfintele slujbe de dimineață, «dar niciodată — spune Prea Fericitul Patriarh Justinian — nu sîntem îndemnați sufletește să pătrundem în adîncimea lor, ca în ziua aceasta a Nașterii Domnului».

Prea Fericitul Patriarh expune apoi învățăturile Mîntuitorului Hristos din care reies datoriile tuturor de a trăi viața ca niște frați, iubindu-se și întrajutorîndu-se.

Dar «nimeni nu poate spune că omenirea și-a clădit viața de pînă acum pe piatra acestor sfinte învățături, — subliniază Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne. Dimpotrivă, tristele urmări ale păcatului au semănat în lume multe dureri și suferințe. Oamenii s-au pîndit din umbră unii pe alții, și-au hrănit sufletele cu otrava vrăjmășiei, și-au curmat în războaie firul vieții, au prefăcut în praf și pulbere valori spirituale și materiale menite să le înfrumusețeze și să le îndestuleze traiul». Amintind de grozăviile și dezastrele provocate de cele două războaie mondiale, precum și de sumele fabuloase care se irosesc pentru înarmare, Prea Fericitul Patriarh Justinian arată importanța covîrșitoare pe care o are pentru istoria omenirii ziua de 18 septembrie 1959, ziua în care guvernul sovietic a propus Organizației Națiunilor Unite planul pentru dezarmarea generală și totală. Această zi «va rămîne în istoria omenirii ca o dată de neuitat: începutul izbăvirii lumii de povara înarmărilor și de primejdia războiului. Luînd cunoștință de conținutul lui, cugetele noastre de creștini au tresăltat de bucurie, căci dacă s-ar înfăptui acest plan, s-ar ajunge la împlinirea dorințelor sfinte ale tuturor».

În Pastorală se subliniază de asemenea că sărbătorirea Crăciunului din anul 1959 se face «sub semnul unei minunate înseninări a vieții oamenilor de pretutindeni. Conducătorii celor mai mari puteri ale timpului nostru — Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii —, încheind convorbirile lor prietenești din luna septembrie au mărturisit convingerea lor că «dezarmarea generală este cea mai importantă problemă care se pune astăzi în fața lumii» și au ajuns la înțelegerea că «toate problemele internaționale nereglementate trebuie să fie rezolvate nu prin folosirea forței, ci prin mijloace pașnice, prin tratative». Drept urmare a acestor declarații solemne, pretutindeni a încolțit nădejdea că se apropie vremea cînd lumea nu va mai cunoaște războiul, iar cuceririle științei, folosite numai în scopuri pașnice, vor deschide o eră nouă în istorie, — eră a înfloririi culturii și a progresului tehnic, izvor de bunăstare și fericire pentru toți oamenii».

După ce exprimă aceste îndreptățite speranțe ale întregii lumi, Prea Fericitul Patriarh își încheie Pastorala cu îndemnul adresat creștinilor de a stărui «în rugăciunea către Mîntuitorul nostru Iisus Hristos... ca să ajute pe conducătorii popoarelor în străduințele lor pentru pacea a toată lumea, împlinindu-se astfel făgăduința dată de El Sfinților Apostoli, prin cuvintele: «Pace vă las vouă, Pacea Mea o dau vouă» (Ioan, XIV, 27).

2. În Pastorala adresată clerului și dreptcredincioșilor creștini din Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei* arată mai întîi prin citate din Noul Testament și din scrierile Sfinților Părinți, însemnătatea întrupării Domnului nostru Iisus Hristos pentru împăcarea tuturor cu Dumnezeu, prin răscumpărarea de sub păcatul strămoșesc. «Cei înzestrați cu darul scrierii în grai ales istorisesc neîncetat, prin cuvinte de o frumusețe fără seamăn, minunea Nașterii lui Dumnezeu-Fiul, prin pururea Fecioara Maria, în peștera din ținutul Betleemului, pentru pacea cerului cu pămîntul; cîntările sfinte înseninează totdeauna chipurile credincioșilor, cînd le aduc aminte cu duioșie de taina împăcării lor cu Dumnezeu și cu semenii lor... Mai frumos însă decît orice întocmire a cugetului... este chipul Nașterii Domnului pe care-L purtăm... în duhurile noastre ca izvor al păcii tuturor cu Dumnezeu, ca temelie a păcii sufletelor noastre, ca o chezășie de nezdruncinat a păcii dintre oameni și popoare».

În continuare, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin arată rostul întrupării Domnului nostru Iisus Hristos oglindit de sfintele cîntări ale Bisericii, îndeosebi în cîntarea îngerilor pe care au auzit-o păstorii din ținutul Betleemului, în slăvita noapte a Nașterii Lui: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire», cîntare de proslăvire a lui Dumnezeu, pe care Înaltul Ierarh o lămurește punct cu punct, pentru a fi înțeleasă de toți credincioșii, însușindu-și învățăturile care decurg din ea...

Amintind temeiurile învățăturii noastre despre Dumnezeu ca pace în ființa Sa, în lucrarea Sa, în viața Sa, Înaltul Ierarh arată în continuare cum se păstrează și se întărește pacea fiecăruia dintre noi cu Dumnezeu, pacea înăuntrul fiecăruia dintre noi, pacea fiecăruia dintre noi cu semenii noștri. «Pacea între popoare se păstrează și se întărește prin cunoaștere și cinstire a unuia de către celălalt, prin îngăduință și înțelegere largă a unuia față de celălalt, în privința orînduirii lăuntrice a fiecăruia, prin viețuirea între ele după legea dreptății, prin sprijin și ajutor frățesc pentru propășirea fiecăruia și fericirea tuturor. Iar pentru dobîndirea, păstrarea și întărirea păcii noastre cu Dumnezeu, a păcii din sufletele noastre și a păcii dintre oameni și popoare, pe lîngă puterile noastre firești Dumnezeu adaugă și harul său duhovnicesc. De aceea, după ce ne-a arătat calea pentru dobîndirea păcii depline, prin învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, Dumnezeu ne-a înzestrat și cu ajutorul de a merge pe ea, prin trimiterea darurilor Sfîntului Duh în noi».

Hristos... făcută de Tatăl Ceresc primei perechi de oameni» a luminat veacuri de-a rîndul «cugetele oamenilor în aflarea binelui, a adevărului și a dreptății, și le-a încălzit inimile cu nădejdea că vor ajunge să vadă iarăși fața lui Dumnezeu», și după ce tălmăcește frumoasa și atotcuprinzătoarea profeție mesianică a lui Isaia, arată că în noaptea sfîntă a Nașterii Mîntuitorului Hristos, «întărind cu pecetea adevărului vechile profeții, cetele îngerilor au făcut să răsune deasupra peșterii de la Betleem un minunat cîntec de leagăn, vrednic de sfînta chemare a Pruncului culcat în fînul din iesle: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca, II, 14). Cuvintele acestea sînt rostite neîncetat la sfintele slujbe de dimineață, «dar niciodată — spune Prea Fericitul Patriarh Justinian — nu sîntem îndemnați sufletește să pătrundem în adîncimea lor, ca în ziua aceasta a Nașterii Domnului».

Prea Fericitul Patriarh expune apoi învățăturile Mîntuitorului Hristos din care reies datoriile tuturor de a trăi viața ca niște frați, iubindu-se și întrajutorîndu-se.

Dar «nimeni nu poate spune că omenirea și-a clădit viața de pînă acum pe piatra acestor sfinte învățături, — subliniază Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne. Dimpotrivă, tristele urmări ale păcatului au semănat în lume multe dureri și suferințe. Oamenii s-au pîndit din umbră unii pe alții, și-au hrănit sufletele cu otrava vrăjmășiei, și-au curmat în războaie firul vieții, au prefăcut în praf și pulbere valori spirituale și materiale menite să le înfrumusețeze și să le îndestuleze traiul». Amintind de grozăviile și dezastrele provocate de cele două războaie mondiale, precum și de sumele fabuloase care se irosesc pentru înarmare, Prea Fericitul Patriarh Justinian arată importanța covîrșitoare pe care o are pentru istoria omenirii ziua de 18 septembrie 1959, ziua în care guvernul sovietic a propus Organizației Națiunilor Unite planul pentru dezarmarea generală și totală. Această zi «va rămîne în istoria omenirii ca o dată de neuitat: începutul izbăvirii lumii de povara înarmărilor și de primejdia războiului. Luînd cunoștință de conținutul lui, cugetele noastre de creștini au tresăltat de bucurie, căci dacă s-ar înfăptui acest plan, s-ar ajunge la împlinirea dorințelor sfinte ale tuturor».

În Pastorală se subliniază de asemenea că sărbătorirea Crăciunului din anul 1959 se face «sub semnul unei minunate înseninări a vieții oamenilor de pretutindeni. Conducătorii celor mai mari puteri ale timpului nostru — Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii —, încheind convorbirile lor prietenești din luna septembrie au mărturisit convingerea lor că «dezarmarea generală este cea mai importantă problemă care se pune astăzi în fața lumii» și au ajuns la înțelegerea că «toate problemele internaționale nereglementate trebuie să fie rezolvate nu prin folosirea forței, ci prin mijloace pașnice, prin tratative». Drept urmare a acestor declarații solemne, pretutindeni a încolțit nădejdea că se apropie vremea cînd lumea nu va mai cunoaște războiul, iar cuceririle științei, folosite numai în scopuri pașnice, vor deschide o eră nouă în istorie, — eră a înfloririi culturii și a progresului tehnic, izvor de bunăstare și fericire pentru toți oamenii».

După ce exprimă aceste îndreptățite speranțe ale întregii lumi, Prea Fericitul Patriarh își încheie Pastorala cu îndemnul adresat creștinilor de a stărui «în rugăciunea către Mîntuitorul nostru Iisus Hristos... ca să ajute pe conducătorii popoarelor în străduințele lor pentru pacea a toată lumea, împlinindu-se astfel făgăduința dată de El Sfinților Apostoli, prin cuvintele: «Pace vă las vouă, Pacea Mea o dau vouă» (Ioan, XIV, 27).

2. În Pastorala adresată clerului și dreptcredincioșilor creștini din Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei* arată mai întîi prin citate din Noul Testament și din scrierile Sfinților Părinți, însemnătatea întrupării Domnului nostru Iisus Hristos pentru împăcarea tuturor cu Dumnezeu, prin răscumpărarea de sub păcatul strămoșesc. «Cei înzestrați cu darul scrierii în grai ales istorisesc neîncetat, prin cuvinte de o frumusețe fără seamăn, minunea Nașterii lui Dumnezeu-Fiul, prin pururea Fecioara Maria, în peștera din ținutul Betleemului, pentru pacea cerului cu pămîntul; cîntările sfinte înseninează totdeauna chipurile credincioșilor, cînd le aduc aminte cu duioșie de taina împăcării lor cu Dumnezeu și cu semenii lor... Mai frumos însă decît orice întocmire a cugetului... este chipul Nașterii Domnului pe care-L purtăm... în duhurile noastre ca izvor al păcii tuturor cu Dumnezeu, ca temelie a păcii sufletelor noastre, ca o chezășie de nezdruncinat a păcii dintre oameni și popoare».

În continuare, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin arată rostul întrupării Domnului nostru Iisus Hristos oglindit de sfintele cîntări ale Bisericii, îndeosebi în cîntarea îngerilor pe care au auzit-o păstorii din ținutul Betleemului, în slăvita noapte a Nașterii Lui: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire», cîntare de proslăvire a lui Dumnezeu, pe care Înaltul Ierarh o lămurește punct cu punct, pentru a fi înțeleasă de toți credincioșii, însușindu-și învățăturile care decurg din ea...

Amintind temeiurile învățăturii noastre despre Dumnezeu ca pace în ființa Sa, în lucrarea Sa, în viața Sa, Înaltul Ierarh arată în continuare cum se păstrează și se întărește pacea fiecăruia dintre noi cu Dumnezeu, pacea înăuntrul fiecăruia dintre noi, pacea fiecăruia dintre noi cu semenii noștri. «Pacea între popoare se păstrează și se întărește prin cunoaștere și cinstire a unuia de către celălalt, prin îngăduință și înțelegere largă a unuia față de celălalt, în privința orînduirii lăuntrice a fiecăruia, prin viețuirea între ele după legea dreptății, prin sprijin și ajutor frățesc pentru propășirea fiecăruia și fericirea tuturor. Iar pentru dobîndirea, păstrarea și întărirea păcii noastre cu Dumnezeu, a păcii din sufletele noastre și a păcii dintre oameni și popoare, pe lîngă puterile noastre firești Dumnezeu adaugă și harul său duhovnicesc. De aceea, după ce ne-a arătat calea pentru dobîndirea păcii depline, prin învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, Dumnezeu ne-a înzestrat și cu ajutorul de a merge pe ea, prin trimiterea darurilor Sfîntului Duh în noi».

Îndemnînd pe credincioși, cu părintească dragoste, să păzească neclintită pacea pe care Dumnezeu a dăruit-o lumii prin Fiul Său iubit, Domnul nostru Iisus Hristos, I.P.S. Mitropolit Iustin își continuă îndemnurile, spunînd: «Însuflețiți fiind de roadele frumoase dobîndite pînă acum de oamenii de bine în lupta pentru destinderea încordării dintre popoarele lumii și încetarea așa numitului război rece, întăriți-vă puterile voastre pentru biruința deplină a păcii pe pămînt. Cugetați neîncetat la binefacerile păcii și vestiți-le pretutindeni; îndemnîndu-vă unii pe alții, oțeliți-vă hotărîrea de a apăra pacea; faceți să fie știută voința voastră de a se nimici cît mai grabnic ucigătoarele arme de război; cu încredințarea deplină că săvîrșiți dumnezeiască faptă, uniți-vă puterile în lupta cea bună pentru pace trainică între popoare. Faceți-vă împreună-lucrători cu Domnul nostru Iisus Hristos la statornicirea păcii veșnice în lume, bine știind că «făcătorii de pace fiii lui Dumnezeu se vor chema». Dovediți-vă vrednici de truda neobosită a cîrmuitorilor scumpei noastre Republici Populare pentru binele obștesc; prin munca voastră plină de avînt, faceți să înflorească satele și orașele țării noastre; dragostea de patrie să încălzească necontenit inimile voastre, arătîndu-vă plini de rîvnă întru înfăptuirea marilor năzuințe ale poporului nostru în strădăniile sale de a-și făuri o viață fericită».

Înaltul Arhipăstor îndeamnă totodată pe credincioși să aibă necontenit treaz în sufletele lor cuvîntul Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos, învederînd în toată ființa lor înnoirea în Hristos. «Credința voastră să fie vie, lucrătoare în cugete curate și în fapte de bine... Iar la gîndurile voastre curate, care își au obîrșia în credința voastră dreaptă, după cuvîntul Sfîntului Apostol Petru, să adăugați «fapta cea bună, la fapta bună — cunoștința, la cunoștință — înfrînarea, la înfrînare — răbdarea, la răbdare — evlavia, la evlavie — îngăduința frățească, la îngăduința frățească — dragostea» (II Petru, I, 5-7).

3. *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului* își începe Pastorala prin înfățișarea atmosferei de Duhovnicie și reculegere sufletească în care petrec familiile creștine luminatul praznic al Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Pornind apoi de la cunoscuta proorocie a lui Isaia «Prunc s-a născut nouă, un fiu s-a dat nouă, a cărui stăpînire e pe umărul lui și se cheamă numele lui înger de mare sfat, sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, părinte al veacului ce va să fie» (Isaia, IX, 5-6), I. P. S. Mitropolit Nicolae lămurește de ce Domnul și Mîntuitorul Hristos a venit pe pămînt ca prunc și nu ca bărbat în puterea vîrstei. «Părintele ceresc L-a trimis în lume pe Fiul Său ca prunc —, precizează printre altele Înaltul Ierarh al Ardealului — ca să ne învețe că la viață nouă, lui Dumnezeu bineplăcută și nouă de folos, trebuie să te nești. Căci «de nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va intra în împărăția lui Dumnezeu» (Ioan, III, 5). Iar după ce te-ai născut, ca și pruncul, trebuie să crești. Să crești duhovnicește pînă la statura «bărbatului desăvîrșit» (Efeseni, IV, 13),

despre care dumnezeiescul Apostol Pavel spune, că este «plin de toată plinătatea lui Dumnezeu» (Efeseni III, 19).

Arătînd că toată viața pămîntească a lui Iisus Hristos a fost o viață de ascultare, Înaltul Arhipăstor al Bisericii ardelene îndeamnă pe credincioși, spunînd: «Ascultarea de care a dat dovadă Domnul și Mîntuitorul Iisus Hristos se cade să ne fie pildă, nouă celor ce credem întru El. Pildă de ascultare a credinței, adică de învățătura Bisericii noastre dreptmăritoare ortodoxe răsăritene; pildă de ascultare de legiuiții noștri ocîrmuitori bisericești și cetățenești și, nu mai puțin, pildă de stăruință în nădejdea că toate cîte le-a rînduit Dumnezeu pentru noi, se vor împlini întru totul și la vremea de El sorocită».

În continuare, I. P. S. Sa înfățișează credincioșilor situația îmbucurătoare care a început să se profileze pe arena internațională, rugîndu-i să stăruie neîncetat întru apărarea păcii, «pînă cînd vom ajunge să prefacem «săbiile în fiare de plug și lăncile în seceri» (Isaia, II, 4). «Iată astăzi, spune I.P.S. Mitropolit Nicolae, frămîntarea prin care trece omenirea de ani de zile, s-a mai alinat. Se arată tot mai multe semne de «vreme bună». Oamenii de răspundere se caută unii pe alții, se sfătuiesc, cumpănesc, se înțeleg întreolaltă. Popoarele lumii se bucură de unele ca acestea, căci pacea cîștigă în tărie și în trăinicie. Iar odată cu acestea, sporește belșugul și crește tihna obștească. Nădejdile noastre creștinești se apropie de împlinirea pe care o dorește orice om cu cuget curat. Să ne rugăm necurmat lui Dumnezeu ca silințele spre mai bine, care se depun în zilele noastre de înțelepeții ocîrmuitori de popoare, să ne ducă de-a dreptul și fără întîrziere la o lume fără vrajbă și fără încăierări, fără zăngănit de arme și fără înverșunări de neamuri împotriva altor neamuri, o lume întemeiată pe dreptate și libertate pentru toți oamenii, de oriunde ar fi și din orice seminție s-ar trage, o lume a bunei înțelegeri și a înfrățirii obștești, o lume a păcii și prieteniei, o lume în care să se înfăptuiască aievea solia îngerești cîntări care a răsunat în noaptea sfîntă deasupra staulului de la Vifleem: «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire» (Luca,II, 14). Să rugăm, dar, continuă I.P.S. Mitropolit, pe Părintele luminilor, ca să aprindă în sufletele conducătorilor de popoare atîta văpaie a dragostei de oameni și atîta înțelepciune, încît în locul armelor ucigătoare să țină în amîndouă mîinile «arma dreptății» (II Corinteni, VI, 7).

Pastorala stăruie apoi asupra dragostei față de aproapele, vădită îndeosebi prin rugăciune, la care «cade-se să adăugăm fapta cea bună. Mai ales ea este mărturia dragostei ce o purtăm aproapelui nostru. Vremea noastră, vreme de înaintare pe toate tărîmurile de strădanie omenească, ne cere mai ales fapte de frățească ortăcire la împlinirea îndatoririlor obștești, de chibzuită întovărășire la săvîrșirea lucrărilor de pe ogoare și la toată treaba cea bună, folositoare poporului nostru harnic și țării noastre dragi».

4. Ca și celalți Înalți Ierarhi, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei* lămurește la începutul Pastoralei I.P.S. Sale «înțelesul cel de

taină și darul cel nemuritor pe care praznicul Nașterii Domnului le aduce în vatra inimii noastre și sub acoperămîntul sufletului nostru», arătînd că prin întruparea Mîntuitorului Hristos și prin jertfa Lui atotprisositoare s-a făcut împăcarea cu Dumnezeu, «am cîștigat pocăința și iertarea păcatelor, ne-am răscumpărat din blestemul cel de demult, ne-am făcut iarăși fii ai lui Dumnezeu și moștenitori ai împărăției Sale».

După ce amintește în linii generale de datoriile creștinești ale credincioșilor, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian arată că la aceasta «se adaugă îndatoririle către scumpa noastră patrie și țară care alcătuiesc cortul vieții și al mîntuirii noastre. În afară de ascultarea datorită înaltei ocîrmuiri a țării, de sprijinul cuvenit Statului, prin munca noastră și achitarea la timp a îndatoririlor bănești, de lupta împotriva zvonurilor mincinoase, sarcina noastră de căpetenie, în anul care vine, este întruchiparea unui ogor obștesc din care să se hrănească toți, să asigure poporului pîinea cea de toate zilele și prisosul pentru vremuri de lipsă, care să poată fi lucrat mai bine și să ridice agricultura țării noastre între agriculturile fruntașe ale lumii. Întru acest scop, nici un îndemn nu este de prisos și orice zăbavă este o pagubă grea în vistieria avutului obștesc și o întîrziere cu rele urmări în propășirea neamului și patriei noastre».

O însemnătate covîrșitoare are însă astăzi «datoria noastră de cetățeni ai lumii», subliniază în Pastorala sa Înaltul Arhipăstor al Olteniei. «Veac nou cu porunci noi, marginile pămîntului devin prea înguste pentru frămîntările omului nou și pentru năzuințele lui. În mijlocul acestor frămîntări și în toiul năzuințelor din vremea noastră, se zbate setea după pace. Este cel mai generos și mai înalt semn al veacului, avînd rădăcini în dorul de dăinuire a ființei omenești și în acel văz lăuntric care tinde către nemurirea omului.

Referindu-se la începutul slăbirii încordării internaționale, I. P. S. Mitropolitul Firmilian, în continuarea ideilor sale din Pastorală, spune: «În filele anului acesta s-au însemnat pași uriași către împăcarea omenirii și către buna înțelegere dintre popoare. Vizitele bărbaților de Stat și cunoașterea mișcărilor sufletești la fața locului au înlesnit îndulcirea văzduhului înghețat și lasă loc nădejdilor de însemnare a cerului nostru pămîntesc. La tribuna popoarelor, conducătorul Uniunii Sovietice a înfățișat cel mai neașteptat vis al omului: dezarmarea și prefacerea uneltelor de război în fiare de plug. Și, odată cu aceste strădanii, au început dezbaterile asupra încetării fabricării armelor atomice, restrîngerii armatelor, împiedicării avînturilor ucigașe. În anul ce vine — spune mai departe I.P.S. Mitropolit —, strădaniile pentru pace vor fi și mai mari, pentru că zorii săi se deschid cu pregătiri de mare încredere și cu sorți siguri de izbîndă. Față de cîștigurile pașnice ale anului trecut, popoarele dornice de pace nu vor îngădui pași înapoi și nici alte încrîncenări care să tulbure munca omului, care să împiedice zborul lui către stele și către cele mai îndrăznețe dezlegări ale științei. Alături de aceste noroade, poporul nostru stă de strajă, în slujba neadormită a păcii».

In partea finală a Pastoralei, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei subliniază că slujitorii și închinătorii Bisericii Ortodoxe Romîne

și-au dat neîncetat tributul lor «pentru cea mai nobilă dintre cauzele umane : pacea, și nu vor înceta să și-l dea de acum înainte, pînă la victoria finală. Pentru că pacea «este un testament al dumnezeiescului nostru învățător, și mesajul pe care l-a adus Cuvîntul întrupat în lume».

5. *Pastorala Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile al Banatului* se caracterizează printr-o expunere mai amănunțită asupra căderii în păcat a primilor oameni creați de Dumnezeu și a procesului de mîntuire.

«Așezați de Dumnezeu, Ziditorul lor, într-o stare de fericire negrăită», care decurgea din faptul că dispuneau de tot ce aveau nevoie «pentru viața lor cea după suflet și cea după trup», ei n-au rămas în această stare, ci, neascultători de Dumnezeu, s-au lăsat ispitiți de diavol și au căzut în păcat. Pentru păcatul neascultării, primii oameni au fost pedepsiți cu izgonirea din rai, «pierderea nevinovăției și a fericirii de a fi mereu în preajma lui Dumnezeu și a vedea fața Lui. Dar mai presus de toate ia stăpînire asupra omului moartea după trup.

După ce expune în linii generale învățătura sfintei noastre Biserici despre păcatul strămoșesc, pe care l-au moștenit toți descendenții lui Adam, Înaltul Ierarh continuă : «Dar pentru ca să nu se zădărnicească prin slăbiciunea făpturii, a omului, scopul cu care Dumnezeu a zidit lumea și pe om, în înțelepciunea Sa cea fără margini și din milostivire și iubire față de zidirea Sa, Dumnezeu «după sfatul voiei Sale» din veci a rînduit ca omul să se mîntuiască, prin întruparea Fiului Său în persoana Domnului nostru Iisus Hristos, prin învățătura Sa, prin pilda vieții Sale, prin patima și jertfa Sa de pe cruce». Arată apoi modul cum s-a împlinit planul de mîntuire, «rînduit din veci, de Tatăl nostru Cel ceresc, din milostivire, din iubire față de noi, din înțelepciunea Sa cea necuprinsă și pentru a face față cerințelor dreptății Sale», și cum «în sfînta noastră Biserică mîntuirea înfăptuită pentru noi de Iisus Hristos... ne este pusă la îndemîna tuturor celor ce, prin credință și botez, ne-am făcut membri ai ei... Primirea Sfintelor Taine, cu vrednicie creștinească, lucrează în noi, în lăuntrul nostru, părtășia la mîntuirea adusă în lume pentru noi, și prin nașterea Sa cea după trup, de Mîntuitorul Hristos».

Darurile vieții creștinești, spune apoi I.P.S. Mitropolit Vasile, «e bine să se vădească și în viața noastră de cetățeni iubitori de patrie».

Și Arhipăstorul Bisericii bănățene continuă : «În scumpa noastră patrie, în cei cincisprezece ani de stăpînire a poporului, s-au înfăptuit lucruri mărețe, spre binele și propășirea ei și a tuturor fiilor ei. Au apărut, ca prin minune, fabrici, uzine și cîte și mai cîte așezăminte, care dau vieții din țara noastră o nouă înfățișare, însuflețire și spor în toate cele ce sînt de trebuință pentru traiul mai bun al tuturor. Au luat ființă atîtea școli de toate gradele, care dau prilej de învățătură atîtor vlăstare din rîndurile poporului nostru. Plugăritul, trecînd la forma de lucrare îndeobște, este mult ușurat prin folosirea mașinilor și a altor îmbunătățiri, puse în cumpănă prin priceperea și înfrățirea tuturor. Bogăția roadelor de pe ogoarele astfel lucrate aduc mulțumire tuturor celor ce muncesc cu tragere de inimă pentru binele obștesc și pentru propășirea și înălțarea

din viitor a patriei noastre. Pentru că toate aceste înfăptuiri să poată aduce pentru toți mulțumire și fericire, se cade ca toți să lucrăm la păstrarea și sporirea lor. În acest scop să urmăm îndemnurilor și povețelor ce ni se dau de cei chemați să poarte grijă de îmbunătățirea vieții noastre după suflet și după trup. Ogoarele să fie lucrate așa ca să dea cît mai mult rod, pentru hrana tuturor și sporirea bogăției patriei».

După aceste constatări și îndemnuri, I.P.S. Mitropolit continuă cu problema păcii, spunînd : «Toate acestea se pot săvîrși numai sub aripa păcii, pentru care luptă toți oamenii de bine din lumea întreagă. În această luptă pentru pace sîntem datori deci, să ne înșiruim cu toții, pentru a asigura pe seama tuturor liniștea unei munci rodnice și tihna unei vieți bogate în fapte de vrednicie creștinească și cetățenească. Lupta pentru pace este azi cea mai de seamă dintre strădaniile vieții omenești. Ea ne înalță pînă la vrednicia de a ne putea privi fii ai lui Dumnezeu... Pacea ne asigură viața și putința de înaintare în toate. În schimb războiul aduce suferință, nimicire, moarte. Iată de ce conducătorii Patriei și ai Bisericii noastre, cu întreg poporul, găsesc că cea mai de seamă îndatorire a vremii este purtarea de grijă pentru întărirea păcii».

Îndemnînd pe credincioși la dreapta măsură în toate, la respectarea legilor țării și la păstrarea avutului obștesc, I.P.S. Mitropolit Vasile al Banatului, spune, în concluzie : «Purtîndu-ne cu vrednicie în viața noastră de creștini și cetățeni, vom dobîndi pacea sufletului nostru cu Dumnezeu, pacea cu semenii noștri, lucrăm pentru pacea dintre noi și popoare, pacea care este bunul cel mai înalt și mai de preț al tuturor oamenilor și garanția unei vieți mai bune și mai fericite».

6. Pastorala *Prea Sfințitului Iosif, Episcopul Rîmnicului și Argeșului*, pune, încă de la început, înaintea credincioșilor minunatul tablou al Nopții celei Sfinte din Betleemul Iudeei, de acum aproape douăzeci de veacuri : «Cerul stă deschis. Potop de stele, potop de îngeri. Lumină cum n-a mai fost în vreo noapte. Cîntări de îngeri cum nu s-au mai auzit. Păstorii sînt uluiți de atîta lumină și de atîta cîntec armonios. Cuprinsul tot este ca un covor țesut de mîinile lui Dumnezeu. Crainicii cerului, în mare strălucire, stau de vorbă cu smeriții păstori în uimire și le aduc vestea marii bucurii : «Astăzi, în cetatea lui David, vi s-a născut un Mîntuitor, care este Hristos Domnul» (Luca II, 10-11), îndemnîndu-i să se ducă în cetate, unde-L vor afla «Prunc culcat în ieșle».

Venirea printre oameni a Fiului lui Dumnezeu este piatra de hotar a unui crug nou. Vremea făgăduințelor s-a împlinit. «Taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută», ținută pînă atunci întocmai ca o comoară prețioasă, sub lacătele puternice ale istoriei, se dezvăluie într-această noapte și îngerilor și oamenilor, cu toate că în adîncul ei, ea nu încetează nici măcar o clipă să rămînă mai departe o taină, căci este taina cea mare a creștinătății, taina cea de nepătruns a dragostei nesfîrșite a lui Dumnezeu față de oameni.

Din acea noapte cu cer potopit de stele și îngeri, cînd mesajul păcii pe pămînt și al bunei voiri între oameni s-a auzit ca o trîmbiță de argint

care își revarsă acordurile ei minunate asupra sufletelor vlăguite de urmările păcatului strămoșesc, bucuria și încrederea pătrund din nou nestăvilite în viață, încolțind în suflete și în simțiri atitudini noi de viață și noi nădejdi și noi elanuri spre pace și spre mîntuire, spre progres și spre dragoste nefățarnică.

Bucuria și pacea fac parte dintre darurile Duhului Sfînt. Pe acestea, ca și pe toate celelalte daruri care se revarsă asupra noastră cu îmbelșugare nestăvilită sîntem datori să le folosim în chip conștient, să le sporim cu toată purtarea noastră de grijă și să le folosim cu toată rîvna noastră creștinească pentru obștea din care facem parte, făcîndu-ne astfel factori activi și aducîndu-ne contribuția noastră plină de dragoste și de devotament la asigurarea progresului, mai binelui și înfloririe'a obștei din care facem parte.

Prea Sfințitul Episcop Iosif subliniază, apoi, în cuvinte pline de admirație și de respect marile înfăptuiri realizate în patria noastră, de-a lungul celor 15 ani de democrație populară, ca un omagiu adus poporului nostru muncitor și aleșilor și devotaților conducători ai lui. «Țara noastră — zice Prea Sfinția Sa — este aidoma unui stup uriaș, în care albinele cele harnice, poporul nostru, muncește cu sîrguință și adună cu chiverniseală mierea muncii, în fagurii bucuriei de viață și ai păcii între oameni și popoare». Nu este domeniu de viață în care lumina să nu crească, în patria noastră și în care speranțele de și mai mult și de și mai bine să nu fie cu desăvîrșire îndreptățite. Și, dacă credincioșii Sfintei noastre Biserici, participă și ei, laolaltă cu întregul popor muncitor, la toate aceste epocale înfăptuiri, ei sînt îndatorați la aceasta de însăși credința lor religioasă și de grija de a-și înmulți darurile primite de la Dumnezeu, în folosul semenilor lor, în folosul obștei, în folosul omenirii întregi, pentru izbăvirea căreia Fiul lui Dumnezeu, părăsindu-și veșnicele lăcașuri de slavă, s-a coborît pe pămînt ca să ne învețe legea dragostei, pacea, înfrățirea și fericirea.

Dacă Sf. Ioan Gură de Aur biciuia pe bogătanii din vremea sa, care se arătau fără milă față de poporul trudnic, cu cuvintele: «Primiți-L pe Hristos, măcar în grajdul vostru!», identificînd pe fiecare dintre oamenii sărmani și umili cu Hristos, așa cum ne învață Sfînta Evanghelie, astăzi, cînd Dumnezeu «a răsturnat pe cei puternici de pe tronuri și a înălțat pe cei smeriți, pe cei flămînzi i-a umplut de bunătăți, iar pe cei bogați i-a scos afară deșerți» (Luca I, 51-53), cuvintele marelui Gură de Aur, deși s-ar părea că nu ar mai fi actuale, totuși rămîn un îndemn continuu pentru noi, de a-L primi pe Hristos în staulul sufletelor noastre, așa cum și staulul din Betleem L-a primit odinioară în sine, căci precum atunci, tot așa și acum, Domnul Hristos va schimba cu desăvîrșire staulul sufletului nostru într-un colț de cer «cu lumini strălucitoare, cu cîntece de slavă, cu prinos de dragoste și de bunătate, cu strigăte de bucurii neîmpuținate, cu cea mai dulce și mai plăcută mireazmă de pace sfîntă și ziditoare».

Prea Sfințitul Episcop Iosif își încheie Pastorala Sa cu urări de bine, adresate credincioșilor din Eparhia Rîmnicului și Argeșului și cu nădejdea

că noul an 1960 va însemna pe planul întregii lumi frămîntate și nemulțumite de «războiul rece», începutul vestirii îngerești: «Pe pămînt pace, între oameni bună voire».

7. *Prea Sfințitul Antim, Episcopul Buzăului* pornește, în Pastorala Sa, de la cuvintele uneia dintre minunatele cîntări ale mineiului lunii decembrie: «Betleeme gătește-te, împodobește-te iesle, peșteră primește: Adevărul a venit, umbra a trecut și Dumnezeu, oamenilor, din Fecioara S-a arătat». Cuvintele acestea sînt o dovadă că sărbătoarea Nașterii Domnului nu trebuie întîmpinată oricum. De aceea, Prea Sfințitul Episcop Antim îndeamnă încă de la început pe credincioși să întîmpine această mare sărbătoare a Stăpînului Hristos «cu podoabele credinței, cu mințile luminate de strălucirile duhului, cu veșmînt curat și inimă bună și voioasă», căci numai în felul acesta se vor putea arăta vrednici să primească pe Cel ce vine să-i mîntuiască.

După înfățișarea istorisirii evanghelice cu privire la Nașterea Domnului, Prea Sințitul Episcop Antim face cîteva utile considerații asupra tainei Întrupării Domnului. Născîndu-Se din Sfînta Fecioară Maria, Domnul Hristos a fost om adevărat și Dumnezeu adevărat totodată, unind în una și aceeași persoană cele două firi, pe cea omenească și pe cea dumnezeiască. Peștera din Betleem ni-L arată și ca om adevărat și ca Dumnezeu adevărat. Ca om se naște în peșteră, este culcat într-o iesle săracă și este înfășurat în scutece. Se naște în sărăcie și umilință și avea mai pe urmă să fie cel mai părăsit dintre toți cei părăsiți: «Omul durerilor». Ca Dumnezeu: cerul se luminează, îngerii cîntă «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună voire», magii călătoresc cu steaua, ca să i se închine, iar păstorii, la îndemnul îngerilor merg și I se prosternează în peștera cea plină de lumină.

Prin întruparea Domnului și Mîntuitorului Hristos noi ne-am învrednicit de o mare cinste. «Am văzut, după cum spune evanghelistul, slava Lui, slavă ca a Unuia Născut din Tatăl. plin de har și de adevăr» (Ioan, I, 14). Iar slava aceasta acoperă toată ființa și toată persoana Domnului: «Îl cuprinde de la leagăn, Îl însoțește în tot timpul vieții pămîntești, aruncă cea mai strălucită lumină peste moartea Sa și strălucește de-a lungul veacurilor». Dar cinstea aceasta mare de care ne-am învrednicit numai atunci va fi reală pentru fiecare dintre noi, cînd vom alunga de la noi păcatul și vom dobîndi acea inimă curată despre care vorbește Mîntuitorul cînd zice: «Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu». Căci curățenia și sfințenia vieții este singura cale pe care o putem urca spre înălțimile în care Domnul Iisus se arată sufletului nostru.

Domnul Hristos ne-a chemat la o viață nouă. El ne-a cerut să ne iubim unii pe alții precum și El ne-a iubit pe noi. Aceasta înseamnă că toată viața noastră de creștini trebuie să se rezeme pe pace, pe egalitate, pe dreptate și pe iubire de frați. «Toți trebuie să muncim în cea mai strînsă înfrățire, să producem și să căutăm, în toate, să fim folositori societății și patriei iubite. La viața nouă să ne facem cu toții părtași.

Nimeni să nu stea deoparte, căci tot ce se face, spre binele și spre fericirea obștească se face. Trăim o epocă de reînnoire. Se înșeală amarnic, cei care cred că se poate stăvili mersul năvalnic al vieții celei noi, care cuprinde întreaga omenire. Pacea și frățietatea între neamuri și popoare se afirmă mai puternic. Purtăm în noi nădejdea unei păci și înfrățiri universale. Pacea pe pămînt, pe care au cîntat-o îngerii la Nașterea Domnului, va veni». Și Prea Sfințitul Episcop Antim continuă : «Se ivesc semnele unei cooperații între popoarele lumii. Planul de dezarmare totală și universală propus de U.R.S.S. va da întregii omeniri posibilitatea de a înlătura războiul pentru totdeauna și se va pune astfel la îndemîna tuturor popoarelor sume neînchipuit de mari pentru un trai bun și pentru cultură».

Îndemnînd pe credincioșii din Eparhia Buzăului să nu se dea la o parte dinaintea nici unei silințe și sforțări pentru intensificarea luptei pentru pace, Prea Sfințitul Episcop Antim își încheie Pastorala Sa cu o seamă de sfaturi menite să reîmprospăteze viața creștinească a fiilor Săi duhovnicești, pe care îi vrea să fie vrednici de chemarea de creștini.

8. Întruparea Fiului lui Dumnezeu și viețuirea Lui împreună cu noi credincioșii, zice *Prea Sfințitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos*, la începutul Pastoralei Sale, «este faptul cel mai de seamă din istoria mîntuirii noastre». Subliniind importanța dogmatică a acestui eveniment și adîncul cel de nepătruns al tainei Întrupării, Prea Sfințitul Episcop Chesarie trece îndată la consecințele practice care se desprind din venirea și trăirea în trup a Fiului lui Dumnezeu printre oameni: «El ne aduce împăcarea cu Dumnezeu și eliberarea sufletului de legăturile păcatului ; aduce binecuvîntarea și sfințirea asupra acestui pămînt, pe care noi ne străduim să-l facem tot mai darnic, tot mai blînd, tot mai binevoitor față de noi. În același timp El, «Domnul păcii», aduce pacea pe pămînt și vestește începutul împărăției lui Dumnezeu în lume.

Cu venirea în lume a Domnului și Mîntuitorului Iisus Hristos, raporturile dintre Dumnezeu și om și dintre om și seamănul său suferă o îmbunătățire calitativă de cea mai mare însemnătate. Dumnezeu nu mai rămîne străin de nevoile noastre, nu mai este Dumnezeul cel aspru și răzbunător al Vechiului Testament, ci un Dumnezeu bun și iubitor de oameni. El este Tatăl nostru cel din ceruri, căruia ne putem adresa cu toată încrederea. Iar oamenii nu mai sînt nici ei străini unul de altul și dușmani între ei, ci frați buni, ca fii ai unuia și aceluiași Părinte, Dumnezeu. De altă parte Mîntuitorul Hristos ne-a învățat cum să luptăm împotriva păcatului și cum să ne împodobim viața cu virtutea și cu facerea de bine față de semenii noștri, ca măsură a desăvîrșirii noastre. În fine, prin jertfa de pe cruce, Domnul Hristos ne-a împăcat cu Dumnezeu pentru veșnicie și ne-a adus deplinătatea harului, dîndu-ne putere fiecăruia să lucrăm cele pentru mîntuirea noastră.

Acestea sînt motivele pentru care Pruncul dumnezeiesc, a cărui Naștere o prăznuiește Biserica creștină în fiecare an, «rămîne de-a pururea o lumină veșnică pe căile viitorului, o putere spirituală, care înnoiește su-

fletul credinciosului, îl înnobilează și-l face folositor sieși și societății omenești». Mesajul păcii, adus de îngeri la Nașterea Domnului este de-a pururea actual, și mai ales astăzi : «el răsună ca un bucium ceresc de trezire în conștiința celei mai mari părți din omenire și nu este loc pe lume, în care să nu se fi auzit și să nu fie dorită împlinirea lui».

Mai departe, Prea Sfințitul Episcop Chesarie face pe scurt elogiul păcii, subliniind că : «de pace și bună voire depinde atît sporul nostru cel duhovnicesc, cît și cel material», și arătînd că : «După cum ne învață Biserica și precum e și mersul și voința poporului nostru, noi nu cunoaștem alt drum mai bun în viață, decît drumul păcii și al bunei voiri. Nu avem altă datorie mai mare față de Dumnezeu și față de sufletul nostru, decît de a ne strădui din răsputeri pentru întărirea păcii și pentru înfrățirea tuturor oamenilor, prin înmulțirea bunei voiri față de toți semenii noștri, a prieteniei și a dragostei». Apoi Prea Sfinția Sa își încheie Pastorala cu îndemnuri părintești către credincioși de a spori în lucrul cel bun, pe care îl săvîrșesc pentru Patrie și pentru Biserică, cu urări de bine și cu nădejdea că anul nou, care vine, va fi un an și mai bogat în fapte care duc la slava lui Dumnezeu și la pacea și bună voirea între oameni.

9. *Prea Sfințitul Andrei, Episcopul Aradului, Ienopolei, Hălmagiului și Hunedoarei* accentuează, încă de la început, în Pastorala pe care o trimite turmei sale cuvîntătoare, cu prilejul Nașterii Domnului, deosebirea substanțială dintre felul pogorîrii Dumnezeirii la noi, în chipul cel nesfîrșit de smerit al «mielului lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii», adică în chipul cel nespus de drag și sfînt al Pruncului culcat în iezlea din Betleem și felul pogorîrii Dumnezeirii odinioară pe muntele Sinai, în fulgere și tunete, în sunete de trîmbițe și în fumegarea muntelui. Venirea cea atît de smerită a Fiului lui Dumnezeu în lume este un izvor nesecat de învățăminte pentru fiecare credincios. Dar vestea cea bună a Întrupării Sale, radiază încă și alte multe învățăminte și binefaceri pentru creștini. Prea Sfințitul Episcop Andrei subliniază îndeosebi învățătura egalității tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu-Tatăl, redată atît de bine în rugăciunea «Tatăl nostru», pe care Fiul lui Dumnezeu întrupat o opune concepției întunecate a lumii vechi care se caracteriza prin disprețuirea celor slabi de către cei puternici, a celor săraci de către cei bogați și a celor simpli de către cei învățați. Iisus Hristos, cu învățătura Sa, a întemeiat marea familie de credincioși, Biserica creștină, în care «nu mai este nici iudeu, nici grec ; nu mai este nici rob, nici slobod ; nu mai este parte bărbătească și partea femeiască», pentru că toți sînt una în Hristos, după cum spune Sf. Apostol Pavel.

Venind în lume, Mîntuitorul Hristos a adus multe daruri pentru închinătorii Lui, pînă la sfîrșitul veacurilor, prin care aceștia se pot ridica din veacul acesta trecător și pămîntesc, într-un veac ceresc și nepieritor. Cît privește cele viitoare, El ne-a dat trei mari făgăduințe : făgăduința nemuririi, făgăduința că ne pregătește lăcaș în casa Tatălui Său ceresc și făgăduința că va fi cu noi pînă la sfîrșitul veacului. Împărăția cerurilor, pe care a propovăduit-o El, ca bun suprem de care se vor bucura toți cei ce-

vor crede și se vor împărtăși din mîntuirea adusă de El lumii, nu este din lumea aceasta, «dar — observă P. S. Episcop Andrei —, lumina și binefacerile ei se revarsă și asupra lumii acesteia. Acela care săvîrșește binele coboară împărăția lui Dumnezeu pe pămînt. Acela care lucrează dreptatea, statornicește împărăția lui Dumnezeu în lume. Acela care sprijinește pacea de asemenea zidește împărăția lui Dumnezeu în sufletele oamenilor. Făcînd pace, facem bunătate și zidim viața și făcînd bunătate ne împărtășim din toate bucuriile de acum și nădăjduim spre cele viitoare. Căci pacea rodește cîmpurile și aduce belșugul, înalță orașele și înfrumusețează viața, îi întărește pe oameni și îi face să fie mai buni».

Mesajul adus de îngeri la Nașterea Domnului cuprinde tot înțelesul marii sărbători pe care o prăznuim. «În el e și învățătură, și îndemn, și poruncă creștinească». Preamărirea lui Dumnezeu constă în împlinirea voii Lui celei sfinte, drepte și bune, iar pacea o instaurăm pe pămînt, în măsura în care ne iubim unii pe alții și în măsura în care trăim în înțelegere cu semenii noștri de pretutindeni, căci Mîntuitorul ne îndeamnă să umblăm cu vrednicie, silindu-ne să păzim unitatea duhului întru legătura păcii și ca oameni, și ca neamuri, și ca țări. Îndemnul acesta al Mîntuitorului ne determină pe noi, creștinii, să ne bucurăm și să binecuvîntăm «orice știre bună despre întinderea de mîini pe care și-o fac oamenii, popoarele, țările prin reprezentanții și conducătorii lor, care se vizitează, se-mbrățișează chiar în scopul apropierii și mai mult și mai călduroase a sufletelor și a intereselor vieții curate și pașnice». Și Prea Sfințitul Episcop Andrei continuă: «Mărim pe Dumnezeu și-i grăim de bine apoi pe oamenii științei de bună credință, pe învățați, cînd auzim că-și pun mintea nu în slujba războaielor și a făuririi de arme ucigătoare, ci se silesc să descopere tot mai multe din nesfîrșitele taine ale universului, spre a face viața omului cît mai îndestulată și liniștită».

Pastorala Prea Sfințitului Episcop Andrei se încheie cu îndemnuri de trai creștinesc și muncă cinstită, de îngăduire reciprocă și de ajutorare, pentru ca «an de an să putem constata tot mai multe și mai fructuoase realizări spre binele tuturor oamenilor din Patria noastră».

10. Pastorala *Prea Sfințitului Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului* începe cu îndemnul călduros pe care îl adresează fiilor săi duhovnicești de a-l însoți, cu gîndul și cu inima, ca să vadă, să întîmpine și să se închine împreună, la peștera din Betleem, Celui ce vine întru numele Domnului. Ca urmare, toate gîndurile pe care le dezvoltă Prea Sfințitul Episcop Teofil, în această Pastorală, se învîrtesc în jurul peșterii din Betleem și al Pruncului celui culcat în iesle. Dacă evreii așteptau cu mare sete un Mîntuitor, ei își închipuiau venirea lui cu totul altfel. Ei sperau că aceasta va restabili pe pămînt împărăția lumească a lui Israel și că pe toți supușii lui îi va copleși cu bogăție și cu îndestulare. Dar Pruncul care s-a născut în ieslea din Betleem, a fost trimis tuturor oamenilor ca să le fie Mîntuitor spiritual nu stăpînitor lumesc, să le fie Izbăvitor sufletesc, iar nu domnitor vremelnic. El avea chemarea să-i scape pe oameni de păcatul care mînie pe Dumnezeu și îi duce la pierzare. El era sortit să ispă-

șească și a avut pururea înaintea ochilor sufletului Său botezul patimilor Sale atotcuprinzătoare, botezul acesta pe care-l dorea cu neastîmpăr și care s-a realizat, în cele din urmă, cu prisosință în vremea sfintelor Sale suferințe.

Meditînd adînc asupra tainei celei nepătrunse a Întrupării Fiului lui Dumnezeu, aici, înaintea peșterii din Betleem, Prea Sfințitul Episcop Teofil ne arată că, prin nașterea Sa umilă, Domnul Hristos «șterge vătămările pe care îngîmfarea omenească le-a făcut și le va face lui Dumnezeu. Cu plecăciunea Lui, El potolea mînia lui Dumnezeu stîrnită de răzvrătirile noastre. Cu supunerea Lui la planurile cerului, El repara neascultările noastre de legile dumnezeiești și omenești». Apoi, «Cu despuierea Sa de tot ce dezmiardă simțurile, El ispășea nelegiuirea îmbuibărilor și dezmățurilor noastre. Cu plînsul Său de Prunc neprihănit, El ispășea rîsul batjocoritor al răutății noastre, El ispășea rîsul veseliei noastre pîngărite. Cu lacrămile Sale de Copilaș preacurat, El spăla prihana sufletelor noastre înnegrite de păcat». În fine «Plătea datoriile noastre cele multe și mari, cu care eram răspunzători față de dreptatea cea veșnică».

Dar mîntuirea omului, observă mai departe Prea Sfințitul Episcop Teofil, izvorăște din două izvoare, ea atîrnă în chip esențial de două cauze. Întîia este Dumnezeu, a doua este omul: «Hristos a ispășit pentru noi, totuși nu ne-a dezlegat de îndatorirea de a purta crucea noastră pe urmele Lui. Hristos a spălat cu lacrimile Sale fărădelegile noastre, totuși nu ne-a dispensat de a plînge și noi înșine cu căință amară peste rătăcirile noastre din trecut». Suferințelor lui Hristos le lipsește astfel participarea suferințelor noastre, iar pocăința lui Hristos pentru noi, așteaptă, la rîndul ei, pocăința noastră trudnică și sinceră. Condiția cea mai de seamă care ni se pune, dacă voim să moștenim raiul, alături de Hristos, este aceea de a suferi și de a trudi, cu adevărat, împreună cu Hristos. Și care sînt aceste suferințe, care este această trudă pe care trebuie să o suferim alături de Hristos? Este renașterea noastră sufletească, este «îmbrăcarea în omul cel nou», este înnoirea duhului minții noastre, lepădarea veșmîntului întunericului și înveșmîntarea cu armele luminii. Iar concluzia logică de pe urma acestor gînduri înalte sînt cuvintele cu care se încheie această Pastorală: «Astăzi, cînd se pune temelie de veac nou, veac de propășire, de pace și de prietenie între popoare, astăzi cînd la orizont se arată biruința omului nou, înfrățit cu semenii lui în muncă constructivă pentru binele obștesc, astăzi cînd sîntem gata a trece pragul unui an nou, nimic mai firesc pentru noi decît gîndul înnoirii cugetului nostru, dorința renașterii inimii noastre, hotărîrea transformării ființei noastre într-o făptură nouă, muncitoare, pașnică și ascultătoare».

11. *Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei,* în Pastorala adresată credincioșilor din Eparhia Sa, după cîteva cuvinte introductive, în care arată că Fiul lui Dumnezeu, născîndu-Se în peștera din Betleemul Iudeei, a venit întocmai ca Păstorul cel bun să caute oaia cea pierdută și să o poarte pe umerii Săi; să mîngîie pe cei zdrobiți cu inima și să le dea tăria nădejdii izbăvitoare; să ne arate calea dreptății, a păcii și a bunei

înțelegeri și a dragostei de om ; să ne facă oameni noi, oameni cu purtări noi, cu suflet nou, cu viață nouă, arată că Hristos este modelul cel mai ales și mai desăvîrșit al omului nou și caută să contureze cît mai limpede trăsăturile caracteristice ale omului celui nou pe care fiecare dintre noi sîntem datori să-l realizăm în viață, dacă voim cu adevărat să fim buni creștini.

Prea Sfințitul Episcop Valerian lămurește, astfel, pe credincioșii Săi că omul cel nou este în primul rînd omul adevărului, omul care iubește adevărul din toată ființa sa, nu-l trădează cu minciuna și nici nu-și pleacă urechea la șoapte mincinoase. Omul cel nou este omul sfințeniei, care are inima curată și se ferește de viața deșartă și păcătoasă. Omul cel nou este omul dreptății, care nu face strîmbătate și nu asuprește pe nimeni și care luptă pentru o orînduire dreaptă și o viață mai bună pentru toți. Omul cel nou este omul iubirii de aproapele, care nu face deosebiri și discriminări între oameni, ci pe toți îi tratează ca pe niște frați ai săi. Omul cel nou este omul sociabil, care trăiește în unire cu toți și nu caută dezbinarea ; el e pătruns de spiritul solidarității și al vieții de obște. Omul cel nou este omul muncii și al hărniciei, care nu cunoaște lenea, ci muncește cu drag și conștiincios acolo unde este rînduit, întrebuințînd bine timpul și nelăsînd nici o clipă fără de folos. Omul cel nou este omul iubitor de progres, care ajută mersul înainte al omenirii. Omul cel nou este omul faptelor bune, care nu trăiește în zadar, ci-și împodobește sufletul cu cît mai multe fapte bune, știind că numai atît valorăm înaintea lui Dumnezeu, cît bine am făcut semenilor noștri. Omul cel nou este omul păcii, care trăiește în pace și în bună înțelegere cu toți și se osteneşte pentru întărirea păcii în țara sa și între toți oamenii și popoarele. Omul cel nou este omul care-și iubește familia, cinstindu-și căminul și muncind cu drag pentru ridicarea și înflorirea lui. Omul cel nou este, în fine, omul care își iubește patria, îndeplinindu-și conștiincios toate îndatoririle cetățenești, supunîndu-se conducerii patriei din convingere și muncind cu tragere de inimă pentru consolidarea și înflorirea ei. Acesta este omul cel nou, pentru crearea din nou a căruia a venit în lume Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Cei ce se împărtășesc din binecuvîntările care decurg din venirea în lume a Domnului, cei ce caută să realizeze în ei pe omul cel nou, creștin, «nu pot decît să se bucure de eforturile imense ce se depun astăzi pe plan internațional, pentru împreuna trăire pașnică a oamenilor și popoarelor». Și Prea Sfințitul Episcop continuă : «Dacă toate popoarele s-ar respecta și n-ar mai recurge la arme de distrugere, ci ar rezolva toate problemele lor litigioase pe calea tratativelor, pacea și-ar găsi sălaș peste tot pămîntul și viața ar înflori peste toate așezările pămîntești».

Arătînd mai departe progresele făcute de știință în vremea din urmă și subliniind că «Ortodoxia n-a fost niciodată împotriva științei și a oamenilor de știință», dar că Biserica Ortodoxă cere ca «descoperirile științei să fie puse în slujba păcii, liniștii și fericirii oamenilor», întrucît «Știința trebuie să slujească omului și nu să distrugă cuceririle de veacuri ale strădaniilor înaintașilor noștri», Prea Sfințitul Episcop Valerian își încheie

Pastorala Sa, cu o seamă de poveţe şi de îndemnuri, pentru întărirea credincioşilor în credinţa creştină şi în dragostea şi devotamentul faţă de patrie, cerîndu-le să aducă prinos Celui ce s-a născut în ieslea Betleemului, florile dragostei şi ale recunoştinţei lor, odată cu strădania susţinută de a ajunge la măsura omului nou întru Hristos Iisus.

*

Acestea sînt, pe scurt, cuvintele de chiriarhicească învăţătură şi de părintească povăţuire pe care Ierarhii Sfintei noastre Biserici le-au îndreptat, cu prilejul marii sărbători a Naşterii Domnului, din anul 1959, fiilor credincioşi ai Bisericii noastre din Eparhiile respective. Axate toate pe faptul cel mai de bază al credinţei noastre, Intruparea Fiului lui Dumnezeu, ele subliniază însemnătatea dogmatică a venirii Domnului şi Mîntuitorului nostru în lume şi desprind consecinţele practice ale credinţei noastre în Fiul lui Dumnezeu întrupat. Domnul Hristos S-a pogorît printre oameni şi a sălăşluit laolaltă cu ei, pentru ca să ne ridice la ceruri şi să ne dea putinţa de a sălăşlui în împărăţia cea veşnică a lui Dumnezeu. El ne-a învăţat calea care duce la ceruri, iar aceasta este rezumată în mesajul divin pe care îngerii îl cîntau pe bolta înstelată a Betleemului, ca imn de începerea unei ere noi în lume : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bună voire». Iar Ierarhii Sfintei noastre Biserici, prin Pastoralele analizate mai sus, stau dovadă că Biserica creştină, credincioasă poruncilor ei, atît în trecut, cît şi în prezent şi pînă la sfîrşitul lumii va fi purtătoarea în lume a mesajului de pace şi de bună voire între oameni şi de transformare a fiilor ei duhovniceşti în factori activi întru împlinirea acestui sfînt şi dumnezeiesc mesaj.

142

tului impovărătît în metoda
lui nu pe caracte-
deci nice care
din nic,
ai

DIN ÎNȚELEPCIUNEA ȘI EXPE... DUHOVNICILOR DE ODINIOARĂ

Intr-un număr mai vechi al revistei *Mitropolia Olteniei* (an. 1956, nr. 10-12, pp. 616-627), am prezentat cîteva *Sfaturi și îndrumări pentru duhovnici*, cuprinse *în vechile cărți romînești de învățătură pentru preoți*, tipărite la noi în secolele XVIII și XIX, ca de exemplu : *Învățătură pre scurt pentru taina pocăinții* și *Învățătură bisericească...*, ambele tipărite de Antim Ivireanul (Rîmnic 1705 și Tîrgoviște 1710), *Preoția...*, de episcopul Grigorie al Rîmnicului (Rîmnic 1749), *Sinopsis* de mitropolitul Iacov Putneanul al Moldovei (Iași 1751), *Indreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor...*, de episcopul Vichentie Ioanovici Vidac al Timișoarei și Lipovei (Iași 1765), *Scurtă învățătură părinților duhovnicești...* (anonimă, tipărită la Beciu, 1787), *Datoriile preoților de parohie* (mult folosita carte a episcopului rus Partenie Soncovschi, de mai multe ori tradusă și prelucrată în romînește, în diverse locuri și sub diverse titluri), și altele de acest fel. Acele sfaturi și îndrumări constituiau mai mult un ghid introductiv la problema duhovniciei, privind unele aspecte exterioare ale tainei spovedaniei, ca de exemplu : calitățile cerute bunului duhovnic, timpul sau termenele pentru spovedanie, pregătirea credincioșilor pentru spovedanie, și altele.

In articolul de față vom continua, prezentînd, într-o ordine sistematică, o altă serie de vechi povățuiri și îndrumări pentru duhovnici, extrase din aceleași cărți de învățătură și privitoare, de astă dată, la actul spovedaniei însăși și mai ales la *metoda* ei. Urmărind cursul firesc al spovedaniei, din clipa cînd penitentul pășește în fața duhovnicului și pînă cînd se ridică de sub epitrahilul acestuia, vom arăta sfaturile și îndrumările care se dădeau duhovnicilor de odinioară și care sînt valabile și pentru cei de astăzi, cu privire la felul în care trebuie să se comporte ei în fiecare din momentele succesive sau treptele spovedaniei, și ce metode trebuie să folosească pentru îndeplinirea cu folos a acestei sfinte taine.

1. Începem cu indicațiile pe care le dau vechile cărți de învățătură cu privire la *poziția duhovnicului și a penitentului în timpul spovedaniei.*

E de la sine înțeles că atitudinea penitentului în fața scaunului de spovedanie nu poate fi decît una de smerenie. Cînd se înfățișează înaintea duhovnicului, penitentul știe că vine în fața unui reprezentant sau mijlocitor autorizat al Mîntuitorului, pentru a primi de la el ușurarea sufle-

Pastorala Sarat de greutatea păcatelor, sfat și iertare de păcate. Atitudinea dinciosilor nu poate fi deci alta decît aceea a unui vinovat care vine la judecată, patrie plină de desăvîrșită smerenie. Iată ce spun în această privință unele lui vechile cărți romînești de învățătură pentru duhovnici, care reflectă probabil practica din vremurile de demult: «Cînd va veni înaintea lui (a duhovnicului) cel ce va să să ispoveduiască, *să stea amîndoi în picioare înaintea icoanei lui Hristos*. Și să facă duhovnicul *Blagosloven Bog naș (Binecuvîntat este Dumnezeul nostru...)*, și să zică: Împărate ceresc, Sfinte Dumnezeule, Tatăl nostru, și Psalmul 50. Apoi duhovnicul să șază cu cinste, ca cum aduce închipuire lui Hristos. Iară cel ce să ispoveduiaște să stea cu capul gol, cu mîinile *legate*[1] la piept, plecîndu-și capul în jos cu cucerie și cu frica lui Dumnezeu...» (Antim Ivireanul, *Învățătură pre scurt pentru taina pocăinței*, Rîmnic 1705, foaia 18. Comp. și *Învățătură bisericească*, de același, ed. București 1774, f. 28, și *Prăvilioară cu învățătură besericească de taina ispovedaniei*, tipărită de mitropolitul Grigorie al Țării Romînești, București 1781, f. 16).

2. În general, duhovnicii de odinioară erau sfătuiți să nu primească la spovedanie oameni străini, care fugeau de la păstorii lor legiuiți și care alergau din duhovnic în duhovnic, căutînd epitimisire mai ușoară pentru păcate grele (vezi de exemplu *Datoriile preoților...*, trad. de C. Mavrula, Rîmnic 1861, p. 142). În astfel de cazuri, primul contact al penitentului cu duhovnicul, mai ales atunci cînd e vorba de penitenți cu totul necunoscuți sau care vin pentru prima oară la spovedanie, va fi consacrat, firește, identificării penitentului. Primele întrebări vor ținti deci la conturarea, oricît de aproximativă, a personalității civile, religioase și morale a penitentului, pentru ca duhovnicul să știe cu cine stă de vorbă.

Iată, de exemplu, cam ce obiective trebuie să atingă această «ispitire» de început a penitentului, după Antim Ivireanul: «...Duhovnicul să-l întrebe întîi (pe penitent) cînd s-au ispovedit și s-au cumenecat și de-au păzit acele ce i-au zis duhovnicul lui și de au făcut canonul ce i-au dat. Și după aceea să-l întrebe de iaste însurat, au neînsurat. Și ce meșterșug știe, au ce boierie are, pentru ca să înțăleagă dentr-aceste cum îl va întreba și la celelalte, și cum să-l îndirepteze...» (*Învățătură pre scurt pentru taina pocăinții*, f. 18).

De ce este necesară această investigație preliminară? (Căci la prima privire ea ar părea o scormonire indiscretă în viața particulară și socială a penitentului, mai ales dacă o considerăm în contrast cu practica romano-catolică a spovedaniei, în care duhovnicul nici nu vede pe penitent). Pentru că ea va indica duhovnicului și *metoda de urmat* în spovedania penitentului respectiv. Atît scopul pedagogic al spovedaniei însăși cît și principiile generale ale psihologiei și ale pedagogiei ne arată că spovedania nu se poate face după același șablon la toți credincioșii care vin înaintea duhovnicului, deoarece nu toți sînt la fel. Sînt penitenți și penitenți, deosebindu-se unul de altul în atîtea privințe: ca vîrstă, ca situație socială, ca nivel religios-moral, ca temperament și caracter, ca nivel cultural, și

1. Adică *împreunate*.

așa mai departe. Duhovnicul va trebui deci să țină seama, atît în metoda spovedaniei cît și în tratarea penitenților, de personalitatea sau caracterele individuale ale fiecărui penitent, adică de acele însușiri specifice care fac din el o individualitate umană aparte, cu eul lui propriu și unic, deosebit de al celorlalți oameni. [2] Cu cît duhovnicul știe să intuiască mai bine, mai repede și mai exact aceste trăsături particulare externe ale «omului» îngenunchiat în fața sa, cu atît el va pătrunde mai ușor, cu ochii și antenele sufletului, în adîncul necercat al ființei acestuia, găsind totodată și metoda cea mai potrivită de urmat în spovedanie cît și leacul cel mai eficace pe care urmează să-l recomande penitentului.

«Toată știința lui (a duhovnicului), ca a unui *doftor,* întru aceasta să cuprinde, ca cu ochii cei binevăzători să caute și oarecum tocmai în taina cugetului aceluia ce să ispoveduiaște la dînsul, să vază. Iară aceasta poate el lesne ajunge, de va socoti cinul, dregătoria, slujba, meșterșugul, vîrsta și alte împrejurări, a păcătosului care stă înaintea lui. Căci, în cîte feluri sînt împrejurările vieții omenești, întratîtea feluri fieștecăruia să întîmplează a păcătui. Drept aceasta datoriu este el a ispiti și a lecui cugetele într-alt feliu pre episcopul, într-alt feliu pre preotul, într-alt feliu pre călugărul, într-alt feliu pre mireanul, într-alt feliu pre bătrînul și într-alt feliu pre tînărul, într-alt feliu pre domnul și într-altfel sluga, într-altfel pre cel învățat și într-altfel pre cel cu meșterșugul, într-altfel pre bărbatul și într-altfel pre muierea. Încă și întru aceasta să cuprinde meșterșugul lui cel doftoricesc, ca pre tot insul el singur bine ispitind, *flașterul cel cuvios,* [3] după cum va socoti starea vremii, locului și a feții, pre rane să pună, ca nu cumva pre cel neputincios să arunce mult, și cu aceasta însărcinîndu-l să-l aducă întru slăbire, sau pre cel puternic să arunce puțin și întru aceasta să-l aducă întru nebăgare de seamă și să-i dea prilej către mai mari păcate. Cade-să dară lui a lua seama, ca nici acela să vină întru deznădăjduire, nici acesta întru nepurtare de grijă, ci pre amîndoi să-i aducă spre tămăduire...» *(Scurtă învățătură părinților duhovnicești...,* Beciu (Viena) 1787, pp. 6-7-8).

3. În ceea ce privește *modul în care să se facă mărturisirea păcatelor de către penitent,* iată ce ne spune, de pildă, Antim Ivireanul, vorbind despre penitenții maturi și conștienți, capabili de a face singuri spovedania, neajutorați de întrebările duhovnicului: «Și să zică înaintea duhovnicului cu evlavie și smerenie păcatele lui, să nu *pricinuiască* [4] pre un om și pre altul, au pre diavolul că au fost vina, ci pre sine să se facă vinovat. Să spue toate păcatele lui neascunzînd niceunul, că numai unul de ascunde, toate sînt neiertate; și de va uita vreun păcat și își va aduce aminte pre urmă, să meargă să-l spue...» *(Învățătură pre scurt pentru taina pocăinții,* f. 14).

Așadar, două condiții principale trebuie să îndeplinească penitentul la spovedanie, după sfaturile lui Antim Ivireanul:

---

2. Vezi mai pe larg despre acestea, la Pr. P. Vintilescu, *Spovedania și duhovnicia,* București 1939, pp. 192 și urm., 311 și urm.

3. Adică *leacul cuvenit* (de la germ. *pflaster* — plasture, balsam, leac).

4. Adică *să nu învinovățească* (acuze).

tului împovărat de greutatea păcatelor, sfat și iertare de păcate. Atitudinea lui nu poate fi deci alta decît aceea a unui vinovat care vine la judecată, deci una de desăvîrșită smerenie. Iată ce spun în această privință unele din vechile cărți romînești de învățătură pentru duhovnici, care reflectă probabil practica din vremurile de demult: «Cînd va veni înaintea lui (a duhovnicului) cel ce va să să ispoveduiască, *să stea amîndoi în picioare înaintea icoanei lui Hristos.* Și să facă duhovnicul *Blagosloven Bog naș (Binecuvîntat este Dumnezeul nostru...)*, și să zică: Împărate ceresc, Sfinte Dumnezeule, Tatăl nostru, și Psalmul 50. Apoi duhovnicul să șază cu cinste, ca cum aduce închipuire lui Hristos. Iară cel ce să ispoveduiaște să stea cu capul gol, cu mîinile *legate*[1] la piept, plecîndu-și capul în jos cu cucerie și cu frica lui Dumnezeu...» (Antim Ivireanul, *Învățătură pre scurt pentru taina pocăinței*, Rîmnic 1705, foaia 18. Comp. și *Învățătură bisericească*, de același, ed. București 1774, f. 28, și *Prăvilioară cu învățătură besericească de taina ispovedaniei*, tipărită de mitropolitul Grigorie al Țării Romînești, București 1781, f. 16).

2. În general, duhovnicii de odinioară erau sfătuiți să nu primească la spovedanie oameni străini, care fugeau de la păstorii lor legiuiți și care alergau din duhovnic în duhovnic, căutînd epitimisire mai ușoară pentru păcate grele (vezi de exemplu *Datoriile preoților...*, trad. de C. Mavrula, Rîmnic 1861, p. 142). În astfel de cazuri, primul contact al penitentului cu duhovnicul, mai ales atunci cînd e vorba de penitenți cu totul necunoscuți sau care vin pentru prima oară la spovedanie, va fi consacrat, firește, identificării penitentului. Primele întrebări vor ținti deci la conturarea, oricît de aproximativă, a personalității civile, religioase și morale a penitentului, pentru ca duhovnicul să știe cu cine stă de vorbă.

Iată, de exemplu, cam ce obiective trebuie să atingă această «ispitire» de început a penitentului, după Antim Ivireanul: «...Duhovnicul să-l întrebe întîi (pe penitent) cînd s-au ispovedit și s-au cumenecat și de-au păzit acele ce i-au zis duhovnicul lui și de au făcut canonul ce i-au dat. Și după aceea să-l întrebe de iaste însurat, au neînsurat. Și ce meșterșug știe, au ce boierie are, pentru ca să înțăleagă dentr-aceste cum îl va întreba și la celelalte, și cum să-l îndirepteze...» (*Învățătură pre scurt pentru taina pocăinții*, f. 18).

De ce este necesară această investigație preliminară? (Căci la prima privire ea ar părea o scormonire indiscretă în viața particulară și socială a penitentului, mai ales dacă o considerăm în contrast cu practica romano-catolică a spovedaniei, în care duhovnicul nici nu vede pe penitent). Pentru că ea va indica duhovnicului și *metoda de urmat* în spovedania penitentului respectiv. Atît scopul pedagogic al spovedaniei însăși cît și principiile generale ale psihologiei și ale pedagogiei ne arată că spovedania nu se poate face după același șablon la toți credincioșii care vin înaintea duhovnicului, deoarece nu toți sînt la fel. Sînt penitenți și penitenți, deosebindu-se unul de altul în atîtea privințe: ca vîrstă, ca situație socială, ca nivel religios-moral, ca temperament și caracter, ca nivel cultural, și

1. Adică *împreunate*.

așa mai departe. Duhovnicul va trebui deci să țină seama, atît în metoda spovedaniei cît și în tratarea penitenților, de personalitatea sau caracterele individuale ale fiecărui penitent, adică de acele însușiri specifice care fac din el o individualitate umană aparte, cu eul lui propriu și unic, deosebit de al celorlalți oameni. [2] Cu cît duhovnicul știe să intuiască mai bine, mai repede și mai exact aceste trăsături particulare externe ale «omului» îngenunchiat în fața sa, cu atît el va pătrunde mai ușor, cu ochii și antenele sufletului, în adîncul necercat al ființei acestuia, găsind totodată și metoda cea mai potrivită de urmat în spovedanie cît și leacul cel mai eficace pe care urmează să-l recomande penitentului.

«Toată știința lui (a duhovnicului), ca a unui *doftor,* întru aceasta să cuprinde, ca cu ochii cei binevăzători să caute și oarecum tocmai în taina cugetului aceluia ce să ispoveduiaște la dînsul, să vază. Iară aceasta poate el lesne ajunge, de va socoti cinul, dregătoria, slujba, meșterșugul, vîrsta și alte împrejurări, a păcătosului care stă înaintea lui. Căci, în cîte feluri sînt împrejurările vieții omenești, întratîtea feluri fieștecăruia să întîmplează a păcătui. Drept aceasta datoriu este el a ispiti și a lecui cugetele într-alt feliu pre episcopul, într-alt feliu pre preotul, într-alt feliu pre călugărul, într-alt feliu pre mireanul, într-alt feliu pre bătrînul și într-alt feliu pre tînărul, într-alt feliu pre domnul și într-altfel sluga, într-altfel pre cel învățat și într-altfel pre cel cu meșterșugul, într-altfel pre bărbatul și într-altfel pre muierea. Încă și întru aceasta să cuprinde meșterșugul lui cel doftoricesc, ca pre tot insul el singur bine ispitind, *flașterul cel cuvios,* [3] după cum va socoti starea vremii, locului și a feții, pre rane să pună, ca nu cumva pre cel neputincios să arunce mult, și cu aceasta însărcinîndu-l să-l aducă întru slăbire, sau pre cel puternic să arunce puțin și întru aceasta să-l aducă întru nebăgare de seamă și să-i dea prilej către mai mari păcate. Cade-să dară lui a lua seama, ca nici acela să vină întru deznădăjduire, nici acesta întru nepurtare de grijă, ci pre amîndoi să-i aducă spre tămăduire...» (*Scurtă învățătură părinților duhovnicești...,* Beciu (Viena) 1787, pp. 6-7-8).

3. În ceea ce privește *modul în care să se facă mărturisirea păcatelor de către penitent,* iată ce ne spune, de pildă, Antim Ivireanul, vorbind despre penitenții maturi și conștienți, capabili de a face singuri spovedania, neajutorați de întrebările duhovnicului: «Și să zică înaintea duhovnicului cu evlavie și smerenie păcatele lui, să nu *pricinuiască* [4] pre un om și pre altul, au pre diavolul că au fost vina, ci pre sine să se facă vinovat. Să spue toate păcatele lui neascunzînd niceunul, că numai unul de ascunde, toate sînt neiertate; și de va uita vreun păcat și își va aduce aminte pre urmă, să meargă să-l spue...» (*Învățătură pre scurt pentru taina pocăinții,* f. 14).

Așadar, două condiții principale trebuie să îndeplinească penitentul la spovedanie, după sfaturile lui Antim Ivireanul:

---

2. Vezi mai pe larg despre acestea, la Pr. P. Vintilescu, *Spovedania și duhovnicia,* București 1939, pp. 192 și urm., 311 și urm.

3. Adică *leacul cuvenit* (de la germ. *pflaster* — plasture, balsam, leac).

4. Adică *să nu învinovățească* (acuze).

a) Mărturisirea lui trebuie să fie completă ;

b) Să nu dea vina pe alții, pentru a se scuza pe sine sau pentru a-și ușura propria vinovăție.

Se înțelege de la sine că acest fel de spovedanie va fi folosit de către penitenții bine cunoscuți duhovnicului, de către fiii lui duhovnicești, care n-au să-și înșire decît păcatele făcute în intervalul de timp de la o mărturisire la alta. Cînd însă este vorba de penitenți necunoscuți, duhovnicul nu se va mulțumi numai cu simpla relatare expozitivă a penitentului, ci va întreprinde o cercetare mai amănunțită și mai profundă a fizionomiei religioase-morale a penitentului, după o anumită metodă. Cercetarea aceasta va viza mai întîi integritatea, ortodoxia și tăria *credinței* penitentului, începînd adică prin întrebări menite să ne informeze în ce măsură acesta cunoaște adevărurile principale și fundamentale ale credinței ortodoxe și în ce măsură le acceptă sau e convins de adevărul lor. «Apoi să-l întrebe (duhovnicul pe penitent) de crede fără de prepus dogmele sfintei Besericii noastre a Răsăritului. Și cele 12 alcătuiri (articole) ce cuprinde în sine Sfîntul Simbol, adecă *Věruiu...* (Cred într-unul Dumnezeu...). Și de-au păzit acele 10 porunci ale lui Dumnezeu, au de-au greșit într-însele» (*Invățătură pre scurt pentru taina pocăinții,* f. 19).

Mai departe, Antim Ivireanul înșiră pe larg cele 10 porunci ale Bisericii, cu scurte explicări asupra fiecăreia din ele (ff. 19-21). Această informație asupra credinței penitentului este necesară pentru duhovnic, deoarece credința este temelia vieții religioase a credinciosului, iar corectitudinea, profunzimea și soliditatea sau temeinicia ei determină în mare parte și religiozitatea, evlavia și moralitatea penitentului respectiv. Inainte de a cerceta deci calitatea morală a *faptelor,* care sînt rezultatul *dragostei* creștine, e firesc să ispitim mai întîi tăria *credinței,* pe care se întemeiază și din care izvorăște această dragoste. In lumina aceluiași dreptar, al credinței, se recomandă, și în alte cărți vechi de învățătură pentru duhovnici, să se facă *cercetarea vieții morale a penitentului,* la care duhovnicul va purcede după verificarea credinței acestuia (vezi, de exemplu, *Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor,* de episcopul Ioanovici Vidac al Timișoarei și Lipovei, Iași 1765, p. 22).

Pentru cercetarea vieții morale a penitentului, Molitfelnicul ortodox a pus la îndemîna duhovnicilor un vast chestionar menit să descoase, în chipul cel mai amănunțit, cele mai ascunse cute ale cugetului și inimii penitentului. Acest chestionar, integrat în însăși rînduiala mărturisirii și menținut încă în edițiile actuale ale Molitfelnicului,[5] în practică este inaplicabil astăzi, atît pentru că este prea amănunțit și dezvoltat, cît și pentru că autorii lui au avut în vedere oameni și situații de altădată, care nu mai corespund cu cele de astăzi, iar lista păcatelor înșirate de ei aci cuprinde și unele păcate grave și oribile, care, dacă altădată și aiurea vor fi fost posibile, în etapa actuală a evoluției morale a credincioșilor noștri nu sînt de conceput și ne-ar fi «și rușine a le grăi», după cuvîntul Sfintei Scrip-

5. Vezi, de exemplu, Molitfelnicul romînesc, ed. București 1950, pp. 60-68 ; *Trebnicul* slavo-rus, ed. Moscova 1956, ff. 41 și urm.

turi ; ar fi deci imprudent chiar și numai să le pomenim, riscînd prin aceasta să le sugerăm unor credincioși care nici nu s-au gîndit măcar la ele. De aceea, acest chestionar e păstrat în scris mai mult ca un ghid aproximativ pentru preot, dar în practică a fost înlocuit și rezumat, încă de secole, prin îndrumări date duhovnicilor de odinioară de către autorii unor vechi cărți de învățătură.

Iată, de exemplu, cam ce ar trebui să cuprindă un asemenea chestionar, recomandat de Antim Ivireanul, pentru cercetarea vieții morale a marii majorități a credincioșilor maturi : «Afară dintr-aceste porunci (vezi mai nainte) să întrebe duhovnicul pre cel ce să ispoveduiaște și alte ale lui păcate, sau de moarte, sau mai ușoare, adecă de va fi hulit la Dumnezeu, sau la Sfinți, sau la taine, sau altă hulă, sau de va fi dat dracului pre cineva, sau au anatemisit pre cineva au viu au mort. Sau de au făcut farmece, sau au pus pre alții să le facă, sau crede farmecile, sau de poartă pre sine advàre (báere) sau face legături și alte lucruri diavolești, carele i să cade foarte greu să să canonească, pentru că să leapădă de Dumnezău cu farmecile și crede pre dracul. Sau de iubește paguba și stricăciunea și necinstea altuia. Sau vreo greșală ascunsă a vreunui om au scos la iveală pentru ca să-l rușineze. Sau de nu ș-au păzit jurămîntul, sau de au făgăduit vreo milostenie și nu o au dat. Sau au clevetit oamenii... nu-ș face la casa sa rugăciunea ce i s-ar cuveni sara și dimineața... Sau de s-au sfădit și are vrajbă cu cineva. Sau de va fi scos taina ce-i va fi spus cineva. Sau de gîndește cu dulceață la lucruri grozave și patimi trupești. Sau de s-au mîndrit și s-au lăudat. Sau de batjocorește pre cei săraci, sau de au hulit la boala lui, sau la sărăcia lui, sau la altă nevoie și n-au mulțumit lui Dumnezău. Sau de crede visele... Sau de au fost putincios ca să ajute vreunuia ce au fost la nevoie să-l mîntuiască și n-au vrut. Și altele asemenea cu acestea să cade să întrebe duhovnicul pre cel ce să ispoveduiaște. Și cel ce să ispoveduiaște să zică cu evlavie și cu frica lui Dumnezău toate cîte au făcut deplin fără nicio pricină» (*Invățătură pre scurt pentru taina pocăinții,* ff. 21-23).

Cercetarea conștiinței penitentului de către duhovnic trebuie făcută însă cu discreție, delicatețe și prudență. Ea nu este o anchetă judiciară și nu se face cu spirit de iscodire, pentru aflarea unor lucruri și amănunte periferice, menite să satisfacă doar o curiozitate bolnavă. Întrebările puse de duhovnic penitentului trebuie să urmărească doar fixarea gradului de gravitate a păcatului și de vinovăție a penitentului. De aceea, o veche carte de învățătură pentru preoți, de origine rusească (*Datoriile preoților,* trad. de C. Mavrula, Rîmnic 1861, pp. 142 și urm.), recomandă duhovnicului pe de o parte să nu enumere penitentului «felurile și osebirile păcatelor», pentru ca nu cumva să învețe pe penitent păcate pe care acesta nu le-a săvîrșit, iar pe de alta să nu fie iscoditor la cercetarea împrejurărilor păcatului, care n-au nici o însemnătate, ci mai degrabă să afle pricinile de unde s-a născut păcatul, adică obîrșia și cauza lui, pentru ca să știe să învețe pe păcătos a omorî păcatul în chiar rădăcina sa.

Firește că metoda interogativă folosită de duhovnic, indispensabilă în cercetarea penitenților nevîrstnici, a celor neinstruiți sau a celor care vin

pentru prima oară la spovedanie, va fi înlocuită, după caz, cu cea expozitivă, după care penitentul e lăsat să-și spună singur păcatele, sau cu una mixtă, în care adică duhovnicul intervine numai din cînd în cînd, atunci cînd e nevoie, pentru a ajuta, a corecta sau a dirija cursul expunerii făcute de penitent. Așa, de exemplu, se recomandă ca, după pregătitoarele povățuiri (avertismente), duhovnicul să asculte cu luare aminte mărturisirea celui ce se pocăiește, fără a-l întrerupe prin întrebări, ci numai adăugînd, după fiecare păcat mărturisit, urmările lui sau osîndirea lui în Sfînta Scriptură. De pildă, la desfrînare: «Au nu știți că trupul vostru este biserica Duhului Sfînt, Carele locuiește întru voi? De va strica cineva casa lui Dumnezeu, strica-l-va pe acela Dumnezeu»[6] (Alexandru Sturza, *Epistolii sau scrisori despre datoriile sfințitei dregătorii preuțăști...*, trad. din rusește de arhim. Filaret Scriban, vol. I, Iași 1843, pp. 122 și următoarele.)

4. După ascultarea mărturisirii păcatelor făcute de penitent, sau chiar concomitent cu ea, intervine faza judecării critice a păcatelor. Pînă aci duhovnicul a fost *confidentul* penitentului; de acum încolo devine *judecătorul* lui, apreciind gravitatea păcatelor mărturisite, căci în funcție de aceasta se va stabili canonul sau epitimia cuvenită. Duhovnicul să judece între păcat și păcat, — recomandă cartea despre *Datoriile preoților* (trad. și ed. cit., pp. 148 și urm.) —, și să vadă: cît de primejdios este? Cît de adînc a pătruns în adîncul sufletului? L-a cuprins de tot? A pierdut harul Sfîntului Duh? Căci sînt păcate mici (făcute din neștiință și fără voie), și păcate mari (făcute cu voie și cu știință). Unele sînt predominante, adică îl stăpînesc pe om, altele incidentale, adică provocate sau favorizate de împrejurări vremelnice. Duhovnicul să nu dezlege pînă la o vreme pe cei cu păcate mai mari, a căror pocăință e îndoielnică, sau dacă-l dezleagă, să-l oprească neapărat de la împărtășire.

Cît privește criteriile de care trebuie să ne conducem pentru judecarea penitentului sau pentru aprecierea gravității faptelor lui, alcătuitorii vechilor cărți de învățătură pentru preoți ne previn însă să nu judecăm pe penitenți numai după vîrstă, ci și după inteligența, cultura și puterea de pricepere a fiecărui penitent, care nu sînt totdeauna în raport cu vîrsta. «Pentru ispovedanie, să iai seama, preote, că după priceperea și înțelegerea ce are fieștecarele așa să judecă, iar nu într-alt feliu; și pricina iaste că de vei cerca, vei afla copii de 12 ani care pot să aibă minte mai multă decît bărbatul cel de 50 ani. Și iarăși vei afla om de 25 ani, de 30 și de mai mulți, care poate să aibă minte și pricepere mai puțină decît copilul acela. Socotește dară că Dumnezeu nu judecă după vîrstă, ci după mintea și priceperea lor, precum s-au zis» (*Sinopsis*, de mitropolitul Moldovei, Iacov Putneanul, Iași 1751, ff. 21-22; *Invățătură besericească*, de Antim Ivireanul, ed. București, 1774, f. 23, și *Prăvilioară...*, București 1781, f. 13).

În judecarea gravității păcatelor și a vinovăției penitentului se recomanda duhovnicilor de odinioară nu asprimea judecătorului implacabil, care de multe ori îndîrjește pe păcătos și îl face și mai rău în loc să-l îndrepte, ci compătimirea, blîndețea și iubirea, adică atitudinea părintelui

6. I Cor. VI, 19.

care se întristează amar pentru păcatele fiilor săi, dar care nu voiește osîndirea și moartea, ci îndreptarea și mîntuirea lor. «...Datoriu este el (duhovnicul) ca un tată fiilor și fiicelor sale celor duhovnicești milă și bună primire să le arate, cu bune și adulcite cuvinte să plece și să umilească inimile lor, iară nu să-i întărîte cu iuțimea, și cu cuvinte înfruntătoare, ci mai vîrtos să urmeze tatălui celui iubitoriu de oameni din Sfînta Evanghelie, carele pre fiiul său cel curvar și mult păcătos nu numai nu l-au lăpădat, nici l-au ocărît pentru cele ce au făcut, ci încă numai cît l-au văzut de departe mergînd, i s-au făcut milă, și singur au alergat către dînsul și căzînd pre grumajii lui l-au sărutat, și toate bunătățile care mai nainte el ca un fiu au avut, iarăși i-au dăruit, ca un îndurat și milostiv. Căci cuvîntul cel iute turbură spre mînie, iară limba celui înțelept toate cîte sînt bune le știe răspunde[7] și cuvîntul bun iaste mai mult decît darul cel bun»[8] (*Scurtă învățătură părinților duhovnicești,* Beciu 1787, pagina 5).

5. După cîntărirea gravității păcatelor mărturisite, începe *cea de a treia fază în desfășurarea procesului spovedaniei* și totodată cea mai grea și mai gingașă dintre laturile duhovniciei: *aceea de îndrumător sau învățător*. După ce a fost mai întîi *confident* al penitentului, primind mărturisirea lui secretă, și apoi *judecător* al faptelor acestuia după dreptarul învățăturii morale creștine, duhovnicul devine acum *învățătorul,* călăuza sau îndrumătorul acestuia pe calea virtuții. I-a ascultat destăinuirea, a înțeles în ce măsură penitentul s-a depărtat de calea cea dreaptă și s-a făcut vinovat de osîndă sau cît de greu este el atins de microbul păcatului; acum, ca un pedagog și doctor iscusit în cele ale sufletului, trebuie să-l ia pe penitent de mînă și să-l readucă pe drumul cel drept, să-l tămăduiască de rănile pricinuite de păcat, indicîndu-i leacul și calea cea mai potrivită pentru a-și recăpăta sănătatea morală pierdută sau compromisă, liniștea cugetului și împăcarea cu Dumnezeu. Din tribunal de judecată, scaunul de duhovnicie se transformă acum în școală a virtuții creștine și sacră instituție de medicină pastorală, spital pentru vindecarea și regenerarea sufletelor pustiite de furtunile păcatului și ale viciilor. Acum e momentul ca duhovnicul să combată păcatul, arătînd păcătosului imensele pagube și nenorociri sufletești și trupești pricinuite de păcat și nefastele sale urmări asupra ființei umane, să inspire penitentului teama, dezgustul și ura față de păcat și totodată dorința și voința neînfrîntă de a o rupe cu păcatul, de a se desprinde din mrejele lui, să-l învețe cum poate ajunge la aceasta, ce trebuie să facă pentru a evita păcatul, pentru a nu mai păcătui.

De altfel, noi socotim că tocmai în acest punct constă în primul rînd valoarea pedagogică și salvatoare a misiunii duhovnicului, și că acesta constituie momentul cel mai hotărîtor din cursul spovedaniei pentru însănătoșirea vieții religioase-morale a enoriașilor noștri. Numai măsura în care duhovnicul știe să-și îndeplinească cu succes acest delicat și impor-

7. Pilde XV, 1-2.
8. Iisus Sirah XVIII, 16, 17.

tant rol de învățător în scaunul de spovedanie, vorbește despre iscusința și înțelepciunea, rîvna și tactul său de îndrumător spiritual al sufletelor ce i se destăinuie. Dacă el uită, neglijează sau bagatelizează această latură esențială a misiunii sale, compromite tocmai scopul fundamental al acestei sfinte taine: smulgerea sufletelor din ghearele păcatelor și ale viciilor și reîntoarcerea lor pe cărările virtuților și ale adevăratei viețuiri creștine, fără de care nu se poate nădăjdui mîntuire. Fără aceasta, spovedania nu mai este decît o simplă formalitate rituală, goală de conținut real și lipsită de orice efect asupra sufletului, ca atîtea altele, pe care le îndeplinim în chip mecanic, în virtutea tradiției sau a obișnuinței.

Așa se explică de ce alcătuitorii vechilor cărți romînești de învățătură pentru preoți și duhovnici, conștienți de importanța psihologică, pedagogică și soteriologică a acestui moment din cursul spovedaniei, stăruiesc atît de mult asupra lui. Spicuim ce spune, de exemplu, mitropolitul Antim Ivireanul în legătură cu aceasta: «Apoi, după ce (penitentul) le va spune toate (păcatele), duhovnicul trebuie să-l învețe binișor ca să nu mai păcătuiască, ci să urască păcatele lui și să le lase, și să alerge către Domnul nostru Iisus Hristos să-L roage noaptea și ziua, cu umilințe și cu lacrimi fierbinți, să-i iarte păcatele lui, și să-l păzască să nu mai greșească deaciia înainte. Și să-l învrednicească împărăției ceriului, pentru ca să nu-l urgisească milostivul și dirept-Judecătoriul Dumnezău, și îi va veni moartea degrabă, și va merge neîndireptat, și să va osîndi ticălosul» *(Învățătură prie scurt pentru taina pocăinții,* f. 23).

Tot așa, autorul unei cărți bănățene de învățătură pentru duhovnici, din sec. XVIII, după ce recomandă duhovnicului «să cerce și să ispitească cugetul științii celui ce să ispoveduiește, după cele 10 porunci ale Legii, ca să vadă pe care o au călcat...», continuă astfel: «După destulă cercare a cugetului celui ce să pocăiaște, să arate puterea și răutatea păcatului, întărind cu Sfintele Scripturi, spre a păcatului mai bună defăimare și să-i arate următoare zdrobire a inimii cu pocăință» *(Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor,* Iași 1765, p. 22).

Cum își va exercita duhovnicul menirea lui de învățător în scaunul de spovedanie? Cu alte cuvinte, cum va proceda el, în practică, sau ce metode și mijloace va folosi pentru a face pe penitent să urască păcatul și să urmeze virtutea? Acum este momentul ca duhovnicul să-și dovedească și să pună în aplicare toată arta, iscusința și experiența lui de învățător al virtuții, de îndrumător spiritual al sufletelor, de pedagog creștin și părinte duhovnicesc, conștient de menirea și de răspunderea lui și totodată cu durere de inimă pentru pagubele pricinuite de păcat fiilor săi duhovnicești. Mai ales în acest punct este el obligat să se ferească de metode și formule-șablon și să aplice rețeta și leacul cel mai potrivit, cerut de natura bolii și de situația specială a bolnavului. În fața lui se perindă credincioși de cele mai variate grade de păcătoșenie sau de curăție morală; variate vor fi deci și mijloacele pe care le va întrebuința el pentru folosul sufletesc al fiecăruia. Unii suferă de boala neștiinței, dovedind o desăvîrșită ignoranță în cele sufletești și morale și au deci nevoie în primul rînd de luminarea minții, de învățătură religioasă; alții suferă de

slăbiciunea voinței și caută sprijinul necesar pentru fortificarea ei și pentru stăpînirea instinctelor telurice, a poftelor și a patimilor ; alții, cu inima prea mult lipsită de lumeștile griji și de bunurile trecătoare ale pămîntului, au nevoie de leacuri mai dure, de mustrare sau dojană, și așa mai departe.

De aceea, îndrumătorii duhovnicilor de odinioară accentuează că atîrnă de «înțeleapta socotință și de iscusința» duhovnicului, care e și doctor, să procedeze de la caz la caz : celor cu inimă moale, nefățarnică, și care de la sine se zdrobesc cu inima pentru păcatele săvîrșite, să le vestească iertarea păcatelor ; pe cei cu inima împietrită să-i înfricoșeze cu amenințările pedepsei Legii. Să nu se mire cînd aude păcate mari și neobișnuite, și să nu alunge pe păcătos, ci să-i insufle încrederea în marea bunătate și îndelunga milostivire a lui Dumnezeu, ungînd cu untdelemnul Evangheliei rănile sufletului lui, aducîndu-i aminte că Dumnezeu nu voiește moartea păcătosului, ci îndreptarea și mîntuirea lui, și că acolo unde s-a înmulțit păcatul, a prisosit și darul lui Dumnezeu (Romani V, 20), că Hristos a venit pe pămînt ca să cheme pe cei păcătoși la pocăință, iar nu pe cei drepți (Matei XIX, 13, și Marcu II, 17), că mare bucurie se face în cer pentru un păcătos ce se pocăiește (Luca XV, 10). În asemenea cazuri, duhovnicul să aducă din Scriptură pilde de păcătoși care s-au pocăit, ca David, tîlharul de pe cruce, samarineanca, chiar pe Petru, care s-a lepădat de Hristos dar s-a îndreptat, pe Pavel cel care înainte era prigonitorul creștinilor, pe fiul risipitor, căci poate chiar și Iuda vînzătorul s-ar fi putut mîntui, dacă s-ar fi căit de fapta lui. Peste toate, duhovnicul să insufle păcătosului deznădăjduit de starea sa credință în puterea și bunătatea lui Dumnezeu ; iar la credință penitentul să adauge dragoste, vădită prin fapte (vezi *Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor,* pp. 75 și urm.).

Părintele duhovnic să-l învețe pe păcătos cum să se roage, ca Dumnezeu să-i dea pocăință și inimă zdrobită. În cartea citată mai sus (p. 105) găsim și un formular de rugăciune recomandată păcătosului spre rostire : «Doamne Dumnezeul meu, nu mă lăsa pre mine în piericiunea păcatului, ci mă întoarce către tine și-mi dăruiește adevărată pocăință și mă învață să fac voia Ta. Și toate milele Tale dă-le mie. Pentru sîngele și moartea Unuia-Născut, Hristos, Mîntuitorul meu». Dar de va fi cărturar cel ce să pocăiește, duhovnicul să-i dea lui și alte rugăciuni potrivite pentru pocăință, pe lîngă Rugăciunea domnească și psalmii pocăinței, recomandă autorul aceleiași cărți *(ibidem).*

Pentru a deștepta în penitent conștiința gravității păcatelor săvîrșite, duhovnicul îi va aduce aminte de vremelnicia vieții, de sfîrșitul neprevăzut al vieții, de judecata de după moarte *(Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor,* p. 27). Poate adăuga și neajunsurile vremelnice pricinuite de păcat : pagubele materiale (trupești), judecata și disprețul oamenilor, necinstea și ocara, și altele *(ibidem,* pp. 30-31). Așa, de exemplu, dacă e vorba de păcatul curviei, duhovnicul va descrie groaznicele lui urmări, combătîndu-l cu argumente scripturistice (ca de exemplu : Romani II, 6 ; I Cor. VI, 18) și logice sau raționale : desfrînarea strică puterile sufletului și ale trupului, tulbură liniștea sufletului, spurcă trupul,

pricinuiește boli, ocară, ruinează sănătatea, ne lipsește de împărăția lui Dumnezeu, și așa mai departe (*ibidem*, pp. 37 și urm.).

Duhovnicul va învăța pe păcătoși că adevărata pocăință nu stă în simpla mărturisire, ci e formată din următoarele patru lucruri:

a) cercarea cugetului;

b) zdrobirea inimii;

c) mărturisirea cu gura;

d) îndreptarea vieții prin fapte. Fără aceste însușiri, pocăința este nedeplină și ineficace (*Epistolii sau scrisori despre datoriile sfințitei dregătorii preoțăști*, vol. I, p. 125).

Dator este, de asemenea, duhovnicul să instruiască pe penitent asupra învățăturilor elementare ale moralei creștine-ortodoxe, atunci cînd acestea sînt călcate pentru că sînt ignorate: «Nu te lenevi a arăta în scurt penitentului datoriile sale creștinești: cătră Dumnezeu, cătră aproapele și cătră sine însuși...» (*Epistolii...*, vol. cit., p. 127).

6. După administrarea învățăturii, a sfaturilor și a îndrumărilor necesare pentru îndreptarea penitentului, urmează un ultim moment din procesul psihologic al spovedaniei, înainte de acordarea dezlegării sacramentale: *fixarea tradiționalei epitimii, sau a canonului de pocăință*. Nu stăruim aici asupra a ceea ce este canonul de pocăință, cum trebuie înțeles și aplicat, care este rolul lui pedagogic și importanța lui în procesul îndreptării morale a penitentului.[9] Socotim necesar să reproducem numai cîteva din cele ce spun în această privință vechii îndrumători ai duhovnicilor noștri de odinioară.

Marele învățător și practicant al virtuții, care a fost mitropolitul Antim Ivireanul, citat de atîtea ori pînă acum, consacră acestui moment final din cursul spovedaniei un paragraf special din cartea sa pentru duhovnici, intitulat «Pentru facerea canonisirii», în care el fixează pe scurt ce este canonul și care este utilitatea sau rostul lui: «Facerea dară a canonisirei iaste a face neștine fapte vrea din cele ale pocăinței, precum zice Sfîntul Ioan Botezătoriul proorocul și Înainte-Mergătoriul: Faceți voao roduri vrednice ale pocăinței. Au și cu alt mijloc facerea canonisirei iaste să facă canonul ce-i dă duhovnicul pentru păcatele lui. Care canon de nu-l va face cel ce să ispoveduiaște, își pierde plata ispovedanii și precum un bolnav nu-i folosește de-și va arăta numai boala lui la dohtor, ce să mănînce și iarbă de-i va da, așa și păcătosul nu să iartă numai cu ispovedaniia, ce să facă și canonul ce-i va da duhovnicul lui, carele iaste pierzătoriu păcatului și mijlocitor al îndreptării» (*Învățătură pre scurt pentru taina pocăinții*, f. 15).

Combătînd doctrina catolică, după care epitimiile sînt socotite pedepse pentru păcat și mijloace de ispășire sau de satisfacție a dreptății dumnezeiești ofensate prin păcat, unii îndrumători ai duhovnicilor romîni de odinioară accentuează punctul de vedere ortodox asupra adevăratului rost al epitimiilor, privite ca expresii concrete ale pocăinței și îndreptării penitentului, ca mijloace pedagogice și auxiliare în procesul regenerării

9. Despre aceasta vezi pe larg la Pr. P. Vîntilescu, *op. cit.*, pp. 289 și urm.

sufletești, ca exerciții și forme de practicare a virtuții etc. «Aceasta este tocmai pricina canonului care să dă celui ce să ispoveduiaște. Ca nu doară cu acel canon să răscumpere sufletul din păcatele cele făcute (pentru că ce va da omul în schimb pentru sufletul său?), ci pentru ca să *iscusească* [10] printr-aceia ca să fie pocăința adevărată și dinlăuntru părere de rău și ură față de păcat» (*Îndreptarea păcătosului...*, p. 113).

Același lucru îl găsim și într-altă carte similară, de largă circulație în Biserica noastră din secolul trecut: «Nu pentru îndestularea lui Dumnezeu pentru păcate..., ci ca să arătăm prin acele epitimii (fapte bune, rugăciune, post, milostenie) roduri vrednice de pocăință și să punem începuturi de o viață virtuoasă și mai cu seamă să dezrădăcinăm cu toată puterea rămășițele păcatului cel mărturisit, adică pricinile care nasc păcatul și mai presus de toate obiceiul de va fi fost încă» (*Datoriile preoților...*, trad. rom. și ed. cit., pp. 154 și urm.). Ele se dau tocmai într-acest scop: se propune virtutea opusă păcatului săvîrșit. De exemplu, iubitoriului de argint i să dă milostenie, curvarului înfrînare, celui cu credință slabă rugăciune etc. (*ibidem*).

Fixarea epitimiei de pocăință, oricît de mică și de ușoară ar fi aceasta, constituie pentru vechii duhovnici un element indispensabil chiar cînd e vorba de spovedania credincioșilor înaintați în virtute și curăție morală. La întrebarea: Poate fi spovedanie fără canon?, iată ce răspuns găsim în *Prăvilioara* tipărită de mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei din sec. XVIII: «Pre nimeni să nu lași să să ducă fără canon, măcar de i-ar fi păcatele lui cît de mici, căci pocăința cea desăvîrșită întru aceste trei părți să săvîrșește: întru zdrobirea inimii, întru ispovedaniia păcatelor înaintea duhovnicului și întru facerea canonului. Iară lipsind una dintru acestea trei, nu poate fi taina pocăinții desăvîrșită, și pentru aceia nici iertare păcatelor va fi. Drept aceia și pentru păcatele cele mici ce să fac preste zi, cu cuvîntul și cu gîndul, în loc de canon îi dă să citească pre zi: *Tatăl nostru* de cinci sau de zece ori, sau *Crez* (într-unul Dumnezeu...), sau Psalmul 50 sau de 100 ori rugăciunea «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pre mine, păcătosul» (*Prăvilioară cu învățătură bisericească de taina ispovedanii*, București 1781, ff. 24-25).

Cu atît este mai necesară fixarea epitimiei, cînd e vorba de penitenți cu păcate mai mari. În astfel de cazuri, duhovnicii trebuie să țină calea de mijloc, ferindu-se deopotrivă de ambele extreme, adică să evite atît asprimea prea mare în acordarea epitimiei cît și indulgența dusă la extrem. Nici canon prea mare, dar nici să lăsăm pe vreun păcătos fără nici un canon, «pentrucă nepedepsit să va sălbătici și nu va purta de grijă nici pentru păcatul ce l-au făcut, nici pentru pocăință și se va întoarce la păcatul său ca cînele la borîtura sa și ca porcul în noroiul tinii...» (*Îndreptarea păcătosului...*, pp. 163-165).

Variind canonul sau epitimia de la caz la caz, după natura și gravitatea păcatelor, duhovnicul va aplica mai întîi vechiul principiu educativ:

10. Adică *să lucreze cu înțelepciune* (de la slav. *iskusiti* = a cerca, a ispiti, a se înțelepți).

Contraria contrariis curantur, adică vindecarea de patimi și de vicii prin recomandarea virtuților opuse păcatelor respective: «După cum dohtorul cel iscusit nu aplică același leac tuturor bolilor, tot așa duhovnicul înțelept nu poate da același canon sau același sfat tuturor păcătoșilor. Cine va tămădui pe bețiv cu vin? Sau pe iubitoriul de arginți cu camătă? Ci, dimpotrivă, pe cel dintîi cu înfrînarea, pe al doilea cu îndurarea către cei streini și bolnavi și săraci și cu milostenii cătră frații cei lipsiți. Cel mîndru va sfărîma coarnele înălțării minții sale cu smerenia, zavistia se stinge și se usucă la flacăra dragostei vecinului, lenea cu rucodelia (lucru manual) și rugăciunea, și așa mai departe» *(Îndreptarea păcătosului...,* pp. 107 și urm.).

7. Care sînt *criteriile, normele sau regulile după care se fixează canonul?* Epitimiile sau canoanele de pocăință se fixează, în primul rînd, în raport direct cu gravitatea păcatelor săvîrșite: pentru păcatele mari se dau epitimii mai grele, pentru cele mai mici și mai ușoare se dau epitimii mai ușoare. Pe lîngă acest principiu fundamental, duhovnicul însă să mai țină seama de încă alte multe elemente, care agravează sau ușurează vina sau gravitatea păcatului, după caz, ca de pildă: vîrsta penitentului, nivelul lui de cultură și de pricepere, situația lui socială, posibilitățile fizice și materiale de care dispune pentru împlinirea canonului, împrejurările în care a fost săvîrșit păcatul, gradul de pocăință al păcătosului, de notorietate al păcatului săvîrșit și ecourile lui în obștea creștină etc. E de la sine înțeles că, de exemplu, pentru același păcat, mai greu va fi certat un păcătos în vîrstă decît unul nevîrstnic, unul învățat decît unul neînvățat, unul cu răspundere în viața socială decît unul fără nici o dregătorie sau cu o răspundere mai mică. De asemenea, nu se va da penitentului sărac sau bolnav un canon care necesită cheltuială de energie fizică sau de resurse materiale. Pe un păcătos care se pocăiește sincer de păcatul lui îl vom epitimisi mai ușor decît pe unul care nu dă dovadă de pocăință; cînd păcatul săvîrșit a ajuns de notorietate publică (scandal, tulburare etc.), sau cînd are implicații sociale grave (adulter cunoscut de toți, bîrfire sau clevetire în public, învinuiri pe nedrept, și altele), el va fi pedepsit mai aspru decît atunci cînd a rămas tăinuit sau nu a păgubit pe nimeni, și așa mai departe.

Cu o deosebită limpezime vorbește despre toate acestea mai ales mitropolitul Antim Ivireanul, în finalul cărții sale adresată duhovnicilor din vremea lui: «Și după ce-l va învăța (duhovnicul pe penitent), să socotească să-i dea și canon după cum să va cuveni, nice foarte greu, nice foarte ușor, ci să socotească vîrsta lui, tînără iaste au bătrînă, însurat iaste, au neînsurat, bogat sau sărac, preot au mirean, au monah, cărturar au necărturar. Și să-l întrebe de cîte ori au făcut păcatul, sau cîtă vreme au păcătuit și în ce vreme: în post, au zile slobode; în ce loc: fățiș, au în ascuns, cu vro față a vrunei rudenii, au cu striin, și altele ca acestea. Căci cu aceste mijloace să fac păcatele mai ușoare au mai grele, și așa urmează și canonul. Și încă să socotească păcatele celui ce s-au ispoveduit, și carele va fi mai mare, pentru acel păcat să-i dea canonul. Adecă să zicem: un om au făcut curvie și ucidere; uciderea este mai mare păcat.

Și să-i dea canonul uciderii pentru toate. Și să-i dea învățătură (ca) făcîndu-și canonul, în toată viața lui să-și aducă aminte de păcatele lui, și să să intristeze cu suspinare și cu lacrimi, și să să roage lui Dumnezău să-l iarte. Precum au făcut și proorocul David, și în toate nopțile își uda așternutul cu lacrime de pocăință ; și de șapte ori în zi și în noapte să ruga» (*Învățătură pre scurt pentru taina pocăinții,* ff. 24-25. Comp. și *Învățătură bisericească,* ed. 1774, f. 40, și *Prăvilioară,* București 1781, f. 20).

Despre diversele considerații de care trebuie să țină seama duhovnicii în fixarea epitimiilor vorbesc și alți îndrumători spirituali de după Antim Ivireanul, accentuînd cînd pe unele, cînd pe altele. «Datoriu iaste el (duhovnicul) a lua păcatele cele arătate pre cumpăna bunei socotințe și pre acelea ca cum ar fi cu o cumpănă a le măsura și a osăbi cele de moarte de cele iertătoare și după a lor greutate să arunce canonul. Iară osăbit este datoriu a socoti și a judeca înfrîngerea celuia ce să căiaște, sau negrijirea, și lenevirea lui, și după acelea a rîndui vremea și sarcina canonului... Încă mai iaste datoriu părintele duhovnicesc foarte bine să socotească de poate împlini cel ce să căiaște canonul care i să va da ; deci cele ce sînt cu putință să-i dea. Și de nu va putea împlini ceva, sau pentru slăbiciunea sănătății, sau pentru bătrînețe, sau pentru alte oarecare pricini, atunci nici să cade să arunce acestea. De pildă : ...cum va îndemna pre bolnavul și neputinciosul ca să mănînce uscat și să facă ades metanii ? Într-acest chip cel ce să căiaște, neputînd împlini canonul, ar putea veni întru îndoială, de-i sînt iertate păcatele, încă poate fi că s-ar și deznădăjdui. Deci fieștecăruia cel mai bun canon poate fără grijă arunca, ca de aci nainte să să oprească de păcatul care l-au obișnuit a face și ce iaste păcatului aceluia împotrivă, aceia să facă» (*Scurtă învățătură părinților duhovnicești,* p. 8. Comp. și *Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor,* p. 115 și *Datoriile preoților...,* ed. cit., pp. 155-156).[11]

Canonul se dă mai ușor sau mai aspru, după măsura păcatului, a pricinilor și a împrejurărilor în care a fost făptuit, după vîrsta celui ce să ispoveduiaște și după gradul de pocăință. De pildă, cel pocăit se poate slobozi și fără certare, dacă el din inimă se făgăduiește cu lacrămi de a nu se întoarce niciodată la păcat (*Datoriile preoților...,* ed. cit., p. 158). Canonul dat celor ce au greșit în taină, trebuie să fie de așa fel încît să poată fi împlinit în taină, ca să nu se vădească păcatul prin certare publică (vezi Canonul 34 al Sf. Vasile cel Mare). Dar păcătoșilor învederați, ale căror păcate sînt notorii (curvarii, fermecătorii, cămătarii, bețivii și alții) să le dea certare în public spre satisfacția obștei scandalizate (*ibidem,* pp. 156-157).

În general, toți autorii vechilor pravile penitențiale recomandă duhovnicilor multă înțelepciune, măsură și echilibru în fixarea epitimiilor. «Întru pedepsirea și întru îndreptarea cea duhovnicească a omului ce să

11. Comp. și *Canonicele îndatoriri ale preoților,* trad. din l. slavă de Arhim. Visarion, București 1866, p. 8 : «Pre fiii duhovnicești îi învață și-i îndreptează după pravilile Sfinților Părinți. Și după măsura păcatelor îi oprește cu băgare de seamă și canonul să-i dai dupe puterea celui ce se pocăiește».

pocăiește, părintele cel duhovnicesc să fie blînd și la toate cu măsură, iar nu cum este obiceiul unora : gîlcevitor, aspru și iute... Întru acest chip, miluind cu certare și certînd cu milă, va închipui întru sine pe doftorul cel milostiv, pre Hristos Mîntuitorul. Și va împlini această învățătură apostolicească : Fraților, de va și cădea vreun om în vreo greșală, voi cei duhovnicești îndreptați pre unul ca acela cu duhul blîndețelor, păzindu-te pre tine, ca să nu cazi și tu întru ispită (Galateni VI, 1). Și cu aceasta și cel ce tămăduiește, și cel ce să tămăduiește, mîntuire veșnică va cîștiga, întru Hristos Iisus Domnul nostru...» (*Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor,* pp. 165-167).

8. Cam *ce canoane sau epitimii găsim recomandate duhovnicilor de odinioară,* în cărțile citate pînă acum ? În această privință, să vedem ce spune, de exemplu, mitropolitul Antim Ivireanul, care combate unele epitimii nepotrivite, bizare și absurde, pe care unii dintre duhovnicii timpului le dădeau penitenților lor și care nu contribuiau cu nimic la îndreptarea morală a acestora : «Canonul să-l facă (penitentul) cu mijlocul ce au rînduit Părinții Bisericii noastre, adecă cu post, cu rugăciune și cu milostenie și cu alte fapte plăcute lui Dumnezeu. Nu să îndemneze pe creștini să mănînce pămînt, și cărbuni, și oarecare mojicești învățături, ca nește neînvățați îi învață» (*Invățătură pre scurt pentru taina pocăinții,* f. 25 ; la fel în *Invățătură besericească,* de același, ed. București 1774, f. 41 și *Prăvilioară,* București 1781, f. 23).

Mai toți autorii vechilor povățuiri pentru duhovnici accentuează că atît postul și omorîrea trupului, cît și metaniile sau orice alte epitimii obișnuite în trecut, nu sînt de nici un folos dacă nu sînt împreunate cu adevărată pocăință, adică cu părere de rău și sfărîmarea inimii pentru păcate. Așa de exemplu, cartea *Îndreptarea păcătosului* (Iași 1765) povățuiește pe duhovnici să nu dea păcătoșilor notorii asceză aspră, adică omorîrea trupului cu mîncare uscată în toată viața, pentru că e ceva care «pare a fi nesuferit firii omenești». Și fără credință și adevărată pocăință, ea nu valorează nimic ; ci la pocăința adevărată duc «credința cu nădejdea cea tare în Dumnezeu, cu postul și cu rugăciunea înfrumusețată și cu viața îmbunătățită...» (pp. 159-161).

Pentru păcătoșii al căror păcat a pricinuit pagube materiale sau morale altora, canonul constă de fapt, în primul rînd, în restituirea lucrului furat, în repararea greșelii sau recompensarea celui păgubit sau lezat. «Canon să-i dați (penitentului) după măsura păcatelor, însă nu îngreuindu-l : sau milostenie să facă, sau post, sau alte rugăciuni, după socoteala voastră. Iară de au făcut cuiva vreo strîmbătate, să o întoarcă. Că alt canon nu să dă pentru strîmbătate, fără numai întoarcerea» (*Invățătură preoților pe scurt,* Buzău, 1702, f. 15).

În cărțile de învățătură pentru preoți găsim și soluții pentru unele cazuri speciale, mai grele, care vin la duhovnic. Așa, de pildă, pentru cumul de păcate de grade diferite se dă pentru toate canonul cuvenit pentru păcatul cel mai mare (vezi, de exemplu, *Invățătură besericească,* f. 41, și *Prăvilioară...,* f. 20). Penitenților recidiviști li se dă canonul de la început, adică pe cel pe care duhovnicul l-a fixat pentru prima dată penitentului,

pentru păcatul repetat. Dacă în timpul împlinirii canonului penitentul cade în alt păcat, i se dă canonul cuvenit pentru păcatul cel mai mare (vezi *Sinopsis,* Iași 1751, f. 35). În cazuri mai neobișnuite, în care duhovnicul nu știe cum să procedeze sau ce canon să dea, poate întreba pe arhiereul său, fie personal, fie prin scrisoare, descriindu-i păcatul, dar «fără arătarea feții», adică fără divulgarea penitentului (vezi *Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor,* p. 137) ; dar dacă acela e pe moarte, să nu mai aștepte dezlegarea arhiereului, ci să-l pricestuiască cu Sfintele Taine, iar în caz că se face bine, să-i dea canonul cuvenit.

Oricare ar fi însă natura sau felul epitimiilor pe care le dăm credincioșilor veniți la spovedanie, ele trebuie să ajute pe aceștia să se descătușeze din lanțurile păcatului, să le înlesnească evitarea păcatului. Prin epitimiile date, să urmărim a înlătura prilejurile sau împrejurările care îl îndeamnă pe penitent la păcat sau care favorizează săvîrșirea păcatului ; să-l facem să le ocolească, să se ferească de ele. Căci cum să nu te arzi, dacă pui foc în sîn ? Cum nu va preacurvi păcătosul, dacă se întîlnește zilnic cu femeie ? Să îndreptăm căile sale cele strîmbe și să i le facem netede (vezi *Îndreptarea păcătosului...,* p. 121).

În ceea ce privește *oprirea de la Sfînta Împărtășanie,* care e privită în general ca cea mai grea epitimie, aceeași carte (pp. 155-157) recomandă nici prea mare îngăduință, nici prea mare asprime, ci calea de mijloc : să nu împărtășim pe păcătos nici îndată, dar nici să nu-l oprim prea mulți ani, ca să nu-l îndepărtăm, ci să-i dăm un răstimp mai scurt, de cîteva luni sau de un an, în care penitentul să petreacă în învățătură neîncetată, certare duhovnicească, post și rugăciune, supravegheat îndeaproape de duhovnic. Cînd acesta va observa la penitent adevărate roade de pocăință, să-l împărtășească, legîndu-l însă să-și facă și mai departe canonul și să trăiască în pocăință și în curăție, pentru a se vindeca și ierta desăvîrșit de păcatul făcut. «Dar ca necurmat să săvîrșească el o pocăință ca aceea, părintele cel duhovnicesc dator iaste a avea grije și des a-l cerceta și a-l mîngîia cu învățătură, ca nu cîndva să cadă el întru trîndăvire sau să slăbească în roadele pocăinței» (*Îndreptarea păcătosului...,* pp. 157-159). În acest sens, autorul cărții dă pildă din istoria Bisericii creștine pe Sf. Ambrozie și pe împăratul Teodosie I ; acesta din urmă, după masacrul poruncit de el la Tesalonic, opt luni în casa sa a plinit canonul, ceea ce văzînd Sf. Ambrozie, l-au miluit și l-au cuminecat cu Sfintele Taine.

Canoanele prevăzute pentru păcate în diferitele cărți de învățătură sînt în general destul de aspre, deoarece autorii acestor cărți se ghidează de obicei după normele disciplinare și canonice fixate în vechile pravile sau legiuiri bisericești (ca *Pravila cea mare* sau *Îndreptarea Legii,* tipărită la Tîrgoviște în 1652), care au la temelie canoanele marilor canoniști din epoca patristică și în primul rînd ale Sfîntului Vasile cel Mare [12] și ale

12. Vezi canoanele lui traduse la Nic. Milaș, *Canoanele Bisericii ortodoxe însoțite de comentarii,* trad. rom. de dr. Nic. Popovici și Uroș Kovincici, vol. II, partea II, Arad 1936, pp. 39-149.

Sfîntului Ioan Ajunătorul (Postitorul), patriarhul Constantinopolului,[13] canoane colecționate și sistematizate mai tîrziu în unele cărți penitențiale ortodoxe sau Călăuze pentru duhovnici (Exomologhitarii), cum este cunoscuta *Carte foarte folositoare de suflet* a Sfîntului Nicodim Aghioritul ;[14] o mică parte din ele sînt tipărite, de altfel, pînă azi, în edițiile romînești ale Molitfelnicului, ca anexă la Rînduiala Mărturisirii.[15] O listă destul de mare a epitimiilor ce se dădeau odinioară pentru diverse păcate găsim în acea *Învățătură pentru canoane, cum să cade a da pentru fiștecare păcat, din canoanele Sfintei Pravili,* adăugată ca urmare la *Învățătura pentru ispovedanie,* care alcătuiește partea a doua a cărții *Sinopsis,* tipărită de mitropolitul Iacov Putneanul al Moldovei, la Iași, în 1751 (foile 37-47). Dăm, cu titlu de curiozitate, cîteva exemple de epitimii, prevăzute pentru unele păcate mai curente, din veacurile trecute, de exemplu, în *Învățătura besericească* a lui Antim Ivireanul (ff. 47 și urm.), și în *Prăvilioară* (București 1781, f. 28) :

pentru mărturie mincinoasă : oprire de la împărtășire 6 ani ;

pentru jurămînt strîmb : oprire de la împărtășire 10 ani ;

pentru credința în strigoi : caterisire pentru clerici și oprire de la împărtășire 20 de ani pentru laici ;

pentru bîrfirea aproapelui : cîte 100 de metanii zilnic, timp de 6 luni, și așa mai departe.

«De va avea cineva vrajbă asupra cuiva și să va tîmpla de va muri unul dintru aceia, să va canonisi cel viu pentru cel mort un an și osebit de plinirea canonului, 40 de zile să meargă la mormîntul celui mort, zicînd întru sinești : Iartă-mă, frate, și Dumnezeu să te ierte !» (Antim Ivireanul, *Învățătură besericească,* ed. 1774, f. 54).

Se prevăd și *ușurări sau scăderi ale epitimiilor mai grele,* în unele cazuri, și anume : celor cucernici, care își iau obligația să facă în fiecare zi metanii după putință, li se scade un an din termenul opririi de la împărtășanie ; celor ce se angajează să facă milostenii după putere, să le mai ierți încă un an ; de va posti în toate miercurile și vinerile, potrivit canoanelor, să-i reduci încă un an, iar de va posti lunea de carne, încă un an ; dacă are mai puțin de 30 de ani de vîrstă, încă un an să-i ierți, iar dacă are mai puțin de 20 de ani, să-l canonisești mai ușor ; de va vrea să se facă călugăr și să se pocăiască de păcate, să-i ierți o treime din pedeapsă ; de merge în mînăstire să-i ierți pe jumătate, iar de cade din nou după ce s-a călugărit, să-și facă tot canonul (*Învățătură besericească,* ed. 1774, ff. 46 și urm. ; *Sinopsis,* Iași 1751, f. 36, și *Prăvilioară,* București 1781, f. 24). Din canonul care trebuie dat penitentului i se scad anii de cînd s-a lăsat de păcatul canonisit. De pildă, pentru ucidere sau pentru preacurvie se dă 10 ani oprire de la Sfînta Împărtășanie, dar dacă penitentul s-a lăsat de acest păcat de doi ani, i se scad și i se dau numai 8 ani oprire, și așa mai departe (*Sinopsis,* f. 35).

13. Vezi canoanele lui în colecția citată în nota precedentă, vol. II, part. II, pp. 205-226.

14. Partea I, cap. 9, în prima ed. a trad. rom. (București 1799), ff. 45 și urm.

15. Vezi de exemplu ed. cit. a Molitfelnicului romîn, pp. 72-73.

9. Găsim în vechile cărți romînești de învățătură și *sfaturi prețioase pentru îndrumarea duhovnicilor în unele cazuri mai dificile de duhovnicie,* pentru care se cere duhovnicilor o știință și o atenție deosebită : e vorba de tratarea specială, în scaunul de spovedanie, a penitenților bolnavi, a celor scrupuloși și deznădăjduiți de mîntuirea lor, a celor slabi în credință, a vizionarilor ș.a.m.d.

a) Iată, de exemplu, ce recomandă îndrumătorii vechilor duhovnici în legătură cu *spovedania bolnavilor* : De vreme ce mulți bolnavi nu cheamă pe preot decît aproape de moarte, cînd nu se mai pot spovedi ca lumea, «să căutați dară să vă fie grijă de aceasta, și cînd vor bolnăvi vreunul din *noriiașii* [16] voștri, să nu așteptați, nici să-l lăsați pe unul ca acela pînă la cea de apoi slăbiciune, și pierirea limbii lui, ci să sîrguiți apucînd vreame, și să-l îndreptați sufletește după toată rînduiala sfintei noastre Bisearici și întărindu-l în credință, să-i aduceți aminte de nădejdea ce avem, să-l ispoveduiți, să-l îndreptați și așa să-l priceștuiți cu Sfintele Taine, dîndu-i aminte a avea, precum am zis, nădejdea vieții de veci» (*Sinopsis,* Iași 1751, p. 22 ; *Învățătură bisericească,* ed. 1774, ff. 23-24, și *Prăvilioară,* București 1781, ff. 13-14).

Îndrumări bogate și amănunțite privitoare la spovedania bolnavilor găsim mai ales în cartea cu tilul *Epistolii sau scrisori despre datoriile sfințitei dregătorii preuțăști* (trad. din rus., vol. I, Iași 1843, pp. 181 și urm.), din care spicuim cele ce urmează : «Dacă se cade ca preotul să fie mijlocitor la Cel ce vede inimile, apoi fără îndoială aceasta să cuvine a să arăta atunce cînd trebuie a întovărăși pe cei ce zac, în calea purcederei lor din această viață» (pp. 182-183). Atîta importanță dă Biserica îngrijirii duhovnicești a bolnavilor, încît pentru împlinirea acestei datorii îl scutește pe preot și de mergerea la biserică, ba îl obligă chiar să întrerupă Liturghia pentru a merge să priceștuiască pe cel ce să gătește de moarte (p. 179. Comp. Povățuirile din Liturghier). Și dacă e vorba de un păcătos care s-a înstreinat de Biserică, dar se pocăiește, atunci rîvna ta, preote, — continuă autorul aceleiași cărți — poate să întoarcă rătăcitului *clironomia* [17] acelor neputrezitoare bunuri, pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-au auzit și la inima omului nu s-au suit (I Cor. II, 9). Iar dacă e vorba de un virtuos, prezența ta lîngă el în ceasul suprem îi va ușura durerile morții, îl vom întări în răbdare și-i vom înălța gîndurile către cer... Tu ești sprijinul de pe urmă al celui ce călătorește spre veșnicie, mijlocitorul Harului și al fericirii lui după moarte *(ibidem).*

Autorul cărții citate mai sus împarte acțiunea de cercetare sufletească a celor suferinzi, de către preot, în trei părți sau momente :

— Pregătirea lor către pocăință ;
— Curățirea cugetului prin spovedanie ;
— Împărtășirea cu Sfintele Taine (vol. I, pp. 181 și urm.).

Îndată ce auzi că unul din poporeni e grav bolnav, nu aștepta poftire, ci cercetează-l ca un părinte sufletesc. Căci spovedania bolnavilor trebuie

16. Adică *enoriașii* (arhaism).
17. Adică *moștenirea, dobîndirea* (grecism).

făcută atîta timp cît cel bolnav se află în întregimea minții. Mai greu e cu pătimașii, al căror cuget e împietrit de molipsirea păcatelor. De la aceștia trebuie să te aștepți chiar la defăimări împotriva dregătoriei preoțești. Dar nu te depărta nici de aceștia, ci biruiește răul cu binele, învață-i, roagă-te pentru ei, vorbește-le despre mîngîierile pe care ni le dă credința pentru viața de dincolo. Lasă-le timp de gîndire. Nu o dată Duhul Sfînt a plinit ceea ce începuse strădania duhovnicilor.

Dacă ai ajuns la mărturisirea unuia dintre aceștia, ia seama la următoarele: ajută-l să facă o mărturisire deplină, cu întrebări: nu cumva a făcut odinioară vreun păcat greu, încă nemărturisit? Nu stăpînește vreun lucru ce nu e al lui? A răsplătit pe cei nedreptățiți de el? Nu poartă ură în suflet împotriva cuiva? Este gata a trăi și a muri ca un adevărat fiu al Bisericii? Dar nu pretinde prea multe amănunte. Nu-l forța să vorbească de prisos. Ferește-te de a-i spori greutatea durerilor, ci mai degrabă sîrguiește-te să aprinzi în el zdrobirea inimii prin pocăință și nădejdea iertării în Hristos. Dacă a pierdut graiul, mulțumește-te cu semne care arată simțirea și gîndurile lui. La fel dacă a pierdut auzul, dar poate vorbi.

Acei care, în ceasul morții, înainte de sosirea preotului au arătat celor din jur pocăința lor, pot fi dezlegați, dar e mai bine să te sfătuiești cu cei mai mari și mai bătrîni decît tine (p. 188). Dacă însă muribundul a trăit în păcate vădite, nu-i dai dezlegare și cuminecare decît dacă dă învederate semne de pocăință.

Dacă păcătosul muribund e lipsit de minte, nu poți să-l mai dezlegi, dar nici să nu-l părăsești, căci poate să-și vină în fire și să se pocăiască. La fel dacă e vorba de vreun apoplectic sau accidentat mortal.

Cînd păcătosul bolnav se îndărătnicește a nu renunța la păcatul său (însoțire nelegiuită, vrăjmășie asupra cuiva etc.), după ce ai sfîrșit toate mijloacele posibile pentru a-l îndupleca, lasă-l nedezlegat și neîmpărtășit.

Celui bolnav ușor, care își recunoaște singur păcatele, dă-i epitimie ușoară, după pocăința lui: cîteva rugăciuni, fapte de milostenie etc., iar dacă se face sănătos, îi mai adaugi un canon pe măsura păcatelor mărturisite.

Dacă muribundul mărturisește că a luat ceva cu nedrept, înduplecă-l să întoarcă lucrul străin, cît e încă în viață, sau să o facă rudele lui, care supraviețuiesc.

«Adesea să te afli lîngă patul celor ce zac; căpătîiul celui ce moare îți va descoperi multe ascunsuri ale inimii, dezvăluite de către mîna morții» (p. 200).

E îngăduit preotului să spovedească și să împărtășească, la nevoie, chiar pe bolnavii străini de parohia lui, cu condiția ca, dacă aceștia se însănătoșesc, să-și facă canonul dat de duhovnicul lor legiuit (*Datoriile preoților*, ed. Rîmnic 1861, pp. 161-163). Pentru cazuri cu totul excepționale, cînd preotul, pentru motive binecuvîntate, nu se poate deplasa la căpătîiul celor bolnavi de moarte, mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei recomandă chiar spovedania indirectă, prin mijlocitor, al duhovnicului, în felul următor: «Cînd iaste temere ca să nu moară bolnavul neispoveduit și preotul nu poate să meargă, pentru că iaste bolnav, sau iaste în

Liturghie, poate să trimită și pe diacon iscusit, sau de nu iaste diacon, și pre alt om iscusit, ca să asculte ispovedaniia lui ; și de va vedea că nu va trăi pînă va veni preotul, poate să-l și cuminece, precum învață la Pravilă,[18] cap. 153. Și apoi acel diacon, sau mireanul, datoriu iaste să spuie preotului tainele mortului. Și preotul, după buna socoteala sa, să dea învățătură celora cu mortul, să facă pentru dînsul ce va socoti ; și molitva de iertăciune îi va ceti la pogrebanie după obiceiu» (*Învățătură preoților pe scurt,* Buzău 1702, f. 15). Firește, azi, cînd preotul-duhovnic legiuit al unui muribund poate fi înlocuit de altul, recomandarea de mai sus nu mai e aplicabilă ; un asemenea procedeu, utilizat odinioară *in extremis,* valorează pentru noi mai mult ca o dovadă pentru marea grijă pe care vechii duhovnici erau obligați să o poarte asistenței religioase a enoriașilor lor în ceasul ultim al vieții.

b) Sfaturi privitoare la tratarea specială, în scaunul de spovedanie, a celor deznădăjduiți de mîntuirea lor găsim în *Epistolii sau scrisori despre datoriile sfințitei dregătorii preuțăști* (vol. I, pp. 138 și urm.), și în *Datoriile preoților* (ed. Rîmnic 1861, pp. 147 și urm.). În asemenea cazuri, tu, duhovnice, — spun autorii acestor cărți —, întrebuințează toate mijloacele posibile ca penitentul să mărturisească cu de-amănuntul toate fărădelegile care îl fac să se îndoiască de îndurarea lui Dumnezeu. Dacă un astfel de păcătos a venit la tine, înseamnă că în el nu s-a stins ultima scînteie a nădejdii, n-a atins încă starea de disperare a lui Iuda, care a aruncat arginții în biserică și apoi s-a dus de s-a spînzurat. Adu-i aminte că Dumnezeu nu voiește moartea păcătosului, ci îndreptarea lui (Iezechiel XXXIII, 11).

Cunoscînd pricinile stării lui, caută să-i insufli credință din credința ta, arătîndu-i că Iisus a venit în lume să caute și să mîntuiască pe cel pierdut (Matei XVIII, 11). Amintește-i de cazul lui David, al lui Manasse, al tîlharului celui drept, al Sfintei Maria Egipteanca sau al Fericitului Augustin. Întreabă-l apoi : *voiești* să te faci sănătos ? Căci harul lui Dumnezeu nu lucrează împotriva voinței omului, ci așteaptă voia și consimțămîntul lui. Apoi arată-i chipul pocăinței, potrivit cu persoana, timpul și locul. Pătrunde toate puterile pătimașului suflet ; gătește hrană pentru inima, mintea, închipuirea și faptele celui rătăcit. Apoi priveghează necontenit asupra lui, urmărește-l, roagă-te pentru el și vei răpi din ghearele iadului un suflet pentru care a murit Hristos. Veghează mai ales ca el să nu cadă în împietrire și defăimare a Sfîntului Duh.

c) Privitor la *tratarea celor ce se îndoiesc în credință,* autorul cărții *Epistolii sau scrisori...* (vol. I, pp. 143 și urm.) recomandă duhovnicului să cerceteze mai întîi pricinile îndoielilor penitentului respectiv : provin ele

18. E vorba de Pravila cea mare sau *Îndreptarea Legii,* Tîrgoviște 1652 ; vezi ed. I. M. Bujoreanu, în *Collecțiune de Legiuirile Romaniei vechi și cele noui,* vol. III, partea I, București 1885, p. 191.

din lectura unor cărți potrivnice religiei sau din molipsirea inimii cu păcate și vicii? Nu cumva prin păcat a alunecat și mintea, căutînd dovezi împotriva dogmelor și a legilor morale, spre a justifica păcatul? (aceasta se întîmplă mai des).

Duhovnicul va îndupleca pe penitent să-și plece voia și mintea sub jugul ușor al credinței și al legilor morale; ea îl va duce spre pătrunderea și înțelegerea adevărului, ea va lumina ochii minții, în măsura în care se va curăți inima și cugetul. Apoi îi va lăsa un răstimp de gîndire și frămîntare înainte de mărturisirea propriu zisă. Dar să nu-l lase în voia soartei, ci să aibă grijă de el, ca să nu se întărească vrăjmașul asupra lui. Îndeamnă pe păcătos la deplina mărturisire a faptelor și a împrejurărilor, înfățișează-i ceasul înfricoșat al luptei cu moartea, neputința tuturor științelor lumești de a-i ajuta în ceasul acela, mîngîierea pe care o dă atunci puterea credinței în Mîntuitorul. Îndeamnă-l să citească acele cărți ziditoare de suflet, potrivite cu nivelul, gustul și posibilitățile lui. În cele din urmă, înduplecă-l la rugăciune și citirea Sfintei Scripturi; numai atunci vei stoarce deplin veninul îndoielilor din sufletul încredințat ție. Abia atunci va dori el vindecare și va alerga singur către tine, căutîndu-te.

La nevoie, cere și sfatul celor mai învățați și mai cercați decît tine (p. 155). Nu deznădăjdui și nu te grăbi. Căci și faptele Harului cu timpul se măsoară; ele nu înving dintr-o dată împietrirea inimilor, nu prefac în clipeală pe omul dinlăuntru, ci puțin cîte puțin sfărîmă în noi idolii minții, ai inimii și ai închipuirii.

10. Ultima obligație, pe care duhovnicul trebuie să o respecte cu strășnicie după terminarea spovedaniei, este *păstrarea secretului spovedaniei*. În această privință, autorul cărții *Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor* (pp. 125 și urm.) amintește că, chiar pentru păcatele mari, pasibile de pedepse din partea justiției civile (uciderea, tîlhăria, sodomia etc.) —, și cu atît mai mult cînd e vorba de cele mai mici —, duhovnicul este dator să păstreze «pecetea spovedaniei», care este tăcerea, ca pe lumina ochilor sau pe mîntuirea sa. Și chiar dacă ar fi silit de stăpînire să dezvăluie păcatul, mai bine să sufere moarte mucenicească decît să trădeze secretul mărturisirii. Nici părintelui său duhovnicesc nu-i poate dezvălui duhovnicul păcatele mărturisite lui, și nici chiar arhiereului.

În plus, autorul cărții *Datoriile preoților* (ed. Rîmnic 1861, p. 159) precizează că nu este îngăduit duhovnicului nici să însemneze sau să scrie undeva păcatele mărturisite.

11. Încheiem cu cîteva *sfaturi diverse* în legătură cu duhovnicia, spicuite din vechile cărți de învățătură pentru preoți. Astfel, *Scurtă învățătură părinților duhovnicești* (Beciu, 1787, p. 16), sfătuiește pe duhovnici să țină evidența celor ce se spovedesc, înscriindu-le numele într-un «protocol» (adică registru sau tabel) deosebit, pe care, la vremea vizitației protopopului sau a episcopului, poate să-l arate.[19] Iar autorul cărții *Epistolii sau*

19. Asemenea liste vechi cu numele celor spovediți la diferite date, am găsit în

scrisori... (vol. I, p. 200) recomandă ca, spre vindecarea durerilor sufletești ale unor penitenți, duhovnicul să propună cîteodată, celor ce suferă, și un mijloc adesea recomandat de doftorii cei trupești : o singurătate de cîteva zile. «Căci nimica nu ne poate dezlega mai ușor din lanțurile lumii, decît depărtarea din mijlocul scandalelor și a amărăciunilor ei». Iar în altă parte, povățuiește : «Se cade dintîi a făptui asupra tuturor, a învăța îndeobște, a înțelepți, a se ruga pentru cei păcătoși și împreună cu ei, ca să se coboare asupra lor duhul umilirii și al zdrobirii de inimi, prin care odinioară s-a mîntuit de la pierzare și David și Manassia și Ninivitenii... Punînd în așa fel temelia mărturisirii, rugăciunea cu o inimă și cu o gură și o iubire din ambele părți, începe deci a vindeca sufletele» (pp. 120-121).

Pr. prof. ENE BRANIȘTE

arhiva fostei mînăstiri Apostolache (azi biserică de enorie), din comuna cu același nume, Raionul Cricov, Regiunea Ploiești).

UN TEZAUR DE VECHE ARTĂ ROMINEASCĂ

VORONEȚ, fresques des XV-e et XVI-e siècles, Bucarest, Éditions en langues étrangères, 1959. Introduction par Petru Comarnesco, 31 p.+185 planches en couleurs.

Ctitorie a lui Ștefan cel Mare (1488), căreia mitropolitul Grigore Roșca (1547) îi adaugă exonartexul și frescele exterioare, Mînăstirea Voroneț ocupă un loc important în istoria artei romînești, alături de Humor, Vatra Moldoviței, Arbore, Sucevița, care au de asemenea pictură exterioară. Școala pictorilor locali a contribuit la apariția unui stil național în cadrul artei bizantine. Domnia lui Ștefan cel Mare e o perioadă istorică, în care arta și cultura moldoveneacă cunosc o largă dezvoltare creatoare. Prin centralizarea statului feudal și alianțele cu prinții ruși și șefii statelor vecine, Ștefan cel Mare realizează independența țării și asigură condițiile de dezvoltare ale unei intense vieți economice. Mînăstirile devin adevărate centre artistice, unde se scriu letopisețe, se împodobesc manuscrise, se execută broderii fine. În Suceava, pe atunci capitala Moldovei, se dezvoltă o școală de pictori locali, maeștri în frescă. Stilul arhitectural al acestei epoci e o sinteză de bizantin și gotic, reînnoit într-o formă originală.

Frescele absidei și navei Mînăstirii Voroneț datează din vremea lui Ștefan cel Mare și sînt într-un stil sobru. Figurile alungite și impunătoare ale personajelor au o atitudine concentrată și simplă, exprimînd de cele mai multe ori liniștea și seninătatea, proprii stilului bizantin, care se impune prin măreția atitudinilor esențiale, prin interpretarea faptelor în sens spiritual, teologal. Episoadele biblice desfășurate în frescă sînt mai degrabă schițate decît lucrate în detaliu și totuși, în aceste chipuri în forme arhaice și rigide, viața nu încetează să freamăte. În «Cina cea de taină», de pe peretele absidei, motivul e tratat în așa fel încît artistul imprimă Apostolilor gesturi puternic expresive. Sfîntul Ioan își pune capul pe pieptul Mîntuitorului într-o atitudine umană și dramatică. În scenele Răstignirii, figurația e redusă, iar artistul evită atitudinile naturaliste, imaginile prea crude. Ca și în imaginea pe care ne-o dă Cimabue la Assisi, sau în școala macedoneană, trupul Mîntuitorului e aplecat într-o parte, marcînd greutatea pe care brațele prinse-n cuie nu o mai pot reține. Ansamblul care formează marile scene ale navei, «Patimile și Minunile Domnului», denotă preocuparea pictorilor nu numai de sensul teologal, ci și de unitatea decorativă a bisericii. Ei au căutat să facă perfect inteligibile imaginile sacre. Simțul monumentalului nu e niciodată absent.

Fresca votivă de pe peretele de apus al navei înfățișează pe Ștefan cel Mare oferind Mîntuitorului biserica. Sfîntul Gheorghe, patronul bisericii, conduce pe ctitor înaintea Mîntuitorului. Ștefan cel Mare e urmat de soția sa Maria, de una din fiicele sale și de

fiul său Alexandru. Biserica, pe care o ține în mînă Ștefan cel Mare, e în forma sa inițială, adică avînd învelișuri distincte pentru absidă, navă și nartex, fără exonartexul construit ulterior. Personajele istorice sînt somptuos îmbrăcate, ca împărații bizantini. Pe pereții interiori ai nartexului se desfășoară un calendar martirolog, cu remarcabile efigii de sfinți. Exonartexul arcuit ca o boltă și cele două mari ferestre gotice, nu ne oferă fresce de calitatea celor din restul bisericii. Desigur că aici au lucrat ucenicii artiștilor cărora mtropolitul Roșca le-a comandat, în 1547, pictura exterioară. Se cerea o mare forță pentru a picta într-un spațiu destul de redus, sfinții celor 365 zile ale calendarului ortodox, cu faptele ce au determinat canonizarea lor. Unele scene sînt influențate de viața înconjurătoare și conțin elemente de folclor moldovenesc. Păstorul din scena Nașterii Mîntuitorului poartă îmbrăcămintea muntenilor din Moldova de nord, spre deosebire de cel din fresca similară de la Suceviță, care e îmbrăcat în costumul tradițional bizantin. Carul care răpește pe Sfîntul Ilie la cer, e acela întrebuințat de țăranii locului. Chipul Maicii Domnului, cu trăsături de un armonios relief, exprimă o suavitate maternă, denotînd și tristețe, ca și cum presimțea deja viitoarele suferințe ale Fiului său.

P. Comarnescu explică prezența frescelor pe pereții exteriori prin voința șefilor religioși de a prezenta credincioșilor un număr cît mai mare din învățămintele Bibliei. Biserica devenise cu timpul prea mică, și credincioșii luaseră obiceiul de a staționa, după oficiere, înaintea bisericii, pentru a mai discuta aici. Picturile pereților exteriori aveau deci un rol educativ și moralizator. De la picturile din interiorul navei pînă la aceste fresce exterioare, s-a produs o evoluție, s-a copt un stil. Lumina zilei e potrivită pentru aceste fresce, iar sub razele soarelui capătă transparențe și străluciri inedite. Temele sînt mai muit sau mai puțin vechi, însă contribuția originală a pictorilor anonimi moldoveni se manifestă îndeosebi în armonia culorilor, în compoziția mai ingenioasă și mai umană, în stilizarea obținută cu ajutorul liniilor și modulațiilor vibrante. Prin aceste fresce, arta bizantină capătă o rezonanță populară, se simte un lirism sensibil în vivacitatea culorilor. Un stil pictural național a luat naștere desigur la Voroneț și se poate vorbi, începînd cu domnia lui Petru Rareș, de un stil bizantin-romîn, după cum se poate vorbi în arhitectură de un stil moldovenesc, chiar în vremea lui Ștefan cel Mare.

Stilul picturii bizantine a îmbrăcat în Orient, în Rusia și în țările balcanice forme noi, naționale. Pictura de la Voroneț probează această afirmație într-un mod izbitor. Compoziția cea mai dramatică și cea mai amplu zugrăvită pe pereții exteriori ai Voronețului e *Judecata de apoi,* care decorează toată fațada de apus și suprafețele contraforturilor, ce o sprijină din flanc. Sub cornișă, în registrul superior, îngerii strîng sulul timpului. Acest sul reprezintă cerul înstelat și cele 12 semne ale zodiacului. Îngerii au o linie zveltă și mișcări degajate. Pe registrul următor, unul din cele mai strălucitoare, e Mijlocitoarea, Maica Domnului. Apostolii sînt așezați pe bănci cu rezemătoare. Coloritul veșmintelor lor și mai ales acela al băncilor, în mozaic, — încîntă privirea. Artistul s-a străduit să redea strălucirea mozaicurilor de la Kahrie-Djami de la Constantinopol, presărînd băncile cu o infinitate de accente de albastru, galben, brun și cenușiu. Cel de-al treilea registru e de asemenea o capodoperă a compoziției și reprezintă Hetimasia, pregătirea judecății. În mijloc e tronul, iar de o parte și de alta, Adam și Eva. În stînga, rînduri strînse de profeți, episcopi, martiri, sînt conduși de Sfîntul Apostol Pavel la tronul judecății. În dreapta, o mulțime de necredincioși din cei care n-au cunoscut credința ortodoxă, e condusă spre tron de Moise, care, într-o atitudine dramatică, prevestește întreaga măreție a Judecății de apoi, — ebreilor, turcilor, tătarilor, armenilor, arabilor. Personajele sînt psihologic individualizate, iar caracteristicile fiecărui grup de necredincioși sînt aprofundate și variate, ca în pictura Renașterii, fără a prejudicia cu ceva latura decorativă și monumentală a artei bizantine.

În registrele inferioare, caracterul dramatic al frescelor atinge apogeul. Se văd aici îngeri și diavoli disputîndu-și sufletele credincioșilor (simbolizate prin personaje goale), care vin să fie judecate. Ca în toată arta bizantină, artistul subliniază importanța personajelor prin proporțiile diferite ce le acordă. Astfel, îngerii sînt mai mari, mai armonioși decît diavolii, care provoacă mai degrabă rînsul decît spaima, în felul celor din Campo-Santo din Pisa. Bietul suflet care vine la Judecată, nu e mai mare decît un copil. Unele suflete sînt trase de diavoli spre iezerul iadului, unde altele se zbat în diferite poziții. Aici artistul, ocolind canoanele obișnuite, a întrebuințat un desen aproape modern. Raiul ocupă cele două registre inferioare, avînd scene cu deosebită pricepere asamblate. Cinul sfinților,

care caută să ajungă cît mai repede la porțile raiului, compune o remarcabilă scenă. Sfinții din primul plan au toți atitudini diferite și gesturile contribuie la mișcarea ansamblului. Prin varietatea atitudinilor, prin înclinarea capetelor și suprapunînd sfinții în numeroase rînduri sau în spatele lor apărînd numai capete, proeminent nimbate de aureolă, — artistul anonim a reușit să sugereze ondularea unor infinite valuri de aur. Desenul reflectă energia fizică și spirituală a acestor sfinți, cărora fuga precipitată le conferă o expresie mai umană. Ultimele scene completează Judecata de apoi : moartea dreptului și a păcătosului, scenele învierii morților de năprazna, înecați, mîncați de fiare etc. O serie de fiare restituie bucățile din oamenii care au fost sfîșiați, omorîți. Regele David, plasat nu departe de scenele unde apar și elemente necreștine, cîntă nu din harpă, ci din cobză moldovenească. Intensitatea dramatică și prețioasele armonii ale coloritului, — în care domină albastrul, auriul și tonurile de verde-închis, roșul-carminiu, cenușiul, negrul, — fac din fresca Judecății de apoi o adevărată capodoperă. Peretele de nord, mai expus intemperiilor și în parte deteriorat, păstrează sub cornișe fresce deosebit de interesante. Printre ele se numără episoadele Genezei și pactul lui Adam cu diavolul, de proveniență folclorică. Pe contrafort, o frescă înfățișează sufletul mortului, reprezentat printr-un copil, acoperit cu un giulgiu, și care e condus de îngerul păzitor. Acesta se oprește la fiecare treaptă, unde trebuie descoperit fiecare păcat.

Peretele de sud conține frescele cele mai variate. Arborele lui Iesei se-ntinde pe o mare parte a peretelui, descriind, cu o fabuloasă imaginație, genealogia Mîntuitorului. O împletitură de viță de vie, cu numeroase mlădițe în mijlocul cărora figurează personaje din Vechiul Testament unit cu Noul Testament, se-ntinde pe un fond de un albastru serafic, avînd scînteieri și transparențe de acuarelă, cărora jocul de lumini le dă infinite nuanțe. Totul îți dă impresia unei luxuriante înfrunziri, cu forme multiple, din care răsar asemenea florilor, chipuri, scene. Busturi, chipuri de sfinți apar din cupele florilor, din nuferi, din flori de cîmp, din rochia rîndunicii. Imaginația populară e totdeauna prezentă în aceste fresce. Prin coloritul picturii sale, prin jocul ingenios de arabescuri, artistul anonim de la Voroneț a făcut proba originalității sale, realizînd «versiunea cea mai veche și mai pură» a unui model, al cărui original s-a pierdut, însă a cărui esență a ajuns pînă la noi sub diverse variante. Figurile filozofilor antici sînt de asemenea interesante. Expresia meditativă a chipurilor, finețea siluetelor, amploarea gesturilor, jocul cutelor și mai ales al diferitelor materii din care e croit veșmîntul, — produc o impresie de bogăție și măreție. Meșterii anonimi de la Voroneț au știut să redea aproape tactil calitatea țesăturilor. Ei posedau în fond tehnica frescei, această artă pe care Michel Angelo o socotea ca cea mai dificilă dintre toate.

Frescele reprezentînd viața Sfîntului Ioan cel Nou sînt mai puțin reușite. Detaliile naturaliste presupun mîna unui meșter mai puțin talentat.

Aproape de ușa de intrare se găsește portretul mitropolitului Grigore Roșca, din inițiativa căruia s-au pictat pereții exteriori, și un portret al lui Daniil Sihastrul.

În picturile murale de la Voroneț, realizate în mai multe etape de penelul mai multor meșteri, rămași anonimi, se regăsește ecoul vieții înfloritoare pe care Ștefan cel Mare a știut să o asigure Moldovei, pe o perioadă destul de lungă, împotriva amenințărilor din afară. E sigur că în momentele de răgaz și reculegere, Ștefan cel Mare îndruma viața artistică a țării sale. Singur acest fapt poate explica formarea într-un timp atît de scurt a stilului arhitectural moldovean și dezvoltarea picturii murale, care atinge apogeul în secolul XVI. «Invenția moldovenească» de a acoperi cu fresce pereții exteriori ai bisericii n-ar fi fost posibilă fără o dezvoltare a unei școli locale de pictură. S-a cristalizat prin aceasta un stil original, o compoziție vie și dramatică, s-a realizat un colorit liric, cu rezonanțe populare, o mai strînsă legătură cu mediul ambiant și folclorul. Voronețul rămîne de-a lungul veacurilor mărturia acestei magnifice dezvoltări artistice moldovenești, expresie a geniului popular.

Numeroasele reproduceri în culori, Introducerea scrisă cu deosebită înțelegere, competență și har, vor face cunoscută peste hotare «podoaba cea de mult preț» a artei vechi romînești, situînd-o mai distinct în capodoperele universale ale genului de pictură bisericească.

C. BĂRBULESCU

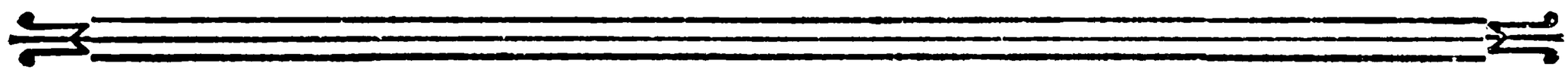

INSEMNĂRI PE MARGINEA UNEI CĂRȚI DESPRE COPIȘTII DE MANUSCRISE

G. Ştrempel, COPIŞTI DE MANUSCRISE ROMINEŞTI PINĂ LA 1800, vol. I, Bucureşti, 1959, Editura Academiei Republicii Populare Romîne.

Editînd lucrarea lui G. Ştrempel, Academia R.P.R. pune la dispoziția cercetătorilor vechii culturi romînești un instrument de lucru menit a lua loc în rafturile bibliotecii alături de *Bibliografia romînească veche,* de *Catalogul manuscriselor romînești,* de *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.* și de celelalte publicații mai vechi, de acest gen.

În literatura noastră, cartea lui G. Ştrempel este unică în felul ei. Firește, preocupări în legătură cu cercetarea acestei vaste și adesea fascinante lumi a manuscriselor n-au lipsit. Cercetători modești sau scriitori cu renume, printre care marele nostru Eminescu, au fost cuceriți de acel «farmec al manuscriselor», evocat în cîteva pagini de cineva care pentru iubitorii manuscriselor a devenit un maestru și un simbol al pasiunii lor. (Perpessicius, *Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948-1956),* E.S.P.L.A., 1957).

Chiar în legătură cu copiștii de manuscrise sînt unele lucrări mai vechi, care, deși nu trec de limitele unor articole, atrag atenția cu simpatie asupra acestei categorii de smeriți făurari de cultură, rămași anonimi sau cunoscuți uneori numai din însemnările ce ni le-au lăsat. Citabile sînt în acest sens articolele *Dieci și manuscrise vechi din Bihor,* de dr. Gh. Ciuhandu, unul din cei mai luminați colecționari și cercetători de manuscrise (s-a publicat în «Tribuna» din Oradea Mare, anul I (1919), n-rele 46, 48-49, 51-52), și *Rolul diiacilor din Moldova în cultura romînilor din Transilvania în sec. XVII,* de Vasile Mangra (în volumul *Cercetări literare-istorice,* Bucureşti 1896). În amîndouă aceste articole este schițat, în liniile sale esențiale, rolul diecilor copiști de manuscrise în vechea cultură romînească și, în această problemă, ele sînt consultabile cu folos și azi. «La noi, dincoace de Carpați — scrie dr. Gh. Ciuhandu —, ei erau propovăduitorii la sate ai cultului limbii romînești, iar lucrarea lor se restrîngea cu desăvîrșire la copierea de cărți bisericești și alte scrieri de conținut religios. Acești dieci erau cele mai tipice figuri din viața culturală a satelor noastre din Bihor, pe unde îi găsim circulînd dintr-un sat în altul, cu vraful de hîrtii și cu cărți deosebite, purtate în trăistile lor, gata a-și oferi serviciile». În cartea sa *Schițe de istoria literaturii romîne,* Bucureşti 1885, p. 114, și V. A. Urechia închina un paragraf diecilor, prezentîndu-i, mai ales în sec. XVII, drept «pionii cei mai activi ai limbei romîne. Lor se datoresce toată propășirea scrisorei rumănești. Ei nu erau numai caligrafi, ci și conceptiști. Umili și necunoscuți soldați ai triumfului limbei romîne, ei merită mențiunea istoricului literaturei naționale».

Dar dacă importanța culturală a copiștilor de manuscrise, în special a diecilor, a fost remarcată, nimeni pînă acum nu s-a gîndit să consacre acestei categorii de inși atîta muncă răbdătoare și migăloasă, egalată doar de competența cu care a fost dusă la bun sfîrșit și de valoarea operii rezultate, cum a făcut-o G. Ştrempel. În această lucrare nu este vorba doar de alcătuirea unui repertoriu științific, de utilizat în identificarea filiațiilor manuscriselor, ci de descoperirea în toată amploarea ei a unei lumi despre care

cei mai înainte citați ne-au dat o idee, fără a ne da totuși un tablou de întinderea și documentarea celui de față.

«La elaborarea acestei lucrări — arată autorul în introducere —, am cercetat peste 3800 manuscrise totalizînd aproape un milion și jumătate pagini; am depistat 609 manuscrise și am identificat, pe bază de expertize grafice, alte 138 manuscrise». În cele trei sute cincizeci de pagini ale lucrării propriu zise (plus 43 pagini de introducere), facem cunoștință cu 435 de nume de copiști dintre care unul din sec. XVI, 46 din sec. XVII și 389 din sec. XVIII. Copiștii sînt rînduiți în ordine alfabetică, indiferent de data cînd au scris, dar pentru a face din lucrare un instrument utilizabil cu ușurință, la sfîrșit au fost așezate cîteva tabele care orientează pe cititor în cuprins. Astfel se dă, potrivit numerelor de ordine ale manuscriselor, «Listă de manuscrisele Bibliotecii Academiei R.P.R., cu numele copiștilor». Urmează «Lista copiștilor orînduiți pe secole», în cuprinsul fiecărui secol, copiștii fiind așezați alfabetic. La fel se dă «Lista copiștilor pe provincii romînești», arătîndu-se pentru fiecare ce manuscrise a copiat.

Lucrarea este prevăzută și cu 35 de planșe reprezentînd fotocopii de pe diferitele manuscrise, foarte bine realizate din punct de vedere tipografic, așa încît pot folosi și ca material pentru exerciții paleografice. Totodată ele înfățișează evoluția grafiei copiștilor de-a lungul secolelor.

Metoda folosită de autor a fost extragerea însemnărilor care țin într-un fel de personalitatea copiștilor și ajută la identificarea lor și la datarea manuscriselor. Lucrarea nu vrea doar să identifice nume de copiști, ci să prezinte gîndurile, însemnările istorice, datele personale lăsate de aceștia. Și în acest fel ea devine o adevărată colecție de documente asupra copiștilor și de însemnări lăsate de ei, folositoare istoricului laic și celui bisericesc. Căci, obișnuind să-și însemne anul copierii după anii de domnie ai cutărui domn, sau după anii de păstorie ai vlădicii din episcopia ori mitropolia de care țineau, copiștii ne-au lăsat indicații prețioase de folosit la precizarea unor asemenea date. Ei însemnă, «ca să se știe», uneori chiar în ziua cînd s-au petrecut, și unele întîmplări istorice sau unele fenomene climatice demne de luat în seamă de cei interesați. Tot din astfel de însemnări aflăm la ce dată, din ce limbă și de către cine s-a tradus cutare sau cutare scriere, putînd să-i determinăm astfel momentul cînd ea pătrunde în circuitul culturii romîne. Nu mai este nevoie să subliniem cît de importante sînt aceste însemnări pentru biografia copiștilor înșiși, dintre care unii au urcat pe scaune arhierești sau au devenit cărturari cunoscuți (cazul lui Grigore Rîmniceanu, Rafail Monahul, Calinic de la Cernica, Calinic Miclescu, sau Veniamin Catulescu). Puse alături de G. Ștrempel, asemenea imaginilor de pe pelicula cinematografică, toate aceste însemnări citite succesiv, creează impresia că cei ce le-au scris reînvie din filele prăfuite pentru a se apropia de noi și a ne spune ceea ce le-a stat în gînd să facă și ce au făcut pentru cultura romînească. De aceea cred că importanța lucrării lui G. Ștrempel se descoperă abia atunci cînd o privim în cadrul numeroaselor probleme ce le ridică studiul culturii noastre vechi, care, într-o bună parte a ei este și cultura Bisericii. Cercetarea activității copiștilor de manuscrise — asupra căreia pentru prima oară ni se atrage atenția într-o lucrare de proporții —, ne dă posibilitatea să prețuim mai bine intensitatea efortului cultural care a condiționat apariția literaturii originale și apoi circulația ei în rîndurile celor ce alcătuiau pe atunci pătura «cultă».

Noi am fost și mai sîntem încă obișnuiți de sintezele alcătuite în trecut asupra istoriei culturii vechi, ca să privim aceste scrieri originale desprinse din ansamblul factorilor care le-au condiționat apariția, ca pe un fel de blocuri eratice, a căror provenienței și apariție nu prea ne-o putem reprezenta. E ceea ce explică și caracterul aproape fără excepție bio-bibliografic sau exclusiv estetic pe care l-a luat în trecut cercetarea literaturii vechi.

Nicăieri nu s-a pornit de la ideea că trebuie reconstituit, în măsura posibilului, întregul sistem de relații între diferiții factori de cultură, între curentele culturale ce s-au încrucișat, și-au disputat întîietatea sau au fuzionat în sinteze originale; că trebuie făcută o continuă legătură între literatura străină care a circulat în original, ori în traduceri slavone sau romînești, și între creația noastră originală. Studiindu-se izvoarele unor opere, s-a ținut prea puțin seama de problema reconstituirii «atmosferii» culturale a vremii în care ea a apărut. Cîți au căutat să întrezărească ce va fi conținut biblioteca lui Ureche, a lui Dosoftei, a lui Costin sau Antim Ivireanu? Despre utilitatea unei asemenea între-

prinderi, ne-a convins Părintele Al. I. Ciurea, care, — arătînd că Predicile lui Ilie Miniat s-au tipărit pentru prima oară după moartea lui Antim Ivireanu, și că nu se poate aduce nici un argument valabil în sprijinul unei asemănări de idei în stare să vădească influența lui Miniat asupra lui Antim, fie și pe altă cale — a reușit să elimine definitiv un paragraf nelipsit în vechile istorii literare, privind «influența lui Ilie Miniat asupra lui Antim Ivireanu». În legătură cu Ureche, Pompiliu Constantinescu a reușit să pună în lumină măiestria de scriitor a acestuia, reconstituind posibilele sale lecturi din clasicii latini la colegiul iezuit în care a studiat. (Vezi Pompiliu Contantinescu, *Umanismul lui Grigore Ureche,* în «Scrieri Alese», E.S.P.L.A., 1957, pp. 102-110). Cu atît mai mult este nevoie să cunoaștem *ce* scrieri și *cum* au circulat în lăuntrul hotarelor țărilor romînești, cu cît influența lor asupra folclorului și asupra întregii mentalități medievale, împărtășită și de cronicari, se face simțită adesea și în operele acestora. Secolul XVII, secol de intensă creație originală, este totodată un secol de traduceri, de asimilarea culturii venite din alte părți ; și nu se poate face abstracție de circulația unor scrieri citite de toate categoriile de cărturari, atunci cînd studiem literatura cronicarilor sau predicatorilor. Este vorba de o ambianță ce ne poate da o idee asupra îndemnurilor și modelelor literare care au prezidat apariția creațiilor originale.

Or, cei ce în lipsa unei activități tipografice pe atunci dedicată exclusiv scrierilor religioase au fost propagatorii principali, am zice *firele prin care s-a transmis orice curent de cultură, făcînd legătura fie între scrierile de circulație curentă și creatorul original, fie între acesta din urmă și cititori, sînt tocmai acești copiști de manuscrise,* a căror importanță în promovarea culturii originale ne apare astfel evidentă. E ceea ce în studiul introductiv, autorul a scos în evidență, vorbind despre lărgirea progresivă a orizontului culturii vechi romînești, așa cum se oglindește în operele copiate (p. 17).

În ce privește secolul XVIII, asupra lui cartea lui Ștrempel și concluziile trase în studiul introductiv, sînt menite a aduce unele lumini noi. În special ni se pare demnă de remarcat observația de la pag. XXIII. «Dar dintre toate operele, religioase sau laice, pe care mîna neobosiților copiști le-a transpus în zeci și zeci de variante, nici una nu s-a bucurat de atîta circulație cum s-au bucurat operele cu caracter istoric, fie că este vorba de cronici străine sau letopisețe romînești. Peste 80 de manuscrise cu caracter istoric au fost iscălite de copiști sau le-am putut determina condediul de sub care au ieșit : alte zeci și zeci de letopisețe și cronici au fost copiate, fără să știm de cine anume, sau depășesc ca dată a copierii anul 1800. Marea majoritate a acestor manuscrise cu caracter istoric datează din sec. XVIII, căci numai din această vreme au început să se răspîndească letopisețele. Setea de lectură istorică fiind mare și letopisețele netipărindu-se decît foarte tîrziu, de către Kogălniceanu, ne dăm seama de ce au circulat atîtea copii în țările romîne» (p. XXIII). Este aici un punct de plecare pentru înțelegerea și prețuirea justă a sec. XVIII, secol ce nu și-a căpătat încă în ochii cercetătorilor un relief propriu. Secolul XVII este considerat în unanimitate un secol fertil, de el fiind legate numele mai tuturor marilor creatori ai literaturii vechi. (Neculce, Cantemir, și autorul «Cronicii anonime» muntene, deși scriu în prima jumătate a secolului următor, se integrează însă organic aceleiași perioade de intensă creație originală în domeniul limbii și literaturii, care începe cu Cazania lui Varlaam și Noul Testament de la Bălgrad și culminează cu «Biblia lui Șerban» și cu operele lor). În schimb, secolul XVIII apare încă amorf dedesubtul lințoliului stăpînirii otomane, și lipsa unor monumente literare egale celor apărute în veacul anterior, dă și mai mult — cu excepția Ardealului, unde acum se încheagă și se afirmă ideologia «Școlii ardelene» — impresia de stagnare, pe care Iorga, înclinat uneori să exagereze rolul influenței apusene în determinarea creației romînești, era ispitit să o explice prin stingerea temporară a vechilor centre de unde radia această influență (N. Iorga, *Istoria literaturii romîne. Introducere sintetică,* București, 1929, p. 109).

Dacă luăm în considerație numai capitolul creației originale, firește că sîntem îndreptățiți să vedem în această perioadă — așezată între cel mai fecund secol al epocii vechi și secolul «clasicilor», — un interregn, o perioadă de epuizare, un secol cenușiu. Dar la o atentă cercetare, sec. XVIII se descoperă ca o mare operă de asimilare, care pregătește și zămislește germenii renașterii din secolul următor. Copacul răsărit și crescut în grădina acestui veac și-a întins însă ramurile încărcate de rod asupra veacului următor. El a contribuit astfel la strălucirea acestuia, eclipsîndu-se pe sine și făcîndu-ne să uităm unde și cînd s-au pregătit aceste roade. Remarcînd însă circulația masivă a scrierilor

menite să întreţină o conştiinţă de sine într-un popor ameninţat atunci să şi-o piardă în condiţiile unei umilitoare stări politice, şi în faţa prestigiului incontestabil al culturii elene (propagată de cărturarii greci odată cu teoria inferiorităţii limbii romîne) G. Ştrempel aduce cel mai frumos omagiu acestor copişti ; odată mai mult ei apar ca pionii rezistenţei şi continuităţii culturii romîneşti.

Sec. XVIII, secolul «marilor compilaţii de cronici» ne apare astfel a fi şi secolul circulaţiei lor intense între cei dornici să evadeze în trecutul de glorie sau — ca viitorii ctitori ai «Şcolii ardelene» — să descifreze în acest trecut cărările viitorului. Această circulaţie a dus la generalizarea conştiinţei de sine a poporului romîn întemeiată pe cunoaşterea trecutului său, conştiinţă care mai înainte fusese limpede doar în minţile cîtorva pionieri : marii cărturari din sec. XVII. Şi, printre cei ce au promovat-o, se înscriu aceşti copişti ce aveau zilnic înaintea ochilor operele trecutului, citindu-le nu din distracţie şi ia tabieturi ca stăpînii pentru care lucrau, ci descusîndu-le frază cu frază, cuvînt cu cuvînt, atunci cînd le scriau. Şi nu e de mirare că printre figurile culturale ale sec. XVIII, — în sintezele de istorie ale literaturii romîne vechi schiţate destul de şters, — unele se ridică tocmai din această lume de copişti şi cititori de manuscrise. Inspirîndu-se din ele, vor încerca şi ei să continue cu puteri mai slabe opera predecesorilor. Aşa va face un Axinte Uricariu şi un Dionisie Eclesiarhul. Destinele culturii romîneşti originale intră pe mîna acestor cărturari modeşti şi ei le vor purta un secol, spre a le preda în mîinile lui Bălcescu şi Kogălniceanu, lui Negruzzi şi Alecsandri, lui Eminescu şi Sadoveanu. Ei pot fi priviţi de altfel, cînd nu sînt preoţi sau călugări, şi ca un început de intelectualitate trăind de pe urma muncii sale ; şi este interesant felul cum dau expresie unor sentimente patriotice, de data aceasta desprinse de conştiinţa de clasă feudală ce se simte în operele marilor cronicari din sec. XVII. Este semnificativă în acest sens observaţia lui G. Ştrempel că «din rîndurile copiştilor nu se desprinde nici un boier şi nici o faţă bisericească de rang. Cei mai mulţi din mînuitorii condeiului, membri ai clerului... aparţin unei categorii sociale de jos, ridicate din popor» (p. XXXVIII). (Ceea ce nu exclude, cum am văzut, ascensiunea socială şi culturală a unora dintr-înşii). Aceşti copişti erau obligaţi de multe ori să lucreze pentru clasa înaltă, care îi trata cu aceeaşi consideraţie cu care i-au tratat şi marii moşieri pe Eminescu, Creangă şi Caragiale. Dar ei lucrau şi pentru cărturarii de la sate şi, prin ei, pentru poporul dornic de literatura «Cărţilor populare». Un studiu special asupra poziţiei copiştilor în cadrul ierarhiei sociale de atunci, numai schiţat de autor, ar duce la rezultate interesante.

În legătură cu ideologia promovată de copişti vom reţine accentul patetic cu care printre altele proclamă drepturile limbii romîne împotriva celor ce încercau să le conteste. Dascălul Ioan Duma din Braşov afirma într-o prefaţă scrisă la 1851, aducînd «dovediri din Sfînta Scriptură cum că iaste mai de folos fieştecărui neamu creştinesc a cînta şi a să ruga pre limba sa decît pre limba altuia care nu o înţelege»: «Numai puţinel am a zice pentru oarecari ce defaimă şi hulesc limba noastră cea rumînească zicînd că iaste grozavă şi necuvioasă.... unii ca aceia bine să ştie că fieştecare om limba lui întru care s-a născut i să pare a fi mai frumoasă» (pag. 57). Iar Ştefan «Dascăl Moldavski» într-o prefaţă copiată (sau întocmită) de el la 1736-1738 pentru un antologhion scris în ţinutul Turda spune : «O iubitoriule de Dumnezeu şi înţelepţite de sfnîta Troiţă şi întru pravoslavie crescut cetitoriule, ştim că în multe sfinte scripturi ne învaţă Dumnezeu să cercăm scripturile, ca să ne înţelepţim. Pentru aceasta zice singur Domnul Hristos la sfînta Evanghelia unde zice : cercaţi scripturile şi le ispitiţi, că cu dînsele veţi afla viaţa vecinică. Şi iarăşi : fîntîna încuiată şi izvorul nearătat, de amîndouă părţile iaste lipsă celor ce o doresc pre ea şi însetează după dînsa. Aşa iaste, c iubitul mieu cetitoriu şi la neamul nostru acestu rumînesc ; că ar vrea creştinul dacă se adună în sobor adecă în sfînta biserică să-şi îndulcească sufletul său din cuvintele vieţii şi să ia ceva învăţătură ca să folosească şi pre altul. Iară el aude procestvuind într-alte limbi şi grăind sîrbeşte. Omul necum să înveţe ceva să se folosească, ce să duce trist şi nu poate să dobîndească ce doreşte sufletul lui. Pentru aceasta grăiaşte marele Pavel apostolul : mai bine aşa voi cinci cuvinte pe limba mea, ca şi pre altul să-l învăţ şi să-l folosesc, decît cinci mii de cuvinte în limbă străină». (pag. 241-242).

Încă ceva am vrea să mai remarcăm în legătură cu poziţia copiştilor de manuscrise în vechea cultură romînească : este foarte important să constatăm că cele mai vechi manuscrise de cărţi religioase şi de cărţi populare romîneşti provin de la *cărturari săteşti*

și nu de la dieci de cancelarie. Aceasta arată spre sat, mai precis spre satul ardelean și maramureșan, ca spre un loc de unde a pornit și unde s-a înrădăcinat mișcarea în favoarea cărții pe limba poporului. Acest sat medieval romînesc, sub raport cultural încă necercetat, și căruia nu i s-a acordat locul cuvenit în sintezele de istorie literară, constituie totuși o celulă culturală unde se elaborează, sau în orice caz se propagă, un curent așa de important ca cel al primelor traduceri romînești. Trebuie de asemenea remarcat faptul că popa Grigore din Măhaci nu copiază un «zbornic» dinainte constituit ci, în curs de decenii, el își adună în caietul său ca într-o bibliotecă ceea ce i-a plăcut mai mult din cărțile căzute în mînă. Manuscrisul său este astfel un document asupra circulației produselor cărturărești în mediul sătesc, un indicator pentru o realitate mult mai bogată. Pentru a întrezări această realitate culturală a satului medieval, unde fie preoții de mir fie diecii rătăcitori reprezintă pe colportorii de cultură prin intermediul manuscriselor, cartea lui G. Ștrempel este un punct de plecare. Ea face necesară revizuirea unui alt capitol de istoria culturii noastre vechi. Căci în sintezele scrise în trecut, interesul cercetătorilor s-a restrîns totdeauna la acea lume subțire a clasei dominante, formată din curtea domnească, boierime, înalta ierarhie și mînăstiri. Este drept că a existat capitolul închinat «Cărților populare» dar circulația acestora n-a fost prezentată într-un cadru social-cultural adecvat, ca expresie a cerințelor diferitelor pături de cititori, ci expunerea s-a mărginit să le înșire titlurile și să le recenzeze cuprinsul. De aici și o viziune foarte aproximativă asupra creației populare care, desprinsă de contingențele ei sociale și istorice și de izvoarele cărturărești, a fost privită și interpretată fie sub unghiul romantic drept o manifestare a unui popor-demiurg luat în totalitatea sa, fără nici o diferențiere de categorii sociale, fie sub unghiul unor teorii mistice preocupate de a găsi doar argumente pentru interese nu totdeauna de factură religioasă. Un cercetător care a închinat o viață studierii «Cărților populare» — e vorba de N. Cartojan — a arătat însă cît de strînse sînt legăturile dintre această literatură și folclor. Și ne putem închipui cum gusta poporul ironiile la adresa celor mari și biruința bunului simț, a înțelepciunii oamenilor din popor, asupra prostiei îngîmfate și cruzimii celor ce reprezentau clasele suprapuse de pe alte meleaguri. Înțelepciunea, ironia și humorul, trăsături caracteristice spiritului popular, găseau în cărțile colportate de acești cărturari de sat o minunată școală precum și modele de imitat atunci cînd, la rîndul lor, se exercitau în creații originale împotriva mărimilor pămîntene.

Un alt aspect care trebuie remarcat este propagarea operelor originale dintr-un ținut într-altul prin intermediul manuscriselor. G. Ștrempel arată că «în țara romînească unde operele istorice s-au dezvoltat mai greu, au fost copiate mai ales letopisețele moldovenești» (p. XXVI), ceea ce deschide problema rolului copiștilor de manuscrise în unificarea culturală a poporului nostru, în apariția și generalizarea conștiinței naționale, în răsluirea barierelor ridicate de condițiile istorice între locuitorii diferitelor ținuturi ale pămîntului romînesc.

În sfîrșit, un capitol important care-și găsește lumini noi din cercetarea lucrării lui G. Ștrempel îl formează relațiile romîno-ruse așa cum se oglindesc în operele copiate sau în însemnările de pe manuscrise. Prezența numelor țarilor Rusiei și folosirea anilor lor de domnie pentru datarea manuscrisului este cu atît mai frecventă cu cît crește influența acestei mari puteri și, odată cu ea, nădejdea în eliberarea de sub jugul turcesc.

Considerațiile noastre care în parte reproduc ideile și constatările din studiul introductiv al lucrării de față iar altele ne-au fost sugerate de cuprinsul acestei lucrări, au arătat credem în ce măsură apariția primului volum din *«Copiști de manuscrise romînești pînă la 1800»* constituie un moment remarcabil în evoluția studiilor asupra vechii noastre culturi. Cu atît mai acut se pune problema cuprinsului volumului II. După cîte înțelegem, autorul nu intenționează să extindă cercetările asupra restului de manuscrise din fondul Academiei R.P.R. depășind anul 1800, ci va da în acest al doilea volum rezultatele unor investigații făcute în alte depozite de manuscrise.

Acest punct din planul după care autorul și-a conceput lucrarea este menit însă să stîrnească nedumeriri. Mai întîi, nu se văd expuse nicăieri în studiul introductiv criteriile după care s-a ales anul 1800 ca limită. Apoi, ne întrebăm dacă o lucrare de genul acesteia își poate permite să se oprească alt undeva decît acolo unde se sfîrșește materialul pe care îl cercetează. Există chiar în volumul de față copiști care activează și după 1800 cum este Acachie de la Căldărușani, primul menționat. Dintre șase manuscrise semnate

de el, numai unul aparține sec. XVIII, iar celelalte merg pînă la 1826, așa încît, de la prima filă a lucrării, realitatea îl obligă pe autor să-și calce propria-i delimitare! Iată de ce, spre a fi o lucrare împlinită, ea trebuie să ne dea o imagine *completă* asupra copiștilor de manuscrise, pînă la data cînd acest tip de cărturar dispare din cultura romînă prin încetarea funcțiunilor pe care vedem că le-a îndeplinit. Se poate presupune că autorul a crezut că acest moment poate fi plasat în jurul anului 1800. Bănuim că și-a pus întrebarea — la prima vedere îndreptățită —, dacă mai e cazul să vorbim de copierea manuscriselor și de copiști într-un veac în care cultura romînă modernă este o realitate, și mijloacele ei de răspîndire în public sînt prin excelență de natură tipografică. Prezența activității copiștilor în această perioadă n-ar putea fi atunci luată ca un semn de înapoiere culturală sau de medievalitate întîrziată? O astfel de judecată — presupunînd, firește, că s-ar putea naște — nu ține seama însă de un fenomen foarte important și, într-un fel, caracteristic pentru prima jumătate a sec. XIX: largul curent de traduceri teologice inițiat de Paisie Velicicovski se continuă și în primele decenii ale sec. XIX, și odată cu el intensa muncă a copiștilor care le difuzează în zeci și sute de manuscrise. Aceste manifestări ale culturii vechi coexistă însă cu noua cultură promovată de întemeietorii literaturii moderne iar noi, obișnuiți să oprim studiul literaturii vechi în clipa cînd apar semnele celeilalte, sîntem înclinați să ignorăm această coexistență și să eliminăm din preocupările noastre unul din cele mai bogate momente culturale din trecut. În aceste prime decenii ale sec. XIX munca copiștilor de manuscrise, în special religioase, cunoaște un avînt deosebit. Aceasta nu se datorește însă unei înapoieri culturale ci, dimpotrivă, faptului că bogăția impresionantă de traduceri din literatura patristică și teologică făcea imposibilă tipărirea lor în același ritm. Ele nu s-au putut propaga de aceea decît recurgînd și la ajutorul copiștilor, care lucrau cu mare rapiditate, așa încît o carte tradusă la Neamțu poate fi găsită cîțiva ani mai tîrziu la Tismana, după ce rînd pe rînd, toate centrele de cultură religioasă își procuraseră cîte o copie. Se poate oare ignora într-o lucrare despre copiști, rolul lor în promovarea acestui curent cultural-teologic? Nu altul decît Acachie, cu care se deschide șirul copiștilor din cartea lui G. Ștrempel, este unul din cei mai harnici reprezentanți ai acestor răspînditori de traduceri teologice din sec. XVIII și XIX. El lucrează la Mînăstirea Căldărușani (unele din manuscrisele sale se păstrează la Biblioteca Patriarhiei Romîne). Sînt apoi între acești copiști și nume cunoscute de cărturari și ierarhi. Astfel, ierodiaconul Calinic, cel care la 1836 copiază la Slatina traducerea operei complete a Sfîntului Simion Noul Teolog, împodobind-o cu chenare ornate și cu un frumos portret al sfîntului (ms. 1466 din Biblioteca Academiei R.P.R.) este viitorul mitropolit primat al Romîniei, Calinic Miclescu. Veniamin ierodiaconul de la Cernica a copiat aceeași scriere la 1840 (Ms. 5721 din Biblioteca Academiei R.P.R.), înainte de a deveni profesor la Colegiul Sf. Sava din București (despre el vezi dr. Veniamin Pocitan, *Arhimandritul Veniamin Catulescu*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», XLVIII (1930), pp. 301-311).

Iată de ce trebuie subliniat încă o dată, în încheierea acestei dări de seamă, că valoarea lucrării de față ca instrument de cercetare, stă tocmai în posibilitatea pe care o oferă cercetătorilor de a stabili filiații de manuscrise sau apartenența unui manuscris la o anumită școală de copiști, și de a determina focarele de răspîndire ale cărților populare și religioase. În ultimă analiză, ea este un instrument neapărat necesar întocmirii acelei opere de sinteză asupra circulației manuscriselor romînești, operă care nu a fost încă realizată, dar care va trebui să fie întreprinsă spre a se vedea dintr-însa cît de intens a fost efortul spre cultură al poporului romîn și în trecutul său. În consecință, ea va trebui să îndeplinească cerința primordială a oricărei opere menite să rămînă, — aceea de a-și duce la bun sfîrșit lucrul început. Este de dorit însă ca înainte de a porni la depistarea copiștilor de manuscrise din fondurile altor biblioteci, autorul să dea un volum în care să epuizeze bogatul fond al Bibliotecii Academiei R.P.R.

DAN ZAMFIRESCU

PARTEA OFICIALĂ

REGULAMENT
PENTRU ORGANIZAREA VIEȚII MONAHALE *

publicat în BOR LXXVIII (1960), nr. 1-2, pg. 171-198

CAPITOLUL I

Așezăminte monahale

Art. 1. — În cadrul Bisericii Ortodoxe Romîne ființează următoarele așezăminte monahale: mînăstirea, schitul și metocul.

Art. 2. — Mînăstirea este un așezămînt de rugăciune, învățătură și muncă, în care viețuiește o obște de călugări sau călugărițe care s-au făgăduit înaintea lui Dumnezeu, în cadrul slujbei de intrare în monahism, să-și petreacă viața în înfrînare, sărăcie și ascultare.

Art. 3. — Schitul este un așezămînt monahal, în care viețuiește—după aceleași rînduieli ca și în mînăstire — o obște mai mică de călugări sau călugărițe, aflîndu-se sub administrarea centrului eparhial sau a unei mînăstiri.

Art. 4. — Metocul este un așezămînt monahal alcătuit din case, locaș de cult și bunurile proprii sau numai din case și curtea împrejmuitoare, în care se orînduiesc de către centrul eparhial sau de către mînăstirea de care ține metocul cîțiva viețuitori, cu îndatorirea de a purta grijă de aceste bunuri și de a oferi găzduire călugărilor sau călugărițelor de la mînăstirea respectivă.

Art. 5. — Mînăstirea este încadrată în organizarea Eparhiei, în cuprinsul căreia se găsește.

Art. 6. — Schitul depinde de mînăstirea cea mai apropiată din cuprinsul Eparhiei în care este așezat sau de catedrala centrului eparhial, care din punct de vedere canonic este mînăstire.

---

* Aprobat de Departamentul Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, prin Decizia nr. 11.525/1959.

Art. 7. — Metocul este administrat de centrul eparhial sau de mînăstirea de care aparține. Cînd metocul unui centru eparhial se găsește pe teritoriul altei Eparhii, el se administrează numai de Eparhia de care ține.

Art. 8. — Transformarea unei mînăstiri de călugări în mînăstire de călugărițe sau a unei mînăstiri de călugărițe în mînăstire de călugări, precum și înființarea sau desființarea unei mînăstiri, se aprobă de Sfîntul Sinod, la propunerea Chiriarhului locului.

Art. 9. — Transformarea unui schit de călugări în schit de călugărițe sau a unui schit de călugărițe în schit de călugări, precum și înființarea sau desființarea unui schit se face de Chiriarhul locului, la propunerea Consiliului Eparhial.

Art. 10. — Transformarea unei mînăstiri în schit, sau a unui schit în mînăstire, se aprobă de Sfîntul Sinod, la propunerea Chiriarhului locului.

Art. 11. — Trecerea unui schit din administrarea unei mînăstiri în administrarea altei mînăstiri se face de Chiriarhul locului, la propunerea Consiliului Eparhial.

Art. 12. — Transformarea unui schit în metoc sau a unui metoc în schit, precum și înființarea sau desființarea unui metoc, se face de Chiriarhul locului, la propunerea Consiliului Eparhial.

Art. 13. — Trecerea unui metoc din administrarea unei mînăstiri în administrarea altei mînăstiri, parohii sau altei instituții bisericești, se face de Chiriarhul locului, la propunerea Consiliului Eparhial.

Art. 14. — Numărul viețuitorilor din fiecare mînăstire, schit și metoc va fi fixat de Chiriarhul locului, potrivit spațiului existent, posibilităților de trai și condițiilor specifice ale așezămîntului respectiv.

Art. 15. — Mînăstirea este persoană juridică.

CAPITOLUL II

Intrarea în viața monahală

A. *Pregătirea*

Art. 16. — Primirea într-o mînăstire sau schit a celor care doresc să intre în monahism, se face numai cu aprobarea Chiriarhului locului.

Art. 17. — Cel care dorește să intre în viața monahală este dator să înainteze Chriarhului locului o cerere scrisă, însoțită de următoarele acte:

a) certificat de naștere;

b) certificat de sănătate;

c) certificat de studii, în care să se constate că are cel puțin școala elementară;

d) certificat de la organele de resort, din care să se vadă corecta atitudine cetățenească a petiționarului;

e) certificat de stare civilă, din care să se constate că nu are nici una din obligațiile familiale prevăzute de Codul familiei în vigoare;

f) adeverință asupra bunurilor sale și a satisfacerii îndatoririlor fiscale ;

g) recomandarea din partea parohului respectiv.

Art. 18. — După cercetarea actelor de mai sus, Chiriarhul locului — dacă socotește că petiționarul îndeplinește obligațiunile pentru a fi primit în mînăstire — îl pune sub supravegherea preotului paroh din parohia căruia face parte, pentru a constata în răstimp de un an dacă arată startornicie în hotărîrea luată și purtare corespunzătoare.

Art. 19. — La împlinirea acestui termen de gîndire, cel care stăruiește în hotărîre va înainta o nouă cerere scrisă, către Chiriarhul locului, de admitere în mînăstire, bărbații dovedind că au satisfăcut serviciul militar.

Art. 20. — Pe temeiul raportului amănunțit al parohului, în supravegherea căruia a fost rînduit, și a cererii separate a solicitantului, Chiriarhul poate să-i aprobe sau să-i respingă primirea în mînăstire, sau să-i fixeze un nou termen de gîndire.

Art. 21. — Aprobînd intrarea în mînăstire, Chiriarhul rînduiește pe cel ce voiește să devină monah într-o mînăstire sau schit, pentru ispitirea canonică.

B. *Ispitirea canonică*

Art. 22. — Ispitirea canonică durează de la primirea în mînăstire pînă la tunderea în monahism. Ea cuprinde trei stadii : starea de începător, starea de frate și starea de rasofor.

Art. 23. — Starea de începător durează cel puțin șase luni și cel mult un an.

Art. 24. — În această vreme, începătorul este dator să facă ascultare desăvîrșită pe lîngă un ieromonah sau monah în vîrstă ; a) săvîrșind treburi gospodărești ; b) participînd la slujbele religioase, și c) citind cărți folositoare.

Art. 25. — Dacă începătorul nu se arată ascultător în aceste încercări sau dacă săvîrșește fapte necorespunzătoare cu chemarea monahală, el este îndepărtat din mînăstire la propunerea starețului, aprobată de Chiriarh.

Art. 26. — După trecerea termenului de încercare, dacă începătorul stăruiește să fie menținut în mînăstire, pe temeiul referințelor ieromonahului sau monahului în a cărui ascultare a fost dat, este propus de stareț pentru cercetare de către Consiliul duhovnicesc al mînăstirii.

Dacă sînt îndoieli cu privire la chemarea monahală a începătorului, Consiliul duhovnicesc poate prelungi stadiul de încercare cu un an. Dacă nici după trecerea acestui an nu va fi găsit vrednic, începătorul va fi îndepărtat din mînăstire. Dacă începătorul este găsit vrednic pentru a fi menținut în mînăstire, starețul supune Chiriarhului hotărîrea Consiliului pentru aprobare.

În urma aprobării Chiriarhului, începătorul este trecut în rîndul fraților.

Art. 27. — Intrarea în rîndul fraților se face în mod solemn, aducîndu-se la cunoștința soborului aprobarea Chiriarhului după slujba religioasă din duminica următoare.

Art. 28. — Starea de frate durează cel puțin șase luni și cel mult trei ani.

Art. 29. — În această stare, fratele este dator să facă ascultare desăvîrșită pe lîngă un călugăr mai învățat:

a) sporindu-și cunoștințele generale și teologice;

b) participînd la slujbele religioase, însușindu-și tipicul cu cîntările la strană, și

c) săvîrșind treburi gospodărești.

Art. 30. — După trecerea termenului în această stare, dacă fratele stăruiește să fie menținut în mînăstire, pe temeiul referințelor călugărului în a cărui ascultare a fost dat, este propus de stareț pentru cercetare de către Consiliul duhovnicesc al mînăstirii.

Dacă fratele este găsit vrednic pentru a fi menținut în mînăstire, starețul supune Chiriarhului hotărîrea Consiliului pentru aprobare.

În urma aprobării Chiriarhului, fratele este trecut în rîndul rasoforilor.

Dacă sînt îndoieli cu privire la chemarea monahală a fratelui, Consiliul duhovnicesc poate prelungi stadiul cu încă un an.

Dacă nici după trecerea acestui an, nu va fi găsit vrednic, fratele va fi îndepărtat din mînăstire.

Art. 31. — Intrarea în rîndul rasoforilor se face în mod solemn în cadrul slujbei religioase respective.

Art. 32. — Starea de rasofor durează cel puțin 6 luni și cel mult trei ani.

Art. 33. — În această stare, rasoforul este dator să facă ascultare pe lîngă unul din duhovnicii sau preoții slujitori ai mînăstirii, străduindu-se:

a) să deprindă rînduielile de slujbă ale Bisericii;

b) să-și sporească cunoștințele teologice și generale și

c) să se desăvîrșească în îndeletnicirile sale, practice.

Art. 34. — După trecerea termenului în această stare, dacă rasoforul stăruiește să fie menținut în mînăstire, pe temeiul referințelor celui în a cărui ascultare a fost dat, este propus de stareț pentru cercetare de către Consiliul duhovnicesc al mînăstirii.

Dacă rasoforul este găsit vrednic pentru a fi menținut în mînăstire, starețul supune soborului hotărîrea Consiliului pentru avizare asupra tunderii în monahism.

Dacă își însușește hotărîrea soborului, Chiriarhul poate cere aprobarea Sfîntului Sinod pentru tunderea în monahism a rasoforului respectiv.

Art. 35. — După obținerea aprobării Sfîntului Sinod, rasoforul va fi tuns în monahism într-un cadru solemn potrivit rînduielii respective.

Art. 36. — Rasoforii care nu vor fi tunși în monahism pot rămîne în starea lor, dacă au purtare corespunzătoare vieții în mînăstire.

Art. 37. — Absolvenții de seminar, licențiații și doctorii în teologie vor fi primiți în mînăstire, după ce au satisfăcut serviciul militar, iar perioada de ispitire canonică pentru ei poate fi stabilită de Chiriarhul locului de la caz la caz.

Art. 38. — Tunderea în monahism se va face de Chiriarh sau de delegatul său în mînăstirile respective.

Art. 39. — Dacă, în timpul ispitirii canonice, un frate sau rasofor este în primejdie de moarte și cere tunderea în monahism, ca ultimă dorință pentru mîntuirea sufletului său, atunci se poate face tunderea cu aprobarea Chiriarhului locului, care va înștiința ulterior Sfîntul Sinod.

CAPITOLUL III

Trepte și ranguri monahale

Art. 40. — In treptele ierarhiei bisericești, diaconii dintre monahi poartă numele de ierodiaconi, iar preoții, numele de ieromonahi.

Art. 41. — Rangurile monahale sînt: arhidiacon, singhel, protosinghel și arhimandrit.

Cu excepția rangului de arhimandrit, care se conferă de Sfîntul Sinod la propunerea Chiriarhului locului, celelalte ranguri monahale se acordă de Chiriarhul respectiv.

CAPITOLUL IV

Conducerea așezămintelor monahale

Art. 42. — Cîrmuitorul suprem al oricărui așezămînt monahal este Chiriarhul.

Art. 43. — Organele prin care se exercită cîrmuirea chiriarhală la fața locului sînt următoarele: starețul, egumenul și metocarul.

A. *Starețul*

Art. 44. — Ca împuternicit al Chiriarhului, starețul, ajutat de unul sau doi egumeni, conduce direct mînăstirea, potrivit cu sfintele canoane, pravila monahală, hotărîrile Sfîntului Sinod și îndrumările Chiriarhului locului.

El este ajutat de: Soborul mînăstiresc, Consiliul duhovnicesc, Consiliul de învățătură, Consiliul economic și Consiliul de disciplină.

Soborul mînăstiresc este alcătuit din toți monahii, rasoforii și frații din mînăstire, schiturile și metoacele ei.

Consiliile se aleg de sobor, prin ridicare de mîini la propunerea starețului, în prezența delegatului chiriarhal, și se aprobă de Chiriarh pentru o perioadă de 4 ani.

Art. 45. — Starețul se numește direct de Chiriarh dintre călugării cei mai vrednici — cînd nu s-a făcut alegere de candidați pentru stăreție de către Soborul mînăstiresc — sau dintre primii trei candidați aleși de sobor, în cazul cînd Chiriarhul a dispus să se facă alegere.

Art. 46. — Alegerea de candidați pentru vrednicia de stareț se hotărăște de Chiriarh, prin decizie, indicîndu-se data alegerii și procedura canonică a alegerii, precum și numele delegatului chiriarhal, care va prezida alegerea.

Art. 47. — Candidații pentru stăreție se aleg de către Sobor dintre călugării mînăstirii, care au mai multe merite, prin serviciile făcute chinoviei, prin știința Sfintelor Scripturi și prin viața lor duhovnicească.

Art. 48. — Starețul numit de Chiriarh va fi instalat de exarhul mînăstirilor sau de alt delegat chiriarhal.

Art. 49. — Îndatoririle starețului sînt:

a) a orîndui fiecărui viețuitor din mînăstire ascultarea cuvenită, potrivit cu trebuințele mînăstirii și cu puterile fiecăruia;

b) a priveghea ca sfintele slujbe bisericești să se urmeze întru totul după tipicul mînăstiresc, ca programul de sporire a cunoștințelor teologice și generale pentru monahi să se îndeplinească întocmai, treburile gospodărești ale mînăstirii să fie îndeplinite la timp și pravila vieții monahale să fie ținută de toți viețuitorii mînăstirii;

c) a da, prin modelul viețuirii și prin toată conduita sa, cel dintîi, pildă de viață duhovnicească, potrivit cu regulile disciplinei monahale.

d) a vizita schiturile care țin de mînăstirea sa, pentru cuvînt de zidire sufletească și îndrumări în treburile lor duhovnicești, disciplinare și gospodărești.

e) ca președinte al Soborului mînăstiresc, să se consulte cu soborul ori de cîte ori este nevoie și să-i aducă la cunoștință dispozițiunile autorității bisericești.

Art. 50. — Starețul reprezintă mînăstirea și așezămintele monahale care țin de ea înaintea instanțelor judecătorești, a tuturor autorităților administrative și față de terți.

Soborul

Art. 51. — Soborul mînăstiresc se îngrijește de bunul mers al vieții mînăstirii.

Îndeosebi este de datoria soborului:

a) alegerea candidaților de stareți și a membrilor Consiliilor: duhovnicesc, economic, de învățătură și de disciplină;

b) chivernisirea bunurilor mînăstirești;

c) votarea bugetului mînăstirii, care va fi trimis spre aprobare centrului eparhial înainte de începerea anului;

d) stabilirea eventualelor cheltuieli extraordinare și înaintarea lor spre aprobare centrului eparhial ;

e) examinarea gestiunii financiare prezentate în fiecare an de consiliul economic și trimiterea ei la centrul eparhial, cu sau fără observări ;

f) recomandarea celor vrednici pentru tunderea în monahism ;

g) recomandarea celor apți a fi hirotoniți ierodiaconi și ieromonahi.

Hotărîrile soborului se iau cu majoritate de voturi.

Consiliul duhovnicesc

Art. 52. — Consiliul duhovnicesc este compus din duhovnicii mînăstirii și din doi sau trei ieromonahi sau monahi îmbunătățiți, aleși de sobor și aprobați de Chiriarh. Ei lucrează sub președinția starețului.

Art. 53. — Atribuțiile Consiliului duhovnicesc sînt :

a) să îndrumeze viața duhovnicească din mînăstire și să facă propuneri în fața soborului pentru bunul ei mers ;

b) să examineze pe începători la trecerea lor în rîndul fraților, pe frați la trecerea în rîndul rasoforilor și pe rasofori la trecerea în rîndul monahilor ;

c) să propună soborului pe cei vrednici pentru hirotonie și ranguri monahale.

Art. 54. — Consiliul duhovnicesc ține ședințe ori de cîte ori este nevoie, consemnînd hotărîrile sale într-un registru propriu de procese-verbale.

Consiliul economic

Ort. 55. — Consiliul economic este compus din : stareț ca președinte, economul, casierul, eclesiarhul și arhondarul mînăstirii, aleși de sobor și aprobați de Chiriarh.

Art. 56. — Atribuțiile Consiliului economic sînt :

a) a se îngriji de viața materială a mînăstirii și așezămintelor monahale care depind de ea ;

b) a supraveghea îndeplinirea îndatoririlor gospodărești ale viețuitorilor mînăstirii, potrivit cu ascultarea ce li s-a încredințat ;

c) a administra cu grijă toate bunurile mînăstirii și ale așezămintelor monahale dependente de ea :

Art. 57. — Consiliul economic ține ședințe ori de cîte ori este nevoie, consemnînd hotărîrile sale într-un registru de procese-verbale.

Consiliul de învățătură

Art. 58. — Consiliul de învățătură este compus din 2 sau 3 călugări mai învățați, aleși de sobor și aprobați de Chiriarh. El lucrează sub președinția starețului.

Art. 59. — Atribuțiile Consiliului de învățătură sînt :

a) să poarte grijă de sporirea cunoștințelor religioase, de muzică, tipic și cultură generală ale viețuitorilor mînăstirii, organizînd în acest scop conferințe și consfătuiri și supraveghind lectura personală a viețuitorilor ;

b) să îngrijească de biblioteca mînăstirii.

Art. 60. — Desfășurarea activității de învățătură se analizează lunar de Consiliu, în lumina îndrumărilor date de Chiriarh, constatările și propunerile consemnîndu-se într-o condică de procese-verbale.

Consiliul de disciplină

Art. 61. — Consiliul de disciplină este alcătuit din : stareț, ca președinte, și din doi călugări cu deosebite cunoștințe de pravilă mînăstirească, aleși de sobor și aprobați de Chiriarh.

Art. 62. — Atribuțiile Consiliului de disciplină sînt următoarele :

a) cercetează toate abaterile viețuitorilor mînăstirii de la rînduielile vieții monahale ;

b) pentru abaterile de la disciplina mînăstirească (neascultarea de stareț, lipsa repetată de la slujbele religioase, de la conferințele și consfătuirile de învățătură și de la ascultarea rînduită, precum și orice alte fapte săvîrșite împotriva ordinei din mînăstire și a bunei cuviințe monahale), Consiliul de disciplină este îndreptățit să aplice următoarele pedepse : rînduirea la ascultări inferioare, luarea culionului pe timp limitat și trimiterea la canon pe un anumit timp la unul din schiturile mînăstirii ;

c) pentru abateri de la rînduielile canonice (călcarea făgăduințelor monahale, părăsirea mînăstirii fără învoirea starețului, administrarea necinstită și înstrăinarea bunurilor de obște, răzvrătirea împotriva autorității bisericești și autorității de Stat, precum și orice alte delicte disciplinare prevăzute în sfintele canoane și în legăturile bisericești) — după cercetarea lor — Consiliul de disciplină încheie cuvenitul proces-verbal de constatări și propuneri, pe care starețul îl înaintează cu raport, Chiriarhului, pentru a lua măsurile cuvenite.

Împotriva propunerii de sancționare făcută de Consiliul de disciplină, învinuitul poate face întîmpinare către Chiriarh, care, în acest caz, dispune cercetarea.

Art. 63. — Consiliul de disciplină ține ședințe ori de cîte ori este nevoie, consemnîndu-se hotărîrile sale într-un registru propriu de procese-verble, de către un secretar de ședință, rînduit de stareț.

Art. 64. — Împotriva hotărîrii Chiriarhului de excludere din monahism și de caterisire, se poate face cerere la Sfîntul Sinod.

Pe temeiul avizului Chiriarhului eparhiot, și al propunerii comisiei juridico-canonice, Sfîntul Sinod va hotărî asupra menținerii sau iertării pedepsei.

B. *Egumenul*

Art. 65. — Egumenul conduce un schit sub directa îndrumare a centrului eparhial sau a starețului mînăstirii de care depinde schitul.

Art. 66. — În schit, egumenul are aceleași îndatoriri ca și starețul în mînăstire.

Art. 67. — La conducerea schitului, egumenul este ajutat de un consiliu, alcătuit din: econom, eclesiarh, arhondar și de secretar, numiți de Chiriarh, la propunerea starețului mînăstirii.

Art. 68. — Egumenul este numit de Chiriarh, la propunerea starețului.

În lipsa egumenului de la schit, economul îi ține locul.

C. *Metocarul*

Art. 69. — Metocarul administrează un metoc, sub directa îndrumare a centrului eparhial, sau al mînăstirii de care depinde.

Art. 70. — Metocarul este numit de Chiriarh, la propunerea exarhului sau a starețului respectiv.

CAPITOLUL V

Viața mînăstirească

Art. 71. — În mînăstiri și schituri, se duce, de preferință, viață de obște.

Viața de sine se îngăduie numai în mînăstirile și schiturile lipsite de condiții pentru organizarea vieții de obște.

Art. 72. — Cei care s-au făgăduit lui Dumnezeu să trăiască în înfrînare, sărăcie și ascultare deplină, în mînăstire, sînt datori să-și petreacă viața în rugăciune, învățătură și muncă.

A. *Rugăciunea*

Art. 73. — Toți viețuitorii mînăstirii (începători, frați, rasofori și monahi) sînt îndatorați să ia parte, cu toată evlavia, la slujbele religioase rînduite după tipicul mînăstiresc.

Art. 74. — În chilie fiecare este dator să-și îndeplinească pravila personală.

B. *Învățătura*

Art. 75. — Pentru înbogățirea cunoștințelor de teologie, tipic, muzică bisericească și de cultură generală, toți viețuitorii mînăstirii sînt datori să ia parte la:

a) cuvîntul de învățătură, care se va ține zilnic — după slujba religioasă de dimineață — în biserică, trapeză sau într-o sală a mînăstirii sau a schitului;

b) conferințele sau consfătuirile ce vor avea loc după Vecernie, o dată pe săptămînă în lunile de vară și de două ori pe săptămînă în lunile de iarnă;

c) conferința duhovnicească de duminică, după Sfînta Liturghie.

Art. 76. — Sub îndrumarea Consiliului de învățătură, fiecare viețuitor își va spori cunoștințele prin citirea de cărți religioase și de cultură generală.

C. *Munca*

Art. 77. — Cu excepția celor bătrîni și bolnavi, fiecare viețuitor al mînăstirii va avea o ascultare în muncă, potrivit cu pregătirea și cu înclinările sale.

Art. 78. — Pe lîngă îndeletnicirile cu treburile zilnice gospodărești, administrative și bisericești, viețuitorii mînăstirilor vor putea executa, pentru nevoile mînăstirii și ale obștei sale, lucrări de tîmplărie, croitorie, cismărie, fierărie și altele, la care vor fi orînduiți cu ascultarea cei pricepuți în aceste meșteșuguri.

Art. 79. — Pentru trebuințele centrului eparhial, protopopiatelor, parohiilor și așezămintelor monahale, în unele mînăstiri, după chibzuința Chiriarhului, se vor putea executa de către viețuitorii respectivi obiecte de cult (icoane, cruci, legătorie de cărți, candele și altele), cele necesare pentru mobilarea și împodobirea locașurilor de cult (străni, catapetesme, sfeșnice și analoage, țesături, broderii, acoperăminte, perdele de uși și veșminte bisericești, covoare și preșuri pentru biserici, cancelarii, chilii, case parohiale, protopopii, și centre eparhiale) precum și obiecte de ceramică, lemn, metal, etc., la dispoziția vizitatorilor mînăstirilor.

Art. 80. — Veniturile dobîndite din bunurile mînăstirii și din munca viețuitorilor săi, vor fi folosite pentru întreținerea viețuitorilor, dîndu-se fiecăruia după trebuințele lui.

Disciplina

Art. 81. — În mînăstire și în afară de mînăstire, începătorii, frații, rasoforii și monahii sînt obligați să respecte disciplina care a fost hotărîtă de Sfintele Sinoade și de Sfinții Părinți, la care se adaugă prevederile Statutului Bisericii Ortodoxe Romîne, Regulamentul pentru organizarea vieții monahale, hotărîrile sinodale și deciziile chiriarhale.

Art. 82. — Nu este îngăduit începătorilor, fraților, rasoforilor și monahilor să iasă din mînăstire fără bilet de voie, eliberat de stareț sau de egumen, în care să se arate: motivul învoirii sau însărcinarea dată, locul unde merge și timpul pe cît este învoit.

Stareții și egumenii vor observa cu toată luarea aminte să nu elibereze învoiri acelora a căror purtare este supusă îndoielii.

În caz de nerespectare a acestei dispoziţiuni, direct răspunzător este cel care a semnat învoirea.

Art. 83. — Învoirile pînă la 8 zile se acordă de stareț sau de egumen, iar învoirile mai mari de 8 zile se aprobă de Chiriarh.

Art. 84. — Cei care au obținut învoire să iasă din mînăstire sînt datori:

a) să se prezinte cu biletele de voie spre vizare la autoritățile bisericești locale, arătînd scopul venirii lor, precum și locul unde găzduiesc;

b) să folosească învoirea numai în scopul pentru care a primit-o;

c) să nu facă sub nici o formă colecte sau strîngeri de ajutoare.

La înapoiere, cel învoit este îndatorat să se înfățișeze starețului sau egumenului, spre încunoștiințarea de modul cum și-a folosit învoirea.

Pentru evidența învoirilor, se va ține la cancelarie un registru special.

CAPITOLUL VI

Biblioteca și muzeul mînăstirii

Art. 85. — Fiecare mînăstire va avea o bibliotecă în care, pe lîngă cărțile de slujbă, se vor păstra și alte cărți de suflet folositoare, religioase, morale și științifice, precum și revistele Patriarhiei și Mitropoliei.

Art. 86. — În fiecare mînăstire va fi un muzeu în care se vor păstra cărțile vechi, manuscrisele, obiectele de artă religioasă, diferite documente, etc., în legătură cu trecutul mînăstirii.

Art. 87. — Unul din monahii cu pregătire corespunzătoare va fi rînduit de stareț cu ascultarea de bibliotecar, încredințîndu-i-se biblioteca și muzeul.

Art. 88. — Cărțile împrumutate de la bibliotecă de viețuitorii mînăstirii vor fi înapoiate în starea în care le-au primit.

Art. 89. — Din biblioteca mînăstirii sau din muzeu, nu este îngăduit a se da vreo carte sau obiect în afară de cuprinsul mînăstirii, fără ordin special din partea Chiriarhului.

Art. 90. — Starețul și soborul mînăstirii sînt îndatorați să poarte deosebită grijă pentru conservarea în cele mai bune condiţiuni — conform legilor în vigoare — a bisericilor, clădirilor și obiectelor de valoare istorică și artistică.

Art. 91. — Pentru fiecare mînăstire, schit și metoc, care sînt monumente istorice, se va alcătui și tipări un scurt ghid la îndemîna vizitatorilor sau cel puțin se va afișa un sinodic.

CAPITOLUL VII

Infirmeria sau botnița

Art. 92. — Monahii neputincioși sau bolnavi vor fi așezați într-una din încăperile mînăstirii și vor fi îngrijiți cu cele trebuitoare de Consiliul economic.

Art. 93. — Starețul va orîndui un îngrijitor înfirmier care va purta grijă de hrana și medicamentele trebuitoare celor bolnavi și neputincioși.

Art. 94. — După recomandările medicului locului, se va organiza în fiecare mînăstire o mică farmacie cu medicamente de primă necesitate.

CAPITOLUL VIII

Organele de control

Art. 95. — Pentru controlul mînăstirilor, fiecare Eparhie poate avea un exarh, numit de Chiriarh, cu atribuțiuni generale de inspecție și control al mînăstirilor și de referent pentru problemele mînăstirești.

Art. 96. — În caz de nevoie, Chiriarhul poate delega pe vicar, pe unul din consilierii administrativi sau pe protopopul locului să facă inspecții sau anchete în mînăstiri, schituri și metoace.

CAPITOLUL IX

Ospitalitatea în mînăstiri

Art. 97. — Oaspeții sau vizitatorii mînăstirilor vor fi primiți cu bunăvoință la arhondaric, putînd fi găzduiți în mînăstire sau schit cel mult trei zile. Peste acest termen, nu poate fi găzduit nimeni fără aprobarea scrisă a Chiriarhului.

Vizitatorii găzduiți în arhondaric sau în chiliile rînduite de stăreție pentru găzduire, vor fi înscriși într-un registru în care se va trece numărul și data actului de identitate precum și autoritatea și localitatea care l-a eliberat, anunțîndu-se totdeauna autorităților în drept sosirea vizitatorilor.

Art. 98. — În tot timpul șederii în mînăstire sau schit, vizitatorii sînt datori să nu tulbure liniștea așezămintelor monahale, arătînd înțelegerea cuvenită sfinteniei locașului și vieții de mînăstire.

Art. 99. — Pentru Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, Chiriarhul locului va putea destina, în total sau în parte unele mînăstiri și schituri, pentru a se organiza azile și case de odihnă și întremare.

CAPITOLUL X

Dispoziţiuni generale

Art. 100. — Dispoziţiunile venite de la alte autorităţi pentru mînăstiri, schituri şi metoace se rezolvă numai de Chiriarhul locului în calitate de conducător suprem al aşezămintelor monahale.

In consecinţă, stareţii sînt obligaţi să aducă la cunoştinţa Chiriarhului, fără întîrziere, asemenea dispoziţii.

Art. 101. — Persoanele care vin pentru cercetări istorice şi paleografice ori pentru a scoate copii de pe pictură, de pe tablourile religioase, etc., vor fi primite cu specială autorizare din partea Chiriarhului.

Art. 102. — Averea monahilor adusă de dînşii în mînăstire, ca şi cea dobîndită ulterior, rămîne întreagă mînăstirii de care au ţinut în ultimul timp al vieţii lor.

Art. 103. — Călugării excluşi din monahism, care refuză a dezbrăca haina monahală, precum şi pretinşii călugări (aşa zişii fraţi, ipodiaconi, misionari etc.), vor fi identificaţi de către organele bisericeşti şi semnalaţi autorităţilor statului, cu cererea de a li se aplica dispoziţiunile legilor penale în vigoare.

Art. 104. — Pentru toate cazurile neprevăzute în acest regulament, starețul va cere lămuriri şi îndrumări de la Chiriarhul eparhiot, care le va soluţiona în cadrul sfintelor canoane şi al regimului legal al Cultelor.

Art. 105. — Toate dispoziţiunile prezentului Regulament sînt aplicabile în cadrul şi în conformitate cu Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Romîne şi cu Legea pentru regimul general al Cultelor prevăzută de Constituţia Republicii Populare Romîne.

Art. 106. Regulamentele anterioare pentru organizarea vieţii monahale şi toate dispoziţiunile, de orice fel, contrarii prezentului Regulament, sînt şi rămîn abrogate.

Art. 107. — Acest Regulament a fost întocmit de Sinodul Permanent şi votat de Sfîntul Sinod în şedinţa de la 3 iulie 1959.

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

SPICUIRI DIN PROCESUL-VERBAL AL ȘEDINȚEI DIN 17 IANUARIE 1960

In ziua de duminică, 17 ianuarie 1960, membrii clerici și mireni ai Adunării Naționale Bisericești, în urma Convocării nr. 13.890/1959, s-au întrunit în sesiune de lucru în Palatul Patriarhiei din București.

La orele 10 dimineața, toți membrii prezenți, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, Inalt Prea Sfințiții Mitropoliți și Prea Sfințiții Episcopi, au luat parte la Doxologia oficiată în Paraclisul Sfintei Patriarhii. După Doxologie, membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în sala de ședințe.

La orele 10,30 o delegație de membri ai Adunării Naționale a invitat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să prezideze ședința de lucru a Adunării Naționale Bisericești. Prea Fericitul Patriarh Justinian a intrat în sala de ședințe, însoțit de domnul profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al R.P.R., și de Inalt Prea Sfințiții Mitropoliți, fiind întîmpinați cu căldură de toți cei prezenți, care au intonat Imnul Patriarhal.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, ocupînd scaunul prezidial, a rugat pe domnul secretar general D. Dogaru să citească Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, pentru deschiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești din anul 1960.

Domnul secretar general D. Dogaru a dat citire Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. nr. 8 din 15 ianuarie 1960, pentru deschiderea sesiunii ordinare pe anul 1960 a Adunării Naționale Bisericești.

PREZIDIUL MARII ADUNĂRI NAȚIONALE A REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

D E C R E T

privind deschiderea sesiunii ordinare pe anul 1960 a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Romîne

Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne d e c r e t e a z ă:

1. Se declară deschisă sesiunea ordinară pe anul 1960 a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Romîne, convocată pentru ziua de 17 ianuarie 1960.

Președintele Prezidiului
Marii Adunări Naționale,
ION GHEORGHE MAURER

Secretarul Prezidiului
Marii Adunări Naționale
GHEORGHE STOICA

București, 16 ianuarie 1960,
Nr. 8.

Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte invită pe secretari la biroul Adunării şi roagă pe P. C. Protopop dr. Gh. Cotoşman, secretarul general al Adunării, să citească apelul nominal.

După apelul nominal, Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a constatat că, din numărul total de 50 de membri, care alcătuiesc Adunarea Naţională Bisericească, lipsind 6 membri, Adunarea este în majoritate şi poate lucra valabil. Declarînd şedinţa deschisă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulţumit membrilor Adunării Naţionale Bisericeşti pentru participarea lor la această sesiune de lucru şi a amintit că lucrările Adunării Naţionale Bisericeşti din anul acesta se deschid sub semnul unor mari nădejdi, pe care poporul nostru, ca şi toate popoarele lumii, le pun în desfăşurarea evenimentelor, pe plan internaţional, ca, prin întîlnirile ce se vor continua între conducătorii marilor puteri, să se ajungă la aşezarea definitivă a păcii în lumea întreagă şi la dezarmarea generală şi totală. In continuare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat lămuriri asupra rapoartelor de activitate ale sectoarelor Administraţiei Patriarhale, care sînt prezentate spre deliberare şi aprobare Adunării Naţionale Bisericeşti.

Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a propus să se exprime şi cu prilejul sesiunii de lucru de la începutul acestui an, sentimentele de devotament şi recunoştinţă ale Adunării Naţionale Bisericeşti faţă de Prezidiul Marii Adunări Naţionale şi faţă de Guvernul Republicii Populare Romîne, prin cîte o telegramă oficială. De asemenea, Prea Fericirea Sa a propus să fie adresată o telegramă şi Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii din R.P.R., pentru exprimarea hotărîrii neclintite a Ierarhilor, preoţilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne de a sluji şi în viitor nobila acţiune pentru statornicirea păcii în lumea întreagă.

Prea Fericirea Sa a dat citire textului telegramelor adresate Domnului Ion Gheorghe Maurer, Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne, Domnului Chivu Stoica, Preşedintele Consiliului de Miniştri, precum şi Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii în R.P.R.

Adunarea Naţională Bisericească a aprobat cu aplauze textul celor trei telegrame. *

Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a rugat pe membrii Comisiunilor Permanente ale Adunării să primească lucrările prezentate pentru sesiunea de faţă, spre a le studia şi a întocmi cuvenitele referate către Adunare, precum urmează:

— *Comisiunea de petiţiuni şi validare* a primit actele pentru validarea mandatelor a 4 noi membri în Adunarea Naţională Bisericească.

— *Comisiunea bisericească* a primit darea de seamă a sectorului Administraţiei Patriarhale asupra activităţii din anul 1959.

— *Comisiunea culturală* a primit darea de seamă a Sectorului Institutului Biblic-Tipografie-Editură-Lito, asupra activităţii din anul 1959, cuprinzînd şi planul de editură şi planul financiar pentru anul 1960.

— *Comisiunea economică-financiară* a primit: darea de seamă a sectorului Institutului Biblic-Ateliere asupra activităţii din anul 1959, darea de seamă asupra execuţiei bugetare a Administraţiei Patriarhale, conform contului încheiat la 31 decembrie 1959, darea de seamă asupra activităţii Casei de Pensii şi Ajutoare a Salariaţilor B.O.R. în anul 1959 şi asupra execuţiei bugetare, precum şi contul de beneficii şi pierderi şi bilanţul, încheiate la 31 decembrie 1959.

— *Comisiunea bugetară* a primit planul financiar al Administraţiei Patriarhale pe anul 1960 şi planul financiar al Casei de Pensii şi Ajutoare a Salariaţilor B.O.R. pe anul 1960.

Pentru a se da timp Comisiunilor să studieze actele primite şi să întocmească cuvenitele referate către Adunare, Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a propus şi Adunarea a aprobat să se suspende şedinţa de la ora 11 pînă la ora 12.

---

* Textul acestor telegrame este publicat în numărul de faţă al rev. „Biserica Ortodoxă Romînă", la pp. 34 şi 35.

La redeschiderea ședinței, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a invitat pe domnul dr. Mihail Farcaș, raportorul Comisiunii de petițiuni și validare, să dea citire referatelor asupra validării mandatelor celor patru membri nou aleși în Adunarea Națională Bisericească.

Dl. dr. Mihail Farcaș, raportorul Comisiunii de petițiuni și validare citește referatul asupra alegerii domnului Eugen Furnică, de către Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Ortodoxe Romîne de Alba-Iulia și Sibiu, ca reprezentant al său în Adunarea Națională Bisericească pe perioada legistlativă 1958-1962, în locul vacant de membru mirean, propunînd validarea mandatului, deoarece Comisiunea a constatat că nu s-a introdus nici o contestație.

Adunarea Națională Bisericească hotărăște: Validează mandatul d-lui Eugen Furnică, recunoscîndu-l ca membru mirean în Adunarea Națională Bisericească, pe restul perioadei 1958-1962.

In continuare, dl. dr. Mihail Farcaș citește referatul Comisiunii de petițiuni și validare, cu privire la delegarea d-lui Mihail Lupu ca reprezentant al Eparhiei Craiovei în Adunarea Națională Bisericească, în locul vacant de membru mirean, propunînd validarea mandatului, dat fiind faptul că nu s-a introdus nici o contestație.

Adunarea Națională Bisericească hotărăște: Validează mandatul d-lui Mihail Lupu ca membru mirean în Adunare, pe restul perioadei 1958-1962.

Dl. dr. Mihail Farcaș citește referatul Comisiunii de petițiuni și validare cu privire la delegarea, de către Adunarea Eparhială Buzău, a Prea Cucernicului Părinte Dumitru Vlădescu, Protopopul Raionului Focșani, ca membru cleric în Adunarea Națională Bisericească, pe restul perioadei 1958-1962, propunînd validarea, nefiind nici o constestație.

Adunarea Națională Bisericească hotărăște: Validează mandatul Prea Cucernicului Protopop Dumitru Vlădescu, ca membru cleric, din partea Eparhiei Buzăului, pe restul perioadei 1958-1962.

Dl. dr. Mihail Farcaș citește referatul Comisiunii de petițiuni și validare cu privire la alegerea și delegarea Prea Cucernicului Preot Teofan Stănescu, de la parohia «Sf. Haralambie»—Galați, ca reprezentant al Eparhiei Dunării de Jos în Adunarea Națională Bisericească, pe restul perioadei 1958-1962, ca membru cleric, în locul vacant, propunînd validarea, deoarece Comisiunea a constatat că nu s-a introdus nici o contestație.

Adunarea Națională Bisericească hotărăște: Validează mandatul Prea Cucernicului Preot Teofan Stănescu ca membru cleric în Adunare, pe restul perioadei 1958-1962.

După validarea mandatelor celor 4 noi membri, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a propus Adunării să aprobe completarea Comisiunilor permanente cu noii aleși, în conformitate cu prevederile art. 58 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Romînă, precum urmează:

— Dl. Eugen Furnică și dl. Mihail Lupu să facă parte din Comisiunea organizatoare, în locurile ce deveniseră vacante;

— Prea Cucernicii Părinți Dumitru Vlădescu și Teofan Stănescu să facă parte din Comisiunea bugetară, în locurile ce erau vacante.

Adunarea Națională Bisericească aprobă.

De asemenea, Prea Fericirea Sa propune, în conformitate cu dispozițiunile art. 68 din același Regulament, ca să fie completat și locul de secretar, devenit vacant, prin dl. Mihail Mitrea, din partea Sfintei Episcopii a Rîmnicului și Argeșului — Mitropolia Olteniei.

Adunarea Națională Bisericească aprobă.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, dl. Vasile Mihai, în calitate de raportor, citește referatul Comisiunii bisericești cu privire la darea de seamă asupra activi-

tăţii desfăşurată de Sectorul Administrativ Bisericesc al Administraţiei Patriarhale în cursul anului 1959.

Adunarea Naţională Bisericească ia act de cuprinsul referatului citit în şedinţă şi hotărăşte :

1. Ia act cu aprobare de activitatea desfăşurată de Sectorul Administrativ Bisericesc al Administraţiei Patriarhale în cursul anului 1959 ;

2. Exprimă respectuoase mulţumiri Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian pentru îndrumarea şi supravegherea permanentă în buna desfăşurare a activităţii acestui Sector :

3. Aduce mulţumiri Onoratului Guvern al Republicii Populare Romîne şi Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat Administraţiei Patriarhale şi Bisericii Ortodoxe Romîne.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh-Preşednte, dl. Basarab Dumitrescu, în calitate de raportor, citeşte referatul Comisiunii culturale cu privire la darea de seamă asupra activităţii desfăşurată de Sectorul Editură-Tipografie-Lito al Institutului Biblic în cursul anului 1959, precum şi asupra planului de activitate pentru anul 1960.

Adunarea Naţională Bisericească ia act de cuprinsul referatului citit în şedinţă şi hotărăşte :

1. Ia act cu aprobare de darea de seamă asupra activităţii desfăşurată de Sectorul I. B. Editură-Tipografie-Lito în cursul anului 1959.

2. Aprobă planul de Editură şi producţie pe anul 1960.

3. Exprimă respectuoase mulţumiri Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian pentru îndrumarea permanentă a acestui sector.

4. Aduce mulţumiri Onoratului Guvern şi Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat în procurarea materialelor necesare obţinerii rezultatelor arătate în darea de seamă.

La invitarea Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh-Preşedinte, Prea Cuviosul Arhimandrit Emilian Birdaş, în calitate de raportor, citeşte referatul Comisiunii economice-financiare cu privire la activitatea desfăşurată de Sectorul Ateliere al Institutului Biblic în cursul anului 1959, precum şi asupra planului de activitate pentru anul 1960.

Adunarea Naţională Bisericească ia act de cuprinsul referatului citit în şedinţă şi hotărăşte :

1. Aprobă activitatea Sectorului Ateliere al Institutului Biblic pe anul 1959 şi darea de seamă prezentată.

2. Aprobă propunerile făcute în legătură cu remedierea deficienţelor constatate la sistemul de vînzare al produselor I. B. Ateliere.

3. Apreciază străduinţa depusă de personalul acestei instituţii în anul expirat şi îi aduce bine meritate mulţumiri, cu îndemnul de a continua munca, pentru a se obţine rezultate şi mai bune, şi mai folositoare ;

4. Aduce mulţumiri Înalt Prea Sfinţiţilor şi Prea Sfinţiţilor Chiriarhi şi tuturor ostenitorilor Eparhiali, care au ajutat la realizarea activităţii anului 1959 ;

5. Aprobă planul de activitate şi proiectul de plan de producţie pe anul 1960, potrivit celor arătate în referatul Comisiunii ;

6. Exprimă Onoratului Guvern şi Departamentului Cultelor toată mulţumirea şi recunoştinţa Adunării Naţionale Bisericeşti, pentru ajutorul acordat acestei instituţii ;

7. Prezintă Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, călduroase mulţumiri, pentru îndrumarea rodnică şi conducerea înţeleaptă a activităţii acestui Sector.

În continuare, Prea Cuviosul Arhim. Emilian Birdaş, raportor, citeşte referatul Comisiunii economice-financiare cu privire la darea de seamă asupra executării planului financiar de «Venituri» şi «Cheltuieli» pentru anul 1959, al Administraţiei Patriarhale, potrivit contului de execuţie a planului, încheiat la 31 decembrie 1959.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului citit în ședință și hotărăște :

1. Ia act de rezultatele înscrise în contul de gestiune al Administrației Patriarhale.

2. Exprimă Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian toată recunoștința clerului și credincioșilor, pentru grija și munca ce depune în slujba Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru supravegherea și îndrumarea zilnică pe care o rezervă colaboratorilor Prea Fericirii Sale și pentru bunele rezultate obținute în cei 12 ani de arhipăstorire ;

3. Aduce mulțumiri Onoratului Guvern al Republicii Populare Romîne și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat Administrației Patriarhale și Bisericii Ortodoxe Romîne în general.

P. Cuv. Arhim. Emilian Birdaș citește referatul Comisiunii economice-financiare cu privire la darea de seamă asupra activității desfășurate de Casa de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, cuprinzînd și expunerea asupra execuției bugetare, contul de beneficii și pierderi și bilanțul, încheiate la 31 decembrie 1959.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului Comisiunii economice-financiare și hotărăște următoarele :

1. Aprobă contul de gestiune, contul de beneficii și pierderi și bilanțul Casei de Pensii pe anul 1959 ;

2. Să se exprime Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian toată recunoștința clerului și credincioșilor, pentru grija și munca ce o depune în slujba Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru supravegherea și îndrumarea zilnică ce o rezervă colaboratorilor Prea Fericirii Sale și pentru bunele rezultate din primul an de funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne ;

3. Să se aducă mulțumiri Onoratului Guvern al Republicii Populare Romîne și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne.

La invitarea Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh-Președinte, P. C. Pr. Teofan Stănescu, în calitate de raportor, citește referatul Comisiunii bugetare cu privire la planul financiar pentru anul 1960, al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului Comisiunii bugetare, citit în ședință și din care rezultă că planul financiar pentru anul 1960 a fost întocmit cu toată grija în ceea ce privește posibilitatea de realizare a «Veniturilor» și că în ceea ce privește «Cheltuielile» acestea sînt limitate la necesitățile reale, corespunzătoare unei bune administrații, și, în sfîrșit, că la întocmirea acestui plan financiar s-au respectat întru totul normele legale și instrucțiunile în vigoare, și ca urmare, în conformitate cu art. 20, alin. i, din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Romîne, aprobă și votează planul financiar al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe, pentru anul 1960, care totalizează atît la «Venituri» cît și la «Cheltuieli» suma de lei 12.243.300.

P. C. Pr. Teofan Stănescu, raportorul Comisiunii bugetare, citește referatul acestei Comisiuni cu privire la planul financiar al Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne pentru anul 1960.

Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh-Președinte, cere membrilor Adunării să ia în discuție proiectul de plan financiar prezentat.

Dl. Aurel Vasilescu, care este și membru în Consiliul Național Bisericesc a dat unele precizări și a făcut propuneri pentru stabilirea din timp de către protoierii și eparhii, a necesarului de obiecte de cult pentru anul 1961.

Adunarea Națională Bisericească ia act de referatul Comisiunii bugetare citit în ședință și reținînd constatările făcute de Comisiune, că planul financiar al Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru anul 1960 a fost întocmit cu toată grija, în ceea ce privește posibilitatea de realizare a «Veniturilor», că, în

ceea ce privește «Cheltuielile», acestea sînt limitate la necesitățile reale, corespunzătoare unei bune administrații și la îndeplinirea obligațiilor prevăzute de Regulamentul Casei de Pensii și, în sfîrșit, că la întocmirea acestui plan financiar, s-au respectat normele legale și instrucțiunile în vigoare, și, ca urmare, în conformitate cu art. 10, lit. b, din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților B.O.R., aprobă și votează planul financiar al Casei de Pensii pentru anul 1960, care totalizează atît la «Venituri» cît și la «Cheltuieli» suma de lei 25.090.000.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte, constatînd că ordinea de zi a fost epuizată și toate lucrările prezentate Adunării Naționale Bisericești din sesiunea de acum, au fost aprobate în unanimitate de către Adunare, propune, în conformitate cu dispozițiunile art. 80 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Romînă, să fie desemnată o comisiune pentru verificarea și aprobarea procesului-verbal al ședinței Adunării din sesiunea ianuarie 1960, și care să lucreze sub președinția Prea Fericirii Sale, formată din următorii membri: academicieni dr. Nicolae Lupu și dr. Vasile Rășcanu; prof. Nicolae Mihăilescu; P. C. Vicar Pr. Alexandru Ionescu și P. C. Protopop Pr. Dumitru Vlădescu.

Adunarea Națională Bisericească aprobă Comisiunea propusă.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a rostit apoi cîteva cuvinte de încheiere, spunînd printre altele:

«Mulțumesc din toată inima onoraților membri ai Adunării Naționale Bisericești pentru modul cum au examinat și dezbătut problemele ce le-au fost supuse în sesiunea de față și pentru nivelul înalt la care s-au purtat discuțiile. Mulțumesc Adunării Naționale Bisericești pentru că și-a însușit propunerile făcute de Consiliul Național Bisericesc, care țintesc la cea mai bună desfășurare a activității instituțiilor centrale ale Sfintei Patriarhii și a întregii Biserici Ortodoxe Romîne.

Mulțumesc membrilor Consiliului Național Bisericesc, care au răspuns prin prezența lor în unanimitate la chemarea Noastră și s-au străduit timp de 2 zile să cerceteze toate problemele și îi rugăm ca și pe viitor să ne ajute tot atît de mult.

Mulțumesc, în numele Adunării Naționale Bisericești, domnului secretar general al Departamentului Cultelor, profesor Dumitru Dogaru, și colaboratorilor domniei sale, care, deseori ne-au ajutat în găsirea propunerilor celor mai juste, pentru rezolvarea problemelor bisericești. Mulțumesc, în chip deosebit, domnului secretar general D. Dogaru și pentru bunăvoința ce a avut de a lua parte la ședința Adunării Naționale Bisericești și-l rog să asigure Onoratul Prezidiu al Marii Adunări Naționale și Guvernul Republicii Populare Romîne, că reprezentanții clerului și ai credincioșilor ortodocși din Adunarea Națională Bisericească sprijină din tot sufletul măsurile luate de conducătorii țării pentru binele și propășirea poporului. De asemenea îl rog să-i asigure de rîvna noastră, a Ierarhilor, preoților și credincioșilor, și mai mare în anul 1960, mai ales în acțiunea dusă pentru a se obține un succes deplin în lupta pentru pace și dezarmare generală. Sîntem și vom fi mereu alături de popor și de conducătorii lui.

Rog pe membrii Adunării Naționale Bisericești, ca înapoindu-se la locurile de muncă pe care le au, să ajute și să sprijine pe preoți, pentru a fi buni slujitori și buni cetățeni. Îi rog să se facă interpreții hotărîrilor și preocupărilor Adunării Naționale Bisericești și Sfîntului Sinod și să le fie ajutători și îndrumători.

Cu încredere în ajutorul lui Dumnezeu, dorim cu toții ca anul 1960 să aducă pacea și dezarmarea generală și prin aceasta fericirea popoarelor.

Fiecăruia din Domniile-Voastre vă doresc un an plin de sănătate și de succes în munca depusă și cu nădejdea de a ne întîlni din nou sănătoși, să auzim numai de bine».

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a rugat pe domnul secretar general, profesor Dumitru Dogaru, să binevoiască a citi Decretul pentru închiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești.

Domnul profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne, a citit Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, nr. 23 din 17 ianuarie 1960 pentru închiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Romîne, ținută în ziua de duminică, 17 ianuarie, anul 1960.

PREZIDIUL MARII ADUNĂRI NAȚIONALE A REPUBLICII POPULARE ROMINE

D E C R E T

privind închiderea sesiunii ordinare pe anul 1960 a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Romîne.

Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne decretează:

1. Se declară închisă sesiunea ordinară pe anul 1960 a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Romîne convocată pentru ziua de 17 ianuarie 1960.

Președintele Prezidiului
Marii Adunări Naționale,
ION GHEORGHE MAURER

Secretarul Prezidiului
Marii Adunări Naționale
GHEORGHE STOICA

București, 17 ianuarie 1960.
Nr. 23.

Ședința s-a ridicat la orele 14,30.
Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

Președinte,
† *IUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Secretar General,
Prot. dr. Gh. Cotoșman

P R O C E S - V E R B A L

Astăzi, 25 ianuarie 1960

Subsmnații, membri ai Adunării Naționale Bisericești, conformîndu-ne hotărîrii Adunării, înscrisă la punctul 27 din procesul-verbal încheiat în ziua de 17 ianuarie 1960, ne-am întrunit în comisiune, sub președinția Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian și am verificat și aprobat procesul-verbal al ședinței Adunării Naționale Bisericești din sesiunea de lucru ținută duminică, 17 ianuarie 1960.

Președinte,
† *IUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

MEMBRII COMISIUNII
Dr. N. GH. LUPU
Dr. V. RĂȘCANU
Nic. MIHĂILESCU
Pr. Al. IONESCU
Pr. D. VLĂDESCU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVIII
Nr. 3-4
MARTIE - APRILIE
1960

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE PASTORALE·MESAJE

Pastorala de Sfintele Paști a Prea Fericitului Patriarh Justinian 187—191

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului, 1960 192—193

VIAȚA BISERICEASCĂ

Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XXXVI-a serie de preoți . . . . . 194—195

Din viața Bisericilor Ortodoxe de pese hotare:

Patriarhia Constantinopolului, de Pr. OL. CĂCIULĂ . 196—199

Patriarhia Moscovei, de GH. DRĂGULIN . . . . . 199—208

Biserica Greciei, de I. NEGRESCU . . . . . 209—212

ÎN APĂRAREA PĂCII

Omenirea merge cu hotărîre pe calea păcii . . . . . 213—215

Declarația cu privire la dezarmare, adoptată de Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii . . . . . 216—217

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Rînduiala slujbei în sobor de preoți fără diaconi, de Pr. prof. ENE BRANIȘTE . . . . . 218—257

Chestiuni de cult în Sfintele Canoane, de magistrand MUNTEANU C. ARMAND . . . . . 258—285

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Tipografia și tipăriturile de la Episcopia Buzăului, de Pr. GABRIEL COCORA . . . . . 286—331

Calendar istoric bisericesc . . . . . 332—338

DOCUMENTARE

Repertoriul cărții romînești vechi, de BARBU TEODORESCU 339—366

În legătură cu circulația unui «Catehism romînesc» din veacul XVI, de VIRGIL MOLIN . . . . . 367—370

Îndreptări la bibliografia romînească veche, de DINU A. DUMITRESCU . . . . . 371—374

PASTORALA DE SFINTELE PAȘTI
A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Potrivit datinei de veacuri păstrată în Biserica Ortodoxă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis clerului și credincioșilor, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului din acest an, următoarea pastorală :

«Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-insa !» (Psalm 117, 24).

Iubiții mei fii sufletești,

Precum se deosebește ziua de noapte și lumina de întuneric, tot așa se deosebește sărbătoarea Învierii Domnului de orice altă sărbătoare creștinească, din timpul anului. De aceea, această zi sfîntă este numită «praznicul praznicelor și sărbătoarea sărbătorilor».

Ziua de astăzi este cu adevărat strălucitoare, pentru că lumina ei a luminat întunericul necunoștinței ; ziua de astăzi este aducătoare de bucurie și veselie duhovnicească, pentru că ea a oprit lacrimile și suspinele pocăinței ; astăzi, «din moarte la viață și de pe pămînt la cer Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi»:

Crucea s-a schimbat în semn de biruință, plîngerile îngropării s-au schimbat în cîntece de bucurie, iar din sîngele Mîntuitorului, cel curs prin spinii cununii de pe frunte și din coasta Lui, au înflorit trandafirii cei cu bun miros ai Învierii.

Chipul Mîntuitorului lovit, scuipat și batjocorit de răstignitori, nu mai este trist și posomorît, ci mai strălucitor decît soarele; Fiul Fecioarei nu mai este spînzurat și mort pe cruce, ci El a înviat ca un nemuritor, biruind puterea morții și eliberînd omenirea de frica veșniciei ei. «Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei», spune unul din poeții poporului nostru. Teama de veșnicia morții a fost tiranul omenirii pînă la învierea lui Hristos, fiindcă nimeni nu știa ce va urma după moarte, cu sufletul și cu trupul său. Odată cu învierea lui Hristos, omul a fost eliberat din robia fricii de necunoscut.

De aceea, în aceste zile, creștinii, cu sufletele pline de bucurie, rostesc cuvintele: «Hristos a înviat!». Aceasta este cîntarea tuturor veacurilor creștine, aceasta este dogma mîntuirii noastre, aceasta este credința adînc mîngîietoare și fericită pe care o mărturisim, de cîte ori rostim cuvintele: «Cred... în Fiul lui Dumnezeu... care s-a răstignit... și a înviat a treia zi, după Scripturi».

Cu Învierea Domnului a răsărit soarele dreptății și toți «cîți de frica veșniciei morții erau supuși robiei», *au cunoscut calea izbăvirii și au dobîndit bucuria eliberării din încătușările ei.*

Cu Învierea Domnului, nedreptățitului i s-a arătat dreptatea lui, celui întristat i s-a adus mîngîiere și celui disprețuit i s-a dat cinstea și demnitatea lui.

De aceea, se cuvine să ne bucurăm și să ne veselim în ziua cea luminată a Învierii, toți creștinii, și să rostim cuvintele Sfîntului Apostol Petru: «Binecuvîntat este Dumnezeu care, după mare mila Sa, prin Învierea lui Hristos din morți, ne-a născut pe noi din nou, spre nădejde vie, spre moștenire nestricăcioasă, neîntinată și nevestejită...» *(I Petru I, 3-4).*

Dumnezeu — adîncul bunătății — a întins mîna și a chemat din adîncul răutății firea omenească, pentru a o împărtăși și bucura din mila Lui. Dumnezeu — adîncul curăției — a întins mîna și a chemat din adîncul păcatului firea omenească, pentru a o izbăvi din robia lui. Dumnezeu — adîncul dreptății — a întins mîna și a chemat pe om din adîncul nedreptății, ca să statornicească dreptatea. Dumnezeu — adîncul milei — a întins mîna și a chemat pe om din adîncul nerecunoștinței, ca să-l aducă la fericirea cea dintîi.

Dumnezeu, prin Fiul Său cel răstignit și înviat, din nemărginită bunătate, a dăruit astăzi mila Sa cea nemăsurată, omului plin de viclenie și răutate; a încredințat bogăția Lui de daruri, omului plin de nerecunoștință, ca să ne facă pe toți părtași și moștenitori ai împărăției cerurilor, căci, după cum spune Sfîntul Apostol Pavel: «Cetățenia noastră este în ceruri, de unde și așteptăm cu stăruință ca Mîntuitor pe Domnul Iisus Hristos, care va schimba la înfățișare trupul nostru omenesc, în asemănarea trupului Slavei Sale...» *(Filipeni III, 20-21).*

Iubiții mei fii sufletești,

Minunea Învierii Domnului se dovedește prin arătările Lui, după Înviere, și prin martorii care L-au văzut înviat. S-a arătat Mîntuitorul în

case cu ușile încuiate și la distanțe de zeci de kilometri. S-a arătat Mariei Magdalena, femeilor galileene, Sfinților Apostoli Petru și Iacov, ucenicilor Luca și Cleopa, în călătoria spre Emaus și la Cină, în mijlocul ucenicilor, afară de Toma, cînd mănîncă cu ei și le spune : «Vedeți mîinile și picioarele Mele, că Eu sînt ; pipăiți-Mă și vedeți că duhul carne și oase nu are, precum Mă vedeți pe Mine că am» *(Luca XXIV, 39).* «Așa este scris — *în Lege, în Psalmi și în proorocii* — și așa se cădea să pătimească Hristos, și a treia zi să învieze din morți..., iar voi sînteți martorii acestora» *(Luca XXIV, 46-48).*

S-a arătat Apostolilor, cînd încredințează pe Toma despre Înviere și-l face să exclame cuvintele : «Domnul meu și Dumnezeul meu !» *(Ioan XX, 28) ; s-a arătat Apostolilor la Marea Tiberiadei, în Galileea, timp de 40 de zile, pînă la Înălțare ; s-a arătat, apoi, la peste 500 de frați deodată : iar mai pe urmă s-a arătat Sfîntului Apostol Pavel, pe drumul Damascului.*

Aceste arătări în carne și oase, au făcut, din niște pescari, ucenici, apostoli și misionari ai lumii. Îndoielile ucenicilor fricoși, după Înviere, au fost prefăcute în convingeri și credințe apostolice, pline de tărie, de siguranță și de virtute.

Sfinții Apostoli au fost «martorii Învierii», cei dintîi convertiți de fapta Învierii și în numele ei au cucerit lumea, după cum spune Sfîntul Apostol Petru către iudei : «...Pe Iisus Nazarineanul... voi L-ați luat și pironindu-L, prin mîinile celor fără de lege L-ați omorît... Pe acest Iisus, Dumnezeu L-a înviat, pentru care noi toți sîntem martori» *(Faptele Apostolilor II, 22, 23 ; III, 14).*

Iar Sfîntul Apostol Pavel, Apostolul neamurilor, este tot așa de categoric, cînd scrie Corintenilor : «Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința voastră. Iar dacă nădejdea noastră în Hristos este numai pentru viața aceasta, sîntem mai de plîns decît toți oamenii. Acum, însă, Hristos a înviat din morți, fiind începătura învierii celor adormiți» *(1 Cor. XV, 17-19).*

Întreaga credință a Sfinților Apostoli, mărturisirea Bisericii și toate Sfintele Scripturi au aceeași încheiere, cuprinsă în cuvintele solemne pe care le rostim astăzi : «Hristos a învait !».

Taina învierii ne-o mărturisește întreaga fire înconjurătoare. Sămînța care putrezește în pămînt și răsare din nou, ne dă mărturie despre înviere. Florile și toate ierburile, care în timpul iernii sînt amorțite, iar în timpul verii cresc, rodesc și împodobesc pămîntul, ne dau mărturie despre înviere.

Puterea focului, care prin măiestria muncitorului scoate din pămînt aurul strălucitor, fierul, plumbul, sticla și altele, ne dă mărturie despre înviere. Tot așa, în ziua cea mare a judecății, la porunca lui Dumnezeu, se va săvîrși învierea cea de obște.

Iubiții mei fii sufletești,

Numai despre Mîntuitorul a putut spune îngerul : «Ce căutați pe Cel viu între cei morți ?».

Dar acest Biruitor al morții ne vrea și pe noi biruitori ai păcatului, moartea sufletului nostru, căci El vrea ca și noi să trăim împreună cu El.

«Rămîneți în Mine și Eu în voi» — *ne spune Mîntuitorul.* «Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viață, tot așa nici voi, dacă nu rămîneți în Mine» *(Luca XV, 4).*

Aceasta trebuia să fie bucuria Învierii! Trăirea noastră după învățătura și pilda Domnului Iisus Hristos, împodobind nu numai trupul cu haine frumoase și curate, ci împodobindu-ne și sufletul cu fapte bune, creștinești.

Aceasta o vom face, imitînd iubirea lui Dumnezeu față de oameni, imitînd mila Lui față de oameni, practicînd curăția vieții și îmbrăcîndu-ne în toate faptele cele bune.

Să biruim orice patimă, orice gînd rău, orice fapte de necuviință, de lăcomie, ca să ne arătăm biruitori asupra păcatului și morții. Să arătăm prin fapte bune că — prin Înviere — raiul s-a deschis pentru noi. «Să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm».

Rugăciunile, cîntările sfinte, citirea psalmilor, tîlcuirea dumnezeieștilor Scripturi, citirea cărților bisericești, sfătuirea cea duhovnicească, mila de săraci, trăirea în pace și alte fapte bune, acestea sînt veselia cea adevărată a Învierii, acestea fac ca Praznicul Învierii să fie bineplăcut lui Dumnezeu, — după cum ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel, cînd zice: «Vorbiți între voi în psalmi, în laude și în cîntări duhovnicești, lăudînd și cîntînd în inimile voastre, Domnului» *(Efes. V, 19).*

Iubiții mei fii sufletești,

Cunoscînd temeiurile bucuriei și nădejdii care umplu sufletele voastre în acest prea luminat Praznic al Învierii, vă trimit asigurarea că sînteți pururea în inima mea de părinte și în rugăciunile mele, și vă îndemn ca iubirea voastră să prisosească și mai mult între voi, pentru ca, plini de roadele dreptății, să vă purtați în chip vrednic de învățătura Mîntuitorului Hristos.

Umblați fără prihană și fără de răutate, ca blîndețele voastre să se facă știute tuturor celor din jurul vostru și să străluciți ca niște luminători, prin purtarea voastră, în fața tuturor conducătorilor voștri sufletești și trupești.

Urmați pilda și îndemnul păstorilor și îndrumătorilor voștri, părăsind zavistia și neorînduiala, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, care spune: «...Cîte sînt adevărate, cîte sînt de cinste, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt de iubit, cîte sînt cu nume bun, orice faptă bună și orice laudă, la acestea să vă fie gîndul» *(Filipeni IV, 8).*

Rugați-vă pentru «pacea a toată lumea» și pentru «unirea tuturor», căci așa vom prăznui cu vrednicie Învierea Mîntuitorului Hristos, «Domnul Păcii», și numai așa «Pacea lui Dumnezeu, care covîrșește toată mintea, va păzi inimile voastre și cugetele voastre...» *(Filipeni IV, 7).*

În casele voastre, cu prietenii și cunoscuții voștri, fiți următori cuvintelor Mîntuitorului Hristos, al Cărui întîi cuvînt după Înviere, a fost: «Pace vouă!».

Rugați-vă ca năzuințele tuturor oamenilor de bine și străduințele tuturor conducătorilor de popoare pentru înfăptuirea păcii, să fie încununate de izbîndă, pentru ca toți să fim părtași vieții celei noi, stăpînită de duhul Păcii.

Rugați-vă ca popoarele lumii să ajungă curînd la înlăturarea tuturor neînțelegerilor, și «nici un neam să nu mai ridice sabia împotriva altui neam, și nimeni să nu deprindă pravila războiului» *(Isaia II, 9), cum spune proorocul Isaia.*

Dumnezeu să binecuvînteze casele voastre, copiii și familiile voastre, cu sănătate, bucurie și sporire în toate cele bune, «ca și eu să fiu cu inimă bună, aflînd vești despre voi» *(Filipeni II, 19).*

Vă îmbrățișez pe toți cu părintească dragoste, și rugîndu-mă Mîntuitorului Hristos să vă dăruiască îndelungare de zile, cu pace și sănătate —, vă spun din toată inima: «Hristos a înviat!».

† *J U S T I N I A N*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SCRISOAREA IRENICĂ
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE INVIERII DOMNULUI, 1960

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis tuturor Patriarhilor ortodocși din lume următoarea scrisoare irenică, de frățesc salut și de creștinești urări :

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite Frate în Hristos cel înviat,

Cu dragoste și cu sufletul plin de strălucirea și bucuria fără de asemănare, ce a adus lumii Învierea Domnului Hristos din morți, îndreptăm către Prea Fericirea Voastră cuvîntul Nostru de salutare frățească, în această zi de «praznic al praznicelor și sărbătoare a sărbătorilor», rostind împreună cu psalmistul : «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa!» (Psalm 117, 24).

Ziua Învierii Domnului este cu adevărat strălucitoare, pentru că lumina ei a luminat întunericul necunoștinței și este aducătoare de bucurie și veselie duhovnicească, pentru că «din moarte la viață și de pe pămînt la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi».

În această zi, se cuvine să ne bucurăm și să ne veselim toți cei credincioși, exclamînd împreună cu Sfîntul Apostol Petru : «Binecuvîntat fie Dumnezeu, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, care, după mare mila Sa, prin Învierea lui Iisus Hristos din morți, ne-a născut pe noi din nou, spre nădejde vie, spre moștenire nestricăcioasă, curată și neveștejită» (I Petru I, 3-4).

Adevărul Învierii Domnului Hristos din morți este proclamat cu certitudine deplină prin cuvintele : «Hristos a înviat», pe care creștinii și le adresează unii altora din ziua preamărită și pururea pomenită a ieșirii Fiului Omului din mormîntul cel pecetluit, și le vor schimba între ei pînă la învierea cea de obște. «Hristos a înviat!» este cîntarea tuturor veacurilor creștine, în ea se cuprinde dogma mîntuirii noastre.

Sfîntul Apostol Pavel, cel din urmă învrednicit de arătarea Domnului, mărturisește încredințarea lui nezdruncinată în Învierea Mîntuitorului, prin

cuvintele: «Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința voastră. Sînteți și acum în păcatele voastre. Si atunci pierduți sînt și cei ce au adormit întru Hristos. Iar dacă nădejdea noastră în Hristos este numai pentru viața aceasta, sîntem mai de plîns decît toți oamenii. Acum însă, Hristos a înviat din morți, fiind începătură învierii celor adormiți» (I Cor. XV, 17-20).

După învierea Sa, deci după biruința Sa asupra păcatului și a morții, Mîntuitorul Hristos nu a avut alte cuvinte, pentru ucenicii Săi și pentru cei cărora li s-a arătat, decît cuvintele de: «pace vouă». Biruința asupra păcatului și asupra morții aduce, deci, în mod neîndoielnic, pacea, alungarea fricii de osîndă și de moarte. Aduce bucurie, dor de viață și fericire.

Cu aceste gînduri, însoțim salutarea Noastră către Prea Fericirea Voastră, prea iubite Frate în Domnul, în această zi a prăznuirii Învierii lui Hristos din anul acesta.

Fie ca, în adevăr, pacea adusă de Învierea Lui să cuprindă lumea întreagă în anul acesta. Cuvîntul de pace este pe buzele tuturor oamenilor în zilele noastre și acest cuvînt, să cerem Mîntuitorului Hristos să capete putere de înfăptuire, realitate vie în toate părțile pămîntului.

Din toată inima Noastră, dorim Prea Fericirii Voastre, Ierarhilor, slujitorilor și credinicoșilor creștini de sub părinteasca purtare de grijă a Prea Fericirii Voastre, să Vă bucurați de sănătate deplină, viață îndelungată și mult spor în propovăduirea și trăirea adevărurilor Evangheliei Domnului, iar «pacea lui Dumnezeu care covîrșește toată mintea, să păzească inimile voastre și cugetele voastre, întru Hristos Iisus» (Filipeni IV, 7).

Rămînem al Prea Fericirii Voastre de tot binele rugător către Dumnezeu și împreună-slujitor, și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Hristos cel înviat,

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL ROMINIEI

DESCHIDEREA CURSURILOR DE INDRUMARE PASTORALĂ PENTRU A XXXVII-A SERIE DE PREOȚI

La Centrul de îndrumare pastorală de la Curtea de Argeș a avut loc, în ziua de 16 martie a.c., deschiderea cursurilor pentru cea de a XXXVII-a serie de preoți.

După săvîrșirea slujbei sfințirii apei mici și a Te-Deum-ului de către un sobor de preoți cursiști, în prezența I.P.S. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, delegatul Prea Fericitului Patriarh Justinian și al Sfîntului Sinod, și a reprezentanților autorităților locale, a luat cuvîntul P.S. Arhiereu Pavel, prorectorul Centrului, reamintind preoților însemnătatea acestor cursuri, care le vor îmbogăți mintea și le vor înduhovnici sufletul, le vor fi îndreptar pentru a-și actualiza metodele de lucru la sate și vor fi prilej de a-și împărtăși unul altuia din experiența lor pastorală.

P.S. Arhiereu Pavel și-a încheiat cuvîntarea cu urări de sănătate și noi rodiri în munca pe care o depun zi de zi Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii Sfîntului Sinod pentru binele Bisericii, precum și conducătorii țării pentru prosperitatea Patriei.

A luat apoi cuvîntul preotul Marin Branișteș, din Episcopia Rîmnicului și Argeșului, delegatul preoților cursiști.

I.P.S. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, a adus calde binecuvîntări din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a Sfîntului Sinod. În continuare, I.P.S. Mitropolit Firmilian a spus, printre altele: «Unul din tărîmurile pe care activează preoțimea — potrivit cu chemarea ei —, este pacea. Pacea este un comandament care va fi formula de unitate a omenirii. Ea este semnul cel mai prețios, mai durabil și caracteristic sub

care se cuprinde celula care va lucra la binele cel mare: pacea peste toată lumea și peste toate granițele geografice și naționale.

Bărbații de Stat ai țărilor socialiste, în frunte cu U.R.S.S., și conducătorul ei, N. S. Hrușciov, acest neobosit sol al omenirii, care a promovat principiile coexistenței pașnice și ale dezarmării generale și totale — sînt aceia care luptă neobosiți pentru o pace care să pună la adăpost întreaga omenire».

În încheiere, I.P.S. Mitropolit Firmilian a îndemnat pe preoți să facă în așa fel ca totul să se desfășoare în pace, cu folos și loialitate.

Solemnitatea s-a încheiat prin trimiterea a două telegrame — Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Departamentului Cultelor.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA CONSTANTINOPOLULUI

STATUTUL DE ORGANIZARE AL MITROPOLIEI AUSTRALIEI ȘI NOII ZEELANDE. La 5 aprilie 1959, înainte adică de a fi ridicat Mitropolia Australiei și a Noii Zeelande la rangul de Arhiepiscopie, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a aprobat și promulgat Statutul de organizare a acestei Biserici, dînd cu aceasta un nou impuls vieții bisericești de acolo. Statutul acesta de organizare a Bisericii din Australia cuprinde 23 de articole și are următoarea înfățișare:

Art. 1 vorbește despre denumirea acestei Biserici și despre calitatea ei. Ea este «Mitropolia greco-ortodoxă a Australiei și Noii Zeelande», constituie o eparhie a Scaunului patriarhal de la Constantinopol și se conduce după prezentul statut, ca și după regulamentele care vor lua ființă pe baza acestuia.

Art. 2 arată raporturile dintre Mitropolia Australiei și Noii Zeelande și Patriarhia Ecumenică; din punct de vedere canonic, spiritual și administrativ ea este dependentă de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, care exercită supraveghere și control asupra ei.

Art. 3 indică limitele Mitropoliei Australiei și Noii Zeelande: «ea cuprinde pe toți ortodocșii care locuiesc în Australia, Noua Zeelandă și în insulele din jur: Noua Guinee, Indonezia, Filipine și celelalte insule din Oceania, cum și în țările Indiei și Orientului Îndepărtat, care au ca limbă liturgică exclusiv, sau în primul rînd limba greacă». De Mitropolia aceasta mai pot depinde apoi și comunitățile ortodoxe ale altor neamuri din Australia și Noua Zeelandă, la cererea lor și cu aprobarea celor ce exercită autoritatea canonică și istorică asupra lor, acestea din urmă păstrîndu-și mai departe limba lor liturgică.

Art. 4 definește scopul Mitropoliei. Acesta este: a) Să păstreze și să propovăduiască credința creștină ortodoxă, așa cum aceasta este interpretată în fapt de Marea Biserică a lui Hristos de la Constantinopol; b) Să zidească viața religioasă și morală a creștinilor ortodocși, potrivit cu credința și tradițiile Bisericii, și c) Să învețe pe credincioși limba

greacă (îndatoririle acestea din urmă vor fi rînduite printr-un regulament special).

Art. 5 arată că pentru împlinirea scopurilor specificate în art. 4, Mitropolia greco-ortodoxă a Australiei și Noii Zeelande dispune de biserici, școli și instituții filantropice, publicații și orice alte mijloace legale, în concordanță cu legile care domnesc în țările asupra cărora se întinde jurisdicția ei (pentru fiecare dintre așezămintele acestea se va întocmi regulamente speciale).

Art. 6 vorbește despre conducerea Mitropoliei. Pe aceasta o are mitropolitul, ajutat eventual de unul sau doi episcopi ajutători. El este răspunzător, în conformitate cu sfintele canoane și cu practica Marii Biserici, față de Patriarhia Ecumenică și de Sfîntul ei Sinod. Titulatura conducătorului acestei Biserici este aceasta: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Australiei și al Noii Zeelande și Prea Cinstitul Exarh a toată Oceania, al Indiilor și al Orientului Îndepărtat».

Art. 7 indică felul în care se face alegerea mitropolitului. Acesta se alege de către Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice, iar episcopii ajutători, tot de Sfîntul Sinod, însă la propunerea mitropolitului, și din catalogul candidaților alcătuit de mitropolit și aprobat de Sfîntul Sinod. Pentru ca cineva să poată fi ales mitropolit sau episcop ajutător, trebuie să fie licențiat în Teologie, să aibă o vechime de cel puțin cinci ani în cler și să nu fie mai mic de treizeci de ani. Îndatoririle mitropolitului și ale episcopului ajutător vor fi stabilite printr-un regulament special.

Art. 8 instituie biroul mitropolitan (cancelaria), care va funcționa după un regulament special.

Art. 9 arată că, pentru împlinirea scopurilor pe care le urmărește Mitropolia, se instituie adunări bisericești, a căror alcătuire, timp și mod de întrunire, competență și acțiune vor fi arătate detailat într-un regulament special.

Art. 10 instituie Consiliul Mixt, în sarcina căruia vor cădea toate chestiunile privitoare la administrarea averii bisericești, și care se va îngriji și de înființarea Casiriei bisericești, pentru plata salariilor și pensiilor clerului Mitropoliei. Funcționarea acestui Consiliu Mixt va fi prevăzută de un regulament special.

Art. 11 vorbește despre înființarea comunităților parohiale, care vor avea biserici și alte instituții bisericești în cuprinsul lor și care, potrivit unui regulament de funcționare, ce se va alcătui, vor fi sub imediata jurisdicție a Mitropoliei.

Art. 12 arată că numirea clericilor de orice categorie se face de către mitropolit, și că ei sînt supuși jurisdicției imediate a mitropolitului, potrivit unui regulament ce se va alcătui.

Art. 13 instituie un serviciu misionar al Mitropoliei Australiei și Noii Zeelande, care va funcționa potrivit unui regulament special.

Art. 14 instituie, pentru școlile Mitropoliei, un Consiliu Pedagogic Superior. Un regulament special va determina atribuțiile acestui Consiliu.

Art. 15 instituie școlile catehetice ale Mitropoliei, care vor fi conduse de un Consiliu Directorial, ce va funcționa după un regulament special.

Art. 16 vorbește despre Consistoriile Spirituale, necesare păstrării ordinei și disciplinei clerului. Un regulament special va indica funcționarea lor, competența și procedura după care vor proceda în activitatea lor.

Art. 17 arată că se va întocmi un regulament special referitor la partea bisericească și duhovnicească a căsătoriei și divorțului, care depinde de autoritățile bisericești.

Art. 18-23 cuprind dispoziții generale. Astfel, art. 18 spune că regulamentele despre care se vorbește în art. 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 și 16 vor fi alcătuite de comisii numite de mitropolitul Australiei și Noii Zeelande, și care vor funcționa sub președinția mitropolitului. Ele, după aprobarea lor de către Patriarhia Ecumenică, vor constitui parte integrantă din Statut.

Art. 19 notează că orice completare ce se va găsi necesară la Statutul de față, va fi supusă de Consiliul Mixt, Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice spre aprobare, și că nici o dispoziție a regulamentelor speciale nu poate contraveni Statutului de față.

Art. 20 arată că legea și conducătorul Mitropoliei Australiei în toată guvernarea bisericească sînt sfintele canoane apostolice și sinodale și orînduirile Patriarhei ecumenice care au fost luate pe baza lor.

Art. 21 definește calitatea de membru al Mitropoliei greco-ortodoxe a Australiei. Astfel, nimeni nu poate să fie nici membru și nici deținător al vreunui titlu, dacă nu aparține Bisericii Ortodoxe, și nimeni nu-și poate păstra titlul său sau rămîne membru simplu al acestei Mitropolii, dacă încetează să mai fie în raporturi cu ea.

Art. 22 specifică cum că orice dispoziție a oricărui organism bisericesc al Mitropoliei, care vine în contradicție cu legile țărilor în care se întinde jurisdicția Mitropoliei, sau cu sfintele canoane ale Bisericii Ortodoxe de Răsărit, este de drept nulă.

Art. 23, în fine, arată că prezentul Statut, care cuprinde 23 de articole și care a fost alcătuit pe baza Tomosului de înființare a Mitropoliei Australiei și Noii Zeelande, la propunerea comisiei sinodale respective și aprobat în Sinod de Sanctitatea Sa patriarhul ecumenic se pune în aplicare, și că orice modificare a lui se va putea face numai la propunerea comisiei sinodale competente, și va fi aplicabilă numai după aproborea Sfîntului Sinod.

Noul Statut de organizare a Bisericii Greco-Ortodoxe din Austriala și Noua Zeelandă înseamnă un bun început pentru desfășurarea unei activități rodnice din partea Mitropoliei respective. Comisiile, prevăzute de Statut, pentru alcătuirea regulamentelor despre care este vorba în cuprinsul lui, au și început să funcționeze, sub președinția arhiepiscopului Iezechil al Australiei și Noii Zeelande, care pune o rîvnă deosebită în organizarea eparhiei sale.

VIZITE CANONICE. Pentru a lua cunoștință mai îndeaproape despre comunitățile ortodoxe grecești din Australia, arhiepiscopul Iezechil a întreprins o seamă de vizite canonice, care nu sînt decît un început al planului de muncă pe care l-a conceput în vederea unei cît mai bune organizări a Arhiepiscopiei sale. Pornind din Sydney, unde se găsește reședința arhiepiscopală, înaltul ierarh a vizitat mai întîi comunitățile grecești din Australia de Sud și anume din jurul marelui centru Adelaida, unde a ajuns în ultima săptămînă a lunii iulie 1959, și unde a fost întîmpinat cu multă dragoste și cu mult respect de către credincioșii greci, care au avut posibilitatea să-l vadă și să-l asculte din apropiere.

După ce a rămas cîtăva vreme aici, unde a luat contact cu persoanele de seamă ale comunității, în vederea începerii unei activități bisericești mai intense, arhiepiscopul Iezechil a pornit pe coasta apuseană a Australiei, oprindu-se la Perth și vizitînd și aici, între 31 iulie și 10 august, comunitățile grecești din acest oraș și din împrejurimi, pînă la 200-300 mile.

Cu ocazia acestor vizite canonice, arhiepiscopul Iezechil a sfințit mai multe biserici, a înaugurat mai multe școli grecești de pe lîngă comunitățile respective și a întărit simțămîntul de solidaritate din sînul comunităților grecești respective. Înaltul ierarh a făcut totodată vizite autorităților de Stat din centrele pe care le-a vizitat, căpeteniilor celorlalte confesiuni creștine și a participat la o seamă de recepții date în cinstea sa.

În ziua de 10 august 1959, mitropolitul Iezechil a pornit pe calea aerului către Sydney, de unde va întreprinde în curînd alte vizite canonice, ducînd cuvîntul Evangheliei și la celelalte comunități religioase din cadrul Arhiepiscopiei sale.

PATRIARHIA MOSCOVEI

JUBILEUL DE 150 DE ANI AL ȘCOLILOR DUHOVNICEȘTI DIN LENINGRAD. Cele două școli de înaltă cultură bisericească din Leningrad, Academia duhovnicească și Seminarul teologic, au sărbătorit acest eveniment într-un cadru deosebit de festiv, la 2 martie 1959. Ierarhi, preoți și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Ruse, profesorii și tineretul acestor școli, ca și ai celorlalte instituții în frunte cu Academia duhovnicească din Moscova, au ținut să participe personal sau prin scrisori la bucuria acestui popas sărbătoresc.

În ajun, după Sfînta Liturghie, s-a săvîrșit o parihidă pentru toți ostenitorii și absolvenții răposați ai Academiei, cu participarea întregului ei cler. Cuvintele prin care P.C. rector M. Speranski a evocat amintirea fondatorilor, ca și viața și activitatea tuturor celorlalți ostenitori ai instituției, au fost ascultate cu mult interes, reușind să creeze o adevărată atmosferă de rugăciune și de gînduri înalte. «Nu vom uita niciodată numele lor, — a spus Părintele rector; ei trăiesc și vor trăi în inimile

noastre, învăluiți în cinstirea și iubirea noastră sinceră; ei sînt nemuritori în scrierile lor științifice, testate și date nouă ca moștenire duhovnicească. Să înălțăm dar rugăciunile noastre, ca Milostivul Dumnezeu să-i odihnească în locurile drepților Săi, iar pe noi să ne învrednicească atîta timp cît va fi Academia, neuitat și totdeauna să ne amintim de ei, și să fim vrednici imitatori ai înaltei lor fapte de slujire a Bisericii și a Patriei».

La orele 12 din ziua sărbătoririi, decedatul mitropolit Elefterie de Leningrad și Ladoga, înconjurat de numeroși slujitori din oraș, care s-au adăugat la soborul clericilor profesori, au cîntat doxologia solemnă și polihroniul. În cuvîntul său de îndemn, înaltul Păstor a sfătuit pe duhovnicii, pe studenții și pe ostenitorii Academiei la o continuă slujire a Teologiei, pornind de la semnificația praznicului zilei. La sfîrșit, el a împărtășit binecuvîntarea arhierească tuturor celor de față.

După doxologie a urmat adunarea festivă. Cu acest prilej, aula Academiei teologice a devenit neîncăpătoare pentru numeroșii participanți, ierarhi, oaspeți din afară sau simpli credincioși. Istoricul Academiei a fost făcut de către prof. A. I. Ivanov. În expunerea prezentată, autorul a arătat începuturile învățămîntului teologic din fostul Petrograd, precum și momentele mai de seamă ale dezvoltării lui. În figurile de teologi conturate cu acest prilej, distingem nu numai vieți luminoase dedicate integral slujirii credinței și Bisericii, uneori în împrejurări neprielnice vădite, ci și puterea de rodire a credinței ortodoxe ruse, care este prelungită în ce are ea pozitiv, de strădaniile actualelor Academii duhovnicești.

Numeroase au fost de asemenea și telegramele de felicitare primite de conducerea Academiei, dintre care amintim pe a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, pe a I.P.S. Mitropolit Nicolae Krutițki, telegrama primită de la Comitetul pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., și multe altele.

Adunarea s-a încheiat cu un polihroniu pentru Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, după care oaspeții au fost invitați la masa de prînz. Tot în cadrul acestei sărbătoriri jubiliare s-a organizat în casa mitropolitană și un concert duhovnicesc de seară, pe tema: «Îndrumările Sanctității Sale Patriarhului Moscovei și al întregii Rusii, Alexei, despre cîntarea corală bisericească». Acest concert de sub conducerea lui A. F. Șișkin, a executat un număr de 21 de vechi cîntări bisericești ruse, în armonizarea celor mai buni compozitori, provenind din diferite epoci ale istoriei slavilor și din diferite regiuni locuite de către ei: chievene, bulgărești, valaamite etc.

Concertul a fost precedat de conferința profesorului L. N. Pariiski, în care a arătat pe larg străduințele Sanctității Sale Patriarhului Alexei, nu numai pentru dezvoltarea școlilor teologice din Leningrad, ci și pentru promovarea cîntării bisericești corale, atît de caracteristică poporului credincios rus.

Iată înseși concluziile profesorului L. N. Pariiski: «Așadar, după îndrumările Sanctității Sale Patriarhului Alexei, cîntarea în bisericile noastre trebuie să fie: 1. o rugăciune care să ne unească și să ne edifice

pe toți ; 2. ea trebuie să fie strict bisericească, în raport cu îndeplinirea prescrisă a Tipicului bisericesc ; 3. ea trebuie să fie națională, bazată pe temeiul principiilor natale în cîntarea noastră bisericească inspirată».

O agapă frățească a reunit apoi pe participanții la concert.

În privința istoricului Academiei duhovnicești din Leningrad, profesorul A. I. Ivanov consemnează în referatul amintit cîteva date, care este util să fie cunoscute.

Despre începuturile învățămîntului teologic în Biserica Ortodoxă Rusă se poate vorbi îndeosebi din secolul XVII. Mai întîi a apărut Academia teologică din Kiev, înființată în anul 1631, pe timpul cînd renumitul mitropolit Petru Movilă (1631-1646) era numai arhimandrit al lavrei Pecerska. Autorul însă nu amintește această perioadă, ci după ce face constatarea că Academia duhovnicească din fostul Petersburg a urmat îndeaproape dezvoltarea întregului învățămînt religios rus, el se mărginește, în conformitate cu tema aleasă, să expună doar istoria celei din urmă.

O dată însemnată în istoria Rusiei este, precum se știe, domnia țarului Petru I (1682-1725), ale cărui reforme au însemnat o cale nouă pentru toate domeniile de activitate ale vieții rusești. Însăși înființarea înaltei instituții de care ne ocupăm nu este altceva decît o urmare a acelor principii iluministe, de care țarul era animat. Academia teologică din Leningrad își serbează ca zi de adevărată întemeiere data de 2 martie 1809. De la primele ei începuturi și pînă la această dată, ea a trecut prin următoarele transformări ascendente: școală slavonă (1721-1725) pe lîngă Mînăstirea Alexandru Nevski, seminar slavo-greco-latin (1726-1788), seminar superior (1788-1797), Academia Alexandru Nevski (1797-1809). Noua Academie, de după reorganizarea din 1809, începe să funcționeze sub cele mai bune auspicii. În corpul profesoral sînt recrutate personalitățile cele mai proeminente ale epocii, cum este cazul cu arhimandritul Filaret, viitorul mitropolit al Moscovei, pentru științele teologice, sau cu Teofilact, arhiepiscopul Riazanului, un cunoscător desăvîrșit al limbilor moderne și al literaturii vest-europene, pentru științele filologice. La catedra de filozofie a fost chemat ca autoritate deosebită profesorul Tessler de la Berlin.

«Sfera obiectelor de studiu în Academie se împărțea în șase clase, cu un curs de patru ani de învățămînt: 1. clasa științelor filologice ; 2. clasa științelor istorice ; 3. clasa științelor matematice ; 4. clasa științelor filozofice ; 5. clasa științelor teologice, și 6. clasa limbilor vechi și noi». Îndreptată pe acest făgaș al începutului entuziast, Academia făcea progrese vizibile ; conducătorii ei administrativi se gîndeau la clădirea unui local propriu, iar profesorii își puneau tot mai serios problema precizării și adîncirii metodelor pedagogice și a elaborării de lucrări originale.

Între timp survine epoca războaielor napoleoniene. Este drept că agresiunea a fost respinsă în cele din urmă, și cotropitorii urmăriți pînă în Paris, dar spiritul progresist al Revoluției din 1789, adus din Franța, a provocat la începutul domniei țarului Alexandru I (1777-1825) o reacțiune greu de înlăturat. Totuși, elementele noului nu pot fi niciodată stăvilite com-

plet și triumful lor în domeniul învățămîntului teologic al epocii aduce cel puțin două schimbări mai însemnate, oglindite în regulamentul alcătuit de către M. M. Speranski și adoptat în anul 1814, după eforturi generale și repetate. Este vorba de încălcarea idealului îmbinării armonioase dintre valoarea științifică și cea religioasă a cunoștințelor, și deci de împingerea pe plan secundar a intereselor științifice. O importanță majoră o vor dobîndi de acum înainte nevoile practice ale Bisericii. În al doilea rînd, noul regulament învestea pe rectorul Academiei cu competență individuală nelimitată în rosturile interne ale instituției, rămînînd răspunzător numai față de arhiereii eparhiei sale. Cît privește rostul consiliului în raport cu rectorul, el se reducea aproape la rolul unor funcționari particulari, lipsiți de atribuții instructiv-educative precise. Totuși, în ciuda acestor neajunsuri, știința teologică rusă și-a continuat menirea ei de slujire a Bisericii și a Patriei, reușind să insufle un puternic avînt de studii tinerilor cercetători, viitori ierarhi și activiști de talie înaltă ai Bisericii Ruse de la mijlocul veacului XIX. Se cuvine să fie amintiți, din acest punct de vedere : mitropoliții Filaret al Moscovei, Grigorie al Petersburgului, Macarie al Moscovei ; arhiepiscopii Inochentie și Nicanor ai Hersonului, schiepiscopul Teofan de Tambovsk, misionarii și activiștii instruiți — episcopii Porfirie Uspenski, Macarie Glukarev etc.

Avîntul real al acestor elemente tinere, pregătirea, năzuințele și dragostea lor de cultură și progres, ne sînt mărturie pînă astăzi în evenimentele cuturale cu caracter vast și original pe care le-au determinat și le-au dus la bun sfîrșit. Un astfel de eveniment este completarea traducerii Bibliei în limba rusă după originalele ebraic și grecesc. Apariția Sfintei Scripturi în rusește, la care s-au unit temeinicia metodei, a principiilor și a cunoștințelor specialiștilor de la cele patru Academii duhovnicești : Petersburg, Moscova, Kiev și Kazan, este interesantă ea însăși, ca istoric al triumfului unei concepții înaintate asupra Cuvîntului lui Dumnezeu, care trebuie să fie redat în limba vie a poporului. Cu neînsemnate îmbunătățiri formale, traducerea aceasta a servit ca bază ediției din anul 1956, prima de acest gen apărută după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

O altă lucrare temeinică a științei teologice ruse, unde de bună seamă Academia din Petersburg a adus o contribuție substanțială, au constituit-o traducerile din operele unor Sfinți Părinți răsăriteni. Dacă în privința categoriilor de gîndire ale teologiei ruse de la sfîrșitul secolului XVIII și începutului celui de al XIX-lea se poate spune că ele au fost tributare, pe rînd, a două direcții : scolastică și protestantă, deopotrivă de nefirești pentru ea, apoi nu mai putem afirma acest lucru pentru perioda anilor 1850-1869. Contactul masiv cu literatura patristică a înlesnit, dimpotrivă, înaintarea pe drumul unei dezvoltări independente. O preferință exclusivă s-a arătat pentru Sfîntul Ioan Gură de Aur. Au urmat apoi traduceri în rusește și din alți învățători ai Bisericii, ca : Sfîntul Dionisie Pseudo-Areopagitul, Sfîntul Sofronie al Ierusalimului, Sfîntul Maxim Mărturisitorul, Sfîntul Simeon Tesaloniceanul și Marcu Eugenicul. De la acești mentori ai credinței ortodoxe, disciplina istoriei bisericești și-a ex-

tins și mai departe sfera, cuprinzînd într-un sens pe vechii istorici ai antichității creștine, iar în sens contrar pe istoricii imperiului bizantin. Din rîndul celor dintîi au fost pregătite ediții în limba rusă a operelor lui Eusebiu de Cezareea, Socrat, Sozomen, Teodorit, Evagrie, Teodor Citețul și Filostorgiu. Cît privește pe istoricii bizantini, traducerea operelor lor a format preocuparea deosebită a teologiei ruse încă din perioada anilor 1853-1863, a cărei situație este următoarea: Nichifor Vriennios, Ana Comnena (vol. I), Gheorghe Pahimeres (vol. I), Ioan Kinnamos (vol. I-IV), Nichita Chomiatu (vol. I-II), Nichifor Gregoras (vol. I), și Gheorghe Akropolitul. Este inutil să mai amintim marile servicii pe care le-a adus bizantinologiei aceste izvoare redate într-o limbă de mare circulație. Aici autorul amintește, nu fără o îndreptățită mîndrie, că cea dintîi traducere a lui Platon, în rusește, prevăzută cu utile note filologice, istorice și filozofice, se datorește lui V. N. Karpov, profesor la această Academie.

Războiul Crimeii a vădit multe din racilele regimului lui Nicolae I (1825-1855), și era firesc ca noile rerforme mai liberale, care se impuneau să se facă simțite și în domeniul învățămîntului. Prin regulamentul adoptat în 1869, grija de conducere a Academiei va fi împărțită între rector și un consiliu ajutător. Profesorii erau acum de trei categorii: ordinari (cei cu titlul de doctor), extraordinari, și docenți (cei cu titlul de magistru), fără să mai amintim de lectori și de privat-docenți, care aveau în seama lor predarea limbilor moderne.

In consens cu mărturia unanimă a contemporanilor, se poate afirma că regulamentul din 1869 a constituit un mare pas înainte. De aceea nu surprinde faptul că în perioada de la 1869 pînă la 1884 — un răstimp de mică durată — s-au susținut 9 disertații pentru titlul de doctor în teologie, și aproximativ 30 de disertații pentru cel de magistru. Din rîndul absolvenților din această vreme ai Academiei, fac parte personalități recunoscute ca atare: I. E. Troițki, N. A. Skaballanovici, A. P. Lopuhin, I. S. Palmov, N. V. Pokrovski și binecunoscutul teolog V. V. Bolotov. Din comoara de cunoștințe a acestor dascăli se împărtășeau nu numai studenții care frecventau cursurile, ci și viața bisericească și publicistică în general. Pe lîngă o serie de monografii, dintre care unele deschizătoare de drum în specialitate, pe lîngă pregătirea congreselor științifice, a colaborării la presa laică, ei au continuat munca de traduceri și de susținere a presei bisericești. Se menține și în această perioadă preocuparea pentru vechea literatură creștină, promovată de «Societatea iubitorilor de cultură duhovnicească» (fondată în anul 1872), dar într-o perspectivă cu mult mai întinsă decît pînă acum. Se adaugă adică la cercetările curente de patrologie și de bizantinologie, probleme de orientalistică și de literatură creștină primară a popoarelor apusene. Se tipăresc studii și texte în aparență îndepărtate de drumurile centrale ale credinței noastre, relativ la literaturile: siriană, armeană, greacă, coptă, etiopiană, galică, spaniolo-gotică, galicană, milaneză etc., dar în realitate adevărate făclii pentru cunoașterea trecutului cultural-istoric al Creștinismului.

Este de presupus că dezvoltarea înfloritoare a teologiei ruse ar fi continuat să crească și mai mult, dacă n-ar fi fost frînată de activitatea faimosului C. P. Pobedonoșțev, oberprocuror al Sfîntului Sinod. Acesta reedita într-un fel exagerat vechiul regulament din 1814, conform căruia pîrghia de comandă în Academie era rectorul, iar nu conducerea colectivă. Frămîntările care au urmat, cu desele schimbări de rectori și de inspectori, cu ruperea celor dintîi de sufletele studenților, au vădit concepțiile de inspirație polițienească din care porneau, neputincioase totuși, în fața liberalismului ivit pe alocuri în școli.

O îmbunătățire a învățămîntului religios se nădăjduia numai de pe urma aplicării unui nou regulament, al patrulea de la înființarea Academiei, care s-a și înfăptuit în anul 1910. În forma aceasta, regulamentul urmărea să reliefeze mai mult caracterul bisericesc al școlii și să o lege mai strîns de Sfîntul Sinod, sub aspect administrativ. De aici a urmat o mărire a puterii episcopilor eparhioți, ca și a rectorilor.

S-a făcut totodată, prin noul regulament, o regrupare a secțiilor teologiei, care, privită după un interval de timp de peste 40 de ani, nu apare scutită de neajunsuri, fiind oarecum arbitrară. «Nemulțumire mare au provocat îndeosebi schimbările în direcția administrativă, datorită cărora se întărea supravegherea administrativă și aproape se îndepărtau în întregime principiile rodnice ale autoconducerii interioare. Lipsuri însemnate se înregistrau și în direcția studiilor. După noul regulament, mulțimea obiectelor supuse învățăturii obligatorii de către studenți a fost atît de mare, că însușirea lor sistematică și profundă era de așteptat să fie grea».

Fosta Academie duhovnicească din Petersburg a rămas tot timpul credincioasă idealului ei științifico-teologic, așa cum a fost el reprezentat în chipul cel mai strălucit de către profesorii V. V. Bolotov și N. N. Glubokovski, adevărați giganți ai erudiției timpului lor. Înșiși fericiții răposați patriarhii Tihon și Serghie, ca și actualii conducători spirituali ai Bisericii Ruse, s-au înflăcărat pentru idealurile veșnice pe vatra culturală a acestei instituții. (Despre alți reprezentanți vrednici ai științei bisericești ruse, grupați după disciplinele teologice, să se consulte *conferința* I.P.S. Mitropolit Nicolae Krutițki, rezumată în «Mitropolia Ardealului», nr. 3-4 (1958), pp. 334-336; iar despre ecoul acestei literaturi la noi, să se vadă: magistrand Mircea Păcurariu, *Traduceri romînești din literatura teologică rusă pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea,* în «Studii Teologice», nr. 3-4 (1959), pp. 182-212; Diacon Gh. Moisescu, *Bursieri romîni la școalele teologice din Rusia* (1845-1856), București, 1947, p. 50 (100).

Problema reînființării școlilor teologice de grad mediu și universitar s-a pus din nou după cel de al doilea război mondial. Ea a fost dezbătută de un sinod local, întrunit la Moscova încă din anul 1943, după care a urmat deschiderea Institutului teologic din Moscova, în 1944, ulterior înălțat la treapta de Academie duhovnicească, și a celei din Leningrad, la 14 octombrie 1946. Reînființarea acestor școli teologice se făcea cu preocuparea de a înnoda firul prezentului cu firul elementelor valoroase ale vechii culturi spirituale, înlăturînd pe cele neviabile. Tocmai așa definește și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei sensul preluării acestei moșteniri

bisericești: «Mulțumim lui Dumnezeu, — toate aceste lucruri triste din școlile duhovnicetși au rămas în trecut. Acum nu numai că putem, ci și sîntem datori să luăm din vechea școală acele multe lucruri bune pe care ea le-a dat, și să renunțăm la păcatele, abaterile și greșelile ei.

Acum în seminariile și în academiile noastre duhovnicești vin să predea și să învețe numai aceia care în adevăr simt în ei bătaia unei inimi credincioase...» Prin înlăturarea celor două lipsuri de care suferea vechiul învățămînt bisericesc — caracterul său mixt profan-bisericesc și chivernisirea socială de castă —, se poate înfăptui pe deplin captarea adevăratelor vocații preoțești și educarea lor într-un spirit bisericesc autentic. Scopul principal al noii școli teologice trebuie să fie formarea de păstori buni, care să răspundă la toate așteptările Bisericii, iar pe de altă parte, îmbrățișînd complexitatea vieții poporului, să cultive în el dorul de desăvîrșire morală și dragostea de muncă și de vechile tradiții ale pămîntului natal, să-i încălzească și mai mult devotamentul pentru patrie. «Nădăjduim, — a spus de asemenea Părintele Patriarh Alexei —, că odată cu cunoștințele teologice și bisericești-istorice, tinerii care ies din școlile noastre vor duce cu ei și o dispoziție spirituală, o cucernică năzuință spre sfințenie, vor deveni apărătorii evlaviei, vor fi inspirați în năzuința lor de a sluji Bisericii lui Dumnezeu...» Ca la orice început, necesitățile cărora a trebut să li se facă față au fost numeroase. În prezent s-a ajuns la o stabilitate în ce privește planul de învățămînt, iar atmosfera din Academia duhovnicească din Leningrad este deosebit de prielnică obținerii succeselor exprimate la înființarea ei. Biblioteca școlii, care la început a pornit cu 10.000 de volume, are acum 140.000 de volume, fiind dotată la zi cu felurite colecții, ediții de texte, reviste și ziare, din țară sau din străinătate. În timpul liber, după frecvența la cursuri sau după participarea la serviciile divine, studenții pot căuta răspunsuri la problemele de studii sau la întrebările contemporane de care sînt preocupați. O problemă deosebită care este urmărită cu atenție de către studenți o constituie străduința menținerii păcii în întreaga lume.

Pînă acolo se întinde grija pentru studenții Academiei, încît amatorii de sport, iubitorii de muzică sau de activitate artistico-literară își pot satisface fiecare grup în parte cerințele lor firești, ca să nu mai stăruim asupra excursiilor sau a vizitării în colectiv a muzeelor, a monumentelor istorice etc.

Rezultatele cercetărilor din această perioadă îndreptățesc cu prisosință așteptările. «În cursul scurtei perioade a existenței noii Academii, două persoane din numărul dascălilor ei sînt onorați cu gradul de doctor în istoria bisericească, și 7 au susținut disertațiile pentru titlul de magistru în teologie. Cu excepția unuia singur, toți au absolvit studiile vechii Academii duhovnicești din Petersburg și s-au format în duhul înaltei ei tradiții științifice.

În cursul celor 12 ani, Academia a avut 9 promovări. Din numărul absolvenților: 4 inaintări la treapta de episcop, 1 onorat cu gradul de magistru în teologie și numit profesor, 5 sînt docenți și profesori ai Academiei, ceilalți activează în munca pedagogică din seminarii sau în ser-

viciul pastoral și bisericesc. Unul din absolvenții Academiei — cèh — ocupă postul de profesor la Facultatea de teologie din Cehoslovacia».

După ce am trecut în revistă întreaga istorie a Academiei din Leningrad, moștenitoarea unor mari tradiții de studii teologice, de înaltă atitudine morală și bogată experiență, fiindu-ne cunoscute și sentimentele celor care au reînsuflețit-o în ultimul deceniu, putem subscrie pe deplin la optimismul cu care privește în viitor unul din ostenitorii ei, profesorul A. I. Ivanov.

Aceleași bogate tradiții de slujire a Bisericii și a Patriei le-a înscris în decursul unei istorii de 150 de ani și *Seminarul teologic din Leningrad.*

În ziua de 9 octombrie 1959 (stil vechi), s-a împlinit tocmai această glorioasă epocă istorică și aniversarea ei a început, după terminarea cursurilor, prin slujba panihidei pentru toți ostenitorii școlii, adormiți în Domnul. Înainte de începerea panihidei, P.C. Prot. M. Speranski, care este și rector al seminarului, a rostit o scurtă cuvîntare .

La denia de toată noaptea a participat și I.P.S. Mitropolit Pitirim de Leningrad și Ladoga.

În chiar ziua praznicului s-a săvîrșit Sfînta Liturghie prin participarea întregului cler academic. Un fapt care a mărit atmosfera solemnă a sărbătoririi a fost hirotesirea îmbrăcării stiharului unui număr de 13 elevi din clasa a IV-a a seminarului, precum și hirotonia în preot a diaconului Ioan Trosin, student al Academiei. Predica zilei a fost rostită de către docentul Pr. I. Belevțev, care a vorbit despre Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, ocrotitorul ceresc al științei teologice și învățătorul iubirii creștine.

Tot de la acest strălucit model de teologhisire și de viață creștină al Sfîntului Ioan Evanghelistul a pornit și I.P.S. Mitropolit Pitirim, în cuvîntul său de îndemn către seminariști, la sfîrșitul molitfei pe care a făcut-o în sobor numeros de preoți absolvenți. Învățătura despre iubirea creștină, arătată în primul rînd de către Apostolul însuși, comportă două aspecte: cu referire la Dumnezeu și cu referire la semeni. De fapt este o tensiune într-un singur sens: către Dumnezeu, prin semenii noștri. Ca fii ai Bisericii, în nici o altă formă nu putem arăta mai bine simțămîntul iubirii în ambele lui forme decît în slujirea preoțească. De aici atenția pe care elevii trebuie să o arate perioadei studiului în seminar. De pe acum se încearcă tăria viitoarei vitalități pastorale. «Fiți și voi, — a spus vlădica, adresîndu-se discipolilor Academiei și seminarului —, vrednici următori ocrotitorului vostru ceresc. Iată, voi studiați adevărurile teologiei creștine, și aceste cunoștințe sînt cunoștințele voastre de bază, ca apoi să puteți învăța turma voastră tot adevărul religiei creștine și să răspundeți oricui vă întreabă despre nădejdea noastră. Dar feriți-vă ca însușirea adevărurilor voastre teologice să nu capete un caracter scolastic, să nu devină o teorie abstractă a adevărurilor teologice. Este nevoie ca la studiul adevărurilor creștine să ia parte nu numai mintea voastră, ci și inima voastră, ca adevărurile teologice să dea viață iubirii creștine.

Alt moment al festivității s-a desfășurat în cadrul sărbătoresc din sala de recepții a Academiei. Aici au luat cuvîntul prof. universitar L. N. Pariiski, care a amintit încă o dată regretata stingere din viață a mitropolitului Elefterie ; pierderea este grea atît pentru Biserică, cît și pentru Academia al cărui membru de onoare a fost. Conferențiarul anunță apoi hotărîrea consiliului Academiei duhovnicești din Leningrad referitoare la alegerea I.P.S. Mitropolit Pitirim ca membru de onoare al ei, hotărîre care a fost deja aprobată de forurile superioare.

Un scurt referat istoric al seminarului a fost prezentat de asemenea de către prof. L. N. Pariiski, după care s-a dat citire numeroaselor telegrame de felicitare.

Înainte ca cei prezenți să se împărtășească de binecuvîntarea vlădicăi Pitirim, festivitatea a avut un mic program de cîntări din stihiri alese ale praznicului, precum și axionul «Vrednică ești cu adevărat».

Istoria Seminarului din Leningrad este pînă la un punct însăși istoria Academiei duhovnicești din aceeași localitate. Afirmația este valabilă chiar și în privința localului și a condițiilor administrative, deoarece o clădire separată pentru folosul seminarului s-a înălțat abia în anul 1841. Nivelul cunoștințelor mijlocite, structura programei analitice, problemele de metodă și limba de predare au variat de multe ori în această școală, de la procedeele de imitație străină pînă la formele autentic ortodoxe și naționale. Așa, de pildă, a existat o perioadă, în preajma celui de al patrulea deceniu al veacului trecut, în care procesul de învățămînt se desfășura în întregime în limba latină. Pînă acolo se mergea cu insistențele, încît elevilor între ei nu le era permis să vorbească decît în latinește. O trăsătură deosebită a vechilor școli de pregătire a clerului, evidentă din primele zile de funcționare, este caracterul lor bilateral. Autorii acelor programe s-au străduit, așadar, să îmbrățișeze în egală măsură studiul obiectelor de cultură generală și studiul materiilor teologice, ceea ce desigur, nu se înfăptuia fără o oarecare discreditare a celor din urmă, pierdute în cenușiul ansamblului. Iar importanța obiectelor de cultură varia de la decadă la decadă, unii considerînd de nelipsit pentru cultura preotului medicina pastorală și științele agricole, ca în concepția oberprocurorului Protasov († 1855), iar alții matematicile, fizica sau arhitectura.

Privindu-le detașate de respectiva limitare de epocă, toate aceste regulamente au fost bune pentru vremea lor. Într-o școală nu este totul programa oficială, ci și caracterul și viața propunătorului, căldura personalității sale iubitoare. Se poate constata astăzi că, datorită unei excepționale rîvne și dragoste de știință prin care s-au caracterizat unele fețe din cinul bisericesc, au fost depășite acele lipsuri din trecut. «În numărul conducătorilor seminarului au fost astfel activiști bisericești remarcabili, ca ieromonahul Filaret (Drozdov), mai tîrziu mitropolit al Moscovei, primul inspector al seminarului ; succesorul său, inspector ieromonah Teofan (Aleksandrov), după aceea arhimandrit ; unul dintre compozitorii duhovnicești, inspectorul ieromonah Inochentie (Borisov), mai tîrziu arhiepiscop renumit al Odesei ; ieromonah Nicanor (Brovkovici), doctor în teologie, în urmă arhiepiscop al Odesei. În afară de aceas-

ta, șirul întreg de mitropoliți ai Petersburgului: mitropolitul Grigorie I, mitropolitul Isidor, mitropolitul Palladie, mitropolitul Pitirim I, mitropolitul Veniamin, mitropolitul Serghie al Japoniei —, toți aceștia au ocupat în tinerețe posturile de rector sau de inspector în Seminarul duhovnicesc din Petersburg».

Numeroși au fost de asemenea reprezentanții vieții bisericești care s-au ridicat dintre foștii elevi ai seminarului sau numai s-au format în preajma lui. Amintim doar o parte dintre ei: Prot. Gherasim Pavski, filolog recunoscut, traducător după originalele ebraice al cărților Sfintei Scripturi; arhiepiscopul Nicanor al Odesei, prof. N. I. Barsov, primul rector electiv al Academiei duhovnicești din S.-Petersburg, arhiepiscopul Nicolae de Vladimir; Ioan Sokolov, doctor în teologie, apoi episcop de Smolensk, canonistul rus de mare autoritate, prot. A. V. Gumilevski, iar acum mitropolitul Nicolae Krutițki al Krutițelor și Kolomnei și alții.

«Prin ostenelile profesorilor seminarului din S.-Petersburg au ieșit la lumină multe ediții științifice și teologice și manuale de valoare, de pildă: «Îndreptarul practic pentru păstori», al lui P. I. Neceaev; lucrarea colectivă a trei profesori: «Cartea canoanelor Apostolilor și a Sinoadelor ecumenice și locale»; lucrările prot. G. Pavski la traducerea și diortosirea Sfintei Scripturi; lucrarea rectorului arhimandrit Hrisant: «Religia lumii antice»; manualul lui A. E. Svetilin de logică, manualul de istoria Bisericii al episcopului Inochentie (Smirnov), doctor în teologie, care s-a menținut în seminarii timp de 50 de ani».

Fără o potrivită atmosferă intelectuală și morală este de presupus că n-ar fi fost posibilă ivirea atîtor opere și personalități de valoare. Seminarul din Leningrad și-a și creat de altfel faima unui așezămînt în care ordinea, disciplina liber consimțită și armonioasa dezvoltare a minții și a inimii se instauraseră ca ceva firesc. Naturalețea și sobrietatea acestei ambiențe își reclamă obîrșia tocmai în timpul organizării distinsului mitropolit Filaret. Ea a favorizat încă și dezvoltarea altor trebuințe ale personalității umane, pe lîngă instrucție și educație morală, ca muzica și pictura de icoane. Compozitorii bisericești a căror faimă sălășluiește de mult în cuprinsul Bisericilor Ortodoxe, prot. P. Turceaninov și G. F. Lvovski (ca să-i amintim numai pe ei), s-au ridicat tocmai din această grădină a răsadurilor evanghelice.

Reflectînd la trecutul școlilor duhovnicești din Leningrad și cîntărind roadele aduse de ele, înțelegi o dată mai mult că rostul cel mai potrivit al unei instituții spirituale, ca de altfel al fiecărui credincios, este slujirea Bisericii și a Patriei. (După **Журнал Московской Патриархии**, 1959, nr. 4, pp. 20-23; 59-67; nr. 11, pp. 33-41).

GHEORGHE DRAGULIN

BISERICA GRECIEI

FESTIVITĂȚILE BISERICEȘTI DE LA TESALONIC. Între 11 și 15 noiembrie 1959 au avut loc în orașul Salonic mari festivități bisericești, cu prilejul împlinirii a 600 de ani de la încetarea din viață a Sfîntului Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului. La aceste festivități au luat parte nu numai reprezentanți ai Bisericii Grecești, ci și reprezentanți ai altor Biserici Ortodoxe. Biserica Ortodoxă Rusă a fost reprezentată la aceste festivități de o delegație alcătuită din Episcopul de Volokolam, Vasile (Krivoșein), rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, prot. C. I. Rujițki, și profesorul de la Academia duhovnicească din Leningrad, N. D. Uspenski, însoțiți de interpretul A. A. Kapralov de la secția raporturilor bisericești externe a Patriarhiei din Moscova. După terminarea festivităților, Episcopul Vasile s-a reîntors la Paris, unde locuiește în prezent, iar restul delegației a vizitat în Grecia locurile unde a propovăduit Sfîntul Apostol Pavel, precum și Sfîntul Munte Athos.

În «Revista Patriarhiei din Moscova», nr. 2 din 1960, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Ruse descriu în două articole festivitățile și impresiile din aceste călătorii. Primul articol, intitulat «Festivitățile bisericești de la Tesalonic», este semnat de prot. C. Rujițki, iar al doilea, intitulat «O călătorie în Grecia», este semnat de prof. N. D. Uspenski.

Prot. C. Rujițki, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, evocă în introducerea articolului său anumite date din istoria orașului Salonic, întemeiat în anul 315 în. d. Hr.. Așezat pe renumitul drum militar via Egnatia, Tesalonicul, prin bogăția și strălucirea sa, a fost unul dintre cele mai importante orașe ale imperiului bizantin. Aici și-a petrecut Cicero timpul primului său exil. Arcul de triumf de aici amintește pînă astăzi de biruințele lui August Octavian și Marc Antoniu. Din Tesalonic nu numai în timpul vieții Apostolului Pavel, care a întemeiat aici Biserica lui Hristos, dar și în decursul veacurilor următoare s-a răspîndit cuvîntul lui Dumnezeu printre popoarele vecine. Orașul Tesalonic a primit numele de «Oraș ortodox», pentru că veacuri de-a rîndul a fost sprijinul Ortodoxiei. Aici se găsește mormîntul Sfîntului Mare Mucenic Dimitrie. Tesalonicul a fost orașul de origine al Sfinților Chiril și Metodiu, cărora le-a fost hărăzit să devină luminătorii popoarelor slave. În sfîrșit, aici a trăit și a luptat Sfîntul Grigorie Palama, pe care Biserica Ortodoxă Greacă l-a prețuit încă din timpul vieții, pentru neîncetata apărare a Ortodoxiei împotriva atacurilor lui Varlaam și Akindin, care au încercat să înjosească Biserica Ortodoxă Orientală, acuzînd-o de erezii, și s-o supună Romei.

A doua zi după sosirea la Atena, la 12 noiembrie, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a fost primită de către Arhiepiscopul Bisericii Grecești, Theoclitos, căruia i-a înmînat scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, o icoană și alte daruri. Delegația a plecat apoi la Salonic, unde se aflau reprezentantul Bisericii din Antiohia, Mitropolitul de Homsk, Alexandru, episcopul de Volokolam, care sosise de la Paris, reprezentantul Bisericii

Ortodoxe Ungare, prot. dr. F. Berki, prot. Gheorghe Florovski, profesor la Universitatea Harward din America și alți reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe.

La 13 noiembrie, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a vizitat pe Mitropolitul Tesalonicului, Pantelimon, organizatorul festivităților jubiliare. Delegația a participat apoi la ședința solemnă care a avut loc la Universitatea denumită Aristotel, unde s-au înmînat diplome de doctor unor învățați teologi, și s-au prezentat diferite rapoarte despre monahism în Biserica Ortodoxă. Profesorul Andrei Fitrakis și monahul de la Sfîntul Munte, Theoclitos Dionisiatis, au vorbit despre însemnătatea operei Sfîntului Grigorie Palama ca îndrumător al frățiilor monahale. Apoi Mitropolitul de Hios, Pantelimon, a arătat căile practice de dezvoltare a monahismului și însemnătatea acestuia pentru Biserica Ortodoxă.

Rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, prot. C. Rujițki, a dat citire apoi scrisorii Sanctității Sale Patriarhului Moscovei și al întregii Rusii, Alexei, cu următorul cuprins: «Luînd parte duhovnicește împreună cu D-Voastră la festivitatea de astăzi, exprim felicitări cordiale din partea mea, a clerului și mirenilor Bisericii Ortodoxe Ruse, cu prilejul împlinirii a 600 de ani de la încetarea din viață a Sfîntului Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului. Biserica Ortodoxă Rusă și toți credincioșii ortodocși ruși cinstesc cu sfințenie amintirea acestui mare slujitor al Domnului, care, «luptînd lupta cea bună» (II Tim. IV, 7), în decursul întregii sale vieți a mers pe calea binecuvîntată a cucerniciei și a sfinteniei, și, inspirat de harul Duhului Sfînt, a atins culmile îndreptărilor teologice. Devotamentul lui nemărginit față de Biserica Ortodoxă și ostenelile lui pentru apărarea Sfintei Ortodoxii sînt cunoscute pe scară largă întregii lumi. Moștenirea duhovnicească a Sfîntului Grigorie Palama este scumpă fiecărui creștin ortodox. Nu în zadar Sfînta Biserică îl numește în tropar «Luminător al Ortodoxiei, sprijin și învățător al Bisericii, luptător nebiruit al teologilor». În această zi festivă a sărbătoririi lui, înălțăm rugăciuni de mulțumire către Domnul Dumnezeu și rugăm pe Sfîntul Grigorie să fie mijlocitorul și apărătorul nostru, al păcătoșilor, în fața tronului dumnezeiesc, iar Sfintei Biserici Ortodoxe Grecești îi trimitem din adîncul inimii urări de prosperitate, și urări de unire frățească tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, spre slava lui Dumnezeu și binele Sfintei Ortodoxii din întreaga lume. Trimitem alese salutări organizatorului festivității, I.P.S. Mitropolit Pantelimon, înălțat pe scaunul Tesalonicului, pe care la timpul său a strălucit prin sfințenia vieții Sfîntul Grigorie Palama».

După citirea acestei scrisori, prot. C. Rujițki a transmis I.P.S. Mitropolit Pantelimon icoana Maicii Domnului de la Kazan, mult cinstită de către credincioșii ruși, amintind că Sfîntul Grigorie Palama, după cum se poate vedea în cuvîntarea rostită în ziua Intrării în Biserică a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, a arătat o înaltă cinstire Maicii Domnului: «Prin Maica Domnului, — spune Sfîntul Grigorie —, a apărut în lume Fiul lui Dumnezeu, primind trup omenesc, pe care l-a sfințit și îndumnezeit, înlesnindu-ne ca și noi, cu sufletul și cu trupul să fim păr-

tași ai vieții cerești; primind prin Fecioara Maria natura omenească, Domnul a înviat și s-a înălțat cu trupul la cer». Înmînînd acest dar, prot. C. Rujițki a exprimat totodată nădejdea că în sfintele rugăciuni nu vor fi uitați fiii credincioși ai Bisericii Ortodoxe Ruse, pentru ca prin ajutorul ceresc al Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și prin mijlocirea Sfîntului Grigorie, făcătorul de minuni de la Tesalonic, să se întărească și să se adîncească unirea duhovnicească și dragostea frățească dintre Biserica Grecească și Rusă, spre slava lui Dumnezeu și spre înflorirea Sfintei Ortodoxii. Mitropolitul Pantelimon a răspuns mulțumind Sanctității Sale Patriarhului Alexei pentru prețioasele urări și pentru darul sfînt — icoana în fața căreia se va ruga pentru înnoirea legăturilor vii dintre Biserica Grecească și Biserica Rusă. Momentul citirii scrisorii patriarhale și a înmînării icoanei a constituit unul dintre momentele cele mai solemne ale festivităților.

Sîmbătă 14 noiembrie, I.P.S. Mitropolit Pantelimon a săvîrșit Sfînta Liturghie în biserica mitropolitană, începută de către prot. C. Rujițki, iar în după amiaza aceleiași zile, în diaconia apostolică, prof. G. Florovski a susținut referatul cu tema: «Sf. Grigorie Palama și tradiția bisericească ortodoxă». Apoi a avut loc procesiunea ducerii moaștelor Sfîntului Grigorie din catedrala mitropolitană în vechea biserică Sfînta Sofia. În procesiunea solemnă, după arhierei urma clerul care ducea sicriul cu moaștele Sfîntului Grigorie, în fața căreia se închinau credincioșii ortodocși. După Vecernia care a avut loc în biserica Sfînta Sofia, ministrul Greciei de Nord a oferit un prînz în cinstea participanților la festivitate.

Duminică 15 noiembrie, Sfînta Liturghie a fost săvîrșită de 12 arhipăstori, între care era Episcopul Vasile, vicarul Exarhatului Patriarhiei din Moscova în Europa Apuseană. În timpul Liturghiei s-a pomenit numele Sanctității Sale Patriarhului Alexei. La solemnitate au luat parte delegați ai Bisericilor din Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Rusia, Serbia, Cipru ș.a., într-o atmosferă de triumf al Ortodoxiei, pe care cu atîta rîvnă a apărat-o în vremea sa Sfîntul Grigorie — «înțeleptul tălmăcitor al credinței creștine», «propovăduitorul luminii dumnezeiești,», «marea podoabă a ecumenicității». După Liturghie, la Universitatea «Aristotel» a avut loc adunarea de încheiere a festivităților, la care prof. Hrist. Panaghios a rostit «Cuvîntul de laudă» în amintirea Sfîntului Grigorie Palama.

Toți participanții la festivitate au fost invitați apoi la masa sărbătorească, la care I.P.S. Mitropolit al Tesalonicului, Pantelimon, a mulțumit oaspeților pentru însuflețita participare la festivitățile jubiliare în cinstea marelui luptător pentru Ortodoxie, Sfîntul Grigorie Palama, Arhiepiscopul Tesalonicului, și le-a împărțit icoana Sfîntului Grigorie și alte daruri.

După terminarea manifestațiilor prilejuite de comemorarea Sfîntului Grigorie Palama, prot. C. Rujițki, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, și prof. N. D. Uspenski de la Academia duhovnicească din Leningrad, au pornit în pelerinaj la Sfîntul Munte Athos, unde în decurs de mulți ani a lucrat Sfîntul Grigorie.

După vizitarea mînăstirilor de la Athos, precum și a orașelor Atena, Pireu și Corint, înainte de plecarea spre patrie, prot. Rujikți și prof. Uspenski au fost din nou invitați de căpetenia Bisericii Grecești, Arhiepiscopul Theoclitos, care a exprimat mulțumiri Sanctității Sale Patriarhului Alexei pentru dragostea manifestată cu acest prilej.

Prof. N. D. Uspenski dă unele date interesante despre starea actuală a mînăstirilor de la Sfîntul Munte Athos. Athosul, — spune prof. N. D. Uspenski —, este o mică republică bisericească, condusă de Kinot — un organ alcătuit din 20 de reprezentanți ai celor mai mari mînăstiri de la Athos, în frunte cu reprezentantul Lavrei, P.C. Atanasie. Kinotul se ocupă de toate treburile gospodărești și de raporturile dintre mînăstirile și schiturile de la Athos. El acordă viza pentru plecarea la Sfîntul Munte și vizitarea mînăstirilor. În viața interioară, mînăstirile sînt cu totul independente și se conduc după regulamentele lor, care se păstrează în manuscrise. Hirotonii de diaconi sau preoți sînt lucruri rare la Athos. La Schitul Andreev există un episcop care săvîrșește hirotoniile, cînd mînăstirile i se adresează pentru aceasta. Puterea Patriarhului ecumenic din Constantinopol se exercită la Athos numai în privința învățăturii de credință. Întrucît în decursul vremii au fost cazuri cînd la Athos au pătruns răufăcători, există acolo și o putere civilă executivă, în persoana unui guvernator și a unor forțe polițienești, prin care guvernul grec asigură liniștea la Sfîntul Munte, în concordanță cu înțelegerile internaționale. Centrul administrativ al conducerii Athosului este Karea. Aici ține ședințe Kinotul și este reședința guvernatorului. Orice călător, înainte de a vizita mînăstirile de la Athos, trebuie să meargă la Karea pentru a primi aprobarea cuvenită de la Kinot, pe care trebuie să o prezinte guvernatorului.

Munca și rugăciunea, aceste două temelii ale monahismului vechi, constituie și astăzi baza vieții mînăstirilor de la Athos. Multe mînăstiri de la Athos au prețioase biblioteci, în care se păstrează monumente rare de artă și arheologie creștină. Totuși, izvorul existenței mînăstirilor îl constituie munca monahilor. Mînăstirile au livezi, grădini, vii, mori, fabrici de ulei, în care toți monahii tineri și bătrîni robotesc. Numărul monahilor în mînăstiri variază de la 50 la 100. In schiturile ruse Andreev și Iliin au rămas însă numai 12 oameni, și aceștia în vîrstă de la 60 de ani în sus. Normele de viață ale diferitelor mînăstiri nu sînt totuși prea diferite, deoarece regulamentele lor au toate la bază regulamentul Ierusalimului.

I. NEGRESCU

OMENIREA MERGE CU HOTĂRIRE PE CALEA PĂCII

Pe zi ce trece, tot mai puternic răsună glasul oamenilor cinstiți de pe tot întinsul globului, cerînd conducătorilor de state să-și consacre activitatea măreților țeluri de zidire a păcii pe pămînt și de făurire a unei noi epoci istorice de muncă pașnică și de colaborare frățească între toate popoarele. Pe deasupra deosebirilor de rasă, de naționalitate, de orînduiri politice și sociale, de convingeri filozofice sau de credințe religioase, omenirea întreagă se găsește în prezent unită în jurul celei mai nobile și mai sfinte năzuințe din cîte au încălzit vreodată o inimă omenească: pacea universală și veșnică. Această unitate de năzuinți — realizată pentru întîia oară în istoria zbuciumată a planetei noastre — s-a transformat în ultimii ani într-o uriașă forță morală, care nu mai poate fi ignorată și a cărei biruință deplină pare a fi din ce în ce mai apropiată.

Ceea ce caracterizează epoca în care trăim, din punct de vedere spiritual, este tocmai conștiința profund morală a solidarității, unității și puterii de care dispune astăzi omenirea, în făurirea destinului ei. Pe toate meridianele, în toate continentele, din toate țările, se ridică acum o singură voință, însuflețită de același gînd curat: voința sutelor de milioane de oameni cinstiți și harnici de a trăi în pace și a se bucura cu toții de darurile pe care viața noastră pămîntească și munca noastră ni le oferă tuturor deopotrivă. Omenirea întreagă știe că ea este capabilă să-și aducă la îndeplinire voința, fiindcă această voință este întemeiată pe respectarea celor mai curate aspirații ale conștiinței umane. Această nestrămutată convingere o înflăcărează în toate acțiunile ce trebuie întreprinse spre a zidi pacea în lume și îi asigură un imens potențial de energie, menit să înlăture orice stavile, pe calea ce duce spre biruință. Lupta pentru apărarea păcii angajează, deci, toate popoarele, toți oamenii, — în-

treaga umanitate; ea este expresia vie a conștiinței umane, ridicate în zilele noastre pe cea mai înaltă treaptă morală. De aceea, orice faptă consacrată acestui scop, săvîrșită de orice om din lume, capătă o semnificație deosebită și își justifică întru totul recunoștința și prețuirea popoarelor. Cu atît mai profunde sînt aceste sentimente, cu cît cel ce întreprinde asemenea nobile acțiuni este situat mai sus pe scara factorilor de răspundere ai vieții publice, deoarece un asemenea om aduce, prin puternica sa personalitate, prin prestigiul său, o contribuție uriașă la cauza apărării păcii.

În acest sens, este ușor de înțeles de ce oamenii cinstiți și iubitori de pace de pe tot pămîntul privesc cu o nețărmurită dragoste, cu prețuire și cu recunoștință activitatea neobosită desfășurată în slujba păcii de președintele Consiliului de miniștri al Uniunii Sovietice, Nichita Hrușciov. În noianul problemelor multiple, cărora conducătorul unuia dintre cele mai mari și mai puternice state din lume este obligat să le consacre capacitatea și puterea lui de muncă, Nichita Hrușciov a știut să situeze pe primul plan problema care preocupă în prezent întreaga omenire: problema păcii. El a consacrat acestei probleme toată vigoarea și toată competența sa. Călăuzindu-se cu consecvență după directivele întemeietorului statului sovietic, președintele Hrușciov a coordonat întreaga politică a Uniunii Sovietice cu slujirea perseverentă a păcii, consacrînd imensele posibilități ale marelui stat socialist cauzei sfinte de înlăturare a războaielor din viața omenirii.

Dacă reamintim numai călătoria sa în Statele Unite ale Americii, discuțiile rodnice pe care le-a purtat acolo cu președintele S.U.A., propunerile de dezarmare totală și generală făcute în cadrul Organizației Națiunilor Unite, călătoriile sale în mai multe țări din Asia — printre care China, India și Indonezia — și convorbirile prietenești avute cu președintele Mao Tze-dun, premierul J. Nehru și cu președintele Sukarno, precum și recenta vizită făcută în Franța, unde a purtat discuții constructive și utile cauzei destinderii și colaborării internaționale cu președintele De Gaulle, — este suficient pentru a constata strădaniile neobosite pe care președintele N. S. Hrușciov le-a depus, numai în ultimele șase luni, pentru a sluji nobila aspirație spre pace a omenirii. Străbătînd mii și mii de kilometri, de-a lungul a trei continente, stînd de vorbă deschis, prietenește, cu oameni simpli din America, din India, din Indonezia și din Franța, însuflîndu-le o încredere fermă în triumful năzuinței și luptei lor pentru pace, purtînd tratative sincere cu factorii de răspundere ai celor mai mari state din cele trei continente asupra celor mai grele și mai acute probleme ale vieții internaționale, — Nichita Hrușciov a dovedit lumii întregi că — alături de întregul popor sovietic — el dorește sincer pace și nu precupețește nici un efort pentru a deschide în istoria omenirii era nouă a păcii și colaborării prietenești.

Popoarele iubitoare de pace au înțeles acest adevăr; ele au arătat, cu spontaneitate, că știu să înconjoare cu dragostea lor pe omul care se dăruiește generos grelei misiuni de slujior al binelui umanității întregi.

Însuși poporul francez, prin primirea caldă și entuziastă pe care i-a făcut-o președintelui Consiliului de miniștri al Uniunii Sovietice, în timpul călătoriei sale prin departamentele Franței, a dovedit că astăzi criteriul cel mai just al apropierii și conlucrării dintre oameni și popoare îl constituie atitudinea lor față de problema fundamentală a vremii noastre : apărarea păcii. Deși Nichita Hrușciov a vorbit poporului francez în numele unei ideologii și al unei orînduiri sociale cu care nu toți francezii sînt de acord, — totuși poporul Franței a înțeles că îi vorbește un om adevărat, un om însuflețit de cele mai nobile și mai înalte sentimente umane, un om preocupat de viitorul omenirii, pe care îl vrea luminos, fericit.

Cauza sfîntă a apărării păcii a fost slujită pe planuri multiple de ultimile acțiuni ale șefului guvernului sovietic : călătoriile sale, tratativele la nivel înalt purtate de el cu conducătorii altor state, optimismul său conștient, încrederea lui nezdruncinată în capacitatea popoarelor de a-și făuri o soartă mai bună — au avut un puternic răsunet în conștiința popoarelor, întărindu-le hotărîrea de a lupta pînă la capăt pentru ca pacea să triumfe peste tot pămîntul.

Înconjurat de dragostea și prețuirea oamenilor iubitori de pace din toată lumea, Nichita Hrușciov va merge în curînd la conferința șefilor marilor puteri, care se va deschide în luna mai a.c., la Paris. Popoarele știu că glasul lor va fi auzit acolo : N. S. Hrușciov va exprima cele mai sincere și mai nobile năzuințe ale lor. Dar popoarele nădăjduiesc că și ceilalți conducători de state vor da ascultare conștiinței și rațiunii lor de oameni, vor înțelege că omenirea așteaptă de la ei aceeași generoasă slujire a unui singur țel : pacea.

Desigur că grelele și complicatele probleme, pe care le-a ridicat în calea păcii anii încordării și ai războiului rece, nu vor putea fi soluționate toate și dintr-o dată. Zidirea păcii va fi un proces de durată și omenirea este conștientă de eforturile ce vor mai trebui depuse pînă la triumful final. Dar începutul trebuie făcut ; trebuie să se realizeze la Paris cel puțin înțelegerea ca șefii marilor puteri să-și consacre de aci înainte toate puterile lor numai cauzei păcii, să lucreze cu răbdare și cu hotărîre în acest scop și să dorească sincer instaurarea unei păci generale. Cînd va fi făcut acest prim pas, omenirea va ști să acorde recunoștința sa celor ce vor dovedi că i-au înțeles năzuințele.

Aceste nădejdi sfinte ale umanității se confundă în prezent cu țelurile slujite de Biserica Ortodoxă a lui Hristos. De aceea, Biserica noastră binecuvîntează strădaniile ce se vor depune pentru binele oamenilor, pentru apărarea vieți și muncii lor pașnice.

REDACȚIA

DECLARAȚIA CU PRIVIRE LA DEZARMARE ADOPTATĂ DE PREZIDIUL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

În zilele de 23 și 24 ianuarie a. c. au avut loc la Roma lucrările ședințelor Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, la care au fost discutate problemele cele mai importante ale luptei pentru pace, în centrul atenției fiind îndeosebi problemele lărgirii campaniei mondiale pentru dezarmare.

Prezidiul a adoptat următoarele declarații și mesaje: «Declarația cu privire la dezarmare», «Declarația în legătură cu acțiunile antisemite», «Mesajul de prietenie și solidaritate către cea de-a doua Conferință a popoarelor din Africa, ținută la Tunis» și «Mesajul către Papa».

Dintre aceste documente, redăm mai jos pe cel mai important, «Declarația cu privire la dezarmare»:

În prezent a apărut posibilitatea reală de a respinge războiul, de a înlătura pericolul atomic. Aceasta este o sarcină grea dar ea poate fi rezolvată cu succes în decurs de cîțiva ani. Tratativele, primele acorduri, vor face din ce în ce mai puțin probabil un conflict generalizat.

În 1959 cererile insistente ale popoarelor și conștiința faptului că războiul nu va cruța pe nimeni au determinat întîlnirile între șefii guvernelor marilor puteri; aceste întîlniri au și dat rezultate. Încetarea de fapt a experiențelor nucleare, întîlnirea dintre D. Eisenhower și N. S. Hrușciov la Camp David, reducerea cu o treime a forțelor armate sovietice, începerea în curînd a lucrărilor noului comitet pentru dezarmare, toate acestea vădesc slăbirea încordării internaționale și insuflă noi speranțe. Propunerea cu privire la dezarmarea generală și totală, prezentată la O.N.U. de N. S. Hrușciov și ecourile la această propunere prevestesc o eră nouă. În sfîrșit, în primăvara aceasta va avea loc conferința la nivel înalt la care vor trebui să fie făcuți primii pași pe calea spre o adevărată dezarmare.

O pace permanentă, fără amenințarea continuă a unui atac nuclear, o colaborare avantajoasă pentru toate popoarele nu pot exista fără o dezarmare controlată. Cu toate piedicile, cu toate că mai întîrzie semnarea primului acord asupra suspendării experiențelor nucleare, în ciuda încă-

și mai complicate *pătînării unor cercuri care mai cred încă în eficacitatea politicii de reclamă și subordonare, opinia publică poate transforma anul 1960 în anul bunăvoinței lor milor pași pe calea spre o dezarmare controlată.*

Voința populară care a determinat întîlnirea oamenilor de Stat trebuie să se manifeste în continuare cu putere, pentru obținerea primelor măsuri efective de dezarmare.

În prezent, în fața mișcării mondiale a partizanilor păcii stă sarcina de cea mai mare importanță de a atrage un număr cît mai mare de oameni la lupta pentru dezarmare și de a organiza cea mai largă campanie cu caracter mondial pentru asigurarea succesului conferinței la nivel înalt.

Este datoria noastră de a ne uni eforturile cu cele ale tuturor forțelor care luptă pentru pace, oricare ar fi tendințele lor politice. Este datoria noastră de a da sprijinul tuturor oamenilor de stat de bună credință, de a înlătura obstacolele și neîncrederile.

Acționînd în toate țările, forțele unite ale păcii vor obține realizarea dezarmării, realizarea țelului nostru de a face imposibil războiul.

Roma, 24 ianuarie 1960

LUMÂRI PASTORALE

RINDUIALA SLUJBEI IN SOBOR DE PREOȚI FĂRĂ DIACONI [1]

Slujba în sobor, adică slujba săvîrșită de mai mulți sfințiți slujitori laolaltă, în jurul aceluiași sfînt altar, este o practică de origine foarte veche, rămasă astăzi ca o caracteristică a Bisericii Ortodoxe, deoarece în Biserica de Apus ea a dispărut aproape cu totul. [2] Ea este frecventă, dacă nu chiar normală sau obișnuită — cel puțin în zilele de sărbătoare — la catedralele chiriarhale, la mînăstirile mai mari, precum și la unele biserici de oraș cu mai mulți slujitori permanenți. Dar chiar și pentru preoții de la parohiile rurale, care slujesc de obiceiu de unul singur la bisericile lor, ocaziunile pentru slujirea în sobor au devenit în timpul din urmă destul de frecvente, mai ales prin dispozițiile noului Statut de organizare a Bisericii Ortodoxe romîne: cercuri pastorale, conferințe protopopești (raionale), vizite pastorale făcute de chiriarhi în eparhie, sfințiri de biserici, cursurile de îndrumare misionară și socială a clerului (unde se oficiază zilnic în sobor), etc. Iată deci atitea prilejuri cînd preoții de enorie, adunați laolaltă, sînt obligați chiar prin dispoziţiunile oficiale ale conducerii bisericești să slujească în sobor și să se împărtășească. [3]

---

1. Studiul de față este menit să servească drept punct de plecare și temei de discuții pentru redactarea capitolului respectiv din Tipicul uniform proiectat de Sfîntul Sinod, căruia îi revine, cu exclusivitate, dreptul de a hotărî în chestiunile de cult și de a da reguli sau îndrumări de tipic normative și obligatorii pentru toată preoțimea. Primim, deci, cu plăcere, orice observații, sugestii, îndreptări și propuneri în legătură cu această chestiune și, în măsura în care vor fi juste și utile, se va ține seama de ele la redactarea Tipicului.

2. Comp. S. Salaville, *Liturgies orientales. La Messe,* II, Paris 1942, p. 74.

3. Vezi, de exemplu, articolul 5 din Decizia patriarhală nr. 206/1950, privitoare la reglementarea conferințelor protopopești din întreaga țară, publicată în rev. *Glasul Bisericii,* București, an. 1950, nr. 11-12 ,p. 72.

Slujbele în sobor sînt de regulă mai pretențioase și mai complicate decît cele săvîrșite de un singur preot, cu sau fără diacon; ele reclamă o grijă și o atenție deosebită din partea sfinților slujitori, iar buna lor reușită este condiționată și guvernată de anumite reguli elementare de ordine, rînduială și disciplină, precum și de simetrie și estetică, în ceea ce privește numărul și așezarea sau poziția slujitorilor, ordinea și înșiruirea lor în procesiunile de la vohoade sau ieșiri, rolul care revine fiecăruia din ei în cursul slujbei, ș.a. Nevoia unor lămuriri în acest domeniu al practicei liturgice este justificată și se simte cu atît mai mult cu cît cărțile noastre de slujbă și tipicul oficial al Bisericii nu se ocupă aproape deloc de ele, iar îndrumările pe care le găsim în unele manuale romînești de tipic sau care s-au dat în diferite circulare oficiale prin secțiile culturale ale unor episcopii, sînt cu totul sumare, iar uneori neclare și eronate, lăsînd nerezolvate tocmai momentele și amănuntele cele mai importante ale slujbelor în sobor (ca închinarea din naos înainte de îmbrăcarea pentru Liturghie, sau cea din altar înainte de binecuvîntarea pentru începutul Liturghiei, ordinea și așezarea slujitorilor în timpul citirii Apostolului, ș.a.).

*

Slujba în sobor are ca scop nu numai sporirea pompei și a solemnității cultului divin, ci și potențarea sau intensificarea efectului său haric și sfințitor.[4] Ea are o putere de influență mult mai mare asupra sufletelor, impresionînd mai profund și mai puternic decît slujba obișnuită, de unul singur; totodată, efectul și eficacitatea rugăciunilor înălțate în sobor, crește, se potențează, din pricina numărului slujitorilor care se roagă toți în același timp și în jurul aceluiași sfînt altar, după cum lumina e cu atît mai puternică și mai strălucitoare cu cît ard mai multe lumini la un loc.

Chipul originar și totodată clasic al adevăratei slujbe în sobor este de fapt *slujba arhierească*. Liturghia cu arhiereu reprezintă, adică, nu numai forma primitivă a Liturghiei în sobor ci totodată forma cea mai deplină și desăvîrșită a Liturghiei creștine, așa cum a fost ea concepută inițial și cum se și practica de fapt în primele comunități creștine, cînd mai toate adunările de cult erau prezidate de episcopi. Soborul slujitorilor prezidat de arhiereu este de obicei format din reprezentanți ai tuturor treptelor clerului propriu-zis (arhiereu, preoți și diaconi) și ai clerului inferior (ipodiaconi, anagnoști sau citeți, psalți sau cîntăreți), în exercițiul funcțiunilor liturgice specifice fiecăreia din aceste trepte.

Din punctul de vedere al înțelesului mistico-simbolic, o astfel de slujbă este copia sau imaginea cea mai deplină cu putință, a Liturghiei cerești (sau «Dumnezeiasca Liturghie»), săvîrșită sus în ceruri de Biserica triumfătoare, a Sfinților și a Îngerilor, în jurul tronului Celui Prea Înalt, așa cum a întrevăzut-o sfîntul Ioan Evanghelistul în vedenia sa din

4. Comp. Pr. G. Teleaga, *Tipiconul cu note ritualistice* (manual litografiat), 1901, pagina 428.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

RINDUIALA SLUJBEI IN SOBOR DE PREOȚI FĂRĂ DIACONI [1]

Slujba în sobor, adică slujba săvîrșită de mai mulți sfințiți slujitori laolaltă, în jurul aceluiași sfînt altar, este o practică de origine foarte veche, rămasă astăzi ca o caracteristică a Bisericii Ortodoxe, deoarece în Biserica de Apus ea a dispărut aproape cu totul. [2] Ea este frecventă, dacă nu chiar normală sau obișnuită — cel puțin în zilele de sărbătoare — la catedralele chiriarhale, la mînăstirile mai mari, precum și la unele biserici de oraș cu mai mulți slujitori permanenți. Dar chiar și pentru preoții de la parohiile rurale, care slujesc de obiceiu de unul singur la bisericile lor, ocaziunile pentru slujirea în sobor au devenit în timpul din urmă destul de frecvente, mai ales prin dispozițiile noului Statut de organizare a Bisericii Ortodoxe romîne: cercuri pastorale, conferințe protopopești (raionale), vizite pastorale făcute de chiriarhi în eparhie, sfințiri de biserici, cursurile de îndrumare misionară și socială a clerului (unde se oficiază zilnic în sobor), etc. Iată deci atitea prilejuri cînd preoții de enorie, adunați laolaltă, sînt obligați chiar prin dispozițiunile oficiale ale conducerii bisericești să slujească în sobor și să se împărtășească. [3]

---

1. Studiul de față este menit să servească drept punct de plecare și temei de discuții pentru redactarea capitolului respectiv din Tipicul uniform proiectat de Sfîntul Sinod, căruia îi revine, cu exclusivitate, dreptul de a hotărî în chestiunile de cult și de a da reguli sau îndrumări de tipic normative și obligatorii pentru toată preoțimea. Primim, deci, cu plăcere, orice observații, sugestii, îndreptări și propuneri în legătură cu această chestiune și, în măsura în care vor fi juste și utile, se va ține seama de ele la redactarea Tipicului.

2. Comp. S. Salaville, *Liturgies orientales. La Messe,* II, Paris 1942, p. 74.

3. Vezi, de exemplu, articolul 5 din Decizia patriarhală nr. 206/1950, privitoare la reglementarea conferințelor protopopești din întreaga țară, publicată în rev. *Glasul Bisericii,* București, an. 1950, nr. 11-12 ,p. 72.

Slujbele în sobor sînt de regulă mai pretențioase și mai complicate decît cele săvîrșite de un singur preot, cu sau fără diacon; ele reclamă o grijă și o atenție deosebită din partea sfinților slujitori, iar buna lor reușită este condiționată și guvernată de anumite reguli elementare de ordine, rînduială și disciplină, precum și de simetrie și estetică, în ceea ce privește numărul și așezarea sau poziția slujitorilor, ordinea și înșiruirea lor în procesiunile de la vohoade sau ieșiri, rolul care revine fiecăruia din ei în cursul slujbei, ș.a. Nevoia unor lămuriri în acest domeniu al practicei liturgice este justificată și se simte cu atît mai mult cu cît cărțile noastre de slujbă și tipicul oficial al Bisericii nu se ocupă aproape deloc de ele, iar îndrumările pe care le găsim în unele manuale romînești de tipic sau care s-au dat în diferite circulare oficiale prin secțiile culturale ale unor episcopii, sînt cu totul sumare, iar uneori neclare și eronate, lăsînd nerezolvate tocmai momentele și amănuntele cele mai importante ale slujbelor în sobor (ca închinarea din naos înainte de îmbrăcarea pentru Liturghie, sau cea din altar înainte de binecuvîntarea pentru începutul Liturghiei, ordinea și așezarea slujitorilor în timpul citirii Apostolului, ș.a.).

*

Slujba în sobor are ca scop nu numai sporirea pompei și a solemnității cultului divin, ci și potențarea sau intensificarea efectului său haric și sfințitor.[4] Ea are o putere de influență mult mai mare asupra sufletelor, impresionînd mai profund și mai puternic decît slujba obișnuită, de unul singur; totodată, efectul și eficacitatea rugăciunilor înălțate în sobor, crește, se potențează, din pricina numărului slujitorilor care se roagă toți în același timp și în jurul aceluiași sfînt altar, după cum lumina e cu atît mai puternică și mai strălucitoare cu cît ard mai multe lumini la un loc.

Chipul originar și totodată clasic al adevăratei slujbe în sobor este de fapt *slujba arhierească*. Liturghia cu arhiereu reprezintă, adică, nu numai forma primitivă a Liturghiei în sobor ci totodată forma cea mai deplină și desăvîrșită a Liturghiei creștine, așa cum a fost ea concepută inițial și cum se și practica de fapt în primele comunități creștine, cînd mai toate adunările de cult erau prezidate de episcopi. Soborul slujitorilor prezidat de arhiereu este de obicei format din reprezentanți ai tuturor treptelor clerului propriu-zis (arhiereu, preoți și diaconi) și ai clerului inferior (ipodiaconi, anagnoști sau citeți, psalți sau cîntăreți), în exercițiul funcțiunilor liturgice specifice fiecăreia din aceste trepte.

Din punctul de vedere al înțelesului mistico-simbolic, o astfel de slujbă este copia sau imaginea cea mai deplină cu putință, a Liturghiei cerești (sau «Dumnezeiasca Liturghie»), săvîrșită sus în ceruri de Biserica triumfătoare, a Sfinților și a Îngerilor, în jurul tronului Celui Prea Înalt, așa cum a întrevăzut-o sfîntul Ioan Evanghelistul în vedenia sa din

4. Comp. Pr. G. Teleaga, *Tipiconul cu note ritualistice* (manual litografiat), 1901, pagina 428.

Apocalipsă (cap. IV, 2 și urm.),[5] cum ne-o înfățișează mai tîrziu sfinții Părinți mystagogi și tîlcuitori ai Liturghiei — îndeosebi Pseudo-Dionisie Areopagitul[6] și sf. Maxim Mărturisitorul[7] și cum ne-o zugrăvesc în culori inspirații și cucernicii zugravi ai vechilor biserici bizantine, fie pe pereții absidei altarului, fie (mai des) în turla cea mare (Pantocratorul) de deasupra sînului bisericii.[8] Arhiereul reprezintă aci pe Hristos însuși — Arhiereul cel veșnic și fără pată (comp. Evrei VII, 22-28) — preoții reprezintă soborul Sfinților care au pătimit pentru Mielul lui Dumnezeu și au fost încununați de El, iar diaconii închipuiesc cetele îngerilor slujitori.

Noi nu ne vom ocupa aici de tipicul sau rînduiala slujbelor arhierești,[9] ci de slujbele oficiate numai de preoți, fără diaconi, așa cum se întîmplă de obicei în marea majoritate a cazurilor, mai ales la țară. Înainte de a descrie însă tipicul sau rînduiala amănunțită a unor astfel de slujbe, vom formula cîteva reguli și îndrumări generale, care trebuie știute și respectate în asemenea cazuri.

I. *Numărul preoților slujitori* la slujbele în sobor (fără arhiereu), este de obicei fără soț: trei (cel puțin), 5, 7, 9, sau chiar mai mulți. Mărimea soborului nu e în funcție numai de numărul preoților care trebuie să slujească, ci și de capacitatea sau lărgimea altarului în care se va sluji. Un sobor mare nu poate sluji cum trebuie într-un altar mic sau strîmt, unde mișcările slujitorilor sînt stingherite și unde desfășurarea soborului nu se poate face în voie. Pentru un sobor numeros e necesar un spațiu larg și cît mai mult loc liber, atît în altar cît și în naos și pe *solea* (treptele) de lîngă altar. De aceea, bisericile catedrale de la episcopii și cele de la mînăstirile mai mari, unde slujbele în sobor sînt obișnuite, au altare cît mai mari și spațioase. Pentru același motiv, e bine ca, atunci cînd în centrele conferințelor raionale există mai multe biserici, să se aleagă pentru slujirea în sobor aceea care are altarul cel mai larg.

II. *Protia sau întîietatea în slujbă. Rolul și importanța protosului în slujbă și criteriile pentru fixarea protiei.*

Prima chestiune care trebuie rezolvată, atunci cînd mai mulți preoți vor sluji împreună și care a dat adesea prilejuri de discuții și controverse, este fixarea protiei și a ordinei ierarhice a slujitorilor: cine are

5. Vezi îndeosebi Erik Peterson, *Das Buch von den Engeln,* Leipzig 1935.

6. *Despre ierarhia cerească și despre ierarhia bisericească,* Migne, P.G., t. III, trad. rom. de Pr. Cic. Iordăchescu, 1932.

7. *Mystagogie,* Migne, P.G., XCI, col. 657-718. Trad. franceză în rev. *Irénikon,* t. XIII-XV (anii 1936-1938). Trad. rom. cu titlul *Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii,* în *Revista Teologică,* Sibiu, an. XXXIV (1934), nr. 3-4 și 7-8.

8. Vezi *Erminia zugravilor,* la V. Grecu, *Cărți de pictură bisericească bizantină,* 1936, pp. 296 și 329. Comp. și I. D. Ștefănescu, *L'illustration des liturgies dans l'art de Byzance et de l'Orient,* Bruxelles 1936, pp. 69 și urm.

9. Vezi pentru aceasta *Tipicul serviciului arhieresc,* tipărit de Silvestru Bălănescu, București 1890 (și alte ediții mai noi).

întîietatea, adică cine este *protosul (proiestosul)* sau conducătorul soborului și în ce ordine se vor așeza ceilalți preoți ?

Chestiunea aceasta nu este deloc lipsită de importanță, căci de felul cum va fi rezolvată ea, atîrnă în mare parte buna reușită sau succesul slujbei. Rolul și importanța persoanei protosului la slujbele în sobor sînt indiscutabile. Protosul, care joacă rolul principal în slujbă, este considerat de fapt ca reprezentantul sau locțiitorul arhiereului la slujbele fără arhiereu. El este simbolul unității soborului, conducătorul lui și totodată glasul, interpretul sau crainicul principal al comunității rugătoare și al coliturghisitorilor. Lui îi revin, de drept, toate cele pe care la liturghia arhierească le face sau le zice arhiereul însuși (cu excepția celor specifice treptei și slujbei arhierești), adică actele și părțile cele mai importante din formularul și ceremonialul slujbei, ca de ex. : sfințirea Darurilor, rostirea tuturor rugăciunilor și a formulelor de binecuvîntare, mînuirea și purtarea sfintelor Daruri, citirea sfintei Evanghelii, începerea și încheierea slujbei (binecuvîntarea și otpustul), etc. Totodată, lui îi revine, în chip natural, dreptul și datoria de a dirija sau conduce întreaga desfășurare a slujbei și de a fixa dinainte locul în sobor, rolul și atribuțiile fiecăruia dintre coliturghisitori, părțile din ritual pe care le are fiecare de îndeplinit, momentul precis cînd trebuie să intervină activ în slujbă, ș.a.

Ceva mai mult, tradiția liturgică, prin principiul «precum va vrea cel mai mare», înscris în cărțile noastre de slujbă, lasă la voia și chibzuința protosului reglementarea unor amănunte secundare și accesorii din rînduiala slujbei, ca de exemplu lungirea sau scurtarea duratei slujbei, prin adăugarea sau suprimarea — după cum e cazul — a unor formule sau rituri care pot să lipsească (de ex. : *Doamne, mîntuește pre cei binecredincioși ; Iubi-Te-voi, Doamne...*, ș.a.).

Iată de ce valoarea personalității protosului este determinantă pentru buna reușită a slujbelor în sobor. De tactul și de talentul lui organizatoric, de calitățile lui de bun tipicar și slujitor, atîrnă felul în care va decurge slujba ; de aceea am spus că alegerea lui nu este un amănunt fără importanță.

Care sînt deci criteriile sau normele după care se fixează protia și ordinea preoților în sobor? Trei sînt normele principale de care se ține seama, de obicei, în asemenea cazuri :

a) Vechimea în preoție ;

b) Rangurile sau distincțiunile onorifice ;

c) Funcțiile sau însărcinările administrative (de conducere).

Multiplicitatea acestor norme a făcut însă ca aplicarea lor, în practică, să difere de la caz la caz, după cum s-a pus pe primul plan una sau alta din ele. De aci s-au iscat adesea discuții și controverse între preoți, încît autoritatea bisericească a fost silită să intervină uneori cu dispozițiuni și reguli precise, hotărînd care dintre cele trei criterii enumerate să fie ținut în seamă în primul rînd. Aceste dispoziții nu se potrivesc toate între ele, tocmai pentru că unele din ele au avut în vedere în primul rînd

sau chiar exclusiv, vechimea în hirotonie,[10] altele funcțiunile administrative,[11] iar altele rangurile sau distincțiunile bisericești onorifice.[12]

O justă soluționare a divergențelor ce se pot ivi în asemenea cazuri trebuie, desigur, să țină seamă, pe cît posibil, de toate cele trei criterii enumerate. Atunci cînd unul dintre preoți întrunește tustrele condițiile — adică vechimea cea mai mare în preoție, rangul onorific cel mai înalt și funcțiunea administrativă cea mai importantă — nu mai poate fi discuție asupra dreptului său la protie. Asemenea cazuri sînt însă destul de rare; de aceea fiecare din cele trei criterii trebuie avut în vedere și aplicat nu în chip rigid și uniform, adică totdeauna la fel, ci cu oarecare elasticitate, adică adaptîndu-l de la caz la caz sau după împrejurări, ținînd seama și de celelalte două, în chip armonic.

Le vom examina pe fiecare în parte, încercînd să desprindem, din cîteva cazuri concrete, unele principii de ordin general.

1. Criteriul cel mai general valabil, iar uneori singurul luat în considerație la atribuirea protiei, este *vechimea în preoție*. Este, de altfel, unicul principiu care poate invoca în favoarea lui o bază canonică.[13] Vechimea în hirotonie constituie un fel de demnitate sau vrednicie spirituală, intrinsecă și permanentă, intim legată de esența însăși a tainei preoției. Ea conferă deci purtătorului ei o superioritate față de confrații mai tineri în hirotonie și totodată un drept inalienabil, care nu poate fi luat sau anulat printr-o hotărîre a autorității bisericești superioare, cum se întîmplă cu celelalte demnități de ordin administrativ sau onorific (funcțiuni de conducere și distincțiuni), care sînt vremelnice și pot fi deci oricînd retrase sau anulate prin chibzuința autorității bisericești.

Între mai mulți preoți fără distincțiuni onorifice și fără funcțiuni administrative, sau egali în rang și funcțiune, întîietatea o va avea deci cel mai vechi în preoție, iar ceilalți preoți se vor orîndui în ordinea descrescîndă a numărului anilor de preoție. La vechime egală în hirotonie decide vîrsta: cel mai în vîrstă va avea protia.

2. Sînt însă cazuri — mai ales ocaziuni oficiale — cînd trebuiesc avute în vedere și *rangurile bisericești sau distincțiunile onorifice*, conferite preoților care s-au distins prin merite deosebite pe tărîmul activității pastorale, misionare, culturale, etc. Acestea primează asupra demnităților

10. Vezi, de exemplu, *Îndrumător tipiconal pe anul 1951*, editat de Episcopia Aradului, Arad 1951, p. 29.

11. Vezi, de exemplu, Paragraful 3 din Decizia nr. 2/1940 a Mitropoliei Moldovei, privitoare la *Ordinea la slujbele în sobor*, în rev. *Mitropolia Moldovei*, Iași, an. VI, nr. 1-2 (ian.-febr. 1940), pp. 8-9. Comp. și *Slujebnik (Liturghierul Bisericii Bulgare)*, Sofia 1928, p. 389: «...Cînd slujește un protoiereu, protia o are el, indiferent de vechimea în hirotonie și de distincțiile ce le au ceilalți preoți slujitori».

12. Vezi, de exemplu, Circulara nr. 8493 a Episcopiei Buzăului, privitoare la *Rînduiala clerului în slujba cu sobor*, în *Buletinul Episcopiei Buzăului*, an. XIV, nr. 17 (1-15 sept. 1940), pp. 177-178.

13. Comp., de exemplu, Canoanele 86 și 89 Cartagina (pentru întîietatea între episcopi), la Nic. Milaș, *Canoanele Bisericii ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. rom. de N. Popovici și Uroș Kovincici, vol. II, partea I, Arad 1934, p. 250. Vezi și Comentarul lui Balsamon la Can. 86 Cartagina, în *Sintagma Ateniană*, t. III, p. 516.

sau funcțiunilor administrative, fiindcă se dau prin *hirotesie*. În sobor, preoții cu asemenea distincțiuni se vor așeza deci în următoarea ordine descrescîndă, adică începînd de la cei cu rangurile cele mai mari spre cei cu rangurile cele mai mici:

	În clerul de mir (biserici de enorie)	În clerul monahal
a)	iconom stavrofor	arhimandrit
b)	iconom	protosincel
c)	sachelar	sincel
d)	preot	ieromonah
e)	proto-diacon	arhidiacon
f)	diacon [14]	ierodiacon [15]

Cînd slujesc laolaltă reprezentanți ai clerului mirean și ai celui monahal, pentru cinstea ce se cuvine chipului îngeresc al călugăriei, întîietatea o au clericii monahi, de grad ierarhic corespunzător, indiferent de vechimea în hirotonie. [16] De exemplu, ieromonahul trece înaintea preotului de mir (chiar dacă e mai nou în hirotonie), [17] sincelul înaintea sachelarului, protosincelul înaintea iconomului, arhimandritul înaintea iconomului-stavrofor (la slujba cu arhiereu, arhimandriții au totdeauna locurile cele mai apropiate de arhiereu).

La catedralele episcopale, asupra protiei și ordinei în sobor dispune chiriarhul respectiv.

Uneori, rangurile onorifice primează asupra vechimii în preoție. De ex., după o dispoziţiune patriarhală mai veche, la conferințele preoțești raionale protia în slujbă o avea preotul cel mai mare în rang ierarhic, adică cel cu distincția onorifică cea mai înaltă, iar la rang egal, cel mai vechi în hirotonie sau în hirotesia rangului respectiv. [18] De ex., dintre doi iconomi, întîietatea se cuvine celui mai vechi în preoție, sau dacă amîndoi au aceeași vechime în preoție, protia se dă celui mai vechi în hirotesia de iconom.

14. Vezi art. 139 din Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe Romîne.

15. Vezi art. 82 din Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe Romîne.

16. Vezi Simeon al Tesalonicului, *Răspunsuri la întrebările unui arhiereu, întrebarea 33*, trad. rom. tip. de Toma Teodorescu, cu titlul *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, București 1866, p. 320. Comp. de același, *Despre pocăință*, cap. 265-266, *ibidem*, pp. 173-174.

17. Vezi prot. T. Roșca, *Întîietatea la slujba în sobor a clericilor de rang egal*, în rev. Altarul Banatului, Caransebeș, an. I, nr. 3-4, p. 119.

18. Vezi Decizia patriarhală citată la nota 3.

3. Abia în al treilea rînd se au în vedere *funcțiunile de conducere sau administrative,* pe care le dețin unii preoți. Astfel, între mai mulți preoți cu aceeași vechime în hirotonie sau cu ranguri bisericești egale, ori între cei cu funcțiuni administrative diferite, se va respecta următoarea ordine descrescîndă (începînd de la cei mai mari, în jos) :

a) Consilierii (patriarhali
(mitropolitani
(episcopali

b) Membrii corpului de inspecție și control (revizori sau inspectori, prevăzuți în artic. 37 din Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Romîne) ;

c) Protoiereii (de regiune
(
(de raioane ;

d) Proistoșii cercurilor pastorale sau din localități cu mai multe parohii (vezi artic. 51 din Statut);

e) Parohii ;

f) Preoții fără nici o însărcinare administrativă.

Preoții profesori universitari (de la institutele teologice) sînt egali în rang cu consilierii patriarhali, deci trec înaintea consilierilor mitropolitani sau episcopali, precum și a celorlalte funcțiuni administrative inferioare. [19]

Între doi clerici cu aceeași funcțiune administrativă, întîietatea o decide vechimea în hirotonie sau în funcțiunea respectivă, precum și rangul bisericesc (onorific).

4. În cazuri speciale, ca de ex. la sfințirile de biserici, cînd nu poate fi de față arhiereul însuși, slujba în sobor e prezidată de drept de către delegatul, trimisul sau reprezentantul chiriarhului locului (arhimandrit, consilier referent, exarh, etc.), indiferent de vechimea în hirotonie sau de celelalte criterii. [20] În astfel de cazuri, cînd slujesc la un loc clerici mireni care dețin funcțiuni administrative și clerici monahi, unele decizii chiriarhale dau întîietatea funcțiunilor administrative, așezînd de ex. pe arhimandriți și protosinceli după protopopi, [21] alții, dimpotrivă, și cu mai multă dreptate, așează pe arhimandriți înaintea protopopilor, [22] pe baza principiului stabilit în can. 7 al sinodului trulan că «demnitățile spirituale sînt mai presus decît cele lumești (administrative)», deoarece cele dintîi se acordă prin hirotonie și hirotesie, pe cînd celelalte prin simpla încredințare din partea autorității bisericești.

---

19. Vezi Decizia amintită a Mitropoliei Moldovei, citată la nota 11.
20. Comp. Can. 7 al sinodului trulan.
21. Așa, de exemplu, în Decizia Mitropolia Moldovei, amintită mai înainte.
22. Vezi, de exemplu, Prot. T. Roșca, *art.* și *loc. cit.,* p. 118.

5. În virtutea aceluiași principiu, între mai mulți preoți, cu și fără însărcinări administrative, acestea din urmă nu dau deținătorilor lor nici o întîietate onorifică pe plan sacramental.[23]

Astfel, *în parohiile cu mai mulți preoți* (mai ales la orașe), protia în slujbă nu revine de drept parohului — cum s-ar părea la prima vedere și cum pretind unii — decît numai în cazul cînd el îndeplinește și celelalte condiții de superioritate (vechime în hirotonie, vîrstă, ranguri bisericești etc.). Altfel, simpla calitate de paroh nu constituie numaidecît un criteriu sau un titlu suficient, care să îndreptățească, numai prin el însuși, pe titularul lui, la cinstea protiei în permanență.[24] Funcția sau calitatea de paroh reprezintă o sarcină de natură pur și simplu administrativă, de conducere sau de chivernisire a nevoilor și a treburilor gospodărești și cancelaristice ale parohiei, care de altfel este vremelnică și poate fi acordată sau retrasă oricînd de către autoritatea bisericească superioară. Ea nu acordă preotului respectiv nici o calitate în plus sau vreun drept de întîietate, în ordinea sacramentală, față de ceilalți preoți; noul Statut de organizare a Bisericii Ortodoxe Romîne prevede o perfectă egalitate între preoții aceleiași parohii, în ceea ce privește drepturile și datoriile lor harismatice (vezi artic. 50).

Un paroh mai tînăr nu poate trece, deci, în slujbă, înaintea celorlalți preoți cu vechime mai mare în hirotonie sau cu distincțiuni superioare în ierarhia gradelor bisericești onorifice.

La fel stă cazul și cu celelalte două funcțiuni sau ranguri administrative imediat superioare, adică proistoșia și protopopiatul (protoieria). Nici proistosul și nici protopopul nu poate pretinde protia la slujbele în sobor oficiate la cercurile pastorale sau la conferințele protopopești doar în virtutea titlului respectiv, ci numai dacă ei îndeplinesc și celelalte condiții de superioritate enumerate pînă acum. De aceea, precum am și menționat, o hotărîre patriarhală atribuia dreptul protiei la conferințele preotești (cînd se făceau slujbe în sobor) nu protopopului, ci preotului cu rangul bisericesc cel mai înalt.

Pe temeiul aceluiași principiu, în mînăstiri, protosincelul trece înaintea starețului sau egumenului, dacă acesta din urmă n-are un rang onorific mai mare.[25]

De altfel, atît în parohiile cu mai mulți slujitori, cît și la cercurile și conferințele raionale cînd se face slujbă în sobor, este recomandabil ca, prin buna înțelegere a tuturor preoților coliturghisitori, protia să nu fie monopolizată, adică deținută în permanență de unul și același preot, ci — așa precum s-a și cerut atît la conferințele protopopești cît și la cursurile de îndrumare misionară — ea să fie deținută prin rotație (pe rînd), în parohii de către fiecare dintre slujitori, iar la cercuri și la conferințe de către preoții cei mai capabili din cuprinsul protoieriei. În parohii însă, se va potrivi așa fel ca, în zilele de sărbători mari (hramuri, praznice),

23. Vezi Nic. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental.* Trad. de Dim. Cornilescu și V. Radu, rev. de I. Mihălcescu, București 1915, pp. 206-207.
24. Comp. Prot. T. Roșca, *art.* și *loc. cit.*, p. 119.
25. Șaguna, *Dreptul bisericesc,* p. 133 (citat la Prot. T. Roșca, *art.* și *loc. cit.*, p. 119).

cînd se fac slujbe mai solemne și mai pompoase, protia să revină aceluia care este cel mai îndreptățit la această cinste din toate punctele de vedere enumerate pînă acum.

6. Toate criteriile și principiile de care se ține seama la fixarea protiei și a ordinei slujitorilor în sobor trebuiesc aplicate, așa precum am mai accentuat, nu în chip dogmatic și uniform, adică pretutindeni și totdeauna la fel, ci avînd în vedere și condițiile de loc și timp, ale împrejurării respective. În aplicarea lor trebuie să intervină și să guverneze un alt principiu superior: bunul simț al fiecăruia, dragostea frățească și armonia sau buna înțelegere, care se cuvine să domnească în permanență între slujitorii sfintelor altare și care trebuie să se vadă mai ales în astfel de ocaziuni. Dacă nu este posibil ca unul și același preot să întrunească sau să satisfacă toate condițiile de superioritate enumerate pînă acum (vechimea cea mai mare în hirotonie, rangul bisericesc cel mai înalt și funcțiunea administrativă cea mai importantă), încît unanimitatea slujitorilor să-i acorde protia în chip spontan și fără replică, atunci votul lor trebuie să se oprească asupra acelui care merită, de fapt și în chip real, să ia protia sau conducerea slujbei, indiferent de alte considerațiuni. Va fi deci îndreptățit la această cinste acela care este cel mai bun slujitor sau «bisericaș» dintre toți, sau care este superior tuturor celorlalți prin prestanța și ținuta sa fizică, prin autoritatea și prestigiul său moral, prin pietatea și pătrunderea cu care oficiază, prin calitățile vocale, muzicale și rituale, prin cunoașterea exactă și executarea corectă a tipicului și a ritualului; cu un cuvînt, va fi protos cel mai capabil de a prezida soborul, prin însușirile sale de bun organizator și conducător.

III. *Ordinea și înveșmîntarea preoților în sobor.*

Îndată după protos, vine în rang primul preot din dreapta lui, apoi primul din stînga, al doilea din dreapta și al doilea din stînga, ș.a.m.d. Bunul simț al fiecăruia îi va dicta de altfel locul său în sobor, după vîrstă și rang, prestigiu și calitățile de slujitor, etc. Ordinea odată stabilită la început trebuie însă păstrată cu grijă în tot cursul slujbei, căci orice nerespectare a ei într-un moment oarecare produce învălmășeală, dezordine și impresie urîtă, stricînd armonia și scăzînd maiestatea cultului divin.

La stabilirea ordinei preoților în sobor, se vor avea în vedere, pe cît e posibil, și criteriile de simetrie și estetică, adică statura trupească a slujitorilor și înveșmîntarea lor, pentru ca soborul să facă impresie frumoasă și să încînte privirea credincioșilor, mai ales la vohoade sau ieșiri. Este de dorit, de ex., ca protosul să nu fie de statură prea măruntă, sau să fie încadrat de preoți disproporționați ca statură sau înălțime, iar ceilalți preoți să se potrivească din acest punct de vedere: primul din dreapta cu primul din stînga (2 cu 3), al doilea din dreapta cu al doilea din stînga (4 cu 5), și așa mai departe, făcînd astfel perechi-perechi. De asemenea, protosul va îmbrăca veșmintele cele mai bune și de o culoare deosebită de a veșmintelor celorlalți, iar restul slujitorilor vor purta,

doi cîte doi, veşminte de aceeaşi culoare (primul din dreapta ca primul din stînga, al doilea din dreapta ca al doilea din stînga, ş.a.m.d.).

IV. *Aşezarea şi poziţia slujitorilor în sfîntul altar* este următoarea: protosul şade totdeauna în locul de frunte, în faţa sfintei Mese (latura de apus). La dreapta şi la stînga lui, în jurul sfintei Mese, iau loc ceilalţi preoţi: cei din dreapta stau în latura dinspre miazăzi a sfintei Mese, cu faţa spre miazănoapte, iar cei din stînga în latura de miazănoapte, cu faţa spre miazăzi. Primul din dreapta stă în dreptul primului din stînga, sau pe aceeaşi linie cu el, al doilea din dreapta pe aceeaşi linie cu al doilea din stînga, ş.a. m.d. (vezi fig. 1). În soboare mai numeroase (cu mai mult de şapte preoţi), primii doi preoţi în rang după protos pot sta de-a dreapta şi de-a stînga lui, chiar în latura de apus a sfintei Mese (dacă spaţiul permite şi dacă ei nu stînjenesc mişcările protosului), iar ceilalţi preoţi se aşează în semicerc în jurul sfintei Mese, lăsînd liberă — pe cît e posibil — latura de Răsărit (fig. 2).

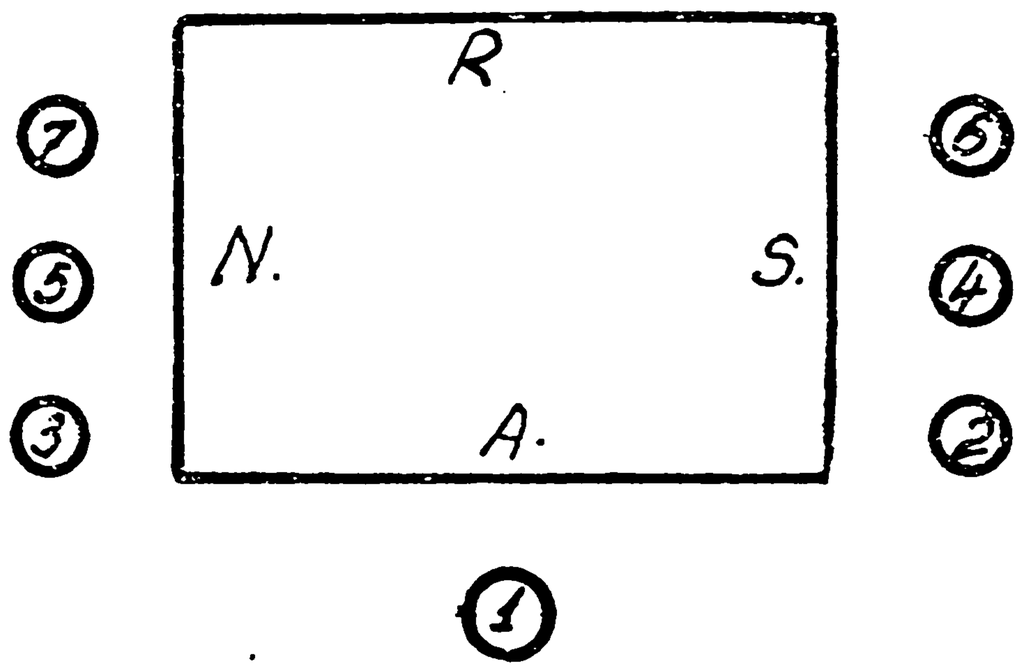

Fig. 1.
Aşezarea preoţilor în jurul Sf. Mese, în soboare mai mici.

In general, preoţii trebuie să stea cît mai aproape de sfînta Masă (fără să se sprijine sau să-şi pună mîinile pe ea), pentru a putea urmări, de pe Liturghier, rugăciunile în taină. Numai în momentele cînd se execută acte rituale care implică înconjurarea sfintei Mese, ca de ex., la cădire, la ieşirea cu sfînta Evanghelie sau la sărutarea păcii, toţi se vor depărta la o distanţă egală de sfînta Masă, dîndu-se înapoi cu un pas sau doi, spre a lăsa astfel loc între ei şi sfînta Masă pentru cel ce cădeşte, sau cel ce poartă sfînta Evanghelie, ş.a.m.d. In regulă generală, niciodată slujitorii în mers nu trec pe la spatele celor ce stau pe loc, ci prin faţa lor.

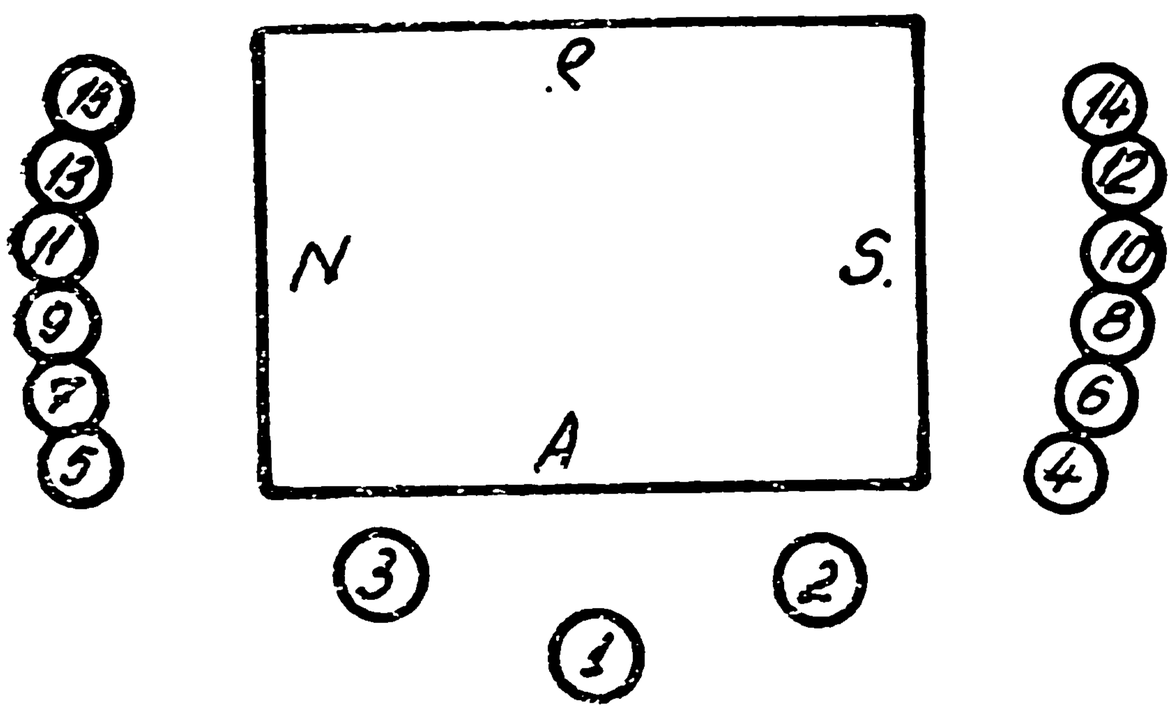

Fig. 2.
Aşezarea preoţilor în jurul sf. Mese, în soboare mai mari.

VI. *Reguli generale de observat în timpul slujbei.*

Ţinuta şi disciplina slujitorilor în sobor în timpul slujbei trebuie să fie cît mai demnă şi mai cuviincioasă. Chipul şi înfăţişarea tuturor va exprima seriozitatea, fără încruntare sau rigiditate, dar şi dulceaţă şi

bucurie, fără afectare sau atitudini teatrale. În general, preoții nu trebuie să-și părăsească sau să-și schimbe locurile de lîngă sfînta Masă decît în momentele cînd deplasarea lor este indicată de rînduiala slujbei. Nu vor sta jos (dacă există sintron sau presbiteriu), decît în timpul Apostolului, al predicei și al chinonicului, după ce s-au împărtășit, dacă timpul îngăduie. Nu vor umbla de colo-colo prin altar, nu vor discuta sau vorbi, nu-și vor da mîna și nu se vor saluta în biserică etc.

O slujbă ideală în sobor nu e posibilă decît într-o atmosferă de perfectă ordine, rînduială și disciplină. De aceea, între toți coliturghisitorii trebuie să domnească o permanentă și deplină colaborare și armonie. Toți vor fi atenți la protos și vor executa, la timpul cuvenit și cu promptitudine, părțile sau rolurile care le revin de drept sau pe care protosul le atribuie fiecăruia din ei. Protosul, la rîndul lui, nu se va îngîmfa niciodată cu rolul și locul de cinste pe care îl are și nu se va considera pe sine un *fac-totum* în slujbă, zicînd și făcînd el singur toate de la început pînă la sfîrșit și reducînd astfel pe ceilalți la rolul minor de simpli figuranți. Dimpotrivă, va păstra pentru sine numai ceeace i se cuvine de drept, adică părțile pe care i le atribuie tipicul și tradiția și pe care le vom indica la vremea cuvenită ; va face, deci, așa fel ca fiecare din ceilalți să aibă cîte ceva de făcut sau de zis, pe rînd, în cursul slujbei (rostirea unui ecfonis, îndeplinirea unui act ritual, etc.), pentru ca să se vadă astfel că ei participă sau colaborează activ și efectiv la săvîrșirea sfintei slujbe.

O normă principială de observat la slujirea în sobor de preoți fără diaconi este că nu se împarte niciodată textul unei ectenii între mai mulți preoți : preotul care a rostit ectenia tot el încheie zicînd și ecfonisul respectiv, chiar dacă protosul are de executat un act ritual concomitent cu ecfonisul (ca de ex., la sfîrșitul ecteniei pentru catehumeni sau la sfîrșitul ecteniei de mulțumire de după împărtășire). A zice unul din preoții mai tineri ectenia iar protosul ecfonisul ecteniei (cum obișnuesc unii) înseamnă a coborî pe cei dintîi la rangul și rolul de diaconi.[26]

Fiecare din preoți, după ce rostește ecfonisul ecteniei se pleacă protosului în semn de mulțumire că i-a acordat dreptul de a zice ectenia, iar acesta răspunde plecîndu-se și el spre preotul respectiv.

La slujbele în sobor fără diaconi, nici un preot nu rostește cuvintele cu care diaconul se adresează personal preotului (ca de ex. : «Binecuvîntează, Stăpîne», sau : «Sfarmă, Stăpîne», etc.) ; se zic numai formulele prin care diaconii se adresează poporului (ca de ex. : «Să luăm aminte !», sau : «Înțelepciune !», «Puternic», ș.a.).[26]

Rugăciunile în taină prescrise de Liturghier vor fi citite de toți odată, iar nu pe rînd, protosul citind în șoaptă, în auzul celorlalți, iar ei urmărindu-l în taină, după Liturghier (să nu se acopere însă sfînta Masă cu prea multe Liturghiere).

O regulă fundamentală pentru reușita slujbelor în sobor este *sincronizarea și uniformitatea* mișcărilor rituale pe care trebuie să le execute toți slujitorii în același timp. În astfel de cazuri, ei trebuie să facă toți

26. Comp. *Liturghierul* Bisericii Bulgare, Sofia 1928, p. 390.

la fel și toți odată, ca unul, iar nu pe rînd și cum vrea fiecare. Așa, de ex., trebuie să se închine toți odată la ecfonise, exact atunci cînd preotul de rînd pronunță formula trinitară cu care se încheie de regulă orice ecfonis («...Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh...», etc.).

Aceeași regulă se va păstra pentru cîntările pe care le execută toți preoții în sobor (ca de ex.: «Doamne, mîntuiește pe cei binecredincioși», Sfinte Dumnezeule, ș.a.): slujitorii trebuie să-și armonizeze așa fel vocile și cîntarea, încît să pară un singur glas. Nici unul nu va căuta să se evidențieze sau să iasă în relief, acoperind pe ceilalți cu intensitatea vocii lui, ori luînd-o înainte, oricît ar fi de bun muzicant. Toți se vor conduce în această privință după protos, sau după cel mai bun cîntăreț din sobor. Cînd un sobor omogen, alcătuit din clerici care au slujit de multe ori împreună, izbutește să se comporte și să se miște în slujbă într-o perfectă unitate, sau ca un singur om, atunci se poate spune că am ajuns să slăvim pe Dumnezeu «cu o gură și cu o inimă», așa cum spune unul din ecfonisele sfintei Liturghii.

*

După îndrumările introductive de ordin general, de pînă acum, descriem mai departe însăși rînduiala slujbelor în sobor de preoți fără diaconi (întrucît slujba în sobor cu diacon e descrisă în tipicele manuale mai vechi, ca cele de Saffirin[27] și Lungulescu).[28] Luăm ca normal un sobor mijlociu, de șapte preoți (vom indica pe fiecare din ei cu numărul de ordine pe care îl are în sobor, începînd cu protosul, care are numărul 1, pînă la cel din urmă, adică ultimul din stînga, care are numărul 7). În cursul expunerii noastre vom trece peste amănuntele de tipic sau ritual îndeobște cunoscute de la slujba oficiată de un singur preot, stăruind numai asupra momentelor și laturilor care sînt specifice slujbelor în sobor (ca de ex. la vohoade) și care reclamă deci îndrumări mai amănunțite, clare și precise.

Rînduiala descrisă de noi în text va fi aceea care se conformează în general principiilor fundamentale și logicei cultului divin public ortodox, prescripțiunilor din Liturghiere și din manuale de Tipic (ca cele de Saffirin și Lungulescu), precum și tradiției și practicii celei mai generale și corecte din Biserica noastră, aplicată în prezent la catedrala Sfintei Patriarhii din București și la cursurile de îndrumare misionară a clerului, de la cele două institute teologice ortodoxe din Țară (București și Sibiu).

Paralel cu această rînduială, pe care o socotim reglementară și normativă, vom indica, însă, în notele din josul paginilor, și diferitele variante sau deosebiri de practică, din Biserica grecească, rusească și bulgărească, precum și din diferitele părți ale Bisericii noastre. Ne vom servi, în acest scop, pentru Biserica grecească, de îndrumările asupra Liturghiei în sobor de la sfîrșitul *Ieraticonului* tipărit la Constantinopole în 1895 (Liturghierul

27. Saffirin Gherasim (episcop de Roman), *Tipic asupra serviciilor divine,* ed. II, București 1905.

28. Icon. D. Lungulescu, *Manual de practică liturgică,* București 1926.

oficial și normativ al Patriarhiei ecumenice din Constantinopole), pentru Biserica rusească de *Îndrumările* privitoare la slujba în sobor editate în *Calendarul bisericesc ortodox pe 1947* al Patriarhiei din Moscova, iar pentru Biserica bulgară de *Liturghierul (Slujebnik)* editat la Sofia în 1928, care cuprinde, între altele, și un capitol special cu îndrumări tipiconale asupra slujbelor în sobor, cu și fără diaconi. Cît privește practicile regionale sau locale din biserica noastră, ele sînt descrise fie în manualele de Tipic mai vechi, fie în diferitele Îndrumări, Reguli tipicale sau Circulare oficiale mai recente, date de conducerea unor eparhii și citate în cursul lucrării.

I. VECERNIA

Vecernia, de obicei împreună cu Litia sau cu Privigherea, se oficiază în sobor numai în ajunul duminicilor și al sărbătorilor mari (praznice împărătești și hramuri), la mînăstiri, catedrale și biserici urbane cu personal slujitor mai numeros, precum și la unele ocaziuni extraordinare, ca de ex., la sfințirile de biserici.

Partea de la început a Vecerniei, și anume pînă la vohod (ieșirea sau înconjurarea cu cădelnița), o săvîrșește de obicei numai preotul de rînd, care se închină cel dintîi și își pune epitrahilul, făcînd toate după rînduiala din Liturghier și Tipic (deschiderea dverei, binecuvîntarea, citirea rugăciunilor în taină, ecteniile și cădirea de la «Doamne, strigat-am...»). Ceilalți preoți, în timpul ultimelor stihiri de la «Doamne, strigat-am...», vin pe rînd, doi cîte doi, în mijlocul bisericii, începînd cu cei mai mici în rang (dacă au stat în altar pînă atunci, ies unii pe ușa de Nord, alții pe ușa de Sud), se închină de trei ori spre Răsărit, se întorc pe dreapta și depun metanie la tronul arhieresc (sau iau binecuvîntare de la arhiereu însuși, dacă e de față); apoi, trecînd printre sfeșnice și strane, intră în altar, cei din dreapta pe ușa de Sud, cei din stînga pe ușa de Nord; cel din urmă se închină și intră protosul, pe ușa de Sud. Intrînd în altar, se închină fiecare în fața sfintei Mese și-și îmbracă epitrahilul și felonul, cu ritualul reglementar (acum își pune felonul și preotul care a început Vecernia); apoi își iau locurile dinainte rînduite, în jurul sfintei Mese, precum am arătat mai înainte (vezi fig. 1).

La *Slavă*, protosul deschide ușile împărătești, făcînd o ușoară plecăciune spre popor, iar la *Și acum* se începe *vohodul sau ieșirea cu cădelnița* (care poate începe însă și mai dinainte, dacă stihira de la *Și acum* e scurtă, pentru ca să rămînă vreme suficientă pentru ieșire și cădit).

În ceeace privește purtarea cădelniței și ordinea de ieșire și de intrare a preoților în altar, la vohod, sînt astăzi în vigoare în Biserica Ortodoxă Romînă două practici opuse: una mai nouă, practicată mai mult în mînăstiri și alta mai veche, tradițională, păstrată mai ales în bisericile de mir.

a) După practica mai nouă, cădelnița o poartă preotul cel mai tînăr (ultimul din stînga), care face și cădirea, iar preoții ies și intră în altar

în ordinea crescîndă a rangului lor în sobor, adică începînd cu cel mai mic (purtătorul cădelniței) și terminînd cu protosul. Iată, mai pe larg, cum se procedează în acest caz:

După ce protosul a deschis sfintele Uși, el și toți ceilalți (afară de ultimii doi) se dau puțin mai înapoi, spre a face loc celor ce vin pentru închinare. Vin întîi ultimul din stînga (care are cădelnița în mina stîngă) cu ultimul din dreapta (trecînd prin fața celorlalți), se închină amîndoi de cîte două ori în fața sfintei Mese (fără să sărute), se întorc și se pleacă protosului (care se pleacă și el spre ei), se inchină încă o dată și apoi pleacă, ocolind sfînta Masă (prin fața preoților din dreapta), purtătorul cădelniței fiind în frunte și trecînd cădelnița în mîna dreaptă. Îndată vine a doua pereche care urmează în rang (penultimul din dreapta cu penultimul din stînga) și fac la fel ca și cei dintîi, pornind după ei (cel din stînga înainte, cel din dreapta după el). După ce s-au închinat astfel și au pornit toate perechile de preoți, protosul se închină și el înaintea sfintei Mese și pleacă după ceilalți, încheind șirul (fig. 3). În această ordine ies din altar pe ușa de nord, fiind precedați de un purtător de lumină sau chiar de doi (fig. 4).

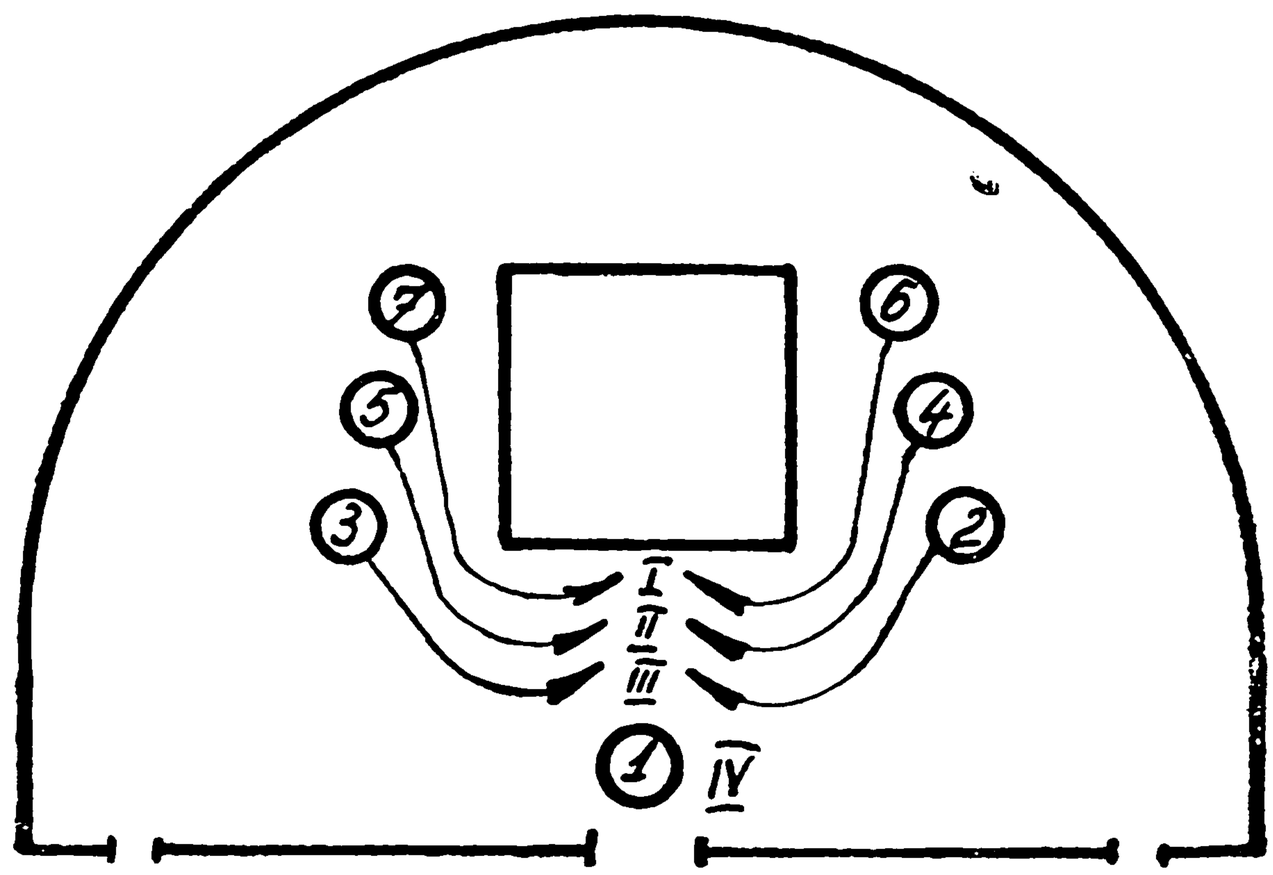

Fig. 3
Ordinea în care se închină preoții înainte de vohod, după practica nouă

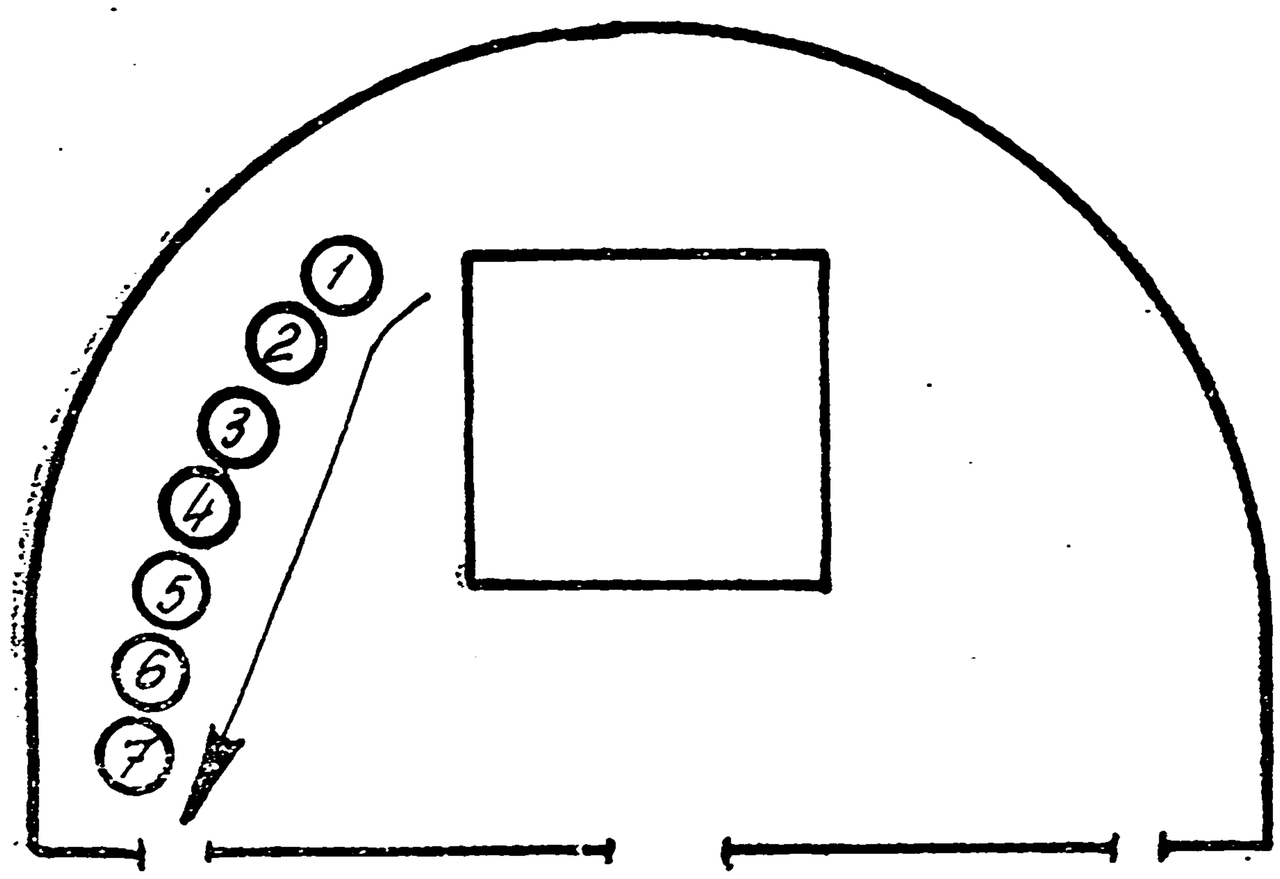

Fig. 4
Ordinea în care se înșiră preoții și ies la vohod, după practica nouă

În mijlocul bisericii, soborul se reface, în formă de semicerc, cu fața spre Răsărit, ca în altar, cu deosebirea că purtătorul cădelniței (care în altar stă la extremitatea aripei stîngi a soborului) va sta acum la extremitatea aripei drepte a soborului. Pentru aceasta, preoții din stînga, pe măsură ce ajung în mijlocul bisericii, rămîn succesiv unul la dreapta

altuia, iar cei din dreapta, trecînd prin fața celor rămași pe loc și ocolind pe după locul din mijloc al protosului, vin și se așează, sucesiv, unul la stînga altuia. Cel din urmă vine protosul, care, trecînd prin fața celor din stînga, se așează în locul din mijloc, ce i s-a rezervat (fig. 5).

În această poziție, își pleacă toți capetele, protosul zice în șoaptă *Rugăciunea Intrării* «(Seara și dimineața și la amiazăzi...»), iar la ecfo-

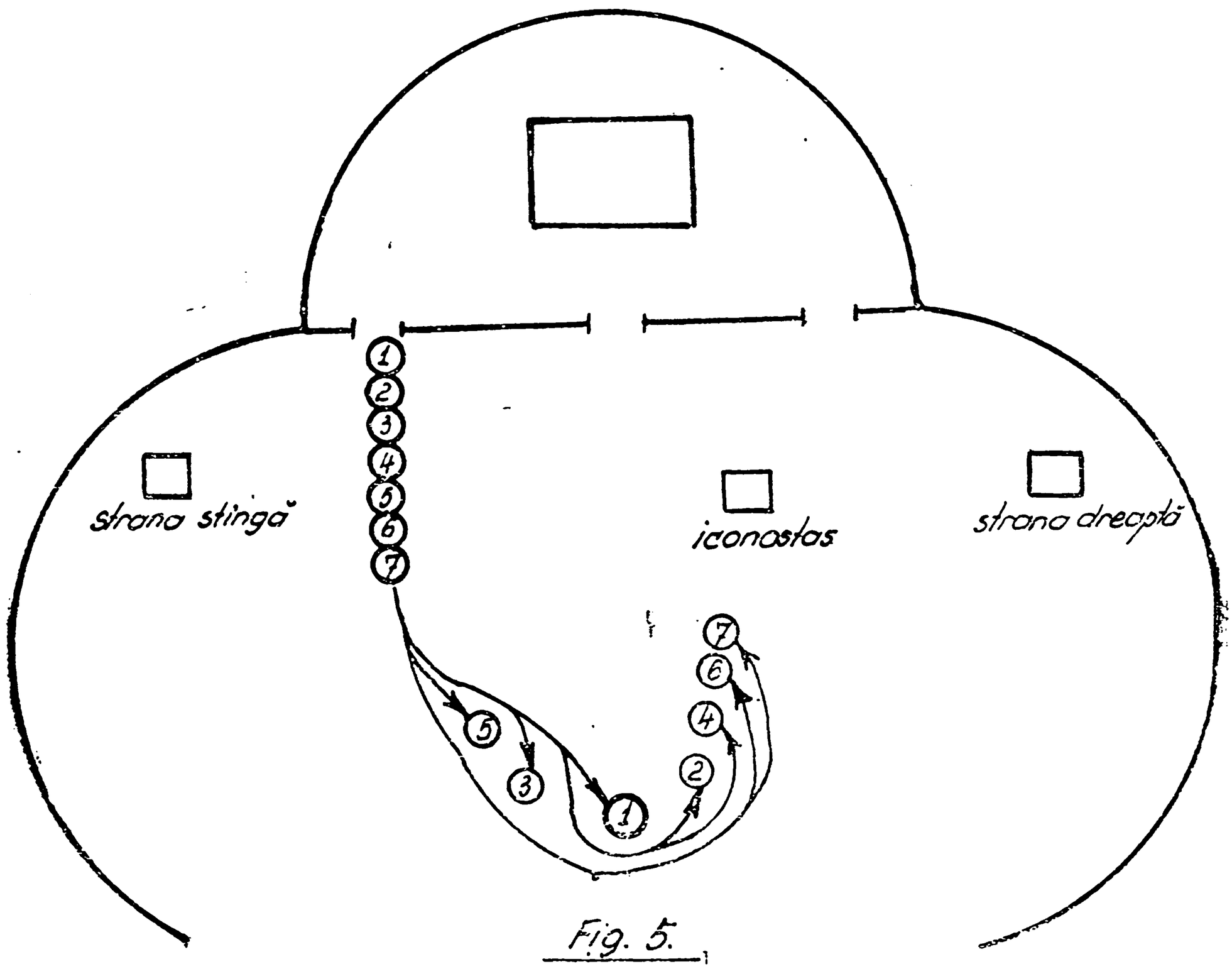

Fig. 5.

Așezarea preoților în mijlocul bisericii, după practica mai nouă.

nisul acestei rugăciuni își ridică toți capetele și se închină în același timp. Apoi protosul binecuvîntează intrarea, iar purtătorul cădelniței face cădirea naosului, după regulă, începînd de la icoanele împărătești.[29] După ce cădește tronul arhieresc, cădește îndată soborul (începînd cu protosul, continuînd cu preoții din dreapta și terminînd cu cei din stînga), apoi stranele și credincioșii, după rînduială.

29. După o practică mai nouă, răspîndită mai ales în mînăstiri și recomandată într-unele manuale de Tipic (ca acela de Saffirin, pp. 72-73, și cel de Icon. D. Lungulescu, pp. 79 și 81), cădirea de la vohodul Vecerniei începe încă din altar, înainte de ieșirea preoților (ca și la «Doamne, strigat-am...»). Dar după rînduiala Vecerniei mari din Liturghier, cădirea începe în naos, cum e mai logic (vezi, de exemplu, Liturghierul romînesc din 1950, p. 10).

După ce a terminat cădirea, iar strana a terminat de cîntat stihira de la *Și acum,* purtătorul cădelniței, stînd pe soleie în dreptul ușilor împărătești, cădește cruciș spre altar, rostind: «Înțelepciune, drepți!». Apoi intră în altar, cădind în fața sfintei Mese, proscomidiarul și scaunul cel de sus, și lăsînd cădelnița, se așează în latura de sud a sfintei Mese. Strana cîntă sau citește (rar) *Lumină lină...,* iar preoții rămași în naos încep să intre în sfîntul altar, astfel: preotul ultim din dreapta (rămas acum fără pereche) și cei doi care urmează în rang după el înaintează un pas spre mijloc și se închină toți deodată spre Răsărit, se întorc și se pleacă protosului, apoi pleacă printre sfeșnice (cel fără soț înainte, ceilalți doi după el) și intră în altar prin ușile împărătești. Îndată perechea urmă-

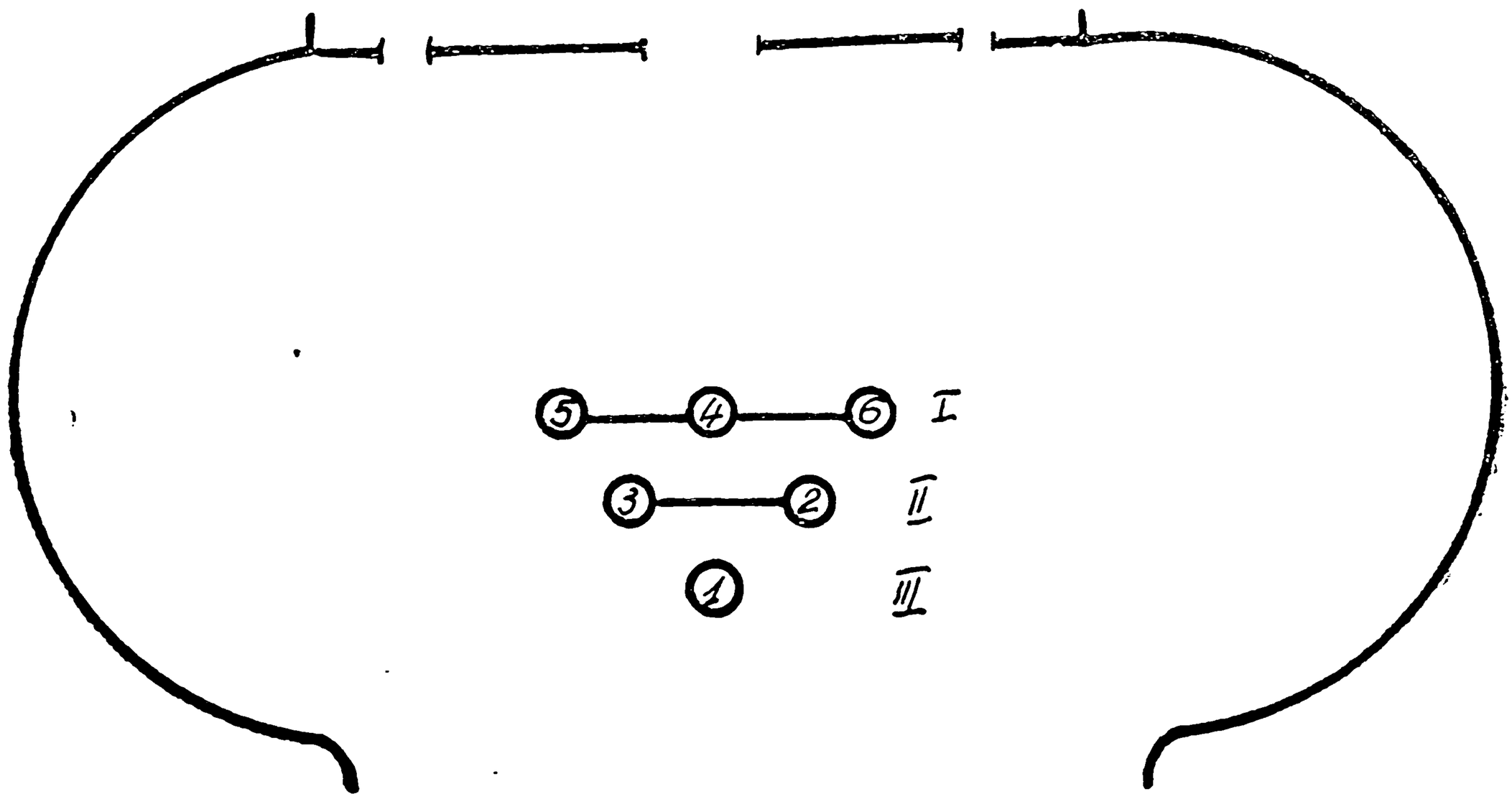

Fig. 6.
Ordinea în care se închină preoții, pentru plecarea în altar, după practica nouă.

toare de preoți (cel din dreapta și cel din stînga protosului) fac la fel ca și ceilalți, plecînd amîndoi odată în altare; cel din urmă pleacă protosul, după ce s-a închinat și el spre Răsărit și s-a plecat spre strana dreaptă și cea stîngă (fig. 6).

Cînd soborul vrea să cînte «Lumină lină», atunci toți preoții rămîn pe loc (afară, bineînțeles, de purtătorul cădelniței, care a intrat în altar); la cuvintele: «lăudăm pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh-Dumnezeu», toți se pleacă și se închină de cîte trei ori, iar intrarea în altar începe, tot cum s-a arătat mai sus, spre sfîrșitul cîntării, la cuvintele «Vrednic ești în toată vremea...» (în cazul acesta, sfîrșitul cîntării îl continuă strana sau preoții, pe măsură ce ajung în altar).

b) După cealaltă practică, mai veche, dimpotrivă, protosul este acela care poartă cădelnița și face cădirea la vohodul Vecerniei, iar ieșirea și intrarea preoților în altar se face în ordinea inversă, descrescîndă, adică

începînd cu protosul și terminînd cu cel mai tînăr (ultimul în rang). Iată, în amănunt, cum se procedează în acest caz:

După ce protosul a deschis sfintele Uși, el primește cădelnița, pe care, ținînd-o în mîna stîngă, se închină în fața sfintei Mese, apoi trece cădelnița în dreapta și pornește, cel dintîi, ocolind sfînta Masă, prin fața preoților din dreapta. Îndată după el, vin în fața sfintei Mese primul din dreapta și primul din stînga (2 și 3), se închină și pleacă după protos (cel din dreapta înainte, cel din stînga după el). Așa se închină toți preoții pe rînd, doi cîte doi (4 cu 5, 6 cu 7, ș.a.m.d.), pînă la cei mai mici, pornind succesiv după ceilalți (fig. 7). În această ordine, ies din

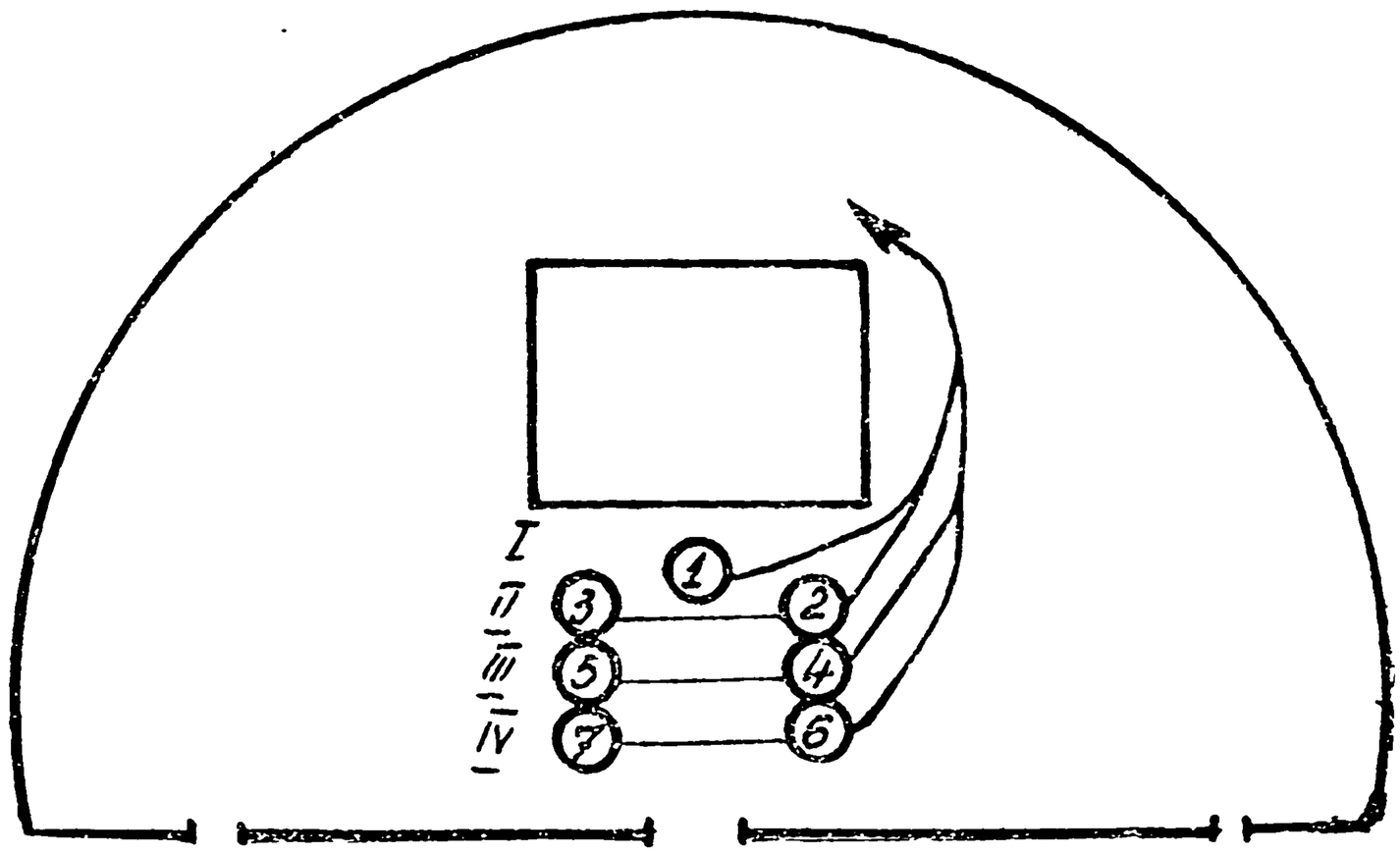

Fig. 7.
Ordinea în care se închină preoții, pentru plecarea la vohod, după regula prevăzută în Tipic.

sfîntul altar și merg în mijlocul bisericii, unde soborul se reface exact ca în altar, stînd toți în semicerc, cu fețele spre Răsărit, avînd pe protos în mijloc. Pentru aceasta, protosul, care vine în frunte, se așează pe locul din mijloc, sub policandru, iar preoții ceilalți, pe măsură ce sosesc, își iau locurile pe care le-au avut și în jurul sfintei Mese, în dreapta sau în stînga protosului: cei din dreapta ocolesc pe după protos și se așează unul la dreapta altuia, iar cei din stînga rămîn în stînga protosului, așezîndu-se unul la stînga altuia (fig. 8).

Stînd în această poziție, își pleacă toți capetele, protosul trece cădelnița în stînga și zice în șoaptă *Rugăciunea intrării,* odată cu ceilalți preoți care o zic în taină, binecuvintează intrarea și apoi, trecînd cădelnița din nou în dreapta, înaintează spre soleie și face cădirea naosului, începînd de la icoanele împărătești, așa precum am arătat mai nainte (vezi pag...). După ce a terminat cădirea, el își reia locul din mijlocul bisericii între preoți; de acolo rostește «Înțelepciune, drepți!» După aceea, se pleacă spre preoții și credincioșii din dreapta (iar aceștia către

el), apoi spre cei din stînga și pleacă, intrînd cel dintîi în altar, unde cădește sfînta Masă, proscomidiarul și scaunul de sus; apoi, lăsînd cădelnița, trece în colțul de răsărit-miazăzi al sfintei Mese. Ceilalți preoți, îndată ce pleacă protosul, înaintează cîte un pas spre mijloc, se închină doi cîte doi (2 cu 3, 4 cu 5, 6 cu 7, ș.a.m.d.) și intră după protos, în aceeași ordine ca și la ieșire, adică cei mai mici la urmă (fig. 9).

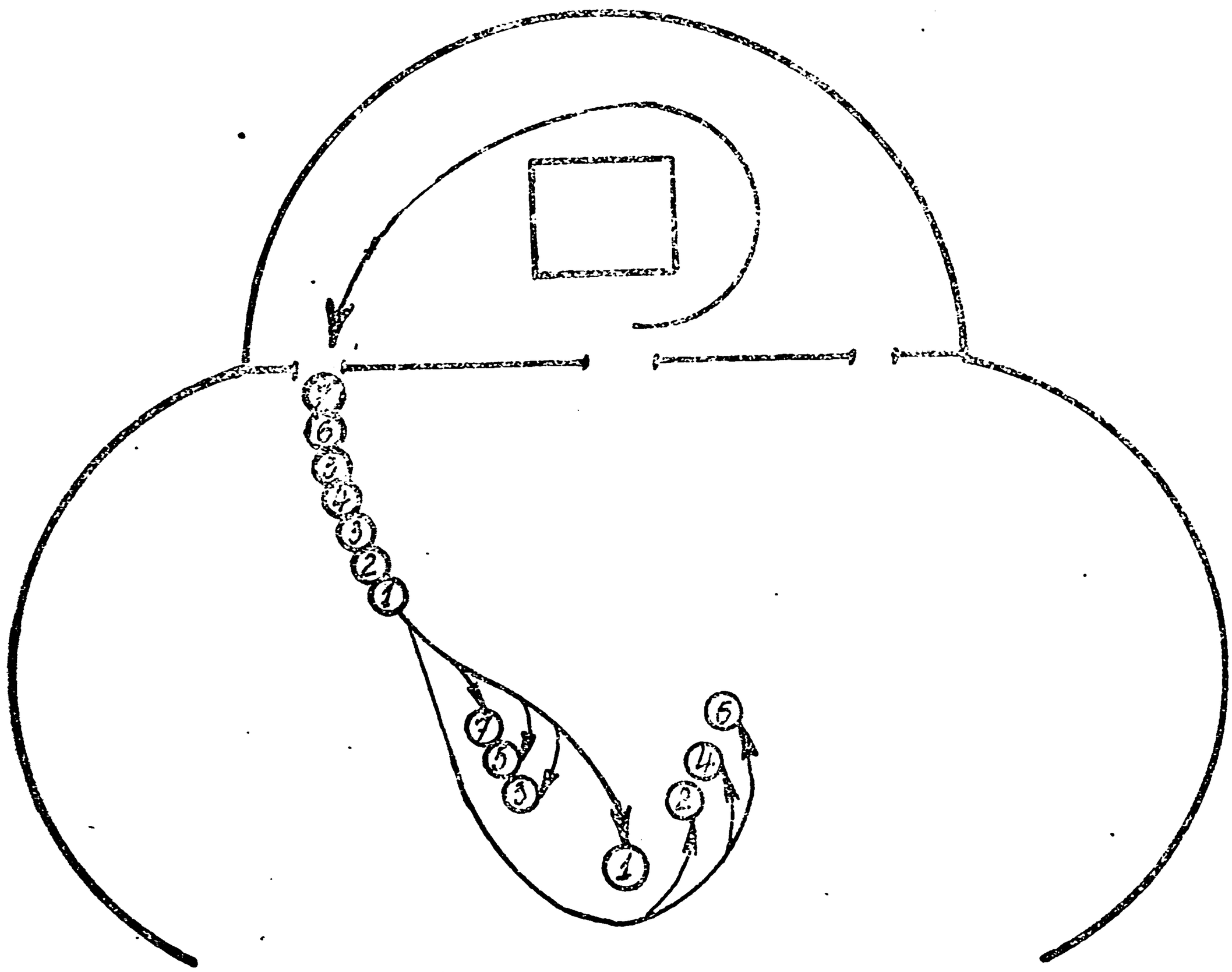

Fig. 8.
Ordinea de ieșire a preoților din altar și așezarea lor în mijlocul bisericii, după rînduiala prevăzută în Tipic.

Dacă însă soborul vrea să cînte *Lumină lină,* atunci protosul rămîne și el în mijloc, cîntînd cu toții, precum am arătat mai nainte. La cuvintele «Lăudăm pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh-Dumnezeu...», se pleacă toți și se închină de fiecare dată, iar protosul cădește spre Răsărit de fiecare dată de cîte trei ori. Iar la cuvintele «Vrednic ești în toată vremea...», protosul se pleacă precum am arătat și pornește cel dintîi, intrînd în altar, urmat de ceilalți, în ordinea arătată mai sus.

Practica aceasta este recomandată de toate tipicele care se ocupă cu rînduiala slujbelor în sobor; [30] ea este și mai veche (de acord cu tradiția trecutului), mai logică, [31] mai ușor de executat și în acord cu

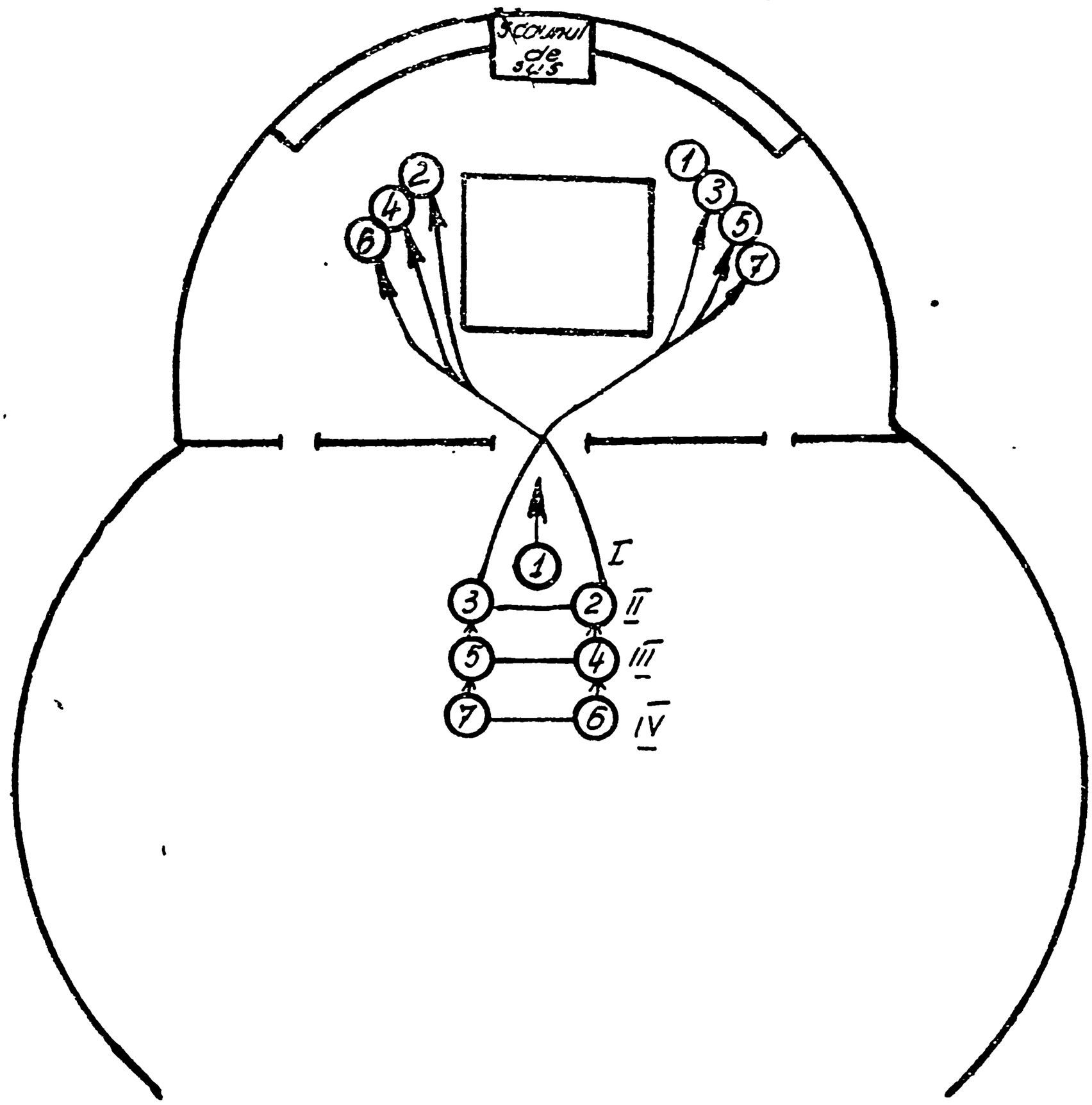

Fig. 9.
Ordnea de intrare a preoților în altar, după vohod și așezarea lor în dosul sfintei Mese (cum vor sta la Prochimen și Paremii), după regula prevăzută în Tipic.

30. Vezi, de exemplu, *Tipicul* lui Saffirin (p. 77), și *Manualul de practică liturgică*, al Icon. D. Lungulescu, pp. 58-59 și 81. Comp. și *Slujebnik* (Liturghierul Bisericii Bulgare), Sofia 1928, p. 391.

31. Purtarea cădelniței și executarea cădirii de către protos este mai logică, fiindcă, în general, purtarea obiectelor sfinte (cădelnița la Vecernie, Sfînta Evanghelie la vohodul mic de la Liturghie, cinstitele Daruri la vohodul mare etc.), ca și executarea actelor principale din ritualul slujbelor, revin de drept protosului în sobor (celui mai mare). Cînd slujește diaconul, el îndeplinește aceste funcții *în locul și în numele protosului*, cu delegația și binecuvîntarea lui. Dacă deci lipsește diaconul, protosul însuși trebuie să îndeplinească aceste funcții, iar nu preotul cel mai tînăr, căci aceasta înseamnă de fapt

semnificația simbolică a actului vohodului.[32] În plus, are avantajul de a satisface și cerințele estetice, deoarece așezarea preoților în mijlocul bisericii în timpul cădirii nu dă loc la asimetria care se abservă în cazul cînd se aplică practica cealaltă (atunci, purtătorul cădelniței, care cădește, descompletează soborul, lăsînd fără soț pe preotul ultim din dreapta; de aceea, acesta din urmă, înainte de a pleca în altar, trebuie să se închine ori singur, ca protosul, ori odată cu ceilalți doi care urmează după dînsul, ceea ce de asemenea strică simetria soborului).

În timpul Prochimenului, care urmează după vohod, și al Paremiilor (cînd e cazul), preoții trebuie să stea în dosul sfintei Mese, cu fața spre popor (ca la Apostolul de la Liturghie). De aceea, indiferent ce practică s-a adoptat la vohod, adică fie că preoții au ieșit și au intrat în ordine descrescîndă, fie invers, — pe măsură ce intră în sfîntul altar, ei nu merg la locurile obișnuite, ci se inversează, adică cei din dreapta apucă pe latura de nord și merg în stînga sfintei Mese, iar cei din stînga apucă pe lîngă latura de sud a sfintei Mese și merg în dreapta, încît soborul se reface în dosul sfintei Mese, în sens invers, adică cu fața spre popor, avînd pe protos în mijloc; acesta nu șade însă în dreptul scaunului de sus, ci în dreptul colțului de Răsărit-Miazăzi al sfintei Mese (vezi fig. 9).

De aci, protosul rostește: *Să luăm aminte, Pace tuturor,* și celelalte formule introductive la cîntarea Prochimenului zilei (pe care de vrea, îl cîntă soborul prima oară) și la citirea Paremiilor (cînd sînt și Paremii). În această poziție rămîn preoții în tot timpul Prochimenului și al Paremiilor (ei pot ședea atunci jos pe scaunele din dreapta și din stînga Scaunului de sus, dacă există). Spre sfîrșitul cîntării Prochimenului (sau spre sfîrșitul ultimei Paremii, cînd sînt și Paremii), protosul se închină spre Scaunul de sus și revine la locul său, trecînd prin latura de Sud a sfintei Mese, iar preoții ceilalți își reiau și ei locurile obișnuite, petrecîndu-se unii cu alții prin dosul sfintei Mese (fig. 10).[33]

---

coborîrea acelui preot la rangul și rolul de diacon, care nu e altceva decît un slujitor sau ajutător al protosului (cf. Pr. P. Vintilescu, *Contribuții la lămurirea unei controverse de tipic,* în rev. *Studii Teologice,* an. 1951, nr. 3-4, pp. 128-130).

Ieșirea și intrarea preoților în ordine ierarhică descrescîndă (cel mai mare în frunte) este, de asemenea, firească, fiindcă această ordine este respectată în toate momentele cînd preoții trebuie să facă, succesiv, același act (ca de exemplu la închinarea pentru Liturghie, la ieșirea cu cinstitele Daruri, la sărutarea păcii, la împărtășire etc.).

32. Vohoadele înseamnă, în general, arătarea Domnului în lume sau ieșirea Lui la propovăduire, iar soborul închipuie pe Mîntuitorul cu ceata sfinților Săi Apostoli, care Îl însoțeau pretutindeni. Or, precum ne spune Sfînta Evanghelie, Domnul mergea totdeauna în frunte, iar ucenicii Săi după Dînsul (vezi, de exemplu, Matei IX, 19; Marcu VI, 1, și X, 32; Luca XXII, 39, ș.a.). De aceea, la slujbele în sobor fără diaconi, protosul, care închipuie pe Mîntuitorul însuși, e mai logic să meargă în fruntea soborului, atît la ieșire cît și la intrare).

33. Așezarea preoților în timpul Prochimenului, așa cum am descris-o aci, e recomandată la Icon. D. Lungulescu (*op. cit.,* p. 80). Tipicul lui Saffirin (p. 76) recomandă însă așezarea inversă: după vohod, cînd preoții intră în altar, numai protosul stă ca la Apostol, iar ceilalți meag la locurile lor obișnuite, încît cei care stau obișnuit în dreapta

Protosul închide sfintele Uși și rostește *ectenia întreită* («Să zicem toți, din tot sufletul nostru...»). La cererea pentru episcopul locului și cea pentru conducerea Statului (uneori și la cea pentru cler), se obișnuiește să răspundă soborul însuși, cîntînd *Doamne, miluește,* întreit.

După ce s-a citit la strană rugăciunea «Învredniceste-ne, Doamne...», preotul al doilea zice ectenia următoare, a cererilor («Să plinim rugăciunea noastră cea de seară, Domnului...»). Protosul zice apoi «Pace

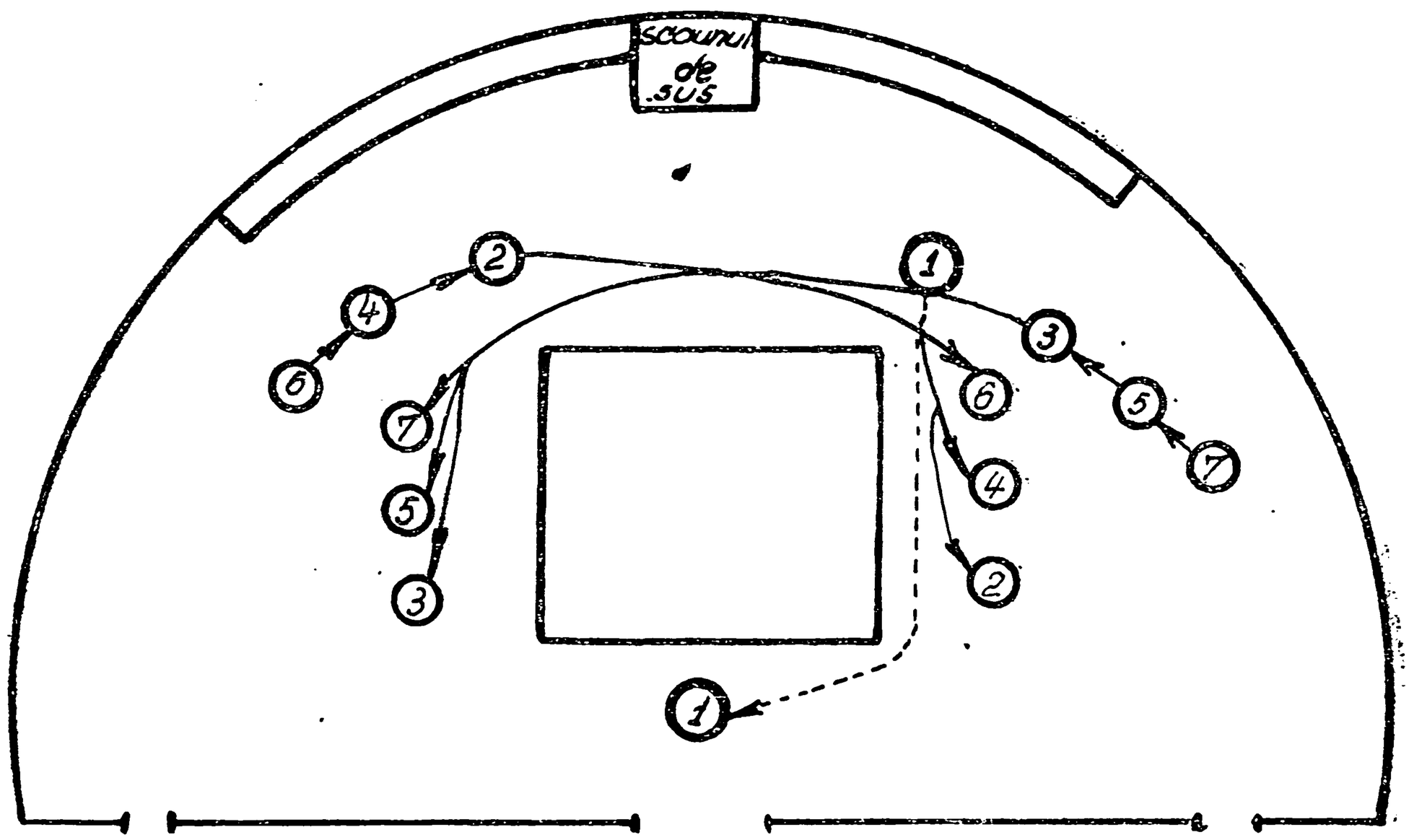

Fig. 10.
Cum se petrec preoții prin dosul sfintei Mese, după Prochimen (Paremii), spre a-și lua locurile obișnuite

tuturor», preotul al treilea «Capetele noastre...», protosul citește în șoaptă rugăciunea plecării capetelor («Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce ai plecat cerurile...»), în timp ce ceilalți îl însoțesc în taină, și încheie citirea rugăciunii prin rostirea ecfonisului următor («Fie stăpînirea împărăției Tale binecuvîntată...»).

După ce strana zice *Acum slobozește* și celelalte, preotul care vine la rînd zice ecfonisul de după *Tatăl nostru* («Că a Ta este stăpînirea...»), iar după troparele rînduite, protosul încheie, făcînd otpustul, după rînduială (vezi Liturghierul).

---

protosului vin acum în stînga sa și a Scaunului de sus, iar cei care stau obișnuit în stînga protosului vin în dreapta sa și a Scaunului de sus. La sfîrșitul Prochimenului sau al Paremiilor, nu trebuie să-și schimbe deci locul decît protosul, revenind în fața Sfintei Mese.

II. L I T I A

Dacă se face și *Litia* unită cu Vecernia, atunci, după practica mai nouă, generalizată în mai toate bisericile de mir (iar în ultimul timp chiar la unele mînăstiri și catedrale), se procedează astfel în sobor :

Îndată după ecfonisul «Fie stăpînirea împărăției Tale binecuvîntată...», protosul deschide ușiie împărătești și, în timp ce la strană se cîntă *Slava* de la stihirile Litiei, soborul, precedat de purtătorii de lumini, iese pe ușile împărătești, în ordinea descrescîndă a preoților, adică avînd în frunte pe protos, care poartă și cădelnița, iar ceilalți preoți doi cîte doi, pînă la ultimii în rang ; așa merg printre sfeșnice și iau loc în jurul mesei cu artosele și celelalte prinoase (așezate din vreme în mijlocul bisericii), întocmai așa cum stăteau în jurul sfintei Mese. Protosul cădește în cele patru laturi ale mesei, icoanele și poporul, ca de obicei ; apoi, după ce strana a terminat cîntarea, se rostește ectenia «Mîntuiește, Dumnezeule, poporul Tău...», pe care o zice ori protosul în întregime, ori zice el numai primul aliniat, iar ceilalți preoți, fiecare cîte unul din aliniatele următoare. Apoi protosul : «Pace tuturor» ; unul din preoți : «Capetele noastre...», iar protosul (cu capul descoperit, ca și ceilalți preoți, dacă poartă culioane) citește rugăciunea următoare («Stăpîne mult milostive...»). [34]

Apoi protosul primește cădelnița și cădește de trei ori la rînd în jurul mesei. La prima cădire, tot soborul cîntă troparul *Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te ;* la a doua cîntă strana troparul Sfîntului sau al praznicului respectiv, iar la a treia, atît clerul cît și strănile și credincioșii cîntă din nou troparul *Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te.* După a treia cădire a mesei, protosul cădește și iconostasul, jețul arhieresc, stranele și poporul.

Protosul dă apoi cădelnița, ia cu dreapta un artos și face semnul Crucii cu el peste celelalte (unii îl și sărută) și citește rugăciunea pentru binecuvîntarea prinoaselor («Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, Carele ai binecuvîntat cele cinci pîini...»). Apoi clerul cîntă odată *Bogații au sărăcit...,* iar strănile (poporul) încă de două ori, în timp ce clerul intră în sfîntul altar, tot pe ușile împărătești și tot în ordinea în care a ieșit. După aceasta se continuă serviciul Vecerniei de acolo de unde a fost întrerupt (de la Stihoavnă înainte), sau — mai des — se face îndată otpustul, de către protos, dintre ușile împărătești.

După practica veche și corectă, descrisă în *Rînduiala Vecerniei mari* din Liturghiere (vezi de ex. ed. 1950, p. 37 și urm.) și în Tipice (ca cel de Saffirin, p. 78 și urm.) și păstrată încă în unele mînăstiri și catedrale, în timpul Litiei ușile împărătești rămîn închise ; ieșirea preoților se face prin ușa de miazănoapte, iar partea de la început a Litiei (adică ectenia și rugăciunea «Stăpîne mult milostive Doamne...») se săvîrșește nu în mijlocul bisericii (adică în naos) ci în narteca sau pridvor (pronaos),

34. După manualele de Tipic (ca de exemplu cel de Saffirin, p. 79), rugăciunea aceasta o citește protosul stînd în latura de Răsărit a mesei, cu fața spre popor (Apus). În practică, însă, această prescripție nu se prea respectă.

lîngă o masă (un analog) pe care se așează și icoana hramului, a praznicului sau a Sfîntului zilei. După aceasta, în timp ce la strană se urmează cu rînduiala restului Vecerniei, de la Stihoavnă pînă la tropare, atît soborul cît și cîntăreții și credincioșii înaintează în naos, unde se săvîrșește a doua parte a Litiei, adică binecuvîntarea pîinilor și celelalte, pînă la sfîrșit, lîngă masa cu artosele. Apoi protosul, din fața sfintelor Uși, binecuvîntează pe popor cu formula «Binecuvîntarea Domnului peste voi, cu al Său dar...» etc., după care urmează Privigherea, începîndu-se îndată citirea celor șase psalmi ai Utreniei. Preoții ceilalți intră după protos în altar pe ușa de miazăzi și se dezbracă, rămînînd cu epitrahilul numai preotul de rînd, care face cele ale Utreniei.[35]

III. LITURGHIA

1. *Utrenia* o începe preotul de rînd (preotul bisericii respective sau cel dinainte rînduit).

Proscomidia o face tot el sau preotul cel mai tînăr (ultimul din stînga), cum se obișnuește mai peste tot;[36] dar o poate face oricare dintre preoții din stînga (care sînt aproape de proscomidiar și de ușa de Nord a altarului, ca să poată primi și prescurile sau pomelnicele de la credincioși).

Dacă cel ce a început Utrenia va face și Proscomidia, el se va închina pentru Liturghie și se va îmbrăca în toate sfintele veșminte, după regulă, la vremea cuvenită, adică în timpul Utreniei, la «Dumnezeu este Domnul...», fie singur, fie odată cu ceilalți preoți (dacă aceștia sînt deja în biserică).

În cazul cînd proscomiditorul este altul decît cel ce a început Utrenia, atunci el se poate închina și poate îmbrăca veșmintele singur, dinainte de începutul Utreniei, pentru a face nestingherit și pe îndelete lucrarea Proscomidiei.

Pentru a se păstra unitatea slujbei, preotul proscomiditor face singur toate ale Proscomidiei, așa cum prevede Liturghierul; ceilalți preoți își pot pomeni însă viii și morții pe care îi are fiecare de pomenit, scoțînd miride pentru ei,[37] deși unii recomandă ca și aceasta să o facă tot preotul proscomiditor însuși.[38]

---

35. Despre aceasta vezi și lucrarea noastră *Observațiuni și propuneri pentru o nouă ediție a Liturghierului romînesc* (extras din rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*), București 1945/1946, pp. 40-41.

36. Vezi, de exemplu, îndrumările privitoare la rînduiala Liturghiei în sobor, date de Patriarhia din Moscova, în *Calendarul Bisericii Ortodoxe Ruse pe 1947* (în rusește), Moscova 1947, p. 53.

37. Vezi Liturghierul 1956, p. 105 (la sfîrșitul rînduielii Proscomidiei): «Și de vor sluji mai mulți preoți împreună, toată lucrarea Proscomidiei să o facă numai un preot, iar ceilalți, care slujesc, de ale Proscomidiei deosebi nimic să nu zică, afară de pomenirea celor vii și morți ai lor».

38. Vezi, de exemplu, Pr. P. Procopoviciu, *Ritualistica sau manual de ritual al Bisericii Ortodoxe Romîne*, Oradea 1936, p. 107.

Ca măsură de precauție, proscomiditorul va avea grijă ca, de vor fi mulți clerici sau credincioși de împărtășit, să scoată un Agneț mai mare și, la vremea cuvenită, să pună în sfîntul potir o cantitate mai mare de vin și apă, respectînd — bineînțeles — proporția reglementară dintre cantitatea vinului și a apei (adică punînd mult mai puțină apă decît vin).

2. *Închinarea pregătitoare pentru Liturghie* a restului slujitorilor se face ori la vremea reglementară — adică în timp ce se cîntă «Dumnezeu este Domnul...» și troparele de la Utrenie — ori mai tîrziu și anume în timp ce se cîntă *Laudele* («Toată suflarea...»).[39] La mînăstiri, unde între Utrenie și Liturghie se citesc Ceasurile (sau Utrenia se face de cu seara), închinarea și îmbrăcarea slujitorilor se face în timpul Ceasurilor.

Dacă se află în altar, preoții se închină în fața sfintei Mese și ies doi cîte doi pe ușile laterale ale altarului (protosul cu cei din dreapta pe ușa de miazănoapte, cei din stînga pe ușa de miazăzi) și, trecînd printre strane și sfeșnicele împărătești, depun metanie la tronul arhieresc, în ordinea în care vin, apoi se așează în mijlocul bisericii, sub policandru, cu fața spre altar, în ordinea în care vor sta în jurul sfintei Mese, cu protosul în mijloc.[40] Se închină toți de trei ori spre răsărit, protosul dă binecuvîntarea și zice încet rugăciunile începătoare (Sfinte Dumnezeule și celelalte). După *Tatăl nostru,* protosul zice primul tropar de umilință («Miluește-ne pre noi Doamne...»), preotul 2 *Slavă* și troparul al doilea («Doamne, miluește-ne pre noi...»), preotul 3 *Și acum,* cu troparul al treilea («Ușa milostivirii...»).

Apoi protosul merge, cel dintîi, printre sfeșnice și se închină singur la icoane, cu rînduiala cunoscută și zicînd la fiecare troparele respective (vezi Liturghierul din 1956, pp. 84-85). După ce s-a închinat la iconostas, vine și-și reia locul din mijloc, în timp ce prima pereche de preoți (2 cu 3) pleacă și se închină și ei, amîndoi deodată, la icoane. Cînd ei revin și-și reiau locurile, pleacă și a doua pereche (4 și 5), făcînd la fel, ș.a.m.d. (cînd preoții sînt în număr cu soț, atunci protosul se închină odată cu preotul al doilea, iar ceilalți doi cîte doi, adică 3 cu 4, 5 cu 6 și așa mai departe).

După ce s-au închinat și ultimii preoți și și-au reluat locurile din mijlocul bisericii, atunci își pleacă toți capetele, iar protosul zice încetișor, în auzul celorlalți, rugăciunea *«Doamne, trimite mîna Ta din înălțimea lăcașului Tău...»;* la ecfonisul rugăciunii se închină toți o dată, ridicîndu-și capetele. Protosul face apoi otpustul (mic, ca la sfîrșitul Proscomidiei). Se pleacă toți spre strane (întîi spre dreapta apoi spre stînga) și, des-

---

39. Cum se obișnuiește în general la Liturghia arhierească, și cum recomandă Liturghierul Marii Biserici din Constantinopol *(Ieraticon,* Constantinopol 1895, p. 145), și Liturghierul Bisericii Bulgare, ed. cit., p. 393.

40. După Liturghierul citat al Marii Biserici din Constantinopol (p. 145), Liturghierul citat al Bisericii Bulgare (p. 393), și *Calendarul Bisericii Ortodoxe Ruse pe 1947* (p. 53), preoții se așează nu în mijlocul bisericii, ci *în fața ușilor împărătești, pe soleie,* în linie dreaptă, ceea ce la noi nu este posibil din punct de vedere practic, întrucît bisericile romînești au în general soleia mult mai îngustă decît în celelalte biserici ortodoxe și nu permite desfășurarea mișcărilor soborului.

părțindu-se în două, trec printre iconostas și strane și intră în altar: protosul cu cei din dreapta pe ușa de miazăzi, iar cei din stînga pe ușa de miazănoapte,[41] sărutînd fiecare chipul îngerului de pe ușa respectivă și zicînd «Întra-voi în casa Ta...». Se închină în fața sfintei Mese, pe rînd (protosul întîi, ceilalți doi cîte doi) și sărută sfînta Masă, sfînta Evanghelie și sfînta Cruce; apoi se îmbracă în sfintele odăjdii, zicînd fiecare pentru sine formulele respective și își spală mîinile, după care își iau locurile dinainte rînduite în jurul sfintei Mese, așa cum am arătat mai nainte (vezi fig. 1).

Cînd se cîntă *Sfinte Dumnezeule,* după Doxologie, preotul care a dus sfînta Evanghelie în mijlocul bisericii (dacă e Duminica) o aduce în sfîntul atar, cu regula știută. Otpustul Utreniei (dacă se face) îl zice ori preotul care a început Utrenia, ori protosul.

3. *Închinarea pentru începerea Liturghiei.*

În timp ce se cîntă *Sfinte Dumnezeule* de după Doxologie (sau după otpustul Utreniei, dacă se face), preoții, stînd fiecare la locul rînduit în jurul sfintei Mese, se închină toți de trei ori, ridicînd toți mîinile în sus, iar protosul zice încetișor «Împărate ceresc...», de trei ori (închinîndu-se toți de fiecare dată), apoi «Slavă întru cei de sus lui Dumnzeu..» (de două ori) și «Doamne, buzele mele vei deschide...», o dată (de vrea protosul, el zice «Împărate ceresc...» numai prima oară, a doua oară îl zice preotul 2, a treia oară preotul 3, restul formulelor ceilalți preoți, pe rînd).

Apoi protosul se închină (singur) de două ori, sărută sfînta Evanghelie, sfînta Masă și sfînta Cruce (de vrea, și chipul autorului Liturghiei care se va săvîrși, din Liturghier), se închină încă o dată și se retrage mai înapoi, spre ușile împărătești, lăsînd loc primei perechi de preoți (2 cu 3), care vin în fața sfintei Mese, se închină amîndoi deodată și sărută aceleași ca și protosul; apoi întorcîndu-se, se pleacă amîndoi deodată protosului (iar acesta spre ei) și se dau în lături, făcînd loc următorilor doi preoți (4 cu 5), care fac la fel ca și cei dintîi, ș.a.m.d.

După ce s-au închinat și ultimii doi preoți, își reia fiecare locul rînduit în jurul sfintei Mese și se începe sfînta Liturghie.

4. *Începutul Liturghiei, pînă la vohodul mic.*

Protosul se închină, ia sfînta Evanghelie și, făcînd cu ea semnul Crucii peste sfîntul antimis, dă binecuvîntarea pentru începerea Liturghiei; pune sfînta Evanghelie la locul ei, se închină din nou, se întoarce pe stînga și închide ușile împărătești, plecîndu-se puțin spre popor. Apoi zice ectenia mare și ecfonisul respectiv. În timp ce strana cîntă primul antifon, preoții citesc în taină *Rugăciunea Antifonului I.*

41. Numai după practica bucovineană se procedează invers: protosul *cu cei din stînga* pe ușa de miazăzi, iar cei din dreapta pe ușa de miazănoapte, încrucișîndu-se atît la plecare, în mijlocul bisericii, cît și în altar, în fața sfintei Mese (vezi, de exemplu, la Pr. G. Teleaga, *op. cit.,* pp. 423-424, și Pr. P. Procopoviciu, *op. cit.,* p. 106).

Prima ectenie mică o zice preotul 2; acesta, după ce zice ecfonisul ecteniei («Că a Ta este stăpînirea...»), se pleacă protosului, care îi răspunde printr-o plecăciune. În timp ce strana cîntă Antifonul II, preoții citesc în taină *Rugăciunea Antifonului II.*

A doua ectenie mică o zice preotul 3 (după ecfonis se pleacă și el protosului). Strana începe Antifonul III (sau Fericirile), iar preoții citesc în taină *Rugăciunea Antifonului III.*

5. *Ieșirea cu sfînta Evanghelie (vohodul mic).*

În timp ce strana cîntă Antifonul III (sau troparul sau *Slava* de la Fericiri), protosul deschide sfintele Uși, făcînd o ușoară plecăciune spre popor.

În ceea ce privește purtarea sfintei Evanghelii și ordinea de ieșire și de intrare a preoților, la vohodul cu Evanghelia, sînt astăzi în vigoare în Biserica noastră două practici diferite, ca și la vohodul Vecerniei (vezi în urmă): una mai nouă, susținută și practicată mai mult de călugări în mînăstiri (acolo unde nu sînt diaconi), dar răspîndită în timpul din urmă și printre preoții de mir (mai ales în Oltenia și Moldova); alta mai veche, tradițională, păstrată de majoritatea preoților de mir.

După practica mai nouă, Sfînta Evanghelie o poartă preotul cel mai tînăr (ultimul din stînga), iar ieșirea și intrarea preoților în altar se face în ordine crescîndă, adică începînd cu preoții cei mai tineri și terminînd cu protosul.

După practica mai veche și corectă (recomandată de manualele de Tipic), dimpotrivă, Evanghelia o poartă protosul, iar ieșirea și intrarea preoților în altar se face în ordine descrescîndă, adică începînd cu protosul și terminînd cu cei mai mici în rang, așa cum se procedează și în celelalte momente analoge din cursul Liturghiei (ca la închinarea pentru Liturghie, ieșirea cu cinstitele Daruri, sărutarea păcii, împărtășirea, etc.).

a) Iată, mai pe larg, cum se procedează după *practica mai nouă*:

După ce protosul a deschis sfintele Uși, el se dă puțin mai înapoi; la fel fac și ceilalți preoți. Vin mai întîi ultimii doi preoți (6 cu 7), trecînd prin fața celorlalți, se închină amîndoi în fața sfintei Mese de cîte două ori, se pleacă protosului și se închină încă o dată spre sfînta Masă; ultimul din stînga (7) ia sfînta Evanghelie (punînd în locul ei sfînta Cruce) și pornește înainte, ocolind pe după sfînta Masă, urmat de ultimul din dreapta (6). Îndată vine perechea următoare de preoți (4 cu 5), se închină și ei și se pleacă protosului, ca și cei dintîi, plecînd după ei (totdeauna cel din stînga înainte, cel din dreapta după el). După ce s-au închinat astfel și a plecat ultima pereche (2 cu 3), se închină și protosul și pornește după ceilalți, încheind șirul procesiunii. În această ordine ies pe ușa de miazănoapte și merg spre mijlocul bisericii (vezi fig. 3 și 4).

Purtătorul Evangheliei ocolește pe după locul protosului și se așează așa fel ca să fie la extremitatea aripei drepte a soborului (cam între iconostas și strana dreaptă, cu fața spre strana stîngă). Ceilalți preoți, pe

măsură ce ajung în mijloc, se așează fiecare la dreapta sau la stînga locului din mijloc, după cum au stat și în altar: cei din stînga rămîn unul la dreapta altuia, iar cei din dreapta trec prin fața lor și se așează unul la stînga altuia. Protosul, cel din urmă, vine prin fața celor din stînga și-și ocupă locul din mijloc, ce i s-a rezervat (vezi fig. 5).

Apoi își pleacă toți capetele, protosul zice încetișor *Rugăciunea intrării* («Stăpîne Doamne Dumnezeul nostru...») și binecuvintează intrarea; purtătorul Evangheliei înaintează spre protos; acesta se închină de două ori, sărută Sfînta Evanghelie și se închină încă o dată. Purtătorul Evangheliei întorcîndu-se, merge pe soleie, în fața sfintelor Uși, unde, după ce strana termină de cîntat, înalță sfînta Evanghelie și zice: *Înțelepciune, drepți!* Apoi intră în altar și pune sfînta Evanghelie la locul ei.

Dacă soborul vrea, cîntă în mijlocul bisericii «Veniți să ne închinăm...» (dacă nu, cîntă strana sau corul); la cuvintele «Mîntuiește-ne pe noi, Fiul lui Dumnezeu...», preotul ultim din dreapta (6) și cu penultimii doi (4 cu 5) înaintează un pas spre altar, se închină toți trei de două ori spre răsărit, se întorc și se pleacă spre protos, se mai închină o dată spre răsărit, apoi pleacă (cel mai mic în frunte) și intră în altar, închinîndu-se în fața sfintei Mese și reluîndu-și locurile inițiale. Îndată ce ei au plecat din mijlocul bisericii, înaintează perechea următoare de preoți (2 cu 3) și fac același lucru ca și cei dintîi, plecînd după ei. Protosul se închină cel din urmă, se pleacă spre strana dreaptă și spre cea stîngă și intră și el în altar (vezi fig. 6).[42]

b) Iată acum, pe larg, cum se procedează după *practica mai veche* și corectă, recomandată în unele Liturghiere și manuale de Tipic:

După ce a deschis sfintele Uși, protosul se închină în fața sfintei Mese, ia sfînta Evanghelie (punînd în locul ei sfînta Cruce) și pornește cel dintîi, ocolind sfînta Masă; îndată ce el a plecat, preoții ceilalți vin pe rînd, doi cîte doi, începînd cu cei mari (2 cu 3, 4 cu 5, 6 cu 7) și se închină în fața sfintei Mese (vezi fig. 7), plecînd succesiv după protos (totdeauna cel din dreapta înainte, cel din stînga după el) și înșirîndu-se astfel unul după altul în ordinea descrescîndă a rangului lor, încît preotul cel mai tînăr (ultimul din stînga) încheie șirul.

În această ordine ies în mijlocul bisericii, se așează cu fețele spre răsărit, încadrînd pe protos în semicerc sau în laturi, exact ca în altar; pentru aceasta, preoții care trebuie să vină în dreapta protosului trec pe la spatele lui, așezîndu-se unul la dreapta altuia, iar cei din stînga se așează unul la stînga altuia, pe măsură ce sosesc în mijloc (vezi fig. 8). Cînd soborul s-a refăcut complect, își pleacă toți capetele, protosul zice în șoaptă *Rugăciunea Intrării* («Stăpîne, Doamne Dumnezeul nostru...»), la al căreia ecfonis își ridică toți capetele și se închină. Apoi protosul binecuvintează intrarea, se închină de două ori, sărută sfînta Evanghelie, se închină încă odată și, *stînd pe loc,* după ce strana a terminat de cîntat,

42. În scris, această practică nu se găsește recomandată decît în broșura cu titlul *Rînduieli tipicale pentru felul cum se oficiază slujbele în soboare preoțești la ședințele Centrelor parohiale,* editată de Secția Culturală a Mitropoliei Olteniei (Craiova, 1942), pp. 2-3.

zice: *Înțelepciune, drepți!*, înălțînd sfînta Evanghelie (cu Învierea spre popor).

Dacă vrea, cîntă soborul «Veniți să ne închinăm...», din mijlocul bisericii; dacă nu, cîntă strana, iar la cuvintele «Mîntuiește-ne pre noi, Fiul lui Dumnezeu...», protosul se pleacă spre preoții din dreapta și apoi spre cei din stînga (iar aceștia către el) și pornind, intră cel dintîi în

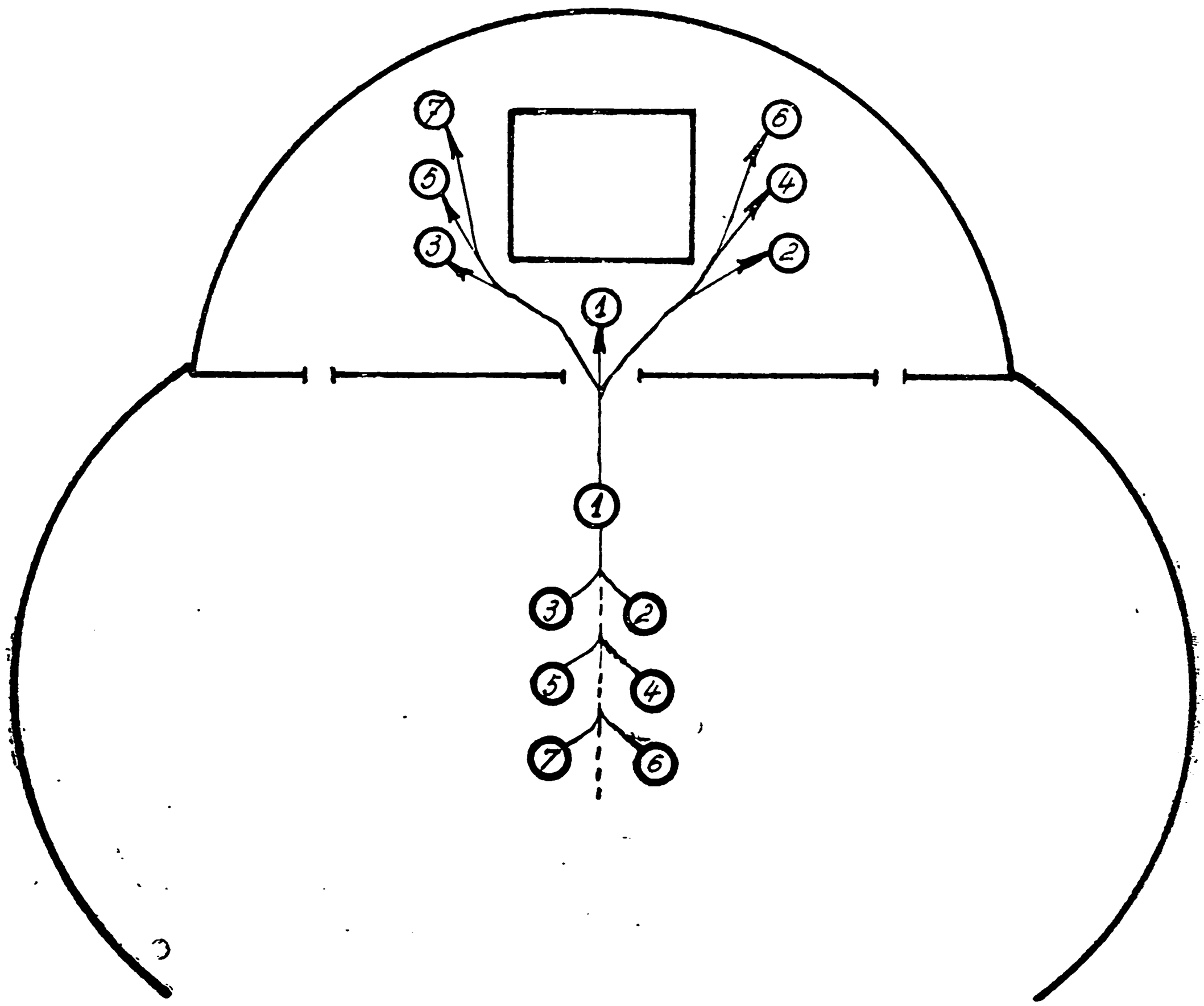

Fig. 11
Ordinea de plecare a preoților din mijlocul bisericii și intrarea lor în sfîntul altar, la vohodul cu Evanghelia după regula prevăzută în Tipic

altar, punînd sfînta Evanghelie la locul ei. Îndată ce el a plecat, ceilalți preoți înaintează, doi cîte doi, un pas spre mijloc (2 cu 3, apoi 4 cu 5, 6 cu 7, ș.a.m.d.), se închină spre răsărit, se pleacă spre dreapta și spre stînga și apoi intră în sfîntul altar, în această ordine. Fiecare se închină cînd ajunge în fața sfintei Mese și își reia locul său (fig. 11).

Pentru motivele pe care le-am expus atunci cînd am descris rînduiala ieșirii cu cădelnița de la Vecernie (vezi în urmă), practica mai veche a vohodului mic de la Liturghie, descrisă mai sus, este mai corectă,

mai logică și mai firească decît practica mai nouă, descrisă mai nainte. Ea are avantajul de a satisface și cerințele estetice în ceea ce privetșe așezarea preoților în mijlocul bisericii și plecarea lor în altar, fiind scutită de asimetriile la care dă loc practica opusă, în această privință. De aceea o aflăm recomandată și descrisă în absolut toate manualele de Liturgică și de Tipic, care se ocupă cu rînduiala slujbelor în sobor.[43] În urma unor discuții ivite între preoții de la Cursurile de îndrumare de pe lîngă Institutul Teologic din București, Sf. Sinod, în șed. sa de la 16 iunie 1952, s-a pronunțat în favoarea practicii mai noi, descrise aci la punctul *a* (vezi rev. Bis. Ort. Rom., an. 1952, nr. 6-8, pp. 431-432) ; dar în ultima ediție a Liturghierului editat de Sf. Sinod în anul 1956 (pp. 117 și 186) s-a revenit, recomandîndu-se practica mai veche și corectă, descrisă aci la punctul *b*, care rămîne deci normativă și general obligatorie de aci nainte.

6. *De la ieșirea cu Evanghelia pînă la Heruvic.*

Dacă vrea, soborul poate începe seria troparelor și condacelor de după vohod, cîntînd primul tropar și încheind cu condacul ultim. Apoi, unul dintre preoți zice : *Domnului să ne rugăm,* iar protosul rostește ecfonisul «Că sfînt ești Dumnezeul nostru...», dinainte de *Sfinte Dumnezeule.* Dacă se cîntă «Doamne, mîntuiește pe cei bine credincioși...», atunci protosul întrerupe ecfonisul, oprindu-se la cuvintele «acum și pururea»; soborul cîntă îndată «Doamne, mîntuiește pe cei binecredincioși», apoi strana dreaptă a doua oară, iar strana stîngă a treia oară (fără să mai aștepte provocarea obișnuită atunci cînd e diacon, preoții păstrîndu-și fiecare locurile lor în jurul sfintei Mese). Apoi soborul cîntă «Și ne auzi pre noi», iar protosul încheie ecfonisul, cu cuvintele «Și în vecii vecilor».

Strana (dreaptă) începe să cînte *Sfinte Dumnezeule,* în timp ce preoții citesc în taină *Rugăciunea cîntării întreit-sfinte.* Apoi cîntă și soborul *Sfinte Dumnezeule,* alternînd cu strănile și închinîndu-se de fiecare dată la cuvintele «miluiește-ne pe noi». Așa se cîntă *Sfinte Dumnezeule* de șase ori (strănile sau credincioșii de trei ori, și soborul de trei ori).[44]

După ce unul din preoți a zis «Puternic !» (din locul în care se află), adică în timp ce strana (credincioșii) cîntă pentru ultima dată *Sfinte Dumnezeule,* protosul merge și se pleacă spre proscomidiar, zicînd : «Bine-

43. Vezi, de exemplu, Gherasim Saffirin, *op. cit.,* pp. 85-86 ; Icon. D. Lungulescu, *op. cit.,* pp. 58-59 și 84 ; Pr. Gavril Teleaga, *op. cit.,* p. 424 ; Pr. P. Procopoviciu, *op. cit.,* p. 107 ; *Îndrumătorul tipiconal pe anul 1951,* editat de Episcopia Aradului, Arad 1951, pp. 29-30 ; *Îndrumările de tipic asupra Liturghiei în sobor,* editate de Patriarhia Bisericii Ortodoxe Ruse, în *Calendar bisericesc ortodox pe 1947* (în rusește), Moscova 1947, p. 53 ; C. Nikolschi, *Manual pentru învățarea tipicului serviciului divin al Bisericii Ortodoxe* (în rusește), ed. IV, Petersburg 1888, p. 453 ; *Slujebnik* (Liturghierul Bisericii Bulgare), ed. cit., p. 394. Mai pe larg despre motivele care pledează în favoarea acestei practici, vezi studiul documentat al Pr. prof. P. Vintilescu, *Contribuții la lămurirea unei controverse de tipic privitoare la vohodurile Liturghiei,* în rev. *Studii Teologice,* seria II, an. III, nr. 3-4 (martie-aprilie 1951), pp. 121-134.

44. După *Ieraticon*-ul de Constantinopol, 1895 (p. 147), Sfinte Dumnezeule îl cîntă întîi corul drept, apoi cel stîng, a treia oară preoții, al patrulea corul drept, al cincilea preoții, al șaselea corul stîng (la fel și în *Liturghierul citat al Bisericii Bulgare,* p. 395).

cuvîntat este cel ce vine întru numele Domnului» ; se înapoiază și, trecînd prin fața sfintei Mese (unii sărută și colțul ei dinspre miazăzi-apus) și prin fața preoților din dreapta, se pleacă și se închină spre Scaunul de sus, cu formula știută («Binecuvîntat ești pe scaunul slavei împărăției Tale...», etc.), apoi se așează cu fața spre popor, în partea dinspre sud a Scaunului de sus (cam în dreptul colțului de răsărit-miazăzi al sfintei Mese). Îndată după aceasta, preoții ceilalți pornesc toți în același timp din ambele aripi și se petrec unii cu alții prin fața sfintei Mese, închinîndu-se și inversîndu-și astfel locurile (ca la Prochimenul și Paremiile de după vohodul Vecerniei, pentru a veni adică cei din dreapta tot în dreapta protosului iar cei din stînga tot în stînga protosului, cu fața spre popor ; fig. 9).

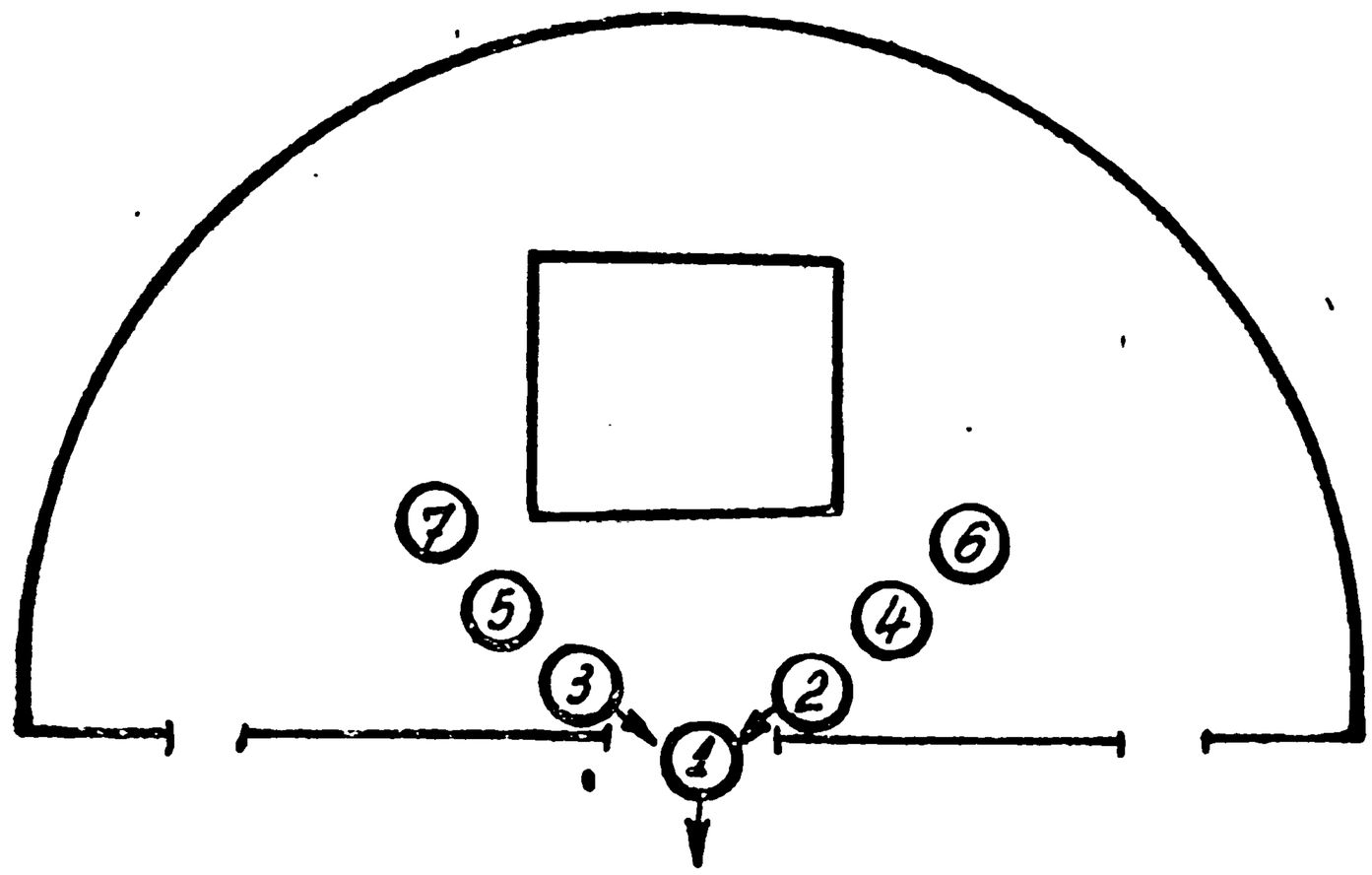

Fig. 12
Ordinea în care stau preoții în timpul citirii sfintei Evanghelii

Din această poziție, protosul dă semnalul pentru citirea Apostolului, rostind : *Să luăm aminte, Pace tuturor !* și binecuvîntînd ; preotul 2 zice : *Înțelepciune,* iar preotul 3 : *Să luăm aminte !*

În timpul citirii Apostolului, unul dintre preoții din dreapta (care stau acum în partea dinspre proscomidiar), pe care îl va desemna protosul, cădește (ușor, fără zgomot de clopoței).[45]

Spre sfîrșitul Apostolului, protosul se închină către Scaunul de sus și revine la locul său din fața sfintei Mese, iar după dînsul revin și ceilalți preoți la locurile lor obișnuite, petrecîndu-se unii prin fața altora pe la spatele sfintei Mese și închinîndu-se către Scaunul cel înalt, exact ca și după Prochimenul (Paremiile) din rînduiala Vecerniei (vezi fig. 10). Preoții citesc acum, în taină, *Rugăciunea dinainte de Evanghelie* («Strălucește în inimile noastre, Iubitorule de oameni...»), iar la sfîrșitul Aposto-

45. După Saffirin (*op. cit.*, p. 86), cădește acum preotul al doilea sau cel de rînd. După *Indrumătorul tipiconal al eparhiei Aradului pe 1951* (p. 30), cădește preotul 2, iar după îndrumările din *Calendarul* citat al Patriarhiei din Moscova (p. 53), preotul 3.

lului, protosul se întoarce și binecuvintează pe cititor cu formula obișnuită, dintre ușile împărătești (iar acesta trebuie să rămînă în mijlocul bisericii pînă ce primește binecuvîntarea de la protos, cînd se pleacă spre el).

Evanghelia o citește protosul, dintre ușile împărătești, în timp ce ceilalți preoți îl încadrează, stînd înlăuntrul altarului, cu fețele spre popor, în așa fel încît cele două aripi ale soborului formează un fel de triunghi, al cărui vîrf e protosul (fig. 12).

Ectenia întreită de după Evanghelie o zice preotul care urmează la rînd (al patrulea). La cererile pentru episcopul locului, pentru conducerea Statului și pentru cler, dacă vrea, răspunde soborul, cîntînd *Doamne miluiește* întreit. Preotul următor (al cincilea) zice *ectenia pentru cei chemați,* în timp ce protosul desface sfîntul antimis, cu regula știută,[46] iar la ecfonisul ecteniei («Ca și aceștia să slăvească împreună cu noi...») face semnul Crucii cu buretele peste antimis, îl sărută și îl pune deasupra sfintei Evanghelii (unii îl dau și celorlalți preoți să-l sărute, imitînd astfel pe arhiereu).

Ectenia următoare o zice preotul care vine la rînd (al șaselea), iar ultima ectenie dinainte de Heruvic, cu ecfonisul respectiv («Ca sub stăpînirea Ta...»), o zice protosul.

7. *Heruvicul și vohodul mare (ieșirea cu cinstitele Daruri).*

În timp ce strana cîntă Heruvicul, preoții citesc în taină *Rugăciunea cîntării hieruvimice* («Nimenea din cei legați cu poftele și cu desfătările trupești...») ; apoi, stînd fiecare la locul său și plecîndu-și capetele (fără să ridice mîinile, cum obișnuiesc unii), protosul zice de trei ori, în șoaptă, «Cari pe Heruvimi...» (sau îl zice el numai prima oară, a doua oară preotul 2, a treia oară preotul 3). După aceasta, protosul face cădirea (mică), zicînd în taină Psalmul 50 (pînă la cuvintele «Fă bine, Doamne, întru bună voirea Ta, Sionului...»).

Urmează acum *ieșirea cu cinstitele Daruri,* care se face astfel :

După ce protosul a terminat cădirea și a dat cădelnița, se închină singur în fața sfintei Mese de două ori (unii fac chiar metanii mari), zicînd : «Dumnezeule, curățește-mă pe mine, păcătosul...» ; sărută sfîntul antimis, sfînta Masă și sfînta Cruce, se închină încă o dată, apoi se întoarce (pe stînga) și, mergînd între ușile împărătești, se pleacă poporului, cerîndu-și iertare (unii fac și semnul binecuvîntării spre popor), după care merge la proscomidiar. Îndată după el vin ceilalți preoți, în ordine descrescîndă, se închină doi cîte doi în fața sfintei Mese (2 cu 3, apoi 4 cu 5, apoi 6 cu 7, ș.a.m.d.), ca și protosul, sărută cele cuvenite, se pleacă spre popor și merg rînd pe rînd la proscomidiar, pe după sf. Masă.

46. După practica rusească, aplicată și în unele părți ale țării noastre (mai ales în mînăstiri), și imitată probabil după rînduiala liturghiei arhierești, protosul desface partea de jos a antimisului (nord, sud și apus) încă din timpul ecteniei întreite, și anume după cererea pentru Patriarh, iar la ectenia pentru cei chemați, la cuvintele : «Să le descopere lor Evanghelia dreptății...», doi preoți desvelesc partea de sus (Răsărit) a antimisului, își fac cruce și se pleacă spre protos. După Liturghierul bulgăresc citat (p. 395), antimisul îl desface preotul 2.

La proscomidiar, protosul descopere cinstitele Daruri, sărută aierul și-l pune pe spatele său, apoi închinîndu-se, ia singur cinstitele Daruri: discul cu stînga, ținîndu-l în dreptul frunții, iar potirul cu dreapta, ținîndu-l în dreptul pieptului.[47] Preoții ceilalți iau fiecare în mînă cîte o cruce sau, în lipsă, alt obiect sfînt (pocrovețe, Liturghierul, buretele, etc.), iar proscomiditorul poartă totdeauna copia și linguriță încrucișate.[48] Așa se înșiruesc toți în urma protosului, în ordine descrescîndă, sfîrșind cu cel mai mic (proscomiditorul), care încheie procesiunea (fig. 13, I).

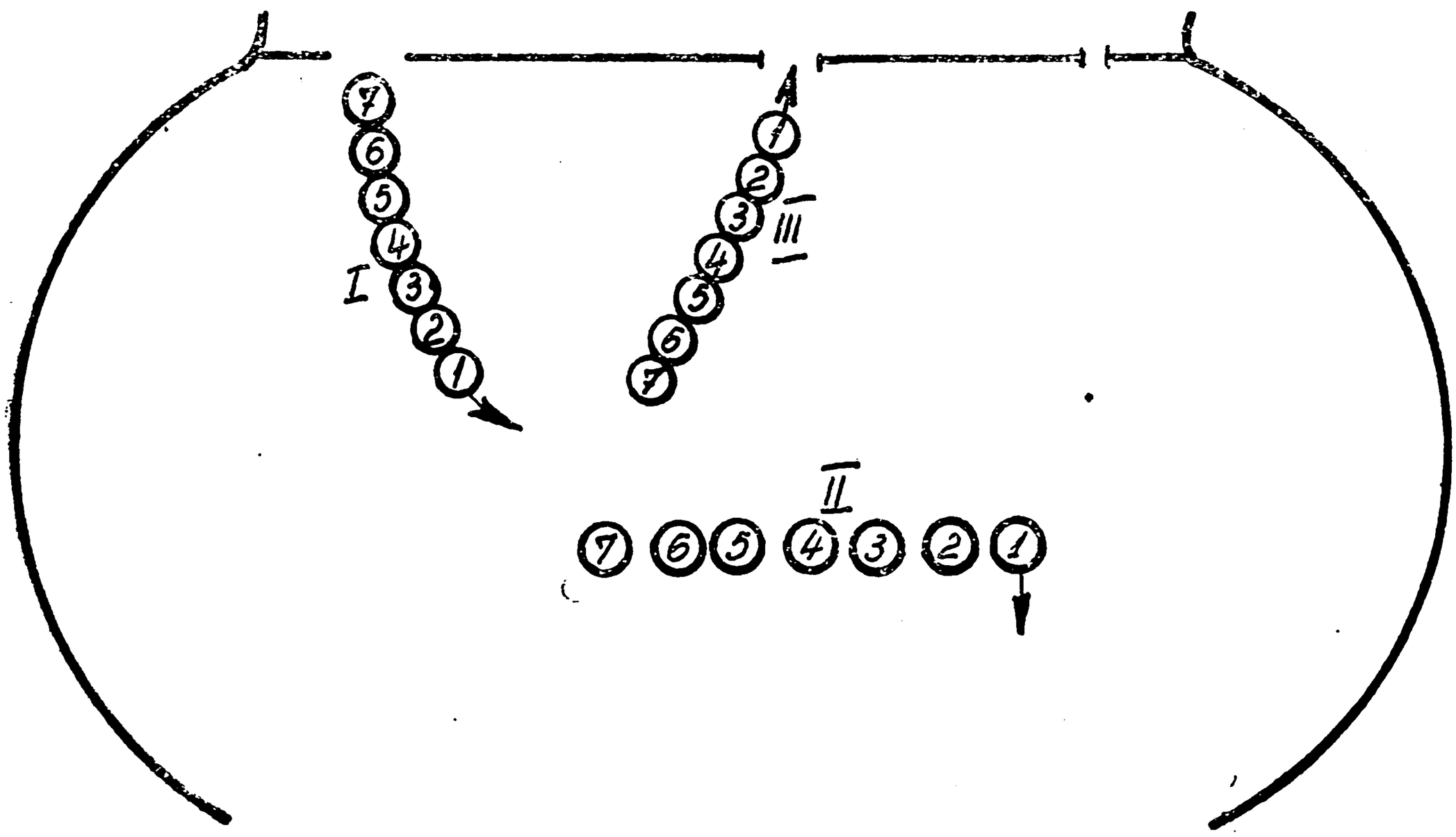

Fig. 13
Ieșirea cu Darurile
I Ordinea de ieșire din altar
II Așezarea în mijlocul bisericii
III Ordinea de intrare în altar

Cînd strana a terminat de cîntat Heruvicul, preoții ies, în ordinea arătată, pe ușa de miazănoapte, precedați de purtătorul cădelniței și al luminii; mergînd, protosul pomenește, rar și solemn, pe chiriarhul locului («Pe

47. E greșit a lua protosul numai sfîntul potir și a lăsa preotului 2 sfîntul disc, cum obișnuiesc unii preoți cînd slujesc în sobor, după cum tot atît de greșit e ca protosul să poarte discul în dreapta și potirul în stînga, cum recomandă *Tipicul* lui Gherasim Saffirin (ed. cit., p. 89, notă), și Icon. D. Lungulescu (*op. cit.*, p. 64). Vezi pentru aceasta notița din ultimele ediții ale Liturghierului nostru (București 1950, pp. 119-120, și București 1956, p. 134): «În știre să fie, că de slujesc numai preoți, sfintele Daruri nu se iau de doi preoți, ci atît sf. disc, cît și sf. potir se iau de întîiul dintre împreună-slujitori, și anume discul în stînga, ridicat la frunte, și potirul în dreapta, la piept».

48. După *Calendarul Bisericii din Grecia pe 1960* (Ἡμερολόγιον, Atena, 1959), p. 21, al doilea preot ia în mîini Crucea, al treilea și al patrulea, copia și linguriță, altul buretele, ș.a.m.d.

Prea Sfințitul Episcopul nostru X...», etc.).[49] Ajungînd în mijlocul bisericii, protosul se așează mai spre strana dreaptă, cu fața spre popor, iar ceilalți se aliniază unul la dreapta altuia, formînd o linie dreaptă între cele două strane, începînd cu protosul și terminînd cu proscomiditorul, toți cu fața spre popor (uneori, cînd e lume multă în biserică, șirul se formează între mijlocul bisericii și ușa de miazănoapte a altarului). În această poziție (fig. 13, II), ei rostesc pe rînd formulele de pomenire prevăzute în Liturghier (pentru conducătorii Statului,[50] cler, ctitori, etc.); ultima formulă («Și pe voi, pe toți...») o zice totdeauna protosul, care binecuvintează totodată poporul, făcînd spre el semnul Crucii cu sfîntul potir (preoții care au în mîini cruci, fac și ei atunci semnul binecuvîntării cu crucile).

După aceasta, se întorc toți pe stînga și, trecînd printre sfeșnicele împărătești, intră în altar, prin ușile împărătești, în aceeași ordine în care au ieșit, adică protosul în frunte, iar ceilalți după el (fig. 13, III), în timp ce strana cîntă «Ca pe Împăratul...». Protosul, zicînd în mers troparele rînduite («Iosif cel cu bun chip...» etc.), așează cinstitele Daruri pe sfîntul antimis, ridică acoperămintele de pe sfîntul disc și sfîntul potir, își ia aierul de pe spate și, tămîindu-l, acopere cu el cinstitele Daruri, apoi tămîiază, după obicei. Ceilalți, pe măsură ce ajung la Sfînta Masă, se închină, sărută obiectul sfînt pe care l-au avut în mîini și-l pun pe sfînta Masă; ultimii doi preoți închid ușile împărătești și dvera.

8. *După ieșirea cu cinstitele Daruri. Sărutarea păcii.*

Preotul care vine la rînd zice ectenia «Să plinim rugăciunile noastre Domnului...», în timp ce ceilalți preoți citesc în taină *Rugăciunea punerii înainte.* Protosul zice apoi *Pace tuturor;* unul dintre preoți rostește «Să ne iubim unii pe alții...», iar în timp ce strana cîntă rar «Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh...», se face *sărutarea păcii,* astfel: protosul, zicînd în șoaptă «Iubi-Te-voi, Doamne...», se închină de două ori, sărută Sfintele acoperite (întîi discul apoi potirul) și sfînta Masă, se închină încă odată și trece în dreptul colțului de apus-miazăzi al sfintei Mese. Același lucru îl fac pe rînd toți preoții, în ordine descrescîndă; pentru aceasta, cei din dreapta ocolesc pe după sfînta Masă și trec prin fața celor din stînga de vin și se închină (fig. 14). După ce s-a închinat, preotul 2 se sărută cu protosul, reciproc, întîi pe umărul drept, apoi pe umărul stîng (unii își sărută și mîinile),[51] zicînd protosul: «Hristos în mijlocul nostru!», celălalt răspunzînd: «Este și va fi», iar protosul încheind: «Totdeauna, acum și pururea...», etc. Apoi preotul 2 trece în dreapta protosului. Ve-

49. Obiceiul din unele părți (mai ales în Moldova), ca preoții să atingă acum cu sfîntul potir capetele credincioșilor din drumul lor, sau să le dea să sărute obiectele sfinte pe care le poartă, nu e recomandabil: el produce înghesuială și dezordine, ține în loc pe preoți și poate pricinui și vărsarea conținutului sfîntului potir, mai ales cînd acesta e mai plin (vezi și Icon. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 88, notă).

50. Formula pentru pomenirea conducerii Statului o zice tot protosul, după Saffirin (*op. cit.*, p. 89), și Icon. D. Lungulescu (*op. cit.*, p. 87).

51. Sărutarea reciprocă a mîinilor e prescrisă în Liturghierul bulgăresc, ed. cit., pagina 397.

nind fiecare la rînd, în ordinea arătată, se sărută astfel, întîi cu protosul, apoi cu cei din dreapta acestuia, rostind formulele de mai sus și așezîndu-se apoi unul la dreapta altuia, pînă la ultimul (vezi fig. 15).

Observație. Să se aibă în vedere că cel care stă pe loc (deci cel mai mare) zice totdeauna «Hristos în mijlocul nostru», cel care vine (deci cel mai mic) răspunde: «Este și va fi», iar cel mai mare încheie: «Totdeauna...» etc.[52] Pentru a avea timpul necesar ritualului sărutării reciproce, strana trebuie să cînte foarte rar «Pe Tatăl, pe Fiul și pre Sfîntul Duh...», etc. Iar dacă preoții vor, după terminarea sărutării, cîntă și ei în altar «Iubi-Te-voi, Doamne...», sau o cîntă unul dintre preoții neslujitori, fie în altar, fie la strană, pentru ca slujitorii să aibă vreme suficientă pentru sărutarea reci-

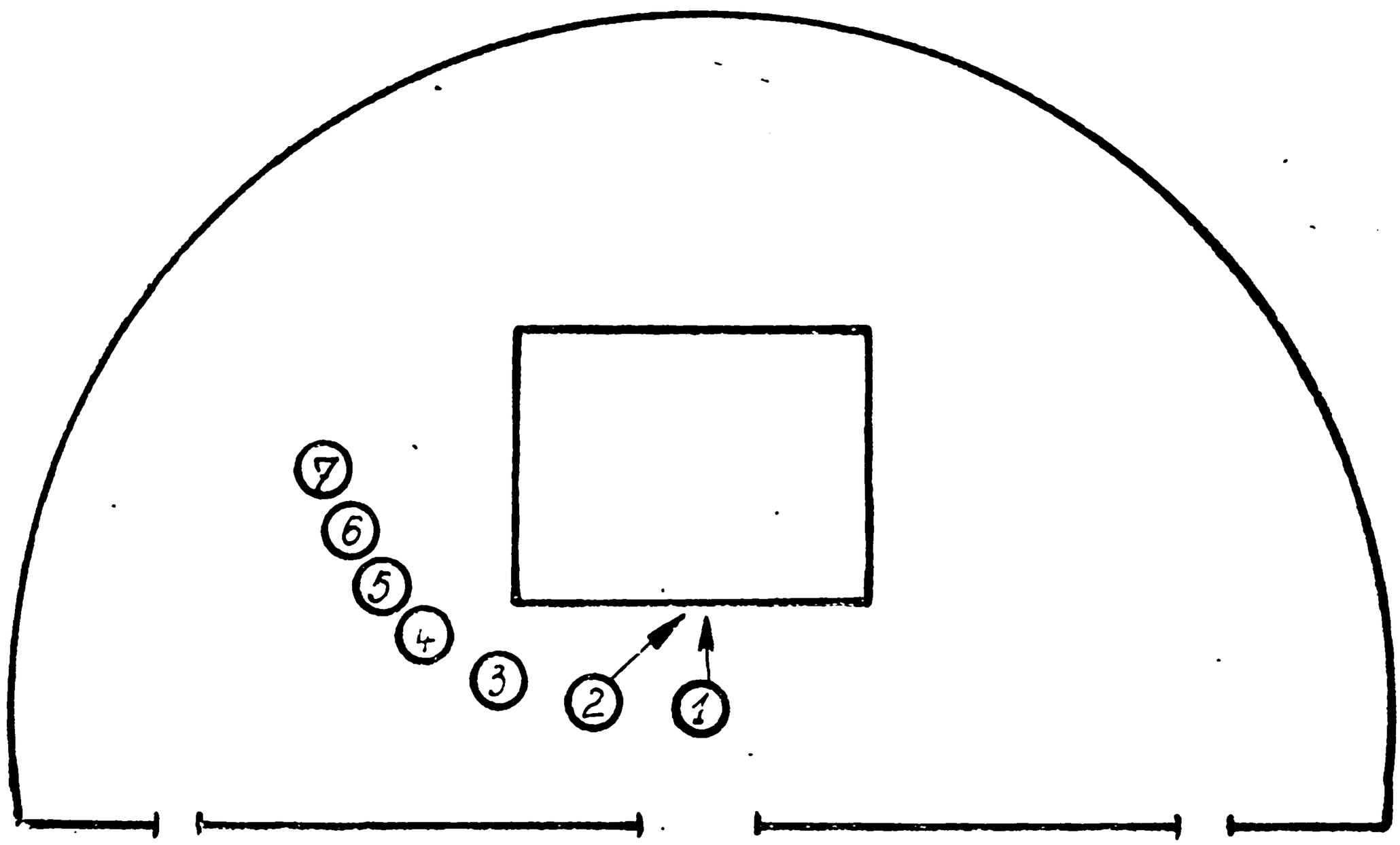

Fig. 14
Ordinea la sărutarea Sfintelor, înainte de sărutarea păcii

procă. Nu este deci nevoie să se anticipeze sărutarea păcii, adică să o facem mai dinainte și anume în timpul ecteniei «Să plinim rugăciunile noastre...»,[53] ceea ce, de altfel, nici nu e posibil în practică atunci cînd slujesc numai preoți (căci unul din ei va trebui să zică neapărat ectenia, deci nu va putea face și sărutarea păcii).

După ce s-au sărutat și ultimii doi preoți, fiecare trece la locul său. Unul din preoți zice «Ușile, ușile...», deschizînd și dvera (perdeaua); iar în timp ce se rostește *Crezul,* preoții, stînd fiecare la locul său, ridică sfîntul Aier și, ținîndu-l fiecare cu dreapta, îl clatină deasupra cinstitelor Dăruri, zicînd și ei în șoaptă Crezul. La cuvintele «Și a înviat a treia zi...», încetează clătinarea, sărută pe rînd sfîntul Aier (începînd cu protosul), iar cel din urmă îl întocmește și îl pune deoparte.

52. Vezi Liturghierul din 1950, p. 126, și cel din 1956, p. 141.
53. Cum recomandă, de exemplu, Icon. D. Lungulescu (*op. cit.*, p. 88), și cum se obișnuiește atunci cînd slujesc și diaconi.

Unul din preoți zice apoi: «Să stăm bine...», în timp ce protosul deschide sfintele Uși; apoi protosul ia Crucea și, ieșind între ușile împărătești, face cu ea semnul binecuvîntării spre popor, zicînd: «Darul Domnului nostru Iisus Hristos...». Apoi înalță sfînta Cruce în sus, zicînd: «Sus să avem inimile!». Trece Crucea în stînga și, întorcîndu-se spre icoana împărătească a Mîntuitorului, se închină adînc, zicînd: «Să mulțumim Domnului!». [54]

Apoi intră în altar, pune sfînta Cruce la locul ei, după ce o sărută în semn de respect, închide ușile împărătești și dvera și citește, în șoaptă,

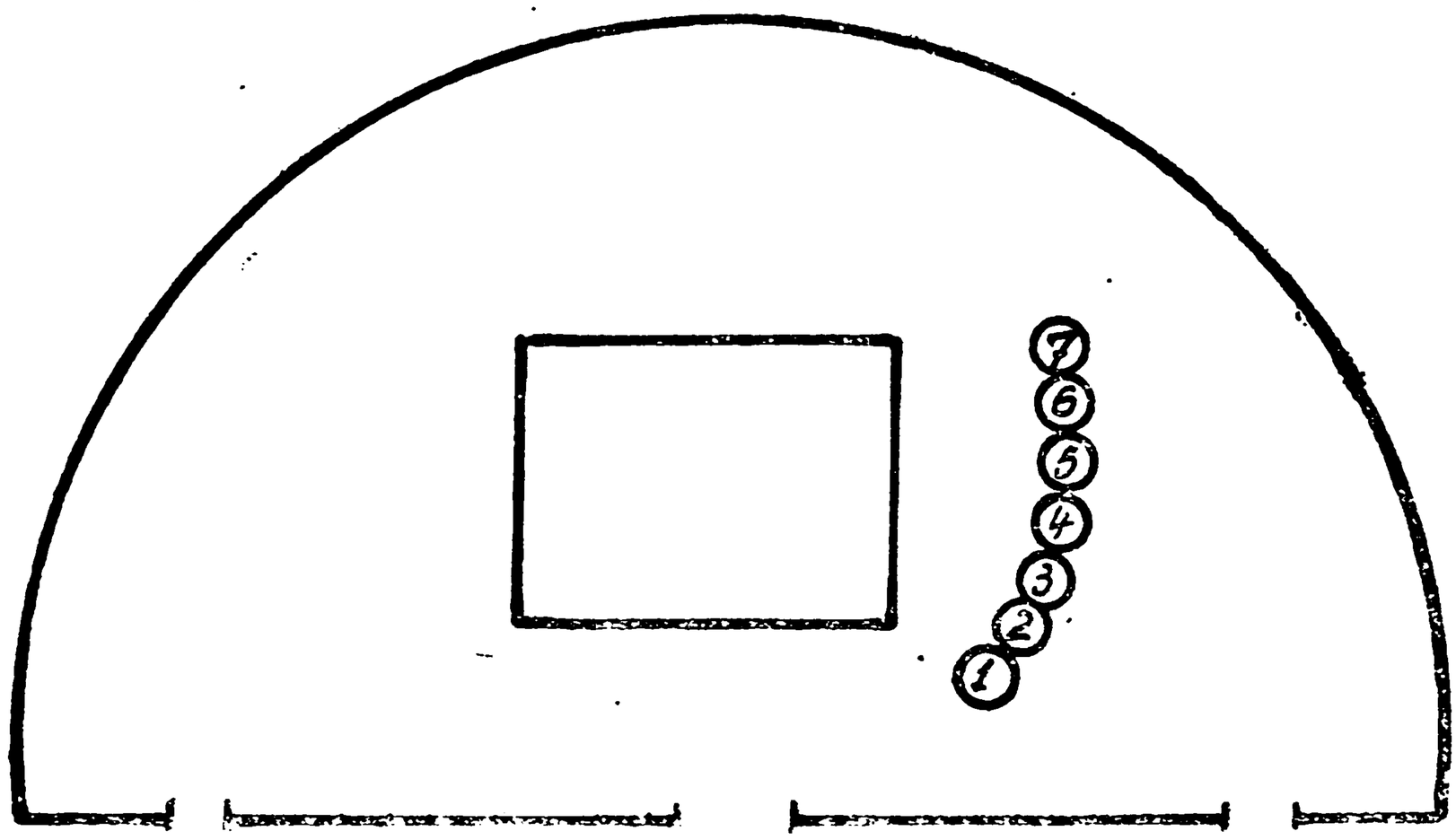

Fig. 15
Ordinea în care se așează preoții, în timpul sărutării păcii

rar și cu pătrundere, începutul Rugăciunii sfintei Jertfe (anaforà): «Cu vrednicie și cu dreptate este a cînta Ție...», etc. Ceilalți preoți îl însoțesc în taină, urmărind textul rugăciunii, de pe carte.

Preotul 2 zice ecfonisul «Cîntarea de biruință...», în timp ce protosul ridică steluța și, după ce face cu ea semnul Crucii peste sfîntul disc, o șterge de antimis, o sărută singur și o pune deasupra sfintei Evanghelii, lîngă burete.

Apoi, în timp ce strana cîntă «Sfînt, Sfînt, Sfînt...», protosul continuă a citi urmarea rugăciunii în taină («Cu aceste fericite Puteri...»), însoțit în taină de ceilalți preoți. Tot el zice ecfonisele «Luați, mîncați...» și: «Beți dintr-acesta toți...», arătînd singur cu dreapta întîi spre sfîntul disc apoi spre sfîntul potir (ceilalți preoți se pleacă numai cîte puțin). După aceea citește, în continuare, urmarea rugăciunii în taină («Aducîndu-ne, dar, aminte...»).

54. După Icon. D. Lungulescu (*op. cit.*, p. 88), la «Darul Domnului nostru Iisus Hristos...», protosul binecuvîntează cu Crucea spre popor (drept în față); la «Sus să avem inimile!», binecuvîntează cu Crucea spre sînul drept al bisericii, iar la «Să mulțumim Domnului!», binecuvîntează spre sînul stîng. E o practică imitată de la unii arhierei, care binecuvîntează astfel; ea n-are la bază decît o simplă considerație de simetrie rituală, nefiind în acord cu ideea sau înțelesul formulelor respective.

Ecfonisul «Ale Tale dintru ale Tale...» îl zice, după practica aproape generală în Biserica romînească, preotul care a proscomidit, în timp ce protosul înalță cinstitele Daruri, cu regula știută. [55]

9. *Sfințirea Darurilor.*

În timp ce strana (credincioșii) cîntă «Pe Tine Te lăudăm...», preoții, stînd fiecare la locul său, se închină toți de trei ori, zicînd: «Dumnezeule, curățește-mă pe mine, păcătosul...». Apoi ridică toți mîinile în sus și protosul rostește, în auzul lor, de trei ori troparul Ceasului al treilea («Doamne, Cela ce pe Prea Sfîntul Tău Duh...»), cu stihurile respective (a doua și a treia oară îl poate zice preotul 2 și 3, cu voia protosului).

După aceea, protosul citește în șoaptă, cu evlavie și cu cutremur, *Rugăciunea epiclesei* («Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească și fără de sînge...», etc.) și sfințește Darurile, ca și atunci cînd slujește un singur preot (ceilalți preoți nu arată nici cu mîna și nici nu fac semnul sfințirii, ci însoțesc doar pe protos în gînd, rugîndu-se și ei, cu evlavie și umilință).

După sfințire, se închină toți în același timp, pînă la pămînt, spre Sfintele Daruri, sau cad în genunchi, ținînd mîinile și capetele plecate pe marginea sfintei Mese. Protosul citește continuarea rugăciunii în taină («Ca să fie celor ce se vor împărtăși cu ele...»). Cînd strana a terminat de cîntat «Pe Tine Te lăudăm....», se deschide dvera, preoții se ridică în picioare (dacă sînt încă îngenunchiați), iar protosul rostește ecfonisul pentru pomenirea Sfintei Fecioare («Mai ales pentru Prea Sfînta...» etc.), cădind Sfintele de trei ori, apoi pe preoții din dreapta și pe cei din stînga.

În timp ce strana (corul sau credincioșii) cîntă *Axionul,* protosul — împreună cu ceilalți preoți — continuă a citi rugăciunea în taină («Pentru Sfîntul Ioan Proorocul...», etc.), pînă la cuvintele «Întîi pomenește, Doamne...». Se oprește aci, binecuvîntează Anafura, după obicei, [56] apoi merge și își spală mîinile, ceea ce fac și ceilalți preoți, pe rînd (în ordinea descrescîndă a rangului lor).

Cînd se termină cîntarea Axionului, protosul rostește ecfonisul pentru pomenirea episcopului locului («Întîi pomenește, Doamne»), apoi contină a citi restul rugăciunilor de pomenire (dipticele), în taină («Adu-Ți aminte, Doamne, de cetatea aceasta...»), pînă la sfîrșit, încheind cu ecfonisul «Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă...», pe care, după obiceiul Bisericii noastre, îl poate zice oricare dintre preoți.

---

55. *Calendarul* citat al Patriarhiei din Moscova (p. 54) oprește a face acum semnul Crucii cu Darurile peste sfîntul antimis.

56. Sînt în uz mai multe practici și formule pentru binecuvîntarea Anafurei. Cea mai generală este următoarea: se prezintă protosului anafornița; acesta face întîi semnul binecuvîntării asupra ei, cu cuvintele: «Binecuvîntată este mîncarea Sfinților Tăi, totdeauna...», apoi o ia cu dreapta (sau cu amîndouă mîinile, dacă e mare), și o atinge succesiv de marginea sfîntului disc și a sfîntului potir, după care o dă paracliserului (comp. Liturghierul romînesc din 1937, pp. 158-159). În ediția Liturghierului din 1950 (p. 137), și în cea din 1956 (pp. 152 și 226) se recomandă alte formule de binecuvîntare a anafurei (pentru justificarea celei din urmă vezi Pr. P. Vintilescu, *Anafora* sau *Antidoron,* în rev. «Studii Teologice», an. 1953, nr. 1-2, p. 137).

Apoi protosul se întoarce cu fața spre popor și îl binecuvintează *cu mîna,* zicînd: «Și să fie milele marelui Dumnezeu...»[57] (unii deschid pentru aceasta ușile împărătești, care, în acest caz, se închid îndată). Se închide dvera. Preotul care vine la rînd zice ectenia «Pe toți Sfinții pomenindu-i...», în timp ce preoții ceilalți citesc rugăciunea în taină («Înaintea Ta, Stăpîne, Iubitorule de oameni...»). Protosul zice «Și ne învrednicește pe noi, Stăpîne...», iar preotul care a zis ectenia zice și ecfonisul «Că a Ta este împărăția...».

Protosul zice «Pace tuturor», alt preot: «Capetele voastre Domnului să le plecați!» și ecfonisul «Cu darul și cu îndurările...», în timp ce protosul și ceilalți preoți citesc cele două rugăciuni în taină, pregătioare pentru împărtășire («Mulțumim Ție, Împărate nevăzut...», și: «Ia aminte, Doamne Iisuse Hristoase...»)

10. *Împărtășirea și restul Liturghiei, pînă la sfîrșit.*

Toți preoții se închină apoi pînă la pămînt, de trei ori, către sfintele Daruri (fiecare de la locul său), zicînd: «Dumnezeule, curățește-mă pe mine, păcătosul...». Protosul înalță sfîntul Agneț, rostind: «Să luăm aminte! Sfintele, sfinților!», apoi face frîngerea Sfîntului Trup, plinirea sfîntului potir, binecuvîntarea și turnarea *Căldurii,* cu rînduiala și formele știute (vezi Liturghierul). Apoi taie cu copia partea *Hs* în atîtea părticele cîți sînt de împărtășit, în timp ce preoții se așează în ordine pentru împărtășire.

În sobor, preoții se împărtășesc în ordinea descrescîndă a stării lor, adică începînd cu cel mai mare și terminînd cu cel mai mic; ei iau sfîntul Trup venind din partea de nord a sfintei Mese, iar sfîntul Sînge venind din partea opusă (cea de sud) a sfintei Mese. Iată, în amănunt, cum se procedează:

În timp ce protosul taie partea *Hs* din sfîntul Trup în atîtea părticele cîți preoți sînt de împărtășit, preotul 2 ocolește pe după sfînta Masă, trecînd prin fața celorlalți preoți și ia loc în stînga protosului. După el se așează preotul 3, apoi preotul 4 (care a venit și el tot pe după sfînta Masă), ș.a.m.d., înșirîndu-se astfel pînă la cel din urmă, în latura de nord a sfintei Mese, exact așa cum s-a procedat și la sărutarea păcii (vezi în urmă, fig. 14).

Cel dintîi își ia părticica protosul, care se dă puțin mai spre dreapta (spre colțul de apus-miazăzi al sfintei Mese), pentru a face loc celorlalți preoți, și-și pune mîinile pe marginea sfintei Mese.[58] Vine apoi al doilea

57. Deprinderea de a binecuvînta în acest moment *cu Crucea* (cum recomandă numai Liturghierul romînesc de București, 1921, și cum fac unii preoți), se pare că a rămas de pe timpul cînd arhiereii, aflîndu-se în biserică, nu obișnuiau să zică ei formula «Și să fie milele marelui Dumnezeu...» (ca azi), ci o zicea tot preotul slujitor; în acest caz, preotul, neputînd binecuvînta cu mîna, din pricina prezenței arhiereului, binecuvînta cu Crucea (cum recomandă, de exemplu, *Tipicul* lui Gherasim Saffirin, ed. cit., p. 90). În ultimul timp însă, arhiereii zic ei această formulă, cînd se află în biserică și nu slujesc, așa că, în acest caz, preotul iese între sfintele Uși, fără a mai lua Sfînta Cruce, spre a fi și el binecuvîntat de către arhiereu, odată cu ceilalți.

58. Vezi îndrumările privitoare la rînduiala slujbei în sobor, din *Calendarul* citat,

preot,își ia părticica, zicînd formula respectivă («Cinstitul și Prea sfîntul Trup...») și, mergînd înapoi pe unde a venit, adică ocolind pe după latura de nord și cea de răsărit a sfintei Mese, prin fața celorlalți preoți, vine la locul pe care l-a avut (în dreapta protosului), punînd mîinile pe marginea sfintei Mese. La fel fac, pe rînd, și ceilalți preoți, luîndu-și fiecare părticica, ocolind pe după sfînta Masă și așezîndu-se unul la dreapta altuia, cu mîinile pe marginea sfintei Mese. În felul acesta, șirul preoților se reface tot așa cum a fost înainte de luarea sfîntului Trup, dar în sens invers, adică de-a lungul laturilor de miazăzi și răsărit ale sfintei Mese (fig. 16).

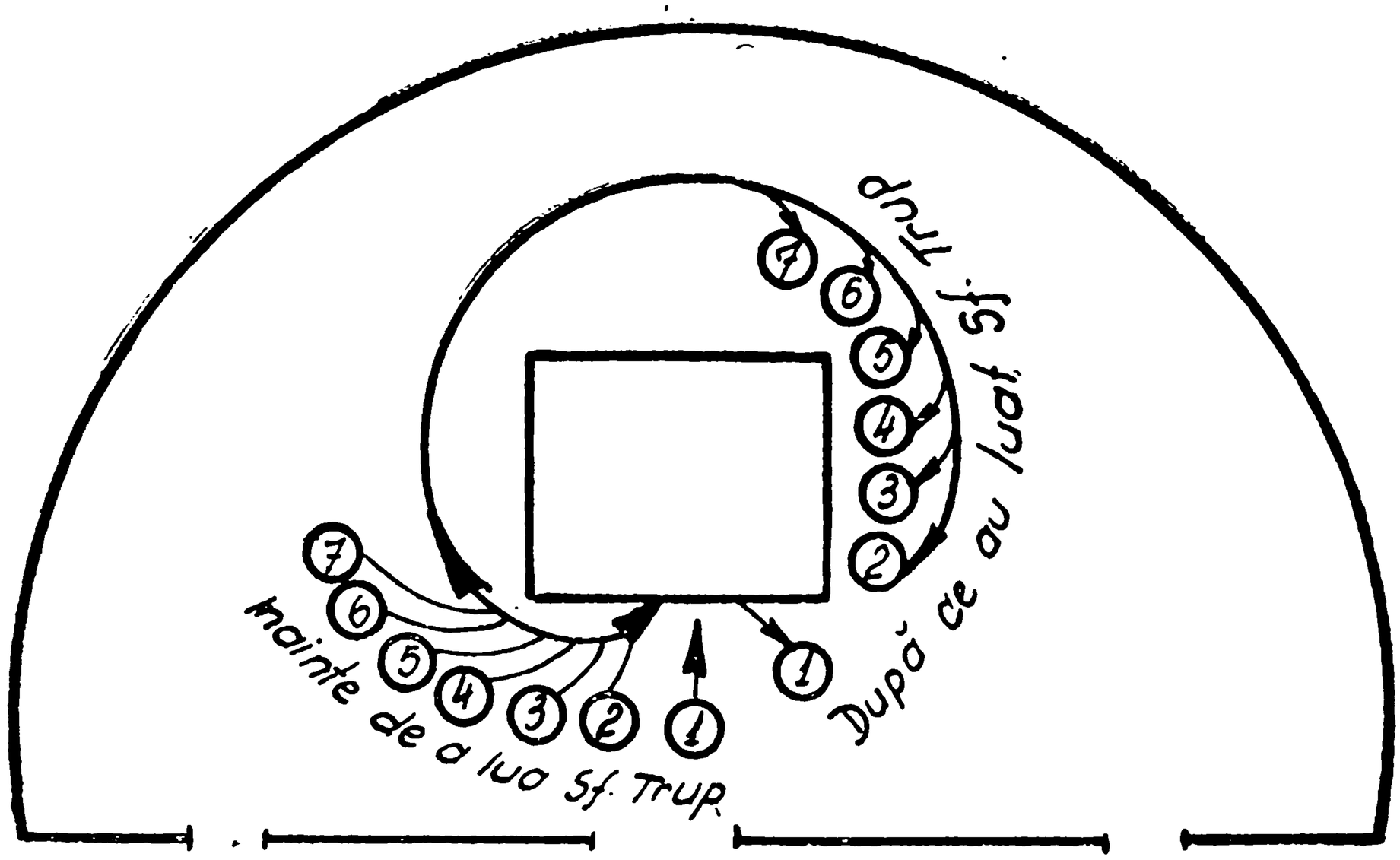

Fig. 16
Ordinea în care vin preoții spre a lua Sf. Trup și cum se așează după aceea

După ce a luat și ultimul preot părticica sa și s-a așezat la dreapta celui dinaintea lui, protosul șoptește, în auzul tuturor, rugăciunile dinainte de împărtășire («Cred, Doamne, și mărturisesc...», etc.), ceilalți urmărindu-l în taină. Apoi se pleacă unul altuia, cerîndu-și iertare și binecuvîntare [59] și consumă sfîntul Trup, cu toată frica și evlavia.

---

al Patriarhiei din Moscova (p. 54); S. Bulgakov, *op. cit.*, p. 824, și *Îndrumătorul tipiconal* al eparhiei Aradului pe 1951, p. 31. E greșită și fără sens practica opusă, ca protosul să rămînă a lua părticica din Sf. Trup în urma celorlalți preoți, cum obișnuiesc unii și cum recomandă chiar unele îndrumări oficiale (ca de exemplu articolul *Participarea clerului la Sfînta Împărtășire în sobor*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, an. II, nr. 5, mai 1951, p. 41). Această practică a luat naștere prin confuzia cu rînduiala slujbei cu diaconi, cînd într-adevăr protosul trebuie să rămînă la urmă, pentru a da mai întîi Sfîntul Trup diaconilor, care trebiue să-l primească după preoți. Dar cînd nu sînt diaconi, protosul n-are nici un motiv să rămînă cel din urmă, ci trebuie să ia cel dintîi părticica din Sfîntul Trup, așa cum și din sfîntul potir se împărtășește tot cel dintîi.

59. *Calendarul* citat al Patriarhiei din Moscova (p. 54) prescrie pentru aceasta, for-

După aceea, se împărtășesc cu sfîntul Sînge, în ordinea în care sînt așezați, începînd cu protosul, pînă la cel din urmă, cu ritualul și formulele știute. Fiecare, după ce se împărtășește, trece la proscomidiar, unde își spală mîinile, ia anafură și-și clătește gura cu puțin vin și apă; numai preotul cel din urmă (proscomiditorul), după ce s-a împărtășit cu sfîntul Sînge, rămîne să facă ștergerea miridelor în sfîntul potir și celelalte, după rînduială.[60] Dacă însă sînt credincioși de împărtășit, se toarnă acum în sfîntul potir numai părțile din sfîntul Trup rezervate pentru împărtășirea acestora, adică *Ni* și *Ka*, iar miridele vor fi turnate abia după împărtășirea credincioșilor).[61]

Apoi citește, fiecare pentru sine, rugăciunea de mulțumire care urmează în Liturghier («Mulțumim Ție, Stăpîne, iubitorule de oameni...»), iar dacă mai rămîne timp pînă la sfîrșitul predicei (Cazaniei) sau Chinonicului cîntat de strană (cor), se pot citi acum și Moliftele de mulțumire din Rînduiala Împărtășirii.

Dacă sînt și preoți care vor să se împărtășească fără să fi slujit (cum era cazul, pînă nu de mult, la conferințele preoțești raionale, sau cum e acum la cursurile de îndrumare, în unele sărbători), aceștia trebuie să fie pregătiți dinainte, atît trupește cît și sufletește, ca și cei ce slujesc (își vor citi îndeosebi Rugăciunile pentru împărtășire). La vremea cuvenită (cam după «Tatăl nostru»), intră în sfîntul altar, își pune fiecare epitrahilul, își spală mîinile și iau loc în urma ultimului preot slujitor, așezîndu-se în ordinea descrescîndă a vechimei în hirotonie; în această ordine ei își iau părticelele din sfîntul Trup, după ultimul slujitor, trecînd apoi succesiv, prin dosul sfintei Mese și așezîndu-se unul la dreapta altuia, ca și slujitorii. Consumă sfîntul Trup odată cu aceștia și se împărtășesc cu sfîntul Sînge, în aceeași ordine, după ultimul slujitor. Apoi își lasă epitrahilele și trec pe rînd la proscomidiar, unde își spală mîinile și primesc anafură și vin sau apă, după care își citesc în liniște Moliftele de mulțumire din Rînduiala Împărtășirii.[62]

După ce s-a terminat predica (Cazania) sau Chinonicul, se sună clopoțelul. Toți preoții își reiau locurile rînduite în jurul sfintei Mese. Protosul deschide sfintele Uși și dvera, se închină și, luînd sfîntul potir de pe sfînta Masă, rostește chemarea «Cu frica lui Dumnezeu...», dintre sfintele Uși (dacă sînt credincioși de împărtășit, el îi împărtășește acum, după regulă, în timp ce strana cîntă Chinonicul). Apoi, rămînînd pe loc, binecuvintează poporul *cu sfîntul potir*,[63] zicînd: «Mîntuește, Dumnezeule, poporul Tău...». Se întoarce, pune potirul pe sfînta Masă (acum se toarnă și miridele în potir, dacă au fost credincioși de împărtășit), îl cădește, ia cu stînga sfîntul disc și ținînd deasupra lui potirul cu dreapta, se întoarce din nou spre popor, zicînd în taină «Binecuvîntat este Dumnezeul nostru...», și înalță Sfintele (unii fac și semnul Crucii cu sfîntul

mula: «Binecuvîntați, părinți sfinți și mă iertați pe mine, păcătosul», înainte de a lua Sfîntul Trup în mîini.

60. În unele părți lucrul acesta îl face protosul însuși (cum recomandă, de exemplu, *Îndrumătorul tipiconal* al eparhiei Aradului, pe 1951, p. 31), ceea ce e firesc, dacă avem în vedere că el are de fapt dreptul de a mînui și a purta Sfintele.

61. Despre acest amănunt vezi lucrarea noastră *Observațiuni și propuneri pentru o nouă ediție a Liturghierului romînesc*, București, 1945/1946 (extras din rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*), pp. 5 sq., și îndrumările de tipic din Liturghierul 1956, p. 165.

[illegible]părtășirea cu Sfintele potir), zicînd : «Totdeauna, acum și pururea...». Se în[illegible] și o ajunare, o pre- la proscomidiar, depune Sfintele acolo și le tămîiază, în[illegible] dumnezeieștii citește «Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne...».

Revenind la sfînta Masă, protosul pune buretele pe sfîn[illegible] și întocmește sfîntul antimis, zicînd — el sau preotul care vine la[illegible] înfrînare [47] Carectenia «Drepți, primind dumnezeieștile... Daruri...» ; la ecfonis, protosul face semnul Crucii cu sfînta Evanghelie peste antimis și o așează la locul ei.

Rugăciunea Amvonului o citește, după practica generală a Bisericii romînești și rusești, preotul proscomiditor (sau cel mai tînăr). Înainte de a ieși, el zice «Cu pace să ieșim !» și apoi «Domnului să ne rugăm !» ; se închină spre sfînta Masă, se pleacă spre protos, apoi iese pe ușile împărătești, cu Liturghierul în mînă, în mijlocul bisericii, unde, cu fața spre răsărit, rostește Rugăciunea Amvonului (în timpul rugăciunii, protosul se dă la o parte din fața sfintei Mese, trecînd mai spre stînga). După ce face cuvenitele plecăciuni în dreapta și în stînga, cititorul rugăciunii intră în sfîntul altar, se închină în fața sfintei Mese, se pleacă spre protos și merge la proscomidiar, unde citește rugăciunea «Plinirea Legii și a proorocilor...» și unde rămîne spre a potrivi Sfintele.

Apoi protosul face otpustul, după obicei, iar unul dintre preoți iese și împarte anafura (sau miruiește, după cum e obiceiul locului). [64] Toți preoții rămîn îmbrăcați pînă la sfîrșitul otpustului, cînd se dezbracă și își citesc molitfele de mulțumire din rînduiala Împărtășirii (dacă nu le-au citit mai nainte). În cazul acesta, este bine să le citească tot în sobor, adică stînd în semicerc, în latura de sud a sfintei Mese, cu protosul în mijloc și citind, pe rînd, fiecare cîte o rugăciune, în auzul celorlalți, protosul făcînd începutul și sfîrșitul.

Pr. prof. ENE BRANIȘTE

62. Comp. artic. *Participarea clerului la Sf. Împărtășire în sobor,* în rev. *Mitropolia Olteniei,* mai 1951, p. 41.

63. Binecuvîntarea cu potirul este mai logică și mai generală în Biserica noastră, decît binecuvîntarea *cu mîna,* cum obișnuiesc mai ales unii preoți bătrîni. Ea e prescrisă, de altfel, în Liturghierul din 1937 și în cel din 1956 (p. 168).

64. După Saffirin *(op. cit.*, p. 94), anafura o împarte tot protosul (cum prevede, de altfel, și *Ieraticon*-ul de Constantinopol, 1895, p. 150) ; numai dacă e prea obosit sau dacă e popor mult, îl înlocuiește preotul de rînd (preotul bisericii respective, sau proscomiditorul, după ce a potrivit Sfintele, în altar).

JLT IN SFINTELE CANOANE

un rost deosebit în viața și lucrarea Bisericii Ortodoxe, a fost [illegible] în atenția conducătorilor ei. De aceea, apare cît se poate de firesc faptul că, sub diferite aspecte, el a făcut și obiectul unui număr însemnat de canoane. Deși acest lucru este bine cunoscut și arătat în scrierile de specialitate, totuși el nu a fost înfățișat într-o prezentare de ansamblu, în care să se oglindească în mod unitar și într-un chip sistematic, normele canonice referitoare la toate chestiunile care au preocupat pe sfinții lor alcătuitori.

Iată pentru ce am luat îndemnul de a încerca o astfel de sinteză în studiul prezent.

Relevăm însă, de la început, că Sfintele Canoane nu se ocupă cu diverse chestiuni de cult, grupate pe categorii de acte, mai simple sau mai complexe, și nici nu le privesc sub toate aspectele lor. Încît, parcurgînd «Colecția Sfintele Canoane ale Bisericii Ortodoxe», nu vom găsi norme speciale referitoare la problemele mari de cult, cum ar fi «Sfînta Liturghie, «Sfintele Taine» etc., ci doar norme referitoare la acele chestiuni de cult, pe care fie că Biserica nu le lămurise încă, fie că ele nu erau înțelese cum trebuie de creștini, și astfel se dăduse naștere la deprinderi sau obiceiuri greșite. De aceea, încercarea de față vrea să fie o sistematizare a normelor canonice referitoare la cult, prin gruparea acestora după cuprinsul lor, în jurul chestiunilor cultice respective.

I. SFÎNTA LITURGHIE

Dintre toate actele complexe de cult prin care cinstim și preamărim pe Dumnezeu, cel mai desăvîrșit este Sfînta Liturghie. În centrul ei stă Jertfa euharistică. [1]

1. *Cine o săvîrșește?* Această «slujbă duhovnicească și fără de sînge» [2] poate fi săvîrșită numai de arhierei și preoți, [3] cu hirotonie validă (can. 31, 59, VI; 10, VII; 12, I-II). [4]

1. Dr. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creștine ortodoxe,* București, 1910, tom. III, p. 89.

2. Așa este numită «Sfînta Liturghie» în rugăciunea de invocare a Sf. Duh — epicleza. *Liturghier,* București, 1956, p. 148.

3. Diaconii nu pot sluji singuri, niciodată Sf. Liturghie ci numai împreună cu arhiereul sau cu preotul.

4. Cf. și can. 28, 61 ap.; 9, I; 3, 13, 17, 26, 29, VI; 4, VII; 4, 8 Antiohia; 8, 9

A te învrednici de o slujire atît de sfîntă și de împărtășirea cu Sfintele Taine, presupune pe lîngă o viață îngrijită și ordonată și o ajunare, o pregătire psiho-fizică deosebită, care să preceadă slujirii dumnezeiești Liturghii.

Pentru aceea, Sfintele Canoane recomandă sfințiților slujitori înfrînare de la mîncare și băutură multă de cu seară (can. 29, VI ; 3, 41, 47 Cartagina) ; iar după miezul nopții să nu mai mănînce nimic (can. 41 Cartagina), «pentru că de la miezul nopții începe cursul zilei în care vor avea să slujească Sfînta Liturghie». [5] Abstinență trupească «la timpuri anumite», cum glăsuiește canonul al 25-lea al Sinodului din Cartagina, intră de asemenea în grija pentru pregătire a preoților și diaconilor care au soții (can. 13, IV ; 3, 4, 70 Cartagina). Tot în legătură cu curăția săvîrșitorilor Sfintei Euharistii și cu vrednicia de a primi Sfînta Împărtășanie, vorbesc și canoanele : 4, Dionisie al Alexandriei ; 6, Ioan Ajunătorul.

Așadar, persoanele sfințite, atunci cînd sînt rînduite să slujească, să se ferească în toate privințele, și să se străduiască din toate puterile «ca să poată primi ceea ce cer în genere de la Dumnezeu» (can. 3 Cartagina), «deoarece» — spune Zonara în comentariul său la acest canon — (can. 3 Cartagina) —, «ei sînt mijlocitori între Dumnezeu și oameni și ei imploră milostivirea dumnezeiască pentru oameni, mîntuirea pentru credincioși și pacea pentru toată lumea». [6]

Clericii vinovați de anumite abateri de ordin *dogmatic* (can. 45, 46, 47, 49, 50, 51, 53, 68 apostolic ; I Antiohia ; 10, I Ecum. etc.) ; *moral* (can. 25, 42 apost. ; 4, 50, VI; II, I-II ; 3, Vasile cel Mare ; 42 Ioan Ajun. etc.), sau *canonic* (can. 3, 12, 16, 23, 27, 35, 52, 55, 58, 59, 62, 65, 66 apost. ; 2, 10, IV ; 22, 28, 55, VI ; 4, 5, 10, 19, VII etc.) nu mai pot liturghisi fie deloc, atunci cînt sînt caterisiți, fie pe un anumit timp, atunci cînd sînt opriți de la cele sfinte, pentru că nu e potrivit să binecuvînteze pe altul cel ce însuși a păcătuit, și trebuie să roage pe Dumnezeu ca să ierte păcatele (can. 26, VI ; 27, Vasilie cel Mare).

Neocezareea ; 3, 4, 41, 47, 70 Cartagina ; 27, 70 Vasile cel Mare ; 4 Dionisie al Alexandriei ; 6, Ioan Ajunătorul etc., etc.

5. *Liturghier,* București 1956, p. 411. Prin canonul al 41-lea, sinodul din Cartagina «indică excepția că o dată pe an se permite a se săvîrși Taina Sfintei Euharistii și după mîncare, și anume în Joia Mare. Probabil că această practică stă în legătură cu obiceiul Bisericilor din Asia Mică, care întrerupeau postul în ziua a 14-a Nisan, cînd serbau pomenirea Cinei Domnului și cînd țineau o cină specială, similară celei ținută de Iisus Hristos cu ucenicii Săi, și se cuminecau după această cină». Această dispoziție este abrogată de sinodul Trulan, prin canonul al 29-lea, care dispune ca sfințiții slujitori să fie pregătiți oridecîteori săvîrșesc Sfînta Liturghie (Nic. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii,* în trad. Uroș Kovincici și Nic. Popovici, Arad, 1934, vol. II, partea I, p. 198).

6. (Sint. at., III, 301), Nic. Milaș, *op. cit.,* vol. II, partea I, p. 153.

De asemenea, nu poate săvîrși «Sfînta Liturghie» preotul străin, fără carte canonică de la episcopul de unde a plecat și fără învoirea episcopului în eparhia căruia se află (can. 8 Antiohia ; 17, VI).

Plecînd de la faptul că în Biserică trebuie să domnească ordine severă și ca atare, fiecare cleric să-și cunoască datoriile și drepturile sale, canonul XIII al sinodului din Neocezareea dispune că «prezbiterii de la sate nu pot liturghisi și împărtăși într-o biserică din cetate, fiind de față episcopul sau prezbiterii cetății», afară de cazul cînd sînt solicitați să liturghisească, «prezbiterii cetății»[7] fiind absenți, dar și atunci cu consimțămîntul episcopului eparhiei din care fac parte și unii și alții.

Canonul al 14-lea al aceluiași sinod, arată însă că horepiscopii (episcopii de suburbie) pot să liturghisească «în biserica din cetate», întrucît sînt împreună-liturghisitori (ai episcopului), și totodată instituiți «după chipul celor 70 (de ucenici)».

La săvîrșirea «dumnezeieștii Liturghii», se cere și conclucrarea «cîntăreților canonici» (can. 15 Laodiceea ; 33, VI ; 14, VII),[8] respectiv al cîntăreților bisericești, care au menirea sau misiunea de a cînta și citi în biserică de pe amvon, sau de la strană, cîntările și textele prescrise de tipicul bisericesc (can. 18, 59 Laodiceea ; 103 Cartag.). Norma că «altora nu li se permite să cînte în biserică» (can. 15 Laod.),[9] trebuie privită prin prisma concepției Sfinților Părinți de a se păstra în biserică întru totul buna rînduială.

În principiu, practica actuală nu contravine acestei norme, întrucît Sfintele Canoane nu interzic credincioșilor să aducă Celui Prea Înalt cîntări de preamărire, cerere și mulțumire, ci ei le cer doar ca acest lucru să-l facă numai sub directa conducere a persoanelor anume alese, care sînt cîntăreții bisericești.

2. *Unde se săvîrșește Sfînta Liturghie?* Potrivit dispozițiilor Sfintelor Canoane, Sfînta Liturghie trebuie să se săvîrșească în biserică (can. 31, 59, VI ; 5, 6, 21 Gangra ; 58 Laodic. ; 12, I-II), «căci adunarea ce se face în biserică spre folosul obștei o aprobăm» (can. 21 Gangra), nu însă în oricare biserică — ca local —, ci numai în acele biserici care sînt sfințite de arhiereu sau de împuternicitul acestuia, preot sau protoiereu (can. 31

---

7. In analogie cu împărțirea veche a episcopilor în cei din cetate și cei din suburbia cetății, și prezbiterii erau divizați în prezbiteri urbani și prezbiteri rurali, și după cum episcopii din suburbie aveau drepturi mai limitate ca cei din cetate, tot așa era și raportul dintre prezbiterii rurali și cei urbani (Nic. Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 39).

8. Din vremea veche, cîntăreții bisericești erau sfințiți de către episcopi (can. 15 Laodic. ; 33, VI ; 14, VII), iar mai tîrziu și de horepiscopi (can. 14, VII) și egumeni — aceștia numai în cuprinsul mînăstirilor lor — (can. 14, VII ; 6 Nichifor Mărt.) ; însă și unii și alții (horepiscopii și egumenii) din încredințarea episcopului. Sfințirea acestor persoane se făcea în biserică și consta în «tunderea clericală» și binecuvîntare, într-un cuvînt în hirotesie, «și în această calitate făceau parte din cler și erau trecuți în canon», de unde și numele lor de «cîntăreți canonici» (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 94).

9. Cf. și Canonul 33, VI ; 14, VII.

Nichifor Mărturisitorul),[10] și care (biserici) au antimis (can. 31, VI; 5 Antiohia).[11]

Oficierea Sfintei Liturghii mai poate avea loc și în paraclise sau «bisericuțe», cum sînt numite în Cormciaia slavă (I, 187),[12] dar cu condiția «să se facă aceasta cu învoirea episcopului local» (can. 31, 59, VI; 10, VII; 12, I-II; I, 17 V. c. M.).

În cazurile cu totul excepționale, Biserica a îngăduit și îngăduie și astăzi ca Sf. Liturghie să se săvîrșească și în afară de biserică (can. 20 Gangra; 83 Cartag.),[13] dar și de data aceasta numai cu învoirea episcopului eparhiei și în aceleași condiții menționate.[14] «Dorim însă să se facă în biserică toate cele predanisite de dumnezeieștile Scripturi și de predania apostolică; întrucît casele lui Dumnezeu le cinstim și adunările care se fac într-însele ca sfinte și folositoare le îmbrățișăm» (can. 21 Gangra).

3. *Cînd se săvîrșește Sfînta Liturghie?* Dumnezeiasca Liturghie se poate săvîrși «în toate zilele» (can. 3 Timotei al Alexandriei; 19, VI);[15] ceea ce se observă întocmai «în mînăstiri și în catedralele episcopale».[16]

---

10. Andrei Șaguna, *Compendiu de dreptul canonic,* ed. II, Sibiu, 1885, p. 189. Sfințirea bisericii, cum bine observă Balsamon în Comentarul său la Canonul VII al Sinodului VII Ecumenic — are loc numai atunci cînd «este înzestrată cu toate obiectele și se află în măsură canonică». La sfințire, «pe lîngă obișnuita rugăciune» (can. 7, VII), episcopul sau împuternicitul său pune sfintele moaște (de ale unui martir) în sfînta masă. Altfel niciodată și nicidecum nu trebuie să se aducă jertfa euharistică (can. 7, VII). Obiceiul de a se pune moaște de ale martirilor pe sfînta masă, la sfințirea bisericilor, își are temeiul, potrivit legiuirii scrise și nescrise» (can. 7, VII). Sfîntul Ioan Gură de Aur, într-una din confruntările sale, scoate în relief importanța aducerii jertfei fără de sînge pe moaștele mucenicilor și o privește drept lege bisericească, necondiționat obligatorie pentru oricine (Chrysost., *Hom. 21 in act. apost.* N. 4) (Nicodim Milaș, *op. cit.,* Arad, 1931, vol. I, partea II, pp. 395, 504).

11. Sfințirea antimiselor ca și a bisericii, ține de puterea arhierească a episcopului și «se aseamănă întru toate sfințirii bisericilor». Ioan, episcopul Citrului (sec. XII), în răspunsul său la întrebarea arhiepiscopului Constantin Cabasila despre antimise, zice între altele, următoarele: «Dacă vreo biserică nu a fost sfințită reglementar, ceea ce-i lipsește în cauza aceasta, suplinește sfîntul antimis; și astfel, în biserica nesfințită (de episcop), niciodată nu se poate aduce jertfa fără de antimis»(*Sint. At.,* V, 414). Sfîntul antimis «suplinește sfințirea arhierească», — spune și Nicodim Milaș în Comentarul său la Canonul VII al Sinodului VII ecumenic —, «și prin aceasta o astfel de biserică devine locaș sfînt pentru jertfa euharistică, întocmai precum locașuri sfinte sînt bisericile care au fost sfințite de episcopi» (Nic. Milaș, *op. cit.,* vol. I, partea II, pp. 396-505).

12. Nic. Milaș, *op. cit.,* vol. I, partea II, p. 395.

13. *Învățătura de credință creștină ortodoxă,* București, 1952, partea II, p. 257.

14. Vezi nota 11.

15. Cf. și canonul 49 Laodiceea; 66, VI.

16. *Învățătura de credință creștină ortodoxă,* București, 1952, partea II, p. 257. În timpul Postului Mare, Liturghia completă se săvîrșește «numai sîmbăta și duminica» (can. 29 Laodic). Tipicul cel mare sau mînăstiresc (Iași, 1916, cap. X, p. 16) prevede următoarele zile cînd nu se face Liturghie:

a) Vinerea Patimilor (fiind zi de întristare și de post negru, ziua în care Domnul a fost răstignit pe cruce și îngropat);

b) luni și marți în prima săptămînă din Postul Paștilor (fiind primele zile de post, cu ajunare deplină);

c) miercurea și vinerea din săptămîna brînzii (fiind zile premergătoare și pregătitoare pentru postul păresimilor, cu ajunare și metanii);

Dar cu osebire să se săvîrșească duminica (can. I Teofil al Alexandriei; 29 Laod.; 19, 80, VI; 3, 13 Timotei al Alexandriei), «fiindcă întru această (zi) ne-a mijlocit nouă Domnul nostru Iisus Hristos Învierea cea din morți» (can. 1 Teofil al Alexandriei).[17] Apoi în zilele de sărbători mai mari sau mai mici (can. 51 Laod.; 11 Petru al Alexandriei), «întrucît mai ales duminica și sărbătorile se privesc ca zile destinate pentru veselie, pentru buna vestire a cuvîntului și pentru solemnitatea Liturghiei»,[13] și în sfîrșit sîmbăta, cînd se fac parastase și pomeniri de morți (can. 16, 49 Laodiceea; 4 Nichifor Mărturisitorul; 13, 14 Timotei al Alexandriei).

4. *Cum să stăm în timpul Sfintei Liturghii?* Sfintele Canoane dispun ca noi «să nu plecăm genunchii în duminici» (21, I; 90, VI; 91 Vasile cel Mare; 15 Petru al Alexandriei; 2 Nicolae al Constantinopolului; 10 Nichifor Mărt.), «Învierea lui Hristos cinstind-o» (can. 90, VI).

«Facem cunoștință credincioșilor», — zic Sfinții Părinți ai Sinodului Trulan —, «că după intrarea preoților în altar, la Vecernia de sîmbătă, după obiceiul în vigoare, nimenea să nu plece genunchii pînă la Vecernia duminicii viitoare, la intrarea în altar; și așa să aducem rugăciuni Domnului» (can 90, VI).

De asemenea, nu se cuvine «să plecăm genunchii în zilele Cincizecimii» (can. 20, I; 10 Nichifor Mărt.; 2, Nicolae al Constantinopolului), și aceasta «în semn de aducere aminte a învierii ce se așteaptă în veacul (viitor)» (can. 91 V. c. M.). Patriarhul Nicolae al Constantinopolului (1086-1111) ne informează că pe timpul său, mulți nu plecau genunchii nici sîmbăta, pe motiv că în această zi nici nu se ajunează (can. 2).

5. *Ce Liturghii sînt pomenite în Sfintele Canoane?* A. — Canonul XIX al Sinodului din Laodiceea (360-375) ne informează în linii mari despre ritualul Liturghiei care se săvîrșea în sec. IV, începînd de la rostirea predicii de după Evanghelie, și pînă la sfîrșitul ei. Iată pe scurt conținutul Liturghiei:

— «Predica episcopului» — de după Evanghelie.
— «Rugăciunea catehumenilor», după care se cerea ieșirea lor din biserică.
— «Rugăciunea celor ce sînt în pocăință».
— «Binecuvîntarea lor».
— «Trei rugăciuni pentru credincioși», cu mențiunea: «cea dintîi în taină, iar a doua și a treia (cu glas înalt) să se plinească».
— «Darea păcii», respectiv îmbrățișarea frățească între presbiteri și episcop, ca și între credincioși, reciproc.
— «Săvîrșirea Sfintei jertfe» și «Împărtășirea sfinților slujitori în altar».

---

d) vinerea dinaintea Crăciunului, sau lunea (pentru că atunci se ajunează);
— *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, partea II, p. 258.

17. Dată fiind importanța zilei de duminică — ca zi liturgică —, nu se admitea mirenilor și cu atît mai mult clericilor de a lipsi mai mult de trei duminici de la Sf. Liturghie (can. 80, VI; 11, 12, 16 Sardica).

18. Badea Cireșeanu, *op. cit.*, tom. III, p. 97.

Evident că în ambele părți ale Liturghiei — Liturghia catehumenilor și Liturghia credincioșilor, care se disting ușor —, vor fi fost și alte momente sau acte liturgice. De pildă, înainte de «predica episcopului», o lectură din Sf. Scriptură sau cel puțin o ectenie rostită. Expresia «mai întîi» din cuprinsul canonului, de asemenea, ne îndreptățește să credem că după «rugăciunea catehumenilor» se rosteau ectenii, prin care se cerea și ieșirea acestora din biserică, ș.a.m.d. [19]

B. — Majoritatea chestiunilor de cult cuprinse în Sf. Canoane, privesc îndeosebi *Liturghia completă,* a celor doi Sfinți Părinți Vasilie cel Mare și Ioan Gură de Aur. [20] În prezentarea lor urmăm rînduielii generale, după care Sf. Liturghie se împarte în trei părți:

a) *Dumnezeiasca Proscomidie.* Prin ritualul Proscomidiei, simple prinoase de pîine și de vin — și numai ele —, aduse de credincioși la Sf. Altar (can. 3 apostolic; 56, III; 56 Cartag.), devin materie de jertfă sau «cinstite daruri închinate lui Dumnezeu». [21] În Biserica veche se îndătinase obiceiul «potrivit căruia, pentru fiecare persoană, care dorea să fie pomenită la Sf. Liturghie», se aducea la Sf. Altar cîte o prescură și se aprindea cîte o lumînare. [22] Făcînd aluzie la acest obicei, Nichifor Mărturisitorul arată că «nu păcătuiește cel ce proscomidește dintr-o prescură» și «aprinde o lumînare» pentru mai mulți oameni (can. 11). Același Sfînt Părinte ne informează că «Sf. Potir nu trebuie să se binecuvînteze la rugăciunea Proscomidiei» (can. 12).

*

Credincioșii au adus întotdeauna la biserică, pe lîngă prinoasele de pîine și de vin, necesare Sfintei Jertfe, și alte daruri ca: lumînări, untdelemn pentru candele (can. 3, 71, 72 apost.), tămîie (can. 3 apost. etc.), necesare serviciilor divine.

b) *Liturghia catehumenilor* începe cu anumite «rugăciuni de introducere» (can. 103 Cartag.), [23] și are un caracter instructiv, prin cîntarea imnelor și rostirea predicii.

Canonul 81 al sinodului Trulan, combătînd adaosul monofizit «cel ce Te-ai răstignit pentru noi», [24] dispune înlăturarea lui din cuprinsul imnului

19. Vezi Badea Cireșeanu, *op. cit.,* tom. III, pp. 70-74.

20. Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur nu este decît o prescurtare a Liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare. «De aceea, asemănarea dintre aceste două Liturghii este aceea ce se găsește între o maică și fiica ei, deși fiecare dintre aceste două persoane își are ființa sa proprie», la Badea Cireșeanu, *op. cit.,* tom. III, p. 178.

21. Ene Branișteș, *Explicarea Sf. Liturghii după Nicolae Cabasila,* București, 1943, pagina 73.

22. Nicodim Milaș, *op. cit.,* Arad, 1936, vol. II, partea II, p. 231.

23. Cf. *Liturghierul,* București, 1956, pp. 106-108.

24. Adaosul «Cel ce Te-ai răstignit pentru noi» se atribuie monofizitului Petru Gnafevs, care odată ajuns patriarh al Antiohiei, pentru a întări mai bine monofizitismul în Biserica Antiohiei, a poruncit să se adauge cuvinte la cîntarea Trisaghion și că această cîntare să se cînte cu acest supliment. Un astfel de adaos nu făcea decît să violeze definiția dogmatică a sinodului IV ecumenic, și să restabilească eresurile vechi din sec. II și III (patripasian, novatian și sabelian), în consecință să desființeze doctrina ortodoxă

Trisaghion[25] și întărește «cele cu dreaptă credință mai înainte legiuite de către Sfinții Părinți», adică textul curat ortodox al imnului: «Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi».

Executarea imnelor în biserică și a cîntării în general, să fie «cu multă luare aminte și cu umilință» (can. 75 Trulan), căci «voim» — zic Sfinții Părinți ai Sinodului Trulan — «să nu se folosească nici de strigăte expresive, silind firea spre răcnire, nici să se rostească ceva dintre cele ce nu se potrivesc și nu sînt proprii Bisericii» (75 Trulan). De altfel, la ce bun «astfel de strigăte forțate», observă Sf. Ioan Gură de Aur, într-una din cuvîntările sale; pentru ce acea opintire silită a sufletului, care emite voci care nu exprimă nimic natural?...» Oare nu este aceasta treaba cîntăreților de la teatre?», și conchide sfîntul: «Cum s-ar putea permite împreunarea distracțiilor cu cîntarea prin care se preamărește Dumnezeul îngerilor?» (Homil. in Ies.).[26]

Cea dintîi și cea mai de seamă datorie a sfinților slujitori și îndeosebi a episcopilor și a prezbiterilor, este aceea de a învăța și de a îndruma pe credincioși la credință și la o viață creștină bună (can. 58 apost.; 2, VII; 19, 64, VI; 2, 16, I; 19 Laodic.; 71, 121, 123 Cartag.). Acest lucru trebuia făcut «în toate zilele și mai ales în duminici» (can. 19, VI),[27] deoarece — zice Zonara în comentarul său la canonul Trulan (19) —, «în aceste zile oamenii se lasă de lucrul lor manual și se adună în biserici, spre a asculta Scriptura divină; și cu cît mai mult propovăduiesc episcopii în aceste zile, cu atît mai mare folos va avea poporul.[28] Cuvîntul lor de zidire sufletească să și-l culeagă din «Dum-

---

despre persoanele Sfintei Treimi. Învățătura lui Gnafevs a fost condamnată la sinodul din Antiohia (471); iar el, degradat și exilat; hotărîre aprobată și de sinodul din Roma (485), ca și de sinodul Trulan (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea II, pp. 460-461).

25. Se numește «Trisaghion» pe considerentul că în el (imn) se repetă de trei ori ἅγιος =«sfînt», pentru fiecare din cele trei persoane ale Dumnezeirii. După opinia generală, acest imn s-a formulat în sec. V (446), în timpul lui Teodosie cel Mic, de Proclu, patriarhul Constantinopolului († 447), și s-a introdus în Sfînta Liturghie pentru a se răsturna învățătura monofizită a lui Dioscor († 454), patriarhul Alexandriei. El a fost aprobat de sinodul IV ecumenic și chiar cîntat în prima ședință de către Sfinții Părinți întruniți la acest sinod (Badea Cireșeanu, *op. cit.*, tom. II, p. 551); vezi și Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 460. După originea ei, cîntarea aceasta nu este altceva decît compunerea din cîntarea serafimică pe care a auzit-o profetul Isaia: «Sfînt, Sfînt, Sfînt, Domnul Savaot» (Is. VI, 3); din cuvintele profetului David: «Insetat-a sufletul meu spre Dumnezeul cel tare, cel viu» (ps. XLI, 2), adică «fără de moarte»; și din cuvintele: «Miluiește-ne pe noi», care sînt proprii cu deosebire Bisericii Testamentului Nou (Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, 1929, p. 286).

26. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 453. Idem, *op. cit.*, vol. I, partea II, pp. 452-453.

27. In Biserica primară, «cuvîntarea bisericească» sau predica se rostea imediat după citirea Evangheliei, cu scopul de a o auzi și catehumenii și credincioșii; primii în vederea instruirii lor, iar ceilalți să se lumineze. Indătinîndu-se obiceiul după care mulți veneau la biserică numai ca să asculte predica, și apoi ieșeau din biserică, s-a luat hotărîrea ca predica să se țină după Liturghia credincioșilor, «mai ales că începînd cu sec. VI, instituția catehumenilor dispare». Totuși și astăzi se rostesc predici după Evanghelia Liturghiei, «cînd se găsește aceasta de cuviință» (Badea Cireșeanu, *op. cit.*, tom. III, p. 187).

28. Nicodim, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 371.

nezeiască Scriptură» și fără a omite Sfînta Tradiție (can. 19 Trulan); «căci dacă ne-am apucat să abandonăm cele nescrise din obiceiuri, ca pe unele care n-ar avea mare tărie», zice Sf. Vasilie cel Mare, «am greși împotriva acelor de căpetenie, păgubind Evanghelia sau mai bine zis, am reduce propovăduirea la numire goală» (can. 91). În Sfînta Tradiție, predicatorul va găsi «felul cum au înțeles Sfinții Părinți» Scriptura (can. 19, VI), deci modele de interpretare a cuvîntului dumnezeiesc, după care să se conducă la alcătuirea predicii sale. Această normă canonică se impune mai mult episcopilor, deoarece în calitatea lor de învățători supremi au datoria să supravegheze ca preoții în cuvîntările lor să învețe ceea ce consimte Biserica (can. 19, VI; 91 V. c. M.), și să ceară ca în tot locul să se întărească învățătura creștină curată (III Tim. IV, 2-5).

«Poporul cunoscînd prin învățătura Sfinților Părinți cele bune și de dorit, și cele nefolositoare și de lepădat, își va îndrepta viața spre mai bine și nu va fi prins de patima ingnoranței» (can. 19, VI).

«Dregătoria învățătorească» și puterea de a interpreta dogmele (can. 64, VI) revenind numai arhiereilor și acelora care sînt autorizați la aceasta de către arhierei, «nu se cuvine» să fie uzurpată în chip arbitrar de către bărbatul mirean (can. 64, VI),[29] și cu atît mai puțin de către femei (can. 70, VI),[30] ci aceștia «să urmeze așezămîntului predanisit de Domnul și să deschidă urechea la cei ce au luat darul cuvîntului învățătoresc și de la aceștia să învețe cele dumnezeiești» (can. 64, VI).

Liturghia chemaților se termină la cuvintele diaconului: «Cei chemați, ieșiți», sau «Cei neîmpărtășiți, ieșiți» (can. 9 Timotei al Alexandriei).[31]

c) *Liturghia credincioșilor*. Momentul central al Sfintei Liturghii, în general, și al «Liturghiei credincioșilor» în special, îl constituie «Jertfa euharistică». Sfîntul Vasilie cel Mare ne arată că întrucît «cuvintele de invocare» a Duhului Sfînt, «la sfințirea pîinii euharistice și a potirului binecuvîntării», cuprinse în Apostol[32] sau în Evanghelie[33] s-au dovedit insuficiente prin consensul unanim al Sfinților Părinți, «se rostesc» și altele primite din învățătura nescrisă (Tradiție) și înainte și în urmă, ca unele ce au mare putere în privința Tainelor» (can. 91).[34]

---

29. Făcînd abstracție de această eventualitate, nu li se interzice laicilor, «nici nu li se poate interzice», — cum spune Zonara în Comentarul său la acest canon (64, VI), — «să nu învețe despre chestiunile de credință și să nu răspundă la întrebările ce li se pun referitor la aceste chestiuni» (*Sint. At.*, II, 454). Acest lucru se vede și din îndrumările cuprinse în Trebnic, referitoare la cei ce se căsătoresc, sau la nașii de la botez, care sînt învățători ai credinței și moralei în limite determinate (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 439).

30. În afară de biserică, femeile au dezlegare să îndeplinească funcțiunea didactică. Le servește chiar spre laudă, dacă unele dintre ele instruiesc familia lor și copiii părăsiții în credință și morala creștină în casele lor (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 445).

31. Cf. și canonul 19 Laodiceea.

32. I Cor. XI, 23-25.

33. Matei XXVI, 26-29; Marcu XIV, 22-24; Luca XXII, 19-29.

34. Cf. și can. 103 Cartagina.

Combătînd inovația armenilor, potrivit căreia aceștia săvîrșeau «jertfa cea fără de sînge pe sfînta masă, numai cu vin», sprijinindu-se pe cuvintele Sfîntului Ioan Gură de Aur : «Pentru ce n-a băut apă, ci vin după înviere», din comentarul său la Matei, [35] Sfinții Părinți ai Sinodului Trulan arată că «rînduiala dată de Dumnezeu» aceasta este : «a se amesteca vinul cu apă, cînd trebuie să se săvîrșească jertfa cea fără de sînge, referindu-se la amestecarea de sînge și apă cea din cinstita coastă a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care s-a vărsat spre viața de veci și spre mîntuirea de păcate a lumii întregi». Această rînduială se observă în toate bisericile», ea fiind prevăzută de autorii Sfintei Liturghii, Iacov, fratele după trup al Mîntuitorului, și Vasilie cel Mare și implicit de «cuvioșii Părinți întruniți la Cartagina». [36]

Din roadele Sfintei Liturghii se împărtășesc și cei morți, căci Sf. Jertfă se aduce și pentru ei (can. 14 Timotei al Alexandriei ; 4, Nichifor Mărt.). Canonul al 14-lea al lui Timotei al Alexandriei cere, însă, pentru cazuri de sinucidere, să se determine dacă sinucigașul a fost «cu adevărat ieșit din minți», și în astfel de situație se admite «să se aducă jertfă și rugăciuni pentru el» ; iar dacă s-a sinucis «din cauza tratamentului jignitor al oamenilor sau din scîrbă», «pentru acesta nu trebuie să se aducă jertfă, că însuși de sine ucigaș este».

La «sfintele rugăciuni ale Liturghiei» (can. 13, I-II), respectiv în ectenii, — în rugăciunile de la ieșirea cu Sfintele Daruri și în rugăciunea de după cîntarea Axionului, — sfințiții slujitori sînt obligați să-și pomenească superiorii : diaconii și prezbiterii pe episcopul de care țin (can. 13, I-II) ; episcopul pe mitropolitul sub a cărui jurisdicție se găsește (can. 14, I-II), și mitropolitul pe patriarh (can. 15, I-II).

«Rugăciunea Domnească» s-o facem «cu cuget smerit» (can. 116 Cartag.), și cu toții — cleric sau mirean — să cerem lui Dumnezeu, îndeosebi «să ne ierte nouă păcatele noastre» (can. 115 Cartag.).

Din canonul al 13-lea al lui Nichifor Mărturisitorul, cunoaștem că turnarea apei calde în sf. potir, după momentul liturgic al «plinirii potirului credinței Sf. Duh» [37] este în conformitate cu tradiția Bisericii, și ca atare nu este îngăduit nici unui slujitor «să liturghisească fără apă caldă, afară de cazul cînd s-ar găsi în situații foarte critice (can. 13 Nichifor Mărturisitorul). Rostul ei îl arată Balsamon în comentarul său la can. 32 Trulan : «Apa caldă», zice el, «ce se pune, nu schimbă împreunarea apei și a vinului în sf. potir, și nu este ceva diferit de apă, ci se toarnă, spre deplină încredințare că sîngele și apa care au curs din sfînta coastă a

35. În acest Canon (32, VI), Părinții trulani arată că Sf. Ioan Gură de Aur a rostit acele cuvinte pentru combaterea idroparastaților (următorii gnosticului Tatian din sec. II), care, între altele, învăța că creștinii trebuie să se abțină de la băuturile tari, și a poruncit ca Euharistia să se oficieze numai cu apă în loc de vin, și prin urmare nu are înțeles referirea cuvintelor lui Gură de Aur, spre a arăta că la Euharistie să nu se întrebuințeze și apă. Acest lucru s-a putut determina din predanisirea sa ortodoxă în «bisericile sale» (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 399).

36. Canonul 37 Cartagina.

37. *Liturghier*, București, 1956, p. 160.

Domnului sînt viufăcătoare, iar nu de moarte; căci sublimitatea minunii se manifestă și în aceea că deși dintr-un corp mort, în chip firesc nu curge sînge cald, totuși din corpul Domnului, chiar după moarte a curs sînge și apă caldă, ca viufăcătoare din corp viufăcător». [38]

Urmează apoi împărtășirea sfinților slujitori, care este obligatorie pentru cei ce «săvîrșesc sfînta jertfă» (can. 8 apost.). Cel ce se abate de la această normă canonică, să spună «pricina», și dacă este «binecuvîntată», să i se ierte lui; dacă nici n-o spune, să se pedepsească (can. 8 apost.).

Împărtășirea are loc numai în sf. altar (can. 19 Laod.), și în ordinea următoare: episcopul, prezbiterii și apoi diaconii, «dîndu-le lor (diaconilor) ori episcopul, ori prezbiterul» (can. 18, I). [39]

Cu privire la credincioși, Sfintele Canoane dispun ca ei să se împărtășească îndată după sfinții slujitori, dar numai atunci cînd sînt pregătiți și vrednici de a primi Sfînta Taină (can. 9 apost.; 2 Antiohia). Datoria lor este de a participa la slujba Liturghiei și pînă la sfîrșitul ei, chiar și atunci cînd nu se împărtășesc (can. 9 apost.; 2 Antiohia).

«Mănunchi de grîu nou ori struguri», ori alte prinoase aduse în biserică «la vremea cuviincioasă» (can. 3 apost.) să se binecuvînteze de preot, în timpul de după citirea «rugăciunii amvonului». [40]

Rugăciunile de încheiere (can. 103 Cartag.) anunță finalul Sfintei Liturghii. La sfîrșitul Sfintei Liturghii, credincioșii pot lua, în lipsa Sfintei Împărtășanii, anaforă sau «pîine binecuvîntată», cum o numește can. al 14-lea al Sinodului din Laodiceea. Ea poate fi trimisă și celor care, din cauză de boală sau din alte pricini binecuvîntate, nu au putut veni la biserică (can. 14 Laod.). Pentru luarea ei însă, se cere o oarecare evlavie, trezvie sufletească și trupească. De aceea, patriarhul Nicolae al Constantinopolului socotește că e mai bine să nu ia anaforă cei ce sînt opriți «de la Sfintele Daruri» (can. 10).

*

Sfinții slujitori au dezlegarea să consume «părțile din prescura care s-a înălțat», cu mențiunea ca aceasta s-o facă «numai în biserică»; «părțile din celelalte prescuri se pot mînca și în afară de biserică», dar «separat și singure» (can. 5 Nicolae al Constantinopolului). De asemenea poate fi consumat surplusul prinoaselor de pîine și de vin, aduse pentru Sf. Jertfă (can. 8 Teofil al Alexandriei).

C. — În timpul postului mare, numai în sîmbete și în duminici (can. 49 Laodiceea), și în «Sfînta zi a Bunei Vestiri» (can. 52, VI) se va săvîrși

38. (*Sint. At.*, II, 376-377). Nicodim Milaș, *op. cit.*, Arad, 1936, vol. II, partea II, pp. 232-233.

39. Cf. *Liturghierul*, București, 1956, pp. 161-164. Badea Cireșeanu, *op. cit.*, tom. III, pp. 211-214. *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, partea II, p. 276.

40. *Scrierile Părinților Apostolici*, trad. de I. Mihălcescu, M. Pîslaru și N. Nițu, 1928, VIII, 40, pp. 261-262.

Liturghia obișnuită, iar în restul zilelor «să se săvîrșească *Sfînta Liturghie a celor mai înainte sfințite*» [42] (can. 52, VI).

Motivul îl arată foarte bine arhimandritul Ioan — canonist rus din veacul XIX —, în comentarul său la can. 49 al Sinodului din Laodiceea: «Deoarece patruzecimea este pentru toți creștinii vremea obștească pentru pocăință și pentru mărturisirea de păcate, astfel și Sfînta Biserică supune în acest timp pe toți credincioșii unei epitimii anumite, care în alte timpuri se impunea numai unora, și anume le oferă numai citirea de rugăciuni și a Sfintei Scripturi, nu le permite însă să vadă săvîrșirea tainei corpului și sîngelui lui Hristos. Dar pentru cei neputincioși cu duhul și cu trupul și în genere din motivul ca să nu slăbim cu duhul rămînînd pentru timp mai îndelungat fără Sfînta Împărtășanie, Biserica păstrează în timpul postului mare, pe seama noastră, darurile sfințite mai înainte și celor vrednici le permite să se cuminece cu dînsele». [43]

II. UTRENIA

Canonul XVII al Sinodului din Laodiceea dispune schimbarea metodei rînduielii, după care, potrivit tradiției vechi, «psalmii lui David se cîntau fără întrerupere», întrucît — cum observă Balsamon în comentarul său la canonul prezent —, «poporul obosea cu acest prilej și ieșea din biserică», și orînduiește (can. 17) ca pe viitor să se pună după fiecare psalm (cîntat) o lectură (citire), «pentru ca poporul să se odihnească puțin și apoi să înceapă din nou cîntarea». [44] Acest adevăr constituie și motivul împărțirii Psaltirei în cîteva catisme și totodată folosirea numai a unor părți din psalmi, care să se cînte și astăzi.

III. SFINTELE TAINE

«Nu există un alt mijloc mai bun de a găsi și de a primi pe Mîntuitorul sau ceva din cele ce ne dă El, ca Sfintele Taine; căci acestea ne fac pe noi consîngeni (συγγενεῖς) cu sîngele Lui, și ne fac părtași (κοινωνούς) atît la Patimile pe care le-a îndurat, cît și la harurile pe care le-a dobîndit prin întrupare». [45]

1. *Taina Sfîntului Botez* se cuvine să fie săvîrșită de episcopi și de preoți (can. 46-50 apost.; 1 Cartag. (256); la nevoie însă poate fi săvîr-

41. «La început anafora se dădea ca o mîngîiere numai celor ce nu se puteau împărtăși, ținînd deci locul Sfintei Împărtășanii. Astăzi, însă, o iau și cei ce se împărtășesc după împărtășire. De aceea, anafora se ia numai la sfîrșitul Liturghiei, și numai pe nemîncate (ca și Sfînta Împărtășanie)». (*Învățătură de credință creștină ortodoxă*, partea II, p. 277).

42. Se numește așa pentru că Sfintele Daruri nu se sfințesc la această Liturghie, ci la Liturghia obișnuită, precedentă.

43. Nicodim Milaș, *op. cit.*, Arad, 1931, vol. I, partea II, p. 420.

44. (*Sintagma Ateniană*, III, 1936); Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 453.

45. (Nic. Cabasila, *Despre viața în Hristos*, cartea III, P.G., t. CL, col. 577); Ene Branște, *op. cit.*, p. 117.

șită și de diacon sau de monahul simplu (can. 44 Nichifor Mărt.), și chiar de orice creștin, bărbat sau femeie (can. 38, 45 Nichifor Mărt.; Teodor Studitul, răsp. la întreb. 11). Pruncul bolnav pe moarte, «dacă-l botează chiar și tatăl lui, nu este păcat» (can. 45 Nichifor Mărt.). De regulă, botezul să se administreze în biserică (can. 59, VI; 1 Cartagina (256), «ca să se săvîrșească în chip ortodox» — explică Nicodim Milaș în comentarul său la canonul 59 Trulan —, «și ca nu cumva cineva, din intenție rea, să violeze cu ceva prescripțiile Bisericii în privința săvîrșirii acestei Taine atît de mari și de mîntuitoare». [46] Cu învoirea episcopului poate fi săvîrșit (botezul) și în paraclise (can. 31, 59, VI; 12, I-II), iar la nevoie oriunde, efectuîndu-i-se întreita afundare în numele Sfintei Treimi, celui ce trebuie botezat (can. 38 Nichifor Mărt.). De aici reiese și faptul că nu există zile sau ceasuri stabilite pentru săvîrșirea botezului, ci el se poate săvîrși oricînd (can. 38 Nichifor Mărt.). Cînd nu este vreo primejdie, tradiția Bisericii îngăduie ca Sfînta Taină a Botezului să se săvîrșească la opt zile după nașterea pruncului. [47] Cu privire la ritual, Sf. Vasile arată următoarele momente principale: binecuvîntarea apei, a untdelemnului și a botezatului, lepădarea de Satana, ungerea cu untdelemn și cufundarea de trei ori în apă (can. 91).

Învățătura Bisericii Ortodoxe cu privire la botez a stabilit că atunci este un botez valid, cînd el se săvîrșește «după porunca Domnului în Tatăl și în Fiul și în Sfîntul Duh» (can. 49 apost.), concomitent cu afundarea de trei ori în apă (can. 50 apost.). [48] Canonul al 91-lea al Sfîntului Vasile cel Mare ne arată că învățătura de a afunda de trei ori în apă, pe cel ce se botează în numele Sfintei Treimi, o avem din Sf. Tradiție: «Biserica Ortodoxă nu leapădă botezul săvîrșit prin turnare, deoarece prin aceasta nu este anulată puterea Tainei, ci îl permite numai în împrejurări speciale». [49]

Botezul adevărat și administrat regulamentar unei persoane nu este permis a se repeta (can. 47 apost.; 48 Cartag.), el fiind «unul» (can. 1 Cartag. (256), ca și moartea și Învierea Domnului pe care o închipuie. Față de ereticii și schismaticii care se convertesc la Biserica Ortodoxă, Sfintele Canoane au o îndoită atitudine: pecteluirea cu Taină a ungerii cu sfîntul mir, a celor care au botezul administrat în numele Sfintei Treimi (valid) (can. 7, II; 95, VI; 7 Laod.; 47, 57 Cartag. și 1 V. c. M.), și botezarea cu botezul «cel după adevăr» al celor ce nu au botez valid (can. 46, 47, 48, 68 apost.; 7, II; 95, VI; 8 Laodic.; 1, 47 V. c. M.). «Așijderea s-a hotărît în privința pruncilor, că de cîte ori nu se vor găsi martori siguri, care să afirme, fără îndoială, că aceia sînt botezați și nici din cauza vîrstei nu vor putea răspunde în chip potrivit despre Taina cea dată lor, aceștia să se boteze fără nici o piedică, ca nu cumva această

46. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 432.
47. *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, partea II, p. 286.
48. Cf. Comoroșanu, *Dogmatica ortodoxă*, 1889, p. 523; Macarie, *Dogmatica*, București, 1886, vol. II, pp. 418-424; C. Popescu, *Botezul ca sacrament în Biserica Ortodoxă*; teză pentru licență, București, 1894, pp. 76-78, 86-87, 90-91.
49. Nicodim Milaș, *op. cit.*, Arad, 1930, vol. I, partea I, p. 265.

îndoială să-i lipsească pe ei vreodată de curățenia acestei Taine» (can. 72 Cartag.; 84, VI). Așa se explică de ce formula botezului, pronunțată în cazul copiilor găsiți, conține și adaosul «dacă nu a fost botezat». [50]

Dispoziția canonică după care «cei ce vor să se lumineze (să se boteze), să învețe credința «creștină», și în a cincia (zi) din fiecare săptămînă să dea seama episcopului sau prezbiterului» (can. 78, VI; 46 Laod.) — amintește de vechea instituție a catehumenatului, în cadrul căreia se desfășoară o instituție creștină sistematică și în baza căreia cei pregătiți primeau Sfînta Taină a Botezului. [51]

Din canonul al 45-lea al Sinodului din Laodiceea, aflăm că dacă un catehumen nu se anunța pentru botez, îndată, la începutul postului mare; ci «după două săptămîni ale Patruzecimii», acela nu se mai putea boteza în sîmbăta cea mare, deoarece nu a ținut întreg postul prescris în cursul întregii Păresimi. [52] «Se putea boteza însă și mai tîrziu» — zice Zonara în comentarul canonului prezent —, «deoarece cuvintele din canon: «nu se cuvine a se primi», trebuie interpretate condiționat și adică numai pentru sîmbăta cea mare». [53]

Canonul al 37-lea al Sinodului din Cartagina ne arată că în Biserica veche, ființa obiceiul potrivit căruia, «celor botezați de curînd li se dădeau «în locul Sfintei Împărtășanii» miere și lapte, ca unor copii nou născuți, sau tineri întru Hristos. Acest obicei se întemeia între altele pe cuvintele Sf. Apostol Petru, din prima sa epistolă: «Ca niște prunci de curînd născuți să iubiți laptele cel cuvîntător și fără de vicleșug, ca printr-însul să creșteți spre mîntuire» (II, 2). [54]

Dacă un catehumen, copil sau adult, se împărtășea «din neștiință» împreună cu creștinii la Sfînta Liturghie, acela trebuia botezat imediat, deoarece — zice Timotei al Alexandriei — «de Dumnezeu a fost chemat» (can. 1). «Femeia catehumenă», care în ziua botezării avea «cele după obiceiuri femeiești», se amîna de la botez, pînă se curăța (can. 6 Timotei al Alexandriei). În primejdie de moarte, catehumenului trebuia «să i se dea fără întîrziere Sfînta Taină» (can. 47 Laod.; 12 Neocezareea; 26 Nichifor Mărt.; 4 Timotei al Alexandriei; 5 Chiril al Alexandriei); chiar și dacă nu și-a împlinit stagiul de catehumen (can. 14, I; 46 Laod.), însă, dacă se însănătoșea, trebuia să-și continue stagiul «ca să cunoască că s-a învrednicit de dar dumnezeiesc» (can. 74 Laodiceea).

---

50. Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 663; Badea Cireșeanu, *op. cit.*, tom. III, p. 310.

51. Vezi Nicodim Milaș, *op. cit.*, Arad, 1931, vol. I, partea II, pp. 65-67; idem, *op. cit.*, Arad, 1934, vol. II, partea I, p. 112.

52. Idem, *ibidem*.

53. (*Sint. At.*, III, pp. 212-213). Nicodim Milaș, *op. cit.*, Arad, 1934, vol. II, partea I, p. 112.

54. A fost însă piatră de scandal atît pentru slujitori cît și pentru credincioși, întrucît acea «pîrgă sau de miere sau de lapte» (can. 37 Cartag.), se așeaza pe sfînta masă și se sfințea împreună cu prinoase de pîine și de vin (cinstitele Daruri). Lezați de această neorînduială, Sfinții Părinți ai Sinodului din Cartagina dispun ca mierea și laptele să aibă binecuvîntarea lor proprie, deosebită, pentru ca să se deosebească de Taina corpului și sîngelui Domnului (can. 37). Mai tîrziu, sinodul Trulan va interzice categoric «a se aduce miere sau lapte la altar» (can. 57).

«Bolnavii care nu pot răspunde pentru sineşi să se boteze numai atunci cînd prin voinţa lor exprimă mărturie despre dînşii» — că au dorit să fie botezaţi — alte persoane în care Biserica poate avea încredere (can. 45 Cartagina). Îndrăcitul, «de nu se va curăţi de necuratul duh, nu va putea primi Sfîntul Botez; dar la sfîrşitul (vieţii) se botează» (can. 2 Timotei al Alexandriei), ca şi cel ieşit «din minte pînă este viu» (can. 4 Timotei al Alexandriei).

La dispariţia catehumenatului (secolele V şi VI) au contribuit două evenimente principale: dispariţia păgînismului de pe arena imperiului greco-roman şi «pedobaptismul», adică botezarea copiilor, care în Aşezămîntul Apostolic (VI, 15) se aminteşte ca un obicei apostolic şi care în unele biserici era legiferat chiar din sec. III; în sec. V a devenit aproape general (can. 110 Cartagina).[55]

Botezarea copiilor, pe lîngă faptul că este o normă scripturistică,[56] este şi o normă canonică: părinţii să-şi boteze copiii cu botezul cel după adevăr (can. 8, VII); chiar şi atunci cînd ei aparţin de alte societăţi eterodoxe (can. 14, IV); şi cu atît mai mult cînd copilul se găseşte în primejdie de moarte (can. 38 Nichifor Mărturisitorul), căci «murind copilul nebotezat din neglijenţa părinţilor săi, părinţii se vor pedepsi, zice Sf. Ioan Ajunătorul în canonul său al 37-lea; iar canonul al 18-lea al sinodului din Cartagina atrage atenţia prezbiterilor «să nu boteze din neştiinţă pe cei ce au murit deja».

Deoarece se cere «să se arate voinţa proprie a fiecăruia la mărturisirea» de credinţă, înainte de botez (can. 6 Neocezareea), în cazul pruncilor naşul ia răspunderea duhovnicească pentru finul său (can. 45 Cartagina). Şi adulţilor, ca şi copiilor, întru iertarea păcatelor li se administrează Sf. Taină (can. 110 Cartag.).

2. *Taina ungerii cu Sf. Mir* se administrează imediat după botez (can. 48 Laod.; 1 Cartag. (256).[57] Preotul îl unge pe neofit, cu «Sfîntul Mir» pe frunte, pe ochi, pe nări, pe gură, pe urechi etc., şi concomitent cu această pecetluire, zice de fiecare dată: «Pecetea darului Sfîntului Duh» (can. 7, II; 95, VI).[58] Sfintele Canoane dispun ca această Taină să se

55. Vezi şi Nicodim Milaş, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 65.

56. Matei XIX, 14; Faptele Apostolilor X, 48; XVI, 15; I Cor. I, 16.

57. «Ungerea cu mir este acea Taină Sfîntă în care, prin ungerea cu Sf. Mir şi prin rugăciunea preotului se comunică celui botezat harul Sfîntului Duh şi puterea de creştere şi întărire în viaţa duhovnicească. Această Taină mai poartă şi numele de «punerea mîinilor» (Fapt. Apost. VIII, 14-16; Evrei VI, 2). Din Fapt. Apost. se vede că Sfinţii Apostoli împărtăşeau pe Sf. Duh celor botezaţi, prin «punerea mîinilor», ceea ce în curînd s-a înlocuit prin ungerea cu Sf. Mir. «Punerea mîinilor» de către Sfinţii Apostoli asupra celor botezaţi, spre a le împărtăşi pe Sfîntul Duh, este un act deosebit de Sfîntul Botez şi constituie o Taină aparte: Taina ungerii cu Sf. Mir. Alături de «punerea mîinilor», găsim chiar la Sfinţii Apostoli şi practica ungerii cu Sf. Mir (II Cor. I, 21-22; I Ioan II, 20, 27) (I. Mihălcescu, *Dogma soteriologică*, Bucureşti, 1926, fasc. VI, pp. 154, 156). Vezi şi Nicodim Milaş, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 155; Popescu Fînteşti, *Taina ungerii cu Sf. Mir*, teză pentru licenţă, Ploieşti, 1904, pp. 3-4, 12, 17, 18.

58. Aceste cuvinte: «Pecetea darului Sf. Duh» se întemeiază pe cuvintele Sf. Apostol Pavel, din II Cor. I, 21-22.

administreze și apostaților (can. 1 Ioan Ajunătorul), și ereticilor care se întorc la Biserica-mamă și au botezul valid, însă «după ce vor anatematiza mai întîi tot eresul» (can. 7, II ; 95, VI ; V Laod.). Din canonul al 6-lea al Sinodului din Cartagina, cunoaștem că «Sfîntul Mir nu se pregătește» sau «sfințește» decît de episcopi, acum de patriarhul țării, la Liturghia din Joia Săptămînii Patimilor, după orînduială deosebită și cu multă solemnitate.[59] Prezbiterului îi aparține numai ungerea cu Sf. Mir a celor botezați (can. 6 Cartagina).

3. *Taina pocăinței sau a spovedaniei.* Omul e supus greșelii, întrucît și după botez el nu este liber de urmările păcatului și de aceea, adeseori păcătuiește. În această situație, «toată grija celui ce i s-a încredințat puterea pastorală, este de a întoarce oaia cea rătăcită și de a tămădui pe cea rănită de șarpe» (can. 102, VI).

«Sîntem datori — spune Sf. Vasile cel Mare, referindu-se la episcopi — «a fi lor», adică păcătoșilor, «mărturie și noaptea și ziua, și în public și îndeosebi (în particular)..., și să ne rugăm ca să-i cîștigăm pe ei și să-i scoatem din cursa vicleanului» (can. 85). Acest lucru se realizează prin Taina pocăinței. Miniștrii acestei Taine, care sînt episcopii și prezbiterii și preoții (can. 85 V. c. M. ; 29 apost. ; 9, I-II ; 52 apost. ; 9 Laod. ; 2 Antiohia ; 45 Cartag. ș.a.), sînt obligați «să povățuiască pe cel ce nu se supune legilor, prin învățături și sfătuiri, cîteodată însă și cu certări bisericești» (can. 9, I-II). Dar, sub nici un motiv, nu le este îngăduit să bată pe unul ca acesta, direct (can. 27 apost. ; 9, I-II), sau prin alții (can. 9, I-II), cu intenția de a-l înfricoșa. Cu atît mai mult a înlătura de la spovedanie, «pe cei ce se întorc de la păcat» (can. 52 apost. ; 9 Laod. ; 2 Antiohia ; 45 Cartag.), căci va mîhni pe Hristos cel ce a zis: «Bucurie se face în cer pentru un păcătos, care se pocăiește».[60] (can. 52 apost.). Administrînd această Sfîntă Taină, «cei ce au primit de la Dumnezeu de a lega și de a dezlega», să cerceteze cu multă băgare de seamă pe cei păcătoși și să le dea «vreme de pocăință» potrivit măsurii greșelii» (can. 2 Laod. ; 102, VI ; 43 Cartag.). Ocupîndu-se de : «rațiune, pofta păcătoasă și irascibilitate», Sfîntul Grigore de Nisa recomanda doctorului sufletesc, ca atunci cînd observă la cineva un păcat, «să cerceteze mai întîi, din care dintre acestea derivă acest păcat, «și apoi, cu potrivire să aducă vindecare celui ce a pătimit, ca nu cumva din cauza nepotrivirii metodei doftoricești, alta să fie partea ce bolește și alta care primește vindecarea» (can. I).[61]

Sfintele Canoane pomenesc de două categorii de epitimii : epitimii mari, dintre care oprirea de la Sfînta Împărtășanie, pe un timp mai lung sau mai scurt era cea mai de recomandat (can. 22, 56, 58, 72, 75, 76, 77, 78, V. c. M. ; 11, I ; 4, 5, 6 Ancira ; 2 Laod. etc.), și epitimii mici, despre care patriarhul Nicolae al Constantinopolului spune să ar consta din : «lipsirea cuiva de binecuvîntarea care se dă în biserică» credincioșilor

59. Vezi V. Mitrofanovici, *op. cit.*, pp. 686-691 ; Badea Cireșeanu, *op. cit.*, t. III, pp. 314-316 ; *Învățătură de credință creștină ortodoxă,* partea II, pp. 290-292 etc.
60. Luca XV, 7.
61. Cf. și Canonul 102, VI.

(can. 9). Totodată pentru cei ce își mărturisesc păcatele «din îndemn propriu» (canonul 29 Nichifor Mărt.), Sfintele Canoane dispun să li se dea epitimii mai blînde (can. 4 Grigorie de Nisa; 29 Nichifor Mărt.; 61, 65 V. c. M.). În Biserica veche, vremea de penitență (can. 2 Laod.; 43 Cartag.) era petrecută de penitenți în cunoscutele trepte de penitență.[62]. Episcopul însă putea să mărească sau să micșoreze epitimiile, precum și să ierte pe penitenții care se căiau sincer de păcatele lor (can. 12, I; 16, IV; 102, VI; 2, 5, 7 Ancira; 6, 43 Cartag.; 54, 74, 84, 85 V. c. M.; 4, 5, 7 Grigorie de Nisa; 3 Atanasie cel Mare; 3 Ioan Ajun.). Preotul putea ierta numai în cazuri excepționale, și anume în lipsa episcopului, și cînd penitentul era pe patul de moarte (can. 7, 43 Cartag.). Sf. Ioan Ajunătorul nu face de fapt un reproș cînd zice că «nici Părintele Vasilie cel Mare și nici cei mai vechi dumnezeiești Părinți, nu au stabilit pentru cei ce păcătuiesc vreo ajunare sau priveghere, sau un număr de plecări de genunchi, ci numai îndepărtarea de la Sf. Împărtășanie» (can. 3), întrucît această măsură doctoricească se pare că era foarte potrivită cu împrejurările și vremea în care s-a folosit, iar acum, pe timpul Sfîntului Ioan Ajunătorul se impunea înlocuirea ei cu alta. De aceea, — zice el în continuare —: «Noi am socotit că în privința celor care se pocăiesc cu adevărat și cu sîrguință își chinuiesc trupul cu disciplină aspră și cu înțelepciune își schimbă viața, contrabalansînd răutatea anterioară, după măsura înfrînării să măsurăm și scurtarea timpului de pocăință» (can. 3). Metoda doctoricească propusă de Sfîntul Ioan Ajunătorul, constă în «reținerea de la vin, carne, brînză, ouă, pește și untdelemn», și «astfel, pentru fiecare reținere de acest fel» — zice el — «să-i reducem un an din epitimia hotărîtă de către Părinți pentru greșeala» penitentului. Tot astfel și pentru «îmbelșugate plecări în genunchi și mai ales pentru milostenie». «Iar dacă cineva, după păcătuire s-a dedat vieții de Dumnezeu iubitoare și singuratice, am socotit că este bine să dobîndească iertare încă și mai scurtă, ca prin acest fel de viețuire să răzbune în viitor patima

62. Sfintele Canoane pomenesc despre cele patru grade de penitență prin care trecea penitentul (can. 11 Grigore al Neocezareei; 22, 75 V. c. M.; 11, I; 4, 5, 6 Ancira; 2 Laod. etc.), și anume: *Primul grad* se numea *«plîngere»* (fletus, luctus), iar cei ce se găseau în acest grad de penitență, se numea plîngători (flentes). Ei stăteau înaintea ușii bisericii și plîngînd rugau pe credincioșii care intrau în biserică, ca să se roage pentru ei. *Al doilea grad* se numea *ascultare* (auditus), iar respectivii se numeau ascultători (audientes). Aceștia stăteau în pridvorul bisericii, adică imediat lîngă ușa de la intrarea principală a bisericii, pe locul pînă unde ajungea baptisteriul, și rămîneau aici pînă la rugăciunea pentru catehumeni, cînd erau obligați să iasă din biserică. *Al treilea* se numea *prosternare* (prostatio, humiliatio), iar respectivii prosternați (subjacentes); aceștia puteau să stea în biserică laolaltă cu credincioșii, și adică în partea dreaptă a amvonului, dar trebuiau să stea permanent în genunchi, din care cauză se numeau și îngenunchietori (genuflectentes), și după rostirea rugăciunii pentru catehumeni, ieșeau din biserică. *Al patrulea grad* se numea *starea împreună* (statio, consistentia), iar respectivii se numeau împreunăstătători (consistentes). Aceștia stăteau în biserică laolaltă cu credincioșii, de partea nordică și sudică a amvonului și ieșeau din biserică odată cu credincioșii, dar nu se puteau împărtăși. Se numeau astfel, fiindcă nu trebuiau să stea în genunchi ca penitenții de gradul al treilea, ci stăteau ca credincioșii ceilalți (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 56).

respectivă în cursul vieții» (can. 3). În felul acesta, Sf. Ioan Ajunătorul reduce din canoanele sale la jumătate timpul de penitență, ba cîteodată și la mai puțin de jumătate, cu observația însă că aceasta o face cu privire la unele păcate anumite mai precis (după împărțirea sa), în cazul păcatelor împotriva moralei (can. 4-30) și a păcatelor împotriva iubirii de aproapele (can. 31-48), pe cînd în cazul păcatelor împotriva credinței (can. 1, 2), el consideră obligatorii acele epitimii care sînt prescrise în canoanele mai vechi.[63]

În sfîrșit, Sfintele Canoane cer în mod categoric, ca duhovnicul să păstreze secretul păcatelor ce i-au fost mărturisite (canonul 132 Cartag.; 32 V. c. M.; 28 Nichifor Mărt.).

4. *Taina Sfintei Împărtășanii.* Prin această Sfîntă Taină se îndreaptă cel care o primește, «spre viața cea veșnică, sfințindu-i sufletul și trupul cu împărtășirea dumnezeiescului har» (can. 101, VI). Ea se administrează de regulă numai de episcop și prezbiter, sau în cazuri de mare nevoie, și de diacon (can. 23, 58, VI; 46 Gangra; 23 Nichifor Mărt.), însă numai în biserică, «în timpul Liturghiei» (can. 101, VI), «după sfințiții slujitori (can. 19 Laod.), și numai acelora care sînt pregătiți sufletește și trupește (can. 2 Dionisie Alexandrinul), și au ajunat (can. 80, VI; 16 Timotei Alexandrinul).

Nu se pot împărtăși: femeile «care au curăția lunară» (can. 2 Dionisie Alexandrinul), «pînă ce nu se vor curăți» (can. 7 Timotei Alexandrinul; 2 Dionisie Alexandrinul); soții care au avut contact trupesc în noaptea premergătoare împărtășirii (can. 5, 13 Timotei Alexandrinul; 3 Dionisie Alexandrinul); mireanul care fiind «supus poftei de femeie, visează...» (can. 12 Timotei Alexandrinul), însă dacă este ispitit de Satana «ca să-l înstrăineze de la împărtășirea cu dumnezeieștile Taine», să se împărtășească (can. 12 Timote Alexandrinul). Celor ce au scurgeri noaptea fără voie, canoanele lasă la latitudinea lor, adică «să aprecieze după propria lor convingere», dacă trebuie să se împărtășească sau nu (can. 4 Dionisie Alex.; 1 Atanasie c. M.). Îndrăcitul, dacă nu trădează taina și nici nu o hulește, să se împărtășească (can. 3 Timotei Alex.; 4 Nicolae al C-polului), «dar dacă cu adevărat este demonizat, nicidecum nu se va învrednici de cele sfinte» (can. 4 Nicolae al C-polului). «...Dacă cineva ajunînd spre a se împărtăși, spălîndu-și gura, sau în baie a înghițit apă nevrînd, să se împărtășească, căci Satana aflînd prilej de a-l opri de la împărtășire, mai des va face aceasta (can. 16 Timotei Alex.). Cel ce cu nevrednicie mănîncă și bea, acela mănîncă și bea spre osînda sa, nesocotind Trupul Domnului.[64] Celui în primejdie de moarte să i se dea Sfînta Împărtășanie, chiar dacă se află sub epitimie (can. 6, 16, 22 Ancira;

63. Toate Canoanele Sf. Ioan Ajunătorul sînt împărțite în trei grupe: această împărțire s-a făcut după cea indicată de Sf. Grigore de Nisa, în primul său canon, potrivit celor trei facultăți ale sufletului omenesc, și anume: grupa întîia cuprinde păcatele împotriva credinței (can. 1 și 2), grupa II păcatele împotriva moralei (can. 4-30), și grupa III păcatele împotriva iubirii aproapelui (can. 41-48) (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea II, pp. 207-208).

64. I Cor. XI, 28-29.

7 Cartag. ; 5 Chiril Alex. ; 73 V. c. M. ; 2, 5 Grigorie de Nisa), și «chiar după ce a gustat mîncare» (can. 9 Nichifor Mărt.), «ca să nu se lipsească de merindea cea mai de pe urmă și cea mai necesară» (can. 13, I). Iar de va rămîne în viață, «iarăși întru aceeași osîndă își va petrece viața» (can. 2, 5 Grigorie de Nisa, 13, I).

«Nimeni», însă, «să nu dea cuminecătură trupurilor moarte». Căci scris este: «Luați, mîncați (Mat. XXVI, 26), dar trupurile morților nu pot nici lua, nici mînca» (can. 83, VI ; 18 Cartagina).

Excepții cu privire la această Taină (în general): «Nu se cuvine a se împărtăși de la preotul care nu postește miercurea și vinerea, chiar dacă pare a fi ortodox ; căci nu este lucru sfînt a fi în unele privințe evlavios, iar în alte privințe a fi necurat» (can. 47 Nichifor Mărt.). Călugărițele să nu se împărtășească de la călugărul prezbiter tînăr, cînd acesta slujește și împărtășește» (can. 23 Nichifor Mărt.). Nu greșește cel ce în vremuri grele, și în lipsă de preot sau de liturghisitor, este constrîns să primească împărtășania cu mîna sa proprie, deoarece însăși tradiția Bisericii ne-o confirmă (can. 58, VI).

Se pedepsește grav clericul care va cere plată pentru Sfînta Împărtășanie (can. 23, VI).

*

Din canonul al 101-lea al Sin. Trulan, aflăm că pe timpul acela creștinii primeau Sfînta Împărtășanie «în mîini puse, în chipul crucii», lucru la care se ținea cu tărie, întrucît canonul respectiv se ridică împotriva inovației de a pregăti «oarecare vase de aur, sau din altă materie, pentru primirea dumnezeiescului dar».

5. *Taina Sfintei Cununii.* Sfintele Canoane arată că această Taină este instituită de Dumnezeu (can. 51 apost. ; 21 Gangra), și nu poate fi considerată (căsătoria) păcat (can. 51 apost.), pentru că tot ceea ce a făcut Dumnezeu este bun, și ca atare cei ce o defaimă — clerici sau mireni — vor fi pedepsiți de Biserică (can. 51 apost. ; 1, 4, 9, 10, 14 Gangra). Ea poate fi săvîrșită numai de episcop și prezbiter (can. 11 Timotei al Alex. ; 7 Neocezareea ; 52 Laod. ; 66, VI). Dar preotul să nu binecuvînteze căsătoria la încheierea căreia se opun impedimente canonice (can. 11 Timotei al Alexandriei), ca:

— Alienația mintală (can. 2, 3, 4 Timotei al Alex.) ; lipsa consimțămîntului părinților (can. 38, 40, 42 V. c. M.) ; căsătoria existentă legal (can. 87, 93, VI ; 46, 77, 80 V. c. M.) ; hirotonia (can. 26 apost. ; 6, 13, VI ; 1 Neocezareea) ; votul castității (can. 16, IV ; 44, VI ; 19 Ancira ; 16, 18 V. c. M.) ; răpirea (can. 29, IV ; 92, VI ; 22, 30 V. c. M.) ; logodna (căsătoria cu logodnica altuia este oprită) (can. 98, VI ; 22 Ioan Ajun.) ; rudenia de sînge pînă la gradul IV (veri primari) (can. 54, VI), deci și în gr. III (între nepot și mătușe) (can. 11 Timotei al Alex.) ; cuscria pînă în gr. IV ; tatăl și fiul cu mama și fiica (gr. II) ; tatăl și fiul cu două surori ; mama și fiica cu doi frați (gr. III) ; doi frați cu două surori (gr. IV) (can. 54, VI ; 2 Neocezareea ; 23, 78, 87 V. c. M. ; 77 Timotei

Alex.) ; rudenia spirituală pînă în gr. II (naș și mama văduvă a finului) (can. 53, VI).

De regulă, căsătoria ortodocșilor cu ereticii nu e permisă (can. 14, IV ; 72, VI ; 23 Ioan Ajun.), decît în cazul cînd partea eretică promite că va trece la Ortodoxie (can. 31 Laod. ; 14, IV).

Dacă însă doi eterodocși au încheiat o căsătorie legală și unul din ei se convertește apoi la credința ortodoxă, iar celălalt rămîne tot eterodox, căsătoria lor să nu se desfacă, dacă soții se învoiesc să trăiască împreună și mai departe (can. 72, VI ; 14, IV ; 10 Laod. ; 23 Ioan Ajun.).

Căsătoria a doua se permite numai ca un remediu împotriva desfrîului (can. 87 V. c. M.) ; căsătoria a patra este oprită (can. 4 V. c. M.). Taina cununiei nu se va administra în timpul Postului Mare al Paștilor (can. 52 Laod.) și în săptămîna întîi după Paști (can. 66, VI).

6. *Taina Sfintei Hirotonii.* Această Sfîntă Taină constă în esență din «punerea mîinii» și «citirea unor rugăciuni» de invocare a Sfîntului Duh (can. 103 Cartag.).

Se administrează anumitor persoane și numai în cele trei trepte ale ierarhiei sacramentale — episcop, prezbiter și diacon — (can. 1, 2, 3, 76 ap. ; 4, 10, 19, I ; 33, VI ; 3, VII ; 12 Laod. ; 33 Antiohia ; 18 Cartag. ; 89 V. c. M. ; 4 Chiril al Alex. etc.), însă nu în afară de biserică, ci numai în biserică (can. 7 Teofil al Alex.), mai precis în Sf. Altar. [65]

Un episcop cu hirotonie validă (can. 18 Sardica) are calitatea harică de a hirotoni la rîndul său pe cel vrednic în treapta de episcop (can. 76 ap. ; 23 Antiohia). Însă pentru motive de ordine, avînd în vedere mai ales abuzul episcopilor eretici, Sfintele Canoane dispun în majoritatea lor ca un episcop să se hirotonească de mai mulți episcopi (can. 4, I ; 3, VII ; 13, 49 Cartag. ; 1 Const. (394), sau de cel puțin trei sau doi episcopi (can. I apostolic).

Hirotonia, dacă nu se face după prescripțiile canonice menționate, «să nu aibă tărie», dispune can. a 19-lea al Sinodului din Antiohia. [66]

Rînduiala după care un candidat la episcopat trebuie să treacă mai întîi prin treptele inferioare ale ierarhiei sacramentale, — de diacon și prezbiter —, are un caracter juridic sau «de bună rînduială bisericească», cum se spune în can. al 17-lea al sin. I-II, și nu un caracter sacramental (dogmatic). De aceea, în Biserica veche, cineva putea fi hirotonit în episcop și fără a trece prin aceste trepte. Faptul acesta este confirmat și de canoanele 17, I-II și 10 Sardica, prin cuvintele : «de acum înainte nici unul dintre mireni sau monahi să nu se ridice deodată la înălțimea episcopiei» (can. 17, I-II). [67]

Canonul al 2-lea al sin. VII ecumenic, dispune în privința candidatului la episcopat, ca acesta să dea dovadă că cunoaște în mod temeinic Sfînta Scriptură și dreptul canonic, [68] precum și că dispune de calitățile morale necesare. Odată hirotonit, episcopul este destinat pentru un anumit

65. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea I, p. 182.
66. Cf. și Can. 4, 6, I.
67. Cf. și Can. 10 Sardica.
68. Cf. și Can. 58 apost. ; 4, I ; 19, VI ; 18 Cartag. ; 12 Laod.

ținut, respectiv eparhie (can. 6, IV), și nu i se permite să pretindă pentru sine și alte eparhii (can. 56 Cartagina).

Afară de cazurile de forță majoră (can. 35 ap. ; 22 Antioh.), episcopul care se va abate de la această normă canonică, hirotonind afară de eparhia sa, fără învoirea episcopului respectiv, va fi pedepsit grav împreună cu cel pe care l-a hirotonit (can. 35 ap. ; 16, I ; 2, II ; 8, III ; 13, 22 Antioh. ; 3 Sardica).

Hirotonia în diacon sau prezbiter o săvîrșește numai un episcop (can. 2 ap.), și numai după un examen temeinic al candidatului (can. 89 V. c. M.), acesta trebuind să întrunească toate condițiile spirituale (can. 79 ap.), fizice (can. 22, 77, 78 ap. ; 1, I ; 8, I-II), intelectuale și morale (can. 9, I ; 33, VI ; 12 Laod. ; 18 Cartag. ; 4 Chiril al Alex.), necesare clericilor.

Împărtășită celui ce nu întrunește condițiile necesare, hirotonia este necanonică, iar respectivul se exclude din cler (can. 9, 10, I ; 3 Teofil al Alex.). Canonul al 89-lea al sinodului din Cartagina, dispune ca episcopul să dea certificate de hirotonie persoanelor hirotonite de el.

Clericul care a ajuns la demnitatea de episcop, prezbiter sau diacon, prin bani, să se depună din cinul clerical împreună cu cel care l-a hirotonit (can. 29 ap. ; 2, IV ; 22, VI ; 5, 19, VII ; 90 V. c. M. ; Enciclica lui Ghenadie al Constantinopolului ; Scrisoarea lui Tarasie al Constantinopolului).

După Sfintele Canoane, Taina Sfintei Hirotonii nu se administrează în următoarele cazuri : persoanelor care au în familie membri eterodocși (36 Cartag.); candidatului a cărui soție a comis adulter (8 Neocezareea) ; acelora care s-au jurat că nu primesc a fi hirotoniți (10 V. c. M.) ; acelora care au fost botezați în timp de boală (12 Neocezareea) ; neofiților (80 ap. ; 2, I).

Starea socială a cuiva nu este un impediment la primirea acestei Taine (can. 33, VI). De asemenea pot fi hirotoniți copiii din flori sau din căsătoria a doua sau a treia, dacă aceștia au o viață vrednică de preoție (can. 8 Nichifor Mărt.).

Hirotonia este validă numai atunci cînd e săvîrșită de persoane care au hirotonia întru episcop (can. 18 Sardica). Această hirotonie (validă) nu se mai repetă (can. 68 ap. ; 48 Cartag.).[69] Hirotonia săvîrșită de un episcop eretic (can. 68 ap.) sau de un episcop caterisit (Teodor Studitul, răsp. la întrebarea 13), este nulă.

---

69. In comentarul său la can. 68 apostolic, Zonara spune că unii, după prima hirotonie administrată în chip valid, cereau și a doua hirotonie. «Și aceasta era posibilă de o parte, fiindcă respectivul găsea defecte la cel ce a săvîrșit hirotonia primă, sau fiindcă de altă parte avea încredere specială față de un episcop, și spera că atunci cînd primește din nou hirotonia, se va împărtăși prin acest episcop de vreun dar mai mare al Duhului Sfînt, și va fi simțit mai mult ; sau părăsind preoția, dacă se înapoia din nou la dînsa, credea că trebuie să se hirotonească din nou, «sau în urma altor cauze oarecare» (*Sint. At.*, II, 87) ; Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea I, p. 288.

IV. HIROTESIA

Nu este o Taină, ci o ierurgie, care constă dintr-o «binecuvîntare» dată de episcop (can. 2, 26, 35 ap.; 19, I; 33, VI; 26 Laod.; 51 V. c. M.), sau de horepiscop, respectiv episcopul vicar (can. 14, VII; 10 Antiohia; 13 Ancira; 89 V. c. M.), sau chiar de egumenul prezbiter (în mînăstirea sa) (can. 33, VI; 14, VII; 6 Nichifor Mărt.), aceștia din urmă însă numai cu permisiunea episcopului lor.

In Biserica veche, hirotesia se administra celorlalți «slujitori bisericești» care formau clerul inferior, ca: ipodiaconilor (can. 2, 69 ap.; 21, 22 Laod.),[70] citeților (can. 2, 69 ap.; 33, VI; 23 Laod.); cîntăreților (can. 2, 69 ap.; 33, VI; 15 Laod.); exorciștilor (can. 2 ap.; 10 Antiohia; 26 Laod),[71] ostiarilor (2 ap.; 4, VI; 24 Laod.),[72] acoluților (2 ap.)[73] și diaconițelor (can. 15, IV).[74]

---

70. «Datoria lor era ca în timpul serviciilor bisericești să stea la ușile bisericești, ca să nu intre vreun nevrednic, să pregătească și să țină în rînduială sfintele vase, precum și să îmbrace pe arhiereu, cînd acesta săvîrșea Sfînta Liturghie, și în general să ajute pe diacon în biserică» Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 97); vezi și V. Mitrofanovici, *op. cit.*, pp. 74-75.

71. «Funcția lor principală era aceea de a alunga prin rugăciune, conjurare, punerea mîinilor, insuflare și însemnarea cu semnul crucii, duhurile rele din cei posedați, sau din cei ce veneau de la păgînism la Creștinism». «In Creștinismul primar erau așa numiții energumeni, care erau încredințați exorciștilor, și pînă venea episcopul, le punea zilnic mîna pe capul lor». «Exorcizau de asemenea anumite lucruri din natură, în scop de a fi eliberate din stăpînirea celui rău, și date spre folosul oamenilor». In sfîrșit, «exorcizau, supravegheau și în unele cazuri catehizau pe cei ce veneau spre botez (catehumeni)». «Puterea de a săvîrși aceasta o avea direct de la Mîntuitorul, fiind niște reprezentanți ai harismelor abundente de la începutul Creștinismului». «In primele două veacuri nu găsim mărturii că exorcismele ar fi fost săvîrșite de persoane anume consacrate spre aceasta de către Apostoli sau episcopi. Ele se săvîrșeau de preoți și laici deopotrivă». «Din veacul al treilea, exorciștii sînt tot mai des menționați ca o categorie între clericii inferiori». «Indată după încetarea persecuțiilor și paralel cu dezvoltarea catehumenatului, exorciștii devin din harismatici slujbași bisericești, cu o funcție simplă dar continuă». «Ajungîndu-se peste tot la botezul copiilor și reprezentanții stării harismatice rărindu-se, exorciștii au încetat de a mai fi ca o treaptă în ierarhia inferioară, iar exorcizarea celor posedați sau de la botez a revenit membrilor ierarhiei superioare» (Pr. Vasile Coman, *Exorciștii în dreptul bisericesc,* Brașov (Orașul Stalin), 1945, pp. 14, 15, 16, 17, 25.

72. «Originea și-o au în timpul persecuțiilor; aveau atribuția de a închide și deschide ușile bisericești la Liturghia credincioșilor, să păzească acestea, pentru ca în biserică să nu intre vreun necredincios, și să îngrijească ca feluritele clase ale catehumenilor, ale penitenților și energumenii să ocupe locurile lor hotărîte din biserică, și să le părăsească la timpul determinat» (V. Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 85).

73. «Acoluții erau însoțitorii mai de aproape ai episcopului și ai preoților, mai ales la procesiuni și ocazii solemne; de asemenea erau solicitați la diferite misiuni: aprindeau lumînările și aducaeu vin pentru serbarea Sfintei Euharistii» (V. Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 84).

74. «Diaconițele sînt solicitate de pe timpul Sfinților Apostoli (Romani XVI, 1, 2; I Tim. V, 9-10). Despre serviciul prestat de diaconițe se menționează în Așez. Apostolice: «Diaconița nu binecuvîntează și nici nu săvîrșește ceva din cele ce fac preoții și diaconii, ci păzește numai ușile bisericești și ajută preoților, cînd botează femeile, pentru bună cuviință» (*Scrierile Părinților Apostolici,* trad. din original de I. Mihălcescu, M. Pîslaru și N. Nițu, 1928, cartea VIII-a, cap. 28, p. 254).

V. DESPRE POST

În general, postul este o pregătire psiho-fizică a creștinilor, cu ocazia anumitor sărbători de peste an, în vederea învredniciri de a se împărtăși.[75]

În Sfintele Canoane găsim norme în privința următoarelor posturi de peste an:

1. *Postul Paștilor sau al Patruzecimii*[76] trebuie ținut în întregime (can. 29, VI; 50 Laod.) «cu mîncări uscate» (can. 50 Laod.), «în rugăciune și întru umilința inimii» (can. 89, VI), de toți membrii Bisericii clerici și mireni (can. 69 ap.), afară de cazul cînd debilitatea fizică nu le permite aceasta (can. 69 ap.). Călugării să observe mai cu asprime acest post (can. 48 Nichifor Mărt.). Dezlegarea de post, menționată de can. 66 ap.,[77] cu privire la sîmbetele și duminicile din postul mare, trebuie înțeleasă în sensul că în Biserica veche este o altă rînduială cu privire la post.[78]

În timpul postului trebuie să ne ferim de carne, ouă, brînză, «căci sînt rodul și fătul acelora (plăcerilor), de la care ne înfrînăm» (can. 56, VI).[79]

În timpul acestui post «nu se cuvine»: a săvîrși praznicele nașterii mucenicilor» decît «în sîmbete și duminici» (can. 51 Laod.), fiindcă în acestea nu se postea; « a se jertfi pîine» (S. Liturghie obișnuită) (can. 49 Laod.; 52, VI); «a ține nunți sau zile de naștere» (can. 52 Laod.).

Nu în Joia Mare, cum era credința (can. 50 Laod.; 29, VI), ci în «ceasurile de la miezul nopții din Sîmbăta Mare se încheie postul» (can. 89, VI; 1 Dionisie Alexandrinul).

---

75. «Originea postului este divină; derivă de la însuși Dumnezeu chiar din Biserica Vechiului Testament (III Moisi VI, 29-31; Neem. IX, 1, 3; Erem. VI, 9; I Împăr. VII, 6; Ioil II, 15; III, 5-10). Sfîntul Ioan Gură de Aur, în predica despre Cartea I Moisi, și Vasile cel Mare în predica întîi despre post, spun că Dumnezeu a întemeiat postul în rai, cînd a interzis celor dintîi oameni să mănînce din pomul oprit. Mîntuitorul Iisus Hristos a sancționat postul prin exemplul Său (Mt. IV, 2; Lc. IV, 2), și același lucru l-a recomandat și ucenicilor Săi (Mt. VI, 16-18; IX, 14, 15; XVII, 21; Lc. II, 37; V, 33, 34, 39). Sfinții Apostoli se pregăteau pentru misiunea lor, totdeauna prin post (Faptele Apostolilor IX, 9; XIII, 2; XIV, 23), și au orînduit postul pentru toți creștinii (I Cor. VII, 5; II Cor. VI, 4-5) (Nic. Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea I, p. 290).

76. Acest post durează șapte săptămîni și este așezat în amintirea postului de 40 de zile și 40 de nopți, ținut în pustiu de Mîntuitorul. Postul începe de luni, șapte săptămîni înainte de Paști, și ține pînă vineri la săptămîna Sîmbetei lui Lazăr. Cu acest post a împreunat Biserica de la Sîmbăta lui Lazăr pînă la Duminica Învierii postul săptămînii Patimilor, întru amintirea Patimilor și a morții Domnului nostru Iisus Hristos, și astfel se continua și postul Patruzecimii, ce se numește și al Paștilor (V. Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 166).

77. Cf. și Can. 55, VI.

78. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea I, p. 286.

79. Pe vremea sinodului Trulan, se considera de unii armeni că peștele este mai de dulce decît mărcările de lapte, finndcă peștele, ziceau ei, este animal adevărat, pe cînd laptele este numai sucul din ceea ce mănîncă animalul, și din cauza aceasta își permiteau să mănînce brînză și ouă în duminicile și sîmbetele marelui post, reținîndu-se în aceste zile de a mînca pește. Impotriva acestei deprinderi rele se ridică Canonul 56 Trulan (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 431).

Numai în cazuri de boală (can. 10 Timotei Alex.) și de lăuzie (can. 8 Timotei Alex.), se îngăduie a se mînca de dulce mai înainte de ceasul învierii.

Pentru Sîmbăta Mare, canonul 66 apostolic prescrie pentru toți membrii Bisericii — exceptînd cazurile menționate — ajunare (post sec), cînd nu este permis a se mînca nimic ziua întreagă, pînă seara, iar seara se poate mînca numai strict de post.[80]

2. *Postul Nașterii Domnului,* sau «postul Sf. Filip», cum îl numește Nichfor Mărturisitorul în Canonul său al 20-lea,[81] este prescris de Sfintele Canoane mai ales călugărilor, care trebuie să ducă o viață austeră (can. 20 Nichifor Mărt.). Aceasta nu înseamnă că mirenii și clerul de mir nu erau obligați la acest post, ci numai că pentru ei postul era mai puțin aspru.

3. *Ajunul Bobotezii.* Despre «Ajunul Bobotezii», Teofil al Alexandriei ne relatează și dispune totodată următoarele: Atunci cînd s-ar întîmpla ca «ajunul» acestei sărbători să cadă duminica, — în care zi «ajunul» este interzis de Sfintele Canoane (can. 66 ap.) —, să procedăm înțelepțește față de amîndouă» (can. 1 Teofil al Alex.): «Să ținem cuviincios și să dăm zilei de ajunare, ceea ce se cuvine, și totodată să ne ferim de învățăturile care nu cinstesc ziua Domnului nostru Iisus Hristos», despre care același Sfînt Părinte zice: «Atît obiceiul cît și cuviința cere de la noi să cinstim toată duminica, și să o serbăm, fiindcă întru aceasta ne-a mijlocit nouă Domnul Iisus Hristos, învierea cea din morți» (can. 1).

Apoi «de la ceasul al nouălea să ne adunăm» la biserică, ca să luăm parte la «slujba dumnezeiască cea de seara (Vecernia)» (can. 1).

4. *Postul Adormirii Maicii Domnului.*[82] Pe timpul patriarhului Nicolae al Constantinopolului (1086-111), chestiunea postului «Adormirii Maicii Domnului» era încă o chestiune controversată: «Mai întîi...» — spune patriarhul — «postul a fost în luna august, dar apoi s-a strămutat pentru ca să nu cadă laolaltă cu posturile altor popoare, care se țin în acest timp». Totuși, «mulți oameni țin și acum postul acesta» (can. 3).[83]

---

80. Nicodim Milaș, *op. cit.,* vol. I, partea I, p. 286.

81. Pentru că acest post începea după ziua Sf. Filip. «Acest post închipuiește timpul Testamentului Vechi, după mărturia lui Simeon Tesalonicianul, el ne aduce aminte de pioșii patriarhi și drepții acelui Testament, care au petrecut în post și rugăciune; de postul lui Moise de 40 de zile ținut pe Muntele Sinai; și cu toții au adormit așteptînd venirea Mîntuitorului. Și atunci, cu atît mai mult ni se cuvine nouă, creștinilor, a primi pe Mîntuitorul lumii, pregătiți prin post și rugăciune» (Badea Cireșeanu, *op. cit.,* tom. III, p. 389). Acest post ține patruzeci de zile începînd cu 15 noiembrie și sfîrșind cu 25 decembrie, ziua Nașterii după trup a Fiului lui Dumnezeu.

82. «Așezarea acestui post s-a făcut pentru a se urma virtuțile Sfintei Fecioare, care și-a petrecut viața în post și rugăciune și spre a ne pregăti și noi cu însemnarea pentru sărbătoarea adormirii sale» (Badea Cireșeanu, *op. cit.,* t. III, p. 52).

83. «Balsamon menționează sinodul constantinopolitan, ținut sub patriarhul Luca (1156-1169), și spune că la acest sinod unii au afirmat că acest post nu trebuie să se țină din cauză că a fost strămutat pe alt timp, precum spune acel răspuns canonic al lui Nicolae; alții, dimpotrivă, afirmau că trebuie să se țină, fiindcă în însuși acest răspuns se spune că în timpurile anterioare acestui post s-a ținut de către toți, și numai mai tîrziu s-a strămutat; dar răspunsul nu spune nimic, cînd și unde s-a făcut aceasta.

*

5. *Postul Sfinților Apostoli.* [84] Nichifor Mărturisitorul arată existența acestui post (can. 20). Dispoziția canonului său (20) este identică cu cea privitoare la postul «Nașterii Domnului», de aceea n-o mai repetăm.

*

Canonul al 19-lea Gangra amenință cu anatema pe aceia care «ar disprețui și ar dezlega posturile cele transmise îndeobște și care se păzesc de Biserică». În afară de aceste posturi de peste an, Sfintele Canoane dispun să se mai țină post și în anumite zile și anume miercurea și vinerea din fiecare săptămînă. «Nu ne va învinovăți cineva pe noi» — zice Petru, arhiepiscopul Alexandriei — † 311 —, «fiindcă ținem miercurea și vinerea, în care cu drept cuvînt ni s-a poruncit nouă, după predanisire să postim; de o parte miercurea din cauza sfatului făcut de iudei pentru vinderea Domnului; iar de altă parte vinerea, pentru că a pătimit El pentru noi (can. 15). Că acest fel de post este străvechi, ne-o dovedește pe lîngă Canonul prezent (15) și Canonul 69 apostolic, care în afară de cazurile de debilitate fizică cere tuturor membrilor Bisericii, clerici și mireni, să țină acest post. Nichifor Mărturistorul dispune chiar «să nu se împărtășească cineva de la preotul care nu postește miercurea și vinerea, chiar dacă pare a fi ortodox, căci nu este lucru sfînt» — zice el — «a fi în unele privințe evlavios, iar în alte privințe a fi necurat» (can. 47). [85]

Biserica întotdeauna a prețuit înfrînarea membrilor săi, dar numai atunci cînd respectivii credincioși au fost și sînt îndemnați la aceasta din motive de evlavie, căci tot Biserica a osîndit și osîndește orice înfrînare

---

Patriarhul Luca, împreună cu ceilalți episcopi de la sinod, au hotărît însă că acest post trebuie ținut, fără nici o excepție, și drept argument s-au referit la cunoscutul τόμος τῆς ἑνώσεως, din anul 921, în care se spune că cei ce se căsătoresc a treia oară se pot apropia de Sfintele Taine de trei ori pe an, și adică la Paști, la Adormirea Maicii Domnului și la Nașterea Domnului, fiindcă înainte de aceste sărbători postesc regulat. Iar cînd opozanții au afirmat că nici unde nu s-a orînduit cîte zile să dureze acest post, patriarhul a accentuat că deși despre acest post nu se găsește nimic scris, după cum nici despre postul Nașterii Domnului, totuși, noi trebuie să urmăm predania Bisericii nescrisă și postul Adormirii Maicii Domnului să-l începem la 1 august, iar al Nașterii Domnului la 1 noiembrie. Această dispoziție a patriarhului Luca a intrat în uz general în Biserica Ortodoxă răsăriteană» (*Sint. At.*, IV, 488; IV, 565 sq.) (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea I, pp. 251-252).

84. Acest post a fost așezat de Biserică în amintirea postului pe care l-au ținut Sfinții Apostoli, înainte de a săvîrși fapte mari, după Înălțarea Domnului la ceruri (Fapt. Apost., XIII, 3; XIV, 23; I Cor. VII, 5; II Cor. VI, 6; XI, 27). Începutul acestui post stă în legătură cu Sf. Paști și de aceea el este mai lung sau mai scurt, după cum și marea sărbătoare este mai devreme sau mai tîrziu. El începe luni, după Duminica Tuturor Sfinților, și sfîrșește în dimineața zilei de 29 iunie, cînd sărbătorim pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel (Badea Cireșeanu, *op. cit.*, tom. III, p. 399).

85. Balsamon, comentînd acest canon (69 apost.), dă atenție excepțiilor care se abat de la prescripțiile Canonului referitoare la post, și zice: «Înainte de toate dispensează pe bolnavi, deoarece, dacă le este permis a mînca pește, sînt vrednici de această indulgență. Dar nimănui nu-i este îngăduit, chiar dacă ar fi pe moarte, să mănînce carne miercurea și vinerea, cu excepția miercurii și vinerii de după Paști, și în altele cînd se permite din partea Bisericii. Exceptează miercurea și vinerea dinaintea duminicii lăsatului sec de carne; tot așa miercurea și vinerea săptămînii brînzei și ale săptămînii de după

care nu pornește din aceasta (evlavie). Caterisește pe clerici și afurisește pe laici, dacă «se abțin în genere» (can. 51, 66 apost.), sau «în zilele de sărbătoare» (can. 53, 66 apost.; 18 Gangra), «de la cărnuri și de la vin» (can. 51, 53, 66 apost.; 18 Gangra), sau dacă «nici legumele, ce sînt puse lîngă cărnuri, nu vor să le mănînce» (can. 14 Ancira), «nu pentru înfrînare, ci din scîrbă, uitînd că toate sînt foarte bune», fiind făcute de Dumnezeu (can. 51, 53 apost.). «Acestea le scriem» — mărturisesc Sfinții Părinți ai sinodului din Gangra — «nu spre a stîrpi pe cei ce vor să practice asceza în Biserica lui Dumnezeu, potrivit Scripturilor, ci pe cei ce introduc inovații împotriva Scripturilor și Canoanelor bisericești» (can. 21).

*

Întărindu-ne în cele ale postului, să zicem cu proorocul David: «Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, ca să nu mă tulbure gînduri spurcate» (ps. 50, 11), «și cu duh stăpînitor mă întărește» (ps. 50, 14), «ca, dacă și mă vor tulbura cîndva gîndurile, să mă întărească oarecare putere de la tine, fiindu-mi ca o temelie» (can. 1 V. c. M.).

VI. DESPRE SĂRBĂTOAREA SFINTELOR PAȘTI

Timpul sărbătoririi Învierii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos a fost o piatră de scandal pentru creștinii primelor trei veacuri, existînd deosebiri între diferitele Biserici provinciale în această privință.[86] Ele au dat naștere la o dispută mare, care a durat cîteva secole.[87]

Paști; în aceste săptămîni postul este dezlegat, deoarece în săptămînile înainte de lăsatul sec de carne postesc armenii din cauza ninivitenilor, iar în săptămîna brînzii postesc riguros ereticii și tetradiții (Sint. At., II, 89) (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea, I, pp. 291-292).

86. «Secta iudeo-creștină a ebioniților afirma că amintirea Învierii Mîntuitorului Hristos trebuie serbată în ziua a 14-a a lunii evreești Nisan, cînd iudeii serbează Pasha lor, pentru că creștinilor nu li s-a interzis prin nici o lege serbarea zilei pascale a Bisericii Testamentului Vechi. Această învățătură și-au însușit-o și mulți creștini răsăriteni în Bisericile din Siria și Asia Mică, care, de altfel, în general vorbind, erau ortodocși. Aceștia, referindu-se la Sfinții Apostoli Ioan și Filip, și la unii dintre ucenicii Apostolilor, afirmau că ei, urmînd pilda lui Hristos, cînd El a serbat Paștele împreună cu ucenicii Săi, trebuie să țină în aceeași zi pomenirea morții Lui, și adică la fel cum a făcut Mîntuitorul Hristos. Din cauza aceasta, ei pregăteau o cină specială, pe care o puneau în legătură cu Cina Domnului, și adică în același timp cînd țineau și iudeii Pasha lor; așadar, în ziua a 14-a din luna primă, și atunci întrerupeau și postul din săptămîna Patimilor».

«De aceea iarăși prelungeau postul pînă în ziua a treia, și atunci serbau Învierea lui Hristos, fără considerare de cădea această zi a treia pe duminică ori pe altă zi din săptămînă. Aceștia s-au numit quartodecimani. În Biserica Romei, în Grecia, Egipt și Palestina se împămîntenise uzul ca sărbătoarea menționată să se serbeze în duminica primă sau a 14-a după acea primă lună. Bisericile acestea își apărau obiceiul lor, cu libertatea generală a creștinilor, potrivit căreia ei nu sînt obligați să țină legile ceremoniale iudaice» (can. 29 Laod.; I Cor. V, 7) (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea I, p. 202; vol. II, partea I, p. 55); vezi și Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericească*, în trad. de Iosif, Mitropolit Primat, București, 1896, cartea V, cap. 23-24; cartea VII, cap. 32; V. Gheorghiu, *Sfintele Paști și reforma calendaristică ortodoxă romînă*, 1929, pp. 9-12.

87. Vezi Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 56; Eusebiu de Cezareea, *op. cit.*, cartea V, cap. 23-24; V. Gheorghiu, *op. cit.*, pp. 12-16.

Sinodul I Ecumenic (325) pune însă capăt acestei dispute și stabilește cînd anume să se sărbătorească Învierea Domnului nostru Iisus Hristos. Hotărîrea sinodului I ecumenic este arătată în chip amănunțit de Matei Vlastare în Sintagma sa, după cum urmează: «Patru sînt dispozițiile de care trebuie să ținem seama la serbarea Paștilor noastre, dintre care două sînt cuprinse în canonul 7 apostolic, iar două își au origine în tradiția nescrisă: *întîi,* că trebuie să serbăm Paștele după echinocțiul de primăvară (μετὰ ἰσημερίαν ἔαρινήν); *al doilea,* să nu serbăm în aceeași zi cu iudeii; *al treilea,* că nu imediat după echinocțiu, ci după prima zi cu lună plină după echinocțiu; și *al patrulea,* că, după lună plină, exact în prima zi din săptămînă (duminica).[88]

Dispoziția sinodului I ecumenic o repetă și sinodul din Antiohia (341), care amenință cu pedepsirea acelora care vor încerca «să desființeze hotărîrea Sfîntului și Marelui Sinod întrunit la Niceea, în privința Sfintelor Sărbători a mîntuitoarelor Paști» (can. 1).

La sinodul I ecumenic s-a mai hotărît ca episcopul Alexandriei să facă cunoscută ziua Sfintelor Paști, în fiecare an, prin enciclice speciale, adresate întregii lumi creștine, aceasta pe motiv că în acel timp, cei din Egipt erau cei mai iscusiți în calcularea timpului.[89]

Pentru Biserica din Africa însă, Sfintele Canoane dispun ca ziua Sfintelor Paști să fie stabilită în sinodul general (can. 51 Cartag.), ce se ține de regulă în Cartagina, în a doua jumătate a lunii august (can. 73 Cartag.) și publicarea acestei zile să se facă de Biserica Cartaginei (can. 34, 51, 73 Cartag.).

*

Sfinții Părinți ai Sinodului din Laodiceea (343-360) socotind că nu este îndreptățit obiceiul ce ființa în vremea aceea, potrivit căruia «se trimiteau cele sfinte în alte parohii la sărbătoarea Paștilor, întrucît Sfintele se pot ușor expune profanării pe drum, interzic ca el să se mai practice în viitor (can. 14). Iar Sfinții Părinți ai Sinodului Trulan, ținînd seama de importanța pe care au avut-o Învierea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și măreția comemorării împreunată cu această sărbătoare, hotărăsc ca «de la Sfînta Zi a Învierii» Domnului nostru Iisus Hristos «și pînă la duminica nouă» (duminica Tomii), deci «toată săptămîna credincioșii să o petreacă negreșit în Sfintele biserici, cu psalmi și laude

88. Nicodim Milaș, *op. cit.,* vol. II, partea I, p. 56. «Drept cheie pentru fixarea timpului cînd să se serbeze Învierea Mîntuitorului Iisus Hristos, s-a luat același ciclu de 19 ani al lunii, care era în vigoare în Alexandria, și potrivit căruia luna plină și fazele lunii cad pe aceeași zi din lună, ca și în ciclul anterior. În cuprinsul ciclului de 19 ani, luna plină cade pe zile diferite ale lunilor martie și aprilie, și adică de la 21 martie la 18 aprilie» (Nicodim Milaș, *op. cit.,* vol. II, partea I, p. 61).

89. În decursul timpului, aceste enciclici au fost înlocuite printr-un Canonion special, în care se indica înainte, pentru cîțiva ani, cînd să se serbeze Paștele în fiecare an. Cel dintîi canonion de felul acesta s-a alcătuit în anul 388 și l-a publicat Teofil al Alexandriei. Mai tîrziu, Chiril al Alexandriei a dat un nou canonion, pentru 95 de ani (de la 436 la 531), și apoi așa s-a continuat mai departe (Nicodim Milaș; *op. cit.,* vol. II, partea I, p. 62).

și cu cîntări duhovnicești, veselindu-se și serbînd întru Hristos și luînd aminte la citirea dumnezeieștilor Scripturi și desfătîndu-se cu Sfintele Taine». «Căci așa» — zic ei —, «vom fi împreună cu Hristos și împreună înălțați» (can. 66, VI).

La parastasele din sîmbăta acestei săptămîni să nu se cînte «fericiți cei fără prihană» (can. 42 Nichifor Mărt.), adică catismele înmormîntării, întrucît au un caracter de durere, de tristețe, și în felul acesta ar întuneca veselia și bucuria creștinilor cu prilejul marii sărbători.

VII. DESPRE CULTUL MARTIRILOR

Împărtășirea martirilor de fericirea cerească, îndată după trecerea lor din această viață, a fost obiect de credință de la începutul ființării Bisericii, din timpul Sfinților Apostoli (can. 9, 34 Laod.). În baza acestei credințe, martirii sînt obiectul unei cinstiri deosebite din partea Bisericii: moaștele lor se pun la temelia fiecărei biserici (can. 7, VII); o seamă de locașuri de cult (biserici) sînt ridicate întru cinstea și pomenirea lor (can. 6, 8, IV); pentru cultul lor sînt destinate anumite «zile de pomenire de peste an» (can. 45 Cartag.; 20 Gangra; 51 Laod.), în care zile se săvîrșește Sfînta Liturghie special pentru ei (can. 20 Gangra), și se citesc «Patimile lor» (can. 46 Cartag.). Sinodul din Gangra a hotărît ca Biserica să pedepsească pe acei membri ai săi, care «vor disprețui și scîrbindu-se ar prihăni adunările (ce se țin în cinstea) mucenicilor sau Liturghiilor ce se fac într-însele și pomenirile lor» (can. 20).

VIII. DESPRE AGAPE

Opinia cea mai autentică și cea mai firească cu privire la agape, este aceea după care ele s-au introdus, spre a se păstra memoria Cinei celei de Taină, a Domnului nostru Iisus Hristos (can. 11 Gangra), precum și în scopul de a se păstra legătura strînsă între credincioși și de a fi ajutați cei lipsiți. Faptul că s-au ivit dezordini cu ocazia agapelor, dezordini ce acopereau de ocară rînduiala bisericească (can. 27 Laod.), a determinat Biserica să le despartă de Sfînta Liturghie și să interzică ținerea lor în biserici (can. 28 Laod.; 74, VI; 42 Cartagina).[90]

Cu timpul, agapele s-au transformat în simple mese date cu diferite prilejuri: sărbători mari, hramuri de biserică, parastase etc.

---

90. In timpurile primare ale Creștinismului, agapele se țineau odată cu Sf. Liturghie, și adică la început, înainte de Liturghie, așadar înainte de cuminecare, așa precum și Mîntuitorul Iisus Hristos întîi a cinat cu ucenicii Săi și după aceea le-a împărțit trupul Său. Mai tîrziu agapele se țin după Liturghie, și anume după ce s-a statornicit ca împărtășania să se ia pe nemîncate (Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 102).

IX. CINE ARE VOIE SĂ INTRE IN SFÎNTUL ALTAR ?

Din cauza misterului jertfei fără de sînge, care se aduce în Sfîntul Altar, din timpurile cele mai vechi ale Bisericii, s-a interzis intrarea în altar (Ουσιαστήριον, βῆμα) a bărbaților mireni (can. 69, VI), și cu atît mai mult a femeilor (can. 44 Laod.), «deoarece acestea» — zice Zonara în comentarul său la canonul prezent (44) — «independent de voința lor (femeilor), au lunar cele obișnuite». [91]

Sfîntul Altar este destinat numai pentru faptele sfințite (can. 19 Laod.). Călugărilor și călugărițelor li se admite să intre în altar, numai în vederea misiunii lor de a aprinde lumînări și candele (can. 1 Nicolae al Constantinopolului ; 15 Nichifor Mărt.).

X. DESPRE PROPAGAREA BISERICII

Biserica fiind casă de rugăciune, cum însuși Mîntuitorul o spune, nu poate servi în alt scop. Ospețe (can. 42 Cartag), «agape și culcușuri» (can. 74, VI), așezate în incinta ei (bisericii) nu fac decît s-o profaneze. De asemenea, sfîntul locaș al bisericii se profanează și prin transformarea curții bisericii în local public (negustorie) (can. 76, VI), sau în grajd (can. 88, VI), sau chiar în local de desfătare lumească (can. 97, VI).

Însușirea unor obiecte spre folosință proprie ca : ceară sau untdelemn (can. 72 apost.), «sfîntul potir sau discul» (can. 73 apost. ; 10, I-II), «sau lingura sau cinstitele îmbrăcăminte» (can. 10, I-II), sau pînza ce se zice aer (can. 73 apost. ; 10, I-II), «sau în genere orice dintre cele sfinte din altar» (can. 10, I-II), se consideră drept sacrilegiu, întrucît acest obicei, cunoscut sub numele de «furt», «este potrivnic legilor» (can. 73 apost. ; 2 Chiril al Alexandriei), și se pedepsește foarte aspru (can. 8 Grigorie de Nisa ; 72, 73 apost. ; 10, I-II).

*

Din cele arătate cu privire la normele canonice prin care se reglementează anumite acte de cult, se poate vedea vechimea apostolică a unui număr însemnat de rînduieli cultice, pe care le păstrează cu sfințenie Biserica Ortodoxă pînă azi, precum și înțelesul adevărat al celor mai multe dintre acestea.

Ele reprezintă o parte a Sfintei Tradiții a Bisericii și cunoașterea lor servește în chip optim la formarea conștiinței preoțești și a conștiinței ortodoxe în genere, prin întărirea convingerii că și în privința cultului, Biserica Ortodoxă este cu adevărat una, sfîntă, sobornicească și apostolească.

Magistrand MUNTEANU C. ARMAND

91. (*Sint. At.*, III, 212) — Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 111.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

TIPOGRAFIA ŞI TIPĂRITURILE DE LA EPISCOPIA BUZĂULUI

A cincia, în ordine cronologică,[1] în Ţara Romînească, tipografia de la episcopia Buzăului şi-a luat «însufleţirea şi viaţa» de la domnitorul Constantin Brîncoveanu,[2] în timpul căruia cultura veche romînească a atins cea mai înaltă culme.[3]

Deşi la începutul domniei lui funcţiona tipografia din Bucureşti, înfiinţată de mitropolitul Varlaam,[4] totuşi aceasta nu putea face faţă vastului plan cultural pe care îl urmărea domnitorul Brîncoveanu, mai ales cînd tipăriturile din acest timp se făceau «spre folosul de obşte al neamului rumînesc», «atîta scăzut şi lipsit de multe şi ales den învăţătură», şi erau larg răspîndite, dîndu-se «la pravoslavnici în dar», «la un norod întreg, celor din casă a Besericii noroade: Rumînilor, Moldovenilor şi Ungrovlahilor».[5]

Din aceste motive, în timpul lui Constantin Brîncoveanu lucrează nu mai puţin de cinci tipografii;[6] cea de la Buzău, — strîns legată de persoana episcopului tipograf Mitrofan, «oaspe preţuit» la curtea lui Brîncoveanu,[7] — ia fiinţă în anul alegerii lui în scaunul episcopal de aici (10 iunie 1691-1703), prin cheltuiala domnitorului —, tipografia

1. Prima tipografie a fost a lui Macarie, la Tîrgovişte (Barbu Teodorescu, *Prima tipografie a Ţării Romîneşti*; Virgil Molin şi Dan Simonescu, *Tipăriturile ieromonahului Macarie pentru Ţara Romînească*, în „Biserica Ortodoxă Romînă", an. LXXVI (1958), nr. 10-11; a doua, *Cîmpulung-Govora* — 1635, 1637 — (Dan Simonescu, *Viaţa literară şi culturală a Mînăstirii Cîmpulung (Muscel) în trecut*, Cîmpulung, 1926.; Dan Simonescu şi Damian P. Bogdan, *Inceputurile culturale ale domniei lui Matei Basarab*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LVI (1938), nr. 11-12, p. 866; George Ionescu, *Spicuiri din trecutul tipografiei...*, Bucureşti 1907); a treia, *Mînăstirea Dealul* — Tîrgovişte, 1643, 1647 (Dan Simonescu, *Tîrgovişteа, centru cultural tipografic*, în „Glasul Bisericii", an. XVII (1958), nr. 9, iar a patra, cea din *Bucureşti* (Pr. N. Şerbănescu, *Varlaam, Mitropolitul Ţării Romîneşti, părintele tipografiei bucureştene*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LXXVI (1958), nr. 12; Gr. Creţu, *Tipografiile din Romînia*, Bucureşti, 1910; Dan Simonescu, *Din activitatea tipografică a Bucureştilor*, Bucureşti, 1935); Gr. Creţu, *Tipografiile din Bucureşti, 1678-1860*, în „Rev. pt. ist., arh. şi fil.".

2. In prefaţa *Octoihului* de Buzău, 1700, episcopul Mitrofan arată că tipografia *„măcar că cu ajutoriul lui Dumnezeu pren mîinile mele s-au făcut, iară de la măria ta îi iaste însufleţirea şi viaţa şi pentru aceia să cuvine să se zică că iaste cu tot a măriei tale"*.

3. N. Cartojan, *Istoria literaturii romîne vechi*, III, Bucureşti, 1945, p. 205.

4. Pr. N. Şerbănescu, *Varlaam, Mitropolitul Ţării Romîneşti, părintele tipografiei bucureştene*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LXXVI (1958), nr. 12, p. 1141.

5. Din prefaţa Bibliei, 1688, la N. Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brîncoveanu şi scopul Academiei Romîne*, în „Analele Academiei Romîne", ser. II, tom. XXXVII (1914-1915), p. 168.

6. Acestea erau: Bucureşti (1678), Buzău (1691), Snagov (1694), Rîmnic (1705), şi Tîrgovişte (1708). Pentru activitatea celor trei din urmă, în timpul acesta, să se vadă: Pr. N. Şerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LXXIV (1956), nr. 8-9, pp. 696 697, 731); Gh. Ionescu, *Tipografia Episcopiei dela Rîmnicu-Vîlcea*, în „Rev. pt. ist., arh. şi fil.", 40 (1909), pp. 329 sq.

7. N. Iorga, *Istoria literaturii romîneşti*, II, Bucureşti, 1928, p. 84.

fiind un privilegiu feudal domnesc,[8] «pren mîinele» iscusitului tipograf — episcop — Mitrofan,[9] intitulîndu-se «domnească».[10]

«Om de muncă și de inițiativă»,[11] îndată ce instală tipografia, începu a tipări «*Pravoslavnica mărturisire*», care era gata la 3 decembrie 1691, reprezentînd astfel, prin această acțiune, «curentul romînesc pe care-l începuse dascălul lui, acum pribeag în Polonia».[12]

Ca ucenic al mitropolitului Dosoftei,[13] în anul 1697 «îndrăznea» să tipărească un Triod slavo-romîn, care este însă îndoielnic, negăsindu-se nici un exemplar,[14] ca apoi în anul 1698, cu o iuțeală uimitoare, noaptea făcînd-o «în unele vremi în loc de zi»,[15] într-un an de zile să tipărească cele *12 Minee*, care au rămas «cele mai frumoase și mai impozante producte ale tipografiei noastre».[16]

Tipărite pentru prima dată în Țările Romîne, Mineele au tipicul, paremiile și sinaxarul în romînește, folosind traducerea mitropolitului Dosoftei, îndreptată de Radu Greceanu, proclamîndu-se astfel introducerea limbii romînești în Biserică,[17] unde pînă acum «orînduielele... nu se făceau deplin, nici Viețile Sfinților se citiia, ascultătorii neînțelegînd și proroceștile citanii», acțiunea aceasta constituia una din cele mai însemnate revoluții culturale din istoria poporului nostru.[18]

Cu aceeași grabă, în 1699 tipărește *Molitvelnicul* «ce iaste de mare treabă în toate zilele și în tot ceasul», pentru că a văzut «că sînt preoții țării noastre lipsiți și încă mai ales că cele mai denainte (cărți) tipărite nu sînt cu tipicul romînesc», iar în anul următor, 1700, dă la lumină *Triodion ce se zice Tripeneț*, care a rămas cea mai mare lucrare tipografică monumentală ieșită din această tipografie.[19]

Tipărit cu literă de o elegantă simplicitate, cu multe și variate gravuri remarcabile, cele mai multe semnate de ucraineanul Ivan Bakov, care putea lucra fără să stea la

---

8. Dan Simonescu, *Tîrgoviștea, centru cultural tipografic*, în „Gliasul Bisericii", an. XVII (1958), nr. 8 ; p. Vasile Popp, *Disertație despre tipografiile romînești*, Sibiu, 1838, p. 70 ; George Ionescu, *Călăuza tipografului*, București, 1906, p. 141 ; Gr. Crețu, *Tipografiile din Romînia dela 1801 pînă astăzi*, București, 1910, p. 19 ; Dimitrie C. Ionescu, *Un mic istoric asupra tipografiilor din Romînia*. Partea II. Craiova 1928, p. 24.

9. Prima știre despre Mitrofan se găsește în Psaltirea slavo-romînă a mitropolitului Dosoftei, din anul 1680, unde se arată că tipărirea ei s-a făcut de „eromonahul Mitrofan dela s-ta Mănăstire Bisericani" (I. Bianu, *Mitrofan, episcopul Hușilor și al Buzăului, mare tipograf*, în „Almanahul Graficei Romîne", Craiova, 1927, p. 44).

Învățînd din tinerețe „meșterșugul acesta al tipografiei, care den tinerețile mele multe locuri umblînd și cu multă osteneală cîștigîndu-l" *(Prefața Octoihului de Buzău, 1700)*, s-a perfecționat în tipografia de la Mitropolia Moldovei (G. Ionescu, *Tipografia dela Episcopia Buzăului*, p. 199), încît în Molitvelnicul din 1681 și în „Viețile Sfinților", II, tipărite aici, îl întîlnim „meșterul tiparelor", deci zețar (I. Bianu, *art. cit.*, p. 45).

Cunoștea limbile greaca, slavona și latina, pentru cea din urmă îndemnînd și plătind lui Tudor Corbea, fiul ierom. Ioasaf de la Brașov, să alcătuiască cel dintîi dicționar latin (Gr. Crețu, *Cel mai vechiu dicționar latin-romînesc de Todor Corbea*, București, 1905), iar datorită reputației de „pedepsit" în limba greacă, a înființat, din îndemnul și cu cheltuiala patriarhului Dositei al Ierusalimului, prima tipografie grecească din Orient (N. Iorga, *Ist. lit.*, I, București 1901, p. 32) : Daniela Bratu, *Tipografii de la Buzău*, în „Glasul Bisericii", an. XVII, nr. 8, p. 729), cu literă probabil adusă de la Veneția (N. Iorga, *Studii și Documente*, vol. VII, p. 200). In anul 1683 ajunge episcop la Huși (N Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, ed. II, vol. II, București, 1932, p. 348), dar în anul 1686 fiind partizan al politicii polone, fuge din Moldova, peste Milcov (Melchisedec, *Cronica Hușilor*, București, 1869, p. 145), unde îl întîlnim în slujba Cantacuzinilor și a lui Brîncoveanu, ostenind, în special, la tipărirea Bibliei de la 1688 (Constantin Solomon, *Biblia dela București*, Tecuci, 1932).

10. Aceasta se menționează în : *Pravoslavnica Mărturisire* (1691), *Liturghier* (1702), *Invățătura preoților pe scurt* (1702), iar în 1704, episcopul Damaschin arată în prefață că *Apostolul* „au ieșit din tipografia Măriei Tale".

Avînd privilegiu și drept de proprietate asupra tipografiei, domnitorul hotăra și ce cărți să se tipărească. Așa, Mineele și Triodul apărea „den porunca și cu toată cheltuiala" lui.

11 N. Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brîncoveanu...*, p. 168.

12. N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, ed. II, vol. II, p. 18

13. N. Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, p. 168.

14. A fost citat numai de V. Popp, *Disertație despre tipografiile romînești*, Sibiu, 1838, p. 70, și T. Cipariu, *Analecte*, XXV.

15. Cum arăta el pe f. 132 a *Mineiului* de pe luna septembrie.

16. N. Iorga, *Istoria literaturii romînești, sec. XVIII*, vol. I, p. 418.

17. N. Iorga, *Ist. Bis. rom.*, II, p. 14.

18. N. Iorga, *Constantin Brîncoveanu*, București, 1914, p. 175.

19. C. D. Fortunescu, *Istoria tiparului în țările romînești pînă la începutul veacului al XVIII-lea*, în „Almanahul Graficei Romîne", Craiova, 1924, p. 124.

Buzău,[20] reproduc scene animate cu decor arhitectonic rusesc sau italian,[21] cu indicație de planuri succesive și peisaje de culoare locală, iar dispoziția personajelor bine echilibrată și lipsită de rigiditate.[22]

Dacă și Triodul e tipărit numai cu indicațiile tipiconale și numai cu cîteva cîntări în limba romînă, aceasta nu se datorește faptului că tipăritorul se temea de a înfrunta tradiția sau din frica de «a strica ortodoxia», ci greutății de a potrivi textul romînesc pe melodiile indicate.[23]

Călăuzit de ideea că preoțimea romînească trebuie să aibă toate cărțile de slujbă măcar cu tipicul în romînește, episcopul Mitrofan își continuă munca, tipărind, cu aceeași grabă, *Octoih*, 1700; *Molitvelnic*, 1701; *Penticostar*, 1701, pentru prima dată tipărit; *Psaltire*, 1701; *Ciaslov* și *Liturghier*, 1702, în a cărei prefață întîlnim cuvinte noi, împrumutate din limbile greacă și latină, ca: providență, pelag și succesive.[24]

Din cele 15 cărți tipărite aici, în perioada 1691-1703, 14 sînt tipărite «pren osîrdia și pren nevoința iubitoriului de osteneli Mitrofan, episcopul Buzăului», «însuși episcopul Buzăului Kir Mitrofan fiind tipograf», singură Psaltirea, în ultimul an al vieții lui — 1703, tipărindu-se «prin osteneala diorthosirii smeritului între ierodiaconi, Grigore Rîmniceanul», «purtător de grijă tipografiei (fiind) Gheorghe Nicolaovici».

În anul 1703 «plătindu-și obștească datorie fericitul chir Mitrofan», în locul său, la 3 ocotmbrie. același an, s-a ales episcop «dascălul chir Damaschin carele s-au arătat a fi mai de folos la această episcopie».[25]

Originar dintr-o familie de moșneni — Voinescu — din părțile de nord-vest ale Dîmboviței,[26] adoptîndu-și din prea multă smerenie numele de Gherbest, i s-a atribuit de unii[27] origine ardeleană, iar de alții, ucraineană.[28]

Cunoscător al limbilor latină, greacă și slavonă, a fost dascăl la școala slovenească din București, iar ca ucenic al lui Mitrofan în meșteșugul tipografiei, îl întîlnim lucrînd la tălmăcirea Bibliei din 1688, după ce fusese tălmăcitor și tiparnic al *Apostolului* din București, 1683.[29]

Preocupat intens de tălmăcirea cărților noastre de slujbă,[30] pe unele le prelucrează, cu multă trudă, ca Octoihul de Buzău, 1700, despre care mitropolitul Teodosie spunea că a fost făcut «aproape din nou cu multă muncă de dascălul Damaschin al nostru»,[31] iar pe altele le traduce,[32] multe rămînînd să fie tipărite abia după moartea lui.

Adept convins al slujirii lui Dumnezeu în limba romînească, și pentru evitarea unui conflict cu mitropolitul Teodosie, care nu i-ar fi dat «blagoslovenia», în cei cinci ani (1703-1708) cît a stat la Buzău, episcopul Damaschin nu tipărește decît *Apostolul*, în anul 1704, o retipărire a ediției de București, 1683.

Înainte de tipărire, episcopul Damaschin cere mitropolitului aprobarea cuvenită și acesta, răspunzînd la 25 septembrie 1703, îi da blagoslovenia și totodată îl vestea că a cumpărat 2 topuri de hîrtie pentru ca să-i tipărească și lui «vreo 25 de cărți», dar pentru a face economie de hîrtie, care era greu de procurat și costa mult, îl sfătuia să nu tipărească *Apostolul* ca celelalte cu tabla îngustă, cu mult «cîmp fără de treabă,

---

20. Daniela Bratu, *Tipografii de la Buzău*, în „Glasul Bisericii", an. XVII (1958), nr. 8, p. 734, susține că a fost adus la Buzău. Cum el mai lucra și pentru celelalte tipografii, socotesc că a rămas tot în București sau Snagov.

21. A se vedea, spre exemplificare, ff. 403 și 408.

22. C. D. Fortunescu, *art. cit.*, p. 124.

23. N. Iorga, *Ist. Bis. rom.*, II, p. 15; N. Cartojan, *Istoria literaturii vechi*, III, p. 218.

24. N. Iorga, *Ist. lit. rom., sec. XVIII*, vol. I.

25. Ghenadie Enăceanu, *Condica sfîntă*, București, 1886, p. 91.

26. Mihail Regleanu, *Contribuții la cunoașterea episcopului de Rîmnic, Damaschin*, în „Hrisovul", I, 1941, p. 443; N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura romînească*, vol. II, București, 1938, p. 53.

27. Ghenadie, *Evangheliile, studii istorice-literare*, București, 1895, p. 106; Al. Lăpădatu, *Damaschin, Episcop și Dascăl*, București, 1906.

28. Gabriel Ştrempel, *Sprijinul acordat de Rusia tiparului romînesc în secolul al XVII-lea*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, I (1955).

29. Bianu și Hodoș, *Bibliografia romînească veche*, I, p. 258.

30. Vezi mai pe larg: Pr. Gabriel Cocora, *250 de ani de la păstorirea episcopului Damaschin la Buzău*, în „Glasul Bisericii", an. XVII (1958), nr. 9, p. 868.

31. N. Iorga, *Opera episcopului Damaschin*, în „Ramuri" (Craiova), 1909, nr. 1, p. 2.

32. Al. Lăpădatu, *op. cit.*; D. P. Bogdan, *Cărți rusești în țara romînească sub Constantin Brîncoveanu*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LXXIV (1956), nr. 6-7, p. 551.

ci cît ţin liniile ceale de pe margime să fie tot slovă», iar jos să mai adauge încă un rînd.[33]

Intr-adevăr, ascultîndu-i sfatul, *Apostolul* apărea în anul 1704 «pren osteneala a singur episcopul de Buzău chir Damaschin», destul de strîns tipărit cu roşu şi negru, fără spaţii albe şi cu 34 rînduri pe pagină, fără ca în tipăriturile buzoiene să se vadă o nouă îndrumare.[34]

Teascurile stau în nelucrare în timpul episcopului Damaschin, şi după aceea — 39 de ani —, pînă cînd pe scaunul episcopal vine episcopul Metodie (2 ianuarie 1741 — † 23 martie 1748), care, în cei 7 ani cît păstoreşte aici, a avut o întinsă şi vrednică activitate.[35]

Reparînd teascurile,[36] dă din nou viaţă tipografiei, aducînd aici pe *Ioan Stoicovici tipograful,*[37] care tipăreşte, între anii 1743 şi 1745, «cu cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcopul Buzăului chir Meotide», Apostol,[38] Ceaslov, Catavasier şi Acatist.

Din lipsă de meşter tipograf, tipografia mai funcţionează abia în anul 1747, tipărindu-se un singur Molitvelnic, de către *Sandu Irimia Simion,* care nu poate fi altul decît fiul tipografului şi gravorului de la Iaşi, Ieremia Simion, menţionat pentru prima dată pe Ceaslovul de la Rădăuţi, din 1745.[39]

Datorită morţii episcopului Metodie, întîmplată la 23 martie 1748, cît şi faptului că după el, într-o perioadă de numai 15 ani, se perindă la cîrma episcopiei trei episcopi greci,[40] care n-aveau nici un interes să tipărească cărţi romîneşti, tipografia stă iarăşi în inactivitate — 21 ani,[41] — pînă cînd vine episcopul Cosma (30 sept. 1763—9 oct. 1787) care, înzestrat cu «multă rîvnă şi libov pentru cele sfinte», a lăsat urme frumoase şi neşterse în eparhie,[41 bis] printre care şi reînvierea tipografiei, ca unul ce în

33. Emil Vîrtosu, *Glossă despre terminologia tipografică la 1703,* în „Hrisovul", I (1941), p. 450.

34. N. Iorga, *Opera episcopului Damaschin,* în „Ramuri", 1909, nr. 1, p. 2.

35. Pentru activitatea lui, să se vadă : I. Ionaşcu, *Episcopul Misail şi averea episcopiei Buzăului...,* în „Ingerul", an. XI (1939), nr. 6-7, p. 515 ; B. Iorgulescu, *Notiţe istorice relative la mînăstirea Cislău din judeţul Buzău,* în „Literatură şi Artă romînă", an. III (1898), pp. 241-242 ; B. Iorgulescu, *Dicţionar geografic... al judeţului Buzău,* Bucureşti, 1892, p. 128 ; I. C. Filitti, *Neamul Doamnei Neaga şi mînăstirea Aninoasa (azi Buda) din Buzău,* Bucureşti, pp. 16-19.

36. In inventarul episcopiei, făcut în noiembrie 1740, nu se face amintire de nici un obiect tipografic (I. Ionaşcu, *Episcopul Misail şi averea episcopiei Buzăului...,* în „Ingerul", an. XI (1939), nr. 6-7, p. 524).

37. Ionescu G., în *„Tipografia de la episcopia Buzăului",* p. 212, îl identifică ca „fiul popii Iacov Stoicovici, tipograful Mitropoliei", dar în perioada aceasta nu întîlnim acest nume, ci „Popa Stoica Iacobici" (cf. G. Ionescu, *Spicuiri din trecutul tipografiei,* p. 44) , *B.V.R.,* pp. 52, 59 ; Preotul Niculae M. Popescu, *Cucernicul între preoţi Popa Stoica Iacovici, tipograful, 1715-1749,* în *Preoţi de mir adormiţi în Domnul,* Bucureşti, 1942, p. 74.

38. Pe un exemplar, aflat la Mînăstirea Secu, se putea citi : „Această sfîntă praxis 1-au dăruit sfintei mănăstiri Neamţul sfinţia sa chir Metodie, episcopul de Buzău, la leat 7257 noembrie 18". (cf. *Graiul evlaviei străbune. Inscripţii şi însemnări de la Secu,* p. 62).

39. Daniela Bratu, *art. cit.,* p. 737 ; Pr. prof. Petru Rezuş, *Vechea tipografie din Rădăuţi,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. XXXV (1959), nr. 5-6, p. 305 ; G. Ionescu, *Activitatea tipografiei mitropolitane din Iaşi,* în „Noua Revistă Romînă", 4 (1901), nr. 38.

40. Aceştia au fost : Filaret (24 martie 1748-1752), Antim (1752-1758), Rafail (1758-1763) ; asupra lor să se vadă : *Istoria Bisericii Romîne,* Manual pentru Institutele Teologice, Bucureşti, 1957, vol. II, p. 203 ; T. Bulat, *Caterisirea unui episcop de Buzău în sec. XVIII,* în „Glasul Bisericii", an. XVI (1957), nr. 8-9, p. 586.

41. Identificarea unui *Catavasier,* fără foaie de titlu şi prefaţă, ca tipărit la Buzău, în anul 1762 (Damian P. Bogdan, *Contribuţiuni la bibliografia romînească veche,* în „Bis. Ort. Rom.", an. LVI (1938), nr. 1-4, p. 62, *B.V.R.,* IV, p. 79), ipoteză bazată pe „identitatea aproape perfectă a caracterelor grafice" şi identitatea — parţială — a începutului şi sfîrşitului de pagină cu ediţia ulterioară din 1768, dar avînd şi „unele abateri" şi „o singură diferenţiere mai importantă", mi se pare neîntemeiată, atît pentru motivul că nu putea să apară în mod cu totul sporadic, o singură tipăritură, datorită episcopului Rafail, iar dacă, într-adevăr, acest Catavasier ar fi fost tipărit aici, nu mai erau motive ca numai peste 6 ani — în 1768 — să se tipărească o altă ediţie.

41 bis. Pentru persoana şi activitatea episcopului Cosma, să se vadă : C. N. Mateescu, *Insemnări despre originea ardeleană a mitropolitului Cosma,* în „Bis. Ort. Rom.", an. L (1932), nr. 9, p. 586 ; Ioan C. Filitti, *O lămurire despre Mitropolitul Munteniei, Cosma Popescu şi Biserica din Ursoaia (Buzău),* în „Bis. Ort. Rom.", an. LI (1933), nr. 5-6, p. 200 ; B. Iorgulescu, *Notiţe istorice relative la mînăstirea Cislău din judeţul Buzău,* în „Literatură şi Artă romînă", an. III (1898), p. 241 ; Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino,* Bucureşti, 1919, p. 38, n. 2 ; T. Pamfilie, *Biserica din Cislău,* an. VII (1919), nr. 1-4, p. 1 ; B. Iorgulescu, *Dicţionar geografic... al judeţului Buzău,* Bucureşti, 1892, p. 128 ; *Istoria Bisericii Romîne* — Manual pentru Institutele Teologice, vol. II, Bucureşti, 1957, p. 203.

calitate de eclesiarh al Mitropoliei, în timpul mitropolitului Filaret, ostenise la tipărirea de cărți romînești.[42]

Tipograful lui este «Ghine(a) Diaconul Staicovi(ci), probabil fiul lui Ion Stoicovici, tipograful episcopului Metodie, care stă aici numai 2 ani, tipărind în 1767 *Psaltire* și *Catavasier*, ca, în 1768, *Liturghierul* să fie tipărit de «Constantin ucenicul Dascăl(ului) Iordache Tip(ograful)», care nu poate fi altul decît Iordache Stoicovici de la tipografia Mitropoliei.[43]

Și în timpul episcopului Cosma, care păstorește 24 de ani, pînă cînd e ales mitropolit, activitatea tipografiei este cu totul sporadică — anii 1767 și 1768 —, ca apoi să înceteze definitiv, 64 de ani,[44] pînă în septembrie 1832, cînd întîlnim prima carte tipărită «în sfînta Episcopie a Buzăului», în așa zisa «tipografie provizorie»[45] a mitropolitului Grigore IV.

Mitropolitul Grigore IV — al Ungrovlahiei — înapoindu-se din «surghiunie», s-a stabilit — între februarie 1832 și 13 aprilie 1833 — la Buzău.

Cum el avea gata mai multe manuscrise cu diferite traduceri — făcute în acest timp —, se hotărăște să le tipărească la Buzău și, pentru că la această acțiune îl mai ajuta și episcopul locului, Chesarie, precum și o «altă oarecare față», și datorită faptului că aici se găsea și «un părinte cu oarecare știință de acest meșteșug», la 9 mai 1832 cerea ocîrmuitorului Mitropoliei, Neofit, să-i trimită la Buzău un teasc, slovă măruntă și hîrtie Leon, «să fac oarecare cearcare în cîtă vreme mă voi afla aicea».[46]

Tipografia este instalată, și la septembrie 1832 apărea *«A lui Fotie Patriarhul Constantinopolii epistolie de obște...»*, prin nevoința lui «Gherontie ieroschimonahul, Tipograful din Sfînta Monastire Neamțul»,[47] continuate de alte trei cărți, ultimele două apărînd în iulie 1833.

Instalarea tipografiei și tipăritul reclamau însă cheltuieli mari. Astfel, mitropolitul Grigore, mulțumind lui Neofit pentru salariul trimis, îi arăta că acesta a venit la timp, într-o vreme «întru care sînt împovărat cu atîta cheltuială a tipografiei; că numai pentru hîrtie am dat aproape de cinci sute galbeni, afară dea cealaltă cheltuială».[48]

Cu toate acestea, deși trei din cărți au peste 450 pagini, format in folio, ele se dădeau — totuși — «în dar».

Tipografia «provizorie», cu teascul și litera Mitropoliei, a funcționat între septembrie 1832 și iulie 1833, scurta-i existență fiind însă un motiv în plus la determinarea episcopului Chesarie să reînființeze tipografia episcopiei, aceasta ocupînd un loc de frunte

---

42. *Istoria Bisericii Romîne* — Manual pentru Institutele Teologice, vol. II, București, 1957, p. 203.

43. Cf. însemnărilor de pe cărțile tipărite aici.

44. Semnalarea tipăririi aici — după 52 de ani — a unui *Prohod* (1816), în timpul episcopului Constandie (*B.V.R.*, IV, p. 147), e greu de susținut, mai ales cînd știm că în anul următor, 1817, Constandie tipărește la Rîmnic o Psaltire (Ioan C. Filitti, *O Psaltire de la 1817*, București, 1934), și un *Liturghier* (Daniela Bratu, *Cărți vechi necunoscute*, în „Mitropolia Olteniei", an. X (1958), nr. 1-2, p. 107).

Dacă, după atîția ani, tipografia încă mai putea fi pusă în stare de funcționare, ceea ce e greu de admis, atunci nu mai era nici un motiv ca în anul următor să se tipărească cele două cărți cunoscute la Rîmnic.

De altfel, în inventarul episcopiei, făcut 3 ani mai tîrziu, 1819, care este cel mai amănunțit din cîte se cunosc, nu se amintește nimic despre tipografie sau obiecte tipografice. (Ioan C. Filitti, *Inventarul episcopiei de Buzău... la 1819 și 1825*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LIII (1935), nr. 1-2, pp. 6-42) și nici nu există vreun exemplar din acest Prohod, includerea lui în *B.V.R.* fiind făcută după o listă de cărți oferită spre vînzare Academiei.

Acest exemplar nu poate fi decît cel tipărit la Buzău în 1836, pentru prima dată, cu citirea greșită a anului de către cel ce îl vindea.

Să se vadă și: Niculae M. Popescu, *Ediția Prohodului lui Macarie și edițiile altora*, în „Bis. Ort. Rom.", an. 1908.

45. Cf. Gr. Crețu, *Tipografiile din Romînia de la 1801 pînă astăzi*, București, 1910, p. 19. D. Furtună, *Chesarie, episcopul Buzăului*, București, 1913, p. 34.

46. *Mitropolitul Grigore IV al Ungrovlahiei*, 1927, p. 79.

47. Despre el, să se vadă: G. Ionescu, *Spicuiri din trecutul Tipografiei. Tipografia din Mînăstirea Neamțu*, în „Noua Revistă Romînă", an. 1901, nr. 27, p. 109, care îl dă ca mort în 1832, deși el în 1833 — iulie — tipărea ultimele cărți la Buzău; N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești*, ed. II, București, 1932, p. 241, unde arată că împreună cu ucenicul său, Meletie, a lucrat și în tipografia lui Chesarie, dar, din însemnările de pe cărți de numele tipografilor în acest timp, afirmația este neîntemeiată.

48. *Mitropolitul Grigore IV al Ungrovlahiei*, p. 275.

în bogata-i activitate[49] (1825-1846). În vremea lui, lipsa cărților de ritual se simțea mult de tot, încît «prin biserici se găsea niște cărți așa de rupte, cîrpite, măzgălite și vechi, încît de abia se citea cuvintele ridicînd foile în lumina ferestrii și pînă cînd se citea căte un tropar sau condac oricăruia îi venea să caște sau să doarmă».[50]

«Această tristă poziție — se spune în aceeași prefață — puind pe gînduri și pe fericitul și vrednicul de toată pomenirea episcop Chesarie, care prin cheltuieli costisitoare aducînd tipografie din străinătate a așezat-o aici în Sfînta episcopie și concentrînd la mijloc osteneli și cheltueli, a scos de sub tipar mai multe cărți pentru trebuința Bisericii, curățînd cu acest mijloc sfintele lăcașuri de cărțile cele învechite și rupte».

Aceasta fiind situația, episcopul Chesarie, încă din anul 1831 încheia contract cu Eliade Rădulescu și Nicolae Rădulescu ca să-i tipărească, în tipografia lor, un *Liturghier,* în 2000 exemplare, dînd în acest scop un avans de 10.000 lei.[51]

Cum la sfîrșitul anului 1833 Liturghierul încă nu era tipărit, episcopul Chesarie, la 14 decembrie,[52] se adresa Tribunalului Ilfov și, arătînd că «măcar că au trecut îndestulă vreme în care putea dumnealor cu înlesnire să săvîrșească această tipărire după legăturile contracturilor», totuși ei n-au respectat contractul și de aceea, «în puterea pravilii pămîntului, că să strică simfonia aceace nu să va păzi de amîndouă părțile», cerea ca numiții să-i restituie cei 10.000 lei «ce i-am înumărat numiților în pricina tipăritului acelor liturghii, căci mie de acum înainte nu-mi mai pot fi trebuincioase».

De aici rezultă că după încheierea contractului, episcopul Chesarie începuse să se intereseze de procurarea unei tipografii, care în anul 1833 era și adusă la Buzău, după cum reiese din întîmpinarea lui Eliade,[53] care ne dă o mulțime de date în legătură cu înființarea tipografiei.

Acesta arată că într-adevăr acum episcopului Chesarie nu-i mai trebuie Liturghiile, ci banii, căci «făcîndu-și o închipuire de a întocmi o tipografie (fără să socotească însă că tipografia cea în ființă este privileghiată cu dreptul de apalt și că sorocul ei nu s-a împlinit)[54] și puind la cale aducerea mașinilor și slovelor», îi vine greu să facă două cheltuieli.

Și pentru ca să fie pus în posesia banilor, i-a pus o mulțime de piedici în tipărirea acestuia, ca predarea «izvodului» cu o întîrziere de peste șase luni, apoi, mai tîrziu, cererea ca să se tipărească și cu roșu, apoi să schimbe hîrtia în loc de «leon de cea mare», ca după tipărirea a două coale să revină pentru cea dintîi.

Cea mai mare piedică însă a fost atunci cînd ajungînd la a 15-a coală, «pune și amăgește pe drugarul ce tipărea chiar la liturghier, anume Nicolae și-l duce la Buzău», iar cînd, după ce găsește alt lucrător și tipărirea ajunsese la a 42-a coală, «sosind Prea S. Sale teascurile tipografiei sale celi neprivilnice... pune iarăși și scoate din fire pe chiar zețarul (așezătorul slovelor) care lucra la liturghie și-l ia în tipografia prea sf. sale cea întocmită — împotriva privileghiului întărit de trei Domni și recunoscut și de stăpînirea de acum».[55]

---

49. Pentru viața și activitatea lui, să se vadă: Gh. Voicu, *Viața și activitatea lui Chesarie, episcop de Buzău, 1825-1846,* București, 1897; B. Iorgulescu, *Din istoria picturii în țara romînească și pictorul N. Teodorescu cu școala de pictură din Buzău,* în „Rev. Lit. și Artă rom.", 1901, pp. 221-227; D. Furtună, *Chesarie episcopul Buzăului,* București, 1913; Pamfil C. Georgian, *Chesarie, episcopul Buzăului, 1825-1846,* Buzău, 1946; Jacques Wertheimer-Ghika, *Gheorghe Tattarescu. Un pictor romîn și veacul său,* E.S.P.L.A., 1958, pp. 8-39.

50. Prefață la *Orologiu,* Buzău, 1854.

51. Arhiv. Stat., București, *Tribunalul Ilfov, Secț. I civilă,* Dos. nr. 15731/833; D. Furtună, *op. cit.,* p. 35.

52. *Ibidem,* f. 1.

53. *Ibidem,* f. 3.

54. Tipografia era cumpărată de Eliade în 1831, de la dr. Constantin Caracaș, biv vel stolnicul Răducan Clinceanu și biv vel slugerul Dumitrache Topliceanu, proprietarii tipografiei „privelegiate" de la Cișmeaua Mavrogheni, înființată în 1817, prin hrisovul lui Ioan Gheorghe Caragea, care hotăra la punctul 5 „să aibă privilegiu a nu avea voie și slobozenie nimenea altul a deschide tipografie în țara Domniei Mele, în soroc de ani 20", în afară de tipografia Mitropoliei și cea de la Rîmnic (cf. G. Ionescu, *Spicuiri din trecutul tipografiei,* București, 1907, pp. 96-107). La acest termen se referea Eliade, deoarece el cumpărase tipografia și privilegiul (V. A. Urechia, *Istoria Romînilor,* X, pp. 427-432; Ionescu Gion, *Doctorul Constantin Caracaș,* în „Noua Revistă Romînă", III, nr. 8; Emil Vîrtosu, *Eliade ca tipograf,* în „Revista Arhivelor", vol. I, 1-3 (1924-1926), pp. 336-369).

55. *Ibidem,* f. 8. Liturghierul, totuși, s-a tipărit și are următoarea foaie de titlu:

Așadar, procesul acesta pierdut pînă la urmă de episcopul Chesarie, ne dă știri prețioase, arătîndu-ne că, cu toate că Eliade cerea autorităților « a nimici în contraband o tipografie nepravilnică și împotriva tuturor formalităților», acesta, înfruntînd «privilegiul», aduce în anul 1833 «teascuri regulate» și slove de la tipografia universității din Buda,[56] prima carte, *Sfătuire frumoasă și pe scurt către cel ce se pocăește* apărînd la 15 aprilie 1834, cu mențiunea că s-a tipărit *«în sfînta episcopie Buzău. Intru a sa acum din nou făcută tipografie»*.

Conducerea tipografiei a fost încredințată lui Vasile Manole Buga, fostul «epistat» — conducător tehnic — al tipografiei privilegiate de la Cișmeaua Mavrogheni,[57] pe care, în anul 1838, îl întîlnim cu titlul de «vel pitar».[58]

Acesta conduce tipografia pînă în anul 1839, cînd este înlocuit cu ierodiaconul Dionisie Romano,[59] învățător în localitate și cunoscător al tehnicii tipografice, fiindcă fusese lucrător în tipografia de la Cișmeaua Mavrogheni și apoi zețar la tipografia lui Eliade.[60]

Tipografia lucrează sub conducerea acestuia trei ani — 1839-1841 —, după care dată intervine o sincopă în activitatea ei pînă către sfîrșitul anului 1845, cînd se tipăresc 2 cărți: *Învățătură pre scurt pentru nunți* — 25 septembrie —, și *Aghiazmatar mic* — decembrie 5 —, ca în anul următor — 1846 — să se semnaleze tipărirea unei singure cărți: «Orînduiala cum se cuvine a se citi cei 12 psalmi», activitatea ei încetînd odată cu moartea episcopului Chesarie (30 noiembrie 1846).

Tipografia lucra cu un inventar foarte redus, care consta din: «2 teascuri cu toate ale lor, 2 tingiri de aramă cu care se toarnă val, 1 căldare proastă pentru spălatul slovelor, 1 mașină de turnat val, căși de lemn, vechi, unde se țin slovele și 3 vingaloți pă care să așază slovele».[61]

Personalul se reducea la patru lucrători — doi de fiecare teasc — care, în această perioadă au fost: Petre Bărbulescu și Marin Diaconescu, «așezători de slove»[62] (zețari), iar «tipăritori» Constantin Raicovici pînă în anul 1840, cînd i-a luat locul Neculai Ivanovici[63] și Petre Golea (în 1840 semna Golescu) de la biserica Sf. Nicolae-Șelari,[64] fost lucrător în tipografia lui Eliade.[65]

In *«Cuvînt către tot pravolslavnicul cetitor»*, la *«A fericitului Teodoret, episcopul Chirului, tălmăciri la cei o sută cincizeci Psalmi»*, apărută în 1840, episcopul Chesarie arăta că *«precît a stat în putință, pre cît ne-a ertat împrejurările, cheltuielile cele grele și lucrările cele povăroase ale sfintei episcopii, ne-am sîrguit ca și noi măcar cît de puțin să o împodobim cu cărțile trebuincioase»*.

Cu toate aceste greutăți amintite, în timpul episcopului Chesarie, s-au tipărit, totuși, 57 cărți «trebuincioase», în tiraje destul de mari,[65 bis] care după conținut se pot împărți în șase grupe: 1. Cărți de ritual. 2. Cărți școlare. 3. Cărți de învățătură pentru preoțime. 4. Cuvîntări. 5. Cărți morale, laice. 6. Periodice.

„Sfintele și dumnezeeștile Liturghii Acelor întru sfinți Părinților noștri, a lui Vasilie cel Mare, a lui Ioan Zlataust și a Prejdeștenii.

Tipărită într-acest chip cu blagoslovenia și osîrdia Prea osfinției sale Părintelui Episcop al Buzăului Kir Kesarie. București. In tipografia lui Eliad". 1833, 392 pp., format 23×16,5 cm.

56. D. Furtună, *Chesarie, episcopul Buzăului*, București, 1913, p. 37; N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, ed. II, vol. II, p. 241.

57. Cu acest titlu apare în *Oglinda sănătății și a frumuseții omenești*, tipărită în această tipografie în anul 1829 (cf. G. Ionescu, *Spicuiri din trecutul tipografiei*, București, 1907, p. 106.

58. Conform însemnării tipărite pe foaia de titlu de la *Teatron Politicon*, Buzău, 1838.

59. Arhiv. Stat., Buc., *Min. Inst., dos. 3391/840*, f. 420, și mențiunea de pe foaia de titlu a *Chiriacodromionului*, tipărit la 15 iulie 1839.

60. Pr. Gabriel Cocora, *Episcopul Dionisie Romano. — La 150 ani de la nașterea sa*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LXXV (1957), nr. 3-4, p. 328.

61. Acad R.P.R., *mss. 718*, f. 321; Arhiv. Stat. Buc., *Min. Instr., dos. 1509/864*, f. 6.

62. Numele lor apar prima dată în *Sfintele și dumnezeeștile liturghii*, 1835.

63. Cf. *Apostol*, 1836, și *Liturghierul* din 1840.

64. G. Ionescu, *Spicuiri din trecutul tipografiei*, București, 1907, p. 215.

65. Idem, *ibidem*, p. 132.

65 bis. „Sfînta Scriptură pe scurt" se tipărea, în 1936, de către Arhim. Eufrosin Poteca, în 3.000 exemplare. (Ion Vîrtosu, *Pagini din autobiografia lui Eufrosin Poteca*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LV (1937), nr. 7-10, p. 502).

Se constată lipsa cărților de muzică psaltică, deși episcopul Chesarie era un «rîvnitor pentru psaltichia patriei noastre»,[66] și a încurajat atît pe ieromonahul Macarie, cît și pe Anton Pann de «a rumîni» cîntările, ca unul ce era «plin de rîvnă pentru asemenea lucrare a tuturor cîntărilor bisericești».[67]

O încercare, totuși, s-a făcut în anul 1836, cînd Macarie convine cu directorul tipografiei, «domnu Vasile de la Buzău», să-i aducă tiparul făcut de el la Viena și «celelalte toate ale tipografiei», dar aceasta, după socotelile făcute, costînd peste 2.000 de galbeni, s-a renunțat.[68]

Cele mai multe din cărți sînt tipărite de episcopie, arătîndu-se pe foaia de titlu că apar «cu cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul chir Chesarie», dar o parte au apărut cu cheltuiala altor persoane, întîlnind chiar pentru prima dată în istoria acestei tipografii, cuvîntul «editor».[69]

Editorii se îngrijeau de vînzarea cărților respective, așa cum făcea bunăoară Filotei iconomul, editorul cărții *Teatron Politicon*, sau irod. Dionisie Romano, care tipărise *Octoih* și *Catavasier*.

Iconomul Filotei, adresîndu-se la Iași lui «Gavriile Mirovici, librieru din prăvăliile naintea Sfintei Mitropolii»,[70] îl anunța că «cu cheltuiala suptiscălitului aici în tipografia Sfintei Episcopii Buzău s-au tipărit o prea frumoasă și folositoare carte, numită «Theatron politicon», alcătuită din trei tomuri, dar e legată în două volume, «cu mucava și marmură, pe la rădăcină cu piele», prețul «unui trup» fiind de șase sfanțihi, cursul Valahiei.

Cum mai avea «încă o sumă nevîndută», îi arăta că poate să-i trimită «o sumă» de aceste cărți, la prețul amintit, pînă la Focșanii Valahiei, de unde, cu mijloacele ce le are, poate să le ridice.

În ceea ce privește costul lor, Filotei îl asigură că, în cazul cînd nu poate da toată suma la început, pentru rest urmează a-l «singuripsi cu siguranție după orînduială», prin prietenii ce crede că are în Focșani.

Și Dionisie Romano, în anul 1843, pe cînd era director la Seminarul Central, adresîndu-se Eforiei Școalelor, arăta că «avînd supt a mea îngrijire tipografia Sf. Episcopii Buzăul, am tipărit o carte intitulată *«Octoih mic și Catavasier»*, care este trebuincioasă celor ce se îndeletnicesc cu învățătura cîntărilor bisericești, și fiindcă candidații de prin sate au și însărcinarea a fi cîntăreți la biserică, au neapărată trebuință de o asemenea carte, precum am cunoscut din cercare, aflîndu-mă profesor național la Buzău».

Trimițînd un exemplar de probă, ruga Eforia să recomande cartea la profesorii școlilor începătoare, «trimițînd cîte va găsi de cuviință la fiecare».[71]

Din șirul editorilor mai amintim pe logofătul Mitropoliei, Nicolae Bițcoveanu («Sfătuire foarte frumoasă»), Tonciu Hagiu și chir Petre Velicu («Alcătuire aurită»), Serdarul Ion Vernescu («Slujba Sf. Stelian»), ierodiaconul Ieraclie («Catihisis), Teofilact, eclesiarhul episcopiei («Panihidă și Aghiazmatar mic»), ierom. Ierotei, inspectorul seminarului Sf. Mitropolii («Chiriacodromion»), Pr. Alex. Popescu («Slujba paraclisului și a Acatistului Sf. Alexandru), Vornicul Alex. Scarlat Ghica («Slujba Sf. Alexandru»), Gavriil Munteanu («Meditații»), protos. Gherasim Vintileanu («Liturghier»), și Arhim. Eufrosin Poteca («Sfînta Scriptură pe scurt»).

Cărțile acestea, tipărite «atît pentru trebuința Bisericii, cît și pentru învățătura copiilor de prin școlile de sate», se vindeau cu un preț «foarte cuviincios», încît cu costul lor abia se acopereau cheltuielile tipăririi unei alte cărți.[72]

---

66. Pr. N. M. Popescu, *Macarie psaltul*, în „Bis. Ort. Rom.", an. 1936, p. 551.

67. Aceasta o spunea Anton Pann în *Prefața* Prohodului, ed. 1846.

68. Nicolae Popescu, *Viața și activitatea dascălului de cîntări Macarie ieromonahul*, București, 1908.

69. Prefața de la *Octoih* și *Catavasieriu*, Buzău, 1839, este semnată „Editoriul", care este ierod. Dionisie Romano (cf. Arhiv. Stat., Buc., *Min. Instr., dos. 3391/840*, f. 420). Mai întîlnim acest termen la *„Primul navigator"*, editat de D. Băltăceanu, vezi supra, an. 1860.

70. Dum. Z. Furnică, *Documente privitoare la Comerțul Romînesc, 1473-1868*, București, 1931, p. 333.

71. Arhiv. Stat., Buc., *Min. Instr., dos. 3391/840*, f. 420. Acesta întrebuințează pentru prima dată în tipăriturile de Buzău, și termenul „ediție", în prefața *Chiriacodromionului*, 1839.

72. *Orologiu*, Buzău, 1854, prefața.

Circulînd însă din mînă în mînă, prețul lor se ridica, încît o Panihidă, ediția 1839, se vindea cu 2,12 taleri,[73] Liturghierul ediția 1848, în anul 1853 se vindea cu 10 sfanți,[74] Cazania 1834 cu 50 lei, iar Psaltirea — 1840 — cu 29 lei.[75]

În urma Revoluției din 1848, conducerea Statului dînd în 1849 o nouă aprobare pentru funcționarea tipografiilor, include în «așezăminte publice cu dreptul a ținea tipografii pentru cărți bisericești» și Episcopia Buzăului,[76] dar tipografia va începe să funcționeze abia în anul 1852, prin stăruința fostului arhidiacon și econom al lui Chesarie, Filotei, ales episcop la 15 septembrie 1850.[77]

Cum teascurile, care erau din lemn,[78] nu mai erau în stare de funcționare, episcopul Filotei voind să tipărească o colecție de pastorale și ordine, prin intermediul arhim. Dionisie Romano, egum la Sadova, cumpăra în acest scop hîrtie din București, ca să o tipărească la Mînăstirea Neamțu.

În scrisoarea în care îi arăta cum și prin cine să trimită hîrtia, pe care a tocmit-o *«cu negutătorul știut pentru tipărirea pastoralului»*, episcopul Filotei îl ruga să-l înștiințeze și *«cu ce fel de slovă ai vorbit la Sfînta mînăstire Neamțu să le tipărească, căci mie mi se pare mai bună slova cea de mijloc ce se numește țiter...»*.[79]

Într-adevăr, la Neamțu se tipăresc două «filade», conținînd diverse ordine și pastorale din anii 1851 și parte din 1852, fără foaie de titlu și fără indicația tipografiei. De altfel, lipsa acestei indicații pledează pentru afirmația că ele au fost tipărite la Neamțu, și nu la Buzău.[80]

Repusă în stare de funcționare, în anul 1852 se tipăresc trei cărți: Acatistier, Ciaslov și Psaltire, prima apărînd la 30 iulie, ca în anul următor, 1853, tipografia să lucreze din plin, dînd la lumină opt cărți.

Cum inventarul vechi al tipografiei era uzat, episcopul Filotei, în anul 1853 voind să înzestreze tipografia cu teasc de fier și literă nouă, se adresa, în luna august, arhim. Dionisie de la Mînăstirea Sadova, să cerceteze teascurile pe care ar voi să le vîndă tipografii din București, Daniilopol și Kopainig, și să-i răspundă urgent *«ca să știu ce trebuie să fac, spre a putea împlini trebuința ce am de asemenea teascuri»*.[81]

Între timp, arhim. Dionisie face o vizită episcopului la Buzău și, pentru că după înapoiere nu răspunsese la cele ce-l rugase Filotei la 20 ianuarie 1854, îi scria cerîndu-i să răspundă «cu deamăruntul» ce a făcut în problema teascului și a hîrtiei, dar mai ales dacă a încheiat contract pentru literă «și cînd se apucă de lucrarea ei spre a o desăvîrși».[82]

Răspunsul arhim. Dionisie nu-l știm, dar, în schimb cunoaștem că contractul pentru procurarea teascului fusese încheiat cu George Ioanid,[83] «librariu, negoțiant de hîrtie și obiecte de artă în București»,[83 bis] care îl aduce din Viena și prin aprilie 1854 îl expedia din București la Buzău,[84] costînd, adus aici, lei 4.179,27 parale.[85]

---

73. Pr. Gr. Rășcanu, *Biserica din Sîngeru*, în rev. „Ingerul", an. XI, nr. 1-2, p. 77.
74. Idem, *ibidem*, p. 80.
75. „Analele Brăilei", an. III, nr. 3-4, p. 212.
76. *Buletinul Oficial al Principatelor Țării Romîne*, nr. 41, 1849.
77. Pentru viața și activitatea sa, să se vadă: Ec. Gh. Ionescu, *Viața și activitatea lui Filotei, episcopul Buzăului — 1850-1860*, București, 1941, ed. II; Pr. Gabriel Cocora, *O sută de ani de la tipărirea Bibliei de Buzău*, în „Glasul Bisericii", an. XIV (1955), nr. 3-4, p. 211; Par. Gabriel Cocora, *Filotei, episcopul Buzăului, luptător pentru unirea Țărilor Romîne*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LXXVII (1959), nr. 1, pp. 44-52.
78. Arhiv. Stat. Buc., *Min .Inst., dos. 1509/864*, f. 6.
79. Pr. Gabriel Cocora, *Arhimandritul Dionisie Romano, stareț la mînăstirea Sadova*, în „Mitropolia Olteniei", an. X (1958), nr. 5-6, p. 387.
80. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 105, cunoștea numai o singură filadă și o da ca tipărită la Buzău. Prima are 12 pp. (21×17,5 cm), conținînd o circulară în 14 puncte, iar a doua 47 pagini (20×16,5 cm), și cuprinde diverse ordine, de la 11 iunie 1851 la 14 aprilie 1852.
81. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 137.
82. Idem, *ibidem*, p. 137.
83. Arhiv. Stat. Buc., *Episcopia Buzăului, pach. CXXII*, doc. 57.
83 bis. Despre el să se vadă: Niculae Th. Ioniță, *Istoria editurii romînești*, București, pp. 84 și 142.
84. Arhiv. Stat. Buc., *Episcopia Buzăului, pach. CXXII*, doc. 58.
85. „Costul de cheltueli și costul total al unui teasc de fier adus din Viena pentru trebuința Sf. Episcopii a Buzăului: (Arhiv. Stat., Buc., *Episcopia Buzăului, pach. CXXII, doc. 58)*:

Costul teascului tipografic, condiționat astfel precum se vede, este 490.
care face în lei 3.307,20

Cum tot Ioanid furnizează și hîrtia necesară, în intervalul din decembrie 1854-decembrie 1855 vînduse episcopiei 1.016 topuri a 56,50 lei topul, în valoare totală de 57.404 lei, tranzacția făcîndu-se prin ierom. Ambrozie (Popa Tun), îngrijitorul metocului Sf. Dumitru.[86]

La 12 februarie 1855 scria episcopului Filotei, arătîndu-i că în urma contractului ce a făcut cu «una din cele mai însemnate fabrici din Austria», poate oferi, la preț scăzut față de alte firme, orice cantitate de hîrtie, mai ales că a auzit că se voiește a se tipări Mineiele «care nu se mai găsesc și amatori sînt mulți», chiar lui cerîndu-i-se de curînd de la Iași».[87]

Peste trei zile, la 15 februarie, scria din nou episcopului că a primit, prin protopopul Petre (Bărbulescu), restul de bani ce i se mai cuvenea pentru teasc și hîrtie, conform contului ce l-a trimis, iar la cererea acestuia a alcătuit o colecție de mostre de hîrtie cu următoarele prețuri: hîrtie arecanelă, frumoasă, 28 lei topul; hîrtie Leon, 37 lei; Leon albă, 18 lei, iar vînătă, 15 lei. Hîrtie marmorată, fină, 60 lei; ordinară, 40 lei; hîrtie fețe cu flori, fină, 32 lei; ordinară, 28 lei; mucava albă bună, 3,10 lei ocaua și pînză englezească, 126 lei bucata.[88]

De asemenea, cum tipografiei îi era necesar un teasc de netezit hîrtia strivită, tot el comunica episcopului Filotei că o asemenea presă de fier cu putere de 8 măji costă la Viena 1.350 sfanțih, iar alta mai mare de 20 coli lărgime și 30 lungime, potrivit formatului hîrtiei furnizate, costă 6.900 sfanțih.[89]

Episcopul Filotei se interesa și de literă de psaltichie, și cum fiul lui Anton Pann vindea tipografia, Ioanid îl informa, tot acum, că «teascul răposatului Anton Pann costă 90 galbeni și literile de psaltichie costă lei 4,20 parale ocaua».[90]

Litera obișnuită s-a turnat tot în București, dar la ce firmă nu știm, însă la 27 iunie 1854, episcopul Filotei răspunde arhim. Dionisie Romano că a primit contractul pentru literă, dar cum termenul de trei luni i se părea prea lung, îl ruga să stăruie ca să se scurteze termenul, căci «trebuința este d-a avea pregătită cît mai curînd această slovă».

Cît privește adăugirea din contract «ca să poarte și numere latinești», episcopul Filotei îi scria că n-are nevoie de ele, și «nici la cărți bisericești să pue slove romînești și prin urmare va rămîne d-a se mai turna litere latinești».[91]

Tipografia este înzestrată cu teasc de fier și literă nouă,[92] și în timp de cinci ani (1852-1857) se tipăresc 25 de cărți, de ritual, psaltichie, școlare și morale, opera capitală fiind Biblia, tipărită între 1 iulie 1854 și 14 februarie 1856, «pe hîrtie albă fină, împărțită în cinci volume, coala în patru și fiecare volum legat cu mucava și îmbrăcat cu pînză bună englezească, iar la rădăcină cu piele și marochin».[93]

Ceea ce episcopul Chesarie n-a putut realiza, în privința tipăriturilor de psaltichie, desăvîrșește acum urmașul său, episcopul Filotei, care, înzestrînd tipografia și cu semne de psaltichie, retipărește o parte din cărțile de «muzichie bisericească» ale ieromonahului Macarie: Irmologhion, Teoreticon, Anastasimatar, tomul întîi al Antologiei, prin îngrijirea și «îndreptarea» ierom. Serafim, «egumenul schitului Aluniș, metohul sf. Episcopii», precum și *Rînduiala sfintei și Dumnezeeștii Leturghii*, care este «o culegere

Provizionul meu de 3% la 3.307,20 lei	99,8
Transportul, conform fractului de la Viena la Giurgiu la București	270,22
Transport și atle cheltueli de la Giurgiu la București	214,17
Vama 5%	165,15
Hamali și porto scrisorilor	16,35
Hamali la încărcarea teascului spre Buzău	6,30
Transportul pînă la Buzău la 600 oca	94,20
Rogojini, frînghii, etc.	4,20
Total,	4.179,27

86. Arhiv. Stat. Buc., *ibidem*, doc. 59.
87. *Ibidem*, doc. 60.
88. Idem, *ibidem*, doc. 62.
89. *Ibidem*.
90. *Ibidem*.
91. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 138.
92. Arhiv. Stat. Buc., *Min. Instr.*, *dos. 1620/864*, f. 13.
93. Acad. R.P.R., *Foi volante nr. 228/856* — Instiințare despre tipărirea Bibliei. Pentru aceasta să se vadă: Pr. Gabriel Cocora, *O sută de ani de la tipărirea Bibliei de Buzău*, în „Glasul Bisericii", an. XIV (1955), nr. 3-4.

de flori din cîmpul cîntărilor bisericeşti, traduse şi lucrate în limba noastră de deosebiţi cîntăreţi, din care o parte mare s-a publicat şi prin tipar, iar o parte mai mică numai prin manuscriere a fost cunoscută la puţini bărbaţi filormonici».[94]

Se tipăresc aici, în anul 1857, şi *Viaţa şi 183 fabule ale lui Esop,* ediţia din 1816, completată cu alte 50 fabule «după originalul elinesc», şi «cîteva fabule dintr-alţi autori elini», la sfîrşitul căreia apare, pentru prima dată, în tipăriturile de Buzău, termenul *Erată.*

Şi în această perioadă, socotim că tirajul tipăriturilor a fost mare,[95] dacă după o socoteală a directorului tipografiei, făcută la 7 septembrie 1857, valoarea lor se ridică la suma de lei 417.910 parale 7,[96] deşi preţul lor era tot moderat, după cum se vede dintr-o scrisoare a episcopului Filotei către Calinic al Rîmnicului, cînd îi trimitea, la cererea acestuia, «28 bucăţi cărţi din cele tipărite în tipografia acestei sfinte Episcopii».

Astfel o Psaltire costa 5 lei şi 20 parale, Prohodul 2 lei şi 20 parale, Aritmetica 2 lei, Ceaslov 5 lei, Optglasar 5 lei, Slujba Sfintelor Patimi 10 lei, Pravila Duhovniciior 5 lei, un Catihis 3 lei,[97] o Istorie Sfîntă 13,50 lei,[98] Aghiazmatar 11 lei, Datoriile casnice 2 lei şi 10 parale, iar Biblia, 80 lei.[99]

Între anii 1852 şi 1854, tipografia a fost condusă de Pr. Petre Bărbulescu,[100] fostul zeţar din timpul lui Chesarie, şi apoi de ieromonahul Atanasie.[101]

Dintre lucrători nu cunoaştem decît pe Gheorghe Popescu, zeţar, Mihalache Bolgorici, tipăritor,[102] şi pe fraţii Ioan şi Nicolae Petrescu din Focşani, elevi de seminar, care au lucrat timp de doi ani şi jumătate, în timpul lui Atanasie, ca zeţari la Biblie, Psaltire şi cărţile de Psaltichie, ca îmbolnăvindu-se, să se retragă acasă.

Tipografia făcea pînă în anul 1868, cînd ia fiinţă prima librărie în Buzău, a lui Alexandru Georgescu,[103] şi oficiul de librărie, vînzînd în afară de tipăriturile de aici, şi alte cărţi.[104]

În anul 1864, cei doi fraţi se plîngeau episcopului Dionisie Romano că pe acest timp fostul director nu le-a plătit nimic, lucrînd cu hainele lor şi aducînd ca martor pe ierom. Serafim, «care a corectat tomurile de cîntări», cereau să li se achite salariile, cîte 2 galbeni pe lună.[105]

Din anul 1857, cînd cunoaştem numai o singură tipăritură, tipografia intră din nou în nelucrare, dar prin stăruinţa arhimandritului Dionisie Romano, numit aici loco-

---

94. Vezi *Prefaţa,* semnată de episcopul Filotei.

95. In anul 1902 încă se mai găseau la episcopie 4.145 volume Biblie, care se trimiteau la Casa Bisericii *(cf. adresei episcopiei nr. 619/902),* deşi în anul 1884, episcopul Inocentie mai donase, în vederea creării fondului pentru Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1000 volume („Bis. Ort. Rom., an. VIII, pp. 745-746).

96. Arhiv. Stat. Buc., *Min. Instr., Dos. 1620/864.* In arhiva episcopiei, la anul 1864 exista „Condica de cheltuielile urmate cu tipografia Sf. Episcopii, începînd de la noiembrie 1854—septembrie 1857" *(ibidem).*

97. T. G. Bulat, *Din corespondenţa episcopului Calinic al Rîmnicului,* Rîmnicul Vîlcea, 1927, p. 28.

98. I. R. Bounegru, *Insemnări de pe cărţile vechii mitropolii a Proilavului,* în „Analele Brăilei", an. IV, nr. 2-3, p. 97.

99. I. Ionaşcu, *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău,* Bucureşti, 1937, p. 195.

100. *Ecoul eclesiastic* — supliment nr. 12/852 — Tabloul abonaţilor, p. 151.

101. Inştiinţare despre tipărirea Bibliei ; Arhiv. Stat. Buc., *Min. Instr., dos. 543/869,* f. 180. In anul 1863 Atanase era protosinghel şi egumen la Mînăstirea Berca (Arhiv. Stat. Buc., *dos. nr. 812/863, f. 21,* şi *1256/863,* f. 1), iar în 1864 semna „Atanase Berceanu" (I. Ionaşcu, *op. cit.,* p. 224).

102. Cf. însemnării de pe *Aghiazmatar mic,* 1857.

103. In anul 1900 succesor era Manole I. Avram („Muguri", an. I, nr. 1, 1900, Buzău, reclama de pe ultima pagină).

104. Arhiv. Stat. Buc., *Min. Instr., dos. 1620/862,* f. 28, unde se dă listă de cărţi printre care figurează *Catehisme* de Mavrulis, *Istorii sfinte* de Penescu, *Antichităţi ; Abecedare* de Roşianu etc.

105. Acad. R.P.R., *doc. MCXXI,* f. 266.

tenent de episcop, în iunie 1859,[106] se mărește cu un teasc de fier și mai multe obiecte tipografice provenite de la Mînăstirea Neamțu.[107]

Datorită acestui teasc, tipografia funcționează numai în anul 1860, sub aceeași direcție a ierom. Atanasie, tipărindu-se 6 cărți.

In anul 1864, inventarul tipografiei consta din: «2 teascuri de fier, cu toate ale lor, 2 teascuri de lemn, cu toate ale lor, 9 căști de lemn în care se pune literile, 1 stamba de lemn pentru tipărit antimise, 1 sobă de pînză pentru făcut cerneală, 2 tingiri de aramă cu care se toarnă valul, 1 căldare pentru spălatul slovelor, 1 mașină de turnat valul, 3 vingheloți de așezarea literilor și 1 pereche pirostrii».[108]

Pe lîngă acestea, în depozit se mai găsea și următorul material tipografic: «240 topuri hîrtie de tipar, mare, a 56,20 lei topul, 40 topuri în jumătatea colii de sus, a 28,10 lei topul, 48 topuri hîrtie tricapelă a 28,10 lei topul, 49 topuri hîrtie leon, a 37 lei topul, 372 măji cerneală de tipar, a 60 lei maja, 120 mucava albă a 3,20 lei, 11 coli mucava galbenă a 3 lei, 12 coți pînză englezească de legătorie, a 2,10 lei, $3^1/_2$ piei marochin a 16 lei, $7^1/_2$ piei meșină, verzi și roșii, a 11,10 lei, 2 piei meșină galbenă, a 9 lei, 10 testele sfișgat a 1,15 lei, 4 tistele aur verde, a 4,20 lei, 1 sticlă lac, a 4 lei, 3 topuri hîrtie marmură, a 80 lei, 7 tistele hîrtie marmură franțuzească, a 9 lei, 1 tistea marochin, bun, 21 lei și 1 marochin obișnuit, 18 lei».[109]

Dionisie Romano, profitînd de faptul că Ministerul hotărîse vînzarea la licitație a cărților tipărite în timpul episcopului Filotei,[110] «de prisos aflate în biblioteca Sf. Episcòpii», arăta Ministerului, în 14 martie 1866, că dorește să le cumpere el, dacă se vor vinde cu un preț moderat.

Cărțile însă se vînd la licitație, adjudecîndu-se asupra lui Iorgu Dumitrescu, pentru suma de 7.010 lei,[111] dar, în urma unei corespondențe dintre episcop și minister, Dionisie oferă același preț și le ia asupra lui, pentru a le revinde apoi, creînd un fond pentru redeschiderea tipografiei.

În acest scop, la 18 mai 1867, episcopul Dionisie ruga ministerul ca, cu ocazia împărțirii premiilor «mai ales la seminarii», să cumpere «o sumă de cărți» din cărțile bisericești «rămase la mezat» asupra lui, cu un preț redus la mai puțin de jumătate, deoarece *«cu sumele ce se vor aduna din desfacerea acestor cărți să redeschid tipografia sîntei Episcopii, care acum, în lipsă de mijloace stă în nelucrare și trebuința de cărți bisericești se simte foarte mult»*.[112]

---

106. Pentru viața și activitatea sa, să se vadă: Episcopul Melchisedec, *Biografia Prea Sînțitului Dionisie Romano, episcopul de Buzău*, București, 1882; Popescu Gh., *Viața și activitatea lui Dionisie Romano, episcop de Buzău*, București, 1898; Pr. Gabriel Cocora, *Episcopul Dionisie Romano și problema monahismului*, în „Glasul Bisericii", an. XIV (1955), nr. 10-11, p. 672; Pr. Gabriel Cocora, *Episcopul Dionisie Romano și Academia Romînă*, în „Glasul Bisericii", an. XV (1956), nr. 8-9, p. 483; Pr. Gabriel Cocora, *Ierodiaconul Dienosie Romano „profesor „național" la Buzău*, în „Glasul Bisericii, an. XVI, nr. 4-5, p. 256; Pr. Gabriel Cocora, *Episcopul Dionisie Romano (La 150 ani de la nașterea sa)*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LXXI (1957), nr. 3-4, p. 327; Pr. Gabriel Cocora, *Aspecte din trecutul învățămîntului public la Buzău*, în „Studii și articole de istorie", II, 1957, pp. 404-425; Pr. Gabriel Cocora, *Arhimandritul Dionisie Romano stareț la mînăstirea Sadova*, în „Mitropolia Olteniei", an. X (1958), nr. 5-6, p. 383; Pr. Gabriel Cocora, *Arhimandritul Dionisie Romano n-a fost redactor la „Predicatorul"*, în „Mitropolia Olteniei", an. XI (1959), nr. 3-4, pp. 204-206.

1017. G. Ionescu, *Spicuiri din trecutul tipografiei. Tipografia de la mînăstirea Neamțu*. în „Noua revistă romînă", 1901, nr. 27, p. 12.

108. Arhiv. Stat. Buc., *Min. Instr., dos. 1620/864*, f. 13 v.

109. *Ibidem*, f. 29.

110. *Monitorul Oficial*, nr. 257, 1865.

111. Arhiv. Stat. Buzău, *Episcopia Buzăului, dos. 30/866*.

112. *Ibidem*. In vederea desfacerii acestor cărți, tipărise în tipografia C. A. Rosetti și la I. Weiss anunțuri cu titlurile cărților și prețurile „scăzute" care se vindeau la episcopie, iar în București la librarii Ioanid și Socec.

Cu fondul strîns din vinderea acestor cărţi,[113] se toarnă literă latină,[114] la săpatul lor lucrînd monahul Damaschin din Mînăstirea Ciolanu,[115] iar «Proto-Ereul» Petre Bărbulescu este numit director şi răspunzător de organizarea ei.[116]

Acesta, la 22 ianuarie 1868, relata episcopului, care se afla la Bucureşti, că a aşezat tipografia după indicaţiile date, ocupînd toate camerele afară de cea întunecoasă.[117]

Din această relatare rezultă că tipografia, în acest timp, a funcţionat în camerele de jos, unde astăzi este secţia economică şi Consistoriul, într-o cameră păstrîndu-se şi astăzi nişte verigi de fier în pereţi, rămase de la această instalaţie.

Inventarul tipografiei era însă descompletat, multe piese lipsind sau erau stricate.

Astfel, maşina de turnat valuri era stricată, «şişcanele teascurilor lipsesc, mijloacele sînt stricate, foarfeci, sul, sfeşnice, lipsesc». Lipseau de asemenea şi din literele noi turnate: «numerele, spaţii, fedranţii, jumătăţi şi plifirţi», arăta directorul într-un raport adresat episcopului.[118]

In vederea reparării teascurilor a fost adus un meşter neamţ,[119] şi la 28 februarie, acelaşi an, «Petru Iconomu» — directorul —, scria episcopului că a «regulat şi garmontul. Acum despre zeţărie putem lucra, însă teascurile nu s-au regulat, că neamţul spune că-i trebuie mai multe lucruri, cari noi am lucrat şi fără dînsele. Au dat nişte şurupuri la herar să le facă şi n-a stat ca să le pue la locul lor şi a plecat. N-a făcut alt nimic decît a spălat nişte fiare la teascuri, dîndu-i pentru aceasta doi băeţi şi la frecatul fiarelor i-am spus că noi le frecăm cu cărămidă pisată sau nisip şi le curăţim foarte bine, dar neamţul tot neamţ, n-a voit a le freca cu cărămidă pisată, ci a cumpărat nişte praf şi hîrtie aspră a le freca şi cu toate acestea tot nu sînt frecate cum ar trebui. Pe urmă le-a dat o văpsea cu ulei nefiert şi nici pînă acum nu s-au uscat. Căştile nu i-a(u) plăcut şi cere altele. Eu i-am spus că sînt bune şi putem lucra cu dînsele, cum am lucrat şi pînă acum».

In continuare, îi comunica că acum aleg furdaua şi deosebesc fedranţii şi după ce va isprăvi, va învăţa baieţii să zecuiască. Cu aşezarea căştilor nu s-a cheltuit nimic. S-au găsit şi şifuri, şase mici şi trei mari, iar fundamente pentru teascurile de fier se găsesc numai patru.

«Trei băieţi şi monahul Eftimie care era la chelărie se pregătesc pentru zeţărie», arăta el, ca apoi să se îndoiască că neamţul va tipări toată suma pe fiecare zi», după cum i-a spus el.[120]

După această scrisoare, episcopul trimite anumit material ce era necesar, după care, la 5 martie, directorul îl anunţa că trebuie să cumpere hîrtie, căci *«săptămîna vii-*

---

113. Rămîneau spre vînzare, după ce se reţinuse un număr pentru seminar şi Biserică, următoarele cărţi: 656 Penticostare, 409 Ceasloave mici, 650 Psaltiri mici, 167 Învăţături către duhovnic, 270 Optglasuri, 447 Istorii sfinte, 186 Istorii de Penescu, 1.160 cărţi de Arhiereul Dionisie, 2.780 Abecedare mici, 202 Retorici prescurtate, 163 Morala hristiană, 666 Biblii legate, şi 1490 broşate, 378 Esopii nelegate şi 720 în coale nelegate, 139 Aghiazmatare, 420 trupuri cărţi Psaltic Bisericesc, 147 Teoreticoane în broşuri, 180 Tomul întîi de Antologie, legate, şi 590 în broşuri, Tomul al 2-lea, 76 legate şi 573 nelegate, 260 Tîlcul Psaltirii, 140 Teatron Politicon şi 122 Învăţături către preoţi şi diaconi, în total 13.066 volume. (Arhiv. Stat. Buzău, *Episcopia Buzăului, dos. 43,867,* f. 7).

114. *Prefaţa* de la *Adunare de cuvinte zise la diferite ocazii,* Buzău, 1868.

115. Scrisoarea Episcopului Dionisie, fără dată, către stareţul Ciolanului.

116. Cf. *Prefaţa* de la *Adunare de cuvinte...*

Petre Bărbulescu s-a născut în Bucureşti, mahalaua Udricani, în anul 1814, şi rămînînd orfan la etatea de 3 ani, a fost crescut de o bunică a sa, săracă şi văduvă, care l-a dat să înveţe la un dascăl grec şi apoi la şcoala domnească de la Sf. Gheorghe Vechi.

La 1827 a fost încredinţat egumenului de la Sadova, Ilarion, unde stă pînă în anul 1833, cînd, venind în Bucureşti, cunoscu pe episcopul Chesarie, care îl aduse în Buzău, folosindu-l la tipografie. In anul 1837 s-a căsătorit în Buzău şi a avut 14 copii. La 1839 a fost hirotonit diacon, iar în 1841 preot.

In timpul episcopului Filotei, a fost membru al consistoriului, la 1851 protopop de scaun, iar în 1867 protopop al judeţului Buzău timp de 40 de ani.

Moare la 3 august 1887. *(Discurs rostit de Diaconul Costescu, Directorul Seminarului la înmormîntarea Protopopului de Buzeu Petre Bărbulescu...,* Buzeu, Tipografia Al. Georgescu, 1887, pp. 14-17).

117. Acad. R.P.R., *mss. 3128,* f. 416.

118. Idem, *ibidem,* f. 410.

119. Acad. R.P.R., *Doc. MCXXI,* f. 352.

120. *Ibidem,* f. 352.

toare încep să tipăresc la condici», iar hîrtia existentă în depozit să fie păstrată pentru tipărirea unei cărți, fiindcă este mai bună și mai scumpă.

Băieții continuă să aleagă la «Furda», în căștile ce le-a trimis episcopul, punînd în ele «Țițer și Petit» ale lui Băltăceanu,[121] că poate se va lucra și cu ele ceva.

Tipografia e repusă în funcțiune la 19 martie 1868[122] și, «vrînd a regula literele ce acum din nou s-au turnat»,[123] s-a tipărit prima carte intitulată *Adunare de cuvinte zise la diferite ocazii,* o broșură de 59 pagini, format 19×14 cm, și cu litenă latină, iar celelalte trei: *Prohod, Acatist* și *Slujba Sfintei Fecioare Filoteia,* tipărite în același an numai titlul cu literă latină, iar cuprinsul cu chirilică.

Personalul consta din următorii opt «amploiați»:[124]

Protopop Petrea	directoru(l)		
Diacon Ion Teodoru	zețar	cu	50 lei lunar
Monahul Eftimie	zețar	cu	50 lei lunar
Lambru Stroe	zețar	cu	50 lei lunar
Dumitru băiatu	zețar	cu	50 lei lunar
Răducan băiatu	zețar	cu	50 lei lunar
Roman Tinescu	drugar	cu	50 lei lunar
Jean Tipăritoru(l)	tipăritor	cu	253 lei lunar

Datorită faptului că în dpozit existau o mulțime de cărți de ritual, care, după cum am văzut, o parte au și fost vîndute la licitație, în primul an al funcționării tipografiei din această ultimă perioadă — anul 1860 — apar numai cărți de mici proporții, și care erau cerute mai mult, ca: Prohod, Panihidă, Catehism, Acatistier, singura tipăritură de o valoare remarcabilă, din punct de vedere tipografic fiind Psaltirea.

Tipărită pe hîrtie albă, cu paginile încadrate de linii, cu literă frumoasă și împodobită cu multe gravuri de o pagină întreagă la începutul fiecărei catisme și vignete în rest, Psaltirea ediția 1860 se înscrie printre cele mai frumoase tipărituri de Buzău.

Și în anul 1868-1871 se tipăresc tot cărți de acest gen, în afară de Apostol și Evanghelie, tipărite pentru prima oară la noi cu «litere strămoșești», în anul 1869, «în reînființata tipografie a Sîntei Episcopii Buzeu».

În afară de acestea, celelalte cărți de ritual au textul tipărit tot cu literă chirilică, pe cînd celelalte broșuri cu conținut moral sînt tipărite integral cu literă latină.

Pe lîngă aceste cărți, fiind singura tipografie din oraș, se lucra și pentru particulari, dar mai ales pentru nevoile diferitelor instituții, însă totdeauna în deficit, de multe ori și în mod gratuit.

Spicuind cîteva date din socotelile de pe anul 1869, vedem că pe luna aprilie se cheltuia 670,1 lei și se încasa 409,25 lei,[125] pe mai 657,24 lei, și se încasa 233,21 lei,[126] iar pe iulie cheltuielile se ridicau la 886,4 lei, iar încasările la numai 215 lei.[127]

Se tipăreau afișe de teatru, concesii monopol tutun, extracte la tribunal, publicații la primărie, anunțuri pentru hotelul «Romînia», cărți de alegeri, anunțuri pentru pensionatul «Ionescu» etc.

Întreținerea tipografiei era costisitoare, mai ales că nu se lucra intens, iar cînd lucra pentru instituții sau particulari se luau prețuri moderate, după cum vedem din următoarea situație a tipăriturilor de pe luna iunie a anului 1869:[128]

---

121. Băltăceanu era în 1851 „regizorul" *Bibliotecii religios morale,* editată de Dionisie Romano *(Inștiințarea din Ecul Eclesiastic,* 1851, nr. 10; în 1859 îl întîlnim director al tipografiei Mitropoliei Moldovei (Acad. R.P.R., *mss. 1005/7),* iar în anul 1860 a editat în tipografia episcopiei: *Primul navigator din scrierile lui Gesner,* tradus de I(on) C(ostinescu).

122. Acad. R.P.R.. *doc. MCXXI,* f. 414.

123. Conform *Prefața* de la *Adunare de cuvinte...*

124. Acad. R.P.R., *doc. MCXXIII,* f. 3.

125. Acad. R.P.R., *doc. pach. MCXXIII,* f. 8.

126. *Ibidem,* f. 3.

127. *Ibidem,* f. 9.

128. *Ibidem,* f. 8.

1.000	acte provizorii monopol de tutun cu	54 lei
500	extracte la Tribunal cu	54 „
100	bilete invitație la înmormîntare cu	27 „
480	citații la Tribunal	—
500	chemări corecțional la Tribunal	—
100	bilete de invitație la cununie cu	24 „
100	idem invitație la împărțirea premiilor școalelor publice de băieți și fete	gratis
100	invitație la înmormîntarea d. Filotti	32 lei
30	adrese conces monopol tutun cu	12 „
100	Publicații la Primărie	32 „
960	Compturi la casierie	34 „
25	certificate la Seminar	54 „
		Total 409 lei

Din anul 1870[129] s-a tipărit aici și ziarul local «*Independența romînă, foaie politică, literară, comercială*», în folio mic.

Deși tipografia avea director, totuși problemele mari legate de existența ei, ca procurare de hîrtie etc., erau soluționate de însuși episcopul Dionisie Romano, atît pentru faptul că era cunoscător în materie, cît și datorită întinselor sale relații.

Astfel, în 1860, librarul George Ioanid îi oferea serviciul de a-i furniza hîrtia necesară,[130] iar în anul 1868, episcopul Dionisie se adresa la Brașov, lui George Bariția, pentru procurare de hîrtie, iar acesta îi trimitea cîteva mostre de hîrtie de tipar cleită și necleită, «sau cum se zice pentru cărți bisericești și profane», însoțite de prețuri,[131] cît și mostre de hîrtie de scris colorată, «de care se face în fabrica noastră», cu cîte 2 creițari vechi austriaci mai scumpe decît cea 1/d., din cauza culorilor.

Cum întreținerea tipografiei era o chestiune cu totul exclusivă a Episcopiei, nefigurînd în bugetul eparhial susținut de Minister,[132] și cum veniturile erau foarte reduse,[133] cărțile erau tipărite cu cheltuiala episcopului Dionisie, a protopopului Petre Bărbulescu, D. Băltăceanu, serdăreasa Zmaranda Cincu, din Tecuci,[134] editoarea Psaltirei, și a Ministerului Instrucțiunii și Cultelor, cu a cărui cheltuială s-a tipărit Apostolul și Evanghelia,[135] și de aceea numărul lor e mult mai mic, ridicîndu-se abia la 18.

Tipografia își încetează pentru totdeauna activitatea în anul 1873,[136] teascurile și celălalt material stînd aruncate pînă în anul 1881, cînd, cu ocazia hotărîrii de a lua

129. Al. Pop, *Bibliografia publicațiunilor periodice romînești, 1817-1887*, în „Analele Academiei Romîne", S. 2, t. X, pp. 221 și 308, unde se dă ce s-a tipărit aici pînă în 1875, D. Iarcu, *op. cit.*, p. 136, dă numai anul 1870.

Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu o dă în 1870 ca tipărită în tipografia episcopiei, iar din iunie 1875 în Noua Tipografie Romînă a lui Alex. Georgescu (Publicațiunile periodice romînești, tom. I, București, 1913, p. 331).

La Academie însă nu există exemplare decît numai din anul 1875.

130. T. G. Bulat, *Din corespondența episcopului de Buzău Dionisie Romano*, în „Bis. Ort. Rom.", an. XXXVII (1914), nr. 10, p. 784.

131. „...Așa, de exemplu, hîrtia nr. 6 necleită se face de la 12 pînă la 14 lei de Viena; cea de nr. 10, pe care se publică „Monitorul" și „Romînul" e de 18 lei și se vinde în București 33,33 lei vechi, după calitate...".

„Prețurile la tipar necleit sînt aici pe loc, după calitate, de la 25, 27, 29, 31 cri(țari). Reflectez la hîrtia cleită cu dungi de ape însemnată cu A. Aceia s-a liferat pentru tipărirea Arhivei Statului și pentru unele cărți bisericești și este de 16/d nesatinată — pg. 747 înadins, că așa se ceruse, prețul franco București — 1 leu netto, precum se poate vedea și în conturile Statului". (T. G. Bulat, *Din corespondența episcopului Dionisie Romano*, în „Neamul romînesc literar", an. III (1911), nr. 47-48, p. 747).

132. Cf. bugetelor aflate la Arhiv. Stat. Buzău, *Ep. Buzău, dos. 2/870.*

133. In anul 1867 nu se puteau face reparațiile acoperișurilor dezvelite de o furtună, și de aceea se adresa insistent Ministerului pentru a avansa suma necesară. (Arhiv. Stat. Buc., *Min. Instr., dos. 955/862*, f. 155).

134. Episcopul Melchisedec, în *Biografia Prea sînțitului Dionisie Romano...*, pp. 50-51, dă greșit ca editoare pe o oarecare „Tudoranu".

135. Arhiv. Stat. Buc., *Min. Instr., dos. 718/1869.*

136. Gr. Crețu, *op. cit.*, p. 19, dă anul 1870, însă în anul 1871 apare *Principii generale de înțelepciune*. Pînă în mai 1873, cînd ia ființă *Noua Tipografie Romînă* a lui Alexandru Georgescu (Gr. Crețu, *op. cit.*, p. 19), tipografia Episcopiei cred că a lucrat pentru particulari.

ființă Tipografia Cărților Bisericești, în ședința Sf. Sinod din 15 iunie 1881, episcopul Inochentie arăta că «la Buzău se găsesc mai multe rămășițe din fosta tipografie a Episcopiei, precum și un număr de aproape 1.000 exemplare Biblie în 5 volume, imprimate acolo», stînd «în părăsire și expuse la stricăciune».[137]

Luîndu-se hotărîrea ca acestea să fie puse la dispoziția comisiei pentru tipografie, în ședința din 28 mai 1882, episcopul Buzăului arăta «tot ce s-a găsit, atît literile, teascurile cu toate accesoriile lor, semnele de psaltichie»[138] cît și clișee în xilogravură,[139] au fost predate, cu inventar, comisiei respective.[140]

Cum episcopia cerea confirmarea primirii, Sf. Sinod abia în ședința din 15 mai 1884 hotăra să se răspundă că s-a primit materialul, conform inventarului.[141]

Mai tîrziu, unul din teascuri a fost donat unor călugări de la Sf. Munte, dar a fost confiscat la Constantinopole de către autoritățile turcești, iar celălalt a fost vîndut la fier vechi,[142] — nemairămînînd astfel nimic nici din tipografia Episcopiei Buzăului, dar nici inventarul de început al Tipografiei Cărților Bisericești.

În ordine cronologică, de-a lungul anilor, s-au tipărit în această tipografie următoarele cărți:

1691

PRAVOSLAVNICA MĂRTURISIRE a sobornicești și apostolești Biserici Răsăritului. Dupre Greceasca, den porunca Prea luminatului și prea înălțatului Domn, Ioan Constandin, B, Basaarbă, Boevod întoarsă în limba Rumînească de Radu Logofăt Greceanu ispravnic osîrnic fiind, ca și la alte cîte sau scos și sau tipărit aci în țara Prea sfințitului Kir Teodosie, Mitropolitul Țării, iproc. Tipăritu-sau în tipografia Domnească, la Episcopia dela Buzău la anul de la zidirea lumii 7200. În luna lui Dechembrie 3.

In 40, cu 4 foi nenumerotate + 210 numerotate.[143]

TRIOD SLAVO ROMÎN.

Indoielnic, deoarece nu se găsește nici un exemplar.

1698

MINEIUL luna lui Septembrie care acum întiu sau Tipărit cu Tiparul, și Parimiile, și Sinaxariul pe limba Rumînească. Den porunca și toată cheltuiala Prea luminatului Domn: Io Constantin Basarabă Voevod. Oblăduitoriu a toată Țara Rumînească Mitropolit fiind a toată Țara, Kir Teodosie și sau tipărit în Sfînta Episcopie dela Buzău în anul dela zidirea lumii 7206. Insuși episcopul Buzăului, Kir Mitrofan fiind tipograf.

Au fost tipărite 12 volume, în 40. Volumul I are 2 foi nenumerotate + 139 ff. numerotate, grupate în 35 caiete de cîte 4 foi. Luna lui octombrie are 152 foi, noiembrie 164 foi, decembrie 173 foi, ianuarie 186 foi, februarie 117, martie 120, aprilie 98, mai 101, iunie 108, iulie 116 și august 132 foi.[145]

---

137. „Bis. Ort. Rom.", an. VI (1882), pp. 413 și 418.

138. Prin faptul că în anul 1875 s-a tipărit la Buzău, în tipografia Al. Georgescu, *„Gramatica, Anastasimatarul și Irmologhicnul întocmai după cele tipărite în Episcopia Buzăului în anul 1858"*, de Neagu Ionescu și I. B. Sburlan, se presupunea că o parte din notele de psaltichie au trecut la această tipografie. Insă, în prospectul pentru abonament, autorii arătau că acestea „se vor tipări cu caractere (note) noi, procurate chiar acum cu această ocasiune din străinătate" (Acad. R.P.R., *ms. 4398*, f. 506).

139. T. P. Păcescu, *Tipografia cărților bisericești*, în „Boabe de grîu", an. IV (1933), nr. 11, p. 660.

140. „Bis. Ort. Rom.", an. VII (1882), p. 486.

141. *Ibidem*, an. VIII, pp. 745-746.

142. T. P. Păcescu, *art. cit.*, p. 660.

143. Bianu și Hodoș, *Bibliografia romînească veche* (prescurtat *B.R V.)*, vol. I, p. 321. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑ — *Mărturisirea Ortodoxă*, editată de Preotul Niculae M. Popescu și Diac. Gheorghe I. Moisescu, București, 1942, cap. *Mărturisirea Ortodoxă în romînește*, p. XLIV.

144. *B.R.V.*, I, p. 347. Este menționat numai de Vasilie Popp, *Disertație despre tipografiile romînești*, Sibiu, 1838, și T. Cipariu, *Analecte*, XXV.

145. *B.R.V.*, I, p. 365.

1699

EVHOLOGHION ADICĂ MOLITVENIC — Carele cuprinde întru sine toată treaba Besericii ce să cuvine Preoților aşăzată de Sfinții Apostoli şi de purtătorii de Dumnezeu Părinți. În zilele luminatului Domn şi oblăduitoriu a toată țara Rumînească, Ioană Constantin Basarabă voevod cu blagoslovenia Prea Sfințitului Părinte Kir Teodosie mitropolitul a toată țara Rumînească 'acum tipărită întîi în sfînta Episcopie de Buzău. În anul dela zidirea lumii 7207. Pren osteneala a însuşi Episcopul de Buzău, Kir Mitrofan.

In 4⁰, 9 foi numerotate la început, care cuprind titlul, prefața şi tabla de materii şi 298 foi numerotate şi alte 11 foi nenumerotate, care cuprind sinaxarul.[146]

1700

OCTOIH CE SĂ ZICE OSMOGLASNICUL care acum întîi s-au tipărit den porunca şi toată cheltuiala Prea luminatului Domn, Io Constandin Basarabă voevod. Mitropolit fiind a toată Țara, Kir Teodosie şi sau tipărit în Sfînta Episcopie dela Buzău. În anul dela zidirea lumii 7208.

In folio, are 3 foi nenumerotate şi 299 numerotate.[147]

TRIODION CE SĂ ZICE TRIPEASNETA care acum întîiu s-au tipărit, den Porunca şi toată cheltuiala Prea luminatului Domn, Io Constantin Basarabă Voevod. Mitropolit fiind a toată Țara, Kir Teodosie. Şi sau tipărit în sfînta Episcopie dela Buzău. În anul dela zidirea lumii 7208.

In folio, are 3 foi nenumerotate şi 712 numerotate.[148]

1701

EVHOLOGHION ADICĂ MOLITVENICA care cuprinde întru sine toată treaba Besericii ce să cuvine Preoților, aşăzată de sfinții, şi de purtătorii de Dumnezeu Părinți. În zilele luminatului Domn şi oblăduitoriu a toată Țara Rumînească, Ioană Constantin Basarab Voevod cu blagoslovenia Prea Sfințitului Părinte, Kir Teodosie Mitropolitul a toată țara Rumînească. Acum tipărită al doilea rînd în sfînta Episcopie dela Buzău. În anul dela zidirea lumii 7209. Pren osteneala a însuşi Episcopului de Buzău Kir Mitrofan.

In 4⁰, cu 9 foi nenumerotate şi 312 numerotate.[149]

PENTICOSTARIU, carele are întru sine slujba ce i se cuvine lui. Care acum întîi sau tipărit din porunca şi toată cheltuiala Prea luminatului Domn Ioan Constantin Basarab Voivoda Mitropolit fiind a toată țara Kir Teodosie, şi sau tipărit în Sfînta Episcopie dela Buzău în anul dela zidirea lumii 7209.

Are 2 foi nenumerotate şi 159 numerotate.[150]

PSALTIREA a fericitului Prooroc şi împărat a lui David cu cîntecele lui Moisi şi cu psalmii la Praznice cu Paraclisul Preacinstii şi cu pashalii care sau tipărit întru sfînta episcopie a Buzăului, în zilele prea luminatului Domn Io Constantin Basarab Voevod cu blagoslovenia prea sfințitului Kir Teodosie, cu mila lui Dumnezeu mitropolit a toată Ungrovlah(iei) la anul 7209.

In 4⁰, cu 7 foi nenumerotate şi 220 numerotate.[151]

---

146. *B.R.V.*, II, p. 377.
147. *B.R.V.*, I, p. 395.
148. *B.R.V.*, I, p. 402.
149. *B.R.V.*, I, p. 411.
150. *B.R.V.*, I, p. 412.
151. *B.R.V.*, I, p. 416.

1702

ÎNVĂȚĂTURA PREOȚILOR PE SCURT. De șapte taini ale Besericii, cu dreapte dovediri din pravila sfinților părinți. Acum tipărită în zilele prea luminatului și învățatului Domn și oblăduitoriu a toată Țara Rumînească Io Constantin, B.B. Boevodul. Cu porunca și cu toată cheltuiala a Prea Sfințitului Mitropolit Kir Teodosie. În tipografia domnească, în sfînta episcopie dela Buzău. La anul dela zidirea lumii 7210.

In 4⁰, cu 32 foi numerotate. [152]

SFÎNTA ȘI DUMNEZĂIASCA LITURGHIE a sfîntului Ioan Zlataust, a marelui Vasilie și a sfîntului Grigorie dvoeslov, care iaste Prejteștenia. Care acum de nou sau tipărit și în lumină sau dat, întru folosul tuturor Preoților și Diaconilor, ca să poată pre lesne a sluji cum se cade prin rînduiala ei, den izvoadele grecești, tipicul pre limbă Rumînească, scrisă și tocmită, din porunca, și osîrdia împreună și toată cheltuiala a prea cinstitului jupan Șărban Cantacuzino vel paharnic. Întru zilele prea luminatului blagocestivului Domn Constantin Basarabă Voevod. Îndreptînd cîrma sfintei beserici prea sfințitul chir Teodosie arhiepiscopul a toată Ungrovlahia. Tipăritu-s-au în sfînta episcopie dela Buzău în tipografia domnească la anul dela zidirea lumii 7210.

In 4⁰, cu 4 foi nenumerotate și 202 numerotate. [153]

MOLITVELE VECERNIEI (1702).

Format 4⁰, cu 23 foi, fără indicația tipografiei. [154]

1703

MOLITVELE VECERNIEI ȘI UTRENIEI (1703-1704).

Sînt tipărite în romînește și slavonește, fără foaie de titlu. [155]

PSALTIRIA a fericitului prooroc și împărat a lui David cu cîntările lui Moisi. Și cu psalmi la praznice cu paraclisul prea cinstii și cu psalmi carea sau tipărit în zilele prea luminatului Domn Io Constantin Basarabă Voevod. Cu blagoslovenia prea sfințitului chir Teodosie. Cu mila lui Dumnezeu mitropolit a toată Ungrovlahia. Intru sfînta episcopie a Buz(ăului) 7211 dela zidirea lumii. Purtător de grijă fiind tipografiei, Gheorghie Nicolaovici.

In 4⁰, 6+237 foi. [156]

APOSTOL. Cu mila lui Dumnezeu sfîntul, carele acum a doua oară, precum mai nainte au fost așezat după cel grecesc sau tipărit. În zilele prea înălțatului domn și oblăduitoriu a toată Țara Rumînească, Io Constantin Basarabă Voevod. Cu blagoslovenia prea sfințitului părinte Kir Teodosie mitropolitul a toată Ungrovlahia. Și s-au tipărit în sfînta episcopie din Buzău. Prin oseteneala a singur episcopului de Buzău Chir Damaschin în anul dela zidirea lumii 7212 iar dela Hr. 1704.

In folio, 4+179 foi. [157]

---

152. *B.R.V.*, I, p. 433.
153. *Ibidem.*
154. *B.R.V.*, IV, p. 29.
155. *Ibidem*, IV, p. 29.
156. *Ibidem*, IV, p. 29.
157. *B.R.V.*, I, p. 454.

1743

ACATISTUL către prea sfînta născătoare de Dumnezeu și cu alte rugăciuni. Acum într-acest chip tipărită în zilele prea înălțatului Domn Io Mihail Racoviță Voevod. Mitropolit fiind a toată Țara Kir Neofit. Cu cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcopul Buzăului chir Metodie. Leat 7253. De Ioan Stoicovici Tipograful.

In 16⁰, cu 161 foi.
Anul din titlu, 7253 (1745) este greșit, anul fiind 1743, după mențiunea dela f. 154 : „Tipăritu-s-au în anul de spăsenia lumii 1743, de Ioan Stoicovici Typograful". [158]

CIASLOV ce cuprinde întru sine slujba Vecerniei a Utreniei și a altor slujbe trebuincioase. Tipăritu-s-au în zilele prea înălțatului Domn Io Mihai Racoviță Voevod. Mitropolit a toată țara fiind Kir Neofit. Cu cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcopul Buzăului Kir Metodie în sfînta episcopie a Buzăului. Leat 7251 — De Ion Stoicovici Tipograful.

In 8⁰ mic, 2+193 ff. nenumerotate. [159]

APOSTOL. Cu mila lui Dumnezeu sfîntul carele acuma a treia oară precum mai nainte au fost așezată după cel grecesc sau tipărit în zilele prea înălțatului Domn și oblăduitoriu a toată țara rumînească io Mihail Racoviță Voevod, mitropolit fiind a toată țara Kir Neofit cu cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcopul Buzăului chir Metodie. Și sau tipărit în sfînta episcopie din Buzău în anul dela zidirea lumii 7281, iar dela nașterea lui Hr. 1743. De Ioan Stoicovici tipograful.

In folio, 2+178 foi. [160]

CATAVASIAR. Acum într-acest chip tipărit în zilele prea înălțatului Domn Io Mihai Racoviță Voevod. Mitropolit fiind a toată țara Kir Neofit cu cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcopul Buzăului Kir Methodie. În sfînta episcopie a Buzăului — Leat 7251. De Ioan Stoi(covici) tipograful.

In 12⁰, 301 pagini. [161]

1747

EVHOLOGHION adecă motvinică acum intracest așă chip tipărită, după orînduiala celui grecesc întru al treilea an din a patra domnie a țării rumînești a prea luminatului și înălțatului Domnului nostru Io Constantin Mihai Voevod. Mitropolit fiind a toată țara rumînească chir Neofit. Cu toată cheltuiala iubitoriului de Dumnezeu episcopul Buzăului chir Metodie în sfînta episcopie a Buzăului la anul 7255.

In 4⁰, 4+562 foi. [162]

1767

PSALTIREA fericitului prooroc și împărat David cu molitvele după catisme și cîntările lui Moisi cu psalmi aleși și cu pripelile lor cu paraclisul Preacintu cel mare, cu paschalie acum tipărită în zilele prea luminatului Domn Io Alexandru Scarlat Ghica Voevod. Cu blagoslovenia prea sfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei chir Grigorie prin osîrdia și cheltuiala iubitoriului de Dumnezeu Kir Cozma episcopul Buzăului. De la Adam 7275 (de la Hr. 1767) de Ghine Diaconul Stoicovi(ci) tipograful.

In 4⁰, 7+217 foi. [162]

---

158. *B.R.V.*, IV, p. 57.
159. *B.R.V.*, IV, p. 55.
160. *B.R.V.*, IV, p. 65.
161. *B.R.V.*, IV, p. 56.
162. *B.R.V.*, II, p. 100.
162. *B.R.V.*, II, p. 174 ; IV, p. 29.

1768

DUMNEZEEȘTILE ȘI SFINTELE LITURGHI a celor dintre sfinți Părinților noștri a lui Ioan Zlataust a lui Vasilie cel mare și a Prejdeștenii. Acum tipărită întru întîia Domnie a prea luminatului Domnului nostru Io Alexandru Scarlat Ghica Voevod cu blagoslovenia prea sfințitului mitropolit al Ungrovlahiei, Kir Grigorie. Prin osîrdia și toată cheltuiala iubitoriului de Dumnezeu Kir Kozma Episcopul Buzăului. În sfînta Episcopie a Buzăului. La anul dela zidirea lumii 7277 (iar dela Hr. 1768). De Costandin Ucenicul Dascăl Iordache Tip.(ograful).

In 40, 2+272 foi. 163

CATAVASIERIU. Cu toate cele trebuincioase cîntări ce să cîntă peste tot anul catavasii rumînești și grecești. Care acum s-au tipărit întru întîia Domnie a prea înălțatului Domn Io Alexandru Scarlat Ghica Voevod. Cu blagoslovenia prea sfințitului mitropolit al Ungrovlahiei chir Grigorie. Cu osîrdia și cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop Buz(ău) Kir Cozma. În sfînta Episcopie. Dela Adam 7276. Dela Hr. 1768. De Ghine Diaconul Stoicovici Tip.(ograful).

In 80, 2+242 foi. 164

1832

ALE LUI IOSIF MONAHUL VRIENIE. Cuvinte doaozeci și doao pentru purcederea prea Sfîntului Duh care s-au tipărit din limba elinească de cel de acum mitropolit al Ungrovlahiei Chiriu Grigorie și s-au tipărit în sfînta Episcopie a Buzăului. La anul 1832, luna septemvrie. De Gherontie ieroshimonahul tipograful din Sfînta monastire Neamțul.

In 80 (20×12 cm.), 459 pp.+2 planșe. 165

ALE LUI FOTIE PATRIARHUL CONSTANTINOPOLII EPISTOLE DE OBȘTE către scaunele arhieraticești ale Răsăritului și daoa cuvinte doveditoare pentru purcederea Prea sfîntului Duh ale Sfîntului Grigorie Palama arhiepiscopul Tesalonicului. Tălmăcite din limba elinească de cel de acum mitropolit al Ungrovlahiei Chiriu Chir Grigorie și tipărite în sfînta Episcopie a Buzăului. La anul 1832 Septembrie. De Gherontie ieroshimonahul Tipograful din Sfînta Monastire Neamțul.

In 80 (20×12,5 cm.), cu 252 pagini. Pe verso foii de titlu, la mijloc, are stema Țării Romînești, iar pe foaia de început, sus, se dă o vigneță reprezentînd în medalion, înconjurat de vrejuri cu flori, o cruce, avînd sub brațe cîte o biserică. Pe aceeași foaie se mai dă o gravură reprezentînd Judecata de apoi. 166

1833

CARTE CE SĂ NUMEȘTE ÎMPĂRȚIRE DE GRÎU a sfîntului Ioann Gură de aur. Cuprinzătoare de învățătură de năravuri. Carea așa s-au așezat în chip de cuvinte și s-au tălmăcit din limba elinească de cel de acum arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia Chiriu Grigorie spre folosul neamului nostru. Pentru carele s-au și tipărit în Eparhia

163. *B.R.V.*, II, p. 192 ; IV, p. 252.
164. *B.R.V.*, II, p. 176.
165. Biblioteca Mînăstirii Cernica, 1178 ; Dimitrie Iarcu, *Bibliografia chronologică sau Catalogu generalu de cărțile romîne imprimate de la adoptarea imprimeririi, 1550-1873*, ed. II, București, 1873, p. 31 ; D. Furtună, *Chesarie episcopul Buzăului*, București, 1913, p. 42, n. 1 ; Pamfil Georgian, *Chesarie, episcopul Buzăului*, Buzău, 1946, p. 51 ; *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, 1927, p. 51 ; Gheorghe Adamescu, *Contribuțiune la Bibliografia romînească*, fascicola II-a, București, 1923, p. 60.
166. Biblioteca Episcopiei Buzău (B.E.B., prescurtat), nr. 6245 ; Dimitrie Iarcu, *Bibliografie...*, p. 32 ; D. Furtună, *op. cit.*, p. 42 ; P. Georgian, *op. cit.*, p. 51 ; *Mitropolitul Grigorie...*, p. 51 ; Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 60.

Sfintei Episcopii Buzeul. Şi se dau în dar. La anul 1833, iulie. De Gherontie tipograful din sfînta monastire Neamţul.

Format în folio (31,5×22 cm), cu 489 foi. Titlul e încadrat de chenar tipografic şi de stîlpi cu ornamente, frunze şi flori, iar în colţurile de sus cîte un serafim. Deasupra acestora, făcînd parte din acelaşi cadru, sînt Sfinţii Impăraţi Constantin şi Elena, străjuiţi, de o parte şi de alta, de cîte un mucenic, despărţiţi printr-o coloană. Pe verso foii de titlu, stema Ţării Romîneşti. In prefaţă, mitropolitul Grigorie arată, printre altele, de ce a ales acest titlu : „...iară aceştia măsurare de grîu, pentrucă pentru toţi cuprinde învăţături, pentru preoţi şi pentru mireni, pentru boieri şi pentru supuşi, pentru bogaţi şi pentru săraci, pentru bărbaţi şi pentru muieri, pentru bătrîni şi pentru tineri, pentru copii şi pentru copile, pe toţi îi sfătueşte ce să facă şi cum să petreacă viaţă curată, ca să scape de munca cea veşnică".

Urmează apoi o gravură, pe întreaga pagină, reprezentînd pe Sf. Ioan Gură de Aur împărţind cu o măsură, grîu la mulţime. Cuprinde 57 „cuvinte", din care amintim : Pentru judecata ce va să fie, pentru a doua venire, pentru anticrist, pentru rugăciune, pentru pocăinţă, pentru dobîndă, pentru descîntece şi vrăji, pentru pocăinţă, pentru zavistie, pentru pomenirea de rău, pentru desfătare şi beţie, pentru jurămînt, pentru milostenie, pentru iubirea de argint, pentru mînie, pentru citirea Sf. Scripturi, pentru creşterea copiilor, pentru podoaba femeilor, pentru preoţie, pentru sfintele taine, pentru moarte etc.[167]

CARTE CE SE NUMEŞTE PUŢUL SFINTULUI IOAN GURĂ DE AUR. Cuprinzătoare de cuvinte ale sfîntului. Care s-au tălmăcit din limba elinească de cel de acum arhiepiscop şi mitropolit a toată Ungrovlahia Chiriu Grigorie. Spre folosul neamului nostru. Pentru carele s-au şi tipărit în eparhia sfintei Episcopii Buzeul. Şi se dau în dar. La anul 1833, iulie. De Gherontie ieroshimonahul Tipograful din sfînta monastire Neamţul.

In folio (31,5×22 cm), cu 430 pagini. Titlul are acelaşi chenar ca şi la Impărţire de grîu, după care urmează stema Ţării Romîneşti, fără versuri, iar pe foaia următoare se găseşte prefaţa mitropolitului Grigorie, în care arată că această carte este una din cele trei tălmăcite pe cînd era „în surghiunie". După aceasta se află o gravură, pe întreaga pagină, înfăţişînd pe Sfîntul Ioan Gură de Aur lîngă o fîntînă împărţind apă.

Cuprinde 48 „cuvinte" ca la : Naşterea Domnului, Sf. Cruce, Rusalii, despre post, răutate, apostaţi, blîndeţe etc.[168]

1834

SFĂTUIRE FOARTE FRUMOASĂ ŞI PE SCURT CĂTRĂ CEL CE SĂ POCĂEŞTE, cum se cuvine să se mărturisească. dela mulţi dascăli adunată spre folosul de obşte a celor ce vor ceti şi tipărită cu blagoslovenia prea osfinţitului Mitropolit a toată Ungrovlahia Chiriu Chir Grigorie. Şi cu toată cheltuiala dumnealui logofătului Nicolae Bîţcoveanul. În sfînta episcopie Buzăul. Întru a sa acum din nou făcută tipografie la anul de la Hr. 1834 aprilie 25.

In 8⁰ (19×16 cm), are 64 pagini+2, pe care se află „scara a celor ce să coprind întraceastă Sfătuire". Cuprinsul e împărţit în 4 capitole : I. Cum să cuvine mainainte să se gătească cînd va să se mărturisească, II. Cum se cuvine să se mărturisească păcătosul, III. Că să cuvine să primească cu bucurie canonul său, IV. Cum să se păzeassca după mărturisire păcătosul.

Pe pag. 3-6 are o „Inainte cuvîntare", nesemnată, după care urmează „Epigrama. Adică, deasupra scriere la aceatsă sfătuire".[169]

SFÎNTA EVANGHELIE tipărită acum într-acest format cu cheltuiala D. Vasile Manole B(uga) derectorul Tipografiei. În zilele înălţatului domn a toată ţara rumînească Alexandru Dimitrie Ghica. Cu blagoslovenia iubitorului de Dumnezeu Episcopul Buzău-

---

167. B.E.B. nr. 5992 ; D. Iarcu, *op. cit.*, p. 32 ; D. Furtună, *op. cit.*, p. 42 ; P. Georgian, *op. cit.*, p. 51 ; *Mitropolitul Grigorie...*, p. 51 ; D. Fecioru, *Bibliografia traducerilor în romîneşte din literatura patristică*, în „Studii Teologice", an. VI (1937), vol. I, p. 138.

168. B.E.B. nr. 6259 ; D. Iarcu, *op. cit.*, p. 32 ; Furtună, *op. cit.*, p. 42 ; G. Ionescu, *Tipografia dela episcopia Buzăului*, în „Rev. pt. ist., arh. şi fil.", 1909, p. 214 ; P. Georgian, *op. cit.*, p. 51 ; *Mitropolitul Grigorie...*, p. 51 ; D. Fecioru, *art. cit.*, p. 145.

169. B.E.B. nr. 6232 ; Iarcu, *op. cit.*, p. 33 ; D. Furtună, *op. cit.*, p. 38 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 214 ; P. Georgian, *op. cit.*, p. 37 ; V. A. Urechia, *Istoria Şcoalelor dela 1800-1864*, tom. I, Bucureşti, 1892, p. 274.

ului Chiriu Chesarie. În Sfînta Episcopie Buzăul. Într-a sa acum din nou făcută tipografie. Anul 1834. August 25.

In 4⁰ (21×16 cm), cu 276 pagini. Titlul e înconjurat de un chenar format din vrejuri cu frunze şi flori, iar pe verso foii de titlu se află gravura „Coborîrea de pe Cruce", în chenar tipografic, sub care se află troparul „Iosif cel cu bun chip". La începutul fiecărei Evanghelii se dă icoana Evanghelistului respectiv, începutul capitolelor avînd literă cu podoabă. E o tipăritură bine îngrijită, cu literă măruntă, frumoasă. S-a tipărit pentru şcoli. [170]

CAZANII ce cuprind în sine Evangheliile tîlcuite ale Duminicilor de preste an şi cu cazaniile sinaxarului praznicilor împărăteşti şi ale sfinţilor celor mari a 12 luni de preste an. Carele mai îndreptîndu-să atît la vorbă, fiind cea veche foarte proastă, cît şi la noimi în multe locuri aflîndu-să greşite, s-au tipărit acum în zilele Prealuminatului şi prea înălţatului nostru Domn a toată Ţara Rumînească Alexandru Dimitrie Ghica Voevod. Cu blagoslovenia şi cu toată osîrdia iubitorului de D(u)mnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul, chiriu Chesarie. În sfînta episcopie Buzăul. Într-a sa acum din nou făcută tipografie la anul mîntuirii 1834 noembrie 3.

In folio (28×24 cm), cu 408 pagini. Pe verso foii de titlu se dă stema Ţării Romîneşti, cu versurile cunoscute, iar pe pagina următoare începe cuvîntul „către pravoslavnicul cetitor", nesemnat, în care se arată că episcopul Chesarie, „ca un rîvnitor al celor mai dinainte arhierei şi păstori ai neamului nostru, au binevoit în tipografia episcopiei sale cea din nou acum de însuşi sistisită, de au dat în tipar această carte folositoare de suflet ce să numeşte Cazanie, carte zic, cuprinzătoare întru sine de tot felul de învăţături stăpîneşti ale Mîntuitorului nostru, mai dulci decît mierea şi fagurul precum zice Psalmistul, carte care adapă fără pizmuire sufletele cele însetate ale tuturor hristianilor de obşte, iar mai vîrtos ale celor proşti lăcuitori pe afară la sate, a cărora îndeletnicire a vieţii fiindu-le mai totdeauna spre grijile cele trupeşti de-abia cînd şi cînd să învrednicesc pe la sărbători a auzi învăţături povăţuitoare spre folosul sufletesc şi îndemnătoare către faptele cele bune".

Deci precum episcopul Chesarie, n-au socotit nici greutatea vremii, nici cheltuială au cruţat, ci numai la folosul sufletesc cel de obşte cu totul întru toate privind au făcut a să tipări această carte"..., preoţii „neapărată datorie au ca să nu lase aceste cazanii a fi închise în lăzi şi aruncate fieşte cum, prăfuindu-se necitite, ci în toate Duminicile şi sărbătorile cele însemnate să le citească prin bisericile lor într-auzul norodului ca să se folosească...".

La sfîrşit, după „Insemnare pentru toate cazaniile ce sînt în cartea aceasta", sînt versuri prin care se îndeamnă la cititul cărţii şi la îndreptarea greşelilor. [171]

ABEŢEDAR ROMINESC. Spre întrebuinţarea tinerilor începători de ierodiaconul D. Romano. În tipografia Sfintei Episcopii Buzăul.

(Anul rupt), 46 pp., lipsă 47, 48. Anul 1834 (?). In 8⁰ (16×10 cm).

Cuprinde : litere mari (f. 3), o vocală însoţită de o consonantă (p. 4). Consoană însoţită de o vocală (p. 5). Deprindere. O consoană cu diftongi (p. 6), două consoane şi o vocală (p. 7), o vocală între două consoane (p. 9), trei consoane şi o vocală (p. 10), o vocală între trei consoane (p. 11), o vocală între patru consoane (p. 11), ziceri de mai multe silabe (p. 12). Deprindere de citit (pp. 12-15), Sfătuire (p. 16), datoria rugăciunii (p. 17), rugăciunile dimineţii (pp. 18-20), rugăciunea şcolarilor (p. 20), cîntarea dimineţii (p. 21), Simbolul (p. 23), cele zece porunci (p. 24), rugăciunea mesii (p. 25), rugăciunea de seară (p. 25), rugăciunea la cină (p. 27), rugăciunea spre somn (p. 27), rugăciunea ispovedaniei (pp. 28-31), rugăciunea cuminicăturii (pp. 31-34). Urmează apoi „Deprinderi la cetire", în 9 lecţii : Facerea lumii, Cunoştinţe de Dumnezeu, Pămîntul şi împărţirea lui, Omul şi soţietăţile. Neamurile sau vieţile cele vechi ale lumii, Impărţirea vremii, Vieţuitoarele, Ştiinţe şi meşteşuguri, Pentru gramatică. [172]

1835

ABECEDAR RELIGIOS. Tipografia episcopiei Buzăului.

In 16⁰, 24 pp. Cuprinde : Rugăciunea şcolarilor, rugăciunea unui fiu pentru tatăl şi mama lui, rugăciunea pentru un protector şi binefăcător etc. [173]

---

170. B.E.B. nr. 3463 ; Iarcu, *op. cit.*, p. 33 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 214 ; D. Furtună, *op. cit.*, p. 43 ; P. Georgian, *op. cit.*, p. 38 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 275.

171. B.E.B. nr. 6251 ; Bibl. Acad. R.P.R., III, 6500 ; Iarcu, *op. cit.*, p. 33 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 214 ; Furtună, *op. cit.*, p. 43 ; Georgian, *op. cit.*, p. 38 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 274.

172. Bibl. Acad. R.P.R., I, 204390.

173. Episcopul Melchisedec, *Biografia Prea Sînţitului Dionisie Romano, episcopul de Buzău*, Bucureşti, 1882, p. 17. Autorul este diaconul Dionisie Romano, care îl dă ca tipărit

PSALTIREA PROOROCULUI ȘI ÎMPĂRATULUI DAVID Acum într-acest chip tipărită în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Rumînească Alexandru Dimitrie Ghica Voevod. Cu blagoslovenia și cu toată osîrdia iubitoriului de D(u)mnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul Chiriu Chesarie. În sfînta episcopie Buzăul. Într-a' sa acum din nou făcută tipografie. La anul mîntuirii 1835 ianuarie 10.

In 4⁰ (23×18 cm), cu 369 pagini, legată în piele. La început are o prefață semnată de Chesarie, episcopul Rîmnicului.

La sfîrșit, tipografii cer iertare de greșellie strecurate în carte, rugînd cititorul să le îndrepte „cu duhul blîndețelor, nepunîndu-ne în ponos. Că precum iaste cu neputință omului a nu păcătui, întru acest chip și tipografului a rămînea fără de greșală". După aceasta se dau versurile din Evanghelia lui Antim Ivireanul, din 1697 : „Precum cei streini doresc moșia să-și vază...". 174

ÎNVĂȚĂTURĂ CĂTRE PREOȚI ȘI DIACONI, adică sfătuire cum trebuie să se poarte în slujba sfintei liturghii. Acum într-acest chip îndreptată și tipărită, în zilele Prea înălțatului nostru Domn Alexandru Dimitrie Ghica. Cu blagoslovenia Prea sfințitului Episcop al sfintei Episcopii Buzăul D.D. Chesarie. Prin osîrdia și cheltuiala sfinției sale părintelui Filoteiu arhidiaconul sfintei Episcopii Buzăul. În sfînta Episcopie Buzăul. Într-a sa acum din nou făcută tipografie la anul mîntuirii, 1835, februarie 4.

In 8⁰ (17,5×10,5 cm), cu 124 pagini. Cuprinde : Inchinare Prea Sfințitului și de D(u)mnezeu alesului episcop al sfintei Episcopii Buzăul D.D. Chesarie, semnată de „Filotei arhidiaconul sfintei episcopii Buzăul", în care se arată că această cărticică este tălmăcită „din limba sîrbească și îndreptată dupre cea greecască de un iubitoriu de neam, ɯ-au și tipărit întîiu la Viena și a doua oară la Sibiu". Mai departe se arată că prin îngrijirea și cheltuiala episcopului Chesarie s-a adus tipografia în sfînta Episcopie, care înlesnește tipărirea „a feliuri de cărți folositoare".

Urmează apoi (pag. 9-16) „Către voitorul de bine cititoriu", semnată tot de arhidiaconul Filotei, în care, printre altele, arată și cuprinsul cărticelii : „Această cărticică se împarte în 12 capete, din care, *capul întîiu* coprinde sfătuire pentru mainainte gătirea preotului și a diaconului către dumnezeiasca liturghie. *Al doilea,* pentru vremea dumnezeeștii liturghii. *Al treilea,* ce să cuvine a păzi înainte și după liturghie. *Al patrulea,* pentru vasele ce sînt trebuincioase la sfînta slujbă. *Al cincilea,* pentru materia trupului lui Hr. *Al șaselea,* pentru materia sîngelui lui Hristos. *Al șaptelea,* despre oarecare osebite întîmplări ale dumnezeeștii liturghii, *Al optulea,* întîmplări la materia sîngelui lui Hristos, *Al noulea,* oarecare întîmplări la sfintele daruri după sfințire. *Al zecelea,* întîmplări ce poate a avea preotul ce slujește liturghia. *Al unsprezecelea,* pentru sfîntul agneț, care se gătește în Sfînta și Marea Joi. *Al douăsprezecelea,* cum să se dea, să se păzească și evlavia ce trebuie să avem către Dumnezeeștile Taine, iar la sfîrșit s-au adăogat *tîlcuirea Dumnezeeștii Liturghii,* intitulată „Descoperire pentru sfînta și Dumnezeeasca Liturghie, care din voința lui Dumnezeu s-au arătat păgînilor la anii dela Hr. 1009 precum scrie Baronie" (pp. 83-102).

Urmează prefața alcătuită de patriarhul Calinic al Constantinopolului, în care arată că i-a fost trimisă de „un cucernic părinte duhovnicesc", care a tradus-o din sloveneşte în grecește și i-a trimis-o, ca să o cerceteze, și cît va fi cu putință să o îndrepteze.

La sfîrșit, pe trei pagini, un îndemn către cititori, în care arată că această cărticică trebuie să fie citită și de mireni, „ca să știe cum să stee în Biserică, casa lui Dumnezeu, iar nu ca într-un teatru și comedie, după cum urmează mulți în ziua de astăzi, ba șăzînd în jețul său cu bună orînduială, iar nu... cu picioarele unul peste altul evropenește, scuipînd încoace și încolo, trăgînd tabac și vorbind unul cu altul, stînd cu posmacile în cap și în toată vremea sfintei liturghii...".

Pe pag. 103-124 se dă : *„Cuvînt carele sau zis de sfinția sa ierodiaconul Dionisie Romano, profesorul național din Buzău, la sfințirea besericii sfintei Episcopii Buzăul cei preînoite de prea o sfințitul episcop D.D. Chesarie".* 175

MOLITVEDNIC BOGAT. Carele mai îndreptîndu-să de multe greșeli, s-au tipărit acum într-acest chip în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Rumînească Alexandru Dimitrie Ghica Voevod. Cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul Chiriu Chesarie.

---

de el cu acest titlu, în *„Manualul adevăratului religios"*, Iași, 1858, p. XIII ; D. Iarcu, *op. cit.*, p. 34, îl dă cu titlul *„Abecedar romînesc spre întrebuințarea tinerilor începători"*, cu același număr de pagini ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 308.

174. B.E.B. nr. 6241 ; D. Iarcu, *op. cit.*, p. 35 ; D. Furtună, *op. cit.*, p. 43 ; Georgian, *op. cit.*, p. 39 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 214 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 309.

175. B.E.B. nr. 3450. D. Marcu, *op. cit.*, p. 35, dă această ediție ca editată de episcopul Chesarie, și alta, datorită lui Filotei, numai cu 8 pagini (?). Furtună, *op .cit.*, p. 44 ; Georgian, *op. cit.*, p. 39 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 308, prima ediție, Sibiu, 1789.

În Sfînta Episcopie Buzăul. Într-a sa acum din nou făcută tipografie. La anul mîntuirii 1835 iunie 25.

In 4° (23×17 cm), legat în pînză şi carton, cu 644 pagini. Pe ultima pagină : „Precum cel lipsit de lumina ochilor umblînd, adese ori se poticneşte, aşa şi mintea diortositorilor, de multe ori din slăbiciunea firii cu carea este ţinută, face multe greşale la îndreptarea tipăririi. De aceia dar, atît celor întîi stătători în rînduiala bisericească, cît şi la toată pravoslavnica obştime cu ce greşală, sau în cuvînt sau în slovă, veţi găsi să îndreptaţi cu duhul blîndeţelor şi să ne ertaţi pre noi neputincioşii".

După aceasta urmează versurile : „Căci pentru neîndemînările ce s-au urmat...". [176]

SFINTELE ŞI DUMNEZEEŞTILE LITURGHII ale celor întru sfinţi Părinţilor noştrii, Vasilie cel mare, Ioan Zlatoust şi Prejdeostena. Carele s-au tipărit într-acest chip în zilele Prea înălţatului nostru Domn a toată Ţara Rumînească Alexandru Dimitrie Ghica cu blagoslovenia, osîrdia şi cu toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcop al Sfintei episcopii Buzăul într-a sa acum din nou făcută tipografie la anul 1835 Septembrie 12. Supt direcţia d. Vasile M. B.

In 4° (23×17 cm), legat în pînză şi carton, cu 644 pagini. Pe ultima pagină : „Prechenar de flori şi ghindă, iar pe verso, în două chenare de podoabe tipografice, roşu şi negru, se dă icoana „Coborîrii de pe Cruce", avînd tipărit sub ea troparul „Iosif cel cu bun chip", după care, pe foaia imediat următoare se află „Scara a celor ce să află într-această carte". Gravurile, reprezentînd chipurile Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile şi Sf. Grigore, aşezate la începutul fiecărei liturghii, încadrate de chenarul de la titlu, sînt semnate de „ieromonah Constantie".

Pe ultima pagină, după sfîrşitul rugăciunii „Facerea lui chir Ioan Vrotopol marele doftor al Cherchirei" tipografii cer iertare de greşelile strecurate în carte, semnînd : Petre Bărbulescul, aşezătorul de slove, Marin Diaconescu, aşezătorul de slove. [177]

1836

PROHODUL DOMNULUI DUMNEZEU ŞI MÎNTUITORULUI NOSTRU IISUS HRISTOS. Carele să cîntă în sfînta şi marea Vineri seara la priveghere, întocmit dupre cum să cîntă greceşte fără scădere sau înmulţire de vre o silabă. Acum întîi tipărit în zilele prea înălţatului nostru Domn a toată Ţara Romînească Alexandru Dimitrie Ghica Voevod... Întru al doilea an al domniei sale. Cu blagoslovenia şi cu toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul, Chiriu Chir Chesarie. În sfînta episcopie Buzăul. Întru a sa acum din nou făcută tipografie, la anul mîntuirii 1836, februarie 6. Supt direcţia d. Vasile M. B.

In 4° (23,5×17 cm, legat în piele), cu 38 pagini. Pe verso foii de titlu se dă gravură „Prinderea Domnului nostru Iisus Hristos", încadrată de chenar de frunze şi flori.

Are următoarea prefaţă, semnată de episcopul Chesarie :

„Incă din vîrsta cea dintîi am avut, o iubiţilor, această dorinţă, ca adecă să auz în sfintele Beserici ale patriei noastre cîntîndu-se Prohodul Domnului romîneşte aşăzat întocmai după alcătuirea şi înfiinţarea cîntării celor greceşti, pentru că întru adevăr, privit-am în toţi anii cu multă mîhnire a sufletului meu, că tocmai atunci în zilele acelea, întru care să cădea să fie tot sufletul pătruns de evlavia cea cuviincioasă şi de o nestrămutată umilinţă a inimii, atunci mai vîrtos să făcea cele mai multe hasmodi, care şi pornea inimile oamenilor spre vorbe şi rîsuri în sfînta Biserică. Căci obicinuit fiind a să cînta de mulţi această sfîntă cîntare romîneşte şi greceşte, cei ce cînta(u) greceşte mergea(u) cu cîntarea ca pre o podobie potrivită, venea frumos şi îndulcea auzul ascultătorilor, iar cei ce cînta(u) romîneşte şi era(u) mai cărturari, depărtate fiind cuvintele de înfiinţarea podoabei greceşti, o ducea pre cît se putea pe glas şi oareş ce tot potrivea cîntarea, iar cei cu ştiinţă de carte mai puţină şi cu înţelegerea mai proşti, după ce nici cuvintele le nimerea bine, apoi şi glasul cu totul îl înstrăina şi precum mai sus am zis, totdeauna să făcea vorbe şi rîsuri în Biserică, cînd, într-acele sfinte zile, zic, întru care fieşte cine să cădea să fie uimit de mărimea Tainei cei înfricoşate ce s-au lucrat pentru mîntuirea noastră şi ceresc cu totul să se facă întru luarea aminte la cele ce să cetesc şi să cîntă/;

Aceste aşa văzîndu-le mă mîhneam foarte şi chiteam tot deauna în mintea mea cum s-ar putea alcătui acest sfînt lucru în Beserică ca să lipsească neorînduiala ce urma, însă

176. B.E.B. nr. 6243. Iarcu, *op. cit.*, p. 35 ; Furtună, *op. cit.*, p. 38 ; Georgian, *op. cit.*, p. 41 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 214 ; D. Bejan, *Ediţiile Molitvenicului în romîneşte*, în „Bis. Ort. Rom.", an. LIV (1936), p. 690. Ediţia aceasta s-a tipărit la Neamţu în 1841. G. Ionescu, *Tipografia din Mînăstirea Neamţu*, în „Noua Revistă Romînă", 1901, nr. 27, p. 119 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 309.

177. B.E.B. nr. 3432 ; Iarcu, *op. cit.*, p. 36 ; Furtună, *op. cit.*, p. 39 ; G. Ionescu, *op. cit.*, p. 214 ; Georgian, *op. cit.*, p. 41 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 309.

neînlesnirea cea de atunci tot mi-au stătut împotrivă. Apoi, milostivul Dumnezeu, cu multa nevrednicia mea, binevoind a mă orîndui episcop al acestei sfinte episcopii Buzăul şi în cea mai dupre urmă sistisind aici din nou şi tipografie, îndată am şi hotărît ca să pui în lucrare cel ce mai nainte numai cugetam şi nu puteam lucra, de a da adecă în tipar acest sfînt lucru spre slava lui Dumnezeu şi la aceasta întocmai orînduitoriu aflînd şi pre cuviosul ieromonah chir *Macarie,* dascălul musichiei bisericeşti, l-am poftit ca să se apuce să alcătuiască romîneşte această sfîntă cîntare întocmai după înfiinţarea celor greceşti, pentruca cel ce va cînta acest sfînt prohod să fie destul a şti numai troparul stării cei dintîiu ca să-l cînte, apoi la celelalte să meargă întocmai cu cîntarea după acela. Aşişderea şi la a doua, şi la a treia stare. Şi pentru ca să rămîe veşnic şi nestrămutat acest lucru, l-am poftit ca să tipărească troparele cele de la începuturi cu glasurile musichiei în cîte doao chipuri, şi rar şi des, lăsîndu-o aceasta la voia fiecăruia, ca ori cine precum va voi aşa să le cînte sau pre mare sau pre mic, sau jumătate rar şi jumătate des. în toate chipurile să poată a le întrebuinţa fiind potrivite întru alcătuire.

Precum şi pentru evloghitorii asemenea l-am poftit ca să tipărească pre ale lui Petru Lambadarie ca şi acestea să rămîe nestrămutate întru această cărticică ca unile ce numai acestea sînt primite de sfînta beserică cea mare. Şi aşa după ce acestea toate cu multă scumpătate şi mare luare aminte s-au cercetat şi întocmai au luat doritul sfîrşit, iată că le-am şi tipărit şi le pui înaintea dragostei voastre strălucit împodobite şi cu haina cea frumoasă a tiparului...

Deci primiţi, vă rog, o iubiţilor, osîrdia mea, şi fiţi rîvnitori ca de acum înainte aşa potrivit şi întocmai după melosul podobiei greceşti, precum şi vă stă acestea de faţă, cu multă evlavie şi cu frica lui Dumnezeu să le cîntaţi şi să nu se mai facă cele de mai înainte hasmodii în beserica iui Dumnezeu, căruia vă şi rugaţi pentru mine şi nu fiţi la îndoială că şi întru altele mă veţi afla mai mult cinstind podoaba sfintei beserici şi folosul sufletesc al dragostii voastre decît pre însă-şi viaţa şi răsuflarea care ţine pre aceasta, aflîndu-mă pururea al dragostii voastre de amîndoao fericirile doritoriu,

Chesarie Episcopul Buzăului ". 178

APOSTOL. Ce cuprinde întru sine faptele şi epistoliile sfinţilor Apostoli, carele în fiecare zi în Beserică să propovăduesc, acum iarăşi tipărit şi după izvodul Testamentului dela sfînta monastire Neamţul îndreptat. În zilele prea luminatului şi prea înălţatului nostru Domn a toată Ţara Romînească Alexandru Dimitrie Ghica Voevod, cu blagoslovenia şi cu toată osîrdia iubitoriului de Dumnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul Chiriu Chir Chesarie. Într-a sa acum din nou făcută tipografie. La anul mîntuirii 1836 maiu 2.

In folio (32,5×23,5 cm), cu 232 pagini. Titlul, tipărit cu roşu şi negru, ca de altfel întreg cuprinsul, e încadrat de un chenar bogat ornamentat cu gravuri, reprezentînd scene din viaţa diferiţilor mucenici.

Pe verso foii de titlu se află o gravură pe jumătate de pagină, cu legenda : Dumineca tuturor sfinţilor, sub care e o invocare către toţi sfinţii.

Pe ultima foaie, tipografii cer iertare de greşelile strecurate în carte, semnînd : Petre Bărbulescu, aşezătorul de slove, Marin Diaconescul, aşezătorul de slove, Constantin Raicovici, tipăritoriul, Petre Golea, tipăritoriul. 179

SFÎNTA SCRIPTURĂ PE SCURT. Cuprinsă într-o sută şi patru istorii, culese din Biblie şi din Evanghelie şi urmată de un mare catihism pentru seminare. Cu blagoslovenia prea sfinţiţilor episcopi ocîrmuitorii Sfintei Mitropolii Chir Neofit al Rîmnicului, chir Ilarion al Argeşului, chir Chesarie al Buzăulu. Tîlmăcite din greceşte de Eufrosin Poteca arhimandrit Motrean. În tipografia sfintei episcopii Buzău. La anul mîntuirii 1836 septembrie 30.

In 4° (22×16,50 cm), cu 2+280+80+7 pagini. Cuprinde : 52 istorii dumnezeieşti ale Vechiului Testament (pp.1-165) ; 52 istorii dumnezeeşti ale Noului Testament (pp. 166-280) ; Catihismul cel mare (pp. 1-72) ; Tabla cuprinzătoare de cele mai vrednice de însemnat într-această carte (pp. 73-80), după care urmează, cu numerotaţie aparte, însemnarea : „La sfîrşitul Catehismului să adăogară şi aceste învăţături pentru militari, scoase din Catihismul rusesc", după care, pe 6 pagini, se dă „Cuvinte din Sfînta Scriptură cu sfătuiri la ostaşi spre a să întrebuinţa în şcoalele ostăşeşti". 180

178. B.E.B. nr. 6240 ; Iarcu, *op cit.,* p. 36 ; Furtună, *op. cit.,* p. 38 ; Georgian, *op. cit.,* p. 41 ; G. Ionescu, *art. cit.,* p. 214 ; Niculae M. Popescu, *Ediţia Prohodului ier. Macarie şi ediţiile altora,* în „Bis. Ort. Rom.", an. 1908 ; V. A. Urechia, *op. cit.,* p. 335.

179 ;B.E.B. nr. 6252, Iarcu, *op. cit.,* p. 36 ; Furtună, *op. cit.,* p. 46, şi Georgian, *op. cit.,* p. 44, dau anul 1837 ; V. A. Urechia, *op. cit.,* p. 335.

180. B.E.B. nr. 6256. Iarcu, *op. cit.,* p. 36 ; G. Ionescu, *art. cit.,* p. 214 ; Magistrand Mircea Păcurariu, *Traduceri romîneşti din literatura teologică rusă,* în „Studii Teologice", seria II, an. XI (1959), nr. 3-4, p. 196.

ALCĂTUIRE AURITĂ a lui Samuil Ravi jidovului mustrătoare rătăcirii jidovești, care mai întîiu în Moldova din elinește în romînește tîlmăcindu-să sau și tipărit acolo la Iaș(i) la anul 1771. Și acum mai nu să mai află. Iar în zilele prea înălțatului nostru Domn Alexandru Dimitrie Ghica cu blagoslovenia iubitorîului de Dumnezeu Chir Chesarie episcopul Buzăului, Din rîvna d(u)mnezeească invitați fiind dumnealor chir Tonciu Hagiu și chir Petre Velicu cu a dumnealor cheltuială în tiopgrafia sfintei episcopii Buzăul. La anul 1836 Noembrie 16. Supt direcția d. Vasilie Manole.

In 4° (18×14 cm), cu 104 pagini, cu numerotație latină. Pe pp. 1-6 se dă un cuvînt „către cetitori" a lui Nichifor ieromonahul Tectochi, apoi altul semnat de Toma Mandacaș (pp. 7-8), iar pe pag. 9-11 „Stihuri politicești ale tîlmăcitoriului cătră cei ce vor ceti cărticica aceasta". Cuprinsul e împărțit în 25 capitole. 181

1837

APELE METALICE ALE RUMÎNII MARI, cercetate, descrise și însoțite cu o dietetică și macrobiotică în luminate zilele Măriei sale Alexandru Dimitrie Ghiva Vvd. Domn stăpînitor a toată Țara Rumînească de Ștefan Vasilie Episcopescul doctorul politiei Bucureștilor spre obștescul folos al sănătății pătimașilor de boale hronice. Tipărite cu blagoslovenia Prea Sfinției sale Chiriu Chesarie Episcopul Buzăului. În tipografia sfintei episcopii la anul 1837. Supt direcția d. Vasilie Manole.

In 4° (18,5×12 cm), cu 156+2 pagini. Pe verso foii de titlu sînt tipărite versurile :

„Cetiți de vedeți ce patimă aveți
Și v-o vindecați pînă nu cădeți.
Că cu anevoe vă veți îndrepta
Din moarte-n viață a vă ridica".

Pe foaia următoare citim : „Prea sfinții sale părintelui episcopul Buzăului chiriu chir Chesarie cu smerenie și cu multă plecăciune se jertfește această carte de alcătuitoriul ei Ș(tefan) Episcopescul Doc"(tor), după care, pe verso, o închinare : „Către prea Sfințitul" :

„Cîntarea dimineții voă vi se cuvine
Cu glasuri cuvioase a vă cînta cu mine
Al neamului păstoriu și adevărat părinte
V-ați(i) arătat în fapte mîntuitoriu prea sfinte".

In prefață, autorul arată că a fost îndemnat la cercetarea acestor ape de „povestirea acelor pătimași bolnavi și a izvoarelor de ape metalice de la cîteva schituri și locuri", ale eparhiei Buzăului. Această cărticică este „de obștescul folos al sănătății pămîntenilor și de mîntuirea boalelor hronice".

In continuare, autorul arată că a intrat „și în teoria scăldătoarelor de ape calde și reci, spre descoperirea lucrărilor ce au asupra deosebitelor stări ale sănătății omului", și a aflat „că a fost o mare prigonire și o îndelungată dispută între profesorii doctoricești ai Evropii", susținînd unii ca folositoare pe cele reci, alții pe cele calde, ca pînă la sfîrșit „rămînînd cele calde de obște întăritoare și pentru starea pruncii și ocrotitoare de multe și mari nevoi ale creșterii ei...". 182

SFÎNTA ȘI DUMNEZEIASCA EVANGHELIE. Acum într-acest chip tipărită, întru întîia domnie a prea luminatului și prea înălțatului Domn Alexandru Dimitrie Ghica Voevod. Cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala iubitoriului de Dumnezeu Chir Chesarie Episcopul Buzăului. În tipografia sfintei Episcopii Buzăul. La anii dela nașterea lui Hristos 1837 Mai în 8. Supt direcția d. Vasilie Manole Buga.

In folio (36×24 cm), legată în scoarțe de lemn și piele, cu 270+IV pagini, tipărită cu roșu și negru. Pe verso foii de titlu se dă stema Țării Romînești, avînd scris, sus : „Stihuri politice asupra coroanei prea înălțatului, slăvitului și binecredinciosului Domn Alexandru Dimitrie Ghica Voevod". 183

181. Exemplar în Biblioteca Mînăstirii Cernica. Iarcu, *op. cit.*, p. 36 ; Furtună, *op. cit.*, p. 45 ; Georgian, *op. cit.*, p. 41 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 214 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 335.

182. B.E.B. nr 6224. G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 396.

183. B.E.B. nr. 6253. Iarcu, *op. cit.*, p. 37 ; Furtună, *op. cit.*, p. 39 ; Georgian, *op. cit.*, p. 44 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 396.

BIBLIOTECA TINERILOR ÎNCEPĂTORI sau culegere de întîele cunoștințe trebuincioase pentru învățătura copiilor ce încep a ceti. Tradusă din franțozește, de ierodiaconul Dionisie Romano, Profesor național în Buzău. Tipărită în tipografia Sfintei Episcopii Buzăul. No. 1. 1837, mai 14.

In 8⁰ (17,5×11 cm), cu 53 pagini. Cuprinde 7 capitole, tratînd, sub formă de întrebări și răspunsuri, despre : Dumnezeu, religie, morală ; pentru vreme și părțile ei ; descrierea generală a universului ; cele mai principale fenomene atmosferice ; punctele cardinale ; pentru cele trei împărțiri ale naturii etc. [184]

VIAȚA CUVIOASEI MARIEI EGIPTENCE. [185]

CIASLOV MARE BOGAT acum într-acest chip tipărit și după cel ellinesc la multe îndreptat. În zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Rumînească Alexandru Dimitrie Ghica v.v. Cu blagoslovenia și cu toată osîrdia iubitoriului de D(u)mnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul Chiriu Chir Chesarie. În sfînta episcopie Buzăul. Într-a sa acum din nou făcută tipografie la anul mîntuirii 1837 septembrie în 3. Supt direcția domnului Vasilie Manole.

In 4⁰ (23,5×17 cm), cu 6+520 pagini. Titlul, tipărit cu roșu și negru, în chenar de flori. Pe verso, sus, o vignetă reprezentînd pe Dumnezeu Atotțiitorul, iar jos, o biserică. Pe pagina următoare urmează Simbolul Sfîntului Atanasie, patriarhul Alexandriei, apoi „însemnare de cele ce se află întru acest Ciaslov". Se dă, în continuare, o xilogravură, — Invierea Domnului —, pe întreaga pagină, semnată „ieromonah Constantie".

La începutul rugăciunilor are însemnarea : „Cioaslov. Cu ajutoriul lui Dumnezeu cel sfînt. Carele cuprinde toată slujba, după rînduiala sfintelor și cinstitelor mînăstiri ale Ierusalimului". La sfîrșit, după „învățătură pentru sfintele posturi", se dă „Inștiințarea lui Avgar pentru Domnul nostru Is. Hr., iar pe pagina unde se termină tabla de materii se dă notița următoare : „Intr-acest ciaslov sau mai adăogat și acatistul sfîntului Nicolae, precum și rugăciunea sfîntului Ioan Gură de Aur pă douăzeci și patru de ciasuri, carele n-au fost pînă acum și știrbirea lunilor și s-au mai îndreptat la multe pre cît au fost cu putință. Iar vreo cîteva ziceri care să văd schimbate precum peasnă, bogorodicină și podobie și altele ce au fost sloveneşti s-au tîlmăcit după cel elinesc în limba noastră, adică peasnă îi zice cîntare, bogorodicină, a Născătoarei de Dumnezeu, podobie, asemenea". [187]

ABECEDAR RELIGIOS.

Ediția a II-a. [187]

ACATISTERIU care cuprinde în sine și alte umilincioase canoane și rugăciuni, pentru osîrdia și evlavia fiștecăruia creștin. Acum într-acest chip tipărit în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Rumînească Alexandru Dimitrie Ghica vv. Cu blagoslovenia și cu toată osîrdia iubitoriului de Dumnezeu episcop al sfintei Episcopii Buzăul Chiriu Chir Chesarie. În sfînta episcopie Buzăul. Intr-a sa acum din nou făcută tipografie la anul mîntuirii 1837, octombrie 20. Supt direcția Domnului Vasilie Manole.

In 8⁰ (17,5×12 cm), legat în piele, cu 252 pagini. Cuprinde : „Rugăciunea cea mică seara după masă, Canon la rugăciunea cea mică seara după masă, Rugăciunile spre somn, Rugăciunile dimineții, Slujba cîntării Acatistului, Canon de umilință către Domnul Iisus Hristos, Icoasele Domnului nostru Is. Hr., Rugăciune de umilință cătră Domnul Iisus Hristos, Canon de mulțumire cătră Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu, Canon de rugăciune cătră Născătoarea de Dumnezeu, Canonul îngerului, Canon de rugăciune către puterile cerești și către toți sfinții, Rugăciune după pravila monahului, Slujba sfintei cuminecături, Troparele și Condacele învierii la opt glasuri, Sinaxarul celor 12 luni, cu mîna anului, Arătare pentru semnele ce s-au pus la sinaxarul acesta, Nașterea și știrbirea lunilor, Epactiile lunilor cu zilele lor, Invățătură pentru înțelesul Pashaliei, Cuvînt al sfîntului Dimitrie Mitropolitul Rostovului pentru suflet, Pravila către monahii carii nu știu carte, Pravila care a dat-o îngerul marelui Pahomie, Cuvînt al sfîntului Vasile cel Mare pentru chipul mona-

184. Bibl. Acad. R.P.R., I, 66020. Iarcu, *op. cit.*, p. 37 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 18 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 395.

185. Iosif E. Naghiu, *Colecționari și Cataloage de cărți vechi romînești*, în „Gazeta Cărților", an. 1943, nr. 3-6 ; Iarcu, *op. cit.*, p. 36, și ceilalți care-l citează dau anul 1836.

186. B.E.B. nr. 6242. Iarcu, *op. cit.*, p. 38 ; Furtună, *op. cit.*, p. 46 ; Georgian, *op. cit.*, p. 44.

187. Iarcu, *op. cit.*, p. 37 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 18.

hicesc, Luminare a prea înţeleptului chir Evghenie, Bulgariul pentru rai şi pentru muncă, Rugăciuni umilincioase ale sfîntului Efrem Sirul, Rugăciune de cerere a sufletului celui umilit către Maica Domnului, Rugăciune a vătafului de tîlhari, Rugăciune după sculare a din somn, Apostolul şi Evanghelia din toate zilele, Altă evanghelie din Dumineca după înălţarea Cinstitei Cruci." 188

PSALTIREA proorocului şi împăratului David scurtată de sfinţitul Augustin maicii sale şi alte oarecare rugăciuni. Acum într-acest chip tipărită în zilele prea luminatului şi prea înălţatului nostru Domn a toată Ţara Romînească Alexandru Dimitrie Ghica Voevod. Cu blagoslovenia şi cu toată osîrdia iubitorului de Dumnezeu episcop al Sfintei Episcopii Buzăul Chiriu Chir Chesarie. În tipografia sfintei Episcopii Buzăul la anul mîntuirii 1837 octombrie 24.

In 16⁰ (14×10 cm), cu 28 pagini. Cuprinde : Rugăciune a dumnezeescului Gură de Aur, care se zice după sculare a din somn, către Prea Sfînta Treime, Scurt rezumat al celor 20 catisme, Rugăciuni dupre numărul celor două zeci şi patru de ceasuri ale unei zile şi unei nopţi care se scriu deasupra că sînt ale lui Ioan Gură de Aur, Rugăciune de cerere a sufletului celui umilit către Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu, Rugăciune a vătafului de tîlhari, celui din vremea lui Mavrichie împăratul, carele, cînd îşi da duhul, cu multe şi amare lacrămi o zicea, şi Cuvînt pentru pocăinţă a sfîntului Efrem Sirul". 189

1838

CARTE FOARTE FOLOSITOARE DE SUFLET. Despărţită în trei părţi, dintru carele cea dintîiu cuprinde învăţătura către Duhovnic. A doua, canoanele sfîntului Ioan Postnicul. Iar a treia, sfătuire dulce către cel ce să ispovedeşte. Tîlmăcită din limba cea grecească şi acum aicea a patra oară tipărită în zilele prea luminatului şi prea înălţatului nostru Domn Alexandru Dimitrie Ghica Vv. Cu blagoslovenia şi cu toată cheltuiala iubitoriului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul Chiriu Chir Chesarie. În tipografia Sfintei Episcopii Buzăul. In anul mîntuirii 1838 Aprilie 28. Supt direcţia D. Vasilie Manole.

In 4⁰ (23×18 cm), cu 152 pagini. Titlul, în chenar tipografic, iar pe verso, gravura „Coborîrea de pe cruce", încadrată de chenar de frunze şi flori, pe pagina întreagă. După pagina 92 urmează o nouă foaie de titlu, încadrată de ornamente tipografice cu două vignete, şi titlul părţii a treia, tipărită tot aici, în 1834. Pe verso, gravura „Buna Vestire", semnată „Ghervasie mon."(ahul). 190

CINCI CUVINTE ALE SFINTULUI PĂRINTELUI NOSTRU GRIGORIE EPISCOPUL ŞI LUMINĂTORUL NISIENILOR. Unul şi cel dintîi tîlcuitoriu la rugăciunea cea cătră D(u)mnezeu şi patru tîlcuitoare pentru rugăciunea D(o)mnească adecă la Tatăl nostru. Acum întîia oară tipărit în zilele prea luminatului şi prea înălţatului nostru Domn a toată Ţara Rumînească Io Alexandru Dimitrie Ghica Voevod. Cu blagoslovenia şi cu toată cheltuiala iubitoriului de D(u)mnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul. S-au tălmăcit aceste cinci cuvinte dupre limba elinească pre limba rumînească de Rafail Protosinghelul. În anul mîntuirii 1838, iunie în patru. Supt direcţia d. Vasilie Manole.

In 4⁰ (23×18,5 cm), cu 5+133 pagini. Cele 5 pagini nenumerotate cuprind prefaţa semnată de episcopul Chesarie, după care urmează gravura Sf. Vasilie cel Mare, semnată „Ieromonah Constantin". 191

BIBLIOTECA TINERILOR ÎNCEPĂTORI de ierodiaconul D. Romano, dată în Şcoala Naţională din Buzău. Partea II. 1838, iunie 20. Scurtare de aritmetică.

In 8⁰, 45 pagini. Cuprinde : prinţipii numeranţii, adunarea, scăderea, înmulţirea şi

188. B.E.B. nr. 6222 ; Bibl. Acad. R.P.R., I, 43831 ; Iarcu, *op. cit.*, p. 38 ; Furtună, *op. cit.*, p. 46 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; Georgian, *op. cit.*, p. 44 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 396.

189. Bibl. Acad. R.P.R., I, 5296 ; Ştefan Alexe, *Fericitul Augustin în romîneşte*, în „Mitropolia Olteniei", an. IX (1957), nr. 11-12, pp. 774 şi 777.

190. B.E.B. nr. 6234 ; Iarcu, *op. cit.*, p. 39 ; Furtună, *op. cit.*, p. 46 ; Georgian, *op. cit.*, p. 45 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 87.

191. B.E.B. nr. 6238. Iarcu, *op. cit.*, p. 39 ; Furtună, *op. cit.*, p. 46 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; Georgian, *op. cit.*, p. 45, dau greşit „...s-au tipărit în Biserica Sfintei Episcopii Buzăul".

împărţirea numerelor întregi ; adunarea, scăderea, înmulţirea şi împărţirea completită ; regulile de trei, regula dobînzilor, regula tovărăşiilor, regula amestecării. [192]

TEATRON POLITICON alcătuit mai întîiu în limba latinească, apoi tălmăcit în cea grecească vorbitoare de răposatul întru fericire Domnul Nicolae Mavrocordat, iară acum în zilele prea înălţatului nostru Domn Alexandru Dimitrie Ghica prin îndemnarea şi stăruinţa iubitorului de D(u)mnezeu Episcopul Buzeului Chiriu Chir Chesarie. Tălmăcindu-se în romîneşte de d. Grigorie Pleşoianul şi teorisindu-se mai pe urmă şi de alţii sau tipărit cu toată cheltuiala cuviosului iconom al Sfintei Episcopii Buzeul chir Filoteiu. În tipografia Sfintei Episcopii Buzeul. La anul mîntuirii 1838. Octombrie în cinci. Supt direcţia d. vel-pitar Vasilie Manole.

In 8° (20×13,5 sn). S-a tipărit în trei volume şi s-a difuzat în două ediţii : una cu toate cele trei volume legate într-un tot, iar alta cu cele 3 volume separate.

Vol. I are VI+294 pagini, vol. II, 168 pagini, şi vol. III, 154 pagini. La volumul I. pe verso foii de titlu, este o însemnare tipărită cu literă măruntă, nesemnată, despre istoricul traducerii acestei cărţi din latineşte în greceşte şi apoi în romîneşte, arătîndu-se că este „o comoară de învăţături şi de sfaturi nu numai ale filosofilor, ci şi ale sfinţilor bărbaţi ai aşezămîntului, atît celui vechiu cît şi celui nou". In continuare se mai arată că „moralul cărţii aceştia este un moral obştesc, el este socotit nu numai pentru stăpînitori, ci şi pentru toate clasele de oameni...".

Urmează apoi o „închinare" făcută de Filotei iconomul episcopiei către episcopul Chesarie, în care arată, printre altele, că „înfiinţarea tipografiei, din care au eşit mai multe cărţi folositoare, zidirea şi întemeerea seminarului, care ne făgăduieşte preoţi vrednici, sînt nişte isprăvi ale silinţii Prea Sfinţiei Voastre şi numai acestea singure, crez, că ar ajunge să vă învecinicească pomenirea şi numele Prea Sfinţiei Voastre să se pomenească cu dragoste de urmaşi".

După aceasta urmează „Precuvîntare către cetitor". [193]

CUVÎNT LA MOARTEA DEMOAZELEI MARIŢA fiica D. sărdarului Gavriile Codreanul zis de ierodiaconul Dionisie Romano profesor naţional. Tipărit cu cheltuiala D. sărdar Ioan Vernescu.

In 8° (16,5×11 cm), cu 8+IV pagini, care cuprind un „Epitaf alcătuit de un şcolar al ierod. Dionisie Romano, 15 sept. 1838". [194]

DISCURS la şcoala din Buzău. [195]

ACATISTIER, 1838, octombrie 8 (?). [196]

1839

VESTITORUL BISERICESC gazetă religioasă şi morală. Sîmbătă. No. 1. 7 ianuarie 1839.

Are ca subtitlu : „Această foae împreună cu o jumătate coală în octavo ese odată pe săptămînă, Sîmbăta. Prenumeraţia se face în Bucureşti la D. Secretarul Canţelarii Sf. Mitropolii. La D. Inspectorul Seminarului şi la D. Iosif Romanov. Iar în judeţe la c. otcîrmuiri şi foile este un galben împărătesc pe an".

A fost redactată de ierodiacon Dionisie Romano „profesor naţional" şi Gavriil Munteanu, inspectorul seminarului din Buzău şi a apărut timp de doi ani : 1839 şi 1840, în patru

---

192. Bibl. Acad. R.P.R., I, 66020 ; Iarcu, *op. cit.*, p. 39 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 18 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 88.

193. B.E.B. nr. 3467 ; Iarcu, *op. cit.*, p. 39 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 88 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; Ec. Gh. Ionescu, *Viaţa şi activitatea lui Filotei episcopul Buzăului*, ed. II, Bucureşti, 1941, p. 89. Să se vadă şi : Ariadna Camariano, *Versiunile romîneşti ale Teatrului Politic*, în „Revista istorică Romînă", 1941-1942, p. 242 ; Prof. I. Popescu-Teiuşan, *Grigore Pleşoianu ca pedagog*, în *Din istoria pedagogiei romîneşti*. Culegere de studii, Bucureşti, 1957, p. 287.

194. Bibl. Acad. R.P.R., I, 12313. Iarcu, *op. cit.*, p. 251 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 88. S-a retipărit în „Glasul Bisericii" (Brăila), an. II, nr. 2-10, 1924, p. 31, sub titlul *„Din graiurile ierodiaconului Dionisie Romano"*.

195. D. Iarcu, *op. cit.*, p. 40 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; T. G. Bulat, în *Incercare de bibliografie a istoriei Romînilor*, R. Vîlcea, 1919, p. 160, dă anul 1837.

196. Iarcu, *op. cit.*, p. 39 ; Furtună, *op. cit.*, p. 47 ; Georgian, *op. cit.*, p. 45 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; V. A. Urechia, *op. cit*, p. 89.

pagini, format 24×20 cm, cu literă măruntă, pe două coloane. Are pe ultima pagină, jos : „In tipografia Sf. Episcopii Buzăul". [197]

CATIHIS sau învățătura despre dogmele și tainele besericii noastre. Cu blagoslovenia Prea sfințitului Episcop al Sfintei Episcopii Buzeul D.D. Chesarie. Tipărit prin osîrdia și cheltuiala sf. sale ierodiaconul Iraclie din Sfînta Episcopie Buzeul. În tipografia sfintei Episcopii anul 1839 ianuarie 25.

In 4° (22,5×17,5 cm), cu 34 pagini. Este o prescurtare a catehismului tradus de arhim. Eufrosin Poteca și tipărit împreună cu Sfînta Scriptură pe scurt, la Buzău, în 1836. A doua ediție apare în tipografia Colegiului Sf. Sava, la 1845. [198]

GUILOM TEL SAU ELVEȚIA SLOBODĂ. Din Florian. Tradus de Grigorie Negrea. Buzău. În Tipografia Sf. Episcopii (fără an).

In 4° (19×12,2 cm), cu 84 pagini. Pe verso copertei : „Cu slobozenia C(institei) Cenzuri". Prefața este adresată „Domnului Domnului Colonel și cavaler Ioann Cîmpineanu". [199]

CUVÎNT la îngroparea Maicii Prea Sfințitului Episcop al Buzăului Chiriu Chir Chesarie rostit de unul dintre Seminariștii din Seminarul Eparhiei Buzăului. April 1 anul 1839. În tipografia sfintei Episcopii Buzăul.

In 4° (20×12,5 cm), cu 150 pagini. [200]

CUVÎNT al Prea Sfinției sale părintelui Ilarion Episcopul Sfintei Episcopii Argeșul zis la sfințirea besericii Sfintei Mitropolii a țării Rumînești, care preînnoindu-să s-a și sfințit la anul 1839 apr. 2. Tipărit în Tipografia sfintei Episcopii Buzeul.

In 8° (15,5×10,5 cm), cu 14 pagini. [201]

PANIHIDA. ÎMPREUNĂ ȘI LITIA MICĂ. Carea cuprinde în sine toată orînduiala cînd facem pomenire pentru cei morți. Acum într-acest chip tipărită. Cu blagoslovenia iubitorului de Dumnezeu Episcop al sfintei Episcopii Buzăul D.D. Chesarie. Cu cheltuiala sf. părintelui Teofilact, eclisiarhul sfintei episcopii Buzeul. În tipografia sfintei Episcopii. În anul 1839 iulie în 10.

In 4° (23×17,5 cm), cu 44 pagini. Pe paginile 42-44 cuprinde : „Arătare în scurt din scriptură pentru că mult folos aduc sufletelor celor răposați liturghiile și pomenirile ce să fac pentru dînșii". [202]

CHIRIACODROMION sau cuvinte morale pentru fiecare duminecă a anului. Ale prea sfințitului Nichifor arhiepiscopul Astrahanului. Tipărit cu blagoslovenia iubitorului de Dumnezeu episcop al Sfintei episcopii Buzăul D.D. Chesarie. Prin stăruința și cheltuiala sfinții sale părintelui Ierotei inspectorul Seminarului sfin(tei) mitropolii și a ierodiaconului Dionise profesor național și director tipografiei sfintei Episcopii Buzău. În tipografia sfintei episcopii Buzău. La anul 1839 iulie în 15.

In 4° (23×17 cm), cu 479 pagini. In prefață, semnată de ieromonah Ierotei și ierodiacon Dionisie, se arată că „îndemnați și ajutați de Prea Sfinția sa episcopul Buzăului Che-

197. B.E.B. nr. 6236. Preot T. L. Vasilian, *Cea dintîi revistă bisericească în țara noastră,* în „Bis. Ort. Rom.", seria III, 1928, nr. 11 ; Pr. Teodor Iordache, *Presa bisericească în perioada de formare,* în „Bis. Ort. Rom.", an. 1940, nr. 9-10 ; Ioan Săndulescu, *Cea mai veche revistă bisericească,* în „Păstorul Ortodox", an. VII, nr. 3 (1908), București ; Iosif E. Naghiu, *Centenarul presei bisericești,* în „Misionarul", an. XI (1939), nr. 3, p. 156 ; O. Ghibu, *Ziaristica bisericească la Romîni,* Sibiu, 1910, p. 10 ; N. Hodoș și Al. Sady Ionescu, *Bibliografia periodicilor romînești,* București, 1913, p. 767 ; V. A. Urechia, *op. cit.,* vol. II, pp. 139 și 228.

198. Bibl. Acad. R.P.R., II, 70203. Iarcu, *op. cit.,* p. 41 ; G. Ionescu, *art. cit.,* p. 215. Compară prefața de la ediția din București, 1945 ; Petre V. Haneș, *Un călător englez despre romîni,* București, 1920., p. 37.

O altă ediție a tipărit-o arhim. Dionisie Romano în anul 1856 la Neamțu (comp. magistrand Mircea Păcurariu, *Traduceri romînești din literatura teologică rusă,* în „Studii Teologice", seria II, an. XI (1959), nr. 3-4, p. 198).

199. Exemplar în posesia mea. Iarcu, *op. cit.,* p. 41 ; G. Ionescu, *op. cit.,* p. 215.

200. Bibl. Acad. R.P.R., I, 68.469.

201. Bibl. Acad. R.P.R., I, 70724.

202. B.E.B. nr. 6231.

sarie am năzuit a tipări cuvintele morale şi sfătuitoare din Chiriacodromion, tîlmăcte din elineşte de învăţaţii dascăli Gherontie şi Grigorie, cel mai pre urmă mitropolit al Ţării Rumîneşti şi tipărite împreună cu tîlcuirile evangheliilor în zilele prea sfinţitului mitropolit Dositei, care cărţi acum nu se mai găsesc, rărindu-se foarte... Ca să nu rămîe lipsiţi de această comoară doritorii de citire, s-a dat în tipar pentru a doua ediţie, mai făcîndu-se şi ceva îndreptări... Ceeace a stat pricină de a se tipări numai cuvintele fără de tîlc este ca, făcîndu-se cartea mai mică, să poată mai lesne a o avea fie cine şi a se folosi din aceste cuvinte morale. Şi mai ales că o înaltă persoană doreşte a tipări Teofilact întreg sau tîlcuirea a tuturor evangheliilor şi atunci vom avea şi ale duminicilor împreună". 203

SLUJBA PARACLISULUI ŞI A ACATISTULUI celui între sfinţi Părintelui nostru Alexandru patriarhul Constantinopoliei. Ce se sărbează în 30 zile ale lunii August, carea acum din nou alcătuindu-să s-au tipărit într-acest chip, în zilele prea înălţatului nostru Domn Alecsandru Dimitrie Ghica. Cu blagoslovenia iubitoriului de D(u)mnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul D.D. Chesarie. Prin osîrdia, osteneala şi cheltuiala smeritului între preoţi Alecsandru Popescu, de carele s-au şi întocmit cu podobii potrivite după cele greceşti şi tonisite în stihuri, avînd într-ajutoriu la tonisire şi pe d. Antonie Pan, cîntăreţ de musichie romînească. În tipografia sfintei episcopii Buzăul. La anul 1839 August în 25.

In 4° (25×19 cm), cu 6+37+1 pagini. Pe verso foii de titlu se dă o invocare, în versuri, către sfînt „om ceresc şi înger pămîntesc", ca să se roage pentru Domn, supuşi, oraşe şi credincioşi. Urmează apoi o închinare făcută de „smeritul preot Alecsandru Popescu", Domnitorului, în care arată că „potrivind troparele pe tonul musiciei şi aşezînd acatistul în stihuri", le-a tipărit „spre cinstea şi slava sfîntului şi a Inălţimii Voastre". După aceasta găsim închinarea către episcopul Chesarie, în care se arată că a fost determinat de a tipări această carte de „dragostea şi rîvna cea fierbinte" ce episcopul Chesarie o are spre „regularisirea cîntărilor bisericeşti". In continuare mai arată că „dragostea ce o are episcopul Chesarie pentru podoaba sfintelor biserici este cunoscută între altele şi din tipărirea multelor cărţi bisericeşti, între care este şi Prohodul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, carele în toate besericile văz că se cîntă de preoţi şi cîntăreţi cu cea mai mare uşurinţă şi cu întocmită glăsuire".

Continuă o pagină cu o altă invocare, în versuri, către sfînt, apoi, pe verso, icoana Sfîntului Alexandru, încadrată de chenar tipografic. Cartea are următorul cuprins : Slujba sfîntului Alecsandru (pp. 1-15), Cinstitul paraclis (pp. 16-21), Acatistul (pp. 21-29), şi Viaţa celui întru sfinţi Părintelui nostru Alecsandru Patriarhul Constantinopoliei (pp. 30-37). 204

SLUJBA SFÎNTULUI ALEXANDRU Arhiepiscopul Constantinopolii. Tipărită în zilele prea înălţatului nostru Domn Alexandru Dimitrie Ghica. Cu blagoslovenia iubitorului de Dumnezeu episcop al sfintei Episcopii Buzăul D.D. Chesarie. Prin osîrdia şi cheltuiala dumnealui marelui Dvornic D. Alexandru Scarlat Ghica. Spre a se împărţi în dar. In tipografia sfintei Episcopii Buzăul. La anul 1839 August.

In 4° (23+17 cm), cu 38 pagini. Pe prima foaie se află următoarele : „Dumnealui dvornic D. Alexandru Scarlat Ghică Blagocestivului şi blagorodnicului boeriu şi cavaler. Această tîlmăcire din greceşte a slujbei şi vieţii celui cu numele său, sfîntului Alexandru, Arhiepiscop Constantinopolii. Cu toate cele cuviincioase duhovniceşti închinăciuni, Bucureşti, în Sf. Mitropolie. 6 Aprilie 1839".

Pe verso foii : „Prea cinstite boerule, Iată, după dorirea dumneavoastră, tîlmăcirea în rumîneşte a slujbei şi vieţii sfîntului Alexandru, toată din nou, pentrucă cele de mai înainte fuseseră tîlmăcite şi de către prea sf. sa P. Argeşiu mi să dedeseră să le îndreptez, erau mult greşite, încă şi întregi tropare lipsă şi loc pentru dînsele nu era a le adăoga întru acea scrisoare măruntă. Aşa văzui trebuinţa de a le tîlmăci pre toate din nou, precum se văd aicea. Rămîne dar acum la dumneavoastră să vă osîrduiţi a le tipări, pentru slava lui Dumnezeu, a sfîntului şi a dumneavoastră. Al cărora şi eu cu duhovnicească dragoste mă osîrduesc a sluji, Ef. Poteca Arhim. Motrean". 205

PRESCURTARE DE GEOGRAFIE. Tipărită pentru trebuinţa Tinerilor începători. De I. Kostinescu. Buzău. În tipografia Sf. Episcopii. 1839. Septembrie.

In 8° (18,5×10,5 cm), cu 36 pagini. Cuprinde : Introducerea (pp. 3-5), Evropa (pp.

203. B.E.B. nr. 3457. Iarcu, *op. cit.*, p. 41 ; Furtună, *op. cit.*, p. 47 ; Georgian, *op. cit.*, p. 46. Prima ediţie, Bucureşti, 1801 ; Pr. prof. I. Lupaş, *Kiriacodromionul lui Nichifor Theotokis şi pătrunderea lui în serviciul amvoanelor romîneşti*, în „Mitropolia Olteniei", an. X (1958), nr. 5-6, p. 325.

204. B.E.B. nr. 6230. Iarcu, *op. cit.*, p. 41 ; G. Ionescu, *op. cit.*, p. 215 ; Furtună, *op. cit.*, p. 47 ; Georgian, *op. cit*, p. 47.

205. Bibl. Acad. R.P.R., II, 70.010. Iarcu, *op. cit.*, p. 41 ; Furtună, *op. cit.*, p. 48 ; G. Ionescu, *art. cit*, p. 215 ; Georgian, *op. cit.*, p. 48.

7-12), Asia (pp. 13-15), Africa (pp. 16-18), America (pp. 18-22), Australia (p. 23), Romînia (pp. 25-36).[206]

OCTOIH ŞI CATAVASIERIU. Cu blagoslovenia iubitoriului de D(u)mnezeu episcop al sfintei Episcopii Buzău D.D. Chesarie. Tipărit de un iubitor de podoaba sfintelor beserici. Buzău. În tipografia sfintei episcopii. Anul 1839 Octombrie în 25.

In 8° (19×12 cm), cu 2+225 pagini. In „Inainte cuvîntare", semnată „Editorul", care este ierodiaconul Dionisie Romano (cf. Arhiv. Stat. Bucureşti, Minist. Instr., dos. 3391/840, f. 420), se arată că acesta este un manual „pentru cei ce se îndeletnicesc la învăţătura şi cîntarea frumoaselor slujbe besericeşti". Troparele au fost aşezate şi îndreptate „după cele mai bune izvoade a Octoihului şi mineelor tipărite în urmă şi mai cu osebire după cele în mînăstirea Neamţului tipărite". La sfîrşit a adăugat şi Cinstitul Paraclis al Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu, „fiind o rugăciune iubită tuturor creştinilor".[207]

SLUJBA SFINŢIRII BISERICII, tipărită cu blagoslovenia prea sfinţitului episcop al sfintei episcopii Buzăul D.D. Chesarie. Prin osîrdia şi cheltuiala sfinţiei sale părintelui Teofilact eclisiarhul sfintei episcopii Buzău. Buzău. 1839 noembrie.

In 4° (21,5×15,5 cm), cu 66 pagini.[208]

MEDITAŢII RELIGIOASE. Traduse de G. Munteanu profesorul Seminarului Sf. Episcopii a Buzăului. Tomul I. Buzău. În tipografia Sf. Episcopii.

In 8° (18×11,5 cm), cu 407 pagini, legată în carton.[209]

CUVÎNT la moartea d. Zoiţei fiica d.d. Medelnicerului Ghiţă Mărăcineanu. 1839 Dechembrie 31 de Dimitrie Racoviţă seminarist în seminarul Sf. Episcopii Buzău. În tipografia Sf. Episcopii.

In 8° (15,5×11,5 cm), cu 15 pagini.[210]

ABECEDAR ROMINESC. Spre întrebuinţarea Tinerilor începători. Buzău. În Tipografia Sfintei Episcopii.

In 8° (17×10 cm), cu 48 pagini, cu acelaşi cuprins ca la ediţia din 1834 (?).[211]

MATILDA de V. Negrea (1838?).[212]

1840

CEL DINTIIU PLUTITOR. Din scrierile lui Gesner. Traduse de I. Costinescu. 1840.

In 8° (15×9,5 cm), cu 59+1 pagini.[213]

MEDITAŢII RELIGIOASE traduse de G. Munteanu Profesor al Seminarului Sf. Episcopii Buzău. Tomul II. Buzău. În tipografia Sf. Episcopii. 1840.

In 4° (21×13 cm), cu 402+4 pagini. Cuprinsul se dă la început, continuînd meditaţiile de la nr. 29 pînă la 55.[214]

---

206. Bibl. Acad. R.P.R., I, 372863. Melchisedec, *op. cit.*, p. 18 ; Arhim. Dionisie Romano o dă ca tipărită de el. (*Manualul adevăratului religios*, Iaşi, 1858, p. XIII).
207. In biblioteca bisericii Broşteni-Buzău. Iarcu, *op. cit.*, p. 42 ; Furtună, *op. cit.*, p. 48 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; Georgian, *op. cit.*, p. 48.
208. Biblioteca Seminarului Teologic Buzău, nr. 108. Iarcu, *op. cit.*, p. 41 ; Furtună, *op. cit.*, p. 48 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215 ; Georgian, *op. cit.*, p. 48.
209. Bibl. Acad. R.P.R., II, 69705. Iarcu, *op. cit.*, p. 41 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 215.
210. Bibl. Acad. RPR., I, 123552.
211. Exemplar în posesia mea.
212. Iarcu, *op. cit.*, p. 158. Indoielnică. Cunosc, în schmib, o ediţie tipărită în 1853-1854, Bucureşti, în traducerea lui G. A. Baronzi, iar alta tradusă de I. Petrescu şi tipărită tot în Bucureşti, 1855, traduse din E. Sue.
213. Bibl. Acad. R.P.R., I, 72223. Iarcu, *op. cit.*, p. 43 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 216.
214. B.E.B., nr. 830. Iarcu, *op. cit.*, p. 43.

BISERICUȚA DIN MIJLOCUL PĂDURII. Povestire tradusă de Nicu Deșliu școlar din Seminarul Sf. Episcopii Buzău. Tipărită cu cheltuiala ierod. Dionisie Profesor Școalei Normale. Buzău. În tipografia Sf. Episcopii. 1840.

In 8⁰ (15,5×9 cm), cu 32 pagini. La început are o prefață semnată de traducător și adresată „Cătră, d. Seminariști din Seminarul Sf. Episcopii Buzău", în care se arată că a mai tradus *Moralul copiilor* de I. Camp, *Mitologia începătorilor* și *Dialoguri morale.* 215

SFINTA EVANGHELIE CARE SE CETEȘTE ÎN ZIUA DE PAȘTI ȘI DIMINEAȚA LA LITURGHIE. Tradusă în mai multe limbi: adică romînește, elinește și rusește, iar cea de seara, romînește, elinește, latinește, rusește, nemțește, franțuzește, bulgărește și turcește. Tipărită acum într-acest chip în tipografia sfintei episcopii Buzăul. La anul 1840, Aprilie 5.

In 4⁰ (22,5×17 cm), cu 16 pagini, coperta de hîrtie verzuie. Pe ultima foaie se arată motivul tipăririi și anume obiceiul vechi de a se citi la Paști Evanghelia în mai multe limbi. Cum nu se poate găsi la orice biserică mai multe Evanghelii, s-a tipărit aceasta în mai multe limbi, cu litere romînești, ca să le citească și cei ce n-au învățat aceste limbi. Se recomandă însă ca cei ce vor citi, să învețe de la persoane care cunosc acele limbi. 216

A FERICITULUI TEODORET EPISCOPUL CHIRULUI TĂLMĂCIRI LA CEI O SUTĂ CINCIZECI PSALMI ai prooroc-împăratului David. Care prin osîrdia răposatului întru fericire Chir Iosif, întîiul episcop al Argeșului tălmăcindu-se din elinește prin osîrdia și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcopului Buzăului D.D. Chesarie acum întîiaș oară s-au tipărit. Buzău. Directorul tipografiei ierodiaconul Dionisie profesor național. Anul 1840, septembrie 8.

In 4⁰ (23×17,5 cm), cu 8+746 pagini. Pe paginile I-II e tipărit un cuvînt „Către tot pravoslavnicul cetitoriu", semnat de Chesarie, episcopul Buzăului, în care arată că Biserica se îmbogățește din vreme în vreme cu cărțile trebuincioase pe limba romînească. Astfel și Tîlcuirea Psalmilor, „care văzînd că este de lipsă și de neapărată trebuință neamului romînesc... nesocotind orice osteneală, orice împotrivire a împrejurărilor și orice cheltuială", o pune acum înaintea dragostei credincioșilor. Această tîlcuire s-a tălmăcit din grecește prin osîrdia și strădania episcopului Iosif al Argeșului, „cel dintîi al meu părinte duhovnicesc, căruia i-am fost ucenic în tot cursul tinereților mele", dar din cauza morții n-a putut să-l tipărească. Căzînd apoi manuscrisul în mîinile mitropolitului Grigorie, „prea rîvnosul întru cele dumnezeești și osîrduitorul spre tîlcuirea dumnezeeștilor cuvinte", voind să-l tipărească „s-a împiedicat de moartea cea fără de veste". In sfîrșit, el, prin tipărirea de față, și-a împlinit o mică datorie către părinții săi duhovnicești, către Biserică și către neamul romînesc. 217

SFINTELE ȘI DUMNEZEEȘTILE LITURGHII ale celor întru sfinți părinților noștrii Vasilie cel Mare, Ioan Gură de Aur și Prejdeostena. Carele s-au tipărit într-acest chip, în zilele prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Rumînească Alecsandru Dimitrie Ghica. Cu blagoslovenia iubitorului de Dumnezeu episcop al sfintei episcopii Buzău D.D. Chesarie. Și cu toată cheltuiala sfinției sale părintelui protosinghel Gherasim Vintileanu. În tipografia sfintei episcopii Buzău. La anul 1840, Septembrie 10.

In 4⁰ (21×17 cm), cu 344 pagini, fiind reeditarea ediției din 1835, tipărit cu roșu și negru. La sfîrșit, tipografii cer iertare pentru greșelile de tipar, prin același text din 1835, semnînd: „Diaconul Petre Bărbulescul, așezătorul de slove, Petre Golescu, tipăritoriu". 218

SLUJBA CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU STELIAN cel din Panflagonia. Carele s-au tipărit într-acest chip cu blagoslovenia iubitorului de Dumnezeu Episcop al

---

215. Bibl. Acad. R.P.R., I, 73032.

216. B.E.B. nr. 830. Iarcu, *op. cit.*, p. 43; Furtună, *op. cit.*, p. 48; Georgian, *op. cit.*, pagina 48.

217. B.E.B. nr. 6239. Iarcu, *op. cit.*, p. 43; Furtună, *op. cit.*, p. 41; Georgian, G. Ionescu, *art. cit.*, p. 216; Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 60.

218. B.E.B. nr. 6244. Iarcu, *op. cit.*, p. 49; Georgian, *op. cit.*, p. 49; Melchisedec, *op. cit.*, p. 20, o dă ca editată de ierod. Dionisie Romano.

Sfintei Episcopii Buzău D.D. Chesarie. Din greceşte tradusă de Serdarul Ioan Vernescu şi tipărită cu cheltuiala sa. Buzău 1840 Septembrie 18.

In 8⁰, cu 24 pagini şi o prefaţă a serdarului Ioan Vernescu, care a învăţat carte la şcoala „ce pe acea vreme era în sfînta episcopie Buzău", şi acum a ajuns judecător la judeţul Săcueni". [219]

1841

SLUJBA CELUI ÎNTRE SFINŢI PĂRINTELUI NOSTRU NIFON PATRIARHUL CONSTATINOPOLULUI. Buzău. În tipografia Episcopii. Anul 1841 Martie 18.

In 4⁰ (25,5×18 cm), cu 83+1 pagini şi cu o prefaţă de „ierodiacon Dionisie, Profesor naţional", adresată episcopului Ilarion al Argeşului, în care se arată că a tipărit această slujbă după manuscrisul ce i l-a dat. S-a pus la sfîrşit şi viaţa sfîntului, pe larg, pentru că „toţi lăcuitorii acestei ţări îl cinstesc şi mai cu osebire eparhiiştii sf. episcopii Argeşul, unde se află sfintele sale moaşte". [220]

PSALTIREA proorocului şi Împăratului David. Tipărită în zilele prea luminatului şi prea înălţatului nostru Domn a toată Ţara Rumînească Alexandru Dimitrie Ghica. Cu blagoslovenia iubitoriului de D(u)mnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul D.D. Chesarie. Prin osîrdia şi cheltuiala ierod. Dionisie Profesor naţional. Buzău. În tipografia Sf. Episcopii. Anul 1841 Maiu 30.

In 4⁰ (23×18 cm), legătură în carton, tîrzic, cu 314 pagini, restul lipsă. Este reeditarea ediţiei din anul 1835. [221]

CUVÎNT pentru conştiinţa greşită. Din scrierile lui Burdalu (sic). *Tradus de ierodiaconul Dionisie.* [222]

1845

ÎNVĂŢĂTURĂ PRE SCURT PENTRU NUNŢI, tîlmăcită şi într-acest chip aşezată de răposatul întru fericire părintele mitropolit a toată Ungrovlahia C(hiriu) chir Grigorie. Acum a doa oară tipărită în zilele prea luminatului şi prea înălţatului nostru Domn a toată Ţara Rumînească Gheorghe Dimitrie Bibescu Voevod. Cu blagoslovenia iubitoriului de D(u)mnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul D.D. Chesarie. Buzău. În tipografia sf. episcopii anul 1845 septembrie 25.

In 4⁰ (22×18 cm), cu 40 pagini. Cuprinde lămuriri însoţite de schiţe pentru toate categoriile de înrudiri, iar la sfîrşit (pp. 37-40) cuprinde şi „epistolie a marelui Vasilie către un Diodor oarecarele". [223]

AGHIAZMATARU MIC cuprinzătoriu de rugăciunile cele mai trebuitoare lucrării preoţeşti scoase din molitvenicul cel mare. Care acum mai adăogîndu-se s-au tipărit în zilele prea luminatului şi prea înălţatului nostru Domn a toată Ţara Rumînească Gheorghe Dimitrie Bibescu Voevod. Cu blagoslovenia iubitoriului de Dumnezeu episcop al sfintei Episcopii Buzăul D.D. Chesarie. Prin osîrdia şi toată cheltuiala sfinţii sale Teofilact,

---

219. Furtună, *op. cit.*, p. 49 ; Georgian, *op. cit.*, p. 49.

220. Bibl. Acad. R.P.R., II. Iarcu, *op. cit.*, p. 45, dă o ediţie din 18 august 1840, iar Diacon N. M. Popescu, *Nifon II*, Bucureşti, 1914, şi D. Mazilu, *Contribuţiuni la studiul vieţii Sf. Nifon, patriarhul Constantinopolului*, Bucureşti, 1928, p. 10, n. 1, dau o ediţie din 7 iunie 1841.

221. B.E.B. nr. 6237. Iarcu, *op. cit.*, p. 45 ; Furtună, *op. cit.*, p. 49 ; G. Ionescu, *op. cit.*, p. 216 ; Georgian, *op. cit.*, p. 51.

222. Ediţia II, Iaşi, 1859, are următoarea noţită jos, pe prima pagină : *„Acest cuvînt s-a tradus şi s-a tipărit de sf. sa Păr. Arhimandrit Deonisie la 1841, în sfînta episcopie Buzeu, fiind profesor acolo iar acum Locotenent de episcop"*.

223. B.E.B. nr. 6228. Iarcu, *op. cit.*, p. 50, şi G. Ionescu, *art. cit.*, p. 216, dau greşit : *„Invăţături pe scurt pentru morţi"*. Furtună, *op. cit.*, p. 49 ; Gheorghe Adamescu, *op cit.*, p. 60.

eclisiarhul sfintei Episcopii Buzău și igumen sfin(tei) Mînăstiri Vintilă Vodă. Buzăul. În tipografia Sf. Episcopii. Anul 1845 Dechemb(rie) 5.

In 4° (21×18 cm), cu 198 pagini. La pagina 187 se dă: „Invățătură pentru facerea dietii. Ca să poată rămînea temeinică și nestrămutată", iar la pagina 189, „Invățătură pentru facerea foii de zestre". La sfîrșit, preotul Petre Bărbulescu cere iertare de greșelile de tipar, prin versuri: „...Așa dar ne rugăm de toți cetitorii, ca să fim crezuți noi de slove așezătorii...". 224

1846.

ORÎNDUIALA CUM SĂ CUVINE A CÎNTA CEI DOISPREZECE PSALMI DEOSEBI. Lîngă care sau adaos și oarecare rugăciuni foarte umilincioase și de mult folos sufletesc pricinuitoare, tîlmăcite din limba elinească. Acum aici tipărite în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Rumînească Gheorghe Dimitrie Bibescu Voevod. Cu blagoslovenia iubitoriului de Dumnezeu episcop al Sfintei episcopii Buzăul D.D. Chesarie. Cu cheltuiala a dumnealor D. Costache Dimitrie Bogasieriu și Atanasie Frați. Buzău. În Tipografia Sf. Episcopii. Anul 1846. De Preotul Petre Bărbulescu.

In 8° (17,5×10,5 cm), cu 189+3 pagini. Cuprinde: „Rînduiala celor 12 Psalmi, Rugăciune către Sf. Treime, Rugăciune către Dumnezeu-Tatăl, Rugăciune către Dumnezeu-Fiul, Rugăciune către Dumnezeu Sfîntul Duh, Rugăciune către Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu, Rugăciune către Domnul și către toți sfinții, Slujba duminicii lăsatului de carne, Pravila pe care au dat Ingerul Domnului marelui Pahomie, și Rugăciune carea să zice după scularea din somn cătră Prea Sfînta Treime a dumnezeescului Gură de Aur".

Exemplarul de la Bibl. Acad. R.P.R., I, 127413, dat ca probabil de Buzău, nu seamănă nici prin format, nici prin așezarea cuprinsului la început, și la cel de Buzău la urmă, avînd și corecturi la titlurile rugăciunilor, și tipărit pe altă hîrtie, cu număr sporit de pagini — 251 —, față de cel de Buzău. 225

1852.

ACATISTERIU care cuprinde în sine rugăciuni și alte umilincioase canoane pentru osîrdia și evlavia fieștecăruia creștin. Tipărit în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Rumînească Barbu Dimitrie Știrbei v.v. Cu blagoslovenia și cu toată osîrdia iubitoriului de Dumnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul D.D. Filotei. Cu cheltuiala sf. sale părintelui Pafnutie eclisiarhul Sf. Epscopii. În tipografia Sf. Episcopii Buzău. Anul 1852 Iulie 30.

In 8° (17,5×11,5 cm), cu 342+2 pagini. Este reeditarea ediției de Buzău din anul 1837, avînd în plus: Acatistul sfîntului Nicolae, Acatistul sfinților Apostoli, troparele și condacele peste toată săptămîna și Rînduiala celui ce se ispitește în vis. 226

CIASLOV acum într-acest chip tipărit în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Rumînească Barbu Dimitrie Știrbei V.V. Cu binecuvîntarea și toată osîrdia iubitoriului de Dumnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul D.D. Filotei. În tipografia Sf. Episcopii Buzău. Anul 1852 Septembrie 22.

In 8° (18×12 cm), legat tîrziu în carton, tipărit literă măruntă. Are schimbați unii termeni, ca: utrenie în mînecare, și vecernie în înserare etc. 227

PSALTIREA proorocului și împăratului David. Acum întracest chip tipărită în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Rumînească Barbu Dimitrie Știrbei. Cu binecuvîntarea și toată osîrdia iubitoriului de Dumnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul. D.D. Filotei. În tipografia Sf. Episcopii Buzăul. Anul 1852 Noembrie 15.

In 8° (19×13 cm), legată în carton cu pînză, cu 325+3 pagini. 228

224. B.E.B. nr. 6227.
225. Bibl. Acad. R.P.R., I, 123491. Iarcu, *op. cit.*, p. 51. O ediție s-a tipărit la Neamțu în anul 1808 (*B.R.V.*, p. 535), și alta la București, 1820 (Iarcu, *op. cit.*, p. 26).
226. B.E.B. nr. 6219.
227. B.E.B. nr. 6217.
228. Bibl. Acad. R.P.R., I, 172278.

1853

SLUJBA SFINȚIRII BESERICII. Tipărită acum a doua oară în zilele Prea luminatului și Prea Înălțatului nostru Domn a toată Țara Romînească Barbu Știrbei V.V. Cu binecuvîntarea și toată osîrdia iubitorului de Dumnezeu episcop al Sfintei Episcopii Buzăul D.D. Filotei. Cu cheltuiala sf. sale părintelui Petru Dicheofilacs Protopopul de Scaun. În tipografia sf. episcopii Buzăul. Anul 1853 ianuarie 22.

In 4⁰ (22,5×17 cm), cu 59+1 pagini. Este reeditarea textului din 1839, tipărit aici. Pe icoana Invierii Domnului e semnat „Ieromonach Constantin". [229]

CARTE FOARTE FOLOSITOARE DE SUFLET. Despărțită în trei părți: dintre carea cea dintîiu cuprinde învățătura către duhovnic. A doa: canoanele Sf. Ioan Postnicul. Și a treia, sfătuirea dulce către cel ce să mărturisește tălmăcită din limba grecească și acum a cincea oară tipărită, în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Romînească Barbu Dimitrie Știrbei. Cu binecuvîntarea și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul. Anul 1853 Iunie 26.

In 4⁰ (24×16 cm), cu 154 pagini. Este reeditarea ediției de Buzău din 1838. [230]

OPT-GLASAR și CATAVASIER. Acum într-acest chip tipărit în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Rumînească Barbu Dimitrie Știrbei. Cu binecuvîntarea și toată osîrdia iubitoriului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul D.D. Filotei. În tipografia Sf. Episcopii Buzău. Anul 1853, Februarie 10.

In 8⁰ (19,5×11,5 cm), cu 268+2 pagini. La sfîrșit are „Catalog pentru o mai lesnită înțelegere a acelora ce nu s-ar putea domeri la schimbările ce s-au făcut, atît în ciaslovul ce au eșit de supt tipar, cît și într-această carte, adecă, precum este miezonoptica, luminînda și celelalte, în locul cărora era ziceri streine de limba romînească s-au adăogat aci următorul catalog".

Cuvintele schimbate sînt: vecernie = înserare; utrenie = mînecare; polonoșniță = miezonoptică; pavecerniță = dupăcinare; peasnă = cîntare; triod = trei cîntări; svetilnă = luminîndă; sedealnă = șezîndă; slavă = mărire; podobie = asemenea; prîpeală = grabnică; Rusalii = Cincizecime; priceasnă = cuminicător; praznic = sărbare; voscreazną = înviere; Prejdeoștenie = Liturghie mai nainte sfințită; otpust = sfîrșit; vohod = eșire. [231]

CATIHISUL creștinesc al Besericii Răsăritului. Dat la lumină mai întîi în limba Rosească în Moscova și tipărit în limba Romînească în anul 1844 la Chișinău unde s-a și tipărit. Insă acum mai îndreptîndu-să în corecția limbii s-a retipărit iarăși în folosul tutulor drept-credincioșilor creștini. În zilele Prea înălțatului nostru Domn a toată Țara Romînească Barbu Dimitrie Știrbei. Cu bine cuvîntarea și toată osîrdia iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sf. Episcopii Buzeul D.D. Filotei. În tipografia Sf. Episcopii Buzău. Anul 1853 Aprilie 13.

In 8⁰ (20×13 cm), cu 156 pagini. Paginile 3-7 cuprind „Cuvîntare. Către toți de obște prea iubiții noștrii fii duhovnicești", semnată de episcopul Filotei. In pagina 8, icoana Is. Hr. judecător, încadrat de chenar de podoabe tipografice. In cuvîntare, episcopul Filotei arată că văzînd „lipsa cea mare" de cărți religioase și mai ales din acelea din care creștinii să poată dobîndi cunoștințe despre credință, a ales această carte „trebuincioasă și folositoare.... care s-au scris mai întîi în limba rosească, și care cercetîndu-se de sfîntul Sinod al Rosii și văzîndu-se marele folos ce poate aduce creștinilor, s-a tipărit în Moscova mai întîi. După aceasta tîlmăcindu-se în romînește s-a tipărit în Chișinău la anul 1844, iar acum mai îndreptîndu-se în corecția limbii s-a retipărit în tipografia noastră episcopală". [232]

SCURTARE DE ARITMETICĂ. Dictată de Sf. sa Arhimandritul Dionisie Romano și dată în tipar în tipografia Sfintei Episcopii în anul 1838. Iar acum pentru trebuința

229. Exemplar în posesia mea.

230. B.E.B. nr. 6213. Ediția I, București, 1799; II, București, 1800; III, București, 1827; IV, Buzău, 1838; V, Buzău, 1853. (Teodor N. Manolache, *Bibliografia Mitropolitului Veniamin Costache*, în „Bis. Ort. Rom.", LXIV (1946), nr. 10-11, p. 558.

231. B.E.B. nr. 6216; Iarcu, *op. cit.*, p. 68; G. Ionescu, *op. cit.*, p. 217.

232. B.E.B. nr. 3473. Iarcu, *op. cit.*, p. 67; G. Ionescu, *op. cit.*, p. 217; Ec. Gh. Ionescu, *Viața și activitatea lui Filotei, episcopul Buzăului*, București, 1941, ed. II, p. 91, îl dă ca fiind ediția de Buzău din 1839.

Siminariului și pentru școalele Bisericești, în care să pregătesc cei ce vor să intre în Seminar s-au tipărit iarăși. În tipografia Sfintei Episcopii. Buzău. Anul 1853. Mai 20.

In 8° (17,5×11 cm), cartonată, cu 104+5+1 „tablă". Este ediția din 1838, mai dezvoltată.[233]

PROHODUL DOMNULUI DUMNEZEU ȘI MÎNTUITORULUI NOSTRU ISUS HRISTOS. Carele se cîntă în Sfînta și marea Vineri seara la priveghere, întocmit despre cum să cîntă grecește fără scădere sau înmulțire de vre o silabă. Acum a doa oară tipărit în zilele prea înălțatului nostru Domn în toată Țara Romînească Barbu Dimitrie Știrbei. Cu binecuvîntarea și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcop al sfintei episcopii Buzăul D.D. Filotei. În tipografia sfintei episcopii Buzăul. Anul 1853 Iunie 11.

In 4° (23,5×17 cm), cu 38+4 pagini. Este reeditarea ediției de Buzău din anul 1836, la care s-a adăugat după textul Binecuvîntărilor tipicul amănunțit al slujbei pînă la sfîrșit, după care urmează un cuvînt al episcopului Filotei, în care se arată urîtul obicei ce-l au unii la scoaterea Sf. Epitaf, cînd se înghesuie, se pîrlesc cu lumînările, își rup hainele, întinzîndu-se, cad, îmbrîncindu-se și vai ce să vezi, în urmă rîsuri, vorbe necinstite, certuri, ocări și altele care nu pot fi suferite la o asemenea împrejurare sfîntă". In continuare se dau sfaturi de felul cum să se facă ieșirea cu Sf. Epitaf și trecerea pe sub el, aceasta fiind „un obiceiu vechi al credincioșilor".[234]

SLUJBA SFINTELOR ȘI DUMNEZEEȘTILOR PATIMI ale Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Acum a doua oară tipărită în zilele Prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn Barbu Dimitrie Știrbei. Cu binecuvîntarea și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul D.D. Filotei În tipografia Sfintei Episcopii Buzăul. Anul 1853 August 14.

In 4° (26,5×18,5 cm), cu 285 pagini. Inlocuiește diferite cuvinte ca samoglasnică cu stihiră, pavecerniță cu după cinare, otpust cu sfîrșit, hvalitie cu laude sau cetveropeasvetul cu patru cîntări. Prohodul este redat după ediția de Buzău, iar în textul cîntărilor, pleonasmele sînt închise în paranteză ca la paginile 4, 48 etc. Are la începutul și sfîrșitul capitolelor frumoase vignete.[235]

CUVINTE LA APOSTOLII DUMINICILOR DE PRESTE TOT ANUL. Tipărit acum în zilele Prea luminatului și Prea Înălțatului nostru Domn Barbu Dimitrie Știrbei. Cu binecuvîntarea și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzău D.D. Filotei. În tipografia sfintei Episcopii Buzăul. Anul 1853 Octombre 10.

In 4° (26,5×18,5 cm), cu 623 pagini. La început are o „Precuvîntare" semnată de episcopul Filotei, în care se arată că propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu a avut de scop, întotdeauna, „ca să facă pe om mai bun. Aceasta a fost dorința și a înțelepților lumii, dar mai ales a Sfinților Părinți. Unul din acești mari luminători ai Bisericii este și „prea fericitul întru pomenire și sfințit dascăl Nichifor Teotoche Arhiepiscopul Astrahanului. ...Marile isprăvi ale apostolești sale propovăduiri au fost recunoscute și încununate nu numai de drept credincioasa Biserică a Rosii, unde a și păstorit turma lui Hristos, dar și de toată plinirea obștii creștinești dreptcredincioase".

Arată apoi că „pricina că s-au retipărit numai cuvintele lui deosebite, fără de tîlcul ce are la apostoli, este ca, făcîndu-se cartea mai mică, să poată mai lesne a o avea orișicine". Rîvna pentru fericirea duhovnicească a credincioșilor l-a îndemnat „a retipări aceste folositoare cuvinte mai îndreptate pe cît a fost cu putință...".[236]

1854

PENTICOSTAR care cuprinde în sine slujba ce se cuvine din sfînta și luminata Dumineca a Paștilor, pînă la Dumineca tuturor Sfinților. Tipărit acum în zilele Binecredinciosului însuși stăpînitor Marele Domn și Impărat a toată Rosia Nicolae Pavlovici.

---

233. Biblioteca Institutului Teologic București, nr. 3392.

234. B.E.B. nr. 6220.

235. B.E.B. nr. 6210. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 91.

236. B.E.B. nr. 6212. Iarcu, *op. cit.*, p. 67 ; G. Ionescu, *op. cit.*, p. 217 ; Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 93.

Cu binecuvîntarea și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcop al Sfintei Episcopii Buzău D.D. Filotei. În tipografia Sf. Episcopii Buzăul. Anul 1854 Februarie 8.

In 4° (27×18 cm), cu 555 pagini. Cuvintele slavonești sînt înlocuite cu cuvinte romînești. Pe verso foii de titlu se află „Invlerea Domnului", iar pe foaia de început un frontispiciu cu trei iconițe nesemnate : „Ducerea Crucii", „Sf. Treime" și „Moisi primind Tablele Legii". 237

OROLOGIU (CIASLOV). Tipărit acum în zilele binecredinciosului marelui Domn și Împărat a toată Rosia Nicolae Pavlovici. Cu binecuvîntarea și toată osîrdia iubitorului de Dumnezeu episcop al sf. episcopii Buzăul D.D. Filotei. În tipografia Sf. episcopii Buzău. Anul 1854 Maiu 11.

In 4° (20,5×12,5 cm), cu 310 pagini ; cu o „înainte cuvîntare", nesemnată, în care se arată, printre altele, că „In trecutele timpuri lipsa de cărți bisericești ajunsese la un așa grad, încît numai pre la schituri se mai găsea cîte o cărticică mai bună ; acum însă de la o vreme încoace, mărire celui Prea Inalt ! După eșirea din tipar a mai multor cărți bisericești din tipografiile înființate de către patrioții cei rîvnitori, am ajuns a privi cu rușine trecutul, cînd prin beserici se găsea niște cărți așa de rupte, cîrpite, mîzgălite și vechi, încît de abia se citea(u) cuvintele ridicînd foile în lumina ferestrii și pînă cînd se citea cîte un tropar sau condac, oricăruia în venea să caște sau să doarmă.

Această tristă poziție puind pe gînduri și pe fericitul și vrednicul de toată pomenirea episcop Chesarie, care prin cheltueli costisitoare aducînd tipografia din străinătate a așezat-o aici în Sfînta episcopie și concentrînd la mijloc osteneli și cheltueli, a scos de sub tipar mai mult cărți pentru trebuința Bisericii, curățind cu acest mijloc sfintele lăcașuri de cărțile cele învechite și rupte".

Venind la cîrma acestei episcopii ucenicul său, episcopul Filotei „întru nimic nu s-a deosebit de învățătorul său întru ceeace privește la buna organizație a sfintelor lăcașuri. Prea sfinția sa, după ce a văzut iarăși lipsa de cărți atît pentru trebuința Bisericii, cît și pentru învățătura copiilor de prin școale de sate, aceste cărți s-au dat și se dau c-un preț foarte cuviincios încît pociu zice că cu banii ce se adună după dînsele de abia se acopere cheltuielile pentru retipărirea altei trebuincioase cărți".

Acest Orologiu s-a mai tipărit „în anul încetat și care nefiind deajuns pentru acoperirea trebuințelor pe la biserici și școlile de prin sate s-a retipărit acum iarăși". 238

SENTENȚII MORALE. Culese din scrierile mai multor autori de Radu Serianu. Cu binecuvîntarea și cheltuiala prea sf. sale Păr. Episcop al Buzăului și Cavaler D.D. Filotei. Buzău. În Tipografia sîntei Episcopii. Anul 1854 Maiu 18.

In 4° (21×13 cm), cu 126 pagini. Cuprinde diferite maxime despre : Tatăl de familie, despre învățătură, frica de Dumnezeu, pentru tineri, căsătoria și femeia, patimile, mîndria, lăcomia, clevetirea și clevetitorul, iubirea de sine, mînia, nebunul și prostia, lingușirea, smerenia, dragostea, recunoștința, despre tăcere, prieteni și vrăjmași etc. 239

ISTORIA SFÎNTĂ sau Prescurtare istorică a Vechiului și Noului Testament tradusă din franțozește de Ioan Voinescu II și dată în tipar în anul 1846. Acum mai modificîndu-se în oare-care ziceri s-a retipărit iarăși. În zilele binecredinciosului Marelui Domn și Împărat a toată Rosia Nicolae Pavlovici. Cu binecuvîntarea și toată osîrdia iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sf. Episcopii Buzăul și cavaler D.D. Filotei. În tipografia sfintei Episcopii. Anul 1854 Iunie 5.

In 4° (21×13 cm), cu 361 pagini. Este reeditarea ediției din 1846, tipărită la București, tipografia Vinterhalder. 240

1854—1856

BIBLIA SAU TESTAMENTUL VECHI ȘI NOU. Acum mai îndreptîndu-se și curățindu-se de oarecare ziceri neobicinuite într-această țară, s-a retipărit iarăși, în timpul pe cînd armiile rosești ocupau prințipatul nostru. Prin binecuvîntarea, rîvna și toată chel-

237. B.E.B. nr. 6211. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 93.
238. B.E.B. nr. 6218.
239. Bibl. Acad. R.P.R., II, 34623.
240. B.E.B. nr. 3469. Iarcu, *op. cit.*, p. 70 ; G. Ionescu, *art. cit.*, p. 217 ; Ec. Gh. Ionescu, *op. cit*, p. 103.

tuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul D.D. Filotei, Cavaler al ordinului Sf. Vladimir clasul al treilea. În tipografia sfintei Episcopii Buzău. Anul 1854, iulie 1.

In 4° (26×18 cm), în 5 volume. Vol I, 384 pagini, cuprinde : Facerea, Eşirea, Leviţii, Numerii şi A doua lege. Vol. II, tipărit în 1855 cu 434 pagini, cuprinde : Iisus Navi, Judecătorii, Rut, A împăraţilor, I-a, II-a, III-a şi VI-a, Parclipomen, I-a şi a II-a. Vol. III cu 510 pagini, tipărit tot în 1855, cuprinde : Esdra, Neemia, Estia, Iov, Psaltirea, Pildele lui Solomon, Eclisiastul, Cîntarea Cîntărilor, Isaia şi Ierimia. Vol. IV cu 526 pagini, anul 1855, cuprinde restul de profeţi şi apocrifele : Tobit, Iudit, Varuh, Cartea trimisă a Ieremiei, Cîntarea celor 3 coconi, Esdra a treia, Inţelepciunea lui Solomon, Iisus Sirah, Istoria Susanei, Istoria Balaurului şi a lui Bil, Cartea Macabeilor I-a, a II-a şi a III-a, Iosip şi Rugăciunea lui Manase.

Vol. V, cu 458 pagini, poartă data de 14 februarie 1856, dar pe ultima pagină, nenumerotată, se află însemnarea tipărită : „Mărire şi mulţămită, cinste şi închinăciune fie bunii voinţe a lui Dumnezeu celui ce ne-au ajutat după început de am ajuns şi la sfîrşitul tipăririi Vechiului şi Noului Testament al Sfintei Scripturi care prin mari şi obositoare osteneli neîncetate în curs de doi ani, abea au luat sfîrşit acum. 1856 Iunie 2. At(anasie) ierom(onah)". Volumul I are la început : „Vorbire despre Sfînta Scriptură", care este prefaţa Bibliei de Blaj, după care s-a tipărit aceasta, şi o „Procuvîntare către drept credincioşii cititori", semnată de episcopul Filotei, în care arată că motivul retipăririi este faptul că „a ajuns o carte atît de rară şi atît de costisitoare, încît rar o poate vedea cineva... şi la preoţi chiar...". [241]

PSALTIREA PROOROCULUI ŞI ÎMPĂRATULUI DAVID. Acum într-acest chip tipărită în zilele prea Luminatului şi prea Înălţatului nostru Domn Barbu Dimitrie Ştirbei. Cu bine-cuvîntarea şi toată osîrdia iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzău D.D. Filotei cavaler al ordinului Sf. Vladimir clasul al 3-lea. În tipografia Sf. Episcopii Buzău. Buzău. 1856 Iunie 5.

In 8° (17×12,5 cm), cu 360 pagini. Este ediţia tipărită la Buzău în 1841, dar în format mic. [242]

ANASTASIMATAR BISERICESC. Acum a doa-oară tipărit în zille prea luminatului şi prea înălţatului nostru Domn Barbu Dimitrie Ştirbei. Prin binecuvîntarea, rîvna şi toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzău D.D. Filoteiu cavaler al Ordinului Sf. Vladimir clasul al treilea. Întocmai după modelul al celui întru pomenire răposat Macarie ieromonahul dascăl de musichie. În tipografia sfintei Episcopii Buzăul. Anul 1856.

In 4° (28×19,5 cm), cu 298 pagini. Faţă de ediţia lui Macarie, cuprinde, în plus şi voscresnele — mînecătoarele — din anastasimatarul lui Anton Pann. Titlul în chenar cu podoabe tipografice, iar textul muzical încadrat de linii, cu 14 rînduri pe pagină. La început are o „Procuvîntare", semnată de episcopul Filotei, în care arată că parte însemnată a cultului sînt şi cîntările, şi de aceea Biserica a avut grijă pentru îmbunătăţirea lor. Printre bărbaţii care au strălucit „cu rîvna cea neobosită pentru compunerea, înfrumuseţarea şi desăvîrşirea lor", spune episcopul Filotei, „însemnăm aci pe vrednic de pomenire şi recunoştinţă bărbat pe răposatul în fericire ieromonahul Macarie, care toată viaţa sa, cu neauzită interesare şi-a jertfit-o întru a traduce şi a compune cîntări bisericeşti, din care multe au văzut lumina, iar altele încă stau netipărite pe la unii, alţii. Pe urmele acestuia a păşit şi răposatul Anton Pan, deosebite cărţi muzicale traducînd şi dînd la lumină. Dar fiindcă cărţile de musichie a lui Macarie astăzi sînt foarte rari, şi unele din trînsele prea întinse, asemenea şi ale lui Anton Pan sînt nu numai volumoase, dar şi prea costisitoare", de aceea, spre folosul tinerimii „filomuse" dă la lumină „un curs de cîntări musicale mai puţin volumos, coprinzător de tot ce este trebuincios şi tot odată mai puţin costisitor...". Astfel a hotărît a tipări Gramatica lui Macarie, în ediţia de Iaşi, Anastasimatarul cu „ceva adăogiri". Iermologhiul lui Anton Pan „cu ceva adaose", şi o Antologie în două tomuri, culeasă din deosebiţi autori, atît din Romînia, cît şi din Moldova, Parisimiarul, iar acum se tipăreşte Anastasimatarul".

Tipărind acest „curs anual de cîntări mai prescurtat, dar coprinzător de ori ce este de trebuinţă", am ţintit la lesniciosul folos al tinerimei şi cu deosebire a siminariştilor, a cărora mijloace nu-i iartă a plăti costul cărţilor musicale a bărbaţilor mai sus pomeniţi".

Pe ultima pagină, jos : „Supt scrisul roagă pe bunii patrioţi şi mai vîrtos pe iubitorii de musică bisericească ca unde se va găsi greşeli să îndrepteze cu duhul blîndeţelor, căci a nu se întîmpla greşeli este cu neputinţă mai vîrtos la tipărirea psaltichiei. Ieromonahul Serafim al Sf. Episcopii". [243]

---

241. B.E.B. nr. 3429. Iarcu, *op. cit.*, p. 70 ; o dă în trei „tomuri". G. Ionescu, *art. cit.*, p. 217 ; Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 95.
242. B.E.B. nr. 3448.
243. B.E.B. nr. 6256. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 100.

IRMOLOGHIU SAU CATAVASIER. Care coprinde în sine toate irmoasele sau catavasiile sărbătorilor împărătești de peste an, troparile, condacile și ecsapostilariile, însă la fiecare sărbătoare să adăogară și Acsioanele părintelui ieromonahul Macarie întocmai precum sînt lucrate. Coprinde și podobiile tutulor glasurilor și altele care s-a socotit că este mai de trebuință, după traducția lui Anton Pană. A doa ediție în zilele prea înălțatului nostru Prinț Alecsandru Dimitrie Ghica Caimacanul Țării Romînești. Cu binecuvîntarea, rîvna și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzău și cavaler al ordinului Sf. V(ladimir) clasul al trei-lea D.D. Filoteiu. Corectat de sfinția sa părintele ieromonahul Serafim. În tipografia Sfintei Episcopii Buzău. Anul 1856.

In 4⁰ (25×19 cm), legat în pînză, cu 218 pagini. Pe ultima pagină: „Sfîrșit și lui Dumnezeu celui în Treime proslăvit, laudă". Apoi: „Greșalele ce veți găsi nu vă îngreoeți a le îndrepta fiecare. Căci a nu se face este cu neputință".[244]

TEORETICON sau privire cuprinzătoare a meșteșugului musichiei bisericești după așezămîntul sistimii cei noă. Acum a doua ediție tipărit în zilele prea înălțatului nostru Prinț Alecsandru Dimitrie Ghica Caimacanul Țării Romînești. Cu binecuvîntarea, rîvna și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcopul sfintei Episcopii Buzău și cavaler al ordinului Sf. V(ladimir) clasul al treilea D.D. Filoteiu.

Așezîndu-se întocmai după originalul ieromonahului Macarie, însă scrierile precum sînt așezate în ediția de Iași. Îndreptîndu-se de sfinția sa ieromonahul Serafim. În tipografia Sfintei Episcopii Buzău. Anul 1856.

In 4⁰ (25×19 cm), legat, cu 42 de pagini.[245]

TOMUL ÎNTIIU AL ANTOLOGHIEI dupre așezămîntul sistimii cei noă a musichii bisericești. Acum a doa oară tipărit în zilele prea înălțatului nostru Prinț Alecsandru Dimitrie Ghica Caimacanul Țării Romînești. Cu binecuvîntarea, rîvna și cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzău și cavaler al ordinului Sf. V(ladimir) clasul al trei-lea D.D. Filoteiu. Așezîndu-se întocmai după originalul ieromonahului Macarie, însă cîntările s-a socotit a să pune numai care sînt mai de trebuință și fără cratemi. Corectîndu-se de ieromonahul Serafim eg. schitului Alunișu metohul Sf. Episcopii. În tipografia Sfintei Episcopii Buzău. Anul 1856 Octombrie 9.

In 4⁰ (25,5×18 cm), cu 325+1 pagini.[246]
Cuprinde la pag. 217 „mulți ani trăiască", alcătuit de Eromonahul Serafim, iar la pag. 218, „mulți ani" rusește, precum îl cîntă părintele Iosif Singhelul dela Cetățuia a sfintei Monastiri Ciolanul".

RÎNDUIALA SFINTEI ȘI DUMNEZEEȘTI LETURGHII care coprinde în sine: Binecuvintează și celelalte Antifoane, Herovice, Acsioane și Chinonice de preste tot anul și ale Postului mare dela Liturghia sfîntului Vasilie și dela Liturghia mai-nainte sfințită a sfîntului Grigorie Dialogul Tipărită acum în zilele Prea înălțatului nostru Prinț Alecsandru Dimitrie Ghica Caimacanul Țării Romînești. Cu binecuvîntarea, rîvna și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcop al Sfintei Episcopii Buzău și cavaler al ordinului Sf. Vladimir de clasul al 3-lea D.D. Filoteiu. Tomul 2. Așăzat și corectat de cuviosul protosinghel Serafim eg. Schitului Aluniș metohul Sf. Episcopii. În tipografia Sfintei Episcopii Buzău. Anul 1856 Decemrbie 10.

In 4⁰ (25,5+19 cm), legat în pînză, cu 264 pagini. La început are o prefață semnată de episcopul Filoteiu, adresată „tuturor iubitorilor de bisericească armonie", în care arată că iese acum cea din urmă carte de muzică, o antologie, care este „o culegere de flori din cîmpul cîntărilor bisericești, traduse și lucrate în limba noastră de deosebiți cîntăreți, din care o parte mare s-a publicat și prin tipar, iar o parte mai mică numai prin manuscrise a fost cunoscute la puțini bărbați filarmonici".

---

244. B.E.B. nr. 6255. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 101.
245. B.E.B. nr. 6254. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 100.
246. B.E.B. nr. 6257. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 101.

Cuprinde, printre altele, antifoanele, unele traduse, iar altele prelucrate de ierod. Iosif Naniescu (pp. 1-5 ; 12-14), Cuvine-se, „alcătuit de acelaşi Iosif Naniescu, ierodiaconul Prea Sf. Episcop Buzău D.D. Chesarie, la anul 1843, Dekemvrie B" (p. 100), altele (pp. 105 şi 106), iar la pag. 108, Axion de Protosinghelul Varlaam. [247]

1857

AGHIAZMATAR MIC coprinzător de rugăcuinile cele mai de trebuință lucrării preoțești .Scoase din molitvenicul cel mare. Acum mai adăogîndu-se s-a tipărit a doua oară în zilele Prea înălțatului nostru Prinț Alecsandru Dimitrie Ghica caimacanul Țării Romînești. Cu binecuvîntarea iubitorului de Dumnezeu episcop al sfintei Episcopii Buzău și cavaler al ordinului Sf. Vladimir de clasul al 3-lea D.D. Filoteiu. Cu cheltuiala sfinției sale părintelui protopop de scaun Petru Hartofilacs. În tipografia Sfintei Episcopii Buzău Anul 1857 ianuarie 21.

In 4⁰ (23×17 cm), cu 212+2 pagini. Este reeditarea ediţiei de Buzău din 1845, la care se adaugă (pag. 206) un „cuvînt pe care îl spune preotul înaintea tinerilor ce vor să se logodească". După tabla de materii, Gheorghe Popescu, zeţar, şi Mihalache Bolgarici, tipăritor, cer iertare de greşelile strecurate în carte. [248]

DATORIILE SOȚIETĂȚII CASNICE. Alcătuite și întărite cu cuvinte din Sf. Scriptură, după dorința și binecuvîntarea iubitorului de Dumnezeu episcop al Sf. episcopii Buzău și Cavaler al ordinului Sf. Vladimir de clasul al 3-lea D.D. Filoteiu de Haralambie Rălescu seminarist. Tipărită acum în zilele Prea înălțatului nostru Prinț Alexandru Dimitrie Ghica Caimacanul Țării Romînești. Cu toată cheltuiala Prea Sfinții Sale. Buzău. În tipografia Sf. Episcopii. 1857. Feb. 5.

In 8⁰ (18×13 cm), cu 91+1 pagini. Exemplarul cercetat a făcut parte din biblioteca mitropolitului Iosif Naniescu, şi are pe verso foii de titlu autograful episcopului Dionisie Romano : „suvenire dela arhiereul Dionisie Traianopoleos. 1862 feb. 4".

Are o „precuvîntare către cititori", semnată de episcopul Filotei. Din cuprins spicuim : Pentru gătirea spre primirea căsătoriei ; Cum să se facă căsătoria sau nunta ; Cum trebuie să fie omul în căsătorie ; Cum trebuie să se crească pruncii şi datoriile fiilor către părinţi ; Ce fel de femeie să ia cineva etc. [249]

VIAȚA ȘI 183 FABULE ALE LUI ESOP, precese de cîteva teorii ritoricești asupra scrierilor aligorice și urmate și de alte cîteva fabule dintr-alți autori elini. Date acum în tipar după cererea Prea Sfințitului Episcop al Sfintei Episcopii Buzău D.D. Floteiu. În tipografia Sf. Episcopii Buzău. Anul 1857 Aprilie 22.

In 8⁰ (19,5×14 cm), cu 82+16+175 pagini. Cuprinde o „precuvîntare" semnată de N. I. D., Prelucrătorul şi Traducătorul cărţii", apoi „Cîteva teorii asupra scrierilor aligorice dela elini". „Cîteva teorii asupra scrierilor aligorice dela franci", după care urmează încă o foaie de titlu : „Viaţa şi fabulele lui Esop, traduse în romîneşte şi date mai întîiu în Transilvaniea la 1816 de XXX, iar acum prelucrate şi îndeplinite încă cu alte 50 după originalul elinesc de N.I.D.". De la pp. 1 la 75 urmează Viaţa lui Esop, scrisă de Maxim Planudie, după care urmează Scara de viaţa lui Esop, pp. 76-81, iar la pag. 82 : Icoana fabulelor de Filostrat.

După aceasta, urmînd o nouă numerotaţie, se dă între pag. 1 şi 158 „Fabulele lui Esop, pă lîngă care s-au adaos şi alte cîteva fabule dintr-alţi autori elini". La p. 159 e „Scara teoriilor ritoriceşti", apoi „Scara fabulelor", pp 160-168, iar între pp. 169 şi 175, Erata. Pe ultima pagină numerotată, sub o vignetă, însemnarea = Supt direcţia I(eromonahului) A(tanasie). [250]

1860

PROHODUL Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Carele se cîntă în sfînta și marea Vineri seara la priveghere, întocmit dupre cum se cîntă grecește, fără scădere sau înmulțire. Tipăriit în zilele Înălțimii sale Alexandru Ioan I-iu Domn

247. B.E.B. nr. 6288. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 101.
248. B.E.B. nr. 6221. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 104.
249. Bibl. Acad. R.P.R., I, 123522. Iarcu, *op. cit.*, p. 76, şi G. Ionescu, *art. cit.*, p. 217, dau Bălcescu în loc de Rălescu.
250. B.E.B. nr. 3475. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 103.

Principatelor Unite Romînia și Moldavia. Prin zelul și cheltuiala sf. Părintelui Arhimandrit Dionisie locotenent de episcop al Eparhiei Buzău. A treia ediție. În tipografia Sf. Episcopii Buzău. Anul 1860, Martie 12.

In 4° (24,5×17,5 cm), cu 37+1 pagini, cu însemnarea : „Supt derecția Ierom. Atanasie". Față de edițiile anterioare, 1836 și 1853, are stihira „Veniți să fericim pe Iosif", pe note, compunerea protosinghelului Varlaam. 251

PANIHIDA. Împreună și litia mică. Carea cuprinde în sine toată orînduiala cînd facem pomenire pentru cei morți. Lîngă care s-au adaus înmormîntarea mirenilor și a princilor după cerere și trebuință. Tipărită în zilele Înălțimii sale Alecsandru Ioan I-iu Domn Prințipatelor Unite Romania și Moldavia. Prin zelul și cheltuiala Sf. Părintelui Arhimandrit Dionisie locotenent de Episcop al Eparhiei Buzău. În tipografia Sf. Episcopii Buzău. Anul 1860, Martie 25.

In 4° (25,5×18 cm), cu 70 pagini. Cuprinde în afară de slujba înmormîntării mirenilor și a pruncilor, la pp. 67-70, „Cuvînt funebru la înmormîntări, care poate fi pronunțat de către preot sau altă persoană bisericească, de D(imitrie) R(acoviță)". 252

CATIHISUL BISERICII RĂSĂRITULUI. Tipărit în zilele Prea Înălțatului Domnitor al Prințipatelor-Unite Alecsandru Ioan I-iu Cuza cu cheltuiala Arhimandritului Dionisie Locotenent de Episcop al Buzeului. 1860.

In 8° (18×13 cm), cu 229+2 pagini. La pagina 229, jos, are însemnarea : „Supt Derecția Ierom. Atanasie". Față de ediția din 1853, acesta are, în anumite locuri, diferență de redactare și lipsă „Despre cele șapte soboare a toată lumea." 253

ACATISTERIU cuprinzătoriu de rugăciuni umilincioase pentru trebuință fiiecăruea creștin. Tipărit în zilele Înălțimii Sale Alecsandru Ioan I-iu Domn Principatelor Unite Romînia și Moldaviea Cu binecuvîntarea Sf. Sale Părintelui Arhimandrit Dionisie locotenent de Episcop al Eparhiei Buzeu. Prin zelul și cheltuiala Sf. sale păr. ieromonah Atanasie Protosinghelul Eparhii. În tipografia Sf. Episcopii Buzeu. Anul 1860 Mai 2.

In 8° (18×12 cm), cu 1+389 pagini. Cuprinde : Rugăciunea de seară (pavecerniță), Rugăciunile spre somn, Rugăciunile săptămînale (pentru fiecare zi), Acatistul Bunei Vestiri, Acatistul Mîntuitorului, Acatistul Sf. Nicolae, Rînduiala Sfintei Impărtășanii, Sinaxarul și Pascalia. 254

PSALTIREA fericitului proroc și împărat David. Acum într-acest chip tipărită. În zilele înălțimei sale Alecsandru Ioan I-iu Domn Principatelor Unite Romîniea și Moldaviea. Cu binecuvîntarea Sf. Părintelui arhimandrit Dionisie, Locotenent de Episcop al Eparhiei Buzeu. Prin zelul și cheltuiala Dumneaei sărdăreasa Zmaranda Cincu, pă seama mînăstirii Sf. Ioan Botezătorul din Tecuci, Principatul Moldaviei. În tipografieo Sf. Episcopii Buzeu. Anul 1860 Septembrie 22.

In 4° (26×19 cm), legată, cu 378 pagini. Are la începutul fiecărei catisme cîte o gravură pe o pagină întreagă, iar începutul catismei are frontispiciu din diferite gravuri. Pînă la catisma a IV-a are la subsol explicarea mistică a anumitor cuvinte, ca de exemplu : „fericit bărbatul = bărbatul fericit este însuși Hristos".

Pe paginile 342-360 se găsesc „Oarecare însemnări asupra psalmilor, în care se traduc anumite versete cu un înțeles mai greoi, „consultîndu-se mai multe originale din limbi streine".

La pagina 369, jos : „supt Direcția Ierom. Atanasie Pr(otosinghelul) Eparh(iei) B(uzău).

La pp. 361-375, „Cuvînt pentru pomenirea morților", alcătuit de N. Teodoreanu, „care s-au alăturat aici după cererea dumneaei sărdăreasa Zmaranda Cincu din Tecuci, Principatul Moldaviei. Cu a căreia cheltuială s-a tipărit o sumă exemplare din aceste Psaltiri". La pag. 375 : „Cuvîntul citit la înmormîntarea, în 8 Dechembrie 1849, răposatei Catinca Burduja, născută Cincu", compus de fratele mai mare al răposatei, Dimitrie Cincu", după care urmează versuri despre moarte. 255

---

251. B.E.B. nr. 6297. Episcopul Melchisedec, *Biografia Prea Sînțitului Dionisie Romano episcopul de Buzeu,* București, 1882, p. 50.

252. B.E.B. nr. 6207.

253. Bibl. Acad. R.P.R., I, 274183. Melchisedec, *op. cit.,* p. 51 ; Mircea Păcurariu, *art. cit.,* p. 197.

254. Bibl. Acad. R.P.R., I, 74393.

255. B.E.B. nr. 6208. Biblioteca Centrală de Stat, București, nr. 5455. Melchisedec, *op. cit.,* p. 51, care dă ca editoare pe „o doamnă Tudoranu din Tecuci".

PRIMUL NAVIGATOR din scrierile lui Gesneru. Tradus de I.(on) C.(ostinescu) - Editat de Dimitrie Băltăceanu. Buzeu. 1860.

In 8⁰ (15×11,50 cm), cu 72 pagini.[250]

CLERUL ROMÎN în fața articolului 46 din convenţiune de Arhimandritul Neofit Scriban (estras din Steoa Dunărei No 84). Retipărit de Arhimandritul Dionisie Locotinent de Episcop al Buzeului. Buzău 1860.

In 8⁰ (12,5×7,5 cm), cu 32 pagini, în care se tratează „dacă un arhimandrit sau un cliric poate ocupa o funcţiune publică sau nu". Se dovedeşte că poate ocupa, nefiind nici o incompatibilitate cu canoanele, argumentîndu-se „din puntul de vedere religios şi al doilea, din puntul de vedere politic".

A mai fost retipărită la Braşov, de Neofit Scriban, în 500 exemplare, care s-au împărţit prin Iaşi. Pe ultima pagină, jos : „Buzău 1860. Iulie 5".[257]

1868

PROHODUL Domnului Dumnezeu şi mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Care se cîntă în sfînta şi marea Vineri seara la Priveghere, întocmit dupre cum se cîntă greceşte fără scădere sau înmulţire de vre uă silabă. Acum a patra oară tipărit. Cu binecuvîntarea Prea-sfinţitului Episcop al Eparhiei Buzău D.D. Dionisie. În tipografia Sf. Episcopii Buzeu. Anul 1868. Director Proto-Ereul Petru Economu.

In 4⁰ (24,5×17,5 cm), cu 48 pagini. Ediţia aceasta, faţă de cea din 1860, are un tipar mai frumos, gravuri pe o pagină întreagă înainte de fiecare stare, şi cu vignete de frontispiciu şi finale, iar semnele muzicale sînt tăiate mai frumos.

Se menţin melodiile lui Macarie, însă după tropar, pus întîi pe larg, se adaugă o melodie mai scurtă, din ediţia lui Ştefan Popescu, 1862, menţionînd că astfel trebuie să cînte „horurile". Troparul „Dumnezeu este Domnul", e după Suceveanu, ediţia 1856, iar la sfîrşit are un îndemn „Către fii Bisericii", de felul cum trebuie să primească această sărbătoare.[258]

ADUNARE DE CUVINTE zise la diferite ocazii. Şi tipărite în zilele... În Tipografia Sf. Episcopii Buzeu. 1868 .No. 1. Biblioteca Religioasă Morală.

In 16⁰ (19×14 cm), cu 59 pagini. Este editată de iconomul Petre Bărbulescu, Protoiereul Districtului Buzău, în care arată în prefaţă că fiind însărcinat „cu dirijarea Tipografiei Sîntei Episcopii", şi „vrînd a regula literile ce acum din nou s-a turnat", a tipărit această broşură, cu scopul de a da elevilor seminarişti „modele pentru exerciţiu". Broşura este tipărită cu litere latine, pentru că „atît în seminare, cît şi în toate şcoalele publice, tinerimea citeşte şi scrie cu litere străbune latine..."

Are următorul cuprins : 1) Cuvînt zis de marele logofăt Georgie Sturdza către soborul Sf. monastiri Neamţ şi Secul. Cu ocazia numirii sf. Părintelui Arhimandrit Dionisie superior acestor Monastiri. 2) Cuvînt rostit de Sf. părintele Arhimandrritul Dionisie cu ocazia instalării sale de Superior al Monastirilor Neamţ şi Secul. Anul 1855. 3) Cuvînt rostit de Prea Sf. Sa Părintele Episcop al Eparhiei Buzeu D.D. Dionisie la deschiderea Şcoalei bisericeşti din schitul Nifon. Anul 1861. 4) Cuvînt zis de d-l G. Angelescu profesorul, la examenul şcolarilor din şcoala schitului Nifon. Anul 1862. 5) Cuvînt rostit de cuviosul arhimandrit Dionisie cu ocazia instalării de Mitropolit al Romîniei D.D. Nifon. Anul 1850, luna octombrie. 6) Cuvînt compus de prea-cuviosul arhimandrit Dionisie şi zis de Prea sf. sa Părintele Episcop al Eparhiei Buzeu D.D. Filotei, cu ocazia numirii sale de Episcop la această Episcopie. Anul 1850.[259]

SLUJBA SFINTEI FECIOARE FILOTEI. Ce se sărbează în şapte zile ale Lunii tui Decemvrie, ale căriea Sfinte Moaşte se află întregi în ţara Romînească în Biserica Domnească din Oraşul Curtea de Argeş, cea zidită de Radulu Negru Vodă. Acumu mai îndreptîndu-se şi adăogîndu-se Acatistul iarăş s-a retipărit în zilele... Cu binecuvîntarea Prea-sfinţitului Episcop al Eparhiei Buzeu D.D. Dionisie. În tipografia Sf. Episcopii Buzeu. Anul 1868.

---

256. Exemplar în posesia mea.
257. Bibl. Acad. R.P.R., I, 280264.
258. Exemplar în posesia mea. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 436, şi nota 3.
259. Bibl. Acad. R.P.R., I, 76140. Melchisedec, *op. cit.*, p. 56.

In 4⁰ (24,5×17 cm), cu 2+52 pagini. Cu coperte albastre, cu chenare tipografice şi cu multe vignete, cu literă mare şi îngrijită. Se vindea cu 3 sfanţi austriaci, „în folosul Şcoalei de la Nifon", după cum se arată pe ultima copertă. Cuprinde şi Acatistul sf. Filotei (pp. 41-50), iar la paginile 51-52 „Rugăciune pentru bolnavi". La început un Cuvînt „Către cititori", de editor iconom Petru Bărbulescu, Protoiereul Districtului Buzău.[260]

ACATISTERIU. Cuprinzătoriu de rugăciuni umilincioase pentru trebuinţa fiecăruea creştin. Tipărit în zilele... Cu binecuvîntarea Prea Sfinţiei Sale Părintelui Episcop al Eparhiei Buzeu D.D. Dionisie. În Tipografia Sf. Episcopii Buzeu. Anul 1868.

In 16⁰ (18×13 cm), cu 385+4 pagini, legat în carton, tîrziu. Cuprinde : Rugăciunea cea mică seara după masă, rugăciune spre somn, rugăciunile dimineţii, rugăciuni pe toate zilele săptămînii, rugăciune cînd cineva se află în nenorociri, rugăciunea cîntării Acatistului Maicii Domnului, Acatistul Mîntuitorului nostru Is. Hr. Rugăciune ce să cuvine a să ceti după celelalte rugăciuni de preot, de monah şi tot creştinul, Cinstitul paraclis al prea Sf. Născătoarei de Dumnezeu, rugăciune de cerere a sufletului celui umilit către Născătoarea de Dumnezeu. Acatistul Sf. Ioan Botezătorul, Ierarh Nicolae, Sf. Voevozi, Sf. Gheorghe, Canonul Ingerului, Canon către puterile cereşti, Acatistul Sf. Filotei. Prescurtare din viaţa Sf. Filotei, rugăciunile sf. Cuminecători, troparele şi condacele zilelor, troparele şi condacele învierii, sinaxarul celor 12 luni".[261]

1869

TEDEUM de mulţemire lui Dumnezeu ce se cîntă la Serbări Naţionale, la ocazii cînd cineva voeşte a mulţumi lui Dumnezeu penrtu vreuă bine-facere ce a priimit, şi la deschiderea Şcoalelor. Tipărit în zilele... De Prea-Sînţitul Episcop al Eparhiei Buzeu D.D. Dionisie. În Tipografia Sf. Episcopii Buzeu. Anul 1869 Noembrie 3/15.

In 4⁰ (22,5×16,5 cm), cu 40 pagini. Cuprinde gravuri, vignete şi frontispicii. Tipăritură, în general, bine îngrijită.[262]

SANTA EVANGELIE ce se cetesce în ziua de Pasci la Liturghie şi la Vesperie. Culesă în mai multe Limbi şi retipărită în zilele... Cu bine-cuvîntarea Prea Sînţitului Episcop al Eparhiei Buzeu D.D. Dionisie. Cu cheltuela Santiei Sale Economului Petru Bărbulescu Proto-Ereul Districtului Buzeu şi Director Tipografiei. În Tipografia Sf. Episcopii Buzeu. Anul 1869.

In 4⁰ (26,5×17 cm), cu 28+4 pagini. Este retipărirea ediţiei de Buzău din 1840, însă într-o prezentare grafică mai elegantă.[263]

CUVINTE ROSTITE DE PREA-SINŢIA SA EPISCOPUL BUZAULUI D.D. DIONISIE. Cu ocazia Augurării Podului peste apa Buzeului şi la ceremonia făcută la Biserica dela Cetăţuie în prezenţa... Tipographia Sf. Episcopii Buzeul. Anulu 1869 Aprilie 27. Bblioteca Religioasă Morală No. II.

In 16⁰ (17×11,5 cm), cu 53+1 pagini. Cuprinde : Către cititori (pp. 3-8), în care se arată împrejurările în care s-a făcut sfinţirea. Rugăciune făcută de prea Sînţia sa Episcopul Buzeului D.D. Dionisie cu ocazia în augurării podului peste apa Buzăului... (pp. 9-12). Cuvînt rostit de Prea Sînţia sa Părintele Episcopu alu Buzeului D.D. Dionisie la în augurarea podului peste apa Buzeului... (pp. 13-16). Cuvînt dis de Prea-Sînţia Sa Episcopul Buzeului D.D. Dionisie cu ocazia ceremoniei făcută la Biserica de la Cetăţue... Anul 1869 Aprilie 27 (pp. 17-30). Inscripţia Mînăstirii Sadova (p. 30). Inscripţia Catedralei episcopiei Buzăului (p. 31). Extras din Monitor No. 93 (pp. 33-36), iar la p. 37 acelaşi text, în limba franceză, după care urmează, tot în limba franceză, cuvîntarea de la Cetăţuia. Este tipărită cu literă latină..[264].

---

260. Bibl. Acad. R.P.R., II, 74826. Melchisedec, *op. cit.*, p. 50.
261. Bibl. Acad. R.P.R., I, 74411.
262. B.E.B. nr. 3439. Melchisedec, *op. cit.*, p. 50.
263. Bibl. Acad. R.P.R., II, 339898.
264. Exemplar în posesia mea. Melchisedec, *op. cit.*, p. 56.

SANTA ȘI DUMNEZEEASCA EVANGELIE. Acum întîia oară tipărită cu Litere Strămoșești în zilele... Revăzută și corijată după originale de Eminența Sa, Episcopul Sîntei Episcopii Buzeu D.D. Dionisie. Cu cheltuiala Onorabilului Minister al Cultelor. În reînființata tipografiă a Sîntei Episcopii Buzău. 1869. Director Proto-Ereul Petru Economu.

In folio (37×28 cm), broșată, cu 268 pagini, tipărită cu literă latină, cu gravuri și vignete. Foaia de titlu tipărită cu roșu și negru. Gravurile Sf. Evanghelişti semnate de Georg Yenrich, str. Isvor 24.[265]

APOSTOL. Ce cuprinde faptele și epistolele sînților Apostoli care se citesc în toate zilele în Biserică. Acum întîia-oară tipărit cu litere strămoșești. În zilele... Revăzut și coriss după originale de Eminența-sa Episcop Sîntei Episcopii Buzeu D.D. Dionisie. În reînființata Tipographie a Sîntei Episcopii Buzeu. 1869. Director Proto-Iereul Petru Economu.

In folio (35×23,5 cm), legat, cu o prefață semnată de episcopul Dionisie Romano, în care arată că „Biserica conservatoare, prin instituția sa, în ceia ce privește sîntele Dogme și Canoane a mers totd-auna pe calea progresului după trebuințele simțite de fiii săi". In urmă cu 300 de ani, serviciul divin se făcea în limba slavonă, dar „îndată ce Domnitorii de atunci au favorizat inițiativa a introduce în cancelarii și în corespondențe particularii limba națională, Biserica n-a voit să rămînă în urmă. Limba romînă a făcut de atunci progrese însemnate. Sunt mai mulți ani de cînd în școli și în cancelarii se cetesce și se scrie cu litere strebune. Nu se putea... ca Beserica să stea în loc în privința aceasta, căci tinerimea ce urmează în școli nu mai poate ceti în Beserică, fiind cărțile tipărite cu litere cirilice. Mai multe reclamări am primit dela poporanii eparhioți, prin care se cere introducerea literilor strămoșești în Biserice ca satisfacere a unei prime necesități". In corijarea zicerilor limbei după originalele cele mai vechi a avut grijă să facă textul cît se poate mai înțeles poporului, pentru care s-a și tipărit aceste sfinte cărți.[266]

IMNURI ÎN PROZĂ pentru copii(i) care încep a ceti. Traducițe liberă de E.(piscopul) D.(ionisie) B(uzău). A II ediție. Tipografia S. Episcopii Buzeu. 1869.

In 16⁰ (15×10 cm), cu 100 pagini. Are, la început, o „precuvîntare", nesemnată, în care episcopul Dionisie face istoricul acestei traduceri, pe care a făcut-o în anul 1858, pe cînd se afla în Moldova, la Deleni, proprietatea lui Teodor Ghica. Prima ediție a apărut la Iași, 1858, tipografia lui A. Berman, Podul Vechiu, cu 78 p.

Broșura a fost compusă prima dată în limba engleză și apoi tradusă în mai multe limbi, Dionisie traducînd-o, liber, din limba franceză. Cuprinde 15 „imnuri", iar la pp. 87-100 : „Rugăciuni la deosebite ocasii, compuse de E.(piscopul) Dionisie, fiind profesor la Buzău la anul 1834".[267]

1870

INDEPENDENȚA ROMÎNĂ, foaie politică, literară, comercială.

In folio mic. Se tipărește aici din mai 1870 pînă la 1875. Apărea săptămînal. Proprietar C. Canella-Ciorogîrleanu.[268]

1871

PRINCIPII GENERALE DE ÎNȚELEPCIUNE și datoriile tinerilor. Ecstras din Vestitoriul Bisericesc pe anul 1839. No. IV. Tipographia Sîntei Episcopii Buzeu. Anul 1871.

In 16⁰ (16×11 cm), cu 56 pp., cu un cuvînt către tinerime, semnat de D(ionisie) E(piscopul) B(uzău), în care se arată că acestea au făcut parte din „articolele jurnalului Vestitoriului Besericesc, ce am redactat în anul 1839 — și 40, aflîndu-mă profesor în Buzeu", iar acum le-a tipărit într-o mică broșură „spre a le avea tinerii studioși, și mai cu osebire Seminariștii și alți școlari, totdeauna în vedere".

---

265. B.E.B. nr. 3539. Melchisedec, *op. cit.*, p. 57.
266. B.E.B. nr. 6209. Melchisedec, *op. cit.*, p. 57.
267. B.E.B. nr. 3459.
268. Al. Pop, *Bibliografia publicațiunilor periodice romînești — 1817-1887*, în „Analele Academiei Romîne", S. II, L. X, pp. 221 și 308 ; Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice romînești*, București, 1913, vol. I, p. 331.

Cuprinde : Principii generale de înţelepciune (pp. 5-22), şi Datoriile tinerilor (pp. 23-56). [269]

*

Din cei 182 ani, cîţi s-au scurs de la înfiinţare (1691) şi pînă la desfiinţare (1873), tipografia de la Episcopia Buzăului a funcţionat efectiv numai 36 de ani, activitatea ei împărţindu-se în patru mari perioade.

În perioada I-a, 1691-1768, funcţionează 14 ani, tipărindu-se 22 cărţi ; în a doua, 1834-1846 (1834-1841 şi 1845-1846) funcţionează 10 ani, tipărindu-se 57 cărţi ; în a III-a, 1852-1857, 7 ani cu 25 tipărituri, iar în a IV-a, 1860 şi 1868-1873, 6 ani, cu 19 tipărituri.

În total, deci, în cei 36 de ani au ieşit de sub teascurile ei 123 tipărituri,[270] unele de importanţă capitală, ca Mărturisirea Ortodoxă, Biblia, Evanghelia şi Apostolul, tipărite pentru prima dată cu literă latină, precum şi cărţi tipărite pentru prima dată în romîneşte, aici, ca : Minee, Molitvenic, Octoih, Triod, Penticostar, Liturghier, Prohod. etc.

Pr. GABRIEL COCORA

269. Bibl. Acad. R.P.R., I, 73771. Melchisedec, *op. cit.*, p. 57. reeditate, cu alte articole din „Vestitorul", de Onisifor Ghibu, sub titlul *„Vrei să fii înţelept?"*, de Dionisie Romano, Episcop al Buzeului, Bucureşti, 1916. Prin faptul că această broşură poartă nr. IV, „Adunare de cuvinte", 1668, nr. 1, şi „Cuvinte rostite...', 1869, nr. II, rezultă că s-a tipărit şi nr. III din această Bibliotecă, dar nu l-am găsit.

270. Numărul lor, cu siguranţă, a fost mai mare, dar pînă acum nu s-au identificat decît aceste titluri.

Se pune întrebarea firească : ce a făcut tipografia din anul 1691 pînă în 1697, 1842 pînă în 1845 sau 1871, cînd nu se cunosc tipărituri ?

S-au semnalat, în afară de acestea, prin diferite lucrări, următoarele tipărituri, date, în mod greşit, ca ieşite de sub teascurile tipografiei de la Episcopia Buzăului :

Mineiu, 1836 (N. Iorga, *Inscripţii din bisericile Romîniei,* vol. II, Bucureşti, 1908, p. 266).

Molitvelnic, 1833 (N. Iorga, *ibidem,* p. 255) ; *Sfînta Scriptură şi Catehismul pentru Seminarii, 1832* (G. Ionescu, *Tipografia dela Episcopia Buzăului,* p .213), care se tipăreşte însă în anul 1836 ; *I. Eliad, Corsarul, din Lord Byron, 1837* (D. Iarcu, *op. cit.,* p. 37 ; G. Ionescu, *art. cit.,* p. 215), care se tipăreşte, cum era şi firesc, în tipografia lui Eliade. (G. Ionescu, *Spicuiri din trecutul tipografic,* p. 120). *Cuvinte bisericeşti ale Sfinţilor Atanasie, Vasilie şi Ioan Gură de Aur, ed. Enache Papazoglu, 1837* (D. Iarcu, *op. cit.,* p. 37) s-au tipărit însă în Bucureşti, tip. Rosetti (G. Ionescu, *op. cit.,* p. 159), (I. Dumitrescu, *Radu Calomfirescu, dramă-vodevil, 1851),* (Iarcu, *op. cit.,* p. 61 ; G. Ionescu, *art. cit.,* p. 216) s-a tipărit la Iaşi în 1854 (Bibl. Acad. R.P.R., I, 105736).

Manual pentru învăţătura pruncilor, 1854, însă la Bibl. Acad. R.P.R. se găsesc numai ediţiile din 1848, 1851, 1853, tipărite în tipografia Colegiului Naţional.

Minee, 1852 (Horia Constantinescu, *Biserica Sf. Nicolae din Bîşcenii de Jos,* în „Ingerul',' an. 1937, nr. 7-8, p. 400) sînt semnalate greşit, deoarece în 1854, după cum am văzut, librarul G. Ioanid făcea menţiune de o eventualitate a tipăririi Mineelor la Buzău. *Tipic,* 1851 (Horia Constantinescu, *Biserica Sf. Nicolae din satul Cătina,* în „Ingerul", an. 1946, nr. 5-7, pp. 66) este ediţia de Bucureşti, acelaşi an.

Liturghier, 1772 (N. A. Constantinescu, *Monumente buzoiene,* Bucureşti, 1941). *Liturghier 1817* (Z. Tîrîlă, *Mînăstirea Vărzăreşti,* Bucureşti, 1934) este ediţia tipărită de ep. Constandie, la Rîmnic. *Liturghier, 1830* (N. A. Constantinescu, *op. cit.). Octoih, 1830* (Horia Constantinescu, *Cărţi bisericeşti vechi de pe Bîsca Chiojdului,* în „Ingerul", an. 1938, nr. 6, p. 544). *Ceaslov, 1833* (Săndulescu-Verna, *Biserica din Curmătura,* în „Glasul Adevărului", Buzău, 1929). *Carte folositoare de suflet, 1835* (Săndulescu-Verna, *Biserica din Stănila,* în „Glasul Adevărului", 1929). *Ceaslov, 1836* (Horia Constantinescu, *op. cit.). Penticostar, 1853* (Horia Constantinescu, *Biserica din Proşca,* în „Ingerul", an. 1940, nr. 1-2, p. 112) e tipărit în 1854. *Apostol, 1835* (D. Iarcu, *op. cit.,* p. 34). *Cazanie, 1834* (D. Iarcu, *op. cit.,* p. 35). *Octoih,* 1712 (Ioan Beju, *Biblioteca mitropolitană,* în „Telegraful Romîn" — *Omagiu Inalt prea Sfinţiei Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, 1905-1955. La cincizeci de ani de activitate bisericească, p. 125).* Evanghelie greco-romînă, 1693 (Pr. Ioan Ionescu, *Intîiul deceniu cultural al primei tipografii din episcopia Buzăului, 1691-1701,* în „Glasul Bisericii", an. XVI (1957), nr. 8-9, p. 446.

CALENDAR ISTORIC BISERICESC

MARTIE

1 MARTIE

1808 — Mitropolitul Veniamin Costachi al Moldovei se retrage întîia oară din scaun, stabilindu-se la Mînăstirea Slatina, unde a rămas pînă la rechemarea lui la conducerea Mitropoliei moldovene, în anul 1812.

1813 — A fost ales episcop, cu titlul «de Stratonichias», arhimandritul Ioanichie, egumen al Mînăstirii Govora.

1837 — S-a născut Ion Creangă, marele nostru povestitor şi scriitor, care se pregătise pentru preoţie, fiind cîţiva ani diacon.

1949 — A încetat din viaţă Grigorie, episcopul Huşilor.

3 MARTIE

1780 — Patriarhia de Constantinopol aprobă ca Filaret, mitropolit cu titlul de «al Mirelor», să fie înscăunat ca episcop al eparhiei Rîmnicului.

1913 — A murit arhiereul Narcis Creţulescu, stareţ al Mînăstirii Neamţu şi cărturar merituos. Născut la 9 decembrie 1835.

1946 — A avut loc, la Ateneul Romîn, sub conducerea muzicală a lui George Enescu, prima audiţie a celui dintîi oratoriu ortodox, «Patimile Domnului», datorit în deopotrivă măsură compozitorului Paul Constantinescu şi preotului I. D. Petrescu de la biserica Visarion din Capitală, cercetător şi cunoscător al muzicii bisericeşti bizantine.

4 MARTIE

1834 — S-a născut în Sighişoara Zaharia Boiu, preot, profesor la Institutul seminarial-teologic «Andreian» din Sibiu, redactor la «Telegraful romîn» şi la foaia «Transilvania», renumit predicator, membru corespondent al Academiei Romîne. A murit la 24 octombrie 1903.

6 MARTIE

1866 — S-a născut în Bucureşti compozitorul D. G. Kiriac, care a croit drum nou în armonizarea cîntărilor bisericeşti şi în domeniul folclorului muzical romîn. A murit la 8 ianuarie 1928.

1921 — A încetat din viaţă preotul Ştefan Călinescu, colaborator la revista «Biserica Ortodoxă Romînă», profesor secundar şi publicist bisericesc.

1939 — A încetat din viaţă la Cannes, în Franţa, Miron, Patriarhul Romîniei; a fost înmormîntat la 14 martie 1939, în catedrala patriarhală din Bucureşti.

7 MARTIE

1726 — A fost ales arhiepiscop cu titlul «de Stavrupoleos», ieromonahul Ioanichie, superiorul bisericii Stavropoleos din Bucureşti, ctitorită de el.

1913 — A încetat din viaţă Constantin Erbiceanu, profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti, membru al Academiei Romîne, redactor al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», director al Tipografiei Cărţilor Bisericeşti.

8 MARTIE

1920 — Protosinghelul dr. Iosif Bădescu a fost ales episcop al Caransebeşului.

9 MARTIE

1620 — Chiril Lucaris, patriarhul Alexandriei, aflîndu-se la Tîrgovişte, judecă împreună cu voievodul Gavriil Movilă, o pricină a lui jupan Vintilă, fost mare vornic.

1650 — La Cîmpulung, în tipografia prea cuviosului părinte kir Melchisedec ie-

romonahul, întîiul egumen al marii Mînăstiri «Cîmpulungului», s-a sfîrşi tipărirea unei *Psaltiri slavone*.

1803. — A încetat din viaţă mitropolitul Moldovei, Iacov Stamati.

1934 — A murit piosul creştin Iorgu Dumitrescu din comuna Răcari (Podu-Bărbierului) din fostul judeţ Dîmboviţa, care a tipărit «cu a sa cheltuială» «Vieţile sfinţilor» şi alte cărţi cu conţinut religios-moral, pe care le-a împărţit în dar.

1941 — A încetat din viaţă dascălul de psaltichie Nicolae Severeanu, profesor de muzică bisericească la seminarul din Buzău, şi autor de cărţi de psaltichie.

10 MARTIE

1785 — S-a sfîrşit de tipărit la Rîmnic, de către tipografii Clement ieromonahul, popa Costandin şi Dimitrie Rîmniceanul, un Penticostar romînesc, cu cheltuiala lui Filaret, episcopul Rîmnicului.

12 MARTIE

1832 — Şi-a început activitatea didactică la Buzău, ca «profesor naţional», ierodiaconul Dionisie Romano, viitor episcop al Buzăului.

1880 — Şi-a început păstorirea mitropolitul Bucovinei, Silvestru Andreievici-Morariu. A murit la 3 aprilie 1895.

1898 — Arhiereul Atanasie Mironescu a fost ales episcop al Rîmnicului Noul Severin.

1900 — Compozitorul D. G. Kiriac, întors de la studii de specializare făcute la Paris, dă, la Internatul Teologic din Bucureşti, cu concursul studenţilor teologi şi elevilor seminarişti, un concert de muzică religioasă, al cărui program a fost alcătuit din cîntări psaltice, armonizate de el.

14 MARTIE

1814 — In tipografia Mînăstirii Neamţu s-au terminat lucrările de tipărire ale Acatistului şi Paraclisului Maicii Domnului şi ale Acatistului Mîntuitorului, textul lor fiind tălmăcit şi îndreptat de mitropolitul Veniamin Costachi al Moldovei.

1894 — A fost ales episcop al Buzăului arhiereul Dionisie Climescu Craioveanul, fiind apoi înscăunat la 25 martie 1894. — A fost ales episcop al Argeşului arhiereul Gherasim Timuş Piteşteanul, fiind înscăunat la 27 martie 1894.

15 MARTIE

1683 — In «tipografia noao» din Sas-Sebeş a început tipărirea în romînişte a «Sicriului de Aur», «Carte de propovedanie la morţi», scoasă din «scripturile sfinte».

1746 — Mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei dezrobeşte pe toţi «rumînii» de pe moşiile Mitropoliei, răscumpărîndu-i cu banii săi.

1801 — A fost ales mitropolit, cu titlul de «al Sevastopolei», arhimandritul Calinic, egumenul Mînăstirii Sfinţii Apostoli din Bucureşti.

1863 — Domnitorul Alexandru Ioan Cuza promulgă un decret prin care se interzice să se mai cînte în limba greacă în bisericile romîneşti.

16 MARTIE

1705 — A fost ales episcop de Rîmnic ieromonahul Antim Ivireanu, starețul Mînăstirii Snagov.

1865 — S-a născut Constantin Nazarie, preot, profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti, care-şi făcuse studiile de specialitate la Academia Teologică din Chiev, cu sprijinul episcopului Melchisedec. A murit la 21 martie 1926.

1927 — A murit preotul bucovinean Constantin Morariu, care a avut o bogată activitate publicistică.

17 MARTIE

1907 — Preotul Nicolae Crăineanu, din comuna Gvardeniţa-Mehedinţi, a fost împuşcat în timpul represiunilor de după răscoalele ţărăneşti, pentru sprijinul dat ţăranilor în lupta lor dreaptă pentru pămînt.

18 MARTIE

1547 — S-a sfîrşit de tipărit la Tîrgovişte, de către Dimitrie logofătul, nepotul lui Bojidar, ajutat de ucenicii săi Oprea şi Petre, Apostolul slavonesc.

20 MARTIE

1743 — S-a terminat de tipărit, în romîneşte, la Rîmnic, de «cucernicul între preoţi popa Mihai Atanasievici tipograful», un Penticostar, «cu nevoinţa şi cu toată cheltuiala» lui Climent, episcopul Rîmnicului.

1803 — A fost ales mitropolit al Moldovei Veniamin Costachi, fost pînă acum episcop de Roman.

1847 — S-a născut compozitorul Gavriil Muzicescu, care, în calitate de conducător al vestitului cor al Mitropoliei din Iași, a întreprins armonizarea cîntărilor bisericești, transformîndu-le pe note occidentale, dar îndepărtîndu-se de spiritul tradițional al muzicii psaltice.

21 MARTIE

1668 — Episcopul Serafim al Buzăului a fost ales episcop al Rîmnicului. Alegerea a avut loc în biserica domnească din București, cu hramul «Buna Vestire».

1865 — A murit scriitorul și cronicarul muzical Nicolae Filimon, fost cîntăreț la biserica Ienei din Capitală. Născut la 6 septembrie 1819.

1890 — S-a votat proiectul de lege pentru recunoașterea Facultății de Teologie în cadrul Universității din București.

22 MARTIE

1784 — Tipografii Climent ieromonahul și popa Costandin Rîmniceanu termină tipărirea, la Rîmnic, a unei Evanghelii, cu cheltuiala lui Filaret, episcopul Rîmnicului.

1909 — Arhiereul Ghenadie Georgescu Băcăoanul a fost ales episcop al Rîmnicului Noul Severin.

— A fost ales episcop al Dunării de Jos arhiereul Nifon Niculescu Ploeșteanul.

23 MARTIE

1645 — Paisie, egumenul Mînăstirii Galata, ales prin stăruința lui Vasilie Vodă Lupu, patriarh al Ierusalimului, a fost hirotonit arhiereu în biserica Trei Ierarhi din Iași, de către mitropolitul Varlaam și alți trei ierarhi.

1748 — A încetat din viață episcopul Meletie al Buzăului.

1847 — Ziua de Paști. Un incendiu năprasnic mistuie mare parte din București; au ars și 14 biserici.

1902 — A încetat din viață episcopul Aradului, Iosif Goldiș, membru corespondent al Academiei Romîne.

1931 — A încetat din viață arhiereul Evghenie Humulescu-Pitești, vicarul Episcopiei Argeșului, bun cunoscător și interpret al muzicii psaltice, renumit slujitor și predicator.

1935 — A fost numit vicar al Mitropoliei Ungrovlahiei, cu titlul de Ploeșteanul, arhiereul Veniamin Pocitan, fiind transferat de la Episcopia Hușilor.

24 MARTIE

1747 — A fost ales episcop al Buzăului arhimandritul Filaret de la Mînăstirea Sfînta Ecaterina din București.

1780 — Filaret, episcopul Rîmnicului, termină de tipărit în romînește, la Rîmnic, Mineiul lunii mai, «purtătoriu de grijă fiind tipografiei chyr Ioachim, ieromonahul din sfînta Mitropolie».

1897 — A fost ales episcop al Romanului arhiereul Ioanichie Florea Băcăoanul. Înscăunarea s-a făcut la 30 martie 1897.

1924 — Episcopul Antonovici al Dunării de Jos a fost ales episcop al Hușilor.

1935 — Arhimandritul Policarp Morușca, starețul Mînăstirii Hodoș-Bodrog, a fost hirotonit arhiereu, în urma numirii sale ca episcop misionar al romînilor din America.

25 MARTIE

1651 — Domnitorul Moldovei Vasile Lupu închină lavrei Zograful din Muntele Athos, Mînăstirea Dobrovățul, ctitorie a lui Ștefan cel Mare.

1882 — S-a sfințit pentru prima dată în Mitropolia din București sfîntul și marele mir, care pînă atunci se primea de la Patriarhia ecumenică din Constantinopol.

26 MARTIE

304 — A murit ca martir pentru credința în Hristos, preotul daco-roman Montanus din Singidunum.

1578 — Diaconul Coresi împreună cu 5 ucenici ai săi termină de tipărit Triodul slavonesc, imprimat la îndemnul lui Alexandru Voievod și al fiului său Mihnea Voievod.

1780 — Filaret, episcopul Rîmnicului, a început tipărirea la Rîmnic, în romînește, a Mineiului lunii iunie.

27 MARTIE

1648 — A început să se tipărească în tipografia din Tîrgoviște, Triodul, înflorit în limba slavonă, cu cheltuiala

Doamnei Elina, soția lui Matei Basarab.

1803 — Ieromonahul Calinic, de neam grec, a fost ales, în Mitropolia din București, mitropolit al Vidinului.

28 MARTIE

1770 — O delegație a Moldovei, alcătuită din episcopul Hușilor, Inochentie, arhim. Vartolomeu Măzăreanu, egumenul Mînăstirii Solca, Benedict, egumenul Mînăstirii Moldovița, Sofronie Pribeagu și boieri, împreună cu o delegație a Munteniei, alcătuită din mitropolitul Ungrovlahiei Grigorie, arhim. Chesarie, viitor episcop, Damaschin, egumenul Mînăstirii Curtea de Argeș, și boieri, s-au prezentat împărătesei Ecaterina II a Rusiei, la Petersburg, mulțumindu-i că a trimis oștile sale pentru a scăpa Țările Romîne de sub jugul robiei turcești.

29 MARTIE

1893 — S-a retras din scaun mitropolitul Iosif Gheorghian al Ungrovlahiei, stabilindu-se la Mînăstirea Căldărușani.

1923 — A fost ales episcop al Romanului preotul Lucian Triteanu.

— A fost ales episcop al Buzăului directorul seminarului din Galați, Pr. Gheorghe (Ghenadie) Niculescu.

— Arhiereul Iacov Antonovici Bîrlădeanul a fost ales episcop al Dunării de Jos, fiind înscăunat la Galați la 22 aprilie 1923.

— A fost ales episcop al Constanței preotul Ilie (Ilarie) Teodorescu, directorul seminarului Nifon Mitropolitul din București.

30 MARTIE

1821 — A încetat din viață mitropolitul Gavriil Bănulescu, exarh al Sinodului Bisericii Ruse pentru Biserica din cele două Țări Romînești.

1926 — A fost ales episcop al Constanței arhiereul Gherontie Nicolau Silistreanul.

APRILIE

1 APRILIE

1508 — A murit mitropolitul Moldovei, Gheorghe David, care păstorea din anul 1477.

1682 — În Mitropolia din București s-a făcut alegerea mitropolitului Ioasaf al Ardealului.

1907 — În urma unui concurs, Gheorghe Cucu este numit dirijor al corului capelei ortodoxe romîne din Paris, funcție pe care o deține pînă la 1 ianuarie 1912.

1922 — Ioan D. Chirescu este numit dirijor al corului capelei ortodoxe romîne din Paris, avînd astfel putința, pînă în 1927, cînd se reîntoarce în țară, să-și desăvîrșească studiile muzicale.

1940 — A început să funcționeze Episcopia Timișoarei, înființată printr-un decret-lege, la 8 noiembrie 1939.

1957 — A încetat din viață Șerban Ionescu, fost profesor la Facultatea de Teologie din București.

2 APRILIE

1705 — Antim Ivireanu termină tipărirea în grecește, la București, a Slujbei Sfîntului Visarion, arhiepiscopul Larisei. Costul tiparului a fost suportat de ierom. Ignatie, egumenul Mînăstirii Nucet, iar grija imprimării a avut-o Mitrofan Gregoraș din Dodona.

1792 — La Iași, Mihail Strilbițchii a terminat de tipărit «întru însuși a sa tipografie», un Ceaslov romînesc, cu blagoslovenia mitropolitului Gavriil al Moldovei.

3 APRILIE

1646 — S-a terminat construirea Mînăstirii Plătărești, cu hramul «Sfîntul Mucenic Mercurie», ctitoria lui Matei Basarab și a Doamnei lui, Elina.

1953 — A încetat din viață preotul Ioan Popescu-Mălăești, fost profesor la Facultatea de Teologie din București.

4 APRILIE

1668 — A fost ales episcop al Buzăului Grigorie, egumenul Mînăstirii Brîncoveni.

1821 — S-a născut Calinic Miclescu, care a ajuns mitropolit primat al Romîniei.

5 APRILIE

1825 — În scaunul episcopal vacant de la Buzău este ales Chesarie, care și-a

dobîndit o frumoasă reputație prin activitatea sa cultural-bisericească.

1894 — A încetat din viață episcopul Inochentie Moisiu al Romanului, fost multă vreme redactor al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă» și secretar al Sfîntului Sinod.

1921 — A încetat din viață episcopul Dionisie Climescu al Buzăului.

7 APRILIE

1748 — A fost ales mitropolit cu titlul de «al Mirelor», Grigorie, eclesiarhul Mitropoliei din București, strămutat apoi, la 28 iulie 1760, prin «ecdos patriarhicesc» și cu consimțămîntul domnitorului Scarlat Voievod, la tronul Mitropoliei Ungrovlahiei.

8 APRILIE

1899 — Nicolae Popea, episcopul Caransebeșului, a fost ales membru al Academiei Romîne. Festivitatea primirii în sînul înaltului for cultural a avut loc la 13 martie 1900, cînd și-a ținut și discursul de recepție.

1909 — Fostul mitropolit primat al Romîniei, Ghenadie Petrescu, este numit stareț pe viață al Mînăstirii Căldărușani.

9 APRILIE

1801 — Ieromonahul Lavrentie a fost ales mtropolit cu titlul de «al Chrisupolei».

10 APRILIE

1934 — A încetat din viață Ioan Popescu-Pasărea, profesor de muzică bisericească (psaltică) la seminariile din București și președinte al Asociației generale a cîntăreților bisericești din țară.

11 APRILIE

1680 — Mitropolitul Dosoftei a terminat de tipărit, în tipografia Mitropoliei din Iași, Psaltirea slavo-romînă, cu cheltuiala lui Duca Voievod al Moldovei.

1834 — Kisseleff sancționează regulamentul pentru seminarii, protopopi și preoți.

1868 — A încetat din viață, în Mînăstirea Cernica, unde fusese stareț, Calinic, episcopul Rîmnicului. A fost înmormîntat în tinda bisericii Sfîntul Gheorghe, ctitoria sa, iar la 23 octombrie 1955 a fost canonizat, pentru sfințirea vieții sale.

1907 — A încetat din viață cunoscutul preot folclorist Simeon Florea Marian, Membru al Academiei Romîne.

12 APRILIE

1757 — A fost ales episcop de Buzău, Rafail, fost iconom al Mitropoliei din București, retras din scaun la 4 septembrie 1763.

1824 — S-a retras din scaun episcopul Galaction al Rîmnicului.

13 APRILIE

1596 — S-a ținut un sinod — probabil la Tîrgoviște —, care s-a ocupat cu reorganizarea vieții monahale.

1945 — A încetat din viață, la Sibiu, episcopul Vasile Stan al Maramureșului.

14 APRILIE

1708 — A fost ales episcop de Buzău, Ioasaf, egumenul Mînăstirii Argeș.

1782 — S-a terminat de tipărit, la Rîmnic, în romînește, un Triod, cu cheltuiala lui Filaret, episcopul Rîmnicului, și cu osteneala și munca ieromonahului Climent tipograful și a popii Costandin tipograful Rîmniceanul.

1823 — S-a născut în Cîmpulungul Bucovinei mitropolitul Arcadie Ciupercovici al Bucovinei, fostul stareț al Mînăstirii Putna. A încetat din viață la 6 martie 1902.

15 APRILIE

1647 — S-a sfîrșit de tipărit, în tiparnița de la Mînăstirea Dealu, «Imitația lui Hristos», tălmăcită din latinește în slavonește de Udriște Năsturel. S-a imprimat «cu porunca și cu toată cheltuiala» doamnei Elina, «soția prealuminatului Domn și Voievod Io Matei Basarab».

1679 — S-a ținut la București un sinod, care a rejudecat cazul mitropolitului Teodosie al Ungrovlahiei, îndepărtat din scaun în anul 1672. Găsindu-l nevinovat, este rechemat să ia conducerea Bisericii Țării Romînești.

16 APRILIE

1879 — S-a născut, în satul Dideşti din Teleorman, scriitorul Gala Galaction (Pr. Grigorie Pișculescu), membru al Academiei R.P.R., colaborator la revista «Biserica Ortodoxă Romînă», traducător în romînește al Bibliei, profe-

sor la Facultatea de Teologie din București etc.

1924 — S-a deschis la București întîiul congres de bizantinologie, la care au participat bizantinologi din diferite țări.

18 APRILIE

1824 — În scaunul episcopal vacant de la Rîmnic a fost ales arhimandritul Neofit, care a ajuns apoi mitropolit al Ungrovlahiei.

1930 — În timpul deniei din Vinerea Patimilor Domnului a ars în întregime biserica veche de lemn din Costești-Argeș, pricinuind moartea a peste 100 de credincioși, în frunte cu preotul bisericii, Dumitru Vișinescu.

1937 — A încetat din viață, în reședința sa episcopală de la Alba Iulia, episcopul Ioan Stroia.

19 APRILIE

1927 — Preoțimea din Capitală, adunată în localul Societății Clerului, «Ajutorul», protestează energic împotriva încheierii Concordatului dintre Statul Romîn și Vatican.

22 APRILIE

1689 — S-a terminat tipărirea în romînește, la Bălgrad (Alba Iulia), a unui Molitvelnic, cu blagoslovenia lui «Varlaam, mitropolitul Bălgradului și a toată țara Ardealului».

1797 — S-a născut arhimandritul Iosafat Snagoveanul, profesor la colegiul Sf. Sava, apoi egumen al Mînăstirii Snagov, participant de frunte la Revoluția de la 1848, ctitor fondator al capelei ortodoxe romîne din Paris.

1866 — Cunoscutul cărturar Gavriil Munteanu, profesor la seminarul din Buzău și apoi la cel din Rîmnic, a fost numit membru al Academiei Romîne, în faza ei începătoare.

23 APRILIE

1887 — S-a sfințit catedrala mitropolitană din Iași, a cărei construcție a fost începută de mitropolitul Veniamin Costachi, în anul 1833. După o întrerupere de 40 de ani (1841-1881), construcția a fost reluată, de la 15 aprilie 1881, prin stăruința mitropolitului Iosif Naniescu. În 1958-1959, catedrala a fost renovată prin purtarea de grijă a I.P.S. Mitropolit Iustin.

24 APRILIE

1432 — Popa Iuga din Moldova este răsplătit de Ștefan Voievod pentru slujba «dreaptă și credincioasă».

1713 — Mitropolitul Antim Ivireanu a întocmit actul pentru construirea mînăstirii care-i poartă numele, cu hramul «Toți Sfinții», începută în același an, stabilind, în același timp, și rînduiala ce trebuie să se urmeze în activitatea ei.

1874 — S-a născut Ioan Mihălcescu, profesor la Facultatea de Teologie din București, redactor la revista «Biserica Ortodoxă Romînă», și, sub numele de Irineu, mitropolit al Moldovei. A încetat din viață la 5 aprilie 1948 la Mînăstirea Agapia, unde a și fost înmormîntat.

1926 — A încetat din viață mitropolitul Bucovinei, Vladimir de Repta.

25 APRILIE

1668 — A murit mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei, fiind îngropat în Mitropolia din Tîrgoviște. În timpul păstoriei lui a început să se scrie Condica Sfîntă a Mitropoliei.

1814 — Arhimandritul Acachie Palada a fost ales mitropolit cu titlul «de Laodiceea».

1885 — Patriarhul ecumenic Ioachim IV și Sinodul constantinopolitan dau Tomosul prin care se recunoaște autocefalia Bisericii Ortodoxe Romîne.

1935 — În Palestina, pe malul Iordanului, s-a pus piatra fundamentală a celei dintîi biserici ortodoxe romîne pe meleagurile sfinte, construită după planul întocmit de arhitectul D. Ionescu-Berechet.

26 APRILIE

1775 — Domnitorul muntean Alexandru Ipsilanti înființează, la Mînăstirea Obedeanu din Craiova, o școală care să pregătească pe candidații «(ipopsifii) cei ce vor ca să primească darul preoției». Școala aceasta poate fi considerată ca cel dintîi seminar teologic înființat în Țările Romîne.

1864 — S-a născut în satul Săcelul de Munte din fostul județ Mureș, episcopul Nichita Duma al Argeșului. A încetat din viață la 16 aprilie 1936.

27 APRILIE

1503 — Ștefan cel Mare a început să zidească Mînăstirea Dobrovăț, cu hramul Pogorîrea Sfîntului Duh. A fost terminată în anul 1504.

1882 — S-a născut, în comuna Blașfalăul de Sus, comitatul Bistrița-Năsăud, Nicolae Bălan, profesor la seminarul «Andreian» din Sibiu, fondatorul «Revistei Teologice» (1907) și apoi mitropolit al Ardealului. A murit la 6 august 1955.

1906 — S-a pus temelia bisericii Sfîntul Nicolae din Galați, catedrala episcopală a eparhiei Dunărea de Jos, renovată după cutremurul din 1940 și resfințită la 7 iulie 1957.

28 APRILIE

1893 — S-a votat Legea clerului mirean și a seminariilor, promulgată la 29 mai 1893.

29 APRILIE

1936 — A fost ales episcop al Clujului protopopul Nicolae Colan, profesor și rector al Academiei Teologice din Sibiu.

1947 — A încetat din viață preotul dr. Gheorghe Ciuhandu, profesor la Academia Teologică din Arad, publicist bisericesc de seamă, redactor la revista «Biserica Ortodoxă Romînă» și membru de onoare al Academiei Romîne.

30 APRILIE

1936 — A fost ales episcop al Argeșului arhiereul Grigore Botoșăneanul.

DOCUMENTARE

REPERTORIUL CĂRȚII ROMINEȘTI VECHI 1508—1830

Pînă la 1508, literatura noastră era reprezentată prin cărți scrise de mînă, majoritatea lor fiind în limba slavonă. Aceste cărți manuscrise sînt prinse parțial în cîteva cataloage, dintre care ultimul este datorit profesorului P. P. Panaitescu,[1] iar pentru cele romînești folosește întrucîtva lucrarea lui G. Ștrempel.[2]

Data de început a acestor cărți-manuscrise e greu de precizat. Îndeobște se afirmă că prima carte scrisă pe teritoriul romînesc și care ni s-a păstrat, poate fi datată în jurul începutului secolului XI.[3] De altă parte, Ion Bogdan crede că romînii au folosit alfabetul chirilic către sfîrșitul sec. XIII, părere susținută și de academicianul Al. Rosetti.[4] Și Nicolae Iorga afirmă că pînă la Nicodim «n-avem a face decît cu pagini despre slavonismului Sud-dunărean».[5] De remarcat că prima carte-manuscris în limba romînă, cunoscută nouă, este *Psaltirea*, carte care a avut cea mai largă circulație prin ajutorul tipografiei, atingînd 90 de ediții.

Dacă nu avem o dată certă asupra începutului scrisului la noi, în schimb pentru cartea tipărită este statornicit anul 1508, prin Liturghierul lui Macarie. De acum începe șirul cărților datorită artei grafice, iar această minunată misiune culturală revine, pe secole, Bisericii, așa cum s-a petrecut de altfel la toate popoarele din jurul țării noastre.

---

1. *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959, XXX+406 pp.
2. *Copiștii de manuscrise romînești pînă la 1800*, vol. I, București, 1959, XLIII+351 pp.
3. Damian P. Bogdan, în *Introducere la Documente privind Istoria Romîniei*, vol. I, București, 1956, p. 105.
4. *Limba romînă în secolul al XIII-lea*, București, 1956, p. 8.
5. *Revista Istorică*, XXVIII (1942), nr. 11-12 (ianuarie-decembrie), p. 66.

Ca pretutindeni, biruința tipografiei asupra artei caligrafice, nu vine dintr-odată, iar primele tipografii sînt de scurtă durată. Ele apar și dispar, de cele mai multe ori fără nici o urmă. Nu e un caz izolat cînd o tipografie, după o activitate numai de cîțiva ani, dispare cu totul, fără a se mai ști ce s-a ales de uneltele sale. Explicația stă în: incendii; distrugerea ei totală prin revolta artiștilor caligrafi, care vedeau în tipografie un adversar redutabil; prin uzarea completă, deoarece materialul component nu era rezistent; prin vicisitudinile istorice: invazii, certuri interne etc. Chiar și unele din tipografiile venețiene, unul dintre cele mai vestite centre grafice ale secolului XV, au dispărut fără urmă, atît materialul cît și meșterii care-l mînuiau. În privința aceasta ne oferă informații bogate o lucrare nouă: *«L'apparition du livre»*, scrisă în 1958 de către Lucian Febvre și Henri Jean Martin. Astfel, în Polonia, la Cracovia, prima tipografie are o activitate de cîțiva ani, apoi tăcerea o învăluie misterios pentru totdeauna. În Boemia, de asemenea, tipografiile apar și dispar.

Inventarul unei astfel de tipografii era modest. În lucrarea citată mai sus, se dă ca exemplu un atelier de pe la 1510, din Paris. Erau tipografii cu un teasc, două, sau cel mult trei. Literă aveau în cantități mici. Ea se vindea sau chiar se închiria. O astfel de instalație nu ridica probleme financiare de achiziționare. Ce era mai scump privea hîrtia și mîna de lucru, aceasta dn urmă necontînd în tipografiile noastre mînăstirești.

Bazîndu-ne pe atari informații — de cea mai recentă dată, — nu ne miră că după 1512, prima tipografie a Țării Romînești dispare fără urmă: litera nu mai putea rezista după ce a fost folosită pentru tipărirea a trei cărți în răstimp de 6 ani. În zadar o mai căutăm în atelierul lui Liubavici din 1545-1547 de la Tîrgoviște. Uzajul cît și vicisitudinile istorice au fost stavilă în păstrarea ei timp de patru-cinci decenii. Nicăieri nu s-a petrecut un atare fapt ca, pe la 1500, o tipografie să poată dura atîta timp. De altă parte, domnitorii noștri, cît și Biserica, aveau resurse bănești suficiente pentru achiziția unei noi tipografii, care, după cîte am văzut, costa prea puțin, iar inventarul ei era minim.

Deci prima carte tipărită și știută astăzi este Liturghierul slavon al lui Macarie, din 1508. Tipărirea ei s-a putut face atît de bine la Tîrgoviște cît și aiurea, de pildă la Bistrița, fiindcă nicăiunde, în începuturi, tipografia nu era în mod absolut legată de locul de scaun al domniei.

În secolul XVI s-au tipărit — sporadic — 52 de cărți, la Tîrgoviște, sau Bistrița, apoi la Tîrgoviște, Brașov, Sibiu, Orăștie, Sas-Sebeș, Bălgrad și Cluj. Dintre acestea 35 sînt în slavă, 14 în romînă și 3 în slavo-romînă. Meșterii de frunte sînt sîrbul Macarie și romînul Coresi, a cărui activitate rămîne prodigioasă și pînă astăzi.

Aceste tipografii sînt ateliere mici, modeste, cu nu inventar asemănător cu cel de la Paris, din 1510. Tipăriturile arată că litera se uza repede, dar și erau posibilități de înlocuire imediată. Teascul era numai unul, după modelul păstrat pe basorelieful statuii lui Honterus. Hîrtia se procura la început din Veneția, apoi aproape în întregime de la sașii din Brașov. Mîna de lucru mergea pînă la 10 «ucenici», citați de Coresi.

Tipăritura era luxoasă, atunci cînd nu era grabă și cheltuielile erau suportate de voievod. În atari cazuri, cartea nu era un obiect comercial, ci se încadra în politica statală a conducătorului de țară. Macarie a tipărit cărțile sale în Țara Romînească sub patronajul domnitorului, dar nu numai pentru nevoile Bisericii Romîne, ci și pentru toată Biserica Ortodoxă, de pretutindeni. Dovada afirmației stă în aceea că tipăriturile lui se găsesc la Athos, Rila, Moscova etc. Așa se explică și puținătatea exemplarelor rămase în țară pînă în zilele noastre. Mă întreb dacă multe mînăstiri și biserici nu le-au refuzat, nedorind a înlocui manuscrisele cu lucrarea ieșită din teasc.

În schimb, Coresi a tipărit în mod exclusiv pentru nevoile interne, de aceea el folosește în atîtea cazuri limba țării, contribuind astfel la ridicarea poporului prin cultură. După cum s-a afirmat recent, accesul poporului la cultură nu poate fi asigurat decît prin folosirea limbii vorbită de popor. Privind prin această prismă, Coresi capătă o însemnătate care depășește pe aceea de simplu tipograf.

Începînd cu el, tipografia în Țările Romîne e pusă în slujba acestei lupte de înălțare prin cultură a poporului. Afirmația se întemeiază pe datele statistice. Din cele 2113 cărți, cîte s-au tipărit și cunoaștem între 1508-1830, în care perioadă tipografia a fost în primul rînd patronată de Biserică, 1547 au fost în romînește, 222 bilingve (romînă și o altă limbă), și numai 344 în limbi străine, acestea mai cu seamă în greacă (148) și slavă (62).

În epoca de care ne ocupăm, avem 29 de centre tipografice pe întinsul celor trei Țări Romînești. În fruntea lor se află Bucureștiul cu 317 cărți, urmat îndeaproape de Iași, cu 275, și Sibiu cu 187. La polul opus stau 14 tipografii, ce se mută din loc în loc, lucrînd sporadic, sau întîmplător, între una sau opt cărți. Un loc special ocupă Rîmnicul, tipărind, aproape exclusiv în limba romînă, cărțile de ritual, cu o largă sferă de circulație.

În vederea unei politici de dominare a elementului romînesc Habsburgii au întemeiat două tipografii la Buda și la Viena, de unde au ieșit 306 tipărituri, care, în afara voinței dominatorilor, au îndeplinit rolul de răspîndire a culturii romînești. Atunci cînd în Moldova sau în Țara Romînească, tipografia era în declin, romînii din Buda și din Viena ne-au dat pe lîngă Psaltiri, Minee, Ceasloave și faimoasele calendare, Cronica lui Șincai, Bucoavnele, Observațiile de limbă ale lui Paul Iorgovici, sau Gramatica romînească a lui Văcărescu.

Nici una dintre tipografii nu a îndeplinit un modest rol de nevoi locale, regionale. Blajul nu a avut în vedere sfera sa de întindere, Neamțu numai Moldova și Rîmnicul, părțile oltene. Firește că, în primul rînd, în Oltenia domină tipăriturile rîmnicene, la Sibiu cele sibiene etc. Dar toate aceste tipărituri se află pretutindeni. În Maramureș, alături de cărțile de la Blaș și Sibiu, se găsesc și astăzi numeroase opere de la Rîmnic, București și Iași. Cazul se repetă și în Banat, oriunde în toată țara.

Limba cărților e una, singură, biruința fiind a rostirii din Țara Romînească. În această privință, nu de minimă însemnătate a fost și misiu-

nea îndeplinită de Coresi, precum și faptul că atunci cînd se transpuneau în limba țării cărțile de ritual, opera revenea cărturarilor ridicați din popor și care foloseau limba, simplă, clară, a acestuia. Astfel Varlaam, fiu de țăran din Putna, a tradus Cazaniile, a cărei finețe de limbă a făcut ca lucrarea să fie una din cele mai răspîndite cărți vechi romînești.

În secolul XVII s-au imprimat 113 cărți, dintre care 61 în romînește, 11 în slavonește, 20 slavo-romîne, 17 în grecește etc. Penetrația limbii romîne în Biserică de astădată face un progres. Este secolul acelui monument de limbă strămoșească, adică Biblia lui Șerban de la 1688, și care e o sinteză a tuturor eforturilor precedente pe acest tărîm.

Secolul următor aparține la cinci tipografii: București, Iași, Sibiu, Blaj și Rîmnic. Cărțile scrise în romînește domină, ajungînd la 617 față de 182 apărute în alte limbi sau bilingve. Iar în primii 30 de ani ai secolului XIX, numărăm 864 de opere numai în romînește, dintre care jumătate aparțin Ardealului.

Care sînt cele 2113 cărți vechi romînești le știm în parte, prin cele patru volume ale *Bibliografiei romînești vechi,* întocmită sub auspiciile Academiei Romîne de către Ion Bianu, Nerva Hodoș și continuată de Dan Simonescu. Această lucrare, deși monumentală, reprezintă unele inconveniente, și anume: e total epuizată, devenind ea însăși o carte rară și pe care multe biblioteci nu o posedă; nu cuprinde toate cărțile cunoscute astăzi, adică 2113, ci mai puține; unele din cărți sînt citate după alte studii, deoarece autorii bibliografiei nu au cunoscut toate cărțile, întrucît originalul nu se mai află în țară; lucrarea avînd patru tomuri voluminoase, cu adausuri, îndreptări, repetări, e greu de consultat.

De altă parte, nu se poate admite că în Țările Romînești, în decurs de trei veacuri, s-au tipărit numai 2113 cărți. Numărul lor trebuie să fie mai mare, multe zăcînd neștiute în chiliile unor mînăstiri sau biblioteci particulare.

Spre a veni în sprijinul operației de depistare, a tuturor bibliotecilor de oriunde, în vederea reconstituirii întregului patrimoniu al culturii vechi romînești, am crezut necesar să punem la îndemîna oricui un repertoriu cu date sumare, dar sigure, în care să se cuprindă titlurile celor 2113 cărți știute. Cărțile ale căror titluri au semnul întrebării, sînt îndoielnice. Le scoatem astfel în evidență, spre a îndemna pe cititori la eventuala lor identificare.

Prin acest repertoriu, bănuim că sprijinim munca de cunoaștere în mai deaproape a vechii culturi romîne, de care însuși Institutul de istorie literară și folclor al Academiei R.P.R. a anunțat că se ocupă îndeaproape.[7]

1. ALBA-IULIA (= BĂLGRAD):

Evangheliarul slav al diaconului Lorinț, 1579. Octoihul Mic al lui Lorinț, slav, 1580. Catechismul Calvinesc, 1640. Evanghelia cu învă-

7. G. Călinescu, *Tratatul de istoria literaturii romîne. Începerea lucrărilor,* în «Contemporanul», 1960, nr. 10 (4 martie), p. 1.

ţătură, 1641. Catechismul Calvinesc, 1648. Noul Testament, 1648. Psaltirea, 1649. Psaltire, 1651. Diplome date de principii Transilvaniei, preoţilor romînești, tipărite din porunca lui Gheorghe Rácoczy, 1653. Catechismul calvinesc, 1656 (?). Scutul catichismului, 1656. Moltivelnic, 1684 (?). Cărare pe scurt, 1685. Ceaslovăţul, 1685. Rînduiala diaconstveloru, 1687. Molitvenic, 1689. Poveste la 40 de mucenici, 1689. Bucoavnă, 1689. Cazanie, 1699 (?). Kiriacodromion, 1699. Pînea pruncilor, 1702.

2. ARAD :

Bota Moise, Versuri, 1829. Înștiinţare despre înmormîntarea episcopului Nestor Ioanovici, lat., 1830. Vînzare prin licitaţie, germ., 1830.

3. BAIA :

Osmoglasnic, 1778.

4. BLAJ :

Ceaslov, 1678 (?). Octoih, 1678 (?). Maria Thereza, Poruncă pentru interzicerea circulaţiei banilor austriaci în ţările otomane supuse, 1747. (august, 27). Triod, 1747. Floarea adevărului, 1750. Ordonanţă pentru desfiinţarea cărăușilor fără plată, 1750. Ceaslov, 1751. Minei, 1751. Octoih, 1752. Catechism Mare, 1753. Ceaslov, 1753. Strastnic, 1753. Triod, 1753. Învăţătură creștinească, 1755. Învăţătură creștinească, ed. II, 1755. Antologhion, 1756. Învăţătură creștinească, ed. III, 1756. Liturghie, 1756. Apostol, 1757. Doctrina christiana, lat., 1757. Evhologhion, 1757. Molitvenic, 1757. Aaron P.P., Bucoavnă, 1759. Păstoricească datorie, 1759. Aaron P. P., Păstoricească poslanie, 1759. Aaron P. P., Păstoricească poslanie sau Dogmatica învăţătură, 1760. Gherontie, Cotore, Cartea pastorală, 1760. Octoih, 1760. Votiva apprecatio, lat., 1760. Aaron P. P., Adevărata mîngîiere, 1761. Aaron P. P., Epistola consolatoria, lat., 1761. Proclamaţia generalului Buccow, germ. și rom., 1761. Aaron P. P., Exordium Synodi Florentinae, lat., 1762. Aaron P. P., Soborul de la Florenţa, 1762. Catavasier, 1762. Octoih, 1762 (?). Penticostar, 1762. Acatistiariu, 1763. Joannis Damasceni, Opera Philosophica et Theologica, lat., 1763. Aaron P. P., Instituţiile doctrinei creștine, 1764. Psaltirea, 1764. Apostolul, 1765. Evanghelia, 1765. Evhologhion, 1765 (?). Antologhion, 1766. Apostol, 1766 (?). Ceaslov, 1766. Evanghelie, 1766. Octoih, 1766. Orologhion, 1766. Penticostar, 1766. Maria Tereza, Ordonanţă în contra ciumei, 1766. Apostol, 1767. Penticostar, 1768. Vieţile Sfinţilor : Pahomie, Dorothei și Theodor Studitul, lat., 1768. Catavasier, 1769. Penticostar, 1769. Octoih, 1770. Triod, 1771. Polustav, 1733. Psaltire, 1773. Strastnic, 1733. Acatistiariu, 1774. Liturghier, 1775. Apostol, 1776. Catavasier, 1776. Evanghelia, 1776. Liturghier, 1776. Arhieraticon, 1777. Bucoavnă, 1777. Catavasier, 1777. Maria Tereza, Poruncă pentru depunerea jurămîntului, 1777. Ceaslov, 1778. Orînduiala lui Gav. Gr. Maier, 1778. Liturghier, 1779. Întrebări și răspunsuri de la unire, 1780. Penticostar, 1780. Grigore Maior, Instrucţiuni la moartea Mariei Tereza, 1780. Psaltirea, 1780. Rugăciuni pentru împărat și ostași, 1780. Triod, 1780. Minologhion, 1781. Patenș de tole-

ranță, 1782. Octoih, 1783. Gheorghe Șincai, Prima principia latinae grammaticae, lat., 1783. Gheorghe Șincai, Catehismul cel mare, 1783. Abc. sau alfavith, rom.-germ., 1783. Bob, Cuvînt în ziua instalației, 1784. Clain, Propovedanie la îngropăciunea oamenilor, 1784. Înștiințare pentru reglementarea regimului iobagilor, 1784. Evhologhion, 1784. Molitvenic, 1784. Iosif Misiodax, Însemnări fizice, grec., 1784. Pentru slobozenia negustoriei, 1784. Gheorghe Șincai, Îndreptare către aritmetică, 1785. Acatist, 1786. Ceaslov, 1786. Învățătură creștină, 1786. Liturghier, 1786. Pentru ținerea sărbătorilor, 1786. Penticostar, 1786. Psaltirea, 1786. Rugăciuni în vreme de război, 1780-1788 (?). Ioan Bob despre sărbătorile..., 1787. Evhologhion, 1789. Acatist, 1791. Octoih, 1792. Catavasier, ed. IV, 1793. Ceaslov, 1793. Polustav, 1793. Biblia lui Clain, 1795. Clain, Theologhia moralicească, 1796. Gheorghe Șincai, Alfavith sau Bucoavnă, 1796. Strastnic, 1796. Catavasier, 1797. Ioan Bob, Cuvînt la Duminica Floriilor, 1798. Strastnic, 1800. Triod, 1800. Apostol, 1801. Clain, Theologie dogmatică și moralicească despre taine de preste tot, 1801. Clain, Taina botezului, 1801. Clain, Taina mirului, 1801. Clain, Taina pocăianiei, 1801. Clain, Taina maslului, 1801. Clain, Taina preoției, 1801. Clain, Taina căsătoriei, 1801. Apostol, 1802. Catavasier, 1802. Clain, Taina Evharistiei, 1802. Proscomidier și Liturghii, 1803. Catehismul cel mare, 1804. Iosif II, Înștiințare despre reglementarea sărbătorilor la uniți și neuniți, 1804. Strastnic, 1804. Teologie dogmatică, 1804. Triod, 1804. Ioan Bob, Cartea de învățături creștinești, 1805 .Înștiințare, 1806. Meșteșugul zidirii și al stingerii focului, 1805-1806. Liturghii, 1807. I. Bobb, Înștiințare despre ridicarea Capitulumului în Blaj, 1808. Ceaslov, 1808. Penticostar, 1808. Polustav, 1808. Psaltire, 1808. Triod, 1808. Ioan Bobb, Formarea clerului, 1809. Psaltirea, 1809. Ioan Bobb, Cuvînt păstoresc, 1811. Apostol, 1812. Ioan Bobb, Cuvînt... în ziua instalației, 1812. Thomas Kempis, Urmarea lui Hristos, 1812. Triod, 1813. D. Vaida, Cuvîntări în cinstea lui Ioan Bobb, 1813. Apostol, 1814. Catehismul cel Mare, 1815. Evhologhion, ed. III, 1815. Molitfelnic, 1815. Acatist, 1816. Cuvînt păstoresc, 1816. Floarea adevărului, ed. II, 1816. Evanghelie, ed. III-a, 1817. Liturghie, 1817. Strastnic, 1817. Penticostar, 1817. Rînduiala slujbei în vreme de război, 1818. (o foaie volantă în șase pagini ; iar o alta cu alt conținut, în două foi). Bucoavnă, 1823. Catavasier, 1824. Octoih, 1825. Dem. Caian, Predică despre statul milităresc, rom.-germ., 1827. Evanghelia latinească, formule tipiconale, lat., 1828.

5. BRAȘOV :

Octoihul Mic, slav. (Oprea și Coresi), 1557. Coresi, Întrebarea creștinească, 1559. Evangheliarul, 1561. Evangheliar slav., 1562. Apostol, 1563. Tîlcul Evangheliilor și Molitvenicul, 1564. Evangheliar slav de Călin, 1565. Octoihul slav, de Lorinț, 1557. Psaltirea, 1568. Sbornic slav, partea I-a, 1568. Sbornic slav, partea II-a, 1569. Liturghier slav, 1568-1570. Psaltirea, 1570. Liturghier-diaconar, 1570. Lavrentie, Evanghelie slavă, 1570. Pravila Sfinților Oteți, 1570-1580. Psaltire slavă, 1574. Octoih, Partea I, slav, 1574. Octoih slav, partea II, 1575. Psaltire slavă,

1576. Psaltire slavă, 1577-1580. Psaltire slavo-romînă, 1577. Psaltire slavă, 1577. Octoihul Mic, slav, 1578. Triod slav, 1578. Evangheliar slav, de Coresi și Mănăilă, 1579. Evangheliar slavo-romîn-, 1580. Psaltirea slavă, 1580. Evanghelia cu învățătură, 1581. Evangheliar slav, de Coresi și Mănăilă, 1583. Liturghierul slav, de Șerban, fiul lui Coresi, 1588. Psaltire, slav, 1588. Evanghelie, slav, 1588. Psaltire slavo-romînă, 1588. Liturghier slav, 1588. Calendar, 1733. Calendar, 1737. Vasile Aaron, Patimile și moartea Domnului, 1805. Bucoavnă, 1805. Barac. I, Istoria lui Arghir și Elena, 1805. Octoihul Mic, 1805. Ceaslov, 1806. Catehism mic, 1807. Paraclisul Născătoarei de Dumnezeu, 1807. Floarea darurilor, 1807. Psaltirea, 1807. Floarea Darurilor, 1808. Ioan Barac, Istoria lui Arghir și a Elenei, 1809. Octoihul Mic, 1810. Psaltirea, 1810. Rînduiala Sfîntului Maslu, 1810. Ion Barac, Gratulație, pre-o-sfințitului Domn Vasile Moga, episcopul neunit, 1811. Bucoavnă, 1811. Ceaslov, 1811. Molitfenic, 1811. Ion Barac, Istoria lui Arghir și a Elenei, 1812. Ușa pocăinții, 1812. Paraclisul Sfîntului Haralambie, 1815. Bucoavnă, 1816. Psaltire, 1816. Bucoavnă, 1817. Psaltire, 1820. Bucoavnă, 1822. Berovici Petre, Bucvar, bulgărește, 1824. Paraclisul Sfîntului Haralambie, 1824. Bucvariu, 1826. Ceaslov, 1826. Ioan Pralea, Psaltirea în versuri, 1827.

6. BUCUREȘTI :

Cheia înțelesului, 1678. Liturghia slavo-romînă, 1680. Molitvele în Duminica Pogorîrii Sf. Duh, slavo-rom., 1680. Evanghelia, 1682. Apostolul, 1683. Biblia lui Șerban, 1688. Maxim Peloponesianul, Manual în contra schismei papistașilor, grecesc., 1690. Meletie Sirigul, Întîmpinare la principiile catolice, și Dositeiu, Patriarhul Ierusalimului, Manual în contra rătăcirii calvine, grec., 1690. Mărgăritare, 1691. Vasile Macedoneanul, Capitole îndemnătoare, grec., 1691. Slujbele Sfintei Paraschiva, — celei nouă, și a Sfîntului Grigorie Decapolitul, grec., 1692. Evanghelie greco-romînă, 1693. Psaltirea, 1694. Ștefan Brîncoveanu, Cuvînt Panegiric la Marele Constantin, grec., 1701. Ștefan Brîncoveanu, Cuvînt panegiric la martirul Ștefan, grec., 1701. Proschinitarul Ierusalimului și a toată Palestina, grec.-turc., 1701. Slujba cuvioasei Matrona Hiopolita, grec., 1702. Ștefan Brîncoveanu, Cuvînt panegiric la martirul Ștefan, ed. II, grec., 1702. Ștefan Brîncoveanu, Cuvînt panegiric la moartea marelui Constantin, ed. II, grec., 1702. Hrisant, patriarhul Ierusalimului, Cuvînt de laudă despre preoție, grec., 1702. Ciaslov grec și arab, 1702. Ștefan Brîncoveanu, Cuvînt panegiric la adormirea Născătoarei, grec., 1703. Ceaslov, slav-romîn, 1703. Antim Ivireanul, Acatistul, 1703. Noul Testament, 1703 (?). Sevastos Chimenitul, Învățături dogmatice a Bisericii Răsăritului, grec., 1703. Serviciul sfinții bisericii, grec., 1703. Radu Brîncoveanu, Cuvîntare la patima cea mîntuitoare, grec., 1704. Plutarh, Paralele, trad. de Const. Brîncoveanu, grec., 1704. Slujba Sfîntului Visarion, grec., 1705. Octoih, ediția III, 1709. Hrisovul lui Ștefan Cantacuzino, pentru scutirea preoților de dăjdii, 1714. Antim Ivireanul, Sfătuiri creștine, politice, grec., 1715. Dositeiu, patriarhul Ierusalimului Istoria Patriarhilor Ierusalimului,

grec., 1715. Alexandru Mavrocordat, Istoria Sfîntă, grec., 1716. Formular pentru scutiri, 1717. Mavrocordat, Despre datorii, grec., 1719. Octoih, 1720. Pastorală despre Postul Mare, 1720-1730. Slujbele tuturor Sfinților, 1720. Evhologhion, 1722. Evanghelia, 1723. Acoluția Sfinților Neofit și Maxim, grec., 1723. Catavasier, 1724. Octoih, 1726. Slujba Sfîntului Andrei, 1726. Slujba sfîntului Stelian, grec., 1726. Triodul Săptămînii Mari, 1726. Liturghia, 1728. Hristofor, Manual despre purcederea Sf. Duh, grec., 1728. Manual despre superioritatea Ierusalimului, grec., 1728. Liturghia, 1729. Molitvenic, 1729. Octoih, ed. I, 1730. Ceaslov, slav, 1731. Ceaslov, slav-rom., 1731. Octoih, 1731. Cazanie, 1732. Chiriacodromion, 1732. Psaltire, slav.-rom., 1735. Antologhion, 1736. Octoih, 1736. Acoluții (Sfîntul Haralambie, Matrona din Hio și Spiridon), grec., 1736. Carte de ertarea păcatelor, slav, 1740. Antim, Învățătură bisericească, ed. II, 1741. Întrebări bogoslovești, 1741. Liturghie, 1741. Molitvenic, 1741. Catavasier, 1742. Cazaniile lui Ilie Miniat, 1742. Evanghelie, 1742. Liturgie, 1742. Strastnic, 1742. Triod, 1742. Apostol, 1743. Evanghelia, 1743. Penticostar, 1743. Carte de iertarea păcatelor, 1745. Pravoslavnica mărturisire, 1745. Psaltirea slavă, 1745. Liturghia, 1746. Mărgăritare, 1746. Octoih, 1746. Triod, 1746. Ceaslov, 1747. Liturghia, 1747. Molitvenic, 1747. Penticostar, 1747. Triod, 1747. Ceaslov, 1748. Psaltirea, 1748. Carte pentru iertarea păcatelor, slav., 1749. Ceaslov, slav., 1749. Prescurtare de rugăciuni din Psaltire, grec., 1749. Evanghelie, 1750. Octoih, 1752. Evanghelia, 1753. Liturghii, 1754. Psaltirea, 1754. Psaltirea, 1756. Psaltirea, 1758. Ceaslov mic, 1759. Liturghier, 1759. Slujba Sf. Visarion, grec., 1759. Antologhion, 1760. Evanghelia, 1760. Lafsaicon, 1760. Slujba Sfintei Varnova și Sofronie din Atena și a Sfîntului Hristofor din Mela, grec., 1769. Catavasier, 1761. Evanghelia, 1761. Apostol, 1764. Grigorie Mitropolitul, Învățături pentru ispovedanie, 1764. Molitvenic, 1764. Cazanie, 1765. Simeon Arhiepiscopul, Voroavă de întrebări, 1765. Antologhion, 1767. Ceaslov, 1767. Minologhion, 1767. Strastnic, 1767. Mărturisirea ortodoxă, grec., 1767. Cazanii, 1768. Penticostar, 1768. Învățătură, grec. și turc., 1768. Hrisant, Manual despre superioritatea Ierusalimului, grec., 1768. Neofit, Comentar la Gramatica lui Theodor, grec., 1768. Scrisoarea Patriarhului Paisie, slav., 1768. Triod, 1769. Neofit, Alegere din toată Psaltirea, grec., 1769. Meletie Pigas, Învățătură ortodoxă, grec., 1769. Apostol, 1774. Hatiserif, 1774. Antim, Învățătură bisericească, 1774. Octoih, 1774. Capete de poruncă, 1775. Evanghelia, 1775. Macarie Egipteanul, Omilii, 1775. Psaltire, 1775. Antologhion, 1777. Grigorie, Sfaturi în post, 1776. Antologhion, 1777. Ceaslov, 1777. Cazanie, 1778. Ceasoslov, 1778. Slujba Cuviosului Dimitrie de la Basarabov, 1779. Ponturile păcii, rus.-rom., 1779. Alexandru Ipsilanti, Mic manual de legi, rom. și grec., 1780. Carte de bir pentru țiganii domnești, 1780. Ceasoslov, 1780. Liturghii, 1780. Penticostar, 1780. Psaltirea, 1780. Catavasier, 1781. Prăvilioare de taina ispovedaniei, 1781. Antologhion, 1782. Ceaslov, 1782. Penticostar, 1782. Abecedar mare, grec., 1783. Ceaslov, 1783. Apostol, 1784. Carte de iertarea greșelilor, 1784. Iosif Misiodax, Însemnări fizice, grec., 1784. Ceaslov, 1785. Antologhion, 1786. Liturghia,

1787. Bauer, Descrierea Valahiei, grec., 1789. Manolache Persiano, Faptele vitejești ale lui Mavrogheni, 1789 .Hatișerif, 1791. Octoih Mare, 1792. Catavasier, 1793. Molitvenic, 1794. Pravoslavnică învățătură, 1794. Urmarea a dreptei credințe, 1794. Calendar, 1795. Gromovnic, 1795. Învățătură pentru măsura cotului, 1795. Liturghia, 1796. Oarecare secreturi ale lucrării pămînului, 1796. Psaltirea, 1796. Liturghii, 1797. Triod, 1798. Carte folositoare de suflet, 1799. Carte folositoare de suflet, 1800. Penticostar, 1800. Ceaslov, 1801. Kiriacodromion, 1801. Slujba Cuviosului Dimitrie de la Basarabov, 1801. Kiriacodromion, 1803. Cărticică care cuprinde multe lucruri spre folos, trad. Vinețchi, 1806. Ceaslov, 1806. Psaltirea, 1806. Evhologhion, 1808. Învățătură creștinească, 1809. Orînduiala sfințirii bisericii, 1809. Gromovnic, 1817. Ioan Gheorghe Caragea voevod, Carte către părcălabi, 1817. Ioan Gheorghe Caragea, Poruncă părcălabilor și locuitorilor județului Dolj, 1818. Legiuirea lui Caragea, 1818. Gheorghe Lazăr, Înștiințare despre școala de la Sfîntul Sava, 1818. Apologhia, 1819. Molitvenic bogat, 1819. Anton Pann, Axion, 1819. Rugăciuni către Născătoarea de Dumnezeu, 1819. Viața Sfîntului Vasilie celui Nou, 1819. Apostol, 1820. Ioan Gură-de-Aur, Cuvînt la tăierea capului Sfîntului Ioan, 1820. Ioan Gură-de-Aur, Cuvinte șase pentru preoție și ale altor trei Sfinți Părinți, trei canonicești epistolii, 1820. Paris Momuleanu, Rost de poezii, 1820. Penticostar, 1820. Psaltirea scurtă, 1820. Psaltirea, 1820. Alfieri, Filip., grec., 1820. Alfieri, Orest, grec., 1820. Culegere de diferite tragedii, grec., 1820. Petre Efesiul, Noul Anastasimatar, grec., 1820. P. Kontos, Fantezii morale, grec., 1820. J. J. Barthelémy, Harito și Polydor, grec., 1820. P. Lambadarie, Scurt doxastar, grec., 1820. Psaltirea scurtă, grec., 1820. Voltaire, Merope, grec., 1820. Rînduiala cîntare a celor 12 psalmi, 1820. Voltaire, Brutus, grec., 1820. Atanasie cel Mare, Întrebări și răspunsuri, trad. de Gherontie Monahul, 1821. Ioan Barac, Risipirea Ierusalimului, 1821. Grigorie din Nazianț, Cuvînt pentru preoție, 1821. Anton Pann, Calendarul lui Bonifatie Setosul, 1821. Esop, Fabule, grec., 1821. Tudor Vladimirescu, Proclamație, 1821. Tăierea capului Sfîntului Ioan, 1822. Paris Momuleanu, Rost de poezii, 1822. Anton Pann, Cîntări de stea, 1822. Acatist, 1823. Calendar pe 140 de ani, 1823. I. Kokon, Abecedar, grec., 1823. Grigorie Dimitrie Ghica, Instrucțiuni la Pravilă, 1823. Grigorie Dimitrie Ghica, Circulară, 1823. Dovedirea împotriva eresului armenilor, 1824. Teodor Paladi, Către iubitorii de lumină compatrioți, 1824. Piscupescu St., dr., Mijloace de Ocrotirea ciumei, 1824. Bucoavnă, 1825. Cărticică, care cuprinde multe lucruri de folos, 1825. Cassian Rîmleanu, Doao cuvinte, 1825. Ceaslov, 1825. Ceasoslov, slav., 1825. Dion Filosoful, Cuvinte, 1825. Paris Mumuleanu, Caracterul, 1825. Grigorie Plesoianu și Gheorghe Librier, Abecedar greco-romîn, 1825. Bucoavnă, 1826. Dinicu Golescu, Înștiințare pentru școala din satul Golești, 1826. Paladi T., Abecedar, lancasterian, 1826. Atanasie Staghiritul, Prescurtarea istoriei universale, 1826. Logică, trad. de Grigore, episcopul Argeșului, 1826. Oștirea franțezilor în Rossia, 1826. Paraclisul Sf. Haralambie, 1826. Eufrosin Poteca, Cuvinte panighirice și moralnice. 1826. Vasile cel Mare și Grigorie Bogoslovul, Cuvinte, 1826. Florian Aaron, Înștiințare, lat. și rom.,

1826. Abecedar greco-romano-bulgar, 1827. Carte folositoare de suflet, 1827. Dim. N. Darvari, Culegere de înțelepciuni, 1827. Grigorie Dim. Ghica, Carte pentru iertarea dărilor, 1827. Grigorie, mitropolitul Ungrovlahiei, Învățătură pentru mulți, 1827. Ioan Gorjan, Calendar, 1827. Ioan Gură-de-Aur, Cuvînt la tăierea capului Sf. Ioan, 1827. Ioan Gură-de-Aur, Cuvinte puține oarecare, 1827. Macarie ieromonah, Tomul al II-lea al Antologhiei, 1827. Manole Vasile, Pravoslavnica mărturisire, ediția III, 1827. Psaltirea, 1827. D. Darvari, Cartea grecească cu bucăți alese, grec., 1827. Molière, George Dandin, grec., 1827. Vamva Neofit, Elemente de filosofie morală, 1827. Acatistul Născătoarei, ed. II, 1828. Cazanie, 1828. Ceasoslov, 1828. Ceasoslov, ed. II, slav., 1828. Învățătură creștinească, 1828. Pateric, 1828. I. Seligher, (dantistul), Povățuire pentru curățenii a gurii, 1828. Theodorit, Cuvinte zece..., trad. de mitropolitul Grigorie, 1828. Noul Testament, bulgărește, 1828. G. G. Bredov, Istoria universală pe scurt, grec., 1828. Ion Eliad și C. Moroiu, Înștiințare, 1828. Eliade, Curierul Romînesc, 1829. Noao cuvinte rusești și romînești, ruso-rom., 1829. Atanasie cel Mare, Întrebări și răspunsuri, teologhisești, trad. de Gherontie, ed. IV, 1829. Piscupescu St. V., Oglinda sănătății, 1829. Marmontel, Aneta și Luben, trad. de Gr. Pleșoianu, 1829. P. Kontos, Tălmăcirea Sfîntului Simbol și răspunsul lui Nichifor Theotoch, contra uniților, 1829. P. Kontos, Tălmăcirea sfîntului simbol, grec., 1829. Contele Palen, Poruncă deschisă, rus. și romîn., 1829. Publicație despre semănături, 1829. Înștiințare despre prinderea soldaților fugari, 1829. Înștiințare împotriva abaterilor de la datorie, 1829. Înștiințare pentru iertarea birurilor, 1829. Ioan Eliade, Odă la campania rusească, rom.-franc., 1829. Înștiințare de la divanul Principatului Valahiei, 1829. Povățuire pentru holeră, 1829. Psaltire, 1829. Acatistier, 1830. Ceasoslov Mare, 1830. Fournier M., Gramatică franțuzească, trad. de Grigore Pleșoianu, 1830. Hrisov de la Matei Basarab, 1830. Lamartine, Meditații poetice, trad. de I. Eliade, 1830. Anton Pann, Versuri muzicești, 1830. Psaltire rusă, 1830. Viața contelui de Comminj, trad. de Simion Marcovici, 1830. Văcărescu Ion, Poezii alese, 1830. C. Caracaș, Topografia Țării Romînești, grec., 1830. Ion Gorjan, Calendar, 1830. Înființarea comisiilor de revizie, 1830. Ordin pentru oprirea vînatului, 1830. Înștiințări oficiale, 1830. Înștiințări oficiale, 1830. Iertarea birului, 1830. Tabele despre trecerea vitelor peste graniță, 1830. Publicație de predarea actelor și documentelor de proprietate, 1830. Înștiințare pentru aprovizionarea oștirilor rus. și rom., 1830. Plata căminăritului, rom., rus. și grec., 1830. Plata dijmăritului și a tutunăritului, rom., rus. și grec., 1830. Plata oeritului, rom., rus. și grec., 1830. Plata vinăriciului, rom., rus. și grec., 1830.

7. BUDA :

Catekismul cel mare pentru învățătura tuturora, 1780. Catechism pentru învățătura tinerilor, 1780. A.B.C. sau Bucoavnă, rom., germ., 1797. Ducere de mînă către cinste, rom., germ., 1798. Ion Molnar, Retorica, 1798. Culegerea multor rugăciuni, 1799. Evanghelia, 1799. Paul Iorgovici, Observații de limbă romînească, 1799. Loghica, 1799. Millot, Istorie uni-

versală, trad. de I .Molnar, 1800. Cîntecul celui ce boleşte de dragoste, 1800. Povețuire sau ducere de mînă, 1801. Dosithei Obradovici, Sfaturile a înțelegerii cei sănătoase, 1802. Psaltirea, 1802. Mineiul mare, 1804. Șincai, Epistola ad Ioannem de Lipszky, lat., 1804. Datorințele a soldaților către monarhul lor, 1805. Minei Mare, I-XII, 1804-1805. Gh. Obradovici, Aritmetica, 1805. Onomasticon, ...pricipis Iosib, rom., 1805. Șincai, Elementa linguae daco-romanae, lat., 1805. Adplausus, Samueli, Vulcan, lat., 1806. Calendar, 1806. Clain-Șincai, Istoria Romînilor, 1806. Clain, Prospect pentru dicționarul latin-romîn-german-ung., rom., 1806. Datorințele supușilor către monarhul lor, 1806. Gheorghe Șincai, Povățuire către economia de cîmp, 1806. Istoria biblicească, 1806. Povățuire către aritmetică, 1806. Învățătură creștinească, 1806. Regulele scolasticești, 1806. Vasile Aaron, Versuri veselitoare la ziua numelui... lui Ioan Bobb, 1806. Acatist 1807. Calendar. 1807. Carte de mînă pentru economie, traducere de Gr. Obradovici, 1807. N. Horga-Popovici, Oglinda arătată omului înțelept, 1807. Minei pe Martie, 1807. Polustav, 1807. Bucoavnă, 1808. Calendar, 1808. Catavasier, 1808. Epitomul, sau Scurte arătări pentru Sînta Beserică, trad. de D. Tichindeal, 1808. Legi pentru granița militărească, 1808. Dos. Obradovici, Adunare de lucruri moralicești, trad. de Tichindeal, 1808. Psaltirea, 1808. Șincai, Cronica romînilor, 1808. Calendar, 1809. Györfy Andreas, Ad Sabbam Tököly, rom. și lat., 1809. Însemnarea puselor înainte învățături, 1809. Instrucție pentru școale în Banat, 1809. Petru Maior, Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți, 1809. Petru Maior, Didahii, alică învățături pentru creșterea fiilor, 1809. G. C. Roja, Măiestria gheovăsirii romînești cu litere latinești, rom. și grec., 1809. Calendar, 1810. Însemnarea puselor înainte învățăturii, 1810. Lastryrie, Învățături despre bumbac, 1810. Petru Maior, Prediche, 1810. Calendar, 1811. Ceaslov, 1811 .Chemarea tinerimei, 1811. Doftorie împotriva gălbezii oilor, 1811. Ducere de mînă, Caligrafie, 1811. Grigore Obradovici, Însemnare către învățătura tinerimii romînești, 1811. Octoih, 1811. Calendar, 1812. Evanghelie, 1812. Fr. Heintl, Despre prăsirea pomilor, 1812. Petru Maior, Istoria pentru începutul romînilor în Dacia, 1812. I. Neuhold, Despre facerea siropului și a zahărului, 1812. Pentru facerea zahărului, 1812. Esopia, 1812. C. Vardalah, Fizica experimentală, 1812. De obște articuli, 1813. I. Burger, Disertație despre zahăr, 1813. Calendar, 1813. Const. Diaconovici-Loga, Caractere caligrafice, 1813. Îndreptări moralicești, 1813. Petru Maior, Istoria Bisericii romînilor, 1813. Manifestul lui Francisc I, împăratul Austriei, 1813. Mitterpacher, Agonisirea viței de vie, 1813. Gheorghe Montan, Versuri la Nașterea Domnului, 1813. Psaltirea, 1813. I. Teodorovici-Nica, Cîntare despre începutul și starea de astăzi a romînilor, 1813. I. Teodorovici-Nica, Moralnice sentenții, 1813. D. Tichindeal, Despre sholastice instituiri romînești, rom., sîrb., grec., 1813. Bucoavnă, 1814. Calendariu... pe 100 de ani, 1814. Claude Fleury, Catechismul cel mic istoricesc, trad. de V. Colossi, 1814. Gheografia sau Scrierea pămîntului, 1814. Întîmplările războiului franțozilor, 1814. Samuil Clain, Prospect pentru dicționar, lat., 1814. Petru Maior, Animadversiones, lat., 1814. Arătarea despre luarea Parisului, 1814. Polyeleul, 1814. Răspuns la cîrtirea

asupra lui Petru Maior, 1814. D. Tichindeal, Fabule, 1814. Trista întîmplare a cetății Dresda, 1814. Calendar, 1815. Culegerea a multor rugăciuni, 1815. Instrucție pentru școale în Bănat, ediția II-a, 1815. Istoria biblicească, 1815. Napoleon Bonaparte, 1815. Naum Petrovici, Versuri... lui Uroș, St. Nestorovici, 1815. Munteanu Gh.,, Cheia prietesugului celui adevărat, 1815 .I. D. F. Rumpf, Alexandru I împăratul Rusiei, 1815. Sfatul Maicei către tinerime, 1815. Ioan Tincovici, Înțelepte învățături, 1815. Ioan Țincovici, Cîntări dumnezeești, 1815. Vrednica de pomenire biruință, 1815. Apocalypsul lui Ioan, 1815. Aritmetica, 1816. Calendar, 1816. Învățătura pentru doftoria boalelor la vite, 1816. Catehisis mic, 1816. J. H. Kampe, Descoperirea Americii, 1816. Petru Maior, Contemplatio Recensionis in Valachiam anticriticam, lat., 1816. Gh. Montan, Străinul în Pesta, 1816. Naum Petrovici, Versuri lui Atanasie Grabovschi, 1816. Rînduiala sfințirii apei, rom., slav., grec., 1816. Regulele scolastice, 1816. Strastnic, 1816. Triod, 1816. Frățilă Bene, Învățătură pentru Vărsatul cel mîntuitor, ed. II-a, 1816. Calendar, 1817. Caligrafia romînească, 1817. Carte de rugăciuni, 1817. Culegere a multe rugăciuni, 1817. Detorințele presvyterilor parohialnici, 1817. Diariul sau zioariu, 1817. Psaltirea, 1817. Genealogia regilor și calendar, 1817. Voltaire, Orest, 1817. Calendar, 1818. Catavasier, 1818. Darvari Dim. N., Mai nainte gătire spre cunoștința de Dumnezeu, trad. Eufrosin Poteca, 1818. Diaconovici Loga Const., Orthografia, 1818. Fenélon, Întîmplările lui Telemach, trad. de Petru Maior, 1818. Gessner Salomon, Moartea lui Avel, trad. de Alex. Beldiman, 1818. Manuductor pentru învățături sholasticești, 1818. Psaltirea, 1818. Villaume, Pedagoghia și methodica, trad. de Naum Petrovici, 1818. Acatist, 1819. Pierre de Blanchardt, Plutarh nou, trad. de Nicolau, 1819. Calendar, 1819. Petru Maior, Orthographia romana, lat., 1819. Gh. Montan, Kurzgefaste Geschichte der Wlachischen Nazion, germ., 1819. Petrovici, Neujhars-Geschenkt, germ., 1819. Voltaire, Tragodia lui Orest, trad. de Alex. Beldiman, 1820. Biblioteca Romînească, publicată de Zaharia Carcalechi, 1821. Calendar, 1821. Clemens Andreas, Walachische Sprachlehre, germ., 1821. Clemens Andreas, Kleines Walachisch-Deutsch und Deutsch-Walachisches Wörterbuch, 1821. Columb Zaharia, Gramatica limbii germane, rom., 1821. Culegerea multor rugăciuni, 1821. Constantin Diaconovici Loga, Chiemare la tipărirea cărților romînești, 1821. Istoria biblicească, 1821. Const. Diaconovici Loga, Gramatica romînească, 1822. Mihail Kováci, Primejdioasa întîmplare a morții, 1822. Povățuire către aritmetică, 1822. Ceaslov, 1823. Ludovic Mitterpacher, Creșterea frăgarilor, 1823. Învățătură pentru lucrătorii de tabacă, 1823. Ioan Thomici, Cultura albinelor, 1823. Ioan Tomici, Cultura bombițelor, sau Învățătură despre ținerea și creșterea omidelor, 1823. Calendar, 1824. Const. Diaconovici Loga, Abecedar, 1824. Pavel Kengyelácz, Istoria universală, 1824. Toma Popovici, Cuvîntare la înmormîntarea lui Naum Petrovici, 1824. Sholasticescul fruct al tinerimei romîne, 1824. Zaharia Carcalechi, Carte de mînă și calendar pe anul 1825. Catehisis mic, 1825. Lexicon romîno-latino-ungaro-german, 1825. Paris Mumuleanu, Plîngerea și tînguirea Valachiei, 1825. Calendar, 1826. Dinicu Golescu, Adunare de pilde, 1826. Dinicu Golescu, Adunare de trac-

taturi, 1826. Dinicu Golescu, Însemnarea călătoriei mele, 1826. Dinicu Golescu, Înștiințare pentru școala din satul Golești, 1826. Povățuitorul tinerimei, 1826. Octoih cu Catavasier, 1826. Strastnic, 1826. Thornton, Starea Valachiei și a Moldaviei, 1826. Typicon, 1826. Ioan Thomici, Scurte învățături, 1827. Sava Tököly, Arătare că valahii nu-s romani, germ., rom., 1827. Teodor Aaron, Apendice la istoria lui Petru Maior, 1828. Damaschin Bojinca, Răspundere desgustătoare, 1828. Calendar, 1828. Cultura cînepei, 1828. Cuvîntări despre posturi, 1828. Zaharia Carcalechi, Biblioteca romînească, 1829. Moysi Bota, Versuri îndemnătoare, 1829. Calendar, 1829. St. Niagoe, Calendar romînesc, 1829. Cuvîntarea episcopului Maxim Manuilovici, 1829. Ioan Ciocîrlan, Carmen illustrissimo Josepho Putnik, lat., 1829. Ioan Cocîrlan, Declamatio... Stephano Stratimirovits, lat., 1829.Heineccius, Elemente de filosofie și etică, trad. de Eufrosin Poteca, 1829. Moise Suciu, Semnul Bucuriei și al poftei inimii, 1829. Petru Molnar, Simbolul plinelor de bucurie simțiri, 1829. Damaschin Bojinca, Diregătoriul bunei creștere, 1830. Calendar, 1830. St. Niagoe, Calendar romînesc, 1830. Octoih, 1830. Leopold Șimani, Pruncii cei părăsiți, trad. de I. Teodorovici, 1830. Pavel Vasici-Ungureanu, Anthropologhia, 1830.

8. BUZĂU :

Pravoslavnica mărturisire, 1691. Triod slav-romîn, 1697. Mineiul slavo-romîn, 12 vol., 1698. Molitfelnic slavo-romîn, 1699. Octoih slavo-romîn, 1700. Slujevnic, 1700. Triod slavo-romîn, 1700. Moltifelnic slavo-rom., 1701 Penticostar slavo-romîn, 1701. Psaltirea, 1701. Învățătură... de șapte taine, 1702. Liturghie slavo-romînă, 1702. Molitvele Vecerniei și Utreniei, slavo-romîn, 1702. Molitvele vecerniei și utreniei, slavo-romîn, 1703-1704. Psaltirea, 1703. Psaltirea slavo-romînă, 1703. Apostol slavo-romîn, 1704. Apostol, 1733. Acatistul Născătoarei de Dumnezeu, 1743. Apostol, 1743. Ceaslov slavo-romîn, 1743. Catavasier, slav., rom., grec., 1743. Molitfelnic, 1747. Catavasier, 1762. Penticostar slavo-rom., 1764. Psaltirea, 1767. Catavasier, 1768. Liturghie, 1768. Prohodul Mîntuitorului Hristos, 1816.

9. CĂLDĂRUȘANI :

Antologhion, 1766.

10. CÎMPULUNG :

Molitfelnic slav, 1635. Învățătură preste toate zilele, 1642. Antologhion slav, 1643. Psaltire slavă, 1650.

11. CLUJ :

Carte de cîntări, 1570. Canisius, Catechism, trad. de G. Buitul, 1703. Bucoavnă, 1744. Maria Thereza, Instrucțiuni în timpul ciumei, 1744. Bucoavnă, lat., slav., 1746. Cîntece cîmpenești cu glasuri romînești, rom., ung., 1768. Instrucțiuni privind cărăușia, 1790. Petiția romînilor din Transilvania, lat., 1791. Iertarea dezertorilor, 1792. Rînduieli romînești vechi, privind oieritul, 1792. Îndatorirea slugilor către stăpîni, 1793. Ioan Mol-

nar, Paraenesis ad auditores chirurgiae, lat., 1793. Măsuri contra tîlharilor, 1795. Iertarea dezertorilor, 1796. Punctumuri îndreptătoare, 1797. Iertarea dezertorilor, 1797. Înștiințare, 1799. Înștiințare, 1800. Patens monetar al guberniumului, 1802. Ode..., Domino Ioanni Bobb, lat., 1803. Orthographia, lat., 1805. Orthographia latino-valachica, 1805. Baronul Ioachim Bodeus v. Schaarberg, Luminate învățături, 1806. Vasile Popp, Elegia... Carolo Michaelle Mager, lat., 1808. Vasiliu Popp, Elegia... Georgia Banffi, lat., 1808. Vasilie Popp, Elegia... Emerico Vass, lat., 1809. Vasilie Popp, Elegia ad in Clytos status, lat., 1810. Samuil Pataki, Despre ciumă, 1815. L. Leopold Vaida, Dictiones duae, lat., 1817. Îndreptare pentru trecerea vitelor, 1818. Patens, Instrucțiuni pentru magistratualiști, 1819. Bobb Ioan, Dicționar romîno-latino-unguresc, două vol., rom., 1822. Pentru împiedecarea schimonosirii trupului, 1823. Despre modul ținerii de Kontumatie, ung. și rom., 1824. Ladislau Vaida, Synopsis historiae juris Transsilvanici, lat., 1830. Ladislau Vaida, Az erdélyi polgári magános törvények historiája, ung., 1830. Vaida, L. Az erdély polgáry magános törvényekkel három könyve, ung., trei vol., 1830.

12. DEALU :

Evanghelia învățătoare, 1644.

Răspunsul la catechismul calvinesc, 1645. Liturghier, slav, 1646. Imitația lui Christos, 1647.

13. GOVORA :

Psaltirea, 1637. Ceaslov slavonesc, 1638. Psaltirea, slav., 1638. Paraclisul Precistei, slavo-romîn, 1639. Ceaslov, 1640. Pravila, 1640. Evanghelia învățătoare, 1642.

14. IAȘI :

Catechism slav, 1642. Decretul patriarhului Partenie, grec., 1642. Mitropolitul Varlaam, Carte romînească de învățătură, 1643. Șapte taine, 1644. Carte romînească de învățătură de la pravilele împărătești, 1646. Varlaam, Paraclis al Născătoarei de Dumnezeu, 1645. Bucoavnă, grec., 1651. Dosoftei, Liturghierul, 1679. Dosoftei, Psaltirea slavo-romînă, 1680. Dosoftei, Molitfelnic, de -nțeles, 1681. Dosoftei, Viața svinților, 1682. Nectarie, patriarhul, Întîmpinare în contra primatului papei, grec., 1682. Dosoftei, Liturghie și rugăciuni, 1683. Dosoftei, Octoih, 1683. Dosoftei, Parimiile preste anul, 1683. Simion episcopul Tesalonicului, În contra ereziilor, grec., 1683. Slujba sfinților Sergiu și Bachu, grec., 1685. Dosoftei, patriarhu Ierusalimului, Manual contra lui Karyophyles, grec., 1694. Ioan Eugenicos, Discurs contra hotărîrii sinodului de la Florența, grec., 1694. Volumul împăcării, grec., 1694. Tîlcuirea Liturghiei, 1697. Dimitrie Cantemir, Divanulu sau gîlceava înțelesului cu lumia, rom. și grec., 1698. Tomul dragostei asupra latinilor, grec., 1698. Synopsis, 1714. Liturghie slavo-romînă, 1715. Ioan Damaschin, Arătarea credinței, grec., 1715. Antologhion, slav. și rom., 1726. Octoih, 1726. Psaltire slavă, 1731. Învățături preoțești despre taine, 1732. Apostol, 1736. Evanghelie, 1741. Evhologhion, 1741. Hrisovul lui Constantin Mavrocordat, 1742. Paraclitichi, 1742.

Psaltire, 1743. Evhologhion, 1744. Învățături preoțești pentru șapte taine, 1745. Molitvenic, 1745. Nectarie, Cartea arbitrul adevărului, arabă, 1746. Liturghie, 1747. Synopsis, 1747. Triod, 1747. Eustratie Argentis, Manual în contra infailibilității papei, arabă, 1747. Paraclitichi, 1748. Evhologhion, 1748. Triod, 1748. Molitfelnic, 1749. Octoih, 1749. Psaltire, 1749. Rînduiala osfeștaniei mici, 1749. Evhologhion, 1749. Canonul Sf. Spiridon, 1750. Ceaslov, 1750. Adunare de rugăciuni, 1751. Adunarea celor șapte taine, 1751. Psaltire, 1752. Slujba Sfîntului Timotei, grec., 1752. Iacov, Pastorală, 1752. Tîrnosani, 1752. Adunare de multe învățături, 1753. Penticostar, 1753. Evhologhion, 1754. Molitfelnic, 1754. Alfavita sufletească, 1755. Antologhion, 1755. Bucvar, 1755. Apostol, 1756. Hrisovul lui Racoviță pentru vădrărit, 1756. N. Mauroeides, Mreaja apostolică, grec., 1756. Hrisovul lui Constantin Racoviță pentru văcărit, 1757. Iacov, Mitropolitul Moldovei, Adunare de multe învățături, 1757. Psaltirea, 1757. Iacov, Mitropolitul Moldovei, Despre lemnul Sfintei Cruci, 1759. Ioan Teodor Calimachi, Carte de mazil, 1758. Liturghia, 1759. Evanghelia, 1762. Antologhion, 1760. Ceaslov, 1763. Evanghelion, 1764. Molitvelnic, 1764. Îndreptarea păcătosului, rom., slav., 1765. Psaltirea, 1766. Îndreptarea păcătoșilor, 1768. Învățătura creștinească, 1770. Proclamația lui Rumianțov către Valahia, 1770 ; iar către Moldova, 1771. Învățătură arhierească, 1771. Samuil Ravi jidovul, Alcătuire înaurită, 1771. Ceaslov, 1773. Învățătura Ecaterinii, II, 1773. Evhologhion, 1774. Catehisis, 1777. Ceasoslov, 1777. Catavasier, 1778. Avraami, Carte de blestem contra celor care fac lux, 1781. Psaltire, 1782. Prăvilioară, 1784. Alfavita cea sufletească, 1785. Calendar, 1785. Curiosnică arătare din fiziognomie, 1785. Hrisovul lui Alex. I. Mavrocordat, 1785. Molitvelnic, 1785. Octoih Mic, 1786. Întrebări și răspunsuri, 1787. Nicolae Mavrocordat, Cuvînt contra nicotinei, grec., 1786. Leon, Pastorală, 1786. Ceaslov, rus., 1789. Dialoguri rusoromînești, 1789. În scurtă adunare a numelor, rus.-rom., 1789. Molebnic, slav., 1789. Toader Scolerul, Lecțiuni, 1789. Meletie Stribițchi, De-ale casei voite, rus.-mold., 1789. În scurtă adunare a numelor, rus.-rom., 1789. Courrier de Moldavie, franceză, 1790. Învățătură creștinească, 1790. Psaltirea, 1790. Amvrozie, Cuvîntare, rusă, 1790. Orînduiala Paraclisurilor împărătești, 1790. Cercetarea creștinismului, 1790. Octoih, 1790. Apostol, 1791. Datoria și stăpînirea blagocinilor și a protopopilor, rus.-rom., 1791. Petiția națiunilor romîne din Transilvania, 1791 (Iași ?). Trepetnic de semnele omenești, rus.-rom., 1791. Catavasier, 1792. Ceaslov, 1792. Hrisovul lui M. C. Suțu Voievod, 1793. Critil și Andronius, 1794. Evanghelie, 1794. Iacov, Instrucțiuni preoților, 1794. Liturghie, 1794. Molitfelnic, 1794. Psaltirea, 1794. Amfilohie Hotiniul, Gramatica theologhicească, 1795. Amfilohie Hotiniul, De obște gheografie, 1795. Amfilohie Hotinul, Elementi arithmetice 1795. Carte domnească pentru țiganii domnești, 1796. Veniamin Costache, Ponturi cum să cade a petrece preoții, 1796-1803. Ceaslov, 1797. Penticostar, 1800. Liturghii, 1802. Prăvilioară adecă Molitvenic, în scurt, 1802. Psaltire, 1802. Athanasie al Alexandriei, Întrebări și răspunsuri blagoslovești, 1803. Dimitrie, Mitropolit al Rostovului, Apologhia,

1803. Neofit, Înfruntarea jidovilor, 1803. Octoih Mic, 1804. Veniamin, Pastorală în post, 1804. Meletie, Înștiințare despre cărțile tipărite în Ardeal, 1805. Theofilact, Tîlcuire la cele patru Evanghelii, 1805. Antologhion, 1806. Ioan Damaschin, Descoperire a pravoslavnicei credințe, 1806. Iasoc, Mitrop., Pastorală, 1806. Molebnic, 1807. Pannyhidă și Litiia mică, 1807. Tîlcuirea celor șapte taine, 1807. Datoria și stăpînirea blagocinilor și a protopopilor, 1808. Învățătură creștinească, 1808. Poruncă către toți proestoșii mînăstirilor, 1808. Rugăciune pentru biruință și Paraclis pentru familia imperială rusă, 1809. Orînduiala sfințirei bisericii, 1809. Rugăciuni în timp de război, grec., 1809. Octoih, 1811. Tropar pentru Melchisedec, 1812. Sinopsă mare a slujbei, grec., 1813. Călindariu, 1814. Aghiazmatariu mic, 1814. Andronache Donici, Adunare din împărătești pravile, 1814. Higiena stomacului, grec., 1814. Thicaras, Imnuri și rugăciuni, grec., 1814. Rhiga Velestenli, Imnuri și ode, grec., 1814. Ev. Vulgaris, Îndeletnicire iubitoare de Dumnezeu, trad. de Veniamin, 4 vol., 1814-1819. Cele nouă cîntări din Psaltire, 1815. Ponturi pentru avaeturi, 1815. Scară de cuvinte străine, 1815. Slujba Sfîntului Isaia, 1815. Calendar, 1816. Mielul de aur, 1816. Jucăriea norocului, trad. de Lazăr Asachi, 1816. Triodul, 1816. Typicon, 1816. Chiriacodromion, 2 vol., grec., 1816. Codicele civil al Moldovei, Calimache, grec., 1816. Bucoavnă, 1817. Ceasoslov, 1817. Ceasoslov mic, 1817. Psaltire, 1817. Umilincioasă rugăciune, 1817. Slujba Sfîntului Serafim, grec., 1817. Învățătura științei comerciale, 1817. Slujba Sfîntei Paraschiva din Epivates, 1817. Agatanghel Ieronim, Hrismos, 1818. Catesis, 1818. Psaltire, 1818. Rückert Cristian-Albert, Învățătură pentru facerea pîinii, trad. de Alex. Beldiman, 1818. Liturghie, 1818. Octoih, 1818. Govdela, Elemente de aritmetică, grec., 1818. Neofit, Răsturnarea religiei evreilor, trad. de Ioan Gheorghiu, 1818. Umilincioasă rugăciune, 1818. Adunare de rugăciuni din Molitveinic, 1819. Carte folositoare de suflet, 1819. N. Papadopulo, Cărticică îndemînatecă, trad. de Mitropolitul Veniamin, 1819. Evghenie Vulgaris, Adoleshia filotheos (atîrnare în loc de scrisoare), trad. de P. Stamatiadi, 1819. Slujba Sf. Ion din Trapezunt, grec., 1819. Ghessner S., Amorezatul, trad. de Ruxandra Samurcaș, grec., 1819 .Mably, Dialogurile lui Focion, trad. de Ecaterina Suțu, grec., 1819. Condica criminalicească, partea I-a, 1820. Florian, Istoria lui Numa Pompiliu ,trad. de Alexandru Beldiman, 1820. Gheorghe Kleobul, Manual despre metoda alilodidactică, 1820. Arhimandritul Leon, Cuvînt de pomenire, 1820. Ioan Prale, Urmări pe mormînturi, grec.-rom., 1820. Polyenis N., Istoria Universală, 1820. Polyenis N., Tratat despre Epir, 1820. Slujba Sf. Gherasim, 1820. Table pedagogice, grec., 1820. Întărirea anaforalei marilor boieri, 1820. Alexandru Beldiman, Înștiințare, 1820. Calendar, 1821. Pannyhidă și litia mică, 1821. Saint-Pierre, Bernardin D., Bordeiul indienesc, traducere de Leon Asachi, 1821. Urmare în Duminica Paștilor, 1821. Alexandru Ipsilanti, Proclamație, 1821. Alexandru Ipsilanti, Proclamație, rom. și grec., 1821. Alexandru Ipsilanti, Proclamație, grec., 1821. (Trei foi volante). Înștiințare, 1821. Cantacuzino Gh., Manifeste, 1821 (3 exemplare), Antim, Învățătura părintească, 1822. Gh. Asache, Odă către neamul Moldovei, 1822. Ghessner S., Erast, trad. din grecește, de Zoița

Grigoriu, 1822. Împărătescul firman, 1822. Aghiazmatar, 1823. Calendar pe 140 de ani, 1823. Învățături hristianicești, 1823. Sturza, Întărirea anaforalei clirosului, 1823. Istoria Vechiului și a Noului Testament, 1824. I. S. Sturdza, Întărirea Anaforalei clirosului, slujbașilor goștinari, 1824. Ioan Sandu Sturdza, Carte slujbașilor vădrari, 1824. Ponturi pentru arendare, 1824. Daniil Scavinskii, Odă, 1825. Mitropolitul Veniamin, Pastorală pentru serbarea duminicilor, 1825. Veniamin Mitropolitul, Table alilodidadice, 1825. Condica criminalicească, 2 vol., 1826. Evanghelistar, 1826. Simion Logotetul, Graiurile Maicii lui Dumnezeu, 1827. Afiș pentru reprezentație de scamatorie, 1826. Ion Sandu Sturdza, Carte pentru birul satului, 1826. Dr. Nicolae Chiriacopul, 12 învățături folositoare pentru femei, grec., 1827. Obiceiul de a se roși ouă, 1827. Ioan Sandu Sturdza, Carte către Goștinari, 1827. Ioan Sandu Sturdza, Întărirea anaforalei, 1827. Catehisis, 1828. Învățătură creștineească, 1828. Molebnic, 1828. Înștiințare, 1828. Tablă pentru înaltele împărătești praznice, 1828. Pomelnicul morților familiei Sturdza, 1828. Adunare de rugăciuni, 1829. Gheorghe Asachi, Albina romînească, 1829. Nicolae Iancu, Manual de patriotism, 1829. Rückert Cristian-Albert, Învățătură pentru facerea pîinii, ediția II, 1829. Tractatul de la Adrianopol, 1829. Carte de blestem, 1829. Novitale de la armie, 1829. Măsuri pentru stîrpirea ciumei, 1829. Calendarul zilnic, 1830. Mîna lui Damaschin, 1830. A. Theodorescu, Aritmetică, 1830. Redacția Albinei romînești, Înștiințare, 1830. Obștească pravilă, 1830.

15. LUGOJ:

Contract german-romîn, 1819.

16. MĂNĂSTIREA NEAMȚU:

Psaltire, 1807. Viețile Sfinților din luna lui Septembrie, 1807. Rînduiala cum se cuvine a cînta cei 12 Psalmi deosebi, 1808. Mineiul pe Octombrie, 1809. Chiriacodromion, 1811. Mineiul pe Noiembrie, 1811. Mineiul pe Decembrie, 1811. Voroavă de tîlcuirea Sfinților Apostoli, 1811. Mineiul pe Ianuarie, 1812. Mineiul pe Februarie, 1812. Isac Syrul, De suflet folositoare carte, 1812. Mineiul pe Martie, 1813. Mineiul pe Aprilie, 1813. Mineiul pe Mai, 1813. Mineiul pe Iunie, 1813. Viețile sfinților din luna Aprilie, 1813. Acatist și paraclis, 1814. Augustin Episcopul, Kecragarion, trad. de Gherontie și Grigorie, 1814. Scara Părintelui Ioan, 1814. Urmare întru Duminica Paștelui (Slujba Învierii), 1814. Mineiul pe Iulie, 1814. Alegere din toată Psaltirea, 1815. Orînduială pentru schima monahicească, 1815. Mineiul pe August, 1815. Apologhia, 1816. Dumnezeieștile dogme, 1816. Întrebătoare răspunsuri pentru bucatele oprite făgăduinții călugărești, 1816. Octoih de canoane pentru Pavecerniță, 1816. Cuvinte pentru ascultarea și viața starețului Paisie de la Neamț, 1817. Psaltire, 1817. Nichifor Callist-Xantopolul, Tîlcuire la Antifoane, 1817. Nouă cîntări din Psaltire, 1818. Efrem Syrul, Cuvinte și învățături, trad. de Ieromonahii Isac și Iosif, 3 vol., 1818, 1819, 1823. Noul Testament, 1818. Isaac Syrul, Cuvinte, 1819. Adunare a stambelor Sf. Evanghelii, 1821. Evanghelie, 1821. Evangheliile din săptămîna Patimilor, 1821. Carte pentru Pravilă,

1823. Psaltire, 1824. Antologhion, 1825. Dimitrie Cantemir, Descrierea Moldovei, 1825. Sfîntul Maslu, 1825. Carte de suflet sau nevăzut război, 1826. Nicodim de la Athos, Pentru păzirea celor cinci sfințiri, trad. de Archim. Dometian, 1826. Apanthisma, 1827. Irmiloghion, 1827. Dometian, Înștiințare, 1830. Istoria sfințirii Mînăstirii Neamțului, și Istoria Sfintei icoane a Maicii Domnului, 1830. Mineiul lunii Ianuarie, 1830. Pruba noului tipariu de musichie, 1830. Psaltire, 1830. Voroavnă de tîlcuirea Sf. Apostoli, 1830.

17. ORADIA-MARE :

D. Covaci, Carmen, lat., 1807. Propemticon honoribus Samuelis Vulcan, lat., 1807. Salutatio, Sam. Vulkan, lat., 1807. Schematismus și Calendar pe anul 1822, lat.-rom., 1822. Popescu Constandin, Opera Episcopului Iosif Vurus, 1823. Vajda Ladislau, Dictiones quinque, lat., 1823. Samuel Vulcan, Despre vărsatul de vacă, rom., 1823. Schematismul și Colendar pe anul 1824, rom.-lat., 1824. Samuel Vulcan, Carte către cler, 1824. Hotărîrea Consiliului regal ungar către episcopii greco-catolici din Munkacs și Kosice, lat., 1825. Schematismus... cleridiocesis, magno varadinensis, graeci ritus catholicorum, lat., 1825. Hosszu D., Versuri episcopului N. Kováks, 1827. Noack Moise, Versuri episcopului Francisc Laicsák, lat., 1827. Schematismus și calendar, rom.-lat., 1827. Hosszu Dem., Versuri episcopului Iosif Vurus, lat., 1828. Schematismus și calendar, rom.-lat., 1829. Noak Moyse, Elegia domino Joanii Delinger, 1829. Schematismus și calendar, rom. și lat., 1829. Moyse Noak, Heroikon acrostichioechonicum Alexandro ab Hohenlohe, lat., 1830. Schematismus... cleri diocesis Magno Varadinensis graeci ritus Catholicorum, rom.-lat., 1830. Tannoli Silvius, Comen Poëmation de secunda legione valachica, lat., 1830.

18. ORĂȘTIE :

Palia, tipărită de Șerban și Marien, 1582.

19. PESTA :

G. C. Roja, Cercetări asupra romînilor de dincolo de Dunăre, germ.-grec., 1808. Toma Costin, Discuție cu «Vaterländische Blätter», lat., 1812. Toma Costin, Statistica lui Schwartner, ung., 1812. P. Maior, Reflexiones in responsum Domini recensentio Viennensis, lat., 1815. Gh. Montan, Gespräch., germ., 1816. D. T. Bozsinka, Animadversio in dissertationem hallensem, lat., 1827. Mutsso Gh., Ortografia limbii daco-romane, rom.-germ., 8219. Ștefan Niagoe, Unirea cugetelor, 1829.

20. RĂDĂUȚI :

Catavasier, 1744. Antologhion, 1745. Ceaslov, 1745. Liturghia Sfîntului Ioan Gură-de-Aur, 1745. Ceaslov, 1746.

21. RÎMNIC :

Antim Ivireanul, Evanghelie, 1705. Antologhion slavo-romîn, 1705. Tomul Bucuriei, grec., 1705. Adunarea slujbei adormirei Născătoarei de Dumnezeu, slavo-romîn, 1706. Molitfelnicul. slavo-romîn, 1706. Octoihul,

slavo-romîn, 1706. Gheorghe Maiota, Cuvînt la Patima Domnului, grec., 1706. Radu Brîncoveanu, Cuvînt panegiric la Sf. Nicolae, grec., 1706. Gheorghe Maiota, Cuvînt la Patima Domnului, 1707. Octoih, 1708. Catavasier, 1715. Antologhion, 1717. Catavasier, 1717. Ceasoslov, 1724. Damaschin, Învățătură despre șapte taine, 1724. Psaltirea, 1725. Întîia învățătură pentru tineri, slavo-romîn, 1726. Întîia învățătură pentru tineri, slav, 1727. Molitfelnic, 1730. Triod, 1731. Catavasier, 1734. Liturghie, 1733. Întîia învățătură pentru tineri, slavă, 1734. Antologhion, 1736. Antologhion, 1737. Clement, Învățături în postul mare, 1737. Evanghelie, 1742. Octoih, 1742. Penticostar, 1742. Antologhion, 1743. Penticostar, 1743. Rugăciune pentru dobitoacele bolnave, 1744. Antologhion, 1745. Ceaslov, 1745. Penticostar, 1745. Ceaslov, 1746. Acatist, 1746. Cazanie, 1746. Evanghelie, 1746. Psaltire, 1746. Acatist, 1747. Învățătura bisericească pe scurt pentru șapte taine, 1746. Psaltire, 1746. Ajostol, 1747. Catavasier, 1747. Ceaslov, 1747. Liturghie, 1747. Moltifelnic, 1747. Cazanii, 1748. Apostol, 1749. Bucoavnă, 1749. Preoția, 1749. Catavasier, ed. II, 1750. Octoih, 1750. Psaltire, 1751. Antologhion, 1752. Carte osebită a Sfîntului Grigore Decapolitul, 1753. Catavasier, 1753. Ceaslov, 1753. Antologhion, 1755. Gramatică slavonească, 1755. Molitvelnic, 1758. Catavasier, ed. IV, 1759. Liturghie, 1759. Nil Arhiepiscopul, Carte sau lumină, 1760. Triod, 1761. Pravilă de rugăciuni pentru sfinții sîrbești, slav., 1761. Octoih, 1763. Psaltire, 1764. Antologhion, 1766. Liturghie, 1767. Penticostar, 1767. Slujba Sf. Nicodim, 1767. Molitfelnic, 1768. Catavasier, 1769. Trîmbița romînească, 1769. Cuvînt pentru iubirea de argint și asuprire, 1770-1780. Evanghelie, 1770. Antologhion, 1776. Mineiul pe Octombrie, 1776. Octoih, 1776. Triod, 1777. Mineiul pe Noiembrie, 1778. Ceasoslov, 1779. Mineiul pe Decembrie, 1779. Mineiul pe Ianuarie, 1779. Mineiul pe Februarie, 1779. Mineiul pe Martie, 1779. Psaltire, 1779. Carte de preoție, 1780. Mineiul pe Aprilie, 1780. Mineiul pe Mai, 1780. Mineiul pe Iunie, 1780. Mineiul pe Iulie, 1780. Mineiul pe August, 1780. Mineiul pe Septembrie, 1780. Cazanii, 1781. Ceaslov, 1781. Filaret, Enciclică protopopilor, 1781. Molitfelnic, 1782. Octoih, 1782. Triod, 1782. Atanasie cel Mare, Synopsis, 1783. Pilde filosoficești, 1783. Psaltire, 1783. Acatist, 1734. Apostol, 1784. Catavasier, 1784. Ceaslov, 1784. Dorotei, Cuvinte, 1784. Evanghelii, 1784. Psaltire, 1784. Teodor Studitul, Cuvinte, 1784. Triod, 1784. Evanghelii, 1785. Penticostar, 1785. Antologhion, 1786.Ceaslov, 1787. Liturghii, 1787. Psaltire, 1787. Slujba Cuv. Stelian, rom.-grec., 1787. Ianache Văcărescul, Gramatica rumînească, 1787. Cazaniile, 1788. Octoih, 1788. Cazanii, 1792. Molitfelnic, 1793. Psaltire, 1793. Apostol, 1794. Ceasoslov, 1794. Evanghelie, 1794. Chiriacodromion bulgar, 1806. Pannyhidă și litiia mică, 1809. Nestarie, episcop, Carte de diaconie, 1810. Octoih, 1811. Învățătură pentru ispovedanie, 1813. Liturghia, 1813. Bucoavnă, 1814. Ceasoslov, 1814. Ceaslov, 1815. Vasilie cel Nou, 1816. Liturghie, 1817. Psaltire, 1817. Acatist, 1819. Psaltire, 1819. Agapie Criteanul, Minunile Maicii Domnului, trad. de Rafail Ieromonahul, 1820. Episcopul Neofit, Instrucțiuni preoților pentru nunți, 1825.

22. SAS-SEBEȘ :

Sbornic, 1580. Sicriul de Aur, 1683.

23. SIBIU :

Catechismul calvinesc, 1544. Calendar, 1684. Ceasloveț, 1696. Catechism, 1709. Odă la moartea Mariei Tereziei, 1781. A.b.c., sau Bucoavnă, rom.-germ., 1783. Norma adică rînduiala veniturilor patriarhului, 1784. Poruncă răsculaților romîni, 1784. A doua poruncă răsculaților romîni, 1784. A trei poruncă răsculaților romîni, 1784. A patra poruncă răsculaților romîni, 1784. Învățătură pentru recensămînt, 1785. Învățătură despre strămutare, 1785. Iosif al II-lea, Proclamație pentru desființarea iobăgiei, 1785. Ponturi pentru pedeapsa dezertorilor, 1785. Așezămîntul lui Iosif al II-lea pentru cadastru, 1786. Povățuire, 1786. Iosif al II-lea, Rînduiala căsătoriilor, 1786. Pustia dragostei, 1786. Circulară pentru strîngerea birurilor, 1787. Decretul cu diferite rînduieli, 1787. Iosif al II-lea, Instrucțiuni. 1787. Învățătură împotriva gălbezii oilor, 1787. Iosif al II-lea, Rînduiala divorțurilor, 1786. Bucoavnă, rom.-germ., 1788. Budekko Doctorul, Cuprinderea meșteșugurilor, 1788. Înștiințare, 1788. Iosif al II-lea, Pravila cerșetorilor, 1788. Înștiințare poruncitoare, 1788. Învățătură pentru cvitanții, 1788. Învățătură, 1788. Măsuri contra incendiilor, 1788. Vestire pentru importul lulelelor, 1788. Catesis mic, rom.-germ., 1789. Preoția sau îndreptarea preoților, 1789. Vestire pentru urmărirea a doi soldați hoți, 1789. Aritmetică, rom.-germ., 1789. Circulară, 1789. Rînduiala pădurilor Ardealului, 1789. Rînduiala conscripției chiriilor, 1789. Regulamentul decorațiilor, 1789. Vestire, 1789. Ceaslov, 1790. Desvoaltele și tîlcuitele evanghelii, 1790. Protocol al nou-născuților, 1790-1792. Sinopsis, adecă cuprinderea în scurt a Bibliei, 1791. Psaltirea, 1791. Acatist, 1792. Dimitrie Eustatievici, Scurt izvod pentru scrisori, 1792. Mîna lui Damaschin, 1793. Calendar, 1794. Ceaslov, 1794. Istoria lui Alexandru cel Mare, 1794. Bucoavnă, 1795. Francisc II, Ordin de pedepsire, 1795. Înștiințarea societății filosoficești din Ardeal, 1795. Pilde filosofești, 1795. Viața și pildele lui Esop, 1795. Alegere din toată Psaltirea, 1796. Acatistul născătoarei, 1797. Bucoavnă, ediția II-a, 1797. Calendar, 1797. Catechism mic, 1797. Metastasio, Ahilefs la Schiro, 1797. Radu Temprea, Gramatica romînească, 1797. Începuturile istoriei de obște, 1797. Liturghie, 1798. Croce, Bertoldo și Bertoldino, 1799. Psaltirea, 1799. Iertarea dezertorilor, 1800. Clain, Legile firii sau filosofia cea lucrătoare, 1800. Ordonanță despre cătănie, 1800. Barac, Arghir și Elena, 1801. Clain, Acatist, 1801. Iertarea dezertorilor, 1801. Psaltire, 1801. Acatistul și paraclisul Sfintei Cruci, 1802. Bucoavnă de liturghie, 1802. Calendar, 1802. Esopia, 1802. Istoria Syndipii Filosofului, 1802. Stihuri către Hagi Constantin Popp, 1802. Învățătura celor ce dau porții, 1802. Patenș împărătesc monetar, 1802. Patenș împărătesc monetar, 1802. Patenș împărătesc monetar, 1802. Tarif vamal, 1802. Acatist, 1803. Alfavita sufletească, 1803. Bucoavnă, 1803. Apel pentru ajutorarea orașului Ens, 1803. Calendar, 1803. Catavasier, grec.-rom., 1803. Francisc II, Carte de tocmeala tisturilor, 1803. Francisc II, Rînduială despre neutralitate, 1803. Învățătură pentru facerea răvașelor, 1803.

Invățătură pentru a vindeca boala sfrantului, 1803. Orînduială, 1803. Patens împărătesc monetar, 1803. Proscomidia Sf. Liturghii, 1803. M. Neustädter, Ultuirea vărsatului de vacă, 1804. Mitrovschi, Înștiințare cătanelor îmbătrînite, 1804. Psaltirea, 1804. Ceaslov, 1805. Penticostar, 1805. Pentru ultuirea vărsatului, 1805. Ponturi pentru iertarea dezertorilor, 1805. Psaltirea, 1805. Rugăciune în vreme de foamete și război, 1805. Evanghelie, 1806. Psaltire, 1806. Slujba Sf. Nifon, 1806. Vasile Aaron, Versuri veselitoare la zioa numelui lui Ioan Bobb, 1806. Vasile Aaron, Versuri veselitoare la ziua numelui lui Ioan Bobb, 1806. Carol, general al oastelor împărătești, iertarea dezertorilor, 1806. Francisc al II-lea, Proclamație, 1806. Liturghii, 1807. V. Aaron, Pyram și Tisbe, 1807. Acatist, 1807. Ceaslov, 1807. Liturghier, 1807. Viața și Pildele lui Esop, 1807. Invățătură, 1807. V. Aaron, Versuri veselitoare întru cinstea d. Samuil Vulcan, 1807. Catavasier, 1807. Francisc I, Orînduială despre batalioanele de graniță, germ.-rom., 1808. Aaron V, Patima și moartea Domnului, ediția II, 1808. Bucoavnă, 1808. Ioan Molnar, Povățuire către sporirea stupilor, 1808. Octoih mic, 1808. Sinopsis a Bibliei, 1808. Ceaslov, 1809. Invățături dascălilor normalicești, 1809. Liturghii, 1809. Dim. Vajda, Cuvîntări, 1809. Acatist, 1810. Istoria lui Alexandru cel Mare, 1810. Ioan Molnar, Gramatica germano-romînă, 1810. Vasile Moga, Pastorală, 1811. Polysios Kontos, Invățături de multe științe, 1811. Protocolum al botezaților, 1811. Protocolum al căsătoriților, 1811. Protocolum al morților, 1811. Psaltire, 1811. Catavasier, rom. și grec., 1812. Psaltire, 1812. Îndemnuri pentru vindecarea boalelor, 1813. Liturghie, 1814. Ponturi pentru iertarea dezertorilor, 1814. Vasile Aaron, Leonard și Dorofata, 1815. Moise Fulea, Bucoavnă de normă, 1815. Calendar, 1816. Ceaslov, 1816. Typicon, 1816. Catavasier, rom.-grec., 1817. Viața și pildele lui Esop, 1817. Bucoavnă, 1818. Cărticica năravurilor bune, trad. de Moise Fulea, 1819. Ceasoslov, 1819. V. Aaron, Anul cel mănos, 1820. Calendar, 1820. Moise Fulea, Bucoavnă, 1820. Invățătură theologhicească, 1820. V. Aaron, Istoria lui Sofronim și a Haritei, 1821. Acatist, 1821. V. Popp, Despre apele minerale, 1821. Ceasoslov, 1822. Ion Molnar, Elementa grammaticae latinae, lat., 1822. Ion Molnar, Vocabular nemțesc și romînesc, 1822. Deutsch-Walachische sprachlehre, 1823. Apel, 1825. Bucoavnă, 1826. Maniu, Montan, Nicolaus, Orthoepia, lat., 1826. Octoih mic, 1826. Psaltirea, 1826. Catechismul mic, 1827. Liturghii, 1827. Bucoavnă, 1828. Eliade Rădulescu, Gramatica romînească, 1828. Invățătură despre firea lăcustelor, 1828. Vasile Aaron, Patima și moartea Domnului Iisus Hristos, 1829. Acatist, 1829. Grigore Pleșoianu, Caligrafie, 1829. V. Aaron, Anul cel mănos, 1830. V. Aaron, Leonard și Dorofata, 1830. V. Aaron, Piram și Tisbe, 1830. Ion Barac, Arghir și Elena, 1830, ed. IV. Bucoavnă, 1830. Calendar, 1830. Ceasoslov, 1830. Ceaslov, 1830. Theodor Papp, Predică la îngroparea episcopului Ioan Bobb și testamentul lui, 1830.

24. SÎMBĂTA-MARE :

Catechismul catolic, 1696. Catechism, 1726.

25. SNAGOVUL :

Orînduiala slujbei Sfinților Constantin și Elena, 1696. Poveste de jale, trad. de R. Greceanu, 1696-1699. Antologhion grec, 1697. Ioan Karyophylles, Manual despre cîteva nedumeriri, grec., 1697. Antim Ivireanul, Discurs panegiric despre împăratul Constantin, grec., 1697. Evanghelie, 1697. Gramatică slavonească, 1697. Maxim Peloponesianul, Carte sau Lumină, 1699. Mărturisirea Credinței ortodoxe și expunere despre cele trei virtuți, grec., 1699. Învățături creștinești, 1700. Floarea darurilor, 1700. Psaltire, grec., 1700. Sevastos Chimentiul, Eortologiu, grec., 1701. Ioan Comnen, Proschinatarul Sfîntului Munte, grec., 1701. Liturghier, grec.-arab., 1701.

26. SUCEAVA :

Evanghelie, armean, 1649. Minologhion și octoih, 1726.

27. TIRGOVIȘTE :

Dimitrie Liubavici, Molitfelnic slav, 1545. Apostol slav pentru Țara Romînească, 1547. Apostol slav pentru Moldova, 1547. Coresi, Triod-Penticostar slav, 1558. Slujebnic slav, 1646. Triod-Penticostar slav, 1649. Pogribania preoților, slav-romîn, 1650. Mystirio, 1651. Îndreptarea legii, 1652. Tîrnosanie, 1652. Serviciul bisericesc, grec., 1709. Evhologhion, 1709-1712. Antim Ivireanul, Învățătura bisericească, 1710. Panoplia dogmatică, grec., 1710. Psaltire, 1710. Slujba Sfintei Ecaterina, grec., 1710. Octoih, 1712. Octoih slavo-romîn, 1712. Rugăciune în toate zilele săptămînii, 1712. Alexandria, 1713. Catavasier slavo-romîno-grec, 1713. Evhologhion, 1713. Liturghii slavo-romîne, 1713. Molitfelnic slavo-romîn, 1713. Manu-Apostol. Sentințe a unor vechi filosofi, traducere din italienește în grecește, 1713. Pilde filozoficești, 1713. Maxime filosofice, sentințe a unor filosofi, trad. din italiană, grec., 1713. Catavasier, 1714. Ceaslov slavo-romîn, 1714. Antim, Capete de poruncă, 1714. Hrisovul lui Șerban Cantacuzino, 1714. Ceasoslov, tradus de Antim Ivireanul, 1715. Crisant, Despre oficii, clerici, grec., 1715. Taina Sf. Botez, 1725. Alexandru Ipsilanti, Proclamație, grec., 1821.

28. TIMIȘOARA :

Îndreptarea păcătosului, rom.-slav., 1765. Cele șapte taine, 1790. Apel german, 1825.

29. VIENA :

Leopold I, Edict de toleranță, 1701. Decret pentru miliția romînească limitanee, 1766. Bucvar slavo-rus, 1770. Bucvar, 1771. Catechism, sîrb., rom., germ., 1774. Mihail Roșu, Învățături creștinești, 1775. Aritmetică, 1777. Bucvar, 1777. Cartea Mariei Tereziei pentru încorporarea Bucovinei, 1777. Catehism mic, 1777. Catechism sîrb, romîn și german, 1777. Ducere de mînă către cinste, rom. și german, 1777. Clain, Carte de de rogacioni, 1779. Clain-Șincai, Elementa linguae daco romanae, lat., 1780. Bucvariu, 1781. Clain, Disseratio canonica de matrimonio, lat., 1781. Clain, Dissertatio de jejuniis, lat., 1782. Ducere de mînă către artimetică, rom.-germ., 1782. Catechism mic, 1784. Cuvîntare despre taina preoției,

1784. Ortografie sau scrisoare dreaptă, 1784. Pre scurtă arătare către Dumnezeu, 1784. Rînduiala cea nouă a vămilor, 1784. Carte trebuincioasă pentru dascăli, rom. și germ., 1785. Catechisis, rom. și germ., 1785. Ducere de mînă, rom.-germ., 1785. Ducere de mînă către aritmetică, 1785. Învățături creștinești, 1785. Ioan Molnar, Economia stupilor, 1785. Proclamația lui Iosif al II-lea pentru desființarea iobăgiei, 1785. Așezămîntul lui Iosif al II-lea pentru țăranii din Bucovina, 1786. Orînduiala lui Iosif al II-lea pentru pădurile din Bucovina, 1786. Orînduiala lui Iosif al II-lea pentru vînătoare, 1786. Preoția sau îndreptarea preoților, 1786. Poslanie sau dreapta oglindă a păcii, 1787. Rînduiala judecătorească, germ. și rom., 1787. Scurtă învățătură Părinților duhovnicești, 1787. Ianache Văcărescu, Gramatica rumănească, 1787, ed. II. Ioan Geanetul, Refutarea tratatului lui Ocellus despre natura universului, 1787. Ducere de mînă către cinste, rom.-germ., 1788. Molnar, Deutsch-walachische sprachlehre, germ., 1788. Pravila de obște, 1788. Scurtă învățătură părinților duhovnicești, 1789. Bucvariu, germ.-rom., 1790. Ducere de mînă către frumoasa scrisoare, 1792. Adunarea cazaniilor, 1793. Ceaslov, 1793. Ducere de mînă către cinste, rom.-germ., 1793. Protocol a răposaților, 1793. Psaltirea, 1793. Calendar, 1794. Dimitrie Cantemir, Întîmplările cele mai vrednice de amintit, grec., 1795. D. Caracaș, Poeme medicale, grec.-lat., 1795. I. Molnar, Economia stupilor, 1795. C. Ucuta, Noua pedagogie aromînă, 1797. G. R. Golescu, Atlas de tabele geografice, grec., 1800. D. N. Darvari, Introducere în limba elină, 1798. Zenobie C. Popp, Metrica, grec., 1803. P. Kontos, Imn lui Constantin Alexandru Ipsilanti, grec., 1805. M. Cantacuzino, Istoria Țării Romînești, ed. Tunusli, grec., 1806. Ioan Caragea, Gramatica limbii franceze, 1806. G. Haines, Versuri la statuia lui Iosif al II-lea, 1807. Gheorghe Lazăr, Versuri la logodirea lui Franz I cu Ludovica, 1808. Heineccius, Elemente de filozofie, logică și etică, grec., 1808. Rózsa Georg Const., Oratio de praestantia, praxeos medicate rationalis, lat., 1811. Francisc I, Patens pentru înlocuirea «bancutelor», 1811. G. C. Rózsa, De luxu in medicamentis, 1812. C. Vardalach, Fizica experimentală, gerc., 1812. Mihail G. Boiagi, Gramatica macedo-romînă, grec., 1813. Mihail Partzulla, Gramatica franceză, grec., 1814. Vasile Popp, Elegia de laudibus Medicinae, 1813. Vasile Pop, Elegia Francisco primo, lat., 1814. Consta. Vardalach, Arta retoricei, grec., 1815. L. Vasilie Popp, De funeribus plebejis daco-romanorum, lat., 1817. D. N. Darvari, Istoria universală, grec., 1817. Grigorie, Ierodiacon, Combaterea dialogurilor lui Neofit Luca, grec., 1817. Dionisie Fotino, Istoria Daciei, grec., 1818. Dionisie Fotino, Noul Erotocrit, grec., 1818. Elogiul principelui Ioan Gheorghe Caragea, grec., 1818. At. Hristopol, Versuri și proză, grec., 1818. Legiuirea lui Caragea, grec., 1818. Polizois Kontos, Învățătură variată, grec., 1818. Francisc I, împăratul Austriei, Paten, germ.-rom., 1818. Francisc I, împăratul Austriei, Edict, germ.-rom., 1818, Francisc I împăratul Austriei, Decret, germ.-rom., 1818. Omul de lume, trad. de V. Gergely de Csokotis, 1819. Francisc I, împăratul Austriei, Orînduieli, germ.-rom., 1820. Atanasie Hristopulos, Der Neue Griechische Anakreon, trad. de Anastasie M. Poppa, germ.-grec., 1821. Macarie Ieromonahul, Anasta-

simatar, 1823. Macarie Ieromonahul, Irmologhion, 1823. Macarie Ieromonahul, Theoreticon, 1823. Mihail G. Boiagi, Scurtă gramatică neo-grecească, grec., 1823. I. Alexi, Gramatica daco-romana, lat., 1826. Molnar Ioseph, Betrachtungen über die vereinigte allgemeine Versorgungsanstalt, germ., 1827.

30. FĂRĂ LOC DE APARIȚIE :

Macarie, Liturghie, slav., 1508. Macarie, Octoih slav., 1510. Macarie, Evangheliar slav., 1512. Octoih slav, 1535. Evangheliar slav, 1546. Evangheliar slav, al lui Filip Moldoveanul, 1547. Molitvenic slav, Țara Romînească, 1546. Psaltire, slavo-rom., 1637-1650, Țara Romînească. Penticostar, tipărit în Țara Romînească, 1645. Evanghelie slavă, 1645. Triod, 1664. Psaltire, 1709. Apostol, 1725. Apostol, 1731. Apostol,. 1745. Antologhion, 1756. Penticostar, 1764. Carte de rugăciune, 1765-1770. Pilde filosoficești, 1783. Sfîntul Ioan Gură de Aur, Cuvînt la Duminică, 1785. Vestire, 1789. Poezii nouă, 1795. Ceaslov, 1802. Instrucțiuni pentru pedepsirea furturilor de sare, 1804. Măsuri pentru ferirea boalelor contagioase, 1805. Pentru biruința asupra soprotivnicilor, 1806-1812. Patenș monetar, 1807. Istoria lui Alexandru cel Mare, 1809. Circulară monetară, 1810. Circulară monetară, 1811 (7 buc. deosebite). Circulară monetară, 1812. Circulară în privința oierilor, 1813. Francisc I, Rînduială, 1813. Francisc I, Circulară monetară, 1812. Francisc I, Rînduială... la loterie, 1813. Sfaturi contra ciumei, 1813. Rînduială pentru altoirea contra vărsatului, 1814. Descrierea plantei «pită tătărască», 1815. Învățături despre cultura cartofilor, 1815. Circulară pentru ajutorarea invalizilor de război, 1816. Îndreptare pentru folosirea ghindei, 1816. Articuluși obștești, 1818. Instrucție pentru magistrualiști, 1819. Afiș teatral ruso-romîn, 1820. Goliținu Al., Instrucțiuni către preoți, 1821. Manifest romîno-rus, 1821. Evghenie, Înștiințare, 1821. Îndreptare pentru modul ținerii de contumacie, rom. și maghiar, 1824. Învățătură, 1824. Alexandru Machedon, 1824. Gorjan, Calendar, 1825. Pleșoianu, Abecedar, 1828. Pleșoianu, Cele dintîi cunoștințe, 1828. Act pe lîngă Art. 5 al Tratatului de la Adrianopol, 1829. Pleșoianu, Gramatică, 1829. Pleșoianu, Abecedar franco-romîn, 1829. Tractatul de la Adrianopole, 1829. Act din art. 5. Tratatul Adrianopol, 1829. Căpățineanu S., Biblioteca desfătătoare, 1830. Cinstitul paraclis al Sfîntului Haralambie, 1830. Pleșoianu, Dialoguri franco-romîne, fr.-rom., 1830. Montesquieu, Mărirea Romanilor, 1830.

CĂRȚI TIPĂRITE ÎN AFARĂ DE HOTARELE ȚĂRII

1. AFRUNDFALVA :

Petru Furdui, Versuri cotroanței, 1818.

2. ALEP :

Evanghelie, arab, 1706. Psaltire, arab, 1706. Avanghelie, arab, 1708. Penticostar, arab, 1710.

3. AMSTERDAM :

N. Mavrocordat, Despre datorii, germ.-lat., 1724.

4. AUSBACH :

N. Mavrocordat, Despre datorii, germ., 1739.

5. CERNĂUȚI :

Catesis mic, rom.-slav.-germ., 1804. Octoih mic, 1804. Carte de pravilă, 1807. Anton de Marki, Extract din gramatica germano-romînă, germ., 1808. Vasile Țintilă, Calendar, 1809. Anton de Marki, Extract din gramatica germano-romînă, 1810. Vasile Țintilă, Calendar, 1811. Cartea legilor, 1812. Vasile Țintilă, Calendar, 1812. Vasile Țintilă, Neue Haus-Kalender, 1813. Daniil Vlahovici, Pastoralnică-scrisoare, 1813. Vasile Țintilă, Calendar, 1814. Vasile Țintilă, Calendar veșnic, 1814. Pravila căsătoriei, 1816. Crestomathicul romînesc, trad. de Theodor Racoce, 1820. Octoih, 1823.

6. CHIȘINĂU :

Gramote, ucazuri și broșuri, 1813. Bucoavnă, ruso-rom., 1814. Alexandru I, Manifest de încheierea păcii cu Franța, 1814. Alexandru I, Ucaz la sfîrșitul războiului franco-rus, 1814. Apel pentru ridicarea unui monument țarului Alexandru I, 1814. Ucaz de rugăciuni, 1814. Bucoavnă, rus.-rom., 1815. Liturghie, 1815. Molebnic, 1815. Alexandru I, Manifest, 1815. Ivan Marcovici Garting, Scrisoare adresată mitropolitului, 1815. Gavril Bănulescu-Bodoni, Sfaturi, 1815. Ivan Marcovici-Garting, Scrisori pentru repausul duminical, 1815. Ucaz, 1815. Învățătură pentru hultuirea vărsatului, 1816. Actul Sfintei Alianțe, 1816. Liturghie, 1816. Liturghie, 1816. Alexandru I, Ordin de numire, 1816. Bahmetev, Înștiințare, rus.-rom., 1816. Formă de ectenii, 1816. Catehisis, 1816. Gavril Bănulescu-Bodoni, Pastorală, rus.-rom., 1816. Bănulescu-Bodoni Gavril, Apel pentru depunerea jurămîntului, rus.-rom., 1816. Molevnic, 1816. Polihronismos, 1816. Alexandru I, Manifest, 1817. Rînduiala Panehidei, 1817. Ceaslov, 1817. Adăogire, 1817. Psaltire, 1818. Bănulescu, Pastorală contra beției, rus.-rom., 1819. Așezămîntul organizatoric, rus.-rom., 1818. Nablile înaltelor prăznuiri, 1818. Statutul carantinei, rus.-rom., 1818. Pravilă pentru rînduiala scoaterii sării, rus.-rom., 1818. Formă la ectenii, 1819. Bachmetev, Dispoziții pentru alegerea deputaților, rus.-rom., 1819. Pentru scoposul rosienești, însoțire a Bibliei, 1818. Alcătuirea ponturilor pentru țărani, rusește și romînește, 1819. Scurtă rusească gramatică, rus.-rom., 1819. Minei de obște, 1819. Înștiințare, 1819. Mitropolitul Gavril Bănulescu, Pastorală, rus.-rom., 1819. Apostol, 1820. Copie după Pretlogenia Domnului Namestnic, rus.-rom., 1820. Evanghelie, 1820. Formă la ectenii, 1820. Molevnic, 1820. Rînduiala sfințirii Bisericii, 1820. Alexandru I, Înștiințare, 1820. Mitropolitul Gavril, Carte Pastorală, 1820. Apel, rus.-rom., 1821. Inzov I. N., Instrucție, 1821. Sfătuire pentru Biblie, 1821. Bucoavnă, 1822. Socoteala Societății biblice, 1822. Hîncu Iacov și Teodor Bobeică, Table lancasteriene moldovenești, 1822. Formă la ectenie, 1822. Proscomidia Sfintei Liturghii, 1822. Pentru datoriile presbiterilor de popor, 1823. Slujbă de mulțumire în ziua încheierii păcii, 1822. Tipic bisericesc, 1823.

Înștiințare, rus.-rom., 1823. Socoteala Soc. biblice, 1823. Alexandru I, Manifest, 1823. Alexandru I, Manifest 1823. Pastorală pentru înființarea școalelor lancasteriene, rus.-rom., 1823. Instrucțiuni pentru metricile, 1823. Înștiințare despre așezarea soroacelor, rus.-rom., 1823. Circulară, rus.-rom., 1824. Formă de ectenii, 1824. Alex. Mavrocordat, Hrisov, rus.-rom., 1824. Pravila, 1824. Adăugire la tabla împărătești zile, 1825. Formă la ectenii, 1825 (sînt trei cărți deosebite). Formular de adaos la slujbă, 1825. Înștiințare despre schimbări fiscale, rus.-rom., 1825. Nicolae, I, Manifest, rus.-rom., 1825. Sfînta Mucenița Eofimia, 1825. Înștiințare pentru organizarea ocolașilor, 1826. Rugăciuni de mulțumire, 1826. Mulțămită către Dumnezeu, 1826. Rînduiala pomenirii ostașilor, 1826. Formular la ectenii, 1826. Polichronismos, 1826. Formă la ectenii, și adăogire la tabla împărătești praznice, 1827. Molitva la îngrozirea de foamete, rus.-rom., 1827. Instrucția blagocinului, 1827. Izvoade, 1827. Formular la ectenii, 1827. Înștiințare, rus.-rom., 1827. Hrisov domnesc, rus.-rom., 1827. Arătare pentru rînduirea recensămîntului, rus.-rom., 1828. Așezămîntul ocîrmuirii, rus.-rom., 1828. Instrucțiuni contra ciumei la vite, rus.-rom., 1828. Înștiințare, 1828. Ucaz pentru curmarea fugăritului, rus.-rom., 1828. M. Voronțof, Înștiințare despre ciumă, rus.-rom., 1828. Înștiințare, 1828. Mihail Voronțof, Înștiințare pentru ușurarea și plata dărilor, rus.-rom., 1828. Ectenii, 1828. Începuturile învățăturii creștinești, 1828. Instrucția blagocinului asupra mînăstirilor, 1828. Instrucții pentru starostii bisericești, 1828. Așezămîntul ocîrmuirii, rus.-rom., 1828. Nicolae I, Manifest, 1828. Nicolae I, Declarația războiului cu turcii, 1828. Witgenstein, Proclamație, 1828. Witgenstein, Tarif pentru îndestularea oștilor, rus.-rom., 1828. Petrovici Palin Fedor, Predlojănie pentru proviziuni, rus.-rom., 1828. Relații despre războiul ruso-turc, rus.-rom., 1828. Ordin către prezidentul divanilor Moldovii și Valachiei, 1829. Instrucție pentru starostii bisericești, rus.-rom., 1829. Pravile pentru vînzarea lumînărilor în biserici, rus.-rom., 1829. Vedomostie pentru biserici (Biserica...), 1829. Instrucție medicală, rus.-rom., 1829. Măsuri contra ciumei, rus.-rom., 1829. Măsuri contra ciumei, rus.-rom., 1829. Mihail Voronțov, Înștiințare, rus.-rom., 1829. Tălmăcire după pedlojenia Divanului, 1829. Înștiințare pentru organizarea ocolașilor, rusește și romînește, 1829. Înștiințare pentru ușurarea și iertarea dărilor, 1829. Anunț divanurilor despre iscălirea Tratatului de la Adrianopole, 1829. Nicolae I, Manifest, 1829. Înștiințare de holeră, 1829. Înștiințare pentru ciumă, 1829. Înștiințare, 1829. Pravili pentru dizrădăcinarea crîcimăriei, rus.-rom., 1829. Ucaz pentru înființarea iarmarocului, rus.-rom., 1829. Înștiințare, 1830. Sfîntul Sinod, Ucaz pentru vîrsta tinerilor cununați, rus.-rom., 1830. Cîntare de rugăciune, 1830. Gramatică ruso-romînă, 1830. Gultuirea apărătoriului de vărsat de vaci, 1830.

7. DUBĂSARI :

Bucvar, rus., 1792. Ceaslov, 1794. Bucvar, slav, 1794.

8. FRANKFURT :

Hrizant, Manual despre superioritatea Ierusalimului, grec., 1728.

9. HAMBURG :

Dimitrie Cantemir, Istoria imperiului otoman, germ., 1745.

10. KOLOCZA :

Evanghelie, 1769.

11. LIOV :

Numirea ofițerilor de vamă, 1778. Pravilă, germ.-rom., 1786. Rînduiala judecătorească, rom.-germ., 1789. Circulară, germ.-rom., 1791. Nils Nyström, Mijlociri pentru stingerea focului, germ.-rom., 1794. Invățătură 1810. Circulară, germ.-rom., 1810. Circulară, germ.-rom., 1810. Francisc despre semănătoarea inului, 1804. Circulară pentru impozit, germ.-rom., I, Patent, germ.-rom., 1810. Racocze T., Prospect, 1817. Circulară, germ.-rom., 1817. Circulări (15 deosebite), germ.-rom., 1818. Circulară, germ.-rom., 1819. Circulară, germ.-rom. (6 titluri deosebite), 1822. Circulară, germ.-rom. (7 titluri deosebite), 1825. Circulară, 1825. Circulară, 1825. Circulară, germ.-rom. (15 exemplare deosebite), 1827. Invățătură pentru gospodari, germ.-rom., 1827. Circulări, rus.-rom. (10 exemplare deosebite), 1828. Circulară, germ.-rom., 1830. Instrucție, germ.-rom., 1830.

12. LIPSCA :

D. Cantemir, Descrierea Moldovei, germ., 1771. N. Mavrocordat, Despre datorii, grec.-lat., 1722. Teatrul politic, traducere de N. Mavrocordat, grec.,1758. Teatrul politic, grec., 1776. Adunare de poezii encomiastice, grec., 1777. D. Philippide, Istoria romînilor, grec., 1816. D. Philippide, Geografia Romîniei, grec., 1816. D. Philippide, Incercare de analiză a gîndirii, grec., 1817. Justin, Prescurtare din istoriile filipice ale lu Trogus, trad. de D. Philippide, grec., 1817. Florus, Prescurtare din Istoria romanilor, grec., trad. de Philippide, 1817.

13. LONDRA :

Nicolae Mavrocordat, Despre datorii, grec.-lat., 1724, ediție nouă, 1725, ediție nouă, 1726. Dimitrie Cantemir, Istoria Imperiului Otoman, englez., 1734, ediție nouă, 1756.

14. MOSCOPOLE :

Constantin Ieromonahul, Culegere mică, grec., 1746. Cavaliotii, Introducere în gramatică, grec., 1760.

15. MOSCOVA :

Dimitrie Cantemir, Descrierea Moldovei, rus., 1789. Alexandru I. Mavrocordat, Bosforul. P. Boristene, grec., 1810. Panait Nitzoglu, Gramatică, rus.-grec., 1810. Nicolae I, Inștiințare, 1826.

16. MOVILĂU :

Istoria lui Alexandru cel Mare, 1796. Psaltirea, 1796. Bucvar, 1800.

17. ODESA :

Inștiințare, rus.-rom., 1827.

18. OFFEN:

Clementes Andrea, Walachische sprachlehre, 1823. Ibidem, Kleines walachisch-deutsch, 1823. Eftimie Murgu, Operă în limbă germană, 1830.

19. PADOVA:

Constantin Cantacuzino, Harta Munteniei, grec.-lat., 1703.

20. PARIS:

Nicolae Milescu, Enchiridion, lat., 1669. Dimitrie Cantemir, Istoria Imperiului Otoman, franc., 1743 I. Seraphim, Dissertation sur les fiévres bilieuses, franc., 1815. Idem, ed. grec., 1815. Kleubul C., Table pedagogice, grec., 1819. Nicolae Costin, Histoire de la Moldavie, 1827. Aristia C., Odă, grec., 1829.

21. PETERSBURG:

Dimitrie Cantemir, Sistema religiunii mahometane, rus., 1722. Alexandru I, Manifest, 1815. Noul Testament, 1817. Alexandru I, Manifest, 1819. Biblia, 1819. Testamentul Nou, 1819. Ucaz, 1821. Nicolae I, Manifest, 1825. Nicolae I, Desmințire, 1826. Margela Ștefan, Gramatică ruso-romînă, 1827. Nicolae I, Manifest, 1827. Manifest ruso-romîn, 1827. Nicolae I, Înștiințare, 1828. Nicolae I, Manifest, 1829.

22. POJON:

Canisiu, Catehism, 1636.

23. ROMA:

Pilutio, Catehism creștinesc, 1677.

24. ȚARSKOE-SELO:

Alexandru I, Ucaz, rus.-rom., 1820. Alexandru I, Înștiințare, 1823.

25. TIFLIS:

Evanghelie, georgiană, 1709. Liturghie, georgiană, 1710.

26. UNIEV:

Dosoftei, Psaltirea în versuri, 1673. Dosoftei, Acatistul Născătoarei, slav, 1673.

27. VENEȚIA:

Kavaliotis, Întîia învățătură, grec., 1770. Slujba Sfîntului Alexandru, grec., 1771. Sentințe a unor filosofi, grec., 1780. Daniil, Învățătură, grec., 1802. Teatru politic, traducere de N. Mavrocordat, grec., 1802. Ralu Suțu, Sfaturile unei mame, grec., 1819.

28. VARȘOVIA:

Pavlovici C., Scrisori, 1825. Idem, 1825.

BARBU TEODORESCU

IN LEGĂTURĂ CU CIRCULAȚIA UNUI „CATEHISM VECHI“ DIN VEACUL XVI

Implinindu-se și comemorîndu-se anul trecut 400 de ani de la începuturile activității diaconului Coresi ca tipăritor de carte romînească, s-a văzut cît de anevoioase sînt cercetările făcute cu privire la această activitate, lipsind exemplare din unele tipărituri. Din catehismul «Întrebarea creștinească» de la 1559 nu avem decît un singur exemplar (incomplet) în Biblioteca Academiei R.P.R., iar Catehismul zis de la Sibiu (1544) — care ar fi întîia carte romînească —, lipsește cu totul. Nimeni n-a văzut acest catehism, cu excepția singurului martor contemporan [1] și, deci, tot ceea ce se scrie pe această temă nu depășește limitele unor deducții sau ipoteze. [2]

Se știe că în 1559 — anul tipăririi catehismului lui Coresi —, județul orașului Brașov, Johannes Benkner, anunță cu emfază că ar fi «reformat Biserica valahilor», [3] și dă ordin să se introducă cunoscutul catehism, așa după cum pretinde cronicarul sas, preotul Massa, că s-ar fi întîmplat.

Tipărind un catehism, înfocații senatori ai cetății Brașovului au crezut că s-a și desăvîrșit trecerea la o nouă religie a unei mase de oameni, adînc ancorați în credința ce le-a fost scut sufletesc de-a lungul veacurilor. [4] Sașii luterani și-au legat multe speranțe de sforțările lor pentru trecerea romînilor, fiindcă ce-au întreprins, nu era o acțiune declanșată numai de considerentele de oportunism local, ci totul s-a făcut cu știrea, ba chiar din îndemnul și sprijinul centrului de la Wittenberg, adică cu dispozițiile venite de la căpeteniile din această Romă luterană, în frun-

1. In 1546, preotul sas Andreas Wurmloch din Bistrița, care se pare că îndeplinea și îndeletnicirea ocazională de corespondent și cronicar, scrie lui Ioan Hess din Breslau, următoarea veste (care a apărut apoi și într-o publicație periodică de mai tîrziu): «Translatus est Catechismus in linquam wallachicam atque impressus Ciliricii...» (s-a tradus catehismul în limba romînă și s-a tipărit la Sibiu...).

2. Vezi «Biserica Ortodoxă Romînă», nr. 3-4, 1959, articolele *Personalitatea diaconului Coresi...*, de Barbu Teodorescu, și *Diaconul Coresi, editor și tipograf,* de V. Molin, cu bibliografie aferentă.

3. «Johannes Benknerus, index coronensis, cum reliquis senatoribus, reformavit Valachorum ecclesiam et praecepta catecheseos discenda illis proposuit».

4. Despre alte măsuri ale reformanților sași nu se pomenește, spre deosebire de energica acțiune calvină, care, pe lîngă tipărituri, a trecut și la organizarea unui episcopat, sub înalta protecție a voievodului ardelean, — totul fiind fără rezultatul scontat.

tea cărora, pe lîngă Luther, era Melanchton, fire dinamică și operativă. «Întreaga evoluție organizatorică se face în nemijlocită legătură cu Wittenberg și sub permanenta influență exercitată direct», așa cum se spune chiar în istoricul Bisericii Evanghelice din Ardeal.[5] Iar Melanchton era «direct povățuitor în problemele de organizare în Ardeal».[6] Această influență și dirijare exercitată asupra impetuoasei acțiuni din Ardeal, s-a manifestat în curînd și concret prin apariția primului catehism apărut în Ardeal, și anume prin scoaterea de sub tipar a Catehismului grec, conceput de Valentin Wagner, eruditul autor de lucrări clasice și profesor de limba greacă la Brașov.[7] Se știe că declanșarea acțiunilor de trecerea la credința reformată se face de obicei prin scoaterea unui catehism.[8] Iar catehismul lui Wagner pentru convertirea grecilor la noua religie s-a făcut sub directa îndrumare a lui Melanchton, așa cum o confirmă și istoriografii sași.[9] (Catehismul grec a fost trimis de Melanchton Patriarhului din Constantinopol cu anumite sugestii, căci se pare că se urmărea și o acțiune a lui Melanchton pe un plan superior, de strînsă colaborare cu Biserica Ortodoxă, în lupta ce începuse Luther împotriva Catolicismului).

După, sau concomitent cu catehismul grec a apărut și catehismul romînesc de la 1544 sau 1546, dacă nu se fac confuzii între două cărți. În orice caz, ambele (și cel grec și cel romînesc) au fost tipărite la sugestiile venite din Wittenberg.

---

5. Fr. Teutsch, *Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen,* Sibiu, 1921, pagina 262.

În ce privește legăturile cu Wittenberg și cu deosebire cu Melanchton, sînt concludente și următoarele precizări pe care le-a făcut un mare istoriograf al cărții, anume Frankl Vilmos (Franknói de mai tîrziu, academician și bibliograful faimoasei Biblioteci Corvina de la Buda), care scrie în revista «Századok» din Budapesta (1874, pag. 173): «Honterus a stat în vie corespondență cu Melanchton, căruia îi comunică adeseori, despre evenimentele din țara lui și despre activitatea lui). În 1544 (deci în anul apariției Catehismului zis de la Sibiu, n.n.), Melanchton îi trimite o scirisoare caldă, însoțită de o prefață la «Reformatio» (din articolul «Melanchton magyarországi barátjai», apărut în revista susmenționată).

6. *Ibidem,* p. 266.

7. Despre Valentin Wagner, în «Studii istorice», nr. 5-6, 1959, articolul *Contribuțiuni la viața și activitatea umanistului sas Valentin Wagner.*

Se știe că Valentin Wagner, «în primăvara anului 1542 era la Wittenberg, pentru a pune la curent pe Melanchton cu mișcarea începută, și de bună seamă că a dus cu el (broșura) *Reformatio,* îngrijind acolo de editarea acesteia, pentru a fi răspîndită în Germania» —, după cum afirmă Franknói în «Századok», citat mai sus. De bună seamă că în aceste vizite și raporturi cu Melanchton s-a pus la cale și tipărirea Catechismului grec al lui Wagner, și s-au dat poate și sugestii în ce privește acțiunea pentru Catechismul romînesc. Deosebit de semnificativ ni se pare în această privință următorul citat dintr-o scrisoare a lui Melanchton (datată din 8 ianuarie 1539), în care spune: «și în ținuturile ocupate de turci, în Transilvania, și printre valahi sporește numărul aderenților la noua învățătură» (*op. cit.,* p. 182).

8. O paralelă concludentă se poate face prin urmărirea modului cum s-a încercat să se facă o breșă în masa de credincioși illirici și italieni dalmatini, cu scoaterea unui catehism în limbile respective, în aceeași formă și cam în același timp cu acțiunea prozelitistă din Ardeal (vezi: Virgil Molin, *Breviarium illyricum,* în «Studii Teologice», nr. 7-8, 1958, pp. 494-532).

9. Fr. Teutsch, *op. cit.,* p. 263.

Prin relatările ce le facem în cele ce urmează, această strînsă legătură și directă dependență a mișcării de răspîndire a reformei în Ardeal, de centrul de la Wittenberg, locul de inițiere și conducere al Luteranismului, apare neîndoios. Și se mai dovedește că micul catehism în limba romînească nu s-a mărginit să circule numai în mediul restrîns al Brașovului, cu puținele lui ținuturi sau prin scaunele săsești, ci a fost o carte de interesantă vehiculație prin librării, catalogată, cotată și negociată în străinătate, în locuri mult îndepărtate de voievodatul Ardealului de acum 400 de ani. Catehismul romînesc — «Katechismus Walachii», așa cum era cunoscut —, n-a circulat numai pînă la Ieudul maramureșean, ci a ajuns și în mîinile cărturarilor din lumea studioasă din marile centre universitare din Apus. Căci iată ce dovadă putem avea în această privință :

În anul 1597, un librar din Tübingen, oraș universitar renumit (din 1477), aflat în statul Wittenberg, și în miezul mișcării lui Luther, tipărește și răspîndește o listă de cărțile ce le avea de vînzare, un fel de catalog de cărți intitulat «Verzeichnis». Catalogul întreg cuprindea un număr de 405 opere diferite. Prețurile sînt indicate pentru fiecare carte în parte, cu mențiunea că pentru amatorii de a-și forma o bibliotecă, se vinde și stocul complet la prețul «redus» de 450 guldeni, preț însă foarte ridicat, față de puterea de cumpărare a guldenului (aur) de atunci.

Extragem din această listă, aflată într-un vechi manual de tipografie, [10] pasajul în care se află catalogat și «Katehismus Walachii», alături de alte lucrări contemporane și mai vechi, unele chiar incunabule, cu mențiunea prețului în florini :

Aphorism Hipocratis	**3 fl.**
Cronologia Herodoti	**1 fl. 3 d.**
Livius	**1 fl. 10 d.**
Lexicon trininque	**3 fl.**
Opera Aristotelis graece	**6 fl.**
Homerus graecis	**1 fl 5 d.**
Ciaero de officiis	**2½ d.**
Deutsche Bibel	**2 tl.**
Nürembergisch Bibel	**1 fl. 3 d.**
Wittenbergischer Bibel	**1 fl.**
Katechismus Walachii [11]	**10 d.**
Neues Testament	**4 d.**
Artzneybuch Wittekind	**7 d.**
Alchimistischer Spiegel	**1 d. etc., etc.**

Rezultă din această listă, întîmplător transmisă lumii de mai tîrziu, că micul nostru catehism se găsea într-un foarte selectiv și căutat sortiment de carte cu prestigiu și circulație universală, librarul-vînzător fiind asortat cu opere din domeniile literaturii clasice lîngă aforisme, lexicoane lîngă rețete medicale, biblii catehism lîngă alchimie etc.

10. I. Faulmann, *Ilustrierte Geschichte der Buchdrukerkunst,* Wien, 1888, p. 194.
11. Subliniat de noi (V. M.).

Mai rezultă că preţurile de vînzare erau cu totul disproporţionate, probabil în funcţie de raritatea cărţii respective, nu în contravaloarea faţă de volum şi investiţie editorială. Erau deci preţuri de anticariat, fiindcă nu ar fi fost echitabil ca o tipărtură de extindere ca Noul Testament să fie catalogată cu numai 30 la sută din preţul cerut pentru o colecţie de abia 20 file, cum era Catehismul valah.

La fel sau poate şi mai disproporţionat apare preţul unui manual de alchimie, faţă de acelaşi catehism etc.

Mai aflăm din acest catalog că, deşi la 1597 se găseau tipărite o serie de catehisme luterane (cunoaştem cîteva germane, unul italian, altul maghiar şi unul illiric, cu glagolitice), totuşi acestea nu erau în rafturile de la Tübingen, unde străbătuse însă cel valah. De asemenea credem că, dacă Catehismul se găsea de vînzare la Tübingen, cu atît mai mult era şi la centrul mişcării la Wittenberg.

Nu rezultă din lista de cărţi de la Tübingen, despre care anume «Katechismus Walachii» este anume vorba: despre cel de la 1544, sau de cel din 1559? Şi, din moment ce au existat două catehisme, cum se face că în catalogarea de la Tübingen nu se arată decît că este un catehism valah (deşi distincţiunea între ediţii s-ar fi impus)?

Încheiem relatarea noastră cu mulţumirea că s-a putut da o ştire certă, care ne arată cît de extinsă a fost răspîndirea unei cărţi cu slovă romînească, ducînd în lumea îndepărtată a unei mari şi vechi cetăţi universitare, dovada existenţei unui popor care începuse să aibă carte tipărită în propria lui limbă

VIRGIL MOLIN

INDREPTĂRI LA BIBLIOGRAFIA ROMINEASCĂ VECHE

În paginile următoare prezentăm șapte cărți dintre anii 1747 și 1823, care în *Bibliografia romînească veche* (B.R.V.), una este numai menționată, autorii nevăzînd exemplare (nr. 668), iar celelalte șase prezintă deosebiri față de exemplarele descrise (nr. 254, 275, 301, 367, 834, 1184).

Aceste cărți fac parte din fondurile Bibliotecii Centrale de Stat a R.P.R. (B.C.S.), Bibliotecii Centrale Universitare (B.C.U.), Bibliotecii Facultății de științe juridice și administrative (B.F.S.J.), și Bibliotecii Facultății de istorie (B.F.I.), toate patru din București.

254. **D[u]mnezeeștile și sf[i]ntele lyturghii...,** București 1747.

Exemplarul găsit de mine la B.C.S. se deosebește de cel descris în B.R.V., II, pp. 98-99, nr. 254, prin aceea că pe foaia de titlu apare numele a doi tipografi, pe cînd în exemplarul descris în B.R.V., numele unui singur tipograf.

Ex. B.R.V. — **Ꙗ҆ль сфнчїйлѡрь во́астре Рꙋгъто́рю / Ва́рбꙋль, Бꙋк: Тѵпогра́фꙋль.**

Ex. B.C.S. — **Ꙗ҆ль сфнчїилѡрь во́астре Рꙋгъто́рю / Ва́рбꙋль Бꙋк: и҆ Глиго́ре тѵпогра́фи.**

București, Biblioteca Centrală de Stat a R.P.R., cota: C.V.R. 254.

275. **Sf[î]nta și dumnezeĭasca evanghelie...,** București 1750.

Deosebirea între exemplarul descris în B.R.V., II, p. 113, nr. 275, și exemplarele găsite de mine la B.C.S. și B.C.U., constă în ultimul rînd al titlului.

Ex. B.R.V. — **Де Ва́рбꙋль Бꙋк: и҆ Григѡ́рїе Тѵпогра́фи.**

Ex. B.C.S., B.C.U. — **Де Ва́рбꙋль Бꙋкꙋрещѣ́иꙋль Тѵпографꙋл.**

București, Biblioteca Centrală de Stat a R.P.R., cota: C.V.R. 275, și Biblioteca Centrală Universitară, cota: 09/234.

Lămurirea faptului că pe unele exemplare din aceste cărți (B.R.V., nr. 254 și 275) apare numele a doi tipografi, iar pe altele numele unui singur tipograf, rămîne încă în domeniul ipotezelor. De aceea, ne mărginim numai a constata că exemplarele care poartă numele a doi tipografi

au o hîrtie de calitate superioară față de aceea a exemplarelor pe a căror foaie de titlu apare numele unui singur tipograf.

301. **Psaltirea...,** București 1756.

Față de exemplarul descris în B.R.V., II, pp. 135-136, nr. 301, exemplarul găsit de mine la B.F.Ș.J. prezintă deosebire numai la ultimul rînd al titlului, în rest fiind identic cu cel descris în B.R.V.

Ex. B.R.V. — **[Де] Бáрбꙋль Бꙋкꙋрещѣнꙋль Тѵпографꙋль.**

Ex. B.F.Ș.J. — **[Де] Барбꙋль Бꙋк Тѵпогрáфꙋль.**

București, Biblioteca Facultății de științe juridice și administrative, cota: Doc. (r) 63.

367. **Triodion...,** București 1768.

Descris în B.R.V., II, p. 192, nr. 367, și B.R.V., IV, p. 252 (Îndreptări), unde se arată că s-a tipărit în 1768, și nu în 1769, așa cum era trecut în t. II.

Exemplarul văzut de noi se deosebește de cel scris în B.R.V., prin aceea că ultimele două rînduri ale titlului din ex. B.R.V. apar ca unul singur, în exemplarul văzut de noi.

Ex. B.R.V. — **Сꙋꙋ Тѵпърить де прѣ плеáтꙋль ѧтрꙋ Іеромонáхъ, Григóріе / Іеромонахъ Тѵп.**

Ex. B.F.I. — **Сꙋꙋ Тѵпърит де прѣ плекáтꙋл ѧтре Іеромонáхъ Григóріе Іеромонах, Тѵп.**

București, Biblioteca Facultății de istorie, cota: IV, 138.

Cauza acestor deosebiri (B.R.V., 301 și 367), constă în aceea că foaia de titlu a fost reculeasă în urma uzurii sau deteriorării primului șpalt cules.

La reculegerea textului foii de titlu, conștient sau nu, culegătorul s-a îndepărtat de prototip, apărînd astfel aceste deosebiri.

668. **Mineiul, Luna luĭ maĭ...,** Buda 1804.

Menționat în B.R.V., II, pp. 449-450, nr. 668, și B.R.V., IV, p. 273 (Îndreptări), după titlul *comunicat de dl. Al. Creciunescu, preot în Chinez (Banat) și Diaconul Nicolae M. Popescu, Prin Banatul Timișoarii în vara anului 1809 (sic!),* București 1919, p. 77.

Autorii B.R.V. nu au văzut exemplare.

Iată descrierea volumului V (luna mai) din seria celor douăsprezece:

Минеюл / лꙋна лꙋй мáй / кáреле май ѧтжю саꙋ фост тѵпърúт тълмъчнт прин / невонúнча Прѣ-ѡсфичúтꙋлꙋй Єпїскóп â Ржмникꙋлꙋй / Филарéт / Йръ âкꙋм â дóаѡаръ дꙋпъ Нзвóдꙋл, чел âдевърат âл / Минеюлꙋй чéлꙋй Маре дат ла тѵпáрю ѧ зилеле Іірѣ / ѧнълчáтꙋлꙋй ѧпърáт âл Рѡманилмр ши Йпо-/ столичéскꙋлꙋй Краю / Франчúск âа дóилѣ. / кꙋ Благословéнїѧ

ѣ҃челенчїй са́ле Прѣ-ѡсфичи́тѹлѹй / домн / Ѳтефан Ѳтратимирович / Ѧрхи-Ѳпи́скопѹл / шѝ / Митрополи́тѹл Бесѣ́ричїй Ръсъри́тѹлѹй дин / Ка́рловеч / ѧ҆бѹда, / Ѳаѹ тѵпъри́т ѧ҆ Кръѧска Тѵпогра́фїе а҆ Ѹ҆нивѐрситѣ-/чїй дѝн Пе́ща Ла Ѧ҃нѹм дела Х҃с ҂ аѡ҃Д.

MINEIUL / LUNA LUI MAI / Carele maĭ întîĭu s-au fost tipărit, tălmăcit prin / nevoința Prea -Osf[i]nțituluĭ Episcop a Rîmniculuĭ / Filaret/. Iară acum a doaoară după Izvodul cel adevărat al / Mineĭuluĭ celuĭ Mare dat la typarĭu în zilele Prea / înnălțatuluĭ Împărat al Romanilor și Apo-/stolicesculuĭ Crăĭu / FRANȚISC AL DOILEA. / Cu Blagosloveniĭa Exțelențiĭ sale Prea osf[i]nțituluĭ / Domn / ȘTEFAN STRATIMIROVIC / Arhi-Episcopul / și / Mitropolitul Besericiĭ Răsărituluĭ din / Carloveț. / IN BUDA, / S-au typărit în Crăĭiasca Typografie a Universită- / țiĭ din Pești la Anul de la Hs. 1804.

4. ff. nenumerotate+127 ff. numerotate. Format: 374×237 mm, f. 2 r v și f. 9 r v (nenumerotate), introducerea — *La toată persoana ce să va îndeletnici a ceti dînd cea întru Hs. îmbrățișare, roagă pre același dătătorĭu de haruri ai dărui fericirea* —, semnată — *«Al tuturor fierbinte rugătorĭu către D[u]mnezeu, smeritul episcop al Rîmnicului FILARET»* Această introducere este identică cu aceea a *Mineiului pe luna mai...,* Rîmnic (B.R.V., nr. 434).

Titlul este încadrat de o «poartă» asemănătoare cu aceea a aceluiași *Minei* din Rîmnic 1780.

Tipărit pe două coloane, cu negru și cu roșu, cu caractere de două mărimi, cu 39 și 49 rînduri pe pagina plină.

La f. 4 r o gravură (95×80 mm), înfățișînd pe Sfinții Constandin și Elena, iar la f. 4 v o gravură (159×120 mm), înfățișînd «Răstignirea D[o]mnului nostru Is. Hs.», f. 1 r (numerotată), în colțul de jos din stînga: томъ. є҃. (Tomŭ 5).

București, Biblioteca Centrală de Stat a R.P.R., cota: C.V.R. 668.

834. I. Teodorovici-Nica, **Moralnice sentențiĭ...,** Buda 1813.

Această carte este descrisă în B.R.V., II, pp. 83, 83, nr. 834.

Exemplarul găsit de mine la B.C.V., are pe foaia de titlu, în plus, următoarele: кѹ кїелтѹѧла / до́мнилѡр / Д. Наѹм Де́рра. Ї҆ѡанн Ба́ртн. Ѳте́рїо Ви-/тали. Наѹм, ши Константин Ѧргѝрїй Ѳте́рїо / Зѝси. Константин А҆лексо́вич. А҆ѳанасїе Гра-/бо́вски, шѝ Ѳтефан Тергачика / Рѡмѧ́ни четъчѣ́нй, шѝ Негочито́ри ѧ҆ Пе́ща.

CU CHIELTUIALA / DOMNILOR / D. Naum Derra. Ioann Barti. Sterio Vi- / tali. Naum și Constantin Arghirĭĭ Sterio / Zișĭ, Constantin Alexovic. Athanasie Grabovschi și Ștefan Tergacica, / Romîni cetățeni, și Negotitori în Pești.

Acest text este plasat între rîndurile 10 și 11 ale titlului reprodus în B.R.V.

București, Biblioteca Centrală Universitară, cota : 09/623.

1184. Ieromonahul Macarie, **Irmologhionŭ...**, (Viena) 1823.

Această carte este descrisă în B.R.V., III, pp. 417-425, nr. 1184.

Spre deosebire de exemplarul descris în B.R.V., care are trecut pe foaia de titlu numele mitropolitului Grigorie și al domnului Țării Romînești, Grigorie Dimitrie Ghica, exemplarul pe care îl posedă B.C.U. este ediția pentru Moldova a acestei cărți, căci pe foaia de titlu sînt trecute numele mitropolitului Veniamin Costachi și al domnului Moldovei, Ioan Sandu Sturza :

...Якѹмь / ѿтѫѫшй датъ тѵпъри́ть ѿ зилеле Прѣ Лѹмина́тѹлѹй, ші Прѣ ѿнълча́- / тѹлѹй но́стрѹ Домнь / Ѩwанн Сѧ́ндѹль стѹ́рза воево́д'ь / ѿтрѹ́ ѿтѫ́юль а̑нь а̑ль Домнїе́й Сале- / кѹ́ во́ѧ ші Благослове́нїѧ Прѣ w Сѳинчїе́й Сале / Пъри́нтѹлѹй А̑рхїепїскопь ші Митрополи́ть а̑ль Молда́вїе́й / Кѵрі'w Кѵ'рь / Венїаши́нь.

... / Acumŭ / întîĭașĭ dată typăritŭ în zilele Prea Luminatuluĭ, și Prea înnălța- / tuluĭ nostru Domnŭ / IOANN SANDULU STURZA VOEVODU / întru întîĭulŭ anŭ alŭ Domnieĭ Sale. / cu voĭa și Blagosloveniĭa Prea osfințieĭ Sale / Părintuluĭ Arhiepiscopŭ și Mitropolitŭ alŭ Moldavieĭ (KYRIO KYRU / VENIAMINU / ...

București, Biblioteca Centrală Universitară, cota : 09/636.

DINU A. DUMITRESCU

Copiat L. G.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVIII
Nr. 5-6
MAI-IUNIE
1960

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

CUPRINSUL

SCRISORI IRENICE PASTORALE·MESAJE

Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului, 1960 . 379—385

Scrisori și telegrame de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfintelor Paști, 1960 . . . . 386—403

Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian al Romîniei și Chiril al Bulgariei . . . . . 404—405

ANIVERSĂRI

12 ani de la Înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian . 406—408

Telegrame de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian . . . . . 408—409

VIAȚA BISERICEASCĂ

Personalitatea Prea Fericitului Efrem, noul Patriarh Catolicos al Gruziei . . . . . 410—411

Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare:

Patriarhia Ierusalimului 412

Patriarhia Moscovei . . . . . 412—419

Biserica Ortodoxă din Bulgaria . . . . . 419—420

Incetarea din viață a Episcopului Andrei Mager al Aradului . 421—425

† *Episcopul Andrei al Aradului* . . . . . 425—428

ÎN APĂRAREA PĂCII

Forțele păcii vor învinge 429-435

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Povățuiri și îndemnuri părintești. Spicuiri din pastoralele de Paști ale înalților ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Romîne . 436—451

Facerea de bine, principiu moral al vieții creștine, de Magistrand COTISO VASIESCU . . . . . 452—467

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Literatura dreptului bisericesc în veacul al XIX-lea, de Magistrand STELIAN IZVORANU . . . . . 468—495

Legi bisericești cu privire la cler, în veacul XIX pînă la Cuza-Vodă, de Magistrand IOAN V. COVERCA . . . . . 496—509

Apostolul tipărit în 1547 la Tîrgoviște de Dimitrie Liubavici, de ION N. BEMBEA și NICOLAE N. BEMBEA . . . . 510—536

Calendar istoric-bisericesc . . . . . 537—544

DOCUMENTARE

Completări și îndreptări la bibliografia romînească veche, de D. BĂRBULESCU . . . . . 545—559

RECENZII

Biserica rusă și prietenia între popoare, de I. N. . . . . 560—562

Discuții în legătură cu «Evanghelia cu învățătură» a lui Coresi, de DAN SIMONESCU . . . . . 563—566

SCRISORI IRENICE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE INVIERII DOMNULUI, 1960

Potrivit datinei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului din acest an, tuturor Patriarhilor ortodocși din lume, urări de rodnică păstorire a Bisericii lui Hristos, prin scrisoarea irenică pe care am publicat-o în numărul trecut al revistei noastre. Aceeași sfîntă legătură a dragostei frățești care unește pe întîistătătorii Scaunelor patriarhicești din Biserica Ortodoxă vădesc și scrisorile irenice pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a primit din partea Patriarhilor ortodocși.

Publicăm în paginile de față cuprinsul acestor scrisori irenice, care mărturisesc unitatea în credință și dragoste a Ortodoxiei de pretutindeni.

Scrisoarea Sanctității Sale ATHENAGORAS, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului :

PATRIARHIA ECUMENICĂ

Nr. 258

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a Romîniei, Frate mult iubit și prea dorit în Hristos Dumnezeu și Împreunăslujitor al smereniei Noastre, D. JUSTINIAN, îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Înălțînd astăzi în Biserica cea plină de lume cîntări de mulțumire Atotînduratului Dumnezeu și Tată, că «a sculat din morți pe Hristos, Domnul nostru» (Romani IV, 24), și sărbătorind și prăznuind cu imne de biruință, în deplină bucurie și veselie, Învierea din mormînt cea biruitoare a Mîntuitorului, venim plini de voie bună, prin această scrisoare frățească a Noastră, să fim alături duhovnicește de Prea Venerabila și iubita Voastră Prea Fericire și de Sfîntul Sinod din jurul Vostru, ca și de turma Voastră cuvîntătoare, pentru a răspunde la dragostea Voastră și a Vă face aceleași urări.

Grăindu-Vă, deci, la rîndul Nostru, cu sufletul plin de dragoste, Vouă și tuturor, «Adevărat a înviat!», și alăturînd salutului Nostru pascal urările Noastre cordiale, ne rugăm Mîntuitorului Hristos, Celui ce a pătimit, S-a îngropat și a înviat pentru noi, să păzească prea mult dorita Voastră Prea Fericire în sănătate neîmputinată și să Vă învrednicească a prăznui ani cît mai îndelungați această vestită și purtătoare de viață zi a Învierii, spre slava și bunăstarea Prea Sfintei Biserici încredințată de Dumnezeu Vouă, și spre bună-îndrumarea turmei Voastre, și să dăruiască de-a pururea Bisericii pe care a răscumpărat-o cu Sfînt Sîngele Lui, pacea Lui, întărind credința, sporind nădejdea și înmulțind dragostea întru lumina Învierii Lui.

Vă îmbrățișăm iarăși întru Hristos cel înviat din morți și rămînem cu dragoste frățească și deosebită cinstire.

Al Prea Fericirii Voastre iubitor frate in Hristos,

† *ATHENAGORAS al Constantinopolului*

Sfintele Paști, 1960.

Scrisoarea Prea Fericitului Hristofor, Papă și Patriarh apostolic al Alexandriei și al întregii Africe:

PATRIARHIA ALEXANDRIEI
Nr. 231

HRISTOFOR,

Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africe,

către

JUSTINIAN,

Prea Fericitul Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Romîniei
Imbrățișare în Hristos cel înviat!

Cîntări de mulțumire înalță Biserica astăzi Prea Milostivului Dumnezeu și Tată, și imne de biruință umplu universul, pentru că Hristos, învi-

ind biruitor din mormînt, a eliberat din stricăciune chipul lui Adam și a înnoit toată făptura.

În această însemnată zi, în care «toate s-au umplut de lumină», cu desăvîrșită bucurie duhovnicească, salutînd frățește pe respectabila Voastră Prea Fericire, Vă îmbrățișăm din inimă, dîndu-Vă calda îmbrățișare de Paști și salutîndu-Vă cu mesajul cel grăit de înger : «Hristos a înviat !», ne veselim în chip deosebit de această vestită și purtătoare de lumină zi a Învierii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Și înălțînd rugăciuni fierbinți Celui ce a călcat moartea, ca să dăruiască pace lumii întregi, Vă rugăm frățește să împărtășiți Prea Sfințiților Ierarhi, clerului și întregii turme credincioase a Prea Sfintei Biserici Romîne, salutul nostru de Paști în Hristos, și Vă facem urări frățești deosebite pentru sănătatea iubitei Voastre Prea Fericiri.

Frate în Hristos,

† *HRISTOFOR al Alexandriei*

Scrisoarea Prea Fericitului TEODOSIE, Patriarhul apostolic al Antiohiei și a tot Orientul.

PATRIARHATUL GRECO-ORTODOX AL ANTIOHIEI
ȘI A TOT ORIENTUL

Nr. 656

Prea Fericirea Voastră,
Prea Iubite Frate în Hristos cel înviat,

ADEVĂRAT A ÎNVIAT HRISTOS !

Cît de potrivită e rostirea psalmistului cu realitatea bucuriei lumii în ziua Învierii Domnului, spunînd : «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într'însa» (Psalm 117, 24).

Cerem Domnului ca pacea să fie peste tot, spre binele lumii.

Vă mulțumim călduros pentru cuvintele sărbătorești și urările de Sfintele Paști. Vă rugăm să împărtășiți salutările și urările noastre și ale Sfîntului Sinod al Antiohiei, Prea Sfințiților Arhierei, frați iubiți în Hristos, care alcătuiesc Sfîntul Sinod al Bisericii Romîne.

Rugăm pe Bunul Dumnezeu să Vă dea sănătate deplină și viață îndelungată, ca să păstoriți turma Sa binecuvîntată spre slava Celui de sus.

Îmbrățișîndu-Vă cu sărutare sfîntă, rămînem cu dragoste frățească al Înalt Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos,

† *T E O D O S I E*
Patriarhul Antiohiei și a tot Orientul

Damasc, aprilie 1960.

Scrisoarea Prea Fericitului BENEDICT, Patriarhul Sfintei Cetăți a Ierusalimului și al întregii Palestine:

PATRIARHIA IERUSALIMULUI
Nr. 370

BENEDICT,

Din mila lui Dumnezeu Patriarh al Sfintei Cetăți a Ierusalimului
și al întregii Palestine,

către

Prea Fericitul Mitropolit al Ungrovlahiei
și Patriarh al Romîniei

Îmbrățișare sfîntă în Hristos Iisus Cel înviat din morți!

Cîntări de mulțumire înalță astăzi Biserica, Prea Milostivului Dumnezeu și Tată, și imne de biruință umplu cerurile sus și pămîntul jos, că Hristos înviind biruitor din mormînt, a eliberat chipul cel căzut al lui Adam din stricăciune, și a înnoit toată făptura.

Cu prilejul acestei zile însemnate și pline de bucurie duhovnicească, venim cu gîndul, din această cetate sfîntă a lui Dumnezeu în care s-au săvîrșit aceste minunate lucruri pentru mîntuirea noastră, ca să îmbrățișăm pe respectabila Voastră Prea Fericire, purtînd pe buze odată cu sărutarea frățească în Hristos și mesajul îngeresc «Hristos a Înviat!».

Vă felicităm din tot sufletul, cu prilejul Învierii celei purtătoare de viață a Domnului, atît pe respectabila Voastră Prea Fericire, cît și turma credincioșilor încredințați Vouă spre păstorire, însoțind felicitările noastre de cea mai călduroasă rugăciune, ca Mîntuitorul Hristos, Cel ce a pătimit, S-a înmormîntat și a înviat, să păzească pe Prea Fericirea Voastră în sănătate deplină, pentru ca să sărbătoriți ani cît mai îndelungați, cu sufletul plin de bucurie și veselie, această vestită și strălucitoare zi a Învierii celei purtătoare de viață, spre slava și bunăstarea Prea Sfintei Biserici, în fruntea căreia Vă găsiți, spre zidirea și desăvîrșirea în credință a turmei credincioșilor și spre bucuria și folosul tuturor Prea Sfintelor lui Dumnezeu Biserici.

Grăindu-Vă cele de mai sus ca pe niște urări ieșite din adîncul sufletului Nostru, Vă rugăm frățește să împărtășiți și Prea Sfințiților Arhierei, care alcătuiesc Sfîntul Sinod din jurul Vostru și frați iubiți în Hristos, doririle Noastre de bine, cu prilejul Sfintelor Paști, și dîndu-Vă iarăși sărutare în Hristos cel înviat, rămînem al respectabilei Voastre Prea Fericiri, frate iubitor în Hristos și cu totul devotat,

† *BENEDICT al Ierusalimului*

In Sfînta Cetate a Ierusalimului, Paștele 1960.

Scrisoarea Prea Fericitului ALEXEI, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii :

PATRIARHUL MOSCOVEI
ȘI AL INTREGII RUSII

Prea Fericirea Voastră !
Prea iubite întru Hristos Vlădică !

In zilele de luminoasă biruință a Bisericii lui Dumnezeu, spre slăvirea Invierii Mîntuitorului și Domnului nostru Iisus Hristos, salut pe Prea Fericirea Voastră cu cuvînt de unire duhovnicească și de bune urări pentru pace și dragoste.

Domnul Cel înviat să Vă umple de lumină și de puteri de la izvorul vieții Sale celei veșnice și să binecuvînteze cu lungă înzilire viața Voastră, spre bucuria și mîngîierea turmei Voastre.

Al Vostru devotat, cu frățească dragoste întru Hristos,

† *A L E X E I,*
Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii

Moscova, Paștele 1960.

Scrisoarea Prea Fericitului EFREM, Patriarhul Catolicos a toată Gruzia :

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubit întru Domnul mai mare frate și Intîistătător,

Cu un sentiment de profundă și atotcuprinzătoare bucurie și evlavie retrăind «această numită și sfîntă zi», îmi întorc privirile și inima mea către Prea Fericirea Voastră și, din adîncul sufletului și al inimii, Vă salut cu cea mai aleasă din cele mai alese salutări :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Din tot sufletul doresc Prea Fericirii Voastre și păstoriților Voștri, sănătate, ani mulți și întru toate bună sporire.

Fie ca Domnul cel înviat să sădească în inimile noastre dragostea Sa dumnezeiască ; să ne umbrească cu Harul Său cel dumnezeiesc și să ne binecuvînteze pe noi și lumea Sa cu binecuvîntata pace.

«Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa !».

CU ADEVĂRAT A ÎNVIAT HRISTOS !

Frățește îmbrățișez și sărut pe Prea Fericirea Voastră cu sfînta sărutare de Paști, și rămîn smerit și credincios frate al Prea Fericirii Voastre,

† *E F R E M,*
Patriarh Catolicos a toată Gruzia
și Arhiepiscop de Uțhet și Tbilisi

Scrisoarea Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe :

PATRIARHUL SERBIEI

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Locțiitor al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Romîniei, Prea dorite și Prea iubite Frate întru Hristos Domnul și împreunăslujitor al smereniei Noastre, D.D. JUSTINIAN, îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, salutăm din toată inima pe Prea Fericirea Voastră.

Prin mila lui Dumnezeu, iată că ne apropiem de sfîrșitul zilelor folositoare pentru suflet ale Marelui Post, cînd vom începe să săvîrșim cinstitele Patimi ale Iubitului de oameni Domnului nostru Iisus Hristos, ca să ne putem învrednici să preamărim praznicul prin care moartea s-a prădat : Învierea Domnului.

Prin biruitoarea Sa Înviere, Domnul nostru Iisus Hristos a reînnoit chipul lui Adam cel căzut, a slobozit pe om din robia morții și a dăruit tuturor oamenilor viață veșnică (Romani VI, 23).

Cu prilejul acestui măreț praznic al întregii lumi creștine, ne îngăduim să transmitem Prea Fericirii Voastre urările noastre frățești și sincere de Sfintele Paști, cu cele mai bune doriri de bine, ca Mielul lui Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate, pentru ca să slăviți mulți ani cu bucurie duhovnicească pe Fiul lui Dumnezeu, «Carele s-a dat pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptățirea noastră» (Romani II, 25).

Prea Fericirii Voastre, Prea Sfințiților Arhierei, cinstitului cler și de Hristos iubitorului popor al Sfintei Biserici Romîne, transmitem salutarea Învierii cu cuvintele îngerilor :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Încredințîndu-ne pe Noi, evlaviosul Nostru cler și păstoriții Noștri sfintelor Voastre rugăciuni, rămînem al Prea Fericirii Voastre pururea devotat întru Hristos frate și împreunăslujitor,

† *G H E R M A N,*
Patriarhul Serbiei

In ajunul Învierii, 1960, Belgrad.

Scrisoarea Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

PATRIARHATUL BULGAR
Sfîntul Sinod
Nr. 2820

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu această salutare plină de bucurie, din nou prăznuim ziua cea mare a Învierii lui Hristos, pe care îngerii din ceruri o cîntă, iar noi, bucurîndu-ne

în cîntare, rugăm pe Cel înviat: «...și nouă celor de pe pămînt ne învrednicește cu inimă curată să Te slăvim».

Hristos a înviat! Această preamărită minune este izvor purtător de lumină al nașterii noastre în puterea Biruitorului morții. Ea ne ține tari inimile în nădejdea și dragostea primilor martori ai Învierii lui Hristos, care cei dintîi au aflat taina ei și au primit poruncă să devină Apostoli ai vestei celei mîntuitoare.

Astăzi triumfă tot sufletul creștin în aureola nesecatei slave a Învierii, fiindcă: «Dumnezeu ne-a dăruit viață veșnică și această viață este în Fiul Său. Cel ce are pe Fiul lui Dumnezeu, are această viață» (I Ioan V, 11-12).

Hristos a înviat! Ușile dragostei dumnezeiești se deschid, zidul cel despărțitor dintre cer și pămînt, cade. Vine o zi nouă pentru fiii lui Dumnezeu, care se îmbrățișează unul pe altul, împăcați și apropiați în dragoste frățească.

Să rugăm pe Dătătorul de viață Cel înviat să întărească aceste simțăminte pașnice și sfinte în noi toți, pentru a se înfăptui pacea după care însetăm, și unirea între popoare. Să fie lumina acestei zile a Învierii, *«pe care Domnul a făcut-o»*, ca o binecuvîntare pentru pacea întregii omeniri.

Iată, și acum, în bogata Sa milă, Domnul ne dă să gustăm din bucuria marelui praznic al Învierii, ne umple cu lumina adevărului, care a devenit piatra de temelie a credinței noastre și a propovăduirii noastre. Nu încetează această propovăduire despre Iisus Cel răstignit și înviat în lume, și ea este dovada cea mai convingătoare că Cel pus în mormînt este Dumnezeu adevărat, Care stăpînește viața, învinge moartea și are putere să ridice în slavă pe tot omul copleșit de păcate. Pe această credință ne zidim nădejdea pentru mîntuirea noastră întru Domnul, prin această credință primim roadele strădaniei noastre duhovnicești.

Felicitînd, iarăși, cu frățească dragoste pe Prea Fericirea Voastră, urăm, în rugăciune, Vouă, clerului și de Dumnezeu păzitei Voastre turme, un Paște bucuros și mîntuitor al Domnului și o pace binecuvîntată pe întreg pămîntul.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Ne încredințăm sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstorești și sîntem al Prea Fericirii Voastre smerit întru Hristos frate,

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

SCRISORI ŞI TELEGRAME DE FELICITARE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR PAŞTI, 1960

Pe lîngă scrisorile irenice primite din partea Patriarhilor ortodocşi, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit, cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului din acest an, numeroase scrisori irenice şi telegrame de felicitare de la Întîistătători, conducători şi slujitori ai Bisericilor creştine Ortodoxe şi Eterodoxe de peste hotare şi din ţară, cum şi din partea unor personalităţi de seamă ale vieţii creştine din întreaga lume.

Publicăm mai jos cuprinsul cîtorva scrisori şi telegrame, care dovedesc preţuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Romînă:

Telegrama Prea Fericitului CHIRIL al Bulgariei:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREŞTI

HRISTOS A ÎNVIAT!

Din toată inima felicit pe Prea Fericirea Voastră de luminoasa zi a Paştilor lui Hristos şi călduros rog pe Domnul cel înviat din morţi să aureoleze viaţa Prea Fericirii Voastre cu luminoasa bucurie a Învierii şi să Vă ţină pe viitor în puterea harului Său şi a păcii Lui, pentru prosperitatea Sfintei Voastre Biserici.

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

Scrisoarea Înalt Prea Sfinţitului THEOCLITOS, Arhieipiscoul Atenei şi Preşedintele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei:

Prea Fericite Patriarh al Romîniei, Locţiitor al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei şi Arhiepiscop al Bucureştilor, Frate iubit în Hristos şi împreunăslujitor D. JUSTINIAN, îmbrăţişîndu-Vă, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Se apropie sărbătoarea cea mai mare şi plină de bucurie, din ciclul sărbătorilor bisericeşti, a strălucitei Învieri al lui Hristos, ziua cea plină

de lumină a Sfintelor Paști, cînd toți cei ce cred cu adevărat, în măsura strădaniilor lor duhovnicești, ajung la înălțarea sufletească și la entuziasmul duhovnicesc cel mai ridicat cu putință omului pe pămînt. Fiindcă în timpul acestei mari și mîntuitoare sărbători, sărbătorim «omorîrea morții și nimicirea iadului».

Pentru aceasta, cu bucurie creștinească și cu dragoste frățească întîmpinăm pe iubita Voastră Prea Fericire de strălucitul Praznic al Învierii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, cu salutul plin de biruință: «Hristos a înviat!».

Socotind Sfînta Înviere a Mîntuitorului nostru ca ziua duhovnicească cea mai însemnată, care leagă pămîntul cu cerul, prin așezarea plină de slavă a Fiului lui Dumnezeu celui înviat de-a dreapta Tatălui, avem nădejde pururea că Tatăl Cel Ceresc, cu harul Său cel sfînt și cu iubirea Sa de oameni, nu va înceta de a se arăta milostiv față de slăbiciunea oamenilor, miluind neputințele lor și răspîndind harurile Lui din belșug asupra celor vrednici și celor nevrednici, după marea Lui îndurare.

De aceea, felicitînd pe Prea Fericirea Voastră și pe Sfîntul Sinod din jurul Vostru, ne rugăm ca Domnul cel înviat din morți, Atotputernicul învingător al morții să Vă păzească în sănătate ani cît mai îndelungați, ca să prăznuiți cu bucurie sfînta și dumnezeiasca sărbătoare a Învierii celei purtătoare de viață, păstorind cu cuviință și îndrumînd cu siguranță către pășunile cele mîntuitoare turma cea iubitoare de Hristos, încredințată Vouă.

Cu acestea, îmbrățișînd din nou, cu căldură, în Hristos, pe Prea Iubita Voastră Prea Fericire, rămînem cu dragoste frățească,

† *THEOCLITOS al Atenei,*
Președintele Sfîntului Sinod

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului MACARIE, Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia:

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite întru Hristos și Prea Fericite Vlădică,

HRISTOS A ÎNVIAT!

Salut din inimă pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul luminatului praznic al Învierii lui Hristos.

Hristos cel înviat, «Domnul a înviat cu adevărat și S-a arătat lui Simon» (Luca XXIV, 34). «Înviind Iisus dimineața, în ziua întîia a săptămînii, S-a arătat întîi Mariei Magdalena» (Marcu XVI, 9). Sfîntul Apostol Pavel a scris corintenilor: «Dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică este propovăduirea noastră; zadarnică este și credința noastră» (I Cor. XV, 14). Mîntuitorul Hristos «a fost vîndut pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptarea noastră» (Romani IV, 25).

După învierea Sa din morți, Hristos a dăruit ucenicilor Săi pace:

«Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă, însă Eu v-o dau, nu cum v-o dă lumea» (Ioan XIV, 27). «Să vă sporească vouă mila și pacea și dragostea» (Iuda I, 2).

Facă-se dar ca puterea îmbucurătoare și de viață dătătoare a Învierii lui Hristos să Vă umple și inima Prea Fericirii Voastre. Domnul și Dumnezeul nostru să Vă întărească puterile Voastre și sufletești, și trupești, spre binele Sfintei Biserici Ortodoxe.

CU ADEVĂRAT HRISTOS A INVIAT!

Cu nestrămutată dragoste întru Hristos cel înviat,

† *M A C A R I E,*
Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IOAN, Mitropolit al Pragei și al întregii Cehoslovacii:

«Ziua Învierii, să ne veselim, popoare, și unul pe altul să ne îmbrățișăm!».

Cu aceste înălțătoare cuvinte și cu dragoste Vă îmbrățișăm pe Sanctitatea Voastră și Vă trimitem urarea de Sfintele Paști:

HRISTOS A ÎNVIAT DIN MORȚI!

Învierea lui Hristos ne-a adus nouă o măreață biruință: «și biruința aceasta, care a biruit lumea, este credința noastră» (I Ioan V, 4).

După învierea Sa, Mîntuitorul le-a vestit ucenicilor Săi, pacea. În această zi, pe care a făcut-o Domnul, și noi cu toții să cerem de la Hristosul cel înviat, ca El — ca un Atotputernic — să ne umple de toată bucuria și pacea... (Romani XV, 13).

Așa, în chipul acesta, Domnul cel înviat învață popoarele să-și prefacă «săbiile în fiare de pluguri și lăncile lor în seceri» (Isaia II, 4).

Rămîn pururea rugător pentru binele Sanctității Voastre și pentru de Dumnezeu păzita Voastră turmă, căreia, acum, de sfintele și mîntuitoarele zile ale Paștilor prea luminate, cu bucurie îi transmit cuvintele:

ÎNTR-ADEVĂR, DOMNUL A ÎNVIAT DIN MORȚI!

Al Sanctității Voastre supus rugător,

† *I O A N,*
Mitropolit al Pragei
și al întregii Cehoslovacii

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului MACARIE, Arhiepiscopul Ciprului:

Prea Fericite Patriarh al Romîniei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Frate prea iubit și mult dorit și împreunăslujitor, D. JUSTINIAN, îmbrățișîndu-vă frățește în Domnul, cu multă bucurie vă întîmpinăm.

Coborîndu-Se de bună voie în mormînt, Hristos, Dumnezeul și Mîntuitorul nostru, a nimicit puterea iadului și a înviat a treia zi din mormînt, deschizîndu-ne porțile raiului și înviind pe Adam împreună cu tot neamul. Firea toată se bucură și se veselește de biruința aceasta slăvită împotriva morții și a păcatului, și îngerii se bucură și se veselesc împreună cu oamenii.

Părtași fiind și noi la această bucurie și veselie pricinuită de Învierea cea purtătoare de viață a Mîntuitorului, potrivit obiceiului frățesc, venim cu mult drag în legătură spirituală cu respectabila Voastră Prea Fericire și îmbrățișîndu-Vă cu sărutare sfîntă și avînd pe buzele noastre mesajul îngeresc «Hristos a înviat», Vă felicităm din toată inima și din tot sufletul, aducînd din tot cugetul rugăciuni Învingătorului morții, și rugîndu-ne să Vă îndrumeze spre cele bune și să Vă învrednicească să sărbătoriți cîți mai mulți ani Învierea Lui cea purtătoare de viață, aducînd roade pline de putere în via Domnului și conducînd la pășuni mîntuitoare poporul credincios încredințat Vouă, contribuind astfel din plin la binele întregii Sfinte Biserici a Lui și la slava Lui.

Înălțînd rugăciuni călduroase și pentru Prea Sfînta Biserică în fruntea căreia Vă găsiți, și pentru pacea și bunăstarea lumii întregi, Vă rugăm să transmiteți urările noastre sărbătorești și iubiților frați care alcătuiesc Sfîntul Sinod din jurul Vostru, și dorindu-Vă sănătate și dîndu-Vă din nou sărutare în Hristos cel înviat, rămînem al prea iubitei Voastre Prea Fericiri, frate iubitor și cu totul devotat în Hristos,

† *MACARIE al Ciprului*

Telegrama Înalt Prea Sfințitului GHERMAN, Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda :

Sanctității Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

† *Arhiepiscopul GHERMAN*

Telegrama Înalt Prea Sfințitului PAISIE, Arhiepiscopul întregii Albanii :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cele mai bune urări și îmbrățișări în Hristos cel înviat.

† *P A I S I E,*
Arhiepiscopul a toată Albania

Scrisoarea Prea Sfinţitului SIMEON, Episopul Şanhaiului şi al ortodocşilor din China:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Milostive Arhiepiscop şi Sfinţite Părinte,

HRISTOS A ÎNVIAT!

În numele creştinilor ortodocşi, al clerului şi administraţiei Eparhiei din Şanhai şi în numele meu personal, transmit Prea Fericirii Voastre cele mai respectuoase urări cu prilejul noului praznic al luminatei Învieri a lui Hristos —, Sfintele Paşti.

Vă transmit cele mai frumoase urări de sănătate, fericire, şi mă rog lui Dumnezeu să Vă învrednicească de înlelungă înzilire, ca să vă rugaţi pentru noi şi să ne scoateţi la limanul cel mîntuitor.

Al Prea Fericirii Voastre prea supus,

† *SIMEON,*
Episcopul Şanhaiului

Scrisoarea Înalt Prea Sfinţitului NICOLAE, Mitropolitul Krutiţelor şi Kolomnei:

PATRIARHIA MOSCOVEI
Membru al Sfîntului Sinod,
NICOLAE
Mitropolit al Krutiţelor
şi Kolomnei

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

«Cerurile după cuviinţă să se veselească şi pămîntul să se bucure şi să prăznuiască toată lumea cea văzută şi cea nevăzută; că Hristos s-a sculat, veselia cea veşnică» (Canonul Pascal).

HRISTOS A ÎNVIAT!

Vă rog să primiţi din partea mea urarea fierbinte de luminatul şi plinul de bucurie Praznic al Învierii lui Hristos.

Să mulţumim Domnului şi Mîntuitorului nostru, care a pătimit pentru noi păcătoşii, care a fost îngropat şi cu slavă a înviat, pentru că El, după negrăita Lui milă către neamul omenesc, ne-a învrednicit să fim şi azi părtaşi ai acestui Praznic al Praznicelor şi Sărbătoare a Sărbătorilor.

Cu rugă şi din suflet doresc ca lumina de viaţă dătătoare, care a strălucit de la mormîntul Domnului, pînă la sfîrşitul zilelor noastre să lumineze mintea noastră spre înţelegerea mîntuirii veşnice, iar inima noastră — spre simţirea Împărăţiei lui Dumnezeu (Luca XVII, 21).

Îmbrăţişez pe Sanctitatea Voastră cu sărutare pascală sfîntă şi, în-

credinţîndu-mă sfintelor Voastre rugăciuni, rog pe Domnul cel Atotbun să întărească puterile Voastre cele duhovnicești și trupești, ca să puteți străbate mai departe calea slujirii Voastre de Întîistătător, spre slava lui Dumnezeu și binele Sfintei Biserici Ortodoxe.

Cu fiiască dragoste și nețărmurit devotament sărut dreapta Prea Fericirii Voastre,

† *N I C O L A E,*
Mitropolit al Krutițelor și Kolomnei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului IOAN, Mitropolitul Kievului și Galiției și exarh patriarhal al Ucrainei:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT!

Salut din inimă pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul prea marelui praznic al Învierii lui Hristos, dorind ca Sanctitatea Voastră să Vă îndulciți din plin din belșugul luminos și bun al acestei luminoase sărbători.

Cu dragoste în Hristos,

† *I O A N,*
Membru al Sfîntului Sinod,
Mitropolit al Kievului și Galiției,
și Exarh Patriarhal al Ucrainei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PITIRIM, Mitropolitul Leningradului:

Sanctității Sale

Patriarhului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT!

Primiți, Prea Fericite Vlădică, felicitarea mea din toată inima, de marele și plinul de bucurie praznic al Sfintelor Paști. Odată cu aceasta, în rugăciunile mele cer de la Înviatul și Dătătorul de viață Hristos, pentru Prea Fericirea Voastră, puteri multe, sănătate, iar în întreaga Voastră slujire arhipăstorească bună sporire întru toate.

Cu frățesc devotament,

† *P I T I R I M*
Mitropolitul Leningradului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IACOB, Arhiepiscop al Americii de Nord și de Sud.

ARHIEPISCOPIA GREACĂ
A AMERICII DE NORD ȘI DE SUD
New-York

12 aprilie 1960

Prea Fericite,

Am înălțat laudă și mulțumire Prea Bunului Dumnezeu că ne-a învrednicit să parcurgem timpul sfîntului și marelui Post și să ajungem cu sănătate, să ne închinăm Sfintelor Patimi ale Domnului, și să prăznuim cu bucurie slăvita Lui Înviere.

«Ziua Învierii și să ne luminăm, popoare ; Paștile Domnului, Paștile».

Cu adevărat strălucită și prea cinstită este Învierea Domnului și pricinuitoare de nespusă bucurie pentru toți cei ce cred în Hristos.

Părtaș fiind și eu la această bucurie comună, laolaltă cu toți credincioșii din lumea cea nouă ortodoxă, mă grăbesc să felicit pe Prea Fericirea Voastră și să aduc rugăciuni pline de căldură Domnului Hristos celui înviat, rugîndu-L, în același timp, să păzească pe Prea Fericirea Voastră cu sănătate și dreptînvățînd cuvîntul adevărului, spre binele Prea Sfintei Biserici Ortodoxe și al credincioșilor ei.

Îmbrățișîndu-Vă pe Voi și ceata arhiereilor din jurul Vostru cu sărutare sfîntă în Hristos și cu «Hristos a înviat», rămîn frate în Hristos cu totul devotat,

† *IACOB al Americii*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului ONISIM, Arhiepiscop de Vladimir și Suzdal :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte JUSTINIAN, Patriarh al Romîniei,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul purtătoarei de lumină zile a luminatei Învieri a lui Hristos — Paștile Domnului.

Rog pe Domnul și Mîntuitorul nostru, care ne-a luminat pe noi cu bucuria Lui cea plină de dar, din mormîntul Lui purtător de viață, ca bucuria aceasta să ne bucure și acum inimile noastre, să ne înnoiască și să ne ocrotească viața noastră și să ne unească cu Împărăția lui Hristos.

Fie ca smerita noastră și a Sanctității Voastre slujire să fie plină de propășire pentru Sfînta Biserică și mîntuitoare pentru păstoriții noștri.

Rămîn al Prea eFricirii Voastre cu frățească dragoste întru Hristos cel Înviat,

† *O N I S I M,*
Arhiepiscop de Vladimir și Suzdal

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului HRISOSTOMOS, Mitropolit de Filippi, Neapole și Thasos :

Prea Fericirea Voastră,

Împlinindu-Ne o sfîntă și frățească datorie cu prilejul sfintelor zile care vin, ale prea curatelor Patimi ale Domnului și ale slăvitei Lui Învieri de lume mîntuitoare, cu evlavie sărutăm sfînta dreaptă a iubitei Voastre Prea Fericiri, și smerit Vă urăm îndelungare de zile și arhipăstorire strălucită în Hristos.

Frate smerit și devotat în Hristos,

† *HRISOSTOMOS,*
Mitropolitul Filippilor, Neapolei și Thasosului

Cavala, 10 aprilie 1960.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IACOB, Mitropolitul Atticei și Megaridei :

Prea Fericite,

Cu prilejul Învierii purtătoare de lumină a Domnului, trimit respectuoasei Voastre Prea Fericiri salutările mele sărbătorești, rugînd pe Cel ce a nimicit moartea și a prăvălit întăriturile iadului, să păzească pe Prea Fericirea Voastră în sănătate neîmputinată, ca să conduceți turma încredințată Vouă, la bun liman și către pășune mîntuitoare.

Cu acestea rămîn, cu respect și dragoste, prea mic frate în Hristos, cu totul devotat,

† *I A C O B*
Al Atticei și Megaridei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului PANTELEIMON, Mitropolitul Tesalonicului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al Romîniei
BUCUREȘTI

În Hristos cel înviat primiți frățeștile mele salutări, împreună cu urările de Paști, cele mai călduroase.

† *PANTELEIMON al Tesalonicului*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului DAMASCHIN, Mitropolitul Dimitriadei :

Prea Fericirii Sale D.D. JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei
BUCUREȘTI

Călătorind împreună cu Domnul nostru Iisus Hristos, Dumnezeul nostru, spre Golgota, ca să-L vedem răstignit pe cruce pentru mîntuirea

noastră, biciuit, istovit, mort, și însoțind pe fericitele mironosițe în drumul lor spre mormînt, ca să auzim de la înger minunea cea nouă și necuprinsă de minte a Învierii din morți a Mîntuitorului, — într-un cuget înălțăm către Domnul rugăciune, ca să învrednicească pe Prea Fericirea, Voastră să se închine la prea curatele Lui Patimi, în deplină sănătate, și totodată să sărbătorească biruința Învierii, cu inima plină de bucuria mormîntului gol al Domnului.

Pe lîngă acestea, prezentîndu-Vă cele mai respectuoase urări, ne încredințăm cucernicelor Voastre rugăciuni și binecuvîntări, și sărutăm sfînta dreaptă a Prea Fericirii Voastre,

† *DAMASCHIN al Dimitriadei*

Telegrama Înalt Prea Sfințitului ELIE KARAM, Mitropolitul Libanului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al Romîniei

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Binevoiți a primi felicitări cu prilejul Sfintelor Paști.

† *ELIE KARAM,*
Mitropolitul Libanului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului SOFRONIE, Mitropolitul Tîrnovei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Felicit pe Prea Fericirea Voastră de marele praznic al Învierii lui Hristos, și din toată inima Vă doresc în rugăciunile mele belșugul bucuriei pascale, potrivit cu spusa Domnului Celui Înviat : «Bucurați-vă !» (Matei XXVIII, 9).

Domnul Dumnezeu să Vă păzească pe Prea Fericirea Voastră întru mulți ani, spre binele Sfintei Biserici Ortodoxe din Romînia.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Încredințîndu-mă sfintelor și frățeștilor Voastre rugăciuni, rămîn al Prea Fericirii Voastre întru Hristos frate și împreunăslujitor,

† *SOFRONIE,*
Mitropolitul Tîrnovei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului MIHAIL, Mitropolitul Durostorului și Cerveniei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Cu mila lui Dumnezeu am ajuns să sărbătorim și în acest an luminatul praznic al Învierii lui Hristos. Din nou sărbătorescul dangăt de Paști

al clopotelor umple sufletele credincioșilor cu cele mai luminate și pline de bucurie trăiri duhovnicești. Credința în Hristos cel înviat, care a învins moartea și ne-a dăruit viață veșnică, ne dă puteri sporite. Dragostea față de Mîntuitorul nostru, care pentru noi a vărsat scump Sîngele Său, ne umple de recunoștință. Nădejdea în Domnul, care S-a pogorît pe pămînt, ca să ne înalțe la ceruri, ne însuflețește.

Sîntem fericiți că putem să împărtășim cu Prea Fericirea Voastră aceste trăiri prilejuite de Sfintele Paști, și Vă dorim din toată inima noastră, fericită și îndelungată înzilire, plină de roade pentru propășirea Sfintei Ortodoxii și a minunatei Voastre patrii, în timpul înțeleptei Voastre arhipăstoriri. Cel înviat din morți să aducă pace în lume, pentru ca să putem și noi să auzim salutarea de bucurie «Pace vouă» (Ioan XX, 19).

HRISTOS A ÎNVIAT!

Cu dragoste în Domnul, rămînem al Prea Fericirii Voastre devotat frate întru Hristos,

† *MIHAIL*
al Durostorului și Cerveniei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PIMEN, Mitropolit al Nevrocopului:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică și Arhipăstor,

Din toată inima și cu dragoste în Domnul salutăm pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul acestui luminat și plin de bucurie praznic al Învierii.

Învierea Domnului Iisus Hristos este biruința vieții asupra morții.

Hristos cel înviat este chezășia învierii celei de obște!

De aceea și noi, toți oamenii credincioși ai Bisericii, ne bucurăm în zilele praznicului Paștilor, aducînd rugăciuni și mulțumire lui Dumnezeu.

Îngăduiți-mi, Prea Fericirea Voastră, ca și eu să Vă urez, în rugăciune, sănătate multă și sporiri duhovnicești, pentru ca să slujiți cu aceeași înțelepciune și jertfelnicie Sfînta Ortodoxie, pacea între popoare și minunatul popor dreptcredincios din frumoasa și bogata Voastră patrie.

Ne încredințăm sfintelor Voastre rugăciuni și rămînem al Prea Fericirii Voastre smerit fiu și frate întru Hristos Domnul,

† *P I M E N,*
Mitropolitul Nevrocopului

Blagoevgrad, aprilie 1960.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului CLIMENT, Mitropolit de Stara Zagora:

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Ca o mireasmă înviorătoare de primăvară îndulcesc din nou sufletele noastre sfintele cîntări pascale. O luminoasă bucurie de Paști, o pace

sufletească și o dragoste față de cei apropiați și de cei depărtați, față de făpturile divine, umplu inimile a milioane de oameni din lume, în timpul luminoaselor zile a Învierii lui Hristos.

Felicitîndu-Vă de marele Praznic al Praznicelor, călduros rugăm pe Dătătorul de viață cel înviat din mormînt, să întărească aceste înalte bucurii pascale ca pe o veșnică și neschimbătoare soartă a neamului omenesc, fiindcă știm că aceasta este și rugăciunea Voastră zilnică și grija neîncetată a slujirii Voastre arhipăstorești.

HRISTOS A ÎNVIAT!

† *CLIMENT,*
Mitropolit de Stara Zagora

Telegrama Înalt Prea Sfințitului NICODIM, Mitropolit de Sliven:

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT!

Respectuos felicit pe Prea Fericirea Voastră de luminosul și mîntuitorul praznic al slăvitei Învieri a lui Hristos.

Fie ca bucuria Paștilor să rămînă pururea cu voi, pentru ca să o împărțiți în pace evlavioasei Voastre turme.

Întru mulți ani, solicit sfintele Voastre rugăciuni și rămîn al Prea Fericirii Voastre cu pascală sărutare întru Hristos cel mai mic frate,

† *NICODIM,*
Mitropolit de Sliven

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului NECTARIE, Mitropolit al Debarului și Bosniei:

Prea Fericirea Voastră,

Cu dragoste frățească și rugăciuni către Domnul pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre și bună propășire a Bisericii Ortodoxe Romîne, avem cinstea să Vă felicităm de Sărbătoarea Învierii lui Hristos.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al Prea Fericirii Voastre devotat frate în Hristos,

† *NECTARIE,*
Mitropolit al Debarului și Bosniei

Sarajevo, 9 aprilie 1960.

Telegrama Prea Sfinţitului PAVEL, Episcop al Permului:
Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al Romîniei

BUCUREŞTI

HRISTOS A ÎNVIAT!

Felicit pe Prea Fericirea Voastră de luminatul praznic al Învierii lui Hristos, transmiţîndu-Vă cele mai bune urări Prea Fericirii Voastre personal, precum şi întregii Biserici al cărei Întîistătător sînteţi..

† *PAVEL,*
Episcop al Permului

Scrisoarea Prea Sfinţitului LEONID, Episcop de Kursk:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică şi prea milostiv Părinte,

În «această numită şi sfîntă zi» primiţi, Vă rog, Sanctitate, salutul meu pascal a toate îmbucurător:

HRISTOS A ÎNVIAT!

Reverse deci înviatul nostru Domn şi izvor al vieţii şi al păcii, bucuria Sa cea plină de dar şi peste sufletele noastre, spre a ne face vrednici a-L slăvi cu inimă curată, în toate zilele vieţii noastre.

În rugăciunile mele din aceste solemne zile, doresc Sanctităţii Voastre să petreceţi întotdeauna în bună sănătate şi deplină propăşire în toate.

Respectuos, încredinţîndu-mă sfintelor Voastre rugăciuni, Vă cer binecuvîntări şi rămîn pentru Sanctitatea Voastră pururea rugător către Domnul,

† *Episcop LEONID*

Kursk, Paştele lui Hristos, 1960.

Scrisoarea Prea Sfinţitului MIHAIL, Episcop de Ijevsk (U.R.S.S.):

Sanctitatea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

HRISTOS A ÎNVIAT!

Primiţi din parte-mi felicitarea mea din toată inima, şi sărutare pascală.

Lumina Învierii lui Hristos, care biruieşte întunericul, să umple de bucurii pe Sanctitatea Voastră cu măreţe mîngîieri duhovniceşti, iar

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREŞTI

Cu prilejul luminosului praznic al Învierii Domnului, respectuos prezint Prea Fericirii Voastre cele mai sincere urări de sănătate şi bucurie pascală.

Vă sărută dreapta,

Arhimandrit ANTONIE,
Reprezentantul Bisericii Bulgare
pe lîngă Patriarhia din Moscova

Scrisoarea Cucernicului Protoiereu MIHAIL ZERNOV din Moscova:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al Romîniei

BUCUREŞTI

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT!

Binevoiţi a primi din parte-mi cele mai respectuoase felicitări de luminata zi a Învierii lui Hristos, ziua biruinţei dreptăţii asupra minciunii, vieţii asupr amorţii şi luminii asupra întunericului.

Al Prea Fericirii Voastre stăruitor rugător către Dumnezeu,

Protoiereul MIHAIL ZERNOV

Moscova, Paştile lui Hristos, 1960.

Telegrama Prea Cucernicului Protoiereu ŞTEFAN TOMICI, vicarul Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Banat:

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Cu ocazia Învierii Domnului, Vă rugăm să primiţi sincerele noastre felicitări şi urări de bine.

Protoiereu ŞTEFAN TOMICI,
Vicarul Bisericii Ortodoxe Sîrbe
din Banat

Telegrama Prea Cuviosului Ieromonah TEODOR, parohul bisericii bulgare din București :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Paștelui, Comitetul Bisericii Bulgare și eu personal, cu adîncă smerenie sărut mînă dreaptă și urez mulți ani cu sănătate, ca să duceți mai departe lumina Sfintei Biserici Ortodoxe pentru triumful păcii lui Hristos și binele omenirii.

Ieromonah TEODOR

Telegrama Prea Cucernicului Pr. IOAN CRISTEA, parohul bisericii Patriarhiei Romîne din Sofia :

Prea Fericitlui JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Slujitorii și credincioșii Bisericii Patriarhiei Romîne din Sofia prezentăm Prea Fericirii Voastre, de Sfintele Paști, fieste urări de sănătate, viață lungă și fericită arhipăstorire, spre slava Sfintei noastre Biserici, bucuria evlavioșilor noștri credincioși și întărirea frontului păcii și bunei înțelegeri între toate popoarele lumii.

Întru mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh,

Iconom Stavrofor IOAN CRISTEA,
Superiorul Bisericii Patriarhiei Romîne
din Sofia

*

Reproducem în aceste pagini și cîteva din telegramele și scrisorile de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, din partea unor conducători și reprezentanți de seamă ai Bisericilor Eterodoxe de peste hotare.

Scrisoarea Prea Fericitului VASKEN I, Patriarhul Catolicos al tuturor armenilor :

Prea Fericite Părinte Patriarh și
Prea iubit întru Hristos Frate,

Sîntem fericiți Noi, de aici, din Sfîntul Scaun al Edcimiadzinului, să aducem Sanctității Voastre frățeștile noastre și pline bucurie urări cu prilejul sărbătorii Învierii Mîntuitorului nostru. Odată cu aceasta Vă transmitem dorințele Noastre de îndelungată înzilire și fericită arhipăstorire, spre binele și înflorirea Bisericii Voastre, în pace și vremuri bune.

Cu dragoste întru Domnul,

† VASKEN I,
Patriarhul Suprem — Catolicos
al tuturor armenilor

Edcimiadzin, 5 aprilie 1960.

Scrisoarea d-lui W. A. VISSER'T HOOFT, secretarul general al Consiliului Mondial al Bisericilor :

CONSILIUL MONDIAL AL BISERICILOR

Sanctitatea Voastră,

În acest an, cum creștinii de toate confesiunile prăznuiesc Învierea lui Hristos în aceeași zi, Vă felicităm cu căldură în chip deosebit și rugăm pe Dumnezeu să dea pace lumii și unire tuturor popoarelor creștine.

Al Vostru devotat,

W. A. VISSER'T HOOFT,
Secretar general

Geneva, aprilie 1960.

Scrisoarea d-lor J. N. ONDRA și prof. dr. J. L. HROMADKA, reprezentanții conducerii Conferinței creștine pentru pace de la Praga :

CONFERINȚA CREȘTINA DE PACE

Onorat și iubit Frate,

Sărbătorile Paștelui care vin, ne amintesc de comuniunea noastră în credința în Iisus Hristos, Cel răstignit și înviat. El este temelia și viața Bisericii, și El este totodată legătura care ne unește strîns mai presus de toate granițele naționale, culturale și confesionale. El este de asemenea temeiul nădejdilor noastre și al bucuriei noastre. Toată munca noastră pentru pace, pe care am depus-o pînă acum printre neamuri, și-a avut temei în El. Cu dragoste ne aducem aminte de aceia care, trimiși de Dvs.,

au conlucrat cu noi anii trecuți pe tărîmul Conferinței Creștine de Pace și care, prin înțelepciunea și sfatul lor, ne-au ajutat în strădaniile noastre în vederea regrupării tuturor forțelor păcii printre creștini. Cu aceeași dragoste ne gîndim însă și la aceia cu care pînă în prezenta nu ne-am găsit încă într-o comuniune personală de lucru.

Cu prilejul Sărbătorilor Paștelui care vin, Vă dorim să sporiți în credință, în dragoste și în nădejde, și ca Evanghelia cu privire la Învierea lui Hristos să aducă și poporului Vostru multă putere și multă bucurie. Sîntem ferm convinși că credința noastră în Iisus Hristos aduce binecuvîntare și acelora care se găsesc în afara Bisericii, și care depun o mare muncă pentru construirea unei societăți noi, pentru împăcarea popoarelor și pentru o pace trainică.

«Hristos, înviat din morți, nu mai moare; moartea nu mai are stăpînire asupra Lui» (Romani VI, 9).

Cu salutări distinse și în nădejdea unei conlucrări frățești din ce în ce mai strînse, rămînem ai Voștri,

J. N. ONDRA,
Secretarul Conferinței Creștine de Pace

Prof. dr. J. L. HROMADKA,
Președintele Comisiei de lucru a Conferinței Creștine de Pace

Praga, 11 aprilie 1960.

*

De asemenea, Prea Fericitul Patriarh JUSTINIAN a primit numeroase alte scrisori și telegrame de felicitări din partea ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne.

Tuturor li s-a răspuns la timp, exprimîndu-li-se mulțumiri pentru urările făcute, și împărtășindu-li-se patriarhicești binecuvîntări.

SCHIMB DE TELEGRAME INTRE PREA FERICIȚII PATRIARHI JUSTINIAN AL ROMINIEI ȘI CHIRIL AL BULGARIEI

Cu prilejul împlinirii a șapte ani de la reînființarea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Bulgare și de la alegerea Prea Fericitului Chiril ca patriarh, Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian a trimis Întîistătătorului Bisericii Bulgare următoarea telegramă de felicitare:

Prea Fericitului CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei

SOFIA

Cu multă bucurie evocăm înălțătoarele solemnități ale intronizării Prea Fericirii Voastre în Scaunul patriarhal al Bisericii Ortodoxe Bulgare, și în rugăciune cerem Mîntuitorului Hristos să ocrotească în pace plinirea Bisericii surori a Bulgariei și persoana Prea Fericirii Voastre, și să înmulțească anii vieții Prea Fericirii Voastre cu sănătate și putere, spre înflorirea Bisericii vecine surori, și spre dezvoltarea și întărirea legăturilor de dragoste și colaborare frățească între toate Bisericile Ortodoxe din lume.

† *JUSTINIAN,*
Patriarhul Romîniei

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru sentimentele exprimate, prin următoarea telegramă:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Mulțumesc din inimă Prea Fericirii Voastre pentru felicitările și urările de bine ale Voastre cu ocazia jubileului restaurării Patriarhiei Bulgare și intronizării mele.

Foarte mișcat de aceste nobile sentimente ale Voastre, Vă urez și eu, în rugăciune, sănătate, puteri și vigoare, pentru o arhipăstorire fericită întru mulți ani, ca un vrednic Prim-Ierarh al Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne.

† *CHIRIL,*
Patriarhul Bulgariei

De asemenea, cu prilejul sărbătoririi zilei numelui Prea Fericitului Patriarh Chiril, între Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxă Romînă și Bulgară a avut loc următorul schimb de telegrame:

Prea Fericitului CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei

SOFIA

Sărbătorirea numelui Prea Fericirii Voastre ne oferă un nou și fericit prilej ca să Vă mărturisim dragostea Noastră frățească și să ne unim cu Înalții Ierarhi, slujitorii și credincioșii Bisericii surori a Bulgariei, în rugăciune către Mîntuitorul Hristos, cerîndu-I cu căldură să Vă dăruiască sfintelor Sale Biserici în pace, întreg, cinstit, sănătos, întru zile îndelungate, drept învățînd cuvîntul adevărului Său.

† *JUSTINIAN,*
Patriarhul Romîniei

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Felicitările și bunele urări ale Prea Fericirii Voastre de ziua îngerului meu ceresc, produc în mine bucurie sufletească, pentru sentimentele de frățească dragoste pe care mi le mărturisiți, și care unesc cele două Biserici ale noastre.

Recunoscător Prea Fericirii Voastre, și eu rog călduros pe Domnul Hristos să Vă adumbrească cu milostivire, pentru ca în sănătate și puteri să continuați sfînta Voastră sîrguință pentru ascensiunea Sfintei Biserici Romîne.

† *CHIRIL,*
Patriarhul Bulgariei

12 ANI DE LA INSCĂUNAREA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

La 6 iunie 1960 s-au împlinit 12 ani de la înscăunarea Prea Fericitului Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne. Prilejul este binevenit pentru a exprima încă o dată prețuirea de care se bucură pretutindeni strădaniile depuse de Prea Fericitul Părinte Patriarh întru slujirea lui Hristos și a nobilelor năzuințe de pace și propășire ale poporului nostru și pentru a aduce Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Romîne prinosul dragostei și recunoștinței clerului și credincioșilor sfintelor altare ortodoxe. Înfăptuirile din 12 ani de patriarhicească slujire sînt prin ele însele deosebit de grăitoare; de aceea, cuvintele par sărace și necorespunzătoare pentru comoara de simțăminte ce s-au adunat în acest răstimp, în sufletele celor ce mărturisesc dreapta învățătură creștină pe pămîntul țării noastre.

Încercînd totuși să împlinim plăcuta îndatorire de a da glas acestor simțăminte, mărturisim că mîinile sufletelor noastre se întind — ca sub un pom prea încărcat de roade —, spre crengile îmbelșugate ale acestor ani de muncă și de împliniri, cu teama de a nu ști pe care din ele să le culeagă mai întîi. Dar dacă îndrăznim să așezăm unele din aceste roade pe tipsiile de-a dreptul neîncăpătoare ale rîndurilor de față, o facem numai cu nădejdea că așa cum uneori necuprinsul se poate răsfrînge în vremelnica oglindă a unui strop de rouă — și puținul acestor cuvinte, întregindu-se cu tot ce păstrează în inimile lor clericii și credincioșii noștri pentru Părintele și Patriarhul lor, va putea da o imagine a personalității Prea Fericitului Justinian și a înfăptuirilor pe care Biserica Ortodoxă Romînă le-a cunoscut sub patriarhiceasca sa păstorire.

Din luminosul portret al Întîistătătorului nostru, — zugrăvit cu prilejul unor asemănătoare popasuri sărbătorești —, vom desprinde trăsătura cea mai caracteristică a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, căutînd să înțelegem care a fost sîmburele care a dat rod nou, vechilor învățături ale Bisericii noastre, care a fost izvorul curat și puternic din

care s-au adăpat și au crescut lanurile de înfăptuiri ale celor 12 ani de osîrduitoare strădanii ale Prea Fericirii Sale.

Nu șovăim a mărturisi nestrămutata noastră convingere că acest izvor de apă vie a purces din marea și curata credință creștină care a însuflețit totdeauna ființa Prea Fericitului Patriarh Justinian, precum și din faptul că — venind în mijlocul poporului —, Prea Fericirea Sa și-a îmbogățit cugetul cu cele mai sfinte năzuințe de libertate, dreptate și pace, ale vrednicului și bunului nostru popor. Din aceste bogate tezaure de gîndire și trăire s-au făurit înalta sa concepție asupra funcției active a păstorului de suflete, în raport cu realitățile lumii noi ce se zămislește sub ochii noștri. Pe asemenea concepție — profund creștină — s-a sprijinit și se sprijină activitatea preoțimii noastre, care împlinește cu rîvnă și cu zel apostolic toate îndrumările date de Prea Fericitul Patriarh Justinian, și de Sfîntul Sinod, pentru slujirea în duh și adevăr a lui Hristos-Dumnezeu și a înaltelor aspirații — de un desăvîrșit umanism — ale poporului nostru. Pe asemenea concepție trainică s-au înălțat toate înfăptuirile din timpul păstoriei Prea Fericirii Sale, de la întocmirea noului Statut de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Romîne și pînă la istoricul act al reîntregirii altarului străbun.

Dar lupta care încunună această pilduitoare slujire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, — și care nu poate fi trecută sub tăcere la un astfel de popas sărbătoresc, — este fără îndoială munca de fiecare zi desfășurată de Întîistătătorul nostru, pentru a pune temeiurile unei rodnice și permanente conlucrări între toate credințele religioase din Republica Populară Romînă, cum și marea contribuție pe care Prea Fericirea Sa a adus-o la strîngerea legăturilor frățești dintre Biserica Ortodoxă Romînă și celelalte Biserici Ortodoxe, la făurirea acelui măreț «front comun al Ortodoxiei, care se afirmă cu o nestăvilită vigoare în nobila acțiune de apărare a păcii, de zidire a unei lumi fără războaie. Căci în anii păstoriei Prea Fericitului Patriarh Justinian, marea majoritate a slujitorilor altarelor noastre și-a închinat întreaga strădanie acestui rost pașnic și creator dat funcțiunilor spirituale și materiale ale Bisericii de însuși dumnezeiescul ei Întemeietor. Iar prestigiul pe care Biserica Ortodoxă Romînă l-a dobîndit în rîndurile opiniei publice mondiale, prin perseverența cu care a știut să susțină dreptatea și sfințenia năzuinței de pace a omenirii întregi, reprezintă afirmarea cea mai strălucită a viabilității mesajului creștin în lume.

Numai aceste înfăptuiri — desprinse din marele număr al împlinirilor cu care se mîndrește Biserica noastră —, sînt de ajuns pentru a îndreptăți dragostea și recunoștința cu care clerul și credincioșii înconjoară pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, sub a cărui păstorie, Sfînta noastră Biserică a putut să-și țesă veșmîntul de aur al propovăduirii celei mai înalte și mai curate porunci a Evangheliei lui Hristos. Cu aceeași dragoste și cu aceeași recunoștință vor fi ascultate și împlinite în viitor toate îndemnurile Prea Fericirii Sale și ale Sfîntului Sinod, care

vor ajuta pe preoții noștri să ajungă glasuri vii ale credinței strămoșești și slujitori ai marilor năzuințe de pace ale poporului nostru și ale popoarelor din lumea întreagă.

Cu aceste gînduri și cu acest legămînt, rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să dăruiască Întîistătătorului nostru viață lungă, sănătate deplină și aceeași rodnică putere de muncă, întru slava Bisericii Ortodoxe Romîne și întru propășirea neîncetată a Republicii Populare Romîne, patria noastră scumpă.

Plecîndu-ne smeriți, cu dragoste rostim îndătinata urare:

«Întru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh!».

Pr. TRAIAN GHICA

TELEGRAME DE FELICITARE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul împlinirii a 12 ani de la înscăunare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit, din partea reprezentanților Bisericilor Ortodoxe de peste hotare, de la ierarhi, clerici și credincioși ai Bisericii noastre, precum și de la personalități de seamă ale vieții publice, numeroase telegrame de felicitare și urări.

Întrucît spațiul nu ne îngăduie să reproducem toate aceste mărturii ale sentimentelor de dragoste și prețuire de care se bucură Întîistătătorul Bisericii noastre, — publicăm mai jos numai trei dintre ele:

Telegrama Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Cu frățească cordialitate felicit pe Prea Fericirea Voastră, în numele meu și al Sfîntului Sinod, la aniversarea intronizării Voastre.

Cu bune urări în rugăciune pentru sănătate și îndelungată înzilire, Atotputernicul Dumnezeu să întărească dreapta Prea Fericirii Voastre, ca să continuați cu marea Voastră vrednicie să conduceți clerul și evlavioasa turmă a Sfintei Biserici Romîne spre o înălțare tot mai mare și spre pace.

† CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei

Telegrama domnului profesor N. DOGARU, Secretarul General al Departamentului Cultelor :

Înalt Prea Sfințitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Cu prilejul aniversării a 12 ani de la înscăunarea Înalt Prea Sfinției Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Vă transmit urări de deplină sănătate și succes în activitatea pe care o desfășurați.

Secretar general,
DUMITRU DOGARU

Telegrama domnului I. N. Bărbulescu, Director General în Departamentul Cultelor :

Înalt Prea Sfințitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Vă rog să primiți, cu prilejul împlinirii a 12 ani de la înscăunarea I.P.S. Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, urări de rodnică activitate și deplină sănătate.

Director General,
I. N. BĂRBULESCU

VIAȚA BISERICEASCĂ

PERSONALITATEA PREA FERICITULUI EFREM, NOUL PATRIARH-CATOLICOS AL GRUZIEI

După cum s-a arătat în numărul trecut al revistei noastre, în luna februarie a acestui an a avut loc alegerea și înscăunarea Prea Fericitului Patriarh-Catolicos al întregii Gruzii, Efrem II, în locul rămas vacant prin încetarea din viață a Patriarhului-Catolicos Melchisedec III. Relatînd această solemnitate, «Revista Patriarhiei din Moscova» publică în nr. 4 (aprilie 1960), cîteva date biografice asupra noului Întîistătător al Bisericii Ortodoxe a Gruziei. Reproducem mai jos cîteva din aceste date, pentru a face cunoscută cititorilor noștri personalitatea Prea Fericitului Patriarh-Catolicos Efrem II.

Noul Patriarh-Catolicos al întregii Gruzii a purtat ca mirean numele de Grigorie Șiovici Sidamnidze. El s-a născut în anul 1896 în familia unui cîntăreț de sat, în localitatea Doisi, din fostul județ Gorii, fiind înrudit de aproape cu ierarhi de seamă ai Bisericii Gruzine, ca vrednicul de aducere aminte Patriarh Leonid și episcopii Alexandru și Pirr (din familia Okroperidze).

La vîrsta de 8 ani, Grigorie a intrat în școala duhovnicească, pe care a terminat-o în anul 1912; în același an, în urma examenului de admitere trecut cu succes, a intrat ca bursier în seminarul duhovnicesc din Tbilisi.

Încă de pe cînd era elev în școala duhovnicească, în inima sa a încolțit gîndul călugăriei. Terminînd școala, Grigorie, la vîrsta de 15 ani se ducea la Mînăstirea Kvataheb, Uspenia, unde a cunoscut pe starețul mînăstirii. Mărturisindu-i acestuia dorința sa de a intra în mînăstire, starețul a înțeles că tînărul făcea acest pas fără încuviințarea părinților; de aceea, a chemat pe tatăl lui Grigorie, care veni la mînăstire și își luă fiul înapoi, acasă. La rugămințile tînărului, starețul mînăstirii îi făgădui să-l primească în mînăstire atunci cînd va împlini vîstra de a lua singur hotărîri în ce privește viața lui. În timpul cît a urmat seminarul, Grigorie

folosea vacanțele pentru a vizita mînăstirile Kvataheb, Șiogvim ș.a., în care cînta, citea, făcea slujba de ipodiacon.

Terminînd seminarul duhovnicesc în 1918, el s-a înscris la Facultatea de istorie și filologie, pe care a terminat-o cu succes în anul 1923. Fiind un student fruntaș, ar fi putut rămîne aspirant la Universitate, dar el, în ultimul an, al 4-lea, a primit monahismul sub numele de Efrem.

După cinci ani de la tunderea sa ca monah, călugărul Efrem, trecînd toate treptele ierarhice, a fost hirotonit de către Patriarhul-Catolicos Hristofor, în treapta de arhiereu. În anul 1945 a fost ridicat la rangul de mitropolit, de către Patriarhul-Catolicos Kalistrat.

Ca arhiereu și apoi ca mitropolit, I.P.S. Efrem a slujit din tot sufletul Biserica lui Hristos: a arătat o deosebită rîvnă pentru îngrijirea bisericilor, și a depus multă muncă pentru repararea și înfrumusețarea lor. În toate eparhiile în care a slujit, a fost iubit de credincioși. O manifestare de sinceră și mare dragoste față de I.P.S. Efrem din partea credincioșilor a fost prilejuită acum trei ani, de aniversarea a 60 de ani de viață și a 35 de ani de slujire în cinul sfințit (din care 30 de ani ca episcop și mitropolit). Această aniversare a fost sărbătorită de cler și credincioși cu mare solemnitate, Înalt Prea Sfințitului Efrem făcîndu-i-se mărturii de dragoste, prin numeroase telegrame de felicitare primite de la Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, de la I.P.S. Mitropolit Nicolae al Krutițelor și Kolomnei, de la numeroase căpetenii ale Bisericilor autocefale, precum și de la mulți ierarhi ai Bisericii Ruse. Pentru rodnica sa activitate obștească, I.P.S. Mitropolit Efrem a fost decorat cu medalia «Pentru apărarea Kaucazului». Tot cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh al Antiohiei și al întregului Orient, vrednicul de aducere aminte Alexandru III, a acordat Înalt Prea Sfințitului Efrem «Ordinul Sfinților Apostoli Petru și Pavel», clasele II și I, iar Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei i-a dăruit, in semn de dragoste, un toiag, o prețioasă panaghie și o cruce cu briliante, pe camilafcă.

Prea Fericitul Efrem este autorul cîtorva lucrări duhovnicești. Lui îi aparțin: prelucrarea acatistului în cinstea Maicii Domnului din Iversk, alcătuirea acatistelor pentru sfinții cneji mucenici David din Argvest și Constantin, «Sfinții gruzini», — continuarea lucrării Patriarhului-Catolicos Leonid, monografia despre Maxim Mărturisitorul, și Glosarul de arhaisme (gruzine).

I. N.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

SOSIREA LA IERUSALIM A NOULUI CONDUCĂTOR AL MISIUNII DUHOVNICEȘTI RUSE. Prin hotărîrea Sanctității Sale Patriarhului Moscovei și întregii Rusii Alexei și a Sfîntului Sinod de la 1 octombrie 1959, arhimandritul Augustin (Sudoplatov), starețul mînăstirii Pecersk din Pskov, a fost numit conducător al Misiunii duhovnicești din Ierusalim, iar diaconul bisericii Adormirea din Moscova Nicolae Dmitriev a fost numit membru și secretar al Misiunii. La 27 octombrie noii numiți au sosit la Ierusalim, fiind întîmpinați de arhimandritul Nicodim, diaconul V. Liutik și de colaboratorii Consulatului Sovietic. La 9 noiembrie arhimandritul Augustin și membrii Misiunii au fost primiți în audiență de Ministerul Cultelor din Republica Izrael, rabinul Ia. M. Toledano, iar la 16 noiembrie Misiunea a fost invitată de clerul grecesc la praznicul care a avut loc cu prilejul reînnoirii bisericii sfîntului marelui mucenic Gheorghe.

PRIMIREA PREA FERICITULUI PATRIARH AL IERUSALIMULUI BENEDICT I LA MISIUNEA DUHOVNICEASCA RUSĂ DIN IERUSALIM. La 10 noiembrie 1959, Prea Fericitul Patriarh al Ierusalimului și întregii Palestine Benedict I, întovărășit de arhiepiscopul Athenagora, de arhimandritul Gherman, economul Patriarhiei Ierusalimului și de alte persoane din serviciul Patriarhiei, a vizitat Misiunea duhovnicească rusă din Ierusalim, înmînînd, după obicei, noului conducător al Misiunii duhovnicești ruse, cîrja ca semn al conducerii. În convorbirile care au urmat, Prea Fericitul Patriarh Benedict și-a exprimat dorința de a vizita Moscova și pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei. «Patriarhul Alexei este prietenul meu» — a spus în încheiere Patriarhul Benedict.

PATRIARHIA MOSCOVEI

VIZITA DELEGAȚIEI CONSILIULUI MONDIAL AL BISERICILOR FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE RUSE. În primele 2 săptămîni ale lunii decembrie 1959, o delegație a Consiliului Mondial al Bisericilor, condusă de dr.

Visser't Hooft, secretarul general al acestui consiliu, a vizitat Uniunea Sovietică, la invitarea Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei și a toată Rusia. Această vizită a fost rezultatul întrunirii de la Utrecht din 1958. În iunie 1959, protopoul prof. Vitaly N. Borovoy și dl. Victor S. Alexeev, secretarul biroului legăturilor dintre Biserici, au conferit timp de 4 săptămîni cu conducătorii Consiliului Mondial al Bisericilor la Geneva, iar mai tîrziu, în august, au luat parte ca observatori la sesiunea Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor, care s-a ținut în insula Rodos.

Delegația care a vizitat Biserica Ortodoxă Rusă a fost compusă din cinci membri, reprezentînd cinci diferite Biserici și țări, și anume: Dr. Visser't Hooft membru al Bisericii Reformate din Țările de Jos, Rev. Francis House, membru al Bisericii Anglicane, dr. Nick Nissiotis, Grecia, membru al Bisericii Ortodoxe grecești, dr. O. Frederick Nolde, New-York, S.U.A., membru al Bisericii Luterane Unite din America și U. Kyan Than, Rangoon, Birmania, baptist. Delegația a fost însoțită de Alexandre de Weymarn, ca interpret.

Înapoindu-se la Geneva în ziua de 22 decembrie 1959, toți membrii delegației au făcut declarații cu privire la «călduroasa și frățească primire» ce li s-a făcut pretutindeni în Rusia, iar în ceea ce privește situația religioasă din Uniunea Sovietică ei au spus următoarele: «În Biserica Ortodoxă Rusă există o viață spirituală intensă, o credință din convingere și o slujbă religioasă impresionantă».

La recepția ce a avut loc la Moscova în ziua de 17 decembrie 1959, secretarul general al Consiliului Mondial al Bisericilor, dr. Visser't Hooft, în numele delegației, a rostit un cuvînt de rămas bun, la care a răspuns apoi Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și a toată Rusia.

Publicăm mai jos conținutul acestor cuvîntări.

Cuvîntarea D-lui Visser't Hooft:

«În această ultimă zi a vizitei făcute de noi Sfintei Biserici Ortodoxe a Rusiei, sîntem foarte bucuroși că avem prilejul să dăm expresie adîncii noastre gratitudini față de Sanctitatea Voastră pentru multele binefaceri care au fost revărsate asupra noastră. Mai întîi vă mulțumim pentru invitația de a vizita Biserica Rusiei. Vă mulțumim pentru primirea cu adevărat frățească ce ne-ați făcut. Vă mulțumim pentru ocazia ce ne-ați dat de a veni să cunoaștem viața spirituală a Bisericii, așa cum se manifestă ea mai ales în serviciile divine și în adorarea Atotputernicului Dumnezeu și a Domnului nostru Iisus Hristos. Vă mulțumim pentru prilejul oferit de a întîlni de asemenea pe reprezentanții Bisericilor luterană, armeană și baptistă din Uniunea Sovietică, — Biserici cu care Biserica voastră întreține legături frățești. Și vă mulțumim mai ales pentru faptul că ori unde am mers, noi am fost primiți ca frați care aparțin aceleaiași familii a celor care cred în Domnul și Mîntuitorul nostru al tuturor.

Scopul Consiliului Mondial al Bisericilor este de a sluji ca instrument al strîngerii laolaltă a fiilor lui Dumnezeu, pentru care — potrivit Evan-

gheliei Sfîntului Ioan — și-a dat viața Domnul nostru. Și sperăm că mica noastră delegație, care reprezintă cinci Biserici diferite, a fost un simbol al acestui scop.

Marele privilegiu al creștinilor este că atunci cînd se întîlnesc, constată că, oricare ar fi deosebirile de limbă, cultură sau istorie națională, ei au o bază comună care-i face să se recunoască unii pe alții ca fii ai unui singur Tată, și frați pentru care s-a jertfit Mîntuitorul. Datorită acestei baze comune, noi înșine am avut fericitul prilej de a găsi un grai spiritual comun între noi și credincioșii Bisericii Voastre. Aceasta este și cauza pentru care, în discuțiunile noastre informative asupra legăturilor dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Consiliul Mondial al Bisericilor, nu a fost greu să ajungem la o înțelegere cu privire la pașii pe care avem să-i facem de acum înainte în această direcție. Sîntem fericiți să aflăm că Sfîntul Sinod al Bisericii Voastre a și aprobat unele măsuri menite să sporească contactele și schimburile directe și nu ne îndoim că în anii care vin legăturile noastre vor crește cu mult folos pentru ambele părți».

După ce a subliniat că toți membrii delegației Consiliului Mondial al Bisericilor au constatat deplina libertate religioasă ce există în Uniunea Sovietică, Dl. Visser't Hooft a spus în continuarea cuvîntării sale:

«Vizita făcută de noi Bisericii Ortodoxe Ruse nu are scopuri politice. Cu toate acestea, însuși faptul că s-au stabilit contacte personale într-un spirit de prietenie și înțelegere creștină este o contribuție importantă pentru legături internaționale mai bune. Consiliul Mondial al Bisericilor reflectă preocuparea Bisericilor membre de a contribui la promovarea păcii, dreptății și libertății. Prin Comisia Bisericilor pentru chestiunile internaționale, acest Consiliu Mondial menține un contact permanent cu reprezentanții guvernelor care poartă răspunderea situației internaționale și caută să facă propuneri constructive cu privire la soluționarea problemelor internaționale. Oferind această slujire creștină, Consiliul Mondial al Bisercilor își desfășoară activitatea ferindu-se să cadă în două extreme deopotrivă de inacceptabile. Pe de o parte, el refuză să se identifice cu vreo ideologie politică sau cu vreo poziție națională și se ferește de frămîntările politice. Pe de altă parte, el nu se mulțumește cu generalități vagi, pentru că știe că oamenii au strigat adeseori «pace, pace», fără să realizeze pacea. Mărturisirea creștină trebuie, deci, să se adreseze realităților concrete ale situației contemporane, pentru ca să exprime mai din plin în raporturile omenești voia lui Dumnezeu pentru pace, dreptate și libertate pe pămînt. Și Bisericile sînt chemate să învețe că numai cînd toate națunile voiesc să facă sacrificii pentru cauza păcii, au dreptul să nădăjduiască a se bucura de roadele păcii.

În toată lucrarea lor din Consiliul Mondial, Bisericile membre caută să împărtășească una alteia feluritele daruri spirituale care le-au fost date de Duhul Sfînt pentru îmbogățirea și ajutorarea lor reciprocă. Și, după cum a scris Sanctității Voastre Comitetul Executiv în 1955, la începutul noilor contacte care au dus la fericitele legături de astăzi, celelalte

Biserici din Consiliu pretuiesc în mod special bogatele contribuțiuni pe care le-au și adus în acest sens Bisericile Ortodoxe.

Ele doresc fierbinte să primească de asemenea de la Biserica Ortodoxă Rusă roadele bogatei ei istorii și ale experienței creștine contemporane... «Rugăciunea noastră acum la despărțire este ca legăturile ce au avut loc între noi în timpul ultimelor 18 luni și în special în timpul acestei vizite să ducă la o împărtășire și mai deplină din aceste comori pentru promovarea păcii și unității întregii Biserici a lui Hristos și pentru îndeplinirea misiunii ei din această lume».

Răspunsul Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei:

«Sîntem bucuroși să urăm bun venit scumpilor oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Ruse, fraților noștri în Hristos, care reprezintă Bisericile adunate în jurul Consiliului Mondial al Bisericilor, pe pămîntul rus, la altarele vechilor proscomidii ortodoxe.

Biserca Ortodoxă Rusă privește cu simpatie eforturile fraților noștri creștini pentru a birui desbinările de veacuri și pentru a reuni pe oamenii care adoră pe Dumnezeu în diferite feluri, ca să lucreze împreună în ogorul lui Dumnezeu. Biserica noastră îi va ajuta în această lucrare.

Cunoașterea realizărilor voastre considerabile în această bună lucrare a fost pentru noi o consolare și o adîncă bucurie duhovnicească. Vom cere binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra viitoarelor voastre strădanii. Vom întări prietenia noastră spirituală în timp ce ne vom strădui să vă descoperim comorile credinței noastre antice, transmisă nouă de Sfinții Apostoli și Părinți ai Bisericii.

Ați avut prilejul de a vedea singuri evlavia și credincioșia poporului credincios al lui Dumnezeu în bisericile noastre pline. Ați fost în măsură să vedeți cît de importantă este pentru noi, creștinii ortodocși, viața liturgică și rugăciunea în comun. Puterea noastră stă în Tainele Bisericii prin care vine prezența nevăzută dar reală a Domnului însuși între noi.

Aceasta rămîne, poate, ceva de neînțeles pentru puterea de pricepere a acelor observatori care, văzînd Biserica Rusă din afară își exprimă mirarea cu privire la vitalitatea ei. Aceasta nu vine de la noi. Ea purcede de la harul Sfîntului Duh și se datorește Providenței divine, care conduce Biserica lui Hristos pe căi neștiute, cunoscute numai de Dumnezeu; astfel noi credem că despărțirea Bisericii noastre de Stat s-a efectuat spre binele Bisericii.

Legăturile Bisericii Ruse cu lumea creștină de dincolo de hotarele țării noastre au fost întărite în ultimii ani, cînd s-au statornicit legături de prietenie și frățietate cu creștinii de toate nuanțele.

Biserica noastră aprobă și sprijină în lumea de astăzi toate inițiativele și acțiunile care ajută la întărirea păcii în lume, la promovarea înțelegerii dintre oameni și la zidirea societății omenești pe iubire, libertate și dreptate.

Vedem cu mulțumire că s-a făcut mult în această privință; dar și mai mult s-ar putea face în viitor, dacă toți oamenii de bună credință și-ar uni eforturile lor în ceastă direcție.

Rămînînd, mai presus de orice, în comuniune de rugăciune și canonică cu Bisericile noastre surori, — ramuri naționale autocefale ale Bisericii Ortodoxe Universale —, noi ne rugăm pentru unirea tuturor Bisericilor Universale —, ne rugăm pentru unirea tuturor Bisericilor creștine. Îndemn pentru aceasta aflăm în porunca Domnului nostru despre unitatea oamenilor în legămîntul păcii și iubirii.

Acesta trebuie să fie țelul suprem al Consiliului Mondial al Bisericilor. Și, după cum a accentuat secretarul său general, dr. Visser't Hooft, Consiliul Mondial al Bisericilor nu este «o Biserică Mondială», ci scopul lui este de a promova unitatea exclusiv prin mijloace spirituale și cu deplina recunoaștere a independenței și harismelor fiecărei Biserici și fiecărui crez. Mărturisim, deci, nădejdea noastră nezdruncinată că va veni ziua ca toți să fie una, împlinindu-se astfel făgăduiala Mîntuitorului nostru: «Și va fi o turmă și un păstor» (Ioan X, 16)».

Diac. VINTILĂ POPESU

TRANSFERAREA ARHIEPISCOPULUI DIONISIE DIN NEW-YORK LA SAN-FRANCISCO. — Locțiitorul Exarhului patriarhal de la New-York, arhiepiscopul Dionisie, care a păstorit în ultimii doi ani pe credincioși din America, s-a adresat Exarhului Patriarhului Moscovei și întregii Rusii, arhiepiscopul Boris, cu rugămintea de a-l transfera în scaunul vacant de la San-Francisco. Cererea i-a fost satisfăcută, și la 4 ianuarie I.P.S. Dionisie a plecat în noua sa misiune.

CONSFĂTUIREA REPREZENTANȚILOR CLERULUI ȘI MIRENILOR DIN EXARHATUL PATRIARHAL DIN AMERICA DE NORD.— Între 3-4 februarie 1959 a avut loc la New-York consfătuirea reprezentanților clerului și mirenilor sub președinția I.P.S. Arhiepiscop Boris. Delegații sosiți din partea multor biserici au dezbătut probleme în legătură cu organizarea Exarhatului, au raportat situația de la fața locului, și, cu prilejul împlinirii a 14 ani de la intronizația Sanctității Sale patriarhului Alexei, au participat la o slujbă festivă și au trimis o telegramă I.P.S. Patriarh Alexei, arîtnd «că vor rămîne deapururi sub omoforul său de prim ierarh al Bisericii Ortodoxe Ruse».

RENOVAREA BISERICILOR DIN EXARHATUL PATRIARHAL DIN AMERICA DE NORD.— La apelul adresat către creștini din Exarhatul Americii de Nord de către Exarhul Arhiepiscop Boris, s-au adunat chiar în prima zi fondurile necesare pentru începerea renovării catedralei Sf. Nicolae din New-York. De asemenea, în Canada, la Edmondt, s-a terminat zidirea unei noi biserici, cu hramul Sf. Varvara; este o biserică mare și luminoasă, a cărei construcție a durat un an și jumătate.

RIDICAREA EXARHULUI PATRIARHAL DIN AMERICA DE NORD LA RANGUL DE MITROPOLIT.— Prin hotărîrea Sanctității Sale Patriarhului Alexei din 25 februarie, Exarhul Patriarhului Moscovei și întregii Rusii din America de Nord I.P.S. Arhiepiscop Boris a fost ridicat la rangul de Mitropolit.

REVENIREA LA BISERICA MAMĂ A ARHIEPISCOPULUI PANTELIMON, A IGUMENULUI MARK ȘI A PROTOIEREULUI N. LEVKO.— Arhiepiscopul Pantelimon (Rudîk), aflat în dezbinare bisericească în Canada, s-a adresat către Sanctitatea Sa Patriarhul Moscovei și întregii Rusii Alexei cu rugămintea de a-l primi în supunera Bisericii Ortodoxe Ruse. Luînd în consilerare pocăința, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Sfîntul Sinod au aprobat revenirea sa la sînul Bisericii mame, dîndu-i dreptul de slujire în biserica cu hramul Sf. mare mucenița Varvara din Canada și în alte biserici ortodoxe. De asemenea s-a acordat revenirea și a altor doi slujitori care se aflau în dezbinare: igumenul Mark, care a fost numit parohul catedralei Sfîntul Nicolae din San-Francisco, și protoiereul N. Levko, parohul bisericii Kazan din San-Diego.

NUMIREA ARHIMANDRITULUI DOSITEI (IVANCENKO) CA EPISCOP DE NEW-YORK. — Prin hotărîrea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, încă din 25 decembrie 1958 arhimandritul Dositei a fost numit paroh al catedralei Sfîntul Nicolae din New-York. La 25 aprilie 1959 Sfîntul Sinod, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a hotărît numirea arhimandritului Dositei (Ivancenko) ca episcop de New-York, locțiitor de Exarh. Hirotonia arhimandritului Dositei ca episcop de New-York a avut loc la 9 mai 1959, în catedrala Sfîntul Nicolae din New-York. Slujba hirotoniei a fost săvîrșită de Arhiepiscopul Pantelimon, de episcopul de Agaton Orest și de episcopul Andre Moldovan al Bisericii Ortodoxe Romîne din America.

NUMIREA ARHIMANDRITULUI PANTELIMON (RUDIK) IN SCAUNUL EDMONDTULUI CANADEI.— Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a hotărît în ședința de la 8 august 1959 numirea arhepiscopului Pantelimon (Rudîk) în scaunul Edmondtului și Canadei.

HIROTONIA ARHIMADRITULUI VASILE (KRIVOȘEIN) CA EPISCOP DE VOLOCOLAM, CU FUNCȚIA DE AL DOILEA VICAR AL EXARHULUI PATRIARHULUI DIN MOSCOVA IN EUROPA OCCIDENTALĂ. — La 14 iunie a avut loc în Biserica Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Londra hirotonia arhimandritului Vasile (Krivoșein) ca episcop de Volokolam, al doilea vicar al Exarhului Patriarhului Moscovei în Europa Occidentală. Slujba hirotoniei a fost săvîrșită de către Exarhul Patriarhiei din Moscova în Europa Occidentală arhiepiscopul Nicolaie, și de episcopul de Serghiev, Antonie. La hirotonie a asistat și episcopul Bisericii Anglicane.

SFINȚIREA BISERICII RIDICATE IN CINSTEA ICOANEI MAICII DOMNULUI (SCOROPOSLUȘNIȚA). LA ROTTERDAM. — În ianuarie 1959 a avut loc la Rotterdam (Olanda) sfințirea bisericii ridicate în cinstea icoanei Maicii Domnului, sfințire săvîrșită de către Exarhul Bisericii Ortodoxe Ruse din Europa Occidentală arhiepiscopul Nicolae, de episcopul vicar Antonie, protoiereul M. Belski din Paris, arhimandritul Dionisie, actual paroh al

bisericii din Rotterdam și preotul Igor Ziuzemil, parohul bisericii din Haga. La această solemnitatea a luat parte un mare număr de credincioși din Rotterdam și împrejurimi.

TERMINAREA ZIDIRII BISERICII SFINȚII TREI IERARHI DIN PARIS. — În cursul acestui an va avea loc sfințirea bisercii Trei Ierarhi din Paris, care va servi drept catedrală pentru Exarh. Ea a fost ridicată pe locul vechei biserici, devenită necorespunzătoare.

ÎNFIINȚAREA UNEI PAROHII RUSE ORTODOXE LA OXFORD. — În anul trecut a fost înființată o parohie ortodoxă rusă la Oxford, sub jurisdicția Patriarhiei din Moscova, pe lîngă biserica cu hramul «Bunăvestirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu». Pentru biserică a fost închiriată o clădire care aparținea asociației «Casa sfîntului Grigorie de Nissa și a sfintei Macrina».

DIFERITE ȘTIRI DIN VIAȚA EXARHATULUI PATRIARHAL DIN EUROPA OCCIDENTALĂ. — În săptămîna triumfului Ortodoxiei (la 22 martie) a fost primit în jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse renumitul liturghist arhimandritul Alexei (van de Menzbruge).

În anul trecut s-a alăturat Exarhatului din Europa Occidentală parohia din orașul Rinn, în frunte cu preotul Patrik Gérar. Această parohie, care este alcătuită în majoritate din francezi, se afla mai înainte în dezbinare și nu intra sub jurisdicția Patriarhiei din Moscova. La 9 iulie a avut loc o adunare generală a parohiei și toți cei de față au hotărît să se adreseze Exarhului Patriarhului Moscovei arhiepiscopul Nicolae cu rugăminte de a-i primi în supunere.

Activitatea Asociației parohiilor ortodoxe din Franța constă în ajutorul dat bolnavilor și săracilor, în vizitarea bolnavilor din spitale și în împărțirea de daruri acestora. Enoriașilor săraci li se dau ajutoare materiale la sărbătorile Nașterii Domnului și Paștilor. În anul trecut colonia pentru copii din timpul verii la malul mării a fost foarte bine organizată, datorită ajutorului material acordat de Patriarhia din Moscova.

La Conferința de patrologie a teologilor, care a avut loc anul trecut la Oxford, au luat parte și reprezentanții Exarhatului Patriarhiei ruse din Europa Occidentală: Episcopul Vasile al Volokolamului, arhimandritul Alexei, preotul Vsevolod Palaștkovski și L. A. Uspenski.

La 5 martie anul trecut a plecat din Franța în Anglia arhimandritul Sofronie (Saharov) cu o grupă de monahi, întemeind în ținutul Essex o mînăstire cu hramul Sfîntul Ioan Înaintemergătorul.

PAROHIILE ORTODOXE DIN UNGARIA SUPUSE JURISDICȚIEI PATRIARHIEI DIN MOSCOVA. — În cercul parohiilor din Ungaria supuse jurisdicției Patriarhiei din Moscova sînt cuprinse 10 parohii, sub administrarea preotului Feriz Berki.

Cea mai mare și mai bine organizată este parohia ortodoxă de la biserica Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu din Budapesta.

În această parohie slujesc doi preoți și un protodiacon. Tot în Bu-

dapesta se află parohia cu hramul Preacuviosului Serghie de Radonej. Alte parohii ortodoxe se găsesc în orașele Niredhaze, Mișkoleț, Diendieș, Debrețin, etc. Un eveniment important în viața acestor parohii ortodoxe din Ungaria îl constituie apariția de sub tipar a primei cărți de rugăciuni în limba maghiară. În anul trecut Cercul acestor parohii ortodoxe din Ungaria a sărbătorit împlinirea a zece ani de la intrarea lor sub jurisdicția Patriarhiei din Moscova. În noiembrie anul trecut, prot. Feriz Berki, administratorul Cercului acestor parohii, la invitația Mitropolitului Thesalonicului Pantelimon, a vizitat Salonicul și a luat parte la festivitățile în cinstea Sfîntului Grigorie Palama, după care a vizitat Atena. Parohiile ortodoxe din Ungaria nu au rămas la o parte din mișcarea obștească pentru apărarea păcii. Reprezentantul lor Feriz Berki, care este membru în Comitetul de apărare a păcii din Budapesta, a luat parte la Conferința partizanilor păcii a bisericilor protestante și ortodoxe ținută la Budapesta, la 23 ianuarie 1959. (După «Revista Patriarhiei din Moscova», nr. 3/1960).

BISERICA ORTODOXĂ DIN BULGARIA

INCETAREA DIN VIAȚĂ A EPISCOPULUI IONA DE AGATONIKI. — Preasfințitul episcop Iona, unul dintre cei mai tineri arhierei ai Bisericii Ortodoxe Bulgare, a încetat din viață în ziua de 12 decembrie 1959. Episcopul Iona (ca mirean Ivan Petkovici Prodanov) s-a născut în orașul Plovdiv, a absolvit seminarul duhovnicesc din Plovdiv și s-a înscris apoi la facultatea de teologie de la Universitatea din Sofia, pe care a terminat-o în anul 1939. Încă de student a fost tuns călugăr, devenind curînd ierodiacon. După terminarea cursurilor universitare, ierodiaconul Iona a fost ridicat la rangul de ieromonah și numit de Sîntul Sinod al Bisericii Bulgare bibliotecar și profesor la seminarul din Plovdiv. În anul 1947 a fost ridicat la rangul de arhimandrit și numit paroh în mînăstirea stavropighială Bacikovo. De la 15 noiembrie 1947 îndeplinea funcțiunea de secretar al Sfîntului Sinod. A fost hirotonit episcop de Agatoniki la 30 decembrie 1951 în catedrala patriarhală Alexandru Nevski din Sofia.

Episcopul Iona a fost un vajnic luptător pentru pace și susținător al prieteniei între popoare, participînd la numeroase congrese internaționale și la diferite conferințe pentru apărarea păcii. La slujba înmormîntării sale au participat toți arhiereii sinodali bulgari, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Chiril. A fost înmormîntat la mînăstirea Bacikovo.

PREOTUL RADKO TODOROV PROCLAMAT CANDIDAT ÎN TEOLOGIE. — Academia duhovnicească Sf. Kliment de Ohrida din Sofia a acordat titlul de candidat în teologie preotului Radko Pop Todor Todorov, profesor al Academiei la catedra de drept bisericesc, de organizare și conducere a

Bisericii Ortodoxe Bulgare și sociologie creștină, pe baza disertației sale cu tema: «Principiul sobornicesc în viața, organizarea și conducerea Bisericii în decursul primelor trei veacuri (cercetare istorico-canonică).

Disertația a avut loc în sala festivă a Academiei din Sofia, în prezența Prea Fericitului Patriarh Chiril și a înalților ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Bulgare. La deschiderea ședinței, Preasfințitul Episcop Nicolae de Macariopol, rectorul Academiei, a dat cîteva date din viața autorului, după care autorul și-a susținut disertația. În urma discuțiilor care au urmat, Consiliul academic, pe baza votului unanim, a acordat autorului titlul de candidat în teologie, înaintînd hotărîrea spre confirmare Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare. Prea Fericitul Patriarh Chiril a dat noului candidat în teologie prețioase îndrumări pentru activitatea sa viitoare.

I. N.

INCETAREA DIN VIAȚĂ
A EPISCOPULUI ANDREI MAGER AL ARADULUI

În seara zilei de 13 mai 1960 a încetat din viață episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmajului, dr. Andrei Mager. Trista veste a fost comunicată Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian de Consiliul eparhial al Episcopiei Aradului, prin următoarea telegramă:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Cu adîncă durere Vă aducem la cunoștință că Prea Sfințitul Episcop Andrei al Aradului a decedat în ziua de 13 mai, orele 21.

Serviciul religios al înmormîntării se va săvîrși în Catedrala din Arad în ziua de luni, 16 mai, orele 9.

Rămășițele pămîntești vor fi transportate și depuse la cimiitrul Sf. Mînăstiri Hodoș-Bodrog.

În numele Consiliului Eparhial,

Pr. OROȘ CORNEL

Prea Fericitul Patriarh Justinian a exprimat Consiliului eparhial sincere condoleanțe pentru pierderea înaltului ierarh, trimițînd următoarea telegramă:

Consiliului Eparhial al Episcopiei Ortodoxe Romîne

ARAD

Cu adîncă durere am primit vestea telegrafică despre mutarea la Domnul a blîndului și înțeleptului Vlădică Andrei Mager al Aradului, și, în numele Sfîntului Sinod și al Nostru personal vă încredințăm că luăm parte vie la marea pierdere încercată de clerul și poporul dreptcredincios al străvechii Eparhii Ortodoxe de la hotarul de Apus al patriei noastre, rugîndu-ne Milostivului Dumnezeu să așeze sufletul său evlavios în rîndurile drepților.

Am delegat pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile Lăzărescu al

Banatului să reprezinte Sfîntul Sinod și pe Noi la slujba înmormîntării adormitului întru fericire Părintelui Episcop Andrei, fratele Nostru întru Hristos.

Veșnică să fie pomenirea lui!

† *JUSTINIAN,*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Consiliul eparhial, în ședința sa din 20 mai a.c., a luat act de sentimentele exprimate de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul încetării din viață a episcopului Andrei Mager, și a mulțumit Întîistătătorului Bisericii noastre prin următoarea telegramă:

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne
BUCUREȘTI

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Consiliul Eparhial Ortodox Romîn din Arad, în ședința sa din 20 mai a.c., mișcat de sentimentele pe care Prea Fericirea Voastră le-ați arătat cu prilejul trecerii din viață a P. S. Episcop Andrei, a hotărît să Vă exprime călduroase mulțumiri, — în numele său, al clerului și credincioșilor din Eparhia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului —, pentru participarea la durerea încercată de întreaga eparhie în urma pierderii neuitatului ei Arhipăstor.

Arad, din ședința Consiliului Eparhial, ținută la 20 mai 1960.

† *VASILE*
Mitropolit,

Secretar Eparhial,
GH. PERVA

*

Funeraliile episcopului Andrei au avut loc în ziua de 16 mai 1960. La orele 9 a început Sfînta Liturghie arhierească rînduită pentru prohodirea arhiereilor, săvîrșită de Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

S-a oficiat apoi slujba prohodului, de către Înalt Prea Sfințitul Vasile, Mitropolitul Banatului, împreună cu Prea Sfințiții Episcopi Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Valerian al Oradiei și Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, înconjurați de un numeros sobor de consilieri eparhiali, protopopi, preoți și diaconi. Rînduitele cîntări bisericești funebre au fost executate de corul mixt al Catedralei episcopale, sub diriguirea d-lui prof. Ion Lipovan.

La sorocul stabilit de rînduiala prohodirii, din jețul arhieresc al Catedralei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, înveșmîntat cu epitrahil și omofor, a citit rugăciunea de dezlegare care se rostește la înmormîntarea arhiereilor.

La Sfînta Liturghie și la prohodire au luat parte Înalții Ierarhi mai sus amintiți împreună cu însoțitorii, protopopii Eparhiei Aradului, preoții din acea perahie și numeroși credincioși.

Departamentul Cultelor a fost reprezentat de dl. director Ion Onțanu.

Comitetul executiv al Sfatului Popular al orașului Arad a fost reprezentat prin dl. prof. Ștefan Ponta, șeful Secției de Învățămînt.

Au mai luat parte reprezentanții celorlalte culte religioase din orașul Arad: Părintele Protopop Olah Francisc (romano-catolic), dl. Pastor reformat Molnar, Părintele Protopop ortodox sîrb Dragutin Ostoici, dl. Deneș Adalbert din partea cultului evanghelic sinodo-presbiterian ș.a.

Sfîrșindu-se slujba prohodirii, au urmat o serie de cuvîntări, în care a fost omagiată personalitatea înaltului ierarh adormit în Domnul.

În numele Sfîntului Sinod, al Prea Fericitului Patriarh Justinian și al Mitropoliei Banatului, — a cărei sufragană este Eparhia Aradului —, a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Vasile al Banatului, care a arătat rostul instituirii ierarhiei bisericești de către Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. El a întemeiat Biserica Sa spre mîntuirea tuturor credincioșilor. Ca să nu se zădărnicească acest lucru, Mîntuitorul a rînduit legiuitele stări ale cinului preoțesc. Îndatorirea lor de căpetenie este păstrarea în deosebită curăție a învățăturii de credință și păzirea normelor morale.

Biserica se află în permanență sub ocrotirea Providenței dumnezeiești. Providența intervine și atunci cînd se aleg cei ce au să stea în fruntea turmei dreptcredincioase.

În ultimul deceniu al veacului trecut, Providența s-a oprit la o casă de preot din părțile arădene, îndrumîndu-l pe fiul Aurelian să pășească pe calea slujirii preoțești. Acest tînăr, împodobit de Dumnezeu cu însușiri alese, avea să fie în zilele noastre Episcopul Andrei al Aradului.

În continuare, I.P.S. Mitropolit Vasile al Banatului a făcut o amplă și caldă caracterizare a vieții și operei defunctului episcop, relevînd și valorificînd în comentarii elocvente datele biografice de căpetenie.

Ce a făcut Episcopul Andrei la Arad — a spus I.P.S. Sa —, va arăta istoria Bisericii noastre și o știm noi, cei ce am colaborat cu el sub conducerea Sfîntului Sinod.

Durerea Eparhiei Aradului e mare, și pierderea pe care o suferă acum întreaga noastră Biserică, de asemenea. S-a mutat întru odihna cea fericită un păstor ales, un cuvîntător bisericesc destoinic, un părinte înțelept și iubitor, un ierarh care a știut să îmbine în chip fericit cele bisericești cu realitățile sociale, cetățenești, din țara noastră, pentru care pricină a fost mult prețuit și de ocîrmuirea de Stat.

Înalt Prea Sfinția Sa a exprimat mulțumiri Departamentului Cultelor, care a luat parte prin dl. director I. Onțanu.

De asemenea, Înalt Prea Sfinția Sa a mulțumit Prea Fericitului Pa-

triarh Justinian, care, prin telegrama trimisă a arătat prețuirea deosebită a Sfîntului Sinod față de răposatul Episcop Andrei, cel mai vechi în hirotonire dintre membrii Sfîntului Sinod.

I.P.S. Mitropolit Vasile a mulțumit apoi Inalților Ierarhi, preoților și credincioșilor care au alergat la căpătîiul Episcopului Andrei ca să-i aducă ultimul omagiu creștinesc și să se roage pentru odihna sufletului lui bun.

Pentru grija pe care i-a purtat-o în cursul îndelungatei sale suferințe, familia decedatului episcop a primit mulțumiri speciale.

I.P.S. Mitropolit Vasile a încheiat rugînd pe Părintele ceresc să așeze sufletul Episcopului Andrei în corturile drepților.

În numele Adunării Eparhiale, a Consiliului Eparhial, al clerului și credincioșilor, a luat cuvîntul P. C. Consilier eparhial Cornel Oroș, care a spus printre altele: «Prin puterea sa de pătrundere și prin dragostea sa fierbinte față de Dumnezeu și oameni, față de Biserică și de Patrie, prin sclipitoarea sa gîndire bisericească, prin blîndețe și smerenie, iubitul nostru ierarh s-a rdicat la nivelul celor mai distinși conducători al vieții noastre bisericești. Ceea ce l-a caracterizat și ceea ce se poate identifica cu însăși personalitatea sa este bunătatea de care a fost stăpînit în întreaga sa viață», bunătate «dusă pînă la renunțare la interesele sale personale».

«Participînd cu clarviziune la transformarea structurală a vieții noastre sociale de Stat, a știut să se încadreze în noul ritm de viață, îndrumîndu-și clerul și credincioșii astfel încît să fie loiali colaboratori în opera de înnoire a Patriei noastre, pentru ca și Biserica să-și poată desfășura în pace opera mîntuitoare de suflete. A fost un convins apărător al păcii, știind că apărînd pacea apără viața și progresul. Bucurîndu-se de încrederea și prețuirea ocîrmuitorilor Republicii noastre i s-a conferit înalta decorație «Steaua Republicii Populare Romîne».

A încheiat rugînd pe Dumnezeu să-l primească pe Episcopul Andrei și să-l odihnească în lăcașurile drepților, strălucind peste el în veci lumina feței Sale.

Purtător de cuvînt al cultelor romano-catolic, ortodox sîrb, reformat, evanghelic sinodo-presbiterian, mozaic și al cultelor protestante federalizate a fost părintele protopop romano-catolic Olah Francisc, care a ținut să sublinieze cît de mult și de creștinește a iubit Episcopul Andrei pe toți oamenii, fără deosebire de credință. Însușirea aceasta — pe care și-a manifestat-o statornic întru cuvînt și faptă — l-a făcut drag tuturor și de toți prețuit. Mai ales din această pricină slujitorii și credincioșii celorlalte culte se asociază frățește la durerea Eparhiei romîne ortodoxe a Aradului.

Părintele Protopop Oláh Francisc a încheiat cu o mișcătoare rugăciune de invocare a milostivirii cerești asupra sufletului Episcopului Andrei, pe care a rostit-o în limbile romînă, latină și maghiară.

După terminarea cuvîntărilor, cosciugul cu trupul neînsuflețit al episcopului Andrei a fost așezat pe platforma unei mașini deschise, pentru a

fi transportat la mînăstirea Hodoș-Bodrog, unde urma să aibă loc înhumarea. Cortegiul — format din Înalții Ierarhi prezenți, reprezentantul Departamentului Cultelor, protopopi, preoți, membri ai familiei răposatului episcop și credincioși — a străbătut orașul, apoi trecînd prin Aradul Nou s-a îndreptat spre mînăstirea situată la zece kilometri de Arad. Pe parcurs, credincioși de diferite «neamuri» și credințe au salutat în tăcere, descoperindu-se, trecerea cortegiului funebru.

La mînăstirea Hodoș-Bodrog — unde soborul viețuitorilor aștepta în prag, înveșmîntat în odăjdii, cu Sf. Evanghelie, Sf. Cruce, prapori și cădelnițe, — P.S. Episcop Valerian al Oradiei, împreună cu soborul preoțesc a îndeplinit ultimele rînduieli ale îngropăciunii. Apoi, purtat pe brațe de preoți, trupul neînsuflețit al Episcopului Andrei a fost coborît în groopnița vlădicească de sub biserica mînăstirească, așteptînd acolo Învierea la viața de veci.

† EPISCOPUL ANDREI AL ARADULUI

Prin moartea episcopului Andrei Mager dispare unul din ierarhii de seamă ai Bisericii Ortodoxe Romîne, care întotdeauna și-a pus priceperea în slujba propășirii ei. N-a fost problemă mai de seamă, de peste trei decenii încoace, legată de ridicarea Bisericii noastre și venită în discuția Sfîntului Sinod, la a cărei rezolvare el să nu-și fi dat cu prisosință contribuția. A avut o bogată experiență în ogorul administrației Bisericii noastre, deținînd timp de peste 40 de ani diferite posturi de conducere.

Fire modestă și retrasă, el n-a îngăduit, cît a trăit să i se elogieze activitatea în pagini de carte sau de revistă sau să i se închine volume omagiale la anumite momente din viață ; de aceea, viața și activitatea lui sînt puțin cunoscute.

Episcopul Dr. Andrei Mager s-a născut în anul 1891 în comuna Saturău din fostul județ Arad, ca fiu al preotului Traian Mager, descendent al unei vechi familii ardelene de preoți, luptătoare pentru păstrarea dreptei credințe în Ardealul ortodox. Tatăl său, «un luptător neînfricat» pentru drepturile poporului romîn, asuprit de Habsburgi, a ajuns protopop în tîrgușorul Buteni, unde, desigur, și-a petrecut o parte din timp și viitorul ierarh.

Școala primară a început-o în satul natal și a terminat-o la Timișoara, iar cursul secundar l-a urmat la liceele din Arad și Beiuș.

Crescut din fragedă vîrstă «în tinda bisericuței de lemn, sfințită cu credința muceniciei părinților și strămoșilor săi» și «adăpat de mic din izvorul de viață al Evangheliei lui Hristos», tînărul Andrei Mager s-a simțit atras către studiile teologice, De aceea, după terminarea liceului, în anul 1909, a plecat peste graniță, la Cernăuți, înscriindu-se la Facultatea de Teologie și obținînd, după studii strălucite, titlurile de licențiat și apoi de doctor în teologie.

În anul 1914 este numit în fruntea internatului diecezan din Beiuș, pe care, în calitate de rector, îl conduce pînă în anul 1917. Tot prin acea vreme, dorind să-și îmbogățească cunoștințele, s-a înscris la Facultatea de Filozofie și Litere din Budapesta, pe care a absolvit-o cu mult succes.

În toamna anului 1917 viitorul episcop intră efectiv în slujba Bisericii romînești de peste munți. În acest an el este chemat la Oradea de protos. Roman Ciorogariu, președintele-vicar al Consistoriului din acest oraș, spre a-l ajuta în funcția pe care o deținea. De acum el devine colaboratorul nedespărțit al vicarului orădean, ajungîndu-se la o strînsă legătură sufletească între acești doi slujitori bisericești. Devenind episcop, Roman Ciorogariu se gîndea cu tot dinadinsul să-l lase urmaș al său în scaunul episcopal din Oradea, însă prin voia lui Dumnezeu, lui Andrei Mager i s-au croit alte drumuri.

Stabilit în orașul de pe malurile Crișului Repede și înălțat între timp la rangul de vicar eparhial — a desfășurat o frumoasă activitate, stînd mai ales în ajutorul ierarhului său, aflat în vîrstă destul de înaintată. Între anii 1921 și 1924 redactează foaia eparhială «Legea Romînească», iar în toamna anului 1933 este numit profesor la Academia Teologică din Oradea. La aceeași dată devine și rectorul acestei instituții de învățămînt teologic, post pe care nu-l va părăsi decît în anul 1936, cînd s-a strămutat la Arad, fiind ales episcop.

Plecîndu-se firii sale meditative, Andrei Mager a intrat în anul 1924 în monahism. După ce fusese ridicat la rangul de protosinghel, în ședința Sfîntului Sinod din 19 mai 1925, episcopul Roman Ciorogariu arăta înaltului for că bătrînețea și infirmitatea îl împiedică de la unele lucrări în eparhie și de aceea și-a luat vicar pe protos. Andrei Mager, rectorul Academiei Teologice din Oradea. Cerea totodată să se acorde vicarului său rangul de arhimandrit, ceea ce Sfîntul Sinod aprobă.

După aproape un an, episcopul Roman Ciorogariu, printr-o adresă personală din 1 martie 1926, arăta din nou Sfîntului Sinod starea șubrezită a sănătății sale și-l ruga să-i dea un vicar-arhiereu «în persoana actualului meu vicar, arhimandrit Dr. Andrei Mager, bărbat luminat și cucernic, împreună slujitor al meu, care oferă toată garanția morală și intelectuală de a împlini funcțiunea de arhiereu locțiitor al eparhiei Oradea». Dînd urmare acestei cereri, Sfîntul Sinod, în ședința sa din 4 martie 1926, arobă înființarea unui astfel de post la Oradea și numește în el pe arhim. dr. Andrei Mager, asesorul episcopal al acestei episcopii. La 15 aprilie 1926 i s-a făcut «cercetarea canonică» de o comisie sinodală, prezidată de mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, comisie care își exprima nădejdea că «noul admis în sînul Sfîntului Sinod va depune multă muncă în ogorul Sfintei noastre Biserici și va aduce reale servicii Bisericii și țării».

În urma acestor constatări și după ce la 24 iunie 1926 fusese confirmat în noul post, la 3 iulie 1926 i se face ipopsifierea, iar a doua zi, 4 iulie 1926, în catedrala din Oradea, este hirotonit arhiereu cu titlul

de «Crișanul», de episcopii Roman Ciorogariu al Oradiei, Nicolae Ivan al Clujului și Grigorie Comșa al Aradului.

Dornic de cît mai multe și alese cunoștințe, viitorul ierarh a făcut călătorii de studii în Anglia, Franța, Germania și Italia. În anul 1925 a fost decorat cu ordinul Sf. Mormînt și ceva mai tîrziu i «s-a conferit gradul de ofițer al Academiei franceze», ca o recompensă a strădaniilor sale de «răspîndire a culturii franceze».

Călătoriile peste hotare i-au dat prilejul să-și facă o frumoasă cultură generală și să-și însușească destul de bine limbile maghiară, franceză, germană și engleză.

În anul 1934, Sfîntul Sinod i-a propus să se ducă episcop al credincioșilor romîni din America, însă, din cauza sănătății șubrede a episcopului Roman Ciorogariu, a fost nevoit să renunțe la această misiune.

Mult timp nu i-a fost dat însă arhiereului Andrei Crișanul să rămînă la Oradea, deoarece în luna mai din anul 1935 episcopul Aradului Grigorie Comșa s-a mutat către Domnul și Colegiul electoral întrunit în ziua de 10 decembrie 1935 a ales episcop în locul său pe arhiereul Andrei Mager Crișanul.

Cu acest prilej arhiereul Andrei a ținut o frumoasă și subtanțială cuvîntare, în care «s-a manifestat de la început... ca om ales al slujirii lui Dumnezeu: arhiereu cu duh adînc cunoscător al rostului Bisericii, în vremea noastră, cu o bogată învățătură de carte și pe deasupra patriot cu o puternică dragoste de țară».

Investirea i s-a făcut în ziua de 21 decembrie 1935, iar înscăunarea, la Arad, la 2 februarie 1936. Din această din urmă zi și pînă la 13 mai 1960 el a condus neîntrerupt eparhia Aradului, «chivernisind-o cu înțelepciune», așa cum învățase «în cuibul dragostei de lîngă înțeleptul episcop Roman».

Chiar în vara ce a urmat — între 28 iunie și 7 iulie 1936 — el a mers în Anglia, făcînd parte din delegația Bisericii Ortodoxe Romîne care vizita această țară la invitația arhiepiscopului de Canterbury Cosmo Cantuar, Primatul Angliei. Cu acest prilej, între altele s-au mai lămurit unele probleme, — privind cele două Biserici —, care fuseseră luate în discuție la Conferința romînă ortodoxă-anglicană ținută la București în iunie 1935.

Episcopul Andrei și-a condus cu corectitudine — dar cu toată blîndețea — eparhia, nefăcînd nici un fel de zgomot în jurul său, potrivit firii sale modeste și meditative.

În toamna anului 1939, înființîndu-se episcopia Timișoarei, episcopul Andrei a fost desemnat ca locțiitor al ei pînă la alegerea și înscăunarea titularului. Activitatea sa aici începe la 14 decembrie 1939, cînd a prezidat prima ședință a Consiliului eparhial, luînd primele măsuri de organizare a noii eparhii. Nu rămîne însă multă vreme la conducerea provizorie a acestei eparhii, deoarece, simțindu-se bolnav, la 2 martie 1940 cere mitropolitului său, Nicolae Bălan, să fie înlocuit cu altcineva. Acesta îi împlinește ruga și la 27 martie 1940 dă grija eparhiei Timișoarei epis-

copului de la Oradea, care timp de peste cinci luni depusese «istovitoare osteneli pentru înființarea și organizarea episcopiei Timișoarei».

Rămas numai la conducerea eparhiei sale, episcopul Andrei Mager a cîrmuit-o mai departe cu același spirit plin de modestie. În anul 1946, cînd colaboratorii și cunoscuții săi au voit să-l sărbătorească pentru zece ani de episcopat, el și-a exprimat dorința «ca acest popas din viața și lucrarea sa să nu fie decît un prilej de tăcută rugăciune către Dumnezeu, pentru ceea ce i-a ajutat să realizeze în eparhie timp de zece ani».

Cu vremea, însă, boala care-l încerca încă de prin anul 1939 se agravează din zi în zi, pînă ce, în anii din urmă, l-a ținut pe patul suferinței. Dar nici în aceste momente grele el nu și-a uitat datoria de păstor. Hîrtii privind administrația eparhiei sale, semnate de mîna sa tremurîndă, au sosit la Cancelaria Sfîntului Sinod aproape pînă în ultima săptămînă înainte de moarte.

Pînă la urmă, boala pe care ani în șir a suprotat-o cu seninătate l-a biruit, dîndu-și obștescul sfîrșit în ziua de 13 mai 1960, în al 69-lea an al vieții și al 25-lea an al episcopatului său. A plecat astfel dintre cei vii, mergînd înaintea Stăpînului tuturor, spre a-i întoarce cu dobîndă, ca sluga cinstită și credincioasă din Evanghelie, talantul primit și lăsînd în amintirea celor ce l-au cunoscut, figura unui adevărat ierarh ortodox: blînd, smerit și nerîvnitor după cele lumești.

FORȚELE PĂCII VOR INVINGE

Întreaga omenire iubitoare de pace a așteptat cu viu interes și cu mari speranțe conferința șefilor guvernelor celor patru mari puteri, care urma să se deschidă la Paris în ziua de 16 mai 1960. Toate popoarele și toți oamenii cinstiți de pe pămînt acordaseră sprijinul lor sincer inițiativei întîlnirii conducătorilor de state din Răsărit și Apus, care ar fi putut pune capăt războiului rece și cursei înarmărilor, făurind astfel bazele trainice ale păcii, securității și colaborării internaționale. În întreaga lume, un puternic curent de opinie publică cerea participanților la conferința de la Paris să-și consacre eforturile rezolvării celor mai de seamă probleme ale zilelor noastre, între care se situează pe primul plan problema dezarmării generale și totale, adică problema înlăturării definitive a primejdiei izbucnirii unui război nimicitor.

Speranțele omenirii dornice de pace erau sporite și de faptul că Uniunea Sovietică — singura mare putere dintre cele participante la această conferință, care se dovedise o perseverentă și consecventă apărătoare a păcii — întreprinsese o uriașă muncă de pregătire a tratativelor, căutînd prin propuneri realiste și prin măsuri unilaterale de răsunet mondial să asigure succesul conferinței la nivel înalt. Bucurîndu-se de sprijinul statelor socialiste și al altor state care promovează o politică de neutralitate, precum și de adeziunea tuturor popoarelor pașnice din lume, acțiunile inițiate de guvernul sovietic reprezentau o contribuție de seamă la cauza păcii și o cale sigură spre soluționarea problemelor care împiedică înfăptuirea năzuințelor pașnice ale omenirii întregi.

Voința fermă a Uniunii Sovietice de a face tot ce depinde de ea pentru ca speranțele popoarelor să nu fie înșelate a fost reafirmată chiar de președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N. S. Hrușciov, în ziua de 14 mai 1960, cînd a fost la Paris, pentru a participa la conferința guvernelor celor patru mari puteri. «Ne dăm bine seama — a declarat primul ministru sovietic — ce mari speranțe își pun popoarele din lumea

întreagă în întîlnirea conducătorilor celor patru puteri. Guvernul sovietic va depune toate eforturile pentru succesul conferinței, pentru ca această conferință să ducă la slăbirea mai departe a încordării internaționale, la întărirea păcii și securității popoarelor».

Se știe, însă, că puterile occidentale, nu numai că nu au făcut nimic spre a netezi drumul către realizarea unui acord al celor patru puteri participante la întîlnirea de la Paris, dar au întreprins și acțiuni menite să ducă la eșecul conferinței la nivel înalt. Încă din perioada premergătoare tratativelor de la Paris, reprezentanții unor influente cercuri din Statele Unite ale Americii au căutat, prin declarațiile lor, să semene în opinia publică scepticism față de rezultatele întîlnirii șefilor guvernelor celor patru mari puteri și să creeze o atmosferă de neîncredere; ei nu s-au dat în lături nici de la săvîrșirea unor fapte de natură să sporească încordarea dintre state, să reîntoarcă omenirea din nou spre nefastul război rece, pe care popoarele l-au osîndit și l-au respins de multă vreme.

Cu două săptămîni înainte de deschiderea conferinței la nivel înalt, guvernul american a încuviințat zborul provocator, deasupra teritoriului Uniunii Sovietice, al unui avion în scopuri de spionaj, — fapt care constituie o violare a frontierelor Uniunii Sovietice, o încălcare flagrantă a dreptului internațional și a Cartei O.N.U. și pe care toți oamenii de bună credință l-au condamnat ca pe un joc primejdios care amenința pacea mondială și avea drept scop, în preajma conferinței la nivel înalt, să zădărnicească tratativele.

În fața indignării unanime a opiniei publice mondiale, în fața protestului ferm al Uniunii Sovietice, era de așteptat ca guvernul Statelor Unite să procedeze în conformitate cu uzanțele de elementar respect reciproc, care guvernează relațiile dintre state: să sancționeze pe cei vinovați de această acțiune agresivă, să prezinte scuze și să dea asigurări că asemenea lucrări nu se vor mai repeta. Conducătorii Statelor Unite ale Americii nu au adoptat această atitudine cinstită; ei au declarat în mod oficial că «aviația americană înfăptuiește incursiuni în spațiul aerian al Uniunii Sovietice în scopuri de spionaj militar, în conformitate cu programul aprobat de guvernul S.U.A. și personal de președintele Eisenhower».

Considerînd, pe bună dreptate, acest act agresiv al militariștilor americani, «drept o prevestire directă a războiului», — după cum a declarat însuși N. S. Hrușciov — guvernul sovietic a hotărît totuși să participe la întîlnirea la nivel înalt de la Paris, nădăjduind că acolo rațiunea va birui și conducătorii Statelor Unite ale Americii vor înțelege datoria ce le revine în fața problemei asigurării păcii, în fața voinței de pace a tuturor popoarelor. În cadrul întîlnirii preliminare ce a avut loc în ziua de 16 mai, la Paris, între președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N. S. Hrușciov, președintele Republicii Franceze, Charles de Gaulle, primul ministru al Marii Britanii, H. Macmillan, președintele Statelor Unite ale Americii, D. Eisenhower, — primul ministru sovietic a expus clar și hotărît poziția Uniunii Sovietice, spunînd: «Acum, cînd conducătorii

guvernelor celor patru puteri au sosit la Paris pentru a participa la conferință, se naște întrebarea: Cum este posibil să se desfășoare tratative rodnice și să fie examinate problemele care stau în fața conferinței, dacă guvernul S.U.A. și președintele, personal, nu numai că nu au condamnat actul provocator care și-a găsit expresia în pătrunderea unui avion militar american în spațiul aerian al Uniunii Sovietice, ci — dimpotrivă — au declarat că asemenea acțiuni vor face parte și de acum înainte din politica de stat a S.U.A. față de Uniunea Sovietică? Cum este posibil să se ajungă la un acord asupra unor sau altor probleme care se cer reglementate în scopul micșorării încordării și lichidării suspiciunii și neîncrederii între state, dacă guvernul unei mari puteri declară deschis că politica sa este pătrunderea pe teritoriul unei alte mari puteri cu scopuri de spionaj și diversiune și, prin urmare, intensificarea încordării în relațiile dintre state? Este limpede că proclamarea unei astfel de politici care poate fi dusă numai în condițiile cînd statele se află în stare de război, condamnă de la bun început conferința la nivel înalt, la un eșec total».

Arătînd apoi că «pentru succesul conferinței este necesar ca guvernele tuturor puterilor reprezentate la aceasta să promoveze o politică deschisă și cinstită și să declare în mod solemn că nu vor întreprinde unele împotriva altora nici un fel de acțuni reprezentînd o încălcare a suveranității de stat a puterilor», — N. S. Hrușciov a spus în continuare: «Dacă guvernul S.U.A. este într-adevăr gata să colaboreze cu guvernele celorlalte puteri în interesul menținerii păcii și întăririi încrederii între state, el trebuie, în primul rînd, să condamne acțiunile provocatoare inadmisibile ale forțelor aeriene militare ale S.U.A. împotriva Uniunii Sovietice și, în al doilea rînd, să renunțe la continuarea pe viitor a unor astfel de acțiuni și a unei astfel de politici împotriva U.R.S.S. Atît timp cît guvernul S.U.A. nu va face acest lucru, guvernul sovietic nu vede posibilitatea unor tratative rodnice cu guvernul S.U.A. în cadrul conferinței la nivel înalt. El nu poate participa la tratative la care unul dintre participanții a pus la baza politicii sale față de Uniunea Sovietică, perfidia. Dacă guvernul sovietic, în condițiile create, ar participa la tratative sortite evident eșecului, el ar deveni prin aceasta complice la înșelarea popoarelor, — or, el nu intenționează să acționeze ca atare. Se înțelege de la sine că dacă guvernul S.U.A. ar declara că în viitor S.U.A. nu vor viola frontierele de stat ale U.R.S.S. cu avioanele lor, că condamnă acțiunile provocatoare întreprinse în trecut și vor pedepsi pe vinovații direcți de aceste acțiuni — ceea ce ar asigura pentru Uniunea Sovietică condiții egale cu celelalte — eu, în calitate de șef al guvernului sovietic, sînt gata să particip la conferință și să depun toate eforturile pentru a contribui la succesul ei».

Subliniind apoi că «Uniunea Sovietică nu renunță la eforturile ei de a ajunge la o înțelegere», președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. a precizat în declarația sa: «Regretăm că această întîlnire a fost torpilată de cercurile reacționare din Statele Unite ale Americii ca

urmare a zborurilor provocatoare ale avioanelor militare americane deasupra Uniunii Sovietice. Regretăm că această întîlnire nu a dus la rezultate pe care le așteptau de la ea toate popoarele lumii. Fie ca oprobiul și răspunderea pentru aceasta să cadă asupra acelora care au promovat o politică tîlhărească față de Uniunea Sovietică». Iar în încheierea declarației, N. S. Hrușciov a ținut să afirme încă o dată voința fermă de a sluji pacea a Uniunii Sovietice, spunînd: «Guvernul sovietic declară că, în ceea ce-l privește, va face și în viitor tot posibilul pentru a contribui la destindelea încordării internaționale, pentru a contribui la soluționarea problemelor care ne dezbină încă azi. Ne vom călăuzi în această acțiune după interesele întăririi măreței cauze a păcii, pe baza coexistenței pașnice a statelor cu orînduiri sociale diferite».

Aceeași încredere nezdruncinată în triumful cauzei păcii și aceeași hotărîre de a nu înceta să slujească această măreață cauză a fost mărturisită de N. S. Hrușciov și în cuvîntarea rostită la Berlin, în ziua de 20 mai 1960, cu prilejul vizitei făcute de premierul sovietic în capitala Republicii Democrate Germane. «Sîntem convinși — a spus printre altele președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. — că, deși forțele reacțiunii au torpilat conferința la nivel înalt, lupta pe care o desfășoară în întreaga lume forțele iubitoare de pace pentru întărirea păcii și reglementarea problemelor internaționale litigioase pe calea tratativelor va fi încununată de victorie asupra forțelor războiului și agresiunii... Avem nevoie de pace. Vom obține, fără a ne precupeți eforturile, slăbirea încordării internaționale și în acest scop vom duce cu tenacitate și perseverență tratative cu puterile occidentale. Nu vom permite însă ca imperialiștii să vorbească cu noi «de pe poziții de forță». Trebuie să demascăm uneltirile agresorilor, trebuie să ascuțim vigilența popoarelor, să unim și mai strîns rîndurile luptătorilor pentru cauza măreață și nobilă a păcii».

Așa cum a arătat președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, popoarele din întreaga lume au luat cunoștință cu regret și cu indignare de acțiunile provocatoare ale cercurilor militariste din Statele Unite ale Americii, care au dus la eșuarea conferinței la nivel înalt. Fără îndoială că această torpilare a întîlnirii șefilor guvernelor celor patru mari puteri reprezintă o încercare a dușmanilor păcii, de a intensifica încordarea dintre state, de a învenina atmosfera vieții internaționale. Tot atît de adevărat este însă și faptul că scopurile urmărite de militariștii americani nu au fost atinse, căci provocarea săvîrșită împotriva Uniunii Sovietice a dat întregii omeniri posibilitatea să vadă limpede cine slujește pacea cu sinceritate și cine unelteşte deslănțuirea unui nou război.

Toate popoarele au osîndit poziția negativă pe care s-au situat conducătorii Statelor Unite ale Americii, care au făcut totul pentru ca întîlnirea la nivel înalt de la Paris să nu aibă loc. Toate popoarele au înțeles că șeful guvernului sovietic a procedat înțelept cînd a refuzat să poarte tratative cu reprezentanții unei puteri, care nu se sfiau să declare că politica statului lor se bazează pe acțiuni de spionaj și pe încăl-

carea suveranității Uniunii Sovietice. Orice tratative între state trebuie să se bazeze pe sinceritate și încredere reciprocă ; orice încercare a cercurilor imperialiste de a purta tratative «de pe poziții de forță», de a camufla sub aparența unor tratative pașnice vechea politică a «diktatului» este astăzi cu totul sortită eșecului, datorită în primul rînd faptului că Uniunea Sovietică este o mare putere conștientă că poate oricînd da o ripostă nimicitoare oricărui agresor și, în al doilea rînd, datorită puternicului sprijin pe care opinia publică mondială îl acordă tuturor statelor care promovează o politică de pace și colaborare internațională. Situația în care s-au găsit cercurile militariste americane după ce au torpilat conferința la nivel înalt de la Paris constituie o dovadă vie a forței cu care popoarele din întreaga lume știu să condamne pe cei ce uneltesc împotriva păcii, pe cei ce caută să stăvilească înfăptuirea visului milenar al omenirii : crearea unei lumi fără războaie.

Exprimînd sentimentele oamenilor cinstiți de pretutindeni, sesiunea Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii — care s-a ținut la sfîrșitul lunii mai la Stockholm — a dat publicității o declarație în care se spune printre altele : «Eforturile pe care partizanii păcii din toate țările le-au depus în decursul unei lungi perioade de timp au contribuit la convocarea conferinței la nivel înalt. Popoarele au urmărit cu cea mai mare atenție întîlnirea șefilor de guverne. Ele puneau mari speranțe în întîlnirea celor patru mari. Eșecul acestei conferințe le-a mîhnit și neliniștit profund». După ce se arată că refuzul guvernului american de a condamna pătrunderea avioanelor de spionaj în spațiul aerian al Uniunii Sovietice și încălcarea dreptului internațional au făcut imposibilă ținerea conferinței la nivel înalt și că răspunderea pentru eșecul conferinței îi revine guvernului Statelor Unite ale Americii, — în declarație se spune : «În actuala situație, Consiliul Mondial al Păcii cheamă toate forțele iubitoare de pace să lupte și mai hotărît pentru a împiedeca promovarea sub o formă sau alta a politicii dăunătoare și nefaste a războiului rece».

Multe guverne au declarat, de asemenea, în mod oficial că sprijină într totul poziția fermă pe care s-a situat Uniunea Sovietică în această problemă. Guvernul Republicii Populare Romîne, — care duce cu consecvență o politică constructivă de apărare a păcii și colaborării între popoare — a făcut cunoscută lumii întregi atitudinea sa în această chestiune, prin declarația dată publicității la 25 mai 1960.

După ce se amintesc condițiile în care guvernul S.U.A. a zădărnicit ținerea conferinței la nivel înalt, subliniindu-se că «dînd curs politicii cercurilor militariste americane, care se străduiesc să împiedice micșorarea încordării internaționale și să reînvie falimentara politică de pe poziții de forță și războiul rece, guvernul S. U. A. și-a asumat o mare răspundere în fața popoarelor lumii», — în declarația guvernului Republicii Populare Romîne se arată că «Poporul și guvernul romîn, considerînd respectul suveranității și securității tuturor țărilor drept condiție indispensabilă a relațiilor pașnice dintre state, sprijină pe deplin poziția demnă

și hotărîtă a guvernului U.R.S.S., corespunzătoare intereselor consolidării și apărării păcii în lume.

«Acțiunile de felul incursiunilor în scopuri de spionaj ale avioanelor americane deasupra Uniunii Sovietice au stîrnit indignarea legitimă a poporului romîn ca și a celorlalte popoare iubitoare de pace, care le condamnă cu asprime ca deosebit de primejdioase pentru cauza păcii. Opinia publică mondială, partide, grupări și personalități de diferite convingeri politice își exprimă îngrijorarea și se pronunță împotriva cursului agresiv al politicii externe a S.U.A. Chiar și în Statele Unite ale Americii, cercuri tot mai largi ale opiniei publice critică guvernul Eisenhower, cerînd o politică externă care să ducă la îmbunătățirea atmosferei internaționale».

Subliniind apoi datoria ce revine Organizației Națiunilor Unite de a lua măsuri pentru a pune capăt unor astfel de acțiuni agresive, declarația guvernului Republicii Populare Romîne spune: «Guvernul romîn își exprimă convingerea că problemele litigioase se pot rezolva pe cale pașnică, că relațiile de colaborare între toate statele, indiferent de orînduirea lor socială, se vor dezvolta; el speră că datorită eforturilor popoarelor se vor crea condiții pentru ținerea în viitor a conferinței la nivel înalt. Poporul romîn, ca și toate forțele iubitoare de pace din lume, cere ca astfel de probleme de covîrșitoare importanță pentru cauza păcii și securității popoarelor, cum sînt dezarmarea generală și totală, înlăturarea rămășițelor celui de al doilea război mondial prin semnarea tratatului de pacea cu Germania și reglementarea problemei Berlinului occidental, să fie rezolvate cît mai curînd pe calea tratativelor. Astăzi, cînd apar mai limpede ca oricînd scopurile agresive ale bazelor militare pe teritorii străine și pericolul pe care-l prezintă ele pentru pacea lumii, guvernul romîn consideră deosebit de actuală realizarea propunerii sale privind crearea în regiunea balcanică a unei zone a păcii, lipsită de arme atomice și de baze pentru rachete și proectile teleghidate».

În încheierea declarației, Guvernul Republicii Populare Romîne afirmă din nou hotărîrea sa nezdruncinată de a depune și în viitor «toate eforturile pentru soluționarea pe cale pașnică a problemelor internaționale, pentru întărirea securității popoarelor și a păcii în întreaga lume».

Această fermă poziție a poporului și guvernului nostru, de apărare a celor mai nobile năzuințe ale omenirii întregi, a fost în mod strălucit confirmată cu prilejul celui de al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn — forța politică conducătoare în Republica Populară Romînă— în cadrul căruia au fost aprobate Directivele pentru planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960-1965 și pentru programul de perspectivă pe 15 ani. Întreg acest program, de mărețe înfăptuiri, menite să asigure propășirea și bunăstarea întregului nostru popor și să realizeze o țară înfloritoare, este un program al păcii, al muncii creatoare, al încrederii poporului nostru în viitorul lui, în viitorul lumii întregi. Proiecte de amploarea celui ce stă acum în fața poporului romîn nu-și pot întocmi decît acele popoare care — pășind pe calea libertății și a vieții noi, lipsite

de oprimare și de nedreptate socială — privesc cu încredere înainte, — convinse că pacea va învinge și că ele își vor putea împlini nobilele lor sarcini de făurire a fericirii obștești.

În raportul prezentat Congresului, Dl. Gh. Gheorghiu-Dej a subliniat că «în domeniul relațiilor internaționale, Republica Populară Romînă se afirmă ca un factor activ în lupta pentru menținerea și întărirea păcii», amintind totodată că «politica consecventă de pace a țării noastre a sporit continuu prestigiul ei internațional, numărul prietenilor ei în toate colțurile lumii». Iar în încheierea raportului, Dl. Gh. Gheorghiu-Dej a declarat: «Considerînd de datoria fiecărei țări, mari sau mici, să-și aducă propria contribuție la cauza apărării păcii, Republica Populară Romînă este hotărîtă să militeze în strînsă unire cu celelalte țări ale lagărului socialist pentru micșorarea încordării internaționale, pentru zădărnicirea oricăror uneltiri ale cercurilor agresive, pentru promovarea perseverentă a principiilor coexistenței pașnice și statornicirea unei păci trainice în lume».

Însuflețirea cu care întregul nostru popor a întîmpinat Directivele Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn pentru dezvoltarea economiei naționale a R.P.R. în viitorii 6 ani, precum și declarația devotamentului nețărmurit al conducătorilor săi față de cauza sfîntă a păcii, dovedește tuturor oamenilor cinstiți din lume că poporul și statul romîn merg cu hotărîre pe calea conlucrării dintre state, pe calea întăririi prieteniei între popoare.

*

Biserica Ortodoxă Romînă este fericită să constate că poporul și statul în care își desfășoară misiunea ei sînt într-adevăr factori activi în cea mai nobilă și mai sfîntă luptă pe care a desfășurat-o vreodată omenirea: lupta pentru întronarea păcii pe pămînt. De aceea, slujitorii și închinătorii altarelor ei au sprijinit și vor sprijini acțiunile menite să asigure triumful deplin al păcii.

Biserica Ortodoxă Romînă va sluji și de acum înainte, cu toate puterile ei, năzuințele spre pace ale poporului romîn și ale tuturor popoarelor de pe pămînt. Ea este încredințată că în acest fel slujește însuși mesajul ce i s-a dat spre propovăduire, la întruparea dumnezeescului ei Întemeietor, și că prin eforturile unite ale tuturor oamenilor cinstiți din lume, pacea va învinge!

POVĂȚUIRI ȘI INDEMNURI PĂRINTEȘTI

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE PAȘTI ALE INALȚILOR IERARHI AI BISERICII ORTODOXE ROMINE

Praznic al praznicilor și sărbătoare a sărbătorilor, Învierea Domnului este pentru creștini prilej de mare bucurie sufletească, pentru că prin învierea Sa din morți, «din moarte la viață și de pe pămînt la cer, Hristoș Dumnezeu ne-a trecut pe noi». Bucuria trezită în sufletele credincioșilor de Învierea Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos este mărturisită și oglindită în lumina învățăturii creștine în fiecare an de Înalții Ierarhi ai Bisericii prin tradiționalele scrisori pastorale, care se citesc din fața altarelor în noaptea minunată a Paștilor celor sfințite. Prin aceste pastorale, pe lîngă exprimarea obștești bucurii creștine, Înalții păstori sufletești reamintesc credincioșilor că temeiul acestei bucurii este dezrobirea de păcatul strămoșesc și ajungerea la limanul mîntuirii prin jertfa de ispășire și învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos.

Pastoralele mai cuprind totodată o seamă de învățături și îndemnuri de care trebuie să țină seama credincioșii în condițiile vieții noi pe care o trăiește poporul nostru, pentru ca astfel să se poată bucura laolaltă de toate binefacerile acestei vieți, în condițiile unei păci desăvîrșite și trainice.

Subliniind încă o dată importanța și folosul învățăturilor, povățuirilor și îndemnurilor părintești din pastoralele Înalților Ierarhi ai Bisericii noastre ortodoxe, redăm, ca și în anii trecuți, unele idei și pasaje din pastoralele de Paști de anul acesta.

1. Pastorala adresată de *Prea Fericitul Patriarh Justinian,* clerului și credincioșilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor a fost publicată în întregime în numărul anterior al revistei noastre. Totuși pentru însemnătatea ei și pentru a nu stirbi integritatea expunerii de față, ținem să subliniem cîteva din multele idei ziditoare de suflete pe care le cuprinde.

După ce arată că ziua Învierii «este cu adevărat strălucitoare» și «aducătoare de bucurie și veselie duhovnicească», Prea Fericitul Patriarh Justinian continuă: «În aceste zile, creștinii, cu sufletele pline de bucurie, rostesc cuvintele: «Hristos a înviat!» Aceasta este cîntarea tuturor veacurilor creștine, aceasta este dogma mîntuirii noastre, aceasta este credința adîncă mîngîietoare și fericită pe care o mărturisim, de cîte ori rostim cuvintele: *«Cred... în Fiul lui Dumnezeu... care s-a răstignit... și a înviat a treia zi, după Scripturi»*.

Prin Învierea Domnului toți «cîți de frica veșniciei morții erau supuși robiei» au fost eliberați de încătușările ei, nedreptăților li s-a făcut dreptate, celor întristați li s-a adus mîngîiere și celor disprețuiți li s-a dat cinstea și demnitatea lor. «Dumnezeu, adîncul bunătății, a întins mîna și a chemat din adîncul răutății firea omenească, pentru a o împărtăși și bucura din mila Lui».

Prea Fericitul Patriarh Justinian amintește apoi de arătările Mîntuitorului după Inviere și de martorii care L-au văzut înviat, dovezi ale minunii Învierii Domnului, subliniind că «întreaga credință a Sfinților Apostoli, mărturisirea Bisericii și toate Sfintele Scripturi au aceeași încheiere, cuprinsă în cuvintele solemne pe care le rostim astăzi: «Hristos a înviat!», și spunînd în continuare; «Taina învierii ne-o mărturisește întreaga fire înconjurătoare. Sămînța care putrezește în pămînt și răsare din nou, ne dă mărturie despre înviere. Florile și toate ierburile, care în timpul iernii sînt amorțite, iar în timpul verii cresc, rodesc și împodobesc pămîntul, ne dau mărturie despre înviere...».

Dar Iisus Hristos, Biruitorul morții, «ne vrea și pe noi biruitori ai păcatului, moartea sufletelui nostru, căci El vrea ca și noi să trăim împreună cu El», și «aceasta trebuie să fie bucuria Învierii! Trăirea noastră după învățătura și pilda Domnului Iisus Hristos, împodobind nu numai trupul cu haine frumoase și curate, ci împodobindu-ne și sufletul cu fapte bune, creștinești». Și Întîistătătorul Bisericii noastre ortodoxe arată în continuare cum trebuie să se comporte în viață creștinii, potrivit învățăturii și pildei Mîntuitorului Iisus Hristos.

Asigurîndu-i de dragostea Sa de părinte sufletesc, îndeamnă ca întotdeauna, pe credincioși, spunînd: «Iubirea voastră să prisosească și mai mult între voi, pentru ca, plini de roadele dreptății, să vă purtați în chip vrednic de învățătura Mîntuitorului Hristos. Umblați fără prihană și fără răutate, ca blîndețele voastre să se facă știute tuturor celor din jurul vostru și să străluciți ca niște luminători, prin purtarea voastră, în fața tuturor credincioșilor voștri sufletești și trupești».

După cum se știe, cea mai importantă problemă care frămîntă astăzi întreaga omenire este problema păcii, pentru care Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a străduit neîncetat, antrenînd în luptă pe toți slujitorii și credincioșii Bisericii noastre ortodoxe. Nici de data aceasta Prea Fericirea Sa n-a lăsat să treacă prilejul pentru a adresa credincioșilor noi și stăruitoare îndemnuri pentru apărarea păcii, spunîndu-le: «Rugați-vă pentru «pacea a toată lumea» și pentru «unirea tuturor», căci așa

vom prăznui cu vrednicie Învierea Mîntuitorului Hristos, «Domnul Păcii», și numai așa *«Pacea lui Dumnezeu, care covîrșește toată mintea, va păzi inimile voastre și cugetele voastre...»* «Filipeni IV, 7). În casele voastre, cu prietenii și cunoscuții voștri, fiți următori cuvintelor Mîntuitorului Hristos, al cărui întîi cuvînt după înviere a fost: «Pace vouă»! Rugați-vă ca năzuințele tuturor oamenilor de bine și străduințele tuturor conducătorilor de popoare pentru înfăptuirea Păcii, să fie încununate de izbîndă, pentru ca toți să fim părtași vieții celei noi, stăpînită de duhul păcii. Rugați-vă ca popoarele lumii să ajungă curînd la înlăturarea tuturor neînțelegerilor și «nici un neam să nu mai ridice sabia împotriva altui neam, și nimeni să nu deprindă pravila războiului» (Isaia II, 9), cum spune proorocul Isaia».

Prea Fericitul Părinte Patriarh își încheie scrisoarea pastorală de Paști rugînd pe Dumnezeu să binecuvînteze casele, copiii și familiile credincioșilor, «cu sănătate, bucurie și sporire în toate cele bune», și să le dăruiască «îndelungare de zile, cu pace și sănătate».

2. «Praznic al bucuriei este ziua Învierii Domnului, — spune la rîndul său *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei* în pastorala de Paști adresată clerului și credincioșilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor. Ea ne aduce mereu aminte de marea purtare de grijă a lui Dumnezeu față de făptura mîinilor Sale, pe care a ridicat-o cu dragoste de la moarte la viață și de pe pămînt la cer, prin Fiul Său iubit, Domnul nostru Iisus Hristos. «Că atît de mult a iubit Dumnezeu lumea, încît pe Fiul Său Unul-Născut L-a dat, pentru ca oricine crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan IIII, 16)». Ziua Invierii este praznic luminat, care «risipește întunericul din cugete, lăsînd să pătrundă în ele adevărul dumnezeiesc». Este în același timp praznic al păcii. «Dăruindu-ne mîntuirea, prin jertfa de ispășire și scularea din morți a Fiului Său iubit, Dumnezeu ne-a împăcat pe toți cu Sine spre înfiere și viață fericită. După preamărirea Mîntuitorului ca Împărat al Păcii, darul dumnezeiesc al dragostei se revarsă neîncetat în lume, călăuzind pe oameni să trăiască în înțelegere și bunăvoire, iar popoarele în prietenie și pace».

Subliniind că «lucrarea Domnului Iisus Hristos de mîntuire a neamului omenesc rămîne strîns legată de moartea și învierea Sa» și că «prin jertfa de pe cruce, El ne-a răscumpărat din robia morții, iar prin înviere ne-a dăruit viață veșnică», Înaltul Ierarh arată că aceste adevăruri, asupra cărora stăruiau în mod deosebit Sfinții Apostoli, erau repetate fără încetare de credincioși, «Înfățișîndu-le ca o scurtă mărturisire de credință, cum reiese din cuvintele Sfîntului Apostol Pavel în întîia sa Epistolă către Corinteni (XV, 1-5)».

După ce lămurește acest pasaj biblic, I.P.S. Mitropolit Iustin stăruie asupra arătărilor Mîntuitorului după învierea Sa din morți, spunînd, în concluzie: «Toți cei cărora li s-a arătat Iisus, după înviere, au dobîndit încredințarea neclintită că El s-a sculat cu trupul din mormînt, trecînd de la moarte la viață. De acest adevăr nimeni nu se îndoia. Văzîndu-l, însă, ei își dădeau seama că Iisus era același pe care-L cunoscuseră

mai înainte și totuși se făcuse altul. S-ar putea chiar spune că, pentru ei, după înviere Iisus era același altul! De aceea, propovăduind mîntuirea, Sfinții Apostoli au dat mărturie nu numai despre învierea Domnului, dar și despre strămutarea Lui cu trupul întru mărirea Tatălui ceresc, la care sîntem chemați și noi toți cei ce credem în înviere».

Într-un întreg capitol din pastorala sa, Arhipăstorul Bisericii moldovene lămurește pe credincioși despre învierea morților, pornind de la cele spuse de Sfîntul Apostol Pavel în întîia Epistolă către Corinteni, capitolul XV, versetele 20-23: «Hristos a înviat din morți fiind pîrga învierii celor adormiți, căci de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților. Și, precum întru Adam toți mor, așa și întru Hristos toți vor învia... la arătarea Lui».

Cu veacuri înainte de venirea în trup a Domnului nostru Iisus Hristos pe pămînt, odată cu vestirea Patimilor, a morții și învierii Sale, proorocii Vechiului Testament «au vorbit despre împărăția lui Mesia, adică despre Biserica lui Hristos, ca despre împărăția păcii, iar pe Mîntuitorul însuși îl numeau Împăratul și Domnul Păcii. Ei erau încredințați că, după împăcarea omului cu Dumnezeu, prin jertfa și învierea Mîntuitorului, în lume «va înflori dreptatea și va fi belșug de pace cît va sta luna pe cer» (Ps. LXXI, 7)». Și, într-adevăr, propovăduind «Evanghelia păcii, Sfinții Apostoli au vestit cuvîntul mîntuirii pretutindeni, sădind în suflete dreapta învățătură despre Dumnezeu, făcînd pe credincioși părtași ai darurilor Sfîntului Duh, îndrumîndu-i pe calea faptei celei bune și îndemnîndu-i să trăiască în dragoste, ca frații între ei și fii ai aceluiași Părinte ceresc. În propovăduirea lor, Sfinții Apostoli nu țineau seama de deosebirile de naționalitate sau de credințe, arătînd că legăturile dintre oameni și popoare trebuie să se întemeieze pe îngăduință, pe dragoste, pe pace.

În partea finală a pastoralei sale, I. P. S. Mitropolit Iustin îndeamnă pe credincioși să sprijine «pe toate căile înfăptuirea năzuinței de veacuri a popoarelor de a trăi în pace unele cu altele, respectîndu-se între ele, pentru propășirea întregii omeniri și bunăstarea tuturor oamenilor». «Să însoțim, cu dorință de izbîndă, — spune Înaltul Ierarh — ... propunerea Guvernului Sovietic de dezarmare generală și totală. Răul trebuie tăiat din rădăcină. Pentru a împiedica izbucnirea unui nou război, care ar putea nimici întreaga omenire, prin folosirea armelor atomice, nu exită decît o singură cale: distrugerea cu desăvîrșire a tuturor armelor și mijloacelor de război. De aceea — continuă Întîistătătorul Bisericii moldovene — ne însușim cu multă bucurie această nouă strădanie a Uniunii Sovietice pentru statornicirea păcii veșnice în lume și cerem cu tărie înfăptuirea ei de către toate popoarele».

«Strîns uniți în jurul cîrmuitorilor scumpei noastre patrii, — spune mai departe I. P. S. Sa —, să sprijinim voința întregului nostru popor de a trăi în pace cu toate popoarele lumii și hotărîrea lui de a-și făuri o viață nouă, îmbelșugată și fericită».

În încheiere, I. P. S. Mitropolit Iustin binecuvintează «strădaniile

celor care caută pacea și urmăresc înfăptuirea ei», rugînd pe Tatăl cel ceresc să păstreze nepotolită, în inimile credincioșilor, văpaia dragostei de Dumnezeu și de semenii lor.

3. În partea de început a pastoralei adresate credincioșilor din Arhiepiscopia Sibiului, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului* expune faptul istoric al Patimilor, Morții și Învierii Domnului: «Domnul a fost prins și batjocorit, a fost judecat și răstignit, a murit și s-a îngropat. Piatră grea a fost prăvălită la gura mormîntului, cu peceți s-a pecetluit și cu strajă s-a întărit. Firea întreagă s-a cutremurat și s-a întunecat la vederea celor petrecute. Apoi, au urmat ceasuri de tăcere pentru ucigașii și pentru ucenicii Domnului, deopotrivă. Ci a treia zi, pe cînd se revărsa de ziuă, femeile mironosițe au alergat la mormînt, ca să ungă cu miruri trupul Domnului, după datină. Dar mormîntul era gol și îngerul de pe piatra răsturnată le-a întîmpinat cu vestea cea mare: Hristos, pe care îl căutați, nu est aici; El a înviat!»

Vestea despre Învierea Domnului s-a răspîndit din om în om, din veac în veac și a ajuns pînă la noi, umplîndu-ne sufletele de negrăită bucurie, «fiindcă nu mai sîntem robi păcatului. Prin jertfa Sa mîntuitoare, Hristos Domnul ne-a izbăvit de osînda morții. Iată pricina pentru care ne bucurăm și ne vom bucura pururea».

În continuare, I. P. S. Nicolae al Ardealului arată că, în timpul cît a stat pe pămînt, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a adeverit prin învățătura Sa, prin faptele Sale minunate și mai presus de toate prin învierea Sa, că El este «Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat». Că a înviat cu adevărat «s-au încredințat și femeile mironosițe, și Sfinții Apostoli, și cei împreună cu ei», care «L-au văzut pe Hristos cel înviat, L-au auzit și unii chiar au mîncat cu El».

«Învierea Domnului — spune mai departe Înaltul Arhipăstor al Ardealului — stă la temelia credinței noastre. Învierea Domnului sporește credința noastră în bunătatea Tatălui, în dragostea Fiului și în purtarea de grijă a Duhului Sfînt, de ale cărui daruri ne facem părtași în Biserică, viețuind împreună cu Hristos Domnul». Prin jertfa de pe cruce, Hristos «a omorît vrajba» (Efeseni II, 16), împăcîndu-ne cu Dumnezeu, pe care L-am supărat prin păcat, și înfrățindu-ne cu semenii noștri, cu ceilalți oameni. Iar «alungarea vrajbei și stingerea vrăjmășiei dintre oameni, sălășluirea în lume a buneiînțelegeri și a păcii prieste oamenilor și îi place lui Dumnezeu».

Dezvoltînd aceste idei și interpretîndu-le prin prizma actualei situații internaționale, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului lămurește pe credincioși, spunînd: «De la războiul din urmă încoace, întreaga omenire cere pace și bunăvoire — și așteaptă și se străduiește ca vrerea ei de neclintit să capete trup. Tot mai numeroși și mai deslușiți la vorbă sînt acei ocîrmuitori de popoare care pășesc fățiș, cu hotărîre și cu îndrăznire, împotriva vrajbei și a vrăjmășiei pentru așezarea pe pămînt, între oameni, a bunei voiri și a prieteniei, a bunei înțelegeri și a înfrățirii».

În ceea ce ne privește pe «noi, credincioșii, ne rugăm neîncetat pentru plinirea desăvîrșită a acestor strădanii binecuvîntate și le sprijinim cu toată osîrdia. Căci oricine se frămîntă pentru curmarea vrajbei și pentru sălășluirea păcii pe pămînt, săvîrșește lucrul lui Dumnezeu și arată nefățărită dragoste de oameni».

Exprimîndu-și nădejdea în desprimăvărarea «cugetelor omenești de pretutindeni», Înaltul Ierarh ardelean continuă: «Nu ne vom da odihnă nici de-acum încolo, fiindcă mai sînt multe de făcut pînă cînd vom vedea săbiile prefăcute-n fiare de plug și sulițele-n seceri. (Cf. Isaia II, 4). Nici o ființă omenească nu se poate legăna cu gîndul că bătaia pentru înfrîngerea războiului vrajbei și lipsei de încredere între oameni și popoare s-ar fi sfîrșit. Noi, credincioșii Bisericii noastre, ne vom aduce și de-aci înainte, cu aceeași rîvnă, prinosul nostru de părtășie la dezarmarea inimilor vrăjmășite, pentru ca pacea și dragostea să se așeze în cugetele tuturor oamenilor. În chipul acesta, netezim calea celeilalte dezarmări, materiale, și pregătim veacul unei lumi fără arme și fără războaie, stăpînită de dragoste și bucurie, de tihnă și belșug».

Referindu-se la starea înfloritoare din țara noastră și la străduințele oamenilor muncii pentru statornicirea păcii, I. P. S. Mitropolit Nicolae spune: «Dăm slavă lui Dumnezeu că Patria noastră dragă, Republica Populară Romînă, fruntașă în chibzuita gospodărie a treburilor lăuntrice, este fruntașă și în ostenelile binecuvîntate ce se depun pentru biruința păcii și buneivoiri dintre oameni și popoare».

«Ne vom bucura împreună, — mai spune I. P. S. — rugîndu-ne frățește, tot mai vîrtos «pentru pacea de sus și pentru mîntuirea sufletelor noastre». Și iarăși, «ne vom veseli ieșind împreună, ca să ne lucrăm frățește dragile noastre ogoare, încălzite de soarele primăverii».

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului urează apoi credincioșilor să petreacă praznicul Sfintelor Paști «în pace, cu sănătate și desăvîrșită bucurie», și-i binecuvîntează cu binecuvîntarea arhierească.

4. *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei* își începe pastorala de Paști prin evocarea zguduitorului dialog dintre Iisus și ucenicii Săi, care se citește în Joia Patimilor și se numește «cuvîntarea de pe urmă». «Dumnezeiesc prin cuprinsul său, — spune I. P .S. Mitropolit Firmilian — acest dialog cald și duios este și un rămas bun dintre Dascăl și ucenici, un act de neasemănată dragoste și grijă pentru un răsad încă plăpînd și neajutorat. Cînd auzi aceste cuvinte părintești: *«Nu vă voi lăsa orfani, ci voi veni la voi»* (Ioan XV, 18), te gîndești îndată la noianul iubirii de oameni a Învățătorului. Iar cînd asculți făgăduința marii pregătiri: *«Și de Mă voi duce și vă voi găti vouă loc, iarăși voi veni și vă voi lua la Mine, ca să fiți și voi unde sînt Eu»* (Ioan XIV, 3), simți necuprinsa îmbrățișare a lui Dumnezeu și dorul aprins al Învățătorului după «prietenii» Săi. Pe acești prieteni îi leagă de El și între ei cu legătura dragostei: *«Porunca Mea este aceasta, ca să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu pe voi»* (Ioan XV, 12). Peste acești prieteni întinde, întru sfînșit, cortul alb și neînvins al rugăciunii:

«Părinte Sfinte, pe cei ce Mi i-ai dat păzește-i în numele Tău, ca să fie una precum Noi una sîntem» (Ioan XVII, 11)».

I. P. S. Mitropolit Firmilian arată apoi că Dumnezeiescul Învățător a gustat amarul calvarului singur, fiind părăsit de prietenii și ucenicii Săi, cărora li s-a spulberat tăria și încrederea ca de suflarea vîntului, iar inimile li s-au umplut de întristarea în care nu mai este nădejde. «De aceea, în seara Învierii, prea întristații ucenici stau zăvorîți într-o casă «de frica iudeilor». Atunci a intrat Iisus, a stat în mijloc și le-a zis lor: «*Pace vouă!*», arătîndu-le mîinile și coasta Sa. *«Și s-au bucurat ucenicii, văzînd pe Domnul»*.

Vorbind apoi de bucuria ucenicilor, Arhipăstorul Bisericii din Oltenia arată că această bucurie «nu este simțămînt obișnuit», ci «este prezența ființei creștine în fața nemuririi, izvorul nesecat al vieții noastre duhovnicești, și certitudinea învierii și dăinuirii noastre veșnice». Bucuria aceasta se împletește cu actul mîntuirii noastre. *«Ea umple și cerul și pămîntul și cele dedesubt»,* cum spune o prea frumoasă cîntare bisericească».

I. P. S. Mitropolit tălmăcește apoi citatul din cîntarea bisericească, spunînd; «Se umple cerul, pentru că prin Înviere, Mîntuitorul trece din moarte la viață, iar prin înălțarea sa la cer intră în slava cea negrăită a lui Dumnezeu... Se umple pămîntul, pentru că Mîntuitorul nu se ridică singur la Tatăl Său, ci trage cu Sine tot neamul omenesc... S-au umplut de bucuria Învierii și cele dedesubt, căci prin *«omorîrea morții și sfărîmarea iadului»* au dobîndit viață în Dumnezeu cei ce au adormit în umbra Legii Vechi, și-n așteptarea «vremii»... Înțelegem acum de ce bucuria Învierii însuflețește toată făptura cu mireasma veșniciei sale și o sfințește cu puterea Duhului Sfînt, — spune I. P. S. Mitropolit Firmilian la sfîrșitul tălmăcirii. Acum drumul de la pămînt la cer este deschis, iar sufletul nostru se revarsă, în ziua Domnului și a Învierii Sale, ca un potir plin de har».

În partea ultimă a pastoralei sale, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, vorbind de «năzuința către viață» și «tinderea către înlăturarea morții silnice», amintește de eforturile pe care le fac conducătorii conștienți ai unor popoare de a căuta «calea împăcărilor temeinice, a nimicirii uneltelor de război, a dezarmării cu desăvîrșire și a întrecerilor pașnice pe ogorul muncii, în cîmpul cunoașterii, în taina științelor, în tihna stelelor».

Popoarele de pe întreg pămîntul — și laolaltă cu ele și «poporul nostru, pornit pe calea propășirii și a zidirii unei țări și unui veac nou — așteaptă cu nădejde îndreptățită «lumina cea neînserată a păcii».

«Ca fii ai Patriei noastre și închinători ai Bisericii strămoșești — spune în încheierea pastoralei I. P. S. Mitropolit Firmilian — se cuvine ca să sprijinim noile întețiri ale păcii, prin munca și prin ruga noastră. Orice salt al țării noastre și orice spor al poporului romîn se varsă în cupa mare a neamului omenesc și ajută la liniștirea lumii. Iar prin aceasta ne facem întreita datorie către noi, către semenii noștri

și către Dumnezeul Păcii și al iubirii de oameni. Și așa, împăcați cu noi, împăcați cu oamenii și împăcați cu Dumnezeu, vom putea zice Mîntuitorului: *«Dă-ne nouă să ne împărtășim cu Tine, mai adevărat, în ziua cea neînserată a împărăției Tale»*, și vom rosti întîmpinarea de biruință *«Hristos a înviat!»*

5. În pastorala adresată clerului și credincioșilor cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile al Banatului* face mai întîi o documentată expunere a învățăturii despre harul dumnezeiesc. Sfînta și minunata înviere din morți a Mîntuitorului ne-a prilejuit nenumărate daruri mîntuitoare, care «luminează, înfrumusețează și înavuțește nu numai viața noastră sufletească, ci și pe cea după trup... Făcîndu-ne noi, prin sfîntul Botez, membri ai Sfintei noastre Biserici, căreia Mîntuitorul Iisus Hristos, Întemeietorul ei, i-a încredințat chivernisirea acestor daruri ale Învierii Sale, spre atingerea scopului ei, care este mîntuirea noastră, a membrilor ei, noi ne facem părtași harului celui sfințitor, care... ni se îmbie nouă, creștinilor, prin Sfintele Taine ale Legii noastre. El ne chezășuiește nouă participarea, și după trup, la învierea și viața cea de apoi», cu condiția ca noi, «prin tot ceea ce gîndim și facem, să ne dovedim împreună-lucrători ai acestui dumnezeiesc har». Conlucrarea cu harul divin «va trebui să se arate cu putere în viața noastră, atît cea creștinească, fiind noi credincioși Bisericii noastre, cît și în cea cetățenească, fiind noi și cetățeni supuși și iubitori ai Patriei noastre».

În cea de a doua parte a pastoralei, I. P. S. Mitropolit Vasile, luînd ca temei principiile doctrinei creștine, adresează credincioșilor învățături, povățuiri și îndemnuri privitoare la comportarea lor în viață și la activitatea pe care o desfășoară în condițiile vieții noi pe care și-a croit-o poporul nostru muncitor. Îndeamnă totodată pe credincioși să lupte neîncetat pentru statornicirea păcii în lume.

«Din iubirea de Dumnezeu — spune I.P.S. Sa — ia ființă iubirea față de semenii noștri. Întîi față de fiii Patriei noastre și la fel, față de toți oamenii de pretutindeni». Această iubire a aproapelui este chiagul care unește pe creștin de creștin, «dar și în viața de obște, cînd e ca fiecare să-și facă deplin datoria la locul ce ocupă, spre a da muncii sale cît mai mare și mai prețios rod. Și tot așa cînd e ca toți să punem toată rîvna și toată puterea noastră de muncă, urmărind ca marile înfăptuiri, plănuite și pe cale de a se înfăptui, să ia ființă și aievea în Țara noastră. Bunii creștini, fiind și buni cetățeni ai Patriei, trebuie să se simtă îndemnați a-și îndrepta privirea și a-și înmănunchia toate silințele spre a ajuta la desăvîrșirea vieții noi din Țara noastră. Fiecare din noi e dator să-și dea partea sa de trudă spre sporirea binelui și a mulțumirii de obște. La această stare putem ajunge prin înfrățirea în muncă, prin supunerea față de legile Țării și prin cinstirea noilor orînduiri de viață obștească».

Mai departe, I. P. S. Mitropolit Vasile stăruie îndeosebi asupra problemei păcii, care este condiția esențială pentru desfășurarea muncii rod-

nice, generatoare de progres și viață îmbelșugată și fericită. După ce arată că Mîntuitorul prezintă pacea ca pe cel dintîi dar al Învierii Sale și după ce subliniază lupta oamenilor cinstiți din întreaga lume pentru statornicirea unei păci trainice, prielnică marilor înfăptuiri de interes obștesc, amintind totodată că Biserica noastră și credincioșii ei s-au încadrat în această luptă nobilă încă de la înfiriparea ei, I. P. S. Sa continuă: «Biserica noastră binecuvîntează strădania și lupta tuturor iubitorilor de pace. Ea, prin rugăciunile ei, tinde să trezească îndreptățite nădejdi că, în cele din urmă, pacea va putea ajunge să stăpînească în toată lumea, spre binele și propășirea omenirii întregi. De asemenea ea îndeamnă pe toți fiii ei să se înșiruie, cu bărbăție și creștinească vrednicie, între aceia, din toată lumea, care își pun tot ce au mai bun în ei în slujba biruinții păcii asupra primejdiei de război. Avînd binecuvîntarea sfintei noastre Biserici și încrederea în stăruința luptătorilor pentru pace din toată lumea, putem nutri îndreptățile nădejdi că pacea a toată lumea va putea fi asigurată spre binele și propășirea întregii omeniri».

I. P. S. Mitropolit subliniază, de asemenea, în pastorala sa, însemnătatea gospodăriilor agricole colective, spunînd: «Țărănimea din întreaga țară s-a hotărît să lucreze pămînturile în deobște. Din această hotărîre va urma mult bine pentru traiul mai bun al tuturor celor ce muncesc, de la țară și din orașe. Trai mai bun, care va spori rîvna și părtășia tuturor în a duce la bun sfîrșit înfăptuirile plănuite de Ocîrmuitorii Țării noastre».

Apoi Înaltul Ierarh sfătuiește pe credincioși, spunînd: «Mînecînd de la această binechibzuită hotărîre a țărănimii noastre, vă sfătuiesc pe voi, pe toți, fiii mei sufletești, ca să vă dați silința de a săvîrși, cu tragere de inimă, cu toată rîvna și priceperea, toate muncile de primăvară ce se cer, avînd nedesmințita nădejde că Bunul Dumnezeu va binecuvînta și răsplăti truda voastră de pe ogoare cu recolte de «rod însutit».

Ca un corolar al celor spuse în cuprinsul pastoralei. I. P. S. Mitropolit Vasile al Banatului încheie cu următorul îndemn adresat fiilor săi duhovnicești: «Dîndu-vă silința, iubiții mei fii sufletești, să vă dovediți prin tot ceea ce gîndiți și faceți, fie ca fii credincioși ai Bisericii noastre, fie ca cetățeni iubitori de patrie, împreună-lucrători ai harului dumnezeesc, care se revarsă în inimile noastre, prin Sfintele Taine ale Legii noastre, ca rod puternic lucrător al sfintei învieri a lui Hristos Domnul, împărtășiți-vă, cu toată cucernicia și duhovnicească înțelegere, de bucuria și înălțarea sufletească ce ne-o prilejuiește Sfînta Înviere a lui Iisus Hristos, Domnul și Stăpînul vieții noastre».

6. *Prea Sfințitul Iosif*, în Pastorala de Sfintele Paști pe care o trimite clerului și credincioșilor din *Eparhia Rîmnicului și Argeșului*, pornind de la frumoasa cîntare bisericească «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa», ne arată că Învierea Domnului, această «sărbătoare a sărbătorilor», înseamnă biruința vieții asupra morții, a luminii asupra întunericului și a păcii asupra neorînduielilor și vrăjmășiei. Ea înseamnă biruința vieții asupra morții, pentru

că Mîntuitorul Hristos a venit în lume, ca lumea «viață să aibă și mai mult să aibă» și osîndind rătăcirile lumii vechi și păcatul a arătat care este «calea, adevărul și viața», punînd la temelia învățăturii Sale, ca cea mai înaltă poruncă, dragostea față de om și învățînd pe toți că cea mai frumoasă podoabă a omului este viața curată a sufletului și a trupului, care se dobîndește prin omorîrea păcatului și prin cultivarea virtuților, această viață fiind chezășia vieții de veci. Învierea Domnului înseamnă apoi biruința luminii asupra întunericului și ca atare a binelui asupra răului. «Acum toate s-au umplut de lumină, și cerul, și pămîntul, și cele de desubt», iar bunătatea, curăția și adevărul sînt izvoarele luminii noastre: «cine face răul, urăște lumina și nu vine la lumină», a zis Domnul și totodată ne-a sfătuit: «Umblați ca unii care aveți lumină, ca să nu vă cuprindă întunericul».

În fine, Învierea Domnului ne mai împărtășește și o pace lăuntrică, manifestată prin liniștea conștiinței noastre, pin împăcarea cu semenii noștri și cu Dumnezeu. Pacea cu noi înșine este legată de curăția noastră, de virtuțile noastre, de măsura în care ne-am depărtat de păcat și de greșeli. Pacea conștiinței noastre este strîns legată de pacea în care trăim cu aproapele nostru, adică de prietenia și dragostea pe care le avem cu semenii noștri. Și «fericit este tot omul care a gustat în vreun fel din binefacerile păcii și nenorocit este cel ce urzește vrajba, războiul». Prea Sfințitul Episcop Iosif adresează credincioșilor din Eparhia Prea Sfinției Sale un îndemn călduros, ca să prețuiască și să cinstească din toată inima viața, curăția ei și pacea. «Sînt cele mai scumpe și mai de seamă valori pe care omul le poate avea și din care își poate dăra o adevărată viață fericită». De altfel, observă, cu bună dreptate, Prea Sfinția Sa, omenirea întreagă caută, cinstește și prețuiește viața, lumina și pacea. Pentru viață, popoarele de pretutindeni luptă, se frămîntă, se scutură din robii, se avîntă în muncă, pentru a realiza cele mai bune condiții vieții omenești. Într-o mare parte a lumii, popoarele, printre care se numără și poporul nostru și-au luat soarta în propriile lor mîini și au așezat ca lege lozinca «Totul pentru om».

Pentru lumină, țările iubitoare de pace și progres fac tot ce le stă în putință, ca oamenii să fie pregătiți și luminați pentru viață. «Dacă pînă mai ieri am fost martorii unei vieți zbuciumate și unor regretabile greșeli și rătăciri pe căi întunecate, azi vedem cum lumina pătrunde pînă în cel mai îndepărtat colț de sat, vedem roadele acestei lumini care rodește pricepere, hărnicie, dreptate, curăție, bunătate și viață fericită și ne bucurăm». Dar cea mai înaltă grijă a omenirii, în vremea noastră este lupta ce se duce de lumea întreagă pentru pace și stătornicia ei. Propunerile de dezarmare totală și generală, de importanță istorică, făcute de Uniunea Sovietică, întind cea cea mai prietenească mînă de pace tuturor popoarelor din lume, deschizînd o nouă eră în istoria omenirii.

Subliniind aceste adevăruri, la înțelegerea cărora credincioșii ajung mai ușor de ziua luminată a Învierii Domnului, Prea Sfințitul Episcop Iosif încheie Pastorala Sa, cu îndemnuri părintești, sfătuind pe credincioși

să-și dea toată silința ca să-și împlinească cu prisosință datoria lor pe ogoarele colective, în întreprinderi și în instituții, ori unde se găsesc, pentru lumina, pacea și fericirea lor și a copiilor lor.

7. Pastorala *Prea Sfințitului Episcop Antim* atrage, încă de la început, atenița credincioșilor din *Eparhia Buzăului* asupra Patimilor și Morții Domnului și Mîntuitorului Iisus Hristos. Dintre toate evenimentele care au însemnat viața pămîntească a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, două sînt cele mai adînc răscolitoare de suflet pentru noi: Moartea și Învierea Sa. «Noi credem — zice Prea Sfințitul Episcop Antim — și mărturisim adevărul istoric al Morții și al Îngropării Sale. La picioarele Crucii, am mărturisit păcatele pe care Domnul le-a răscumpărat cu scump Sîngele Său. Ce bogăție de mîntuire, de nădejde și mîngîiere sufletească se află legate de Crucea lui Iisus, Domnul nostru! Ca și oarecînd dumnezeiescul Pavel, zicem și noi: Trăiesc cu credința în Fiul lui Dumnezeu, care ne-a mîntuit, dîndu-și viața pentru noi».

Prea Sfințitul Episcop Antim zugrăvește mai departe, în cuvinte alese tabloul atît de duios și de gingaș al călătoriei pe care au făcut-o femeile purtătoare de mir, în zorii unei zile de duminică ,la Morîntul Domnului, căruia îi suprapune apoi alt tablou, al învierii Domnului, iar după acesta altul, al giulgiurilor care zăceau singure în Mormînt, și în fine pe acela al îngerului, care, înălțînd moralul femeilor înspăimîntate de atîtea lucruri nemaipomenite, le grăiește: «Nu vă temeți! Știu că pe Iisus cel răstignit Îl căutați. Nu este aici, a înviat! Aduceți-vă aminte de cele ce v-a spus în Galileea!» Vestea Învierii Domnului înspăimîntează deopotrivă și pe apostolii Domnului. Dar, curînd se conving și convingerea lor, mai ales după ce-L văd pe Domnul și vorbesc cu El, rămîne de nezdruncinat. Cînd mai tîrziu, apostolul Petru învăța pe credincioși marile adevăruri cu privire la Dumnezeirea Domnului Hristos, putea spune cu toată dreptatea: «Căci v-am vestit puterea și venirea Domnului nostru Iisus Hristos, nu luîndu-ne după niște basme meșteșugite, ci noi înșine am văzut mărirea Aceluia». De altfel, toți sfinții apostoli și-au întemeiat credința și apostolatul lor pe Învierea Domnului. Siguranța de a fi văzut pe Domnul înviat se arată în toate cuvîntările lor și în toată convingerea lor nestrămutată despre aceasta.

Învierea Domnului Iisus Hristos este încununarea dumnezeiască a morții pe Cruce; iar moartea pe Cruce este cea mai grăitoare dovadă a dragostei lui Dumnezeu pentru noi. Și dragostea aceasta ne obligă și pe noi la dragoste față de Dumnezeu și de sfînta Lui învățătură, iar dragoste față de Dumnezeu, fără dragoste față de aproapele nostru nu exisă. «Sentința care se va da asupra noastră la Judecata cea de pe urmă se va întemeia pe dragostea pe care am dovedit-o față de aproapele». Cununa dragostei față de aproapele este pacea. De aceea și Prea Sfințitul Episcop Antim, ca părinte sufletesc al credincioșilor Săi, le adresează, împreună cu Sfîntul Apostol Petru, cuvintele: «Să vă sporească harul și pacea!» Pastorala Prea Sfințitului Episcop Antim se încheie cu îndemnuri călduroase la lupta continuă pentru pace, pînă la cucerirea ei.

«Să nu uităm momentul istoric fără precedent, cînd conducătorii de state și popoare se strîng acum laolaltă pentru a afla calea care va duce la dezarmarea generală și totală. Faptele urmează vorbelor.

Noi cîntăm imnul nădejdilor de înfrățire universală. Credincioșii Bisericii noastre sînt sinceri prieteni ai păcii și vor depune toate silințele, necruțînd nici o osteneală sau sacrificiu pentru pacea a toată lumea. Lupta pentru apărarea păcii în lume este să fie titlul de glorie al credincioșilor noștri, căci așa le cere Domnul Păcii, Hristos, Domnul nostru».

8. Cu sufletul vibrînd de bucuria tainică a învierii Domnului care constituie adevărata primăvară duhovnicească a tuturor credincioșilor creștini, Prea Sfințitul *Episcop Chesarie al Dunării de Jos* atrage atenția fiilor Săi duhovnicești, cărora li se adresează cu cuvîntul său blînd și dragostea sa clocotitoare de părinte, asupra faptului de o importanță capitală că «Învierea Domnului este chezășia învierii noastre a tuturor, este sărbătoarea Creștinismului. Căci credința noastră, Biserica noastră, de aici pornesc, de la Hristos cel înviat din morți; iar Învierea este faptul învederat că Iisus Hristos este cu adevărat Dumnezeu. Fără Înviere credința creștină n-ar fi existat niciodată. N-ar fi existat nici Evanghelia, nici sfinții, nici Biserica».

Prea Sfințitul Episcop Chesarie caută, mai departe, să desprindă din faptul învierii Domnului cîteva idei călăuzitoare în viața noastră creștinească, idei care dau conținut credinței noastre și imbold și sens acțiunilor noastre din această viață. Mîntuitorul Hristos a biruit moartea, dar nu ca om, ci ca Dumnezeu. Învierea Domnului este lucrarea dumnezeiască cea mai mare care s-a săvîrșit de la crearea lumii. Este culmea cea mai înaltă în lucrarea de restabilire a păcii între Dumnezeu și om. În persoana Fiului, Dumnezeu se arată ca o putere neînvinsă care acționează pentru a mîntui pe cei credincioși, căci Mîntuitorul a murit pe Cruce nu pentru Sine, ci pentru noi, pentru mîntuirea noastră. «Prin El, Dumnezeu ne cheamă la viața cea veșnică și la fericire și nimic nu este mai de preț, în viața duhovnicească, decît mîntuirea sufletului. Să fie vrednic a sta împreună cu Dumnezeu și cu prietenii Lui, sfinții, în viața cea fericită este dorința cea mai puternică a omului credincios». Pentru aceasta Învierea Domnului servește celor credincioși ca imbold pe calea desăvîrșirii pentru cîștigarea vieții celei veșnice.

Dar adevărata arenă în care se dă lupta pentru cucerirea cerurilor este viața aceasta pămîntească. De aceea fiecare zi, fiecare ceas are o importanță deosebită în viața noastră. Și Mîntuitorul Hristos a venit să ne învețe să putem pătrunde rostul acestei vieții și prin strădanii de merit să ne putem ridica de la această viață vremelnică la viața cea fericită și veșnică. Tot ceea ce se găsește pe pămînt a fost dat omului de Dumnezeu pentru bucuria și desfătarea lui, pentru viața omului. El a însuflețit pămîntul cu viață, ca să nu piară niciodată, cît va fi omul. Iar pentru ca să-l lege pe om de această viață, l-a făcut colaborator al Său pe pămînt și a sădit în sufletul lui dorul după desăvîrșire. Suflarea morții, care ar trece vreodată pe deasupra pămîntului ar fi cea mai

grozavă nebunie. Din pricina aceasta Prea Sfinţitul Episcop Chesarie, la sfîrşitul Pastoralei Sale, subliniază cu satisfacţie că, la începutul acestei primăveri norii prevestitori de furtuna războiului au fost împrăştiaţi de suflul binecuvîntat al păcii, datorită nobilelor strădanii ale Uniunii Sovietice ,care a chemat toate popoarele lumii la dezarmarea totală şi generală, care înseamnă cea mai de seamă iniţiativă în favoarea păcii, pe care a înregistrat-o vreodată istoria. «Aşteptăm, dar, cu încredere — zice Prea Sfinţitul Chesarie — ca ramura de măslin înălţată în văzul lumii întregi de cel mai puternic stat din lume, ca simbol al păcii, să găsească înţelegerea şi adînca preţuire la toate popoarele».

Şi, Pastorala Ierarhului de la Galaţi se încheie cu o seamă de îndemnuri călduroase făcute credincioşilor pentru ca aceştia să se arate cît mai demni fii ai patriei şi cît mai buni credincioşi ai Bisericii lui Hristos, slujind pacea, slujind viaţa şi mai binele poporului şi slujind lui Dumnezeu.

9. Pastorala *Prea Sfinţitului Episcop Teofil al Eparhiei Vadului, Feleacului şi Clujului* este un răscolior imn închinat bucuriei creştine, al cărei început îl constituie marea sărbătoare a Învierii Domnului. «Căldura şi frumuseţile primăverii care ne desfătează trupul, influienţa harului ceresc care ne înnoieşte sufletul, lumina praznicului care ne înviorează cugetul, toate deopotrivă — zice Prea Sfinţitul Episcop Teofil — revarsă peste fiinţa noastră negrăite bucurii. Bucuria! Bucuria curată: iată simţămîntul pe care Domnul Însuşi îl aşteaptă de la noi, învăţăceii Lui».

Cuvintele cu care Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a întîmpinat pe femeile mironosiţe, după Înviere: «Bucuraţi-vă!», sînt cuvinte care ni se adresează şi nouă, peste veacuri. Fiul lui Dumnezeu, venind în lume, a adus oamenilor şi a împărtăşit tuturor, harul bucuriei celei curate şi sfinte; El a voit ca bucuria Sa să rămînă deplină între cei ce vor da crezare învăţăturii Sale Sfinte şi i-a încredinţat că această bucurie care se va sălăşlui din cuvîntul Său în inimile lor, nimeni nu o va putea lua de la ei. Şi Prea Sfinţitul Teofil zăboveşte în chip voit asupra acestei bucurii curate şi sfinte, care trebuie să domnească în sufletele tuturor fiilor credincioşi ai Bisericii şi să le fie ca o stea călăuzitoare în viaţă: «M-am hotărît să zăbovesc aici, cu nădejdea că voi reuşi să-i încredinţez pe creştinii cei lesne plîngători, pe cei ce oftează adesea şi se jeluiesc oricui, cît de străină este întristarea de firea creştinismului, cît de nepotrivită este tînguirea în gura unui adevărat creştin».

Gîndirea creştinului adevărat se hrăneşte din învăţăturile credinţei, simţirea lui se adapă din apele vii ce le oferă credinţa, voinţa lui se reazimă pe adevărurile veşnice, descoperite de credinţă. Creştinul, care este un om drept, adică îndreptat înaintea lui Dumnezeu prin moartea pe Cruce şi învierea Domnului Hristos, trăieşte din credinţă. Din ea, el scoate la tot pasul motive de bucurie şi de veselie nepătată. El găseşte apoi motiv de bucurie şi de încredere în învăţătura Bisericii despre Pronia

cerească și în bucuria lui curată el înțelege, sub un aspect cu totul deosebit, problema suferinței omenești.

Alăturîndu-se apoi, îndemnului dumnezeiescului apostol Pavel: «Bucurați-vă pururea în Domnul și iarăși zic: bucurați-vă», Prea Sfințitul Episcop Teofil îndeamnă cu stăruință pe toți fiii Săi duhovnicești: «Bucurați-vă întru Domnul de darurile Lui. Scoateți motiv de bucurie curată din tot ce vă înconjoară. Bucurați-vă ca și Hristos, de multele frumuseți ale naturii. Bucurați-vă ca și El, de zburdălnicia și nevinovăția copiilor voștri. Bucurați-vă de progresul și de înlesnirile mari și felurite, pe care le oferă vieții noastre de toate zilele, știința și tehnica modernă. Bucurați-vă de creațiile frumoase ale artei, atît de mult sprijinite de regimul nostru democrat popular. Bucurați-vă de realizările mărețe ale muncii poporului nostru, talentat și harnic. Bucurați-vă pentru toate binefacerile pe care societatea cea nouă le îmbie membrilor ei. Bucurați-vă pentru sorții de izbîndă ce se ivesc tot mai mulți și mai puternici, în calea nobilei cauze a păcii în lume. Bucurați-vă că s-au ivit în lume zorile unei vieți pașnice și fericite pentru toate popoarele».

Arătînd astfel cîte prilejuri de bucurii și satisfacții duhovnicești curate are la tot pasul credinciosul adevărat, Prea Sfințitul Episcop Teofil, încheie Pastorala Sa cu doriri curate de bine la adresa fiilor duhovnicești din Eparhie.

10. Cuvînt de adîncă zidire sufletească a trimis, cu prilejul Sfintelor Paști, credincioșilor din Eparhia Sa și *Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei.* Țesîndu-și cuvîntul Său din alesături luate din Cazanii, din Sfinții Părinți și din izvorul cel nesecat pururea al dumnezeieștilor Scripturi, Prea Sfințitul Valerian arată că Învierea Domnului a alungat blestemul cel de demult și a adus binecuvîntarea, a omorît păcatul și a adus sfințenia, a alungat durerea și a prefăcut-o în bucurie, a învins hotarele firii și ne-a dat chezășia trăirii în veșnicie, ajutîndu-ne să ridicăm privirile din pulberea pămîntului spre zările fericite și luminoase ale eternității. De aceea, praznicul Învierii este temelia credinței creștine, este altarul împăcării cu Dumnezeu și este în același timp sărbătoarea iertării, care apropie și înfrățește pe oameni.

După învierea din morți, Mîntuitorul a întîmpinat pe sfinții Săi apostoli cu cuvîntul «Pace vouă!». De atunci, de aproape două mii de ani Biserica creștină nu încetează a propovădui pacea și bunăvoirea între oameni. Ca fii credincioși ai Bisericii noastre, trebuie nu numai să avem pacea în sufletele noastre, ci să o și împărtășim celorlalți oameni și să luptăm pentru triumful ei în lumea întreagă. «Într-o societate în care stăpînește pacea, totul înflorește și totul merge progresiv numai spre bine. Știința, arta, întreprinderile gospodărești și toate sectoarele vieții sociale se dezvoltă înfloritor și-și aduc roadele lor binefăcătoare».

Voința Domnului Hristos, care a venit în lume să apropie pe oameni, să le arunce punți de legătură de la om la om și de la popor la popor, să transforme pe păcătoși în sfinți și pe vrăjmași în prieteni, este ca oamenii să se iubească și să trăiască întocmai ca frații. A ne purta urît

cu semenii noștri și a merge pînă la a-i ucide, înseamnă cea mai cumplită tăgăduire a lui Hristos.

S-au ridicat în lume idei mari și sănătoase, idei pe care noi, creștinii, le socotim întocmai ca pe niște binecuvîntări dumnezeeşti: ideia coexistenței pașnice și a rezolvării tuturor litigiilor dintre popoare pe calea tratativelor și ideea înlăturării definitive a războiului din sînul societății omenești, pe care au pus-o în circulație istoricele propuneri făcute la O.N.U. de primul ministru al Uniunii Sovietice. Se pare însă că anumite cercuri de dincolo de Ocean, care se pretind creștine, nu sînt de acord cu aceste propuneri de o importanță colosală pentru viitorul omenirii. Dar așa zișii creștini din Apus care nu vor să țină seamă nici de glasul rațiunii și nici de imperativul categoric al vremurilor de astăzi, nu numai că trădează creștinismul și pe Hristos, ci merg pînă acolo încît caută să falsifice cu totul caracterul sublim al învățăturii creștine, erijîndu-se în apologeți ai războiului atomic și în justificatori ai lui, ceea ce este cea mai sfruntată necuviință. Prea Sfințitul Episcop Valerian accentuează, însă, că: «Împotrivirea unora și camuflarea țelurilor lor războinice sub masca religioasă, nu poate împiedica lumea să se oprească din drumul ei pentru înfăptuirea dezarmării generale și totale. Înarmările înghit sume fabuloase, care sugrumă avîntul civilizației umane, pe cînd o dezarmare generală și totală ar ușura întreaga viață a oamenilor pe tot pămîntul și ar restabili încrederea și apropierea între oameni și popoare».

Sfînta noastră Biserică urmărește îndeaproape și binecuvintează toate strădaniile sincere pentru pace și înțelegere în lumea întreagă și pentru realizarea unei vieți mai bune și mai fericite pentru toți oamenii. Ea se roagă neîncetat pentru pacea a toată lumea și îndeamnă pe toți fiii ei credincioși să lupte în chip hotărît pentru pace.

Pastorala Prea Sfințitului Episcop Valerian se încheie cu dorința fierbinte ca «Praznicul Învierii Domnului să îmbrace pe toți în haina veseliei, a luminii și a dragostei de pace și de bunăvoire» și cu o fierbinte rugăciune adresată Bunului Dumnezeu, ca voia cea sfîntă a Lui să se împlinească și cu dreptatea și iubirea de oameni a lui Dumnezeu să zidească în lume pacea prin veacuri și peste veacuri.

11. Credincioșii din de Dumnezeu păzita *Eparhie a Romanului și Hușilor,* văduvită încă de mai multă vreme de Întîistătător, nu au rămas lipsiți cu totul de mîngîiere sufletească, de îndemn și de sfat părintesc. *Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei,* de care depinde canonic Sfînta Episcopie a Romanului și Hușilor, a îndreptat și către ei același cuvînt luminos de adîncă zidire sufletească, pe care l-a adresat și credincioșilor din Eparhia Inalt Prea Sfinției Sale.

12. De asemenea, credincioșii creștini din de Dumnezeu păzita *Eparhie a Aradului, Ienopolei și Halmagiului,* văduvită de curînd de Întîistătător, prin mutarea la cele veșnice a Prea Sfințitului Episcop Andrei Mager, nu au rămas nici ei nemîngîiați cu prilejul luminoasei zile a Învierii Domnului din anul acesta. *Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile al Timișoarei și Banatului,* de care depinde canonic această Sfîntă Epis-

copie, a adresat credincioșilor de aici același cuvînt de dreaptă învățătură și de îndemn la faptă creștinească, pe care l-a adresat și credincioșilor din Eparhia Înalt Prea Sfinției Sale.

Acestea sînt, în rezumat, gîndurile și simțămintele pe care Înalții Ierarhi ai Sfintei noastre Biserici le-au adresat credincioșilor din Eparhiile respective cu prilejul înălțătoarei sărbători a Învierii Domnului din anul mîntuirii 1960. Ele sînt cea mai grăitoare dovadă despre participarea activă a Sfintei noastre Bisericii la lupta care se dă în omenirea întreagă pentru instaurarea unei ere noi a unei ere în care omul să se simtă din ce în ce mai mulțumit și mai fericit, a unei ere din care războiul să fie exclus cu desăvîrșire și în care dragostea de oameni propovăduită lumii de Domnul și Mîntuitorul Iisus Hristos și al cărei stindard nu va înceta să-l poarte în lume, pînă la sfîrșitul veacurilor, Biserica creștină, să fie singura și adevărata lege de bază a raporturilor dintre oameni și popoare.

Marile praznice ale creștinătății, cînd Ierarhii Sfintei noastre Biserici coboară în mijlocul credincioșilor cu dragostea curată a lor, cu purtarea lor părintească de grijă, cu cuvîntul lor de apostolică învățătură și cu nădejdea lor nestăvilită în mai binele și în viitorul fericit al omenirii, constituie pentru credincioșii creștini adevărate oaze de întremare sufletească în munca, pe care o desfășoară toți, în toate domeniile de activitate, mînați de același gînd sublim de dăruire totală pentru înflorirea scumpei noastre patrii și pentru făurirea unui viitor fericit generațiilor care vor urma.

FACEREA DE BINE, PRINCIPIU MORAL AL VIEȚII CREȘTINE *

Cadrul problemei. Problema facerii de bine [1] constituie o parte a capitolului aceluia al moralei creștine, care se ocupă cu virtuțile și datoriile către semeni sub aspectul lor comunitar.

În general, aceste datorii și virtuți se împart în două categorii: negative — «să nu faci rău altora» — și pozitive — «să faci binele altora».

Partea negativă conține două aspecte bazate pe principiul dreptății, care se completează unul pe celălalt: 1. Să nu faci nimic ce ar vătăma pe altul și 2. Să nu omiți nimic ce ar cauza, prin omiterea sa, un rău altuia. Primul condamnă atacul împotriva condițiilor de existență fizică și morală a unei ființe (omuciderea, hoția, calomnia, părtinirea, intoleranța, disprețul etc.), al doilea condamnă omiterea, ce ar produce durere materială și spirituală, cerînd împlinirea așteptărilor naturale și bine întemeiate (recomandă recunoștința în locul răzbunării, pacea în locul războiului, sinceritatea în locul minciunii etc.).

Partea pozitivă conține tot două aspecte, bazate pe principiul datoriei, iubirii, carității și respectului reciproc, care toate formează laolaltă o unitate: 1. Să faci bine prin ajutorarea materială și 2. Să faci bine prin ajutorare spirituală. Amîndouă aceste aspecte cuprind înlăturarea răului material și spiritual. Acestei părți pozitive ne-am propus să-i expunem aspectul de virtute creștină.

Ființa facerii de bine. Creștinismul este în ființa sa o desfășurare în lume a facerii de bine, este religia desăvîrșiirii morale, pe ale cărei culmi se află faptele creștinești. [2] Ideea facerii de bine presupune, în primul rînd, un raport moral între subiectul care se determină să facă binele și obiectul care se determină să primească binele. Morala creștină spune că subiectul care face binele poate fi Dumnezeu sau omul, iar obiectul poate fi omul în raport cu semenii săi, pe de o parte, și în raport cu sine însuși, pe de altă parte. Dar Dumnezeu nu poate fi oare, obiect al binelui nostru?

---

* Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru a fost întocmită sub conducerea P.C. Diac. O. Bucevschi, care a dat și avizul pentru publicare.

1. În cursul expunerii vom întrebuința această denumire, deoarece exprimă mai clar virtutea însăși, principiul ei moral, și corespunde terminologiei neotestamentare. (Vezi Mt. V, 44; Lc. VI, 27; Rom. II, 10; Gal. VI, 10; I Cor. IV, 12; II Cor. IX, 11; Fil. IV, 14; II Tes. III, 13; Evr. XIII, 16 ș.a.).

2. Origen, *Comentar la Epist. c. Romani,* în Migne, P.G., XIV, col. 981 B.

Domnul nostru Iisus Hristos ne spune: «Adevărul vă grăiesc, întrucît ați făcut unuia din acești frați mai mici ai Mei, Mie Mi-ați făcut» (Mt. XXV, 40). În facerea de bine, Hristos și credincioșii sînt uniți. Cu toate acestea, obiectul direct al facerii de bine rămîne semenul nostru. Scopul facerii de bine este îndreptat însă direct către Dumnezeu, prin prea mărirea Lui (cf. Mt. V, 16). Facerea de bine fiind o expresie a iubirii de Dumnezeu, prin iubirea aproapelui, Dumnezeu va fi obiectul direct al iubirii noastre, ca expresie a facerii de bine. Ascultînd de voia Lui, descoperită prin Hristos, noi îl preamărim și ne aducem contribuția noastră la realizarea planului divin din veci cu privire la mîntuirea lumii.

Noul Testament vorbește direct despre facerea de bine, prin care exprimă o faptă izvorîtă din iubirea de aproapele, spre binele aproapelui și împotriva răului aproapelui, manifestată prin ajutorarea materială și spirituală a lui. (Cf. Gal. VI, 9-10). Astfel, ea este roadă a Duhului, alături de dragoste, bucurie, pace, îndelungă răbdare, bunătate, credință, blîndețe și înfrînarea poftelor (cf. Gal. I, 22), dreptate și de adevăr (cf. Ef. V, 9). Este exprimată prin: «lucrarea binelui» (Ef. IV, 28), «binefacere» (II Cor. IX, 11), «milostenie» (Rom. II, 8), «împreună pătimire» (Fil. IV, 14), «bunătate» (Ef. IV, 32) sau, în sens larg, «de virtute» sau «fapte bune» ce ar contribui la bunăstarea semenului (I Cor. IV, 20).

Sfinții Părinți prezintă facerea de bine ca primă roadă a iubirii, ca iubirea însăși în forma ei vizibilă.[3] Prin acestea, Sfînta Scriptură și Sfinții Părinți exprimă un aspect al facerii de bine, formulat mai tîrziu în cele șapte fapte ale îndurării trupești. Mîntuitorul, identificîndu-Se cu credincioșii, spune: «Veniți, binecuvîntații Tatălui Meu, moșteniți împărăția Mea pregătită vouă, de la întemeierea lumii. Căci flămînd am fost și Mi-ați dat să mănînc, însetat am fost și Mi-ați dat să beau; străin am fost și M-ați adus la voi: gol am fost și M-ați îmbrăcat; bolnav am fost și M-ați căutat...» (Mt. XXV, 3-40).

Facerea de bine cuprinde și un aspect formal obiectiv, exprimat printr-un sfat bun, o vorbă amicală, o purtare afabilă, o încurajare, o mîngîiere, o manifestare a stimei, a iubirii și respectului nostru, a compătimirii, a ideii bune despre cineva, o atitudine, un gest, o exclamare etc., ca fapte ale sufletului, pe care morala creștină le-a formulat în parte în cele șapte fapte ale îndurării sufletești: «a îndemna pe păcătoși la pocăință; a învăța pe cei lipsiți de știința dreptei credințe; a sfătui de bine în orice împrejurări; a ne ruga lui Dumnezeu pentru aproapele; a mîngîia pe cei întristați; a suferi cu răbdare ocările; a uita greșalele».[4]

Sfînta Scriptură exprimă și aspectul facerii de bine prin înlăturarea răului, cînd zice: «Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele» (Rom. XII, 21). De asemenea, exprimă și aspectul subiectiv: «fiecare să dea precum s-a hotărît în inima sa, nu cu părere de rău sau cu silă,

3. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste,* Suta întîi, 40, în Migne, P. G., XC, col. 968 C.

4. Cf. Ionescu Șerban, *Morala creștină,* București, 1930, p. 224; Dron C., *Morala creștină,* București, 1924, p. 101.

căci pe cine dă cu bună voie, Dumnezeu îl iubește» (II Cor. IX, 12; Iacob IV, 11).

Facerea de bine nu se găsește tratată special în nici un capitol de morală creștină, fiind cuprinsă fie în cadrul general al faptei bune, fie în caritate, la baza căreia stă iubirea. Căci iubirea însăși este manifestarea binelui.[5] Deci, obiectiv, binele la baza facerii de bine va sta, aureolat de iubire.

Obiectul principal al facerii de bine, îl constituie respectul personalității spirituale, manifestat prin curajul de a înfrînge răul, a dori și face binele, prin înțelepciunea de a găsi mijloacele necesare realizării lui și înlăturării răului, prin puterea de abținere de la rău, care nu înseamnă a sta pasiv, ci a domina tendințele egoiste și a săvîrși constant și permanent binele.[6] Deci, facerea de bine este o însușire specifică a binelui, ce constă în ajutorarea necondiționată și dezinteresată a aproapelui, prin respectarea demnității morale, adică a personalității spirituale. Ea caută valoarea demnității omenești, cînd e pe cale de a se pierde, o respectă ca existentă, o ajută să se ridice și nu o desființează prin umilire. Mai mult, ea se exercită în așa fel că previne posibilitatea desființării ei, semenul nostru nemaifiind o dată un aproape al nostru, iar altă dată un indiferent.[7] Demnitatea morală a omului este criteriul suprem al binelui moral. Specificitatea binelui constînd în respectul demnității morale, respectul persoanei morale în noi și în semenul nostru. În acest sens, binele caracterizează acea faptă care e făcută din respectul demnității morale.[8] Și tot în acest sens, milostenia, caritatea, altruismul, progresul tehnic și științific sînt expresii ale facerii de bine.

Criteriul moral al facerii de bine. După ce putem cunoaște binele și răul, pentru a săvîrși binele și a nu săvîrși răul ?, este o întrebare fundamentală pe care credinciosul și-o pune în viață.

În decursul istoriei, problema criteriului a primit mai multe soluții, dintre care amintim pe cele mai importante: utilitarismul, care preconizează două căi (inductivă și deductivă),[9] naturismul etic,[10] intuiționismul (percepțional, dogmatic, filozofic),[11] teoria perfecțiunii,[12] scepticismul[13] etc. Din punct de vedere moral creștin, faptele primesc caracter moral prin raportarea lor la valoarea binelui, concretizat în legea mo-

5. Schindler Fr., *Handbuch der Moraltheologie,* Wien, 1910, Bd. II, p. 374; Mironescu A., *Manual de Teologie morală,* București, 1895, p. 607; Scriban I., *Curs de teologie morală,* 1915, p. 341.

6. Cf. Solovev Vl., *La justification du Bien,* trad. du russe, par T. D. M., Paris, 1939, p. 100.

7. Vezi Belu D., Pr. prof., *Un aspect mai puțin luat în seamă al iubirii față de semeni,* art. în «Studii Teologice» nr. 5-6, 1958.

8. Cf. Todoran I., *Bazele agiologice ale binelui,* Sibiu, 1942, p. 114.

9. Vezi Cathrein V., *Moraphilosophie,* Freiburg im Breisgau, 1911, Bd. I, pp. 292-317.

10. Gizycki G. de, *Moralphilosophie,* Leipzig, 1890, p. 505.

11. Vezi Cathrein V., *op. cit.,* pp. 307-317; Hutcheson A., *A system of moralphilosophy,* London, 1755; Reid Th., *Essays on the powers of human mind,* Glasgow, 1803.

12. Pascal B., *Pensées,* cap. IV, «Édition Variorum», par Ch. L., Paris, 1858, p. 613.

13. Spinoza B. de, *Opera que supersunt omnia,* Lipsiae, 1843, vol. I.

rală. Pentru ca o faptă să se încadreze în domeniul moral, trebuie să fie expresia spiritului conștient și liber, a posibilităților de a săvîrși sau nu binele. Constituția psihofizică a omului implică existența unei atitudini, care definește elementele esențiale ale vieții morale.[14] Ea corespunde pe de o parte alcătuirii voinței omenești, care însoțită de reflecțiune, are de ales între două sau mai multe căi posibile, iar pe de alta condițiilor vieții. Astfel ne definim libertatea noastră prin aceea că putem face și ceea ce nu trebuie. Nu sîntem instrumente pasive în mîinile unei forțe ce ne-ar depăși. Avem conștiința că actele noastre pornesc dintr-o deciziune a voinței noastre, care a ales una din mai multe posibilități date. Alegerea noastră este atitudinea noastră, care în chip necesar stă sub categoria moralității. Calea conformă binelui este exprimată în morala creștină prin legea morală, expresia voinței Creatorului. Prin urmare, în mod liber a legii morale, se acționează conform voinței lui Dumnezeu, care este Binele Suprem.[15] Raportarea faptei însăși la legea morală constituie moralitatea obiectivă. Fapta morală se definește și în sfera voinței, căci în ea valoarea binelui este aceea care caracterizează realizarea unei valori pozitive.[16] Cunoașterea valorii faptei prin raportarea la bine ne oferă criteriul și idealul moralității, în care voința are un rol însemnat. Forța voinței înseamnă o năzuință dinspre eu spre lumea externă, o afirmare a idealului personal de viață spre realitate.[17] Pe lîngă voință, moralitatea este condiționată de intenția și scopul cu care se săvîrșește fapta. În perspectiva scopului se vede realizarea faptei. Scopul socotit ca un bine, devine motiv puternic al voinței. În general, pentru a putea fi voit și pentru a pune în mișcare energia capabilă de a-l realiza, un scop trebuie să se prezinte ca un bine. Nu numai fapta este expresie a intenției, ci și cuvîntul. Cuvîntul nu este simplu sunet, ci flux de idei, expresie a trăirii sufletești. Prin cuvînt și afirmație se comunică reflecțiunea internă. Trebuie distinsă dubla expresiune a cuvîntului: fondul constituind simțămîntul sub care se găsește scopul și intenția, și forma constituită din felul de exprimare. Cuvîntul trebuie să fie expresia gîndului nostru. Sf. Clement Romanul spune: «Nu vorbi altfel decît cum gîndești, vorbirea cu două înțelesuri este cauza morții». Cuvîntul este afirmație, hotărîre a convingerii interne,[18] deci și el intră în calificarea

14. Vezi mai pe larg în: Cathrein V., *Die Einheit des Sittlichen Bewustseins der Menschheit,* Bd. I, Freiburg im Breisgau, 1914.

15. Vezi Cathrein V., *op. cit.,* pp. 134-135; Ollivier L'Abbé, *Cours élémentaire de philosophie,* Paris, p. 325.

16. Todoran I., *op. cit.,* p. 41.

17. Mausbach Joseph, *Katolische Moraltheologie,* Münster i. W., 1929, vol. I, p. 150.

18. Moralistul Rauch distinge două feluri de afirmații: una rațională și una morală. Analizînd însușirile specifice unei afirmații morale și ale unei afirmații raționale, găsește în plus la cea dintîi o preferință ideală și alta invincibilă. În preferința ideală constatăm, spune Rauch, că în săvîrșirea unei acțiuni ne hotărîm adesea conduși de un motiv mult mai adînc decît cel pe care ni-l oferă rațiunea singură. Preferăm cutare lucru înaintea celuilalt, dar nu în lipsă de logică, ci sub influența idealului moral, care dă acelei preferințe o putere invincibilă, fiindcă se impune înaintea oricărui alt motiv ce ar stăpîni în momentul acela conștiința noastră (cf. Rauch F., *Études de morale,* Paris, 1911, p. 383).

morală. Raportarea cuvîntului și faptei în sine la legea morală constituie moralitatea obiectivă. Raportarea scopului, intenției și voinței legii morale constituie moralitatea subiectivă a faptei. Facerea de bine se încadrează atît în domeniul moralității obiective, cît și în domeniul celei subiective; căci din punct de vedere obiectiv facerea de bine este acțiunea morală bună, fiind conformă prin faptă și cuvînt voii lui Dumnezeu. Ea trebuie să fie și este o faptă în numele Domnului (cf. Col. III, 17), împlinită prin ascultarea voii lui Dumnezeu (cf. Rom. II, 13), prin ajutorarea și săvîrșirea binelui aproapelui: subiectiv, ea este o acțiune moral-bună, întrucît pornește din dorința de a ajuta pe semeni, cu scopul de a-i renaște și a-i readuce pe calea asemănării cu Dumnezeu, nu prin umilire ci prin respectul demnității și prin dragoste frățească.

Aspectul genetic al facerii de bine. 1. Morala creștină spune că omul este în ființa sa o creatură bună. Pînă la cădere, voința și fapta formau o entitate comună și se realizau în deplină armonie. După cădere, sub aspect moral, omul n-a încetat să fie o creatură bună. In ființa lui s-a produs numai un dezechilibru moral, ce consta, după cuvintele Sf. Ap. Pavel, în neputința de a realiza binele în deplinătate (cf. Rom. VII, 19). Prin venirea Mîntuitorului, omul reînnoit poate totul în Hristos care-l întărește (cf. Fil. IV, 13). Prin unirea cu Hristos, omul nou se unește cu Binele, Hristos fiind Binele întrupat,[19] prin care își lucrează mîntuirea.

Sub aspect moral, Iisus Hristos aduce o întărire a voinței printr-o putere de permanentizare a obiectului ei, binele. Voința nu vrea binele pentru că-l vrea; ea îl vrea pentru că este ceva propriu ei,[20] Binele mișcă voința noastră spre exteriorizarea bunătății noastre, ce constă în voința constantă de a face binele. A fi bun înseamnă a pune fără gînd ascuns, fără rezerve, inima, sufletul, forțele, posibilitățile, în folosul întregului neam omenesc.[21] De aceea, este nevoie mai întîi de o privire spre binele împropriat în noi, care formează bunătatea din noi. În acest fel, facerea de bine nu este generată de o idee fără conținut, ci de o stare reală, care prin puterea ei se exteriorizează în fapta bună. Trebuie deci o realizare a binelui în noi, a armoniei și păcii interioare desăvîrșite, pentru ca să se poată realiza binele în jurul nostru, către semenii noștri.

După cum s-a spus: «sîntem creatorii ființei noastre morale (desigur nu în sens absolut) și de aceea responsabili de modul cum ne-am format-o și, în consecință, de modul cum se manifestă».[22] Prin pătrunderea spirituală a binelui, prin transformarea lăuntrică a ființei noastre, prin purificarea de egoism ajungem la ființa noastră originară. Egoismul din noi transformat într-un desăvîrșit non-ego este improprierea binelui în noi, prin care am realizat primul pas în facerea de bine. Am devenit

19. Mladin N., Pr. prof., *Iisus Hristos în viața morală a credincioșilor*, art. în «Studii Teologice», nr. 5-6, 1952, p. 357.

20. Pavel C., *Problema răului la Fer. Augustin*, București, 1937, p. 54.

21. Feige P., *La Bonté*, Paris, 1920, p. 24.

22. Todoran I., *op. cit.*, p. 112.

realitatea ce este mișcată de bine și ce tinde spre bine. Binele este mai întîi pentru noi «cunoașterea luminii», cum spune Sf. Grigore Palama,[23] după cum dragoste este «lumina cunoștinței», cum spune Sf. Maxim Mărturisitorul.[24] În acest sens, jertfirea pentru aproapele, nobletea manifestărilor altruiste nu ni se arată ca produse artificiale ale voinței noastre, ci își au izvorul firesc în rădăcinile adînci ale sufletului. Întrucît noi sîntem buni, există pentru noi datoria evidentă de a face binele. Cu cît bunătatea noastră este mai deplină, cu atît și facerea de bine este mai mare. Bunătatea ne îndeamnă la apropierea de semenii în suferință, prin coborîrea noastră și ridicarea lor. Prin aceasta, suferim împreună cu aproapele, ceea ce este totdeauna și necondiționat un lucru bun.

Sub acest aspect real, faptic, trebuie să înțelegem mila ca motiv al facerii de bine. Sacrificiul pentru semenul nostru este în primul rînd sacrificiul pentru valoarea lui spirituală și morală. Natura morală a omului fundamentează valoarea specifică a persoanei morale, demnitatea ei morală, în care morala creștină vede criteriul suprem al binelui moral. Binele caracterizează acea faptă care e făcută din respectul demnității morale, care este «valoarea spiritualității sale, — respectul căreia constituie binele, acțiunea bună fiind cea izvorîtă din respectul acestei demnități — urmează că spiritul decretînd valoarea spiritualității ca valoare supremă, se afirmă pe sine ca valoarea cea mai înaltă».[25] Binele deci, în concepția creștină nu e existență de sine, ca ideea platonică, ci există în funcție de spirit.[26] Morala creștină spune că Dumnezeul credinței e idealul dragostei, al bunătății, arătate în planul mîntuirii. Binele moral e așadar actul ce contribuie la realizarea acestui plan. Omul bun e cel ce execută normele acestui plan. Evoluția binelui moral și curățirii sufletului își ating apogeul în persoana și învățătura Mîntuitorului. El predică dreptatea, dar adaugă la legea dreptății pe cea a dragostei binevoitoare, ce ajunge la jertfire, rezumînd totul în iubirea de Dumnezeu și de aproapele.[27] Iubirea te pune în condiția de a respecta. Respectul te pune în condiția «de a intui dimensiunea divină a lucrurilor, divinul, pe Dumnezeu însuși».[28] Respectul pentru semen devine respect pentru Dumnezeu.

În acest sens, facerea de bine este mișcată de Dumnezeu ca «bonum universale» și ca «motor universale».[29] Ideea de bine în morala creștină este exprimată prin legea morală ce cuprinde în sine un mod indicativ și în același timp imperativ. Ea arată ceea ce trebuie să

23. *«Opera Moralia»,* în Migne, P.G., CL, cap. XXXIX, col. 1148 B.
24. *Capete despre dragoste,* Suta întîi, 9, Migne, P.G., XC, col. 964 A.
25. Todoran I, *op. cit.,* p. 116.
26. Idem, *ibidem.*
27. Bucevschi O., Diac. prof., *Învățătura creștină despre iubire și dreptate ca virtuți sociale,* art. în «Studii Teologice», nr. 9-10, 1953, pp. 579 și urm.
28. Belu D., Pr. prof., *Inimă curată,* art. în «Studii Teologice», nr. 5-6, 1952, p. 354.
29. Mausbach I., *op .cit.,* p. 171.

se facă și, prin ea însăși, ne determină să facem. Este adevărat că omul, în ființa sa, este moral și tinde către bine, dar în același timp, datorită libertății sale, necunoașterii corecte a binelui, el săvîrșește și ceea ce nu-i conform cu binele. De aceea, morala creștină are la bază anumite norme indicatoare a binelui, după care credinciosul trebuie să se conducă la valorificarea morală a faptelor sale. Morala creștină nu vede în aceste norme aspectul unor legi impersonale, ci fondul care depășește forma, pe Dumnezeu care este imperativ rațional și imperativ categoric. El este ultimul fundament al binelui rațional, Supremul Bine, care atrage și, în același timp, El este autoritatea care poruncește.[30] Morala creștină învață că binele este un scop, care se manifestă sub formă de legi esențial dezinteresate, fiind caracteristice prin ideea de obligațiune. Obligativitatea cracterizează binele, pentru că în bine trebuie să vedem nu inclinațiile capriciilor noastre, așa cum se manifestă, la întîmplare. Binele trebuie să-l gîndesc ca un adevăr, să-l doresc ca o realitate. Paradoxul care se produce în noi, pentru realizarea binelui, este acela că sîntem liberi în mod esențial și totuși supuși necesității lui raționale, datorită situației noastre de creștini. Fiind cerut de judecata noastră, implică adeziune voluntară, un consimțămînt în același timp liber și necesar, așa cum apare în mod real. Numai după ce ne-am convins că fapta noastră este cu adevărat bună, atunci tindem la realizarea ei. Astfel, punem binele colectiv deasupra binelui individual, binele spiritual deasupra binelui material.

Legea morală creștină fiind expresia binelui, și binele neputînd să se prezinte decît sub formă de datorie, urmează că legea morală este ea însăși o datorie. Aceasta nu înseamnă că binele este în funcție de datorie, ci invers, datoria este în funcție de bine.[31] Materia datoriei o constituie binele, forma datoriei obligațiunea. Ea dă datoriei caracterul de poruncă. În acest sens sîntem determinați la facerea de bine printr-o necesitate internă a spiritului, care ia forma de libertate rațională, adică ordonată, nu haotică și capricioasă.[32] În morala creștină noțiunile de bine și datorie sînt inseparabile și sînt legate de viața religioasă. Singura poruncă, lege, obligație, datorie este să iubești pe Dumnezeu și pe aproapele, căci în ea se cuprinde «toată legea și proorocii» (Mt. XXII, 37-39), ea fiind «plinirea legii» (Rom. XIII, 9). Sf. Maxim spune: «Scopul poruncilor evanghelice este acela de a slobozi mintea de necumpătare, de

30. Gillet P., *La valeur éducative de la morale catholique,* Paris, 1911, p. 61; Vallet P., *Dieu, principe de la loi morale,* Paris, 1904.

31. Todoran I., *op cit.,* p. 117: «Pentru ce să ascult de datorie? Pentru că e datorie, aceasta nu indică nici un element explicativ. Dacă se spune că legea morală trebuie respectată pentru că așa e bine, se oferă binele ca principiu explicativ».

32. *Ibidem,* p. 118, unde se spune: «Cel ce poate să se determine la acțiune prin ideea de bine, și-a impus ca lege exigențele acesteia, eliberîndu-se cu totul de influențele pasiunilor și putînd să le stăpînească, oricît ar fi de puternice. Prin aceasta este liber... a cîștigat calitatea spirituală care înlătură arbitrarul».

ură și de a călăuzi la dragostea de Dumnezeu și de aproapele».[33] Deci, facerea de bine ca poruncă evanghelică, nu este cînstrîngere din partea lui Dumnezeu. În același timp, ea nu obligă pe Dumnezeu la răsplătirea ei ca un merit al omului.[34] Prin poruncă, ea se exercită în amîndouă direcțiile simultan, către Dumnezeu și către aproapele. Morala creștină spune că facerea de bine face corp comun cu credinciosul. Ea este pe de o parte datorie către semeni, pe de alta mijlocul de întîlnire a omului cu Dumnezeu, avîndu-și izvorul în Dumnezeu Binele și în bunătatea din noi înșine.

2. Credinciosul trăiește în sînul Bisericii, în mijlocul fiilor ei și a fraților săi, cu care se află în legătură harică și solidaritate umană. Împreună constituiesc mădularele Bisericii, prin care Hristos le dă puterea de a face binele, împlinind astfel voia Lui (Rom. XV, 1). Uniți prin legătura mîntuirii, prin aceleași artere de credință ale Bisericii, credincioșii se văd în situația de a se ajuta între ei, cred în semenul lor, cred în partea de bunătate a fiecărui om, bun sau rău, și «prin acest rest de bine ei comunică spiritual cu toți cei din jurul lor».[35] Fer. Augustin spune: «Orice natură, chiar păcătoasă, e un bine, întrucît e natură, dar e un rău, întrucît e păcătoasă».[36] Unitatea firii omenești, conștiința că toți sîntem oameni cu aceleași drepturi la viață, cu aceleași dorințe de muncă creatoare, cu dorința fiecăruia de a comunica cu cineva, sădită în firea noastră, că sîntem «ființe sociale», constituie un motiv puternic al facerii de bine. Sf. Ioan Hrisostom spune că «Dumnezeu a pus astfel de necesități în împrejurările comune, încît, de interesul meu se leagă interesul aproapelui meu și prin acesta de întreaga lume».[37]

Intereselor individualiste va trebui să le opunem totdeauna interesele colective, realitatea solidarității morale și realitatea infinită a responsabilității împărtășite, care este consecința aceleia.[38] «Noi știm, spune Homiacoff, că dacă unul dintre noi cade, acela cade singur; dar nimeni nu se mîntuie singur; oricine se mîntuie în Biserică, în calitate de mădular al ei, împreună cu ceilalți membri ai ei».[39] Faptele omenești, avînd ca fenomene din natură, cauze și urmări necesare, influențează în mod inevitabil asupra vieții sociale. Viața credinciosului nu se poate îndeplini

33. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, Suta a IV-a, 56, Migne, P.G., XC, col. 1060.

34. Teognost, *Despre făptuire, contemplație și preoție*, F. IV, cap. XXXI, p. 287, unde spune: «Osîndindu-te ca un datornic pentru bunătățile ce ți s-au dat mai înainte de către El, bine faci și aproape îți este dumnezeiasca milă. Dar dacă te socotești că-L faci pe Dumnezeu dator pentru bunătățile pe care crezi că le săvîrșești, te-ai rătăcit de la calea cea dreaptă. Căci cum ar fi dator Binefăcătorul?».

35. Belu D., *op. cit.*, p. 357.

36. *Manualul către Laurențiu*, în Migne, P.L., XL, cap. XIII, col. 237.

37. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia a XV-a, Explicarea Epist. II Cor.*, trad. de Arh. Teodosie A. Ploeșteanul, București, 1910, p. 340.

38. Baudin E., *Cours de Philosophie morale*, Paris, 1936, p. 192; vezi și Scheler M., *Le formalisme en éthique et l'éthique matériale des valeurs*, trad. par M. de Gondillac, ed. 6-a, Paris, 1955.

39. *«Opere»*, vol. II, citat după Pr. I. Gagiu și Pr. N. C. Buzescu, *Dogmatica*, Manual pentru uzul seminarelor teologice, București, 1958, p. 335.

izolată de aceea a organismului social, căci el este un om ca toți oamenii, este o frunză din ființa copacului pe care a crescut. «Înalta dezvoltare morală a individului se realizează în colectiv, în care interesele poporului sînt expresia supremă a intereselor personale, deoarece adevărata fericire personală este de neconceput fără fericirea poporului. Aceasta presupune subordonarea intereselor personale, intereselor sociale».[40] Manifestările credinciosului în viață au urmări nu numai asupra lui, ci și asupra semenilor săi, cu care se află în solidaritate ființială. Ca o mărturie stă Mîntuitorul însuși, care prin blîndețea Sa, îmblînzea pe toți cei ce ajungeau să-I asculte cuvîntul și-i determina fără ezitare la sacrificii. Creștinul nu poate înainta spre fericire fără semenii săi, căci «fiecăruia i se dă arătarea Duhului, spre folos obștesc» (I Cor. XII, 7). În ei stă condiția realizării fericirii noastre și în același timp a responsabilității noastre pentru gradul lor de fericire. Creștinul știe că în fața lui Dumnezeu va răspunde nu numai de sine, ci și de semeni, de care e legat într-o comunitate de viață și destin. Vorbind de unitatea firii omenești, Sf. Grigore de Nisa spune: «Creștinismul este o imitare— μίμησις — a naturii divine»,[41] la care teologul rus Florenschi adaugă: «termenul «deoființă» e tocmai acest sîmbure antinomic al concepției creștine despre viață, acest singur nume al celor trei persoane... Și nu un nume la plural». A dobîndi conștiința că noi toți sîntem «deoființă», așa cum au pătruns Părinții niceeni taina deoființimii persoanelor Prea Sfintei Treimi, înseamnă a surpa și a astupa orice perete și prăpastie între semeni, înseamnă a descoperi spre marea noastră bucurie și fericire, că toți întreolaltă sîntem una și cu Dumnezeu asemenea».[42]

3. Facerea de bine către toți oamenii este mișcată cu o putere deosebită de iubirea creștină față de semeni. În morala creștină iubirea are înțelesul de a face binele altora pozitiv, dînd ceva de la tine, și negativ, de a nu face rău altora, nedreptățind pe alții.[43] Prin iubire, bunătatea din mine se simte atrasă de bunătatea din semenul meu și se împărtășește acestuia și din aceasta. Binele se lasă atras de cel mai mare bine, de Dumnezeu care S-a împărtășit pe Sine revelîndu-Se în iubire, prin creație, în care creatura participă la fericirea Lui; prin pronie, în care se îngrijește de creatura Sa; în sfîrșit, prin mîntuire, în care cheamă la comuniune prin Fiul trimis în lume. Iisus Hristos ne cheamă în iubire la îndeplinirea voii lui Dumnezeu, la înlăturarea păcatului și la săvîrșirea permanentă a binelui, la dobîndirea sfinteniei noastre. «Cînd mai mulți oameni se leagă între ei prin iubire, spune atît de frumos Rabindranath Tagore, care este legătura unirii desăvîrșite, nu are loc doar o singură îmbinare de forțe, ci ceea ce era neîmplinit își găsește desăvîrșirea în

40. Șișkin A., *Bazele moralei comuniste,* trad. din rusește, București, 1956, p. 119.
41. *Despre învățătura creștină,* în Migne, P.G., XLVI, col. 244 C.
42. Florenski P. A., *Stolp i utverjdenie Istinî, — Opît pravoslovnoi Teodiței,* Berlin, 1929, pp. 54-55, la Pr. Galeriu C., *Iubirea dumnezeiască și judecata din urmă,* în «Ortodoxia», nr. 2, 1959, p. 181.
43. Dragomir G., *Manual de Teologie morală,* Caransebeș, 1908, p. 147; Schindler, *op. cit.,* p. 337; Lalland A., *Vocabulaire de la philosophie,* ed. 7-a, Paris, 1956, p. 139.

adevăr și deci în bucurie. Ceea ce izolat era lipsit de sens, își află un sens deplin în comuniune. Această împlinire... ne deschide taina cea mare a tuturor lucrurilor, care se află totodată dincolo de toate lucrurile, așa cum frumusețea unei flori este mult mai mult decît toate particularitățile sale botanice». [44] Deci, individul fără colectivitate, este nedeplin și izolat de adevărata viață. Săvîrșirea binelui din iubire înlătură gîndul de merit. Iubirea îl face să uite de sine, de interesul său personal. Vrednicia faptei sale o vede nu în persoana sa, ci în persoana semenului care îi primește iubirea.

Iubirea nu pretinde nimic și pretinde totul; iubirea nu se pretinde și se pretinde în totalitatea ei. Este chenoză voluntară pentru a face să se înalțe semenul nostru, indiferent de starea lui morală. Fer. Augustin spune: «Să nu urăști pe om pentru păcat, nici să iubești păcatul pentru om, ci să urăști păcatul și să iubești pe om». [45] Numai astfel se trezește și se primește iubirea în cealaltă persoană, în același sens de chenoză. Aceasta ne-a arătat-o Fiul lui Dumnezeu, care S-a dat pe Sine la moarte pentru noi și prin împărtășirea trupului Său jertfit, toarnă în noi duhul de jertfă pentru Dumnezeu și pentru semenul nostru. Așa noi, prin iubire, ne arătăm încrederea noastră în semeni și le inspirăm încredere în propriile lor puteri. Prin ea dovedim respectul demnității morale și ne afirmăm respectul pentru noi înșine. În acest fel, iubirea de noi înșine trece prin semenul nostru, și aceasta prin iubirea de Dumnezeu. Întrucît știm să respectăm pe alții, știm să ne respectăm pe noi înșine, respectăm propria noastră natură în care însuși Dumnezeu-Omul S-a îmbrăcat. De asemenea, dacă nu ne iubim pe noi, comitem o «monstruozitate», [46] iar monstruozitatea nu poate genera binele față de alții. După cum nu putem iubi pe Dumnezeu fără să nu iubim pe aproale. tot astfel nu ne putem iubi pe noi înșine dacă nu iubim pe aproapele, adică dacă nu iubim natura noastră comună. Iubind pe Dumnezeu, respectăm voința Lui, care cere să ne punem sufletul pentru prieteni (Ioan XV, 13). În semenul nostru noi vedem chipul lui Dumnezeu, cum spune Sf. Nil Sinaitul, [47] căci, adaugă un teolog rus «persoana altuia va apare chip al lui Dumnezeu numai aceluia ce va ști să se dezlipească de mărginirea sa individuală. pentru a regăsi natura comună și pentru a desăvîrși prin aceasta chiar propria sa persoană». [48] Putem spune deci că facerea de bine este izvorîtă din voia lui Dumnezeu, exprimată prin legea morală, din bunătatea noastră, prin iubirea semenului nostru, alături de care trăim în colectivitate și pentru a cărui stare de fericire sîntem responsabili în fața lui Dumnezeu.

Aspectele facerii de bine și modul realizării ei. 1. Am amintit mai sus că facerea de bine are două aspecte: unul în sens material obiectiv,

44. Rabindranath Tagore. *Persönlichkeit,* München, 1921, p. 102.
45. Fer. Augustin, *De civitate Dei,* în Migne, P.L., XL, col. 409 C.
46. Koch A., *Lehrbuch der Moraltheologie.* Freiburg im Breisgau, 1905, p. 20.
47. Sf. Nil Sinaitul, *Despre rugăciune,* în Migne, P.G., LXXIX, col. 1193 C; cf. Lossky Vl., *Essai sur la Théologie mystique de l'Église d'Orient,* Paris, 1936, p. 117.
48. Lossky Vl., *op. cit.,* p. 117.

altul în sens formal obiectiv. Primul aspect îl constituie dovada faptică a dorinței noastre de a ajuta pe aproapele să se ridice din suferință și mai ales de a preveni suferința lui, prin ajutorarea materială, în așa fel încît să nu-i lezăm demnitatea spirituală. Al doilea aspect este exprimat printr-un cuvînt de încurajare, printr-un îndemn la pocăință, prin sfătuirea la bine etc., care își au originea în dorința noastră de bine. Cuvîntul bun arată desăvîrșirea omului (Iacob III, 2); cuvîntul poate fi «șarpe veninos» sau «miere și lapte»; poarte fi «moarte» sau «viață». În rugăciunea pregătitoare pentru împărtășire cerem iertare pentru cuvînt și faptă. Mîntuitorul însuși spune: «Ce iese din gură, iese din inimă și aceasta spurcă pe om» (Mt. XV, 18). Aceste două aspecte constituie o unitate și de aceea se întregesc și se condiționează reciproc. Autorul Didahiei spune: «Cuvîntul tău nu va fi mincinos, nici gol, ci plin de faptă». [49]

Morala creștină dă o importanță deosebită binelui care se face și modului cum acest bine se face. Trebuie să știm care este binele pe care îl dorim și îl facem aproapelui, căci după cum spune Soloviev, «n-a existat soi imaginabil de nelegiuire care să nu fi fost vreodată sau cîndva socotit ca un bine». [50] De aceea trebuie să cunoaștem bunătatea din noi, care să nu rămînă un altruism inactiv și nici, din nepricepere, să ne facă să dorim un bine aparent. Valoarea obiectivă a facerii de bine constă în faptul că ea nu trebuie să se limiteze la o participare pur emotivă, deși în facerea de bine starea noastră afectivă are un rol deosebit. Acțiunile noastre prin cuvînt și faptă sînt expresii ale atitudinii binevoitoare către toată creatura. Aceasta arată importanța efortului de a forma voința spre bine.

Conștiința ortodoxă nu admite caracter oscilant între o morală a conștiinței și o morală a faptei, căci aceasta ar însemna nimicirea moralității însăși. Faptele bune sînt fructe firești prin care se vădește lumina credinței dinăuntru, acea «capacitate receptivă» de a ne deschide sufletul altora, de a lumina rațiunea, de a întări voința, de a purifica sentimentul pentru a face binele adevărat. «Omul cel bun din comoara cea bună a inimii sale scoate lucruri bune», spune Mîntuitorul (Mt. XII, 33-35; Lc. VI, 45). Întîi trebuie curățită partea dinăuntru a paharului, pentru ca și cea dinafară să fie curată (Mt. XXIII, 26). Fer. Augustin spune: «Bunăvoința îndeamnă pe omul cel ce nu vrea, să vrea, și urmează pe omul care vrea, așa ca voința acestuia să nu rămînă nerodoitoare». [51] Morala creștină preconizează consecvența dintre credința internă și fapta externă. [52] După morala creștină, voința bună, ca stare a sufletului constituit cu puterea de a distinge binele de răul moral, formează o unitate cu facerea de bine sub aspectul obiectiv. Care este manifestarea bunăvoinței, a credinței, a bunătății, a dreptății dacă nu facerea

49. *Scrierile Părinților Apostolici,* trad. de Mihălcescu I. și Pîslaru M., Rîmnicul Vîlcea, 1935, vol. I.

50. Solovev Vl., *op. cit.*, p. 3.

51. Fer. Augustin, în Migne, P.L., XL, cap. XXXII, col. 248.

de bine? Prin ea simțurile se transformă, mutul vorbește, surdul aude, orbul vede; în ea mîna noastră se întinde către semen și gîndul nostru se înalță către Dumnezeu. Prin Dumnezeu primim puterea de a ști ce-i binele, a-l săvîrși, iar prin semen primim putința de a ajunge la asemănarea cu Dumnezeu. Facerea de bine nu-i decît o specie a binelui, care și-a primit însemnătatea adevărată în Ortodoxie. Nu există Sfînt Părinte care să nu trăiască intens prin viață și scris această dăruire în credință. Totdeauna, ea a constituit cea mai importantă problemă a creștinismului comunitar, a fost ridicată la «sfîntă și mîntuitoare lucrare a întregii obști creștine», la «prezența lui Hristos în toată dumnezeiasca Lui splendoare». [53]

Binele în Hristos nu poate însemna numai bucuria existenței noastre proprii, ci a tuturor oamenilor, prin găsirea unui sens rațional și a unei obligații în aprecierile noastre. [54] Facerea de bine e însoțită de smerenie, fără de care — spun Părinții răsăriteni — virtuțile nu sînt virtuți. [55] Ea ține ascunsă în suflet fapta bună, în așa fel că nu știe stînga ce face dreapta (Mt. VI, 1, 3); ea nu trîmbițează pe uliți, (Mt. VI, 2); ea nu e fățarnică (I Cor. XIII, 3); ea e «mireasa lui Hristos» (II Cor. II, 11), adusă de pe altarul sufletului în gînd smerit de rugăciune. Smerenia e golire de sine, e dăruire aproapelui, căci unde nu e smerenie nu e plinătatea existenței. Numai acea stare este duhovnicească, în care s-a eliminat orice element egoist și de mîndrie. [56] Părinții duhovnicești spun că «bine e nevoitorului să cugete că e mai mic decît faptele sale, dar să facă lucruri mai mari decît frica lui». [57] În facerea de bine e necesar efortul continuu, atît pentru permanentizarea binelui, cît și pentru înlăturarea răului, ce se face prin înlăturarea cauzelor lui. Un efort deosebit se reclamă atunci cînd binele este îndreptat spre cel ce dorește răul, deoarece întîi trebuie să creăm în cel rău dorința de bine, clădindu-i astfel bunătatea; iar apoi să-i creăm dorința binelui pentru aproapele, pe care a pierdut-o, să-i înlocuim dorința de rău cu dorința de bine.

Pentru aceștia, spune Mîntuitorul, să-i iubim, să-i binecuvîntăm, să le facem bine și să ne rugăm pentru ei (cf. Mt. V, 44-45), în duhul blîndeții (Mt. XI, 28). Cu puterea constantă a binelui din noi vom putea

---

52. *Mărturisirea Ortodoxă,* la întrebarea: «Ce este dator a păzi creștinul ortodox ca să moștenească viața de veci?», răspunde: «credință dreaptă și fapte bune» (M. O. publ. la București, 1932).

53. Stan Liviu, Pr. prof., *Instituții de asistență socială în Biserica veche,* art. în «Ortodoxia», București, nr. 1-2, 1957; Ulhorn G., *Die christliche Liebestätigkeit,* ed. 2-a, Stuttgart, 1895; Coman D. I., *Rolul social al milei creștine la Părinții capadocieni,* Beiuș, 1945.

54. Comarnescu Petre, *Kalokagathon,* București, 1946, p. 137.

55. Ilie Ecdicul spune: «Substanța bogăției e aurul, substanța virtuții e smerenia. Precum cel lipsit de aur e sărac, chiar dacă nu pare celor dinafară, așa fără smerenie nevoitorul nu va fi virtuos» *(Culegere din sentințele înțelepților strădalnici,* cap. XL, F., IV, p. 287).

56. Lossky Vl., *Tenost i Bitië,* Paris, 1931, p. 58.

57. Ilie Ecdicul, *Culegere din sentințele înțelepților strădalnici,* cap. XL, F., IV, p. 287.

birui răul din ei (Rom. XII, 21) și așa vom fi fiii Celui de sus, că El este Bun și cu cei nemulțumitori și răi și este milostiv precum și noi trebuie să fim (cf. Lc. VI, 34-35). El este modelul de la care învățăm blîndețea și smerenia. (cf. Mt. XI, 28). Urmînd pe Hristos, dumnezeiescul Pavel zice : «Să facem mereu binele, fără să ne lenevim... să lucrăm binele față de toți...» (Gal. VI, 9). Sfinții Părinți, urmînd pe Hristos și pe Apostoli, ne spun să facem binele fără deosebire între cel bun și rău, între drept sau nedrept, cînd e vorba de cele de trebuință sufletului și trupului.[58] «Precum Dumnezeu fiind din fire bun și fără patimă, iubește pe toți la fel..., așa și cel bun și nepătimaș, în aplicarea voii Sale, iubește pe toți oamenii la fel».[59] Facerea de bine presupune sinceritate, cuget fără vicleșug, absența oricăror interese egoiste. Ea nu stă în cumpănă atunci cînd i se cere ajutor, nu calculează valoarea jertfei, fiind ofrandă din «inimă curată și din cuget bun» (I Tim. I, 3). Facerea de bine, prin conformarea cu această normă fundamentală a moralității, își găsește virtuozitatea sa. Ea este filtrul prin care gîndurile se limpezesc și lucesc ca nestimatele. «Să am prieteni sinceri, spune Shakespeare, să fiu prietenul cel mai sincer, iată singura mea voință, singura mea bucurie, singura mea rațiune de a fi...» Prin sinceritate uităm de noi înșine, gîndim și trăim numai pentru semenii noștri, considerînd «ca favor al Providenței darul de a corespunde așteptărilor unui apel adresat nouă de către un prieten».[60] Ființa noastră trebuie să fie deschisă și aceasta o dovedim prin cugetul nostru curat, care se manifestă în domeniul faptelor, prin felul deschis de a lucra ; al cuvîntului scris sau vorbit, prin eliminarea oricărui echivoc ; al cugetării, prin obiectivitate desăvîrșită ; al intenției, prin simplitate ; al voinței, prin decizia dăruirii nelimitate.[61]

Facerea de bine înseamnă și a nu face răul. Aceasta însă nu e o stare pasivă, ci înlăturarea răului. Nefăcînd răul, nu se îndeplinește decît o îndatorire firească ; învingînd răul prin bine ne ridicăm deasupra naturii fapta devine virtute. În facerea de bine ca virtute recunoaștem totdeauna valoarea proprie a semenului nostru. Cînd acesta e nevoit să recurgă la ajutorul nostru, atitudinea față de el trebuie să fie aceeași ca și față de noi înșine. În mod conștient și liber, nimeni niciodată nu-și disprețuiește persoana proprie, ci se respectă și se ajută înainte de a ajunge în suferință. A înlătura răul, înseamnă a preveni și a sta sprijin material și moral semenului, care ar putea fi expus unei situații grele. În același timp, înseamnă răbdare, care este partea pasivă a calității sufletului în manifestarea ei activă ce se numește facere de bine. Facerea de bine, luată în universalitatea și dependența ei de stările psihice subiective, este adevăr și dreptate : este adevăr pentru că ceilalți îmi sînt asemenea și este dreptate pentru că atitudinea mea față de ei trebuie să fie asemenea cu aceea față de mine însumi. Ideea de dreptate, luată ca

58. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste,* Suta întîi, 40, în Migne, P.G., XC, col. 965 A.
59. *Ibidem,* col. 965 B.
60. Alpan, *Cultul prieteniei,* București, 1945, p. 17.
61. Hartmann, *Ethik,* pp. 374-375 ; cf. Belu D., *op. cit.,* p. 354.

principiu fundamental a altruismului, impune recunoașterea dreptului ega lla aceleași condiții de viață cu ale semenilor. În acest sens, ea nu e o virtute specială, dar este expresia logică și obiectivă a principiului moral care își găsește expresia în dorința de a face binele și de a înlătura răul Altruismul este conform cu adevărul, în timp ce egosimul presupune un neadevăr, pentru că în realitate eul individual nu posedă importanța exclusivă și totală ce i se atribuie în egoism. În altruism găsim inferior demnității noastre, de a insista asupra drepturilor proprii în mod unilateral, în detrimentul altora; prin dreptate și bunăvoință facem părtași pe alții la ceea ce posedăm noi. Acesta este sentimentul de sociabilitate, de comunitate, de raporturi cu natura unită în solidaritate de existență.

2. Ajutorarea materială și spirituală a credincioșilor nu se face și nici nu se făcea la întîmplare. Mărturie ne stă acțiunea caritativă a Bisericii. Această ajutorare se poate face în două feluri: individual și comunitar. Mîntuirea subiectivă se realizează prin credință și fapte bune. Faptele sînt îndreptate către semeni. De semeni depinde, deci, o parte esențială a mîntuirii noastre, pentru care se lucrează în această lume. Astfel, scopul și mijloacele se află într-o strînsă legătură și dependență cauzală. Pentru mîntuirea credincioșilor, Biserica a ținut totdeauna seama de aceste considerații și a recurs la mijloacele cele mai potrivite pentru atingerea scopului urmărit. Ca mijloc individual, morala creștină recomandă dobîndirea conștiinței de creștin pentru fiecare, pe plan subiectiv; facerea de bine și combaterea răului după posibilitățile fiecăruia, pe plan obiectiv.

Biserica combate lăcomia, avariția, lenea, egoismul etc., care stau la baza tuturor relelor. «Lăcomia este închinare la idoli», spune Sf. Pavel Efesenilor (V, 5). Ea duce la bogăția păcătoasă, la avariție, la lene; prin supranecesarul unora se ia necesarul altora,[62] ducînd la dezechilibrul social, la desființarea celor mai elemenetare drepturi omenești și creștinești, zdruncinînd egalitatea oamenilor. Sf. Vasile cel Mare, combătînd avariția și lăcomia bogaților, zice: «Ceea ce sporește mai cu seamă violența calamității, este nesățiosul egoism al celor bogați, care speculează asupra privațiunii fraților lor și recoltează mizerii universale... cel ce întîlnește un flămînd și trece pe lîngă el fără a-l ajuta, de cîtă crudzime nu este el vinovat? Oare nu trebuie numărat între fiarele sălbatice, privit ca un scelerat, ca un asasin? Da! Cel ce nu remediază cînd poate, ar putea fi condamnat ca un omucid».[63] Morala creștină îndeamnă la muncă, după exemplul însuși al Mîntuitorului, care a muncit ca tîmplar (cf. Mt. VI, 3), a lăsat pe Apostoli să muncească la muncile lor, iar în fața mulțimii dă pildeie muncii roditoare, a semănătorului, a fiului risipitor, care din lene și desfrîu a ajuns în mizerie, iar reabilitarea lui s-a

62. «De ce semenul tău este sărac?», se întreabă Sf. Vasile cel Mare, și răspunde: pentru că «pîinea pe care o închizi, bogatule, este a celui înfometat, haina ta de lux este a celui gol, încălțămintea de gală, a celui desculț...» (*Omilia împotriva bogaților*, în Migne, P.G., XXXI, col. 294 B).

63. *Ibidem*, col. 294 C.

putut face numai prin muncă, cum însăși conștiința lui căită a cerut: «Fă-mă ca pe unul din argații tăi» (Lc. XV, 19). Mîntuitorul dă spor celor ce fac munca pentru colectivitate (Lc. V, 1-11), însănătoșează pe cei bolnavi, redîndu-i muncii creatoare (Mt. VIII, 3-4; Lc. V, 1-16 ș. a.), aduce la muncă cinstită pe vameși (Mt. V, 33) și, în culmea binefacerii, învie pe cei tineri pentru a-i reda sporului vieții (Lc. VII, 11 ș. a.). Lui Iisus Hristos i-au urmat îndeaproape Sfinții Săi Apostoli. Sf. Apostol Pavel scrie Tesalonicienilor: «Cine nu voiește să lucreze, atunci să nu mănînce» (II Tes. III, 10); el însuși lucrează ca făcător de corturi. Munca dă adevărata valoare a darurilor naturale (Mt. XXV, 14); înlăturarea lenii duce la înlăturarea cerșetoriei, a furtului, căci singură lenea este generatoarea acestora. (Efes. IV, 38).

Accentuînd aspectul comunitar al bunurilor, morala evanghelică vrea să înlăture umilitoarea milă întîmplătoare, care lovește în demnitatea spirituală. Mila întîmplătoare poate încuraja lenea. Astfel, cu voia noastră, sub aspectul material ajutăm, dar sub aspectul moral și spiritual condamnăm la osîndă veșnică, prin încurajarea viciilor. De aceea, Sf. Vasile cel Mare spune că trebuie să știm cui dăm, căci noi nu sîntem răspunzători numai de partea materială, ci mai ales de cea spirituală, de mîntuirea sufletească. «Să asude milostenia în mîinile tale, pînă cunoști pe cel căruia o dai», scrie autorul Didahiei [64]. Morala creștină a practicat ajutorarea individuală, dar mai ales pe cea organizată comunitară. Biserica primară a fost pe drept numită «Biserica facerii de bine». Ea a recomandat ca bunurile să fie întîi adunate în comun (F. Ap.XI, 44), iar apoi să fie distribuite celor în suferințe. Instituțiile de ajutorare organizate ale Bisericii, au avut în vedere în primul rînd facerea de bine celor incapabili de muncă. Se consideră că primele instituții de asistență socială în Biserica primară, o constituiau ghirocomiile [65], azilele pentru văduve, care abandonate poate din cauza refuzului soților de a le urma în creștinism, sau pentru că nu se supuneau rămînînd în păgînism, erau alungate, bătute și stăteau în imposibilitate de a-și cîștiga existența. La aceasta s-au adăugat orfanotrofiile, (azilele de orfani), brefotrofiile (azilile de copii mici părăsiți), xenodohiile (azilele de străini), ptohorotrofiile (azilele pentru săraci), nosocomiile (spitalele) și gherontocomiile (azilele pentru bătrîni) [66] ș.a. Toate acestea reprezintă «diadema cea de mare preț dintre cele care împodobesc edificiul măreț al Bisericii». [67]

Biserica creștină a putut ajuta pe fiii ei credincioși să săvîrșească binele și, la rîndul ei, ca instituție, s-a găsit multă vreme în fruntea tuturor operelor de asistență socială. Ea a practicat prin excelență marea virtute a «filagateei», adică a iubirii binelui. Ea s-a străduit să realizeze prin propovăduirea ideii de egalitate și fraternitate a tuturor oamenilor

64. *Scrierile Părinților Apostolici*, trad. de Mihălcescu I. și Pîslaru M., R. Vîlcea, 1935, vol. I, p. 86.
65. Stan L., *op. cit.*, în «Ortodoxia», nr. 1, 1957, p. 102.
66. Idem, *ibidem*.
67. Idem, în «Ortodoxia». nr. 2, 1957, p. 277.

și prin cultivarea respectului demnității morale a de teologiei, putîndu-se săraci», în care toți să se găsească în situația de a esc autohton ; de asele mai binele tuturor. În acest sens, în cadrul Bicericiicii din acea vreme țăturii nefalsificate a Domnului Hristos, facerea de bine uni de seamă prope oameni prin starea bună a tuturor. La nivelul acestei fraile după care nu poate primi dacă n-are nevoie. Astfel s-a ajuns la conștiinților noi de pentru mîntuire, atît a celui ce primește, cît și a celui ce dă, este foarte este dublă, de partea amîndurora. Semenul nostru va trebui să fie nu se vărat aproapele nostru al tuturor, nu lăsat la dispoziția unora, cum mandau unele manuale de morală ale antichității, ci în cadrul munre colective să aibă dreptul la muncă și dreptul la răsplata muncii sale. Biserica veche a preconizat acest procedeu prin: organizarea comunităților bisericești cu proprietate de obște (cf. F. Ap. II, 44 ; IV, 33), prin organizarea comunităților bisericești sub formă de corporații, prin organizarea a numeroase instituții de asistență socială [68].

Creștinul este conștient că facerea de bine nu se realizează exclusiv prin transformarea internă, sufletească, ci și prin crearea de condiții externe corespunzătoare. Creștinul ortodox, cu puternicul său simț colectiv, în care morala ortodoxă l-a format și în care îl educă la fiecare sfîntă slujbă, trebuie să îmbine cerințele sufletului și ale trupului spre folosul obștesc. Munca obștească, efortul comun pentru ușurarea muncii omului, pentru formarea unei concepții superioare despre muncă, pentru promovarea unei concepții ordonate și perseverente, fundamentează principiul binelui: egalitatea în muncă și în condiții de viață, frățietatea în pace, precum și înlăturarea răului de bază, asuprirea semenului de către semen, de la care derivă toate celelalte.

Roadele acestor principii se vădesc zi de zi în condițiile din ce în ce mai bune ale maselor populare din patria noastră, din care fac parte și credincioșii noștri, începînd de la căminele de copii, de la izvoarele de cultură a tinerilor, de la mărețele construcții pașnice de binefacere socială și pînă la azilele de bătrîni, toate arătînd desfășurarea facerii de bine.

Munca pașnică și constructivă, izvor de energie creatoare, făuritoare de orizonturi nebănuite, inima progresului științific și tehnic, stă la baza respectului demnității omenești. În cadrul muncii obștești, demnitatea omenească apare ca binele cel mai înalt.

Magistrand VASIESCU COTISO

68. Idem, în «Ortodoxia», nr. 1, 1957, p. 99.

putut face numai prin muncă, cum însăși conștiința lui căită a cerut: «Fă-mă ca pe unul din argații tăi» (Lc. XV, 19). Mîntuitorul dă spor celor ce fac munca pentru colectivitate (Lc. V, 1-11), însănătoșează pe cei bolnavi, redîndu-i muncii creatoare (Mt. VIII, 3-4; Lc. V, 1-16 ș. a.), aduce la muncă cinstită pe vameși (Mt. V, 33) și, în culmea binefacerii, învie pe cei tineri pentru a-i reda sporului vieții (Lc. VII, 11 ș. a.). Lui Iisus Hristos i-au urmat îndeaproape Sfinții Săi Apostoli. Sf. Apostol Pavel scrie Tesalonicienilor: «Cine nu voiește să lucreze, atunci să nu mănînce» (II Tes. III, 10); el însuși lucrează ca făcător de corturi. Munca dă adevărata valoare a darurilor naturale (Mt. XXV, 14); înlăturarea lenii duce la înlăturarea cerșetoriei, a furtului, căci singură lenea este generatoarea acestora. (Efes. IV, 38).

Accentuînd aspectul comunitar al bunurilor, morala evanghelică vrea să înlăture umilitoarea milă întîmplătoare, care lovește în demnitatea spirituală. Mila întîmplătoare poate încuraja lenea. Astfel, cu voia noastră, sub aspectul material ajutăm, dar sub aspectul moral și spiritual condamnăm la osîndă veșnică, prin încurajarea viciilor. De aceea, Sf. Vasile cel Mare spune că trebuie să știm cui dăm, căci noi nu sîntem răspunzători numai de partea materială, ci mai ales de cea spirituală, de mîntuirea sufletească. «Să asude milostenia în mîinile tale, pînă cunoști pe cel căruia o dai», scrie autorul Didahiei [64]. Morala creștină a practicat ajutorarea individuală, dar mai ales pe cea organizată comunitară. Biserica primară a fost pe drept numită «Biserica facerii de bine». Ea a recomandat ca bunurile să fie întîi adunate în comun (F. Ap.XI, 44), iar apoi să fie distribuite celor în suferințe. Instituțiile de ajutorare organizate ale Bisericii, au avut în vedere în primul rînd facerea de bine celor incapabili de muncă. Se consideră că primele instituții de asistență socială în Biserica primară, o constituiau ghirocomiile [65], azilele pentru văduve, care abandonate poate din cauza refuzului soților de a le urma în creștinism, sau pentru că nu se supuneau rămînînd în păgînism, erau alungate, bătute și stăteau în imposibilitate de a-și cîștiga existența. La aceasta s-au adăugat orfanotrofiile, (azilele de orfani), brefotrofiile (azilile de copii mici părăsiți), xenodohiile (azilele de străini), ptohorotrofiile (azilele pentru săraci), nosocomiile (spitalele) și gherontocomiile (azilele pentru bătrîni) [66] ș.a. Toate acestea reprezintă «diadema cea de mare preț dintre cele care împodobesc edificiul măreț al Bisericii». [67]

Biserica creștină a putut ajuta pe fiii ei credincioși să săvîrșească binele și, la rîndul ei, ca instituție, s-a găsit multă vreme în fruntea tuturor operelor de asistență socială. Ea a practicat prin excelență marea virtute a «filagateei», adică a iubirii binelui. Ea s-a străduit să realizeze prin propovăduirea ideii de egalitate și fraternitate a tuturor oamenilor

64. *Scrierile Părinților Apostolici*, trad. de Mihăicescu I. și Pîslaru M., R. Vîlcea, 1935, vol. I, p. 86.
65. Stan L., *op. cit.*, în «Ortodoxia», nr. 1, 1957, p. 102.
66. Idem, *ibidem*.
67. Idem, în «Ortodoxia». nr. 2, 1957, p. 277.

și prin cultivarea respectului demnității morale a omului o «societate fără săraci», în care toți să se găsească în situația de a contribui, după puteri, le mai binele tuturor. În acest sens, în cadrul Bicericii creștine și al învățăturii nefalsificate a Domnului Hristos, facerea de bine unește și înfrățește pe oameni prin starea bună a tuturor. La nivelul acestei frățietăți, nimeni nu poate primi dacă n-are nevoie. Astfel s-a ajuns la conștiința răspunderii pentru mîntuire, atît a celui ce primește, cît și a celui ce dă, căci osînda este dublă, de partea amîndurora. Semenul nostru va trebui să fie cu adevărat aproapele nostru al tuturor, nu lăsat la dispoziția unora, cum recomandau unele manuale de morală ale antichității, ci în cadrul muncii colective să aibă dreptul la muncă și dreptul la răsplata muncii sale. Biserica veche a preconizat acest procedeu prin: organizarea comunităților bisericești cu proprietate de obște (cf. F. Ap. II, 44; IV, 33), prin organizarea comunităților bisericești sub formă de corporații, prin organizarea a numeroase instituții de asistență socială [68].

Creștinul este conștient că facerea de bine nu se realizează exclusiv prin transformarea internă, sufletească, ci și prin crearea de condiții externe corespunzătoare. Creștinul ortodox, cu puternicul său simț colectiv, în care morala ortodoxă l-a format și în care îl educă la fiecare sfîntă slujbă, trebuie să îmbine cerințele sufletului și ale trupului spre folosul obștesc. Munca obștească, efortul comun pentru ușurarea muncii omului, pentru formarea unei concepții superioare despre muncă, pentru promovarea unei concepții ordonate și perseverente, fundamentează principiul binelui: egalitatea în muncă și în condiții de viață, frățietatea în pace, precum și înlăturarea răului de bază, asuprirea semenului de către semen, de la care derivă toate celelalte.

Roadele acestor principii se vădesc zi de zi în condițiile din ce în ce mai bune ale maselor populare din patria noastră, din care fac parte și credincioșii noștri, începînd de la căminele de copii, de la izvoarele de cultură a tinerilor, de la mărețele construcții pașnice de binefacere socială și pînă la azilele de bătrîni, toate arătînd desfășurarea facerii de bine.

Munca pașnică și constructivă, izvor de energie creatoare, făuritoare de orizonturi nebănuite, inima progresului științific și tehnic, stă la baza respectului demnității omenești. În cadrul muncii obștești, demnitatea omenească apare ca binele cel mai înalt.

Magistrand VASIESCU COTISO

68. Idem, în «Ortodoxia», nr. 1, 1957, p. 99.

LITERATURA DREPTULUI BISERICESC IN VEACUL XIX *

COLECȚII CANONICE, MANUALE, STUDII ȘI MONOGRAFII

Preocupările pentru dreptul bisericesc nu au dus la o adevărată literatură științific-juridică, decît începînd din veacul XIX. Necesitățile juridice ale veacurilor anterioare s-au concretizat doar în cunoscutele «Pravile și Prăvilioare», copiate în numeroase manuscrise, sau tipărite sub patronajul înalt al domnilor, care au năzuit și la aureola de legislatori.

Odată însă cu începutul veacului XIX și mai ales în a doua jumătate a acestuia — 1850-1900 —, constatăm o creștere accentuată a literaturii canonice, literatură alcătuită nu numai din pravile sau alte legi bisericești, ci și dintr-o mulțime de studii și monografii. Între aceste studii, nu puține sînt lucrate temeinic, păstrîndu-și valoarea pînă astăzi, ca să nu mai vorbim de importanța globală a tuturor acestor studii, indiferent de valoarea lor pentru noi, ci ținînd seama numai de stadiul reprezentat de ele în dezvoltarea dreptului bisericesc în special, și a teologiei ortodoxe moderne, în general. Iată de ce o încercare de a readuce în atenița cercetătorilor contemporani ai dreptului bisericesc aceste preocupări ale înaintașilor nu pot fi decît utile.

Este un lucru bine știut că orice creație științifică reflectă tendințele, ideile, preocupările, aspirațiile epocii în care a apărut. Ca urmare, interesul nostru nu este numai de a cunoaște ce anume și cît puteau da, ca nivel științific al lucrărilor lor acești înaintași, ci să desprindem din temele tratate și din felul în care ele au fost tratate de ei, care au fost problemele ce au însuflețit mișcarea teologică din acea epocă, și care au fost atitudinile adoptate față de ele. Iată pentru ce foloasele ce decurg dintr-o prezentare cît mai completă a literaturii canonice din acest veac sînt de necontestat. Din ea se poate vedea procesul de dezvoltare al

* Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru în teologie a fost întocmită sub îndrumarea P.C. Pr. prof. Liviu Stan, care a dat și avizul să fie publicată.

dreptului bisericesc în grupul celorlalte ramuri ale teologiei, putîndu-se astfel schița un început de istorie a dreptului bisericesc autohton ; de asemenea, se poate urmări îndeaproape organizația Bisericii din acea vreme și se pot cunoaște în același timp care au fost cele mai de seamă probleme ce s-au pus, precum și instituțiile ce au existat, legile după care s-au condus și evoluția lor, potrivit împrejurărilor și nevoilor noi de viață ce se iveau. Toată literatura canonică din veacul trecut este foarte strîns legată de viața și de problemele de atunci ale Bisericii. Ea nu se ivește la întîmplare, ci răspunde unor nevoi concrete.

Veacul XIX, prin importantele transformări sociale și politice pe care le aduce, face Biserica să-și pună și să încerce a-și rezolva numeroase probleme, ea însăși nerămînînd în afară de aceste transformări. În veacul XIX, prin legea organică (1872), se instituie Sfîntul Sinod al Bisericii Romîne pentru Ungrovlahia și Moldova, și chiar mai înainte acela al Arhidiecezei Ardealului. Se regulamentează numirea și alegerea episcopilor și mitropoliților eparhioți și totodată ia naștere și demnitatea de mitropolit primat, la noi. Acum se duce o luptă intensă și se dobîndește legal autocefalia Bisericii Romîne, față de Biserica-mamă din Constantinopol ; se soluționează definitiv problema mînăstirilor închinate, care datorită administrației nu totdeauna duhovnicești a călugărilor străini, a ridicat și în trecut desele proteste ale celor ce se simțeau nedreptățiți. Acum se duce așa numita «luptă pentru canonicitate» ; [1] se face o cotitură epocală pe drumul reorganizării învățămîntului religios prin înființarea seminariilor, rupîndu-se cu așa zisa tradiție a preoților grămătici, fără pregătire teologică, și totodată se pune problema — de altfel pentru prima dată în istoria legislației noastre bisericești —, a îmbunătățirii situației clerului de mir. Tot în veacul XIX se produce și despărțirea dreptului canonic de dreptul laic, — orientat tot mai mult în spiritul ideologiei burgheze-occidentale —, despărțire care are drept consecință constituirea dreptului bisericesc ca disciplină aparte și lichidarea vechei simbioze dintre cele două. [2]

Toate acestea stimulează pe ierarhii, teologii și canoniștii noștri, care nu se mai mulțumesc cu împrumuturile din vechiul drept canonic tradițional bizantin, ci pășesc la întocmirea unor manuale proprii. Cu toate că vechile legi bisericești sînt temelia pe care se zidește orice manual și tratat nou, totuși acum putem vorbi de primele încercări de originalitate în creația juridică bisericească autohtonă, iar pe măsura apariției fiecărui manual se poate constata un progres. Cunoscînd această literatură, vom avea o imagine destul de clară, aproape asupra întregii vieți bisericești din perioada amintită.

Lucrarea de față împarte materialul cercetat în trei capitole : 1. *publicații de canoane și legi bisericești ;* 2. *manuale de drept bisericesc,* și

1. C. Drăguşin, *Legile lui Cuza Vodă şi lupta pentru canonicitate,* în „Studii Teologice", an. IX (1957), nr. 1-2, ian.-febr., pp. 86-103.

2. In legătură cu acest lucru, vezi Stelian Izvoranu, *Elemente de drept bisericesc în legiuirile veacurilor XVIII şi XIX, pînă la Regulamentul Organic,* în „Studii Teologice", an. XI (1959), nr. 1-2.

3. *studii și cercetări de drept bisericesc,* apărute în volume, sau extrase din periodice.

Pentru publicațiile de canoane și legi și pentru manuale, am considerat că cea mai bună rînduire este cea cronologică, întrucît pe de o parte ea oferă posibilitatea de a urmări succesiunea probemelor care s-au prezentat spre rezolvare legislației noastre bisericești și de Stat, iar pe de altă parte ea înfățișează într-o perspectivă istorică eforturile mai însemnate depuse pentru sintetizarea și difuzarea în cercuri cît mai largi a noțiunilor și preocupărilor de drept canonic.

Pentru studiile și cercetările de drept canonic, am crezut că cea mai bună rînduire este cea pe probleme, care oferă cititorului posibilitatea de a se orienta repede în bibliografia unor chestiuni ce-l preocupă în mod deosebit. Deși nu ne-am ocupat de literatura dreptului canonic cuprinsă în periodicele romînești din acest veac, nădăjduim totuși că bibliografia de față va fi utilă ca punct de plecare pentru completări și îmbunătățiri ulterioare, făcute de noi sau de alții, avîndu-se în vedere că literatura noastră teologico-canonică nu poseră pînă acum nici o lucrare de acest gen.

I. *PUBLICAȚII DE CANOANE ȘI LEGI BISERICEȘTI*

a) CANOANE ȘI LEGI BISERICEȘTI.

1. Carte folositoare de suflet despărțită în trei părți, dintre care cea dintîi cuprinde învățătură către duhovnici; a doua, canoanele Sf. Ioan Pustnicul, iar a treia, sfaturi către cel ce se ispovedește. Acum întru a doua domnie a prea luminatului Domnul nostru Io Alexandru Moruzi Voevod din porunca prea sfinției sale Chiriu Dositei Arhiepiscop și Mitropolit a toată Ungrovlahia, cu a căruia iarăși blagoslovenie și cheltuială și a doua oară s-au tipărit spre folosul cel de obște. București 1800.

11+157 foi, 21×15,50 cm.

Este o carte destinată îndrumării duhovnicilor. În ea se expune tot procesul prin care trece, sau mai precis, prin care trebuie să treacă penitentul: pregătirea lui înainte și după mărturisire; tactul pastoral pe care duhovnicul trebuie să-l aibă, și, în legătură cu aceasta, se citează textul canoanelor Sf. Ioan Postnicul. Lucrarea a apărut la noi pentru prima dată în București, 1799, după care s-a tipărit întocmai ediția amintită mai sus, din 1800, iar după aceasta s-a mai retipărit încă de două ori: una la Iași în 1819, iar alta la București, în 1827. Toate cele patru ediții sînt identice.

2. Veniamin Costache, : *Pidalion sau Cîrma corabiei înțelese a catoliceștii și apostoliceștii biserici a ortodocșilor, adică toate sfintele canoane: a Sf. Apostoli, a Sf. Sinoade ecumenice, locale și a Sf. Părinți de pe alocure. Traduse din grecește în romînește de Înalt Prea Sfințitul Proin M. Kirio Kir Veniamin, Mînăstirea Neamțu, 1844.*

13+521 foi+1 pl., 35×23 cm.

Traducerea este făcută de Veniamin Costache după Pidalionul lui Nicodim Aghioritul, și Agapie, tipărit la Lipsca în 1800, și este îmbunătățită stilistic de Neofit Scriban. El cuprinde: canoanele apostolice (de la foia 1 la 73); ecumenice (ff. 74-133); locale (ff. 133 v-388); și ale Sf. Părinți (ff. 389-482). La sfîrșit prezintă și o învățătură despre însoțiri (nunți), precum și gradele de rudenie (ff. 483-515). Restul paginilor cuprind o

scară topologică întocmită alfabetic. În note subliniare, se dau pentru fiecare canon comentariile vestiților exegeți ai dreptuui canonic bizantin, ca: Zonara, Aristen și Valsamon, precum și un însemnat aparat critic sub acest comentariu.

3. Andrei Șaguna: *Enchiridion adică carte manuală de canoane, ale unei Sfinte, sobornicești și apostolicești biserici, cu comentarii, Sibiu 1871.*

LII+548 pp., 22×15 cm.

Cuprinde aceleași canoane ca și Pidalionul, dar, deși Șaguna adopta aceeași ordine a canoanelor ca și în Pidalion, cum de altfel o spune el însuși în nota de la pagina 188, totuși autorul nu se lasă robit de traducerea după care se ghidează și el face o traduducere, cel puțin ca stil, mult mai corectă decît prima. Apoi, spre deosebire de Pidalion, el redă foarte prescurtat comentariile ce însoțesc fiecare canon și omite învățătura pentru nunți și gradele de rudenie din Pidalion; iar în plus, adaugă trei epistole ale Sf. Atanasie (pp. 382-393), precum și 6 epistole ale Sf. Vasile cel Mare către diferite persoane (pp. 439-456).

4. N. Blaremberg și G. Missail: *Îndreptarea legii cu Dumnezeu, care are toate vinile preoțești și mirenești; pravila Sf. Apostoli, a celor 7 soboare și toate cele nemeastnice, lîngă acestea și ale sfinților dascăli ai lumii Vasilie Vel, Timotei, Nichita, Nicolae, teologia dumnezeeștilor bogoslovi scrise mai înainte i tocmite cu porunca și învățătura blagocestivului împărat Kir Ioan Comninul de cuvîntătorul diacon al marei biserici lui Dumnezeu și păzitori de pravili Kir Alexie Aristen. Iar acum de întîi prepus tot de pe elinește pe limba romînească cu nevoința și userdia și cu toată cheltuiala a prea sfîntului de Cristos Kir Ștefan cu mila lui Dumnezeu mitropolit Tîrgoviștei, exarh Plaiului și a toată Ungrovlahia, București 1871.*

VI+451 pp., 28×21,50 cm.

Constituie o retipărire a părții I din Pravila de la 1652, care, după cîte se știe, are un foarte bogat conținut canonic.

5. Meletie Dreghiciu: *Legile bisericești în mod extractiv și explicativ, Timișoara 1873.*

209+47 pp., 20×14 cm.

Lucrarea se împarte în două părți: în prima parte avem o prezentare alfabetică și pe probleme a «Direptarului» sau a Îndreptării legii, de la pp. 1 la 90, iar în restul lucrării, canoanele sinoadelor ecumenice, locale și ale Sf. Părinți, sînt prezentate în ordinea lor numerică. Particularitatea felului de sistematizare a materialului o constituie faptul că oridecîteori un canon prezintă asemănări de fond cu alte canoane, acelea sînt menționate fără a li se mai da conținutul și nu mai sînt tipărite la locul respectiv în colecție.

6. Gh. I. Sion: *Carte romînească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudețe cu zisa și toată cheltuiala a lui Vasile Voevodul și domnul Țării Romînești; din multe scripturi tălmăcită din limba elinească în limba romînească, Botoșani 1875.*

5 pp. nenumerotate+179 pp., 21×14 cm.

Este o retipărire fidelă a Pravilei de la 1646, dînd în plus față de prima numai cuvîntul editorului Ghe. I. Sion.

7. *Pravila bisericească numită cea mică, tipărită mai întîi la 1640 în mînăstirea Govora; publicată acum în transcripțiune în litere latine de Academia Romînă. București 1884.*

178 pp., 25,50×18 cm.

Este o reeditare a Pravilei de la 1640. Textul paginii este împărțit în 4 coloane și fiecare coloană este numerotată.

8. I. M. Bujoreanu: *Pravila bisericească numită cea mică. Tipărită în mînăstirea dela Govora la anul 1640, și Pravila lui Matei Basarab cu canoanele sfinților Apostoli intitulată Îndreptarea Legii, tipărită la Tîrgoviște în anul 1652, București 1884.*

391 pp. Este tot o retipărire a Pravilei amintite.

9. I. M. Bujoreanu: *Colecțiune de legiuirile Romîniei vechi și noi, vol. III, București 1885.*

789 pp., 21×15,50 cm.

Propriu zis, colecția are 4 volume: primele 3 volume cuprind texte de pravile, iar vol .IV, de proporții mai mici decît primele 3, cuprinde un indice asupra acestora. Pe noi ne interesează în mod direct numai vol. III, care cuprinde: Pravila lui Vasile Lupu, Pravila lui Matei Basarab și Pravila de la Govora. Ne interesează întrucîtva și vol. II, care cuprinde Legea Organică de la 1872 și cîteva regulamente în legătură cu această Lege Organică, precum și cîteva legi vechi ca: Pravilnicească Condică, Legiuirea Caragea etc.

10. Pr. Al. Brătășanu: *Codul bisericesc. Așezămintele sau legiuirea sf. și dumnezeeștilor Apostoli numite canoane și ale Sf. Sinoade și ale Sf. Părinți primite de Sf. Canoane. Toate prescrise mai pe scurt cu tot înțelesul după pravila mare spre a le putea avea fiecare Preot, București 1890.*

VI+183 pp., 21,50×14 cm.

Această pravilă tipărită reproduce o a doua redactare a aceleiași lucrări. Prima ei redactare se află și astăzi în manuscris la Biblioteca Academiei R.P.R.[3] și ea este un rezumat fidel al părții a doua a Pravilei celei mari. Acest manuscris cu litere chirilice era gata pentru tipar încă din 1841; dar neputîndu-se tipări la această dată și apărînd la 1844 Pidalionul, autorul este ispitit să facă lucrării o serioasă îndreptare după acesta. În noua redactare, autorul dă materialului o altă sistematizare, așezîndu-l pe canoane, în ordinea lor numerică: ale Sf. Apostoli, ale Sinoadelor ecumenice, ale Sf. Părinți și ale Sinoadelor locale, arătînd la fiecare canon pagina corespunzătoare din Pidalion. La sfîrșit mai adaugă și 4 din cele mai principale datorii preoțești și despre cele 7 Sfinte Taine ale Bisericii noastre. Codul lui Brătășanu se deosebește de Pidalion, tocmai prin aceste adaosuri de la sfîrșit, cît și prin renunțarea la comentarii și la aparatul critic pe care îl are Pidalionul.

11. Dr. D. Gh. Borcianu: *Dreptul biserices. Canoanele Sf. Bisericii ortodoxe de Răsărit, așezate după chestiuni și cu interpretări. Vol. I, Iași 1899.*

19+606 pp., 20×13 cm.

Colecția se deosebește de toate cele precedente prin faptul că prezintă alfabetic problemele, folosind Canoanele Sf. Apostoli, ale Sinoadelor ecumenice locale și ale Sf. Părinți. Pentru fiecare problemă, autorul menționează pe scurt toate Canoanele în legătură cu ea.

Interesante pentru dreptul bisericesc sînt așa zisele acte sinodale sau procesele verbale ale unor ședințe sinodale din țara noastră, ca unele ce

3. Manuscrisul romînesc nr. 1250.

conțin diferite statute, regulamente sau dispoziții referitoare la organizarea Bisericii noastre. Ele sînt :

Prescriptele verbale ale Sf. Sinod de la 1873 pînă la 1884, fără an și loc.

775 pp., 24×17 cm.

Procesele verbale ale ședințelor Sf. Sinod al Sf. Biserici autocefale ortodoxe romîne din 1889, f.a. și l.

154 pp., 22,50×15 cm.

Procesele verbale ale Sf. Sinod, sesiunea din toamnă a anului 1892, ședința din 12 octombrie 1892, f.a. și l.

22,50×13 cm.

Procesele verbale ale Sf. Sinod, sesiunea extraordinară a anului 1895, f.a. și l.

382—2 pp., 23×15,50 cm.

T. Boldour Lîțîscu : *Publicăm sentința pronunțată contra monahului Sofronie Vîrnav în urma purtării lui anticanonice, imorală și scandaloasă, Iași 1864.*

16—2 pp. Pe baza Sfintelor Canoane se condamnă vagabondajul și neascultarea de ierarhia superioară a numitului monah.

În Ardeal putem enumera următoarele :

Actele Sinodului Bisericii greco-răsăritene în Ardeal dela 1864 și pînă la 1878.

Toate aceste acte apar la Sibiu și în fiecare an. De la 1878 și pînă la 1900 apar cu numele de *Protocolul Sinodului Arhidiecezei greco-orientale romîne din Transilvania ;*[4] *Protocolul ședințelor Sinodului eparhial al diecezei romîne greco-ortodoxe a Caransebeșului, ținut la Caransebeș în 1884, Lugoj 1884,* 99 pp., 19,50×12,50 cm ; *Protocolul Congresului național bisericesc ordinar al mitropoliei romînilor greco-orientali din Ungaria și Transilvania, întrunit la Sibiu la 1/13 octombrie 1891,* Sibiu 1891, 194—2 pp., 21×13,50 cm ; *Protocolul Congresului ordinar național bisericesc al mitropoliei romînilor greco-orientali din Ungaria și Transilvania, convocat la Sibiu pe 1/13 octombrie 1878, Sibiu 1879,* 314—2 pp., 20,50×14 cm ; *Din actele Sinodului protopresbiteral al Sinodului ținut la 28 febuarie 1884, Sibiu 1884,* 50—2 pp., 14×11 cm. Tot cu acest titlu apar și cele de la anul 1885, care au 32 pp., plus o planșe, 23×15 cm, precum și cele din 1886, 22—2 pp., 17×12 cm.

Un grup de publicații juridice, care merită să fie menționate aparte, îl constituie legile, statutele și regulamentele ieșite din necesitatea de a așeza pe o nouă bază viața Bisericii, în pas cu transformările social-politice survenite în Principatele Romîne, ca urmare a întemeierii Statului Romîn modern.

1. I. Heliade Rădulescu, *Proiect de lege pentru organizarea clerului romîn, dat cu raportul No. 1623, mai 24, anul 1860. București 1860.*

72 pp., 15,50×11 cm.

Este unul din cele mai bune proiecte de lege din acel timp. După o introducere de

4. In Biblioteca Academiei R.P.R. sînt lipsă volumele pe anii 1865-1869.

11 pagini, unde arată necesitatea instituirii unui sinod pentru Biserica noastră, proiectul are patru capitole: în primul capitol, proiectul arată care sînt drepturile publice ale clerului romîn, apoi arată cine poate intra în componența sinodului țării, vorbește despre consistoriul și dicasteriul bisericesc, arată prerogativele chiriarhului și ale episcopilor, vorbește despre numirea egumenilor, arătînd însărcinarea lor, precum și prerogativele personale ale clerului în general. Capitolul II reglementează viața chinovitică atît pe cea de bărbați cît și pe cea de femei. Capitolul III privește clerul de mir, unde arată ce este o parohie, cine poate fi paroh, care sînt calitățile preoților în general, vorbește apoi despre Biserică și administrația ei, despre pensiile preoților, despre instrucția clerului, despre sarcinile lor cetățenești și despre opririle ce li se fac. Capitolul IV privește cancelaria mitropoliei și episcopiilor. La sfîrșit dă și un regulament al seminariilor eparhiale și al celui central, regulament care are 59 articole în care se arată materiile de curs la fiecare an și disciplina în care să se încadreze elevii etc.

2. Lege pentru alegerea mitropoliților și episcopilor, București 1864.

Această lege este dată de domnitorul Alexandru Ioan Cuza și prescrie modul alegerilor ierarhilor romîni în Sinod. În alegere, după această lege, are un mare rol și puterea civilă, lucru care a provocat o mare nemulțumire în viața Bisericii de atunci.

3. Legea din 14 decembrie 1872 pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți cum și a constituirii Sf. Sinod romîn, precum și toate regulamentele Sf. Sinod romîn votate în sesiunea anului 1873.

Extras din Monitorul Oficial din același an. Această lege se mai reeditează încă de trei ori în veacul XIX, cu următoarele titluri: 1. *Colecțiune de lege organică și regulamentele Sf. Sinol al Bisericii ortodoxe romîne,* București 1876, 56—2 pp., 24×17 cm; 2. *Legea organică și regulamentele Sf. Sinod, 1872-1883, imprimate în această a treia ediție după deciziunea Sf. Sinod,* București 1883, 173—2 pp., 19×12 cm; 3. *Legea organică și regulamentele Sf. Sinod al Sf. Biserici autocefale romîne, imprimate în această a patra ediție după deciziunea Sf. Sinod,* București 1892, 161—2 pp., 16×12 cm. În toate edițiile arătate, legea nu prezintă nici o deosebire. Ea are trei capitole principale: capitolul I arată din cine se compune colegiul electoral al mitropoliților și episcopilor, cine poate fi ales și ce condiții se cer (vîrstă, studii și moralitate); capitolul II vorbește despre Sf. Sinod, din cine se compune, cine este președinte, ce atribuții are (a se aduna de două ori pe an, și sub jurisdicția lui vor intra toate afacerile disciplinare, spirituale, judiciare, bine înțeles pricini cu caracter curat bisericesc); capitolul III vorbește despre eparhii (se arată care sînt titlurile arhiereilor din Sf. Sinod, care sînt arhiereii locotenenți, obligativitatea fiecărei episcopii de a avea un consistoriu, și că seminariile depind de episcopii).

4. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Legea asupra clerului mirean și seminariilor, sancționată prin înaltul decret No. 2230 din 29 mai 1893 și publicată în Mon. Of. No. 47 din 1 iulie 1893, București 1893.

22—2 pp., 16×50 cm.

Se arată ce se înțelege printr-o parohie, iar după aceea face o statistică a parohiilor urbane și rurale din țară, apoi se arată ce condiții se cer pentru a fi numit preot și, în sfîrșit, care sînt categoriile de salarizare pentru clericii de mir. O altă ediție a acestei legi este cea din 1894, *Legea clerului mirean și seminariilor, regulamentele acestei legi și cu tabloul parohiilor urbane și rurale din țară,* București 1894, 412—2 pp., 21,50×14,50 cm.

În plus față de prima ediție, aceasta mai are și regulamentele consistoriilor eparhiale și ale seminariilor. În sfîrșit, a treia ediție este cea din 1900, *Legea clerului mirean și seminariilor, sancționată prin Decretul No. 2230 din 29 mai 1893, cu desființarea prin legea promulgată la 28 februarie 1896 a art. 41 din această lege și cu modificările introduse prin legea sancționată cu Decretul No. 2108 din 5 aprilie 1900 și publicată în*

conf. cu art. XIII al acestei legi și publicată în Mon. Of. No. 73 din 2 iulie 1900, 12—2 pp., 22,50×15,50 cm.

b) STATUTE.

1. Statutul organic al Bisericii greco-orientale din Ungaria și Transilvania, cu un supliment. Ediție oficială autentică procurată în urma conclusului congresual din anul 1878, No. 247, Sibiu 1884.

62—2 pp., 20×13 cm.

A doua ediție a acestui statut cu același titlu, tot atîtea pagini și aceleași dimensiuni, apare la Sibiu în 1900. Din toate punctele de vedere, statutele sînt identice. Ele ne arată organizarea Bisericii greco-orientale din Ardeal, începînd cu parohiile, protopresbiteratele, mînăstirile, eparhiile și pînă la mitropolie. La fiecare grup din aceste instituții bisericești se arată toate părțile componente și atribuțiunile fiecăreia în parte. Fiecare din ele are un «sinod», ceea ce echivalează cu «adunarea» parohială, eparhială etc. Apoi comitetul și epitropia, iar la episcopie și la mitropolie există așa zisele consistorii, — consiliii eparhiale.

2. Statutele societății clerului romîn «Ajutorul», București 1894.

30—4 pp., 24×16 cm.

Statutul are 86 de articole în care se arată modul instituirii asociației, organizarea și conducerea ei prin comitete, cine poate fi membru, ce beneficii poate avea, și care sînt acțiunile filantropice ale acestei asociații.

PROIECTE DE REGULAMENTE ȘI REGULAMENTE.

În majoritatea cazurilor, regulamentele diferitelor instituții care au luat ființă în Biserica noastră în veacul XIX, sînt redate cronologic atît în edițiile Legii Organice din 1872, cît și în cele ale clerului mirean din 1893, legi de care am vorbit mai sus, și de aceea nu mai amintim nici șirul foarte mare de regulamente care sînt incluse în aceste legi. Toate cele pe care le redăm, cu excepția unuia singur, aparțin Bisericii ardelene și nu sînt cuprinse în aceste legi.

1. Proiect de un regulament pentru organizarea trebilor bisericești, școlărești fundaționale romîne de religie greco-orientale, în statele austriace, prin Andrei Șaguna, Sibiu 1874.

84—2 pp., 15,50×12,50 cm.

În general se poate spune că acest proiect prezintă același lucru ca și Statutul Organic. Este vorba de cele 5 instituții bisericești, arătîndu-se la fiecare componența și atribuțiile pe care le are.

2. Regulament pentru parohii în provincia mitropolitană a Bisericii ortodoxe romîne din Ungaria și Transilvania, Sibiu 1879.

14 pp., 19×20,50 cm.

Se arată cînd se declară o parohie vacantă, cine poate candida la ocuparea ei, unde se ține concursul, cine îl numește pe preot și ce salariu poate primi. Regulamentul a apărut după Statutul Organic pe care îl citează foarte des.

3. Regulament pentru administrarea și controlarea averilor bsericești din arhidieceza greco-ortodoxă a Transilvaniei, Sibiu 1880.

61—2 pp., 24,50×16,50 cm.

Este vorba despre averea mobilă și imobilă pe care o deține fiecare unitate sau instituție bisericească. Se insistă apoi și asupra obligativității fiecărei instituții de a-și

inventaria, de a-și face bugetul, jurnalul de casă și cartea de evidență etc. La sfîrșit se dau și instrucții schematice, arătîndu-se și modul de întocmire a actelor justificative.

4. Regulamentul provizoriu pentru administrarea și manipularea fondurilor și fundațiunilor eparhiei greco-ortodoxe romîne a Aradului, Arad 1884.

15—2 pp., 19,50×13,50 cm.

Se precizează că epitropia va administra fondurile bisericiilor din Arad și Caransebeș, apoi se arată ce se înțelege prin forul administrativ. Se mai dau cîteva dispoziții generale referitoare la administrarea fondurilor, arătîndu-se care sînt regulile ce se îndeplinesc la facerea unui împrumut, modul de vindere și cumpărare a mobilelor și imobilelor.

5. Regulament despre administrarea afacerilor epitropești, votat la la 1888 și intrat în vigoare la 1 ianuarie 1896, f. a. și l.

17. pp., 33×12 cm.

Acest regulament privește arhiepiscopia Sibiului. În prima parte a dispozițiilor generale, regulamentul precizează că parohia și episcopia, în cadrul normelor bisericești dispun de averile lor în mod autonom, dar sub controlul și inspecția autorităților superioare. Se arată apoi care sînt funcțiile sinodului, comitetului și epitropilor într-o parohie. Cu același format mai apare și la Sibiu în 1897.

6. Regulamentul afacerilor interne pentru sinodul arhidiecezan (adunarea arhidiecezană) a Bisericii greco-orientale romîne din Transilvania, Sibiu 1892.

12. pp., 20,50×13 cm.

Se hotărăște programul desfășurării ședințelor sinodale (adunării eparhiale a arhiepiscopiei) și se dau unele dispoziții pentru evitarea dezordinii și neorînduielii în sinod.

7. Regulament de procedură la alegerea deputaților pentru sinodul arhidiecezan (adunarea arhiepiscopală). A fost votat la 30 aprilie, 12 mai 1899 și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1900.

16 pp., 20,50×13 cm.

Arată aci care sînt atribuțiile oficiului parohial: să anunțe în biserică ziua fixată pentru ținerea sinodului parohial extraordinar ca să aleagă doi deputați mireni la sinodul arhidiecezan. Reglementează apoi modul alegerii deputaților din cler, locul alegerii, forma votării etc.

8. Regulamentul pentru vizitațiunile canonice îndeplinite de către protopresbiterii tractuali și administratorii protopresbiterali în comunele Bisericești, Sibiu 1899.

5 pp., 20×12,50 cm.

In 9 articole arată care este datoria protopopilor la inspectarea parohiilor, felul cum să cerceteze starea bisericilor, obiectelor și vaselor sfinte, precum și măsurile ce trebuie să le ia în caz de deteriorare a obiectelor bisericești.

9. Regulament pentru Facultatea de Teologie din București, promulgat la 11 decembrie 1900, București 1900.

16—2 pp., 15×10,50 cm.

Are 5 capitole și 65 articole. In ele se dau dispoziții foarte amănunțite cu privire la organizarea și funcționarea Facultății, apoi se arată care sînt obligațiile studenților timp de patru ani, pentru ca după aceea să poată beneficia de drepturile unui licențiat.

ACTE PATRIARHALE, ENCICLICI, INSTRUCȚII, ORDONANȚE, RAPOARTE ETC.

1. Colecțiune în ramul spiritual, Iași 1864.

VIII+167 pp., 20,50×13 cm.

Cartea înmănunchiază unele ordonanțe, instrucții, rapoarte, rezoluții, circulări, adrese și anaforale emanate fie de la puterea chiriarhală, fie de la dicasteriul Mitropoliei Moldovei, în legătură cu rezolvarea unor probleme de ordin matrimonial sau cu organizarea bisericească. Ultima parte cuprinde îndrumări date clerului, povățuindu-l cum să întocmească și să păstreze actele de stare civilă, ce cădeau în atribuția clerului pe atunci.

2. Acte privitoare la autocefalia Bisericii ortodoxe romîne, București, 1885.

23 pp. Se redă schimbul de scrisori între Biserica Romînă și Constantinopol, înainte de legalizarea autocefaliei, iar după aceea se prezintă însuși tomosul, prin care se legalizează autocefalia Bisericii noastre.

3. Enciclica Sf. Sinod al Sf. Biserici ortodoxe autocefale romîne, București 1883.

14—2 pp., 23×15 cm.

Prin aceasta, Sf. Sinod sfătuiește clerul să asculte numai de ierarhie și superiorii lui direcți.

II. *MANUALE DE DREPT BISERICESC*

Apariția manualelor de drept bisericesc abia în veacul XIX, nu se datorește faptului că n-ar fi fost școli în care să se predea această disciplină, și nici unei ruperi a gîndirii teologice de nevoile practice ale Bisericii. Faptul se datorește existenței unor relații juridico-canonice, mult mai puțin complexe, unor necesități reduse, pe care le puteau satisface mulțumitor numeroasele «Pravile și Prăvilioare», adevărate manuale de drept la nivelul cerințelor acestor timpuri. Odată cu transformările sociale, economice și politice din veacul XIX, transformări care înglobează, cum am văzut, și viața bisericească, apare și necesitatea unor explicări ale noilor condiții și ale raportului dintre vechiul drept canonic și noile încercări de organizare bisericească. Vedem lămurit acest lucru, din faptul că primele manuale de drept bisericesc nu se adresează în primul rînd învățămîntului, ci tind să lămurească preoțimea asupra multiplelor chestiuni juridice care puteau trezi discuții și neînțelegeri. Apariția manualelor de drept bisericesc marchează și ea același proces de transformare care are loc în veacul XIX, și este în fond o parte din marea cotitură a întregii culturi romînești din acest veac. Așa după cum și cultura romînă trece de la «epoca veche», cu genurile ei literare și gusturile ei estetice artistice, la epoca modernă, tot așa și în teologia romînească tradițională se observă un spirit nou reprezentat de personalități progresiste, ca arhiereul Melchisedec Ștefănescu, autor el însuși al unui manual de drept canonic, rămas în manuscris,[5] și mitropolitul Nifon, și el autor al unui manual pe

5. C. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec, Studiu asupra vieții și activității lui, cu un portret și excerpte din corespondență,* București 1908, p. 120.

care-l prezentăm mai jos, iar în Ardeal, mitropolitul Andrei Şaguna, care ne-a lăsat de asemenea mai multe lucrări de drept bisericesc, şi alţii. Apariţia manualelor de drept bisericesc reprezintă deci un capitol pentru lămurirea preoţimii asupra transformărilor generale, cărora Biserica nu li se opunea principial, cum voia s-o facă tabăra celor întîrziaţi, ci, dimpotrivă, căuta să le promoveze şi să le ajute, unind în acelaşi timp cu dorinţa unei adevărate canonicităţi, năzuinţa de a păstra continuu legătura cu poporul şi cu aspiraţiile lui.

1. Manual de pravilă bisericească sau Culegere din canoanele sf. Apostoli şi dintr-ale Sf. Soboare, precum şi din cele cuprinse în pravila bisericească veche. De Prea Sfinţitul Arhiepiscop şi Mitropolit al Ungro Vlahiei D.D. Nifon, acum întîia oară tipărită în zilele binecredinciosului nostru domn stăpînitor a toată Ţara Romînească Barbu Dimitrie Ştirbei, Bucureşti 1852.

96 pp., 25×19 cm.[6]

Tot cu acest titlu mai apar încă două ediţii, una la 1854, 130 pp., 27×18,50 cm, şi alta în timpul păstoriei Sf. Calinic la Rîmnicul Vîlcii, 1861, 112 pp., 24,50×18 cm. Pravila este împărţită în două: partea întîi cuprinde legiuiri care se referă la cler şi judecata bisericească, iar a doua la trebile căsătoriei, după care se mai adaugă o serie de instrucţiuni pentru preoţi. Chiar în prefaţă, autorul spune că face o prescurtare a Pravilei bisericeşti şi a canoanelor amintite în titlu. Această precizare se referă numai la partea întîi, căci materialul din partea a doua (gradele de rudenie), este luat după lucrarea mitropolitului Grigorie, aşa cum spune şi Nifon în ediţia întîi, în notă, la pagina 64.[7] Ca plan şi ca tratare, toate cele trei ediţii sînt aproape la fel. O mică deosebire a ediţiilor amintite se constată abia la sfîrşitul lucrării, şi anume la capitolul «Instrucţiuni pentru preoţi». Aici ediţia a doua dezvoltă mai mult unele puncte faţă de prima. În ediţia a treia, deşi se spune în cuvîntul introductiv că s-au modificat instrucţiunile pentru preoţi faţă de ediţia din 1854, la o atentă cercetare se constată că ele sînt absolut identice.

2. Elementele dreptului canonic al Bisericii dreptcredincioase răsăritene spre întrebuinţarea preoţimii a clerului tînăr şi a creştinilor, întocmite prin Andrei Şaguna, episcopul diecezan al Bisericii dreptcredincioase greco-răsăritene din Ardeal, Sibiu 1854.

XXIII+183 pp., 19×12,50 cm.

Ediţia a doua apare cu acelaşi titlu la Sibiu 1855, XXXI pp.+183, 19×12 cm. Deşi manualul este reeditat de autor, nu se modifică decît 2 paragrafe, şi acestea la sezisările unui cititor. Împrejurările care fac ca manualul să fie retipărit în vechea formă nemulţumesc profund pe autor, care este dornic de a veni cu ceva nou.[8] La început, într-o introducere foarte dezvoltată, autorul vorbeşte despre Biserică şi Stat, despre legislaţia Bisericii în general, despre sinoade şi canoane, despre vechile codice şi colecţii de canoane, precum şi diferiţi canonişti. Materia propriu zisă a lucrării se împarte în trei capitole: capitolul I, despre persoane, unde se vorbeşte despre ierarhia bisericească, atît după dreptul dumnezeiesc cît şi după cel omenesc; capitolul II, despre lucruri, unde intră toate lucrurile şi obiectele bisericeşti cum şi sfintele slujbe, şi capitolul III, despre acţiuni, unde intră judecata bisericească. Faptul că alcătuitorul lucrării a adoptat împăr-

6. Semnalăm că I. M Bujoreanu, în *op. cit.*, vol. I, p. 682, prezintă această Pravilă, dar cu un titlu care diferă puţin faţă de cea din 1852, şi cu o altă dată de apariţie: *Manual de pravilă bisericească sau legiuiri trase din canoanele Sf. Apostoli, ale Sf. Soboare şi ale altor Sf. Părinţi*, 1851.

7. Aici mitropolitul Nifon, amintind de lucrarea mitropolitului Grigorie, pune data tipăririi lui la 1827, ceea ce este greşit, întrucît ediţia primă a acesteia apare la 1832, iar a doua la 1845.

8. Vezi prefaţa la a doua ediţie, p. XV.

ţirea ei după vechiul sistem al dreptului roman, în: persoane, lucruri şi acţiuni, a făcut pe unii să creadă că această scriere ar fi luată în bună parte după manualul canonistului sîrb Ioanovici,[9] presupunere dovedită de mulţi ca neadevărată şi fără de nici un temei.[10] Lucrarea este absolut originală şi axată pe un bogat material bibliografic. Valoarea ei nu constă numai în aceasta ci şi în faptul că este primul manual sistematic de drept bisericesc la noi.

3. Compendiu de drept canonic al unei sfinte, sobornicești și apostolicești Biserici, compus de Andrei Șaguna, din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Ardealului și mitropolit al romînilor de religie răsăriteană din Ungaria și Ardeal..., Sibiu 1868.

XLVI+451 pp., 24×16 cm.

A doua ediţie cu acelaşi titlu apare tot la Sibiu în 1885, XLVI+440 pp., 22,50×15,50 cm, iar a treia, la Sibiu în 1913. Primele două ediţii sînt aproape la fel, singura deosebire, dacă i se poate spune aşa, este că ediţia a doua are în plus aşa numitul «Cuvîntu către onoraţii cetitori», precum şi unele îmbunătăţiri, dar nu de fond, ci de stil. Ceea ce este nou aparţine lui N. Popea, care a îngrijit ediţia a doua. Compendiul se deosebeşte de toate celelalte manuale anterioare lui, nu numai ca fond şi formă, dar şi ca metodă şi sistematizare a materialului, şi aceasta datorită faptului că Şaguna pune şi lămureşte probleme noi. Dar, aşa cum au intenţionat unii să pună primul său manual într-o lumină defavorabilă, tot aşa şi în legătură cu acesta au susţinut alţii că organizarea Bisericii, aşa cum e arătată în el şi cum a şi rînduit-o Şaguna în Ardeal, ar fi o copie fidelă sau o transplantare a instituţiilor calvineşti în Biserica Ortodoxă.[11] Se ştie însă, că modul organizării Bisericii, înfăţişat atît prin Statutul Organic al lui Şaguna, cît şi prin acest Compendiu, nu este altul decît acela pe care îl găsim în vechea Biserică Ortodoxă orientală, mod de organizare ce a rămas şi se păstrează pînă astăzi în viaţa Bisericii Romîne.

După introducere, unde defineşte dreptul, arată originea, dezvoltarea şi izvoarele lui, autorul împarte materia dreptului bisericesc în trei părţi: 1. *dreptul canonic intern,* unde vorbeşte despre Biserică, Sfintele Taine şi modul constituirii Bisericii noastre; 2. *dreptul canonic extern,* unde vorbeşte despre Biserică şi Stat, precum şi despre legătura dintre acestea; 3. *legislaţia bisericească,* unde se arată felul de organizare şi administrare economico-bisericească a parohiilor, protoieriilor, episcopiilor şi mitropoliilor, precum şi despre judecata bisericească.

Acesta este cuprinsul Compendiului. În aprecierea şi caracterizarea lui, trebuie să se ţină seama de scopul şi destinaţia pe care a avut-o el: nu pentru şcoală, ci pentru preoţi.

Compendiul a apărut şi în diverse ediţii străine, complet în limba germană: *Compendium des Canonischen Rechtes von Andreas Freiherrn von Schaguna, Hermannstadt 1868, 449+XLIIII pp., trad de Alois Sentz,* şi în limba rusă: Mitrop. Andrei Şaguna: *Kratkoe izlojenie kanoniceskagho pravo,* St. Petersburg 1872, iar parţial în limbile ungară şi greacă.

4. I. S. Berdnikov: *Curs de drept bisericesc, tradus de Silvestru Bălănescu, Episcopul Huşilor, Bucureşti 1892.*

IX+536 pp., 23×15 cm.

Lucrarea s-a tradus cu învoirea autorului — care era profesor la Facultatea Juridică a Universităţii din Kazan —, după ediţia rusească din 1888, completată cu volumul-anexă din 1889, al cărui material a fost intercalat la locul respectiv în traducerea

9. Această calomnie s-a strecurat şi în manualul unui teolog ortodox (C. Popovici, *Dreptul canonic...,* p. 59).

10. Secelea Constantin P., *Dreptul canonic în literatura romînească. I. Opera lui Andrei Şaguna,* Iaşi 1927, pp 11-12.

11. Al. Grama, *Instituţiile calvineşti în Biserica romînească din Ardeal...,* 1895, pp. 56, şi Augustin Bunea şi Al. Grama, *Chestiuni din dreptul şi istoria Bisericii romîneşti...,* 1893, în ambele volume.

romînească, dînd un singur volum. In partea introductivă, după ce se dau cîteva preliminarii asupra noțiunii și expunerii metodelor dreptului bisericesc, se face un scurt istoric asupra dezvoltării acestei discipline în Biserica Rusă. Tratarea este împărțită în 7 secții sau capitole mari: despre izvoarele și monumentele dreptului bisericesc, despre administrație și judecata bisericească, despre plenipotența autorității eclesiastico-administrative, despre poziția Bisericii față de Stat, și despre averile bisericești. După ce se expune, principial, fiecare problemă, se arată starea ei de drept și de fapt în Biserica Rusă, lucru care face să dea manualului un caracter local. O altă caracteristică a acestuia este că autorul ține seama și de faptul că în țara natală sînt mai multe culte, fiecare cu poziții autonome și independente, culte ale căror principii de organizare esențiale sînt și ele arătate, fapt care dă manualului caracterul unui drept bisericesc comparat.

5. Prof. Constantin Popovici jun.: *Fontînele și codicii dreptului bisericesc ortodox, cu apendice, care cuprinde Învățătura celor 12 Apostoli, tradusă din textul original grecesc..., 1886.*

119+XVIII pp., 25×17 cm.

Lucrarea are două părți și un apendice. In prima parte se arată, în mare, care sînt izvoarele dreptului bisericesc ortodox, și care sînt condițiile ce se cer unei legi pentru ca să poată fi pusă în aplicare. Partea a doua face o împărțire a izvoarelor dreptului bisericesc în general enumerînd toate codicele sau izvoarele dreptului bisericesc, începînd cu cele de la Bizanț și de la popoarele slave, și terminînd cu codicele și izvoarele dreptului bisericesc la romîni. Apendicele cuprinde învățătura celor 12 Apostoli, tradusă de autor din limba greacă.

6. *Dreptul canonic după prelegerile d-lui C-tin Popovici, litografiat de preot Vasile Pocitan..., 1896.*

700 pp., 12,50×16,50 cm. Este unul din cele mai bune manuale de drept bisericesc pur ortodox din veacul XIX. Are un plan foarte dezvoltat și la întocmirea acestuia autorul a folosit în mod critic foarte multe lucrări, atît ortodoxe, cît și neortodoxe. A cunoscut și manualele celor doi uniți menționați mai sus, pe care chiar le citează (la p. 60). In primele 60 pagini, care țin loc de introducere, autorul arată ce se înțelege prin dreptul bisericesc și ce împărțire are, insistînd mult asupra multiplelor izvoare pe care le are această disciplină. Tratarea acestora se aseamănă foarte mult cu prima parte din «Fontînele bisericești...», pe care autorul o tipărise mai înainte. Restul lucrării împarte materialul în: *drept public* și *drept privat*. Prima parte, dreptul public bisericesc, se împarte și ea la rîndul ei în *drept public intern*, unde se vorbește despre Biserică și Stat, precum și despre legătura dintre acestea. Partea a doua, *dreptul bisericesc privat*, vorbește despre ierarhie, judecata bisericească și căsătoria cu gradele de rudenie.

Principalele caracteristici ale acestui manual sînt următoarele: deși în general autorul are planul asemănător cu al altor manuale dinaintea lui, totuși el dă acestor probleme un stil și colorit nou. In legătură cu chestiunile de bază, autorul se mai ocupă și de diverse probleme locale. Astfel avem problema fondului bisericesc și dreptul clericilor de a beneficia de el; dreptul interconfesional al Statului Austriac. De asemenea se ocupă și de alte probleme de interes deosebit, ca: nulitatea hirotoniei caterisiților și ereticilor, rolul și locul laicilor în Biserică, cu osebire în cea din Ardeal, Taina nunții și gradele de rudenie, și totodată mai dă și unele reguli de comportare în viață pentru clerici, reguli care se referă atît la îmbrăcăminte cît și la conduita morală. In sfîrșit, din cînd în cînd autorul se referă în legătură cu unele probleme, la legile austriace. Dar ceea ce face să dea acestui manual o notă și mai originală este faptul că de la început și pînă la sfîrșit, pentru fiecare capitol și problemă în parte pune la contribuție Canoanele Bisericii noastre, și că el ia atitudine față de tezele catolice și protestante, în problemele fundamentale ale dreptului bisericesc. Acest manual a apărut și în diverse ediții manuscrise germane și romîne, începînd cu anul 1884 și sfîrșind cu anul 1914.

7. Preot Vasile Pocitan: *Compendiu de drept bisericesc al Bisericii ortodoxe comparativ cu Biserica latină, protestantă etc., și cu referințe spe-*

ciale la legile și regulamentele Bisericii ortodoxe autocefale romîne, București 1898.

V+362 pp., 23×16 cm.

Deși cea mai mare parte a acestui compendiu reproduce textual manualul lui C. Popovici, totuși are și cîteva deosebiri. Prima și cea mai esențială deosebire este faptul că Pocitan pune la contribuție majoritatea legilor noastre bisericești din veacul XIX, raportînd mereu situația clerului la legile autohtone, și astfel aduce contribuții proprii la tratarea unor chestiuni din Compendiul său. Astfel, de exemplu, la alegerea episcopilor și mitropoliților din Romînia și la alegerea arhiereilor titulari din Romînia, apoi vorbind despre parohi, îi pune în legătură cu legea clerului mirean din 1893, specificînd drepturile și datoriile ce li se cuvin după această lege; arată categoriile de preoți existente în Biserica noastră, apoi drepturile cîntăreților și paracliserilor. Compenidul lui V. Pocitan se mai deosebește de cursul prof. C. Popovici, și prin următoarele: rezumă la maximum foarte multe din problemele luate de la Popovici, iar alteori evită să treacă în Compendiul său unele capitole de la acesta și, în sfîrșit, inversează ordinea de plan a unor capitole luate de la Popovici, cum sînt problemele legate de ierarhie în general.

8. Dr. D. G. Boroianu: *Dreptul bisericesc. Principii de drept, organizarea Bisericii romîne, legile țării pentru Biserică, organizația Bisericilor ortodoxe, vol. II, Iași 1899.*

VI+559 pp.+XIII pp., 20,50×13 cm.

Planul și tratarea lucrării este cu totul original. La început, după ce stabilește în cîteva cuvinte ce este dreptul bisericesc, care sînt disciplinele ajutătoare, ce izvoare are și care sînt metodele de studiat, trece la tratarea propriu zisă, unde vorbește despre Biserică, despre ierarhia bisericească cu toate oficiile ei, despre sinoade, despre administrație și judecata bisericească, despre Biserică și Stat, despre cult, sărbători și mistere, precum și despre alte lucrări cu caracter religios. Toate sînt prezentate sub o formă nouă. La fiecare problemă, după ce arată care este starea ei în Biserica Ortodoxă în general, arată cum se prezintă la noi în legile bisericești în vigoare în veacul XIX. Pentru căsătorie și gradele de rudenie face uz de legile civile. În sfîrșit, ceea ce este cu totul nou pentru un manual din acest veac este că dă și un apendice unde arată evoluția și organizarea Bisericilor, a celei Ruse, a celei din Bucovina, din Ardeal, a celei Sîrbești, a celei Grecești, Bulgărești. Pentru Bisericile Sîrbă și Bulgară dă și traducerea legilor lor organice din acel veac.

III. *STUDII ȘI CERCETĂRI DE DREPT BISERICESC APĂRUTE ÎN VOLUME SAU EXTRASE DIN PERIODICE*

a) LUCRĂRI REFERITOARE LA ORGANIZAREA BISERICII ȘI LA DIFERITELE EI PROBLEME ȘI INSTITUȚII.

1. *Datorințele presviterilor parohialnici, Buda 1817.*

4 ff.+194 pp., 22,50×19 cm.

Cartea a fost tipărită prima dată la 1776 în S. Petersburg, apoi s-a tipărit în limba sloveno-sîrbă, la Buda, 1798, și după aceea la data de mai sus (1817). Expune pe larg cele patru datorii de căpetenie ale preotului: propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu, trăirea după învățătura Evangheliei, săvîrșirea Tainelor și rugăciunea. Lucrarea a cunoscut o largă răspîndire la noi. În 1823 apare cu titlul: *«S-au tălmăcit pe limba romînească de pe cea slavonească cărticica aceasta ce se numește: «Pentru datoriile presviterilor de popor»..., la anul de la zidirea lumii 7331, iară dela nașterea cea după Trup a lui Dumnezeu Cuvîntul, 1823», indictul 11, în luna lui iunie 6,* 6 foi nenumerotate+279 pp., 20,50×16,50 cm.

O altă ediție apare la Iași: *«S-au tipărit această carte pentru datoriile preoților de popor»,* Iași 1838, 44 foi+204 pp., 23×17,50 cm. În 1852 apare și în Țara Romî-

nească, sub titlul: *«Datoriile preoților compuse din cuvîntul lui Dumnezeu din canoanele soboarelor și dela învățătorii Bisericii»*, tradusă din slavono-rusește de C. Mavrula..., iar o a doua ediție a traducerii lui Mavrula apare la Rîmnic în 1861, cu binecuvîntarea Sf. Calinic. Ediția aceasta nu face nici o îmbunătățire celei precedente.

2. *Schițe despre organizarea Bisericii romîne și a clericilor ei de toate stările, București 1857.*

28—2 pp., 17×12,50 cm.

Această schiță este întocmită de 146 preoți și 12 diaconi din Capitală. In ea, autorii propun înființarea unui consiliu mixt care să judece și să aibă grijă de treburile Bisericii. In componența acestui consiliu prezidat de mitropolit, trebuie să intre de drept 7 episcopi, 12 preoți și 12 mireni. In partea a doua se propune înființarea unor demnitați pe lîngă Mitropolie, reorganizarea seminarului, înființarea unui fond din veniturile mînăstirilor, care să fie întrebuințat pentru salariul preoților, înființarea unui fond de pensii din acestea, pentru preoții bătrîni, limitarea preoților numai la slujbele religioase, scutirea lor de dări și excluderea clerului grec din Biserica noastră. După aceasta, se mai propune ca la alegerea episcopilor să mai participe și poporul, apoi se analizează Canoanele care cer ca de două ori pe an să se întrunească sinodul și se cere ca în dicasteriu să intre și preoții de mir.

3. Arhim .Neofit Scriban: *Necesitatea clerului în societate și nevoia de punerea sa în adevărata cale a sortirei sale, Iași 1859.*

58 pp., 19,50×13 cm.

Lucrarea este împărțită în două. In prima parte, pentru că autorul trăia zile de mari prefaceri și reforme sociale, susține că pentru reușita acestor reforme se impune și contribuția clerului, care trebuie să fie exemplu de moralitate pentru creștini. In partea a doua redă principiile fundamentale din Constituția Bisericii romîne a Transilvaniei, unde se vorbește despre Sinod în general, despre atribuțiunile fiecărui sinod (mitropolitan, episcopal și parohial), despre timpul și locul ținerii acestor sinoade etc.

4. Idem: *Clerul romîn în fața articolului 46 din Convențiune, Iași 1860.*

26 pp., 20×13 cm.

O a doua retipărire a acestei broșuri se face de către arhimandritul Dionisie la Buzău, 1860, 32 pp., 15×20 cm. Demonstrează pe temeiul unor canoane și legi bisericești, că un cleric nu numai că poate ocupa o funcție publică, dar se și impune acest lucru.

5. *Memorial prin care se lămurește cererea Romînilor de religiune răsăriteană în Austria pentru restaurarea mitropolieoi lor, din punct de vedere al s.s. canoane, de Andrei Șaguna, Sibiu 1860.*

23—2 pp., 19×12,50 cm.

Autorul arată ce zic canoanele despre mitropolit, ce fel de datorii are o mitropolie față de o altă imtropolie vecină aflătoare în primejdie, așa cum a fost mitropolia Ardealului și nerespectarea acestor datorii de către mitropolia Belgradului. Precizează apoi că un episcop nu trebuie să se amestece într-o eparhie vecină, nici un mitropolit în altă dieceză, cum a făcut susnumitul mitropolit cu cea a Ardealului. La sfîrșit, își pune întrebarea dacă romînii ortodocși ardeleni au dreptul să ceară înființarea mitropoliei lor și, întemeindu-se pe canoane, răspunde afirmativ.

6. N. Istrati: *Papa și Congresul, Iași 1860.*

32 pp., 20×13 cm.

Autorul se întreabă cum poate Papa să fie și pontif si suveran? Cum poate să excomunice ca pontif și să le dea libertate de conștiință tuturor ca suveran, după lege? Puterea Papei, zice el, să fie ca într-o familie, o putere părintească.

7. Vasile Gheorghian: *Primatul Romîniei și drepturile sale, Iași 1873.*

16—2 pp., 23×15 cm.

Autorul combate teza foarte curentă atunci că cele cîteva prerogative acordate mitropolitului primat de Legea Organică din 1872 ar putea constitui motive de subordonare al celui din Moldova față de cel din București. Propune o deosebire netă între cele două grade onorifice: arhiepiscop și primat, chiar dacă sînt exercitate de una și aceeași persoană. Ca arhiepiscop, mitropolitul din București rămîne permanent egal cu cel al Moldovei. El militează pentru încetarea oricărei agitații pe tema încălcării presupuse a drepturilor mitropolitului Moldovei.

8. C. Slobozeanu: *Memoriu asupra poziţiunii clerului în societate, București 1876.*

22 pp., 20×13 cm.

Demască unele atitudini și comportări necompatibile cu misiunea de preot a protopopilor de atunci.

9. Episcopul Melchisedec: *Biserica ortodoxă și calendarul, București 1882.*

44 pp., 23×16 cm.

Arată că ziua Paștelui nu coincide la ortodocși și catolici din cauza celor două sisteme de calendare diferite pe care le au numitele Biserici. Divergența aceasta calendaristică s-a ivit încă din epoca primară și de aceea primul sinod stabilește data serbării Paștilor.

10. Episcopul Melchisedec: *Papismul și starea actuală a Bisericii ortodoxe în Romînia. S-a citit în sesiunea de primăvară a Sf. Sinod, în anul 1883, București 1883.*

109—2 pp., 25×17 cm.

In prima parte face un istoric al catolicismului din țările noastre, urcînd începuturile lui în veacul al XIV-lea, și coborînd pînă la data compunerii lucrării. Se arată foarte amănunțit toate mijloacele de propagandă pe care le-au folosit apusenii, ca: înființarea de episcopii, de mînăstiri, de ordine religioase, de școli și gimnazii, cîștigarea bunăvoinței unor domni romîni etc. Toate acestea le-au făcut cu scopul de a momi pe ortodocși la confesiunea lor. Nereușita țelului propus se datorește faptului că Ortodoxia a fost totdeauna alături de interesele poporului. In partea a doua se arată starea Bisericii Ortodoxe și se dau și unele directive sau îndrumări cu privire la o mai bună organizare. In sfîrșit, se arată că nu este deloc justificat titlul de mitropolit latin al arhidiecezei Bucureștiului, titlu dat de guvernul romîn unui prelat catolic.

11. Mitropoliții: Kalinic, primatul Romîniei, Iosif al Moldovei și episcopul de Roman, Melchisedec: *Studii despre ierarhia și instituţiunea sinodală în Biserica ortodoxă a răsăritului în genere și despre ierarhia și instituţiunea sinodală în Biserica ortodoxă romînă în special, București 1883.*

75 pp., 23×16 cm.

Pe baza Sf. Părinți și a literaturii apostolice se arată originea, alegerea și rolul pe care l-a avut ierarhia bisericească de-a lungul veacurilor în Biserică. Se arată apoi locul și data ținerii sinoadelor ecumenice și locale, cum și caracterul dezbaterilor acestora. După aceea se trece la unele sinoade ortodoxe naționale: rusești, grecești, sîrbești și romînești. Se constată apoi că sinoadele din țara romînească au suferit influența organizării sinodale din Ardeal, în care sînt integrați și mirenii. Autorii însă militează ca să participe în Sinod numai mitropoliții, episcopii și arhiereii.

12. Memoriu despre starea preoților din Romînia și despre poziționea lor morală și materială, de P.S.S. Melchisedec, episcopul Romanului, București 1888.

25—2 pp., 24×15,50 cm.

Arată starea mizeră a clerului de mir din Țările Romîne de-a lungul veacurilor, cum și cauzele care au determinat această stare. Încheie cu niște sugestii date Sf. Sinod spre a remedia această stare preconizînd împuținarea numărului preoților și mărirea parohiilor.

13. Dr. Al. Grama : *Instituțiunile calvinești în Biserica romînească din Ardeal (u), fazele lor(u) în trecut(u) și valoarea în prezent. Studiu istorico-canonic, Blaj 1895.*

X+476 pp., 23×15 cm.

Este vorba despre instituția sinodală și soboarele Bisericii ardelene. Soborul cel mare sau Sinodul mitropolitan și Soborul cel mic sau protopopesc. Autorul este unit, iar lucrarea cu totul tendențioasă. El încearcă să arate că toate soboarele ardelene, atît după origine cît și după componență, nu sînt întocmite după pravile și în conformitate cu canoanele Bisericii de răsărit, și că ele ar fi fost impuse de principii calvini romînilor ardeleni, spre a-i calviniza. Vorbește apoi de un pretins proces de calvinizare al Sf. Taine, al cultului sfinților, al sf. icoane etc.

14. Question de l'Épiscopat Roumain en Macédoine, București, 1896.

125—2 pp., 27×21 cm.

Se pune problema cererii de la Poartă, a unui episcop romîn pentru romînii macedoneni. Cererea este motivată de faptul că romînii macedoneni au via dorință de a avea și ei, ca celelalte națiuni din Imperiul Otoman un conducător spiritual, în a cărui atribuție să intre și problema școlilor.

15. Capitolul al șaptelea al literii P din Sintagma alfabetică a lui Matei Vlastar, despre Sf. Paști sau despre computul pascal, tradus și explicat de prof. C. Popovici..., 1900.

IX+386 pp., 26×18 cm.

Traducerea este însoțită de texte explicative și de un adaos în 7 anexe, cu privire la diferite cronologii. Se arată, în conformitate cu canonul apostolic și după Tradiție, că Paștele trebuie serbat în prima duminică cu lună plină după echinocțiul de primăvară, dar nu în aceeași zi cu Paștele iudeilor, ci în caz de coincidență, în duminica următoare cu lună plină.

B. AUTOCEFALIE ȘI AUTONOMIE.

Legalizarea autocefaliei este unul dintre cele mai de seamă acte pe care le-a cucerit Biserica Romînească în veacul XIX. Cum e și firesc, în momentul înfăptuirii, ea a stîrnit un viu ecou, oglindit în periodice și ziaristică, dar nu și în studii și monografii. Cele cîteva studii pe care le vom prezenta nu se referă deci expres la acest fapt, ci la alte aspecte ale problemei care s-au pus atît înainte de 1885, cît și după aceea.

1. Pro memorie despre dreptul istoric al autonomiei bisericești naționale a Romînilor de religie răsăriteană în Cezaro-regeștii provincii ale monarhiei Austriace. de Andrei Șaguna, episcop diecezan romînesc al Bisericii Răsăritene din Transilvania, Sibiu 1849.

23—2 pp., 21×14 cm.

Arată cum în decursul istoriei, Biserica ortodoxă din Ardeal a fost complet independentă. Protopopii alegeau pe episcopii lor și acest lucru s-a păstrat pînă azi, zice autorul. Mitropolitul era sfințit la Tîrgoviște și mergînd în Ardeal, el conducea de sine Biserica, fără să se amestece vreun ierarh străin.

2. *Adaus(u) la promemoria despre dreptul istoric al autonomiei bisericești naționale a Romînilor de religie răsăriteană în Cezaro regești(i) provincii ale monarhiei austriace, de Andrei Șaguna, Sibiu 1850.*

23—2 pp., 21×14 cm.

Autorul întărește și cu alte argumente cele spuse în Promemorie despre independența Bisericii ardelene, apoi aduce o serie de cazuri cînd clerul și Biserica ardeleană beneficiau de anumite privilegii și scutiri.

3. Neofit Scriban: *Scurtă istorisire și hronologie despre mitropolia Moldovei, Paris 1857.*

27 pp., 18,50×12 cm.

Prezintă pe scurt istoria mitropoliei Moldovei și Sucevei, arătînd șirul mitropoliților care au păstorit această mitropolie de-a lungul veacurilor iar în legătură cu titlurile ce le-au purtat mitropoliții acestei eparhii, vorbește și despre autocefalie.

4. *Antorismos sau deslușire comparativă asupra broșurei «Dorințele dreptcredinciosului cler (din Bucovina) în privința organizării canonice a diecezei și a ierarhiei sale, referințe în organismul(u) Bisericii ortodoxe din Austria, de Andrei Șaguna, episcopul Bisericii ortodoxe din Ardeal, Sibiu 1861.*

132—2 pp., 22,50×14,50 cm.

Această lucrare a fost editată și în limba germană. În baza canonului 6 al Sinodului din Sardica, se arată că este anticanonic ca un simplu mitropolit (al Bucovinei) să-și hirotonisească pe cei doi episcopi sufragani. Arată apoi, că dorințele Bisericii amintite nu sînt identice cu cele ale Ardealului. Biserica Ardealului cere un drept canonic și ierarhic pe care l-a avut, iar cealaltă cere pentru prima dată să aibă acest drept, subminînd prin aceasta unitatea organizatorică bisericească și națională a romînilor din Austro-Ungaria.

5. Pr. Grigore Musceleanu: *Santul Sinod și independența Bisericii romîne, dedicată Santului Sinod și clerului autocefal(u), București 1865.*

56—2 pp., 21,50×14 cm

Susține independența Bisericii noastre împotriva grecilor, care căutau să demonstreze că Biserica noastră a fost tot timpul supusă Constantinopolului sau Ohridei. El afirmă că, dacă nu ar fi fost independentă, nu s-ar fi putut ține atîtea sinoade în trecutul nostru, care au existat cu mult înainte de promulgarea și sancționarea Legii Organice de înființarea unei autorități sinodale și apoi, dacă nu ar fi fost independentă, nu s-ar mai fi îmbulzit patriarhii de răsărit să ocupe scaunele mitropoliților noștri. Reproduce apoi Regulamentul pentru alegerea membrilor sinodului general al Bisericii Ortodoxe Romîne, dat în 3 decembrie 1864, și proiectul de decret organic pentru regularea schimei monahale din 30 noiembrie 1864. Este un studiu foarte bine alcătuit și bine documentat.

6. P.S. Partenie Clinceni: *Autocefalia Bisericii romîne și chestiunea bisericii grece din Sulina, București 1890.*

98—2 pp., 24×16 cm.

Autorul constată și critică în mod întemeiat refuzul slujitorilor Bisericii grecești

din Sulina de a pomeni la slujbe pe mitropoliții și conducătorii noștri, așa după cum, de drept, se obișnuiește în orice Biserică autocefală.

7. N. Densușianu: *Independența bisericească a mitropoliei romîne de Alba Iulia, conciliile provinciale unite din 1872 și 1882. Manifestul de unire cu Biserica Romei din 7 octombrie 1698, textul original(u) romîn și traducțiunea latină falsă. Istoricii romîni despre unirea bisericească cu Roma și foloasele unirii, cercetări istorico-critice despre relațiunile Bisericii romîne din mitropolia Alba Iuliei cu Biserica Romei, Brașov 1893.*

44 pp., 23×16 cm.

Se arată toate mijloacele de propagandă folosite de catolici atît prin sinoadele amintite, pe care autorul le socotește ca necanonice, cît și prin falsificarea actului unirii, în scopul catolicizării romînilor ardeleni. Cele patru puncte dogmatice, spune autorul, se află numai în manifestul de unire falsificat, puncte care nu au fost niciodată ținute de romînii ardeleni și, prin urmare, unirea a fost politică și nu dogmatică. Redă apoi cîteva păreri ale diferiților istorici cu privire la unirea din 1698.

c) SINOADE ȘI CANOANE.

1. Meletiu Drăghici: *Istoria adunărilor bisericești compusă din opuri vechi bisericești și retipărită din Luminătorul 1885, Timișoara 1885.*

96—2 pp., 14,50+11 cm.

Descrie sinoadele locale ce s-au ținut pînă în anul 364 și primele două sinoade ecumenice. Arată care au fost cauzele convocării acestor sinoade, ce s-a stabilit la ele, cine a participat și care au fost persecuțiile pe care le-au îndurat ortodocșii de pe urma ereticilor. Lucrarea nu este terminată.

2. Episcopul Melchisedec: *Biserica romînă în luptă cu protestantismul în special(u), cu calvinismul(u) în veacul al XVIII-lea și cele două sinoade din Moldova contra calvinilor. (Extras din Analele Academiei Romîne, seria II-a, tomul XV, Memoriile secției istorice), București 1890.*

116 pp., 26×20,50 cm.

Autorul arată în cîteva cuvinte uneltirile calvinilor pentru a se uni cu ortodocșii împotriva iezuiților. Se ocupă foarte pe larg de sinoadele ortodoxe ținute la Constantinopol pentru condamnarea lui Chiril Lucaris și a rătăcirilor lui, precum și de cele două sinoade din Moldova (1641 și 1645), primul pentru cercetarea și condamnarea mărturisirii lui Chiril Lucaris și al doilea pentru combaterea printr-un catehism a învățăturilor și propagandei calvinești.

3. C. Erbiceanu: *Procanonul lui Petru Maior după manuscrisul autograf existent în Academia Romînă, București 1894.*

XXI+100 pp., 24×17 cm.

În introducere arată că romînii, în urma unirii nu s-au bucurat de nici un avantaj nici religios, nici material. Procanonul este scris într-un stil foarte original. Tot ceea ce spune Petru Maior în el sînt numai constatări personale, ca unul ce a studiat la catolici, a cunoscut toate «tehnele și metehnele» lor și s-a convins de răul pe care l-a adus poporului romîn din Ardeal unirea de la 1700 cu Roma. El dovedește că pretențiile Papei de infailibilitate, de supremație față de sinoade și de Biserică în general, precum și atitudinea despotică de a supune sub picioarele sale pe toți episcopii, mitropoliții și patriarhii sînt nedrepte, neconforme nici cu Sf. Scriptură și nici cu Sf. Tradiție, nici cu canoanele sau cu practica Bisericii.

d) CĂSĂTORIA ȘI GRADELE DE RUDENIE.

1. Kir Grigorie: *Învățătură pre scurt pentru nunți, tălmăcită și întru acest chip așezată de Prea Sfințitul Părinte Mitropolitul Ungrovlahiei, Kir Grigorie, Iași 1832.*

46 pp., 22,50×18 cm.

A doua ediție apare la Buzău în 1845, cu același titlu și fără nici o modificare. Lucrarea este întocmită pentru împlinirea unei nevoi practice în viața pastorală a preoților, așa cum a fost și *«Tomul pentru însoțiri»,* al Patriarhului de Constantinopol, Grigorie, tradus și la noi mai tîrziu. Autorul își propune să trateze una din cele mai vaste probleme ale dreptului bisericesc și totodată una dintre problemele cu care preoții erau confruntați la fiecare pas, fără a putea de cele mai multe ori să răspundă în deplină cunoștință de cauză. Tema a fost tratată îndeajuns de temeinic, pentru că alți autori de mai tîrziu, de exemplu mitropolitul Nifon, să ia tale-quale acest capitol din lucrarea mitropolitului Grigorie, și s-o încorporeze în manualul său de pravilă bisericească, menționînd pe autor printr-o mică notă subliniară.[12] Lucrarea prezintă gradele de rudenie în cinci părți: 1) rudenia de sînge, care constituie un impediment la căsătorie, pînă în gradul 7 inclusiv; 2) cuscria de două neamuri pînă în gradul 5 inclusiv, iar cînd este amestecare de nume se oprește și în gradul 7; 3) cuscria de trei neamuri pînă în gradul 3 inclusiv; 4) cea spirituală prin botez, pînă în gradul 3 inclusiv, și 5) la cea prin adopțiune, arată că după unii are aceleași opriri ca și cea prin consanguinitate, iar după alții ca și rudenia provenită din botez. După ce se termină cu treburile căsnicești, schițînd grafic înrudirile se adaugă în amîndouă edițiile, două epistole provenite de la diferiți sfinți, tot în legătură cu aceste înrudiri.

2. Tomul pentru însoțiri, prelucrat de Prea Sfîntul Patriarh al Constantino-Cetății D.D. Grigorie împreună cu Sfîntu Soborul Prea Sfinților Arhierei cel dimprejurul lui și tălmăcit romînește spre cunoștință și povățuire a toată plinirea dreptslăvitoare a neamului romînesc. Cu binecuvîntarea Prea Sfîntului mitropolit al Sucevei și Moldovei și cavaler D.D.V.K., Iași 1840.

16 pp., 17×10 cm.

Acest «Tom» arată care sînt însoțirile nelegiuite, insistînd mai mult asupra amestecării de sînge. La sfîrșit, în cîteva cuvinte, arată că la înrudirea de sînge căsătoria este interzisă pînă în gradul al VIII-lea; la cea din cuscrie de două neamuri, pînă în gradul VI; la cea de trei neamuri, pînă în gradul IV, și la cea din botez, pînă la al VIII-lea grad. Din cele de mai sus se vede că acest «Tom» cuprinde dispoziții mult mai exigente decît manualul precedent al mitropolitului Grigorie.

3. Pravilă manuală tradusă (scoasă) din Pravila cea mare a Sf. Părinți (ai) Sf. Biserici dreptcredincioase răsăritene pentru trebuința clirosului bisericesc, cu o înțelegere mai pe larg și mai cu deslușire pentru starea spițelor (de) rudenii în pricina căsătoriilor, dată în tipar în 35 acum. În zile(le) Înălțatului domn și prinț Gheorghe D. Bibescu V.V., oblăduitorul a toată Țara Romînească, stînd in scaunul mitropoliei Prea Sfinția Sa Kirio Kir Neofit Mitropolitul Ungro-Vlahiei și cavaler al mai multor ordine. Prin traducătorul și osteneala Pr. Radu Tempea, Inspectorul și profesorul teologiei morale din Seminarul Episcopiei (a) Rîmnicului la anul 1844, 22-2 pp.+1 planșe cu gradele de rudenie.

---

12. Pentru acest motiv lucrarea poate fi socotită primul manual de drept bisericesc la noi, dar pentru faptul că tot cuprinsul lucrării se referă numai la căsătorie, am încorporat-o în acest capitol.

23×18 cm. Tot cuprinsul lucrării se reduce la două mari probleme: 1) logodna, și 2) căsătoria. După ce se definesc bisericește aceste două acte, se arată foarte amănunțit care sînt impedimentele care lovesc cu nulitate căsătoria; prezintă toate felurile de rudenie și gradele în care este interzisă o căsătorie, arătînd și alte motive pentru care se poate desface o căsătorie. Majoritatea materialului este luat din diferite pravile și legiuiri romînești.

4. Andrei Șaguna: *Cunoștințe folositoare despre trebile căsătoriilor; spre folosul preoțimii și al școalelor protopopești, Sibiu 1854.*

43—2 pp., 21×13 cm.

In prima parte, Șaguna insistă foarte mult asupra materiei, a formei, a slujitorilor și primitorilor acestei Taine. In a doua parte, vorbește despre soboarele protopopești în sarcina cărora cade cercetarea și judecarea pricinilor în legătură cu căsătoria.

5. Meletie Drăghici, *Excerpte din îndreptarea Legii și din Nomocanon în privința cauzelor matrimoniale și disciplinare preoțești, Timișoara 1871.*

31—2 pp., 22×14 cm.

Se precizează de la început că o căsătorie făcută între rudenii, fără dispensa episcopului este lovită de nulitate. Se schițează cele cinci feluri de rudenii, arătîndu-se la fiecare în parte pînă la ce grad este interzisă căsătoria, aducînd pentru aceasta mărturii din Pravilă, din Novelele lui Justinian, din Constituțiile lui Leon Isaurul, din Canoanele Sf. Vasile cel Mare și din Sf. Scriptură. La încheiere dă și unele prescripții canonice privind disciplina preoțească.

6. Alexandru Pencovici, *Dezbaterile Adunării Constituante din anul 1866, asupra instituțiunii și legei electorale din Romînia, București, 1883.*

364 pp., 27×19 cm.

Printre problemele care se discută aci, se numără și căsătoria, care devine o problemă mixtă după această Constituție.

7. Teodor Focșăneanu: *Dezordinea morală în viața noastră privată și cea publică, căsătoria între rude și divorțul actual, București 1897.*

194—4 pp., 19×15 cm.

Numai partea a treia vorbește despre căsătorie și divorț, restul lucrării privește problema mai mult din punct de vedere moral decît canonic.

8. C. Erbiceanu: *Căsătoria în Biserica noastră națională din timpurile vechi pînă în prezent, în raport cu canoanele și legile civile și canonice (conferință ținută la Ateneul Romîn), extras din revista Biserica Ortodoxă Romînă, București 1899.*

57—2 pp., 23,50×16,50 cm.

Lucrarea este împărțită în două capitole: primul tratează despre netemeinicia celibatului, iar al doilea arată temeiurile legilor civile și canonice cu privire la căsătorie.

9. E. M. Crețulescu: *Despre căsătorie și Divorți(u) în Principatele Unite,* fără data și locul apariției.

24 pp., 21×13,50 cm.

Se definește căsătoria, arătîndu-se ce rost și ce scop are această instituție, apoi se arată care este fundamentul și trăinicia ei. Se arată unde poate duce dezordinea morală, scoțîndu-se în evidență și motivele care pot duce la desfacerea căsătoriei. Motivele de divorț pe care le indică autorul nu diferă prea mult de cele pe care le găsim menționate în vechea legislație, în legătură cu această problemă.

e) ÎNCHINĂRI DE MĂNĂSTIRI ȘI SECULARIZAREA LOR.

Cunoscuta problemă a mînăstirilor închinate a dat naștere la o bogată literatură istorică, juridică și polemică. Majoritatea celor care au luat atitudine față de acest act, menit să pună capăt unui îndelung șir de abuzuri, săvîrșite de administratorii moșiilor acestor mînăstiri, au aprobat măsura guvernului Cuza. De altfel, trebuie să mărturisim că însăși situația în care se aflau mînăstirile : de mari exploatatori de domenii și șerbi, și totodată de propovăduitori ai sfatului evanghelic despre «sărăcia de bună voie», constituia o anomalie, la înlăturarea căreia călugării totuși nu se gîndiseră niciodată. [13]

f) POLEMICI.

Alături de o serie de înfăptuiri în procesul renașterii Romîniei, cum este cîștigarea independenței naționale, sau înfăptuirile în domeniul bisericesc, pe care le-am arătat deja, veacul XIX se mai caracterizează și printr-un număr de lupte și frămîntări religioase sterile, oglindite într-o seamă de scrieri polemice.

Numărul acestor polemice nu este prea mare. Ele pot fi împărțite în trei grupuri : primul grup îl formează scrierile împotriva necanonicității legiuirilor bisericești ale lui Cuza ; acest gen de polemică s-a continuat apoi în legătură cu apariția oricărei legi bisericești din veacul XIX. El exprimă și în viața bisericească ciocnirea dintre vechi și nou, dintre ten-

13. Dăm aici, în ordine cronologică, toată literatura care s-a ivit în legătură cu această problemă în veacul XIX, dar fără să mai facem vreo considerație critică asupra vreuneia, întrucît aproape toate tratează același lucru : *Eclaircissements sur la question des monastères grecs situés dans les Principautés Danubiennes,* 195 pp., 23×16,50 cm ; *Mémorandum sur les Églises des monastères, les biens conventuels et spécialement sur les monastères dédiés de la Principauté de Valachie, avec des pièces justificatives par Grégoire Bengesco,* București 1858, 87—2 pp., 23×14 cm ; A. I. Comăneanu, *Chestia mînăstirilor închinate pe la sfintele locuri din Principatele Unite, Moldova și Romînia, tratată din punct de vedere de dreptate și naționalitate,* București 1859, V+56 pp., 21×13,50 cm ; B. Petroni, *Originea mînăstirilor dedicate...,* 1859, 23—2 pp., 21×13 cm ; N. Istrate, *Chestia mînăstirilor închinate din Moldova,* Iași 1860, 28—2 pp., 22×14,50 cm ; tot în acest an autorul își traduce lucrarea și în franțuzește : *Question des monastères de Moldavie voués aux Lieux-Saints.*

I. Brezoioanu, *Mînăstirile zise închinate și călugării străini,* București, 1861, 167 pp., 19×13 cm ; A. Palemon, *Descrierea Sfintelor monastiri,* București 1861, 102 pp., 23×16,50 cm ; Cezar Boliac, *Monastirile din Romînia* (Monastirile închinate), București 1862, VIII+660 pp., 21×15 cm ; idem, *Les monastères dits Brancovenesti,* București 1862, 169—2 pp., 21×14,50 cm. Această lucrare a tradus-o autorul și în romînește, cu titlul : *Monastirile din Romînia (Monastirile zise Brîncovenești),* București 1863, 250 pp., 24×16 cm. In plus față de prima, are cîteva piese justificative. L'arhimandrite Agathon Otménédéc, *Étude sur les droits et obligations des monastères roumains dédiés aux Saints-Lieux d'Orient,* București 1863, 39—2 pp., 25×19 cm ; Diacre Ignace Horin, *Le Prince Cuza et les monastères dédiés, lettre au R.P. Arhimandrite Agathon Otménédéc (de Valachie) en réponse à sa brochure intitulée : Étude sur les droits et obligations des monastères roumains dédiés aux Saints-Lieux d'Orient,* Paris, MDCCCLXIII, 16—4 pp., 23×15,50 cm ; *Réponse des Saints-Lieux d'Orient au mémoire du Gouvernement des Principautés Unies sur des monastères grecs,* Paris 1863, 79—4 pp., 25×19 cm ; *Memoriu asupra mînăstirilor romînești puse sub invocația locurilor sînte din Orient,* București 1863, 142 pp., 20,50×14 cm ; *Mémoire sur les couvents roumains placés sous l'invocation des Saints-Lieux d'Orient* (fără loc și an), 157 pp. ; *La vérité sur la question des couvents dédiés en Moldo-Valachie, par un Moldave,* Paris 1863, 52—4 pp., 24,50×16,50 cm ; *État général des possessions des Saints-Lieux d'Orient dans les Principautés Unies...,* 1863, 49 pp., 37×27,50 cm ; *Archives diplomatiques, II — première partie —, Documents sur la question des monastères grecs dans les Principautés Unies,* 1864, 338 pp., 24×16 cm ; *Quelques mots sur la sécularisation des biens conventuels en Roumanie, par un député roumain,* Paris 1864, 47—4 pp., 23×15 cm, și Aron Pumnul, *Privire repede peste două sute șase zeci și șapte den proprietățile așa numite moșiile mînăstirești, de-n carele s-a format mărețul fond religionar al Bisericii drept credincioase răsăritene de-n Bucovina făcute după adeverințe autentice sau urice...,* 1865, 204 pp., 21×14,50 cm.

dința de manifestare a noului și opoziția la orice pas a vechiului; al doilea grup de polemici se ivește în legătură cu caterisirea lui Calistrat Orleanu, iar în al treilea, în legătură cu caterisirea lui Ghenadie Petrescu.

Din primul grup de polemici fac parte următoarele scrieri:

1. Neofit Scriban: *Nelegalitatea și defectuozitatea proiectului de lege pentru alegerea mitropoliților și episcopilor din Principatele Unite (extras din ziarul «Trecutul») nr. 7-8, Iași 1861.*

24—2 pp., 21×13 cm.

Arată cît de necesare sînt calitățile morale ale unui cleric în ierarhia superioară și mai ales cît de imperios trebuie să se ceară pregătirea sa intelectuală, lucru pe care, după autor, se pare a nu se pune preț prin proiectul de lege amintit. Arată apoi cum trebuie să se procedeze legal la alegerea unor ierarhi.

2. Neofit Scriban: *Răspuns guvernului și sinodului romînesc din 1865, adică explicare la protestele a trei arhierei moldoveni în contra legiuirilor necanonice octroate Bisericii de puterea civilă din Principatele Unite de la Dunăre, București 1866.*

118—5 pp., 18,50×13,50 cm.

Caută să se aducă argumente din canoane și din alte legiuiri vechi împotriva Sinodului creat de Cuza și împotriva altor măsuri bisericești luate de acesta.

3. Scarlat Rosetti: *Cuvînt rostit în ședința publică a Senatului din 5 februarie, asupra Proectului de lege pentru numirea mitropoliților și episcopilor în Romînia, Bucureșști 1865.*

40 pp., 17,50× 12 cm.

Susține că este anticanonic ca mitropoliții și episcopii să fie numiți de domn.

4. Neofit Scriban: *Apărare a adevărului și a dreptului față cu episcopatul necanonic, București 1866.*

72—2 pp., 20,50×14,50 cm.

Prezintă cele opt puncte (așa zise necanonice) introduse în Biserică sub regimul lui Cuza, arătînd și conținutul unor scrisori pe care le scrisese Cuza cu prilejul întocmirii proiectului de alegere a episcopilor în Sinod.

5. A. D. Holbanu: *Scandalul în Biserică, încălcarea drepturilor antice ale mitropoliei Moldovei și Sucevei în folosul celei de Ungro-Vlahia, uneltite de către Sinodul din București la 26 mai 1873, Iași 1873.*

123—2 pp., 22×14,50 cm.

6. Silvestru Bălănescu, Episcopul Hușilor, *Discurs pronunțat în senat în ședința de la 17 decembrie 1890 cu privire la îmbunătățirea soartei clerului, București 1891.*

24—2 pp., 22×15,50 cm.

Susține că scăderea nivelului moral al credincioșilor se datorește slabei pregătiri a clerului de mir și de aceea propune ca în această lege să se dea mai multă atenție organizării seminariilor și teologiei.

7. D. A. Sturza, *Biserica ortodoxă romînă, cuvîntare rostită în Senat, cu anexe, articolul (21) din Constituție, și diferite proecte de lege pentru*

îmbunătățirea situațiunei morale a clerului mirean dela 1882 pînă la 1893, București 1893.

IV+71 pp., 26×21 cm.

Această lucrare mai are și patru suplimente (discursuri). Vorbește despre organizarea canonică a Bisericii Ortodoxe, scoțîndu-se în evidență permanența acestui fel de organizare. Susține îmbunătățirea soartei materiale a clerului.

8. Biserica autocefală romînă față cu legea clerului mirean și seminariilor. Cuvîntările rostite și amendamentele propuse în senat de Prea Sfințitul Partenie S. Clinceni, Episcopul Dunării de Jos, București 1893.

220—2 pp., 23×13 cm.

Este o culegere a tuturor cuvîntărilor ținute în Senat de la data de 14 aprilie 1893 și pînă la 14 mai 1893. Cea mai mare și mai importantă cuvîntare este a Prea Sfințitului Partenie, care susține îmbunătățirea soartei clerului de mir.

9. Memoriul clerului ieșean adresat Corpurilor legiuitoare față cu proectul de lege asupra clerului mirean și a seminariilor, depus în Camera deputaților de dl. ministru al Cultelor și Insrucțiunii Publice, Iași 1893.

20—2 pp., 21,50×14,50 cm.

Se combat părerile exprimate în Senat cu privire la legea clerului mirean, în motivarea că, după autori, ele ar viza înrăutățirea soartei preoților.

10. Legea clerului la Cameră, discurs rostit de dl. Em. M. Porumbaru, în ședința dela 12 februarie 1893, București 1893.

44—2 pp., 18×11,50 cm.

Arată că numirea preoților de către altcineva în afară de episcop este o uzurpare a autonomiei și independenței acestuia, și un atac dat organizării canonice a Bisericii.

11. Proiect de memoriu al clerului mirean din orașul și județul Iași contra proiectului de lege asupra clerului mirean și seminariilor. Prezentat Camerei în ședința de la 7 decembrie 1892, Iași 1893.

14—3 pp., 21×13,50 cm.

Se arată că proiectul de lege este foarte defectuos din mai multe puncte de vedere.

12. Dotațiunea clerului, aprecierea proiectului de lege despre întregirea veniturilor preoțești, de Ilie Dinurseni, retipărire din «Telegraful Romîn», Sibiu 1898.

147—2 pp., 19,50×12 cm.

Se arată că proiectul de lege dat de statul maghiar pentru întregirea veniturilor preoților catolici și într-o oarecare măsură și pentru cei ortodocși, este dăunător Bisericii, pentru că se uzurpă dreptul de auotnomie al Bisericii și se jignește foarte mult ierarhia superioară.

13. Privire asupra Proiectului de lege pentru cler, de un preot, București 1893.

41—2 pp., 23×15 cm.

Arată că acest proiect a stîrnit între preoți o mare nemulțumire pentru faptul că el a restrîns autonomia și prerogativele episcopilor și protopresbiterilor. Cu toate acestea, autorul susține că proiectul este mult mai îmbunătățit față de cele anterioare.

14. Legea clerului, discursuri rostite în discuția generală din Cameră și din Senat, București 1893.

71—2 pp., 19,50×14 cm.
Pune problema îmbunătățirii situației materiale a clerului.

15. Discursurile asupra legii clerului și seminariilor, rostite în senat în zilele de 13, 15 și 16 aprilie 1893, București 1893.

XI+55—2 pp., 28,50×19,50 cm.
Se insistă asupra obligativității Mitropolitului Primat de a participa la ședințele Senatului, apoi se scoate în evidență din Legea Clerului necanonicitatea stavropighiilor.

16. Pr. Gheorghe Pascal: *Memoriu contra proiectului de lege asupra clerului mirean și seminariilor, depus la Cameră, Iași 1893.*

15—2 pp., 20×13,50 cm.
Memoriul vine cu o serie de propuneri: să se fixeze din nou în toată țara numărul parohiilor vacante; să se plaseze toți preoții după merite morale și intelectuale; clericii pentru pricini religioase să fie judecați de consistorii, iar seminariile să fie de două categorii etc.

17. Ioan M. K. Epureanu, *Discurs asupra proiectului de lege despre clerul mirean și organizarea seminariilor, rostit în ședința Camerei dela 12 februarie 1893, București 1893.*

8—2 pp., 27×18 cm.
Se arată că proiectul legii din 1893 este cu mult superior față de cele anterioare.

18. Teodor Văcărescu, *Legea clerului la Senat, discurs rostit de dl. senator Teodor Văcărescu în ședințele dela 16 aprilie 1893, București 1893.*

31—2 pp., 22,50×15 cm.
Arată rolul social pe care l-a avut clerul în vechime, și susține că proiectul actual este mult mai bun decît altele. Combate apoi multe păreri ale lui G. Mîrzescu, în legătură cu legea clerului mirean.

Din al doilea grup de polemici face parte:

1. Recursul P.S.S. Arhiereu Calistrat Orleanu Bîrlădeanu înaintea Înaltei Curți de Casație și Justiție. Rechizitoriul în virtutea căruia dl. procuror general George Filiti a declinat competința Înaltei Curți de a judeca acest recurs, București 1884.

27—2 pp., 22×15 cm.
Se arată călcările de canoane ale numitului arhiereu, apoi se arată că recursul făcut de el este o adevărată plîngere către puterea civilă contra Sf. Sinod și, în sfîrșit, se precizează că Înalta Curte de Casație își declină competența în această chestiune.

Din al treilea grup de polemici fac parte:

1. Actul de acuzație făcut de Sf. Sinod contra I.P.S. Sale Mitropolit Primat Ghenadie Petrescu, București 1896.

16—2 pp., 22×15 cm.
Arată toate motivele de acuzare ale mitropolitului Ghenadie Petrescu.

2. Caterisirea mitropolitului Ghenadie Petrescu (studii de drept canonic), de un preot ortodox, București 1896.

30—2 pp., 21×13 cm.

Arată că Sfîntul Sinod, în condamnarea lui Ghenadie Petrescu a procedat conform canoanelor și legii sinodale (cu 12 membri în Sinod). Arată iarăși unele din abuzurile lui Ghenadie, apoi pentru a motiva felul judecății lui, aduce exemple din diferite sinoade ecumenice și locale, cînd acuzatorii erau și judecători. În sfîrșit, combate pretenția mitropolitului Ghenadie de a-și aduce la judecata sa avocați și defensori bisericești care să-l apere, și apoi prezintă sentința care s-a dat de către Sinod în legătură cu această judecată.

3. Abuzurile și actele penale ale mitropolitului Ghenadie Petrescu, București 1896.

79 pp., 23,50×15,50 cm.

Prezintă pe Ghenadie Petrescu ca vinovat, iar la sfîrșit dă actele justificative pe care se întemeiază aceste acuzații.

4. Une cause célèbre. La déposition du Métropolitain Primat de Roumanie, București 1896.

268—4 pp., 19,50×30 cm.

Arată pe larg cum și cînd a fost ales episcop, ce vini i s-au adus, cum și de cine a fost judecat și sentința care i s-a dat.

5. Dare de seamă despre judecata rostită de Sf. Sinod asupra fostului mitropolit primat Ghenadie Petrescu, București 1896.

XLVII+135 pp., 21×13 cm.

Se demonstrează că măsurile abuzive ale lui Ghenadie împotriva membrilor sinodali lovesc în însăși Constituția țării și în legea și regulamentul Sf. Sinod. Se prezintă apoi greșelile acestuia, dîndu-se în anexe și dezbaterile ce au avut loc pentru acest litigiu.

6. Anticanonica și antilegala hotărîre a Sinodului constituit necanonic în tribunalul judecătoresc în contra I.P.S. Mitropolit Ghenadie, București 1896.

71—2 pp., 22×14 cm.

La început arată, pe temeiuri canonice, cine poate să fie martor și acuzator al unui episcop, apoi susține că acuzațiile pe temeiul cărora a fost caterisit Ghenadie sînt netemeinice și anticanonice.

7. Ghenadie Petrescu, cum a fost judecat, București 1896.

64—2 pp., 22,50 × 15 cm.

Susține că a fost judecat nelegal și anticanonic. Cei care l-au acuzat l-au și judecat și condamnat, iar lui nu i s-a dat voie să fie apărat de avocați. La sfîrșit, prezintă și două proteste, unul către Sinod și altul către preoți.

8. Conservatorii și monahul Ghenadie, București 1896.

48—2 pp., 19×15 cm.

Se arată lipsa de temeinicie a conservatorilor, care susțineau că Ghenadie a fost judecat ilegal.

9. Rechizitoriul definitiv, 11 noembrie 1896, Bucureşti 1896.
640 pp., 16×10 cm.
Se scot în evidenţă toate vinile pentru care a fost condamnat Ghenadie.

10. Vasile M. Kogălniceanu: *Romîni, Bucureşti 1896.*
12 pp., 23×15 cm.
Este un discurs către oamenii simpli, în care se arată că prin înlăturarea din ierarhie a lui Ghenadie se urmăreşte catolicizarea romînilor.

g) TEZE PENTRU LICENŢĂ.

Tezele pentru licenţă, cu subiecte din materia dreptului bisericesc, încep să apară relativ tîrziu, după înfiinţarea Facultăţii de Teologie. Totuşi, numărul lor destul de mare şi conţinutul variat, deşi fără originalitate deosebită, ne poate da o idee despre preocupările de drept bisericesc pe linie didactică. Problemele mai importante dezbătute în aceste teze sînt în legătură cu originea administraţiei bisericeşti;[14] în legătură cu ierarhia şi organizarea ei;[15] în legătură cu diferitele sinoade şi canoane emanate de la ele;[16] în legătură cu căsătoria, gradele de rudenie

14. Pr. Mihal Popescu, *Incercări asupra originii administraţiei în Biserica creştină din secolele primare,* Bucureşti 1898, 99 pp., 23×17 cm. Studiază gradele superioare onorifice ale ierarhiei bisericeşti: mitropolit, exarh al diocezei şi patriarh, cum şi problema autonomiei şi autocefaliei a unora dintre Bisericile locale. La capitolul *Dezvoltarea puterii spirituale la romîni* copiază textual o parte din licenţă: Judecata bisericească a lui Ilie Teodorescu, Bucureşti 1845.

15. Arhid. G. I. Gibescu, *Preoţia ca ierarhie tratată din punct de vedere istoric, dogmatic, canonic şi pastoral,* Bucureşti 1892, 135—10 pp., 22,50×15,50 cm. Intreprinde o cercetare istorică asupra ierarhiei bisericeşti de la origini şi pînă la zi, privind problema interconfesional; Econ. N. Nicolaescu, *Poziţiunea şi drepturile mitropoliţilor romîni,* Bucureşti 1892, 2+135 pp., 24×14 cm. Arată existenţa sistemului mitropolitan în secolele primare, arătînd poziţia şi drepturile lor în viaţa bisericească. Se ocupă apoi de împrejurările şi timpul înfiinţării mitropoliilor romîne, dînd şi unele biografii şi înfăptuiri ale celor mai de seamă mitropoliţi de la noi. Incheie arătînd poziţia şi drepturile mitropoliţilor romîni de după unirea Principatelor, şi ce înfăptuiri bisericeşti s-au făcut sub fiecare; diac. Vasile Predeanu, *Existenţa şi organizarea ierarhiei bisericeşti la romîni pînă la începutul secolului al XVII-lea,* Bucureşti 1896, III+146 pp., 21×14,50 cm. Se ocupă de existenţa ierarhiei bisericeşti la romîni din vremuri vechi pînă în veacul al XVIII-lea, arătînd şi aspecte din organizarea ei în acest timp.

16. Asupra sinoadelor ţinem să precizăm de la început, că majoritatea lucrărilor sînt cu caracter istoric şi în genere toate au conţinut asemănător: arată cauzele care le-au provocat, împrejurările în care s-au ţinut, data ţinerii, locul, participanţii, hotărîrile şi canoanele pe care le-au dat, şi de aceea nu mai arătăm acelaşi lucru pentru fiecare în parte, ci doar le înşirăm în ordinea ţinerii lor: Constantin D. Passa, *Sinodul din Antiohia (341) şi canoanele sale,* Bucureşti 1900, 49—2 pp., 21×15 cm.; G. D. Şerban, *Sinodul local din Sardica,* Bucureşti 1898, 71 pp., 21×14,50 cm; diac. Ştefan Georgescu, *Sinodul de la Sirmium,* Bucureşti 1900, 44 pp., 21×14,50 cm; Nicolae Popian, *Sinodul II Ecumenic ţinut la Constantinopol la anul 381,* Bucureşti 1900, 62—8 pp., 22×15 cm; Ioan Mihălcescu, *Sinodul III Ecumenic ţinut în Efes la anul 431 după Christos,* Bucureşti 1899, VIII+100 pp., 21×14,50 cm; Ioan Mălăescu, *Sinodul IV Ecumenic* (451), Bucureşti 1899, 84 pp., 22×15 cm; diac. Nicolae Dragomirescu, *Sinodul V Ecumenic ţinut în Constantinopole în anul 553,* Bucureşti 1899, 87—2 pp., 21×14,50 cm; Preot C. Marinescu, *Sinodul de la Florenţa şi cele mai însemnate încercări de unire anterioare,* Bucureşti 1900, 78—5 pp., 21×14 cm; Diac. Paraschiv Georgescu, *Cercetări istorico-critice asupra canoanelor Sf. Apostoli,* Bucureşti 1898, 108 pp., 23×16 cm. Autorul arată că la început a existat o singură colecţie de canoane, care a stat apoi la baza diferitelor versiuni de 85 sau 50 de canoane. După aceea se ocupă de cîteva probleme, ca: autoritatea sinodală în Biserica Ortodoxă, drepturile şi obligaţiile episcopilor, presbiterilor şi diaconilor etc., probleme în legătură cu care aduce diferite canoane.

și divorț ;[17] în legătură cu judecata biseric promulgarea Regulamentelor
în legătură cu legile și legislația Bisericii noastr acestora.
cetează legătură între Biserică și Stat de-a lungul v mare semnificație și
nizare a Bisericii
Magistrand IZVORANU icadă (1832,
isericești.
u a
i

17. Ion Popescu, *Căsătoria tratată din punct de vedere istoric, dogmatic, canonic și moral,* București 1889, 127—6 pp., 21,50×15 cm. Partea pur canonică din lucrare este numai aceea care se referă la gradele de rudenie ; Vasile Pocitan, *Rudenia și afinitatea ca impediment la căsătorie, în dreptul romîn și bisericesc,* București 1897. Lucrarea este alcătuită după *Cursul de Drept Bisericesc* al prof. C. Popovici ; Constantin N. Ștefănescu, *Divorțul,* București 1900, 55—2 pp., 22×16 cm. Teza nu are aproape deloc conținut canonic. Arată cum era această instituție în dreptul roman, în dreptul vechi romînesc și în dreptul civil romîn. In încheiere, precizează care sînt efectele divorțului.

18. Ilie Teodorescu, *Judecata bisericească,* București 1895, 160 pp., 23×16 cm. Se trece în revistă judecata la evrei, apoi în imperiul bizantin. Arată apoi cum se face judecata bisericească în Bisericile Rusă, Romano-Catolică și Protestantă. Ultimul capitol vorbește despre dezvoltarea puterii spirituale la romîni. Preot Haralambie Constantinescu, *Dreptul și judecata la Evreii vechi,* București 1897, 51—6 pp., 22,50×15,50 cm. In lucrare se face o largă incursiune în dreptul penal, în procedura penală și în dreptul civil. La capitolul „Căsătorie", autorul arată cît de mult era practicată la evrei căsătoria de levirat ; Pr. I. Iordăchescu, *Jurămîntul tratat din punct de vedere istoric, canonic, juridic și moral,* București 1891, 130—6 pp., 22,50×15,50 cm. Arată că jurămîntul este una din cele mai vechi instituții juridice. Creștinismul admite jurămîntul, dar oprește sperjurul. Dezvoltă apoi jurămîntul din punct de vedere exegetic, canonic, juridic și moral ; Toma D. Protopopescu, *Simonia din punct de vedere canonic,* București 1900, 49 pp., 21,50×15 cm.

19. George Chirică, *Cercetări istorice asupra legislației Bisericii Romîne din secolul al XVII-lea,* București 1895, 97 pp., 21×14 cm. Autorul prezintă instituirea și organizarea Bisericii din primele veacuri, apoi arată legile pur bisericești și politico-bisericești tipărite, prezentînd și așa zisele Prăvilioare date de diferiți ierarhi romîni, cu scopul pregătirii profesionale a preoților ; Ștefan Basgan, *Studiu canonico-literar asupra părții a întîia din Indreptarea Legii, tipărită la Tîrgoviște, 1652,* București 1900, 66 pp., 23×16 cm. In partea întîia vorbește despre diferite legi înainte de Matei Basarab și Vasile Lupu, referindu-se la pravilele manuscrise. Vorbind de prima Pravilă tipărită la noi, autorul se oprește asupra celei din 1640, deși era la o dată cînd Timotei Cipariu și C. Popovici anunțaseră Pravila lui Coresi.

20. D. S. S. Sireteanu, *Raportul între Biserică și Stat,* București 1897, XI+214 pp., 22×15 cm. Arată raporturile dintre Biserică și Stat în Ortodoxie în general, apoi în Catolicism, insistînd asupra sistemului concordatar și, în sfîrșit, arată legătura între Biserică și Stat în Biserica Rusă și cea romînească ; Chiriță Gh. Mihai, *Raporturile dintre Stat și Biserică din punct de vedere juridic,* București 1898, 118—5 pp., 23×15,50 cm. Se arată în ce consta acest raport în timpul lui Constantin cel Mare, al lui Justinian și al altor împărați creștini. Apoi, ocupîndu-se de catolici, vorbește foarte mult despre sistemul concordatar ca mijloc de legătură între Biserică și Stat.

9. Rechizitoriul definitiv, 11 noembrie 1896, București 1896.

640 pp., 16×10 cm.

Se scot în evidență toate vinile pentru care a fost condamnat Ghenadie.

10. Vasile M. Kogălniceanu: *Romîni, București 1896.*

12 pp., 23×15 cm.

Este un discurs către oamenii simpli, în care se arată că prin înlăturarea din ierarhie a lui Ghenadie se urmărește catolicizarea romînilor.

g) TEZE PENTRU LICENȚĂ.

Tezele pentru licență, cu subiecte din materia dreptului bisericesc, încep să apară relativ tîrziu, după înființarea Facultății de Teologie. Totuși, numărul lor destul de mare și conținutul variat, deși fără originalitate deosebită, ne poate da o idee despre preocupările de drept bisericesc pe linie didactică. Problemele mai importante dezbătute în aceste teze sînt în legătură cu originea administrației bisericești;[14] în legătură cu ierarhia și organizarea ei;[15] în legătură cu diferitele sinoade și canoane emanate de la ele;[16] în legătură cu căsătoria, gradele de rudenie

14. Pr. Mihal Popescu, *Incercări asupra originii administrației în Biserica creștină din secolele primare,* București 1898, 99 pp., 23×17 cm. Studiază gradele superioare onorifice ale ierarhiei bisericești: mitropolit, exarh al diocezei și patriarh, cum și problema autonomiei și autocefaliei a unora dintre Bisericile locale. La capitolul *Dezvoltarea puterii spirituale la romîni* copiază textual o parte din licență: Judecata bisericească a lui Ilie Teodorescu, București 1845.

15. Arhid. G. I. Gibescu, *Preoția ca ierarhie tratată din punct de vedere istoric, dogmatic, canonic și pastoral,* București 1892, 135—10 pp., 22,50×15,50 cm. Intreprinde o cercetare istorică asupra ierarhiei bisericești de la origini și pînă la zi, privind problema interconfesional; Econ. N. Nicolaescu, *Poziționea și drepturile mitropoliților romîni,* București 1892, 2+135 pp., 24×14 cm. Arată existența sistemului mitropolitan în secolele primare, arătînd poziția și drepturile lor în viața bisericească. Se ocupă apoi de împrejurările și timpul înființării mitropoliilor romîne, dînd și unele biografii și înfăptuiri ale celor mai de seamă mitropoliți de la noi. Incheie arătînd poziția și drepturile mitropoliților romîni de după unirea Principatelor, și ce înfăptuiri bisericești s-au făcut sub fiecare; diac. Vasile Predeanu, *Existența și organizarea ierarhiei bisericești la romîni pînă la începutul secolului al XVII-lea,* București 1896, III+146 pp., 21×14,50 cm. Se ocupă de existența ierarhiei bisericești la romîni din vremuri vechi pînă în veacul al XVIII-lea, arătînd și aspecte din organizarea ei în acest timp.

16. Asupra sinoadelor ținem să precizăm de la început, că majoritatea lucrărilor sînt cu caracter istoric și în genere toate au conținut asemănător: arată cauzele care le-au provocat, împrejurările în care s-au ținut, data ținerii, locul, participanții, hotărîrile și canoanele pe care le-au dat, și de aceea nu mai arătăm același lucru pentru fiecare în parte, ci doar le înșirăm în ordinea ținerii lor: Constantin D. Passa, *Sinodul din Antiohia (341) și canoanele sale,* București 1900, 49—2 pp., 21×15 cm.; G. D. Șerban, *Sinodul local din Sardica,* București 1898, 71 pp., 21×14,50 cm; diac. Ștefan Georgescu, *Sinodul de la Sirmium,* București 1900, 44 pp., 21×14,50 cm; Nicolae Popian, *Sinodul II Ecumenic ținut la Constantinopol la anul 381,* București 1900, 62—8 pp., 22×15 cm; Ioan Mihălcescu, *Sinodul III Ecumenic ținut în Efes la anul 431 după Christos,* București 1899, VIII+100 pp., 21×14,50 cm; Ioan Mălăescu, *Sinodul IV Ecumenic* (451), București 1899, 84 pp., 22×15 cm; diac. Nicolae Dragomirescu, *Sinodul V Ecumenic ținut în Constantinopole în anul 553,* București 1899, 87—2 pp., 21×14,50 cm; Preot C. Marinescu, *Sinodul de la Florența și cele mai însemnate încercări de unire anterioare,* București 1900, 78—5 pp., 21×14 cm; Diac. Paraschiv Georgescu, *Cercetări istorico-critice asupra canoanelor Sf. Apostoli,* București 1898, 108 pp., 23×16 cm. Autorul arată că la început a existat o singură colecție de canoane, care a stat apoi la baza diferitelor versiuni de 85 sau 50 de canoane. După aceea se ocupă de cîteva probleme, ca: autoritatea sinodală în Biserica Ortodoxă, drepturile și obligațiile episcopilor, presbiterilor și diaconilor etc., probleme în legătură cu care aduce diferite canoane.

și divorț ;[17] în legătură cu judecata bisericească, jurămînt și simonie ;[18] în legătură cu legile și legislația Bisericii noastre ;[19] iar altele care cercetează legătură între Biserică și Stat de-a lungul veacurilor.[20]

Magistrand IZVORANU STELIAN

17. Ion Popescu, *Căsătoria tratată din punct de vedere istoric, dogmatic, canonic și moral,* București 1889, 127—6 pp., 21,50×15 cm. Partea pur canonică din lucrare este numai aceea care se referă la gradele de rudenie ; Vasile Pocitan, *Rudenia și afinitatea ca impediment la căsătorie, în dreptul romîn și bisericesc,* București 1897. Lucrarea este alcătuită după *Cursul de Drept Bisericesc* al prof. C. Popovici ; Constantin N. Ștefănescu, *Divorțul,* București 1900, 55—2 pp., 22×16 cm. Teza nu are aproape deloc conținut canonic. Arată cum era această instituție în dreptul roman, în dreptul vechi romînesc și în dreptul civil romîn. In încheiere, precizează care sînt efectele divorțului.

18. Ilie Teodorescu, *Judecata bisericească,* București 1895, 160 pp., 23×16 cm. Se trece în revistă judecata la evrei, apoi în imperiul bizantin. Arată apoi cum se face judecata bisericească în Bisericile Rusă, Romano-Catolică și Protestantă. Ultimul capitol vorbește despre dezvoltarea puterii spirituale la romîni. Preot Haralambie Constantinescu, *Dreptul și judecata la Evreii vechi,* București 1897, 51—6 pp., 22,50×15,50 cm. In lucrare se face o largă incursiune în dreptul penal, în procedura penală și în dreptul civil. La capitolul „Căsătorie", autorul arată cît de mult era practicată la evrei căsătoria de levirat ; Pr. I. Iordăchescu, *Jurămîntul tratat din punct de vedere istoric, canonic, juridic și moral,* București 1891, 130—6 pp., 22,50×15,50 cm. Arată că jurămîntul este una din cele mai vechi instituții juridice. Creștinismul admite jurămîntul, dar oprește sperjurul. Dezvoltă apoi jurămîntul din punct de vedere exegetic, canonic, juridic și moral ; Toma D. Protopopescu, *Simonia din punct de vedere canonic,* București 1900, 49 pp., 21,50×15 cm.

19. George Chirică, *Cercetări istorice asupra legislației Bisericii Romîne din secolul al XVII-lea,* București 1895, 97 pp., 21×14 cm. Autorul prezintă instituirea și organizarea Bisericii din primele veacuri, apoi arată legile pur bisericești și politico-bisericești tipărite, prezentînd și așa zisele Prăvilioare date de diferiți ierarhi romîni, cu scopul pregătirii profesionale a preoților ; Ștefan Basgan, *Studiu canonico-literar asupra părții a întîia din Indreptarea Legii, tipărită la Tîrgoviște, 1652,* București 1900, 66 pp., 23×16 cm. In partea întîia vorbește despre diferite legi înainte de Matei Basarab și Vasile Lupu, referindu-se la pravilele manuscrise. Vorbind de prima Pravilă tipărită la noi, autorul se oprește asupra celei din 1640, deși era la o dată cînd Timotei Cipariu și C. Popovici anunțaseră Pravila lui Coresi.

20. D. S. S. Sireteanu, *Raportul între Biserică și Stat,* București 1897, XI+214 pp., 22×15 cm. Arată raporturile dintre Biserică și Stat în Ortodoxie în general, apoi în Catolicism, insistînd asupra sistemului concordatar și, în sfîrșit, arată legătura între Biserică și Stat în Biserica Rusă și cea romînească ; Chiriță Gh. Mihai, *Raporturile dintre Stat și Biserică din punct de vedere juridic,* București 1898, 118—5 pp., 23×15,50 cm. Se arată în ce consta acest raport în timpul lui Constantin cel Mare, al lui Justinian și al altor împărați creștini. Apoi, ocupîndu-se de catolici, vorbește foarte mult despre sistemul concordatar ca mijloc de legătură între Biserică și Stat.

LEGI BISERICEȘTI CU PRIVIRE LA CLER, IN VEACUL AL XIX-LEA PINĂ LA CUZA VODĂ *

Prima jumătate a veacului al XIX-lea reprezintă pentru Biserica noastră o perioadă care a fost cercetată mai mult din punct de vedere istoric, [1] pe cînd din punct de vedere canonic, ea a fost foarte puțin cercetată. [2] În tot timpul acestei perioade, Biserica este mereu frămîntată de felurite probleme. Ea tinde din ce în ce la o organizație mai solidă; dă legi, își organizează unitățile administrative, se înființează seminarii teologice, se delimitează atribuțiile preoților și protopopilor etc. Se preocupă în mod deosebit de soarta clerului atît din punctul de vedere religios-moral cît și social-cultural. Dar mai ales în această perioadă se rezolvă, în mare măsură, situația lui materială. Însăși legislația statului se ocupă tot mai mult de interese, drepturi și probleme bisericești — canonice, materiale, filantropice — de instituții de binefacere și fundațiuni religioase-morale. Crește din ce în ce autoritatea ierarhiei bisericești. Cercetarea ce urmează să o facem asupra legilor bisericești din această jumătate de veac, nu pornește din dorința de a înfățișa niște norme legale ce au apus de mult, ci din dorința de a cunoaște mai bine starea Bisericii și preocupările ei în această epocă. Se știe doar, că atît legile civile cît și cele bisericești nu formează o literă moartă pentru posteritate și nu prezintă niște norme abstracte, rupte de realitatea vieții, ci în ele se reflectă viața unei întregi societăți sub toate aspectele ei. Legile de care ne ocupăm prezintă interes prin normele lor privitoare la interese bisericești, la formele de organizare a Bisericii și a raporturilor ei cu statul, și ne ajută la cunoașterea stărilor morale din societatea respectivei perioade. Este semnificativ faptul, că legile cu caracter bisericesc de care ne

---

* Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru a fost alcătuită sub îndrumarea P.C. prof. Liviu Stan, care a dat și avizul să fie publicată.

1. N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Romîne contemporane* I, *Istoria Bisericii din Romînia (1850-1895)*, București, 1905; N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești și a vieții religioase a romînilor*, ediția II, vol. II, București, 1932; Gh. Moisescu, St. Lupșa și Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Romîne*, Manual pentru Institutele Teologice, vol. II (1632-1949), București, 1957.

2. Sever Buzan, *«Regulamentele Organice și însemnătatea lor pentru dezvoltarea organizației Bisericii Ortodoxe Romîne»*, în revista «Studii Teologice», nr. 5-6, seria II, mai-iunie, anul VIII, 1956, pp. 363-375. În acest studiu, Sever Buzan face o analiză a problemelor bisericești din Regulamentele Organice, neocupîndu-se de alte legi bisericești din această perioadă.

ocupăm, nu apar decît puține[3] înainte de promulgarea Regulamentelor Organice, căci mai toate apar după promulgarea acestora.

Acest fapt nu este întîmplător, ci el ne atestă ce mare semnificație și importanță au aceste regulamente pentru viitoarea organizare a Bisericii noastre. Apariția Regulamentelor Organice în această perioadă (1832, 1837, 1847), a generat numeroase alte legi printre care și legi bisericești.

Studierea acestor legi bisericești, trebuie făcută în legătură cu a Regulamentelor Organice, acestea fiind temelia legilor care apar mai tîrziu. Acest lucru se poate vedea din cuprinsul Regulamentelor, căci între dispozițiile prin care ele introduceau o organizație nouă, sau prin care organizației vechi i se dădea o coloratură și o direcție nouă, găsim și pe acelea prin care clerul era supus controlului statului, introducerea seminariilor în buget și controlul statului asupra învățămîntului religios, acordarea de pămînt preoților, introducerea actelor stării civile, precum și altele, pe care le vom vedea în cursul lucrării. În cele ce urmează, vom face o cercetare a legilor bisericești referitoare la cler care apar în această perioadă, precum urmează: I. Organizarea Învățămîntului bisericesc prin înființarea de seminarii teologice, II. Condițiile pentru intrarea în cler: religioase, morale, culturale și sociale, III. Rostul protopopilor în organizarea Bisericii din veacul XIX și îndatoririle obștești ale clerului.

I. ORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI BISERICESC PRIN ÎNFIINȚAREA DE SEMINARII TEOLOGICE

Dacă cercetăm cu atenție starea culturală a clerului și mijloacele lui de instruire în tot cursul veacului XVIII și mai înainte, ne putem da bine seama, că cunoștințele lor erau foarte restrînse. Această situație a durat pînă tîrziu, în veacul XIX. Spre a ne convinge de această stare, este suficient să arătăm ce se spune într-un hrisov al lui Alexandru Moruzi cu data de 1 septembrie 1803 cu privire la puțina cultură pe care o posedau clericii noștri la începutul veacului XIX. «Pe cît au putut au învățat cîte oarește prea puțin... încît cei mulți neștiind a legei dogmele, nu sînt deajuns nici pentru dînșii, nici pentru povățuirea norodului celui prost.»[4] Această stare își are explicația sa bine întemeiată și anume: în cursul veacului XVIII nu exista nici o școală superioară sau măcar un seminar superior pentru pregătirea preoților. În școala domnească — Academia — din București pentru învățămîntul superior, principala limbă de predare era limba greacă, și în ea nu erau primiți decît feciorii de greci și de mari boieri meniți să ocupe posturile mari în conducere, pe cînd fiii de

3. *«Rînduiala pintru preuții di pi la sati în ci chip să se urmeze»*, 1811, iunie 24, la D. Furtună: *Preoțimea romînească în secolul al XVIII-lea, starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915, Anexa 26, pp. 245-246; *«Legiuire pentru înscrisurile stării civile»* (ședința din 11 aprilie 1831), în «Analele Parlamentare ale Romîniei», editate de Al. Pencovici, 1831, vol. I, partea I, pp. 505-509.

țărani erau primiți numai în școli de carte romînească, trebuitoare spre a deveni preoți la sate.[5]

Preoții și diaconii însă își căpătau puținele lor cunoștințe de slujbă bisericească și de învățături teologice de la mitropolie, episcopii sau de pe la mînăstiri. Starea aceasta devenise aproape insuportabilă. Domnitorii și unii dintre vlădici luptau pe toate căile pentru a îmbunătăți această stare. Mitropolitul Antim luînd măsuri împotriva ignoranței clerului, hotărăște pentru cei ce doresc de aci înainte să se facă preoți, să meargă la vlădică timp de un an spre a învăța cele ale preoției.[6] Numai la cererea a cinci săteni, care vor întări prin jurămînt că au nevoie de preot, le va da pe unul dintre aceștia sau dintre cei vechi care se aflau pe la sate. De aici rezultă că mai toți candidații la preoție învățau cele necesare de la episcopiile și mitropoliile unde mergeau spre a fi hirotoniți. Iar unii dintre Domnii fanarioți scot hrisoave cu privire la înființarea de școli de muzichie în care învățau fiii de țărani pentru a deveni dascăli și preoți pe la bisericile de la sate. Mult progres însă nu s-a făcut din cauza împrejurărilor și stării culturale cu totul inferioară în care se afla clerul atunci. Pentru a remedia această stare, s-au înființat seminarii teologice. Așa de pildă, în Moldova, trecînd Veniamin Costache ca mitropolit în martie 1803,[7] depuse toate eforturile și după scurt timp înființă seminarul de la Socola, lîngă Iași — primul seminar din Principatele Romîne — și căruia de la 1 ianuarie 1840, Domnitorul Mihail Sturza îi dă numele mitropolitului, pentru ostenelile aceluia. La început, seminarul nu era decît o școală «de paradosirea bogosloviei», pentru ca feciorii de preoți și diaconi, să poată învăța «dogmele» și să iasă «dascăli procopsiți în limba moldovenească». Prin urmare, cursurile în acest seminar se țineau în limba romînă și aveau drept scop însușirea «dogmelor legii» și, ca «sfintele slujbe ale bisericilor să se împodobească și să poată aduce și pe norodul cel prost la adevărata cunoștință a legii». În primăvara anului 1821, seminarul se închise fugind atît profesorii cît și elevii din pricina Eteriei, și se redeschise abia în 1824. În 1828, clădirea seminarului arde, dar este refăcută de Veniamin și-și duce existența mai departe. De altfel, în Moldova este singurul seminar care funcționează pînă după 1848. Numai datorită acestui seminar preoțimea romînească moldoveană s-a ridicat încet, încet, în veacul XIX, din adînca neștiință în care se afla. De aci înainte, pregătită cu diferite cunoștințe de gramatică, aritmetică, teologie, filozofie, greacă și latină etc., se va putea spune că a fost scoasă dintr-un impas în care se afla de mult timp. Salvatoare în această privință par a fi dispozițiile Regulamentelor Organice, care opreau hirotonirea celor

4. Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din Mînăstirea Socola, fondat la 1804. Precedat de o scurtă privire asupra învățămîntului religios în Moldova, de la timpurile Domnului Vasilie Lupu*, Iași, 1885, p. 125.

5. A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor din Dacia Traiană*, ed. III, revizuită de autor, îngrijită și ținută la curent de I. Vlădescu, vol. X, *Istoria Țărilor Romîne de la Pacea de București pînă la Răsturnarea Fanarioților, 1812-1821*, București, f.a., pp. 169-171.

6. D. Furtună, *op. cit.*, p. 26.

7. Constantin Erbiceanu, *op .cit.*, pp. 26, 33-34.

care n-au absolvit seminarul, sau nu pot face dovadă, prin atestate, de absolvirea lui. Tot pentru a fi posibil acest lucru, se prevăd înfiinţări de seminarii în care vor învăţa cei care vor dori să intre în preoţie.[8] E de prisos să mai arătăm cît era de necesară înfiinţarea seminariilor pentru a se pune capăt unei stări destul de triste în ceea ce priveşte pregătirea intelectuală a clerului şi organizarea învăţămîntului bisericesc.

Dar şi în urma promulgării Regulamentelor Organice, Domnitorii, unii dintre arhipăstori şi anumiţi clerici dornici de a vedea clerul nostru cît mai luminat, au dus o luptă intensă pe toate tărîmurile. Lupta era cu atît mai grea cu cît opoziţia venea tocmai din partea celor care erau datori să sprijine această idee, din partea unor chiriarhi. De aceea, au fost necesare noi legi în această privinţă, care n-au întîrziat să apară[9]. Ele prevăd că în Muntenia să ia fiinţă patru seminarii. Adică pe lîngă fiecare eparhie avea să funcţioneze cîte un seminar, avînd cîte 4 clase cele ale episcopiilor şi 7 clase al Mitropoliei, din care 3, pentru învăţături superioare, spre a ţine loc seminarului central, de care vorbeşte legiuirea care apare în 1840. «În seminarul Mitropoliei se vor ţinea cu cheltuiala din fondul seminaricesc una sută şcolari interni; într-al Rîmnicului optzeci, într-al Buzăului cincizeci, şi într-al Argeşului patruzeci. Deosebit de şcolarii interni se vor primi şi externi cu cheltuiala de la dînşii, cîţi vor voi să îmbrăţişeze cinul preoţesc; şi nimeni nu va mai putea de acum înainte să se hirotonească, dacă nu va fi trecut învăţăturile în vreunul din aceste seminarii».[10]

---

8. *Regulamentele Organice ale Valahiei şi Moldovei,* vol. I, textele puse în aplicare la 1 iulie 1831 în Valahia şi 1 ianuarie 1832 în Moldova, în «Colecţia vechilor legiuiri administrative» (Biblioteca Institutului de Ştiinţe Administrative al Romîniei), nr. 1, sub conducerea prof. Paul Negulescu şi cu colaborarea consilierului Aurel Sava, Bucureşti, 1944; *Regulamentul Organic al Valahiei,* cap. VIII, art. 363; *Regulamentul Organic al Moldovei,* cap. IX, art. 415; Gh. Moisescu, St. Lupşa şi Al. Filipaşcu, *Istoria Bisericii Romîne,* Manual pentru Institutele Teologice, vol. II (1632-1949), Bucureşti, 1957, p. 429.

9. Aşa avem: I. *«Întocmirea seminarului central de învăţături îndeplinitoare»,* în «Analele Parlamentare ale Romîniei» (1834-1835), vol. V, partea I, Obişnuita Adunare a Ţării Romîneşti. Legislatura I, sesiunea IV, pp. 227-228; II. *«Legiuirea votată de Obştească Adunare în sesia anului 1840 şi-nalt întărită prin ofisul din 1841 martie în 28 sub nr. 19 pentru ca preoţii să nu se hirotonească decît aceia ce vor fi trecut cursul învăţăturilor prin seminarie».* Această legiuire s-au trimis redacţiei spre publicare de către Secretariatul de Stat la 9 mai 1841, sub numărul 860, în «Manualul administrativ al Principatului Moldovei, cuprinzător legilor şi dispoziţiilor introduse în ţară de la anul 1832 pînă la 1855, vol. II, Iaşi, 1856, pp. 352-353; III. *«Regulament pentru învăţăturile în Seminare şi ţinerea lor în bună orînduială»,* Secţia I; Învăţăturile ce trebuie să se urmeze în seminarele preparande, în «Analele Parlamentare ale Romîniei» (1834, 1835), vol. V, pp. 230-232; IV. *«Legiuire despre regularea averilor şi veniturilor mitropoliei şi ale episcopiilor, şi despre îmbunătăţirea soartei preoţilor»,* Secţia II pentru Seminare, în «Gazeta de Transilvania», anul X (1847), pp. 103-104; V. *«Proiect pentru seminaruri, protopopi şi preoţi»,* în «Analele Parlamentare ale Romîniei» (1834), vol. IV, pp. 274-275: precum şi anaforale, ofisuri domneşti şi circulare referitoatre la seminarii.

10. *«Legiuire despre regularea averilor şi veniturilor mitropoliei şi ale episcopiilor, şi despre îmbunătăţirea soartei preoţilor»,* în «Gazeta de Transilvania»i, art. 9 şi 10, anul X (1847), pp. 103-104; *«Regulamentul Organic întrupat cu legiuirile din anii 1831, 1832 şi 1833, şi adăugat la sfîrşit cu legiuirile de la anul 1834 pînă acum, împărţite pe fiecare an, precum şi cu o scară deslușită a materiilor acum a doua oară tipărit, cu slo-*

După multe și grele încercări s-au înființat pe la fiecare eparhie cîte un seminar cu cîte 4 clase. Cel din București își deschise cursurile la 2 septembrie 1836, cu puțin după moartea mitropolitului Grigorie. A fost așezat în chiliile vechii tipografii de la Antim, unde stătu pînă la 1840. În 1842 e mutat la Schitul Măgureanului, iar în 1850 avea vreo sută de școlari interni în afară de cei externi și de candidații care se hirotoneau la grabnice trebuințe. Seminarul de la Buzău se deschise la 15 august 1836 cu douăzeci de candidați la preoție.

La Rîmnic se deschise la 8 noiembrie 1837 cu treizeci de școlari interni, iar cel de la Argeș cu puțin mai tîrziu.[11] Se mai prevedeau un seminar central al Mitropoliei. «Pentru îndeplinirea învățăturilor teologhicești deosebit de clasurile pregătitoare, Mitropolia va ținea un seminar central de învățături îndeplinitoare pentru școlarii ce vor avea aplecare la treapta mai înaltă, precum protopopii, egumenii și ceilalți. Acest seminar se va alcătui de trei clasuri după cum în alăturata tablă se arată».[12] Acest seminar s-a amînat pînă după 1860. În ele se propunea un program destul de bogat, fiecare clasă din cele trei avînd program deosebit.[13] La sfîrșitul fiecărui an, urma să se dea examen și în urma examenului se eliberau atestate acelora care aveau să urmeze cursurile «de învățăturile desăvîrșitoare». După terminarea cursurilor se eliberau diplome în care se arăta rezultatul obținut de școlari la fiecare materie în parte. Puteau urma cursurile numai douăzeci de școlari dintre cei mai buni, primind hrana și îmbrăcămintea de acolo.[14]

În seminariile «preparande» de pe lîngă episcopii, se urma același program prevăzut de regulament pentru învățăturile în seminarii.[15] De

---

bozenia înaltei stăpîniri...», București, 1847, Secția III, art. 361, prevede că se va ține cîte un seminar pe lîngă Sfînta Mitropolie și pe lîngă fiecare episcopie, iar seminarul va avea întinderea ce va cere trebuința fiecărei eparhii. Episcopiile Argeșului și Buzăului vor ține în seminar, cu hrana și îmbrăcămintea lor, cîte douăzeci de școlari, copii de preoți. Episcopia Rîmnicului va ține treizeci, și Mitropolia patruzeci de școlari, aceștia după datorie, iar după bunăvoință rămîne a se primi peste arătata sumă cîți vor voi mai mulți; vezi și Ioan C. Filitti, *Domniile Romîne sub Regulamentul Organic, 1834-1848*, București, 1915, p. 351; *«Proiect pentru seminaruri, protopopi și preoți»*, *în* «Analele Parlamentare ale Romîniei» (1834), vol. IV, pp. 274-275; Gh. Moisescu, *op .cit.*, p. 438.

11. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești și a vieții religioase a romînilor*, ed. II, vol. II, București, 1928, pp. 254-256; Ioan C. Filitti, *op .cit.*, pp. 226-227.

12. *«Întocmirea seminarului central de învățături îndeplinitoare»*, în «Analele Parlamentare ale Romîniei» (1834-1835), vol. V, partea I, art. 1, pp. 227-228; Ioan C. Filitti, *op. cit.*, pp. 226-227.

13. În clasele I și II se învățau: retorica bisericească, istoria sfîntă și povățuitoare, adică tîlcuirea Sfintei Scripturi și elementele limbii elinești și latinești. În clasa III se va urma retorica bisericească, *pravila țării*, un curs de pedagogie, precum și elemente de fizică; «Analele Parlamentare» (1834-1835), vol. V, partea I, pp. 227-228.

14. *«Întocmirea seminarului central de învățături îndeplinitoare»*, art. 2-6, în «Analele Parlamentare ale Romîniei» (1834-1835), vol. V, partea I, p. 228.

15. În clasa întîia se învățau: citirea, scrierea și începuturi de gramatică și de aritmetică; în clasa a doua «se vor deprinde școlarii la stilul scrisului, cu aplicara regulilor gramaticale, elemente de geografie și catehetică, se vor desăvîrși la învățătura aritmeticii, luînd cîteva cunoștințe și de măsurătoarea locurilor și de *legiuirile ce sînt în atribuțiunile juraților satului»*. În clasa a treia se va învăța teologia dogmatică și morală,

bunul mers al seminariilor răspundeau episcopiile pe lîngă care fiinţau ele, avînd a administra fiecare seminarul eparhiei sale. Ele alegeau profesori şi-i numeau pentru materiile de învăţămînt, şi tot ele se ocupau şi de localul şi personalul administrativ.

În Moldova, situaţia era mult mai fericită. Aci avem mai întîi seminarul înfiinţat de mitropolitul Veniamin Costache. În comparaţie cu aceasta, seminariile din Ţara Romînească erau într-o stare mult mai înapoiată. Chiar cele 4 clase inferioare ale seminarului înfiinţat la Bucureşti se găseau departe, ca programă, faţă de un seminar corespunzător în Moldova. Nici nu mai vorbim de un seminar superior, sau de o Academie Teologică în Muntenia, deoarece ele nu existau. În Moldova însă, chiar proiectul pentru înfiinţarea unei Academii Teologice este dacă nu total, măcar în parte, realizat prin cursul superior al seminarului din Socola. De asemenea, pe lîngă seminarul de la Socola, se înfiinţează şi seminarii eparhiale. În anul 1852 se înfiinţă seminarul de la episcopia Huşilor cu un curs de patru ani, iar în 1858 se înfiinţă şi seminarul de la Roman. O serie întreagă de frămîntări au fost în legătură cu infiinţarea unor şcoli teologice şi în mînăstirea Neamţu. Încă din 1843, se prevede printr-un hrisov al Domnitorului Mihail Sturza, cît şi de către «aşezămîntul pentru mînăstirea Neamţu şi Secul», înfiinţarea unei şcoale monahiceşti pentru predarea învăţăturilor Sfinţilor Părinţi şi pentru dreapta înţelegere a Sfintei Scripturi — cunoaşterea dogmelor pravoslaviei. La realizarea lor nu s-a ajuns însă niciodată cu toate că intervenţii s-au făcut în mai multe rînduri. În 1853, călugării care pînă aci se opuseseră, înfiinţează — ca un subterfugiu — o şcoală în Tîrgul Neamţului. Această şcoală are un program mixt, alcătuit din gramatică, cîntări bisericeşti şi tipic bisericesc.

Domnitorul Grigorie Ghica dă din nou poruncă în 1855 pentru înfiinţarea şcoalei prevăzute de aşezămînt. De data aceasta, soborul mînăstirii alcătuieşte şi o programă pentru şcoală. Şcolile care se vor înfiinţa aveau să poarte denumirea de «Seminaria sfintelor mînăstiri Neamţu şi Secul». Aci se prevedea înfiinţarea unei şcoli de gradul I, cu patru ani de învăţămînt, apoi înfiinţarea unei şcoli de gradul II, cu un curs de opt ani. Se mai prevedea şi înfiinţarea unei facultăţi de teologie cu patru ani de învăţămînt.

Aceste şcoli au funcţionat în anii 1855-1856 şi au dat rezultate satisfăcătoare. N-au fiinţat decît atît, căci şi de data aceasta călugării răuvoitori intervin să fie mutate clasele gimnaziale în Tîrgul Neamţului, sub pretext că le tulbură liniştea. Astfel, din măreţul proiect, pînă la urmă, nu rămase decît o şcoală primară în Tîrgul Neamţului şi un seminar inferior în mînăstire.

---

hronologia şi istoria bisericească şi mai ales se va citi cu atenţie Sfînta Scriptură. Iar în clasa a patra se va învăţa teologia pastorală şi administraţie parohială. Se mai prevedea ca elevii să înveţe a vaccina, cîteva lecţii de medicină veterinară şi fizică populară, dar tot acest studiu era încheiat cu lectura aprofundată a Sfintei Scripturi, — *Regulament pentru învăţăturile în Seminare şi ţinerea lor în bună orînduială*, în «Analele Parlamentare» (1834-1835), vol. V, pp. 230-231.

Odată cu apariția Regulamentelor Organice, dar mai ales cu înființarea de seminarii teologice pe lîngă mitropolii și episcopii, se iau măsuri drastice ca să nu mai fie hirotoniți dintre acei care nu vor fi urmat cursurile unuia dintre seminarii. Căci în această perioadă observăm că, nu numai seminariile pregătesc candidați la hirotonie, ci aflăm în învățămîntul bisericesc trei grade de pregătire: școli bisericești ținutuale — un fel de școli primare — cu doi ani de curs; secția primă a seminarului pentru «clirosul mai de jos», cu patru ani de învățămînt ,și secția a doua pentru «clirosul mai înalt», tot cu patru ani de învățămînt. În privința aceasta, asistăm la adevărate lupte pentru a curma intrarea în cler a așa-zișilor «grămătici», cum li se spunea în Țara Romînească și a «candidaților» din Moldova. Aceștia, încurajați de autoritățile care se lăsau ușor influențate, dar mai ales de înalte fețe bisericești, cum era de pildă episcopul Meletie în Moldova și mitropolitul Nifon în Țara Romînească, reușeau mai întotdeauna să ocupe și după aceea posturile ce s-ar fi cuvenit celor care terminau cursurile seminariale. Faptul că li se permitea și acestora să se hirotonească, nu făcea decît să lovească în organizarea și în mersul înainte al seminariilor. Aceste școli de «grămătici», care ființau paralel cu seminariile și care la început aveau durata de doi ani, au fost reduse la 6-7 luni și în ele numai carte nu se făcea. Tot timpul cît a persistat acest sistem, seminariile își duceau foarte greu existența, din cauză că elevii erau descurajați văzînd că alții, pe căi piezișe, ocupă locurile care pe bună dreptate li s-ar fi cuvenit lor.[16] Dintr-o anaforà de la 1813, adresată Domnitorului de atunci de către mitropolitul Nectarie, aflăm despre grămătici următoarele lucruri: «căci din vechime trebuia să fie lîngă preoți cîte doi grămătici: un dascăl și un paracliser scutiți și ei de dăjdii», iar «cînd se întîmplă de moare dintre acei preoți vreunul, se hirotonește în locul lui dintre acei grămătici ca unii ce sînt deprinși la învățătura cărței și cu știința la rînduiala slujbei bisericești».[17] Acești grămătici erau prin urmare tineri care învățau a citi și scrie, precum și slujbele religioase. Toată cultura lor se reducea doar la acestea. Numai foarte rar se întîmpla ca ei să mai știe și cîte puțin catehism. Li se cerea să stea pe lîngă mitropolie sau episcopie sau chiar pe lîngă protoierie, să învețe rînduiala slujbelor pe cît o

16. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 443; N. Dobrescu, *op .cit.*, pp. 51-52.

17. Constantin Erbiceanu, *Cestiunea stării materiale a clerului*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XVI (1892-1893), pp. 207, 784-785; D. Furtună, *op. cit.*, pp. 30-31.

18. «*Legiuirea votată de Obștească Obișnuita Adunare în sesia anului 1840, pentru ca preoții să nu se hirotonisească decît aceia ce vor fi trecut cursul învățăturilor prin Seminare*». În art. 2 se spune că «pe viitorime să nu poată a se hirotonisi preoți, aice în principat, din alte osebite fețe, decît numai din acei, cîți trecînd cursul învățăturilor în pomenita Seminarie din Mînăstirea Socola, vor fi cu deplină știință a dogmelor duhovnicești și totodată împodobiți de un bun moral», în «Manualul administrativ», vol. II, pp. 352-535; domnitorul Constantin Mavrocordat al Moldovei, poruncise mitropolitului și episcopilor cu mare hotărîre, ca să-i cerceteze cu multă atenție pe cei ce îi hirotonesc, să fie învățați și să știe bine rînduiala slujbei lor, — la Andronic Badenschi, *Despre Eteria sau Zavera de la 1821*. Extrase dintr-un manuscript al său autograf de prof. Constantin Erbiceanu, București, 1893, pp. 7-8; D. Furtună, *op. cit.*, pp. 156-157.

puteau face. Singura condiție pe care o puteau îndeplini era aceea de a face față dajdiei ce li cerea la hirotonie, cît despre pregătirea intelectuală, ea nu prea interesa. De aceea, pe bună dreptate, periodicele romînești criticau aspru această stare de ignoranță a clerului nostru. Iată ce se scria în «Predicatorul» — nr. 44 anul II ianuarie 8, 1859, p. 346 — în care discutîndu-se problema clerului în general se spune că în afară de foarte rare cazuri, clericii nu-și cunosc misiunea, iar despre preoți în special spune: «De vom începe de la cler, că instrucțiunea, și de aceea moralitatea lui, sînt într-o mare decadență; afară de cîțiva călugări învățați, care fac onoare clerului romîn, toți ceilalți nu-și cunosc misiunea lor, mulți chiar abuzează într-un chip nedemn de dînsa. Uitați-vă la preoți și veți vedea, că nu numai n-au nici o ideie măcar de acele cunoștințe profunde ce se cer de la un misionar al religiei, dar încă, o zic cu lacrămile în ochi, sînt mulți, și mulți, care nu știu să servească în Biserică, și am văzut, cu inima sfîșiată de durere, preoți ieșiți din seminare fără a ști să citească, biserici fără să aibă cărțile trebuincioase și în care nu se poate citi cum trebuie sfînta liturghie! — «Pentru ce faci preot pe-acest tînăr, zicea un mirean unui arhiereu, nu vezi că nu știe să citească?» — «Astfel de oameni se fac preoți în țara noastră», răspunse cuviosul arhiereu». Iar în relațiile cu sătenii nu se deosebesc decît puțin după portul lor.

Tocmai din pricina acestor stări, apar mereu legi pentru a opri intrarea în cler a celor necorespunzători, iar Domnii sfătuiesc pe arhipăstori să nu mai hirotonească dintre cei fără cursurile seminarului.[18] Dar aceasta nu înseamnă că nu se făceau și excepții, ba chiar și abuzuri.

În Moldova, precum am văzut, domina seminarul de la Socola, cu un curs de opt ani — o adevărată «Academie Teologică». Pe la 1848, după ce școala ajunsese la cea mai înaltă treaptă sub frații Scribănești, în urma intrigilor și instigațiilor mitropolitului Meletie, seminarul este redus la patru ani printr-un regulament întărit de Vodă. Programul se reduce simțitor, rămînînd aproape la fel cu al oricărei școli de cateheți, — o realizare a dorințelor lui Meletie, pe care le nutrea de multă vreme. Ba mai mult, în 1849, episcopul de Roman, cere încuviințarea Domnitorului pentru a hirotoni candidați netrecuți prin seminar, pe motiv că se simte nevoie de 118 preoți.[19] Se înțelege că cererea nu-i putu fi satisfăcută, spre marele noroc al seminarului și al Bisericii însăși. În 1851, se dezbătu de către Divan și se întări de către Domnitor «legiuirea pentru organizarea învățăturilor bisericești din Moldova». Prin această lege, pe lîngă faptul că se oprește definitiv hirotonirea celor fără pregătire, se mai iau și următoarele măsuri: 1. Programa pe care mitropolitul Meletie o hărăzise seminarului de la Socola, trece la cursul școlilor ținutuale de candidați, doar cu mici modificări. 2. Se înființează două seminarii eparhiale la Roman și Huși cu un curs de patru ani. 3. Învățămîntul în cadrul seminarului de la Socola, se ridică la opt ani, putînd da două categorii de absolvenți, unii ai cursului inferior, după patru ani, iar alții ai cursului superior după opt ani. 4. Se hotărăște, ca, în treptele de proestos,

19 N. Dobrescu, *op cit.*, p. 52.

protopop, dicasteriot, egumen, arhimandrit și arhiereu, să nu mai fie promovați clerici fără atestate de îndeplinirea acestor cursuri teologice. 5. Nu vor mai fi hirotoniți decît cei care au absolvit seminarul și 6. Școlile ținutuale vor servi ca școli de pregătire pentru cei ce vor intra în seminarii. Administrația generală a învățămîntului va fi încredințată unei epitropii alcătuită din mitropolit pentru seminarul de la Socola și din episcopi și ministrul averilor bisericești pentru seminariile din eparhiile lor. Pentru administrațiunea internă însă, se alcătuiește un comitet compus din rector, inspector, catihet, econom și secretarul seminarului respectiv. [20]

Prin această lege, precum și prin cele ce le-am analizat mai înainte, învățămîntul bisericesc tinde să se organizeze în mod normal, apucînd pe făgașul dorit de aceia care și-au depus toate eforturile lor pentru a vedea clerul romînesc cît mai luminat. Iar sub domnia lui Cuza Vodă, mai întîi în Moldova, și apoi în Muntenia, s-a pus capăt epocii «candidaților» și a «grămăticilor» și a rămas hotărît, ca pentru viitor numai tinerii care vor fi trecut cursurile școlilor primare și ale seminariilor să se poată hirotoni preoți. Aceasta s-a stabilit de altfel definitiv pentru ambele Principate-Unite, prin promulgarea legii instrucțiunii publice din anul 1864, [21] în care se află un capitol special pentru învățămîntul seminarului obligatoriu pentru toți cei ce vor dori să intre în cler.

II. CONDIȚIILE PENTRU INTRAREA ÎN CLER (RELIGIOASE, MORALE, CULTURALE ȘI SOCIALE)

Totdeauna s-au impus candidaților la preoție anumite condiții, pentru a putea fi promovate în cler elementele cele mai bune și mai vrednice pentru această sfîntă misiune. În Biserica Ortodoxă s-a urmărit cu multă atenție acest lucru. Am arătat mai sus, că o primă și însemnată condiție pentru intrarea în cler, încă de la începutul veacului al XIX-lea, era aceea a culturii candidaților la preoție .În această privință, Regulamentele Organice sînt categorice. Ele prevăd ca nici un candidat să nu mai fie hirotonit dacă nu a urmat cursurile unui seminar. Puțin mai tîrziu, pe baza acestor hotărîri, apar și legi care le înnoiesc pe acestea. Astfel, în Moldova apare la 1840 o lege, [22] care prevede în articolul 2, că «pentru a putea cîștiga tagma preoțească stema aceea pe care în adevăr o vrednicește, să nu poată pe viitorime a se hirotonisi preoți, aice în

20. *Ibidem*, pp. 53-54 ; V. A. Urechia, *Istoria Școalelor de la 1800-1864, cu o scurtă introducere cuprinzînd note din istoria culturii naționale anterioare secolului al XIX-lea și cu mai multe facsimile de documente, semnături, autografe etc.* Tomul III, București, 1894, pp. 57-58 ; Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din Mînăstirea Socola*, pp. 86-87 ; N. Dobrescu, *op .cit.*, pp. 53-54.

21. Episcop Melchisedec, *Memoriu despre starea preoților din Romînia și despre poziția lor morală și materială*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XII (1888-1889), pp. 20-21.

22. «*Lgiuirea votată de Obștească Adunare în sesia anul 1840 și-nalt întărită prin Ofisul din 1841, martie în 28, sub nr. 19, pentru ca preoții să nu se hirotonească decît aceia ce vor fi trecut cursul învățăturilor prin seminarie*», în «Manualul administrativ», vol. II, pp. 352-353.

prințipat, din alte osebite fețe, decît numai din acei, cîți trecînd cursurile învățăturilor în pomenita Seminarie, din monastirea Socola, vor fi cu deplină știință a dogmelor duhovnicești și totodată împodobiți de un bun moral ; «Iar pînă la vremea cînd vor ieși din Seminarie aseminea bărbați, cu care să poată a se îndestula o așa trebuință, proprietarii satelor cu biserici pe unde ar fi lipsă de preoți, să se adreseze către preosfințitul mitropolit, sau către unul din preosfințiții episcopi de Roman și de Huși, precum acele sate dupre a lor poziție s-ar afla ținînd de eparhia mitropoliei, sau preosfinții episcopi, să puie la cale a se îndeplini lipsa de preoți la acele sate, cu luare din preuții ce sînt de prisos peste trebuință pe la osebite locuri».

Pentru hirotonie, Regulamentele Organice prevăd ca o condiție esențială și pe aceea ca cel ce se va hirotoni să prezinte o aprobare scrisă din partea Domnitorului și a Logofătului Bisericesc. [25]

Tot pentru a se împiedica înmulțirea preoților, s-au luat măsuri ca episcopii și mitropoliții să nu mai hirotonească pe candidații la preoție pînă nu vor prezenta certificate de la vistierie, că sînt scoși din listele celor impuși la bir. Din această cauză au fost epoci în care la hirotonie erau primiți numai fiii de preoți și țîrcovnici, aceștia nefiind birnici. Măsura era eficace prin faptul, că dacă se făceau hirotonii din rîndurile birnicilor, satul rămînea încărcat cu dajdia celor hirotoniți, și deci, însăși credincioșii erau puși în situația de a se opune sporirii nesocotite a numărului preoților.

Pe baza Regulamentului Organic al Valahiei cap. III. Art. 73 ; cap. VIII, Art. 363, precum și cap. IX, Art. 415 din Regulamentul Moldovei, apare în Moldova o lege, [26] care prevede că înainte de hirotonie «Vornicul averilor bisericești se va înțelege cu Vistieria, pentru ca, în acest fel, candidatul să nu fie primit a se hirotoni dacă ar fi din treapta dajnicilor».

După ce Vistieria cerceta cazul candidatului, îi elibera o adeverință, [27] cu care acesta trecea apoi pe la protopop spre a plăti o anumită taxă, și numai după aceea se înfățișa la episcopia sau mitropolia respectivă pentru a primi harul preoției prin punerea mîinilor. Dar cu toate măsurile acestea restrictive, mulți candidați reușeau să fie șterși din numărul celor impuși la bir și să primească certificate de scutire, iar după aceea, chiar și fără pregătirea necesară și calitățile ce i se cereau unui bun preot, pătrundeau în cler.

---

23. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 49 ; D. Furtună, *op. cit.*, p. 7.

24. N. Dobrescu, *op cit*, p. 44.

25. *Regulamentul Organic din Valahia*, cap. III, art. 73 ; *Regulamentul Organic din Moldova*, cap. IX, art. 145, al. 3 ; Gh. Moisescu, *op .cit.*, p. 433.

26. *«Legiuire pentru însușirile Vornicului averilor bisericești. Votate de Obștească Obișnuită Adunare, în sesia anului 1844 și întărită prin ofisul din 21 martie 1844, sub nr. 32, către sfat»*, în «Manualul administrativ», vol. II, art. IX, pp. 265-267.

27. *«Adresul Sfatului cîrmuitor din 21 ianuarie 1832, cu nr. 141, către preosfințitul Mitropolit, prin care i se împărtășește copie după referatul Vistieriei atingător de mărginirea numărului preoților, a diaconilor și a dascălilor, potrivit așezămîntului reglemental ce se citează aicea în acest referat»*. în «Manualul administrativ», vol. II, pp. 13-14.

III. ROSTUL PROTOPOPILOR ÎN ORGANIZAREA BISERICII ÎN VEACUL XIX ȘI ÎNDATORIRILE OBȘTEȘTI ALE CLERULUI

Ca organe de legătură în administrația eparhială, mitropolitul, sau episcopul respectiv avea pe protopopi. Aceștia erau aleși dintre cei mai destoinici preoți de mir și numiți în cîte o plasă, «plai», ca verigă de legătură pe de o parte între preoții de prin sate și episcopii eparhioți, iar pe de altă parte, între cler și autoritatea civilă a prefecturilor.

Atribuțiile lor erau destul de numeroase: de a inspecta bisericile și de a se îngriji de buna stare a lor, de a supraveghia în ele ordinea bisericească și conduita preoților și a tuturor locuitorilor,[28] dar mai cu seamă, lor le revenea sarcina de a judeca în primă instanță anumite pricini bisericești. Cele care-i depășeau erau deferite prin intermediul lor si a Logofătului Bisericesc, consistoriilor și dicasteriilor eparhiale, în frunte cu ierarhii — cărora le rămăseseră integral atribuțiile judecătorești în unele cauze civile și în cele bisericești ale clerului și după desființarea Divanului.

Protopopii judecau mai ales afacerile care priveau moralitatea publică și chestiunile matrimoniale. Celor vinovați le aplicau atît pedepse bisericești, cît și materiale, — care constau în plata unei sume de bani ce se numea «gloabă».

Ei erau în strînsă legătură și colaborare cu organele puterii civile, contribuind prin activitatea lor la buna îndrumare a vieții publice, dînd sfaturi pentru a se plăti impozitele, pentru a se păzi igiena publică și pentru a se zidi locașuri de binefacere etc.[29]

Tot ei judecau și pricinile bisericești mai ușoare ale preoților, diaconilor și cîntăreților. Dacă unul dintre aceștia cădea sub vreo greșeală penală sau civilă și trebuia să fie judecați de către tribunalele civile, cei vinovați se cercetau de către protopopii ținutului și prin intermediul acestora erau deferiți instanțelor de judecată.[30]

Pe baza cap. VIII Art. 363 din Regulamentul Organic al Valahiei se legiferează mai tîrziu și se stabilesc în problema judecății condiții dintre cele mai omenești. Astfel, preoților inculpați nu li se aplică două pedepse pentru aceeași vină. Pentru pricinile bisericești sînt judecați, așa cum am mai amintit de către protopopi, consistoriile și dicasteriile eparhiale, iar în pricinile civile comune și în cele penale, li s-a îngăduit să fie reprezentați prin persoane autorizate de ei și apărați de către protopopi, fără ca ei să se mai prezinte.

Din cauza îndatoririlor lor, protopopii se bucurau de mare autoritate. Ei aveau obligația să meargă prin ținuturile din care făceau parte, interesîndu-se de starea căiugărilor, a preoților și a diaconilor, precum și

28. *«Proiect pentru seminaruri, protopopi și preoți»*, în «Analele Parlamentare» (1834), vol. IV, pp. 247-275; N. Dobrescu, *op. cit.*, pp .44; D. Furtună, *op. cit.*, pp .37-38.
29. *Ibidem*, pp. 66-67.
30. «Manualul administrativ», vol. I, pp. 437-438.

de purtarea copiilor necăsătoriți ai clericilor, dacă trăiau în casele părinților lor, precum și de țîrcovnicii ce urmau a fi hirotesiți ipodiaconi și anagnoști.

În fiecare ținut era rînduită cîte o comisie pentru înscrierea tuturor dajnicilor. Această comisie era alcătuită «de un boier a rangurilor întîi, carile să nu fie moșinași în acel ținut, de deputatul ales de către acel ținut pentru Obștească Obișnuita Adunare, precum și de iconomul sau protopopul locului». [31] Tot aceștia se îngrijeau și de pregătirea candidaților la preoție din ținuturile lor, și numai cu avizul lor se puteau face hirotoniri.

În fiecare ținut trebuia să fie cîte doi protopopi. Totodată, pentru că protopopii nu aveau stabilit un salariu, li se fixează cît 300 lei pe lună, bani care vor fi adunați din contribuția preoților precum și din taxele ce se percepeau pentru peciurile de cununii. [32] Pe lîngă acest salariu însă ei mai beneficiau și de o seamă de alte venituri provenite din dările numite: «darea bastonului» și «pentru ciobote» adică pentru osteneala în cazuri de anchete și judecăți. Ei săvîrșeau multe abuzuri cu prilejul încasării acestor dări și prin impunerea de plocoane. Protopopii ajungeau astfel, spre deosebire de clerul de rînd, la bună stare materială, beneficiind pe deasupra și de scutiri permanente de impozite, pe cînd clerului i se acordau numai temporar asemenea scutiri.

Am amintit și mai înainte, că prin poziția și menirea sa, clerul era și un factor social activ în mijlocul poporului. Preoții obligați ei înșiși să ducă o viață mai aleasă s-au ocupat îndeaproape de moralitatea credincioșilor.

Ei combăteau concubinajul, sfătuiau pe credincioși cum să-și chivernisească bunurile lor și ale semenilor, îi învățau — din cunoștințele căpătate de prin seminarii — cum să se ferească de boli și de molipsire, combăteau superstițiile, sfătuiau pe enoriași să susțină instituțiile de binefacere și să contribuie la toate sarcinile obștești. Preoții înșiși nu se sustrăgeau de la îndatoririle cetățenești. Ei susțineau școlile, avînd să dea o anumită taxă anuală pe care o plăteau în două rînduri. [33]

Legile și Regulamentele Organice opresc pe preoți a se amesteca în afacerile cîrmuirii Statului și în cele care-l privesc pe Domn și îi supun la pedepse în caz contrariu.

Ei sînt datori să fie model de bună comportare față de treburile publice; să povățuiască pe credincioși a nu tulbura liniștea publică; să potolească orice duh de dezbinare, și să înfrățească toate spiritele spre a le uni în baza bunei orînduieli.

În cazul că vreunul dintre preoți se va face vinovat de tulburarea

31. *Regulamentul Organic al Moldovei,* cap. II, art. 84; D. Furtună, *op .cit.,* pp. 175-176.

32. *«Legiuire pentru regularisirea averilor mitropoliei și a episcopiilor, votată de Obștească Obișnuită Adunare în sesia din 1844,* în «Manualul administrativ», vol. II, pp. 261-265; *«Proiect pentru plata bisericașilor de al doilea și al treilea treaptă»,* în «Analele Parlamentare ale Romîniei» (1831), vol. II, partea II, pp. 648-655; *«Proiect pentru seminaruri, protopopi și preoți»,* în «Analele Parlamentare» (1834), vol. IV, pp. 274-275.

33. Revista «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XXVII (1903-1904), p. 112.

liniștii și a bunei rînduieli obștești sau va călca pravilele și legiuirile, atunci logofătul pricinilor bisericești va face cunoscut Domnului pe acela și va cere să se dea vinovatul în cercetarea mitropolitului, de față fiind și logofătul, pentru a lua vinovatul pedeapsa cuvenită.

La fel, se va proceda și cu mirenii, care vor stingheri sau vor necinsti pe una dintre fețele bisericești. [34]

O atribuție și o îndatorire demnă de amintit, a clerului, prevăzută de Regulamentele Organice, era ținerea registrelor cu evidența actelor stării civile, care a durat pînă la Cuza Vodă, cînd acestea au trecut în seama oficiilor stării civile de pe la primăriile comunelor.

Mitropolia și episcopiile trebuia să predea fiecărei biserici parohiale cîte trei condici în care se înscriau: într-una nașterile, în cealaltă, căsătoriile, iar în a treia, decesele.

Protopopii erau obligați să supravegheze buna lor întocmire, iar la sfîrșitul fiecărui an adevereau printr-un proces-verbal, că lucrările s-au desfășurat în bună regulă, arătînd pînă la ce pagină s-a ajuns. După ce condicele se sfîrșeau, se depuneau la judecătorie, iar protopopii se îngrijeau să trimită altele. [35] Regulamentul Organic al Moldovei mai prevedea să se înființeze în fiecare parohie «cîte un giudeț sătesc, spre a cruța pe săteni de stăruirile pe la tribunalurile ținuturilor pentru neînsemnătoare pricini ce se întîmplă adeseori întru dînșii, alcătuit de preotul și de trii giurați aleși pe tot anul de către grămada satului dintre fruntași, mijlocași și codași, adică, cîte un giurat din fiștecare treaptă. Acești, duminecile și în zilele de sărbători se vor aduna după Sfînta Liturghie la casa preotului satului unde vor judeca toate pricinile urmate între săteni în săptămîna aceea». (Regulamentul Moldovei cap. VII, Art. 319). «Giudețele» acestea sătești, aveau datoria să împace pe împricinați, iar în caz că ei nu se puteau înțelege, preotul le elibera o adeverință cu care mergeau la tribunalul ținutului.

*

În lumina celor spuse pînă aici putem conchide, că legile de care ne-am ocupat reprezintă o etapă nouă și ele înscriu un progres real în ceea ce privește legislația noastră bisericească și organizarea Bisericii Ortodoxe Romîne. De altfel, după Regulamentele Organice, care se ocupă atît de problemele civile, cît și de cele religioase, legile pe care le-am cercetat sînt primele legi de cuprins strict bisericesc, votate de Obișnuita Obștească Adunare în frunte cu mitropolitul ca președinte și aprobate de Domnitorului țării, singura putere care putea să emită legi.

---

34. *Regulamentul Organic,* București, 1832, art. 363, pp. 191-193; *Buletinul Oficial al Munteniei* nr. 85 din 24 octombrie, și nr. 98 din 8 decembrie 1858.

35. *«Proiect pentru modificația anexului cu nr. 3, Regulamentul Organic pentru înscrisurile stării civile».* în «Analele Parlamentare ale Romîniei» (1840-1841), vol. X, pp. 193-194; *«Legiuire pentru înscrisurile stării civile»* (ședința din 11 aprilie 1831), în «Analele Parlamentare ale Romîniei» (1831), vol. I, partea I, pp. 505-509; *Regulamentul Organic al Moldovei,* Anexa H, cap. IV, «Despre acturile mitricei pentru cei ce se nasc, căsătoresc și mor», tot în *Regulamentul Organic al Moldovei,* cap. VII, art. 319.

Precum am văzut, legile amintite pun și rezolvă probleme de cel mai mare interes pentru viața clerului nostru din veacul al XIX-lea. Căci ce putea fi mai de interes pentru Biserică, decît problema culturii și a formării clerului și decît aceea a asigurării lui materiale ?

Am arătat, că legile respective au încercat să pună baze noi organizării învățămîntului bisericesc și în bună parte au reușit prin măsurile luate pentru înființarea de seminarii teologice pe lîngă cele existente, și prin oprirea cu desăvîrșire a intrării în cler a elementelor nepregătite și necorespunzătoare. Datorită creării și organizării seminariilor, de acum înainte nu se va mai putea spune despre preoții noștri că sînt ignoranți, că nu știu a sluji și nu-și cunosc misiunea. Căci ele trezesc clerul din amorțeala veacului al XVIII-lea și-l fac să înțeleagă în mod mai luminat misiunea la care este chemat, arătîndu-i că și starea lui materială era strîns legată de dezvoltarea vieții poporului și că nu putea fi asigurată numai prin niște legi speciale.

Este drept că, punînd problema îmbunătățirii soartei materiale a clerului nostru, legile respective au adus un aport la rezolvarea acestei probleme, ele n-au izbutit însă decît într-o mică măsură să fie aplicate.

Ca legi de cuprins bisericesc acestea au contribuit însă în mod efectiv la o mai bună întocmire a organizației și administrației bisericești. Astfel au delimitat atribuțiile protopopilor, lăsîndu-le rolul unei instituții auxiliare episcopiilor și mitropoliilor, fixîndu-le chiar și un salariu și creîndu-le și anumite venituri pentru a putea să se ocupe de rezolvarea problemelor bisericești și pastorale care de multe ori îi depășeau, copleșindu-i.

De asemenea, ele separă judecătoriile bisericești de cele obștești trecînd pricinile pe seama protopopilor, dicasteriilor și consistoriilor eparhiale introduse de mai înainte, și recunoscute prin Regulamentele Organice, și în ultimă instanță pe seama episcopilor și mitropoliților.

Ca și Regulamentele Organice, ele au adus rînduieli noi în materie de drept bisericesc, care au îndrumat activitatea preoțimii noastre pe căi noi și au marcat o etapă nouă în organizarea Bisericii Ortodoxe Romîne.

Magistrand IOAN V. COVERCA

APOSTOLUL TIPĂRIT IN 1547 LA TIRGOVIŞTE DE DIMITRIE LIUBAVICI [1]

Apariția primelor cărți tipărite în Țara Romînească a produs o mare revoluție culturală. Meritul, de a înfăptui introducerea tiparului în Țara Romînească, îi revine iscusitului tipograf Macarie. Prin felul original de prezentare grafică a celor dintîi cărți tipărite de el (Liturghierul 1508, Octoihul 1510 și Evanghelierul 1512), acestea nu se vor lovi de opoziția clericilor, ca în alte părți, ci vor cunoaște o largă răspîndire în regiunile locuite de romîni, trecînd chiar și la celelalte popoare ortodoxe.

Cărțile lui Macarie au dat naștere la discuții contradictorii, în ceea ce privește locul de apariție. Cîțiva cercetători (tipograful G. Ionescu și Virgil Molin), pornind de la faptul, că în cele trei cărți nu este arătat locul unde s-au tipărit aceste «adevărate monumente de artă grafică», afirmă că ele nu puteau apărea în Țara Romînească, unde Macarie ar fi adus un săculeț cu buchi frumos tăiate, de inițiale înflorite, în care se simte influența și originea venețiană. [2] Aceștia conchid că cele trei cărți ar fi fost tipărite la Veneția, unde se găseau astfel de posibilități de realizare artistică.

Dar cea mai mare parte dintre cercetătorii cărții noastre vechi, combat afirmația celor de mai sus și susțin că Macarie a tipărit cărțile pe pămîntul Țării Romînești, unde a adus o tipografie.

Tipografia lui Macarie are o viață scurtă. Cu Evanghelierul din 1512 el își încheie activitatea și tiparnița își închide porțile fără să se știe din ce cauză s-a ajuns aci. Tiparnița, rămasă în vreun ungher de mînăstire, s-a risipit cu timpul.

Au urmat trei decenii în care nu se cunoaște să se fi tipărit vreo carte în Țara Romînească. Abia în 1545 găsim instalată la Tîrgoviște o tiparniță nouă, de sub teascurile căreia vor ieși două cărți, care vor constitui a doua serie de cărți tipărite în limba slavonă, în țara noastră.

De data aceasta tipograful nu a uitat să amintească, în prefețele cărților, locul lor de apariție. G. Ionescu contestă instalarea tipografiei la Tîrgoviște, pe considerentul că în prefețele cărților este menționat că

---

1. Un real ajutor în studiul Apostolului l-am avut din partea profesorului P. P. Panaitescu, căruia îi aducem deosebite mulțumiri.

2. V. Molin și Dan Simonescu, *Tipăriturile ieromonahului Macarie pentru Țara Romînească,* în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», București, anul LXXVI, nr. 10-12, octombrie-noiembrie 1958, p. 1033.

ele «s-au scris» la Tîrgoviște, și nu că s-au tipărit aici.[3] Dar asupra acestei afirmații nu insistăm pentru că termenul de a scrie în loc de a tipări era folosit des pe atunci. Nu cu mult mai tîrziu însuși Coresi întrebuințează expresiile: «scrisamu» (în Evanghelia romînească tipărită la Brașov în 1560-1561); «amu scrisu» (în Molitvelnicul romînesc, Brașov 1564); «amu scrisu cu tipariulu» (în Tîlcul Evangheliilor, Brașov, 1564),[4] ceea ce dovedește că în loc de «a tipări» se folosea frecvent termenul de «a scrie».

Noul tipar este adus de cărturarul Dimitrie Liubavici, un alt pribeag sîrb, care își face apariția în Țara Romînească, către sfîrșitul domniei lui Radu Paisie (1535-1545).

Dimitrie Liubavici își părăsește țara din cauza vremurilor grele în care se găsea pe atunci Serbia ce ajunsese sub stăpînirea turcească. În urma prigonirii cărturarilor și călugărilor din țările ocupate de turci, Dimitrie Liubavici este silit să se refugieze în Țara Romînească, țară ortodoxă, necucerită încă de otomani.

Cine era acest Dimitrie Liubavici? Originar din Gorazda, Dimitrie Liubavici, care se intitula logofăt, mărturisește că era nepotul lui Bojidar Vucovici. Acest Bojidar a fost un voevod al Muntenegrului și fiind alungat de turci se refugiază la Veneția. Aci el cumpără o tipografie și tipărește mai multe cărți bisericești, în limba slavonă, între anii 1519-1538.

Dimitrie Liubavici pleacă la Veneția unde se inițiază în arta tipografiei, poate chiar în oficina unchiului său Bojidar. De altfel Veneția, care devenise un important centru tipografic, ajungînd să existe la sfîrșitul secolului al XV-lea vreo 50 de tipografii și odată cu aceste se dezvoltă fabrici de hîrtie și o întreagă industrie tipografică,[5] era normal să fie o școală care să pregătească pe viitorii tipografi. Acest oraș va fi un punct de atracție pentru toți cei care doreau să îmbrățișeze meseria de tipograf.

La Veneția găsim și pe George Liubavici din Gorazda și pe fratele său ieromonahul Teodor — fără îndoială rudenii cu Dimitrie —,[6] care tipăresc aci un Slujebnic în 1527, fiind terminat numai de Teodor, la 1 iulie, deoarece George moare la 2 martie 1627.

După ce învață meseria de tipograf, Dimitrie Liubavici, nepotul lui Bojidar Vucovici, se înapoiază în Serbia, unde are o tiparniță, care — după cum menționează N. Cartojan — a fost instalată la Gorazda.[7] «E vorba însă de o confuzie. La Gorazda a fost nu Dimitrie Liubavici, ci Giurac Liubavici cu Bojidar Gorazdanin, care lucrează mai întîi un slu-

3. G. Ionescu, *Călăuza tipografului,* București, 1906, p. 89.
4. L. Predescu, *Diaconul Coresi,* București, 1933, p. 65.
5. St. Ciobanu, *Istoria literaturii romîne vechi,* I, București, 1947, p. 115.
6. E. Picot, *Coup d'oeil sur l'histoire de la Typographie dans les Pays Roumains au 16-e siècle,* Paris, 1895, pro *Extrait du Centenaire de l'École des langues orientales vivantes,* p. 17; Safarik, *Geschichte der serbischen litteratur,* Praga, 1865, p. 125.
7. N. Cartojan, *Curs de introducere în istoria literaturii romîne vechi,* 1931-1932, litografiat, p. 59-60; D. Simonescu, *Un octoih a lui Bojidar Vucovici,* în «Revista istorică romînă», 1933, p. 229.

jebnic slav la Veneția, la 1538-1540. În schimb, Dimitrie tipograful, a lucrat în tipografia sîrbească de la mînăstirea Gracanita un Octoih la 1539, din inițiativa mitropolitului Nicanor de Novo-Bordo». [8]

Nu se știe precis cînd s-a refugiat Dimitrie Liubavici la Tîrgoviște, dar ajuns aci el a găsit, ca și înaintașul său Macarie, multă bunăvoință și ajutor din partea domnilor munteni, care le-au dat tot sprijinul în exercitarea meseriei lor.

Întîia pomenire la noi a lui Dimitrie Liubavici este făcută în Molitvelnicul slavonesc tipărit în 1545, pe vremea domniei lui Radu Paisie, de ieromonahul Moise, care spune în prefața cărții că: «m-am trudit la această scriere cu matrițele lui Dimitrie Liubavici». Tipograful Moise era de fel din Budin, de lîngă mînăstirea Sudicov, După ce stă un timp la mînăstirea Decan din Macedonia, pleacă la Veneția, unde, ca tovarăș a lui Bojidar, lucrează în 1538 la tipărirea unui Sbornic. [9]

După cum reiese din însăși însemnarea ieromonahului Moise, în prefața Molitvelnicului, întîia tipăritură ce apare în Țara Romînească, după 33 de ani de la închiderea tiparniței lui Macarie, se pare că Dimitrie Liubavici nu ia parte la tipărirea acestuia. Dacă ar fi lucrat și logofătul Dimitrie la tipărirea cărții, desigur că ar fi fost și numele lui menționat în prefață ca tipograf, așa cum se obișnuia să se noteze cei ce se *osteneau* la tipărirea cărților

Nu se știe ce a făcut Liubavici în acest timp, dar la doi ani după apariția Molitvelnicului, însuși logofătul Dimitrie tipărește la Tîrgoviște un Apostol sau Praxiu, tot în limba slavonă, ajutat, după cum menționează în epilogul cărții, de doi ucenici romîni, desigur dieci, [10] Oprea și Petru, probabil originari din Tîrgoviște. Tipărirea a început la 18 august 1564 și la 18 martie 1547 cartea iese de sub tipar, după cum însuși Liubavici arată în prefață: «...S-au sfîrșit aceste sfinte cărți de la facerea lumii în anul 7055, iar de la Hristos 1547, crugul soarelui 27, ale lunei 6, numărul de aur 9, indictionul 6, temelia 19, epacta 5. S-au început să se scrie aceste sfinte cărți în luna august 18 zile și s-au isprăvit în luna martie 18 zile în cetatea de scaun Tîrgoviște...»

În acel timp, pe tronul Țării Romînești, era domn Mircea Ciobanul. El ocrotește și sprijină acțiunea lui Dimitrie, de a tipări Apostolul, poate la insistența soției sale, Doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareș și a principesei sîrbești Elena.

Unii cercetători sînt de părere că nu lui Mircea Ciobanul i se datorește tipărirea Apostolului, ci Doamna Chiajna este aceea care îl protejează și Dimitrie Liubavici poate să rămînă în țară și să scoată de sub teascuri cartea din 1547, [11] trudindu-se la aceasta, după cum menționează în prefață, din cauză că «... eu păcătosul și mai micul dintre oameni

8. P. P. Panaitescu, *Octoihul lui Macarie (1510) și originile tipografiei în Țara Romînească*, București, 1939, p. 16. Extras din revista «Biserica Ortodoxă Romînă», 1939, nr. 9-10, sept.-oct.

9. D. Simonescu, *op. cit.*, p. 227.

10. N. Iorga, *Istoria literaturii romînești*, I, București, 1925, p. 172.

Dimitrie logofăt, nepotul lui Bojidar, văzînd împuținarea sfintelor și dumnezeeștilor cărți, am muncit pe cît am putut cu ajutorul lui Dumnezeu am scris și am sfîrșit aceste de suflet folositoare cărți, pe care Sfinții Apostoli prin Sfîntul Duh le învățase, le propovăduise și luminase toată lumea».

Este posibil să nu fie Mircea Ciobanul tutorele acestui monument de cultură. În primii ani de domnie el era ocupat cu treburile interne ale țării, care erau destul de tulburi, din care cauză — probabil — să nu-l fi preocupat tipărirea cărții. De aceea Liubavici nu arată în prefață că Apostolul s-a tipărit din «porunca» lui, așa cum menționează Coresi în Triodul Penticostar, tipărit la Tîrgoviște în 1557, pe vremea aceluiași domn.

După ce logofătul Dimitrie scoate cartea de sub tipar, numele lui dispare fără urme. Dar ucenicii săi vor continua să ajute pe Coresi la tipărirea primelor sale cărți. Despre Petru, fostul ucenic al lui Dimitrie, nu se face nici o pomenire ulterioară. Dar în 1557, cînd Coresi tipărește la Tîrgoviște prima lui carte, Triodul Penticostar, menționează în ea că a fost ajutat de cei «zece ucenici ai mei». Nu este exclus ca printre aceștia să se fi găsit și Oprea și Petru. În același an, cînd Coresi tipărește tot aci a doua a sa carte, Octoihul Mic slavonesc, apare în aceasta, ca colaborator al său, Oprea, care se intitulează logofăt, după care dată și numele său dispare. Acest Oprea este desigur fostul ucenic al lui Liubavici. [12]

Considerații generale asupra Apostolului. — Apostolul lui Dimitrie Liubavici a fost cunoscut din descrieri succinte, făcute de cîțiva cercetători ai istoriei cărții, care au văzut exemplare necomplete.

Karataev descrie exemplarul aflător în Biblioteca din Leningrad. El menționează că prefața este o copie după prefața originală. Ea are la început un ornament pătrat, ce ocupă o jumătate de pagină, avînd la mijloc într-o cunună, stema Țării Romînești, iar pe margini este scris «În Hristos Domnul binecredinciosul și de Dumnezeu păzitul însuși stăpînitor al Țării Romînești Io Mircea Voevod și Domn». [13]

Un exemplar conservat în mînăstirea Hilandar, descris de Sava de Hilandar în lista manuscriselor și tipăriturilor vechi din această mînăstire, căruia îi lipsește începutul, dar păstrează sfîrșitul cărții, are pe ultima foaie următoarea însemnare: «Din porunca Domnului, Io Iliașcu Vodă și a mamei sale Doamna Elena, eu păcătosul și cel mai mic dintre oameni, Dimitrie logofăt, nepotul lui Bojidar am făcut această scriere... în anul 1547». [14]

---

11. N. Iorga, *Viața femeilor din trecutul romînesc,* Vălenii de Munte, 1900, p. 17-20; *ibidem, Neamul Romînesc în Bucovina,* București, 1905, p. 26; A. Procopovici, *Introducere în studiul literaturii vechi,* 1922, p. 93.

12. L. Predescu, *op. cit.,* p. 16, n. 72; p. 63 și n. 18.

13. Karataev, описаніе славяно-Русскихб книгб, St. Petersburg, 1883, nr. 39, p. 111-114.

14. Sava Chilandarec, *Rukspisy a starstisky Chilandarike,* citat de I. Bianu, și N. Hodoș, în *Bibliografia romînească veche,* I, București. 1903, p. 514-515.

După apariția primelor fascicule din Bibliografia romînească veche, în care eminenții bibliografi Ion Bianu și Nerva Hodoș descriu Apostolul după notițele care i-au fost consacrate de Safarik, Karataev și Picot în publicațiile lor, Academia Sîrbească comunică Academiei Romîne că posedă un exemplar, căruia îi lipsește sfîrșitul. În prefața acestui exemplar se vorbește de Mircea, Domnul Țării Romînești, dar la începutul textului se află un frontispiciu cu stema Moldovei și cu numele lui Iliașcu Vodă, Domnul Moldovei și a mamei sale Elena.[15] Titulatura, pusă în jurul stemei Moldovei, este urmată de menționarea membrilor din familia domnului «Autocratul domn a toată țara Moldovei, Io Iliașcu Voevod și a mamei lui binecinstitoarea doamnă Elena, despotăriță și fiii ei Io Ștefan Voevod, Io Constantin Voevod, fiii răposatului Petru Voevod și lui fie-i veșnică pomenire».[16]

Din descrierea cărților amintite mai sus, s-a putut constata că există două feluri de exemplare: unele tipărite pentru Mircea Ciobanul, domnul Țării Romînești, fapt menționat în prefață și probabil în postfața Apostolului, altele tipărite pentru Iliașcu Vodă, domnul Moldovei, mențiune făcută la începutul și sfîrșitul cărții. Restul textului, din cele două feluri de exemplare, este identic. Aceasta a dus la concluzia că ele au fost tipărite deodată, iar la exemplarele destinate Moldovei, s-a tipărit separat foaia de la începutul și sfîrșitul cărții cu mențiunile arătate mai sus.

Cum s-a ajuns ca acest Apostol să fie tipărit deodată, atît pentru Domnul Țării Romînești, cît și pentru cel al Moldovei?

După cum se știe, soția lui Mircea Ciobanul, doamna Chiajna, era fiica lui Petru Rareș și a Doamnei Elena, precum și soră cu Iliaș, sau cum îi spunea în familie Iliașcu, urmașul la domnie al lui Petru Rareș. Desigur, că Doamna Chiajna a informat pe mama sa că în Țara Romînească se tipărește un Apostol și aceasta a comandat, în numele fiului său, tînărul domn Iliașcu, să se tipărească și pentru Moldova această carte, spre a fi făcută danie diferitelor mînăstiri, pentru «veșnică pomenire».

Acestea sînt împrejurările fericite care au dus la tipărirea cărții, pentru ambele principate, carte care s-a răspîndit, nu numai în mînăstirile și bisericile din Țara Romînească și Moldova, ci și în mînăstirile din țările vecine.

Aflarea unui Apostol în țara noastră tipărit în 1547. — Cu toate că Apostolul tipărit de Dimitrie Liubavici a văzut lumina zilei pe pămîntul Țării Romînești, totuși, în țara noastră, nu s-a găsit încă nici un exemplar. Biblioteca Academiei R.P.R. posedă din această carte doar o singură foaie: fila 8 din caietul 1.

De curînd însă a fost descoperit un astfel de Apostol în satul Sibiel, sat așezat la vreo 20 km. vest de Sibiu, ascuns în depresiunile munților. La o depărtare de 4 km. de sat, sub strașina pădurilor, se află mînăs-

15. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 514-515.
16. I. Bianu și D. Simonescu, *Bibliografia romînească*, IV, București, 1944, p. 167.

tirea Sibielul, numită de cei din jur «Chiliile» fără a se ști cînd a luat ființă, dar care a jucat un important rol cultural în împrejurimi, pînă pe la anul 1800 cînd autoritățile o desființează, iar călugării de aci trec munții în Țara Romînească.

In această mînăstire ieromonahul Varlaam Moldovan scrie în 1716 un Triodion,[17] care, o parte este scris în romînește, iar alta în slavonește, ceea ce dovedește că aci era cunoscută și folosită și limba slavonă.

După desființarea mînăstirii, averea ei, care cuprindea printre altele mai multe cărți slavonești, manuscripte și tipărituri, a trecut la biserica din Sibiel.[18]

Învățătorul Nicolae Bembea, care a trăit între 1885-1938, în dorința de a scoate din negura vremurilor informații pentru alcătuirea unei monografii a satului Sibiel, căutînd între anii 1911-1917, prin documentele și cărțile vechi din acest sat, diferite însemnări menționate în ele, a găsit în podul casei bătrînului Ion Cornea, Apostolul lui Dimitrie Liubavici, pe care Ion Cornea îl dăruiește învățătorului Nicolae Bembea, că el nu-l poate citi «că nu-i pe limba noastră». Nicolae Bembea, colecționar de cărți vechi, impresionat de scrisul frumos din această carte, o păstrează în biblioteca sa, știind despre ea doar atît, că este un Apostol vechi, scris în limba slavonă. Acĭ a stat pînă în anul acesta cînd a fost identificat și îl prezentăm în cele ce urmează.

Cum a ajuns Apostolul lui Dimitrie Liubavici în podul casei lui Ion Cornea? Acest Ion Cornea era nepotul popii Vasile Cornea, născut în 1777 ajuns popă în comuna Sibiel, în anul 1815, unde trăiește pînă la moarte (1830). Popa Vasile Cornea a avut un cult deosebit pentru cărți. Tradiția spune că el a adunat cărțile și hîrtiile de judecată rămase de la popa Moise Măcinic, întemnițat în 1750 pentru lupta dusă împotriva catolicismului, și pe toate acestea le-a pus într-o ladă, ducîndu-le în pivnița casei sale, ca să fie ferite de foc. Desigur că Popa Vasile Cornea a adunat și cărțile rămase de la mînăstirea Sibielului pe care le-a adus la biserica din sat.

După moartea lui urmează ca preot al Sibielului fiul său Oprea Cornea, care a moștenit dragostea față de cărțile bisericești. Parte din aceste cărți au fost distruse în 1871, cînd venind rîul Sibielului mare «cum n-a mai fost niciodată, a rupt casa popii și a luat lada cu cărțile rămase de la popa Vasile și astfel s-au prăpădit multe cărți».[19]

Apostolul lui Dimitrie Liubavici, după cum a povestit bătrînul Ion Cornea, ginerele popii Oprea Cornea, ar fi rămas de la popa Vasile Cornea, care știa slavonește, ca și Oprea Cornea. Dar, după cum spune Ion Cornea, el n-a văzut pe popa Oprea citind din această carte, însă el a păstrat-o cu pietate «fiindcă era o carte bisericească din care au citit mulți preoți».

---

17. I. Bianu și G. Nicolăiasa, *Catalogul manuscriptelor romînești*, III, Craiova, 1931, p. 30.
18. O. Ghibu, *Din viața noastră*, în «Telegraful romîn», nr. 82, Sibiu, 1905.
19. N. Bembea, *Protocolul conferințelor învățătorești*, manuscris, 1917, p. 56.

Descrierea cărții. — Apostolul așa cum s-a aflat și cum se păstrează și astăzi este un volum mic în 4, cu legătura vremii, formată din două scîndurele îmbrăcate în piele. El mai păstrează astăzi numai 219 foi.

În ce privește numărul de foi pe care l-ar fi avut inițial se poartă încă discuții.

I. Bianu și N. Hodoș afirmă că descrierea Apostolului în Bibliografia romînească veche a fost făcută după publicațiile lui Safarik, Karataev și E. Picot, care nu au cunoscut exemplare complete.

Astfel bibliografii romîni, luînd informația lui Karataev, menționează cu semn de întrebare că Apostolul ar avea 268 foi, grupate în 34 caiete, primele 33 de 8 foi, iar ultimul de 4 foi, pe care se găsește scris, pe prima și pe ultima pagină a caietului, cuvîntul πολ, adică jumătatea de quaterniune. [20]

După apariția și difuzarea primelor fascicule ale Bibliografiei romînești vechi, vol. I, Academia Sîrbească comunică Academiei Romîne că Apostolul lui Dimitrie Liubavici, pe care îl conservă, nu este nici el complet, dar el ar avea 262 foi grupate în 33 caiete de cîte 8 foi, afară de primul care are numai 6 foi. [21]

După părerea noastră, comunicarea Academiei Sîrbești pare cea mai probabilă. Că primul caiet ar conține numai 6 foi este explicabil. Așa după cum crede și V. Molin, [22] primul caiet al tipăriturilor din perioadele cînd domnii care le patronau se schimbau des, era de cele mai multe ori mai mic decît restul caietelor, ca la o eventuală schimbare a acestora, în decursul tipăririi, să poată fi înlocuit cu alt caiet, în care scria în prefață numele noului voievod.

Exemplarul pe care îl descriem este format din caiete compuse din cîte 8 foi (quaterni) sau 16 pagini. Cartea nu este paginată ; însă pe prima și pe ultima pagină a fiecărui caiet se găsesc scrise în partea de jos, la mijloc, cifre cirilice, începînd de la 1 (ā) și mergînd în continuare, ce indică numărul caietului.

De la caietul 1 la caietul 19, cifrele scrise sînt de mărimea textului obișnuit (de 3 mm). Începînd de la caietul 20, pînă la sfîrșit, signatura caietelor este formată din cifre de dimensiunile literelor capitale (5 mm). Ele au pereții mai groși, din care cauză, cercetătorii cărților romînești vechi le consideră mai grosolane.

Exemplarul nostru începe cu signatura caietului 4 (а҃), deoarece caietului 3 îi lipsesc chiar foile cu signatura. Signatura se poate citi în continuare, pînă la caietul 29 (к҃ ѳ҃), în afară de caietul 10, căruia îi lipsesc ambele file de la începutul și de la sfîrșitul caietului ce cuprind signatura. Din caietul 30 lipsesc iar filele cu signatura (fila 1 și 8), iar de la caietul 31, foile sînt măcinate, începînd din partea stîngă a filei, pînă la limita de sus a signaturii și de aici aceasta nu mai apare.

Apostolul are următoarele lipsuri : caietele 1 și 2 lipsesc complet ;

20. I. Bianu și N. Hodoș, I, *op. cit.*, p. 29.
21. *Ibidem*, p. 516.
22. V. Molin și D. Simonescu, *op. cit.*, p. 1025 și urm

din caietul 3 lipsește fila 1 și fila 8, din caietul 7 fila 8 din care există un colț, din caietul 9 lipsește o filă, din caietul 10, fila 1 și fila 8, din caietul 17 filele 2, 3 și 4 sînt rupte la un colț, din caietul 19 lipsește fila 1, din caietul 20 fila 1, iar din fila 3 există un colț, din caietul 24, fila 8, din caietul 29 lipsesc 3 file, iar fila 1 există numai jumătate (partea de sus), din caietul 30 lipsește fila 8, din caietul 31 fila 7 și 8, caietul 32 lipsește complet, iar din caietul 33 lipsesc filele 4, 5, 6, 7, și 8.

Starea cărții este relativ bună. În afară de foile lipsă, amintite mai sus, și cîteva din filele de la urmă care sînt mai măcinate pe margini, tot restul se găsește în bună stare.

Pete de ceară nu sînt aproape deloc, ceea ce dovedește că această carte a fost — probabil — puțin întrebuințată în biserică.

În decursul timpului cartea a stat și la umezeală. Din această cauză foile au pete galbene lăsate de umezeala, care altădată s-a infiltrat în ele și odată cu evaporarea apei, pe foi au rămas acele pete caracteristice umezelii.

Este cartea găsită Apostolul lui Dimitrie Liubavici, tipărit în 1547? Nu încape nici o îndoială că avem de a face cu un Apostol care conține tradiționalele capitole: Faptele Apostolilor, Epistolele lor și Îndreptarul de citire al Apostolului.

Exemplarul nostru nu conține nici epilogul nici postfață, unde logofătul Dimitrie spune că el tipărește Praxiul pentru Mircea Vodă sau Ilias Vodă în anul 1547. Textul, care există în exemplarul nostru, este strict bisericesc și din el nu se desprinde nimic cum că el ar fi tipărit de Liubavici.

S-ar putea spune că Apostolul de care vorbim să se fi tipărit cu mult mai tîrziu, după un manuscris slavonesc, fie în Transilvania, fie în Țara Romînească sau Moldova.

Există însă anumite caracteristici care ne îndreptățesc să afirmăm că Apostolul de care vorbim este tipărit de Dimitrie Liubavici în 1547.

Cea mai pregnantă dintre acestea este litera, care este identică cu cea din Molitvelnicul tipărit de Moise în 1545. Moise menționează în prefața cărții că s-a «trudit la această scriere cu matrițele lui Dimitrie Liubavici». La doi ani după apariția Molitvelnicului Liubavici tipărește Apostolul cu aceleași litere, apoi tiparnița se închide și cu timpul se risipește. Cu o astfel de literă nu mai apare nici o tipăritură.

O altă caracteristică este signatura de pe caietele cărții. Karataev, care a văzut exemplarul în Biblioteca din Leningrad, în descrierea lui, arată că signatura primelor 19 caiete este tipărită cu caractere obișnuite ale textului, iar cele următoare au niște caractere mai mari. Aceeași signatură se găsește și în exemplarul nostru ca și cea descrisă de Karataev.

Că Apostolul nostru a fost tipărit în secolul al XVI-lea reiese din însemnările manuscrise din el; unele par a fi de la sfîrșitul acestui secol.

Aceeași constatare reiese și din filigranul hîrtiei de care vom vorbi mai jos. Unul dintre filigranele hîrtiei este cumpăna înscrisă într-un

cerc, filigran la care se renunță pe la anul 1555, și după această dată o astfel de hîrtie nu mai este întîlnită.

Comparînd literele de pe fila Apostolului lui Dimitrie Liubavici, conservată în Biblioteca Academiei R.P.R., nr. 7, cu cele din exemplarul nostru, se constată o identitate perfectă. Același a sau ч cu desen mai stîngaci, sau același c elegant ori c cu o trăsătură mai puțin fină, ori aceeași literă combinată ѱ ꙁ sau variantele literii O, apar atît pe fila existentă în Biblioteca Academiei R.P.R., cît și în exemplarul de care vorbim.

Dar nu numai litera este aceea care ne face să constatăm identitatea filei cu exemplarul nostru, ci și calitatea hîrtiei. Ceva mai mult, pe fila conservată în Bibloteca Academiei, apare ca filigran, partea din mijloc a coroanei, găsită de mai multe ori și în exemplarul nostru pe care îl redăm la capitolul hîrtie.

De asemenea atît zațul cît și tiparul, din ambele, sînt identice, astfel că toate elementele dovedesc o perfectă identitate între aceste două.

Aceste caracteristici ne duc în mod incontestabil la concluzia că exemplarul nostru este însuși Apostolul lui Dimitrie Liubavici, tipărit în 1547.

Cuprinsul cărții. — Praxiul sau Faptele Apostolilor este scris în ordine liturgică, așa după cum cerea slujba bisericească.

El cuprinde:

I. Faptele Apostolilor,

II. Epistolele Apostolilor (cu introducerile lor).

III. Sinaxarul și se încheie cu.

IV. Epilogul.

I. Faptele Apostolilor ocupă primele 9 caiete. Ele cuprind indicațiile liturgice cu litere capitale, scrise cu negru, sfîrșitul zilelor, după care urmează trimiterile, scrise cu chinovar. Astfel în caietul 4, p. 16 e menționat sfîrșitul sîmbetei; în caietul 6 p. 9, sfîrșitul zilei de luni; în caietul 6 p. 12, sfîrșitul zilei de marți; în caietul 8 p. 7 sfîrșitul zilei de miercuri; în caietul 8, p. 16, sfîrșitul zilei de joi. Faptele Apostolilor se încheie cu sfîrșitul sîmbetei și a faptelor săptămînei a 8-a.

II. Epistolele Apostolilor încep cu caietul 10 și se continuă pînă în caietul 31. La începutul fiecărei epistole este un comentar cu caracter de predică, după care urmează textul biblic.

1. Capitolul epistolelor[23] începe cu epistola sobornicească a lui Iacov. Comentarul asupra acestei epistole, ca și începutul ei, sînt cuprinse în prima filă a caietului 10, care lipsește din exemplarul nostru. Textul biblic se continuă cu fila 2 din caietul 10.

Urmează apoi:

2. Întîia epistolă sobornicească a lui Petru, care începe cu fila 8-a din caietul 10, lipsă din exemplarul nostru. Deci, și la aceasta, comen-

23. Identificarea epistolelor cărora le lipsește începutul, ca și unele traduceri din slovă, se datoresc profesorului Pandele Olteanu.

tarul—predică și începutul textului lipsesc pînă la «cu foc ispitindu-se», cap. 1. Textul biblic se continuă cu fila 1 din caietul 11.

3. Spunerea despre a doua epistolă sobornicească a lui Petru (caietul 10, p. 13).

4. Spunerea despre prima epistolă sobornicească a sfîntului Apostol Ioan (caietul 11, p. 7).

5. Prima trimitere sobornicească a Sfîntului Apostol Ioan (caietul 11 p. 9).

6. Spunerea despre a doua epistolă sobornicească a lui Ioan (caietul 13, p. 6).

7. Spunerea despre a treia epistolă sobornicească a Sfîntului Apostol Ioan (caietul 13, p. 8).

8. Spunerea despre epistola sobornicească a lui Iuda (caietul 13, p. 11).

9. Spunerea despre epistola sfîntului Apostol Pavel trimisă către romani (caietul 13, p. 16).

10. Spunerea despre prima epistolă a lui Pavel către corinteni (caietul 17, p. 4).

11. Spunerea despre a doua epistolă a lui Pavel către corinteni (caietul 19, p. 11).

12. Spunerea despre epistola către galateni a Sfîntului Apostol Pavel, (caietul 22, p. 8).

13. Spunerea despre epistola către efeseni a sfîntului Apostol Pavel (caietul 23, p. 8).

14. Spunerea despre epistola către filipeni a Sfîntului Apostol Pavel (caietul 24, p. 7).

15. Spunerea despre epistola către coloseni a Sfîntului Apostol Pavel (caietul 25, p. 3).

16. Spunerea despre epistola întîia către coloseni a Sfîntului Apostol Pavel (caietul 25, p. 14).

17. Spunerea despre epistola a doua către coloseni a Sfîntului Apostol Pavel (caietul 26, p. 8).

18. Spunerea despre epistola întîia a Sfîntului Apostol Pavel către Timotei (caietul 26, p. 14).

19. Spunerea despre epistola a doua a Sfîntului Apostol Pavel către Timotei (caietul 27, p. 12).

20. Spunerea despre epistola Sfîntului Apostol Pavel către Tit (caietul 28, p. 6).

21. Spunerea despre epistola Sfîntului Apostol Pavel către Filimon (caietul 28, p. 12).

22. Spunerea despre epistola Sfîntului Apostol Pavel către evrei (caietul 28, p. 14).

III. Sinaxarul sau tipicul, îndreptarul pentru citirea Apostolului, antifoanele încep din caietul 31 și se continuă pînă la sfîrșitul cărții. Din aceasta lipsesc pagnile cu indicațiile pentru luna septembrie pînă la 9 octombrie, apoi de la 25 decembrie, ele se întrerup definitiv.

IV. Epilogul, în care autorul dă cititorului anumite lămuriri privitoare la apariția Apostolului, încheie cartea. El lipsește din exemplarul nostru. Il reproducem în traducere,[24] după comunicarea Academiei Sîrbești.

«Fiindcă Dumnezeu care este închinat într-o treime a binevoit să umple biserica sa cu sfintele cărți spre lauda și folosul celor care citesc, aceluia (să-i fie) slavă și putere în veci amin.

S-au scris aceste sfinte și dumnezeești cărți numite Praxe, în zilele binecredinciosului și de Dumnezeu păzitului și autocratului Io Mircea Voevod și domn al întregii țări a Ungrovlahiei și a Podunaviei (ținutul de-a lungul Dunării, n.a.) fiul marelui și prea bunului Radul Voevod. De aceea și eu păcătosul și mai mic între oameni, Dimitrie logofăt, nepotul lui Bojidar, văzînd împuținarea sfintelor și dumnezeeștilor cărți, m-am străduit cu osîrdie, pe cît am putut să ajung cu mintea spre Domnul cel care îmi ajută și am scris și s-au sfîrșit aceste cărți folositoare pentru suflet, acest Praxiu pe care le-au învățat cu ajutorul Duhului Sfînt Apostolii și le-au propovăduit și au luminat cu ele toată lumea pînă la marginea pămîntului. M-am trudit la aceasta împreună cu ucenicii mei Oprea și Petru. De aceea rugăm și cerem milă de la toți cei care vor citi sau le vor transcrie, dacă va fi ceva greșit, pentru dragostea lui Hristos, să le îndrepte și pe noi, cei care ne-am trudit pentru aceasta, să ne binecuvîntați, și să nu ne blestemați, pentru că nu a scris Duhul Sfînt, nici vreun înger, ci mînă păcătoasă și pieritoare și suflet umilit, nenorocit și păcătos. Și s-au săvîrșit aceste sfinte cărți de la facerea lumii în anul 7055, iar de la nașterea lui Hristos 1547, crugul soarelui 27, al lunii 6, numărul de aur 9, indictionul 6, temelia 19, epacta 5. S-au început să se scrie aceste sfinte cărți în luna lui august, 18 zile și s-au săvîrșit în luna lui martie 18 zile, în cetatea de scaun Tîrgoviște».

Urmează o criptogramă descifrată în parte de A. Iațimîrschi și Liubomir Stoianovici, care propun să se citească «în casele lui Dimitrie» (adică ale lui Liubavici).[25]

Limba este slavă bisericească de redacție medio bulgară, fiindcă păstrează iusurile ѫ ѧ, **št** ѱ **tj, kt, gt, žd** ≺ **dj, etc.**

Dar cartea conține și particularități sîrbești. În cuprinsul ei este folosit în mod absolut consecvent ieri ь, **iar** ъ lipsește indiferent dacă este în partea finală sau în interiorul cuvintelor. Ex.: и вьстѫпи, изьшедь вьсльдь **(caiet, 4 p. 15)** мльчати **(caiet 5, p. 1).** сьъотѫ (caiet 5, p. 8).

Un alt sîrbism constă din formele pronumelui reflexiv се сѧ молѧшесе (caiet 5 p. 1). Confirm tradiției, însă apare și сѧ chiar pe aceeași pagină: ноуѧвдѧсѡшѫсѧ

Safarik consideră limba de redacție medio-bulgară. Totuși, referin-

24. Traducerea aparține profesorului P. P. Panaitescu.

25. Textul slav la I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia romînească veche,* I, p. 514, unde se află unele greșeli de transcriere ușor de corectat.

du-se la sîrbismele atestate în carte, crede că s-ar putea bănui că la baza copierii să fi servit un exemplar sîrbesc.[26]

Cartea nu a avut de la începutul ei o foaie ca să indice *titlul*. De altfel în secolul al XVI-lea, cărțile slavone, fie cele apărute încă înainte de această dată la Cetinje, care au precedat tipăriturile noastre, fie cele ieșite de sub teascuri în Țara Romînească, nu aveau o pagină deosebită de titlu. Denumirea cărții era arătată în prefață.

Logofătul Dimitrie, urmează aceeași tradiție, și în prefața cărții îi menționează titlul : «Scrisu-s-au aceste sfinte și dumnezeești cărți numite Praxe...».[27]

După cum se vede această carte nu purta pe atunci numele de Apostol, ci de Praxiu. Termenul de Praxiu a fost luat de slavi din grecește care îl numeau πράξεις τῶν ἀποστολῶν, și această denumire a devenit si în biserica noastră uzuală.

Astfel, în Apostolul manuscris de diacul Teodor Mărășescu la mînăstirea Neamț — astăzi în Biblioteca Academiei R.P.R., catalogat cu nr. 93 — la f. 294, într-un chenar lucrat în aur și culori, se află însemnarea... Io Ștefan voevod... a dat de s-a scris acest Praxiu... în anul 7008 (1500),[28] iar textul de pe f. 298 : «Iată deci eu mult păcătosul și micul ierodiacon Isaia de la mînăstirea Neamț... și am legat această carte numită Praxiu a doua oară... în anul 7137 (1629).[29]

Cuvîntul de Praxiu este pomenit și în Apostolul slavon, manuscris din 1519, pe care se găsește și însemnarea din secolul al XVII-XVIII-lea «Scris-am eu Matei logofăt ot Drăgoești, cum să se știe că am citit pe acest Praxiu...»[30]

Aceeași expresie o găsim în Apostolul slav, manuscris, din 1528[31] sau în cel din 1651,[32] ca și în notița din anul 1700, de la sfîrșitul unui Zbornic slavo-romînesc, manuscript de pe la anul 1665, fost odinioară al mînăstirii Neamțului, astăzi în biblioteca seminariului din Socola,[33] ca și în Apostolul lui Coresi (1563) ș.a.

De prin secolul al XVIII-lea, termenul de Praxiu începe să fie părăsit, iar cărții i se va consacra numele de Apostol și nu după mult timp vechea denumire va fi uitată.

Considerații generale asupra tiparului. — Comparînd tipăriturile lui Macarie cu Apostolul lui Dimitrie Liubavici se constată că în fiecare, litera are cu totul alte caractere.

Aproape toți cercetătorii cărților vechi romînești au privit litera

---

26. Safarik, *op. cit.*, p. 268.
27. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 30.
28. P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, I, București, 1958, p. 120.
29. *Ibidem*, p. 120.
30. *Ibidem*, p. 297.
31. *Ibidem*, p. 32.
32. *Ibidem*, p. 299.
33. Gr. Crețu, *Intiiul Praxiu sau Apostol romînesc tipărit pe la 1570*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie» a. III, 1885, p. 40.

din perioada Liubavici, în comparație cu litera din cărțile macariene, fapt care i-a dus, în mod nejust, la afirmația că slovele logofătului Dimitrie sînt «ceva mai urîte, scunde, îndesate, decît acelea de care se serviseră tipăritorii munteni de la începutul veacului». [34]

Greșit este să se aplice metoda comparativă în studierea literelor din cele două serii de tipărituri, apărute în Țara Romînească, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, deoarece fiecare perioadă a creat o literă cu caractere diferite. Pentru a se ajunge la o concluzie judicioasă, studierea ei se va face pentru fiecare în parte.

Toți cercetătorii noștri, începînd cu Hasdeu sînt de acord că Macarie s-a inspirat, în realizarea grafică a literii, din manuscrisele noastre. [35]

Ce l-a determinat pe Macarie să redea în cărțile sale litera manuscriselor moldovenești ?

Este știut faptul că primele tipărituri, care au dat o lovitură mortală manuscriselor, nu au fost primite de toți reprezentanții bisericii. Ei considerau tipografia ca o invenție diabolică, menită să aducă sfîrșitul lumii, și tot ceea ce ieșea din aceasta, aparținea satanei.

Dacă în Cracovia, orașul în care apar primele cărți tipărite cu litere cirilice (1491), tipografia a fost închisă din ordinul autorităților catolice locale, după ce apăruseră cinci cărți, [36] în schimb, în Veneția, unde viața spirituală se emancipează de cătușele Bisericii catolice, ia ființă în 1493, a doua tipografie tot cu litere cirilice, alăturea de alte tipografii cu litere latine. Aceasta va avea o viață lungă și se va bucura de o activitate rodnică. Chiar și în Muntenegru, țărișoara care depindea politic și economic de Veneția, va fi adusă vechea tipografie cu litere cirilice din Veneția, de către voevodul muntenegrean Gheorghe Ternoevici, pe care o instalează în 1493 la Cetinje. De sub teascurile ei va ieși a treia serie de cărți cu litere cirilice și ea va funcționa pînă în 1496, cînd domnitorul izgonit de turci, fuge peste mare în Veneția, iar tipografia condusă de Macarie se închide. Macarie pleacă și el în pribegie la Veneția, iar de aci se îndreaptă spre Țara Romînească, țară ortodoxă, necucerită de turci. Aci, cu sprijinul lui Radu cel Mare, Macarie înființează o tipografie, de sub teascurile căreia va ieși o altă serie de cărți slavonești cu litere cirilice. [37]

Poporul romîn, împreună cu popoarele slave ortodoxe se găseau departe de mișcările spirituale ale Apusului. Aci era firesc să se proce-

---

34. N. Iorga, *Istoria literaturii romînești*, I, București, 1925, p. 171-172.

35. B. P. Hasdeu, *Un tezaur de tipo-xilografie romînă de pe la 1550*, în «Traian», 1869, nr. 18, 20, 23 și 27, din 4, 11, 18 și 29 iunie 1869, p. 72, 80, și 10; N. Iorga, *D'ornamentation d'un vieux livre roumain*, în «Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, X (1923), p. 43-51; E. Turdeanu, *Miniatura bulgară și începutul miniaturii romînești*, București, 1942; V. Molin și D. Simonescu, *op. cit.*, p. 1019.

36. L. Febvre și H. J. Martin, *L'apparition du livre*, editura Albin Michel, Paris, 1958, pp. 303-304.

37. St. Ciobanu, *op. cit.*, p. 116; I. I. Oghienco, історія украинского друкарства I, Lwov, 1925, p. 2.

сана стмьаплоїеуліїстоаухожвавганк
жмнє пасхы · инавьзнесеніїсгне · гла а

рьвоє оубо словосьтворнхьовьсє
кьωдсωфилє · ωнихже на
чатьїс твωрнтнжєноучитн ·
донагожеднє заповѣдавьаплω

I. Pagină cu începutul Apostolului (după Bibliografia romînească veche, vol. I).

рѣ҃ѫ радовеи҆ѧ братїѧмь • прїшеⷣ •
шеже бы҆ѣрамь , ⁘ прїѧти бѣсть ѿ
цр҃кве на҃пѧ и҆старцѣ • сказїстаѧ ѥли
ка бѣ сьтворн сьнїмь • нїкоѡбрѣте сѧ
ѭмь дѣрьзѣ рько чѣ ѩ дьнїи ѩже
цѣ ѩшеже пѣцїи ѩже
ерѣсн фарисейкнѧ въро
вѣшеⷣ глѧше • ꙗкоподо
бѣетъ обрѣзатїѧ • за
бьщатїѧже блюстїзакон
моусовь • сьбрашеѧсѧ апо
столи и҆старцї видѣти ѡ
словесн сємь • многѫже бьзьсканїоу бы
вшѫ , выставь петръ рѣкнїмь • мѫжїе
братїе • вы вѣсте ѡдни прьбѣ бь вьи҆ и
збра оусты моими оуслышати ѥзїко
мь слово бл҃го вѣстїа и҆ вѣровати • и҆ сьрь
довѣдець бь свѣдєтєлствова нмь • дѣвь
и҆мь дх҃ь ст҃ы ꙗкоже и҆ на мь • и҆ ничтоже
расѫдн междꙋ намїже и҆ ѡнѣми • вѣро
ѫ ѡчистивь срдца и҆хь • нѣ оубо что и
скушаєте бл҃ вьзложити нѣго на выи҆ оучє
никомь •
пѣнїе • бьдни , бьстаашеи҆ нїцїи

2. Pagină cu vigneta B (V).

Ѫ҃ЦЫ • НОКОЕМЬ НЕПОБѢЄТЬ МОЛИТИСЕ •
ЙАКО НЕ ЛЮБЕН БЛИЖНѢГО, ИЬ ДОБИНЬ ЗВА-
Х • НИ МОЖЕТЖЕ ГЛАГОЛАТИСЕ ХВЬ • НЕДИНЕНИ
ЕЖЕ СИ ЛЬОЩИХ СКАЗУЄТЬ • ЙАКО ОМѢТА
ЖЕСИ СИ, МНОЩИ ИМАТЬ • РАСЖИГАЄТЖЕ
ВЬПОСЛАНИ СЕМЬ • ГЛЕНСЕ, АНТІХРІСТУ
СВОЙСТЬВНО БЫТИ, ЄЖЕ ГЛАТИ НЕБЫ
ТИ САМОГО ХА, ЙКО ДАБЖДЕТЬ ПОКАЗУЖ
ЙАКО НЕСЩИ ОНОМУ, СЕБЕ СЩА БЫТИ НА-
РЕТЬ ЛЬЖЬ • ОУТѢШАЄТЖЕ ВЬВСЕМЬ ПО
САНИ НЕПРѢМАГАТИ ВѢРУЖЩИМЬ ВЬ
ТА • АЩЕ НЕНАВИДИМИ БЫДУТЬ ВЬМИРѢ •
НИПАЧЕ РАДОВАТИСЕ • ЙАКО НЕНАВИСТЬ
МИРА ЙАВЛЯЄТЬ ВѢРУЖЩИМ ПРѢИТИ ОТ
САМОГО МИРА • ИБЫТИ ПРОЧЕЕ НЕБЕСНОМУ
ЖИТІОУ • ИНАКОНЦИЖЕ ПОСЛАНІА, ПАКИ
ВЬСПОМИНАЄТЬ ГЛЕ • ЙАКО СИЬ БЖІИ,
ЖИЗНЬ ВѢЧНАЯ ЄСТЬ ИСТИНЕНЬ • ЙАКО СЕ
МУ РАБОТАЄМЬ, ИГРАНИ СЕБЕ ОНДОЛЬ •
СЕ ПОЛЕ ПРОРОЧЕСТВО
АННЕ ПРАГО

3. Pagină cu titlu.

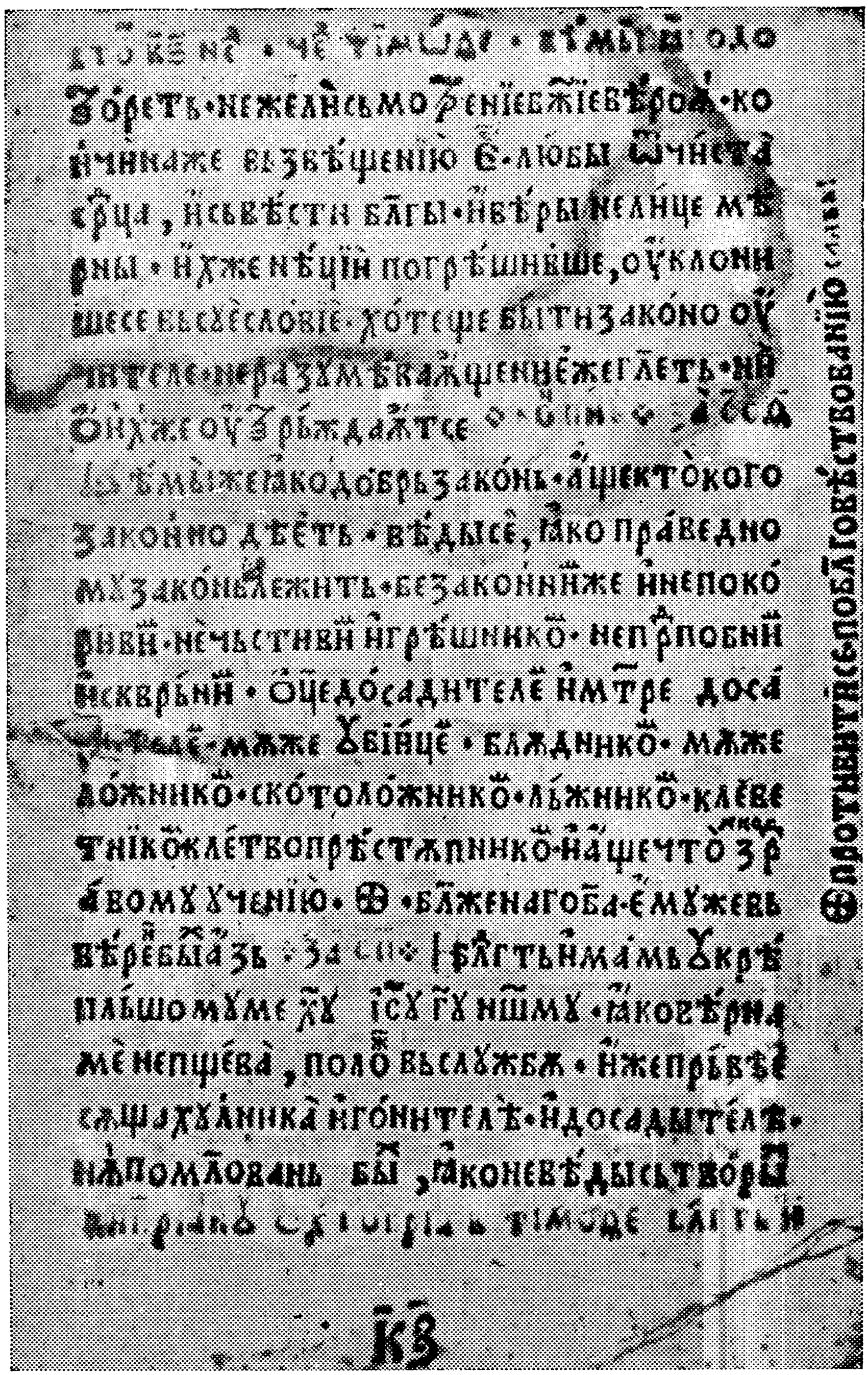

4. Pagină cu adaosul unei omisiuni și cu signatura de mărimea literei capitale (5 mm).

ШС ЙКШ ЙСТИНА Є БЫВШЕ ЗАГМА •
ЙНѢШСЖЕ СЬНЬЗРѢТИ • ПРѢШЕДЬШЕЖЕ
ПРЬВАФ СТРАЖА ЙВТШРЖА,
ЙПРИНАШСТА ФЬВРАТА ЖЕЛѢ
ЗНА ВЬВШДАШАА ВРГАДЬ •
ЙКОЖЕ ШСѢБЬ ШВРЬЗО
ШАСА НМА • ИЗЬШЕ
ДЬШЕ ПРѢЙДАШЕСТЬ
ГНЫ ЕДИНЫ • ШСѢБІЕ
ШСТАПИ ШСѢБА
ШНЕГШ •
ЙПЕТРЬ БЫВЬ ВЬСЕБЪ РЕЧЕ • ИНЪ ВѢМЬ
ВЬСТИНЖ ЙКШПОСЛА ГЬ •
АГГЛА СВШЕГШ •
ИНЗЛТМАЙЗРЖ
КЫ ИРОДОВЫ –
ЙВЬСЕГЫ
ЧАЙНІЙ ЛЮДІЙ ЙОУДЕНОВЫДЬ ✤ ✤ ✤ ✤

КОНЦА
СВО
ГЪ.

5. Sfîrșit de pagină la Faptele Apostolilor și cu signatura de mărimea textului obișnuit (3 mm).

6· Pagină cu sfîrșitul Apostolului și începutul Sinaxarului.

7. Vigneta B (V) înscrisă în dreptunghi.

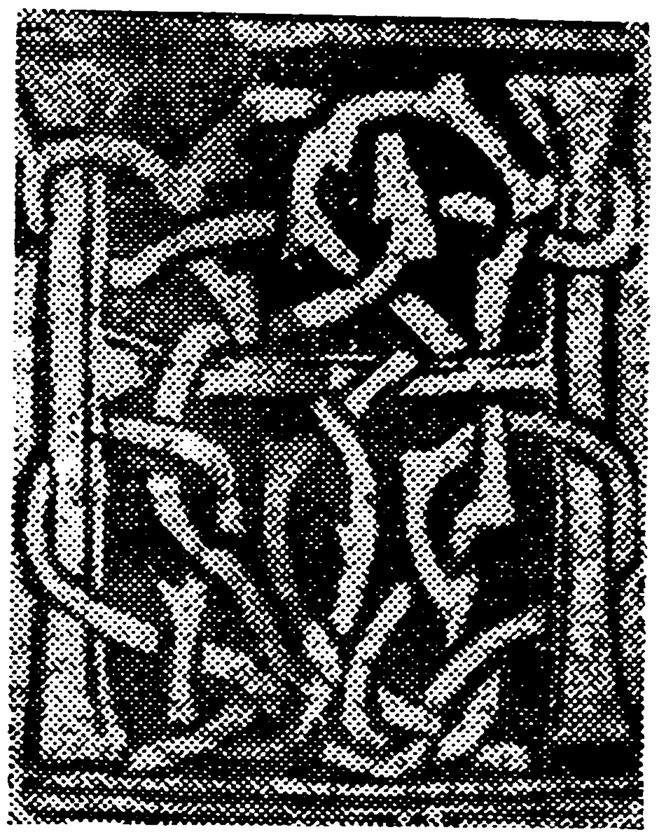

8. Vigneta N înscrisă în dreptunghi.

9. Iniițala C (S) (42 mm).

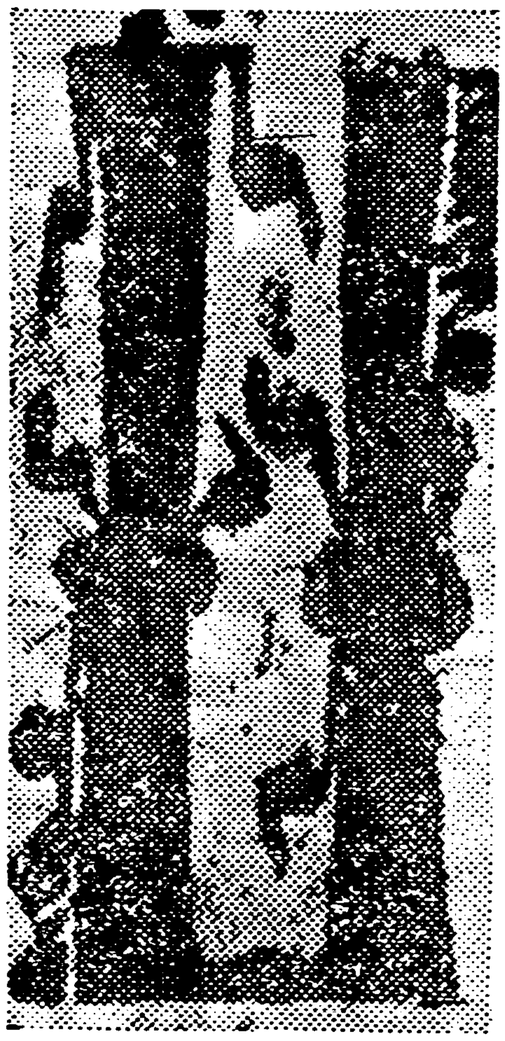

10—13. Inițiale cu ornamentație în care se evidențează punctul așezat pe bratul literei, influență după Octoihul de la Cetinie (1494).

НАЧАЛО ОКТОИХА

ЗВАХЪ • СТЫХЕРЫ • ВЪСКРСНЫ • ГЛАСЪ , А •

ЕУЕРНКЕ НАШЕ МАТВЫ • ПРІИ
МИ СТЫН ГН • ИПОДАЖДЬ
НАМЪ ОСТАВАННІЕ ГРѢХОМЪ •
ИКО ТЫ ЕДИНЪ ИВАКИ ВЪМИ
РѢ ВЪСКРСЕНІЕ ❖

ОБЪИДѢТЕ ЛЮДІЕ СІОНЪ ІОБЪ
ИМѢТЕ ЕГО • ИДАДИТЕ СЛА
ВОУ ВЪНЕМЪ ВЪСКРЪСШОМОУ ИЗМРЪТВЫХЪ • ИКО ТЫ
ЕСИ БГЪ НАШЪ , ИЗБАВЛЕИ НАСЪ ОБЕЗАКОНІИ НАНІИХЪ ❖

ПРІИДѢТЕ ЛЮДІЕ ПОЕМЪ ИПОКЛОНИМСЕ ХОУ • СЛА
ВЕЦІЕ ЕГО ЕЖЕ ИЗМРЪТВЫХЪ ВЪСКРСЕНІЕ • ЕКО
ТЫ ЕСИ БГЪ НАШЪ • ИЗБАВЛЕИ НАСЪ ОБЕЗАКОНІИ НАШИХЪ ❖

14. Pagină din Octoihul de la Cetinie (1494) (Tipar roșu-negru).

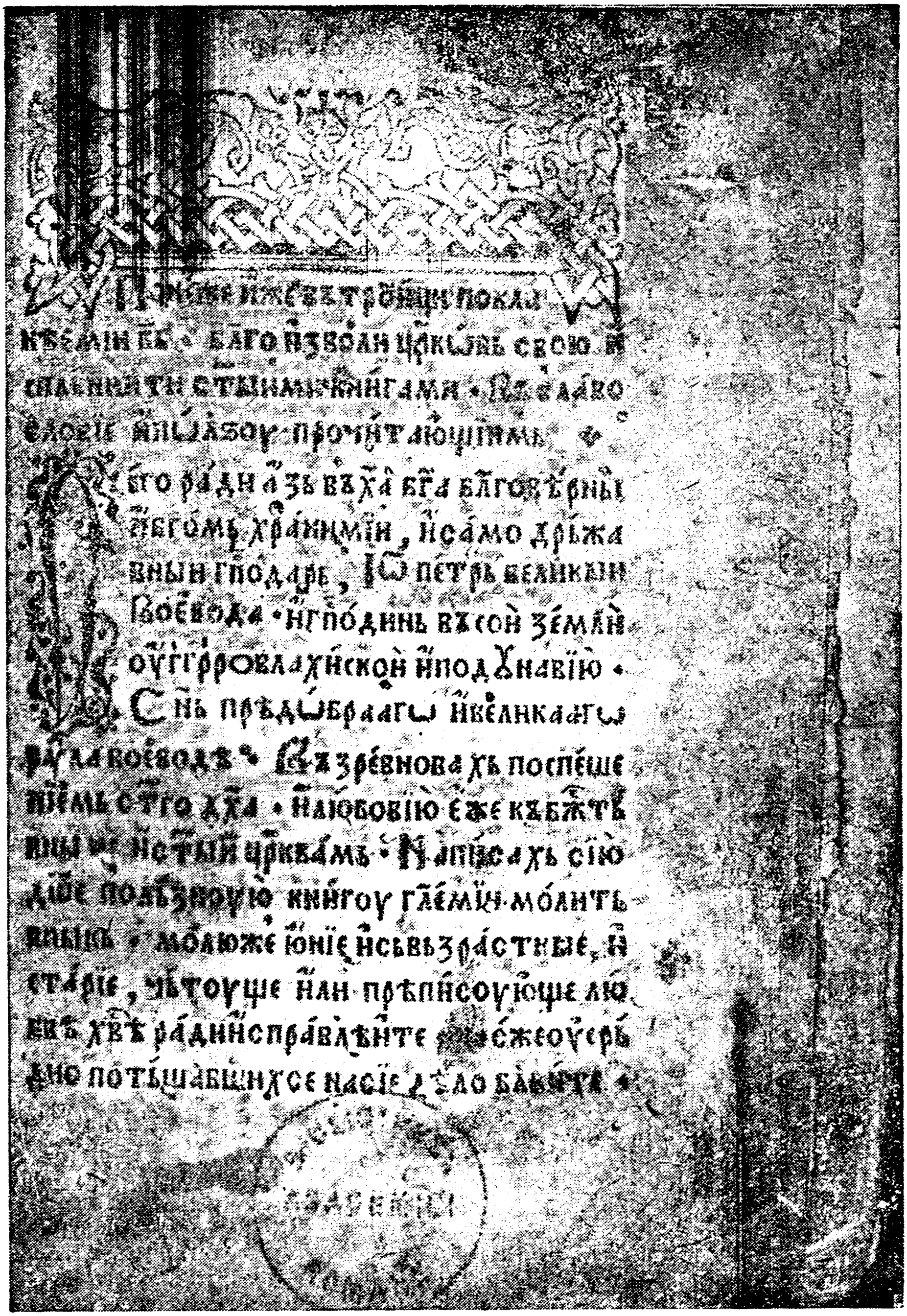

15. Pagină din Molitvelnicul slavonesc din 1545.

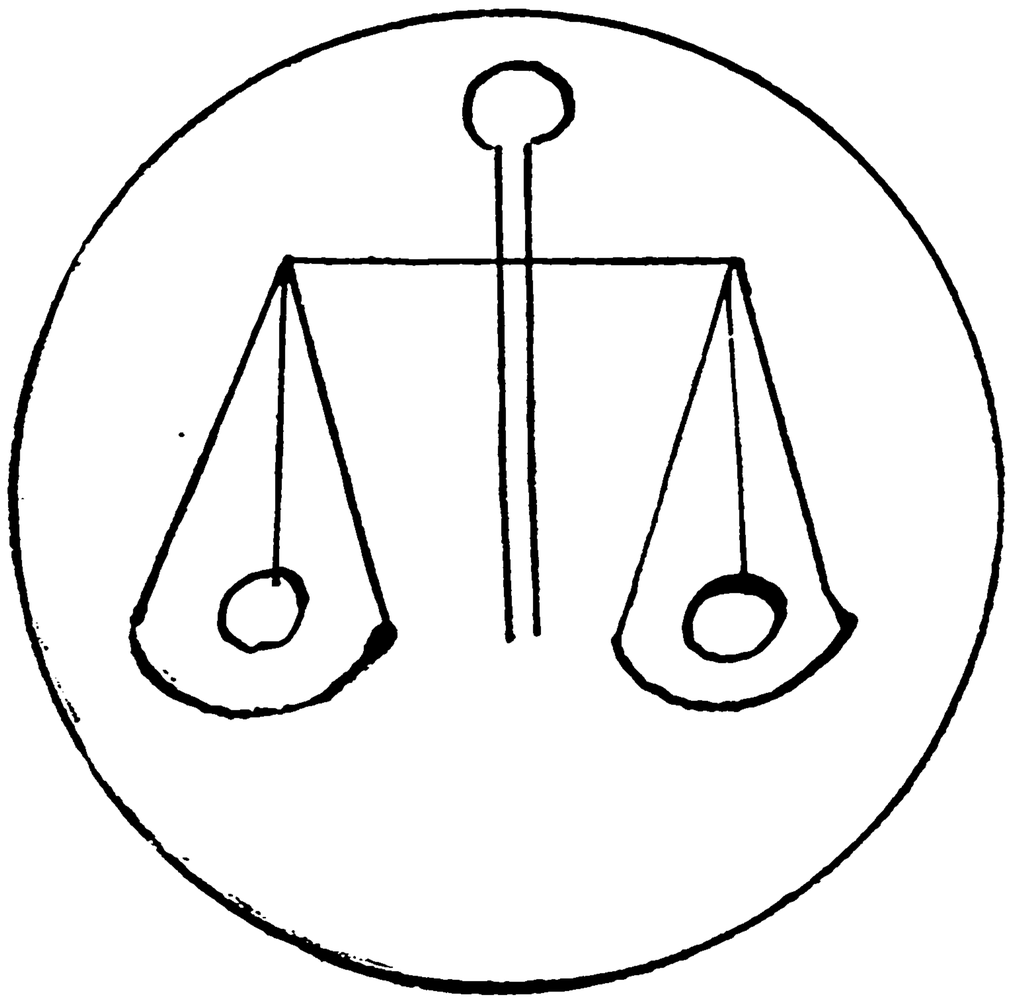

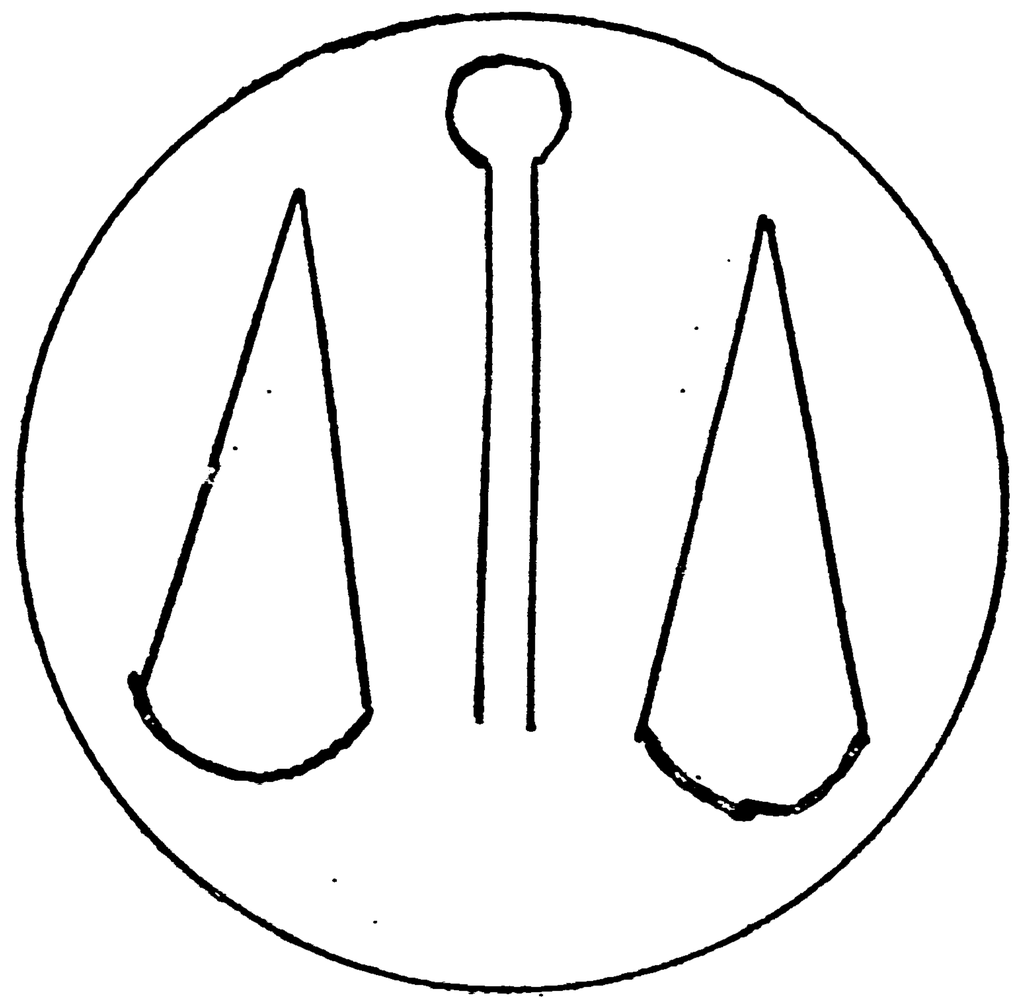

16-17. Filigrane cu balanța.

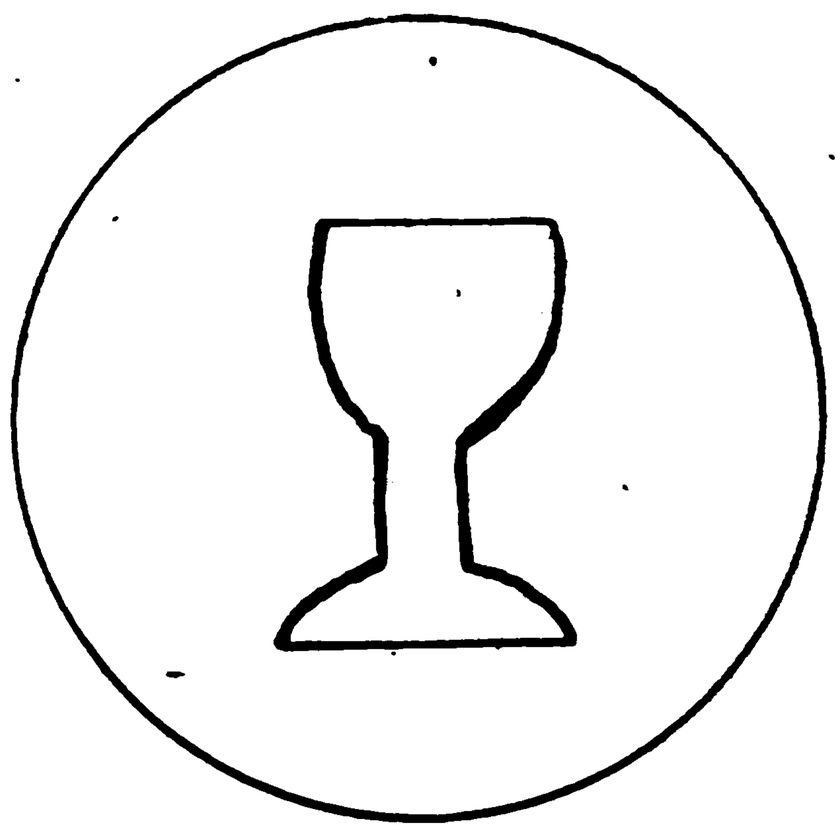

18. Filigrană cu potirul.

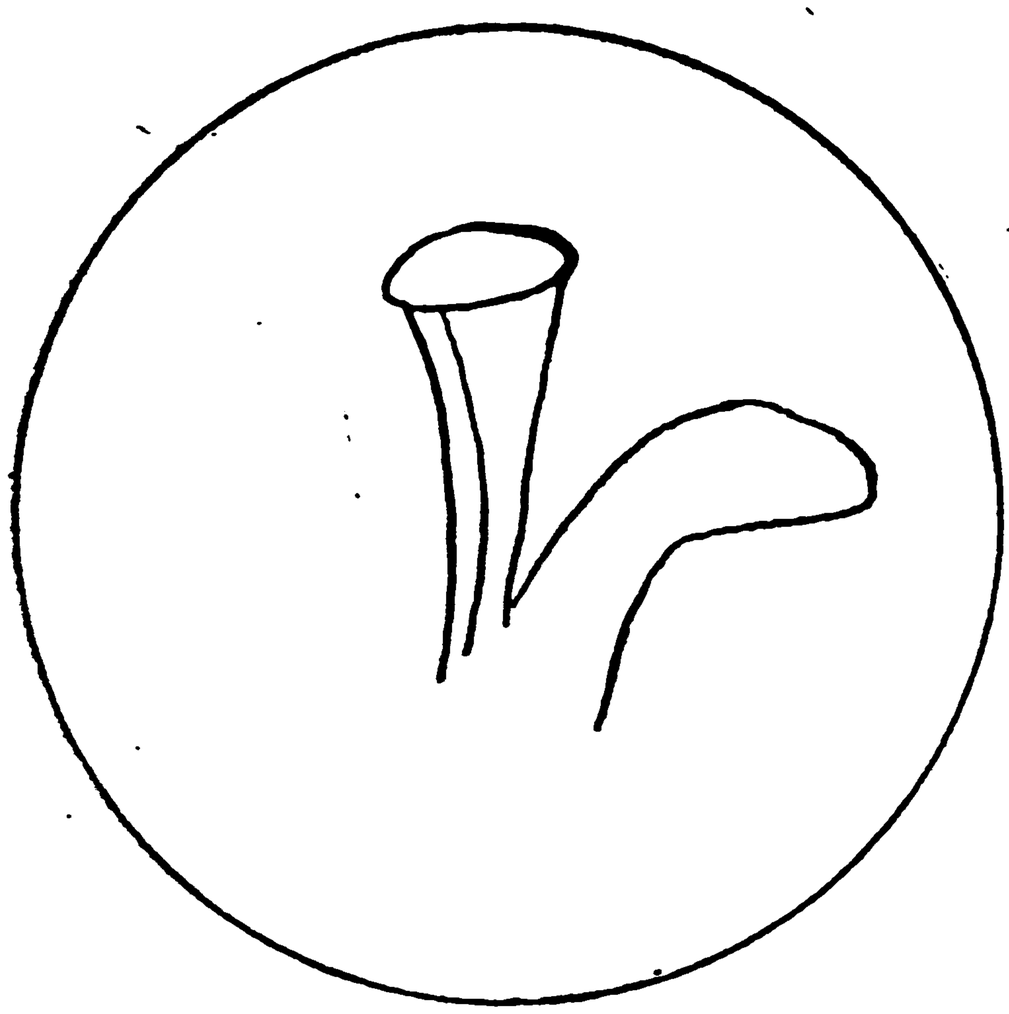

19. Filigrană floare de crin.

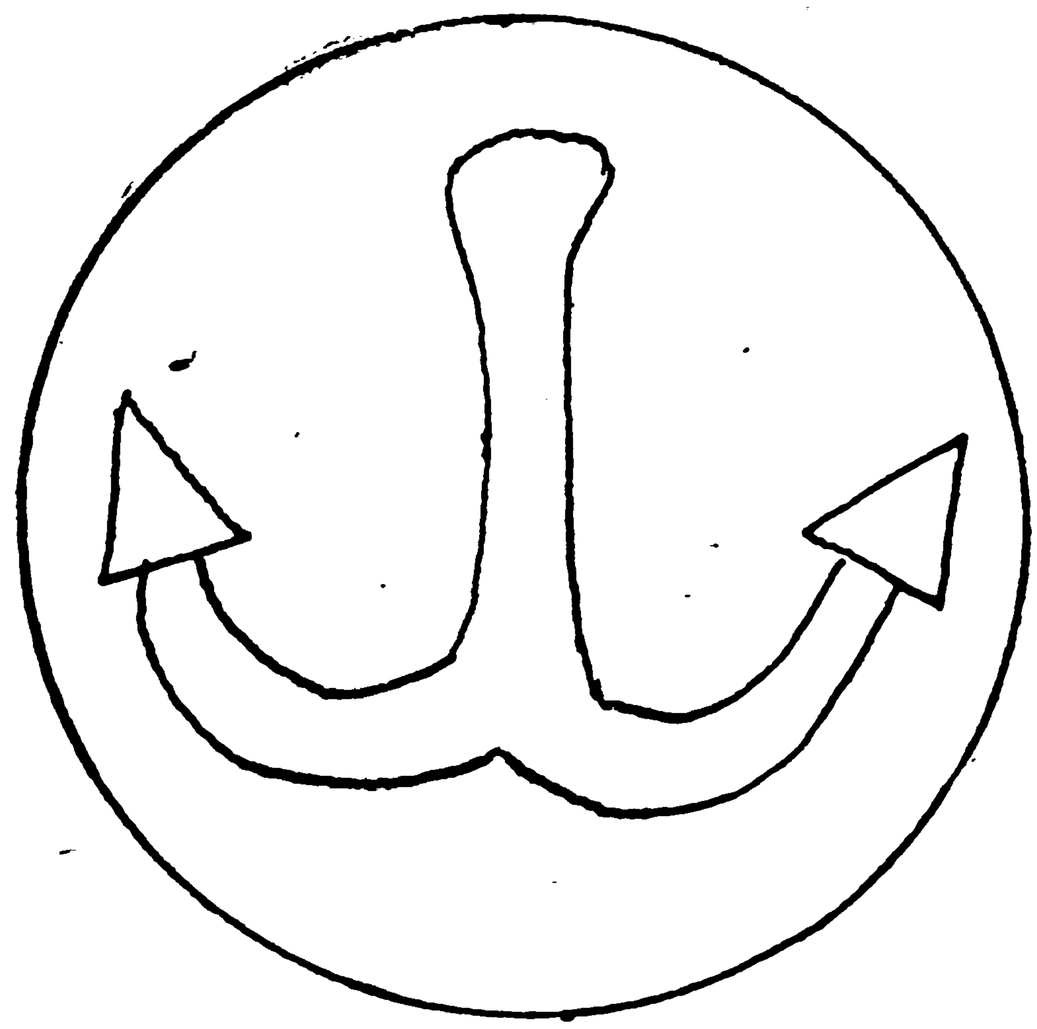

20. Filigrană cu ancora.

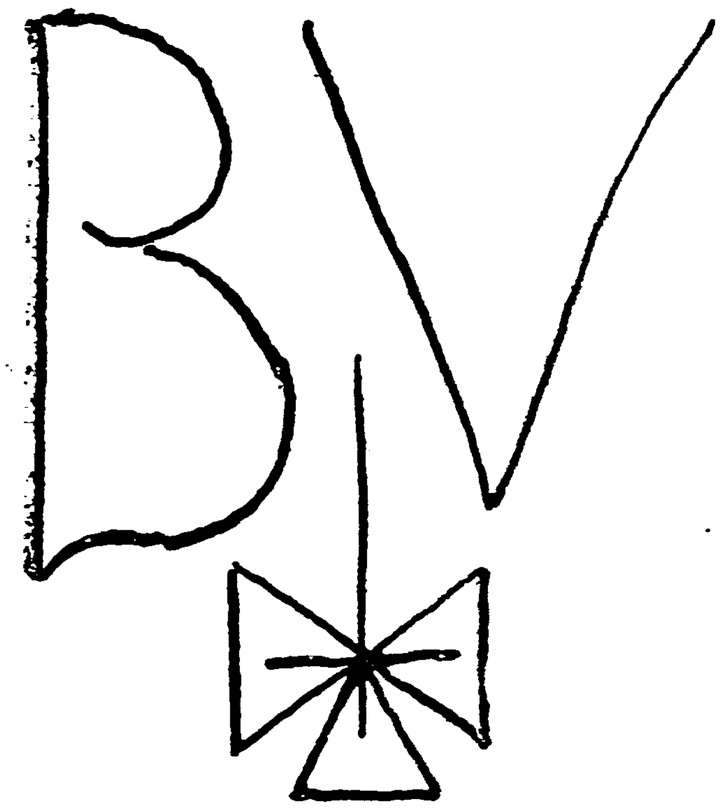

21. C 5 f. 8, colțul de jos.

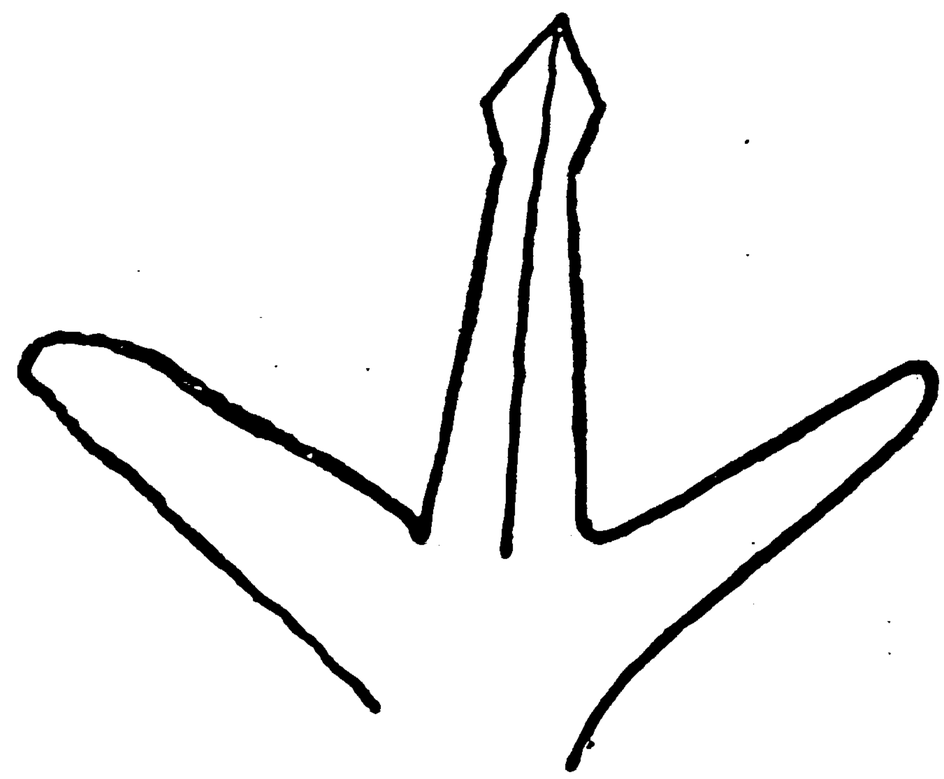

22. Filigrană cu coroana.

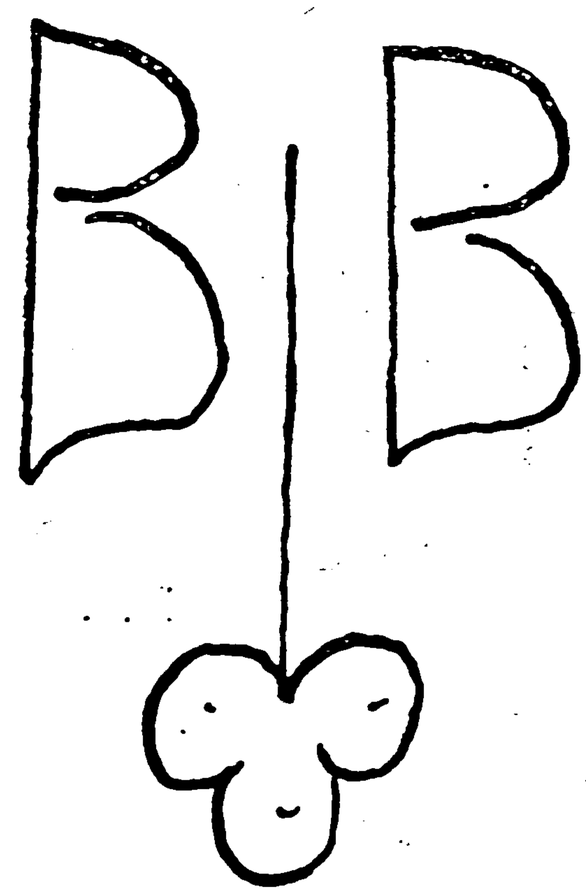

23. Filigrană contra marcă

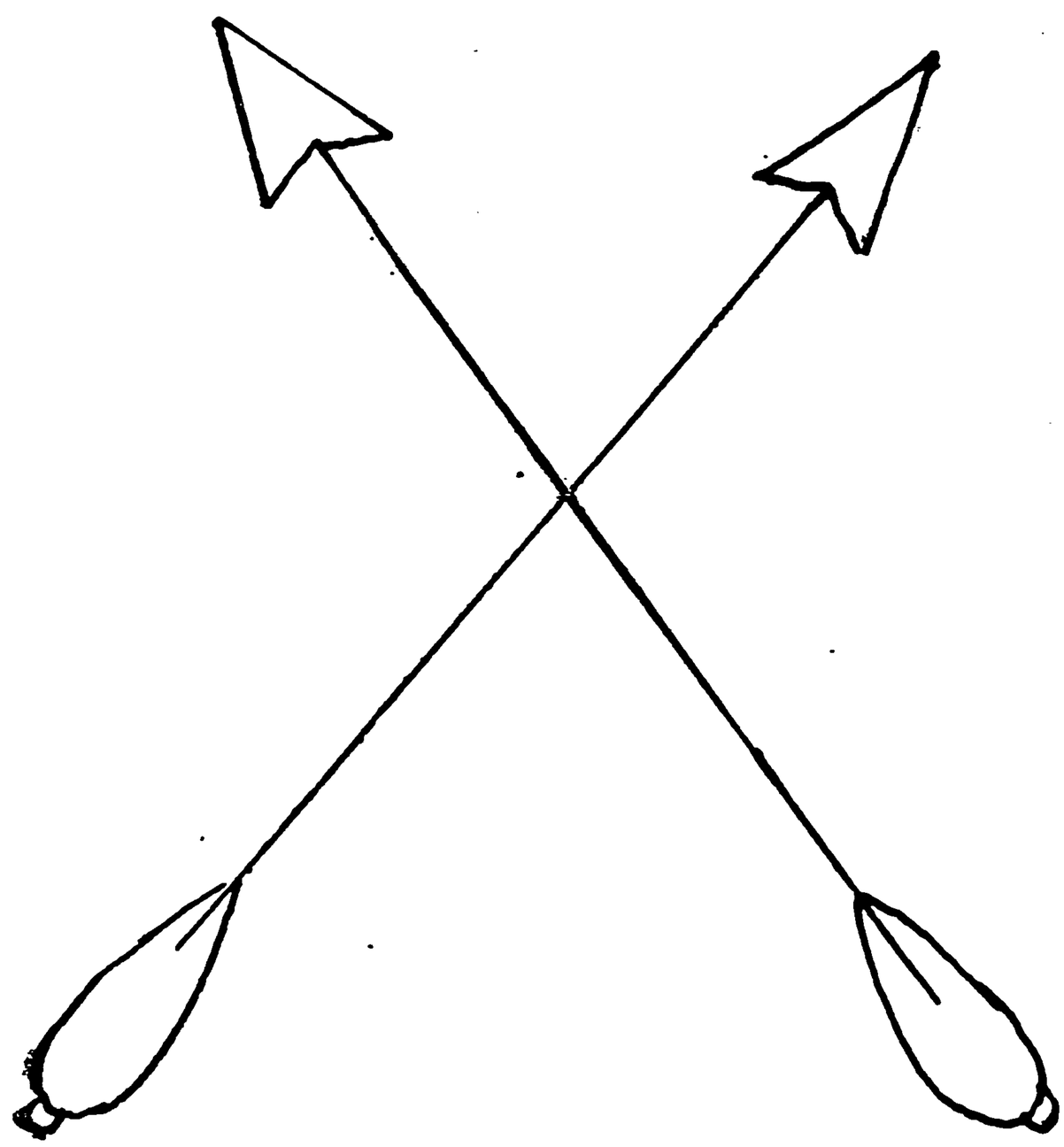

24. Filigrană cu săgeți.

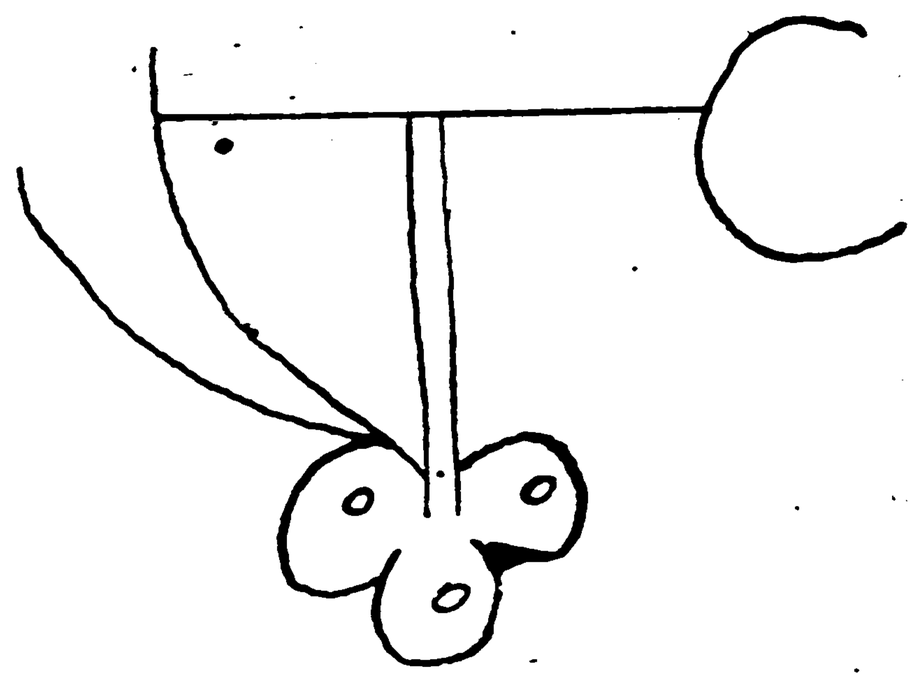

25. Filigrană contra marcă.

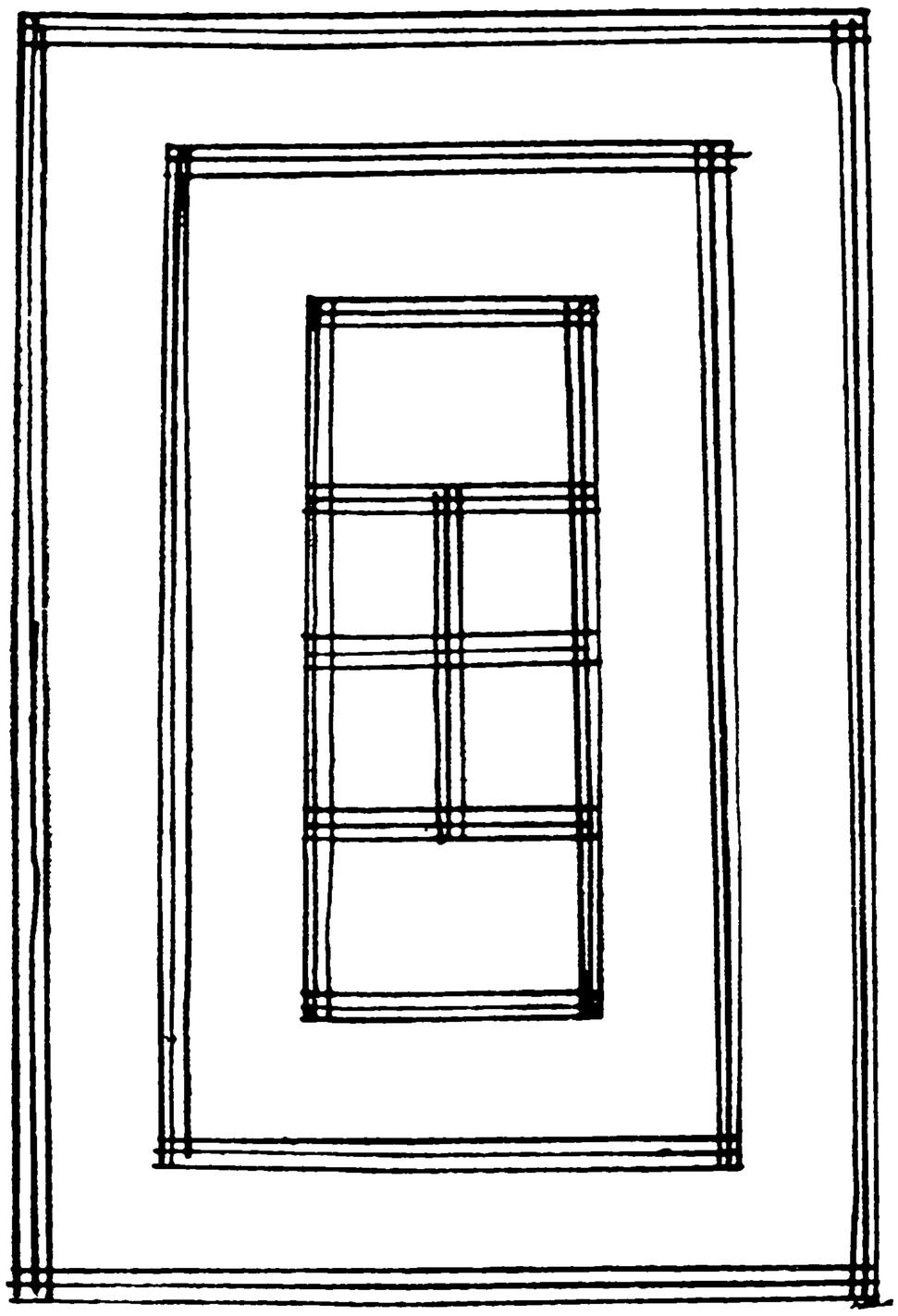

26. Scoarța din față a Apostolului lui Liubavici.

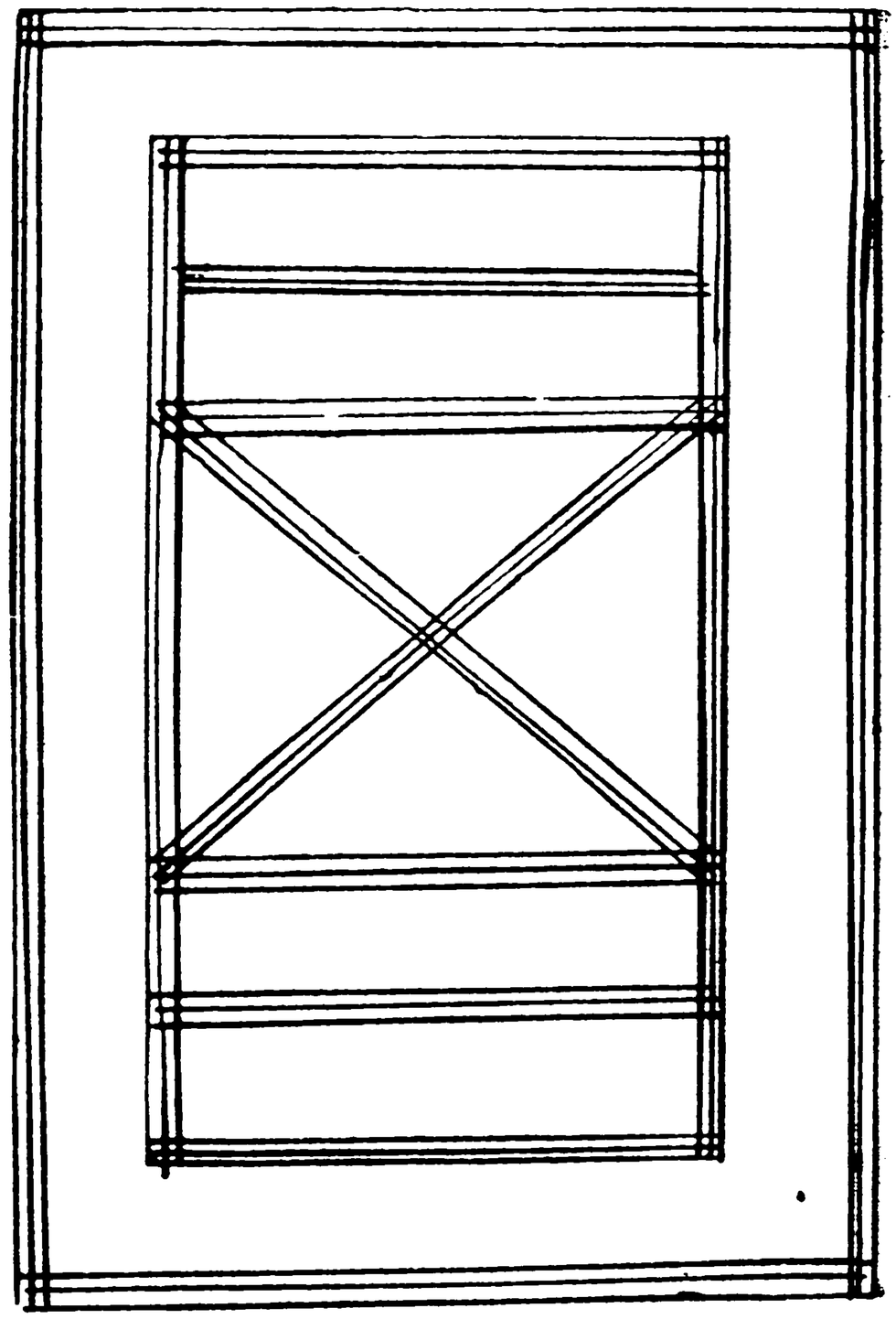

27. Scoarța din spate a Apostolului lui Liubavici.

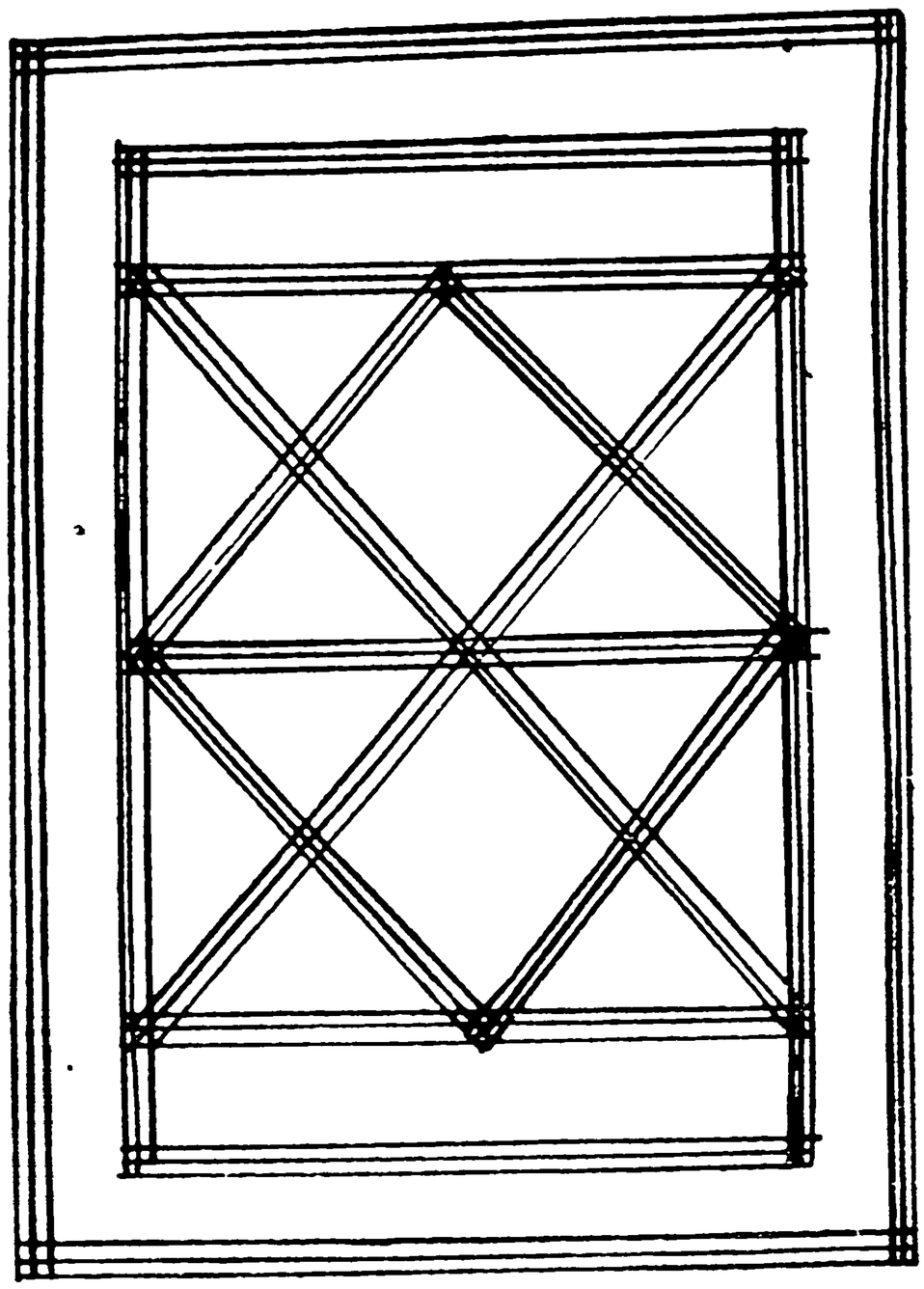

28. Scoarța din spate a Liturghierului lui Macarie (1508).

deze cu mult tact în marile transformări culturale, care aveau să se producă la începutul secolului al XVI-lea, odată cu introducerea tiparului în Țara Romînească.

Călugărul sîrb Macarie, om iscusit, se încumetă să tipărească un Liturghier, un Octoih și un Evangheliar.

Pentru ca aceste cărți să fie primite de clericii ortodocși, Macarie s-a străduit să le dea forma cea mai apropiată de manuscrise, reușind să realizeze o literă, ce, cu un ochi mai puțin obișnuit, cu greu se poate deosebi de litera manuscriselor din acea vreme, «întrucît tipăritura îți lasă impresia că e mai degrabă un manuscris». [38]

Greșit s-a crezut, pînă acum, că prin litera sa, inspirată din manuscrisele moldovenești, Macarie a urmărit numai realizarea artistică.

Acest tipograf rutinat, care a condus tipografia din Cetinje, iar după închiderea ei, refugiindu-se în Veneția, a lucrat în tipografia Torresano, unde a fost consilierul sau poate meșterul tipograf al secției slave din acea oficină [39] și-a dat seama că în Țara Romînească nu se poate folosi aceeași literă de tipar ca în celelalte două tipografii.

Desfacerea cărților era impusă și de faptul că, pentru tipărirea lor, se cheltuia o anumită sumă de bani, care pînă la urmă trebuia recuperată, și acest lucru îi impunea tipografului să editeze cărțile în așa fel, ca ele să cucerească pe clerici.

În Liturghier și Octoih — care sînt primele sale tipărituri—se observă că literele lor sînt foarte apropiate de cele ale manuscriselor. Dacă mergem mai departe și privim Evangheliarul — a treia carte a sa — constatăm că aci apare o literă «tot mai perfecționată ca trăsătură, căutînd să înlocuiască unele, să creeze variante pentru altele, fiind vizibilă tendința spre trăsături cît mai ordonate, cît mai tipografice». [40]

«Cert că între o pagină tipărită la 1508 și alta executată în 1512 e o deosebire... Litera... nu mai are finețea, suplețea și stilizarea de la început. Acum se urmărește o linie simplă și mai viguroasă», [41] cu trăsături mai aproape de grafica tipografică.

Cu toate acestea, desigur că au existat călugări și preoți care să se ridice împotriva acestor cărți «lipsite de sfințenie» și probabil că aceștia au determinat întreruperea șirului de tipărituri. Dar lui Macarie îi revine marele merit că a știut să introducă, cu multă iscusință, cartea tipărită în ținuturile locuite de romîni, folosindu-se de o extraordinară tactică, înfăptuind pregătirea psihologică pentru apariția tipăriturilor.

În decursul celor trei decenii care au urmat, clericii s-au obișnuit cu cărțile ieșite de sub teascurile lui Macarie. Astfel că în 1545, cînd apare a doua serie de cărți, nu se mai simțea nevoie să se facă apel la grafica manuscriselor și în viitoarele tipărituri se va folosi litera specifică tipa-

38. B. Teodorescu, *Prima tipografie a Țării Romînești, (Macarie, 1508-1512)*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», a. LXXVI, nr. 10-11, octombrie-noiembrie 1958, p. 990.

39. V. Molin și D. Simonescu, *op. cit.*, p. 1017.

40. *Ibidem*, p. 1020.

41. B. Teodorescu, *op. cit.*, p. 990.

rului, din acea vreme. Acum tipograful odată cu dorința de a răspîndi cartea, era sigur că va recupera și banii cheltuiți cu ocazia tipăririi, fiindcă lupta, pentru introducerea tipăriturilor în Țara Romînească, a fost deja cîștigată de Macarie. Litera lui Macarie are calități artistice incontestabile. Ea a fost folosită de aceasta numai în Țara Romînească. O literă de altă formă a fost introdusă în Țara Romînească de Dimitrie Liubavici, al doilea tipograf care a lucrat în țara noastră.

Am arătat pînă aci că în cărțile macariene și în cărțile din perioada Liubavici apar două feluri de litere, realizate după grafici deosebite, impuse de vremea lor. În studierea lor nu trebuie să le privim comparativ, fiindcă ne-ar duce la aprecieri eronate. «Orice încercare de a compara literele lui Macarie cu caracterele cirilice din perioada anterioară (Cetinje) sau următoarele (Liubavici, Coresi, etc.) nu poate avea loc... și ele nu au nimic comun cu Cetinje».[42]

Tiparul lui Dimitrie Liubavici apare, spre deosebire de cel din epoca de introducere a lui în țările noastre, ca un tipar ajuns la maturitate, cînd nu mai era necesară folosirea de abilități pentru a cuceri pe clerici.

Privind *litera* din Apostol, se constată că ea are un «caracter sobru și strict tipografic». Corpul literelor cu trăsături regulate, ce tind spre geometric, cu un desen precis și robust se deosebește de literele lui Macarie, din care se desprinde tendința de decorativitate, caracteristică literii din manuscrisele moldovenești.

În a doua parte a Apostolului, și mai ales spre sfîrșitul lui, litera nu mai apare așa de frumoasă. Din cauza uzurii, ea s-a tocit și corpul ei fiind mai gros, lasă mai multă cerneală pe hîrtie, dînd aerul de îmbîxeală.

În tipărirea Apostolului, logofătul Dimitrie s-a folosit de patru feluri de litere: litere obișnuite, litere capitale, inițiale și litere de titlu.

Litera obișnuită se întinde în înălțime, pe un spațiu de 3 mm. Nu toate literele sînt la fel. În cadrul textului apar variante ale aceleiași litere, așezate la întîmplare. Astfel O are două variante. Uneori el apare în formă ovală, alteori în formă de cerc, amintind pe O din manuscrise; c apare și el în două variante, unul mai urît, care abia descrie litera, avînd forma unei jumătăți de O oval, alteori are o formă elegantă, iar în partea de jos și de sus nu mai descrie un arc ci cîte un unghi. Acet C inspirat din cărțile macariene, depășește totdeauna zațlinia, atît pe cea de jos cît și pe cea de sus, cu cîte o jumătate de milimetru. În a doua jumătate a cărții, el apare tot mai rar, ceea ce dovedește că uzîndu-se nu se mai împrospătează și se renunță la el. Se pare că literele O și C au funcția de întregire a rîndului. Liubavici fiind preocupat de estetica zațului — ceea ce nu este prea evidentă la Macarie — utilizează variantele acestor litere în completarea sau reducerea lungimii rîndului, ca terminația rîndurilor să formeze o linie dreaptă.

O formă mai puțin frumoasă o are litera a, a cărei buclă, nefiind

42. V. Molin și D. Simonescu, *op. cit.*, p. 1020.

totdeauna amplastă pe baza de jos a rîndului, strică simetria celorlalte cu care formează cuvîntul, sau litera ч, cu trăsături mai grosolane.

Literele capitale, care apar după punct sau uneori la sfîrşitul capitolelor, sînt la fel ca şi cele obişnuite. Ele au înălţimea de 5 mm. Unele se deosebesc ca formă de cele obişnuite, ca E, C.

Iniţialele care se găsesc la început de capitole au patru mărimi: de 11 mm, de 13 mm, de 20-21 mm, C. de 42 mm, B şi H, înscrise în cîte un dreptunghi, de 35×45 mm. Unele dintre ele sînt simple, altele ornate.

Literele de titlu sînt de mai multe mărimi: 8, 10, 18, 21-22 mm şi toate contribuie la alcătuirea unui titlu, intercalîndu-se într-un mod fantezist, ca să producă un efect ornamental. Titlul se desfăşoară uneori pe o înălţime de 18 mm, alteori pe 21-22 mm.

Iniţialele şi literele din titlu erau gravate pe o bucată de lemn şi aceasta constituie clişeul titlului sau al iniţialelor.

Cele cîteva trăsături grafice mai stîngace ale unor litere, nu strică efectul general de frumuseţe care emană din desenul sobru şi viguros al acestora, din care se degajă caracterul ei tipografic.

Literele Apostolului din 1547 sînt identice cu cele ale Molitvelnicului din 1545 tipărit de Moise, ceea ce înseamnă că s-au folosit aceleaşi matriţe. De altfel, însuşi Moise spune în prefaţa cărţii sale: «M-am trudit la această scriere cu matriţele lui Dimitrie Liubavici».

Din punct de vedere al caracterului său, litera logofătului Dimitrie are aproape aceleaşi caractere cu litera tipăriturilor din Cetinje, fiind unele cu o grafică chiar identică. Literele înscrise într-un dreptunghi şi literele de titlu sînt luate din Octoihul de la Cetinje. «Litera tipografică muntenegreană, de origine veneţiană, este mai fină şi mai mică,... cea din cărţile patronate de domnii munteni e mai mare şi mai groasă, într-un format aproape egal, tipografia muntenegreană are 32 de rînduri pe pagină, iar cea munteană 22».[43] Dar Liubavici a luat şi cîteva litere din cărţile lui Macarie (O, C).

Ar fi fost interesant, dacă am fi avut la dispoziţie Octoihul lui Dimitrie tipărit la Gracaniţa în 1539, pentru a compara litera, deoarece pare probabil că refugiindu-se în Ţara Romînească, el a adus cu sine, şi tiparniţa de acolo. Pe atunci «o tipografie era un teasc de mînă, cu cîteva săculeţe cu litere sau numai cu matriţe, pentru turnarea literelor şi cîteva alte instrumente pentru turnatul şi culesul literelor şi pentru aşezarea lor în teasc. Toate acestea se puteau încărca pe un cal, cel mult pe doi...».[44]

Privind literele ambelor serii de tipărituri apărute în Ţara Romînească, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, constatăm deosebita lor frumuseţe. Dacă litera lui Macarie farmecă prin «fineţea, supleţea şi

43. P. P. Panaitescu, *Începutul tipografiei în Ţara Romînească,* în *Prima sesiune ştiinţifică de bibliologie şi documentare* (organizată de Biblioteca Academiei R.P.R.), Bucureşti, 15-16 decembrie 1955. Comunicări şi discuţii, Bucureşti, 1957, p. 268.

44. I. Bianu, *Din cărţile vechi,* în *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor şaptezeci de ani,* Bucureşti, 1903, p. 176.

stilizarea»[45] ei, din Apostolul lui Dimitrie Liubavici, estetica grafică reiese din simplicitatea, sobrietatea și vigoarea literii.

Formatul *zațului* este de 15×9,3 cm în care sînt cuprinse 22 rînduri, fiecare rînd avînd între 31 și 34 semne.

În cuprinsul cărții apar și pagini cu cîte 23 rînduri, ca pagina 1 din caietul 7, pagina 14 din caietul 8, pagina 12 din caietul 16, pagina 4 din caietul 18, pagina 7 din caietul 21, pagina 7, 8, 9, 14, 15 din caietul 22, pagina 2, 3, 4, 9, 12, 13, 15 din caietul 23, iar începînd de la caietul 24, aproape toate paginile au 23 rînduri. Formatul zațului acestor pagini este de 15,5×9,3 cm.

Pagini cu 24 rînduri sînt numai trei (pag. 6 din caietul 26, pag. 7 din caietul 28 și pag. 7 din caietul 30). Cele 24 rînduri sînt cuprinse într-un spațiu de 16,5 cm.

Dimitrie Liubavici s-a străduit să dea o formă cît mai frumoasă zațului. Frumusețea reiese din alinierea rîndurilor din marginile albe, care au o linie perfect dreaptă, din aerisirea pe care o degaje, atît litera cît și cuvintele.

Dacă Barbu Teodorescu[46] vede în cărțile lui Macarie că litera dă libertate de respirație rîndului și paginii întregi, în Apostolul lui Liubavici, această constatare pare mai evidentă.

Unele pagini, mai ales la începutul cărții, dau uneori impresia unei lipse de omogenitate a zațului, produsă de spațiul mare, lăsat acolo unde intervine punctul. Acest spațiu este cîteodată și de 3 cm, iar punctul este așezat la mijlocul distanței și nu în aliniere cu baza literii, ci la mijlocul înălțimei ei.

Distanța neegală dintre cuvinte, unde intervine punctul sau virgula, este lăsată pentru a se completa rîndul ca să se obțină alinierea perfectă a marginei din dreapta, fiindcă pe atunci cuvintele nu se despărțeau în silabe. Punctul și virgula dădeau posibilitate tipografului să jongleze în lăsarea spațiului între cuvinte, pentru a căpăta o aliniere în acest mod. Dar paginile cu distanțe prea mari, distonante, acolo unde intervine punctul și virgula, sînt rare.

Punctele, ca și virgula, erau deobicei semne de respirație. Ele indicau pauzele pe care vocea trebuie să le facă, pentru ca textul să aibă mai mult înțeles. Dar sînt și unele puncte fără nici o explicație ortografică sau fonetică.[47]

În afară de punctul simplu, în cuprinsul cărții se mai găsește punctul format din patru puncte care descriu un romb. Acesta este plasat fie la sfîrșitul capitolelor, repetîndu-se și alternînd culoarea de roșu și negru, ori încadrează indicațiile tipiconale.

În a doua parte a cărții, de unde începe o uzură mai accentuată a literii pagina nu mai emană acea aerisire ca pînă aci.

Cu toată îngrijirea cu care s-a lucrat la tipărirea Apostolului, totuși

45. B. Teodorescu, *op. cit.*, p. 990.
46. *Ibidem*, p. 1001.
47. D. Bogdan, *Manual de paleografie slavă romînă*, București, 1936, p. 30.

se constată unele omisiuni de text, de cîteva cuvinte. Aceste omisiuni sînt înscrise uneori la marginea paginii, în lungul ei, avînd o cruce înscrisă într-un cerc, atît la începutul cuvintelor omise cît și la locul din text unde trebuiesc introduse, alteori sub pagină.

Cu privire la greșeli, logofătul Dimitrie scrie în epilog: «Rugăm pe toți cei care vor citi sau copia, dacă va fi ceva greșit, în numele iubirii către Hristos să îndrepteze, iar pe noi cei ce am muncit să ne binecuvinteze și să nu ne blesteme, pentru că n-a scris Sfîntul Duh, nici înger, ci mînă păcătoasă și muncitoare, ci un duh trecător blestemat și păcătos».[48]

Ornamentația Apostolului este simplă. Ea este formată din două frontispicii, din inițiale și litere de titlu.

Frontispiciul de la începutul cărții, descris de Karataev, este format dintr-un ornament pătrat ce ocupă jumătate de pagină, avînd la mijloc stema Țării Romînești, așezată într-o cunună, și de jurîmprejur, înscripția amintită mai sus.

Apostolul tipărit pentru Moldova, are și el un frotispiciu pătrat, probabil la fel cu cel tipărit pentru Țara Romînească, dar are la mijloc desenat capul de bour. Acest ornament, încadrat într-un chenar alcătuit din trei linii, este format dintr-o împletire rară de ramuri ce se curbează în drumul lor. În partea de sus, la mijloc, se termină printr-o cruce simplă ce depășește cadrul, care în acest loc este întrerupt. În jurul ornamentului se află inscripția referitoare la domn.

Frontispiciul Apostolului este mult mai simplu decît cel al Molitvelnicului din 1545, ale cărui ramuri, împletite foarte des, sînt în majoritatea lor drepte, iar la mijloc, într-o cunună se află un vultur cu capul întors, ținînd în cioc o cruce. Aceasta dovedește că pentru frontispiciul Apostolului nu s-a folosit gravura Molitvelnicului, ci s-a tăiat alta, natural, una pentru exemplarul Țării Romînești și alta pentru cel al Moldovei.

La sfîrșitul Epistolelor Apostolilor se află un ornament, de lățimea paginei, redat în negru, fomat și el dintr-o împletire mai deasă de trei ramuri, ce merg în zigzag, afară de cea de deasupra care se curbează. În partea de sus, la mijloc, se termină cu o cruce, iar din marginile ornamentului cresc niște motive florale care se ondulează spre cruce.

Un ornament identic apare și în cuprinsul Molitvelnicului din 1545.

Ornamentația Apostolului este completată prin inițiale. Unele inițiale imită litera obișnuită, la fel ca în Octoihul de la Cetinje, altele însă, destul de numeroase, sînt ornamentate, unele chiar bogat. În ornamentarea lor se vede influența lui Macarie, însă inițialele lui Liubavici au un alt stil.

Cele mai ornate inițiale cirilice sînt: C redat ca un monogram și vignetele B și H, înscrise în cîte un dreptunghi.

Inițiala C pe care o găsim și în Molitvelnic se întinde pe un spațiu înalt de 42 mm (6 rînduri). Ea este încoronată deasupra cu niște linii mai groase, ondulate, ce se lasă puțin în jos. De la baza ei pornesc alte

48. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 514.

linii ce se ridică, ondulîndu-se și ele, pe lîngă corpul literii, pînă aproape de jumătatea ei.

Inițiala aceasta apare în cuprinsul exemplarului nostru de 4 ori: în caietul 3 fila 5, redat în negru, în caietul 4 fila 3, în caietul 9 fila 3 și în caietul 10 fila 6, toate trei realizate în culoare roșie. Acest C nu este identic cu cel din Liturghierul din 1508, așa după cum îl vede prof. P. P. Panaitescu.[49] Liubavici îl redă mai puțin ornamentat și mai sobru decît Macarie, dar influența celui din urmă este evidentă.

Dacă privim vignetele cirilice din Apostol, B și H, constatăm că sînt identice cu cele din Octoihul de la Cetinje. Dacă vigneta B a fost copiată din Octoih, vigneta H este transformată din n. În tipografia muntenegreană ele sînt redate în alb pe fond negru,[50] pe cînd în Apostolul lui Liubavici, în alb pe fond roșu. Ornamentul acestor vignete este format din ramuri, ce se împletesc prin corpul literii în toate direcțiile. Din aceste ramuri pornesc un început de alte ramuri, care au fost tăiate scurt, rămînînd doar niște ghimpi, iar unele din acestea se termină cu o floare cu trei sau cinci petale.

Acest procedeu de ornamentare, prin încadrarea unor inițiale în careu, utilizat de venețieni încă în secolul al XV-lea, se deosebește de cel folosit de Macarie în Țara Romînească. Acesta redă inițialele în cîmp deschis.

Spre deosebire de literele și ornamentația vignetelor din Octoihul de la Cetinje ,care au trăsături fine, urmînd un drum sinuos, regulat și precis, cele din Apostolul lui Liubavici, prin liniile lor neregulate, dovedesc o imitație stîngace a vignetelor din tipăriturile muntenegrene. Dacă împletiturile sînt «mai ordinare», aceasta se explică prin neîndemînarea meșterului care le-a copiat din Octoih.

Pe cîtă vreme, în Octoih, cele două vignete apar cîte o singură dată, chiar la începutul cărții, în Apostol vigneta H apare și ea la începutul lui, — care lipsește din exemplarul nostru — dar se mai repetă odată în caietul 10 fila 7, iar B se găsește în exemplarul nostru reprodus o singură dată în caietul 5 fila 7.

Decorația cărții este completată prin titlurile capitolelor. Aci efectul ornamental este produs de literele titlului de diferite mărimi, aranjate cu mult gust.

În reprezentarea titlurilor ornate, tipograful Apostolului, s-a inspirat din titlurile Octoihului muntenegrean. Dar spre deosebire de literele de titlu ale acestuia, care sînt simple, avînd doar ca decor cîte un punct plasat la mijlocul corpului literii, în Apostol ele sînt mai ornamentate. Punctul apare și aci dar mai rar. Litera însă este decorată prin hașurări, care uneori apar în dreapta, alteori în stînga corpului ei. Ornamentația titlului este completată cu pătrate, romburi, ovale, cercuri, ce umplu spațiul liber, rămas dedesubtul sau deasupra literelor mai mici. Din cînd în cînd, apar și ornamente florale.

---

49. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 269.
50. *Ibidem*, p. 268.

În ornamentarea cărții, Liubavici a pornit de la tipăriturile muntenegrene, însă sub influența cărților lui Macarie, logofătul Dimitrie le găsește prea simple și caută să le îmbogățească, cu diferite ornamente, fără ca acestea să strice armonia celorlalte litere de pe pagină.

Că Dimitrie Liubavici a fost un meșter priceput, în arta *tipografiei,* se constată după felul cum a executat imprimarea Apostolului.

Privită orice pagină, din ea se desprinde, din primul moment, claritatea tiparului. O deosebită atenție a dat logofătul Dimitrie registrului, care constă în a face să se suprapună tiparul, atît pe fața foii, cît și pe dosul ei și acest lucru l-a realizat în condiții optime.

Totodată constatăm și graba cu care s-a tipărit cartea, dar aceasta reiese numai din lucrurile de amănunt. Astfel signatura, de pe prima și ultima pagină a caietului, nu apare la mijlocul rîndului și la aceeași distanță de rînd și de marginea de jos a cărții. Signatura ar fi trebuit să apară în mijlocul rîndului, adică la 46 mm (rîndul avînd lungimea de 93 mm). Dar ea apare la distanțe diferite (33, 38, 40, 42, 45, 48, 50, 55 mm; distanța de la rînd pînă la signatură este de 3, 6, 7, 10, 15 mm iar de la marginea de jos a cărții pînă la signatură este de 12, 15, 16, 18, 20, 22, 23 mm). Acest fapt dovedește că signatura nu a fost imprimată odată cu textul, prin fixarea ei în matriță, ci ulterior.

Signatura era săpată în lemn și avea formă de pecete. Aceasta se constată din signatura de pe ultima pagină a caietului 13, 19 sau 22. Aci iese în evidență întreaga formă a peceții.

În tipărirea Apostolului s-au folosit două culori negru și roșu (chinovar). Cu negru s-a scris textul obișnuit, o parte din inițiale, de indicații tipiconale și de titluri. O altă parte din inițiale de indicații tipiconale și de titluri au fost scrise cu cerneală roșie. Tipograful însă nu respectă o consecvență în scrierea cu chinovar. În cuprinsul cărții găsim 19 titluri scrise cu chinovar și 145 inițiale, iar cu negru sînt scrise 4 titluri și 13 inițiale. În caietul 16 pagina 12 apare o inițială care întîi a fost scrisă cu roșu peste care s-a imprimat aceeași inițială cu negru.

Cerneala neagră este de bună calitate, în schimb chinovarul este de o calitate inferioară. Din această cauză, în multe locuri este spălăcit, apărînd sub diverse nuanțe de roșu.

Privită imprimarea s-ar putea crede că indicațiile tipiconale, ca și celelalte cuvinte tipărite cu roșu, să fi fost stampilate cu mîna, fără presă, fiecare în parte după isprăvirea cărții.

Imprimarea s-a făcut însă prin punctură, tehnică practicată cu dexteritate la Veneția,[51] care a fost folosită apoi și în alte tiparnițe din acea vreme. Ea constă din două imprimări: întîi se imprima textul cu cerneală neagră și apoi cel cu cerneală roșie. Pentru a cădea presa și a doua oară exact ca prima dată, se fixa în două colțuri ale ei cîte un cui, ce nu lăsa presa să cadă mai jos sau mai sus sau într-o parte. Din Apostol reiese însă — natural mai rar — că nu a căzut presa totdeauna exact

51. V. Molin și D. Simonescu, *op. cit.*, p. 1025.

și astfel textul cu roșu a depășit uneori spațiul care i-a fost rezervat, fapt explicabil prin graba de tipărire.

Presa de tipar pe care a folosit-o a fost destul de mare (circa 61×42 cm.). Tipărirea s-a făcut pe coale mari de hîrtie, realizînd astfel tipărirea deodată a 8 pagini.

Hîrtia este de o calitate grosolană. Un număr mic de foi sînt mai groase decît celelalte. Astăzi hîrtia este scămoșată, ceea ce dovedește că ea nu a fost lucrată prea bine și din această cauză s-au măcinat mai ales marginile filelor, începînd de la caietul 31. Dar această măcinare se constată și la celelalte file, chiar și la mijlocul lor.

Dacă exemplarele cunoscute astăzi sînt incomplete, aceasta se datorește calității inferioare a hîrtiei, care în decursul timpului n-a rezistat folosirii cărții și hîrtia uzîndu-se s-a rupt filă cu filă.

Hîrtia, privită în zare, are niște dungi transparente, unele orizontale, la distanțe de 32 mm, altele verticale la distanță unele de altele, cam de 1 mm. Aceste linii transparente provin de la plasa de sîrmă care a fost folosită în fabricație.

Culoarea hîrtiei este puțin îngălbenită. De altfel din fabricație ea nu a fost prea albă, fiindcă în acel timp nu erau folosite îndeajuns materiile înălbitoare.[52]

Formatul hîrtiei Apostolului, măsurat în coală desfăcută, este de 76×52 cm., pagina revenind de 19×13 cm.

Filigranele, ce apar pe hîrtie, ne duc la concluzia că hîrtia este venețiană. Cele cinci feluri de filigrane, de pe hîrtia Apostolului, dovedesc cum că hîrtia a fost procurată de la fabrici diferite. Filigranul apare totdeauna la călcîiul cărții, numai jumătate, și nu este prea clar, din cauza petelor galbene, produse de umezeală. În colțul de jos al foii, în partea exterioară a ei, se văd trei feluri de contra mărci.

Primul filigran care apare este cumpăna înscrisă într-un cerc. Ea se găsește în două variante. Prima variantă apare de două ori (caietul 3 fila 7 și caietul 5 fila 7), iar a doua de 7 ori (caietul 6 fila 4, caietul 7, fila 5, caietul 8, fila 6, caietul 9, fila 4, caietul 10, fila 3, caietul 13, fila 7). Cumpăna are uneori o contra marcă în colțul foii de jos, formată fie dintr-o treflă, avînd la terminarea codiței, în dreapta, inițiala C, din care pleacă o linie ce unește inițiala, în partea stîngă, cu un fel de cioc ce se prelungește pînă la baza frunzei de trifoi (caietul 5, fila 3, caietul 10, fila 5), fie cu o treflă a cărei codiță pornește dintre doi B (caietul 9, fila 7), fie cu o cruce formată din trei triunghiuri, unite la vîrf, și a cărei coadă pleacă dintre inițialele B V (caietul 5, fila 8).

Cumpăna înscrisă într-un cerc este o marcă venețiană prin excelență și ea se găsește mai ales în incunabulele din nordul Italiei: Veneția, Padua, Verona, Brescia. Ea apare în numeroase variante, uneori cu contra mărci, dar acest filigran devenind banal, este părăsit și după

52. *Ibidem*, p. 1025.

anul 1555 nu se mai găsește decît excepțional, în două sau trei documente. [53]

Un alt filigran este ancora înscrisă într-un cerc, care este o marcă cu totul italiană. Ancora din exemplarul nostru este foarte asemănătoare cu marca unei mori de hîrtie din Veneția, a cărei producție începe de pe la 1496 sau 1497. [54] Ancora apare din caietul 8 p. 7 și se găsește pînă în caietul 26, fila 8, de vreo 6 ori.

Mai găsim ca filigran un potir înscris într-un cerc (începînd din caietul 11, fila 3 pînă în caietul 25, fila 4) și o variantă a florii de crin înscrisă în cerc, din care se vede numai potirul și petala din dreapta, care este un filigran specific italian.

Începînd din caietul 17, fila 4, găsim ca filigan două săgeți încrucișate, filigran identic cu cel al unei mori de hîrtie din Veneția, înființată la 1462. [55]

Un filigran mai greu de identificat este o coroană, reprezentată grafic prin trei ridicături, cea din mijloc mai înaltă decît cele de pe margini. Ee se aseamănă foarte mult cu filigranul «Trei coline», care a apărut într-o mulțime de forme.

Filigranele de pe hîrtie ne duc la concluzia că hîrtia Apostolului este venețiană. Ea a fost cumpărată pe rînd, fapt constatat prin filigranele ce apar unele după altele.

Intercalația de hîrtie cu alte filigrane dovedește că Dimitrie Liubavici n-a putut să se aprovizioneze dintr-odată cu hîrtia necesară, dintr-un centru de producție, ci a fost silit să o cumpere de la diferiți negustori, care vindeau aici în țară hîrtia cu amănuntul.

Legătura este cea originală, fiind executată după tehnica cunoscută pe atunci.

Volumul este legat în piele de vițel, întinsă pe table de lemn.

Tablele sînt din lemn de salcie, specie ce crește din abundență pe marginile apelor și văilor. Ea prezintă mai multe calități : se lucrează cu mai multă ușurință, are o durabilitate mai mare în timp, deoarece conține substanțe tanante și e ușoară.

Scîndurile pentru table erau obținute prin despicare, apoi se ciopleau, din care cauză au unele ondulații mici, rămase de la cioplitură. Cantul tăbliei dinspre cotorul cărții este ușor cioplit, astfel că la închiderea și deschiderea tablelor să nu se roadă hîrtia de pagină. Grosimea tăbliei este de circa 5 mm. Tăbliile nu depășesc corpul cărții ; ele au aceleași dimensiuni ca și cartea, 13×19 cm.

Caietele sînt formate din îndoirea coalei în trei. Sînt unele caiete la care hîrtia nu a fost îndoită exact, astfel că scrisul de pe pagină apare uneori mai sus, alteori mai jos. Caietele au fost cusute la cele două capete și la mijloc cu sfoară de cînepă. Capetele sforilor sînt trecute printr-o

53. C. M. Briquet, *Les filigranes, Dictionnaire historique de marques de papiers*, I, Paris, 1907, p. 178.

54. *Ibidem*, nr. 467 sau 468.

55. *Ibidem*, nr. 6271.

gaură făcută în tăblia de lemn, la cca 0,5 cm. de la marginea dinspre cotor, iar printr-o altă gaură, la distanța de 1 cm. de cealaltă, sfoara este trasă îndărăt și legată.

Sforile, care leagă tăblia de la sfîrșitul cărții de bloc, astăzi sînt rupte, iar cele care leagă tăblia din față sînt în bună stare.

Cotorul cărții este drept și nu are binduri.[56] Legătorul nu a reușit să dea cotorului forma rotundă. Cotorul este căptușit cu o pînză de in, care trece cîțiva centimetri și peste table.

La cele două capete ale cotorului se află capitalband-ul,[57] executat de meșterul legător din bumbac roșu și verde, care își păstrează încă culoarea. Alternanța dintre culorile capitalband-ului nu este egală. El este gros, ceea ce a făcut ca marginile exterioare ale îmbrăcămintei de piele să fie aruncate în afară.

Pielea, de culoare neagră, ce îmbracă tablele de lemn și cotorul cărții, este necăptușită. Ea depășește marginile interioare ale tablelor cu cca 2 cm. Colțurile interioare ale pielei au fost tăiate în formă de ic, ca să nu se încalece pielea, care nu ar permite tablelor să se așeze perfect pe carte.

Tablele de lemn au cîte un șanț, săpat pe cele trei muchii exterioare în care s-a presat pielea. Tabla de deasupra a avut bătute adînc, în cantul din dreapta, două cuie (care astăzi sînt lipsă), probabil ca dispozitiv de închidere, însă restul dispozitivului de pe cealaltă tablă nu s-a mai făcut.

Pielea a rezistat destul de bine în decursul vremurilor. Colțurile sînt foarte puțin roase, în schimb pielea, de pe cotorul din partea de sus, prezintă o rosătură mai mare.

Ornamentația copertelor este formată din chenare, separate unele de altele prin trei linii paralele.

În mijlocul dreptunghiului este imprimată o cruce greacă (5×4 cm), formată tot din trei linii, iar între brațele ei, apare cîte un ornament floral compus din trei petale ce se sprijină în unghiul crucii pe un cerculeț. Deasupra și dedesubtul crucii, pe o friză, se repetă ornamentul geometric așezat vertical și separat de cruce prin trei linii. În jurul acestui dreptunghi se află un chenar lat de cca. 17 cm în care a fost imprimat un ornament floral, ce se repetă, format dintr-un romb de 1 cm², în care sînt înscrise patru petale mai mari, cu alte patru mai mici, între ele. În ultimul chenar se repetă motivul geometric, așezat în partea de sus și cea de jos, orizontal, iar pe laturi vertical.

Pe coperta din spate se găsește un dreptunghi, a cărui înălțime este de cca. 13,6 cm și cca. 7,5 cm lățime. În partea de sus și partea de jos are cîte două frize, iar dreptunghiul rămas, înalt de cca. 6 cm și lat de

56. Bind = umflături rezultate din concentrarea sforii sau ației, care a servit la legarea coalelor, mai tîrziu pretext de ornamentare a cotorului, numite și nervuri. Cf. V. Molin și D. Simonescu, *op. cit.*, p. 1031.

57. Capitalband = țesătură decorativă pentru limitarea cotorului, cf. V. Molin și Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 1029, n. 85.

cca. 7,5 cm., este tăiat în diagonală de trei linii. Din locul unde ele se întretaie, pornesc motivele florale, formate din trei petale, unite printr-un cerculeț, descriind o cruce. Aceleași motive se repetă și în colțurile dreptunghiurilor, așezate una de o parte și alta de cealaltă parte a liniei diagonale. Deasupra și dedesubtul dreptunghiului, într-o friză, sînt imprimate ornamente florale în formă de rob, mărginite cu cîte o altă friză, cu ornamente geometrice așezate orizontal. Un chenar, în care sînt înscrise ornamente geometrice, sus și jos, redate orizontal, iar pe margini vertical, înconjoară dreptunghiul și termină decorația copertei.

Atît legătura cît și ornamentația scoarțelor Apostolului poartă urme de lucru executat în grabă. Aceasta o constatăm, din îndoirea, uneori neexactă a hîrtiei caietelor, ca și din capitalband-ul, în care ața roșie și verde se întinde pe lungimi inegale, sau din adîncirea pielei în scobiturile tablelor, ori din îndoitura pielei în interiorul tablelor, care are diferite lățimi. Chiar și ornamentația este executată superficial. Cele trei linii care delimitează dreptunghiurile, sau care mărginesc careurile, se depășesc uneori la întîlnirea lor și nu au totdeauna un traseu regulat. Nici chiar suprafețele închise de cele trei linii nu au o dimensiune exactă.

Dacă Dimitrie Liubavici a urmărit de a da o formă cît mai frumoasă cărții sale prin respectarea liniei drepte, atît a rîndului, cît și a marginei rîndurilor, această preocupare nu apare la meșterul legător, care nu așează pe aceeași linie, nici chiar motivele ornamentale ce se repetă.

Toate acestea dovedesc nu o lipsă de îndemînare a legătorului, ci o execuție foarte grăbită. Aceasta este însă explicabilă prin cantitatea mare de cărți ce trebuia să le lege și care probabil era solicitată.

În ce privește tehnica de lucru și ornamentarea scoarțelor Apostolului, meșterul legător a fost influențat de cărțile lui Macarie. Tehnica de a imprima ornamente în piele, prin presaj sec, sau limitarea suprafețelor de decorare prin trei linii paralele, ca și schema pentru repartizarea ornamentală a scoarțelor, sînt tipice atît pentru legăturile cărților lui Macarie, cît și pentru alte legături de cărți de la sfîrșitul secolului al XV-lea.

Dar legătura Apostolului este mai apropiată de cărțile lui Macarie. Dacă privim schema pentru repartizarea ornamentației pe suprafața scoarței Liturghierului lui Macarie (1508), vedem dreptunghiul din mijlocul scoarței, tăiat de două diagonale, în care este înscris un romb. Deasupra două frize, una sus și alta jos, și tot acest mare dreptunghi încadrat de un chenar. Pe scoarța din spatele Apostolului se găsește aceeași shemă ; se deosebește numai prin lipsa rombului înscris în dreptunghi cu linia orizontală, care împarte rombul în două dreptunghiuri și în loc de o friză sus și alta jos, Apostolul are două sus și două jos.

Însemnări manuscrise. — Exemplarul nostru conține puține însemnări făcute în decursul timpului de cei ce l-au folosit. Ele încep de la caietul al 10-lea și sînt scrise cu cerneală neagră pe marginea filei. Însemnările manuscrise nu fac altceva decît să corecteze ori un termen, care în de-

cursul timpului s-a transformat, ori să menționeze unele omisiuni sau reflexii în legătură cu textul. Dacă aceste însemnări nu au importanță istorică, ele își au însemnătatea lor pentru evoluția limbii.

Unele din însemnări sînt scrise în limba slavonă, altele în limba romînă. Acest fapt dovedește că Apostolul a fost folosit și de preoții romîni cu o cunoaștere adîncă a limbii slavone, ce posedau totodată și un lexic bogat.

Sînt trei grafii deosebite, ceea ce denotă că ele au fost făcute de trei preoți. Cele mai vechi însemnări par a fi de la sfîrșitul secolului al XVI-lea sau începutul celui de al XVII-lea, celelalte sînt însă din secolul al XVII-lea.

În caietul 11, pag. 5 tipograful a omis din text cuvintele не истлѣніе пмрътъвное се ѡвлѣчетсѧ въ бестъмрътіе și pe care un oarecare preot le-a menționat la marginea filei punînd cu creionul roșu o cruce la sfîrșitul cuvintelor omise, iar alta în locul unde trebuiesc introduse în text. O completare a textului tipărit se găsește și în caietul 20 fila 3.

Alte însemnări corectează textul, ex.: намь în loc de вамь (caietul 30 pag. 6) sau înlocuirea unui cuvînt mai rar cu altul mai frecvent, ex.: рад н în loc de дълѣ din cuvîntul пѡлзыдѣлѣ (caietul 13 pag. 14).

Însemnările romînești ca «ferească-te de ceale spurcate ce-s răd și de pricile cealea ce în numele...» (indescifrabil), caietul 27 p. 12 sau «grăiaște ceale ce se cade a învăța pîrile adevearei», caietul 28, p. 8, ca și altele, puține la număr, sînt în legătură cu textul tipărit.

Un fapt interesant în caietul 29; fila ultimă recto, este încercarea de traducere în romînește a unei părți a textului salv: ащебо трьвын ѡнь ьн быль непорочень небнвторомꙋ нскалосе мѣсто prin: «că de are fi fost cea dintîia nevinovată, n-ar fi cea doa cercatu-i-să loc». (sec. XVII).

Pe coperta din urmă: «Se vă învățamu... în toate zilele».

Primul Apostol tipărit în sud-estul Europei. — Primul Apostol slav a fost tipărit la Vilna în 1525, de către doctorul Francisc Skorina, în casa marelui burgmaistru Iacob Babici.[58]

În țările din sud-estul Europei, Apostolul continuă să se găsească numai sub formă de manuscris, pînă în 1547. Lui Dimitrie Liubavici îi revine meritul de a fi primul care a tipărit în aceste părți un Apostol slavon.[59]

Pînă la data apariției Apostolului, în Țara Romînească și în Moldova, se găseau mai multe manuscrise în limba slavonă cu Faptele și Epistolele Apostolilor. Unele dintre ele s-au păstrat pînă astăzi, altele s-au pierdut. Dintre cele ajunse pînă la noi amintim: Praxiul din prima jumătate a secolului al XV-lea, în limba slavă bisericească, de redacție sîrbească, scris probabil în Serbia (de la Muzeul de Antichități), cel scris în secolul al XV-lea și al XVI-lea, de la Mînăstirea Neamț, în re-

58. Karataev, *op. cit.*, p. 56, n. 18.
59. Safarik, *op. cit.*, p. 284.

dacție medio-bulgară,[60] cel scris de diacul Teodor Mărășescu în 1500, la Mînăstirea Neamț, în redacție medio-bulgară,[61] Praxiul din 1519 scris la Craiova în slovă de redacție sîrbească[62] și din 1528, scris în Moldova, redacție medio-bulgară.[63]

Se pune întrebarea: ce izvod a folosit logofătul Dimitrie pentru cartea sa?

Este mai puțin probabil ca Liubavici să fi adus vreun Apostol din țara sa. Acolo se folosea limba slavă de ortografie și redacție sîrbă. El tipărește Apostolul în limba slavă de ortografie și redacție medio-bulgară, folosită în biserica și cancelaria munteană. Deci el trebuie să fi avut vreun izvod din țările noastre. Dimitrie ar fi putut să folosească drept izvod, unul din Praxiurile scrise în Moldova în secolul al XV-lea și al XVI-lea, sau la 1500, ori 1528, care erau de redacție medio-bulgară. Dar putea să se fi folosit și de exemplarul de redacție sîrbească, scris în 1519 la Craiova în slavă de redacție sîrbească[62] și din 1528, scris în Moldova, într-o oarecare măsură, introducerea sîrbismelor în cuprinsul cărții.

Cum Liubavici a tipărit Apostolul și pentru Moldova, este posibil să-i fi trimis chiar Doamna Elena, a lui Petru Rareș, un manuscris de care să se fi folosit.

Răspîndirea Apostolului. — Tipărit într-un tiraj de vreo 300 de exemplare, așa după cum au apărut și incunabulele vremii, Apostolul s-a răspîndit la toate popoarele ortodoxe din sudul și răsăritul Europei.

Astăzi cartea este extrem de rară. Dar cele cîteva cărți rămase, ne permit să constatăm marea circulație a tipăriturii.

Pînă acum erau cunoscute numai patru exemplare: unul păstrat în Biblioteca publică din Leningrad, două la muntele Athos, la mînăstirile Hilandar și Sf. Pavel și al patrulea la Mînăstirea Opovo din Serbia[64] și care probabil a trecut la Academia Sîrbească. În țara noastră nu era cunoscut nici un exemplar tipărit în 1547 de Dimitrie Liubavici. Biblioteca Academiei R.P.R. conservă din această carte doar o foaie, fila 8 din caietul 1.

De o largă răspîndire se bucură Apostolul în Țara Romînească și Moldova, pentru care, de altfel, a și fost tipărit, iar de aci trece în Transilvania, unde «folosirea limbii slave continuă în biserica ortodoxă a romînilor din această provincie, fiind definitiv înlocuită cu cea romînească, abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea».[65]

---

60. P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, I, București, 1959, p. 121.
61. *Ibidem*, p. 119.
62. *Ibidem*, p. 295.
63. *Ibidem*, p. 32.

Dar el nu cunoaște granițe, circulînd prin Rusia, Serbia, Bulgaria, Grecia, fapt care este dovedit de exemplarele descoperite în aceste țări.

Dacă în Moldova și Munenia nu au fost găsie astfel de cărți, aceasta se explică prin înlocuirea timpurie a lor prin altele, scrise în limba romînească, astfel că ele nemaifolosindu-se în biserică s-au pierdut, una după alta în decursul timpului.

*

Descoperirea Apostolului lui Dimitrie Liubavici, pe pămîntul patriei noastre, aici unde a văzut lumina, pe lîngă faptul că ne dă o legitimă mîndrie patriotică și îmbogățește tezaurul nostru cultural cu o carte de mare valoare, constituie un document de preț pentru urmărirea istoricului tiparului. Această carte va fi un izvor de noi studii pentru cercetătorii culturii noastre vechi. De asemenea, ea este o puternică mărturie — atestată de altfel documentar — că țările romîne devin, în secolele XV și XVI — epocă de înflorire economică, socială și politică — un centru important al culturii ortodoxe, avînd rolul de protectoare a ortodoxismului în Balcani.

Totodată demonstrează intensitatea relațiilor cu țările vecine — Transilvania, Rusia, Bulgaria, Serbia, ș. a., relații ce nu se reduceau doar la producere și tranzit de mărfuri dar și la tranzit de idei și forme artistice. [66]

IOAN N. BEMBEA
și NICOLAE N. BEMBEA

64. I. Bianu și N. Hodoș, *op .cit.*, p. 30.
65. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. VIII.
66. V. Vătășanu, *Istoria artei feudale în Țările Romîne*, I, București, 1959, p. 802.

CALENDAR ISTORIC BISERICESC

MAI

1 MAI

1819 — S-a retras din scaun Nectarie, mitropolitul Ungrovlahiei.
— A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei Dionisie Lupu.

2 MAI

1813 — S-au terminat de tipărit, în tiparnița Mînăstirii Neamțu, Viețile Sfinților din luna aprilie.
1899 — A fost ales episcop al Aradului arhimandritul Iosif Goldiș, vicarul Episcopiei din Oradea.

3 MAI

1560 — Diaconul Coresi «ot Trăgoviște» începe să tipărească la Brașov un Tetraevanghel romînesc.
1925 — A fost ales episcop al Aradului diaconul dr. Gheorghe (Grigorie) Comșa, fiind hirotonit arhiereu în ziua de 14 iunie 1925, la Sibiu, învestit la 21 iunie 1925 și instalat la 12 iulie 1925.

4 MAI

1777 — S-a terminat de tipărit în București un Ceasoslov, «prin îndemnarea smeritului mitropolit al Miralichiei, Filaret».

5 MAI

1875 — A încetat din viață Nifon, Mitropolitul Ungrovlahiei, primul Primat al Romîniei. A fost înmormîntat în cimitirul Mînăstirii Cernica.
1913 — A fost ales episcop al Rîmnicului arhiereul Sofronie Vulpescu Craioveanul, fiind apoi învestit la 7 mai 1913 și instalat la 16 iunie 1913.

6 MAI

1639 — S-a sfințit de către mitropolitul Varlaam al Moldovei Mînăstirea Trei Ierarhi din Iași, înălțată de Vasile Lupu. În această mînăstire s-a înființat în decursul vremii un colegiu, s-au așezat moaștele Cuvioasei Paraschiva și s-a ținut sinodul de la Iași, din anul 1642.
1811 — S-a terminat tipărirea, la Mînăstirea Neamțu, a Vieților Sfinților pe luna lui noiembrie.
1872 — Arhim. Inochentie, «orînduit vremelnicește» cu administrarea episcopiei Rîmnicului, este ales arhiereu cu titlul «de Sotiriopoleos».

8 MAI

1749 — Climent, episcopul Rîmnicului, se retrage de bună voie din scaunul episcopal, intrînd în schimnicie cu numele Cosma.
— A fost ales episcop al Rîmnicului ieromonahul Grigorie, egumenul Mînăstirii Cozia.

9 MAI

1885 — A murit G. Zotu, fost secretar al Sfîntului Sinod, director al Cancelariei Mitropoliei Ungrovlahiei, profesor la seminarul Nifon și la Facultatea de Teologie din București, în faza ei începătoare, membru în comitetul de redacție al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», redactor al revistelor «Vocea clerului» și «Ortodoxul». (Născut la 26 octombrie 1842, în Epir).

11 MAI

1728 — Inochentie, starețul Mînăstirii Brîncoveni, este confirmat de Curtea din Viena ca episcop al Rîmnicului.

1865 — Printr-un decret al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, sînt numiți episcopi: arhim. Ghenadie la Roman, arhiereul Atanasie Stoianescu Troades la Buzău, arhiereul Dionisie Romano Traianopoleos la Huși, arhiereul Neofit Scriban de Edessa la Argeș, și arhim. Melchisedec Ștefănescu la Dunărea de Jos.

1902 — A încetat din viață monahul Gherasim Cosma, din Mînăstirea Ciolanu, erou în războiul pentru independență, în care a luptat ca sergent în regimentul 10 de dorobanți. A fost înmormîntat la Mînăstirea Cernica.

1911 — N. Dobrescu, profesor de Istoria Bisericii Romîne la Facultatea de Teologie din București, a fost ales membru corespondent al Academiei Romîne.

12 MAI

1662 — A fost martirizat la Constantinopol, prin spînzurare, Sfîntul Ioan Valahul, tînăr romîn căzut rob la turci.

1899 — A încetat din viață arhiereul Varlaam Răileanu Craioveanul, fost profesor și director al Seminarului Veniamin Costachi din Iași. A fost înmormîntat în cimitirul Mînăstirii Cernica, în ziua de 14 mai 1899.

1910 — S-a pus temelia palatului Sfîntului Sinod, în curtea Mînăstirii Antim din București.

13 MAI

1906 — A fost înființată catedrala mitropolitană din Sibiu, a cărei piatră fundamentală fusese pusă la 18 august 1902.

15 MAI

1778 — A încetat din viață mitropolitul Iacov Putneanul al Moldovei, fost episcop al Rădăuților, înmormîntat în tinda bisericii Mînăstirii Putna, unde se retrăsese în 1760 și unde se schimnicise, luînd numele de Eftimie.

1838 — S-a născut marele pictor Nicolae Grigorescu, care, înainte de a pleca la Paris pentru specializare, a pictat mînăstirile Zamfira și Agapia, precum și biserica din Puchenii Moșneni.

1922 — A încetat din viață preotul Ioan Sîrbu din Banat, autor al unei valoroase istorii a lui Mihai Viteazul, premiată de Academia Romînă.

1938 — Au fost reînhumate osemintele lui Mircea cel Bătrîn, în biserica Mînăstirii Cozia, ctitoria sa.

1959 — A murit profesorul universitar onorar Nicolae Cotos, născut în comuna Straja, Raionul Rădăuți, la 10 octombrie 1883.

16 MAI

1579 — Lorinț diacul isprăvește de tipărit la Bălgrad un Evangheliar slavonesc.

1780 — S-a terminat de tipărit la Rîmnic Mineiul pe iunie, tradus în romînește de episcopul Filaret.

1859 — S-a născut în cătunul Vineții de Jos, comuna Spineni-Olt, Badea Cireșeanu, profesor la Facultatea de Teologie din București. (Mort la 5 iulie 1919).

1892 — A încetat din viață episcopul Romanului, Melchisedec Ștefănescu, harnic cercetător al trecutului nostru, autor al multor lucrări de valoare, membru al Academiei Romîne. A fost înmormîntat la Roman, în ziua de 18 mai 1892.

17 MAI

1812 — S-au terminat de tipărit, la Mînăstirea Neamțu, Viețile Sfinților din luna ianuarie.

1899 — A încetat din viață arhiereul Dositei Periețeanu Botoșăneanul, vicarul Mitropoliei Moldovei și egumen al Mînăstirii Sf. Spiridon din Iași. A fost îngropat în cimitirul Mînăstirii Căldărușani, unde își avea metania.

18 MAI

1865 — Arhiereul Calinic Miclescu Hariupoleos, fost locotenent de episcop la Huși și de mitropolit la Iași, este numit, prin decret, de Alexandru Ioan Cuza, mitropolit al Moldovei.

1893 — A fost ales mitropolit primat al Romîniei Ghenadie Petrescu, episcopul Argeșului.

1917 — A încetat din viață episcopul Calist Ialomițeanu al Argeșului, fiind înmormîntat în cimitirul Belu.

19 MAI

1615 — Băneasa Maria Catargioaia, sora lui Radu Buzescu, închină Patriarhiei din Alexandia, prin patriarhul Chiril Lucaris, aflat atunci la București, Mînăstirea Stănești din Vîlcea.

1811 — S-a isprăvit de tipărit, la Mînăstirea Neamțu, prin osteneala monahului Gherontie tipograful, Chiriacodromionul lui Nichifor Teotochi, arhiepiscopul Astrahanului, tălmăcit în romînește de Veniamin Costachi, mitropolitul Moldovei.

1937 — A încetat din viață Iulian Ștefănescu, profesor la Seminarul Central și conferențiar de Bizantinologie la Facultatea de Litere din București, autor al unor temeinice studii de literatură veche religioasă.

20 MAI

1668 — A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei arhimandritul Teodosie, egumenul Mînăstirii Argeș.

1809 — S-a tipărit la București o Orînduială pentru sfințirea bisericii, de Andrei ierodiaconul, prin purtarea de grijă a ieromonahului Dionisie Cozianul, eclesiarhul Sfintei Mitropolii.

1896 — A fost depus din scaun mitropolitul Ghenadie Petrescu al Ungrovlahiei, fiind lipsit de darul arhieriei, și trecut în rîndul călugărilor de rînd, ca simplu monah.

21 MAI

1764 — Episcopul Grigorie Socoteanu al Rîmnicului se retrage de bună voie din scaunul episcopal.
— A fost ales episcop al Rîmnicului arhimandritul Partenie Tismăneanul.

1880 — S-a născut marele scriitor Tudor Arghezi (Ion Theodorescu), fost într-o vreme și călugăr, ajungînd ierodiacon, sub numele de Iosif Theodorescu.

1910 — A fost hirotonit arhiereu, în catedrala mitropolitană din București, arhimandritul Evghenie din București, vicar al eparhiei Argeșului.

1934 — Au fost reînhumate osemintele voievodului martir Constantin Brîncoveanu, în biserica Sfîntul Gheorghe-Nou din București, ctitoria sa.

1936 — S-a terminat de tipărit la București Biblia în romînește, tradusă de episcopul Nicodim Munteanu, starețul Mînăstirii Neamțu, și preoții profesori Grigorie Pișculescu (Gala Galaction) și Vasile Radu, «luîndu-se ca bază textul original al Septuagintei».

22 MAI

1681 — Mitropolitul Dosoftei al Moldovei a terminat de tipărit la Iași un «Molitvănic», în romînește.

23 MAI

1913 — S-a sfințit biserica din Vîrșeț (Iugoslavia) a comunității ortodoxe romîne, construită cu contribuția credincioșilor și la stăruința mitropolitului sîrb Ștefan Stratimirovici (1790-1837).

1929 — Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, citește în Senat, în numele întregului episcopat orotdox romînesc, un protest împotriva încheierii concordatului dintre Statul Romîn și Vatican, prin care se punea Biserica Ortodoxă Romînă în stare de inferioritate față de Biserica Romano-Catolică din Romînia. «Declarăm că, declinînd de la noi orice răspundere pentru încheierea unui asemenea concordat, — se spunea în concluzia protestului —, ne abținem de la dezbaterea lui și refuzăm să votăm proiectul de lege cu care a fost prezentat spre ratificare». Protestul se încheia cu următoarea subliniere: «Aceasta e mărturisirea conștiinței noastre înaintea lui Dumnezeu și a țării».

1957 — A fost ales mitropolit al Ardealului episcopul Nicolae Colan al Clujului, fiind învestit, la 25 mai 1957, și înscăunat, la Sibiu, în ziua de 26 mai 1957.

24 MAI

1660 — Ștefăniță Lupu, domnul Moldovei, termină de zidit biserica Goliei din Iași, care fusese începută de tatăl său, voievodul Vasile Lupu, pe locul alteia mai vechi din veacul XVI, ctitorită

de logofătul Ioan Golia și soția sa Ana, și închinată în anul 1606 Mînăstirii Vatoped de la Athos.

1909 — A fost hirotonit arhiereu, în catedrala Sfintei Mitropolii din Iași, arhimandritul Nicodim Munteanu, viitorul patriarh al Romîniei.

1948 — A fost ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne Prea Fericitul Justinian, pînă atunci mitropolit al Moldovei.

25 MAI

1927 — A murit preotul Dimitrie Dan, autorul unor valoroase studii istorice, membru corespondent al Academiei Romîne.

1935 — A încetat din viață episcopul Grigorie Comșa al Aradului. (Născut la 13 mai 1889).

26 MAI

1679 — Șerban Vodă Cantacuzino a început să zidească Mînăstirea Cotroceni din București.

1845 — A fost hirotonit arhiereu, cu titlul «de Tripoleos», protosinghelul Nectarie.

1903 — S-a sfințit biserica Mînăstirii Sinaia, cu hramul Sfînta Treime.

1947 — S-a votat de către Adunarea Deputaților, legea pentru înființarea Arhiepiscopiei Ortodoxe Romîne a Craiovei.

27 MAI

1570 — Diaconul Coresi termină, la Brașov, tipărirea primei Psaltiri romînești, care s-a păstrat pînă în zilele noastre.

1835 — Domnitorul Țării Romînești, Alexandru Ghica, aprobă proiectul pentru «întocmirea unui seminar central la Sfînta Mitropolie» din București, seminar care și-a deschis cursurile la 2 februarie 1836.

1874 — La propunerea Sfîntului Sinod, se dă un decret prin care se aprobă înființarea unui «jurnal bisericesc», intitulat «Biserica Ortodoxă Romînă», care avea să fie «organul de publicitate al Bisericii». Revista a început să apară la 1 octombrie 1874.

1909 — Vasile Mangra, ajuns mai tîrziu mitropolit al Ardealului, a fost ales membru al Academiei Romîne.

28 MAI

1899 — Episcopul Hușilor, Silvestru Bălănescu, fost profesor la Facultatea de Teologie din București, donează acestei Facultăți două corpuri de case din București.

29 MAI

1893 — S-a promulgat Legea asupra clerului mirean și seminariilor, votată de corpurile legiuitoare.

1947 — Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, a sosit în vizită în Romînia, ca invitat al Bisericii Ortodoxe Romîne.

— S-a votat legea prin care Episcopia Timișoarei a fost ridicată la rangul de arhiepiscopie.

31 MAI

1865 — Arhiereul Atanasie Stoianescu, numit de Alexandru I. Cuza episcop la Buzău, este strămutat la conducerea Episcopiei Romanului.

— Arhiereul Dionisie Romano a fost numit episcop de Buzău.

— Ghenadie, episcopul Romanului, este transferat, printr-un decret al domnitorului Cuza, la eparhia Argeșului.

1875 — A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al Romîniei Calinic Miclescu, mitropolitul Moldovei și Sucevei, fiind învestit și înscăunat la 15 iunie 1875.

1878 — S-a născut la Galați arhimandritul Iuliu Scriban, fecund publicist în domeniul bisericesc, viitor director al Seminarului Central, redactor al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă» și profesor la Facultatea de Teologie din București.

1892 — S-a sfințit capela ortodoxă romînă din Paris, cu hramul Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan.

IUNIE

1 IUNIE

1941 — Ștefan cel Mare a început să zidească biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Iași, care a fost terminată în august 1492.

1796 — Veniamin Costachi, episcopul Hușilor, este strămutat la eparhia Romanului.

1826 — A fost ales episcop al Romanului Meletie Brandaburul, episcopul Hușilor.

1935 — S-a început la București conferința romînă ortodoxă-anglicană, discutîndu-se apropierea între cele două Biserici, și cercetîndu-se punctele dogmatice ce le deosebesc. Lucrările acestei conferințe au fost încheiate la 8 iunie 1935.

2 IUNIE

1600 — Pe cînd Mihai Viteazul se afla încă la Iași, s-a deschis în acel oraș un sinod pentru judecarea episcopilor moldoveni fugari în Polonia, socotiți ca răsculați și trădători față de noua domnie.

1645 — Mitropolitul Varlaam al Moldovei, cu ceilalți ierarhi ai țării sale și cu parte din egumenii mînăstirilor moldovene dau lui Ilie Iorest, mitropolitul Ardealului, care pleca în Rusia, o călduroasă scrisoare către țar, în care arătau suferințele pe care ierarhul ardelean le-a îndurat de la calvini, și-l rugau să-l ajute.

1796 — A fost ales episcop al Hușilor arhimandritul Gherasim Clipa.

3 IUNIE

1651 — S-a terminat de tipărit la Tîrgoviște cartea «Mistirio sau Sacrament», imprimată «cu userdiia, nevoința și cu toată cheltuiala» mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei. Tratează despre «taine 2 de în ceale 7, botezul și s(fîntul) mir».

1941 — A fost ales episcop al Caransebeșului arhimandritul Veniamin Nistor de la Arhiepiscopia Sibiului, fiind învestit la 14 iunie 1941 și înscăunat la 24 august 1941.

4 IUNIE

1926 — A încetat din viață Dragomir Demetrescu, profesor la Facultatea de Teologie din București, redactor la revista «Biserica Ortodoxă Romînă». A fost înmormîntat în cimitirul Belu, în ziua de 6 iunie 1926.

5 IUNIE

1871 — S-a născut în orașul Botoșani Nicolae Iorga, care în activitatea sa a închinat multe studii istoriei Bisericii Romînești, alcătuind și cel dintîi tratat complet de Istorie a Bisericii Romîne, apărut în anii 1908-1909, și reeditat în 1929-1932.

1923 — Protopopul ardelean Vasile Duma a fost ales episcop al Argeșului, luînd, ca monah, numele de Nichita.

6 IUNIE

1630 — Leon Vodă, domnitorul Țării Romînești, închină Mînăstirea Stelea din București, rectitorită de mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei, către Mînăstirea Ivir din Sfnîtul Munte Athos.

1883 — A murit vestitul compozitor Ciprian Porumbescu, care, pe lîngă cunoscutele sale compoziții corale și instrumentale, a compus și cinci liturghii, precum și alte numeroase coruri liturgice, fiind, între timp, și dirijorul corului bisericii ortodoxe romîne Sfîntul Mihail din Viena, precum și al corului bisericii Sfîntul Nicolae din Șcheiul Brașov.

1948 — A fost învestit și inscăunat Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne.

8 IUNIE

1668 — Voievodul Radu Leon hotărăște ca biserica Sfinții Impărați Constantin și Elena, ctitorită de voievodul Constantin Șerban Basarab în București (actuala catedrală patriarhală), «să fie sfîntă mitropolie a țării».

1921 — A murit N. D. Popescu, publicist, autor de nuvele haiducești și istorice, cunoscut îndeosebi ca autor de calendare, pe care le-a tipărit ani de-a rîndul sub diferite titluri: «Calendarul pentru toți fiii Romîniei», «Calendarul pentru toți romînii», «Calendarul pentru toți».

1949 — A fost ales episcop al Romanului și Hușilor preotul ardelaen Teofil Herineanu, înmînîndu-i-se cîrja la 26 august 1949, și fiind instalat la 28 august 1949.

9 IUNIE

1811 — S-a terminat de tipărit la Rîmnic un Octoih «prin osîrdia la îndreptarea tîlmăcirii și cu toată cheltuiala a smeritului episcop al Argeșului Iosif».

1848 — La Islaz, popa Radu Șapcă din Celei, împreună cu preoții Oprea sin popa Dumitru și Gheorghe sin popa Gheorghe din Islaz, după o scurtă slujbă, binecuvîntează proclamația guvernului provizoriu revoluționar către țară.
— Monahul Varlaam de la Mînăstirea Sinaia a fost recomandat de A. Golescu atenției guvernului revoluționar, spre a fi numit «comisar extraordinar» pentru a îmbărbăta pe țărani la revoluție.

10 IUNIE

1691 — Este ales episcop al Buzăului fostul episcop de Huși, Mitrofan, vestit tipograf.

1875 — A fost ales mitropolit al Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu, episcopul Argeșului, fiind confirmat la 12 iunie și învestit la 15 iunie 1875.

11 IUNIE

1880 — A murit Teodor Georgescu, cunoscut compozitor de muzică psaltică și laică, inspirată de muzica populară, profesor de muzică la școala normală și la seminarul «Nifon mitropolitul», dirijor al corului bisericii «Crețulescu», unde a ocupat și postul de protopsalt.

1924 — A fost ales episcop al Dunării de Jos arhiereul Cosma Petrovici Botoșăneanul, fiind apoi înscăunat la Galați în ziua de 19 iunie 1924.

1940 — A fost ales episcop al Hușilor episcopul Grigorie Leu al Argeșului.

12 IUNIE

1940 — A fost ales episcop al nou-înființatei Episcopii a Timișoarei episcopul Vasile Lăzărescu al Caransebeșului, fiind învestit la 13 martie 1941 și înscăunat la 25 martie 1941.

13 IUNIE

1641 — Au fost așezate, în biserica Trei Ierarhi din Iași, moaștele Cuvioasei Paraschiva, aduse de la Constantinopol cu purtarea de grijă și cheltuiala lui Vasile Lupu, domnul Moldovei.

1913 — A încetat din viață Ioan Cornoiu, profesor și decan al Facultății de Teologie din București, profesor la Seminarul Nifon Mitropolitul din București, director al Cancelariei Sfintei Mitropolii, director al Cultelor, redactor și colaborator la revista «Biserica Ortodoxă Romînă». A fost înmormîntat în cimitirul Belu, în ziua de 15 iunie 1913.

1940 — A fost ales mitropolit al Bucovinei episcopul Tit Simedrea.

14 IUNIE

1582 — S-a terminat tipărirea Paliei de la Orăștie.

1888 — A fost sancționat Regulamentul pentru Facultatea de Teologie din București, întocmit de Consiliul profesoral al Facultății.

16 IUNIE

1873 — A încetat din viață Andrei Șaguna, mitropolitul Ardealului, fiind înmormîntat la Rășinari.

17 IUNIE

1885 — A încetat din viață arhiereul Calist Băcăoanul. Fusese stareț la Mînăstirea Snagov, vicar al Mitropoliei din București și locțiitor de episcop la Roman. Mare filantrop și ctitor de biserici. A fost înmormîntat la Mînăstirea Cernica.

1946 — A încetat din viață preotul Haralambie Rovența, profesor de Studiul Noului Testament la Facultatea de Teologie din București.

18 IUNIE

1693 — A fost ales episcop al Rîmnicului ieromonahul Ilarion, egumenul Mînăstirii Bistrița. Păstorește pînă în martie 1705.

19 IUNIE

1848 — În tulburările provocate de reacționari și moșieri pentru a înlătura guvernul provizoriu format din rîndurile revoluționarilor, călugărul Ambrozie de la metohul Episcopiei Buzăului a dat dovadă de mare eroism, aruncîndu-se asupra tunurilor îndreptate spre mulțime și stingînd fitilele, fapt pentru care a dobîndit supranumele de Popa Tun.

20 IUNIE

1848 — A încetat din viață mitropolitul Meletie Brandaburul al Moldovei, fost episcop de Huși și apoi de Roman.

1878 — A încetat din viață Isaia Vicol. episcopul Romanului.

21 IUNIE

1792 — Și-a început păstoria Iacov Stamati, mitropolitul Moldovei.

1843 — A fost numit egumen la Mînăstirea Socola protosinghelul Filaret Scriban, profesor și rector al seminarului Veniamin din Iași, și luptător pentru unirea celor două Țări Romînești.

1926 — A încetat din viață arhiereul Teofil Mihăilescu Rîmniceanul, președinte al Institutului Biblic, colaborator la revista «Biserica Ortodoxă Romînă», fost vicar și locotenent de episcop la Buzău, vicar la Dunărea de Jos și București și, în 1918, ales episcop de Argeș. A fost înmormîntat la Mînăstirea Cernica.

22 IUNIE

1834 — A încetat din viață mitropolitul Grigorie Dascălul al Ungrovlahiei, care și-a cîștigat merite deosebite prin activitatea sa cărturărească.

1929 — A fost hirotonit arhiereu, cu titlul de Bîrlădeanul, în catedrala mitropolitană din Iași, arhimandritul Veniamin Pocitan, numit vicar al Episcopiei Hușilor, de unde a fost transferat în aceeași calitate la Arhiepiscopia Bucureștilor.

23 IUNIE

1865 — Arhiereul Iosif Gheorghian este numit episcop al Hușilor.

24 IUNIE

1672 — A fost ales mitropolit al Țării Romînești arhimandritul Dionisie, egumenul Mînăstirii Radu Vodă din București.

25 IUNIE

1512 — Ieromonahul Macarie termină de tipărit Evangheliarul slavonesc, cea de a treia carte cunoscută ca imprimată în țara noastră.

1890 — Se promulgă Legea pentru recunoașterea Facultății de Teologie din București.

1924 — A fost ales episcop al Dunării de Jos arhiereul Cozma Petrovici Botoșăneanul.

26 IUNIE

1927 — A murit profesorul universitar de Arheologie și Preistorie de la Universitatea din București, Vasile Pîrvan, care, între altele, a scris și despre începuturile Creștinismului în țara noastră.

27 IUNIE

1650 — Matei Basarab a început să zidească Mînăstirea Brebu din Prahova.

1792 — A fost ales și hirotonit arhiereu-episcop al Hușilor, egumenul Mînăstirii Sfîntul Spiridon din Iași, Veniamin Costachi, viitor mitropolit al Moldovei.

1875 — O delegație a Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului, a luat parte la conferința vechilor catolici, care s-a ținut la Bonn, în Germania.

28 IUNIE

1581 — Diaconul Coresi termină de tipărit, la Brașov, Evanghelia cu învățătură (Cazania), în romînește.

1735 — A fost ales episcop al Rîmnicului ieromonahul Climent, egumenul Mînăstirii Bistriţa.

1899 — A încetat din viaţă Ioanichie Floru, episcopul Romanului, care păstorea în această eparhie de la 28 martie 1897.

1911 — Mitropolitul Athanasie Mironescu, Primatul Romîniei, demisionează din Scaunul mitropolitan, retrăgîndu-se la Mînăstirea Cernica.

1936 — O delegaţie a Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu patriarhul, întreprinde o călătorie în Anglia, la invitaţia arhiepiscopului Cosma de Canterbury, Primatul Angliei. Vizita a ţinut pînă la 7 iulie 1936.

29 IUNIE

1840 — A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei Neofit, episcopul Rîmnicului.

1856 — Arhimandritul Melchisedec (viitor episcop al Romanului) a rostit, în catedrala Episcopiei din Huşi, o cuvîntare în sprijinul unirii Ţărilor Romîne, spunînd că ea va deschide poporului romîn «o cale luminoasă», şi-l va face să guste «din rodurile dreptăţii şi libertăţii».

30 IUNIE

1638 — S-a terminat de tipărit la Govora o Psaltire slavonească de către ieromonahul Meletie Macedoneanul.

1939 — A fost ales Patriarh al Romîniei Nicodim Munteanu, mitropolitul Moldovei, fiind învestit şi înscăunat în ziua de 5 iulie 1939.

COMPLETĂRI ŞI INDREPTĂRI LA BIBLIOGRAFIA ROMINEASCĂ VECHE

222. Catavasier. Bucureşti, 1742.

Exemplarul complet are *3 foi nenumerotate*+159 foi numerotate, nu 2 foi nenumerotate+159 foi numerotate, cum este descris în Bianu Ioan şi Hodoş N., în Bibliografia romînească veche, vol. II, 1716-1808. Bucureşti, Socec, 1910, pp. 56-57.

Pe fila 3 nenumerotată se continuă prefaţa în versuri a tipografului Dimitrie Pandovici, reprodusă în Bibliografia romînească veche, la pagina 57.

241. Ceaslov. Rădăuţi, 1745.

Cartea conţine *2 foi nenumerotate*+513 [= 477] pp.+1 foaie, nu 1 foaie+513 pp.+1 foaie, cum este descrisă în Bibliografia romînească veche, vol. II, p. 85. Cele 513 pp. sînt numerotate cu greşeli, şi anume: de la pp. 80 sare la 90 şi apoi la 100, după 135 urmează 137, de la 169 sare la 180, după p. 399 începe din nou cu 380 pînă la 385, după care urmează p. 406; după pp. 420, 443 şi 463, urmează cîte o pagină nenumerotată, de la 442 sare la p. 452, şi p. 462 este sărită. Fila 2, nenumerotată, conţine scara:

«Scara de cele ce se află într-acestŭ ceaslovŭ.

M[o]litve de mulţămire după scularea din somnŭ	list 1
Polunoştniţa de peste toate toate dzilele	list 4
Polunoştniţa sîmbetii	list 35
Polunoştniţa duminecii	list 51
Slujba utrenii	list 54
Cîntări Troicinice	list 69
Sveatilnele pe 8 glasuri	list 79
Sveatilnele săptămînii	list 79
Pervîi ceasŭ	list 111
Tretîi ceasŭ	list 120
Şestîi ceasŭ	list 127
Obedniţa cu învăţătura ei ce i să cade	list 137

Slujba mai nainte de masă și după masă list 151
Slujba înălțării Panaghiei și pentru ce s-au făcut list 158
Deveatîi ceasŭ list 160
Slujba vecerniei list 169
Rugăciunea mesii list 193
Pavecerniţa cea mare list 195
Pavecerniţa cea mică list 135 [= 235]
Sinaxariulŭ peste totŭ anulŭ list 249
Troparele și condacele Triodului și a Penticostarului list 375
În Sf[î]nta și marea duminecă a Paștilorŭ list 386
Troparele Învierii ce să cîntă după Fericiţii cei fără prihană în cale list 399
Alte tropare a morţilorŭ list 400
B[o]gorodicinele Troparălorŭ list 401
Troparele preste toată săptămîna list 418
B[o]gorodicinele hralitelorŭ list 419
Slujba Acathistului list 421
Canon de umilinţă cătră D[o]mnul nostru I[isu]s H[risto]s list 444
Rînduiala Paraclisului list 452
Canonŭ de rugăciune cătră îngerulŭ păzitoriulŭ vieţii omului list 465
Slujba sf[i]ntei cuminecături list 474

249. Octoih. Bucureşti, 1746.

In Bibliografia Romînească Veche, vol. II, p. 93, este descris un exemplar de 464 pp.+200 pp. nenumerotate. Octoihul are însă *2 foi nenumerotate*+464 pp.+200 pp.

Cele 2 foi nenumerotate cuprind: Titlul cărţii, f. 1; Stema combinată a Moldovei și Ţării Romînești, și sub dînsa versuri (care sînt reproduse în Bibliografia romînească veche, p. 93), f. 1 v; Pinax, adică însemnare de cele ce se află într-această carte, f. 2; Gravura Sf. Ioan Damaschin (14,5×10,8), cu legenda «Organulu B[o]gosloviei Damaschinu încordează și noao Sf[î]ntă Troiţă bine ne adeverează».

250. Psaltire. Rîmnic, 1746.

Exemplarul complet are 1 foaie nenumerotată+337 *foi numerotate*. In Bibliografia romînească veche, vol. II, p. 94, și vol. IV, p. 242, este descris ca avînd 1 foaie+437 numerotate (posibil greșeală tipografică).

314. Liturghie. Rîmnic, 1759.

In Bibliografia romînească veche, vol. II, pp. 146-147 este descris un exemplar de 2 foi nenumerotate+132 foi numerotate. De fapt, Liturghia are 2 foi nenumerotate+134 foi, însă filele 133 și 134 sînt numerotate greșit, tot 131 și 132. Cele 2 file conţin: «Aicea arătăm pentru slujirea Sf[i]ntei Dumnezeeștii Liturghii, în ce vreme iaste datori preotulu a o săvîrși», pe f. 132 v [= 134 v] este însemnarea diortositorului Lavrentie reprodusă în Bibliografia romînească veche, vol. II, p. 147.

326. Triod. Rîmnic, 1761.

La p. 156, în volumul II, din Bibliografia romînească veche, este descris un Triod de 2 foi nenumerotate+440 pp.; în realitate însă are 2 foi nenumerotate+*540 foi numerotate*, care cuprind luna lui iulie 17, ff. 440-454 v;

Începutulu cu D[u]mnezeu alu lunii lui augustu, ff. 455-500;
Începutulu cu D[u]mnezeu alu slujbeloru de obște, ce să cîntă la unul și la mulți sf[i]nți du[pă] rînduială, ff. 500-540;
Însemnarea tipografului Iordache Stoicovici, f. 540 v. (Este reprodusă în Bibliografia romînească veche, vol. II, p. 156).

388. Octoih. București, 1774.

Exemplarul descris în Bibliografia romînească veche, vol. II, pp. 206-210, are numai 437 foi numerotate. Octoihul complet conține *14 foi numerotate*+437 foi numerotate. Cuprinsul primelor 14 foi numerotate este următorul: Titlul, f. 1; stema Cantacuzinilor dată ca stemă împărătească, cu versuri dedesubt (reproduse în Bigliografia romînească veche, pp. 206-207), f. 1 v; Predoslovie prea sf[î]ntului de D[u]mnezeu Preaslăvitului și noao de obște arhipăstoriu arhiepiscopu și Mitropolitu a toată Țara Romînească, Kiriu Kir Grigorie, cea prea cuviincioasă sufletească din inimă și prea plecată fiiască închinăciune și plecăciune de Filaret arhimandritul, ff. 2-3 v; Vignetă cu un serafim înconjurat de flori, cu inițialele «M. E.», f. 3 v; Predoslovie pravoslavnicilor și de D[u]mnezeu iubitorilor cetitori de ieromonahul Macarie, diorthositoriul tipografiei, f. 4 r-v (ambele prefețe sînt reproduse în Bibliografia romînească veche, II, pp. 207-210; Rînduiala vecernii ceii mici, f. 5 r-v; Rînduiala vecerniei ceii mari, cînd să face denie toată noaptea. Utrenia învierii, f. 5 v-13; Cade-să a ști cumu să face slujba parastasului pentru cei răposați, ff. 13 v-14; Gravură: Sfîntul Ioan Damaschin (22,7×15 cm), de «Pop[a] Costandin tipograf rîm[nican]», cu următoarele versuri:

Damaschinŭ rîulŭ Bogosloviei prinŭ optită cîntare
Arată-l noao pre veaculŭ al opta că sfîrșitŭ n-are:
Măriți-l pre elŭ și Slava pre care bogatŭ o rîurează
Astăzi Besericii prinŭ versuri pre ia frumosŭ o coronează.

448. Minologhion. Blaj, 1781.

Bianu Ioan, Simonescu Dan, în Bibliografia romînească veche, vol. IV, București, Socec, 1944, p. 262; foaia de titlu e redată cu caractere latine după descrierea lui A. Filimon, în «Daco-Romania», V, p. 616. Reproducem mai jos foaia de titlu cu caracterele ei chirilice, așa cum se găsește în *exemplarul* din Biblioteca raională, Sibiu.

минологіон/ каре кѹприндє ѧтрѹ синє сѫндѹѧла дмнезеєшилорь. Праз/ ниче ши але стъпѫней де Дмнезеѹ і ѫскѫтоареи, ши/ пѹрѹрѣ фечноарей Маріей Ши але сфнцилѡрь челорь нѹмичи/ че сѫ пржзнѹесвь престе анѫ, ши але сфицилѡрь де обще/ ѧ фіеще каре зи/ акѹмь ѧтѫю тѵпѫритѫ рѹмѫнѣще сѹпть стѫпѫнирѣ/ Прѣ ѧнѫлцатѹлиѹн ѧпѫрать аль Романилорь/ Іосифь ал дойлѣ/ краюлѹй апостолическь Маре Принципь ал ардѣлѹлѹй/ й прочй: Кѹ Благословеніѧ Єѹеленціей сале прѣ лѹминатѹлѹй/ домнь Гаврійлѫ Григоріє Маєрь/ епискѡпѹль фѫгѫрашѹлѹй ши аль прѣ ѧнѫлцатей Кесарѡ/ крѫещін Мѫрири сфѣтникь динь лѫѹнтрѹ./

ѧ блаж ла Митрополіє/ анѹль де ла Нащерѣ лѹи Хс/ ѱпа.

[Minologhion | care cuprinde întru sine rînduiala D[u]mnezeieștilorŭ Praz | nice și ale stăpînei de D[u]mnezeu Născătoarei și | pururea Fecioarei Mariei și ale Sf[i]nțilorŭ celorŭ numiți | ce să prăznuiescŭ preste anŭ și ale Sf[i]nțilorŭ de obște | în fiește care zi. Acumŭ întîiŭ tipăritŭ rumînește suptŭ stăpînirea | prea înălțatului înpăratŭ alŭ romani-

lorŭ / Iosifŭ al doilea / Craiulŭ apostolicescŭ, mare Prințipŭ al Ardealului / i proci. Cu blagoslovenia exelenției sale prea luminatului / domnŭ Gavriilă Grigorie Maerŭ, episcopulŭ Făgărașului și alŭ prea în[n]ălțatei chesaro / crăeștii măriri sfeatnic dinŭ lăuntru.

În Blaj, la Mitropolie, / anulŭ de la Nașterea lui H[risto]s 1781].

557. Octoih mare. București, 1792.

Exemplarul complet are *4 foi nenumerotate*+353 foi numerotate, nu 1 foaie+353 foi numerotate, cum e descris în Bibliografia romînească veche, vol. II, pp. 347-348, f. 2 nenum.; Învățătură pentru parastas ce să cuvine a se face pe la Mănăstirii, pe la beserică pentru ctitori în toate vinerile seara, în tinda besericii, cu colivă; f. 3 nenum. Tropare troicine ce se cîntă în toate duminecele după canonul Troicinecului; f. 3 v, Troparele învierii ce să cîntă dumineca după fericiți cei fără prihană, pe glas 5; însă la fieste care Tropari zicem), f. 4 Arătare; f. 4 v: Sf. Ioan Damaschin (22,7×15 cm), de «Pop[a] Costandin tipograf rîm[nicean]». (Gravcură reprodusă în Bibliografia romînească veche).

Reproducem textul filei 4, care nu figurează, ca și cele de mai sus, în Bibl. rom. veche:

A r ă t a r e

«Acest Octoih ce să numește grecește paraclitichi,
Acum întîiu după Octoihul cel grecesc să alcătui
Că cel ce au fost pînă acum din vechime tipărit
Să vede că au fost după cel slovenesc tălmăcit
Pentru că unile din tropară cu toate că să potrivia cu cel grecesc, dar era schimbate,
Iară altele nu numai că nu să potrivia, ci era și cu totul neasemănate.
Incît cînd să cîntă slujba într-o strană pă grecie
Iară în ceialaltă strană pă rumînie, vedeai că să făcea o hazmodie
Fost-au început încă de la leat 17 optzecișișapte
Cînd ticăloasa țară să tirănia de Mavroghen cel plin de răutate.
Dar nu s-au putut atunci din tipar a să isprăvi.
Că moartea prea sfințitului Mitropolit Grigorie au făcut a să zăticni.
Care în numitul an la septemvrie 18 și-au dat obștească datorie
Ducă-i D[o]mnul D[u]mnezeu sufletul întru cereasca sa împărăție.
Iar acum cu ajutorul lui D[u]mnezeu luă sfîrșit
În zilele prea sfințitului Kiriu Kir Kozma al Ungrovlahiei Mitropolit
Pre care D[o]mnul prin rugăciunile Sfinților Constandin și Elena marilor împărați
Să-l păzească cu sănătate și cu spăsenie sufletească în ani mulți și îndelungați.

Ca turma lui H[risto]s, după plăcerea lui D[u]mnezeu bine s-o păzească
Și a auzi fericitul glas Bine, Bună slugă și credincioasă să se învrednicească».

640. Clain, **Taina căsătoriei.** Blaj, 1801.

Descrierea acestei cărți în Bibliografia romînească veche, vol. II, p. 430, a fost făcută după un exemplar incomplet de 1 foaie+14 pp.+266 pp. Exemplarul complet are însă 1 foaie+*16 pp.*+266 pp. Pe paginile 15 și 16 se continuă arătarea cuprinsului cărții, și anume:

Despre înpedecarea care iaste vîrsta. I. cînd iaste înpedecare vîrsta. 233.
R. Cînd bărbatul sau femeia nu iaste în vreme de căsătorie 233
Î. a 2-a. Cei bătrîni potŭ să se căsătorii și bună-i căsătoria lor 234
R. Supt osebire 234
Despre înpedecarea nebuniei
I. Ce înpedecare iaste nebunia 234
R. Iaste stricătoare de căsătorie cînd să cunună cineva fiind de tot nebun 234
Despre înpedecarea beției: Iaste beția înpedecare căsătoriei și ce beție iaste aceia care strică căsătoria 235
R. Beția cînd iaste așa de grea cît nu știe omul ce face, atunci nu iaște bună căsătoria 235
Despre înpedecarea rudeniei 235
Î. Ce iaste rudenia 235
R. Iaste legătura persoanelor care una de la alta sau amîndoao de la aceiași ca de la o de obște și de aproape trupină prin nașterea trupească scoboară 235
Î. a 3. Prin ce osebesc canoniștile rudenia 236
R. Prin spiță sau trepte și prin anii 236
Î. a 4. Cum să socotesc treptele sau spițele rudeniei? 237
R. Cîte nașteri sau persoane sînt, atîtea spiță să socotesc a fi precum urmează 237
Despre rudenia din botez.
Î. Ce iaste rudenia din botez 241
R. Iaste rudenia care să trage din primirea pruncilor la botez 241
Despre rudenia, care iaste din primire și ce iaste aceia 242
Despre cuscrire, ce iaste cuscria de sînge 243
R. Iaste o înpreunare sau rudenie între persoane, care să naște din înpreunarea trupească, legiuită sau nelegiuită 243
Î. a 2. De cîte feluri iase această cuscrie 243
R. De trei feliuri 243
Despre cuscria din tie 244
Despre cuscria de al doilea rînd 244
Despre cuscria de al treilea rînd 246
Despre năș ie 246

Despre cinstea de obște, ce iaste această cinste de obște și de unde să naște și iaste înpedecare de căsătorie 247
R. Cinstea de obște iaste asemenea cuscriei, care să naște din logodnă 247
Ĭ. Ce feliu de logodnă iaste opritoare și stricătoare de căsătorie 247
R. Nu macar ce tocmeală sau logodnă iaste opritoare și stricătoare de căsătorie, ci cea legiuită și bună 247
Despre înpedecarea căsătoriei, care să zice pre ascuns. Intreb.: Care nuntă iaste pre ascuns 248
R. După înțelesul cuvîntului, iaste nunta, care să face fără / mărturii și fără preot 248
I. a 2. Pentru ce pricini să socotea mai demult a fi cununia pre ascuns? 248
R. Cînd nu să făcea nunta înaintea mărturiilor, a 2) cînd' să făcea fără strigări, a 3) cînd să făcea fără voia părinților, a 4) cînd să făcea fără paroh, a 5) fără blagoslovenie și fără alte teremonii 248
Ĭ. Dar acum toate pricinile cele mai sus numărate fac să fie nunta pre ascuns.
R. Acum numai de ar fi mărturii și paroh, care să-i blagoslovească după rînduiala Bisericii, să zice nuntă pre ascuns și să strică 250
Ĭ. a 4. Care iaste paroh, care trebue să facă și să blagoslovească nunta ca să fie bună 250
R. Parohul lăcașului mirilor, care și vestiri trebue să facă 250
Ĭ. Parohul de va fi oprit poate cununa 251
R. Cînd poate și cînd nu poate unul ca acela cununa, să arată 251
Ĭ. a 5. Ce stare de față a parohului trebue să fie ca să stea cununia 251
R. Stare omenească și moralicească 251
Ĭ. a 6. Ce trebue să facă parohul cînd ar vrea să se căsătorească cei fără lăcaș, cari umblă din loc în loc 251
R. Invățătura ce trebue să facă 251
Ĭ. a 7. Dar cînd vreau catanele să se cunune ce trebue să facă parohul 252
R. Invățătură ce trebue să facă 252
Ĭ. a 8. Cine poate în locul parohului cununa și ce slobozenie trebue să aibă unul ca acela de la paroh, ca să poată cununa 253
Invățătură despre aceasta 253
Ĭ. a 9. Despre mărturii sau nași, cîți și ce oameni trebue să fie 254
R. După obiceiu nașu și nașa 255
Cap. a 2. Despre înpedecările căsătoriei cele opritoare 255
Ĭ. Ce înpedecări sînt acestea 255
R. Sînt cele ce opresc, dar de să face căsătoria iaste bună 255
Ĭ. a 2. Care sînt acestea înpedecări? 255
R. Patru: vremea sf[î]ntă, oprelișteа Bisericii, logodna, făgăduința curățeniei 255
Despre înpedecarea care iaste vremea sf[î]ntă 255

Despre înpedecarea care iaste opreliștea 256
Despre înpedecarea din făgăduința curățeniei 256
Despre înpedecarea căsătoriei din logodnă 257
Cap. a 3. Despre rodul căsătoriei 260
Între[barea] a noao despre țeremoniile căsătoriei 261
Cap. 1. Despre țeremoniile logodnei 261

283. Vol. IV. **Bucoavnă.** Sibiu, 1803.

In Bibliografia romînească veche, vol. IV, pp. 119 și 161, titlul este dat numai cu caractere latine, după cum a fost comunicat de dr. Sabin Mureșan.

Dăm textul original cu caractere chirilice, după un exemplar ce se află în Biblioteca raională, Sibiu:

бꙋковнѫ/ пентрꙋ ѧвѫцѫтꙋра/ прꙋ҃нцйлѡр/ че кꙋпринде ѧтрꙋ ѡине рѫн/ дꙋѫла Вечернїи ши ѧ Оутренїй/ ши а сфнтелор Лутꙋргїи. Кꙋ/ причѣснеле де преste сѫптѫмѫнѫ/ ши ла Празниче ѧпѫрѫтещи, Гре/чеще, ши Ромѫнеще. ши челе зѣче порꙋнчи але лꙋи Дмнезеꙋ/ ши алте ѧвѫцѫтꙋри Бисеричещи. сибїи,/ ѧ тꙋпографїѫ лꙋи Іѡан Бáрт. 1803.

= *Bucoavnă / pentru învățătura / princilor / ce cuprinde întru sine rîn / duiala vecernii și a utrenii / și a Sf[i]ntelor Liturghii, cu / pricesnele de preste săptămînă / și la praznice înpărătești, gre / ceste și romînește, Și cele / zece porunci ale lui D[u]mnezeu / și alte învățături bisericești. Sibiu, / în tipografia lui Ioann Bart. / 1803).*

663. Invățătură a vindeca boala sfrantului. Cluj, 1803.

ѧвѫцѫтꙋрѫ/ ѧдѣвѫрàтѫ прѣ скꙋрт/ а виндека боала/ сфранцꙋлꙋи/ дꙋпѫ/ еꙋперїенцїѫ/ шй йспйтйрйлѣ цѣлѣ/ маи ноаѡ.

Клꙋж/ ѧ Кесарѡ Креѫска привилегїáта Тꙋпо/графїа а лꙋи Іоанн барт/ 1803.

(Învățătură / adevărată pre scurt / a vindeca boala / sfrantului / după / experiența / și ispitirile cele / mai noao.
Cluj / în chesaro-creiasca privileghiata tipo / grafia a lui Ioann Bart / 1803).

In 8⁰ (16,5 cm×10,5cm), 3 ff. nenumerotate+38 pp.

Tipărit cu negru, cu caractere de două mărimi: 14 rînduri cu caractere mari, și 20 rînduri cu caractere mici.

Cuprinsul: Prefață de dr. Sioci, f. 2 nenumerotate; învățătura poporului de rînd, pp. 1-38.

«Cuvînt înainte.

Fiindcă în Ardeal între norodul cel de rînd tare s-au lățit boala cea de sfrant, care de la mult, sau nu se cunoaște, sau de se și cunoaște lăsîndu-se fără de ajutoriŭ dintre ei pe unii, cu chip de dureri îi omoară, pe alții îi face sluți, neharnici spre lucru, înmulțirea neamului omenesc o îm-

piedică, sau cu slabe și numai de jumătate harnice spre lucru rămășiță îl sporește; spre vindecarea acestii boale urîte ca să nu se lățească mai încolo s-au milostivit Innălțatul Craiescul Gubernium a porunci ca să se facă o carte în doao părți: în cea dintîi boala sfrantului fără cuvinte meșteșugite chiar să se scrie spre înțelesul norodului celui de rînd prin care s-ar învăța a o cunoaște și a să feri de ea. Și cînd nu ar afla ajutorință de doftor cu leacuri de casă sau cu cele mai lesne să află și să cîștigă în apotecă spre vindecarea boalei sale, și pînă a căpăta ajutorință de doftori să se ajute. Cialaltă parte a acestei cărți să se gate pe sama hirurgilor celor varmeghiești și orășenești. Care pre dînșii spre cea mai scurtă și mai lesne acestii boale tămăduire iar îndrepta spre plinirea acestii milostive orîndueli. Am scris această carte, care batăr numai în oarecît de s-ar apropia de cugetul cel pre înnalt, cea mai mare bucurie nu o vom ținea.

Scris-am în Cluj, iunie 30 de zile, annul 1802.

Doftor Sioci, profesor Ecștlin».

Titlul acestei cărți este semnalat de Bibliografia romînească veche, vol. II, p. 477, după mențiunea făcută de *V. Popp* în *Dizertație pentru tipografiile romînești*, p. 33. Pe foaia de titlu figurează Clujul, ca loc de apariție a cărții. Sîntem de părere că lucrarea a fost tipărită totuși la Sibiu. Aici, Ioan Bart avea tipografie proprie și a făcut să apară numeroase cărți. Nu se cunoaște nici o aită carte a acestuia, tipărită la Cluj, unde în exclusivitate își exercită «privilegiul» tipografic, Martin Hochmeister. Deoarece autorul lucrării, doctorul Sioci și-a scris lucrarea la Cluj, probabil la dorința acestuia, a apărut pe foaia de titlu Clujul, și nu Sibiul.

Exemplarul se află în Biblioteca raională, Sibiu.

681. Minei. Buda, 1805.

Mineiul pe ianuarie conține 4 foi nenumerotate+*222 foi numerotate*, nu 4 foi+221 foi numerotate, cum este menționat în Bibliografia romnîească veche, vol. II, pp. 456-461.

Pe foaia 222 se continuă Bogorodicinele Troparelor.

688. Teofilact, **Tîlcuiri la cele patru evanghelii.** Iași, 1805.

Exemplarul complet are 6 foi nenumerotate+388 pp.+3 foi nenumerotate+708 pp. +*2 foi nenumerotate*, între pp. 328 și 329 (a doua numerotare), nu 6 foi nenumerotate +388 pp.+3 foi nenumerotate+708 pp., cum este descris în Bibliografia romînească veche, vol. II, pp. 466-470, și vol. IV, p. 274.

Cele 2 foi nenumerotate cuprind: «Viața evanghelistului Ioann după cum au scris Sofronie, f. 1 r-v; Viața lui Ioann evanghelistul din cartea cea pre scurt a lui Dorothei, mucenicul și episcopul Tirilor, f. 1 v; capetele Evanghelii ceii de la Ioann, f. 2 r-v.

f. 1 r-v. «Viața evanghelistului Ioann după cumŭ au scrisŭ Sofronie. Ioannŭ pre carele Ii[sus] foarte îlŭ iubia, fiiulŭ lui Zevedei, fratele lui Iacovŭ, căruia de Irodŭ după patima D[o]mnului i s-au tăiatŭ capulŭ, mai pre urmă de toți au scrisŭ evanghelia, rugatŭ fiindŭ de episcopii Asiei înpotriva lui Chirinthŭ și a altor eretici și mai vîrtosŭ înprotiva dogmei Emvionitealorŭ ce să ivise atuncea, care zicea că H[risto]s mai nainte de Mariia n-au fostŭ născutŭ. Pentru aceasta s-au îndemnatŭ a spune d[u]mnezeiasca lui naștere. Încă și altă pricină a acestii cărți

aducŭ, că cetindŭ cărțile lui Mathei, a lui Marco și a lui Luca, au cercatŭ alcătuirea istoriilorŭ și a întăritŭ cumŭ că adevăratŭ au grăitŭ ei, însă numai a unui anŭ, întru carele au și pătimitŭ, după închisoarea lui Ioannŭ au alcătuitŭ aceia istoriia. Deci lîsîndŭ elŭ anulŭ acela întru carele cele ce s-au lucratŭ s-au scrisŭ de cei trei, au scrisŭ faptele anului celui mai dinŭ nainte de a să băga Ioannŭ în temniță, pre cumŭ să va putea înțălege luminatŭ de cei ce cu luare aminte vorŭ ceti cele patru evanghelii, care aceasta și neunirea ceia ce să pare a fi a lui Ioannŭ cu ceilalți o conteneşte. Au scris și o epistolie a căreĭ începătură iaste, ceia ce era dinŭ începutŭ, care de toți bărbații cei bisericești și învățați să priimește. Iară celelalte doao, a cărora începătură iaste, a ceii dinŭtîi, Bătrînulŭ, eclectiei doamnii, iară a ceii de a doao, Bătrînulŭ, lui Gaie iubitului, ale lui Ioannŭ Bătrînului să zică a fi, alŭ căruia încă și acumŭ altŭ mormîntŭ în Efesŭ să află. Și unii socotescŭ că amîndoao mormînturile sîntŭ ale lui Ioannŭ evanghelistulŭ, de carele cîndŭ vomŭ veni pre rîndŭ la Papia ascultătoriulŭ acestora vom arăta. Deci în anulŭ alŭ patrusprezecelea pornindŭ Dometianŭ a doao gonire după Neronŭ, în Patmosŭ ostrovulŭ izgonitŭ fiindŭ, elŭ aŭ alcătuitŭ Apocalipsŭ pre carele l-au tălmăcitŭ Iustinŭ muceniculŭ și Irinei. Iară depă ce s-au tăiat Dometianŭ și faptele lui pentru multa cruzime de singlitŭ s-au lepădatŭ, atuncia în zilele lui Nerva s-au întorsŭ în Efesŭ și pînă la Traianŭ împăiatŭ și le-au păzitŭ și foarte înbătrînindŭ, la 68 de ani după patima Domnului săvîrșindu-să, aproape de cetatea ce s-au zisŭ mai susŭ s-au învrednicitŭ adormirii.

Viața lui Ioannŭ evanghelistulŭ din cartea cea pre scurtŭ a lui Dorothei muceniculŭ și episcopulŭ Tirilorŭ.

Ioannŭ fratele lui Iacovŭ, carele și evanghelistŭ alŭ D[o]mnului au fostŭ, pre carele îlŭ și iubiia D[o]mnulŭ în Asiia aŭ propovăduitŭ evanghelia lui H[risto]s, iară de Traianŭ înpăratulŭ s-au izgonitŭ în ostrovulŭ Patmosŭ pentru cuvîntulŭ D[o]mnului și acolo fiindŭ au scrisŭ și Sf[î]nta Evanghelie și o au trimisŭ în Efesŭ prin Gaie priimitoriulŭ de streini și diaconulŭ, de carele și Pavelŭ apostolulŭ mărturisește, zicîndŭ cătră romanii : închină-să voao Gaie streinulŭ mieu și a toată biserica. Iară după moartea lui Traianŭ să întoarce dinŭ ostrovŭ fericitulŭ Ioannŭ și petrece în Efesŭ. Și au trăitŭ ani 120. Și după aceia de viu pre sineși acolo s-au îngropatŭ cu voia lui Dumnezeu. Și sîntŭ oarecarii ce zicŭ, că nu în zilele lui Traianŭ s-au izgonitŭ elŭ la Patmosŭ, ci în zilele lui Dometianŭ feciorulŭ lui Vespasianŭ».

716. Ceaslov. Sibiu, 1807.

Ceaslovul este menționat după Iorga. *Scrisori,* II, p. 57, în volumul II al Bibliografiei vechi romînești, la p. 498, și în vol. IV, p. 281 se adaugă că este «cu 28 rînduri, format octav mai mare». Descrierea completă a acestei cărți nu s-a făcut, deoarece nu se găsise nici un exemplar.

часослов/ акꙋм/ ѧтрꙋ ачесташй кйп/ (ѧ-зиле)ле прѣ лꙋминатꙋлꙋй, шй прѣ/ ѧнѫлцатꙋлꙋй/ ѧпѫрат/ францискꙋс/ ал/ дꙋѡилѣ.
сибїн/ (ѧ типографїа лꙋи Іѡанн Барт./ 1807).

[Ceasoslov / acum / întru acestași / chip / tipărit / în zile prea luminatului și prea / înălțatului / înpărat / Franțiscus / al / doilea / Sibiu / În tipografia lui Ioann Bart / 1807].

În 8⁰ (18 cm×11cm), 2 foi nenumerotate+395 pp.

Tipărit cu negru, cu caractere de trei mărimi.

Exemplarului văzut de noi îi lipsesc paginile 63-64, iar paginile 1-118 sînt deteriorate în colțul din dreapta, jos.

Numerotare greșită: de la p. 77 sare la 80, p. 236 este numerotată greșit 266, la fel p. 394=264 și p. 395=265.

Gravuri:

f. 1 v: Sfîntul Nicolae (9,2 cm×5,5 cm), cu următoarea legendă:

«Arhiereule Nicolae prea
sf[i]nte
Caută spre noi cu milă
fierbinte».

p. 264: Iisus Hristos pe tron, îmbrăcat în haine de arhiereu, cu mîna dreaptă binecuvîntează, iar în mîna stîngă are o carte deschisă, pe care scrie: *«Neîncetatu vă rugați»* (11,5 cm×6,8 cm). Dedesubt este următoarea legendă:

«I[isu]se Fiul lui D[u]mnezeu
Izbăvește-ne de cel rău».

p. 308: Izvorul tămăduirii — Maica Domnului, cu Iisus în brațe, stă pe tron și ține în mîna dreaptă o crenguță; la picioarele ei curge apă din care beau oamenii. Sus e scris: *«Izvorul cel de viață dătător»* (9 cm×5,4 cm). Gravura e lucrată de *«D[umitru] F[inta]»*. Dedesubt este legenda:

«Bucură-te ceia ce ții pre cela ce ține toate
și ești lăcaș bucuriei, că numai ție uniia să cade
să te bucuri».

p. 323: Maica Domnului cu Iisus în brațe (12,8×2,8 cm).

p. 324: Simbolul împărtășaniei — Iisus, ieșind dintr-un potir, binecuvîntează cu ambele mîini, în colțuri 4 medalioane cu Sf. Iacob, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigore, Sf. Ioan. De jur împrejur scrie sus: *«Eu sînt pîinea cea vie care pogoară din ceriu»*; lateral și jos: *«Celu ce mănîncă trupu mieu și bea sîngele mieu, are viață vecinică și eu voi învia pre el în zioa cea de apoi»* (9 cm×5,4 cm). Gravura este săpată de *«D[imitrie] F[inta]»*. Dedesubt este următoarea legendă: *«Gustați și vedeți că H[risto]s D[o]mnul este ,carele să jărtfuiaște în păhar, sf[i]nțind pre ceia ce să înpreună cu dînsul».*

p. 382: Sfînta Treime (9,8×6,3 cm). Jos, legenda: *«Pre Tatăl și pre Fiul și pre Sf[i]ntul D[u]h, Troița cea de o ființă și nedespărțită».*

Inițiale ornate.

Д (1,4 cm×1 cm), p. 1, r. 4; p. 14, r. 12; p. 111, r. 2; p. 315, r. 26
Б (1,3cm×1,1 cm), p. 3, r. 7; p. 35, r. 3; p. 108, r. 7
а (1,3 cm×1 cm), p. 15, 3. 19
Я (1,3 cm×1 cm), p. 20, r. 18; p. 26, r. 2; p. 27, r. 8; p. 30, r. 10; p. 32, r. 10; p. 38, r. 9; p. 56, r. 5; p. 75, r. 12; p. 114, r. 8; p. 116, r. 12; p. 139, r. 17; p. 156, r 4; p 213, r. 2; p. 224, r. 17
М (1,3 cm×1 cm), p. 41, r. 12; p. 153, r. 15; p. 183, r. 9; p. 219, r. 13
Л (1,3 cm×1 cm), p. 45, r. 8; p. 48, r. 6; p. 99, r. 6; p. 185, r. 19
Г (1,3 cm×1 cm), p. 54, r. 6
К (1,3 cm×1 cm), p. 69, r. 2; p. 87, r. 9; p. 115, r. 5; p. 118, r. 20; p. 190, r. 6; p.309, r. 9

Ч (1,4 cm×1 cm), p. 80, r. 2; p. 125, r. 12
П (1,3 cm×1 cm), p. 117, r. 19
Ѳ (1,3 cm×1 cm), p. 121, r. 14; p. 214, r. 2
Ф (1,3 cm×cm), p. 175, r. 12
Ц (1,4 cm×1 cm), p. 208, r. 5.

Cuprinsul: Scara f. 2, nenumerotată; Rînduiala vecerniei, pp. 1-20; Rînduiala utreniei, pp. 20-54; Începutul lui pervii ceas, pp. 54-66; Începutul lui tretii ceas, pp. 66-75; Începutul lui șăstii ceas, pp. 75-87; Începutul lui devetii ceas, pp. 87-98; Rînduiala obedniții, pp. 99-114; Rînduiala Pavecerniții mari, pp. 114-153; Rînduiala Pavecerniții mici, pp. 153-172; Polunoștnița în toate zilele, pp. 173-207; Polunoștnița sămbetii, pp. 208-227; Polunoștnița Duminecii, pp. 227-228; Sinaxariul celor 12 luni, pp. 229-263; Luna lui septemvrie, pp. 229-231; Luna lui octomvrie, pp. 231-234; Luna lui noemvrie, pp, 234-237; Luna lui dechemvrie, pp. 237-240; Luna lui ianuarie, pp. 240-247; Luna lui fevruarie, pp. 247-249; Luna lui martie, pp. 249-251; Luna lui aprilie, pp. 252-253; Luna lui mai, pp. 254-255; Luna lui iunie, pp. 256-258; Luna lui iulie, pp. 258-260; Luna lui august, pp. 260-263; Gravură cu Iisus Hristos, p. 264; Troparele și condacele Triodului și ale Penticostarului, ce să încep de la Dumineca Vameșului și a Fariseului, pînă la Dumineca Tuturor Sf[i]nților, pp. 265-306; Troparele Triodului, pp. 265-275; Troparele Penticostarului, pp. 275-282; Troparele Învierii, pp. 282-292; Tropare cu Bogorodicinele și Condacele preste toată săptămîna, pp. 292-296; Troparele și Condacele Sf[i]nților de obște, după rînduiala Sinaxarului, pp. 296-306; Poezie la cinstitul Paraclis, p. 307; Gravură: Izvorul Tămăduirii, p. 308; Cinstitul Paraclis al prea Sf[i]ntei de D[u]mnezeu Născătoare, pp. 309-322; Rugăciune a prea Sf[i]ntei Născătoarei de D[u]mnezeu, pp. 322-323; Gravură: Simbolul împărtășaniei, p. 324; Slujba Sf[i]ntei pricistanii, pp. 325-399; Molitvele celor ce merg spre somn, pp. 340-352; Molitva 1 a Sf[î]ntului Macarie cel Mare către D[u]mnezeu Tatăl, pp. 340-341; Molitva 2 către D[o]mnul nostru I[isu]s H[risto]s, a Sf. Antioh, pp. 341-342; Molitva a treia către prea Sf[î]ntul D[u]h, pp. 342-343; Molitva a patra, pp. 343-344; Molitva a cincea, p. 344; Molitva a șasea, pp. 344-346; Molitva Sf[î]ntului Ioanichie, p. 346; Molitva Sf[î]ntului Ioann Damaschin, pp. 346-352; Rugăciunile dimineții, pp. 352-381; Molitva 1 a Sf[î]ntului Macarie cel Mare, p. 354; Molitva 2, iarăși acestuiași sf[î]nt, pp. 354-355; Molitva a treia, iară acestuiași sf[î]nt, p. 355; Molitva a patra iarăși aceluiași sf[î]nt Macarie, p. 355; Molitva a cincea, p. 356; Molitva a șasea, pp. 356-357; Molitva a șaptea, pp. 357-358; Molitva aceasta a Sf[î]ntului Ioann Zlatoust, pp. 358-360; Molitva 9 către Îngerul păzitoriul tău, pp. 360-361; Molitva dimineții cea de apoi către pre Sf[î]nta Născătoare de D[u]mnezeu, pp. 361-362; Rugăciune în toate diminețile cînd se scoală creștinul din somn, pp. 362-363; Rugăciune în zioa Duminecii, pp. 363-366; Rugăciunea de luni, pp. 366-369; Rugăciunea de marți, pp. 369-372; Rugăciunea de miercuri, pp. 372-373; Rugăciunea de joi, pp. 374-375; Rugăciunea de vineri, pp. 375-378; Rugăciunea de sîmbătă, pp. 378-381; Gravură: Sfînta Troiță, p. 382; Rînduiala mărturisirii, pp. 383-386; Tălcuirea Ocinașilor, pp. 386-389; Insemnare cum să cetesc Evangheliile Învierii de la Dumineca tuturor Sf[i]nților pănă la a cincea Duminecă din postul cel mare, preste toți anii, pp. 390-392; Învățătură pentru înțelesul Pashaliei, p. 393; Pashalia (1807-1835), pp. 394-395.

P. 307:

«Acest Sf[î]nt și cinstit Paraclis, cine-l va ceti cu D[u]hul său smerit
Îi va face sufletul său bine umilit.
Cetiți-l dar cu bună înțelegere
Ca să aflați la ceriu lesne mergere
Că are cuvinte pline de umilință
Numai de-l veți ceti cu bună credință
La calea Pocăinței pre toți povățuește
Carii cu înțelegere negrăbindu-să îl cetește

Că prea cinstita Vergură Mariia, să
roagă ne-ncetat
Fiiului său I[isu]s cel prea luminat
Să iarte pre toți păcătoșii din lume
Pentru al său mare și înfricoșat Nume.
Fiiul meu cel prea dulce grăește
Și lumea din robia diavolului izbăvește
Că te așteaptă și să roagă ție
Să vii să-i izbăvești pre ei din robie».

729. Tîlcuirea celor 7 taine. Iași, 1807.

Cartea are 4 foi nenumerotate+*109 foi numerotate,* nu doar 4 foi nenumerotate, cum din eroare e semnalată în Bibliografia romînească veche, vol. II, pp. 505-506.

Cuprinsul cărții este următorul: A smeritului Gavriil, mitropolitului Filadelfiei, a celui din Monemvasia a lui Sebir, alcătuire pentru Sfintele Taine, ff. 1-2 r; Prolegomena (mai nainte vorbiri) la cele șapte Taine ale Sf.[i]ntei lui H[risto]s Beserici în noao capete despărțite (ff. 2 v-15). Cap. întii. Pentru despărțirea Tainelor, ff. 2 v-3 r; Cap .al 2. Pentru de unde să zice Taina, ff. 3 r-3 v; Cap. al 3. Pentru în cîte chipuri să zice Taina, ff. 3 v-4 v; Cap. al 4. Pentru ce iaste Taina, ff. 4 v-5; Cap .al 5. Pentru suma Tainelor, ff. 5-12; Cap. al 6. Pentru osebirea Tainelor, ff. 12-13; Cap. al 7. Pentru cîte și care dintre Taine dau pecete neștearsă celor ce le priimesc pre iale, f. 13; Cap. al 8. Pentru cine iaste carele au rînduit Tainele, ff. 13-15; Cap. al 9. Pentru rînduiala Tainelor, f. 15; Pentru Sf[î]ntul Botez și pentru cele ce să cer pentru el în 12 capete despărțite, ff. 15-27; Cap. întîi, Pentru de unde să zice Botezu, f. 15 r-v; Cap .al 2. Pentru însemnările Botezului, f. 15 v; Cap. al 3. Pentru în cîte feliuri iaste Botezul, f. 16 r-v; Cap. 4. Pentru ce iaste Botezul, ff. 17-18; Pentru multe numirele Botezului, f. 18; Cap. al 6. Pentru cîte mai nainte închipuia pre taina Botezului, ff. 18-19; Cap. al 7. Pentru cînd s-au început Botezul a să lucra, f. 19 r-v; Cap. al 8. Pentru cîte și care sînt cele de nevoe ale Sf[î]ntului Botez, ff. 19 v-25 v; Cap. al 9. Pentru în care vreme să cuvine a boteza, f. 25 v; Cap. al 10. Pentru în care loc să cuvine a boteza, ff. 25 v-26; Cap. al 11. Pentru pre carii nu să cuvine a-i boteza și pre carii de al doilea a-i boteza din ereticii și de cei ce din alte întîmplări au pătimit ceva, ff. 26-27; Cap. al 12. Pentru pruncii de carii iaste îndoială de s-au botezat, f. 27. Pentru Sf[î]ntul Mir și pentru ce să cer pentru el în zece capete despărțite, ff. 27-30 v. Cap. întîi. Pentru ce iaste Mirul, f. 27 v; Cap .2. Pentru de unde iaste Mirul, f. 27 v; Cap. 3. Pentru în cîte feliuri să zice Mirul, ff. 27 v-28; Cap. 4. Pentru cele însemnătoare ale ungerii, f. 28 r-v; Cap. 5. Pentru care iaste materia Mirului, f. 28 v; Cap. 6. Pentru ce iaste forma Mirului, ff. 28 v-29; Cap. 7. Pentru cărora s-au dat chicere a unge, f. 29; Cap .al 8. Pentru pre carii să cade a-i unge și pre carii nu să cade, f. 29 r-v; Cap. 9. Pentru care pricină ne ungem, ff. 29 v-30. Cap .al 10. Pentru ce dă D[u]mnezeescul Mir celor ce să ung, f. 30 r-v; Pentru Taina D[u]mnezeeștii Liturghii și pentru cele ce să cer pentru dînsa, în unsprezece capete despărțite, ff. 30 v-37. Cap. întîi. Pentru dă unde să zice Liturghie, ff. 30 v-31; Cap. 2. Pentru cele însemnătoare ale D[u]mnezeeștii Liturghii, f. 31; Cap. 3. Pentru multele numiri ale D[u]mnezeeștii Liturghii, ff. 31-33 v; Cap. 4. Pentru ce iaste Liturghia, ff. 33 v-34; Cap. 5. Pentru materia D[u]mnezeeștii Liturghii, f. 34; Cap. 6. Pentru chipul D[u]mnezeeștii Liturghii, f. 34 r-v; Cap. 7. Pentru pricina cea făcătoare a D[u]mnezeeștii Liturghii, f. 34 v; Cap. 8. Pentru săvîrșitoarea pricină a D[u]mnezeeștii Liturghii, ff. 34 v-35; Cap. 9. Pentru în care ceas s-au obicinuit a face D[u]mnezeiasca Liturghie, Beserica răsăritului, ff. 35-36; Cap. 10. Pentru cîte și care era cele ce mainainte închipuia pre această D[u]mnezeiască și Sf[i]nțită Tainică slujbă, ff. 36-37. Cap. 11. Pentru de ce pricină să săvîrșește Liturghia, f. 37; Pentru rînduiala preoției și pentru cele ce să caută pentru ia în șapte capete despărțite, ff. 37 v-41. Cap. întîi. Pentru ce iaste preoția, f. 37 v; Cap. 2. Pentru de unde să zice preoție, f. 37 v; Cap. 3. Pentru numărul rînduialii preoției, f. 38 r-v; Cap. 4. Pentru materia cinului Preoțesc, f. 38 v; Cap. 5. Pentru materia preoției, ff.

38 v-39; Cap. 6. Pentru chipul preoției, f. 39; Cap. 7. Pentru ce feliu iaste lucrulu și lucrarea fieștecăruia rîndueli, ff .39-41. Pentru taina pocăinții și pentru cele ce să cer pentru dînsa, în 11 capete despărțite, ff. 41-52. Cap. întîi. Pentru ce iaste Pocăința, f. 41; Cap. 2. Pentru cele ce însemnează pocăința, f. 41; Cap. 3. Pentru în cîte chipuri iaste pocăința, f. 41 v. Cap. 4 Pentru părțile Pocăinții, ff. 41-44 v; Cap. 5. Pentru cine iaste carele au învățat pocăința, ff. 44 v-45; Cap. 6. Pentru că iaste de nevoe celor ce să pocăesc pocăința, f. 45 v; Cap. 7. Pentru care iaste materia pocăinții, ff. 45 v-46; Cap. 8. Pentru ce iaste chipul pocăinții, f. 46; cap. 9. Pentru ce feliu și cîte sînt rodurile pocăinții, ff. 46-47; Cap. 10. Pentru cîte și care sînt locurile în beserică întru care cei ce să pocăesc plîngea și își plîng păcatele lor, ff. 47-49; Cap. 11. Pentru cîte și care să cade D[u]hovnicului mai întîi a întreba pre cei ce vin cătră el și să căesc pentru cele ce au greșit, ff. 49-52; Pentru taina nunții și pentru cele ce să cer pentru dînsa, în noaă capete despărțite, ff. 52-58 v; Pentru ce iaste nunta, f. 52; Cap. 2. Pentru în cîte feliuri să zice nunta, ff. 52-53; Cap. 3. Pentru despărțirea logodirii și a nunții, ff. 53-55; Cap. 4. Pentru cine au legiuit nunta, f. 55 r-v; Cap. 5. Pentru care sfîrșit s-au izvodit nunta, ff. 55 v-57; Cap. 6. Pentru cîte să cade să aibă legiuita nuntă, f. 57 r-v; Cap. 7. Pentru cîte și care sînt care împiedică pre nuntă a să face și care sînt cele ce o despart pre ia, ff. 57 v-58 v; Pentru taina Sf[î]ntului Maslu și pentru cele ce să caută pentru el în șapte capete despărțite, ff. 58 v-60 v. Cap. 1. Hotarul Sf[î]ntului Maslu, ff. 59 v-59; Cap. 2. Pentru cine iaste carele au legiuit Maslul, f. 59; Cap. 3 și 4. Pentru ce iaste Taină Maslul și care iaste materia lui, f. 59 r-v; Cap. 5. Pentru ce iaste feliul Maslului, f. 59 v; Cap. 6. Pentru trebuința și sfîrșitul Maslului, f. 59 v; Cap. 7. Pentru cine iaste cel ce lucrează și slujaște Taina Maslului, ff. 59 v-60 v. A lui Iov păcătosului pentru cele șapte taine ale besericii tîlcuitoare privire și luminare, ff. 61-87 v; Pentru obiceiurile Besericii ce sînt cu numărul 4, ff. 79 v-81 v. A lui Iov păcătosului pentru sf[î]ntul și îngerescul chip al monahilor tîlcuitoare privire, ff. 82-82 v. Invățătură scurtă pentru creștinătate, ff. 88-90. Tîlcuirea simbolului, ff. 90-105 v. Articul 1, ff. 90-94 v; Articul 2, ff. 94 v-96; Articul 3, ff. 96-98 v Articul 5, f. 99 r-v; Articul 6, ff. 99 v-100; Articul 7, ff. 100-101; Articul 8, ff. 101-102 v; Articul 9, ff. 102 v-103 v; Articul 10, ff. 104-105; Articul 11, f. 105 r-v; Articul 12, f. 105 v; Invățătura Marelui Vasilie cătră preot, f. 106 r-v; Cuvînt al Sf[î]ntului Maxim înțeleptul pentru preot cum i să cade să fie, ff. 107-109; Insemnarea tipografilor, f. 109 v:

«De ar greși omul totdeauna și în fiește care ceas ne încredințează pre noi și firea omenească prea mult schimbăcioasă, și prostimea învățăturii și neștiința orthografiei, că nu vom fi scăpat de greșale tipărind cărticica aceasta a celor șapte sf[i]nte Taine ale bisericii răsăritului. Pentru aceasta, plecînd genunche smerite, ne rugăm de obște tuturor blagocestivilor cetitori, ca orice greșală veți afla întru dînsa să o îndreptați cu D[u]hul blîndeților și să ne ertați ca și pre dumnevoastră să vă iarte D[u]mnezeu că ertați zice și vă va erta voao.

Ai Dumnilor voastre cătră toți prea plecați.

Silvestru monah si
Dimitrie Iliavici Bucovineanul
așăzătorii slovelor».

755. Barac Ioan, **Istoria preafrumosului Arghir și a preafrumoasei Elena.** Brașov, 1809.

In vol .III, p. 1, al Bibliografiei romînești vechi, această carte este considerată ca ediția a II; de fapt, în ordinea cronologică este ediția a III-a; prima a apărut la Sibiu în 1801, iar a doua la Brașov, în 1805.

1064. Apostol. București, 1820.

În Bibliografia romînească veche, vol. III, pp. 326-327, este descris un exemplar cu 178 foi numerotate. Apostolul conține însă *1 foaie nenumerotată*+178 foi numerotate. Pe foaia nenumerotată este titlul pe recto, iar pe verso gravura cu «Învierea lui Hristos», de «ieromonah Constantie», iar dedesubt

«Hristos au înviiat din morți, cu moartea pre moarte călcînd și celor din mormînturi viață dăruindu-le».

1185. Macarie, ieromonahul, **Theoreticon.** Viena, 1823.

Această lucrare, tipărită sub supravegherea ieromonahului Macarie, s-a imprimat pentru ambele țări romînești. Cele mai multe exemplare sînt tipărite «cu voia și blagoslovenia» mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei, și un număr mai mic de exemplare cu blagoslovenia mitropolitului Veniamin. În Bibliografia romînească veche, vol. III, pp. 425-427, se arată că au existat ediții pentru Moldova și Țara Romînească, însă nu se descrie decît ediția pentru Țara Romînească.

Dăm mai jos titlul ediției pentru Moldova, și prima parte din prefață, care diferă de cea din ediția Țării Romînești.

Ѳеорнтікóнь// сáѹ/ Прнвúре, Кѹпринзѫтоáре, â Ґещешѹгѹлѹй Мѹсикіей Бисери/чéши, дѹпѫ âшѧзѧмѫнтѹль Систимїн Чéїй ноáѡ./ акѹмь/ ѧтѫмѫшй дáтѫ Типѫрúть ѧ зúлиле Прѣ Лѹминатѹлѹй,/ шй Прѣ ѧнѫлцáтѹлѹи нóстрѹ дóмнь/ Іѡаннь сандѹль стѹрза воеводь/ ѧтрѹ ѧтѫюль ань аль Домніеи Сале/.

Кѹ вóѫ шй благословéнїѫ Прѣ ѡсфинцїеи Сáле Пѫрúнтелѹи/ архїепіскопь шй Митрополúть аль Малдáвїен/ Кѵрїѡ кѵрь/ венїаминь/

Тѫлмѫчить динь Ґречеще, пре лúмба Рѡманѣскѫ, де смéрúтѹль/ Макáрїе Іеромонахѹль/ Портáрїе аль Сфинтеи Митрополїи á бѹкѹрéщилѡрь дáскалѹль школéи/ де Мѹсикїе.

вїенна, 1823.

[= Theoriticonŭ / sau / privire cuprinzătoare a meșteșugului Musichiei Biseri / cești, după așezămîntulŭ Sistemii ceii noao. / Acumŭ / întîiași dată tipăritŭ în zilile prea luminatului / și prea înălțatului nostru domnŭ / Ioannŭ Sandulŭ Sturza voevodŭ / întru întîiulŭ anŭ alŭ domniei sale.

Cu voia și blagoslovenia prea osfinției sale părintelui / arhiepiscopŭ și mitropolitŭ alŭ Moldaviei / Kirio Kirŭ / Veniaminŭ.

Tîlmăcită dinŭ grecește pre limba romanească, de smeritulŭ / Macarie ieromonahulŭ / portarie alŭ Sf[i]ntei Mitropolii a Bucureștilorŭ dascalulŭ școalei / de Musichie.

Viena 1823].

«Cinstiților dascăli, ai sistimii musichiei ceii noao bisericești din Moldavia cea în H[risto]s îmbrățișare.

Totŭdeauna avîndŭ rîvnă iubiților ca să prefacŭ cîntările bisericești, în graiulŭ Patriei, în toți anii vieții de una și aceasta m-amŭ ținutŭ, și fără pregetare, cu multă silință și cu multa scumpatate, mai întîi» cernînd socotelile tuturorŭ dascalilorŭ atîtŭ și țărigrădenilorŭ pre cumŭ și a sfe-

tagorețilorŭ, nu puține cărți amŭ și prefăcutŭ, după așezarea alcătuirii celorŭ vechi. Însă, cu toate că dinŭ multa silință și îndeletnicire, găsisemŭ chipurile predării oareș cumŭ mai lesnicioase, prea puținŭ amŭ pututŭ a face cuvîntŭ, neapropiatŭ de adevărŭ, o zadarnică osetenealǎ și o îndelungată pierdere de vreme, fiindŭ totŭ drumŭ alcătuirii celor vechi. Și întru aceleași întărită aflîndu-mă cîndŭ amŭ auzitŭ, că să lucrează un nou Methodŭ alŭ prefacerii acestora, amŭ fostŭ întru nedomirire! Iară după ce amŭ văzutŭ pre toate acestea întru o adevărată și nemincinoasă întocmire cu nestrămutare și întru desăvîrșita lorŭ înființare, cu cuvîntŭ, cu adevărŭ, întru cea mai puțină nescădere, în filosofeasca și lesnicioasă îndemînare și în ființeasca lucrare, amŭ proslăvitŭ pe prea Sf[î]ntulŭ D[u]hŭ carele au suflatŭ această lucrare în zilele noastre, amŭ lăudatŭ ostenelile, osîrdia, înțelepciunea și cugetile celor cu dreaptă socoteală, ale bunilorŭ dascali și îndată, lăsîndŭ pre cele fără cuvîntŭ și în puțină vreme cunoscîndŭ totŭ cugetulŭ cu care scriu aflătorii Methodului în înființarea alcătuirii m-amŭ și apucatŭ de prefacere și dinŭ zi în zi sporindŭ cu luarea aminte, amŭ prefăcutŭ, toate cărțile sistimii. Apoi cu sfatŭ de obște, trimisŭ fiindŭ ca să le și tipărescŭ, după multe altele, amŭ ajunsŭ aici, întru împărătească cetate a Vienii, unde cu ajutorĭulŭ lui D[u]mnezeu, înlesnindu-mi-să toate greutățile întŭ sîrguindu-mă zioa și noaptea cu toată silința»...

D. BARBULESCU

BISERICA RUSĂ ŞI PRIETENIA INTRE POPOARE

În paginile consacrate luptei pentru pace din nr. 11/1959 al «Revistei Patriarhiei din Moscova» este publicat și articolul cu titlul de mai sus, semnat de I. Hibarin, din care vom reda unele date istorice privitoare la trecutul Bisericii Ortodoxe Ruse.

Biserica Ortodoxă Rusă, spune autorul, este o Biserică profund patriotică ; în vreme de război, de cotropiri vrăjmașe, ea a împărtășit suferințele poporului, și-a însuflețit credincioșii la fapte vitejești, a cultivat dragostea față de patrie. Dar Biserica rusă este o ramură înfloritoare a Bisericii Ecumenice. Cel mai larg univesalism, năzuința ferbinte spre înfrățirea între popoare, spre pacea întregii lumi și spre unirea tuturor îi sînt, de asemenea, proprii. Din gura primilor săi ierarhi a auzit poporul rus propovăduirea iubirii frățești față de alte popoare. Mitropolitul Chievului Ioan II, (1077-1089) îndeamnă la moderație în discuțiile cu cei de altă credință. Pastorala episcopului Novgorodului din sec. XII Luca Jidia este pătrunsă de duhul umanismului creștin : în ea răsună glasul unui adevărat creștin care protestează împotriva oricărui excluzivism național și religios ; termenul «omenirea» apare prima dată în predicile primului mitropolit rus, în «Cuvînt despre lege și har» din anul 1051. În Rusia chieveană din timpul lui Iaroslav apar în mare număr cărțile grecești în traducere slavonă și acest lucru exercită o uriașă influență asupra dezvoltării culturii ruse și întăririi legăturilor între popoarele ortodoxe. Catedrala Sf. Sofia din Chiev constituie simbolul istoric al frăției elino-slavone, monumentul neperitor al prieteniei creatoare dintre cele două mari popoare. Caltedrala Adormirea din Kremlinul Moscovei este ridicată de italianul Aristotel Fioraventi (în strînsă legătură cu meșterii ruși) ; acesta venise din îndepărtata Bolonie în anul 1475, împreună cu fiul său Andrei și cu ucenicul Pietro. Și Biserica Rusă a binecuvîntat munca frățească a italienilor și rușilor în cinstea Preacuratei Maici a Domnului. În aceeași epocă a sosit la Moscova marele călător care s-a ridicat pe culmile culturii din epoca Renașterii, cuviosul Maxim Grec (1480-1556). Elin de origine

și educate, el petrecuse mulți ani în Italia, ca ucenic și prieten al marilor umaniști. Însușindu-și repede limba rusă, el a început cu ardoare opera de îndreptare a cărților bisericești și de traducere în limba rusă a multor opere străine. Biserica Ortodoxă Rusă cinstește amintirea cuviosului Maxim și condamnă cu asprime pe prigonitorii lui.

În veacul al XVII-lea Biserica Rusă a pornit pe calea comuniunii frățești cu alte popoare. Încă din timpul Patriarhului Iosif (1642-1652) în Biserica Rusă se vădește o mare năzuință spre cultură și spre apropiere mai ales de greci. Această mișcare se intensifică în vremea arhipăstoriei Patriarhului Nikon. Primind bucuros tot ceea ce era bun din afară, luptînd împotriva rutinei și conservatorismului, Patriarhul Nikon «a deschis o fereastră spre lume». Niciodată raporturile Bisericii Ruse cu patriarhatele orientale nu fuseseră atît de înviorate. Totodată, prin învățații chieveni, chemați de Patriarh la Moscova, vine cultura din Occident, al cărei reprezentant este învățatul monah, predicator, scriitor duhovnicesc și poet Simeon Polotki. La sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul veacului al XVII-lea, Biserica Rusă a ridicat din sînul ei un învățat arhiereu, pătruns de duhul dragostei creștine, Sfîntul Dimitrie de Rostov.

Oameni cu adîncă învățătură au fost și alți conducători ai Bisericii din veacul al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea, ca mitropolitul Ștefan Iavorski, arhiepiscopul Teofan Procopovici, arhiepiscopul Dimitrie Secenov, arhiereul Moscovei Ambrozie Zertis-Kamenski, episcopul Irineu Falkovski și alții. Un înflăcărat partizan al prieteniei și comuniunii între popoare a fost mitropolitul Moscovei Platon (Levșin) (1737-1812), care, în decursul întregii sale vieți, a avut strînse legături cu străinii. Un biograf al său afirmă: «La el adeseori se adunau greci, sîrbi, dalmați eni, francezi, nemți, englezi și italieni». Lucrarea sa «Teologia creștină» era folosită în instituțiile teologice universitare din Oxford și Glazkov; învățați străini din Germania, Iatlia, Elveția, Franța erau în corespondență cu mitropolitul Platon. De o mare popularitate în Occident s-a bucurat și mitropolitul Novgorodului, Gavriil (Petrov), (1730-1801), contemporanul și bunul prieten al mitropolitului Platon, renumit prin umanismul și talentul său de predicator; scriitorul francez Marmontel îl caracteriza ca un «foarte destoinic ierarh care îți amintește prin înălțimea sa morală vremurile cînd lucrurile sfinte se găseau în mîini sfinte».

În veacul al XIX-lea legăturile cu Occidentul se intensifică; Europa Occidentală și ținuturile Orientului Apropiat sînt vizitate de numeroase personalități bisericești, cum a fost episcopul Porfirie (Uspenski), care a trăit mulți ani în Orient, iar în 1854 a plecat la Roma și a fost primit de Papa Piu al IX-lea. Scrisorile sale din Roma și memoriile sale de călătorii arată atitudinea sa înțelegătoare față de greci și față de turci, toleranța și umanismul de care era însuflețit. Literatura teologică occidentală se bucură de o largă popularitate între teologii ruși din veacul al XIX-lea. Tot acum se stabilesc strînse raporturi între Biserica Rusă și surorile ei din Orient, în special cu Patriarhia Antiohiei. În anul 1891 Biserica Rusă este vizitată de către renumitul fruntaș catolic pr. Vikentie

Vanutelli, fratele cardinalului Serafim Vanutelli ; în cartea în care descrie această călătorie, el vorbește de frățească ospitalitate cu care a fost întîmpinat de Biserica Rusă. În anul 1894 Moscova este vizitată de către episcopul francez Jourdan de la Possadierre, cu care prilej se manifesta intens sentimentele de prietenie și stimă reciprocă. Un propovăduitor al păcii și prieteniei între popoare a fost mitropolitul Chievului și Galiției Platon Gorodețki (1803-1891). Dragostea frățească față de oamenii de altă credință a manifestat-o ca arhiepiscop de Riga față de estonieni și latîși, ca arhiepiscop de Don față de kalmîci și budiști, iar ca mitropolit al Chievului a întărit prietenia între ortodocși și catolici. Un înflăcărat partizan al prieteniei între popoare a fost și mitropolitul Antonie Vatkovski (1846-1912), însuflețit de o caldă dragoste creștină față de oameni, indiferent de credință și naționaltate. Ca episcop de Vîborg el a susținut prietenia între poporul finlandez și poporul rus. Corespondența sa cu episcopii catolici este o mărturie a sentimentelor de prietenie față de oamenii de altă naționalitate și de altă confesiune. În 1897 a vizitat Anglia și a stabilit raporturi de prietenie între Biserica Rusă și cea Anglicană.

În încheiere autorul evocă numele a trei misionari ruși din veacul al XIX-lea : mitropolitul Inokentie (Veniamin) din Orientul nordic, întemeietorul misiunii din Altai, arhimandritul Macarie și arhiepiscopul Nicolae al Japoniei, a căror trăsătură fundamentlă este dragostea fierbinte față de popoarele în mijlocul cărora ei au trăit și au trudit. În 1890 a fost trimis în Japonia, la dispoziția arhiepiscopului Nicolae, tînărul ieromonah Serghie (Stragorodski), care terminase atunci Academia duhovnicească din Leningrad, și care avea să devie Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii. După cîțiva ani petrecuți în Japonia, acesta, întorcîndu-se în Patrie, și-a publicat amintirile pătrunse de marele umanism creștin și de dragostea creștină neprecupețită față de alte popoare.

Predica dragostei obștești, spune autorul, și a prieteniei între popoare este o tradiție milenară a Bisericii Ruse. Credincioasă acestei tradiții, Biserica Ortodoxă Rusă în decursul ultimilor ani a extins mult legăturile prietenești între Biserici. Mulți reprezentanți ai creștinismului din Occident au cunoscut primirea caldă și frățească a Bisericii Ruse. Dar. producerea armelor de nimicire a oamenilor continuă. Nu s-a realizat nici înțelegerea pentru încetarea experiențelor armei nucleare, deși învățații din întreaga lume dau alarma împotriva precipitațiilor radioactive care otrăvesc atmosfera în urma experiențelor și vatămă sănătatea oamenilor. Iată pentru ce Biserica Ortodoxă Rusă, împreună cu creștinii din întreaga lume, își ridică și de această dată glasul, susținînd cerința popoarelor pentru încetarea experimentării și producerii de bombe nucleare și pentru dezarmarea generală.

I. N.

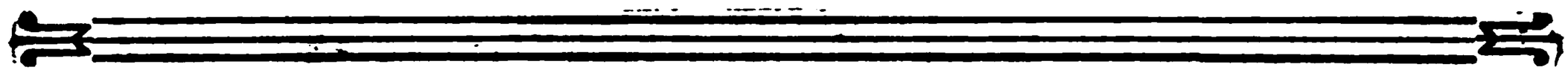

DISCUȚII IN LEGĂTURĂ CU „EVANGHELIA CU INVĂȚĂTURĂ“ A LUI CORESI

Rădulescu Maria, *Originalul salv al «Evangheliei cu învățătură» a diaconului Coresi.* Versiuni și redacții ale colecției de omilii a patriarhului Ioan Caleca. București Editura Academiei R.P.R., 1959, 107 p. (Institutul de lingvistică din București).

În 1939, bizantinologul romîn Vasile Grecu a publicat un studiu, *Izvorul principal bizantin pentru Cartea cu învățătură a diaconului Coresi din 1581* (Academiea Romînă, Studii și cercetări, XXXV), prin care dovedea că ms. grecesc nr. 500 din Biblioteca Academiei R.P.R. este o colecție de cazanii (omilii) ale patriarhului Ioan al XIV-lea Caleca (1334-1347) al Bizanțului și că aceste omilii stau ca izvor, la baza cazaniilor publicate de Coresi, la Brașov, în 1581, sub titlul *Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățătură...* (numită de istoricii literari și *Cazania a doua,* ca să o deosebească de *Cazania întîi* a lui Coresi, tipărită în 1564). Cu acel prilej, V. Grecu a corectat pe C. Litzica, autorul *Catalogului mss. grecești din Biblioteca Academiei,* care greșise atribuind omiliile lui Ioan Caleca din ms. 500 lui Ioan din Chalchedon, patriarh al Constantinopolului de la 1111-1134, un alt exeget al pericopelor Evangheliilor duminicale. Totodată a arătat că în alte msse grecești din bibliotecile lumii, numele autorului Ioan Caleca este chiar menționat în titlul colecției (ms. Parisinus, ms. Esfigmenus, Vindobonenses, două messe citate de Krumbacher), în timp ce aceleași omilii din ms. Chalkiensis, deși nu arată ca autor pe Ioan Caleca, totuși cercetările mitropolitului Athenagoras (publicate în 1933) au dovedit că sînt ale patriarhului Ioan Caleca. Studiul lui V. Grecu relevă importanța descoperirii omiliilor lui Ioan Caleca, izvor al *Cazaniei* coresiene din 1581 și, cu o rară intuiție științifică, prevedea următoarele: «Nu se poate ca astfel de colecții de predici și învățături, care erau așa de căutate și deci copiate și răspîndite, să nu se fi păstrat și în versiunile lor slavone; bănuiesc chiar că poate se vor fi păstrînd și în vechile tipărituri slavone; și, avîndu-se în vedere originalul bizantin descoperit, identificarea se poate face cu ușurință. Realizîndu-se această descoperire, am avea, pare-mi-se, un caz unic în istoria literaturii noastre vechi, cînd, de la o carte, s-ar cunoaște în mod sigur și originalul grecesc bizantin și traducerea intermediară slavonă prin care a intrat în literatură romînească» (*op. cit.,* p. 14).

Previziunea științifică din 1939 s-a realizat astăzi și cartea Mariei Rădulescu, descoperitoarea intermediarului slavon, documentează (p. 7-60) pe larg asupra acestei probleme.

Ms. slav nr. 304, de redacție sîrbă cu ortografia caracteristică textelor din regiunea Ohridei — mînăstirea Resova — din Biblioteca Națională «Vasil Kolarov» din Sofia, este, după părerea Mariei Rădulescu, intermediarul slavon al *Evangheliei cu învățătură* (1581) a lui Coresi. Din manuscris «lipsesc cîteva foi de la început» și probabil din această cauză autoarea nu îi dă titlul, dar el cuprinde 79 predici, în prima parte pentru duminicile de peste an, de la Duminica vameșului și a fariseului pînă la Duminica a 32-a și — în a doua parte — predicile pentru sărbătorile fixe din timpul anului. Fiecare predică în parte are titlul ei. B. Țonev, autorul unui *Catalog descriptiv al manuscriselor și cărților vechi tipărite din Biblioteca din Sofia* (vol. I, 1910), a observat că predicile erau răvășite în trei manuscrise cu cote diferite (nr. 338, 278 și sfîrșitul în ms. 391) și le-a contopit pe toate într-un singur manuscris, 304. Unitatea ms. 304 o dă nu numai succesiunea predicilor care urmează orînduiala bisericească, dar o mai dă, cred, și grafia, care trebuie să fie aceeași în toate cele trei manuscrise, contopite azi în ms. nr. 304.

Autoarea nu spune nimic despre unitatea grafiei, dar o confirmă paginile fotografiate de la sfîrșitul studiului ce recenzăm. Dar manuscrisul 304 nu este intermediarul *direct* (nemijlocit) care a servit traducătorilor romîni din Brașov, din jumătatea a doua a sec. al XVI-lea, pentru că el, după cum rezultă dintr-o notiță care «face parte integrantă din manuscris», a fost scris în 1626, la Tîrnovo, de Daniiil ieromonah, pe o hîrtie cu filigrane din sec. al XVII-lea (întîlnite pe hîrtia documentelor mediobulgare între anii 1619-1623). Între versiunea bizantină a lui Ioan Caleca și ms. 304 se interpune vechea traducere slavă, un arhetip azi dispărut.

Autoarea face o minuțioasă comparație între cele 79 predici ale ms. 304 și cele 66 predici coresiene și constată că Coresi a omis 15 predici, dar are în plus 2 (una pentru taina cuminecăturii, alta pentru 29 iunie, ziua Sf. Petru și Pavel) față de ms. 304. La Coresi, ajungem la acest nr. dacă socotim drept o *singură* predică cele *două titluri* din tabla de materie (vezi ediția Sextil Pușcariu și A. Procopovici, p. 558). Într-adevăr, la Coresi, pentru 1 sept., deși se anunță două titluri de predici: pentru anul nou (bisericesc) și pentru explicarea pericopei «Duhul Domnului spre mine, derept aceaia mă unse» (Luca IV, 18), în realitate este o singură predică, numai pentru explicarea pericopei, iar despre anul nou (bisericesc) se face o trecătoare amintire: «Ce iată amu, fraților, această zi dentîi, avăm începutul anului» *(ed. cit.,* p. 457). Despre această zi nu avem nimic în originalul bizantin și, în schimb, avem asemănare perfectă între redacția coresiană și cea slavonă. De altfel, tabloul paralel (p. 69-83) de titluri între cele trei versiuni: grecească ms. 500, slavonă ms. 304, romînă (Coresi) arată concret că în *toate* cazurile unde Coresi se depărtează de versiunea greacă, tocmai în acele cazuri se aseamănă cu versiunea slavonă (vezi p. 72, nr. 14; p. 73, nr. 20; p. 78, nr. 55; p. 79,

nr. 60-62 ; p. 80, nr. 63 și 66 ; p. 81, nr. 70 și 72 ; p. 82, nr. 76 și 79 ; p. 83, nr. 81). Autoarea mai aduce și alte dovezi convingătoare, care argumentează că predicile coresiene din 1581 sînt traduse din versiunea slavă tip ms. 304, iar nu din cea bizantină tip ms. 500 : analogii de texte, aceleași greșeli de numerotare a predicilor, aceeași compoziție (textul predicei intitulat *Tîlcul evangheliei,* precedat de textul evangheliei, etc., vezi pag. 26-33).

Mergînd mai în adîncime cu cercetările, Maria Rădulescu a mai descoperit că și manuscrisele slavone nr. 760 și 349 din Biblioteca Națională «V. Kolarov» din Sofia cuprind omiliile patriarhului Ioan Caleca, dar sînt redacții tîrzii, primul manuscris fiind o traducere din 1758, făcută de popa Teodor din Vrața, iar al doilea fiind o copie a manuscrisului 760 (p. 34-38). În sfîrșit, la p. 39-60, autoarea dovedește că și *Chiriacodromionul* lui Nichifor Theotoki (arhiepiscopul Astrachanului), apărut prima dată în 1796, are unele predici culese tot din izvodul lui Ioan Caleca. De asemenea, *Chiriacodromionul* slav al episcopului Sofronie din Vrața, tipărit la Rîmnic, 1806, are predici, care «se acoperă complet» cu textul «predicilor corespunzătoare din ms. 304», deci merg, departe, tot la izvodul bizantin al lui Ioan Caleca. În aceeași dependență față de Omiliile patriarhului bizantin sînt și 7 predici din ms. slav 440 din Biblioteca Academiei R. P. R.

Studiul Mariei Rădulescu este lucrat cu multă atenție, cu răbdare de erudit și aduce o precizare valoroasă prin descoperirea intermediarului slavon al *Evangheliei cu învățătură* din 1581, tipărită de Coresi, intermediar intuit în cercetările anterioare ale bizantinologului romîn Vasile Grecu asupra omiliilor patriarhului Ioan Caleca.

Este o lucrare meritorie în domeniul istoriei literaturii romîne vechi și al slavisticii, dar este lipsită cu totul de cercetarea elementului lingvistic. Nu se arată nicidecum modul în care s-a făcut traducerea textului slav în limba romînă. Ca să arate un lucru deja știut, anume, că se «trădează originea ardeleană a traducătorului» (p. 22), autoarea dă un singur exemplu, prețul calculat în «florinți». Traducătorii în romînește ai Cazaniei a II-a (autoarea se exprimă ca și cum Coresi ar fi traducătorul) sînt cărturarii ardeleni popa Iane și popa Mihai, ambii scriitori romîni ai Sfatului Săsesc, preoți de la Biserica Sf. Niculae din Șcheii Brașovului. Cronica lui Radu Tempea ne spune, sub anul 1576 : «Atunci au venit și Mihai sin popi Dobre, din Țara Sîrbească, de la învățătură». Care este limba romînă a acestor 2 cărturari, care e măestria lor de traducători ? Acum, cînd știm izvorul slav de pe care au tradus, întrebările acestea trebuiau să preocupe pe autorul unei lucrări lingvistice. Lexicul și pasajele neclare din traducere trebuiau urmărite și lămurite în lumina textului slav. Măcar dacă autoarea ar fi tradus în romînește numeroasele fragmente slave reproduse din mss. 304, 760, *Nedelnicul* lui Sofronie din Vrața, cititorii (cei neștiutori ai limbii slavone) încă ar fi putut vedea singuri raportul izvorului slav cu traducerea dependentă romînă de la 1581 — dar asemenea traduceri lipsesc (deși, în mod obișnuit, se traduc

textele franceze, germane și altele mai cunoscute decît vechea limbă slavă).

Se spune: lipsește din *Evanghelia cu învățătură* — 1581 «predica pentru duminica 1 din post» (p. 14), care însă există și în izvorul bizantin și în ms. 304 (aici cu lipsa primelor foi).

Autoarea nu arată cauza acestei omisiuni — într-adevăr a lui Coresi, nu a traducătorilor — nu explică tendința ei, deși ea a fost explicată: predica acestei duminici, «a ortodoxiei», face elogiul cultului icoanelor, iar Coresi, care tipărea cartea cu banii protestantului Lucas Hirschel, a fost obligat de patronul lui să o scoată.

Se mai afirmă că «tipăriturile romînești (coresiene) erau neglijate» în Țara Romînească și Moldova (p. 59). Referindu-ne chiar numai la *Evanghelia cu învățătură* — 1581, știm dimpotrivă, că a fost cumpărată de domnitorii și vlădicii munteni și moldoveni în număr mare de exemplare, ce apoi au fost trimise bisericilor din țările lor.

Altă lipsă a lucrării este ignorarea de către autoare a opiniilor savanților ruși și sovietici cu privire la originalul slavo-rus folosit de Coresi în *Evanghelia cu învățătură* din 1581, deci cu privire la miezul lucrării. Se știe că A. I. Iațimirski a susținut de mult părerea că la baza traducerii romîne din 1581 stă un «manuscris rus»; iar acum de curînd, cercetătorul sovietic S. I. Koliada, într-un studiu care se ocupă de *Ivan Feodorov și tiparul în unele țări din răsăritul Europei,* * susține părerea plauzibilă că traducătorii romîni din 1581 au avut în față *Evanghelia cu învățătură* (slavo-rusă) tipărită la Zabludov în 1569 de Ivan Feodorov, cunoscutul întemeietor al tipografiei în Rusia. Ornamentele grafice din cele două cazanii sînt mult asemănătoare, în special gravurile mari care reprezintă stemele nobilitare ale celor doi protectori ai cărților, Grigore Chodkevici (1569) și Lucas Hirschel (1581).

Cred că dacă cercetările de filiație dintre cele trei versiuni s-ar fi redus la proporții mai mici, în favoarea cercetării lingvistice și a condițiilor materiale (împrejurările economice, politice, curentul de idei) în complexul cărora s-a făcut traducerea din bizantină în slavă (în Bulgaria) și din slavă in romînă (la noi), studiul ar fi devenit mult mai valoros.

Deci problema care mai trebuie rezolvată de acum înainte este dacă traducătorii de la Brașov ai *Evangheliei cu învățătură* (1581) au folosit omiliile lui Caleca în limba slavă a manuscriselor bulgărești descoperite de Maria Rădulescu la Sofia sau în limba slavă a *Evangheliei învățătoare* tipărită de Ivan Feodorov în 1569, în Rusia, cum just pune problema cercetătorul sovietic S. I. Koliada. Pînă la studiul lingvistic comparativ al celor trei texte, argumentul adus de Koliada (Coresi a avut în mînă tipăritura lui Feodorov, din care a și împrumutat teme ornamentale) este mai convingător decît al Mariei Rădulescu.

DAN SIMONESCU

---

* *Probleme de istorie.* Traduceri din reviste istorice sovietice, nr. 3/1958, p. 42-44 Articolul a apărut în rusește în *Vestnik istorii mirovoi kulturî,* 1, din 1958.

inv. 254
BIBLIOTECA MITROPOLIEI IAȘI
PT-4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVIII
Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1960

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

CUPRINSUL

ANIVERSĂRI

23 August — Marea sărbătoare națională a poporului romîn . . 571—574

Telegrame trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul celei de a 16-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascit 575

Schimb de telegrame cu prilejul sărbătoririi zilei de 23 August 576

ÎN APĂRAREA PĂCII

Situația internațională și sarcinile Mișcării Mondiale pentru Pace, oglindite în acțiunile întreprinse de Consiliul Mondial al Păcii . . . . . 577—588

Declarația Consiliului Mondial al Păcii, adoptată de sesiunea Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii . . . . . 589—590

Documentele sesiunii lărgite a Biroului Consiliului Mondial al Păcii . . . . . 591—595

VIAȚA BISERICEASCĂ

Sărbătorirea zilei numelui Prea Fericitului Patriarh Justinian . 596—598

Cincisprezece ani de slujire arhierească a Prea Fericitului Patriarh Justinian . . . . . 599—601

Cuvinte de prețuire a revistelor Patriarhiei Ortodoxe Romîne din partea Patriarhiei Ecumenice . . . . . 602—604

Încheierea cursurilor anului școlar 1959—1960 la Instituțiile de învățămînt teologic ale Bisericii Ortodoxe Romîne . . . 605—620

Schimb de mesaje cu prilejul împlinirii a 21 de ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Hristofor al Alexandriei și al întregii Africi . . . . . 621—622

Schimb de telegrame cu prilejul împlinirii a trei ani de la înscăunarea Prea Fericitului Theoclitos, Arhiepiscopul Atenei și a toată Grecia 623

Încetarea din viață a Mitropolitului Filaret al Loveciului (R. P. Bulgaria) 624

Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare . . . . . 625—628

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

«Vhodul mic» sau «Intrarea mică» și momentele următoare din Liturghia catehumenilor, de Pr. prof. P. VINTILESCU . . 629—657

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Sinoadele de sub regimul legilor lui Cuza Vodă, de magistrand STELIAN IZVORANU . . . . . 658—682

Ilustrația în vechea carte bisericească, de VIRGIL MOLIN . . 683—719

Calendar istoric-bisericesc (iulie-august) . . . . . 720—729

EVOCĂRI

Viața și opera preotului folclorist Teodor Bălășel, de GH. ALEXE . . . . . 730—734

RECENZII

O nouă contribuție la uniformizarea muzicii bisericești, de G. A. 755—758

23 AUGUST
MAREA SĂRBĂTOARE NAȚIONALĂ A POPORULUI ROMÎN

A 16-A ANIVERSARE A ELIBERĂRII ROMINIEI DE SUB JUGUL FASCIST

În fiecare an, întregul nostru popor sărbătorește cu entuziasm cea mai mare sărbătoare națională a sa: 23 August, ziua eliberării Romîniei de sub jugul fascist. Bucuria și însuflețirea cu care toți oamenii de bună credință din țara noastră au cinstit anul acesta măreața zi a eliberării patriei, constituie o dovadă că ziua de 23 August dobîndește, an de an, noi și profunde semnificații. Fiecare biruință dobîndită de poporul nostru în drumul lui spre lumină și fericire, fiecare înfăptuire în munca plină de elan patriotic ce se desfășoară pentru continua înflorire a țării, adaugă o nouă strălucire măreței zile de 23 August și sporesc în sufletele tuturora recunoștința sinceră față de cei ce au luptat și s-au jertfit pentru ca zorile libertății și ale vieții noi să răsară și pe plaiurile noastre. Pentru că toate transformările ce se petresc sub ochii noștri, toate realizările economice și culturale cu care ne mîndrim astăzi își au izvorul în această istorică zi de 23 August 1944, cînd, — în condițiile favorabile create de înaintarea victorioasă a eroicei Armate Sovietice — forțele patriotice au organizat insurecția armată, răsturnînd astfel dictatura militaro-fascistă și smulgînd Romînia din odiosul război antisovietic, care a adus poporului romîn nemăsurate lipsuri și suferințe și a semănat jalea și doliul în sute de mii de cămine de pe întinsul țării. Așa cum a arătat dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, «ziua de 23 August..., o dată cu eliberarea de sub jugul fascist, a deschis poporului romîn calea spre victoria asupra claselor exploatatoare —, victorie care i-a dat putința să făurească o nouă Romînie înfloritoare, socialistă». Într-adevăr, țara nouă de azi, țara în care s-a înfăptuit cea mai sfîntă și mai dreaptă năzuință a omenirii: dezrobirea omului și a muncii sale, este rodul luptelor și a strădaniilor ne-

curmate ale poporului sub conducerea P.C.R.; dar drumul acesta încununat de biruințe a fost deschis de fapta eroică de la 23 August 1944, care a sfărîmat cătușele unei stăpîniri silnice și a redat poporului nostru libertatea de a-și făuri singur soarta sa, încrederea în forțele sale creatoare, prietenia sinceră și sprijinul neprecupețit al marelui popor sovietic.

Asemenea convingeri stăpînesc puternic cugetele și inimile tuturor oamenilor cinstiți din țara noastră, care încearcă un sentiment de nemărginită bucurie cînd constată că ele sînt exprimate cu claritate de cîrmuitorii statului nostru democrat popular. Cu un sentiment de sinceră bucurie și unanimă adeziune a întîmpinat întregul nostru popor cuvintele rostite de dl. Ion Gheorghe Maurer, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, la adunarea festivă consacrată celei de a 16-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist, — adunare ținută la București, în seara zilei de 22 august 1960: «În cei 16 ani care au trecut de la 23 August 1944, prin cucerirea puterii de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, poporul romîn a devenit singurul și adevăratul stăpîn al țării. În acest răstimp s-au produs transformări profunde în toate domeniile vieții economice, politice și sociale a patriei. Poporul romîn a dobîndit cucerici de însemnătate epocală, a grăbit cu pași de uriaș ritmul istoriei, a schimbat fața țării... Regimul democrat-popular este puternic, de neclintit, pentru că își trage seva inepuizabilă din creația conștientă a milioanelor de oameni ai muncii, care într-un torent unic construiesc prezentul și viitorul luminos al patriei. Poporul romîn nutrește sentimente de adîncă prețuire și recunoștință față de poporul sovietic și armatele sale eliberatoare, care purtînd pe umerii lor povara unui război eroic de apărare, au salvat omenirea de fascism, ne-au dat un ajutor frățesc, internationalist, pentru eliberarea țării noastre de sub jugul cotropitorilor naziști». Simțămintele de dragoste, prețuire și recunoștință față de Uniunea Sovietică — exprimate de dl. Ion Gheorghe Maurer — sînt împărtășite de întregul popor romîn, care n-a uitat și nu va uita niciodată generozitatea marelui său vecin și care își cădește noua sa viață liberă și fericită pe temelia trainică a prieteniei cu popoarele sovietice.

Entuziasmul sărbătoririi din acest an a zilei de 23 August a fost sporit de legitima mîndrie cu care poporul nostru a trecut în revistă marile sale înfăptuiri de pînă acum și de încrederea nezdruncinată cu care toți oamenii harnici și cinstiți din patria noastră s-au avîntat în muncă spre a înfăptui grandioasele planuri de înflorire a țării, elaborate de Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn. Cine poate să nu tresalte de bucurie cînd privește la tot ce s-a înfăptuit în Romînia de-a lungul celor 16 ani de libertate? Cine poate să nu încerce un sentiment de profundă mîndrie patriotică, văzînd schimbările ce s-au produs în structura economică și socială a țării, în felul de trai și în conștiința oamenilor? Cine oare poate să conteste că Romînia de azi nu mai seamănă cu Romînia de ieri? «Sutele de fabrici și uzine construite în acești ani, noile orașe, zecile de mii de tractoare și mașini agricole care au luat locul uneltelor primitive de lucrare a pămîntului, rețeaua de linii electrice care brăzdează

țara de la un capăt la celălalt, noile școli și așezăminte culturale, simfonia muncii libere pe întreg cuprinsul țării, dau imaginea adevărată a Republicii Populare Romîne; o puternică civilizație modernă în continuă înflorire», — după cum a arătat dl. Ion Gheorghe Maurer, care a subliniat că: «Urcușul parcurs în acești ani nu a fost ușor; el a cerut eforturi eroice, voință dîrză, hotărîre nestrămutată pentru înfrîngerea dificultăților ivite în cale; însă astăzi clasa muncitoare, țărănimea muncitoare, intelectualitatea se bucură de roadele muncii lor pline de abnegație». Dar dacă realizările de pînă acum sînt atît de mărețe, atît de îmbucurătoare, perspectivele ce s-au deschis în calea poporului nostru prin Directivele Congresului al III-lea al P.M.R., cu privire la planul economic de 6 ani, și la programul de perspectivă sînt de-a dreptul uluitoare și constituie țelurile scumpe ale întregului popor. Așa cum a arătat dl. Gh. Gheorghiu-Dej, înfăptuirea acestui program va face ca patria noastră să devină o țară industrială dezvoltată, cu o agricultură multilaterală și de înaltă productivitate, — fapt care va asigura un belșug tot mai mare de produse industriale și agricole, creșterea sistematică a veniturilor oamenilor muncii, reducerea prețurilor și impozitelor, reducerea duratei zilei de muncă, ridicarea nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii de la orașe și sate. Pentru că toate eforturile ce se depun de conducerea statului, în vederea dezvoltării economiei naționale, a industrializării țării și a transformării socialiste a agriculturii nu au alt scop decît creșterea continuă a bunei stări materiale și culturale a poporului. Aceasta dovedește încă o dată că grija față de om se află în centrul atenției regimului democrat-popular, a regimului pe care poporul însuși l-a instaurat prin lupta sa, în urma mărețului act istoric de la 23 August 1944.

Însuflețirea cu care poporul romîn a sărbătorit cea de a 16-a aniversare a eliberării patriei a fost de asemenea sporită și de faptul că statul nostru democrat-popular a dobîndit în acești ani un mare prestigiu în viața internațională, cîștigîndu-și prețuirea și prietenia tuturor popoarelor lumii, prin politica sa înțeleaptă de colaborare internațională și prin contribuția consecventă adusă cauzei apărării păcii. «Convinsă că o activă contribuție la apărarea păcii și muncii creatoare a popoarelor constituie sarcina de căpetenie a tuturor statelor, — a declarat Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., Chivu Stoica —, Republica Populară Romînă, în strînsă unire cu Uniunea Sovietică și celelalte țări ale lagărului socialist, militează pentru promovarea principiilor coexistenței pașnice între state cu sisteme sociale diferite, pentru realizarea dezarmării generale și totale, pentru dezvoltarea legăturilor economice și culturale între toate țările, pentru statornicirea unei păci trainice în întreaga lume. Aceasta este linia pe care o urmează și o va urma și pe viitor, cu consecvență, în relațiile internaționale, Republica Populară Romînă».

Această politică de promovare a colaborării internaționale, de slujire a prieteniei între popoare, de apărare a păcii și de făurire a unei lumi din care să fie înlăturate pentru totdeauna războaiele, corespunde celor mai sincere și mai nobile aspirații ale poporului romîn și ale tuturor popoarelor de pe pămînt. Așa se explică de ce poporul nostru este unanim

în a sprijini politica de coexistență pașnică dusă pe plan internațional de guvernul R.P.R., și de ce această politică se bucură de unanimă prețuire.

Biserica Ortodoxă Romînă, prin ierarhii, clerul și credincioșii ei, însuflețiți de cald patriotism, a participat și ea la marea sărbătoare națională de la 23 August. Ea a ținut să aducă prinosul ei de recunoștință celor ce au înfăptuit mărețul act istoric al eliberării Romîniei și au făurit apoi o țară nouă, în care viața oamenilor cinstiți și harnici este din zi în zi mai frumoasă și mai plină de lumină. Prețuind tot ce s-a înfăptuit în țara noastră pentru binele poporului, Biserica Ortodoxă Romînă nu poate uita niciodată că din roadele acestor ani se împărtășesc deopotrivă și fiii ei duhovnicești. Căci — așa cum a arătat însuși Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian —, «Biserica Ortodoxă Romînă a înțeles totdeauna să cinstească, pe lîngă sărbătorile orînduite de sfintele ei soboare, și acele zile de sărbătoare pe care poporul însuși și le-a așezat ca să-i amintească biruințele ce i-au încununat luptele și jertfele din trecut, și să-i fie îndreptar pe calea altor noi și binecuvîntate biruințe. De aceea, Biserica noastră Ortodoxă ia parte cu tot sufletul la marea sărbătoare a eliberării poporului romîn, pentru că nimic nu este mai îmbucurător pentru Biserica lui Hristos decît să-și vadă credincioșii pe care-i păstorește, trăind în libertate».

Temeiurile care îndreptățesc această sinceră adeziune a Bisericii Ortodoxe Romîne la năzuințele sfinte ale poporului nostru și loialitatea ei față de cîrmuirea democrat-populară a Republicii noastre, sînt multe. O parte din ele au fost amintite cu prilejuri asemănătoare de Prea Fericitul Patriarh Justinian care a amintit că «biruințele care au încununat lupta și jertfele poporului romîn de-a lungul anilor ce s-au scurs de la eliberarea patriei noastre, s-au răsfrînt și asupra Bisericii Ortodoxe Romîne: odată cu libertățile cucerite de popor, a dobîndit și Biserica noastră o reală și deplină libertate de organizare și funcționare, fără vreun amestec din partea statului în treburile ei interne; o dată cu treptata propășire a poporului, au propășit și fiii Bisericii străbune; adîncirea legăturilor frățești dintre poporul romîn și popoarele Uniunii Sovietice a deschis căi largi pentru reluarea și dezvoltarea străvechilor și rodnicelor legături dintre Biserica noastră și Biserica Ortodoxă Rusă; înrolarea sinceră și hotărîtă a poporului nostru în rîndurile luptătorilor pentru pace a dat și Bisericii Ortodoxe Romîne putința de a-și împlini cea mai sfîntă și mai de seamă poruncă lăsată de dumnezeiescul ei Întemeietor, aceea de a sluji pacea și buna înțelegere între oameni».

Alături de întregul popor, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne, — care s-au împărtășit și se împărtășesc din roadele dobîndite la 23 August 1944 —, au cinstit cea de a 16-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist și, închinîndu-se în fața amintirii pururea vii a celor ce s-au jertfit pentru ca urmașii lor să poată avea o viață fericită, aduc prinosul lor de recunoștință și devotament tuturor celor care, — prin strădaniile minții și brațelor lor —, făuresc un viitor strălucit patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă.

REDACȚIA

TELEGRAME
TRIMISE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL CELEI DE DE A 16-A ANIVERSĂRI A ELIBERĂRII ROMINIEI DE SUB JUGUL FASCIST

Cu prilejul celei de a 16-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis următoarele telegrame :

Domnului ION GHEORGHE MAURER, Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale

Cu prilejul celei de a XVI-a aniversări a eliberării Romîniei de sub fasciști, din toată inima exprimăm Prezidiului Marii Adunări Naționale și Domniei Voastre personal, cele mai alese felicitări, din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și a Noastră personal, odată cu cele mai calde urări pentru continua înfiorire a patriei noastre, Republica Populară Romînă, și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Domnului CHIVU STOICA, Preşedintele Consiliului de Miniştri

La împlinirea a 16 ani de la eliberarea Romîniei de sub fasciști, exprimăm Guvernului Țării și Domniei Voastre personal cele mai calde felicitări, din partea Sfîntului Sinod și a Noastră personal, și Vă încredințăm că ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne vom continua să sprijinim din toate puterile strădaniile și măsurile Conducătorilor poporului romîn, menite să sporească buna stare și fericirea tuturor fiilor Patriei noastre, Republica Populară Romînă, și să contribuie la întărirea marelui front al apărătorilor păcii în lumea întreagă.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

SCHIMB DE TELEGRAME
CU PRILEJUL SĂRBĂTORIRII ZILEI DE 23 AUGUST

Cu prilejul sărbătoririi zilei de 23 August, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis domnului prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, următoarea telegramă:

Domnului profesor D. DOGARU,
Secretarul General al Departamentului Cultelor

Cu prilejul împlinirii a 16 ani de la eliberarea Romîniei de sub fasciști, exprimăm Conducerii Departamentului Cultelor și Domniei Voastre personal, cele mai călduroase felicitări, din partea Sfîntului Sinod *al* Bisericii Ortodoxe Romîne și a Noastră personal, și vă dorim spor deplin în munca închinată armonioasei și rodnicei colaborări între Guvernul țării și toate Bisericile și cultele religioase din cuprinsul patriei noastre, Republica Populară Romînă.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Dl. prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru felicitările exprimate, trimițînd următoarea telegramă de răspuns:

I.P.S.S. Patriarhului JUSTINIAN MARINA

BUCUREȘTI

Vă mulțumesc pentru felicitările adresate cu ocazia celei de a XVI-a aniversări a zilei de 23 August.

La rîndul meu, Vă exprim Prea Fericirii Voastre cît și Sinodului Bisericii Ortodoxe Romîne cele mai bune urări de succese în munca de îndrumare a clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe, pe drumul apărării păcii în lume și al atașamentului față de scumpa noastră Patrie.

Secretar General,
DUMITRU DOGARU

SITUAȚIA INTERNAȚIONALĂ ȘI SARCINILE MIȘCĂRII MONDIALE PENTRU PACE, OGLINDITE IN ACȚIUNILE INTREPRINSE DE CONSILIUL MONDIAL AL PĂCII

UN APEL AL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII ȘI O DECLARAȚIE A PREZIDIULUI ACESTUI FOR CONDUCĂTOR AL MIȘCĂRII MONDIALE PENTRU PACE. — SESIUNILE DE LA STOCKHOLM ALE PREZIDIULUI ȘI BIROULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

După zădărnicirea conferinței la nivel înalt de către Statele Unite, a devenit și mai imperios necesară unirea eforturilor tuturor popoarelor în apărarea păcii. Cursul evenimentelor a făcut să sporească și mai mult necesitatea rezolvării principalelor probleme internaționale pe calea tratativelor, pentru a se ajunge la asigurarea coexistenței pașnice. Orbiți de interese egoiste, setoși de profituri prin orice căi, negustorii de armament, clicile militariste și avocații lor promovează o politică necugetată, aventuristă, continuă cursa înarmărilor, îndeamnă la continuarea politicii «de pe poziții de forță», și se pronunță direct sau indirect împotriva coexistenței pașnice. Statele Unite nu intenționează cîtuși de puțin să renunțe la pretențiile lor de a se menține pe poziții de forță la tratative — poziția «războiului rece», fapt care a împiedicat și împiedică încă reglementarea situației internaționale.

Năzuința de pace a popoarelor a devenit însă și mai vie și mai fierbinte ca oricînd, și pentru prima oară în istorie există condițiile materiale și morale corespunzătoare pentru realizarea ei. Raportul de forțe existent astăzi în lume în favoarea forțelor păcii, succesele excepționale ale țărilor socialiste pe tărîm economic, ecoul politicii de pace a Uniunii Sovietice și a celorlalte țări socialiste, succesele luptei de eliberare națională a popoarelor coloniale creează o bază din cele mai favorabile mișcării mon-

diale pentru apărarea păcii și duc tot mai mult la izolarea grupărilor imperialiste agresive.

În aceste condiții, în fața mișcării mondiale a partizanilor păcii se deschide un nou și larg cîmp de activitate pentru atingerea țelurilor ei nobile. Luînd în considerare noile aspecte ale situației internaționale create de evenimentele din ultima vreme, mișcarea mondială a partizanilor păcii a trecut la o serie de acțiuni menite să activizeze și mai mult masele largi poulare în lupta pe care o duc împotriva atîtătorilor la război și pentru crearea condițiilor unei coexistențe pașnice. Dată fiind importanța acestor acțiuni, le prezentăm aci, în linii generale, pentru a putea fi cunoscute, popularizate și puse în practică de către slujitorii și credincioșii Bisericii noastre Ortodoxe, angajați cu toată convingerea și cu toate puterile lor în lupta pentru apărarea păcii, pentru o viață nouă și fericită în care să nu mai existe coșmarul războiului.

1. *APELUL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII.* — La 20 mai a.c. a fost dat publicității, la Viena, apelul Consiliului Mondial al Păcii, în care sînt condamnate acțiunile agresive întreprinse de cercurile guvernante americane împotriva Uniunii Sovietice, în ajunul întîlnirii la nivel înalt.

«Aceste acțiuni agresive — se spune în apel — sînt cu atît mai primejdioase cu cît reprezentanții oficiali ai guvernului S.U.A. nu numai că nu le-au condamnat, ci, cu ajutorul unor manevre înșelătoare, au încercat să ascundă popoarelor adevărul despre zborurile avioanelor de recunoaștere americane deasupra teritoriului sovietic, iar apoi au declarat că zborurile acestor avioane vor continua și pe viitor».

Referindu-se la hotărîrea guvernului S.U.A. de a relua experiențele cu arme nucleare, apelul subliniază că această hotărîre «este tot atît de periculoasă».

Apelul condamnă totodată tratatul de securitate americano-japonez, «precum și crearea unei rețele ramificate de baze militare americane pe teritoriile altor țări, în vederea pregătirii unui nou război».

«Trebuie subliniat — se mai spune în apel — că zborul provocator al avionului american în scop de spionaj reprezintă o acțiune agresivă nu numai față de Uniunea Sovietică, ci și față de alte țări a căror suveranitate a fost încălcată prin acest zbor pirateresc».

Apelul apreciază cu toată justețea că «în această situație, creată de cercurile guvernante ale S.U.A., întîlnirea la nivel înalt nu ar fi putut duce la nici un fel de rezultate pozitive. Întîlnirea șefilor guvernelor nu poate fi rodnică dacă unul din participanți nu se călăuzește după principiul respectării drepturilor suverane ale altor state și caută să legalizeze activitatea provocatoare de spionaj împotriva unui alt participant la tratative».

În încheiere, apelul arată care este sarcina partizanilor păcii în legătură cu această problemă, precizînd: «În fața mișcării mondiale a partizanilor păcii stă sarcina de a explica tuturor primejdia pe care o prezintă acțiunile agresive întreprinse de cercurile guvernante ale S.U.A.,

de a mobiliza opinia publică pentru ca ea să condamne și mai energic mașinațiunile forțelor imperialiste».

2. *DECLARAȚIA PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII.* — Tot în legătură cu torpilarea conferinței la nivel înalt, ca urmare a acțiunilor provocatoare ale clicii militariste americane, care a trimis pe teritoriul U.R.S.S. un avion de spionaj, la 20 mai a.c., prof. John Bernal, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii a dat publicității, în numele Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, o declarație în care se spune:

«Conferința la nivel înalt, pe care opinia publică a cerut-o și a așteptat-o de mult, în cele din urmă nu a avut loc. Pretutindeni oamenii sînt profund dezamăgiți și neliniștiți. Nu se poate nega că incidentul care s-a întîmplat cu avionul deasupra teritoriului sovietic și săvîrșirea acestei acțiuni de către forțele armate americane în ajunul conferinței, trebuia să aibă urmările cele mai serioase.

Și într-adevăr, această încălcare a dreptului internațional, încercarea de a justifica și de a proclama această încălcare ca un principiu adoptat și, în sfîrșit, refuzul de a recunoaște greșeala — au constituit cauzele principale ale eșecului. Forțele păcii trebuie să acționeze pentru a asigura condițiile care să permită reluarea unor astfel de tratative în comun.

În prezent, — se spune în continuare în declarație —, mișcarea partizanilor păcii insistă ca marile puteri să continue prin toate mijloacele posibile tratativele care se desfășoară deja în diferite domenii: cu privire la încetarea experiențelor nucleare, cu privire la dezarmare și cu privire la Germania».

În încheierea declarației se spune: «În această perioadă primejdioasă, mișcarea partizanilor păcii cheamă cele patru mari puteri să nu recurgă la metodele războiului rece, care vor îndepărta și mai mult perspectivele păcii și slăbirii încordării dorită atît de sincer de toate popoarele».

S-a anunțat totodată că, dată fiind seriozitatea situației internaționale, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii a convocat o ședință extraordinară a Prezidiului Consiliului, fixată pentru zilele de 28 și 29 mai, la Stockholm.

3. *SESIUNEA PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII.*— În zilele de 28 și 29 mai a.c. s-a ținut la Stockholm sesiunea Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, în cadrul căreia a fost discutat raportul «Cu privire la situația internațională în legătură cu eșecul conferinței la nivel înalt și cu privire la sarcinile mișcării mondiale a partizanilor păcii», prezentat de prof. John Bernal, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii.

După citirea raportului au început discuțiile, la care au participat numeroși și cunoscuți luptători de frunte ai mișcării pentru pace: P. Sunderlal (India), I. Hirano (Japonia), Setiadi (Indonezia), V. Spano (Italia), A. Korneiciuk (U.R.S.S.), O. Dluski (Polonia), Cijen Șen-iu (R. P. Chineză), L. Casanova (Franța), E. Cotton (Franța), H. Willmann (R.D.

Germană), I. Blume (Belgia), L. Luzzatto (Italia), A. Dickie (Australia), H. Roberts (S.U.A.), N. Mutran (Liban), D. Narengo (Argentina), J. Endicott (Canada), M. Jacquier (Franța), Ilya Ehrenburg (U.R.S.S.).

A avut loc un rodnic schimb de păreri în legătură cu sarcinile practice ale mișcării partizanilor păcii în perioada imediat următoare, și s-a adoptat hotărîrea privitoare la convocarea sesiunii lărgite a Biroului Consiliului Mondial al Păcii, în prima jumătate a lunii iulie a.c.

În ședința de închidere a fost adoptată o Declarație a Consiliului Mondial al Păcii în care, expunîndu-se «faptele care au dus la eșecul conferinței de la Paris», se face apel la oamenii de bună credință din întreaga lume «să-și unească eforturile pentru a nu admite revenirea la «războiul rece», pentru a reglementa coexistența pașnică, pentru a obține dezarmarea și a crea condiții favorabile întîlnirii conducătorilor marilor puteri».

În legătură cu această Declarație, Ilya Ehrenburg, care a participat la ședințele Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, a acordat corespondentului din Stockholm al ziarului «Izvestia» un interviu în care, — referindu-se la faptul că în presa occidentală s-a scris că Uniunea Sovietică ar fi părăsit conferința la nivel înalt din cauza unui «incident neînsemnat», că Uniunea Sovietică ar dori revenirea la «războiul rece» și că Consiliul Mondial al Păcii ar fi renunțat la eforturile sale pentru pace —, a declarat: «Ședințele Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii au arătat că partizanii păcii nu renunță cîtuși de puțin nici la țelurile, nici la metodele lor. Ele au confirmat că partizanii păcii consideră că singura chezășie a progresului omenirii constă în coexistența pașnică și colaborarea internațională, rezolvarea tuturor problemelor litigioase pe calea tratativelor și că principalul lor scop este dezarmarea generală și totală.

Consiliul Mondial al Păcii, — a spus scriitorul Ilya Ehrenburg —, nu a putut să nu analizeze evenimentele din ultimele săptămîni. Oricare ar fi fost deosebirile de concepții politice ale membrilor Prezidiului, ei au subliniat, în unanimitate, în declarațiile lor, că pătrunderea unui avion de spionaj în spațiul aerian al U.R.S.S. a fost nu un episod întîmplător, ci o acțiune rezultînd din politica cercurilor militare ale S.U.A., care urmăreau zădărnicirea tratativelor. Din păcate, guvernul S.U.A. în loc să condamne acțiunile inadmisibile ale cercurilor militare, s-a solidarizat cu ele. Acest lucru a făcut imposibilă conferința la nivel înalt».

Referindu-se la tratativele de la Geneva, care, după cum se știe, au fost de asemenea sabotate de țările imperialiste, Ilya Ehrenburg a declarat printre altele: «Prezidiul a subliniat că este important ca celălalt comitet de la Geneva, care lucrează la elaborarea unui acord cu privire la încetarea exploziilor atomice, să elaboreze acordul pe care-l așteaptă întreaga omenire».

Despre rezultatele sesiunii de la Stockholm a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii a publicat un articol însuși președintele executiv al Consiliului, prof. John Bernal, în ziarul «Daily Worker» din Londra.

«Incidentul cu avionul «U — 2» din ziua de 1 mai — scrie autorul articolului —, a fost doar una din noile manifestări ale politicii de provocări a Statelor Unite, care au hotărît să zădărnicească conferința la nivel înalt. Acest incident a ridicat, de asemenea, probleme noi care nu trebuie ignorate».

Subliniind că, după cum o dovedesc faptele, «guvernul Statelor Unite nu intenționează nici pe departe să renunțe la pretențiile sale de a se menține pe poziții de forță la tratative, — poziția «războiului rece», care a împiedecat și împiedică încă politica concesiilor reciproce, necesară pentru a se începe o reglementare generală», președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii scrie, în continuare: «Noi am recunoscut că cea mai importantă sarcină care stă în prezent în fața noastră este de a lupta pentru schimbarea acestei poziții și că aceasta se poate face cu eficiență numai sub presiunea opiniei publice din Statele Unite, Anglia și celelalte țări membre ale N.A.T.O. Aceasta necesită intensificarea generală a campaniei pentru încetarea experiențelor nucleare și pentru dezarmare și reluarea eforturilor pentru convocarea unei conferințe la nivel înalt, în condiții mai favorabile, pentru a se pune capăt războiului rece.

Noile propuneri sovietice — scrie mai departe J. Bernal —, arată că U.R.S.S. năzuiește ca și pînă acum spre coexistența pașnică.

Evenimentele care au dus la eșecul conferinței la nivel înalt au făcut cel puțin ca oamenii să-și dea seama de adevărata stare de lucruri...

Înainte — scrie John Bernal — se presupunea cu prea multă ușurință — chiar în unele pături ale mișcării partizanilor păcii — că, întrucît oamenii de stat au ajuns la o înțelegere cu privire la o întîlnire, popoarele nu mai altceva de făcut. Trebuie să-i ajutăm pe cei ce au comis o asemenea greșeală să tragă învățăminte din ea și să sprijine mișcarea populară crescîndă pentru pace. Aceasta nu va fi atît de greu ca în trecut, deoarece în ultimele luni s-au înregistrat mișcări populare și frămîntări în întreaga lume — și în special, cu un mare succes, împotriva guvernelor militariste din Coreea de Sud, Turcia și Japonia».

În încheiere, prof. J. Bernal se referă la unele acțiuni ale Comitetului englez pentru apărarea păcii.

4. *SESIUNEA LĂRGITĂ A BIROULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII.* — În condițiile în care în toate colțurile pămîntului se constată o activizare a maselor largi populare, ca răspuns la provocările agresive ale reacțiunii internaționale, s-a ținut la Stockholm, între 9 și 11 iulie a.c., sesiunea lărgită a Biroului Consiliului Mondial al Păcii, la care au participat aproape 100 de reprezentanți ai frontului luptei pentru pace din peste 50 de țări.

Din partea Republicii Populare Romîne a participat o delegație a Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, compusă din acad. Geo Bogza, membru al Consiliului Mondial al Păcii, și Sanda Rangheț, secretar al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii.

Sesiunea a discutat problemele actuale ale situației internaționale și sarcinile mișcării mondiale a partizanilor păcii, stabilind liniile directoare ale activității de viitor a celei mai largi mișcări populare a zilelor noastre, care unește în rîndurile ei sute de milioane de oameni cinstiți de pe tot globul pămîntesc, — oameni de toate rasele, naționalitățile și cu cele mai diferite concepții politice și filozofice —, hotărîți să lupte cu toate puterile lor pentru preîntîmpinarea unui nou război.

După deschiderea sesiunii, în ziua de 9 iulie, a luat cuvîntul prof. John Bernal, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, care a prezentat raportul asupra problemelor actuale internaționale și sarcinilor mișcării mondiale pentru pace.

Președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii a arătat că încordarea care poate duce la război nu s-a micșorat, iar fondurile cheltuite pentru pregătirea acestui război sporesc an de an. Cercurile existente în unele țări și care caută să ațîțe o dușmănie permanentă între popoare mai sînt încă active și influente. Ele au reușit să împiedice ținerea conferinței la nivel înalt, în care popoarele și-au pus de multă vreme speranțe, și să zădărnicească tratativele cu privire la dezarmare.

«Cu toate acestea — a arătat John Bernal —, mișcarea mondială pentru pace devine din zi în zi mai unită și mai puternică. Popoarele sînt în plină acțiune și ele sînt însuflețite de ideile mișcării noastre. Ele au dobîndit pînă acum victorii evidente, începînd cu Japonia și Coreea în răsărit și terminînd cu Cuba în apus».

În continuare, John Bernal a arătat că sarcina mișcării mondiale pentru pace este de a urmări și a discuta cele ce se petrec și de a lua hotărîri cu privire la lărgirea și coordonarea tot mai mare a activității ei.

«Mișcarea noastră — a spus vorbitorul — trebuie să urmărească încetarea războaielor în curs, înlăturarea litigiilor care pot duce la război, înlăturarea mijloacelor și cauzelor războiului. Dacă întreaga omenire va depune eforturi, aceste sarcini vor putea fi realizate».

Amintind că în prezent pacea este amenințată în Cuba și în Congo, J. Bernal a subliniat că «pericolul rezultă din faptul că puterile colonialiste vor să-și impună cu forța, din nou, dominația. Întreaga lume trebuie să opună rezistență și să prevină un conflict care ar putea să se transforme în război».

Referindu-se la lupta perseverentă a popoarelor pentru a asigura tratative între marile puteri în problema dezarmării, vorbitorul a arătat că în acest domeniu au fost obținute succese, dar forțele războiului rece, adepții armelor nucleare nu au fost învinși. Aceste forțe au așteptat doar momentul prielnic pentru a submina tratativele la nivel înalt și pentru a transforma într-o farsă tratativele din comitetul pentru dezarmare.

«Trebuie să ne dăm seama acum că nu este suficient să aducem pe reprezentanții unui guvern la masa conferinței: perseverența popoarelor trebuie să fie atît de puternică, încît guvernele venite la conferință să fie obligate să cadă de acord asupra unei dezarmări reale și a renunțării

la războiul rece. Ceea ce trebuie să ne preocupe acum este cum să organizăm o nouă campanie largă pentru atingerea acestui scop».

Vorbind apoi despre lupta pentru dezarmare, John Bernal a spus :

«Obiectivul campaniei noastre este de a intensifica aspirațiile popoarelor spre dezarmare, astfel încît popoarele să oblige guvernele de a duce tratative serioase asupra dezarmării.

Aș dori — a spus președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii — să prezint cîteva propuneri personale, care ne-ar putea ajuta să stabilim țelurile discuției.

Cred că am putea cere convocarea unei conferințe mondiale pentru dezarmare, la care să participe guvernele tuturor țărilor, atît membre cît și nemembre în O.N.U. în momentul de față. Absența Republicii Populare Chineze a dat tuturor conferințelor de dezarmare din ultimii zece ani, un oarecare aspect nerealist. Proiectata conferință trebuie să tindă spre obținerea unor rezultate imediate și precise, pe baza principiului «nici un fel de control fără dezarmare, nici un fel de dezarmare fără control».

O sarcină importantă pentru mișcarea partizanilor păcii din fiecare țară trebuie să conste în aceea de a forța guvernul să facă o promisiune solemnă în mod public, că va sprijini convocarea unei asemenea conferințe și că, odată aflat la masa conferinței, va cere dezarmarea imediată și eficientă».

John Bernal a arătat apoi la ce s-ar putea ajunge printr-o asemenea conferință : «În primul rînd înlăturarea primejdiei acute a unui război nuclear, demontarea rachetelor, aruncarea la fier vechi a avioanelor de bombardament, lichidarea tuturor bazelor de pe teritoriile statelor străine. În etapele următoare, care trebuie stabilite dinainte și trebuie să se succeadă imediat, trebuie să contăm pe dispariția treptată a armelor și a militarismului.

Dar — a spus vorbitorul în continuare —, esențial este organizarea conferinței și asigurarea primelor etape. În prezent popoarele trebuie să exercite presiuni pentru ca între timp să obțină și înfăptuirea altor țeluri, printre care :

1. Ca nici un guvern, indiferent dacă dispune sau nu în momentul de față de arma nucleară, să nu efectueze experiențe nucleare ; pentru ca tratativele cu privire la încheierea unui acord în această privință să fie duse la bun sfîrșit ;

2. Ca nici un guvern să nu încalce suveranitatea teritorială a altei țări, efectuînd zboruri nepermise sau pe altă cale ;

3. Interzicerea zborurilor avioanelor, transportînd arme nucleare, peste frontierele teritoriului propriei țări ;

4. Dacă ultimele două condiții vor fi înfăptuite, ele vor neutraliza într-o măsură considerabilă actuala situație primejdioasă datorită exis-

tenței bazelor pe teritoriile statelor străine. Atît timp cît vor exista baze, ele vor prezenta o primejdie pentru pace. Trebuie să sprijinim și să extindem orice acțiune împotriva acestor baze.

5. Să se pună capăt acțiunilor economice și să nu se permită ca trupe de expediție să fie folosite împotriva țărilor care au obținut restabilirea libertății lor sau încetarea exploatării de către monopolurile străine.

În desfășurarea unei asemenea campanii — a spus prof. J. Bernal în încheierea raportului său —, avem asigurat sprijinul a milioane de oameni care formează forțe noi. Unele din aceste forțe au apărut în urma extinderii mișcării noastre, altele apar spontan în țările unde nu am avut o mare influență. Ele au ajuns de la sine la necesitatea de a sprijini aceeași politică.

Trebuie să intensificăm relațiile cu aceste mișcări pentru a organiza o campanie cu adevărat mondială pentru pace, atît de puternică, încît forțele războiului să fie nevoite să cedeze locul coexistenței».

La discuțiile pe marginea raportului lui John Bernal au luat cuvîntul P. Sunderlal (India), K. Jasui (Japonia), H. Hikmet (Turcia), K. Bennevi (Norvegia), Corona (Cuba), A. Korneiciuk (U.R.S.S.) și alți numeroși delegați din Italia, R.P. Chineză, Danemarca, Irak, Vietnam, Ungaria, Marea Britanie, India și alte țări.

În cuvîntul delegației țării noastre, rostit de acad. Geo Bogza, a fost exprimată năzuința fierbinte de pace a poporului romîn și voința sa de a-și aduce și pe viitor contribuția la cauza luptei pentru pace. Acad. Geo Bogza a arătat apoi că Republica Populară Romînă, alături de celelalte țări socialiste, militează neobosit pentru micșorarea încordării internaționale, pentru zădărnicirea uneltirilor forțelor agresive, pentru coexistență pașnică și colaborare internațională. A reamintit totodată cunoscutele propuneri ale guvernului romîn cu privire la dezvoltarea colaborării interbalcanice, propuneri care-și păstrează întreaga actualitate. În această ordine de idei — pe linia propunerilor făcute în cadrul lucrărilor sesiunii în legătură cu organizarea unor conferințe ale păcii pe scară interregională —, delegatul romîn a subliniat importanța unei conferințe a mișcărilor pentru pace din țările regiunii balcanice și a a Mării Adriatice. «Mișcarea pentru pace din Republica Populară Romînă — a spus în încheiere acad. Geo Bogza —, sprijinind din toată inima politica de pace a guvernului nostru, va da și de aci înainte întregul său aport la lupta pentru apărarea păcii din lumea întreagă».

În numele milioanelor de oameni iubitori de pace, sesiunea lărgită a Biroului Consiliului Mondial al Păcii a adresat, la 10 iulie, un salut fierbinte Republicii Congo, cu prilejul independenței țării, vestejind totodată acțiunea agresivă a trupelor belgiene, care au violat suveranitatea noii țări independente. Biroul Consiliului Mondial al Păcii a adresat în același timp o telegramă guvernului belgian, cerîndu-i să pună capăt

acțiunilor agresive împotriva Republicii Congo, și să renunțe la continuarea politicii colonialiste.

Într-o convorbire cu un redactor al Agenției Romîne de Presă, «Agerpres», acad. Geo Bogza a făcut o scurtă dare de seamă despre lucrările sesiunii de la Stockholm a Biroului Consiliului Mondial al Păcii, spunînd, printre altele: «Intervențiile delegaților au fost însuflețite de convingerea că în zilele noastre, planurilor agresive ale cercurilor imperialiste li se opun forțe uriașe, că în aceste condiții calea războiului poate fi frînată. Partizanii păcii din lumea întreagă sînt plini de hotărîrea de a mobiliza energiile acestui țel nobil... Sesiunea de la Stockholm a hotărît să înceapă o largă campanie mondială pentru dezarmare și întărirea păcii, și a recomandat tuturor mișcărilor naționale pentru apărarea păcii să intensifice lupta împotriva primejdiei unui nou război, să cheme popoarele la ascuțirea vigilenței și la zădărnicirea tuturor acțiunilor care amenință pacea, să organizeze pe scară mondială un referendum pentru dezarmare și pace. Propunerea făcută în cadrul sesiunii de a se convoca o conferință mondială pentru dezarmare, la care să participe guvernele tuturor țărilor, atît membre cît și nemembre ale O.N.U., a primit aprobarea unanimă a participanților și a fost inclusă în Apelul adresat popoarelor din lumea întreagă».

Sesiunea de la Stockholm a Biroului Consiliului Mondial al Păcii a adoptat în unanimitate o întreagă serie de documente, care, fără îndoială, vor da luptei popoarelor pentru pace un nou avînt, contribuind la încadrarea în rîndurile acestei uriașe mișcări de masă a contemporaneității, a noi și noi milioane de oameni. Au fost adoptate următoarele documente: *Apelul Biroului Consiliului Mondial al Păcii către toate popoarele din lumea întreagă, Declarația generală, Recomandări făcute tuturor mișcărilor naționale pentru dezarmare și întărirea păcii, Rezoluția cu privire la situația din Congo, Rezoluția cu privire la Cuba, Rezoluția asupra problemei algeriene, Rezoluția cu privire la situația din Kenya, Rezoluția cu privire la situația din Japonia și Rezoluția privitoare la situația din Africa de Sud.*

Dintre aceste documente, la loc de frunte figurează *Apelul adresat popoarelor din lumea întreagă,* prin care sînt chemate la acțiune, pentru a obține dezarmarea, absolut necesară pentru salvarea omenirii de război și asigurarea coexistenței pașnice. Consiliul Mondial al Păcii cere «convocarea unei conferințe internaționale cu participarea tuturor statelor membre sau nemembre ale Organizației Națiunilor Unite pentru realizarea unei dezarmări generale și controlate în etape».

În *Declarația generală,* după ce se face o prezentare generală a actualei situații internaționale, Biroul Consiliului Mondial al Păcii cheamă popoarele din toate țările să lupte pentru convocarea unei largi confe-

rinte a tuturor statelor pentru dezarmare, pentru interzicerea experimentării tuturor armelor nucleare, pentru interzicerea zborurilor avioanelor care poartă arma nucleară și respectarea strictă a normelor dreptului internațional în ce privește zborurile avioanelor deasupra teritoriilor străine, pentru lichidarea tuturor bazelor militare de pe teritorii străine, pentru anularea tuturor pactelor militare, pentru pregătirea în prezent a planurilor de trecerea economiei de pe picior de război pe picior de pace, și pentru încetarea tuturor acțiunilor agresive — politice, militare, economice —, care încalcă suveranitatea țărilor și care creează un pericol pentru pace.

In vederea unei cît mai largi campanii mondiale pentru dezarmare și întărirea păcii, Biroul Consiliului Mondial al Păcii a adoptat o serie de *Recomandări tuturor mișcărilor naționale pentru apărarea păcii,* cerîndu-le să aducă la cunoștința cercurilor celor mai largi din toate țările hotărîrile sesiunii Biroului C.M.P., și să traducă în viață aceste hotărîri; să intensifice lupta popoarelor împotriva primejdiei unui nou război, să cheme popoarele la ascuțirea vigilenței și la intensificarea luptei împotriva tuturor acțiunilor care periclitează pacea; să organizeze pe scară mondială un referendum pentru dezarmare și pace.

Anunțînd că va participa la cea de a VI-a conferință mondială pentru apărarea păcii care va avea loc la Tokio, și că va întreprinde acțiuni pentru a contribui la succesul ei, Consiliul Mondial al Păcii cere tuturor comitetelor naționale să contribuie și ele la acest succes, prin delegații, mesaje de sprijin și solidaritate, astfel ca ziua de 6 august, cînd se comemorează bombardarea Hiroșimei, să fie proclamată zi de luptă mondială pentru apărarea păcii, împotriva pactelor și bazelor militare, pentru încetarea experiențelor nucleare, pentru dezarmarea generală controlată.

Biroul Consiliului Mondial al Păcii recomandă comitetelor naționale pentru apărarea păcii să se pregătească temeinic în vederea apropiatei sesiuni a Consiliului Mondial al Păcii, care va avea loc înainte de sfîrșitul anului 1960, și care va constitui o etapă importantă a campaniei mondiale pentru dezarmare și a luptei împotriva bazelor militare și experiențelor nucleare, pentru independența națională și coexistența pașnică între popoare.

In *Rezoluția cu privire la situația din Congo,* se spune printre altele: «Trimiterea trupelor belgiene în această regiune stîrnește indignarea profundă a popoarelor iubitoare de pace din întreaga lume. Această agresiune fățișă îndreptată împotriva unei republici independente și suverane reprezintă o încălcare serioasă a Cartei Națiunilor Unite și o primejdie serioasă pentru pace în întreaga lume». De aceea, «Biroul Consiliului Mondial al Păcii cheamă toate popoarele la lupta pentru asigirarea independenței Congo-ului, a păcii în Africa și în întreaga lume».

În *Rezoluția cu privire la Cuba* sînt demascate și condamnate repetatele acțiuni agresive ale guvernului Statelor Unite împotriva Cubei, ca o încălcare flagrantă a dreptului internațional, încălcare ce pune în pericol pacea în întreaga lume. «Biroul Consiliului Mondial al Păcii — se spune în Rezoluție — sprijină poziția fermă a guvernului și poporului Cubei, care apără suveranitatea, independența și dreptul țării lor la autodeterminare, condamnă cu asprime actele de agresiune ale imperialismului american și sprijină pe deplin plîngerea prezentată de guvernul cuban, Consiliului de Securitate al O.N.U.».

În *Rezoluția asupra problemei algeriene,* Biroul Consiliului Mondial al Păcii subliniază marea însemnătate internațională și caracterul urgent al instaurării păcii în Algeria. «Biroul Consiliului Mondial al Păcii — se arată în rezoluție — este de părere că pacea în Algeria poate fi restabilită neîntîrziat, deoarece cele două părți au acceptat principiul rezolvării pașnice a problemei algeriene, pe calea tratativelor, pe baza autodeterminării. Biroul subliniază cu satisfacție că s-a făcut un prim pas pe calea spre tratative. El regretă însă că tratativele de la Melun au fost întrerupte. Biroul Consiliului Mondial al Păcii cheamă toate forțele iubitoare de pace să acționeze și mai energic pentru a obține reluarea cît mai grabnică a tratativelor dintre guvernul francez și guvernul provizoriu al Republicii Algeriene».

«Biroul Consiliului Mondial al Păcii sprijină întru totul lupta poporului Kenyiei și revendicările lui drepte — se spune în *Rezoluția cu privire la situația din Kenya* , chemînd toate popoarele iubitoare de pace să exercite presiuni asupra guvernului englez, pentru a obține imediata punere în libertate a lui Jomo Kenyatta, satisfacerea revendicărilor tuturor popoarelor africane cu privire la acordarea independenței Kenyei și lichidarea bazelor militare create pe pămîntul african».

În *Rezoluția cu privire la situația din Japonia* se subliniază că Biroul Consiliului Mondial al Păcii dă o înaltă prețuire acțiunilor poporului japonez și va depune toate eforturile pentru a sprijini cauza dreaptă și patriotică a poporului japonez, care luptă pentru anularea definitivă a tratatului privind alianța militară dintre S.U.A. și Japonia. Biroul cere totodată tuturor comitetelor naționale pentru apărarea păcii să ia în considerare însemnătatea mondială a conferinței internaționale pentru interzicerea armelor atomică și cu hidrogen, care se va deschide la 6 august la Tokio, într-un moment în care lupta poporului japonez ia amploare.

Subliniind că «politica de apartheid și de discriminare rasială este una din cele mai grosolane și inumane forme de exploatare a populației unei țări din motive de rasă și de culoare», în *Rezoluția privitoare la situația din Africa Sud,* Biroul Consiliului Mondial al Păcii cere tuturor popoarelor iubitoare de pace să acorde cel mai mare sprijin mișcării care se extinde în întreaga lume și care își pune drept scop să izoleze, din

punct de vedere economic și politic, guvernul Africii de Sud, și să obțină ca Organizația Națiunilor Unite să adopte sancțiuni economice eficiente pentru a pune capăt situației tragice creată în această țară prin politica de discriminare rasială».

Dorind cu însetare pacea, și luptînd neîncetat și cu tot elanul pentru apărarea și întărirea ei, poporul romîn a primit cu toată căldura importantele documente ale Biroului Consiliului Mondial al Păcii, fiind hotărît să-și aducă contribuția sa activă la întărirea forțelor păcii, convins fiind că lupta unită a sutelor de milioane de partizani ai păcii din lumea întreagă va fi încununată de succes.

Cu aceeași căldură și cu același interes au primit documentele sesiunii de la Stockholm a Biroului Consiliului Mondial al Păcii și slujitorii și credincioșii Bisericii noastre Ortodoxe, care, potrivit tradiției adevăratei învățături creștine și sub îndrumarea Înalților Ierarhi, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, desfășoară o rodnică activitate în lupta pentru pace, pe care o vor intensifica neîncetat, folosind toate sugestiile și recomandările forurilor conducătoare ale mișcării mondiale a partizanilor păcii, cu profunda convingere că pacea nu va întîrzia să triumfe și să se statornicească definitiv în lume.

DECLARAȚIA CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII ADOPTATĂ DE SESIUNEA PREZIDIULUI MONDIAL AL PĂCII, STOCKHOLM, 28—29 MAI 1960

Eforturile pe care partizanii păcii din toate țările le-au depus timp îndelungat, au contribuit la convocarea conferinței la nivel înalt. Popoarele au urmărit cu toată atenția întîlnirile șefilor de guverne. Ele și-au pus mari speranțe în întîlnirea celor patru mari. Eșecul acestei conferințe le-a mîhnit și le-a neliniștit profund. Dată fiind situația care s-a creat, Consiliul Mondial al Păcii cheamă toate forțele iubitoare de pace să se ridice cu și mai multă hotărîre pentru a nu admite sub nici o formă practica primejdioasă și nefastă a «războiului rece». El este convins că în curînd va avea loc o conferință la nivel înalt. Trebuie desfășurate acțiuni în scopul creării condițiilor în care aceasta să poată avea loc.

Trebuie intensificată lupta comună pentru ca la conferința de la Geneva pentru interzicerea experiențelor cu arma nucleară să se ajungă la un acord în timpul cel mai scurt și pentru ca în Comitetul celor zece țări pentru dezarmare să fie realizate primele acorduri cu privire la dezarmarea controlată. Actualele evenimente pun pe primul plan principiul simplu aprobat de mult de Consiliul Mondial al Păcii: Nu se poate fără dezarmare fără control, nici control fără dezarmare.

Pentru atingerea acestor scopuri, popoarele trebuie însă să cunoască faptele care au dus la eșecul conferinței de la Paris.

Acestea sînt: declarațiile oamenilor de stat din S.U.A., care resping politica concesiilor reciproce și afirmă politica «de pe poziții de forță»: politica lui Adenauer, care a dus la lichidarea progresului realizat la conferința miniștrilor afacerilor externe în problema Berlinului, precum și în problema reprezentării celor două state germane; hotărîrea de a includ Japonia, după Germania Occidentală, în rețeaua bazelor nucleare americane, sesiunile țărilor membre ale pactelor S.E.A.T.O. și N.A.T.O., care au avut loc cu cîteva zile înainte de conferință, în scopul de a se lua noi măsuri în domeniul înarmării; declarația guvernului S.U.A., ca intenționează să reia experiențele cu arma nucleară; faptul cel mai elocvent a fost pătrunderea avionului militar de spionaj în spațiul aerian al Uniunii Sovietice, încălcîndu-se suveranitatea de stat și normele dreptului internațional; și, în sfîrșit, declararea stării de alarmă de către

statul major militar al S.U.A., la toate aerodroamele de care dispun americanii în lume, chiar în ziua pentru care a fost fixată deschiderea conferinței.

Chiar și în Statele Unite, numeroși oameni politici au demascat statul major militar și guvernul S.U.A., arătînd că ele poartă răspunderea pentru promovarea acestei politici agresive. Refuzul guvernului S.U.A. de a condamna pătrunderea avioanelor de spionaj în spațiul aerian al Uniunii Sovietice și încălcarea dreptului internațional, au făcut imposibilă ținerea conferinței la nivel înalt. Prin urmare, guvernul S.U.A. este cel care poartă răspunderea pentru zădărnicirea conferinței.

Opinia publică din toate țările, inclusiv opinia publică din S.U.A. a fost profund îngrijorată cînd a aflat că guvernul S.U.A. și-a arogat dreptul de a efectua zboruri care încalcă suveranitatea altor state.

Guvernul S.U.A., care n-a renunțat la atentatele la suveranitatea statelor, dorește să prezinte propuneri cu privire la «cerul deschis», ca măsură preventivă împotriva unui atac prin surprindere. Această propunere, care nu este legată de dezarmare, urmărește legalizarea spionajului.

Ultimele evenimente au arătat încă o dată fiecărui om că existența bazelor militare pe teritoriul altor țări, reprezintă o primejdie pentru securitatea și independența statelor, și pune în pericol pacea generală.

*

Chiar de la întemeierea sa, Consiliul Mondial al Păcii a luptat pentru coexistența pașnică între toate țările, pentru interzicerea definitivă a experiențelor cu arma nucleară, pentru dezarmarea generală și totală, pentru rezolvarea prin tratative a problemelor litigioase care dezbină lumea. El a condamnat folosirea forței împotriva popoarelor, care năzuiesc să-și cucerească dreptul la independență și suveranitate, și a recunoscut că imperialismul, colonialismul și rasismul constituie o primejdie serioasă pentru cauza păcii. Reafirmăm cu toată tăria justețea acestor principii.

Popoarele trebuie să exercite asupra unor guverne o influență care să aibă o importanță hotărîtoare. Voința popoarelor va fi mai puternică decît acțiunile celor care se străduiesc să mențină încordarea internațională.

Rămînînd credincioși principiilor noastre, chemăm pe oamenii de bună credință să-și unească eforturile pentru a nu admite revenirea la «războiul rece», pentru a reglementa coexistența pașnică, pentru a obține dezarmarea și a crea condiții favorabile întîlnirii conducătorilor marilor puteri.

Sîntem convinși că aceste țeluri vor fi atinse.

DOCUMENTELE SESIUNII LĂRGITE A BIROULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

STOCKHOLM, 9—11 IULIE 1960

APELUL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Popoarele din întreaga lume, care trăiesc astăzi sub ameninţarea permanentă a războiului nuclear, nu se pot împăca cu eşecul tratativelor internaţionale. Desarmarea este absolut necesară pentru salvarea omenirii şi a instaurarea coexistenţei paşnice. Popoarele trebuie să ceară acest lucru, ele pot să obţină o asemenea hotărîre. Recentele succese ale forţelor populare sînt o dovadă că acest lucru este cu putinţă.

Cerem convocarea unei conferinţe internaţionale, cu participarea tuturor statelor, membre sau nemembre ale Organizaţiei Naţiunilor Unite, pentru realizarea unei dezarmări generale şi controlate în etape. Considerăm că pentru a înlătura pericolul care planează asupra noastră, prima etapă să prevadă interzicerea de transportare a armei nucleare şi lichidarea bazelor militare de pe teritorii străine.

Cerem ca toate guvernele să declare că sînt gata să participe la această conferinţă, cu intenţia de a adopta măsuri concrete. Cerem ca încă de pe acum, toate guvernele să creeze condiţii favorabile unei astfel de conferinţe. În acest scop ele trebuie să evite orice acţiuni care ar putea contribui la războiul rece, să renunţe la experienţele cu arma atomică, să respecte suveranitatea şi independenţa celorlalte state. Chemăm pe oamenii din lumea întreagă să sprijine această cerere.

Stockholm, 11 iulie 1960.

Biroul Consiliului Mondial al Păcii

DECLARAŢIA GENERALĂ

Trăim în prezent unul dintre cele mai măreţe momente istorice ale mişcării de eliberare, cînd pentru prima oară presiunea maselor populare se face simţită concomitent în întreaga lume. Popoarele sînt în mişcare. Din Japonia şi Coreea, în Răsărit, şi pînă în Cuba, în Occident, ele au repurtat deja victorii considerabile. Nu există continent şi putem spune,

nu există țară care să nu se fi pus în mișcare. În Africa apar, unul după altul, noi state independente, eliberîndu-se de imperialism și colonialism.

Există totodată și alte semne, alarmante. Nici populația din Coreea de Sud, nici japonezii, nici poporul turc nu au reușit pînă în prezent să lepede jugul bazelor militare. În Asia de Sud-Est, îndeosebi în Vietnamul de Sud, în Laos și în Irianul de Vest, situația este alarmantă. Se aplică sancțiuni economice Cubei și se fac amenințări cu măsuri și mai severe. Trupele belgiene au fost trimise în Congo pentru a anihila independența obținută recent de această țară. Poziția intransigentă a guvernului francez a dus la eșecul primelor tratative cu guvernul provizoriu al Republicii Algeria. Înzestrarea Germaniei Federale cu arma nucleară și cu rachete intensifică considerabil pericolul de război. În sfîrșit, conferința de la Geneva pentru dezarmare, în care s-au pus speranțe atît de mari, a fost zădărnicită.

Popoarele din întreaga lume încep să înțeleagă tot mai bine cine sînt în realitate dușmanii păcii. Pentru a zădărnicii planurile dușmanilor păcii, mișcarea internațională a partizanilor păcii trebuie să-și intensifice lupta, desfășurînd-o mai energic și mai hotărît decît oricînd. În această luptă toate forțele păcii din lumea întreagă trebuie să-și mențină și să-și întărească unitatea și să asigure o strînsă colaborare între ele.

Din momentul creării mișcării noastre, milioane de oameni de pretutindeni — din Asia, Africa, Europa, America și Australia au luptat pentru pace împreună cu toate popoarele țărilor socialiste și noilor țări independente.

Această luptă este foarte grea. Partizanii păcii sînt persecutați în numeroase țări, uneori chiar omorîți. Cu toate acestea se poate constata pretutindeni o importantă și o rapidă creștere a forțelor păcii și o intensificare a acțiunii lor.

Recentele evenimente din Coreea de Sud, din Turcia și din Japonia să ne servească de exemplu tuturor. Ele permit cu atît mai mult speranțe, cu cît am văzut tineretul luînd conducerea mișcării. Putem să constatăm semne asemănătoare în Marea Britanie, în Franța, în Italia și în numeroase alte țări. Poporul și tineretul ia peste tot poziție în favoarea păcii. Lupta curajoasă a popoarelor din Africa pentru independența lor provoacă admirația lumii întregi.

Lupta unită a tuturor acestor forțe împotriva forțelor războiului și colonialismului deschide drumul spre pace.

Dezarmarea totală și coexistența pașnică sînt irealizabile atîta timp cît dreptul popoarelor la independență și la respectarea deplină a suveranității lor în domeniul economic și politic nu va fi pe deplin asigurat.

Ținînd seama de acestea, Biroul Consiliului Mondial al Păcii cheamă popoarele din toate țările pentru realizarea următoarelor țeluri apropiate:

1. Convocarea unei largi conferințe a tuturor statelor pentru dezarmare;

2. Interzicerea experimentării tuturor armelor nucleare;

3. Interziecrea zborurilor avioanelor care poartă arme nucleare; respectarea strictă a normelor dreptului internațional în ce privește zborurile avioanelor deasupra teritoriilor străine;

4. Lichidarea tuturor bazelor militare de pe teritorii străine;

5. Anularea tuturor pactelor militare;

6. Pregătirea în prezent a planurilor de trecerea economiei de pe picior de război, pe picior de pace;

7. Încetarea tuturor acțiunilor agresive — politice, militare, economice, care încalcă suveranitatea țărilor și care creează un pericol pentru pace.

Sprijinirea deplină a luptei pentru independența națională, în apărarea suveranității naționale și împotriva rasismului, este sarcina permanentă a mișcării mondiale a partizanilor păcii.

Cerem eliberarea tuturor partizanilor păcii care zac în închisori, restabilirea drepturilor depline ale tuturor celor care au fost persecutați și garantarea dreptului de activitate liberă în favoarea păcii, în toate statele.

Sînt necesare acțiuni concrete pentru dezvoltarea continuă a conștiinței popoarelor, pentru ca ele să exercite presiuni asupra guvernelor în în scopul realizării urgente a unor adevărate recorduri cu privire la dezarmare și coexistență pașnică.

Adevărul și dreptatea sînt de partea noastră. Direcția în care mergem noi este principala cale a progresului uman. Sîntem ferm convinși că în lupta noastră vom învinge toate dificultățile și piedicile și vom ajunge la victoria finală.

RECOMANDĂRI TUTUROR MIȘCĂRILOR NAȚIONALE PENTRU APĂRAREA PĂCII

Biroul Consiliului Mondial al Păcii, după ce a analizat situația internațională care se caracterizează prin dezvoltarea unor mari mișcări ale popoarelor contra pericolelor unui nou război, contra colonialismului și în favoarea păcii și independenței naționale; după ce a adoptat rezoluția care determină obiectivele sale actuale, a decis să întreprindă o largă campanie mondială pentru dezarmare și întărirea păcii, cu scopul de a permite popoarelor din lumea întreagă să se pronunțe masiv asupra acestor obiective.

În această ordine de idei, Biroul Consiliului Mondial al Păcii recomandă tuturor mișcărilor naționale pentru apărarea păcii: să aducă la

cunoștința cercurilor celor mai largi din toate țările hotărîrile sesiunii Biroului și să traducă în viață aceste hotărîri; să intensifice lupta popoarelor împotriva primejdiei unui nou război; să cheme popoarele la ascuțirea vigilenței și la intensificarea luptei împotriva tuturor acțiunilor care pericliteazā pacea, contra tuturor încălcărilor suveranității și independenței naționale ale popoarelor; să caute ca exprimarea solidarității internaționale cu popoarele care luptă pentru independență și pace să capete un caracter de masă; să organizeze pe scară mondială un referendum pentru dezarmare și pace.

Pentru ca aceste acțiuni și activități multiple să se contopească într-o campanie universală pentru dezarmare și întărirea păcii, Biroul recomandă tuturor Comitetelor Naționale — ținînd seama de condițiile specifice și de obiectivele particulare ale fiecărei țări sau regiuni:

— de a căuta toate formele de acțiune, mitinguri, conferințe, marșuri, ștafete, delegații, cereri, strîngeri de semnături pe 'Apelul Biroului Mondial al Păcii, adresat din Stockholm popoarelor din lumea întreagă;

— de a organiza zile, săptămîni sau luni de acțiune, realizînd astfel un vast referendum mondial pentru dezarmare și pace, permițînd să se facă presiuni asupra guvernelor care adoptă o politică contrară menținerii și salvagardării păcii și de a susține propunerile și inițiativele guvernelor care acționează pentru pace;

— de a trimite delegații, memorandumuri parlamentarilor, adunărilor alese, pentru a le cere să se pronunțe asupra acestor obiective;

— să coopereze cu toate forțele pașnice și să asocieze la eforturile lor toate sectoarele opiniei publice, toate organizațiile care vor, de asemenea, să acționeze în favoarea dezarmării;

— să facă cunoscută Organizației Națiunilor Unite, și anume în cursul viitoarei Adunări Generale, care va examina problema dezarmării, voința fermă a popoarelor de a vedea reușita negocierilor, adresîndu-i mii de cereri, mesaje, telegrame etc.;

— de a utiliza toate formele de propagandă care permit să lămurească popoarele și să le antreneze în luptă organizînd expoziții felurite, editînd manifeste și broșuri simple și populare, producînd și proiectînd filme de scurt metraj, cu colaborarea oamenilor de știință, de litere și de artă, pentru ca să se arată simplu dar concret relele cursei înarmărilor și binefacerile pe care popoarele le-ar trage din dezarmare și pace.

Biroul va susține și recomanda tuturor mișcărilor naționale să sprijine sau să organizeze cu celelalte forțe, inițiativele internaționale, regionale, naționale și profesionale, care au drept scop lupta contra pericolelor unui nou război și să acționeze în favoarea destinderii, a dezarmării, a coexistenței pașnice, a independenței și a suveranității popoarelor.

Consiliul Mondial al Păcii va participa la cea de a 6-a conferință mondială pentru apărarea păcii, care va avea loc la Tokio, și va întreprinde acțiuni pentru a contribui la succesul ei. El cere tuturor comite-

telor naționale să contribuie și ele la acest succes prin delegații, mesaje de sprijin și solidaritate, astfel ca ziua de 6 august, cînd se comemorează bombardarea Hiroșimei, să fie proclamată zi de luptă mondială pentru apărarea păcii, împotriva pactelor și bazelor militare, pentru încetarea experimentelor nucleare, pentru dezarmarea generală și controlată.

Biroul recomandă Președinției și Secretariatului Consiliului Mondial al Păcii să popularizeze experiențele de activitate ale Mișcărilor Naționale, să contribuie la un larg schimb de experiență, la stabilirea de contacte între mișcările naționale, și cu toate organizațiile sau mișcările care luptă în favoarea păcii.

Biroul recomandă Comitetelor Naționale să pregătească cu cea mai mare grijă viitoarea sesiune a Consiliului Mondial al Păcii, care va avea loc înainte de sfîrșitul anului 1960, și de preferat într-o țară din Asia. Această sesiune va constitui o importantă etapă a Campaniei Mondiale pentru dezarmare și a luptei contra bazelor militare și experiențelor nucleare, pentru independența națională și coexistența pașnică între popoare.

VIAȚA BISERICEASCĂ

SĂRBĂTORIREA ZILEI NUMELUI PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

La 2 august — cînd întreaga Biserică Ortodoxă prăznuiește amintirea binecredinciosului împărat Justinian —, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne sărbătoresc ziua numelui Prea Fericitului nostru Patriarh Justinian.

Anul acesta, folosind prilejul că Întîistătătorul Sfintei noastre Biserici se afla la reședința patriarhală din Capitală, — colaboratori ai Prea Fericirii Sale de la centrele eparhiale și arhiepiscopale din București, precum și reprezentanți ai preoțimii bucureștene au ținut să prezinte Înaltului Păstor respectuoase felicitări și sincere urări de viață lungă, sănătate și rodnică păstorire a clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne. În paraclisul palatului patriarhal, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, a consilierilor patriarhali și mitropolitani și a tuturor celorlalți veniți să omagieze pe Întîistătătorul Sfintei noastre Biserici, s-a săvîrșit un Te-Deum de către Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, înconjurat de soborul slujitorilor catedralei patriarhale. După săvîrșirea slujbei, a urmat o recepție, în cadrul căreia toți cei prezenți au felicitat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Cu același prilej, la cabinetul patriarhal s-au primit numeroase telegrame de felicitare din partea Întîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe, a Ierarhilor și a unor personalități bisericești din țară și de peste hotare. Publicăm mai jos cîteva din aceste mărturii ale dragostei cu care este înconjurat Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Telegrama Sanctității Sale ATHENAGORA, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Felicitînd din inimă pe Prea Fericirea Voastră mult iubită și cinstită, Vă urăm sănătate deplină și tot darul ceresc.

Patriarhul ATHENAGORA

Telegrama Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Cu frățească întru Domnul dragoste, felicit pe Prea Fericirea Voastră de ziua îngerului Vostru ceresc, în numele meu și din partea Sfîntului Sinod și rog pe Dătătorul de toate, Dumnezeu Cel Milostiv, să ocrotească și să păzească întru mulți ani cu sănătate și puteri pe Prea Fericirea Voastră, pentru mărețe succese în munca Voastră sîrguitoare pentru binele Sfintei Biserici Romîne.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului MACARIE, Arhiepiscopul Ciprului :

Prea Fericirii Sale Patriarhului JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Întîmpinînd cu dragoste adîncă pe mult iubita Voastră Prea Fericire cu prilejul zilei numelui Vostru, Vă urăm din tot sufletul sănătate, îndelungare de zile și har dumnezeiesc din belșug, spre binele Bisericii și al turmei credincioase.

† MACARIE al Ciprului

Telegrama Prea Cucernicului Protopop profesor dr. ȘTEFAN ȚANȚOV (Sofia) :

Prea Fericitului JUSTINIAN, Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

De ziua îngerului Vostru păzitor, în rugăciune și călduros prezint Prea Fericirii Voastre felicitări fierbinți și atotcordiale urări de bine.

Intru mulți și mulți ani Prea Fericirii Voastre și pentru adînca bucurie a aceluia care Vă solicită binecuvîntarea Voastră și care sărută dreapta Voastră arhipăstorească, plină de dragoste.

Profesor Protopresbiter Doctor
ȘTEFAN ȚANCOV

Telegrama Prea Cuviosului Arhimandrit ANTONIE, reprezentantul Patriarhiei Bulgare pe lîngă Patriarhia Moscovei:

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Romîne

BUCUREȘTI

Primiți, Prea Fericirea Voastră, cordială și fiiască felicitare cu ocazia zilei onomastice a Prea Fericirii Voastre.

Vă cer rugăciunile și binecuvîntarea Prea Fericirii Voastre.

Arhimandrit ANTONIE

CINCISPREZECE ANI DE SLUJIRE ARHIEREASCĂ A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

La 12 august 1960 s-au împlinit cincisprezece ani de la hirotonia întru arhiereu a Întîistătătorului Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Romîne; s-au împlinit cincisprezece ani de cînd Prea Fericitul Patriarh Justinian slujește, ca arhiereu, cu pilduitoare rîvnă apostolică și în duhul neschimbat al bunelor tradiții ortodoxe, pe Hristos și Biserica Sa.

Prea Fericitul nostru Părinte Justinian a fost chemat cu cincisprezece ani în urmă — la greaua și plina de răspundere treaptă a arhieriei, după 21 de ani de slujire preoțească, încununată cu înfăptuiri vrednice de prețuire și laudă, care îl situaseră între preoții din eparhia Olteniei drept «cel mai respectat, cel mai stimat și mai iubit de toată lumea, pentru cinstea și înțelepciunea sa», la al cărui «sprijin energic și înțelept făceau apel, pentru chestiunile cele mai grele, forurile conducătoare ale eparhiei oltene», — după cum avea să mărturisească însuși mitropolitul Irineu al Moldovei, în adresa nr. 745 din 29 martie 1945, prin care cerea Sfîntului Sinod să acorde preotului Ioan Marina rangul de arhiereu. Calitățile și strădaniile neobosite pe care le vădise în slujirea altarului creștin, ca preot al lui Hristos, au fost elementele care au determinat Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne să-l cheme în sînul său, înălțîndu-l la treapta arhieriei; și aceleași calități, aceeași osîrduitoare muncă în slujba Bisericii a dovedit Prea Fericitul nostru Părinte Justinian în toată slujirea sa arhierească, fie ca Arhiereu-Vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, fie ca Mitropolit al Moldovei, fie ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, de-a lungul celor cincisprezece ani ce s-au scurs de la hirotonia sa în Arhiereu. Căci toate osteneliile și toate înfăptuirile Prea Fericirii Sale și-au avut izvorul în credința sa puternică, în dragostea sa nețărmurită față de Biserica strămoșească, în concepția sa înaltă despre îndatoririle și țelurile slujirii preoțești și arhierești și, mai ales, în încrederea sa nezdruncinată în ajutorul și binecuvîntarea lui Dumnezeu.

Credința vie, dragostea față de Biserica lui Hristos și încrederea în ocrotitorea lui Dumnezeu i-au fost sădite în suflet Prea Fericitului nostru Patriarh încă din anii fragezi ai copilăriei, de bunii și harnicii săi părinți. «Preoția mea — avea să mărturisească plin de emoție însuși Întîistătătorul Bisericii noastre — a fost visul sfînt al mamei mele și primii mei pași pe drumul adevăratei înțelegeri a slujirii lui Dumnezeu printre

oameni i-am făcut sub călăuzirea ei curată și evlavioasă. Am avut privilegiul rar să respir în casa părinților mei duhul unui creștinism autentic, întemeiat pe faptele iubirii lui Dumnezeu și a aproapelui. Mireasma acestui duh din căminul copilăriei mele, moștenit de la bunicii, moșii și strămoșii mei, vrednici slujitori al Bisericii și Patriei — pomeniți totdeauna la mari praznice de credincioasa mea mamă, cu evocări despre trecutul lor religios și patriotic — nu s-a deslipit de mine niciodată». Anii de școală — petrecuți pe băncile seminarului din Rîmnicul Vîlcii — au adîncit aceste simțăminte și le-au așezat pe temelia trainică a cunoștințelor teologice și a unei concepții clare asupra măreției și greutății slujirii lui Hristos. Tot Prea Fericitul nostru Părinte Justinian avea să mărturisească într-o zi, din fața sfîntului altar: «Modelul desăvîrșit al preotului creștin ortodox constituia pentru mine o obsesie, încă de pe băncile seminarului, și rețineam ca esențial în ființa Mîntuitorului iubirea Sa nemărginită pentru ființa omenească, — izvor și cheie a înțelegerii sacrificiului Său. Întruparea, viața cu lipsuri și privațiuni, învățătura și minunile, patimile și moartea Sa pe cruce, toate acestea căpătau sens pentru mine numai dacă le raportam la nemărginita dragoste a Mîntuitorului pentru om. «Dumnezeu așa a iubit lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul Născut, pentru ca oricine crede întrînsul să nu piară, ci să aibă viață veșnică... Mai mare dragoste decît aceasta, nimeni nu are, ca sufletul său să și-l dea pentru prieteni... Fiul Omului n-a venit ca să fie servit, ci ca să servească și să-și dea sufletul Său răscumpărare pentru mulți...». Iubirea pentru semeni, spiritul de sacrificiu pentru aproapele și zdrobirea egoismului, iată virtuțile care trebuie să împodobească ființa morală a adevăratului preot. Așa gîndeam atunci, așa gîndesc și astăzi...».

Într-adevăr, toate înfăptuirile Prea Fericitului Patriarh Justinian — atît la Băbeni și Rîmnicul Vîlcii, ca preot, cît și la Iași, ca arhiereu și apoi mitropolit, și la București, ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Romîne — nu reprezintă decît întruparea acestor gînduri, pentru că slujirea arhierească, în concepția Prea Fericirii Sale, reprezintă o dăruire, o jertfire voluntară a tot ce reprezintă interes personal ideii de un profund umanism de servire a lui Hristos, a Bisericii Sale și a oamenilor.

Cît de bogate și cît de folositoare au fost întregii obști dreptcredincioase din țara noastră roadele pe care le-a adus în Biserica Ortodoxă Romînă această slujire arhierească a Prea Fericitului Patriarh Justinian, o știu astăzi toți clericii și credincioșii ortodocși. O știu și o prețuiesc Întîistătătorii tuturor Bisericilor Ortodoxe din lume. Dar, mai cu seamă, o știe întregul Sfînt și Îndreptător Sinod, cu a cărui bună conlucrare s-au împlinit toate cîte sînt înscrise cu slove de aur în cartea vieții noastre bisericești din ultimii ani. Este ceea ce a ținut să sublinieze, cu prilejul unui popas asemănător, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei, care — vorbind în numele și din încredințarea Sfîntului Sinod — a spus printre altele: «Zestrea de mare preț pe care Prea Fericitul Justinian a adus-o cu sine, la urcarea pe scaunul de Patriarh al Bisericii noastre — credința nestrămutată în legea străbună și dragostea fierbinte de popor — era chezășie de netăgăduit a întruchipării țelurilor Bisericii

noastre Ortodoxe în persoana Întîistătătorului ei... Rîvnind să poată spune, cîndva, cu deplină îndreptățire, peste ani și ani, ca Apostolul Pavel, la bătrînețe: «Credința am păzit», Prea Fericitul Patriarh Justinian, în cuvîntarea către Marele Colegiu Bisericesc, după alegerea sa, a grăit răspicat: «Cel dintîi și cel mai de seamă lucru pe care îl voi avea de făcut, în hotarele tradiției bisericești, este păstrarea credinței».

Acesta a fost, într-adevăr, firul călăuzitor al întregii sale activități, căci păzirea credinței impunea întocmirea unor noi legiuiri bisericești în duhul canoanelor și dogmelor ortodoxe; scuturarea zgurei pe care trecutul negru de înrobire a poporului nostru o lăsase și pe instituții, dar și în multe suflete; chemarea caldă, părintească, de revenire sub bolta Bisericii mame a fraților răpiți cu silnicie cu două veacuri și jumătate în urmă; readucerea preoțimii la adevărata slujire a altarului, în duhul adevărului și reîmprospătarea zelului ei pastoral; statornicirea unui climat nou de bune raporturi și conlucrare cu celelalte culte religioase din țara noastră, pentru sprijinirea muncii creatoare pe care poporul întreg o depunea pentru înflorirea continuă a patriei noastre, și cu Bisericile Ortodoxe de peste hotare, pentru slujirea celei mai sfinte năzuințe a omenirii: apărarea păcii. Neîmplinirea oricărei din aceste fapte ar fi reprezentat o abatere de la poruncile veșnice ale Evangheliei creștine, o încălcare a legămîntului făcut de Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh de a păzi credința curată a Bisericii lui Hristos.

La sărbătorescul popas prilejuit de împlinirea a cincisprezece ani de slujire arhierească a Prea Fericitului Patriarh Justinian, bucurîndu-ne de tot ce a adus Bisericii noastre rîvna neobosită a Prea Fericirii Sale, toți cei ce credem și mărturisim dreapta credință străbună îi aducem omagiul nostru prinos de recunoștință și dragoste. Și folosind cuvintele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei, rostim și noi urarea caldă și sinceră pe care a adresat-o Întîistătătorului Bisericii noastre însuși Sfîntul Sinod:

«Pășiți astăzi înainte, avînd fruntea încununată cu aureola strădaniilor închinate păstrării credinței strămoșești și propășirii Patriei noastre scumpe. Împlinirile rodnice agonisite în acest răstimp constituie chezășia tainică de noi înfăptuiri în viitor. Clerul de mir, cinul monahal și credincioșii Vă urmează cu dragoste și hotărîre pe calea de lumină și adevăr pe care mergeți... Aducîndu-Vă... mulțumiri pentru strădaniile pe care le depuneți cu rîvnă sfîntă și vrere neclintită în slujba Bisericii și a Patriei, și cinstind belșugul înfăptuirilor Prea Fericirii Voastre în primii ani de cîrmuire a Bisericii noastre, odată cu mărturisirea simțămintelor noastre de prețuire, respect și dragoste, ne îndreptăm cugetele către Atotputernicul și Milostivul Dumnezeu, rugîndu-L să aibă în sfînta Sa grijă Biserica noastră dreptmăritoare, Țara și poporul nostru, și să dăruiască Prea Fericirii Voastre puteri înnoite, luminîndu-Vă calea vieții, prin harul Prea Sfîntului Duh, spre noi înfăptuiri.

Fiți mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh Justinian!»

REDACȚIA

CUVINTE DE PREȚUIRE A REVISTELOR PATRIARHIEI ORTODOXE ROMINE DIN PARTEA PATRIARHIEI ECUMENICE

Revistele editate de Patriarhia Ortodoxă Romînă se bucură de frumoase aprecieri din partea Bisericilor Ortodoxe surori, și chiar din partea Bisericilor Eterodoxe și a comunităților religioase din diferite țări ale lumii. Prea Fericitul Patriarh Justinian primește numeroase scrisori de peste hotare și are deseori prilejul să audă din partea oaspeților și vizitatorilor străini cuvinte de laudă pentru activitatea editorială a Bisericii Ortodoxe Romîne.

Cu cîțiva ani în urmă, am publicat în paginile revistei noastre cuvintele de prețuire ale Sanctității Sale Patriarhul Athenagoras al Bisericii Ecumenice, de la Constantinopol. Sanctitatea Sa, urmărind și mai departe cu deosebit interes revistele noastre, a socotit de a sa datorie sufletească și de Întîistătător pe scaunul ecumenic al Bisericii Ortodoxe, să-și exprime din nou încîntarea și prețuirea deosebită a conținutului și înfățișării revistelor Bisericii noastre, trimițînd Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea scrisoare:

PATRIARHIA ECUMENICĂ

Prea Fericite și Inalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a Romîniei, Frate prea iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și împreunăslujitor al Smereniei Noastre, D. Justinian, îmbrățișînd frățește în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Pentru că simțim o mare dorință să ne găsim în comuniune duhovnicească cu mult iubita și prea dorita Voastră Prea Fericire, — comuniune decît care nimic nu este mai plăcut în Sfînta noastră Biserică Ortodoxă —, cu multă bucurie primim, de fiecare dată, revistele Prea Sfintei Biserici Romîne și, luînd cunoștință cu mult interes de bogatul lor conținut, simțim inima Noastră plină de o mare bucurie pentru lucrarea duhovnicească a Prea Fericirii Voastre și pentru roadele neobosiților și zeloșilor lucrători ai duhului și profesori de Teologie de la Institutele

Teologice de sub supravegherea și purtarea de grijă a mult iubitei Voastre Prea Fericiri.

Venim, ca atare, să Vă exprimăm călduroasele Noastre mulțumiri și felicitările Noastre cordiale pentru trimiterea neîntreruptă a acestor alese publicații, rugînd pe Dumnezeu să Vă hărăzească Vouă și prețuiților Voștri colaboratori, sănătate neîmputinată pentru înmulțirea roadelor acestor strădanii nobile în via Domnului.

Îmbrățișîndu-Vă iarăși, cu sărutare sfîntă, rămînem, cu dragoste frățească și deosebită prețuire,

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri Iubitor Frate în Hristos,

† *ATHENAGORAS al Constantinopolei*

1960, februarie 8.

La această scrisoare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis următorul răspuns de mulțumire:

București, 27 aprilie 1960

Sanctitatea Voastră,
Prea Iubite Frate întru Hristos cel înviat,

Cu frățească dragoste confirmăm primirea scrisorii Sanctității Voastre și dorim din toată inima să Vă mărturisim bucuria aleasă pricinuită de înaltele aprecieri ce ați binevoit a face asupra revistelor editate de Patriarhia noastră, în privința conținutului lor, rod al ostenelilor rîvnitoare depuse de profesorii Institutelor și Seminariilor Teologice ale Bisericii Ortodoxe Romîne și de toți ceilalți colaboratori ai revistelor.

Vă mulțumim cu căldură pentru aceste aprecieri, care ne răsplătesc mai presus de așteptări de toată grija alcătuirii și tipăririi revistelor și care, în același timp, aduc o binefăcătoare încurajare și un puternic stimulent ostenitorilor «lucrători ai duhului» — cum atît de frumos îi numiți —, colaboratorii și autorii diferitelor articole și studii ce se publică în ele.

Dorim de asemenea să Vă încredințăm că vom continua, cu multă plăcere, a Vă trimite și pe viitor, cu regularitate, revistele Patriarhiei noastre, împreună și cu celelalte publicații ce vor apare anual în Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Romîne.

Ne vom simți fericiți dacă aceste reviste și publicații vor putea contribui, în măsură oricît de modestă, să se realizeze acea «comuniune duhovnicească neîntreruptă, decît care nimic nu este mai plăcut în Sfînta noastră Biserică Ortodoxă» — cum așa de minunat o caracterizați Sanctitatea Voastră.

Mulțumind încă o dată Sanctității Voastre pentru aceste măgulitoare aprecieri și pentru toate doririle de bine ce ați binevoit a Ne împărtăși Nouă și colaboratorilor noștri, rugăm pe Mîntuitorul cel înviat să Vă țină

în deplină sănătate și pace, cu îndelungare de zile, și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Domnul nostru Iisus Hristos.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Romîniei

Adînc mișcat de cele scrise de Prea Fericitul Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras al Constantinopolului a trimis o nouă scrisoare, cu următorul conținut:

PATRIARHIA ECUMENICĂ
Nr. 325.

Prea Fericite și Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a Romîniei, în Hristos Dumnezeu prea iubit și prea dorit Frate și împreunăliturghisitor al smereniei Noastre, Domnule Justinian, îmbrățișînd venerabila Voastră Prea Fericire, frățește în Domnul, cu dragoste Vă salutăm.

De o deosebită bucurie ne umple totdeauna inima noastră comuniunea în scris sau în alt chip cu ceilalți iubiți frați în Hristos, dar mai cu seamă cu cei care poartă pe umerii lor povara conducerii Sfintelor Biserici ale lui Dumnezeu, pentru că această comuniune întărește legătura sfîntă a dragostei reciproce și contribuie nu puțin la dezvoltarea conștiinței responsabilității pastorale și bisericești.

De o astfel de bucurie au umplut și inima noastră cinstitele scrisori frățești ale Prea Fericirii Voastre din 27 aprilie a.c., nr. 390, primite de curînd, citite de noi în ședința Sfîntului nostru Sinod. Marea dragoste revărsată din ele, vestea cea bună despre sănătatea Voastră și a Ierarhiei Voastre, evlavia și lealitatea turmei, cinstea conducătorilor, toate aceste dovezi ale marii și adîncii priceperi pastorale a Prea Fericirii Voastre ne-au dispus plăcut, rugîndu-ne pururea pentru bunăstarea și bunărînduiala Bisericii Prea Fericirii Voastre romînești, a sfintelor instituții bisericești, a sfintelor mînăstiri și în general a tuturor treburilor bisericești și pentru propășirea țării și poporului.

Înmulțească Domnul anii Prea Fericirii Voastre, sprijinindu-Vă în grija ce o purtați turmei Voastre.

Îmbrățișîndu-Vă iarăși cu sărutare sfîntă, rămînem cu dragoste frățească și cu deosebită cinste,

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos,

† *ATHENAGORAS al Constantinopolei*

23 iunie 1960.

ÎNCHEIEREA CURSURILOR ANULUI ŞCOLAR 1959-1960 LA INSTITUTELE DE ÎNVĂŢĂMÎNT TEOLOGIC ALE BISERICII ORTODOXE ROMINE

Anul şcolar 1959-1960, — ale cărui cursuri s-au încheiat în iunie a. c. — reprezintă cel de al doisprezecelea an de studii în instituţiile de învăţămînt teologic, reorganizate în cadrul şi sub directa conducere a Bisericii Ortodoxe Romîne. Bunele rezultate ce s-au obţinut an de an, în munca de pregătire teoretică şi practică a slujitorilor de mîine ai sfintelor altare ortodoxe dovedeşte pe deplin cît de îndreptăţită şi de necesară era cererea Bisericii noastre de a-şi pregăti ea singură pe deservenţii cultelor şi cît de potrivnic intereselor vieţii noastre bisericeşti fusese împotrivirea conducătorilor din trecut ai ţării, care respinseseră sistematic această stăruitoare cerere. În prezent, Biserica Ortodoxă Romînă are prilejul să culeagă roadele activităţii pastorale desfăşurate de clerici formaţi în şcolile Bisericii, sub îndrumarea şi purtarea de grijă directă a Sfîntului Sinod. Şi bogăţia acestor roade constituie o chezăşie şi un îndemn pentru toţi ostenitorii instituţiilor noastre de învăţămînt teologic de a munci cu şi mai multă rîvnă pentru a aduce la îndeplinire directivele înţelepte ale conducerii bisericeşti, desăvîrşind activitatea lor pedagogică şi ridicînd-o la un nivel şi mai înalt, spre a corespunde întru totul cerinţelor actuale ale teologiei ortodoxe romîne.

În paginile ce urmează publicăm, — ca şi în anii trecuţi — cîteva scurte dări de seamă asupra activităţii desfăşurate de institutele teologice de grad universitar şi de şcolile de cîntăreţi şi seminariile teologice în anul şcolar 1959-160 şi asupra festivităţilor de închiderea cursurilor.

LA INSTITUTELE TEOLOGICE DE GRAD UNIVERSITAR

DIN BUCUREŞTI

A. *Activitatea didactică.* Institutul Teologic de grad universitar din Bucureşti şi-a deschis cursurile anului şcolar 1959-1960 în ziua de 1 octombrie 1959. Festivitatea inaugurării noului an şcolar a avut loc în ziua de 14 octombrie 1959, în prezenţa Prea Fericitului Patriarh Justinian, care — după săvîrşirea serviciului religios şi desfăşurarea programului cultural artistic — a înmînat premii şi menţiuni studenţilor care se distinseseră în anul anterior prin sîrguinţă la învăţătură şi purtare exemplară.

Examenul de admitere în anul I la licență se ținuse în zilele de 16-19 septembrie 1959, fiind admiși 79 studenți, din 94 candidați. Cei 79 de studenți provin din următoarele eparhii: Arhiepiscopia Bucureștilor, 25; Arhiepincopia Iașilor, 14; Arhiepiscopia Craiovei, 7; Episcopia Rîmnicului și Argeșului, 8; Episcopia Buzăului, 9; Episcopia Romanului și Hușilor, 9; Episcopia Dunării de Jos, 6 și Episcopia Clujului, 1.

În ceilalți ani ai cursurilor pentru licență situația a fost aceasta: anul II=75 studenți; anul III=59 studenți; anul IV=30 studenți; în total la licență 243 studenți.

Examenul de admitere în anul I la cursurile pentru titlul de magistru în teologie a avut loc în zilele de 21-23 septembrie 1959, fiind declarați admiși un număr de 9 candidați. În celalți ani de la magisteriu au fost înscriși opt studenți în anul II și cinci studenți în anul III, deci în total 22 magistranzi.

Cursurile s-au desfășurat între 1.X.1959 și 31.V.1960, în condițiuni normale, în cadrul îndatoririlor regulamentare și potrivit planurilor calendaristice individuale întocmite de profesori împreună cu Direcția de Studii și Rectoratul Institutului și aprobate de Serviciul de învățămînt al Patriarhiei Romîne. Dintre studenții străini, menționăm pe Vasil Iordanov Hristov, care, cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei și a Prea Fericitului Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Romîne, a continuat să rămînă la Institut, în calitate de bursier al Patriarhiei Romîne, în vederea pregătirii și susținerii examenului aprofundat pentru titlul de magistru în Teologie.

Trebuie să menționăm aici că trei dintre foștii studenți ai Institutului Teologic din București și-au continuat studiile peste hotare. Astfel ierodiaconii Florea Lucian și Gheorghiescu Chesarie, la Academia Duhovnicească din Moscova-Zagorsk, iar Norocel Epifanie la Academia Teologică din Sofia, toți trei fiind bursieri ai Bisericilor ortodoxe respective. Primii doi au fost proclamați licențiați în teologie (candidat în teologie), la începutul lunii iunie 1960, făcîndu-li-se totodată invitația de către Consiliul Profesoral al Academiei Duhovnicești din Moscova și de Prea Fericitul Patriarh Alexei de a-și continua studiile pentru titlul de Magistru. Cel din urmă a trecut toate examenele anului III în iunie 1960, urmînd ca în toamnă să se înscrie în anul IV. Despre toți trei, conducerea școlilor respective a adresat Institutului Teologic din București scrisori cuprinzînd aprecieri foarte elogioase asupra studiilor și comportării.

Frecvența studenților a fost cît se poate de regulată, cu excepția cazurilor de boală, sau a concediilor acordate de Rectorat pentru motive speciale.

Colocviile s-au ținut atît la licență, cît și la magisteriu în cursul lunii februarie 1960, fără suspendarea cursurilor și în afara programului obișnuit, cei respinși ca și cei neprezenți urmînd să le susțină în iunie 1960.

Examenele de fine de an au avut loc între 1 și 30 iunie 1960, inclusiv. Examenul de licență s-a ținut la 1 iulie 1960.

Examenele de sfîrșit de an în cadrul cursurilor de magisteriu în teologie au avut loc în zilele de 2-3 iulie 1960, prezentîndu-se numai studenții anului I.

Corpul didactic, de toate gradele, profesori, conferențiari, lectori și asistenți, pe lîngă activitatea didactică, au publicat studii, articole, recenzii, cronici, predici, meditații, note bibliografice etc., atît în revistele editate de Patriarhia Romînă, cît și în cele ce apar la centrele mitropolitane din țara noastră. De asemenea, unii membrii ai corpului didactic au ținut conferințe raionale de orientare a clerului, examene de diplomă de la cursul I și II de la Școlile de cîntăreți bisericești și Seminariile teologice, în sesiunile din septembrie 1959 și iunie 1960, au slujit, au ținut conferințe, predici și meditații în cadrul Institutului și al Paraclisului și la Catedrala Patriarhală.

Toți membrii corpului didactic de la Institutul Teologic Universitar din București au asigurat îndeplinirea întregului program al cursurilor de îndrumare misionară și socială a clerului din cuprinsul Mitropoliilor Ungrovlahiei, Moldovei și Olteniei, ținute la Centrul de îndrumare a clerului de la Mănăstirea Curtea de Argeș. La aceste cursuri și examene s-au prezentat un număr de 266 preoți, repartizați în trei serii. Pe eparhii, situația preoților care au urmat cursurile de îndrumare în anul școlar 1959-1960, în vederea trecerii examenului de promovare și definitivare, la Centrul de la Curtea de Argeș este următoarea:

Seria	Durata cursurilor	EPARHIILE							
		București	Iași	Craiova	Rîmnic	Buzău	Roman	Galați	Total
XXXV	2.XI—5.XII.1959	19	15	17	8	15	12	7	93
XXXVI	9.I—12.II.1960	23	16	16	12	15	12	9	103
XXXVII	7.III—8.IV.1960	16	2	14	10	14	7	7	70
Total General . . .		58	33	47	30	44	31	23	266

Dacă la totalul de 266 preoți, care au absolvit cursurile de la Curtea de Argeș în 1959-1960, adăugăm cifra de 8253 de la cele 34 anterioare (seria I în 1949), rezultă că în momentul de față au urmat aceste cursuri în cele 37 de serii, un număr total de 8519 preoți, din cele șapte eparhii ale Patriarhiei Romîne, ce sînt deservite, sub acest raport, de Institutul Teologic din București și membrii corpului său didactic. Se înțelege că mulți preoți și chiar foarte mulți au făcut aceste cursuri în două rînduri, o dată pentru promovare și o dată pentru definitivare.

Menționăm, totodată, că profesorii și studenții Institutului au participat dîndu-și contribuția lor la manifestările religioase și patriotice, care au avut loc la Institut, cu prilejul unor aniversări ca: «Luna prieteniei romîno-sovietice», împlinirea a «600 de ani de la înființarea Mitropoliei Ungrovlahiei (1359-1959)», concert de colinde de Crăciun, «A XII-a aniversare a proclamării Republicii Populare Romîne», hramul Institutului etc.

În ajutorul membrilor corpului didactic, preoților cursiști și studenților de la cursurile de licență și magisteriu, a stat Biblioteca Institutului, cu un total de circa 65.000 de volume, la care se adaugă periodicele romîne și străine, precum și manuscrisele vechi romînești, și străine, teze de licență, manualele netipărite și prelegerile pentru magisteriu, dactilografiate sau în manuscris.

B. *Activitatea educativ-duhovnicească și patriotică.* Potrivit directivelor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, îndrumărilor directe ale Prea Fericitului Patriarh Justinian date profesorilor și studenților cu ocazia vizitelor făcute la institut și în conformitate cu dispozițiile celor două regulamente ce diriguesc viața și activitatea didactică, s-a desfășurat în Institut și o intensă strădanie educativ-duhovnicească și patriotică, revenind atît corpului didactic, cît și personalului special însărcinat cu aceasta, în scopul de a forma cît mai bine pe viitorii păstori de suflete și cetățeni ai Patriei noastre.

Pentru aceea, ca și în anii precedenți, s-au alcătuit planurile semestriale de activitate educativ-duhovnicească și patriotică, planuri care, după ce au fost supuse spre dezbatere și însușirea Consiliului Profesoral, au fost înaintate pentru aprobare Prea Fericitului Patriarh și tuturor Înalților Chiriarhi, din eparhiile cărora am avut studenți la Institutul nostru. Odată cu aprobările II. PP. SS. Mitropoliți și episcopi, s-au primit unele aprecieri și mai ales sugestii de care s-a ținut seama în procesul de formare a tinerilor noștri teologi și viitori preoți.

Studenții au participat la toate serviciile religioase din Paraclisul «Sf. Ecaterina» al Institutului, sub conducerea profesorilor respectivi, aplicînd în cadrul Sfintei Liturghii, a Utreniei și Vecerniei cunoștințele primite la cursurile și seminariile de liturgică, omiletică, muzică bisericească, tipic etc. O atenție deosebită s-a acordat Liturghiei celor mai înainte sfințite, la care au luat parte toți studenții, în fiecare miercuri și vineri din Postul-Mare, sub îndrumarea personalului de specialitate.

La rugăciunea de seară a studenților s-au ținut peste 70 meditații cu diferite teme, de către profesori și magistranzii din anii II și III.

Un însemnat factor de educație religios-morală, social-patriotică și culturală l-a constituit «Ora duhovnicească», ținută în fiecare miercuri între orele 17-18 cu întreaga obște a studenților. În cele două semestre ale anului s-au ținut un număr de 29 de astfel de conferințe de îndrumare. Subiectele au fost tratate exclusiv de profesorii Institutului și au fost cît se poate de variate și adecvate nevoilor sufletești ale studenților și preocupărilor lor actuale.

De asemenea, studenții Institutului au participat în grupuri, sub conducerea spiritualilor, la conferințele pentru pace și alte festivități patriotice din Capitală.

Totodată, prin purtarea de grijă a serviciului de cinematografie de pe lîngă Patriarhia Romînă și a Sindicatului Salariaților Patriarhiei, s-au putut săptămînal diferite filme cu caracter istoric, artistic, social, patriotic și religios, care au fost urmărite cu viu interes de studenți și salariați.

Un rol vrednic de revelat în educarea și stimularea studenților la învățătură și conduită l-au avut diriginții de ani: Pr. prof. Vladimir Ioniță, anul I; Pr. prof. Petru Rezuș, anul II; Pr. prof. Ene Branișteanu, anul III și Diac. prof. Orest Bucevschi, anul IV.

Activitatea administrativ-gospodărească. Susținerea materială a Institutului s-a datorat și în anul acesta Departamentului Cultelor de pe lîngă Prezidiul Consiliului de Miniștri, precum și celor șapte eparhii deservite, sub raportul pregătirilor viitorilor clerici, de către Institutul Teologic din București. Astfel, din bugetul Departamentului Cultelor s-au plătit salariile personalului didactic, administrativ și de serviciu și alocarea unui număr de 30 burse, dintre care una de merit; contribuția materială a celor șapte eparhii, concretizată prin acordarea a cîte unei subvenții de lei 200 000 de fiecare eparhie, pentru dotație și investiții, a unui număr de 120 burse și 34 semiburse, rambursarea cheltuielilor pe C.F.R. de deplasare în vacanțe, precum și a unor ajutoare acordate individual studenților salariați.

În cursul anului 1959-1960 s-au făcut unele amenajări localului (bucătărie, bale, spălătorie, sufrageria profesorilor etc.), s-au achiziționat un număr de 50 pături, s-a revizuit și reparat o parte din mobilier etc.

O deosebită grijă s-a acordat de către Serviciul medical al Institutului, sănătății studenților și salariaților. S-au dat consultații și s-au distribuit medicamente, în mod gratuit.

Tot în cadrul activității gospodărești trebuie amintit că în cursul anului școlar 1959-1960, pe baza ordinului Arhiepiscopiei Bucureștilor nr. 118.001/1959, biserica «Sf. Ecaterina» din imediata apropiere a Institutului a fost transformată în paraclis al Institutului; întreg patrimoniul acestei biserici împreună cu fosta casă parohială din str. Sf. Ecaterina, nr. 9 a intrat în proprietatea Institutului.

De asemenea, se cuvine a aminti că în zilele de 6-9 iulie s-a făcut o frumoasă excursie cu licențiații Institutului, promoția iunie 1960, cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian. Excursia a durat patru zile, și a avut următorul itinerariu: București, Tîrgoviște, Mînăstirea Dealu, Sinaia, Bușteni, Orașul Stalin, Făgăraș, Sibiu, Schitul Cornet, Mînăstirea Cozia, Rm. Vîlcea, Curtea de Argeș, Pitești, București, vizitîndu-se în aceste localități toate monumentele istorice și religioase. Conducerea excursiei a avut-o Pr. prof. Al Ciurea. Ea s-a desfășurat în bune condițiuni, lăsînd participanților impresii de neuitat.

Acestea sînt evenimentele cele mai de seamă din viața Institutului Teologic din București, în anul universitar 1959-1960.

Felul în care s-a desfășurat activitatea didactică, cea educativ-duhovnicească și administrativ-gospodărească și rezultatele la care s-a ajuns, îndreptățesc pe toți ostenitorii Institutului Teologic de grad Universitar din București să privească cu bucurie viitorul. *(Pr. conf. AL. I. CIUREA).*

DIN SIBIU

Anul școlar 1959-1960 s-a încheiat la Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu, printr-o festivitate care a avut loc în ziua de 29 iunie a. c.

Dimineața, la orele 9,30, în Catedrala mitropolitană, un numeros sobor de preoți și diaconi a săvîrșit Sfînta Liturghie, de față fiind I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și P. S. Arhiereu Teodor Rășinăreanu. Răspunsurile au fost date de corul studenților teologi, dirijat de P. C. Conf. univ. Gheorghe Șoima, iar predica praznicului Sfinților Apostoli Petru și Pavel a fost rostită de P. C. Pr. Dr. Simion Radu, duhovnic al Institutului Teologic.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, din ușile împărătești ale Sfîntului Altar, P. C. prof. Dr. Nicolae Mladin a dat citire îndătinatei rugăciuni de mulțumire lui Dumnezeu pentru binefacerile revărsate asupra tuturor ostenitorilor Institutului Teologic în cursul anului școlar.

După aceea, la orele 11,45, în aula Institutului s-a desfășurat programul festivității de sfîrșit de an școlar.

Primit cu Imnul arhieresc, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a luat loc la masa prezidială, avînd alăturea pe P. C. Rector prof. Dr. Sofron Vlad și pe reprezentantul Departamentului Cultelor. În asistență se aflau: P. C. Vicar Tr. Belașcu, P. C. Consilieri arhiepiscopești, corpul profesoral și studenții Institutului, slujitori bisericești și credincioși.

Festivitatea a început cu Imnul de Stat al Republicii Populare Romîne, executat de corul studenților teologi sub diriguirea P. C. conf. univ. Gh. Șoima. A luat apoi cuvîntul P. C. Rector prof. Dr. *Sofron Vlad.* Adresîndu-se după cuviință celor prezenți, P. C. Sa a spus, în esență, următoarele:

«Ne aflăm iarăși, cu ajutorul lui Dumnezeu, la sfîrșitul unui an de muncă. El ne aduce aminte, între altele, de o pericopă din Sfînta Evanghelie, în care se vorbește despre cei chemați să-l urmeze pe Domnul. Unul a cerut răgaz să îngroape pe răposatul său tată. Altul voia mai întîi să-și ia rămas bun de la cei din casa sa. Acestuia Mîntuitorul i-a zis: «Nimeni punîndu-și mîna pe plug și uitîndu-se înapoi nu este potrivit pentru împărăția lui Dumnezeu» (Luca 9, 62). Aceste cuvinte evanghelice trebuie să fie pururi vii în inima și mintea celor ce trag brazdă în ogorul duhovnicesc. Acestora le spun același lucru ca și plugarului galileian de pe vremea petrecerii pe pămînt a Fiului lui Dumnezeu întrupat: Atunci cînd te-ai apucat de o treabă, fă-o cum se cere. «Slujba ta fă-o deplin» (II Tim. IV, 5). Pentru ca să dobîndești rod îmbelșugat — și cînd lucrezi în ogorul Domnului — nu trebuie să pleci la drum cu sufletul răvășit de îndoieli, deoarece unele ca acestea nu prevestesc

[illegible] nimic bun. Exemplul marelui Apostol Pavel, e cum nu se [illegible] în această privință. El a purces ca adolesment la Ie[illegible] sufletul plin de rîvnă de a se căli sufletește și de a culege [illegible] luminată. Acolo a studiat de sîrg și temeinic Scriptura Sfîntă [illegible] Testament, transcriind slovele ei de viață dătătoare de pe [illegible] pergament pe tablele de carne ale inimii sale. Roadele n-au [illegible] vădă. Cunoștințele sale intelectuale au sporit și s-au [illegible] exemplar, iar viața sa sufletească s-a primenit și s-a [illegible] student în teologie rabinică, Saul din Tars a pus mîna pe [illegible] nu mai uitat înapoi. De aceea, în recapitulările sale autobio[illegible] de după spectaculoasa convertire de pe drumul Damascului, putea [illegible] despre perioada «studenției» sale ierusalimitene, cu conștiința [illegible] a tînărului studios care și-a făcut datoria precum se cuvine: [illegible] în această cetate (a Ierusalimului) învățînd la picioarele [illegible] Gamaliel [illegible] cu strășnicie legea părintească, plin fiind de rîvnă pentru Dumnezeu (F. A. 21, 39 și 22, 3), pe care-l slujesc, ca și strămoșii [illegible] (II Tim. 1, 3); eram fără de prihană în viețuirea [illegible] (F. Ap. XXIII, 6), spoream în iudaism mai presus decît mulți din [illegible] mei, care eram de vîrsta mea și aveam fierbinte rîvnă pentru da[illegible] mele strămoșești» (Gal. 1, 14).

Se știe că Sfîntul Apostol Pavel a făcut adevărate minuni în acti[illegible] sa apostolească desfășurată pe tărîmurile a două continente. Și [illegible] mai ales aici — el s-a dovedit a fi omul dintr-o bucată care pu[illegible] odată mîna pe plug, nu și-a mai întors privirile înapoi. Trăia în pe[illegible] istoric al vremii sale, dar visînd la viitor și construindu-l. Cine citește cu luare-aminte capitolul 11 al Epistolei către Evrei își dă lesne [illegible] că credința neclintită în Dumnezeu care i-a caracterizat pe toți [illegible] poporului evreiesc din epoca Vechiului Testament, l-a însuflețit și pe Sfîntul Apostol Pavel. Istoria — nu numai cea bisericească — e plină de exemple care arată puterea credinței lucrătoare. Dar să nu ne [illegible] la trecut, cîtă vreme exemplele de acest fel abundă chiar în [illegible] noastre. Să privim la muncitorii din uzine și de pe ogoare: toți [illegible] muncii din înfloritoarea noastră Patrie trag brazdă adîncă în viața [illegible] a poporului nostru. Toate acestea dovedesc că cel ce se uită [illegible] cînd s-a apucat de un lucru, nu este vrednic nici de împărăția lui Dumnezeu și nici de viața cea nouă pe care și-o fuărește acum harnicul [illegible] popor muncitor.

Iată atîtea și atîtea considerente care fac ca amintitele cuvinte din Evanghelia Sfîntului Luca să fie mai actuale pentru noi decît oricînd [illegible]. Cine intră cu sufletul îndoit în această instituție de învățătură și [illegible] creștinească și patriotică, iar petrecerea sa aici nu o folosește [illegible] a clarifica aceste îndoieli, curmîndu-le, acela nu este vrednic de împărăția lui Dumnezeu și nici de vrednicia de a fi călăuză sufletească semenilor săi.

Avem bucuria de a anunța că majoritatea covîrșitoare a studenților [illegible] au înțeles să se pregătească temeinic. Clasificarea e o dovadă.

Conduita acestora nu a lăsat de dorit nici în alte privințe, lucru care este cît se poate de firesc, știut fiind că, de obicei, cel ce muncește bine, se și poartă bine și invers».

De încheiere, P. C. Rector Dr. S. Vlad a exprimat mulțumiri călduroase tuturor celor ce au înconjurat cu dragostea și cu purtarea lor de grijă Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu, sprijinindu-l materialicește și moralicește ca să-și poată îndeplini menirea.

La loc de frunte în recunoștința Institutului se situează Prea Fericitul Patriarh Justinian și Înalții Ierarhi din Ardeal și Banat: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului — care exercită cu părintească iubire și cu pricepere nedesmințită conducerea nemijlocită a Institutului —, I. P. S. Mitropolit Vasilie al Banatului, P. S. Episcop Valerian al Oradiei și P. S. Episcop Teofil al Clujului. Din rîndurile lor odată cu florile lui mai, s-a desprins prețuitul episcop al Aradului, pururea pomenitul vlădică Andrei Magieru.

Mulțumiri călduroase au fost aduse Onoratului Departament al Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al R. P. Romîne, care — în frunte cu dl. secretar general, profesor Dumitru Dogaru, a sprijinit Institutul, prin salarizarea ostenitorilor din cadrul său, prin burse acordate studenților merituoși ș.a.

Profesorilor, personalului administrativ și de îngrijire, precum și studenților care au ajutat la introducerea autodeservirii în Institut și au executat în repetate rînduri munci de folos obștesc bine apreciate, deasemenea le-au fost exprimate cuvenitele mulțumiri.

Mulțumind, în sfîrșit, participanților la festivitate, P. C. Rector a declarat încheiat anul școlar 1959-1960.

Corul studenților teologi a executat apoi compoziția bisericească «Pe pămînt pace...», de Gh. Șoima, dirijată de compozitor.

În numele absolvenților Institutului, a luat cuvîntul stud. abs. Tabra Dumitru, care a dat expresie simțămintelor de recunoștință ce le nutrește promoția anului școlar curent față de cîrmuirea bisericească și de Stat pentru părintească purtare de grijă de care i-a făcut părtași pe membrii ei, sprijinindu-i în dobîndirea pregătirii preoțești și a orientărilor cetățenești trebuincioase ce o vor desfășura în viață.

După ce corul studenților a executat apoi noua compoziție muzicală a P. C. Conf. univ. Gh. Șoima, «Cîntec de muncă», P. C. Rector S. Vlad a dat citire fruntașilor la învățătură care au fost premiați și felicitați.

La sfîrșit a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care și-a exprimat bucuria de a fi luat parte la această reușită festivitate. Făcînd apoi bilanțul ostenelilor desfășurate în cursul acestui an școlar, Înalt Prea Sfinția Sa a spus: «Am ajuns la încheierea că ne-am rugat muncind și am muncit rugîndu-ne. Cu rugăciunea am început strădaniile noastre, și cu rugăciune le-am și încheiat. Încheierile de an școlar sînt totdeauna duioase, fiindcă ne stîrnesc tuturor celor ce luăm parte la ele calde aduceri aminte ale unor «frumoase zile de tinerețe», despre care bine spune cîntecul că «numai o dată sînteți în mai». Pe de altă parte, aceste încheieri de an școlar înfățișează roadele muncii desfășurate de

dascăli și școlari deopotrivă. La noi, aceste roade sînt mulțumitoare din toate punctele de vedere. Ele ne încredințează că în acest Institut se lucrează cu gîndul la Cer, dar cu conștiința mereu trează că trăim pe pămînt».

Adresîndu-se studenților — și în primul rînd celor absolvenți —, I.P.S. Sa i-a povățuit să facă la fel și în viață, să pună de acord cele vremelnice cu cele veșnice. Să fie cu luare aminte la «plugul» lor duhovnicesc. Cînd îl înfig în brazdă, să nu mai caute înapoi a zăbavă, ci cel mult — din cînd în cînd — ca să vadă dacă brazda pe care au tras-o e dreaptă și fără greșuri. Înalt Prea Sfinția Sa a dat apoi îndemnuri și povățuiri părintești și a încheiat felicitînd pe ostenitori și pe studenți și împărtășind tuturor arhierești binecuvîntări. Apoi, în acordurile solemne ale Imnului arhieresc, I. P. S. Mitropolit Nicolae și asistența au părăsit locul festivității.
(Pr. prof. GR. MARCU).

LA ȘCOLILE DE CINTAREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARIILE TEOLOGICE

DIN BUCUREȘTI

Miercuri 29 iunie a. c., după amiază, s-au încheiat cursurile anului școlar 1959-1960 la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic din București, în cadrul unei frumoase festivități, al cărei program artistic a fost susținut de elevii școlii.

Festivitatea s-a desfășurat în aula Institutului Teologic, în prezența P. S. Episcop Teoctist, Vicar Patriarhal, delegat al Prea Fericitului Patriarh Justinian, P.C. Pr. Stan C. Dimancea, consilier administrativ la Sectorul Cultural al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, profesorii, personalul administrativ și elevii școlii, precum și părinții elevilor.

Programul serbării a fost alcătuită din: cîntece religioase, populare, patriotice, executate de corul elevilor, dirijat de Domnul prof. C. Drăgușin și din poezii recitate de elevi.

În cuvîntarea sa, P. C. Pr. N. C. Buzescu, directorul școlii, a făcut o substanțială dare de seamă asupra mersului școlii pe anul 1959-1960, arătînd strădaniile depuse atît de profesori cît și de elevi pentru a traduce în fapt gîndurile și îndemnurile P. F. Părinte Patriarh Justinian, anume de a face din școala aceasta o școală model, în care cunoștințele teoretice să fie coordonate printr-o strînsă corespondență cu realitățile practice ale vieții noi din patria noastră. A arătat apoi că în școală s-a depus o rodnică activitate, desfășurată pe mai multe sectoare: didactic propriu zis, de orientare social- cetățenească și de folos obștesc.

După ce a înțățișat rezultatul statistic al strădaniilor elevilor, după un an de muncă încordată, Cucernicia Sa a mulțumit P. F. Părinte Patriarh Justinian pentru părintească și necontestata Sa purtare de grijă față de toți ostenitorii acestei școli, și Departamentului Cultelor, pentru largul și necontenitul sprijin dat școlii.

Ultima parte a programului a fost dezervată distribuirii premiilor și mențiunilor elevilor evidențiați la învățătură, purtare, aptitudini artistice deosebite și acțiuni de folos obștesc.

Serbarea s-a încheiat cu un cuvînt de mulțumire și îndemn adresat elevilor și profesorilor de P. S. Episcop Teoctist în numele P. F. Părinte Patriarh Justinian.

Seara, a avut loc o agapă dată de școală în cinstea absolvenților seminarului teologic, promoția 1960.

DE LA BUZĂU

Tot în ziua prăznuirii Sfinților Apostoli Petru și Pavel a avut loc și serbarea încheierii anului școlar 1959-1960 la Școala de cîntăreți și Seminarul teologic de la Buzău.

Dimineața, în paraclisul Sfintei Episcopii, s-a săvîrșit Sfînta Liturghie. Festivitatea încheierii cursurilor — care s-a desfășurat în sala cea mare a școlii — a fost cinstită cu prezența Prea Sfințitul Antim, Episcopul Buzăului. Au fost de asemenea prezenți: P. C. Pr. I. Zamfir, consilier eparhial, P. C. Pr. M. Negulescu, inspector eparhial, corpul profesoral și elevii școlii, precum și părinții elevilor.

S-a prezentat de către elevi un frumos program cultural-artistic, alcătuit din coruri și recitări de poezii religioase și patriotice.

După terminarea programului cultural-artistic, P. C. Pr. prof I.Constantinescu, directorul Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic, a rostit o cuvîntare, în care a arătat munca didactică și educativă ce s-a depus în cursul anului școlar 1959-1960. «Înțelegînd importanța misiunii preoțești, — a spus P. C. Părinte Director — profesorii școlii noastre au depus eforturi constante pentru a forma pe elevi potrivit cerințelor misiunii lor de viitori slujitori ai altarului creștin... Prin materiile religioase ce s-au predat la cursuri, profesorii au căutat să informeze pe elevi asupra tuturor învățăturilor teologice creștine, iar prin predici și discuții în cercuri religioase, li s-au format deprinderi duhovnicești, dezvoltîndu-li-se evlavia și obișnuindu-i să trăiască adevărurile de credință învățate în școală».

Amintind apoi că Biserica nu ignoră nici preocupările vieții materiale a credincioșilor, deoarece mîntuirea sufletelor lor este condiționată de viața lor pămîntească, — P. C. Pr. I. Constantinescu a subliniat faptul că profesorii s-au străduit să dea elevilor și cunoștințe de cultură generală, spre a-i face apți să înțeleagă marile cuceriri ale științei contemporane și spre a putea — în ziua cînd vor deveni păstori de suflete — să sprijine munca celor ce luptă cu entuziasm pentru continua ridicare a nivelului cultural al întregului popor. P. C. Părinte director a arătat în continuare că întregul corp profesoral n-a precupețit nici o strădanie pentru a educa pe elevi în spiritul dragostei față de patrie și de popor, în spiritul loialității față de cîrmuirea democrat-populară a statului nostru, în spiritul apărării marilor înfăptuiri ale poporului nostru și sprijinirii luptei sfinte pentru apărarea păci pe care o desfășoară toate popoarele din lume.

După ce a amintit că întregul proces instructiv-educativ s-a desfășurat în condiții optime datorită și disciplinei elevilor, care au înțeles să folosească timpul petrecut în școală pentru pregătirea lor temeinică,—P.C. Părinte director a încheiat cuvîntarea sa mulțumind Departamentului

Cultelor, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Prea Sfințitului Episcop Antim al Buzăului pentru înțelegerea și sprijinul acordat școlii de cîntăreți și Seminarului teologic de la Buzău.

La sfîrșitul festivității a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Antim, care a spus printre altele: «Am asistat cu deosebită satisfacție la serbarea de încheiere a anului școlar de la Seminarul nostru teologic și sînt mulțumit de realizările și progresul pe care-l constat de la an la an, în această școală. Mulțumesc vrednicului corp porfesoral pentru munca rodnică desfășurată aici în scopul formării viitorilor slujitori ai altarului și sînt satisfăcut de disciplina elevilor. Apreciez instrucțiunea și cunoștințele ce se predau și se însușesc aici, dar mai ales urmăresc cu atenție viața religioasă pe care o trăiesc elevii noștri, căci știu că o credință teoretizată, fără evlavia respectivă, nu folosește prea mult slujitorilor altarului. Desigur, un viitor preot nu trebuie să fie străin de valorile culturale laice, căci el trăiește în lume și trebuie să fie un promotor al bunurilor culturale în poporul ce-l va păstori. De aceea mă bucur că și sub acest raport au fost îndrumați și formați elevii noștri».

«Un bun pentru care luptă astăzi întreaga lume cinstită și la care se raliază Biserica, fiind un vechi deziderat al ei, este pacea. Orice creștin trebuie să militeze pentru realizarea păcii în lume, iar viitorul preot trebuie să fie un slujitor al ei. De aceea, socot că s-a procedat bine, atunci cînd în cadrul educației civice a elevilor noștri s-a pus un accent deosebit pe antrenarea lor în lupta pentru pace».

Prea Sfințitul Episcop și-a încheiat cuvîntul său, mulțumind Departamentului Cultelor pentru sprijinul dat școlii teologice în împlinirea misiunii ei.

DE LA MINASTIREA NEAMȚU

În după amiaza zilei de 29 iunie a. c., în sala de festivități a Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic de la Mînăstirea Neamțu, s-a desfășurat serbarea încheierii anului școlar 1959-1960. Au fost prezenți: P.C. Diac. prof. Orest Bucevschi, delegat al I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. C. Pr. Scarlat Porcescu, consilier mitropolitan, reprezentantul Sfatului Popular raional Tg. Neamț, părinții elevilor, profesorii și elevii școlii.

Darea de seamă făcută de P. C. Director I. Ivan a scos în relief strădaniile profesorilor pentru formarea elevilor ca cetățeni ai Patriei și slujitori ai Bisericii. Acest dublu scop s-a realizat prin legarea cunoștințelor de viață, la orele de curs și la activitățile extrașcolare.

Absolvenților de la cele două școli li s-au dat îndemnuri ca să intre în viață cu pregătire temeinică, cu dorința de muncă cinstită. Ei au învățat de la Dumnezeiescul Învățător Domnul nostru Iisus Hristos, să muncească urmărind desăvîrșirea în toate, iar de la Marii Apostoli ai creștinătății — Petru și Pavel — au învățat cum să aplice practic în viața de parohie aceste mari și dumnezeiești învățături.

Atît părintele Director și P. C. Consilier Pr. Sc. Porcescu, cît și absolventul de seminar Viziteu Gheorghe, în cuvîntările rostite, au scos în evidență climatul de pace în care s-a desfășurat munca anului școlar 1959-1960 și au exprimat omagii de mulțumire și recunoștință oamenilor muncii din țara noastră și ocîrmuitorilor Patriei noastre.

S-au adus mulțumiri Departamentului Cultelor, organelor locale comunale, raionale și regionale, pentru atenția binevoitoare cu care au fost rezolvate problemele de administrație și gospodărești, prin planificarea și livrarea la timp și în bune condițiuni a alimentelor și materialelor necesare școlii.

Cuvînt de caldă și fiiască mulțumire s-a adresat apoi Înalt Prea Sfințitului Iustin Moisescu, Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, pentru grija părintească pe care a arătat-o față de școală prin reparațiile făcute și prin directivele date pentru buna ei organizare și funcționare.

A urmat apoi comunicarea rezultatelor obținute de elevi la studii și purtare, celor evidențiați acordîndu-li-se frumoase premii în cărți din partea Centrelor Eparhiale Iași și Roman. Programul artistic-cultural al festivității a fost întregit de coruri religioase, patriotice și populare, bine alese și măiestrit interpretate de corul elevilor școlii, dirijat de profesorul Ștefan Alexe. *(Diacon IOAN IVAN).*

DIN CLUJ

În ziua de 20 iunie a. c. s-a desfășurat serbarea de încheiere a anului școlar 1959-1960 la Școala de cîntăreți și Seminarul teologic din Cluj, în prezența Prea Sfințitului Episcop Teofil al Clujului, a membrilor Consiliului Eparhial, a reprezentantului Departamentului Cultelor, a delegației Institutului Teologic Universitar Protestant din Cluj a numeroși părinți ai elevilor, a profesorilor și elevilor școlii.

Festivitatea a început cu intonarea rugăciunii «Tatăl nostru», executată de către corul elevilor sub conducerea păr. prof. I. Brie. După ce s-a executat imnul Republicii Populare Romîne, P. C. arhidiacon Dr. Ioan Zăgrean, directorul școlii, a făcut o expunere amănunțită a activității desfășurate în cadrul școlii, spunînd printre altele: «Urmînd în mod consecvent îndemnurile pe care Sfîntul Apostol Pavel dă ucenicului său Timotei: «Silește-te să te arăți înaintea lui Dumnezeu încercat lucrător, care nu are de ce să se rușineze, învățînd drept cuvîntul adevărului» (II Tim. II, 15), cei care avem menirea de a face educația și instrucția tinerilor ce urmează această școală, ne-am străduit ca să pregătim, pe aceste tinere vlăstare, pentru îndoita chemare ce le revine, de a fi slujitori vrednici ai strădaniilor și ai Bisericii noastre strămoșești și de a fi în același timp îndrumători ai dreptcredincioșilor în noua viață ce se construiește zi de zi în scumpa noastră patrie, Republica Populară Romînă».

Trecînd în revistă evenimentele mai importante care s-au succedat din anul școlar expirat, P.C. Părinte director a arătat că programul de învățămînt s-a desfășurat potrivit dispozițiilor regulamentului și pro-

gramei analitice, iar rezultatele obținute au fost mai mult decît mulțumitoare.

Subliniind apoi faptul că în afară de grija ce a depus-o corpul didactic pentru însușirea de către elevi a cunoștințelor teologice și de cultură generală, conducerea școlii s-a preocupat în mod deosebit ca elevii să ajungă la o trăire religios-morală cu adevărat creștinească, dovedindu-și deprinderile necesare de buni slujitori bisericești și buni cetățeni. Prin participarea elevilor la serviciile divine din capela Sf. Episcopii și de la biserica catedrală, s-a urmărit ca aceștia să se deprindă cu practica liturgică și de strană, iar prin activitățile extra școlare — serbări și șezători ale Cercului Literar și Asoc. A.R.L.U.S. —, participarea la ședințele organizațiilor de luptă pentru pace, la spectacole (teatru, operă, cinematografe), prin munca de folos obștesc, prin înzestrarea bibliotecii școalei cu numeroase cărți literare și ideologice, s-a urmărit orientarea temeinică a elevilor în viața cetățenească. Același țel s-a urmărit și în cadrul orelor de dirigenție.

P. C. Părinte director a adus apoi mulțumiri Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu P. F. Patriarh Justinian, ierarhilor din Mitropolia Ardealului, I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, Teofil al Clujului și Valerian al Oradiei, precum și reprezentanților Departamentului Cultelor, pentru ajutorul moral și material dat școalei.

După declamarea poeziei «Stema Țării de M. Beniuc și intonarea bucății «Cîntecul prieteniei», executată de corul elevilor, a urmat distribuirea premiilor.

În numele absolvenților anului V, a vorbit Baciu Viorel, care a mulțumit I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, PP. SS. Episcopi Teofil al Clujului și Valerian al Oradiei, precum și corpului profesoral, pentru grija părintească pe care le-au acordat-o în cei cinci ani de studii.

A luat apoi cuvîntul P. S. Episcop Teofil al Clujului, care și-a exprimat bucuria pentru frumoasele rezultate obținute de elevi la sfîrșitul anului școlar și pentru activitatea desfășurată în școală sub aspectul pregătirii elevilor pentru viața cetățenească. Amintind cuvintele Mîntuitorului: «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd ei faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl vostru care este în ceruri» (Mat. V, 16), P. S. Episcop Teofil a insistat în mod deosebit asupra felului în care elevii școalei noastre trebuie să se poarte în timpul vacanței, dovedind o exemplară moralitate.

Serbarea s-a încheiat cu «Cîntec pentru pace», executat de corul elevilor.

DE LA MOFLENI-CRAIOVA

Serbarea încheierii anului școlar 1959-1960 la Școala de cîntăreți și Seminarul teologic de la Mofleni-Craiova a fost cinstită cu prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian al Olteniei și a Prea Sfințitului Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului.

După oficierea Sfintei Liturghii și a rînduitului Te-Deum, elevii școlii au prezentat un frumos program artistic, alcătuit din recitări de poezii și coruri religioase, patriotice și populare ; apoi P. C. Pr. I. Ionescu, directorul Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic, a prezentat darea de seamă asupra muncii depuse de corpul profesoral și de elevi în cursul anului și bunele rezultate obținute. Prea Cucernicia Sa și-a încheiat cuvîntarea aducînd mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru călăuzirea vieții bisericești și a activității așezămintelor ei de învățămînt pe drumul cel bun, precum și I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat școlii în desfășurarea activității sale.

«Recunoștința noastră — a spus P.C. Părinte director — se îndreaptă către conducerea Statului nostru democrat popular, care ne-a asigurat și ne asigură deplină libertate religioasă și condiții optime de viață nouă și fericită».

De asemenea, Prea Cucernicia Sa a adus mulțumiri corpului profesoral pentru munca plină de entuziasm pe care au depus-o în cursul anului școlar și a felicitat pe elevi pentru rîvna pe care au dovedit-o în însușirea temeinică a cunoștințelor și în formarea unor frumoase deprinderi morale, care să-i îndreptățească a ajunge slujitori devotați ai altarului dreptei credințe și cetățeni luminați și loiali ai Republicii Populare Romîne.

A luat apoi cuvîntul P. C. Pr. prof. Vladimir Prelipceanu, președintele comisiei pentru examenul de diplomă, care a ținut să sublinieze buna pregătire teoretică și practică a absolvenților seminarului teologic și a mulțumit I. P. S. Mitropolit Firmilian și P. S. Episcop Iosif pentru opera folositoare Bisericii pe care o întreprind priveghind și îndrumînd activitatea acestei școli.

În numele absolvenților, a vorbit absolventul Magherescu Gh. Romeo. El a exprimat recunoștința colegilor săi pentru grija părintească ce li s-a arătat în tot timpul școlarității și a făcut legămînt că toți vor căuta să se dovedească în misiunea lor de păstori de suflete vrednici de încrederea ce le-a fost acordată de conducerea eparhiilor și de corpul profesoral.

Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului a dat elevilor sfaturi și povățuiri părintești, îndemnîndu-i să slujească cu aceeași rîvnă Biserica lui Hristos și Patria noastră scumpă. «Cînd fapta ta e bună și de folos — a spus Prea Sfinția Sa, adresîndu-se elevilor — ești vrednic a te numi fiu al lui Dumnezeu și al Patriei dragi și împreună cu ceilalți oameni harnici și cinstiți poți aduce și tu contribuția ta la făurirea unei vieții mai bune, pentru poporul nostru, pentru care trecutul negru al feluritelor asupriri îndurate trebuie să rămînă numai o amintire». În încheierea cuvîntului său, Prea Sfințitul Episcop Iosif și-a exprimat sentimentele de recunoștință față de guvernul Statului nostru democrat popular, care conduce cu înțelepciune destinele poporului mun-

ilor și care asigură condiții optime desfășurării oricărei activități însuflețite de năzuințe patriotice și a mulțumit D-lui prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, care acordă toată înțelegerea și sprijinul școlilor teologice ale Bisericii Ortodoxe Romîne.

Seria cuvîntărilor a fost încheiată de Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei. Subliniind calitățile poporului nostru, hărnicia lui și altele noui cu care l-a împodobit regimul nostru de democrație populară, înaltul ierarh a amintit realizările mărețe ale poporului nostru, în iureșul de muncă nemaiîntîlnit care a cuprins țara noastră și a îndemnat pe elevii școlii să sprijine din toate puterile lor strădaniile de construire a unei vieți noi, îmbelșugate și fericite.

După ce a dat prețioase îndrumări și sfaturi absolvenților seminarului și a mulțumit tuturor celor ce au muncit cu entuziasm spre a dobîndi bunele rezultate cu care se mîndrește în prezent școala teologică de la Molteni, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei a înmînat cărți religioase și literare elevilor distinși la învățătură și purtare.

DE LA CARANSEBEȘ. In ziua de 29 iunie a avut loc serbarea de încheiere a anului școlar 1959-1960 la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic din Caransebeș.

De dimineață, s-a săvîrșit de un sobor de preoți-profesori Sfînta Liturghie și obișnuitul Te-Deum, apoi, în sala mare a școlii, s-a desfășurat festivitatea, la care au participat: P. C. Pr. Dr. Iacob Crețiu, consilier mitropolitan, delegat al Inalt Prea Sfințitului Vasile, Mitropolitul Banatului, corpul profesoral, elevii și părinți ai elevilor.

După intonarea cîntării «Sfinte Dumnezeule», P. C. Pr. prof. Zeno Munteanu, directorul școlii, a prezentat o dare de seamă asupra felului în care s-au desfășurat cursurile de-a lungul întregului an școlar și asupra rezultatelor obținute. Arătînd că cele cinci clase ale școlii au fost frecventate regulat de elevi, P. C. Părinte Director a adus calde mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile, Consiliilor Eparhiale ale Arhiepiscopiei Timișoarei și Episcopiei Aradului, precum și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul moral și material acordat școlii.

P. C. Părinte Director s-a adresat apoi elevilor, îndemnîndu-i să muncească cu rîvnă și cu dragoste, spre a fi demni de misiunea lor de viitori slujitori ai altarelor: «Prin dragoste Mîntuitorul a biruit lumea și a cerut, ca o condiție «sine qua non», celui ce voiește să-i fie urmaș, aceeași virtute, — dragostea. Datoria împlinită vă va aduce mulțumire sufletească atît d-vs., cît și nouă, foștilor profesori, care vom vedea că munca noastră dă roade. Orice lucru bun veți începe să faceți, trebuie să fiți convinși că veți izbuti, căci însuși Mîntuitorul a dat Apostolilor asigurarea: «Eu sînt cu voi pînă la sfîrșitul veacurilor».

A urmat apoi împărțirea premiilor în cărți elevilor fruntași la învățătură.

În numele absolvenților a vorbit Buzdugan Ioan, care a mulțumit Înalților Ierarhi și corpului profesoral pentru grija părintească pe care le-au arătat-o în cei cinci ani de școală și a mărturisit hotărîrea fermă a tuturor absolvenților de a sluji în viitoarea lor activitate, cu același zel și devotament, și Bisericii lui Hristos și Patriei noastre iubite.

P. C. Pr. Dr. Iacob Crețiu a adus profesorilor și elevilor binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile al Banatului și a îndemnat pe absolvenții școlii să fie slujitori vrednici ai altarelor Sfintei noastre Biserici Ortodoxe și cetățeni loiali ai Statului nostru democrat-popular, în care poporul muncitor făurește o viață nouă și fericită.

Festivitatea s-a încheiat cu bucata «Pe ogorul însorit», executată de corul elevilor, dirijat de profesorul C. Vladu.

SCHIMB DE MESAJE
CU PRILEJUL IMPLINIRII A 21 DE ANI
DE LA INSCAUNAREA PREA FERICITULUI PATRIARH
HRISTOFOR AL ALEXANDRIEI ŞI AL INTREGII AFRICI

Cu prilejul împlinirii a 21 de ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Hristofor al Alexandriei și al Întregii Africi, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Luminăția-Sa Patriarhului Bisericii Alexandriei următoarea telegramă de felicitare și urări bune:

Prea Fericirii Sale Patriarh și Papă HRISTOFOR

ALEXANDRIA — R.A.U.

Urăș din inimă de sănătate, pace și fericire duhovnicească, cu prilejul celei de a 21 a aniversări a înscăunării Prea Fericirii Voastre.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Romîniei

Prea Fericitul Patriarh Hristofor al Alexandriei a mulțumit pentru urările Prea Fericitului Patriarh Justinian, prin următoarea scrisoare:

HRISTOFOR II,
Papă și Patriarh al Alexandriei și al Intregii Africi,
către
Prea Fericirea Sa JUSTINIAN,
Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei
și Patriarh al Romîniei,

Salutări în Domnul nostru.

Am fost în chip deosebit mișcat de urările frățești pe care Prea Fericirea Voastră a binevoit să le exprime cu prilejul celei de a 21-a aniversări a Intronizării Noastre în Scaunul Apostolic și Patriarhal al Alexandriei.

Mulțumind Prea Fericirii Voastre din adîncul inimii Noastre pentru acest gînd plin de dragoste, Vă îmbrățișăm frățește, amintindu-ne mereu de întîlnirea noastră, de ospitalitatea de neuitat și de dragostea Voastră frățească.

Dumnezeu să hărăzească Prea Fericirii Voastre sănătate, pentru a putea conduce nobilul și credinciosul popor ortodox romîn.

Cu frățească îmbrățișare întru Hristos Domnul nostru,

HRISTOFOR II,
Patriarh

Alexandria, 24 iunie 1960.

SCHIMB DE TELEGRAME CU PRILEJUL IMPLINIRII A TREI ANI DE LA INSCAUNAREA PREA FERICITULUI THEOCLITOS, ARHIEPISCOPUL ATENEI ŞI A TOATĂ GRECIA

Împlinindu-se trei ani de la înscăunarea Prea Fericitului Arhiepiscop Theoclitos ca luminătorul al Bisericii Ortodoxe din Grecia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a felicitat pe înaltul Ierarh prin următoarea telegramă :

Prea Fericitului Arhiepiscop THEOCLITOS

ATENA

Trăiesti felicitări cu prilejul celei de a treia aniversări a intronizării Prea Fericirii Voastre, sănătate, viața îndelungată și fericită arhipăstorire.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Romîniei

Prea Fericitul Theoclitos, Arhiepiscopul Atenei și al întregii Grecii, a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă :

Prea Fericitului Justinian,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Mulțumim cu căldură pentru urările Prea Fericirii Voastre.

† *THEOCLITOS*
Arhiepiscopul Atenei

INCETAREA DIN VIAȚĂ A MITROPOLITULUI FILARET AL LOVECIUUI (R. P. BULGARIA)

Spre sfîrșitul lunii iunie a.c. a încetat din viață Mitropolitul Filaret al Loveciului, din Republica Populară Bulgaria. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare următoarea telegramă de condoleanțe:

SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE BULGARE

SOFIA

Vă rugăm să primiți frățești condoleanțe din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și a Noastră personal, pentru pierderea suferită prin mutarea prea timpurie la cele veșnice a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Filaret al Loveciului, căruia îi vom păstra o pioasă amintire.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Romîniei

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă:

Prea Fericitului Justinian,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

În numele Sfîntului Sinod și în numele Nostru, mulțumim cordial Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și Prea Fericirii Voastre pentru caldele condoleanțe exprimate cu ocazia marii pierderi a Bisericii Ortodoxe Bulgare, prin sfîrșitul mai înainte de vreme al Înalt Prea Sfinției Sale Filaret, Mitropolit de Loveci.

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

SĂRBĂTORIREA ZILEI NUMELUI SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI MOSCOVEI ȘI ÎNTREGII RUSII, ALEXEI. Ziua de 12/25 februarie are pentru credincioșii orașului Moscova o întreită însemnătate. Este ziua cînd Biserica cinstește icoana Maicii Domnului Iverskaia, ocrotitoare în decurs de trei veacuri a credincioșilor ruși; este ziua care amintește numele Sfîntului Alexei, fostul mitropolit al Moscovei, a cărui viață sfîntă este strîns legată de Moscova; este ziua numelui actualului Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Ruse, a Sanctității Sale Patriarhului actual al Bisericii Ruse. De aceea, această zi a fost sărbătorită cu un deosebit fast și în acest an de un sobor de arhierei în frunte cu I.P.S. Mitropolit Nicolae, care au exprimat apoi calde urări Sanctității Sale Patriarhului Alexei.

O JUMĂTATE DE VEAC DE SLUJIRE ÎN SINUL BISERICII LUI HRISTOS. La 7 martie a.c., credincioșii din orașul Moscova au sărbătorit cincizeci de ani de slujire în cin sfințit a parohului bisericii cu numele Sfîntul Nicolae făcătorul de minuni din Moscova, protoiereul mitrofor Pavel Lepelin, care de o jumătate de veac a slujit cu demnitate Biserica Ortodoxă, sub trei patriarhi: Tihon, Serghie și actualul Patriarh, Sanctitatea Sa Alexei.

COMEMORAREA A 35 DE ANI DE LA ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A COMPOZITORULUI PREOT V. N. ZINOVIEV. La 25 martie a.c. a fost comemorat compozitorul V. N. Zinoviev, care a îmbogățit prin compozițiile sale tezaurul muzicii bisericești ruse. Deosebit de apreciate sînt lucrările sale: cantata «Bucură-te, vechiule Rostov», «Cu noi este Dumnezeu», «Bucură-te, Serghie, prea slăvit făcător de minuni» ș.a.

HIROTONIA ARHIMANDRITULUI SERGHIE (PETROV) CA EPISCOP AL BELGORODULUI. La 12 martie a avut loc hirotonia arhimandritului Serghie, vicarul eparhiei Odesei, în biserica din Lavra Troița Sergheev. Slujba hirotoniei a fost săvîrșită de către Mitropolitul Odesei și Chersonului, Ioan, de Episcopul Orenburgului, Mihail, de Episcopul Novgorodului,

Serghie, și de Episcopul Pimen. Înainte de hirotonie, arhimandritul Serghie îndeplinea, din 26 mai 1959, funcția de rector al Seminarului duhovnicesc din Odesa.

CASA CU NUMELE SF. GRIGORIE DE NISA DIN OXFORD, CENTRU DE COLABORARE ANGLO-ORTODOX. De curînd a fost înaugurată la Oxford casa cu numele Sfîntului Grigorie de Nisa, care aparține Societății de colaborare Anglo-Ortodoxă, destinată a fi locul de comuniune religioasă a ortodocșilor cu anglicanii și cu alți creștini din Occident. În una din încăperile acestei Case se află acum și biserica parohiei ortodoxe ruse din Oxford. Oxfordul este un centru istoric, cultural și universitar al Angliei, unde studiază mii de studenți nu numai din Anglia, ci și din multe țări ale lumii. De aceea era nevoie aici de un centru unde să poată avea loc întîlniri general-creștine. La înaugurarea solemnă a acestei Case, prezidată de Arhiepiscopul Yorkului, Mihail Ramzei, au participat: reprezentantul Patriarhiei Ecumenice, arhimandritul Timofei, reprezentantul Patriarhiei din Moscova în Anglia, Episcopul Antonie, reprezentanți ai clerului anglican, catolic, protestant, precum și profesori și studenți ai Universității și numeroși alți oaspeți. De o deosebită semnificație sînt cuvintele rostite, cu acest prilej, de președintele festivității, Arhiepiscopul de York: «Îngăduiți-mi să invoc problema unității creștine în perspectiva ei istorică. Veți vedea astfel că evenimentul de astăzi nu este izolat și întîmplător. A fost o vreme — cu multe veacuri în urmă —, cînd creștinii, despărțindu-se, nu sesizau tragedia acestei despărțiri. Depărtările, mijloacele insuficiente de comuniune, condițiile culturale diferite — toate acestea favorizau dezvoltarea provincialismului în mințile oamenilor și pierderea conștiinței de unitate a Bisericii lui Hristos. Dar, încă din veacul trecut această situație tristă a început să se schimbe și creștinii au început să manifeste tendința de a se cunoaște mai de aproape unul pe altul. La noi în Anglia, totdeauna a fost viu sentimentul de simpatie față de creștinii din Orient, și chiar în zilele cele mai îndepărtate de unire, predecesorii noștri știau că acolo, în Orient, trăiește o moștenitoare a trecutului — Sfînta Biserică Ortodoxă. În secolul trecut au început contactele personale. Evoc cu privirea minții momentul din anul 1897, cînd predecesorul meu, Arhiepiscopul de York, a petrecut Paștile în Rusia. Primii ani ai veacului al douăzecilea au fost mult promițători, dar primul război mondial și evenimentele ce au urmat au întrerupt întîlnirile noastre pentru oarecare vreme. În 1943 precedesorul meu, Arhiepiscopul de York, Kiril Garabett, a vizitat din nou Rusia. A urmat apoi vizita de răspuns în Anglia a ierarhilor Bisericii Ruse, iar în anul 1956 mi-a revenit mie cinstea de a conduce delegația de teologi anglicani la consfătuirea teologică de la Moscova. Anii dintre cele două războaie mondiale nu au trecut în zadar. Dacă noi nu am putut avea contacte cu Biserica din Rusia, au împlinit acest rol alte Biserici din Orient. În anul 1936 a avut loc excepțional de importanta consfătuire a teologilor ortodocși și anglicani de la București, în Romînia. Acum noi statornicim acest centru permanent pentru

comuniunea noastră în istoricul Oxford». Reprezentantul Patriarhiei din Moscova, episcopul Antonie a transmis Adunării binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei și salutul I.P.S. Mitropolit Nicolae, adăugînd: «Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei susține cu toată căldura inimii încercările creștinilor spre pace și unire; de asemenea și I.P.S. Mitropolit Nicolae a luat cuvîntul adeseori în această problemă la diferitele întîlniri».

SLUJEBNICUL EDITAT DE PATRIARHIA DIN MOSCOVA. Cu binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Moscovei și întregii Rusii, Alexei, editura Patriarhiei din Moscova a tipărit într-o nouă ediție Slujebnicul, ediție care s-a înfăptuit în fototipie după ediția sinodală din 1911. Această ediție, care a apărut în 1958, este tipărită pe hîrtie de calitate superioară, cu scrierea clară, citeață și frumos legată.

HIROTONIA ARHIMANDRITULUI NICOLAE (TEODOSIEV) CA EPISCOP AL CEBOKSARULUI ȘI CIUVAȘIEI. La 3 aprilie 1960 a avut loc în biserica Academiei Duhovnicești din Moscova, în Lavra Troița Sergheiev, hirotonia arhimandritului Nicolae (Teodosiev) ca episcop al Ceboksarului și Ciuvașiei. Slujba hirotoniei a fost săvîrșită de către Înalt Prea Sfințitul Manuil, arhiepiscopul de Kuibîșev, și de Prea Sfințiții Ermoghen al Tașkentului, Mihail al Orenburgului și Pimen al Dimitrovului. Înainte de a fi hirotonit ca episcop, Prea Sfințitul Nicolae a condus ca paroh catedrala din Poltava.

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A I.P.S. MITROPOLIT DIONISIE. La 15 martie 1960 a încetat din viață la Lodz (Polonia) I.P.S. Mitropolit Dionisie, în vîrsta de 84 de ani, fost Mitropolit al Varșoviei, Volîniei și al întregii Biserici Ortodoxe din Polonia, aflat în ultimii ani în retragere. Răposatul Mitropolit Dionisie (ca mirean Constantin Nicolaevici Valedinski) s-a născut în anul 1876 în orașul Murom din guvernămîntul Vladimir. Ales mitropolit la 27 februarie 1923, a fost confirmat de către patriarhul Constantinopolului, Meletie IV, sub a cărui jurisdicție se afla atunci Biserica Polonă. Dar la 22 iunie 1948 Mitropoilitul Dionisie s-a adresat Sanctității Sale Patriarhului Moscovei și al întregii Rusii, Alexei, cu o scrisoare prin care ruga să i se acorde comuniunea liturgică și canonică cu Biserica mamă Rusă. Prin hotărîrea din 9 noiembrie 1948, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a aprobat să se considere restabilită comuniunea canonică a Mitropolitului Dionisie cu Biserica mamă Rusă, păstrîndu-i rangul de mitropolit, dar fără titlul de «Prea Fericit», titlu pe care l-a primit în perioada cînd se afla ieșit de sub jurisdicția Patriarhiei din Moscova. Aflîndu-se în retragere, Mitropolitul Dionisie a întreținut o neîntreruptă corespondență cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

HIROTONIA ARHIMANDRITULUI ȘTEFAN CA EPISCOP DE MOJAISK. În ziua de 7 aprilie a avut loc în catedrala Arătarea Domnului din Moscova, hirotonia arhimandritului Ștefan ca Episcop de Mojaisk. Slujba

hirotoniei a fost săvîrșită de către Sanctitatea Sa Patriarhul Moscovei și întregii Rusii, Alexei, înconjurat de către I.P.S. Mitropolit de Krutița și Kolomna, Nicolae, de Mitropolitul Kirovogradului și Nikolaevului, Nestor, de Mitropolitul Minskului și Bielorusiei, Gurie, de Arhiepiscopul Tașkentului și Asiei de Mijloc, Hermogen, și de Episcopul Dimitrovului, Pimen. La înmînarea cîrjei noului episcop ales, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a rostit o cuvîntare, dezvoltînd cuvintele din Epistola către Romani: «O, adîncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu! Cît de nepătrunse sînt planurile Lui și de neurmate căile Lui!». Episcopul Ștefan (ca mirean Serghei Alexeevici Nikitin) s-a născut la Moscova în anul 1895, dintr-o familie de slujbași. În anul 1914 a terminat Liceul nr. 1 din Moscova, iar în anul 1922 Facultatea de Medicină a Universității din Moscova. După terminarea Universității a lucrat în diferite instituții medicale din Moscova, apoi în spitalele din regiunea Vladimir. A fost sfințit ca preot în anul 1927. A slujit în diferite parohii din eparhia Tașkent, apoi în Ucraina. A primit monahismul în ianuarie 1959 și a slujit apoi în biserica mitropolitană din orașul Minsk.

Dumnezeiasca Liturghie comentată
în oficiul şi în textul ei.

„VHODUL MIC" SAU „INTRAREA MICĂ" ŞI MOMENTELE URMĂTOARE DIN LITURGHIA CATEHUMENILOR

1. *INTRAREA CU EVANGHELIA*

Al doilea moment din Liturghia catehumenilor îl reprezintă *Intrarea cu Evanghelia* (ἡ εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου), numită şi *Intrarea cea mică* (ἡ μικρὰ εἴσοδος) spre deosebire de Intrarea cu Sfintele Daruri, ori *Prima intrare* (ἡ πρώτη εἴσοδος)[1] sau, cu termenul slav, *Vhodul cel mic.* Vhodurile au apărut în primele veacuri ale evului mediu (V-VI), ca dezvoltări organice ale Liturghiei, din preocuparea de a pune cît mai sensibil în relief reprezentarea liturgică a misiunii Mîntuitorului. În principiu, tema vhodurilor este venirea Fiului lui Dumnezeu în lume, opera Lui mîntuitoare şi înălţarea la cer, prin care a fost ridicată şi umanitatea noastră împreună cu El. Aspectele şi episoadele diferite ale acestei activităţi se precizează prin amănuntele deosebite de încadrare a acţiunii vhodurilor în momentele oficiilor liturgice respective (vecernie, Liturghia catehumenilor şi Liturghia credincioşilor).

Precum se înţelege din însăşi denumirea acestui act, vhodul mic constă dintr-o procesiune solemnă cu Evanghelia, care, pornind din altar şi anume din faţa sfintei mese şi urmînd pe laturile ei de miazăzi, răsărit şi miazănoapte, pentru a ieşi pe uşa laterală din această ultimă parte şi a ajunge în mijlocul naosului, se întoarce de aici iarăşi în altar prin sfintele uşi. Anume, în timpul cîntării antifonului al III-lea sau a «slavei» de la «Fericiri», liturghisitorii se pregătesc în vederea «Intrării celei mici». Deschid adică sf. uşi, iar cînd la strană se intonează «Şi

1. Cf. şi Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explicare despre sf. biserică,* trad. rom., Bucureşti, 1865, p. 258, col. 2.

acum» ori troparul sărbătorii, preotul și diaconul fac trei închinăciuni în fața sfintei mese. Preotul ia apoi și dă diaconului Sf. Evanghelie și, ocolind amîndoi sf. masă, diaconul mergînd înainte, ies prin ușa de miazănoapte și se opresc în mijlocul naosului, cu fața spre sf. uși. Plecîndu-și capetele, diaconul zice în taină: «Domnului să ne rugăm», pentru ca preotul să rostească îndată tot în taină «Rugăciunea intrării»: «Stăpîne Doamne Dumnezeul nostru, Cela ce ai așezat în ceruri cetele și oștile îngerilor și ale arhanghelilor spre slujba slavei Tale, fă ca împreună cu intrarea noastră să fie și intrarea sfinților îngeri...». După încheierea rugăciunii, stînd drepți, diaconul arată cu orarul spre răsărit zicînd în șoaptă: «Binecuvîntează, Părinte, sfînta intrare», iar preotul răspunde tot așa: «Binecuvîntată este intrarea sfinților Tăi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor, amin». Diaconul prezintă apoi preotului Evanghelia spre sărutare, iar dacă în biserică este arhiereu sau, la mînăstire, iegumenul acesteia, atunci duce Sf. Evanghelie celui mai mare să o sărute, iar la sfîrșitul cîntării troparului, diaconul înaintează în fața ușilor împărătești și înălțînd-o puțin, zice cu glas tare: «Înțelepciune, drepți!» Preotul, înclinîndu-se spre străni, intră pe urma lui în altar prin sf. uși,[2] în timp ce se cîntă «Veniți să ne închinăm și să cădem (ps. XCIV, 6) la Hristos; mîntuiește-ne pe noi, Fiul lui Dumnezeu...». Partea finală a textului acestui imn variază după zile și sărbători.

Din împrejurările care au dus la instituirea acestei procesiuni cu Sf. Evanghelie, precum și din descrierea ritualului îndeplinit de liturghisitori în mijlocul bisericii, rezultă că, în principiu, vhodul cel mic al Liturghiei a fost conceput și considerat ca «intrare» (εἴσοδος), termen tehnic de altfel, sub care se și află desemnat în liturghier și în liturgică. În vorbirea bisericească uzuală din Biserica Ortodoxă Romînă însă, această acțiune este desemnată cu denumirea de «Ieșirea cu Evanghelia». S-ar putea spune că fiecare din aceste două expresiuni este determinată de momentul, în care este luată în considerare ceremonia, sau de poziția din care este privită; în prima ei parte, cînd procesiunea pornește din altar, ajungînd pînă în mijlocul naosului, se înfățișează într-adevăr ca ieșire, pe cînd sub aspectul celui de al doilea moment, cînd oficianții se înapoiază în altar, ea apare ca intrare. În realitate, generalizarea termenului de «ieșire» în limba noastră bisericească uzuală își găsește explicația în confuzia, ce s-a făcut între pronunția și însemnarea termenilor «vhod»

2. Cînd oficiul Liturghiei se săvîrșește de sobor de preoți fără diaconi, Evanghelia este purtată în procesiunea vhodului de către protos, care merge înaintea celorlalți, aceștia venind după el, în ordinea descrescîndă a întîietății, iar cînd ajung în mijlocul bisericii ei se așează de-a dreapta și de-a stînga celui dintîi, așa precum au stat la sf. masă, în altar. Binecuvîntează intrarea și sărută Sfînta Evanghelie numai protosul, și tot el zice: «Înțelepciune, drepți!», stînd în mijlocul bisericii împreună cu ceilalți, iar cînd cîntarea a ajuns la: «...Mîntuiește-ne pe noi, Fiul lui Dumnezeu...», pornește spre altar mai întîi protosul, iar după dînsul ceilalți, în ordinea în care au ieșit. Cf. studiul nostru *Contribuții la lămurirea unei controverse de tipic privitoare la vhodurile Liturghiei*, în rev. «Studii Teologice», seria II, nr. 3-4 (martie-aprilie), an. III (1951), pp. 121-134. Vezi și Pr. prof. Ene Braniște, *Rînduiala slujbei în sobor de preoți fără diaconi*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXVIII, nr. 3-4, martie-aprilie (1960), pp. 218-257.

(intrare) și «vîhod» (ieșire) din vremea cînd se găsea în uzul Bisericii noastre liturghierul slavon.

Precum am menționat, această ceremonie nu este primitivă în Liturghie, ci s-a dezvoltat în cursul timpului, prin îmbinarea a două acțiuni diferite care, prin caracterul lor, intrau în cadrul unei teme cu aceeași semnificație simbolică. La origine, Intrarea cea mică și-ar avea adică punctul de plecare pe de o parte într-un act cu valoare practică, instituit în legătură cu lectura pericopei evanghelice. În vechime, cînd se apropia anume acest moment, diaconul mergea în schevofilachion (camera din dreapta altarului, unde se păstrau sfintele odoare) și luînd Evanghelia o aducea în mijlocul bisericii, în vederea lecturii pericopei respective; din această aducere s-ar fi dezvoltat adică, mai tîrziu, ritualul vhodului cu Evanghelia.[3] Această ipoteză s-ar putea referi deci mai mult la primul timp al acțiunii vhodului. La organizarea acestei solemnități în ambii săi timpi — al ieșirii cu Evanghelia din altar și al ducerii ei din nou acolo — nu s-a putut ajunge, desigur, decît în scopul precis al sensibilizării unei anumite semnificații simbolice, a cărei temă figura deja la baza ceremoniei intrării episcopului în slujbă. Liturghia începea în vechime odată cu venirea episcopului în biserică și intrarea lui în altar. Cum acesta reprezenta întotdeauna în persoana sa pe însuși Mîntuitorul, venirea episcopului în biserică și intrarea sa în oficiu putea simboliza începerea activității Fiului lui Dumnezeu în lume. În curînd, însă, numărul bisericilor s-a înmulțit, așa că nu mai era cu putință participarea liturgică a reprezentantului prin excelență al Mîntuitorului, adică a episcopului, care acum trebuia să oficieze în catedrala de la reședință; în aceste condițiuni noi ale vieții bisericești, nevoia sau faptul reprezentării Mîntuitorului s-a putut găsi nimerit să fie rezolvat prin simpla purtare solemnă a Evangheliei,[4] cu atît mai mult cu cît poate că atunci, ca și astăzi, episcopul era întîmpinat de cler cu Evanghelia, la venirea sa în biserică, așa că ceea ce se făcea pînă aci în prezența episcopului, a putut să continue și în lipsa lui.

În sprijinul ipotezei despre o conversiune a intrării episcopului, în ceremonia intrării cu Evanghelia, stă o serie de motive serioase. Astfel, se poate observa în primul rînd că vhodul mic se găsește încadrat exact în același moment liturgic, ca și vechea intrare în slujbă a episcopului. În al doilea rînd, titlul de εἴσοδος (intrare) este propriu acțiunii unor persoane, iar nu obiectului purtat.[5] Mărturia cea mai elocventă o oferă însă îndeosebi textul din rugăciunea intrării, în care se cere ca Dumnezeu

3. Protoiereu Grigore Mansvetov, *Scurtă explicare a Liturghiei culeasă după diferiți scriitori* (în limba rusă), St. Petersburg, 1825, p. 44; T. Tarnavschi, *Despre cele mai însemnate Liturghii ale Bisericii orientale...*, în rev. «Candela», an. 1892, p. 663; dr. V. Mitrofanovici etc., *Liturgica...*, ed. 1909, p. 486; P. Lebedev, *Liturgica*, trad. rom., București, 1899, p. 254.

4. Cf. Dom Placide de Meester, *Genèse, sources et developpements du texte grec de la liturghie de S. Jean Chrysostome*, pp. 79-80; I. Hanssens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus*, t. III, p. 105.

5. Cf. I. Hanssens, *op. și tom. cit.*, p. 104.

să facă să se petreacă odată cu intrarea liturghisitorilor, și intrarea sfinților îngeri. Această idee de intrare a liturghisitorului este și mai expres formulată în următorul text, care figura odinioară în Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, ca rugăciune a Intrării, dar de timpuriu ieșită din uz: «Binefăcătorule și Ziditorule a toată făptura, primește *pe cei ce se apropie de biserica (Ta)* și împlinește ceea ce spre al fiecăruia folos este...[6]

Evanghelia reprezintă, deci, în această procesiune suportul de susținere a semnificației simbolice, legată de intrarea episcopului în oficiu. Mîntuitorul este reprezentat acum prin această Sf. Carte, ca una în care se cuprind învățătura și faptele Sale, adică viața și activitatea Sa de la naștere pînă la înălțare, pe filele ei aflîndu-se înscris de nenumărate ori numele Fiului lui Dumnezeu, fața copertei de deasupra acestei Sf. Cărți fiind împodobită de obicei cu icoana învierii Lui. Făcîndu-ne astfel prezent pe Mîntuitorul,[7] Intrarea cea mică ne amintește începutul activității Sale publice, adică ieșirea Sa la predică și manifestarea lucrării Sale profetice. Lumînările aprinse ce se poartă în fruntea acestei procesiuni cu Evanghelia simbolizează lumina învățăturii cuprinsă în această Sf. Carte și totdeodată pe Ioan Botezătorul, Înaintemergătorul Domnului, precum și pe alți profeți dinaintea Mîntuitorului, care au vestit venirea Lui în lume, și pe Sfinții Apostoli, pe care El îi trimetea înaintea Lui, ca să propovăduiască prin sate, de obicei doi cîte doi (Mc. VI, 7; Lc. IX, 2, și Mt. X, 5 sq.).[8] Ea este înălțată în văzul credincioșilor, odată cu rostirea interjecției liturgice: «Înțelepciune, drepți!», tocmai pentru a-i determina să cugete și să-și concentreze mintea la această parte din istoria misterului mîntuirii. Cu atît mai mult sînt datori la aceasta liturghisitorii, cu cît ei, purtînd în mîini sau însoțind la vhodul cel mic Sf. Evanghelie, simbol sensibil al prezenței morale a Mîntuitorului, se găsesc în contact cu Cuvîntul întrupat. Deși acest contact nu este substanțial ca cel sacramental, și deci nu atît de viu, atît de real și de adevărat ca cel de după sfințirea darurilor euharistice, totuși el constituie o stare de apropiere și de intimitate spirituală cu Mîntuitorul.

Originea vhodului mic stă, prin urmare, în strînsă legătură cu o anumită temă simbolică, de care luăm cunoștință documentar, pentru prima dată, abia din comentariul lui Pseudo-Gherman.[9] În manuscrisele liturgice din veac. al XII-lea-XIII-lea,[10] rînduiala Intrării celei mici se vede înfățișată ca și astăzi.

---

6. Vezi *Codicele Barberini*, 336, la Brightman, *Liturgies eastern and western*, vol. I: *Eastern Liturgies*, Oxford, 1896, p. 312.

7. Cf. Nicolae Cabasila, *Explicarea dumnezeieștii Liturghii*, P.G., t. CL, col. 412 C (trad. romînă de Diac. Ene Branișteș).

8. Cf. Gr. Mansvetov, *op. cit.*, p. 45; dr. V. Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 486.

9. Cf. N. Cabasila, *op. cit.*, P.G., t. CL, col. 412; Pseudo-Gherman, *Comentar liturgic*, t. XCVIII, col. 405 C; S. Pétridès, *Traités liturgiques de Saint Maxime et de Saint Germain*, traduits par Anastase le Bibliothécaire, nr. 33, p. 29; Nilo Borgia, *Il commentario liturgico di S. Germano... e la versione latina de Anastasio Bibliothecario*, nr. 24, pagina 21.

10. Cf. diversele manuscrise din aceste secole, citate în paginile precedente.

Instituirea ceremoniei Intrării cu Evanghelia, pentru a reprezenta în forme intuitive intrarea în lume și începutul activității publice a lui Iisus, este un exemplu clasic de dezvoltarea riturilor în virtutea ritmuluilor intrinsec, prin dilatarea sau lărgirea formelor deja existente. Astfel, Intrarea cea mică apare pe de o parte ca punctul culminant, pe care în chip natural, logic și necesar, trebuie să-l atingă simbolismul părții finale din rînduiala începutului Liturghiei, iar pe de alta ca punct de reazem al semnificației simbolice a momentelor următoare vhodului mic. Căci sosirea Fiului lui Dumnezeu în lume a fost deja închipuită prin stihurile antifonului al III-lea din zilele obișnuite sau, mai exact spus, este semnalată ca ivită la orizont, fiind chemați în consecință să-I ieșim întru întîmpinare cu cîntări. În schimb, imnul «Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos...» se întemeiază pe ideea prezenței și deplinei Sale activități mesianice, fiind deci natural să ne prosternăm înaintea Lui și să-L rugăm să ne mîntuiască.

În ansamblul ritualului din această parte de la începutul Liturghiei catehumenilor, *închiderea și deschiderea sf. uși* capătă o semnificație corespunzătoare și întregitoare a temei de la baza simbolismului liturgic, care, precum am spus, culminează în vhodul mic. Închise, precum ele se află pînă la doxologia cea mare, sf. uși închipuiesc în principiu porțile închise și păzite ale raiului, după pierderea de către om a stării paradisiace, din cauza păcatului originar. Înainte de Liturghie, chiar, odată cu începutul cîntării doxologiei mari, în care se repetă imnul intonat de cororile îngerești la nașterea Mîntuitorului, sf. uși se deschid pentru a însemna sosirea vremii ca porțile raiului și împărăția cerurilor să fie din nou deschise oamenilor de către Fiul lui Dumnezeu, așa precum El însuși a mărturisit: «de acum veți vedea cerul deschis și pe îngerii lui Dumnezeu suindu-se și coborîndu-se peste Fiul Omului» (Ioan, I, 51). Viața și lucrarea Lui în lume în acest scop, sînt reprezentate uneori simbolic iar alteori actualizate tainic, în tot cursul Liturghiei, începînd de la nașterea Sa. În atmosfera acestui episod chiar este deschis oficiul Liturghiei, întrucît formula de binecuvîntare nu este rostită decît după ce slujitorii au recitat mai întîi de două ori în taină imnul de slavă și de laudă, prin care a fost preamărit de îngeri în noaptea nașterii Lui în Betleem («Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire», Lc. II, 14). Este rostit de două ori pentru a însemna că văzduhul s-a umplut de armoniile acestui imn repetat de multe ori prin graiurile îngerilor.

Totuși, sf. uși se închid îndată după ce s-a dat binecuvîntarea pentru începerea oficiului Liturghiei, rămînînd deschisă numai perdeaua (zăveaza) lor. Vrea să se însemneze astfel că numai proorocii și patriarhii Vechiului Testament, Sfînta Fecioară și Iosif, păstorii și magii, simbolizați prin perdea, L-au recunoscut pe Fiul lui Dumnezeu la nașterea Sa, în timp ce restul pămîntenilor, reprezentați prin ușile împărătești, n-au recunoscut în noul născut Iisus, pe Fiul lui Dumnezeu.[11] La al treilea

11. Protoiereu Grigore Mansvetov, *op. cit.*, p. 29.

antifon însă, se deschid în vederea facerii vhodului cu Evanghelia. Actul în sine al acestei deschideri închipuieşte deschiderea intrării pentru noi în împărăţia cerurilor, prin venirea şi activitatea mesianică a Fiului lui Dumnezeu pe pămînt. Altarul reprezentînd cerul şi cele mai presus de ceruri, în raport cu restul bisericii, care este o imagine a lumii şi a celor de pe pămînt, intrarea, adică înapoierea cu Evanghelia în altar la vhodul mic simbolizează înălţarea Domnului la cer, unde El este o jertfă veşnică pentru noi înaintea lui Dumnezeu-Tatăl, înălţînd şi sfinţind astfel şi firea noastră omenească,[12] aşa precum, de altfel, se mărturiseşte în rugăciunea euharistică din anafora liturgică: «...căzînd noi, iarăşi ne-ai ridicat..., toate făcîndu-le pînă ce ne-ai suit la cer şi ne-ai dăruit împărăţia Ta ce va să fie». Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, subliniază că: «fiecare vhod însemneamnă aceasta».[13]

Se înţelege că, odată realizată în forme rituale prezenţa morală a «Soarelui dreptăţii», umbra a încetat, tipurile sau preînchipuirile din Vechiul Testament au ajuns la termen şi, în consecinţă, după înlăţarea Evangheliei, ele cedează complet locul lor imnelor Noului Testament. Acest principiu se vede aplicat chiar în partea finală a ceremoniei intrării cu Evanghelia, rezervată cîntării troparelor şi condacelor, spre slava Mîntuitorului ori a Sfintei Născătoare de Dumnezeu şi a sfinţilor Săi.[14] Cîntarea acestor imne are, între altele, şi scopul de a aminti că sfinţilor le-au fost deschise uşile raiului prin învierea lui Hristos.[15]

2. *IMNUL TRISAGHION (SFINTE DUMNEZEULE)*

Tema simbolică despre coborîrea lui Dumnezeu în lume prin Fiul Său, este subliniată şi completată mai departe, printr-o formă imnografică solemnă, reprezentată prin trisaghion: «*Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte făr'de moarte, miluieşte-ne pre noi*». Nici un alt mijloc nu era mai propriu pentru a mărturisi credinţa «că veşnica prezenţă a lui Dumnezeu cuprinde în sine veşnica prezenţă a Sfintei Treimi şi că nu a fost nici o vreme în care Cuvîntul să nu fi fost în Dumnezeu şi în care să fi lipsit Cuvîntului Duhul Sfînt».[16]

Imnul trisaghion este deci un imn trinitar, adresat adică Sfintei Treimi.[17] Biserica Ortodoxă, găsindu-se de acord cu toţi tîlcuitorii Sfintei

12. Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie*, cap. 98; *Despre sfintele rugăciuni*, cap. 333; *Despre tîrnosirea sf. biserici*, cap. 131, şi *Explicare despre sf. biserică*, trad. rom., p. 253, col. 1, şi p. 259, col. 1.

13. Idem, *Despre sf. rugăciuni, ibidem*, p. 218, col. 2.

14. Cf. Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. XX, P.G., t. CL, col. 412 C.

15. Cf. Gr. Mansvetov, *op. cit.*, p. 47.

16. Nicolae Gogol, *Dumnezeiasca Liturghie meditată* (de Gogol), trad. rom. de Pr. Marin Dumitrescu, R. Vîlcea, 1937, p. 48.

17. Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, cartea III, cap. 10, trad. rom. de Pr. D. Fecioru, (*Izvoarele Ortodoxiei*, I), pp. 169-172, şi în P.G., t. XCV, col. 33 B (*Epistola despre imnul trisaghion...*); Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explicare despre sf. biserică*, trad. rom., Bucureşti, 1865, p. 259, col. 2. Biserica Romano-Catolică, în care trisaghio-

Liturghii, interpretează expresiunea «Sfinte Dumnezeule», ca adresată lui Dumnezeu-Tatăl, existența absolută, Cel ce a grăit lui Moisi: «Eu sînt Cel ce sînt»; «Sfinte tare» lui Dumnezeu-Fiul, «Cel viu și lucrător» (Evr. IV, 12), Care, prin crucea Sa, a încătușat pe diavolul și ne-a dat puterea și tăria să călcăm peste el; «Sfinte făr'de moarte» lui Dumnezeu-Duhul Sfînt, Cel făcător de viață, iar formula de încheiere «miluiește-ne pe noi», se adresează unimei treimice. Denumirea de trisaghion îi provine de la repetarea de trei ori a cuvîntului «Sfinte», care se cuvine deopotrivă fiecăreia din cele trei ipostase ale unicei Dumnezeiri.[18]

Spre deosebire de imnul serafimic din textul profetului Isaia, întrebuințat numai în cursul marei rugăciuni euharistice, noi desemnăm imnul «Sfinte Dumnezeule...» și sub denumirea de trisaghionul cel mic sau trisaghionul liturgic, dată fiind deasa sa întrebuințare în toate serviciile religioase. Textul său s-ar putea pune într-o oarecare analogie cu unele locuri din Vechiul Testament ca, de exemplu: «Însetat-a sufletul meu de Dumnezeu *Cel tare,* Cel viu» (ps. XLI, 2), întreita întrebuințare a cuvîntului «Sfinte», putînd fi luată ca o sugestie a capitolului VI, 3 din Proorocia lui Isaia, unde Serafimii sînt înfățișați stînd în jurul lui Dumnezeu și strigînd: «Sfînt, Sfînt, Sfînt...», iar restul provenind din psalmii lui David.[19] Factura imnului este însă pur creștină. Acest raport între ideile imnului și forma compoziției lui ar putea fi considerat ca un criteriu pentru fixarea timpului compunerii trisaghionului liturgic la începutul epocii de tranziție de la imnul biblic la imnul de factură greacă (sec. IV-V). Vechimea trisaghionului o demonstrează de altfel și faptul că el se găsește în întrebuințare liturgică în toate Bisericile Orientului, atît ortodoxe cît și eretice.

Dacă asupra originii exacte a acestui imn nu se poate face o afirmație sigură, în schimb se poate spune că istoria intrării sale în Liturghie este lămurită. El a fost introdus sau, mai exact, a fost generalizat în serviciul liturgic în veacul al V-lea, în urma dispozițiilor date de împăratul Teodosie al II-lea (450) și de împărăteasa Pulcheria (453).[20] Locul de astăzi îi este originar, așa precum se poate înțelege din faptul că, în comentarul liturgic al Sf. Gherman, imnul trisaghion este explicat la locul de ordine pe care îl ocupă și astăzi în liturghie.[21] Codicele Barberini 336 nu-i dă textul, dar înserînd «Rugăciunea trisaghionului» (Εὐχὴ τοῦ τρισαγίου)

---

nul găsește întrebuințare în Vinerea Patimilor, îl interpretează ca imn adresat Mîntuitorului exclusiv, în contrazicere cu învățătura Bisericii din vremea ecumenicității. Vezi mai pe larg lucrarea noastră, *Despre poezia imnografică,* pp. 168-169.

18. Cf. Sf. Gherman al Constantinopolului, *Comentar liturgic,* P.G., t. XCVIII, col. 408 D-409 A.

19. Cf. Sf. Gherman al Constantinopolului, *op. cit.,* P.G., t. XCVIII, col. 409 B; Nic. Cabasila, *op. cit.,* cap. XX, P.G., t. CL, col. 412 D; Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre sf. rugăciuni,* cap. 316. Vezi și *Pidalionul,* ed. Neamțu, 1844, fila 197, n. 1.

20. Cf. *Cronica lui Teofan,* P.G., t. CVIII, col. 244 B-248 A; Anastasie Bibliotecarul, *Istoria bisericească,* P.G., *ibidem,* col. 1226 A.

21. Cf. P.G., t. XCVIII, col. 408 B sq. Cf. și ed. S. Pétridès, *op. cit.,* nr. 34, și ed. N. Borgia, *op. cit.,* nr. 25, p. 52.

îndată după rugăciunea intrării cu Evanghelia,[22] confirmă în acest chip menținerea imnului la locul ocupat dintru început.

În rînduiala Liturghiei primare, aci era momentul lecturilor sfinte, care erau precedate de psalmii din Vechiul Testament,[23] adică tocmai elementul care, ca și în cazul altor imne, a constituit o indicație pentru înserarea trisaghionului în acest loc. În cursul procesului de abreviațiune intervenit în timp, psalmii au dispărut, pe cînd trisaghionul a dobîndit un caracter deosebit de solemn în cîntarea liturgică, mai ales la sărbători mari și cînd slujba este îndeplinită în sobor de liturghisitori. În primul rînd, s-a făcut necesară introducerea formulelor, prin care acest imn a fost articulat în oficiu, ca o indicație pentru credincioși sau cor de a începe intonarea lui. Astfel, după încheierea cîntării troparelor și condacelor de la sfîrșitul vhodului mic, diaconul rostește cu voce tare: «Domnului să ne rugăm», iar în taină cere binecuvîntarea preotului: «Binecuvintează, Părinte, vremea cîntării celei întreit sfinte», după care preotul îl binecuvintează pe cap spunînd ecfonisul: «Că Sfînt ești Dumnezeul nostru...». Unele manuscrise vechi dau diaconului indicația să facă semnul crucii spre popor cu orarul, în timp ce preotul rostește ecfonisul, la care se mai adăoga formula: Λάβετε πνεῦμα ἅγιον (Luați Duh Sfînt).[24] Altele impuneau preotului datoria de a binecuvînta asistența înainte de a spune diaconul «Domnului să ne rugăm».[25] De aci a rămas, probabil, obiceiul de astăzi, ca preotul să binecuvinteze cruciș capul diaconului, odată cu rostirea ecfonisului.

La sărbătorile însemnate, dar mai cu seamă atunci cînd slujba se face în sobor, întonarea trisaghionului suferă o amînare, pentru a face loc unui ritual solemn, care nu este însă esențial oficiului Liturghiei. Astfel, cînd preotul a ajuns cu rostirea ecfonisului de mai sus la cuvintele «acum și pururea», se oprește, iar diaconul se apropie de sf. uși și arătînd cu orarul spre icoana Mîntuitorului intonează: «Doamne, mîntuiește pe cei binecredincioși», formulă ce se cîntă apoi în altar de liturghisitori și după aceea de două ori de cor sau la strană. Zicînd apoi diaconul din nou: «Și ne auzi pe noi», această expresiune este reluată odată în cîntare, în general de liturghisitori, în altar.[26] Diaconul dă apoi semnalul pentru începerea cîntării trisaghionului și anume, întorcîndu-se către credincioși

22. F. E. Brightman, *op. cit.*, p. 313.

23. Cf. Sf. Vasile cel Mare, *Cuvînt la Ps. XXVIII*, 7, P.G., t. XXIX, col. 304 A; Pseudo-Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*, cap. III, 2. P.G., t. III, col. 425 B.

24. *Ms. 1020 Sinai* (sec. XII-XIII). La A. Dmitrievschi, Εὐχολόγια, p. 140.

25. *Ms. 719 Patmos* (sec. XIII). Idem, *ibidem*, p. 173.

26. Aceasta este o reminiscență din vechiul ceremonial ce se observa la biserica din Constantinopol, cu ocazia venirii împăratului și patriarhului la slujba Liturghiei. Sosirea lor la biserică era aranjată în același timp; intrînd în biserică, împăratul primea de la protos dicher și cădelniță, intrînd apoi în altar, după ce săruta icoanele de pe sfintele uși. În timp ce împăratul tămîia sf. masă și altarul, patriarhul sta în fața tîmplei, în stînga, cîntînd cu tot clerul salutul sau imnul cuvenit împăratului: «Doamne, mîntuiește pe cei binecredincioși și ne auzi pe noi». Terminînd de cădit, împăratul preda dicherul și cădelnița patriarhului care, intrînd în altar, cădea de asemenea, în timp ce împăratul intona la rîndul său în biserică, împreună cu suita sa, imnul arhieresc:

și înălțînd orarul, rostește de lîngă sf. uși finalul din ecfonisul preotului: «și în vecii vecilor». De altfel, în lipsa diaconului, preotul înălțînd prin acest ecfonis slavă lui Dumnezeu cel sfînt, arată că a sosit vremea ca și credincioșii să preamărească Dumnezeirea cea în trei ipostasuri, prin intonarea trisaghionului. [27]

Curînd, desigur, și ca o consecință a introducerii acestui imn, a trebuit să ia loc în Liturghie «Rugăciunea trisaghionului» (sau a cîntării de trei ori «Sfinte»), pe care preotul o rostește în taină, în timp ce credincioșii, corul ori cîntăreții intonează imnul de trei ori, Slavă... Și acum... cu partea a treia («...Sfinte făr de moarte...») [28] și în sfîrșit a patra oară. Codicele Barberini 336 dă texte deosebite ale Rugăciunii trisaghionului pentru fiecare din cele două Liturghii principale, dar, de timpuriu, rugăciunea trisaghionului înscrisă în Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur (Ἅγιε ἁγίων ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ μόνος ἅγιος...) [29] a ieșit din întrebuințare, rămînînd în uzul comun al ambelor Liturghii numai cea a Sf. Vasile cel Mare («Dumnezeule cel Sfînt, Carele între sfinți Te odihnești...»). Prin ea, preotul se roagă ca Dumnezeu, Cel ce este neîncetat slăvit de Puterile îngerești prin strigarea de trei ori «Sfînt, Sfînt, Sfînt», să primească și din gurile unor slujitori pămîntești întreit sfînta cîntare, cercetîndu-i cu bunătatea Sa.

Sfîrșind rugăciunea aceasta, preotul și diaconul rostesc în taină trisaghionul de trei ori, făcînd de fiecare dată cîte o închinăciune în fața sfintei mese, care, între altele, închipuiește «Scaunul lui Dumnezeu» [30] și pe Hristos «piatra cea adevărată și din capul unghiului». [31] Pentru accentuarea solemnității, la Liturghia în sobor, la fiecare cîntare a trisaghionului de către credincioși, strană ori cor, clerul răspunde din altar cu aceeași cîntare. Prin această alternare solemnă, se subliniază și mai mult că Biserica pămîntească, reprezentată prin credincioșii din sfîntul locaș, laudă pe Dumnezeu cu glasuri neîncetate, unindu-se astfel cu

---

«Pre Stăpînul și Arhiereul nostru, Doamne îl păzește; întru mulți ani, Stăpîne», după care, împăratul mergea și se așeza la locul cel rînduit lui, iar patriarhul începea oficiul Liturghiei. Cf. A. Dmitrievschi, *Liturghierul — cartea tainică*. Rev. «Îndrumare pentru clericii rurali» (în limba rusă), Kiev, 1903, nr. 30, pp. 333-334.

27. În locul imnului Trisaghion se intonează cîntarea *«Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat»* (cf. Galat. III, 27), la sărbătorile la care se obișnuia în vechime să fie botezați catehumenii, și anume: la Paști și în zilele Săptămînii Luminate, la Cincizecime, la Nașterea și Botezul Domnului, precum și la Duminica Florilor. De asemenea, la sărbătorile Sfintei Cruci (Înălțarea Sf. Cruci, la 14 septembrie și în duminica treia din păresimi: Închinarea Sf. Cruci) se cîntă *«Crucii Tale ne închinăm, Hristoase, și Sfîntă Învierea Ta o lăudăm și o mărim»*, în locul trisaghionului.

28. După încheierea acesteia, diaconul zice din sf. uși: «Puternic!», ca o indicație pentru cor sau cîntăreți, pentru o întonare și mai solemnă a celui de al patrulea «Sfinte Dumnezeule...». Asupra acestei expresii vezi lucrarea noastră: *«Însemnări pentru o nouă ediție a liturghierului*, București, 1947, pp. 22-25.

29. F. E. Brightman. *op. cit.*, pp. 313-314.

30. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie*, cap. XCVIII.

31. Mitrofan Kritopulos, Ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας..., la Ion Mihălcescu, Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδοξίας, Leipzig, 1904, p. 226.

cetele îngerești,[32] reprezentate de preoți în altar care, precum am văzut, este imaginea cerului. La Slavă..., Și acum..., «Sfinte făr'de moarte...», diaconul arătînd cu orarul spre proscomidiar zice: «Poruncește, Părinte». Aceasta este o formulă politicoasă, prin care preotul este invitat sau i se amintește de către diacon să îndeplinească cele rînduite sau stabilite pentru acest moment al slujbei. Îndreptîndu-se și apropiindu-se în acest scop, puțin, de proscomidiar și înclinîndu-se, preotul rostește încet: «Binecuvîntat (lăudat, slăvit) este Cel ce vine întru numele Domnului» (ps. CXVII, 25). Alături de simboalele pătimirilor și morții Mîntuitorului, Biserica unește în lucrările proscomidiei și pe cele ale nașterii Sale.[33] La acest ultim episod al întrupării și venirii Domnului în lume s-a referit, deci, stihul de laudă rostit acum de preot. Diaconul intervine apoi cu o nouă invitație: «Binecuvintează, Părinte, scaunul cel de sus». Acesta este jețul așezat pentru arhiereu în centrul apsidei de răsărit a altarului și se numește «scaunul cel de sus», între altele, și pentru că el se află înălțat cu una sau două trepte față de scaunele din dreapta și din stînga lui, destinate preoților slujitori, acest ansamblu de locuri de ședere pentru liturghisitori alcătuind ceea ce se cheamă «sintron» (τό σύνθρονον). În veacurile de la începutul istoriei Bisericii, scaunul cel de sus răspundea unui scop practic în primul rînd, deoarece episcopul stînd în acest loc ca un cîrmaci al navei bisericești,[34] cu fața către asistența din sînul sfîntului locaș, supraveghea și asigura astfel ținuta ei pioasă în timpul serviciului divin. Suindu-se în acest moment pe scaunul cel de sus și stînd pe dînsul, și ca un corolar al simbolismului intrării celei mici, arhiereul reprezintă «șederea lui Hristos cea de-a dreapta Părintelui», iar preoții împreună slujitori stînd pe celelalte scaune din dreapta și din stînga, închipuiesc pe Sf. Apostoli stînd pe cele 12 scaune pentru judecarea celor 12 seminții ale lui Israel (Mt., XIX, 28 și Lc. XXII, 30). În lipsa episcopului, acest scaun, deși rămîne liber, el amintește totuși preotului pe Iisus Hristos care, după înălțarea Sa la cer stă ca împărat și mijlocitor pe scaunul slavei Sale veșnice de-a dreapta Tatălui.[35] Această semnificație vine la expresie în chip evident în însuși textul formulei, cu care preotul binecuvintează scaunul cel de sus, către care s-a îndreptat după invitația de mai sus făcută de diacon, venind prin fața sfintei mese și pe latura de miazăzi și zicînd: «Binecuvîntat (lăudat, slăvit) ești pe scaunul slavei împărăției Tale, Cela ce șezi pe Heruvimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor».

32. Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explicare despre sf. biserică,* trad. cit., p. 259.

33. Cf. Pseudo-Gherman, *op. cit.,* P.G., t. XCVIII, col. 400 C-D; Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie,* cap. 85; Nic. Cabasila, *op. cit.,* cap. XI, P.G., t. CL, col. 389 C; *Scrisoarea sinodală a patriarhului ecumenic Paisie I către Nicon al Moscovei,* la K. Delikanis, Πατριαρχικὰ ἔγγραφα, t. III, Constantinopol, 1895, p. 42.

34. *Așezămintele apostolice,* cartea II (Despre episcopi, preoți și diaconi), cap. 57. (Ordinea de observat la serviciul divin).

35. Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *op.* și *loc. cit.,* și Prot. Grig. Mansvetov, *op. cit.,* p. 145.

Acest scurt ceremonial se referă la realități, care își aveau actualitatea lor în veacurile dintîi ale Bisericii, dar astăzi ele constituie o mărturie că introducerea imnului trisaghion nu s-a făcut fără legătură cu citirile sfinte de la începutul Liturghiei. Înainte de a începe aceste lecturi, era anume obiceiul ca episcopul să meargă să se așeze pe scaunul cel de sus (ἡ ἄνω καθέδρα), ridicat în mijlocul apsidei altarului, spre a putea supraveghea adunarea în timpul citirii pericopelor din V. Testament și din «Apostol».[36] Cu această ocazie el recita «Rugăciunea scaunului celui de sus» (Εὐχὴ τῆς ἄνω καθέδρας). Caracterul de circumstanță al acestei rugăciuni reiese clar din textul ei mai vechi, pe care ni-l dă Codicele Barberini 336: «Stăpîne, Doamne Dumnezeul Puterilor, mîntuiește poporul Tău *și-L liniștește* (fă-l să fie liniștit sau potolit= καὶ εἰρήνευσον αὐτόν), cu putera Sfîntului Tău Duh prin semnul cinsitei cruci a unuia născut Fiului tău, cu Care binecuvîntat ești în vecii veciilor».[37] Cărei necesități îi răspunrea această rugăciune este ușor de înțeles din următoarea eclamație a Sfîntului Ambrozie al Mediolanului: «Cîtă osteneală se dă în biserică pentru ca să se facă liniște, atunci cînd au loc lecturile»![38]

Obiceiul de a recita o astfel de rugăciune nu a încetat, nici după ce Liturghia se oficia de regulă fără episcop. Scaunul cel de sus fiind însă gol, rugăciunea rostită de aci înainte de preot a luat caracterul de doxologhisirea lui Dumnezeu-Fiul, Cel ce tronează direct de pe înălțimea «scaunului slavei împărăției Sale», adică fără a mai fi reprezentat în chip văzut de episcop. Chiar în absența acestuia din urmă, prerogativa scaunului cel de sus nu este însă uzurpată, deoarece locul indicat de liturghier preotului, în timpul citirii «Apostolului», este spre colțul de miazăzi al sf. mese (δεύτερος θρόνος sau jețul de lîngă tronul episcopului, cu o treaptă mai jos.[39]

Liturghisitorii și-au pregătit astfel pozițiile, în care trebuie să se găsească la începerea lecturilor biblice, care, în simbolismul Liturghiei, reprezintă a doua perioadă din iconomia mîntuirii prin Hristos, în comparație cu cea simbolizată prin cele ce s-au săvîrșit și s-au rostit mai înainte la proscomidie, precum și cu cîntările (antifoanele) de la începutul Liturghiei.[40] Imnul trisaghion poate însemna, deci, o manifestare de slăvire a prezenței și activității profetice a Domnului Hristos.

---

36. Cf. dr. T. Tarnavschi, *op. cit.*, p. 666, n. 4; dr. V. Mitrofanovici etc., *op. cit.*, p. 490, și I. Hanssens, *op. cit.*, t. III, p. 229.

37. F. E. Brightman, *op. cit.*, p. 314.

38. «*Quantum laboratur in ecclesia ut fiat silentium cum lectiones leguntur!*». Sf. Ambrozie, *In psalm. I*, Praef. 9.

39. „Εἴπερ ἔχει τόπον" — zice Filotei — εἰ δὲ ἔμπροσθεν Cod. 6277-770, M-rea Pantelimon. Pan. N. Trembela, Αἱ τρεῖς λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας. Atena, 1935, p. 8.

3. *LECTURILE BIBLICE*

După ce corul a terminat cîntarea imnului trisaghion, diaconul face atentă adunarea creștinilor, strigînd: «Să luăm aminte!», preotul completînd: «Pace tuturor», la care i se răspunde de către cîntăreț: «Și duhului tău». Prin aceste ultime două formule se schimbă în Biserica primelor patru-cinci veacuri salutul între episcop și între credincioși, îndată după intrarea în Liturghie și imediat înainte de a începe lecturile din Sfînta Scriptură.[41] Acestea reprezintă de fapt partea principală și cea mai veche a Liturghiei catehumenilor.

Canonul 59 al sinodului din Laodiceea recomandă în acest scop cărțile Vechiului și Noului Testament. Un astfel de uz se găsea inaugurat încă din vremea Sfinților Apostoli, precum mărturisesc diferite locuri din Faptele și epistolele lor. Informația dată de Sf. Justin Martirul că în veacul său se citeau τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων (Memoriile Apostolilor, adică Evangheliile, Faptele și Epistolele lor), ori numai (ἢ) τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν (Scrierile profeților),[42] rămîne o mențiune singulară.

a) *Lecturile biblice în vechiul lor stadiu.* — În ceea ce privește cărțile anume, din care se alegeau pericopele de citit, ordinea, numărul și întinderea acestora, nu a domnit la început o regulă uniformă și absolută sau, dacă era una, aceasta se reducea la voia și hotărîrea episcopului.[43] Așa se explică de ce Sf. Ioan Gură de Aur obișnuia adesea să anunțe cu cîteva zile mai înainte subiectul omiliei următoare, pentru ca auditoriii să aibă timp a căuta și citi textul pericopei respective. Ei erau îndemnați la aceasta, spre a putea urmări și înțelege mai bine cuvîntările marelui predicator.[44]

Afară de marile sărbători ca, de ex.: Nașterea, Arătarea, Învierea și Înălțarea Domnului, Pogorîrea Sf. Duh, etc., pentru care fuseseră consacrate fragmentele din N. Testament, unde se relatau evenimentele respective, în restul anului se urma la început, în general principiul *citirii continue*. Principalele cărți ale Bibliei erau adică citite, reluîndu-se lectura din locul în care fusese lăsată la Liturghia precedentă.

Ca ordine de urmat, Constituțiile Sf. Apostoli indică pentru lecturile din V. Testament întîi Legea (Srierile pentateuhului) și profeții[45]

---

40. Cf. Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. I, P.G., t. CL, col. 372 B.

41. Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia III, 4, la ep. Coloseni,* P.G., t. LXII, col. 322-323; Sf. Grigore de Nazianz, *Cuvînt. XXII,* 1, P.G., t. XXXV, col. 1131 A; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia,* cap. XII, P.G., t. XCI, col. 689 D.

42. Sf. Justin Martirul și Filozoful, *Apologia I-a,* cap. LVII, 3.

43. Sf. Justin Martirul și Filozoful spune că se citea «atît cît îngăduia timpul». *Apologia I-a,* cap. LVII, 3. Fericitul Augustin, în vederea predicii, pe care voia să o țină, dăduse dispoziție diaconului asupra psalmului ce trebuia citit în acest scop. Lectorul citi însă din greșeală alt psalm, așa că episcopul a fost obligat să-și schimbe subiectul. *Enarratio in ps. CXXXVII,* P.L., t. XXXVII, col. 1784.

44. Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia III-a, 1, Despre Lazăr,* P.G., t. XLVIII, col. 991.

45. La care trebuie să se înțeleagă și cărțile lui Iisus Navi, ale Judecătorilor și ale Împăraților, Paralipomenele și cărțile lui Iov și ale lui Solomon. *Constituțiile Apostolice,* cartea II-a, cap. 57.

— după obiceiul observat, de altfel, la serviciul sabatic din sinagogă.[46] Urmau apoi din Noul Testament, Faptele sau epistolele Sfinților Apostoli, iar pe urmă Evanghelia.[47] În curînd, însă, lectura din V. Testament s-a redus la o singură pericopă. O astfel de rînduială se găsește confirmată în scrierile Sf. Vasile cel Mare, dar mai clar în omiliile Sf. Ioan Gură de Aur.[48] În veacul al șaptelea Sf. Maxim Mărturisitorul se mai referă încă la ascultarea dumnezeeștilor profeții (ἡ ἀκρόασις τῶν θείων λογίων),[49] dar mai apoi Pseudo-Gherman menționează numai citirea din «Apostol» și din Evanghelie.[50] Originea practicii de astăzi de a nu se mai pune lecturi din V. Testament luase, prin urmare, ființă în scurtul interval dintre ultimii doi autori. Ele se mențin numai în Liturghia darurilor mai înainte sfințite, fie singure, fie precedînd pericopele din «apostol» și Evanghelie, la sărbătorile la care sînt prevăzute acestea din urmă, ori la sărbătoarea hramului bisericii. De fapt, lecturile din «Apostol» și din Evanghelie la Liturghia darurilor mai înainte sfințite sînt încadrate în serviciul vecerniei, care se află unit cu această Liturghie.

O sistematizare a lecturilor liturgice a intrat totuși de timpuriu în preocupările Sf. Părinți, ajungîndu-se chiar la realizarea unor norme. Astfel, regula de astăzi de a se citi Faptele Apostolilor de la Paște pînă la sărbătoarea Cincizecimii se găsea în uz încă dinainte de Sf. Ioan Gură de Aur, care consacră aproape o întreagă omilie spre a demonstra motivele luate în considerare de Sfinții Părinți pentru o astfel de rînduială.[51] O contribuție deosebită la sistematizarea lecturilor din Fapte și epistolele catolice pentru uzul liturgic este atribuită în general diaconului Eutaliu (sec. V) din Alexandria. La cererea preotului Atanasie, Eutaliu împărți aceste scrieri în 57 de lecturi pentru serviciul liturgic, luînd ca bază uzul transmis de practica tradițională.[52]

Amănuntele exacte privitoare la actuala împărțire a textului Sf. Scripturi în lecturi liturgice nu pot fi precizate mai de aproape. Pentru parașele (lecturile din pentateuh sau Lege), haftarele (cele din profeți) și pericopele (cele din Noul Testament), destinate serviciului liturgic,

46. Cf. I. Hanssens, *op. cit.*, t. III, p. 159, și t. II, pp. 421-423.

47. *Constituțiile Apostolice*, cartea VIII-a, cap. 5.

48. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XXIX-a, 3, la Fapte*: «Și suindu-se lectorul, spune mai întîi a cui este cartea, al cărui profet sau apostol sau evanghelist...», P.G., t. LX, col. 217. *Omilia III, 4, la II Tes.*: «Dacă zici că aceleași le auzi în fiecare zi, spune-mi din care profet este locul ce s-a citit și din care Apostol sau din care epistolă». P.G., t. LXII, col. 485. Cf. încă: *Omilia VII-a, 1, către creștinii antiohieni*, P.G., t. XLIX, col. 92-93; *Despre botezul lui Hristos*, 2, P.G., *ibidem*, col. 365; *La Ps. CXVII*, 1, P.G., t. LV, col. 528 etc.

49. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia*, P.G., t. XVI, col. 704 B.

50. Sf. Gherman al Constantinopolului, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 412 A-B sq. În versiunea lui Anastasie Bibliotecarul nu se face însă mențiune de «apostol», ci numai de prochimen. Cf. S. Pétridès, *op. cit.*, nr. 39, p. 30, și N. Borgia, *op. cit.*, nr. 28, p. 25.

51. Sf. Ioan Gură de Aur, *Pentru ce Faptele în Cincizecime?*, P.G., t. LI, col. 103-104.

52. Cf. *Euthalii diaconi Actuum apostolorum, s. Pauli Catholicarumque epistolarum editio*. P.G., t. LXXXV, col. 628-789. Cf. și E. Mangenot, *Chapitres de la Bilbe*, articol în «Dictionnaire de la Bible», publicat de Vigouroux, t. II, partea I-a, pp. 560-561.

servea la început Biblia însăși, adică exemplare cu text continuu. Pe marginea acestora se făceau însă însemnări, prin care se indicau începutul și sfîrșitul pericopelor corespunzătoare duminicilor și diferitelor sărbători. La începutul unor astfel de codici se punea adesea un tablou (συναξάριον = *capitulare*, iar în unele ediții grecești mai noi εὐαγγελιστάριον) de citirile rînduite pentru duminici și sărbători.

S-a găsit însă de timpuriu că este mai practic să se extragă în volume aparte bucățile biblice destinate serviciului divin. Așa au rezultat cărțile denumite în general, în limbajul științific de astăzi, cu titlul convențional de «Lecționare». În termeni bisericești însă, cartea în care se găsesc sistematizate pericopele liturgice din Faptele și epistolele Sfinților Apostoli, se numește «apostol» (ὁ ἀποστολος sau πραξαπόστολος), iar aceea în care este distribuit textul Evangheliilor, se cheamă «Evangheliar», iar cîteodată «Evanghelistar» (εὐαγγελιστάριον). În aceste cărți de slujbă, citirile biblice sînt rînduite pe zilele săptămînii, începînd de la sărbătoarea Învierii Domnului.[53] Pentru sărbători, pericopele sînt alese în raport cu caracterul evenimentului comemorat.

Dintre cele trei exemplare de evangheliar în manuscris ajunse pînă la noi, unul își ridică vechimea la veacurile al IV-lea—V-lea, iar alte două la veacul al VI-lea. Cel mai mare număr de evangheliare provine însă din epoca de la veacul al VIII-lea încoace. Dintre ele, unele nu cuprind decît citirile pentru sărbătorile mai însemnate.[54]

Necesitatea de a adapta citirile din Evanghelii la cursul Liturghiei, a dus la unele mici modificări sau, mai bine zis, unele sporiri ale textului prin formulele generale de introducere, obișnuite în deosebi la începutul pericopei. Astfel, împrejurările de timp și loc, determinate precis în textul Evangheliilor, a trebuit să fie redate în citirile liturgice din evangheliar, prin expresiunile vagi: «În vremea aceea», «Zis-a Domnul», ori «Zis-a Domnul pilda aceasta» sau «... către iudeii care veniseră la Dînsul». În vechii codici — manuscris cu text continuu, întrebuințați la Liturghie,

---

53. Ordinea observată în cartea «Apostol» este următoarea:

De la Paște și pînă la Rusalii se citește din Faptele Apostolilor, urmînd în restul anului mai întîi epistolele Sf. Apostol Pavel și apoi cele 7 epistole catolice.

Pericopele evanghelice sînt încadrate după următoarele norme:

a. *Ioan*, din ziua Învierii pînă la Rusalii, excepție făcînd marțea Paștilor și sărbătoarea Înălțării, cînd se citește de la Luca, precum și Duminica Mironosițelor, cînd se citește de la Marcu.

b. *Matei*, de luni după Rusalii pînă la duminica a șaptea după această sărbătoare, cu excepția primelor cinci zile din fiecare din săptămînile a 12-a, a 13-a, a 14-a și a 15-a după Rusalii, cînd se citește din Evanghelia după Marcu.

c. *Luca*, de luni după duminica a 17-a după Rusalii pînă la lăsatul sec de carne, cu următoarele excepții: primele cinci zile din săptămînile a 13-a, a 14-a, a 15-a, a 16-a, a 17-a și a 18-a, și duminica dinaintea Bobotezei, cînd se folosește Evanghelia după Marcu; în duminicile lăsatului sec de carne și de brînză, precum și sîmbăta dinaintea acesteia din urmă, se citește din Evanghelia după Matei.

54. Ca, de exemplu, *Lecționarul grec din ms. nr. 194*, aflat în Biblioteca Universității din Iași, în care sînt extrase pericopele pentru 18 sărbători, iar a XIX-a pericopă este adăugată mai tîrziu. Cf. dr. Vasile Gheorghiu, *Lecționarul evanghelic grecesc din Iași (Ms .194)*, București, 1940.

aceste formule introductive se scriau pe margine, iar cînd s-au extras pericopele în evangheliare aparte, au luat loc în țesătura textului și expresiile de mai sus, așa cum se găsesc pînă astăzi.

Pe de altă parte, ca indicațiiuni marginale, aceste formule nu izbutiseră să determine întotdeauna precis punctul la care se încheia ultimul verset al unei pericope și de la care începea alta. Așa s-a întîmplat că, la alcătuirea evangheliarelor, unele pericope încep cu versete, care constituiesc sfîrșitul altora, situație care dăinuiește și actualmente.[55]

b) *Vechea încadrare a lecturilor în ceremonialul Liturghiei.* — Citirile erau încadrate în psalmi responsorici, recitați de cîntăreți secondați de credincioși.[56] Principiul acesta se găsea, de altfel, înscris formal în canonul 17 Laodiceea, care prescrie ca psalmii să nu fie întonați fără întrerupere, ci «să se facă citiri după fiecare psalm». Lecturile apar, prin urmare, precedate fiecare de psalmi, așa cum confirmă diferitele locuri din literatura patristică.[57] Vestigiile acestor psalmi în Liturghia de astăzi se rezumă la cele două perechi de stihuri, dintre care una figurează sub titlul de prochimen (προκείμενον), înainte de «apostol», iar cealaltă este anexată cîntării alleluia, după citirea «apostolului». La această abreviațiune se ajunsese deja înainte de secolul Sf. Gherman al Constantinopolului, care face prima mențiune expresă despre prochimen și despre alleluia, după «apostol».[58]

Prochimenul reprezintă psalmul recitat odinioară după pericopa din V. Testament,[59] adică înaintea lecturii din «apostol», iar stihurile după pericopa acestuia din urmă reprezintă un rest rudimentar al unui psalm de laudă, la recitarea căruia credincioșii participau cu refrenul «alleluia», la început și la sfîrșit. Așa se explică situația din manuscrise, în care aceste din urmă stihuri sînt încadrate între cîntarea «alleluia»; din această pricină, stihurile după «apostol» sînt cunoscute sub titlul de alleluiarion (ἀλληλουϊάριον).

Vechiul obicei menționat și de Sf. Ioan Gură de Aur,[60] ca lectorul să anunțe înainte de citire originea pericopei, așa cum se practică pînă astăzi («Citire de la Facere, din Profeția lui Isaia etc., din Faptele Sfinților Apostoli din Epistola ori din Evanghelia după...»), se aplica și psalmilor. În virtutea rutinii, s-a continuat chiar să se anunțe cu titlul de psalm simplele stihuri, care îl mai reprezentau. Astfel, Pseudo-Gherman se referea la prochimen cu formula: «Ψαλμὸς τοῦ Δαβίδ».[61] Un manuscris

55. Cf. E. Mangenot, Cuv. *Lectionnaires*, în citatul «Dict. de la Bible», t. IV, partea I a, col. 147-157, și dr. Vasile Gheorghiu, *op. cit.*

56. *Constituțiile Apostolice*, II, 57.

57. Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sf. Botez*, 1, P.G., t. XXXI, col. 425 AB; *Homilia habita in Lacizis, 1, ibidem*, col. 1437 CD. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*, cap. III, 2, P.G., t. III, col. 425 B.

58. Sf. Gherman al Constantinopolului, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 412 AB, precum și versiunea lui Anastasie Bibliotecarul (ed. S. Pétridès, *op. cit.*, nr. 39 și 41, pp. 30 și 31; de asemenea ed. N. Borgia, *op. cit.*, nr. 28 și 29, p. 25).

59. Cf. și dr. Anton Baumstark, *Liturgie comparée*, în «Irénikon», t. XI, nr. 1 și 2 (ianuarie-februarie, 1934), p. 27.

60. Vezi locurile indicate în nota 48.

din veacul al XII-lea—al XIII-lea înserează următorul ceremonial în această privință: «Preotul: Pace tuturor. Diaconul: Înțelepciune. Psaltul: Psalmul lui David. Diaconul: Să luăm aminte. Psaltul: Prochimenul»;[62] de asemenea, pentru alleluiar, după citirea «Apostolului», preotul zice: «Pace ție. Diaconul: Înțelepciune. Psaltul: Alleluia, Psalmul lui David. Diaconul: Să luăm aminte. Și se cîntă alleluia. Psaltul: alleluiarion. Credincioșii: alleluia».[63] În Constituția lui Filotei, această rînduială apare ceva mai simplificată, dar în același timp mai clară. Caracterul de simplu anunț al prochimenului cu titlul de psalm, fără ca în realitate să se citească un psalm întreg afară de prochimen, reiese destul de precis din formula: «Psalm al lui David», întrebuințată atît pentru stihurile dinaintea «apostolului», cît și pentru cele după citirea lui.[64]

Titlul de psalm nemaicorespunzînd unei realități și fiind impropriu pentru un stih sau pentru o singură pereche de stihuri, s-a ajuns să se anunțe numai sub numirea de «prochimen», care adică precedează sau este așezat înainte de lectura «apostolului». Nu s-a putut totuși întrebuința același termen și pentru alleluiar, deși de fapt el precedează lectura Evangheliei. Ca psalm, el cădea încă din vechime în atribuția lectorului sau a cîntărețului și, ca atare, stihul și alleluia fiind citite și cîntate de acesta, gravitează spre «apostol», pierzînd astfel caracterul de text așezat înaintea Evangheliei.

c) *Ceremonialul actual și simbolismul lecturilor biblice.* — Lecturile biblice au fost introduse în Liturghie în scopul de a instrui pe credincioși în învățătura lui Hristos și asupra datoriilor lor de creștini. «Citirile din Sf. Scriptură, care ne învață atît bunătatea și iubirea de oameni a lui Dumnezeu cît și dreptatea și judecata Lui, sădesc și aprind în sufletele noastre nu numai iubirea, ci și teama de El, făcîndu-ne astfel mai zeloși întru păzirea poruncilor Sale. Iar toate la un loc (cu rugăciunile și cîntările) îmbunătățesc sufletul și apropie de Dumnezeu atît pe preot cît și pe credincioși, făcînd și pe unul și pe ceilalți destoinici pentru primirea și păstrarea cinstitelor daruri, care este scopul Sfintei Liturghii...[65] Ele ne pregătesc și ne curățesc mai dinainte, pentru sfințirea cea mare a Sfintelor Taine».[66] Cu alte cuvinte, lecturile biblice în Liturghie reprezintă principalul izvor al credinței și pietății noastre și, în același timp, unul dintre mijloacele prin care Liturghia ne pregătește pe de o parte ca să ne apropiem și să primim cu vrednicie sfințirea cu Sfintele Taine, «iar pe de alta ca să putem păstra și să rămînem într-însa».[67] Cuvîntul Domnului din Sf. Evanghelie ne este dat, deci, în Liturghie ca o lumină pentru mintea, sufletul și inima noastră, așa precum Sfîntul Său Trup ni se dă spre «întărirea și tămăduirea sufletului și a trupului».

61. *Op.* și *loc. cit.*, col. 412 A.
62. *Ms. 1020 Sinai.* A. Dmitrievschi, *op .cit.*, p. 140.
63. Idem, *ibidem*, p. 141.
64. *Codic. 6277-770 Pantelimon* (sec. XIV). Pan. N. Trembela, *op. cit.*, p. 7.
65. Nicolae Cabasila. *Explicarea Liturghiei*, cap. I, P.G., t. CL, col. 369 C.
66. Idem, *ibidem*, cap. XXII, P.G., t. CL, col. 416 C.

În simbolismul Liturghiei, lecturile din Noul Testament au semnificația uneia din formele mai depline ale arătării și manifestării lui Iisus în lume, care au devenit în chip treptat mai vădite. La vhodul mic, Evanghelia este înălțată și ne este arătată închisă, pentru a aminti clipele de pe pragul ieșirii Lui la activitatea publică, atunci cînd El n-a grăit nimic despre Sine, ci, fiind necunoscut, a fost nevoie să fie mărturisit de Tatăl și anunțat de Ioan Botezătorul. Acum însă, citirile din «apostol» și din Sf. Evanghelie «sînt semne mai perfecte ale manifestării Sale, în cursul căreia El grăia tuturor în public și se făcea cunoscut nu numai prin cele ce a grăit El însuși, ci și prin cele ce a învățat pe Apostoli să propoveduiască».[68] După Sfîntul Gherman, «prin citirea Faptelor și epistolelor se arată însăși chemarea la El a Apostolilor și consfințirea (instituirea) lor».[69]

Rînduiala privitoare la ordinea în care se citesc cele două pericope din N. Testament, punîndu-se adică mai întîi cea din Faptele Apostolilor sau din epistolele acestora, iar după aceea pericopa Evangheliei, este inspirată de ideea că «cele grăite de Domnul însuși ne înfățișează arătarea Lui mai lămurit decît cele spuse de Apostoli. Știm că Mîntuitorul nu a arătat oamenilor dintr-odată mărimea puterii și a bunătății Sale, ci treptat. De aceea, este potrivit să se citească «apostolul» înaintea Evangheliei, vrînd să se arate astfel că manifestarea Domnului în lume s-a făcut treptat».[70] De altfel, așa desprinse din contextul integral, cum sînt citite fragmentele din scrierile Sf. Apostoli, lasă să se constate uneori greutăți de înțeles, comparativ cu claritatea divină a Evangheliilor, lucru semnalat de însuși Sf. Ap. Petru (ep. II, cap. III, 16) în legătură cu cugetarea teologică profundă a Sf. Ap. Pavel, care nu este întotdeauna ușor de pătruns.

Lectura «apostolului» este introdusă prin formulele menționate mai înainte: «Să luăm aminte. Pace tuturor!», la care cititul răspunde: «Și duhului tău», zicînd îndată prochimenul. Diaconul exclamînd apoi: «Înțelepciune!», cititul anunță scrierea din care este extrasă pericopa din acea zi a «apostolului». Diaconul, ori în lipsa lui preotul, atrage din nou atențiunea credincioșilor prin expresiunea: «Să luăm aminte!», cititul începînd apoi îndată lectura. În timpul acesteia se face tămîierea altarului și a naosului, după rînduiala cădirii celei mici. Deși în limbajul curent

67. Idem, *ibidem,* cap. I, P.G., t. CL, col. 369 B.

68. Nic. Cabasila, *op. cit.,* cap. XXIII, P.G., t. CL, col. 416 D. «Evanghelia înseamnă venirea Fiului lui Dumnezeu, cînd S-a arătat nouă, vorbindu-ne nu prin nori și enigme, ca odinioară lui Moisi, prin glasuri și fulgere și trîmbție..., sau ca altădată profeților prin arătări în timpul somnului, ci S-a arătat în mod vădit ca om adevărat și a fost văzut de noi..., prin care Dumnezeu-Tatăl ne-a vorbit gură către gură, iar nu în enigme». Pseudo-Gherman, *op. cit.,* P.G., t. XCVIII, col. 412-413 A.

69. Idem, *ibidem,* P.G., t. XCVIII, col. 412 B.

70. N. Cabasila, *op. cit.,* cap. XXII, P.G., t. CL, col. 416 D-417 A. Această rînduială are de fapt și un temei istoric. Astfel, Mîntuitorul obișnuia să trimită pe Apostoli, doi cîte doi înaintea Sa prin sate, pregătind în acest chip terenul pentru activitatea Învățătorului lor, Mc. VI, 7, 12-13. Cf. și Mt. X, 1, 14; Lc. IX, 1-2.

bisericesc aceasta este cunoscută sub numele de cădirea din timpul «apostolului», totuși ea constituie un act anticipat, putîndu-se considera tot atît de temeinic și chiar mai mult, ca tămîiere înainte de Evanghelie. După Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, această tămîiere simbolizează prin fumul și aroma ei «darul Duhului cel dat din Evanghelie întru toată lumea». [71]

După ce s-a încheiat lectura din «apostol», preotul se adresează cititorului: «Pace ție, cititorule!», iar acesta zice: «Și duhului tău» și citește îndată stihurile după «apostolul», iar la cor sau la strană se cîntă alleluia (Lăudați pe Domnul Dumnezeu). Ca și tămîierea de mai înainte, această cîntare reprezintă un act care, de fapt, precedează și se referă la citirea Evangheliei, care trebuie să urmeze. Cîntarea alleluia a fost anume așezată aci în scopul de a se da laudă lui Dumnezeu pentru darul ce se face prin citirea Evangheliei. [72]

Terminînd de cădit, diaconul primește de la preot cartea Sf. Evangheliei și, în timp ce se intonează alleluia, iese cu ea prin sf. uși, ducîndu-se la locul cel rînduit pentru citire, purtîndu-se înainte două sfeșnice sau făclii aprinse, în semn de respect și ca simboale ale luminii adevărului evanghelic. Cînd nu este diacon, Evanghelia se citește de către preot în sf. uși, cu fața spre credincioși. Cînd este diacon, lectura pericopei evanghelice este introdusă prin cererea de binecuvîntare de la preot: «Binecuvintează, Părinte, pe binevestitorul Sfîntului Apostol și Evanghelist (N)», binecuvîntare pe care preotul i-o dă rostind din sf. uși: «Dumnezeu, pentru rugăciunile Sfîntului, Slăvitului, întru tot lăudatului Apostol și Evanghelist (N), să-ți dea ție, celui ce binevestești, cuvînt cu putere multă, spre împlinirea Evangheliei iubitului Său Fiu, Domnul nostru Iisus Hristos». Preotul sau al doilea diacon, dacă este, zice: «*Înțelepciune! Drepți să ascultăm Sf. Evanghelie*», preotul adăogînd: «Pace tuturor». După ce corul sau strana a răspuns: «Și duhului tău», diaconul anunță numele evanghelistului de la care este luată pericopa: «Din Sf. Evanghelie de la (după N) citire, iar corul intonează: «Slavă Ție, Doamne, slavă Ție!» Preotul sau diaconul al doilea provoacă pentru ultima dată pe credincioși la atențiune: «Să luăm aminte!».

În unele erminii și manuale de liturgică se consideră că termenul «*Înțelepciune*», cu care se încheie seria interjecțiilor înainte de citirea Evangheliei, se referă la această Sf. Carte, care cuprinde cuvîntul Domnului. [73] Iată, adică, aceasta este înțelepciunea adevărată, cerească, dumnezeiască, adusă lumii și propovăduită de Iisus Hristos; să ascultăm, deci, înțelepciunea cea de sus, înțelepciunea lui Dumnezeu, pe Fiul Tatălui, Cel ce S-a făcut om, ca să ne vorbească cele de trebuință pentru mîntuirea noastră. [74] Fără îndoială, această interpretare nu este imposibilă ca idee.

71. *Explicare despre sf. biserică.* Trad. rom. cit., p. 260, col. 1.

72. Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explicare despre sf. biserică, ibidem.* p. 260, col. 1.

73. Sf. Gherman al Constantinopolului: «Înțelepciune, — cuvîntul lui Dumnezeu...». *Op. cit.*, P.G., XCVIII, col. 412 B.

74. Vezi Ghenadie, fost episcop de Argeș, *Liturgica,* București, 1877, pp. 58 și 88;

În realitate însă, interjecția de mai sus, luată în primele ei două membre, a fost introdusă în slujba bisericească cu scopul de a provoca în anumite momente liturgice, o atențiune specială și o concentrare spirituală mai accentuată din partea credincioșilor. Astfel de recomandațiuni nu sînt de prisos, date fiind oscilațiunile și inegalitățile de care se resimte capacitatea de încordare a sufletului omenesc. De aceea, «preotul îndeamnă pe toți...», zicea Nicolae Cabasila, «și amintește credincioșilor de *înțelepciunea,* cu care se cuvine să ia aminte la Sfintele Taine. Care este această înțelepciune? Sînt gîndurile ce se cuvine să le avem în timpul sfintei slujbe și cu care trebuie să privim și să ascultăm cele ce se săvîrșesc și se rostesc, gîndurile cele pline de credință, cele ce nu au nimic omenesc într-însele. Aceasta este înțelepciunea creștinilor și așa se tîlcuiește cuvîntul «Înțelepciune!», adresat credincioșilor de către preot, de mai multe ori în cursul slujbei, ca un mijloc de a le aduce aminte despre acele gînduri... Mai este în sfîrșit și exclamația *«Drepți!»,* care cuprinde tot un îndemn...; apropiindu-ne (adică) de Dumnezeu și de Sf. Taine, să nu fim cu nepăsare, ci cu rîvnă și cu toată smerenia să luăm parte la acestea, fie că trebuie să privim, fie că trebuie să grăim sau să ascultăm ceva din cele sfinte; și primul semn al acestei rîvne și evlavii este ținuta dreaptă a corpului, adică să facem aceasta nu stînd jos, ci în picioare.[75] Căci, precum sublinia Tertullian, «nu se stă jos în prezența cuiva pe care îl respectăm, deci cu atît mai mult în prezența lui Dumnezeu».[76] Această ținută cuviincioasă sîntem datori să o observăm, prin urmare, și în timpul citirii Sf. Evanghelii, care, de fiecare dată, înfățișează pe Iisus înaintea spiritului nostru. De aceea, încă din vechime, credincioșii împreună cu clerul ascultau citirea Sf. Evanghelii în picioare, iar nu stînd jos.[77] La intonarea formulelor prin care se vestește lectura ei, liturghisitorii se ridică de pe locurile lor din sintron, iar arhiereul, fie că rămîne pe treptele scaunului de sus, fie că pogoară, venind pe solee prin sf. uși, supraveghează pe credincioși, stînd în picioare și cu fața spre ei, iar în semn de smerenie față de Iisus Hristos, socotit a fi prezent, stă în această poziție fără omofor, semnul demnității episcopale, iar după unele practici, chiar fără mitră.

Interjecția «drepți», în slujba bisericească, se referă deci în primul rînd la poziția fizică a corpului, aceasta fiind considerată prin ea însăși ca

---

Ieromonahul Gabriel Rășcanu, *Liturgica,* București, 1876, p. 135; dr. V. Mitrofanovici etc., *Liturgica...,* ed. 1909, pag. 487; Dom Pl. de Meester, *La divine Liturgie,* III éd., Rome-Paris, p. 128, n. 31.

75. Nic. Cabasila, *op. cit.,* cap. XXI, P.G., t. CL, col. 413 B-C; 413 D-416 A. «Căci strigarea *«drepți!»* aceasta înseamnă: să nu stea aplecați ori jos, ci cu sufletul și cu trupul încordate spre El». Idem, *ibidem,* cap. LIII, col. 489 A. Sf. Gherman al Constantinopolului: «Drepți să ascultăm Sf. Evanghelie. Aceasta înseamnă să ne înălțăm cugetele împreună cu faptele, de la cele pămîntești și să înțelegem vestirea lucrurilor celor bune». *Op. cit.,* P.G., t. XCVIII, col. 412. D. Simion, arhiepiscopul Tesalonicului: «Să stăm drepți cu înțelepciune și cu cunoștință, *cu trupurile și cu sufletele,* și drepți cu credința și cu gîndirea». *Despre sfintele rugăciuni,* cap. 322.

76. Tertullian, *De oratione,* c. 16.

77. *Constituț .Sf. Apostoli,* cartea II, 57

un semn evident al unei adevărate atitudini interioare religios-morale. La acest îndemn, deci, toți trebuie să se ridice de pe locurile pe care stau, așa cum a fost practica veche creștină, cînd și cei ce se sprijineau pe bastoane, cum era obiceiul îndeosebi printre viețiuitorii din mînăstiri, le lăsau jos, stînd în poziție dreaptă în timpul citirii Evangheliei. În unele părți, evlavia curentă a adoptat mai tîrziu o formă și mai accentuată de respect în timpul lecturii pericopei evanghelice, ascultînd-o în genunchi.[78]

De altfel, prin toți ceilalți termeni, care intră în structura oarecum complexă a interjecțiilor, de care sînt precedate lecturile biblice în slujba religioasă, se urmărește în fond stimularea atenției, reculegerii și meditației la cuvîntul divin. «Să ascultăm Evanghelia», zicea Fericitul Augustin, «ca și cum Domnul ar fi înaintea noastră. Să nu zicem: Fericiți cei care au putut să-L vadă, căci mulți dintre cei care L-au văzut, L-au dat morții; și mulți dintre noi au crezut fără să-L fi văzut. Neprețuitele cuvinte ce ieșeau din gura Lui au fost scrise și păstrate pentru noi; ele se citesc din nou pentru noi, așa precum vor mai fi citite încă pentru cei ce vor veni după noi».[79] Deci, așa precum îndemna la rîndul său Origen, «să nu pierdem un singur cuvînt din Sf. Evanghelie, căci dacă, atunci cînd vă împărtășiți luați seama pe bună dreptate ca să nu cadă jos nici cea mai mică părticică, pentru ce să nu credeți că este rău a neglija un singur cuvînt al lui Hristos» ?.[80]

Convingerea aceasta despre puterea de transfigurare a vieții creștine sub influența cuvîntului Evangheliei a condus, desigur, la introducerea în liturghier, a «Rugăciunii dinainte de Evanghelie», pe care preotul o citește în taină, în timp ce la strană se cîntă alleluia. Prin această rugăciune, liturghisitorii invoacă ajutorul divin pentru ca să susțină și să activeze puterile noastre sufletești în scopul înțelegerii, asimilării și transformării în faptă a învățăturilor evanghelice: «Strălucește în inimile noastre, Iubitorule de oameni, Stăpîne, lumina cea nestricăcioasă a cunoașterii Dumnezeirii Tale și deschide ochii gîndului nostru spre înțelegerea evangheliceștilor Tale propoveduirii. Pune întru noi și frica fericitelor Tale porunci, ca toate poftele trupului călcînd, viețuire duhovnicească să ducem, cugetînd și făcînd toate cele ce sînt spre bună plăcerea Ta...».

Originea istorică a acestei rugăciuni nu este tocmai lămurită. Din Codicele Barberini (336) lipsește. În veacul al X-lea, însă, este întîlnită în toți codicii cu Liturghia Sf. Iacob în versiune greacă. Proveniența ei aci pare că se datorește însă, de fapt, unei înrîuriri bizantine, care începuse să se resimtă asupra celorlalte Liturghii orientale. Este, deci, de presupus că rugăciunea se găsea în circulație, înainte de această epocă, dar nu dobîndise poate, o primire generală. Primul document, care face mențiune de rugăciunea dinaintea Evangheliei, este un codice din veacul

78. Asupra interjecției liturgice «Drepți!», vezi lucrarea noastră: *Insemnări pentru o nouă ediție a liturghierului*, București, 1947, pp. 42-51.
79. Fericitul Augustin, *Trat. XXX, 1 la Sf. Ioan.*
80. Apud G. Lefebre, *Pour comprendre la messe*, p. 27.

al XI-lea cu rînduiala Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur.[81] Manuscrisele liturgice continuă totuși să nu o înscrie regulat în cuprinsul lor. Astfel, pe cînd Constituția lui Filotei nu ia act de ea nici în veacul al XIV-lea, Codicele Esfigmenu din anul 1306 o avea deja înscrisă în locul actual din Liturghie.[82]

O rugăciune înainte de Evanghelie a putut lua naștere prin analogie cu rugăciunea din timpul trisaghionului, care, de fapt, apare ca o rugăciune înainte de citirea «apostolului». Introducerea unei astfel de piese și înainte de Evanghelie se impunea, prin urmare, cu atît mai logic. Textul ei este comun ambelor Liturghii bizantine și, prin cuprinsul său, se dovedește întru totul adecvat momentului pe care îl ocupă.

După încheierea lecturii pericopei evanghelice, credincioșii exclamă ca și înainte de începerea ei: «*Slavă Ție, Doamne, slavă Tie!*». Sensul specific acestui scurt imn de laudă apare mai evident, dacă îl analizăm în comparație cu finele trisaghionului. «Înainte de *apostol,* cîntarea trisaghionului este», precum remarca Nicolae Cabasila, «amestecată cu cererea, căci se termină prin cuvintele *miluiește-ne pe noi.* Dar înainte și după Evanghelie înălțăm o cîntare adevărată de laudă, fără cerere, ca unii care știm că Sf. Evanghelie închipuiește pe Hristos și, dacă L-am aflat pe Hristos, am dobîndit totul».[83] Prin acest imn se mărturisește că «Acela pe care avem să-L auzim sau L-am auzit este într-adevăr înțelepciunea și Cuvîntul lui Dumnezeu și astfel preamărim pe Dumnezeu, pentru că ne-a învrednicit să ascultăm cuvintele mîntuitoare ale Evangheliei».[84] Este, am putea spune, o formă mai directă și mai accentuată în comparație cu cîntarea «alleluia» (Lăudați pe Domnul), ce se zice cu același scop după «apostol».

Afară de pericopa Evangheliei, care întotdeauna a fost citită de diacon sau de preot,[85] iar în unele părți (Constantinopol) chiar de episcop, la sărbătorile mari,[86] celelalte lecturi biblice au intrat de obicei în atribuția lectorului, care, pentru a fi auzit în toate părțile sfîntului locaș, executa citirea, ca și diaconul, pe amvon (în vechime: estrada sau tribuna din mijlocul bisericii). Pentru același motiv, lectura Evangheliei și «apostolului» s-a făcut încă din vechime nu în tonul vorbirii curente, ci într-un fel care ține locul de mijloc între citirea simplă și cîntarea propriu zisă, un fel de recitativ, cu o formulă de cadență la sfîrșitul frazei. Aceasta era «maniera întrebuințată odinioară și în dicțiunea solemnă a poemelor eroice».[87]

---

81. *Codicile Burdett-Couts,* III, 42, ed. C. A. Swainson, p. 117. Citat după I. Hanssens, *op. cit.,* t. III, p. 192.
82. A. Dmitrievschi, *op. cit.,* p. 266.
83. Nic. Cabasila, *op. cit.,* cap. XX, P.G., t. CL, col. 416 B.
84. Dr. Mitrofanovici etc., *Liturgica,* ed. 1909, p. 493.
85. *Constit. Sf. Apostoli,* cartea II-a, cap. 57.
86. Cf. Sozomen, *Istoria bis.,* VII, 19, P.G., t. LXVII, col. 1477 A.
87. Cf. Joannes Thibaut, *Le chant ekphonétique.* «Bizantinische Zeitschrift», VIII Band, Leipzig, 1899, p. 134.

O rostire solemnă a Evangheliei și «apostolului» s-a impus, de altfel, nu numai prin autoritatea lor de cuvînt revelat, ci și printr-un uz cunoscut de primii creștini dintre iudei, la care părțile din anumite cărți ale V. Testament se bucurau de o intonație sau de un sistem de accentuare specifică, la serviciul din sinagogă. Pericopele evanghelice și ale «apostolului» nu sînt la dreptul vorbind nici simple lecturi, nici cîntări propriu zise. Nu sînt piese muzicale, pentru că, deși se recitează pe tonul psalmodiei, nu îndeplinesc totuși condițiunile unei adevărate cîntări cu intervale muzicale. Nu trebuie văzut, deci, nici un non-sens în formula, prin care este anunțat textul lor la serviciul divin ca «citire». În realitate, nu sînt nici simple lecturi, ci recitări solemne cu accente variate, care scot în relief ideea textului și, în același timp, încadrează precum se cuvine textul N. Testament în ceremonia Liturghiei. [88]

d) Un element, care și-a schimbat locul din acest moment al Liturghiei este *predica*, sau mai bine zis *omilia*. În Biserica primară și în tot timpul cît a fost în vigoare disciplina catehumenatului, predica urma îndată după citiri, fiind considerată ca un corolar al acestora. [89] Împreună cu psalmii și cu lecturile, ea reprezenta o moștenire a sistemului practicat în rînduiala serviciului divin de sîmbătă dimineața la sinagogă. [90]

Scopul ei era instruirea și edificarea religios-morală a tuturor asistenților: credincioși, penitenți și catehumeni. După ce s-a inaugurat însă obiceiul ca penitenții și catehumenii să rămînă și la Liturghia credincioșilor, locul predicii a fost mutat la sfîrșitul Liturghiei euharistice. Nu este exclus ca această schimbare să fi fost făcută și în scopul de a reține asistența pînă la terminarea serviciului divin, deoarece mulți, precum se vede din omiliile Sfîntului Ioan Gură de Aur, [91] se simțeau satisfăcuți de îndată ce ascultau predica, părăsind biserica după aceea. [92] Deopotrivă de determinante pentru așezarea predicii la sfîrșit, spre a fi ascultată de toți, s-ar putea considera răcirea rîvnei religioase și lipsa de disciplină

88. Vezi mai pe larg capitolul *Cîntarea Evangheliei și a Apostolului*, în lucrarea noastră *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cîntarea bisericească*, București, 1937, pp. 278-283.

89. «Apoi citețul oprindu-se, episcopul dă într-o cuvîntare sfat și îndemn la imitarea acestor frumoase învățături». Sf. Justin Martirul și Filozoful, *Apologia întîia*, LXVII, 4. «Și în urmă preoții să povățuiască pe credincioși, fiecare din ei pe rînd, nu toți deodată, iar la urmă episcopul». *Constituțiile Apostolice*, cartea II-a, 57. «Și după citirea Legii și a Profeților și a epistolelor noastre și a Faptelor și a Evangheliilor, să salute cel hirotonit pe credincioși..., iar după salutare să le vorbească cuvinte de mîngîiere». *Ibidem*, cartea VIII-a, 5. Cf. și Clement Alexandrinul, *Stromata*, VII, P.G., t. XIII, col. 1819. Origen, *Omilia I-a la Geneză*, 17, P.G., t. XII, col. 160; de asemenea col. 1012 etc.

90. Cf. Luca VI, 16-31, și Fapte XIII, 15. Cf. și dr. A. Baumstark, *La structure des grandes unitées liturgiques*, «Irénikon», t. XI, nr. 3 (mai-iunie 1934), pp. 140-141.

91. Cf. *Omilia VII-a împotriva anomeilor*, P.G., t. XLVII, col. 766, precum și *Omilia III la II Tes.*, P.G., t. LXII, col. 484.

92. Cf. și dr. V. Mitrofanovici, *op. cit.*, pp. 493-494, și dr. T. Tarnavschi, *op.* și *loc. cit.*, p. 727.

întronată mai tîrziu, cînd creștinii au luat obiceiul de a veni la serviciul divin în orice moment din cursul lui.

Nu este mai puțin adevărat, însă, că despărțirea între lecturi și predică, pentru care cele dintîi serveau în principiu ca material sau bază de inspirație, duse pe de o parte la micșorarea interesului asistenților pentru comentarea pericopelor biblice, iar pe de alta, la scăderea zelului pentru predică printre liturghisitori. Sancțiunile destul de aspre prescrise împotriva unei astfel de neglijențe [93] nu și-au dovedit eficacitatea practică.

Trebuie să recunoaștem totuși că modificarea situației predicii în cult se explică într-o bună măsură prin însăși caracterul ei. Ca element al Liturghiei creștine, ea nu-și este suficientă ei însăși în chip ideal, numai prin scopul didactic, misionar și apologetic, pe care i-l pot dicta împrejurările. Prin natura și prin scopul ei, predica creștină depășește funcțiunea comentarului din serviciul sinagogii. De la început, ea a îmbrăcat un aspect liturgic, fiind adică colorată de o notă de religiozitate, prin care s-a deosebit de retorica din afara cultului. Ca tîlcuire a cuvîntului dumnezeesc revelat, predica creștină a apărut pe de o parte ca un dar al grației divine, dar în același timp și ca expresia cea mai înaltă de credință fierbinte a comunității. Întocmai ca o rugăciune, ea unea sufletul adunării în același sentiment de contact și de comuniune cu Dumnezeu.

În nota aceasta ideală, ilustrată în perioda misionară a Bisericii, de către Sfinții Apostoli, de ucenicii lor și profeții creștini, precum și de atîtea personalități religioase proeminente de mai tîrziu, predica se înfățișează condiționată nu numai de instrucția și de pregătirea predicatorului, ci mai ales de personalitatea lui creștină sau profetică. Altfel, ea cade ca o piesă neadaptată în atmosfera mistică a Liturghiei, față de care reacțiunea asistenților nu întîrzie să se traducă de obicei prin părăsirea slujbei. Mutarea, deci, a predicii la sfîrșitul Liturghiei n-a putut avea, oare, tocmai scopul de a preveni astfel de incidente, atunci cînd personalitățile creștine covîrșitoare sau figurile profetice au început să devină din ce în ce mai rari? Obiceiul introdus, pare-se de timpuriu, de a se citi la Liturghie unele din cuvîntările acestora, nu era decît un mijloc de a corecta deficiențele predicii, în noile condiții de viață ale Bisericii. Astfel, Fericitul Ieronim ne informează că unele părți din omiliile Sf. Efrem Sirianul se bucurau de cinstea de a fi citite după pericopele din Sfînta Scriptură. [94] Noi vedem aci preludiul «cazaniei» de mai tîrziu.

Dacă, astfel, în partea de la începutul Liturghiei catehumenilor, liturghisitorii au putut încerca emoția acelora care, luminați de Duhul Sfînt, au ajuns să recunoască pe țărmurile Iordanului pe Mesia cel făgăduit, dacă au înțeles apoi că, la slujba preoției, ei sînt chemați ca și odinioară Sfinții Apostoli, acum însă, în momentul citirii pericopei evangehlice și

93. Vezi canoanele 58 Apost., 19 sin. VI ecum., artic. 50 din Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești al Bisericii Ortodoxe Romîne, 1926.

94. Citat de Robert Will. (*Le culte*, t. I, p. 310), după referințele lui Bard, *La lecture de la Bible c. élément du culte*, 1868, p. 18.

al tîlcuirii ei prin omilie, ei îndeplinesc astăzi, împreună cu Apostolii de atunci, slujba propoveduirii Cuvîntului lui Dumnezeu și a împărăției Lui. Ei continuă să întrețină astfel în Liturghie actualitatea școalei lui Iisus Hristos.[95]

4. *RUGĂCIUNILE DUPĂ EVANGHELIE ȘI SFÎRȘITUL LITURGHIEI CATEHUMENILOR*

a) *Ectenia după Evanghelie.* — După citirea Sfintei Evanghelii, preotul o așează pe sf. masă, din sus, adică dincolo de sf. antimis, cu partea care se deschide spre răsărit, avînd să urmeze apoi îndată ectenia după Evanghelie («Să zicem toți din tot sufletul și din tot cugetul nostru...»). Dacă prin citirea Sf. Evanghelii preotul a reprezentat pe Mîntuitorul în activitatea Sa de propoveduire și de binefaceri, acum el închide sf. uși și se retrage lîngă sf. masă pentru rugăciune, vrînd să amintească prin aceasta că Mîntuitorul, după ce predica mulțimilor, obișnuia să meargă în locuri retrase, pentru a se ruga. Îndemnînd, deci, întreaga asistență să participe cu toată ființa ei la această rugăciune, preotul ori diaconul, dacă este, enumeră astfel succesiv obiectivele acestei rugăciuni, care se face pentru conducătorii spirituali și ai statului, pentru cei ce s-au nevoit și se nevoiesc în vreun fel oarecare pentru binele Bisericii, precum și pentru toți credincioșii, care se află de față. O astfel de ectenie în acest moment este cît se poate de potrivită, căci, precum observa Nicolae Cabasila, această rugăciune se face «pentru cei ce păzesc cuvîntul Evangheliei, pentru cei ce imită iubirea de oameni a lui Hristos, Cel ce este simbolizat prin Evanghelie», adică «pentru păstorii Bisericii și căpeteniile popoarelor», căci dacă aceștia își țin făgăduința, propoveduind bine și păzind cele scrise în Evanghelie, împlinesc și lipsa lui Hristos, după cum zice Sf. Ap. Pavel (Colos., I, 24)... În rîndul acestora sînt trecuți apoi ca vrednici să fie pomeniți în rugăciunile comunității, și ctitorii, îngrijitorii sfintelor locașuri, învățătorii virtuții și toți cei care în vreun fel oarecare fac bine obștei bisericești și celor sfinte».[96] Pentru motivul că cererile acestei rugăciuni diaconale au în vedere în chip special pe împlinitorii învățăturilor Evangheliei, această ectenie se consideră implicită ei, încheindu-se astfel ritul lecturilor biblice din Liturghie.

În timpul ecteniei, preotul rostește în taină o rugăciune («Doamne Dumnezeul nostru, primește această rugăciune stăruitoare de la robii Tăi...»), prin care se roagă ca Dumnezeu să asculte și să împlinească cererile îndreptate către El de credincioși în cursul ecteniei. În titlul și în textul rugăciunii tainice a preotului, această ectenie este numită

95. Pe drept cuvînt, deci, făcea atenți Sf. Ioan Gură de Aur pe ascultătorii săi: «Hristos vă grăiește prin gura mea... Să nu credeți că vorbim acestea de la noi... Noi venim de la Dumnezeu... Sîntem solitorii lui Dumnezeu pe lîngă oameni». *Omilia III-a, 4, la ep. către Coloseni*, P.G., t. LXII, col. 323-324.

96. Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. XXIII, P.G., t. CL, col. 417 A-B.

«cerere stăruitoare» (ἡ ἐκτενὴς ἱκεσία), denumire justificată atît prin subliniere din primul aliniat al ecteniei («Să zicem toți *din tot sufletul și din tot cugetul nostru...*»), cît și prin răspunsul «Doamne miluiește» de trei ori, pe care îl dau credincioșii de la al treilea aliniat înainte. În limbajul bisericesc se mai întrebuințează și denumirea de «ectenie îndoită», subliniindu-se astfel caracterul ei de rugăciune însuflețită de o dublă și particulară osîrdie.

Din Codicele Barberini (336) lipsește ectenia după Evanghelie, ceea ce ne-ar putea face să credem că introducerea în acest loc a unei rugăciuni diaconale se datorește probabil unei sistematizări intervenită mai tîrziu în partea finală a Liturghiei catehumenilor. Întrucît însă în codicele amintit se află rugăciunea din timpul ecteniei stăruitoare, sub titlul: « Εὐχὴ τῆς ἐκτενοῦς τοῦ Κύριε ἐλέησον »,[97] aceasta constituie o dovadă că în practică exista și ectenia. Lipsa ei este explicabilă prin faptul că acest codice nu are cele ale diaconului, pînă la dialogul dinaintea anaforei euharistice. Documentele de la începutul mileniului al doilea și de mai tîrziu mărturisesc chiar că, după încheierea ecteniei, credincioșii sau corul intona de 12 ori «Doamne miluiește».[98]

După ecfonisul rugăciunii stăruitoare, liturghierul Bisericii noastre, ca și al celor de limbă slavă, așează ectenia mică și rugăciunea respectivă («Dumnezeul duhurilor...») din serviciul panihidei, spre a fi folosite la Liturghiile cu parastas.

b) *Ritualul concedierii catehumenilor.* — În Biserica primelor patru-cinci sau șase veacuri creștine, după omilie urmau imediat rugăciunile în legătură cu concedierea catehumenilor și a celorlalte clase asimilate situației lor (primele trei clase de penitenți și energumenii). Prin citirea pericopei evanghelice, Liturghia catehumenilor și-a ajuns punctul ei culminant. Funcțiunea didactică a acestei părți a Liturghiei, adică instruirea catehumenilor în adevărurile creștine și pregătirea dispoziției spirituale a credincioșilor pentru Liturghia euharistică, este încheiată și desăvîrșită prin omilie și, în același timp, acțiunea de reprezentare sau simbolismul ei se mărginește aci. Restul ceremonialului Liturghiei catehumenilor constă din rugăciuni și acțiuni pregătitoare pentru încheierea oficiului ei și concedierea catehumenilor, această concediere fiind odinioară strict operantă. Ritualul întrebuințat în acest scop de Liturghia bizantină, la începutul evului mediu, nu-l aflăm în nici un document. În această privință, sîntem reduși la analogiile ce ni le înlesnește textul Constituțiilor Sf. Apostoli, care reprezintă Liturghia ritului antiohian. Se concediau adică succesiv următoarele categorii de asistenți: prima clasă de cate-

97. P. E. Brightman, *op. cit.*, p. 314.

98. Versiunea latină a lui Leon Thuscus: *Liturgia, seu missa S. Basilii, ex vetustis codicibus latinae translationis descripta*; în cea reimprimată de Claude de Saintes, *Liturgiae*, Anvers, 1562, pp. 37 sq, precum și în exemplarul diaconului Isidor Pyromalos (la Goar), Εὐχολόγιον, *sive Rituale Graecorum*, ed. Paris, pp. 181-182). Prima cerere a ectenei apare despărțită în aceste documente astfel: Diaconul zice mai întîi «Să zicem toți», credincioșii răspunzînd «Doamne miluiește». Diaconul continuă: «Din tot sufletul și din tot cugetul să zicem». Citat după Dom Pl. de Meester, *op. cit.*, p. 85.

humeni (κατηχούμενοι, ἀκροώμενοι, auditori), adică cei care se găseau în curs de catehizare, apoi energumenii, după care urmau la rînd catehumenii candidați la botez (οἱ φωτιζόμενοι, μέλλοντες φωτίζεσθαι, οἱ βαπτιζόμενοι), adică cei cu instrucțiunea terminată, și, în fine, penitenții.[99] Pentru fiecare din aceste clase, diaconul rostea mai întîi o ectenie, la finele căreia episcopul rostea o rugăciune adecvată categoriei respective, rugăciune pe care ei o ascultau cu capetele plecate, părăsind apoi biserica, la învitația ce le-o făcea diaconul după rugăciunea episcopului.[100]

Canonul 19 Laodiceea face mențiune numai de rugăciunile pentru ieșirea catehumenilor și a penitenților. Totuși, omiliile Sf. Ioan Gură de Aur cuprind numeroase locuri, care se referă la rugăciunile pentru catehumeni, energumeni și penitenți.[101] Unele din aceste pasaje înserează chiar texte liturgice în legătură cu concedierea catehumenilor, cum sînt următoarele două propozițiuni: «Să-i învețe pe dînșii cuvîntul adevărului» și «Să le descopere lor Evanghelia dreptății»,[102] care se păstrează pînă astăzi în ectenia pentru catehumeni. Aceeași omilie utilizează propoziațiunea: «Și-i învrednicește pe dînșii la vremea cuvenită, de baia nașterii a doua, de iertarea păcatlor...»,[103] care face parte astăzi din textul rugăciunii pentru cei chemați (catehumeni), rugăciune aflată în Liturghia pusă sub numele Sf. Ioan Gură de Aur.

În textul actual al Liturghiilor bizantine figurează numai ceremonialul pentru concedierea celor două clase de catehumeni. Pentru prima din aceste categorii, ectenia este identică în tustrele Liturghiile. În primul rînd, ei sînt îndemnații la rugăciune: «Rugați-vă cei chemați (οἱ κατηχούμενοι)[104] Domnului». Apoi înșiși credincioșii (cei botezați) sînt îndem-

99. În general, bărbații ocupau partea dreaptă din interiorul bisericii, adică cea dinspre miazăzi, iar femeile stăteau pe latura de nord, adică în partea stîngă. Locul penitenților depindea de gradul de pocăință în care se găseau. Cei din gradul IV ședeau în naos, mai în față, și anume în partea rezervată credincioșilor, iar cei din gradul III ocupau locul din spate, adică din fundul naosului, de o parte și de alta a ușilor care dădeau în tindă sau pronaos. Penitenților de gradul II le era rezervat spațiul din față al tindei, în laturile trecerii din acestea în naos, iar catehumenii erau așezați în spatele lor, spre ieșirea în portic; penitenții de pe prima teraptă își aveau locul afară, lîngă ușa de intrare din portic, în tinda sau pronaosul bisericii. Cf. Dom A. Grea, *La sainte liturgie,* nouv. éd., Paris, p. 128; Mgr. Chevrot, *Notre Messe,* Paris, 1941, p. 36; dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe,* vol. I, partea II-a, trd. rom., Arad, 1931, pp. 59-61.

100. *Constit. Sf. Apostoli,* cartea VIII-a, cap. 6-9.

101. Cf. *Omilia a III-a, 6, 7, Despre incomprehensibila natură a lui Dumnezeu,* P.G., t. XLVIII, col. 725, 727-728; *Omil. IV, 4-5, ibidem,* col. 733; *Omil. II, 5 Despre obscurit. profeț.,* P.G., t. LVI, col. 182; *Omilia LXXI (al. LXXII), 4,* P.G., t. LVIII, col. 666; *Omil. XVII, 3 la II Corint.,* P.G., t. LXI, col. 527.

102. Sub forma: «Să le descopere Evanghelia Hristosului Său», se găsește întrebuințată și în *Constit. Apost.,* VIII, 6.

103. F. E. Brightman, *op. cit.,* p. 315.

104. Adică *cei ce se instruiesc, cei ce se învață. Expresia* «Cei chemați», adoptată de liturghierul romîn, nu reprezintă traducerea corespunzătoare termenului κατηχούμενοι din originalul grec. Ediția liturghierului de Iași, 1679, a mitropolitului Dosoftei, a recurs în această ectenie la termenii slavoni: *«oglașenici»* și *«să-i oglășuiască»* pe dînșii cuvîntul adevărului», în concordanță adică cu textul grec. De asemenea, liturghierul Popii

nați să se roage pentru catehumeni: «ca Domnul să-i miluiască pe dînșii, să-i învețe cuvîntul adevărului, să le descopere Evanghelia dreptății, să-i unească cu Sfînta Sa sobornicească și apostolească Biserică», să-i mîntuiască, să-i apere și să-i păzească, pentru ca astfel «și aceștia să preamărească împreună cu noi (cei botezați) prea cinstitul și de mare cuviință numele Tău: al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh». În timpul acestei ectenii, preotul desface antiminsul și anume cîte o latură la fiecare din cele patru aliniate de la început, pregătindu-l astfel în vederea așezării pe el a Sfintelor Daruri.

În cele din urmă, catehumenii sînt îndemnați să-și plece capetele spre a se face rugăciunea specială pentru ei, înainte de ieșirea din biserică. Textul acestei rugăciuni este diferit în cele trei Liturghii ale Bisericii Ortodoxe. În general, se cere pentru ei ca Domnul să-i facă vrednici a primi botezul și a intra astfel în comunitatea credincioșilor. Astăzi, o astfel de rugăciune este rostită de preot în taină. Formularul Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur o intitulează: «Rugăciunea pentru cei chemați mai înainte de desfacerea antiminsului», deși este așezată după ectenia, în timpul căreia are loc această operație. În condicele Barberini (336) însă, unde se găsește înscrisă expres sub numele acestui Sfînt Părinte, ea poartă titlul de «Rugăciunea catehumenilor, înainte de sfînta înălțare (jertfă)»,[106] adică așa cum se află intitulată astăzi în Liturghia Sf. Vasile cel Mare.

Scopul participării catehumenilor la Liturghie mărginindu-se la instruirea lor în adevărurile de credință și de viață creștină, nu mai era nici un motiv să rămînă mai departe în biserică, la Taina Sfintei Jertfe. De aceea, venea îndată, precum se face și în Liturghia de astăzi, invitația repetată a diaconilor: «Cîți sînteți catehumeni ieșiți; cei ce sînteți catehumeni ieșiți..., ca nimeni din cei ce sînt catehumeni să nu rămînă (înnăuntru)». Cu aceste formule, Liturghia catehumenilor se consideră încheiată.

Formulele pentru concedierea clasei înaintate a catehumenilor, adică a celor care erau admiși să primească botezul la Paște, se păstrează astăzi numai în Liturghia darurilor mai înainte sfințite, căpătînd întrebuințare numai în a doua jumătate a postului păresimilor. Ele urmează îndată după repetarea unei ultime invitații făcute pentru părăsirea bisericii de către catehumenii din prima categorie, după care diaconul se adresează celorlalți: «Cîți sînteți pentru luminare, apropiați-vă (Ὅσοι πρὸς τὸ

Ion din Suiug (manuscris copiat în anul 1724 după altul mai vechi. Vezi în «Revista Teologică» din Sibiu, an. XXXI (1941), nr. 1-2 (ianuarie-februarie), pp. 6-36, studiu publicat de Gh. Șerban-Cornilă) folosește termenul «oglașnici» atît în ectenia în cauză, cît și în titlul rugăciunii ce se citește în taină de preot, în timpul ecteniei menționate, iar în cuprinsul rugăciunii îi desemnează sub numele de «cei *oglășuiți*» («...caută spre robii Tăi cei oglășuiți...»). Alte ediți ca, de exemplu, cele de Iași, 1818, 1834, 1845, 1868 și cea de Rîmnic, 1862, dau o traducere romînească corectă teremenului κατηχούμενοι dar numai în titlul rugăciunii din timpul ecteniei: «Rugăciunea pentru *cei ce se învață*...».

106. F. E. Brightman, *op. cit.*, p. 315.

φώτισμα. προσέλθετε), [107] rugați-vă cei pentru luminare!». Urmează apoi o ectenie cu îndemnuri către credincioși de a se ruga pentru cei ce se pregăteau pentru botez, ca Domnul să-i învrednicească de această Sf. Taină la vremea cuvenită, să le dăruiască desăvîrșirea în credință, ca să poată ajunge să se înnumere în aceeași ceată duhovnicească cu credincioșii. Candidații la botez sînt invitați apoi să-și plece capetele pentru a li se citi cuvenita rugăciune, înainte de concediere. Liturghia darurilor mai înainte sfințite își încheie după aceea oficiul pentru catehumenii, prin strigarea diaconilor: «Cîți sînteți pentru luminare ieșiți..., ca să nu rămînă cineva...».

În epoca în care era în vigoare disciplina penitenții publice, se folosea un ritual analog de rugăciuni și invitații în legătură și cu concedierea penitenților (Const. Ap., VIII, 9). Ieșirea din uz a acestei discipline, cu organizarea penitenților în clase corespunzătoare gravității păcatelor și gradului de pocăință, a atras în chip firesc după ea și suprimarea formulelor rituale legate de trimiterea lor din biserică. Pentru motive analoage, nu a mai putut găsi întrebuințare nici ritualul pentru concedierea energumenilor. Împotriva oricărei logici însă, rugăciunile și formulele privitoare la concedierea catehumenilor au continuat să fie recitate în Liturghie, deși ele nu mai aveau aplicare încă din veacul al VII-lea, cînd Sf. Maxim Mărturisitorul remarca faptul că nu se mai observa strictețea de odinioară pentru deosebirea și depărtarea celor nebotezați, de la slujbă. [108] Aceste rituri nu mai reprezintă de mult, deci, decît un interes istoric, adică o simplă valoare de document. Totuși, menținerea lor în uzul liturgic a găsit susținători printre liturgiști, pentru considerațiuni cu caracter mai mult sau mai puțin romantic. Astfel, unii interpretează existența lor în Liturghia de astăzi, prin analogie cu situații din domeniul filologic, unde, potrivit sistemului ortografiei etimologice, unele litere se scriu în corpul cuvintelor, fără a se auzi în pronunție. Cu toate că, în general, ele sînt privite ca «greutăți inutile» și «aparente anomalii», totuși li se găsește o rațiune în simplul fapt că poate forma «bucuria eruditilor». [109] Alte ori se încearcă a se compensa caracterul anahronic al ritualului de la sfîrșitul Liturghiei catehumenilor, atribuindu-i o semnificație simbolică. El ar fi, adică, de natură să provoace în sufletele asistenților reflecții asupra nevredniciei lor morale și sen-

107. Printr-o omisiune de transcriere, înlesnită și de încetarea destul de timpurie a disciplinei catehumenatului, s-a ajuns ca termenul προέλθετε din ectenia pentru prima clasă de catehumeni să se generalizeze și în ectenia pentru cei ce se pregăteau pentru botez, în loc de προσέλθετε (apropiați-vă). Indemnul de la finele ecteniei «Cei pentru luminare, capetele voastre Domnului să le plecați», în vederea citirii rugăciunii, înainte de concediere, ar rămîne fără obiect, sub raport logic, dacă cei spre luminare ar fi fost invitați de la început să iasă, prin strigarea «ieșiți» (προέλθετε). Vezi mai pe larg lucrarea noastră *Insemnări pentru o nouă ediție a Liturghierului*, București, 1947, pp. 40-42.

108. *Scholia la scrierea Despre ierarhia bisericească a lui Pseudo-Dionisie Areopagitul*, III, 3, P.G., t. IV, col. 141 C.

109. Dom Fernand Cabrol, *Les origines liturgiques*, Paris, 1906, pp. 15-16.

timente de pocăință, la constatarea că nu se găsesc peste nivelul catehumenilor și penitenților de odinioară [110] și că deci, astfel, «catehumeni sînt pururea în Biserică». [111]

Fapt este însă că acest ritual nemaicorespunzînd nici unei realități din viața bisericească actuală, el rămîne nu numai fără înțeles pentru credincioși, dar chiar fără obiect pentru înșiși liturghisitorii, care sînt obligați să se roage ca Dumnezeu să facă vrednici de baia botezului o categorie inexistentă de asistenți, pe care mai înainte i-a îndemnat la rugăciune, iar după aceea la plecarea capetelor și la ieșirea din biserică. Deci, deși în favoarea menținerii ritualului de la finele Liturghiei catehumenilor s-au făcut diverse considerațiuni sentimentale, totuși nu se poate contesta caracterul său anahronic și că, găsindu-se golit de sens, prezența lui în Liturghia de astăzi nu este decît efectul unei legi sau proces mecanic de așa zisă «succesiune ereditară liturgică».

Pr. prof. PETRE VINTILESCU

110. Cf. dr. V. Mitrofanovici și dr. Th. Tarnavschi, *Liturgica...*, 1909, p. 496; dr. Th. Tarnavschi, *Despre cele mai însemnate Liturghii ale Bisericii orientale...*, în rev. «Candela», an. XI (1892), nr. 12 (dec.), p. 729, n. 1; P. Lebedev, *Liturgica...*, trad. rom. de Icon. N. Filip, București, 1899, pp. 258-259; S. Salaville, *Liturgies orientales, la messe*, vol. II, partea I-a, pp. 88, 90, 91 ș.a.

111. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explicare despre sf. biserică*, în *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, traducere romînă, ediția București, 1865, p. 261, col. 1.

SINOADELE DE SUB REGIMUL LUI CUZA VODĂ *

IMPORTANȚA LOR PENTRU VIAȚA BISERICEASCĂ

Schimbările care s-au produs în viața bisericească prin legislația domnitorului Alexandru Ioan Cuza, au fost privite de unii contemporani și de alții de mai tîrziu, chiar pînă aproape de zilele noastre, prin prisma unor interese străine de viața poporului nostru și de adevăratele rînduieli ale Bisericii Ortodoxe Romîne. De aceea, unele aspecte deosebit de importante ale acestor schimbări, au și fost trecute sub tăcere sau au fost răstălmăcite. Dar, în ultimii ani, actualizarea epocii marelui domnitor și punerea în adevărata ei lumină a operii sale de reformator, a dat prilej și teologilor cărturari să stăruie mai atent și să examineze mai cu temei, legiuirile și măsurile înnoitoare cu care a venit el în privința treburilor bisericești.[1] Luînd îndemn din osteneala celor ce și-au orientat cercetările în această direcție și constatînd că n-a fost relevat pînă acum aportul pe care l-au adus la dezvoltarea organizării noastre, sinoadele care s-au constituit și care au lucrat pe baza legilor lui Cuza Vodă, vom încerca să arătăm importanța acestor sinoade pentru viața bisericească de la noi.

Instituirea sinoadelor naționale periodice la noi nu s-a făcut înainte de Unirea Principatelor. Nu s-a făcut, căci pînă atunci existau două unități mari bisericești canonice: Mitropoliile din cele două Principate.

După Unirea Principatelor se înțelege că însăși firea lucrurilor cerea ca și Bisericile să urmeze organizarea impusă de noua formă politică a țării, așa cum s-a întîmplat totdeauna și să încerce și ele să se unifice.

---

*) Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru a fost întocmită sub îndrumarea Pr. prof. Liviu Stan, care a dat și avizul să fie publicată.

1. C. Drăgușin, *Legile bisericești ale lui Cuza Vodă și lupta pentru canonicitate*, în rev. «Studii Teologice», anul IX (1957), ian.-feb., nr. 1-2, pp. 86-103. Și mai ales analiza politicii religioase a lui Cuza, făcută de Pr. prof. Rămureanu, în «Biserica Ortodoxă Romînă», nr. 7-10, 1951.

Astfel cele două mitropolii din țară deveniră Biserica unică a Romîniei avînd o singură putere conducătoare, proprie Bisericii Ortodoxe: puterea sinodală.[2]

Este de la sine înțeles deci că instituirea sinodului general al întregii Biserici romîne, reprezintă urmarea directă a înfăptuirii unității politice a țărilor noastre.

Pînă la Decretul organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei romîne dat de Cuza în 1864[3] noi nu am avut o lege expresă care să prevadă întrunirea unui sinod la anumite epoci. Este prima încercare de a face periodică instituția sinodului la noi. Această instituție este un sinod, iar nu o oarecare adunare bisericească, fapt ce reiese din înșeși actele și corespondența lui, dar un sinod format după cerința vremii și în conformitate cu progresul la care ajunsese societatea atunci. La acest sinod participau și clericii de mir. O componență similară aveau și sinoadele din Rusia, Grecia, Serbia și din Ardeal.[4] Mai mult, documentele în legătură cu majoritatea sinoadelor care s-au ținut cu mult înainte de Cuza pe teritoriul patriei noastre, atestă că în afară de înalta ierarhie mai participau la sinod atît egumenii, cît și clericii de mir, iar la altele chiar și mirenii.

Este adevărat că aceste sinoade au dispărut la un moment dat, pentru mai bine de un veac, pînă aproape de vremea lui Cuza. Ignorînd existența lor și luînd în considerație numai această perioadă din urmă în care se pierduse tradiția sinoadelor în general și mai ales a sinoadelor la care participa clerul de mir și mirenii, defăimătorii legislației lui Cuza s-au grăbit să condamne noua structură a sinodului, în numele unei orto-

---

2. În vederea unificării celor două Biserici din Principate, încă din 1863 s-a alcătuit un *«Proiect de lege pentru unificarea Bisericii Romîne»*, din 7 articole, aproape toate arătînd atribuțiile și prerogativele mitropolitului primat. Din adaosurile marginale ale Proiectului, se vede că chiar de la acea dată s-a pus problema dacă în locul demnității de mitropolit primat poate fi instituită cea de patriarh. Legiuitorul ajungea la concluzie negativă. Acest Proiect se poate vedea la *Arhivele Statului, fond Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, dosar nr. 1317/1863* ff. 3-4.

O altă lege relativă tot la Unirea și reorganizarea Bisericii, este: *«Proiect de unirea și reorganizarea Bisericii Ortodoxe Romîne (autocefale, independentă de orice altă biserică)»*, pe baza vechilor canoane (Arhive, cit., ff. 11-12).

3. I).Decretul are 5 capitole și 26 articole. Decretul se găsește în următoarele locuri: în manuscris la *Arhive cit.*, dosar nr. 1536/1864, ff. 7-8. Textul tipărit se găsește în *Almanahul Cultelor pe 1868*, publicat de D. V. Alexandru Urechia, anul I, București, 1867, pp. 35-36, și în I. M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile Romîniei vechi și nouă*, vol. I, pp. 1789-1791.

A doua legiuire a lui Cuza cu privire la Sinod este și *«Regulamentul pentru alegerea membrilor Sinodului al Bisericii romîne»*, are 3 capitole și 21 articole (vezi *Arhive* cit., ff. 9-10; *Almanahul Cult.* cit., pp. 36 și 37, și I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, pp. 1791-1799.

A trei legiuire dată de Cuza cu privire la Sinod este *«Regulamentul interior al sinodului general al Bisericii romîne»*, dat în București la 9 noiembrie 1865 (I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, pp. 1792-1893).

4. Vezi I. Chiricescu, *Principii asupra instituției sinodale în diferite biserici ortodoxe de răsărit*, București, 1909, p. 9; iar pentru membrii sinodului din Ardeal vezi *Statutul Organic al lui Șaguna*, care se află în *colecția canonică a lui Mansi, continuată de Ioanes Batista Martin și R. P. Ludovico Petit*, Paris, 1910, vol. 42, col. 161-164.

doxii rău înțelese, fără a bănui că în fond prin reforma sinodală a lui Cuza, se restaura de fapt, tocmai o veche tradiție sinodală Ortodoxă.

Pregătirea sinodului general. Cea dintîi măsură care s-a luat înainte de întrunirea sinodului a fost numirea de noi ierarhi romîni la o serie de scaune vacante. [5]

O altă măsură, înfăptuită de urgență în acest timp și care cădea în sarcina protopopilor districtuali, a fost întocmirea listelor de alegători în care intrau preoții romîni în funcție, superiorii de mînăstiri și profesorii de cunoștințe religioase de pe la seminarii (Regulament pentru alegerea membrilor sinodului al Bisericii Romîne, art. I).

Numărul total al acestor alegători, în afară de districtul Prahova și Teleorman se ridică la peste 6525 de persoane. [6] Listele trebuiau întocmite cu două luni înainte de ziua alegerilor, pentru ca între timp să fie verificate și controlate de către Ministerul Cultelor, căruia îi revenea îndatorirea de a înlătura pe cei care nu aveau drept de alegători după lege (același Regulament..., art. V).

Pentru faptul că aceste măsuri și alte lucrări de cancelarie la Minister întîrziaseră, ministrul Cultelor, la 17 iunie 1865, ceru domnitorului ca deschiderea sinodului, programată după Decretul organic, pe data de 1 iulie, să se amîne pe 1 decembrie 1865. Cererea ministrului este aprobată de către Cuza la 21 iunie, printr-un decret în care preciza, că pe ziua de 15 noiembrie 1865 se vor alege membrii sinodului general. [7] În această zi, la orele 10 dimineața, alegătorii amintiți întruniți la protopopiatele de județe, sub prețedinția protopopului respectiv, puteau alege ca membri ai sinodului din partea eparhiei de care depindeau, cîte trei persoane. De fapt, sinodul urma să fie alcătuit din cinci categorii de membri și anume: a) cei doi mitropoliți; b) episcopii eparhioți în număr de opt; c) cei opt arhierei romîni, titulari; d) cîte trei deputați de fiecare eparhie din cele opt, aleși de către clerul de mir și numai dintre preoții

5. Vezi Decretele domnești cu numerele: 16677, 16678, 16679, 16680, 16681, 16682, la *Arhive cit.*, dosar nr. 1538/1866, ff. 86-87. Prin aceste decrete au fost numiți următorii ierarhi: Calinic Stavropoleos (numit Miclescu), mitropolit al Moldovei și Sucevei; arhiereul Neofit Edesis, episcop de Argeș; arhim. Ghenadie, episcop de Roman; arhiereul Atanasie Troados, episcop al Buzăului; arhimandrit Melchisedec, episcop al Dunării de Jos; Arhiereul Dionisie Traianopoleos, episcop de Huși.

6. Mitropolia Iașului are 1332 de alegători; județul Roman, 839; Eparhia Huși, 164; județul Vaslui, 154; Tutova, 210; Eparhia Dunării de Jos, 348; județul Olt, 265; Argeș, 436; Protopopiatul Vîlcea, 371; județul Dolj, 462; Protopopiatul Mehedinți, 344; districtul Romanați, 310; Gorj, 342; Eparhia Buzău, 553; districtul Ialomița, 195; Protopopiatul Mușcel, 207; Plasa de jos a Bucureștiului, 71.

Din felul cum este cusut dosarul la Arhive, ne-a fost imposibil de a face statistica districtelor Prahova și Teleorman. Vezi toată această catagrafie, cu tabelele nominale la Arhive, fond cit., dosar nr. 1453/1865. Dosarul are 242 foi. Tot dosarul cuprinde numai tabelele amintite. Pentru tabelele cu profesorii de la seminarul din București, vezi Arhive cit., dosar nr. 1536/1864, ff. 67-69.

7. Pentru cererea Ministrului de Culte, vezi «Arhive», idem, ff. 128 și 129. Pentru decretul domnesc de amînare a sesiunii și prin care hotărăște și data alegerilor de membri, precum și programul de lucru al sinodului, vezi idem, ff. 130, 201, 206 și 210. Acest decret se poate vedea în Almanahul cit., p. 43.

de mir sau și persoane laice cu cunoștințe teologice ; și e) decanii Facultăților de teologie din Iași și București (Decretul Organic, art. IV).

Așa dar, numărul total al membrilor sinodului urma să fie de 42 de persoane.[8] Cu privire la categoria a patra de membrii legiuitorul prevede ca cei din această categorie, spre a putea fi aleși membri în sinod, trebuie să îndeplinească un număr foarte mare de condiții.[9] Mandatul celor aleși era pe timp de trei sesiuni sinodale, și numai după aceea puteau fi realeși, iar sinodul avea să se întrunească în sesiune ordinară, cu durata de o lună, numai odată la doi ani, în ziua de 1 iulie (Decretul organic... cap. II, art. IV și VIII). Prin aplicarea prevederilor Decretului organic al lui Cuza, s-a ajuns ca sinodul general al Bisericii Ortodoxe Romîne, să se întrunească numai în două sesiuni și anume, în decembrie 1865 și în iulie 1867. A treia sesiune, proiectată și convocată pentru iulie 1869 nu a mai putut lucra.

Avem deci de a face cu două sinoade, sau mai precis, cu două sesiuni sinodale.

I. *Desfășurarea lucrărilor celor două sesiuni.* Programul deschiderii festive a primei sesiuni a fost întocmit de către mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei, președintele sinodului, și 400 de exemplare din acest program au fost afișate pe străzile capitalei.[10]

În ziua de 1 decembrie 1865, la orele 10 dimineața, în catedrala mitropoliei din Capitală, s-a săvîrșit Sf. Liturghie și Tedeumul. Erau prezenți membrii sinodului, miniștrii și autoritățile superioare. După aceea s-au îndreptat cu toții către sala destinată pentru ședințele sinodului, care era una din încăperile Ministerului de Culte.[11] În sală s-a așezat o

8. Dăm aici lista nominală a acestor membrii, precizînd că episcopii de Huși, Roman și Buzău sînt trecuți la alte eparhii decît la cele în care îi decretase Cuza. Iată-i : Nifon, mitropolitul Ungro-Vlahiei și primat al Romîniei ; Calinic, mitropolitul Moldovei și Sucevei ; Atanasie, episcop de Roman ; Calinic de Rîmnic ; Dionisie de Buzău ; Iosif de Huși ; Ghenadie de Argeș ; Melchisedec al Dunării de Jos ; arhiereul Calist Stratonichias ; Teodorit Sinadon ; Ioanichie Evantias ; Chesarie Sinadon ; Nectarie Sotiriopoleos Hermeziu ; Iosif Sevastias Bobulescu ; Filaret Scriban ; Isaia Dioclitios Vicol ; Vladimir Irinopoleos Suhopan ; Neofit Scriban. Preoții : Spiridon Esarhu ; Nicolae Dimitrescu ; Ioan Călărașanu ; Constantin Buțiureanu ; Constantin Știubei ; Constantin Lăzărescu ; Ioan Petrescu ; Rafaii Pițulescu ; Gheorghe Dimitriu ; Gheorghe Stamatin ; Ioan Floru ; Vasile Cotihetu ; Vasile Dumitrescu ; Nicolae Popescu ; Constantin Focșa ; Ioan Cojan ; Nicolae Constantinescu ; Ioan Severin ; Ioan Păunescu ; Gheorghe Teodorescu ; Dimitrie Crinescu ; Simeon Topalov, și mirenii Vasile Caloeanu și Luca Calaceanu (vezi în «Almanahul Cultelor» cit., p. 41).

9. a) Preoții de mir să fie în exercițiul dreptului de alegători și cu studii de cel puțin 4 clase într-un seminar ; b) iar laicii să întrunească următoarele condiții : vîrsta de 40 ani ; cunoștințe teologice dovedite sau prin atestate sau prin o funcțiune de minimum 3 ani ca profesori în seminarii, ori Facultatea teologică din țară ; să nu fie falit nereabilitat ; să nu fi fost osîndit la pedeapsă criminală, să nu fi fost osîndit la pedeapsă corecțională pentru delictele următoare : 1. falsificare, spargere de peceți și sustragere de acte depuse în locuri publice ; 2. furtișag ; 3. înșelăciune ; 4. abuz de încredere ; 5. mărturii mincinoase ; 6. calomnii ; 7. atentate la bunele moravuri ; 8. abuz de putere, și 9. mituiri (conform Regulamentului pentru alegerea membrilor sinodali, art. 2).

10. Arhive cit., dosar nr. 1536/1864, f. 334.

11. Se constată acest lucru dintr-o adresă a șefului de devize al Cultelor (Arhive, idem, ff. 328-330).

cruce și o Evanghelie, ambele aduse de la muzeul Conservatorului.[12] Aici s-a oficiat sfințirea apei, răspunsurile fiind date de corul conservatorului. După sfințirea apei, mitropolitului primat Nifon a recitat simbolul credinței, articol cu articol, iar după fiecare articol, membrii sinodului răspundeau în cor: «Cred și întocmai mărturisesc». După terminarea ultimului articol din simbol, fiecare membru participant a sărutat crucea și Evanghelia repetînd formula mai sus citată.[13] Cu această rînduială s-a terminat ceremonialul deschiderii sinodului, ea fiind considerată, ca avînd valoarea unui jurămînt din parte membrilor.

Imediat după acest ceremonial, ministrul Cultelor a citit în fața tuturor, ordonanța domnească pentru convocarea sinodului și lista problemelor de care sinodul avea să se ocupe în această sesiune. Potrivit acestei liste, sarcinile sinodului constau în elaborarea a noi legi și regulamente bisericești. Elaborarea și întocmirea lor de către sinod, nu a putut fi dusă la capăt în sesiunea ordinară de o lună de zile și de aceea, sinodul cere domnului prelungirea extraordinară a sesiunii pînă pe 5 ianuarie 1866, lucru care se și aprobă.[14]

În această sesiune ordinară și extraordinară totodată, dat fiind faptul că se prelungise cu încă cinci zile, s-au ținut 15 ședințe,[15] în care sinodul s-a îngrijit nu numai de elaborarea legiuirilor respective și de care ne vom ocupa mai jos ci s-a ocupat și de o serie de chestiuni judecătorești și administrative.

În iulie 1867 cînd s-a ținut a doua sesiune a sinodului, deși Cuza nu mai era domnitor, totuși Decretul său organic rămăsese în vigoare. În baza acestuia, la 22 iunie, ministrul cultelor a cerut noului domnitor, iar acesta aprobă convocarea sinodului în luna iulie cu următoarea ordine de zi: a) Regularea chestiunilor propuse în dezbaterea sesiunii din 1865, sesiune al cărei rezultat nu se comunicase oficial la Ministerul Cultelor; b) rezolvarea unui număr de cereri pentru călugăriri și c) elaborarea unui alt număr de legi și regulamente bisericești.[16]

Atît acestea, cît și alte probleme ivite în timpul sesiunii și aduse spre rezolvare, au pus din nou sinodul în situația de a cere o prelungire cu încă cincisprezece zile peste durata sesiunii ordinare.

În sesiunea a II-a s-au ținut nouăsprezece ședințe sinodale.[17] Ele avut loc la Mitropolie, în salonul de primire al mitropolitului primat,

12. Idem, f. 336.

13. Programul deschiderii, întocmit de Nifon, se poate vedea în «Almanahul Cultelor» cit., p. 42.

14. Vezi Decretul domnesc de amînare, la Arhive, idem, f. 259, iar demersurile făcute pentru amînare, ff. 498 și 528.

15. Ședințele s-au ținut la 1, 3, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 21, 22, 29, 30, 31 decembrie și 4 ianuarie.

16. Vezi raportul Ministrului de Culte pentru convocarea sesiunii către domn, precum și chestiunile de care avea să se ocupe sinodul (Arhive cit., dosar nr. 973/1867, f. 6), iar la ff. 51-52 se află Decretul de convocare a sesiunii.

17. Domnul aprobă prelungirea sesiunii nu pînă la 15 august, cum ceruseră sinodalii, ci numai pînă pe 10 august. Vezi Arhive cit., nr. 973, ff. 238-239. Cele 19 ședințe s-au ținut în următoarele zile din iulie: 14, 17, 19, 21, 22, 24, 25, 26, 28, 29 și 31;

fapt care provoacă protestul arhiereului Ieronim Sevasti, care a obiectat că localul nu e potrivit, pentru că în aceeași cameră se mai fac și lucrările eparhiei de către mitropolit; se fac primirile la sărbătorile mari și praznice și tot aici mai au loc și diferite audiențe particulare.[18]

La ultima ședință a sesiunii a II-a a sinodului, din 10 august, s-a format o comisie din membrii lui, cu sarcina de a formula dorințele Sfîntului Sinod asupra chestiunilor care urmau să fie puse în dezbaterea sesiunii viitoare (1869), dorinți care în fond nu erau altceva decît un program de lucru pentru a treia sesiune. Uterior aceste «dorinți» au și fost aprobate de minister ca unele care trebuiau să formeze ordinea de zi a sesiunii a III-a. Iată pe scurt cuprinsul acestor dorinți: a) Se cerea ca atunci cînd se vor revedea legile făcute sub Cuza, — așa cum prevedea Constituția — să se consulte sinodul general în toate materiile care privesc Biserica; b) să se recomande o preocupare mai intensă pentru îmbunătățirea soartei materiale a clerului și a Bisericii în general; c) se cerea găsirea modalității prin care să se permită sinodului să facă un proiect de lege special pentru instrucția și educația clerului în spiritul Bisericii și conform cu destinația școlilor de pregătire a clerului, în așa fel ca învățămîntul bisericesc să fie trecut sub jurisdicția Bisericii și d) se propunea ca la revizuirea legilor lui Cuza să se consulte sinodul asupra felului în care s-ar putea potrivi canoanele bisericești privitoare la nuntă, cu legea civilă privitoare la căsătorie.[19] Ordinea de zi a sesiunii proiectate pentru 1869 mai urma să cuprindă discutarea unui mare număr de cereri pentru călugăriri.[20]

Toate acestea însă au rămas nestudiate și nerezolvate de către sinod, care n-a putut să lucreze, neavîndu-se majoritatea membrilor săi la sesiunea din iulie 1869, deși fusese aprobată de către domn și convocată.[21]

Demnitați în sinod, membrii care au participat la el și modul de lucru al sinodalilor.

---

iar în august pe 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9 și 10. Pentru această precizare se va vedea în Monitorul cit. pe 1867, pp. 948, 951, 956, 957, 999, 1002, 1011, 1034, 1041, 1046, 1061, 1070, 1093, 1109, 1115, 1116, 1124 și 1127.

18. Arhive cit., nr. 973, f. 78.

19. Idem, ff. 3 și 16, precum și Monitorul cit., pe 1867, p. 1124.

20. La Arhivele Statului se găsește un dosar cu cîteva sute de pagini cu aceste petiții (fond. cit., dosar nr. 700/1869.

21. Pentru demersurile Ministrului de Culte și pentru Decretul domnesc nr. 1110 din 1869 de aprobarea sesiunii, vezi Arhive cit., dosar nr. 719/1869, ff. 1-3. Menționăm totodată că și la această sesiune, de altfel ca și la celelalte, ministrul cultelor a încunoștiințat prin telegrame pe mitropoliții și episcopii eparhioți, ca ei la rîndul lor, fiecare în eparhia sa, să facă cunoscut celorlalți membri că s-a aprobat de domnitor această sesiune, iar pentru deschiderea ei să se prezinte toți pe data de 1 iulie 1869. Pînă la această dată nu au sosit la Sinod decît numai 4 membri, cu care ministrul cultelor a deschis sesiunea ordinară, într-un salon de la Mitropolie. Însă, fiind numai atîția membri, nu s-a putut da curs lucrărilor ce trebuiau rezolvate. Peste cîteva zile au mai sosit încă 4 membri, făcînd un total de 8 membri, dar și acest număr reprezenta tot minoritatea, și astfel sesiunea s-a dizolvat. (Pentru această ultimă informație, vezi Arhive, idem, ff. 4 și 8).

1. *Preşedintele.* Prima şi cea mai de seamă demnitate într-un sinod este cea de preşedinte. De drept, după legea aceasta preşedinte devenea mitropolitul primat al Romîniei, vicepreşedinte cel al Moldovei; iar, în lipsa acestora, prezida cel mai vechi dintre episcopi (Regulamentul interior al Sinodului, cap. II, art. 9-10).

Potrivit acestei rînduieli, la cele două sesiuni cu 34 de şedinţe sinodale nu a funcţionat ca preşedinte una şi aceeaşi persoană: astfel, la zece şedinţe din prima sesiune a fost preşedinte Nifon, mitropolitul primat al Romîniei,[22] iar la restul de cinci, acesta fiind ocupat cu alte lucrări în afară de sinod, a funcţionat ca preşedinte Calinic Miclescu, mitropolitul Moldovei.[23]

La sesiunea a II-a din 1867, Nifon fiind plecat în străinătate pentru caz de boală, iar mitropolitul Calinic al Moldovei aflîndu-se într-o cură medicală, episcopul de Roman a prezidat 17 şedinţe, iar cel al Buzăului două şedinţe.[24]

Atribuţiile preşedintelui sinodului erau: «de a păstra ordinea în şedinţe; de a priveghea asupra strictei păziri a regulamentului; a ţine rîndul între membrii care au cerut cuvîntul; de a ridica şedinţa cînd vreun orator se abătea de la obiectul discuţiei; de a interveni în dezbatere pentru a rechema la ordine pe orator; de a menţine regulamentul, de a lumina dezbaterile şi tot el în conţelegere cu ministrul cultelor fixa şi ordinea de zi a şedinţelor sinodale».[25]

2. *Secretarii.* Articolul 11 din Regulamentul interior al sinodului precizează că sinodul general va alege prin vot secret doi secretari şi un «chestore» pe timpul unei sesiuni, dintre membrii cei mai tineri ai sinodului.[26] Atribuţiile acestora erau de a priveghia şi de a redacta procesele verbale sub direcţia preşedintelui; a face apelul nominal al membrilor; a înscrie pe membrii care au cerut cuvîntul; a da citire actelor sau eventual protestelor depuse la birou; într-un cuvînt, a îndeplini toate lucrările de cancelarie.[27] Tot pentru ajutorul la efectuarea acestor lucrări, ministru cultelor trebuia să pună la dispoziţia biroului sinodal, pe şeful de «devize» (secţie) al Cultelor, 4 stenografi, 4 copişti şi 4 uşieri.[28]

---

22. Şedinţele la care Nifon a fost preşedinte sînt primele zece şi a cincisprezecea (vezi pentru aceasta «Almanahul Cultelor» cit., următoarele pagini: 43, 44, 50, 55, 57, 66 şi 73).

23. «Almanahul Cultelor» cit., pp. 55, 75, 80, 85, 86 şi 87.

24. Numai şedinţele a 16-a şi a 19-a au fost prezidate de episcopul Buzăului (vezi Monitorul cit., pe 1867, pp. 1115 şi 1127), restul şedinţelor au fost prezidate de episcopul de Roman (idem, următoarele pagini: 948, 951, 956, 957, 999, 1002, 1011, 1034, 1041, 1046, 1061, 1070, 1093, 1105, 1115, 1116 şi 1124).

25. Vezi cap. III, art. 15-16, precum şi cap. IV, art. 19 din Regulamentul interior al Sinodului.

26. La prima sesiune au fost aleşi ca secretari preotul iconom George Stamatin şi preotul Spiridon Esarhu, iar la a doua numai primul îşi menţine votul; în locul celui de al doilea, este ales preotul Gheorghe Petrescu; iar ca chestor, preotul N. Petrescu. (Pentru prima sesiune vezi Almanahul cit., p. 42; iar pentru a doua, Monitorul cit., pe 1867, p. 948).

27. Cap. III, art. 17 din Regulamentul interior al Sinodului.

28. Idem, art. 18. Amintim aici că pentru prima sesiune nu am găsit în docu-

3. *Membrii.* Am arătat mai sus că în alcătuirea sinodului intrau 42 de membrii, dar art. 60 din Regulamentul interior prevede că arhiereii titulari ai unor eparhii străine care erau și locțiitori ai chiriarhilor eparhioți, pot să și lipsească de la ședințele sinodului. În baza acestei prevederi la prima sesiune, mitropolitul Calinic al Moldovei face chiar intervenții pe lîngă Ministerul Cultelor, ca să nu participe la sinod acești episcopi, deoarece sesiunea fiind în timpul sărbătorilor de Crăciun, ei trebuiau să rămînă locțiitori pe la eparhi.[29] Cu toate acestea, majoritatea arhiereilor titulari au participat, atît la prima sesiune, cît și la a doua.

Pe lîngă cele cîteva drepturi aparte, asigurate membrilor sinodului în timpul sesiunii, ca: dreptul de imunitate, indiferent de opinia pe care o avea la sinod, primirea diurnei de un galben pe zi[30] și «blanchetele pentru caii de poștă» cu care erau aduși sau transportați la ședințe, lor li se mai impuneau și cîteva obligații, a căror nerespectare atrăgea pierderea titlului de membru al sinodului.[31]

Pentru ținerea unei ședințe sinodale, ca sinodul să fie complet, totdeauna se cerea ca să fie prezenți jumătate plus unul din membrii electivi, plus episcopii și arhiepiscopii de eparhii.[32] Astfel, statistic vorbind, atît la sesiunea I-a cît și la a II-a, la nici o ședință nu au participat mai puțin de 21, dar nici mai mulți de 31 de membri.[33]

---

mente, care au fost persoanele numite în aceste posturi. Probabil că în prima sesiune această muncă au dus-o tot secretarii. Pentru a doua sesiune însă, ca stenografi au fost angajați: I. Zmeu, P. Ionescu, I. Brătescu și M. Corbescu, angajați cu o diurnă de 400 lei de fiecare, pe tot timpul sesiunii. (A se vedea Arhive cit., dosar nr. 973, f. 213). Tot la a doua sesiune, în loc de 4 copiști, cum prevede legea, se angajează numai doi, și anume: P. Peltechi și Ianculescu, angajați să transcrie lucrările Sinodului și procesele verbale, primind o diurnă de 300 lei de fiecare, pe tot timpul sesiunii. (Arhive, idem, f. 214). În postul de ușier nu am găsit pe nimeni amintit.

29. Această cerere către Culte, a lui Calinic Niculescu, se află la Arhive cit., dosar nr. 1536/1864, ff. 267 și 398.

30. Această diurnă, în comparație cu cheltuielile de cazare pe care le făceau membrii sinodului pe la diferitele hoteluri, era insuficientă, fapt care determină pe aceștia să ceară mai întîi să fie cazați pe la casele parohiale din Capitală, iar după aceea să li se mărească diurna la 2 galbeni pe zi, lucru care li s-a aprobat. (Arhive cit., dosar nr. 1536, ff. 474, 503 și 504).

31. Astfel, cel care nu venea peste o jumătate de ceas de la ora indicată pentru întrunirea ședinței se socotea absent, iar cinci absențe nemotivate și consecutive din partea unui membru ales sau unui arhiereu fără eparhie în țară, se socotea drept demisionat din sinod. Mai mult, înceta de îndată de a mai fi membru: a) cel care, în termen de 8 zile de la convocarea, nu se prezenta la ședință, în afară de cazul cînd justifica absența prin acte medicale sau cazuri de forță majoră; b) membrul care nu depunea în termen de 8 zile jurămîntul, și c) cel care provoca erezie de la dogmele Sfintei Biserici. (Conf. *Regulamentului interior al Sinodului,* cap. I, art. 4-7, și cap. IV, art. 24).

32. Idem, art. 22-23.

33. La cele 15 ședințe din prima sesiune, în ordinea ținerii ședințelor, avem următoarea statistică a membrilor care au participat: 21, 21, 30, 27, 29, 28, 31, 31, 28, 31, 29, 31, 27, 28 și 26; iar la a doua sesiune avem: 21, 31, 24, 21, 21, 21, 27, 21, 23, 21, 22, 22, 22, 22, 22, 21, 22 și 21. Pentru a se vedea pe nume care sînt acești membri participanți și reprezentați aici statistic, vezi «Almanahul Cultelor» cit., pp. 43, 44, 54, 55, 57, 58, 66, 73, 75, 80, 86 și 87 pentru prima sesiune; iar pentru a doua vezi Monitorul cit.

Dintre episcopii eparhioți, cel care a lipsit de la toate ședințele celor două sesiuni, împiedicat de o boală îndelungată, a fost Sf. Calinic, episcop de Rîmnic.[34] În afară de Sf. Calinic, au mai lipsit cu totul, dar numai la sesiunea a II-a, și următorii: mitropolitul Nifon, plecat în străinătate pentru băi; mitropolitul Moldovei, Calinic;[35] și episcopul de Huși, care se afla tot în stare de boală.

Dintre ceilalți membrii mai absentează de la toată sesiunea a II-a Luca Călăceanu și Pr. iconomu C. Buțureanu. Absențele tuturor acestora au fost motivate de către sinod. Între cei care au absentat de la cele mai multe ședințe, dar nu de la toate, se numără și arhiereul Ieronim Sevasti.

Faptul că la cele două sesiuni nu au participat toți membrii sinodului, precum și neprezentarea majorității membrilor sinodului la sesiunea a III-a din 1869, a dat naștere la diferite interpretări defavorabile dar neîntemeiate, la adresa sinodului.[36]

În ceea ce privește modul de lucru al sinodalilor în elaborarea lucrărilor: legislative, judecătorești și administrative, lucrări care de altfel formau cele trei sarcini principale ale sinodului, sînt de observat următoarele: la începutul fiecărei sesiuni, după ce se fixau toate punctele care trebuiau să fie dezbătute în ordinea de zi a sesiunii, toți membrii sinodului erau împărțiți pe comisii de cîte cinci membrii, pentru prima sesiune și de cîte opt nouă membri, pentru a doua. Comisiile erau alcătuite atît din ierarhi, cît și din preoți și mireni. Pentru fiecare comisie sinodul repartiza cîte una sau două probleme din totalul celor pe care

---

pe anul 1867, pp. 948, 951, 956, 1001, 1002, 1111, 1034, 1041, 1046, 1061, 1070, 1093, 1105, 1113, 1116, 1126 și 1127.

34. La 18 aprilie 1868, starețul de la Cernica face cunoscut ministerului că după o îndelungată suferință a decedat episcopul Calinic, chiar în dimineața aceea. (Arhive cit., dosar nr. 1102/1868, f. 8).

35. Se precizează că mitropolitul Calinic, prin aceasta el nu se eschivează, cum s-a crezut, căci pe lîngă actele medicale pe care le trimite sinodului, el face și intervenții pe lîngă Culte ca să se amîne sesiunea pentru luna decembrie, cînd sigur ar putea participa. (Arhive cit., dosar nr. 973, f. 13).

36. Este adevărat că, teoretic, legea prevedea transportul gratuit al sinodalilor pe baza «blanchetelor» date de minister, cu caii de poștă, și pentru aceasta ministerul trebuia să pună în vedere fiecărui prefect de district ca să elibereze la moment cîte 4 cai de poștă pentru fiecare membru al sinodului. Dar fie că ministrul a trimis prea tîrziu aceste încunoștiințări, fie că încunoștiințările nu au ajuns la destinație, căci întîlnim pe unii dintre prefecți ezitînd să pună la dispoziție caii de poștă membrilor sinodului din acea parte, motivînd că nu au primit nimic de la minister. (Vezi Arhive cit., dosar nr. 973, f. 16). Alteori, cu toate că acești prefecți luaseră cunoștință de ordinul ministerului, refuzau să pună la dispoziția membrilor sinodali caii de poștă (idem, f. 61), și de aceea membrii respectivi cer ministerului și chiar Sinodului să intervină cît mai neîntîrziat și să înlesnească venirea lor (idem, f. 19). Mulți dintre acești membri, din cauza acestor încurcături, vin numai o parte de drum cu caii de poștă (Arhive, dosar 1536, f. 415), iar cei mai mulți au venit pe spesele lor proprii, cu trăsuri particulare (idem, ff. 416-422 și 437, 468-469, 523, 525. Vezi și dosarul nr. 973 cit., ff. 84-121, 136-158 și 160-194). Pentru întoarcere, aproape toți membrii sinodului arată ministerului, prin cereri, că starea sănătății nu le mai îngăduie să meargă cu acel poștalion și să le dea valoarea biletelor în bani (idem, ff. 289-298).

acesta le avea în planul său general de lucru. Ele trebuiau studiate de comisii, urmînd a se întocmi dări de seamă asupra celor judecătorești și administrative, și de a se elabora proiecte de legi și regulamente cînd problemele respective reclamau o rezolvare pe această cale. Toată această muncă se efectua de către comisii în timpul liber dintre ședințe sau în zilele în care nu era programată nici o ședință. După terminarea lucrărilor, fiecare comisie se prezenta cu proiectele de legi sau de regulamente sau cu referate și propuneri, fie în fața sinodului general, fie înaintea tuturor comisiilor unificate, pentru a discuta, îmbunătăți și aproba cele elaborate separat.

II. *Opera legislativă a sinoadelor generale.* Intensa preocupare a sinodalilor de a elabora în cele două sesiuni douăsprezece proiecte de legi și regulamente bisericești,[37] ne îndreptățește să-l caracterizăm ca un

37. Menționăm aici în mod cronologic toate aceste legi și totodată arătăm și locurile în care se găsesc aceste legi, pentru a fi scutiți de a mai face acest lucru în corpul lucrării. Precizăm totuși că aceste legi pot fi împărțite în 4 grupe bine distincte (vezi împărțirea făcută de comisia sinodală, în Monitorul cit., pe 1867, p. 971). Prima grupă o formează cele care au fost propuse, întocmite, discutate și votate în sesiunea din 1865-1866, ca: I) *Proiectul de lege pentru rotunjirea eparhiilor,* cu un articol și 8 aliniate, votat de Sinodul general în ședința din 16 decembrie 1865. (Legea se găsește la Arhive cit., dosar nr. 977, f. 28); II) *Proiectul de regulament, relativ la ceremonialul investirii și instalării marilor demnitari ai Bisericii Ortodoxe Romîne,* cu 9 articole, votat la 21 decembrie 1865 (Arhive cit., f. 82; (Almanahul cit., anexa lit. g, pp. 127 și 128; Mansi cit., col. 137-139); III) *Proiect de regulament relativ la costumul clerului,* discutat și votat la 30 decembrie 1865. Are 3 capitole și 15 articole. (Arhive cit., ff. 23-25; Almanahul cit., anexa lit. i, p. 127; Mansi cit., col. 141); IV) *Proiect de regulament pentru lucrările sinoadelor eparhiale în materie judiciară de disciplină.* La Arhive, în forma în care a fost prezentat domnitorului spre aprobare, acest proiect a fost modificat în: *Proiect de regulament pentru procedura consistorială în materie de judecată bisericească.* A fost votat la 4 ianuarie 1866 și are 10 capitole și 72 articole. (Arhive cit., ff. 86-89; Almanahul cit., anexa, lit. e, p. 127, și Mansi cit., col. 149). A doua grupă o constituie cele care au fost întocmite în sesiunea din 1865-1866, dar din lipsă de timp nu au putut fi votate, rămînînd astfel pentru a doua sesiune din 1867, ca: V) *Proiectul de lege pentru cercetarea, amendarea și tipărirea cărților bisericești.* A fost votat la 22 iulie 1867 și are 7 articole (Arhive cit., ff. 73-74; Almanahul cit., p. 67 și Mansi cit., col. 135); VI) *Proiectul de lege pentru unificarea tipicului bisericesc,* votat la 22 iulie 1867. Are 3 articole. (Arhive cit., f. 78; Monitorul cit., p. 997; Alamanhul cit., anexa, lit. d, p. 124, și Mansi cit., col« 137). A treia grupă este reprezentată de cele care au fost propuse spre studiere și aprobare în prima sesiune, dar din lipsă de timp nu au fost întocmite, rămînînd pentru a doua sesiune, ca: VII) *Proiectul de regulament pentru regularea preoților de mir pe parohii,* votat la 21 iulie 1867. Are 11 articole. (Arhive cit., f. 32; Monitorul cit., p. 972 și Mansi cit., col. 151); VIII) *Proiect de lege pentru uniformizarea ierarhiei bisericești,* votat la 21 iulie 1867. Are 3 articole. (Arhive cit., f. 92. IX) *Proiect de regulament relativ la disciplina clerului monahal,* votat la 26 iulie 1867. Are 12 capitole și 133 articole. (Arhive cit., f. 53, și Monitorul cit., pp. 1034-1035). A patra grupă o constituie cele care au fost programate, întocmite, discutate și votate în sesiunea a doua din 1867, ca: X) *Proiectul de lege pentru înființarea de biserici noi ortodoxe,* votat la 25 iulie 1867. Are 2 capitole și 11 articole. (Arhive cit., f. 97; Monitorul cit., p. 1030, și Mansi cit., col. 155-157); XI) *Proiect de regulament relativ la disciplina bisericească,* votat în ședința din 4 august 1867. Are 8 capitole și 88 articole. (Arhive cit., ff. 36-47, și Monitorul cit., pp. 1070-1071); XII) *Proiect de lege pentru înființarea unei Facultăți de teologie.* Are 3 capitole și 13 articole. (Dintre toate legile amintite, numai acesta nu se găsește la Arhive, cu cele care au fost prezentate domnitorului spre aprobare. Se găsește în schimb în Monitorul cit., p. 1011, și Mansi cit., col. 155).

sinod prin excelență legislativ, deși nu trebuie uitate nici lucrările lui cu caracter judecătoresc și administrativ. Este totuși necesar să relevăm în mod special caracterul său legislativ, deoarece istoria noastră bisericească nu cunoaște un alt sinod nici înainte de Cuza și nici după aceea, care în două sesiuni, să fi alcătuit așa de multe legi.

Aceste douăsprezece proiecte de legi și regulamente, alcătuite, discutate, votate și semnate de sinodul general, au fost înaintate domnitorului la 10 august 1867 spre a le învesti cu putere legală. [38]

Alcătuirea lor era cerută și de organizarea noului stat romîn unificat și tocmai de aceea ele au și fost propuse sinodului de către reprezentanții puterii de stat.

Lipsurile organizatorice de pînă atunci ale Bisericii, au dat prilejul noului for sinodal să desfășoare o activitate excepțional de rodnică în materie legislativă prin alcătuirea unor proiecte de legi și regulamente bisericești de o mare importanță pentru Biserica noastră. Ele sînt primele legi de organizare și de disciplină bisericească emise de cel mai corespunzător for legislativ bisericesc romîn, recunoscut și îndreptățit să legifereze în această materie.

Faptul că printre membrii sinodului general se aflau personalități de seamă din înalta ierarhie bisericească, precum erau episcopul Melchisedec Ștefănescu, Nifon, mitropolitul Ungrovlahiei și Calinic Miclescu, mitropolitul Moldovei, a dat acestor legiuiri semnificația unei opere de importanță deosebită nu numai pentru epoca respectivă, ci și pentru cele următoare. În expunerea materialului cuprins în aceste legiuiri, ne vom referi la următoarele probleme: 1. Organizarea unităților bisericești (mitropolie, episcopie, parohie și mînăstire); 2. învățămîntul teologic (școlile de pregătire a clerului); 3. ierarhia bisericească (clerul superior și inferior, condițiile de alegere, hirotonie și hirotesie, mijloacele de întreținere a clerului, distincții și ranguri); 4. disciplina clerului (sinoadele eparhiale, mitropolitane și sinodul general).

1. A). *Mitropolia și episcopia.* Principiul autonomiei sau independenței administrative a unităților bisericești a fost socotit de la început ca un normativ de bază al oricărei legiferări în sinod. Dependența canonică de mitropolia respectivă, prin sinodul mitropolitan, sau de sinodul general în ultimă instanță, din care făcea parte ca membru de drept fiecare episcop și mitropolit, nu le scădea autoritatea și nu le știrbea drepturile lor canonice în eparhiile pe care le conduceau. De aceea, «legea pentru rotunjirea eparhiilor» face o delimitare precisă a teritoriului fiecărei eparhii, fie ea mitropolitană sau episcopală, și aceasta, pentru a nu se mai întîmpla nici o neorînduială.

Legea statornicește întru totul vechea împărțire teritorială pe care a găsit-o. Astfel în Moldova: Mitropolia Moldovei, rămîne cu cinci județe și trei episcopii: a) Episcopia Romanului cu 4 județe; b) Episcopia de Huși cu 4 județe, și c) Episcopia Dunării de Jos cu 4 județe. În Țara

38. Menționăm că în dosarul nr. 977 cit. de la Arhive, nu am găsit dovada că ele au fost aprobate de către domn.

Romînească: Mitropolia Ungrovlahiei avea 5 județe și 3 episcopii: a) Episcopia Buzăului cu 3 județe; b) Episcopia Argeșului cu 3 județe și c) Episcopia Rîmnicului cu 5 județe (art. I, aliniat a-h).

Mitropolitului Ungrovlahiei, pe lîngă toate drepturile administrative și canonice în eparhia sa, i se atribuie și autoritatea spirituală în toată țara, precum și dreptul de a prezida ședințele sinodului general, care se țin în reședința sa eparhială.

Mitropolitul Moldovei își păstrează vechile sale drepturi, preluînd și unele atribuții ale primatului, în cazul cînd acesta ar lipsi.

Modul de alegere, instalare și învestire a mitropoliților, ca și a episcopilor, urmează vechiul obicei al țării consemnat în cronice.[39]

Mitropolitul în eparhia mitropolitană și episcopul în eparhia episcopală, este autoritatea supremă bisericească pentru școlile bisericești din eparhia sa: școli psaltice, seminarii, școli conservatoare de muzică vocală și facultățile de teologie. Mitropolitul ca și episcopul, ca șef al eparhiei, numește pe toți salariații de la cancelaria eparhială și în genere tot personalul bisericesc din eparhie: revizori eparhiali, protoierei, preoți, diaconi, cîntăreți, paracliseri etc., încunoștiințînd și ministerul pentru orice nouă numire (art. 9-11 din Regulamentul pentru disciplina bis.). El hirotonește și hirotesește pe toți eclesiasticii din eparhie, însă numai în posturi vacante, în conformitate cu dispozițiunile legale cu privire la competența, pregătirea și moralitatea candidatului (idem, art. 42-43).

Mitropolitul sau episcopul administrează, prin organele sale administrative eparhiale, averea eparhială; supraveghează disciplina și administrarea averii unităților în subordine: mînăstiri, parohii și alte instituții. Mitropolitul sau episcopul, sfințește bisericile și capelele; aprobă ridicarea de noi biserici și de alte edificii bisericești și crează noi posturi de clerici în eparhia sa, dar totdeauna în înțelegere cu ministerul. El conduce direct sau prin delegați, orice anchetă sau instrucție, judecă, ia măsuri pentru executarea pedepselor disciplinare ale tuturor delicvenților bisericești din eparhia sa, în primă instanță, și face parte ca membru de drept din sinodul mitropolitan și din sinodul general, constituite ca instanțe speciale pentru apelurile motivate canonic, în cazurile de pedepse grave.[40] Aprobă, după informare amănunțită și cu îndeplinirea tuturor prevederilor regulamentare, intrarea în monahism a credincioșilor, care cer stăruitor în scris și-și iau angajamente pentru respectarea tuturor legilor și regulamentelor monastice, făcînd tunderea în monahism numai după aprobarea dată pentru fiecare caz, de către sinodul general.[41] El poate aduce la îndeplinire de-a dreptul tot ce privește administrația eparhială, și numai în cazurile de consultări sau judecată, recomandă pricinile sinodului sau consistoriului eparhial. Mai este obligat să se îngrijească de păstrarea credinței prin predici și învățături bisericești, apoi să supra-

39. Vezi Art. 1-9 din *Proiectul de regulament la ceremonialul învestirii și instalării marilor demnitari ai Bisericii Romîne.*

40. *Proiect de Regulament pentru procedura consistorială,* art. 28-35 și 62-66.

41. Art. 1-7 din *Regulamentul pentru disciplina monahală.*

vegheze îndeplinirea slujbelor dumnezeiești la toate bisericile din eparhie, buna îngrijire a bisericilor și obiectelor de cult și, în general, a tuturor bunurilor mobile și imobile ale eparhiilor și unităților în subordine.[42]

Episcopul eparhiot va plasa pe clericii ce au a se strămuta — în urma repartizării lor pe parohii, — după aprecierea sa, avînd în vedere capacitatea și moralitatea clerului.[43] Tot el, prin cancelaria eparhială, va ține evidența bunurilor și situația disciplinară a personalului monahal, urmărind, prin organele sale administrative și mînăstirești, îndeplinirea cu sfințenie a prevederilor regulamentare și canonice.[44] El supraveghează și dirijează activitatea sinodului eparhial, fiind președinte de drept al lui,[45] rezolvă toate cererile pe cale directă sau prin sinodul eparhial, definitivînd hotărîrile sinodului cu aprobarea și semnătura sa; privegheazăă să fie «proferate» (propovăduite), conservate și aplicate adevărurile dogmatice ale Bisericii de către cler și popor; aprobă publicarea predicilor bune și a lucrărilor teologice de «marcă»; dezvoltă simțul pietății prin împlinirea datinilor creștinești; oprește prozelitismul; întoarce pe rătăciți; aprobă întoarcerea eterodocșilor; păstrează lista calităților și defectelor subalternilor; poartă grija văduvelor personalului bisericesc, prin colecte; acordă ranguri personalului merituos; judecă nemijlocit faptele neștiinței și ale întîmplării neprevăzute, care cer îndreptarea prin sfaturi părintești; abaterile mici care nu provoacă scandal, dacă antecedentele sînt neprihănite și cînd reclamantul cere judecata sa.[46]

Tot în atribuțiile lui mai intră și suspendarea din biserică a credincioșilor în cazuri grave, pînă la judecarea și rezolvarea definitivă a cauzei lor.[47]

În sinod opinia sa, motivată canonic, se aduce de îndată la îndeplinire.[48] Episcopul poate micșora pedepsele delicvenților după socotința sa.[49]

B. *Parohia.* Unitatea bisericească cea mai restrînsă este parohia. Ea trebuie să fie compusă dintr-un număr de familii care poate varia de la 100-300, în parohiile rurale, și de la 300-1000 familii, în parohiile urbane. Aceștia pot locui într-un oraș, o comună sau mai multe sate.[50]

La parohiile rurale cu 100 familii, se repartizează un preot, iar la cele cu 300 familii, 2 preoți salariați de stat. Parohiilor urbane li se repartizează un preot pentru 300 familii.[51] Dacă la unele parohii se găsesc preoți peste numărul prescris de lege, și nu vor a se strămuta, pot

42. *Regulament pentru disciplina bisericească,* art. 14-21.
43. Art. 3 din *Proiectul de lege pentru repartizarea preoților de mir pe parohii.*
44. Art. 59 din *Regulamentul pentru disciplina monahală.*
45. Art. 2 din *Regulamentul pentru disciplina bisericească,* și art. 17 din *Regulamentul de procedură consistorială.*
46. Pentru toate aceste atribuții, vezi *Regulamentul de disciplină bisericească,* art. 1-59, și art. 1-3 din *Regulamentul pentru uniformizarea ierarhiei bisericești.*
47. *Regulamentul de disciplină bisericească,* art. 60-67.
48. Idem, art. 68.
49. Idem, art. 85.
50. Art. 1 din *Legea pentru înființarea de biserici noi ortodoxe.*
51. Art. 1 din *Legea pentru repartizarea preoților de mir pe parohii.*

rămînea mai departe în localitățile respective, fără să beneficieze însă de venitul legal dat de enoriași. [52]

La bisericile parohii, vor funcționa și alți slujitori bisericești, ca: diaconi, cîntăreți, citeți și paracliseri. Legea prevede ca diaconii să fie numiții numai la orașe și pe la mînăstiri. Ei sînt salariați de stat ca și preoții. Bisericile rurale pot avea cîte 2 cîntăreți salariați, care fac cu rîndul, cîte o săptămînă alternativ, și serviciul de paraclisieri. La bisericile urbane vor funcționa obligatoriu cîte 2 cîntăreți și un paraclisier. [53]

La nevoie se pot înființa noi parohii și zidi noi biserici, dacă propunătorii asigură construcția și depun fonduri pentru construcția și întreținerea bisericii și a personalului în valoare de 200-300 lei anual la parohiile rurale și 1000-1500 lei la cele urbane. Pentru înființarea de noi parohii legea cere la rural un număr de 50-300 familii, iar la oraș 300-1000 familii. [54]

Arhitectura și așezarea noilor biserici va fi conformă cu obiceiul: cu altarul la răsărit, după planuri model alcătuite de Minister și trimise eparhiilor; în stil bizantin; în locuri înalte, potrivite, centrale, spațioase și ferite de necurățenie sau sacrilegii, stabilindu-se distanța minimă de locuințe, instalații sau locuri aglomerate (Proiectul pentru zidiri de biserici art. 3-8). De asemenea se arată cînd și cum se pot face reparații, renovări sau restaurări, avîndu-se în vedere păstrarea monumentelor de artă și conservarea lor (idem, art. 9-11).

C). *Mînăstirile.* Ele sînt de asemenea unități subalterne eparhiilor, în care credincioșii dornici de o viață austeră caută mîntuirea, prin supunere necondiționată la regulile monastice. Mînăstirile sînt așezate în locuri potrivite scopului, cu aprobarea sinodului general și sub supravegherea episcopului eparhiot, după regulele legale și canonice, cu o conducere proprie administrativă, economică și spirituală. Ele depind direct de episcopul eparhiot, care le supraveghiază în toată activitatea lor, numind, în urma alegerilor efectuate, pe conducătorii responsabili: stareți, economi, casieri, duhovnici, arhondari, eclasiarhi, preoți, diaconi, cîntăreți, citeți, paraclisieri etc. și hirotonind pe cei aleși și îndreptățiți, în urma aprobării, îngrijindu-se pentru bunul mers al unității din toate punctele de vedere: administrativ, economic, spiritual, moral și social.

În proiectul de regulament pentru disciplina monahală, sînt cuprinse aproape toate regulele pe care Sfinții Părinți le-au dat pentru o mai bună organizare a acestei instituții. Ele se referă la: modul de primire și tundere în monahism; disciplina de urmat în cuprinsul instituției și în afară; viața de obște, dispensele motivate; abaterile, sancțiunile; asistența socială și opera de îngrijire a bătrînilor și bolnavilor; activitatea culturală și morală etc.

2. *Învățămîntul teologic, școlile pentru pregătirea clerului.* Se știe că pe lîngă fiecare reședință eparhială, au existat din vechime diferite

52. Idem, art. 3.
53. Idem, art. 8-10.
54. *Proiectul de înființare și zidiri de biserici noi ortodoxe,* art. 1.

școli de învățămînt bisericesc pentru instrucția clerului. De-a lungul timpului însă, unele din acestea dispăruseră, iar cele existente erau rău organizate. Sinodul general venea deocamdată să împlinească lipsurile cele mai evidente. Astfel, prima măsură pe care o ia este crearea școlilor psaltice, pe la mitropolii și episcopii, pentru dezvoltarea muzicii psaltice. Pentru dezvoltarea și desăvîrșirea muzicii vocale, care urma să se adopte deocamdată la Liturghie, sinodul stăruiește foarte mult, hotărînd înființarea a două Conservatoare de muzică vocală bisericească, unul la Iași și altul la București.[55] Cei mai buni absolvenți ai acestor Conservatoare urmau să fie numiți de îndată profesori pe la seminarii.

Cu privire la seminarii, sinodul nu are a elabora proiecte de legi pentru înființarea lor, deoarece ele existau pe la fiecare eparhie. Totuși, la sfîrșitul sesiunii a doua din 1867, cînd se face un program pentru viitoarea sesiune din 1869, printre alte dorinți e formulată și aceea de a se permite sinodului să facă un proiect de lege special, pentru instrucția și educația clerului în spiritul Bisericii și conform cu destinația acestor școli. Se cerea aceasta, deoarece sistemul anterior de administrare a acestor școli, le duseseră aproape la ruină.[56]

În legătură cu promovarea muzicii culte (omofone și polifone), sinodul era hotărît să treacă și la unificarea tipicului bisericesc. În acest scop a numit o comisie din trei clerici, buni cunoscători ai acestor reguli și obiceiuri tipiconale, pe care să le unifice și să le tipărească pentru a fi introduse în întreaga Biserică.[57] Tot în acest scop se instituie o altă comisie competentă, în atribuția căreia cădea o mai bună traducere a cărților de slujbă și bisericești. Ea avea să compare traducerile existente cu originalul și să le transpună în cea mai potrivită limbă romînească, nesacrificînd nici fondul, nici ideea, nici adevărul dogmatic și nici frumusețea limbii.[58]

În ce privește învățămîntul teologic superior, se apreciază că era nevoie să se înființeze cît mai de grabă o facultate de teologie și de aceea, sinodul votează în a doua sesiune (1867) «Proiectul de lege pentru înființarea unei facultăți de teologie», în cadrul și cu drepturile universității de stat. Facultatea avea să ia ființă în cel mult un an de zile de la promulgarea acestei legi.

Studiile urmau să fie grupate ca și astăzi, în studii exegetice, istorice, sistematice și practice, avînd a se numi deocamdată cîte un profesor titular «pentru fiecare specie de știință», prin concurs, pe baza studiilor sau practicii mai vechi. Comisia de numiri avea să fie alcătuită din membrii sinodului general și din alte persoane competente. Toate drepturile de salarizare și alte drepturi ale profesorilor urmau a fi la fel ca și la celelalte

55. Vezi art. 2-3 din *Proiectul de lege pentru unificarea tipicului bisericesc.*

56. Pentru aceste dorințe vezi Arhive cit., dosar nr. 977, f. 3, și Monitorul pe 1867, cit., p. 1124.

57. *Proiect de lege pentru uniformizarea tipicului bisericesc*, art. 1.

58. *Proiectul de lege pentru amendarea, cercetarea și tipărirea cărților bisericești*, art. 1-7.

facultății. Recrutarea studenților avea a se face numai dintre romîni prin concurs de admitere, pe baza diplomei de absolvire a seminarului de gradul II, fiind întreținuți de stat în internat. Ei aveau a se bucura de aceleași drepturi ca și studenții celorlalte facultăți, urmînd a fi calificați la absolvire pe baza examenelor, cu titluri de licențiat și doctor.

Faptul că aceste facultăți trebuiau să fie conduse de Biserică și că la numirea profesorilor se preferau clericii, arată grija Bisericii de a supraveghia formarea tineretului teologic.[59]

3. *Clerul.* Sinodul general arată că după harul pe care l-au primit și-l poartă, clericii se împart în două: cler superior, — arhiereu, preot și diacon — sfințit în treapta de arhiereu prin punerea mîinilor episcopilor cu mitropolitul în funcție, sau prin punerea mîinilor arhiereului eparhiot, pentru treapta de preot și diacon; și cler inferior, format din cîntăreț, citeț, monah etc., sfințit de arhiereu prin citirea moliftei de hirotesie. Sinodul hotărește apoi, că orice slujitor de enorie, mînăstire, catedrală etc., este obligat să săvîrșească Sf. Liturghie în toate duminicile și sărbătorile de peste an, apoi sîmbăta, cînd este solicitat de către enoriași, în toate zilele din prima și ultima săptămînă a postului mare și în miercurile și vinerile din toate posturile, iar dacă sînt mai mulți la un loc, cum sînt la catedrale și orașe mari, cu rîndul în fiecare zi.[60]

Pentru toată slujirea bisericească se prevedea ca preoții de parohii rurale să primească de la stat un salariu lunar de 80-100 lei și în folosință pămîntul bisericii; iar cei de la parohiile urbane, un salariu de 200-300 lei lunar. Diaconii aveau a primi același salar ca și preoții.

La bisericile urbane erau prevăzuți 2 cîntăreți: unul la strana dreaptă cu salariu de 250 lei lunar, iar cel din stînga cu 150 lei, precum și un paracliser cu 80 lei lunar.

La bisericile rurade urmau a funcționa de asemenea cîte 2 cîntăreți, plătiți cu cîte un salariu de 500 lei anual, fiind obligați să îndeplinească cu rîndul pe săptămînă și munca de paracliseri, fără altă plată și putîndu-se bucura și de ofrandele benevole ale enoriașilor.[61]

Proiectul de lege îi obligă pe toți slujitorii bisericești să facă slujba pe îndelete, cu evlavie fără inovații personale arbitrare, în biserică și pe la casele enoriașilor.[62]

Parohul era îndatorat a ține registre statistice anuale ale enoriașilor: de botezuri, cununați și decedați.[63]

Orice slujitor bisericesc este oprit de la scandaluri sau tulburări, prin vorbire, rîs, umblare nepotrivită etc.,[64] și este obligat să păstreze în mare cinste toate obiectele bisericești, sfintele daruri, sf. mir, sinodicul

59. Vezi *Proiectul de lege pentru înființarea unei Facultăți teologice,* art. 1-13.
60. *Proiectul de lege pentru disciplina bisericească,* art. 27.
61. *Proiectul de lege pentru regularea preoților de mir pe parohii,* art. 3-10.
62. *Proiectul de lege pentru disciplina bisericească,* art. 28 și 29.
63. Idem, art. 22.
64. Idem, art. 30.

cu date istorice despre biserică, un dulap cu cărți, curtea bisericii, cimitirul, clopotnița etc.[65]

Preotul și diaconul aveau să fie instalați de protoiereu sau de alt delegat al chiriarhului.[66] Se prevedea că toți clericii sînt scutiți de jurămînt, în cazul că sînt chemați ca martori la vreo judecată bisericească sau civilă.[67] Sinodul s-a mai ocupat și de costumul clerical, a interzis vagabondajul clerului și colectele prin alte parohii.[68]

4. *Disciplina.* Potrivit hotărîrilor sinodului, disciplina clerului de mir este supraveghiată și îndrumată de eparhiot prin organele sale subalterne, ca protoiereul, revizorul eparhial și mai ales prin sinoadele eparhiale sau în ultimă instanță, prin sinodul general.

Sinodul eparhial se constituie și ca instanță disciplinară. În același timp, sinodul eparhial, sub supravegherea directă a mitropolitului sau episcopului, concentrează și administrația bisericească, în limitele eparhiei și cu observarea prevederilor canonice (Proiect de lege pentru disciplina bisericeartă art. 2).

Ședințele sinodale urmau să aibă loc în reședința eparhială de 3 ori pe săptămînă (idem, art 3), fapt pentru care, membrii sinodului eparhial trebuiau să locuiască obligatoriu în orașul de reședință al Eparhiei (art. 5).

Administrația și judecata eparhială trebuie să observe legea lui Dumnezeu cuprinsă în: Sf. Scriptură; Canoanele apostolice; canoanele sinoadelor ecumenice și locale ale Sf. Părinți; legile și regulamentele emise de sinodul general și legile civile, dacă sînt încălcate de persoane eclesiastice (art. 12). Judecata eparhială este destinată pentru toți sfinții slujitori ca și pentru ceilalți slujitori bisericești, în cazurile de: a) abateri de la regulile bisericești și de la buna conduită; b) de recidivă, certuri reciproce pe drepturi; c) de reclamații din partea enoriașilor și d) călcarea legilor civile (art. 55).

Urmărirea delicvenților avea a se face pe baza raportutui protoiereului, sau al oricărui cleric; după suplica poporului sau pe baza reclamației din partea autorităților; după adnotările eparhiale la listele de conduită; cum și după orice reclamație sau știre. (art. 56).

Sinodul eparhial putea aplica următoarele pedepse: lipsirea de treapta ierarhică sau a serviciului; oprirea provizorie de la serviciu; depărtarea de la biserica unde a slujit și înlocuirea cu altul; ridicarea rangurilor; canonisirea provizorie la reședința eparhială; amenda; mutarea; dojana și observația (art 70).

În caz de nemulțumire pentru hotărîrea justiției bisericești, clericul nu avea dreptul să recurgă la judecata civilă (art. 87). Apelul se putea face la sinodul mitropolitan, printr-o petiție adresată mitropolitului local cu copie de pe decizia apelată. Mitropolitul, cercetînd canonicitatea ape-

65. Idem, art. 44.
66. Idem, art. 77.
67. Idem, art. 54.
68. *Proiect de regulament relativ la costumul clerului,* art. 1-15.

lului și găsindu-l justificat, putea convoca episcopii eparhioți sufragani, spre a dezbate și decide împreună cu ei asupra apelului (art. 56-65 din Regulamentul pentru procedura consistorială), Sinodul acesta mitropolitan se putea întruni de două ori pe an și atunci urma să confirme sau să reformeze în totul sau în parte deciziile ce s-au atacat în apel (art. 65-70). De la acest sinod nu se mai putea apela decît la sinodul general, care era ultima instanță apelativă bisericească sau instanța de recurs. Procedura apelativă la acesta, avea să urmeze ca și la celelalte instanțe (art. 72).

III. *Activitatea judecătorească a sinoadelor generale.* Activitatea judecătorească a acestor sinoade cuprinde cercetarea, judecarea și darea cîtorva sentințe în legătură cu atitudinea de nesupunere față de sinod a arhiereului Neofit Scriban, a Arhiereului Ioanichie Evantias și a Pr. Păunescu, precum și în legătură cu recursul de la sinodul mitropolitan al Ungrovlahiei al preotului D. Constantinescu, slujitor la biserica Spirea Nouă din București.

Este interesant de remarcat că cei doi arhierei nesupuși nu erau episcopi eparhioți, ci doar arhierei titulari: unul de Edesa, iar altul de Evonția, deci membri ai sinodului care, după Regulamentul interior, puteau lipsi de la ședințe, iar dacă totuși participau ei nu veneau în numele unei eparhii romîne sau a preoților de mir interesați direct de soarta lor, ci erau mînați mai mult de alte interese. Acestea au fost demascate chiar de la prima sesiune, căci lui Scriban i se arată în față «că a refuzat eparhia Argeșului și a depus protest sinodului, nădăjduind ca la cîștigul cauzei să fie numit mai mare» (probabil mitropolit. [69]

Un alt motiv care a determinat nesupunerea acestor arhierei concretizată în proteste, trebuie văzut în nenumăratele calomnii răspîndite în ziarele: Preotul, Ecclesia și mai ales în Reforma, de către călugării rămași pe poziție retrogradă.

Am arătat mai sus, bazați pe documente, cum sinodul general care este expresia vie a unirii celor două biserici, venea să întărească și Unirea Principatelor, că întotdeauna scaunul de președinte al sinodului general a fost ocupat numai de către mitropoliți și episcopi; că ministrul cultelor, deși putea să participe la toate ședințele, nu participă decît la sesiunea I-a și anume numai cu vot consultativ; că ședințele sinodului erau publice; că la sinod participau și delegații mireni etc., etc. Cu toate acestea, ziarul «Reforma» publică următoarele calomnii la adresa sinodului: că acesta nu este un sinod, ci pseudo-sinod; că șeful statului și-a arogat dreptul de președinte al sinodului (ceea ce nu are nici o bază reală, întrucît președinți au fost numai dintre ierarhi); că acest pseudo-sinod slăbește Unirea (adică contrariul a ceea ce făcea sinodul); că este compus din arhierei afurisiți; că s-a adunat să schimbe religia; că ministrul cultelor a impus pseudo-sinodul cu forța baionetelor; că sala de ședințe a sinodului este înconjurată de sentinele; că lucrează cu ușile încuiate (cu toate că am văzut mai sus că ședințele erau publice); și că poporul nu poate participa la sinod (deși în componența sinodului intrau și mireni)

69. Vezi Almanahul cit., p. 52.

etc.[70] Toate acestea nu s-au pus în circulație decît numai cu scopul de a induce opinia publică în eroare. Dar sinodalii înțelegînd la timp scopul pe care-l urmăreau asemenea calomnii, cer Ministerului ca să dezmintă prin Monitoriu toate aceste odioase injurii, ceea ce se și face.[71]

Cercetînd cu atenție reproșurile și incriminările principale formulate de cei 3 nesupuși în protestele adresate sinodului, vedem că ele nu sînt cu nimic mai întemeiate decît aceste calomnii. Deși Neofit Scriban știa, ca istoric și teolog, că toate sinoadele ecumenice și multe sinoade particulare mai vechi și mai noi au fost convocate de șefii de state; că unii dintre aceștia, ca marele Constantin, Teodosie I, Justinian și alții, au dat legi pentru organizarea Bisericii etc., totuși el declară că a demisionat din sinod pentru următoarele pricini: a) pentru că puterea civilă a dat legi bisericești; b) pentru că nu cunoaște ca un cleric să fie supus jurămîntului (care în fond nu consta decît în recitarea Crezului la începutul sesiunii, lucru care s-a făcut și la celelalte sinoade, cu excepția primului și al doilea ecumenic); c) pentru că sinodul a fost convocat de Cuza; și d) pentru că Decretul organic de înființare a sinodului ar fi necanonic, fiindcă: 1. nu ar ține seama de unele canoane ecumenice; 2. în alcătuirea lui cuprinde elemente necompatibile cu dreptul și chemarea unui adevărat sinod (adică are ca membri preoți de mir și mireni); și 3. unii din episcopii ce-l compun nu ar fi venit în mod canonic la păstoria eparhiilor lor.[72]

La a II-a sesiune, arhiereul Ioanichie Evantias, în demisia și protestul său, socotește sinodul anticanonic, pentru că nu ar fi constituit pe temeiul așezămintelor Bisericii Ortodoxe și pentru că ar fi compus din episcopi necanonici;[73] iar Pr. Păunescu protestează pentru faptul că art. 26 din Decretul organic dat de Cuza pentru înființarea sinodului general, spune că sînt desființate toate legile și regulamentele care ar contraveni acestui Decret, printre care credea el, cu totul neîntemeiat, că s-ar afla și Pidalionul; pentru că lucrările acestui sinod se conduc după legile civile și pentru că episcopii care compun sinodul nu ar fi intrați pe «ușa staulului celui adevărat».[74] Pentru cercetarea minuțioasă a acestor proteste, care în cea mai mare parte sînt asemănătoare, sinodul deleagă o comisie din sînul său, formată din 9 membri.[75] Această comisie arată starea de fapt prin referate care apoi sînt discutate și aprobate de tot sinodul.

Comisia sinodului general, însărcinată cu cercetarea și analizarea punctelor din protestul arhiereului Neofit Scriban, arată în referatul ei că toate acuzațiile pe care el le aduce sinodului sînt netemeinice și calom-

---

70. Vezi «Reforma», ziar politic, comercial, agricol și literar, an. IX, București (1867), pp. 93-94.

71. A se vedea cererea la Arhive cit., dosar 973, ff. 216-220.

72. Vezi acest protest în Almanahul cit., pp. 45-55.

73. A se vedea acest protest la Arhiv. cit., dosar 973, f. 57.

74. Acest protest se poate vedea în Monitorul cit., pe 1867, p. 957.

75. În componența ei intra: Melchisedec, episcopul Dunării de Jos, Ghenadie de Argeș, episcopul Buzăului, Preotul I. Stamatin, I. Floru, C. Focșa, I. Petrescu, Severin și V. Caloianu (vezi în Monitorul cit., pe 1867, pp. 957 și 1042).

nioase. Drept urmare, sinodul hotărăște ca arhiereul sus amintit să fie exclus pentru totdeauna din funcția de membru al sinodului.[76]

În referatul care analizează protestul lui Ioanichie Evantias, referat care este valabil și pentru orice alt arhiereu protestatar, comisiia arată netemeinicia acuzațiilor pe care el le-a adus sinodului, subliniind totodată tocmai perfecta canonicitate a constituirii sinodului și a lucrărilor lui.

Sinodul Bisericii Romîne, arată comisia, nu este anticanonic, «deoarece este constituit pe așezămintele bisericești, adică pe canoane pentru că: a) în el intră mitropoliții și episcopii bisericii noastre, care se adună să cerceteze și deslege întîmplările, certurile și neînțelegerile ivite între cler conform canonului 37 apostolic; b) el se adună, în timpul prevăzut de canoane; c) deși sesiunea ordinară a sinodului este stabilită la 2 ani odată, tot sinodul poate fi întrunit în sesiuni extraordinare, ori de cîte ori ar cere trebuința, conform canonului 104 Cartagina; d) el cercetează pricinile ce se ivesc în fiecare eparhie conform canonului 61 Cartagina; e) episcopii romîni, care se conduc de canoanele Bisericii vin la sinod ca să învețe și să se învețe conform canonului 40 Laodiceia. Acei care sînt împiedicați de boală sau altă cauză binecuvîntată a lua parte la lucrările sinodului, fac cunoscut mitropolitului președinte cauza absenței și acela o comunică sinodului cf. canonului 84 Cartagina; f) pe arhiereul ce nu voiește a lua parte la sinod, ca să învețe și să se învețe pe căile ordinei, ci îl defaimă și îl calomniază, sinodul Bisericii Romîne îl privește, cum hotărăște canonul 40 Laodiceea, ca pe unul ce însuși se face obiect de defăimare și de prihănire, îl supune certării conform canonul 6 al sinodului VII ecumenic, îl exclude de la comunicația cu sine mărginindu-l numai în eparhia sa, conform canonului 84 Cartagina, iar, la trebuință, îl va supune și la osîndirea bisericească după hotărîrea canonului 85 Cartagina, dacă, chemat fiind, nu va voi să vină, ci ar defăima sinodul; g) sinodul Bisericii Romîne este canonic, deoarece costituie adunarea episcopilor țării lîngă mitropolitul președinte al sinodului, conform celor zise în Nomocanonul patriarhului Fotie; h) este concocat conform cu același Nomocanon de domnul țării, care are datoria de conștiință să silească pe episcopii care nu ar vrea să se adune în sinod; și i) sinodul Bisericii Romîne urmează canoanele 93 și 94 Cartagina, căci mitropolitul președinte întreține corespondența cu guvernul din partea sinodului».[77]

«Arhiereul Ioanichie Evantias mai afirmă că sinodul este anticanonic, pentru că este compus din episcopi necanonici. Dar nu arată nici un caz cînd episcopii ar fi călcat vreun canon sau ar fi luat vreo hotărîre necanonică. Dovadă că acesta defaimă sinodul episcopilor țării, sînt toate lucrările sinodului, care sînt bazate pe litera și spiritul canoanelor. Dacă el într-adevăr ar fi fost încredințat de vreo lucrare necanonică, atît în sinod cît și în administrația eparhială a fiecărui episcop, atunci trebuia să vină în sinod, să arăte acel caz și să ceară îndreptare sau să spună

76. Vezi această scurtă sentință în Almanahul cit., p. 54.
77. Vezi aceasta la Arhive cit., dosar 977, f. 106, și Monitorul cit., pe 1867, p. 1062.

mitropolitului, dar nu să aducă calomnii și să defaime sinodul. Prin aceasta el s-a dovedit a fi călcător de canoane, căci canonul 34 apostolic prevede, ca nimic să nu facă episcopul fără socotința mitropolitului». [78] Din cele arătate mai sus, urmează: 1. «Că arhiereul Evantias calomniază sinodul canonic al țării, cutezînd a-l taxa în genere cu epitetul de anticanonic; 2. pe episcopii și mitropoliții țării care compun sinodul îi numește necanonici, deși nu arată la acèasta nici o dovadă din canoane, sau din legile țării, ori din lucrările lor; 3. se revoltă contra mitropolitului ce l-au ridicat la treapta arhieriei și căruia i-a jurat supunere și ascultare; 4. mărturisește singur că a jurat a păzi canoanele și așezămintele Bisericii din țara noastră și cu toate acestea, vine și violează public aceste canoane; 5. se dezbină de la sinodul episcopilor și mitropoliților romîni, atît actuali, cît și viitori; 6. numește sinodul ca antiortodox și protestează împotriva lucrărilor lui ca contrarii ortodoxiei, deși nu are nici o probă la aceasta, nici cunoaște vreo lucrare de a sinodului, ci tinde prin aceasta a desconsidera la oamenii simpli lucrările cele mai bine intenționate pentru Biserica și națiunea noastră; iară prin aceasta dă a înțelege că-i place dezordinea și abuzul; 7. acuză puterile statului pentru că respectă legile în vigoare, pînă ce le-ar înlocui altele tot pe cale legală; 8. fiind arhiereu titular întru toate subordonat după canoane mitropolitului și fără nici un drept de inițiativă în Biserica Romînă și fără a putea lucra ceva în această Biserică, neavînd autorizația mitropolitului, își arogă prerogative de chiriarh al Bisericii și încă și mai mult, se substituie sinodului, venind arbitrarmente a-l calomnia și a-l osîndi cu cea mai mare cutezare». [79]

Ținînd seama de aceste abateri, sinodul dă următoarea sentință: 1. «Prea sfințiții mitropoliți și episcopi ai țării să curme cu dînsul toată comunicația bisericească, rămînînd el a se împărtăși numai în eparhia sa (fictivă), pînă cînd își va cunoaște rătăcirea și va veni întru pocăință și atunci sinodul va hotărî cele de cuviință. 2. Prea sfințitul mitropolit președintele sinodului, în a cărui jurisdicție se află acest arhiereu, va regula de a se priveghia ca el să nu propage în biserică ideile sale cele de dezordine și de anarhie. 3. Pentru revolta contra legilor țării, se lasă guvernului a lua măsurile ce ar socoti cuvenite contra acestui arhiereu care s-a declarat contra legalității.

În legătură cu protestul Preotului Păunescu [80] comisia cercetătoare considera că toate punctele invocate de el sînt numai calomnii, iar gravitatea lor crește și mai mult pentru faptul că deși a participat la foarte multe ședințe sinodale, totuși niciodată nu a propus vreo îmbunătățire a vreunei legi și n-a venit cu vreun amendament și nici n-a recomandat spre luare aminte sinodului vreuna din chestiunile pe care el le considera necanonice și de aceea sinodul decide: 1. «Preotul duhovnic Ioan Păunescu, pe temeiul canoanelor citate mai sus, să cază din treapta preoției,

78. Idem, *ibidem*.
79. Idem, Arhive, ff. 109-110, și Monitorul cit., pp. 1062-1063.
80. Idem, *ibidem*.

pentru totdeauna, ca unul ce a defăimat sinodul țării, compus din păstori legiuiți ai țării. 2. Pentru atacul adus de el ordinei legale stabilită în țară prin legi votate în puterea autonomiei țării noastre romîne, se lasă guvernul a-l trage la răspundere. 3. Prea sfințitul episcop de Argeș, în a căruia eparhie se află acest preot, va aduce la îndeplinire hotărîrea sinodului pentru caterisire». [81]

IV. *Importanța și semnificația sinoadelor de sub regimul legilor lui Cuza și a legiuirilor acestor sinoade pentru viitoarea organizare și dezvoltare a bisericii noastre.* Se știe că, atît în viața socială, cît și în cea bisericească, evenimentele care se petrec în decursul timpului, nici nu sînt înțelese la fel de către toți oamenii și nici nu-și păstrează toată valoarea inițială pînă la sfîrșit. Dintre aceste evenimente, unele apar contemporanilor cu o valoare și importanță excepțională, iar urmașii lor neînțelegîndu-le, dacă nu le depreciază, se minunează cum de au putut stîrni la vremea lor un așa de mare ecou? Altele, apar contemporanilor ca foarte neînsemnate, iar viitorul le dă amploarea și importanța cuvenită. Dar mai există și o altă categorie de evenimente, care au valoare și importanță chiar de la început, însă ea crește și mai mult pe măsura timpului și aceasta mai ales dacă ele se dovedesc a avea o deosebită semnificație pentru viitoarea dezvoltare a vieții în domeniul respectiv.

Pentru biserica noastră tocmai un eveniment de acest fel, îl constituie sinoadele de sub regimul legilor lui Cuza. Acest lucru a devenit tot mai clar, chiar dacă persoane luminate ca Scribănești și cei din tabăra lor n-au putut întrezări pentru moment, valoarea și importanța pe care aveau să le-o consacre viitoarea dezvoltare a vieții bisericești de la noi. Aceste sinoade au avut și au încă o importanță mereu vie pentru Biserica noastră: în primul rînd, pentru că majoritatea principiilor de organizare a vieții bisericești, lămurite în sesiunile acestor sinoade și traduse în proiecte de legi și regulamente ca: proiectul de lege pentru rotunjirea eparhiilor; regulamentul pentru ceremonialul, învestirea și instalarea marilor demnitari ai Bisericii Romîne; legea pentru uniformizarea ierarhiei bisericești; legea pentru unificarea tipicului bisericesc și cea a înființării de biserici noi ortodoxe, rămîn valabile și pentru dezvoltarea ulterioară a Bisericii noastre. [82]

În al doilea rînd, aceste sinoade cu legiuirile lor, au o și mai mare importanță pentru biserica noastră, dacă se are în vedere faptul, că majoritatea legiuirilor cunoscute îndeobște ca fiind adoptate de sinodul din 1872/73, nu sînt altele decît cele elaborate de sinoadele din 1865/67. Astfel, regulamentul pentru disciplina bisericească din 7 iunie 1873, reproduce cuvînt cu cuvînt regulamentul cu același nume, adoptat de sinoadele zise ale lui Cuza. [83] Singura deosebire, dacă i se poate spune așa,

81. Monitorul cit., pp. 1018-1019.

82. Aceste legi nu s-au mai tipărit ulterior.

83. A se compara aceste regulamente: Proiectul se găsește în Monitorul cit., pe 1867, pp. 1070-1071, cum am arătat mai sus, iar al doilea, tot în Monitor, pe 1873, pp. 831-832, sau în Chiru Costescu, *Colecțiune de legi și regulamente...*, vol. I, București, 1922, pp. 289-296.

este că se schimbă denumirea de sinod eparhial, cu cea de consistoriu eparhial și se mai reduc și unele articole. În loc de 88 articole, cîte are cel vechi, al doilea sau cel nou, are 67.

Aceeași soartă o are și regulamentul pentru disciplina monahală,[84] și întrucîtva și regulamentul de procedură în materie de judecată bisericească.[85]

În al treilea rînd, importanța acestor sinoade crește și mai mult, dacă avem în vedere faptul, că lucrările sinodului din 1872, nu se abat cu nimic de la directivele operii legislative a sinoadelor lui Cuza,[86] ci ele continuă și desăvîrșesc, ceea ce din lipsă de timp scăpase neînfăptuit sinoadelor din 1865/1867. Așa avem regulamentul pentru atribuțiile mitropolitului primat, regulament, care apare chiar în ordinea de zi a sesiunii din 1865, dar neputîndu-se adopta atunci, el se adoptă de sinoadele din 1872/1873, dar tot pe baza unor proiecte din vremea lui Cuza.

O altă serie de probleme puse și discutate în sesiunile sinoadelor lui Cuza, dar neînfăptuite nici atunci și nici în perioada imediat următoare și-au găsit răsunetul și realizarea tocmai în zilele noastre. Ele sînt: introducerea în Biserică a muzicii omofone și lichidarea sistemului dualist din conducerea școlilor teologice. Ce să mai zicem apoi, de cuprinsul altor proiecte de legi și regulamente ale sinoadelor de la 1865/67, cu privire la parohii și la mînăstiri, la fixarea numărului de familii pentru parohiile de la țară și pentru cele de la oraș, la reglementarea primirilor în monahism, la disciplina clerului și a călugărilor, la o mulțime de alte chestiuni, care fac obiectul legiuirilor actuale ale Bisericii noastre, în spiritul legiuirilor atît de nesocotite și defăimate, ale sinoadelor zise ale lui Cuza? Astăzi, de obicei, cînd se vorbește de inițiatorii introducerii muzicii omofone în Biserica noastră, se pleacă de la memoriul către sinod al episcopului Melchisedec din 1884, și nu se amintește nimic de faptul, că această problemă a fost discutată foarte mult încă din sesiunile sinoadelor din 1865/1867. Cele două conservatoare de muzică vocală bisericească care aveau să se înființeze conform legii elaborate de sinod, aveau menirea tocmai de a pregăti oameni potriviți pentru promovarea muzicii culte bisericești, a muzicii polifone. Dar, pînă la realizarea acestui deziderat, episcopul Ghenadie al Argeșului propune următoarele: «pentru ca muzica vocală să poată înlocui pe cea orientală în toate bisericile din țară, atît din comunele urbane cît și rurale, după părerea mea, numai sistema de muzică univocă este posibilă; iar sistema

84. Regulamentul din 1873, în loc de 12 capitole și 133 articole, cum are cel din 1867, are numai 9 capitole și 112 articole.

85. Tot așa și aici se înlocuiește denumirea de Sinod eparhial cu cea de Consistoriu eparhial. Propriu zis, acest lucru nu-l face Sinodul din 1872, ci tot cel din 1867, căci în forma în care era prezentat domnitorului spre aprobare, la 10 august 1867, Regulamentul avea această modificare. Apoi în loc de 72 de articole cîte avea primul, cel al Sinodului din 1872 are numai 59 articole.

86. Ceea ce înlocuiesc și modifică ele în primul rînd sînt legile pe care Cuza le-a dat cu privire la Sinod.

corală, adică de cvartet și terțet, este imposibilă de a se propaga în toate bisericile, fiind prea costisitoare și are trebuință de personal numeros și bine disciplinat, ceea ce este cu neputință pentru bisericile sărace: pe cînd cu sistema muzicii univoce, se poate forma cor mare și fără nici o plată, fiindcă după o asemenea sistemă cîntă în biserică tot poporul». [87]

În 1884 episcopul Melchisedec, ca fost membru al sinoadelor din 1865/1867, nu făcea decît să reia, să reîmprospăteze și să adîncească vechea problemă dezbătută deja o dată. Astăzi, cu străduințele fără preget ale unor oameni din Biserica noastră, problema a fost reluată și rezolvată chiar sub directa îndrumare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

De asemenea, precum s-a arătat la locul său, o altă problemă care a preocupat pe membrii sinodului general în sesiunea a II-a (1867), dar care a fost destinată spre rezolvare tocmai pentru sesiunea a III-a, care n-a mai avut loc și care, tot în zilele noastre a ajuns să fie înfăptuită, a fost și luarea în directă conducere și supraveghere bisericească, a învățămîntului teologic.

Iată și propunerea sinodului în această privință: «una din plăgile cele mai mari ale Bisericii noastre, este ignoranța clerului de misiunea sa apostolică. Ea pune pe clerul nostru într-o frapantă contrazicere cu spiritul civilizației moderne, ce are de dogma sa: cultura intelectuală și morală. Avem seminarie; însă cum ele sînt acum organizate, niciodată nu vor putea produce bărbați pentru misiunea apostolică; lăsînd la o parte alte considerații, izvorul răului este în sistemul dualismului introdus în legea pentru seminarie..., așa dar propunem, ca o chestiune de primă necesitate a bisericii romîne, de a se permite sinodului să facă un proiect de lege special pentru instrucțiunea și educațiunea clerului în spiritul bisericii și conformă cu destinațiunea acestor institute». [88]

În sfîrșit, sinoadele de sub legile lui Cuza Vodă au pentru noi o și mai mare importanță, pentru faptul că ele au reluat și au statornicit într-o formă corespunzătoare vremurilor noi, vechea tradiție soborniceasca a Bisericii noastre și a Ortodoxiei în genere, prin însăși structura lor mixtă, asemănătoare vechilor soboare bisericești ale Țărilor Romîne. Această tradiție își găsește și azi, o expresie aproape identică cu aceea din vremea lui Cuza, în ce privește structura și numărul membrilor forului suprem reprezentativ al Bisericii noastre, Adunarea Națională Bisericească.

Ajunși la capătul încercării noastre, de a releva un aspect uitat al eforturilor înnoitoare care s-au făcut impulsul spiritului reformator al

87. Vezi aceasta la Arhive cit., dosar nr. 1314/1863, f. 172 v.

88. Arhive cit., dosar nr. 977, f. 3, și Monitorul cit., pe 1867, p. 1124.

epocii lui Cuza Vodă, trebuie să menționăm că legiuirile acestuia ca și lucrările sinoadelor de sub regimul legilor lui, n-au avut numai detractori neofanarioți, ci au trezit și un puternic ecou în rîndurile elementelor sănătoase din cadrul vieții publice și din cadrul clerului de mir.

Cît de mult au fost prețuite sinoadele zise ale lui Cuza Vodă și ce nădejdi legau de ele toți clericii conștienți, se poate vedea din numeroase mărturii contemporane și de mai tîrziu, rămase atît la fețe de mir, cît și de la fețe bisericești.

Magistrand ȘTELIAN IZVORANU

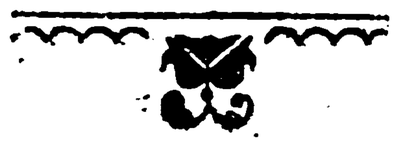

ILUSTRAȚIA IN VECHEA CARTE BISERICEASCĂ

Vechea carte de cult, privită ca obiect de cercetare istorică, a fost și este continuu solicitată ca mărturie în evoluția culturală a omenirii. În munca aceasta, cercetările îmbrățișează în mod explicabil și unele aspecte ce au contingență cu *tehnica de realizare* a cărții, adică cu *tiparul*. Am putea spune chiar că multe concluzii rezultate din cercetări de ordin tehnic, cum ar fi studiile cu privire la literă, tipar, hîrtie, legătură de carte, etc. au contribuit esențial și multilateral la determinări cu caracter istoric, de pe urma cărora, nu o dată, evoluția culturii umane a fost pusă în adevărata lumină.

Iată de ce credem că este necesară cunoașterea etapelor din istoricul dezvoltării mijloacelor de realizare ale cărții bisericești.

Cea mai interesantă și, în aceeași măsură mai concludentă pentru a stabili etapele de dezvoltare, este cunoașterea *tehnicii de ilustrare* a vechii cărți de cult și îndeosebi a aceleia de la începuturile tiparului.

Faza premergătoare tiparului este aceea a cărții scrise de mînă, numită și codice (codex), care ajunsese în preajma invenției lui Gutenberg la o etapă de dezvoltare impresionantă, cu deosebire sub aspectul iluminării, adică al ornamentării și mai ales al dichisului în culoare (miniatura). Această carte-codice, era un obiect de lux și deci de mare preț. Se confecționa, se negocia și se păstra ca atare.

Apariția Bibliei lui Gutenberg (fig. 1) considerată ca prima carte tipărită [1] a găsit unele orașe-cetăți din evul mediu în procesul de trecere

---

1. Cea dintîi carte tipărită de Gutenberg a fost o Biblie, și anume Biblia de 42 de rînduri (urmată de una de 36 rînduri), numită după numărul de rînduri culese în coloana de zaț de pe fiecare pagină. S-a tipărit între anii 1450-1455 la Maienția. Exemplarul complet avea 641 file (1282 pagini) tipărite, ceea ce este o probă pentru capacitatea de producție a primului atelier tipografic, și anume a măiestriei lui Gutenberg. Fiecare pagină avea culegerea de litere pe 2 coloane, fără numerotația paginilor. Formatul rîndurilor circa 87 mm, și fiecare coloană pe 42 de rînduri, cu o înălțime de circa 283 mm. Se crede că s-au tipărit 300 exemplare, deși după unii cercetători tirajul n-ar fi depășit 200, și anume: 165 pe hîrtie, și 35 pe pergament. Azi se găsesc în diferite colțuri ale lumii 46 exemplare (12 pe pergament și 34 pe hîrtie, din care numai 21 complete. (Vezi fig. 1 și 2 comparativă, cu și fără miniaturi).

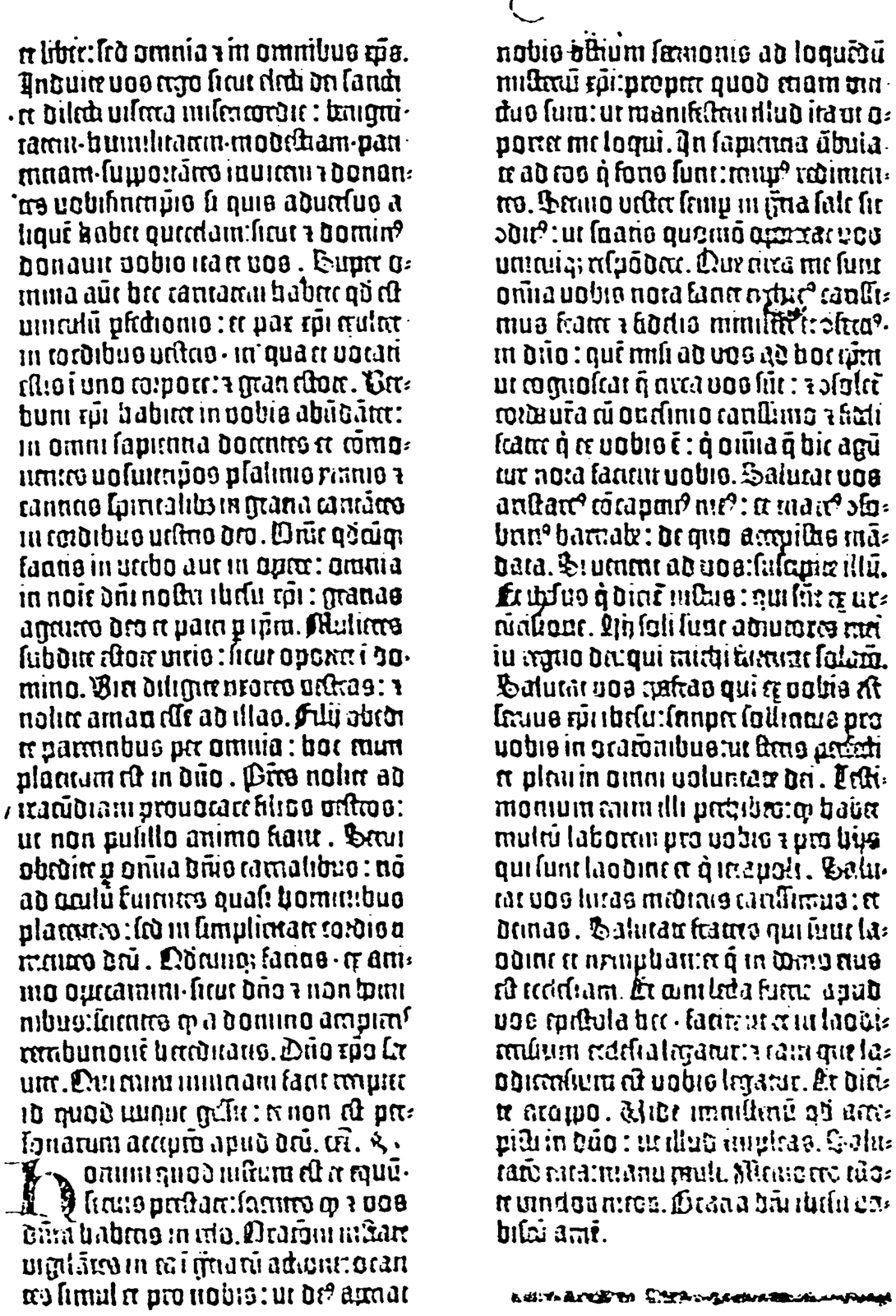

Fig. 1. Pagină din BIBLIA cu 42 rînduri, întiia carte tipărită de Gutenberg. S-a tipărit fără nici-o ornamentație tipografică. S-a pus în vînzare bogat miniaturată (v. fig. 2).

spre Renaștere, ca fiind centre cu o foarte activă producție și desfacere, în materie de carte scrisă de mînă. Florența era centrul cel mai prodigios. Un singur întreprinzător avea în atelierul său producător de manuscrise, un număr de 22 scriitori și iluminatori, [2] iar piața Florenței era cea mai căutată pentru achiziția de faimoase «codex»-uri răspîndite prin toate marile biblioteci ale lumii de atunci. [3] Cartea scrisă de mînă a creat meserii de-a binelea încetățenite și populate: scriitori (caligrafi), iluminatori, decoratori și legători de carte, argintari și aurari (gravori), ca ferecători de carte, [4] meserii care au ajuns în cursul veacului al XV-lea pînă și în Ardeal. [5] Iar în ce privește stările de la noi, despre scriitorii noștri de cărți și despre ferecătorii în metal ai cărților realizate cu atîta măiestrie în centrele noastre de miniaturistică (Neamț, Putna, Humor, Dragomirna), sursele istoriografice dovedesc exis-

2. La Florența, în luxuriosul mediu al artei miniaturistice, Vespasiano de Bistrini a lucrat cu 22 decoratori de carte. Potentații cetății (feudali și negustori bogați) au disprețuit cartea tipărită, nefiind mulțumiți cu modestia acesteia, cu haină sărăcăcioasă, lipsită de splendoarea codex-urilor abundent colorate.

3. Matei Corvinul, mare ca rege și ca amator de carte, avea agenți permanenți pe piața Florenței, pentru a găsi cărțile cele mai luxoase, cu care sporea numărul vestitelor «corvine» de la Buda.

4. Se pomenește și de lista de iluminatori, adică decoratori de carte, după cum meseria de legător și ferecător de scoarțe de carte, este anterioară organizării în bresle a tipografilor.

5. Încă din perioada timpurie a orînduirii feudale, manuscrise legate în piele, cu presaj sec (rece), legături ce poartă amprenta de nedesmințit a școalei venețiene, se pot vedea în cîteva din manuscrisele păstrate în Secția manuscrise a bibliotecii muzeului Bruckenthal din Sibiu.

tența acestora, mergînd în urmă cel puțin pînă la 1429 adică pînă la Tetraevanghelul lui Gavriil, sau poate chiar pînă la acela al lui Nicodim (1401) ca punct de pornire.[6]

În istoricul cărții se poate însă intercala o *perioadă intermediară,* ce s-a desfășurat în trecerea de la cartea scrisă la cea tipărită. Istoriografii marelui Gutenberg spun că epocala lui invenție «plutea în aer» și «trebuia să vină». Într-adevăr, istoria ne arată cît de numeroase și stăruitoare au fost încercările de a ajunge la mecanizarea multiplicării, adică la poligrafierea cărții. În prima jumătate a secolului al XV-lea, aproape de anul invenției tiparului (1440), se remarcă apariția din ce în ce mai răspîndită a gravurilor în plăci de lemn, tipărind de pe acestea unele icoane, antimise și cărți de joc, deopotrivă solicitate «pe piață». Era o meserie nouă, izvorîtă din realitatea vieții, încadrată mai tîrziu în mediu de breaslă (breasla sculptorilor în lemn) și în întrecerea cu aceea a copiatorilor de carte, întrucît se tipăreau și cărți cu texte și imagini.[7] «Tipăritorii» aceștia tipăreau, într-adevăr, nu însă de pe formă cu literă mobilă (adunată în *zaț* de pagini) și nu tipăreau la presa cu spirală, lucruri care sînt elementele esențiale din invenția lui Gutenberg. «Tipăreau» de pe plăci (planșe) de lemn (așa numitele «bloc»-uri), ungîndu-le cu un fel de cerneală fluidă (cerneala de tipar tot de Gutengerg a fost întîia dată amestecată din felurite ingrediente, după o rețetă ce a format multă vreme un secret profesional), iar «tiparul» nu era propriu zis un tipar obișnuit în presă, prin presiune, ci prin frecuș și prin apăsare cu

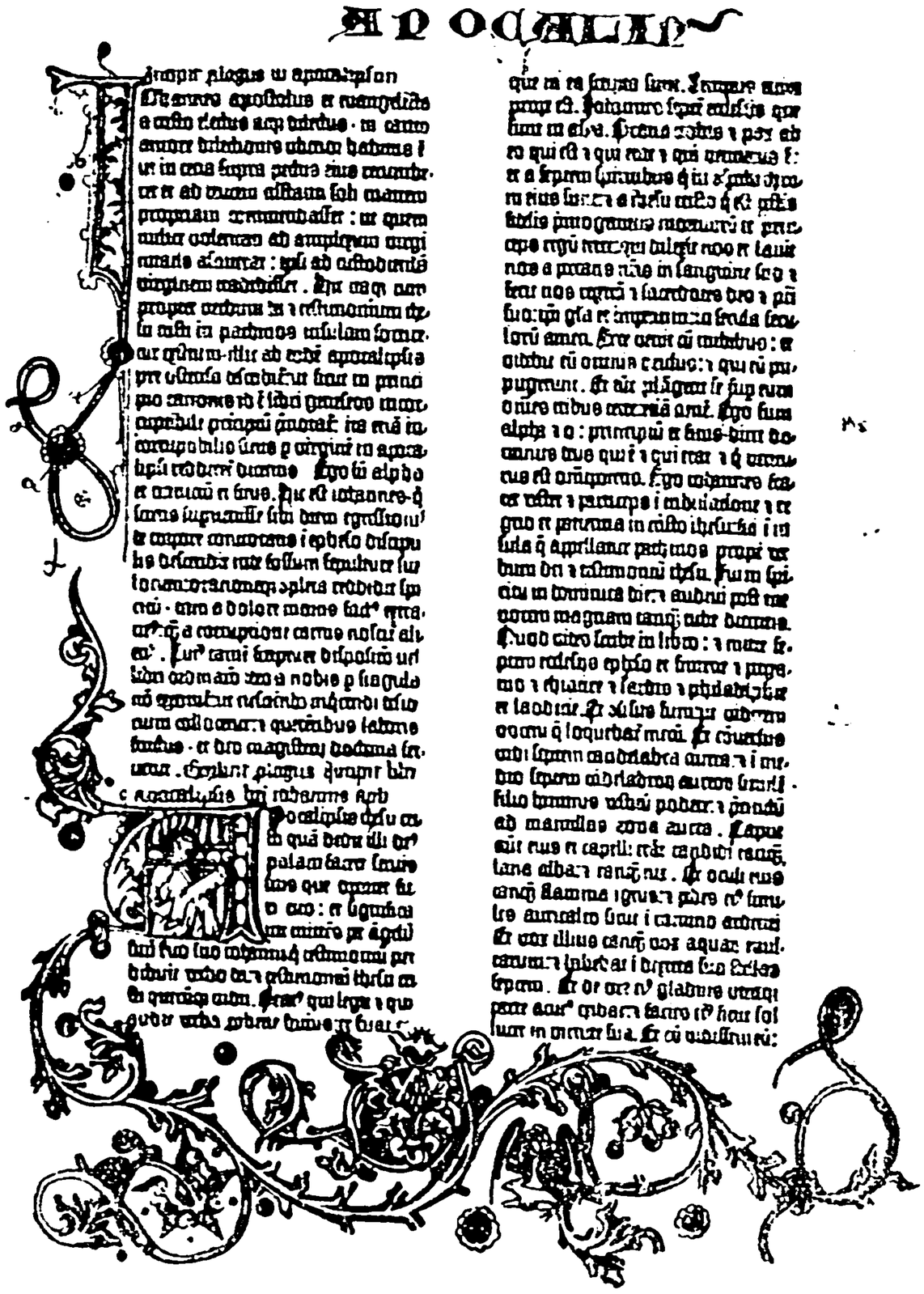

Fig. 2. — Pagină din BIBLIA cu 42 rînduri a lui Gutenberg, avînd miniatura completată în forma în care s-a pus în vînzare.

6. Vezi V. Molin, *Tradiția artistică a Moldovei în tipăriturile ieromonahului Macarie,* în «Mitropolia Moldovei», nr. 3-4/1959.

7. La 1428, registrele fiscale din Ulm (Germania) țin evidența unei partide cu impuneri pentru meșteșugul de «tipăritor» (deci înainte de invenția tiparului). Tipăreau însă numai de pe forme fixe, de pe plăci de lemn, fără literă mobilă.

Fig. 3. — Cea mai veche gravură germană, găsită la Mînăstirea Tegernsee în Bavaria, din anul 1395.

tampoane (fig. 8). Și fiindcă s-au gravat și texte (literă) în lemn, multă vreme s-a susținut că și Gutenberg și-ar fi modelat primele lui litere, în lemn, Aceasta a fost perioada intermediară, la sfîrșitul căreia (1440) Gutenberg a dat omenirii ceea ce s-a numit atunci «nova forma scribendi» sau «artificialiter scribendi». Era perioada tiparului de pe formă stereotipă, ca tranzitorie la tiparul de pe literă mobilă. [8]

Nu încape îndoială că sub această formă, cu «tipar» extrem de rudimentar, nu se găsise încă posibilitatea de a răspunde exigețelor de ordin estetic ale epocii, răsfățată de cartea scrisă și luxuriant miniaturată. Din acest motiv nici tiparul abia inventat nu și-a putut impune de îndată importanța cuvenită. Căci cartea multiplicată mecanic trebuia realizată rapid (ca să anuleze cartea scrisă), ieftin și plăcut, ba chiar luxos ca înfățișare. Numai după ce tehnica de tipărire a trecut prin faze de perfecționare, s-a putut ajunge la cartea «marfă produsă în serie» și în condițiuni de estetică grafică, care să elimine fără posibilitate de a mai fi preferată, cartea scrisă și dichisită manual.

Începutul acesta de emancipare și apoi de superioritate netă a pornit în clipa cînd în pagina cu text monoton, în zaț pur, a fost intercalată *ilustrația,* adică clișeul tipografic, fie că reprezenta o ornamentică de carte, fie că reproducea o imagine (un desen, o pictură).

Trecem peste condițiile în care a fost inventat și exercitat tiparul la începuturile lui, fiindcă au fost descrise cu lux de amănunte, în toate limbile, încît volumele cu istoricul acesta ar ocupa o bibliotecă întreagă. Ne vom acupa numai de introducerea și dezvoltarea ilustrației cu imagini a cărților, — și îndeosebi a *cărții bisericești.* De altfel, cartea bisericească

8. În *Cronica de la Colonia* (1499, p. 82), întîia relatare cuprinzătoare asupra invenției lui Gutenberg, se spune că cu puțin înainte de Gutenberg au circulat cărți de învățătură latină, numite «Donate», tipărite în Țările de Jos, de pe plăci de lemn, de pe așa numitele «bloc»-uri.

a fost aproape peste tot, în toate țările și la toți primii mari meșteri tipografi, *cartea de debut,* începînd cu marele inventator, continuînd cu Fust și Schöffer, urmașii și asociații lui la Maiența, apoi cu Ioan de Spira la Veneția, Torresano de Asula tot la Veneția, Mantel la Strassburg, Ulrich Zell la Colonia, Auerbach la Bâle și mulți alții. [9]

Prima carte tipărită și acceptată convențional ca întîiul produs al inventatorului de la Maiența — a fost o Biblie, o carte voluminoasă, dar lipsită de orice element decorativ sau ilustrativ; [10] deși o Biblie, prin însuși textul ei, ar fi putut deveni un foarte indicat prilej de a ilustra bogat, fapt realizat la majoritatea edițiilor de mai tîrziu. [11] Și nici la tipăriturile imediat următoare Bibliei de 42 rînduri, realizate de asociații sau elevii care s-au succedat după Gutenberg, nu s-a recurs la mijlocul tehnic de a ilustra, deși era în totul posibil în acea vreme.

Posibilitatea tehnică de a ilustra a existat încă de la început, fiind chiar premergătoare lui Gutenberg: *xilogravura,* adică clișeul săpat (gravat) în lemn, de care apoi, chiar în perioada de leagăn a tiparului, zisă incunabulă, s-a făcut din plin uz, după cum vom vedea. Primele plăci de lemn gravate au caracter religios sînt cu mult anterioare lui Gutenberg, fiind datate încă din sec. al XIV-lea (vezi fig. 3 și 4).

Ce este xilogravura? În termeni tipografici: un *clișeu* [12] săpat în lemn. Ca

Fig. 4. — Cea mai veche gravură în lemn găsită în Franța, datînd din 1370. Pe dosul aceluiași clișeu, e un fragment de gravură reprezentînd Buna Vestire.

9. Familia marilor tipografi francezi Estiene, unii dintre ei teologi și preoți, începe activitatea cu un Psalteriu și continuă cu editarea a 11 Biblii complete, în latină, ebraică și franceză.

10. Este vorba de Biblia de 42 rînduri, descrisă la nota 1. La fig. 1 și 2 reproducem cîte o pagină, cu și fără miniatura aplicată ulterior.

11. Cu deosebire la Bibliile apărute în perioada începuturilor luterane, cînd tiparul feluritelor ediții din «cartea cărților» a luat o extindere atît de mare, încît Luther lupta din răsputeri pentru controlul și restrîngerea acestora. Mari graficieni și xilografi au contribuit la ilustrarea acestora, începînd cu Lucas Cranach la Wittenberg, iar ilustrarea era masivă, mergînd pînă la peste 100 clișeie într-o Biblie.

12. Tipograful, intercalînd în text (în pagini) o imagine oarecare (o ilustrație), o numește *clișeu,* indiferent de mijlocul (tehnica) de reproducere, adică de obținerea aces-

Fig. 5. — Sf. Apostol PAVEL.
Gravură în lemn, realizată de marele grafician Lucas Cranach bătrînul.
Gravura a apărut in *Heiligsthumbuch,* tipărită la Wittenberg, 1509.

tehnică de realizare este o dexteritate, ba cîte odată chiar *artă* de a săpa, sau grava în *lemn* (xilon=lemn) și a scoate în relief o imagine (un desen) care să servească drept formă de tipar, la fel ca și celălalt material tipografic. (De pe o xilogravură se poate reproduce direct, dacă

tui clișeu, fiindcă un clișeu se poate realiza și prin gravură, într-un metal corespunzător tiparului. Gravura de mînă, în lemn (xilogravura), este cea mai frecventă, precum și gravura în plumb, în celuloid, în linoleum etc., sau gravura chimică (fotochemigrafia), prin efecte corosive asupra unei plăci din metal (zincul fiind cel mai corespunzător= fotozincografia), un procedeu foto-mecanic din ce în ce mai perfecționat.

este pus în forme tipografice, numite tipar *înalt)*. Ca *utilaj* (scule), gravorul în lemn se servește de un număr restrîns de dăltițe (cuțitașe), iar ca *material,* nu orice fel de lemn este bun. Se preferă esența moale: teiul, plopul, arțarul. Nu rezistă însă la tiraje mari. Din lemnele de esență tare, părul este cel mai răspîndit. Cel mai indicat și cel mai căutat este lemnul de *buxus* (cel gălbui), pentru faptul că este dur și rezistent la tipar, dar și îndeajuns de facil la gravură. Fiindcă este însă un material ce trebuia adus din depărtări (din pădurile Caucazului), era foarte scump și rar. Placa (blocul) unui clișeu în lemn (o xilogravură), trebuie să aibe grosimea (înălțimea) unei litere tipografice, adică 23 și jum. milimetri (=62 și 2/3 puncte tipografice), împreună cu «nivelarea» ce se face acestor clișee la «potriveala» formelor în mașina de tipar.

Fig. 6. — BUNAVESTIRE. Cea dintîi gravură în lemn din tinerețea lui Albrect Dürer. (Bâle 1494).

La început desenul și gravura aparțineau aceleiași persoane. Mai tîrziu, prin excesul de ilustrare, desenul («originalul») a rămas o operă de creație grafică, iar gravura o tehnică grafică aparte, cu excepția cazului cînd artistul-grafician era și artist-gravor, cum au fost marii graficieni din Renaștere: Dürer, Cranach, Burgkmair și alții. Opera lor se numea «xilografie originală».

Gravura (tehnica) de a săpa în lemn nu este tocmai din cele mai ușoare. La început lemnul era arțar sau păr. Blocul (placa) pe care se grava, se tăia în lungul lemnului. Chiar la începuturile tiparului, xilografia se practica de către maeștri ai dăltiței, în ateliere aparte, iar mai tîrziu a devenit o ramură auxiliară a tiparului, ca și zincografia, cu ateliere bine organizate. Maestrul xilograf avea în fața lui blocul su placa (bucata) de lemn așezată pe o perniță învelită în piele de antilopă, în față garnitura de cuțitașe, rulete, ace și dăltițe, cu cari sapă sub o lupă, desenul în placa de lemn (fig. 9). Cu un cuțitaș se scobeau spațiile albe, pînă rămîneau în relief numai liniile (trăsăturile) imaginei (vezi fig. 11). Era perioada de debut a xilogravurei în tipar, caracteristică printr-o execuție greoaie, colțuroasă și rudimentară ca aspect (terminologia germană le numește «brutale Herstellungsweise»). În această privință, din xilografia de la începuturile tiparului la noi, am putea cita ca prototip gravurile din Triod-Penticostarul (fig. 11) tipărit la Tîrgoviște la 1558 (asupra căruia vom mai reveni). Această manieră de a grava, cu tot aspectul ei

Fig. 7. — Scenă biblică, desen şi gravură în lemn din lucrărils lui Albert Dürer (1497).

de primitivism tehnic, a găsit o renaştere în xilografia modernă, practicată azi ca «xilografie originală», adică desenată şi gravată de una şi aceeaşi persoană, aşa cum sînt cele mai multe din vechile xilografii ieşite din dăltiţele călugărilor noştri xilografi.

Mai tîrziu, blocul sau bucata de lemn nu se mai taie în lung (în direcţia fibrelor) ci în cver (de-a latul lemnului), încît să apară vizibile inelele cu anii arborelui. Suprafaţa bine poleită a lemnului se ungea cu un strat subţire de soluţie cu alb de zinc, pentru a facilita ca desenul să se transpună sau să se deseneze direct, însă cu imaginea inversată (imaginea de oglindă) şi în acest mod la tipar să apară in poziţia firească. În

xilografia modernă această transpunere se face copiind de pe negative fotografice (inversat), ceea ce se numește *fotoxilografie*.

Cu timpul xilografia liniară s-a văzut întrecută în efecte plactice, realizate mult mai ușor de gravura în metal (în aramă). De aceea s-a căutat și s-a găsit modalitatea de a trece de la gravura în lemn pur liniară la descompunerea în tonalități, ceea ce reprezintă o îndemînare artisanială demnă de remarcat. În fig. 19 vedem cîteva porțiuni extrase din acest procedeu tehnic. Din variațiunea de grosime a liniilor precum și din încrucișarea acestora, rezultă o alternanță, un joc de efect optic de tonalități îndeajuns de plastic. De această manieră a abundat xilografia dulceagă din almanahuri, calendare, romane și chiar din cărți religioase, din ultimele două secole (gravura «facsimil» și gravura «colorătură», numită și «scolasitcă») (fig. 27), fără să mai vorbim de xilografia «tehnică» la care tonalitățile sînt obținute mecanic, cu ajutorul unor aparate de gravat, metodă ce nu avea ce căuta în ilustrarea cărților religioase. (Fig. 20 e o demonstrație pentru gravura mecanică cu trăsături în linii radiale, care prin variațiunea de grosimi pot reda un interesant efect optic, dar din care dispare orice urmă de artă). Totuși atelierele xilografice din străinătate, la care au recurs vechile tiparnițe bisericești de la noi, au folosit și gravura mecanică, după cum se poate vedea la reproducerea de la fig. 18, un fel expeditiv și cu totul inestetic de a face «artă» xilografică.

Fig. 8. — Gravură în lemn în China, în perioada premergătoare lui Gutenberg, reprezentînd tipărirea pe blocuri de lemn.

Gravura în lemn este precursoare tiparului ca invenție a lui Gutenberg, așa după cum am arătat (fig. 3 și 4). Era cunoscută cu mult înainte în China, unde tiparul de pe plăci de lemn era practicat cu efecte de artă, ce dovedeau cu cîtă măiestrie se poate scobi în lemn o formă de tipar (fig. 8). Lui Gutenberg și maiștrilor imediat următori lui, le-a lipsit doar inițiativa de a se folosi de gravura în plăci de lemn, plasate în formele de tipar. Sau poate au rămas la ideea și necesitatea de a demonstra că produsul lor nu este un tipar fabricat în serie, ci a lăsa impresia

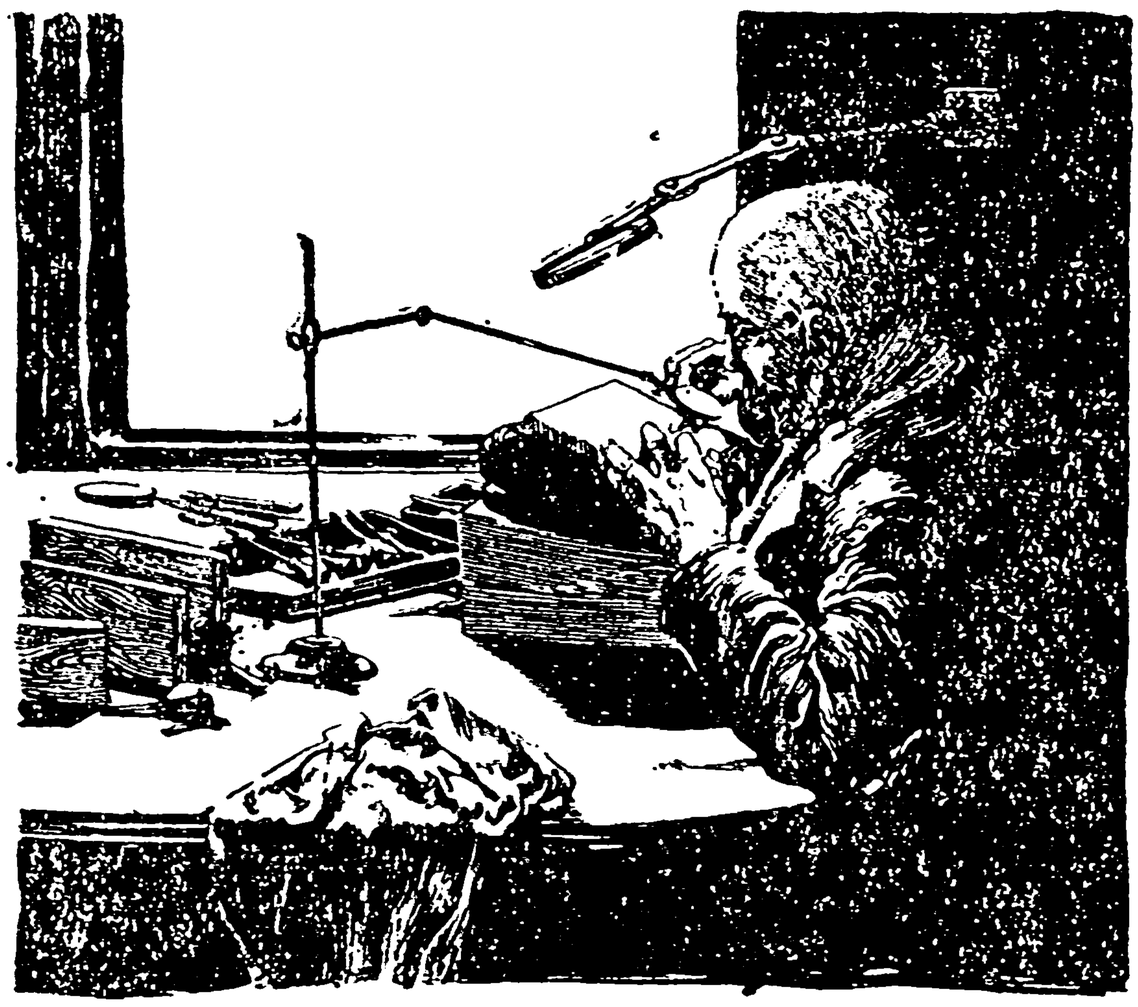

Fig. 9. — Locul de muncă, cu sculele unui xilograf.

că este unul rezultat tot din scrierea de mînă și cu miniatura în culori.[13]

Peste această fază s-a trecut repede.[14] «Cartea neilustrată este pe jumătate înțeleasă» cum spuneau vechii editori, încît în curînd — și anume, încă în epoca de leagăn a tiparului — se trece la ilustrația (clișeul) plasat în carte. La început timid, numai ca ornamentație de carte. Cea dintîi carte tipărită, în care au apărut astfel de clișee decorative săpate în lemn, a fost una scoasă la Roma chiar la începuturile tipografiei și anume «Meditationesi, vitate Christi» (31 dec. 1467), avînd xilogravură cuprinsă chiar în forma de tipar. Despre aceste xilogravuri se presupune că ar fi inspirate după decorul de pe pereții cu boltă ai bisericii Santa Maria de Minerva din Roma. Numele realizatorului care le-a gravat n-a fost păstrat, dar trăsăturile greoaie, colțuroase și fără modulări, trădează mîna neîndemînatecă a unui rudimentar xilograf german.

Aproape concomitent, sau poate cu ceva mai înainte (1462 ?), apare însă și întîia *imagine* tipărită în carte de pe clișeu gravat în lemn și cu aceasta începe legătura fără despărțire între ilustrația xilografică și tipografie (ce durează pînă în zilele de azi). Această cea dintîi ilustrație a apărut de asemenea într-o carte religioasă. Este vorba de tipăriturile

13. Se știe că la începuturile lui Gutenberg, ba și la urmașii lui, ideea călăuzitoare era să se imite cît mai fidel posibil cartea scrisă («in möglichst treue des Vorbild eines geschriebenen Textes nachzuähneln»), și că intenționat se căuta să se obțină un efect derutant («solche Täuschung beabsichtigt war»), așa cum spune cel mai documentat bio-bibliograf al lui Gutenberg, istoriograful german Konrad Haebler, în studiul *«Warum tragen Gutenbergs Drucke keine Unterschrift»*, în «Centralblatt für Bibliotheckwesen», anul 1907, caiet 3, pp. 102-108. O dovadă în această privință este faptul că la trei exemplare tipărite pe pergament din lucrarea *Rationale divinorum officiorum*, din periada Gutenberg (1459), postfața (colofoniul) a fost șters, pentru ca să dispară dovada tipăritorului, încît în primele cataloage de manuscrise, această tipăritură figurează drept carte-manuscris (Handschriftenkatalog der Lavrentiam. Venezzia. După *Aufgaben u. Ziele der Inkunabel Forschung*, München, 1924).

14. Tiparul de pe plăci de lemn (bloc-uri), amestecat în forme de zaț, a fost practicat încă mult după invenție, firește în cadru redus. Astfel, la «Kalendarium Novum» (tipărit de Regiomontanus la Nürenberg, 1474), tipograful a intercalat o placă xilografiată cu o imagine, dar sub care întreg textul nu era cules cu litere tipografice, ci toată pagina era gravată, fapt ce se deosebea de restul textului cules cu literă mobilă. *Bücheranzeigen des 15 Jahrhundert*, de W. Mayer, în «Centralblatt» etc., anul 1885, II, p. 437).

de la Bamberg, fiindcă în jurul aceluiași an, la Bamberg în Germania, unul din presupușii ucenici ai lui Gutenberg, un anume Albrecht Pfist, tipărește o sumară Biblie a săracilor (Armenbibel), cu scene luate din viața Mîntuitorului, începînd de la Buna Vestire pînă la Pogorîrea Duhului Sfînt, redate prin 34 gravuri, deci o ediție curajoasă și de oarecari proporții xilografice.

Fig. 10. — Atelier de copiști și ilustratori de carte dintr-o veche mînăstire.

Gravurile sînt însă tot primitive («höchstprimitiv»), avînd trasate numai liniile de conturare, într-o formă dură, colțuroasă, neîndemînatică și care prin filiație grafică ne duc la gravurile din Triod-Penticostarul din Tîrgoviștea noastră (1558).

Numeroasele missale (liturghiere) și breviare (ceasoslovețe), care au început să apară în ediții din ce în ce mai sporite (în perioada 1470-1500) și pentru care s-au fondat oficine [15] și edituri specializate în acest gen de tipărituri, ce reclamau o anumită dexeritate tipografică, — nu puteau rămîne fără decor și ilustrație de carte, cu atît mai mult, cu cît cele scrise de mînă abundau în miniaturistică.

15. In această privință se poate cita oficina lui Hans Hamann, mare tipograf venețian german (din cei coborîți din pleiada Maienția), care face din Veneția o sursă de carte liturgică. Pînă la 1500 tipărește vreo 100 lucrări de cult, aproape exclusiv la comandă, lucrînd adică pentru editori-librari străini de oraș, din aceia care n-aveau tipografie proprie. Pînă și Torresani, marele tipograf-editor veneițan, a practicat aceste procedeu, precum și tipograful Petri din Passau. Diferite dieceze catolice din felurite țări au tipărit la Hamann liturghiere și breviare, agende și oficia catolice (Strigoniu din Ungaria, Utrecht din Țările de Jos, York din Anglia, Toledo și Valencia din Spania, precum și librarii Paep și Fegger din Buda ,Fridricus de Egmondt din Țările de Jos, Sebastian Hyber din Cracovia și Melchior Gonicio din Spania), care aveau la oficina lui Hamann cont curent pentru numeroasele lor tipărituri bisericești. Tipografia Hamann era bineînțeles înzestrată cu apreciabilă cantitate de caractere corespunzătoare în gotic și anticva, și ilustrații (xilogravuri) tip pentru breviare și missale. Un alt emul, tot la Veneția, a fost Johannes Emericus de Spira, care în scurtul interval de la 1492 la 1500 a tipărit 37 de

În curînd ieșe din prese mai perfecționate și din mîna unor maeștri dibaci, cea dintîi Biblie completă (cu ambele Testamente) și frumos ilustrată. Este opera tipografului Pflanzmann (la 1470) la Augsburg cu 55 gravuri, paginate la începutul fiecărui capitol, în așa fel gravate, încît să se poată colora (ilumina) ulterior. O deosebită dezvoltare ia tiparul din Augsburg prin venirea lui Erhard Ratdolt, repatriat de la Veneția (1485), care excelează și se specializează în editarea de missale și breviare, avînd și contribuția artistică a pictorului și gravorului Hans Burgkmair, născut în acest oraș. De aci înainte edițiile de Biblii ilustrate, (latine și germane) se țin lanț: la 1472 apare cea de a doua la Nürnberg, apoi cea de a treia din nou la Augsburg (1473) și în continuare în total 17 ediții de diferite Biblii cu imagini, pînă la lansarea Bibliilor lui Luther, care termină traducerea în jurul anilor 1522-1524 și a cărui Biblie a făcut epocă, cu prezența pînă în zilele noastre (Biblia inițială a fost tipărită la Wittenberg, iar în scurtul interval de la 1524-1546 au apărut în total 430 ediții complecte sau parțiale din «Luther-Bibel» (Dr. Er. Zimmermann: Die Verbreitung der Lutherbibel zur Reformationszeit. Leipzig 1934). Ilustrarea s-a făcut de celebrul gravor Lucas Cranach (1472-1523), amic al lui Luther.

Introducerea clișeului-imagine a mers de aci, într-un ritm de succesivă cucerire. Începutul s-a făcut cu *inițiala* și *frontispiciul*. Întîi ca pură ornamentație (prin anii 1480-90), fapt care se transpune ca o prelungire a timidității xilografice, pînă și în tipăriturile lui Macarie pentru Muntenegru și Țara Romînească. În același timp apare și elementul *figural* la inițială și frontispiciu (cu elemente zoomorfice) și care a făcut epocă, cu deosebire în tipăriturile religioase.

Ilustrarea cu *clișee îngropate* în zațul paginei, așa numitele «figuri în text» a fost practicată întîia dată de către faimosul tipograf german Erhard Ratdolt (așezat la Veneția) în lucrarea «Elementa Geometriae» de Eculides (1482), ceea ce a fost considerat pe atunci ca o bravură tehnico-profesională și oferită ca omagiu dogelui venețian Giovanni Mocenigo, Clișeul imagine și cu deosebire cel cu scene religioase își croiește drum și apare încă înainte de sfîrșitul secolului, în jurul ultimului deceniu. Îl practică unul din urmașii direcți ai lui Gutenberg, P. Schöffer, care tipărește la 1493 la Maienția vestitul liturghier Missale moguntinum, cu o xilografie (sf. Fecioară) tipărită pe pergament și colorată cu mîna. Artistul gravor e necunoscut, însă clișeul lui a făcut serie, fiindcă este reprodus și în alte ediții de urmașii lui Schöffer și anume într-un missale de la 1507 și 1509 (tipare numai în negru, necolorate cu mîna). De aci înainte, xilogravura depășește cadrele modeste ca ilustrație întîmplătoare în carte; încep să apară o mulțime de cărți bisericești și cu deosebire biblii, cu o ilustrație densă, adeseori ieșită din dăltița de gravor a unor renumiți pic-

cărți de tipic bisericesc. Breviarele lui de Spira au fost cele mai desăvîrșite pe care le-a produs Veneția. De Spira a introdus în locul inițialelor cu împletituri cu flori și vrejuri, inițialele figurative, cu cîte un cap de sfînt (ca tip, vezi planșa la articolul *Breviarium Illyricum* din «Studii Teologice» nr. 7-8, din 1959).

Fig. 11. — Gravură din TRIOD-PENTICOSTAR, Tîrgovişte 1558, reprezentînd „Arătarea lui Hristos înaintea Mariei". Face parte din ciclul celor dintîi gravuri (ilustraţii) în lemn, realizate la noi.

Fig. 12. — Gravură din EVHOLOGHION, București, 1722. Clișeele fiind prea mici, au fost încadrate în chenare tipografice, culese cu mîna.

tori ai vremurilor. Ilustrația reprodusă de noi (la fig. 6) este luată după o carte de rugăciuni, tipărită la Basel în Elveția, bogat ilustrată de marele Dürer în tinerețea acestuia (1494), care mai tîrziu a dăruit artelor plastice acea faimoasă serie de gravuri, reprezentînd figurile Evangheliștilor (fig. 7). Tot aci poate fi citat și Hans Holbein-jun. cu vestita xilogravură «Dans macabru» și alte ilustrații pentru ediții de biblii, la care trebuie alăturat și Lucas Cranach (1472-1553), formînd împreună cu Dürer și Holbein acel nedepășit trio de xilogravori-ilustratori de carte religioasă din perioada de strălucire a Renașterii (fig. 5).

Cu acești mari ilustratori și cu mulți alții mai mărunți sau anonimi, *cartea bisericească* pornește pe drumurile ei de largă răspîndire, cu o exteriorizare grafică din ce în ce mai desăvîrșită. Ilustrarea a rămas însă multă vreme într-o singură culoare. Gravura în lemn nu era decît monocromă și tiparul nu se putea emancipa cu succes meritoriu din negru pe alb. tiparul în rog-negru a fost numai un slab paleativ sub aspect artistic. De altcum părțile tipărite cu roș din textul cărților religioase a avut un rol orientativ (de tipic) în serviciile bisericești și numai secundar pe acela de artă decorativă. Din cauza imperfecțiunilor de tehnică grafică de la începuturile tiparului (și chiar pînă mult mai tîrziu), cartea bisericească tipărită a rămas sub acest aspect o cenușăreasă pe lîngă ce-au fost cărțile bisericești scrise și iluminate de mînă, dinaintea tiparului.

Și cu toate acestea cartea tipărită a învins. Era sărăcăcioasă ca înfățișare, în schimb se putea răspîndi ușor în sute și chiar mii de exem-

plare, iar pentru ierarhiile bisericești era garanție că exercitarea cultului se face nî forme și expresii identice în toate ținuturile păstorite și la întreaga masă de credincioși. Mai, mult, conținutul se putea supraveghea și, în fine, cartea bisericească tipărită era în haină mai modestă, dar în schimb considerabil mai ieftină. Dar avantajele acestea n-au mulțumit tiparul, aflat totuși în carență față de cartea colorată de mînă.

Fig. 13. — Xilogravură din TRIOD, (București 1746), reprezentînd Rugăciunea vameșului și fariseului. Blocul a fost lucrat de vestitul gravor Ioanichie.

Cu acest impas grafic, chiar primii maiștri tipografi nu se puteau împăca, cu atît mai mult cu cît cartea bisericească scrisă de mînă — și care le-a servit ca model — era bogat colorată. Cerința pe piața cărții era după gustul cumpărătorului, iar acesta vedea în carte înainte de toate un obiect demn de admirație, [16] concepție cu atît mai valabilă la cartea de cult, care prin rostul ei este un scump odor bisericesc demn de venerație. Prima carte tipărită, Biblia lui Gutenberg, precum și prima carte tipărită pentru noi (Liturghierul lui Macarie), la cincizeci și ceva de ani după Gutenberg, au reflectat în totul modelul ce-l aveau în mînă și pe care se străduiau să-l imite. [17] Dispozitivul grafic, format, literă, paginație, etc. al primelor cărți tipărite este fără îndoială traducerea în forme tipografice a concepției de a realiza o carte așa cum a fost practicată de copiști, tahigrafi și caligrafii-miniatori din centrele mînăstirești. Această stăruitoare dorință de a imita (am arătat din ce motive mercantile și care au contribuit multă vreme la confuzia făcută între cartea scrisă și cea tipărită) [18] s-a oprit ca fiind neputincioasă în fața miniaturisticei, adică în fața reproducerii în *culori*. S-a putut obține ca grafica ornamentală din cartea scrisă să fie imitată în liniile de contur (în trăsăturile de bază) tipărite negru,

16. Bibliograful rege Matei Corvin, a îngrămădit în Corvina lui de la Buda, numai cărți masiv luxoase, căutate cu mare zel și cu mulți ducați-aur de agenții lui, pe piața codex-urilor din Florența, achiziționarea de carte ca obiect de lux și de faimă, fiind la acest rege o mare pasiune de colecționar.

17. Nu mai încape îndoială că Macarie a avut în față odată cu însărcinarea de a tipări, și un «original», și anume unul din numeroasele evangheliare din școala fondată de neîntrecutul miniaturist, călugărul Gavriil de la Neamțu. Pentru a ajunge la nivelul acestora, Macarie a tipărit din Evangheliarul de la 1512 o ediție de lux pe pergament, strălucit miniaturală (aflată la Muzeul d Artă al R.P.R., în tezaurul restituit din U.R.S.S.). Vezi și V. Molin, *Tradiția artistică a Moldovei și tipăriturile ieromonahului Macarie»*, în rev. «Mitropolia Moldovei», nr. 5-6/1959.

18. Vezi nota 13.

Fig. 14. — Incadrament de pagină la începutul ANTOLOGHION-ului tipărit cu cheltuiala spătarului Mihai Cantacuzino, în tiparnița de la Rîmnic a lui Antim Ivineanu (1705). La mijloc, stema Cantacuzinilor.

coloritul însă, care a dat toată atracția și farmecul cărții-codicil, nu se putea obține în tipar, așa că acest colorit urma să se facă ulterior, cu mîna. Biblia lui Gutenberg în acest chip a fost desăvîrșită, precum și Macarie a fost nevoit să tipărească din Evangheliarul lui (1512) cîteva exemplare pe pergament, completate pe urmă cu o minunată și multicoloră miniatură, după cum o putem admira în singurul exemplar cel-l avem (primit odată cu tezaurul de la Moscova și păstrat la Muzeul de Artă R.P.R.). În aceste condițiuni, cele dintîi cărți de cult ieșite de sub teasc, au rămas multă vreme nedespărțite de artistul decorator și ilustrator de carte.

Încercări de emancipare s-au făcut încă de la început. Veșnica febră a invovației, sporită de perspectiva negustoriei cu cîștig cît mai mare, dorința de a imita cartea miniaturată, n-au dat răgaz meșterilor tipografi în căutarea realizări tiparului în culori, adică a reproducerii în policromie. [19]

Cea mai remarcabilă încercare este aceea a doctorului Iohannes de Ketham, care în calitate de autor, împreună cu frații Iohannes și Gregorius de Gregorii, ca tipăritori, scot de sub tipar la 1491. lucrarea de știință medicală «Fasciculus medicinae» și care trece drept o capo d-operă a vechiului tipar venețian, iar bogata suită de planșe anatomice, o virtuozitate a dăltiței de gravat în lemn, a fost o realizare de vîrf în arta xilografică a vremii. (Este în deosebi remarcată perfecta armonizare a plasării în plan, cu perspectivă a primului plan, față de celelalte). Aceste planșe xilografiate erau numai *liniare,* fiindcă au fost concepute ca să fie colorate ulterior nu însă cu mîna, ci de pe plăci de lemn în tipărire succesivă (de fiecare culoare alt tiraj), reprezentînd maximum de capacitate și dexteritate profesională în acea perioadă. La un manual de anatomie, coloritul ar fi avut un rol instructiv deosebit, susținîndu-se că «imaginea devine inteligibilă, abia după ce a fost colorată». Și totuși tipărirea în culori nu s-a putut face, fiindcă materialul purtător de formă

19. Policromia, ca tipar în culori, nu este un tipar simplu roș-negru, care a fost practicat de la bun început, ci tiparul ilustrativ în mai multe culori (de obicei 3-4), și se mai numește *tricromie* sau *quatrocromie* sau *policromie,* după numărul culorilor. Efectele cromatice se obțin prin *supra*tipărirea acestor culori (vezi și nota 22).

tipografică (placa de lemn, adică ceea ce numim noi «clișeul») fiind dur, nu se putea grava de așa natură, încît să permită la tipar trecerea tonalităților, adeseori foarte fine, din una în alta, și care să asigure în același timp redarea celor 3 culori directe și principale (galben-roș-albastru), concomitent cu obținerea culorilor intermediare (secundare) rezultate din supra-tipărirea primelor 3 culori principale. Aceasta n-a fost posibil și de aceea «tiparul policromic a rămas nerealizat». [20] Istoriograful G. A. Bogeng continuă cu concluziile sale îndreptățite, afirmînd : «acest simplu exemplu dovedește că policromia din veacul al 15-lea a fost o excepție, care n-a depășit cadrul experimental și nu a putut servi nici la ilustrarea în culori în cărți științifice, nici ca reproducere de artă, în *cărțile de cult*». Coloritul cu mîna a rămas exclusiv fiindcă era și mai ușor de realizat, decît complicata gravură în trei și în mai multe culori xilografice, procedeu de altcum departe de a satisface. De aceea tiparul de *planșe în culori,* cum ar fi fost imaginile colorate ale sfinților evanghelești și apostoli, din vechile noastre manuscrise, era de-a dreptul imposibil de realizat, ceea ce a dus la abandonarea încercărilor [21] pînă la experiențele reușite de la sfîrșitul veacului trecut și începutul

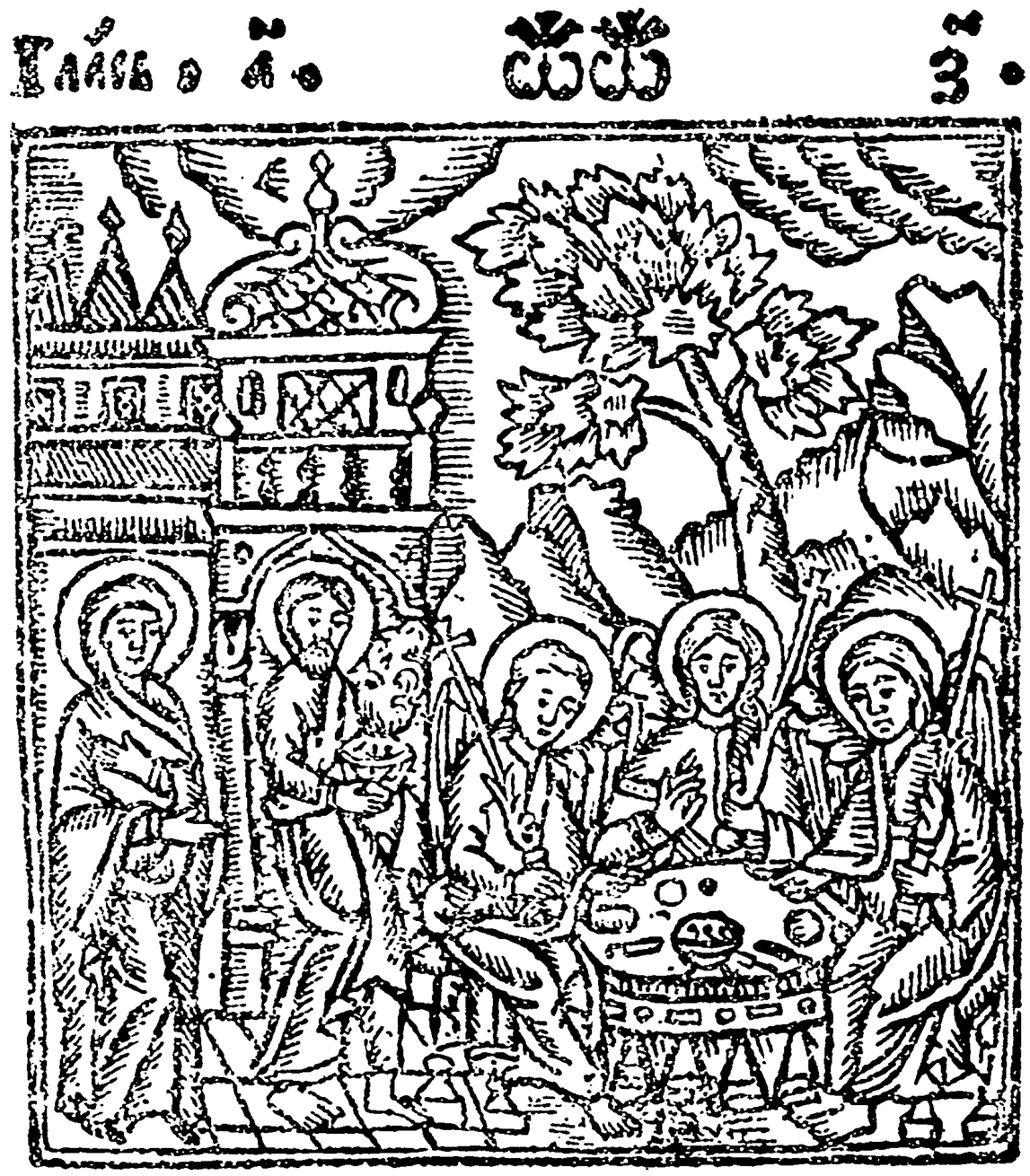

Fig. 15. — Xilogravură din OCTOIH, Blaj 1783, reprezentînd Sf. Treime. Din seria clișeelor semnate cu caractere latine de gravorul IOANNI.

20. (der) «...damaliger Bildfarbdruck nicht erreichbar war», precizează G. A. Bogeng, în *Geschichte der Buchdruckkunst*, Dresden, 1932, vol. I, p. 447.

21. Din perioada aceasta a dibuirilor după *tiparul lustrativ în culori,* au rămas și alte mărturii, îndeosebi venețiene, toate dovedind că pînă la invenția fotografiei, orice reproducere policromică care să răspundă unor cerințe de estetică și de fidelitate față de «original» — *nu era posibilă.* Un campion reputat în aceste sforțări fără rezultate, a fost faimosul maestru tipograf Erhardt Ratdold, care a încercat, în perioada venețiană, înainte de a se întoarce la Augsburg, să obțină un tipar în pete de culori, toate tipărite însă delimitat, adică una lîngă alta. În acest fel, tiparele obținute nu aveau efect policromic în sensul urmărit. Acest gen de tipar a fost practicat numai pentru reproduceri de steme din heraldica epocii. Mai tîrziu, în perioada de la Augsburg, Ratdolt a tipărit în patru culori planșe pentru cîteva cărți liturgice (*Missale,* Pasau, 1498), însă cu efecte minore, chiar pentru această tehnică rudimentară, încît tot coloritul cu mîna a rămas aplicabil. Istoriografii tiparului pomenesc despre aceste străduințe «ca excepțiuni primitive», rezolvarea problemei reproducerii în policromie întîrziind pînă la sfîrșitul veacului XIX.

Fig. 16. — Al şaptelea Sobor Ecumenic. Gravură semnată Teodosie Monah (în Sf. Mînăstire Neamţu). Bloc tăiat în lemn de păr. După o gravură din INDREPTAREA LEGII. Pe tron, Constantin al VI-lea şi Irina, mama lui. In dreapta tronului episcopii romani, în stînga răsăriteni, cu însoţitorii lor. Un reprezentant al călugărilor (admis întîia dată la Sobor cu vot consultativ), admonestează şi izgoneşte pe „hulitorii icoanelor".

veacului nostru, culminînd cu epocala invenţie numită *tricromie,* un procedeu, care ţinînd seama de legi fizico-chimice, poate reda cu multă, adesea ori cu foarte multă fidelitate, un original (un model), oricît de colorat ar fi.[22]

În vechiul nostru tipar n-au străbătut nici măcar aceste primitive încercări ale meşterilor veneţieni. Tiparul ilustrativ în culori nu este practicat nici de către Macarie, nici de către cei care au succedat, deoarece nici la Veneţia nu era decît o «excepţie nedesăvîrşită».

22. Tricromia este un procedeu foto-chemigrafic, la baza căruia stă tiparul succesiv a 3 plăci (3 clişee, de obicei în zinc), pentru fiecare din cele 3 culori primare (galben-roş-albastru). Fiecare placă (clişeu) poartă numai elementele (nuanţele) tipăritoare ale fiecărei culori în parte, extrase la fotografierea originalului prin intermediul unui filtru optic, originalul fotografiindu-se (pozîndu-se) de trei ori. Principiul aditiv al celor trei culori primare (galben-roş-albastru) asigura, prin supratipărirea celor trei plăci, reconstituirea în totul a imaginii (a picturii) colorate. Tiparul în tricromie presupune o serie de condiţii de perfectă tehnicitate: clişee corect extrase, hîrtie bine netezită, cerneluri speciale, utilaj în stare bună şi, bine înţeles, un tipăritor bun. Tricromia a fost practicată cam pe la 1890, după ce a fost inventat clişeul fotozincografic monocrom, cu imaginea descompusă pe o reţea (sită) de puncte, numită «raster» (clişeul în «autotipie»).

După perioada xilografiei ilustrative numai pe bază liniară adică gravura limitată la trăsături de pură conturare («desenul în contur»), stăruitoarea dorință de ordin estetic de a trece la desăvîrșirea ilustrării în sensul adîncirii *valorilor plastice* forțează pe gravorii în lemn să găsească alte posibilități de expresie în tehnica lor. Deosebirea atît de prăpăstioasă de la un desen, de la o pictură originală, la reproducerea xilografică de atunci nu mai satisfăcea simțul estetic, încît se cerea și se căuta procedeul ilustrativ-poligrafic, care să redea o sinteză iconografică mai omogenă, mai detailată și mai adîncită în efectele ei plastice, pe care desenul liniar (de contur) fiind prea sumar, nu putea să-l obțină. După cum am mai arătat, dorința de a apropia ilustrația din tipar de realitatea originalului, a dat naștere unei perfecționări, ceea ce s-a numit *gravura hașurată,* sau *xilografia în tonalități,* o gravură nuanțată și modulată cu variațiuni de felurite tonalități, efect obținut prin trăsături cu alternanțe de grosimi și lungimi (fig. 18). S-a ajuns la acest procedeu evoluat, practicat cu multă fantezie grafică și care a făcut epocă,[21] înlăturînd xilogravura din linii pure (contur), care — estetic privită — armonizează totuși (se adaptează și integrează în mod mai reușit) cu oglinda de ansamblu a unui zaț (a paginei de carte tipărită). Este maniera explicativă, cît mai plastică față de text, — încît rămîne dominantă, secole de-a rîndul și cu deosebire în cartea religioasă. De la aceste începuturi și pînă tîrziu, aproape de zilele noastre, xilogravura hașurată a creiat curente și stil, mai cu seamă în redarea scenelor biblice din cele două Testamente (fig. 28). A luat naștere, am putea spune, o manieră xilografică care a îmbogățit posibilitățile de ilustrare și deci de exprimare grafică realizînd o ilustrație instructiv-explicativă. Prin abuz a devenit însă obsedantă, pierzîndu-și orice posibilități de satisfacere a gustului estetic. Nici măcar punerea în cadrul unor chenare cu efect decorativ, cu scopul de a armoniza cu zațul și de a insufla valoare artistică, n-a putut salva de la caducitate și banalitate o manieră desuetă. De aceea a fost nevoie să se revină — în ediții de artă — la xilogravura primară din epoca de glorie a tiparului venețian, la care se adaugă cu timpul (mai spre zilele noastre) și gravura în clar-obscur, gingaș, sau masiv extrem, de foarte multe ori de un efect cu nuanțe de originală și personală interpretare xilografică, care a avut însă și excesele ei, învecinîndu-se chiar cu supra-realismul practicat în unele țări, dar respins de bunul simț al artei adevărate, mai ales la ilustrarea cărții religioase (fig. 26).

Fig. 17. — Inițială cu figurație din PSALTIREA tipărită la Govora, 1637, Gravor necunoscut. Aceleași inițiale s-au folosit de tipograful Meletie și la PRAVILA de la Govora (1640).

23. Gravura hașurată a mai fost numită și gravură în clar-obscur, iar în ultima vreme hașurarea se făcea chiar pe cale mecanică, cu ajutorul unor aparate care gravau lemnul după principiul aparatelor de gravat pe piatră litografică (ghiloș).

După cum am arătat, invenția fotografiei a însemnat o cotitură în tehnica reproductivă de tipar. Din momentul în care s-a putut obține un clișeu pe o placă de metal sensibilizată, pe care se putea fotocopia un negativ, (circa anul 1880, locul de invenție fiind orașul München), reproducerea ilustrativă în negru și apoi în culori (circa anul 1890), nu a mai fost o problemă. Capacitatea de a reda cele mai cromate originale a fost facilitată și se apropie de faza desăvîrșirii prin perfecționările ce se aduc azi, atît în procesele tehnologice de a obține forma de tipar (clișeul), cît și în tehnica de multiplicare (poligrafierea, adică în tipărirea propriu-zisă, obținută la felurite mașini moderne).

Cum însă această tehnică cu procedee perfecționate aparține vremurilor noi, nu vom extinde expunerea noastră, pe care o limităm numai la ilustrația din vechea carte bisericească și anume numai pînă la sfîrșitul secolului XVIII.

*

Am parcurs pînă aici capitole care privesc ilustrația din vechea carte bisericească aparținînd Apusului, fiindcă acolo a fost leagănul tiparului și fiindcă istoricul ilustrației de carte e strîns legat de fazele de dezvoltare ale tiparului însuși, urmînd a face acum o privire retrospectivă asupra cărții noastre bisericești, în funcție de modul de a fi ilustrată.

Cartea noastră bisericească scrisă (copiată și miniaturată), are un trecut bogat în realizări. A-l cuprinde în cîteva pagini de revistă nu este cu putință. De aceea și puținele cercetări din trecut s-au rezumat la studii parțiale, privind numai unele perioade și cu deosebire cea mai reprezentativă, aceea a școlilor și centrelor de miniatură din domnia creatoare a lui Ștefan cel Mare.

Pentru exemplificările noastre pe firul ilustrației de carte, este în de-ajuns să luăm din aceste bogat trecut de carte scrisă, un singur manuscris și anume Tetraevangheliarul Mînăstirii Homor (1473), pentru motivul că un evangheliar este cel mai reprezentativ între cărțile de cult, asupra căruia în toate timpurile, începînd cu Macarie, s-au concentrat preocupările tuturor realizatorilor de carte. Peste filele acestor vechi evangheliare iluminate cu chinovar și aur, plutește ceva din sufletul artistic al creatorilor de miniatură din ctitoriile voievodale moldovenești, așa cum o simțim și la această prea frumoasă operă.

Tetraevangheliarul de la Homor poate servi unor analize de artă grafică ca reprezentativ pentru vechea carte-codicil chiar și pentru ferecătura în metal. Dar din toate vom reține ceea ce ne preocupă : ilustrarea miniaturală, ca premergătoare celei tipărite.

După regula acestor evangheliare, cartea cuprinde și icoanele celor patru evangheliști, realizați după canoane picturale asupra cărora s-au făcut considerațiuni de mulți cercetători. Noi nu intrăm în acest domeniu, fiindcă aci nu ne preocupă nici iconografia, nici pictura bisericească, cu arta ei minoră : icoana ilustrativă din cartea de cult, ci urmărim doar tehnica de ilustrare și forma de tipar ca atare. Vom reține însă faptul

Fig. 18. — „PETRU MOVILA, Mitropolit al Kievului, al Galiţei şi a toatei Rusii", Gravură în lemn în cadru de liniatură trasată mecanic. (Dintr-un vechi probar de clişee al tiparniţei de la Buzău. (Gravura unui xilograf german).

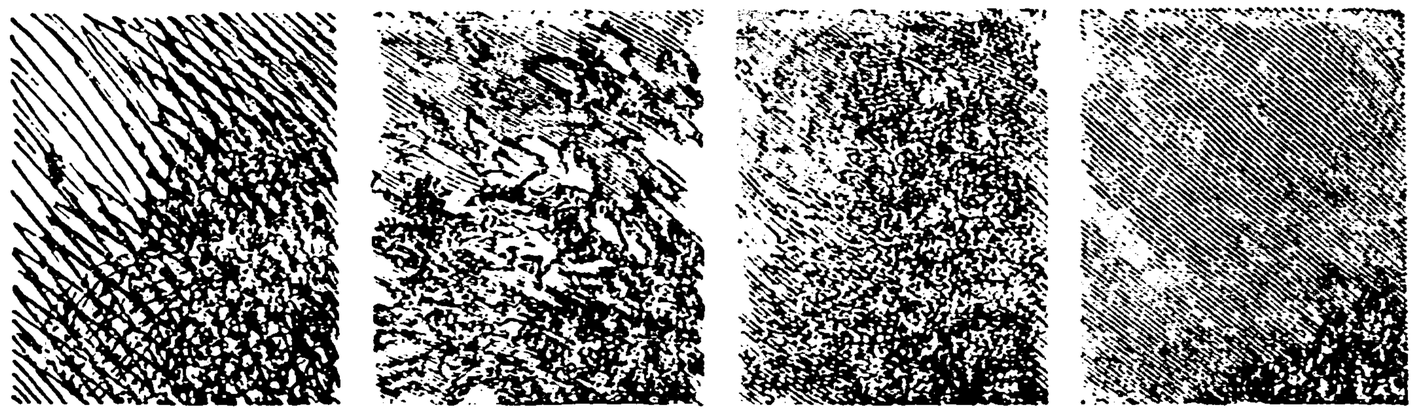

I II III IV

Fig. 19. — Diferite maniere tehnice de a grava lemnul. I. Aşa numita gravură „facsimilă", caracteristică la desenul cu peniţa (în tuş). II. Gravură numită „picturală", căutînd să redea multiple variaţiuni de tonalităţi. III. Gravura „granulată". IV. Gravură în maniera „paralel liniară" cu trecere de la ton deschis la pată neagră, obţinută numai prin lărgirea sau subţierea spaţiului alb dintre linii.

că acest Evangheliar aduce ceva nou, necunoscut în vechea noastră carte bisericească: întîia dată apare în cadrul unei cărţi de cult, un *portret*. Şi chiar dacă acest portret al voievodului-ctitor Ştefan cel Mare are aspect votiv, el este luat din plină contemporaneitate, încît «privirile tuturor istoricilor romîni şi străini, care au răscolit în trecutul Moldovei au fost reţinute de minunata realizare, de portretul lui Ştefan cel Mare, de pe întîia faţă a izvodului şi care a fost reprodus de nenumărate ori».

Reţinînd deci faptul ilustrării ca atare şi căutîndu-i transpunerea în cartea tipărită, constatăm că *portretizarea grafică,* fie chiar într-o singură culoare (în rudimentara xilografiere), nu apare, în primele perioade de tipar din sec. XVI (Macarie-Liubavici-Coresi), ci abia cu mult mai tîrziu. Mai mult, nici simpla ilustrare cu subiect religios nu este prezentată nici în cărţile lui Macarie, nici în cele ale lui Liubavici. Frontispicii şi iniţiale avem din plin, însă o imagine ilustrativă, o gravură cu scene religioase, cuprinde abia Triod-Penticostarul, îngrijit de diaconul Coresi (Tîrgovişte 1558).

Dar să vedem întîi care au fost primele gravuri în lemn (clişee) destinate să ilustreze sau să împodobească o carte bisericească de la noi. Sînt acelea pe care ieromonahul Macarie le-a pus în paginile celor trei cărţi pe care le-a dat Ţării Romîneşti (1508-1512). Au servit numai ca material decorativ (iniţiale şi frontispicii), aplicat însă din plin şi într-o factură superioară. Judecîndu-le după tehnica lor în de ajuns de îndemînatecă, credem că aceste gravuri au fost lucrate în ateliere veneţiene (v. Odobescu şi Iorga), dar sursa de inspiraţie este autohtonă, căci modelul după care s-au copiat a fost luat din materialul atît de vast, creiat sub domnia lui Ştefan cel Mare, premergătoare tipăriturilor macariene (Iorga presupune că şi «literele lui Macarie vin din matriţe veneţiene»). După Macarie, urmează o pauză destul de îndelungată pînă la tipăriturile lui Bojidar-Liubavici (1545-47) şi care sub aspectul xilografiei, rămîn tot la clişeul pur decorativ, pe aceeaşi linie a motivelor ornamentale, ca la Macarie, însă într-o execuţie mai puţin reuşită, pentru ca să ne oprim la Triod-Penticostarul amintit mai sus, considerat ca «monument de artă xilografică» în Romînia veacului al XVI-lea.

Acest Triod, tipărit de Diaconul Coresi la 1558, cuprinde 44 caiete de cîte 8 foi, este azi pe deplin identificat bibliograficeşte avînd 11 gravuri, pe format de pagină întreagă. Numai data de tipărire legată de a ceea a locului (Tîrgovişte), dă loc la unele nedumeriri.

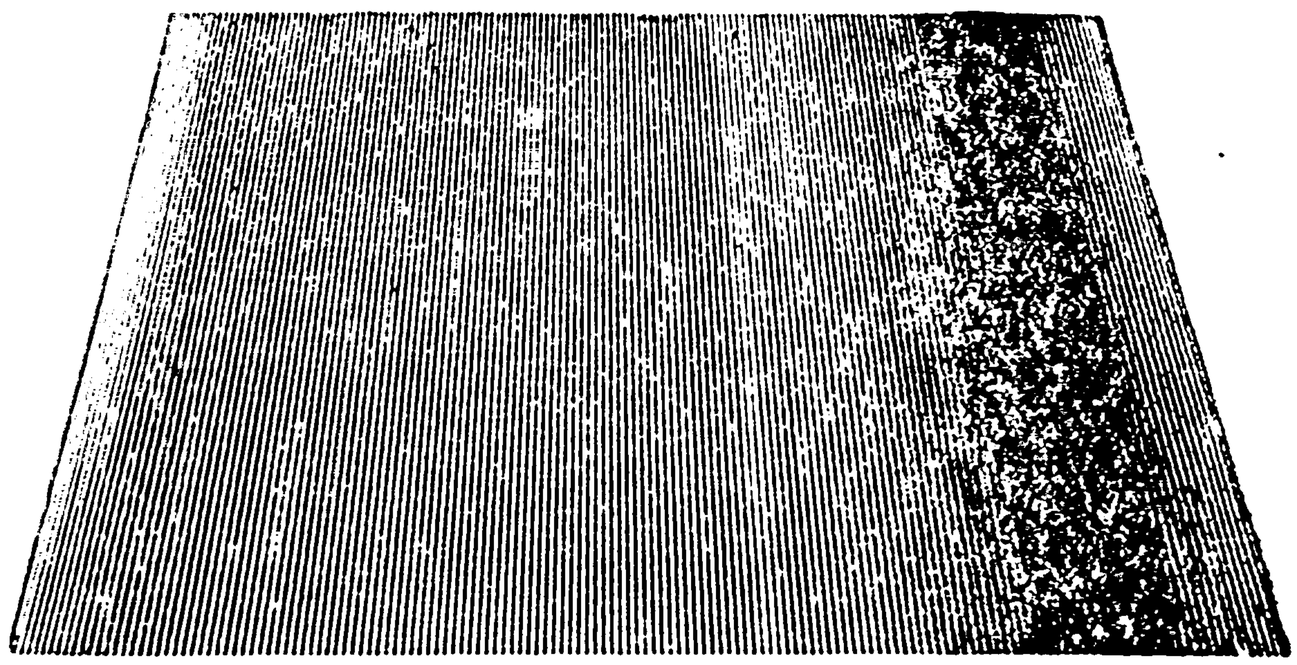

Fig. 20. — Gravură mecanică, realizată la maşina de trasat linii. (In acest clişeu liniile cu direcţie radială, care dau efectul conic, se obţin şi prin variaţiunea de grosime a liniilor).

Gravurile sînt multe (11), sînt mari (circa 20 ×13 cm) şi interesante ca factură xilografică, cu totul neobişnuite înainte şi mult după apariţia acestui Triod, deci avem de-a face cu un îndrăzneţ act editorial al vremurilor.

La găsirea întîiului exemplar din Triod, B.R.V. (vol. I, p. 31) îl fixează ca fiind tipărit în anul 1550, iar Haşdeu (în *«Un tezaur de tipo-xilografie»* în revista Traian I nr. 18), socoteşte că gravorul artist era romîn, deoarece «nu ştia bine slavoneşte». N. Iorga credea că este produsul «unei tipografii sîrbeşti», «cu gravuri pe lemn din cărţi latine» *(Grafica Romînă,* Craiova, anul I, nr. 11, p. 7), de pe la anii 1568-1577. După găsirea unui exemplar complet cu epilogul diaconului Coresi, nu mai pot fi îndoieli asupra anului de apariţie, care este 1558 (vezi V. Molin: *Diaconul Coresi, editor şi tipograf,* revista B.O.R. nr. 3-4 anul 1959). În schimb însă nu s-a putut preciza sorgintea celor 11 gravuri în lemn.

După Haşdeu, gravorul a fost romîn, pentru două motive: nu ştia bine slavoneşte, iar într-una din gravuri (în «Arătarea lui Hristos înaintea Mariei»), gardul de nuiele este de-a dreptul romînesc, «aşa cum îl fac ţăranii pe cîmpie». Argumentele nu rezistă însă, fiindcă, dacă gravorul a fost romîn, nu putea fi decît un monah, unul din mînăstirile noastre, sau aparţinînd în orice caz Bisericii, cum au fost aproape toţi gravorii noştri cunoscuţi: ieromonahul Mitrofan de la Buzău, Rîmnicenii de la Rîmnic, călugărul Vlaicu şi Ioanichie de la Blaj, protopopul Mihail Strilbiţki de la Iaşi, monahii Ghervasie şi Teidosie de la Neamţ, etc., etc. Este greu de crezut că un astfel de monah-gravor n-ar fi ştiut slavoneşte, limba cărţilor din care se rugau neîncetat. Dimpotrivă, dacă gravura a fost făcută de un laic şi cu deosebire de un strein, să zicem de către *un gravor sas* din Braşovul lui Coresi, aşa cum credem noi, era firesc să nu cunoască slavona. În ce priveşte gardul de nuiele «specific romînesc» el nu este acceptat ca atare de către alţi autori, care susţin că de fapt este identic cu elemente din gravura germană, iar noi precizăm că un gard în forma şi cu împletitura identică se poate vedea într-o xilogravură din cartea A. de Columna: *Historia destructionis Troiae,* ediţia

Fig. 21. — Fragment dintr-un bloc de lemn gravat cu dăltița în manieră „paralel-liniară"

germană, apărută la Augsburg în anul 1488 (reprodusă în «Das Antiquariat», Wien, 1952, nr. 19, pag. 293/3), precum și în *Traité des Eaux artificielles»*, apărut la Lyon (1495) și reprodus în *Gutenberg — Jahrbuch,* 1932.

După Triod și pînă la sfîrșit de veac (al 16-lea), chiar pînă la Matei Basarab (1634) și Vasile Lupu (1642), cînd se statornicește fără posibiltăți de discuție tiparul pe pămînt romînesc, gravura *ilustrativă* în lemn rămîne neexercitată. Și ceea ce pare mai de neînțeles, este faptul că diaconul Coresi, tipăritor de carte la Brașov, nu s-a folosit în numeroasele sale opere tipografice de material ilustrativ mai remarcabil (imagine religioasă). căci frontispiciile și inițialele reproduse în bună parte după Macarie, nu sînt elemente ilustrative, ci decorative (Triodul face o excepție, după cum am arătat). Acest fapt ar avea însă explicația cuvenită dacă s-ar examina mai adîncit și mai documentat condițiile în care s-a așezat și a tipărit diaconul Coresi la Brașov cărțile sale și a căror caracteristică grafică privită în totul, este că tipăriturile coresiene sînt rezultatul unei tiparnițe *rudimentar înzestrată* și fără cult pentru o frumoasă înfățișare.

Cărțile tipărite în al 17-lea secol au o ornamentică bogată, mergînd pe tradiția cărții scrise. Începuturile de la Govora, Cîmpulung, Dealul, Tîrgoviște și cele de la Trei Ierarhi (Iași) sînt timide, sînt însă mărturii ale unei *alte orientări,* pe care ne-o aduc metșerii ruși trimiși de Petru Movilă de la Kiev, sau de capul bisericesc de la Moscova, odată cu tiparnițele obținute în vremea celor doi voievozi, ctitori de tipar romînesc cu ajutorul rusesc. Gravorii încep să semneze operele, cum a fost ieromonahul Ilică (Ilie) de la mînăstirea Pecearska din Kiev «un gravor prodigios, cu sute de gravuri ce s-au răspîndit în toată Rusia» și care a ilustrat și «Cartea Romînească de învățătură» (Iași 1643).[24]

Perioada aceasta, la început lipsită de ilustrație, se rezumă — conform cu tradiția, — numai la frontispicii și inițiale, însă cu un element inovator : vigneta sau barele de final («Schlussleisten» le numesc gravorii germani, de la care au fost împrumutate), apar înviorător în cărțile lui Matei Basarab. Formatul lor este vădit mărit, fără a se deosebi însă prin vreo excepțională factură de tehnică sau desen, cu excepția xilografiei reprezentînd stema Basarabilor din Pravila de la Govora. Ilustrația propriu zisă începe abia în Evanghelia învățătoare (fig. 20), unde este reprezentat «Fiul rătăcitor», și continuă cu Adormirea Maicii Domnului din «Învățături» (Cîmpulung 1642) sau și cu «Adormirea», realizată în altă înfățișare, mai mare, în «Antologhion», apărut peste un an (1643), tot la Cîmpulung.

24. Privitor la răspîndirea și raporturile de ilustrare, a se vedea nota 35.

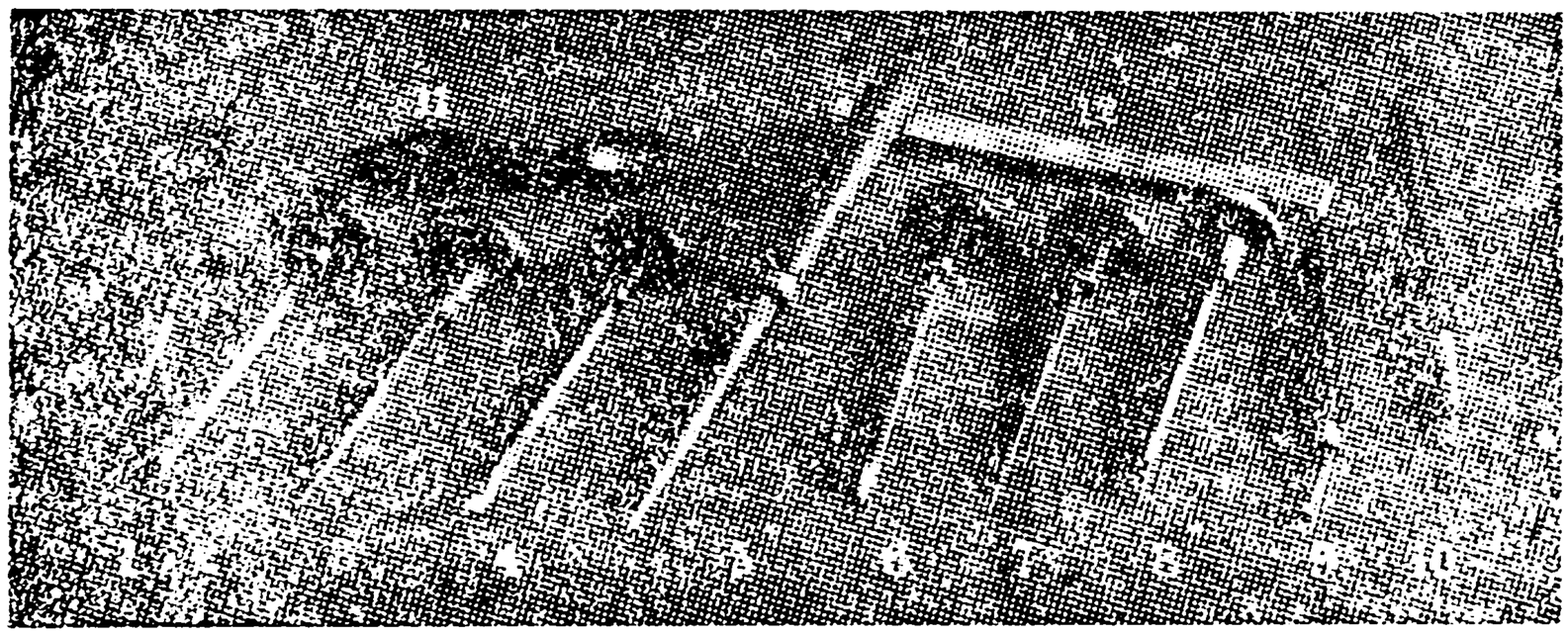

Fig. 22. — Instrumentele de lucru ale unui gravor în lemn și metal.

În «Cartea de învățătură» tipărită la Iași, gravurile ocupă pagină întreagă sau încadrează zațul începînd cu titlul interior. Gravorul Ilică, despre care am amintit, este vădit pasionat de a ilustra, lăsînd decorativul de o parte. Gravuri reușite sînt: icoana Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, cu trăsături viguroase, clare și sigure; icoana Sfîntului Dimitrie, semnată de alt gravor (cu inițiale I. A.); scena cu Intrarea în Ierusalim (purtînd anul 1641); gravura de proporții a Sfintei Parascheva și în fine stema Moldovei, toate sînt «blocuri» (clișee) care fac din «Cartea de învățătură» o tipăritură în care ilustrația xilografică se desfășoară în proporții mai avîntate. Tot la Iași «Șapte Taine» (1645) n-are lustrații, însă pagina cu titlu trădează intenția de a ilustra, pe lîngă aspectul pur decorativ.

Din tipăriturile lui Matei Basarab se cere a fi reținut și «Liturghierul» (Slujebnic) slavonesc (Mîn. Dealului, 1646), unde găsim întîiul *portret* xilografiat, ieșit din nota iconografică, fiindcă pe dosul filei de titlu interior sînt prezentați într-o xilografie de proporții, în postură de ctitori, Matei Basarab și Doamna Elena. Nu încape îndoială că gravorul era la îndemînă, făcînd parte din personalul tiparniței, și că deci gravurile acestea nu sînt luate cu împrumut sau aduse din alte țări. În același Liturghier, gravurile cu Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigore aduc noutate unui cadru masiv, un fel de ramă de icoană, cu ornamentică adecvată, ceea ce dă o notă aparte. Din păcate, celelalte tipărituri ctitorite de Matei Basarab, se rezumă din nou numai la obicinuitele frontispicii și inițiale. Deși sînt pe format mai mare, preocuparea de a ilustra rămîne însă absentă, fiindcă o gravură solitară, presărată ici-colea cu vreo modestă scenă biblică, nu înseamnă ilustrație de carte (în Mistrio 1651; Penticostar 1649, sau Pogribania preoților 1650). O singură excepție: în «Îndreptarea Legii» (Tîrgoviște, 1652), cu un titlu bogat xilografiat cu sfinți încadrați, fiind cuprinse și două gravuri reprezentînd scene de întîiul și al doilea sobor de la Niceea. Aceste gravuri, care nu sînt scene religioase, au aci

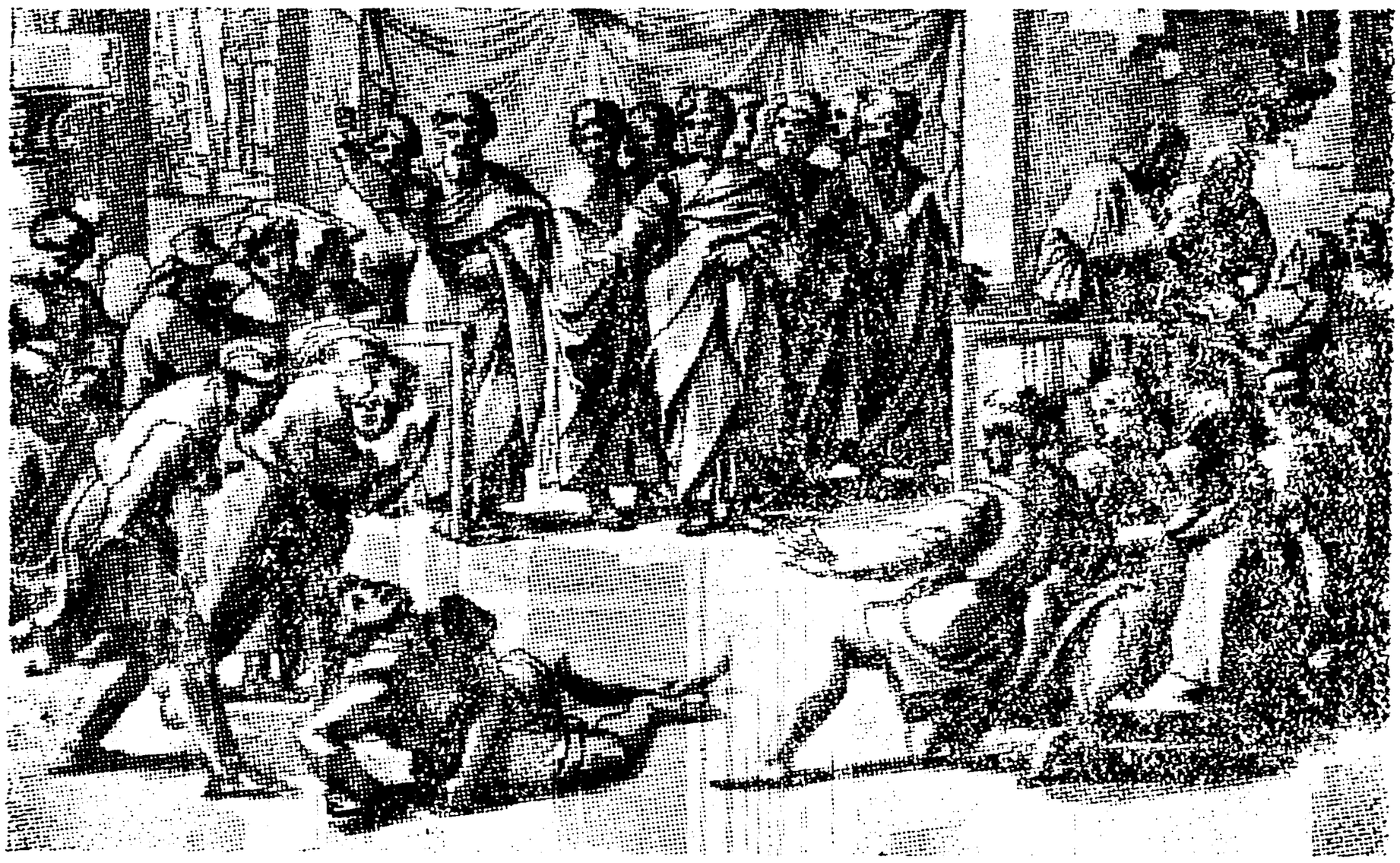

Fig. 23. — Moartea lui Anania (după o compoziţie de Raffaell).
O stampă lucrată de Ugo da Carpi, un maestru al artei xilografice italiene în clar-obscur. Tiparul s-a realizat după 3 blocuri de lemn (3 tiraje). Gravura este daată din 1518

aspect de ilustrație-reportaj cu totul neobișnuit pînă la această perioadă. Gravorul este Petru Theodor, care semnează ultimul clișeu (Judecătorul cel drept).

Începe perioada de activitate tipografică de la București, unde pînă la 1678 nu străbătuse invenția tiparului. Mitropolitul Varlaam este ctitor, iar lucrarea de la început *Cheia Înțelesului,* o colecițe de predici, pentru a cărui ilustrare a fost întrebuințat gravorul Ivan Bakov. Începe cu foaia de titlu sugestivă prin prezentare, stîngace ca gravură, dovedind o greoaie meșteșugire. Ilustrația de interior este bogată și legată de textul celor 18 cazanii.

O gravură de proporții mergînd pe urmele tradiției ilustrative din vechile evangheliare, aduce abia «Evanghelia» tipărită la București (1682), în care, în afară de stema voievodală și obișnuitele inițiale, găsim pentru întîia dată pe cei patru evangheliști, în patru icoane mari pe întreaga suprafață a paginei, cu chenar de cadru în dublă linie ca la *Triod-ul* ilustrat (1558). Este vestita *Evanghelie* a lui Șerban Cantacuzino Voievod, o lucrare remarcabilă și ca operă tipografică. (Gravorul nu este cunoscut).

Pe aceeași linie se înscrie și *Apostolul* de la București (1683), cu trei gravuri (apostoli) pe format mare oblong. Gravorul, ieromonahul Damaschin Gherbest, a realizat trei clișee curate, cu linii viguroase, dovedindu-se stăpîn pe meșteșug ; el nu este identic cu gravorul precedentei evanghelii, deși Apostolul face parte din aceeași serie de tipărituri bisericești, patronate de voievodul Șerban Cantacuzino.

După aceste două lucrări de proporții și de prestigiu tipografic, tot ce se mai tipărește la București, precum și începuturile de activitate de la Snagov nu au nici o semnificație în ce privește ilustrarea. Din nou se aplatizează, reducîndu-se la frontispicii și inițiale, doar stema țării e cultivată sub diferite prezentări xilografice. Excepție va face însă tiparnița ce ia ființă la Buzău, și cu aceasta ne apropiem de secolul al 18-lea.

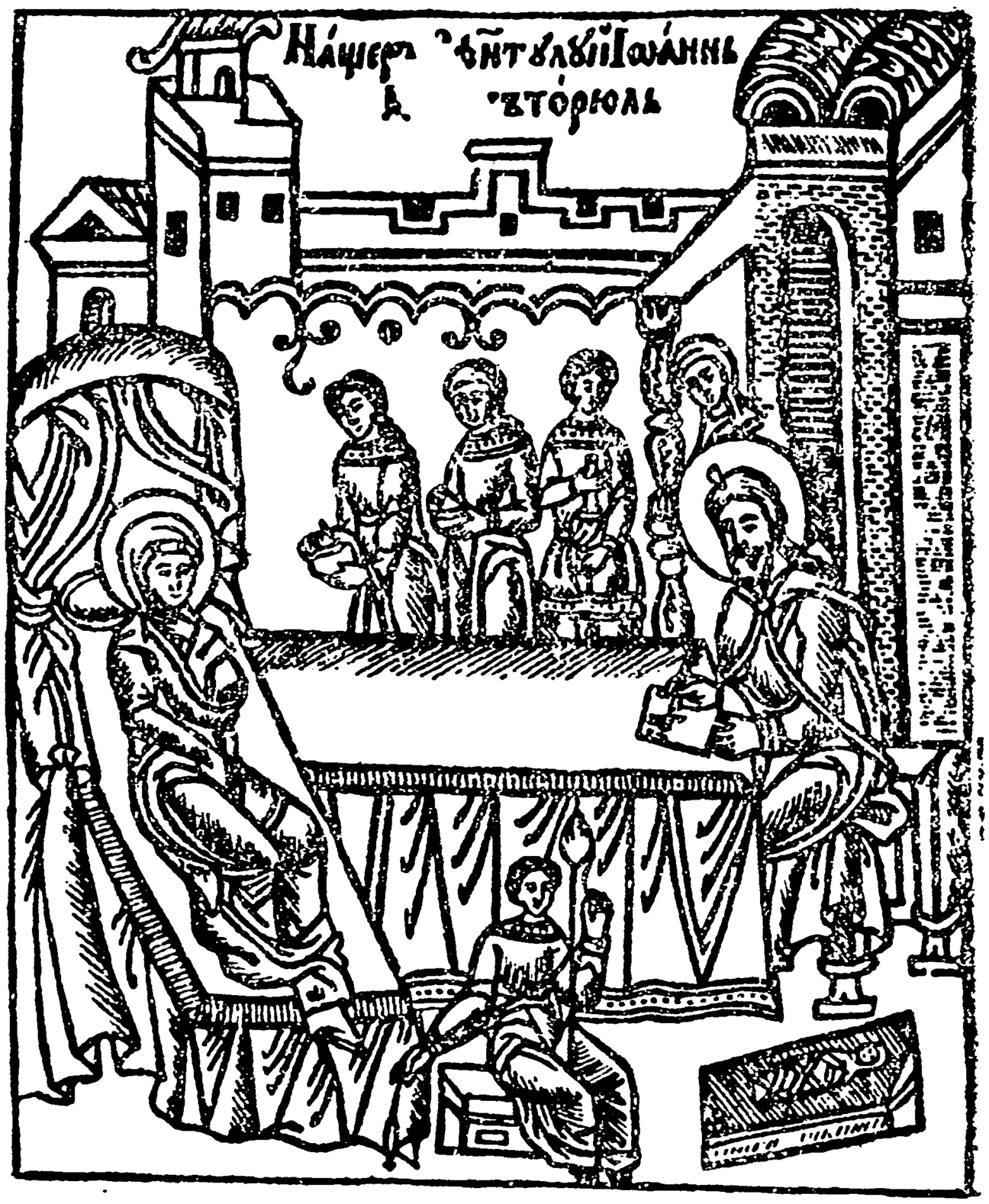

Fig. 24. — Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul. O gravură datorită lui Petre P. Rîmniceanu (1757), iscusit gravor, format la școala Rîmnicului și atras mai tîrziu la tiparnița de la Blaj.

*

Începînd cu al 18-lea secol, tipografia nu mai este oficină întîmplătoare, sau o simplă ctitorie voievodală, ci devine o instituție de cultură, așezată cu statornicire și pusă în slujba Bisericii. Perioada este ilustrată de o serie de ierarhi (Dosoftei, Antim Ivireanul, Mitrofan, Damaschin etc.), care au fost înalți prelați, dar au știut să așeze și forme de zaț la presa tipografică, pentru a răspunde imperativului vremii : «mai multă învățătură». În felul acesta s-au format centre de tipar așezate și legate de episcopii sau mînăstiri, fiecare reprezentînd perioade proprii în istoricul tiparului nostru. Se poate vorbi acum de perioada Buzău, Snagov, Rădăuți, Iași, și Rîmnic, iar peste munți de arhidiecezana de la Blaj. Iar în ce privește ilustrarea în tipar, în toate aceste centre, ilustratorii de carte, gravorii în lemn, au contribuit la formarea faimei ce și-au atras aceste centre, încît fiecare perioadă în parte poate fi considerată ca fiind cîte un prețios capitol din istoricul tiparului nostru.

Cele mai remarcabile gravuri imprimate în tiparnița de la Buzău sînt cele ieșite din dăltița gravorului ucrainian Ivan Bakov[25] (nu Bicov, cum greșit s-a susținut). În lucrările acestuia (Molitvelnic, 1699, și Triodul), cu planuri bine calculate, pe succesiune de perspectivă, cu

25. Se crede că la acest călugăr tipograf și gravor a învățat meșteșugul Antim Ivireanul (vezi *Viața și faptele lui Antim Ivireanul*, de N. Dobrescu, București, 1910, p. 43).

«decor arhitectonic rusesc, sau italian» personajele sînt așezate pe fonduri echilibrate, cu oarecare mișcare, iar tehnica «este curată și relativ sigură». Unele cărți sînt împodobite cu gravuri făcute de Mitrofan și însemnate cu inițialele M. E. (Mitrofan Episcop). În cărțile lui (Triodul Buzău 1700) se văd mai mult clișeie semnate de «Ioanichie B. K. (București), 1700». Titlurile celor mai multe cărți de la Buzău sînt încadrate în bogate chenare ornamentale, dar nu se poate ști, dacă sînt gravate de Ioanichie sau Mitrofan. Tiparnița buzoiană continuă cu unele sincope și cu rezultate mai mult sau mai puțin remarcabile, pînă la 1873, iar în 1881, Sfîntul Sinod hotărăște să fie vărsată la Tipografia Cărților Bisericești din București, al cărei inventar sporește cu o instalație valoroasă și cu un fond de literă și clișee în lemn de mare preț și de gust.

La sfîrșitul celui de al 17-lea veac și începutul celui de al 18-lea, tiparul din Țara Romînească este predominat de covîrșitoarea personalitate a lui Antim Ivireanu, înalt ierarh și tipograf, numit «luceafărul Bisericii romîne». Începînd cariera la Tîrgoviște, activitatea de mare tipograf se desfășoară însă la mînăstirea *Snagov*, pornind cu anul 1690, cînd a fost adusă aci instalația tiparniței.

Dar sub aspectul ilustrației de carte, această perioadă nu apare ca fiind egală cu ceea ce a produs Antim ca reilizator de caractere de litere (orientale), în care a excelat. Faptul pare oarecum de neînțeles, știut fiind că Ivireanu a fost și un desăvîrșit caligraf, desenator, sculptor în lemn, în piatră și metal, cu un cuvînt un om de artă, căruia gravura în lemn i-a fost o îndeletnicire familiarizată, dacă nu chiar pe deplin stăpînită.

Odată cu transpunerea teascurilor la mînăstirea de pe insula Snagovului, a fost fondată și tiparnița episcopală de la Buzău (1691), și anume în anul cînd Mitrofan, conducătorul tipografiei Mitropoliei, este ales episcop în fruntea eparhiei buzoiene. Activitatea lui Mitrofan este însă deosebit de remarcabilă mai cu seamă în ce privește ilustrația de carte și dacă se face o paralelă între ilustrația de la Snagov și cea de la Buzău, laurii îi culeg gravorii de la Buzău. Căci din majoritatea cărților ieșite din teascurile de la Snagov, clișeul xilografic de proporții, ilustrația cîte de cît deosebită — lipsește. [26] Aproape totul se rezumă la folosirea unui clișeu cu stema Munteniei, plasat la început de carte, de cele mai multe

26. Constatăm această lipsă de material ilustrativ la următoarele cărți importante: *Manualul lui Kayophilles,* fără nici o gravură (Snagov, 1697); *Panegiric,* idem (Snagov, 1697); *Gramatica slavonă,* repetarea unei steme brîncovenești (Snagov, 1699); *Floarea Darurilor,* repetarea stemei, după *«Învățături creștinești»* (Snagov, 1700); *Sevastos Chimenitul,* iarăși stema (Snagov, 1701) etc.,etc. Abia în *Liturghierul* slavonesc și grecesc (Snagov, 1701) apar cîteva ornamente și ilustrații, în parte repetate după alte ediții. *Evangheliarul* de la 1697 are o stemă refăcută, după o alta din 1696, precum și cîteva frontispicii ornate, apoi și gravuri cu cei patru Evangheliști. Gravura proorocului David din *Psaltirea* de la 1694, este inspirată de un model vechi, poate chiar din tipăriturile din perioada Matei Basarab, încît nu se poate atribui ca fiind o xilografie originală, creeată de Antim Ivireanul.

Fig. 25. — Sf. Evanghelist IOAN.
Gravură în aramă de Gregorie Levițchi (n. 1687, m. 1769), unul din cele mai proeminente talente din arta gravurii din Ucraina secolului al XVIII-lea. Cea mai veche gravură datează din 1735, reprezentînd stema Mitropolitului Petru Movilă. (Reproducere după APOSTOLUL tipărit la 1752 în tiparnița de la Petceasca Lavra din Kiev).

ori fără o variație, repetînd același bloc de lemn.[27] «Psaltirea romînească» îngrijită de tipograful Antim (1696), este cea dintîi care atrage atențiunea prin chipul proorocului David, săpat în lemn, — gravură nesemnată și despre care nu știm dacă aparține lui Antim. În Liturghierul grecesc și arăbesc (Snagov 1701) apar mai multe ornamente și ilustrații gravate, fiind însă în parte gravuri mai vechi (din 1698), una semnată «Ioanichie», probabil după vreo gravură din tiparnița buzoiană, unde a activat acest iscusit xilograf. Sărăcia de clișee a tiparniței de la Snagov iese în evidență mai cu seamă în Ceaslovul greco-arab (1702), o lucrare de mare filaj (728 pagini), dar care nu are decît o singură xilogravură, o stemă; după cum nici mult mai tîrziu, în «Sfaturi creștine politice» tot numai aceiași stemă este singurul ornament al cărții. La 1705, Antim urcă treptele ierarhice, trecînd din egumenia de la Snagov ca episcop al Rîmnicului și ducînd cu el pasiunea pentru slova tipărită. Se pune aci temelia unui adevărat focar editorial de carte bisericească, de proporții și de răspîndire, ce ne impresionează și azi pentru amploarea ce-a luat, sfera de difuzare trecînd adînc în ținuturile de peste munți.[28] Iar ca ilustrație de carte, aceasta este remarcabilă și se situează la nivelul înalt al prestigiului cîștigat de gravorii de la Buzău. Excelează cu deosebire în jurul jumătății de secol al 18-lea, încît într-un scurt interval de vreo 25 de ani (1730-1755), apar toate cărțile de bază pentru cultul ortodox, gravori fiind mai mulți, unii rămași fără semnături pe clișee, alții, începînd cu gravorul Dimitrie și pînă la «Popa Constandin ot Rîmnic»,[29] formînd un capitol de seamă în istoricul tiparului romînesc. Din rîndul acestor gravori, unul a dus faima meșteșugului și al atelierului unde s-a format, trecînd la tiparnița arhidiecezană de la Blaj. Este *Petru Popa* (popo)*vici Rîmniceanu,* gravor de remarcabilă îndemînare, care ilustrează întîia lucrare de mari proporții a Blajului (Evangheliarului de la 1765),[30] alături de alți doi xilografi: Ioan *Rîmniceanul* și *«Sandul*

27. În perioada aceasta, Ioanichie (Bacov) era gravorul cel mai dotat cu dexteritate profesională, nelipsit nici de însușiri artistice și de multă îndemînare practică. Excelează în *Triodul* de la Buzău (1700), care are o gravură a titlului pe format mare, cu 14 compartimente (cartușe) reprezentînd 14 figuri de sfinți, de o remarcabilă prospețime liniară, față de care acel sfînt Ioan Damaschinul din *Octoihul* tot buzoian (din același an), semnat E. M. (Mitrofan Episcopul), este o gravură reprezentînd aceeași valență profesională.

28. Multe biserici din Ardeal și cu deosebire din Banat, din cele mai înfundate sate, au fost înzestrate cu tipărituri de la Rîmnic (vezi N. Iorga, *Observații și probleme bănățene,* București, 1940).

29. *Pop*(a) *Costandin Ty*(pograful), așa cum semnează ca gravor al unui chip al proorocului David, într-o Psaltire tipărită la Rîmnic (1751), mai semnează și *Diiac Costandin typ. Râm. (Antologhion,* 1766), sau *Popa Costandinul Typographulu Rîmniceanulu* (Cazania, 1768), sau *Costandinu Typografu,* în ultima lucrare *(Triod,* Rîmnic, 1782), este una din cele mai reprezentative figuri de preoți tipografi, care a bătut și drumuri, desfăcînd la romînii de peste munți cărți bisericești. A încercat, la un moment dat, să înființeze o tiparniță romînească la Timișoara (la 1767).

30. Pentru această Evanghelie, Blajul a ținut să concentreze forțe tehnice și artistice din cele mai reputate. În acea vreme intrase în vigoare prohibirea cărților bisericești, tipărite în Țara Romînească, încît editarea de cărți de cult era imperativ cerută de împrejurări, o conjunctură favorabilă pentru tiparnița uniată de la Blaj, și pe care nu voia să

Fig. 26. — Xilografie „originală", atît desenul cît și gravura, aparținînd pictorului Paul C. Molnar (fragment dintr-o mapă de artă cu 100 scene biblice. (Roma 1931).

Fig. 27. — Xilogravură în manieră scolastică.

sin *Ieremia tipografulu»*, de la Iași.[31] Blajul a avut și alți gravori de seamă, care au făcut epocă aci și care sînt printre puținii xilografi remarcabili în tiparul din Ardeal (Fig. 24).

Nu se poate încheia această retrospectivă asupra ilustrației de carte bisericească din secolul al 18-lea fără a aminti de ceea ce a reprezentat scurta dar remarcabila activitate a tiparniței de la Rădăuți, înființată la 1744.[32] În intervalul de doi ani, patru cărți frumoase ilustrate au fost scoase de sub teascuri, deosebit de amplu fiind ilustrat Ceaslovul (1745), cu gravuri mari, pe pagină întreagă. Gravorul nu este cunoscut, deși mențiunea de la sfîrșit de carte este grăitoare în ce privește pe tipăritori. Noi credem că autorul blocurilor săpate cu pricepere de xilograf rutinat este acel «Sandul sin Irimie» de la Iași, care pare că a fost adus aci de către fondator (Vlădica Varlaam), iar după desființarea tiparniței și-a găsit rosturi de gravor tocmai la Blaj.

În timp ce se scurge cea de a doua jumătate a acestui secol și ne apropiem de al 19-lea, xilogravura de la noi, evoluează tot mai remarcabil, concentrată și exercitată cu efecte demne de subliniat numai în trei centre tipografice, toate focare difuzoare de carte bisericească: Buzău, Rîmnic și Blaj.

Gravura romînească în lemn s-a format relativ repede ca tehnică și artă grafică *autohtonă*, mergînd în pas cu ceea ce tiparul avea nevoie în materie de ilustrare în cărțile bisericești. Izolat fiind acest tipar romînesc de orice acces pentru vreo infiltrație din alte ținuturi, neavînd niciun contact cu țări unde xilografia s-a perfecționat ca tehnică și s-au produs artiști

---

o piardă. Astfel se explică, că au fost aduși gravorii cei mai reputați de la Rîmnic (dintr-o episcopie ortodoxă la una greco-catolică), și pe cel mai de seamă gravor moldovean, Sandul de la Iași. Împrejurarea ne mai arată ce valoare circulatorie aveau meșterii xilografi din orice parte a ținuturilor locuite de romîni.

31. Diaconul Ioanichie, cu «școală bună, făcută la Cluj»; Al. Betskereki, călugărul Vlaicu, cel mai destoinic etc. (vezi Al. Lupeanu-Melin: *Xilografii de la Blaj, 1750-1800.* Blaj, 1929).

32. A durat între anii 1744-1746, fiind mutată apoi la Iași. Instalația a fost adusă de la Brașov, odată cu specialistul romîn *Grigorie Stan Brașoveanul.* Tipografia se pare că era proiectată de vrednicul Varlaam, pentru un randament mai ridicat, fiindcă se cunosc mai mulți meșteșugari în alte tiparului, aduși din depărtări, între alții *«tipograful Barbu, ostenitoriu la tipărirea Catavasierului»*, chemat din București, și cu deosebire *«Sandul lui Irimia ot Iași»*, care după cum am văzut, era mare meșter de tipar și care a realizat la Blaj (în *Apostolul* de la 1767) «o operă de vădit talent și de înalt simț artistic bizantin» (A. Lupeanu-Melin, *op. cit.*, p. 20).

cu renume, tiparnițele noastre au fost nevoite să-și realizeze *singure* mijloacele de tipărire, atît ca literă [33] cî și ca clișeu, producînd cîteodată realizări ce provoacă și azi uimire. Singurul contact a fost intercomunicarea din lăuntrul lumii ortodoxe din această parte a pămîntului. Dreapta credință ortodoxă, în care au crezut străbunii noștri, ne-a legat din toate punctele de vedere de marea comunitate a ortodoxiei bizantino-slave. [34] De aceea, în arta miniaturistică, iar — mai tîrziu — și în aceea a tiparului și a xilografiei, s-au exercitat în această lume ortodoxă influențe și împrumuturi reciproce. A stabili în ce măsură a contribuit *exact* fiecare, cu elementele propriei sale culturi și manifestări de artă —, este greu de precizat, ceea ce nu înseamnă însă că aceste raporturi mutuale nu trebuiesc studiate, pentru a fi ferite de concluziuni necorespunzătoare. [35]

Fig. 28. — Xilogravură din vechile clișee ale tiparniței de la Buzău.

33. Creațiunile de caractere de litere orientale, cum au fost de exemplu araba sau georgiana lui Antim Ivireanul, sînt dovezi pentru o deosebită pricepere în materie de fonderie de litere, care presupune dexterități diferite, începînd de la desenul literei, transpunerea și gravarea ponsonului de oțel, ajustarea matrițelor, pînă la turnatul propriu zis etc., fapte care se cer a fi cercetate pentru a fixa condițiile și factorii tehnici și practici, care au putut realiza astfel de capodopere pentru vremuri și împrejurări.

34. Vezi documentare în studiul prof. V. Brătulescu: *Manuscrise și miniaturi*, București, 1939.

35. Cum ar fi, de exemplu, afirmația că pentru stema mare a lui Lucas Hirscher din *Evanghelia cu Învățătură*, tipărită de Coresi la Brașov (1581), ar fi avut ca model Evanghelia de la Zabludov (1565), fapt ce nu se poate susține, întrucît această stemă de nobil a patricianului jude (primar) Hirscher, editorul lui Coresi, este de-a dreptul tipică pentru heraldica gotică. Sasul Hirscher nu și-a compus stema (pe care a primit-o odată cu titlul nobiliar), după vreo Evanghelie orotdoxă, ci a copiat una din stemele preferate din Germania. De altfum, această stemă a avut o mare circulație și frecvență cu felurite variante. Notăm cîteva numai din lumea tipografilor: stema vestitului tipograf E. Ratdolt din Augsburg, tipăritiă în Psalteriul de la 1486, are în totul configurația stemei după care, ulterior, Hirscher (1581) și-a compus pe cea proprie. La fel, tipograful Ștefan Arndes din Lübeck (1486-1499) și-a dăruit una asemănătoare, iar tipograful Johann Reger din

Fig. 29. — Din gravurile pictorului G. Rusu, realizate pentru ediţiile Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă.

Această izolare în sînul lumii ortodoxe — determinată şi de dorinţa de a păstra nealterată credinţa, în faţa noilor curente ce bîntuiau creştinismul apusean — a ţinut departe de tiparul nostru orice încercare de a înlocui ilustraţia de carte bisericească pe calea xilografiei, cu alta oarecum mai avansată, în orice caz mai desăvîrşită, care era *gravura în metal.* Căci, după cum am arătat, xilografia a fost tot timpul şi aproape exclusiv singurul mijloc de ilustrare al vechilor noastre cărţi bisericeşti. Gravura în metal, am putea spune că n-a existat. Ea a fost evitată însă şi pentru faptul că era o tehnică complicată, ramificată pe diferite procedee grafice, [36] presupunînd mînă de artist, fiind un procedeu dificil în tehnologia preparării formelor de tipar şi greoi la tiraje, cu multe faze de durată, deci trageri puţine şi costisitoare. La aceste desavantaje mai contribuia şi faptul că imaginea nu se putea intercala în text. Dacă în alte ţări, gravura în metal apare deci numai sporadic în cartea religioasă, ilustrînd numai întîmplător almanahuri şi calendare scoase de graficieni pasionaţi, [37]

Ulm (1486-1499) are o stemă aproape identică din linie în linie cu aceea a lui Hirscher (Hirsch=cerb), numai că la Reger este o barză cu peşte în cioc (vezi reproducerile în «*Deutsche Druckerzeichen des XV Jahrhunderts*», precum şi recenzia din «Glasul Bisericii» nr .3-4, 1959, p. 323, ref. la *Ivan Feodorov şi tiparul în unele ţări din răsăritul Europei.*

36. Gravura în metal se poate exercita pe plăci de aramă de preferinţă, sau de oţel. În funcţie de tehnica de a grava şi a prepara (pur manual sau pur chimic), se numeşte *Taille douce* (fr.), *Kupferstich* (germ.), sau *calcografie* (acceptat şi la noi). A fost practicată întîia dată la Florenţa de către un aurar, a cărui primă stampă a fost «Încoronarea Fecioarei Maria» (1450). Metodele de a grava fiind felurite, s-au dat diferite numiri, ca: aqua-forte, germ. Radierung, mezzo-tinta, aqua-tinta etc.

37. Un astfel de artist pasionat a fost romînul bănăţean *Niagoe,* «învăţător la şcoala romînească din Buda», care a editat vestitele calendare de la Buda, începînd din anul 1829. Aceste calendare religioase au toate titlurile gravate şi tipărite de pe plăci de aramă, cu o extrem de variată prezentare şi modelare de caractere de litere, într-o fantezie demnă de admirat şi azi, purtînd indicaţia: «Scris Niagoe», adică concepţia este a dascălului Ştefan Niagoe şi «Scob(it) Colman», gravura fiind a unui neamţ (Kohlmann).

la noi este ca și absentă. Sînt foarte puține ilustrațiile metalo-gravate, plasate în cărți bisericești. Ceea ce se spune despre «Gravurile în metal de la Mînăstirea Neamț»[38] nu se referă la o ilustrare de carte, ci la tipar de icoane. Iar după cît se poate deduce din menționata însemnare, aceste plăci ar fi fost aduse de la Muntele Athos (circa 1760). O cercetare mai amănunțită se impune însă, fiincă n-ar fi exclus ca, avînd probele de la Sf. Munte, meșterii de la Neamț, din perioada de înflorire a xilogravurii, să fi încercat a practica și gravura în metal (aramă). Sînt chiar indicii în această privință, pornind de la o stampă mică (8,5×8,5 cm), reprezentînd stema Moldovei și semnată «Protoierei Mihail». În acest caz gravura aparține prolixului protoiereu Mihail Strilbițchi, editor, gravor și tipograf, din dăltița căruia au rămas la Neamțu cîteva reușite xiloblocuri, drept material ilustrativ pentru ceasloavele tipărite în tiparnița acestei mînăstiri.[39] De asemenea ar fi de cercetat urmele acelui gravor, care semnează tot pe plăcile de la Neamț *r* (abotnic) *monah Athanasie* (1810), precum și identificarea profesională de gravor a unui călugăr tot de la Neamț, care a săpat cinci planșe în aramă la «Ușa pocăinței» (Brașov 1812), semnînd: *Rafail Sm*(eritul) *M*(onah)

Fig. 30. — Din gravurile pictorului G. Rusu, realizate pentru edițiile Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

*

Veacul al 18-lea, remarcabi pentru evoluția xilografiei romînești, se termină, lăsînd în plină activitate centrele-focare amintite. Se ridică altele, editarea de carte bisericească trecînd în Ardeal, în oficini streine, la care se apelează în lipsă de tiparnițe proprii. Nevoia sporită de carte de cult, sporește și oferta. Se tipăresc tot mai multe cărți, iar ilustrarea, în mod firesc, se cere a fi mai amplă, mai desăvîrșită. De aceea, noi considerăm că începutul secolului al 19-lea este deosebit de prodigios în materie de ilustrare de carte bisericească, pe calea xilografiei.

38. Vezi *Gravuri în metal la Mînăstirea Neamț*, de diacon Ioan Ivan, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 5-6/1959, p. 377.

39. *Mihail Strilbițchi*, de origine necertă (polonez sau rus), se trage dintr-o familie cu tradiție de gravori în aramă, activînd la Iași, apoi la Mînăstirea Neamțu (în jurul anului 1800); în ierarhia bisericească, protopop și exarh onorific la Mitropolia din Iași (mort la 1807), editor, gravor și tipăritor de bucoavne, calendare și cărți bisericești.

Pentru a ne explica acest impuls se cere să cunoaștem condițiile istorice, care au influențat în această perioadă stările din tiparul de carte.

Spre sfîrșitul veacului al 18-lea, Viena habsburgică pornește o adevărată «ofensivă a cărții». Capitala imperiului austriac era pe atunci stăpînită de așa numitul «despotism luminat», de care vroia să se creadă pătruns împăratul Iosif al II-lea, [40] căruia nu i se pot tăgădui unele intenții reformatorice. [41] Cum învățămîntul bine organizat fără carte nu se putea, se acordă unor tipografi vienezi [42] exclusivitatea [43] de a tipări cărțile necesare, cuprinzînd și cărțile religioase ca manuale școlare. După moartea lui Iosif al II-lea și anume la început de secol (al 19-lea), acțiunea editoare e preluată (sub altă formă) de «crăiasca tipografie a universității din Buda», care devine un centru difuzor de carte romînească (laică și bisericească). În această interesantă perioadă, tiparul îngrijit și frumos ilustrat, formează o tradiție ce trece apoi prin influențe ce s-au exercitat și asupra artei tipografice din perioadele ce s-au succedat. În vechile Țări Romînești, xilografia se reface pe baze mai ample și proprii, în condițiuni de vădită acurateță, mergînd pînă la aspecte de adevărat artisanat xilografic. La Neamț, la Buzău, Rîmnic, la Iași chiar, la Blaj și Sibiu, reședințe eparhiale, călugări harnici și pricepuți creiază blocuri de ilustrare și ornamentare de carte bisericească și laică, dînd astfel naștere unei perioade cu adevărat remarcabilă în istoricul xilografiei. Dar perioada aceasta implică o cercetare aparte, care ar depăși spațiul prezentei expuneri și ar reprezenta, în bună parte, o muncă de prisos, întrucît a fost studiată cu pătrundere de specialist, de către acad. G. Oprescu în valoroasa lucrare *Grafica Romînească în secolul al XIX-lea*. București 1940.

*

Am urmărit aci istoricul posibilităților tehnice de a ilustra vechea carte bisericească, în forma ei tipărită, lăsînd teren deschis unor viitoare cercetări sub aspectul de *artă iconografică religioasă* propriu zisă. Căci ilustrația de carte — dacă este rezultată din creație artistică, — atît în concepție cît și în materializare ca formă de tipar — oglindește în parte acea disciplină de artă cunoscută ca iconografie religioasă, încît ilustrația din cartea de cult poate fi considerată ca o ramură minoră a artei religioase. Ilustrația de carte este fără îndoială o transpunere mai simplificată și monocromă a icoanei din locașurile de cult, și ca atare cercetarea prin prizma valorii artistice merge pe același plan. Deosebirea

40. Vîrfurile feudale și dominante din Ungaria l-au dușmănit, numindu-l «regele cu pălărie», fiindcă nu s-a încoronat ca rege al Ungariei. Era condus de ideea de a construi un imperiu austriac unitar, cu elucidarea dualismului cu Ungaria.

41. Prin «Regulamentul illiric» (1777).

42. I. Kurzböck și St. Novacovici.

43. Printr-un «Privilegium impressiorium privatium».

este doar în faptul că în ilustrația de carte, reutilizarea unuia și aceluiași clișeu (xilografie), împrumutată sau transmisă de la o tiparniță la alta, sau obiceiul de a copia cu extremă fidelitate mereu unul și același clișeu, fără a-i insufla ceva din ceea ce se cheamă *concepție* și *manieră* personală a deposedat ilustrația de carte de aspect artistic. De aceea imaginile din cărțile noastre de cult, d. e. portretele mari ale celor 4 evanghelişti, cu clișee reproduse pînă au devenit «clișee» obsedante, sînt *fără stil* și *atemporale,* de la începuturi și pînă azi. Ari fi doar de cercetat în ce măsură au reușit unii graficieni de azi să introducă o notă nouă, învingînd rutinismul servil față de ceea ce nu întotdeauna este *tradiție.*

*

De cînd ar fi adus Marco Polo pe întîiul xilograf, sau arabii ar fi «furat» măestria gravurii în lemn de la meșterii de toate din împărăția mandarinilor, nu se știe exact nici pînă azi, — xilografia a fost nedespărțită de cartea credinței creștine, ca mijloc de a reproduce scene și chipuri de sfinți.

Azi însă tehnica ultra-rapidă a fotochemigrafiei i-a luat locul aproape peste tot, fără să mai vorbim de cuceritoarea reproducere în policromie, uimitoare în precizia ei.

Cu toate acestea, xilografia, — fie chiar numai imitată ca manieră, dar reprodusă zincografic (fig. 26 — rămîne credincioasă textului religios, pe care l-a tălmăcit artistic, secole de-a rîndul.

VIRGIL MOLIN

CALENDAR ISTORIC BISERICESC

IULIE-AUGUST

1 IULIE

1639 — Mitropolitul Varlaam al Moldovei a fost propus de sinodul patriarhal din Constantinopol printre cei trei candidați pentru ocuparea scaunului ecumenic aflat vacant.

1701 — Pe volumul *Viețile Sfinților* pe septembrie, octombrie și noiembrie, precum și pe volumul care cuprinde viețile sfinților din lunile martie, aprilie și mai, tipărite în limba slavonă în 1689 și respectiv 1700, care se găseau în Biblioteca fostului Seminar Central din București, mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei scrie, cu mîna lui, că ele au fost dăruite Mitropoliei din București de Ivan Mazeppa, hatmanul Ucrainei.

1848 — În acțiunea întreprinsă de populația bucureșteană pentru înlăturarea colonelului reacționar. Ion Solomon din fruntea armatei, s-a remarcat eroismul ieromonahului Ambrozie de la metohul Episcopiei Buzăului, care, cu un curaj extraordinar, s-a aruncat asupra unui tun, rupîndu-i fitilul aprins. Datorită acestui fapt, el a fost numit și «Popa Tun».

1854 — S-a terminat de tipărit, la Buzău, în tipografia Episcopiei, volumul I din *Biblia sau Testamentul Vechi și Nou*, care este o retipărire a Bibliei de la Blaj din 1792, «îndreptată și mai curățită de ziceri învechite acum și obicinuite numai la preoții noștri ardeleni». Ultimul volum (al V-lea) a apărut în 1856.

1860 — S-a născut, în București, episcopul Nifon Niculescu al Dunării de Jos, fost vicar al Mitropoliei Ungrovlahiei, cu titlul de Ploeșteanul, și purtătorul de grijă al tipăririi colecției «Viețile Sfinților» și altor cărți religioase editate și distribuite gratuit de «piosul creștin» Iorgu Dumitrescu din Răcari (Podul Bărbierului)-Dîmbovița.

6 IULIE

1882 — A apărut primul număr din «jurnalul bisericesc literar *Candela*», în romînește și rutenește, revistă care promova studiile teologice și apăra interesele bisericești ale ortodocșilor romîni și ruși din fostul imperiu autsro-ungar.

1894 — D. G. Kiriac este numit dirijor al corului bisericii ortodoxe romîne din Paris, înlesnindu-i-se astfel desăvîrșirea studiilor muzicale la «Schola cantorum și la Conservatorul de muzică, pînă în 1899.

1911 — A apărut la București revista lunară «*Pagini teologice*, buletin lunar apologetico-exegetic», redactată de arhiereul Sofronie Vulpescu Craioveanul. A avut însă o existență de scurtă durată, neputînd apare mai mult de un an.

1936 — S-a deschis la Rîmnicul Vîlcii un congres al organizației ecumeniste «Alianța pentru înfrățirea popoarelor prin Biserică», secția balcanică. Congresul și-a încheiat lucrările la 5 iulie.

2 IULIE

1504 — A încetat din viață, la Suceava, după o domnie de 47 de ani și 2 luni și 3 săptămîni, Ștefan cel Mare și Sfînt, domnul Moldovei, cel care «era om întreg la fire, neleneș... la lucruri, de războaie meșter...», și care

«au făcut 44 de mînăstiri», pentru care fapte, «după moartea lui pînă astăzi îi zic sfîntul Ștefan Vodă». A fost dus «cu multă jale și plîngere» și îngropat în Mînăstirea Putna, ctitoria sa.

1680 — Un sinod calvin, întrunit la Alba Iulia, din porunca lui Mihail Apaffi, principele Ardealului, destituie pe Sava Brancovici din treapta de mitropolit al Ardealului, pe temeiul unor învinuiri nedrepte.

3 IULIE

1833 — Mitropolitul Veniamin Costachi al Moldovei pune piatra de temelie a actualei catedrale mitropolitane din Iași, pe locul fostei biserici cu hramul Stretenia, ctitorită de Anastasia Doamna, soția lui Duca Vodă.

1890 — Se publică în «Monitorul Oficial» legea pentru recunoașterea Facultății de Teologie din București, însoțită de decretul de sancționare din 25 iunie 1890, legalizîndu-se astfel existența acestei instituții, care funcționa încă de la 12 noiembrie 1881, cu o întrerupere între 25 ianuarie 1883 și 4 noiembrie 1884.

4 IULIE

1496 — S-a început zidirea Mînăstirii Tazlău, cu hramul Nașterea Maicii Domnului, ctitorie a lui Ștefan cel Mare.

1807 — A ieșit de sub tipar, la Mînăstirea Neamțu, volumul *Viețile Sfinților* din luna septembrie, «tălmăcit din limba slovenească în cea romînească spre cel de obște folos».

1865 — Episcopul Calinic Miclescu a fost numit de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, mitropolit al Moldovei.

1935 — A încetat din viață mitropolitul Nectarie Cotlarciuc al Bucovinei, care păstorea această eparhie din anul 1924.

— A fost înscăunat în Detroit, Michigan, S.U.A., Policarp Morușca, primul episcop al romînilor din America.

5 IULIE

1919 — A încetat din viață Badea Cireșeanu, profesor la Facultatea de Teologie din București, fost director și redactor al periodicului bisericesc «Vocea Bisericii» (1894-1896).

1947 — A încetat din viață Vasile Gh. Ispir, profesor la Facultatea de Teologie din București, colaborator la revista «Biserica Ortodoxă Romînă».

1948 — O delegație a Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a plecat la Moscova, pentru a participa la sărbătorirea a 500 de ani de la declararea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Ruse și la Consfătuirea Panortodoxă, ținută la Moscova între 9 și 18 iulie 1948.

1865 — Arhimandritul Ion Popasu a fost numit titular în scaunul episcopal al Caransebeșului, înființat în locul Episcopiei din veacurile anterioare.

8 IULIE

1680 — S-a terminat de tipărit la București un Liturghier romînesc, cu porunca, osîrdia și cheltuiala mitropolitului Teodosie.

1865 — Împăratul Francisc Iosif I emite diploma prin care se reînființează în «opidul Caransebeșului» Episcopia «de ritul gr. oriental», care «și în tempurile vechi a fost». Noua Episcopie începe să funcționeze în ziua de 15 iulie 1865.

9 IULIE

1493 — S-a început construirea bisericii Adormirea Maicii Domnului, ctitorită de Ștefan cel Mare, în Borzești, satul său natal, din fostul județ Bacău.

10 IULIE

1466 — S-a început zidirea Mînăstirii Putna, frumoasa ctitorie a lui Ștefan cel Mare, în care se găsește și mormîntul său.

1823 — A ieșit de sub tipar a doua carte tipărită la Viena, de vestitul dascăl de cîntări psaltice, Macarie Ieromonahul, *Anastasimatariu bisericesc.*

1862 — S-a născut la Tîrgoviște preotul Constantin Popescu, profesor la seminarele Central și «Nifon Mitropolitul» din București, autorul unor apreciate lucrări teologice și manuale de religie, al unei gramatici a limbii ebraice, precum și al unei gramatici a limbii arabe, rămasă în manuscris.

11 IULIE

1880 — A murit Teodor Georgescu, compozitor de muzică psaltică, profesor la seminarul «Nifon Mitropolitul», protopsalt și dirijor al corului bisericii Krețulescu din București.

1933 — A încetat din viață episcopul Iosif Traian Bădescu al Caransebeșului, fiind înmormîntat în ziua de 13 iulie 1933 în satul Eșelnița, locul său de naștere.

12 IULIE

1653 — Matei Basarab anunță patirarhului ecumenic Ioanichie că a scos din scaun pe mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei, pentru vina de a fi fost în legătură cu seimenii și dorobanții răsculați.

1720 — Doamna Maria Brîncoveanu dăruiește Mînăstirii Sf. Gheorghe Nou din București o candelă, pe care se află următoarea inscripție: «† Ac(e)astă candelă ce s-au dat la S(fe)ti Gheorghe cel nou, luminează unde odihnesc oasele fericitului Domn Costandin Brîncoveanu Basarab Voevod și iaste făcută de Doamna Mării Sale, Maria, carea și Măria Sa nădăjduiaște în Domnul, iarăși aici să i să odihnească oasele. Iulie în 12 zile, leat 7228 (= 1720)». Această inscripție, descoperită în anul 1914, a dus la aflarea mormîntului voievodului martir Constantin Brîncoveanu. Candela se păstrează și acum în biserica Sf. Gheorghe Nou, ctitorită și ea de vodă Brîncoveanu.

1848 — În proclamația adresată țării după alungarea locotenenței domnești instituite de reacționari la 29 iunie, guvernul provizoriu mulțumește armatei, tinerimii și «tuturor preoților și ieromonahilor ce, în capul poporului, cu piepturile goale se puseră înaintae tunurilor și le smulse din mîinile inimicilor libertății».

13 IULIE

1632 — A încetat din viață mitropolitul Moldovei Atanasie, care fusese mai înainte episcop de Rădăuți și apoi de Roman. A fost înmormîntat în Mînăstirea Bistrița.

1774 — Mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei primește de la generalul rus Petru Salticov moaștele Sfîntului Dimitrie Basarabov, pe care le așează în Mitropolia din București.

1862 — Domnitorul Alexandru Ioan Cuza numește membrii componenți ai Consiliului superior de instrucție, printre care erau și: arhiereul Dionisie, locotenent de episcop al Buzăului, arhiereul Melchisedec, locotenent de episcop la Huși și arhiereul Neofit Scriban, rectorul seminarului Veniamin de la Socola.

14 IULIE

1582 — Iese de sub tipar la Orăștie *Paliia* (cărțile *Geneza* și *Exodul*), tradusă de Mihail Tordași și alți patru colaboratori, după Biblia lui G. Heltai, tipărită în ungurește la Cluj, în 1551. Este prima încercare de traducere a Bibliei în romînește, făcută însă cu scop calvinizant.

1848 — Iraclie ieromonahul, iscălind pentru cîrmuitorul Episcopiei Buzăului, recomandă protopopilor, preoților și diaconilor din plasa Focșanilor, să răspîndească în popor ideile de libertate ale Constituției, îndemnînd pe țărani să aleagă deputați cinstiți și «iubitori de frăție și de foloasele ei».

1851 — A murit Veniamin Roset, episcop de Roman, părtaș la mișcarea din 1848, adunînd, în taină, la locuința sa, pe cei care o pregăteau.

1880 — S-a născut la București Iulian Ștefănescu, profesor la Seminarul Central și la Școala de Arhivistică și Paleografie, specializat în bizantinologie. A murit la 19 mai 1937.

15 IULIE

1497 — S-a început construirea bisericii Sfîntul Ioan din Piatra Neamț, ctitorie a voievodului Ștefan cel Mare.

1818 — S-a născut mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei.

1848 — Preotul Ioan din Slatina primește jurămîntul slujbașilor credincioși guvernului revoluționar.

16 IULIE

1648 — Paisie, patriarh al Ierusalimului, aflîndu-se în Țara Romînească, pri-

meşte închinarea mînăstirii oltene Polovragi, afierosită Sfîntului Mormînt, fiind apói răscumpărată de Constantin Brîncoveanu, la 30 iunie 1691.

1838 — S-a născut în com. Pîngărați, din fostul județ Neamț, episcopul Silvestru Bălănescu al Hușilor, fost profesor la Facultatea de Teologie din București, și fost redactor la revista «Biserica Ortodoxă Romînă».

17 IULIE

1823 — Arhimandritul Isaia Baloșescu a fost numit episcop al Bucovinei.

1848 — Ierodiaconul Veniamin, participant la mișcarea revoluționară din anul 1848, raportează guvernului revoluționar despre succesul propagandei sale în satele din județul Vlașca.

1947 — Episcopia Timișoarei a fost ridicată la rangul de arhiepiscopie.

19 IULIE

1787 — Antonie, proegumen la Mînăstirea Putna, este ales episcop al Romanului.

1868 — Arhiereul Neofit Scriban, care fusese episcop locotenent la Argeș între anii 1862 și 1865, își reia scaunul în aceeași calitate, păstorind pînă în 1872, cînd se retrage la Burdujeni, undea a și murit, la 9 octombrie 1884.

1948 — S-a publicat în «Monitorul Oficial» decretul Marii Adunări Naționale a R.P.R., emis la 17 iulie 1948, prin care se denunță concordatul încheiat între Romînia și Vatican la 10 mai 1927, și ratificat la 12 iunie 1929, «precum și acordurile și convențiunile ulterioare intervenite în aplicarea acelui Concordat». Prin acest act al cîrmuirii statului nostru democrat-popular, a fost înlăturată trădarea săvîrșită de regimurile trecute, care asiguraseră Vaticanului o «jurisdicție de natură a știrbi și a umili suveranitatea Statului Romîn», creînd astfel cultului catolic din țara noastră «pozițiune de adevărat stat în stat» și acordîndu-i o seamă de privilegii față de celelalte culte, care-l aduceau într-o «situație economică excepțională» și-i dădeau posibilitatea «să facă politică și educație controlată».

20 IULIE

1713 — Constantin, fiul voievodului Constantin Brîncoveanu, ridică o cruce de piatră la poalele dealului Mitropoliei din București, pe locul unde, în anul 1653, fusese ucis de seimeni bunicul său, Papa postelnicul din Brîncoveni. Crucea de piatră există și azi, la marginea vestică a Pieții Unirii.

1731 — A ieșit de sub tipar «Triodion», din tipografia de la Episcopia Rîmnicului, «în limba romînească, așezată cu nevoință și cu toată cheltuiala Prea Sfințitului și de Dumnezeu iubitor chir Inochentie».

1828 — A încetat din viață episcopul Grigorie Rîmniceanu al Argeșului.

1875 — S-a născut în comuna Celeiu din județul Romanați Nicolae Dobrescu, întîiul profesor de Istoria Bisericii Romîne de la Facultatea de Teologie din București, membru corespondent al Academiei Romîne, colaborator la revista «Biserica Ortodoxă Romînă», mort în plină tinerețe, la 10 iulie 1914.

21 IULIE

1875 — A încetat din viață mitropolitul Teofil Bendella al Bucovinei.

1907 — A murit marele pictor Nicolae Grigorescu, care și-a făcut ucenicia pictînd icoane și apoi cîteva biserici (bisericile mînăstirilor Zamfira și Agapia, și biserica din comuna Puchenii Mari, aproape de Ploești).

1935 — S-a sfințit noua biserică din Costești-Argeș, construită «întru pomenirea și iertarea păcatelor celor una sută patrusprezece suflete, săvîrșite la 18 aprilie 1930, în Vinerea Sfintelor Patimi, cînd a ars biserica din cimitir cu toți credincioșii aflători la privighere».

23 IULIE

1701 — S-a isprăvit cea de a doua prefacere din temelie a Mînăstirii Govora din Vîlcea, de către starețul ei, Paisie ieromonahul. Cea dintîi prefacere fusese săvîrșită de Radu cel Mare, în 1491-1492.

1951 — Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe din Antiohia, Rusia, Romînia, Georgia și Bulgaria, aflați la Moscova

«pentru a sărbători pomenirea Sf. Serghie din Radonej», au ținut o consfătuire, semnînd la sfîrșitul ei o *Chemare către creștinii din lumea întreagă,* pe care-i îndemnau «de a înmulți strădaniile lor pentru cauza apărării păcii în întreaga lume» și de a se ruga, potrivit credinței lor, să fie împiedicată «repetarea... infernului unui nou război mondial».

25 IULIE

1882 — S-a născut în Pătrăuții de Sus, pe Siret, preotul profesor Simeon Reli, primul titular al catedrei de Istoria Bisericii Romîne de la fosta Facultate de Teologie din Suceava, autor a numeroase lucrări de istorie, printre care și un prim volum din «Istoria vieții bisericești a romînilor». A murit la 10 octombrie 1945.

26 IULIE

1401 — Patriarhul ecumenic Matei recunoaște ca mitropolit al Moldovei pe Iosif Mușat, stingîndu-se astfel neînțelegerea dintre Patriarhia Ecumenică și Moldova, cu privire la numirea mitropolitului țării.

1908 — A murit episcopul Nicolae Popea al Caransebeșului, membru al Academiei Romîne, fiind înmormîntat în biserica Sfîntul Ioan din Caransebeș.

27 IULIE

1602 — Anastasie Crimca, fost episcop al Rădăuților, termină de zidit biserica Schitului Dragomirna.

1657 — Călătorind prin Țara Romînească, patriarhul Macarie al Antiohiei, însoțit de arhidiaconul Paul de Alep, vizitează Mînăstirea Tismana.

1819 — Constandie Filitti, episcopul Buzăului, se retrage din scaunul episcopal.

1848 — Arhimandritul Ghenadie Pîrvulescu (Ghenadie Poenaru), de la Mînăstirea Poiana, asigură printr-o scrisoare pe Nicolae Bălcescu că în cazul cînd dușmanii regimului revoluționar ar încerca să pună iarăși «juguri de fer veșnice, ...mulți s-au prins și au făcut legături că sînt gata să moară pentru țara lor», iar el, «ca romîn, ca propovăduitorul sfintei dreptăți, al slobozeniei», nu va înceta să sprijine noul regim, socotindu-se «adevărat fiul libertății».

1849 — Mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei dă demisie din scaunul mitropolitan, pentru motive de sănătate.

28 IULIE

1760 — Grigorie, «mitropolit al Mirelor», fost egumen al Mînăstirii Colțea din București, este strămutat în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei.

1799 — Mitropolitul Dositei Filitti al Ungrovlahiei termină reparația catedralei mitropolitane, începută de înaintașul său Filaret.

29 IULIE

1806 — S-a născut, în Săliștea Sibiului, episcopul Dionisie Romano al Buzăului.

1819 — Arhimandritul Gherasim Rătescu, «ce au fost chivernisitor și la sf. mitropolie ot Tîrgoviște», a fost ales episcop al Buzăului.

1848 — Protopopul Mihail din Tîrgoviște, împreună cu alți preoți și dregători, trimite guvernului provizoriu o scrisoare prin care laudă principiile din noua Constituție revoluționară, fapt pentru care după prăbușirea revoluției a fost arestat și întemnițat la închisoarea Văcărești.

1862 — S-a pus piatra fundamentală a Azilului Elena Doamna, înființată prin decret la 18 iunie 1862, din inițiativa soției domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Pentru construirea acestui așezămînt au fost folosite însemnate fonduri testate de mitropolitul Filaret II al Ungrovlahiei.

30 IULIE

1635 — Timotei Alexandrovici a terminat de tipărit la Cîmpulung, din porunca lui Matei Basarab, un Molitfelnic slavonesc.

1945 — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a ales, în unanimitate, arhiereu-vicar al Mitropoliei Moldovei pe preotul Ioan Marina din Rîmnicul Vîlcea.

31 IULIE

1857 — A încetat din viață episcopul Meletie Istrate al Hușilor.

1 AUGUST

1588 — Șerban, fiul diaconului Coresi, a început să tipărească în cetatea Brașovului un Liturghier slavonesc.

1645 — Matei Basarab termină de preînnoit Mînăstirea Strehaia din Oltenia.

1724 — S-a sfîrșit de zidit biserica Enei din București, cu hramul Sf. Nicolae, ctitoria marelui logofăt Pană Negoescu și a soției sale Safta.

1836 — S-au deschis pentru prima dată cursurile seminarului din Curtea de Argeș.

1852 — S-a terminat de zidit clădirea tipografiei de pe lîngă Mitropolia din București, ridicată din temelie cu binecuvîntarea mitropolitului Nifon.

1872 — Apare la Arad «Lumina», foaie bisericească și economică, organ oficial al eparhiei romîne greco-ortodoxe arădane. Și-a încetat apariția la 29 ianuarie 1875.

2 AUGUST

1668 — Sava Brancovici, mitropolitul Ardealului, a fost primit pentru a doua oară în audiență de țarul Rusiei, Alexie Mihailovici, în timpul vizitei ce a făcut la Moscova în anul 1668, «pentru a culege milă», și, pare-se, pentru a îndemna la unirea tuturor forțelor creștine din răsărit «împotriva procleților din Agareni».

3 AUGUST

1629 — Ieromonahul Varlaam, viitor mitropolit al Moldovei, vizitează pe Petru Movilă în Mînăstirea Pecersca din Kiev, ca trimis al lui Miron Barnovschi, domnul Moldovei.

4 AUGUST

1685 — Comisul Cernica și Dragomir iuzbașa închină Mitropoliei din București Mînăstirea Cernica din Ilfov, ctitoria familiei lor.

1948 — S-a publicat, în «Monitorul Oficial», Decretul-Lege pentru regimul general al cultelor religioase din R.P.R.

5 AUGUST

1746 — Mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei, cu episcopii și boierii țării dau un hrisov, prin care se desființează «rumînia» din țară. El însuși eliberează romînii Mitropoliei. Din nefericire însă, această omenească măsură a rămas pînă la urmă literă moartă, căci starea de robie a mulotra din cei ce trudeau pe ogoare s-a prelungit pînă în vremea noastră, cînd a fost definitiv abolită.

1838 — S-a născut, în satul Erbiceni din fostul județ Iași, Constantin Erbiceanu, profesor la Facultatea de Teologie din București, director al Tipografiei Cărților Bisericești, redactor la «Revista Teoiogică», Iași, și la revista «Biserica Ortodoxă Romînă», membru al Academiei Romîne.

1840 — S-a născut arhiereul Calistrat Orleanu-Bîrlădeanul, fost profesor la Facultatea de Teologie din București și redactor al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă».

1902 — Mitropoliul Ardealului, Ioan Meșianu, a pus piatra fundamentală a Catedralei Mitropolitane din Sibiu.

6 AUGUST

1848 — S-a născut în satul Rîpa de Jos, fostul comitat al Turdei, protopresbiterul Simeon Popescu, vestit dascăl de Teologie (în învățămîntul secundar și, pentru un scurt timp, profesor suplinitor la Facultatea de Teologie din București), autor de manuale didactice și al mai multor studii teologice.

1852 — S-a născut în București Dragomir Demetrescu, profesor la Facultatea de Teologie din București și redactor la «Revista Teologică»-Iași, și revista «Biserica Ortodoxă Romînă».

1917 — S-a sfințit catedrala episcopală din Galați, a cărei zidire începuse la 27 aprilie 1906. A fost renovată după cutremurul din anul 1940 și s-a sfințit din nou în ziua de 7 iulie 1957.

1923 — S-a pus piatra de temelie a bisericii închinate ostașilor romîni și ruși morți în luptele de la Mărășești.

1955 — A încetat din viață mitropolitul

Nicolae Bălan al Ardealului. A fost îngropat în Mînăstirea Sîmbăta de Sus, rectitorită de el.

7 AUGUST

1922 — A încetat din viață, în București, mitropolitul Conon Arămescu Donici, fost Primat al Romîniei. A fost îngropat la Mînăstirea Cernica, în ziua de 9 august 1922.

9 AUGUST

1843 — S-a născut N. D. Popescu, publicist, autor de nuvele istorice și haiducești, cunoscut mai ales prin numeroasele calendare tipărite sub diferite denumiri, între anii 1866—1916.

1888 — A murit la Marienbad Vasile Mitrofanovici, profesor de Teologie practică la Facultatea de Teologie bucovineană, autorul unui manual de Omiletică, și al cunoscutului tratat de Liturgică a Bisericii Ortodoxe, prelucrat, completat și editat de Pr. prof. Teodor Tarnavschi, în 1929.

10 AUGUST

1836 — S-a înființat seminarul din Rîmnicul Vîlcea.

1844 — S-a născut în satul Bălăria din fostul județ Vlașca, Preotul Ștefan Călinescu, fost profesor de seminar și protoiereu al Capitalei, autor de manuale didactice, publicist, colaborator al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă». A condus revistele «Ortodoxul», «Consolatorul», «Voința Bisericii».

1848 — Preotul Neagu Benescu din satul Domnița, fostul județ R. Sărat, delegat al țăranilor clăcași în Comisia proprietății, a luat cuvîntul în prima ședință, rostind o filipică împotriva moșierilor, și arătînd că țăranii sînt îndreptățiți să capete pămîntul, întrucît ei l-au apărat de invazia străinilor și ei l-au muncit totdeauna.

11 AUGUST

1508 — A încetat din viață, în Mînăstirea Dionisiu din Muntele Athos, Sfîntul Nifon, patriarhul Țarigradului, reorganizatorul Bisericii Țării Romînești sub Radu cel Mare.

1745 — Arhimandritul Iacob Putneanul a fost numit episcop al Rădăuților, ajungînd apoi mitropolit al Moldovei și Sucevei.

12 AUGUST

1856 — S-a născut în satul Trohan, comuna Gîrceni din fostul județ Vaslui, mitropolitul Athanasie Mironescu, Primat al Romîniei (1909-1911).

1945 — A fost hirotonit arhiereu, cu titlul de Vasluianul, în catedrala mitropolitană din Iași — după ce în ziua de 11 august 1945 fusese tuns în monahism în Mînăstirea Cetățuia —, arhimandritul Justinian Marina, ajuns Mitropolit al Moldovei și apoi Patriarh al Romîniei.

13 AUGUST

1595 — Popa Stoica din Fărcaș (în apropiere de Caracal), ajuns agă (comandant de infanterie) în oastea lui Mihai Viteazul, face minuni de vitejie în lupta de la Călugăreni, atrăgînd pe turci în cursă.

1892 — S-a născut în comuna Vicovul de Jos, din fostul județ Rădăuți, Preotul Domițian Spînu, profesor de morală la Facultatea de Teologie bucovineană. A murit la 4 septembrie 1936.

14 AUGUST

1849 — S-a născut la Iași episcopul Gherasim Timuș al Argeșului, fost profesor la Facultatea de Teologie din București.

1886 — A încetat din viață Calinic Miclescu, mitropolit primat al Romîniei, fiind înmormîntat la Mînăstirea Neamțu.

15 AUGUST

1517 — A fost tîrnosită cu deosebit alai Mînăstirea Curtea de Argeș, ctitorie a lui Neagoe Basarab, cu hramul Adormirea Maicii Domnului.

1530 — S-a terminat de zidit Mînăstirea Humor din Bucovina, ctitoria vel logofătului Teodor și a soției sale Anastasia.

1552 — Doamna Elena a lui Petru Rareș termină de zidit biserica Uspenia din Botoșani.

1656 — A încetat din viață Iosif II cel Nou, mitropolitul Timișoarei și a toată Țara Banatului, fiind înmormîntat la Mînăstirea Partoș. A fost canonizat în ziua de 7 octombrie 1956.

1695 — S-a terminat construirea Mînstirii Sinaia, ctitoria spatarului Mihail Cantacuzino.

1714 — Domnitorul Constantin Brîncoveanu, mare ctitor de biserici și sprijinitor al culturii și artei romînești, a suferit moarte de mucenic, prin tăierea capului, în cetatea Constantinopol.

1819 — S-a terminat de tipărit la Petersburg Biblia în romînește, pentru care s-a luat ca bază ediția de la Blaj din anul 1795. Corectura și grija tiparului a avut-o arhimandritul Varlaam Cuza, fost stareț al Mînăstirii Dobrovăț din Moldova.

1836 — Și-a deschis cursurile seminarul din Buzău, după săvîrșirea serviciului religios de către un sobor în frunte cu arhimandritul Eufrosin Poteca, vestitul cărturar, care a ținut și o cuvîntare în numele episcopului Chesarie, reținut la București de treburile Locotenenței mitropolitane, din care făcea parte.

1850 — A încetat din viață episcopul Gherasim Rat al Aradului.

1951 — A fost tîrnosită biserical de la sanatoriul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor din Techirghiol, ctitorie a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

16 AUGUST

1848 — Activînd cu convingere și cu elan în mișcarea revoluționară, protopopul Romanaților, Marin Vădăstreanu, din Caracal, a fost propus pe lista celor care «merită sufragiul pentru constituantă».

1859 — S-a născut Pr. Teodor Tarnavschi, profesor de teologie practică (Pastorală) la Facultatea de Teologie bucovineană. A murit la 1 ianuarie 1914.

1860 — A încetat din viață, la Mînăstirea Ciolanu, episcopul Filotei al Buzăului.

17 AUGUST

1517 — S-a hotărît ca Mitropolia Ungrovlahiei, aflată pînă atunci la Curtea de Argeș, să se mute la Tîrgoviște.

18 AUGUST

1546 — Dimitrie logofătul, nepotul lui Bojidar, a început să tipărească în tipografia din Tîrgoviște un Apostol slavonesc, fiind ajutat de ucenicii săi, Oprea și Petre.

1907 — A murit, în vîrstă de 39 de ani, preotul profesor universitar Vasile Găină, care — după cum remarcă Grigore Pișculescu (Gala Galaction), într-un necrolog publicat în revista «Cuvîntul adevărului» din Rîmnicul Vîlcii —, prin «bogăția și diversitatea culturei lui... făcea celebră catedra de Dogmatică generală» (Apologetica) de la Facultatea bucovineană de Teologie, la care a profesat.

19 AUGUST

1591 — Mitropolitul Gheorghe Movilă al Moldovei părăsește țara împreună cu voievodul Petru Șchiopul, plecat în pribegie.

20 AUGUST

1636 — S-a terminat de reclădit mînăstirea din Cîmpulungul Muntenesc, rectitorită de voievodul Matei Basarab.

1715 — Ștefan Cantacuzino, domnitorul Țării Romînești, a isprăvit lucrările de restaurare la biserica Curtea Veche din București, cu hramul Buna Vestire, ctitoria lui Mircea Ciobanul. Acest sfînt lăcaș, existent și azi, este cel mai vechi din Capitala patriei noastre

1822 — A încetat din viață episcopul Daniil Vlahovici al Bucovinei, fiind îngropat la Mînăstirea Dragomirna.

1870 — S-a născut în comuna Tincova, comitatul Caraș-Severin, unde tatăl său era preot, Timotei Popovici, profesor de muzică la seminarul teologis «Andreian» din Sibiu, dirijor al corului Mitropoliei, autor a numeroase compoziții corale populare, școlare și bisericești (Cîntările Liturghiei, colinde etc.). A încetat din viață la 11 iulie 1950.

21 AUGUST

1599 — Mihai Viteazul închină ctitoria sa din București, Mînăstirea Sf. Nicolae (azi biserica Mihai Vodă), Mînăstirii Simopetra din Athos.

22 AUGUST

1833 — Mitropolitul Grigorie Dascălul al Ungrovlahiei se întoarce din surghiun, reocupîndu-și scaunul mitropolitan.

1951 — A sosit în vizită în țara noastră, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Alexandru al III-lea al Antiohiei.

23 AUGUST

1680 — A fost hirotonit arhiereu, la București, Iosif Budai, mitropolitul Ardealului.

1811 — Se proiectează înființarea unui seminar teologic la Mînăstirea Snagov.

1828 — S-a născut, în satul Mezieș de lîngă Beiuș, mitropolitul Miron Romanul al Ardealului.

1944 — În condițiile înaintării victorioase a Armatei Sovietice, Romînia se eliberează de sub jugul fascist. În urma acestei eliberări, s-a putut instaura în țara noastră deplina libertate pentru exercitarea cultelor religioase, Biserica Ortodoxă Romînă putînd astfel să-și îndeplinească adevărata ei misiune, statornicită de Iisus Hristos, Domnul păcii.

24 AUGUST

1932 — A încetat din viață compozitorul Gheorghe Cucu, dirijor al corului Sfintei Patriarhii, profesor la Academia de muzică, la Academia de muzică bisericească și la seminarul «Nifon Mitropolitul» din București, autor al multor compoziții religioase și colinde armonizate.

25 AUGUST

1875 — S-a născut în satul Ciuperceni, comuna Flămînda, din Teleorman, Vartolomeiu Stănescu, profesor la Facultatea de Teologie din București, și apoi episcop al Rîmnicului Noului Severin, pînă în 1938, fost redactor al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă». A murit la 2 noiembrie 1954.

26 AUGUST

1510 — Ieromonahul Macarie tipograful termină de tipărit, din porunca lui Vlad voievod (1510-1512), un Octoih slavonesc, a doua carte imprimată pe pămîntul romînesc.

1633 — S-a terminat de zidit Mînăstirea Sadova din Dolj, ctitorită de Matei Basarab, în locul alteia mai vechi, de lemn, ca mulțumire lui Dumnezeu pentru biruința împotriva turcilor la Schela Ciobanului.

1645 — Mitropolitul Ardealului, Ilie Iorest, e primit în audiență de țarul Rusiei, Mihail Feodorovici, căruia îi dăruiește parte din moaștele Sfîntului Dumitru din Tesalonic.

1863 — S-a născut în București Meletie Dobrescu Gălățeanul, fost superior al bisericii ortodoxe romîne din Paris, director al Institutului Teologic din București și director al Tipografiei Cărților Bisericești.

1922 — A încetat din viață arhiereul Ilarion Pușcariu, vicar al Mitropoliei Ardealului, autor de studii istorico-bisericești, membru onorar al Academiei Romîne. A fost înmormîntat la Bran.

1947 — S-a retras din scaun mitropolitul Irineu Mihălcescu al Moldovei.

1951 — În cadrul unei festivități desfășurate la Institutul Teologic din București, s-a decernat Patriarhului Alexandru al III-lea al Antiohiei diploma de «doctor honoris causa» în Teologia ortodoxă, în semn de prețuire a contribuției pe care a adus-o în domeniul științelor religioase și pe tărîmul strîngerii legăturilor frățești dintre Bisericile Ortodoxe ale Răsăritului.

29 AUGUST

1597 — Patriarhul Alexandriei, Meletie Pigas, locțiitor al scaunului Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, răspunzînd unei scrisori a lui Mihai Viteazul, îi mulțumește pentru grija sa față de rușii și ucrainenii ortodocși din Polonia asupriți de ultra-catolici, din îndemnul iezuiților.

1683 — Mitropolitul Dosoftei al Moldovei se adresează din nou patriarhului Ioachim al Bisericii Ortodoxe Ruse, rugîndu-l să-i trimită hîrtie, pentru a putea duce la bun sfîrșit tipărirea «Vieților Sfinților», începută în anul 1692.

1829 — S-a născut, în oraşul Botoşani, mitropolitul Iosif Gheorghian al Ungrovlahiei.

1859 — Arhimandritul Melchisedec Ştefănescu, viitor episcop al Romanului, a fost trimis în Divanul ad-hoc al Moldovei, ca reprezentant al clerului din eparhia Huşilor, fiind un aprig susţinător al Unirii.

1942 — A încetat din viaţă episcopul Ghenadie Niculescu al Buzăului, care păstorea această eparhie din anul 1923.

30 AUGUST

1627 — S-a terminat de zidit biserica Mînăstirii Dragomirna din Bucovina.

1922 — A încetat din viaţă, la Iaşi, arhimandritul Silvestru Isopescu, profesor universitar de limbile clasice şi orientale. A tradus în romîneşte, după original, Coranul.

31 AUGUST

1865 — S-a născut în comuna Fălticeni, jud. Suceava, Dumitru Boroianu, profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti, publicist, colaborator la revista «Biserica Ortodoxă Romînă», director al revistei bisericeşti «Viitorul», fost director la Mitropolia Ungrovlahiei. A murit la 8 septembrie 1952.

1898 — S-a născut în satul Hodoreasca, comuna Cîlnicu din apropiere de Tîrgu-Jiu, preotul Haralambie Rovenţa, profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti. A murit la 17 iunie 1946.

1918 — A încetat din viaţă, în Bucureşti, fostul mitropolit primat Ghenadie Petrescu, fiind înmormîntat în bisericuţa Cocioc de lîngă Mînăstirea Căldăruşani.

VIAȚA ȘI OPERA PREOTULUI FOLCLORIST TEODOR BĂLĂȘEL

Antologiile de folclor literar tipărite după 23 August 1944 cuprind și culegeri reprezentative din opera preotului folclorist Teodor Bălășel.[1] Ziarul «Scînteia»[2] a publicat impresionanta baladă a *iobagului*, culeasă de preotul Teodor Bălășel, iar revista «Cultura poporului» a închinat memoriei folcloristului oltean medalionul intitulat: «Teodor Bălășel, un pasionat culegător de folclor».[3] «Revista de Folclor», publicația Institutului de folclor din București, menționează în bibliografiile sale toate articolele scrise, în ultima vreme, despre viața și opera folcloristului Teodor Bălășel.[4]

Dintre revistele bisericești, «Biserica Ortodoxă Romînă»[5] a atras atenția asupra participării preotului Teodor Bălășel la răscoala din 1907, iar «Mitropolia Olteniei» a arătat legăturile pe care folcloristul oltean le-a avut cu preotul folclorist Simion Florea Marian.[6]

---

1. Vezi printre altele: acad. G. Călinescu, *Antologie de literatură populară*, E.S.P.L.A., 1953; *Doine, cîntece și strigături*, E.S.P.L.A., 1955; *Satire populare*, E.S.P.L.A., 1956.

2. Din 26 octombrie 1953, p. 2: Din comorile poeziei populare, *«Balada iobagului»*, culegător, «Pr. T. Bălășel».

3. Vezi revista «Cultura poporului», București, an. VI (1956), nr. 9, sept., pp. 43-44.

4. «Revista de Folclor», București, an. III (1958), nr. 4, pp. 196, 200, și an. IV (1959), nr. 3-4, p. 140.

5. An. LXXV (1957), nr. 3-4, rubrica «Aniversări», 50 de ani de la răscoala din 1907, cap. II, *Preoțimea ortodoxă și răscoala din 1907*, pp. 255-256.

6. Gheorghe Alexe, *La 50 de ani de la moartea preotului folclorist Simion Florea Marian. Legăturile lui cu preotul folclorist oltean Teodor Bălășel*, în «Mitropolia Olteniei», Craiova, an. IX (1957), nr. 7-8, pp. 482-486; vezi și Teodor N. Manolache, *Doi preoți folcloriști olteni omagiați în revista «Cultura poporului»* (Gh. Dumitrescu-Bistrița și Teodor Bălășel), tot în rev. «Mitropolia Olteniei», an. VIII (1956), pp. 546-547.

Fără îndoială că Teodor Bălășel este una din figurile cele mai reprezentative din istoria folcloristicii romînești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului nostru. «Ctitorul folclorului oltenesc»,[7] cum îl numește prof. C. S. Nicolăescu-Plopșor, «apostolul cultural și economic al Vîlcei»,[8] cum îl definește scriitorul Gala Galaction, folcloristul Teodor Bălășel a fost unul din harnicii ostenitori pentru propășirea socială, culturală și economică a țărănimii oltene.

Cercetătoarea Ileana Vrancea arăta, nu de multă vreme, că în istoria culturii romînești există o bogată tradiție folclorică în cadrul căreia s-au ciocnit tendințele progresiste ale oamenilor de cultură legați de popor, cu tendințele potrivnice ale acelora care considerau folclorul un «mit lipsit de legătură cu viața socială».[9] Folcloristul Teodor Bălășel face parte din prima categorie, adică aceea a oamenilor de cultură legați de popor. Întreaga sa activitate folcloristică stă sub semnul acestei valoroase tradiții, care începe cu Anton Pann și scoate în relief optimismul nestăvilit, eroismul epopeic și setea de luptă a poporului pentru libertate și dreptate.[10]

Considerată, din acest unghi de vedere, viața folcloristului Teodor Bălășel capătă o semnificație deosebită, iar opera sa folcloristică, revalorificată în spirit critic, va servi la dezvoltarea actuală a folcloristicii romînești.

Pînă în prezent nu există nici o monografie asupra folcloristului Teodor Bălășel. Fragmentele de biografie sau de bibliografie, publicate în timpul vieții, sau imediat după moartea sa, de către Angelo de Gubernatis,[11] Șt. St. Tuțescu,[12] Ion N. Popescu,[13] Ilie Gheorghiu,[14] arhim. Iuliu Scriban,[15] preotul I. Popescu-Cilieni[16] și altele, trebuiesc revizuite și completate. Aflîndu-ne în posesia unor date inedite, obținute prin bunăvoința urmașilor săi, completate cu materialul documentar găsit în

7. N. I. Dumitrașcu, *O amintire,* în revista «Izvorașul», Bistrița-Mehedinți, an. XIII (1934), nr. 6-9, p. 231; vezi și revista «Suflet oltenesc», Plenița-Craiova, an. I (1927), nr. 1, p. 1.

8. Gala Galaction, *Preotul Teodor Bălășel și vremea lui,* în «Almanahul Cooperației pe anul 1947», București, 1947, p. 50.

9. Cf. Ileana Vrancea, *Cu privire la unele studii despre folclorul literar,* în revista «Lupta de clasă», București, seria V-a, an. XXXIX (1959), nr. 2, p. 98.

10. *Ibidem,* pp. 99 și următoarele.

11. Angelo de Gubernatis, *Dictionnaire international des écrivains contemporains du monde latin.*

12. Șt. Șt. Tuțescu, *Folkloriștii noștri, biografii și portrete,* Craiova, 1923, pp. 7-9.

13. Ion N. Popescu, *Din bibliografia folklorului oltenesc pînă la 1927: Preotul Teodor Bălășel,* în revista «Suflet oltenesc», Plenitza-Craiova, an. I (1927), nr. 3, p. 94, și revista «Arhivele Olteniei», Craiova, an. XX (1941), nr. 113-118, pp. 181-184.

14. Ilie Gheorghiu, *Un preot de sat: Părintele Teodor Bălășel,* în revista «Poporul Românesc», Chitila, an. IV (1935), nr. 8, pp. 145-146.

15. Arhim. Iuliu Scriban, *Moartea preotului Teodor Bălășel,* în revista «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LIX (1941), nr. 3-4, pp. 254-256.

16. Preotul I. Popescu-Cilieni, † *Preotul Teodor Bălășel,* în revista «Renașterea», Craiova, an. XX (1941), nr. 4, pp. 237-241.

bibliotecile Academiei Republicii Populare Romîne și Patriarhiei Romîne, încercăm să prezentăm în aceste pagini o expunere cît mai cuprinzătoare asupra vieții și operei preotului folclorist Teodor Bălășel.

DATE BIOGRAFICE

Teodor Bălășel s-a născut în anul 1869, în ziua de 7 noembrie, din părinți țărani, în comuna Bogdănești, din fostul județ Vîlcea. De mic copil a îndurat lipsuri și suferințe, muncind în timpul săptămînii alături de părinții săi, iar în sărbători fiind trimis să pască vitele pe cîmp. Clasele primare le-a urmat în comuna natală, cum se dovedește din «atestatu» de absolvirea claselor primare din comuna Bogdănești, eliberat la 4 iulie 1884. Examenele de sfîrșit de an le-a trecut, după cum însuși mărturisește, în orașul Rîmnicul-Vîlcii.

Terminînd școala primară, a fost dat de părinții săi, la o prăvălie din Rîmnicul Vîlcii, ca ucenic. Amintindu-și de acest timp, Teodor Bălășel notează într-o autobiografie, pe care am găsit-o printre manuscrisele sale, că : «firea sa nu-i permitea ca să fie slugă pe o bucată de pîine, de aceea, după o ședere de cîteva luni, a părăsit prăvălia și a intrat în Seminarul din Rîmnicul Vîlcii, ca bursier». [17] Aceasta s-a petrecut în anul 1885.

În Seminar se distinge ca un element silitor, dotat cu o minte isteață și iscoditoare. Alături de științele religioase, manifestă o înclinare deosebită către limba romînă și latină. În anul 1889, la 1 august, obține «Atestatu» de absolvirea Seminarului cu patru clase din Rîmnicul Vîlcii. Mediile generale obținute la sfîrșitul fiecărei clase (cls. I 8,75 ; cls. II 9,42 ; cls. III 10 ; cls. IV 9,87), ne arată cu prisosință că tînărul elev ar fi fost în stare să urmeze cu deplin succes și cursul superior al Seminarului Central din București, unde se prezentau absolvenții seminariilor inferioare din provincie. Dar lipsurile materiale în care se zbăteau părinții săi îi închid, cel puțin deocamdată, orice posibilitate de continuare a studiilor. Gîndul de a urma și cursul superior nu l-a părăsit nici mai tîrziu. Printre actele păstrate de familie se găsește și adresa Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, cu nr. 47.850, seria G., din august 1907, prin care Teodor Bălășel este anunțat că nu poate primi dispensa de vîrstă solicitată pentru a urma cursul superior al Seminarului.

La 15 nov. 1889, în urma unui concurs, Teodor Bălășel este numit învățător provizoriu în comuna Ștefănești. Tînărul se hotărăște să-și întemeieze o familie. Registrele de stare civilă, ținute în vremea aceea de bisericile parohiale, arată că la 20 aprilie, 1891, Teodor Bălășel se căsătorea cu Marina, născută Constantin Popescu.

17. Preotul Teodor Bălășel, *Biografie,* ms., vol. VIII, nepaginat. Familia păstrează cu sfințenie manuscrisele și corespondența, rămase de la preotul Teodor Bălășel. Manuscrisele sînt legate în 20 de volume, numerotate cu cifre romane de la I-XX, iar corespondența așezată pe ani, este adunată în 70 de pachete. Ori de cîte ori vom cita din opera sa aflată în manuscris, vom întrebuința prescurtarea ms. nr., vol. și pagina.

După căsătorie, se stabilește definitiv în comuna Ștefănești. În același an, Teodor Bălășel este încorporat în regimentul nr. 2 de linie pentru a-și face stagiul militar de șase luni.

Eliberat din armată, el intră în rîndul clerului (avea 23 de ani), fiind hirotonit, la 1 octombrie 1892, diacon, pe seama catedralei din orășelul Drăgășani, situat numai la cîțiva kilometri de comuna Ștefănești. Vreme de doi ani Teodor Bălășel și-a împletit activitatea didactică din comuna Ștefănești, cu slujirea diaconească din orășelul Drăgășani.

În anul 1894, în ziua de 9 ianuarie, Teodor Bălășel este ridicat la treapta preoției și numit paroh al comunei Ștefănești, păstrînd în același timp și postul de învățător.

De acum înainte, paralel cu activitatea sa pastorală, Teodor Bălășel desfășoară o vastă activitate culturală, socială și publicistică.

Un rol deosebit a jucat preotul Teodor Bălășel in «duhovnicescul consistoriu» al Sfintei eparhii a Rîmnicului Noul Severin. Cunoaștem data (1 sept. 1904), cînd a fost cooptat în duhovnicescul Consistoriu vîlcean, din revista «Cuvîntul Adevărului».[18] În anul 1906 i se contestă calitatea de membru în acest consistoriu, pe motive că Teodor Bălășel nu îndeplinea condițiile de studii cerute de lege, el neavînd decît patru clase de seminar. La cererea Ministerului Cultelor, episcopul Atanasie Mironescu trimite ministrului o adresă dezvoltată despre activitatea literară și pastorală depusă de Teodor Bălășel, arătînd, documentat, meritele excepționale ale acestuia. În urma acestei adrese Teodor Bălășel este menținut în Consistoriu. Adresa semnată de episcop, avînd nr. 1787/1906, a fost publicată în revista «Cuvîntul Adevărului» (din 15 iulie 1906), ce apărea la Rîmnicul Vîlcii.

La 1 aprilie 1909 este reales membru al duhovnicescului consistoriu pe o nouă perioadă de trei ani. Între anii 1912-1915 este chemat[19] să ocupe, în același consistoriu, locul preotului Meletie Răutu, demisionat. În anul 1919, septembrie 20, demisionează din postul de membru și președinte al duhovnicescului consistoriu al Eparhiei Rîmnicului Noul Severin, pe motive de sănătate «zdruncinată de multă muncă, suferințe fizice și mai ales morale».[20]

În această calitate de membru al duhovnicescului consistoriu, s-a întîlnit și s-a împrietenit cu Părintele Gala Galaction, care în acea vreme era, după cum se știe, defensor eclesiastic.

Teodor Bălășel a funcționat ca preot și la biserica schitului Șerbănești, care se afla sub epitropia eforiei spitalelor civile. La 4 august 1903, cu adresa nr. 24.837, Eforia îl vestește că a fost numit preot la biserica Schitului Șerbănești, cu începere de la 1 august 1903. Nu știm cît a funcționat ca preot la schitul amintit, în arhiva familiei neaflîndu-se nimic în acest sens, afară de o altă adresă tot a Eforiei, cu o dată mult

18. R. Vîlcea, an. III (1904), nr. 14, p. 152.
19. Prin adresa Ministerului Cultelor, cu nr. 30.727 din 5 noiembrie 1912.
20. Demisia din Duhovnicescul consistoriu se păstrează, în ciornă, în mss. vol. XII, nepaginat.

mai tîrzie (nr. 12.447 din 17 mai 1924), prin care Teodor Bălășel este anunțat că, în urma recomandației Episcopiei Rîmnicului Noul Severin, este numit pe ziua de 1 aprilie 1924, ca preot la schitul Șerbănești, în locul preotului Ilie Popescu, demisionat, și este invitat să ia în primire zestrea bisericii cu inventar în regulă. Probabil ocupațiile sale pastorale și literare, sau motive de sănătate îl fac, peste puțină vreme, să demisioneze. Aceeași Eforie, cu adresa nr. 25.476 din 28 noiembrie 1927 îi face cunoscut că i-a primit demisia din postul de preot și îngrijitor al schitului Șerbănești.

În anul 1933 preotul Teodor Bălășel este scos la pensie. În 1939, cînd venerabilul preot împlinea vîrsta de 70 de ani, prietenii au vrut să-l sărbătorească chiar în biserica ctitorită de el, din comuna Ștefănești. Prinzînd de veste, preotul Teodor Bălășel oprește manifestarea aceasta de simpatie și de recunoaștere a meritelor sale, cu aceste cuvinte simple: «Sînt informat cum că astăzi aveți de gînd să pomeniți ceva despre persoana mea. Părerea mea este că nu e locul a fi sărbătorit în felul cum credeți Dvs.; vă mulțumesc pentru acest gest, pentru că n-am putut să și lucrez mai mult decît aș fi dorit pentru această comună, pentru binele obștesc...». [21]

În ziua de 30 ianuarie 1941, și-a dat duhul preotul Teodor Bălășel «cel mai de seamă folclorist pe care l-a dat Oltenia și în același timp un luminat prețuitor al trecutului nostru». [22]

Aceasta este pe scurt scara vieții preotului folclorist Teodor Bălășel. Datele biografice amintite mai sus trebuie considerate doar ca simple puncte de reper pentru viața lui, atît de bogată în fapte obștești și cărturărești. O serie de alte date biografice, legate de activitatea sa culturală și în special de cea folcloristică vor apare la locul potrivit, completînd biografia și conturînd personalitatea preotului Teodor Bălășel.

ACTIVITATEA PASTORALĂ, CULTURALĂ ȘI SOCIALĂ

Scriitorul Gala Galaction are meritul de a fi caracterizat ca nimeni altul și în deplină cunoștință de cauză, activitatea multilaterală și personalitatea puternică a preotului Teodor Bălășel. «În felul martirilor și sfinților luptători creștini din veacurile primare, zice Gala Galaction, preotul Teodor Bălășel își privea preoția și turma încredințată lui în chip integral. Nu numai sufletul, nu numai spovedania și sfintele slujbe îl interesau, dar îl interesau și nevoile păstoriților: voia să-i vadă primeniți, bine hrăniți, știutori de carte, solidari sufletește, buni gospodari și luminați cetățeni». [23]

21. Ion N. Popescu, *Fragment din Cuvîntarea funebră rostită la înmormîntarea Preotului Teodor Bălășel,* în revista «Arhivele Olteniei», Craiova, an. XX (1941), nr. 113-118, p. 182.

22. Arhivele Olteniei, † *Preotul Teodor Bălășel,* Craiova, an. XX (1941), nr. 113-118, p. 178.

23. Gala Galaction, *art. cit.,* p. 49.

Toate bunele sale rodiri duhovnicești și toate bunele sale înfăptuiri gospodărești din parohia încredințată spre păstorire, se datoresc în primul rînd dragostei lui pentru cei de jos, pentru țăranii clăcași în mijlocul cărora trăia. Căci preotul Teodor Bălășel, n-a uitat niciodată că s-a ridicat din mijlocul țăranilor, că face parte din această pătură socială, că este strîns legat cu toată ființa lui de soarta acestor țărani, atît de obidiți în trecut. Dar dragostea lui pentru lumea muncitoare a satului a fost sporită și de admirația lui pentru comorile creației artistice populare pe care le-a adunat cu o pasiune demnă de laudă și mai ales de porunca creștină a iubirii de semeni, propovăduită de Biserica noastră, al cărei fiu credincios și slujitor devotat s-a dovedit a fi, toată viața sa, preotul Teodor Bălășel.

Dragostea lui nesfîrșită pentru țărani, l-a făcut să dea pe față relele de care suferea țărănimea, umilirile și asupririle ei venite din partea ciocoilor și arendașilor și în același timp să încerce a activa — în sensul vederilor lui creștine — pentru luminarea fraților săi și pentru înlăturarea acestor rele care decurgeau din ignoranță și împovărau și mai mult viața celor sărmani.

Situația morală și socială în care se zbăteau credincioșii săi plugari era de nedescris: comuna Ștefănești stătea fără școală, fără primărie, fără șosele, fără poduri; bisericile de lemn — bătrîne ctitorii, adevărate monumente istorice de artă, — erau ruinate cu desăvîrșire; sătenii se zbăteau în mizerie, iar superstițiile de tot felul le anchilozau sufletele și cugetele. Alcoolismul era în floare; casele și curțile neîngrijite și dărăpănate, erau lăsate în paragină. Țărănimea se afla la bunul plac al ciocoilor și arendașilor, care jefuiau ca în codru, fără nici o teamă, fără nici o rușine.

Înțelegîndu-și just misiunea de preot și învățător, Teodor Bălășel s-a ridicat cu toate puterile sale, împotriva acestei stări de lucruri, demascîndu-le.

Într-o însemnare, el însuși făcea această declarație: «Sînt fecior de simpli țărani, get-beget, născut, crescut și trăiesc în clasa cea mai de jos a poporului. Cunosc prin mine însumi toate mizeriile, calitățile și defectele clasei mele. Supt nici un cuvînt nu mi se poate aduce acuzațiunea că aș fi un renegat care mi-am uitat de clasa în care m-am născut, căci sînt printre cei dintîi care au scris și au luptat pentru dezrobirea ei economică, pentru luminarea și moralizarea ei. Fac parte dintre cei ce la 1907 au fost acuzați ca instigatori ai răscoalelor, bun de aruncat în fundul ocnii, cu lanțurile de gît». [24]

Perioada cuprinsă între anii 1900-1907 este pentru preotul Teodor Bălășel una dintre cele mai agitate din viața lui. Prin articole de gazetă, prin scrisori trimise factorilor care erau răspunzători de jalnica stare în care se găsea țărănimea noastră, prin conferințe, prin broșuri, preotul Teodor Bălășel începe vasta sa activitate pentru luminarea țărănimii clăcașe din comuna sa și din cele învecinate. Culegînd baladele de vitejie

24. Pr. Teodor Bălășel, *ms., vol. II*, nepag.

sau cîntecele de suferință ale poporului, Teodor Bălășel punea în circulație aceste comori ale creației populare odată cu strigătul de revoltă împotriva nedreptăților sociale cuprins în ele.

În anul 1900, Teodor Bălășel ține conferința *«Superstițiile populare»* [25] în care arată, pe înțelesul tuturor, că superstițiile izvorăsc din neștiință, țin în loc pe om și-l împiedică de la orice dezvoltare morală și materială. Împotriva superstițiilor a vorbit și a luptat întreaga sa viață. Deosebit de important ni se pare studiul său intitulat: *«Memoriu asupra credințelor greșite și păgubitoare religiunii creștine, ce se observă la poporul romîn»*. [26] Pe linia aceloraşi preocupări se înscrie și conferința *«Meditație asupra vieții actuale. Cine sînt adevărații învățători și educatori ai poporului? Cum trebuie să-și îndeplinească misiunea lor»*, [27] în care sînt combătute cu asprime sărbătorile păgînești și unele practici religioase superstițioase. Meritul acestor conferințe este acela de a viza direct și necruțător superstițiile observate de el la poporenii săi și de a le combate practic cu argumente populare bine alese, nelipsite de ironie.

La 5 martie, 1900, Teodor Bălășel este invitat în comuna Piatra din Romanați să vorbească despre *Băuturile spirtoase*. [28] Conferința are succes și autorul este solicitat să dezvolte, pe aceeași temă și alte conferințe, în alte localități. Astfel, la 20 iulie, 1901, Teodor Bălășel ține la Călimănești conferința *«Din pagubele ce aduc băuturile spirtoase»*. [29] Aceeași conferință o ține și la Govora, de astă dată cu titlul *«Din procopselile beției*. [30]

Pe lîngă alte conferințe menite să îmbunătățească viața morală și materială a țăranului clăcaș, reținem pe aceea intitulată *«Casele și curțile țărănești»*, apărută și în broșură și care s-a bucurat, de asemenea, de un mare succes. [31]

Aceleași preocupări vădește și în articolele, — unele adevărate pamflete sociale — publicate în «Cuvîntul Adevărului», [32] în care Teodor Bălășel demască fără cruțare aspectele negative din viața noastră socială și bisericească.

Dîndu-și seama că singur în această luptă nu are sorți de izbîndă, Teodor Bălășel se adresează preoților «pentru a ușura nevoile poporului», prin articolul intitulat: *«Datoriile preotului în fața mizeriei poporului»*. [33]

25. Idem, *Superstițiile populare*, ms. vol. VIII, nepag.
26. În ms. vol. III, pp. 280-288, 292-295 (după paginația făcută cu creion albastru).
27. *Ibidem*, pp. 245-258.
28. Conferința a apărut și în broșură. Vezi: Preotul Teodor Bălășel, *Băuturile spirtoase. Foloasele și pagubele ce aduc ele omului*, conferință populară rostită de..., Bucuresci, 1900, 56 pp.
29. Ciorna acestei conferințe se găsește în *ms. vol. VIII*, nepag.
30. *Ibidem*.
31. Vezi Pr. Teodor Bălășel, *Casele și curțile țerănești*, Vălenii de Munte, 1909, 59 pp. (Biblioteca societății culturale... «Dragostea creștină», din com Ștefănești, jud. Vîlcea, cărticica nr. 1). În același an a apărut și ediția II-a.
32. A apărut la Rîmnicul Vîlcea între anii 1902-1909.
33. Apărut în revista «Cuvîntul Adevărului», Rîmnicul Vîlcea, an. III (1905), nr. 14, pp. 141-143.

O secetă cumplită mărise și mai mult suferința poporului. Adresîndu-se preoților, Teodor Bălășel le spune cu durere în suflet: «Țara întreagă de la o margine la alta, suferă îngrozitor de lipsă de bucate. Poporul nostru n-are ce mînca și vitele noastre asemenea». [34]

Criticînd broșura «Ce se poate învăța de la un drum lung», scrisă de prof. I. Simionescu, și apărută în Biblioteca Steaua, nr. 10, preotul Teodor Bălășel, cunoscător profund al realităților țărănești de la noi, arată că soarta țărănimii nu se poate îndrepta numai cu tipărirea de broșurele. Articolul *«Este drept»,* provocat de această broșură este un adevărat pamflet social, în care demască mizeria cruntă a țăranilor din vremea aceea. Fiecare paragraf începe cu acuzarea: Este drept... de ex. «că țăranul se hrănește prost, mănîncă mai mult mămăligă cu borș și alte verdețuri fierte. Dar el e de vină, dacă vremea și oamenii civilizați de azi nu-i îngăduie și lui un trai mai omenesc? Ouăle, puii de găină și mușchiul porcului, untul și laptele vacii țăranului le mănîncă dl. arendaș, dl. zapciu, dl. căpitan al companiei și alți mulți domni și doamne, iar copiii țăranului mănîncă zărul laptelui și răbdări prăjite cu mămăligă goală». [35] Teodor Bălășel termină articolul cu această ripostă drastică: «Nouă nu ne ard tăciunii în vatră și nu ne mai încape cămașa de nevoi și sărăcie și dv. ne trimiteți copilării scrise și ne tratați ca pe niște sălbatici, cărora nu ne place să trăim ca oamenii, dîndu-ne pilde de prin țările de unde tocați averile agonisite cu sudoarea noastră. Vezi, d-aia ni se revoltă sufletul în noi și ne blestemăm ceasul cînd ne-am născut romîni în Țară Romînească!» [36]

Încredințat și convins pe deplin că apără o cauză dreaptă, T. Bălășel nu se lasă intimidat de titlurile sau de pozițiile pe care le ocupă cei cărora le adresează observațiile sau criticile sale referitoare la situația țărănimii. Cele trei scrisori deschise, adresate prin revista «Cuvîntul Adevărului» [37] ministrului liberal Spiru C. Haret, sînt concludente în această privință. Comentînd cu îndrăzneală și competență, broșura lui Haret despre *Chestia țărănească,* sesizînd o serie de deficiențe în felul cum este abordată problema țărănimii, Teodor Bălășel se simte obligat să intervină «în scopul sfînt de a ne îndeplini datoria față de poporul romîn și în special de clasa țărănească, care este și «cea mai numeroasă și cea mai săracă», dar în spinarea căreia este zidită temelia țării». [38]

Observator al fenomenului social, Teodor Bălășel s-a alăturat luptei împotriva nedreptăților sociale din acea vreme premergătoare răscoalei

34. *Ibidem,* p. 141.

35. Pr. T. Bălășel, *Este drept,* în revista «Cuvîntul Adevărului», an. III (1904), nr. 24, pp. 256-258, publicat și în volumul *Polemici și Cronici,* Rîmnicul Vîlcea, 1912, p. 11.

36. *Ibidem,* p. 18.

37. Cele trei scrisori deschise, publicate în revista «Cuvîntul Adevărului», astfel: prima scrisoare, în an. IV (1905), nr. 6, pp. 57-59; a doua scrisoare, în an. IV (1905), nr. 9, pp. 82-87; a treia scrisoare, în an. V (1906), nr. 7, 8, 9, pp. 60-65. Aceste scrisori, prin tonul lor sincer și călduros în apărarea cauzei țărănești, au atras atenția lui Spiru C. Haret, asupra preotului Teodor Bălășel, și au constituit preludiul unei bogate corespondențe între cei doi bărbați, animați de dorința instruirii și ridicării țărănimii romînești.

38. Vezi *Prima scrisoare,* în «Cuvîntul Adevărului», an. IV (1905), nr. 6, pp. 58-59.

din 1907. Scrisul său energic și tăios, atitudinea sa dîrză de partea țăranilor, atît în timpul răscoalelor cît și după răscoale, atrag asupra sa ura neîmpăcată a scribilor anonimi de la «Romînul literar» și «Conservatorul» [39] și mai ales a arendașilor și ciocoilor. Cronicile, publicate în partea II-a a volumului *Polemici și cronici,* cuprind răspunsurile preotului Teodor Bălășel la calomniile adresate lui personal sau preoților, în legătură cu participarea la răscoalele din 1907. Tot în aceste cronici, el urmărește cu atenție broșurelele și articolele apărute în presă, referitor la răscoalele țărănești și la remediile propuse pentru îndreptarea situației create.

În vol. V. al manuscriselor sale se întîlnesc numeroase articole grupate sub titlul «În urma răscoalelor țărănești». Arătînd cum s-au potolit aceste răscoale cu puști și cu tunuri, cu vorbe blînde și cu făgăduieli frumoase pentru o viață mai bună în viitor, Teodor Bălășel se întreabă: ce e de făcut după răscoale? Fără să se piardă în teorii, în vorbărie de prisos, el cere o grabnică și dreaptă rezolvare a problemei țărănești, pentru a nu se mai întîmpla ce s-a întîmplat. «Ca să putem păși cu încredere deplină și sufletele ușurate, în viitor, se cade ca fără cruțare să ne scăpăm de păcatele trecutului, denunțîndu-ni-le unii, altora, fără cruțare și ocolire, să ne ispoveduim unii altora greșalele noastre și ne vom vindeca după cuvîntul Apostolului». [40] Subliniind activitatea dusă de revista *«Cuvîntul Adevărului»,* pentru apărarea țăranilor, spunînd cu tărie adevărul, chiar dacă a fost crud și a durut, preotul Teodor Bălășel face următoarea declarație: «... În deosebi subscrisul am căutat ca să aduc o notă nouă în rostul vieții acestei reviste (în aprilie 1904 Teodor Bălășel este ales membru în comitetul de redacție al revistei Cuvîntul Adevărului), căci am scris cu tărie și am arătat adevărul fără sfială și nu m-am rușinat de convingerile mele pe care totdeauna le-am iscălit. Și dacă ar fi vorba pentru ca să se ceară socoteală pentru aceasta, eu îmi asum toată răspunderea singur și personal. Sînt hotărît să sufăr orice, orice jertfă să fac. Laș n-am fost și nici nu pot să fiu. Eu am convingerile mele bine formate și nu pot șovăi o minută în credințele mele. Sînt preot al poporului și altarului, nu am altă datorie, nu vreau să știu decît de îndeplinirea datoriilor mele către Dumnezeu și către poporul ce mi s-a încredințat păstoriei mele. Pot să fiu pus și pe cruce». [41] Continuînd această mărturisire de credință, el întreabă: «Cine sînt vinovați pentru răscoalele țărănești?» Și răspunde cu sinceritate și curaj: «Toți, dar absolut toți, cu singura deosebire că unii sînt mai mult vinovați ca alții. Și ca să nu mi se reproșeze că apăr clasa preoților din care fac parte, voi începe cu ei, zică-mi-se orice mi s-ar zice». [42]

39. Vezi art. *Cine sînt agitatorii?,* semnat de «un mare proprietar», apărut în ziarul «Conservatorul», din 29 martie 1907. Vezi și studiul *«50 de ani de la răscoala din 1907,* apărut în revista «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXV (1957), nr. 3-4, pp. 255-256.

40. Pr. T. Bălășel, *În urma răscoalelor țărănești,* ms. vol. VIII, nepag.

41. Idem.

42. Idem, *ibidem.*

Teodor Bălăşel este stigmatizat de marii proprietari şi arendaşi ca instigator al răscoalelor ţărăneşti din Oltenia. Dar el nu se lasă învins şi nici intimidat. Cu păstoriţii săi din comuna Ştefăneşti, strîns uniţi în jurul lui, începe opera de refacere a comunei. Învingînd neîncrederea unora, răutăţile şi piedicile altora, stîrpind abuzurile celor de la conducerea comunei, Teodor Bălăşel are satisfacţia de a vedea în comuna unde păstoreşte şosele curate şi bine întreţinute, poduri trainice, local nou de şcoală şi biserică nouă de zid, clădită după toate cerinţele timpului. «Pentru toate acestea şi-a creat o sumă de duşmani, care i-au amărît şi îi amărăsc zilele. Calomniile cele mai mîrşave le-au aruncat asupră-i. Dar firea sa mîndră şi disprețuitoare, caracterul său de fier, dragostea de muncă, iubirea de ţăran au biruit şi vor birui cu prisosinţă pe toţi duşmanii săi. Niciodată n-a căutat favoruri la cei mari, niciodată n-a urcat scările stăpînitorilor zilei ca să solicite vreo favoare, de aceea întotdeauna a fost independent şi nu şi-a călcat pe conştiinţa sa». [43]

Desigur condiţiile sociale ale timpului erau potrivnice acestui gen de înfăptuiri. El însă nu se opreşte la mijlocul drumului. La 6 decembrie 1907 înfiinţează societatea culturală şi de ajutor *«Dragostea creştină»*. Scopul acestei societăţi era acela de a lumina, moraliza şi ridica starea economică şi higienică a sătenilor, de a îndemna pe săteni să-şi dea copiii la şcoală, să vină la cercul cultural, să încurajeze industriile casnice, să păstreze portul romînesc, să cultive cereale, pomi, să crească vite şi păsări, să păşească pe calea unei agriculturi raţionale şi de a ajuta pe cei lipsiţi etc. [44]

Trecuse un an de la răscoalele ţărăneşti. În Ştefăneştii Vîlcii, sub privegherea preotului Teodor Bălăşel, viaţa săteniior îşi croia făgaş nou. Atunci, ca şi acum, noul se lupta cu vechiul. Emanciparea ţăranilor din Ştefăneşti nu convenea arendaşilor şi ciocoilor. Numele preotului Teodor Bălăşel sta pe buzele tuturor, aşa cum stă şi astăzi în inimile şi amintirea bătrînilor din comuna Ştefăneşti. Scriitorul Gala Galaction mărturiseşte: «L-am văzut pe Bălăşel în casa lui, în satul lui, în biserica lui, în cooperativa lui... casă, sat, biserică, bancă populară, maşini agricole scoase ca din pămînt, pe malul Oltului, undeva, unde, înainte de Bălăşel creşteau bozii şi măselariţa». [45]

Mereu activ şi mereu în mijlocul poporului preotul folclorist Teodor Bălăşel n-a pregetat o clipă pentru a sluji interesele consătenilor şi în deosebi pe cele ale ţăranilor nevoiaşi: l-a interesat nu numai viaţa practică, materială, economică a enoriaşilor săi, ci şi viaţa lor sufletească, în special luminarea minţii lor. Tot Gala Galaction spunea că Teodor Bălăşel îşi dăscălise enoriaşii nu numai să economisească şi să muncească sistematic dar «şi să iubească învăţătura». [46]

---

43. Idem, *Biografie*, ms. vol. VIII, nepag.

44. Vezi Statutele soc. culturale şi de ajutor «Dragostea creştină», din comuna Ştefăneşti, jud. Vîlcea, ms. vol. XIII, p. 406.

45. Gala Galaction, *art. cit.*, p. 49.

46. *Ibidem.*

În revista «Menirea preotului», Teodor Bălăşel lansează un *apel* [47] pentru înfiinţarea unei biblioteci populare în Ştefăneşti: «Cunoscînd că ignoranţa, scrie Teodor Bălăşel, este mai amară decît toate amarurile, că omoară mai cumplit decît moartea; cunoscînd că am o imperioasă datorie a lucra pentru luminarea poporului pe toate căile posibile...». [48]

Alături de instituţiile culturale, populare, create în comuna Ştefăneşti, Teodor Bălăşel înfiinţează şi un muzeu pe lîngă vechea biserică de lemn din satul Dobruşa, din parohia sa. În acest sens adresează o scrisoare preoţilor rugîndu-i să-i trimeată «vechituri» în schimbul cărora el le va oferi din cărţile sale tipărite. «Printre multele noastre datorii pe care le avem faţă de ţară este şi aceea de a păstra cu sfinţenie tot ceea ce ne-a mai rămas din trecutul nostru, ca monumente, ca podoabe şi toi felul de obiecte vechi». [49] După ce arată că preoţii sînt datori să facă tot ce le stă în putinţă pentru a scăpa de la pieire tot ce e vechi şi de preţ prin organizare de muzee, preotul Teodor Bălăşel îi informează de felul cum a procedat. Cităm: «În ce mă priveşte pe mine, eu, cu toate nevoile, greutăţile şi necazurile cu care lupt din greu, m-am gîndit — şi gîndul meu l-am pus în lucru — să fac la biserica mea un mic muzeu, unde să strîng tot felul de vechituri, care mai tîrziu pot prinde bine pentru studiile noastre istorice, culturale, etnografice, etc.». [50] De aceea roagă pe preoţi să-i trimită bani vechi, cruciuliţe, pistornice, icoane de lemn, de os şi de metal, pe care se găsesc săpate leaturi vechi, tot felul de hîrtii scrise cu slove vechi, hrisoave, acte de vînzări, foi de zestre, pomelnice, cărţi scrise de mînă, tot felul de cărţi vechi cu slove vechi, obiecte de piatră care au formă de ciocan, de topor, de vîrf de suliţă, pietre de cremene, unele găurite sau de alte forme, vase de pămînt cu forme neobişnuite azi, arse sau nearse, figuri de oameni, de animale, făcute din piatră, din metal, din os, cărămizi şi pietre pe care se găsesc săpate leaturi şi scripturi vechi, cămăşi, bete, brîie, ştergare, lăcriţe vechi, dulapuri, furci de tors, ciomege, solniţe de sare, blide, ploşti, buriuri, tot felul de arme vechi, suliţe, arcuri, iatagane, etc. Astfel din osîrdia preotului Teodor Bălăşel a luat fiinţă un bogat şi interesant muzeu admirat de toţi cei ce l-au văzut şi care a stîrnit interesul cunoscutului cercetător dr. C. S. Nicolăescu-Plopşor. [51]

Un capitol interesant din biografia preotului folclorist Teodor Bălăşel îl formează rîvna sa pentru cultura sa proprie, precum şi a semenilor săi. Dacă bunele sale rodiri pastorale şi duhovniceşti l-au făcut cunoscut în eparhia Rîmnicului Noului Severin; dacă realizările sale gospodăreşti,

47. Teodor Bălăşel, *Apel, publicat* în «Menirea preotului», ziar ecclesiastic, Rîmnicul Vîlcii, an. IV (1893), nr. 6, p. 7. Ciorna apelului se află în *ms. vol. VIII*, nepag.

48. *Ibidem.*

49. Idem, *Scrisoare adresată preoţilor*, ms. vol. IV, pp. 139-147.

50. *Ibidem.*

51. Cu ocazia constituirii «Tovărăşiei folcloriştilor olteni» în anul 1927, în comuna Ştefăneşti, prof. C. S. Nicolăescu-Plopşor vizitînd acest muzeu interesant, a dat lămuririle necesare folcloriştilor olteni prezenţi. Vezi N. I. Dumitraşcu, *O amintire*, în revista «Izvoraşul», an. XIII (1934), nr. 6-9, p. 231.

activitatea sa culturală și socială l-au făcut cunoscut nu numai în fostul județ Vîlcea ci în toată Oltenia; apoi prin activitatea sa folcloristică și istorică prin publicistica sa, — articolele, polemicile și cronicile sale, la care adăugăm broșurelele sale de folclor, l-au făcut cunoscut în toată țara — în special în rîndul folcloriștilor și al oamenilor de cultură.

Omul cu patru clase secundare stătea de vorbă, prin scris, sau față către față, cu cele mai mari personalități culturale și literare din țară. Ucenicul de prăvălie de odinioară, ucenicind la școala vieții a reușit o performanță intelectuală de autodidact puțin comună semenilor de rînd. «În dorința de a fi om luminat și adevărat apostol al poporului, a iubit cu pasiune cartea, notează undeva el însuși. Citirea de cărți, de orice natură ar fi ele, continuă Bălășel, îi e așa de indispensabilă ca și mîncarea. Ziua și noaptea citește necontenit. De multe ori, din 24 de ore din o zi și o noapte, a stătut cu ochii pe carte 20 de ore. De aceea și-a format o frumoasă bibliotecă și este abonat la mai toate revistele principale din țară. De multe ori, mai bine cumpără o carte nouă de cît o haină nouă». [52]

Ni s-au păstrat de la preotul Teodor Bălășel, pe lîngă cele 20 volume mari de ms., 70 pachete de scrisori, care cuprind corespondența sa cu informatorii săi de folclor, cu redacțiile ziarelor și revistelor la care era abonat sau colabora, cu societățile științifice al căror membru era, cu băncile la care se împrumuta pentru săteni, pe numele său, [53] cu feciorii satului Ștefănești plecați în primul război mondial, și cu toată lumea care îi cerea un ajutor ori un sfat.

Pentru prima jumătate a secolului nostru, pentru preocupările științifice și pulsația culturală a timpului, corespondența trimisă sau primită de Teodor Bălășel, este deosebit de ilustrativă. Unele scrisori sînt semnate de Spiru C. Haret, N. Iorga, I. Bianu, Gh. Adamescu, I. Simionescu, S. Mehedinți, V. Grecu, N. Cartojan, Al. Philippide, etc. Alte epistole sînt primite de la scriitorii Al. Macedonski și Gala Galaction. Altele, cele mai multe, primite de la folcloriștii: Preotul Simion Fl. Marian, Artur Gorovei, Tudor Pamfile, C. Rădulescu-Codin, preotul Gh. F. Ciaușanu, Gh. Fira, Ion N. Popescu, G. Th. Kirileanu, Niculescu-Varone, Șt. St. Tuțescu, preotul Gh. N. Dumitrescu-Bistrița și C. S. Nicolăescu-Plopșor.

O mare parte din corespondența sa o formează scrisorile de somare și de amenințare cu judecata, ale unor bănci particulare, pentru împrumuturile pe care preotul Teodor Bălășel le făcuse în interes obștesc pe numele său, cu scopul fie de a ajuta pe enoriașii săi săraci, fie de a termina construcțiile comunale (local de primărie, școală primară, școală de agricultură, monumetul eroilor din 1916, biserici, etc.) începute și inițiate de el împreună cu obștea credincioșilor săi. Tonul unor astfel de scrisori,

52. Pr. T. Bălășel, *Biografie*, ms., vol. VIII, nepag.

53. Dăm un singur exemplu: în timpul grozavei secete din 1904, preotul Teodor Bălășel împrumută, pe numele său, prin intermediul Băncii Dobrușa, suma de 15.000 lei, pe care o împarte apoi sătenilor, pentru ca aceștia să poată cumpăra porumb pentru ei și nutreț pentru vite (vezi adresa eparhiei Rîmnicului Noul Severin, nr. 1787/1906, către Ministerul Cultelor).

plat și convențional, este uneori jignitor la adresa preotului Teodor Bălășel, fapt ce determină de multe ori riposta biciuitoare a acestuia. Bancherii din vremea aceea, frați buni cu arendașii și ciocoii, făceau parte din aceeași familie de paraziți sociali, cămătărind cu nerușinare puțina agonisită și punga săracă a bietului țăran clăcaș. Iată, aici, un răspuns drastic pe care Teodor Bălășel îl dă unui bancher obraznic: «...ce am făcut de sînt necinstit? Tocmai că am fost prea cinstit și am muncit mai mult pentru alții, am ajuns precum sînt. Toți m-au speculat. În ce am cheltuit eu banii care sînt dator la bănci? În orgii, în jocuri de cărți, ori i-am risipit în lux? Muncesc și alerg ca un hamal și din munca mea nu-mi rămîne aproape nici cît a mînca. Nu noi v-am făcut dvs. vreun rău, ci dvs. cu băncile o să duceți țara la faliment. Ați dat bani cu nemiluita la oameni care nu cunoșteau valoarea banului și cu procente mici la început iar acum, azi, luați procente uzuroase. Dacă mergeți înainte tot așa, cînd credeți că noi vom fi în stare să vă plătim? Noi sîntem clienții, nu *robii* dvs., de ce ne tratați așa vitreg?» [54]

Hărțuit fără cruțare de soroacele nemiloase ale scadențelor, preotul Teodor Bălășel, care avea de întreținut și o familie numeroasă, este nevoit, pînă la urmă, către sfîrșitul vieții sale, să-și vîndă bogata sa bibliotecă, pentru a scăpa de datoriile sale vechi de la bănci.

Anii de pensie se apropiau. Cu toată povara anilor, preotul Teodor Bălășel continuă să desfășoare aceeași bogată activitate pastorală, culturală și socială pentru binele enoriașilor săi. Numele său e cinstit și rostit cu evlavie de toți cei care s-au bucurat de realizările sale obștești. Ultima parte a vieții sale, după anul 1933, cînd este pensionat, este dedicată în întregime studiilor folcloristice și istorice. Bătrînul preot cu barbă albă își pune în ordine manuscrisele sale. Sătenii îl zăresc zăbovind tot mai mult seara tîrziu aplecat asupra filelor scrise cu migală în anii tinereții, iar dimineața urcînd smerit cărăruia de la bisericuța veche de lîngă casa sa, pentru a privi în taină răsăritul soarelui.

Nimic nu se face în comuna Ștefănești fără știrea și fără sfatul lui. A fost, așa cum l-a caracterizat arhim. Iuliu Scriban, «o stea care luminează în mijlocul poporului» [55] și care asemeni «stelei ce-a murit», a lăsat, în urma lui lumina moștenirii sale culturale.

Cercetătorul vieții și operii sale rămîne surprins de activitatea bogată desfășurată pe tărîm obștesc de acest vlăstar al pămîntului din care au purces vijelioși, odinioară, pandurii, pentru dreptatea obiditului popor. Îți vine greu să crezi că un simplu preot de țară, cu patru clase de seminar, lipsit de mijloace materiale, împovărat de o familie numeroasă, a reușit, în condițiile de viață create de vechiul regim să treacă peste greutăți de neînchipuit și să înfăptuiască de-a lungul unor ani grei și furtunoși, o operă de mari proporții care stîrnește și astăzi admirația noastră.

---

54. Scrisoare datată din 12 octombrie 1915, păstrată în copie în ms. vol. XII, nepag.
55. Arhim. Iuliu Scriban, *Moartea preotului Teodor Bălășel,* în revista «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LIX (1941), nr. 3-4, pp. 254-256.

ACTIVITATEA FOLCLORISTICĂ ȘI ISTORICĂ

Pasiunea cea mai mare a vieții preotului Teodor Bălășel a constituit-o culegerile de folclor oltenesc și cercetările istorice locale. În aceste domenii, în special cel folcloristic, numele său se impune cu autoritate. Considerat «ctitorul folclorului oltenesc», preotul Teodor Bălășel stă alături de preotul Simion Florea Marian, Artur Gorovei, Tudor Pamfile, C. Rădulescu-Codin, și de alți înaintași ai folcloristicii romînești, care au mers pe urmele lui Anton Pann, Vasile Alecsandri și ale scriitorilor de la 1848.

Pentru preotul Teodor Bălășel culegerea de folclor înseamnă împlinirea unei îndatoriri patriotice. «Este o imperioasă datorie, scrie el, impusă celor ce-și iubesc patria, a aduna cît se poate de multe din vechile cîntece, basme, obiceiuri, etc., ale poporului romîn». [56]

Dragostea sa față de popor manifestată și pe această cale i-a dat puteri nebănuite în activitatea sa, larg desfășurată, de culegere a creațiilor artistice orale populare. Nimeni și nimic n-au izbutit să-l abată de la această preocupare majoră a vieții sale. L-au ispitit pe rînd o serie întreagă de îndeletniciri practice sau intelectuale, a rămas însă, în permanență, credincios primei sale dragoste.

Despre începutul activității sale folcloristice, preotul Teodor Bălășel își amintește, cu duioșie, în articolul intitulat «Cum m-am făcut folclorist». [57] Era în clasa a IV-a a Seminarului vîlcean, cînd i-a picat în mînă revista pedagogică «Gheorghe Lazăr» care apărea la Bîrlad și care publica și cîntece populare. «Nu-mi închipuisem că se poate găsi cineva care să tipărească cîntecele pe care eu le cîntam cînd păsteam vitele la tata»...

«Citind acele cîntece, cum spusei, m-am gîndit că și eu ași putea face acest lucru, adică să adun cîntece populare. Ceea ce am și început să fac». [58]

Lucrul odată început nu l-a mai părăsit pînă la sfîrșitul vieții sale. Roadele acestei osteneli se văd în moștenirea sa folcloristică, bogată și valoroasă.

Teodor Bălășel face parte din școala «folcloriștilor învățători și preoți», care s-a dezvoltat, după cum arată prof. Dan Simonescu, «sub influența curentului poporanist din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și a continuat pînă curînd după primul război mondial». [59]

Prima manifestare publică, în domeniul folcloristicii, a preotului Teodor Bălășel, o însemnăm, după datele pe care le deținem, în anul 1892. La 7 noiembrie 1892 Teodor Bălășel înștiințează Academia Romînă

---

56. T. Bălășel, *Literatura populară,* I. *Cîntece bătrînești,* în revista «Biblioteca Familiei», București, an. I (1890), nr. 24, p. 374.

57. Publicat în revista «Izvorașul», an. XVIII (1939), nr. 10, p. 307.

58. *Ibidem.*

59. Dan Simonescu, *Folcloristul C. Rădulescu-Codin* (1875-1926), în «Revista de Folclor», București, an. II (1957), nr. 4, p. 91.

despre colecția sa de culegeri folcloristice. În aceeași lună, Academia îi răspunde rugîndu-l să trimită spre examinare întreaga sa colecțiune de balade, cîntece, ghicitori, descîntece, anecdote, basme, legende, credințe, obiceiuri, datine, etc. În același timp Academia îi face cunoscut interesul deosebit pe care-l are față de literatura «populară», și-l invită să transcrie materialele folcloristice, ce le va trimite, cu ortografia «cu care sunteți obicinuitu». [60]

Tînărul învățător și diacon trimite imediat peste 600 cîntece populare, așteptînd răspunsul care va sosi de abia în anul 1894, cînd Academia îl vestește prin adresa nr. 6435, că, în urma raportului favorabil prezentat de Gr. Tocilescu, s-a luat hotărîrea de a se publica materialele folclorice trimise. [61] Nu cunoaștem motivele pentru care fosta Academie nu a reușit însă niciodată să tipărească aceste prețioase cîntece populare trimise de Teodor Bălășel.

Strădaniile preotului Teodor Bălășel pe terenul folcloristicii romînești coincid cu începuturile de consolidare ale acestei discipline. El nu se descurajează de lipsa de interes manifestată de unii și de alții față de producțiunile populare. Oamenii trebuiesc lămuriți și pregătiți pentru înțelegerea frumuseților eposului nostru popular. În anul 1892 trimițînd spre publicare cîntece populare culese de el, ziarului «Generația Nouă», Teodor Bălășel, scrie redacției că generația nouă are datoria de a cunoaște obiceiurile, credințele și tradițiile generațiilor vechi. «Iată de ce m-am străduit, zice Teodor Bălășel, întru spicuirea de obiceiuri, credințe și tot felul de literatură populară, fără să am vreo pretențiune. Și mă voi simți fericit dacă și revista «Generația Nouă» va primi între oaspeții săi noi «cîntecele populare, — oaspe bătrîn, — ce cu drag îi trimit. Și dacă i-o fi drag Generației noi de aceste cîntece, îi voi trimite cu dragă inimă cît mai multe». [62]

În anul 1901, luna octombrie, Teodor Bălășel adresează un apel tipărit preoților și învățătorilor din fostul județ Vîlcea, îndemnîndu-i să-i trimită materiale folclorice. «Eu totdeauna m-am gîndit, zice Teodor Bălășel, că preotul și învățătorul, în orele sale libere, decît să se amestece în chestiii politice rău înțelese, de cît să-și petreacă vremea prin cîrciumi ori umblînd haimana pe unde n-ar trebui să umble, mai bine ar face să citească o carte, să-și sădească un pom, să-și samene o legumă, să scrie cîte ceva potrivit cu priceperea sa și, în fine, o faptă frumoasă ar face, dacă ar însemna pe un caiet orice cîntec bătrînesc, orice basm, orice ghicitoare, descîntec, poveste, etc., ce ar auzi de pe la oamenii din popor. Aceste însemnări trimise oamenilor care știu ce să facă cu ele, sau chiar

60. Scrisoarea cu nr. 5836, datată din 20 noiembrie 1892, poartă antetul fostei Academii Romîne și este semnată de Iacob Negruzzi și D. Sturdza.

61. Informația o deținem din adresa Episcopiei Rîmnicului Noul Severin, cu nr. 1787/1906, către Ministerul Cultelor, în care ne dă amănunte prețioase în legătură cu activitatea culturală și folcloristică a preotului Teodor Bălășel.

62. Bălășel de la Ștefănești, *Literatura populară,* în revista «Generația nouă», București, seria II, an. XII (1892), nr. 6 și 7, p. 187.

păstrate în casă spre amintire, odată și odată ar fi de mare folos».[63] Arătînd realizările sale în domeniul culegerii de folclor, Teodor Bălășel roagă stăruitor să i se trimită materiale folclorice din comunele respective. «Acum nopțile sînt lungi și vremea urîtă, se strîng bătrînii și tinerii seara la șezători, unii torc, alții cos, alții cîntă și spun povești, d-ta fii ca albina și culege această miere de mult preț, căci în aceste cîntece, basme, ghititori, descîntece, credințe, datine, etc. se oglindește toată vlaga din trecutul poporului nostru».[64]

Un apel folcloric asemănător publică și în anul 1902 în revista «Învățătorilor și Învățătoarelor».[65] Apelul se bucură de succes și odată cu materialele, corespondenții săi, preoți, învățători, elevi și funcționari, îi trimit și scrisori de felul cum au făcut culegerile respective și de la cine.[66]

Cele mai multe culegeri le face însă personal din comuna sa natală Bogdănești și din comuna Ștefănești. Informatorii săi, sînt de preferință, oameni în vîrstă, săteni încărunțiți de greutățile vieții sau lăutari vestiți în toată Vîlcea prin tarafurile și cîntecele lor, vechi, bătrînești. La toate culegerile sale notează cu grijă numele, vîrsta și ocupația informatorului.

În privința selecționării materialului cules și a metodei sale de lucru, a seriozității sale, avem mărturia folcloristului Artur Gorovei, care vorbind despre Teodor Bălășel afirmă că acesta este «un destoinic culegător, care ne dă un material interesant și foarte bine cules».[67]

În «Precuvîntare», la marea sa colecție «Versuri populare romîne», prefațată de N. Iorga și rămasă în manuscris, Teodor Bălășel pomenește numele informatorilor de la care a cules cele mai multe producțiuni populare. Printre aceștia se numără Tudora I. Lăzăroiu, bunica sa după mamă, «vestită în multe sate din județele Vîlcea și Argeș, pentru descîntecele și leacurile ei», răposată în vîrstă de peste 80 de ani. De asemenea pomenește pe Matei Popa cel Mic, bătrîn și sfătos, răposat în vîrstă de peste 80 de ani, și pe soția acestuia, Casandra Papa cel Mic, și pe Marin Badea Bădică, Catrina Șerban D. Stoica, toți din comuna Ștefănești. Dintre lăutari amintește pe Dumitru Ursaru și Vasile Daragiu, vestiți în județele Olt, Vîlcea și Argeș. Pe ceilalți informatori îi trece la locul cuvenit, la sfîrșitul fiecărei culegeri.[68]

Teodor Bălășel n-a urmărit, în culegerile sale, un anumit gen de folclor. El a cules deopotrivă, cu aceeași osîrdie, tot ceea ce a găsit la informatorii săi versuri populare, legende, tradiții, datine, obiceiuri, cre-

63. Apelul a fost tipărit pe foi volante. Un exemplar este în posesia noastră și cităm din el; în anul 1902 a fost publicat în rev. «Cuvîntul Adevărului», an. I (1902), nr. 3, pp. 23-24.

64. *Ibidem.*

65. Buzău, an. II, 1902, nr. 8, pp. 257-258.

66. Scrisorile sînt copiate în ms. vol. VI și VII.

67. Artur Gorovei, *«Șezătoarea», povestea vieții unei reviste de folclor,* în «Anuarul Arhivei de Folclor», publicat de I. Mușlea, t. I, Cluj, 1932, p. 21.

68. O listă de informatori găsim și în «Precuvîntare», la vol. I, Cărticica I-a, de «Versuri populare romîne ceremonioase», adunate și coordonate de Preotul Bălășel, Craiova, «Ramuri», f.a.

dinte, etc. O mică parte din acest material a văzut lumina tiparului în unele reviste, broșuri sau volume mici de folclor sau alte reviste și ziare populare.

Tot aici menționăm și contribuția substanțială dată de Teodor Bălășel preotului folclorist Simion Florea Marian,[69] la alcătuirea monografiei despre insecte și lui Iuliu A. Zanne pentru desăvîrșirea monumentalei opere «Proverbele romînilor», lucrare masivă apărută în zece volume.

Cea mai mare parte a activității folcloristice a rămas însă în manuscris adunată în lucrarea «Versuri populare romîne», de care am amintit.

În anul 1927, Teodor Bălășel, în urma consfătuirii folcloriștilor olteni adunați în com. Ștefănești, — este ales «cîrmuitorul» Tovărășiei folcloriștilor olteni. Apariția revistei de culegeri și cercetări folcloristice «Suflet oltenesc», îngrijită de C. S. Nicolăescu-Plopșor, inițiatorul de fapt al Tovărășiei, — dă nădejde folcloristului Teodor Bălășel, că, în sfîrșit, s-a creat o bază serioasă de cercetări folcloristice în Oltenia. Corespondența purtată de C. S. Nicolăescu-Plopșor, ne arată deopotrivă entuziasmul tineresc și înțelepciunea vîrstei, cu care Teodor Bălășel, în calitate de «cîrmuitor», veghea la bunul mers al Tovărășiei și al revistei. Condițiile, însă, cu totul neprielnice, în vremea aceea, dezvoltării folcloristicii romînești, au făcut ca *Tovărășia folcloriștilor olteni* să dureze, practic vorbind, atît cît a durat și revista Suflet Oltenesc, adică un singur an. Ultimele numere din această revistă au apărut fără colaborarea celorlalți membri ai Tovărășiei, ci numai cu material folcloric semnat de C. S. Nicolăescu-Plopșor. Toate încercările preotului Teodor Bălășel de a înviora zelul folcloriștilor olteni pentru revista «Suflet Oltenesc», au rămas, din cauza nesprijinirii oficiale, fără efect.

Printre numeroasele scrisori și note privitoare la această tovărășie, pe care le-am găsit în păstrarea urmașilor preotului Teodor Bălășel, am descoperit și «Legămîntul», actul de constituire al acestei Tovărășii, în original, scris de mîna prof. Dr. C. S. Nicolăescu-Plopșor, pe care îl reproducem aici în întregime:

LEGĂMÎNT

Noi cei mai jos iscăliți, adunați în casa bătrînului ctitor al folclorului oltenesc, părintele Teodor Bălășel din Ștefănești-Vîlcii, împreună cu Sfinția Sa am hotărît cele ce urmează:

Pentru adunarea, rînduirea și darea la iveală a folclorului oltenesc, precum și pentru cercetarea și punerea lui în legătură cu tot ce cunoaște știința folcloristică, punem temelie unei tovărășii folcloristice.

Statornicim cîrmuitor al tovărășiei noastre pe Sfinția Sa Părintele Teodor Bălășel.

69. Vezi Gheorghe Alexe, *La 50 de ani de la moartea preotului folclorist oltean Teodor Bălășel*, în revista «Mitropolia Olteniei», Craiova, an. IX (1957), nr. 7-8, pp. 482-486.

Ca organ al tovărășiei noastre va fi o revistă lunară numită «Suflet oltenesc», (culegeri și cercetări folcloristice).

Pentru a putea duce la îndeplinire acest plan, am hotărît ca redacția și biblioteca să fie la Craiova, iar administrația la Plenița.

Ne legătuim cu toții a sprijini aceastăă tovărășie fiecare dupe puterile noastre, pentru care și iscălim.

Făcut astăzi 4 Ghenar 1927.

Pr. *T. Bălășel,* Pr. *Gh. F. Claușanu, N. I. Dumitrașcu, Const. Ciobanu, I. I. Buligan-De la Gorj, C. S. Nicolăescu-Plopșor, Gh. Gh. Fierăscu, Ion N. Popescu,* Pr. *Gh. N. Dumitrescu-Bistrița.*

În anul 1930, preotul Teodor Bălășel are bucuria de a primi vestea că secțiunea literară a fostei Academii Romîne, în urma raportului elogios prezentat de Ovid Densușianu, a aprobat să tipărească marea sa colecție de folclor, «Versuri populare romîne», în publicația «Din viața poporului romîn».[70]

Peste un an însă, la 8 ianuarie 1931, o nouă adresă îl vestește că starea financiară a Academiei înrăutățindu-se, manuscrisul său nu mai poate fi tipărit.[71] Desigur bătrînul cleric, a rămas adînc îndurerat de această situație neașteptată. Visul lui de o viață întreagă, de a-și vedea tipărită opera sa, cea mai dragă dintre toate operele sale, rămîne spulberat. În anul 1935 face o ultimă încercare la fosta editură «Cartea Romînească». Răspunsul primit la 24 iunie 1935 este, de asemenea, negativ. Prof. I. Simionescu îi scrie în numele editurii arătîndu-i că «interesul ce se dă la noi azi cărții și în special cărților de felul celei pe care vrei să o scoți e atît de redus, încît cărțile ar zace în depozit, cum zac altele, în care se puneau oarecare speranțe. De ce te-aș încurca cu vorba. Îți spun lucrurile pe șleau, cum stau în realitate».[72] Într-adevăr, tristă realitate. «Știu, cinstite părinte, continuă profesorul I. Simionescu, marea muncă ce n-ai încetat să o depui pe terenul folcloric. Cunosc activitatea bogată a Sf. Tale. Să-ți închipui că aș fi avut o deosebită plăcere să-ți vestesc o mulțumire care ai merita-o».[73] Așa s-a făcut că voluminoasa culegere de folclor oltenesc adunată cu sîrguință și dragoste de Teodor Bălășel, a rămas nepublicată pînă în zilele noastre.[74]

În anul 1933, Preotul Teodor Bălășel este scos la pensie.[75] Activitatea sa este îndreptată acum în deosebi spre cercetarea trecutului nostru bisericesc. De altfel, încă din anul 1906, se remarcase și în acest domeniu prin contribuția sa masivă la alcătuirea «Istoricului eparhiei Rîmnicului Noului Severin».

Materialele istorice publicate în revista «Arhivele Olteniei» sînt apreciate de specialiști ca valoroase și interesante. În această perioadă a

70. Cf. adresa Academiei Romîne, nr. 256 din 5 februarie 1930.
71. Cf. adresa Academiei Romîne, nr. 2627 din 8 ianuarie 1931.
72. Scrisoarea trimisă de prof. I. Simionescu este datată din 24 iunie 1935.
73. *Ibidem.*
74. O ediție critică din această colecție este pe cale de apariție sub îngrijirea Institutului de Folclor din București.
75. Vezi «Arhivele Olteniei», an. XX (1941), nr. 113-118, p. 179.

vieții sale, Preotul Teodor Bălășel, aduna material pentru alcătuirea monografiilor comunelor Bogdănești și Ștefănești. Documentele vechi privind com. Bogdănești au apărut în «Arhivele Olteniei». Tot în această revistă au apărut sub semnătura preotului Teodor Bălășel o serie întreagă de vechi texte bogomilice găsite prin Oltenia și unele manuscrise ale lui Dionisie Eclesiarhul, după cum se va vedea în capitolul următor al acestei lucrări.

Colecționar pasionat de «vechituri», de inscripții și de pisanii, de însemnări de pe cărți bătrînești, preotul folclorist Teodor Bălășel a desfășurat și o activitate istorică apreciabilă, care merită să fie luată în considerație de vreun tînăr specialist.

ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ
(Contribuții bibliografice).

La 17 februarie 1936, Preotul Teodor Bălășel alcătuia următoarea listă de «revistele și ziarele în care eu am publicat diferite articole religioase, patriotice, istorice, folclorice, politice, cooperatiste, etc... : 1. *Biblioteca Familiei,* București ; 2. *Menirea preotului,* Rîmnicul-Vîlcea, 3. *Revista Nouă,* București, 4. *Lumina pentru toți,* București, 5. *Gazeta învățătorului,* Craiova, 6. *Generația nouă,* București, 7. *Șezătoarea,* Fălticeni, 8. *Vocea Bisericii,* București, 9. *Amvonul,* București, 10. *Adevărul politic,* București, 11. *Calea vieții,* Slatina, 12, *Păstorul,* Pitești, 13, *Cuvîntul Adevărului,* Rîmnicul Vîlcea, 14. *Luminătorul,* Rîmnicul Vîlcea, 15. *Arhivele Olteniei,* Craiova, 16. *Ion Creangă,* Bîrlad, 17. *Viitorul,* București, 20. *Poporul romînesc,* Chitila, 21. *Gazeta Cooperatorului,* București».[76] Lista este incompletă. Probabil preotul Teodor Bălășel, prins de alte preocupări, nu a mai revenit asupra listei și nu a terminat-o.

Pe lîngă ziarele și revistele menționate mai sus, trebuie să mai adăugăm următoarele : 22. *Neamul romînesc pentru popor,* Vălenii de Munte, 23. *Romînia rurală,* București, 24. *Zorile Romanațului,* Caracal, 25. *Luceafărul,* Sibiu, 26. *Șezătoarea săteanului,* București, 27) *Lumina Nouă,* București, 28. *Albina,* București, 29. *Revista învățătorilor și învățătoarelor din Romînia,* Buzău, 30. *Tudor Pamfile,* Bîrlad, 31. *Suflet oltenesc,* Pleniță-Craiova și 32. *Gazeta poporului, București* și probabil și altele.

Ca și cărțile, la fel și revistele au soarta lor. Multe din cele enumerate mai sus sînt astăzi rarități bibliografice sau nu se mai găsesc deloc.

Dintre acestea, am reușit să cercetez un număr de 18 colecții de ziare și reviste, aflate la Biblioteca Academiei Republicii Populare Romîne și să extrag din ele o parte din colaborările semnate de preotul Teodor Bălășel, putînd aduce astfel o modestă contribuție la bibliografia preotului folclorist Teodor Bălășel.

Fragmentele de bibliografie publicate pînă în prezent, privind pe Teodor Bălășel, sînt incomplete și uneori și cu lacune. Ion N. Popescu,

76. Vezi ms. vol. XII, nepaginat.

în «Suflet oltenesc»[77] și apoi în «Arhivele Olteniei»[78] se ocupă în special de cărțile și broșurile publicate de Preotul Teodor Bălășel. I. Popescu-Cilieni publică doar «Ceva din opera Preotului T. Bălășel», însemnînd 11 broșurele și colaborarea, cu cîteva scăpări, la revista «Arhivele Olteniei».[79] De asemenea Șt. St. Tuțescu, în «Folcloriștii noștri», redă într-o formă discutabilă sub raport științific, o mică parte din opera, tipărită sau în manuscris, a preotului Teodor Bălășel.[80]

Contribuția noastră bibliografică va cuprinde uneori, cu mici note explicative în paranteze simple, prezentarea cărților, broșurilor și extraselor, în prima parte, iar în a doua, articolele pe care le-am găsit în colecțiile de reviste și de ziare cercetate. Am preferat, atît la cărți, cît și la articolele din ziare și reviste, criteriul cronologic, spre a da posibilitatea cititorului să urmărească singur evoluția preocupărilor intelectuale ale preotului Teodor Bălășel.

Numele frecvent cu care semnează materialele publicate este acela de preotul *Teodor Bălășel* (uneori: Teodor, fiind scris Theodor). O singură dată apare *Preotul Tudor Bălășel*. De mai multe ori semnează *parohul Teodor Bălășel*. Cîteodată semnează *«Bălășel de la Ștefănești»*, sau *Teodor Bălășel învățător din Vîlcea*, sau simplu, *Bălășel Seminarist-învățător*, sau *cîntăreț* sau numai *T. Bălășel*. Numele sub care a scris cel mai mult este acela de *preotul Teodor Bălășel*.

I. CĂRȚI, BROȘURI ȘI EXTRASE

1. *Băuturile spirtoase. Foloasele și pagubele ce aduc ele omului.* Conferință populară rostită de..., București, 1900, 56 pp. (Din activitatea cercurilor culturale ale jud. Romanați).

2. *Casele și curțile țerănești*, Cărticica nr. 1, Vălenii de Munte, 1909, 58 pp. (Biblioteca Societății culturale «Dragostea creștină» din comuna Ștefănești, județul Vîlcea).

În același loc și an a apărut și ediția II-a.

3. *Polemici și Cronici*, Rîmnicu-Vîlcea, 1912, 337 pp.+tabla de materii.

Cartea cuprinde articole polemice, mici recenzii și cronici, publicate între anii 1891-1911, în periodicele: «Menirea Preotului», «Cuvîntul Adevărului», «Amvonul», «Consolatorul», «Calea Vieții» și «Conservatorul», precum și unele bucăți inedite.

4. *Sfînta Duminecă. Povestiri populare romîne*, culese și publicate de..., Vălenii de Munte, 1912 67 pp. (Biblioteca Societății Culturale «Dragostea creștină», nr. 2).

Ediția II-a a apărut în «Biblioteca religioasă pentru popor», nr. XXX, a Sfintei Episcopii a Rîmnicului Noul Severin, Rîmnicul Vîlcea, 1931, 32 pp.

5. *În chestia monahismului.* Două scrisori deschise adresate Părintelui Arhimandrit Iuliu Scriban în 1905, București, 1913, 33 pp.

6. *În munți și mînăstiri*, note dintr-o escursiune făcută în 1906 prin munții și mînăstirile din Vîlcea, București, 1913, 51 pp.

7. *Scrisori de la Spiru C. Haret adresate Preotului Teodor Bălășel*, București, 1914, 55 pp.+1 planșă.

8. *Ostrovul de la Călimănești.* Povestiri adunate de..., Rîmnicul Vîlcii, 1931, 31 pp. («Biblioteca religioasă pentru popor», nr. XXIX).

---

77. Vezi «Suflet oltenesc», an. I (1927), nr. 3, p. 94.
78. Vezi «Arhivele Olteniei», an. XX (1941), nr. 113-118, pp. 183-184.
79. Vezi revista «Renașterea», Craiova, an. XX (1941), pp. 239-240.
80. Șt. Șt. Tuțescu, *Folkloriștii noștri, biografii și portrete*, Craiova, 1923, pp. 7-9.

9. *Cămătarul fix.* Povestiri populare romîne, culese de..., Rîmnicul Vîlcii, 1935, 29 pp. («Biblioteca religioasă pentru popor», nr. XLVII).

10. *Împăratul și Ciobanul...* Povestiri morale culese din popor, ediția II-a, R. Vîlcea, 1938, 40 pp. («Biblioteca religioasă pentru popor», nr. LIX).

Pe coperta exterioară este trecut din greșeală Pr. Gh. Bălășel. Ediția I-a a acestei broșuri n-am găsit-o.

11. *Versuri populare romîne,* adunate și coordonate de..., vol. I cărticelele I și II), vol. II (cărticelele I și II), vo. III (cărticica I-a), Craiova (f.a.), 120 pp.+151 pp. (I); 102 pp.+141 pp. (II); 114 pp. (III). (Biblioteca populară «Ramuri», nr. 2, 3, 7-8, 9).[81]

12. *Vechi texte bogomilice găsite prin Oltenia,* extras din revista «Arhivele Olteniei», 1931-1933, Craiova, 33 pp.

II. *CULEGERI FOLCLORICE, DOCUMENTE ISTORICE ȘI ARTICOLE PUBLICATE IN REVISTE ȘI ZIARE*

Literatura Populară, I. Cîntece bătrînești, Corbea, în rev. «Biblioteca familiei», București, an. I, 1890, nr. 24, pp. 374-376; *Costea,* idem, nr. 25, pp. 396-397; *Doicim,* idem, nr. 26, pp. 410-411; *Voinicelul Oleag,* idem, nr. 27, p. 425; *Căpitanul Pavel,* idem, nr. 28, p. 443; *Golea,* idem, nr. 30, pp. 473-474; *Iencia Sabiencia,* idem, nr. 39, pp. 614-616; *Milea,* idem, nr. 40, p. 635; *Marcu,* idem, nr. 41, pp. 649-650; *Dobrișan,* idem, nr. 43, pp. 681-682.

Cîntece, în rev. «Șezătoarea», revistă pentru literatură și tradițiuni populare, an. I, 1892, nr. 4, pp. 111-112; nr. 5, p. 142; nr. 6, pp. 174-175; nr. 9 și 10, pp. 236-238; 1893, nr. 11 și 12, pp. 290-292; an. II, 1894, nr. 8, p. 184; nr. 11-12, pp. 220-222; an. III, 1895, nr. 5 și 6, pp. 211-216.

Țiganii (credințe populare despre acest neam; la urmă reproduce și un cîntec satiric), în rev. «Șezătoarea», an. I, 1892, pp. 213, 215.

Legende populare, idem, an. III, 1894, nr. 1, pp. 25-39; nr. 4, pp. 76-81; nr. 5 și 6, pp. 97-107.

Tradiții populare, idem, an. III, 1895, nr. 9 și 10, pp. 190-192.

Datul cu bobii, idem, an. III, 1895, nr. 11-12, pp. 232-234.

Descîntece, idem, vol. IV, 1897, pp. 21-32,[82] 151-157, 190-192.

Domnul de Roauă, idem, an. V, 1898, nr. 2, pp. 19-21.

Oauăle roșii (legende, tradiții, credințe, datine și ziceri), idem, an. XXIV, 1916, vol. XVII, nr. 2, pp. 17-24; *Colinde de Moș Ajun* (studiu comparativ. Cuprinde tradiții și obiceiuri romînești în legătură cu datina colindatului de Moș Ajun), idem, același an și volum, nr. 3-4, pp. 33-53.[83]

Un răspuns (în legătură cu articolul «Epistolă didactică», apărut în «Gazeta Învățătorului», Craiova), în rev. «Menirea preotului», ziar eclesiastic, Rîmnicul Vîlcii, an. III, 1892, nr. 1, pp. 5-7.

Obiceiuri religioase la Sânții 40 de mucenici de la 9 Martie, idem, an. III, 1892, nr. 2, pp. 6-7.

---

81. Toate cele 3 volume nu au indicat anul pe copertă. I. N. Popescu le datează în felul următor: vol. I, cărticelele 1 și 2, 1922; vol. II, cărticica I-a, 1923; cărticica II, 1924; vol. III, cărticica I, 1926. Vezi «Arhivele Olteniei», an. XX (1941), nr. 118-133, p. 184 (la vol. II, cărticia II, e trecut anul 1914 în loc de 1924. Greșeala de tipar este evidentă (n. n.).

82. Paginația defectă. Următoarele descîntece trebuie citite astfel: *«Leacuri de rînză,* pp. 25-26; *Deochetură,* pp. 30-31, 32; *Tusă,* pp. 28-29, 30; *Moleți,* pp. 27, 28.

83. Aceasta este colaborarea preotului folclorist Teodor Bălășel, la revista «Șezătoarea», în volumele pe care le-am găsit în Biblioteca Academiei R.P.R. Consultînd indicele alfabetic al acestei reviste, am găsit în plus: *Tradițiuni populare,* vol. XI, p. 173; vol. XII, p. 102; și *Descîntece,* vol. XXII, p. 34. (Vezi Ar. Gorovei, *Indice analitic și alfabetic al celor 25 de volume din revista de folklor «Șezătoarea» (1892-1929),* Fălticeni, 1931.

Credința în dubiu (cu privire la cartea de citire a Învățătorilor asociați, revizuită de I. Slavici și A. Odobescu), idem, an. III, 1892, nr. 2, pp. 7-8; nr. 3, pp. 5-6.

Luna lui Marte, credințe populare în această lună, idem, an. III, 1892, nr. 3, pp. 4-5.

Credințe populare relative la originea ouelor roșii, idem, an. III, 1892, nr. 4, pp. 5-7.

Sântul Gheorghe. Obiceiuri și credințe populare în această zi, idem, an. III, 1892, nr. 6, pp. 3-4.

Puterea blestemului (legendă populară), idem, an. III, 1892, nr. 6, pp. 4-5.

Luna Mai (obiceiuri populare de 1 Mai ,Înălțarea Domnului, Sfinții Împărați Constantin și Elena, și Moșii), idem, an. III, 1892, nr. 8, pp. 5-8.

Un răspuns (publicat și în volumul *Polemici și Cronici.* Critică la adresa unui articol din ziarul «Teologul»), idem, an. III, 1892, nr. 10, pp. 3-4.

Credința religioasă (prelucrare după Fr. Reiche), idem, an. III, 1892, nr. 11, pp. 7-8.

Harca (legendă populară din Oltenia), idem, an. III, 1892, nr. 15, pp. 4-5.

Literatura populară, I. *Cîntece de dragoste,* în rev. «Generația nouă», an. XII, 1892, seria II-a, nr. 6 și 7, pp. 187-190.

O propunere (în legătură cu igiena poporului), în rev. «Gazeta învățătorului», Craiova, nr. 16, pp. 3-4.

Tradițiuni populare. Lumea fizică. I. *Pămîntul,* în rev. «Vocea Bisericii», București, an. I, 1894, nr. 2, pp. 6-8.

Viața activă, după Dr. Fr. Reiche, idem, *ibidem,* p. 15.

Tradițiuni populare. II. *Cultul pămîntului;* III. *Munții,* idem, an. I, 1894, nr. 3, pp. 5-6.

Virtutea, după Dr. Fr. Reiche, idem, *ibidem,* p. 15.

Speranța, după Dr. Fr. Reiche, idem, an. I, 1894, nr. 5, pp. 7-8.

Tradițiuni populare (Despre ape), idem, an. I, 1894, nr. 8, pp. 7-8.

Tradițiuni populare. V. *Potopul lui Noe,* idem, an. I, 1894, nr. 10, pp. 6-7.

Cinci balade poporane din Oltenia. I. *Agoș al lui Topală,* în «Revista Nouă», București, an. VII, 1895, nr. 10-11, pp. 442-444.

Scrisoare deschisă (privitoare la problemele dezbătute de gazeta respectivă în legătură cu ridicarea morală, materială și culturală a țăranului), în rev. «Romînia rurală», București, an. I, 1899, nr. 9, p. 3.

Apel (către învățători și preoți, îndemînîndu-i la culegeri folclorice), în rev. «Cuvîntul Adevărului», Rîmnicul Vîlcea,[84] an. I (1902), nr. 3, pp. 23-24.

Datoriile preotului în fața mizeriei poporului, idem, an. III, 1904, nr. 14, pp. 141-143.

Scrisoare deschisă către Prea Cuvioșia Sa Părintele Iuliu Scriban, Superiorul Capelei Romîne din Baden-Baden, Germania, idem, an. III, 1905, nr. 19, pp. 250-251.

Pentru o palmă mănînci două trînteli (legendă populară), idem, an. III, 1905, nr. 23, pp. 250-251.

Oauăle roșii (legende, tradiții, credințe, datine, ziceri), idem, an. IV, 1905, nr. 1, pp. 10-12.

Hristos au înviat!, idem, an. IV, 1905, nr. 1, pp. 12-13.

Banul este ochiul dracului (legendă populară), idem, an. IV, 1905, nr. 3, pp. 30-31.

Despre rugăciune, idem, an. IV, 1905, nr. 5, pp. 53-54.

Scrisoare deschisă către Domnul Spiru C. Haret, fost ministru (în legătură cu broșura acestuia *În chestia țărănească),* idem, an. IV, 1905, nr. 6, pp. 57-59.

Mînăstirea Surpatele, idem, an. IV, 1905, nr. 6, p. 61.

Mînăstirea Horezul, idem, an. IV, 1905, nr. 7, pp. 67-68.

Ostrovul de la Călimănești (legendă populară), idem, an. IV, 1905, nr. 8, p. 77.

În chestia țărănească. A doua scrisoare către Domnul Spiru C. Haret, fost ministru, idem, an. IV, 1905, nr. 9, pp. 82-87.

Sfînta Duminică (legendă populară), idem, an. IV, 1905, nr. 11, pp. 111-112.

Mînăstirea Bistrița, idem, an. IV, 1905, nr. 14, pp. 137-139.

---

84. Articolele selecționate în volumul *Polemici și cronici* (Rîmnicul-Vîlcea, 1912), nu le mai menționăm aici.

Colinde de Moș Ajun, idem, an. IV, 1906, nr. 18, pp. 173-180.

Bistrița, mînăstirea și igumenul ei, idem, an. IV, 1906, nr. 21, pp. 216-219.

În chestia țărănească. A treia scrisoare deschisă Domnului Spiru C. Haret, fosi ministru, idem, an. V, 1906, nr. 7-8-9, pp. 60-65.

În munți și mînăstiri, idem, an. V, 1907, nr. 17-18, pp. 131-136; nr. 20-21, pp. 158-161.

Documente vechi, idem, an. VII, 1908, nr. 1, pp. 4-5.

Pricinile pentru care nu vine poporul la biserică..., idem, an. VII, 1909, nr. 19 și 20, pp. 219-226.

Scrisoare deschisă Părintelui Econom V. Predeanu (în legătură cu învățătorii și preoții de la sate). *Calea vieții, Curtea de Argeș-Slatina,* idem, an. I, 1904, nr. 6, pp. 4-13.

Omul, voința și faptele sale după Fr. Reiche, idem, an. I, 1904, nr. 8.

O cuvîntare (despre «chestiuni referitoare la clerul rural»), idem, an. II, 1905, nr. 3, pp. 62-66; nr. 4, pp. 83-85.

Cunoașterea de sine, idem, an. II, 1905, nr. 7, pp. 145-147.

Stăruința către desăvîrșire, prelucrare după Fr. Reiche, în rev. «Amvonul», București, an. VII, 1904, nr. 4, pp. 61-62.

Un apostol al neamului (N. Iorga), idem, an. VII, 1904, nr. 9, pp. 201-208.

Rolul preotului în Băncile Populare, în rev. «Șezătoarea săteanului», București, an. VII, 1905, nr. 5, pp. 107-113.

Însemnări din bătrîni, culese de prin cărțile vechi aflate în biblioteca mea, în rev. «Luminătorul», Rîmnicu-Vîlcea, an. I, 1910, nr. 24, pp. 9-10; an. II, 1910, nr. 1, pp. 8-10; nr. 2, pp. 10-11; an. II, 1911, nr. 17-19, pp. 24-27.

O vizită canonică și o sfințire de biserică (vizita episcopului Ghenadie II al Rîmnicului la Ștefănești, și Sfințirea bisericii din Zlătărei-Vîlcea), idem, an. II, 1911, nr. 8-9, pp. 9-12.

Notițe referitoare la lupta dela Costangalia, în rev. «Arhivele Olteniei», Craiova, an. V, 1926, nr. 25-26, pp. 281-284.

Resturi din monumente istorice-oltenești (ruinele bisericii din satul Fumureni-Vîlcea), idem, an. V, 1926, nr. 28, p. 447.

Inscripții și însemnări de prin cărți din bisericile oltene. I. *Biserica din Tîrgul Horezului-Vîlcea,* idem, an. VI, 1927, nr. 29-30, pp. 65-68.

Bisericile oltene. Inscripții, stampe și însemnări de prin cărți. Bisericile din parohia Copăceni-Vîlcea, idem, an. VIII, 1929, nr. 41-42, pp. 89-92.

Bisericile oltene. Inscripții, stampe și însemnări de prin cărți. Biserica de lemn din satul Bălteni. Biserica din satul Ulmeni, idem, an. VIII, 1929, nr. 43-44, pp. 344-348.

Un manuscris din 1804 al lui Dionisie Eclesiarhul (pomelnicul bisericii din satul Urșani-Vîlcea), idem, an. IX, 1930, nr. 51-52, pp. 309-314.

Vechi texte bogomilice găsite prin Oltenia (1. Istoria Sfîntului Gheorghe; 2. Minunea Sfîntului și Marelui Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință, pentru fata împăratului), idem, an. X, 1931, nr. 54-55, pp. 107-121.

Un manuscris din 1777 al lui Dionisie Eclisiarhul (pomelnicul mînăstirii Dobrușa-Vîlcea), idem, an. XI, 1932, nr. 61-62, pp. 214-221.

Vechi texte bogomilice găsite prin Oltenia (3. Călătoria Maicii Precista la iad; 4. Avestița aripa satanei; 5. Visul Prea Curatei și de Dumnezeu Născătoarei și pururea Fecioarei Maria; 6. Zapisul Avestiței; 7. Rugăciunea către Maica Sfîntă și Prea Curata Fecioară), idem, an. XII, 1933, nr. 65-66, pp. 36-44; 8. Antihrist și semnele vremii de apoi; 9. Cuvinte procopsite la cei cu minte...), idem, an. XII, 1933, nr. 67-68, pp. 205-210.

Un manuscris din 1799 al lui Dionisie Eclesiarhul (Pomelnicul mînăstirii Titireciul), idem, an. XII, 1933, nr. 67-68, pp. 238-242.

O, fîrtate, rău mă doare, idem, *ibidem,* pp. 280-281.

Schitul Titireciul (Vîlcea), (pomelnice, inscripții, stampe), idem, an. XIV, 1935, nr. 77-78, pp. 132-134.

Un manuscris din 1794 al lui Dionisie Eclesiarhul (pomelnicul sfintei biserici a satului Drăgășani din județul Vîlcii), idem, an. XIV, 1935, pp. 79-82, pp. 272-294.

Cîntece populare din Vîlcea și *Cîntece populare din război...*, idem, *ibidem*, pp. 449-452.

Un manuscris din 1798 al lui Dionisie Eclesiarhul (pomelnicul mînăstirii Bistrița), idem, an. XV, 1936, nr. 83-85, pp. 100-106.

Un manuscris din 1800 al lui Dionisie Eclesiarhul (pomelnicul schitului Păpușa-Vîlcea), idem, an. XV, 1936, nr. 86-88, pp. 364-372.

Trei cărți cu blesteme patriarhicești, idem, an. XVI, 1937, nr. 89-91, pp. 113-116.

Un vechiu manuscris din 1789 (pomelnicul mînăstirii Sărăcinești-Vîlcea), idem, an. XVIII, 1939, nr. 101-103, pp. 123-129.

Hrisoave domnești și alte feluri de documente, în copie, sau regeste cu privire la satul Bogdănești, județul Vîlcea, idem, an. XIX, 1940, nr. 107-112, pp. 111-134.

Colăcerie, idem, *ibidem*, pp. 175-177.

Cîntece de lăutar, idem, *ibidem*, p. 185.

Hrisoave domnești despre satul Bogdănești-Vîlcea, idem, an. XX, 1941, nr. 113-118, pp. 107-128.

Două-trei vorbe înainte (la apariția revistei «Suflet oltenesc», în rev. «Suflet oltenesc», Craiova-Plenița, an. I, 1927, nr. 2, pp. 33-34.

Lumea cea nevăzută (credințe, legende și ziceri populare), idem, *ibidem*, pp. 35-47.

Contribuții la «un port deosebit în Oltenia», idem, *ibidem*, pp. 49-50.

Din lumea nevăzută (legende, tradiții și ziceri populare), idem, an. I, 1927, nr. 3, pp. 65-67.

Cîntece ostășești și *Foaie verde mărgărit*, idem, *ibidem*, pp. 77-78.

Vechi datine, credințe și obiceiuri în luna Martie, în rev. «Gazeta Cooperatorului», București, an. III, 1931, nr. 5, p. 6.

Prinderea, judecarea, răstignirea și îngroparea Mîntuitorului. Vechi credințe, datini și obiceiuri în săptămîna patimilor, idem, an. III, 1931, nr. 7-8, pp. 12-14.

O veche tovărășie țărănească (băgatul în plug), idem, an. III, 1931, nr. 9, p. 6.

Taranaua nemțească (anecdotă populară), idem, an. III, 1931, nr. 15-16, p. 15.

Cuvinte procopsite pentru oameni cuminți. (Dintr-un vechi manuscris de la 1845), idem, an. III, 1931, nr. 17, p. 6.

Vechi credințe, datini și obiceiuri în luna Aprilie, idem, an. IV, 1932, nr. 8-9, pp. 15-16.

Relele urmări ale beției, idem, an. IV, 1932, nr. 20-21, pp. 13-14.

Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos (povestită după sfintele evanghelii), idem, an. IV, 1932, nr. 22, 23 și 24, p. 11.

Din ale poporului. Bogatul și cerșetoarea, în rev. «Poporul românesc», Chitila, an. V, 1936, nr. 3, pp. 56-57.

Ploconul țiganului (anecdotă populară urmată de sfaturi de primăvară adresate sătenilor), idem, an. V, 1936, nr. 6, pp. 106-108.

Credință dreaptă și fapte bune, idem, an. V, nr. 8, p. 144.

Munca, idem, an. V, 1936, nr. 6, p. 169.

Cum tragi, așa ajungi (poveste populară), idem, *ibidem*.

Rugăciunea (prelucrare după A. F. Lamennais), idem, an. V, 1936, nr. 10, p. 189.

Nu fiți lacomi și risipitori, idem, an. V, 1936, p. 212.

Din ale poporului. Faptele, nu oala cu laptele (legendă populară), idem, an. VI, 1937, nr. 2, pp. 37-39.

Un apel (pentru restaurarea vechiului schit Dobrușa), idem, an. VI, 1937, nr. 3, p. 56.

Învățături creștinești din Sfintele Scripturi, idem, an. VI, 1937, nr. 6, p. 117.

D-ale lui Dediu Ivan (anecdotă populară), idem, an. VI, 1937, nr. 7, p. 137.

Cuvînt pentru pocăință și umilință. Învățături creștinești din ale părintelui nostru Efrem Sirul, idem, an. VI, 1937, nr. 7, p. 137 ; *ibidem*, nr. 9, pp. 172-173.

De-ale lui Dediu Ioan (anecdotă populară), idem, an. VI, 1937, 11, p. 217.

Învățături creștinești, idem, an. VI, 1937, p. 377.

Hristos e mai tare ca Mahomed (credință populară), idem, an. VII, 1938, nr. 6, p. 108.

Muncile și chinurile suferite de Sfinții Mucenici pentru credința în Hristos. V. *Cei ce se prăznuiesc de Biserică în luna Mai,* idem, an. VII, 1938, nr. 9, pp. 157-160.

Doamne ne miluiește, idem, *ibidem,* pp. 161-162.

Muncile și chinurile suferite de Sfinții Mucenici pentru credința în Hristos. VI. *Cei ce se prăznuiesc de Sfînta Biserică în luna Iunie,* idem, an. VII, 1938, nr. 12, pp. 210-212.

Muncile și chinurile suferite de Sfinții Mucenici pentru credința în Hristos. VII. *Cei ce se prăznuiesc de Biserică în luna Iulie;* VIII. *Sfinții Mucenici ce se prăznuiesc de Sfînta Biserică în luna August,* idem, an. VII, 1938, nr. 13, pp. 227-235.

Muncile și chinurile suferite de Sfinții Mucenici pentru credința în Hristos. IX. *Cei ce se prăznuiesc de Sfînta Biserică în luna septembrie,* idem, an. VII, 1938, nr. 14, pp. 248-251.

Muncile și chinurile suferite de Sfinții Mucenici pentru credința în Hristos. X. *Cei ce se prăznuiesc de Sfînta Biserică în luna Octombrie,* idem, an. VII, 1938, nr. 15, pp. 267-270.

Cei 12 ucenici și apostoli ai Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, idem, an. VIII, 1939, nr. 1, p. 11.

Întemeierea Bisericii creștine. Apostolul Petru, II, idem, an. VIII, 1939, nr. 5, pp. 76-77; nr. 6, pp. 92-94.

Cum m-am făcut folclorist, în rev. «Izvorașul», Bistrița-Mehedinți, an. XVIII (1939), nr. 10, pp. 307-310.

GH. ALEXE

O NOUĂ CONTRIBUȚIE LA UNIFORMIZAREA MUZICII BISERICEȘTI

Cîntările Sfintei Liturghii și Podobiile celor opt glasuri, tipărite cu aprobarea Sfîntului Sinod și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1960, 234 p.

Muzica psaltică strămoșească, omofonă sau armonizată, cunoaște de aproape un deceniu o dezvoltare din ce în ce mai înfloritoare.

Se știe că, în trecutul nu prea îndepărtat, cîntarea psaltică, dar mai ales cîntarea corală de la Sfînta și Dumnezeiasca Liturghie, aproape că nu mai corespundea sentimentului de evlavie și de pietate al credincioșilor noștri. Monodiile simple, cuceritoare de suflet ale psaltichiei noastre vechi, erau părăsite și înlocuite de multe ori cu o cîntare ce aducea a romanță de Cavadia sau a muzică de operă. Se impuneau măsuri de îndreptare. Unele inițiative, resprijinite oficial, au întrezărit doar în parte drumul cel bun de urmat. Prea Fericitul Patriarh Justinian a pus capăt acestei triste situații și a deschis o epocă nouă în istoria muzicii psaltice strămoșești. «*Am socotit dăunător curentul acesta pentru dezvoltarea Bisericii Ortodoxe Romîne pe făgașuri tradiționale,* declară într-o cuvîntare Prea Fericirea Sa, *și am luat la vreme, prin Sfîntul Sinod, măsurile cunoscute: generalizarea cîntării psaltice omofone în toate bisericile din țară, cu participarea credincioșilor la răspunsurile liturgice, și organizarea de coruri bisericești care să execute aceleași melodii psaltice, armonizate potrivit structurii lor specifice*».[1]

1. A se vedea cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, *Pentru înflorirea muzicii corale bisericești,* publicată în «Apostolat Social», vol. VI, București, 1958, p. 354.

Prima carte, de natură teoretică, menită să stabilească principiile muzicii psaltice în vederea uniformizării ei, și principiile transpunerii ei în notație lineară, pentru a o face mai accesibilă și a-i da o circulație mai largă, a fost «Gramatica muzicii psaltice», alcătuită de Pr. prof. Grigore Costea, prof. I. Croitoru și prof. Nicolae Lungu, și apărută în Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, în anul 1951.

Mergînd pe acest drum glorios, au apărut pînă în prezent următoarele cărți de psaltichie: prof. Nicolae Lungu și Protodiacon Anton Uncu, *Cîntările Sfintei Liturghii și cîntări bisericești cu notație psaltică și lineară*, București, 1951; Pr. Gr. Costea, prof. I. Croitoru și prof. N. Lungu, *Vecernierul sau cîntările vecerniei de sîmbătă seara ale celor opt glasuri bisericești*, București, 1953, 298 pp.; prof. Nicolae Lungu, Pr. Gr. Costea și Pr. prof. Ene Branișteș, *Utrenierul sau cîntările utreniei de duminică dimineața ale celor opt glasuri bisericești, urmate de svetilne și de doxologii mari*, București, 1954, 575 pp.; prof. Nicolae Lungu, *Liturghia psaltică pentru trei voci egale* (litografiată), 1956; Pr. Ion Runcu, *Cîntările liturgice în stil psaltic pentru cor bărbătesc, cor mixt și cor pe trei voci, cor pe două voci*, București, 1956, 136 pp.; Nicolae C. Lungu, *Liturghia psaltică, vechile melodii tradiționale, transcrise pe notație lineară și armonizate pentru cor mixt*, București, 1957, 294 pp.

Activitatea bogată desfășurată din anul 1950, cînd Sfîntul Sinod a indicat căile de aducere la matcă, în făgașurile tradiționale ale vechilor cîntări bisericești și pînă în prezent, a dat naștere unei adevărate epoci, denumită pe bună dreptate «epoca uniformizării cîntării omofone în biserici, a cîntării în comun și a împodobirii cultului liturgic cu cîntări psaltice polifonizate». [2]

Pe linia aceleiași preocupări de uniformizarea cîntărilor bisericești și de cîntarea în comun a răspunsurilor Sfintei Liturghii de către credincioși se înscrie și ultima lucrare psaltică pe care o prezentăm aici, intitulată *Cîntările Sfintei Liturghii și Podobiile celor opt glasuri*, tipărite cu aprobarea Sfîntului Sinod și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1960, 234 pp.

Cîntările Sfintei Liturghii au mai fost publicate odată de prof. Nicolae Lungu, în revista «Studii Teologice», seria II-a, an. III (1951), nr. 1-2 și 3-4, și tot de prof. Nicolae Lungu, în colaborare cu protodiaconul Anton Uncu, în volum (București, 1951), împreună cu cîntări bisericești, scrise pe notație psaltică și lineară.

De data aceasta, *Cîntările Sfintei Liturghii*, îmbogățite, și *Podobiile celor opt glasuri* apar în forma aceasta sub semnăturile Pr. Grigore Costea, prof. Nicolae Lungu și Pr. prof. Ene Branișteș.

Tipărită în notație psaltică și lineară, noua lucrare — alcătuită spre folosul slujitorilor bisericești, al elevilor seminariști și studenților teologi —, păstrează fidel linia melodică tradițională, urmată, după cum se

2. Asistent Const. C. Pavel, *Literatura teologică didactică în ultimii zece ani*, în revista «Glasul Bisericii», an. XVII (1958), nr. 6-7, p. 675.

afirmă în «Cuvînt înainte», de marii noștri înaintași Macarie Protopsaltul, Anton Pann, D. Suceveanu, I. Zmeu, N. Severeanu, I. Popescu-Pasărea și alții.

Muzica religioasă, se știe, trebuie să întrunească anumite calități capabile să creeze o stare de rugăciune, de evlavie, o atmosferă de pietate. Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat nu o dată că muzica are o importanță deosebită în exprimarea simțămintelor religioase. «În Biserica Ortodoxă, — spune Prea Fericirea Sa —, cîntul religios sau muzica liturgică trebuie executate lin, fără stridențe, coloratura melodică fiind realizată din formule simple, izvorîte din atitudinea de umilință a omului credincios față de Dumnezeul său... Biserica Ortodoxă n-a reținut și n-a recunoscut ca ale sale decît acele compoziții muzicale, în care s-a putut întrezări simțirea religioasă a omului care se roagă, implorînd Divinității milă, iertare și pace». [3]

Cîntările Sfintei Liturghii și *Podobiile celor opt glasuri* îndeplinesc aceste cerințe religioase de ordin duhovnicesc.

Autorii s-au străduit, și au reușit pe deplin, să prezinte cîntăreților și slujitorilor noștri bisericești o lucrare cu adevărat duhovnicească, menită să creeze o atmosferă potrivită cu săvîrșirea Sfintei Liturghii, trezind în simțămintele credincioșilor liniștea aceea sacră, stăpînită numai de fiorul religios.

Melodia lină, curgătoare, fără întinderi de glas supărătoare, scoate în relief sensurile dogmatice, înțelesurile duhovnicești ale textului, prosodia realizată din această împletire armonioasă, producînd asupra credinciosului un sentiment adînc de pace și de elevație sufletească.

Un merit deosebit al lucrării constă în faptul că melodia tradițională, — umbrită de tereremuri orientale turcești, trunchiată de treceri prea dese dintr-o gamă în alta și întunecată de cromatisme rău așezate —, a fost limpezită, monodia psaltică beneficiind astfel de mai multă forță de exprimare și de sinceritate.

De asemenea trebuie subliniată unitatea cîntărilor Sfintei Liturghii din punctul de vedere al gradației sonore și al intensității emoționale. Departe de a fi un comentariu muzical al acțiunii liturgice desfășurate, sau un fundal sonor pe care să se proiecteze istoria sfîntă a mîntuirii noastre, ca în missele catolice, muzica psaltică liturgică-ortodoxă, — responsorială sau antifonică —, ne îndeamnă nu spre contemplare estetică, ci spre participare activă la săvîrșirea Sfintei Liturghii. Cîntările liturgice ortodoxe, uniformizate și accesibile cîntării omofone în comun, nu urmăresc efecte artistice-; ele nu trebuie cîntate atît cu vocea, ci mai degrabă psalmodiate cu inima. Liturghia ortodoxă nu este teatru religios, ci dramă tainică, a mîntuirii noastre. Săvîrșirea Liturghiei ortodoxe nu pune accentul pe montarea fastuoasă a mișcărilor acompaniate de muzică, pentru incîtarea ochilor și desfătarea urechilor, ci pe mișcarea lăuntrică a inimilor cucerite de fiorul sacru al adorării lui Dumnezeu.

3. Prea Fericitul Patriarh Justinian, *op. cit.*, pp. 353-354.

Alcătuitorii cărții *Cîntărilor Sfintei Liturghii* au intuit duhul slujbei ortodoxe, păstrîndu-l nealterat și sporindu-l prin întoarcerea la vechile melodii tradiționale ale muzicii noastre psaltice strămoșești.

Spre deosebire de edițiile anterioare, ediția de față se prezintă îmbogățită cu unele cîntări care întregesc răspunsurile Sfintei Liturghii. Menționăm, astfel, Antifoanele I și II pe glas VIII, Fericirile, glas VIII, Răspunsurile mari, glas VIII, și Axioanele praznicare «De tine se bucură», glas VIII, «Axion la Nașterea Domnului», glas I, «Axion la Botezul Domnului», glas VI, și «Axionul Învierii», glas V. Dintre aceste cîntări noi, Fericirile și Axioanele sînt prelucrări și creații psaltice ale autorului.

Îndrumată pe făgașurile sale tradiționale, cîntarea psaltică omofonă, uniformizată, devenind un bun al credincioșilor noștri, a generat și cîntarea psaltică armonizată. Toate răspunsurile din *Cîntările Sfintei Liturghii* se găsesc armonizate, păstrîndu-se intactă aceeași linie melodică, în «Liturghia psaltică» armonizată de dl. prof. Nicolae Lungu.

Partea II-a a cărții pe care o recenzăm, cuprinde *Podobiile celor opt glasuri,* «adică acele cîntări care servesc drept model după care se execută practic majoritatea cîntărilor din slujbele bisericești». Retipărirea acestor podobii, de asemenea uniformizate și în notație suprapusă, psaltică și lineară, răspunde unei adînci nevoi simțite de cîntăreții bisericești, în special de elevii seminariști și studenții teologi. Cartea de podobii tipărită de I. Popescu-Pasărea, epuizată de mult, se găsea din ce în ce mai greu. Autorii au sporit numărul podobiilor cuprinse în cartea lui I. Popescu-Pasărea, prezentîndu-ne o lucrare cît mai completă.

De asemenea, unele formule greu de executat și inadecvate textului, au fost stilizate și simplificate, podobiile devenind astfel clare și accesibile tuturor cîntăreților. Textul a fost revizuit și îndreptat acolo unde înțelesul nu era prea bine redat, fiind pus de acord cu accentele normale ale frazei muzicale.

Retipărirea Cîntărilor Sfintei Liturghii și a Podobiilor face posibilă cîntarea în comun uniformizată, sporindu-se astfel frumusețea slujbelor bisericești.

Tipărită în condiții grafice deosebite, cartea aceasta este foarte utilă slujitorilor Sfintei noastre Biserici, și marchează un moment important în dezvoltarea muzicii noastre bisericești.

Rezultatele mulțumitoare obținute în acest sector artistic al Bisericii noastre dovedesc justețea măsurilor luate de Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, și ne dau convingerea că dezvoltarea actuală a muzicii psaltice strămoșești se află pe drumul cel drept.

GH. A.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVIII
Nr. 9-10
SEPT.-OCT.
1960

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE
PASTORALE·MESAJE

Telegrama trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian Organizației Națiunilor Unite . . . . . 763—765

ÎN APĂRAREA PĂCII

Popoarele lumii cer pace și libertate. — Sesiunea Adunării Generale a Organizatiei Națiunilor Unite . . . . . 766—772

Noi contribuții creștine la opera de zidire a păcii în lume. — Lucrările celei de a 3-a conferințe a Mișcării creștine pentru pace de la Praga, din septembrie 1960, de Pr. prof. MILAN ȘESAN . . . . . 773—781

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE

Calea unei prietenii de veacuri. — Recenzie asupra studiului acad. P. Constantinescu-Iași : «Problema studierii relatiilor romîno-ruse și romîno-sovietice», de M. PĂCURARIU . 782—785

ANIVERSĂRI

12 ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Romîne, de prof. O. MORARU . . . . . 786—790

Opera canonică a lui Petru Maior, de magistrand Armand C. MUNTEANU . . . . . 791—816

VIAȚA BISERICEASCĂ

Deschiderea noului an școlar 1960-1961 la Institutele de învățământ teologic ale Bisericii Ortodoxe Romîne . . . . . 817—833

Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare . . . . . 834—843

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Școala de psaltichie de la Buzău, de Pr. GABRIEL COCORA 844—871

Facultatea de Teologie din Iași — 1860-1864 —, de Pr. MIHAI MĂNUCA . . . . . 872—906

Mihail Moxa și opera sa, de L. PREDESCU . . . . . 907—920

Calendar istoric bisericesc . . . . . 921—930

EVOCĂRI

În Patmos, la peștera Apocalipsei, de B. A. ALEXANDRU . . 931—940

DOCUMENTARE

Cultul creștin de rit vechiu, de magistrand MIHAIL PLĂTICA . 941—956

La 600 de ani de la nașterea marelui pictor bisericesc Andrei Rublev, de I. N. . . . . . 957—962

ÎNSEMNĂRI

Festivalul de muzică populară romînească prezentat de Corala Patriarhiei, de MIRCEA V. GEORGESCU . . . . . 963—968

TELEGRAMA TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE

Cu prilejul desfășurării lucrărilor celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, a trimis înaltului for internațional următoarea telegramă :

Către:

ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE

STATELE UNITE ALE AMERICII
NEW YORK

În aceste zile, în care atenția și nădejdile întregii omeniri sînt îndreptate spre Organizația Națiunilor Unite, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne salută cea de a XV-a sesiune a acestui mare for internațional și îi urează deplin succes în nobila misiune de statornicire a păcii și bunei înțelegeri între toate popoarele din lume.

Biserica Ortodoxă este fericită să constate că în veacul celor mai mari descoperiri științifice, în veacul care va cunoaște fără îndoială zborul omului spre uimitoarele depărtări ale universului, omenirea întreagă este stăpînită de năzuința sinceră de a înfăptui acele idealuri morale, pe care și creștinismul le-a formulat și le-a propovăduit de-a lungul a două milenii. Păstrînd și apărînd mesajul nealterat al Evangheliei lui

Hristos — care a vestit pacea, libertatea și frăția tuturor oamenilor de pe pămînt —, Biserica Ortodoxă a înțeles prioritatea pe care o au în învățătura creștină poruncile de slujire a păcii și datoria ce revine oricărei Biserici creștine și oricărui creștin în parte, de a nu înceta să lucreze pentru înfăptuirea acestor sfinte năzuințe. De aceea, Biserica noastră sprijină din toată inima strădaniile ce se depun în prezent, în cadrul celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, pentru înlăturarea războaielor din viața omenirii, pentru crearea unei lumi fără arme și fără armate, în care popoarele să trăiască în bună înțelegere și conclucrare frățească. Înfăptuirea acestui deziderat al întregii umanități este astăzi mai necesară ca oricînd, dată fiind puterea nimicitoare a armelor pe care le-a făurit mintea omenească și dezastrul pe care un război atomic l-ar aduce pentru întreaga noastră planetă. A sosit vremea cînd conducătorii statelor trebuie să țină seama că omenirea a realizat și un progres moral la înălțimea progresului științific și tehnic pe care l-a atins, — progres moral ce se manifestă în dinamismul cu care popoarele își impun voința lor dreaptă. A sosit vremea cînd toți creștinii din lume au datoria să-și unească eforturile pentru a împlini cuvintele profetului Isaia, «de a preface săbiile în pluguri și sulițele în seceri», dovedind astfel încă o dată viabilitatea și permanenta actualitate a creștinismului în lume. A sosit vremea cînd Organizația Națiunilor Unite — acest înalt for de colaborare internațională — trebuie să răspundă încrederii pe care i-o acordă popoarele și să realizeze dezarmarea generală și completă pe care o cere astăzi, cu legitimă fermitate, întreaga omenire.

O altă datorie sfîntă care revine Organizației Națiunilor Unite este aceea de a șterge rușinoasa pată care mai dăinuiește pe fruntea epocii noastre, abolind pentru totdeauna blestemata robie colonială și zdrobind lanțurile care au încătușat și mai încătușează încă atîtea popoare din Africa și Asia. Mulți dintre reprezentanții statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite sînt sau se declară a fi creștini. Pe umerii lor apasă o grea răspundere: aceea de a dovedi prin fapte că creștinismul autentic nu poate avea nimic comun cu colonialismul înrobitor și de a nu lăsa ca popoarele înrobite să ajungă a identifica pe dușmanii libertății lor naționale cu închinătorii lui Hristos. Impasul în care se va găsi creștinismul în rîndurile milioanelor de oameni din fostele colonii ale statelor europene se va datora în primul rînd conducătorilor de state creștini, care nu trăiesc și nu se conduc după învățătura credinței pe care o mărturisesc și al cărei profund umanism îl trădează.

Conștienți de îndatoririle ce ne revin în calitate de Întîistătător al unei Biserici creștine, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și al Nostru personal, ne îndreptăm glasul spre reprezentanții statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite, și îndeosebi către cei ce se închină aceluiași Hristos-Dumnezeu —, și îi rugăm să nu trădeze mesajul divin al Evangheliei creștine, ci să aducă contribuția lor la înfăp-

tuirea celor mai nobile cerințe ale umanității contemporane, care sînt totodată și idealurile sfinte ale creștinismului. De asemenea, nădăjduim că vor acorda atenția și sprijinul lor înțeleptelor propuneri ale delegației Republicii Populare Romîne, care a făcut cunoscută Organizației Națiunilor Unite voința poporului romîn, al cărui sincer și permanent ataşament față de cauza păcii și colaborării internaționale umple de bucurie sufletele noastre, păstorii lui duhovnicești.

Cu aceste nădejdi, binecuvîntăm toate strădaniile ce se vor depune spre lucrul cel bun și bine plăcut lui Dumnezeu, în cadrul celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, și ne rugăm să pogoare asupra lor harul Mîntuitorului Iisus Hristos, pe Care Îl slujim și de la Care avem poruncă nepieritoare să Îi vestim învățătura pînă la marginile lumii.

7 octombrie 1960.

†*JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE,
PREȘEDINTELE SFINTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMINE

POPOARELE LUMII CER PACE ŞI LIBERTATE

SESIUNEA ADUNĂRII GENERALE A ORGANIZAŢIEI NAŢIUNILOR UNITE

Lucrările celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Naţiunilor Unite — care au început în toamna acestui an la New York —, au constituit un eveniment de seamă în viața internațională. Așteptată cu viu interes de omenirea întreagă, această sesiune a fost cea mai largă și mai reprezentativă întîlnire internațională la nivel înalt, din cîte au avut loc pînă în prezent. Într-adevăr, ca răspuns la inițiativa Uniunii Sovietice de a se asigura reprezentarea statelor la cel mai înalt nivel, la lucrările sesiunii au participat șefi de state și de guverne, oameni de stat de frunte din peste 30 de țări, obligînd astfel și pe conducătorii acelor state care își mărturisiseră împotrivirea față de inițiativa sovietică să-și schimbe hotărîrea inițială și să-și facă apariția la tribuna Organizației Naţiunilor Unite.

Interesul deosebit cu care a fost așteptată această sesiune a înaltului for internațional de către toate popoarele și de către toți oamenii iubitori de pace din lume, s-a datorat în egală măsură atît caracterului reprezentativ al participării statelor, cît și importanței covîrșitoare a problemelor care aveau să fie abordate și care constituiau cele mai arzătoare cerințe actuale ale întregii omeniri. Între aceste probleme, pe primul plan s-a situat, fără îndoială, problema dezarmării generale și totale, care ar deschide larg calea spre făurirea unei lumi fără arme, fără armate, fără războaie, a unei lumi în care să domnească pacea și colaborarea frățească între toate popoarele de pe pămînt. De soluționarea grabnică și justă a acestei probleme — cheie a întregii vieți internaționale, depinde — într-un anumit sens — însăși soarta omenirii, care se găsește în prezent

la o adevărată răspîntie și care își pune, cu legitimă îngrijorare, întrebarea dacă va continua oare și în viitor «cursa nebunească a înarmărilor și îndeosebi a celor nucleare, cu irosirea de uriașe mijloace materiale, va continua politica cercurilor agresive de împînzire a lumii cu baze militare, politica războiului rece, generatoare de grave primejdii pentru pacea lumii ? Sau popoarele care se ridică la luptă activă pentru apărarea păcii vor stăvili acest curs al lucrurilor și vor impune înfăptuirea dezarmării generale și totale, creînd astfel baza cea mai sigură pentru salvarea omenirii de un război nuclear ?». Așa cum a arătat Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, conducătorul delegației Republicii Populare Romîne la cea de a XV-a sesiune a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, «acesta este fondul luptei ce se dă în lume în jurul problemei dezarmării generale și totale» și de aci rezultă «necesitatea imperioasă și însemnătatea imensă a rezolvării acestei probleme pentru destinele tuturor popoarelor».

Încă din toamna anului 1959, de cînd șeful guvernului sovietic N. S. Hrușciov a prezentat, în cadrul precedentei sesiuni a Organizației Națiunilor Unite, istoricele propuneri cu privire la dezarmarea generală și totală, — propuneri asupra cărora a fost adoptată atunci, cu unanimitate de voturi, o recomandare corespunzătoare —, popoarele de pretutindeni au văzut că năzuința lor sfîntă de zidire a unei păci trainice în lume este pe deplin realizabilă. Ele au nădăjduit că în cursul elaborării și înfăptuirii măsurilor practice de dezarmare, conducătorii acelor state care au promovat politica nefastă a pregătirilor de război, a înarmărilor nesăbuite și a semănării de baze militare agresive pe toate continentele, vor înțelege necesitatea imperioasă a dezarmării generale și totale și vor păși cu hotărîre pe acest drum. Dar tratativele ce s-au purtat ulterior au dovedit opiniei publice mondiale că cercurile războinice, în frunte cu Statele Unite ale Americii și cu aliații lor din blocurile agresive, nu erau interesate în înfăptuirea acestui vast program de dezarmare, cerut de întreaga omenire iubitoare de pace. Evenimentele care au urmat au arătat limpede că aceste cercuri căutau numai să înșele popoarele, să le dea iluzia că în diferite organisme internaționale se lucrează la realizarea dezarmării, să îngroape această problemă într-un noian de vorbărie goală. Apărînd cu fermitate ideea păcii mondiale și activînd cu consecvență pentru făurirea unei lumi fără războaie, Uniunea Sovietică împreună cu celelalte state socialiste nu s-au lăsat antrenate pe această cale ; ele n-au voit să se facă părtașe la înșelarea popoarelor, ci au demascat în fața lumii întregi uneltirile cercurilor militariste de a folosi tratativele ca paravan pentru continuarea cursei înarmărilor, cerînd înscrierea acestei probleme pe ordinea de zi a actualei sesiuni a O.N.U.

În cadrul Organizației Națiunilor Unite, șeful guvernului sovietic a prezentat spre dezbatere un document de mare însemnătate prin soluțiile judicioase și unanim acceptabile pe care le aducea în problema făuririi unei păci trainice, intitulat : «Prevederi fundamentale pentru un tratat de dezarmare generală și totală». Acest document stabilește cu claritate principiile călăuzitoare și etapele dezarmării, propunînd și un sistem de control

eficace. Venind în întîmpinarea unor propuneri și observații făcute anterior de reprezentanții puterilor occidentale, documentul prezentat de Uniunea Sovietică preconizează lichidarea tuturor mijloacelor de transportare la țintă a armei nucleare și reducerea, chiar de la începutul etapelor dezarmării, a efectivelor forțelor armate și a armamentelor clasice —, dovedindu-se a fi «o bază serioasă în vederea adoptării unui acord, care să scoată din impas problema dezarmării generale și totale și să asigure rezolvarea ei practică, potrivit cu voința popoarelor».

Cu toate că reprezentanții a numeroase state, ca și întreaga omenire dornică de pace, au salutat cu bucurie noua contribuție adusă de guvernul Uniunii Sovietice cauzei păcii mondiale, — totuși, datorită unei majorități de voturi de care încă mai dispun în Organizația Națiunilor Unite, Statele Unite ale Americii au reușit să împiedice dezbaterea acestor importante probleme în plenul Adunării Generale, trimițînd-o în discuția Comitetului Politic, unde reprezentanții puterilor occidentale recurg la vechea lor tactică de discuții lipsite de conținut și de tergiversare a oricăror hotărîri concrete. În felul acesta, problema dezarmării generale și totale a fost adusă de manevrele puterilor occidentale într-un nou impas. Conducătorul delegației Republicii Populare Romîne la cea de XV-a sesiune a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, a arătat că «actualul stadiu al lucrurilor evidențiază necesitatea imperioasă a unor eforturi susținute din partea tuturor statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite, fie ele mari sau mici, pentru a urni din punctul mort problema dezarmării. Realizarea dezarmării se impune ca o problemă de însemnătate vitală, în rezolvarea căreia toate țările de pe planeta noastră, fără deosebire de orînduire social-politică, toate popoarele sînt la fel de interesate. Cu conștiința înaltei răspunderi pentru soarta omenirii, toate popoarele — din țările socialiste, din țările neutre, din lumea capitalistă — sînt chemate să-și unească eforturile pentru a opri mîna incendiatorilor și a preveni o catastrofă atomică. Pe deasupra oricăror deosebiri de concepții sau orientare politică, aceasta este o chestiune a întregii umanități».

Tocmai în vederea atragerii tuturor statelor la înfăptuirea unei păci durabile pe întreg globul pămîntesc, guvernul sovietic a făcut propunerea — pe deplin justificată — de a se convoca în martie sau aprilie, anul viitor, în Europa, o sesiune specială a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, consacrată exclusiv problemei dezarmării, cu participarea șefilor de state sau de guverne.

Răspunzînd întrebărilor legitime pe care și le pun astăzi milioane de oameni din toate țările asupra perspectivelor de viitor, asupra posibilităților practice de a înfăptui dezarmarea și de a asigura omenirii pacea, dl. Gh. Gheorghiu-Dej a subliniat că: «Analizarea realităților contemporane demonstrează, fără putință de tăgadă, superioritatea crescîndă a forțelor păcii și progresului asupra forțelor războiului și agresiunii. Iar această superioritate constituie factorul hotărîtor pentru perspectivele dezvoltării vieții internaționale. Trăsătura caracteristică fundamentală a tim-

pului nostru constă tocmai în aceea că desfășurarea evenimentelor nu mai este determinată de imperialism. Acesta nu mai este astăzi atotputernic; imperialismului i se opun astăzi forțe uriașe în continuă creștere, capabile să zăgăzuiască războiul și să impună o pace durabilă».

Pentru a determina însă înfăptuirea dezarmării generale și totale și a face să triumfe principiile coexistenței pașnice în relațiile dintre popoare, «este necesar — așa cum a arătat tot dl. Gh. Gheorghiu-Dej —, ca forțele păcii să se unească într-un front larg, să-și concentreze eforturile spre înfăptuirea practică a măsurilor de natură să asigure consolidarea păcii, corespunzător cu năzuința arzătoare a tuturor popoarelor, a întregii umanități».

În cadrul celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite s-au făcut auzite și alte propuneri judicioase, menite să contribuie în mai mare sau mai mică măsură la realizarea năzuințelor de pace și libertate ale popoarelor din întreaga lume. Un uriaș răsunet a avut propunerea Uniunii Sovietice cu privire la lichidarea grabnică și definitivă a regimului colonial, sub toate formele și manifestările sale. Poporul romîn — ca și toate popoarele de pe pămînt — a primit cu multă bucurie știrea că în cadrul lucrării sesiunii O.N.U. a fost adoptată cu unanimitate de voturi hotărîrea ca această propunere să fie dezbătută în ședința plenară a Adunării Generale. Aceasta nu înseamnă, desigur, că reprezentanții tuturor statelor sînt de acord cu abolirea imediată și totală a colonialismului; unii dintre ei se vor împotrivi adoptării de măsuri practice, dar popoarele sînt hotărîte să lupte cu toate forțele lor pentru a șterge de pe fața pămîntului orice urmă a robiei coloniale, a dominației unui stat asupra altuia. De asemenea, în vederea restabilirii prestigiului Organizației Națiunilor Unite și pentru a face acest for internațional apt să împlinească îndatoririle de mare răspundere ce-i vor reveni în viitor, guvernul sovietic a declarat că consideră indicat ca în locul secretarului general al O.N.U. să se creeze un organ executiv colectiv, compus din trei persoane, fiecare reprezentînd un anumit grup de state: state participante la blocurile militare ale puterilor occidentale, state socialiste și state neutre.

Delegația Republicii Populare Romîne, condusă de dl. Gh. Gheorghiu-Dej, a desfășurat în cadrul lucrărilor sesiunii Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite o intensă activitate, consacrată cauzei păcii și colaborării între popoare. În afară de sprijinul ferm pe care delegația țării noastre l-a acordat propunerilor guvernului sovietic, ea a prezentat Adunării Generale două propuneri ale guvernului romîn, care s-au bucurat de o apreciere pozitivă în rîndurile multor participanți la sesiune. Astfel, guvernul romîn a propus ca înaltul for internațional să sprijine «Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate dintre state europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite», precum și «Măsuri pentru promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare». Este evident că ambele propuneri prezentate de delegația Republicii Populare Romîne izvorăsc

din voința de pace a poporului nostru și din hotărîrea lui neclintită de a-și aduce contribuția la marea operă de zidire a unei lumi a păcii. Cea dintîi propunere reprezintă încă un demers al guvernului nostru în spiritul propunerii pe care a făcut-o guvernelor din Balcani, încă din anul 1957, cu privire la crearea unei zone denuclearizate în această regiune. Reînnoind acum această propunere în cadrul Organizației Națiunilor Unite, dl. Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că Republica Populară Romînă este gata să întreprindă tot ce depinde de ea în vederea încheierii unui tratat de înțelegere și securitate colectivă «avînd drept scop să consolideze pacea în regiunea balcano-adriatică și s-o transforme într-o zonă din care să fie eliminate bazele militare străine, rampele de lansare a rachetelor și armelor nucleare». Propunerea a doua urmărește un scop de o înaltă valoare morală, deoarece tinde să împiedice otrăvirea tineretului din unele țări, care în prezent e crescut în ideile șovinismului, intoleranței și rasismului și în spiritul revanșard sau agresiv.

Activitatea delegației Republicii Populare Romîne la sesiunea Adunării Generale O.N.U. a fost urmărită neîntrerupt, cu dragoste și legitimă mîndrie, de întregul nostru popor. Cuvîntările d-lui Gh. Gheorghiu-Dej au dat expresie, în cel mai înalt și mai reprezentativ for internațional, voinței de pace a poporului romîn, și au înfățișat lumii întregi marile înfăptuiri ale unui popor care a rupt lanțurile robiei, a devenit stăpîn pe țara și destinele lui și își construiește, prin muncă plină de avînt, o viață nouă, plină de lumină, un viitor fericit. Adeziunea totală a poporului nostru față de politica externă promovată de guvernul Republicii Populare Romîne s-a manifestat cu o impresionantă amploare prin nenumăratele telegrame, scrisori, mesaje pe care delegația țării noastre la O.N.U. le-a primit zilnic și prin care cetățeni de cele mai diferite categorii își exprimau aprobarea față de activitatea delegației și dragostea lor față de conducătorul delegației, dl. Gh. Gheorghiu-Dej, în care ei văd pe cel mai iubit fiu al poporului nostru și pe cel mai autorizat exponent al năzuințelor lor de pace și libertate.

Conștient de greutățile ce mai stau încă în calea înfăptuirii unei păci trainice, poporul romîn nutrește cea mai sinceră și mai fermă încredere în triumful final al cauzei păcii. Muncind cu însuflețire pentru continua înflorire a țării noastre, el împărtășește întru totul gîndurile pe care le-a mărturisit însuși dl. Gh. Gheorghiu-Dej în expunerea pe care a făcut-o cu privire la lucrările sesiunii Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite și la activitatea delegației Republicii Populare Romîne: «Sîntem îndreptățiți să privim cu încredere perspectivele evoluției vieții internaționale. Creșterea continuă a forțelor păcii este o lege a epocii contemporane. În lupta între forțele păcii și ale războiului, victoria va fi de partea forțelor păcii!».

*

Biserica Ortodoxă Romînă, prin ierarhii, preoții și credincioșii ei, a înțeles să aducă și ea contribuția ei la sprijinirea nobilelor eforturi ce se depun pretutindeni pentru statornicirea unei păci trainice în lume,

pentru triumful cauzei celei mai scumpe a tuturor popoarelor. Nutrind un profund și sincer ataşament față de ideea păcii și colaborării între popoarele de pe întreaga planetă, fiii Bisericii Ortodoxe Romîne și-au alăturat glasurile lor la uriașa manifestare a voinței de pace a poporului nostru, prilejuită de rodnica activitate desfășurată de delegația Republicii Populare Romîne la cea de a XV-a sesiune a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite. Așa cum a arătat însuși conducătorul delegației țării noastre, dl. Gh. Gheorghiu-Dej, între scrisorile, telegramele, mesajele pe care, zi și noapte, telegraful, poșta și radioul le aduceau delegației romîne, de la colective de muncă din fabrici și întreprinderi, de la simpli muncitori și țărani, de la artiști, scriitori și oameni de știință, de la tineri și bătrîni, de la militari etc., — s-au aflat și numeroase mesaje prin care slujitori ai cultelor religioase din Republica Populară Romînă își exprimau sprijinul lor neprecupețit pentru contribuția pe care reprezentanții poporului nostru, în frunte cu dl. Gh. Gheorghiu-Dej, o aduceau în înaltul for internațional, cauzei sfinte a zidirii păcii în lume, a înlăturării războaielor din viața omenirii.

O nouă expresie a consecvenței cu care Biserica Ortodoxă Romînă înțelege să lucreze pentru împlinirea mesajului evanghelic de făurire a păcii pe pămînt și a buneivoiri între oameni o constituie, desigur, telegrama pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis-o către Organizația Națiunilor Unite, la începutul lucrărilor actualei sesiuni a Adunării Generale. Salutînd în numele ierarhilor, clericilor și credincioșilor ortodocși activitatea desfășurată de participanții la sesiune, în slujba umanității, și urîndu-le succes deplin în misiunea lor nobilă de statornicire a unei păci durabile, — Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat principiile evanghelice de înaltă valoare morală și de profund umanism care impun oricărei Biserici creștine și oricărui creștin în parte să aducă aportul său la înfăptuirea celor mai sincere năzuințe ale umanității contemporane. «Biserica Ortodoxă — a spus Prea Fericirea Sa — este fericită să constate că în veacul celor mai mari descoperiri științifice, în veacul care va cunoaște fără îndoială zborul omului spre uimitoarele depărtări ale universului, omenirea întreagă este stăpînită de năzuința sinceră de a înfăptui acele idealuri morale, pe care și creștinismul le-a formulat și le-a propovăduit de-a lungul a două milenii. Păstrînd și apărînd mesajul nealterat al Evangheliei lui Hristos — care a vestit pacea, libertatea și frăția tuturor oamenilor de pe pămînt —, Biserica Ortodoxă a înțeles prioritatea pe care o au în învățătura creștină poruncile de slujire a păcii și datoria ce revine oricărei Biserici creștine și oricărui creștin în parte, de a nu înceta să lucreze pentru înfăptuirea acestor sfinte năzuințe. De aceea, Biserica noastră sprijină din toată inima strădaniile ce se depun în prezent, în cadrul celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, pentru înlăturarea războaielor din viața omenirii, pentru crearea unei lumi fără arme și fără armate, în care popoarele să trăiască în bună înțelegere și conlucrare frățească. Înfăptuirea acestui deziderat al întregii umanități este astăzi mai necesară

ca oricînd, dată fiind puterea nimicitoare a armelor pe care le-a făurit mintea omenească și dezastrul pe care un război atomic l-ar aduce pentru întreaga noastră planetă. A sosit vremea cînd conducătorii statelor trebuie să țină seama că omenirea a realizat și un progres moral la înălțimea progresului științific și tehnic pe care l-a atins, — progres moral ce se manifestă în dinamismul cu care popoarele își impun voința lor dreaptă. A sosit vremea cînd toți creștini din lume au datoria să-și unească eforturile pentru a împlini cuvintele profetului Isaia, «de a preface săbiile în pluguri și sulițele în seceri», dovedind astfel încă o dată viabilitatea și permanenta actualitate a creștinismului în lume. A sosit vremea cînd Organizația Națiunilor Unite — acest înalt for de colaborare internațională — trebuie să răspundă încrederii pe care i-o acordă popoarele și să realizeze dezarmarea generală și completă pe care o cere astăzi, cu legitimă fermitate, întreaga omenire».

Arătînd apoi răspunderea ce revine Bisericilor creștine în problema abolirii robiei coloniale — care constituie o încălcare flagrantă a poruncilor evanghelice și, totodată, o rușine a veacului nostru —, Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a încheiat telegrama adresată Organizației Națiunilor Unite, cu această caldă și vibrantă chemare: «Conștienți de îndatoririle ce Ne revin în calitate de Întîistătător al unei Biserici creștine, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și al Nostru personal, ne îndreptăm glasul spre reprezentanții statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite — și îndeosebi către cei care se închină aceluiași Hristos-Dumnezeu —, și îi rugăm să nu trădeze mesajul divin al Evangheliei creștine, ci să aducă contribuția lor la înfăptuirea celor mai nobile cerințe ale umanității contemporane, care sînt totodată și idealurile sfinte ale creștinismului. De asemenea, nădăjduim că vor acorda atenția și sprijinul lor, înțeleptelor propuneri ale delegației Republicii Populare Romîne, care a făcut cunoscută Organizației Națiunilor Unite voința poporului romîn, al cărui sincer și permanent atașament față de cauza păcii și colaborării internaționale umple de bucurie sufletele noastre, păstorii lui duhovnicești».

Această poziție fermă a Bisericii Ortodoxe Romîne în problemele vieții contemporane, — poziție expusă cu demnitate de însuși Întîistătătorul Bisericii noastre —, izvorăște din cele mai sfinte porunci ale Evangheliei lui Hristos și corespunde întru totul voinței sincere a preoților și credincioșilor ortodocși din țara noastră, care sînt ferm hotărîți să sprijine și în viitor strădaniile poporului nostru și ale tuturor popoarelor din lume, pentru triumful deplin al păcii și libertății pe pămînt, pentru înlăturarea definitivă a războaielor din viața omenirii.

REDACȚIA

NOI CONTRIBUȚII CREȘTINE LA OPERA DE ZIDIRE A PĂCII IN LUME

LUCRARILE CELEI DE A 3-A CONFERINȚE A MIȘCARII CREȘTINE PENTRU PACE DE LA PRAGA, DIN SEPTEMBRIE 1960

Inițiată în toamna anului 1957, Mișcarea creștină pentru pace de la Praga împlinește 3 ani de rodnică activitate. Precum scria recent teologul de frunte al evanghelicilor cehi, prof. J. Hromadka de la Praga, laureat al Premiului internațional Lenin pentru pace, stăruințele din cadrul mișcării creștine pentru pace se adresează lumii întregi, ca Bisericile și singuriții ostenitori să depună o rîvnă tot mai serioasă în direcția înțelegerii și a păcii, pentru că credincioșii și teologii creștini au și ei marea sarcină și misiune de a contribui la netezirea căii spre creșterea tot mai rodnică a florii păcii pentru întreaga omenire. În acest scop a fost propus ca temă principală subiectul «Pe calea spre o epocă de pace în omenire, pentru ca la conferință să se poată stărui prin discuții libere asupra celor mai grele probleme ale vremii, deoarece și în fața creștinilor stă aceeași mare răspundere pentru pace.

În acest cadru își pregătea plecarea la Praga și delegația romînă, constituită din I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, dl. episcop luteran Dr. Fr. Müller din Sibiu, vicarul reformat Al. Buthi din Oradea și pr. prof. M. Șesan. La Praga, delegația romînă a luat contact, din ziua de 6 sept. înainte, cu cei aproape 200 de delegați din 26 de state europene și de peste mări. Dintre aceștia merită să fie pomeniți : Prea Fericitul Patriarh-catolicos Efrem al Georgiei, I. P. S. Mitropolit Pitirim din Leningrad, I. P. S. Mitropolit Nicodim Sliven-Bulgaria, I. P. S. Mitropolit Ioan al Pragăi, P. S. Episcop Nicodim, șeful secției externe a Patriarhiei ruse, P. S. Episcop Maxim, secretar al Sfîntului Sinod bulgar, P. S. Episcop Vasile din Varșovia și P. C. Protoierei D. Dulgherov și Șt. Zankov din Sofia, Br. Cisarz din Belgrad, At. Semeniuc din Varșovia, Al Michalov, decanul Facultății teologice ortodoxe din Prešov-Cehoslovacia, Feriz Berki, administratorul protoieriei ortodoxe maghiare din Budapesta și renumitul teolog rus, distins pentru stăruința sa pentru pace, prof. Lev N. Pariiski din Leningrad. Dintre delegații evanghelici de diferite confesiuni, trebuie

să fie amintiți : rev. J. Collins, președintele asociației britanice pentru pace, R. Ullman din Birmingham, neobosit pacifist englez, pastorul E. Koch din Viena, P. Hansen din Danemarca, G. Williams de la biroul Consiliului Mondial al Bisericilor din Geneva, M. Cavalie din Nantes-Franța, D. Frielinghaus, octogenarul E. Fuchs, M. Hager, G. Lotz, G. Ordnung, G. Wirth și W. Schmauch din R. D. Germană ; H. Gollwitzer, H. Harms, H. Kloppenburg, H. Mochalski, Martin Niemöller, cunoscut luptător antimilitarist, M. Schroeter, W. Schweitzer, H. Vogel, renumit activist pentru pace și E. Wolf din R. F. Germană ; episcopul J. Struharik din Iugoslavia, G. Forbach din Norvegia, distins cu Premiul Lenin pentru pace, Al. Rasker din Olanda, W. Niemczyk, episcopul A. Wantula din Varșovia, arhiepiscopul T. Kiivit, și arhiepiscopul G. Turs din Uniunea Sovietică, Al Kareev, secretar general al cultului baptist, din Moscova, episcopul T. Bartha, episcopul Z. Kaldy, L. Pakozdy, M. Palfy și Z. Varga din Ungaria, însuflețitul activist pentru pace Milton Mayer din California și alții, din Australia, Brazilia, Canada, India, Indonezia, Italia, Japonia, New-Zeeland, Suedia și S. U. A., iar dintre gazde : episcopul Cymorek, J. Hromadka, J. Chabada, Fr. Kovar, episcopul M. Novak, St. Turnsky, V. Vanciura, episcopul I. Varga, J. Heller și alții.

Prima întrunire a avut loc încă la 6 sept., la Facultatea evanghelică Comenius din Praga, la care au participat însă numai 12 membri din Comisia pregătitoare a conferinței pancreștine din anul 1961, sub președinția episcopului reformat T. Bartha din Debrețin, de față și cu delegatul romîn M. Șesan. După discutarea referatelor prezentate de prof. W. Schmauch de la Greifswald, St. Turnsky și J. Ondra de la Praga, s-a stabilit ca viitoarea conferință pancreștină a Mișcării creștine pentru pace să se țină la Praga, cu numărul sporit de 600 de delegați, repartizați pe numeroase state din lume, în prima jumătate a lunii iunie 1961. Pregătirea ei să fie susținută și de un Buletin special publicat în acest sens.

În seara aceleiași zile, la orele 19, 30, a avut apoi loc în sala metodistă deschiderea solemnă a conferinței, prin președintele V. Hajek din Praga. În urarea sa, președintele și-a exprimat încrederea că la conferință vor fi auzite cele mai autorizate glasuri creștine în slujba păcii mondiale, ca să fie lipsită lumea de cele rele, să fie susținută cu vigoare viața cu toate manifestările ei frumoase și să fie aplicată chiar și iertarea, precum Mîntuitorul l-a iertat pe apostolul Petru, și față de cei care nu o cer și rămîn necunoscuți. Deci nu numai să ne bucurăm că sîntem împreună, ci totodată să realizăm în lume fapte care să înlăture amenințările și răzbunarea, căci unde sînt 2 sau 3 adunați în numele lui Hristos, este și El de față spre cele bune.

Au urmat la cuvînt prof. H. Vogel din Berlin, prof. J. Hromadka din Praga și americanul Milton Mayer, care au evocat activitatea rodnică în cîmpul păcii mondiale depusă de decedații membri ai mișcării : secretarul general B. Pospișil, prof. H. Iwand de la Bonn și P. Dagadu din Ghana, propus coreferent pentru tema principală de la Praga.

S-a constituit apoi prezidiul conferinței, compus din președintele activ V. Hajek, episcopul T. Bartha din Debrețin, Prea Fericitul Patriarh Efrem al Georgiei, anglicanul J. Collins, pastorul M. Niemöller și norvegianul R. Forkech, iar ca secretar general a fost recunoscut cehul J. Ondra.

În partea rezervată salutului delegaților, a luat mai întîi cuvînt P. F. Patriarh Efrem, care a îndemnat pe cei de față la stăruința sinceră și cinstită pentru pace. Printre cuvîntători, ca Z. Kaldy, episcopul Wantula, R. Ullmann și Kareev, s-a înscris și I. P. S. Mitropolit Iustin, care, aducînd salutul și binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a rostit un cuvînt plin de căldură și demnitate creștină, împresionînd adînc pe cei de față și trezindu-le interesul mai viu pentru delegația romînă.

În dimineața zilei de miercuri 7 septembrie, delegația Patriarhiei Romîne a fost invitată la sediul Mitropoliei ortodoxe cehoslovace, unde I.P.S. Mitropolit Ioan al Pragăi l-a decorat pe I.P.S. Mitropolit Iustin cu ordinul bisericesc al Sf. Ciril și Metodiu, clasa a 2-a cu stea și pe P. C. Pr. prof. M. Șesan cu același ordin, clasa a 4-a cu medalie, pentru merite deosebite în lupta pentru pace și prietenie între popoare.

La orele 8, 30, după rugăciune și cîntare comună, a avut loc prima conferință a prof. H. Gollwitzer din Berlinul Occidental, asupra subiectului: Contribuția creștinilor pentru pace. După o exegeză atentă teologică asupra noțiunii de pace în Vechiul și Noul Testament, conferențiarul s-a ocupat cu poziția creștinului față de problema păcii, arătînd că Dumnezeu vrea pace, pentru că omul este mai mult decît ce reprezenită el sub aspect biologic. Iar în acest «mai mult» intră efectiv în imperativ obligația fiecăruia de a participa activ la condiționarea reciprocă a unei vieți în înțelegere și colaborare. Numai așa se poate asigura o epocă de pace în omenire. După aspectul ei sufletesc și moral, pacea urmărește să realizeze și liniștea politică, în care să nu fie nici arme atomice și nici remilitarizarea revanșarzilor germani. Creștinii au un cuvînt greu de spus în toate aceste probleme. Ei nu trebuie numai să se roage, ci și să activeze concret pentru întronarea păcii reale între oameni și popoare. Între aceste fapte este și lupta contra războiului rece și a presei instigatoare.

A urmat apoi urarea de succes la lucru din partea prof. Mukarovsky, președintele Comitetului național cehoslovac al partizanilor păcii, care a arătat că Republica socialistă cehoslovacă dorește pacea cu toată lumea și de aceea susține postulatul firesc al dezarmării și al demilitarizării Europei centrale. În această privință, Mișcarea creștină este pe deplin de acord cu străduințele Consiliului Mondial al Păcii. Aceleași urări de bine și succes au fost făcute de I. P. S. Mitropolit Pitirim din partea Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei, și de I. P. S. Mitropolit Ioan al Pragăi, care au arătat că cine slujește Mîntuitorului Hristos trebuie să fie el însuși un făcător de pace, un aducător de bucurie și fericire.

În coreferatul său la tema principală, avînd subiectul «Pe calea spre o epocă de pace în omenire», președintele Bisericii luterane din Hessa, Martin Niemöller, a precizat între altele că numai o epocă de pace poate fi singurul viitor real al omenirii, în care știința își va aplica valorile ei

numai spre binele omenirii și nicidecum altfel. Iar dezarmării trebuie să-i premeargă edificarea conștiințelor asupra necesității imperative a înțelegerii reciproce, din care să dispară ghimpele neîncrederii, pentru că fără concepția unei păci nu se mai poate trăi în lume. Ca creștini deci trebuie să luptăm cu toții în mod solidar și nicidecum izolat, pentru că răspunderea este acum comună, iar creștinul trebuie să simtă obligația sa pentru binele semenului și existența lui fericită. În acest cadru nu e timp pentru compromise, ci in comun trebuie apucată aceeași cale a păcii în lume.

La discuții participă apoi Episcopul luteran Fr. Müller din Sibiu, care accentuează că adunarea laolaltă a fraților produce întotdeauna bucurie și ea duce la colaborare, pentru că războiul e inuman și politica de răzbunare e necreștină. În acest sens e necesar ca să fie stăvilite patimile și uneltirile Vaticanului și astfel slujba Evangheliei să fie folositoare tuturor. A vorbit apoi olandezul Rasker, care a îndemnat de asemenea la făurirea unei lumi a păcii.

O tonalitate dinamică și ținută deosebit de demnă în discuții a adus I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei, care a spus: «Marea problemă a omenirii actuale este problema păcii în lume. Ea exprimă dorința arzătoare a tuturor popoarelor de a se vedea eliberate de coșmarul războiului, spre a-și putea împlini în atmosfera creatoare a păcii năzuințele lor firești. De această dorință este animat și poporul nostru romîn, care sprijină cu toată hotărîrea eforturile pe care le depun popoarele lumii pentru ca o epocă de pace să se sălășluiască în întreaga lume. Alături de toți fiii poporului nostru se găsește și Biserica Ortodoxă Romînă, împreună cu toate cultele din cuprinsul patriei noastre, străduindu-se de mult pentru rezolvarea pozitivă a problemei păcii mondiale». Apoi I. P. S. Mitropolit Iustin a trecut în revistă cîteva din momentele mai importante din activitatea Bisericii ortodoxe romîne pentru pace în ultimii 12 ani, exemplificînd amploarea acestei activități prin încadrarea preoților ortodocși în comitetele de luptă pentru pace. Fiind chemată să-și îndeplinească misiunea ei în lume, Biserica Ortodoxă nu poate sta indiferentă la condițiile în care viețuiesc oamenii pe pămînt. De aceea, ei nu-i pot fi indiferente aceste condiții, pentru că ele determină în mod firesc împlinirea lucrării sale mîntuitoare. Ea contribuie în cea mai mare măsură la ridicarea și la așezarea în adevărata sa lumină a chipului lui Dumnezeu din om. Dar nimeni nu va putea spune că în chipul acelora care au masacrat oameni și au provocat dureri și suferințe adînci, în timpul războiului, sau în al celor care, în numele egoismului și trufiei, încearcă să prăbușească omenirea într-o catastrofă, s-ar putea găsi vreo urmă din chipul lui Dumnezeu. Mulți dintre aceștia săvîrșesc sacrilegiul de a pomeni numele lui Dumnezeu și de a se numi creștini. Ei însă nu cunosc calea vieții (Mat. 7, 14), ci slujesc păcatului și morții (Rom. 5, 16) și se fac ucigași de frați. Fărădelegile celor ce au declanșat războiul din urmă, fărădelegi mai mult decît strigătoare la ceruri, au făcut ca omenirea să-și întoarcă fața cu spaimă de la ele, dar și cu hotărîrea de a le pune capăt

pentru totdeauna. În acest scop oameni de cele mai diferite opinii, credințe și rase își dau mîna în efortul gigantic de a statornici o pace dreaptă în lume. Acest gînd ne animă desigur pe toți cei care ne găsim în frățeasca adunare creștină de aci. El ne încălzește inimile, ne face să ne identificăm cu năzuințele credincioșilor noștri, ne dă o mai înaltă conștiință a misiunii noastre sfinte. El topește toate rezervele și mistuie cu puterea focului sacru al iubirii de Dumnezeu și de oameni toate împotrivirile vrăjmașilor păcii și ai fericirii semenilor noștri. Să nu contenim a ne împărtăși din puterea lui. Să-l mărturisim cu timp și fără timp (2 Tim. 4, 2), să strîngem și să întărim legătura frățească dintre toți cei ce cred în Hristos și să facem din el fapta biruitoare a binelui împotriva răului, a luminii asupra întunericului, a vieții asupra morții și a păcii asupra războiului.

La cuvînt au mai urmat seniorul general luteran slovac J. Chabada din Bratislava, Kleenscherper din R.D.G., B. Shaw din Scoția, Gollwitzer și Niemöller, care accentuează că opoziția contra păcii poate să ducă chiar la crimă, fapt care îl obligă pe creștin să susțină cu tenacitate realizarea păcii în lume, spre evitarea marelui păcat al omuciderii. În acest cadru intră și propaganda dușmănoasă, care are și efect reflexiv, că-l înșeală chiar pe autorul ei. De aceea, așa zisa «elită» care deține «puterea» să nu-și crească tineretul în doctrina unei «apăsări pe buton», care poate pricinui o catastrofă. De precizat este apoi faptul, că acea elită nu este una oarecare, ci precis cea militaristă americană și germană, și merită să fie citată pe nume și astfel respinsă pe bază de principii cu adevărat creștine.

După primirea în audiență, la orele 14, a delegației din Republica Populară Romînă, de către dl. Secretar general al Departamentului Cultelor, Hruza, și de directorul general Urban, a continuat ședința, la orele 15, 30, cu problema «Pace și dreptate», susținută de cunoscutul teolog J. Hromadka. Precizînd că se pune teza dreptății umane și divine, a tras concluzia că, în baza ei, în lume s-au săvîrșit și mari nedreptăți, cum este războiul și militarismul, germinat din imperialism, îndeosebi din cel german, care trebuie respins și condamnat pe baza solidarității creștine întru dreptate umană și divină aplicate în lume.

După citirea unor scrisori primite de birou din partea renumitului savant Albert Schweitzer, precum și a comunității creștine din Hiroșima, cu apelul ca la conferință să se pună capăt oricărei repetări a unei astfel de catastrofe, au urmat discuțiile, unele în termeni generali, altele cu amănunte și întrebări, susținute de Rasker, Niemöller, Streich, Pakozdy și Hromadka. S-a subliniat faptul că stăruința noastră pentru pace izvorăște din concepția și nevoia dragostei creștine, care se razimă pe Sfînta Evanghelie, precum și pe manifestări concrete ale ei prin fapte. Conferința Mișcării creștine pentru pace oferă tocmai acest prilej de lămurire reciprocă, din care generează totodată și roadele ei exprimate prin lupta comună pentru pace.

Seara, la orele 20, 30, a urmat conferința I. P. S. Mitropolit Pitirim din partea Patriarhiei ruse, cu tema «Biserica Ortodoxă și pacea». După o pregătire teologică asupra subiectului, susținută cu temeinice citate biblice, s-a trecut apoi la exemplificări din activitatea pentru pace a Patriarhiei ruse, concretizată prin susținerea dezarmării mondiale și prin combaterea armelor nucleare, începînd încă din 1948. La întrebarea ce avem de făcut ca creștini, se răspunde prin chemarea la solidaritate comună creștină, precum și la infirmarea politicii militariste a Vaticanului și a cercurilor conducătoare vest-germane. Cuvîntul reprezentantului Bisericii Ortodoxe Ruse s-a încheiat cu propunerea următoarei rezoluții împotriva înarmărilor, pentru coexistență pașnică și contra colonialismului: «Fraților, să depunem toate sforțările ca glasul conferinței noastre creștine pentru pace să fie auzit de către toți creștinii din lume. Ca apostoli ai păcii, chemăm la colaborare pe toți cei ce nu sînt de acord cu dușmanii păcii, ca să ne împotrivim lor cu hotărîre. Vestind pacea, ajutăm din plin străduințele noastre creștine. Trebuie să respingem, ca ucenici ai lui Hristos, pe acei Iuda, care pregătesc o nouă trădare față de Mîntuitorul nostru. Socotim deci necesară condamnarea cursei înarmărilor și încetarea experiențelor cu armele nucleare și susținem categoric necesitatea dezarmării. Socotim că pentru sporirea forțelor creștine pentru pace este necesară lărgirea sferei Mișcării creștine pentru pace prin chemarea la colaborare și a altor luptători pentru pace, alături de noi. De aceea, cu încredere vom participa la conferința pancreștină a Mișcării organizată pentru vara lui 1961 și sîntem convinși că ea va realiza unificarea stăruințelor comune a feluritelor Biserici și confesiuni creștine pentru asigurarea păcii în lume».

Ședința din ziua de joi, 8 septembrie, a început printr-o rugăciune rostită de profesorul ortodox Lev Pariiski de la Leningrad, urmîndu-i o cîntare bisericească ortodoxă rusă, întonată în cor de delegații ortodocși.

A urmat apoi conferința fizicianului vestgerman G. Burkhardt din Hanovra asupra temei «Războiul și pacea în epoca atomică». Lămurind în mod științific grozăviile unui război atomic, cuvîntătorul opune militarismului, etica științifică, ajutătoare a vieții, și nu spre nimicirea ei. În concluzie, se declară categoric pentru sprijinirea tuturor mijloacelor și străduințelor pentru pace în lume și pentru condamnarea războiului.

Conferința dă prilej la discuții mai animate și în cadrul ei intervine cunoscutul antimilitarist vestgerman H. Vogel de la Berlin, care salută cu satisfacție propunerile delegației ortodoxe ruse, condamnînd în același timp agitațiile militariste ale cardinalului american Spellmann de la congresul euharistic de la München, precum și ale episcopului luteran vestberlinez Dibelius, care nu mai sînt expresii de creștini. Teza o completează apoi și pastorul M. Niemöller, care subliniază că nimeni nu mai poate dori războiul, iar cei care mai cred în el apar doar ca nebuni și ca autori ai propriei lor distrugeri. Mai vorbesc: H. Szymanovsky din Germania Federală, care recunoaște necesitatea lămuririi celor rătăciți în sprijinirea militarismului asupra nebuniei lor, H. Gollwitzer, Burkhardt și J.

Hromadka, care subliniază rolul folositor pentru omenire pe care-l prezintă întrebuințarea forței nucleare în scopuri pașnice, după îndemnul și realizările din Uniunea Sovietică.

La ora 11, 30 a urmat conferința rev. J. Collins din Londra asupra temei «Ce să facem noi astăzi». Ținută mai în termeni generali, conferința prezintă momente de ordin moral și social care îndeamnă la pace, la colaborare, la veghere creștină, pentru ca nimeni să nu mai contribuie la blamarea semenului, să înceteze atacurile, provocările, spionajul, experiențele nucleare pentru război și să fie lichidate bazele militare străine.

La discuții contribuie: Pr. Prot. Br. Cisarz din Belgrad, aducînd salutul Prea Fericitului Patriarh Gherman al sîrbilor și binecuvîntările sale pentru opera păcii săvîrșită la conferință; olandezul Rasker, precum și episcopul slovac E. Varga, care subliniază datoria creștinilor de a-și manifesta acum solidaritatea lor întru idealul păcii în lume.

După masă, la orele 15, 30 a urmat conferința octogenarului teolog german Emil Fuchs din Lipsca, asupra aceluiași subiect. Subliniind îndatoririle noastre concrete de creștini față de lume și semeni, vorbitorul le dă caracter moral și social, arătînd că adevărul creștin are întotdeauna o exprimare concretă, exemplificată cu fapte reale, la baza cărora stă și bunătatea socială.

Tema trezește o discuție vie, la care participă: episcopul Rode al vechilor catolici poloni; episcopul Bartha de la Debrețin; pastorul evanghelic francez Cavalie, care se declară pe deplin mulțumit de felul creștinesc al prezentării problemelor și al discuțiilor, fiind de acord că războiul trebuie respins chiar în principiu și exprimîndu-și bucuria că poate realiza contacte cu delegații din Răsărit; pastorul Kleinschmied din Austria; anglicanul Kitting, care recunoaște că în cele mai multe privințe graiul delegaților la mișcarea creștină pentru pace coincide cu cele spuse și de către partizanii păcii din Anglia. În numele femeilor creștine a cuvîntat quakera M. Hager din Lipsca, exprimîndu-și limpede adeziunea pentru lucrările conferinței, atît ca femeie cît și ca creștină.

Mai vorbesc prof. Michalko din Slovacia, pastorul M. Niemöller și episcopul cehoslovac M. Novak.

La sfîrșitul ședinței, președintele Hajek anunță componența conducerii celor 4 comisii de lucru: Comisia 1-a, cu tema «Pe calea spre o epocă de pace în omenire», are președinte pe R. Ullmann, vicepreședinte M. Șesan și secretar vestgermanul Mochalski; Comisia a 2-a, cu tema «Viitoarea întrunire pancreștină», are președinte pe episcopul Nicodim din Moscova, vicepreședinte episcopul Bartha și secretar Kloppenburg; Comisia a 3-a, cu tema «Războiul rece», președinte, W. Schweitzer, vicepreședinte Rasker și secretar Palfy-Budapesta; și Comisia a 4-a, cu tema «Pace și dreptate», președinte M. Novak, vicepreședinte americanul Milton Mayer și secretar W. Schmauch. La orele 20, aceste conduceri de comisii au ținut o consfătuire la Facultatea Comenius.

Vineri, 9 septembrie, după rugăciunea comună, prezidată de Rasker, s-a trecut la repartizarea membrilor în cele 4 comisii. Din delegația noastră, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a făcut parte din comisia a 4-a, episcopul luteran Fr. Müller din comisia 1-a și vicarul Buthi din comisia a 3-a.

După discuții ample, legate și de conferințele ținute, ca și de temele din comisii și rezoluțiile finale, fiecare comisie a întocmit cîte un raport pentru a fi prezentat apoi în plenul conferinței.

După masă, la orele 15, 30, a început prezentarea rapoartelor din partea comisiilor. Aceste rapoarte, ca și textul scrisorilor, sînt aprobate aproape unanim și se precizează că întrunirea pancreștină din 1961 va avea loc la Praga, pe ziua de 13 iunie, cuprinzînd 600 de delegați.

Se citește apoi apelul adresat către întreaga Creștinătate asupra căruia se poartă ample discuții, la care iau parte: I. P. S. Mitropolit Nicodim, prof. Vogel, francezul R. Chalmet, consilierul luteran Lotz, prof. Lev Pariiski, M. Novak, R. Ullmann, reformatul maghiar I. Samosközi, P. S. Episcop Nicodim din Moscova, P. S. Episcop ortodox Vasile, Episcopul luteran polon Wantula, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Episcopul Bartha și H. Stempel din R.F. Germană.

Într-o atmosferă solemnă, președintele Hajek încheie cu mulțumiri sesiunea conferinței a treia a Mișcării creștine pentru pace și urează tuturor să stăruie mai departe în același spirit unitar al dragostei, spre a merge și mai hotărîți pe calea comună a păcii.

În aceeași zi, la orele 20, 30, a avut loc o recepție festivă în cinstea participanților la cea de a treia conferință a Mișcării creștine pentru pace, oferită de ministrul culturii Frantișek Kahuda și de secretarul general al Departamentului cultelor Hruza.

Sîmbătă 10 septembrie a avut loc în sala Carolinum a Universității solemnitatea decernării post mortam a titlului de doctor honoris causa, regretatului luptător pentru cauza păcii, prof. univ. Dr. H. Iwand de la Bonn.

După masă a urmat vizitarea orașului Praga și a vechei primării, iar seara I. P. S. Mitropolit Iustin a oferit un dineu în saloanele Hotelului Slovan pentru delegații ortodocși la conferință.

Duminică 11 septembrie, la orele 10, delegații ortodocși au săvîrșit împreună, sub protia Prea Fericitului Patriarh Efrem al Georgiei, slujba Sfintei Liturghii, fiecare slujind în limba bisericii sale. Răspunsurile au fost date de corul mitropolitan al catedralei Sfinții Ciril și Metodie, iar rugăciunea Domnească a fost cîntată de prof. Vera Mora, în romînește.

După aceea, delegații ortodocși s-au întrunit în casa particulară a I. P. S. Mitropolit Ioan al Pragăi, la o masă frățească, la care a participat și dl. Secretar general al Departamentului Cultelor. Cu această ocazie, după alți cuvîntători, dl. secretar general a subliniat aportul pozitiv al delegaților ortodocși la succesul conferinței. În răspunsul său, I. P. S.

Mitropolit Pitirim a asigurat că Patriarhia rusă va da tot concursul necesar și posibil Mișcării creștine pentru pace și altor mișcări și conferințe care au drept scop înlăturarea încordărilor dintre oameni și popoare.

Seara, la orele 20, în aceleași saloane ale Hotelului Slovan, a avut loc o masă frățească oferită de delegația Patriarhiei ruse delegaților ortodocși la conferință, participînd și prof. Hromadka și secretarul Ondra.

Marți 13 septembrie, I. P. S. Mitropolit Iustin a participat la ședința secției istorice a Institutului slav de pe lîngă Academia cehoslovacă, la care prof. M. Șesan a susținut un referat cu privire la relațiile romîno-bizantine. Ședința a fost deschisă de academicianul Jan Eisnar. A luat cuvîntul și I. P. S. Mitropolit Iustin, care a vorbit despre continua întărire a prieteniei romîno-cehoslovace.

Cea de a 3-a conferință a Mișcării creștine pentru pace de la Praga a prezentat — prin discuțiile purtate și prin hotărîrile adoptate — o nouă și puternică manifestare a solidarității creștine în acțiunea sfîntă de sprijinire a luptei popoarelor lumii pentru zidirea păcii în lume.

Pr. prof. M. ȘESAN

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE

CALEA UNEI PRIETENII DE VEACURI

Acad. P. Constantinescu-Iași, *Problema studierii relațiilor romîno-ruse și romîno-sovietice,* în volumul *Studii privind relațiile romîno-ruse și romîno-sovietice,* București, 1958, pp. 3-17.

Articolul acad. P. Constantinescu-Iași ne prezintă cele mai de seamă lucrări ale istoricilor ruși, sovietici și romîni, care s-au ocupat cu studiul legăturilor romîno-ruse și romîno-sovietice sub diferitele lor aspecte. Autorul face de la început constatarea că «istoria poporului romîn nu poate fi studiată fără cunoașterea legăturilor cu popoarele vecine, popoarele slave îndeosebi și, în primul rînd, cu poporul rus și ucrainean» (p. 4).

În prima parte a articolului ne sînt prezentați istoricii și filologii ruși care au studiat legăturile slavo-romîne și ruso-romîne și care au militat pentru apropierea între poporul romîn și poporul rus. Sînt amintiți istoricii și filologii N. Bantîș Kamenski, P. I. Keppen, P. M. Stroev, A. K. Vostokov, din prima jumătate a secolului XIX, care s-au ocupat în lucrările lor și de manuscrisele slavo-romîne. Iacob Hinculov (Hîncul) a fost primul conferențiar de limba «moldo-vlahă» la Universitatea din Petersburg și care în 1847 a publicat un curs intitulat «Concluzii și gramatica valaho-moldovenească», precum și o antologie de texte și traduceri de limba romînă. Iurko Huța, cunoscut sub pseudonimul de Iurii Venelin, în urma unei călătorii prin Țările Romîne și Bulgaria, a publicat un volum de «Documente valaho-bulgare sau daco-slave» (1840).

În a doua jumătate a secolului XIX apar o serie de alte lucrări ale învățaților ruși, care au publicat documente, manuscrise și studii privind istoria și cultura romînească veche. Dintre aceștia, acad. P. Constantinescu-Iași amintește pe V. A. Uliariți cu lucrarea «Materiale

privitoare la istoria Rusiei, Poloniei, Moldovei, Valahiei și Turciei în secolele XIV-XVI», precum și colecțiile de documente publicate de V. V. Kacianovski, A. A. Kociubinski, I. N. Halippa și alții. În mod deosebit se ocupă de cercetătorii Polihron Agapievici Sîrcu și A. I. Iațimirski. A. P. Sîrcu a fost din 1884 profesor de limba și literatura romînă la Universitatea din Petersburg, a făcut numeroase călătorii de studii în țara noastră, ea trimis al Academiei Ruse de Științe, fiind în corespondență cu mulți învățați romîni din acea vreme. A publicat numeroase studii, între care «Influența textelor romînești chirilice asupra celor slavo-romîne», «Din istoria relațiilor rușilor cu romînii», «În chestiunea autenticității învățăturilor domnului muntean Neagoe către fiul său Teodosie» și «Din corespondența voievozilor romîni cu magistrații Sibiului și Brașovului». A. I. Iațimirski, un bun cunoscător al limbii și culturii vechi romînești, a publicat mai multe lucrări de același gen: «Împrumuturile slave în limba romînă», «Influența slavă cărturărească în limba romînă», «Din istoria scrisului slav în Moldova și Valahia în secolele XV-XVII», două lucrări asupra lui Grigorie Țamblac și o bibliografie a edițiilor de documente slavo-romîne și altele. Sînt amintite apoi lucrările istoricilor A. I. Sobolevski («Romînia printre popoarele slave»), S. Palauzov («Principatele Romîne Valahia și Moldova»), Alexandru Kociubinski, I. Arseniev («Domnul Moldovei, Gheorghe Ștefan și legăturile sale cu Moscova»), precum și Axentie (Arsenie) Stadnițki («Cercetări și monografii privitoare la istoria Bisericii moldovenești»).

În partea a doua a articolului, acad. P. Constantinescu-Iași ne prezintă istoricii romîni care s-au ocupat cu cercetarea legăturilor romîno-ruse sau au militat pentru apropierea dintre noi și ruși. Autorul arată că «principalii reprezentanți ai științei istorice romîne din această epocă au recunoscut importanța studierii istoriei poporului rus și rolul pe care l-a jucat însuși statul rus în destinele politice ale Țărilor Romîne» (p. 6). Astfel, Gheorghe Asachi și Mihail Kogălniceanu au folosit în lucrările lor și cercetările unor istorici ruși. Alexandru Odobescu a călătorit în Rusia, cercetînd arhivele rusești și militînd pentru apropierea de poporul rus și pentru cunoașterea culturii sale.

Primul nostru slavist de seamă, B. P. Hasdeu, studiase la Harcov; și avea legături strînse cu învățații ruși, fiind și membru al Academiei de Științe din Petersburg. El a fost cel care a arătat rolul elementului slav în limba romînă și importanța toponimiei slave pe teritoriul țării noastre. Istoricul și arheologul Grigore Tocilescu a făcut cercetări în arhivele rusești și a publicat documente slavo-romîne. Episcopul Melchisedec al Romanului de asemenea a folosit izvoare slave și rusești în cunoscutele sale lucrări de istorie. Studiile de slavistică fac la noi un progres însemnat prin Ion Bogdan, istoric și filolog de seamă, fost profesor de slavistică la Universitatea din București. Cunoscător al mai multor limbi slave, el și-a desăvîrșit studiile în mai multe centre universitare din străinătate, între care și la Petersburg și Moscova, unde a legat relații de prietenie cu numeroși învățați ruși. A publicat mai multe cronici

slave, însoțite de traduceri și comentarii («Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche», «Cronici inedite atingătoare de istoria romînilor», «Letopisețul lui Azarie»), precum și colecții de documente slave. Ion Bogdan a militat și pentru o apropiere între poporul romîn și popoarele slave vecine. De asemenea recomanda istoricilor romîni învățarea limbilor slave, necesare pentru studierea istoriei țării noastre. În 1906 se înființează o catedră de slavistică la Iași, iar după primul război mondial, și la Cluj.

Cu toate aceste studii și cercetări, bogatele resurse documentare din arhivele rusești au rămas necunoscute cercetătorilor romîni, datorită politicii regimului burghezo-moșieresc care sprijinea un curent de opinie prooccidental și antislav. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, legăturile științifice dintre savanții romîni și sovietici au fost întrerupte. Ele au fost reluate abia după 23 August 1944, cînd au intrat într-o fază de dezvoltare necunoscută pînă atunci.

În partea a treia a articolului, acad. P. Constantinescu-Iași ne prezintă principalele lucrări de istorie apărute la noi în țară după 23 August 1944, lucrări care se ocupă de legăturile dintre noi și ruși în trecut. După eliberarea țării noastre au fost create condiții favorabile pentru adîncirea cercetărilor istorice prin aplicarea metodei marxist-leniniste în studierea istoriei, studierea limbii ruse în școlile de toate gradele, tineri care au studiat și au pregătit aspirantura în Uniunea Sovietică, crearea de catedre de istoria U.R.S.S. în învățămîntul universitar. Un rol însemnat în popularizarea științei sovietice în rîndul oamenilor de știință și a intelectualilor romîni îl are Institutul de studii romîno-sovietic, înființat în 1947. În «Analele romîno-sovietice» s-au publicat în domeniul istoric peste 150 de articole ale istoricilor sovietici, în afară de recenzii, note și informații. Din 1954 s-a tradus revista «Voprosî istorii» (Probleme de istorie) în întregime, iar din 1957 se publică o culegere din această revistă și din alte periodice de specialitate. Știința istorică sovietică a fost popularizată prin reviste, conferințe și bibliografii elaborate de Institutul de studii romîno-sovietic. S-au publicat în diferite edituri numeroase lucrări traduse din limba rusă ale istoricilor sovietici: E. Tarlé, B. D. Grekov, A. M. Pankratova, B. F. Porșnev, E. A. Kosminski, S. D. Skazkin, N. A. Mașkin și alții.

După 23 August 1944 se face și restabilirea adevărului asupra caracterului vechilor legături dintre poporul romîn și popoarele Uniunii Sovietice. Au apărut studii care aduceau materiale noi și o nouă interpretare a faptelor de seamă privind aceste legături. Au apărut lucrări privind începuturile relațiilor romîno-ruse din secolele XIV-XV, relațiile cu Ucraina și cu cazacii în secolele XVI și XVII, relațiile cu Rusia ale spătarului Milescu, Dimitrie Cantemir și Constantin Brîncoveanu, relațiile din timpul războaielor ruso-turce din secolul XVIII, mișcările revoluționare ale lui Tudor Vladimirescu, Eteriei și decembriștilor, perioada Regulamentului Organic și războiul pentru independență. S-au adus contribuții însemnate și asupra relațiilor revoluționare romîno-ruse, ignorate cu totul în trecut. De asemenea, se studiază mereu relațiile romîno-sovie-

tice, ca: influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în țara noastră, lupta clasei muncitoare din Romînia pentru apărarea Statului Sovietic în timpul intervenției, ajutorul dat țării noastre de către Uniunea Sovietică după eliberare, și altele. S-au studiat apoi relațiile romîno-ruse și în alte domenii: literatură, artă, economie, arheologie etc. Aceste lucrări au apărut fie în revista de specliatate «Studii», fie aparte, și se datorează unor cercetători competenți, ca: acad. P. Constantinescu-Iași, P. P. Panaitescu, Damian Bogdan, C. Stănescu, S. Calmiachi, Tr. Ionescu-Nișcov, A. Constantinescu, C. Șerban, I. Știrbu, A. Vianu, Gh. Bezviconi și alții.

Pe de altă parte și istoricii sovietici au arătat un interes deosebit pentru istoria Romîniei. Astfel, în 1950 s-a publicat în traducere rusă manualul de «Istoria Romîniei», apărut sub redacția lui M. Roller, și lucrarea «Nicolae Bălcescu și revoluția de la 1848». Lucrări însemnate au publicat și istoricii din R.S.S. Moldovenească: N. A. Mohov, I. S. Grosul, A. I. Kotenko, M. P. Munteanu și alții. Literatura istorică de specialitate din țara noastră este popularizată în periodicele sovietice, printre alții și de E. I. Spivakovski. În continuare acad. P. Constantinescu-Iași citează numele arheologilor sovietici care s-au ocupat în cercetările lor și de regiunile noastre (Tatiana Passek, I. T. Kugligova, I. K. Kolosovskaia, T. D. Zlatovskaia ș.a.), și numele filologilor și lingviștilor care și-au arătat interesul pentru limba romînă și pentru vechile texte slavo-romîne.

În încheiere, autorul propune cîteva mijloace pentru adîncirea cercetărilor asupra istoriei celor două popoare vecine și prietene, între care amintește în primul rînd cercetările în bibliotecile și arhivele din U.R.S.S.

Menționăm aci că și legăturile bisericești dintre romîni și ruși au fost cercetate de numeroși istorici (vezi cele mai însemnate studii de acest gen indicate în lucrarea «Traduceri romînești din literatura teologică rusă pînă la sfîrșitul secolului XIX», în «Studii Teologice», an. XI, nr. 3-4, 1959, pp. 182-212, notele 1-6).

Articolul acad. P. Constantinescu-Iași are meritul de a pune în lumină în mod concis și clar cele mai de seamă cercetări asupra legăturilor permanente dintre poporul nostru și popoarele Uniunii Sovietice, legături care se adîncesc pe zi ce trece și care au, printre altele, și rostul de a contribui la stabilirea unei păci trainice și a bunei înțelegeri între toate popoarele lumii.

M. PĂCURARIU

12 ANI DE LA REINTREGIREA BISERICII ORTODOXE ROMINE

La 21 octombrie 1960 s-au împlinit doisprezece ani de la realizarea măreţului act istoric al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Romîne. De-a lungul acestor doisprezece ani s-au spus şi s-au scris multe cuvinte de înaltă preţuire şi de adevăruri temeinice, încît nu mai socotim necesar să evocăm tragedia anilor 1698-1700 şi suferinţele celor două veacuri şi jumătate de dezbinare — ci din prisosul mulţumirii sufleteşti şi a recunoştinţei pentru cele săvîrşite în toamna anului 1948, să ne bucurăm de refacerea unităţii noastre spirituale în una şi aceeaşi credinţă străbună a părinţilor noştri.

Prin reîntregirea din 1948, unitatea spirituală a tuturor romînilor ortodocşi devine un act de o deosebită importanţă, căci prin el s-a consolidat viaţa noastră bisericească, s-a dat un nou imbold trăirii religioase, s-au împăcat vechile antagonisme de prozelitism religios şi s-a dat linişte şi pace sutelor de preoţi şi sutelor de mii de credincioşi foşti greco-catolici, săvîrşindu-se o adevărată reparaţie istorică a suferinţelor cauzate de înstrăinarea de la sînul Bisericii Mame în timpul celor 250 de ani.

Plin de semnificaţii este şi faptul că această unificare religioasă, deşi reprezintă dorinţa de veacuri a credincioşilor ardeleni, totuşi nu s-a putut realiza pînă în 1948, din cauza condiţiilor vitrege şi a regimurilor politice din trecut, care căutau prin orice mijloace să ţină poporul dezbinat, ca să-l poată stăpîni mai uşor. Acest lucru nu s-a putut face nici chiar după 1918 — după ce se realizase unirea Transilvaniei la Patria Mamă, din cauza dinastiei Hohenzollernilor şi a guvernelor ei, aservite în întregime puterilor occidentale şi Vaticanului.

În momentul, însă, cînd regimul democrat-popular, instaurat în ţara noastră după 23 August 1944, a asigurat poporului cele mai largi libertăţi, credincioşii greco-catolici din Ardeal, în frunte cu marea masă a clerului

greco-catolic, au hotărît singuri asupra soartei lor și s-au declarat uniți cu frații lor ortodocși, în cadrul aceleiași Sfinte Biserici — Biserica Ortodoxă Romînă strămoșească — împlinind prin aceasta marea și sfînta poruncă a Mîntuitorului Iisus Hristos — «pentru ca să fie cu desăvîrșire una..., ca să creadă lumea că Tu M-ai trimis» (Ioan 17, 23).

Datorită acestui climat nou din țara noastră și mai ales a unei orientări noi cu privire la libertatea deplină a cultului și la practicarea credinței, s-a realizat în chip fericit visul părinților noștri, s-a înfăptuit năzuința de veacuri, pentru care mulți înaintași ai noștri, clerici și mireni — înfruntînd prigoane, temniță și chiar moarte — au luptat fără încetare.

Avîntului spontan al clerului și credincioșilor de a se întoarce la sînul dreptei credințe, în anul 1948, i s-a opus cu îndîrjire vaticană, ierarhia superioară a Bisericii greco-catolice.

La 6 iunie 1948 a răsunat, însă, — din locul cel mai înalt al Bisericii noastre dreptslăvitoare — glasul plin de iubire părintească al Întîistătătorului Ortodoxiei romînești, glasul Prea Fericitului Patriarh Justinian, care, manifestîndu-și adînca sa durere de părinte duhovnicesc al întregii obști dreptcredincioase din țara noastră pentru frîngerea unității ortodocșilor ardeleni, și-a exprimat încrederea fermă că, întrucît astăzi nu mai există împrejurările vrăjmașe care au determinat «unirea» de la 1698-1700, revenirea «fraților dezbinați» în unitatea de credință a Bisericii străbune nu mai poate întîrzia.

Prea Fericitul Patriarh Justinian ne îndemna atunci: «Nu vă mai lăsați amăgiți de răuvoitori. Fiți vrednici romîni ca și înaintașii voștri, care au păzit cu însăși viața lor tezaurul comun al neamului romînesc, toată legea și credința ortodoxă... și care au murit cu nădejdea eliberării din jugul umilitor al tiraniei, cînd acest tezaur va înlesni revenirea voastră într-o singură Biserică, într-o singură credință... Cu inima plină de părintească dragoste, vă întind mîna mea frățească, chemîndu-vă, cu nemuritoarele cuvinte ale poetului:

«Hai să dăm mînă cu mînă,
Cei cu inima romînă».

Credincioșii și marea majoritate a clerului greco-catolic au ascultat glasul chemării calde de părinte: «Să vă întoarceți acasă» și la 1, 3 și 21 octombrie același an, prin adunările de la Cluj, București și Alba-Iulia, s-au întors acasă.

Adînc grăitoare — în acest sens — au fost cuvintele P. C. Părinte protopop Traian Belașcu, în prezent vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului, care — în fruntea delegației celor 36 de protopopi și preoți veniți de la Cluj la București, în ziua de 3 octombrie 1948, pentru a prezenta Sfîntului Sinod rugămîntea clerului și credincioșilor greco-catolici de a fi primiți iarăși la sînul Bisericii Ortodoxe Romîne, — a spus: «Actul de reparație istorică pe care l-am săvîrșit acum, prin reîntoarcerea noastră în sînul Bisericii Ortodoxe, este un act liber, pe care l-am făcut în calitatea noastră de cetățeni ai Republicii Populare Romîne, folosindu-ne

de drepturile și libertățile pe care ni le dau Constituția și legile țării. Cu adevărat, nici o jertfă care a căzut în lungul drum al istoriei pentru ajungerea la acest ideal de libertate, n-a căzut în zadar. Acum cînd idealul refacerii noastre spirituale și religioase a devenit un fapt împlinit; cînd apropiindu-ne cu încredere și cu hotărîre de Biserica Ortodoxă, am fost primiți cu brațele larg deschise; cînd peste cele două strane ale Bisericii poporului nostru tronează din nou bolta Ortodoxiei creștinismului strămoșesc; cînd toate umilirile strămoșilor noștri au fost reparate; într-această zi de mare sărbătoare pentru sufletul romînesc ținem să asigurăm pe toți cei de față, de tot devotamentul nostru față de Biserica Ortodoxă ai cărei fii ne considerăm de acum înainte, de glasul căreia vom asculta și căreia ne vom supune cu toată convingerea, ca și cuvîntului lui Dumnezeu».

Neuitate rămîn în sufletele tuturor cuvintele pline de părintească dragoste rostite de Prea Fericitul Patriarh Justinian în fața delegației menționate, cînd a zis: «Sînt fericit să constat că chemarea Noastră părintească, de a vă întoarce la izvoarele credinței strămoșești, a găsit ecou în sufletele preoților din Ardeal. Socotesc vestea hotărîrii voastre de a reveni la Biserica mamă, ca pe o trîmbiță a bunei vestiri de întărire nu numai a Ortodoxiei noastre, dar și a consolidării și propășirii poporului și patriei noastre. Voi sînteți crainicii unui nou duh de viață, de pace și de iubire în Biserica și Statul nostru».

Căci atunci «cînd într-o familie sau într-un cămin nu este dezbinare, acolo este pace și mulțumire sufletească, Și cînd marea noastră familie romînească nu este tulburată de neînțelegeri și dezbinări, se cimentează temeliile păcii și ale mîntuirii noastre a tuturora».

La 21 octombrie 1948 — în Bălgradul unității noastre religioase de odinioară, s-a constituit, în mod solemn, reîntregirea Bisericii Romînești din Ardeal, după 250 ani de silnică despărțire.

«Aici s-a legat, dar aici s-a și dezlegat zapisul vrajbei dintre frați», a spus Prea Fericitul Patriarh Justinian în cuvîntarea ținută la solemnitățile de aniversare a celor zece ani de la unificare și de primire în sînul Bisericii strămoșești a unui nou grup de 16 preoți reveniți.

Mărturisirea de credință și de dragoste a noilor preoți reveniți — cu acest prilej —, față de Actul Unificării, precum și angajamentul acestora de a sluji cu devotament consolidarea, întărirea dragostei frățești sub bolta aceleiași Ortodoxii romînești, au fost primite de către Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii Sfîntului Sinod cu bunăvoință părintească, după cuvîntul Sfintei Scripturi: «Și cei de pe urmă, ca și cei dintîi» (Matei XIX, 30) și s-a declarat că niciodată porțile casei părintești nu se vor închide pentru acei puțini care mai stau pe căile rătăcirii sau ale îndoielilor. Și mai puternic a străbătut în inimile tuturor simțămîntul bu-

curiei că sîntem iarăși una, că ne-am strîns din nou în casa părintească, Biserica strămoștească, și «ce bine și frumos este să fie frații împreună» (Ps. 132, 1).

Pe răbojul neobositei istorii sînt încrestați numai 12 ani de cînd ne-am dat «mînă cu mînă» și parcă n-am fost niciodată dezbinați.

De bună seamă că îndoiala asupra trăiniciei unității sufletești înfăptuite în 1948 a mocnit o vreme în sufletele unora dintre cei neîncrezători.

Îndoiala lor, pe cît a făcut să crească inima dușmanilor care pîndeau sufletele noastre, pe atît a sporit hotărîrea celor încrezători în soarta Bisericii noastre și a poporului nostru. Vremea, marele doctor al multor slăbiciuni, a tămăduit mereu neputința și a deschis tot mai neted drumul spre vindecarea celor neîncrezători.

Zi de zi, an de an, nădejdea caldă i-a însuflețit pe tot mai mulți, iar cumpăna s-a înclinat definitiv spre calea pe care au pășit, cu curaj și neșovăielnici, făuritorii actului istoric de la 21 octombrie 1948; astfel au fost înregistrate noi și noi reveniri de preoți la sînul Bisericii Mame.

Noua viață economică din scumpa noastră patrie, în care a fost desființată pentru totdeauna exploatarea omului de către om; noua viață socială cu repunerea celor ce muncesc în drepturile lor firești și cu naționalități înfrățite; avîntul cultural și tehnico-științific; precum și unitatea spirituală a poporului romîn, întăresc zi de zi patria noastră scumpă, în care este asigurată tuturor celor credincioși deplina libertate în ce privește mărturisirea credinței și practica vieții religioase.

Această libertate deplină de conștiință și de manifestare nestingherită a sentimentului religios — pe care au salutat-o și îmbrățișat-o cu entuziasm creștinii ortodocși romîni — nu este pe placul unor exponenți ai puterii papale din țara noastră și a altora fugiți peste graniță, care s-au rupt definitiv de poporul nostru și de viața nouă pe care el și-o făurește.

Noi, însă, statornici în strămoșeasca noastră credință ortodoxă și deopotrivă în dragostea de Patrie, slujind cu devotament poporul din mijlocul căruia ne-am ridicat cu toții, preoții și vlădicii Bisericii noastre, sădim în sufletele tuturor nădejdea spre o unitate cît mai deplină a întregului popor.

Este în tradiție, în obiceiul străvechi al poporului nostru, ca el să nu se împotrivească fericirii nimănui, și să nu pizmuiască fericirea altor popoare.

Noi cinstim toate popoarele și toate credințele lor și ne bucurăm de izbînzile și de propășirea tuturor celor ce sînt de alt neam, fie că trăiesc împreună cu noi, fie că sînt în afara țării, și dacă putem, le venim și-n ajutor.

Nu este însă cu putință să îngăduim amestecul altora în casa noastră și nu putem fi bucuroși nici de uneltirile celor ce seamănă zizanie și sămînță de război; de aceea, împreună cu toate popoarele dornice de pace și cu toți oamenii conștienți din lumea întreagă, în calitate de cetățeni ai Republicii Populare Romîne — care duce o consecventă politică de întărire a păcii — și de fii credincioși ai Bisericii Ortodoxe Romîne — care propovăduiește, după cuvîntul Evangheliei lui Hristos, pacea pe pămînt și bună-voirea între oameni — ne împotrivim dușmanilor păcii și strîngem tot mai mult rîndurile în jurul steagului păcii, după cuvintele Sfintei Scripturi, «fiindcă Dumnezeu ne-a chemat la pace» (I Cor. 7, 15)... «să trăim în bună pace cu toți oamenii» (Rom. XII, 18).

Pr. prof. O. MORARU

OPERA CANONICĂ A LUI PETRU MAIOR *

«Actul unirii religioase de la anul 1700, prin care o parte din populația romînească din Ardeal, atrasă de avantajele făgăduite de Vatican și de Habsburgi, primise unirea cu Biserica romano-catolică, a dat repede naștere în sînul populației transilvănene unor mișcări cum Europa nu mai cunoscuse din epoca luptelor religioase». [1]

Acestei mișcări se alătură și cunoscuții cărturari, creatori ai «Școalei Ardelene» [2]: Gh. Șincai, Petru Maior și Samuil Clain. Operele acestora ne-au rămas mărturii grăitoare asupra atitudinii și activității lor cărturărești și patriotice, prin care s-au afirmat, nu numai «ca rebeli față de iezuitismul Bisericii catolice», ci totodată și ca «exponenți militanți ai aspirațiilor sociale și naționale ale romînilor din Transilvania și factori activi pentru răurirea culturii naționale». [3] Dintre ei însă, Petru Maior rămîne «personalitatea cea mai complexă, care a avut cea mai mare influență asupra contemporanilor și posterității». [4]

Născut, probabil în anul 1753, [5] în localitatea Căpușul de Cîmpie (lîngă Tg. Mureș), [6] Petru Maior își face studiile, la început în diferite localități ale țării (Odorhei, Cluj și Blaj), [7] și apoi în străinătate.

---

* Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru a fost întocmită sub îndrumarea P.C. Pr. prof. Liviu Stan, care a dat și avizul pentru a fi publicată.

1. Emil Boldan, *Școala ardeleană,* București, 1959, p. 5.

2. Despre școala ardeleană și marea însemnătate patriotică a ei în lupta pentru recunoașterea drepturilor contestate romînilor ardeleni, a se vedea E. Boldan, *op. cit.,* p. 5.

3. D. Macrea, *Lingviști și filologi romîni,* București, 1959, p. 47.

4. D. Macrea, *op. cit.,* p. 48.

5. Nu se cunoaște precis anul, luna și ziua nașterii. Atanasie Marienescu, în lucrarea sa «*Viața și opera lui Petru Maior* (București, 1883), zice: «S-a spus la 1753, dar murind la 1821 și etatea la care a murit e cunoscută de 60 ani (în pronocolul morților), pare a fi născut în 1760-61. Luat în comparație cu Gh. Șincai, cu care și-a început studiile la Roma, și care s-a născut la 28 febr. 1754, avînd vîrsta de 20 ani cînd a mers la Roma, se crede că Petru Maior ar fi fost de aceeași vîrstă și atunci verosimil ar fi să se creadă data nașterii pe 1753-54)» (pp. 22-23); N. Iorga, *Istoria literaturii romîne,* vol. II, București, 1901, p. 234; D. Macrea, *op. cit.,* p. 47, și alții, pun ca dată aproximativă a nașterii lui Maior anul 1760.

6. Unii admit ca loc de naștere Tg. Mureș (George Bogdan-Duică, *Un studiu biografic,* 1893, p. 3).

7. Timotei Cipariu, în *Acta și fragmenta* (p. 100); Ion Antonelli, în *Brev. ist.* (p. 16), zic că: Petru Maior și-a început studiile sale în Tg. Mureș, și după ce tatăl

La Roma[8] studiază (în institutul «De propaganda fide»), teologia, filozofia și istoria (între anii 1774-79), iar la Viena (în colegiile Sancta Barbara și Pazmanian), dreptul canonic (între anii 1779-80). Întors în țară, după 4 ani de profesorat (de logică, metafizică și drept natural) la școala superioară teologică din Blaj, părăsește rasa călugărească — pe care o îmbrăcase cu puțin înainte de a merge la studii în străinătate —, și îmbrățișează administrația bisericească, devenind protopop al Reghinului. În cei 20 de ani petrecuți aci, s-a consacrat mai mult «muncii lui de cărturar luptător cauzei poporului nostru»[9] și totodată campaniei pentru ridicarea culturală a lui,[10] operă militantă pe care o continuă și în viitorul post de cenzor și corector al cărților romînești de la tipografia din Buda.[11] Atitudinea lui de luptător și scrisul său potrivnic catolicismului îi va aduce dușmănia neîmpăcată a episcopului unit Ioan Bob, de la Blaj, care va declara în 1794: «dabo operam ut illum destruam», adică «mă voi sili să-l nimicesc».[12] Ziua de 14 februarie 1821 — după unele acte — este socotită și astăzi ca ziua obștescului său sfîrșit.

«Mai puțin omul izvoarelor, Petru Maior este mai mult omul argumentelor izvorîte dintr-o minte genială».[13]

Dacă «operele lui sînt dintre acelea care nu se citesc curent, din pricina progresului în idei ce s-au realizat de atunci pînă în zilele noastre, și din pricina marilor schimbări în limba literară, privite însă în lumina vremii lor, ele apar ca niște zidiri masive, ca niște bolți puternice între care nu te poți așeza să locuiești acum, dar peste care este înălțat întregul edificiu de care te folosești».[14]

Scriitor bisericesc, pedagog, istoric și filolog, Petru Maior este totodată și un specialist în «Dreptul canonic».

Dau mărturie despre aceasta, nu numai activitatea sa la catedra de «Drept natural» de la școala superioară teologică din Blaj și faptul că

---

său fu transferat ca paroh și protopop în Căpuș, le-a continuat în Blaj (Atanasie M. Marienescu, *op. cit.*, p. 23). — Gh. Adamescu, *Petru Maior — la centenarul morții sale*, București: «Se știe numai că Petru Maior și-a făcut studiile în Tg. Mureș, în Cluj și în Blaj (p. 1).

8. În străinătate este trimis de vlădica Grigore Maior, care — după informația lui Iorga — nu era rudă cu Petru Maior (N. Iorga, *op cit.*, p. 234).

9. D. Macrea, *op. cit.*, p. 48.

10. «Mergea Petru Maior prin sate — scrie el într-un document autobiografic — unde, adunînd pruncii, făcea examen; pe cei ce știa îi lăuda, pe ceilalți părintește îi dojenea și rînduia mijlociri ca să învețe. Vara umbla pe cîmpuri, prin păduri, unde știa că sînt adunați pruncii a paște vitele și văzîndu-i, îi striga la dînsul, care, cunoscîndu-l, îndată alerga acolo și el îi întreba ceea ce au învățat și din nou îi mai învăța și îi lumina, avînd osebită dulceață de a băilui (a se întreține) cu pruncii, pentru care tuturora era iubit. Atîta au fost aprins Petru Maior voia pruncilor spre învățătură, cît pruncii uitase jucăriile sale și cînd se întîlnia la uliță tot de învățătură grăia și se întreba unul pe altul» (*Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior*, în «Revista critică-literară», Iași, 1894, vol. II, p. 128). Cf. D. Macrea, *op. cit.*, pp. 48-49.

11. *Ibidem*, p. 125.

12. Petru Maior, *Istoria Besericii romînilor, atîtor acestor dincoace precum și acelor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813, p. 342.

13. Sextil Pușcariu, *Părerile lui Petru Maior despre limba romînă*, Cluj, 1921, p. 36.

14. Gh. Adamescu, *Petru Maior — la Centenarul morții sale*, p. 2..

învăța canoanele pe tinerii preoți uniți ce se întorceau de la «Seminarul superior greco-catolic» din Lemberg (Lwov, Liov), ci și scrierile în care s-a ocupat de chestiuni canonice. Acestea sînt: «Procanonul», «Protopapadichia» și partea II-a din «Istoria Bisericii romînilor, atît acestor dincoace, precum și a celor dincolo de Dunăre».

— «Procanonul» ni s-a păstrat în manuscris și se găsește la Biblioteca Academiei R.P.R. Este și tipărit în două ediții: ediția I, cu titlul: «Procanonul lui Petru Maior, după manuscrisul autograf existent la Academia Romînă, transcris și publicat de C. Erbiceanu, în București, la 1894, și ediția II-a, îngrijită de Protoiereul dr. Grigorie T. Marcu, cu titlul: «Procanonul lui Petru Maior, după ediția din 1894, publicată în București de Constantin Erbiceanu, confruntată cu manuscrisul autograf existent la Biblioteca Academiei Romîne». Sibiu 1948.

— «Protopapadichia» este tipărită în întregime. La Academia R.P.R. nu se găsește nici un exemplar din carte, ci numai o ediție a ei retipărită de Gh. Sîlaghi în gazeta «Sionul romînesc» din Viena, anii 1865, cu nr. 10-11 și 1866, cu nr. 2, 4-6, 9-16.

— «Istoria Bisericii Romînilor» a fost tipărită și publicată de Petru Maior în anul 1813, la Buda. A scris-o foarte repede, în 11 săptămîni, «cu ajutorul nopților celor lungi» — cum însuși mărturisește.

Urmînd ordinea enumerării de față — care este totodată și cronologică [15] —, vom aborda în cele ce urmează, cît se poate de concis, conținutul fiecărei scrieri în parte. [16]

«PROCANONUL»: [17] «Această scriere este un studiu critic ce cuprinde în sine ceale ce sînt de lipsă spre înțălesul cel deplin și desăvîrșit al canoanelor și a toată tocmeala bisericească, spre folosul mai cu seamă al romînilor», după cum spune însuși autorul în titlul ei.

Petru Maior începe dezbaterea problemei, arătînd că Biserica, fiind o societate cu înfățișare văzută și înființată de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, are, ca oricare societate — «den fire» (p. 1; 1) [18] puterea «de a pune legi» (p. 4; 4).

În sprijinul acestei învățături ca și aceleia că această putere trebuie exercitată de ierarhia bisericească, întrunită în sinoade, — ierarhii fiind egali întreolaltă, precum altădată Sfinții Apostoli, ai căror urmași sînt — Petru Maior invocă o serie de texte biblice. [19] El arată că stăruința catolicilor de a «înălța fără măsură pe Sfîntul Petru și osebirea de ceilalți

---

15. *Procanonul,* care este și prima lucrare a lui Petru Maior, a fost scris în anul 1783; *Protopapadichia,* în anul 1794, iar *Istoria Bisericii Romînilor* în anul 1813.

16. În reproducerile ce le facem, păstrăm — cu oarecare necesare excepții —, formularea din textele originale.

17. *Procanon* este cuvînt grecesc (προκανών) și înseamnă «tratat despre canoane» (C. Erbiceanu, *Procanonul lui Petru Maior,* București, 1894, p. 1).

18. Paginația o facem după ambele ediții menționate.

19. a) Fapt. Apost. XVI, 4; Tit II, 4; Mt. XIII, 18; XVIII, 18; Ioan XX, 23; I Cor. V, 1-5).

b) Mt. XXVIII, 19-20; Lc. XXIV, 49; Ioan XX, 21-23; Fapt. Apost. XV, 28; XVI, 4; II Tesal. III, 4; I Cor. V, 5).

c) Mc. V, 13; Lc. VI, 13; Fapt. Apost. VI, 4; I Tim. IV, 14; Tit I, 5.

Apostoli» este tendenţioasă, întrucît ei fac aceasta «nu ca să laude pre Sf. Petru, ci ca apoi să aibă de unde trage cu viclenie înălţarea, vîlfa (= superioritatea), ţiful (= mîndria) şi monarhia papii cea de linişte şi de dragoste stricătoare» (p. 18 ; 24).

«Pe bază de argumente biblice, patristice şi canonice, alese şi utilizate cu iscusinţa învăţatului hotărît şi capabil să slujească adevărul, Petru Maior răstoarnă toate pretenţiile»[20] «papalităţii : primat, infailibilitate şi pofta de putere şi mărire lumească».

«Nimic — zice el — nu se poate culege din Matei, cap. XVI, 18, pentru monarhia sau osebirea puterii Sf. Petru de la ceea ce este a celorlalţi Apostoli», «de vreme ce prin *piatră* nu se înţelege alta, fără numai mărturisirea credinţei, ce o a făcut Sf. Petru despre Domnul Hristos» sau — cu alte cuvinte —, «credinţa mărturisirii» în dumnezeirea Sa (p. 18-19 ; 25-26).

Chiar şi în ipoteza, menţionată de Sf. Ioan Gură de Aur, că Mîntuitorul va fi înţeles prin «piatră» începutul propovăduirii Evangheliei făcute de Sf. Petru în ziua Cincizecimii,[21] nu sîntem îndreptăţiţi a pune pe seama Apostolului vreo putere în plus faţă de ceilalţi Sf. Apostoli, întrucît «a vorbi întîi (mai înainte) decît alţii — cum spune Fer. Augustin —, nu este a avea mai mare putere decît alţii, nici a avea pe alţii supuşi sieşi» ;[22] nu contestă însă, că «n-a fost puţinel dar, nici micşorată cinstea cînd s-a învrednicit Petru întîi a mărturisi pe Hristos» (p 20 ; 27-28). Apoi — zice Maior —, «nu numai Sf. Petru este *piatră,* ci şi ceilalţi Apostoli», nici singur temei credinţei şi al Bisericii, ci şi ceilalţi Apostoli «precum se mărturiseşte», în Efeseni II, 20, şi Apocalipsă XXI, 14.

— Nu numai Sfîntului Petru i-a dat Domnul puterea cheilor (Mt. XVI, 18), ci tuturor Apostolilor (cf. Mat. XVIII, 18 ; Ioan XX, 23). «Cheile acestea» — zice Fer. Augustin — «nu un om, ci uniciunea Besearicii (= Biserica cea una) le-au luat» (p. 21 ; 29).

— Atunci cînd Mîntuitorul i-a spus lui Petru : «Paşte oile Mele» (Ioan XXI, 16-17), «n-a zis să pască Petru şi pe Apostoli, că Apostolii nu sînt oi» — cum «zic protivnicii»,[23] «ci sînt dascăli şi păstori în toată

20. Pr. prof. Grigorie Marcu, *Procanonul lui Petru Maior,* Sibiu, 1948 (ediţia II-a), p. XXI.

21. Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariu la Evanghelia după Ioan (Omilia 1)* (Petru Maior, *Procanon,* ed. I, p. 20 ; ed. II, p. 27).

22. Fer. Augustin, *Despre catedra lui Petru* (Petru Maior, *Procanon,* ed. I, p. 20 ; ed. II-a, pp. 27-28).

23. «Însă ca să nu gîndeşti cumva că doară aceastea sînt clevetire şi ocări de la mine asupra italienilor, cetetule bune ! ţi-oi aduce înainte nu ceale ce am auzit cu urechile meale de la dănşii, petrecînd nu puţină vreame cu dînşii, tocma acolo unde se văd a fi ceva, nu ţi-oi aduce acestea, ci ceale ce scrie cel mai vestit întră tălcuitorii italieni, Cornelie a Lapida, carele la tălcul cuvintelor paşte oile meale, aşa grăiaşte : «Dintru acest loc dară chiar iaste, cum că Sf. Petru şi următorii lui, arhiereul de la Roma, iaste cap şi mai mare Besearicii, şi toţi credincioşii, încă şi episcopii şi patriarhii şi Apostolii, lui sînt supuşi, şi de la el trebuie să se pască şi să se povăţuiască. Apostolii ceialalţi dară, fiind că era oile lui Hristos, pentru aceia sînt şi lui Petru asemenea oi. Drept aceia trăbuia Petru pe dănşii a-i chivernisi şi de i-ar greşi undeva a-i îndrepta,

lumea, fără hotărîre și fără mărginire, ca și Petru»[24] (p. 24; 32-33). «Către (= față de) Hristos, — carele iaste păstorul cel adevărat — zice Maxim Peloponesianul — Apostolii și Petru singur, toți sînt oi. Iar către celălalt norod, ei sînt păstori, iar norodul sînt oi, pre carele au zis Domnul să le pască Petru, iar nu pre Apostoli».[25] «Apoi — zice Maior — arată vreo pildă să fi păscut, să fi învățat, să fi îndreptat Sf. Petru pe Apostoli? iară eu îi voi arăta că pe Petru l-a îndreptat Pavel» —, și citează Gal. II, 11 (p. 24; 32-33). Iar prin cuvintele «paște oile Mele», Mîntuitorul «înaintea tuturor îi înnoiește» (lui Petru) apostolia și-l (în)vestește Apostol adevărat...», căci «întreită mărturie în locul celei întreite lepădări pohtește».[26]

— Ipoteza romano-catolică că «numai pentru Petru s-a rugat Hristos să nu se împuțineze credința lui» (Lc. XXII, 31-32) este tendențioasă, «de vreme ce» pun pe seama ei infailibilitatea papii și «dregătoria» acestuia «de a stăpîni Biserica, adică pe arhierei»; iar înțelesul acestui loc din Sf. Evanghelie (Lc. XXII, 31-32) fiind aceasta că, Sf. Petru avea să repare greșeala sa — întreita lepădare —, și atunci cînd i-a cerut Domnul mărturisirea, Petru a făcut-o, pocăindu-se în văzul și auzul fraților săi, Sf. Apostoli.[27]

— La Sinodul Apostolic (Fapt. Apost., cap. XV), dacă a luat cuvîntul (Sf. Petru), nu înseamnă că a avut un rol conducător. Era dator s-o facă, deoarece revelația pe care a avut-o înainte de convertirea sutașului Corneliu (Fapt. Apost. X, 9 și urm.), «luminată dovadă era că nu e de lipsă spre mîntuire tăierea împrejur» (pp. 32-45); oricare în locul lui ar fi făcut la fel, chiar «și cel mai mic și pre urmă între toți creștinii» (p. 31; 44). Apoi «cînd s-a dat judecata și hotărîrea afară, nu s-a dat cu numele lui Petru, ci cu numele a tot Soborului: S-a părut Sf. Duh și nouă. Și Sf. Pavel vorbind despre ce s-au hotărît întru acest Sobor, nu vorbește ca (și) cînd s-ar fi hotărît de singur Petru, ci ca de toată adunarea» —, și citează Fapt. Apost. XVI, 4 (p. 32; 45).

---

pricinile lor a le așăza și de tot a-i povățui» (Petru Maior, *Procanon*, ed. I, pp. 22-23; ed. II, p. 30)

24. Mt. XXVIII, 19; Fapt. Apost. XX, 21; XVI, 4; II Cor. XI, 28.

25. Maxim Peloponesianul, *Despre începătoria papii*, cap. 17. Vezi și Sf. Ambrozie, *Despre vrednicia preoției*, cartea II-a, cap. II; Fer. Augustin, *op. cit.*, cap VIII (P. Maior, *Procanon*, ed. I, pp 24-25; ed. II, pp. 33-35).

26. Petru Maior citează aici din Sf. Chiril al Alexandriei: «Comentariu la Evanghelia după Ioan» (*Procanon*, ed. I, pp. 26-27; ed. II, pp. 36-37).

27. Petru Maior își întemeiază această exegeză și pe Sf. Ioan Gură de Aur, care zice în Omilia 52: «Iar eu m-am rugat pentru tine ca să nu împuțineze credința ta. Căci aceasta a zis-o ca mai tare să-l atingă și să arate că căderea lui iaste mai rea decît a celorlalți și mai de mare ajutor are lipsă. Căci îndoită greșală era și că s-a pus impotrivă și că s-a socotit a fi mai mare decît alții, a treia mai grea iaste că a gîndit a fi de la sine tot. Acestea ca să le vindece a lăsat să se întîmple cădearea, pentru aceeaia lăsînd pe ceialalți, către dînsul vorbește: «Simone, Simone, iată satana v-a cerut pe voi, să vă cearnă ca grîu», adică ca să-i turbure, ca să-i ispitească. «Iar eu m-am rugat pentru tine ca să nu împuțineze credința ta». Și pentru ce, dacă pe toți i-a cernut, n-a zis: Pentru toți m-am rugat? Au nu e aiavea ceaia ce au zis mai sus? că adică să-l mustre și să arate cît mai greu de cît ceialalți au căzut, cătră dănsul îndreaptă vorba» (*Procanon*, ed. I, pp. 29-30; ed. II, p. 41).

— Oare numai Sfîntului Petru i-a schimbat Mîntuitorul Hristos numele din Simon în Chifa, «adică piatra» (Ioan I, 42), «au n-a mutat și-a fi lor lui Zevedei, a lui Iacob și a lui Ioan, și i-au numit fiii tunetului? Au nu și a lui Pavel nume, prin Duhul Sfînt s-a mutat? Căci fiind numele lui mai înainte Saul, s-a chemat apoi Pavel». «Așa dară» — subliniază Maior —, «pentru mutarea numelui nici cum nu poți osebi pe Petru de la ceialalți Apostoli și pre ceialalți Apostoli să-i supui lui Petru, ca unui păstor» (p. 33; 47); ba chiar și aceasta e de relevat: «au mai mult e piatra decît tunetul?» (p. 34; 49).

— Faptul că Sfîntul Petru apare la locul întîi în listele Sf. Apostoli (Mt. X, 2; Mc. III, 16; Lc. VI, 14; Fapt. Apost. I, 13), cu excepția celei de la Galateni II, 9, nu constituie un argument în sprijinul primatului papal, după cum nici «fierbințeala cea fără măsură» de a fi purtătorul de cuvînt la celor doisprezece; întrucît «alta-i a avea mai mare fierbințeală decît alții și a fi mai îndrăzneț și mai fără frică, și alta-i a fi aceloraşi dascăl și păstor și poruncitor» (p. 36; 51). «Mie mi se pare — zice Petru Maior — că precum un stăpîn avînd multe slugi și la toți asemenea încredințează bunul său, ca de dînsul să aibă grijă și să-l sporească. Insă văzînd pre unul dentru acele slugi a fi mai schitaciu, mai grijnic, mai cu mare rîvnă cătră stăpînul său, pe acela deosebi îl îndeamnă să ia aminte la toate, deosebi îi dă în grijă toate lucrurile și i le încredințează. Așa și Domnul Hristos Apostolilor Săi a încredințat Besearica Sa asemenea tuturor și întocmai la toți au dat puteare de a păstori pre credincioși și de a le purta de grijă. Dar cunoscînd dintru început pre Petru a fi mai cu mare rîvnă de cît toți, spre sine, și mai cu mare ferbințeală, și deosebi i-a încredințat oile Sale și în grijă i le-a dat. Pentru aceaia de multe ori avea Hristos obiceaiu către Petru a îndrepta cuvîntul Său și a-l îndemna să poarte grijă de ei, adică de frații cei credincioși» (p. 38; 54). Autorul Procanonului dovedește că nici titlurile ce i se dau Sf. Petru nu sprijină teza romano-catolică: nu sînt «dogmă» și ele se acordă după «legea laudei» — afirmă net Petru Maior. «Cumu-i cînd chiamă Sf. Ioan Gură-de-Aur pe Petru gura Apostolilor? Au vei crede că ceialalți Apostoli n-au avut gură? Că ceialalți Apostoli nu puteau vorbi nemica fără Petru? «Numesc Sfinții (Părinți) pe Petru corifeu Apostolilor, dar acelaşi titlu îl aflu dat și lui Ioan» de către Sf. Ioan, «cu rostu de aur» (Sfîntul Ioan Gură de Aur) etc., etc. (cf. pp. 35-36; 50-51). Concluzia rămîne aceasta: «că Sfinții Părinți acum se văd a lăuda pre unul mai tare, acum pre altul, dară nici odinioară n-a fost mintea lor să-i osibească întru purtare» (p. 36; 52).

Epuizînd șirul pretinselor mărturi biblice ale primatului Sf. Petru, Petru Maior continuă rechizitoriul împotriva papalității, folosind dovezi istorice și din vechea rînduială canonică a Bisericii. Astfel, el arată că episcopii întruniți în sobor, exercită «întîia ședere» în Biserică, «iar nu altul».[28] «Cearcă în toate sutele (= veacurile), începînd de la Apostoli»,

28. Romano-catolicii învață că Papa exercită «întîia ședere» și citează în sprijinul acestei învățături pe Ciprian, Optat și Augustin, care ar fi zis că «întăia ședera pen-

— zice el —, «că de tot altminterea vei afla» (p. 39 ; 59), că întîietatea nu era a unuia, ci a tuturora —, și exemplifică afirmația cu : hotărîrea *Sinodului Apostolic* —, în problema obligativității Legii mozaice pentru păgînii care se converteau la creștinism ; cu aceea a *Sinodului I ecumenic* — în problema datei serbării Paștilor ; și cu aceea a *Sinodului african din timpul lui Ciprian,* în problema botezului ereticilor.[29]

«Precum la acestea prici (litigii), așa și la celelalte, pururea Soborul le-a făcut sfîrșit, nu papa, pururea Soborul a împreunat, a unit inimile credincioșilor, iar nu cel întîi șezător, nu papa. Ci pe papă încă îl aducea la rînd (îl îndrepta) Soborul și cu ceialalți îl unea, precum toate istoriile mărturisesc» — constată Petru Maior (p. 41 ; 59).

Întemeindu-se pe «Sf. Scriptură», pe «învățătura părintească» și «obiceiul cel bătrîn al Besericii», autorul Procanonului conchide că «papa» nu are nici «deregătoria și puterea de a poronci arhiereilor preste toată lumea să se adune la sobor», și pe bază de documente istorice, arată că cele 7 sinoade ecumenice au fost adunate de autoritatea de stat ;[30] iar vechea și buna rînduială era — zice el — «a se aduna arhiereii cîți ar putea, și cernînd lucrul cu amăruntul ar face hotărîre, carea ar trimite-o pe la toate besericile pentru înțălesul și hotărîrea deobște». După Maior, dreptul și rolul autorității de stat în Sobor privește nu «hotărîrea», ci pe de o parte asigurarea unei bune desfășurări a lui, iar pe de altă parte, ca nu cumva «să facă ceva canoane și așezămînturi, care s-ar împotrivi rînduielilor» ei.

Pretenția Papei de a sta numai el «pre scaonul cel mai întăi în sobor», de asemenea nu poate fi întemeiată, pentru că «a cerceta întăia ședere la masă, Evangheliei lui Hristos se împotrivește», nici potrivit obiceiului vechi nu este —, și din nou Maior trece în revistă sinoadele ecumenice, arătînd ce prelați s-au bucurat de această cinste.

Concluzia lui însă este că «șederea întăi iaste lucru denafară, carele la învățătura și autenția (= autoritatea) Soborului nici nu poate ceva adăoga, nici micșora, tot atîta plătește hotărîrea Soborului și tot atîta sîntem datori a creade ce învață Soborul, măcar că va ședea unul în locul cel mai întăi, măcar altul».

«Ori cum va fi, Soborul nesmântnic (= infailibil) iaste» (pp. 81-82 ; 121), iar «prin sobor, adunarea arhiereilor se înțelege» (p. 62 ; 91). «Aceasta a fost și practica Besericii pururea de pe vreamile Apostolilor

---

tru aceaia e rînduită în Besearică, ca printr-însa să se țină unirea între credincioși». Dacă «ar fi această dogmă adevărată și de Dumnezeu descoperită învățătură — răspunde Maior la această ipoteză —, «au socotești că numai în Africa ar fi descoperit Dumnezeu ? Atîta creștini în ceaialaltă mare parte a apusului să nu o fi știut ? La atîția Sfinți Părinți, Arhierei, patriarci, dascăli dumnezeești în tot răsăritul, unde sînt besericile ceale apostolicești în care trădania spre pază o au lăsat Apostolii și însuși Hristos au propovăduit, tocma acolo tuturor să fie acea învățătură neștiută, neauzită din veac, tăinuită și ascunsă». Apoi înșiși Părinții mai sus numiți «nu zic că întăia ședearea iaste mijlocirea de a ținea unirea, ci numai zic că întăia ședearea iaste semn, icoană și tip unirii Sf. Besearici» (*Procanon,* ed. I, pp. 41-42 ; ed. II, pp. 60-61 ; cf. și pp. 41-45 ; 60-66.

29. Cf. *Procanonul,* ed. I, pp. 40-41 ; ed. II, pp. 57-59.

30. Cf. *Procanonul,* ed. I, pp. 76-79 ; ed. II, pp. 112-118.

încă, — constată Petru Maior —, «cînd se stîrnea vreo price despre învățătură și despre dogmă, nu la alții alerga creștinii, nici alții hotărea pricea și întrembarea, fără una înțăleagerea tuturor arhiereilor» (p. 62 ; 92). Însușirea infailibilității însă, o are sinodul de la Biserică, căci «cu ea a rămas în veac Duhul adevărului» (Ioan XIV, 16).

Rostul practic al infailibilității Bisericii este înfățișat de autor, astfel : «Dumnezeu pentru aceaia a dat Besearicii nesmântnicia, ca ușor și fără greșală să putem dobîndi mîntuirea sufletului. Și cum «spre mîntuirea sufletului nu e de lipsă fără (= decît) credință și fapte bune», infailibilitatea Bisericii se limitează numai la «învățătura cea theologhicească (= dogmatică) și cea ce e despre îndreptarea lucrurilor (= morală)» (p. 63 ; 93).

Petru Maior nu pregetă să îndrepte o polemică împotriva tendinței papalității de a suprima infailibilitatea Bisericii, trecînd-o pe seama episcopului Romei. «La atîta întunearec în sutele (veacurile) trecute au fost venit la apus adevărul, cît partea cea mai mare a apuseniilor învăța și socotea, că papa încă iaste nesmântnic întru învățătura dogmaticească, ba încă unii își nălucea că și nesmântnicia Besearicii de la papa ar fi împrumutată și Besearica fără papa, învățînd ceva, ar putea greși» (p. 64 ; 94). Toate dovezile vorbesc și arată că Papa nu este infailibil ;[31] iar, «Adevărat de a fi papa nesmântnic, la ce ne mai rupem capetele cu atîtea învățături, la ce ne cheltuim bogățiele pentru cumpăratul cărților, și cu primejdia vieții a ne slobozi pe mare, spre căștigarea științei, destul ar fi să scri la Roma, ca de acolo prin o epistolie, prin o bulă, să-ți vie toată știința dogmaticească !» (p. 64 ; 98).

Petru Maior cunoscînd cugetele contemporanilor săi cărturari din Apus, scria cu bună credință că «acum toți latinii s-au trezit și ș-au luat seama despre greșeala lor și se căesc, adeverind că papa nu e nici cum nesmîntnic» (p. 64 ; 94). N-avea să treacă nici un veac, și dogma «italiană» despre infailibilitatea Papei avea să fie fabricată și difuzată urbi et orbi, cu toate protestele unanime ale generațiilor anterioare și ale cîtorva oameni de curaj ai Bisericii apusene.[32]

Din scrisul său în această chestiune se desprinde concluzia că Papa este părtaș succesiunii apostolice ca oricare alt episcop — și nimic mai mult. În concepția autorului, succesiunea apostolică — care derivă din caracterul Bisericii,[33] «două înțelesuri are» : unul teologic, adică «următor în puterea apostolească», și altul istoric, adică următor «în locul și cetatea aceea în care vre un apostol și-a înfipt scaonul». Petru Maior recunoaște episcopilor din a doua categorie — și aceștia, zice el —, «sînt puțini» —, o întîietate onorifică, pe care o motivează astfel : «Besearicile și scaonele acelea în care au fost Apostolii pururea mai mare autenție (= autoritate) au avut întru învățătură și întru răschirarea (= risipirea)

31. Cf. *Procanonul*, ed. I, pp. 64-66 ; ed. II, pp. 94-98.
32. Pr. prof. Gr. Marcu, *Lupta lui Petru Maior împotriva papalității*, în rev. «Ortodoxia», București, 1952, nr. 3-4, p. 505.
33. Cf. *Procanonul*, ed. I, pp. 48-49 ; ed. II, pp. 70-71.

în loialelor decît cealelalte». Căci fiind întru acealea Besearici mai multă v'eame Apostolii, nu fără pricină socotea părinții noștri, că acealea Besearici mai curat și mai bine știu învățătura și trădania (= tradiția) apostolicească (pp. 49-50 ; 72). De această situație a profitat papalitatea pentru a o exploata în folosul poftelor ei de dominație — titlurile ce și le arogă : «Papă», «prea cinstite părinte» și «episcopul episcopilor», «părintele părinților» și altele, sînt elocvente în acest sens. [34]

Petru Maior relevă și osîndește o și mai mare rătăcire a papalității, și anume aceea care constă în pretenția de a «supune toată lumea nu numai întru ceale duhovnicești, ci și în ceale vremelnice și pămîntești». «Oare dă Domnul Hristos Besearicii (Ioan XX, 21-23) bastonul în mînă, sabia să tae pe cineva sau să bată sau să ardă, precum au lucrat apusenii nu odată ; oare dă moșie pămîntească, împărăție mirenească, vîlfă (= mărire) și fum și puteare de a lua moșiile de la unii și a le împărți la alții, precum cu falnică pomenire ne aducem aminte că ar fi lucrat papa, și astăzi ar lucra de nu s-ar fi trezit împărații și nu s-ar apăra de tirania lui» (p. 70 ; 104). «Cum dar tu, Talianule, zici că papa are puteare și spre ceale vremealnice ? De unde oare ? Că de la Hristos nu are, mărturisind chiar că «împărăția Lui nu e din lumea aceasta» (p. 69 ; 102).

Pe linia acestor vechi convingeri ale lui, văzînd pacostea papistășească, Petru Maior inițiază la 1798 un congres național al preoți or uniți și ortodocși, ca să șteargă unirea, la 100 de ani după încheierea ei, spre a ev ta stricarea creștinilor romîni, în care nu pătrunsese încă sminteala «papistășească», căci nu se vedea nici o deosebire între uniți și neuniți, ci «numai popii» își ziceau uniți și neuniți, «după feliul arhiereului căruia sînt supuși» (*Istoria Bisericii romînilor*, p. 118). [35]

La acest congres (proiectat pentru anul 1798), Petru Maior urma să fie ales, ca singur episcop al Bisericii romnîești din Ardeal, și în felul acesta, unirea dispărea. Visul lui nu se împ inește atunci, întrucît ținerea congresului n-a fost permisă de curtea din Viena, — dar avea să se împlinească aevea peste 150 de ani. [36]

Reluînd învățătura și practica sobornicității, pe care o opune născocirilor papalității, autorul Procanonului arată «cum trebuie să cură (= decurgă) Soborul : «Mai-nainte de toate — zice el — trebuie să se cerceteze Sf. Scriptură și Trădania Apostolească despre acea dogmă, pentru carea s-a adunat «Soborul», căci «în ceale ce sînt descoperite, Besearica sau Soborul să le afle, să le tîlcuiască, să le hotărască și fără sminteală să le învețe Duhul Sfînt, după făgăduința Domnului Hristos

34. Cf. *Procanonul*, ed. I, pp. 55-59 ; ed. II, pp. 81-87 ; — «De arăți din Sfinții Părinți, din soboare și din istoria cea veche a Besearicii, asupra poveștilor lor, îndată ești schismatic și mai rău decît ereticii. Trebuie înaintea acestora toți să pleace capetele, să-i chemi Rabi, domnule, Măria ta și alte titluri ce se împotrivesc cinului călugăresc. Și în aceastea lucrînd li se pare că atunci țin mai tare canoanele besearicești și aduc slujbă lui Dumnezeu (p. 47 ; 68-69).

35. Pr. dr. Leon Pădureanu, *Adevărul asupra «unirii» religioase de la 1700*, în rev. «Ortodoxia», București, anul 1949, nr. 4, pp. 77-78.

36. *Ibidem*, p. 78.

(care) întru ajutoriu stă»; apoi «fieste carele arhiereu judecînd și hotărînd, să spue senteantia sa» (p. 82; 122). Autoritatea Soborului este condiționată de doi factori: primul privind «împreună înțălegerea și judecata tuturor besearicilor», iar cel de-al doilea, de a nu fi «patimă pămîntească, înșălare, frică sau silă de undeva asupra Soborului pornită» — și citează în sens negativ soboarele: de la Arimini (359), Efes (449), Constantinopol (754) și Florența (1439).[37]

«Canoanele și așezămînturile besearicești și sobornicești, ca să aibă putearea și energia leagei», trebuie comunicate tuturor creștinilor «pe cari va să-i îndatorească spre paza lor» —, constată Petru Maior; iar în ceea ce privește «modul și forma cum trebuie să se vestească» acesta citează dispoziția împăratului Justinian, pe care o rezumă astfel: «Legile, canoanele și așezămînturile acelui puitoriu de leage, întăi să se vestiască în besearicele cele patriarhicești, apoi patriarhul va face să se vestiască în besearicile mitropolicești, iară mitropoliții în besearicile ceale episcopești și episcopii în eparhiile sale» (p. 92; 138).

În continuare, Petru Maior arată numărul și provenienta canoanelor «ceale primite și întărite în Besearica răsăritului»: 85 apostolice; 20 ale sin. I ecum.; 25 ale sin. din Ancira; 15 ale sin. din Neocezareea; 25 ale sin. din Gangra; 25 ale sin. din Antiohia; 60 ale sin. din Laodiceea; 7 ale sin. II ecum.; 8 ale sin. III ecum.; 30 ale sin. IV ecum.; 21 ale sin. din Sardica; 135 ale sin. din Cartagina; 4 ale lui Dionisie al Alexandriei; 14 ale patr. Petru al Alexandriei; 11 ale lui Grigorie de Neocezareea; 3 epistole ale Sfîntului Atanasie (către Amun; despre sărbători; către Rufin); 92 canoane ale Sf. Vasile cel Mare; 8 ale Sf. Grigore de Nisa; 18 răspunsuri canonicești ale lui Timotei al Alexandriei; 10 canoane ale patr. Teofil al Alexandriei (plus povestea despre catari, 2 epistole: una către episcopul Agaton și cealaltă către episcopul Mina); 2 epistole canonicești ale Sf. Ciril, patr. Alexandriei (către Domn; către episcopii din Libia și din Pentapoli); epistola Sf. Grigore Teologul despre citirea cărților V. T.; epistola cu același nume a patr. Ghenadie al Constantinopolului. Enumerînd aceste canoane, autorul precizează că ele sînt consacrate prin hotărîrea cuprinsă în canonul al doilea al sin. Trulan, pe care-l reproduce, apoi adaugă că sin. VI ecum. (Trulan) a dat 102 canoane, iar sin. VII ecum., 22 de canoane «care (toate) sînt în mare cinste și pază în Besearica noastră».

Mai departe, Petru Maior mai face o serie de considerații și de precizări în legătură cu canoanele. Astfel, despre *Canoanele Apostolice* spune, cu drept cuvînt, că nu sînt «de însăși Apostoli făcute», «ci sînt făcute în cele trei sute de ani după Hristos, de părinții ce vorbiseră și trăiră cu Apostolii» și care «învățătura lor și trădania i aveau proaspătă și pentru aceea să zic acestea canoane apostolicești»; autoritatea lor rămîne de neconstetat, sinodul I ecumenic făcînd «multă pomenire despre aceste canoane ce și mai-nainte să ținea în Besearică».

37. Cf. *Procanonul*, ed. I, pp. 82-90; ed. II, pp. 123-135.

«Tare se bat latinii — notează Maior — să arate, că canoanele de la Trulla nu trebuie să aibă cinste, și că nu sînt creștinii datori a le ținea. Iar noi ne ținem datori a păzi acestea canoane, pentru că acest Sobor pentru aceea s-a adunat, ca să adauge ceva canone soboarelor al cincelea și al șaselea» ecumenic, «care nici un canon nu făcură» (p. 97; 146). Autoritatea acestor canoane este atestată de «canonul dentîi a Soborului al șeaptelea a toată lumea (ecumenic)».

Sinoadul I-II (an. 861), numit așa pentru că s-a ținut în două rînduri la Constantinopol, a dat 17 canoane «care fiindcă nu era într-insele nici o stricare, ba încă de mare folos, le-au primit Beserica și le păzește pînă în ziua de azi» (p. 100; 150).

De asemenea și cele 3 canoane ale sin. din 879 de la Constantinopol, sînt primite și păzite de «Beserica răsăritului», ba — zice el și «de Beserica apusului» —, și citează în sprijinul acestei afirmații mărturii ale Papei Inochentie, ale canonistului Gratian și ale lui Toma de Aquino, care este normativ pentru apuseni.[38]

Lucrarea se va fi întins pe încă cîteva pagini, cu diverse și interesante probleme canonice, manuscrisul însă se termină aici — spre părerea noastră de rău; probabil împrejurările și timpul au făcut să dispară ori pierzîndu-se, ori nimicindu-se de către vrăjmașii lui Petru Maior și ai Ortodoxiei.

II. PROTOPAPADICHIA.[39] Ca o reacție în urma evenimentelor petrecute în anul 1793, cînd — ne-o spune însuși autorul — vlădica Ioan Bob încearcă să răpească în Sinod și drepturile ce mai rămăseseră horepiscopilor-protopopi,[40] Petru Maior publică în anul 1795 scrierea Protopadichia.

Cuprisul ei, pe scurt, este aceasta: *partea I-a*: despre horepiscopi; *partea II-a*: despre «următorii» acestora, care sînt protopopii, și «drepturile sau privilegioanele lor».

Partea I-a. Autorul arată că în primele veacuri, Biserica, potrivit obiceiului, întărit și de Canoane (Can. 57 Laod.; 6 Sardica), nu a hirotonit episcopi decît pentru cetăți, mai întîi pentru motivul că, «odată gonind paganetatea și demoniele de prin cetăți, și înradecinandu-se acolo credința lui Hristos, mai ușior era apoi aceeași a o împărtăși și prin sate», și apoi pentru faptul că «Beserica dintru început» a urmat «întru ocîrmuire» organizarea statală.

Însă, odată înmulțiți creștinii, chiar și la sate, episcopii nu mai reușeau să «slugească și să plinească lipsele cele sufletești» ale acestora, încît ei înșiși — o spune și canonul 10 al sinodului din Antiohia — încep «a face» în cuprinsul eparhiilor lor, pe unii preoți de țară, horepiscopi adică episcopi de sate, care în locul episcopilor aveau «să poroncească

38. Cf. *Procanonul*, ed. I, p. 99; ed. II, pp. 148-149.

39. Cuvîntul «protopapadichia» este un cuvînt grecesc pe care Petru Maior îl traduce cu «drepturile sau privilegioanele protopopești». «Protopapadichia» (cuvînt introductiv) din gazeta «Sionului romînescu», Viena, 1865, nr. 10, p. 115).

40. Petru Maior, *Istoria Bisericii romînilor*, Buda, 1813, p. 305.

celorlalți preoți și să poarte grijia de besericile satelor, cari ar fi lor încredințate». Aceștia, zice Petru Maior, «cu hirotonia erau numai preoți», iar nu episcopi. Dezvoltă, privitor la chestiunea aceasta, un vast comentariu canonic, care pe scurt se prezintă astfel: [41] Expresia «a se face» — din canonul 10 al sin. din Antiohia — «se referă numai la slugiba sau la dreagătoria, carea nu este de lipsă a se da cu punerea manilor»; opinia Sf. Părinți referitoare la canonul 14 al sin. din Neocezareea, constînd în asemănarea preoților cu cei «șaptezeci»; episcopul se alege și se hirotonește de mai mulți episcopi (Can. 4, I ec.; 19 Antiohia), pe cînd horepiscopul numai de un episcop (Can. 10 Antiohia). Cuvintele «au și luat punerea mînilor episcopului (Can. 10 Ant.), presupun două situații: fie «prin osebita întemplare luară unii aceasta», fie că «mai-nainte de a veni la horepiscopie fusese hirotoniți episcopi», cazul acesta din urmă avînd loc adesea, precum și Sf. Canoane o arată: episcopii care se întorceau dintre «catarî» «la Beserica cea catolicească și apostolicească» se așezau ca horepiscopi în cazul cînd eparhiile erau ocupate de episcopii ortodocși (Can. 8, I ec.), asemenea și episcopii ortodocși «pe care nu-i primia poporul» (Can. 16 Ant.). Deci, despre aceștia vorbește Canonul 10 al sin. din Antiohia, «cum că au luat punerea manilor episcopului, iară nu despre toți horepiscopii, ca (și) cînd firea horepiscopiei ar fi ca tot horepiscopul să fie episcop». De unde se cade a face osebire între horepiscop și horepiscopie: episcopul poate să fie horepiscop, iar horepiscopia nu este episcopia, «ci slugiba sau deregătoria carea se poate da și preotului și episcopului».

Citîndu-se horepiscopii — în Canonul al II-lea al sin. IV ecumenic — separat și înaintea preoților, nu constituie un fapt din care să deducem că primii au hirotonia întru episcop, întrucît și horepiscopii — în același canon — sînt citați separat și după episcop; totodată cuvintul «a hirotoni» (Can. 2, IV ec.), nu înseamnă «numai darea tainei hirotoniei și punerea manilor, ci și darea poterei cei duhovnicești, [42] care și osebit de taina hirotoniei, și fără punerea manilor se poate da. De unde, a hirotoni horepiscop, nu însemnedia alta fără a da cuiva potere duhovnicească preste preoți și preste beserice». Acest lucru se poate observa și mai bine, urmărind practica de veacuri a Bisericii, cu privire la instituirea clerului inferior, care întotdeauna s-a făcut prin hirotesie (Can. 14, VII, 10 Ant.).

Nici din mărturia Sf. Atanasie: că în Mareotisa (localitate din apropierea Alexandriei) «nu a fost nici odinioară nici episcop, nici horepiscop, ci numai preoți», — toate bisericile ținutului aceluia fiind supuse episcopului de Alexandria —, nu rezultă neapărat că «horepiscopii n-au fost preoți ci episcopi», ci numai deosebirea firească ce poate exista între «cel mai mare» și «supușii săi»; «una este hirotonia horepiscopului cu a preoților» — conchide autorul —, «dară poterea sau poruncia este mai mare, căci horepiscopul poroncesce preoților, precum metropolitul o hiro-

41. Petru Maior, *Protopapadichia*, în gazeta «Sionul romînescu», Viena, 1865, nr. 10, § 3, pp. 113 sq.

42. Este ceea ce numim noi astăzi «hirotonie».

tot'e are cu episcopii cei din eparhia (= mitropolia) lui, dară mai mare este decît episcopii și poroncesce lor».

În sfîrșit, Canonului 13 al sin. din Antiohia, nefiindu-i propriu sfîrșitul «în parohie străină», acela fi'nd «în oricare parohie» și înlocuit de «dascălii cei din apus», nu se mai poate presupune că «horepiscopii pot în parohia sa hirotoni diaconi și preoți și fără cartea și slobozenia episcopu'ui, acest drept nefiind conferit de Canoane nici chiar horepscopi'or «cari erau hirotoniți episcopi» (Can. 10 Ant.) ; ca atare, nici de data aceasta opinia de a pune pe seama horepiscopilor «că în toate cazurile au fost cu hirotonia epicopi», nu are temei.[43]

În continuare, vorbind despre «poterea și privileg'oanele horepiscopilor», Petru Maior subliniază că «potere de obște» au aceștia «de a pocârmui besericile lor supuse, sau eparhia sa (circumscripția) de a porta grig a și de a face îndreptare într-însa», care «potere» nu este dată lor «de la episcopi osebit», ci de la obiceiu și apoi întărită de sanl.e.e canoane ; de unde «nu poate de la episcopi a se împiedica sau a se micșora», nici nu ține de ep'scopul locului, încît să nu poată horepiscopii fără de scirea lui a lucra cu dînsa». Deci, după ce a primit-o, ei pot să o exercite în mod direct și independent. De această «potere» țin următoarele «privilegioane», întărite și ele de Sfintele Canoane :

— Horepiscopii au privilegiul de «a cercela besericile, a propovedui Cuvîntul lui Dumnezeu într-insele, a îndrepta și a pedepsi pe preoți și pre alți clerici» (Can. 10 Ant.).

— Dacă hirotoneau «diaconi și preoți» numai cu «scirea și voia episcopu'ui locului», aveau însă privilegiul de «a pune ceteți, ipodiaconi și exorciști» — clerul inferior —, fără scirea acestuia (Can. 10 Ant.), «măcar că — zice autorul — prea dreaptă era porunca marelui Vasilie, care «îndatorește pre horep'scopii săi, ca să nu facă pre acești slugitori, pînă nu antîia i vor face lui «scire» (epist. 84 sau 181) — în stările împreg'uru acelea», adică în împrejurările care l-au determinat să ia măsura respectivă.

— Grija de săraci, ce împreună cu episcopii o aveau ; de unde și Can. 14 al sin. din Neocezareea îi numește, pe horepiscopi, «împreună siervitori cu episcopii».

— Puteau sluji sf. slujbe cu mai mare pompă, — «cu aceea oaste de clerici încungiurați, carea să închipuiască o cinste episcopească» — «decît preoții orașului» (Can. 13 Neocezareea).

— Dădeau «clericilor cărți» (Can. 8 Ant.), adică așa zisele «cărți canonice» doveditoare a stării sau misiunii acestora.

---

43. La Dionisie Exiguul și Ioan Scolasticul, ambii din sec. VI (primul «a întors canoanele despre Grecia spre Latinia», iar cel de al doilea «a împărțit Pravila în cinci zeci de titluri») — «cu acest cuvînt, adică «în oricarea parohia» cetesc canonul acesta» — zice Maior —, «dară nu după cum se cetesc acum : «în parohia străină». De unde este a se crede, că după vremile lui Dionisie Exiguul și a lui Ioan Scolasticul s-a schimonosit întru această parte canonul, și prin nebăgarea de seamă a scriitorilor, în loc de ἑκάστῃ adică «oricarea», s-a vărît ἑτέρᾳ adică «străină» (Petru Maior, *Protopapadichia*, în «Sionul romînesc», 1865, nr. 11, p. 130).

— Luau parte, la sinoadele, nu numai cele din țară, ci și la cele ecumenice, — și Petru Maior citează nominal, horepiscopii care au luat parte la sinoadele: I ecum, III ecum, și la cel din Neocezareea; și în sfîrșit...

— În eparhiile sau ținuturile horepiscopilor, nici un preot «nu era slobod să slugiască «fără de voia lor» (Can. 70 Cartagina).

Partea II-a. — Numele lor vechi, zice Petru Maior, «și l-au pierdut de mult, atît în Beserica răsăritului, cît și în Beserica apusului»; totuși «trăiesc și astăzi» pretutindeni și «mai vîrtos în Ardealul nostru, sub numele protopopilor». Aceștia «ca următori ai horepiscopilor» vor deține, — se înțelege — toată «poterea și privilegioanele» lor, întărite de canoane, ba încă și alte «privilegioane protopopesci, cari nu le-au avut horepiscopii radîma (= reazimă) în obiceiu».

Despre acesta din urmă, Petru Maior zice că «(obiceiul) nu mai puțină potere are decît canoanele, nici mai puțină îndetorire aduce decît legea», pentru că înșiși Sf. Părinți au rînduit unele obiceiuri care s-au observat întocmai, și chiar aprobate fiind de unele sinoade ecumenice [44] și de legi împărătești. [45] Așadar, — conchide Maior —, vizînd direct pe vlădica Ioan Bob și pe ceilalți colaboratori ai lui —, «de ar ăndresni cineva a călca acelea sau a le mișica (mișca) atîta este, cît de ar restorna canoanele și legile».

Cu acestea spuse, autorul trece la prezentarea «privilegioanelor protopopesci», după ce în prealabil arată că «totdeauna a fost obiceiu întru această țară, ca protopopul nu numai cu voia sinodului, ci și cu voia preoților celor din acel tract (circumscripția protopopească), unde se făcea protopop, să se aleagă». Că dacă aicea — continuă Maior —, nici fătul (prim epitrop), nici cîntărețul, nici preotul nu se face fără de alegerea poporului aceluia, unde va să poarte acea funcțiune, cum poate protopopul să se facă fără de alegerea acelui protopopiat, unde este să protopopească? Toate adecă funcțiunile bisericești în Ardealul nostru, togma și episcopia, prin alegere se dau. Iară că protopopii fără împreună voința sinodului mare nu se pot face, cauza este, că protopopii sînt în locul episcopilor și episcopii, după canoanele cele vechi nu se pot face fără de sinodul țării». [46] Acestea însă sînt informații care privesc stările veacului al XVIII-lea și o bună parte din secolul al XIX-lea.

Enumerînd drepturile protopopilor, pe care le numește «cădințe» sau «privilegii», Petru Maior le întemeiază cu rînduielile vechi ale Bisericii Orientale și ale Bisericii din Ardeal. El arată că în baza puterii de «a ocîrmui beseaericile lor supuse și a face îndreptare într-însele», ce o au

44. Cf. Can. 6, 7, I; 8, III. Pravila de la Tîrgoviște glăsuiește în acest sens, astfel: «Unde nu iaste lege scrisă trebuiește să păzim obiceiul locului, iar de nu iaste obiceiu facem întrebare și dacă nu aflăm răspuns, să socotească bătrînii cum vor putea tocmi» (p. 18, ediția din București). Prof. I. Matei, *Contribuțiuni la Istoria dreptului bisericesc*, București, 1922, p. 29).

45. Cf. *Pandecte*, cartea I, tit. 3, leg. 32 și 35.

46. Petru Maior, *Protopapadichia*, în gazeta «Sionul Romînescu», Viena, 1866, nr. 5—§ 16, pp. 50 sq.

ca «următori» ai horepiscopilor, protopopii dispun de următoarele privilegii : [47]

1. *«De a cerceta canonicește besiaricile»* : «Cum și cu ce cinste se ține Sf. Cuminecătură, ce e pentru bolnavi» ; ca Sf. Antimis să nu aibă «fărămături pre dînsul» sau să fie «plin de pulbere, sau alte necuviințe» ; «discul, potirul și altele ce se țin de aciaste și de pristol» le ciarcă» ; dacă are biserica toate cărțile necesare pentru sf. slujbe, «mai vîrtos spre slujba Sf. Liturghii», și dacă nu le are și nici mijloace ca să le cumpere, să îndrumeze pe «poporani să cîștige aciale cărți», «pentru că nici un ostaș nu slugiaște cu liafa sa, mai puțin cu armele sale», Sf. Scripturi și Canoanele «zicîndu-i preotului «a fi ostaș», iar armele lui fiind cărțile de slujbă ; apoi, dacă «beserica, țintirimul și celelalte nu au lipsă de înoire, sau de diriagere» și de are, să îndemne pe preot și pe «ctitorii besearicii» ca împreună cu «poporanii să vindece aciale» și, în sfîrșit, dacă nu cumva «preotul sau oricine altul» în biserică sau chiar în «țintirim» ține ceva ce nu se potrivește cu rostul lor, afară de cazurile de forță majoră, pentra care, Can. 88 al sin. Trulan prescrie îngăduință.

2. *«De a cerceta popoarele»*. — Dacă «creștinii» care au ajuns la vîrsta priciaperei» — știu dogmele Bisericii Ortodoxe, «mai vîrtos, cum că iaste un Dumnezeu adevărat, unul în ființă și întreit în fiațe : Tatăl, Fiul, Duhul Sfînt ; cum că Fiul s-a întrupat, a pătimt, a murit și a înviat, pentru mîntuirea noastră ; cum sufletul iaste nemuritor și Dumnezeul celor buni va răsplăti cu bine nesfîrșit, iar celor răi va izbîndi cu viacinică muncă ; cum fieste carele e diatoriu a criade toate cîte Dumnezeu a descoperit și prin Sf. Besiarică a criade ni le-au dat». Dacă «poporanii știu» rugăciunea «Tatăl nostru» și poruncile lui Dumnezeu, «și cum le păzesc» (Can. 7, VII ec.).

— «Vrăjitori, descîntători, gîcitori, gonitori de nori etc., etc., de va găsi (în protopopiatele lor), «cu duhul blîndețelor se cade a-i îndrepta» întîi, iar «de nu vor înceta, mai cu griale liacuri se cade a-i tămădui cît din rădăcină să se smulgă unele ca aciaste», potrivit Canoanelor 61 și 62 ale sin. Trulan.

— «Vin toți oamenii la besearică, duminica și întru alte sărbători, ca să audă mai vîrtos Sf. Liturghie și să asculte predica». [48]

— Dacă «nu se sfădesc oamenii în beserică pentru loc», îndreptînd pe unii ca aceștia, amintindu-le : de porunca Domnului de a lăsa «jertfa ta la altar și să mergi să te împaci cu fratele tău», «că Domnul Iisus Hristos și la «ospiațele mirenești» defăima pe cei ce iubeau șederea înainte», «cel îndărătnic însă afară din besiarică să se scoată, ca să se înviațe a se umili».

---

47. Cf. *Istoria bisericească a rominilor*, p. 278.

48. Petru Maior socotește că e justă dispoziția Can. 80 al sin. Trulan, ca și observația lui Balsamon în comentarul său la acest Canon : nevenirea la biserică presupune două păreri : «au poruncile ciale dumnezeești și dumnezeeștile cîntări și rugăciunile nu le bagă în samă, au că e necredincios» (P. Maior, *Istoria Besericei rominilor*, Buda, 1813, p. 283).

— Protopopii să defaime obiceiul, de a se îngenunchia «duminica», arătînd netemeinicia acestuia, potrivit Sf. Canoane care dispun «ca duminica și de la Paști pînă la Rusalii în toate zilele nu îngenunchind, ci stînd întru pomenirea Învierii Domnului să se roage creștinii» (Can. 20, I).[49]

3. *A cerceta cum se poartă preoții în serviciul cel preoțesc:*

a) *Botezul:* Dacă îl săvîrșesc în numele Sf. Treimi — ca să fie valid —, forma fiind indiferentă (afundare, turnare sau stropire),[50] dacă respectă norma canonică de a nu repeta botezul valid (Can. 47 apost.; 47 Laod.), și pe aceea de a nu hirotoni pe cel botezat în timp de boală (Can. 12 Neocez.); dacă administrează botezul celor bolnavi, indiferent de gradul pocăinței —, și citează în sprijinul acestei practici Canoanele 12 al sin. din Neocezareea și 47 al sin. din Laodiceea.

b) *Taina ungerii cu Sfîntul Mir:* Dacă o administrează ei în virtutea puterii lor dată de Mîntuitorul, sau o lasă la latitudinea episcopului, precum fac romano-catolicii;[51] dacă o administrează imediat după botez,[52] cum dispune Canonul al 48-lea al sin. din Laodiceea și așa cum dispune și Canonul al 7-lea al sin. II ecum. —, preotul îl unge pe neofit cu «Sf. Mir» pe frunte, pe ochi, pe nări, pe gură, pe urechi etc., și concomitent cu această lucrare zice de fiecare dată: «Pecetea darului Sf. Duh».

---

49. Petru Maior citează în acest sens numai un canon (20, I), sînt însă mai multe Canoane care conțin această dispoziție: Can. 90, VI; 91, Vasile cel Mare; 15, Petru al Alexandriei; 2, Nicolae al Constantinopolului; 10, Nichifor Mărturisitorul.

50. În sprijinul tezei abordate, Petru Maior declară că botezul săvîrșit prin turnare sau prin stropire, «niciodată nu l-a lepădat Sf. Besearică ca deșert și fără de putiare; nice n-a poruncit ca cel întru acest chip botezat a doua oară să se boteze». Canoanele: al 12-lea al sin. din Neocezareea și al 37-lea al sin. din Laodiceea, sînt citate de el ca mărturii în acest sens, iar cu privire la Can. 50 Apost. zice: «Nu aciaea se porunciaște în canonul acesta, ca botezul să se facă cu afundare, și nu cu turnare, sau cu stropire; ba nici aciaea nu se porunciaște, ca botezul să se facă cu trei afundări, și nu cu o afundare; ci se opriaște ca să nu se facă botezul întru moartea lui Hristos, ci «în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh». Puțin, de vei socoti cuvintele canonului — zice el în continuare —, limpede vei vedia, că acesta iaste înțelesul lui, mai vîrtos de-ți vei aduce aminte că asupra euromiarilor, cari strică forma botezului, s-a întocmit canonul acesta» (*Istoria Besericei romînilor*, pp. 287-289).

51. Deși «nici un apostol și nici un Părinte sau Săbor de la Răsărit», — cum zice patriarhul Fotie (sec. IX), într-o enciclică a sa către patriarhii din Răsărit —, «n-a oprit» pe preoți de a săvîrși Taina ungerii cu Sf. Mir, totuși catolicii susțin sus și tare că această putere o are numai episcopul. Sf. Ioan Gură de Aur, în Omilia II-a (la Epist. I-a către Timotei), zice că «numai cu atîta întrec episcopii pe preoți, că preoții nu au volnicie a hirotoni, precum au episcopii». «Deci» — conchide Maior —, «dacă preoții numai cu atîta sînt mai mici și mai puțin decît episcopii; afară de toată îndoeala iaste, cum că preoții au dară putiare de a mirui» (*Istoria Besericei romînilor*, pp. 291-292).

52. «Nu numai în Besiarica răsăritului» — zice Petru Maior —, «ci și în Besiarica Apusului obicei de obște a fost, ca pruncii cît de mici și îndată după botez, să se miruiască» — și citează mărturii, tratatul lui Augustin despre epistola Evanghelistului Ioan și epistola I-a a Papei Inocentie. «Ba» — continuă autorul —, «încă săborul latinesc de la Vigorna la anul 1240 afurisește pre părinții cari întîrziea a face să se miruiască pruncul lor mai mult decît un an după nașterea lui». Cu toate acestea, Biserica din Apus, începînd cu sec. XI (oficial) declară noua practică, — neîntemeiată

c) *Taina Sf. Împărtășanii*: Dacă preoții o administrează celor bolnavi și vîrstnici, după ce mai întîi i-au spovedit, căci «mulți atîta sînt de proști» — zice Maior —, «cît nici o grije nu au de aceaea, ca să nu moară ne ispoveduiți și nepocăiți, fără numai să nu triacă fără cumenecătură; cu carea tocma se îngreoează osînda celor nepocăiți»; dacă împărtășesc pe credincioși din Sf. Agneț, iar nu din părțile «ce se zic ciate, sau cele ce se scot pentru vii și pentru morți, și cea întru cinstea Sîntă Măriei»; dacă împărtășirea pruncilor se săvîrșește imediat după botez, potrivit obiceiului îndătinat în Biserica răsăritului și chiar a apusului pînă în sec. XII: celor ce «nu sînt încă harnici a mînca» încît ar «lepăda afară cumenecătura, destul e după botez buriatele — cu carele e obiciaiu a știarge potiru — întins în apă a-l stoarce în gură», pe cei «harnici» (în stare) însă «fără sfială îi poate preotul cumineca». Dacă preoții «desvață» pe credincioși de a se închina «Darurilor» — la ieșirea din «vriamia cîntării Heruvicului» — ca și «cînd ar fi acolo, însuși trupul și sîngele Domnului Hristos, de vriame ce aciale încă nu sînt prefăcute;[53] sau pe cei ce cred că anafora «iaste trupul lui Hristos, pentru că — zice el — de mult s-au luat a se da în locul cuminecăturii celor ce nu s-au cuminecat»[54] sau că «iaste trupul Născătoarei de Dumnezeu, pentru că — zic ei — se împarte acia prescură de unde s-au scos Agnețul»; căci — zice Petru Maior referitor la acestea din urmă —, «nicăiri nu s-au zis, să mîncăm trupul Născătoarei de Dumnezeu; nice prescura din caria s-au tăeat Agnețul, nu închipuiește trupul Născătoarei de Dumnezeu, de unde s-au născut Hristos, de vriame ce Agnețul cînd s-a tăeat din prescură nu era trupul lui Hristos, ci prin sfințire se preface».

d) *Taina pocăinței*: Dacă o săvîrșesc preoții potrivit tipicului bisericesc și dispozițiilor Sf. Canoane, cu întrebări potrivite «statului și vîrstei» celui «ce se mărturisește, ca nu făcînd întrebări preste vîrstă și statul lui, sau cu ne înțelepție, în loc de a-l tămădui, să-l învețe la rău»; întrebările privind tot ceea ce a făcut cu fapta, cu cuvîntul și cu gîndul — și citează pe Mt. cap. V, vers. 28, și Can. 4 Neocez.; pe cei neînvățați a-și «ispiti cunoștința» întrebîndu-i «după rîndul celor 10 porunci ale lui Dumnezeu»; după mărturisire provocînd pe credincios la căință, care «cu toată inima să se făgăduiască, ca de aci înainte cu ajutorul lui Dumnezeu de tot păcatul se va feri»; apoi, rugăciunea de dezlegare și darea canonului de pocăință, care să corespundă păcatelor săvîrșite de penitent și «să-l poată plini» — potrivit dispoziției Can. 102 Trulan; «pentru sudalme (înjurături), — rugăciune pentru necurăție —, ajun și mătănii, pentru nedreptate, — milostenie etc., etc., «citînd exemple de canoane pentru pocăință».

---

nici pe Sfînta Scriptură și nici pe Canoane —, de a se administra Taina ungerii cu Sf. Mir numai după 7 ani de la botez și numai de episcop (*Istoria Besericei romînilor*, pp. 292-293).

53. «Pîinea nu e prefăcută în trupul, și vinul în sîngele Domnului Hristos înainte de a zice preotul cuvintele: «Prefăcîndu-le pre dînsele cu Duhul Tău cel Sfînt» (= epicleză) (Petru Maior, *Istoria Besericei romînilor*, p. 295).

54. Petru Maior citează canoanele: 14 Laod; 7, Teofil al Alexandriei, și cartea VIII, cap. 31 din Rînduielile (Constituțiile) Apostolice, ele pomenind de acest obicei.

e) *Taina maslului*: Dacă este săvîrșită de mai mulți preoți, respectiv 7 sau cel puțin 3, acesta fiind «obiceiul Bisericii de Răsărit și chiar al al Bisericii de Apus pînă în sec. XIII;[55] slujba rămînînd să se săvîrșească, toată, fie de 7, fie de 3 preoți — precum scrie la Molitvelnic —, deși în cazul din urmă — zice Maior —, chiar de s-ar lăsa partea acelora carii nu sînt față, de plin(ă) ar fi taina».[56]

— Dacă preoții o administrează și celor sănătoși cu trupul dar bolnavi cu sufletul, după ce în prealabil i-au spovedit, sau chiar pruncilor, căci — zice autorul —, «precum primesc taina Sf. Mir și Sf. Cuminecătură, prin care se capătă adăugirea Darului dumnezeesc, așa sînt destoinici a dobîndi adăugirea Darului dumnezeesc și prin taina maslului»; ereticii însă nu se pot bucura de binefacerile maslului, ei înșiși negîndu-l ca taină.

f) *Taina cununiei*. O administrează preoții după ce în prealabil au cercetat de sînt mirii în afara impedimentelor prevăzute de Sf. Canoane, sau dacă aceștia sînt spovediți, căci, — zice Petru Maior —, «ciale sfinte numai celor sfinți se cuvin».

d) *Vor mai cerceta protopopii* — zice Petru Maior — și *«viața și petrecerea preoților,* și de va afla că sînt «înjurători sau sfadnici sau bătaci sau bețivi etc.», «se cuvine să facă (protopopii) îndreptare, ca să nu se afle preoții a fi povață oarbă orbilor»; iar de va afla împotrivire din partea acestora, să-i pedepsească, precum și Sf. Canoane o cer (Can. 42, 54 Apost.; 4 al sin. din Ardeal (1675), de unde și celălalt privilegiu:

5. «*De a pedepsi pe preoții cari greșesc*».

6. «Datină iaste» — zice Petru Maior —, ca toate «cauzele ciale de căsătorie», care sînt pornite «spre despărțire de tot, în două scaone (= deosebite) să se judece», și anume: în prima instanță de «scaonul sau săborul protopopesc» și apoi de «scaonul vlădicesc», «unde de duce vreo parte, vreun document, carele n-a fost arătat în scaonul protopopesc, după cursul legilor nice cum nu se primiaște», cel mult i se îngăduie rejudecarea în prima instanță.

7. Potrivit Sf. Canoane, fiecare episcop trebuie să aibă un *«econom»* ales din cler, care să aibă în grijă și să dirijeze bunurile bisericești ale episcopiei (Can. 26, IV), chiar «și după moartea episcopului» (Can. 25, IV). «În țara noastră» — măturisește Petru Maior —, fiind «de multă

55. Molitvelnicele vechi ale Bisericii din Apus, Toma de Aquino, în cartea IV *Asupra niamurilor,* cap. 73, și Papa Benedict al XIV-lea, în cartea *Despre Săbor,* cap. XIX, dau mărturie că și în Biserica din Apus a existat pînă în sec. XIII obiceiul de a se săvîrși Taina maslului de mai mulți preoți (Petru Maior, *Istoria Besericei romînilor,* p. 300).

56. «Mie mi să pare» — zice Petru Maior — «că așa s-ar cădia să se facă: că obiciaiul cel vechi și slujba cia pentru aciasta întocmită au așezat ca un preot numai odată să ungă, și ungînd să zică rugăciunea, caria iaste forma acestei taine. Deci de vor plini cei trei preoți partia celorlalți patru, atunci caută cei trei preoți să poftoriască ungerea și forma. Drept aceaea numai pentru aciaea s-au așezat la slujba maslului să se facă de 7 ori ungeria și să zică 7 Evanghelii și celelalte, ca (atunci) cînd vor fi 7 preoți față, așa să se săvîrșească taina, însă, nu ca (atunci) cînd vor fi și mai puțini, tot așa să se facă» (*Istoria Besericei romînilor,* p. 300).

vriame, numai un arhiereu sau vlădică», a *revenit această îndatorire protopopilor.*

8. În munca aceasta erau ajutați de *maximum 7 «curatori»* (în fiecare protopopiat, în analogie cu Canoanele 16, VI ecum. și 15 Neocezareea), *ales, deci, din popor.*

9. Potrivit Canonului 6 al sin. IV ecumenic, alegerea și hirotonia candidatului pentru preoție se făcea și în Ardeal numai pentru o biserică anumită, fie ea din oraș, sau de la sat, iar admiterea la hirotonie se făcea numai în baza unei *«cărți de recomandare către vlădica», dată de protopop* candidatului la preoție, după ce în prealabil acesta era designat prin alegere, de către credincioșii unei parohii, și era găsit corespunzător de către însuși protopopul.[57]

10. «După ce va primi de la scaonul arhieresc înștiințarea că acesta este cu adevărat hirotonit preot, *protopopul va vesti* acest lucru» «*și-l va băga* — pe preot — *în popor»,* — și citează Maior, în sprijinul acestei practici, Can. 60 din Pravila cea Arăbească,[58] ca și Can. 2 al sin. din Ardeal (1700 — 14 sept. — Alba Iulia). Apoi dă următorul sfat: «pentru rîndul cel bun și pentru abaterea smintialelor, se cade ca vlădica Ioan Bob să se lase de aceea ispită, a nu face de știre protopopilor, cînd pre cei de curînd hirotoniți, îi sloboade la popoarele lor, ci să se țină de aciale de care s-au ținut cei mai -nainte de dînsul vlădici și de care se țin niamurile toate, care nu iubesc mestecaria și întunecaria».

11. Protopopii au privilegiu — întărit și de sinoadele țării — *«de a da preoților»* veniți dintr-alte protopopiate ale țării, «popoare» sau parohii, «și fără știrea vlădichei», aceștia însă să aibă carte de bună comportare din partea protopopului, «sub a cărui mînă au fost mai înainte» (Can. 9 al sin. din Ardeal, de la 1675; Can. 3 al sin. din Ardeal, de la 1700); celor veniți din altă țară însă, nu le va da parohii decît cu știrea episcopului (Can. 3 al sin. 1700).

12. Protopopii dispun și de privilegiul *de a da carte preoților,* care merg «într-altă țieară pentru ceva trebuință» (Can. 8 Ant.), sau care vor «să treacă cu totul» în altă eparhie; în cazul din urmă, «se cade să dee și *carte despre purtarea și moravurile lor»,* ca să poată fi primiți acolo (Can. 3 al sinodului din 1700 din Ardeal).

13. Ca «următori» ai horepiscopilor, protopopii pot *«rondui citeți și ipodiaconi»,* nu prin hirotonie, ci prin «punere și numire» precum au făcut și înaintașii lor și o cer Canoanele (Can. V al sin. IV din Cartagina);

---

57. Despre procedeul alegerii, în timpul său, Petru Maior spune următoarele: «Unde e lipsă de preot, miarge protopopu în fața locului și adunîndu-se tot poporul locului aceluea aliage pre carele vria spre preoție. Protopopul face cercetare despre viața, purtarea și năravurile acelui de curînd ales, și de află vreo împiedecare canonicească întru dînsul, arătînd împiedecaria, poronciaște poporului să se întoarcă a alege altul, carele să fie vrednic, după Sf. Canoane, a purta darul și sarcina preoției. Insă de il afla a fi vrednic întăriaște aliageria, îi dă mărturie, sau carte de recomandare, către Vlădica, care să-l primească la hirotonie» *(Istoria Besericii romînilor,* p. 316).

58. Cf. I. D. Mansi-Petit, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio,* vol. II, Paris, 1901, col. 972-973, Canones Concilii I Nicaeni, LXXX, ex arabico in latinum a Fr. Turriano.

2, VI; ec.; 18, Vasile cel Mare). «...Nu fac exorciști, precum făceau odinioară horepiscopii, de vreme ce pe la noi acum aciastă slugibă nu este osebită, ci împreunată cu preoția și deodată cu preoția se ia de la arhiereu».

14. Potrivit Can. IV al sin. IV ec., *bisericile se sfințesc de episcopi. «Totuși,* — zice Maior —, *sanțirea besericelor nu este așa legată arhiereului, ca să nu o poată aceea severși și protopopul:* De unde în țiera noastră mai multe beserici vedem sanțite (= sfințite) de protopopi de cît de arhierei, și cu aceea sanțire se siervesc într-însele toate santele taine fără nici o sfieală». Apoi și «începerea besericilor deobște se severșiesce numai cu rogațiunile protopopilor», — adică începerea zidirii lor.

15. Privilegiu protopopesc este și acesta «de a propovădui *cuvîntul lui Dumnezeu prin bisericile țienutului»,* el fiind întărit și de Can. 19 al sin. VI ecum., «de vreme ce ocîrmuirea besericilor și îndreptarea lor mai vîrtos stă întru propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu».

16. *Grigia de săraci,* — zice Petru Maior — este nu numai un privilegiu ci o sarcină ce-i revine fiecărui protopop în ținutul său: «să îndemne pre cei bogați, ca să facă parte din averile sale săracilor, mai ales celor neputincioși, de a-și cîștiga panea cea de toate zilele»; deoarece — menționează autorul — «pre la acestea beserici nu sînt venituri și averi, cari să se poată împărți săracilor, de vreme ce acelea nici spre cheltuelele ținerei besericei nu ajung». Petru Maior se ridică însă împotriva «leneviei», zicînd: «pre cei sănătoși și tari să-i mîne la lucru», să nu îngăduie acestora «să mance sudoarea altora; căci care dă la unii ca aceștia pane, nu face milostenia, ci priesce lenevirei, carea este izvorul reutăților».

17. Sfintele Canoane ca și obiceiul de veacuri «al Besericei răsăritului și apusului» prevăd, ca alegerea episcopului «să o facă toți arhiereii țărei aceiea dimpreună». Petru Maior arată însă că «țara Ardealului» avînd o configurație eparhială deosebită (o Mitropolie cu mai multe protopopiate), s-a născut «cădința» ca *protopopii* «în locul episcopilor, ca cei ce sînt adevărați următori horepiscopilor», *să aleagă pe noul episcop,* obicei care se ținea și în zilele lui.

18. Privilegiul *«de a judeca cu episcopul și a svătui pentru lucrurile clerului în sinodul mare»,* este întărit și de Sf. Canoane (Can. 37 Ap.; 5, I ecum.; 8, 50, VI ecum.; 6, VII ecum.), «pentru că în toată țieara noastră numai singur episcopul sau mitropolitul fiind, iar alți episcopi nu, nu poate să se facă cu alții sinodul cel de țieară, *fără numai cu protopopii».* Greutatea convocării Soborului mare pentru dezbaterea tuturor chestiunilor, chiar cînd ele n-aveau o importanță generală, a determinat sinodul din 1732 să instituie «lîmgă scaonul» arhieresc un organ alcătuit din 12 protopopi distinși numiți asesori consistoriali.[59] Aceștia se adunau

59. I. M. Moldovanu, *Acte sinodali,* vol. II, Blaj, 1869, p. 96; cf. și prof. I. Matei, *Contribuțiuni la Istoria dreptului bisericesc,* București, 1922, p. 75.

de cîte ori era lipsă, și «sfătuiau cu vlădica în locul Soborului mare» — zice Petru Maior.[60]

Petru Maior condamnă însă nepăsarea unor vlădici, cu privire la ținerea «săborului mare», și îl vizează direct pe vlădica Ioan Bob, ca fiind cel mai elocvent exemplu de nepăsare, căci «în 29 de ani» de cînd vlădicește, numai «de două ori» a ținut «săbor mare».

19. «*Așieziamenturile* (hotărîrile) *sinodului mare*», erau *vestite de protopopi* în toată țara, nu numai verbal, prin ținuturile lor, «de vreme ce întru acest chip prea lesne se poate vărî sau greșială sau reutate», ci și «scrise și subscrise cu mana episcopului și întărite cu sigiliul metropoliei», potrivit Canonului 20 al sin. din Ardeal (1732).

20. «Ba, într-o vreme — continuă Petru Maior, — *protopopii romînești* din Ardeal adunați în săborul mare, *aviau cădința a și judeca pre vlădica său* și de tot a-i lepăda din vlădicie».[61]

21. «De vreme ce, afară de alte dovezi, în toate canoanele, unde se numera demnitățile și treptele clerului, *horepiscopii îndată după episcopi se socotesc și proptopii*, ca cei ce sînt următori horepiscopilor, *întru nemica nu sînt mai de dios* (= mai prejos).

22. De asemenea ca «următori horepiscopilor nu numai în besericile sale, ci și în besericile episcopului se cade să siervească *protopopii, cu mai mare onoare și pompă decît* preoții orașului, unde este episcop» (cf. Can. 14 Neoc.), iar «de va siervi protopopul cu episcopul, după episcop vine îndată protopopul și după protopop, preoții orașului episcopesc».

23. «*La serviția santei liturgie să fie pomeniți de preoți*, căci — zice Petru Maior —, «porurea a fost obiceiu în Beserică, ca mai marii besericilor să se pomenească la liturgia și întru rogațiuni» (cf. Can. 64 din Pravila canoanelor i cea arăhiască).

24. Și, în sfîrșit, protopopii «*să nu se poată pune jos fără* («decît») *cu judecata sinodului mare pentru canonicească vină*».

III. «ISTORIA BESERICII ROMÎNILOR». Această importantă scriere, deși este o lucrare prin excelență istorică, cuprinde într-o bună parte și probleme de ordin canonic:

Cea mai mare parte din «cădințele ceale din nepomenita vriame ale protopopilor din Ardeal», despre care face pomenire Petru Maior în Protopapadichia sa, ocupă o întindere respectabilă și în lucrarea prezentă.

În *Istoria Besericii*, autorul arată că romînii uniți din Ardeal «au fost de liage greciască, ba chiar «și săcuii» au fost de liage greciască», și aduce o serie de dovezi despre acest lucru. Ca urmare, și în Biserica unită au să fie urmate rînduielile Bisericii răsăritene grecești, adică ale Bisericii Ortodoxe.

---

60. Petru Maior, *Istoria Besericii romînilor*, p. 229.

61. Drept dovadă, Petru Maior citează hrisovul lui Gh. Racoczy (principele Ardealului) din anul 1643 (partea I-a, cap. 4), «unde — zice el — se spune cum vlădica Ilie Iorest fu de Săborul mare judecat și lăpădat din vlădicie, după carele apoi își aliasră vlădică pe Simeon Ștefan» (*Istoria Besericii romînilor*, p. 325).

Dintre aceste rînduieli, autorul relevă cîteva, începînd cu cele privitoare la divorţ sau la *«despărţirea căsătoriei»*. El arată că romînii din Ardeal, pînă la unire, toţi urmau legii greceşti. «Pentru cuvînt de *curvie* — zice el —, adecă de a căzut vreo parte după cununie în păcatul curviei, totdeauna poftind partea cia nevinovată despărţire, în Beserica grecească s-a desfăcut de tot acea căsătorie, şi părţilor s-a dat voe a păşi la altă căsătorie» (p. 266). După mine, «măcar că în săboarele protopopeşti se făcia despărţire de tot de căsătorie pentru curviea unei părţi; totuşi, cînd ajungia cauza la Consistoriul vlădicesc după obiceai pentru revizie nu o judeca după liagia greciască, ci după liagia cea lătinească, după caria căsătoria caria a fost odată statornică, de aciea încoace nici pentru o pricină nu s-a obicinuit de a se desface» (pp. 269-270). «Această faptă de a nu desface căsătoria pentru cuvînt de curvie, nu iaste liage, ci silă romînilor uniţi» — constată Petru Maior.

El exemplifică această afirmaţie astfel: însuşi vlădicii Ioan Bob i s-a spus în Soborul mare din anul 1792 că, «Consistoriul vlădicesc nu are acia putiare, cît obiciaiul Besericii greceşti cel de obşte cu sila să-l răstoarne»; apoi că «mulţi, cari sînt întru această întîmplare, nevrînd vlădica de a-i slobozi să se însoare, şi temîndu-se preoţii lor de vlădica a-i cununa, fug de aicea şi cununîndu-se prin vreun preot strein, se întorc la casele lor» (p. 271).

— *«Nu poate fi îndoială, că săcuii cînd s-au întors la credinţa cea creştinească, au primit liagia greciască»*. Pentru susţinerea acestei afirmaţii, Petru Maior invocă două rînduieli observate la săcui, şi anume: căsătoria preoţilor în general, şi «postul cel de miercurea». «La greci, — zice el —, şi astăzi carele preot nu e însurat, nu se hirotoneşte». Acest «obiceiu» e observat nu numai la «romînii cei uniţi din Ardeal de mai de mult», ci şi la săcui. El «era înrădăcinat întră preoţii săcueşti, cît li se păria, că acela preot, carele nu e însurat, nu se cade să fie protopop; cine nu viade cum că în vreamile aciale preoţii săcueşti de obşte au fost însuraţi?» — se întreabă Maior.

Dacă am accepta ipoteza că «ar fi fost săcuii, de liage lătinească», pare un paradox, întrucît «după Soborul de la Trident, căsătoria preoţilor celor de liage lătinească e nestatornică»; în cazul de faţă, «nu i-ar fi socotit Besearica Romei vriadnici de împărtăşirea sa, ci ca pre nişte eretici sau mai puţin, ca pre nişte schismatici i-ar fi lepădat». Ca atare, «neîndoit urmiază, că preoţii săcueneşti şi poporanii lor, mai demult au fost de liage greciască». Trecerea «de tot la liagia lătinească» a avut loc «sub stăpînirea lui Leopold». «Însă de postul cel de miercurea ce e după liagia răsăritului, cu anevoie se lăsară săcuii a se înstreina» (p. 69).

Cu privire la noile organe bisericeşti, ca: decanii, viceprotopopii, inspectorii, administratorii şi notarii, care se prezintă ca inovaţii de după 1700, Petru Maior observă: «titule sînt acestea neauzite în Biserica grecească, nici în Biserica romînilor nu s-au auzit pînă în veacul nostru» (p. 344).

«*Despre faptele vlădicilor celor uniți din Ardeal*» este un alt capitol căruia autorul *Istoriei bescricești* îi dă o deosebită atenție: începe cu vlădica Atanasie — sub care a avut loc unirea de la 1700 —, despre care spune că a ținut un Sobor «de toți protopopii Ardialului...» în anul 1700 (septembrie 14), în care sobor i s-au aprobat mai multe «rînduelali» sau «canoane», care aveau «să le țină toți romînii din Ardial și din părțile lui împreunate» —, și le reproduce.

O parte din ele întăresc o seamă de privilegii protopopești, despre care am mai vorbit.[62] Altă parte se referă la viața morală a clericilor,[63] alta la călcarea rînduielii canonice de către aceștia;[64] caonnul 14 dispune ca «popii să facî slujbî cît vor putia rumînește, Evanghelia și poveastea (= predica) să înțeliagî creștinii»; și, în sfîrșit, credincioșii la rîndul lor, sînt îndatorați să se lase de anumite necuviințe.[65]

În legătură cu dispoziția Canonului 21, Petru Maior dă următoarele lămuriri: «Mai de mult în vriamia Sf. Părinți, afară de miercurea și vinerea peste tot anul, nu postea creștinii alt post, fără singur postul Paștilor». Mai tîrziu s-au introdus și celelalte trei posturi mari: «a Sfîntă

62. «Cînd va rîndui vlădica și cu titorii, cari vor fi juraţi lîngî vlădica, zi de săbor de toți protopopii țărei; atunci tot protopopul cu 2 preoți bătrîni să se afle la zioa cea numită a soborului» (Can. 1).

«Diacii (= cei ce știu carte) cari vor vria să se preoțiască, înainte să meargă la protopop să-și ciae carte și cu carte de la adevarat duhovnic; și să știe Psaltirea de înțeles și glasurile și toate tainele Besiaricii; și popor să-i caute protopopul» (Can. 2).

— «Popii care vin dintr-alte țări, să nu sî primească, pînî nu vor aduce carte de la vlădica. Așișderea popii cari merg într-ale eparhii, să nu sî primească pînî nu vor avia carte de la protopopul lui cum că-i om bun» (Can. 3).

63. «Care diaci vor fi fost curvari, sau furi, să nu sî poată preoți» (Can. 6).

— Preoții cari vor umbla la cîrciumă sau biați prin tîrg și nu vor înbia cu haine lungi, unora ca acelora să li sî ia preoția» (Can. 8).

— «Cari popi sînt cu a doua căsătorie nici într-un chip să nu slujească liturghie» (Can. 16).

64. «Care popî va mierge, pre poporul altui preot, sau îi va scădia simbriea, sau îi va pără la scaunu de afarî, acela să se tunzî» (Can. 10).

— «Care popî va boteza fîr (fără) de mir, să se lipsească de preoție» (Can. 17).

— «Care protopopi vor face sobor de eparhie și care popî nu va veni la sobor, protopopul cu cei doi popi bătrîni și cu saborul să-i bîrșuluiască (amendeze) 6 florinți fîr numai cînd s-ar întîmpla să fie betiagi» (Can. 19).

— «Sărbătorile să se ție care sînt însămnate la Ciaslov roșii și în polieleu, și evanghelii, acialea să se ție, iar care vor ținea într-alt chip, să să bîrsluguească cu 12 florinți» (Can. 18).

— «Care popî nu vor pomeni pre «autoritatea de stat», acelora li să va lua darul preoției» (Can. 26).

— «Care nu va povesti (predica) în toate duminecile și în toate sărbători, acela popî sî se globiască (amendeze) cu 12 florinți, iar de nu va gândi de bînșag (amendă) să fie lepădat de preoție» (Can. 14).

65. «Care nu vor miarge duminecile și în sărbători la biserică și la liturghie; cari nu i-au anafură și cari nu-sî ispoveduesc și cari nu vor ști Tatăl nostru, crezul, porăncile, fie bătrîn, fie tînăr» (Can. 15).

—«Care logodnî se va face fîră de popî, aciaea să nu să cunune pînî nu vor da în știre protopopului sau vădicăi» (Can. 20).

— «Cari oameni nu vor ținia ciale 4 posturi, să nu vor posti cum să cade, vinerile și miercurile, în post de Piaște; aceea să fie lîpsiți de la Bisearică, pînî nu-și vor ciare ertăciune de la popa și de la popor» (Can. 21).

Măriai, a Crăciunului și a Sîn Pietrului», care la început era «din puține zile, apoi crescură», precum știm. Răspîndirea acestor trei posturi urmează această linie: «mînăstiri», «episcopi», «preoții din preajma episcopilor», «familia acestor preoți», «toți preoții», «toți poporanii». Maior subliniază că, din răsărit — «unde fură născute aciale trei posturi» —, «ajunseră și la aceiaste țări siarbede».

În principiu — conchide Petru Maior —, «postul» e propus «spre domerirea zburdării trupului nu spre a mai îngreoea neputința întru caria se află oare și carele. Pentru aciaea nici Pravila, nici Sf. Părinți nici odată n-au îndiatorat a posti pre cei cei sînt în ceva neputință trupească».

Autorul *Istoriei bisericești* reproduce și «o altă carte a vlădicului Atanasie», întocmită «în afară de sobor», care a fost «trimisă către protopopi». În legătură cu chestiunile cuprinse în ea, Maior scoate în evidență încă o dată privilegiile (o parte din ele) de care se bucură protopopii: «control asupra felului cum preoții administrează Sf. Taine, judecă cauzele ciale de căsătorie, etc.».

În continuare, Petru Maior ne prezintă pe vlădica Ioan Patachi, următor în scaunul lui Atanasie, cu cele cîteva «puncturi» canonice, care primesc aprobare în Soborul mare din anul 1725. În genere, aceste «puncturi» privesc: rînduiala canonică;[68] viața morală a clericilor,[67] și probleme de ordin liturgic.[68]

Vrednică de amintit este observația ce o face Maior privind «punctul» 4. Citez: «Din ciale ce se zic și se poruncesc la nr. 4, se viade, că Ioan Patachi mai mult a fost teolog sholasticesc, decît teolog dogmaticesc, de oară ce opriaște nimene să nu cutiaze a ținia acia cărțulie (= Învățătură bisericească de cele 7 taine), în caria se zice că la Sf. Liturghie

66. «Nu-i volnic vreunul din episcopi să hirotoniască pre cineva afară de hotarele eparhiei lui, iară cine va face aceasta fără de știrea episcopului a căruia este eparhia să i sî ea darul și lui și celuiea ce l-a hirotonit pre el» (punctul 2).

— Călugării nu au voe a sluji «Sf. Taine bisericești» decît în mănăstire (punctul 3).

67. «Și pentru popii cari merg la cărșmă și suduesc sau vlăstămă au grăesc cuvinte de hulă pre cum nu se cade popilor, încă socoti, ca să se dia poroncă întru toate eparhiile și să oprească toți protopopii pe preoții săi, cum de acuma înainte să nu cutiaze a face nice unele de acele» (punctul 5).

68. «Preoții sînt datori ca în toate dumineci și sărbători mari a face liturghie pe la toate besericile; unde sînt mai mulți popi, pe rînd unul într-o duminecă, altul într-alta: iar «mirenii sînt datori a luat parte la Sf. Liturghie»; «la Sfintele Paști tot omul mai mare de 7 ani să se ispoveduească și să se cuminece» (punctul 6).

— «Preoții Sf. Cuminecătură în Biserică să o ție, de acolo să o ea cînd vor merge la bolnavi și iară să o aducă la loc și cu cinste să o pue» (punctul 7).

— «Bolnavii sau betegii cei de moarte nice cum popii să nu-i cuminece fără de ispovedanie, înainte cari vor putea grăi, iară cărora li să va lega graiul, pentru aceea să învețe protopopii pe preoți cum să facă cu unii ca aceea, și cum să deslege au să nu-i deslege» (punctul 8).

— «Fără ispovedanie nu se dă Sf. Împărtășanie (punctul 9).

— «Preoții să fie datori pe la săptămîna mare a se ispovedui în tot anul, iar carele se va găsi după Paști neispoveduit, întâi să fie globit cu 12 florinți, a doua oară cu 24, iar a treia oară să i se ia darul; iar protopopilor întîi cu 24 de florinți, a doua cu 66 și a treia oară să fie lipsiți de dregătorie» (punctul 11). Să se țină cele 4 posturi stabilite de Biserică (punctul 12).

se preface pînia în trupul și vinul în sîngele Domnului nostru Iisus Hristos prin cuvintele aciale: «Și fă adecă pînia aciasta cinstit trupul Hristosului tău. Iară ce e în paharul acesta, cinstit sîngele și celelalte». De ar fi de ținut acia poruncă a vlădicăi Ioan Patachi, atunci și cărțile acelorà mai învățați dascăli latini ar trebui să le lepădăm, cari asiamenia înviață și cu tari doviade adeveresc, că prin cuvintele aciale, se săvîrșiaște taina euharistiei» (p. 384). El relevă deci și inovația pe care o introducea o anumită ramură catolică, în privința epiclezei, spre a se deosebi de ortodocși, dar ține tare le învățătura și rînduiala ortodoxă în această chestiune.

Petru Maior urma să pună în discuție și pe vlădica «Ioan Inochentie Clain de Sad, «cu faptele sale despre care chiar dă unele date informative, însă foarte puține, lucrarea rămînînd neterminată.[69]

*

Din analizarea operei canonice a lui Petru Maior se poate vedea cît de adînc cunoscător al rînduielilor canonice orientale era acest om de vastă cultură, și luptător pentru drepturile poporului din care s-a ridicat, și pentru păstrarea ferită de inovații latinești a ființei și lucrării Bisericii romîne din Ardeal.

El nu vedea această Biserică altfel, decît formînd o singură unitate, așa după cum o singură unitate era și după unirea de la 1700, așa după cum și poporul romîn din Ardeal era un singur popor neîmpărțit în două.

Biserica romînească din Ardeal chiar dacă a suferit o zguduitură puternică prin unirea de la 1700, ea își păstra încă unitatea, căci nu se izbutise, pînă în vremea lui Petru Maior, să se adîncească scizîunea provocată prin așa zisa «Unire». Și tocmai spre a zădărnici transformarea unei mici fisuri într-o prăpastie, pe calea înstrăinării celor din fosta Biserică unită prin inovațiile latinești care se introduceau, Petru Maior se ridică în apărarea unității Bisericii romîne din Ardeal, arătînd în scrierile sale de conținut canonic, temeiurile tradiționale ale acestei unități și «pohtindu-i» pe conducătorii Bisericii unite din acea vreme să nu se îndepărteze de la ele. Cu deosebire Petru Maior face acest lucru în «Procanon» și în «Protopapadichia», ca apoi rezemîndu-și întreaga sa concepție istorică de pe o parte pe unitatea poporului romîn, iar pe de altă parte pe unitatea Bisericii romînești să arate, în cunoscuta sa *Istorie a Bisericii romînilor*, că: «Biserica romînă totdeauna a fost de lege grecească (ortodoxă)». «Nici nu se arată nicăieri urmă» — zice el — «de unde măcar cît de mică gîcitură să se poată stoarce că doară Biserica romînilor cîndva a fost de legea latinească (catolică)» (p. 25). Și după unire legea grecească chiar și «uniții întreagă întreguță o țin» —, constată Maior.

69. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia Romînească Veche* (1508-1830), București, 1912, tom. III, p. 78.

Adversar hotărît al inovațiilor papalității — precum am spus, autorul Procanonului indică fără greș calea orientării de totdeauna a Bisericii creștine: opera Sfinților Părinți. «Numai întru aceasta toți cu un gînd și cu un cuget trăbuie să ne nevoim — zice el —, ca cele vechi ale Bisericii să ne învățăm și întru învățătura Sf. Părinți să ne deprindem, ca să cunoaștem ce e al nostru și ce el al altuia, și precum ce este a altuia nu trebuie să răpim sau să tăgăduim, așa și ce cunoaștem chiar a fi al nostru tare să păzim, să apărăm, să sentim, nici robi nimărui să nu ne facem, că spre slobozenie ne-a chemat Dumnezeu și fii și moșteni sîntem» (*Procanon*, p. 51 ; 74-75).

Preocupat mereu de unitatea poporului romîn și de unitatea Bisericii, paralel cu arătarea prin studiu îndelungat și rodnic a temeiurilor acestei unități, el inițiază și o acțiune practică de întărire a unității Bisericii și a poporului romîn din Ardeal, pregătind împreună cu alți patrioți contemporani un mare Sobor care avea să se întrunească în anul 1798, și să pună capăt așa zisei «uniri», care submina de la 1700 încoace unitatea firească a poporului romîn din Ardeal.

Dacă dorința fierbinte a lui Petru Maior și a atîtor alți luptători și cărturari luminați, care au militat pentru refacerea unității religioase a romînilor din Ardeal, nu a putut fi înfăptuită în condițiile neprielnice ale trecutului, ea a devenit deplin posibilă odată cu eliberarea întregului popor romîn, de sub asuprirea forțelor vrăjmașe liberei lui dezvoltări, înfăptuindu-se acum 12 ani prin voința credincioșilor și clericilor foști greco-catolici.

În perspectiva pe care ne-o oferă timpul ce s-a scurs de la semnalul dat de către Petru Maior, prin lupta lui aprigă, atît pe teren cărturăresc cît și pe teren practic, alături de opera sa culturală de mare valoare, și opera lui canonică crește în amploare și semnificație.

Magistrand C. ALEX. ARMAND MUNTEANU

VIAȚA BISERICEASCĂ

DESCHIDEREA NOULUI AN ŞCOLAR 1960-1961 LA INSTITUTELE DE INVĂȚĂMINT TEOLOGIC ALE BISERICII ORTODOXE ROMINE

La 1 octombrie 1960 au început cursurile unui nou an şcolar la cele şase Şcoli de Cîntăreți şi Seminarii Teologice şi la cele două Institute Teologice de grad universitar ale Bisericii Ortodoxe Romîne.

Reorganizate — potrivit Statutului de organizare şi funcționare a Bisericii Ortodoxe Romîne — în cadrul Bisericii, aceste aşezăminte de cultură teologică şi-au desfăşurat şi îşi desfăşoară activitatea sub directa îndrumare şi purtare de grijă a Sfîntului Sinod. Rezultatele obținute în cei 12 ani de existență a acestor instituții de pregătire a slujitorilor altarelor ortodoxe au dovedit pe deplin înțelepciunea şi justețea măsurii luate în 1948 ca Biserica însăşi să-şi organizeze şcolile de care are nevoie, potrivit canoanelor şi tradițiilor ei. Pregătirea ce se dă în aceste şcoli elevilor şi studenților constituie o chezăşie că slujitorii de mîine ai sfintelor noastre altare vor fi păstori buni ai turmei ce li se va încredința şi cetățeni loiali ai scumpei noastre țări, — împlinind astfel învățătura de credință a Sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

În paginile ce urmează, publicăm scurte dări de seamă asupra festivităților de deschidere a noului an şcolar la toate instituțiile noastre de învățămînt teologic.

LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR ŞI LA ŞCOALA DE CINTĂREȚI ŞI SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREŞTI

Funcționînd în acelaşi local, Institutul Teologic de grad universitar şi Şcoala de cîntăreți şi Seminarul Teologic din Bucureşti au organizat împreună festivitatea de deschidere a cursurilor, în ziua de 11 octombrie

1960. Această festivitate a fost cinstită cu prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care și în acest an a ținut să fie alături de profesorii, studenții și elevii care începeau un nou an de activitate. Prea Fericirea Sa a fost însoțit de Prea Sfințiții Episcopi Antim Tîrgoviștеanul și Theoctist Botoșăneanul, Vicari Patriarhali, și de PP. CC. Consilieri de la Administrația Patriarhală și Sf. Arhiepiscopie a Bucureștilor.

În acordurile Imnului Patriarhal, cîntat laolaltă de corurile studenților și elevilor seminariști, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de oaspeți și de corpul didactic de la cele două școli, a intrat în sală și a luat loc la masa prezidială.

Cuvîntul festiv de deschidere, pentru noul an școlar, a fost rostit, din partea Institutului Teologic de P. C. Pr. Prof. Rector Ioan G. Coman, care, după ce a salutat prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian în mijlocul dascălilor și ucenicilor celor două așezăminte de învățămînt teologic, a spus, printre altele:

«Un nou an de muncă didactică și educativă începe astăzi în Institutul nostru prin conjugarea eforturilor dascălilor și studenților, prin binecuvîntarea membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și cu ajutorul lui Dumnezeu, Cel care rînduiește toate. Munca noastră urmărește formarea de preoți vrednici ai Bisericii noastre, prin mijloacele pe care ni le pune la îndemînă teologia și educația bisericească și formarea de cetățeni conștienți ai Patriei noastre. E o muncă de migală și răbdare, de dăltuire și șlefuire continuă a unui material uman, adesea foarte variat din punct de vedere calitativ. Dar oricît de grea ar fi această muncă, ea merită să fie făcută, pentru că ea contribuie la restaurarea frumuseții celei dintîi a omului, a chipului lui Dumnezeu în făptura umană. Acest chip devine în preot chipul iubirii lui Hristos, după cuvîntul Sfîntului Ioan Gură de Aur. Școala noastră vrea să facă din învățăceii ei chipuri ale dragostei dumnezeiești. Căutînd pe Dumnezeu, el caută dragostea, căci Dumnezeu este dragoste. Și e bine că ei caută pe Dumnezeu de timpuriu, pentru a nu repeta cu Augustin, la crepusculul vieții, în acești termeni: «Te-am iubit tîrziu, o, Frumusețe așa de veche și așa de nouă! Te-am iubit tîrziu. Iată, Tu *erai* cu mine, dar nu *eram* eu cu Tine. M-ai chemat, m-ai strigat și ai frumusețe, mă repezeam la făpturile acestea frumoase pe care le-ai făcut. Tu *erau* cu mine, dar nu *eram* eu cu Tine. M-ai chemat, m-ai strigat și ai sfărîmat surzenia mea. Ai fulgerat, ai luminat și ai alungat orbirea mea» (*Confesiuni* X, 27, 38). Dragostea de Dumnezeu și de oameni va face din ucenicii Institutului și cetățeni conștienți, patrioți, militînd pentru marile idealuri ale lumii noi: munca, dreptatea, spiritul de obște, înțelegerea între toți oamenii, pacea».

Subliniind apoi condițiile prielnice în care își redeschide porțile Institutul Teologic Universitar din București, P. C. Rector a amintit sprijinul pe care îl primește această școală din partea Departamentului Cultelor și a Eparhiilor din cuprinsul celor trei mitropolii pe care le deservește.

«Institutul nostru — a spus în continuare P. C. rector — dă nu numai cunoștințe practicei proprii misiunii Bisericii ; el aplică un program precis de educație, în centrul căruia stă descoperirea și promovarea vocației pentru preoție și continuarea viitoarei personalități preoțești și cetățenești. Stăruim ca dragostea studenților noștri pentru Dumnezeu și pentru oameni să se împletească cu dragostea lor pentru patria noastră, Republica Populară Romînă, și pentru toate realizările, planurile și idealurile ei.

«Deschiderea cursurilor Institutului nostru se face azi, în zilele în care se sărbătorește Luna prieteniei romîno-sovietice, care a început la 7 octombrie și care a devenit o tradiție scumpă poporului nostru, un prilej de manifestare a caldelor sentimente de dragoste și prietenie față de poporul sovietic. Această prietenie cu marele popor vecin de la Răsărit e veche și ea a fost întărită și prin legăturile frățești dintre Bisericile rusă și romînă.

«Inaugurăm cursurile sub semnul celei mai mari lupte care s-a dat vreodată în Organizația Națiunilor Unite pentru abolirea colonialismului, pentru lichidarea definitivă a războiului prin dezarmarea generală și totală și pentru coexistența pașnică. Aproape 30 de șefi de state și guverne, numeroși miniștri ai afacerilor externe, diplomați ai altor guverne, reprezentînd aproape 100 de țări, participă la uriașele eforturi ce se depun acolo pentru rezolvarea acestor probleme ale lumii de azi. Noi sîntem fericiți și mîndri cînd vedem că reprezentanții țărilor socialiste, în frunte cu Primul Ministru al Uniunii Sovietice, Nichita Hrușciov — între care se află și delegația țării noastre condusă de dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej — susțin cu o energie și cu o pricepere excepțională marile idealuri ale demnității omului, ale păcii și coexistenței pașnice, pe bază de dreptate și de adevăr... Conducătorul delegației noastre, dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, atît în cuvîntarea magistrală rostită în fața adunării plenare, cît și cu prilejul diferitelor recepții, conferințe de presă, convorbiri etc., a susținut și susține strălucit dezarmarea ca problemă centrală a vieții contemporane, lichidarea definitivă a orînduielilor colonialiste, principiile coexistenței pașnice, inițierea de relații de bună vecinătate între statele europene, aparținînd unor sisteme social-politice diferite și măsuri pentru promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare. Institutul nostru salută cu bucurie aceste propuneri și e din toată inima alături de delegația noastră la Organizația Națiunilor Unite, căreia îi urează succes deplin».

În încheierea cuvîntării sale, P.C. Pr. prof. Ioan Gh. Coman a mulțumit cu fiiască recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pentru toată grija și dragostea pe care le poartă Institutului, pe care-l ajută materialmente și-l îndrumează duhovnicește, membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și Departamentului Cultelor, pentru înțelegerea acordată nevoilor Institutului Teologic Universitar din București,

După cuvîntarea P. C. Pr. rector al Institutului, corurile unite ale Institutului și Seminarului teologic, sub conducerea d-lui prof. N. Lungu,

au executat bucata de muzică religioasă «Anixandarele», armonizate de dirijor.

Din partea Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic, cuvîntul de deschidere a fost rostit de P.C. Pr. prof. director Nicolae Buzescu, care a amintit că însuși Întîistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian, a arătat în repetate rînduri că rostul științei și deci al învățăturii este de a face pe oameni fericiți, să le sădească în suflete bucuria de a trăi. «Iată, — a spus P.C. Pr. director —, în ce cuvinte înflăcărate ne zugrăvește Prea Fericitul Patriarh Justinian aceste rosturi ale bucuriei vieții: «Aflarea fericirii este o năzuință firească a oamenilor de pretutindeni și de toate vîrstele. Doresc fericirea copiii și tineretul. Visurile lor sînt atît de îndrăznețe și de frumoase. Doresc fericirea oamenii în floarea vîrstei, — și cît de mult ne mișcă sufletele munca pe care ei o desfășoară nu atît pentru fericirea lor, cît mai ales pentru fericirea semenilor lor. Dorul după fericire nu părăsește nici inima bătrînilor. Cînd le este dat să plece din această viață, gîndul lor privește departe, spre fericirea pe care o întrevăd pentru generațiile viitoare. Gîndim fericirea în felurite chipuri. Sînt însă cîteva fapte care-i dau un conținut pentru toți oamenii. Astfel, fericirea înseamnă să-ți trăiești viața în libertate și demnitate omenească; să simți că nimic nu te oprește de la cucerirea bunurilor materiale și spirituale din această lume, dacă îți clădești viața pe muncă cinstită, cu respectul deplin al drepturilor altuia. Fericirea înseamnă cunoașterea și stăpînirea tainelor naturii, îndepărtarea bolilor și a tuturor cauzelor care desfigurează frumusețea vieții. Fericirea înseamnă dreptate și omenie, slujirea adevărului, «pace pe pămînt și bunăvoire între oameni» († Justinian, *În slujba Bisericii și a Patriei*, p. 346). Iată în ce constelație de adevăruri nemuritoare se definește și se poate înfăptui adevărata fericire a omenirii. Noi nu trebuie să uităm că învățătura creștină este, în esența sa, învățătură despre fericire, așa cum a formulat-o Mîntuitorul Hristos, în «predica de pe munte». Teologia noastră ne învață un adevăr cu o profundă semnificație pentru noi și pentru învățămîntul nostru; noi Îl cunoaștem pe Dumnezeu, în măsura în care ne iubim ca frații, cînd adevărurile raționale se topesc în cuptorul inimii din care izvorăște iubirea de oameni».

Subliniind apoi că în cadrul Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic se urmărește formarea la elevi a unei conștiințe creștine și cetățenești, — P.C. director a vorbit despre contribuția de seamă pe care delegația Republicii Populare Romîne, la cea de a XV-a sesiune a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, în frunte cu dl. Gh. Gheorghiu-Dej, a adus-o cauzei păcii și colaborării între popoare și despre sprijinul ferm pe care — alături de întregul popor romîn — și fiii Bisericii Ortodoxe Romîne îl acordă acestei nobile strădanii puse în slujba întregii omeniri.

«În duhul dragostei de viață, în iubire și pace, vom crește și noi pe elevii noștri», — a spus P.C. Pr. prof. N. Buzescu, care și-a încheiat cuvîntarea aducînd respectuoase și calde mulțumiri Prea Fericitului Pa-

triarh Justinian și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic din București.

În continuare, cele două coruri reunite, sub conducerea d-lui prof. C. Drăgușin, de la Seminarul teologic, execută imnul religios «Taina creștinătății», cor armonizat de I. Popescu-Pasărea.

În numele elevilor seminariști a vorbit elevul Vișoiu Ioan din clasa V-a, care a exprimat vii mulțumiri iubitului păstor și conducător al Bisericii și al școlii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și Departamentului Cultelor, pentru purtarea de grijă arătată. Reprezentantul elevilor și-a încheiat cuvîntul său spunînd: «Vă promitem că nici o sămînță aruncată în inimile noastre de către dascălii noștri nu va fi zadarnică; ea va prinde rădăcini adînci, va crește și va da roade bogate, făcînd din noi păstori de suflete, care vom împleti slujirea Celui Prea Înalt cu împlinirea îndatoririlor de cetățeni folositori patriei și de slujitori ai cauzei mărețe a apărării păcii în lume».

Din partea studenților Institutului de la cursurile de licență a vorbit studentul Ștefan Negroiu, din anul IV, care a amintit în cîteva cuvinte munca desfășurată de colegii lui, în vacanța de vară, pe ogoare, alături de părinții și frații lor. «Am reușit — a spus studentul — să cunoaștem mai bine sufletul poporului, curat și cinstit, harnic și iubitor; am reușit să învățăm de la acest popor harnic că o existență cinstită nu se poate cîștiga decît prin muncă». În numele studenților, el a adus mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, «pentru grija părintească ce o poartă și pentru strădaniile zilnice despuse ca Institutul nostru să-și desfășoare în chip optim rolul său». Aceleași mulțumiri a exprimat și Înalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților Ierarhi, care i-au trimis la studii, precum și Departamentului Cultelor, pentru bursele acordate studenților silitori. După mulțumirile și sentimentele de recunoștință exprimate profesorilor, reprezentantul studenților a spus, în încheiere: «În pragul noului an școlar, vă încredințăm că ne vom îndeplini îndatoririle în mod conștiincios, atît în Institut cît și în afară de Institut, știind că studenții sînt oglinda profesorilor și instituției în care s-au pregătit. De asemenea ne angajăm a sluji cu tot avîntul lupta pentru înțelegerea și pacea dintre oameni».

În numele magistranzilor Institutului a vorbit Basarab Mircea, din anul III, care a spus printre altele: «Ca tineri teologi, ca viitori preoți, trebuie să urmăm pilda lui Hristos și îndemnul Întîistătătorilor Bisericii Ortodoxe, de a propovădui lumii pacea, iar ca cetățeni ai Republicii Populare Romîne, sîntem alături de întregul popor romîn, în munca lui plină de avînt pentru făurirea unei vieți fericite». În continuare, vorbitorul a exprimat atașamentul studenților teologi față de propunerile delegației romîne, în frunte cu dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, făcute la a XV-a sesiune a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, cu privire la voința de pace a poporului nostru și strîngerea relațiilor de prietenie dintre toți tinerii din lume.

După cuvîntările reprezentanților studenților și elevilor, corul celor două școli, sub conducerea d-lui prof. C. Drăgușin, a executat bucata «Sub al păcii stindard», de I. D. Chirescu.

A urmat distribuirea premiilor și mențiunilor acordate studenților, care în anul școlar 1959-1960 s-au distins prin rîvnă deosebită la învățătură și printr-o bună purtare. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a înmînat fiecărui student premiul sau mențiunea acordată, exprimîndu-și bucuria pentru frumoasele rezultate obținute.

Tuturor vorbitorilor le-a răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a spus printre altele:

Prea Cucernici Părinți,
Iubiți studenți și elevi,
Cinstiți oaspeți,

Am ascultat cu toții cuvîntările rostite aici, care au înfățișat activitatea ce s-a depus de-a lungul anului școlor 1959-1960 în Institutul Teologic Universitar și în Seminarul teologic, pentru pregătirea temeinică a viitorilor slujitori ai altarelor Bisericii Ortodoxe Romîne. Ne-au bucurat în chip deosebit amănuntele care s-au desprins din aceste cuvîntări în legătură cu viața duhovnicească ce se duce în aceste două așezăminte de cultură teologică, fiindcă ne-am încredințat încă o dată că educația ce se face aici preoților noștri de mîine este la înălțimea misiunii de răspundere pe care Biserica le-o va încredința cînd îi va trimite să păstorească sufletele fiilor ei dreptcredincioși.

În ce privește Institutul Teologic Universitar, trebuie subliniat că bunele rezultate pe care le-a obținut se datoresc în mare parte faptului că el are o temelie trainică, nesprijinindu-se pe un singur om, ci pe un colectiv puternic, alcătuit din Mitropoliile și Episcopiile peste care se întinde activitatea lui demnă de laudă. Temelia aceasta se dovedește atît de tare, încît ne dă încredințarea deplină că tot ce se va construi, va fi lucru bun și durabil. De aceea, omagiul ce mi s-a adus mie cu acest prilej, ca îndrumător și sprijinitor al acestui așezămînt de cultură teologică, se cuvine deopotrivă și colegilor mei din Sfîntul Sinod, precum și Consiliilor eparhiale. La rîndul meu, în numele Înalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților membri ai Sfîntului Sinod, țin să mulțumesc corpului didactic, studenților și elevilor acestor două școli bisericești, pentru munca plină de rîvnă pe care au depus-o în anul școlar trecut și care a fost încununată cu roade atît de frumoase. Mulțumesc, de asemenea, acelor membri ai corpului didactic, care în anul expirat și-au publicat studiile și cercetările lor în revistele Bisericii Ortodoxe Romîne, contribuind astfel la sporirea prestigiului teologiei noastre în lumea creștină, și mărturisesc convingerea mea că vor merge și de acum înainte pe aceeași cale.

Tuturor celor ce lucrează în ogorul Domnului, — fie ca dascăli, fie ca ucenici ai Institutului Teologic Universitar și ai Seminarului teologic din București —, le doresc sănătate deplină și putere de muncă, pentru

ca, la capătul acestui nou an de strădanii cărturărești și duhovnicești, să se poată bucura de roade mai îmbelșugate.

Și fiindcă s-a vorbit aici de parabola semănătorului, pot să vă încredințez că ogorul în care dvs., profesorii, veți avea de aruncat sămînța cuvîntului dumnezeiesc, este un ogor ales: pămîntul este bun, sînt inimi curate, suflete deschise; sămînța este de asemenea bună, fiindcă ea este învățătura cea curată a Sfintei noastre Biserici Ortodoxe, izvorîtă din poruncile Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și statornicită de Sfintele Soboare a toată lumea. Dar nu trebuie să uitați că semănătorul, după ce a aruncat sămînța în brazdele ogorului, nu pornește dintr-o dată la culesul roadelor. El știe că sămînței, ca să încolțească și să crească, îi trebuie aer, umezeală și căldură, cît este încă îngropată în pămînt, iar după ce firul ei fraged a răzbit să iasă din brazde, îi mai trebuie și lumina soarelui, fără de care nu va ajunge să rodească. Plugarii noștri harnici știu cîtă muncă se cere pentru ca planța răsărită din sămînța semănată să le dăruiască roadele ei bogate: ea trebuie mereu îngrijită, pămîntul din jurul ei trebuie săpat de mai multe ori, iar cînd cerul nu dă la timp ploaia binefăcătoare, ea trebuie udată prin truda fără preget a gospodarului vrednic. Oricît de bună ar fi sămînța, oricît de bun ar fi ogorul, roadele nu vor fi bogate dacă va lipsi munca și purtarea de grijă a plugarului. Așa se petrec lucrurile și în cadrul misiunii de mare răspundere față de Sfînta noastră Biserică, pe care o au de îndeplinit profesorii școlilor teologice. Ei nu se pot mulțumi numai cu munca pe care o face semănătorul: nu pot să socotească slujba lor deplină dacă se vor mărgini să dea studenților și elevilor cunoștințe multe, din disciplinele teologice. Ei trebuie să poarte grijă ca, în sufletele elevilor și studenților, aceste cunoștințe să încolțească, să crească și să rodească. Pentru aceasta este nevoie ca ei să dăruiască tinerilor lor ucenici toată lumina minții lor, toată căldura sufletului lor, toată dragostea inimii lor; să nu fie numai învățători, ci și părinți, urmărind cu iubire părintească sporirea cărturărească și duhovnicească a fiilor lor întru Hristos. Pe această cale vor cunoaște cea mai mare bucurie sufletească: bucuria datoriei împlinite, în slujirea lui Dumnezeu, spre binele și slava Sfintei Sale Biserici.

Îndreptîndu-mi acum cuvîntul către voi, dragi studenți și elevi, vă îndemn să aveți cugetele încălzite de dorința vie de a cunoaște adevărul mîntuirii, frumusețea cea neasemănată a cuvîntului dumnezeiesc și lumina fără asfințit a dragostei de Dumnezeu și de semeni, pe care vi le dă învățătura de credință a Bisericii noastre Ortodoxe. Să nu uitați niciodată că într-o școală ca aceasta, unde sfintele porunci ale Mîntuitorului Iisus Hristos formează temelia cunoștințelor, într-o școală ca aceasta, unde se pregătesc ucenici ai Lui, — Hristos este pururea prezent. Și cum în timpul vieții Sale pe pămînt, El a fost totdeauna în mijlocul ucenicilor Săi, pace dîndu-le lor, tot astfel și acum El vine și se sălășluiește întru voi și ne mîntuiește. Toată strădania voastră trebuie să fie, așadar, îndreptată spre pregătirea sufletelor voastre, pentru a le face vrednice să primească pe Hristos. Căci numai dacă veți primi pe Hristos și-L veți păstra în inimile voastre, veți putea să deveniți ucenici

și slujitori ai Lui. Iar cînd veți merge în mijlocul credincioșilor pe care-i veți păstori mîine, veți ști să slujiți semenilor voștri, după nepieritoarea pildă a lui Hristos-Dumnezeu, Care a venit să slujească, nu să I se slujească.

Nădăjduiesc că în cugetele voastre se va aprinde flacăra vie a dragostei de aproapele, rîvna apostolică de a fi de folos semenilor voștri și — sub razele puternice ale acestei iubiri sfinte — vor pieri negurile egoismului și ale preocupărilor meschine, pe care ar putea să le mai aibă cineva dintre voi. Priviți în jurul vostru și bucurați-vă văzînd cum, datorită marilor prefaceri ce se săvîrșesc sub ochii noștri, viața poporului nostru se așează pe temelii noi, pe temelia trainică a binelui și buneistări obștești, împlinindu-se astfel principii de o înaltă valoare morală. Acestor principii morale, pe care și credința noastră le propovăduiește, se cuvine să slujiți și voi, dragii mei, — voi ce veți fi chemați mîine să fiți slujitori în duh și adevăr la altarele Bisericii Ortodoxe Romîne. Pentru aceasta, însă, se cere să folosiți din plin timpul pe care îl veți petrece în școală, să vă însușiți cunoștințele ce vi se vor da și să creșteți în sufletele voastre dragostea de semeni și rîvna sfîntă a slujirii lor. Să nu uitați că, de curînd, delegația poporului nostru la cea de a XV-a sesiune a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite a prezentat în acest înalt for internațional propunerea ca tineretul lumii întregi să fie crescut în spiritul păcii și prieteniei. Ca viitori ucenici ai lui Hristos — Domnul Păcii, voi aveți cei dintîi datoria să creșteți în spiritul acestor idei sfinte și să faceți din ele o pîrghie a muncii și vieții voastre de creștini și de viitori preoți.

Sfîrșind aceste puține cuvinte de părintești învățături, felicit din toată inima pe cei ce au fost premiați pentru rîvnă la învățătură și pentru purtare exemplară și doresc ca, la anul, numărul celor ce se vor învrednici de această distincție să fie și mai mare.

În pragul noului an școlar, vă binecuvîntez pe toți, profesori, studenți și elevi, și vă doresc spor la învățătură și în strădaniile voastre de desăvîrșire duhovnicească. «Binecuvîntarea Domnului peste voi, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor! Amin!».

În încheierea programului, corul studenților și elevilor seminariști, sub conducerea d-lui prof. N. Lungu, a executat bucata muzicală «Republică, măreață vatră», de I. D. Chirescu.

După terminarea programului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu profesorii celor două școli, și în acordurile «Imnului Patriarhal», însoțit de cei prezenți, a părăsit sala de festivități. Prea Fericirea Sa a vizitat apoi sălile de cursuri ale Institutului, dormitoarele, sălile nou amenajate pentru cursurile de la magisteriu, dînd o atenție deosebită lucrărilor gospodărești ce s-au realizat în vara și toamna acestui an la clădirile Institutului, pentru asigurarea desfășurării în condiții cît mai bune a activității unui nou an de muncă». *(Pr. M. Chialda).*

LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN SIBIU

Cursurile și seminariile au început în ziua de 1 octombrie, fiind precedate de îndătinata rugăciune de invocare a Duhului Sfînt, care a avut loc în paraclisul Institutului, în prezența profesorilor și studenților teologi.

Deschiderea festivă a cursurilor s-a desfășurat duminică 9 octombrie 1960.

Dimineața, profesorii și studenții Institutului Teologic au luat parte la săvîrșirea Sfintei Liturghii, în catedrala mitropolitană, de față fiind P.S. Arhiereu Teodor Scorobeț Rășinăreanul, membrii Consiliului Arhiepiscopesc, în frunte cu P.C. Vicar Traian Belașcu, numeroși protopopi, preoți și credincioși. Răspunsurile liturgice au fost date de corul catedralei, sub diriguirea P.C. conferențiar universitar Gheorghe Șoima. Predica duminicală a fost rostită de P.C. prof. dr. Nicolae Neaga, care, în partea finală s-a adresat studenților teologi, arătîndu-le îndatoririle ce le revin ca viitor slujitori ai sfintelor altare.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, din ușile împărătești ale sfîntului altar, P. C. Pr. Moise Popovici, duhovnic al Institutului Teologic, a dat citire rugăciunii îndătinate pentru cei ce se pregătesc să facă față îndatoririlor muncii la carte.

După Sfînta Liturghie, în aula Institutului Teologic Universitar s-a desfășurat programul festivității de început de an școlar. Au participat P.C. Prot. Traian Belașcu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului, P.C. prof. dr. Sofron Vlad, rectorul Institutului Teologic universitar, membri ai Consiliului Arhiepiscopal, membrii corpului didactic al Institutului, numeroși protopopi și preoți, părinți ai studenților și studenți teologi.

Festivitatea a început cu imnul de stat al Republicii Populare Romîne, executat de corul studenților teologi, sub diriguirea P.C. conf. univ. Gh. Șoima.

A luat apoi cuvîntul P.C. rector dr. Sofron Vlad, care a spus, printre altele:

«La șirul lung al anilor de muncă, desfășurată la această școală pentru pregătirea slujitorilor altarelor, cu începerea noului an academic se mai adaugă încă unul, care este al 150-lea la număr. Cercetînd actele în care se pomenește despre cei care au trecut prin această școală, constați că aproape toți au fost fii de țărani, care, după ce și-au format sufletul în sfera credinței și a culturii, s-au întors la pătura din care au răsărit, ca acolo să îndeplinească o muncă binecuvîntată de apostoli ai credinței și ai culturii în același timp. Ei au fost, în trecut, alături de dascăli, singurii intelectuali și îndrumători ai obștei credincioase din satele noastre.

Munca desfășurată în această instituție de către profesori și ucenicii lor, împletită într-un efort comun, a fost pe măsura înălțimii la care și-au plasat idealul pe care l-au urmărit și potrivită concepției ce au avut-o despre importanța misiunii preotului, ca propovăduitor al învățăturilor dumnezeiești și administrator al Tainelor Lui sfinte...

Cît de minunate sînt ideile Evangheliei, pe care preotul le-a vestit în trecut și trebuie să le propovăduiască pururea din fața altarului! Din fața altarului, preotul adevărat a propovăduit în trecut și învață și în prezent pe credincioși despre Dumnezeu, care este nu numai Creatorul, ci în același timp și Tatăl bun al tuturor, care, după cum spune Evanghelia, lasă să răsară soarele peste cei răi și peste cei buni, și trimite ploaie și peste cei drepți și peste cei nedrepți deopotrivă (Mt. V, 45). Din ideea aceasta despre Dumnezeu se desprinde concepția despre valoarea pe care o are omul, în calitatea lui de fiu al lui Dumnezeu, fie el chiar și cel mai umil. Învățătura aceasta a făcut să prindă rădăcini în sufletul oamenilor ideea că ei, în calitatea lor de fii ai lui Dumnezeu, sînt frați și egali între ei, indiferent de naționalitatea, starea socială, cultura sau profesiunea pe care o au.

Preotul adevărat, din fața altarului a propovăduit credincioșilor despre împărăția lui Dumnezeu, care este o realitate cerească, din care omul, prin viețuirea și comportarea lui față de semenii săi, trebuie să facă o realitate pămîntească. Preotul a vestit din fața altarului și vestește neîncetat că iubirea este legea fundamentală a acestei împărății și că această lege trebuie să reglementeze raportul oamenilor întreolaltă.

Preotul adevărat, din fața altarului a învățat că fiecare om este aproapele nostru, așa după cum ne arată parabola samarineanului milostiv, și că nu numai agresivitatea, ci chiar indiferența și nepăsarea față de semenul nostru suferind, este condamnată de Dumnezeu. Atitudinea creștinului față de aproapele său suferind trebuie să fie cea a samarineanului milostiv. Preotul adevărat a propovăduit neîncetat din fața altarului adevărul evanghelic, că nu ce intră în gură spurcă pe om, ci ceea ce iese din gură îl spurcă, că aceea iese din inimă, unde se plămădesc gîndurile și planurile rele, simțămintele de invidie, de lăcomie și de ură, care stau la baza atîtor acțiuni nedrepte și nasc și alimentează atîtea adversități. Preotul a îndemnat și îndeamnă neîncetat pe credincioși să-și curețe mai întîi interiorul ființei lor, dacă voiesc să fie curați și drepți în ținuta lor exterioară, sau, cum spunea Mîntuitorul, fariseilor, să spele mai întîi partea dinlăuntru a paharului și a blidului, dacă voiesc ca acestea să fie curate și pe dinafară (Matei XXIV, 26)...

Preotul adevărat a propovăduit și propovăduiește, din fața altarului, necontenit, pacea între om și Dumnezeu, pacea între oameni, și se roagă împreună cu credincioșii, încontinuu, pentru pacea din toată lumea. Iată numai cîteva din ideile, din tezaurul atît de bogat al învățăturilor evanghelice, pe care preotul a fost și este chemat să le propovăduiască din fața altarului, care au purificat sufletele și le-au pregătit pentru prețuirea mai dreaptă a persoanei omenești. Pentru propovăduirea acestor învățături sublime și a altora asemenea acestora, de care e plină Scriptura Sfîntă, trebuie să vă pregătiți și voi, iubiți studenți».

După ce a dat părintești îndrumări studenților, îndemnîndu-i să muncească, plini de rîvnă, pentru a putea răspunde cu cinste și cu vrednicie îndatoririlor ce le vor reveni ca preoți ai altarelor dreptei credințe,

P.C. rector și-a încheiat cuvîntarea aducînd calde mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințiților Mitropoliți și Prea Sfințiților Episcopi din Transilvania, precum și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat Institutului Teologic Universitar din Sibiu.

După aceea, corul a executat compoziția bisericească «Taina creștinătății», armonizată pe textul din Epistola I-a a Sfîntului Apostol Pavel către Timotei (III, 16), și cîteva cîntece patriotice.

În numele și din încredințarea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, a luat cuvîntul P.C. Traian Belașcu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului, care s-a adresat studenților, spunîndu-le printre alte e:

«Să nu uitați nici o clipă că voi, iubiți tineri, sînteți studenți — și anume studenți teologi, adică viitori propovăduitori ai Evangheliei Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, în mijlocul obștei credincioșilor. Avînd această calitate, aveți totodată și îndatoriri mai deosebite. Între acestea, aveți îndatorirea de a primi cu toată osîrdia învățăturile mîntuitoare de suflet pe care vi le împărtășesc harnicii și învățații voștri dascăli. Să nu fiți nici pămînt bătătorit din «cale», nici «loc pietros», nici pămînt năpădit de spini, ci — așa cum ne învață Mîntuitorul în parabola semănătorului —, să fiți ca pămîntul cel bun, care aduce rod însutit pentru voi și pentru misiunea de slujitori bisericești, pentru care vă pregătiți aici... Mijloacele cu ajutorul cărora vă veți putea face o pregătire preoțească la nivelul exigențelor pastorale actuale nu sînt multe, ci numai trei: rugăciunea, studiul și disciplina. Pentru formarea fondului vostru religios moral aveți la îndemînă două sfinte locașuri de rugăciune: catedrala mitropolitană și paraclisul Institutului. Pe acest fond religios-moral veți clădi toată știința voastră de carte. În acest scop aveți la dispoziție o bibliotecă frumoasă, înzestrată cu lucrări din toate domeniile de cultură generală și în primul rînd de știință teologică. Dacă rugăciunea făcută zilnic, cu osîrdie, vă apropie de Divinitate, munca intensă de studiu vă îmbogățește cunoștințele și vă face părtași de experiența vieții.

Rugîndu-vă și studiind zi de zi, să nu dați uitării disciplina. Din proprie convingere, în chip liber consimțit, nesilit, să vă purtați cu luare aminte, în Institut și în afara lui. De la voi, tocmai fiindcă vă pregătiți pentru preoție, se așteaptă mult. Nu uitați niciodată că disciplina este mama culturii și civilizației omenești».

În continuarea cuvîntării sale, P.C. Vicar Traian Belașcu a amintit că noul an școlar 1960-1961 se deschide deodată cu începerea Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice, subliniind că manifestările artistice și culturale care se vor desfășura în cursul acestei luni — și la care se asociază cu căldură și oamenii Bisericii —, sînt menite să arate recunoștința frățească pe care poporul romîn o poartă eroicelor popoare sovietice, cu ajutorul mărinimos al cărora patria noastră iubită, Republica Populară Romînă, în cei 16 ani trecuți de la eliberare, și-a schimbat fața cu totul, înaintînd ca niciodată pe calea luminoasă a progresului material și spiritual.

«La ora actuală — a spus P.C. Sa în continuare —, privirile tuturor popoarelor de pe glob sînt ațintite spre ceea ce se discută acum la sesiu-

nea Organizației Națiunilor Unite. Acolo se discută soarta omenirii. Acolo, cel mai de seamă luptător pentru pace al zilelor noastre, premierul sovietic dl. N. S. Hrușciov, sprijinit de toate popoarele iubitoare de pace, expune mărețul plan de curmare a cursei înarmărilor, de efectuare a dezarmării, de săălășluire pe pămînt a unei vieți prospere pentru toți oamenii de bine, a unei vieți cruțate pentru totdeauna de ororile războaielor.

Din partea statului nostru, Marea Adunare Națională a trimis la O.N.U., în calitate de conducător al delegației Republicii Populare Romîne, pe dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej. Noi urmărim cu dragoste și cu interes strădaniile pe care cel mai bun fiu al poporului nostru le depune la sesiunea O.N.U., pentru cauza apărării păcii și a curmării rușinoasei subjugări colonialiste, această pată a înaintatului nostru veac. Alături de oamenii muncii din țara noastră, noi îi mulțumim din inimă d-lui Gheorghe Gheorghiu-Dej pentru demnitatea și competența cu care reprezintă aspirațiile superioare spre pace ale poporului nostru și urăm succes deplin tuturor celor ce slujesc nobila cauză a păcii și conlucrării internaționale».

Festivitatea de început de an școlar la Institutul Teologic de grad universitar din Sibiu s-a încheiat cu un program muzical executat de corul studenților teologi. *(Pr. prof. Gr. Marcu).*

LA ȘCOALA DE CINTAREȚI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DE LA BUZĂU

Deschiderea cursurilor pentru anul școlar 1960-1961 s-a făcut în ziua de 1 octombrie a.c. De dimineață, în paraclisul Sfintei Episcopii, s-a săvîrșit îndătinata slujbă religioasă, cu sfințirea apei și Te-Deum, de către Prea Cucernicii Pr. I. Constantinescu, Pr. V. Cheorpec și Arhidiacon Ștefan Pruteanu, profesori ai școlii, răspunsurile fiind date de corul elevilor.

Au fost de față : Prea Sfințitul Antim, Episcopul Buzăului, P.C. Pr. D. Arghir, consilier eparhial, P.C. Pr. Marin Negulescu, inspector eparhial, corpul profesoral în frunte cu P.C. Pr. Gh. Mihai, directorul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, elevii școlii și părinți ai elevilor.

După terminarea slujbei religioase, P.C. Pr. director Gh. Mihai a rostit o scurtă cuvîntare, subliniind rolul ce revine așezămintelor de cultură teologică, reorganizate sub directa îndrumare și purtare de grijă a Bisericii. După ce a vorbit despre condițiile optime în care școala își desfășoară activitatea, P.C. director a amintit munca plină de rîvnă pe care profesorii o depun pentru a răspunde misiunii de cinste ce li s-a încredințat, de a pregăti viitorii slujitori ai altarului, devotați lui Hristos și cetățeni loiali ai patriei noastre dragi. «Vrem să creăm în școala noastră — a spus printre altele vorbitorul —, o atmosferă sinceră de dăruire altruistă și de colaborare, o înfrățire a inimilor, întemeiată pe muncă și

modestie, pe disciplină și respect reciproc, pe omenie și cinste, pe dreptate și mai ales pe dragoste, fără de care, după cuvîntul nemincinos al Sfîntului Apostol Pavel, nu sîntem nimic. Vrem ca ordinea și împlinirea obligațiilor să decurgă în chip firesc, din conștiința datoriei ; vrem ca elevii noștri să fie disciplinați și silitori la învățătură, cu sufletul curat, pios și încununat de buchetul virtuților creștine, înflăcărați susținători ai păcii și propășirii obștești». P.C. Pr. Gh. Mihai și-a încheiat cuvîntarea aducînd respectuoase și sincere mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Prea Sfinților Episcopi Antim al Buzăului și Chesarie al Dunării de Jos, pentru îndrumarea și sprijinul părintesc acordat școlii, precum și Departamentului Cultelor, pentru înțelegerea arătată tuturor nevoilor acestei instituții de învățămînt a Bisericii Ortodoxe Romîne.

A luat apoi cuvîntul Prea Sfințitul Antim, Episcopul Buzăului, care — amintind parabola semănătorului —, a atras luarea aminte profesorilor că e. nu sînt numai «semănători de cuvinte», nu numai semănători de cunoștințe religioase, ci sînt plugarii harnici și pricepuți, care au datoria să pregătească cu grijă și cu rîvnă ogorul în care vor arunca sămînța cuvîntului lui Dumnezeu, pentru a încolți toată și a da roadă din belșug. După ce a făcut o clară expunere a calităților ce se cer profesorului unei școli teologice, Prea Sfințitul Episcop Antim a înfățișat celor prezenți țelurile sfinte urmărite de așezămintele de învățămînt teologic, în procesul de instruire și de educare a viitorilor slujitori ai altarelor ortodoxe din țara noastră, subliniind măreția slujirii poruncilor Evangheliei lui Hristos și, deopotrivă, a înaltelor idealuri morale ale omenirii întregi. Prea Sfinția Sa a exprimat calde mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian și d-lui secretar general al Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat școlilor teologice, și și-a încheiat cuvîntarea binecuvîntînd toate strădaniile ce se vor depune în noul an școlar, de către profesori și elevi, spre binele Bisericii Ortodoxe Romîne și al patriei noastre dragi, Republica Populară Romînă.

LA ȘCOALA DE CINTAREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DE LA MINĂSTIREA NEAMȚU

Solemnitatea deschiderii noului an școlar la Școala de cîntăreți și Seminarul teologic de la Mînăstirea Neamțu s-a desfășurat, în ziua de 1 octombrie a.c., în sala de festivități a școlii. După săvîrșirea serviciului divin, în prezența P.C. Pr. Scarlat Porcescu, consilier al Arhiepiscopiei Iașilor, reprezentantul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, a corpului profesoral și a elevilor, a luat cuvîntul P.C. Pr. Ioan Ivan, directorul școlii, care a vorbit despre îndatoririle ce revin corpului didactic și elevilor unei școli teologice, al cărei scop este să formeze slujitori credincioși ai Bisericii și cetățeni devotați patriei și poporului. Amintind apoi că Școala de cîntăreți și Seminarul teologic de la Mînăstirea Neamțu își începe noul an de muncă în luna în care întregul nostru

popor sărbătorește, cu bucurie și cu însuflețire, prietenia romîno-sovietică, vorbitorul a subliniat dragostea sinceră pe care și elevii acestui așezămînt de cultură teologică o poartă mereu marii noastre vecine, Uniunea Sovietică și popoarelor ei; un temei în plus pentru această dragoste îl constituie prietenia de veacuri care unește Bisericile Ortodoxe Romînă și Rusă, precum și conlucrarea frățească a înaltilor lor ierarhi, pe tărîmul acțiunii sfinte de apărare a păcii. Alături de poporul nostru, toți slujitorii și închinătorii sfintelor altare ortodoxe vor folosi zilele Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice pentru a-și mărturisi dragostea și recunoștința față de marele popor rus și de celelalte popoare din Uniunea Sovietică. În încheierea cuvîntului său, P.C. director Ioan Ivan a arătat rîvna cu care profesorii școlii cultivă în sufletele elevilor lor sentimentele curate ale credinței față de Biserica Ortodoxă Romînă și devotamentului față de Republica Populară Romînă.

P.C. Pr. Sc. Porcescu, consilier al Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor, a adus profesorilor și elevilor școlii binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, urîndu-le tuturor spor la muncă în noul an școlar. Adresîndu-se elevilor, vorbitorul le-a spus: «Cele două centre eparhiale care se îngrijesc de bunul mers al acestei școli vă fac îndemnul de a vă cultiva și îmbogăți mințile și de a vă sili să ajungeți oameni cinstiți, harnici și ascultători. În Evanghelia ce s-a citit la Te-Deum se amintește de pilda semănătorului. Gîndindu-vă neîncetat la tîlcul acestei sfinte învățături, să vă siliți neîncetat a fi pămîntul cel bun. Dar, potrivit învățăturii ce se desprinde din parabolă, și semințele trebuie să fie bune. Aș dori ca în sufletele voastre să încolțească, să se dezvolte și să rodească numai idei, sentimente și atitudini de demnitate și omenie».

După ce a amintit strădaniile depuse de delegația poporului romîn la cea de a XV-a sesiune a Adunării Generale O.N.U., în frunte cu dl. Gheorghe Gheorbhiu-Dej, pentru slujirea măreței cauze a păcii în lume, vorbitorul a subliniat bucuria cu care dascălii și ucenicii școlii teologice de la Mînăstirea Neamțu salută această nobilă activitate de zidire a unei lumi a păcii, din care să piară armele și vărsările de sînge.

Festivitatea s-a încheiat cu un scurt program de cîntece patriotice, executat de corul elevilor dirijat de dl. prof. Șt. Alexe.

LA ȘCOALA DE CINTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN CLUJ

Solemnitatea deschiderii festive a noului an școlar 1960-1961 la Școala de cîntăreți și Seminarul teologic din Cluj a avut loc în ziua de 2 octombrie a.c.

De dimineață, în catedrala episcopală, Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului, înconjurat de un sobor de preoți, a săvîrșit Sfînta Liturghie. La orele 12,30, în sala de festivități a școlii, s-a desfășurat programul serbării, în prezența Prea Sfințitului Episcop Teofil, a membrilor consiliului

eparhial, a reprezentanților Departamentului Cultelor, a profesorilor și elevilor.

După intonarea Imnului Republicii Populare Romîne de către corul seminariștilor, dirijat de P.C. prof. I. Brie, a luat cuvîntul P.C. Arhid. dr. I. Zăgrean, directorul școlii, care a arătat că noul an școlar începe în împrejurări de o importanță covîrșitoare pentru soarta întregii omeniri. Vorbind apoi despre lupta neobosită pe care o duc statele socialiste — în frunte cu Marea Uniune Sovietică —, pentru statornicirea unei atmosfere de pace, înțelegere și conlucrare între toate statele din lume, P.C. director a subliniat cu bucurie faptul că Biserica Ortodoxă Romînă, prin ierarhii, clericii și credincioșii ei sprijină eforturile tuturor oamenilor cinstiți pentru realizarea celei mai sfinte năzuințe a omenirii, care coincide cu solia cerească adusă de îngeri la nașterea Mîntuitorului: «Pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

«Școala noastră — a spus în continuare P.C. director —, păstrînd tradițiile Bisericii noastre strămoșești, are menirea să formeze personalul deservent al sfintelor altare ortodoxe, sub un dublu aspect: al pregătirii teologice și al educării cetățenești. Din acest motiv, în anul care începe, toți cei ce au îndatorirea de a pregăti pe tinerii ce urmează această școală, trebuie să-și intensifice munca pentru a obține roade și mai bogate decît în trecut». După ce a adus mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului și Prea Sfințiților Episcopi Teofil al Clujului și Valerian al Oradiei, precum și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic din Cluj, — P.C. Arhid. I. Zăgrean și-a exprimat încredințarea că în noul an școlar, profesorii și elevii se vor bucura de același înalt sprijin.

Elevul Bob Valeriu a adus cuvîntul de mulțumire al colegilor săi pentru dragostea părintească cu care sînt instruiți și educați în acest așezămînt de cultură teologică, și a mărturisit hotărîrea lor fermă de a munci cu tot elanul tineresc, spre a deveni buni slujitori ai Bisericii Ortodoxe Romîne și cetățeni loiali ai Republicii Populare Romîne.

A luat apoi cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului, care a înfățișat calitățile pe care trebuie să le aibă slujitorii altarelor lui Hristos, subliniind rolul de căpetenie ce revine evlaviei și dragostei față de semeni în personalitatea păstorului de suflete. După ce a dat profesorilor și elevilor părintești povățuiri și îndemnuri, Prea Sfinția Sa a împărtășit tuturor binecuvîntările Prea Fericitului Patriarh Justinian și ale Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, și și-a exprimat convingerea că în noul an școlar se vor obține rezultate frumoase, spre binele Bisericii.

Recitări și coruri executate de elevii Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic au întregit programul festivității de deschidere a anului școlar 1960-1961.

LA ŞCOALA DE CINTĂREŢI BISERICEŞTI ŞI SEMINARUL TEOLOGIC DE LA MOFLENI-CRAIOVA

Festivitatea pentru deschiderea noului an şcolar la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic de la Mofleni-Craiova a avut loc în ziua de 6 octombrie 1960 şi a fost cinstită cu prezenţa Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Firmilian al Olteniei şi a Prea Sfinţitului Episcop Iosif al Rîmnicului şi Argeşului.

După ce s-a săvîrşit cuvenita slujbă religioasă, cu sfinţirea apei şi Te-Deum, în sala de festivităţi a şcolii s-a desfăşurat un frumos program artistic, alcătuit din recitări şi coruri, prezentate de elevii seminarului. La sfîrşitul programului artistic, P.C. Pr. prof. I. Ionescu, directorul şcolii, a rostit o cuvîntare ocazională, înfăţişînd felul în care profesorii şi elevii acestei instituţii de învăţămînt religios se străduiesc să răspundă cu cinste şi cu vrednicie, încrederii ce li s-a acordat. Subliniind apoi bucuria cu care toţi ostenitorii şcolii au luat cunoştinţă de lupta nobilă desfăşurată în cadrul Adunării Generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite de către Preşedintele Consiliului de Miniştri al Uniunii Sovietice, N. S. Hruşciov, şi — alături de conducătorii delegaţiilor statelor iubitoare de pace —, dl. Gh. Gheorghiu-Dej, fiul cel mai iubit al poporului nostru, pentru cauza măreaţă a păcii, vorbitorul a spus: «Şcoala noastră, prin caracterul şi specificul ei, este o şcoală închinată slujirii păcii. Vom face în aşa fel ca fiecare lecţie a noastră, la clase, să promoveze în rîndurile elevilor noştri ideea păcii, a respectului reciproc şi a înţelegerii între popoare». Prea Cucernicul Părinte director şi-a încheiat cuvîntarea aducînd mulţumiri pline de recunoştinţa Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru reorganizarea dată şi pentru grija părintească arătată şcolilor Bisericii Ortodoxe Romîne, precum şi Departamentului Cultelor, pentru înţelegerea şi sprijinul acordate acestor aşezăminte de învăţămînt teologic.

A luat apoi cuvîntul Prea Sfinţitul Episcop Iosif al Rîmnicului şi Argeşului, care a dat elevilor şi profesorilor sfaturi părinteşti şi îndemn la muncă fără preget, spre binele Sfintei noastre Biserici şi al Patriei dragi.

Seria cuvîntărilor a fost încheiată de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Firmilian al Olteniei. Arătînd că Biserica lui Hristos nu poate rămîne străină de problemele ce frămîntă astăzi omenirea, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Firmilian a subliniat lupta nobilă pe care o duc reprezentanţii statelor socialiste în cadrul celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite, pentru dezarmarea generală şi completă, pentru libertatea popoarelor care mai îndură încă ruşinosul jug colonial, pentru pace în întreaga lume. Salutînd din toată inima activitatea desfăşurată la O.N.U. de delegaţia Republicii Populare Romîne, în frunte cu dl. Gh. Gheorghiu-Dej, cel mai bun fiu al poporului nostru, care a afirmat

cu tărie voința de pace a întregului popor romîn, — vorbitorul a declarat că Biserica Ortodoxă Romînă salută cu recunoștință această contribuție de seamă la triumful celei mai sfinte năzuințe a întregii omeniri.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei și-a încheiat cuvîntarea dînd îndrumări corpului didactic și elevilor, pentru buna desfășurare a muncii în noul an școlar.

LA ȘCOALA DE CINTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Festivitatea de deschidere a cursurilor pentru anul 1960-1961 a avut loc în ziua de 2 octombrie a.c., în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile al Banatului.

De dimineață, în catedrala orașului s-a săvîrșit Sfînta Liturghie. Cu acest prilej, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile a rostit o predică, prin care a îndemnat pe profesorii și elevii Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic să ia pildă de la zelul cu care plugarii desfășoară munca lor pe ogoarele țării și să depună același zel în strădaniile lor cărturărești pentru ca viitorii slujitori ai Bisericii să fie cît mai temeinic pregătiți.

După terminarea sfintei slujbe, într-una din sălile școlii împodobită sărbătorește, s-a desfășurat un frumos program artistic pregătit de elevi.

P.C. Pr. prof. dr. Z. Munteanu, directorul școlii, a rostit cuvîntul de deschidere a cursurilor, înfățișînd — cu bogate citate din Sfînta Scriptură și din Sfinții Părinți —, îndatoririle ce revin slujitorilor altarelor și îndemnînd pe elevi să folosească timpul petrecut pe băncile școlii pentru o cît mai bună pregătire, spre a răspunde cu cinste misiunii de păstori de suflete.

În încheierea cuvîntării sale, P.C. Pr. director a adus respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat școlii.

Festivitatea s-a încheiat cu o cîntare religioasă executată de corul elevilor seminariști.

În aceeași zi, în prezența corpului didactic și a elevilor, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile a pus piatra fundamentală a noului cămin al școlii, care se va construi prin purtarea de grijă a Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

DIN VIAȚA BISERICILOR DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

VIZITA ARHIEPISCOPULUI ATHENAGORAS LA COMUNITĂȚILE GRECEȘTI DIN R.F. GERMANIA. — Arhiepiscopul Athenagoras al Thyatirelor, într-un raport publicat în foaia oficială a Patriarhiei Ecumenice, «Apostolos Andreas», nr. 469/1960, face o dare de seamă asupra vizitei pastorale pe care a întreprins-o în timpul din urmă la comunitățile grecești din Germania, unde, cu această ocazie a aplanat și o seamă de neînțelegeri locale provenite de pe urma necesității modificării statutelor acestor comunități. Din această dare de seamă aflăm că în momentul de față, în Germania există un număr de comunități grecești bine organizate, față de o singură comunitate, și aceea dezorganizată, care exista în 1951. Aceste comunități grecești se găsesc în: München, Stuttgart, Düsseldorf, Frankfurt și Hamburg. Dacă comunitatea din München este cea mai veche, în schimb cea din Düsseldorf pare cea mai puternică și cea mai de viitor. Prin modificarea statutului comunității din München, aceasta va avea de acum înainte în frunte un consiliu de șase membri, din care va face parte neapărat și preotul paroh, fără semnătura căruia nici o plată nu va fi legală. Președinte al consiliului va fi de fiecare dată cel mai de seamă dintre omenii de știință veniți din Grecia pentru studii în Germania.

PROBLEME RELIGIOASE ȘI BISERICEȘTI LA ORDINEA ZILEI. — Arhimandritul Emilianos Timiadis, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice pe lîngă Consiliul Mondial al Bisericilor, a primit la Geneva, în palatul consiliului, unde își are sediul și reprezentanța Patriarhiei Ecumenice, o delegație olandeză, cu care s-a întreținut asupra problemelor religioase și bisericești ale zilei. Discuțiile, de un viu interes, pentru că ele reprezintă punctul de vedere al Patriarhiei Ecumenice și s-au publicat în rezumat în foaia oficială a Patriarhiei Ecumenice, «Apostolos Andreas», nr. 469/1960, le dăm aici pe scurt:

În ce privește raporturile Bisericii Ortodoxe cu Biserica Romano-Catolică, olandezii au remarcat că Prosinodul ortodox trebuie să se țină ca o contrapondere la provocarea zgomotoasă a Papei, cu privire la sinodul lui ecumenic. Ei au arătat că, pentru ortodocși, ca și pentru protestanți, în condițiile actuale ideea revenirii «oilor pierdute» în «turma» Papei, este inacceptabilă. Întrucît discuțiile la nivelul ierarhilor, în sinod, nu par a duce la vreun rezultat pozitiv, reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice (printre care și olandezul dr. Villebrand) preferă discuțiile între teologi. În vederea realizării unor astfel de contacte, în timpul din urmă s-au depus multe sforțări și s-a hotărît, de comun acord, să aibă loc la Veneția o discuție neoficială. Ambele părți s-au înțeles să nu se facă cunoscute lumii aceste discuții. A doua zi, însă, radio-ul Vaticanului a și anunțat întîlnirea proiectată, iar ortodocșii pe bună dreptate au fost deziluzionați. Cum în urma acestui fapt ziarele au crezut că orice contacte vor fi mai departe excluse, arhim. Timiadis a asigurat pe olandezi că acest lucru nu este adevărat. Cu toate că Bisericile Ortodoxe nu văd posibilitatea unei apropiate uniri a celor două Biserici, ținînd seama că Biserica Romano-Catolică s-a depărtat mai mult decît oricînd de cea Ortodoxă, prin proclamare de noi dogme, totuși nu se poate exclude posibilitatea unei discuții.

Arhim. Timiadis a asigurat delegația că și el a auzit că din partea romano-catolică s-ar fi întreprins o încercare de discuție asupra unirii. Un expert de seamă în problemele ecumenice, probabil olandez, ar fi călătorit la Istanbul și Atena, ca să studieze posibilitatea unei întîlniri a teologilor, la sfîrșitul verii sau la începutul toamnei.

În ce privește Conferința Panortodoxă, arhim. Timiadis a spus că ea va fi însemnată printre altele și pentru motivul că rolul ei va fi, probabil, de a lua în discuție și problema contopirii Consiliului Mondial al Bisericilor cu Consiliul Internațional al Misiunilor. De altă parte, la această Conferință vor fi invitați și reprezentanți ai Bisericilor: Armeană, Coptă și Etiopiană. În trecut au avut loc consultări prietenești cu aceste Biserici, și s-a exprimat, în chip reciproc, dorința de înțelegere. Așa că Conferința Panortodoxă va avea cu adevărat o importanță extraordinară din punct de vedere ecumenic.

La Conferința Panortodoxă se vor discuta apoi raporturile Bisericilor Ortodoxe cu Consiliul Mondial al Bisericilor. Patriarhia Ecumenică ar dori să vadă toate Bisericile Ortodoxe alcătuind un front comun. Arhim. Timiadis speră că cele mai multe Biserici Ortodoxe vor deveni membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor. Pentru unele Biserici Ortodoxe, contopirea Consiliului Mondial al Bisericilor cu Consiliul Internațional al Misiunilor ar putea constitui o piedică, deoarece ele se tem de a nu se da cumva posibilitatea unui val și mai mare de prozelitism. Dar Patriarhia Ecumenică a instituit, încă cu 3 ani înainte, o comisie pentru studierea rezultatelor contopirii plănuite. Arhim. Timiadis este de părere că această contopire nu va întări prozelitismul, cum cred unii. El este de părere că Bisericile vor urma linia propusă de Patriarhia Ecumenică.

De asemenea, Arhim. Timiadis a arătat că vizita făcută de patriarhul ecumenic Patriarhiilor din Răsărit, a prilejuit discutarea cu Bisericile surori, a necesității Prosinodului apropiat și a conlucrării mai active cu Consiliul Mondial al Bisericilor. De aceea le-a convins să-și trimită reprezentanții lor la Conferința Panortodoxă.

În ce privește o vizită eventuală a patriarhului ecumenic la Roma, Arhim. Timiadis a spus că aceasta nu va fi cu putință, decît atunci cînd s-ar recunoaște egalitatea, potrivit Sfintelor Canoane. Contactele Bisericii Ortodoxe cu Roma nu vor afecta, însă, întru nimic raporturile ei cu Consiliul Mondial al Bisericilor.

Conchizînd, Arhim. Timiadis a arătat că, cu toate că cele două Biserici, din punct de vedere teologic, sînt mai departe ca oricînd una de alta, o întîlnire Răsărit-Apus este totuși cu putință. Ea va depinde, însă, de poziția pe care o va adopta Roma în această chestiune. El socotește că trebuie să ia sfîrșit ura și prejudecățile, ca și luptele dintre Biserici. «Epoca noastă, a zis Arhim. Timiadis, nu mai suportă lucrători care se ceartă, ci ziditori de punte, care să depună toate sforțările ca să umple golurile dintre diferitele Biserici, așa ca contactele să fie din nou cu putință și aducătoare de rezultate.

ADUNĂRILE BISERICEȘTI ECUMENISTE DIN ANUL 1959. — Într-un foileton al revistei oficiale a Patriarhiei Ecumenice, «Apostolos Andreas» (nr. 469/1960), se publică în traducere ultima parte a articolului lui Max Schoch, intitulat «Adunările bisericești ecumeniste din anul 1959», apărut în «Neue Züricher Zeitung», din 2 februarie 1960. Articolul cuprinde concluzii asupra Sesiunii Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor, care a avut loc în toamna anului 1959 la Rodos, după care vorbește despre «Vizitele bisericești ruse». Autorul arată că situația și atitudinea Bisericilor Ortodoxe față de Consiliul Mondial al Bisericilor este astăzi cu totul alta decît cu cîțiva ani în urmă. La această situație, patriarhul Bisericii Ruse a contribuit deosebit de mult. Predicile și pastoralele lui au fost traduse, în timpul din urmă, de consiliera Bisericii Evanghelice pentru chestiunile rusești, Hildegard Schlinter. Expunerile și traducerile ei înfățișează pe patriarhul Alexei ca pe un adevărat levit. El salută sfîrșitul fostului cezaro-papism și independența desăvîrșită a Bisericii Ruse, considerînd misiunea Bisericii în acțiunea de a aduce mîntuirea în sufletele credincioșilor săi. Pentru aceasta, el insistă ca Sfînta Liturghie să se săvîrșească cu deosebită sfințenie. Au fost introduse — zice autorul articolului — și unele inovații fericite: cîntarea în comun în biserică, pînă la Crez. Patriarhul Alexei a hotărît ca în august 1958 să aibă loc, la Utrecht, începerea convorbirilor între reprezentanții Consiliului Mondial al Bisericilor și ai Patriarhiei Moscovei. Rezultatul acestor convorbiri a fost rămînerea mai multă vreme pe lîngă Consiliul Mondial al Bisericilor a unui profesor de teologie de la Leningrad, și a unui consilier al Biroului problemelor externe ale Patriarhiei Moscovei. După aceasta a urmat, în decembrie 1959, vizita lui Visser't Hooft, împreună cu dr. Friedrich Nolde, directorul Comisiei Bisericilor asupra chestiunilor internaționale, și alte

patru personalităţi, la Moscova. Aceştia au participat la slujbele religioase, au vizitat mai multe localităţi din U.R.S.S. şi au vorbit în multe centre bisericeşti. Ei s-au întîlnit cu reprezentanţii luterani ai Letoniei şi Estoniei şi au luat contact, pentru prima oară, la Eccimiazin, cu catolicosul Bisericii Armene. De asemenea ei s-au mai întîlnit cu reprezentanţi ai baptiştilor ruşi. Discuţiile pe care le-au purtat cu ruşii, după cum a mărturisit apoi dr. Nolde, au fost pline de curaj. S-au abordat şi o seamă de probleme în legătură cu pacea, dreptatea şi independenţa.

De o tot atît de mare importanţă este schimbul de personalităţi bisericeşti, care a avut loc în luna octombrie 1959, între ruşi şi germani.

Vizitele la Moscova au împlinit imaginea Secretariatului general al Consiliul Mondial al Bisericilor de a apropia Ortodoxia de Protestantism, zice Max Schoch. Ele nu au avut nici un caracter politic.

INTRE UNIRE ŞI UNITATE. — Sub titlul «Lărgirea ideilor — Între unire şi unitate», profesorul Hrisostomos Konstantinidis, de la Facultatea de teologie din Halki, începe să publice în revista oficială a Patriarhiei Ecumenice, «Apostolos Andreas» (nr. 470/1960), o serie de articole cu cuprins ecumenist, care promit să fie de multă însemnătate. Teza de la care pleacă este aceasta: «Cerem, căutăm unire. Profesăm unitatea. Şi la aceasta chemăm Bisericile lui Hristos. Unirea, ca o realitate teologică, să o studieze şi să o promoveze teologii».

REFERATELE ŢINUTE LA SESIUNEA DE LA RODOS. — «Ortodoxia», revista Patriarhiei Ecumenice, în nr. 1/1960 (ianuarie-martie) publică, printre alte, o expunere detaliată a reprezentanţei patriarhale de la Sesiunea Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor, care a avut loc la Rodos, în toamna anului 1959. Tot în această revistă se mai publică şi cele trei documente de seamă de la Rodos, adică referatele:

a). Referatul d-lui W. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Mondial al Bisericilor, cu privire la iniţiativa ecumenistă şi acţiunea Scaunului patriarhal de la Constantinopol.

b). Referatul prof. Hrisostomos Konstantinidis asupra «Însemnătăţii Tradiţiei răsăritene şi apusene în creştinism, şi

c). Referatul prof. dr. Edmund Schlink, asupra «Însemnătăţii tradiţiilor răsăritene şi apusene pentru creştinism».

Dacă dl. W. Visser't Hooft scoate în evidenţă, cu toată obiectivitatea, prioritatea Patriarhiei Ecumenice în ceea ce priveşte apelul pentru strîngerea relaţiilor dintre Biserici, lansat în anul 1920 de această Patriarhie, faţă de acela al Arhiepiscopului Söderblom de la Upsala, care este ulterior, cu toate că datează cam tot de atunci, şi valoarea acestui apel pentru înjghebarea Consiliului Mondial al Bisericilor, ceilalţi doi referenţi tratează una şi aceeaşi temă: «Tradiţia», din unghiuri de vedere confesionale deosebite, care, puse faţă în faţă, dau posibilitatea clară de a înţelege baza pe care se situează Apusul faţă de Răsărit, deşi el se arată plin de admiraţie şi de respect faţă de Tradiţia răsăriteană. Cu toate

că pozițiile apar oarecum ireductibile principial, se nădjduiește totuși, într-o înțelegere reciprocă asupra acestei mari probleme de o importanță capitală pentru viitorul raporturilor dintre Ortodoxie și Protestantism.

STRĂDANII DE APROPIERE ÎNTRE BISERICILE RĂSĂRITULUI. — Dacă Patriarhia Ecumenică acordă o mare însemnătate Consiliului Mondial al Bisericilor și participă cu toată autoritatea la conferințele și sesiunile acestui important for ecumenist, nu este mai puțin adevărat că preocuparea pentru strîngerea din ce în ce mai mare a legăturilor cu Bisericile Răsăritului constituie o preocupare și mai mare pentru această Patriarhie. Tocmai pentru acest motiv, la Conferința Panortodoxă, care va avea loc la Rodos, au fost invitați, în calitate de observatori, și reprezentanți ai Bisericilor: Armeană, Coptă și Etiopiană, iar vizita pe care Sanctitatea Sa Athenagoras, Patriarhul ecumenic, a întreprins-o anul trecut la Patriarhiile din Răsărit, pare să nu se fi săvîrșit și fără o luare de contact cu factorii de seamă ai acestor Biserici. Îndeosebi legăturile Patriarhiei Ecumenice cu Biserica Armeană sînt îndrumate în momentul de față pe cărări cît se poate de favorabile. Patriarhul armenilor de la Istanbul, Karekin, este un bun și sincer prieten al Bisericii Ortodoxe. Pentru a promova curentul de cunoaștere și apropiere cît mai mare a clerului Bisericii sale de Biserica Ortodoxă, Patriarhul Karekin a luat, cu începere de anul trecut, măsura introducerii limbii grecești ca materie obligatorie în seminarul pe care l-a înființat la Scutari. De altă parte, Patriarhul armenilor din Liban, catolicosul Zareh I, cultivă din plin legăturile de prietenie cu Patriarhia Ecumenică, iar clerul din jurul său îi urmează pilda. Noul director al seminarului din Antelia-Liban, la îndemnul ierarhului său, a cerut nu de mult Sanctității Sale Athenagoras, în scris, programa analitică a Facultății de teologie de la Halki, intenționînd să facă din seminarul de la Antelia o adevărată Facultate de teologie după modelul celei de la Halki. În această scrisoare, printre altele, Vartapet Karekin Sarkissian, directorul seminarului, scrie: «Scriindu-Vă această scrisoare, îndrăznesc să Vă arăt cît de mult mă interesez de problema reunirii creștinismului răsăritean. Cred că avem unitatea în sensul unei «ortodoxii» de bază, atît de necesară în tradiția teologică a Bisericilor răsăritene». Și Vartapet Karekin Sarkissian continuă: «Interesul personal sincer al Sanctității Voastre, de a face din problema aceasta a reunirii un punct de seamă al gîndirii și acțiunii inter-bisericești, s-a bucurat de o primire caldă, de o prețuire mare și de un răspuns pozitiv din partea tuturor creștinilor aceiora, însuflețiți de simțăminte nobile, care poartă un interes cît se poate de adînc pentru realizarea unității creștine. Cred că noua generație a clerului din Bisericile Răsăritului va pune la inimă, cu toată seriozitatea, linia de gîndire și de acțiune a Voastră, și se va mișca în sensul unirii. În cazul acesta, seminariile teologice urmează să joace cel mai mare rol în construirea acestei noi mișcări pentru cristalizarea unui raport definitiv între Bisericile Răsăritului».

DIN RAPORTURILE CU BISERICA ROMANO-CATOLICĂ. — Legatul papal de la Istanbul, Franciscus Lardone, după reluarea raporturilor dintre Vatican și statul turc, fiind numit de către Papa Ioan al XXIII-lea, internunțiul său la Ankara, s-a prezentat în ziua de 22 februarie 1960 la Patriarhia Ecumenică, pentru a-și face cunoscută noua sa numire, și a depune omagiile sale Sanctității Sale Athenagoras, Patriarhul ecumenic.

Cu ocazia sărbătoririi Sfinților Apostoli Petru și Pavel (29 iunie 1960), reprezentantul papal la Istanbul a organizat o recepție în cinstea Papei Ioan al XXIII-lea. Au fost de față: prefectul și primarul Istanbulului, corpul diplomatic și mulți alți invitați. Sanctitatea Sa Athenagoras, Patriarhul ecumenic, fiind invitat personal de către legatul apostolic, a fost reprezentat la recepție de Mitropolitul Emilianos al Seleuciei, protosinghel patriarhal, și de arhim. Simeon, secretarul Sfîntului Sinod, care au adus felicitările Patriarhului ecumenic, rugînd pe legatul apostolic să le transmită Papei. Reprezentantul papal a mulțumit și a asigurat că, cu ocazia apropiatei sale călătorii la Roma, va transmite Papei salutul frățesc al Patriarhului ecumenic.

CONSULTĂRI BISERICEȘTI. — În luna ianuarie 1960, o reprezentanță a Patriarhiei Ecumenice, alcătuită din: Mitropolitul Dorotheos al Prinkiponisului, Kiril al Chaldeii, Hrisostomos al Neocezareei, Iakobos al Ikoniului și Meliton al Imbrului și Tenedosului, au plecat la Atena, unde au discutat cu Arhiepiscopul Theoclitos al Atenei și cu Sfîntul Sinod Permanent al Bisericii Greciei, o seamă de probleme bisericești urgente ale timpului.

NOUL EPISCOP AJUTĂTOR AL AUSTRALIEI. — În luna februarie 1960, a sosit din Anglia Episcopul Dionysios al Nazianzului, care nu de mult fusese ales ca episcop ajutător al Arhiepiscopului Iezechil al Australiei și Noii Zeelande. După o scurtă ședere la Constantinopol, Episcopul Dionysios a plecat cu avionul în Australia, urmînd să facă escală și să viziteze în drum comunitatea greacă de la Calcuta, care aparține de Arhiepiscopia Australiei și Noii Zeelande.

VIZITĂ. — O delegație a Bisericii Finlandei, în frunte cu profesorul de teologie Dimitrie Tarvasaho, a vizitat în luna iulie 1960 Patriarhia Ecumenică din Constantinopol și Facultatea de teologie de la Halki. După ce, în cursul unei audiențe la Sanctitatea Sa Athenagoras, delegația a făcut o amplă dare de seamă asupra Bisericii Ortodoxe din Finlanda și a arătat progresul multilateral înfăptuit în timpul din urmă în Finlanda, delegația a părăsit Constantinopolul, cu scrisori de recomandare către Arhiepiscopul Theoclitos al Greciei, Mitropolitul Panteleimon al Tesalonicului și autoritățile conducătoare din Sfîntul Munte, către care delegația s-a îndreptat.

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

IMPOTRIVA DISCRIMINĂRII RASIALE. — Cu toate că ne găsim în a doua jumătate a secolului al XX-lea, în secolul civilizației și al cercetării spațiului interplanetar, plaga mîrșavă a rasismului face încă ravagii: în America «libertăților» și în Africa colonialismului. Dar lupta împotriva acestei plăgi este concepută de toți oamenii conștienți ca o datorie imperioasă a vremurilor noastre. Aflăm din «Pantainos», revista oficială a Patriarhiei din Alexandria (nr. 17-18/1960), că Arhiepiscopul de Cape Town, luînd cuvîntul la Londra, a cerut de la toți creștinii din lume să ajute Biserica din Africa de Sud în lupta ei împotriva instituției «separației» (discriminării rasiale), care așează pe alb mai presus de negru. «Avem nevoie de bani, a spus arhiepiscopul, de ajutor material, dar mai presus de toate avem nevoie de rugăciunile voastre și de interesul continuu al vostru».

PATRIARHIA MOSCOVEI

SOSIREA LA MOSCOVA A PATRIARHULUI CATOLICOS AL ÎNTREGII GRUZII, EFREM II. — La 19 iulie anul curent, a sosit la Moscova Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos al întregii Gruzii, Efrem II, în prima sa vizită după urcarea pe scaunul patriarhal. În ziua prăznuirii icoanei Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Kazan, Sanctitatea Sa Patriarhul-Catolicos a luat parte la festivitățile ce au avut loc, și la sfînta slujbă din catedrala patriarhală «Arătarea Domnului» din Moscova, alături de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A I.P.S. MITROPOLIT ALEXANDRU AL BRUXELLESULUI ȘI BELGIEI. — La 11 aprilie 1960 a încetat din viață Mitropolitul Alexandru al Bruxelles-ului și Belgiei. El a avut o viață tulburată, departe de patrie, dar, după terminarea războiului mondial, cînd armatele sovietice au ocupat Berlinul, unde el se afla arestat de către hitleriști, întorcîndu-se în patrie, a revenit în sînul Bisericii-mame, și, împăcat, s-a reîntors apoi să-și continue opera la postul său din Bruxelles, pînă la încetarea din viață.

ÎNFIINȚAREA UNUI NOU EXARHAT AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a hotărît, în ședința din 30 iunie 1960, înființarea unui Exarhat al Bisericii Ortodoxe Ruse în Europa Mijlocie. În noul post a fost numit Prea Sfințitul Ioan (Vendland), fost reprezentant al Patriarhiei din Moscova pe lîngă Biserica Antiohiei.

ALEGEREA ARHIMANDRITULUI NICODIM (ROTOV) CA EPISCOP DE PODOLSK. — În ziua de 10 iulie 1960, în Lavra Troița Sergheiev a fost hirotonit arhiereu, arhim. Nicodim (Rotov). Hirotonirea s-a făcut de către un sobor format din : Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, I.P.S. Mitropolit Ilia al munților Liban, episcopul Serghiopolului, Vasilie, episcopul Dimitrovului, Pimen, și episcopul de Mojaisk, Ștefan. Noul episcop de Podolsk a fost numit totodată președinte al Secțiunii Relațiilor Bisericești Externe. Din anul 1959, de cînd s-a reîntors de la Ierusalim, unde îndeplinea funcția de conducător al Misiunii duhovnicești, arhimandritul Nicodim conducea cancelaria Patriarhiei din Moscova, fiind și locțiitor al președintelui Secțiunii Relațiilor Bisericești Externe.

SOSIREA ÎN U.R.S.S. A UNUI GRUP DE SLUJITORI BISERICEȘTI AI EXARHATULUI PATRIARHIEI DIN MOSCOVA DIN EUROPA CENTRALĂ. — La invitația Patriarhiei din Moscova a sosit în U.R.S.S. un grup de trei slujitori ai Exarhatului rus din Europa Occidentală : arhimandritul Alexei, arhimandritul Dionisie și egumenul Petru, pentru a lua cunoștință la fața locului despre situația bisericească, despre clerul rus, despre academiile duhovnicești și viața Bisericii Ortodoxe Ruse. La reîntoarcere, după două săptămîni, arhimandritul Petru a publicat în paginile «Revistei Patriarhiei din Moscova» impresiile puternice pe care i le-au lăsat slujbele bisericești, festivitățile, Kremlinul, icoanele din galeriile de artă etc.

CONVORBIRILE TEOLOGICE DE LA ARNOLDSHEIM (GERMANIA OCCIDENTALĂ). — Între 27-29 octombrie 1959 au avut loc la Arnoldsheim (Germania Occidentală), convorbiri teologice între teologi din Biserica Evanghelică Germană și din Biserica Rusă. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte la convorbiri : Episcopul Berlinului și Germaniei, Ioan, docentul Academiei duhovnicești din Moscova, V. I. Talîzin, și prof. dr. în teologie N. D. Uspenski. Temele convorbirilor au fost : I. Sfînta Tradiție, și 2. Învățătura despre mîntuirea prin credință. Reprezentanții Bisericii Ruse au dezvoltat ample rapoarte în aceste probleme.

ÎN VIZITĂ LA CĂLUGĂRII ANGLICANI. — În iunie anul curent, la invitația Arhiepiscopului de York și cu binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Moscovei și întregii Rusii, Alexei, o delegație de călugări ai Bisericii Ortodoxe Ruse, alcătuită din arhimandritul (acum episcop) Nicodim, arhimandritul Filaret, rectorul seminarului duhovnicesc din Chiev și ieromonahul Vartolomeu, a plecat să întoarcă vizita pe care călugării din Biserica Anglicană au făcut-o la Moscova în anul 1958. Arhimandritul Filaret descrie în «Revista Patriarhiei din Moscova» impresiile frumoase cu care s-au întors, și primirea frățească de care s-au bucurat în timpul petrecut acolo.

I. N.

BISERICA GRECIEI

TEZAURELE BISERICEŞTI GRECEŞTI DIN ORIENTUL MIJLOCIU. — Dl. G. Theotokas, redactor al ziarului «Vima», a făcut nu de mult o călătorie la Muntele Sinai şi la Locurile Sfinte şi, într-o serie de articole publicate în ziarul amintit, a împărtăşit marelui public impresiile sale. Cum însă constatările la faţa locului comportau şi o discuţie mai înaltă, d-sa s-a hotărît să se adreseze şi în chip special lumii teologice şi bisericeşti. Astfel, într-un articol intitulat «Tezaurele bisericeşti greceşti din Orientul Mijlociu», publicat în revista «Ortodoxos Skepsis» (nr. 12/1960), dl. G. Theotokas îşi exprimă toată îngrijorarea cu privire la viitorul acestor tezaure. Este vorba de vestitele colecţii de icoane vechi şi de manuscrise de la Mînăstirea Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai, ca şi de importantele colecţii de manuscrise de la Mînăstirea Sf. Sava de la Ierusalim. Problema arzătoare pe care o pune autorul în legătură cu aceasta, este: ce vor deveni aceste instituţii cu atîtea strălucitoare tezaure, în viitor? Cum vor trăi şi cine se va îngriji de ele? Latura economică a problemei, subliniază autorul, deocamdată nu ne dă de gîndit. Nu tot aşa, însă, şi latura personalului monahal, care se împuţinează pe zi ce trece, şi care pare a fi cea mai acută. La Muntele Sinai sînt suficiente locuri aprobate de guvernul egiptean pentru cei din afară de Egipt, care ar voi să se stabilească aici şi să ducă viaţă monahală, iar I.P.S. Mitropolit Porfirios al Sinaiului este dispus să primească în mînăstire orice clerici, care ar veni din Grecia şi ar voi să rămînă cîtăva vreme, pentru studiu şi culegere de date, sau pentru ca să se stabilească definitiv în mînăstire. Problema mai dificilă este însă la Ierusalim, din cauză că ortodocşii arabi, care alăcutiesc $^1/_2$ din populaţia Iordaniei şi care în prezent au în sinodul patriarhal doi mitropoliţi arabi, ţin să înlocuiască cu totul pe greci şi să transforme Patriarhia Ierusalimului într-o Patriarhie arabă, ca şi cea de la Antiohia.

Dacă problema personalului bisericesc nu se poate prevedea ce evoluţie va urma să aibă, apoi monumentele acestea — zice autorul — sînt monumente greceşti, iar comorile de artă acumulate în ele aparţin, din punct de vedere legal, poporului grec, cu condiţia ca grecii să fie dispuşi să poarte grijă de toate mînăstirile de acest fel din Orientul Mijlociu şi de comorile de artă care se găsesc în ele. Autorul, în concluzia articolului său, cere să se facă ceva pentru aceste mînăstiri şi pentru tezaurele care se găsesc în ele, şi propune cîteva măsuri care interesează deopotrivă şi Biserica şi statul grec.

BISERICA GRECIEI ŞI CRIMINALITATEA. — Sfîntul Sinod al Bisericii Greciei luînd în dezbatere, cu toată seriozitatea, situaţia cu totul îngrijorătoare care s-a creat în Grecia din cauza creşterii cu totul deosebite a criminalităţii, a adresat o scrisoare enciclică «Tuturor credincioşilor Prea Sfintei Biserici a Greciei» (nr. 1095/1960), prin care îi cheamă să lupte pentru curmarea definitivă a acestei plăgi care pustieşte astăzi Grecia.

În această scrisoare enciclică, Sfîntul Sinod al Bisericii Greciei caută să diagnosticizeze și cauzele care au dus la situația aceasta atît de îngrijorătoare. Argumentele sînt solide, dar credem că se trece prea ușor asupra unui fapt, și anume acela al mizeriei în care se zbat masele de jos în modul de viață capitalist. Îndeosebi, Biserica Greacă apelează la clerul său și la factorii componenți din stat să își unească forțele în combaterea acestei calamități sociale.

O dată cu această scrisoare enciclică, Sfîntul Sinod al Bisericii Greciei s-a adresat deopotrivă și presei și radiodifuziunii grecești să-și dea concursul lor prețios în această acțiune salvatoare. Uniunea redactorilor de la ziarele din Grecia a și răspuns în scris Sfîntului Sinod, asigurîndu-l că a luat act de apelul care li s-a făcut și că înțelege să sprijine cu toate puterile Biserica, în lupta ei împotriva criminalității.

MODIFICAREA PROGRAMEI INVĂȚĂMINTULUI SEMINARIAL. — Prin legea de stat nr. 3885/1959, care s-a pus în aplicare cu începere din anul școlar 1959-1960, s-a produs o diferențiere vădită între seminariile teologice și gimnaziile clasice, în sensul că școlaritatea celor dintîi s-a împuținat cu doi ani, adică au rămas cu șase clase. Absolvenții acestor seminarii urmează ca, mai înainte de a intra în cler să frecventeze încă doi ani cursuriile unor seminarii superioare. Rezultatele punerii în vigoare a acestei legi au fost cu totul surprinzătoare. În timp ce în anul școlar 1958-1959 numărul celor ce s-au înscris în clasa I-a a seminariilor cu opt clase a fost în total de 212, în anul școlar 1959-1960 numărul celor înscriși în clasa I-a a actualelor seminarii nu a fost decît de 38, pentru toate cele șase seminarii din Grecia. Statul trebuie să plătească, în cazul acesta, profesori pentru clase cu 2-11 elevi, iar iconomia legii, de a nu se face risipă cu banul public, ci de a se folosi cu succes pentru învățămîntul teologic, a eșuat cu desăvîrșire.

ŞCOALA DE PSALTICHIE DE LA BUZĂU

Muzica psaltică la noi, pînă tîrziu, a fost învățată în mod practic prin mînăstiri sau pe lîngă strana din biserica satului, unde bătrînul psalt avea grijă să-și formeze un urmaș.[1]

Se pare că abia în secolul XVIII psaltichia face oarecare progrese prin traduceri de cîntări grecești «pre a noastră de țară și de obște limbă», cum este Catavasierul manuscris al ieromonahului Filotei sin Agăi Jipei, psalt al Mitropoliei din București, tălmăcit din grecește la 1714,[2] așezînd textul cu meșteșugul psaltichiei «pre glasuriile grecești», sau Anastasimatarul grecesc, tradus în romînește de psaltul Mihalache Moldoveanu, în anul 1767.[3] Apariția acestor manuscrise presupune învățarea muzicii psaltice într-un mod sistematic, însă prima mențiune documentară cunoscută despre predarea psaltichiei în școli este hrisovul domnitorului Alexandru Ipsilanti, din 1776, care, reorganizînd școala de la Sf. Sava din București, prevedea și o catedră de cîntare bisericească.[4]

Se pare însă că această dispoziție n-a fost luată în seamă, deoarece, la 1784, noiembrie 29, Mihail Șuțu obliga pe mitropolitul Țării Romînești să dea «strașnică poruncă» egumenilor mînăstirilor din Bucu-

---

1. G. Breazul, *Invățămîntul muzical în Principatele Romînești, de la primele începuturi pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în «Anuarul Conservatorului de muzică și artă dramatică din București pe 1941-1942», București, fără an, p. 3.

2. Alexandru Luca, *Priviri generale asupra musicei din Biserica ortodoxă de răsărit, de la începutul creștinismului și pînă în zilele noastre.* Teză pentru licență, București, 1898, p. 77; dr. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic...*, București, 1911, tomul II, p. 528; M. Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicei la Romîni*, București (1928), p. 11, care dă însă greșit anul 1539; St. P., *Musichia*, în «Buciumul Romîn», an. I, 1875, pp. 459-467.

3. Dr. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, București, 1911, tomul II, p. 529.

4. M. Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicei la Romîni*, București (1928), p. 19.

reşti şi împrejurimi să trimită la această şcoală cîte «un copil cu glas bun... pentru învăţătura cîntărilor la şcoală la Sfîntu Sava, unde s-a orînduit de Domnia Mea într-adins dascăiul Mihalachi, dascăl cîntăreţ obştesc». [5]

Cum egumenii greci se opuneau, ca şi romînii să înveţe psaltichia, din 24 mînăstiri nu execută porunca decît două, ceea ce determină, peste un an, o nouă poruncă, prin care se amendau mînăstirile ce nu îndepliniseră dispoziţia, banii urmînd să-i ia «dascălul musicos». [6]

Cu începutul secolului XIX, predarea psaltichiei începe a se generaliza prin angajarea anumitor psalţi în «politia Bucureştilor», care aveau datoria «a paradosi meşteşugul musiciei, fără a lua plată de la ucenici». [7]

La Iaşi, în anul 1805, mitropolitul Veniamin înfiinţa o şcoală de psaltichie, la care preda protopsaltul Petru, din care a ieşit şi Dimitrie Suceveanu, conducătorul ei de mai tîrziu, între anii 1839-1869. [8]

Cu venirea de la Constantinopol în Bucureşti a lui Petru Efesiu, care a înfiinţat, la 16 iunie 1817, o şcoală de muzică bisericească la biserica Sf. Nicolae-Şelari, unde preda psaltichie grecească după «noua sistimă» a mitropolitului Hrisant din Durazzo, se poate spune că se pun bazele noii direcţii în psaltichia romînească, fiindcă aici învaţă renumiţii psalţi: Anton Pann, Panait Enghiurliu, protopsaltul Mitropoliei din Bucureşti, şi ieromonahul Macarie. [9]

Acum, o mulţime de şcoli apar în Bucureşti pe lîngă biserici, unde se învăţa «dimineaţa buchile, Oftoicu şi Psaltirea», iar «după prînz psaltichia», [10] cu dascălii Chiosea, Chiriţă, Stan şi alţii, de unde au ieşit cîntăreţi bisericeşti renumiţi ca: Anton Pann, Unghiurloiu, Marin Serghiescu-Naţionalu şi N. Filimon.

La Buzău nu se ştie nimic despre existenţa unei şcoli speciale de psaltichie, dar existenţa a două şcoli, una grecească şi alta duhovnicească, pe lîngă Episcopie, atestată documentar la 9 ianuarie 1725, o presupune, dat fiind şi caracterul eclesiastic al vechilor şcoli, cu profesori psalţi, aşa cum, de exemplu, se aminteşte, la 2 decembrie 1800, existenţa la Schitul Grăjdana de pe Nişcov a unui «dăscălaş pentru ajutorul bisericii şi învăţăturii copiilor». [11]

În afară de aceşti dascăli de la mînăstiri, cei de la bisericile din oraş în vechime au apucat să ţină «atît pentru ţinerea vieţii, cît şi după a enoriaşilor cerere, cîte o mică şcolicică, în care deprindeau copii la citire

5. V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor,* Bucureşti, 1892, tom. I, p. 48.
6. Alexandru Luca, *op. cit.*, p. 80.
7. M. Gr. Poslupnicu, *op. cit.*, p. 19.
8. Alexandru Luca, *op. cit.*, pp. 100-101.
9. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *O sută de ani de la moartea lui Anotn Pann,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», anul LXXIII (1955), nr. 1-2, p. 165; Diac. Niculae M. Popescu, *Notaţia muzicală alfabetică a lui Petru Efesiu,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XXXII, pp. 1190-1198; I. Popescu-Pasărea, *Muzica bisericească,* în vol. *Muzica romînească de azi,* tipărit de prof. P. Niţulescu, 1939, pp. 597-602.
10. Ion Ghica, *Şcoala acum 50 de ani,* Opere, vol. I, E.S.P.L.A., 1956, p. 142.
11. I. Ionaşcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău,* Bucureşti, 1937, p. XVII.

și cîntări bisericești», nepredîndu-se aici «niciodată alte învățături, decît Ciaslovul și Psaltirea și niște cărți bisericești».

Cum în anul 1850, la Buzău, aceste școli erau oprite de Cîrmuire de a mai funcționa, cîntăreții: «Constandin sin Stan dela biserica Grecilor, Tudorache sin Manolache dela mînăstirea Banului și Ioan Hristea dela biserica Sf. Îngeri tot din orașul Buzeul», la 7 martie 1850 înaintau Departamentului Credinței jalba ce urmează:

«Sub-iscăliții, din vechime am apucat, ca pe lîngă slujba de cîntăreți la bisericile pe lîngă care ne aflam, am ținut, atît pentru a noastră ținere a vieții, cît și după a enoriașilor cerere, cîte o mică școlicică, în care deprindeam copiii acelor enoriași la cetire și cîntări bisericești, după orînduielile bisericii și la învățături de socoteală și scriere, prin ajutorul cărora începuturi, mai cu înlesnire pentru dînșii a putea trece în școalele comunale la mai înalte deprinderi.

Dela o vreme încoace, nu știm din ce pricină, ne vedem popriți din partea Cinstitei Cîrmuiri locale a mai ținea acele școlișoare. Cunoască Cinstita Logofeție că pe lîngă strîmtorarea noastră de traiu, avîndu-ne nădejdea numai într-aceste întreprinderi, se face apoi și o mare nedreptate cu acei din enoriași care ar voi a-și deprinde pă fii lor la trebuincioasele rugăciuni ca creștini, pentrucă în acele școlișoare nu s-au predat niciodată alte învățături decît Ciaslovul și Psaltirea și niște cărți bisericești.

De aceea venim prin-aceasta a ne ruga Cinstitei Logofeții ca să binevoiască a ne lua în băgare de seamă cele arătate și să se îndure atît asupra noastră cît și a enoriașilor și să binevoiască a ne slobozi cuvenita voe a deschide aceste școlișoare și pentru care noi gata sîntem a ne expune la orice măsură se va găsi de cuviință». [12]

Aceste școli, multe la număr, nu erau deci cu caracter special de pregătire a viitorilor cîntăreți bisericești, ci scopul lor era de a da o sumară pregătire de scris și citit cu ajutorul cărților bisericești, așa cum ne descrie, de altfel, și Ion Creangă în «Amintirile» sale.

Abia tîrziu, în 1834, Regulamentul Organic [13] prevăzînd că «preotul avînd trebuință de ajutor întru săvîrșirea sfintelor slujbe, neputînd singur a întîmpina totdeodată și citania rînduielilor bisericești și slujba sfintei liturghii, se va ținea pe lîngă fieșcare biserică un cîntăreț și un paracliser...», cu îndatorirea «a învăța copiii satului carte și cîntări...», școlile pentru pregătirea acestora se înmulțesc, dar nici despre existența acestora nu s-au păstrat știri afară de dispoziția din 8 februarie 1857, prin care Alex. Ghica, la propunerea mitropolitului, aproba să funcționeez cîte o școală de muzică biericească pe lîngă seminarul Mitropoliei și al Episcopiilor. [14]

Odată cu înființarea seminariilor, prevăzute de același Regulament Organic, cîntarea bisericească devine obligatorie, ca materie de învăță-

12. Arhivele Statului București, *Min. Instr., dos. 1460/848*, f. 66.
13. Cap. VIII, secția II, art. 361-362, *Regulamentul Organic*, București, 1842, p. 329.
14. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 131, doc. 191.

mînt pentru anul II, unde se preda în fiecare zi, iar pentru anul III, de trei ori pe săptămînă.[15]

Astfel, bazele școlii de psaltichie organizate la Buzău, sînt strîns legate de înființarea seminarului, — 15 august 1836 —, prin cîteva figuri de psalți, ieșiți din această școală, a căror faimă a trecut de marginile eparhiei respective.

Nu se poate vorbi însă despre acești harnici lucrători în cîmpul psaltichiei romînești la Buzău, fără să amintim de inițiatorii, animatorii și susținătorii acestei școli, care își are bazele în inițativa episcopului Chesarie (1825-1846).

Acesta, el însuși un bun cunoscător al muzicii bisericești, învățînd «sistema veche» la școala din București a serdarului Dionisie Fotino, împreună cu Anton Pann,[16] și în același timp înzestrat cu o voce frumoasă,[17] a fost mai întîi cîntărețul episcopului Iosif al Argeșului,[18] și apoi arhidiaconul acestuia la metohul Antim.[19]

Ca episcop, fiind «rîvnitor pentru psaltichia noastră», cum îl numea ieromonahul Macarie, reformatorul psaltichiei noastre, a îndemnat și susținut pe Anton Pann să traducă și să tipărească diferite cărți de psaltichie, iar cînd acesta, «mîhnit peste măsură» că nu poate să le tipărească, voia să le ducă la Iași, la mitropolitul Veniamin, tot Chesarie este acela care l-a sfătuit să nu înstrăineze manuscrisele, ci să aștepte pînă se va alege noul mitropolit.[20]

Și astfel, datorită sfatului acestuia, Anton Pann tipărea în 1841 *Doxastarul,* la care episcopul Chesarie figura printre prenumeranți cu «25 trupuri».

Doxastarul, tomul II, Anton Pann arată că l-a lucrat cu îndemnarea și ajutorul răposatului Chesarie, episcopul Buzăului, precum și *Noul Anastasimatar,* care «iarăși cu îndemnarea răposatului episcop s-au tăl-

15. I. Ionașcu, *op. cit.,* p. 16.

16. Anton Pann, *Noul Anastasimatar,* București, 1854, p. III, unde autorul spune că această carte, alcătuită «în sistima vechiă, de serdarul Dionisie Fotino..., s-a predat (de acesta) tinerilor pînă la anul 1816, între care fiind unul și răposatul... episcop Chesarie Buzăul, cînd era cîntăreț al vrednicului de pomenire Iosif, întîiul episcop al Argeșului, cînd și eu, ca auditor, am urmat împreună» (Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *O sută de ani de la moartea lui Anton Pann,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXII (1955), nr. 1-2, p. 165, n. 11.

17. Gavriil Munteanu, directorul seminarului din Buzău, scriind, la 14 ian. 1842, lui G. Bariț, referitor la un protejat al acestuia, pentru a fi numit cîntăreț la Episcopie, îi spunea că are trebuință de un psalt în strana stîngă, dar rămîne să-l audă cîntînd episcopul, «să se încredințeze prin cercare, de organ și meșteșugul d-lui; zioa a venit, ajunul Bobotezii, a cîntat în stînga, însă spre mîhnirea noastră n-a plăcut episcopului care este, singur psalt deosebit (I. Ionașcu, *op. cit.,* p. 38, doc. 63). Cînd venea la București, ca să slujească liturghia, toți, de la Domnul țării pînă la cel din urmă om, se sculau de cu noapte ca să apuce loc în biserica unde oficia el» (P. Georgian, *Chesarie, episcopul Buzăului, 1825-1846,* Editura Sf. Episcopii a Buzăului (Buzău), 1946, p. 31.

18. Anton Pann, *Noul Anastisamatar bisericesc,* în dedicația către episcopul Filotei, la M. Gr. Poslușnicu, *op. cit.,* pp. 43-44.

19. Pamfil Georgian, *op. cit.,* p. 9.

20. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *art. cit.,* p. 174.

măcit..., care cunoscînd și meșteșugita compunere și dulcoasa melodie ce să cuprindea și foarte dorind a se cînta de cîntăreții săi, m-a chemat și îndemnat ca mai întîi să l tradu în origina sa, limba grecească, apoi și în limba romînească, voind să-l tipărească și să-l dea la lumină, poruncindu-mi tot odată să mă apuc și de Prosomiele sau asemănîndele serilor și dimineților din toate Minelele, să le regulez după ritm și tonuri, întocmai ca la cele grecești...». [21]

Opera cea mai de seamă însă, pe care a înfăptuit-o episcopul Chesarie pe tărîmul muzical, este tipărirea *Prohodului*, pentru prima dată în romînește, [22] dorință pe care o avea «încă din vîrsta cea dintîi».

Dorind să audă în sfintele biserici cîntîndu-se Prohodul Domnului romînește «așezat întocmai după alcătuirea și înființarea cîntării celor grecești», a chemat pe «prea cuviosul ieromonah chir Macarie, dascălul musichiei bisericești ca să se apuce să alcătuiască romînește această sfîntă cîntare întocmai după înființarea celor grecești, nestrămutînd atît puterea tălmăcirii și apropierea cuvintelor, cît și întregirea silabelor cîntării», iar, «troparele cele de la începuturi cu glasurile musichiei în cîte două chipuri și rar și des», ca să se poată cînta «sau pre mare sau pre mic», adăugîndu-se și Evloghitariile (Binecuvîntările) după Petru Lambadarie. [23]

Folosind limba bisericească, clară și cu nuanțe poetice, cu rari inversiuni silite, nepotriviri de accente și cu cuvinte nelalocul lor, traducerea ritmată a lui Macarie e bună, rămînînd și pînă astăzi valabilă. [24]

Cunoscut în lumea muzicală de atunci ca un cald sprijinitor al romînizării muzicii bisericești, ieromonahul Macarie, «portarie al sfintei mitropolii, dascăl de psaltichie grecească și rumînească», înainte de moarte — 1836 — încredința susorii sale, maica Justina Periețeanu, singura sa avere, o pereche de dăsagi plini cu manuscrise de psaltichie, ca să le ducă la episcopul Chesarie, spunîndu-i că le lasă moștenire «ca unuia ce-i rîvnitor pentru psaltichia noastră». [25]

---

21. *Noul Anastasimatar*, București, 1854, Dedicația către episcopul Filotei al Buzăului.

22. *Prohodul Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Christos*, carele se cîntă în sfînta și marea Vineri seara la priveghere, întocmit după cum se cîntă greceşte, fără scădere sau înmulțire de vreo silabă. Acum întîiu tipărit în zilele Prea Inălțatului nostru Domn a toată Țara Romînească Alexandru Dimitrie Ghica Voevod, întru al doilea an al domniei Sale. Cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcop al sfintei Episcopii Buzăul chiriu chir Chesarie. In sfînta Episcopie Buzăul. Intr-a sa acum din nou făcută tipografie. In anul mîntuirii 1836, Februarie 6. In 4°, 38 pp.

23. *Prefața* semnată de episcopul Chesarie. Anton Pann, în prefața *Epitaf*-ului, arată că ierom. Macarie a corectat un manuscris «îndreptat» de Matache Cîntărețul, profesorul seminarului din Buzău, care a păzit «mai mult numărul silabelor decît tonicile zicerilor».

24. Niculae M. Popescu, *Ediția prohodului ieromonahului Macarie și edițiile altora*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. 1908, nr. 4, p. 431.

25. Preotul Niculae M. Popescu, *Macarie Psaltul. La o sută de ani de la moartea lui, † 1836—1936*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LIV. (1936), nr. 9-10, p. 551.

26. Nifon N. Ploeșteanul, *Carte de Musică Bisericească pe Psaltichie și pe note liniare pentru trei voci*, București, 1902, p. 57; M. Gr. Poslușnicu, *Istoria Muzicei la*

S-a afirmat, fără bază documentară, că episcopul Chesarie a adus la Buzău, în anul 1833, ca profesor de cîntări la școala de pe lîngă Episcopie, pe dascălul Macarie.[26] Cum însă s-a dovedit de mult că această afirmație este o eroare, căci în acel an, ieromonahul Macarie, după ce fusese stareț la Bîrnova, se afla la Mînăstirea Neamțu, de unde în 1834 trece, ca director la tipografia din Mînăstirea Căldărușani,[27] eroarea trebuie înlăturată.

O altă acțiune a episcopului Chesarie, pornită din «dragostea și rîvna cea fierbinte» pentru «regularisirea cîntărilor bisericești»[28] era și hotărîrea din 14 august 1845, ca din fiecare mînăstire «să se trimită aci la Sfînta Episcopie unul sau doi dintre părinți și frați care vor fi avînd talent de învățătură pregătiți cu cele trebuincioase ca să se învețe de profesori cîntări regulate și să se îndrepteze la toate orînduielile... spre a înceta hasmodiile ce se fac acum prin unele din bisericile sfintelor schituri».[29]

Urmașul lui Chesarie este fostul lui arhidiacon și econom, Filotei (1850-1860), care învățase muzica bisericească în Mînăstirea Neamțu și la Sf. Munte.[30]

Ca unul ce crescuse «în școala besericii», cunoștea — după afirmația unui contemporan[31] — «armonioasa și plăcuta melodie a cîntărilor bisericești compuse în limba grecească după stilul bisericii cei mari a răsăritului, de dascălii cei mai întîi ai acestei biserici...», și s-a dovedit «cu rîvnă înflăcărată ajutător și îndrumător» al lui Anton Pann, ajutîndu-l să tipărească Noul Doxastar, tomul II, precum și Noul Anastasimatar, pentru care «a slobozit cuviincioasele ajutoare».

Tot din îndemnul lui, Anton Pann a compus: «Antifoane ce se cîntă la ecteniile serii, dimineții și ale Sfintei Liturghii».[32]

Pe lîngă această acțiune de sprijinire a tipăriturilor de muzică bisericească, episcopul Filotei tipărește în tipografia Episcopiei, în anul 1856,

---

Romîni, București (1928), p. 33; dr. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, tomul II, București, 1911, p. 530; Preot I. N. Vasilescu, *Școala de cîntăreți de pe lîngă sfînta Episcopie a Buzăului. Anuar*. Buzău, 1928, p. 12; N. Severeanu, *Școala de cîntăreți bisericești de pe lîngă Sf. Episcopie a Buzăului și elementele de valoare ce a produs*, în «Îngerul», an. VI (1954), nr. 12, p. 34; Pr. I. N. Vasilescu, *Doi cîntăreți bisericești, Neagu Ionescu și Neculai Severeanu*, în «Glasul Bisericii», an. XVIII (1959), nr. 7-12.

27. Niculae M. Popescu, *Viața și activitatea dascălului de cîntări, Macarie ieromonahul*, București, 1908, pp. 64, 80; Diac. Niculae M. Popescu, *Știri noi despre Macarie ieromonahul, dascăl de cîntări și directorul tipografiei din mînăstirea Căldărușani*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XXXIX (1915), nr. 8, p. 795. Despre Macarie să se mai vadă: C. Erbiceanu, *Macarie ieromonahul, psaltul școalei din București*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XVI (1892-1893), pp. 808-812; C. E.(rbiceanu), *Două discursuri ale lui Macarie Protopsaltul Mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XXIII (1899-1900), nr. 3, p. 330.

28. *«Închinare»* semnată de Preotul Alexandru Popescu, la *Slujba Paraclisului și Acatistului celui întru sfinți părintelui nostru Alexandru Patriarhul Constantinopolei...*, Buzău, 1839.

29. Pamfil Georgian, *op. cit.*, pp. 85-86.

30. Icon. Gh. Ionescu, *Viața și activitatea lui Filotei episcopul Buzăului, 1850-1869*. Ediția II-a, București, 1941, p. 8.

31. Mitropolitul Iosif Naniescu, Academia R.P.R., *ms. 4397*, f. 87.

32. Conform dedicațiilor de la aceste tipărituri.

«un curs de cîntări muzicale mai puțin volumos», din cele ale dascălului Macarie și ale lui Anton Pann.

Cum, pe lîngă aceste retipăriri, urma să tipărească și o antologie, episcopul Filotei se adresa cunoscutului compozitor — protosinghelul Iosif Naniescu, acum stareț la Șerbănești-Morunglavului —, ca să-i trimită compoziții originale sau traduceri, dar acesta, adept al revizuirii operei lui Macarie, nu-i trimitea traduceri, sub motivul să acestea cer timp.[33]

În «Procuvîntarea» la *Anastasimatar bisericesc,* episcopul Filotei, înfățișînd programul tipăriturilor, spunea: «*...Așa dar parte însemnată și neapărată a cultului lui Dumnezeu sînt și cîntările Bisericii noastre și de aceea Biserica pururea a avut și are grijă de aproape pentru îmbunătățirea și desăvîrșirea lor, ca în toate celelalte ramuri a cultului Bisericii noastre, asemenea și în cîntări s-au deosebit după vremi bărbații, carii au strălucit atît cu viața lor cea curată, cum și cu rîvna cea neobosită pentru compunerea, înfrumusețarea și desăvîrșirea cîntărilor bisericești.*

Lăsînd la o parte pe toți ceilalți bărbați a cărora nume se va pomeni cu recunoștință de următori, însemnăm aci pe vrednicul de pomenire și recunoștință bărbat, pe răposatui în fericire ieromonahul Macarie, care toată viața sa, cu neauzită interesare și-a jertfit-o întru a traduce și a compune cîntări bisericești, din care multe au văzut lumina, iar altele încă stau netipărite pe la unii, alții.

Pe urmele acestuia au pășit și răposatul Anton Pann, deosebite cărți muzicale traducînd și dînd la lumină. Dar fiindcă cărțile de musichie a lui Macarie astăzi sînt foarte rari și unele dintrînsele prea întinse, asemenea și ale lui Anton Pann sînt nu numai volumoase, dar și prea costisitoare, de aceia noi, spre lauda lui Dumnezeu și folosul tinerimii filomuse, am voit a da la lumină un curs de cîntări musicale mai puțin volumos, coprinzător de tot ce este trebuincios și totodată mai puțin costisitor, privind numai la folosul și putința de a le avea tinerii clerici doritori de cîntările bisericești.

Astfel am hotărît a tipări Gramatica răposatului Macarie așa cum se află în ediția de Iași, Anastasimatarul cu ceva adăogăminte, Iermologhiul lui Anton Pan(n) cu ceva adaose și apoi o Antologhie în două tomuri, în care să se coprinză tot ce este de trebuință pentru tot cursul anului, culeasă din deosebiți autori, atît din Romînia, cît și din Moldavia, Parasimierul cu toate cîntările trebuincioase pentru postul cel mare și acum deocamdată să dă sub tipar întîi Anastasimatarul, iar celelalte vor urma după el.

Voind a tipări un asemenea curs anual de cîntări mai prescurtat, dar coprinzător de orice este trebuință, am țintit numai la lesniciosul folos al tinerimii și cu deosebire a siminariștilor, a cărora mijloace nu-i iartă a plăti costul cărților musicale a bărbaților mai sus pomeniți».

Aceste tipărituri sînt:

33. Academia R.P.R., *ms. 4397,* f. 91.

ANASTASIMATAR BISERICESC acum a doua oară tipărit în zilele prea luminatului și prea înălțatului Domn Barbu Dimitrie Știrbei. Prin binecuvîntarea, rîvna și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzău D.D. Filoteiu cavaler al ordinului Sf. Vladimir clasul al treilea. Întocmai după modelul al celui întru pomenire răposat Macarie ieromonahul dascăl de musichie. În tipografia sfintei episcopii Buzăul. Anul 1856.

In 4⁰ (28×195, cm), 298 pagini.[34]

Față de ediția lui Macarie, cuprinde, în plus, și voscresnele din Anastasimatarul lui Anton Pann.

Pe ultima pagină, jos: «Supt scrisul roagă pe bunii patrioți și mai vîrtos pe iubitorii de musica bisericească ca unde se va găsi greșeli să îndrepteze cu duhul blîndețelor, căci a nu se întîmpla greșeli este cu neputință, mai vîrtos la tipărirea psaltichiei.

Ieromonahul Serafim al Sf. Episcopii»

THEORETICON sau privire cuprinzătoare a meșteșugului musichiei bisericești, după așezămîntul sistimii cei nouă. Acum a doua ediție tipărit în zilele prea înălțatului nostru Prinț Alexandru Dimitrie Ghica Caimacanul Țării Romînești. Cu binecuvîntarea, rîvna și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzău și Cavaler al ordinului Sf. V(ladimir) clasul al treilea, D.D. Filoteiu. Așezîndu-se întocmai după originalul ieromonahului Macarie, însă scrierile precum sînt așezate în ediția de Iași. Indreptîndu-se de sfinția sa ieromonahul Serafim. În tipografia Sfintei Episcopii Buzău. Anul 1856.

In 4⁰ (25×19 cm), 42 pagini.[35]

IRMOLOGHIU SAU CATAVASIER. Care coprinde în sine toate irmoasele sau catavasiile sărbătorilor împărătești de peste an, troparele, condacile și ecsapostilariile, însă la fiecare sărbătoare să adăogară și Acsioanele părintelui ieromonahul Macarie întocmai precum sînt lucrate. Coprinde și podobiile tutulor glasurilor și altele care s-au socotit că este mai de trebuință, după traducerea lui Anton Pană. A doa ediție tipărit în zilele prea înălțatului nostru Prinț Alecsandru Dimitrie Ghica Caimacanul Țării Romînești. Cu binecuvîntarea, rîvna și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzău și cavaler al ordinului Sf. V(ladimi) clasul al trei-lea D.D. Filoteiu. Corectat de Sfintiea sa părintele Ieromonahul Serafim. În tipografia Sfintei Episcopii Buzău. Anul 1856.

In 4⁰ (25×19 cm), cu 218 pagini.[36]

In afară de prosomiile sau podobiile lui Anton Pann, cum se menționează în titlu, mai cuprinde: «Docsologhii lucrate pe metodul vechiu de Serdarul Dionisie Fotino și traduse pe grecește pe metodul nou din porunca prea sfințitului și de Dumnezeu alesul episcop D.D. Kesarie Buzăul, care prelucrîndu-se și în romînește sau dedicat iarăși prea sfinții sale de Anton Pană» (pp. 113-149). Docsologhie alcătuită de Anton Pană (pp. 150-153), Docsologhie care în grecește s-a compus după cererea iubitorului de muze D. Hristofor Furca (pp. 154-157), Docsologhii pe cîte opt glasuri îndreptate și așezate

34. *Biblioteca Episcopiei Buzău,* nr. 6256; Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.,* p. 100.
35. *Biblioteca Episcopiei Buzău,* nr. 6254; Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.,* p. 100.
36. *Ibidem,* nr. 6255; Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.,* p. 101.

într-acest chip, după dorința și cererea Prea Sfințitului Episcop D.D. Filoteiu Buzău, prin osteneala Sfinții sale Ieromonahului Serafim» (pp. 158-184). La pp. 216-217 se dă «Tatălui să ne închinăm», «tradus după grecește de cîntărețul Domnul Zamfir Popescu»; la p. 217 «Mulți ani...», alcătuit de Ermonahul Serafim», iar la p. 218 «Mulți ani rusește precum îl cîntă părintele Iosif Singhelul de la Cetățuia a Sfintei Monastiri Ciolanul».

TOMUL ÎNTÎIU AL ANTOLOGHIEI DUPRE AȘĂȘĂMÎNTUL SISTIMII CEI NOĂ A MUSICII BISERICEȘTI. Acum a doua oară tipărit în zilele prea înălțatului nostru Prinț Alecsandru Dimitrie Ghica Caimacanul Țării Romînești. Cu binecuvîntarea, rîvna și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzău și cavaler al ordinului Sf. V(ladimir) clasul al trei-lea D.D. Filoteiu. Așezîndu-se întocmai după originalul ieromonahului Macarie, însă cîntările s-a socotit a se pune numai care sînt mai de trebuință și fără cratimi. Corectîndu-se de ieromonahul Serafim eg. schitului Alunișu, metohul Sf. Episcopii. În tipografia Sfintei Episcopii Buzău. Anul 1856. Octombrie 9.

In 4⁰ (25,5×19 cm), 325+1 pagini.[37]

Cuprinde, în plus: «Fericit bărbatul, făcut de smeritul Varlaam Monahul din Sfînta Monastire Sinaia (pp. 12-16); Lumină lină, ce să cîntă la Vecernia cea mare la Vohod după a răposatului ieromonah Macarie de ieromonahul Serafim (pp. 16-18).

RÎNDUIALA SFINTEI ȘI DUMNEZEEȘTI LETURGII care coprinde în sine: Binecuvintează și alte Antifoane, Heruvice, Acsioane și Chinonice de preste tot anul și ale Postului mare dela Liturghia Sfîntului Vasilie și dela Liturghia mainainte sfințită a Sfîntului Grigorie Dialogul. Tipărită acum în zilele prea Înălțatului nostru Prinț Alecsandru Dimitrie Ghica, Caimacanul Țării Romînești. Cu binecuvîntarea, rîvna și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcop al Sfintei Episcopii Buzău și cavaler al ordinului Sf. Vladimir de clasul al 3-lea D.D. Filoteiu. Tomul 2. Așăzat și corectat de cuviosul protosinghelul Serafim eg. schitului Alunș, metohul Sf. Episcopii. În tipografia Sfintei Episcopii Buzău. Anul 1856 Decembrie 10.[38]

In 4⁰ (25,5×19 cm), cu 264 pagini și o prefață a episcopului Filotei, în care spune, printre altele: «*Precum în precuvîntarea noastră de la începutul Anastasimatarului am făgăduit că vom da în tipar în eczemplare de ajuns un curs de cărți de musichie bisericească din cele ce s-a tipărit pînă acum în lima rumînească, în sfîrșit iată că, după tipărirea Teoreticonului, Anastasimatarului, Irmologhionului și a Tomului întîiu din Antologhie (lucrate de fericitul întru pomenire ieromonah Macarie Portarie al Sf. Mitropolii, traducătorul musicii bisericești dupre așezămîntul sistemei cei noă) ese de supt tipar și cea mai după urmă Antologhie de cîntări bisericești, care cu bună voință se pune înaintea dragostei voastre celor ce sînteți doritori de sfinte melodii.*

Cartea aceasta, după tilul ce poartă, s-a făcut conform cu cererea noastră și este o culegere de flori din cîmpul cîntărilor bisericești traduse și lucrate în limba noastră de deosebiți cîntăreți, din care o parte mare s-a publicat și prin tipar, iar o parte mai mică numai prin manuscrise ce a fost cunoscută la puțini bărbați filarmonici. Iar obiectul lor este lucrurile Sfintei Liturghii, adică: aghioase, heruvice, axioane și chinonice ș.c.l.».

Cuprinde compoziții de ierodiacon Nectarie Frim, Anton Pann, Petre Lambadarie, Costandin Protopsaltul, Petre Efesiu, Protosinghelul Varlaam, Daniil întîiul psalt, Hurmuz Hartofilax, ieromonahul Macarie și Parasimierul lui Anton Pann.

---

37. *Ibidem*, nr. 6257; Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 101.
38. *Ibidem*, nr. 6258; idem, *ibidem*, p. 101.

În afară de acest ciclu, episcopul Filotei a retipărit și Prohodul, în anul 1853.[39]

Și episcopul Dionisie Romano, urmașul episcopului Filotei, cînd era director la seminarul din București, a îndemnat și ajutat materialemente pe Anton Pann să tipărească în 1847 «Prescurtare din basul musicei bisericești și din Anastasimatar»,[40] iar în anul 1860, pe cînd era locotenent de episcop, cu ordinul nr. 960, din 22 august, făcea cunoscut schiturilor că a luat hotărîrea de «a se deschide o școală de muzichie la schitul Dălhăuți, unde călugării și frații tineri de la celelalte monastiri ale Eparhiei să poată învăța carte, cît și psaltichia și rînduiala bisericii».[41]

În ceea ce privește tipărirea de cărți de psaltichie în această perioadă, menționăm retipărirea Prohodului, a treia ediție, în 1860, care are în plus stihira pe note «Veniți să fericim pe Iosif», compunerea Protosinghelului Varlaam,[42] iar în anul 1868, a patra ediție, care are și un tropar mai scurt din ediția lui Ștefan Popescu, 1862, și «Dumnezeu este Domnul», după ediția Suceveanu, 1856.[43]

Aceștia sînt animatorii și susținătorii vechii școli psaltice de la Buzău, care a fost ilustrată de cîteva figuri de seamă — elevi și profesori —, ca: mitropolitul Iosif Naniescu, Neagu Ionescu, iearomonahul Serafim Vintileanu, Protosinghelul Varlaam și Nicolae Severeanu.

Mitropolitul Iosif Naniescu este — de bună seamă — cea mai strălucită figură a acestei școli.[44] S-a arfirmat însă în trecut că a învățat

39. *Prohodul Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.* Carele se cîntă în sfînta și marea Vineri seara la priveghere, întocmit dupre cum se cîntă grecește, fără scădere sau înmulțire de vreo silabă. Acum a doa oară tipărit în zilele prea înălțatului nostru domn a toată Țara Romînească Barbu Dimitrie Știrbei. Cu binecuvîntarea și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcop al Sfintei episcopii Buzăul D.D. Filotei. În tipografia sfintei episcopii Buzăul. Anul 1853, iunie 11. In 4° (23,5×17 cm), cu 38+4 pagini (Bibl. Episcopiei Buzău, *nr. 6220*).

40. În dedicație, Anton Pann spune că «este lucrată și întocmită după planul cuviușiei voastre, pentru care m-ați îndemnat mai de multe ori, cum și tipărită cu ajutorul care ați binevoit a da...».

41. Arhiva Schitului Vărzărești, *dos. 38/1859.*

42. *Prohodul* Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Carele se cîntă în sfînta și marea Vineri seara la priveghere, întocmit dupre cum se cîntă grecește, fără scădere sau înmulțire. Tipărit în zilele Înălțimei sale Alexandru Ioan I-iu Domn Principatelor Unite Romînia și Moldavia. Prin zelul și cheltuiala sf. Părintelui Arhimandrit Dionisie locotenent de Episcop al Eparhiei Buzău. A treia ediție. In tipografia Sf. Episcopii Buzău. Anul 1860 Martie 12. In 4° (24,5×17,5 cm), cu 37+I pagini.

43. *Prohodul* Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Care se cîntă în sfînta și marea Vineri seara la Priveghere, întocmit dupre cum se cîntă grecește, fără scădere sau înmulțire în vreuă sulabă. Acum a patra oară tipărit... cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Episcop al Eparhiei Buzău D.D. Dionisie. In tipografia Sf. Episcopii Buzeu. Anul 1868. Director Proto-Ereul Petru Economu. In 4° (24,5×17,5 cm), cu 48 pagini.

44. Pentru datele biografice ale mitropolitului Iosif Naniescu, să se vadă: *Jubileul de 25 de ani de arhipăstorie a Înalt Prea Sfințitului arhiepiscop și mitropolit Moldovei și Sucevei, Exarh al plaiurilor D.D. Iosif al II-lea Naniescu,* Iași, 1901; *Darea de seamă despre trecerea din viață și înmormîntarea fericitului intru amintire Mitropolitul Moldovei și Sucevei D.D. Iosif Naniescu,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XXV (1902), nr. 11,

psaltichia la Buzău [45] în anul 1833, cu dascălul Macarie, și că a fost «contemporan cu compozitorul și poetul Anton Pann, a cărui operă muzicală a apreciat-o, introducînd-o la cursul didactic din Seminarul din Buzău». [46]

În ceea ce privește netemeinicia primei afirmații, în afară de faptul că Macarie n-a fost profesor la Buzău, după cum am arătat mai sus, documente sigure arată că în acel an Iosif Naniescu se afla la Iași, la Sf. Spiridon, împreună cu unchiul său Teofilact, iar la Buzău a fost adus de acesta abia la 22 septembrie 1835 și hirotonit ierodiacon de episcopul Chesarie la 24 noiembrie același an. [47]

Referitor la a doua afirmație greșită, arătăm că Iosif Naniescu n-a fost niciodată profesor la seminar ci doar elev, între anii 1836-1840, după absolvirea căruia trece în București la colegiul Sf. Sava. [48]

În seminar învață muzica bisericească cu Matache Cîntărețul, fost elev al lui Macarie [49] și, înzestrat cu deosebite calități muzicale, dă la iveală diferite compoziții muzicale, originale, prelucrări sau traduceri, chiar din primul an de școală. [50]

Din corespondența pe care a avut-o cu episcopul Filotei, reiese concepția sa despre muzica psaltică a vremii sale, care trebuia să sufere revizuiri serioase și să fie adaptată pe cît se poate la specificul nostru național.

«Scopul și caracterul cîntărilor bisericești — spunea el — este «simțămîntul umilinței», dar cîntările romînești «s-au cam depărtat de practica și adevăratul stil bisericesc prin traducțiile și compunerile unora care, mai mult sau mai puțin, le-a plăcut a imita pe cele lumești, profane, [51] crezînd poate că vor place și publicului mai mult și nebăgînd în seamă sfințenia lucrului ce profană». [52]

Dintre toți însă care s-au ocupat cu prelucrarea cîntărilor bisericești — arată el —, «numai un Macarie a dat și a putut să dea bisericii ro-

---

pp. 1140-1168; Protos. Vasile Vasilache, *Iosif Naniescu, strălucit mitropolit al Moldovei*, Mînăstirea Neamțu, 1940.

45. Nifon N. Ploeșteanu, *Carte de Musică Bisericească*. București, 1902, p. 57; M. Gr. Poslușnicu, *op. cit*, pp. 33 și 89; Preot I. N. Vasilescu, *op. cit.*, p. 12; Protos. Vasile Vasilache, *Iosif Naniescu, strălucit mitropolit al Moldovei*, Mînăstirea Neamțu, 1940, p. 27; N. Severeanu, *Viața și activitatea lui Neagu Ionescu*, în «Îngerul», an. VI (1934), nr. 9-11, p. 34; Pr. T. N. Vasilescu, *Doi cîntăreți bisericești...*, în «Glasul Bisericii», an. XVIII (1959), nr. 7-12.

46. M. Gr. Poslușnicu, *op. cit.*, p. 89.

47. Autobiografia mitropolitului Iosif Naniescu, Acad. R.P.R., *ms. 4400*, f. 16.

48. *Ibidem*.

49. G. Dem. Teodorescu, *Operele lui Anton Pann*, București, 1891, vol. II, pp. 49-50.

50. Cum sînt cunoscutele *«Răspunsuri glas 8»*, cu titlul: Aghioase după original, prelucrate și date mai întîi în Siminarul Sfintei Episcopii Buzăul, de Ierodiaconul Iosif Nania la anul 1836». *(Rînduiala Sfintei și Dumnezeeștii Ieturghii*, Buzău, 1856, p. 21).

51. O relatare despre gradul imitării compozițiilor profane în cîntarea bisericească din acel timp o dă Ion Ghica, în *Școala acum 50 de ani*: «Într-o Duminecă, la liturghie, scandal mare la Sărindar. Epitropul, om evlavios, recunoscuse în *«Domnul Domn Savaot»*, aria *«Voyez sur cette roche!»*, din *«Fra Diavolo»*, *Opere*, vol. I, E.S.P.L.A. 1956, p. 147.

52. Academia R.P.R., *ms. 4397*, f. 87.

mîne cîntări bune, atît prin traducțiile, cît și prin compunerile sale originale, întocmai după tipul celor grecești de la biserica mare».

La invitația pe care i-o făcea episcopul Filotei de a contribui cu lucrări originale sau prelucrări la antologia ce urma s-o tipărească, fiindcă îi cunoștea «rîvna, dragostea și gustul deosebit» ce avea pentru «aseminea melodioase și în adevăratul stil bisericesc cîntări», precum și «meșteșugul musicii ce mai cu deosebire» îl cunoștea,[53] Protosinghelul Iosif Naniescu, acum stareț la Mînăstirea Șerbănești-Morunglavului, răspundea, la 21 mai 1856, că «încît pentru mine, prețuind onoarea ce binevoiți a-mi face prin invitația de a contribui și eu spre tipărire cu cîntările ce ziceți că cunoașteți cum că se află la mine, mă voi sili din tot sufletul a corespunde dorinței Prea Sfinției Voastre spre podoaba bisericii, atît cu cîntările ce se află la mine chiar din ale răposatului dascăl păr. Macarie, cît și cu cele ce singur voi putea produce prin traducții mai nimerite... urmează însă a lua înțelegere cu Prea Sfinția Voastră într-aceasta prin viu grai la cea întîi întîlnire».[54]

Cum aceste compoziții nu mai soseau, i se adresa în acest scop la 25 septembrie 1856, ieromonahul Serafim, cel ce se îngrijea de tipărirea cărților de muzică bisericească, arătîndu-i că pune și niște axioane făcute de el, dar să-i trimită alte cîntări, în special dintr-ale postului, dar mai scurte, avînd toată încrederea că le va pune așa cum le va trimte.[55]

În răspunsul său, dat destul de tîrziu — 15 febr. 1857 —, protos. Iosif îi arată că a crezut că episcopul Filotei voiește să facă o revizie mai serioasă tipăriturilor Părintelui Macarie, dar văzînd că nu se face decît o a doua tipărire simplă..., «am crezut despre acestea că pentru mine, ori că a trecut timpul, ori că încă n-a venit ca să pociu lucra după dorință și astfel am rămas tot unde mă aflam și mai înainte».[56]

Ca unul ce era un bun cunoscător al muzicii psaltice pe care nu numai o executa cu o deosebită tehnică, dar pe care o și compunea, Iosif Naniescu poseda multe tipărituri și manuscrise de psaltichie, în afară de cele ale ierom. Macarie, pe care episcopul Chesarie i le-a încredințat, după cum arată el însuși în însemnarea ce urmează, făcută pe «Irmologhion Kalofonicon, tradus de Părintele Macarie și scris de însuși mîna sa în monastirea Neamțului, la anul 1833: «Părintele Macarie a murit în anul 1836, în etate de 86 opt zeci și șase ani. Acest Irmologhion ce este tradus din grecește de păr. Macarie și adaos cu compoziții ale sale din nou intitulat fiind Irmologhion Kalofonicon, s-a scris cu însăși mîna sa în monastirea Neamțului, anul 1833, și după moartea sa a rămas la Prea Sfințitul Chesarie episcopul Buzăului, împreună cu alte cărți de psaltichie și manuscrise de psaltichie, pe care părintele Macarie singur le-a lăsat la moartea sa, în anul 1836, cînd a încetat din viață..., unde sora sa era stareță, căreia cu limbă de moarte i-a lăsat cuvînt ca să le ducă

53. Academia R.P.R., ms. 4397, f. 89.
54. Idem, *ibidem*, f. 87.
55. Idem, *ibidem*, f. 91.
56. Idem, *ibidem*, f. 93.

la Prea Sfinţitul episcop Chesarie al Buzeului, carele mi le-a dat mie, subsemnatul, spre păstrare, fiind atunci ierodiacon al doilea, şi eu, pentru respectul fericitului păr. mare dascăl Macarie, am asigurat manuscriptul acesta cu legătură precum se vede neatins de tăieturi, spre eternă pomenire, atîta păr. Macarie, cît şi a Prea Sfinţitului Chesarie episcopul Buzeului. Am scris aici în anul 1897 în Mitropolia din Iassi, luna august 10, 1897, Iosif Mitr(opolit) Moldovei».[57]

O altă însemnare din care rezultă dreptul de proprietate asupra manuscriselor ieromonahului Macarie este şi aceasta, făcută pe un manuscris grecesc de psaltichie, pe care Macarie îl cumpărase de la dascălul Costache Chiosea, aşa după cum arată el într-o însemnare, în continuarea căreia face şi Anton Pann alta mai lungă, ce se continuă cu aceasta a lui Iosif Naniescu: «Cel ce o are acum, 1847, de la care o ai luat şi dumneata, Domnule Anton, ca să lucrezi, este Iosif Naniescu Ierodiaconul episcopului de Buzeu Chesarie şi fiindcă dumneata te-ai însemnat fără să-i ceri voia stăpînului cărţii, de aceea şi el s-a însemnat cu tot dreptul de proprietar al cărţii ce i-a venit, iar de la răposatul Păr. Macarie, împreună cu altele. Ierodiaconul Iosif Naniescu, anul 1847, august 28, în Bucureşti». [58]

Tipăriturile de Psaltichie ce constituiau biblioteca sa muzicală erau, la anul 1848, în afară de cele ale lui Macarie şi Anton Pann, următoarele, tipărite în greceşte: *Anastaşimatarul* lui Constantin Protopsaltul, Constantinopol, 1839; *Noul Anastasimatar* al lui Petru Efesiu, Bucureşti 1820; *Irmologhiu,* tradus de Hurmuz Hartofilax, Constantinopol, 1825; *Adunare de stihuri singur vocale,* de Manuil Protopsaltul, Constantinopol, 1831; *Doxatariu Simptom* de Petru Lampadarie, Bucureşti, 1820; *Magazin de Antologie* de Hurmuz Hartofilax, Constantinopol, 1824; *Doxatariu* al lui Hurmuz Hartifolax, Constantinopol, 1836; *Magazin de Antologie* a doua tipărit de Teodor Papa Papascu Focheos, Constantinopol, 1834; *Irmologhiu Kalofonic* tipărit de Grigore Protopsaltul, Constantinopol, 1835; *Irmologiu de Catavasii* al lui Petru Peloponisiu, corectat de Ion Lampadarie, 1839; *Doxatariu,* alcătuit de întîiul dascăl Ştefan, Constantinopol, 1841; *Magazin Antologie,* Constantinopol, 1845; *Antologie,* Constantinopol, 1846; *Albina muzicală,* Constantinopol, 1847, 2 tomuri ale lui Berechet Petru; *Euterpii,* Constantinopol, 1830; *Reguli pentru schimbările scărilor* (adică pentru mărturii), Pandora, Constantinopol, vol. I, 1843; vol. II, 1846; *Crepida* sau baza teoreticii şi muzicii bisericeşti, Constantinopol, 1842, şi *Tîlcuirea muzicii exoterice şi aplicaţia la muzica noastră,* Constantinopol, 1834. [59]

Pe lîngă însuşirea la perfecţie a meşteşugului «musichiei», mitropolitul Iosif Naniescu a fost şi un cîntăreţ vestit, cu o «voce sublimă de

57. Niculae M. Popescu, *Viaţa şi activitatea dascălului de cîntări Macarie ieromonahul,* Bucureşti, 1908, p. 88.

58. Nestor Camariano, *Catalogul manuscriselor greceşti (de la Acad. Romînă),* tomul II, Bucureşti, 1940, p. 51.

59. Acad. R.P.R., *ms. 4401,* f. 305.

tenor leger care ajungea pînă la nota mi din a treia gamă a vocii sale tenorale», Evanghelia citind-o destul de lejer în La din a doua gamă, fapt ce i-a adus, pe bună dreptate, supranumele de «Privighetoarea Argeșului», [60] de pe vremea cînd era episcop al Argeșului (1873-1875).

Datorită acestor calități, recunoscute de contemporani, [61] el a avut și ucenici în ale muzicii, dintre care doi sînt cei mai cunoscuți:

Teodor Georgescu, canonarh la metocul Episcopiei din București — Sfîntul Dimitrie —, remarcat de episcopul Chesarie ca un talent deosebit, a fost încredințat ierod. Iosif Naniescu spre a-i face educația muzicală. Urmînd și conservatorul, a fost profesor de muzică la Școala Normală din București și Seminarul Nifon, precum și protopsaltul și dirijorul corului de la biserica Krețulescu. [62]

Are multe compoziții laice, dar și bisericești, dintre care mai remarcabile sînt: Heruvicul, glasul V, Ziua Învierii, glasul V, și Doamne, femeia păcătoasă, glas VIII. [63]

Al doilea ucenic a fost *Nae Mateescu,* care a urmat cursul inferior al Colegiului Sf. Sava și Conservatorul, fiind cîntăreț la biserica Sf. Dimitrie, metohul Episcopiei Buzăului, [64] și Sf. Spiridon Nou din Capitală. Are și el mai multe compoziții: «Răspunsuri la Liturghie, Polieleie etc., rămase

60. M. Gr. Posluşnicu, *op. cit.,* p. 90.

61. Colegul său de seminar și de la Sf. Sava, prof. V. Caloianu, de la Craiova, în 1851 îi trimitea un *imn,* pe care-l compusese, ca să-l vadă și să-i spună dacă trebuie să mai corecteze ceva în el. (I. Ionașcu, *Un școlar al Seminarului Chesarie de acum o sută de ani V. Caloianu dela Stîlpu Buzău),* în «Muguri» (Buzău), an. XIV (1937), nr. 1-3, p. 22).

Mai tîrziu, cînd era mitropolit al Moldovei, Al. Luca, «dirigintele corului Curtea Veche» din Capitală, care avea moștenire de la arhim. Visarion Rusu o bogată bibliotecă muzicală și pe care o oferise spre vînzare bisericii Domnița Bălașa, îl ruga să susțină cumpărarea acesteia, adresîndu-i-se ca unuia ce era «foarte foarte competent și care din copilărie auzeam dela decedatul arhimandrit că singurul sînteți care știți a da meritul cuvenit acestor opere religioase pe care le-ați ascultat în timpul cînd corul Curtea Veche era model». (Acad. R.P.R., *ms. 4396,* f. 506).

La 13 ianuarie 1881, G. Musicescu scria lui G. Mandinescu că «eri am fost la I.P.S. Mitropolit și i-am cîntat de pe notele noastre moderne, *Doamne strigat-am,* glasurile I și II, transpuse de mine după Macarie. Mitropolitul a rămas încîntat de fidelitatea transpunerii și mi-a spus ca să continuez înainte cu transpunerea cîntărilor părintelui Macarie, care e unicul dascăl al bisericii noastre; însă lucrările ce le voi transpune, să nu le scriu pe curat, căci I.P.S. Sa are să mai dreagă pe ici pe colea pe p(ărinte)le Macarie și apoi îmi va da ca să corectez și eu». (Paul Mihail, *Viața și opera lui Gavriil Musicescu oglindită în scrisorile anilor 1871-1899,* în «Studii Muzicologice», 1956, 2 p. 115).

Tot G. Musicescu, la 1 iunie 1884, îl ruga, în numele tuturor profesorilor Conservatorului din Iași, să sprijine legea gradațiilor acestor profesori, fiindcă, sublinia el, «sunt convins că în Senat sunt prea puțini drept cunoscători și apreciatori ai artei musicale». (Acad. R.P.R., *ms. 4394,* f. 63).

62. M. Gr. Posluşnicu, *op. cit.,* pp. 50-51, care însă la pag. 63 îl dă ca absolvent al Școlii de cîntăreți de la Buzău, din vremea ieromonahului Macarie (?). Cum însă Teodor Georgescu era originar din București, cred că nu putea să vină la Buzău, cînd avea atîtea școli acolo.

63. Idem, *ibidem,* p. 50.

64. În cărțile lui Anton Pann apare la tabloul prenumeranților «cîntăreț I-iu la Sf. Dimitrie, metocul episcopiei Buzăului».

în manuscris, dintre care i s-a publicat — tîrziu — numai «Răspunsuri, glasul V». [65]

Prețuirea de care se bucura din partea profesorului său, cît și recunoștința pe care el o arăta acestuia, e concretizată în scrisoarea din 14 aprilie 1856, prin care răspundea lui Iosif Naniescu, că a primit de la el compoziția «Doamne, femeia ce căzuse», pe care «despre buna întocmire o găsi foarte frumoasă», însă regretă că n-a putut-o cînta în biserică, fiindcă a primit-o tîrziu. O va cînta, în schimb anul viitor, cu «cea mai mare mulțumire, pentru că este bunul fruct al ostenelelor părintelui și învățătorului meu».

Cu această ocazie găsește prilejul nimerit să-și exprime întreaga gratitudine, «pentru ostenelele ce ați întrebuințat pentru orele care le sacrificați meprisînd reposul ce ați și putut avea, numai a ne forma oameni de o bună soțietate și carieră».

Făcîndu-se, deci, interpretul foștilor lui ucenici în ale muzicii, Nae Mateescu mulțumește călduros profesorului lui pentru toți, «pentru că — subliniază el — formîndu-ne din frageda etate la aplecări bune, sîntem azi în cea mai bună poziție» și, în special el, îi datorește totul că l-a luat pe lîngă el din vreme, căci altfel, «după zburdălnicia ce o aveam cine știe ce ași fi devenit». [66]

Activitatea pe terenul compoziției, Iosif Naniescu și-a desfășurat-o în diferite genuri, și compozițiile sale au fost strînse și tipărite în parte, după moarte, de Gherasim, episcopul Romanului, în a sa «Culegere de cîntări bisericești», București, 1908, pp. 3-63, [67] unde găsim: «Slavă, și acum», după Evanghelia Utreniei de la Triod; Condacul Canonului din Postul Mare, glasul II; «Slavă, și acum», în Sfînta și Marea Miercuri a Patimilor», «tradusă melodia și potrivită după cele grecești, la anul 1856, în schitul Șerbănești și revizată la anul 1857 în schitul Găiseni, glasul VIII». Pe manuscrisul acestui text (aflat la *Acad. R.P.R., 1743*, f. 52), e însemnarea autorului: «București, 11 aprilie 1867. În Sfînta Mitropolie», «București, 26 martie 1868, idem, 15 aprilie 1869, idem, 7 aprilie, 1870, idem, în 23 aprilie 1871». *(f. 56)*. Pe alt text, aflat în *ms. 4402, f. 231*, găsim iarăși însemnarea autografă a lui Iosif Naniescu: «Cîntată de mine în Sfînta Mitropolie, în București, marți seara, 11 aprilie 1872, arhim. Iosif Naniescu», iar cu altă cerneală, mai tîrziu: «Și după aceea, atît în București, la Mitropolie, cît și la Argeș, la Bis. Domnească. cînd eram episcop, precum și ca mitropolit la Iassy în toți anii. Asemenea și în seara de marți 31 martie 1892, în Marea Biserică a Mitropoliei, termi-

65. Nicolae Severeanu, *Liturghierul ritmic*, ed. I-a, Buzău, 1928, p. 82 și n. 1.

66. Acad. R.P.R., *Doc. MLIII a*, f. 14.

67. Publicate cu titlul: *Cîntări Bisericești, compuse, traduse ori prelucrate de Adormitul întru fericire Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei»*, și cu notița: «Aceste cîntări le am de la elevul Înalt Prea Sfinției Sale Prea Cucernicul Iconom Stavrofor Ion Stănescu, preot la bis. Catedrală a Sf. Episcopii a Rîmnicului Noului Severin și Prețedinte al Spiritualului Consistoriu Eparhial, de pe cînd mă aflam la Rm. Vîlcea, ca arhiereu cu titlul «Craioveanu».

nată de mine cu ajutorul lui Dumnezeu și spre știință am semnat, Iosif Naniescu, Mitr. Mold.».

În această culegere mai găsim: Slava de la Laude în Duminica Sfinților Părinți, cele 11 Eotinale (Voscresne), iar de la Liturghia mai înainte sfințită: Să se îndrepteze, Heruvicul pe glasul VI, Chinonicul, și Cîntări la Sf. Liturghie, din care cele mai cunoscute sînt: Răspunsurile, glas. VIII, «prelucrate și date mai întîiu în Seminarul Sf. Episcopii Buzăul de Ierodiaconul Iosif Nania, la anul 1836.[68] Binecuvîntează, tradus de Ierod. Iosif Nania al Sfintei Episcopii Buzeu. Glas VIII.[69] Un alt antifon, cu însemnarea «Acesta e prelucrat de Ierod. Iosif Nania;[70] Cuvine-se, «alcătuit de același Iosif Nania, Ierod. prea Sf. Episcop. Buzeu, D.D. Chesarie, la anul 1843 dechembrie 8».[71] Axion, «prelucrat de același mai cu apropiere de original. Glasul II».[72] Axion, Glas. 8;[73] Axion «de același Iosif Nania»;[74] De tine se bucură «Facerea lui Chir Dionisache Moraitul, iar în romînește s-a tradus de părintele Iosif Ierodiaconul. Glasul VIII».[75]

Din compozițiile rămase în manuscris, menționăm: «Hristos a înviat» (1838), în Sfînta Episcopie Buzău; «Miluiește-mă, Dumnezeule», Glas. V;[76] «Doamne strigat-am», pe opt glasuri (*manuscris* 1743, f. 60; Condacul de la Crăciun, cu însemnarea «21 dekemvrie 1875, Șerbănești-Morunglavu» (*ibidem*, f. 96); «La hirotonie», glasul VII (*ms. 4401*, f. 208), Cînd se îmbracă arhiereul, Facerea lui Grigorie Protopsaltul, tradusă din romînește de arhim. Iosif Naniescu Găiseanul (*ms. 4402*, f. 86), Polieleu al lui Petru Lampadarie Peloponiasianul, iar pe limba romînească tradus de reposatul păr. Macarie, dascălul de muzica bisericească și tot aceeași traducție revăzută și pe unele locuri corectată și mai apropiată de originalul grecesc. Glasul V» (*ms. 4402*, f. 211); Slava de la vecernie la Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, pe opt glasuri, tradusă melodia după cele grecești ale lui Petru Lampadarie și Ioan Protopsaltul și întocmită pe romînește, precum se vede de față de arhimandritul Iosif Naniescu. Glasul I (*ms. 4402*, f. 169); «Cămara Ta, Mîntuitorule», Glas III (*ibidem*, f. 253); Condacul Bobotezei (*ibidem*, f. 259), alcătuit la 1893, ianuarie 6; «*Impărate Ceresc*», glasul VI (*ibidem*, f, 267).

Neagu Ionescu este al doilea element strălucit ieșit din școala psaltică de aici.

---

68. Anton Pann, *Rînduiala Sfintei și Dumnezeeștei Leturghii*, București, 1847, p. 55; *Rînduiala Sfintei și Dumnezeeștei Leturghii*, Buzău, 1856, p. 21.
69. Anton Pann, *op. cit.*, p. 6; *Rînduiala...*, Buzău, 1856, p. 1.
70. *Rînduiala Sfintei și Dumnezeeștei Leturghii*, Buzău, 1856, p. 12.
71. Anton Pann, *op. cit.*, p. 37; *Rînduiala...*, p. 100.
72. Anton Pann, *op. cit.*, p. 68; *Rînduiala...*, p. 101.
73. *Rînduiala...*, p. 106.
74. *Ibidem*, p. 105.
75. *Ibidem*, p. 218.
76. Acad. R.P.R., *ms. 4402*, ff. 3, 227, 231.

Născut în Albești, Buzău, la anul 1837,[77] învață primele cunoștințe școlare la școala de la Berca, apoi la școala primară din Buzău, după care intră în școala de muzică a ieromonahului Serafim de la Episcopie.[78]

Recunoscîndu-i vocea frumoasă de sopran, episcopul Filotei îl numește anagnost la Episcopie și îl dă să urmeze seminarul, iar în anul 1856, cînd era în clasa IV-a, pe care n-a terminat-o,[79] a fost numit profesor de muzică bisericească la seminar și cîntăreț în strana stîngă.[80]

Între anii 1863-1865, deoarece catedra de muzică bisericească s-a contopit cu cea de muzică vocală, nu mai figurează ca profesor, dar, la 4 martie 1865, directorul seminarului, Călăceanu, intervenea la minister ca să-l definitiveze ca șef pedagog și profesor de cîntări bisericești, pentru că «nu numai că și-a împlinit datoria de profesor, totdeauna cu cea mai mare exactitate, dar este *prea versat în cîntările bisericești și privit în orașul nostru și la Sfînta Episcopie de cel mai bun psaltist, avînd pe lîngă acestea o conduită morală, bună și recomandabilă*».[81]

Definitivat ca profesor la seminar, funcționează aici pînă la desființarea lui, în anul 1893,[82] iar cîntăreț în strana stîngă pînă la iulie 1856, cînd trece în cea dreaptă, unde stă pînă în aprilie 1899.[83]

După desființarea seminarului, deschide la 1 septembrie 1893 o școală de cîntăreți, pe care a condus-o pînă la 1 septembrie 1906.[84] A murit la 26 ianuarie 1917.

Ca profesor, s-a îngrijit de tipărirea și retipărirea unor cărți de psaltichie încă din 1874 cînd, asociind și pe al doilea cîntăreț, I. B. Sburlan, cerea episcopului Inochentie binecuvîntarea[85] pentru retipărirea cărților editate la Buzău în 1856, «ca astfel cît se va putea mai curînd să putem procura elevilor seminariști aceste cărți, din a căror lipsă învățămîntul muzicei bisericești a început a deveni prea dificil și împovărător pentru elevi carii sînt nevoiți a-și procura cîntările prin manuscripte».[86]

---

77. N. Severeanu, *Școala de cîntăreți bisericești...*, în «Îngerul», an. VI (1934), nr. 12; N. Severeanu, *Viața și activitatea lui Neagu Ionescu*, în «Îngerul», an. VI (1934), nr. 9-11, p. 31. În «Listă de seminariștii aflați în învățătură în Seminarul Sf. Episcopii Buzău, anul 1885 (I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 119), în «clas al III-lea» figurează Neagu Ionescu, 19 ani, satu Pogoanile», iar în 1864 (*Anuarul general al Instruc. pe 1864-65*, București, 1868, p. 217), avea 29 de ani; rezultă deci că s-a născut în 1836.

78. N. Severeanu, *art. cit.*, p. 31; Neagu Ionescu, în «Cultura», an. I (1911), nr. 5, p. 112.

79. V. A. Urechia, *Anuarul general al instrucț. pe 1864-65*, București, 1868, p. 217, unde la rubrica «studiile făcute», N. Ionescu figurează cu «3 clase seminariale».

80. I. Ionașcu, *Material documentar*, p. 125, doc. 181.

81. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 242, doc. 417.

82. N. Severeanu, *art. cit.*, p. 32.

83. Episcopia Buzăului, *Condica de salarii nr. 3*, f. 50.

84. Preot I. N. Vasilescu, *Școala de cîntăreți de pe lîngă Sfînta Episcopie a Buzăului. Anuar*, Buzău, 1928, p. 17.

85. Arhivele Statului Buzău, *Episcopia Buzăului, dos. 141/874*, f. 2.

86. Un asemenea manuscris se găsește în Biblioteca Seminarului Teologic din Buzău, 22×14,5 cm, legat în pînză și piele, cu 79 file, numerotate pe ambele părți, intitulat «Rînduelaia sfintei și dumnezeeștei Leturghii», ce a aparținut în ultimul timp, luat de alți elevi, mitropolitului Irineu Mihălcescu.

Primind aprobarea de retipărire, deschide liste de abonament, care aveau următoarea înștiințare : [87]

«Atît din desile întrebări ce ni s-au făcut mai de către toți profesorii de musică Bisericească de pe la seminariile din țară, cît și de către alte persoane particulare, văzînd simțită lipsa ce este de cărțile de psaltichie strict necesarii pentru învățămîntul elevilor seminariști și în temerea ca nu din lipsa instrumentelor arta să meargă către decadență, sub-semnații ne-am asociat și decis ca să retipărim din nou: Theoriticonul, Anastasimatarul și Irmologhionul repausatului Macarie întocmai dupe cele tipărite în Episcopia Buzeu în anul 1856, cu o mică escepțiune asupra Theoreticonului, în care se vor face puține modificațiuni, spre a facilita învățămîntul prin o metodă mai practică, conform usului școlar.

Aceste cărți, cu atît mai mult, avem ferma convicțiune că vor fi admise și preferate mai mult decît altele de asemenea natură, cu cît ele sunt opera celui întîi și cel mai vestit dascăl de noua musichie în Romînia, a căruia compositiune, dulce și armonioasă, întocmai dupe stilul bisericesc, a făcut să rămîie neuitat numele său pînă astăzi.

Dar pentrucă retipărirea unor atare cărți cere întrebuințare de mijloace bănești și pentrucă noi nu dispunem de asemenea mijloace îndestul de suficiente spre a atinge scopul ce am propus, am crezut de cuviință a deschide mai întîi liste de abonament, în care suntem siguri că onor. public nu numai se va inscri cu plăcere, dar ne va da și tot concursul său, aducînd cu aceasta un însemnat folos seminarielor din țară, unde suntem informați că la cele mai multe, elevii sunt nevoiți a-și procura dupe unde-și pot procura.

Cărțile se vor tipări cu caractere (note) noi, procurate chiar acum cu această ocasiune din străinătate și ne vom da toată silința putincioasă a se tipări cît se va putea de corect și literile destul de frumoase, astfel încît să nu lase nimic de dorit.

In acest scop dar, cunoscîndu-vă amoarea ce aveți de a veni în ajutorul instrucțiunei prin procurarea cărților didactice, am luat curajul a ne adresa... rugîndu-vă cu onoare să binevoiți ca prin mijloacele de care dispuneți să ne dați binevoitorul... concurs, stăruind a se inscri în lista de abonament de pe contra pagină persoanele ce vor voi a cumpăra cărțile susmenționate și al cărora preț de 10 franci îl vor răspunde la primirea lor.

Și spre a ne putea face un calcul aproximativ de cîtimea exemplarelor ce trebuie să imprimăm, cu onoare vă rugăm ca cel mult în termen de o lună, de la primirea acestia să ne trimiteți lista cu cîți abonați se vor fi inscris, supunîndu-vă totodată la cunoștință că dacă vom fi incurajați la această întreprindere, în curînd vom retipări și Antologhiile de Buzeu, a cărora lipsă a inceput a fi simțită comptînd pe bunavoința și sentimentele ce vă caracterizează, pe de o parte adăstăm cît se va putea mai neaminat răspunsul... satisfăcător, iar pe de alta vă rugăm a primi stima și devotamentul ce vă conservăm.

N. Ionescu
I. B. Sburlan
Cîntăreți(i) Episcopiei Buzău

Corespondenții vor avea beneficiul de 10%

Retipărirea apare în anul 1875, cu următoul titlu :

1. Gramatica, Anastasimatarul și Irmologhionul *de Cîntări Bisericești acum retipărit după cele tipărite în Episcopia Buzeului în anul 1856. În*

Pe coperta titlului, jos, e semnat: I. Mihălcescu, clasa III, 1889 (?), anul e puțin șters. La fila 40 găsim însemnarea: «posesor I. Mihălcescu», la fila 47: «Mihălcescu Pătîrlăgeanu 1892», iar la fila 58 el transcrie: «Imn cîntat la patronul Seminarului Central, 1894. Compus de preotul Gh. Ionescu», iar pe fila 59: «Imn în onoarea I.P.S. Mitropolit Primat», sub care iscălește «Mihălcescu». Manuscrisul cuprinde compoziții de Neagu Ionescu, Iosif Nania, Anton Pann și Protosinghelul Varlaam.

87. Academia R.P.R., *ms. 4398,* f. 506.

zilele... Cu binecuvîntarea prea sîntiei salle Părintelui Episcop al Eparhiei Buzeu D.D. Inocentiu. Cu spesele cîntăreților sintei Episcopii Buzeu N. Ionescu și I. B. Sburlan. Buzeu, 1875.

576 pp. (24×17 cm).

Afară de aceasta, Neagu Ionescu a mai tipărit următoarele:

2. Gramatica musicei bisericești *coprinzătoare de tote regulile, semnele și scările necesare la învățămîntul acestei arte, cu binecuvîntarea Prea Sîntiei Salle Episcopului Santei Episcopii Buzeu D.D. Inocentiu culesă și aranjată dupe ale repausatului A. Pann, de Neagu Ionescu Profesore de Cîntările Bisericești în Seminarul de Buzeu. Buzeu, 1875.*

Cuprinde 23 pagini.

3. Buchetul Musical. *Ce conține cîntările indispensabile unui cîntăreț în tot timpul anului. Tipărit în zilele... Cu bine cuvîntarea Prea Sînțitului Episcop al Eparhiei Buzeu D.D. Inocentie. Culegere dupe diferiți autori și compositii originale de N. Ionescu, Profesor de Musica Bisericească la Seminarul din Buzeu și cîntăreț I-iu al Episcopiei. Buzeu, 1881.*

III+257 pp. (25,5×19,5 cm, legat).

Pe paginile I-II se dă cererea lui Neagu Ionescu către episcopul eparhiot, prin care cerea aprobarea de tipărire, precum și aprobarea acestuia, pe care le redăm în întregime:

Prea Sînte Stăpîne,

Mulți din oamenii amatori de Musica Bisericească știind că adesea în Episcopia Buzeului s-au tipărit cărți de Musică și că subsemnatul a participat la acestea, în cele din urmă, tipărind «Anastasimatarul», mi-au făcut de nenumărate ori întrebări, dacă se mai găsesc «Antologhiile de Buzeu», și răspunsul mi-a fost negativ, pentru că în adevăr nu sunt.

Cu începerea acestui an școlar am văzut însumi că chiar seminariștii noștri au trebuință de aceste cărți și cu toate acestea n-au de unde să și le procure. Pentru a tipări din nou aceste cărți să cere Prea Sf. a face o cheltuială mai presus de puterile mele; însă pentru a nu suferi publicul amator de cîntări, eu am făcut o colecțiune din cele mai frumoase piese musicale întrebuințate în serviciul divin al Bisericei noastre, parte compositia mea, parte culeasă dupe alți autori în care se coprinde toate cîntările Sf. Liturgii, «a Liturgii cei mai înainte sfințită», a săptămînii Patimilor și puține din ale înserării și mînecărei.

Ca seminariștii să poată învăța mai cu înlesnire glasurile practice, am făcut: «Doamne strigat-am» împreună cu cîte o stihiră de la «înserare» și una de la stihoavnă pe toate glasurile, lucrate întocmai cum se cîntă practică în biserice.

Această carte, Prea Sânte, intitulată «Buchetul Musical», voind a o pune sub tipar cu spesele mele, vă rog respectos a-mi da înalta Prea Sf. voastre aprobare și binecuvîntare,

Remînînd și cu această ocasiune
Al Prea Sf. voastre prea plecat și supus servitor,

NEAGU IONESCU

«Bine cuvîntăm sacrificiile ostenelelor pentru mărirea Domnului». Curentu(l) progresului care există în natură este prea forte ca să resistăm contra lui, dar, pînă a se înlocui cîntările neapărat necesare Bisericei cu muzici-vocale care cer coruri compuse din mai mulți cîntăreți va trebui încă timp, marea majoritate a bisericilor rurale precum și chiar urbane nedispunînd de mijloace a întreține asemenea coruri.

De aceea, lăudînd întreprindirea D-tale am dori însă ca cîntările puse pe Psaltichie să nu fie încărcate cu multe gorgoane sau di-gorgoane, nici cu suișuri sau pogorîșuri repezi, sau săltate la a cincea sau a șasea notă, știindu-se că nu toț elevii dispun prin vocea lor a face asemenea salturi. Muzica bisericească trebue să serve cîntătorului ceia ce servă Oratorului tema unui discurs, lăsînd cîntătorului facultatea a-și împodobi tema dupe cum dispune de voce.

Cu asemenea chip elevul învață mai lesne și totodată îi rămîne mai mult timp pentru studiul altor lecțiuni.

Am mai dori ca profesorii seminarului în prelecțiunile lor să se silească a inspira elevilor seminariști și dragostea pentru biserică, știindu-se că în cariera pentru care se pregătesc, biserica este care le va da mijloacele de sub-sistență lor și familiei lor».

Episcop, INOCENTIE BUZEU

Director, *I. Costinescu*

4. Gramatica Musicii Bisericești *aranjată după a reposatului Anton Pann. A treia oară retipărită și modificată de N. Ionescu, Cîntăreț I-iu al Episcopiei Buzeului și Profesor de Musică la Școala de cîntăreți din Episcopia Buzeului. București, Tipo-litografia Cărților Bisericești, 1897.*

15 pp. (25,5×19,5 cm, legat).

5. Anastasimatarul, Irmologhionul și Gramatica musicii bisericești, *retipărite în zilele... Cu binecuvîntarea Prea Sîntiei Sale Părintelui Episcop al Eparhiei Buzeu D.D. Dionisie II Climescu și cu parobarea Santului Sinod al Bisericii Autocefale, cu adresa nr. 311 din 30 Octombrie, sesiunea de toamnă, 28 Octombrie a anului 1897. Sub derigierea, controlul și cu spesele Cîntăreților Episcopiei Buzeu Neagu Ionescu și Nae Severeanu. București, Tipo-litografia Cărților Bisericești, 1897.*

298 pp. (31×22,5 cm, cartonat).

6. Buchetul Musical *care cuprinde în sine toate cîntările indispensabile unui cîntăreț peste tot anul. Acum din nou retipărit și complectat în zilele... Cu aprobarea Sf. Sinod al S-tei Biserici Autocefale ortodoxe Romîne cu adresa no. 152 din 17 Mai 1900. Culegere dupe autorii cei mai însemnați cari au existat în țară și composiții originale de Neagu Ionescu, Profesor de Musica bisericească, fost profesor la Seminarul de Buzău și acum pensionar. București. Tipografia Cărților Bisericești, 1900.*

240 pp (30×22 cm, legat).

Neagu Ionescu n-a fost numai un bun cîntăreț, cu voce de tenor de «o extensiune de peste două octave», cu interpretare tehnică, elegantă și nuanțată, ci și un compozitor cu multe lucrări originale, «prin care se impune personalitatea sa ca valoare și tehnică muzicală.[88]

Cu moartea lui dispare ultimul succesor al clasicismului tradiționalist, fiind singurul care a păstrat tradiția ortografică neschimbată a muzicii psaltice propagată de școala ieromonahului Macarie.[89]

88. N. Severeanu, *art. cit.*, p. 33.
89. Idem, *ibidem*, p. 33.

Compoziții'e sale originale au fost strînse în «Buchetul muzical», din care amintim: «Fericit bărbatul», glasul VIII *(pp. 1-2, ediția 1900)*, «Doamne strigat-am», pe toate glasuri'e *(pp. 3-13)*, Începutul Mînecării — prescurtate după Antologhia de Buzău *(pp. 13-16)*, Troparele glasurilor și a'e Născătoarei *(pp. 16-22)*, «Binecuvîntările (Evloghitarele). Așezate întocmai cum se cîntă astăzi în Episcopia Buzăului. 1879 Noembrie 15» *(pp. 22-24)*; Catavasiile Bunei Vestiri *(pp. 65-66)*; Doxologiile, pe opt glasuri *(pp. 66-86)*; Antifoane'e de la Liturghie *(pp. 124-125)*; «Doamne mîntuește» *(p. 126)*; «Sfinte Dumnezeu'e» *(p. 126)*, «Cîți în Hristos» *(p. 127)*, «Crucii Tale» *(p. 127)*, Troparele de la hirotonie *(pp. 152-153)*, Răspunsurile mari *(pp. 158-159)*, Axioane *(pp. 162-203)*; «Miluește-mă Dumnezeu» *(p. 203)*; Răspunsurile mari la Liturghia Sf. Vasile *(p. 206)*; «De tine se bucură» *(p. 208)*; La «Adormirea Maicii Domnului» — Mărire și acum, pe 8 glasuri *(pp. 231-233)*; Formula de Apostol *(p. 234)*; *«Fericit bărbatul»*, glasul 8 *(pp. 235-236)* și «Mulți ani»;[90] «Ușile Pocăinții» *(p. 205, ed. 1881)*, «Bine voi cuvînta» *(p. 219, ed. 1881)*, «Unde umbrează darul tău, Arhanghele» *(p. 246, ed 1881)*; «Cîntarea dimineții», glas. V *(manuscrisul citat la nr. 75)*.

Ieromonahul Serafim a fost conducătorul școlii de cîntăreți de pe lîngă Episcopie, în timpul episcopului Filotei,[91] «profesor de musichie» la seminar,[92] cîntăreț la catedrala episcopală pînă la 1 iulie 1856, cînd îi ia locul Neagu Ionescu,[93] și cel ce a îngrijit de tipărirea ciclului de tipărituri psaltice în anul 1856, pe care le cercetează și le îndreaptă. În 1856 apare ca protosinghel și egumen la Aluniș,[94] în iulie 1862 era trecut ca egumen la Vintilă Vodă,[95] iar în 1865 avea titlu de arhimandrit.[96]

Are și cîteva compoziții psaltice, din care s-au publicat:

«Lumină lină, ce se cîntă la Vecernia cea mare la Vohod, prescurtată după a răposatului Ieromonahul Macarie de Ieromonahul Serafim, «Glas 2».[97]

«Docsologhii pe cîte opt Glasuri îndreptate și așezate într-acest chip după dorința și cererea Prea Sfințitului Episcop D.D. Filotei Buzău, prin osteneala sfinții sale ieromonahului Serafim».[98]

90. *Gramatica, Anastasimatarul și Irmologhionul...*, Buzău, 1875, pp. 588-589.

91. N. Severeanu, *art. cit.*, p. 31.

92. I. Ionașcu, *Material documentar...*, p. 94, doc. 141. In situația profesorilor pe anul 1851 apare ca ierodiacon.

93. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 125, doc. 181. Serafim ia locul lui Dobrică Tîntăreanu, fost profesor la Seminarul din București între anii 1836-1840. (Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *art. cit.*, p. 175, n. 70), și apoi la Buzău, de la 1841 pînă la închiderea seminarului din cauza Revoluției din 1848 (I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 267), cînd trece cîntăreț la biserica Domnița Bălașa (Emil și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brîncovenești. — O sută de ani de la înființare — 1838-1839*. București, 1938, p. 203).

94. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 94, n. 3.

95. I, Ionașcu, *op. cit.*, p. 224, n. 4; N. Severeanu, în *Școala de cîntăreți...*, susține, fără dovezi, că în 1858 s-a retras la Ciolanu, unde a condus școala de cîntăreți.

96. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 242, doc. 416.

97. *Tomul întîiu al Antologhiei despre așăzămîntul sistimii cei noă a mussicii bisericești*, Buzău, 1856, p. 16; Neagu Ionescu, *Buchetul musical...*, București, 1900, p. 230.

98. *Irmologhiu sau Catavasier...*, Buzău, 1856, pp. 158-161; Neagu Ionescu și I. B.

«Mulți ani», alcătuit de Ermonahul Serafim».[99]

Protosingheiul Varlaam, deși încă nu se știe sigur despre începuturile primelor cunoștințe psaltice, dacă le-a avut sau nu la Buzău, dar prin faptul că între anii 1851—1853 și 1859-1860 a fost sigur la Episcopia Buzăului, iar din anul 1872 pînă la 12 ianuarie 1894, cînd moare, a stat la Mînăstirea Ciolanu, poate fi socotit printre figurile de seamă ale școlii de psaltichie de la Buzău.

Varlaam Barancescu s-a născut la 29 ianuarie 1808 la Cotiugeni-Hotin[100] și, datorită prieteniei strînse pe care a avut-o cu ierodiaconul Iosif Naniescu, pe care bănuim că a legat-o la Buzău, fiindcă altfel nu se explică de ce Varlaam scria acestuia că paguba prin moartea episcopului Chesarie «pentru noi e comună», credem că a învățat psaltichia aici, însă nu cu Macarie, cum greșit s-a afirmat.

Intre anii 1839-1849 a fost cîntăreț la biserica Sf. Nicolae-Schei din Brașov și profesor de muzică bisericească la școala ce funcționa pe lîngă biserică. Între anii 1851-1853 îl întîlnim la Episcopia Buzăului «protosinghelul sfintei episcopii», în 1853 era la Neamț, între 1857-1859 la Bogdana, 1859-1860 la Buzău, 1862-1863 la Sinaia, mînăstirea de metanie, 1864-1869 la Ghighiu, în 1871 la Brezoi, iar din 1872 pînă în 1894 la Ciolanu-Buzău.[101]

Nu vom dezvolta aici activitatea lui de comisar extraordinar în Revoluția de la 1848, nici pe cea de inspector al închisorilor din Moldova, și nici pe aceea de predicator sau versificator inegal,[102] ci pe aceea de compozitor, care l-a făcut cunoscut și prețuit.

Dotat cu o largă inspirație și cu o bogată tehnică muzicală, protosinghelul Varlaam are o mulțime de compoziții originale, traduceri sau prelucrări în toate genurile, excelînd însă în axioane, dintre care foarte puține s-au tipărit, restul rămînînd în manuscris.

Din lucrările tipărite menționăm:

1. Mîngăetorul comun. Paraclisele. *Cel dintîiu prelucrat de un Romîn poet și cîntător Eclesiastic, și cel de al doilea de Sf. Sa Protosinghel Varlaam din Monastirea Sinaia. Corigeate și puse sub tipar prin îndemnul și ajutorul părintelui Arhimandrit Dionisie. Din Sfînta Mitropolie, de O. Demetrescu, profesor de muzică la Seminarul din București. București, 1863.*

2. Prohodul Adormirii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria. *Tipărit cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei și Primat al Romînîei D.D. Nifon. 1869. București. Tipografia Toma Teodorescu, Mîntuleasa, str. Plantelor nr. 9.*

Sburlan, *Gramatica, Anastasimatarul și Irmologhionul de cîntări bisericești,* Buzău, 1875, p. 502.

99. *Irmologhion...,* Buzău, 1856, p. 217.

100. Pr. Gabriel Cocora, *Protosinghelul Varlaam. Contribuții la istoria muzicii bisericești,* în «Glasul Bisericii», an. XVII (1958), nr. 5, p. 457.

101. Idem, *ibidem,* pp. 458-459.

102. Vezi articolul citat mai sus, unde sînt dezvoltate pe larg aceste activități.

La cererea editorului Toma Teodorescu, protosinghelul Varlaam a prelucrat și «prescris» un text compus de «ritorul bisericii cei mari, Emanoil Corinteanu».

3. Fericit bărbatul, *«făcut de smeritul Varlaam, monahul din Sfînta Monastire Sinaia», glasul VIII.* [103]

4. Axion, glasul VIII, *cu însemnarea «acesta este tradus de părintele Protosinghelul Varlaam.»* [104]

5. Axion, glasul V, *«Vrednică ești».* [105]

6. Veniți să fericim pe Iosif, *«compunere a părintelui Protosinghelul Varlaam», glas V.* [106]

7. Axionul Adormirii Maicii Domnului, *cu însemnarea «1880, august 17».* [107]

8. Axion la Învierea Domnului, glas al III-lea, *«compoziție de părintele Varlaam»,* [109] *cu însemnarea :*

Imitare Rusă
Ast-fel tradusă
De mai micul între mici
Proto-cîntor cîniorici
Proto-singhel Varlaham
Strănepot lui Moș Adam.

Monastirea Ciolanu, 1876 Aprilie 11

9. Răspunsurile la Liturghie, *glasul V.*

10. Polieleu în stiluri alese, *glasul V.* [109]

11. Axion, *prelucrat după al lui Anton Pann de Protosinghelul Varlaam, glasul V.* [110]

12. Vrednică ești cu adevărat, *glas V, «Îngerul a strigat», de Macarie, prelucrat de I. Popescu-Pasărea.* [111]

13. Vrednică ești, *glasul VI.* [112]

Din marele număr de manuscrise, răspîndite pe la diferiți admiratori, cunoaștem următoarele :

---

103. *Tomul întîiu al Antologhiei...,* Buzeu, 1856, p. 12.

104. *Rînduiala sfintei și dumnezeeștii leturghii...,* tom. 2, Buzeu, 1856, p. 108 ; Neagu Ionescu, *Buchetul muzical..,* București, 1900, p. 171 ; Nicolae Severeanu, *Liturghierul ritmic,* ed. I, Buzău, 1928, p. 118.

105. «Cultura Stranei», an. I, nr. 3, p. 32 ; I. Popescu-Pasărea, *Liturghierul de strană,* București, 1925, p. 27.

106. *Prohodul Domnului Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.* A treia ediție, Buzeu, 1860, p. 35.

107. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XII (1888), nr. 5, pp. 393-396.

108. Neagu Ionescu, *op. cit.,* p. 198 ; Nicolae Severeanu, *op. cit.,* p. 129 ; ieromonah Amfilochie Iordănescu, *Buchet Muzical* (Psaltichii), București, 1933, p. 353.

109. Ieromonahul Amfilochie Iordănescu, *Buchet de muzică* (Psaltichii), București, 1933, p. 76.

110. Idem, *ibidem,* p. 330.

111. «Cultura Stranei», an. I, nr. 12, p. 8 ; I. Popescu-Pasărea, *op. cit.,* p. 40.

112. «Cultura», an. XXI (1934), nr. 7-8, p. 54.

1. *Caietu de Cîntări Bisericești, cuprinzînd șase heruvice și noă axioane.*

Format 21,5×15 cm, hîrtie gălbuie, groasă, cu 62 foi).[113]

Cuprinde: un heruvic armonic (ff. 3-10), axionul «Vrednică ești», glasul I (ff. 11-13), cu însemnarea: «Acest Axion l-am prelucrat în Mînăstirea Bogdana la 1859, iar acum l-am revizat în mînăstirea Ciolanu, în anul 1879, septembrie 7». Axionul de pe foaia 25 are însemnarea: «1868 aprilie 30 M(înăstirea) Ghighiu, cu semnătura Varlaam Protosinghelul, iar la sfîrșitul heruvicului, glasul VI, este următoarea mențiune: «Acest heruvic ce este între confrații lui mai mic, merită a se cînta numai la liturghii arhierești și la deosebite solemnități bisericești, iar cînd va vrea și va putea cîntărețul a-și face vre-o plăcere capricioasă. Căci auzul celor mai mulți, nedeprinși în arta muzicii bisericești n-au ce observa, nici ce critica între bine și rău, între frumos și între urît».

Axionul, glasul IV (ff. 39-41) are însemnarea: «Acest axion l-am compus în mînăstirea Ciolanu, în anul 1874, luna septembrie. V(arlaam) P(rotosinghelul)», iar la sfîrșitul Heruvicului și Axionului de pe foile 43-54, găsim: «Acest Axion și confratele său, împreună cu heruvicul sînt cei mai mici copii fantastici ai subsemnatului, născuți în mînăstirea Ciolanu, în luna septembrie, anul 1879, cărora le urez noroc bun în lumea nestatorniciei. Și de cum vor afla har înaintea cuiva, fie binecuvîntat Tatăl ceresc, Fiul său firesc, Spiritu-i sfințitoresc, în timp și vecie, la toți bucurie, la toți zic și mie, amin, așa fie! Amin! V(arlaam) P(rotosinghelul)».

2. *Caiet de opt heruvice mici / Liber traduse aici / Din limba grecească / În cea romînească. V. P. 1879.*

Format 21,5×15 cm, cu 31 foi, legat, tîrziu, în pînză și carton.[114]

Pe prima foaie, autorul arată că acestea sînt «heruvice prescurtate ale Domnului Protopsalt Petru Efesiul, traduse și prelucrate de subscrisul», iar la foaia 27 arată că «le-am prelucrat în mînăstirea Sinaia la anul 1862, iar acum le-am revizat în monastirea Ciolanu, în anul 1879, luna august, fiind de 71²/₃ ani de la naștere.

Manuscrisul mai cuprinde și două axioane, primul cu însemnarea: «acesta l-am compus în Brașov pela 1848».

3. *(Manuscris cu 18 foi scrise și 6 albe).*

Format 21×13,5 cm, fără titlu și copertă.[115]

Cuprinde 11 axioane, scrise cu cerneală neagră și roșie, începutul cîntărilor cu literă de podoabă, cu însemnarea următoare pe prima foaie, sus: «Cîntarea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, pururea Fecioarei, întonate pe opt glasuri de Varlaam Protosinghelul din monastirea Bogdana, la anul 1857, noiembrie 11».

4. *(Manuscris, în 8 , cu 33 foi).*[116]

Cuprinde Stihira, glasul V—«Trîmbițați cu trîmbiță de cîntări» (ff. 1-11), cu însemnarea (f. 12): «Cuvintele acestei stihiri, compuse de fericitul întru pomenire Leontie Ieroshimonahul și pustnic la Schitul Lacul, din Sf. Munte Athon, corectîndu-le le-am intonat, rugat de cineva, la anul 1862, luna februarie, în mînăstirea Sinaia, iar acum le-am revizat și meliorat, precum se văd, spre a se cînta în gloria Domnului și-n onoarea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Mariei, în mînăstirea Ciolanul, anul 1880, luna aprilie. V. P.».

N. B. — Această slavă se poate cînta în biserică de trei ori pe an: la Izvorul Tămăduirii și la Sfîntul Ierarhi Nicolae și la Sfinții Trei Ierarhi».

Pe foile 13-15 cuprinde «Slavă și acum, Impărate ceresc», glasul II, iar foile 18-33 cuprind «Ziua învierii», glasul V, în șapte variante, la sfîrșit (f. 33) cu însemnarea:

113. Pr. Gabriel Cocora, *Protosinghelul Varlaam,* în «Glasul Bisericii», an. XVII (1958), nr. 5, p. 471.
114. Idem, *ibidem,* p. 472.
115. Idem, *ibidem,* p. 472.
116. Idem, *ibidem,* p. 472.

«Acestea toate le-am prelucrat în mînăstirea Bogdana la 1858, luna martie, iar acum le-am revizat în monastirea Ciolanu, luna aprilie 8, anul 1880. V. P.».

5. «*Vrednicale axioane*», manuscris incomplet, cu 32 foi, scrise cu cerneală roșie și neagră, cuprinde nouă axioane «Vrednică ești» în glasul I, două glasul II și unul armonic Pa.[117]

6. *(Caiet de cîntări bisericești)*,

cuprinzînd șese Heruvice și noă axioane, cu 140 foi, compoziții făcute între anii 1859-1880.[118]

7. *(Manuscris cu 160 foi, fără titlu)*

și cu însemnarea: «Adus de la M-rea Rătești de Ierodiacon Inochentie Arsenescu în anul 1879». Cuprinde: «Cu noi este Dumnezeu», Mărimuri, Polieleul Domnului, Axioane, Heruvice etc.[119]

8. *Manuscris fără titlu cu 100 foi scrise.*

Cuprinde: noțiuni elementare de gramatică bisericească, cîntări în grecește, «Fericit bărbatul», «Doamne, strigat-am», pe toate glasurile, Polielee, Pripele, Slavoslovii etc.[120]

9. *Manuscris fără titlu, cu 53 foi.*

Cuprinde: Axioane la Praznicele împărătești și alte axioane, pe diferite glasuri. La sfîrșit are însemnarea: «M. Ciolanul, 22 ianuarie 1882, Protosinghelul Varlaam».[121]

Nicolae Severeanu, s-a născut la 14 octombrie 1864 în satul Flămînzi din Botoșani. Rămînînd orfan de la vîrsta de 6 ani, a fost crescut de o mătușă a sa, care la 14 ani l-a dat la Mînăstirea Neamțu, unde, după absolvirea școlii de cîntăreți de acolo, a funcționat ca psalt pînă în anul 1881, cînd, remarcat de mitropolitul Iosif Naniescu, a fost luat canonarh la Mitropolia din Iași, unde și-a desăvîrșit studiile muzicale cu D. Suceveanu.

Mai tîrziu, datorită distinselor sale calități vocale, a ocupat postul de protopsalt la bisericile Domnița Bălașa, Sf. Nicolae-Tabaci, Sf. Ecaterina și Spiridon-Nou din Capitală, urmînd în acest timp și Conservatorul.

După absolvirea Conservatorului, în anul 1890 a fost numit profesor de muzică la gimnaziul din Turnu Severin de unde, în septembrie același an, a fost transferat la Buzău, ca profesor de muzică vocală la liceu.[122]

Din septembrie 1891 pînă în martie 1922 a funcționat ca protopsalt la Episcopie,[123] între anii 1890-1894 a fost profesor de muzică bisericească la Seminar, iar la școala de cîntăreți de la 10 octombrie 1929 pînă la 31 august 1931, și diriginte le corului catedralei de la 1894.[124]

---

117. Idem, *ibidem,* p. 473.
118. Tudor P. Mihalache, *Tipărituri de muzică bisericească la Romini.* Teză dactilografiată. Institutul Teologic, București, 1957, p. 129.
119. Idem, *ibidem,* p. 129.
120. Idem, *ibidem,* p. 130.
121. Idem, *ibidem,* p. 130.
122. M. Gr. Poslușnicu, *op. cit,.* pp. 64-65.
123. Episcopia Buzăului, *Condica de salarii nr. II,* f. 2, și *V,* f. 73.
124. Pr. I. N. Vasilescu, *Școala de cîntăreți bisericești de pe lîngă Episcopia Buzăului,* manuscris, Buzău, 1958, p. 161 (Biblioteca Episcopiei Buzăului).

A fost printre primii inițiatori ai Asociației cîntăreților bisericești și fondatorul și directorul revistei «Ioan Cucuzel», ce se tipărea la Buzău, și al cărui prim număr a apărut la 15 martie 1912.[125] A murit la 9 martie 1942, după ce a format cultura muzicală a unei generații din părțile Buzăului.[126] Bun cîntăreț, avînd o voce de bas profund, compozitor original, a tipărit multe cărți de psaltichie, căutînd prin acestea să facă mai accesibilă tuturor cîntarea bisericească.

Cum gramaticile de muzică bisericească din vremea lui nu erau practice, atît prin faptul că se înlocuiseră doar literele chirilice cu cele latine, cît și prin lipsă de metodă pedagogică — se da la început scara cu mărturiile ei, fără să se cunoască notele —, N. Severeanu tipărește în 1900 un «Curs de teorie a musicii orientale», pentru ca și «această artă să progreseze», modernizînd limbajul, și exprimînd teoria în așa fel «ca să fie accesibilă cu totul celor ce o vor învăța».[127]

Adept al uniformizării cîntărilor bisericești, a tipărit și un Irmologhion-Catavasier, pentru ca aceste catavasii să nu se mai cînte practic, diferențiind astfel de la o biserică la alta, datorită faptului că cele compuse de Anton Pann, deși scrise în gorgon (pe scurt), dar cu melodii «cam lumești» și salturi prea mari în intervale, iar cele ale lui Macarie, scrise în argon (pe mare), nu mai corespundeau timpului, și deci nu se mai cîntau de nimeni.

Melodiile, afară de axioanele lui Macarie, sînt originale și «pe lîngă că nu deviază de la origina lor, sînt cît se poate de ușoare», fără abuz de digorgoane și trigorgoane, fără salturi prea mari, avînd cadențe îngrijite și păstrînd accentul cuvîntului.[128]

N. Severeanu a fost însă un adept hotărît al modernizării muzicii psaltice, «pentrucă — arăta el[129] — muzica orientală (bisericească), în vechea formă de pînă acum, nu mai poate dăinui și un nou curent, cu tendință de modernizare, se impune».

«...Deși în esență muzica orientală (bisericească) este clasică și unii autori, dintr-un spirit pur conservator, se feresc de a-i aduce modificări de structură, nu trebuie însă să mergem cu acest spirit fanatic pînă acolo, încît să primim acest clasicism în forma lui veche și totală, chiar dacă vre-o necesitate imperioasă ne-ar impune modificări utile, fără de care acest fel de muzică devine uneori greoi și obositor pentru executanți și neplăcut pentru auditori».

«În evoluția sa firească, muzica orientală simte din ce în ce nevoia unor serioase modificări tehnice de structură, formă și ritm.

Ea înfățișează astăzi un orizont nou, o năzuință de descătușare față cu vechile sale procedee compoziționale, făcînd-o să devină astfel mai accesibilă și mai interesantă. Căci, nu e mai puțin adevărat, că întregul

125. M. Gr. Poslușnicu, *op. cit.*, p. 65.
126. Pr. Al. Săndulescu, *N. Severeanu*, în «Îngerul», an. XIII (1941), nr. 3-4, p. 265.
127. Nicolae Severeanu, *Curs elementar de muzică orientală (bisericească)*, Buzeu, 1900, *Prefața*.
128. Nicolae Severeanu, *Irmologhion-Catavasier*, Buzeu, 1900, *Prefață*.
129. *Liturghierul ritmic*, Buzău, 1928, *Prefața*.

nostru repertoriu bisericesc nu îndeplinește una din cele mai elementare condițiuni: adaptarea accentului melodic la acela al textului». [130]

În concordanță cu aceste constatări, în compunerile sale, N. Severeanu a căutat să aibă, pe cît se poate, «o precisă concordanță între text și melodie», călăuzindu-se în acest scop de următoarele principii: măsura de doi timpi, determinarea accentelor de timpii tari ai măsurii, împărțirea textului în ritmi și perioade și determinarea frazelor muzicale după felul de nuanțare a cuvintelor și frazelor literare, prin coloritul intonației. [131]

Călăuzit de aceste principii, pe care a căutat să le răspîndească în larg, a tipărit următoarele cărți de muzică bisericească:

1. ANASTASIMATARUL, IRMOLOGHIONUL ȘI GRAMATICA MUSICII BISERICEȘTI, retipărit în zilele... Cu binecuvîntarea Prea Santiei Sale Părintelui Episcop al Eparhiei Buzeu D.D. Dionisie II Climescu și cu aprobarea sîntului Sinod al Bisericii Autocefale, cu adresa nr. 311 din 30 Octombrie, sesiunea de toamnă, 28 Octombrie a anului 1897. Sub derigierea, controlul și cu spesele Cîntăreților Episcopiei Buzău Neagu Ionescu și Nae Severeanu — București, Tipo-litografia Cărților Bisericești, 1897.

298 pp. (31×22,5 cm).

2. CURS ELEMENTAR DE MUSICA ORIENTALĂ (BISERICEASCĂ) aprobat de Sf. Sinod pentru usul seminariilor și școalelor de cîntăreți prin ord. No. 150 din 12 Maiu 1900. Lucrat de Nicolae Severeanu Profesor de musica Vocală la Liceu, Cîntăreț și Dirigintele Corului Vocal al Sf. Episcopii Buzeu. Ediția I. Buzeu. 1900.

32 pp. (26,5×19 cm).

3. IRMOLOGHIONO-CATAVASIER coprinzînd Catavasiile tuturor praznicilor de peste an cu axioanele lor lucrat de Nicole Severeanu Profesor de Musica Vocală la Liceu, Cîntăreț și Dirigintele Corului Vocal al Sf. Episcopii Buzeu. Aprobat de Sf. Sinod prin ordinul No. 79 din 11 Mai 1901. Ediția I. Buzeu 1900.

96 pp. (27,5×20 cm).

4. NOUL ANASTASIMATAR coprinzînd cele 8 glasuri cu podobiile lor, lucrat de Nicolae Severeanu, profesor de Musica Vocală la Liceu, Cîntăreț și Dirigintele corului vocal al Sf. Episcopii Buzeu. Ediția I. Buzeu. Tipografia Societății Romîne Cooperative la «Cruce».

Cuprinde 258 pp.

5. CURS ELEMENTAR DE MUZICĂ ORIENTALĂ (BISERICEASCĂ) aprobat de Sf. Sinod pentru uzul Seminariilor și Școalelor de Cîntăreți prin ord. no. 150 din 12 Mai 1900, lucrat de Nicolae Severeanu, pro-

130. Nicolae Severeanu, *Anastasimatarul ritmic,* Buzău, 1938, Prefața.
131. Nicolae Severeanu, *Liturghierul Ritmic,* Buzău, 1928, Prefața.

fesor de muzică vocală la Liceu, fost cîntăreț și Dirijor al Corului Vocal al Sf. Episcopii Buzău. Ediția II-a. Buzău 1926.

32 pp. (26×19 cm).

6. *LITURGHIERUL RITMIC. Coprinzînd Cîntările Sf. Liturghii ale Sfinților Ioan Gură de Aur, Vasilie și Grigorie pentru uzul Seminariilor și Școalelor de Cîntăreți. Lucrat de Nicolae Severeanu Profesor de muzică vocală la liceu. Fost Cîntăreț I și Dirijor al corului Sf. Episcopii Buzău. Ediția I. Buzău, 1928.*

180 pp. (25×20 cm).

7. *ANASTASIMATARUL RITMIC cuprinzînd Cîntările celor 8 glasuri cu podobiile lor, precum și slavele celor 11 evanghelii ale Învierii. Lucrare originală de Nicolae Severeanu fost profesor de muzică vocală la liceu, protopsalt și diriginte de cor la Sf. Episcopie de Buzău. Ediția II. Buzău 1938.*

273+1 pp. (26,5×19,5 cm).

8. *Prohodul Domnului și Mîntuitorului nostru Isus Christos ce se cîntă în Sfînta și Marea Vineri la Priveghere. Aprobat de Sf. Sinod. București.*

Cuprinde 30 pp.

Cu N. Severeanu se încheie șirul figurilor strălucite de psalți, plecați din lumea aceasta, [132] care au pus bazele și au contribuit la dezvoltarea acestei școli inițiată de fostul cîntăresc bisericesc, episcopul Chesarie.

Ea s-a dezvoltat, după cum am văzut, de-a lungul anilor, cucerind un loc de frunte în istoria muzicii psaltice, [133] continuîndu-se și astăzi în același spirit și în aceeași frumoasă și sănătoasă tradiție muzicală.

Pr. GABRIEL COCORA

132. Nu putem totuși să nu amintim și de un reprezentant al acestei școli, prof. I. Croitoru, elevul lui Neagu Ionescu, figură reprezentativă, care, în viață fiind, duce cu cinste faima școlii de psaltichie de la Buzău, atît prin *«Liturghia psaltică omofonă...»*, București, 1942, care a obținut premiul I al Patriarhiei pentru notație liniară, cît și prin ciclul de tipărituri psaltice de uniformizare ale Institutului Biblic și de Misiune, al cărui coautor este.

133. În ciclul de tipărituri de psaltichie ale Institutului Biblic, multe formule sînt preluate și stilizate din reprezentanții școlii de la Buzău.

Astfel, după Neagu Ionescu, în *Gramatica muzicii psaltice*, București, 1951, se dă exemple de cîntări în glasul II *(p. 99)*, glasul III *(p. 120)*, glasul VI, *(p. 108)*, *Doamne strigat-am*, iar pentru glasul VII, tot după același, se dau *Catavasiile Sfintei Cruci (p. 155)*, iar N. Severeanu este exemplificat la *p. 155*.

Cît privește pe ceilalți reprezentanți, amintim că unele compoziții au devenit clasice, nelipsind din nici o antologie muzicală, ca bunăoară Răspunsurile glas VIII ale lui Iosif Naniescu, sau Axioanele și Răspunsuri glas V ale protos. Varlaam.

FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN IAŞI
— 1860-1864 —

La 26 octombrie 1960 s-au împlinit o sută de ani de la înființarea primei Facultăți de teologie din patria noastră. În vederea acestei aduceri aminte, am înmănunchiat cîteva contribuții, din care se vor putea desprinde funcționarea și activitatea ei vreme de patru ani, cinstind prin aceasta pe toți truditorii acestui înalt așezămînt de cultură teologică.

*

În ultima vreme se afirmă că, în ce privește cultura noastră didactică în Moldova, în secolul XVI, am trecut de la școala de chilie și de la dascălii singuriți, ori pedagogi de casă, la școala de muzică bisericească de la Suceava, din vremea lui vodă Alexandru Lăpușneanu.[1] În Muntenia, în școala superioară din timpul domniei lui Șerban Vodă, s-au predat o bună parte din studii teologice.[2] Aceste școli, prin activitatea lor au avut o înrîurire foarte mare pentru cultura noastră bisericească, de vreme ce cultura teologică superioară începe a se răspîndi nu numai prin cărți tipărite, ci și prin școli în care cunoștințele se predau în limba grecească, dar și în limbile romînă și slavonă, ca în academia lui Vartolomeu Măzăreanu și în seminarul mitropolitului Veniamin Costachi.[3] Revenit pe scaunul Mitropoliei Moldovei, în 1812, Veniamin trimite tineri pentru studii la Academia duhovnicească din Kiev, care, întorcîndu-se, vor putea forma din seminarul de la Socola o școală superioară, o academie. «Întru totul nădăjduim, — scrie Veniamin către mitropolitul Filaret al Kievului —, că binefacerea, care prin sfînta școală a Kievului va trece și în patria noastră, va fi continuarea acelor sprijiniri de care se folosea țara noastră încă din veacul al XVII-lea».[4]

1. Ștefan Bîrsănescu, *«Schola latina» de la Cotnari*, București, 1957, p. 51.
2. Pr. conf. Al. I. Ciurea, *Contribuții la istoricul Facultății de teologie și Institutului Teologic Universitar din București*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», anul LXXV, 11-12, 1957, p. 1071.
3. *Istoria Bisericii Romîne*, vol. II, ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1958, p. 371.
4. Paul Mihailovici, *Legături culturale bisericești dintre romîni și ruși, sec. XV-XX*, 1922, p. 46.

Aceste gînduri de îmbunătățire a învățămîntului bisericesc le nutrea Veniamin și în 1819-1820, cînd a adus profesori din Transilvania care au predat în școala sa retorica, poetica și limba latină, pe lîngă materiile teologice și cîntările bisericești, care se predaseră și mai înainte.[5] După Regulamentul Organic, sub directoratul lui Damaschin Bojinca (1834-1839; 1840-1841), și sub acela al lui Vladimir Suhopan (1839-1840, 1841-1842), care au adus profesori din Ardeal și Bucovina, seminarul de la Socola, acest institut de cultură și educație religioasă a fost prefăcut «într-o mică facultate teologică».[6] Suhopan a introdus un sistem de învățămînt ca la Blaj: toate ramurile de teologie înaltă și de cultură religioasă, superioară, pe lîngă filozofie, limba latină și cea grecească, istoria și geografia.[7] Din 1842 pînă în 1860, seminarul Veniamin a fost condus de arhimandritul Filaret Scriban. În lucrarea sa «Istoria bisericească a romînilor pe scurt», discutînd istoria Bisericii moldovene sub Regulamentul Organic și Convențiunea de la Balta-Liman, Scriban afirmă că el a organizat și completat seminarul marelui Veniamin «în sistem de facultate teologică la 1843».[8] Cursurile care se predau în acest timp erau: teologia, filozofia, exegeza și limba latină.[9] Sub Grigore Ghica Vodă, Filaret Scriban alcătuiește legiuirea pentru organizarea învățăturilor bisericești, cu «seminarii eparhiale, un mare seminariu central, un curs de gimnaziu și o facultate; o academie, ca aceea în care învățase el».[10]

De asemenea, art. 54 din Așezămîntul pentru reorganizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei prevede ca Academia ce va lua ființă, să aibă în rîndul celor patru facultăți, o facultate teologică, dar cap. 63 menționează că «științele teologice se vor învăța în seminariile țării».[11]

Hrisovul domnesc din 29 ianuarie 1855 se ocupă de școlile din Mînăstirea Neamțu și de întemeierea unei Facultăți de teologie, cu un curs de patru ani. Cursurile aveau să fie urmate de călugării mai tineri și de frați.[12] Școala aceasta a funcționat șchiopătînd, iar de la o vreme,

---

5. Gh. Asachi, *Cvestia învățăturii publice*, Iași, 1857, p. 12; Gh. Adamescu, *Istoria Seminarului Veniamin din Iași*, București, 1904, p. 135.

6-7. N. Iorga, *Istoria învățămîntului romînesc*, București, 1928, p. 254; S. Reli, *Un călugăr bucovinean, reformator al învățămîntului teologic din Moldova* (Extras), 1932, p. 11.

8. Yassy, 1871, p. 117, publicată de Arhiereul Iosif Bobulescu.

9. Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 63; C. Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din monastirea Socola*, Iași, 1885, pp. 59-60. «Seminarul din Socola prezenta în mișcarea universitară plăpîndă de atunci, Facultatea de teologie ieșană. Regulamentul Organic cerea ca și seminarul din București — mai tînăr ca cel din Iași — să aibă cursul teologic mai înalt, precum se făcuse în Socola și chiar mai mult, să se înființeze o Academei teologică pe lîngă Mitropolie. Pr. conf. Al. I. Ciurea, *art. cit.*, p. 1071.

10. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, II, ed. II (1932), București, p. 248.

11. Așezămînt alcătuit în anul 1850 de comisia anume rînduită de domnitorul Grigorie Alexandru Ghica, în anul I al domniei sale, Iași, 1851.

12. Hrisovul dat de Grigore Alexandru Ghica Vodă Mînăstirii Neamțu, cu privire la școli, publicat în «Zimbrul» din 12 martie 1856. Planul cel mare din 1855 era «de a se face două grade, dintre care cel superior, gimnaziul cu opt ani, și mai presus de ele și o facultate teologică de patru ani, cu profesori, doctori în teologie, cu internat,

chiar împotriva hrisovului lui Ghica Vodă: «mînăstirea folosindu-se de osebitele împrejurări, ale guvernelor provizorii, a desființat și gimnaziul și internatul ce trebuia să aibă, reducînd-o la simpla proporție de o școală catihetică». [13] Ucenicii care voiau să asculte lecții de curată teologie, urmau «zadarnicele clase facultative de la trei necunoscuți clerici, dintre care doar unul avea diploma de doctor». [14] Amînarea deschiderii școlilor de la Mînăstirea Neamțu și desființarea lor — în 1859 — se datorește marilor evenimente politice prin care trecea țara: înlocuirea lui Vogoride prin Căimăcămia de trei, alegerea Comisiei elective și îndoita alegere a lui Cuza. [15]

Divanurile ad-hoc, prin referatul comisiei bisericești cu privire la organizarea Bisericii Romîne, în dezideratul 2, cerea: «Organizarea învățăturilor clericale într-un mod, ca atît preoțimea monahală, cît și cea mireană, să posede cunoștințele claselor filozofice și teologice». Dezideratul 13 prevedea că «Mitropoliții și Episcopii se vor alege în viitor dintre membrii clerului monahal, cerîndu-se de la candidați nu numai virtuțile și condițiile spirituale cerute de sfintele canoane, ci și erudiția teologică». [16]

FACULTATEA DE TEOLOGIE LA SEMINARUL DIN SOCOLA

Pentru respectarea și aducerea la îndeplinire a legii din 1851 a seminariilor și ridicarea nivelului cultural și teologic al clerului, încă din 1855 Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, împreună cu Epitropia seminariilor și cu mitropolitul Sofronie Miclescu, au luat măsuri ca, pe viitor, «hirotoniile de preoți și diaconi dintre fețele care au urmat cursurile elementare din școalele bisericești să contenească cu totul», pe motivele că seminarul din Socola: a) «a produs elevi cu științe teologice și, după legile învățămîntului bisericesc, acești elevi sînt singurii în drept a se preoți»; b) că din cercetările făcute s-a constatat că numărul preoților «este îndestulător» pentru un moment, și că c) practica de a se hirotoni candidați cu studii elementare «precît stinge viitorul tinerilor seminariști, descurajîndu-i de a se desăvîrși într-o învățătură ce o priveau nefolositoare, pe atît zădărnicea scopul pentru care aceste institute s-au înființat și păstra tot în același grad de neștiință tagma bisericească». [17] Mai tîrziu, la 23 mai 1859, s-a încheiat un jurnal între mi-

cu colecții de tot felul, cu bibliotecă și cu fermă model», N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, II, ed. II, p. 248.

13. V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, III, București, 1901, p. 133.

14. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, II, ed. II, p. 248.

15. Deși M. Kogălniceanu afirmă că «nepunerea în lucrare a hotărîrii Caimacamului (Vogoride) de a reînființa școlile de la Neamțu (1858, ianuarie 18) a fost datorită insistenței sale». Radu Rosetti, *Conflictul dintre Guvernul Moldovei și Mînăstirea Neamțului*, partea I-a, în «Anal. Acad. Rom.», Mem. Secț. Istorice, Seria a II-a, tom. XXXII, pp. 671, 672, 677.

16. N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii Romîne contemporane*, vol. I, București, 1905, pp. 93, 95.

17. V. A. Urechia, *Opere complete*, I, *Didactica*, București, 1883, pp. 37, 38.

trotropolitul Stroe Miclescu și Ministerul Cultelor, în care mitropolitul «însuși recunoaște necesitatea de reorganizare totală la seminariu spre a-l pune în stare de a produce tot binele ce se așteaptă și că progresul școalelor cere privigherea directă a Ministerului de Instrucțiune Publică», a școlilor bisericești. În vederea acestora, Ministerul propune: a) «centralizarea în Secretariatul Ministerului a administrării averilor care acum este în gerarea epitropilor. b) Aplicarea întru totul a regulamentului școlar din 1851, în privința școalelor seminaricești. c) A se invita pre P.S. Mitropolitul de a se prezenta un proiect pentru reorganizarea facultății teologice, fiind în acesta sigură și legală garanție din partea clerului a orice cult în privirea religiunii respective». [18] Pe de altă parte, Ministerul publică «spre obștească știință și regulă cui se cuvine, că: în vederea noiei reorganizări ce învățăturile seminaricești au primit cu începutul anului școlar curent, nu mai puțin și în vederea deschiderii cursului facultății teologice la Universitatea din Iași, Guvernul este hotărît a face respectată cu toată seriozitatea rostirea § 1 din legiuirea pentru seminarii». [19] În împrejurările acestea, Comitetul seminarului de la Socola trimite lui Cuza Vodă un memoriu, la 6 septembrie 1859, cu privire la originea fondurilor de susținere a așezămintelor de cultură clericală din toată țara Moldovei, la poziția clerului și în special a seminarului Socolei, arătînd «casele» (instituțiile — secțiile) acelui «Așezămînt» de cultură bisericească și cum se diriguiește el. Memoriul arată că acest așezămînt cuprindea printre alte case: «I-iu Seminarul eparhiei Mitropoliei, pentru preoții de mir, cu 17 obiecte de învățătură. II-lea Facultatea teologică pentru clerul înalt, iarăși cu 17 obiecte de învățătură». Comitetul, în sprijinul susținerii așezămintelor de cultură bisericească din Moldova, aduce cele două paragrafe — 13 și 14 — ale legiuirii din 1835, care cereau ca «tot prisosul ce va rămîne de la ținerea mînăstirilor pămîntene și închinate, precum și toată subvenția ce se va lua de la mînăstirile închinate, sub nici un cuvînt să nu se întrebuințeze la altceva, decît numai spre luminarea clerului». [20] Ministerul, cu oficiul nr. 8557 din 20 octombrie 1859, trimite memoriul la Consiliul școlar al Moldovei, «pentru a lua în cercetare și revizuire starea de față din punctul de vedere al învățăturii din seminarul central al Socolei și de a se ocupa cu introducerea vreunei reforme ce ar socoti că s-ar cuveni». Consiliul școlar alcătuit din: N. Ionescu, Lupașcu, Micle, Bărnuțiu, Columb și ieconomul G. Ionescu, la 22 octombrie 1859 constată că acel seminar are «un program de obiecte ce se propun în gimnaziu și pe aceia ce de acel

18. Idem, *ibidem*, pp. 55, 56, 79, 82. Legiuirea specifică: «Este cu tot dinadinsul oprit a se mai primi în tagma preoțească alți candidați, decît numai acei ce vor fi deplinit cursul învățăturilor teologicești»; «această legiuire privește nu numai pe aceia ce au a fi preoți de mir, ci, mai vîrtos și mai mult pe acei ce au a fi asupra lor propovăduitori, în treptele cele mai înalte bisericești (protoerei, proestoși, decasterioți, egumeni, arhimandriți și arhierei)».

19. *Ibidem*.

20. Arhivele Statului Iași, fond Comitet Central inspecțiune școlară. Prescripte verbale, I, 1860, 11, p. f. 46.

Comitet se califică cu titlu de facultatea teologică». Problema s-a amînat «în privirea însămnătății sale, pentru ca să se convoace toți membrii acestui consiliu, spre a lua parte la tratarea ei, ca, cu modul acesta, să se elucideze cît se poate mai bine». [21] În urma acestei ezitări, ministerul, la 8 noiembrie 1859, a însărcinat o comisie, alcătuită din protosincelul Iosif Bobulescu, inspectorul seminarului de la Socola, Gh. Apostoleanul profesor la Facultatea juridică din Iași, și licențiatul Teodor Veisa, să facă un proiect pentru reorganizarea seminariilor și întemeierea unei Facultăți de teologie. Adamescu afirmă, documentar, că «această facultate se înființează deocamdată chiar in cuprinsul seminarului de la Socola». [22] Pentru proiectul de buget, Ministerul — la 23 noiembrie 1859 — cere consiliului școlar «definitivul proiect de organizare a facultăților, cu arătare anume de numărul și calitatea personalului. El se grăbește totodată a trimite și proiectul de reorganizare al seminariilor și facultății teologice». [23] Atunci cînd deschide ședințele consiliului școlar pentru anul 1859-1860, V. A. Urechia, director în Ministerul Cultului etc., afirmă: «f. Pe temeiul § 53 din regulament, ministerul înaintează lucrări pentru strămutarea facultății teologice de la Socola în localul facultăților filozofică și juridică și numai absența P.S. Mitropolit a întîrziat realizarea acestor măsuri». [24] Simion Bărnuțiu, în discursul pe care trebuia să-l rostească la deschiderea Universității ieșene, scrie între altele că «facultatea teologică era lucrătoare demult în seminarul episcopesc». [25] În expunerea proiectului de ordonanță pentru completarea Universității din Iași prin cele patru Facultăți ale ei, Kogălniceanu afirmă că «prescripțiunile legilor în vigoare sînt cu scrupulozitate păzite, în privința atît a drepturilor cît și a îndatoririlor învățămîntului superior», și că «în sfîrșit Academia (funcționează) cu trei facultăți: de filozofie, de drept și de teologie, predată aceasta din urmă în seminarul din Socola». Tot aici Kogălniceanu afirmă că Facultatea de teologie funcționează «în întîiul său an și pentru trebuințele facultăților». Adunarea electivă a dat mijloacele necesare pentru înființarea Universității ieșene. [26]

Aprecieri juste și competente cu privire la Facultatea de teologie de la Seminarul din Socola se găsesc în «Memoar pentru starea învățăturei publice în Moldova la 1859», alcătuit de V. A. Urechia, care era director

21. Din procesul verbal al Consiliului școlar se constată că chestiunea aceasta mai fusese supusă o dată în deliberarea sa, la 11 septembrie 1859. Columb a fost de părere că, avînd în vedere «urgența ce este a se introduce reformele cuvenite în învățăturile acestui seminar», întrucît numărul de șase membri, cîți erau prezenți, «este acceptat odată pentru tratarea oricărei chestiuni, se poate intra în deliberăciune și hotărîrea celor de cuviință». Mai apoi — la 16 ianuarie 1860 — se constată că «acea școală este acum regulată». *Ibidem,* f. 32.

22. *Op. cit.,* p. 103. Pe baza dos. nr. 1/1860, din arhiva seminarului Veniamin din Iași.

23. Arh. Stat. Iași, *ibidem,* f. 78.

24. V. A. Urechia, *Didactica,* p. 77.

25. Academia R.P.R., Msse, Arhiva V. A. Urechia, XIII, Varia, 4-5.

26. *Documentele Universității de Iași,* Iași, 1860, pp. 7, 9, 11.

al Departamentului Cultului. El afirmă că: «Singura facultate deplin completată pînă acum în țară este facultatea teologică, formînd un întreg curs special, cu 15 școli catehetice primare, în fiecare politie rezidențială și trei seminarii, la Huși și Roman și seminarul Socolei, completat cu învățăturile de gradul al II-lea și acele facultative de gradul al treilea». [27] Menționăm că memoriul comitetului seminarului central de la Socola, amintit mai sus, prezintă și lista de «Profesorii facultății Teologice: 1. Episcopul Filaret Stavropoleos Scriban. 2. Arhimandritul Neofit Scriban. 3. Ierodiaconul Inochentie Moisiu. 4. Ierodiaconul Ieronim Bușureanu. 5. Candidatul de legi Ioan Mandinescu. 6. Candiatul de legi August Scriban». [28] Deosebit de important este faptul că în Așezămîntul de la Socola, pe lîngă profesorii Facultății de teologie erau și alte cadre didactice, numite «profesorii învățăturilor secundare». De asemenea, «Lefile ramului științific» se urcau la 56.000 lei pe an. Tabloul specifică salariile pe profesori sau catedre. Filaret Scriban este singurul care este indicat în acest tablou și cu poziția administrativă pe care o are, «Rectorul seminariei», cu obiectul pe care îl predă «întîiul profesor de Teologie», și i se specifică și salariul anual de 12.000 lei. «Programa după care au a se paradosi învățăturile» este distribuită pe clase — I-VIII. La clasele V-VIII, programa prevedea următoarele 17 obiecte: Dogmatica, Arheologia, Istoria filozofiei, Teologia morală, Psihologia, Logica, Istoria bisericească, Istoria universală, Dreptul canonic, Introducere în Teologie și Sf. Scriptură, Omiletica, Patrologia, Retorica, Hronologia, Istoria patriei, Teologia și Pasotorala. Așezămîntul Socoiei cuprindea la cap. VI «internatul profesorilor pentru cazul depărtării de politie». [29]

La 19 septembrie 1860, absolvenții seminarului central de la Socola au fost solicitați să se înscrie ca studenți la Facultatea de teologie din Iași. În memoriul pe care-l dau Comitetului seminarului, ei scriu cu privire la studiile urmate: «că noi dupre § 63 din Așezămîntul scolastic, curmînd odată o facultate teologică, seminaricească, legiuită în țară, dupre acel așezămînt, pentru onorul Patriei, nu putem urma la o facultate pe care o auzim a fi compusă din profesori care nu au alte diplome decît de cursuri seminaricești ca și noi, adică de absolvenți și că după știința ce avem despre programul acelor seminarii din străinătate, încît privește studiul Teologic, sîntem gata nu de a fi elevi unor asemenea profesori, ci, de a ține chiar concurs cu ei în privința științelor

---

27. *Didactica*, cap. III, *Învățături de facultate*, p. 96.

28. Arh. Stat. Iași, *ibidem*, 40. În ședința Consiliului școlar din 22 octombrie 1859, se constată că, în memoriul său, Comitetul acelui seminar a prezentat «o listă de personalul profesoral, în care afară de numele profesorilor, nimică alta nu se lămurește prin ce anume formalități, niște asemine persoane au ajuns a fi titluite de profesori de facultate teologică». *Ibidem*, f. 32. Remarcăm că Gh. Adamescu nu-l trece și pe Neofit Scriban. *Op. cit.*, p. 103.

29. Salariile pe profesori (catedre): «6000 lei Profesorului al doile de Dogmatică și Istoria bisericească, cu îndatorirea și de inspector; 7200 lei Profesorului de Logică, Psihologie și limba elină» etc. Arh. Stat. Iași, idem, *ibidem*, ff. 37, 42. Profesorii de limba latină și elină aveau suplinitori. F. 42.

teologice; crezînd că totdeauna au fost și este o însemnată diferență între o Academie și o Seminarie». [30]

Că într-adevăr la seminarul din Socola se predau — în 1859-1860 — învățături de gradul al treilea — «științe teologice» —, se poate constata din raportul Comisiunii extraordinare, (compusă din Z. Columb și A. Velini), către Ministerul de Culte, «cu privire la rezultatul dobîndit de la examenele anuale ținute la finitul trimestrului II, la școlile cu care au fost însărcinată». Ea constată că la Seminarul Central a fost introdus «sistemul de învățămînt enciclopedic». «Studiul aici îmbrățoșează trei ramuri de învățătură: teologică, literară și exactă». Nu se păstra un echilibru între acestea: «această dreaptă repartizare a fost alterată în beneficiul învățăturilor teologicești, cu scăzămîntul celorlalte două». «Afară de aceasta s-au mai observat că unele obiecte de teologie au fost disecționate din unitatea lor și puse în însemnămînt ca specializări sub diferite numiri». Comisia constată că «metoda abstracțiunii în părți devine nepracticabilă la învățămîntul gradului secundar», dar este «bună, poate, la învățarea unei specialități de gradul înalt». [31] Așadar, se constată că Facultatea de teologie s-a început în noiembrie 1859, de către acela care-i făcuse sălaș în seminarul mitropolitului Veniamin, încă din 1843, adică de către Filaret Scriban.

NOUA AȘEZARE ȘI INAUGURAREA

Cuza, domnul unirii și al renașterii Romîniei, prin decizia nr. 13.795 înființează Universitatea ieșeană: «Socotim timpul sosit pentru a se pune cea de pe urmă piatră la mărețul edificiu național ridicat de Legea din 1851, adică întemeierea în întregul lor a tuspatru facultăți». Și apoi, «Cu binecuvîntarea lui Dumnezeu și cu puterea legii din 1851, domnia noastră, hotărîm și încuviințăm întărirea Uriversității din Iași cu tuspatru ale ei facultăți, așezate în încăperile anume destinate pentru dînsele». [32] Facultățile respective, care constituiau Universitatea, s-au așezat în «vechiul palat al domnilor Moruzi», cumpărat anume pentru aceasta. [33] Facultatea de teologie s-a mutat aici în cursul lunii septembrie 1860. Șeful secțiunii cultelor din Ministerul Instrucțiunii face cunoscut membrilor Consiliului școlar, la 6 septembrie, că «din cauza împrejurărilor strămutării facultăților în noul local cumpărat pentru universitate, deschiderea lor urmează a se prelungi, pînă la 1 octombrie viitor, la 11 ore dimineața». Iar la 17 septembrie scrie din nou că Facultatea teologică «este a se deschide și ea, la 1 octombrie viitor». [34]

Inaugurarea Facultății de teologie s-a făcut o dată cu a tuturor Facultăților, după un «program, pentru inaugurarea solemnă a Univer-

30. Arh. Stat. Iași, *Fond. Seminarul Veniamin,* dos. G. 4, 1861, f. 37.
31. Idem, *Comitet central insp. sc.,* dos. 1, III, 1860, f. 165.
32. *Monitorul Oficial al Moldovei,* anul III, nr. 24, din 31 octombrie 1860, p. 93.
33. *Documentele Universității,* p. 9.
34. Arh. Stat Iași, *Comitet central. Prescripte verbale,* 1, III, 1860, ff. 194, 200.

sităţii din Iaşi, în ziua de 26 octombrie 1860», publicat pentru această ocazie.[35] Printre altele remarcăm: «că în această zi, la ora 10 dimineaţa, a fost Te-Deum la biserica şcoalelor (Talpalari), la care au fost de faţă şcoalele ortodoxe din Capitală, profesorii de toate gradele, deputaţiunile şcoalelor districtuale etc. La unsprezece şi jumătate ore, cortegiul purcese de la Vechea Academie în cea mai de plină regulă în următoarea ordine: a) Şeful poliţiei Capitalei..., l) Seminarul din Socola, p) profesorii de gimnazii şi seminarii, v) studenţii de facultate, u) steagurile facultăţilor purtate de capii de birouri ai min. instrucţiune publică..., y) profesorii de facultate, z) Ministerul Cultelor cu directorii şi personalul Ministerului... În Aula Universităţii... Îndată după suirea M. Sale pe estrada destinată, se cîntă de corul vocal al gimnaziului clerical de Socola, psalmul următor: «Pleacă, Doamne, urechia Ta şi mă auzi etc...[36] (Ps. 85). «După această cîntare Eminenţa Sa Episcopul Filaret Scriban făcu sfinţirea apei, la care ceti această rugăciune alcătuită de Sf. Sa pentru ocaziune şi citită în ziua de 26 octombrie în toate bisericile ţării».[37] Rugăciunea este foarte instructivă şi, în partea a doua a ei priveşte noul aşezămînt, fondatorul şi pe studenţi. «Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri... Fă ca să se scoboare ea (Lumina şi Înţelepciunea) şi asupra noului aşezămînt de învăţătură universitară, pe care alesul Tău, binecredinciosul Domnul nostru Alexandru Ioan I, au binevoit a-l întemeia pentru răspîndirea luminei şi a adevărului în poporul Tău; fă-l pe acest aşezămînt ca să fie izvor de lumină, de dreptate, de adevăr şi de mîntuire a poporului Tău; care numai prin îndurarea şi pronia Ta au trecut pînă astăzi nevătămat prin mijlocul atîtor furtuni şi primejdii şi pe care acum l-au dus la limanul care să lumineze toată Romînia, cu lumina adevărului Tău cel veşnic, ca să cunoască toţi că începutul înţelepciunii este frica Domnului. Aşa Doamne, Dumnezeul nostru, care ai trimis pe unul născut Fiul Tău în lume, nu ca pe un împărat, nu ca pe un cuceritor, ci ca dascăl, ca învăţător, ca să lumineze pe toţi cei ce şedeau în întunerec şi în umbra morţii şi carele şi pe templul Tău şi sinagogurile şi politiile (oraşele) şi satele şi palaturile, munţii şi văile, marea şi uscatul, rîurile şi pîraiele pe toate le prefăcuse într-o mare Universitate,

35. Fotocopie la Muzeul Unirii din Iaşi. Tot aici, versuri de Ioan Ianov: «Imnul naţional».

36. *Ibidem.*

37. Informaţiile continuă: «Pe cînd urma cortegiului de-abia ieşea din strada Academiei, fruntea lui ajungea prin strada Banului şi a sfîntului Spiridon şi în mijlocul unui îndoit spalir de trupe, la portalul Universităţii». În aula Universităţii erau «consulii, reprezentanţii diferitelor confesiuni. S-au aşezat stindardele, în mijlocul lor avînd pe Domnul Romînilor. Nuumeroşi studenţi purtau eşarfa tricoloră, împrejurau stindardele, avînd în fruntea lor pe profesorii facultăţii». S-au tras 21 salve de tun. «Monitorul Oficial al Moldovei», numărul citat, p. 112. Mitropolitul Sofronie Miclescu n-a participat la solemnitate, fiind în conflict cu Vodă Cuza şi M. Kogălniceanu. La 26 octombrie însă, înainte de solemnitate, la recepţia oficială de la palatul lui Cuza a luat parte şi «Prea sfinţitul Mitropolit, în îndoitul său caracter de şef al Bisericii şi de Preşedinte de drept al Adunării elective din Iaşi, reprezentînd, naturalimente, pe puterea legislativă în această ocaziune». Dare de seamă în ziarul «Romînul», reprodusă în «Steaua Dunării», anul V, nr. 114.

în care se predica lumina, adevărul și dreptatea pe care le-a pecetluit cu scump sîngele Său. Revarsă deci, îndurate Doamne, acel zel martiric al Tău și în învățăceii noștri și-i fă vrednici următori ai Tăi și ai Apostolilor Tăi, care au luminat lumea și prin aceasta să se preamărească și să se binecuvînteze prea sfînt numele Tău, al Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh, Amin». [38]

Sfințirea apei s-a terminat cu imnul pentru domnitor, cîntat de corul vocal. Ministrul cultelor a citit «ordonanța de instalare a facultăților în noul local. M. Sa încredință apoi d.d. profesori Petre Suciu, I. Strat si O. Teodori sceptrele, sigiliul, documentul și baniera Universității». G. Mîrzescu, licențiat în drept, în numele profesorilor de Facultăți, «prin un discurs plin de nobile simțiri, de patriotism și de aspirațiuni liberale au exprimat mulțămiri către Măria Sa, făcînd și un călduros apel către junimea studioasă, de la care în mare parte se așteaptă viitoarea prosperitate și mărire a neamului». [39] El a încheiat, spunînd: «și această rază este școală înaltă, Universitatea Romînă, așezămînt național destinat de a produce țării, din sînul ei chiar, cetățeni cu conștiința de datoria lor, bărbați nu cu o știință iluzorie, dar cu solide cunoștințe, apți la îmbunătățirea morală și materială a poporului nostru». [40] Seara au avut loc diferite manifestații la Teatrul Național, la Academie, și chiar în orașul Brașov. [41]

După deschidere urmînd înscrierile, la Facultatea de teologie s-au înscris în anul I 14 studenți, dintre care 4 la 1 noiembrie, 9 la 7 noiembrie 1860, și unul la 26 februarie 1861. [42]

STATUTE, REGULAMENTE, LEGI

Deși tîrziu — 5 octombrie 1860 —, Consiliul școlar din Iași este înștiințat de către președintele său, D. Alexandrescu, că trebuie să «proiectați Statute pentru Universitate, în care veți cuprinde pe fiecare facultate». [43] În general, statutele Universității au privit pe fiecare Facultate. Facultățile formează un institut național în care se vor propune toate ramurile științelor, fără nici o eschidere. Art. 3: Universitatea are un Consiliu Academic, compus din profesorii în activitate ai tuturor Facultăților, precum și din cei retrași, care vor fi făcut serviciul școlar în vreo Facultate curs de zece ani, cu titlul de membri onorari. Acest consiliu se prețede de Rectorul Universității, care se alege în fiecare an de către profesorii facultăților și din sînul lor și se recomandă prin Ministerul de Culte și Instrucțiune publică, întăririi domnești.

38. «Monitorul Oficial», n-rul citat, p. 112.
39. «Steaua Dunării», n-rul citat.
40-41. «În Brașov s-au dat banchet în onoarea Universității de Iași și s-au închinat toaste pentru a ei prosperitate și al ei fondator». «Monitorul Oficial al Moldovei», n-rul citat, p. 112.
42. Arh. Stat. Iași, Document păstrat în lada de fier.
43. Idem, *Comitet central insp. șc.*, I, 1860, dos. 1, f. 155.

Consiliul astfel compus, decide toate cauzele de interes comun ale Universității și elaborează statutele speciale pentru fiecare facultate. Art. 4: Fiecare facultate își alege un decan anual dintre profesorii facultății respective și în activitate. Decanul privighează asupra împlinirii datoriilor din partea profesorilor și a studenților la acea facultate. Art. 5: Aspiranții la profesorii de facultate vor fi recomandați sancțiunii Domnului de către Ministerul Cultelor și Instr. Publică în urma examinării titlurilor de către Consiliul Academic și după a lui prezentare. Art. 8: Numai Universitatea are dreptul și prerogativa de a conferi gradele și onoarele academice cele mai înalte în diferite științi, precum doctoratul, licențiatul, diploma de magistru, de inginer, de arhitect etc., etc. Baca-laureații, magistrii și doctorii în teologie vor avea dreptul la orice funcțiune bisericească. Art. 9: Statutele speciale ale Universității precum și ale facultăților în deosebi, determină atributele și îndatoririle ulterioare ale diferitelor persoane și autorități universitare, precum și drepturile și îndatoririle tuturor studenților». [44]

Regulamentul interior al Facultății de teologie din Iași trebuia să se formeze după acela al Facultății de drept, și trebuia supus domnitorului «spre întărire». [45] Într-adevăr, statutele Facultății juridice din Iași, chiar de la început — art. 1 — menționează că Facultatea «va forma un corp separat de al gimnaziului» și că se compune din toți profesorii «ordinari și în activitate, de la această facultate, sub direcțiunea anuală a unui decan, ales numai de către profesorii respectivi». Inspecția studiilor — art. 2 — «va fi o însărcinare specială a decanului». Profesorii — art. 3 — «vor distribui între sine obiectele cuprinse în program, așa ca ei să facă față la toate trebuințele cerute pînă la împlinirea numărului necesar de profesori». Statutele mai prevăd la art. 4 condițiile primirii studenților ordinari și în mod excepțional și «auditori extraordinari»; art. 5 cuprinde formele de primire ale studenților; art. 7 cuprinde examenele anuale și disciplina studenților, și art. 9 privește examenul de licență. [46] După felul cum este atacată înființarea Facultății de teologie din Iași, la 25 octombrie 1861, afirmîndu-se că ea «nu are o instrumentație specială», [47] presupunem că statutele ei nu s-au mai făcut. Dar decanii Filaret Scriban și Vladimir Suhopan prezentau garanția tuturor înfăptuirilor în legătură cu această instituție. În 1861 se produce Legea învățămîntului, unde se prevede ca studenții Facultăților să facă numai trei ani de studii. [48] In vara anului 1862, Melchisedec, numit membru în consiliul superior de instrucție publică, este delegat de acesta să alcă-

44. «Monitorul Oficial al Moldovei», n-rul citat, p. 93.

45. T. G. Bulat, *Acte privitoare la facultatea de Teologie din Iași*, în «Viitorul», revistă bisericească și didactică, director D. G. Boroianu, an. XIII (1911), nr. 17-18, Iași, pp. 12-13.

46. Au fost făcute de S. Bărnuțiu, P. Suciu și T. Veisa. Arh. Stat. Iași, *Comitet central*, I, 1860. Prescripte verbale, dos. 11, ff. 124, 125.

47. Academia R.P.R., Arhiva V. A. Urechia, IX, acte 1-94 (doc. 3, ff. 1-3).

48. Afară de studenții Facultății de medicină, care vor face cinci ani. V. A. Urechia, *Ist. sc.*, III, pp. 205, 276.

tuiască un «Proiect de lege pentru învățămîntul bisericesc din Romînia». Între dispozițiile generale se găsește trecut «§ 9, gradul al doile de învățămînt bisericesc (care) cuprinde cursul academic de Teologie sau Facultatea Teologică, menită pentru a pregăti funcționari mai înalți bisericești și profesori pentru seminarii». În ce privește inspecția generală superioară a învățămîntului bisericesc, art. 12 prevede că în consiliul superior al învățămîntului bisericesc, «Guvernul va chiema a lua parte la administrarea superioară a învățămîntului, între alți membri și persoane din înaltul cler, bărbați competenți pentru această misie». Numirea profesorilor la catedrele vacante «se va face după o exactă cercetare a calităților lor științifice și morale». «§ 43. Aspiranților mai întîi li se vor cere titlurile de învățătură ce posedă, care trebuie să fie diplome sau atestate de săvîrșirea învățămîntului superior teologic». De asemenea, pentru numirea rectorului de seminar se cere «să fi săvîrșit cursul de facultate teologică și să posede diplomă sau atestat». [49]

PROGRAME, STUDII ȘI CATEDRE

Capitolul IV al Bugetului din 1860 hotărăște ca să fie invitat arhimandritul Melchisedec, rectorul seminarului din Huși, ca să prezinte Ministerului «un proiect de program pentru împărțirea pe ani a materiilor din facultatea teologică». Proiectul trebuia supus «opinării rectorilor seminariilor de Socola și Roman», apoi cercetat și de Consiliul superior de instrucțiune publică și supus principelui Alexandru Ion Cuza «spre întărire și aplicare». La 22 august 1860, Melchisedec a prezentat Ministerului programele cerute [50] și acesta, prin directorul său, G. Melidon, le trimite Consiliului școlar «spre legiuita cercetare și opinare, după care să se înapoiască la minister, odată cu socotința ce se va emite». Într-adevăr, Melchisedec alcătuise mai întîi un «Proiect de program pentru facultatea teologică din Moldova», pe patru ani, și pentru următoarele ramuri de științe: filozofie, teologie și limbi; apoi un «Proiect de împărțirea orelor pentru facultatea Teologică», tot pentru patru ani. [51] Dintre limbile orientale, a pus «limba ebraică și chaldaică, căci aceste sînt limbi originale ale cărților biblice din vechiul așezămînt», și «limba germană ca una ce este neapărată în studiul Teologiei, mai ales a celei biblice». [52] Consiliul școlar însărcinează pe Simion Bărnuțiu să facă aprecieri și propuneri asupra proiectului de program. În referatul său din 2 septembrie 1860, Bărnuțiu «numai atîta are a observa... «să nu se ieie în programa facultății Teologice, istoria filozofiei, nici filozofia morală; aceste au locul lor în facultatea filozofică, unde pot să le învețe și teologii, precum le învață legiștii. Apoi, fiindcă în facultatea Teologică

49. «Preotul», foaie bisericească, Iași, director arhimandritul Clemente Neculau, an. III, 1863, din 4 sept., pp. 239, 240, 242.
50. T. G. Bulat, *Acte privitoare...*, în rev. cit., p. 12.
51. Arh. Stat. Iași, *Comitet central*, I, 1860, f. 217.
52. T. G. Bulat, *art. citat*, p. 13.

au loc numai limbile biblice, să lipsească limba germană din programa facultății teologice. Așa se va putea reduce cursul teologic la trei ani, fără de dauna științelor». [53] După aceste aprecieri și propuneri, consiliul școlar, alcătuit din Alexandrescu, Mîrzescu, Strat, Călinescu, Micle, Velini, Pr. Ionescu și Z. Columb, întrunit la 5 septembrie 1860, «a luat în deliberare referatul făcut de Barnuțiu relativ la programul facultății teologice și toți s-au unit cu părerea lui Simion Barnuțiu, etc... Cursul teologic se hotărăște a fi, nu de patru ani, precum este în proiectul de program, ci de trei ani, rămîind ca domnii profesori ai facultății Teologice să combine întinderea fiecărui obiect, mărginindu-se întru aceasta precum s-a zis pe trei ani». [54] Tot în această ședință consiliul a fixat obiectele Facultății teologice: Introducerea în cărțile vechiului așezămînt, Arheologia biblică, Istoria bisericească, Introducerea în cărțile noului așezămînt, Patrologia, Teologia dogmatică, Teologia comparativă, Teologia morală, Teologia pastorală, Ermineutica sacră, Dritul canonic, Literatura generală, Cursul de literatura romînă, Omiletica, Limba latină, Greaca, Ebraica, Chaldaica. [55] Între timp Melchisedec și cu Bărnuțiu s-au întîlnit și au alcătuit «Programul științelor facultății Teologice din Iași», pentru un curs de trei ani, eliminînd istoria filozofiei, filozofia morală și limba germană. Că ei au alcătuit împreună acest program, se poate vedea de acolo, că în stilul lui Melchisedec s-au introdus termeni specifici vorbirii lui Bărnuțiu: «Prourmăciune», «așiezămîntul». Tot aici apar obiecte nespecificate de Melchisedec în proiectul de program al său și nici în cel fixat de consiliul școlar: limba arabică, limba siriacă, ritualul (tipicul bisericesc) și cîntările bisericești. De asemenea, în noul program nu se mai pune literatura generală și cursul de literatură romînă, propuse de consiliul școlar. [56]

La 17 septembrie 1860, Ministerul cere Consiliului școlar să facă «împărțirea obiectelor» anului I, la Facultatea teologică. [57] Și acesta propune pe Părintele Nichifor Iliescu «cu formarea programului facultății pre anul I». Și, la 3 octombrie 1860, Iliescu prezintă programul. Sînt interesante discuțiile în jurul acestui program. Președintele consiliului academic, V. Alexandrescu, după opinia sa, constată că alcătuitorul a pus «cîte două obiecte care după natura lor sînt a reprezenta unul singur», apoi că se găsesc în el «studii care nu trebuiesc puse la facultatea teologică» (medicina populară și economia rurală). El propune ca să se adopte programul Facultății teologice din Cernăuți. Ștefan Micle este de părere ca să nu se aprobe un program străin, ci «să ne facem altul

53, 54. Bărnuțiu mai specifică: «Limbile se propun și de gimnaziu și de politehnic, care după Regulamentul școalelor Moldovei e prins prea înțelepțește în facultatea filozofică. Aici se pot propune toate limbile asiatice, b. o. ebraică, arabică, siriacă, caldaică, persică, turcească, sanscrită și europene: greaca, latina, slava, ș.a., de care vor avea nevoie tinerii romîni, cei ce vor avea a se ocupa cu istoria, diplomatica sau cu studiul comparativ al limbilor și al originelor diferitelor naționalități». Arh. Stat. Iași, *Comitet central*, I, ff. 68, 217, și T. G. Bulat, *art. cit.*, p. 13.

56. 57. 58. La 30 septembrie 1860, Ministerul cere Consiliului școlar să i se trimită «o listă de toate catedrele vacante la facultatea teologică». Programul științelor etc., alcătuit de Melchisedec-Bărnuțiu, cuprindea pentru «Anul II. Ermeneutica biblică,

în Moldova, care să fie acomodat cu împrejurările noastre de aici». În cele din urmă, consiliul academic a adoptat părerea lui Mîrzescu, «ca pentru anul I, la facultatea teologică să fie aplicat programul care este deja tipărit, pînă cînd facultatea teologică, dimpreună cu Decanul său, va face un program definitiv». [58] Într-adevăr, în Monitorul Oficial al Moldovei, de vineri 28 octombrie 1860, se publică «Programul cursurilor de facultate. Anul școlar 1860-1861. C. Facultatea Teologică. Anul I». :

Orele	Zilele	Materiile și profesorii		Semestrele
8 - 9	marți, joi, sîmbătă	Arheologia ebraică, biblică, creștină	Părintele episcop Filaret Scriban	I
8 - 9	luni, miercuri, vineri	Introducerea în cărțile Vechiului Așezămînt		II
9 - 10	luni, miercuri, vineri	Istoria bisericească	Părintele episcop Suhopan	I § II
9 - 10	marți, joi, sîmbătă	Dreptul canonic (curs excepțional)	x	I § II
10 - 11	luni, miercuri, vineri	Exegeza sublimă a Vechiului Așezămînt	Părintele arhimandrit Melchisedec	I § II
	marți, joi, sîmbătă	Limba ebraică		

Programul acesta a fost alcătuit într-un consiliu școlar extraordinar, prezidat de V. Alexandrescu, care era director al ministerului respectiv, și a fost legalizat de ministrul secretar de stat M. Kogălniceanu. [59] Potrivit bugetului din 1860, trebuia să se publice «concurs pen-

sacră, Introducerea generală și specială în cărțile Așiezămîntului nou, cu critica sa. Istoria bisericească de la despărțirea bisericilor pînă în zilele noastre. Dreptul canonic public și privat. Istoria dogmelor și Teologia Dogmatică. Teologia Morală. Teologia comparativă (polemica) cu istoria sa. Limba ebraică cu traducere din cărțile istorice și poetice ale Așiezămîntului Vechiu. Limba Latină, prourmăciune cu traducere din părinții latini. Limba greacă. Exegeza sublimă după textul grecesc al Așiezămîntului nou. Anul III. Teologia pastorală. Omiletica cu istoria sa și cu exerciții în compunerea predicilor. Patrologia, Catehetica, Didactica și Metodica, Teologia simbolică și Liturgica, Ritualul și cîntările bisericești. Limba chaldaică în comparație cu cea ebraică și traducere din cărțile biblice a pasagelor în această limbă. Limba siriacă și arabică (obligate numai pentru doctorand)». Toate obiectele trebuiau predate în două semestre. Arh. Stat. Iași, *Comitet central,* I, ff. 138, 200, 205, 253, 269, 276.

59. Adaos la «Monitorul Oficial al Moldovei», Iași, 1860, III, la nr. 22, p. 16. Subscrișii la alcătuirea programului: Președintele Consiliului școlar, V. Alexandrescu. Membri: Dr. P. Suciu, Dr. O. Teodori, Dr. I. Strat, Gh. Mîrzescu, Lupașcu, Călinescu,

tru ocuparea a două catedre ale anului I, fiindcă la a treia se va strămuta pe domnul Nichifor Iliescu, teolog absolut». [60] Mai apoi, într-un program provizoriu se găsește trecut și un curs excepțional de Drept canonic, [61] menționat și de programul anului I, publicat în Monitorul Oficial amintit mai sus. [62] Așadar, se poate presupune că această Facultate a funcționat în anul I cu trei catedre, avînd materiile din programul de mai sus. Către sfîrșitul anul 1861 și începutul anului 1862, a avut loc un conflict între profesorii de la Universitate și cei de la gimnaziu, din cauza căruia mai mulți profesori s-au retras. Președintele Consiliului academic, arhiereul Filaret Stavropoleos Scriban, care era și profesor al Universității ieșene, scrie ministrului Kogălniceanu — la 22 octombrie 1862 —, că «prin retragerea mai multor profesori care se aflau în activitate, cele mai multe din catedre au rămas lipsite de profesori». El roagă pe ministru «să se ia măsurile necesare pentru catedrele lipsite de profesori : Dreptul bisericesc, Istoria bisericii, limba ebraică și Exegeza biblică», iar «pentru catedrele ce sînt, să se înființeze conform art. 5 din statutul Universității să se publice concurs. A se trece în buget pentru facultatea teologică salarii pentru încă trei catedre și anume: a) pentru Introducerea în Noul Testament, pentru Ermineutică și Exegetică după textul grecesc, b) pentru Pastorală, Omiletică și Pedagogică, și c) pentru Morală și Patrologie». Kogălniceanu răspunde pe depeșă telegrafică : «Nu pot lua nici o dispoziție, pînă la încheierea bugetului». [63] La 16 noiembrie 1862, printre altele, Ministerul scrie arhiereului Filaret Scriban să-i trimită «o listă în formă de program, pentru studiile din facultatea teologică cu numele profesorilor ce propun studiile anume și să-mi observați în parte, cum s-ar putea mai bine împărți acele studii de profesori, arătînd catedrele ce ar putea rămîne vacante spre a se putea lua dispoziții la timp pentru completarea lor cu profesorii trebuitori». Scriban răspunde, la 16 decembrie 1862, mai întîi cu privire la «catedrele ce se țin acum la facultatea teologică de aice : 1) Introducerea în Sfînta Scriptură și Arheologia biblică creștină, paradosite de subscrisul. 2) Dogmatica de arhiereul Vladimir Suhopan, carele în decret este obligat a paradosi și Istoria bisericească, dar, nu o paradosește. Prin urmare, din nouă catedre ce se cer, nici două nu sînt complete ; deci, iată o învățătură mai puțin decît pe jumătate, care poate duce, mai mult decît la îndoială». Tot în acest raport, Scriban trimite «Programul științelor Facultății teologice împărțite pe catedre : 1) Profesorul de Introducere în sfințitele cărți a Vechiului și Noului Testament, cu apărarea lor. 2) Profesorul de Arheologie biblică, Limba ebraică și Ermineutica. 3) Profesorul de Istoria Bisericii generale și în special a Patriei. 4) Pro-

Micle, Z. Columb, dr. Velini, iconom Gh. Ionescu, N. Iliescu, *Anuarul Universității din Iași pe 1895-1896*, p. 116.

60. T. G. Bulat, *art. cit.*, și A. Ciurea, *art. cit.*, p. 1072.

61. *Anuarul Univ. Iași pe 1895-1896*, p. 116 ; A. D. Xenopol, în *Anuarul general al Universității din Iași*, Iași, 1911. p. XLVII. *Istoria Bisericii Romîne*, vol. II, p. 371.

62. *Anuarul Univ...*, p. 116 ; adaos la «Monitorul Oficial al Moldovei...», p. 16.

63. 64. Arhivele Statului București, M.C.I.P., dos. 544/1862, ff. 101, 103, 116, 132, 224, 231.

fesorul de Introducere în Teologie și Dogmatică. 5) Profesorul de Omiletică și exercițiile oratorice. 6) Profesorul de Teologie Morală și Pastorală. 7) Profesorul de Patrologie. 8) Profesorul de Teologie comparativă și Pedagogia. 9) Profesorul de Dritul bisericesc și liturgică». [64] Din corespondența Facultății și după statele de salarii ale profesorilor se poate constata că pentru catedra de «Arheologie biblică, ebraică, creștină și Introducere în cărțile Vechiului Testament», Filaret Scriban primea cîte 1050 lei lunar, iar Vladimir Suhopan, pentru catedra de «Istoria bisericească și Teologia Dogmatică» primea aceeași sumă, pe lunile ianuarie-martie 1863. [65]

De altfel, pentru lunile septembrie-decembrie 1863 și întreg anul 1864 — decembrie, Suhopan a predat și la celelalte catedre, după cum se vede din documentele Facultății. Catedrele apar, pe rînd, în statele de salarii: «vacantă». [66] Pe luna decembrie 1864, Suhopan primea pentru catedra de «Dogmatică fundamentală și specială» suma de lei 1250. [67] Multe stăruințe au fost chiar din partea studenților acestei Facultăți pentru a se completa catedrele vacante. [68] La acestea se adaugă stăruințele mitropolitului locotenent Calinic Miclescu, din 26 august 1864, care arată ministerului: «necesitatea imperioasă simțită ce are Țara și Biserica de bărbați speciali în Teologie, pentru serviciile înalte ale clerului și catedrele facultății de Teologie». Și că din lipsa acestora, «cea mai mare parte din catedre stau vacante, deși pentru ocuparea lor s-au prezentat bărbați în condițiunile cerute de Statutele Universității, cărora să li se poată încredința acele catedre». [69]

Bugetul exercițiului anului 1864, anexul nr. 7, cap. XX, art. 9 se modifică pentru Facultatea teologică, în sensul că «profesorul de Dreptul canonic, fiind creație nouă, se suprimă și se scade suma de lei 12.000». [70]

PROFESORII

Dispozițiile decretului cu privire la bugetul anului 1860 scriau că «Facultatea Teologică se va deschide nesmintit la 15 septembrie, în localul universității», [71] ceea ce însemna că trebuiau luate toate măsurile pentru programul ei, profesori, studenți, local, material didactic, manuale etc. Candidaturile pentru profesori trebuiau verificate și propuse de către Consiliul școlar. Bugetul anul 1860 «prevede trei profesori pentru facultatea Teologică». [72] Aspiranții la catedre au fost următorii:

65. Idem, dos. 1165/1863, ff. 16, 22, 37, 44. La 16 mai 1860 fiind solicitat de Minister, Consiliul școlar își dă «socotința sa asupra numitului proiect de buget». El modifică la § 10 (§ 1, cap. IV), «Invățămîntul înalt. O catedră de la 15.000 lei la 18.000 lei». Arh. Stat. Iași, *Comitet central*, I, 1860, dos. 11, f. 398 v.
66. *Ibidem*, dos. 558/1863, ff. 172, 207; dos. 770/1864, ff. 2, 28, 154, 178.
67. *Ibidem*, dos. 1604/1864.
68. *Ibidem*, dos. 544/1862, f. 143.
69. Arh. Stat. Iași, *Fond Mitropolia Moldovei*, dos. A. 25, 1864, f. 9.
70. Academia R.P.R., Msse. *Arhiva V. A. Urechia*, XVI. Imprimate, p. 4.
71. T. G. Bulat, *art. cit.*
72. Arh. Stat. Iași, *Comitet central*, 1, III, 186 p., f. 200.

1) Ieromonahul Nechifor Iliescu, profesor la Aşezămintele de la Mînăstirea Neamţu, care a şi fost numit provizoriu, la Dreptul canonic, dar care, pentru purtări necorespunzătoare, a fost înlăturat la 4 noiembrie 1860.[73] 2) Clement Neculau, arhimandrit, care era profesor de limba elină la Colegiu şi suplinitor la seminarul central de la Socola, cere catedra de limba elină şi Dreptul canonic. El nu avea studii în teologie, ci numai în literatură, şi este acceptat de consiliul şcolar, numai dacă primeşte să predea limba elină.[74] 3) Ierodiaconul Inocenţiu Moisiu şi ieromonahul Gherasim, ambii profesori de seminar, dar ale căror titluri fiind examinate, «s-au văzut nesuficiente pentru a fi profesori la facultate».[75] 4) Ieronim Buţureanu, ieromonah, este, la cerere, numit în mod provizoriu pentru catedra de limba ebraică, cu salariul jumătate de la Facultate, pentru că era profesor şi la seminarul de la Socola, de unde primea salariu întreg.[76] 5) Arhimandritul Ghenadie Popescu, profesor la Aşezămintele din Mînăstirea Neamţu, solicită şi este acceptat de Consiliul şcolar şi decretat, la 17 ianuarie 1861, «membru al facultăţii Teologice şi profesor pentru catedra Dreptului canonic».[77] Ieronim Buţureanu şi Ghenadie Popescu, profesori foarte bine pregătiţi, publicişti, n-au funcţionat deloc la această Facultate, cu toate numirile oficiale pe care le-au avut şi cu toate intervenţiile repetate ale decanului şi prorectorului Filaret Scriban[78] şi ale mitropolitului locotenent Calinic Miclescu,[79] şi chiar ale studenţilor acestei Facultăţi.[80] 6) Ministerul a primit mai apoi — în 1862 — cererile aspiranţilor de Facultate Mihail Vitlimescu pentru «limba evree», şi A. S. Voiacec pentru Teologia morală, dar care nu aveau «dovezile de studiuri» şi nici nu erau calificaţi pentru catedrele solicitate.[81] 7) Ierodiaconul Filotei Romanescu, care dăduse concurs pentru «catedra de Istoria ecleziastică la facultatea Teologică de la Universitatea din Iaşi» — cere ministerului să i se dea o altă catedră, sau în Iaşi, sau în Bucureşti.[82] Nici el n-a funcţionat.

---

73. *Ibidem;* C. Turcu, *Ioan Negre, cel mai vechi profesor din Piatra Neamţ* Extras. Piatra Neamţ, 1935, p. 22. V. A. Urechia, *Opere,* I: *Didactica,* p. 431.

74. Arh. Stat. Iaşi, *Comitet central...,* ff. 48, 129, 131; T. G. Bulat, *art. cit.,* p. 20.

75. Arh. Stat. Iaşi, *Comitet central...,* ff. 54, 127, 132 v, 200, 214. Ambii fuseseră profesori la Facultatea de teologie de la Socola (1859-1860).

76. «Monitorul Oficial al Moldovei», 1860, nr. 38, p. 27/149. N. Culianu afirmă că Ieronim Buţureanu a fost «profesor suplinitor de limba ebraică şi exegeză, cadru didactic cu care s-a deschis Facultatea teologică în anul I al înfiinţării sale». «Anuarul Universităţii Iaşi pe 1895-1896», p. 15, şi *Istoria Bisericii Romîne,* vol. II, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, p. 586.

77. Arh. Stat. Iaşi, *Comitet central.,* 1, III, 1860, ff. 38, 170. Vezi «Monitorul Oficial al Moldovei», 1860, nr. 38, p. 27/149; Arh. Stat. Bucureşti, M.C.I.P., Moldova. 1862, dos. 544, ff. 30, 43, 71; T. G. Bulat, *art.* şi rev. *citate,* p. 12.

78. Arh. Stat. Buc., M.C.I.P. Moldova, dos. 544/1862, ff. 107, 132.

79. Arh. Stat. Iaşi, Mitrop. Moldovei, dos. A. 25/1864, f. 9; dos. A. 23/1864, ff. 1, 2, 3.

80. Arh. Stat. Buc., M.C.I.P., Moldova, dos. 544/1862, ff. 71, 143.

81. Idem, f. 110, 188; T. G. Bulat, *art. cit.;* A. Ciurea, *art. cit.,* p. 1075.

82. Arh. Stat. Buc., dos. cit., f. 115.

Ministerul a numit, din oficiu, profesori la Facultatea de teologie din Iași, pe arhiereul Filaret Scriban, arhiereul Vladimir Suhopan și pe arhimandritul Melchisedec Ștefănescu.

La 6 noiembrie 1860, cu decretul nr. 13.700, «*Prea Sfinția sa arhiereul Filaret Scriban* este numit profesor pentru cursurile de Arheologie evreică, biblică și creștină și Introducerea în cărțile vechiului Așezămînt la facultatea Teologică de la Universitatea din Iași, urmînd a-și păstra calitatea de Egumen mînăstirii Socola». [83] La 24 noiembrie 1860 el este președintele Consiliului academic al Universității din Iași, în care calitate pune problema alegerii rectorului Universității ieșene. Au decis cu toții ca rector să fie Ioan Strat, iar prorector a fost ales Filaret Scriban. În cuvintele pe care le rosește la această ședință, Scriban atrage atenția membrilor consiliului: «De la data actului de fundare a Universității și pînă acum, iată trecută o lună și din cauză că nu sîntem constituiți, noi nu putem lua în dezbatere nici una din chestiunile importante ce ni s-au pus dinainte, atît de către Ministerul Învățăturilor, cît și de către mai mulți dintre domnii profesori, membri ai acestui corp universitar». [84] Arhiereul Scriban a fost și primul decan al acestei Facultăți de teologie, chiar de la începutul ei și pînă la demisionare, în 1863, aprilie 17. [84] În calitate de președinte al Consiliului academic îl găsim de asemenea făcînd propuneri cu privire la studii, programe, profesori și chiar o reformă ce s-ar putea face cu privire la învățămîntul teologic superior. «O facultate are cea mai întîi necesitate de profesori și de studenți — scrie el în 1862, decembrie 16. Romînia nu are însă nici pregătiți îndeajuns profesori, nici studenți bine pregătiți... Pentru a putea, deci, cel puțin în viitor, a avea o asemenea facultate, după a mea opiniune, se cer trei lucruri: 1. A se trimite de timpuriu cîțiva tineri dintre cei mai eminenți seminariști de aice în străinătate pentru perfecționare; sau cel puțin a se alege cei mai buni dintre clericii care absolvează cursul superior în seminarul Socolei, unde se află profesori capabili și, în curs de doi ani de zile, să se mai perfecționeze în Teologie, în acest Institut,

83. «Monitorul Oficial al Moldoveo», 1860, nr. 58, de joi 17 noiembrie, p. 150; A. D. Xenopol, *Anuarul...*, p. XLII; *Anuarul Universității...*, p. 15. T. G. Bulat *art cit* pagina 13.

84. În procesul verbal al acestei ședințe, prof. Lupașcu subliniază între altele că «de la inaugurarea acestui așezămînt și pînă în momentul ce am onoarea de a vă vorbi, toate ședințele Consiliului Academic au fost sub președinția provizorie a preasfinției sale Părintelui Filaret Scriban». Arh. Stat. Iași, *Comitet central*, 1, III, 1860, f. 200. La 26 octombrie 1860 a fost ales primul rector, provizoriu, în persoana lui S. Bărnuțiu. V. A. Urechia, *Ist. Șc.*, III, p. 229. «Dar pentru că era romîn... supus al imperiului austro-ungar, s-a oprit». «Anuarul Universității...», p. 16; N. Iorga, *Istoria învățămîntului...*, p. 321.

85. Arh. Stat. Buc., dos. 544/1862, ff. 224, 231; Academia R.P.R., Arh. V, A, Urechia, VIII, Acte, 1-167 (doc), 148, ff. 1-4. Filaret Scriban dă, în 1861, noiembrie 26, următoarele date despre pregătirea sa intelectuală: «Am absolvit cursul gimnazial în fostul gimnaziu Vasilian în monastirea Trei Ierarhi din Iași; iar cursul Filozofiei și parte din facultatea de legi am absolvit în Academia Mihăileană tot din Iași, precum dovedesc atestatele ce posed în aceasta. Pe lîngă aceasta am absolvit și facultatea teologică la Academia spirituală din Kiev, precum dovedesc diploma de magistru în Theologie și literatură ce posed». Arh. Stat. Iași, *Fond Seminar Veniamin*, 1861-1864, dos. G. 4, f. 143.

pentru a putea deveni profesori buni de această știință. 2-lea. A se mai face încă un seminariu complet de opt clase și în București, și atunci avînd două pepiniere, s-ar avea de unde recruta studenți pentru o facultate. 3-lea. A se organiza Ierarhia Bisericească, conform voturilor divanului Ad-hoc al Moldovei din 1857. Buletin Nr. 9 și 24». [86]

Filaret Scriban participa în mod regulat la solemnitatea «pentru deschiderea anului școlar» la biserica Talpalari, unde sfințea apa, «în asistența tuturor elevilor, profesorilor, membrilor Comisiunii examinatorie și a directorului Instrucțiunii publice». Menționăm că el era «și membru Comisiunei examinatorie din Iași». [87] În 1863, pe vremea înlăturării călugărilor greci, Scriban este numit «curator provizoriu la mănăstirea Trei Ierarhi din Iași». La 23 august 1863, Scriban cere Ministerului să i se facă formele de pensionare. Servise în învățămîntul teologic «20 de ani, 11 luni și zece zile». [88]

Arhiereul Vladimir Suhopan este numit, la 12 noiembrie 1860, de către Alexandru Ioan I Cuza, «profesor pentru catedra de Istoria Bisericească și Teologia Dogmatică la facultatea Teologică de la Universitatea Națională din Iași». [89] A fost decanul acestei Facultăți, după demisionarea lui Scriban și pînă la desființarea Facultății. [90] Un document de o covîrșitoare importanță, emis de Suhopan în noiembrie 1864, arată atît poziția sa de profesor cît și funcționarea neîntreruptă a Facultății de teologie din Iași. Între timp, guvernul hotărîse «ca profesorilor de la Universitatea din Iași, care au îndeplinit trei ani de funcționare, ca profesor, să li se sporească onorariul cu 4000 lei». Pentru că împlinise măsura aceasta, arhiereul Vladimir Suhopan cere a i se «adera acest beneficiu pentru anul viitor». El arăta că împlinise cinci ani neîntrerupt ca profesor la Universitatea din Iași. În susținerea cererii sale, el documentează cu aceea că: «pe lîngă Teologia dogmatică, am predat Arheologia biblică și Introducerea în cărțile Vechiului Testament, Istoria ecleziastică, Dreptul canonic, Teologia Morală și Teologia Pastorală», și că «am șase ore pe săptămînă și că nici la o Universitate din Europa, profesorul de Teologie Dogmatică, ca obiectul cel mai principal din toate ramurile științelor Teologice, nu este însărcinat cu predarea altor obiecte». [91]

---

86. Arhiv. Stat. București, dos. 544/1862, ff. 224, 231.

87. Arhiv. Stat. București, Fond Seminar Veniamin, dos. 17/1861-1863. Programe tipărite ale solemnităților respective.

88. Mircea Păcurariu, *Arhiereii Neofit și Filaret Scriban*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», an. XXXV, nr. 1-2, 1959, p. 3 și nota 116. Ministerul scrie către secretarul Universității ieșene, ca Filaret Scriban «să fie scos din statele de salariu pentru că a încetat a ține cursurile sale la facultatea Teologică de la 17 aprilie 1863». Arhiv. Stat. București, M.C.I.P. Moldova, dos. 1165/1863, f. 55.

89. «Monitorul Oficial al Moldovei», Iași, 1860, an. III, nr. 34, Partea oficială, p. 23/133; T. G. Bulat, *art. cit.*, p. 12; A. D. Xenopol, în *Anuarul general...*, p. XLII.

90. Academia R.P.R., Msse, Arhiva V. A. Urechia, IX. Acte, 1-94, f. 12.

91. Culianu, în «Anuarul Universității...», p. 52. Suhopan a fost în două rînduri rector al seminarului Veniamin și profesor de filozofie. Gh Adamescu, *op. cit.*, p. 130 x, 131 x, 145 x. În 1851 a fost igumen al Mînăstirii Doljești (Roman). Tot în acest an «întocmește un plan după care, în octombrie 1851, se deschide seminarul eparhial din

Pentru această activitate extraordinară, Vladimir Suhopan cerea de la minister un spor de salariu de 1800 lei pe an.[92] După înlăturarea egumenilor greci și numirea unei curatorii la fiecare mînăstire fostă închinată, Suhopan a fost numit — la 6 noiembrie 1863 — «curator provizoriu pentru gerarea afacerilor materiale și morale la mănăstirea Golia din Iași».[93] Putem afirma, fără teamă, că dacă arhiereul Filaret Scriban, cu personalitatea sa, a susținut Facultatea de teologie din Iași, și i-a dat formele de înființare și funcționare, arhiereul Vladimir Suhopan a fost cel mai temeinic și regulat cadru didactic al acestei Facultăți. Avînd în vedere acestea, cancelarul Universității din Iași scrie ministerului — la 17 noiembrie 1864 —, că «Părintele Vladimir Suhopan s-au trecut în acest Stat la obiectul Dogmaticei fundamentale și speciale, la care este anume însărcinat prin decretul său de profesor. Afară de aceasta, Prea Sfinția Sa, prin numărul anilor de serviciu ca profesor la această Universitate, este îndrituit la un spor de salariu».[94]

S-a văzut, din lucrările premergătoare ale Facultății teologice din Iași, agrementul Ministerului față de *Arhimandritul Melchisedec,* pe care l-a chemat să alcătuiască programul acesteia, cu toate anexele sale. În programul pentru cursurile de Facultate pe anul școlar 1860-1861, la Facultatea teologică, anul I, am găsit trecut pe arhimandritul Melchisedec pentru a preda Exegeza sublimă a Vechiului Așezămînt și limba ebraică, în două «semestre».[95] Mai apoi, la 17 noiembrie 1860, Melchisedec este «confirmat Rector seminarului din Huși, cu îndatorirea de a preda Introducerea în Sfînta Scriptură și Teologia Dogmatică».[96] Dar peste cîteva luni, la 16 februarie 1861, Neofit Scriban, rectorul seminarului central de la Socola, a «instalat prin orînduiala ceremoniei bisericești pe Prea cuviosul Arhimandrit Melchisedec Rectorul Seminarului (de Huși), în Locotenența de Episcop al acelei eparhii (Huși), înmînîndu-i și carte de instalare».[97]

Melchisedec făcea parte de multă vreme din Eforia școlară, iar în 1862 îl găsim în Consiliul de instrucție școlară din Iași, împreună cu Neofit Scriban.[98] Mulțimea ocupațiilor: rector la seminarul din Huși, locotenent de episcop la Huși, ministru la Culte, membru în Consiliul școlar, preocupările cărturărești, ca și gîndul de a vizita Sfîntul Munte Athos, cearta dintre profesorii ardeleni și moldoveni, l-au făcut pe Melchisedec să renunțe la catedra la care fusese numit, la această Facultate de teo-

Huși» (*Îndrumător în Arhivele Statului din Iași,* III, București, 1959, p. 114). A fost și vicarul Mitropoliei Moldovei.

92. Arhiv. Stat. București, M.C.I.P., dos. 1604/1864, ff. 157, 159; T. G. Bulat, *art. cit.,* în rev. «Viitorul», an. XV (1913), p. 17.

93. «Preotul», foaie, 1863, noiembrie 6, p. 289.

94. Arhiv Stat. București, M.C.I.P., dos. 770/1864, f. 153.

95. «Monitorul Oficial al Moldovei», 1860, an. III, nr. 22, Partea oficială, de vineri 26 octombrie, p. 16, și *Istoria Bisericii Romîne,* II, ed. Inst. Biblic, București, 1958, p. 586.

96. «Monitorul Oficial al Moldovei», 1860, an. III, nr. 38, p. 27/149.

97. Arhiv. Stat. Iași, Seminar Veniamin, dos. G. 4/1861, f. 2.

98. V. A. Urechia, *Ist. șc.,* III, p. 253.

logie.[99] Aceasta se poate vedea de acolo că, la 22 octombrie 1862, decanul Facultății și prorectorul Universității ieșene, Filaret Scriban, cere Ministerului «a regula onorariile și pentru părintele Ieronim Buțureanu, pentru catedra de limba evreică și Exegeza biblică».[100]

Așadar, numărul profesorilor la teologie rămîne de doi: Scriban și Suhopan,[101] din nouă catedre care se ceruse la începutul anului școlar 1861-1862.[102] Scriban ceruse în raportul său, la vreme, a se decide de către Minister «cît mai în grabă cauza destul de cunoscută a profesorilor, spre a se putea conplini catedrele respective».[103] Studenții acestei Facultăți — 1862, septembrie 5 —, arată că ei se găsesc «la începutul anului al III-lea scolastic și nici pînă acum nu am parcurs studiul dreptului canonic, din cauza lipsei de profesor».[104] De asemenea, la 3 octombrie 1863, un grup de noi studenți înscriși la această Facultate cer Ministerului ca «pe de o parte (să binevoiți) a regula profesorii necesari în complet, iar pe de alta, a îndatora chiar pe acei actuali la această facultate de a începe fără întîrziere cu predarea lecțiilor cuvenite».[105] Facultatea rămăsese numai cu un singur profesor și, la 13 noiembrie 1864, studenții acesteia cer din nou Ministerului să aibă «în considerație că pentru completarea studiilor trebuie să regulați completarea acestei facultăți cu profesori».[106]

STUDENȚII

Una dintre problemele cele mai complicate și gingașe pentru această Facultate a fost aceea a studenților. Bugetul școlilor din 4 iunie 1860, cap. IV, § 5, decreta că «această facultate va fi frecventată în anul acesta de către elevii seminariilor din clasa a VII-a și a VIII-a, desființate».[107] În acest sens se scrie și Comitetului Seminarului Central, cerîndu-se «știință despre elevii clasei a VII-a și a VIII-a, care au absolvit în anul trecut cursul acestui seminar și ar dori de a urma cursul facultății Teologice». Acesta răspunde — la 19 septembrie 1860 —, că absolvenții au plecat «spre a-și căuta poziții, iară vreo patru, care au mai rămas încă neașezați, au făcut cunoscut că se vor înscrie de a urma cursul acelei facultăți, numai sub următoarele condiții: 1. Dacă cap. I din legiuirea seminariilor din 1851 se va pune de îndată în urmare. Că predecesorii lor, care, după ademenirile Comitetului, s-au amăgit de au intrat în cler și alții le-au oprit drepturile în funcții mai înalte bisericești. 2. Dacă vor vide mai întăi din cine este compus profesoratul facultății teologice. 3. Dacă li se vor da mijloacele necesare, cu care să poată urma

99. În acești ani, Melchisedec publică: *Introducerea în sfintele cărți ale Vechiului și Noului Așezămînt*, tom. I și II, Iași, 1860; *Teologia Pastorală*, București, 1862; *Liturghia sau servirea de Dumnezeu*, București, 1862.
100. Arhiv. Stat. București, M.C.I.P. Moldova, dos. 544/1862, f. 103.
101. A. D. Xenopol, în *Anuarul general...*, p. XLVIII.
102. 103. 104. 105. Arhiv. Stat., București, dos. cit., f. 107.
106. Arhiv. Stat. București, Mitropolia Moldovei, dos. A. 23/1864, f. 3.
107. T. G. Bulat, *art. cit.*, în rev. «Viitorul», an. XIII (1911), p. 12.

cursul». [108] Pe de altă parte, la 7 septembrie 1860, Ministerul scrie membrilor Consiliului școlar că, «în vederea deschiderii facultății teologice, hotărîndu-se că la ea pot fi admiși școlarii de la clasa a V-a, de la orice gimnaziu, cu aceasta însă, că ei nu vor putea căpăta diplomă, ci numai brevete de capacitate». [109] Măsura acesta a fost aprobată de către Consiliul școlar numai ca provizorie, «pînă ce se va mai înmulți numărul studenților». [110] Ministerul răspunde de îndată și la raportul Comitetului Seminarului Socolei, că: a) «Art. I din legea citată, la pct. 1 se va publica din nou, cu arătare a hotărîrii Ministerului de a o face respectată cu seriozitate; b) Stipendii și burse li se dau; c) A treia condițiune (cu privire la profesori) rămîne cu totul în socoteala Ministerului și a legii». [111]

Situația seminariștilor din cursul superior (cl. V-VIII), și studenților teologi era mult mai grea de cum o vedea cu atîta entuziasm Kogălniceanu. Filaret Scriban, acela care a pregătit atîtea generații de preoți și, în genere, alături de Veniamin Costachi, a dirijat politica religioasă a Moldovei o îndelungată vreme, o vedea altfel. Mai întîi, pentru pregătirea învățătorilor (profesorilor sătești), tinerii veneau la școala preparandală și, după un an de învățătură li se dădeau «posturi sătești și cîte 3000 lei pe an», pe cînd tinerii seminariști, după ce învățau în seminar mai mulți ani decît se învață în școala preparandală, nu găseau nici posturi și erau prost remunerați. De aceea, ei «s-au dezgustat a învăța mai departe și voiesc a îmbrățișa cariere civile». Foarte îngrijorat, Scriban propune Ministerului (în 1860, august 9 —, ca să se respecte legiuirea din 1851, așa cum făcuse și Academia pentru învățămînt. Apoi, ca episcopii eparhioți să nu recunoască pe toți aceia care au primit ranguri și funcțiuni bisericești, de la 1851 încoace, și să nu fie recunoscuți de către guvern «decît aceia care vor avea atestatele, conform legiurii». Pînă se vor ivi locuri vacante, absolvenților seminariști să li se dea posturi de profesori, provizorii, prin seminarii sau prin alte școli. «Prin asemenea măsuri s-ar îndemna și alții de a se angaja de a urma de acum cursul facultății teologice ce s-ar deschide». Arhiereul Scriban mai propune ca, potrivit paragrafului 415 din Regulamentul Organic al Moldovei, să se dea măcar pentru patruzeci de seminariști din cursul superior cîte o bursă de 250 lei de unul. «Iar pentru zece studenți ai facultății, cîte 1.200 lei de unul (pe an), care fac 12.000 lei». [112] Propunerile lui Scriban au avut efect, pentru că art. 8 al Statutelor Universității ieșene prevede că «În viitor, nici un june nu va mai putea fi primit în serviciile publice, ale Statului, de nu va fi înzestrat cu testimoniile sau diplomele necesare, conform cu natura postului ce va ocupa, după cum aceasta se

108. Arhiv. Stat. Iași, Mitropolia Moldovei, dos. G. 3, 1859, f. 60. In Comitetul seminarului Veniamin intrau: rectorul Filaret Scriban, protosincelul Ieremia Dîrțu, catehet, și protosincelul Iosif Bobulescu, inspector.

109. 110. Arhiv. Stat. Iași, *Comitet central*, 1860, f. 196, p. ministru Melidon.

111. T. G. Bulat, *art. cit.*, în rev. «Viitorul», an. XV (1913), p. 18.

112. Arhiv. Stat. Iași, Seminar Veniamin, dos. G. 4/1861, ff. 56, 57, 59.

va determina prin legi atingătoare de drepturile și prerogativele date studenților care au absolvit cursurile universității». [113]

Facultatea de teologie din Iași a început să funcționeze cu 13 studenți pentru anul I. Un catalog arată că dintre ei, patru urmau regulat, erau stipendiști; unul nu frecventa, pentru că era profesor la seminarul din Socola; opt erau studenți extraordinari, pentru că erau preoți parohi și diaconi în orașul Iași, și prin urmare aveau «frecvența neregulată». [114] Scriban raportează Ministerului, la 22 octobrie 1862, că anul școlar 1861-1862 «au expirat cu mare daună a studenților, neavînd de la cine să asculte toate obiectele ce se cereau», din cauză că unii profesori s-au retras. Au «depus examen public 18 studenți din diferite obiecte propuse». Anul școlar 1862-1863 a început cu 43 studenți, «tot în asemenea împrejurări nefavorabile pentru dînșii». Pentru ca acești tineri «să nu mai piardă un timp prețios și nereparabil» pentru dînșii, el propune Ministerului o serie de îmbunătățiri cu privire la profesori, catedre și studenți în general, măsuri care privesc și pe studenții teologi: să se deschidă Biblioteca Universității «pentru uzul studenților și al profesorilor. A înlesni pe studenții lipsiți de mijloace spre a putea urma la Universitate, căci, din lipsa acestora, mulți sînt nevoiți a întrerupe cursul studiilor, chiar atunci cînd sînt aproape de a-și cîștiga o specialitate și a se face folositori țării. Acest ajutor se poate face cu atîta mai ușor, fiindcă, cu bursa unui tînăr din străinătate s-ar putea înlesni trei sau patru studenți aici în țară. Pre lîngă aceste, înlesnirea aceasta ar fi de o parte o încurajare la știință, de altă parte, ar face ca în curînd să prospereze instituțiile naționale de educațiune». La ordinul Ministerului, Scriban raportează — în 1862, decembrie 16 —, situația studenților acestei Facultăți: «clasa I-a 5, clasa II-a nici unul; clasa III-a 3, clasa IV încă nu s-a început». [115]

Ministerul s-a interesat îndeaproape de situația materială a studenților acestei Facultăți. În acest scop. capitolul al IV-lea al bugetului școlilor scrie că «Pentru înlesnirea viețuirii în Capitală a studenților facultății teologice, se va regula ca ei să fie cît mai mult întrebuințați pe la bisericile din Capitală, din apropierea facultății; iar la cei mai buni dintre ei se vor da stipendii din fondul afectat la cap. IX din buget, prin concurs». [116] Tot în scopul acesta, Ministerul dispune să fie așezați pe la bisericile din Iași «ca dascăli și cîntăreți, elevii din clasele a VII-a și a VIII-a, absolvenți ai gimnaziului clerical din Socola, din anul curent. Celor ce n-ar putea fi așezați astfel, li se vor da burse din acele prevăzute

113. «Monitorul Oficial al Moldovei», an. III, 1860, 31 oct., p. 93.

114. Toți erau între 22 și 29 ani; 1 cu 7 clase seminar, 2 cu 5 clase seminar și 5 gimnaziale, 4 cu curs inferior seminar, 4 cu curs de candidați. Apoi: 7 erau fii de preoți parohi, 2 fii de agricultori, 1 fiu de negustor, 1 fiu de pietrar; pentru doi nu se știe originea socială. De asemenea: 6 născuți în orașul Iași, 1 în districtul Iași, 1 în districtul Roman, 3 în districtul Neamț, 1 în Bîrlad, 1 în districtul Dorohoi (Arhiv. Stat. Iași, document Gh. Ungureanu).

115. Arhiv. Stat. București, M.C.I.P. Moldova, dos. 544/1852, f. 231.

116. T. G. Bulat, *art. cit.*, în rev. «Viitorul», an. XIII (1911), p. 13.

prin buget».[117] Bugetul prevăzuse 12 burse pentru anul şcolar 1860-1861, şi Ministerul întreabă, la 12 septembrie 1860, «cărora dintre studenţi să li se împartă bursele».[118] În acest scop s-a alcătuit o comisie «pentru a compune o listă de studenţi ce merită a lua burse».[119] În 1861 s-a sancţionat *«Legea pentru regularea stipendiilor şcolarilor,* atît a celor din ţară, cît şi a celor ce se trimit în străinătate». La art. 1, aliniatul c, se prevede că se acordă «Stipendie de o valoare de 3500 lei (anual), care se va da la elevii ce vor fi terminat cursul învăţăturilor secundare şi care vor voi să treacă în facultăţi». Stipendiile se vor da prin concurs şi numai la cei lipsiţi de mijloace materiale (art. 3). Ele puteau fi acordate «sau întregi, într-un mod excepţional, numai pentru cei definitiv săraci, sau pe jumătate, pentru cei care au oarecare mijloace materiale» (art. 4). Art. 6 prevede că jumătate din stipendii se vor acorda întotdeauna fiilor şi fiicelor celor ce au servit statului «cel puţin 15 ani şi care n-au alte mijloace de a plăti cheltuielile învăţăturilor». Toate condiţiile care privesc primirea stipendiilor erau aplicate de o comisie, sub controlul Comitetelor de inspecţie şcolară (art. 5).[120] Potrivit acestei legi, Ministerul recomandă, la 28 septembrie 1860, pe Constantin Erbiceanu şi Filotei Romanescu, «cu dreptul de subvenţiune din § stipendiştilor, sau cu una din bursele facultăţii teologice».[121] Catalogul amintit mai sus arată, în anul şcolar 1860-1861, pentru stipendişti: pe cei doi de mai sus, pe Oancea Teofan şi Lăzărescu Constantin.[122] În 1862, octombrie 13, Ministerul răspunde studentului în teologie Cambureanu că, spre a putea lua dispoziţii pentru eliberarea subvenţiilor sale «mensuale», el va alcătui o listă în care să se specifice «numele tuturor stipendiştilor, sumele mensuale ce primeşte fiecare şi timpul de cînd are a primi, împreună cu certificate din partea profesorilor respectivi, despre aplicaţiunea la studiu, pe timpul pentru care pretindeţi subvenţiunile».[123] Din documente se constată că Erbiceanu Constantin a primit stipendiu pînă la 1 iulie 1864; Filotei Romanescu pînă la 1 octombrie 1863. În 1864, ianuarie-martie, apare stipendist Gh. Carpuz, şi pe aprilie-iunie 1864 apare stipendist Gabriel Giurgea. Suma lunară pe care o primeau era de 75 lei (300 lei la patru luni).[124]

---

117. La 17 septembrie 1860, Ministerul cerea Mitropoliei să-i răspundă cîte locuri se pot găsi «de dascăli şi cîntăreţi salariaţi pe la bisericile din capitală» (Arhiv. Stat. Iaşi, *Comitet central,* 1, III, 1860, ff. 197, 255.

118. 119. Comisia a fost alcătuită din: Bărnuţiu, Teodori, Alexandrescu, Lupaşcu şi Suciu (Arhiv. Stat. Iaşi, dos. cit. mai sus, f. 256, şi T. G. Bulat, *art. cit.,* în rev. «Viitorul», an. XV (1913), p. 17).

120. «Numărul burselor şi al semiburselor se va determina în buget, la începutul fiecărui an» (art. VIII). Art. IX prevede forma concursului, iar art. X prevede administrarea stipendiilor şi suspendarea lor (I. Brezoianu, *Reformele Rominilor,* Bucureşti, 1864, pp. 381-382).

121. Arhiv. Stat. Iaşi, *Comitet central,* 1, III, 1860, f. 256.

122. Idem, document Gh. Ungureanu, 1.

123. Arhiv. Stat. Bucureşti, dos. cit. mai sus, f. 73.

124. Idem, Ţara Romînească, dos. 1165/1863, ff. 119, 151; dos. 558/1863, ff. 182. 197, 222; dos. 770/1864, ff. 39, 70, 98.

O altă problemă care s-a pus în legătură cu susținerea materială și cu condițiile de muncă ale studenților în teologie a fost aceea a *internatului teologic,* «cu inspecțiunea și disciplina clericală». Problema a fost ridicată mai întîi de ministrul A. Cantacuzino, care la 25 octombrie 1861 găsește că Adunarea n-a sancționat transformările aduse în învățămîntul religios superior, la vremea lor. Ba ceva mai mult, «Facultatea de teologie așa cum o înfățișează decretul universitar, nu prezintă nici o garanție, fiindcă ea regulează învățămîntul, fără a se ocupa de elevi. Nici chiar bugetul nu prevede înființarea unui internat pentru învățămîntul superior teologic». În calitatea sa și mai ales «în vederea art. 47 din Convenție», ministrul «referează acest fapt Consiliului universitar, rezervîndu-și dreptul a prezenta la ocaziunea bugetului viitor proiectele de reorganizare în acest ram».[125] Mai apoi, la 13 octombrie 1862, studenții teologi în situația lor arată Ministerului că «sînt dintr-o clasă săracă și că dintre predecesorii lor, mulți au părăsit facultatea din cauza lipsei de mijloace de întreținere». Ei cer Ministerului «sau a așeza asemenea internat în vreuna din mănăstirile din Iași, care toate sînt închinate, sau la facerea noului buget a se asignui o sumă pentru înființarea unui asemenea internat, sau a ni da vreun fel de stipendiu».[126] Cu același gînd, scrie Ministerului și arhiereul Scriban, ca decan și profesor, la 22 octombrie 1862. Potrivit art. 4 din Statutele Universității, el este «dator a priveghea asupra conduitei studenților». Îndatorirea aceasta, arată el, este cu neputință de îndeplinit «pînă ce studenții acestei facultăți nu vor fi internați într-un local anume destinat». Or, «considerînd că o educațiune a clerului făcută pe ulițele politiei poate aduce în viitor mai mult rău decît bine, pentru Biserică; considerînd că în toate statele acei care se cresc pentru religiune sînt internați, inspectați și supuși unei discipline conform destinării lor», Scriban cere Ministerului ca, deoarece Regulamentul Organic al Moldovei, § 419, legiuiește ca în Mînăstirea Golia să se așeze o Academie, și aceasta nu s-a făcut pînă acum «conform acelei legi, studenții facultății teologice să fie internați în acea mănăstire, care are și încăperi și mijloace de trai». Arhiereul Scriban se obligă «gratis a priveghie asemine internat».[127] Ministerul scrie egumenului Goliei — la 16 noiembrie 1862 — să cedeze încăperile necesare pentru internatul teologic, unde «printr-o îngrijire de aproape și o disci-

125. Academia R.P.R., Arh. V. A. Urechia, IX. acte 1-94, doc. 3, ff. 1-3.

126 Capul secțiunii clerului, Gh. Melidon, scrie în rezoluție: «se va avea în privire la buget» (Arhiv. Stat. București, Țara Romînească, dos. 554/1862, f. 80.

127. 128. «Căci ei locuind prin politie, care unde poate, parte sînt expuși la felurite alunecări, parte ca fii de preoți sînt săraci și nu au mijloace cu ce să șadă la gazdă și să-și urmeze cursul regulat. Deci considerînd că educațiunea clerului ca și cea militară cere o disciplină specială, care ca studenți externi nu se poate ține. Crezînd totodată că și părinții greci nu se pot sustrage de la o obligațiune legală, care mai vîrtos are a servi pentru înflorirea Bisericii Ortodoxe, cînd averile acelor mînăstiri sînt destinate pentru susținerea și înflorirea religiunii ortodoxe, nu numai în străinătate, ci și în țară și chiar mănăstirile închinate au nevoie de oameni luminați». Ministerul răspunde, la 16 noiembrie 1860, că a scris către egumen «ca să se dea încăperile necesare în primirea Prea sf. Voastre» (Arhiv. Stat. București, dos. cit., ff. 116, 142, v. 163)

plină cerută de Biserică, să poată a se forma bărbați capabili, care intrînd în cler, să-l poată ridica la demnitatea lui». Se constată mai apoi — la 16 decembrie 1862 — de către Scriban, că egumenul de la Golia «lipsește din Iași și din asemenea cauză nu s-a putut încă așeza elevii de la facultatea teologică în acea mănăstire». [128] Dar problema nu s-a rezolvat, căci la 19 august 1864, un grup de 13 absolvenți ai seminarului de la Socola îl roagă pe mitropolitul locotenent Calinic Miclescu să mijlocească la guvern «atît pentru completarea profesorilor necesari cît și pentru întreținerea noastră materială, pentru ca să putem face cursul regulat, iar nu numai să ne pierdem timpul în zadar». [129]

Dar soarta studenților teologi s-a putut cunoaște mai cu deosebire către sfîrșitul anului 1864, cînd, la 13 noiembrie, un grup de opt studenți, deznădăjduiți, prezintă ministrului de resort, «poziția cea tristă sau dureroasă, neavînd nici mijloace de întreținere și nici profesori. Fiindcă nu este speranță să ajungem la țelul la care am avizat, cînd ne-am consacrat studiului în țară», studenții roagă pe ministru «a avea în consideрație, ca precum altora, trebuie să ne procurați și nouă mijloace de întreținere, fiindcă astăzi ne vedem respinși de la mijloacele ce înaltul Guvern au binevoit a da studenților de categoria noastră, pe cuvînt că acele mijloace sînt numai pentru studenții de la litere, nu și pentru noi». [130] Ministrul Alexandrescu trimite petiția la mitropolitul locotenent Calinic Miclescu «pentru hirotonisirea numiților petiționari și a li se da rangurile ce dupre titlurile lor le-ar merita, preferîndu-i astfel și la funcțiunile ecleziastice». [131] Pînă la urmă, studenții respectivi au solicitat posturi de cateheți în Iași și în provincie, [132] sau stipendii pentru a fi trimiși în străinătate, pentru continuare de studii. [133]

Prezentăm lista studenților Facultății de teologie din Iași: Anul I (1860-1861). Filotei Romanescu, Erbiceanu C., Costăchescu Gh., Oancea Teofan, Lăzărescu Constantin, preot Possa Gh., diacon Enăchescu Gh., diacon Folescu Grigore, diacon Creangă Ioan, preot Panasi Ioan-Andrei, preot Anastasiu Ioan, preot Vasile Ursov Gavril, diacon Grigoriu Dimitrie. [134] Anul 1861-1862. Din primul an s-a retras Anastasiu Ioan, care era preot paroh în Bîrlad, și au venit alți doi: Ștefan Ioan și Angelescu Ioan. [135] În anul 1862-1863 s-au înscris: M. Stamate, Vasile Galin, Băn-

129. Mitropolitul locotenent Calinic trimite la Minister suplica la 31 august 1864, și roagă să aibă în vedere «și devotamentul ce junii seminariști au pentru a se instrui» (Arhiv. Stat. Iași, Mitropolia Moldovei, dos. A 23/1864, ff. 1, 3).

130. 131. «Studenții — scrie Calinic —, prin petițiunea lor, se roagă mai întîi a se completa facultatea teologică cu toți profesorii, ceea ce însumi am avut onoarea a vă invita. Apoi se mai roagă a li se da cîte un ajutor, căci fiind cu totul lipsiți de mijloace, nu-și pot continua exact studiile lor» (idem, ff. 5, 7).

132. 133. *Ibidem*, ff. 10, 11.

134. «Catalog al auditorilor Facultății de teologie, anul I, Universitatea din Iași, 1861, la studiul Istoria Eclissiastică». Un scris foarte frumos al arhiereului Vladimir Suhopan (Arhiv. Stat. Iași, la Ungureanu). Catalogul cuprinde: numele de familie și condiția părinților, locul nativității, etatea, testimonii cîștigate, condiția, frecvența, timpul înscrierii.

135. 136. *Anuarul Universității...*, p. 89; Arhiv. Stat. București, M.C.I.P., dos. 544, f. 143; Arhiv. Stat. Iași, Mitropolia Moldovei, dos. A. 23/1864, ff. 1, 3, 5, 7. Cambureanu

cescu Nicolai, Ioan Bacescul, C. Grigoreanu, Alexandru Teodoreanu, P. Cambureanu.[136] În anul școlar 1863-1864 s-au înscris: Barbu Gr. Leon, Giurgeanu Neculai, Clinteanu Ioan, Buchi Ioan, V. Văleanu, D. Norocelu, Gr. Buțureanu, C. Roseiu, N. Enăceanu, Gr. Moisiu, Gh. Drăgănescu. În anul școlar 1864-1865 s-au înscris: ierodiaconul Silvestru Bălănescu, Dimitrie Georgescu, ierodiaconul Chiril Cardomescu.[137]

Au urmat Facultatea de teologie din Iași și ieromonahul Isaia Teodorescu, absolvind-o în 1864,[138] și Conon Arămescu, care în 1867 a terminat și Facultatea de științe.[139]

A. D. Xenopol afirmă că în anul universitar 1862 se retrag mulți studenți din Universitate. Izbucnește cearta dintre profesorii ardeleni și moldoveni, ministerele sînt mutate la București și numărul studenților scade și în anul următor.[140]

Profesorii acestei Facultăți fuseseră și la seminar și la Academie. Filaret Scriban fusese profesor la Academia Mihăileană și era profesor și director la seminarul Veniamin. Suhopan fusese profesor și director la seminarul Veniamin. Datorită culturii și experienței didactice pe care o aveau, ei au tradus și au publicat lucrări, studii și diferite manuale didactice.[141] Ei cunoșteau și foloseau și literatură didactică străină. Filaret Scriban studiase la Kiev, la Academia duhovnicească ortodoxă — cea mai de seamă din vremea aceasta. Suhopan făcuse studiile la Cernăuți. Ambii posedau tot așa de bine limbile franceză și germană. Scriban era magistru în teologie și în literatură, iar Suhopan tradusese manuale de literatură și știință din limbile germană și franceză.[142] De asemenea, ei posedau și foloseau limbile și literatura clasică și limbile biblice. Suhopan a și predat limba ebraică la această Facultate.

Pentru unificarea învățămîntului, Ministerul a luat o serie de măsuri cu privire la programe, instrucțiuni, manuale și sistemul de educație.[143]

Petre și alții erau studenți și la Facultatea juridică și filozofică din Iași (Arhiv. Stat. Iași, *Comitet central*, I, 1860, dos. 11, f. 499).

137. Arhiv. Stat. Iași, loc. cit. în nota anterioară, și Arhiv. Stat. București, dos. 770/1864, ff. 381, 382.

138-139. Arhiva Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, «Statistică pentru clerul mirean din județul Iași, eparhia sfintei Mitropolii, făcută în anul 1868», ff. 52, 53. *Isaia Teodorescu* a luat absolutoriul acestei Facultăți cu «Atestatul nr. 1 din 28 oct. 1864». În 1868 avea 52 de ani. Era rector la seminarul din Socola și arhimandrit la Sf. Sava-Iași. *Grigore Folescu*, în 1860, noiembrie 7, cînd s-a înscris la Facultate, avea 27 de ani, era diacon la Sf. Dumitru Balș-Iași; era fiul preotului Ioan Folescu, paroh în Iași. (A se vedea catalogul de mai sus). În 1863 slujea la Golia. Avea 4 copii. A fost subprotoiereu la Iași. Decedat în 1881 («Statistică pentru clerul...», f. 70). *Conon Arămescu* a slujit la Mînăstirea Dancu, Iași, trei ani înainte de hirotonie. A fost călugărit la Mînăstirea Neamțu la 1859, febr. 28. A făcut șapte clase la seminarul Socola; diacon în 1863. Numirea ca arhimandrit la Dancu o are în 1868, dar nu se prezintă (idem, f. 52).

140. *Anuarul general...*, p. XII. Facultatea a avut în anul I, 1860, 14 studenți (p. XLVIII).

141. C. Erbiceanu și A. D. Xenopol, *Serbarea școlară de la Iași*, Iași, 1885, p. 32.

142. Suhopan traduce *Psihologia* lui Iahn; împreună cu Bojinca, traduce *Teologia morală* a lui Staph (Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 73, nota 1). Filaret Scriban a avut activitate publicistică și didactică prodigioasă (vezi Mircea Păcurariu, *art. cit.*).

143. Încă din 2 octombrie 1859, N. Ionescu, inspectorul general al școlilor, atrage

În acest scop, Ministerul recomandă anumite «manuale teologice» rectorilor de seminarii.[144] În adresă se recomandă manualele tipărite de Filaret Scriban, Neofit Scriban, Melchisedec Ștefănescu, Dionisie Romano și Andrei Șaguna.[145] Nu erau încă tipărite manualele de Patrologie, Arheologie și Istoria bisericească a Romînilor.[146] Ca profesor și decan la această Facultate Scriban recomandă aceste manuale la studenți, care au fost și elevii săi în seminar. În plus, el avea în manuscris manualele de Patrologie, Arheologie și Istoria bisericească, pe care le preda la Facultate după manuscris.[147] La începutul anului 1860, Filaret Scriban face comandă la Minister, să i se trimită șaizeci de exemplare din manualul de Pedagogică ce se tipărea atunci.[148] Fratele său, Neofit Scriban, tipărea Metoda pentru studierea limbii elenice, prelucrată după Burnouff.[149] De altfel, programul științelor acestei Facultăți teologice prevede a se preda Catehetica, Didactica și Metodica. Pentru cultura studenților și pentru «binele tinerimei clericale pe care am servit-o toată viața mea», Filaret Scriban cere Ministerului, în anul 1863, să i se dea «drept la o a doua edițiune a manualelor Mărturisirea ortodoxă și Istoria sfîntă a Vechiului Testament».[150] Profesorii și studenții acestei Facultăți de teologie aveau la dispoziție întreaga bibliotecă a seminarului, lăsată de proprietarul ei, nemuritorul Veniamin, biblioteca Academiei Mihăilene, bibliotecile particulare, care în Iași se întreceau în literatura bisericească națională și în limbi străine. Era Biblioteca Mitropoliei Moldovei, unde se găseau cărți și manuscrise mai ales din literatura clasică.[151] Ori de cîte ori Ministerul de resort, o editură, o instituție bisericească sau un om de știință teologică tipărea o lucrare în provinciile romînești sau chiar în străinătate, era cunoscută și difuzată și în Moldova. Aceasta, în virtutea legii circulației cărților și manuscriselor.[152] De altfel, la noi a fost întotdeauna și o tradiție de schimb de cărți și, în genere, de tipărituri.[153]

DESFIINȚAREA

Proiectul pentru «unirea și reorganizarea Bisericii Ortodoxe Romîne», din ianuarie 1864, alcătuit de D. Bolintineanu, discută numai problema seminariilor, neamintind nimic despre Facultatea de teologie.[154]

---

atenția Consiliului școlar moldovean că are instrucțiuni și programe în vigoare care cer o recunoaștere reciprocă între cele două provincii, «din care cu timpul să poată ieși o organizare uniformă a sistemului educațional din Principatele Romîne» (Arhiv. Stat. Iași, *Comitet central*, I, 1860, dos. 11, f. 617).

144. N. Iorga, *Istoria învățămîntului*, pp. 317, 324, 325.

145. 146. Arhiv. Stat. Iași, Seminarul Veniamin, dos. D. 16/1860, ff. 128, 129.

147. Mircea Păcurariu, *art. cit.*

148. Arhiv. Stat. Iași, *Comitet central*, dos. G. 3/1859, f. 14.

149. Idem, 1860, dos. 11, ff. 178, 188, 215, 277, 282.

150. Idem, *Seminarul Veniamin*, dos. 3/1859, ff. 270, 291.

151. Erbiceanu și Xenopol, *op. cit.*, pp. 55-56.

152. 153. E. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria romînilor*, București, 1893, vol. X, p. 631.

154. «Preotul», foaie, 1864, pp. 353, 361.

În stăruința lor — la 13 noiembrie 1864 — de a li se da un ajutor material pentru continuarea studiilor, studenții acestei Facultăți arată Ministerului că, după cîte se vede, ei nu mai pot avea nici o nădejde într-un ajutor. În cele din urmă, foarte hotărîți cu privire la viitorul lor, ei cer Ministerului să se îndure «a regula urmarea legiuită spre asigurarea viitorului nostru sau de unde nu, hotărîți că nici un ajutor nu ni se poate face, spre a ști ce urmare să păzim».[155] Însăși adresa Ministerului către mitropolit — din noiembrie 1864 —, prin care se scrie ca să ia «măsurile cuvenite «pentru hirotonirea numiților petiționari»,[156] arată intenția Ministerului de a desființa Facultatea. Petiționarii erau studenți, și nu absolvenți. Răspunsul mitropolitului arată clar că studenții cer ajutor și mijloace de trai, și nu posturi.[157] Foaia bisericească «Preotul», din 9 ianuarie 1865, exprimînd «cugetările și dorințele Preotului la sosirea noului an 1865», scrie între altele: «Preotul mai văzu cu puține zile înainte de Anul nou, legea pentru Organizarea Instrucției publice și decretul organic pentru înființarea Sinodului Bisericii Romîne. Prin cea dintîi s-a ciuntit peste tot așteptarea noastră, Învățămîntul teologic, suprimîndu-se chiar din seminarii științele literare bisericești și desființîndu-se facultatea Teologică».[158] Xenopol afirmă că rectorul Universității din Iași «este înștiințat, în ianuarie 1865, că Adunarea n-a mai prevăzut în buget facultatea de Teologie».[159] În cererea pe care o adresează către mitropolitul Calinic pentru a interveni să li se dea posturi, studenții Ioan Clinteanu și Nicolae Giurgea amintesc despre desființarea acestei Facultăți.[160] Decretul organic din 6 decembrie 1864 creează un sinod din clerici și laici, sinod eparhial local, în care vor intra cei aleși ai preoților. Tot aici vor intra «decanii facultăților de teologie ce se vor înființa la Iași și București». Așadar, la 6 decembrie 1864, se știa sigur că Facultatea de teologie din Iași s-a desființat, deoarece în decretul organic se preconizează reînființarea ei.[161]

Se afirmă unanim că Facultatea de teologie din Iași s-a desființat din cauza lipsei de studenți și de profesori.[162] Episcopul Silvestru Bălănescu, fostul ei student, afirmă — în 1880 — că Facultatea s-a desființat sub motivul că «nu erau profesori îndeajuns de capabili, neavînd doctori în teologie». Dar tot el afirmă că și la celelalte Facultăți nu erau doctori

155. 156. 157. Arhiv. Stat. Iași, Mitropolia Moldovei, dos. A 23/1864, ff. 4, 5, 9.

158. Iași, 1865, an. II, p. 74. Într-adevăr, secția I, cap. IV din Legea pentru organizarea instrucției publice prevede patru Facultăți: drept, filozofie, medicină și naturale (p. 77), deci fără teologie.

159. *Anuarul general...*, p. XVI.

160. Arhiv. Stat. Iași, Mitropolia Moldovei, dos. A. 23/1864, ff. 10, 11, 16.

161. N. Iorga, *Istoria Bisericii*, II (ed. II), p. 294.

162. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. V, 1880, nr. 2, pp. 70-71. Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească*, II, București, 1901, p. 458; N. Dobrescu, *Studii...*, p. 147; N. Iorga, *Istoria învățămîntului*, p. 313; Gh. Adamescu, *Ist. Sem. Veniamin*, p. 261. «Facultatea se izbi însă de la început de două greutăți și anume: lipsa de studenți și vrajba dintre Scriban și Suhopan» (Istoria Bisericii Romîne, II, ed. Inst. Biblic, p. 586; D. Furtună, *Între Filaret Scriban și Vladimir Suhopan*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XLVI (1928), nr. 11-12, pp. 1083-1087; idem, *Facultatea de Teologie din Iași...*, Dorohoi, 1926, pagina 5).

în specialitate, ci numai doi sau trei profesori, ca și la teologie, și acele Facultăți nu s-au desființat.[163] Credem, totuși, că Facultatea de teologie s-a desființat pentru că profesorii, susținătorii și studenții ei au intrat în lupta pentru canonicitate, luptă care era susținută și de Patriarhia de Constantinopole și care luptă a avut multe urmări pentru Biserică, printre care și aceasta.[164] Pe de altă parte, legea din 1851 trece pe seama Ministerului de culte și instrucțiune publică școlile de orice natură și grad. Decretul 13.795 din 1860, privitor la Universitate, prin art. 2 scoate Universitatea de sub controlul și amestecul guvernului, deși prin decretul respectiv se da dreptul fiecărei Facultăți de a se organiza prin ea însăși. Ministrul A. Cantacuzino constatase, încă din 25 octombrie 1861, că «facultatea Teologică nu se instituie prin simpla ei decretare. Raportul și decretul pentru înființare nu cuprinde nici o instrumentație, care este neapărat trebuitoare». Organizarea Facultății teologice nu o făcuse nimeni. Decretul respectiv n-a adus «o instrumentație specială principiului liberului învățămînt cuprins în acel decret și corespunzător instituțiilor noastre liberale. Era de trebuință și chiar neapărat a se ști cu precizie, pe ce anume are a se întemeia viitorul învățămîntului religios superior».[165] De altfel și directorii seminariilor din Iași și Huși — Filaret Scriban și Melchisedec Ștefănescu — au observat, la 22 august 1862, că învățămîntul teologic nu are o legiuire specială, ci s-a socotit de către cei în drept că «s-ar putea înlocui numai cu Așezămîntul general al instrucțiunii».[166]

STĂRUINȚE PENTRU REÎNFIINȚARE

Mitropolitul locotenent Calinic Miclescu avea strînse legături cu Facultatea teologică și în genere cu Universitatea ieșeană. Această Universitate, chiar de la începutul ei, și-a înțeles «rolul pe care era chemată să-l aibă în manifestările vieții poporului romîn, mărginindu-se nu numai a fi o școală înaltă pentru pregătirea unor specialiști, ci, totodată, un mare așezămînt care să apere și să cultive interesele culturale ale neamului întreg».[167] Mitropolitul Moldovei se interesa de bunul mers al Universității ieșene și era chemat la începutul cursurilor și la împărțirea premiilor. Așa, la 21 octombrie 1863, după solemnitatea bisericească la care a fost invitat din partea Consiliului Universității, marele ierarh urează studenților «bun început și bune rezultate în calea pe care pășiți. Dumnezeu să binecuvînteze fructele pe care patria le așteaptă și le primește cu multă dragoste și bucurie de la această înal-

163. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. V (1880), nota 2, pp. 70-71.
164. N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, II, p. 295. În fruntea acestei lupte erau frații Scriban, Iosif Bobulescu, Calinic Miclescu și N. Roszovanu, cu foița sa «Eclesia». Costăchescu, fost student al acestei Facultăți, scrie: «Împrejurările dărîmă facultatea teologică» («Biserica Ortodoxă Romînă», an. IV, 1878, nr. 11, p. 674).
165. Academia R.P.R., Arhiva V. A. Urechia, IX, Acte, 1-94, doc. 3, ff. 1-3
166. *Ibidem*, doc. 17.
167. Xenopol, în *Anuarul...*, p. XX.

tă instituțiune, care este mai mult în stare a da Țării și Bisericii maturi și adevărați fii».[168] În momentul cînd studenții Universității ieșene erau în lipsuri — anii 1863-1864 —, mitropolitul locotenent Calinic a luat salutara măsură de a primi în încăperile din mînăstirile închinate, aproximativ 30 de studenți, înlesnindu-le «traiul pe timpul studiilor, cu o rară dărnicie».[169] I s-au adus de către Universitate și în scris mulțumiri și felicitări respectuoase «pentru interesul viu ce păstrează școalelor noastre romîne și pentru încurajarea ce face studenților» —, prin gestul său.[170] A treia aniversare a Universității ieșene s-a serbat la 26 octombrie 1863, cu un ceremonial religios în catedrala Mitropoliei, după care au mers cu toții în salonul de primire al Mitropoliei, unde s-au ținut «discursuri pline de urări și simțăminte de recunoștință pentru întemeietorii și binefăcătorii Universității», cînd a fost elogiat marele ierarh, care «cu cel mai părintesc zel a îmbrățișat și binecuvîntat școalele patriei». Printre altele, mitropolitul afirmă că «sînt convins că numai prin înmulțirea și prosperarea (Universității) și în genere a tuturor școalelor, întreaga națiune romînă va putea ajunge la înflorirea sa științifică și morală».[171] De asemenea, mitropolitul a luat parte și la împărțirea premiilor școlare și universitare. În urma unor asemenea relații și manifestări pline de consecințe și inițiative, apariția legii pentru organizarea instrucțiunii publice, care desființa, «cu voie sau fără voie», Facultatea de teologie, a transformat sentimentele cele mai frumoase ale sale într-o profundă mîhnire. El, care era un om luminat, un mare iubitor de cultură, «nu putea să uite instrucția superioară a clerului».[172] De aceea face neîncetate stăruințe pentru a fi primită iarăși Facultatea în cadrele Universității.[173] Așa, el intervine la Minister, la 6 octombrie 1866, ca să se îngăduie a se ține un curs de teologie la Universitatea din Iași. În acest scop marele ierarh face propuneri concrete: «a) Să se dea localul din Universitatea din Iași menit pentru facultatea teologică. b) Să regulați a ținea examene publice pentru acești tineri la timp, cînd vor fi și examene publice pentru acei tineri de la Universitate, ca astfel tinerii ce vor frecventa studii teologice, să nu rămînă cu timpul și studiul neconsiderat».[174] În aceeași vreme vorbise cu arhimandriții și profesorii Isaia Teodorescu, Clemente Nicolau, ieromonahul Ieronim Buțureanu și ieromonahul Ghenadie Enăceanu pentru «a preda unor asemenea tineri, gratis». Aceștia s-au angajat «că-și vor

168. «Sub rectoratul lui P. Suciu, la propunerea lui N. Culianu, se introduce sfințirea apei ca o ceremonie obligatorie la deschiderea cursurilor» *(ibidem)*.

169. 170. 171. «Preotul», 1863, pp. 281, 282, 283, 290, 291, 292.

172. Cînd M. Kogălniceanu, ministrul cultelor și al instrucțiunii publice, își manifestă încrederea pe care o are în privința «bunelor învățături ce se vor dobîndi în sînul» Patriei. «Ceea ce ne întărește în această credință este desvoltarea și întemeierea ce dobîndesc din zi în zi tinerele noastre facultăți universitare din Iași» («Progresul», foaia publicațiunilor oficiale din resortul Curții de Apel din Iași, an. I, nr. 76, de luni 8 iulie 1863).

173. Pr. Al. Ciurea, *art. cit.*, p. 1075.

174. 175. 176. 177. Arhiv. Stat. Iași, Mitropolia Moldovei, dos. A. 23/1864, ff. 20, 21, 25, 28, 29. Gh. Adamescu, *op. cit.*, pp. 103-104.

pune toate puterile științifice în acest sacru interes».[175] Ministerul a supus problema Consiliului permanent de instrucțiuni, care și-a dat avizul favorabil, și la 23 noiembrie 1866 i se răspunde că «în ce privește ținerea unui curs gratis de teologie mai înaltă, ministerul aprobă cu mulțumire propunerea, fără însă ca cu aceasta să dobîndească vreun drept persoanele care s-au însărcinat cu facerea acestor cursuri. Cît pentru înființarea Facultății de teologie, Ministerul va avea în îngrijire a o înființa, atunci cînd se va simți necesitate și cînd se va publica concursul conform legii, pentru ocuparea catedrelor».[176] La 2 decembrie, mitropolitul scrie profesorilor respectivi pentru «a păși la începerea acestui sacrificiu în interesul Bisericii noastre, pe care cu atîta dezinteresare ni l-ați declarat».[177] La aceeași dată, către minister scrie hotărît «a prevedea chiar acum în buget, facultatea teologică, căci Biserica simte o mare trebuință pentru înființarea acestei a».[178] Totodată, el scrie rectorului Universității să se grăbească cu «darea odăilor trebuitoare pentru aseminea prelecție în localul acelei Universități».[179] Către rectorul seminarului Socolei, el scrie ca să dea «înștiințare tinerilor absolvenți din acel seminar, îndemnîndu-i la frecventarea cursului teologic, care va urma a fi în localul Universității».[180] Cu toată stăruința hotărîtă a mitropolitului, la 8 decembrie 1866, rectorul Titu Maiorescu dă un răspuns negativ.[181] În urma telegramei trimise de mitropolit la Minister,[182] la 18 ianuarie 1867 rectorul răspunde că Ministerul îl «însărcinează a da o sală pentru ținerea cursului gratuit de teologie», și că în acest scop «pune la dispunerea Eminenței Voastre, Auditorul I, cel dintîi la stînga intrării și anume de la orele 12 pînă la 4 după amiază». Totodată îl roagă a-i răspunde «pe care din aceste ore și în ce zi, le veți alege». Rectorul observă că, «după termenii și spiritul autorizării ministeriale, cursul de teologie în chestiune nu stă în nici un raport oficial cu această Universitate, ca instituțiune a Statului, nici în privința profesorilor, nici a examenelor».[183] Constatăm că toate strădaniile, destul de numeroase și stăruitoare pentru reînființarea Facultății de teologie de la Iași au fost și au rămas zadarnice.

*

Am redat aici nu numai istoricul pe parcurs al Facultății de teologie din Iași, ci și o pagină din însăși istoria învățămîntului superior din Moldova, o pagină de zbucium, de frămîntări, de concepții și năzuințe, de piedici și de lipsuri, care adesea s-au confundat cu aceia — profesori, studenți, susținători și binevoitori —, care le purtau, le interpretau și prin urmare le trăiau. Și acestea, în momentele cînd se tindea la «asimilarea precît mai mult a educațiunii și a instrucțiunii preoților noștri cu a laicilor»,[184] pentru ca mai apoi să ajungem la «primejdiile care au amenințat Sfînta noastră Biserică, în urma acelei dureroase laicizări a

178. 179. 180. 181. 182. 183. Arhiv. Stat. Iași, dos. cit. mai sus, ff. 29, 30, 33, 35, 36. Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 104 și nota 1.

184. V. A. Urechia, *Didactica. Referatul lui Urechia ca director al cultelor;* la 1 iulie 1864, pp. 285-286.

învățămîntului teologic».[185] Pe plan cultural, această Facultate a însemnat o instituție de cultură, care a împlinit nevoile culturale și morale ale Bisericii. Atunci cînd se prezintă Ministerului cererile a doi candidați pentru catedrele de cateheți (pofesori de religie) la gimnaziile Sfîntul Sava și Trei Ierarhi din Iași, la 4 octombrie 1865, mitropolitul Calinic afirmă că aceștia, N. Giurgea și Ion Clinteanu, «sau și alții care s-ar mai prezenta la concurs», posedă o asemenea pregătire «și asemenea cunoștințe și titluri, prin care vor dovedi că vor aduce cu mult mai mult folos decît în prezent». Calinic încearcă să convingă Ministerul că, în ce privește cultura și formarea elementelor bisericești, «Țara și Biserica simțește neapărată trebuință, ca clerul să se compună din oameni cu cunoștințe cît s-ar putea mai întinse și mai solide».[186]

Această Facultate a deschis gustul pentru specializare unor clerici tineri entuziaști și capabili. Așa, C. Erbiceanu, după ce și-a luat absolutoriul la această Facultate, a fost trimis, la cerere, la Atena pentru studii de teologie. Și-a luat licența în teologie la Universitatea de acolo, și, întors în patrie, ocupă diferite catedre de specialitate la seminarul din Socola-Iași, și la Seminarul Central din București. În 1866 este numit profesor la Facultatea de teologie din București, unde mai apoi ajunge decan. Erbiceanu este și un fecund publicist în domeniul istoriei Bisericii Romîne.[187] Ieromonahul Filotei Romanescu este trimis, în 1863, la Atena, pentru studii de specializare în teologie și, întorcîndu-se în 1864,[188] ocupă diferite funcții bisericești în Iași.[189] Ierodiaconii Silvestru Bălănescu și Chiril Gardomescu au fost trimiși, în 1868, pentru a-și continua studile la Academia duhovnicească din Kiev. Gardomescu moare acolo,[190] iar Bălănescu, după terminarea studiilor, vine în patrie și devine profesor la Facultatea de teologie din București și ajunge episcop al Hușilor.[191] Atît de mare a fost dorința acestui învățat și ales ierarh de a se reînființa Facultatea de teologie din Iași, încît într-un act al său, prin care donează Facultății de teologie din București două case, el hotărăște: «Cînd va începe a funcționa și Facultatea de teologie din Iași, atunci venitul se va împărți, fiind însărcinat decanul Facultății de teologie din București să pună o parte la dispoziția decanului Facultății de teologie din Iași, spre a o distribui la studenții acelei Facultăți».[192] Mitropolia Moldovei a intervenit la Minister, la 24 aprilie 1863, ca și clericul

185. *Cuvînt înainte al I.P.S. Patriarh Justinian,* pentru «Studii Teologice», nr. 1-2, seria II, martie-aprilie 1949, p. V.

186. Arhiv. Stat. Iași, Mitropolia Moldovei, dos. A. 23/1864, ff. 11, 13.

187. Pr. Al. I. Ciurea, *art. cit.,* p. 1104.

188. 189. «Buletinul Instrucțiunii Publice» pe 1865, p. 196. Gh. Adamescu, *op. cit.,* pp. 131, 143.

190. Arhiv. Stat. București, Mitropolia Moldovei, dos. A. 25/1864, ff. 1, 2, 43, 59, 147.

191. Arhiereu Veniamin (Pocitan), *Studenții teologi moldoveni la Academia din Kiev,* în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXIII (1945), nr. 11-12, pp. 562-563.

192. Pr. Al. I. Ciurea, *art. cit.,* pp. 1133-1134. Bursele și ajutoarele trebuiau împărțite la studenții «lipsiți de mijloace și care vor avea purtare bună și vor fi mai devotați sfintei noastre Biserici creștine ortodoxe de Răsărit».

G. Drăgănescu să fie trimis la Academia duhovnicească din Kiev, «spre a se perfecționa în științele teologice». [193]

Deși într-un timp foarte scurt, Facultatea de teologie din Iași a deschis orizonturi, a format oameni de știință teologică și de litere și a lăsat cel mai luminos drum în cultura teologică a Bisericii. În afară de elementele mai sus citate, amintim pe Isaia Teodorescu, Mihai Stamate, C. Lăzărescu, C. Știubei, Teofan Oancea, N. Giurgea, Clinteanu Ioan, Grigore Folescu, Grigore Buțureanu, V. Văleanu, Grigore Moisiu, N. Enăceanu și alții, care au strălucit în cîmpul vieții noastre sociale și culturale. Episcopi, profesori de Universitate, directori de seminarii, profesori secundari, arhimandriți, preoți de mir și învățători au ridicat și susținut prestigiul Sfintei noastre Biserici și al credinței. Facultatea de atunci, desființată la 1865, a reînviat, în 1881-1883, a funcționat șchiopătînd o bucată de vreme (1883-1884, octombrie), pentru ca, funcționînd apoi neîntrerupt, să treacă azi sub aripa Bisericii și să poată fi «o școală cu adevărat a Bisericii, care funcționează în Biserică și prin Biserică», «în spiritul Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos și al Tradiției Sfinte». [194]

Institutele noastre teologice aleg «cu grijă numai acele valori spirituale care se încadrează în bunele tradiții ale Bisericii Ortodoxe, luînd asupră-și misiunea de a le dezvolta și înmulți». [197] Cadrele didactice ale acestor institute publică în revistele noastre bisericești «serioase studii de înaltă factură teologică, cunoscute de toată lumea ortodoxă». [199] Tinerii studenți vin în această «școală de formare a clerului», [200] «din porunca lăuntrică de a sluji pe Mîntuitorul și Biserica Lui». Ei vin «să se adape de la izvorul adevăratei învățături evanghelice, pentru ca să o poată împărtăși celor ce le-o vor cere». [201]

Preot MIHAI MANUCA

193. Arhiv. Stat. Iași, Mitropolia Moldovei, dos. A. 25/1864, ff. 1, 2.
194—201. Pr. Al. I. Ciurea, *art. cit.*, pp. 1244-1248.

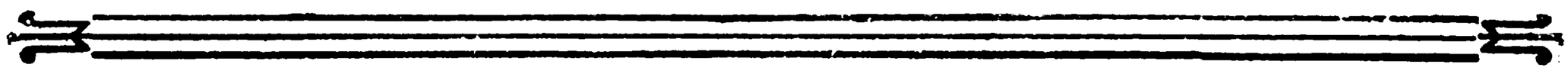

MIHAIL MOXA ŞI OPERA SA

Despre Mihail Moxa[1] sau Mocsalie — după cum mai e numit — avem numai următoarea informaţie: «Şi iaste zisa sfinţiei tale, o prea înţelepte părinte Kir Teofil, episcopulŭ de Răbnicŭ (= Rîmnicul Vîlcii)! iată şi eu robulŭ sfinţiei tale, mai miculŭ şi mai apoi de toţi ticălosul,

1. Asupra lui Moxa, am publicat date în «Arhivele Olteniei» (X, 1931, nr. 53, pp. 12-19), şi în Biblioteca «Dimineaţa», nr. 12, în volumul: *Din cronicarii romîni.* Monografia de faţă completează mult şi aduce precizii acelor date. Asupra lui Moxa, în comparaţie cu alţi cronicari romîni, s-a publicat, relativ, puţin. Iată o bibliografie cît mai completă asupra cronicarului: G. Bariţ, *Raport,* «Anal. Soc. Acad. Romîne», ser. I, t. XI, secţ. I, Bucureşti, 1878, p. 174; Ştefan Berechet, *Schiţă de istorie a legilor vechi romîneşti,* 1928, pp. 7-12 (partea I), 8-12 (partea II); Ştefan Berechet, *Istoria vechiului drept romînesc,* I, «Izvoarele», Iaşi, anul 1933, paginile 149-158; I. Bianu-N. Hodoş, *Bibliografia Romînească Veche,* paginile 106, 108-114 (numărul 39), 136; I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung,* în «Archiv für slavische Philologie», t. XIII, 1891, pp. 501-502 (cf. *ibidem,* în extras, Leipzig, 1891); I. Bogdan, *Vechile cronici moldoveneşti,* Bucureşti, 1891, p. 76; I. Bogdan, *Cronici inedite atingătoare de Istoria Romînilor,* Bucureşti, 1895, pp. 83-90; I. Bogdan, *Cultura veche romînească,* Bucureşti, 1898, p. 76; I. M. Bujoreanu, *Colecţiune de legiuirile Romîniei,* t. III, Bucureşti, 1885, pp. 85-133; Gh. Cardaş, *Pagini de istoria literaturii romîne,* I, în Bibl. «Semănătorul», Arad, 1927, pp. 47-55; N. Cartojan, *Istoria literaturii romîne vechi,* vol. II, Bucureşti, 1942; T. Cipariu, *Crestomaţie sau Analecte literare,* Blaj, 1858, p. XXVI; T. Cipariu, *Principia de limbă şi scriptură,* Blaj, 1866, pp. 108-109, Aa. şi Bb.; D. Dan, *Mănăstirea şi comuna Putna,* Bucureşti, 1905, p. 78 (nr. 21); Aron Densuşianu, *Istoria limbei şi literaturii române,* Iaşi, 1885, pp. 139-140 (cf. *ibidem,* ed. II, Iaşi 1894, pp. 196-197); Moses Gaster, *Crestomaţie română,* I, Leipzig, Bucureşti, 1891, pp. LXIV, 56-62, 87-91; Moses Gaster, *Geschichte der rumänischen Litteratur,* în «Grundriss der romanischen Philologie» (a lui G. Gröber), II, Band 3, Abt., Strasbourg, 1901, pp. 286-287, 310; B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni,* I, Buc., 1878, pp. 339-342, 345-352; B. P. Hasdeu, *Supliment la t. I din Cuvente den bătrîni,* Buc., 1880, pp. L, LXXXVIII; A. I. Iaţimirskij, *Slavenskie i russkie rukopisi rymiinskih bibliotek,* St. Petersburg, 1905, pp. 85-86, 433-435 (no. 129), 436-437; N. Iorga, *Istoria literaturii religioase,* Bucureşti, 1904, pp. 128-130, 141; N. Iorga, *Istoria literaturii romîne,* sec. XVIII, t. I, pp. 83-84; t. II, p. 604; N. Iorga, *Istoria literaturii romîne,* ed. II, vol. I, Bucureşti, 1925, pp. 126, 236-237, 247-248, 310; Karataev, *Opisanie* (în Sbornicul Secţiei de limba rusă şi folklor a Academiei imperiale de Ştiinţe, t. XXXIV, no. 2), I, Petersburg, 1883, pp. 459-460 (no. 458), 461 (no. 459), 501 (no. 555); Leonid, Arhimandrit, *Slaveno-srpska Kniijniţa,* în «Glasnic», t. 44, p. 257; St. G. Longinescu, *Istoria dreptului romînesc,* Bucureşti, 1908, pp. 335-336; Melchisedec, *Catalog de cărţile sârbeşti şi ruseşti manuscrise vechi ce se*

călugărulŭ Moxa Mihail, cătu mie (sic) fost știința și am preceputŭ eu, *am nevoitŭ de am scrisŭ.* Deci să ca(de) (să) punemŭ și noi odihnâ condeiului, ca un trâgătoriu vănsia, că oare cumŭ jeluiaște cine e pre mare să vazâ pristanište, așa și scriitoriul păzeaște să vazâ svrașitul. Deci să punem și noi negoțul corabiei noastre să stea în vadul păscarilorŭ. Cândŭ au făcutŭ păscarii vadŭ de odihnâ furtunațilorŭ eiŭ au fost an 5555, iarâ cândŭ am sositŭ eu la acestŭ vadŭ ei au fostŭ numărul a(n)ilor 7129 *(1620)* în luna lui Septevrie»,[2] zice Moxa în hronograful său: *De'nceputul lumieei de'ntăiu* (vezi mai jos).

Deci Moxa a fost un călugăr de prin părțile Rîmnicului Vîlcii din Oltenia.[3] Existența lui e semnalată la 1620 (însemnarea de mai sus din hronograf), și la 1640 (vezi *Pravila* de mai jos).

---

află în Biblioteca sântei Mănăstiri Neamțului, în «Revista pentru istorie, arheologie, și filologie», an. II, vol. II, fasc. I, 1884, pp. 136-137 (no. 72); L. Miletici și D. Agura, *Belezki ne edno naucno patuvane v Romănija,* Sofia, 1893, în «Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i kniznina», IX, pp. 195-202; Al. Odobescu, *Raport,* în «Anal Acad. Rom.», secț. I, t. X, p. administrativă și dezbateri, București, 1877, p. 22; Victor Onisifor, *Istoria dreptului romîn,* Cluj, 1921, p. 178 (cf. *ibidem,* ed. II, Cluj, 1925, pp. 210-211; P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila dans les Principautés roumaines,* în «Mélanges de l'Ecole Roumaine en France», 1926, I-ère partie, Paris, pp. 31-33; G. Pascu, *Istoria literaturii romîne, sec. XVII,* Iași, 1922, pp. 54-55; A. Pavlov, *Nomokanon pri boljsom Trebnike,* Moscova, 1897, pp. 485-492; I. Peretz, *Pravila de la Govora,* în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», t. XI, 1910, partea I, pp. 76-79, și partea II, pp. 395-408; t. XII, 1911, partea I, pp. 178-193, și partea II, pp. 467-474 (cf. *ibidem,* în extras, București, 1911, pp. 5-6, 27-40); I. Peretz, *Curs de istoria dreptului romînesc,* ed. II, vol. II, 1, București, 1928, pp. 223-237, 318-322, 326-329, 331-333; I. Peretz, *Precis de istoria dreptului romînesc,* București, 1931, pp. 326-362; I. Peretz, *Pravilele romînești din sec. XVII,* București, 1930, pp. 3-12; Ladislav Pici, *Die rumänischen Gesetze und ihr Nexus mit dem byzantinischen und slavischen Recht,* Praga, 1886, pp. 113-114; L. Pici, *Les lois roumaines et leur connexité avec le droit bysantin et slave,* Bucarest, 1887, pp. 11-13; I. Popescu-Cilieni, *Cărturarii trecutului oltean,* în «Oltenia», Craiova, 1943, pp. 110-112; Const. Popovici, *Fîntînele și Codicii dreptului bisericesc ortodox,* 1886, pp. 102-104; V. Popp, *Dizertație despre tipografiile românești,* Sibiu, 1838, p. 23 (nota), pp. 53-55 (nota), p. 58 (nota b); *Pravila lui Moxa,* Buc., ed. Acad. Rom., 1884; L. Predescu, *Un cronicar oltean: Mihail Moxa (Mocsalie),* în «Arhivele Olteniei», X, 1931, nr. 53, pp. 12-19; L. Predescu, *Din cronicarii români (Radu H. Popescu, M. Moxa, Radu și Șerban Greceanu și Udriște Năsturel),* Biblioteca «Dimineața», nr. 162; L. Predescu, *M. Moxa (Mocsalie),* în rev. «Albina», XXXVIII, 1935, nr. 20; S. Pușcariu, *Istoria literaturii romîne,* Sibiu, 1920, pp. 77, 80 (cf. *ibidem,* ed. II; Sibiu, 1930, pp. 86, 88-89); Demostene Russo, *Elenismul în literatură,* București. 1912, p. 56, nota 2; L. Șăineanu, *Autorii români moderni,* Buc., 1891, pp. VI-VII (cf. *ibidem,* ed. II, București, 1892, pp. VI-VII); I. Sbiera, *Mișcări culturale,* 1897, pp. 88, 117-118, 123, 125, 134, 241-244; N. Simache și Tr. Cristescu, *Hronograful lui Moxa,* Buzău, 1942; Barbu Theodorescu, *Istoria bibliografiei romîne,* București, 1945, p. 188; Undoliskii, *Ocerc slaveno-russcoi bibliografii,* Moscova, 1871, nr. 460; V. A. Urechia, *Schițe din istoria literaturii române,* București, 1855, pp. 131-132; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor,* ed. I, vol. IV, pp. 620-621.

2. Cf. B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni,* București, 1878, pp. 399-400.

3. G. Bariț, într-un raport la Academia Romînă asupra operei lui Hasdeu, *Cuvente den bătrâni,* bazat pe niște grecisme găsite de Hasdeu în hronograful lui Moxa (vezi Prefața la *Cuvente...,* I, p. 340), afirmă (Bariț) că Moxa ar fi de origine grecească din insula Chio («Anal. Soc. Acad. Rom.», seria I, t. XI, secț. I, București, 1878, p. 174; cf. *ibidem,* în Suplimentul la *Cuvente...,* I, București, 1880, p. L). Hasdeu răspunde contrariul, însă fără a argumenta (Supl. la t. I, din *Cuvente...,* p. LXXVIII). I. Sbiera,

Opera cunoscută a lui Moxa a fost studiată de mulți cercetători, care au subliniat importanța ei. Iată, pe scurt, ce se știe despre truda cărtărească a vrednicului călugăr :

1. **De'nceputul lumieei de'ntăiu,**[4] scrisă — după citatul pe care l-am văzut — în *septembrie 1620* la Episcopia Rîmnicului-Vîlcea, din îndemnul episcopului de acolo, Teofil.

Istoric. Cronica, spune Hasdeu, a fost găsită și cumpărată în București de către profesorul rus V. Gregorovici, care a și publicat o mică parte din ea, anume finalul începînd de la cuvintele : «deci au fost pînă la Mihail lui Ducâei» (p. 399, în Cuvente), într-o cărticică a sa, foarte rară,[5] intitulată : **О Сербіи в отношеніах к сосѣдним державам.** Cazan 1859, p. 5-45

«După moartea lui Gregorovici, în Odesa, la 1877, prețiosul manuscris a trecut în muzeul Rumiantzov de la Moscova, de unde l-a copiat Gr. Tocilescu și a binevoit a ni-l pune la dispoziție, comunicîndu-ne totodată că este în 8⁰, fiind scris pe 101 foi nepaginate și avînd cîte 16 rînduri pe fiecare pagină, iar pe scoarța legăturii de lemn, îmbrăcată cu piele neagră, se află mai multe însemnări, care constată că manuscrisul aparținuse odată Mînăstirii Bistrița de peste Olt».[6]

Cuprinsul. E un hronograf, adică o istorie universală, care începe de la zidirea lumii și merge pînă la anul 1105. Aci (p. 399),[7] Moxa zice că o termină, dar nu e așa, deoarece continuă, mai pe larg chiar, pînă la anul 1489.

Iată, pe scurt, cuprinsul hronografului : Dumnezeu creează lumea în 6 zile ; în a 7-a creează pe Adam și Eva. Povestea mărului, șarpelui și alungarea din rai. Nașterea lui Abel și Cain. Uciderea primului de către al doilea. Nașterea lui Sit, care «puse nume stelelor și toată filosofia, și născu pre Enos». Enos naște pe Cainan, ș.a.m.d. Astfel ia naștere lumea. Potopul și Noe, cu corabia.

Mișcări culturale, 1897, p. 243, arată că Moxa nu-i grec, deoarece afirmă : «Pînă aci s-au scos de'ntr'alte cărți slavonești pre limba *noastră*» (cf. Hasdeu, *Cuvente...,* I, p. 399), iar limba hronografului lui Moxa e romînească.

4. Publ. în întregime de Hasdeu, în *Cuvente...,* I, pp. 345-406 ; cf. fragmente în : M. Gaster, *Crestomație română,* I, Leipzig-București, 1891, pp. 56-62, și L. Șăineanu, *Autorii români moderni,* ed. I, București, 1891, pp. VI-VII (cf. *ibidem,* ed. II, București, 1892, pp. VI-VII). N. Simache și Tr. Cristescu au publicat o ediție a hronografului lui Moxa, la Buzău, în 1942, cu titlul : *«Hronograful lui M. Moxa».* Asupra acestei ediții, N. Cartojan, în *Istoria literaturii romîne vechi,* vol. II (București, 1942, p. 138), scrie : «Prefața, confuză, nu rezolvă problema surselor cari trebuie puse pe alte baze». Iar Barbu Theodorescu, în *Istoria bibliografiei romîne* (București, 1945, p. 188), notează despre ediția Simache : «Cuprinde un bogat material foarte util, dar fiind departe de cerințele științifice».

5. Academia R.P.R. n-o are.

6. Hasdeu, *Prefață* în *Cuvente...,* I, p. 339. I. Popescu-Cilieni, în studiul *Cărturarii trecutului oltean,* din volumul *Oltenia* (Craiova, 1943), la pp. 110-112, nota 18, scrie că Const. St. Nicolăescu-Plopșor ar fi descoperit o copie manuscrisă a hronografului lui Moxa și că ar fi pe cale de publicare. Ceea ce nu s-a întîmplat.

7. Paginația dată în text e după *Cuventele* lui Hasdeu.

Inpărăția lui Nevrod[8] (turnul pînă la cer, împărțirea limbilor). *Inpărâțiea: Egypetului, Asyriilor, lu Sostrie Egyptean, lui David, lui Cirŭ, lui Alexandru Machidon, lui Ptolomeu Epure, Troianilor. De inceput Rymleanilor (= Romanilor). Inpărâțiea lui Romil ce au impărățit intăiu în Rumŭ. Domniea Rumului cei orăndiți. Inpărâțiea: lu Gaie Chesarŭ, lu Augustŭ Chesarŭ, lu Tiverie Chesarŭ, lu Gaie Chesarŭ, lu Claudie Chesarŭ, lu Neronŭ Chesarŭ, lui Vespasianŭ Chesarŭ, lui Titŭ fiiul lui Spasianŭ, lui Domentianŭ, lui Nerue, lu Traianŭ Chesarŭ, lu Andrianŭ, lu Antonianŭ, lu Marco Antoninŭ, lu Comodŭ, lui Pertinaxŭ, lui Sevirŭ Tarŭ, lu Dechei Chesarŭ, lui Dioclitianŭ și a lui Maximilianŭ, Constei Tatâl au Constantin Inpăratŭ, lu Constantinŭ Marele inpăratŭ întăiu în Creștinii, lu Costantie feciorul lui Costantinŭ, lui Iulianŭ călcâtoriu de leage, lui Teodosie celui mare, lu Arcadie, lui Teodosie cel micŭ, lu Marchianŭ, Marelui Leontŭ, lui Lăvŭ celui micŭ, lu Zinonŭ Brăcolacul, lu Anastasie Tarŭ, lui Iustinianŭ intaiu, lui Justinianŭ celui mare, lu Iustin cel micŭ, lu Tiverie, lui Mavrichie, Focâei Muncitoriul, lu Iraclie inpăratu, lui Constantinŭ fiiul lui Iraclie, lu Iraclonŭ frătină-său, lu Consta fiiul lui Constantinŭ, lu Costantinŭ Bărbosul feciorul Constei, lu Iustinianŭ, lu Leontie Tarŭ, iu Tiberie. Iarâ inpărâțiea lui Justinianŭ. Inpărâțiea lui Filipŭ Tarŭ, lu Artemie Tarŭ, lu Leu Iconoboretŭ, lui Constantinŭ Cufuritul, lu Leu fiiul Cufuritului, lu Costantinŭ fiiul lu Leu și maicâ-sa Irina, lu Nichiforŭ Ghenica, lui Mihail Rugavei, lui Leu Armeanul și luptâtoriul icoanelorŭ, lui Mihailŭ, lui Teofil, lu Mihail feciorul lui Teofil și al Teodoriei, lui Vasilie Machedoneanulŭ, lu Leu Prea Ințeleptul, lui Alexandru fratele lui Leu și al lu Costantinŭ feciorul lu Leu, lui Romanŭ Colapinŭ. Iarâ inpărâțiea lui Constantinŭ feciorul lu Leu. Inpărâțiea lui Romanŭ fiiul lui Costantinŭ, născutulŭ în Orșenice, lui Nichifor Foca, lui Io Timiski, lui Vasilie fiiul lui Romanŭ, lui Costantinŭ fratele lui Vasilie, lu Romanŭ Arguropolscoe, lui Mihail Peflagonŭ, lui Mihail Calafatinŭ, lui Costantinŭ Monamahŭ, Teodoriei în Ursenicŭ născutâ, lui Mihail, lui Isachie Comninŭ, lui Costantinŭ Luca, lui Romanŭ Dioghenŭ, lu Mihail fiiul Lucâei, lu Katacozinŭ. Cum au trecutŭ Turcii marea de au luatŭ Inpărâțiea. Inpărâțiea lu Calioanŭ, lui Manoil Paleologŭ, lu Maxmetŭ fiiul lu Muratŭ. De Tarigradŭ.*

Observații. Cu toate că e scris de un oltean și în Oltenia, hronograful lui Moxa nici nu amintește măcar de întemeierea Munteniei, pe cînd despre întemeierea Moldovei vorbește, fixînd-o la anul 1359 (p. 405). Lucrul a fost observat de I. Sbiera,[9] care i-a găsit explicația probabilă, astfel: pe atunci nu se vorbea în cronici decît despre întemeierea Moldovei; a Munteniei era neglijată.

Moxa vorbește în cîteva locuri despre originea latină a romînilor, cu care prilej stilul lui devine vioi, entuziast: «După aceaea zidi Romul cetate prea mare și frumoasâ, de la Adam pănâ s-au făcut Rumul 4708 de an și cu glas de bucinŭ ură: să asculte toatâ lumea de cetatea ce i se

8. Pasajele subliniate sînt chiar titluri de capitole din hronograf.
9. In op.: *Mișcări culturale*, pp. 241-242.

puse numele Romŭ; deci căți esŭ de acolea ei se chiamâ Rumâni» (p. 355). «Să începapemŭ a scrie de acum tăriea și putearea Rumânilorŭ» (p. 354).

Valoarea. Hronograful nostru nu e o lucrare științifică, savantă, cu note, citate. E o scurtă expunere de istorie universală, fără pretenții, după cum se exprimă și Moxa la începutul ei: «Sufletŭ tinâiubiŭ avuție socotește, și de pururea o pohtește, iarâ tu, suflet înpărătescŭ, de pururea însetoșezi cu mentea, ca să afli învățâtura cărților și de'ntr'înse cu dulceață să te adăpi: și întrebi să știu: carii au domnitŭ de'ntăiu, și pănâ unde au ajunsŭ, și cum au înpărâțit, și căți an. Noi vom lua acestŭ greu să-i și cu pregetŭ, ce darurile tale iale ne răcorescŭ sudorile noastre; mulți se-au nevoitŭ de au scrisŭ ani și i-au chibzuitŭ să spue adevărŭ, și unul cu altŭ nu s'au sămănatŭ, iată și noi de cătŭ ne iaste puterea spunemŭ *cu adevărŭ*» (p. 345).

Așadar, deși nu științific, hronograful e scris cît mai aproape de adevărul istoric.

Hronograful lui Moxa prezintă pînă astăzi o mare valoare, *fiind cea dintîi istorie universală scrisă în limba romînească,* și — păstrată bine în transcrierea fidelă a doi pricepuți, Gr. Tocilescu și Hasdeu, — e un izvor sigur și important pentru lingvistica romînească.

Izvoarele. Moxa spune în hronograful său, că pînă la anul 1105 și-a scos știrile din *«cărți slovenești pre limba noastră»* (p. 399); iar de la 1105 pînă la 1489, *«de'ntr-alte izvoade»* (p. 400).

Hasdeu observă că, cu excepția chiar a afirmației de mai sus, se poate constata că Moxa a întrebuințat izvoare slavonești, din cauza cuvintelor slave care împestrițează limba hronografului.[10]

«La prima vedere s-ar putea bănui că Moxa a avut dinainte-i vre-un text grecesc, din cauza grecismelor din Hronograf. Aceste grecisme însă au putut foarte bine să fie deja în textul slavic, de unde Moxa le-a reprodus apoi pe de-a-ntregul».[11]

Demostene Russo, întărind convingerea lui Hasdeu, adaugă că hronograful lui Moxa e o compilație după hronografele grecești *în redacție slavă.*[12] Alții au combătut afirmația lui Hasdeu,[13] dar pe nedrept, deoarece noi am găsit cîteva cuvinte în hronograf, neobservate de nimeni ca importanță, care sună: «cum zicem *noi* județŭ cu prăgari, iarâ grecii *ipatŭ*» (p. 356). Acele cuvinte, «județŭ cu prăgari», sînt slave. Despre ele vorbește Moxa — traducînd un izvor slav —, că le «zicem noi» (= sla-

10. Cf. Hasdeu, *Cuvente...,* p. 341.
11. *Ibidem,* p. 340.
12. D. Russo, *Elenismul în Romînia,* București, 1912, p. 56, nota 2.
13. Astfel I. Sbiera, *Mișcări,* pp. 243-244, afirmă că celelalte izvoare despre care pomenește Moxa în text, trebuie să fie grecești și chiar latinești. Prima afirmare Sbiera caută s-o dovedească astfel: hronograful spune la p. 354: «N-am scris ca Omir, că ei a avut limbă dulce». Sbiera conchide (p. 243), că Moxa trebuie să fi citit în grecește pe Homer, dacă poate spune despre el că avea «limbă dulce»! Dar nu s-ar fi putut oare ca Moxa să fi aflat acest lucru despre opera lui Homer de la alții, din cărți? Cît privește a doua afirmare a lui Sbiera, ea rămîne ca atare.

vii), iar grecii *ipatŭ*. Așadar, izvorul e slav, care compilează texte grecești.

Este Moxa numai un compilator-traducător, sau chiar autor? Gaster[14] îl socoate numai traducător. Hasdeu[15] și I. Bogdan,[16] cu toate că găsesc asemănări între hronograf și cronica lui Manasse (slavonească), făcînd o mică comparație între ele, îl socot mai mult un autor, deoarece a extras din izvoarele sale slavonești mai mult *ideea*, pe care a expus-o apoi cu propriile sale observații.

În această chestiune, A. D. Xenopol vine cu precizări: «Nu avem a face cu o simplă traducere a unor texte slavone, ci mai curînd cu o prelucrare, după cum se poate vedea de pe mai multe analogii, unele din ele nu prea nimerite, aduse de Moxa pentru a explica noțiunile mai străine ce le întîlnește. Așa, vorbind despre Servius Tullius, el spune: «(pe) acesta de'ntăiu-l chema *Serbie, iarâ rumâneaște șărbŭ*, că nâscuse de'ntr-o roabâ» (p. 356); «și puseră nume beseareciei Capitol, și de atunce pănă acum *noi chemăm* besearecile latinești *româneaște capiște*» (p. 356). «Tot la această încheiere, continuă Xenopol, că Moxa nu se ținu cu traducerea lui de la litera textelor ce le avea înainte, ne aduce și faptul că el pretutindeni caută să redee noțiunile mai străine prin de acele cunoscute romînilor. Așa vorbește în mai multe locuri de *boierii* Romei, într-un loc chiar de *părcălabii* din Roma. Un ministru al împăratului de răsărit îl tilcuiește Moxa de *mare ban*; pe altul, *poslujnic*».[17]

Calități literare. Limba hronografului e plăcută. Iată cîteva exemple:

Expresie populară: «cătâ frunzâ și iarbâ» (p. 392).

Vioiciune de stil și cuvinte sonore: «nu iubea sunete de săbii și buciune seamne de războae, nice chiote de gloate, nice glasŭ de oaste, ce numai ce bea și mănca cu mueri frumoase și cu fluere și alăute, jucări și cănîece curvești de ioboste»[18] (p. 395); «plecâ cerbicea Egiptanilorŭ, și birui trufa Turcilor» (p. 361); «le prădâ țara și le răsipi cetățile și le arse satele, și le tăia muerile și le ucidea feciorii și le jungea pruncii» (p. 375); «o marnică neascultare! o nâprasnică cădeare!» (p. 347); «Coifurele, săgeatele, sulițele, platoșele și toate armele lui era mai dragi decîtŭ mease tinse pline de veselie și de vinŭ dulce; sunetele armelorŭ și răsunulŭ coardelorŭ de arcŭ mai (mult) iubia decătŭ glasŭ de alăute» (p. 395); «biruise răulŭ pre bine și acoperise strămbâtățile pre dereptăți» (p. 372).

Comparații: «soarele acoperŭ nuorii, așa și pre bine vrăjmașii» (p. 367); «ce cum nu poți ajunge înaltul ceriului, nice adîncul pămîntului, nice marginea lumiei, nice cum nu se potŭ număra stealele ceriului, nice năsipul măriei, așa nu se poate afla adăncul scriptorilorŭ» (p. 399); «cela ce avea cerbice țapănâ și trufâ iute și cu limbă ascuțitâ, elŭ se

14. În *Crestomație*, I, p. LXIV.
15. În *Cuvente...*, I, p. 342.
16. În art.: *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, în «Archiv für slavische Philologie», t. XIII, 1891, pp. 501-502 (cf. *ibidem*, în extras, Leipzig, 1891), și în op.: *Vechile cronici moldovenești*, București, 1891, p. 76.
17. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. I, IV, pp. 620-621.
18. Îndrăgostit (afemeiat, în cazul de față).

mue ca boul de jug» (p. 372); «o, pizmâ! de începutŭ vrăjmașe, fiară cumplitâ, tălhariu, scorpie veninoasâ, șarpe mușcătoriu, săgeatâ fără fierŭ, suliță ascuțitâ, viață fără pace, cătŭ rău faci și căți muncești!» (p. 371).

Cugetări: «era pre mare și pre uscatŭ ca năsipu de mulți, și bărbați buni și viteaji; ce fu mai tare și mai putearnicu aurul decătŭ mulțimea oștilor, că poate sparge cetăți și a răsipi ziduri, aurul poate birui războiul, poate piiarde toate bărbățiile, că e săgeatâ lucie și se înfige lesne în inimâ de omŭ (p. 369). În sfîrșit, lupta de la Rovine: «se rădică Baiazitŭ cu Turcii spre Români, deci se loviră cu Mircea voevodŭ, și fu războiu mare cătŭ se întuneca de nu se vedea văzduhulŭ de mulțimea săgeatelorŭ, și mai pierdu Baiazitŭ oastea lui cu totul, iarâ pașii și voevozii perirâ cu toți, așa de se vrăsa sânge multŭ câtŭ era văile crunte» (p. 402).[19]

2. **Pravila,**[20] tipărită la Govora, 1640.[21]

Istoric. Pravila se află la Academia R.P.R., în mai multe exemplare și formate: un manuscris al *Pravilei* la nr. 2471, mic în quarto, legat în piele și avînd 193 file. La fila 189, după terminarea textului *Pravilei*, se vede iscălit de aceeași mînă care a scris și manuscrisul întreg, traducătorul: «*Moxalie Mihail*». Pe o altă filă e iscălitura mitropolitului Teofil.[22]

Exemplare tipărite sînt mai multe la Academia R.P.R., la nr. 39 (cărți vechi).[23]

Exemplarul complet de la Academie a fost studiat de I. Bianu-N. Hodoș. El are 170 de foi+4 foi nepaginate. La p. 2 e stema Țării Romînești, cu o incripție slavonească deasupra: «la prea luminata stemă a milostivilor Domni Basarabi».[24] (în trad. rom.); iar pe laturile aceleiași pagini: м. б м. б. г. з. в. (=милостїю божїю Матеи Басараба Воевода

19. Studiu lingvistic asupra hronografului a dat Hasdeu, *Cuvente...*, I, pp. 407-432, la «Notanda».

20. Titlul întreg sună: «Pravila, aceasta iaste direptătoriu de leage, tocmeala sfinților Apostoli, tocmite de 7 săboare, cătrî aceasta și opreacuvioșilor părinții învețătorilor lumiei. Tipăritu-se-au în tipar i prealuminatului Domn Io Matei Basarabî Voevodî a toatî țara Ugrovlahiei; în măsătir(ea) *Govora*. Văleato 7149, iarî de la nașterea lui Hs., 1640» (cf. I. Bianu-Nerva Hodoș, *Bibliografia Romînească Veche*, p. 108, no. 39).

21. Ediții ale *Pravilei* au apărut: București, ed. Acad. Rom., 1884; I. M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile Romîniei*, III, București, 1885, pp. 85-133 (ed. Bujoreanu e după aceea a Acad. Rom. din 1884; cuprinde nu numai textul, dar și versurile lui U. Năsturel, «Predoslovia» etc.); ediția lui Peretz, *Pravila de la Govora*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», t. XI, 1910, partea II, pp. 395-408; t. XII, 1911, partea I, pp. 178-193, și partea II, pp. 467-474 (cf. *ibidem*, în extras, București, 1911, pp. 27-40). Textul lui Peretz e întrerupt.

Fragmente a dat Gaster, *Crestomație*, I, pp. 87-91.

22. Vezi manuscrisul studiat în Peretz, *op. cit.*, t. XI, 1910, partea I, pp. 76-77. (Cf. *ibidem*, în extras, pp. 5-6); vezi și I. Peretz, *Istoria dreptului romînesc*, ed. II, vol. II, 1, București, 1928, pp. 318-319.

23. Vezi în Peretz, *op. cit.*, pp. 78-79 (cf. pp. 7-8); vezi și Peretz, *Ist. drept. rom.*, pp. 320-321.

24. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 108.

Господин Земли угровлахїнское, adică: «Cu mila lui Dumnezeu Matei Basarab Voevod (și) Domn al Țării Ungrovlahiei». [25]

Pe p. 3 sînt 12 versuri slavonești asupra stemei țării, iscălite de Udrișteș Năsturel din Fierești. [26]

Pe pp. 4-8 se află o «Predoslovie către toți nastavnici(i) sfintei beseareci», iscălită de mitropolitul Teofil. [27]

Pe p. 8 găsim o notiță în slavonește a lui Meletie Macedoneanul, egumenul Mînăstirii Govora. [28]

Ediții. În «Predoslovia» ediției complete a *Pravilei* de la Academie, episcopul Teofil scrie: «Socotit-am că mai toate limbile au carte pre limba lor; drept aceia cugetaiŭ și eu robul Domnului mieu lui Is. Hs. să scotŭ această carte, anume pravilâ pre limba românească». [29] În ediția *Pravilelor* din Ardeal (existente tot la Academie), mitropolitul Ardealului, Ghenadie, iscălește această *Predoslovie.* [30]

Așadar, erau două «ediții» ale *Pravilei*: una ardelenească, a lui Ghenadie, și alta oltenească, a lui Teofil.

Cercetătorii au fost încurcați într-atît de cele două iscălituri ale Predosloviei, încît nu și-au dat seama că Teofil și Ghenadie nu-s decît niște «editori» (= «să scot», vezi mai sus), presupunîndu-i drept *tipăritorii Pravilei.*

Într-adevăr: V. Popp a crezut tipăritor pe Ghenadie; [31] T. Cipariu, pe Teofil. [32] Pe urmă Cipariu dă peste adevăr, observînd existența celor două «ediții» ale *Pravilei.* [33]

În schimb, V. A. Urechia [34] și Aron Densușianu [35] afirmă cu precizie existența celor două ediții. [36]

Tipograful Pravilei. Și aci există neclaritate. Se pare că două persoane își revendică dreptul de tipografi ai *Pravilei.*

Eu cred însă, că unul din ei e adevăratul tipograf, pe cînd celălalt numai *a stăruit, s-a interesat* ca *Pravila* să fie tipărită. Primul, tipograful, e *Ștefan Ohrideanul.* Într-adevăr, într-o notiță slavonească a *Pravilei* complete (ediția modernă din 1884) se spune: «*m-am ostenit* cu aceasta eu ieromonahul Ștefan Ohrideanul, *și am tipărit noi* această carte». [37] Deci, Ștefan Ohrideanul *s-a ostenit* să tipărească *Pravila.*

25. *Ibidem,* pp. 108-109.
26. *Ibidem,* p. 109.
27. *Ibidem,* pp. 109-112 (e reprodusă întreaga *Predoslovie*).
28. *Ibidem,* p. 112. Descrierea *Pravilei* și în: A. I. Iațimirskij, *Slavenskie i russkie rukopisi rumiinkih bibliotek,* St. Petersburg (în «Sbornic», t. 79), pp. 433-435, no. 129.
29. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.,* p. 109.
30. *Ibidem,* p. 114.
31. În op.: *Dizertație despre tipografiile românești,* Sibiu, 1838, p. 58, nota b.
32. În op.: *Crestomație sau Analecte literare,* Blaj, 1858, p. XXVI.
33. T. Cipariu, *Principia de limbă și scriptură,* Blaj, 1866, pp. 108-109 (Aa. și Bb.)
34. În op.: *Schițe de istoria literaturii române,* București, 1885, pp. 131-132.
35. În op.: *Istoria limbei și literaturii române,* Iași, 1885, pp. 139-140 (cf. *ibidem,* ed. II, Iași, 1894, pp. 196-197).
36. Același lucru constată și Peretz, *op. cit.,* pp. 78-79 (cf. pp. 7-8); vezi și Peretz, *Ist. drept.,* p. 322.
37. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.,* p. 113. De altminteri, acest Ștefan Ohrideanul apare

Al doilea, ajutătorul la tipărire, e *Meletie Macedoneanul,* căci astfel reiese dintr-o altă notă slavonească a acestuia, scrisă pe *Pravilă:* «Din ordinul prea luminatului Domn Io Matei Basarab Voevod *s-a tipărit* această carte numită *Pravilă, de mine,* cel mai umil dintre preoți, *Meletie Macedoneanul,* Egumenul obștei viețuitorilor din mănăstirea Govora». [38] Faptul că Meletie nu s-a *ostenit* ca Ohrideanul, și faptul că era egumenul Govorei, presupunem că n-a avut decît un rol de supraveghetor al tipăririi.

Autorul traducerii Pravilei. Și aci, ca și la edițiile și tipograful *Pravilei,* chestiunea la început a fost controversată. V. Popp credea traducător pe Ghenadie, [39] T. Cipariu pe un oarecare ieromonah Silvestru, identificat în Ardeal. [40] Primul nu argumentează deloc; al doilea, insuficient.

Odobescu o atribuia logofătului Udrișteș Năsturel din Fierești, în felul următor: că a găsit «o tablă de lemn, fost-a scoarta unei cărți bisericești slavone din biblioteca Mînăstirii Bistrița din județul Neamț, după care Logofătul Udrișteș Năsturel din Fierăsci a tradus la 1639 Pravila bisericească cea mică, tipărită pentru prima oară romînește la Govora sub Matei Vodă Basarab». [41] Sbiera însă, reproducînd textul acelei note descoperite de Odobescu, arată că acesta a înțeles-o greșit. Iată acea notă: «Această carte colectanee, proprietate a renumitei între mănăstirile românești transmuntene, am împrumutat-o eu Orest Năsturel din Fierești, din aceeași mănăstire, a Bistriței zic, spre cetire pe câtva timp; am cetit-o acum pînă în sfârșit; nu puțin m'am îndulcit cu citeniile din ea; de aceea mă și rog ca Dumnezeu, dătătoriul bunătăților, să dăruiască scriitorului iubitoriu de osteneală, mai ales dispuitorului (= stăpânului), dar și celor ce mi-aŭ dat-o în împrumut, pe urmă încă și nevredniciei mele păcătoase răsplata vecinică a bunătăților viitoare, amin.

---

ca meșter tipograf la Govora și înainte de *Pravila* noastră, și după ea. Astfel, la 1638 el tipărește la Govora o *Psaltire* slavonească cu Ceasoslov, pe care se află indiciul: «S-a tipărit această carte prin prea păcătosul între ieromonahi Ștefan din Ohrida» (Karataev, *Opisanie* (în Sbornicul Secției de limba rusă și folklor a Academiei Imperiale de Științe, t. XXXIV, no. 2), I. Petersburg, 1883, p. 461, no. 459; Undolischii, *Ocerc slaveno-russkoi bibliografii,* Moscova, 1871, no. 460; Arhimandrit Leonid, *Sloveno-srpska Knijnița,* în «Glasnic», t. 44, p. 257; Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.,* p. 106). După *Pravila* de la Govora, Ștefan Ohrideanul mai tipărește un *Antologhion* slav, la 1643, la Cîmpulung, pe care-l iscălește: «Ștefan ieromonah, tipograf, sîrb» (Karataev, *op. cit.,* p. 501, no. 555; Bianu-Hodoș, *op .cit.,* p. 136).

Același ieromonah iscălește astfel într-un document din 1644: «Ștefan Tipograful» (V. Popp, *Dizertație despre tipografiile romînești,* Sibiu, 1838, p. 23, nota).

38. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.,* p. 112. Despre Meletie Macedoneanul de asemenea aflăm date, în care se vorbește că a fost tipograf. Într-un hrisov din 6 ianuarie 1634 e menționat «părintele Igumen Meletie Macidoneanul Tipograful» de la Mînăstirea Govora (Popp, *Dizertație,* pp. 53-55, nota). El de asemenea tipărește la Govora, în 1637, o *Psaltire* slavă: «Am tipărit această carte ce se cheamă psaltire, eu cel mai mic între călugări Meletie Macedoneanul, egumenul Mănăștirii Govora, deoarece m-am aprins de dragoste pentru acest meșteșug al tipografiei cînd am primit haina călugărească în sf. munte al Atonului, în marea lavră bulgărească numită M-rea Zugrav» (Karataev, *op. cit.,* pp. 459-60, no. 458; Bianu Hodoș, *op. cit.,* p. 106).

39. În *op. cit.*

40. In *Principia...,* p. 108, Bb.

41. Al. Odobescu, *Raport,* în «Anal. Acad. Rom.», secț. I, t. X, partea administrativă și dezbateri, București, 1877, p. 22.

în zilele binecredinciosului și prealuminatului principe, Domnului Mateiu Basarab, în anul Domnului 1639 (sau 1635), în luna lui Iunie în 18».[42]

Așadar, Udriște Năsturel numai *a împrumutat* și *citit* acea *Pravilă*, și nicidecum nu rezultă că a și tradus-o în romînește.

Tot în privința traducătorului *Pravilei* în cauză, V. A. Urechia[43] aprobă presupunerea lui Cipariu că ar fi Silvestru. Iar Aron Densușianu împacă pe Cipariu, adăugînd însă o apropiere de adevăr: că *Pravila* a fost tradusă, ce-i drept, de Silvestru, dar revăzută în ediția munteană de Meletie Macedoneanul și Mihail Moxa.[44]

Toate aceste cercetări erau eronate, pentru că — pînă la ediția *Pravilei* din 1884 (cea completă) a Academiei R.P.R. —, edițiile existente erau stricate, lipsindu-le astfel o notiță slavonească (existentă în ediția 1884), care ne lămurește cine a tradus și tipărit[45] *Pravila*: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu îndeplinirea Sântului Spirit, această carte *a prescris-o* (= a tradus-o) *de pe slavonă în limba romînească Mihail Moxalie* și după aceea din ordinul și cu cheltuiala prealuminatului Domn Io Mateiu Basarab Voevod și cu binecuvântarea preasfințitului arhiepiscop, Kir Teofil, Mitropolit a toată țara Ungrovlahiei, *m-am osteneit cu aceasta eu ieromonahul Ștefan Ohrideanul și am tipărit noi această carte.* S-a început *a se scrie* în anul 7149, iar de la nașterea lui Hristos *1640,* în Lunia d'intăiei săptămâni a săntului ajun și s-a sfîrșit în Lunia săptămînei a șaptea a ajunului (postului) aceluiaș an».[46]

Mai mult: am văzut mai sus că pe manuscrisul *Pravilei,* existent la Academia R.P.R., iscălește, ca *traducător,* însuși «Moxalie Mihail».

Deci: traducătorul *Pravilei* din slavonește în romînește e Mihail Moxa (Moxalie), cheltuiala a ținut pe Domn, cu aprobarea lui Teofil, tipăritorul e Ștefan Ohrideanul, ajutătorul acestuia e Meletie Macedoneanul și tipărirea s-a făcut la 1640.

Datarea Pravilei. Din nota de mai sus mai reiese că *Pravila* s-a tipărit între ziua de luni a primei săptămîni a ajunului (postului), și s-a sfîrșit în ziua de Luni a săptămînii a șaptea a postului din același an. Sbiera identifică aceste date: de la *16 noiemmrie 1640—19 aprilie 1641* (socotind eronate cuvintele «aceluiaș an»).[47] Identificarea lui Sbiera o găsesc greșită, deoarece pe coperta *Pravilei* complete stă scris *1640;* iar după indiciile de mai sus, identificarea e această: 16 noiembrie-28 decembrie a «aceluiași an» 1640.[48]

Cît privește data traducerii lui Moxa, n-avem nici un indiciu de datare.

42. Sbiera, *Mișcări...,* pp. 117-118.
43. In *Schițe,* p. 132.
44. Ar. Densușianu, *op. cit.,* ed. I, pp. 139-140 (cf. ed. II, p. 197).
45. Acest punct l-am clarificat mai sus.
46. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.,* p. 113.
47. Sbiera, *Mișcări...,* p. 123.
48. De la lunia săptămînii întîia a postului pînă la lunia săptămînii a 7-a a postului s-au scurs 6 săptămîni. Deci 42 de zile. Or, 16 noiembrie+42 de zile = 28 decembrie.

Originalul traducerii Pravilei. Originalul slavonesc care a servit ca model lui Moxa, probabil că e o compilație după manuscrise slavone de canoane, sau cel puțin o influență dintr-un nomocanon grecesc, care a circulat pe atunci în manuscris și care a fost mai tîrziu publicat în 1677 de Johannes Baptista Cotelerius, în opera sa: «Ecclesiae graecae monumenta», t. I, pp. 68-158, nocomocanon care are ordinea și expunerea materiei identică cu a *Pravilei,* iar titlul e aproape cuvînt cu cuvînt cu al *Pravilei.* [49]

Noi credem însă că putem preciza că acea compilație, fie grecească, fie slavonească, care a fost la baza originalului ce a servit traducerii *Pravilei* lui Moxa, își are originea în cunoscuta colecție de legi «Nomoi georgicoi» (cunoscute și cu denumirea de *leges agrariae* sau *colonariae),* care, la rîndul ei, își are obîrșia în legislatura romană a lui Justinian. Credem acest lucru, pentru că există un capitol din *Pravilă,* care se intitulează astfel (ed. Bujoreanu, p. 127): «Altă tocmeală de *Ustinian* ce aú tocmit însuși împărăția lui».

Pe de altă parte, P. P. Panaitescu constată asemănări între această *Pravilă* și alta din 1629, publicată de Petru Moghilă la Kiev. [50] Într-adevăr, spune P. P. Panaitescu, titlul *Pravilei* de la Govora «e aproape identic» cu titlul nomocanonului lui Moghilă. Apoi și nomocanonul lui Moghilă începe cu o introducere către clerici, iscălită de acesta, după cum și *Pravila* noastră începe cu introducerea lui Teofil. «Introducerea Mitropolitului Teofil nu-i decît o traducere cuvînt cu cuvînt după aceea de Moghilă: aceiași manieră de a se adresa «arhiepiscopilor, mitropoliților și episcopilor plini de dragoste către Dumnezeu, cît și preoților și clerului, care are puterea eclesiastică și a fost consfințit de către Dumnezeu», cît și benedicțiunea sa cu referință la evanghelia lui Ioan».

«Toată partea din introducerea care privește datoriile preoților și misiunea lor, este tradusă după Petru Moghilă, cu toate notele marginale scoase din Biblie și din Evanghelii (una singură din aceste note din textul rutean, care se raportă la deciziunea unui consiliu provincial din Wilna, e omisă în traducerea romînească)». «La începutul introducerii lui Teofil se găsește, ce-i drept, un pasagiu neexistent la Moghilă, dar el se referă la starea culturii din Țările Romîne, că adică nu există nici un nomocanon romînesc tipărit».

«După introducere se găsește în *Pravila* de la Govora, cu un titlu separat, un avertisment preoților cari vor îndrăzni să spovedească pe credincioșii lor fără avizul în prealabil al mitropolitului și deciziunea consi-

49. Identificarea aceasta a făcut-o C. Popovici, *Fîntînele și Codicii dreptului bisericesc ortodox,* 1886, pp. 102-104.

50. Această *Pravilă* de la Kiev a fost studiată de A. Pavlov, *Nomokanon pri boljsom Trebnike,* Moscova, 1897, pp. 485-492. Primul care numai a semnalat asemănarea între *Pravila* lui Moxa și cea de la Kiev, e Ladislav Pici, *Die rumänischen Gesetze und ihr Nexus mit dem byzantinischen und slavischen Recht,* Praga, 1886, p. 114 (cf. *ibidem,* în trad. franceză: *Les lois roumaines et leur connexité avec le droit byzantin et slave,* Bucarest, 1887, p. 13).

liului de Cartagina pentru această abatere. Acelaș avertisment se găsește în termeni identici și după introducerea din nomocanonul din Kiev».

Cu toate aceste asemănări, constată P. P. Panaitescu, textul *Pravilei* de la Govora nu se aseamănă cu acela al lui Moghilă, primul fiind mai întins.[51] Care-i, așadar, modelul slav care a servit traducerii lui Moxa? Se pare că el a fost găsit, între mai multe Pravile slave ce au circulat pe la noi. Le vom expune conținutul la fiecare — în măsura în care ne-a fost înregistrat de istoricii literari —, și la urmă vom arăta care dintre ele au servit de traducere *Pravilei* de la Govora.

a) *Pravila de la Bisericani, din 1512.* A fost studiată de A. I. Iațimirskij,[52] care-i reproduce — între altele — și întreg conținutul (tabla de materii). Astăzi nu se mai află la Bisericani. Pravila aceasta n-are titlu. Identificarea datei, locului și traducătorului ei o aflăm dintr-o însemnare de la sfîrșitul cărții: «În anul 7020 (= 1512) cu dania și porunca binecredinciosului și de Hristos iubitoriul Io Bogdan voevod și domn a toată țara moldovenească s-a scris cartea aceasta numită Nomocanon în mănăstirea Bisericani. Această bucată însă s-a scris în mănăstirea Neamțului, unde ete hramul Pantocratorului, de mult păcătosul de acolo ierodiaconul Nicodim, fiind atunci egumen ieromonahul Partenie».

Titlul acestei *Pravile* îl aflăm din text: «Pravila sfinților apostoli și a celor 7 soboare și a altor sfinți părinți tuturor oamenilor la orice treabă poveste diferită».

b) *Pravila de la M-rea Neamțu, din 1557.* Dispărută ca și Pravila din 1512. Studiată de I. Bogdan[53] și Melchisedec.[54]

Iată titlul acestei Pravile: «Pravila sfinților Apostoli și sfintelor 7 soboare și altor sfinți părinți, porunci felurite pentru toți oamenii și pentru toate împrejurările».

Pe f. 302 v are nota: «cu voia tatălui și cu ajutorul fiului și cu desăvîrșirea sfântului Duh, s-a început această carte anume pravila sfinților apostoli și s-a săvîrșit din porunca și cu dania prea sfințitului mitropolit al Sucevei Kir Grigorie numit și de la Neamț... și s-au scris cu mîna erodiaconului Ielarion, ucenicul aceluiași mitropolit, în zilele lui Alexandru voevod, în anul 7065 (= 1557) luna lui August 1».

Pe f. 228 se repetă aceeași notă.

c) *Pravila de la Putna din 1581.* De asemenea s-a pierdut. Asupra ei avem o descriere succintă. Ar fi avut titlul: «Pravila sfinților Apostoli și a sfintelor 7 soboare».[55]

---

51. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila dans les Principautés roumaines,* în «Mélanges de l'Ecole roumaine en France», 1926, I-ère partie, Paris, pp. 31-33.

52. În *op. cit.,* pp. 85-86. Întreaga reproducere a lui Iațimirskij e copiată și de I. Peretz, *Curs de istoria dreptului rom.,* II, 1, pp. 223-237.

53. În op.: *Cronici inedite atingătoare de Istoria Românilor,* București, 1895, pp. 83-90.

54. În op.: *Catalog de cărțile sârbești și rusești manuscrise vechi ce se află în Biblioteca sîntei Mănăstiri Neamțului,* în «Revista pentru ist., arh. și filologie», an. II, vol. II, fasc. I, 1884, pp. 136-137, no. 72.

55. D. Dan, *Mănăstirea și comuna Putna,* București, 1905, p. 78, no. 21.

d) *Pravila de la Bistrița (Neamțu), din 1618.* Singura care ne-a rămas. Se află la Academia R.P.R., la cota 2508. A fost descrisă de Pici,[56] L. Miletici și D. Agura[57], și de Iațimirskij.[58]

Are nota: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Duhului Sfînt, iată eu robul Domnului meu Iisus Hristos, smeritul arhiepiscop Kir Teofan, mitropolit al țării Moldovei, am binevoit și am dat din dreapta mea avere și am făcut această Pravilă ca să fie pentru pomenirea noastră. În zilele cucernicului și iubitorului de Hristos Domnului Radul Voevod în anul 7126 (= 1618) luna lui Iunie 17...».

După care din aceste patru Pravile slavonești a tradus Moxa?

Pravila din 1581 s-a pierdut, lăsînd o urmă prea mică, ca să ne putem da seama dacă a fost sau nu modelul traducerii lui Moxa. Cea din 1557 a fost descrisă de asemenea succint de Bogdan, care — totuși — afirmă: «Asupra pravilei (din 1557) voi vorbi mai pe larg cu altă ocazie (ceea ce nu s-a întîmplat, nota Predescu); deocamdată observ că ea este aproape identică cu Pravila cea mică de la Govora, și că a urmat prin urmare acesteia drept izvor». Peretz[59] face o paralelă între Pravila din 1512 și cea de la Govora, și găsește asemănări, concludînd: «Pravila de la Bisericani este foarte asemănată cu Pravila de la Govora, *deși este mai bogată în adaosele ce le face*».

În sfîrșit, Pravila care are asemănare perfectă cu Pravila de la Govora, e cea din 1618, pe care Meletici și Agura o pun pe două coloane, cu Pravila lui Moxa.[60]

Prin urmare, Moxa a tradus *Pravila* de la Govora după manuscrisul slav din 1618. Iar faptul că Peretz afirmă că Pravila de la Govora se aseamănă cu aceea din 1512, faptul că I. Bogdan constată că cea din 1557 se aseamănă de asemenea cu Pravila lui Moxa, faptul că Iațimirskij spune că Pravila din 1618 e identică cu aceea din 1512, și faptul că — după cum se poate observa — toate Pravilele slave enumerate au titlurile asemănătoare, conchidem că ele s-au copiat în ordinea lor cronologică una pe alta, și ultima copie, din 1618, a fost tradusă de Moxa la Govora.[61]

Conținutul Pravilei. E un cod clerical și, în mică măsură, și civil, și penal.

Se vorbește în *Pravilă* despre: praznicele domnești, Sfinții Apostoli, mucenicii mari, boieri, episcopi, preoți, diaconi, curvari, încrucișarea între rude, spovedire, homosexualitate, biserică, postul mare, ucidere voită și din imprudență, răpitori, femei moarte, zidirea de biserici, a treia nuntă, vrajbă, morți, mortăciuni, fîntînă, însurătoarea într-altă religie, bogăția

56. În *op. cit.*, ed. germană, pp. 113-114 (cf. *ibidem*, ed. fr., pp. 11-12).

57. În op.: *Belezki na edno naucno pătuvane v Romanija*, Sofia, 1893, în «Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i Kniznina», IX, pp. 195-202.

58. În *op. cit.*, pp. 436-437.

59. În *Curs de ist. drept. rom.*, II, 1, pp. 326-329.

60. Paralela lui Miletici și Agura e reprodusă și de Peretz, *Curs...*, pp. 331-333.

61. Așa că afirmația lui Sbiera, *Mișcări...*, p. 125, cum că Udrește Nănsturel ar fi tradus din grecește în slavonește modelul ce a servit traducerii lui Moxa, cade.

grîului, nuntă, învățături, cei ce se feresc de rugăciuni, femeia ce naște în postul mare, sinucidere, murdării la trup, ucidere, cine se botează în lege păgînă, cocon mort, botez, cine hulește pe preot, candidații la însurătoare, nesupuși, ascuns, hoți, curații la trup, cei ce ocărăsc dragostea, soția fratelui, cel ce nu iubește blagoslovia, jucătorii la noroc, cei ce se călugăresc, părinți, femei, cei ce postesc sîmbăta, praznicul Sf. Ioan, umblare la mese, taina cu ovreii, cine mănîncă cu ereticii, cel ce face dragoste cu o păgînă, episcopi, a doua nuntă, moartea egumenului, maimarii bisericii, cei ce n-au voie să facă sobor, cei ce neagă religia, cel ce se leapădă de călugărie, dragostea cu cîinii sau cu nașa sa, cearta între doi frați, ponegritori, oprirea nunții, oprirea facerii de pomeniri în postul mare, tîlhari, cei ce întreabă despre credință, mărturie, oprirea episcopului, otravă, judecată, creștinătate, blestem, soția curvă, cine sapă gropi la morți, spurcăciune, omul mirean, puterea preotului, mama ce-și omoară feciorul, femeia fermecătoare, femeia ce va ocărî pe preot, naștere, cel ce pierde ceva, cine poartă sau cumpără farmece, hoțul de icoane, cel ce moare de foame, cel ce va sparge miercuri, cetăți, pocă nța adevărată, praznice și post, dezlegare, citirea călugărului, pravila călugărului prost, scurtarea postului.

Așadar, o întreagă amestecătură, nici o ordine, cu foarte multe lucruri repetate. [62]

3. **Liturghierul** (cam din 1620-1360).

Această operă s-a pierdut. Sbiera i-a semnalat existența în rînduri le: «Această *traducere* este făcută de călugărul *Mihail Moxa* de la episcopia din Rîmnicul-Vîlcea și ni s-a păstrat într-un *manuscris,* care se află astăzi (1897) în posesiunea episcopului de Rîmnic-Noul Severin, Ghenadie Enăceanu. Acest episcop merituos și neobosit în lucrări literare, pregătește publicarea acestui manuscris, dimpreună cu un studiu asupra lui și a autorului lui (Comunicare privată)». [63]

Manuscrisul însă nu s-a publicat nici pînă astăzi și nici despre existența lui nu se mai știe.

*

Mihail Moxa sau Mocsalie, călugărul de la Rîmnicul Vîlcea, e cel mai însemnat cronicar al Olteniei, prin *Hronograful* său — *primul hronograf romînesc* —, și mai les prin renumita *Pravilă de la Govora, cea mai veche Pravilă tipărită a Țării Romînești.*

L. PREDESCU

62. Lucru scos în evidență de I. Peretz, *Pravilele românești din sec. XVI,* București, 1930, pp. 3-12.

63. Sbiera, *Mișcări...,* p. 88 (vezi și p. 131).

CALENDAR ISTORIC BISERICESC

SEPTEMBRIE

1 SEPTEMBRIE

1716 — «S-a făcut» mitropolit al Ungrovlahiei Mitrofan Nissis, fost dascăl de grecește în București și duhovnic al voievodului Constantin Brîncoveanu.

1747 — A încetat din viață episcopul Teofil al Romanului.

1847 — S-a născut în satul Ilișești din Bucovina cunoscutul preot folclorist Simion Florea Marian, ales membru al Academiei Romîne la 28 martie 1881. A murit la 11 aprilie 1907.

1858 — S-au înaugurat cursurile Seminarului teologic din Roman, printr-o festivitate la care au luat cuvîntul episcopul locotenent Nectarie Hermeziu și rectorul seminarului, preotul Dimitrie Matcaș, fost membru în Divanul adhoc și însuflețit luptător pentru unirea Țărilor Romîne.

1898 — A apărut la Iași primul număr al cunoscutei reviste bisericești «Viitorul», sub direcția profesorului D. G. Boroianu.

1923 — A apărut primul număr al revistei săptămînale religioase «Renașterea», organ oficial al Episcopiei Clujului, sub conducerea preotului Sebastian Stanca.

1956 — Și-a început apariția «Mitropolia Ardealului», revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopiilor Clujului și Oradiei.

2 SEPTEMBRIE

1565 — Călin Diacul a terminat de retipărit la Brașov Evanghelia slavonă, tipărită prima dată de diaconul Coresi, în 1562, tot la Brașov.

1644 — S-a terminat de tipărit în romînește, în tiparnița de la Mînăstirea Dealu, «cu porunca și cu cheltuiala» lui Matei Basarab și cu «nevoința» mitropolitului Teofil, o Evanghelie învățătoare (Cazanie).

3 SEPTEMBRIE

1469 — În prezența ctitorului, voievodul Ștefan cel Mare, s-a sfințit Mînăstirea Putna, de către un sobor de clerici în frunte cu mitropolitul Moldovei, Teoctist.

1792 — A încetat din viață, la Mînăstirea Giulești de lîngă București, unde se retrăsese de teama ciumei, mitropolitul Cosma Popescu al Ungrovlahiei. A fost înmormîntat la Mitropolie.

1813 — S-a terminat de tipărit la Mînăstirea Neamțu volumul «Viețile sfinților» din luna mai.

1831 — Într-o scrisoare adresată mitropolitului Grigorie Dascălul aflat în exil, episcopul Neofit al Rîmnicului descrie ravagiile holerei din București.

4 SEPTEMBRIE

1763 — Episcopul Rafail al Buzăului, văzîndu-se «ajuns la multă slăbiciune din pricina bătrînețelor și adesele boale ce l-au cuprins», demisionează din scaunul episcopal.

1883 — S-a pus piatra de temelie a catedralei din orașul Constanța — vechiul Tomis —, ajunsă mai tîrziu catedrală episcopală.

1940 — A încetat din viață preotul Vasile Radu, renumit orientalist, profesor la fosta Facultate de Teologie de pe lîngă Universitatea din Iași, de unde fusese transferat la Facultatea de Teologie din București, traducător, împreună cu acad. Gala Galaction, al Bibliei în romînește. A fost îngropat în cimitirul Ghencea din București, în ziua de 6 septembrie 1940.

5 SEPTEMBRIE

1842 — S-a născut la Sohodul Branului (Transilvania), cărturarul arhimandrit Ilarion Pușcariu, membru de onoare al Academiei Romîne, profesor la Seminarul arhidiecezan din Sibiu, autor al unor lucrări de specialitate și colaborator la revista «Telegraful Romîn», unde a redactat «Foișoara Telegrafului romîn». A murit la 8 septembrie 1922.

6 SEPTEMBRIE

1792 — A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei episcopul Rîmnicului, Filaret, care a desfășurat o bogată și însemnată activitate literară-cărturărească. A fost înscăunat în ziua de 24 noiembrie 1792.

1873 — A murit arhimandritul Ghenadie Pârvulescu (Poenaru), fost în decursul vieții sale stareț la mînăstirile Găvanele, Lespezi, Poiana și Brebu, participant la mișcarea revoluționară din 1848.

1919 — A încetat din viață arhiereul Antim Petrescu, ales în anul 1918, la Iași, episcop al Rîmnicului. Nefiind însă recunoscut, a rămas numai în conducerea provizorie a eparhiei oltene, în care calitate l-a surprins moartea, la vîrsta de 44 de ani.

1923 — A încetat din viață Sofronie Vulpescu, fost episcop al Rîmnicului. A fost înmormîntat în cimitirul Mînăstirii Cernica.

1931 — S-a sfințit temelia bisericii din Costești-Argeș, pe locul celei mistuite de incendiu în Vinerea Patimilor, 1930.

8 SEPTEMBRIE

1503 — Ștefan cel Mare a început să zidească biserica din satul Reuseni, cu hramul Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul, pe locul unde tatăl său Bogdan voievod fusese decapitat în anul 1455 de Petru Aron. Murind Ștefan vodă, sfîntul lăcaș a fost terminat de fiul său Bogdan, la 18 septembrie 1504.

1743 — S-a sfințit biserica Slobozia din București, zidită din temelie de vel vistierul Constantin Năsturel și soția sa Ancuța, în locul altei biserici de lemn, făcută în anul 1665 de Radu Leon voievod și mutată, pe la 1740, în mahalaua Cărămidarilor de Jos. Lîngă această biserică se află crucea pusă de voievodul Leon Vodă, în anul 1631, în amintirea ostașilor săi căzuți în lupta ce avusese cu Aga Matei din Brîncoveni, viitorul domn Matei Basarab.

1792 — A fost ales episcop al Rîmnicului arhimandritul Nectarie, de origine greacă, ajuns apoi mitropolit al Ungrovlahiei.

1857 — S-a sfințit biserica «Schitul Nifon» de la Mînăstirea Zamfira, zugrăvită de Nicolae Grigorescu în anii 1856-1858.

1922 — Scriitorul Gala Galaction (Grigorie Pișculescu) a fost hirotonit preot în catedrala Mitropoliei din București.

1951 — A murit D. G. Boroianu, fost profesor la Facultatea de Teologie din București, director al cancelariei Mitropoliei Ungrovlahiei, director al revistei bisericești «Viitorul».

9 SEPTEMBRIE

1668 — Mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei a hirotonit pe călugărul grec Partenie arhiereu, cu titlul de arhiepiscop «al Sotiriopolei».

10 SEPTEMBRIE

1646 — Vasile Lupu, domnul Moldovei, a terminat de zidit biserica Stelea din Tîrgoviște, ridicată în vremea cînd

era în bune raporturi cu voievodul muntean Matei Basarab, pe locul vechei ctitorii a cupeţului Stelea, care se năruise.

1683 — Şerban Cantacuzino, domnitorul Ţării Romîneşti, a pus o cruce la poarta Vienei, în amintirea victoriei repurtate de el acolo.

1698 — S-a terminat de zidit Schitul Trivalea, din Piteşti, ctitorit de mitropolitul Varlaam al Ungrovlahiei.

1870 — Episcopul Melchisedec al Romanului a fost ales membru al Academiei Romîne.

11 SEPTEMBRIE

1742 — S-a terminat de tipărit, la Rîmnicul Vîlcii, un Octoih, cu toată cheltuiala episcopului Climent al Rîmnicului, avînd o prefaţă de ieromonahul Lavrentie.

12 SEPTEMBRIE

1532 — S-a terminat de zidit biserica din Baia, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, ctitorie a lui Petru Rareş.

1646 — S-a sfinţit biserica Mînăstirii Agapia, ctitoria hatmanului Gavriil şi a soţiei sale, cneazina Liliana, a cărei zidire începuse la 16 iunie 1642, pe locul unde încă din vremea voievodului Ioan Vodă cel Cumplit exista biserica Mînăstirii Agapia veche.

1954 — Patriarhul Alexandru al III-lea al Antiohiei a sosit în Bucureşti, vizitînd pentru a doua oară ţara noastră, între 12 şi 17 septembrie.

13 SEPTEMBRIE

1825 — A încetat din viaţă, la Braşov, unde se retrăsese în anul 1819, fostul mitropolit al Ţării Romîneşti, Nectarie, fiind înmormîntat în biserica Sfîntul Nicolae din Schei.

1877 — Preotul cărturar Zaharie Boiu din Ardeal a fost ales membru corespondent al Academiei Romîne.

1951 — A încetat din viaţă preotul Lazăr Iacob, fost profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti, fiind înmormîntat la cimitirul Belu.

14 SEPTEMBRIE

1502 — S-a terminat zidirea Mînăstirii Volovăţ, ctitorie a lui Ştefan cel Mare, ridicată pe locul unde mai înainte se afla o biserică de lemn, zidită de Bogdan, întemeietorul Moldovei.

1563 — Prin grija şi cu cheltuiala lui Petru cel Tînăr, domnitorul Ţării Romîneşti, se termină de zugrăvit biserica Mînăstirii Snagov, rectitorită de Neagoe Basarab, dar rămasă fără zugrăveală.

1656 — A fost hirotonit, la Tîrgovişte, arhiereu-mitropolit al romînilor ardeleni Sfîntul Ierarh Sava Brancovici, fiind apoi întărit în acelaşi scaun la 28 decembrie 1656.

1719 — A fost ales episcop al Buzăului ieromonahul Ştefan, «clisiariul sfintei mitropolii», ajuns apoi în scaunul mitropolitan de la Bucureşti.

1834 — A încetat din viaţă episcopul Isaia Baloşescul al Bucovinei, fiind înmormîntat la Mînăstirea Putna.

1836 — Şi-a început cursurile Seminarul teologic din Curtea de Argeş.

1850 — A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei arhiereul Nifon Sevastis, vicarul Sfintei Mitropolii din Bucureşti.
— A fost ales episcop al Rîmnicului arhim. Calinic, starețul Mînăstirii Cernica, fiind hirotonit arhiereu la 26 octombrie 1850. Pentru viaţa lui curată, a fost trecut în rîndul sfinţilor.
— A fost ales episcop al Argeşului arhim. Climent de la Episcopia de Argeş, fiind hirotonit arhiereu la 29 octombrie 1850.

15 SEPTEMBRIE

1642 — S-a deschis, în trapezăria Mînăstirii Trei Ierarhi, ctitoria lui Vasile Lupu, Sinodul de la Iaşi, în care s-a cercetat şi aprobat Mărturisirea de credinţă întocmită de Petru Movilă al Kievului. Şedinţele sinodului, la care au luat parte delegaţi de la Constantinopol şi Kiev, s-au închis în ziua de 27 octombrie 1642.

1747 — A fost ales episcop al Romanului arhim. Ioanichie, de la Mînăstirea Neamţu.

1850 — A fost ales episcop al Buzăului arhim. Filotei, iconomul acelei eparhii, fiind hirotonit la 27 octombrie 1850 şi înscăunat la 4 noiembrie 1850.

1861 — S-a născut, în Tîrgu Jiu, Ioan Cornoiu, fost director al Cancelariei Sfîntului Sinod, director al Cancelariei Mitropoliei Ungrovlahiei, director al Cultelor în Ministerul Instrucţiunii şi

Cultelor, redactor la revista «Biserica Ortodoxă Romînă», profesor la Facultatea de teologie din București și la seminarul Nifon Mitropolitul, fiind cel dintîi teolog din Romînia care a obținut titlul de doctor peste graniță. A murit la 13 iunie 1913.

1956 — A încetat din viață mitropolitul Sebastian Rusan al Moldovei și Sucevei, fiind înmormîntat în ziua de 20 septembrie 1956 lîngă absida dinspre miazănoapte a vechii catedrale mitropolitane din Iași, reparată de el.

16 SEPTEMBRIE

1936 — A murit preotul Domițian Spînu, profesor de morală.

17 SEPTEMBRIE

1642 — S-a terminat de tipărit, în romînește, la Cîmpulung, cartea numită «Invățături preste toate zilele, alease pre scurt den multe dumnezeești cărți».

1683 — S-a terminat de tipărit, în tipărnița din Sas Sebeș, «Sicriul de aur, carte de propovedanie la morți».

18 SEPTEMBRIE

1787 — A încetat din viață mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei, «carele au păstorit turma eparhiei sale cu viață plăcută lui Dumnezeu și norodului», și «i s-au îngropat oasele în gropnița arhiereilor mitropoliei».

19 SEPTEMBRIE

1810 — Intr-un sobor ținut la Turda, a fost ales ca episcop al romînilor ortodocși din Ardeal, Vasile Moga, fiind cel dintîi episcop ortodox ales după «unirea» samavolnică din anul 1698.

1837 — S-a născut, în satul Bordușani-Ialomița, Nicolae Nitzulescu, profesor la seminariile «Central» și «Nifon Mitropolitul și la Facultatea de teologie din București.

20 SEPTEMBRIE

1490 — S-a terminat construirea bisericii Domnești din Vaslui, ctitorită de Ștefan cel Mare.

1537 — Voievodul Radu Paisie, împreună cu fiul său Marco, termină biserica mitropolitană din Tîrgoviște, începută de Neagoe Basarab, învelind-o cu plumb și zugrăvind-o. Mai tîrziu a fost reparată de Matei Basarab, iar mitropolitul Teodosie a zugrăvit-o din nou și i-a adăugat un frumos pridvor, terminînd aceste lucrări la 30 sept. 1707.

1652 — S-a terminat tipărirea în romînește, — în tiparnița Mitropoliei din Tîrgoviște —, a cărții numită *Tirnosanie*, «cu toată oserdia și cheltuiala» mitropolitului Ștefan.

1688 — S-a terminat construirea bisericii cu hramul Sfîntul Gheorghe, de la Mogoșoaia, ctitorită de Constantin Brîncoveanu.

21 SEPTEMBRIE

1745 — S-a terminat de tipărit, în tipografia episcopului Varlaam din Rădăuți, un Ceaslov romînesc, cu blagoslovenia lui Nichifor Peloponisanul, mitropolitul Moldovei.

22 SEPTEMBRIE

1696 — A încetat din viață, la Tîrgoviște, patriarhul ecumenic Dionisie, în timpul unei vizite în Țara Romînească. A fost înmormîntat în Mitropolia din acest oraș.

1857 — Mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei prezidează ședința de deschidere a Divanului ad-hoc din Țara Romînească, îndrumînd pe deputați să fie la «înălțimea împrejurărilor» din acea vreme, premergătoare Unirii din anul 1859.

23 SEPTEMBRIE

1632 — A fost hirotonit arhiereu arhim. Varlaam Moțoc de la Mînăstirea Secul, ales mitropolit al Moldovei, care apoi a desfășurat o rodnică activitate culturală, tipărind, între altele, vestita Cazanie din anul 1643.

1738 — A încetat din viață, la Mînăstirea Căldărușani, unde fugise de teama ciumei, mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei. A fost înmormîntat la Mitropolia din București.

1768 — A încetat din viață, la Roma, episcopul greco-catolic Ioan Inochentie Klein, cel ce se ridicase cu hotărîre împotriva abuzurilor curții împărătești de la Viena și ale Romei papale fața

de clerul și credincioșii uniți din Ardeal. Pentru dîrzenia cu care a apărat drepturile păstoriților săi, a fost trimis în surghiun, la Roma, unde a și murit.

1793 — S-a retras din scaun mitropolitul Filaret II al Ungrovlahiei.

24 SEPTEMBRIE

1780 — Episcopul Filaret al Rîmnicului a terminat de tipărit Mineiul pe luna august, tradus de el din grecește.

1924 — Patriarhul Damianos al Ierusalimului, însoțit de o delegație de clerici din Țara Sfîntă, a sosit la București, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Romîne.

25 SEPTEMBRIE

1588 — Șerban, fiul diaconului Coresi, termină de tipărit, la Brașov, un Liturghier slavonesc.

1793 — A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei, Dositei Filitti, episcopul Buzăului.

1881 — S-a publicat în Monitorul Oficial. Regulamentul Sfîntului Sinod privitor la înființarea în București a unei tipografii «pentru editarea treptată a cărților bisericești», continuîndu-se astfel activitatea vechii tipografii a Mitropoliei.

27 SEPTEMBRIE

1559 — S-a sfințit Mînăstirea Slatina, ctitorie a voievodului Alexandru Lăpușneanu.

1916 — A murit arhiereul Calistrat Orleanu, fost profesor la Facultatea de teologie din București, în prima ei fază de existență, redactor la revista «Biserica Ortodoxă Romînă», și, pentru scurt timp, vicar al Episcopiei de Huși.

1925 — S-a citit, în catedrala patriarhală din București, tomosul prin care Patriarhia Ecumenică a recunoscut Patriarhia ortodoxă romînă, adus de o delegație formată din mitropoliții Ioachim al Calcedonului și Gherasim al Sardeonului.

— A încetat din viață Ilarie Teodorescu, primul episcop al eparhiei Constanței, fost profesor și director al seminarului Nifon Mitropolitul din București.

1947 — S-a înființat Mitropolia ortodoxă a Banatului, cu sediul în Timișoara.

28 SEPTEMBRIE

1642 — S-a terminat de tipărit în romînește, la Govora, de către ierom. Silvestru, o Evanghelie învățătoare, «sau cazanie preste duminecile anului și la praznice g(os)p(o)dscîi și la alți sfinți mari».

1882 — S-a născut, în cătunul Perchiu, comuna Hurueşti din fostul județ Tecuci, profesorul și arheologul Vasile Pîrvan, care, prin lucrările sale, a adus o valoroasă contribuție la istoria Bisericii Ortodoxe.

1921 — A fost ales episcop al Clujului arhim. Nicolae Ivan, fiind hirotonit arhiereu la 4 decembrie 1921, învestit și instalat la 8 și, respectiv la 19 decembrie 1921.

1922 — A încetat din viață arhim. Eusebiu Popovici, profesor la Facultatea de teologie, autor al unei cuprinzătoare Istorii a Bisericii Universale, tradusă și în romînește.

29 SEPTEMBRIE

1885 — S-a sfințit biserica Domnița Bălașa din București.

30 SEPTEMBRIE

1496 — Ștefan cel Mare a terminat de zidit Mînăstirea Popăuți-Botoșani, cu hramul Sf. Nicolae.

1694 — S-a terminat de zidit Mînăstirea Hurezi din fostul județ Vîlcea, ctitoria lui Constantin Brîncoveanu.

1722 — S-a terminat zidirea bisericii Crețulescu din București, ctitorie a vel logofătului Iordache Crețulescu și a soției sale Safta, fiica lui Constantin Basarab voievod.

1768 — S-a terminat, de către voievodul Alexandru Sc. Ghica, zidirea bisericii Sf. Spiridon-Nou din București, a cărei ridicare o începuse, în anul 1766, tatăl său, Scarlat Ghica voievod. Ruinîndu-se de cutremure, între anii 1852-1858, este rezidită din temelie, sfințindu-se în ziua de 8 noiembrie 1860.

1793 — Mihai Constantin Șuțu, domnitorul Moldovei, a reînnoit școala de pe lîngă Mînăstirea Adormirea Maicii Domnului din Botoșani, în care se învăța carte bisericească, elinească și moldovenească,

OCTOMBRIE

1 OCTOMBRIE

1519 — S-a început reconstruirea Mînăstirii Bistrița din Oltenia, cu hramul Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, rectitorită de jupan Barbul Marele Ban, Pîrvul Vornicul, Danciul, Radul și jupan Preda.

1716 — A fost ales episcop al Buzăului Daniil, egumenul Mînăstirii Aninoasa, care a ajuns apoi mitropolit al Ungrovlahiei.

1782 — A încetat din viață episcopul Inochentie al Hușilor.

1860 — S-a născut Calist Ialomițeanu, ales la 4 februarie 1912 episcop al Argeșului.

1868 — A început să apară la Iași *«Foaiea oficială bisericească a Sfintei Mitropolii a Moldaviei»*, de două ori pe lună. Și-a încetat apariția la 1 ianuarie 1872.

1874 — A apărut primul număr al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», înființată în urma hotărîrii Sfîntului Sinod, care, în ședința de la 6 noiembrie 1873, a votat și un regulament asupra scopului și modului ei de apariție.

2 OCTOMBRIE

1854 — S-a născut în comuna Stupca din Bucovina, ca fiu al preotului Iraclie Porumbescu, marele compozitor Ciprian Porumbescu, care a compus și cinci liturghii pentru cor, heruvice, axioane, chinonice, tropare și alte cîntări bisericești.

1904 — S-a sfințit din nou, în urma renovării, biserica Sf. Nicolae din Iași, ctitorie a lui Ștefan cel Mare.

1911 — A încetat din viață Ștefan Popescu, fost profesor de muzică bisericească la seminariile «Central» și «Nifon Mitropolitul» din București. A fost înmormîntat la Mînăstirea Zamfira. Născut în 1824, în Cazanlîc-Bulgaria.

1927 — S-a resfințit biserica din Popăuți-Botoșani, cu hramul Sf. Nicolae, ctitoria lui Ștefan cel Mare, restaurată sub supravegherea Comisiunii Monumentelor Istorice.

3 OCTOMBRIE

1702 — A fost ales episcop al Buzăului ieromonahul Damaschin dascălul, vestit cărturar și tipograf.

1904 — S-a resfințit biserica Trei Ierarhi din Iași, ctitoria lui Vasile Lupu, domnul Moldovei, restaurată de arhitectul Lecomte de Nouy.

4 OCTOMBRIE

1884 — Încetează din viață arhiereul Neofit Scriban de Edessa, fost episcop locotenent la Argeș, între 1862-1865 și 1868-1872. A fost înmormîntat în biserica din satul Burdujeni, unde se retrăsese.

1898 — A murit mitropolitul Miron Romanul, care a păstorit Biserica Ortodoxă din Ardeal timp de 24 de ani.

1950 — Sfîntul Sinod a ales episcop al romînilor din cele două Americi pe protopopul Andrei Moldovanu din S.U.A., care în ziua de 12 noiembrie 1950 a fost hirotonit arhiereu în catedrala din Sibiu, iar în ziua de 19 noiembrie 1950 i s-a făcut învestirea.

5 OCTOMBRIE

1602 — S-a terminat zidirea bisericii Mînăstirii Secu, citorie a marelui vornic Nestor Ureche, începută la 7 iunie același an.

6 OCTOMBRIE

1946 — S-a sfințit monumentala catedrală ortodoxă din Timișoara, a cărei piatră de temelie a fost pusă la 20 noiembrie 1936.

1956 — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a ținut o ședință solemnă la Timișoara, proclamînd canonizarea Sfîntului Ierarh Iosif II cel Nou de la Partoș, mitropolitul Timișoarei și a toată Țara Banatului, mutat către Domnul în ziua de 15 august 1656.

7 OCTOMBRIE

1683 — Mitropolitul Dosoftei al Moldovei termină de tipărit la Iași cartea numită *Parimiile preste an*, imprimată «în tiparnița țării ce ne-au dăruit stăpînția sa părintele nostru fericit Ioachim patriarhul de slavita patrierșiia a Moscului».

1787 — S-a născut, în suburbia Visarion din București, Sfîntul Ierarh Calinic de la Cernica, fost episcop al Rîmnicului.

1923 — S-a pus piatra de temelie a catedralei ortodoxe din Cluj, cu hramul Adormirea Maicii Domnului.

8 OCTOMBRIE

1781 — S-a început, la Rîmnicul Vîlcii, tipărirea Triodului, cu cheltuiala episcopului Filaret al Rîmnicului.

1856 — S-a născut, în orașul Suceava, preotul Dimitrie Dan, membru corespondent al Academiei Romîne, cunoscut și apreciat pentru studiile sale istorice.

9 OCTOMBRIE

1787 — A fost înălțat la scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei Cosma Popescu, episcopul Buzăului.

1931 — A murit fostul mitropolit primat al Romîniei Athanasie Mironescu, care în iunie 1911 se retrăsese din scaun. A fost înmormîntat în cimitirul Mînăstirii Cernica.

10 OCTOMBRIE

1643 — Gheorghe Rakockzy, craiul Ardealului, emite un decret prin care întărește ca mitropolit al Ardealului pe «popa din Bălgrad», Simion Ștefan, care în anul 1648 va tipări un Noul Testament în romînește.

1776 — In urma mijlocirii lui Alexandru Ipsilanti, patriarhul ecumenic Sofronie și sinodul său ridică scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei la rangul de «mitropolie de prima clasă», acordînd titularului titlul de locțiiltor al Cezareei Capadociei.

1883 — S-a născut în comuna Straja din fostul județ Rădăuți, Nicolae Cotos, fost profesor de teologie.

1945 — A murit preotul Simeon Reli, profesor de Istoria Bisericii Romîne la fosta Facultate de teologie din Suceava.

1955 — Intr-o ședință solemnă, — la care au luat parte reprezentanți de frunte ai Patriarhiei Constantinopolului, Patriarhiei Moscovei, Patriarhiei Bulgariei și Bisericii Greciei —, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a hotărît generalizarea cultului unor sfinți ale căror sfinte moaște se află în țara noastră, și canonizarea unor sfinți romîni.

11 OCTOMBRIE

1787 — A fost ales episcop al Buzăului arhim. Dositei Filitti de la Mînăstirea Sfîntul Ioan Mare din București, ajuns apoi mitropolit al Ungrovlahiei.

1793 — Episcopul Buzăului, Dositei Filitti, a fost ales mitropolit al Ungrovlahiei.

1925 — In această zi și în ziua următoare s-a sărbătorit la Iași, cu deosebit alai, aniversarea a 1600 de ani de la primul sinod ecumenic ținut la Niceea în anul 325, făcîndu-se totodată și evocarea sinodului din 1642 de la Iași.

1954 — Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei și alți înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Bulgare au sosit în țara noastră, pentru a întări și mai mult vechile legături frățești dintre Bisericile Ortodoxe Bulgară și Romînă. In timpul vizitei, care a durat pînă la 29 octombrie, înalții ierarhi bulgari au cercetat unele centre eparhiale și numeroase așezăminte bisericești din țară și au luat parte la solemnitatea predării bisericii «Sfîntul Ilie-Hanul Colței» în folosința credincioșilor bulgari din București.

12 OCTOMBRIE

1494 — S-a terminat construirea bisericii din satul natal al lui Ștefan cel Mare, Borzești, din fostul județ Bacău, ctitorie a marelui voievod.

1886 — S-a resfințit Mînăstirea Curtea de Argeș, ctitorită de Neagoe Basarab în secolul XVI, care a fost renovată după planurile arhitectului francez A. Lecomte de Nouy.

13 OCTOMBRIE

1562 — Cunoscutul tipograf diaconul Coresi, împreună cu diacul Tudor, au terminat de tipărit la Brașov o Evanghelie slavonească, tipărită cu cheltuiala reformatului luteran Johannes Benkner.

14 OCTOMBRIE

1802 — Un năpraznic cutremur de pămînt, care a durat zece minute, a năruit și avariat multe biserici din București.

1864 — S-a născut în satul Flămînzi din fostul județ Botoșani, Nicolae Severeanu, vestit profesor de psaltichie, compozitor și cîntăreț bisericesc.

1870 — S-a născut în comuna Humulești din fostul județ Neamț, arhiereul Evghenie Humulescu, cunoscut prin măiestria cu care săvîrșea slujbele bisericești, fiind un vestit cîntăreț.

1924 — S-a pus în aplicare hotărîrea Bisericii Ortodoxe Romîne privitoare la îndreptarea calendarului, ziua de 1 octombrie devenind 14 octombrie, prin suprimarea a 13 zile din calendarul vechi bisericesc. Statul romîn adoptase în mod oficial stilul nou încă din 1919, cînd ziua de 1 aprilie a devenit 14 aprilie.

— Tînărul diplomat al seminarului teologic din Rîmnicul Vîlcii, Ioan Marina (Prea Fericitul Patriarh Justinian) a fost hirotonit preot pe seama parohiei Băbeni-Bistrița, din fostul județ Vîlcea.

1955 — În catedrala mitropolitană din Iași s-a săvîrșit slujba solemnă pentru generalizarea cultului Cuvioasei Parascheva, în tot cuprinsul Patriarhiei Romîne.

— S-a săvîrșit în catedrala din Curtea de Argeș slujba solemnă pentru generalizarea cultului Sfintei Mucenițe Filofteia, în tot cuprinsul Patriarhiei Romîne.

15 OCTOMBRIE

1779 — A început să se tipărească, în tipografia de la Rîmnicul Vîlcii, Mineiul pe luna martie, tradus în romînește de episcopul Chesarie.

1812 — Printr-un decret al domnitorului Scarlat Al. Calimah al Moldovei, mitropolitul Veniamin Costachi, care se retrăsese din 1808 la Mînăstirea Neamțu, este chemat să-și reia scaunul mitropolitan de la Iași.

16 OCTOMBRIE

1920 — Arhimandritul Roman Ciorogariu, profesor și director al Academiei teologice din Arad, a fost ales episcop al eparhiei Oradea, reînființată după primul război mondial.

1955 — În catedrala episcopală din Rîmnicul Vîlcii s-a săvîrșit slujba solemnă pentru generalizarea cultului Sfîntului Grigorie Decapolitul în tot cuprinsul Patriarhiei Romîne.

17 OCTOMBRIE

1845 — A încetat din viață episcopul Vasile Moga al Ardealului.

18 OCTOMBRIE

1495 — S-a terminat construirea bisericii Sfîntul Nicolae din Dorohoi, ctitorie a lui Ștefan cel Mare.

19 OCTOMBRIE

1922 — A murit, în vîrsta de 85 de ani, preotul Ioan Fotin de la biserica din satul Clociți din fostul județ Buzău, iscusit săpător în piatră și lemn.

1933 — A fost ales episcop al Hușilor arhiereul Nifon Criveanu Craioveanul, vicarul Episcopiei Rîmnicului, fiind învestit în ziua de 9 martie 1934 și instalat la 12 martie 1934.

20 OCTOMBRIE

1574 — Diaconul Coresi, «cu opt ucenici», a terminat de tipărit, la Tîrgoviște, un Octoih slavonesc.

21 OCTOMBRIE

1933 — A fost ales episcop al Caransebeșului arhimandritul Vasile Lăzărescu, profesor la Academia teologică din Oradea, fiind hirotonit arhiereu în ziua de 31 decembrie 1933, învestit episcop în ziua de 9 martie 1934 și instalat la 15 aprilie 1934.

1948 — La Alba Iulia, în cetatea lui Mihai Viteazul, pe locurile sfințite de jertfa lui Horia, Cloșca și Crișan, s-au adunat sute de preoți și peste 20.000 de credincioși, reprezentanți ai grecocatolicilor de pe tot întinsul Transilvaniei, care — în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian și a membrilor Sfîntului Sinod — au hotărît să rupă legăturile silnice în care îi ținuse două veacuri și jumătate Roma papală, și să se reîntoarcă la sînul Bisericii strămoșești. Tot atunci,

catedrala ortodoxă din Alba Iulia a fost numită «Catedrala Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Romîne», spre a fi mărturie în veac despre istoricul act al reîntoarcerii fraților greco-catolici la vatra credinței străbune.

1955 — În catedrala din Alba Iulia s-a săvîrșit slujba solemnă pentru canonizarea Sfinților Ierarhi și mărturisitori Iorest și Sava, mitropoliți ai Ardealului, a cuvioșilor mărturisitori Visarion, Sofronie, precum și a mucenicului Nicolae Oprea din Sălișteș.

22 OCTOMBRIE

1829 — A fost ales episcop al Ardealului Nestor Ioanovici, care a păstorit pînă la 9 februarie 1830.

23 OCTOMBRIE

1946 — O delegație a Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu patriarhul Nicodim, din care a făcut parte și Prea Fericitul Patriarh Justinian, pe atunci vicar la Iași, a plecat la Moscova pentru a face o vizită Bisericii Ortodoxe Ruse, reînnodînd astfel firul străvechilor legături dintre cele două Biserici surori vecine. Vizita în U.R.S.S. a durat pînă la 8 noiembrie 1946.

1955 — S-a săvîrșit la Mînăstirea Cernica slujba solemnă pentru canonizarea Sfîntului Ierarh Calinic, fost episcop al Rîmnicului.

24 OCTOMBRIE

1784 — Popa Mihaiu Strilbițchi a terminat de tipărit în tipografia Mitropoliei din Iași, o «Prăvilioară, în care cuprinde cele șapte taine bisericești, cu care să se deprindă preoții...».

1853 — S-a născut în satul Provița de Sus, din fostul județ Prahova, mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei, fost profesor la Facultatea de teologie din București și episcop al Dunării de Jos.

1903 — A murit preotul Zaharie Boiu, vestit predicator, profesor la Institutul seminarial-teologic «Andreian» din Sibiu, redactor la foile «Telegraful Romîn» și «Transilvania».

25 OCTOMBRIE

1786 — A încetat din viață episcopul Iacov al Romanului.

1936 — A fost hirotesit mitrofor, în catedrala Patriarhiei, arhimandritul Efrem Enăcescu, hirotonit arhiereu la 28 februarie 1938, cînd a fost ales mitropolit.

26 OCTOMBRIE

1842 — S-a născut în Epir, comuna Frangades, ținutul orașului Larisa, Gheorghe Zotu, fost secretar al Sfîntului Sinod, director al cancelariei Mitropoliei Ungrovlahiei, profesor la seminarul «Nifon Mitropolitul» și apoi la Facultatea de teologie din București, în prima ei fază de funcționare, redactor la revistele «Biserica Ortodoxă Romînă», «Vocea Clerului» și «Ortodoxul».

1860 — S-a inaugurat Universitatea din Iași, în cadrul căreia a funcționat și prima Facultate de teologie din Romînia, desființată prin Legea pentru organizarea instrucțiunii publice din decembrie 1884.

1869 — S-a născut în satul Obilești, din fostul județ Ilfov, arhimandritul Justin Șerbănescu, care, fiind mobilizat în timpul războiului din 1916-1919, a dat dovadă de vitejie fără seamăn în luptele de la Azuga, de pe munții Susai și Diham. În ziua de 21 octombrie 1916, văzînd că regimentul său a pierdut pe toți ofițerii, a luat el comanda și, luptînd eroic o zi și o noapte, a respins pe inamic, căzînd el însuși rănit, fapt pentru care i s-a decernat cea mai înaltă decorație de război. A murit la 6 iunie 1941, fiind înmormîntat la Mînăstirea Cernica.

1881 — S-a născut, în comuna Jebel din apropierea orașului Timișoara, Vasile Loichiță, profesor de dogmatică.

1933 — S-a sfințit biserica Sfîntul Dumitru din Craiova, actuala catedrală a Mitropoliei Olteniei, reclădită între 12 octombrie 1889 și 26 octombrie 1933 pe locul vechii biserici cu același hram, ctitorie a lui Matei Basarab din anul 1651, ruinată după cutremurul din 1838.

1955 — S-a săvîrșit, în catedrala mitropolitană din Craiova, slujba solemnă pentru generalizarea cultului cuvio-

sului Nicodim de la Tismana și a Sfîntului Mucenic Ioan Valahul, în tot cuprinsul Patriarhiei Romîne.

1958 — A murit, la Alba Iulia, Policarp Morușca, cel dintîi episcop al romînilor ortodocși din America, apoi locțiitor de episcop al Maramureșului și, în ultima vreme, stareț al Mînăstirii Ioan Botezătorul din Alba Iulia.

27 OCTOMBRIE

1682 — S-a terminat de tipărit volumul I din «Viața și petrecerea Svinților», cu strădania mitropolitului Dosoftei al Sucevei, «în tiparnița svintei mitropolii în Iași, la care tiparniță ne-au agiutorit de la Mosc svinția sa părintele nostru patriarhul Ioachim».

1750 — S-a retras din scaun, din pricina bătrîneții, mitropolitul Nichifor al Moldovei.

1820 — A încetat din viață episcopul Iosif al Argeșului, pe cînd se afla la metohul din București al Episcopiei, Mînăstirea Antim, unde a și fost înmormîntat.

1893 — A murit preotul iconom Dimitrie Matcaș, fost membru în Divanul adhoc și primul director al seminarului teologic din Roman, luptător pentru unirea Țărilor Romîne și apropiat al domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

1910 — A murit institutorul Alexandru Ștefulescu din Tîrgu Jiu, autor al cîtorva lucrări istorice, în special monografii de mînăstiri. Născut la 24 martie 1856.

1955 — S-a săvîrșit, în catedrala patriarhală, slujba solemnă pentru generalizarea cultului Sfîntului Dimitrie Basarabov în tot cuprinsul Patriarhiei Romîne.

28 OCTOMBRIE

1492 — S-a terminat construirea bisericii din Hîrlău, cu hramul Sf. Gheorghe, ctitorie a lui Ștefan cel Mare.

29 OCTOMBRIE

1793 — A fost ales episcop al Buzăului Constandie Filittis, protosinghelul Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei. Retras din scaun la 28 iulie 1819.

30 OCTOMBRIE

1864 — Și-a început apariția, la Iași, revista «Predicatorul moralului evanghelic și al umanității», sub conducerea preoților Isaia Teodorescu, directorul seminarului «Veniamin Costachi», și Constantin Știubei.

31 OCTOMBRIE

1784 — A început răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan în Ardeal, printr-o adunare a 5-600 de țărani în biserica din satul Mesteacăn, chemați în ascuns de Crișan, pentru a le spune că Horia are scrisoare de la împăratul Iosif al II-lea, în care stă scris ca țăranii să meargă la Alba Iulia să fie trecuți la grăniceri și să li se dea arme. Preotul Ioanăș Cazan din Mesteacăn a luat jurămîntul participanților la adunare, i-a binecuvîntat și s-a rugat «pentru buna reușită a acestei porniri».

EVOCĂRI

IN PATMOS, LA PEȘTERA APOCALIPSEI

Insulele grecești din Mediterana și Egee sînt bogate în urme vechi creștine. Amintirea Sfinților Apostoli și a altor sfinți, care au ostenit și s-au jertfit în aurora primelor secole ale Bisericii, este păstrată cu pietate de bătrînele lăcașuri, a căror cercetare dă totdeauna mult prinos duhovnicesc. Aceste lăcașuri păstrează de asemenea și unele interesante dovezi ale legăturilor cu istoria noastră, concretizate în frumoasele danii de cărți liturgice, manuscrise cu ornamente de o neîntrecută măiestrie artistică, epitafe și veșminte, icoane, vase și cutii pentru sfintele moaște, donații domnești sau ale simplilor credincioși.

De la Constantinopol și pînă în îndepărtatul Sinai, trecînd pe la Sfîntul Munte al Atonului, mînăstirile din Epir, Meteore, apoi în insulele Paros, Patmos, Rodos și Cipru, la Damasc, Ierusalim și Sf. Sava, bibliotecile și muzeele mînăstirești și mitropolitane abundă de manuscrise și hrisoave romînești, unele publicate fragmentar, care ar trebui poate într-o zi reunite într-o colecție cît mai completă.

Plecînd din Pireu cu vaporașul «Caliteia», după numele stațiunii balneare termale din Rodos, ajungi după o noapte de călătorie în Patmos, insula Apocalipsei Sfîntului Ioan, numit și Teologul, după sinodul din 431 de la Efes. Debarcînd în portul Scala, strălucitor în soarele puternic al dimineții, cu casele înălbite în praf de marmură, rămîi uimit de pacea și liniștea care domnește în acest ostrov.

Patmosul este o îngrămădire de stînci sterpe; numai unele văi sînt fertile. Se află în partea de nord a lanțului de insule din sudul Mării Egee, numit Sporadele sudice, care au făcut parte, de la 1912-1945, din Dodecanezul italian, cînd au fost cedate Greciei, populația fiind greacă în covîrșitoare majoritate. Din arhipelagul Sporadelor mai fac parte in-

sulele Lissos, Calinos, Koos, Stampalia, Nisiro, Piscopi, Simi, Calchi, Rodos, Castelrosso, Scarpanto, Caso și Leros sau Calimnos.

Insula are o populație de circa 5.000 de locuitori, care se ocupă cu pescuitul, cultura plantelor aromatice, creșterea viermilor de mătase, viticultura. Dintre pomii fructiferi, afară de duzi, mai cresc pe insulă măslini, smochini, portocali și migdali.

Ca o citadelă pe vîrful muncelului din mijlocul insulei, se află mînăstirea Sf. Ioan Evanghelistul. La jumătatea drumului dintre portul Scala și mînăstire este peștera Apocalipsei, în care Sf. Apostol și Evanghelist și-a scris opera, în timpul surghiunului impus, către anul 95, de marii dregători ai împăratului Domițian.

Localitatea Scala are străzi înguste și întortochiate, caracteristice tîrgurilor orientale. Casele, cu două și trei caturi, cu balcoanele deasupra ulițelor, au fațada înveselită de trandafiri agățători și glicine albastre și violete.

Deasupra peșterii se află un conglomerat de clădiri, în care viețuiesc monahii slujitori.

Mînăstirea Sf. Ioan a fost înființată la 1080 de Sf. Hristodul, pe ruinele unui templu vechi al zeiței Artemisa. Această zeitate fusese adorată și în faimosul templu de la Efes, port la Marea Egee, pe țărmul Asiei Minore, la confluența rîurilor Caistru, Hermus și Meandru. La Efes trăise aproape 30 de ani Sf. Apostol Ioan, înainte de a fi arestat și dus la Roma, unde, aruncat într-un vas cu ulei clocotit, a ieșit de acolo nevătămat, ca să fie apoi trimis în surghiunul de la Patmos. Cu slujitorii și giuvaergii acelui templu avusese de furcă și Sf. Apostol Pavel, cu prilejul predicării sale.

Mînăstirea este înconjurată de un cartier de locuințe ale populației civile, cultivatorii grădinilor și viilor de pe terasele muntelui. Din curtea interioară treci pe sub arcade sprijinite de pilaștri dreptunghiulari. Dînd să intri în sfîntul lăcaș, te oprești un moment în fața vechilor uși monumentale din lemn, sculptate în stil bizantin.

Restaurat de mai multe ori în perioadele bizantină și modernă, locașul posedă mai multe hrisoave ale domnilor moldoveni și valahi, precum și odoare dăruite de aceiași domni în decursul veacurilor, dovadă de cît preț puneau ei pe cultul Sfîntului Ioan Teologul. Printre primii donatori se înscrie Ștefan cel Mare, cu un omofor și două ripide, lucrate în filigran, cu inscripție slavonă.

Un hrisov, în partea dreaptă, jos, deteriorat, al lui Petru Vodă Șchiopul, dat în Iași la 1 februarie 7092 (1584), spune: «Pentru aceasta cu puterea înțelepciunei de sus am rîvnit domnia-noastră a se numi nou ctitor în sfînta mînăstire numită Patmos, unde este hramul sfîntului și întru tot lăudatului evanghelist Ioan Bogoslov și am dat și am făcut obișnuitul obroc sfintei mînăstiri cinci mii aspri de la an la an și fraților care vor veni, de cheltuială o mie de aspri din agoniseala dată mie de Dumnezeu. Deci și voi sfinți părinți, vă rugăm în numele lui Dumnezeu și a Sfîntului Evanghelist Ioan Bogoslov, ca să scrieți pe domnia-noastră în sfîntul pomelnic».

Un hrisov, cu frumoase înflorituri, al domnului Antonie Vodă din Popești, cu data din 1670, făgăduiește 3.000 de bani anual Mînăstirii Sf. Ioan. Tot la 1670, voievodul Gheorghe Duca dăruiește și el 4.000 de bani anual mînăstirii, 800 călugărilor care vor veni să ridice dania, reînnoită de Antioh Cantemir printr-un hrisov din 1706, și de Grigore al II-lea Ghica, în 1728.

În anul 1698, monahul Ghedeon, după cum menționează un diptic, aduce din Țara Romînească o Evanghelie și o icoană a Sfîntului Ioan Teologul, icoană care se află și acum în sfîntul lăcaș.

Demne de menționat sînt și vasele, ripidele, perdelele de altar, candelele și diferite alte odoare, danii ale credincioșilor din Principatele Romîne, în special ale membrilor familiilor Mavrocordat, Șuțu și Ghica.

Un seminar teologic înființat în Patmos, la 1713, a dat mulți ierarhi de seamă Bisericii Greciei, iar unii din acești ierarhi patmioți au avut legături strînse cu țările noastre, pe care le-au vizitat în diferite rînduri.

În prezent mînăstirea are vreo 30 de monahi, fiind condusă de Prea Cuviosul Arhimandrit Meletios Marghiolos, care este și exarh al insulei, dependent de Patriarhia Ecumenică.

În al 12-lea an al domniei lui Neron, 65 d. Hr., avusese loc atacul asupra Ierusalimului de către generalul roman Cestius Gallus. Era începutul crîncenului război dus de romani contra evreilor, care avea să culmineze peste cinci ani prin cucerirea Ierusalimului și dărîmarea cetății și a templului lui Irod cel Mare. Comunitatea creștină a orașului se refugiase la Pella, în Iordania de azi, sub conducerea episcopului Simeon, fiul lui Cleopa. Probabil că tot atunci Sfîntul Apostol Ioan, care afară de scurte călătorii misionare locuise în Ierusalim, s-a refugiat și dînsul la Efes, unde era episcop Sfîntul Timotei, ucenicul Sfîntului Apostol Pavel. Sfîntul Ioan, Iohanan în ebraică, era de fel din Betsaida, frate cu Sfîntul Apostol Iacob, fiul lui Zevedei (Zebadiah), și al Salomeei (Șalomit). Părinții lui Ioan aveau oarecare stare; erau asociații lui Petru și Andrei, fiii lui Ionas, și posedau probabil o casă în Ierusalim. Salomeea a cumpărat miresme pentru a unge Trupul Mîntuitorului, aveau «năimiți» sau «simbriași» (Marcu I, 20), și așa cum Sfîntul Ioan spune în Evanghelia sa (XVIII, 15-16), «era cunoscut în casa arhiereului» Caiafa, căci a intervenit ca să intre Petru înăuntru, după prinderea lui Iisus.

La Efes, 65 de ani după ce L-au văzut prima oară pe Domnul, Ioan a scris Evanghelia sa, care completează Evangheliile sinopticilor.

Stabilirea la Efes a Sfîntului Ioan este atestată de Sfîntul Irineu al Lionului, ucenicul Sfîntului Policarp, care la rîndul său fusese ucenicul Sfîntului Evanghelist Ioan. Sfîntul Justin Martirul și Filozoful, scrie în «Dialogul cu iudeul Trifon»: «La noi, în Efes, Ioan, unul din Apostolii lui Hristos, a prezis în Apocalipsă».

Efesul era construit pe versantul munților Prion și Coresus, și pe cîmpia mănoasă dintre acești doi munți, pe unde curge rîul Caistros, la mică depărtare de mare. Doar Antiohia Siriei îl întrecea în bogăție,

trafic comercial pe Marea Egee, cu Europa și cu teritoriile Asiei Mici. Templul Artemisei, cu statuia zeiței căzută din cer, după o legendă mitologică, dusese faima Efesului în toată antichitatea greco-romană. Renumele intelectual era de asemenea mare. Pliniu cel Bătrîn îi spune «lumina Asiei». Orașul era însă și un centru de desfrînare și superstiție. Sfîntul Pavel a predicat doi ani în Efes (Fapt. Apost. XIX, 7-10).

La sosirea Sfîntului Ioan, comunitatea celor 12 creștini se transformase într-o Biserică înfloritoare și prosperă, a cărei vitalitate îl atrăsese desigur pe Apostol. De aici el pleca în toate ținuturile Asiei Mici, pentru a întări Bisericile, așa cum spune în Apocalipsa sa (I, 20). Tot în Apocalipsă spune că a fost și în Patmos (I, 9). Din Efes el combătuse pe gnosticii ereticului Cerint și pe nicolaiți, cum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur : «De acolo Ioan zvîrlea fulgerele în mijlocul vrășmașilor, izgonind întunericul și împresurînd chiar cetatea diavolilor». Autoritatea sa apostolică îl plasase peste toți episcopii, ca unul ce ascultase bătăile inimii omenești a Mîntuitorului. Prin epistolele și vizitele sale pastorale, el întărea Bisericile peste care își exercita o jurisdicție apostolică. În vîrstă de aproape 60 de ani, era cu zece ani mai tînăr decît Iisus, Sfîntul Apostol Ioan a murit în primii ani ai domniei lui Traian, la 101, în vîrstă de 90 de ani.

Sub Domițian fusese arestat și dus la Roma. Supus martiriului, el a fost aruncat într-un vas cu ulei clocotit, în fața Porții Latine, și în cinstea acestui martiraj s-a ridicat acolo, două secole și ceva mai tîrziu, de către Constantin cel Mare, basilica Sfîntului Ioan din Lateran. Exilat apoi în insula Patmos, între anii 95-96, după moartea lui Domițian, succesorul său Nerva a dat slobozenie tuturor exilaților și proscrișilor, Sfîntul Ioan putîndu-se întoarce la Efes.

După Sfîntul Epifanie, Maica Domnului a mai trăit 11 ani la Ierusalim, în casa de pe Sion a Apostolului Ioan, și a adormit apoi, fiind pusă într-un mormînt din valea Cedronului, lîngă Ghetsimani. După tradiția sinodului din Efes, Sfînta Maria ar fi adormit în acel oraș, la vîrsta de 71 de ani.

Sfîntul Policrat, episcopul Efesului, a scris în anul 190 Sfîntului Victor, Papa Romei : «S-au stins în Asia cîteva puternice lumini, care se vor reaprinde în ziua Domnului : Filip, unul din Cei Doisprezece, și Ioan, care și-a rezemat capul pe pieptul Mîntuitorului».

Printre ucenicii Sfîntului Ioan se numără Sfîntul Policarp, episcopul Smirnei, Sfîntul Ignatie purtătorul de Dumnezeu, episcopul Antiohiei, și Papias, episcopul Hierapolei din Frigia, care toți au dat mărturii cu privire la viața și sfîrșitul Sfîntului Apostol Ioan.

Ioan era trecut de 90 de ani, obosit de zbucium și încecări martirice, cînd, într-o zi de duminică, fiind în Patmos, a avut cele șapte viziuni, pe care s-a ostenit apoi cu greu, dar cu deplină limpezime a minții, să le consemneze în cele douăzeci și două de capitole ale Apocalipsei. În refugiul din peșteră, după ce, poate, după o tradiție, cu toată povara anilor, muncise în carierele de marmură din insulă, unde se afla în sur-

ghiun «pentru cuvîntul lui Dumnezeu și pentru mărturisirea lui Iisus Hristos», avînd în față un petec din seninul orizontului mediteranean, i-a apărut în față Fiul Omului, îmbrăcat în haină lungă și încins cu brîu de aur, cu părul alb ca zăpada și cu ochii ca para focului. Domnul i-a poruncit: «Scrie cele ce ai văzut și cele ce sînt și cele ce vor să fie după aceasta». Apoi Ioan s-a apucat să scrie cele șapte viziuni, către cele șapte Biserici din Asia, pe care le patrona: Efesul, Smirna, Pergamul, Tiatira, Sardes, Filadelfia și Laodiceea.

În peșteră cobori pe mai multe trepte de piatră și dai apoi în încăperea luminată de slaba pîlpîire a candelelor, în care s-a auzit glasul Mielului, grăind cu blîndețe: «Iată, stau la ușă și bat!».

Eusebiu al Cezareii povestește despre șederea Sfîntului Ioan la Efes, că într-o zi dînd să intre în termă, a văzut acolo pe Cerint ereziarhul, și a ieșit repede afară, spunînd celor ce-l însoțeau: «Să ieșim repede, ca să nu se dărîme clădirea peste noi, căci acolo se află Cerint, dușmanul adevărului».

Despre Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan au rămas multe povestiri, relatate de scriitorii de mai tîrziu. Astfel, Sfîntul Clement Alexandrinul povestește că atunci cînd Sfîntul Ioan s-a înapoiat la Efes din exilul de la Patmos, a vizitat ținuturile învecinate, așezînd episcopi și întemeind Biserici. Într-o zi, într-o cetate din apropierea Efesului, după ce a învățat pe frați și a rînduit toate, zărește un tînăr chipeș și vioi, care plăcîndu-i, Sfîntul Ioan spuse episcopului:

— Îl așez lîngă inima ta și a Bisericii tale.

Episcopul făgăduiește Apostolului să aibă grijă de acel tînăr. Îl aduce în casa sa, îl învață carte și-l povățui pînă ce-l crezu vrednic să primească botezul. După ce acesta primi pecetea darului Mîntuitorului, episcopul nu l-a mai supravegheat. Tînărul, lăsat în voia lui prea timpuriu, începu să umble în tovărășii neprielnice, să-și facă de cap, și sfîrși prin a ieși la drumul mare, oprind pe căiători și prădîndu-i. Asemenea unui cal nărăvaș, care odată ce-a părăsit calea, sare orbește în prăpastie, tot așa și acesta, dus de firea lui, se prăbuși în noianul ticăloșiei. Ne mai nădăjduind în vreo iertare, el s-a pornit să facă cel puțin în această viață de răutăți, o ispravă de pomină. Și-a adunat tovarășii de desfrînări, și-a alcătuit o bandă de tîlhari, cu el în frunte, și s-au pus pe vărsări de sînge și pe schingiuiri.

După un oarecare timp, Sfîntul Ioan se abate iarăși prin acel oraș. Isprăvindu-și treburile, se adresă către vlădică:

— Să-mi dai acum zălogul pe care eu și Domnul ți l-am încredințat în fața Bisericii.

Vlădica, speriat, crezu la început că-i vorba de vreo sumă de bani pe care Apostolul i-ar fi încredințat-o.

— Ba de loc, spuse Sfîntul Ioan, e vorba de acel tînăr, de sufletul fratelui tău.

Bătrînul episcop începu atunci să suspine și răspunse printre lacrimi:

— A murit!

— Cum așa? Și de ce fel de moarte?

— A murit pentru Dumnezeu. Și-a pierdut sufletul, apoi s-a făcut tîlhar. Acum sălășluiește, cu însoțitorii săi, în acel vîrf de munte.

Auzind aceste cuvinte, Apostolul își sfîșie veșmintele și dîndu-și cu pumnii în cap, se tînguia:

— Ah!,cărui paznic am încredințat eu sufletul fratelui meu!

Pe dată luă un cal și o călăuză și merse drept spre locul unde era ascunzătoarea tîlharilor. Un pîndar îl oprește, și în loc ca Sfîntul Ioan să încerce să scape, el îi spune:

— Chiar de asta am și venit aici. Să mă duci pe dată la căpetenia ta.

Capul tîlharilor îl aștepta înarmat pînă în dinți, dar cînd văzu că cel ce venea era însuși Apostolul Ioan, o luă la fugă. Ioan, uitînd de vîrstă, alergă după dînsul, strigînd:

— De ce fugi de mine, fiule, de mine, părintele tău? Tu ești înarmat, eu un biet bătrîn cu mîna goală. Fie-ți milă de mine, fiule, și nu te teme. Mai este nădejde de viață pentru tine. Dau eu pentru aceasta mărturie în fața lui Hristos. De o fi nevoie, voi muri eu pentru tine, așa cum Hristos a murit pentru noi. Oprește-te! Crede! Însuși Hristos mă trimite după tine.

Tînărul se opri, auzind asemenea cuvinte, își lăsă ochii în jos, apoi aruncă armele și începu să tremure, plîngînd cu amar. Cînd bătrînul se apropie de el, tînărul îi cuprinse genunchii și îi ceru iertare, gemînd cu suspine. Lacrimile erau pentru el ca o a doua baie a botezului. Tînărul refuză însă să creadă în iertare și-și ascundea mîna dreaptă. Apostolul dădu mărturie pentru el Mîntuitorului, Căruia I se rugă mult în genunchi. Luînd apoi pe tînăr de mîna care și-o ferea, îl conduse în biserică și acolo, luptînd cu posturi și cuvîntări, îl readuse la turmă, ca o dovadă de desăvîrșită îndreptare.

În unele icoane străvechi, Sfîntul Ioan e înfățișat ținînd în mînă un potir, în care se furișează un șarpe. Aceasta se referă la o tradiție, după care Aristodem, marele preot al templului Artemisei din Efes, i-a dat Apostolului să bea dintr-o cupă ce conținea o otravă puternică. Sfîntul, pentru a adeveri puterea predicii sale, a băut-o, fără să simtă vreun rău.

Apostolul s-a dus către Domnul, la Efes, în anul 101, în vîrstă deci de 90-91 de ani. Peste mormîntul său, Constantin cel Mare a pus, la 324, să se ridice o bazilică, numită Apostolion, ale cărei temelii au fost descoperite de săpături arheologice făcute în ultimul deceniu.

Cea mai mare insulă a arhipelagului Sporadelor este însă Rodosul, ostrovul trandafirilor, așezat la numai 25 km de coastele sudice ale Anatoliei. Insula, în suprafață de 1.404 km², are o formă ovală, lungă de 70 km, în partea cea mai lată avînd 30 km. Un masiv muntos, cu vîrful Atairo, ce atinge 1216 m, o traversează de la nord la sud. De pe Atairo, cînd zarea este limpede, se vede spre sud-vest Muntele Ida din Creta. Orașul și portul Rodos sînt așezate la nordul insulei. Are 30.000 de locu-

itori, dintr-o populație totală de 60.000 greci ortodocși, 10.000 de turci și 5.000 de evrei de rit spaniol.

Clima insulei este una din cele mai plăcute din Mediterana, vestită din antichitate și cunoscînd două anotimpuri, cel secetos și cel ploios. Munții sînt acoperiți de pini și chiparoși, cu livezi întinse la poale și în pitorești văi în amfiteatru. Se cultivă intens vița de vie și tutunul. Economia Rodosului este înfloritoare prin industriile de țigarete, săpun, covoare, ceramică, alcooluri. Se mai exportă vinuri, în special un vin roșu de o tărie specifică, uleiuri, parfumuri și obiecte de artă în filigran.

Cînd te apropii de port, orașul îți pare răspîndit în formă de amfiteatru, înconjurat de ziduri și turnuri. Portul este apărat de un fort de pe vremea ioaniților, care au stăpînit insula vreme de 313 ani. Mai întîi răsar parcă din apă turnurile de apărare și minaretele moscheilor, avînd în spate pîlcuri de palmieri, înalți și subțiri. Cînd cobori de pe vapor și mergi de-a lungul zidurilor și pe sub porțile cetății, te crezi într-un oraș medival, fortificațiile înconjurătoare fiind aproape intacte, așa cum erau în secolele XV și XVI.

În aer plutește aroma unei revărsări de trandafiri multicolori. Această floare a fost emblema rodosienilor, precum soarele le era zeul tutelar, din cea mai adîncă antichitate. Pînă azi a rămas obiceiul ca, după slujbele din capela Sfîntului Marcu și din catedrala mitropolitană, la anaforă, credincioșii să fie stropiți cu apă de trandafiri. Ernest Renan evocă trecutul Rodosului în rugăciunea de pe Acropole, în următoarea tiradă: «În ziua în care atenienii și rodosienii s-au luptat pentru sacrificiu, tu ai ales să locuiești la atenieni ca fiind mai înțelepți. Tatăl tău a trimis pe Pluton să coboare într-un nor de aur peste cetatea rodosienilor, pentru că și ei i-au cinstit fiica. Rodosienii au devenit bogați, dar atenienii au avut spiritul, adică adevărata bucurie, veselie eternă, divina copilărie a inimii» (*Souvenirs d'enfance et de jeunesse*).

Ulițele strîmte se întretaie între ele. Din balcoanele de la etaj, numite mușarabieh în arabă, întinse deasupra străzii, mascate de grătare dese de lemn, lucrate ca o dantelă, femeile privesc forfota de jos, fără a fi văzute. Platani stufoși umbresc terasele cafenelelor. Pe strada principală, cu două trotoare de marmură, denumită Strada Cavalerilor, se înșiră vechile case ale cavalerilor ordinului Sfîntului Ioan din Ierusalim, cu emblemele familiilor deasupra porții, cele mai multe înrudite cu casele regale și princiare ale Europei Apusene. Edificiile mai însemnate sînt palatele marelui maestru al ordinului și senatul. Biserica Sfîntului Ioan, cu un turn pătrat, a fost transformată în moscheie, de Soliman I Magnificul, la 1522, cînd a cucerit insula. Fostul spital al ordinului ospitalier este astăzi muzeul orașului.

După o istorie zbuciumată de-a lungul antichității, rodosienii au acceptat în cele din urmă colaborarea cu romanii. Flota lor a luptat pentru Pompei contra piraților și contra lui Iuliu Cezar.

Viața artistică, mai ales pictura și sculptura, au fost dezvoltate și cultivate în perioadele de liniște. Școlile, în special științele juridice, ora-

toria și filozofia, erau renumite. Retorul Apollonius Molon a instruit pe marele Cicero. În Rodos s-a născut și filozoful stoic Panetius, poetul Apolonius Rhodius, istoricul Posidonius. Protogenius a împodobit orașul cu picturi, iar Chares din Lindus a făcut statuia celebră a zeului soarelui, înaltă de 35 de metri, turnată din aramă, cunoscută sub numele de Colosul din Rodos și socotită ca una din cele șapte minuni ale lumii antice. Colosul a durat numai 56 de ani, căci în 224 în. Hr. a fost doborît de un cutremur. Resturile de metal ale colosului au zăcut în mare pînă la 656 d. Hr., cînd sarasinii le-au vîndut spre retopire, utilizînd 900 de cămile ca să le transporte.

Sub bizantini, nimic de seamă nu se semnalează în istoria Rodosului. Sarasinii îl cuceresc temporar (653-658, 717-718), apoi cade sub venețieni, la 1082. Aventurierii italieni au obținut dominația insulei de la împărații bizantini de la Niceea. In 1309 insula este cucerită de cavalerii ordinului Sfîntul Ioan din Ierusalim, după ce aceștia au pierdut Acra din Palestina. Papa și genovezii au insistat pentru această operație militară, spre a transforma Rodosul într-un bastion de apărare contra turcilor, în mările sudului. La 1480 este asediat fără succes de Mahomed al II-lea, dar abia Soliman I îl cucerește la 1522, după ce pierde 90.000 de oameni din cei 200.000 pe care îi avea. Încercările împăratului Andronic Comnenul de a păstra insula nu au fost încoronate de succes, cavalerii transformînd-o într-o republică războinică, care deveni cu timpul o adevărată putere maritimă.

Ordinul militar, «Ospitalierii Sfîntului Ioan din Ierusalim», a făcut primele încercări de umanizare a meseriei armelor în evul mediu, de îndulcire a condițiilor barbare în care se duceau războaiele în lumea medievală, pentru ușurarea unor practici pentru care se manifesta o aversiune generală. Principiile de cavalerism, asociate meseriei armelor și practicilor războiului, trebuiau extinse la raporturile ostașilor între ei, la vrăjmași, la populația civilă, femeile, bătrînii și copiii trebuiau ocrotiți, cel învins era vrednic de milă, răniții și prizonierii erau nutriți și îngrijiți, cadavrele și mormintele trebuiau respectate. Aceste practici ale cavalerilor ioaniți au avansat cu cîteva secole propunerile abatelui de Saint Pierre, care a publicat, pe la începutul secolului XVIII, un *Projet de paix perpétuelle*. Aceste preocupări intraseră atît de mult în sufletul contemporanilor abatelui de Saint Pierre, încît un hangiu olandez, care dăduse hanului său numele «La pacea eternă», a pus un pictor să-i picteze pe firmă un cimitir.

După ce Soliman I a cucerit Rodosul de la cavalerii ordinului Sfîntului Ioan, în 1522, care l-au apărat cu o vitejie legendară, sub comanda marelui maestru al ordinului, Philippe de Villiers de l'Isle-Adam, Carol Quintul le cedă în 1530 insula Malta.

Palatele gotice ale cavalerilor, cu metereze și turnuri de apărare, sînt astăzi înnegrite de vreme. Porțile acestor palate sînt sculptate în lemn,

cu motive florale, scuturile heraldice fiind sculptate în marmură. La Ospătăria Franței, ulucile de scurgere a apei de pe acoperișuri au capete de crocodil și de balauri. Între Ospătăria Provenței și aceea a Aragonului există o pasarelă de trecere pe deasupra uliței. Ospătăria Italiei are un pridvor cu fîntînă în fund, avînd jur-împrejur o ornamentație în fier forjat. De la balcoane atîrnă liane cu frunzișul bogat, peste scările de piatră. În unele pridvoare ca și în bazilici, sînt morminte de cavaleri. Muzeul conține nenumărate sculpturi din epoca elenistică, printre care o Afrodită, numită «Pudica», și o altă Afrodită, lăsată într-un genunchi, purtînd pe față o admirabilă expresie visătoare. Impresionează îndeosebi o stelă funerară, monolitică, reprezentînd o mamă ce-și ține mîna pe umerii unei fetițe cu capul înclinat, lucrată dacă nu de mîna lui Fidias, cel puțin de unul din elevii lui. Curțile interioare ale palatelor sînt ornate de chiparoși și dafini, sub care se află încă băncile de marmură, cu picioare sculptate, pe care se adunau la sfat cavalerii acum patru secole.

Petru Vodă Cercel, domnul Țării Romînești între 1583—aprilie 1585, al cărui portret în frescă se vede și azi la Mînăstirea Căluiu, a stat și el exilat opt ani în insula Rodos, înainte de a căpăta domnia, datorită stăruințelor lui Henric al III-lea, regele Franței, care a insistat pe lîngă Soliman cel Mare, învingătorul de la Mohaci, prin ambasadorul său, d'Aramont. Aici a cunoscut Petru Cercel și pe Ioan Șerpega (Armeanul), strănepotul lui Ștefan cel Mare, Ioan Vodă cel Cumplit de mai tîrziu, domnul Moldovei.

Rodosul este legat de istoria Bisericii prin trecerea pe acolo a Sfîntului Apostol Pavel, însoțit de Luca, în drumul său din Elada spre Fenicia, la Tir (Fapt. Apost. XXI, 1). Creștinismul a fost introdus în Rodos încă din epoca apostolică, colonia evreiască de aici fiind numeroasă. Pe timpul persecuției lui Diocleția n era episcop Fotinus, iar la sinodul de la 431 din Efes a participat mitropolitul Hellanicus al Rodosului. Astăzi Mitropolia Rodosului, păstorită de I.P.S. Mitropolit Spiridon, are 74 de biserici, cu 96 de preoți slujitori, și ține de Patriarhia Ecumenică.

La sud de orașul Rodos, pe un drum ce duce de-a lungul țărmului, lîngă satul Tholu, se află o mînăstire, ctitoria lui Alexandru Ipsilanti, fostul domn al Țării Romînești între 1774-1782. Cerîndu-și singur mazilirea, el a fost surghiunit în Rodos, unde a stat de la 2 octombrie 1782, pînă în februarie 1783, în care timp, probabil, s-a început zidirea mînăstirii. Alexandru Ipsilanti avea să domnească apoi în Moldova, din martie 1787 pînă în martie 1788, cînd este ridicat de trupele austriace, și se stabilește pentru cîtva timp la Brno, în Cehoslovacia de astăzi. În noiembrie 1796 este numit pentru a doua oară, de Poartă, domn în Muntenia, pentru o scurtă perioadă de 13 luni. Mînăstirea este ridicată pe dealul numit Calopetra, și are hramul Sfînta Fecioară Maria, care, după o icoană din biserică, este înfățișată ca proteguitoarea lui Alexandru Ipsilante într-un naufragiu pe mare.

Astăzi, chiliile mînăstirii și biserica, rău întreținute, nu sînt locuite, iar o parte din obiectele de preț, printre care un disc de aramă avînd în relief pe Adam și Eva, sînt păstrate în micul muzeu din satul Tholu.

O icoană, care vădește o mare vechime, roasă de cari, înfățișează pe Avraam dînd ospitalitate celor trei tineri, la stejarul lui Mamvre. În pisania grecească de deasupra ușii bisericii, Alexandru Ipsilante invocă protecția Sfintei Fecioare pentru ctitor și casa lui, ca să fie «nesupărat de ispita invidiei».

Modestă ca înfățișare, arătînd mai mult a paraclis, ctitoria lui Alexandru Ipsilante din Rodos este întrecută ca arhitectură, obiecte de preț, cărți de cult și veșminte vechi, de Mînăstirea Ecatontapiliani (biserica cu o sută de uși), ctitoria, în curat stil bizantin, a lui Nicolae Mavrogheni din Paros, altă insula a grupului Cicladelor, de unde acest fanariot era originar.

B. A. ALEXANDRU

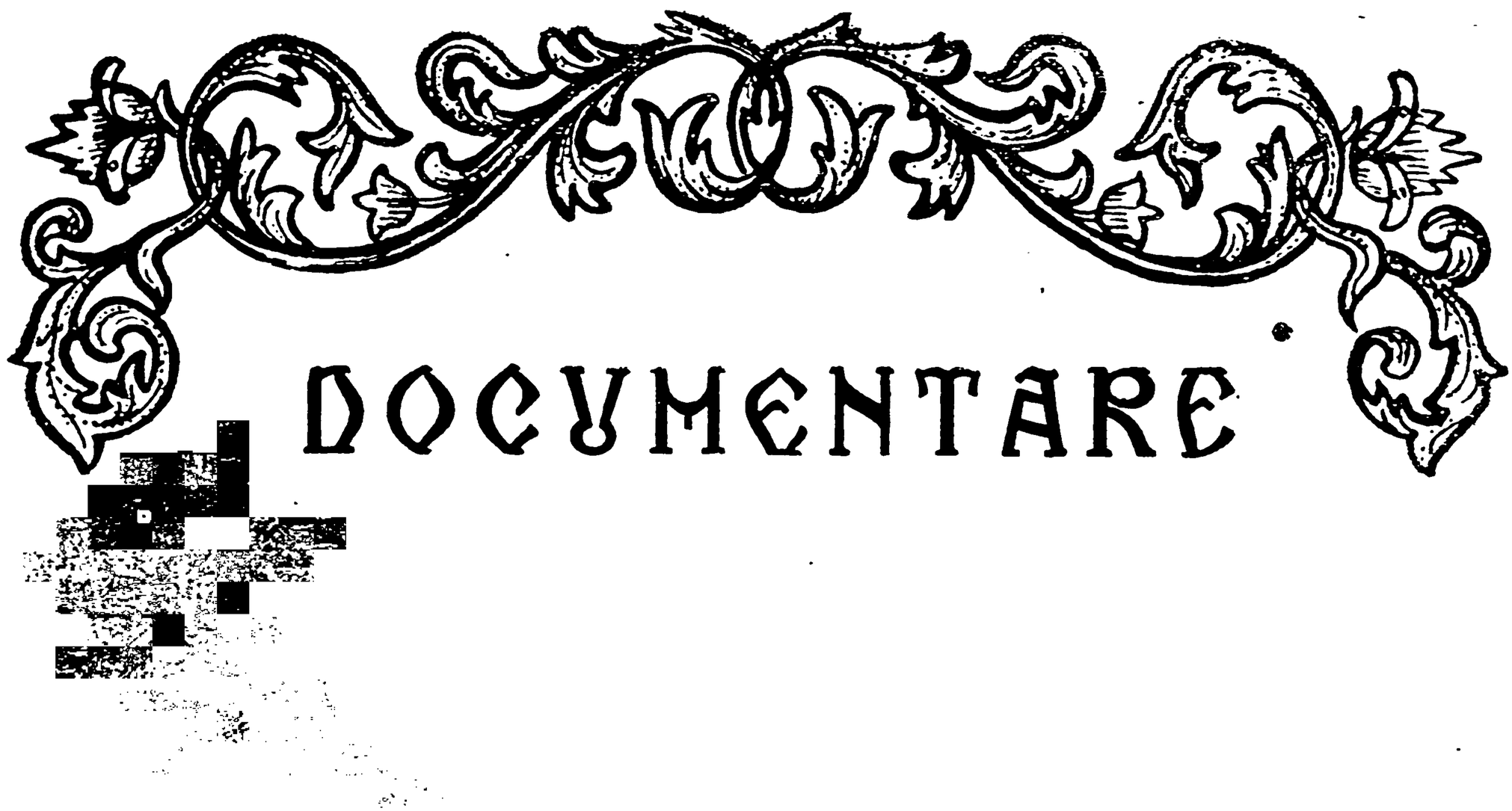

CULTUL CREȘTIN DE RIT VECHI *

Nu există nici un mijloc omenesc ce ar putea să pătrundă în latura tainică a sufletului, în aceea ce poate fi numită sanctuarul sfînt al omului, spre a-l constrînge să gîndească și să creadă altfel de cum îi dictează conștiința sa.

A fost o nestăvilită năzuință a omenirii aceea care a făcut din principiul libertății de conștiință, un postulat mondial.

Asigurarea acestei libertăți a constituit și pentru conducerea patriei noastre un obiectiv de înfăptuit, în folosul unirii credincioșilor, în lupta pentru făurirea unei noi vieți. De aceea, prin legi de stat, principiul libertății de conștiință a fost consacrat ca un principiu de bază al regimului democrat popular. Larga lui aplicare și-a găsit expresie în libertățile și drepturile garantate tuturor cultelor de a se organiza după rînduieli proprii și de a funcționa în mod nestînjenit.

Regimul cultelor din statul nostru asigură organizațiilor religioase legal constituite, posibilitatea de a-și realiza țelurile lor religioase-morale, folositoare pentru credincioșii ce le aparțin.

Între cultele bine cunoscute pe teritoriul patriei noastre se numără și *«Cultul creștin de rit vechi»*, denumit popular *«Biserica Lipovenească»*, de care ne vom ocupa în cele ce urmează.

I. *Scurt istoric.* Stările nenorocite create de stăpînirea tătărască în vechea Rusie, au dus la strecurarea unor greșeli în cărțile de cult ale Bisericii Ortodoxe Ruse,[1] de care se plîngea la începutul secolului XV mitropolitul Fotie al Kievului, iar la începutul secolului XVI, faimosul

*) Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru a fost întocmită sub îndrumarea P.C. prof. Liviu Stan, care a dat și avizul să fie publicată.

1. Dan Demeter, *Die Lippowaner in der Bukowina*, 1890, p. 3.

Maxim Grecul.[2] Acestor greșeli, deși ele nu atingeau chestiuni dogmatice, ci practica exterioară a cultului, neștiința le-a dat mare însemnătate și însoțită și de alte circumstanțe istorice, a stîrnit frămîntări care au culminat cu schisma din vremea patriarhului Nicon.[3]

O parte din greșelile și abaterile de la disciplina Bisericii, precum și unele învățături neconforme cu adevărurile de credință ortodoxe, ivite mai tîrziu, au preocupat și sinodul Stoglav (1551), ținut sub președinția mitropolitului Macarie al Moscovei.[4] După acest sinod, ele fiind puse în discuție publică, s-a ajuns la un efect contrariu celui dorit de sinod, adică nu la îngrădirea și stingerea lor, ci la răspîndirea și la adîncirea acestor rătăciri înfățișate ca avînd întrucîtva, — dacă nu de-a dreptul aprobarea sinodului Stoglav —, cel puțin îngăduința practicării lor. Unele greșeli ale acestui sinod, sau îngăduințe neîntemeiate ale lui, au fost sesizate de cîțiva teologi luminați ai timpului, dar abia sub patriarhul Iosif (1641-1652) s-a încercat o îndreptare care, însă, de fapt, confirma greșelile sinodului.[5]

Cunoscut urmaș al lui Iosif, patriarhul Nicon (1652-1658) a ținut în anul 1655 un sinod, — la care au luat parte Macarie, patriarhul Antiohiei și Gavriil, patriarhul Serbiei —, hotărînd îndreptarea cărților de cult, prin confruntarea lor cu sutele de manuscrise aduse din Orient. La acest sinod au fost depuși cei care s-au împotrivit hotărîrilor sale, printre care episcopul Pavel de Kolomna, trei stareți și doi protoierei.[6] În această împotrivire își are începutul schisma pe care nu a putut-o împiedica nici sinodul din Constantinopol.[7]

Aceia care nu voiau să recunoască îndreptarea cărților de cult hotărîtă de sinodul din 1655, au declarat-o apostasie, numind-o niconism, iar ei se numeau vechi credincioși (starovierți sau staroveri), pentru că se considerau adevărații credincioși vechi și păstrătorii ritualului vechi (staroobreadți).[8]

Mai tîrziu Nicon, ajungînd la conflict cu țarul Alexei Mihailovici și cu marea boierime, a fost depus de sinodul din anul 1667, sub diverse

2. *Istoria Bisericească Universală,* vol. II, București, 1956, p. 294.

3. Învățăturile și practicile străine de doctrina și de uzul Ortodoxiei, sînt: 1. Rostirea de 2 ori a doxologiei aliluia. 2. Ocolirea bisericii la procesiuni de la stînga la dreapta, sau, cum spun staroverii, «după soare». 3. Introducerea unor fabule sau a unor păreri personale în transcrierea Pidalionului sau a altor cărți de cult. 4. Greșita modificare a textului cărților de slujbă, datorită necunoașterii limbii grecești. 5. Părerea greșită că sînt inspirate pînă și în literă cărțile de cult. 6. Facerea semnului crucii cu două degete. 7. Întemeierea doctrinelor și practicilor greșite pe canoane, ale sinodului Stoglav (1551). 8. Folosirea a 7 prescuri la Proscomidie, în loc de 5. 9. Introducerea în Simbolul de credință a expresiei «Domnul adevărului», în loc de «Domnul de viață făcătorul», apoi scrierea numelui Iisus cu un singur I (Isus), și alte inovații fără importanță capitală (vezi episcopul Melchisedec, *Lipovenismul,* București, 1871, pp. 5-9).

4. Popovici Eusebiu, *Istoria bisericească,* traducere de episcopii Atanasie și Gherasim, vol. II, București, 1901, p. 433.

5. Idem, *ibidem,* p. 433.

6. Nistor I, *Cercetări asupra cultului lipovenesc din Rominia,* București, 1947, p. 3.

7. Constantinescu A. N., *Sectologie,* ediția II-a, București, 1929, p. 153.

8. Episcopul Melchisedec, *op. cit.,* pp. 433-434.

invinuiri, devenind astfel victima răzbunărilor dușmanilor lui, dar de hotărîrea îndreptării rătăcirilor religioase nimeni nu s-a atins. Nereușind să-i condamne pe patriarhul Nicon ca pe un eretic, dușmanii lui acuză întreaga Biserică Rusă de schimbarea credinței.

Mulțimi nenumărate, fanatizate de adversarii reformei cărților de cult, credeau că reforma cărților bisericești este o cădere a Bisericii, sub puterea lui Antihrist, unii ridicîndu-se cu violență, alții răbdînd cu aureolă de martiri orice suferințe, pentru apărarea credinței celei vechi.[9] În situația aceasta o seamă dintre staroveri s-au expatriat plecînd în țările limitrofe, mai ales în Polonia, în Moldova și în Muntenia, precum și în Turcia și în Prusia, iar un grup însemnat s-a așezat în acea parte din nordul Moldovei, care a ajuns cu timpul sub stăpînirea Austriei (1774).[10]

Deși nu există date istorice amănunțite, se știe totuși că cel puțin unele grupuri de staroobriadți au emigrat în Moldova încă înainte de anul 1700, de exemplu în satul Manoilovca, nu departe de Fălticeni.[11] Datorită apoi măsurilor luate împotriva lor de Petru cel Mare, emigrarea staroobriadților în Moldova a continuat în primele decenii ale veacului XVIII, ajungînd ca pe la jumătatea acestui veac, numărul lor să fie destul de mare.[12] Lor li s-a spus lipoveni sau filipoveni,[13] numele acesta trăgîndu-se de la o căpetenie a lor, anume de la Filip din Oloneț, care neizbutind să ajungă starețul unei mînăstiri, și-a luat cu sine 50 de adepți, fondînd un nou schit și profesînd învățăturile starovierților bezpopovți.[14]

Cuvîntul lipovean, care este uzual și de la care derivă cuvîntul lipovenism, are un sens general și un sens restrîns: el, sau înseamnă una din ramurile cultului vechi creștin, cum am văzut, sau se aplică faptului religios, generat de schismă.[15] Lipovenii deci sînt o ramură din așa numiții vechi credincioși (starovierți) sau vechii rituali (staroobreadți), care, la rîndul lor, iarăși se împart în popovți, adică cu preoți și bezpopovți, fără preoți. Numele acesta le-a fost impus de oficialitatea țărilor în care trăiau, ei înșiși continuînd să se numească starovierți sau staroobreadți.

După o serie de persecuții țariste, lipovenii s-au expatriat din părțile Kievului în Moldova, mai ales pe timpul lui Petru cel Mare.[16] Aici ei erau răspîndiți pe toată întinderea țării, prin orașe și prin sate, trăind

9. *Istoria bisericească universală,* ed. cit., p. 297.

10. (Acești lipoveni s-au instalat pe teritoriul austriac, în urma mijlocirii unui general, salvat de ei în Marea Neagră, la împăratul Iosif al II-lea). Vezi Popovici Eusebiu, *op. cit.,* pp. 434-435.

11. Сырку П. Наши раскольники въ Румыніи взглядъ на нихъ румынскаго общества, în revista »Христианскомъ чтеніи" Нр. 11—12, 1878, стр. 692.

12. Hasdeu B. P., *Istoria toleranței religioase în Romînia,* ed. II, *București,* 1868, p. 71.

13. Numele de lipovean vine de la Filip Vasiliev, poreclit Pustoviat (cel care predică în pustiu — în deșert —, fără efect); alții deduc acest nume greșit, de la faptul că lipovenii îl venerau pe Sf. Apostol Filip, iar o deducție mai puțin plauzibilă este aceea de la cuvîntul «lipova», care înseamnă tei, lemn din care erau făcute uneltele casnice ale lipovenilor. Vezi Dan Demeter, *op. cit.,* p. 12.

14. Melchisedec, *op. cit.,* p. 54.

15. Livraison, *Lipovenismul,* în «Polybiblion», Revue bibliographique universelle, sixième année, tome dixième (Paris, 1873), p. 219.

16. Сырку П., *op. cit.,* p. 692.

amestecați cu indigenii și îndeletnicindu-se fie cu vreo meserie, fie cu negoțul. [17]

Numărul total al lipovenilor era în anul 1930 de 27.249, rîspîndiți în toate provinviile țării. [18] Nici astăzi, numărul acestor credincioși nu este cu mult mai mare, menținîndu-se în jurul cifrei de 40.000

II. *Apariția ierarhiei lipovenești.* În exilul lor liber ales, lipovenii, venind în contact cu ortodocșii autohtoni, au simțit nevoia unei ierarhii proprii, pentru că ei nu aveau ierarhie și nici nu o recunoșteau pe cea ortodoxă.

Aflîndu-se despărțiți de Biserica unică a lui Hristos, lipovenii în cele dintîi timpuri mergeau pe calea arătată de îndrumătorii lor, căutînd prin diferite mijloace personale ceea ce-și închipuiau ei că trebuie să fie credința și Biserica cea adevărată. Totul a mers mai ușor, pînă ce preoții hirotoniți pînă la Nicon, au murit. Atunci abia, au văzut ei că au rămas fără Biserică, fără păstori, fără sprijin pentru adevăr, fără adăpostul mîntuirii.

In situația aceasta nu erau decît două posibilități : sau să rămînă fără preoți și să aleagă persoane neconsacrate pentru a învăța și a sluji, sau să primească preoți sfințiți de episcopi ortodocși.

Așa au și făcut : unii au ales prima cale ,iar alții pe cea din urmă.

În situația aceasta, ei nu puteau să spună că sînt Biserica adevărată, deoarece viața în Hristos, pe care o trăiesc credincioșii numai în Biserică, nu-i cuprindea pe ei. Ei nu erau Biserica adevărată a lui Hristos, pentru că nu aveau nici episcopi care să le împărtășească puterea sfințitoare, învățătorească și conducătoare prin taina hirotoniei, nici preoți legitimi, care după Pravilele Apostolice, nu pot fi înlocuiți cu preoți care sînt sub interdicția episcopului sau chiar cu totul înlăturați din preoție, prin urmare se putea spune în mod întemeiat, că nu aveau nici Sfinte Taine, îndeosebi Preoția și Taina Mirungerii, pentru că nu aveau episcopi și nici Mir sfințit. [19]

Dacă nici popovții nu aveau argumente mîngîietoare că ei sînt Biserica adevărată, cu atît mai puțin aveau această temelie bezpopovții, cu toate că ei făceau sforțări ca să-și atribuie numele de Biserică adevărată, deoarece ei nu aveau preoție, deci nici Tainele instituite de Mîntuitorul Hristos în Biserica Sa.

În această situație și cu hotărîrea de a dobîndi preoție cu orice preț, creștinii de rit vechi au făcut numeroase încercări și stăruințe, iar pînă în cele din urmă au izbutit.

Astfel se știe, de exemplu, că pe vremea țarului Petru cel Mare, un anume Epifanie Iacovlev, credincios de rit vechi, a venit în Moldova,

17. Nistor I., *op. cit.*, p. 5.

18. *Recensămîntul general al populației romîne din 29 decembrie 1930*, p. XXXV ; în 1949, lipovenii reprezentau 0,17% din populația țării ; conform Culegerii de documente *Cultele religioase din Republica Populară Romînă*, București, 1949, p. 42.

19. Dumbravă Teodor, *Biserica omopistă sau despre lipovenii ortodocși*, 1929, p. 16

izbutind prin acte false să obțină hirotonia întru arhiereu, cu titlu de episcop al Ucrainei, dar impostorul a fost descoperit și osîndit.[20]

Ideea episcopatului trece ca un fir roșu prin întreaga istorie a lipovenismului, numai în secolul XVIII, făcîndu-se 14 încercări de a obține un arhiereu.[21] Toate aceste încercări arată că ei recunoșteau din ce în ce mai mult, că s-au rupt din legătura cu Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească, și că nu pot nădăjdui să-și asigure o preoție adevărată, fără a se apropia din nou de unitatea Bisericii, prin unitatea ierarhiei cu succesiunea apostolică: «Biserica nu poate fi fără episcopi», ziceau ei, și se străduiau să iasă din situația grea în care se aflau.[22]

Tot în secolul XVIII se naște ideea de a reconstitui ierarhia lipovenească prin împrumutarea ei cu bună rînduială de la Biserica Ortodoxă.

Pentru a-și împlini vechea lor dorință, au insistat printr-o serie de memorii către guvernul Austriei și, la 18/29 septembrie 1844 li s-a aprobat, prin decret imperial, să-și aleagă un arhiereu cu reședința la mînăstirea lipovenească de la Fîntîna Albă,[23] nu departe de Rădăuți.

În consecință, delegații lipoveni de la Fîntîna Albă, călugării Olimpie Miloradov și Pavel Vasiliev, s-au adresat tuturor lipovenilor din diaspora pentru desemnarea unui candidat, iar ei au călătorit în Dalmația, Muntenegru, Serbia, Ungaria, Veneția, Palestina și Egipt, dar fără rezultat.[24] Au străbătut apoi Moldova, Muntenia, Turcia, și au ajuns la Constantinopol, unde cu ajutorul șefului emigranților poloni, Mihail Czaikowski, au găsit pe fostul mitropolit al Bosniei, Ambrozie Popovici.[25]

Ex-mitropolitul Ambrozie era de origine grec din Enos, a făcut studii teologice, a primit hirotonia de preot, iar după moartea soției sale s-a călugărit și a ajuns mitropolit al Bosniei (1835), dar în urma unui conflict cu Pașa din Bosnia, a trebuit să părăsească scaunul mitropolitan și să se retragă la Constantinopol.[26]

Călugării lipoveni Olimpie și Pavel au stăruit ca Ambrozie să primească propunerea de a fi episcop al creștinilor de rit vechi și, după ce s-au convins că a fost hirotonit în Biserica Ortodoxă, i-au prezentat argumentele vechimii credinței lor, au încheiat contract și l-au determinat să treacă în Austria.[27]

Pentru obținerea cetățeniei austriace, Ambrozie a plecat la Viena, unde, împreună cu delegații mînăstirii de la Fîntîna Albă, a prezentat un memoriu în care declara că dorește că treacă la Biserica staroveră, că va săvîrși serviciile divine după rînduiala cea veche și va deveni supus austriac.[28]

---

20. Idem, *ibidem*, p. 19.
21. Idem, *ibidem*, pp. 15-16.
22. Idem, *ibidem*, p. 19.
23. Nistor I., *op. cit.*, p. 18.
24. Idem, *ibidem*, p. 19.
25. Idem, *ibidem*, p. 19.
26. Episcopul Melchisedec, *op. cit.*, pp. 101-102.
27. Idem, *ibidem*, p. 102.
28. Idem, *ibidem*, p. 103.

După ce a primit autorizația provizorie de a ocupa scaunul episcopal de la Fîntîna Albă și de a săvîrși funcțiunile arhierești, a fost instalat, la 28 octombrie 1846, în fața reprezentanților lipovenești de pretutindeni.[29] La 15 noiembrie 1846 a sosit și decretul imperial prin care Ambrozie era recunoscut episcop al lipovenilor.[30]

De la această dată, atît în raportul dintre diversele ramuri ale creștinilor de rit vechi — antiniconiști —, cît și în raporturile lor cu Ortodoxia, grupul de staroobreadți, care cei dintîi au izbutit să-și dobîndească ierarhie și al căror centru a devenit Fîntîna Albă, a primit numele de Confesiunea de la Fîntîna Albă — белокриницкое согласие —. Sub acest nume sînt cuprinși azi toți creștinii de rit vechi care au primit chiriarhi de la ierarhia din Fîntîna Albă, indiferent în ce țară se găsesc, și care, în baza acestui fapt, se socotesc în legături spirituale firești cu izvorul ierarhiei lor, care este ierarhia de la Fîntîna Albă, în fruntea căreia se găsește singurul ierarh al creștinilor de rit vechi, ce poartă titlul de mitropolit.

Dar să vedem cum s-a dezvoltat această ierarhie a staroobreadților sau lipovenilor, după anul 1846.

III. *Ierarhia lipovenească de la 1846 înainte.* Instalat, episcopul Ambrozie își începe activitatea arhipăstorească hirotonind preoți și diaconi pentru staroverii din eparhia sa, precum și din țările vecine. Totodată el hirotoni și pe arhiereul-vicar Kiril, pe care l-a confirmat guvernul din Viena la 26 iunie 1847.[31]

Ambrozie se strădui să-și extindă arhipăstoria sa asupra lipovenismului întreg. Astfel, după hirotonia vicarului său Kiril, a ridicat la treapta de arhiereu pentru lipovenii din Dobrogea — care pe atunci făcea parte din Turcia —, pe monahul Arcadie.[32]

Susținut de Czaicowschi, Arcadie a reușit să obțină recunoașterea episcopatului său din partea sultanului, fapt ce determină conducerea Bisericii de la Fîntîna Albă să ridice eparhia Slavei (Slava Rusă din Dobrogea), al cărei episcop era Arcadie, la rangul de Arhiepiscopie.[33]

Ambrozie apare în felul acesta ca mitropolit al lipovenilor, și în această calitate nu s-a mulțumit numai cu extinderea razei sale de influență arhipăstorească asupra Romîniei, imperiului habsburgic și otoman, ci a mai hirotonit în taină și trei episcopi pentru Rusia, fapt prin care s-a apreciat că a trecut marginile competenței sale arhipăstorești.[34] Pentru aceasta și pentru alte fapte compromițătoare pentru Ambrozie, guvernul rus a intervenit energic la Viena și la Patriarhia din Constantinopol, cerînd destituirea lui.[35] Curînd după aceea, Ambrozie a fost chemat la Viena (decembrie 1847), pentru a se desvinovăți de acuzațiile aduse. În același timp a fost trimisă de la Viena la Fîntîna Albă, o comisie de an-

29. Nistor I., *op. cit.*, p. 20.
30. Idem, *ibidem*, p. 20.
31. Idem, *ibidem*, p. 21.
32. Episcopul Melchisedec, *op. cit.*, p. 105.
33. Idem, *ibidem*, p. 170.
34. Nistor I., *op. cit.*, p. 22.
35. Idem, *ibidem*, p. 22.

chetă, care a făcut cercetări asupra învinuirilor aduse lui Ambrozie. Ancheta a avut drept urmare suspendarea lui Ambrozie și închiderea mînăstirii de la Fîntîna Albă. [36]

Cu toate intervențiile făcute, Ambrozie nu a mai fost reabilitat, ci i s-a permis, la insistența sa, să se stabilească la Cilly (Stiria din Austria de Sud), unde i s-a dat o pensie viageră, dar i s-a interzis să comunice cu lipovenii. [37]

După ce li s-a permis din nou să deschidă mînăstirea de la Fîntîna Albă, episcopul Kiril, urmașul lui Ambrozie, își însuși titlul de arhiepiscop de Fîntîna Albă și mitropolit al tuturor creștinilor staroveri. El a hirotonit, în taină, numeroși episcopi pentru Rusia, și l-a ridicat și pe Arcadie din Dobrogea la rangul de mitropolit. Pentru Tulcea l-a hirotonit pe Olimpie, pentru Moldova pe Arcadie Vasluiski, iar pentru Turcia pe Onufrei Brailovski. [38]

Din cauza abuzurilor lui Kiril și a unor reptate plîngeri împotriva lui, mînăstirea de la Fîntîna Albă a fost iarăși închisă, iar lipovenii văzîndu-se strîmtorați și strict controlați, au hotărît să plece, fie în Moldova, fie în Dobrogea, sau chiar la Londra. Dar în Turcia nu s-au putut muta din cauza împotrivirii patriarhului ecumenic, Moldova a respins cererea lor, iar la Londra nu s-au mutat din cauza lipsei de încredere în cei ce le-au promis sprijinul și în special în tipograful Herzen.

Trebuie să amintim că datorită insucceselor de a-și dobîndi un arhiereu, o parte dintre lipoveni și-au reconstituit ierarhia împrumutînd-o legal de la Biserica Ortodoxă, formînd așa numita Biserică omopistă, edinoveră sau omodoxă. [39] Biserica omopistă (edinoveră) este aceea care păstrează credința Bisericii vechi Ruse, este unită cu ea, dar se deosebește de Biserica actuală Ortodoxă Rusă prin folosirea cărților vechi de ritual și prin ținerea obiceiurilor vechi. [40]

Curentul favorabil ritului vechi s-a creat în urma scrierilor ce au apărut în a doua jumătate a secolului XVIII: «Părerea» scrisă de mitropoliții Dimitrie Secenov al Novgorodului și Ghedeon al Pscovului, din 1762, «Consfătuirea» (Увещание) de arhimandritul Platon, scrisă în anul 1765, și «Povestirea» (Повествование), scrisă de arhiepiscopul Nichifor Teotochi, în anul 1781. [41]

Edinoveria (ideea de aceeași credință) a fost înfăptuită cel dintîi de Nichifor Teotochi, pe atunci arhiepiscopul Slavenschi, admițînd lipovenilor veniți din Moldova și stabiliți în Znamenca (Elisavetgrad), să-și construiască biserică, să aibă preoți și să întrebuințeze cărțile vechi de cult. [42]

36. Idem, *ibidem*, p. 23.
37. Idem, *ibidem*, p. 23.
38. Idem, *ibidem*, p. 23.
39. Cuvîntul «omopist» e de origine elină, alcătuit din ὁμοία; aceeași și πίστις credință (omodoxie), vezi Dumbravă Teodor, *op. cit.*, p. 21.
40. Шлеев Е., О единоверии, în журнал Московской Патриархии, Нр. 6, 1950, Стр. 38.
41. Dumbravă Teodor, *op. cit.*, p. 26.
42. Idem, *ibidem*, p. 27.

Pentru un scop mai înalt, deci, pentru unirea în credință, în Sfintele Taine, în ierarhie, arhipăstorii au fost gata să jertfească unitatea de rituri.

Cel mai de seamă luptător pentru alipirea lipovenilor de Biserica Ortodoxă a fost vestitul monah Nicodim din Starodub, care, sprijinit de guvernatorul Malorusiei, Rumeanțev, Zadunaiski și de cneazul Potemkin, a reușit să obțină un decret favorabil creștinilor de rit vechi.[43] După ce unirea s-a întărit la Starodum, a fost răspîndită și în alte părți ale Rusiei.

La început, condițiile de unire a lipovenilor cu Biserica Ortodoxă au fost fixate în 14 puncte de lipovenii din Nijni-Novgorod. Ele s-au generalizat ca reguli pentru unirea condiționată a lipovenilor cu Biserica Ortodoxă.[44]

Mitropolitul Platon al Moscovei a alcătuit un nou regulament mult mai complet, pe care l-a confirmat autoritatea superioară la 27 octombrie 1800, și care e normă pentru viața Bisericii omopiste de pretutindeni.[45]

Recunoașterea dreptei credințe, cuprinse în vechile rituri, cînd sînt în legătură și în comunitate cu Biserica, sînt exprimate în lucrarea «Sfatul», iar în «Explicarea», Biserica Ortodoxă respinge expresiile ofensatoare la adresa creștinilor de rit vechi, din cărțile polemice.

Prin întemeierea edinoveriei s-a exprimat dragostea Bisericii față de vechii ritualiști în toată plenitudinea, și totodată, Biserica și-a spus și părerea asupra constituției religios-bisericești, păstrată de ei.

Primind pe ritualiștii vechi în sînul său, Biserica nu ține seamă de obiceiurile lor rituale, dovedind cu fapta că nu vede nimic neortodox în cărțile vechi de ritual, și că pe cei în comuniune cu ea «îi socotește fii legitimi și nu vitregi».

Astfel a început în sînul Bisericii Ortodoxe Ruse, Biserica omopistă sau Biserica de aceeași credință. Comunitățile creștinilor de rit vechi au căpătat dreptul de a se folosi, în serviciile bisericești, de cărțile vechi de cult și de toate obiceiurile vechi, practicate în Biserica Rusă înaintea patriarhului Nicon.

Regulamentul omopist din anul 1800 are însemnătate pentru lipoveni, cît și pentru ortodocși, deoarece atunci începe oficial istoria omopismului.

În anul 1865 s-a întîmplat un eveniment foarte însemnat pentru istoria edinoveriei — trecerea în masă la omopism a ierarhiei de la Fîntîna Albă: Onofrei, Pafnutie, Ioasaf, Filaret și Melchisedec,[46] iar prin sinoadele din 1906, 1918 și 1929 s-au luat hotărîri pentru înlăturarea sciziunilor ivite din cauza riturilor vechi, și pentru liniștirea celor cele foloseau, avînd binecuvîntarea Bisericii cu care s-a unit. Edinoveria a fost, așadar, un cîștig pentru Biserica Ortodoxă și o pierdere pentru schismă, cu atît mai mult cu cît mai continuă și astăzi să vină și alții în rîndul drept-credincioșilor, cum spune Șleev cu ocazia împlinirii a 150 de ani de exis-

43. Idem, *ibidem*, p. 29.
44. Idem, *ibidem*, p. 33.
45. Idem, *ibidem*, p. 34.
46. Шлеев Д., *op. cit.*, p. 38.

tență a edinoveriei.[47] O încercare de apropiere de Biserica Ortodoxă s-a făcut și prin epistola circulară, dată de sinodul Bisericii Ortodoxe, ținut în anul 1863 la Moscova, dar nu a găsit aprobarea tuturor chiriarhilor lipoveni. Primul dintre arhierei care s-a ridicat împotriva epistolei circulare a fost Kiril, în sinodul ținut ad-hoc la Fîntîna Albă, în același an, pronunțînd anatema împotriva ei. Prin mijloace meșteșugite a reușit să obțină și asentimentul ex-mitropolitului Ambrozie, dar acesta și-a retras aprobarea cu trei zile înainte de moarte, după ce s-a convins că fusese indus în eroare.[48] Astfel s-a produs dezbinarea între lipovenii circularnici (окружники) și dezbinați (раздорники), care respingeau circulara. Circularnicii, adversarii lui Kiril, au convocat la Iași, în anul 1866, un sinod, la care au luat parte Arcadie Vasluiski, episcopul necrasovilor de la «Slava Dobrogeană», Justin, episcopul Tulcei și alți delegați, cerînd demisia lui Kiril, pentru grave nereguli în arhipăstorire și pentru abatere de la canoane.[49] Kiril însă a dat cîteva enciclici, prin care dezaprobă erezile ce s-au furișat în doctrina lipovenească și-i cheamă pe toți la unire, cerînd să se restabilească pacea între creștinii de rit vechi.[50]

În prezent, arhipăstorul creștinilor de rit vechi ce țin de confesiunea sau de ramura numită белокриницкое согласие este arhiepiscopul și mitropolitul Tihon Kacealkin, cu reședința în Brăila, de la 1940.

Actualul Mitropolit Tihon, ca și înaintașii săi, este socotit întîistătător al ierarhiei lipovenești din întreaga lume, adică «primus inter pares», singurul care poartă titlul de mitropolit, pe cînd ceilalți înalți ierarhi staroobreadți, de aceeași confesiune, poartă cel mult titlul de arhiepiscop.

Aceasta nu înseamnă că în baza calității onorifice de întîistătător ar avea și ar exercita vreo jurisdicție asupra lipovenilor de pretutindeni, ci doar faptul că reprezintă pe verhovnicul lor spiritual, căruia îi dau toată cinstea cuvenită unui protoierarh.

IV. *Organizarea cultului de rit vechi în R.P.R.* Așezați pe teritoriul țării noastre încă din veacul XVIII, staroobreadții s-au bucurat de o bună primire din partea credincioșilor și a ierarhiei bisericești, au beneficiat de legile ospitalității și toleranței exprimate în cîteva acte domnești, și s-au comportat cu supunere față de legile țării. Bucurîndu-se de toleranță, și-au organizat viața religioasă după rînduielile bisericești, după Kormceaia-Kniga, după vechile cărți de ritual anteniconiene și tradițiile proprii. Necerînd nimic decît îngăduință, nu s-a împiedicat nimeni de ei și situația lor juridică n-a făcut obiectul nici unei legiuiri speciale de stat din Romînia de odinioară. Nici după întîiul război mondial, Legea Cultelor din 1928 nu s-a ocupat de ei, nerecunoscîndu-le calitatea de cult în rînd cu alte organizații religioase specificate prin art. 21, dar nici nerefuzîndu-le-o.

În această situație, ei au funcționat ca un cult tolerat, avînd totuși o situație legală de fapt, iar nu una formală, de drept.

47. Idem, *ibidem*, p. 37.
48. Nistor I., *op. cit.*, p. 28.
49. Idem, *ibidem*, p. 29.
50. Episcopul Melchisedec, *op. cit.*, pp. 155-158.

Dar în timpul celui de al doilea război mondial, dictatura monarho-fascistă-antonesciană le-a restrîns libertatea religioasă, procedînd și la internarea Mitropolitului Tihon în lagărul pentru deținuții politici, existent atunci la Mînăstirea Tismana.

După 23 August 1944, deodată cu eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist, creștinii de rit vechi și-au dobîndit și ei o situație nouă ; li s-a îngăduit deplina libertate religioasă, iar pe baza Legii Cultelor din 1948, au dobîndit și formal recunoașterea calității de cult legal în R.P.R., sub denumirea de «Cultul creștin de rit vechi». Statutul de organizare al acestui cult a fost aprobat prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 637 din 1 iunie 1949.

Cuprinsul acestui statut se prezintă, schematic, după cum urmează :

Cele 98 de articole care alcătuiesc Statutul, sînt împărțite în șase părți. Partea I-a cuprinde dispoziţiuni generale, cu privire la cult, credincioși, eparhie, ierarhie și la puterea canonică și administrativă a cultului. Partea II-a cuprinde două capitole privind episcopul (cap. I), autoritatea supremă executivă și soborul (cap. II), «autoritatea supremă călăuzitoare și canonică». Partea III-a privește administrația eparhială : Consiliul Eparhial (cap. I) și Adunarea Eparhială (cap. II). Partea IV-a cuprinde 9 capitole, care privesc pe preot (cap. I), «părintele duhovnicesc și ocîrmuitorul parohiei», diaconul (cap. II), cîntărețul (cap. III), parohia (cap. IV), adunarea generală a parohiei (cap. V), consiliul parohial (cap. VI), epitropul bisericii (cap. VII), comisia de cenzori (cap. VIII), care controlează toată activitatea parohiei și fondurile cu destinație specială, iar capitolul IX cuprinde dispoziții cu privire la bunurile mobile și imobile ale cultului. Partea V-a privește mînăstirile, care au dreptul de persoană juridică. Partea VI-a cuprinde dispoziții tranzitorii, prin care se arată că, «o dată cu elaborarea și recunoașterea acestui Statut, toate statutele precedente cad de la sine», și că «actualul conducător al eparhiei creștine de rit vechi își *păstrează titlul de mitropolit*».

Potrivit rînduielilor sale tradiționale și Statutului din 1949, sub raport canonic-juridic, organizarea cultului creștin de rit vechi din R.P.R. se înfățișează cu o sumă de caracteristici, pe care le vom releva pe rînd. Astfel, cultul creștin de rit vechi recunoaște cele trei trepte ale ierarhiei : episcopatul, presbiteratul și diaconatul.

Episcopul. Ridicarea unui credincios în ierarhia bisericească, s-a făcut întotdeauna prin hirotonie, actul de consacrare a unei persoane într-o funcție sacerdotală. Această Taină, după cum se știe, este săvîrșită numai de episcop. Spre deosebire, însă, de hirotonia diaconului și a preotului, care se săvîrșește de către un singur episcop, hirotonia episcopului este săvîrșită valid de cel puțin doi episcopi.[51] De aceasta însă nu a ținut seama, cum am văzut, Ambrozie, care l-a hirotonit singur pe Kiril în treapta de arhiereu-vicar și nu așa cum prevăd Sfintele Canoane, cîrma Bisericii, ai căror următori sînt și creștinii de rit vechi.

51. Moisescu Iustin, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică,* București, 1955, p. 57.

În ce privește drepturile și datoriile arhiereului, noul Statut spune că episcopul Bisericii creștine de rit vechi se bucură de aceleași drepturi pe care le au reprezentanții celorlalte culte și Biserici recunoscute de stat, după ce la intrarea în funcțiune a depus jurămîntul de credință față de Prezidiul Marii Adunări Naționale.

«Marele sobor alege ca episcop al Eparhiei o persoană vrednică după Canoanele bisericești (dintre clerici, călugări sau mireni)». [52]

Administratorul și conducătorul eparhiei este episcopul căruia «îi sînt subordonate toate parohiile, toți slujitorii bisericești și clericii, delegații parohiilor, precum și credincioșii de rit vechi din eparhie», [53] fiind ajutat de doi arhierei-vicari, «fără jurisdicție canonică».

Datorită consacrării sale arhierești, episcopul are «dreptul și puterea de a săvîrși toate slujbele duhovnicești», iar ca putere executivă supremă, să aplice epitimiile, chiar și «excluderea din Biserică nu numai a mirenilor, ci și a clericilor», care se fac vinovați de fapte ce reclamă aceasta. La loc de frunte stă puterea de a hirotoni «preoții, diaconii și ceilalți clerici» (ipodiaconi, cîntăreți și purtători de steaguri sau prapuri), precum și «sfințirea sfîntului mir și sfintelor antimise, aprobarea delegaților aleși ai parohiilor în funcțiunile lor, aplicarea epitimiilor».

În ce privește mijloacele de existență ale episcopului, acestea-i sînt asigurate, deoarece «este retribuit din mijloacele eparhiei, care este obligată la aceasta».

Averea episcopului nu poate fi înstrăinată nici lăsată moștenire, deoarece «după decesul lui sau ispășirea lui în altă eparhie», toate bunurile de care a dispus rămîn eparhiei «spre a fi folosite de succesori». «Episcopul, din punct de vedere canonic, se găsește numai în subordinea sfîntului sobor al Bisericii creștine de rit vechi...». [54]

Episcopul eparhiot are obligația de a supraveghea conduita și activitatea arhiereilor, conform jurămîntului depus, în care se spune că nici episcopul, nici subalternii săi nu vor lua parte la acțiuni care prejudiciază ordinea publică.

Preotul. Partea a patra a Statutului se ocupă în primul capitol de preot, arătîndu-i atribuțiile, spunînd că «preotul este părintele duhovnicesc și ocîrmuitorul parohiei ce i s-a încredințat și pentru care este răspunzător față de episcop».

Pentru misiunea înaltă de a fi păstor sufletesc, «candidatul la preoție se alege de către parohia respectivă», numai dacă îndeplinește condițiile morale corepunzătoare demnității păstorești, precum și cele profesionale, adică «cunoașterea Sfintei Scripturi, a pravilei bisericești și a scrierilor Sfinților Părinți», încununate de o viață pilduitoare.

---

52. *Statutul Cultului creștin de rit vechi din Republica Populară Romînă,* în colecția «Legea și Statutele cultelor religioase din Republica Populară Romînă», București, 1951, partea I-a, p. 370.

53. Idem, *ibidem,* p. 371.

54. Idem, *ibidem,* articolele de la 12-15, p. 371.

«Preotului îi sînt direct subordonați diaconul, cîntărețul și paraclisierul», de a căror purtare și îndeplinire a obligațiilor lor este răspunzător.

«Preotul, după rangul său ierarhic și situație este subordonat, după cum se cere de canoanele bisericești, nu parohiei, și nu epitropilor bisericești, sau consiliului parohial, ci episcopului său, ale cărui dispoziţiuni este dator a le împlini». [55]

Diaconul. Din ultima treaptă a ierarhiei superioare face parte diaconul, care, în Biserica lipovenească «se alege de parohia respectivă și se hirotonește în această demnitate de către episcopul eparhial», dacă îndeplinește aceleași condiții pe care trebuie să le îndeplinească și preotul. Diaconul este subordonat episcopului, iar îndatoririle lui sînt: «Să ia parte la săvîrșirea de către preot sau episcop a slujbelor bisericești, a sfintelor slujbe și a trebuințelor potrivit cu orînduielile; a ajuta pe preot în altar și în ocîrmuirea parohiei». [56]

Conform învățăturii și practicii Bisericii, conducerea în Biserică nu aparține, însă, exclusiv ierarhiei, ci și mirenilor, deoarece credincioșii, ca și ierarhia, sînt un factor viu care participă intens la viața bisericească, avînd atît drepturi cît și datorii.

Cultul creștin de rit vechi păstrînd în această privință tradiția Bisericii Ortodoxe, contribuie prin membrii săi la satisfacerea cerințelor religios-morale.

Membri ai Bisericii creștine de rit vechi sînt bărbații și femeile, care ajung la această stare prin botez și împărtășesc credința creștină staroveră.

In decursul vremurilor, credincioșii staroveri au avut mult de suferit din cauza lipsei unei ierarhii, fiind adesea cuprinși de sentimente de nemulțumire.

De remarcat la staroveri este faptul că luxul este cu desăvîrșire interzis, indiferent dacă constă în îmbrăcăminte, bijuterii sau alte podoabe.

Posturile lor sînt aspre și lungi (186 zile pe an), ca și la ortodocși. Staroverii sînt oameni onești, sîrguincioși și lucrători, ocupîndu-se în special cu albinăritul, pescuitul și grădinăritul.

V. *Practici în legătură cu Sfintele Taine și cu rînduielile de cult.* Din lucrările cercetate în legătură cu lipovenii nu am putut scoate dovezi exacte cu privire la deosebirile amănunțite de cult, totuși am desprins rînduieli deosebitoare față de Biserica Ortodoxă, în legătură cu practica cultului și cu Sfintele Taine.

Cea dintîi rînduială deosebitoare privește doxologia mică, la care ei rostesc numai de două ori «Aliluia», iar a treia oară spun: «Slavă Ție,

55. Idem, *ibidem*, p. 376.
56. Idem, *ibidem*, cap. II, p. 377.

Dumnezeule», căci după ei, «Aliluia» şi «Slavă Ţie, Dumnezeule» ar fi identice.[57]

Pe la sfîrşitul secolului XV s-a ivit învăţătura că la procesiunile ce se fac împrejurul Bisericii, ocolirea trebuie să se facă de la stînga spre dreapta, cu toate că practica Bisericii vechi era de a se ocoli biserica de la dreapta spre stînga.[58]

Opinia lipovenilor că semnul crucii trebuie să se facă numai cu două degete, este potrivnică tradiţiei bisericeşti, la fel şi binecuvîntarea.

Altă deosebire priveşte sfîntul agneţ, care la ei are formă rotundă, la mijloc avînd o cruce cu opt braţe şi cu monogramele Is. Hr., în despărţitura de sus a crucii, spre deosebire de Biserica Ortodoxă, care foloseşte prescura cu cinci cornuri, iar sfîntul agneţ e pătrat şi are monogramele Is. Hr. Ni Ka.[59]

Mai au subtilităţi cum este cea de la jertfirea sfîntului agneţ, unde zic: «Păcatele lumii», şi nu «păcatul lumii», apoi diaconul, la începutul Sfintei Liturghii, zice: «Vremea este a sluji Domnului», nu «a face Domnului», iar Liturghiile Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare şi Sf. Grigorie au multe deosebiri, fără importanţă capitală.[60]

In articolul 8 al Simbolului de credinţă, despre Sfîntul Duh spun «Şi întru Duhul Sfînt, Domnul adevărului», în loc de «făcătorul de viaţă».[61]

De amintit este că la început, lipovenii popovţi nu primeau preoţi hirotoniţi în timpul patriarhului Nicon, şi refuzau atît hirotonia, cît şi Tainele care se săvîrşeau în Bisericea Rusească din timpul aceluiaşi patriarh.[62]

Pentru unele ritualuri prin care Biserica creştină de rit vechi se deosebeşte de cea ortodoxă, Biserica Ecumenică a fost totdeauna îngăduitoare, cu condiţia de a păstra unitatea în credinţă, Taine şi ierarhie. Ea admitea variaţia în obiceiuri rituale, nu numai separat, în Bisericile locale, ci şi în cuprinsul aceleiaşi Biserici, cum ar fi deosebirile în săvîrşirea Sfintelor Taine şi în mersul general al vieţii bisericeşti.[63]

VI. *Raportul cultului creştin de rit vechi cu statul.* In momentul de faţă, prin libertatea garantată de stat prin Constituţie şi prin Statutul de organizare a Cultului creştin de rit vechi s-au dezrădăcinat toate rămăşiţele de neîncredere şi izolare.

---

57. Episcopul Melchisedec, *op. cit.*, p. 6.
58. Idem, *ibidem*, p. 6.
59. Leu Botoşeneanu, *Confesiuni şi secte*, Bucureşti, 1929, p. 141.
60. Idem, *ibidem*, p. 141.
61. Episcopul Melchisedec, *op. cit.*, p. 9.
62. Idem, *ibidem*, p. 62.
63. Dumbravă Teodor, *op. cit.*, p. 112.

Şi în trecut au fost domnitori care au conferit adepţilor vechiului cult creştin, liberul exerciţiu al credinţei lor, tolerîndu-i ca cetăţeni paşnici,[64] dar o recunoaştere care le dă libertate deplină în exercitarea cultului s-a făcut abia prin Statutul din 1949, în virtutea căruia se bucură de aceleaşi drepturi ca şi celelalte culte.

Noua concepţie democrat-populară şi-a pus pecetea şi în problema religioasă, noul regim al cultelor desemnîndu-se treptat, paralel cu aşezămintele politice, economice şi sociale.[65]

Faptul de a avea o credinţă religioasă sau de a nu avea, este o chestiune particulară, o chestiune de conştiinţă, dar în cazul existenţei credinţei religioase ca fapt de conştiinţă, urmează în mod firesc o exteriorizare, o manifestare concretă, care devine, în acest chip, o realitate a vieţii sociale.[66]

Statul ţine seama că fenomenul religios există în mod real, că este o realitate ce prin simplul fapt al existenţei sale pune problema religioasă, prezentînd un interes individual şi altul social.[67]

Statul nostru fiind un stat laic, acordă libertate deplină de conştiinţă cetăţenilor săi, fiind liberi fiecare să aibă sau să nu aibă o credinţă religioasă. Pentru a reglementa această problemă, statul, pe baza suveranităţii sale, este liber să dispună felul în care să se manifeste liber cultele religioase, pentru că organizaţiile de cult au existenţă în stat.

Cultul creştin de rit vechi, existent în ţara noastră din secolul XVIII, cu toate că reprezenta continuarea Bisericii Ortodoxe Ruse, a fost persecutat în chipuri diferite, pentru pricini de care nu s-au făcut vinovaţi staroverii din timpul nostru.

În condiţiile de libertate din ţara noastră, credincioşii Bisericii creştine de rit vechi respectă şi se supun autorităţilor şi suportă toate îndatoririle civile şi cele de stat, între care şi serviciul militar.[68]

Epilog. Din cercetarea lipovenismului am văzut că noţiunea sa are un înţeles general, care cuprinde întreg «rascolul» sau «ritualismul», adică mişcarea de împotrivire faţă de reforma niconiană a cărţilor de cult, şi un înţeles restrîns, care cuprinde doar una din confesiunile sau ramurile «ritualismului», şi anume lipovenismul propriu zis, al cărui nume vine de la numele întemeietorului probabil, al acestei ramuri, Filip din Olonet sau Filip Pustoviat, — după care credincioşilor respectivi li s-a zis filipoveni, filipoviţi şi apoi lipoveni.

---

64. Domnitorii care au permis exercitarea cultului creştin de rit vechi au fost: Constantin şi Alexandru Mavrocordat, Alexandru Moruzi, Scarlat Calimachi, şi în urmă Alexandru vodă Cuza, vezi Nistor I., *op. cit.*, p. 35.

65. Stoian Stanciu, *Studiu introductiv la culegerea de documente: «Cultele religioase din Republica Populară Romînă»*, Editura Ministerului Cultelor, 1949, p. 19.

66. Stan Liviu, *Legea Cultelor*, în revista «Studii Teologice», Bucureşti, nr. 9-10, 1949, p. 839.

67. Idem, *ibidem*, p. 840.

68. *Statutul Cultului creştin de rit vechi*, p. 369.

Cu termenul «lipovean» se numesc adeseori în literatura misionară nu numai aceia ce țin de ritualul vechi cu diferitele sale subdiviziuni ce provin din cele două direcții principale: popovții și bezpopovții, ci în general și toate sectele fie cu caracter raționalist, fie cu caracter mistic, cum sînt: duhoborții, molocanii, scopeții, hlîștii etc.

Noi, luînd în considerație uzul curent de vorbire de la noi din țară, folosim numirile, de lipovan și lipoveni, numia pentru popovți, și anume pentru urmașii celor care au dobîndit așa zisa ierarhie «austriacă» de la Fîntîna Albă, deoarece aceștia sînt numai schismatici, față de Ortodoxie, ținîndu-se în cele exterioare și în obiceiuri după cărțile vechi, tipărite pînă la Nicon, dar nelepădîndu-se în fond de credința și de învățăturile dogmatice ale Bisericii Ortodoxe, pe cînd toți ceilalți, «ritualiști», s-au îndepărtat de acestea, unii devenind formal, iar alții devenind cu adevărat eretici.

Păstrători îndărătnici, dar de bună credință, a unor tradiții prin care se deosebesc de masa ortodoxă, lipovenii sînt totuși cei mai apropiați de Ortodoxie, credința și tainele lor putînd fi socotite ca expresii mai firave ale aceleiași moșteniri sau succesiuni apostolice pe care o păstrează în comun cu Ortodoxia.

Fondul de abateri doctrinare constatat la cultul lipovenesc, nu este de natură să poată crea convingerea că această confesiune propriu zisă s-ar găsi în afara razei de lucrare a harului, împreună cu ereticii.

Cît privește anatema ce a fost aruncată de sinodul de la Moscova în anul 1667, asupra tuturor celor ce s-au desprins prin schismă de Biserica Ortodoxă Rusă, ea trebuie socotită ca punîndu-i prin efectele ei, în starea de penitenți, a căror greșeală se poate îndrepta prin pocăință, și astfel prin pogorămînt sau iertare din partea Bisericii, pot fi reprimiți în sînul ei.

Însăși Biserica Ortodoxă Rusă a procedat în felul acesta, la anul 1800, cînd s-a creat «edinoveria», adică «omodoxia» sau «omopismul»,[69] și mai tîrziu, la 1929,[70] cînd s-a ridicat în mod condiționat, — anatema aruncată la 1667 —, în cazul celor ce se întorc și intră sub ascultarea Bisericii Ortodoxe.

Dintre toți urmașii celor dați anatemei la 1667, credincioșii de confesiune lipovenească, atît prin redobîndirea unei ierarhii cu succesiune apostolică, cît și prin alte fapte vrednice de îndreptare, s-au apropiat mai mult de Biserica Ortodoxă, decît oricare altă ramură de sorginte ritualistă, facilitînd atît adoptarea și aplicarea formulei omopiste, cît și măsura de aceeași inspirație, luată în 1929 de sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse, prezidat de marele teolog al «mîntuirii» și al «pocăinței», mitropolitul Ser-

69. Шлеев Е., *op. cit.*, p. 38.

70. Actele referitoare la împăcarea Bisericii patriarhale Ortodoxe Ruse cu credincioșii vechi («staroveri»), traducere de dr. O. Bucevschi, în revista «Orient und Occident», Leipzig, 1930, nr. 4, pp. 69-72.

ghie Stragorodțchi, pe atunci locțiitor de patriarh, iar apoi patriarh al Bisericii Ruse († 1943).[71]

În veacul păcii și al înfrățirii dintre oameni și popoare, se deschid cele mai nebănuite perspective și pentru reconsiderarea, în spiritul celei mai autentice iubiri de oameni și a celei mai creștinești smerenii, a deosebirilor confesionale. În spiritul acestora, privind și confesiunea lipovenească, noi constatăm că față de fondul ortodox care ne unește, micile deosebiri care accidental ne-au despărțit, sînt de natură să confirme o dată mai mult, poziția omodoxă a acestei confesiuni față de Ortodoxie, și a Ortodoxiei față de ea, precum și caracterul necesar al înțelegerii unității Bisericii, ca o unitate în varietate. De aceea, relevînd semnificația formulei Fericitului Augustin, referitoare la această chestiune: «in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas» — îngemănăm gîndurile noastre despre frații lipoveni omodocși, cu gîndurile care au animat Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse în 1929, și cărora li s-a dat expresie prin rugăciunea următoare:

«Iar Dumnezeul păcii, cu darul Său negrăit și cu călăuzirile Sale de nepătruns, să înmoaie inimile noastre cele rănite de dezbinare, să vindece rana dezbinării care-i întristează pînă astăzi, pe toți fiii adevărați ai Sfintei Biserici, și în ceea ce a fost dezbinat să unească din nou, spre a se împlini ruga mult iubitului Său Fiu, a Domnului și Mîntuitorului nostru: — «Ca toți una să fie, precum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, ca și aceștia întru Noi, una să fie, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis» (Ioan VII, 21). «Așa să fie, așa să fie!». Amin!

Magistrand MIHAIL PLĂTICĂ

71. Opera principală a patriarhului Serghie este: «Învățătura ortodoxă despre mîntuire», ed. I-a, Serghiev Posad, 1895; ed. IV-a, Sanctpeterburg, 1910.

72. Actele referitoare la împăcarea Bisericii patriarhale Ortodoxe Ruse cu credincioșii vechi, p. 82.

LA 600 DE ANI DE LA NAȘTEREA MARELUI PICTOR BISERICESC ANDREI RUBLEV

S-au împlinit anul acesta șase veacuri de la nașterea marelui pictor bisericesc rus Andrei Rublev. Cu acest prilej, «Revista Patriarhiei din Moscova», nr. 6/1960, publică un interesant articol, în care I. Ivanov, candidat în teologie, evocă viața și opera marelui pictor rus. Redăm în paginile care urmează, după acest studiu, cele mai de seamă date din viața, opera, precum și din aprecierile asupra iconografiei lui Andrei Rublev.

Autorul arată că aprecierile Bisericii asupra sfintelor icoane sînt fundamentate pe dogma celui de al VII-lea Sinod Ecumenic, iar în viața Bisericii Ortodoxe Ruse un loc însemnat în legătură cu icoanele îl au hotărîrile Sinodului din anul 1551, convocat la Moscova de marele ierarh Macarie, mitropolitul Moscovei. Acest sinod, care a primit denumirea de «Stoglav» — după împărțirea cărții care cuprinde hotărîrile lui în o sută de capitole —, a dezbătut, printre alte probleme esențiale ale vieții bisericești de atunci, măsurile pentru îmbunătățirea iconografiei rusești. După concepția Stoglavului, icoanele trebuiau zugrăvite după chip, asemănare și fire, ele trebuiau să corespundă naturii chipului și să înfățișeze copii după cele mai desăvîșite icoane; Stoglavul recunoștea ca opere model de acest fel, în primul rînd, icoanele zugravului de la începutul veacului al XV-lea, Andrei Rublev: «Să se zugrăvească de către pictori icoane după modele vechi... cum a zugrăvit Andrei Rublev și alți pictori cunoscuți». Această hotărîre a Sinodului din întreaga Rusie, din 1551, arată gloria de care se bucura Rublev în vechea Rusie, precum și însemnătatea lui în istoria artei bisericești ruse din veacurile XV-XVI.

Datele biografice asupra lui Andrei Rublev sînt foarte sărăcăcioase. Se știe doar că s-a născut în preajma anului 1360, și că a murit în anul 1430. Nu se cunoaște originea și nici locul lui de naștere. Se știe că a fost călugăr și că la început și-a făcut ascultarea în Mînăstirea Troița-Sergheiev. Prima dată istorică asupra lucrărilor lui Andrei Rublev se raportă la anul 1405: «În aceeași primăvară s-a început zugrăvirea bisericii de piatră «Buna Vestire» de la curtea marelui cneaz, iar meșterii au fost: iconarul grec Teofan, starețul Prohor din Gorodeț și călugărul Andrei Rublev». Faptul că la prima lucrare de mare amploare numele lui Rublev se întîlnește alături de numele renumitului pictor de icoane

Teofan Grecul, arată că acesta trebuie să fi exercitat o puternică influență asupra lui.

Alte date arată că el a trăit în Mînăstirea Troița Sergheiev, în vremea prea cuviosului Nikon, care urmase prea cuviosului Serghie de Radonej și care conducea mînăstirea în anul 1392, și apoi între anii 1398-1429. Aici, în mînăstirea prea cuviosului Nikon, s-a desăvîrșit ținuta morală a marelui iconograf Andrei Rublev.

A doua parte a vieții sale de călugăr, cea mai îndelungată, și-a petrecut-o Rublev în Mînăstirea Spaso-Androniev din Moscova, întemeiată în anul 1360 de ucenicul prea cuviosului Serghie, prea cuviosul Andronic.

În gramata duhovnicească a prea cuviosului Iosif al Volokolamului, se spune: «Prea fericitul Andronic strălucea prin mari virtuți și ca el erau ucenicii lui Sava și Alexandru, și acei minunați și prea slăviți zugravi de icoane Daniil și ucenicul său Andrei și alți așijderea...». Cronica ni-l arată deci pe Andrei ca ucenic al iconografului Daniil, cunoscut sub porecla de «Ciornîi». După toate datele, o mare prietenie și o concepție comună îi lega pe acești doi iconografi. În *Viața prea cuviosului Nikon* se spune: «Pe acești zugravi plini de virtute îi lega de-a pururi o frăție duhovnicească și o mare dragoste..., și așa au plecat la Domnul în unire duhovnicească precum au și trăit aici». Slava ucenicului, după mărturiile ulterioare, a egalat pe aceea a învățătorului. De altfel, în alte cronici nu se atestă că Andrei a fost ucenicul lui Daniil. Astfel, în însemnarea istorică despre zugrăvirea catedralei Adormirea din Vladimir, se spune că meșteri au fost: «iconarul Danilo și Andrei Rublev».

Autorul afirmă că Daniil Ciornîi nu a lăsat o amintire atît de strălucitoare ca tînărul său prieten. Gloria lui Rublev a depășit nu numai pe aceea a tuturor colaboratorilor săi, dar și pe a învățătorului lui. Cronica înregistrează faptul că «Deisisul Andreev în pictura lui Rublev a ars», ceea ce dovedește cît de mult se prețuia tot ceea ce zugrăvea el. *În Viața lui Iosif al Volokolamului* se povestește că acesta, urmărind să se împace cu cneazul Feodor Borisovici, «începu să îmbuneze pe cneaz cu daruri, trimițîndu-i icoane zugrăvite de Rublev și Dionisie».

Icoanele zugrăvite de Andrei Rublev au fost foarte mult prețuite de ruși și recunoscute ca modele. Un istoric al iconografiei ruse spune următoarele despre arta iconografică a lui Andrei Rublev: «După cum școala de la Athos socotea drept cel mai bun lucru de a imita pe renumitul pictor Mihail Panselin, pe care-l socotea cel mai de seamă, tot astfel pentru vechiul iconograf rus, numele lui Rublev întrunea tot ceea ce putea fi mai bun, spre care el năzuia în arta sa. Fără a fi părintele iconografiei moscovite, Andrei Rublev a fost cel mai bun reprezentant și înnoitor al ei. Credincios sarcinilor picturii bisericești, el a înviorat monotonia picturii și a adus în iconografie acea artă a execuției, prin care s-au distins apoi cele mai bune opere ale penelului moscovit, avînd contingențe din acest punct de vedere cu icoanele picturii așa numite Stroganov».

Autorul arată că în adînca înțelegere a problemelor iconografiei și în atitudinea de religiozitate și cucernicie față de obiectul preocupărilor

sale neîncetate, constă toată forța autorității neobișnuite de care s-a bucurat numele acestui pictor între contemporani și urmași.

Andrei Rublev a trăit și a activat în vremea formării statului național rus, timp de mare avînt popular în lupta pentru scuturarea jugului tătar. În vremea tinereții lui Rublev a avut loc lupta de la Kulikov, care a dovedit puterea Rusiei și însemnătatea Moscovei ca centru politic al țării. Încă din anul 1325, Moscova devenise reședință a mitropoliților ruși, și deci capitala bisericească a Rusiei. În anul 1395 fusese adusă aici, din Vladimir, icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului. Mitropolitul Chiprian dăduse o nouă ediție a Slujebnicului și un nou regulament bisericesc.

În această perioadă s-au înălțat numeroase biserici, mînăstiri și catedrale: Mînăstirea Savvin Storojevski (1380), Kirillo-Belozerski (1398), Ferapontov (1398), Pavlo-Obnorski (1414), catedrala Troițcaia din Serpuhov (1378), catedrala Buna Vestire din Moscova (1397), catedrala Adormirea din Rostov (1411) ș.a. Aceste noi construcții necesitau mari forțe arhitecturale și apoi maeștri pentru zugrăvirea icoanelor și a frescelor, Izvoarele timpului arată un șir de nume de oameni ai Bisericii, care au lucrat pentru împodobirea noilor construcții bisericești. Între aceștia se citează: prea cuviosul Pahomie Nerejtski (m. 1384), întemeietorul Mînăstirii Troița Sîpanov de lîngă Kostrom, prea cuviosul Feodor (m. 1394), ucenicul prea cuviosului Serghie Epifanie Premudrii, primul arhiepiscop al Rostovului, întemeietorul Mînăstirii Glușițka de lîngă Vologda, și mulți alții.

Printre acești pictori ruși care au trăit în atmosfera bogată în evenimente istorice, se afla și călugărul Andrei Rublev. Icoanele și pictura murală lucrate de Andrei Rublev au înfrumusețat primele locașuri sfinte din Rusia moscovită: catedrala Buna Vestire din Kremlinul Moscovei, catedrala Adormirea din Vladimir de pe Kliazma, catedrala Troița din Mînăstirea Troița Sergheiev, și alte biserici. Împreună cu tovarășii săi, el a împînzit cu modele de adevărată artă bisericească Rusia, care renăștea și se întărea după scuturarea jugului tătar.

Andrei Rublev a încetat din viață în anul 1430, și a fost înmormîntat în Mînăstirea Spaso-Androniev.

Cel mai cunoscut monument al creației artistice a lui Andrei Rublev este icoana sa «Prea Sfînta Treime», zugrăvită pentru vechea catedrală Troița din Lavra Sergheiev. În *Viața prea cuviosului Nikon* se spune că Andrei Rublev a zugrăvit această icoană «întru lauda Părintelui Serghie». Valoarea artistică a acestei icoane se poate aprecia și din faptul că în timpul de față, aproape în toate mînăstirile ortodoxe se găsesc copii după această icoană. Despre ea s-au scris numeroase lucrări.

În anul 1408, Andrei Rublev a fost chemat în orașul Vladimir pentru pictarea vechii catedrale Adormirea. Cronica arată că «meșteri au fost iconarul Danilo și Andrei Rublev». Catedrala Adormirea din Vladimir, zidită de Andrei Bogoliubski în anii 1158-1160, a fost înfrumusețată «mai deosebit decît alte biserici», — cum spune vechea cronică —, cu

pictură murală. În anul 1185 ea a ars pe dinăuntru și a fost zugrăvită a doua oară, aproximativ prin anul 1189. Dar la transferarea scaunului mitropolitan la Moscova, a început o perioadă de treptată decădere a ei. Catedrala începu să se învechească. Din inițiativa fiului lui Dimitrie Donskoi — marele cneaz al Moscovei, Vasile Dimitrievici (1371-1425) —, s-a hotărît ca ea să fie împodobită cu un nou iconostas și cu o nouă pictură murală. Cneazul și autoritățile bisericești au hotărît să încredințeze această lucrare lui Andrei Rublev. Andrei a început lucrarea împreună cu Daniil Ciornîi; în anul 1408 lucrarea a fost terminată. Aproape toate zidurile bisericii au fost din nou zugrăvite, păstrîndu-se vechile picturi numai acolo unde ele rămăseseră fără stricăciuni. Cu unele excepții, Andrei Rublev și Daniil Ciornîi au reluat subiectele zugrăvite de predecesorii lor, în aceleași locuri, după principiul consacrat de distribuire a chipurilor sfinte în biserici. Din toată această pictură din anul 1408, nu s-a păstrat însă decît monumentala icoană «Judecata cea înfricoșătoare» și cîteva figuri de sfinți.

Frescele înfățișînd «Judecata cea înfricoșătoare», așezate pe zidul dinspre apus, în arce, bolți, pe stîlpii naosului, desfășurînd tabloul destinelor din urmă ale Bisericii și ale întregii lumi, prin deplinătatea subiectelor iconografice și prin desăvîrșirea artistică a înfățișări lor, nu-și află egal între monumentele vechii picturi ruse.

În pictura murală a lui Andrei Rublev și Daniil Ciornîi, concepția și tematica se desfășoară în următoarele tablouri:

I. *Înfățișarea «Înfricoșetoarei judecăți»*. Iisus Hristos, ca Judecător suprem, se află într-un cerc format din serafimi; cu mîna dreaptă El cheamă pe cei drepți la moștenirea Împărăției cerești, gătită pentru ei; cu stînga exprimă respingere păcătoșilor. Lîngă Mîntuitorul sînt soarele, luna și stelele, fixate pe un cer în forma unei pînze desfășurate de doi îngeri, potrivit cuvintelor din psalm: «Cel ce cu lumina ca cu o mantie te-ai învelit, Cel ce ai întins cerul ca un covor», și chipurile simbolice ale vechilor împărății și al antihristului. Tot aici este «Pregătirea Tronului Judecătorului Celui Drept»: un tron, și pe el Evanghelia, crucea și toiagul; în partea de jos a crucii, vasul cu Sîngele răscumpărător al lui Hristos răstignit; lîngă vas, o balanță ca simbol al dreptei judecăți. Adam și Eva, ca vinovați de căderea în păcat a omului, cad în genunchi rugîndu-se de iertare. De o parte și de alta a tronului, Maica Domnului și Ioan Înaintemergătorul, în adîncă smerenie, intervenind pentru cei căzuți în păcat, într-un stol de îngeri; apoi Apostolii, ca părtași la judecata Domnului.

II. *Procesul Judecății*. Îngerii trîmbițători, din care unul trîmbițează în sus, iar altul în jos, chemînd pe cei vii și pe cei morți la judecată. Pămîntul, sub chipul unei femei cu o cîrje în mîna dreaptă și cu un sicriu în stînga, marea sub chipul unei femei cu părul despletit, cu o corabie în mînă, — își aduc morții lor. Lîngă pămînt, oameni și reprezentanți ai împărăției fiarelor, păsărilor și reptilelor; leul, elefantul, pelicanul și șarpele; lîngă mare, peștii mărilor. La sunetul din trîmbițe al îngerilor

se ridică chipurile mucenicilor, ale sfinților și prea cuvioșilor. Un înger arată proorocului Daniil sfîrșitul lumii.

III. *Urmările judecății.* Sfinții Apostoli, străbunii, proorocii, sfinții, mucenicii, femeile drepte merg în rai; înaintea lor Apostolul Petru cu cheia în mîna dreaptă, și Apostolul Pavel arată cu mîna dreaptă spre locul de fericire veșnică a celor drepți. La porțile sălașului fericirii veșnice, un heruvim cu o sabie de foc; într-o grădină, printre pomii din rai, tîlharul înțelept, cu crucea în mîna stîngă. Palma mîinii drepte a Domnului ține sufletele drepților în chip de copii. Pe o înălțime întinsă, printre pomii din rai stau străbunii Avraam, Isaac, Iacob. La sînul lui Avraam și lîngă el — sufletele celor drepți, în chip de copii; Maica Domnului pe un tron între doi îngeri.

Tabloul «*Înfricoșătoarei Judecăți*» nu înfățișează răsplata păcătoșilor — iadul. Nu se știe dacă o astfel de frescă va fi existat, dar nu s-a păstrat sau dacă pictorii nici nu au înfățișat iadul pe pereții catedralei.

Intrucît la frescele din catedrala Vladimir au lucrat doi pictori, prin cercetarea stilului specific, specialiștii au ajuns la concluzia că următoarele subiecte aparțin penelului lui Rublev: 1. Hristos, ca Judecător Suprem; 2. Cele patru împărății; 3. Ingerii trîmbițători; 4. Sufletele drepte din mîna lui Dumnezeu; 5. Pregătirea tronului; 6. Vedenia proorocului Daniil; 7. Pămîntul și marea aducînd morții; 8. Chipurile femeilor drepte; 9. Chipul izolat al Sfîntului Zosima în cerc, care nu are legătură cu tabloul «Judeca înfricoșătoare».

Meritul de seamă al acestor fresce constă în coloritul, grația, desenul lor. Frescele sînt lucrate în semitonuri estompate, gingașe; figurile sînt aeriene, ușoare, aproape imponderabile, imaginile sînt admirabil încadrate în arhitectura vechii catedrale. Deși aceste fresce au ajuns pînă la noi într-o mare măsură decolorate și spălăcite de vreme, ele produc o enormă impresie.

Picturile din catedrala din Vladimir reprezintă tot ceea ce a ajuns pînă la noi din toate picturile murale ale lui Andrei Rublev. Iconostasul catedralei Adormirea din Vladimir nu s-a păstrat, dar unele icoane zugrăvite de Rublev au rămas și se păstrează în galeria Tretiakovski.

Nu cu mult înainte de moarte, Andrei Rublev a zugrăvit catedrala Troița din Lavra Troița Sergheiev, între anii 1425-1427, la rugămintea prea cuviosului Nikon, după cum arată miniatura din manuscrisul *Viața prea cuviosului Serghie din Lavra Troița Sergheiev*», din veacul al XVI-lea. Andrei Rublev a luat parte la zugrăvirea icoanelor pentru iconostas; acest iconostas, cu icoanele lucrate de Rublev, s-au păstrat, în vreme ce toată pictura murală s-a pierdut. Iconostasul constă din cinci galerii de icoane (a cincea adăugată mai tîrziu, în vremea lui Boris Godunov). Valoarea artistică a iconostasului este excepțională. Iconostasele cu mai multe galerii începuseră să apară în bisericile rusești încă în veacul al XIV-lea, înlocuind treptat grilajul jos care se afla înaintea altarului. Icoanele de pe acest iconostas, în pictura lui Andrei Rublev, sînt: icoanele Mîntuitorului și icoana «Sf. Treime», icoana «Maicii Domnului»; din al

doilea brîu, compoziția așa numită «Deisis» (rugare), care înfățișează în centru pe Mîntuitorul, iar de o parte și de alta cu mîinile întinse spre El ca spre Împăratul Slavei, la dreapta «Maica Domnului» iar la stînga «Ioan Înaintemergătorul»; apoi icoanele Arhanghelilor «Gavriil și Mihail», a Apostolilor «Petru și Pavel» ș.a. Din a treia galerie, care înfățișează importante evenimente din istoria evanghelică și momentele fundamentale ale morții pe cruce a Mîntuitorului, sînt considerate ca opere ale lui Rublev: «Arătarea Domnului», «Femeile mironosițe», «Spălarea picioarelor», «Coborîrea Domnului în iad», «Înălțarea Domnului», «Coborîrea Sfîntului Duh» și «Adormirea». În al patrulea brîu al iconostasului — cel al proorocilor — nu se află icoane pictate de Andrei Rublev.

Toate icoanele de pe iconostasul catedralei Troița, legate de numele lui Andrei Rublev, ca și toate operele lui, reprezintă opere de artă neîntrecute. Întreaga lor compoziție este pătrunsă de simțul ritmului. Trăsăturile fețelor sînt delicate, figurile zvelte și naturale. Gama de culori bogată constă din culori închise, purpurii, azurii, albastru-deschis, redate în combinații pure și armonioase.

Autorul arată în încheiere că Andrei Rublev, încă din timpul vieții a devenit celebru ca pictor desăvîrșit. De aceea, Sinodul Stoglav a recunoscut icoanele lui ca modele. Numele lui a fost înconjurat cu cinste, știri despre lucrările lui au fost înregistrate în cronici alături de cele mai însemnate evenimente pentru întregul popor. Operele lui au servit ca daruri în împrejurări excepțional de importante. Icoanele zugrăvite de Andrei Rublev se păstrau în mînăstiri ca cele mai de seamă valori și erau înregistrate în opisurile picturilor de mare însemnătate. Arta lui Andrei Rublev a constituit o culme a picturii vechi rusești. Dînd în operele sale modele de pictură complexe, armonioase și de înaltă inspirație, strict bisericești prin cuprins și de desăvîrșită artă ca formă, el a creat, prin forța talentului său, în Rusia, o școală a sa, așa numită a iconografiei lui Rublev. Lucrările sale au format o întreagă epocă în istoria artei rusești. Reflectarea creațiunii sale artistice se poate surprinde în cele mai bune opere ale maeștrilor iconografi de mai tîrziu.

I. N.

FESTIVALUL DE MUZICĂ POPULARĂ ROMINEASCĂ PREZENTAT DE CORALA PATRIARHIEI

In seara zilei de 19 mai a.c. a avut loc «Festivalul Muzical» inițiat de Comitetul salariaților din Administrația Patriarhală și executat de membrii Coralei Patriarhiei.

Festivalul a fost prezentat în sala de festivități a Institutului Teologic de grad universitar din București și a fost onorat cu participarea *Prea Fericitului Patriarh Justinian.*

Prezența la această manifestare muzicală a Intâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române s-a înscris pe linia marilor preocupări cultural-artistice ale Prea Fericitului Patriarh Justinian, care, încă de la venirea sa în fruntea treburilor Bisericii Ortodoxe Române a imprimat mișcării muzicale din cuprinsul Bisericii noastre, un suflu nou, înviorător, de largă respirație, care încă de mult a început să dea roade.

Vorbim despre revirimentul pe care inițiativa și străduința Prea Fericirii Sale, Patriarhul Justinian, l-a făcut să se simtă în cîntările liturgice prin întoarcerea la izvoarele și linia tradițională a lor, la muzica psaltică, părăsită de prin a doua jumătate a secolului trecut și uitată și în primele decenii ale secolului nostru. Imboldul și sprijinul Intâistătătorului Bisericii noastre au făcut posibilă apariția a o seamă de lucrări de valoare, lucrări de muzică psaltică sau în stil psaltic, cum sînt «Gramatica psaltică», «Liturghia psaltică», «Vecernierul uniformizat», «Utrenierul uniformizat» și «Podobiile celor opt glasuri bisericești» — scrise de dl. prof. *Nicolae Lungu* — singur sau în colaborare —, ori «Cîntările Liturghiei» și fresca «...In vremea aceea...», de preotul *Ion Runcu.*

Mare iubitor al muzicii populare, apreciind folclorul muzical la adevărata sa valoare de depozit inepuizabil de creații de cel mai mare preț, Prea Fericitul Patriarh Justinian a înțeles implicit și însemnătatea muzicii psaltice. Folclorul muzical în dublul său aspect, religios și laic, a găsit în inima Prea Fericirii Sale, Patriarhul Justinian, toată înțelegerea și potențialul de vibrare interioară care să ducă tocmai la inițiativa luată în sfera muzicii psaltice, și la participarea Prea Fericirii Sale la încurajarea și susținerea manifestărilor în care folcloru! ocupă scena.

*

Din capul locului, trebuie să subliniem două constatări îmbucurătoare:

In primul rînd faptul că nu s-a început executarea programului muzical mai înainte ca publicul să fi luat cunoștință de însemnătatea folclorului și mai ales de lupta îndelungată și grea ce s-a dus pentru a se face să se înțeleagă această însemnătate.

In acest scop, dl. *Gheorghe Alexe*, din Corala Patriarhiei, a făcut o documentată prezentare a valorii creației populare și a însemnătății ei în viața artistico-culturală a unui popor, prin cuvîntul de deschidere: «Rolul social al cîntecului popular romînesc». Insistînd asupra aspectelor diametral opuse pe care această problemă le-a avut *înainte* și *după actul* istoric de la 23 August 1944, dl. Gheorghe Alexe a arătat acțiunea salvatoare care s-a desfășurat în această direcție după instaurarea regimului democrat-popular, și care a dus la punerea în adevărata sa lumină a creației populare, dîndu-i rangul ce i se cuvenea și înlesnind abundența de lucrări cu care compozitorii au îmbogățit patrimoniul muzicii culte, inspirîndu-se din rezervoarele fără fund ale folclorului.

Cel de al doilea fapt îmbucurător este acela că înainte de executarea fiecărei bucăți muzicale, s-a făcut pe scurt prezentarea piesei respective, așa că auditorul a fost avizat din timp asupra conținutului piesei.

Felicităm pe cei ce au inițiat acest mod de a preveni pe auditor, cu încredințarea că și în viitor se va proceda la fel.

«Răsunetul Ardealului», de *Ion Vidu*, deschide seria cîntecelor, solist fiind tenorul *Constantin Bulancea*. Și lucrare și interpreți — corul și solistul — sînt bine primiți de auditor, care îi răsplătește cu vii aplauze.

Urmează lucrarea de bază a festivalului, «Suita corală de cîntece haiducești din Oltenia», de dl. prof. *Nicolae Lungu*, cunoscutul compozitor de muzică atît religioasă cît și laică.

«Suita corală de cîntece haiducești din Oltenia» este o lucrare alcătuită din șase părți atît de bine legate între ele, încît reușesc un tot unitar, viguros, sugestiv și autentic. Trecerea de la o parte la alta se face firesc, neforțat, ca o înlănțuire logică a discursului literar și muzical.

Bucata profesorului Lungu cîntă pe haiduc; și haiducul acesta, căruia ochii îi scapără numai fulgere cînd e locul să lovească în dușmanul poporului, haiducul acesta neîndurător față de omul care s-a purtat cu el ca o fiară, împovărîndu-i viața, același haiduc este acela căruia aceiași ochi îi vor străluci de voie bună, se vor îmblînzi plini de căldură, cînd între două dreptăți făcute, haiducul va avea răgazul odihnei.

Și textul și muzica acestei suite sînt tocmai ceea ce haiducul a creat. Autorul suitei a luat tocmai acest vers și viers.

In cele șase părți ale suitei, numai textul uneia este luat din producția literară cultă — textul părții a patra, după versuri de Șt. O. Iosif, — dar și acest text tot în stil popular, așa că unitatea lucrării nu este stînjenită în nici un fel.

La toate celelalte părți, și text și melodie sînt luate din folclorul oltenesc, iar dintre acestea, pentru trei — părțile I, II și V — autorul a recurs la izvoarele aflate chiar în satul natal, Dobridor.

*

Patru haiduci vor lua cuvîntul în această suită, și discursul lor liric va altoi pe trunchiul coral flori de o rară frumusețe, cu adîncă vibrare interioară, cu o puternică expresivitate și de cuceritoare melodiozitate.

Suita începe cu *«Foaie verde, nucă seacă»*, parte care ar fi un fel de prezentare a temei literare, cînd spune: *«Of! și iar of! / Foaie verde, nucă seacă / Toate crengile se-apleacă. / De la vîrf pîn-la pămînt, / Să vadă-n ce stare sînt... / Of! și iar of!...»*.

Un *Of! și iar of!* plin de îndurerare, scos din adîncul ființei haiducului, care își strigă starea de plîns în care l-au adus nedreptatea, silnicia și însărăcirea cu care asupritorii i-au împovărat traiul și i-au ferecat în lanțuri, și libertate, și aspirații și nădejdi.

Muzica acestei prime părți nu rămîne cu nimic datoare textului, ci izbutește să sugereze chiar această îndurerare; o cîntă la pulsația și intensitatea corespunzătoare, fără greș. De altfel nici nu putea să dea greș, căci, atît textul cît și melodia fiind creații populare, același popor le-a dat ființă ambelor; expresii literară și muzicală ale aceleiași stări sufletești.

(Și dl. profesor Nicolae Lungu a simțit aceasta pe deplin și, ca o urmare firească, a știut să închege sudura text-melodie; ba mai mult, dîndu-i haina nouă a armonizării, a plenului coral, care cînd întovărășește, cînd răspunde solistului, i-a scos și mai mult în lumină semnificația, făcînd-o și mai accesibilă auditorului).

Primul haiduc — solistul *Ilie Popescu*, tenor —, a înțeles și text, și muzică, și indicațiile pe care maestrul dirijor i le va fi dat, desigur, cînd a izbutit să strige acel *Of!* de început atît de izbitor, aproape de modul recitativ. Un adevărat strigăt de îndurerare, aproape un țipăt, un *of!* spart în mijlocul codrului, care-i va răspunde cu freamătul frunzelor sale, luate parcă pe neașteptate, dar înțelegînd pe loc durerea și luînd parte la ea. Un *of!* crud, telluric, țipat parcă, scrîșilat anume ca să atragă luarea aminte pe loc, ca să treacă direct în inima auditorului și să-i creeze aceeași stare sufletească.

A doua parte: *«Foaie verde, de cicoare»*, este poarta ce ne deschide drumul spre o altă manifestare a sentimentelor aceluiași obidit și îndurerat: *«Foaie verde de cicoare, / Cine are noroc, are / Pune piatră și răsare, / Da eu noroc n-am avut, / C-am pus porumbi în pămînt / Și nimic n-a răsărit, / Numai jale și urît! / Foaie verde de mohor, / Codrule, bun frățior, / Lasă-mă-n tine să mor, / Că eu doar, în astă lume, / Te-am avut numai pe tine, / Ție ți-am destăinuit, / Tot ce-n inimă-am avut».*

Înspăimîntat, disperat de tot ce se abătea asupra capului său, năucit de starea despre care am luat cunoștință în prima parte, cu un cuvînt, dezorientat, omului obidit nu-i rămînea să creadă altceva decît că norocul și nenorocul sînt elementele care-i rînduiesc traiul, bun sau rău. Este un moment de slăbiciune, moment în care el nu-și da seama că nu despre noroc sau nenoroc era vorba, ci despre condițiile sociale în care era silit să-și ducă zilele de azi pe mîine.

Poate că e momentul cel mai tragic cînd, scăpînd din mînă frîul judecății, se agață în disperare de un biet pai imaginar, închipuindu-și că soarta lui atîrnă de noroc sau nenoroc. Este aproape acceptarea existenței unui destin diriguitor. Poporul era încă departe de a fi putut înțelege semnul triumfurilor de azi, cînd descoperă că norocul este în propriile sale mîini, că destinul este propria sa vrere, și cînd știe ce are de făcut, așa cum o dovedește zi de zi.

Dar în trecutul neguros al traiului său, nu-i de mirare că ajunsese în starea aceea.

Cel de-al doilea haiduc, — solistul *Victor Bedreagă*, bas —, a folosit de minune timbrul său, dicțiunea sa interpretativă pentru a ne prezenta autentic și pregnant această stare sufletească.

Dacă în prima parte am luat contact cu starea de plîns a poporului asuprit, iar prin cea de a doua am aflat și alte temeiuri care — în trecutul de neagră robie — îndreptau pe cel oprimat cu gîndul spre codru, în cea de a treia parte, *«Sub poale de codru verde»*, asistăm chiar la faptul împlinirii acestei fugi a celor sătui de oprimare, în codru.

Voinicii stau roată în jurul focului, așa precum atît de poetic o spun versurile: *«Of! Sub poale de codru verde, / Mititel focșor se vede, / Mititel și potolit, / Tot de voinici ocolit. / Foaie verde de trei mure, / Ce mi-e mie drag pe lume, / Poteceaua prin pădure, / Pardosită cu alune; / Cu alune mărunțele, / Să calce murgul pe ele, / Să troznească-n calea lui, / Cum i-e drag voinicului».*

Această a treia parte, plină de poezie, de încîntare senină și fără pic de violență, este desigur un moment de răgaz al haiducilor.

Se desprinde din atmosfera degajată de această parte un sentiment de voie bună, de siguranță, am putea spune chiar de stare bună și fizică nu numai sufletească, așa de liniștitoare îi sînt versurile, pline de gingășie, de mîngîieri ca un joc șăgalnic al haiducului cu poteceaua așternută cu alune mărunțele. Este icoana fidelă a contactului cu viața, cu pulsațiile ei, cu zgomotele ei, pe care haiducul o iubește, o dorește.

Tot un *of!* deschide textul, ca și în prima parte. Numai că, de astă-dată, *of*-ul nu mai este de îndurerare, ci unul de visare, de încîntare.

Toată această poezie și-a găsit un excelent interpret în vocea de tenor-prim a celui de al treilea haiduc, solistul *Constantin Bulancea.*

Căldura glasului său a asigurat climatul generat de text și melodie, cu o realizare pe măsură. Căldura glasului său de flăcău ne transpune în atmosfera vieții la țară, nu numai în inima codrului, ci chiar în inima satului, la horă, într-o zi de voie bună generală ce a cuprins tot satul. Vibrantă, plină de rotunjimi catifelate, de căldură, cuceritoare, interpretarea dată de solist a plăcut pe deplin, așa cum va plăcea și în celelalte piese executate de același tenor în restul programului.

Și partea a treia se termină în climatul de vrajă în care haiducul pare că a uitat gîndul de răzbunare și de îndreptarea nedreptății.

Dar această vrajă va fi spartă și spulberată de frămîntarea celei de a patra părți, căci haiducul și-a adus aminte de menirea lui. La o parte cu voioșia, cu petrecerea, cu visarea. Menirea lui este să facă dreptate și să răzbune nedreptatea. Haiducul își cîntă de astă-dată gîndul întoarcerii la menirea sa.

Am numi, un program de luptă, această parte a patra. *«Codrule, stăpînule!»*, al cărui text zice așa: *«Codrule, stăpînule! / Codrule, bătrînule! / Mișcă-ți, tu, poienile / Și-ți ridică genele, / Scutură-ți, tu, pletele / Să se-adune cetele, / Cetele haiducilor, / Spaimele răscrucilor / Și groaza ciocoilor».*

Un program numai, nu lupta însăși. Nu găsim în versurile acestei părți și nici în muzica sa nimic care să exprime cît de cît violent ceva din datele acestui program, darmite violența însăși a vreunei acțiuni. Totul este spus în cuvinte pașnice, am zice, dar pe cît sînt ele de pașnice, pe atît de violentă se anunță acțiunea pe care ele ne lasă să o întrezărim. *Spaimele* și *groaza* nu sînt violența însăși, dar sînt vestitoarele ei, ale violenței care va veni să facă dreptate, implacabil și fără ca ceva să i se poată împotrivi sau să o poată ocoli.

Măiestria versului și viersului stă tocmai în pașnica desfășurare a discursului literaro-muzical, care sub acest aspect de liniște are ceva din climatul blînd al baladei, ori din atmosfera reținută a doinei, dar și din ambianța cîntecului haiducesc, care în dedesubtul lui ne trimite cu mintea la încrîncenata luptă anarhică, e drept, dar prin care haiducul năzuia ca dreptatea să fie făcută și nedreptatea răzbunată, adevăratul climat al luptei haiducești. E liniștea dinaintea furtunii.

Haiducul cere codrului să-i vină în ajutor, dînd zvonul de adunare a haiducilor.

Este o rugă plină de căldură, dar o căldură gravă, adîncă vrem să spunem, o rugă plină de căldură bărbătească, matură, după cum și motivarea ei este gravă, plină de însemnătate.

Asemenea căldură bărbătească, deplină, a știut să imprime interpretării sale, cel de al patrulea haiduc, solistul *Nicolae Păunescu,* bariton, care a izbutit să sugereze acea atmosferă și de baladă și de doină și de cîntec haiducesc, care se înfrățesc de altfel în asemenea puncte culminante, ca fiind spețe diferite ale aceluiași gen de producție populară, și despre care am vorbit mai sus, interpretul fiind fidel și textului și melodiei.

Poate că este cea mai vibrantă parte a suitei, cea mai cuprinzătoare, cea mai dramatică, miezul însuși al ei: sub cenușa liniștei aparente, se încinge jăratecul prăpă-

dului cu care haiducul va lovi pe ciocoiul asupritor, pe exploatator. Este esența zbuciumului în care haiducul s-a născut, a viețuit și a murit...

«Frățioare, codre, frate» este titlul celei de a cincea părți a suitei, și deschide o nouă desfășurare de acțiune a acesteia.

Frămîntarea vieții de haiduc, cu aspectele ei esențiale, pe care suita le-a prezentat pînă aici, și-a încheiat curgerea cu cea de a patra parte. De acum încolo, suita ne va purta pe marginea vieții de haiduc și nu în miezul ei, ca pînă acum. De astă-dată nu haiducul va fi cel care ne vorbește; de astă dată vorbește poporul însuși, care-și exprimă direct sentimentul și care se înduioșează de neajunsurile cu care iarna va izbi codrul, așa cum o arată textul: *«Foaie verde trei granate, / Frățioare, codre, frate, / De la Jii pînă-n Banat, / Codre mi te-ai lăudat / C-o să ții codre, frunza / Verde ca primăvara. / Codre, nu te lăuda / Că ții frunza și iarna, / C-o veni frigul cel mare, / Te-i păli, codre, pe poale. / Vine, codre, iarna grea, / Crivățul te-o îngheța, / De frunze te-o dezbrăca, / Păcat de podoaba ta!...».*

Dojana făcută codrului pentru lăudăroșenia sa, aduce acea trăsătură de umor specifică omului nostru din popor, dispus să vadă și nota de umor a oricărei situații, acel reconfortant «haz de necaz» atît de caracteristic poporului.

Dar dojana nu durează decît atît cît îi dă răgaz înduioșarea; întristarea își face loc la gîndul că iarna va smulge podoaba codrului, cu bătaia crivățului și cu împietrirea gerului...

Așa cum își căinește vecinul cînd îl ajunge necazul, așa își căinește codrul, la vremea de necaz a acestuia. E atîta omenie în această compătimire, pe cîtă dragoste poarta poporul codrului și tuturor ale naturii.

Nu mai avem solist în această parte, ci plenul coral își ia asupră-și sarcina prezentării acestei a cincea părți.

De altfel, prin aceasta autorul a oferit un respiro atît de folositor cursului unei piese muzicale de mai mare întindere, o schimbare de nivel, de ritm, de respirație, care cade atît de bine în drumul de urcușuri și coborîșuri al piesei. De altfel, codrul nu mai este mediu ambiant ci devine priveliște, e privit de la distanță, sugerat și în noua înfățișare din timpul iernii.

Dar schimbarea de priveliște se continuă în cea de a șasea parte, *«Foaie verde, leuștean»*, care încheie suita: *«Foaie verde, leuștean, / M-a făcut mama, oltean, / Olțean mîndru și voinic, / N-are frică de nimic; / Fă-te, Oltule, -ntre noi, / Și ne scapă de ciocoi, / Că ne-au secat zilele / Storcîndu-ne birurile! / Fă-te Oltule, -ntre noi, / Și ne scapă de nevoi».*

Suita și-a schimbat obiectivul de pe codru și a prins în cîmpul lui, rîul. Suita a părăsit codrul și a ieșit la larg, la cîmp întins.

După scurta *autobiografie oltenească*, de început, aflăm ce a vrut olteanul obidit de altădată de la rîul lui, Oltul: să vină în mijlocul poporului, să-i ajute să scape de ciocoi, și prin aceasta, de nevoi.

Este partea cea mai oltenească a suitei, înțelegînd să spunem prin aceasta că adjectivarea de *oltenesc* este expresă numai în această ultimă parte, celelalte lăsînd numai prin caracterul melodiilor să apară acest specific de oltenesc, în rest avînd în față autentice cîntece haiducești capabile să reprezinte orice ținut, orice regiune, căci pretutindeni suferințele celui oprimat și frămîntările lui au fost aceleași ca și reflectarea lor în folclor.

Această ultimă parte este o încununare a suitei în ceea ce vrea ea să exprime.

Ieșirea din codru la cîmp deschis nu este întîmplătoare, după cum nu întîmplătoare este participarea celor patru soliști — haiducii — la executarea piesei alături de plenul coral.

Socotim această ultimă parte ca pe o adevărată cunună a suitei, a tîlcului ei,

căci lupta împotriva exploatării a cuprins masele, și de acum încolo nu va mai veni decît izbînda...

Și a venit, așa cum o trăim astăzi.

La toată atmosfera de încîntare în care s-a desfășurat executarea acestei minunate suite, desigur că prima contribuție, cea mai de seamă, a avut-o autorul, dl. prof. Nicolae Lungu. O contribuție înmănunchind însușirile sale de folclorist, compozitor și dirijor, cu care a pus la lucru această — am zice — remarcabilă *mașină muzicală,* care este corala dirijată de domnia sa.

Sensibilitatea de artist altoită pe acel fond de însușiri cu care s-a născut autorul, el însuși fiu al acestui popor așa de înzestrat, a știut să discearnă din noianul de texte și melodii pe cele de mare vibrare, mai grăitoare, pentru a împleti din ele cununi de preț, înnobilîndu-le cu forma cultă, dar cu toată grija în a nu le stirbi nimic din savoarea și frumusețea versului și melodiei populare.

Muncă și trudă de scormonitor avid de folclor, această depistare de text și melodie... Dar nu numai atît.

Luind melodiile așa cum putea să i le ofere creatorul anonim, necunoscător de reguli, autorul suitei, pe de o parte, a înlăturat tot ce aveau ele impur, superfluu, iar pe de altă parte, le-a îmbogățit conținutul, adîncindu-l.

Un șirag de șase nestemate; șase mărgăritare, din salba cea fără de capăt a producției populare, și-au găsit o nouă valoare circulatorie.

Restul programului a ținut bună tovărășie piesei de bază, fie că s-a manifestat prin cîntece populare romînești, — voce cu acompaniament de pian —, fie prin micul, dar valorosul divertisment muzical — pian —, fie prin piesele încredințate plenului coral.

Deschizînd partea a doua a programului, tenorul *Constantin Bulancea* a executat cîntecul «Păsărică mută-ți cuibul», de *Tiberiu Brediceanu,* mai apoi «Dragu-mi-i, mîndră, de tine», de același compozitor.

Bine cunoscute auditorilor concertelor și emisiunilor la radio, aceste două cîntece au găsit în interpretarea tenorului C. Bulancea, căldura, vioiciunea și expresivitatea caracteristice lucrărilor valorosului compozitor bănățean.

Soprana *Aurelia Diaconu* a executat «Răvaș», cîntec din Moldova, și cîntecul popular satiric «Măi bărbate». Interpreta a dat dovadă de multă mobilitate vocală și gestică, mai ales în piesa satirică, și însușirile sale vocale au plăcut prin calitatea emisiei, clarîtatea și justețea tonului și prin siguranța jocului vocal, elemente ce au înlesnit o remarcabilă interpretare a unei piese ce nu-i la îndemîna oricărui executant.

Adecvat, sigur și discret, acompaniamentul pianistei *Letiția Florian* s-a încadrat pe de-a întregul spiritului fiecărei piese în parte și a contribuit la realizarea valoroasei manifestări muzicale a festivalului.

Partea a treia a festivalului muzical ne-a prezentat cîntecul popular «Zum-Zum» de *B. Anastasescu,* solist fiind același tenor Constantin Bulancea; urmează cîntecul satiric «De-aș muri de dor, de dor», de *Maitert,* și cîntecul patriotic «Slăvim o viață nouă», de *Ion D. Chirescu.*

Festivalul s-a încheiat cu cîntecul de luptă pentru apărarea păcii «Sub al păcii stindard, de același artist al poporului, maestrul *Ion D. Chirescu.*

Lucrări prea bine cunoscute pentru a mai fi nevoie să insistăm și noi, și care au contribuit din plin la succesul festivalului muzical, primul dar — să sperăm — nu și ultimul pe care Comitetul salariaților din Patriarhia Romînă l-a inițiat și Corala Patriarhiei l-a executat.

MIRCEA V. GEORGESCU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÎNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVIII
Nr. 11 - 12
NOV. - DEC.
1960

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

CUPRINSUL

SCRISORI IRENICE PASTORALE · MESAJE

Pastorala de Crăciun a Prea Fericitului Patriarh Justinian . 971— 974

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Naşterii Domnului, 1960 975— 976

Telegrame trimise de Adunarea Naţională Bisericească, cu prilejul sesiunii din decembrie 1960 . . . . . 977— 978

Telegrame trimise de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne . . . . . 979— 980

Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian şi Prea Fericiţii Patriarhi Alexei al Moscovei, Teodosie al Antiohiei şi Gherman al Serbiei . . . . . 981— 983

Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian şi Prea Fericitul Vasken I, Patriarhul Catolicos al tuturor armenilor 984

Schimb de mesaje între Prea Fericitul Patriarh Justinian şi Episcopul dr. H. Fuglsang-Damgaard, Intîistătătorul Bisericii Luterane din Danemarca . . . . . 985— 986

VIAŢA BISERICEASCĂ

Alegerea P.C. Pr. dr. Nicolae Corneanu ca episcop al Aradului 987—996

Lucrările Adunării Naţionale Bisericeşti în sesiunea extraordinară din 15 decembrie 1960 . . . . . 997— 999

Ambasadorul Greciei la Bucureşti a vizitat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian . . . . . 1000—1001

Din viaţa parohiei ortodoxe romîne de la Viena . . . . . 1002—1006

Incetarea din viaţă a episcopului Ioan Vásárhely al Bisericii Reformate din Cluj . . . . . 1007—1008

Din viaţa Bisericilor de peste hotare . . . . . 1009—1011

ÎN APĂRAREA PĂCII

Sesiunea de la București a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii. — Documente ale sesiunii prezidiului Consiliului Mondial al Păcii . . . . . 1012—1019

O biruință istorică în lupta popoarelor împotriva colonialismului. — Organizația Națiunilor Unite a adoptat declarația cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale . . . . . 1020—1024

ANIVERSĂRI

30 Decembrie — Ziua Republicii. — A 13-a aniversare a proclamării Republicii Populare Romîne . . . . . 1025—1027

Telegrame trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii a 13 ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne . . . . . 1028—1029

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Liturghia credincioșilor. — Riturile din prima parte a Liturghiei credincioșilor, de Pr. prof. PETRE VINTILESCU 1030—1053

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Despre Mitropolitul Ignatie Sîrbul, de ȘERBAN RĂZEȘUL . 1054—1077

Cruci memoriale în București, de Pr. PAULIN POPESCU . 1078—1114

Calendar istoric-bisericesc . . . . . 1115—1124

DOCUMENTARE

Adăugiri și îndreptări la «Bibliografia Romînească Veche», de prof. I. SERAFINCEAN . . . . . 1125—1141

PASTORALA DE CRĂCIUN
A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a îndreptat către cler și credincioși următorul cuvînt de părintească îndrumare și povățuire duhovnicească:

> «Iată vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul; căci, în orașul lui David, astăzi vi s-a născut un Mîntuitor, care este Hristos Domnul! (*Luca II, 10-11*).

Iubiții mei fii sufletești,

În timpul postului, săptămîni de-a rîndul, în sfintele noastre biserici, a tot fost auzită o neobișnuită cîntare: «Hristos din ceruri, întîmpinați-L!; Hristos pe pămînt, înălțați-vă!». Ieri, în ajun de Crăciun, cercetîndu-vă casele, slujitorii sfintelor noastre biserici v-au chemat să vă închinați Pruncului Iisus, ca unui «Soare al dreptății», răsărit de sus întru slavă, pentru mîntuirea tuturor celor credincioși, și iată-ne acum, pe toți laolaltă, întîmpinîndu-L cu bucurie, după ce, prin post și rugăciune, ne-am primenit sufletele și ne-am hrănit cu fagurii de miere ai dumnezeieștilor Scripturi, iar eu, — părintele vostru sufletesc —, vin la voi cu acest cuvînt de prețuire, dorind din adîncul inimii să vă tălmăcesc cîteva din marile întrebări pe care viața însăși le ridică în aceste sfinte sărbători.

Deschid cea dintîi carte din cuprinsul Sfintei Scripturi și citesc acolo aceste cuvinte: «La început, a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul» (Fa-

cere I, 1). Deschid apoi cartea Psalmilor și găsesc acolo tîlcuirea acestor cuvinte, în locul unde stă scris: Domnul privește din înălțimea cerului și vede pe toți fiii oamenilor; din lăcașul Său își rotește privirea peste toți locuitorii pămîntului. Ochii Domnului caută necontenit spre cei ce se tem de El, spre cei ce-și pun nădejdea în îndurarea Lui» (Psalm XXXIII, 13-14, 18).

Întotdeauna, sufletele credincioase au privit spre cer ca spre lăcașul sfînt în care sălășluiește Dumnezeu, dar astăzi, prin nașterea Mîntuitorului Hristos, cerul a coborît pe pămînt; Fiul lui Dumnezeu s-a făcut Fiu al Omului; Ziditorul a toate s-a unit cu făptura Sa; pentru noi «s-a născut Prunc tînăr, Dumnezeu cel mai înainte de veci» (Condacul Nașterii). În fața acestei minuni, cugetul omului credincios, învăluit de fiorii unei sfinte evlavii, își pleacă genunchii și își mărturisește bucuria inimii cu graiurile vechii cîntări a Bisericii: «Taină străină văd și preamărită, cer fiind peștera, tron de heruvimi Fecioara, ieslea sălășluire, întru care s-a culcat Cel neîncăput, Hristos-Dumnezeu, pe Carele lăudîndu-L, Îl mărim» (Canonul Nașterii, irmos la cîntarea IV).

Sfîntul Ioan Gură de Aur vrînd să tălmăcească înțelesul adînc al sfintei sărbători de astăzi, zice: «Fiu al lui Dumnezeu fiind, Iisus Hristos a devenit Fiu al Omului, ca să facă fii ai lui Dumnezeu pe fiii oamenilor». Așadar, prin Pruncul născut în ieslea Betleemului, Dumnezeu coboară înăuntrul lumii, astfel că lumea dobîndește acum puterea harică de a se reface după chipul lui Dumnezeu. Din primele zile ale lucrării Sale de așezare a lumii pe temelii noi, Iisus s-a înfățișat oamenilor ca purtător al unei misiuni sfinte, zicînd: «Duhul lui Dumnezeu este asupra Mea, pentru care M-a uns să binevestesc săracilor; M-a trimis să tămăduiesc pe cei zdrobiți cu inima, să propovăduiesc celor luați robi, dezrobirea, și celor orbi căpătarea vederii; să dau drumul celor apăsați și să vestesc vremea cea bineplăcută Domnului» (Luca IV, 18-19).

Învățătura Mîntuitorului Hristos deschide căi limpezi pentru această rezidire a lumii după chipul lui Dumnezeu. Potrivit învățăturilor evanghelice, în această lucrare de rezidire a lumii după icoana împărăției cerurilor, vor trebui să-și afle loc de cinste, ca niște pietre de neclintit: dreptatea, blîndețea, curăția inimii, pacea și bunăînvoirea între toți oamenii. «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît să vadă faptele voastre cele bune și să mărească pe Tatăl vostru, Carele este în ceruri» (Matei V, 16), spune Mîntuitorul Hristos în Predica de pe Munte, întregindu-și gîndirea cu aceste dumnezeiești ziceri: Fericiți cei ce flămînzesc și însetoșează de dreptate; dar dreptatea voastră să prisosească mai mult decît a cărturarilor și fariseilor (Matei V, 20; fericiți cei milostivi; dar tu, cînd faci milostenie, să nu știe stînga ce face dreapta ta (Matei VI, 3); fericiți cei blînzi, căci aceia vor moșteni pămîntul; fericiți cei curați cu inima, căci aceia vor vedea pe Dumnezeu; fericiți făcătorii de pace, căci aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema (Matei V, 5-9).

Îmbogățind cuprinsul sfintelor învățături evanghelice privitoare la înnoirea lumii prin har, marele Apostol Pavel scrie către creștinii din

Roma: «Dacă cineva stă în frunte, să fie cu tragere de inimă; dacă miluiește, să miluiască cu voie bună. Lipiți-vă de ce e bine. În iubire frățească, unii pe alții iubiți-vă; în cinste, unii altora dați-vă întîietate. Bucurați-vă cu cei ce se bucură; plîngeți cu cei ce plîng. Năzuiți același lucru unii pentru alții. Dacă se poate, pe cît stă în puterea voastră, trăiți în bună pace cu toți oamenii» (Romani XII, 8-18).

Izvoarele acestor învățături țîșnesc din stînca unor adevăruri de viață pe care Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și Sfinții Săi Apostoli le-au revărsat din belșug peste tot întinsul filelor cărților Noului Testament. Cunoaștem de aci că «Domnul cerului și al pămîntului a făcut, dintr-un sînge, întregul neam al oamenilor, ca să locuiască peste toată fața pămîntului, și a așezat de mai înainte vremurile și hotarele așezărilor lor» (Fapte XVII, 24-26), adevăr de viață care pune în lumină învățătura despre obîrșia comună a tuturor pămîntenilor, ca fii ai aceluiași Părinte ceresc. Cunoaștem de asemenea că devreme ce toți pămîntenii sînt «fiii lui Dumnezeu, prin credința în Iisus Hristos», atunci nici o deosebire nu mai poate fi făcută între oameni pentru pricini de rasă, de sex sau de stare socială, căci acum «nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este rob, nici slobod; nu mai este parte bărbătească și femeiască, toți fiind una întru Hristos Iisus» (Galateni III, 26-28).

Frumoase adevăruri de viață și frumoase învățături, iubiții mei fii sufletești! Ne cuprinde însă simțămîntul unei mîhniri adînci, cînd ne gîndim că au trecut aproape douăzeci de veacuri de cînd aceste adevăruri și învățături au fost auzite sub soare, și totuși vremea n-a înlăturat războaiele și n-a șters pînă acum deosebirile dintre oameni; n-au fost întinse încă pretutindeni punțile iubirii și ale trăirii frățești între neamuri; pe lume sînt încă milioane de robi, secătuiți de vlagă, măcinați de boli, care nu știu ce înseamnă libertatea sau dreptul de a-și lumina mintea și a-și face viața plăcută prin cuceririle științei, puse astăzi la îndemîna omului. Pentru ei, cuvintele proorocului Isaia: «Rupeți lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți, sfărîmați cătușele lor (LVIII, 6), își așteaptă încă împlinirea lor.

Popoarele de pretutindeni sînt încredințate astăzi că a sosit vremea în care este cu putință să se pună capăt vrăjmășiilor dintre ele și să se treacă neîntîrziat la împlinirea marelui vis al înlăturării războaielor din viața lumii. A sosit de asemenea vremea ca fiecare popor să-și urzească soarta sa proprie, în libertate și independență, în suveranitate națională și demnitate omenească. Popoarele pot fi împărțite încă în grupuri diferite, după sistemele social-politice care le guvernează, dar în fața primejdiei unui război atomic, conducătorii lor trebuie să aleagă singura alternativă salvatoare, aceea a bunei înțelegeri și a coexistenței pașnice.

Iubiții mei fii sufletești,

Am tîlcuit pentru voi cîteva din marile înțelesuri ale sărbătorii de astăzi, și am dat răspunsul care se cuvine unora din întrebările pe care

viața de acum le ridică în fața conștiințelor noastre de buni creștini. Să rămînem din toate acestea cu convingerea că Dumnezeu iubește pe oameni și va lumina cu harul Său cugetele conducătorilor de popoare, călăuzindu-i spre slujirea dreptății, a binelui și a păcii.

Deasupra staului de la Betleem, în noaptea Sfintei Nașteri a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, a fost auzit glas de îngeri cîntînd: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Glasul îngeresc de la Betleem străbătînd veacurile, se face auzit și astăzi de inimile celor credincioși. Pentru aceea, fie că sîntem slujitori ai Bisericii noastre strămoșești, fie simpli închinători din rîndurile mulțimilor care mărturisesc pe «Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu Celui viu» (Matei XVI, 16), cea mai sfîntă dintre datoriile noastre de astăzi este «să căutăm pacea cu toată lumea, și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu» (Evrei XII, 14).

Încredințîndu-mă rugăciunilor voastre, trimit pentru voi toți cele mai bune doriri de sănătate și fericire cu prilejul sărbătorii Nașterii Domnului și pentru Noul An 1961, — rugîndu-mă cu toată căldura sufletului meu ca «harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți» (II Corinteni XIII, 13). Amin!

† ***JUSTINIAN***
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SCRISOAREA IRENICĂ TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI 1960

Potrivit datinei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domului din acest an, tuturor patriarhilor ortodocși din lume, următoarea scrisoare de frățești salutări în Domnul nostru Hristos :

București, decembrie 1960

Prea Fericirea Voastră,
Prea Iubite Frate întru Hristos,

Cu multă dragoste, îndreptăm și anul acesta gîndul și cuvîntul nostru către Sanctitatea Voastră, din dorința de a ne împărtăși unii altora temeiurile permanente ale bucuriei adusă lumii de Nașterea Mîntuitorului Hristos, și de a mărturisi tăria legăturii care unește toate Bisericile creștine, închinătoare Fiului lui Dumnezeu născut în ieslea Betleemului.

«Fiu al lui Dumnezeu fiind — grăiește Sfîntul Ioan Gură de Aur —, Iisus Hristos a devenit Fiu al Omului, ca să facă fii ai lui Dumnezeu pe fiii oamenilor». Prin Pruncul născut în ieslea Betleemului, Dumnezeu coboară înlăuntrul lumii, astfel că lumea dobîndește acum puterea harică de a se reface după chipul lui Dumnezeu. În această lucrare de rezidire a lumii după icoana împărăției cerurilor, vor trebui să-și afle loc de cinste, ca niște pietre de neclintit : dreptatea, curăția inimii, pacea și bunăînvoirea între oameni.

Cum toți pămîntenii sînt «fiii lui Dumnezeu, prin credința în Iisus Hristos», atunci nici o deosebire nu mai poate fi făcută între oameni pentru pricini de rasă, de sex sau de stare socială, căci acum «nu mai este iudeu, nici elin ; nu mai este rob, nici slobod ; nu mai este parte bărbătească și femeiască, toți fiind una întru Hristos Iisus» (Galateni III, 26-28).

Ne cuprinde însă simțămîntul unei mîhniri adînci, cînd ne gîndim că au trecut aproape douăzeci de veacuri de cînd aceste adevăruri și învă-

tături au fost auzite sub soare, și totuși vremea n-a înlăturat războaiele și n-a șters pînă acum deosebirile dintre oameni; n-au fost întinse încă pretutindeni punțile iubirii și ale trăirii frățești între neamuri; pe lume sînt încă milioane de robi, secătuiți de vlagă, măcinați de boli, care nu știu ce înseamnă libertatea sau dreptul de a-și lumina mintea și a-și face viața plăcută prin cuceririle științei, puse astăzi la îndemîna omului. Pentru ei, cuvintele proorocului Isaia: «Rupeți lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți, sfărîmați cătușele lor» (LVIII, 6), își așteaptă încă împlinirea lor.

Popoarele de pretutindeni sînt încredințate astăzi că a sosit vremea în care este cu putință să se pună capăt vrăjmășiilor dintre ele și să se treacă neîntîrziat la împlinirea marelui vis al înlăturării războaielor din viața lumii. A sosit de asemenea vremea ca fiecare popor să-și urzească soarta sa proprie, în libertate și independență, în suveranitate națională și demnitate omenească. Popoarele pot fi împărțite încă în grupuri diferite, după sistemele social-politice care le guvernează, dar în fața primejdiei unui război atomic, conducătorii lor trebuie să aleagă singura alternativă salvatoare, aceea a bunei înțelegeri și a coexistenței pașnice.

Împărtășindu-vă gîndurile și înțelesurile cîntării îngerești, auzite deasupra staului de la Betleem în noaptea Sfintei Nașteri a Domnului: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14), și socotind că cea mai sfîntă dintre datoriile noastre de astăzi este «să căutăm pacea cu toată lumea, și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu» (Evrei XII, 14), din toată inima dorim Sanctității Voastre, slujitorilor și credincioșilor încredințați părintești păstoriri a Sanctității Voastre, sănătate, pace și fericire, cu prilejul sărbătorii Nașterii Domnului și pentru Noul An 1961.

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

TELEGRAME TRIMISE DE ADUNAREA NAȚIONALĂ BISERICEASCĂ, CU PRILEJUL SESIUNII DIN DECEMBRIE 1960

Cu prilejul sesiunii sale extraordinare de lucru din 15 decembrie 1960, Adunarea Națională Bisericească a trimis următoarele telegrame, care exprimă hotărîrea fermă a ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne de a sprijini și în viitor toate acțiunile menite să slujească măreața cauză a apărării păcii:

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale
a Republicii Populare Romîne

BUCUREȘTI

Membrii Adunării Naționale Bisericești, reprezentanți ai clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, întruniți în ședință extraordinară de lucru, astăzi 15 decembrie 1960, exprimă Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne și Domniei Voastre personal, profundul lor devotament față de conducerea statului nostru democrat popular și vă încredințează că toți fiii Bisericii Ortodoxe Romîne vor munci în viitor cu aceeași însuflețire, alături de întregul nostru popor, pentru continua înflorire a scumpei noastre Republici Populare, pentru făurirea unei vieți fericite a tuturor celor harnici și pentru sprijinirea luptei sfinte ce se desfășoară în prezent spre statornicirea păcii în lumea întreagă.

Președintele Adunării Naționale Bisericești,
† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

*

Domnului CHIVU STOICA, Preşedintele Consiliului de Miniştri al Republicii Populare Romîne

BUCUREŞTI

Ierarhii, reprezentanţii clerului şi ai credinciosilor Bisericii Ortodoxe Romîne, membri ai Adunării Naţionale Bisericeşti, întruniţi în şedinţă anuală de lucru, astăzi 15 decembrie 1960, exprimă Guvernului Republicii Populare Romîne şi Domniei Voastre personal, sentimentele de loialitate şi devotament ale tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Romîne, încredinţîndu-vă că nu vor înceta să aducă şi în viitor contribuţia lor sinceră la măreaţa operă patriotică pe care o desfăşoară întregul nostru popor, în condiţii de libertate şi dreptate, pentru făurirea buneistări obşteşti, pentru propăşirea scumpei noastre patrii şi pentru zidirea păcii pe pămînt.

Preşedintele Adunării Naţionale Bisericeşti,
† ***JUSTINIAN***
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

*

Comitetului Naţional Pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Romînă

BUCUREŞTI

Adunarea Naţională Bisericească, alcătuită din ierarhii şi reprezentanţii clerului şi credinciosilor Bisericii Ortodoxe Romîne, foloseşte prilejul sesiunii sale anuale de lucru pentru a exprima încă o dată ataşamentul întregii Biserici Ortodoxe Romîne, faţă de cauza sfîntă a apărării păcii în lume. Adunarea Naţională Bisericească declară că toţi fiii Bisericii Ortodoxe Romîne vor continua şi în viitor, alături de întregul nostru popor şi de toate popoarele iubitoare de pace din lume, să lucreze fără preget pentru realizarea cît mai grabnică a înaltelor năzuinţe ale omenirii, care vrea pace pe pămînt şi conlucrarea frăţească între popoare.

Preşedintele Adunării Naţionale Bisericeşti,
† ***JUSTINIAN***
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

TELEGRAME TRIMISE DE SFINTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a trimis — cu prilejul sesiunii sale anuale din 16 decembrie 1960 — următoarele telegrame :

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale
a Republicii Populare Romîne

BUCUREŞTI

Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, întruniţi în şedinţă de lucru astăzi 16 decembrie 1960, exprimă Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne şi Domniei Voastre personal, sentimentele de cald patriotism şi devotament faţă de conducerea democrat-populară a scumpei noastre ţări, care însufleţesc pe ierarhii, clericii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Romîne în activitatea lor de sprijinire a muncii întregului nostru popor pentru propăşirea Republicii Populare Romîne şi pentru apărarea păcii în lume.

Preşedintele Sfîntului Sinod,
† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

*

Domnului CHIVU STOICA,
Preşedintele Consiliului de Miniştri
al Republicii Populare Romîne

BUCUREŞTI

Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, întruniţi în şedinţă de lucru astăzi 16 decembrie 1960, exprimă Guvernului Republicii Populare Romîne şi Domniei Voastre personal, profundul lor devotament şi hotărîrea de a cultiva şi în viitor în sufletele clericilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne dragostea sinceră faţă de scumpa noastră patrie şi de a-i îndruma pe calea muncii fără preget pentru împlinirea tuturor măsurilor ce se iau de conducătorii înţelepţi ai statului nostru democrat-popular pentru înflorirea Republicii Populare Romîne, pentru făurirea binelui obştesc şi pentru zidirea păcii între popoare.

Preşedintele Sfîntului Sinod,
† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

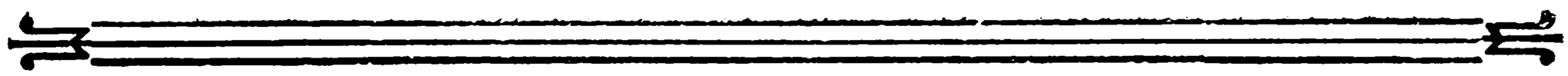

SCHIMB DE TELEGRAME INTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ŞI PREA FERICIŢII PATRIARHI ALEXEI AL MOSCOVEI, TEODOSIE AL ANTIOHIEI ŞI GHERMAN AL SERBIEI

Cu prilejul zilei de naştere a Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei şi a toată Rusia, Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian a trimis Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă de frăţească felicitare :

Sanctităţii Sale Părintelui ALEXEI,
Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia

MOSCOVA

Cu dragoste frăţească Vă felicităm cu prilejul aniversării zilei de naştere a Sanctităţii Voastre, şi rugăm pe Milostivul Dumnezeu să Vă susţină sănătatea şi puterile, ca să păstoriţi şi să binecuvîntaţi încă mulţi ani, în pace şi deplină mulţumire duhovnicească, pe slujitorii şi pravoslavnicii credincioşi ai Bisericii surori a toată Rusia.

8 noiembrie 1960.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei a răspuns prin următoarea telegramă :

Sanctităţii Sale
Patriarhului JUSTINIAN al Romîniei

BUCUREŞTI

Din inimă mulţumesc Sanctităţii Voastre pentru felicitări.
Cu dragoste frăţească,

Moscova, 13 noiembrie 1960.

Patriarhul ALEXEI

*

De asemenea, cu prilejul împlinirii a doi ani de la înscăunarea Prea Fericiților Teodosie al VI-lea al Antiohiei și întregului Orient, și Gherman al Serbiei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a felicitat pe cei doi Înalți Ierarhi și Întîistătători ai Bisericii Ortodoxe Antiohiană și Sîrbă, prin următoarele telegrame :

Prea Fericirii Sale,
Părintelui TEODOSIE al VI-lea,
Patriarhul Apostolic al Antiohiei și al întregului Orient

DAMASC

Cu simțăminte de dragoste frățească și înaltă prețuire, Vă felicităm cu prilejul celei de a doua aniversări a întronizării Prea Fericii Voastre și Vă urăm sănătate, îndelungată și fericită arhipăstorire.

14 noiembrie 1960.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Prea Fericitului Părinte GHERMAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe

BELGRAD

Cu dragoste frățească Vă felicităm cu prilejul celei de a doua aniversări a întronizării Prea Fericirii Voastre ca Patriarh al Bisericii Sîrbe surori și din toată inima Vă urăm sănătate și viață îndelungată spre rodnică și pașnică arhipăstorire.

13 septembrie 1960.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Prea Fericiții Patriarhi Teodosie al VI-lea al Antiohiei și Gherman al Serbiei au mulțumit călduros Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru urările exprimate, trimițînd următoarele telegrame de răspuns :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Mulțumim din inimă pentru felicitările sincere. Împărtășim speranțele Voastre pentru pacea a toată lumea.
Ne rugăm cu căldură pentru fericirea Voastră.

Patriarhul TEODOSIE

Prea Fericitului Patriarh al Romîniei, Locțiitor al Cezareii Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, doritului și iubitului întru Hristos frate și împreună-slujitor al smereniei Noastre, D.D. JUSTINIAN, frățești întru Domnul îmbrățișări și din inimă doriri de bine Prea Fecirii Voastre.

Sincer Ne-am bucurat de felicitarea Prea Fericirii Voastre, pe care ați binevoit a Ne-o adresa cu prilejul împlinirii a doi ani de la păsirea Noastră în scaunul sfînt al Patriarhilor sîrbi. De aceea, Vă rog să binevoiți a primi din partea Noastră cele mai calde mulțumiri.

Exprimăm Prea Fericirii Voastre sentimentele de profundă și frățească dragoste, cu toate doririle de bine.

Încredințîndu-mă sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, Vă rămîn pentru totdeauna credincios Frate și coliturghisitor în Hristos Domnul,

Belgrad, 15 septembrie 1960.

† *GHERMAN*
Patriarhul Serbiei

SCHIMB DE TELEGRAME INTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ŞI PREA FERICITUL VASKEN I, PATRIARHUL CATOLICOS AL TUTUROR ARMENILOR

În luna septembrie a.c., cu prilejul împlinirii a cinci ani de la alegerea şi înscăunarea Prea Fericitului Vasken I ca Patriarh şi Catolicos al tuturor armenilor, între Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian şi Intîistătătorul Bisericii Armene a avut loc următorul schimb de telegrame:

Prea Fericitului Patriarh Catolicos VASKEN I
al tuturor armenilor

ECIMIADZIN—U.R.S.S.

Cu dragoste frăţească Vă felicităm cu prilejul celei de a cincea aniversări a alegerii şi întronizării Prea Fericirii Voastre ca Suprem Patriarh şi Catolicos al tuturor armenilor, şi din toată inima Vă urăm sănătate şi ani mulţi, spre a păstori clerul şi poporul credincios armean, în spiritul străvechilor învăţături creştine, şi a contribui cu însufleţire la triumful păcii în lumea întreagă.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Mulţumesc din inimă pentru felicitările exprimate cu prilejul aniversării înscăunării Noastre. Urez din partea mea Prea Fericirii Voastre sănătate, bună şi îndelungă înzilire, spre binele Bisericii Ortodoxe Romîne. Sincer frate al Vostru întru Hristos,

† *VASKEN I*
Primul verhovnic Patriarh-Catolicos
al tuturor armenilor

SCHIMB DE MESAJE INTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ŞI EPISCOPUL DR. H. FUGLSANG-DAMGAARD, INTIISTĂTĂTORUL BISERICII LUTERANE DIN DANEMARCA

În cursul lunii septembrie a.c., Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita Reverendului Alf Johansen din Danemarca, venit pentru a treia oară în țara noastră. Reverendul Alf Johansen a făcut parte în 1955 din delegația Bisericii Luterane Daneze, condusă de Episcopul Skat Hoffmeyer, iar în anul 1957 a fost oaspetele Patriarhiei Romîne, vizitînd unele mînăstiri și biserici din țară. El a publicat în presa daneză articole bine documentate despre Biserica Ortodoxă Romînă și despre țara noastră.

Cu prilejul recentei sale vizite, Reverendul Alf Johansen a adus Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea scrisoare din partea Eminenței Sale H. Fuglsang-Damgaard, Episcop de Copenhaga :

Sanctitatea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,

Este pentru mine o mare bucurie să Vă trimit prin prietenul meu, Alf Johansen, cele mai cordiale salutări. Alf Johansen este un credincios prieten al Bisericii Voastre și a contribuit mult la strîngerea și întărirea legăturilor de prietenie între Bisericile noastre. De aceea sînt deplin încredințat că și vizita sa de acum în țara Voastră va contribui ca Bisericile noastre să se apropie și mai mult în înțelegere comună și dragoste reciprocă.

«Pacea lui Dumnezeu care covîrșește toată mintea» să ne apere pe toți în Hristos Iisus.

Cu prețuire frățească și dragoste creștină, trimit Sanctității Voastre cele mai sincere salutări și doriri de mîntuire,

Copenhaga, 19 august 1960.

H. FUGLSANG-DAMGAARD,
Episcop de Copenhaga

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns, exprimînd sentimentele sale de frățească dragoste în Hristos pentru Biserica Daneză și slujitorii săi, prin următoarea scrisoare:

Eminența Voastră,
Iubite Frate în Hristos,

Vă mulțumesc din toată inima pentru frățeștile salutări, trimise prin Reverendul Alf Johansen, care a venit în țara noastră împreună cu soția sa, ca turiști.

Mi-a făcut mare plăcere să revăd pe Reverendul Alf Johansen, ale cărui sentimente de constantă prietenie față de Biserica Ortodoxă Romînă și de neobosită rîvnă pentru strîngerea și dezvoltarea legăturilor frățești între Bisericile noastre, le cunosc de mulți ani și le apreciez în chip deosebit.

Sînt și eu încredințat că vizita sa de acum în Republica Populară Romînă va avea darul să sporească și mai mult prietenia sa față de Biserica și țara noastră, și să stimuleze rîvna sa de a contribui și în viitor, cu scrisul și cu cuvîntul, pentru consolidarea relațiilor frățești între Bisericile noastre.

Cu nădejdea că «Dumnezeul păcii va zdrobi în curînd pe satana — dușmanul fericirii oamenilor —, sub picioarele noastre» (Romani XVI, 20), Vă urez să aveți mulțumire spirituală și fericite rezultate în îndeplinirea apostolatului Eminenței Voastre, și Vă rog să primiți încredințarea sentimentelor mele de înaltă prețuire și dragoste frățească în Hristos, Mîntuitorul nostru.

București, 10 septembrie 1960.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Acest schimb de mesaje între Intîistătătorii celor două Biserici creștine reprezintă încă un exemplu al legăturilor de prietenie și conlucrare care trebuie să unească toate Bisericile lui Hristos.

ALEGEREA P.C. Pr. Dr. NICOLAE CORNEANU CA EPISCOP AL ARADULUI

LUCRĂRILE COLEGIULUI ELECTORAL BISERICESC

În urma convocării de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, Colegiul Electoral Bisericesc — alcătuit din membrii Adunării Naționale Bisericești, membrii de drept și membrii Adunării Eparhiale a Episcopiei Aradului —, s-a întrunit în ziua de 15 decembrie 1960, în sala de ședințe a Sfîntului Sinod din palatul Patriarhiei Romîne, pentru alegerea noului Episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, în scaunul rămas vacant prin încetarea din viață a episcopului Andrei Magier.

La orele 10,30 s-a săvîrșit, în paraclisul patriarhal, slujba Doxologiei, iar la orele 12,30 o delegație de membri ai Colegiului Electoral Bisericesc s-a prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian, invitîndu-l să deschidă și să ia parte la lucrările Colegiului.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a intrat în sala de ședințe împreună cu dl. academician dr. P. Constantinescu-Iași, delegat al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, dl. Tiță Florea, ministru pentru problemele organelor locale ale puterii de stat, delegat al Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri și dl. prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne, însoțiți de Înalt Prea Sfințiții Mitropoliți ai Bisericii Ortodoxe Romîne, fiind întîmpinați cu aplauze de membrii Colegiului Electoral Bisericesc.

După constituirea secretariatului Colegiului Electoral și după citirea apelului nominal al membrilor, se constată că din numărul de 85 de membri cu drept de vot sînt prezenți 73 de membri, și că Colegiul Electoral poate proceda la alegere. Invitat de Prea Fericitul Patriarh Justinian, dl. prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamen-

tului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniştri al R.P.R., citeşte decretul nr. 447 din 12 decembrie 1960 al Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne, de deschidere a Colegiului Electoral pentru alegerea noului episcop al Aradului, Ienopolei şi Hălmagiului.

Potrivit legiuirilor bisericeşti, lucrările Colegiului Electoral au fost prezidate în continuare de Înalt Prea Sfinţitul Vasile, Mitropolitul Banatului, a cărui sufragană este Episcopia Aradului. Înalt Prea Sfinţia Sa a omagiat personalitatea adormitului întru fericire episcop Andrei Magier, şi a îndemnat pe membrii Colegiului Electoral să aleagă un urmaş vrednic de figura înaintaşului său, — rostind următoarea cuvîntare:

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Secretar General,
Înalt Prea Sfinţiţi şi Prea Sfinţiţi Părinţi,
Mărit Colegiu,

Ceea ce ne-a făcut să ne întrunim azi aci, este starea de văduvie la care a ajuns Sfînta Episcopie a Aradului, prin trecerea la cele veşnice a aceluia care a fost Prea Sfinţia Sa dr. Andrei Magier, fost timp de 24 de ani episcop al vechii Episcopii arădane, timp de veacuri neclintită strajă şi ea a apărării credinţei creştine ortodoxe la graniţa de vest a ţării.

La 13 zile ale «lunii florilor» din anul acesta, fericitul în Domnul Episcopul Andrei «s-a adaus la părinţi», lăsînd îndurerată eparhia sa, păstorită cu părintească grijă şi apostolească rîvnă timp de aproape un sfert de veac.

Pe Vlădica Andrei eu l-am cunoscut din timpul studenţiei. Era student model la învăţătură şi la purtare. Era mîndria colegilor săi de an şi podoaba Facultăţii de teologie, în acele vremuri. Ne-am împrietenit din primele zile ale întîlnirii noastre.

Această prietenie tinerească ne-a adus, mai tîrziu, alături de şcoala teologică din Oradea a Vlădicului Roman Ciorogariu. Studentul eminent nu s-au dezminţit nici ca profesor. Ajuns rectorul şcolii, a ştiut să grupeze în jurul său profesori destonici, cu dragoste pentru Biserica lor. Ancorat cu credinţa sa puternică în adevărurile credinţei creştine ortodoxe, profesorul Andrei Magier a căutat să fundamenteze, de la catedra de exegeză a Testamentului Nou, aceste adevăruri, prezentîndu-le înaintea studenţilor săi sub aureola divină a autorităţii lor de adevăruri revelate, menite să trezească în tinerele suflete credinţa ortodoxă mîntuitoare, dragostea pentru Biserică şi rîvna pentru atingerea scopului Sfîntului Aşezămînt, mîntuirea credincioşilor.

Înfrăţiţi în muncă pentru a pregăti pe seama Bisericii noastre un cler luminat, cu carte şi fără prihană, Bunul Dumnezeu a primit strădaniile noastre acestea drept prinos de jertfă duhovnicească binemirositoare. Şi binecuvîntînd munca noastră ne-a chemat, aproape în acelaşi timp, la treapta arhieriei. Eram acum membrii supremului for de condu-

cere duhovnicească a Bisericii noastre. Andrei, Episcopul Aradului, a fost și în Sfîntul Sinod printre cei mai devotați, cei mai luminați și deci cei mai apreciați ierarhi ai Bisericii noastre.

Cuvîntul său avea autoritate, atitudinea sa era aceea a teologului convins și deci respectată, blîndețea lui era cuceritoare și mult admirată.

Vrednicia episcopului Andrei, ca ierarh între ierarhi, a fost apreciată după cuvîntă și de înaltul Guvern, care tocmai în urma acestei aprecieri i-a acordat înaltă distincție. Iar spre sfîrșitul vieții sale, în timpul cît a fost bolnav, l-a tratat cu toată considerația și îngăduința.

Acum, sufletul lui adastă în «latura drepților» și fericirea de a vedea pe Dumnezeu «față către față». Nouă ne rămîne datoria de a ne aminti de acest suflet, căruia să-i facă odihnă: «Domnului să ne rugăm».

Mărit Colegiu,

Golul ce l-a lăsat episcopul dr. Andrei Magier la Eparhia Aradului, prin moartea sa, nu este ușor de împlinit. Personalitatea defunctului, iubirea cu care a fost el privit de către credincioșii Eparhiei, în tot timpul cît i-a păstorit, jalea ce a lăsat-o el în urma sa, plecînd dintre noi, ne impune datoria de a purta grijă, ca în locul lui să alegem un nou episcop, care, chiar dacă nu atinge încă, la urcarea sa pe tronul de arhiereu al Eparhiei Aradului, culmile personalității, ale credinței și înțelepciunii înaintașului său, să aibă măcar rîvna de a-l imita, de a-i urma exemplul și, cu timpul, chiar de a-l întrece, sporind podoaba și strălucirea de odinioară a scaunului arădan.

Sînt convins că măritul Colegiu, avînd și sprijinul Înaltului Guvern și binecuvîntarea Sfîntului Sinod, va ști să aleagă, la scaunul văduvit de la Arad, persoana potrivită, în stare să facă acolo slujba apostoliei, să «plinească toate cîte lipsesc» *și să se dovedească vrednic de încrederea ce i se acordă.*

Să ne ajute Dumnezeu!

Ședința a fost apoi suspendată pentru o jumătate de oră, pentru ca membrii Colegiului Electoral să se poată consfătui asupra votării. După redeschiderea ședinței, au fost aleși doi bărbați de încredere, în persoanele d-lor Nicolae Todea și dr. Ioan Radu, iar P.C. Pr. dr. Gh. Cotoșman, secretar al Colegiului Electoral, a dat citire art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Romîne, cu privire la procedura alegerii de ierarhi. S-a procedat apoi la votare, fiecare membru al Colegiului Electoral exprimîndu-și voința prin vot direct și secret.

La despuierea scrutinului, se constată că P.C. Preot dr. Nicolae Corneanu, conferențiar la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, a întrunit unanimitatea voturilor exprimate. Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile al Banatului proclamă pe P.C. Pr. dr. Nicolae Corneanu ales episcop în scaunul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, felicitîndu-l pentru înalta vrednicie la care a fost chemat prin voința unanimă a Colegiului Electoral, rostind următoarele:

Prea Cucernice Părinte Protopop,

Marele Colegiu Electoral al Bisericii Ortodoxe Romîne ți-a acordat încrederea sa, alegîndu-te episcop în scaunul văduvit al Episcopiei Aradului. Această încredere te onorează. Te cinstește, dîndu-ți prilejul să-ți dovedești credința prin învățătura creștină ortodoxă ce o vei propovădui. În misiunea arhiereului, propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu este prima și cea mai de seamă îndatorire. Episcopul este în eparhia sa subiectul, sau purtătorul în gradul cel mai înalt al darului de a învăța. Dacă nu învață și nu ține, prin propovăduirea sa, trează și caldă credința păstoriților săi, în scurt timp nu va mai avea cui propovădui, pe cine învăța, deci. Nemaiavînd pe cine învăța, nu va mai avea nici pentru cine săvîrși cele sfinte, săvîrșirea acestora fiind a doua însemnată îndatorire a misiunii episcopului.

Oricît sfintele slujbe ale Bisericii tind în primul rînd spre slăvirea și lauda lui Dumnezeu, ele sînt, în același timp, prilejuri îmbietoare și pentru credincioși de a se face și ei părtași preamăririi ce I se cuvine lui Dumnezeu. Rămînînd însă neînvățați, nu vor cunoaște și nu vor înțelege sfintele slujbe și vor nesocoti prilejurile ce li se îmbie pentru preamărirea lui Dumnezeu. Iar Sfintele Taine, care au drept subiecte pe credincioși, în lipsa acestora, de pe urma neînvățării prin propovedania episcopului, nu vor avea cui să fie administrate. Astfel, nesocotirea îndatoririi de a învăța, de către episcop, îndepărtează pe credincioșii neînvățați, de Biserică, și împrăștie turma ce ar trebui păstorită. Păstorirea credincioșilor este adică a treia îndatorire de seamă a misiunii episcopești și a apostoliei ce trebuie el să îndeplinească, stînd în fruntea unei Eparhii.

Îți reamintesc aceste îndatoriri ale misiunii arhierești, pentru că aș dori — aceasta o dorește și Sfîntul Sinod și Marele Colegiu —, ca «slujba ta să o faci», — *după cuvîntului Apostolului,* — «deplin». *O așteaptă aceasta de la Sfinția Ta și Eparhia în fruntea căreia te duci. Vei ști desigur că această Eparhie este o veche citadelă a credinței creștine ortodoxe. Ea a avut în trecutul ei ierarhi străluciți în fruntea ei. Ierarhi care au strălucit prin credința lor ortodoxă, din care au făcut armă de apărare a Bisericii din Eparhia lor împotriva răpitorilor de suflete din Apus.*

În ultimele decenii au strălucit în fruntea Eparhiei Aradului vlădici misionari, călăuziți în misiunea lor de rîvna de a readuce sub aripa ocrotitoare a Bisericii noastre și la izvoarele ei de sfințire și mîntuire miile de suflete, care, amăgite de mincinoasele făgăduieli ale unei propagande susținute cu mijloace ilicite de peste hotare, s-au înstrăinat de Biserica noastră Ortodoxă, împrăștiindu-se pe la diferitele secte neoprotestante. Prin această rîvnă și strădania a lor, de a reface unitatea credincioșilor lor ortodocși din Eparhie și a-i readuce iarăși pe toți la calea ce singură duce la mîntuire, acești episcopi arădani și-au eternizat amintirea în sufletele turmei credincioase din Eparhia Aradului. Credincioșii de azi ai acestei Eparhii așteaptă cu setea sufletului credincios

ca în fruntea Eparhiei lor să le vină iarăși un arhipăstor, care să continue a ține sus făclia credinței ortodoxe, povățuitoarea tuturor pe căile mîntuirii.

Iar înaintașul nemijlocit al Sfinției Tale, regretatul episcop dr. Andrei Magier, și-a dobîndit dragostea, atașamentul și admirația credincioșilor săi eparhioți, prin personalitatea sa distinsă, prin prestanța sa, susținută de o aleasă și bogată erudiție teologică, prin blîndețea sa cuceritoare, și s-a impus atît de mult și a cucerit așa de covîrșitor sufletele credincioșilor din Eparhia sa, încît plecarea sa trag că din fruntea Eparhiei a produs atîta jale și a lăsat un gol cu greu de împlinit la conducerea acelei Eparhii.

Toate aceste comandamente impuse de învățătura revelată despre întreita misiune a arhieriei, de modelele de ierarhi din fruntea Eparhiei văduvite, în trecutul ei istoric, de așteptările credincioșilor, ca și de chemarea vremii ce trăim, cu viața nouă ce se construiește în țara noastră îți pun înainte sarcini cărora va trebui să te arăți vrednic. Va trebui să «stai drept aceea, încingîndu-ți mijlocul cu adevărul și îmbrăcîndu-te în zaua dreptății». «Încalță-ți picioarele întru gătirea evangheliei păcii; peste toate luînd pavăza credinței». «Ia și coiful mîntuirii și sabia duhului care este cuvîntul lui Dumnezeu» *(Efeseni VI, 14-17).*

Într-armat astfel, după povața Sfintelor Scripturi, toate greutățile începutului vor putea fi învinse, și vei vedea că «jugul» *Domnului* «este blînd și sarcina Lui, ușoară».

Trecînd peste greutățile începutului, nu uita că «se cade episcopului să fie fără prihană, treaz, cucernic, iubitor de străini, învățător, blînd, nesfadnic».

Tinde deci cu rîvnă să faci slujba apostoliei cu vrednicie. Împlinește-ți misiunea cu bună credință, căci «buna credință spre toate este folositoare, avînd îngăduință a vieții acesteia de acum și a acelei viitoare» *(I Tim. IV, 8).*

Toate acestea ți le pun la inimă părintește, ca unul care ți-am urmărit viața din copilărie și pînă la starea de acum. Și, «ca să știi» — *după povața Sfîntului Apostol* — «cum trebuie în casa lui Dumnezeu a petrece, care este Biserica lui Dumnezeu Celui viu, stîlp și întărire a adevărului» *(I Timotei III, 15).*

Ajungi episcop destul de tînăr, îndreptățind multe nădejdi ce se leagă de obicei de puterile tinereții. Grijește deci ca: «Nimeni tinerețele tale să nu le defaime; ci te fă pildă credincioșilor cu cuvîntul, cu viețuirea, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curăția» *(I Timotei IV, 12).*

Fericitul Episcop Andrei s-a străduit să încadreze misiunea preoților săi la locul îngăduit ei în viața de obște din țara noastră. Făcînd la fel și Sfinția Ta, vei izbuti să le ajuți a face față sarcinilor clerului Bisericii noastre în raportul de colaborare în care conducerea Bisericii noastre s-a angajat față de Înaltul Guvern. Binevoitoarea solicitudine ce Onoratul Guvern o arată Sfintei noastre Biserici va îmbrățișa, în acest caz, și de Dumnezeu păzita Eparhie a Aradului. Iar Intîistătătorul ei va putea conta

pe sprijinul Inaltei noastre Stăpîniri, cu ajutorul căreia să poți face față tuturor îndatoririlor legate de misiunea arhierească.

Te va însoți în lupta ce vei duce, cu părintească sa grijă și binecuvîntare, și Sfîntul Sinod al Sfintei noastre Biserici, în frunte cu Prea Fericitul Părintele nostru Justinian, Patriarhul acestei Biserici.

Avînd asemenea asigurări de bunăvoință și sprijin și binecuvîntare întru împlinirea misiunii care ți se va încredința, nu uita cuvîntul de îndemn al Sfîntului Apostol Pavel, rostit în Milet presbiterilor adunați acolo, ci «Ia aminte de tine și de toată turma întru care Duhul Sfînt te pune pe tine episcop ca să păstorești bine Biserica lui Dumnezeu, pe care o a cîștigat cu sîngele Său». *Amin! (Faptele Apostolilor IX, 28).*

P.C. Pr. dr. Nicolae Corneanu a mulțumit înaltului for electiv pentru încrederea acordată, rostind următoarea cuvîntare:

Inalt Prea Sfințite Președinte,
Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Ministru,
Domnule Secretar General,
Inalt Prea Sfințiți Mitropoliți și Prea Sfințiți Episcopi,
Mărit Colegiu Electoral Bisericesc,

In viața fiecărui om există momente de răscruce, care își lasă amprenta asupra întreg restului zilelor ce le are de trăit. Un astfel de moment este pentru mine cel de azi. Prin votul Domniilor Voastre, reprezentanți legiuiți ai clerului și poporului dreptcredincios, mi se face înalta cinste de a fi poftit să continui osîrdia unui lung șir de episcopi care au depus sfinte strădanii pe scaunul vlădicesc al Aradului. Cu emoție și cutremur mă plec în fața hotărîrii Domniilor Voastre, în care văd împlinindu-se voia lui Dumnezeu. Dînd mărire Tatălui ceresc, Îl rog în această clipă solemnă să-și plece milostivirea spre mine neputinciosul, iar Domniilor Voastre vă exprim profundă recunoștință.

Mărit Colegiu,

Socotindu-mi-se anii vîrstei, s-ar putea spune că sînt tînăr. Și totuși, au trecut 17 ierni de cînd, prin rugăciunea arhiereului, învrednicindu-mă de harul ce se împărtășește prin punerea mîinilor, slujesc la sfîntul altar. Am intrat în cinul preoțesc, urmînd exemplul unei lungi serii de moși și strămoși, care toți au slujit Domnului în luminate odăjdii. Numele lor e consemnat în hrisoave și cronici bănățene. De la ei am învățat dragostea de biserică și iubirea semenilor.

Slujirea la altar am împlinit-o îngemănînd-o cu adîncirea studiului Sfintei Teologii. Mi-am însușit cu rîvnă toate disciplinele teologice și m-am învrednicit în cele din urmă de titlul de doctor în Teologie.

Vremea în care m-am format corespunde epocii de schimbări structurale prin care a trecut o mare parte din omenire și, de asemenea, țara noastră. Am trăit aceste schimbări, și ele au intrat în plămada ființei mele. Pulsațiile lumii renăscute și-au transmis ecoul și în cel mai îndepărtat colț al sufletului meu. Am devenit astfel una cu oamenii vremii noi pe care o străbatem, cu realizările și cu idealurile lor mărețe.

Viața în care am intrat deodată cu isprăvirea școlii, mă atrăgea puternic, solicitîndu-mi contribuția. Mi-am dat-o plin de însuflețire, începînd cu 1947, cînd am fost numit profesor la Academia teologică ce funcționa atunci în Caransebeș și continuînd cu anul 1948, cînd am trecut ca secretar și apoi consilier la de Dumnezeu păzita Mitropolie a Banatului, cu anul 1956, cînd m-am reîntors în Caransebeș ca profesor la Seminarul Teologic, și sfîrșind cu anul 1958, cînd am fost numit conferențiar la Institutul teologic din Sibiu.

În tot acest timp — și reprezintă un total de aproape 13 ani — nu mi-am îngăduit nici o clipă de răgaz, ci m-am străduit să-mi ofer întreaga contribuție de care eram în stare, din locul ce mi s-a hărăzit, spre mărirea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe și înflorirea scumpei noastre patrii. Iar astăzi mi se îmbie prilejul de a spori aceste eforturi, prin chemarea ce mi se face la treapta arhieriei.

Mărit Colegiu,

Se zice, urmînd unei vorbe a Sfîntului Apostol Pavel, că «cine dorește a fi episcop, bun lucru dorește (I Tim. III, 1). Nu știu dacă aș putea afirma și eu că am dorit cîndva aceasta. Știu însă atît că am simțit mereu arzîndu-mi în piept dorința de a mă dărui în întregime slujirii Bisericii noastre Sfinte și obștei. Am renunțat de aceea, rînd pe rînd, la curatele desfătări ale studiului umanistic, părăsind Facultatea de filozofie și cea de Filologie clasică, al cărui student am fost, spre a mă consacra exclusiv Sfintei Teologii; am renunțat la viața familiară, spre a fi numai al lui Hristos. Acum părăsesc și bruma ce a mai rămas, spre a închina totul Bisericii și Patriei.

Îmi dau seama că «jugul» ce mi se pregătește astăzi reclamă tărie, spre a fi purtat. Harul de Sus și entuziasmul meu, nădăjduiesc că mă vor ajuta a le învinge pe toate cele grele de purtat, făcîndu-le ușoare. Așa înțeleg de altfel acele cunoscute cuvinte ale Domnului Hristos: «Jugul meu e bun și povara mea este ușoară» (Mt. XI, 30). Și apoi, ce mai poate fi greu, cînd «nu mai trăiești» tu, ci Îl lași pe «Hristos să trăiască în tine»?!

Dacă acest lucru e așa în cele duhovnicești, și nu poate fi altminteri, tot astfel e și în cele de toate zilele. Cel ce este singur, prea puțin izbîndește. Împreună cu mai mulți, umăr la umăr cu ei, reușește «să mute și munții».

În ce mă privește, m-am străduit să-L las pe Hristos să trăiască în mine, iar în sufletul meu am cuprins pe toți frații mei, mai mici și mai mari, împreună cu care și alături de care simt că pot să izbîndesc în orice.

Mărit Colegiu,

Prin votul pe care Domniile Voastre vi l-ați dat astăzi, sînt purtat ca de o mînă cerească spre scaunul de păstor al unei părți destul de întinse a scumpei noastre Patrii. Aș vrea să vă asigur că voi depune toate eforturile de care sînt în stare, spre a nu vă înșela încrederea pe care mi-ați arătat-o. Făgăduiesc solemn conducerii Sfintei noastre Biserici, Sfîntului Sinod, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Banatului, Vasile, precum și conducătorilor statului nostru, Onoratului Departament al Cultelor de pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri și domnului secretar general D. Dogaru personal, că vor avea în mine un cinstit și devotat slujitor al Bisericii și al intereselor obștești, cu timp și fără timp, «tuturora făcîndu-mă toate, ca pe toți să-i trag la mîntuire» (I Cor. IX, 22). Pe cei ce îmi vor fi încredințați spre păstorire îi voi îndruma cu sufletul deschis de frate și părinte, să dea «ceea ce este al lui Dumnezeu, lui Dumnezeu, și ceea ce este al Cezarului, Cezarului», îndeplinindu-și astfel îndatoririle și față de Hristos Domnul nostru, și față de patria noastră, Republica Populară Romînă. Și cu tot dinadinsul voi năzui să formez împreună cu toți cei ce Domnul ne va hărăzi să fim împreună, conducători și supuși, o singură turmă cu un singur ideal: pacea și bunăstarea tuturor.

În primul rînd pacea între noi cei de aceeași lege, uniți împrejurul aceluiași altar, ca urmare a epocalului act din octombrie 1948. După ce veacuri de-a rîndul romînii au fost dezbinați, vrăjmășindu-se între ei și sfîșiind necontenit haina cea necusută a trupului Domnului Hristos, care este Biserica, astăzi trăim roadele înfăptuirii unității de credință. Socotesc că este o datorie de cinste a fiecăruia dintre noi, deci și a mea, de a milita pentru adîncirea acestei unități și pentru pașnica împreună-lucrare a unuia cu altul. Duhul dragostei care ne leagă întreolaltă va fi cheagul colaborării și cu celelalte culte religioase, creîndu-se astfel climatul favorabil unei vieți pașnice și prospere.

Cu aceeași tărie cu care voi susține pacea între cei ce ne închinăm aceluiași Dumnezeu în felurite limbi, vor fi alături, cu cuvîntul și cu fapta, de aceia care nu precupețesc nici un efort pentru așezarea omenirii pe temeiuri cît mai trainice de bună înțelegere între popoare. Se depun azi strădanii ca niciodată în trecut, pentru ca omenirii să-i fie redată liniștea printr-o dezarmare generală și totală, prin renunțarea la orice intenții agresive a unui stat față de altul. Ar putea vreun credincios să nu fie cu trup și suflet alături de susținătorii nobilei cauze a păcii? Nu poate! Iar acest răspuns Biserica noastră l-a dat și îl dă continuu, cu cuvîntul și cu fapta. Cauzei acesteia îi voi închina și eu sincere și continue strădanii.

Cuvîntul va fi poate de atîtea ori neputincios în a schimba pe cei mai puțini buni, în foarte buni. Voi căuta să le fiu însă pildă cu viața mea, stînd ca o lumină în calea tuturor, ca văzînd astfel faptele bune ale ierarhului lor, să nu se abată nici ei de la calea cea dreaptă.

Rog fierbinte pe Atotputernicul Dumnezeu să-mi stea într-ajutor și să-mi împlinească neputințele, iar pe noi toți să ne mîntuiască ca un bun și de oameni iubitor.

Lui fie mărirea în veci!

Cuvîntarea P.C. Pr. dr. Nicolae Corneanu a fost primită cu însuflețite aplauze de toți cei prezenți, care l-au felicitat călduros, urîndu-i păstorie îndelungată și rodnică.

La invitarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit-Președinte, dl. prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al R.P.R., a citit decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne nr. 452/1960, pentru închiderea Colegiului Electoral.

*

Vineri 16 decembrie 1960, în cadrul sesiunii sale anuale de lucru, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, verificînd dosarul privitor la alegerea noului episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, făcută în ziua de 15 decembrie 1960, în persoana P.C. Pr. dr. Nicolae Corneanu, — a constatat că alegerea s-a făcut cu respectarea prevederilor canonice și legale în vigoare. Făcînd apoi examinarea canonică a noului ales, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a constatat că P.C. Pr. dr. Nicolae Corneanu întrunește toate condițiile cerute de Sfintele Canoane, și a hotărît ridicarea sa la treapta arhieriei, hirotonia în arhiereu urmînd a se face după tunderea în monahism.

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI IN SESIUNEA EXTRAORDINARĂ DIN 15 DECEMBRIE 1960

Joi 15 decembrie 1960, în palatul Patriarhiei Romîne din București, a avut loc sesiunea extraordinară de lucru a Adunării Naționale Bisericești, consacrată rezolvării lucrărilor curente de ordin gospodăresc, administrativ și economic ale Bisericii Ortodoxe Romîne.

După săvîrșirea Doxologiei în paraclisul palatului patriarhal, membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în sala de ședințe. O delegație de membri a invitat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să prezideze lucrările sesiunii extraordinare a Adunării Naționale Bisericești.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu dl. profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al R.P.R., au intrat în sala de ședințe, însoțiți de Înalt Prea Sfințiții Mitropoliți, fiind întîmpinați cu imnul patriarhal și cu aplauze de toți cei prezenți.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, dl. profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, a dat citire Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. pentru deschiderea sesiunii extraordinare de lucru a Adunării Naționale Bisericești.

La propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Adunarea Națională Bisericească a trimis telegrame Președintelui Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, dl. Ion Gheorghe Maurer, și Președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne, Chivu Stoica, în care-și exprimă profundul devotament față de conducerea statului nostru democrat popular, angajîndu-se, în numele Bisericii Ortodoxe Romîne, ca și în viitor să-și aducă contribuția la opera pe care o înfăptuiește întregul nostru popor pentru făurirea bunei stări obștești, pentru propășirea patriei și zidirea păcii pe pămînt.

De asemenea a fost trimisă o telegramă Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Romînă, prin care se exprimă încă o dată ataşamentul întregii Biserici Ortodoxe Romîne față de cauza sfîntă a apărării păcii în lume. (Textul acestor telegrame este publicat în primele pagini ale numărului de față).

În cadrul lucrărilor, P.C. Prot. Traian Belașcu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, a arătat că membrii Adunării Naționale Bisericești — ca și toți clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne — au luat cunoștință cu multă bucurie de telegrama trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian Organizației Națiunilor Unite, prin care se exprimă solidaritatea tuturor fiilor Bisericii noastre cu activitatea de consecventă slujire a păcii, desfășurată la cea de a XV-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U. de delegația țării noastre, în frunte cu iubitul conducător al poporului romîn, dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej. «La Organizația Națiunilor Unite — a spus P.C. Prot. Traian Belașcu —, prin glasul autorizat al domnului Gh. Gheorghiu-Dej, a fost exprimată mai puternic și mai hotărît ca oricînd, voința neclintită de pace a poporului nostru și adeziunea lui totală la principiile nobile ale coexistenței pașnice, și la înțeleptele propuneri pentru dezarmarea generală și totală, făcute de Uniunea Sovietică prin cuvîntul marelui luptător pentru pace, Nichita Sergheevici Hrușciov». Amintind apoi că întregul nostru popor muncește neobosit și luptă cu însuflețire pentru făurirea unei vieți noi, mai drepte și mai prospere, pentru toți oamenii harnici din țara noastră, și pentru promovarea unei politici de pace și bună înțelegere între toate statele de de pămînt, vorbitorul a subliniat datoria sfîntă ce revine tuturor slujitorilor și închinătorilor altarelor creștine de a aduce contribuția lor neprecupețită în sprijinul apărării păcii și al construcției pașnice din țara noastră, și a exprimat bucuria membrilor Adunării Naționale Bisericești pentru faptul că ierarhii Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, se străduiesc să îndrumeze clerul și credincioșii pe această cale. În încheierea cuvîntului său, P.C. Prot. Traian Belașcu a supus Adunării Naționale Bisericești, spre dezbatere și aprobare, un proiect de moțiune.

La această propunere s-a asociat și P.C. Pr. Constantin Nonea, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor, care a subliniat mîndria patriotică cu care clerul și credincioșii ortodocși înțeleg să sprijine orice acțiune menită să slujească nobila cauză a apărării păcii în lume, și dreapta năzuință spre fericire și progres a poporului nostru. Aducînd calde mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian și tuturor membrilor Sfîntului Sinod pentru munca neobosită pe care o depun, călăuzind Biserica noastră pe drumul luminos al împlinirii celor mai sfinte porunci ale Evangheliei lui Hristos, — care se identifică azi cu înaltele idealuri morale ale tuturor popoarelor —, P.C. Pr. Constantin Nonea a declarat că slujitorii Bisericii Ortodoxe Romîne vor da un avînt și mai mare muncii și luptei lor pentru apărarea păcii, pentru înflorirea continuă a Republicii Populare Romîne, pentru fericirea poporului nostru și a tuturor popoarelor lumii.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adus la cunoștința membrilor Adunării Naționale Bisericești că textul telegramei trimise de Prea Fericirea Sa, în numele Sfîntului Sinod, către Organizația Națiunilor Unite, a fost comunicat tuturor Întîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe și ai unor Biserici creștine eterodoxe și că, pînă în prezent, s-au și primit la Patriarhia

Romînă o serie de scrisori prin care patriarhi și cîrmuitori de Biserici își exprimă deplina lor solidaritate cu poziția expusă de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne.

În unanimitate, membrii Adunării Naționale Bisericești au adoptat următoarea moțiune:

«Adunarea Națională Bisericească ia cunoștință cu deosebită satisfacție despre trimiterea de către Prea Fericitul Patriarh Justinian a unei telegrame adresate celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, prin care se exprimă solidarizarea clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne cu înalta misiune de pace a delegației țării noastre la O.N.U., în frunte cu iubitul nostru conducător Gheorghe Gheorghiu-Dej, și sprijină în totul și în unanimitate cele cuprinse în această telegramă.

Adunarea Națională Bisericească roagă pe Înalții Ierarhi și întregul cler ortodox să continue neabătut și să-și sporească necontenit activitatea proprie și de îndemn a credincioșilor pe calea nobilei lupte pentru pace și a muncii neobosite pentru înflorirea scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă».

În continuarea lucrărilor, Adunarea Națională Bisericească a aprobat planul financiar de venituri și cheltuieli al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe pe anul 1961, și Contul de execuție bugetară pe anul 1959. De asemenea au fost rezolvate problemele curente înscrise pe ordinea de zi și — la propunerea unor membri —, au fost adoptate hotărîri menite să asigure o mai bună gospodărire a veniturilor unităților bisericești.

Epuizîndu-se ordinea de zi, dl. prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, — la invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian —, a dat citire decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. pentru închiderea sesiunii extraordinare a Adunării Naționale Bisericești.

AMBASADORUL GRECIEI LA BUCUREȘTI A VIZITAT PE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

În ziua de 12 noiembrie 1960, orele 11, dl. Alexandru Arghiropulos, ambasadorul Greciei la București, însoțit de dl. Pandele Menglide, prim-secretarul ambasadei, a făcut o vizită de prezentare Prea Fericitului Patriarh Justinian. Au fost de față cu acest prilej și o parte din colaboratorii Prea Fericirii Sale: PP. SS. Episcopi Antim Tîrgoviștеanul și Teoctist Botoșăneanul, vicari patriarhali, P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P.C. Pr. I. Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P.C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, și P.C. Pr. N. Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal.

Dl. ambasador Arghiropulos, manifestîndu-și deosebita bucurie și cinste pe care le are de a cunoaște personal pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne, a făgăduit că, în limitele îngăduite de uzanțele diplomatice, va căuta să sprijine cu toată dragostea păstrarea celor mai bune legături între Biserica Ortodoxă Greacă și Biserica Ortodoxă Romînă.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a urat d-lui ambasador Arghiropulos tot succesul în însărcinarea importantă pe care i-a încredințat-o guvernul Greciei, pentru dezvoltarea celor mai bune relații de pace și prietenie între poporul romîn și poporul grec, și de adîncire a legăturilor străvechi care unesc Bisericile Ortodoxe surori Romînă și Greacă.

În timpul acestei vizite, dl. ambasador al Greciei a solicitat, și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian i-a dat unele lămuriri în privința organizării și funcționării Bisericii Ortodoxe Romîne. Totodată, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a interesat de soarta unor comunități ortodoxe romîne din Macedonia, și a adus de asemenea în discuție și situația mînăstirilor negrecești de la Muntele Athos. Dl. ambasador a făgăduit că se va interesa atît de comunitățile ortodoxe romîne din Macedonia, cît și de situația mînăstirilor ortodoxe romîne de la Athos, și, cu prima ocazie, va informa pe conducătorul Bisericii noastre asupra acestor probleme.

A urmat apoi vizitarea realizărilor mai de seamă de la catedrala patriarhală și de la așezămintele Centrului patriarhal și mitropolitan din București, care s-au efectuat de-cînd Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat conducerea Bisericii, arătîndu-se că, datorită bunelor raporturi dintre conducerea Statului nostru și conducerea Bisericii noastre Ortodoxe Romîne, în anii puterii populare, Bisericii noastre i se acordă tot sprijinul în nevoile ei materiale și i se garantează întreaga libertate, în împlinirea misiunii sale.

La sfîrșit, dl. ambasador Arghiropulos și-a exprimat toată mulțumirea pentru primirea ce i s-a făcut și pentru tot ce a văzut cu prilejul acestei vizite, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian i-a împărtășit binecuvîntarea Prea Fericirii Sale, și și-a manifestat dorința ca popoarele noastre, însuflețite de aceeași credință ortodoxă, să-și unească puterile pentru biruința deplinei înțelegeri și pentru statornicirea păcii între ele și cu toate popoarele lumii.

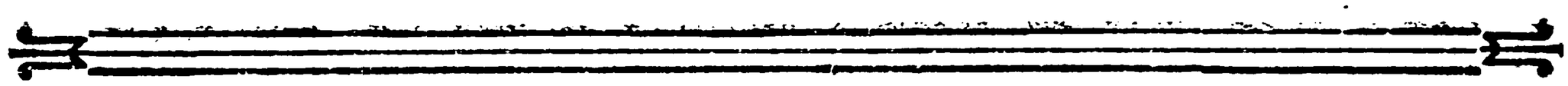

DIN VIAȚA PAROHIEI ORTODOXE ROMINE DE LA VIENA

După cum se știe, la Viena ființează de mai multă vreme o capelă ortodoxă romînă pentru împlinirea nevoilor religioase ale romînilor care trăiesc în capitala Austriei. Această capelă păstrează legătura canonică cu Patriarhia Romînă, de unde primește pe deservenții altarului și cărțile trebuitoare pentru săvîrșirea sfintelor slujbe. În ultimii ani, credincioșii romîni ortodocși din Viena au fost păstoriți de P.C. Pr. Leonida Popescu. În toamna acestui an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dispus rechemarea în țară a Prea Cucerniciei Sale — urmînd a i se încredința o altă îndatorire pastorală —, și a numit ca preot paroh al capelei romîne ortodoxe de la Viena pe P.C. Pr. dr. Gh. I. Moisescu, profesor la Institutul teologic de grad universitar din București.

Instalarea noului păstor duhovnicesc al romînilor ortodocși din Viena a avut loc în ziua de 9 octombrie 1960, și a constituit un prilej de manifestare sinceră a legăturii sfinte ce unește pe acești frați ai noștri întru credință aflați departe de țară, cu Biserica mamă și cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne.

De dimineață, în prezența a peste 120 de credincioși și a preoților bisericilor ortodoxe rusă, sîrbă și greacă, și a preotului bisericii evanghelice din Viena, PP. CC. Preoți Leonida Popescu și Gh. I. Moisescu au săvîrșit Sfînta Liturghie, răspunsurile fiind date de corul capelei, dirijat de d-na profesoară Maria Wölfe-Pavel. După săvîrșirea Sfintei Liturghii, s-a dat citire următoarei scrisori pastorale adresate de Prea Fericitul Patriarh Justinian, romînilor ortodocși din Viena :

Iubiții mei fii duhovnicești,

Cu mare bucurie sufletească am luat cunoștință de rodnica lucrare, pe care fiii Noștri duhovnicești din capitala Austriei o desfășoară de cîțiva ani în jurul bisericii ortodoxe romîne.

Însă bucuria Noastră a sporit și mai mult, cînd am aflat hotărîrea pe care ați luat-o, în înțelegere cu Consiliul și Comitetul parohial, de a

vă clădi un locaș de închinăciune propriu, contribuind cu mijloacele de care dispuneți, la construirea mult doritei biserici romînești din Viena, după pilda credincioșilor romîni din alte capitale și orașe de peste hotare.

De asemenea, am aflat cu mulțumire că aceste frumoase inițiative s-au luat prin grija P.C. Preot Leonida Popescu, parohul bisericii ortodoxe romîne din Viena.

Acum însă, împlinindu-se timpul de înapoiere în țară a părintelui vostru duhovnicesc, P.C. Pr. Leonida Popescu, gîndul Nostru față de voi Ne-a îndatorat să vă trimitem un nou păstor sufletesc, care să continue lucrarea duhovnicească în sînul obștii credincioșilor ortodocși romîni din Viena și din întreaga Austrie.

Așadar, spre a răspunde noilor voastre năzuințe, am numit în postul de preot paroh al bisericii ortodoxe romîne din Viena pe Prea Cucernicul Iconom Stavrofor profesor dr. Gheorghe I. Moisescu, titularul catedrei de Istoria Bisericii Romîne de la Institutul teologic universitar din București. Prea Cucernicia Sa a făcut studii pentru doctoratul în teologie la Atena și Varșovia, între anii 1932-1936, iar după întoarcerea în țară a primit hirotonia în diacon și apoi a fost numit secretar al Sfîntului Sinod și redactor al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», funcțiuni pe care le-a ocupat pînă în anul 1949, cînd a trecut ca profesor la Institutul teologic universitar din București, fiind după aceea hirotonit preot în anul 1956.

În cadrul cercetărilor sale istorice, Prea Cucernicul Iconom Stavrofor dr. Gheorghe I. Moisescu a dat la lumină studii și lucrări de reală valoare și elogios apreciate de specialiștii din țară și din străinătate. Aceste strădanii au fost apoi încununate prin publicarea cursului universitar de Istorie a Bisericii Romîne, apărut în anii 1957-1958, în două volume de peste 1.100 de pagini, în editura Institutului Biblic al Patriarhiei Romîne.

Cunoscută fiind pregătirea temeinică și rîvna arătată de Prea Cucernicul Iconom Stavrofor profesor dr. Gheorghe I. Moisescu în slujirea de pînă acum a Sfintei noastre Biserici, sîntem încredințați că va dovedi și în noua sa misiune pastorală lucrare neobosită, bună înțelegere și dragoste părintească față de enoriașii săi, fiind călăuză statornică tuturor pentru păstrarea unor strînse legături cu țara și cu Biserica noastră.

Drept aceea, punem îndatorire Prea Cucernicului Iconom Stavrofor profesor dr. Gheorghe I. Moisescu de a se strădui fără preget pentru buna chivernisire a parohiei ortodoxe romîne din Viena, ținînd seama de cerințele izvorîte din condițiile obștești, culturale și economice ale vieții locale.

De asemenea, se va îngriji de bună-sporirea turmei duhovnicești încredințată păstoriei sale, îndemnînd pe dreptcredincioșii enoriași să stea strîns uniți în jurul bisericii romînești și să păstreze neștirbită credința Bisericii Ortodoxe de Răsărit.

Totodată, pe voi, iubiții mei fii duhovnicești, vă povățuiesc să-l cinstiți și să-l sprijiniți pe păstorul și ocîrmuitorul vostru sufletesc, Prea Cucernicul Iconom Stavrofor prof. dr. Gheorghe I. Moisescu, dîndu-i ascultarea cuvenită ca unui părinte duhovnicesc și preot legiuit al vostru, întîmpinîndu-l cu dragoste, cu bunătate și încredere desăvîrșită. În

acest chip, unindu-vă toate năzuințele și strădaniile vrednice de laudă, să vă puteți înfăptui cît mai neîntîrziat gîndul vostru creștinesc de a zidi din temelie un lăcaș al vostru de închinare, pentru care vă dăm patriarhiceasca Noastră binecuvîntare, și ne rugăm să vă fie întru ajutor Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită.

Mai ținem, cu acest prilej, să vă facem tuturor urările Noastre de bine, de pace și muncă rodnică pentru propășirea patriei în care viețuiți, Republica Austria, dovedind neîncetat supunere deplină și loialitate față de înalții ei cîrmuitori.

Iar pentru osîrdia și lucrarea pastorală desfășurată în mijlocul vostru, întru propovăduirea și întărirea dreptei credințe de către Cucernicul Preot Leonida Popescu, îi conferim Cucerniciei Sale Crucea Patriarhală, *spre a o purta în semn de aleasă cinstire.*

Cu patriarhicești binecuvîntări,

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Cuvintele pline de părintească dragoste și povățuirile înțelepte ale Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Romîne au fost ascultate cu deosebită atenție și mulțumire sufletească, de toți credincioșii prezenți.

A luat cuvîntul P.C. Pr. Leonida Popescu, care a mulțumit tuturor credincioșilor pentru sprijinul neprecupețit pe care i l-au acordat de-a lungul celor patru ani de slujire la capela ortodoxă romînă din Viena. Evocînd condițiile în care și-a început lucrarea pastorală în mijlocul fraților noștri din capitala Austriei, P.C. Pr. Leonida Popescu a subliniat dragostea și devotamentul cu care a fost înconjurat de fruntașii coloniei din Viena, ca d-nii Onea Vasile, inginer V. Matziuk, Vopalenski Johanes, Novotny Alois, arhitect Cornel Kolowratek și alții, declarînd că le va păstra întotdeauna o vie recunoștință pentru rîvna lor neegalată în păstrarea credinței străbune și a conștiinței naționale în mijlocul fraților lor.

În încheierea cuvîntării sale, Prea Cucernicul Preot Leonida Popescu, luîndu-și rămas bun de la foștii săi enoriași, le-a spus: «Bucuria mea este nespus de mare: în primul rînd, pentru că mă întorc acasă, în scumpa mea țară, după o lipsă de mai bine de patru ani; iar în al doilea rînd, pentru că văd că soarta bisericii noastre de aici este încredințată — prin înțelepciunea și purtarea de grijă plină de dragoste a Prea Fericitului Patriarh Justinian — în mîinile unui păstor bun, cu puteri mult sporite față de ale mele. Drept aceea, iubiții mei credincioși, să nu se tulbure inima voastră că mă despart de voi, ci bucurați-vă și vă veseliți că Duhul Adevărului s-a pogorît astăzi în sfînta noastră biserică și a adus un păstor nou, în persoana P.C. Pr. prof. dr. Gh. I. Moisescu, care are toate însușirile pentru a ridica acest sfînt locaș și viața dumneavoastră duhovnicească pe culmi mai înalte. În fruntea bisericii din Viena au mai fost cărturari de seamă din rîndurile marilor noștri teologi, dar toți au fost trecători prin Viena, veniți aici în primul rînd

pentru completări de studii; pînă la P.C. Pr. prof. dr. Gh. I. Moisescu, biserica noastră nu a avut ca paroh un profesor universitar. Faptul acesta dovedește prețuirea pe care cîrmuirea Bisericii Ortodoxe Romîne și Prea Fericitul Patriarh Justinian o acordă obștii credincioșilor romîni din Viena. Pentru aceasta, iubiții mei credincioși, precum întotdeauna m-ați ascultat cînd eram în mijlocul vostru, tot așa să mă ascultați și acum, cînd mă despart de voi, și vă fac cea mai sinceră și mai fierbinte rugăminte, spre desăvîrșirea mîntuirii voastre: cum m-ați ascultat și m-ați sprijinit pe mine, așa să ascultați și să ajutați și pe noul vostru păstor, îndrumător și învățător întru cele ale credinței, fiindcă el privegheazā asupra sufletelor voastre avînd să dea sama de ele în fața Dreptului Judecător!».

Din partea credincioșilor parohiei romîne ortodoxe din Viena a luat cuvîntul dl. arhitect Cornel Kolowratek, care — în numele președintelui comunității — a spus următoarele: «Astăzi se încheie un capitol foarte însemnat din istoria capelei ortodoxe romîne din Viena, și totodată a coloniei romîne din Viena, care a luat naștere în mijlocul bisericii ortodoxe și care va rămîne mai departe alături de biserică. Acest capitol încheiat a fost întrucîtva cel mai greu, cuprinzînd în el reîntemeierea coloniei romîne din Viena. Datorită urmărilor triste pe care le aduce cu sine orice război, colonia romînă a fost dezbinată și aruncată în toate punctele cardinale, în urma celui de al doilea război mondial. Părintele Popescu Leonida, împreună cu dl. președinte Onea, care este întemeietorul coloniei noastre, și cu dl. vicepreședinte, Ing. Matziuk, au decis să strîngă turma răzlețită în jurul păstorului ei și au reușit, avînd-o astăzi strînsă, lîngă ei. Greutățile prin care au trecut pînă la realizarea acestui fapt important, cred că nu mai este nevoie să le redau, căci cu toții le cunoaștem. Capitolul încheiat deschide drumul spre un viitor care, la rîndul lui, nu va fi destul de neted, întîlnind obstacole pe care, sub îndrumarea noului păstor sufletesc, Prea Cucernicul Iconom Stavrofor profesor dr. Gheorghe I. Moisescu, vom ști să le îndepărtăm.

In numele coloniei romîne din Viena, în frunte cu dl. președinte Onea, țin să mulțumesc Părintelui Popescu Leonida pentru perseverența de care a dat dovadă în mijlocul nostru, întru reînfăptuirea coloniei romîne, urîndu-i pentru viitor sănătate și fericire.

Părintelui profesor Gheorghe I. Moisescu îi urăm bun venit și rugăm pe Bunul Dumnezeu să-l țină sănătos în mijlocul nostru».

A luat apoi cuvîntul P.C. Pr. prof. dr. Gheorghe I. Moisescu, care a arătat bucuria ce o încearcă aflîndu-se în mijlocul romînilor ortodocși din Viena, a căror păstorire duhovnicească i-a fost încredințată de Prea Fericitul Patriarh Justinian. După ce a amintit cîteva momente de seamă din lungul șir al legăturilor puternice care au existat de-a lungul istoriei între Viena și Țările Romînești, mărturisind hotărîrea sa de a sluji dezvoltarea relațiilor de pace și prietenie dintre poporul romîn și poporul austriac, P.C. Pr. dr. Gheorghe I. Moisescu, a spus printre altele: «Mă voi strădui, iubiți credincioși, să răspîndesc cît mai multă lumină

evanghelică în sufletele voastre creștinești; voi căuta să vă sprijin viața sufletească, apărînd-o de tot ce ar putea să v-o întineze; mă voi sili să vă călăuzesc cugetele, ferindu-le de rătăciri pierzătoare de suflet. Nu voi conteni să vă aprind în inimi dragostea de țară și de credința noastră strămoșească, înfățișîndu-vă în lumina cea adevărată viața nouă pe care și-o făurește azi poporul romîn. Drept aceea, mă rog Milostivului Dumnezeu să-mi ajute să străbat cu bărbăție cărările slujirii mele sfinte și să pot îndestula din roada harului ceresc sufletele ce vor mîneca spre mine, învrednicindu-mă să spun cîndva și eu, cu Sfîntul Apostol Pavel: «Nu eu, ci harul Tău, care este în mine», a săvîrșit aceasta. Îl rog apoi fierbinte să mă învrednicească să găsesc în mijlocul dvs. colaboratori destoinici, cinstiți și devotați intereselor Bisericii și Patriei noastre iubite, colaboratori harnici și sinceri în ostenelile lor pentru o conlucrare pașnică cu stăpînirea țării în care viețuim, pentru dragoste și înțelegere cu toate Bisericile Ortodoxe surori, precum și cu celelalte culte religioase de aici».

În continuarea cuvîntării sale, P.C. Pr. prof. dr. Gh. I. Moisescu a dat credincioșilor povățuiri duhovnicești și a înfățișat în cîteva cuvinte țelurile imediate ale activității sale pastorale în mijlocul romînilor ortodocși din Viena. «Mă voi strădui — a spus Prea Cucernicia Sa — să fac din acest lăcaș o vatră romînească, unde dvs., iubiți credincioși, să puteți cunoaște neprețuitele comori de frumusețe, de adîncime și de bogăție ale datinilor și tradițiilor romînești, unde să puteți revărsa din prisosul dragostei pentru țara și poporul vostru. În osîrdia mea de păstor duhovnicesc nu mă voi mărgini numai să vorbesc cu dvs. despre Dumnezeu, ci mă voi strădui să vorbesc negreșit și lui Dumnezeu despre dvs. toți, în rugăciunile mele, ca El să vă dea sănătate, pace, bună înțelegere și spor la tot lucrul cel bun. Iar pe dvs., iubiți credincioși, vă îndemn să păstrați cu sfințenie comorile credinței și ale virtuților creștinești. Strîngeți-vă în jurul acestui sfînt locaș de închinare, ca sub niște aripi ocrotitoare, spre a vă adăpa sufletele din izvorul nesecat al învățăturilor creștinești. În familiile și în casele dvs. să nu părăsiți evlavia și mai ales dragostea pentru graiul nostru romînesc. Creșterea odraslelor în duh creștinesc și romînesc să vă fie o datorie de căpetenie. Chivernisiți-vă cu scumpătate cîștigul muncii și păstrați-vă sănătatea. Fiți supuși și ascultători legilor țării în care viețuiți și care vă adăpostește ca pe fiii ei; cinstiți pe cîrmuitorii cei firești, fiindcă prin aceasta veți dovedi că sînteți oameni ai ordinei, ai păcii și ai bunei înțelegeri».

După ce a adus calde și respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru încrederea și misiunea de mare răspundere pe care i-a încredințat-o, P.C. Pr. prof. dr. Gh. I. Moisescu a exprimat recunoștința sa pentru conducerea de stat a Republicii Populare Romîne și pentru conducerea de stat a Republicii Austria, prin a căror binevoitoare înțelegere s-a putut asigura buna desfășurare a activității capelei romîne ortodoxe de la Viena. De asemenea, noul paroh a mulțumit reprezentanților legației Republicii Populare Romîne din Viena pentru interesul pe care-l

poartă coloniei romîne din capitala Austriei și vieții ei culturale și religioase.

Adresîndu-se enoriașilor săi, P.C. Pr. prof. dr. Gh. I. Moisescu și-a încheiat cuvîntarea sa cu următoarele cuvinte: «Iar pentru dvs., iubiții mei credincioși, care ați luat parte la această sfîntă slujbă, rog pe Milostivul Dumnezeu să reverse asupra tuturor harurile Sale cele bogate, sfințind legătura tainică ce se săvîrșește azi între dvs. și mine. Vă mulțumesc din tot sufletul pentru dragostea cu care m-ați întîmpinat, și vă îmbrățișez pe toți cu harul meu de preot și de păstor duhovnicesc, în numele înaltului cîrmuitor al Bisericii Ortodoxe Romîne, care m-a trimis aici. Și acum vă împărtășesc cea dintîi binecuvîntare a mea de preot și de slujitor al Mîntuitorului Hristos, către Care ridic ochii mei, și Îl rog smerit: Arată-mi, Doamne, calea pe care să merg, că Tu ești nădejdea, scăparea și acoperămîntul meu, în veci. Amin!».

S-a citit apoi gramata Prea Fericitului Patriarh Justinian, prin care s-a acordat P.C. Pr. Leonida Popescu înalta distincție bisericească: crucea patriarhală.

Solemnitatea instalării noului paroh al capelei ortodoxe romîne din Viena s-a încheiat cu săvîrșirea polihroniului pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian și pentru conducătorii Republicii Populare Romîne.

INCETAREA DIN VIAȚĂ A EPISCOPULUI IOAN VASÁRHELY AL BISERICII REFORMATE DIN CLUJ

La 12 decembrie 1960 a încetat din viață, la Cluj, episcopul Ioan Vásárhely al Bisericii Reformate din țara noastră. Trista veste a fost comunicată Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă:

Sanctității Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Mult iubitul nostru Episcop Vásárhely Ioan s-a stins din viață.

Înmormîntarea va avea loc în ziua de 14 decembrie, orele 13, în orașul Cluj.

EPISCOPIA REFORMATĂ

Adînc mișcat de pierderea episcopului reformat Ioan Vásárhely, care a fost un sincer prieten al Bisericii Ortodoxe Romîne și un luptător înflăcărat pentru conlucrarea tuturor cultelor religioase din țara noastră pe tărîmul apărării păcii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis îndureratei familii următoarea telegramă de condoleanțe:

Familei Episcop dr. VÁSÁRHELY IOAN

CLUJ

Cu durere am aflat trista veste că a încetat din viață eminentul Primstătător al Bisericii Reformate, Episcopul dr. Ioan Vásárhely, și vă rugăm să primiți sincere condoleanțe pentru marea pierdere ce ați suferit, cu încredințarea că vom păstra totdeauna în suflet imaginea luminoasă a personalității sale excepționale, în amintirea colaborării frățești în lucrarea închinată păcii și bunelvoiri între oameni.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

De asemenea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Prea Sfinţitului Episcop Teofil al Clujului următoarea telegramă :

Prea Sfinţitului Episcop TEOFIL HERINEANU
al Episcopiei Ortodoxe a Clujului

CLUJ

Cu dragoste frăţească Vă rugăm să Ne reprezentaţi la ceremonia înhumării eminentului Primstătător al Bisericii Reformate, Episcopul dr. Ioan Vásárhely, exprimînd Consiliului Dirigent, clerului şi credinciosilor Eparhiei Reformate-Cluj, condoleanţele Noastre şi ale Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne pentru pierderea acestui distins ierarh şi preţios colaborator în lucrarea de apropiere şi cooperare frăţească între toate Bisericile din ţara noastră.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Încetarea din viaţă a episcopului Ioan Vásárhely reprezintă o dureroasă pierdere şi pentru Biserica Reformată, al cărei înţelept cîrmuitor şi îndrumător a fost, dar şi pentru Biserica noastră Ortodoxă Romînă, al cărei loial prieten a fost.

DIN VIAȚA BISERICILOR DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

INSTITUIREA COMISIEI PENTRU LEGĂTURILE INTERCREȘTINE ALE BISERICII ORTODOXE RUSE. — Sanctitatea Sa Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, Alexei, a confirmat la 28 august 1960, alcătuirea Comisiei instituite pentru legăturile intercreștine ale Bisericii Ortodoxe Ruse. Președintele acestei Comisii este Mitropolitul de Leningrad și Ladoga, Pitirim, iar membri: Episcopul Podoliei, Nicodim, președintele Secției raporturilor externe bisericești; Episcopul Dimitrovului, Pimen, directorul treburilor Patriarhiei din Moscova; Episcopul Ioan, exarhul Europei de Mijloc; Episcopul Bielgorodului și Dnestrovului, Serghie; locțiitorul președintelui Secției raporturilor externe bisericești, prot. V. M. Borovoi; rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, prot. C. I. Rujițki; profesorul de la Academia duhovnicească din Leningrad, N. D. Uspenski.

NUMIREA UNUI AL 2-LEA VICAR AL EXARHATULUI PATRIARHIEI DIN MOSCOVA IN EUROPA OCCIDENTALĂ. — În ședința din 31 august 1960, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a numit pe arhimandritul Alexei (Van der Mensbrugge) ca al doilea vicar al Exarhatului Patriarhiei din Moscova în Europa Occidentală. Hirotonirea ca arhiereu-episcop a noului vicar a avut loc la Paris.

PRĂZNUIREA ADORMIRII MAICII DOMNULUI IN MAREA LAVRĂ TROIȚA-SERGHEIEV. — Ziua Adormirii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu a fost sărbătorită cu un deosebit fast în Lavra Troița Sergheiev. Biserica Adormirea Maicii Domnului din Lavră și-a sărbătorit hramul în prezența Sanctității Sale Patriarhului Alexei. Ca de obicei, la această sărbătorire au sosit credincioși din Moscova și din alte orașe ale țării. Au participat ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse, precum și o delegație a clerului din Exarhatul Bisericii Ruse din Americile de Nord și de Sud, care a sosit din Statele Unite și din Canada. Sf. Liturghie a fost săvîrșită de către I.P.S. Mitropolit Nicolae de Krutița și Kolomna, de Episcopul Ștefan al Mojaiscului, precum și de unii membri ai delegației sosite.

VIZITA DE RĂSPUNS A DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ. — În iulie 1960, o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, la invitația episcopilor Bisericilor Evanghelice, a vizitat Republica Democrată Germană, ca răspuns la vizita pe care o delegație a Bisericii Evanghelice-Luterane a făcut-o în Uniunea Sovietică în anul 1959. Delegația rusă a fost alcătuită din Prea Sfințitul Ioan, Episcopul Europei de Mijloc, Protoiereul Mihail Varjanski, Protoiereul Evghenie Ambarțumov din Leningrad, prof. L. N. Pariiski, B. S. Kudinkin, membru al Secției raporturilor bisericești externe, și translatorul N. Klapovski. Delegația rusă a fost primită cu o deosebită ospitalitate și a avut posibilitatea de a lua cunoștință de numeroasele aspecte ale activității Bisericii Evanghelice. De la Berlin, delegația a parcurs cu mașinile prin țară cîteva mii de km, vizitînd 57 de biserici. Prot. Ev. Ambarțumov arată, în încheierea dării de seamă despre această călătorie, că vizita de răspuns a delegației Bisericii Ortodoxe Ruse a dovedit deplina posibilitate și necesitate a raporturilor prietenești dintre Biserici, pe baza iubirii creștine.

OASPEȚI AI PATRIARHIEI MOSCOVEI, SOSIȚI DIN FRANȚA. — Cu binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, la 16 iulie 1960 a sosit la Moscova o grupă de pelerini credincioși din Exarhatul Europei Occidentale al Patriarhiei din Moscova, în frunte cu Prea Sfințitul Vasilie, Episcopul Bruxelles-ului și Belgiei. Din această grupă făceau parte: ieromonahul Kiril, parohul bisericii ortodoxe din Oxford, doctorul în filozofie S. N. Bolșakov, precum și un grup de opt tineri ortodocși ruși din Exarhat, din Franța și din Elveția. Cu prilejul prăznuirii icoanei Maicii Domnului din Kazan, Sanctitatea Sa Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, Alexei, a ridicat la rang de arhiepiscop al Bruxelles-ului și Belgiei pe P.S. Vasilie; înainte de reîntoarcerea la Paris, acesta a exprimat calde cuvinte de recunoștință Patriarhului Moscovei și întregii Rusii, Alexei. Grupul tinerilor ortodocși din Exarhatul occidental al Patriarhiei și-au exprimat, de asemenea, marea lor bucurie și satisfacție la vederea «patriei părinților lor».

PATRIARHIA DIN MOSCOVA PRIMEȘTE VIZITA UNOR FRUNTAȘI AI BISERICII REFORMATE DIN FRANȚA. — În decurs de două săptămîni, de la 30 iunie la 13 iulie, Biserica Ortodoxă Rusă a avut oaspeți fruntași ai Bisericii Reformate din Franța și ai Federației protestante. Biserica Reformată din Franța a sărbătorit anul trecut 400 de ani de existență. În decursul întregii sale istorii Biserica Reformată a Franței a rămas credincioasă tradițiilor protestante franceze, manifestate încă de la început, din anul 1561, de a lupta împotriva particularismului confesiunilor, de a năzui spre apropierea creștinilor de toate confesiunile. Acest fapt a fost exprimat și în cuvintele pastorului reformat francez Arnold Bremont, la recepția organizată de președintele Secției raporturilor externe bisericești, cu prilejul acestei vizite: «Noi, din partea noastră, vom face totul spre a întări temelia credinței noastre în același Dumnezeu, Căruia I se cuvine cinstea

și slava în vecii vecilor». Același lucru a fost exprimat și în declarația adoptată la Sinodul național al Bisericii Reformate din Franța, în care se spune: «Fiind formată din oameni aparținînd diferitelor naționalități, Biserica a primit organizarea istorică în Biserici naționale. Dar deasupra acestei organizări, ea primește de la Domnul harul unității sale; această unitate ea este chemată să o manifeste și în forme văzute, în special în activitatea ecumenică. Necăzînd în ispita de a se transforma, la rîndul său, într-una din puterile acestei lumi, într-un stat deasupra statelor, Biserica trebuie să se elibereze de duhul naționalismului, care-i macină universalismul ei profetic și împiedică solidaritatea între popoare».

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ ȘI CONGRESUL MONDIAL AL CREȘTINILOR DIN 1961. — În raportul prezentat de reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse la a treia Conferință creștină de pace care a avut loc la Praga, la 6 septembrie a.c., se spune: «Biserica Ortodoxă Rusă acordă o deosebită însemnătate Congresului mondial al creștinilor pentru apărarea păcii, care urmează să aibă loc în primăvara anului 1961. Credem că acest Congres va uni într-adevăr eforturile nenumăratelor Biserici și Asociații religioase creștine în aceeași năzuință de a contribui la păstrarea și întărirea unei păci drepte pe pămînt».

I. N.

SESIUNEA DE LA BUCUREȘTI A PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

După cum se știe, în zilele de 9-11 iulie a.c. a avut loc la Stockholm o sesiune lărgită a Biroului Consiliului Mondial al Păcii, care a discutat problemele actuale ale situației internaționale și sarcinile mișcării mondiale a partizanilor păcii, stabilind liniile directoare ale activității de viitor, oglindite în numeroasele documente adoptate, menite să dea luptei pentru pace un nou avînt.

În afară de hotărîrea de a se convoca o conferință mondială pentru dezarmare, la care să participe guvernele tuturor țărilor, atît membre cît și nemembre ale O.N.U., sesiunea Biroului Consiliului Mondial al Păcii a hotărît totodată să se țină înainte de sfîrșitul anului 1960 o sesiune a Consiliului Mondial al Păcii.

Luîndu-se în considerare evoluția situației internaționale, problema ținerii unei sesiuni a Consiliului Mondial al Păcii trebuia examinată în lumina evenimentelor desfășurate în ultima vreme. În acest scop, a avut loc la București, în zilele de 23 și 24 noiembrie a.c., o sesiune a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii.

La lucrările acestei sesiuni, desfășurate la «Casa Scînteii», au participat numeroase personalități aparținînd diferitelor mișcări naționale pentru pace, membri ai Prezidiului sau invitați, printre care: prof John Bernal (Marea Britanie), președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, Isabelle Blume (Belgia), Catherine Cole (S.U.A.), d-na Yves Farge (Franța), Ilya Ehrenburg (U.R.S.S.), prof. Y. Hirano (Japonia), senatorul Velio Spano (Italia), Pandit Sunderlal (India), deputatul Domingos Vellasco (Brazilia), Tien-Hui-cem (R.P. Chineză), deputatul Osta Dluski (Polonia), pastorul James G. Endicott (Canada), Albert Nordem (R.D. Germană), scriitorul Al. Korneiciuk (U.R.S.S.), Tage F. Mamoudou

(Guineea), Alberto I. Casella (Argentina), Reksoprodjo Setiadi (Indonezia), H. Willmann (R.D. Germană), Willy Rattai (R.F. Germană), Jean Laffitte (Franța), dr. Guillermo Montagno Llevara (Mexic), Pandit Chatur Narain Malviya (India), Nakhle Mutran (Liban), reverendul Frank Hartley (Australia), M. Kotov (U.R.S.S.), Ivor Montagu și Gordon Schäffer (Marea Britanie), și secretarii Consiliului Mondial al Păcii, prof. V. Cinikvadze (U.R.S.S.), Fernand Vigne (Franța) și Cen-Șen-iu (R.P. Chineză).

Deschizînd sesiunea — după ce acad. Geo Bogza, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P. Romînă, a salutat oaspeții în numele mișcării pentru pace din Romînia și al întregului popor romîn —, prof. John Bernal, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, a mulțumit pentru ospitalitatea manifestată de poporul romîn față de participanții la lucrările ei, și a prezentat apoi un raport în legătură cu problemele cele mai importante care preocupă în momentul de față mișcarea mondială pentru pace și pe toți oamenii iubitori de pace din lume.

După încheierea lucrărilor din prima zi, Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din R.P. Romînă a oferit o recepție în cinstea membrilor Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, iar a doua zi, 24 noiembrie, participanții la lucrările sesiunii Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii au fost primiți, la Consiliul de Miniștri, de Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne, Chivu Stoica, și de Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P. Romîne, Ion Gheorghe Maurer. La primire au luat parte Emil Bodnăraș și Ștefan Voitec, vicepreședinți ai Consiliului de Miniștri, Ilie Murgulescu, ministrul Învățămîntului și Culturii, Atanase Joja, președintele Academiei R.P. Romîne, P. Constantinescu-Iași și C. Paraschivescu-Bălăceanu, membri ai Prezidiului Marii Adunări Naționale. Participanții la lucrările sesiunii Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii au fost însoțiți de Horia Hulubei și Geo Bogza, vicepreședinți ai Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P. Romînă, Constanța Crăciun, adjunct al ministrului Învățămîntului și Culturii, și de Sanda Rangheț, secretar al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P. Romînă. Primirea a decurs într-o atmosferă de caldă prietenie.

După terminarea lucrărilor sesiunii Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii s-a dat un comunicat, în care se spune că «sesiunea a procedat la examinarea aprofundată a situației internaționale actuale și a desfășurării activității forțelor păcii în lume», precizîndu-și totodată «perspectivele de lucru și de acțiune pentru perioada imediat următoare, mai ales în ceea ce privește campania mondială în favoarea dezarmării generale și totale». În vederea intensificării acestei campanii, Prezidiul a adoptat o chemare către toate mișcările și organizațiile care luptă pentru pace. A fost examinată, de asemenea, situația din Congo, adoptîndu-se în această problemă «o rezoluție specială care va fi adresată Organizației Națiunilor Unite și tuturor guvernelor». Străduindu-se să contribuie la mobilizarea tuturor forțelor păcii, «Prezidiul a hotărît convocarea unei sesiuni a Consiliului Mondial al Păcii în prima jumătate a lunii martie 1961».

La 26 noiembrie a.c. a avut loc, tot la București, și o reuniune a Secretariatului Consiliului Mondial al Păcii, cu participarea unor secretari ai mișcărilor naționale din Europa, discutîndu-se problema campaniei pentru dezarmarea generală și totală în Europa și în special dezvoltarea activităților împotriva remilitarizării Germaniei Occidentale și pentru securitate în Europa.

*

Importanța sesiunii de la București a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii a fost subliniată în mod deosebit de unii din fruntașii mișcării mondiale pentru pace, participanți la lucrările acestei sesiuni, în declarațiile făcute unor redactori ai agenției «Agerpress» și ai Radioteleviziunii romîne.

Prof. *John Bernal* (Anglia), președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, a declarat:

«Sesiunea Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, care a avut loc la București, are o importanță deosebită, deoarece ea a luat hotărîri în legătură cu acțiunile ce vor fi întreprinse în anul viitor. La această sesiune au participat reprezentanți ai mișcări pentru pace din întreaga lume. Sîntem încîntați că ea a avut loc la București, unde ne-am bucurat de o primire foarte călduroasă. Ne dăm seama că problema majoră a omenirii este astăzi asigurarea unei dezarmări efective. Întreaga activitate a mișcării mondiale pentru pace va fi concentrată asupra acestei probleme, atrăgînd în discuții și situația noilor țări independente și aspectele economice care limitează prosperitatea unor anumite țări din lume, datorită sumelor mari care se cheltuiesc în prezent pentru înarmare. Sperăm că vom reuși să mobilizăm popoarele întregii lumi pentru realizarea pînă la sfîrșitul anului 1961 a dezarmării efective, generale, totale și controlate».

La rîndul ei, *Isabelle Blume* (Belgia) a spus:

«Această sesiune a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii s-a ținut într-un moment în care campania noastră pentru dezarmare trebuie să ia o și mai mare amploare. Dezarmarea este azi problema-cheie pentru rezolvarea tuturor problemelor mondiale, inclusiv a celor care preocupă popoarele ce luptă pentru independență și libertate. Sesiunea noastră a ajuns la concluzia că problemele păcii și dezarmării trebuie să fie abordate în moduri felurite în diferitele părți ale lumii, legate de preocupările oamenilor în propriile lor țări...».

Velio Spano (Italia) a declarat:

«Fără îndoială că anul 1961 va fi un an hotărîtor pentru soarta omenirii și mai ales pentru continua întărire a păcii. Mișcarea mondială pentru pace va depune toate eforturile pentru consolidarea sa proprie cît și pentru extinderea legăturilor cu celelalte mișcări. Am înscris în programul nostru reuniuni importante pe plan mondial, pe continente și regiuni. Ne-am străduit să stabilim calendarul acestor manifestări în așa

fel, încît el să contribuie cît mai mult la unitatea și întărirea mișcării care reunește în rîndurile sale toate forțele iubitoare de pace din lume».

«După părerile noastre — a spus prof. *I. Hirano* (Japonia) —, situația mondială intră acum într-o nouă eră. Marea problemă este dezarmarea completă și generală. Este necesar să se unească problema dezarmării generale și complete cu mișcarea pentru independnța națională.

În Europa, o chestiune arzătoare este și problema remilitarizării Germaniei. Japonia însă se aseamănă cu Germania Occidentală. În Japonia, forțele păcii s-au dezvoltat rapid, dar clasele conducătoare doresc, ca și guvernul Adenauer, să realizeze înarmarea nucleară a țării. De aceea eu cred că o problemă arzătoare care trebuie să-și găsească rezolvarea, o constituie nu numai Germania, dar și Japonia...».

Katherine Cole (S.U.A.) a spus, printre altele:

«Evenimentele actuale din Africa și din regiunea Mării Caraibelor au scos la iveală necesitatea ca forțele păcii să fie cît se poate de solidare. Consiliul Mondial al Păcii, și Prezidiul său, fac eforturi să unească mișcarea pentru pace din întreaga lume...».

«Această sesiune a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii are o mare importanță — a declarat *Jean Laffitte* (Franța). A fost înainte de toate o reuniune de lucru care s-a ținut într-un moment în care problema dezarmării este la ordinea zilei, mai ales în lumina actualei seseiuni a O.N.U. Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a promovat inițiative noi pentru a contribui la o unire a forțelor păcii în lume, pentru a sprijini ideea dezarmării. Al doilea motiv constă în faptul că s-au stabilit acțiunile mișcării pentru pace ce se vor desfășura în anul 1961, an care ar putea fi hotărîtor în lupta pentru pace și soluționarea problemelor internaționale».

*

Ziarul «Scînteia» din 25 noiembrie a.c. a publicat, de asemenea, o serie de declarații ale unor fruntași ai mișcării mondiale pentru pace, în legătură cu perspectivele păcii și ale rezolvării problemei dezarmării.

Președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, prof. *John Bernal,* a făcut următoarea declarație:

«Realizarea unui tratat de dezarmare generală și totală este principala problemă a momentului. În această privință se dă, în mod vădit, o luptă între cei ce se opun dezarmării și sînt pentru continuarea la infinit a «războiului rece», și cei care își dau seama că actuala cursă a înarmării atomice nu se poate termina decît cu un război. Primul grup se limitează la anumite cercuri militare și de afaceri. Cei care sînt pentru dezarmare, formează marea majoritate, dar ea nu este însă suficient de bine organizată. Organizarea ei este marea sarcină pe care o are de îndeplinit mișcarea pentru pace, și ea constituie principala preocupare a sesiunii Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, care s-a ținut timp de 2 zile la București.

Sperăm că această întîlnire va întări colaborarea dintre toate organizațiile devotate cauzei păcii».

Isabelle Blume (Belgia) a declarat, la rîndu-i :

«Nu toți își dau încă seama în ce măsură dezbaterile Adunării Generale a O.N.U. au sensibilizat opinia publică. De acum înainte, fiecare știe că problema dezarmării este problema centrală, și că numai cei care nu sînt pentru dezarmare o complică după bunul lor plac, și îi pun în cale o mie de obstacole tehnice. Unele și aceleași obiecții sînt ridicate de atîția ani, încît omenirea nu le mai poate acorda credit. De altminteri, partizanii războiului rece își împrăștie peste tot armele și bazele militare, încît popoarele, care se simt în pericol, văd prin forța faptelor cine nu este interesat în rezolvarea problemei dezarmării.

Consiliul Mondial al Păcii va milita și de aci înainte pentru îndeplinirea sarcinilor ce îi revin de a lămuri, de a informa și de a mobiliza popoarele pînă la victoria finală».

«Lupta pentru dezarmare și coexistență pașnică» — a spus cunoscutul luptător pentru pace, pastorul canadian *James G. Endicott* —, este cea mai mare sarcină pe care o are fiecare om în toate țările. În Canada, ca și în toată America de Nord, crește numărul acelora care cer să se ajungă la o înțelegere concretă. În același timp există forțe puternice, în rîndurile clicii militariste, care nu vor să se ajungă la o înțelegere. Numai lupta popoarelor din lumea întreagă poate constrînge guvernele ca să se întîlnească și să facă din dezarmare o realitate».

Scriitorul sovietic *Alexsandr Korneiciuk* a făcut următoarea declarație :

«Dezarmarea generală și totală este problema cea mai importantă și care preocupă toate popoarele lumii.

Nici un fel de piedici în calea spre dezarmare nu trebuie să ne facă să șovăim în lupta pentru triumful acestei mărețe cauze.

Coexistența pașnică și dezarmarea sînt înscrise pe stindardul epocii noastre, sînt porunca inimilor tuturor popoarelor lumii. Nu există o sarcină mai nobilă decît lupta pentru aceste luminoase idei».

În legătură cu perspectivele păcii, *Pandit Sunderlal* (India) a spus :

«Perspectivele păcii sînt, după părerea mea, foarte luminoase. Forțele care împiedică în prezent îndeplinirea năzuințelor noastre comune sînt de pe acum strîmtorate. Tactica lor tinde să mențină cît mai mult cu putință profiturile nelegale pe care le obțin de pe urma exploatării altora.

Este nevoie de perseverența adepților păcii din lumea întreagă, și victoria noastră va fi asigurată».

Fernand Vigne, secretar al Consiliului Mondial al Păcii, a făcut următoarea declarație :

«Este neîndoielnic că, după torpilarea conferinței la nivel înalt, în urma zborului de spionaj efectuat de un avion american deasupra teritoriului Uniunii Sovietice, s-a produs o nouă încordare în relațiile internaționale.

În afară de aceasta, în lume există mai multe focare de încordare și de război, în Congo, Algeria, Laos, Germania Occidentală; dar, paralel cu aceasta, a crescut și s-a întărit și mișcarea pentru pace a popoarelor.

În lunile ce vor urma va avea loc o adevărată campanie mondială pentru dezarmare. Consiliul Mondial al Păcii va participa cu toată vigoarea la această campanie».

În legătură cu lupta pentru dezarmare și cu alte probleme ale vieții internaționale actuale, James Endicott, Isabelle Blume și prof. Y. Hirano au mai făcut declarații și ziarului «Informația Bucureștiului».

«Activitatea desfășurată de forțele păcii în toate țările lumii, și în special de forțele organizate ale muncitorilor, studenților, ale partizanilor păcii — a mai spus savantul și filozoful englez John Bernal, răspunzînd unor întrebări puse de redacția revistei «Gazeta Literară» —, trebuie să fie statornic îndreptată spre crearea unui climat favorabil succesului presiunilor exercitate de opinia publică asupra acelor guverne care deocamdată refuză sau ezită să participe la elaborarea măsurilor realiste, ce pot contribui la efectuarea dezarmării generale și totale. Ceea ce s-a petrecut recent, la începutul actualei sesiuni a Adunării Generale a O.N.U., marchează progresul forțelor iubitoare de pace, întărirea activității luptătorilor pentru pace».

După cum se știe, în anul 1957 Academia R.P. Romîne a ales pe profesorul John Bernal ca membru de onoare al ei. Profitînd de prezența sa în București cu prilejul sesiunii Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, înaltul for de cultură și știință romînească a ținut să-l cinstească în mod deosebit, printr-o ședință festivă, care a avut loc în ziua de 23 noiembrie a.c., și la care au participat și membri ai Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii.

Deschizînd ședința, acad. A. Joja a adresat un cald cuvînt de salut oaspetelui, în numele Prezidiului Academiei R.P. Romîne, al academicienilor și al tuturor colaboratorilor Academiei R.P. Romîne, subliniind apoi că profesorul J. Bernal este o personalitate științifică proeminentă și totodată un luptător neobosit pentru cauza păcii și a progresului omenirii.

A vorbit apoi acad. Horia Hulubei, directorul Institutului de fizică atomică al Academiei R.P. Romîne, despre lucrările științifice de valoare universală ale profesorului Bernal, în domeniul fizicii și în special al analizei structurale a materiei, cu ajutorul razelor X.

După ce a mulțumit pentru cinstea ce i s-a făcut prin alegerea sa ca membru de onoare al Academiei R.P. Romîne, prof. John Bernal a ținut, am putea spune, o scurtă prelegere despre «Știința creatoare», subliniind că munca omului de știință trebuie să fie pusă în slujba progresului umanității, iar nu îndreptată spre distrugerea valorilor civilizației. Textul interesantei și instructivei cuvîntări rostită de prof. J. Bernal a fost publicat în revista «Contemporanul», nr. 48, din 25 noiembrie 1960, p. 1.

C O M U N I C A T
CU PRIVIRE LA SESIUNEA PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Sesiunea Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, la care au participat membri ai Prezidiului sau invitați din toate continentele, a avut loc la 23-24 noiembrie la București.

Sesiunea a procedat la examinarea aprofundată a situației internaționale actuale și a desfășurării activității forțelor păcii în lume. Ea și-a precizat perspectivele de lucru și de acțiune pentru perioada imediat următoare, mai ales în ceea ce privește campania mondială în favoarea dezarmării generale și totale.

Prezidiul a adoptat o chemare către toate mișcările și organizațiile care luptă pentru pace, subliniind necesitatea ca acestea să se întîlnească pentru a căuta împreună cele mai bune mijloace pentru a lupta în comun, în mod eficace, în favoarea dezarmării generale și totale.

Cu scopul de a dezvolta și lărgi activitățile mișcărilor naționale și pentru a le face mai eficace, Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a elaborat o serie de recomadări în special cu privire la organizarea unor inițiative regionale care vor favoriza soluționarea problemelar specifice și vor contribui la realizarea unei apropieri între toate forțeie păcii.

Prezidiul a examinat situația din Congo și a adoptat în această problemă o rezoluție specială care va fi adresată Organizației Națiunilor Unite și tuturor guvernelor.

Pentru a contribui la mobilizarea tuturor forțelor păcii, Prezidiul a hotărît convocarea unei sesiuni a Consiliului Mondial al Păcii în prima jumătate a lunii martie 1961.

DOCUMENTE ALE SESIUNII PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

DECLARAȚIE

Îndată după proclamarea independenței Congo-ului, un guvern prezidat de dl. Lumumba a fost desemnat de către parlament, în conformitate cu Constituția.

Acest parlament și-a reînnoit încrederea în dl. Lumumba, și nu l-a dezavuat niciodată.

Admițînd la O.N.U. pe președintele Kasavubu și delegația formată din membri ai unui guvern ilegal, impus prin forță, Adunarea Generală a O.N.U. a încălcat în mod grav suveranitatea poporului congolez. Această hotărîre favorizează înscăunarea unui sistem care permite guvernelor Belgiei, Statelor Unite și Marii Britanii restaurarea aproape fățișă a colonialismului.

Greșelile comise de reprezentanții Organizației Națiunilor Unite a făcut ca țara să devină pradă unor tulburări care au provocat deja moartea a mii de congolezi și care pun în primejdie pacea.

Activitatea guvernului învestit în mod legal, adică a guvernului prezidat de dl. Lumumba, precum și libera desfășurare a activității parlamentare, trebuie să fie asigurate.

Forțele O.N.U. trebuie să înceteze să execute ordinele imperialiștilor; ele trebuie să împiedice întoarcerea militarilor belgieni camuflați în tehnicieni, și să nu mai favorizeze dezmembrarea statului congolez de către agenți aflați în solda colonialiștilor.

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii hotărăște să facă să ajungă această declarație la toate guvernele, și cheamă toate mișcările cărora le este scumpă pacea, să susțină lupta curajoasă a poporului congolez pentru o independență reală, garanție a păcii în Africa Centrală.

PREZIDIUL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

București, 24 noiembrie 1960.

ANIVERSĂRI CULTURALE ÎN ANUL 1961

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii, reunit la București la 23-24 noiembrie, după ce a examinat propunerile comitetelor naționale, a hotărît să recomande pentru anul 1961 sărbătorirea următoarelor aniversări culturale:

1. FRANCIS BACON — filozof englez și om de stat. 400 de ani de la nașterea sa (22.I.1561).

2. TARAS SEVCENKO — poet național al Ucrainei. 100 de ani de la moartea sa (10.III.1861).

3. HERACLIT — filozof materialist grec. 2500 de ani de la nașterea sa.

4. HEINRICH VON KLEIST — poet și dramaturg german. 150 de ani de la moartea sa (21.XI.1811).

5. FRANZ LISZT — compozitor ungur. 150 de ani de la nașterea sa (31.VII.1811).

6. M. V. LOMONOSOV — savant rus. 250 de ani de la nașterea sa (20.XI.1711).

7. FRITDJOF NANSEN — savant polar norvegian. 100 de ani de la nașterea sa (10.X.1861).

8. PAK IN RO — poet coreean. 400 de ani de la nașterea sa (11. VIII.1561).

9. DOMINGO FAUSTINO SARMIENTO — scriitor argentinian. 150 de ani de la nașterea sa (15.II.1811).

10. RABINDRANATH TAGORE — poet și filozof indian. 100 de ani de la nașterea sa (5.V.1861).

11. ABUBAKER IBN TUFAIL — filozof arab, medic, matematician, scriitor. 900 de ani de la nașterea sa.

O BIRUINȚĂ ISTORICĂ IN LUPTA POPOARELOR ÎMPOTRIVA COLONIALISMULUI

ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE A ADOPTAT DECLARAȚIA CU PRIVIRE LA ACORDAREA INDEPENDENȚEI ȚĂRILOR ȘI POPOARELOR COLONIALE

Istoria lumii a încrustat de curînd în paginile ei încă o dată memorabilă: 14 decembrie 1960. În această zi, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a adoptat cu o majoritate covîrșitoare de voturi Declarația cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale. Adoptarea acestei Declarații, care proclamă în mod solemn necesitatea de a se pune capăt neîntîrziat și necondiționat colonialismului sub toate formele și manifestările lui, constituie o mare victorie a frontului unit al forțelor anticolonialiste reprezentate în O.N.U. și o înfrîngere politică de amploare a adepților robiei coloniale.

După cum este cunoscut, problema lichidării definitive și complete a sistemului colonial a fost inclusă pe ordinea de zi a actualei sesiuni a O.N.U., din inițiativa Uniunii Sovietice. Desigur că nu a fost ușor să se ajungă la o asemenea victorie a frontului forțelor anticolonialiste, ca aceea repurtată în ziua de 14 decembrie. Sprijinite de S.U.A., puterile colonialiste au folosit toate manevrele, au aruncat în joc toate forțele, făcînd tot ce le-au stat în putință pentru a nu se adopta vreo hotărîre cu privire la lichidarea rușinosului sistem colonial. Dar toate încercările colonialiștilor au fost zadarnice, ei rămînînd cu totul izolați, fapt care se reflectă destul de concludent în rezultatul votului. Declarația a fost votată de delegații a 90 de state; numai opt țări colonialiste — Portugalia, Spania, Belgia, Uniunea Sud-Africană, Australia, Anglia, Franța și S.U.A., plus o țară slugarnică, Republica Dominicană — s-au opus acestei Declarații, dar, neavînd curajul să voteze contra ei, s-au abținut de la vot, autodemascîndu-se încă o dată în fața întregii lumi.

Deși Declarația-rezoluție adoptată nu este aceea propusă de U.R.S.S., ci aceea propusă de statele afro-asiatice, votul din Adunarea Generală are o semnificație excepțională, căci rezoluția afro-asiatică cuprinde o serie de teze esențiale ale proiectului de rezoluție propus de Uniunea Sovietică.

În cuvîntarea sa, delegatul Uniunii Sovietice, V. A. Zorin, a subliniat printre altele: «Delegația sovietică își exprimă satisfacția în legătură cu faptul că majoritatea covîrșitoare a statelor membre ale O.N.U. au sprijinit principiile de bază cuprinse în proiectul sovietic de declarație, și care și-au găsit reflectarea în Declarația aprobată de Adunarea Generală». Proiectul de rezoluție al Uniunii Sovietice preconiza printre altele rezolvarea radicală și imediată a întregii probleme a colonialismului.

Inițiativa guvernului sovietic pentru lichidarea colonialismului, dezbaterile din O.N.U. și declarația adoptată vor exercita o puternică influență în rîndurile popoarelor care luptă pentru eliberarea din robia colonială, grăbind sfîrșitul acestei robii rușinoase și nedemne pentru cei ce se pretind a fi oameni.

După cel de al doilea război mondial, aproximativ 40 de țări și popoare din Africa și Asia și-au dobîndit independența și suveranitatea. «A început — cum pe bună dreptate se arată în Declarația Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești — o perioadă istorică nouă în viața omenirii: popoarele eliberate din Asia, Africa și America Latină iau parte activă la politica internațională. Crahul total al colonialismului este inevitabil. Prăbușirea sistemului de robie colonială, sub presiunea mișcării de eliberare națională este, în ceea ce privește importanța sa istorică, al doilea fenomen după formarea sistemului socialist mondial».

Forțele colonialiste au primit lovituri puternice și zdrobitoare. La terminarea ultimului război mondial, aproape jumătate din populația Asiei se găsea subjugată și exploatată de colonialiști; astăzi numai 1% din această populație nu s-a eliberat încă din robia colonială. Imperiul britanic se întindea altădată pe 35.000.000 km^2; din fostele colonii, acest imperiu nu mai dispune astăzi decît de 5.599.228 km^2, cu 41.695.136 locuitori. Altădată, Franța dispunea în colonii de 100.000.000 de oameni, iar astăzi au mai rămas numai 11.000.000, grupați sau împrăștiați în cuprinsul unei întinderi de 2.336.189 km^2. Se mai găsesc în condițiile regimului colonial circa 12.500.000 de oameni în colonii ale Portugaliei, 433.000 în colonii ale Spaniei, 4.600.000 în colonii belgiene, 1.135.000 în coloniile olandeze, 500.000 în Uniunea Sud-Africană, 3.350.000 în colonii americane, 1.700.000 în colonii australiene, și 94.000 în coloniile Noii Zelande. În total circa 80.000.000 de oameni, în ținuturi cu o suprafață totală de circa 12.250.000 km^2.

În afară de țările și popoarele care se mai găsesc încă sub regim colonialist, mai există și unele țări, în America Latină, Asia etc., care, datorită penetrației monopolurilor americane, engleze și franceze, sînt lipsite de independență deplină, mai ales fostele colonii franceze.

În speranța deșartă că vor putea zdrobi mișcările de eliberare națională, puterile imperialiste au trecut la aplicarea politicii colonialismului colectiv, participînd în comun la reprimarea acestor mișcări, ca în Algeria, Congo, Laos. Colonialismul mai face și azi victime, mai determină schinguiuiri și uciderii de oameni, dar acestea sînt ultimele zvîrcoliri înainte de dispariția definitivă. Căci nu este departe vremea — după cum arăta dl. Gheor-

ghe Gheorghiu-Dej —, «cînd lupta popoarelor va șterge definitiv de pe suprafața pămîntului orice urmă a robiei coloniale, a dominației unui stat asupra altuia. Toate popoarele consideră ca o datorie a lor să contribuie din toate puterile la apropierea cît mai grabnică a acestui moment istoric în mersul înainte al omenirii pe calea progresului».

Declarația adoptată la 14 decembrie 1960 de către Organizația Națiunilor Unite constituie un factor de o deosebită importanță în etapa finală în care se găsește lupta anticolonialistă.

Ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne, alături de poporul romîn și de toate popoarele din lume, își exprimă deplina mulțumire sufletească față de adoptarea de către O.N.U. a Declarației cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, care răspunde și gîndurilor și dorințelor lor, exprimate de Prea Fericitul Patriarh Justinian în telegrama adresată Organizației Națiunilor Unite la începutul lunii octombrie a.c., în care, printre altele, spunea: «O altă datorie sfîntă care revine Organizației Națiunilor Unite este aceea de a șterge rușinoasa pată care mai dăinuiește pe fruntea epocii noastre, abolind pentru totdeauna blestemata robie colonială și zdrobind lanțurile în care au încătușat și mai încătușează încă atîtea popoare din Africa și Asia. Mulți dintre reprezentanții statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite sînt sau se declară a fi creștini. Pe umerii lor apasă o grea răspundere: aceea de a dovedi prin fapte că creștinismul autentic nu poate avea nimic comun cu colonialismul înrobitor și de a nu lăsa ca popoarele înrobite să ajungă a identifica pe dușmanii libertății lor naționale cu închinătorii lui Hristos. Impasul în care se va găsi creștinismul în rîndurile milioanelor de oameni din fostele colonii ale statelor europene se va datora în primul rînd conducătorilor de state creștini, care nu trăiesc și nu se conduc după învățătura credinței pe care o mărturisesc, și al cărei profund umanism îl trădează».

Adoptarea de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a Declarației cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale reprezintă un uriaș pas înainte, pe calea abolirii definitive a rușinoasei robii coloniale și o însemnată contribuție adusă cauzei sfinte a apărării păcii în lume.

REDACȚIA

DECLARAȚIA CU PRIVIRE LA ACORDAREA INDEPENDENȚEI ȚĂRILOR ȘI POPOARELOR COLONIALE

Adunarea Generală,

neuitînd hotărîrea exprimată de popoarele lumii în Carta Organizației Națiunilor Unite de a proclama din nou «încrederea noastră în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea ființei omenești, în egalitatea în drepturi a bărbaților și a femeilor, ca și a națiunilor mari

și mici», și de a favoriza «progresul social și a instaura condiții de viață mai bună, în mai multă libertate»,

conștientă de necesitatea de a se crea condiții de stabilitate și de bunăstare și relații pașnice și de prietenie pe baza respectării principiilor egalității în drepturi și ale autodeterminării tuturor popoarelor și a respectării pretutindeni a drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă și religie,

dîndu-și seama de intensificarea conflictelor provocate de refuzul de a acorda libertate sau de crearea de piedici în calea spre libertatea acestor popoare, ceea ce prezintă un pericol serios pentru pacea generală,

ținînd seama de rolul important al Organizației Națiunilor Unite în sprijinirea mișcării pentru independență în teritoriile aflate sub tutelă și care nu se bucură de autoguvernare,

recunoscînd că popoarele din lumea întreagă doresc în mod fierbinte să se pună capăt colonialismului sub toate manifestările sale,

convinsă că existența în continuare a colonialismului împiedică dezvoltarea colaborării economice internaționale, frînează dezvoltarea socială, culturală și economică a popoarelor dependente și subminează idealul Organizației Națiunilor Unite care constă în pacea generală,

reafirmînd că popoarele pot dispune în propriul lor interes, în mod liber, de bogățiile și resursele lor naturale, fără să aducă prejudicii vreunor obligații decurgînd din colaborarea economică internațională bazată pe principiul avantajului reciproc și din normele dreptului internațional,

considerînd că procesul de eliberare este de nestăvilit și ireversibil, și că pentru a se evita crize serioase trebuie să se pună capăt colonialismului și oricărei practici de segregare și discriminare legate de aceasta,

salutînd dobîndirea libertății și independenței în cursul ultimilor ani de către un mare număr de teritorii dependente și recunoscînd că există tendințe tot mai puternice spre libertate în teritoriile care nu și-au căpătat încă independența,

convinsă că toate popoarele au dreptul inalienabil la libertate deplină, la exercitarea suveranității lor și la integritatea teritoriilor lor naționale,

proclamă în mod solemn necesitatea de a se pune capăt imediat și necondiționat colonialismului sub toate formele și manifestărilor lui,

și în acest scop,

declară că:

1. subordonarea popoarelor jugului și dominației străine și exploatarea lor reprezintă o negare a drepturilor fundamentale ale omului, vin în contradicție cu Carta Organizației Națiunilor Unite și împiedică dezvoltarea colaborării și instaurarea păcii în întreaga lume;

2. toate popoarele au dreptul la autodeterminare; în virtutea acestui drept ele își stabilesc în mod liber statutul politic și își realizează dezvoltarea economică, socială și culturală;

3. Pregătirea politică, economică și socială insuficientă, sau pregătirea insuficientă în domeniul învățămîntului nu trebuie folosite niciodată drept pretext pentru întîrzierea acordării independenței ;

4. trebuie să înceteze orice acțiuni armate sau măsuri represive cu orice caracter, îndreptate împotriva popoarelor dependente, astfel încît să li se acorde posibilitatea de a-și exercita dreptul la independența deplină, în condiții de pace și libertate, și trebuie respectată integritatea teritoriilor lor naționale ;

5. în teritoriile de sub tutelă și cele ce nu se bucură de autoguvernare, precum și în toate celelalte teritorii care nu și-au dobîndit încă independența, trebuie luate neîntîrziat măsuri pentru transmiterea întregii puteri popoarelor acestor teritorii, corespunzător cu voința și dorința liber exprimată de ele, fără condiții sau rezerve și indeferent de rasă, religie sau culoarea pielii, astfel încît să li se acorde posibilitatea de a se bucura de deplină independență și libertate ;

6. orice încercare avînd ca scop subminarea parțială sau integrală a unității naționale și integrității teritoriale a unei țări este incompatibilă cu țelurile și principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite ;

7. este de datoria tuturor statelor să respecte strict și neabătut prevederile Cartei Organizației Națiunilor Unite, ale Declarației universale a drepturilor omului și ale prezentei Declarații pe baza egalității, a neamestecului în treburile interne ale tuturor statelor, a respectării drepturilor suverane ale tuturor popoarelor și a integrității teritoriale a statelor.

30 DECEMBRIE — ZIUA REPUBLICII

A 13-A ANIVERSARE A PROCLAMĂRII REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

La 30 decembrie 1960 s-au împlinit 13 ani de la alungarea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Romîne. Întregul nostru popor a sărbătorit cu entuziasm aniversarea acestui act istoric de mare importanță, care reprezintă încununarea luptelor pentru libertate, independență și progres social, purtate de poporul nostru de-a lungul veacurilor. Într-adevăr, abolirea monarhiei a reprezentat pecetluirea definitivă a unui trecut de asuprire, de nedreptate socială și de mizerie, împotriva căruia luptaseră cele mai luminate minți și cei mai vrednici fii ai poporului romîn; a reprezentat piatra de mormînt pe care însuși poporul o așeza peste acest trecut, care nu se va mai întoarce niciodată. Iar proclamarea Republicii Populare Romîne aducea împlinirea și depășirea celor mai avîntate năzuințe ale celor ce exprimaseră, prin vremuri, conștiința și vrerile poporului, — marcînd totodată și începutul unui drum luminos, care duce spre lumină, spre bunăstare, spre fericire.

Cei 13 ani care s-au scurs de la proclamarea Republicii Populare Romîne dovedesc oricărui om de bună credință ce poate înfăptui munca unui popor liber și stăpîn pe țara sa, pe bogățiile pămîntului său și pe roadele muncii sale. În acești 13 ani, poporul romîn a dobîndit mai multe și mai mărețe realizări pe calea progresului, decît în zeci de ani de guvernare burghezo-moșierească, în timpul căreia a fost exploatată pînă la sînge munca celor mulți și harnici. Astăzi, oriunde îți îndrepți privirile, întîlnești roadele unei munci entuziaste, pe care o depune întregul nostru popor, pentru înflorirea țării, pentru propășirea obștească: s-au înălțat noi uzine, centrale electrice, furnale și sonde; pe ogoarele întinse și mănoase lucrează mii și mii de mașini agricole, iar munca unită a țăra-

nilor smulge pămîntului roade bogate, care aduc belșugul în satele noastre; nenumărate construcții de locuințe, puse la îndemîna celor ce muncesc, schimbă cu totul înfățișarea orașelor noastre; regiuni care pînă mai ieri înotau în sărărcie, sînt acum trezite la viață nouă; lumina cărții și a științei este un bun al întregului popor, și milioane de frunți aplecate deasupra filelor tipărite ilustrează marele avînt de cultură al maselor ținute altădată în întuneric. Întreaga țară răsună de freamătul muncii creatoare, de bucuria libertății, de tinerețea și însuflețirea unui popor care și-a scuturat lanțurile robiei, care își cîrmuiește singur țara și care își făurește un viitor fericit.

Gospodărirea treburilor publice a încetat să mai fie dreptul unui mănunchi de trîndavi și de jefuitori. Azi, la conducerea țării, a Regiunilor, Raioanelor, orașelor și comunelor, participă în mod nemijlocit însuși poporul. Marea Adunare Națională a Republicii Populare Romîne — organul suprem al puterii de stat — este alcătuită din oameni harnici, care vin să dezbată problemele vieții noastre publice direct din fabrici și uzine, din mine, de lîngă sondele petrolifere, de la războaiele de țesut, de pe șantierele de construcții, de pe ogoarele gospodăriilor agricole colective, din școli și laboratoare, din instituțiile de cultură ale țării, fiind, într-adevăr, cei mai reprezentativi mandatari ai poporului nostru muncitor. Deputatul de azi muncește alături de alegătorii săi, trăiește alături de ei, împărtășește cu ei bucuriile, necazurile și aspirațiile lor; el aduce în organul reprezentativ în care a fost trimis, expresia cea mai reală a voinței și dorințelor celor ce l-au ales. În Sfaturile Populare regionale, raionale, orășenești sau comunale, aproape 140.000 de deputați își desfășoară activitatea lor gospodărească în permanentă colaborare cu cetățenii. Împreună cu ei dezbat și rezolvă toate problemele la ordinea zilei; împreună întocmesc planuri pentru continua înflorire a satelor și orașelor și împreună muncesc pentru îndeplinirea lor. Alte sute de mii de bărbați și femei, grupați în comitete cetățenești, comitete de stradă etc., participă nemijlocit la conducerea treburilor de stat și obștești.

Toate acestea sînt realități evidente, care umplu de bucurie inimile tuturor cetățenilor Republicii Populare Romîne, căci ele sînt cuceriri ale acestor puțini, dar minunați ani de viață liberă, de adevărată democrație.

Dar și mai minunate sînt perspectivele ce se deschid în fața vrednicului nostru popor: mărețul plan elaborat de cel de al treilea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn — forța politică conducătoare din țara noastră — asigură într-un timp scurt dezvoltarea impetuoasă a industriei naționale, sporirea producției agricole, înfăptuirea bunei stări materiale și culturale a întregului popor. Țara de azi, în care ne bucurăm cu toții de atîtea realizări, pe care noi nu le-am fi putut bănui pînă la marea cotitură de la 23 August 1944, este chezășia înfloririi și frumuseții țării noastre de mîine: țara liberă și bogată a unui popor liber și harnic.

Purtînd în suflete bucuria celor înfăptuite pînă acum și oglinda minunată a celor ce se vor înfăptui mîine, toți cetățenii țării noastre nutresc un cald patriotism față de scumpa noastră Republică Populară Romînă și un profund devotament față de cărmuirea ei democrat-populară. Din aceste puternice simțăminte izvorăște entuziasmul cu care întreg poporul muncește pentru continua înflorire a patriei, pentru ridicarea ei pe cele mai înalte culmi ale progresului și pentru a aduce noi și substanțiale contribuții la măreața cauză a lumii contemporane: apărarea păcii.

De la aceste însuflețite eforturi creatoare nu lipsesc nici fiii Bisericii Ortodoxe Romîne. Alături de întregul nostru popor, ei se bucură din plin de roadele muncii depuse pînă acum și sînt hotărîți ca și în viitor să nu precupețească nici o strădanie pentru înfăptuirea marilor planuri de continuă dezvoltare și înflorire a patriei noastre dragi. Cîrmuirea Bisericii Ortodoxe Romîne își îndeamnă clericii și credincioși să intensifice și mai mult munca lor în slujba binelui obștesc, să nu înceteze o clipă a lucra pentru făurirea unui viitor fericit și să sporească neîncetat în sufletele lor dragostea curată față de Republica Populară Romînă și loialitatea față de făuritorii ei și față de vrednicii ei conducători.

REDACȚIA

TELEGRAME
TRIMISE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL IMPLINIRII A 13 ANI DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII POPULARE ROMINE

Cu prilejul celei de a 13-a aniversări a proclamării Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, a trimis următoarele telegrame, prin care exprimă loialitatea și devotamentul ierarhilor, clericilor și credincioșilor ortodocși față de regimul nostru democrat-popular, și profunda lor dragoste față de patrie:

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale
a Republicii Populare Romîne

BUCUREȘTI

Cu prilejul celei de a 13-a aniversări a proclamării Republicii Populare Romîne, ne împlinim o înaltă și plăcută datorie să exprimăm Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne și Domniei Voastre personal, cele mai alese felicitări din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și a Noastră personal, dorind din toată inima, Patriei noastre iubite, să sporească an de an tot mai mult în prosperitate materială și strălucire culturală și spirituală, și să contribuie cu prestigiul său la biruința definitivă a păcii în lumea întreagă.

† *J U S T I N I A N*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Domnului CHIVU STOICA, Preşedintele Consiliului de Miniştri al Republicii Populare Romîne

BUCUREŞTI

La împlinirea a 13 ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne, exprimăm Guvernului şi Domniei Voastre personal cele mai calde felicitări din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne şi a Noastră personal, încredinţîndu-Vă că toţi slujitorii şi credincioşii acestei Biserici sînt însufleţiţi de simţăminte de statornic devotament faţă de conducătorii ţării noastre, le poartă adîncă recunoştinţă pentru toate strădaniile ce au depus ca să realizeze condiţiuni fericite de viaţă întregului popor romîn, şi sprijină cu hotărîre activitatea şi măsurile de viitor ale Înaltului Guvern, menite să asigure înflorirea Patriei noastre şi să contribuie la biruinţa păcii şi înfrăţirii între toate popoarele lumii.

† *J U S T I N I A N*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Dumnezeiasca Liturghie comentată
în oficiul şi textul ei.

LITURGHIA CREDINCIOŞILOR

RITURILE DIN PRIMA PARTE A LITURGHIEI CREDINCIOŞILOR

După Liturghia catehumenilor urmează îndată, adică în continuare, partea care poartă numele de *Liturghia credincioşilor*. Centrul şi punctul culminant al acestei Liturghii îl formează ritul jertfei euharistice, săvîrşit de preoţi, la care se asociază şi credincioşii, prin răspunsuri, imne şi prin împărtăşire. Ea se înfăţişează astfel aproape ca un nou oficiu sau cel puţin ca al doilea act care, în serviciul divin public al Bisericii creştine, reprezintă «faza sacrificială».[1] De aceea, Liturghia credincioşilor se mai poate numi şi Liturghia euharistică; ea constituie adevărata Liturghie creştină.

În Liturghia propriu zisă sau euharistică se disting următoarele trei părţi, bine caracterizate prin scopul urmărit în fiecare din ele:

A. Riturile de pregătire spirituală şi materială de la începutul Liturghiei credincioşilor, în vederea jertfei euharistice,

B. Rugăciunea sfintei jertfe sau ἀναφορά şi

C. Riturile după anaforà, care formează partea de la sfîrşitul Liturghiei euharistice.

Partea de la începutul Liturghiei credincioşilor se desfăşoară după concedierea catehumenilor şi pînă la dialogul care precedează salutul sau binecuvîntarea dată de preot, prin formula din Epistola II Corinteni, XIII, 13: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi». Ceremonialul acestei prime părţi este compus din rugăciuni şi acţiuni liturgice pregă-

1. S. Salaville, *Liturgies orientales*, vol. II, partea I, p. 93.

titoare, în vederea aducerii sfintei jertfe. Momentele principale sînt reprezentate prin:

a) Rugăciunile pentru credincioși,
b) Intrarea cea mare (ἡ μεγάλη εἴσοδος) și
c) Simbolul credinței.

I

RUGĂCIUNILE PENTRU CREDINCIOȘI

După ieșirea catehumenilor, în sfîntul locaș rămîneau în vechime numai cei botezați sau credincioșii (οἱ πιστοί), iar dintre aceștia numai cei împăcați cu Biserica. De aci provine și numele acestei Liturghii. Cît timp s-a găsit în vigoare disciplina penitenței publice, erau tolerați să asiste și penitenții din clasa cea mai înaintată (gradul IV), adică așa numiții împreună-șezători (συστάμενοι, συστάντες, consistentes). Nu erau primiți însă să aducă daruri și nici să se împărtășească (χωρὶς προσφορᾶς).[2] Slujba era ascultată stînd toți în picioare.

Se pare că trimiterea catehumenilor nu întrerupea serviciul divin, ci el continua prin citirea rugăciunilor pentru credincioși. Din canonul 19 al sinodului de la Laodiceea rezultă că, în veacul al patrulea, acestea erau în număr de trei, dintre care cea dintîi era citită în taină, iar celelalte în auz.[3] Liturghierul păstrează astăzi numai două, fiind citite în taină de preot, în timp ce diaconul rostește ecteniile respective. Este probabil că la această practică se ajunsese cu mult înainte de veacul al optulea sau al nouălea, deoarece situația este aceeași și în codicele Barberini 336. Nu este exclus, însă, ca cea de a treia rugăciune a credincioșilor să fi fost aceea care se citește astăzi după punerea darurilor pe sf. masă, în urma intrării celei mari. Ea a putut fi distanțată de celelalte, atunci cînd s-a dezvoltat ceremonia vhodului mare, care, potrivit cu logica acțiunii și cu sensul rugăciunilor, a fost așezat între rugăciunea a doua și a treia.

Intitularea primelor două ca rugăciunea întîia și a doua a credincioșilor sau pentru credincioși, se justifică numai prin faptul că ele se citesc în cursul Liturghiei cu acest nume, pentru că în realitate cuprinsul lor se referă nu numai la credincioși ci, cum este și firesc, chiar la preot în primul rînd, ca slujitor al jertfei. În cea dintîi din ele, liturghisitorii mulțumesc lui Dumnezeu, cum se face în chip expres mai ales în Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, pentru că le-a ajutat să aducă și acum sf. jertfă pentru păcatele lor și ale credincioșilor, cerînd în același timp să le

2. Cf. Canonul 75 al Sf. Vasile cel Mare («fără proaducere»), canonul 11 al sinod. I ec. («fără împărtășire»), și canonul 5 Ancira.

3. Ceea ce a făcut pe Brightman F. E. (*Liturgies eastern and western*, p. 520), să presupună că numai rugăciunea dintîi era citită de preot, în taină, pe cînd celelalte erau de fapt două ectenii rostite de diacon.

asculte rugăciunile și să le ajute să săvîrșească această lucrare în stare de vrednicie, «întru mărturia curată a cugetului». Căci, potrivit reflecției Sf. Ioan Gură de Aur (*Despre preoție,* cartea VI, cap. 2 și 4), amintită de patriarhul Gherman I, «sufletul și mîna celui care va atinge Trupul prea curat al lui Hristos, Dumnezeul nostru, trebuie să fie mai curată decît razele soarelui».[4] În cea de a doua rugăciune, liturghisitorii stăruiesc din nou în cererea lor către Dumnezeu, să le curețe trupurile și sufletele de orice pată, pentru ca să se găsească în stare de nevinovăție în oficiul lor pentru aducerea jertfei, rugîndu-se în același timp să se dăruiască și credincioșilor — «celor ce se roagă împreună cu noi» — desăvîrșirea spirituală, spre a ajunge astfel să se împărtășească cu vrednicie din sf. jertfă. De altfel, toate celelalte rugăciuni recitate tainic în cursul Liturghiei vibrează ca și aceste două de la începutul Liturghiei credincioșilor, de sentimentul și mărturisirea insuficienții spirituale a slujitorilor și a celorlalți participanți la această mare slujbă a Bisericii. În consecință, liturghisitorii imploră mila și harul dumnezeiesc, spre a-i întări cu puterea Sfîntului Său Duh pentru săvîrșirea jertfei euharistice, curățindu-i de tot ce ar putea să tulbure simțurile și ferindu-i de orice faptă rea, pentru că numai astfel, «păziți sub stăpînirea Ta», precum încheie ecfonisul ultimei ectenii și rugăciuni de la începutul Liturghiei credincioșilor în formularele Sf. Ioan Gură de Aur și Sf. Vasile cel Mare, pot aduce cu vrednicie slavă lui Dumnezeu. Pe de altă parte, în Liturghia darurilor mai înainte sfințite, urmînd cursul logic al ideilor din rugăciunea corespunzătoare, preotul mărturisește în ecfonisul respectiv că numai «după darul Hristosului Tău» putem să ne facem «fii ai luminii și ai zilei», prin împărtășirea cu «prea curatul Trup și de viață făcătorul Sînge». Așa încît Liturghia, deși este de fapt o rugăciune și anume cea mai mare rugăciune a Bisericii, ea se înfățișează în același timp și ca un suiș spiritual sau ca o scară sublimă a sfinteniei, care, printr-o continuă și progresivă smerire și pocăință, manifestată în cursul rugăciunilor tainice, duce la unirea deplină cu Dumnezeu prin Fiul Său.

De fapt, Liturghia credincioșilor începe cu ectenia mică: «Cîți sîntem credincioși, iară și iară în pace Domnului să ne rugăm», ce se rostește în timpul primei rugăciuni pentru credincioși și în directă continuare a formulelor pentru trimiterea catehumenilor. Odinioară, înaintea fiecăreia din cele două rugăciuni se recita în întregime ectenia mare.[5] Ea a rămas și în practica de astăzi și anume în timpul celei de a doua rugăciuni, dar sub o formă fragmentară, prin omiterea părții de la mijlocul ei, și anume începînd de la cererea a cincea pînă la a zecea inclusiv. Aceasta reprezintă o practică cristalizată înainte de veacurile XIII-XIV,

4. Ps.-Gherman I, *Comentar liturgic,* P.G., t. XCVIII, col. 416 C-417 A.

5. Cf. ms. nr. 1020, Bibl. din Sinai (sec. XII-XIII), la A. Dmitrievschi, Εὐχολόγια, p. 141. Mărturii despre întrebuințarea ecteniei mari la începutul Liturghiei credincioșilor ne dau *Constituțiile Apostolice,* cartea VIII-a, cap. 10; Sf. Vasile cel Mare, *Epist. CLV,* P.G., t. XXXII, col. 612; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XXXVII, 3 la Fapte,* P.G., t. LX, col. 266 etc.

cînd patriarhul Filotei ia act de dînsa în Diataxa sa. Astfel, cu privire la cele două rugăciuni pentru credincioși, el recomandă diaconului să fie atent cînd termină de citit preotul pe fiecare din ele, pentru ca în acel moment să întrerupă ectenia prin expresia «Înțelepciune!», dînd astfel ocazie preotului să spună vosglasul rugăciunii respective.[6] În liturghierul de astăzi, ectenia în cauză moștenește deci întinderea consacrată de experiență și uz, în raport cu timpul socotit necesar preotului pentru citirea în taină a fiecăreia din cele două rugăciuni pentru credincioși. Prezența interjecției «Înțelepciune!», în locul obișnuitului îndemn: «...pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm», reprezintă o notă unică și caracteristică celor două ectenii de aci pentru credincioși. În vechime, interjecția «Înțelepciune!» corespundea în acest moment, precum am văzut, unei necesități practice.[7]

II

INTRAREA CEA MARE

După rugăciunea a doua pentru credincioși, urmează procesiunea *Intrării celei mari* (ἡ μεγάλη εἴσοδος, vhodul cel mare), care se desfășoară într-o atmosferă de înaltă spiritualitate, pregătită prin imnul *heruvic* sau heruvimic, și prin rugăciunea înălțată în taină de liturghisitori, în timp ce cîntăreții, corul sau credincioșii întonează acest imn. În esența ei, Intrarea cea mare constă materialmente în transportarea cu o solemnitate deosebită pe sf. masă, a darurilor pregătite deja la proscomidiar. Temelia, pe care se înalță tot edificiul jertfei liturgice, este la origine aducerea și oferirea darurilor. Ritul pregătirii Sf. Agneț și al Sf. Potir constituie elementul esențial și fundamental al proscomidiei. Prin transportarea darurilor, însă, de aci pe sf. masă, Intrarea cea mare trebuie considerată, la rîndul ei, ca început al însuși ritului sf. jertfe euharistice.

a) *Scurtă privire istorică.* În vechime, pregătirea materială și proaducerea darurilor pentru jertfă aveau loc în prima parte a Liturghiei credin-

6. Cf. *Codic. 6277-770 Mînăst. Pantelimon,* la Pan. M. Trembela, *Cele trei Liturghii după codicii din Atena,* p. 9. Vezi și Dom Pl. de Meester, articolul *Grècques (Liturgies),* în «Dict. d'archéologie chrét. et de liturgie», t. VI, partea 2, col. 1619; S. Salaville, *op. cit.,* p. 95, n. 1.

7. Pan. N. Trembela (*op. cit.,* pp. 67-68), presupune că strigarea «Înțelepciune!» ar proveni, în prima ectenie, din rugăciunea de odinioară pentru penitenți, iar în cea de a doua ectenie, din rugăciunea pentru credincioși, pe care ei trebuiau să le asculte plecați în genunchi. Strigînd «Înțelepciune!», diaconul i-ar fi făcut atenți asupra momentului cînd trebuiau să se ridice și să se apropie cu cuviință, pentru a primi, prin mîna liturghisitorilor, binecuvîntarea obișnuită. Această interjecție ar fi înlocuit, adică, formulele «ridicați-vă, catehumenilor» sau, pentru credincioși, «să ne ridicăm», din Liturghia *Const. Apost.,* VIII, 6, 10. O astfel de ipoteză este însă prea puțin probabilă. În primul rînd, ea nu găsește nici un temei în analogia cu locurile citate din liturghia Const. Apost. Indemnul «ridicați-vă» sau «să ne ridicăm» avea alt sens, iar pentru primirea binecuvîntării de la liturghisitori, înainte de concedierea diferitelor clase de asistenți, Const. Apost. (VIII, 6, 7, 9), întrebuințează formula: «plecați-vă și fiți binecuvîntați!». Pe de altă parte, interjecția «Înțelepciune!» apare mai tîrziu numai în ecteniile pentru credincioși, iar nu și în cele pentru catehumeni.

cioșilor. Ele erau depuse de aceștia numai după concedierea catehumenilor, fiind adunate mai ales de diaconi, care le depozitau în pastoforiu sau pe o masă suplimentară (τὸ παρατράπεζον) dinăuntrul altarului. Cantitățile potrivite alese de diacon erau apoi transportate și prezentate în vasele respective, episcopului sau preotului, care le primea și le depunea pe altar, oferindu-le ca daruri, printr-o rugăciune. În legătură cu aceste acțiuni, se broda și pomenirea numelor celor care le aduceau și ale celor pentru care erau aduse.

După ce însă locul sau momentul proscomidiei a fost trecut înainte de Liturghia catehumenilor și a luat dezvoltarea știută pe masa prothezei, actul transportării darurilor a trebuit să îmbrace de asemenea și el, ca urmare logică, o pompă corespunzătoare. Un impuls însemnat în această direcție a fost dat și de semnificațiile simbolice căpătate de momentele și actele din ritualul proscomidiei în noul său aspect. Pe de o parte, Agnețul este privit ca imaginea Mielului lui Dumnezeu pregătit pentru jertfă, cît și a Fiului Său, născut în peștera de la Betleem ; pe de altă parte, întreg serviciul după citirea Sf. Evanghelii și pînă la imnul heruvic simbolizează, după comentarul pseudo-patriarhului Gherman I, timpul din cei trei ani ai activității Mîntuitorului.[8] Era, deci, foarte natural ca aducerea darurilor pe sf. masă să capete semnificația venirii Sale pentru cea din urmă oară la Ierusalim, înainte de Patimi.[9] Ca urmare firească, actul simplei transportări de odinioară a darurilor din schevofilachion sau de la masa pe care erau pregătite mai tîrziu, la sf. prestol, a trebuit să fie supus unei dilatări corespunzătoare[10] noilor sensuri. Așa a luat naștere *vhodul cel mare* sau *intrarea cu sf. daruri,* sub forma unei procesiuni, care pleacă de la proscomidiar, trece prin ușa dinspre miazănoapte a altarului, pentru a ajunge în mijlocul naosului, întorcîndu-se apoi prin sfintele uși la sf. masă din altar, unde sînt din nou proaduse sau puse înainte.

Ceremonia intrării celei mari s-a înaugurat în veacul al șaselea, desigur sub o formă mai simplă la început și, poate, numai prin unele regiuni. Pe vremea patriarhului Eutihie al Constatinopolului (552-565), ea nu era încă generalizată. Se vedea însă că prindea teren, de vreme ce dînsul dezaproba pe cei ce recomandau credincioșilor să cînte un anumit imn, în timp ce darurile erau transportate la sf. masă, închipuindu-și că este purtat «Împăratul slavei», deși ele nu erau încă sfințite.[11] La 9 ani (574) însă, după încetarea din viață a acestui patriarh, vhodul cel mare a intrat oficial în tipicul Bisericii, în urma decretului prin care împăratul

8. P.G., t. XCVIII, col. 416 D, și ediț. Nil Borgia, *Il commentario liturgico di S. Germano, patriarca Constantinopolitana e la Versione latina di Anastasio Bibliotecario,* nr. 33, p. 25.

9. Sf. Gherman, *op. cit.,* P.G., t. cit., col. 420 D. Cf. și Nicolae Cabasila, *Explicarea dumnezeieștii Liturghii,* cap. XXIV, P.G., t. CL, col. 420 C.

10. Cf. și P. Lebedev, *Liturgica...,* trad. rom. de Icon. Nic. Filip, București, 1899, p. 262.

11. *Epistola către papa Vigiliu, Despre Paște și Sf. Euharistie,* P.G., t. LXXXVI, col. 2400-2401.

Justin consacra introducerea imnului heruvic în Liturghie.[12] Această cîntare se găsește strîns legată în istoria serviciului divin, de ceremonia Intrării cu sf. daruri. Proba cea mai evidentă în această privință o face ecoul expres al acestei procesiuni, reflectat în textul imnului heruvic, care apare astfel ca o punere în scenă a temei solemnității însăși.

b) *Imnul heruvic*. Nu s-ar putea spune cu precizie absolut documentară, la care din cele patru imne heruvice din serviciul Liturghiilor bizantine se referă decretul împăratului Justin.[13] În tot cazul, o astfel de cîntare de inspirație creștină venea numai să înlocuiască aci un psalm, care mai înainte se intona în timp ce se adunau darurile de la credincioși și se îndeplineau lucrările manuale pregătitoare, în vederea punerii înainte sau proaducerii.[14]

Cele două ectenii și rugăciuni pentru credincioși s-ar putea privi ca un scurt moment de tranziție de la Liturghia catehumenilor la Liturghia euharistică. Venind imediat după ecteniile și rugăciunile pentru catehumeni și avînd ca obiect una dintre categoriile de asistenți aflați în biserică, rugăciunile pentru credincioși apar într-o măsură oarecare cu o funcțiune similară celei ale grupului de rugăciuni dinaintea lor și aproape ca o parte integrantă a acestui grup. Unele încheie oficiul pentru catehumeni, iar cele pentru credincioși reprezintă o prevenire pentru categoria de asistenți care rămîneau în biserică, spre a participa la desfășurarea misterului liturgic, care consta în aducerea jertfei.

În Liturghie, creștinul contemplă nu numai cu mintea, ci și cu credința, opera și misterul mîntuirii. De aceea, credincioșii sînt conduși de la meditația discursivă prin rugăciunile, imnele și lecturile din Liturghia catehumenilor la meditația contemplativă, prin care puterile sufletului se avîntă dincolo de contingențele banale ale vieții, spre a simți prin credință prezența lui Dumnezeu și a harurilor Sale.

---

12. G. Cedrenus (sec. XI), *Sinopsa ist.*, P.G., t. CXXI, col. 748.

13. Nu este exclus totuși ca cel mai vechi dintr-însele să fie cel care se cîntă la Liturghia Sf. Vasile cel Mare, în sîmbăta Paștilor («Să tacă tot trupul omenesc și să stea cu frică și cu cutremur și nimic pămîntesc întru sine să nu gîndească, fiindcă Impăratul împăraților și Domnul domnilor vine să se junghie și să se dea mîncare credincioșilor; ci merg înaintea acestuia cetele îngerești cu toată începătoria și stăpînia; Heruvimii cu ochi mulți și Serafimii cei cu cîte șase aripi, fețele acoperindu-și și cîntînd cînarea: «Aleluia, aleluia, aleluia»), întrucît el este întrebuințat și în Liturghia Sf. Iacob. Imnul heruvic din Liturghia darurilor mai înainte sfințite («Acum Puterile cerești împreună cu noi nevăzut slujesc, că iată intră Impăratul slavei. Iată jertfa tainică săvîrșită, de dînsele este înconjurată. Cu credință și cu dragoste să ne apropiem, ca părtași ai vieții veșnice să ne facem. Aleluia, aleluia, aleluia») este considerat de unii ca o compoziție din anul 615 a patriarhului constantinonopoltan Sergiu, iar de alții este atribuit diaconului său, Gheorghe Pisidis. Poate că imediat după heruvicul din sîmbăta mare vine ca vechime cel din uzul Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur: «Noi cei ce închipuim tainic pe Heruvimi și aducem făcătoarei de viață Treimi cîntarea cea de trei ori Sfînt, toată grija cea lumească să o lepădăm, ca să primim pe Impăratul tuturor, pe Cel înconjurat în chip nevăzut de cetele îngerești. Aleluia, aleluia, aleluia». In joia cea mare face funcție de heruvic troparul «Cinei Tale celei de taină, Fiul lui Dumnezeu, astăzi părtaș mă primește»... Vezi lucrarea noastră *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cîntarea bisericească*, București, 1937, pp. 171-175.

14. Cf. lucrarea noastră indicată în nota precedentă, pp. 171-172.

Prin tema și obiectul lor, toate rugăciunile și actele din rînduiala Liturghiei credincioșilor se găsesc într-o strînsă conexiune și dependență de momentul culminant al jertfei euharistice, în care se realizează însăși prezența și lucrarea Mîntuitorului. Percepțiunea acestei realități supranaturale scapă însă capacității simțuale a firii umane, ea fiind posibilă numai unei intuiții spirituale superioare, susținută de har și izvorîtă din credință. De la începutul ei, dar mai precis de la cîntare heruvicului, Liturghia se desfășoară într-o notă mistică. Ca atare, în întocmirea ceremonialului se observă tendința vădită de a transpune cugetarea, simțirea religioasă și pietatea pe un plan superior, suprasimțual am putea spune. În definitiv, Liturghia urmărește în ultima linie să realizeze în credincioși senzația aceasta a supranaturalului sau experiența unei vieți divine, adică, într-un cuvînt, emoția mistică. Numai deasupra simțurilor, în domeniul credinței putem încerca această senzație a unirii noastre intime cu Dumnezeu prin Fiul Său. De aceea, prin imnul heruvic, ni se amintește încă de la începutul Liturghiei credincioșilor acea condiție preliminară de purificare morală și intelectuală, pusă de teologia mistică, pentru ca «cel puțin în inimă» să ne despărțim sau să ne degajăm de toate cele ce ne leagă de lumea simțurilor.

Intonarea heruvicului începe direct după ecfonisul («Ca, sub stăpînirea Ta, totdeauna fiind păziți...») ultimei rugăciuni pentru credincioși. Dintre cele patru imne amintite, întrebuințarea cea mai largă, generală am putea spune, o are, precum este și firesc, heruvicul din Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur («Noi, cei ce închipuim tainic pe Heruvimi...»). Ideile din cele trei imne heruvice propriu zise sînt aceleași, deși dezvoltarea și ordinea lor de succesiune este diferită în textele respective. Așa, precum s-a spus, tema lor se inspiră din semnificația simbolică a Intrării celei mari. Mîntuitorul, «Împăratul slavei», «Împăratul tuturor», «Împăratul împăraților și Domnul domnilor», «înconjurat în chip nevăzut de cetele îngerești», care «merg înaintea Acestuia... cu toată începătoria și stăpînia, Heruvimii cei cu ochi mulți și Serafimii cei cu cîte șase aripi», va apare adică curînd, reprezentat prin sfintele daruri, ce se vor transporta de la proscomidiar pe sf. masă. Ca participanți la această priveliște spirituală, noi Îl întîmpinăm intonînd de trei ori cîntarea de daudă «Aleluia», așa cum făceau Puterile cerești din viziunea autorului «Apocalipsei» (XIX, 1, 3, 4).[15] Pentru ca într-adevăr să putem închipui tainic pe Heruvimi și să ne unim cu corurile cetelor îngerești, este însă necesar ca, mai întîi, «să tacă tot trupul omenesc și să stea cu frică și cu cutremur și nimic pămîntesc întru sine să nu gîndească». Pentru ca să vedem cu ochii spirituali pe Fiul lui Dumnezeu, Cel ce a mers să se jertfească pentru mîntuirea noastră, se cere anume ca sufletul să fie ușor, să fie desprins

15. In *Expositio liturgiae gallicanae,* atribuită Sf. Gherman al Parisului († 576), — P.L., t. LXXII, col. 83-98 —, acest întreit Aleluia este considerat ca un împrumut din viziunea Apocalipsei Sfîntului Ioan Evanghelistul, XIX, 1, 3, 4. Comentarul liturgic al patriarhului Pseudo-Gherman I al Constantinopolului dă ca temei biblic al imnului heruvic viziunea din profeția lui Iezechiel X, 3, 4.

adică de tot ceea ce l-ar putea reține în preocupări inferioare sau din cadrul vieții pămîntești, să ajungă a fi asemenea îngerilor printr-o renunțare și simplificare interioară, eliberîndu-se de sub puterea și sugestia simțurilor, care ne înlănțuiesc în grijile terestre ale vieții. Precum se exprima Pseudo-Gherman I al Constantinopolului, «imnul heruvic, care se cîntă, îndeamnă pe toți să fie mai cu luare aminte de acum și pînă la sfîrșitul Liturghiei, lăsînd toată grija de aici, ca să primească pe Marele Împărat, prin împărtășire». [16]

Propriu zis, imnul heruvic nu este o rugăciune, ci o formulă de autopersuasiune sau un imbold corespunzător semnificației momentului, pentru sporirea potențialului spiritual al întregii asistențe. Intonarea sa melismatică, caracterizată adică prin modulațiuni tărăgănate, este cerută de rațiuni practice în primul rînd și anume spre a se lăsa timpul necesar lucrărilor de pregătire ale liturghisitorilor. Nu mai puțin însă, o astfel de întonare constituie un element în plus pentru crearea unei dispoziții sufletești de transportare spirirtuală și de meditație, corespunzătoare momentului.

c) *Rugăciunea tainică a preotului, din timpul imnului heruvic.* Pentru pregătirea specială a liturghisitorului n-a întîrziat să se introducă în plus o mișcătoare rugăciune, ce se citește în taină în timpul cîntării heruvicului: «Nimeni din cei legați cu pofte și cu desfătări trupești nu este vrednic să vie, să se apropie sau să slujească Ție, Împărate al slavei...». E greu să se afirme că ea a fost întrebuințată mai întîi în Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur sau în cea a Sf. Vasile cel Mare. Unele manuscrise o înscriu numai în rînduiala acesteia din urmă, [17] iar altele n-o prevăd în nici una din ele. [18] Nu este exclus ca ea să fi figurat mai întîi ca o piesă de evhologhiu, de unde era recitată la vremea cuvenită.

Apropiata transportare a darurilor pe sf. masă, adică pe adevăratul altar, pentru jertfă, este firesc să angajeze profund conștiința preotului, ca slujitor al ei. În perspectiva sa spirituală, se profilează jertfa în sine, jertfa deplină sau desăvîrșită, cînd, fiind sfințită prin venirea și lucrarea Sfîntului Duh, Domnul însuși devine prezent substanțial. De aceea, anticipînd, liturghisitorul se simte obligat a mărturisi că adevăratul preot al jertfei este Mîntuitorul, că în Liturghie este jertfa Lui însuși, pe care pe Golgota a adus-o personal, primind-o împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt; pe de altă parte, că tot El este Cel ce împărtășește pe credincioși de binefacerile jertfei Sale prin primirea de către ei a Sfîntului Său Trup și a prea curatului Său Sînge, la sfîrșitul Liturghiei: «Tu ești Cel ce aduci (jertfești) și Cel ce Te aduci (Te jertfești), Cel ce primești și Cel ce Te împarți, Hristoase, Dumnezeul nostru». Preotului îi este încredințat numai oficiul de slujitor al Împăratului slavei, adică de «împreunălucrător» (II Corint. VI, 1), sau cooperator la opera mîntuirii, ce se continuă în fiecare Liturghie; aci, preotul îndeplinește rolul de slujitor

16. Ps.-Gherman I al Constantinopolului, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 420 D-421 A.

17. *Codic. Barberini 336* (sec. VIII-II și *Codic. Sebastianov* (sec. X-XI). Cf. Dom. Pl de Meester, *Genèse, sources et developpements du texte grec de la liturgie de S. Jean Chrysostome,* p. 88, n. 3.

18. *Codic. Porphyrios* (sec. X-XI) și *Codic. Rossanensis* (sec. XI-XII). Cf. *ibidem.*

în numele Învățătorului său, adică de oficiant al jertfei, care acum se aduce sub formă liturgică sau sacramentală și deci nesîngeroasă, pentru ca astfel, pînă la sfîrșitul veacurilor, cei ce cred într-Însul să aibă ocazie a se împărtăși de binefacerile mîntuirii realizate prin jertfa Fiului lui Dumnezeu. [19]

Un mandat atît de sfînt încarcă cu mare răspundere și e de natură a umple de sfială sufletul unui preot pătruns de conștiința misterului, pe care îl îndeplinește în Liturghie. Ce vrednicie morală, ce grad de spiritualitate, adică de degajare de patimi, și ce înălțare cu duhul trebuie să realizeze un liturghisitor pentru ca să poată fi la înălțimea slujbei, în care el reprezintă pe Arhiereul Cel veșnic și stăpîn al celor cerești și al celor pămîntești! Îndeplinirea unui astfel de oficiu «este lucru mare și înfricoșător pentru înseși Puterile cerești», așa încît «nimeni din cei legați cu pofte și cu desfătări trupești nu este vrednic să vie, să se apropie sau să slujească Ție, Împărate al slavei». Ori pe ce treaptă a suișului duhovnicesc s-ar ridica un preot, nu s-ar putea spune totuși că. om în trup fiind, ar fi putut atinge măsura deplină a sfinteniei cerute «pentru a sta înaintea sfintei mese și a jertfi Sfîntul și preacuratul Trup și scumpul Sînge». De aceea, el simte nevoia să se roage Domnului ca să nu-l înlăture dintre slujitorii Săi, ci «să-i curățească sufletul și inima de cugete viclene și să-l facă apt prin puterea Sfîntului Său Duh», binevoind astfel a primi să-I fie aduse darurile de un slujitor care se recunoaște nevrednic.

Rugăciunea tainică din timpul cîntării heruvicului constituie, deci, un scurt dar concentrat exercițiu spiritual și o formulă țesută din vibrătoare accente ascetice, menite să purifice sufletul liturghisitorului și să-l promoveze cel puțin pe o primă treaptă a urcușului spiritual corespunzător atmosferei de mister a Liturghiei credincioșilor. Ca o întregire a acestui exercițiu, liturghisitorii încearcă o nouă înălțare într-un zbor iute al gîndului, recitînd și ei, în taină și cu pătrundere, imnul heruvic de trei ori, cu cîte o închinăciune în fața sfintei mese, la fiecare sfîrșit.

d) *Ceremonialul intrării celei mari.* Deschizîndu-se apoi sfintele uși și perdeaua lor, preotul face tămîierea mică, recitînd psalmul 50 și alte tropare de umilință și acomodîndu-și această acțiune notei mistice a momentului, printr-o cădire lină, care să nu tulbure prin sunetul clopoțeilor de la cădelniță, liniștea de profundă reculegere din biserică. Însăși această cădire se încadrează între lucrările pregătitoare ale vhodului. Terminînd cădirea, liturghisitorii fac îndată trei închinăciuni în fața sfintei mese și, după ce o sărută, se înclină din sfintele uși către credincioși. Mergînd după aceea la proscomidiar și făcînd trei închinăciuni însoțite de recitarea stihului «Dumnezeule, curățește-mă pe mine păcătosul», liturghisitorii iau vasele cu sfintele daruri și formează cortegiul vhodului, potribit regulilor înscrise în liturghier, [19 bis] cu privire la cazu-

19. Cf. Pr. dr. Ol. N. Căciulă, Ἡ Θεία Εὐχαριστία-ὡς θυσία, Atena, 1931, pp. 338-339.

19. bis. A se vedea îndeosebi ediția liturghierului de București, 1956. La Liturghia cu arhiereu, acesta nu iese cu sf. daruri, «ci le dă preotului și diaconului, care închipuie

rile cînd oficiază un preot singur, ori însoțit de diacon, sau mai mulți preoți, cu sau fără diaconi. Îndată ce cîntarea heruvicului se oprește la punctul stabilit prin practică, procesiunea cu sf. daruri se desfășoară ieșind, precum s-a spus, prin ușa de miazănoapte a altarului, purtîndu-se înainte cădelnița cu tămîie sau smirnă, precum și una sau două făclii aprinse. La catedrale și bisericile cu un aparat mai bogat, în primele rînduri ale procesiunii sînt purtate ripidele de metal cu chipurile Serafimilor, ilustrîndu-se astfel simbolic cetele îngerești, care escortează în chip nevăzut pe Împăratul tuturor.[20] În vremurile de strălucire ale imperiului bizantin, împăratul însuși se încolona în această procesiune, atunci cînd participa la Liturghia din biserica Sf. Sofia. Cu lumînarea în mînă, el pornea din altar cu clerul și îndată ce ieșea pe ușa laterală amintită, suita de demnitari și garda cu prapuri și sceptrul îl urmau în acest cortegiu simbolic al Împăratului tuturor.[21] Nu este de mirare, deci, dacă și credincioșii s-au simțit înclinați la rîndul lor să-și manifeste venerația, îngenunchind în fața darurilor purtate în procesiune, deși în acest moment liturgic ele nu au decît tot valoarea unor simboale.[22]

Începînd chiar în timpul parcursului de la altar și continuînd în mijlocul naosului, unde se opresc cu fața spre credincioși, liturghisitorii rostesc cu solemnitate formulele stabilite pentru pomenirea în general a căpeteniilor bisericești, a diferitelor categorii ale clerului, a conducătorilor statului și a ctitorilor. Pomenirea publică și solemnă a acestor categorii, la vhodul cu cinstitele daruri, este motivată de serviciile și foloasele pe care obștea credincioșilor le are din partea acestor categorii, care, prin îndeplinirea atribuțiilor lor, asigură fie ordinea și siguranța vieții sociale, fie progresul spiritual și mîntuirea sufletelor, fie susținerea

---

pe Iosif și pe Nicodim», întrucît «arhiereul poartă chipul lui Hristos». *Scrisoarea sinodală a patriarhului ecumenic Paisie I către Nicodim al Moscovei* (1665). La K. Delikanis, Πατριαρχικά ἔγγραφα, t. III, Constantinopol, 1905, p. 48.

20. Cf. și Ps.-Gherman I, *op. cit., ibidem,* col. 420 A.

21. Vezi Βασίλειος τάξις sau *Cartea ceremoniilor de la Curtea bizantină,* întocmită de împăratul Constantin VII Porfirogenetul. Cf. S. Antoniadis, *Place de la Liturgie dans la tradition des lettres grecques,* Leiden, 1939, p. 199.

22. Asupra acestui amănunt a atras atenția încă din veacul al VI-lea patriarhul constantinopolitan Eutihie (vezi supra, p. 1034, și nota 11). Nicolae Cabasila explică această îngenunchiere a credincioșilor, prin confundarea cu vhodul de la Liturghia darurilor mai înainte sfințite, unde este vorba de o prezență reală a Mîntuitorului, darurile aflîndu-se deja transformate în Trupul și Sîngele Său, la o Liturghie precedentă. *Explicarea Dumnezeieștei Liturghii,* cap. XXIV, P.G., t. CL, col. 420 D. Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, găsește o formă mai fericită pentru justificarea acestei practici. Respingînd acuzația de idololatrie, el susține că pe drept cuvînt îngenunchie credincioșii la vhodul cel mare, întrucît, deși darurile nu sînt sfințite, ele au fost însă pregătite și puse înaintea lui Dumnezeu prin rugăciuni, ca unele ce urmează a fi prefăcute puțin mai tîrziu în Trupul și Sîngele Mîntuitorului. Deci, la Intrarea cea mare, lor li se dă cinstire ca unora ce sînt închipuiri ale Trupului și Sîngelui lui Hristos (*Despre sfînta biserică,* P.G., t. CLV, col. 728-729; în trad. romînă citată, București, 1865, la p. 261, col. 2-262, col. 1). O justificare similară o găsește și Gavriil Sever al Filadelfiei, în lucrarea *Fides Ecclesiae orientalis seu Gabrielis metropolitae Philadelphiensis opuscula,* editată de Richardus Simon, Parisiis, 1671. La Ioannes Michael Hanssens, *Institutiones liturgicae de ritib. orientalibus,* t. III, pars altera, p. 288.

Bisericii și rolul ei, prin jertfele lor materiale. Pentru restul credincioșilor se întrebuințează formulele generale sau globale de pomenire înscrise în liturghier. În realitate, însă, cel puțin în Biserica Ortodoxă Romînă, se practică aproape în chip curent — am putea spune — și pomenirea nominală publică a listelor de vii și morți, uneori destul de lungi, în timpul opririi procesiunii vhodului mare, în mijlocul naosului. În spiritul Dreptului bisericesc oriental însă, o excepție în acest sens se face numai pentru ctitori, îngăduindu-se ca «numele lor să fie pomenite la slujbele bisericești».[23] În această categorie ar putea fi asimilat, fără îndoială, și cazul altor creștini pioși, care s-au ilustrat prin binefaceri sensibile în folosul comunității bisericești. Pomenirile nominale lungi, care nu se încadrează în excepțiile menționate în legătură cu vhodul mare, apar însă pe de o parte ca o exagerare a amănuntelor accesorii, ceea ce duce la înecarea acțiunii liturgice principale și la atingerea esteticii ritului. Totdeodată, ele pot ajunge o încercare serioasă pentru puterea de suportare a multora dintre credincioși și o provocare pentru susceptibilitățile delicate, în cazurile, mai ales, în care se pot identifica în șirul numelor rostite în auz, persoane cu o reputație morală scăzută în opinia publică; în astfel de condițiuni, «răscumpărarea păcatelor se schimbă (se transformă) în laudă», precum se exprima Fericitul Ieronim.[24] Pentru aceste motive, autoritatea bisericească s-a văzut nevoită să interzică formal pomenirile nominale sau, mai precis, citirea de pomelnice la ieșirea cu sf. daruri;[25] pentru un astfel de oficiu, rînduiala bisericească a stabilit momentele respective din ritul proscomidiei. Pomenirile nominale din cursul vhodului mare au caracterul precis al unor pomeniri de onoare,[25 bis] așa că nu pot fi la locul lor aci, acelea care nu întrunesc această condiție.

23. Nicodim Milaș, *Dreptul bisericesc oriental,* traducere romînă de D. I. Cornilescu și Vasile S. Radu, București, 1915, p. 441. O astfel de concesiune are la bază și o considerație de ordin moral și educativ în același timp. Este, adică, o datorie de recunoștință de a ne aduce aminte în rugăcituni de ctitori și de binefăcători, luînd exemplu de la sacrificiile lor pioase

24. «Expunem acest capitol pentru întîistătătorii Bisericilor. Ce însemnează cuvintele: *alesul meu a săvîrșit multe fărădelegi în casa mea?* (Ieremia XI, 15). Ele se aplică fără îndoială și bogaților, care, deși răpesc bunurile altora și nu scot vicleșugurile din inimile lor, cred că sînt demni de îndurarea lui Dumnezeu... Cu toate acestea, se pomenesc acum public numele donatorilor și răscumpărarea păcatelor se transformă în laudă, fără să-și amintească de văduva din Evanghelie care, punînd în corvană doi bănuți, a întrecut ofranda tuturor bogaților» (Mc. XII, 41-44. *Super Ierem.,* liber II, cap. XI, P.L., t. XXIV, col. 784 C-D).

25. «Multe Biserici autocefale au interzis prin hotărîri sinodale citirea pomelnicelor la ieșirea cu sf. daruri și chiar pomenirea chiriarhului acelei Biserici... Astfel a făcut Biserica regatului grecesc». Dragomir Demetrescu, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XXX (1906-1907), p. 433 și note. De asemenea, fosta Episcopie a Argeșului a oprit pomenirea în auz la ieșirea cu sf. daruri, prin ordinul nr. 2421 din noiembrie, 1925 etc.

25 bis. Acest considerent este valabil independent de credința, de convingerile și de atitudinea conducătorilor politici ai statului față de religie și față de Biserică. În concepția Bisericii creștine, societatea organizată în stat și cîrmuită de căpetenii sau autorități este considerată în principiu și indirect ca o instituție de drept divin. Dacă, adică, statul nu este întemeiat direct de Dumnezeu, existența lui este privită totuși ca rezultanta unei necesități sau dispoziții sădite de la creație în însăși natura omului. Ordinea socială

La o privire mai atentă, ceremonia intrării celei mari lasă să se întrevadă astfel, pînă în rînduiala ei de astăzi, momentele principale din care era constituit ritul proscomidiei în simplitatea lui primară. Căci ce sînt, de exemplu, aceste pomeniri, care se încheie în timpul scurtei opriri din mijlocul bisericii, ca și formulele cu același caracter ce se schimbă în șoaptă, precum vom vedea, între preoți și diaconi, în timpul intrării cu darurile în altar, dacă nu ecoul vechilor diptice legate de actul proaducerii și anume de aducerea și de punerea darurilor pe sf. masă? De asemenea, obiceiul ca arhiereul să primească, cînd slujește, de la diacon și preot sfintele daruri, în fața ușilor împărătești, ducîndu-le el însuși pe sf. masă, după cuvenitele pomeniri, nu este altceva decît reflexul vechii practici de a primi din mîinile clericilor darurile pentru proaducere.

Reluîndu-se cîntarea părții a doua a imnului heruvic, procesiunea cu sfintele daruri se întoarce în aceeași ordine în altar și, după ce s-a intrat prin sf. uși, darurile sînt depuse pe antimisul de pe sf. masă, după rînduiala stabilită. Anume, în timp ce preotul rostește formulele de pomenire în mijlocul bisericii, diaconul, care a intrat deja, așteptînd cu discul pe cap în altar, în partea dreaptă a intrării, întîmpină pe preoți, zicînd: «Preoția ta să o pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa», la care preotul răspunde: «Diaconia ta să o pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăița Sa, totdeauna...». Preotul așează mai întîi potirul pe sf. masă și luînd apoi discul de la diacon îl pune lîngă el, în stînga, întocmai ca la proscomidiar, recitînd în cursul acestor lucrări cele trei tropare înscrise în liturghier («Iosif cel cu bun chip de pe lemn luînd prea curat Trupul Tău...», «În mormînt cu trupul, în iad cu sufletul...», și «Ca purtător de viață... s-a arătat mormîntul Tău...»). După așezarea sfintelor vase pe antimis, se închid sf. uși și perdeaua lor, iar preotul ridică acoperămintele de deasupra discului și potirului, punîndu-le la o parte, steluța lăsînd-o pe disc deasupra Sf. Agneț. Ia apoi «aerul» de pe umerii diaconului sau ai săi, cînd slujba se face fără diacon, acoperind cu el darurile laolaltă. Tămîiază apoi de trei ori darurile, rostind stihurile 19 («Fă bine, Doamne, întru bunăvoirea Ta Sionului...»), și 20 («Atunci

și juridică statală are, deci, la baza ei legea firii sau legea naturală, care este socotită divină în originea sa, așa precum se subliniază în ambele Testamente ale Sf. Scripturi (Pilde VIII, 16; Romani XIII, 1-2; Petru II, 13-15, 17).

Existența autorităților reprezintă una din legile fundamentale ale vieții în stat, așa precum ordinea și armonia din cosmos au la baza lor anumite legi. În timp ce preocupările conducătorilor bisericești îmbrățișează idealurile transcendente din ordinea religioasă, ale credincioșilor lor, autoritățile statului au în sarcina lor nu numai asigurarea ordinei, libertății, dreptății și fericirii sociale, ci și dirijarea întregii vieți politice sub toate aspectele și țelurile ei din domeniul contingenței, la care membrii Bisericii sînt interesați în aceeași măsură ca și ai celorlalte instituții din componența statului. Iată, deci, de ce Biserica primară, conformîndu-se îndemnului Sf. Ap. Pavel (I Timotei II, 2), a făcut loc în cultul ei divin rugăciunilor pentru înalții dregători ai statului roman necreștin (Tertulian, *Apologeticum*, cap. XXX, XXXI și XXXIX).

Pomenind, deci, public și la loc de onoare pe conducătorii statului, Biserica se conformează astfel și astăzi, pe de o parte comandamentelor doctrinei și tradiției sale sfinte, iar pe de alta întreține în acest chip în conștiința credincioșilor săi ideea de respect și de ascultare de autorități, care constituie baza disciplinei civice.

vei binevoi jertfa dreptății...») din psalmul 50. Acțiunea intrării celei mari se încheie cu dialogul rostit în taină, între preot și diacon. «Pomenește-mă, frate, și împreună slujitorule», zice către diacon preotul, cînd îi dă cădelnița, iar acesta răspunde la rîndul său: «Preoția ta să o pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa», adăugînd încă: «Roagă-te pentru mine, părinte». «Duhul Sfînt să vie peste tine și puterea Celui Prea Înalt să te umbrească», se roagă preotul, iar diaconul răspunde: «Același Duh să lucreze împreună cu noi în toate zilele vieții noastre. Pomenește-mă, părinte». Preotul încheie, în sfîrșit: «Să te pomenească Domnul Dumnezeu, întru împărăția Sa, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor».

e). *Simbolismul intrării celei mari.* După unii comentatori ai Liturghiei, vhodul cu cinstitele daruri este considerat ca o reprezentare simbolică a luării de pe cruce a Trupului Domnului, și a înmormîntării Lui. Precum, adică, cei doi ucenici într-ascuns ai Săi, Iosif și Nicodim, nu L-au înmormîntat pe Golgota, ci L-au luat și L-au transportat în grădina, în care se afla mormîntul unde L-au pus (Ioan XIX, 38-41), tot așa preotul și diaconul, venind la proscomidiar, iau sf. vase cu simboalele materiale ale Trupului și Sîngelui Domnului, pe care le transportă în procesiune solemnă pe sf. masă, privită ca simbol al mormîntului. Vhodul cel mare apare astfel, în perfectă ordine logică, ca o dezvoltare și completare în continuare a temei și actelor din ritualul proscomidiei, în care s-a săvîrșit amintirea Patimilor și morții Domnului pe cruce. Conexiunea intimă între simbolismul acestor două părți ale oficiului liturgic devine evidentă prin cele mai mici amănunte ca, de exemplu, prin formula întrebuințată de liturghisitori în parcursul primei părți a vhodului mare, pentru diferitele pomeniri («...Să-l...», «Să-i...», «Să vă pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa»), expresie derivată din rugăciunea de pe cruce a tîlharului pocăit, către Domnul (Lc. XXIII, 42).

Actele și obiectele liturgice, care intră în componența ritualului pentru depunerea darurilor pe sf. masă, capătă acum un sens simbolico-mistic corespunzător momentului. În primul rînd, așezarea darurilor peste antimisul de pe sf. masă, închipuiește punerea Trupului Domnului în mormînt, adică îngroparea Lui; «sf. masă este antitipul acelui sf. mormînt, jertfelnicul și, desigur, depozitul, în care a fost așezat sf. și prea curatul Trup».[26] Discul nu mai înseamnă acum, ca la proscomidie, ieslea din staulul de la Betleem, în care s-a născut, ci «este în locul mîinilor lui Iosif și Nicodim, care au îngropat pe Hristos».[27] De asemenea, pocrovețele sau învelitorile sf. vase nu mai amintesc aci scutecele, în care a fost înfășat la naștere, ci pînzeturile cu care a fost înfășurat Corpul Său, la așezarea în mormînt, și anume acoperămîntul discului ține locul sudariului sau ștergarului ce a fost pe fața Lui, iar cel de deasupra potirului

26. Cf. Ps.-Gherman I al Constantinopolului, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 420 C. Cf. și col. 421 A.

27. Idem, *ibidem*, col. 421 D.

amintește giulgiul, în care i-a fost înfășurat Trupul (Ioan XX, 6, 7),[28] în timp ce «aerul», care se întinde peste cele două sf. vase, înseamnă piatra pusă pentru închiderea mormîntului.[29] Tămîia întrebuințată la cădire în acest moment, și anume după așezarea acoperămîntului cel mare peste sf. vase, reprezintă aromatele întrebuințate de Iosif și Nicodim la ungerea sf. Trup al Domnului înainte de punerea în mormînt.[30] Închiderea sf. uși la încheierea vhodului mare, amintește pecetluirea mormîntului și întărirea lui cu paznici de către căpeteniile religioase ale iudeilor. Pecetea aplicată pe mormînt este simbolizată, după unii comentatori, prin steluța sau asteriscul rămas pe sf. disc, după ridicarea acoperămîntului său,[31] iar coborîrea perdelei amintește coborîrea tainică a lui Hristos la iad, cu sufletul, și Dumnezeirea pentru liberarea celor drepți.[32]

Acțiunea simbolică este completată prin citirea celor trei tropare[33] menționate mai înainte în ceremonialul intrării celei mari. În cel dintîi dintre ele se descrie lucrarea însăși a coborîrii Trupului Domnului de pe cruce, îndeplinirea datinilor iudaice înainte de înmormîntare și îngroparea Lui de către Iosif («Iosif cel cu bun chip, de pe lemn luînd prea curat Trupul Tău, cu giulgiu curat înfășurîndu-L...»). În cel de al doilea se mărturisește atributul ubiquității și nemărginirii divine a lui Iisus, care, deși ca om se afla cu Trupul în mormînt, totuși sufletul Său, despărțit de Trup, a fost pururea unit cu Dumnezeirea, însoțind-o în iad de unde a eliberat pe cei drepți, conducîndu-i în rai, El fiind în același timp împreună cu Tatăl și cu Duhul pe scaunul sclavei[34] («În mormînt cu Trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu...»). Ca atare, se recunoaște în cel de al treilea tropar că mormîntul Domnului s-a arătat «purtător de viață» și, astfel, «izvorul învierii noastre».[35]

---

28. Cf. Ps.-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 424 B; Protoiereul Grig. Mansvetov, *Explicare pe scurt a Sf. Liturghii* (în l. rusă), § 46, p. 69; dr. V. Mitrofanovici și dr. V. Tarnavschi, *Liturgica...*, ed. 1909, p. 501.

29. Cf. Ps.-Gherman, *op. cit.*, col. 424 B.

30. Cf. Ghenadie, fost episcop de Argeș, *Liturgica...*, București, 1877, p. 93; dr. V. Mitrofanovici etc., *op. cit.*, p. 501.

31. Cf. *Scrisoarea sinodală.. către Nicon al Moscovei*, la K. Delikanis, *op. cit.*, p. 49.

32. Cf. Protoiereul Gr. Mansvetov, *op. cit.*, § 48, p. 72.

33. Înainte de a se ajunge la practicarea generală a acestor tropare, au existat preferințe locale în alegerea formulelor, cu care era însoțită depunerea darurilor pe sf. masă. Astfel, în unele părți, de exemplu, după ce darurile erau așezate pe sf. masă, preotul le acoperea și tămîindu-le, zicea: «Plinirea Duhului Sfînt». Ms. nr. 709 Bibl. din Patmos (an. 1260).

34. Cf. *Mărturisirea Ortodoxă*, partea I, Răspuns la Întrebarea XLIX; Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. rom. de Pr. D. Fecioru (în colecția «Izvoarele Ortodoxiei»), București, 1938, cartea III-a, cap. XXVII, pp. 228-229.

35. În locul acestor două tropare din urmă, unele ediții grecești ca, de exemplu, cele de Atena, 1912, 1924, și Ierotelestikon-ul din 1948 al mitropolitului Hrisostom de Filipi și Neapolis folosesc troparele: a) «Mironosițelor femei, îngerul care sta lîngă mormînt a strigat: mirurile se cuvin morților, dar Hristos s-a arătat străin putrejunii...», și b) «Cînd Te-ai coborît la moarte Cela ce ești viața cea fără de moarte...». De notat că edițiile romînești consună în această privință cu Brightman, *op. cit.*, și cu ediția de Atena, 1927.

Versetele 19 și 20 ale ps. 50 («Fă bine, Doamne, întru bunătatea Ta Sionului și să se zidească zidurile Ierusalimului. Atunci vei binevoi jertfa dreptății și arderile de tot...»), pe care preotul le recitează după aceste tropare, și anume în timp ce tămîiază sf. daruri, după acoperirea lor cu «aerul», reprezintă o rugăciune în termeni alegorici, în care liturghisitorul se roagă pentru întărirea noului Sion, care este Biserica Mîntuitorului, la temelia căreia stă jertfa Sa, precum și pentru «păstorii ei și învățătorii dreptei credințe», [36] ca unii care sînt puși să o apere. Stihul 20 se referă la jertfa nesîngeroasă din cultul Bisericii, care este bine plăcută lui Dumnezeu, întrucît ea reprezintă și reproduce jertfa lui Hristos, care este jertfa dreptății, despre care se vorbește în profețiile Vechiului Testament. [37]

Odată terminat șirul acțiunilor simbolice din ritualul intrării celei mari, liturghisitorii își solicită reciproc rugăciuni unul pentru altul, într-un dialog tainic, deschis de cel mai mare în rang ierarhic, în chip obișnuit preotul, așa cum s-a arătat mai înainte la descrierea ceremonialului. Acest apel însoțit din partea fiecăruia de înclinarea capului către celălalt, are caracterul unui act de umilință pioasă, căci el reprezintă de fapt o mărturisire indirectă [38] că vrednicia lor personală, indiferent de nivelul ei, nu poate egala sublimitatea slujbei pe care o au de îndeplinit. De aceea, își unesc cu toții rugăciunile, pentru ca «Duhul Sfînt să vină peste» dînșii «și puterea Celui Prea Înalt să» îi «umbrească».

Explicarea expusă mai sus, cu privire la simbolismul vhodului mare, are însă și o a doua paralelă. Am putea chiar spune că, în chip curent, intrarea cu cinstitele daruri este interpretată ca o reprezentare simbolică a intrării și primirii triumfale a Domnului în Ierusalim, cu numai cîteva zile înainte de Paștele iudeilor, de Patimile și de moartea Sa. Nu este greu de observat că această exegeză, asupra căreia se găsesc de acord Pseudo-Gherman I al Constantinopolului [39] și Nicolae Cabasila, [40] se află în consonanță cu finalul imnului heruvic, ce se intonează în cursul timpului al doilea al procesiunii («Ca pe Împăratul tuturor», pe Cel «înconjurat (δορυφορούμενον, escortat) în chip nevăzut de cetele îngerești, să-L primim», cîntînd «Alleluia»). La drept vorbind, întru-aceste două variante de interpretare nu există nici o contradicție, întrucît fiecare din ele este corespunzătoare cadrului mai extins ori numai parțial al evenimentului simbolizat în ceremonialul Intrării celei mari. Primirea triumfală a Mîntuitorului în Ierusalim, cu ocazia intrării Lui pentru ultima oară în acest oraș, se încadrează în episodul istoric al

---

36. Comparați cu zidurile în profeția lui Ieremia I, 18, ca unii care sînt puși să o apere împotriva vrăjmașilor ei (eretici, etc.): «...Eu te-am pus acum cetate întărită, stîlp de fier și zid de aramă în toată țara aceasta».

37. Cf. Protoiereul Gr. Mansvetov, *op. cit.*, § 48, p. 72, și dr. V. Mitrofanovici etc., *Liturgica...*, ed. 1909, p. 502.

38. Cf. și Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explic. despre Sf. Biserică* (trad. rom., București, 1865, p. 262, col. 2), P.G., t. CLV, col. 729.

39. *Comentar Liturgic*, P.G., t. XCVIII, col. 420 D.

40. *Explicarea dumnezeieștii Liturghii*, cap. XXIV, P.G., t. CL, col. 420 C.

Patimilor Sale, întrucît această demonstrație entuziastă a mulțimii pentru Profetul din Nazaret a ascuțit și mai mult invidia și ura căpeteniilor religioase din Ierusalim, precipitînd măsurile care au dus la suprimarea Lui. În timp ce prima interpretare îmbrățișează în obiectivul ei momentele dramatice ce au decurs în urma acestei ultime veniri a lui Iisus în Ierusalim, cea de a doua variantă preferă să prindă în perspectiva comentariului său măreția manifestării entuziasmului curat al celor mulți pentru Mesia. Într-un tablou apar, deci, antecedentele, iar în celălalt urmările sau consecințele faptului. Simbolizarea intrării triumfale ar putea fi circumscrisă, ca atare, la partea procesiunii cu cinstitele daruri, din mijlocul naosului pînă în momentul intrării în altar, cînd corul ori credincioșii însoțesc acest timp al acțiunii cu intonarea părții finale a heruvicului. Ambele exegeze sînt, prin urmare, complimentar exacte și plauzibile. Ele reprezintă cel mult variante, fără să fie însă divergente.

Fără îndoială, acest simbolism, înfățișat în cele două variante, își are sensul său logic în legătură cu Intrarea cea mare din Liturghiile Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Gură de Aur. În Liturghia darurilor mai înainte sfințite însă, cînd darurile purtate în procesiune nu mai sînt simple simboale, ci Sfinte Taine, adică însuși Trupul și Sîngele euharistic al Domnului, înfățișate ambele în Sf. Agneț deja sfințit la o Liturghie anterioară, semnificațiile de mai sus apar aci fără o aplicație temeinică. «Căci», așa precum mărturisesc liturghisitorii înșiși în rugăciunea a doua pentru credincioși din Liturghia celor mai înainte sfințite, «iată *prea curatul Lui Trup și de viață făcătorul Lui Sînge,* întru acest ceas intrînd, va să se pună înainte pe această masă de taină, fiind înconjurate în chip nevăzut de mulțimea oștilor îngerești», sau, ca în rugăciunea ce se rostește în taină în aceeași Liturghie, după așezarea Sf. Daruri pe sf. masă : «stăm înaintea sfîntului Tău jertfelnic, ca înaintea scaunului de Heruvimi, pe care odihnește Unul Născut Fiul Tău și Dumnezeul nostru, *prin înfricoșătoarele Taine,* ce sînt puse înainte». Actualitatea simbolismului sau semnificațiilor privitoare la momentele succesive ale vhodului mare din cele două formulare principale ale Liturghiilor bizantine s-a epuizat, deci, în Liturghia precedentă, în care s-a făcut sfințirea darurilor. În Liturghia celor mai înainte sfințite, intrarea cea mare are un sens curat sau exclusiv mistic, această procesiune putînd să arate aci «venirea cea de apoi a lui Hristos..., la care va veni cu slavă multă», precum se exprimă Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, într-una din explicațiile date în general vhodului mare.[41]

Depunerea Sf. Taine pe sf. masă are de fapt, în Liturghia darurilor mai înainte sfințite, o rațiune practică și anume în vederea împărtășirii, care va urma îndată, deci mult mai curînd decît în celelalte două Liturghii. Acest scop este confirmat limpede atît la sfîrșitul rugăciunii a doua pentru credincioși, cît și la al celei care urmează după așezarea lor pe prestol. În acest caz, acoperirea Sf. Taine cu sf. «aer», precum și închiderea sf.

41. Simion, arhiep. Tesalonic., *Explicarea despre Sf. Biserică,* în colecția citată din traducerea romînă, p. 260, col. 1, și p. 261, col. 1.

uși și a perdelei lor ar căpăta, după același Simion al Tesalonicului, de asemenea un sens curat mistic, analog rînduielii pentru ierarhiile îngerești despre care vorbește Pseudo-Dionisie Areopagitul (Despre ierarhia cerească). Potrivit, adică, Legii divine, că ceea ce este superior se reflectează în ceea ce este inferior, fiecare din cetele îngerești participă la bogăția luminii divine prin intermediul ierarhiilor ce sînt mai aproape de Dumnezeu; tot așa și în Biserică, se acoperă Sf. Taine, pentru că nu se cuvine tuturor să le vadă, ci numai liturghisitorilor, prin care se împărtășesc de ele credincioșii.[42]

La cele două variante ermineutice, în legătură cu semnificația vhodului cu cinstitele daruri, se adaugă însă o a treia, sugerată — pare-se — de o analogie formală și de aparatul exterior al ritualului. Vhodul mare fiind, adică, în ordinea succesiunii, al doilea vhod în Liturghie, Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, consideră că acest «al doilea și marele vhod... arată a doua venire cu slavă a lui Hristos din cer. Pentru aceea se face acest vhod cu multă ceată preoțească, pentru lumina acelei slave a Domnului, cu care va veni».[43] Formulele sau, mai precis, troparele cu care liturghisitorul însoțește punerea darurilor pe sf. masă, vizează, însă, precum am văzut, prea direct și descriu absolut expres actele liturgice ce se îndeplinesc în amintirea punerii în mormînt a Domnului, așa încît această a treia variantă ermineutică privitoare la intrarea cu cinstitele daruri nu găsește nici un sprijin în elementele acestei ceremonii din rînduiala celor două Liturghii principale ale ritului bizantin. Ea apare proprie, precum am văzut, numai pentru vhodul din Liturghia darurilor mai înainte sfințite. De altfel, însuși Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, face mențiune în treacăt că «vhodul acesta» (cel mare)... «înseamnă și îngroparea».[44]

f). *Încheierea ritului intrării celei mari. (Rugăciunea punerii înainte pe sf. masă și ectenia din timpul ei).* Sub aspectul practic, vhodul cel mare are la baza sa necesitatea transportării darurilor de la proscomidiar pe sf. masă, care este altarul de jertfă. Depunerea aci reprezintă în cele două Liturghii principale ale Bisericii Ortodoxe, al doilea moment în acțiunea de oferire a darurilor. Primul moment a avut deja loc la proscomidiar, unde ele au fost pregătite spre a deveni daruri de jertfă. Acum, ele sînt proaduse, adică oferite sau puse înaintea Domnului pe sf. masă, avînd a deveni în curînd jertfă adevărată. Preotul le proaduce printr-o rugăciune pe care o rostește în taină, după așezarea darurilor pe sf. masă și acoperirea lor cu sf. «aer», rugăciune intitulată în liturghier «Rugăciunea proscomidiei», adică «a punerii înainte». Sub forma unei proaduceri sau oferiri pentru a doua oară, această rugăciune reprezintă aci urmele vechii practici a Bisericii, de a se face proscomidia sau oferirea darurilor, în prima parte a Liturghiei credincioșilor.

---

42. Idem, *ibidem,* p. 262, col. 2.
43. Idem, *Despre Liturghie,* cap. 98, și *Explicare despre Sf. Biserică, ibidem,* p. 260, col. 2, și p. 261, col. 1.
44. Idem, *Explicare despre Sf. Biserică, ibidem,* p. 261, col. 2.

Deși textul ei este diferit în cele două Liturghii principale, fiind mai dezvoltat în cea a Sf. Vasile cel Mare, care reproduce exact pe cel din Liturghia Sf. Iacob, totuși el este inspirat de aceleași idei în ambele formulare. În primul rînd, această rugăciune apare preocupată de dorința liturghisitorilor de a se înfățișa apți duhovnicește, ca slujitori sau ca unii prin care va fi adusă Sf. Jertfă. Pentru ca slujba lor să fie primită înaintea Domnului, liturghisitorii simt că este necesar și că, deci, trebuie să se silească a-și cîștiga o dispoziție spirituală asemenea aceleia de care au fost însuflețiți Abel, Noe, Avraam și Samuil în aducerea darurilor, jertfelor, arderilor de tot și a celor de pace, precum și Moise și Aaron în preoția lor (Sf. Vasile cel Mare). «Ca unii adică ce sînt aproape de sfințirea darurilor și au să se atingă de înfricoșătoarea Jertfă, se pregătesc pe ei înșiși și se curățesc prin rugăciuni, pregătindu-se astfel pentru lucrarea sfîntă».[45] Știind că fără ajutorul harului nimeni dintre muritori nu se poate considera apt pentru aceasta, ei se roagă lui Dumnezeu: «Fă-ne vrednici a-Ți aduce Ție daruri și jertfe duhovnicești pentru păcatele noastre și pentru cele din neștiință ale poporului», ca în formularul Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur, sau: «Primește-ne pe noi care ne apropiem de sfîntul Tău jertfelnic, după mulțimea milei Tale, ca să fim vrednici a-Ți aduce această jertfă duhovnicească și fără de sînge», ca în formularul Sf. Vasile cel Mare. În al doilea rînd, rugăciunea punerii înainte după vhodul cel mare constituie o formă de mijlocire pentru primirea darurilor ce se aduc prin liturghisitori: «Precum ai primit de la Sfinții Tăi Apostoli această slujbă adevărată, așa primește și din mîinile noastre, ale păcătoșilor, aceste daruri, întru bunătatea Ta, Doamne» (Liturghia Sf. Vasile cel Mare), ori: «Și ne învrednicește să aflăm har înaintea Ta, ca să fie bine primită jertfa noastră» (Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur).

Fără îndoială — așa precum s-a menționat mai înainte —, în perspectiva acestei rugăciuni se distinge ca obiectiv Sf. Jertfă euharistică. Propriu vorbind, însă, nu pentru aceasta se roagă aci liturghisitorul; de altfel, principial vorbind, nici nu este nevoie să se roage pentru primirea ei, deoarece, fiind Jertfa Fiului, ea este bine primită și plăcută Tatălui, prin ea însăși. În «Rugăciunea punerii înainte» după vhodul cel mare, preotul se roagă deci pentru «aceste daruri puse înainte» (Sf. Ioan Hrisost.), pentru darurile pe care el le-a pus pe sf. masă, din partea sa și a comunității, o dată cu jertfele duhovnicești, pentru ca, la momentul cuvenit, acestea toate să fie primite «în sfîntul și cel mai presus de ceruri și spiritualul... jertfelnic», prin prefacerea lor în Sf. Trup și Sînge al Domnului, căci El este și altar, și jertfă, și arhiereu, pururea mijlocitor în ceruri.

«Dar (liturghisitorul) se pregătește nu numai pe sine, ci și poporul ce este de față, făcîndu-l propriu pentru primirea harului»[46]: «Să se sălășluiască Duhul cel bun al harului Tău peste noi, peste aceste daruri puse înainte și peste tot poporul Tău» (Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur). În Liturghia darurilor mai înainte sfințite, acestea găsindu-se deja sfințite

45. Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. XXV. P.G., t. CL, col. 420 D.
46. Idem, *op. cit.*, *ibidem*, col. 421 A.

la o Liturghie precedentă, tema principală a rugăciunii după vhodul cel mare este împărtășirea în stare de curăție atît a liturghisitorilor, cît și a credincioșilor : «Sfințește sufletele și trupurile noastre ale tuturor cu sfințire neștearsă, pentru ca, întru cuget curat, cu față neînfruntată și cu inimă luminată împărtășindu-ne cu aceste dumnezeiești și Sfinte Taine și printr-însele vii făcîndu-ne, să ne unim cu însuși Hristosul Tău, adevăratul Dumnezeu al nostru».

Dispoziția sufletească a credincioșilor, în vederea jertfei apropiate, este pregătită de fapt prin ectenia rostită de diacon, în timp ce preotul își face în taină rugăciunea punerii înainte. Îndeosebi sînt îndemnați să se roage lui Dumnezeu «pentru cinstitele daruri ce sînt puse înainte», și anume «ca să le sfințească și ca, astfel, proaducerea noastră de la început (de la proscomidie) să-și atingă scopul». [47]

Așa precum imnul heruvic constituie o introducere în ritul Intrării celei mari, tot așa, la rîndul ei, rugăciunea punerii înainte după acoperirea darurilor pe sf. masă și ectenia ce se rostește în timpul ei, se pot considera ca încheiere a acestui rit. În Liturghia darurilor mai înainte sfințite însă, ectenia din acest moment corespunde ecteniei dinaintea înălțării și frîngerii Sf. Trup în vederea împărtășirii.

III

SIMBOLUL CREDINȚEI

a). *Sărutarea păcii.* În Liturghia primelor veacuri, proaducerea darurilor era precedată de un act cu adînc sens duhovnicesc, pentru pregătirea spirituală a asistenței. Spiritul unei strînse legături de familie sau de corp al lui Hristos, schițat deja prin reținerea în biserică numai a celor botezați, era sensibiliziat acum prin *sărutarea păcii,* sau *«sărutarea sfîntă»* (Romani XVI, 16, și I Corinteni XVI, 20), ori *«sărutarea dragostei»* (I Petru V, 14), cum este numită în textele Noului Testament. Ea se practica îndată după rugăciunile pentru credincioși. [48] La strigarea diaconului : «Salutați-vă unul pe altul cu sărutare sfîntă», ca în Liturghia din cartea VIII, 11 a Constituțiilor Apostolice, ori : «Primiți-vă unul pe altul și să ne sărutăm unul pe altul», ca în Liturghia ierusalimiteană a Sf. Iacob, [49] clericii sărutau pe episcop, iar laicii se sărutau între dînșii, bărbații cu bărbați și femeile cu femei, sub supravegherea diaconilor. [50] Își relua apoi fiecare locul său, bărbații separați de femei, copiii ducîndu-se lîngă amvon, desigur pentru cîntarea răspunsurilor scurte, [51] iar cei mai mici fiind ținuți de mamele lor. [52]

47. Idem, *op. cit., ibidem,* col. 421 B.

48. Cf. Sf. Justin Martirul și Filozoful, *I-a Apologie,* LXV, 2-3 ; *Const. Apost.,* cartea VIII, cap. 12 ; Canonul 19 Laodiceea. Cf. și Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* cartea III, partea 11, P.G., t. VIII, col. 660 B-661 A ; Origen, *Omilia X, 3, la Ep. către Romani,* P.G., t. XIV, col. 1282-1283.

49. *Cateheza a V-a mistagogică,* 3.

50. *Const. Apost.,* VIII, II.

51. Gf. *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta,* ed. V, Heraeus, Heidelberg, 1929, cap. XXIV, p. 29.

52. *Const. Apost.,* cap. VIII, 12.

Pînă în acest moment era de presupus că se încheiase ieșirea catehumenilor și a penitenților. Se mai făcea ca ultim control o invitație «pentru ca nimeni din cei chemați, nimeni din ascultători,... nimeni din cei ce cred altfel»[53] să nu rămînă înăuntru. Ușile bisericii erau date în grija diaconilor și a ipodiaconilor, nemaiavînd nimeni voie să intre de acum înainte, nici chiar dintre credincioși, ca să nu se tulbure rugăciunile pentru proaducerea darurilor de jertfă.[54] Începeau îndată operațiunile manuale în vederea ei, precum și celelalte acțiuni liturgice dezvoltate și împărțite mai tîrziu între ritul proscomidiei, Intrarea cea mare și depunerea darurilor pe sf. masă.

Fixarea momentului pentru sărutarea frățească înainte de aducerea darurilor a fost sugerată, desigur, de interpretarea cuvintelor Mîntuitorului din Evanghelia după Matei V, 23: «De-ți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva asupra ta, lasă acolo darul tău și mergi mai întîi de te împacă cu fratele tău și atunci, venind, adu darul tău». «Sărutarea aceasta unește sufletele unele cu altele», precum explica Sf. Chiril al Ierusalimului, «și îndepărtează din suflete orice vrăjmășie. Sărutarea aceasta este deci un semn al unirii sufletelor și al izgonirii oricărei vrăjmășii... Sărutarea este deci o împăcare; pentru aceasta este sfîntă».[55] «Ea este», precum observă Fericitul Augustin, «simbolul păcii: ceea ce mărturisesc buzele trebuie să treacă în conștiință, căci, atunci cînd buzele tale se apropie de buzele fratelui tău, s-ar putea ca inima ta să se depărteze de a lui?»[56] Sărutarea păcii, deci, constituie un act de împăcare, o manifestare a iertării izvorîtă din iubirea care animă în acea clipă inimile, pentru toți semenii noștri.

În rînduiala curentă a Liturghiei bizantine, după ecfonisul («Cu îndurările Unuia Născut, Fiului Tău...»), cu care se încheie ectenia și rugăciunea de proaducere a darurilor, preotul salută pe credincioși zicînd: «Pace vouă!», o urare care înseamnă «să avem toți pace în cuget».[57] În cursul diferitelor oficii religioase, liturghisitorii întrebuințează de mai multe ori această expresie de salut ieratic și mai ales de urare și de îndemn, față de credincioși, avînd în principiu scopul de a trezi dispoziția sufletească a credincioșilor prezenți și a o face capabilă să promoveze la nivelul cerut de caracterul și natura momentului respectiv din acțiunea liturgică. Prin acest salut, se pregătesc, am putea spune, premisele psihologice de care este condiționată o sinceră și adevărată «sărutare sfîntă». Liturghisitorul vrea să spună adică: *pace între toți,* căci, așa precum remarcă Sf. Ioan Gură de Aur, «pacea deschide drumul iubirii unuia față de altul». Dacă ne aflăm în pace cu unii, iar cu alții în vrajbă, nu avem nici un folos, căci armonia, ordinea și înțelege-

53. *Const. Apost.*, VIII, 12.
54. *Const. Apost.*, VIII, 11.
55. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza V-a mistagogică,* 3.
56. Fericitul Augustin, *Sermo CCXXVII.*
57. Ps.-Gherman I al Constantinopolului, *Comentar Liturgic,* P.G., t. XCVIII, col. 425 A.

rea nu se pot stabili decît atunci cînd oamenii se găsesc în pace și în bună înțelegere unii cu alții.[58]

Precum rezultă însă din condiția pusă de Mîntuitorul în legătură cu aducerea darului la altar, pacea *între toți* sau pacea *cu toți* nu se reduce la cercul restrîns al asistenților de la sf. slujbă, ci vizează sentimentele acestor credincioși față și de ceilalți semeni ai lor în relațiile din viața civilă. «A trăi în pace cu toți semenii», cum îndemna Sf. Apostol Pavel (Rom. XII, 18), este, fără îndoială, un lucru greu, întrucît pacea nu este consimțită și din partea celor păcătoși sau răi. Totuși, chiar în acest caz, pacea sufletească nu este o stare imposibil de realizat pentru un creștin, deoarece, precum observă Sf. Grigore cel Mare, «dacă noi purtăm dragoste în suflet pentru cei ce ne urăsc, chiar dacă aceia nu sînt în pace cu noi, sîntem noi, fără îndoială, în pace cu ei».[59] Pacea o ținem cu adevărat adică, urînd numai greșelile celor păcătoși, dar nu și pe ei. Acesta și este, de altfel, înțelesul îndemnului făcut de Sf. Apostol Pavel: «Dacă este cu putință, *atît cît aceasta depinde de voi,* fiți în pace cu toți oamenii» (Rom. XII, 18).

Urmînd rînduiala serviciului Liturghiei, credincioșii întorc preotului urarea de mai sus, răspunzînd «*Și Duhului Tău*», arătîndu-și astfel dorința de a se găsi în unire nedespărțită cu liturghisitorul, trăind cu toții în același duh al păcii.[60] O astfel de stare de pace a sufletelor, în care nimeni nu are nimic împotriva vreunui frate al său, constituie condiția cea mai proprie pentru manifestarea concretă a sentimentelor de dragoste creștină. Ca atare, diaconul sau preotul, cînd nu este diacon, îndeamnă îndată cu glas solemn: «Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gînd să mărturisim», adică să facem dovada dragostei frățești. Pentru evitarea neorînduielilor însă, sărutarea păcii fu restrînsă de timpuriu numai la clerici, așa cum este uzul pînă astăzi, cînd servesc în sobor. Comuniunea dragostei, figurată prin actul simbolic al sărutării păcii, fu înlocuită așadar, nu peste multă vreme, de comuniunea credinței prin cuvînt, sub forma recitării *simbolului credinței.* În acest scop, vechea formulă «Să ne iubim unii pe alții» primi o adaptare nouă prin adaosul: «ca într-un gînd să mărturisim», înlesnindu-se astfel credincioșilor, să se unească mai întîi prin mărturisirea persoanelor Sfintei Treimi, sub forma răspunsului: «Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh...».

În timpul intonării acestui imn, preotul își afirmă iubirea sa față de Domnul, închinîndu-se mai întîi de trei ori înaintea sf. mese și rostind de fiecare dată versetul 1 din psalmul XVII: «Iubi-te-voi, Doamne, vîrtutea mea! Domnul este întărirea mea și scăparea mea și izbăvitorul meu»; sărută apoi peste sf. «aer» sf. vase cu darurile prin care este simbolizat Mîntuitorul, și anume, în primul rînd, sf. disc și după aceea sf. potir, iar la sfîrșit sf. masă. Cînd Liturghia este săvîrșită în sobor de preoți și diaconi, urmează îndată sărutarea frățească între dînșii. Potrivit rîn-

58. Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia III, 4 la Ep. către Coloseni,* P.G., t. LXII, col. 332.
59. Sf. Grigore cel Mare, *Epist. II,* cartea XI, P.L., t. LXXVII, col. 1121 A-B.
60. Ps.-Gherman, *op. cit., ibidem,* col. 425 B.

duielii din liturghier, preoții se sărută pe umeri, întîi pe cel drept și apoi pe cel stîng, cel mai mare în rang întîmpinînd cu formula «Hristos în mijlocul nostru», pe cel ce vine la dînsul pentru sărutare, la care celălalt răspunde: «Este și va fi», după care cel dintîi încheie: «Totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor». Diaconii nu sărută darurile, ci numai semnul crucii de pe orarul lor, după care cei din altar împlinesc între ei sărutarea păcii, ca și preoții.

Precum s-a spus, sărutarea păcii nu se mai practică azi între credincioși; ei se unesc însă «într-un gînd» prin mărturisirea comună a Treimii și prin Acela din Treime, Care a luat trup. Aducîndu-și aminte că și Hristos s-a adus jertfă pentru noi, din iubirea Lui pentru oameni, se cuvine ca și dînșii, atunci cînd aud invitația «să ne iubim unii pe alții...», să se silească a simți și a nutri în inimă dragoste pentru toți, înlăturînd orice undă de ură.[61] Căci, așa precum remarcă Clement Alexandrinul, «dragostea nu se judecă după sărutare, ci după cuget... Nu întotdeauna sărutarea este tot una cu dragostea».[62]

b). *Mărturisirea credinței.* În pragul aducerii jertfei euharistice, ceremonialul Sfintei Liturghii urmărește, deci, să promoveze pe o nouă treaptă: dispoziția religioasă-morală a participanților la oficiul ei, și anume printr-un act simbolic de manifestare a iubirii reciproce și printr-un act demonstrativ de mărturisirea dreptei credințe. Fără comuniunea dragostei și a credinței, trăite sincer în inimă și dovedite prin fapte, ei nu pot fi «una» (Ioan XVI, 11, 21, 22), și nu pot intra în unitatea mistică a Trupului lui Hristos, prin împărtășire.

Imnul «Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sf. Duh...» se poate considera de fapt numai ca un motto rezumativ și introductiv la mărturisirea completă de credință, prin recitarea simbolului dogmatic, care este anunțată de diacon prin strigarea: «Ușile, ușile! Cu înțelepciune să luăm aminte!», cînd se deschide perdeaua sfintelor uși.[63] Odinioară, această propoziție liturgică se va fi mărginit numai la prima ei parte («Ușile, ușile»), prin care, probabil, diaconii și ipodiaconii de la uși erau făcuți atenți să ia măsuri pentru închiderea și paza intrărilor în biserică. Partea finală, «Cu înțelepciune, să luăm aminte», reprezintă, desigur, o completare ceva mai tîrzie, pentru a face atenți pe credincioși asupra recitării simbolului credinței. Este, deci, un contrasens istoric explicarea aplicată de Nicolae Cabasila formulei de astăzi, și anume că «preotul ne îndeamnă să deschidem toate ușile, adică gurile și urechile noastre», învățăturii despre Dumnezeu, adevărata înțelepciune, cuprinsă în simbol, grăind-o și ascultînd-o necontenit, ...cu luare aminte și cu concentrare.[64]

În vechime, Bisericile din Răsărit își aveau fiecare mărturisirea lor de credință. Aceasta nu găsea întrebuințare liturgică decît de cîteva ori

61. Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explicare despre Sf. Biserică,* P.G., t. CLV, col. 732; în trad. rom. cit., p. 261, col. 2; 262, col. 1.

62. Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* cartea a III-a, cap. 11.

63. Retragerea dverei (perdelei) în acest moment simbolizează deschiderea mormîntului la învierea Domnului, cutremurul și fuga paznicilor. Cf. *Scrisoarea sinodală, către Nicodim al Moscovei,* la K. Delikanis, *op. cit.,* p. 50.

64. Nicolae Cabasila, *op. cit.,* cap. XXVI, P.G., t. CL, col. 421 D.

pe an, și anume la Paști, Cincizecime, și Epifanie sau Teofanie, adică Nașterea și Botezul Domnului, cînd catehumenii trebuiau să o rostească cu ocazia botezului lor. Recitarea regulată a simbolului de credință în Liturghie a fost inaugurată mai întîi în Antiohia, de patriarhul monofizit Petru Gnafevs (Fullon), spre finele veacului al cincilea (471). Obiceiul acesta de a se recita la fiecare Liturghie mărturisirea de credință niceo-constantinopolitană se generaliză în întreaga Biserică bizantină, în veacul următor, și anume în urma hotărîrii patriarhului constantinopolitan Timotei (512-518),[65] reprezentînd semnul de recunoaștere al creștinilor ortodocși. Propriu zis, deci, Crezul nu este o piesă primitivă în Liturghie. Deși Crezul nu cuprinde nici o mențiune expresă referitoare la Sf. Jertfă euharistică, nu se poate spune totuși că el este străin sau fără vreun fel de legătură cu ritul ei. Căci se poate lesne observa că în centrul simbolului de credință stau articolele în care mărturisim opera Sfintei Treimi pentru mîntuirea noastră, care, din nesfîrșita Sa iubire de oameni, a trimis pe Unicul Fiu al Tatălui Ceresc spre a ne răscumpăra și a ne împăca cu Dumnezeu, împărtășirea noastră de roadele mîntuirii îndeplinindu-se sub acțiunea Sfîntului Duh. În parte, unele amănunte ce au urmat după jertfa Domnului sînt chiar simbolizate prin acțiunea ce se desfășoară în altar, în timp ce se rostește mărturisirea de credință. Astfel, preotul ridicînd «aerul» de pe sf. daruri, îl clatină deasupra lor, simbolizînd prin aceasta cutremurul ce s-a petrecut la învierea Domnului, cînd îngerul a ridicat piatra de pe mormînt.[66] De aceea, după articolul al cincilea al simbolului («Și a înviat din morți a treia zi...») încetează clătinarea «aerului», care este întocmit și pus de o parte.[67]

Recitarea simbolului reprezintă, deci, încă un moment de concentrată meditație și de pietate adîncă în legătură cu actul mîntuirii noastre, care va fi actualizat imediat în ritul Sfintei Jertfe. Deci, deși de fapt, simbolul credinței rezumă în general punctele esențiale ale credinței creștine-ortodoxe, referitoare la fiecare din persoanele Sfintei Treimi, la Biserică, Sfintele Taine (botez) și viața viitoare, totuși nu este greu să se observe că, așa precum sublinia Pseudo-Gherman I al Constantinopolului, «s-a orînduit să se spună dumnezeiescul simbol al credinței ortodoxe ca din el să cunoască toți că Unul din Sf. Treime, Fiul, Cel Unic Născut și Cuvîntul Tatălui Celui fără de început, s-a făcut om pentru

65. Cf. Teodor Lectorul, *Ist. bis.*, II, nr. 32, P.G., t. LXXXVI, col. 201 A.
66. Cf. Ghenadie, fost episcop de Argeș, *Liturgica*, București, 1877, p. 95.
67. Cf. Liturghierul, ed. București, 1956, și edițiile de l. greacă, Atena și Ierusalim. Cînd Liturghia este oficiată de arhiereu, acesta stă cu capul plecat pe sf. masă, în timp ce preoții clatină «aerul» peste dînsul, ridicîndu-se apoi, după ce această acțiune a încetat; arhiereul închipuiește astfel că el moare cu Hristos și învia împreună cu El. (Vezi locul din K. Delikanis, indicat mai sus în nota nr. 63, precum și protoiereul Alexandru Svirelin, *Despre Sf. Liturghie*, § 54, p. 150). După alți exegeți, ridicarea sf. «aer» de peste sf. daruri și rămînerea lor neacoperite înseamnă că toate cele ce se referă la Iisus trebuie să se mărturisească acum lămurit, ca înaintea Lui însuși. (Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Explicare despre Sf. Biserică*, P.G., t. CLV, col. 732, iar în trad. rom. cit., p. 263, col. 1; P. Lebedev, *op.* și *loc. cit*; dr. T. Tarnavschi și dr. V. Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 508; Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, partea III-a, p. 197.

mîntuirea noastră, întrupîndu-se din Sf. Fecioară, răstignindu-se, îngropîndu-se și înviind... Noi mărturisim că El a îndurat suferințele în ceea ce privește trupul, dar că dumnezeirea s-a păstrat în afară de suferință. În același timp (mărturisirea credinței a fost rînduită) ca, prin pronunțarea acestui dumnezeiesc simbol, cei neștiutori și neînvățați să cunoască de-a pururea cele ce s-au dat pe față ale tainei credinței, care nu sînt interzise urechilor noastre. [68]

Intercalarea simbolului de credință în Liturghie nu contravenea de altfel în nici un fel spiritului ei. Mărturisirea credinței religioase creștine prin formulele dogmatice în simbol este, desigur, un act de cult prin recunoașterea solemnă a existenței lui Dumnezeu, a însușirilor și a operei Lui. În acest sens accentua Sf. Chiril al Ierusalimului că «felul cinstirii lui Dumnezeu constă din aceste două lucruri: *dogme pioase* (δογμάτων εὐσεβῶν) și fapte bune». [69]

Fără îndoială, Crezul nu este o compoziție poetică în felul rugăciunilor și al imnelor destinate prin natura lor a fi cîntate în slujba divină, ci o mărturisire a convingerilor religioase ale Bisericii, stabilite în formule dogmatice, menite a fi declarate sau a fi afirmate oarecum demonstrativ. De aceea, pentru forma de rostire a simbolului de credință, este proprie cursivitatea obișnuită a vorbirii solemne, iar nu cîntarea, cum se stabilise practica în Biserica apuseană din evul mediu și cum se încearcă pe alocuri și de unele coruri din bisericile noastre. Regulile din liturghierul Bisericii Ortodoxe prescriu însă ca slujitorii să rostească în sine Crezul în același timp cu credincioșii, găsindu-se astfel uniți «într-un gînd» cu comunitatea, așa cum a răsunat mai înainte strigarea diaconului. Idealul este, deci, ca credincioșii să-l rostească în comun, cu voce tare, ca odinioară, [70] așa cum se și practică încă în unele Biserici Ortodoxe naționale. Pe lîngă satisfacerea unui interes catehetic, se realizează astfel și comuniunea prin cuvînt a asistenților la Sf. Liturghie.

Pr. prof. PETRE VINTILESCU

68. Ps.-Gherman I al Constantinopolului, *op. cit., ibidem,* col. 425 C-D.
69. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza IV-a,* 2, P.G., t. XXXIII, col. 456. Potrivit sensului pe care îl căpătase adjectivul εὐσεβής, ές, în Biserica veacului al IV-lea, traducerea expresiei citate ar fi mai corespunzătoare sub forma: «...dogme *ortodoxe*».
70. A fost, într-adevăr, o veche și, pe cît se pare, o neîntreruptă tradiție ca simbolul de credință să fie rostit de toți credincioșii în același timp. Astfel, Sf. Maxim Mărturisitorul ne informează că în veacul al VII-lea mărturisirea dumnezeiescului simbol al credinței era făcută *de toți (Mistagoghia...,* cap. XVIII, P.G., t. XCI, col. 696). Nu mai puțin, Nicolae Cabasila, în sec. al XIV-lea, afirmă că «preotul îndeamnă *ca toți* să spună cele ce au învățat să creadă despre Dumnezeu... Iar ei spun *tare* întreaga mărturisire, care e *simbolul credinței*». *(Explicarea Dumnezeieștii Liturghii,* cap. XXVI, P.G., t. CL, col. 421 C-D.

DESPRE MITROPOLITUL IGNATIE SIRBUL

Iată un ierarh al Bisericii Țării Romînești, socotit de cercetătorii mai vechi ca posedînd o cultură modestă, fiind în schimb un bun țesător de intrigi la curtea domnească. Încă și cercetătorii mai noi, mergînd pe aceeași linie, stăruie mai mult asupra amănuntelor cu privire la anii de păstorie, recunoscîndu-i însă meritul de a se fi remarcat în diplomație. Credem însă că, deși i s-au închinat două studii mai amănunțite,[1] nu s-a spus tot ce se putea spune despre el și, în general, nu s-a trecut mult peste ceea ce se precizase în parte judicios mai înainte de către acela care a fost Athanasie Mironescu.[2]

Nu este în intenția noastră ca în paginile ce urmează să facem un studiu amănunțit, sau să reluăm bibliografia, relativ bogată, pe care au folosit-o cei din urmă cercetători, mărturisit sau tacit, despre acest ierarh muntean, care ocupă un loc, nu lipsit de importanță, în istoria frămîntată a secolului al XVII-lea. Același material, citit cu atenție și încadrat în mediul care l-a produs, ne poate spune mai mult despre chestiuni importante de cronologie sau de istorie politică și culturală. Se adaugă însă și material nou, «nou» în măsura în care nu l-au cunoscut antemergătorii, sau întîmplător l-am aflat în arhive cercetînd alte probleme care ne pre-

1. I. Ionașcu, *Data morții mitropolitului muntean Ignatie Sîrbul*, în «Revista istorică romînă», XIII, 2 (1943), pp. 36-51; titlul nu corespunde conținutului articolului, fiindcă este o mică biografie. Pr. Lucian I. Gafton, *Episcopii de Rîmnic: Ignatie Sîrbul și Ignatie Grecul*, în «Mitropolia Olteniei», IX, 1-2 (1957), pp. 45-56, care aduce cîteva lucruri noi față de precedentul. Bazat pe aceste articole, vezi și Pr. N. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», LXXVII, 7-10 (1959), pp. 776-778.

2. *Istoricul eparhiei Rîmnicului Noul Severin*, București, 1906, pp. 40-50. Articolul lui Al. Iordan, *Ignatie, mitropolitul Țării Romînești*, în «Cercetări istorice», XIII-XVI, nr. 1-2 (1940), pp. 385-404, este sub orice critică.

ocupă, material care ajută la limpezirea acelor chestiuni pe care și le-au pus și cei mai sus amintiți autori. Aceasta nu înseamnă că acum se încheie o socoteală. Noi documente se vor adăuga la ceea ce cunoaștem noi și pași înainte sînt totdeauna posibili.[3]

Dar mai e o chestiune care ne dă îndemn să nu lăsăm acest lucru la o parte: metoda de lucru și probitatea științifică. Acum, cînd numărul cercetătorilor crește în toate domeniile și pretutindeni, cînd îndemnul de cercetare monografică prinde teren tot mai întins, nu este bine ca informarea să fie nesatisfăcătoare, să se repete de la unul la altul aceeași prezentare, arătîndu-se că de fiecare dată cei de pe urmă au mers la același material pe care cei dintîi l-au folosit în adevăr direct.[4] Pe de o parte cercetătorii pornesc la drum cu un anumit obiectiv și-și scot informația în consecință, sau nu au un orizont destul de larg ca să surprindă în document tot ceea ce poate da el și care, citit din nou, într-o vreme cu alte obiective de cercetare, spune clar ceea ce mai înainte nu se observase. Pe de alta, luînd de bun aceea ce a spus cineva mai înainte, ținem pasul pe loc și ne încercuim singuri orizontul, fără a mai arăta că ne însușim gratuit greșeli de neiertat,[5] care la cei ce deschid o poartă de acces sînt totdeauna posibile. Mai adăugăm că prin acest mod de lucru, evident nerecomandabil,[6] îngreunăm munca de cercetare a celor ce vin pe urmă, pierzîndu-și timp și energie citind mereu același lucru, mai ales cînd lipsește buna credință, neindicîndu-se corect izvorul real.

Paginile de față au în vedere aceste premise.

*

De la bun început, trebuie să spunem că orice cercetare s-ar fi făcut cu privire la cronologia episcopilor de Rîmnic, trebuia să înceapă prin analiza critică a pomelnicelor ei. Într-unul din ele s-ar fi văzut că pentru perioada care ne preocupă se dă succesiunea următoare: Teofil, *Ignatie,* Dionisie, *Ignatie,* Serafim, episcopi.[7] Deci e vorba de doi *Ignatie.* Că în

3. De altfel atragem atenția că autorii suscitați nu au folosit toate documentele cunoscute integral, fragmentar, în rezumat sau în regest prin publicații anterioare. Articolul acesta s-ar prelungi prea mult dacă le-am aminti pe toate.

4. Așa, de pildă, referindu-ne la articolele de la care pornim, I. Ionașcu nu depășește cu nimic materialul de politică externă pe care l-a pus în lumină N. Iorga și Al. Ciorănescu, fără a arăta aceasta.

5. L. I. Gafton, *Episcopii de Rîmnic,* p. 50, n. 31, citează un document din 1 ianuarie 1654, la Arh. St. Buc., în condica Mînăstirii *Mărgineni,* nr. 465, f. 74 v, spunînd că e publicat de Ionașcu în anexele studiului său. Dacă a folosit publicația fără să verifice depozitul de arhivă, trebuia să citeze numai autorul respectiv. Altfel ar fi văzut că această condică aparține Mînăstirii *Mislea,* cum, de altfel, contrazicîndu-se, spune Ionașcu însuși la pagina 42.

6. Și I. Ionașcu, în *Ignatie Sîrbul,* p. 41, se ridică cu dreptate împotriva celor ce publică «mărturiile documentare editate fără menționarea editorilor», dar el însuși procedează în același mod.

7. *Istoricul eparhiei Rîmnicului,* p. 256. Episcopia are trei pomelnice dar sînt cunoscute defectuos și incomplet numai prin această publicație. Ar fi de dorit o ediție critică a lor. Al. Iordan, *op. cit.,* pp. 394-395, trece ușor peste acest fapt concret printr-o motivare nepotrivită.

pomelnice pot fi lipsuri este adevărat, dar pentru ceea ce există trebuie neapărat găsită explicația necesară.

Începem cu amintirea persoanelor în cauză și determinarea timpului cît au fost în slepene.

Cercetătorii mai sus arătați, care s-au ocupat cu viața lui Ignatie, consideră că cea dintîi mențiune a lui ca episcop de Rîmnic apare în actul de danie al jupînesei Comna, cu data de 22 martie 1637.[8] Ei au pierdut din vedere că în prefața *Psaltirei* slavone de la Govora, care poartă data de 30 ianuarie 1637, pe lîngă mitropolitul Teofil și Efrem episcopul Buzăului, este amintit și «iubitorul de Dumnezeu Ignatie episcopul Rîmnicului».[9] Aceasta înseamnă că atît metatesisul lui Teofil cît și psifosul lui Ignatie trebuie să fi avut loc cel mai tîrziu în luna ianuarie 1637, dacă nu cumva chiar la sfîrșitul anului precedent.

Ignatie rămîne episcop de Rîmnic pînă în iulie 1653, cînd înlocuiește pe mitropolitul Ștefan în scaunul Ungrovlahiei. Propunerea de mutare e făcută de Matei Basarab la 12 iulie 1653. În aceeași lună Patriarhia din Constantinopol recunoaște metatesisul, cum arată actul său adus înainte de preotul L. I. Gafton.[10]

În locul lui Ignatie apare ca episcop de Rîmnic Dionisie, probabil fostul egumen al Coziei. Pe acesta îl găsim stareț la Cozia la 5 februarie 1639,[11] și tot el trebuie să fie egumenul care semnează pe o *Psaltire* de *Chiev* din 1640, dată apoi de mitropolitul Teodosie la schitul de la Piatra.[12] Primul document cunoscut mie, în care e amintit ca episcop de Rîmnic are data de 13 septembrie 1653, vînzarea pe care o face unchiașul Mihăilă din Bunești.[13] La 9 martie (sau mai) 1656, încă deținea scaunul episcopal, căci e amintit în inscripția crucii din via Episcopiei, ridcată la această dată de Constantn Șerban și doamna Bălașa.[14]

---

8. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 39, n. 1, și după el Pr. Lucian Gafton, *op .cit.*, pp. 48-49. Nu mărturisesc însă că actul era cunoscut în rezumat după *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 41, după condica Episcopiei; originalul se păstrează la Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnicului*, XXXIX/2. Vezi anexa nr. 1.

9. *Bibliografia romînească veche*, I, București, 1903, p. 105.

10. Pr. L. I. Gafton, *Episcopii de Rîmnic*, p. 49. După acest act patriarhal, publicat de arhim. C. Delicani, tot cu iulie 1653, trebuie datată și scrisoarea patriarhală datată în Hurmuzaki-Iorga, XIV, 1, p. 196, «prin august», prin care se face cunoscută lui Matei Basarab această mutare, căci scrisoarea trebuie socotită concomitentă cu hotărîrea.

11. Arh. St. Buc., *Mănăstirea Cozia*, XLVI/5.

12. N. Iorga, *Inscripții*, II (*Studii și documente*, XV), p. 331 (nr. 950).

13. Rezumat în *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 46, editat de T. G. Bulat, *Contribuții documentare la istoria Olteniei*, Rîmnicul-Vîlcea, 1925, pp. 17-18 (nr. XIV), după copii. Originalul la Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnicului*, XIV/12.

14. *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, pp. 47 și 233; N. Iorga, *op. cit.*, pp. 321-322 (nr. 914).

Nu cunoaștem încă știri despre Dionisie ca episcop după această dată.[15] La 26 mai[16] și 31 august 1658,[17] «părintele episcopul Dionisie» era nastavnicul mînăstirii din Cîmpulung, iar la 28 mai 1666 se vorbește de el ca răposat.[18] Noi nu-l excludem din participarea la mișcarea culturală a vremii. «Smeritul ieromonah Dionisie eclisiarhul corector» la *Psaltirea* slavonă de la Cîmpulung din 1650[19] e probabil tot el. Făcînd paretesis din scaunul episcopal, Dionisie se va fi retras la mînăstirea în care lucrase înainte de a fi ridicat în rang.

Discuție mare comportă fixarea timpului cît a păstorit episcopul Ignatie zis Grecul. S-a propus, fără argumente serioase, că ar putea fi așezat în anii 1659-1668, fiind ridicat în această treaptă arhierească de Gheorghe Ghica Voievod, domn nou care «a impus desigur un alt chiriarh la Rîmnic».[20] Acest voievod a domnit de la 20 noiembrie 1659 pînă în septembrie 1660.[21] Alții avansează datele episcopatului cu un an (1658-1668).[22] Iată că avem prilejul să aducem un izvor nou, care mută în mod cert data de început. Este cartea lui Constantin Șerban Voievod din 2 iunie 1657, prin care încheie o ceartă între Tudor logofăt din Bujoreni și Tănasie paharnicul, feciorul Niculii din Sărăcinești.[23] Pentru a ajunge la hotărîre, domnul face cercetare și adună dovezi. Între acestea spune că «am făcut o carte a domniei mele la părintele nostru chir Ignatie episcop ot Rîmnic, ca să jure Tudor log. la episcopie cu toată fimeia lui». Tudor a jurat și a adus «naintea domniei mele și cartea părintelui Ignatie episcopul», care s-a citit în Divan. Dar Tănasie contestă că Tudor ar fi jurat, și atunci domnul a dispus ca Tudor să jure din nou împreună cu fiul său Anghel, asistat de șase boieri din Divan, ceea ce face la Duminica Mare (= Paștele, 29 martie), cînd jură la Mitropolie «fără nici o cruțare» înaintea vlădicăi Ștefan.

Nu încape nici o îndoială că e vorba de episcopul Ignatie Grecul. În toate actele pe care le cunosc vorbind despre «episcopul» de la Rîmnic, Ignatie, i se spune în același fel, iar el semnînd grecește, își zice «al

15. Actul din 10 decembrie 1657, adus în sprijin de L. I. Gafton, *Episcopii de Rîmnic*, p. 50 (orig. la Arh. St. Buc., *Mănăstirea Cozia*, VIII/I (vezi anexa nr. 12), relatează o acțiune trecută, care în adevăr avusese loc la 15 mai 1654. Documentul acesta, cu unele deosebiri de lectură și lipsuri, a fost publicat de I. Ionașcu, *Ignatie Sîrbul*, pp. 47-48, unde greșit spune în rezumat «Tănase logofăt Sărăcinescu», căci el va ajunge vătaf de aprozi, mare armaș și mare serdar; logofăt era tatăl său Nicula, cum spune documentul. Vezi aici anexa nr. 8, unde se dau și variantele.

16. După traducerea din condică, publicată de C. G. Mano, *Documente privitoare la familia Mano*, București, 1907, pp. 21-22. Orig. slav la Arh. St. Buc., *Mănăstirea Cîmpulung*, 1/21.

17. Arh. St. Buc., *Mănăstirea Cîmpulung*, 1/22.

18. *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 48.

19. *Bibliografia romînească veche*, I, p. 178; «corector» așa în slavonește.

20. I. Ionașcu, *Ignatie Sîrbul*, p. 45. Afirmația că schimbarea domnilor atrăgea după sine și schimbarea arhiereilor în scaun, nu poate rezista criticii; sînt astfel de cazuri, dar acestea formează o excepție.

21. A. Sacerdoțeanu, *Îndrumări în cercetările istorice*, București, 1945, p. 255.

22. Pr. L. I. Gafton, *Episcopii de Rîmnic*, pp. 55-56.

23. Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic*, LIII bis/17. Aricescu, *Indice*, I, nr. 1256.

Rîmnicului Ignatie», iar cînd își pune o intitulație în 1660-1661, o redactează în slavonește într-un mod deosebit: «Ignatie din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al orașului Rîmnic și celelalte». [24] În timpul cît trăiește împreună cu Ignatie Sîrbul, acestuia nu-i lipsește niciodată calitatea de «vlădică».

Cînd episcopul Serafim de la Buzău obține prin metatesis Episcopia Rîmnicului, consemnarea din 21 martie 1668 spune că Ignatie își plătise obștească datorie. [25]

În concluzie putem spune că schimbarea lui Dionisie prin Ignatie Grecul a avut loc după 9 martie (sau mai) 1656 și înainte de 2 iunie 1657. În tot cazul înainte de 21 martie 1668 era mort în scaun.

Este necesar să ne întoarcem la vlădica Ignatie.

Pe Ignatie ca mitropolit îl aflăm în scaun pînă în 1655 cînd, trimis într-o delegație în Ardeal, vedem că nu se mai înapoiază. La 28 iunie acest an el semna diata jupaniței Elina la Brașov. [26] După această dată, cîtăva vreme dispare din informațiile documentare. În acest timp a revenit în scaun fostul mitropolit Ștefan, care, la 15 decembrie 1655, semnează zapisul de împărțire a averii aceleiași jupanițe Elina. [27] Ștefan va rămîne în funcție pînă în 1668, cînd își face testamentul la 15 aprilie și moare la 25 din aceeași lună. [28] El introduce *Condica Sfîntă* în practica din cancelaria Mitropoliei, care va aduce mari servicii cronologiei arhiereilor ale căror sfințiri sînt trecute aici. [29]

Depus sau în paretesis, fostul mitropolit Ignatie reapare în documente ca «Vlădica Ignatie», unii considerînd că s-a întors la eparhia sa rîmniceană, [30] alții afirmînd că acest lucru nu e obișnuit în practica Bisericii. [31] În asemenea cazuri nu e necesar să se întoarcă cineva în calitatea postului, dar poate gira afacerile locale păstrînd titlurile și calitățile superioare obținute între timp. Aici însă nu este această situație. Am văzut mai sus că la 7 iunie 1657 era deja la Rîmnic episcopul Ignatie Grecul. Îndată după aceea, la 5 septembrie același an, vedem că «Vlădica Ignatie» semnează un act în care caută o formulă protocolară pentru noua sa situație și o găsește în neprecisa «Din mila lui Dumnezeu arhimitropolit chir

24. Orig. la Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic*, LXVIII/1. Vezi anexa nr. 14.

25. Ghenadie Enăceanu, *Condica sfîntă*, București, 1886, p. 17, *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 50.

26. Regest larg la N. Iorga, *Studii și documente*, V, București, 1903, pp. 549-550. Folosit de I. C. Filitti, *Ctitorii de la Plăviceni-Olt și neamul doamnei Stancăi*, în «Arhivele Olteniei», VI, 32-33 (1927), p. 273, indicînd originalul la Acad. R.P.R., CXCVII/187. I. Ionașcu, *Ignatie Sîrbul*, p. 43, și după el L. I. Gafton, *Episcopii de Rîmnic*, p. 50, care nu cunosc publicațiile anterioare.

27. Rezumat de N. Iorga, *op. cit.*, p. 550. Este folosit și de Filitti, *op. cit.*, p. 279, n. 45, arătînd originalul la Acad. R.P.R., CXCVII/185. Fără a cunoaște această referință, actul e folosit direct și de I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 43, unde însă la sigiliul vlădicăi Ștefan citește o legendă imposibilă: «Siiu peceati ipiscup... lu Rim(n)äischi».

28. Pr. N. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, p. 779, unde se precizează că diata (publicată în «Biserica Ortodoxă Romînă», XXVI, pp. 296-297), se păstrează la Arh .St. Buc., *Mitropolia Țării Romînești*, CCCLXXXII/1 a.

29. Prima parte a fost publicată de Ghenadie Enăceanu.

30. I. Ionașcu, *Ignatie Sîrbul*, p. 44.

31. Pr. L. I. Gafton, *Episcopii de Rîmnic*, p. 53.

Ignatie Rîmniceanul [și] întregei țări».[32] Aceasta înseamnă că revenise în orașul Rîmnic, la o dată anterioară pe care nu o putem preciza, unde desfășoară o bogată activitate. Este prezent chiar în toate acțiunile Episcopiei, făcînd să fie cu totul ștearsă figura omonimului său episcop, care, din respect și ascultare, nu l-a stînjenit cu nimic.

S-a scris deja despre plîngerea mitropolitului Ștefan la revenirea în scaun, cum că înlocuitorul său efemer i-ar fi răspîndit averea ce lăsase la Mitropolie cînd a fost trimis la Tismana.[33] Actul însuși, diata mitropolitului Ștefan, nu o spune despre «fratele nostru Ignatie». Adevărul este că cei doi ierarhi au continuat să aibă legături frățești și o dată sînt împreună în cartea patriarhului Macarie, dată la 22 mai 1658 lui Preda și Dima, nepoții Stanciului logofăt din Cîrstienești.[34]

Vlădica Ignatie nu rămîne permanent la Rîmnic, ci își petrece timpul și în capitala țării în timpul lui Mihail Radul voievod, pe care îl servește în politica externă. Cînd și această febrilă activitate e depășită de evenimente, vlădica Ignatie se resemnează între zidurile Coziei, unde monahul Onufrie, la 6 iunie 1661, îl are de martor într-un zapis de danie.[35] În acest timp Ignatie Grecul devine activ și interesant, după cum arată actele ce cunoaștem de la el sau despre el. Reținem faptul că marele serdar Ivașco Cepariul, la 19 aprilie 1662, își aranjează socotelile cu o moară, lăsîndu-ne un act în care se vorbește de cei doi Ignatie episcopi.[36] Aici la Cozia altul îi va scrie în 20 decembrie 1662 diata pe care va încerca să o semneze cu mîna unui om bătrîn și bolnav.[37]

De unde era mitropolitul Ignatie și care îi era neamul, s-a mai discutat. Faptul că era «popă sîrb din Nicopole» a fost consemnat în cronica țării alcătuită ceva mai tîrziu. Acum aducem înainte însăși mărturisirea lui. Cînd ajunge mitropolit își confecționează sigiliul necesar cu data 7162 (= 1653-1654), în a cărui legendă își spune «Ignatie ot Nicopol».[38] De la Nicopole el venise în țară destul de timpuriu, poate o dată cu

32. Rezumat după condică în *Istoricul eparhiei Rîmnic*, pp. 45-46, și publicat integral, tot după condică, de Pr. T. Bălășel, *Hrisoave domnești și alte feluri de acte*, în «Arhivele Olteniei», XIX (1940), p. 123. Orig. la Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnicului*, XL/4; vezi anexa nr. 11.

33. *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 45.

34. I. Ionașcu, *Ignatie Sîrbul*, p. 49.

35. Arh. St. Buc., *Condica Mănăstirii Cozia*, nr. 712, f. 292. Rezumat la Ionașcu, *Ignatie Sîrbul*, p. 50.

36. Ibidem, *Episcopia Rîmnic*, XLVI/5. Vezi anexa nr. 15. Regest după condică, în *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 49, copiat întocmai și de Al. Iordan, *Ignatie- mitropolitul Țării Romînești*, p. 403.

37. A. Sacerdoțeanu, *Din arhiva mănăstirii Cozia*, în «Hrisovul», VI (1946), p. 87. În inventarul de la Arh. St. Buc. (*Mănăstirea Cozia*, XLVII/37), arhivistul care l-a compus, Al. A. Vasilescu, neputînd citi numele, rezuma: «Actul prin care un călugăr dăruiește egumenului de la m-rea Cozia obiecte și haine preoțești», ceea ce nu ar fi atras atenția cercetătorului. De fapt acesta n-a citit documentul, ci s-a mulțumit să modifice puțin o veche notă scrisă în dos: «Aici să arată dă niște odăjdii ce au hărăzit o parte bisericească igumenului mănăstirii Cozii». Cu deosebiri de lectură publicat și de Ionașcu, *Mitropolitul Ignatie*, pp. 46 și 50-51, care are meritul de a-l fi descoperit.

38. L-am întîlnit o singură dată pe actul din 1 aprilie 1654. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Romînești*, CDXXX/3. Vezi anexa nr. 6.

ridicarea în scaunul domnesc a lui Matei Basarab, acțiune pe care o sprijinise. Era atunci văduv, sau ajunsese repede în această situație, deoarece la numai patru ani mai tîrziu a putut trece în treapta arhieriei.

Popa Ignatie n-a venit singur. În tot cazul, la Rîmnic a fost însoțit și de «Dănilă iereul, fratele lui», cum spune inscripția portretului său în fresca de la paraclisul Coziei.[39] De bună seamă că acesta este ori monahul Daniil, fost Dobre, care la 25 noiembrie 1675 vinde episcopului Ștefan un loc lîngă moara Episcopiei,[40] ori popa Duca, «care se chiamă pre călugărie Daniil shimonah», care la 2 februarie 1676 face schimb de moșie cu același episcop.[41] Înclin mai mult către acesta din urmă.

Dacă această identificare este bună, atunci vedem că în hrisovul lui Radul Leon din 17 martie 1668, apar trei feciori ai lui Popa Duca, anume Tănasie, Ghin și Mihăilă, «feciorii popei Ducăi ot Olteni», un frate al popii Duca, Pîrvul, sterp, și mătușile lor Creața, pe care o ține Simion croitorul, și Voica, soția lui Stan al Tomei ot Rîmnic.[42] Despre aceștia se mai vorbește și mai tîrziu. Astfel, la 3 octombrie 1681, «Tănasie sin popa Duca ot Olteni» face o vînzare Episcopiei;[43] la 15 august 1683 Tănase era diacon,[44] la 20 martie 1687 popa Mihăilă avea o fată, Stanca, soția lui Stan, care împreună «cu coconii miei» face o danie Episcopiei.[45] Acestui Stan i se zice, la 22 decembrie 1692, «Stan Robul».[46]

Întîmplător mai apar și alte documente, cum e de pildă cartea județului Dragotă din București, dată la 1 august 1669, în care se vorbește de Culea Sîrbul, fratele lui Dumitru cămărașul, «care au fost nepoții părintelui Ignatie Vlădica». E vorba de un loc din oraș pe care își făcuse Culea case, luat de Matei Basarab ca să-l dea lui Aslan ceauș.[47] Deocamdată nu putem lămuri pe ce linie aceștia erau nepoții mitropolitului.

Pe lîngă aceste rude mai cunoaștem și urmași direcți. Astfel, un zapis din 1644 (înainte de 9 august), vorbește de un Voico paharnicul, care cumpără ocina în Olteni, partea lui Albici, de la Stanciul, feciorul lui Sarchiz.[48] Cine este acesta ne arată alt zapis, cu data certă 9 august 1644, din care rezultă că Stroe, feciorul Stanciului, consimte la vînzarea făcută de tatăl său episcopului Ignatie, pentru «coconul sfinției lui, Voico paharnicul», pentru care face mărturie între alții și Voico logofăt, «nenea»

39. *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 46.
40. *Ibidem*, p. 62. Orig. la Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic*, XXX/3.
41. *Ibidem*, p. 70; idem, *ibidem*, XXXIX/26, are fecior pe popa Mihăilă.
42. Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic*, XXXIV/51.
43. *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 65. Orig. la Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic*, XXXIV/56.
44. *Ibidem*, p. 65; *Ibidem*, XXXIV/159.
45. *Ibidem*, p. 64. Idem, *ibidem*, XXXIX/57. Poate că al acestui Popa Duca e pomelnicul amintit în *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 249.
46. *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, pp. 64-65. Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic*, XXXIX/68.
47. N. Iorga, *Studii și documente*, V, pp. 70-71; cf. și p. 604. Documentul este la Academia R.P.R., XLIV/139.
48. Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic*, XXXIV/43. Vezi anexa nr. 3.

lui Stroe.[49] Mai tîrziu, la 18 iulie 1649, Tudor logofăt din Bujoreni vinde «fratelui nostru Voico paharnicul» ocină tot în Olteni, vecină cu a lui Stanciul Sarchiz și a popii Ghin, de față fiind însuși episcopul Ignatie.[50] Din acest zapis rezultă că s-au ivit discuții în Olteni cu privire la dreptul de protimisis, și acesta a fost evitat printr-o «înfrățire» anterioară. Mai departe nu putem urmări cu certitudine neamul vlădicăi Ignatie.

Pentru o eventuală completare mai putem adăuga ceva. Nume ca Duca, Ghin, Tănasie și Voico se întîlnesc adesea în acte din vremea aceasta provenite din Rîmnic, dar este greu de fixat legătura necesară. Totuși, ținînd seama de nume, care poate fi de la bunic, putem bănui că martorul care semnează zapisul din 19 februarie 1671, «Ignat sin Voico postelnic», ar fi fiul lui Voico, deși postelnicia e inferioară paharniciei.[51] Acesta are un frate, «Sima sin Voico postelnic», care tot așa, la 20 august 1679, semnează un zapis[52] și care, la 29 septembrie 1691, ca «Sima spătar sin Voico postelnic», face o vînzare către episcopul Ștefan.[53]

Ținînd seama de relatările de mai sus, putem stabili această spiță a neamului mitropolitului Ignatie:

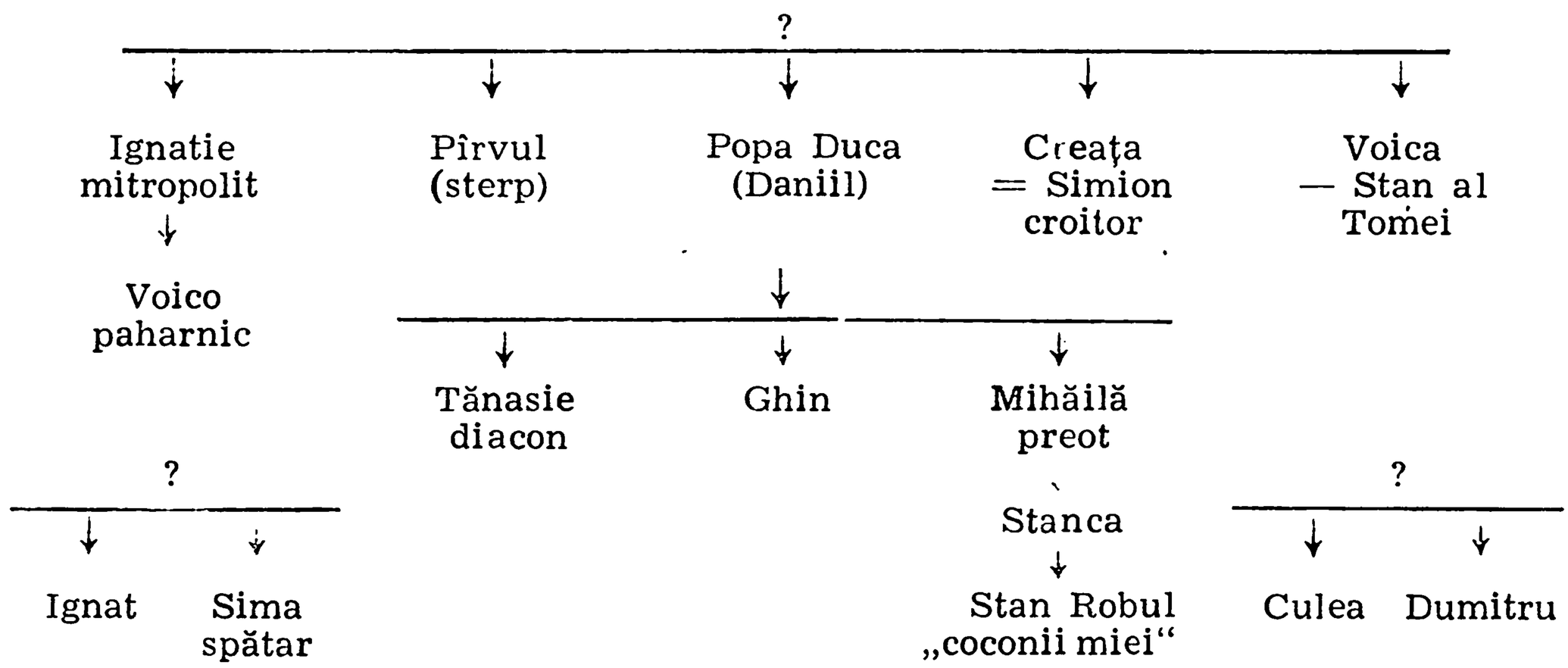

S-a zis despre mitropolitul Ignatie, că din punct de vedere cultural nu a însemnat nimic. Principial, o astfel de apreciere nu rezistă nici unei critici. Este prea bine cunoscut faptul că perioada în care a trăit acest ierarh este una din cele mai interesante pentru cultura noastră. În primul rînd se impune prin bogăția tipăriturilor, prin activitatea remarcabilă a mitropoliților Teofil și Ștefan și a lui Udrișteș Năsturel, așa cum sîntem obișnuiți să spunem. A crede că tot ce s-a făcut din acest punct de vedere, cu tot sprijinul acordat de Matei Basarab și Elena Doamna, se dato-

49. *Ibidem*, idem, XXXIV/45. Rezumat în *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, pp. 40-41. Vezi anexa nr. 4.
50. *Ibidem*, idem, XXXIV/47. Vezi anexa nr. 5.
51. *Ibidem*, idem, XXXIX/17.
52. *Ibidem*, *Mitropolia Țării Romînești*, CLXVI/15.
53. *Ibidem*, *Episcopia Rîmnic*, XXXIX/64. Rez. în *Istoricul eparhiei Rîmnicului*, p. 64.

rează cîtorva personalități, este un mod greșit de a înfățișa realitatea. Vîrful acesta nu putea fi atins numai de vîrfuri. Trebuia să fie sprijinit de un cerc mult mai întins, mai interesat, mai dispus la înnoire. Și un astfel de cerc se conturează tot mai bine pe măsură ce se ispitesc scripturile bătrîne.

Mitropolitul Ignatie nu a lipsit de a da contribuția sa. Izvoarele istorice arată cu limpezime că era înzestrat cu calități deosebite și că știa mai multe limbi. Fără îndoială că acestea nu vor fi fost lăsate la o parte. Dacă luăm, de pildă, tipăriturile din acea vreme, constatăm că binecuvîntarea «iubitorului de Dumnezeu Ignatie episcopul Rîmnicului», se găsește în *Psaltirea* slavonă din 1637, *Ceaslovul* slavon din 1638, a doua ediție a *Psaltirei* slavone din 1638 și din *Evanghelia învățătoare* din 1642, toate tipărite la Mînăstirea Govora, cum și din a doua ediție a acestei cărți tipărită la Mînăstirea Dealu, în 1644.[54] Nu este întîmplător faptul că numele lui e legat de această tiparniță atît de apropiată de reședința sa. Limba lor este medio-bulgară și n-ar fi exclus ca o cercetare mai atentă să constate o revizuire a lor față de textele respective mai vechi, revizuire pe care nu ar fi putut să o facă altcineva mai bine decît el.

Nu credem că exagerăm, dacă admitem contribuția popii Ignatie și la luarea inițiativei în ce privește tiparul însuși. Întărită îndată și prin sprijinul venit de la Kiev, tipografia din Țara Romînească numără destui tipografi sîrbi, ca Ștefan de la Ohrida, care se întîmpină de mai multe ori, Tudor Dumitrovici, «sîrb din Rîmnicul de la Olt», și Ioan Svetagorețul «din Bosnia» (călugărit la Mînăstirea Gomionița), de asemenea. Și nu toate cărțile poartă numele ostenitorilor și ucenicilor lor. În aceștia găsim un indiciu că formau un cerc în jurul acestui «popă sîrb», care era Ignatie.

S-a mai vorbit despre «iscusitul popă bulgar», că întrebuințase «meșteșugul subtil, meticulos și tainic al diplomației»,[55] dar că și-a ajuns scopul negreșit și «în urma unor intrigi țesute de el la curte».[56] Din cercetarea materialului documentar, pe care se întemeiază și aceste afirmații credem că nu se poate aplica mitropolitului Ignatie decît calificativul de *iscusit,* cu sensul de «abil». Prin aceasta el este un om al vremii sale, care își urmărește în primul rînd propriile lui interese. Nu avem însă nici o dovadă că pentru aceasta ar fi recurs la intrigă sau la meșteșuguri tainice. Cu Matei Basarab a avut prietenie constantă, fiindcă prin acesta a avut toate satisfacțiile. Venirea în scaunul mitropolitan nu se datorește unor intrigi ale lui, ci pur și simplu întîmplării. Dacă ambiționa la această chiriarhie ar fi putut-o obține la moartea lui Teofil, dar n-a făcut-o. A lăsat să treacă înainte preotul monah Ștefan, ale cărui calități i le va fi apreciat pe cînd viețuia la Cozia. Credem că Ignatie s-a simțit bine în eparhia lui de la Rîmnic, unde strîngea avere pentru fecior, avea alături un frate preot și o importantă colonie bulgară. Nu avem motiv să nu

54. *Bibliografia romînească veche,* I și IV, sub date.
55. I. Ionașcu, *Ignatie Sîrbul,* p. 38 .
56. *Istoricul eparhiei Rîmnicului,* p. 44.

credem ce spune Matei Basarab despre mitropolitul Ștefan, că era tîrgoveț acru la mațe și a fost de comun acord cu răsculații.[57] Această caracterizare privea originea lui modestă.

Mai tîrziu, cînd seimenii se agită din nou săvîrșind faptele care înspăimîntă pe jupînița Elina fugită la Brașov, mitropolitul Ignatie, trimis în Ardeal cu alt scop, consideră că e mai prudent să nu revină la Tîrgoviște, în mijlocul tumultului. În această solie nu s-a arătat meticulos, adică nu și-a împlinit sarcina trasată cu scrupulozitate, ci a părăsit pe domn și taina lui, rămînînd acolo pînă se limpezesc apele. De bună seamă că numai după aceea a revenit la Rîmnic.

Mihail Radu Voievod a înțeles că-l poate folosi, și l-a folosit din plin. Mai întîi i-a dat un apanaj din venitul căruia să-și asigure o viață mai lesnicioasă. Așa trebuie interpretată porunca din 1 mai 1658 a voievodului către Plăviceni, să dea dijma vlădicăi Ignatie.[58] Îndată el se și afirmă intervenind la G. Rákóczy să nu sprijine pe fostul voievod Constantin Șerban.

Se întîmpină în activitatea mitropolitului Ignatie cîteva scrisori în legătură cu papalitatea. Credem că s-a spus cu dreptate că nu este implicată aici Biserica țării, ci lucrul se explică prin situația vremii.[59] Avînd în vedere atrocitățile pe care le săvîrșeau turcii, mai ales în Bulgaria, și planurile pline de avînt, dar nesprijinite, ale domnilor din Țara Romînească și Moldova, de comun acord cu principele Transilvaniei, este normal să credem că mitropolitul Ignatie a îmbrățișat cauza acestora. Ținînd seama și de faptul că el cunoștea propaganda catolică, care cîștigase pe Chiproviceni, și pe care nu o disprețuia, mitropolitul a putut merge pînă la a-și părăsi Orotdoxia, numai să poată contribui la descătușarea politică a poporului bulgar, al cărui fiu era. Dar toate aceste nădejdi au fost spulberate înainte ca el să fi făcut pasul greu al convertirii, acum mulțumindu-se să-și ispășească greșelile în chilie de mînăstire.

---

57. Hurmuzaki-Iorga, XIV, 1, pp. 195-196. Iorga traduce pe ἀστυκὸς prin «viclean (literal: tîrgoveț)»; credem că sensul al doilea este mai potrivit, fiindcă voievodul face aluzie la originea modestă a mitropolitului, de aceea îi poate spune «de fire acru la mațe» (= de la natură cu fierea amară: δρυμείας χολῆς ὑπάρχων). La originea lui face aluzie și Daniil Panonianul, în prefața *Îndreptării legii*, Tîrgoviște, 1652, cînd vorbește de «o odraslă de bună rudă și crește într-un sat prost» (cf. *Bibliografia romînească veche*, I, p. 192). Cu această origine și prin mandatul său sacru, mitropolitul Ștefan nu s-a rupt de clasa căreia îi aparținea, și în acele împrejurări «a fost de comun acord (Iorga traduce «în legătură») cu răsculații» (ὁμογνωμονήσῃ μετὰ τῶν συστασιαστῶν), unde, «de comun acord», adică a împărtășit vederile răsculaților, reprezintă mai bine poziția mitropolitului decît «legătura», care presupune chiar participarea directă. Dacă ar fi fost în adevăr o participare directă, Constantin Șerban nu l-ar fi rechemat în scaun într-o împrejurare similară.

58. Aricescu, *Indice*, I, nr. 1288; vezi anexa nr. 13. De menționat că textul documentului a fost dictat de însuși mitropolitul Ignatie, dar colaționarul a adăugat totuși o clauză rezervativă.

59. L. I. Gafton, *Episcopii de Rîmnic*, p. 52. Despre evenimentele vremii, vezi Al. Ciorănescu, *Domnia lui Mihnea III (Mihail Radu), 1658-1659*, în «Bul. Com. Mon. Ist. a Rom.», XIV (1935), pp. 49-229.

Mare parte din documentele cunoscute din perioada păstoririi celor doi episcopi de Rîmnic, Ignatie, sînt interesante pentru clarificarea poziției fiecăruia. Nu ne este în gînd să le facem aici o cercetare de amănunt. Considerăm totuși necesar să ne oprim puțin asupra a două din ele, care ni se par mai caracteristice și vin direct în sprijinul celor spuse mai sus.

Cel dintîi e cartea din 1 aprilie 1654, prin care mitropolitul Ignatie eliberează din rumînie pe Stan și Datco din satul Sîrbi.[60] Aci se arată care era obiceiul țării pentru asemenea judecări, cum trăiseră acești rumîni pînă au făcut jalbă să fie eliberați și cum au cîștigat ei banii pentru răscumpărare, argățind. De asemenea e cu patos apelul pe care îl face la urmași, să respecte actul său de milostenie, cum respectă și el acțiunile similare ale predecesorilor săi. Dar nu numai atît.

Cartea mitropolitului Ignatie ne face să înțelegem mai bine originea sa transdunăreană și originea satului Sîrbi. Este clar că prin sîrbi înțelegem în mod obișnuit bulgari sau locuitori veniți din Bulgaria. Redacția documentului ne face să credem că mitropolitul avea motive personale să poarte afecțiune către unii din locuitorii acestui sat. Cînd el ajunge mitropolit, deci avea posibilitatea să-și manifeste concret această afecțiune, apar și cei doi frați răzneți spre a se bucura de ea. Ajuns în această situație, el însuși nu mai are nici o rezervă să-și arate originea. În adevăr, prin curioasă coincidență, tocmai acest act este întărit cu sigiliul cel mare al Mitropoliei, datat 1653-1654, în legenda căruia își spune însuși «Ignatie din Nicopole». Ne întrebăm dacă nu cumva Stan din acest act nu este același cu Stan al Tomei, care îi era cumnat.

Al doilea, răvașul din 18 decembrie 1654, scris de mitropolitul Ignatie împreună cu doi boieri mari, prezintă de asemenea importanță.[61] Astfel de răvașe erau un atribut al domniei ; de vreme ce sînt aci trei persoane importante, înseamnă că aveau o atare delegație, poate în lipsa voievodului din reședință sau din țară. Prezența mitropolitului se explică prin cauza în litigiu care atinge interesele Episcopiei de Buzău. În al doilea rînd, actul ne arată limpede procedura care se urma la alegerea moșiilor : boierii alegători sau adeveritori trebuiau să fie admiși de amîndouă părțile în litigiu. În sfîrșit, cu toate că în cauză este vorba de un mitropolit și un episcop, adevărul nu este necesar să fie mărturisit pe calea blestemului, ci a aplicării pe teren a dispozițiilor precise expuse într-un act anterior.

Venit din alte părți, mitropolitul Ignatie s-a integrat vieții, spiritului și intereselor poporului nostru. El și neamul lui așezat la Rîmnic, unde și-a pierdut conștiința originii sale bulgărești, au adus contribuții pozi-

60. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Romînești,* CDLXXX/3 ; vezi anexa nr. 6. Cred că actul este scris de însuși mitropolitul prin întrebuințarea unor semne chirilice de influență bulgară și a unor termeni puțin folosiți în alte acte, ca : adet, argăție, tînpănă. Putem spune că documentul acesta este un important monument de limbă romînească.

61. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzău,* XXII/10. Vezi anexa nr. 10. Ionașcu, *Ignatie Sîrbul,* p. 42, n. 6, induce în eroare cînd spune «carte de blestem la 6 boieri» ; aci și cota e greșită.

tive la crearea unei atmosfere culturale, care mai trebuie cercetată. Așa cum ne apare chiar în stadiul actual al cercetărilor noastre, figura lui poate sta cu cinste în șirul marilor noștri ierarhi.

ANEXE

1.

1637 (7145) martie 22. *Jupîneasa Comna a răposatului Paraschiva logofăt din Mieşti împreună cu unchiul ei Chisar postelnic din Sărăcinești donează episcopiei Rîmnicului și lui Ignatie episcop ocina lor din Rîmnic, pivniță de piatră în tîrg cu loc de grădină și un rumîn fără moșie, pentru că au îngropat la episcopie pe Paraschiva logofăt și alți boieri ai lor. Scrie Isac logofăt fiul Mehedințului logofăt din Frîncești.*

† Vă ime otța i sna i stag dha troiț nerezdélno vă véchi amin.

† Adecă eu jupîneasa Comna a răposatului Paraschivei logofătul ot Mieşti și cu unchiu-mieu Chisar post. ot Sărăcinești, scriem și mărturisim cu acesta al nostru zapis ca să fie de mare credințe la mîna cinstitului și de dumnezeu dăruit părintele nostru chir Ignatie episcop Rîmnicevschii și la mîna a tot soborul sfintei și dumnezeeşti episcupii, unde iaste hramul S-ti Nicolaie Mirilicheischi, cum mărturisim noi cu acestu zapis al nostru, că am adus pre dumnealui, pre logofătul Paraschiva, dumnezeu îl iarte, și l-am îngrupat în sfînta mănăstire înlăuntrul în biserecă, unde au fostu și alalți boiari oamenii noștri îngrupați și scrişi mai dinainte vreme la pomenic.

Și am dat noii toată partea noastră di ocină ce am avut acé la Rîmnic, cîtă am avut și eu și unchiu-mieu Chisar, toată o am dat pentru sufletul logofătului Paraschivii, să-i fie sfintei mănăstiri moșie ohabnică cu bună pace. Și am dat și 1 pimniță de piiatră din în tîrg și cu locul de grădină ce va fi tot. Și am dat la sfînta mănăstire și un rumîn anume Ivașco și cu feciorii lui anume *(loc alb)*, însă capitile lor făr de moșie, i-am dat la mănăstire.

Și la tocmeala noastră fost-au mulți părinți călugări și mulți boiari și preoți și vecini de în oraș, anume Radul log. i Tudor log. ot Slăviteşti i Vladul post. ot Bîrseşti i ot Cîrstieneşti Drăghici i Dragomir post.[1] i ot Rîmnic Ghiorma pit. i Anghiel i Chîrca i Chirca vătah i ot Olănești Pîrvul log. Și păntru credința am făcut acest zapis și l-am dat la mîna a tot soborul sfintei mănăstiri să se crează și ne-am pus și pecețile noastre. Aceasta am scris.

Pis az Isac log. snŭ Mehedințului log. ot Frîncești u msța mart 22 dni lt. 7145.

Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic,* XXXIX/2. Orig., rom., hîrtie. Trei sigilii inelare în fum: 1. octogonal (16×14 mm), în cîmp emblemă, deasupra **П-Р**; 2. rotund (15

1. Pitar sau portar (ca în copie)?

mm): КОМН (ultima literă necomplet gravată), sub care, un leopard fugind; 3. rotund (19 mm): ПЄТ-Рь şi un personaj bust, cu aureolă, citind într-o carte ţinută cu mîna stîngă. În copia veche alăturată e Mihăeşti în loc de Mieşti.

2.

1637 (7146) noiembrie 17. — *Chirca paharnicul din Dregioi dăruieşte arhiepiscopului Ignatie al Rîmnicului 2 iepe cu mînzi, 2 bivoliţe cu pui, 2 vaci cu viţei şi o vie la Bogdăneşti cu toată moşia ca să fie îngropat la episcopie unde fusese îngropat şi tatăl său. Scrie însuşi.*

† Vă ime otţa i sna i stgo dha amin.

† Adecă eu Chirca peh. ot Dregioi, scris-am acesta al meu zapis cum să fie de mare credinţă la mîna cinstitului părintelui nostru arhiepiscup chir Ignatie Rîbneceschi, cum să să ştie că eu însumi, la vreme de morte, lăsat-am cum după mortea mea să mi să ducă trupul meu la sfînta episcupie, cum pentru ştiundu *(sic)* că iaste şi părintele meu cela ce-am născut de întrînsul îngrupat acolo, poftit-am să-mi zacă şi mie osele lîngă ale lui. Pentru aceaia socotit-am de am dat la acel svînt loc ca să aibu şi pomeană. Însă de în vită iape cu mînzi 2, bivoliţe cu pui 2, vaci cu viţei 2, şi o vie de la Bogdăneşti cu toată moşiia cîtă au fost a mea.

Şi nime să nu aibă a oprire de într-acelea ceva sau a nu darea. Că pentru aceia fost-au şi mărturie părintele Theofil Rudeanul şi egumenul ot Coziia ermonah Efrem şi igumenul ot Govora ermonah Melentie i mona(h) Paisie ot Mihăeşti i Teodosie clucerul ot Curtişor i Ivan spătarul ot Milcov i Chisar ot Ruda i jupan Saftel ot Vel Ocnă i jupan Dumitru ot tam.

Ispisa siia. Vă msţa noevrie dni 17 văleat 7146.
(L. S.)
Az monah Teofil
Tudosie cluc(er)
Ivan spătar
Chirca cluc(er) ot Ruda.

Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic,* LVI/4. Orig rom., hrîtie, sigiliul anepigraf.

3.

1644 (7152) [înainte de august 9]. — *Stanciul feciorul lui Sarchiz din Bujoreni împreună cu fiul său Stroe, vînd lui Voico paharnic partea lor din Olteni, locuri la Codrul Mare despre partea lui Albici, la biserica Oltenilor, la capul Piscului şi la malul Oltului, cu heleşteu şi livadie, pentru 14.000 aspri. În dos. se arată sumele primite în 7 rînduri pînă la 2 martie 1646, total 70 ughi.*

† Adecă eu Stanciul feciorul lui Sarŭchiz ot Bujorani şi cu feciorul mieu anume Stroe, scris-am acest zapis al nostru ca să fie de mare cre-

dință la mîna lui Voico peharnicul pentru tocmeala ce am făcut cu dumnealui, de i-am vîndut a nostră parte de ocină tot den sat den Olteni cîtă ieste partea nostră den sat den Olteni de pretutindine, den cî(m)pu, den selište, den pădure, den apă de prespă *(sic)* tot hotarul, cîtă iaste partea nostră der(ep)tu as. 14.000 gata, de am vîndut de a nostră bună voe și cu știrea megiieșilor și cu heleșteu de cătră Oltu și cu livade în pădure, în locurile anume Codrul cel mare despre partea lui Albici și altul la biserea Oltenilor și alt loc la Capul Piscului și alt loc ce ieste pre malul Oltului iar la Capul Piscului, să fie lu Voico peharnicul moșie în veci lui și coconilor domnielui. Și pentru credința am scris eu Stanciul lu Sarchiz cu mîna mea.

Și la cestă tocmeală tîmplatu-s-au mulți omeni buni carii scriu mai jos.

† Și pentru bună credin(ță) am pus eu Stanciul și pecete. (L.S.) Văleat 7152.

Mărturii Popa Ghin.

† Eu Goran logofăt mărturie.

Eu Stroe feciorul Stanciului mărturisesc cum ieste acest zapis al tătăne-meu și cu știrea mea.

Eu Tănasi mărturi.

(L.S.) Eu Popa Duca mărturie.

[verso]

Să să știe ce am luat den tocmeala ce am făcut cu peharnicul Voico.

Am luat de la domnealui întîi ughi 31.

Iar am luat de la peharnicul Voico ughi 2, msța noem. 11 dni.

Iar am luat de la peharnicul Voico în msța Dec. 13 dni ughi 10.

Iar am luat de la peharnicul Voico în cursul anilor lt. 7153 în luna lu martie ughi 5, în 10 zile ughi 7.

Iar am luat de la peharnicul Voico în luna iun. 25 dni ughi 10.

Iar am luat de la peharnicul Voico în msța mart. 2 dni ughi 5.

Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnicului,* XXXIV/43, orig. rom., hîrtie.

4.

1644 (7152) august 9. — *Stroe feciorul lui Stanciul îngăduie episcopului Ignatie al Rîmnicului să cumpere moșie în Olteni pentru feciorul său Voico, paharnicul, după ce Stroe obținuse de la tatăl său moșie cu rumîni în Potroșani.*

† Eu Stroe feciorul Stanciului, scris-am acest al mieu zapis ca să fie de bună credință la mîna părintelui episcopului chir Ignatie păntru rîndul unii moșii de la Olteni, care moșie o au fost tocmit tată-mieu cu sfinția sa părintele să o cumpere coconului sfinției sale lui Voico peharnicul, iar eu m-am sculat de am mers la părintele de l-am oprit de pre acea moșie să nu o cumpere pînă vom avea a ne tocmi cu tată-mieu. Deci acum ne-am tocmit noi de a noastră bună voe și mi-eu dat mie tată-mieu

moșiia ot Potroșani, însă cu rumînii anume Antonie i Tudo i Seman, ficiori lu Gheorghie. Iar sfinția lui părintele să fie volnic a cumpăra Oltenii, să-i fie moșie coconului sfinției sale și nepoților și strenepoților și cui să va afla den coconul sfinției lui Voico păh.

Și la această tocmală a noastră fost-au oameni buni, mărturie, anume nenea Voico logof. i jupînul Tudosie Holobescul și jupînul Duca și jupînul Stan Holobescul. *Pis msța av. 9 dni văleat 7157.*

(L.S.) Eu Stroe.

Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic,* XXXIV/45, orig. rom., hîrtie.

5.

1649 (7157) iulie 18. — *Tudor logofăt din Bujoreni vinde «fratelui nostru» Voico paharnicul o siliște la Olteni, cu 5 ughi și jumătate. Episcopul Ignatie asistă la scrierea zapisului.*

† Adecă eu Tudor logofăt ot Bujorani scriem și mărturisim cu acest-al nostru zapis, ca să fie de bună credință la mîna fratelui nostru Voico păh., cum să să știe că i-am vîndut o săliște de la Olteni, cari iaste pre lîngă Stanciul lui Sarchiz și pre lîngă popa Ghin. Și am vîndut de a mea bună voe derept bani gata ughi 5 pol., ca să-i fie moșie stătătoare dumnealui și coconilor dumnealui în veac.

Și cînd s-au făcut ace(s)ta zapis făcutu-s-au denainte părintelui piscuplui Ignatie și a altor boiari și preoți buni cari ș-or pune mai jos iscăliturile. Și pentru credința pusu-ne-am mai jos iscălitura ca să să crează. *Pis msța iulnie* (sic) *18 dni văleat 7157.*

† Marturia episcop Ignatie.
Eu Tudor ot Bujorani.
Popa Ghin măr.
† Eu Goran log. marturie.
Eu Stăn. log. mărt.
Eu Chirca văt. măr.
Eu Popa Duca mărturie.
Eu Tănasi măr.

Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic,* XXXIV/47. Orig. rom., hîrtie. Goran log. semnează propriu cu cruce înainte; scrisul e al vînzătorului.

6.

1654 (7162) aprilie 1. — *Mitropolitul Ignatie și soborul Mitropoliei eliberează din rumînie pe frații Stan și Datco din satul Sîrbii, orfani și înstrăinați pînă acum, dînd cap pentru cap după obiceiul țării, anume pe Stan cu 3 feciori, care s-au vîndut pentru 100 ughi.*

Ignatii mlstiiu bjieiu arhiepiscop văscia zemlia Ungrovlahiiscoia.

Cartea noastră acestor doi oameni frați anume Stan și Datco ot sel Sîrbii, ca să fie în pace și slobozi de rumînie de către sfînta mitropolie.

Pentru că acești doi frați fost-au rămași săraci de părinții lor și au înblat înstriinîndu-se și crescînd pe într-alte părți și ținuture pînă în vremile ce ne-au vrednicit milostivul Dumnezeu a fi păstoriu sfintei mitropolii.

Drept aceea și noi văzînd jalba și sărăcia lor cu înstriinare și cu atîta nevoe întratîta vreme, socotit-am făcîndu-mi-se milă, după cum ș-au făcut pomeană ș-alți frați mitropoliți carii au fost mai nainte noastră, să ne facem și noi cu dînșii. Și aaș i-am slobozitu-i dîndu-le voe să-și răscumpere capetele, însă să dea cap pentru cap după cum e adetul țării. Într-aceia ei făcut-au cum au putut argățind și încumățindu-se de au cumpărat cap pentru cap, însă pe Stan împreună cu trei feciori ai lui anume Vladul, Grozav și Ion ot sel *(loc alb)*, carii se-au vîndut de a lor bună voe drept ughi 100, nesiliți dă nimenea și cu știrea a toți[1] megiașii și a înpregiurelor. Și așa i-au dat sfintei mitropolii în locul lor să fie rumîni de moșie vecinică, eară ei să fie nește oameni slobozi în veci.

Drept aceia dat-am cartea noastră la mîna lor, adecă acestor frați ce sînt scrișii mai sus, cum să fie niște oameni slobozi și în pace despre sfînta mitropolie, după cum scrie mai sus. Și rugăm pe frații cari-i va dărui milostivul Dumnezeu a fi păstori în urma noastră, păstori într-acest sfînt scaun, să nu ne strice pomena care am făcut pentru sufletul nostru, ce să o ție și să o întărească și să o înnoiască, după cum am ținut și noi și am întărit și am înnoit pomeana altor cinstiți și sfinți frați, cărora am aflat în urmă făcutu-și pomeană ca și noi să poată fi stătătoare și pomenele sfinților voastre în urmă.

Și la această tocmeală cînd se-au răscumpărat acești doi frați cu feciorii lor cîți Dumnezeu le va da, fost-au Rafail iermonah, Zosim cliseriul, Sirafim dicheiul, Ion Valah și popa Vlaicul i popa Mihai cliseriul domnesc i popa Radul și tot săborul sfintei mitropolii; așijderea și Ursea cap., Costea călăraș, Radul Pitea, Sima căldărariul, Mihăilă abagiul, Dragul stăvariul și Stan diaconul, fratele rumînului carele se-au vîndut ot Flești, Ion ot tam.

Iar cine se va ispiti a strica sau a sparge aceasta pomeană a noastră au de în frații noștri arhierei, au de în fiecine, acela întîi să n-aibă unde veni după smerenia mea; după aceia, să fie trăclet blăstemat, anathema maranatha și afurisit de domnul nostru marele arhiereu vlădică I[isu]s Hs., de 318 oteți și de alte sfinte săboară, așijderea și de smerenia noastră. Ceriul și pămîntul după zisa Domnului să să treacă, pietrile, fierul și munții să să topească, iar trupul aceluia ce va vrea să strice aceasta a noastră pomeană nici să se treacă nici să se topească, ce să stea înflatŭ, tînpănă, negru, netopit și nedăzlegat după moarte în veci, amin. *Pisah aprilia vă 1-i dni, vă leato bîtia mira 7162.*

† Smereni Vladica (L.S.) Ignatie.

Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Romînești*, CDLXXX/3. Orig. rom., pergament. Sigiliul aplicat timbrat, 46 mm diametru: pot citi din exergă: ...ІГНАТІЄ ѡТ НИКОПОЛЬ ВЪ ЛѢТЬ ЗРДВ.

1. Corectat peste «tot».

7.

1654 (7162) mai 6. — *Constantin Șerban Voievod întărește Episcopiei de Rîmnic stăpînirea peste satul Plăviceni, jud. Romanați, dat de pomană de doamna Stanca și cotropit apoi de vornicul Dragomir, care făcuse la fel și cu alte sate, fiind om fără suflet.*

† *Mlstiiu bjiiu Io Constandin Șărban voivod i gsdnŭ. Davat gdsv misii povelenii gsdvmi* sfintei și dumnezieștii ipiscupii ot Rîmnec ot Vel Ocnă, ca să fie volnică cu această carte a dumnii mele de să ție satul Plăvicenii ot sud Rom(anați), însă partea doamnei Stancăi toată de peste tot hotarul și cu tot venitul den cîmpu, den pădure, den apă, den șăzutul satului și cu rumînii ce se vor afla partea ei și cu viile, pentru că această moșie au fost dată de doamna Stanca ipiscupii, pentru c-au fost a dumneaei de moșie, iar cînd au fost la moartea ei o au dat pentru pomeana.

Și tot o au ținut sfînta piscupie cu bună pace. Iar cînd au fost în zilele răposatului Matei Vodă iar Dragomir vornicul, ca un om fără suflet, făcutu-s-au stăpîn a multe moșii, deci și această o au împresurat ca alte moșii.

Iar cînd au fost acum în zilele domnii mele venit-au părintele ipiscupul arătînd cartea lu Alixandru Vodă cum această moșie au fost dată de doamna Stanca. Cum am citit domniia mea și cartea am căutat și am judecat pre direpț și pre lege împreună cu tot *(sic)* cinstiți dregătorii domnii mele și am dat sfintei piscupii această moșie Plăvicenii să o ție moșie stătătoare, [precum au fost mai nainte vreme, pentru că așa iaste învățătura domnii mele. Iar cui va părea cu strîmbul să vie de față. *Ispa' inaco da nest po reci. I is. sama rece. Pisah mai 7 dni lt. 7162].*

Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic,* LXXXVII/3. Orig. rom., hîrtie, fragment putrezit în partea de jos, de la «stătătoare» fiind completat de noi după condica nr. 707, f. 175. În nota tergală a originalului e data 6 mai, pe care o considerăm mai exactă, și însemnarea cu cerneală: «dat d-lui director la iunie 1885 după cerere», iar Hasdeu însuși notează tot cu cerneală: «fragment». Copistul din condică stîlcește formula slavonă finală, care însă poate fi comparată și cu copia din condica Episcopiei aflată la Acad. R.P.R., nr. 2082, f. 169 v.

În *Indice cronologic,* nr. 4, poziția 421, se notează «orig.», cu semnul întrebării. Documentul are o corectură în text: în loc de «pomeană. *Și tot* o au ținut», s-a scris «de la Todor», peste care s-a rescris *și tot.* Fraza grămăticului urma să fie «de pomeană de la Tudora», ale cărei acte vor fi fost de asemenea cunoscute atunci în cancelaria domnească. Documentul este original și nu poate fi bănuit.

8.

1654 (7162) mai 15. — *Tănasie, feciorul logofătului Nicula Sărăcinescu, dăruiește Mînăstirii Cozia și egumenului Ștefan moșia Frăgari, aflată între moșiile mînăstirii, să fie pentru pomenirea sa și a părinților săi. Martori.*

Adecă eu Tănasie, feciorul Neculii logofăt ot Sărăcinești, scris-am acesta al mieu zapis ca să fie de mare credință la mîna părintelui egume-

nului Ștefan ot Sfînta mănăstire Coziia și a tot săborul, cum să să știe că am dat pentru pomenire moșiia ce să cheamă Frăgari, care iaste pentru moșiia sfintei mănăstiri Cozii, însă cîtă s-ar alege piste tot hotarul, den cîmpu, den pădure, den apă, cît s-ar alege, pentru că o am dat ca să ne fie de pomană noao și părinților noștri în veci. Și ne-am pus la pomeanic ca să fim pomeniți la dumnezeiasca liturghie, iar sfinților părinți să le fie moșie stătătoare în veci [stătătoare în veci]. Iar care să va scula orcare dăn rudeniia noastră oricind a o lua și a o opri, acela om să fie proclet și afurisit de Vlădica Hs. și de 318 sfinți părinți dă la Nicheia.

Și cînd s-au scris acest zapis fost-au și mărturii părintele episcopul Dionisie ot Rîmnic și părintele Vasilie egumen ot Bistrița și egumen Mihail ot Govora și egumenul Theofil ot Arnota și egumenul Parthenie ot Arhanghel și egumenul Daniil ot Cotmeana și Radul spătărelul snŭ Simei logofăt și Mihul post. și frate-său Dima spătărelul, feciorii lui Goran logofăt ot Olănești și Dumitru logofăt ot tam și Vladul logofăt ot tam și Tănasie ot Rîmnic și Vasilie feciorul Procăi ot tam și Preda fratele lui și Eftenie ot Dăngești și Dragomir spătărelul ot Miroslăvești și Stanciul vătaf logofătul(ui) Neculii.

Și pentru credința pusu-mi-am pecetea și iscălitura mai jos ca să să crează. *Pis mai 15 dni lt. 7162.*

Eu Tănasie post. snŭ Neculii logofătul.
Smeritul Vlădica Ignatie.
Arhiepiscop Dionisie.
Mihaiu egumenul ot Govora.
Radul spăt. snŭ Sima vist.
Mihul post.
Theofil egumen ot Arnota.
Mihai logofăt.
Dragomir spăt.
Tudor logofăt Buj(oreanu).
Vladul logofătul.
Stanciul vătaf.
Dumitru post.
Voico post.

Arh. St. Buc., *Condica M-rii Cozia,* nr. 712, ff. 494 v-495. Copistul a făcut aici o digrafie pe care n-au observat-o colaționatorii. Copie și în condica nr. 209, f. 60, care prezintă cîteva variante, ca *spatăr* în loc de *spătărel, brat ego* pentru *fratele lui,* însă mai important: *Stanciul vataf, Nicula logof.,* în loc de *Stanciul vataf logofătului Neculii,* semnăturile de asemenea lipsesc.

9.

1654 (7162) iulie 23. *Ignatie, mitropolitul Țării Romînești, scrie episcopului Serafim al Buzăului să țină moșiile lui Arion din Vernești, care dăduse Mînăstirii Adîncata 300 ughi pentru pomenire, fiindcă Epis-*

copia a fost prădată de Radul Voevod cu 300 ughi, năpastă prin pîra mincinoasă a nepoților lui Arion; aceștia pot să le răscumpere în termenul dat.

Ignatie bjieiu mlstiiu arhiepiscop zemli Ungrovlașcoi.

† Scris-am cartea semereniei noastre sfintei și dumnezeeștii episcopii de la Buz(ău) și fratelui episcop chir Serafim. Pentru că au avut o pîră naintea măriei sale domnu nostru în divan Io Costandin Șerban voevod cu Vasilie Ungoriul, nepotul lu Arion din Vernești și de înpreună cu ctitorii de la mănăstire de la Adîncata anume Tanasie, pentru o pradă ce s-au prădat episcopiia în zilele Radului Vodă, că au lăsat unchi-său Arion ughi 300 la episcopul Efrim ca să fie de pomeni. Iar după aceia, deaca au murit Arion, sculatu-s-au nepoții lui Arion de au mers la Radul Vodă de au pîrît că nu au lăsat unchi-său ughi 300, ci au zis că au lăsat ughi 600. Deci le-au închinat domnii. Într-aceia Radul Vodă au trimis la episcupie cu treapăd de au luat ughi 600, cum au închinat acei nepoți, ci au plătit episcupul ughi 300 năpaste.

Iar după aceia s-au sculat episcupul Efrim de au venit la Radul Vodă cu jalbă de s-au plîns și au mărturisit cu a lui suflet, cum că acei oameni adevărat au lăsat ughi 300, iar ughi 300 le-au plătit năpaste domnii. Într-aceia Radul Vodă, daca au văzut așa, dat-au vitele și moșiile lui Arion episcupii pentru cei ughi 300. Și de atunci pînă acum le-au ținut episcopiia tot cu bună pace.

Iar cînd au fost acum, în zilele mării sale domnului nostru Io Costandin Șerban voevod, sculatu-s-au nepoții lui Arion deînpreună cu ctitorii mănăstirii de la Adîncata de au pîrît că nu au dat episcopiia acei ughi 300 năpaste, iar părintele episcopul Serafim au scos și mărturie 3 călugări bătrîni de au mărturisit pentru rîndul acestor bani cum au dat episcopiia năpaste ughi 300, și anume au fost egumen Neofit și popa Mihai și dichiul Ghelasie.

Într-aceia domnul i-au trimis la părintele vlădica chir Ignatie ca să ia și afurisanie și au mersu de au luat afurisanie și mărturisit cum că au dat episcopiia năpaste ughi 300. După aceia, daca am văzut așa cum mărturisesc și au luat și afurisanie asupra lor, dat-am cartea smereniei noastre ca să ție moșiele lu Arion cum le-au fost dat și Radul Vodă, iar părintele episcopul zis-au de le va părea rău de moșiie,, iată că le-au pus zi denaintea părintelui vlădicăi, de acum de la sfinte Petru pînă la sfinte Dimitrie să-i dea ughi 300 și să ție moșiele, iar de nu le va da pînă atunci să fie moșiele stătătoare. De aceasta scriem. *Pis iul. 23 dni leat 7162.*

† Vlădica Ignatie.

Arh. St. Buc., *Condica episcopiei Buzăului*, nr. 172, ff. 167 v-168.

10.

1654 (7163) septembrie 18. — *Mitropolitul Ignatie, Pană, mare logofăt și Radul mare comis, după învoiala dintre episcopul Serafim al Buzăului cu megieșii Neagoe și Oprea din satul Pizdelești, numesc 6 boieri să aleagă partea Episcopiei de a megieșilor din acel sat.*

† *Mlstiiu bjiiu préosștennag arhiepiscup chir Vldca Ignatie, mitropolit văsoi zemli Vlașcoe.*

Jupan Pan vel peh. Jupan Radul vel comis.

Să să știe boiarii carii se-au voit părintele episcopul Serafim de la Buzău cu satul Pizdeleștii, anume Neagoe de Pizdelești i Oprea ot tam. Boiarii anume ot Cîndești Moisi spat. i ot Bădeni Barbul căpit. i ot Vernești Balea log. i ot Puținei Lupși izbaș i ot Mărăcineni Vasilachi izbaș i Mircan izbaș, ca să aibă acești boiari a alege partea de moșie de la Pizdelești, a sfintei episcopii cum ceteaște în cartea lui Alexandru Vodă, dă către acești megiași ce scrie mai sus. Însă cum vor afla pre dereptate cu sufletele lor.

Pis sept. 18 dni lt. 7163.

† Vladica Ignatie.

Radul vel comis.

Pana vel pah.

Arh. St. Buc., *Episcopia Buzău,* XXII/10, orig. rom., hîrtie.

11.

1657 (7166) sept. 5. — *Vlădica Ignatie judecă pricina popii Stroe, fiul lui Stanciul, cu Lațcu, fiul lui Sarchiz, pentru un loc la Glămee, cumpărat cu zestrea muerii lui.*

† *Bjiiu milostiiu arhiemitropolit chir Ignatiiu Rimnicschi văsui zemli.*

† Scris-am vlădicie me cartei vlădiciei mele la mîna popei lui Stroe ficiorul Stanciului, cum că au fost avut popa Stroe o loc cuopărată[1] pre zestrile muerei popei. Și locul au fost la Glămeie. Iar Stanciul, tatăl popei, au fost luat nește bani de la Lațcu, zicînd Stanciul să-i dea lu Lațcu o loc al lui de moșie de la tată-său Sarchiz, ca să-i fie cu pace iar Lațcu n-au vrut să ia loc de al Stanciul(ui) ca să fie cu pace, ci au luat locul popei, căci au fost alături cu locurile lui.

De aciia, văzînd popa Stroe că-i ia Lațcu moșie care iaste cuoperat pe zestrile muerii lui, vinit-au popa la față cu Stanciul și cu Lațcu naintea smerenii mele la judecată. Deci zicînd popa Stroe să acel loc ce l-au luat Lațcu nu iaste de la tată-său Stanciul, ci l-au cuoperat de la oku-său

1. *Id est* cumpărată.

Sarchiz, pre zestrile muerii lui. Și au arătat popa și zapisele lui Sarchiz de vînzare locului cum l-a cupărat și au mărturisit și Stanciul, tatăl popei, naintei smereniei mele cum el n-au dat acel loc al popei lui Lațcu, ci-l ia Lațcu în sila lui. De aciia văzînd ismerenie me că mărturisești și Stanciul tatăl popei cu sufletul lui cum el nu-i din locul popei lu Lațcu, ci de moșiia lui, ca să fie pace, dat-am și ismerenii me carte ismerenii mele la mîna popei lui Stroe ca să fie volnic a-și ținere moșie care și-au cumpărat pre zestrele moeri. Aceasta am scris i vlădicie me.

Pis msța sept. dni 5, leat 7166.

† *Vladica Ignatie.*

Arh. St. Buc., *Episcopiia Rîmnic,* XL/4. Orig. rom., hîrtie. Limbă și grafie curioasă, care denotă bulgărisme și turcisme, arătînd un diac de această origine.

12.

1657 (7166) decembrie 10. Tîrgoviște. — *Constantin Șerban Voievod întărește Mînăstirii Cozia și egumenului Ștefan stăpînirea moșiei Frăgari, dăruită de Tănasie Sărăcinescul, vie la Scaueni dată de Stanciul Cîrstănescul iuzbașa, moșie la Bogdănești, cumpărată de la Stanciul Sarchiz cu 2400 aspri, și în orașul Rîmnic mai multe locuri bătrîne și drepte moșii între moara Episcopiei și locurile Mînăstirii Iezerul anume arătate, între vecini fiind și «popa săsesc».*

Cu mila lui Dumnezeu Io Constandin Șărban voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei. Dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei și dumnezeeștii mănăstiri Coziia, hramul sfintei Troițe, și părintelui egumenului Ștefan și tuturor călugărilor carii lăcuesc într-acel lăcaș, ca să fie sfintei mănăstiri moșia ce să numește Frigarii, carea iaste între moșia sfintei mănăstiri Coziei, ori cîtă să va alege de peste tot hotarui, din cîmp, din pădure, din apă și de pretutindenea.

Pentru că această mai sus zisă moșie au fost a Niculii logofătul de la Sărăcinești. Deci după moartea lui iar fiiu-său Tănasie o au dat-o și o au închinat-o de pomană la sfînta mănăstire Coziia, pentru sufletul lui și pentru sufletele părinților lui. Și s-au scris la sfîntul pomennic și la dumnezeiasca liturghie. Și cu zapis de milă de la mîna lui cu mare jurămînt și cu mulți egumeni și boieri mărturii în zapis și părintele episcopul Dionisie de la Rîmnic și Vlădica Ignatie și Vasilie egumenul de la Bistriță și egumenul Mihail ot Govora și egumenul Theofil de la Arnota și egumenul Parthenie de la Arhanghel și igumenul Daniil de la Cotmeana și Radul spătariul feciorul Simii logofătul i Mihul port. și frate-său Dima spat, feciorii lui Goran logofătul de la Olănești, Dumitru logofătul, Vlad logof., Tanasie de la Rîmnic și mulți boieri.

Și iar să mai fie sfintei mănăstiri Coziia jumătate de vie a Stanciului Izbașei Cîrstenescul de la Scăuieni, cu tot venitul ei, de vreme ce o au închinat-o el pentru pomana, ca să se îngroape acolo, cu zapis din mîna

lui cu mare jurămînt. Și au dat și stupina de acolo de la vie la sfînta mănăstire și o sută de oi, ca să fie lui pomană în veac.

Și iar să fie sfintei mănăstiri moșie în Bogdănești, în hotarul Bogdăneștilor, adecă codrul carele ieste despre Călimănești, toată partea Stanciului Sarchiz din apa Oltului în sus pînă în hotarul Călimăneștilor, cît ieste acel codru în lung și în lat, de vreme ce l-au cumpărat egumenul Theodor de la Coziia cu banii mănăstirii drept 2400 aspri de la Stanciul Sarchiz, cu zapis din mîna lui de vînzare la cursul anilor 7158.

Și iarăși să fie sfintei mănăstiri Coziei oarecare locuri la oraș la Rîmnic, ce le-au fost căutat egumenul Dionisie cu Voico al Ghinei *(Voicov Ghinov)* și cu Avramie monah și cu alți oameni bătrîni de la Rîmnic, la cursul anilor 7140, adecă patru locuri între moara episcopiei și între locurile Iazerului. Iazerul are 2 locuri pînă la moara Pieptei și a Coziei, sînt trei locuri către diiaconul Duca, pași 103, și iarăși trei locuri pași 100 cătră popa cel săsesc *(po kod popa săsescu)*, cu capetele la rîu și din jos sînt Carabeții. Și iarăși sînt șase locuri, merg cu capetele la Olt la vad în sus, pași 200, și iarăși în sus cu Carabeții și un loc pași 30, merge cu capul la locurile lui Voicu al Ghinei, și iarăși trei locuri pași 150, între Mitrea și între Proca, cu capetele la drum și alt loc la Mișei supt Obrejie *(Obrejenie)* la cruce, pași 50 și alt loc mai sus de Mișei pași 70, de vreme ce aceste mai sus zise locuri sînt bătrîne și drepte moșii ale Coziei.

Pentru aceasta am dat și domnia mea și am întărit cu această carte a domniei mele ca să fie sfintei mănăstiri Coziei de moșie și de întărire iar ctitorilor pomană în veci și de nimenea supărare să n-aibă, după porunca domniei mele.

Iată și mărturii am pus domnia mea: jupan Gheorghie vel dvornic, jupan Stroe vel logofăt, Pîrvul vistier, Pană spat., Radu stol., Radul comis, Radul post., Neagoe post. I is. vel logofăt.

Pis Dima logofăt Boldiciu u grad Tîrgoviște Dichemvrie 10 leat 7166.

Arh. St. Buc., *Condica m-rii Cozia,* nr. 209, f. 74. Copie slavă, ms. nr. 712, ff. 461-462, după care am completat sfatul domnesc lipsă în traducere, și am reprodus cîteva cuvinte în paranteze; sfatul domnesc figurează și în izvodul din ms. 209, f. 81, unde se reproduce numai partea cu locurile din Rîmnic; aci se spune, «pre lîngă popa săsescu». Trad. și în condica nr. 215, ff. 91-92.

13.

1658 (7166) mai 1. — *Mihnea Radul Voievod poruncește Plăvicenilor și celor ce se hrănesc pe moșia doamnei Stanca, să dea dijma 1 din 10 Vlădicăi Ignatie, cum a luat și episcopia Rîmnicului; egumenul de la Mînăstirea Plăviceni să nu se mai amestece acolo.*

† *Mlstieiu bjieiu Io Mihnea Radul Voivod i gsdnŭ.* Scris-am domniia mea voao Plăvicenilor și tuturor carei vă hrăniți pre moșiia doamnii Stancăi, facu-vă în știre domniia mea. În vreme ce veți vedea porunca domniii mele și omul părintelui vlădicăi Ignatie anume *(loc alb)*, iar voi să

vă dați dijma din toate bucatele cîte se vor afla pre acea moșie din zece 1, precum iaste obiceiul, precum au luat sfînta episcupie și pînă acum. Nimic altă învăluială să nu faceți.

Așijderea și tu egumene de la mănăstirea lu Dragomir vornicul, încă să te ferești de acum înainte de acea moșie, care iaste dată și miluită de doamna Stanca la acea sfîntă episcupie de la Rîmnic. Nimic să nu te mai amesteci, nici să te mai apuci de dînsa,[1] ci să aibă a o ținere sfînta episcupie cu bună pace.

Inaco da nést. Sama reci gsdvmi mai 1 dni vit. 7166.

Să nu mai vie cu jalbă aicea la domnia mea să spue că să mai amestecă cineva.

Iară de-ți va părea strîmbŭ ver veni de față.

† Io Mihail Voivod, mlstiiu bjieiu gsdnŭ.

† Io Mihail voivoda (m.p.).

În dos. Procitenno. — uc. părintele Ignatie; az Preda log. pis.

Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic,* LXXXVII/5. Ultimul rînd adăugat: «Iară de-ți...» și «Procitenno» sînt scrise cu altă cerneală și de aceeași mînă. Nu sînt urme de sigiliu.

14.

1661 (7169). M-rea Bistrița. — *Ignatie, arhiepiscopul orașului Rîmnic scrie lui Stroe spătarul și lui Mihalcea postelnicul să lase Mînăstirii Iezerul partea ei de moșie bătrînă din Poganul și să nu o mai împresoare; altfel va scrie lui vodă să facă dreptate.*

Ignatie bjieiu mlstieiu arhiepiscopŭ Rîmniceschii grad i proceaia.

† Scris-am smerenia noastră la ai miei cinstiți și iubiți fii sufletești dum-lor Stroe spătariul i Mihalcea post. ot Stănești. Pohtim de la milostivul Dumnedzeu să dăruiască domniilor voastre bună pace și sănătate denpreună cu toate cinstite casele dumneavoastră, iar de la smerenia noastră pace și blagoslovenie.

Către aceasta facem știre dumniilor voastre pentru Theodor egumenul de la Iazer, că au venit aici naintea smereniei noastre la Bistrița, de se-au plînsu și au spus cum are o parte de moșie acii la sat la Poganul. Și iaste moșie bătrînă a acei sărace de mănăstiri a Iazerului, moșie moșteană. Și au fostu pînă acum nește moșie necăutată și părăsită, că n-au avut cine o căuta.

Iar acum dăm știre dumneavoastră că au adus egumenul și mărturii mulți oameni buni și bătrîni denprejurul locului, de au spus și au mărturisit toți cu sufletele lor naintea smereniei noastre și înnaintea cămărașului și a tot săborul, cum au fost la acest sat trei părți de moșie, ci o parte o au ținut Buzescul, altă parte iaste a dumneavoastră iar a treia parte iaste a mănăstirii Iazerului, cum scrie mai sus. Deci, feții miei, rugăm și noi pre dumneavoastră ca pre nește fii sufletești, să vă țineți

1. În original, pe *a* pare să fie semnul pentru *t*. Credem că aici, diacul Preda a făcut o aplografie, în loc să scrie: «de (dijma) din sat».

dumneavoastră partea și moșia dumneavoastră ce va fi cu dreptul și pre unde vor fi seamnele, iar moșîia acestii sărace de mănăstiri să o lăsați să-și ia egumenul dijma să hrănească mănăstirea, că știți dumneavoastră că iaste o mănăstire rămasă și n-are de nici unili, ce încă se-aru cădea și de la dumneavoastră să o miluiți, necum să i să împresoare moșioara. Iar să nu o veți lăsa dumneavoastră cu bine, smerenia mea voi face o carte la măria sa vodă precum au măturisit cești oameni buni și tot îi va căuta măria sa vodă de dereptate.

Aceasta avem a vesti dumneavoastră. Să fiți cu Dumnezeu. Lt. 7169.

Ὁ Ῥιμνικοῦ Ἰγνατίος.

Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic,* LXVIII/1. Orig rom., hîrtie.

15.

1662 (7170) aprilie 19. — *Ivașco, marele serdar Cepariul, dăruiește Episcopiei de Rîmnic și episcopului Ignatie (Grecul) o moară pe apa Rîmnicului, pe care o făcuse într-un vad al Episcopiei după înțelegerea ce avusese cu episcopul Ignatie cel bătrîn (Sîrbul).*

† Adecă eu Ivașco vel sărdar Cepariul scris-am și mărturisescu cu acesta al mieu zapis ca să fie de bună credință la mîna părintelui Egnatie piscupul ot Rîmnic și a tot soborul svintei mănăstiri, cum să să știe că am fost avut tocmeală cu părintele Egnatie piscupul cel bătrîn pentru 1 vad de moară den apa Rîmnicului. Deci am făcut moară pre acel vad de macină. Iar cîndu iaste acum în zilele mării sale domnu nostru crištin Io Gligorie Ghica voivod, dat-am acea moară cu vad cu tot svintei mănăstiri piscupii, să hie în veac pentru sufletul mieu.

Și cînd s-au făcut acest zapis fost-au mulți boieri mărturie carii ș-or pune mai jos pecețile și iscaliturile. Și pentru mai adevărată credință pus-am mai jos pecete și iscălitura ca să să crează. *Pis. ap. 19 dni lt. 7170.*

(L.S.) Ivașco vel sărdar.
Stroe vel dvornic.
Chirca vel logof.
Mihai vel stol.
Az Costandin vel comis.
Drăghici vel peh. Cantacuzino.
Mihul păh. Brătășanul.
Mihul post. mărturie.

Arh. St. Buc., *Episcopia Rîmnic,* XLVI/5. Orig. rom., hîrtie, putrezit la mijloc.

ȘERBAN RAZEȘUL

CRUCI MEMORIALE IN BUCUREȘTI

Orașul București și-a sărbătorit, la 20 septembrie 1959, a 500-a aniversare de existență documentară, făcînd popas la mijloc de mileniu.

Cu acest prilej a fost răscolită memoria secolelor, și toate mărturiile materiale, grăitoare despre istoria orașului au fost cercetate, studiate și expuse în așa fel, încît să oglindească ascensiunea orașului de la așezările cel mai vechi pînă la stadiul de înflorire urbană din zilele noastre.

În istoria unui oraș, monumentele sînt documente de prim ordin, și monumentele orașului București au fost cercetate și tratate cu competență în diferite publicații de specialitate.

Ceea ce ne-a atras atenția însă, și ni s-a părut că merită o preocupare și cercetare, a fost o anumită categorie de monumente, risipite prin orașul București, crucile memoriale.

Analizînd dintru început această categorie de monumente, trebuie să spunem că crucile memoriale, păstrate încă prin diferite colțuri pitorești ale Capitalei, au adesea aspect de monumentalitate prin dimensiunile lor. Ele sînt în același timp monumente prin faptul că readuc în mintea noastră fapte din trecutul orașului, din istoria Țării Romînești: lupte, răzmerițe, răscoale, epidemii și flageluri, momente istorice în viața poporului, stări sociale, mentalități etc.

Crucile monumentale au avut multiple întrebuințări. Ele marcau evenimente istorice: cum a fost crucea din 1631 a lui Leon Vodă, care vorbește despre răscoala «pribegilor de peste munte», sau crucea lui Brîncoveanu, care pomenește despre răscoala dărăbanilor. Altădată crucile memoriale vorbeau despre epidemii, erau așezate ca semne de hotar, grăiau despre moartea năpraznică a cuiva, marcau ctitorirea unei fîntîni pe întinsul cîmpiilor mănoase, arătau o răspîntie de drumuri sau hotare de proprietăți, fără să mai amintim de crucile de morminte izolate, și de crucile cu nume de pomelnice din curtea bisericilor sau din altarele lăcașurilor de cult.

După ctitorie, crucile memoriale sînt voievodale, chiriarhale, votive ale sfetnicilor din Divan, ale negustorilor, sau ale breslașilor meșteșugari — cizmari, tăbăcari, pescari. Uneori ele sînt făcute prin cheltuiala colec-

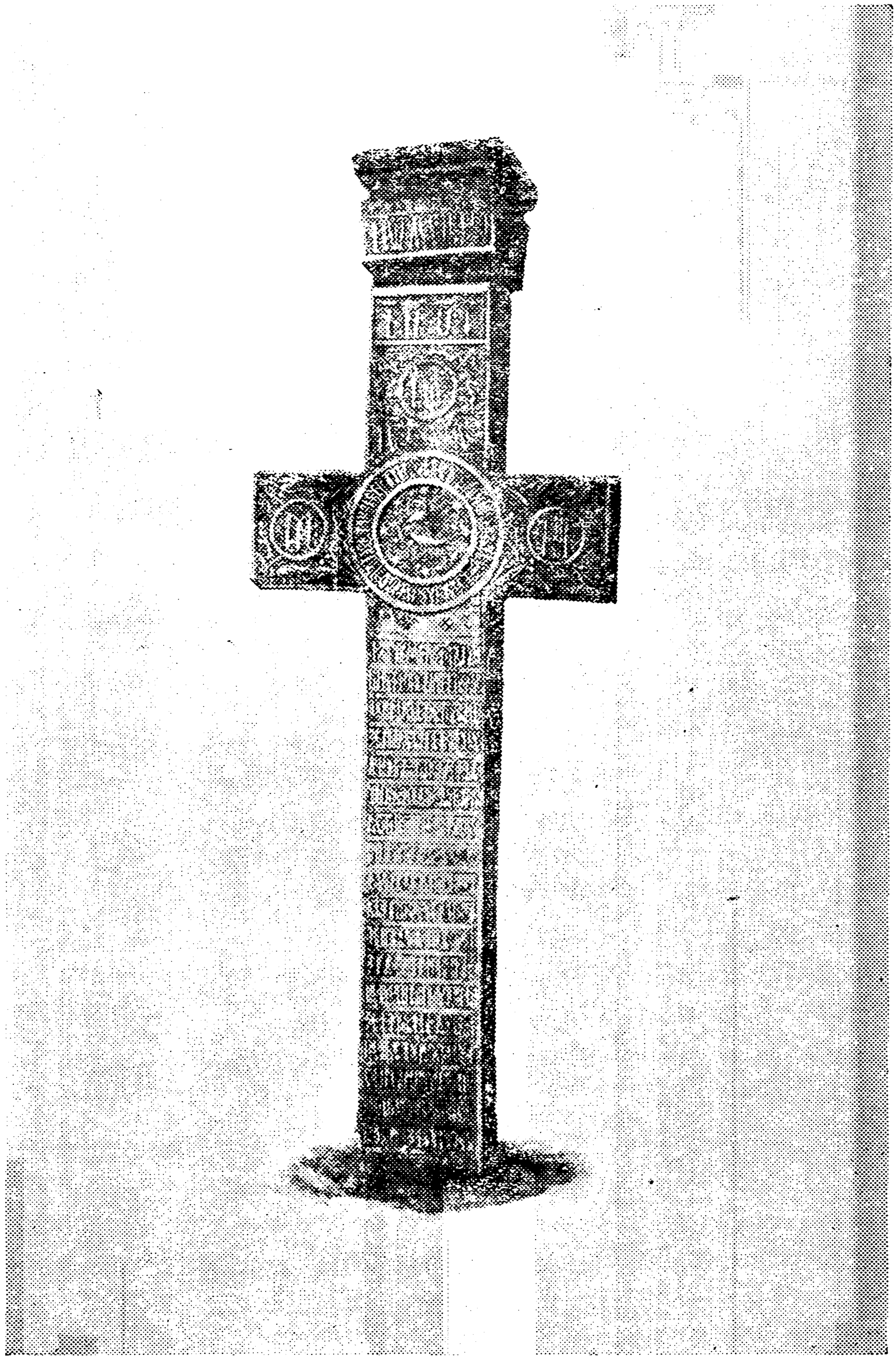

Crucea lui Leon Vodă, din anul 1632, biserica Slobozia-Bucureşti

tivității, care își înscrie numele în nesfîrșite rînduri, pe toate laturile și brațele monumentului.

Și acum, să încercăm o prezentare mai amănunțită a crucilor memoriale din București, urmărind firul vremii.

I. CRUCEA LUI LEON VODĂ. — Cea mai veche din crucile enumerate este *crucea lui Leon Vodă,* din curtea bisericii Sf. Dumitru-Slobozia, pe str. Leon Vodă, ridicată în anul 1631. Ea marchează locul unei bătălii date în marginea cetății Bucureștilor de Leon Vodă, antecesorul lui Matei Basarab, în contra «pribegilor, cînd au venit de peste munte», la anul 1631, așa cum arată inscripția săpată în piatră pe partea din față :

«În numele Tatălui și al Fiului și Sfîntului Duh, Amin. Adică robul lui Dumnezeu, Io Leon Vodă, feciorul lui Ștefan Voevod, ridicat-am această cinstită cruce, în numele Sfîntului Gheorghie, pentru ca să se pomenească de războiul ce am avut într-acest loc cu pribegii, cînd au venit de peste munte asupra Domniei Mele în anul 7139 (1631), în luna August, Marți. Milostivul Dumnezeu cu rugăciunea Sfîntului Gheorghie, supusu-i-a sub sabia Domniei Mele și i-am biruit. Și cîți au căzut în bătălie, zac sub această movilă. Iar crucea s-a ridicat în luna Februarie 20, anul 7140, iară dela Hristos 1632».

Avem de-a face, deci, cu o cruce votivă și în același timp mortuară. Crucea lui Leon Vodă, fiul lui Ștefan Tomșa, comemorează o victorie. Ea este prinos de mulțumire pentru o biruință și în același timp străjuiește mormintele celor căzuți de năprazna în luptă, ale căror trupuri vor fi format «o movilă», în mijlocul cîmpului de bătaie.

Crucea, ale cărei dimensiuni sînt dominante, are 2,76 m înălțime, 1,05 m lungimea brațelor orizontale, 0,34 m lățimea și 0,24 m grosimea. La înălțime se mai adaugă 0,38 m, cît are terminația de piatră din capătul de sus, totalizînd astfel 3,14 m.

Pe față, în partea superioară, sînt sculptate inițialele I.N.T.I. (Iisus Nazarineanul Țarul Iudeilor). Deasupra fiecărei inițiale, semnul prescurtării, titla. În centrul brațelor, două cercuri concentrice, iar în spațiul dintre ele, o inscripție slavonă indescifrabilă. În mijloc stema țării, destul de ștearsă : «Vulturul cu Crucea». Spre capetele celor trei brațe scurte, în medalioanele mici, inițialele a trei Evanghelești : Ioan, Matei și Marcu. În colțul de sus al umerilor, inițialele I.S. Hs., care au avut probabil corespondente în colțurile de jos NI. KA., inițiale care s-au erodat. Cercurile medalioanelor sînt încadrate de ornamente sculptate, care acoperă toată suprafața brațelor. Inscripția menționată, scrisă în limba romînă, se desfășoară de la centru în jos, pînă la soclul de susținere îngropat în pămînt. Trei rînduri din inscripție se află și ele îngropate și, poate, și a patra inițială de Evanghelist : Luca.

În partea superioară, crucea este încununată de o terminație de piatră fasonată în forma unei coroane, avînd spre față inscripția : «Io Leon Vodă». Terminația dă crucii linie și proporții armonioase.

Leon Vodă (1629-1632) se pretindea a fi feciorul lui Ștefan Tomșa al Moldovei (1621-1623), ctitorul Mînăstirii Solca. Lupta pe care a dat-o

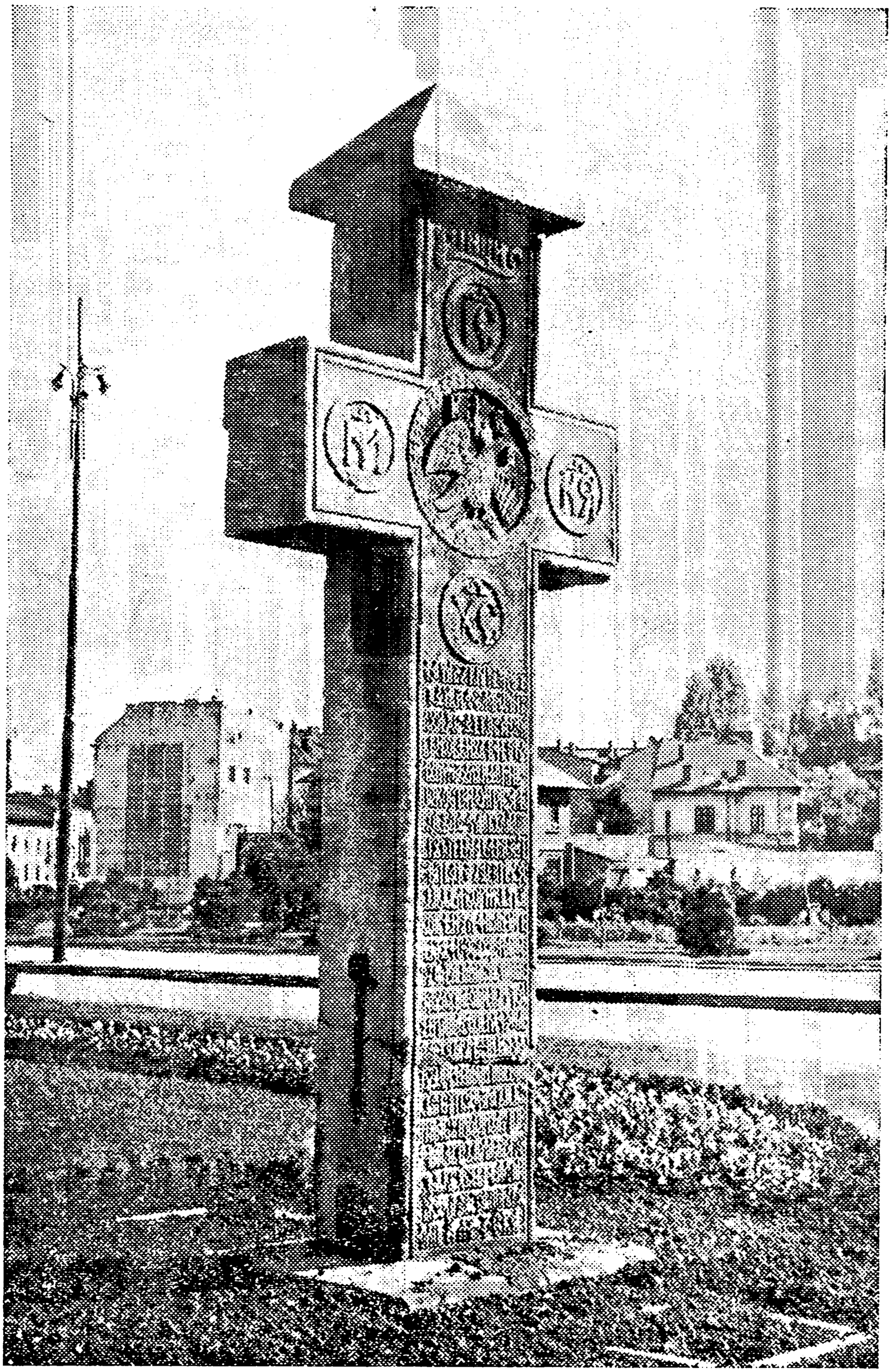

Crucea lui Papa Brîncoveanu, din anul 1713, Aleea Marii Adunări Naţionale

împotriva taberei boierilor olteni, răsculați împotriva turcilor și grecilor, a avut loc în anul 1631. În fruntea mișcării răsculaților era viitorul domnitor Matei Basarab, care venea cu ajutoare din Ardeal, de la Gheorghe Rakoczy. Tentativa din 1631 a dat greș, dar peste doi ani, în 1633, în preajma Mînăstirii Plumbuita, Matei Basarab înfrînge pe urmașul lui Leon Vodă, Radu Iliaș, care își pierde tronul și fuge «cu mare spaimă și cu capul gol». [1]

În dezvoltarea orașului, crucea lui Leon Vodă a fost preludiul bisericii Slobozia, pe care a zidit-o fiul său, domnitorul Radu Leon (1664-1669), cum mărturisește inscripția de sub brațul stîng, deasupra căreia patronează din nou vulturul Țării Romînești:

«Puternicul Dumnezeu învrednicind pe Noi, Io Radu Voevod, cu Domnia Țării Romînești în leatul 7173, iar dela Hristos 1665, văzui această cinstită cruce, făcută de părintele meu Leon Vodă, și aflîndu-se stricată, Domnia Mea o înoii și făcui și sfîntă biserică în numele Sfîntului Mucenic Marelui Sfînt Dimitrie».

Crucea lui Leon se pare că a mai fost refăcută și la 8 septembrie 7252 (1744), de către biv vel vistierul Năsturel și jupîneasa lui Ancuța, după mai bine de 100 de ani de la ctitorirea ei. Acest lucru îl mărturisește, de altfel, și o însemnare sub brațul drept, din anul 7251 (1742). [2] De altfel, vistierul Năsturel și jupîneasa lui, Ancuța, figurează drept ctitori pe pisania bisericii, din anul 7252 (1743), existentă în pridvorul bisericii.

II. CRUCEA LUI PAPA BRÎNCOVEANU. — La poalele dealului Patriarhiei, sobră și îndurerată, acoperită cu o terminație în formă de piramidă cu baza în dreptunghi, ca o streașină de casă țărănească, crucea lui Papa Brîncoveanu, — cruce care vorbește despre răscoala seimenilor și dorobanților, [3] din timpul lui Constantin Șerban-Cîrnul, din anul 1655 —, stă tăcută la capătul peluzei de iarbă din mijlocul Aleei Marii Adunări Naționale, din Piața Unirii. Locul ei, altădată, trebuie să fi fost mai spre Spitalul Brîncovenesc, care era veche proprietate a Brîncoveanului. Acoperișul pare a fi lucrat după modelul unei case țărănești din Oltenia, pentru ca stropii de ploaie, care alunecă, să plîngă, peste veacuri, moartea de năprazna a tatălui lui Constantin Brîncoveanu, Papa Brîncoveanu-postelnicul, fiu al bătrînului vornic Preda Brîncoveanu.

Tăiată dintr-un bloc de piatră calcaroasă dură, crucea marchează locul unde tatăl lui Constantin Brîncoveanu a fost ucis în timpul răscoalei dorobanților, «lîngă gardul caselor tatălui său».

---

1. C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, București, 1943, p. 323.
2. G. I. Ionescu Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, pp. 61-63.
3. Răscoala «dărăbanților» a fost înăbușită în lupta de la Soplea, de către Constantin Șerban Cîrnul, ctitorul de la 1658 al catedralei patriarhale, cu ajutoarele pe care le-a primit din partea lui Gheorghe Rakoczy, din Ardeal, și de la Gheorghe Ștefan din Moldova. Datorită zdrobirii dorobanților, Țara Romînească a încetat de a mai avea o forță armată de apărare a independenței sale (C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 335).

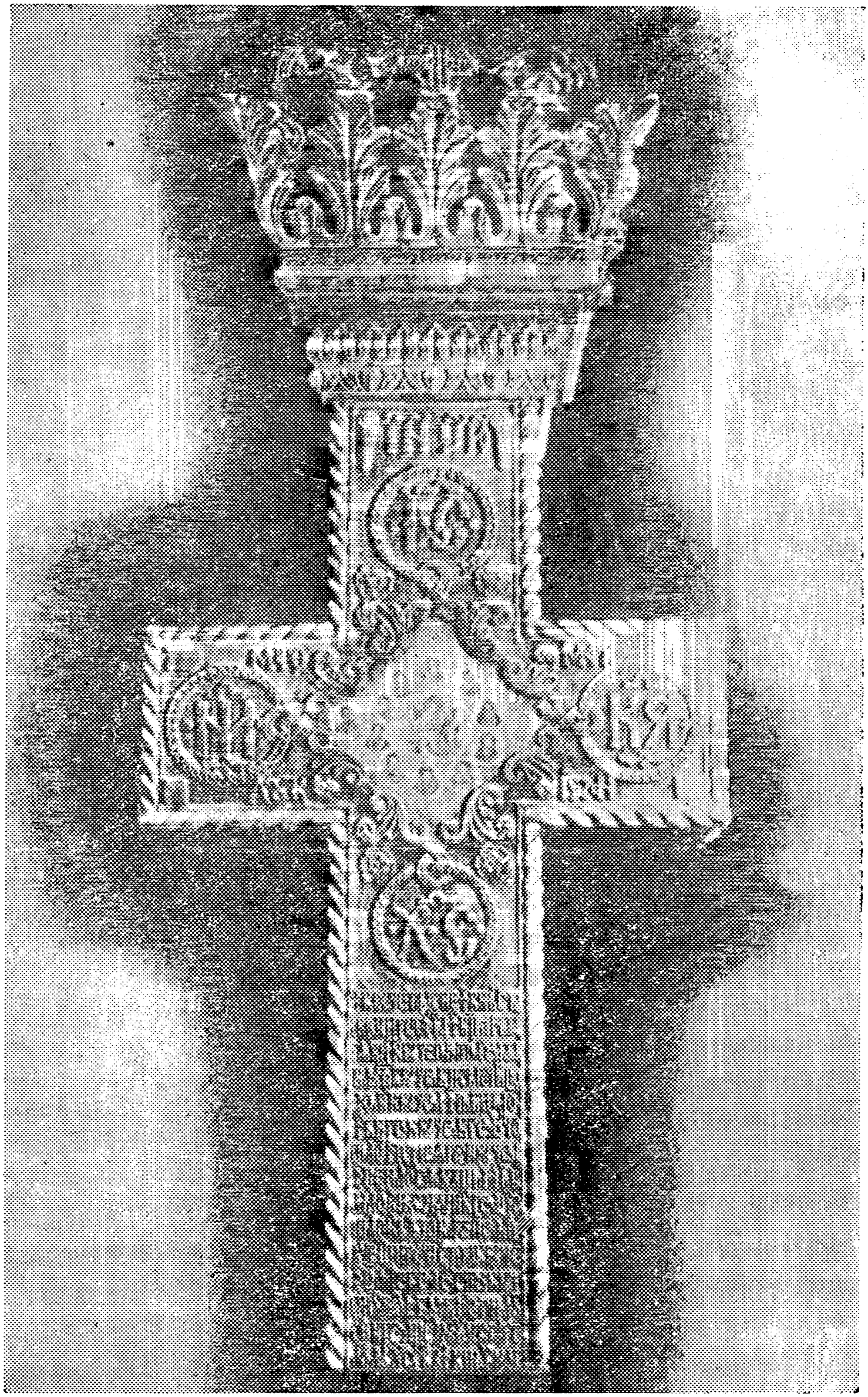

Crucea Serdarului Mogoş, din anul 1719, biserica Sf. Ioachim şi Ana-Obor

Îndureratul bunic al lui Constantin Brîncoveanu, vornicul Preda, a ridicat pe acel loc o cruce de stejar, care a durat cît o viață de om tare, 6 8de ani.

Pe vremea domniei lui Constantin Brîncoveanu, fiul său mai mare, «primul născut», a înlocuit crucea bătrînă de stejar cu aceea pe care o văd astăzi trecătorii pe str. Bibescu Vodă, săpînd pe ea o inscripție în limba romînă :

«Această cruce este ridicată în slava Domnului Hristos, de Constantin Brîncoveanul, feciorul luminatului Domn Io Constantin Basarab Voevod, în locul altei cruci, ce era de lemn, care era ridicată de Preda biv vel Vornic Brîncoveanul, în pomenirea fiului său Papa postelnicul, părintele mai sus pomenitului Domn. Că întru acest loc au pierit în zilele lui Constantin Vodă Șerban, ce au stătut Domn în urma lui Matei Vodă, cînd s-au ridicat dărăbanți asupra Domnului și a boierilor țării, la leat 7163 (1655) și stricîndu-se crucea de lemn s-a ridicat aceasta de piatră, la Iuliu 20, leat 7221 (1713)».

Crucea brîncovenească de la poalele dealului Patriarhiei are următoarele dimensiuni : 2,67 m înălțimea, la care se mai adaugă 0,30 m înălțimea terminației, 1,05 m lungimea brațelor orizontale, 0,47 m și 0,32 m lățimea și grosimea.

Ornamentele crucii sînt tradiționale. Muchiile marginale din față sînt rotunjite și o linie adîncită scoate în relief cîmpul cu ornamentele liturgice și inscripția. În centru, într-un medalion circular, stema Țării Romînești, simplă și zveltă, vulturul Țării Romînești. De o parte și de alta a crucii, din ciocul vulturului, inițialele : K. B. (Constantin Brîncoveanu), probabil ale fiului. Medalionul mare, cît un cerc încadrat în pătratul interior al brațelor crucii, este delimitat de o ghirlandă de frunze sculptate, care amintesc ornamentele rozetelor ajurate de la Mînăstirea Antim, sau cadrele icoanelor din catapeteasma mitropolitului Antim Ivireanul, sculptate în piatră și aflate în lapidariul bisericii Stavropoleos. Așezate în formă de cruce pe cele patru brațe, mai sînt patru medalioane mai mici, cu inițialele : IS. HS. NI. KA. (Iisus Hristos Biruitorul). Ele creează o ambianță plină de echilibru, sobrietate și armonie. Sub streașina terminației din vîrf, pe o filacterie sculptată în piatră, puternic arcuită în desfășurare, se văd inițialele : IN. T. I. (Iisus Nazarineanul Țarul Iudeilor), iar pe cîmpul inferior de la distanța de 1/4 în jos, inscripția, încă destul de lizibilă, pe care am redat-o mai sus.[4]

III. CRUCEA SERDARULUI MATEI MOGOȘ. — Dacă primele două cruci descrise mai sus au marcat evenimente politice, de răscoale împotriva turcilor și grecilor, sau de răzvrătire împotriva boierilor, crucea serdarului Matei Mogoș este un monument care grăiește despre alte tragedii sociale : foamete și ciumă, flageluri care au bîntuit Bucureștii la 1718. Poate ctitorul ei a scăpat cu viață după ce va fi suferit de această molimă pustiitoare. Ca semn de gratitudine, poate, a ridicat o cruce

4. Ionescu Gion, *op. cit.*, p. 62.

în cîmpul «Moșiilor» sale, la 1719. Mai tîrziu s-a ridicat o biserică, chiar pe locul crucii, de către mitropolitul Grigore II (1760-1787), cu ajutorul voievodului Alexandru Ipsilante.

Biserica a fost închinată hramului Sfinților Ioachim și Ana, a căror icoană pare să fi fost dăruită de către voievod, deoarece are o însemnare

Crucea lui Mogoș — 1719. —, detaliu decorativ

scrisă: «Rugați-vă către Domnul Sfinților, pentru robii lui Dumnezeu Alexandru Ipsilante și Ecaterina Doamna, cu fii lor.[5]

Crucea serdarului Mogoș măsoară 4,60 m înălțime, 1,40 m lungimea brațelor orizontale, 52/39 lățimea și grosimea.

5. Ionescu Gion, *op. cit.*, pp. 206, 207.

Stilul brîncovenesc, bogat, al sculpturilor în piatră este reprezentat aci în chip strălucit. Cununa de sus a crucii este reliefată cu frunze ajurate. Muchiile laterale din față sînt împodobite de o funie răsucită, săpată în trupul crucii. O filacterie în formă de sul, desfăcut la ambele capete, notează inițialele: I.N.T.I.V. (Iisus Nazarineanul, Țarul iudeilor). Litera I este diftongată. În cele patru colțuri interioare ale crucii a fost înscris un romb cu laturile sprijinite pe unghiuri. Rombul este format din ornamente de frunze sculptate. De colțurile pătratului sînt legate patru medalioane în formă de cerc, pe care sînt sculptate, cruciș, inițialele IS. Hs. NI. KA. (Iisus Hristos Biruitorul).

Patru rozete mici, în formă de mugur, cu 5 și 6 petale, sînt fixate la baza medalionului superior și deasupra celui inferior, în simetrie bilaterală. Paralel cu chenarul în formă de funie, orizontal, sînt scrise, două cîte două, numele celor patru Evangheliști: Matei-Marcu sus, și Luca-Ioan, jos.

În mijlocul pătratului, este un medialion pictat cu chipul Mîntuitorului, înconjurat de o coroană de 12 medalioane mai mici, care reprezintă pe cei 12 Apostoli.

Inscripția în limba romînă începe de la monograma HS, în jos, și vrea să fie o încercare de versificare în limba romînă, sculptată în piatră. La începutul inscripției un prolog liturgic, cu texte din Minei:

«Crucii Tale ne închinăm Stăpîne și Prea Sfîntă Invierea Ta slăvim. Crucea păzitoarea a toată lumea, crucea bisericii podoabă, crucea a Împăraților întărire, crucea a credincioșilor întemeiare, crucea a îngerilor slavă și a diavolilor rană».

Mai departe, inscripția continuă în versuri:

«O, buni credincioși călători care pe aice treceți,
Și pre cinstita cruce în slavă vedeți.
Pe a credincioșilor podoabă și a dracilor stricare,
Așternut picioarelor lui Hristos
Ei vă închinați cu dragoste mare.
Că pe dînsa s-a înălțat Dătătorul de viață,
Rugați-l pe țară să o păzească
De rele primejdii să nu pată.
Iar pe acel ce cu a lui cheltuială crucea a înălțat,
Al țării Marele Serdar Matei Mogoș
Să știți că s-a chemat.
Păzit de cele rele, Dumnezeu să-l miluiască,
Și pre Impărăția Cerească, ajută-i să moștenească».
Lét 7227 (1719)

În afară de preocuparea sculptorului de a versifica, realizînd, poate, unele din cele mai vechi versuri romînești sculptate, artistul a împodobit și marginile laterale ale crucii cu frumoase frunze stilizate, pe toată suprafața laterală de jur împrejur.

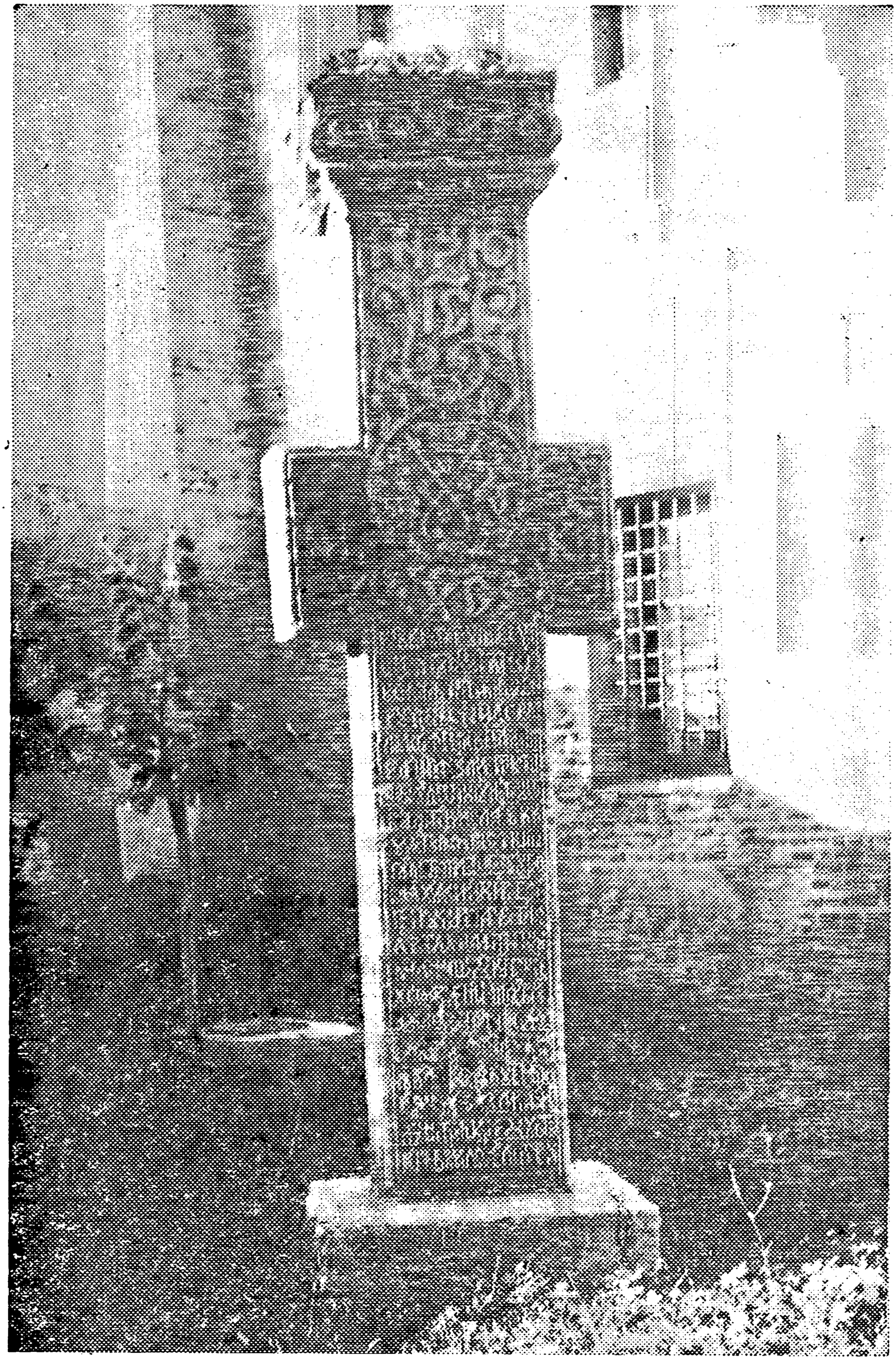

Crucea mitropolitului Neofit, din anul 1742, Muzeul Mogoşoaia

Stînd în altarul bisericii Oborul Vechi, fixată în pardoseală, crucea lui Mogoș domină, cu înălțimea ei uriașă de 4,60 m, absida altarului, și nu mai vorbește trecătorilor de altădată la marginea unui drum și poate în preajma unei fîntîni. Ea a devenit obiect de cult, grăitoare de peste două veacuri despre flagelul ciumei și foametei, în calea cărora a așezat-o marele serdar Mogoș, la anul 1719. [6]

IV. CRUCEA MITROPOLITULUI NEOFIT. — Și un mitropolit al Țării Romînești a ridicat o cruce memorială în București, care avea însă alt caracter, altă menire. Crucea care în preajma anului 1900 se mai găsea pe str. Cazărmii la nr. 49, fusese înfiptă ca piatră de hotar, la anul 1742, de către mitropolitul Ungrovlahiei, Neofit, bun chivernisitor al gospodăriei Mitropoliei, ctitorul bisericii Sf. Elefterie Vechi, din cartierul Cotrocenilor, și autorul unui vast jurnal de călătorie, [7] în care au fost notate în limba greacă evenimente și date, inscripții și ctitorii din biserica păstorită de ei. [8]

În urma încălcării hotarelor pămînturilor și viilor Mitropoliei Ungro-Vlahiei de către stareții greci de la Mînăstirea Mihai Vodă, mitropolitul Neofit a provocat o cercetare la fața locului, și cînd s-a găsit locul unde a fost Puțul Calicilor, pentru statornicirea hotarului a așezat această cruce.

Crucea mitropolitului Neofit arată altfel. Ca siluetă, ea imită vechile cruci țărănești de cimitir. Este însă înaltă, masivă și zveltă. Brațele laterale sînt scurte și strînse, iar terminația de deasupra, mare și împodobită, bombată și grea, ca un chivot sau ca un sicriu de moaște.

Crucile lui Leon și a lui Brîncoveanu aveau pe ele stema țării, vulturul cu picioarele așezate pe două vîrfuri de munte, cu aripile întredeschise, purtînd o cruce în cioc. Stema era încadrată într-un medalion în formă de cerc. Crucea serdarului Matei Mogoș avea pe ea o decorație liturgică de inițiale și simboluri, precum și ghirlandă de ornamente, în formă de romb.

Crucea mitropolitului Neofit reproduce, săpată în piatră, stema Mitropoliei Ungrovlahiei, în care intră insignele pastorale: crucea și cîrja arhierească așezate cruciș, pe un medalion rotund. Între ele, deasupra, mitra arhierească și monogramele mitropolitului: NF. M. V. (Neofit, Mitropolitul Ungrovlahiei). Monogramele sînt așezate în simetrie bilaterală, două cîte două, pe verticală. De remarcat este faptul că deși ne aflăm la anul 1742, totuși litera V din monograme este săpată în forma sa latinească, și nu chirilică. De unde s-ar putea trage concluzia că pietrarul poate era mai obișnuit, prin originea sa, cu alfabetul latin.

Potrivit tradiției, pe cruce sînt înșirate și celelalte inițiale obișnuite: I.N.T. Io., în linie dreaptă, deasupra, și Is. Hs. Ni. Ka. cruciș, pe cele patru brațe, între ramurile de curpen, sculptate în piatră, ca anexe la cadrul stemei arhierești. Inscripția începe imediat sub linia inferioară a brațelor orizontale: *«Cu vrerea Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh*

6. «Romînia», Rev. ONT, an. II (1937), nr. 4, aprilie, p. 18.
7. Ionescu Gion, *op. cit.*, pp. 187 și 372.
8. Gr. Ionescu, *București, orașul și monumentele sale*, p. 144.

ziditu-s-au această cinstită cruce întru cinstirea Sfinților Marilor Împărați Constantin și Elena, în zilele Prea Înălțatului Domnului nostru Io Constantin Nicolae Voevod, cu cheltuiala Prea Sfințitului Mitropolit a toată Ungro-Vlahia Kiriu Kir, Neofit, pentrucă drept acest loc au fost mai înainte puțul calicilor, după cum scriu hrisoavele Mitropoliei. Și după vremi ajungînd în neștire împreună de obște, s-au întîmplat acum cu blăstăm și cu bune măsuri făcînd, de s-au rădicat această cinstită cruce, după hotărîrea boiarilor ce au fost (continuă sub brațul stîng) *rînduiți de domnie, în locul acelui puț, cu arădicare domnească, ca să nu mai fie de acum înainte împregiurarea ce știm și noi, a Sfintei Mitropolii. Mesița sept. în deni 1, let 7250* (1742)». [9]

Crucea din Dudești, 1851

Anul săpat în piatră corfirmă domnia lui Constantin Mavrocordat (1741-1748), și timpul păstoriei mitropolitului Neofit (1738-1754).

Muchiile crucii sînt rotunjite în roca ei calcaroasă, mai moale. Dimensiunile însă au fost trăinicite ca să fixeze un hotar încălcat: 2,95 m×0,97×0,56×0,35, în afară de capitel, care e sculptat într-un bloc de piatră de: 0,77 m×0,57×0,47.

Așezată la poalele dealului arsenalului, pe strada Cazărmii la nr. 49, crucea a fost împresurată în decursul vremii de pămîntul adus de șuvoaie din dîmbul învecinat, încît, la anul 1867, ea era aproape îngropată în pămînt, fapt care a dus la dezgroparea ei și așezarea unui soclu de piatră cu scară, pentru a o scoate în evidență ca monument. [10]

Răsfoind în cartea vremii, crucea mitropolitului Neofit din anul 1742 ne apare ca un zălog uitat într-o filă, puțin cunoscută, din istoria Mitropoliei Ungrovlahiei.

---

9. Înainte de anul 1900, Ionescu Gion, cu ajutorul marelui bibliograf Nerva Hodoș, a putut citi inscripția doar pînă la cuvîntul: «iar după vremi...». Continuarea inscripției am citit-o pe suprafața roasă și strivită și sub brațul stîng, care nu fusese citită anterior.

10. Ionescu Gion, *op. cit.*, p. 372.

Bucureștiul era un oraș plin de locașuri închinate la Sfintele Locuri din Ierusalim, Muntele Sinai și Muntele Athos. În 1658 s-a terminat zidirea bisericii de pe dealul Mitropoliei, de către voievodul Constantin Șerban-Cîrnul, actuala catedrală patriarhală. Egumenii Mînăstirii Sf. Ecaterina, după pribegia voievodului ctitor, au ridicat pretenții de proprietate asupra dealului Mitropoliei și chiar asupra bisericii, care trebuia să devină sediul mitropoliților Ungrovlahiei. În anul 1668 s-a intentat un proces Mitropoliei, la care Divanul țării a dat dreptate chiriarhului, compensînd totuși pretențiile egumenilor greci cu închinarea bisericii Sf. Gheorghe-Vechi, vechiul sediu al Mitropoliei, și unele prăvălii în preajma Bărăției.[11]

După închiderea acestui conflict, egumenii Mînăstirii Mihai Vodă, închinată la Mînăstirea «Simon Petra» din Athos, au încercat să-și mărească vatra proprietăților în dauna Mitropoliei, ale cărei hotare se întindeau pînă la Puțul Calicilor, așezămîntul calicilor, Podul Mehedinților și crucea lui Alexandru Vodă.

În aprilie 1741, mitropolitul Neofit face jalbă. O comisie numită de Divan cercetează hrisoavele părților. Se fac deplasări la fața locului, dar nu se găsesc pietrele vechi de hotar. Așezămîntul calicilor nu mai exista, Puțul Calicilor era astupat, podul Mehedinților era plantat cu vie, iar crucea lui Alexandru vodă dispăruse.

În situația aceasta era nevoie de martori, însă oamenii din cartier erau sfătuiți de egumenii greci, să tacă. Mitropolitul Neofit își vedea astfel jalba fără șanse de rezolvare, și de aceea a aruncat asupra cartierului și credincioșilor «mare blestem» și «groaznică afurisanie», care s-a citit în primele trei duminici din Postul Mare, în bisericile: Albă Postăvari, Arhimandritului («Sf. Apostoli»), Gorganului («Sf. Ilie)», și Golescul. Blestemul privea pe cei care știau unde au fost locurile arătate mai sus și nu voiau să spună.

După citirea blestemului în biserici, la fața locului a sosit comisia, căreia martorii i-au declarat: că au băut apă din puțul calicilor, Ioana soția lui Nicolae; că au pomenit de calici și de așezămîntul lor la Gura Văii, Velea Pîrcălabul; Drumul Mehedinților a fost descoperit prin vie, iar puțul calicilor era astupat. Pietrele de hotar se găseau la temeliile caselor omenești sau se transformaseră în rîșnițe de măcinat.[12]

În prag de primăvară, Mitropolia a cîștigat procesul, din cursul căruia s-au putut constata încă o dată lăcomia și totala lipsă de considerație cu care egumenii mînăstirilor închinate tratau ierarhia țării, chiar dacă mitropolitul, la rîndul său, era cretan.

Crucea mitropolitului Neofit mărturisește, în istoria orașului București, despre calici și așezămîntul lor ca breaslă a sărăciei. Ea concretizează unele mentalități sociale în legătură cu proprietatea instituțiilor și metodele de cercetare ale justiției. Crucea redă, sculptată în piatră, stema Mitropoliei Ungrovlahiei.

---

11. Ionescu Gion, *op. cit.*, pp. 270-272.
12. *Ibidem*, pp. 373-374.

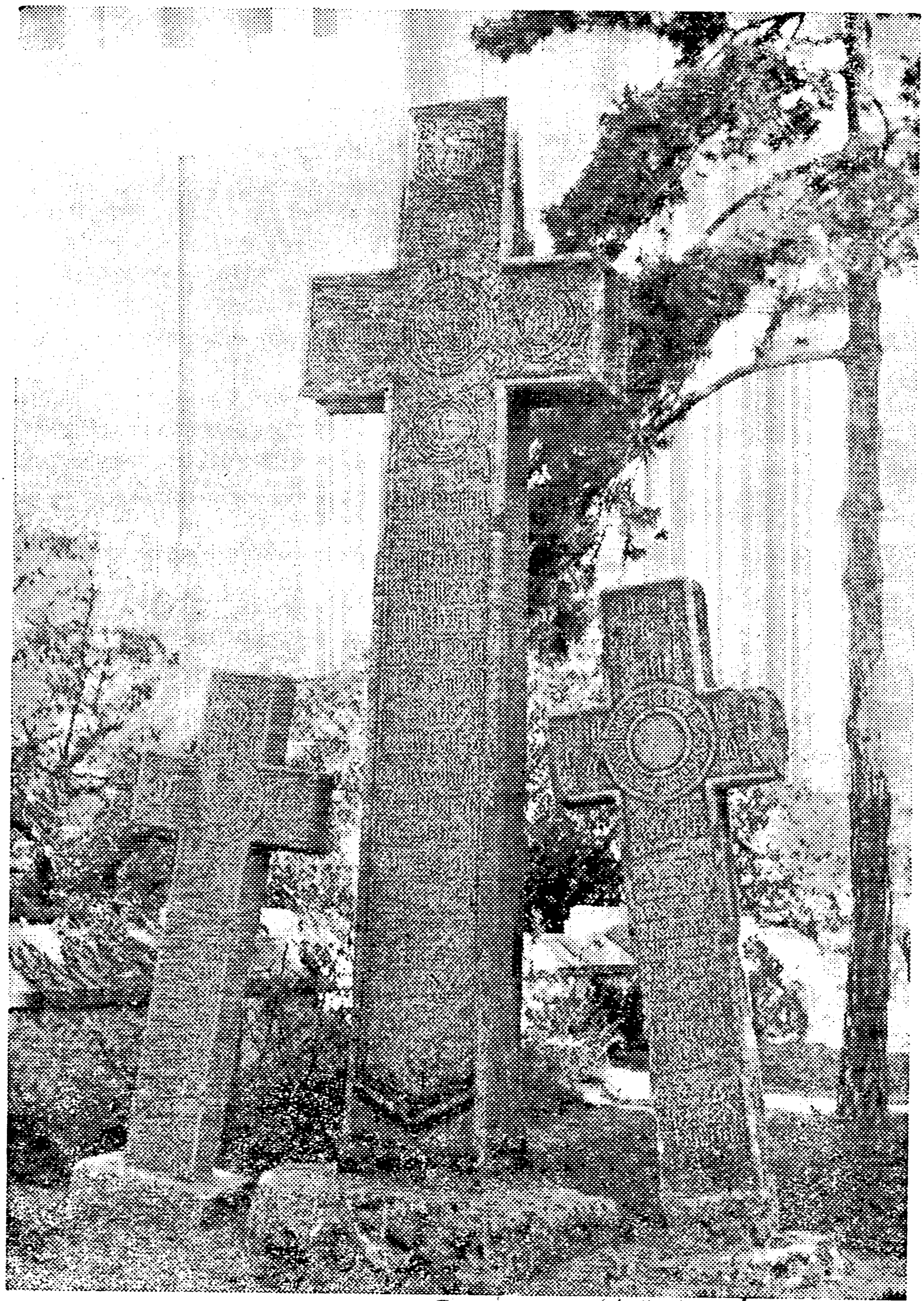

Crucile din Parcul Libertății, din anii 1857, cea mare ; 1617, cea din din drepata, și 1664, cea din stînga, care se află în prezent în Dealul Patriarhiei

Un ecou al crucii mitropolitului Neofit a fost crucea de pe Calea Dudeștilor, care este o copie asemănătoare, de dimensiuni mai mici: 1,86 m×0,77×0,39×0,20.

Crucea de pe Calea Dudeștilor are același chivot deasupra drept capitel, marginile rotunjite, iar la bază un chenar sculptat. Pe față, inițialele tradiționale: I.N.T.I. și cruciș Is. Hs. Ni. Ka. În mijloc i s-a aplicat un dreptunghi de marmură în cadrul chenarului sculptat.

În inscripție se spune: «*Cu ajutorul lui Dumnezeu și cu îndemnarea Duhului Sfînt s-au arădicat această sfîntă cruce de dumnealui jupîn Ilincana, jupînesei dumnealui Smarandei și a coconilor dumisale, Ecaterina, Ene, Andri...* (1851».

În colțurile umerilor crucii se văd monogramele: Mt., Mc., Lc. și Io., ale Sfinților Evanghelești.

V. CRUCILE DIN PARCUL LIBERTĂȚII. — Cu ocazia expoziției agricole din anul 1906, în Parcul Libertății din București au fost așezate trei cruci monumentale. Ele au fost fixate într-un grup arhaic de cimitir, pe un postament de piatră artificială, după prealabile reparații și restaurări la unele din ele.

Locul destinat așezării lor era partea răsăriteană a platoului din preajma fostei clădiri a Muzeului Militar, în apropierea turnului vestitei cetăți a lui Vlad Țepeș, de unde probabil a fost emis hrisovul din anul 1459, care atestă 500 de ani de existență documentară a orașului București.

De unde au fost aduse aceste cruci, nu se știe cu precizie. Bătrînii spun că ele ar fi fost aduse din diferite regiuni ale țării, pentru a marca și nimba, cu vechimea lor, locul pomenitei cetăți.

Deși din epoci diferite, ele au fost înfrățite în noul parc de la 1906, cu toate că datele înscrise pe ele sînt: 1584, Crucea mare, de la Sălătrucul Argeșului; 1617, Crucea de cimitir, și 1642, Crucea lui Matei Basarab, frîntă în două locuri și restaurată.

În lucrarea «Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia», arhitectul N. Ghica-Budești a publicat fotografia crucilor arătate mai sus, cu mențiunea datei de 1584 pentru crucea mare.[13] Nici din cercetarea crucilor și nici din lectura inscripțiilor nu se pot desprinde vreunele indicații privitoare la originea lor.

1. Crucea mare de la Sălătrucul Argeșului măsoară: 4,50 m înălțime, 1,60 m lungimea brațelor orizontale, 0,61 m lățimea feții și 0,41 m grosimea. Ea este tăiată dintr-un singur bloc de rocă cochiliferă, poroasă și cu alveole. Marginile din față au fost rotunjite într-un chenar simplu. În centrul brațelor are un ornament format din două cercuri concentrice, care se prelungesc în formă de cruce, cu 5 medalioane mai mici. Ornamentele par a fi copiate dintr-o miniatură. Ele au fost lucrate cu o îndemînare uimitoare, doar că în loc de tuș și culorile miniaturilor, s-a întrebuințat piatra dură.

13. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia,* Vălenii de Munte, 1933, partea III-a, p. 85 și pl. 327.

Crucea lui Petru Cercel, din anul 1587, Dealul Patriarhiei

Întregul ornament pare a fi într-adevăr o miniatură caligrafică. În medalionul de sus, inițialele I.N.T.I. (Iisus Nazarineanul, Țarul Iudeilor). În formă de cruce se repetă de sus în jos și lateral Is. Hs. Ni. Ka. (Iisus Hristos Biruitorul). La mijloc, un adevărat arabesc în chipul unei stele cu șase colțuri; pe hexagonul interior al stelei s-ar mai putea descifra: P.O.V., poate monograma lui Io Petru Voievod.

Marginile laterale ale crucii sînt sculptate pe toată suprafața de jur împrejur, iar pe verso a fost sculptat un ornament geometric foarte bine conturat, din daltă, ca un model de broderie țărănească pe o altiță de cămașă națională sau ca o pardoseală parchetată în cărămidă, așezată în zig-zag.[14]

La baza de jos, în față, există două triunghiuri-dreptunghuiri, cu ipotenuzele spre centru, pe care au fost săpate inițialele cu semn de prescurtare: M.A. în stînga, și R.B. în dreapta. Pe verso, în aceeași poziție, au fost scrise numele meșterilor în limba slavonă: «De păcătosul maistor Ivan I. Sandul», formulă care se întîlnește frecvent la caligrafii de manuscrise.

Inscripția propriu zisă a crucii se înșiră pe 19 rînduri orizontale, în scriere uncială slavonă: *«Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh, Amin. S-a ridicat această sfîntă cruce cu hramul și întru ruga și în lauda celui întru Sfinți Părintelui nostru Arhierarhului și făcătorului de minuni Nicolae de la Miralichia, în zilele bine credinciosului și de Hristos iubitorului Io Petru Voevod, fiul lui Pătrașcu Voevod, nepotul lui Radul Voevod. † Și a făcut această cruce jupînul Balea, comis, și jupînița lui Grăjdana, Rada, Radu, Oprea, jupîn Dumitru și jupînița lui Anca și... Stanciul Postelnicul și Badea... și Radul, în anul 7095* (1587)».

Traducerea inscripției aparține colectivului Institutului de Istorie. Anul a fost citit 7092. O observare mai atentă însă, arată pe latura dreaptă a craniului de mort, un 5 slavon, notat «E», a cărui bază orizontală de la mijloc a fost, nu de mult, sfărîmată. În sprijinul acestei afirmații vine și lectura din lucrarea arhitectului N. Ghica-Budești, care notează ca dată anul 1587, încă înainte de 1933. Traducătorii au notat 7092, din cauză că există în adevăr alăturat un 2 slavon, care însă trebuie citit mai degrabă ca un decembrie 2, sau patru august.

În desfășurarea inscripției există doi timpi, și anume: timpul întîi arată ridicarea crucii în zilele voievodului Petru Cercel, după care se pune un nou semn de început de inscripție — crucea —, și se continuă timpul doi: «Și s-au făcut de... la anul 7095 (1587)», an care nu mai corespunde cu domnia lui Petru Cercel, de unde se poate trage concluzia că s-a început a se face crucea pe vremea domniei lui Petru Cercel (1583-1585), poate în ultimul an al domniei, și s-a terminat la 1587, pe vremea lui Mihnea Turcitul (1585-1591), voievod pe care inscripția nu-l mai pomenește.

14. Modelul acestei sculpturi se întîlnește și la Tîrgoviște, la cadrul ușii bisericii de lîngă turnul Chindiei, sculptat pe vremea lui Petru Cercel.

Crucea din anul 1617, Dealul Patriarhiei

2. A doua cruce, în ordinea vremii așezată în dreapta celei mari, este de dimensiuni mai modeste: 1,85 m înălțimea, 0,81 m lungimea brațelor orizontale, 0,32 m lățimea feții și 0,23 m grosimea.

O inscripție slavonă pe față ne lămurește: *«Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sf. Duh, s-a ridicat această cinstită cruce în hramul Sfintei Născătoare de Dumnezeu și a făcut această cruce jupan Stoica logofătul, și jupîneasa lui, Neacșa, în anul 7125* (1617) *Ghenarie 1».*

În afară de inițialele: I.N.T.I. și Is. Hs. Ni. Ka, această cruce mai are și alte monograme: Io. A. sau L. DD. DD. BB., așezate în echilibru, cu inițialele bisericești.

Voievod al Țării Romînești la această dată era Alexandru Iliaș (1616-1618), fiul lui Iliaș Voievod. Data crucii este însă confirmată de o a doua inscripție romînească, scrisă cu literă chirilică și cu cifre arabe: *«Această cruce s-au adus de la biserică aci la cimitir de preotul Filip Referendarie, cu cheltuiala sa, ce are ani 64, crucea se găsește de ani 270. Anul 1887».* Lateral inscripița continuă: *«Cimitrul s-a făcut la anul 1885, octovrie 28».*

3. Cea de a treia cruce este din vremea lui Matei Basarab, din anul 1644. Numele voievodului figurează chiar în inscripție, scris în limba ro-

mînă: «*Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sf. Duh și cu rădicarea cinstitei făcătoarei cruci întru zilele Domnului nostru, creștinul Matei Basarab Voevoda. Pomeni gospodi jupan... na, Vasile, Dumitru, Vasilichi, i Militina i să cedim ego* (și copiii lor)». Inscripția continuă sub brațul stîng: «*Maria, Zoița, Despa... i să cedim ego* (și copiii lor) *let 7152* (1644)».

Dimensiunile crucii lui Matei Basarab sînt de: 2,50 m înălțimea, 0,93 m lungimea brațelor, 0,40 m și 0,21 m lățimea și grosimea. În decursul vremii, crucea a fost frîntă în două locuri, fiind reparată printr-o sumară restaurare în ciment.

Pe partea superioară, tradiționalele inițiale I.N.T.Io. și Is. Hs. Ni. Ka., precum și monogramele celor patru Evangheliști, grupate în formă de cruce: MT. MR. Luc. și Ion. La capetele brațelor orizontale, o altă serie de inițiale: ML. RB. PV. EAD. și UKL.

Întrebarea ce se pune, este: de unde a provenit crucea lui Matei Basarab? Este ea oare o reprezentare a actului voievodal, cînd Matei Basarab, însoțit de boieri și preoți, mergea ca să pună cruci de hotar cetății Bucureștilor, în ziua de Sf. Simion, la 1 septembrie? [15] Sau poate să fi fost luată de la Plumbuita sau din vreun alt loc de ctitorie, unde va fi avut voievodul vreo bătălie victorioasă?

Oricare ar fi proveniența ei, ea este un monument de artă, ca și celelalte cruci, care ne grăiește peste veacuri despre hărnicia și priceperea sculptorilor din epoca lui Matei Basarab, care au încercat să transpună și în piatră limba romînă, cînd ea își deschidea cu timiditate drum în tipăriturile cărților și în pisaniile bisericilor, ca limbă înțeleasă și vorbită de popor.

În anul 1959, cele trei cruci din Parcul Libertății au fost transportate și așezate pe dealul Patriarhiei, pe locul unde altădată pare să fi fost crucea generalului Miloradovici. [16]

4. În partea de nord-vest a Parcului Libertății a fost clădită în în 1906 o biserică, după modelul vechii biserici din Iași, Sf. Nicolae Domnesc. Se pare că organizatorii expoziției voiau să arate vizitatorilor un tip de biserică moldovenească din epoca lui Ștefan cel Mare, ca expresie a arhitecturii vechi. Astăzi biserica poartă numele străzii «Cuțitul de Argint» și are intrare din stradă, pe o aleie străjuită de copaci ornamentali. Prezența ei în București te face să te simți la Voroneț sau Botoșani, la Bălinești sau Mireuții Sucevei, la Piatra Neamț sau Dorohoi, la Iași sau Hîrlău, oriunde meșterul anonim a clădit în epoca marelui Ștefan. Chipul Bisericii este expresiv moldovenesc, iar smalțurile care-i împodobesc pereții, în exterior, îți aduc aminte de arta poporului nostru și participarea lui la manifestările culturale și artistice ale secolelor.

Pămîntul țării înnobilat prin ardere și smalțuri, a fost pus să strălucească ca piatră prețioasă în capul ungiului altarelor ridicate ca

15. Ionescu Gion, *op. cit.*, p. 58.
16. H. Stahl, *Bucureștii ce se duc*, ediția 1935, p. 124.

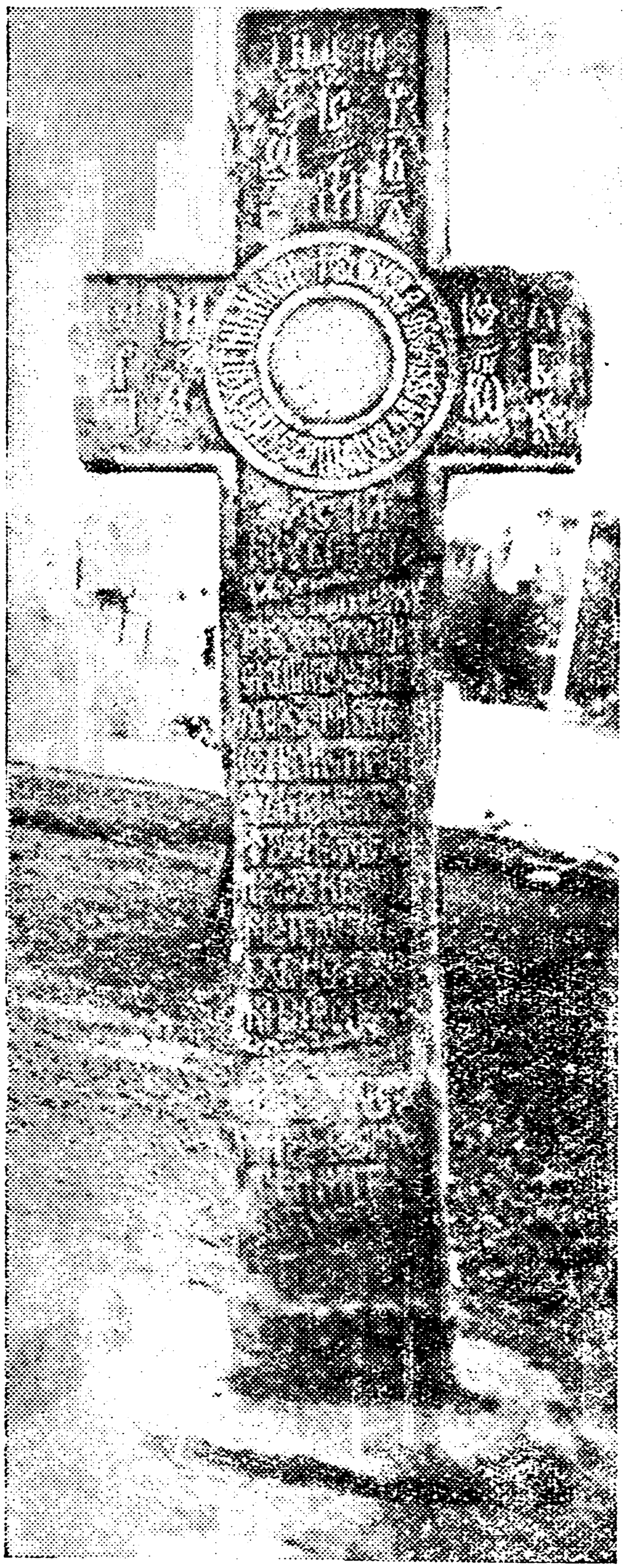

Crucea lui Matei Basarab din anul 1644, Dealul Patriarhiei

monumente și lăcașuri de închinăciune. Lîngă această biserică din Parcul Libertății a fost așezată, ca o strajă, o cruce. Mare și puternică, ea are aspect de uriaș, ca o umbră de voievod, străjuind din dreapta bisericii, cu fața către miazăzi. Bătrînii spuneau că a fost adusă din părțile Dîmboviței sau ale Prahovei. Dacă ne gîndim însă că organizatorii parcului și expoziției de la 1906 au vrut să așeze aci un colț moldovenesc, am fi înclinați să credem că e vorba de o cruce adusă din Moldova.

Roca, din care a fost tăiat blocul uriaș, este luată dintr-o stîncă de calcar cochilifer mașcat, cu granulație mai mare, aspră, plină de riduri, de culoare gris întunecat și striațiuni mai deschise.

Parcă ar fi o cruce a unirii Țărilor Romîne. Ea aparține ca nume și dată Moldovei, căci e făcută întru pomenirea voievodului Antonie și a doamnei sale Ana, la anul 7185 (1677), deci din timpul lui Antonie Ruset (1675-1678). Piatra însă aparține Țării Romînești, ca și numele sculptorului, Radul Zugraful. Astfel încît vom lăsa să grăiască inscripția însăși, care la rîndu-i glăsuiește cînd în slavonă, cînd pe romînie: *«Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sf. Duh, Amin, la înăl-*

ţarea cinstitei de viaţă făcătoarei cruci, Io au rădicat robul lui Dumnezeu întru pomenirea lui Antonie Voevod i gospodja ego Ana i sin ego Alexăndrel».

Un spaţiu nescris, restaurat cu praf de piatră, desparte inscripţia de pomelnic, în continuare, pe faţa crucii: «*Intru pomenirea Ilina, K..., Ana, Neacşu, Maria, Marinca, Antonie, Stan, Ioana, Constandin, Duca, Neagu, Sima, Dumitra, Mihai, doamna?, Pătru, Mihai, Dumitru, Antonie, ...ina* (loc nescris, reparat), *vălet 7185* (1677), *Mesiţa Marta 1*».

Pe latura stîngă inferioară sculptorul a întrerupt ornamentul marginal, şi a scris: «*Şi s-au rădicat această cruce, Mesiţa Marta 1, deni, o a săpatu Radul, zugraful*».

Numele din pomelnic sînt scrise despărţit, cu cîte un punct, încît nu s-ar putea citi, de pildă, Constantin Duca, ci fiecare nume în parte.

Inscripţia pune însă pe cercetător în încurcătură. Antonie Ruset, voievodul moldovean, este ctitor renovator al bisericii Sf. Nicolae-Domnesc din Iaşi, la anul 1676, şi a avut un fiu, Alexandrel, care e pomenit în inscripţie. Soţia sa însă a fost Zoe, şi nu Ana, cum spune inscripţia. Pe de altă parte, fiul lui Antonie din Popeşti s-a numit Neagu, şi e pictat la Hurezi pe peretele bolniţei, alături de tatăl său. Pe crucea de care ne ocupăm, nu este însă trecut ca fiu al lui Antonie, ci printre nume, mai la sfîrşit.

În centrul crucii este un medalion cu două siluete de aureolă oarbe, de jur împrejur cu o inscripţie în limba slavonă: «hramul sf. Nicolae... şi al Sf. Gheorghe marele mucenic...».

Dacă biserica din Parcul Libertăţii a fost făcută după modelul bisericii Sf. Nicolae din Iaşi, al cărei ctitor înnoitor a fost Antonie Ruset, poate că şi această cruce, făcută în cinstea Sf. Nicolae şi a Marelui Mucenic Gheorghe, să fi fost pusă în preajma bisericii Domnesc din Iaşi, la terminarea reparaţiei, şi de acolo să fi fost adusă la Bucureşti în 1906, ca un martor al vremii.

Crucea lui Antonie din Bucureşti, indiferent dacă a fost adusă de la Iaşi, sau din ţinutul Ploieştilor lui Antonie din Popeşti, socrul lui Constantin Brîncoveanu, prin fiica sa Marica, este o lucrare de artă, ca proporţii, linie, sculptură şi scriere. Ea măsoară: 3,50 m înălţime, 1,30 m lungimea braţelor orizontale, 0,60 m lăţimea şi 0,46 m grosimea. Muchiile sînt rotunjite reliefat şi sculptate în chip de funie răsucită. În faţă are o serie de medalioane, cu iniţialele tradiţionale: I.N.T.I. şi Is. Hs. Ni. Ka., aşezate în partea de sus, orizontal, pe două linii. Monogramele Evangheliştilor sînt aşezate în formă de cruce: Ion, Luca, Matei, Marcu, cu scriere prescurtată. În centru, medalionul, cu două aureole reliefate în piatră, vrea să arate icoanele hramului Sf. Nicolae şi Sf. Gheorghe, ale căror chipuri nu se mai recunosc. În colţul braţelor şi împrejurul medalionului central, o serie de iniţiale: M.L. O.O. Z.I. R.B.

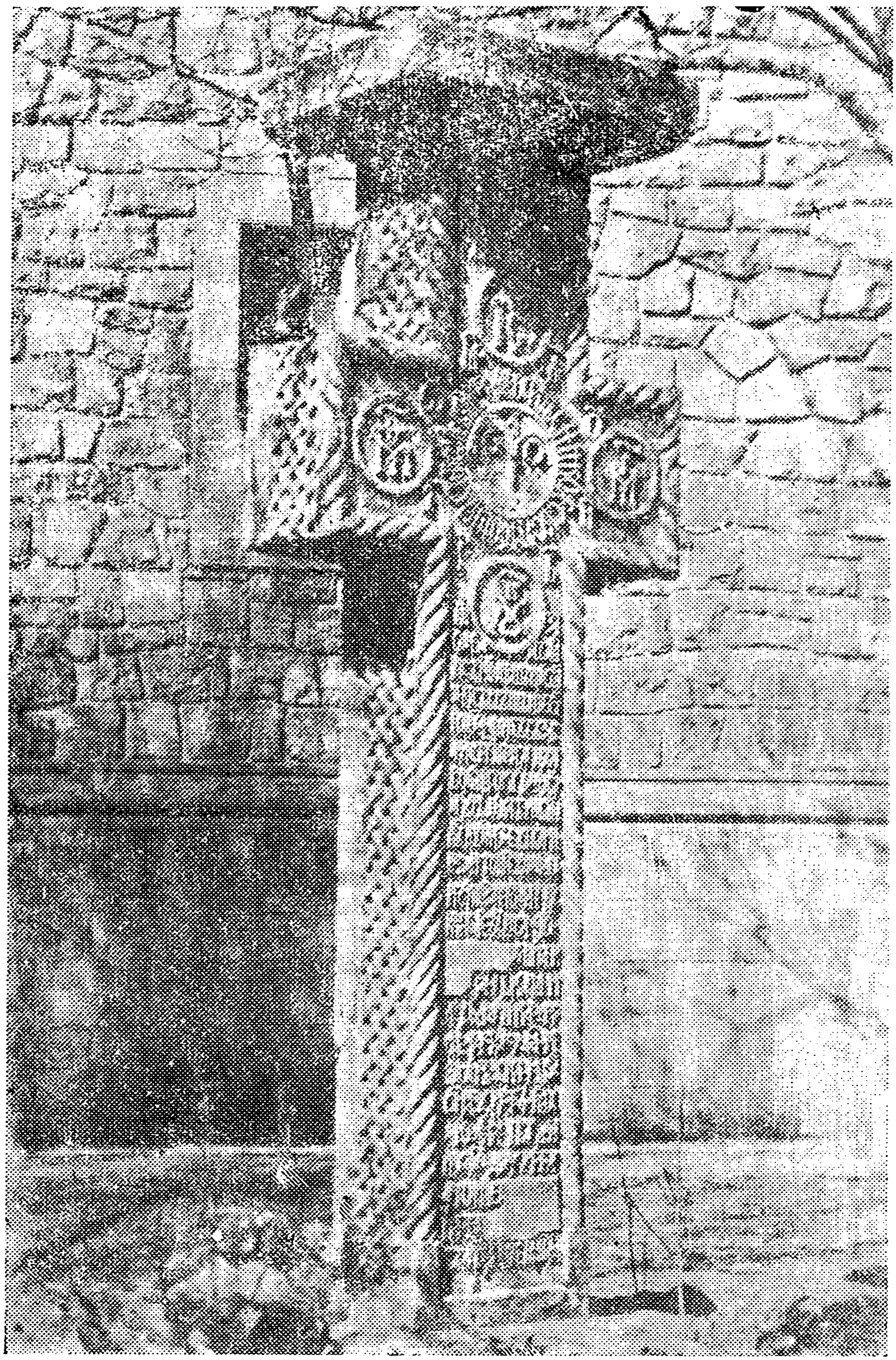

Crucea lui Antonie, din anul 1677, biserica Cuţitul de Argint

Crucea lui Antonie de la biserica Cuțitul de Argint este un monument prețios și pentru faptul că ne arată un moment de tranziție în folosirea limbii romînești în epigrafie. Formulele consacrate din inscripție: «Cu voia Tatălui...» sînt scrise în limba slavonă, iar cuprinsul se redă pe romînește.

Mai mult încă, ea îmbogățește patrimoniul istoriei artelor din Țările Romnîești cu un nume de sculptor, care poate să fi fost și pictor, deoarece se numește Radul zograful, unul dintre ctitorii sculpturii în secolul al XVII-lea, ostenitorul care a săpat funia muchiilor, inscripția, monogramele și chenarul de pe margini, parcă luat din manuscrisele Evangheliarelor. [17]

VI. CRUCI PRIVIND RELAȚIILE ROMÎNO-RUSE. — Legăturile romîno-ruse din trecut au fost și ele marcate cu unele cruci monumentale aflate în București. Aceste cruci notează mai ales luptele de eliberare a creștinilor din imperiul otoman, lupte care s-au dat de multe ori pe teritoriul țării noastre. Dintre ele vom cita crucea generalului Miloradovici, de la Muzeul Romîno-Rus, crucea din Șoseaua Măgurele, și crucea de lîngă Halele Obor.

1. În șirul monumentelor care vorbesc în fața istoriei despre jertfele aduse de armatele rusești pentru eliberarea poporului nostru de jugul otoman, a existat în București, pînă nu de mult, pe Dealul Patriarhiei, crucea generalului Miloradovici, supranumit «Salvatorul Bucureștiului». Astăzi crucea se află în curtea Muzeului Romîno-Rus, din str. Fundației nr. 4. Ea a fost adusă aci din Calea Victoriei, de pe terenul unde fusese oarecînd Muzeul Municipal. [18]

Spre deosebire de alte monumente comemorative, amintind de lupte și victorii ale armatei ruse pe teritoriul țării noastre, crucea generalului Miloradovici are și ea sensul unei comemorări de victorie, dar ea este chiar monumentul care a străjuit mormintele unor viteji luptători. Eeste o cruce comemorativă ridicată întru pomenirea celor căzuți din armata rusă, în războiul ruso-turc din anii 1806-1812. Oștirile rusești au avut de căpetenie, la începutul acestui război, pe generalul Michelsohn, iar generalul M. Miloradovici era comandant de corp de armată. După luptele din 11 decembrie 1806, de la Glojdeanca și Hierbinți, turcii sînt alungați din București, spre Giurgiu. La Călărași, în ziua de 20 decembrie 1806, sînt respinși și turcii care țineau de cetatea Silistra.

Pentru a nu da răgaz dușmanului să se întărească în timpul iernii, trupele rusești atacă pe turci în februarie 1807, la Odivoaia, și în martie, la Turbați.

17. Traducerea inscripției se datorește bunăvoinței P.C. prof. dr. D. Fecioru, care are în manuscris o monografie a bisericii parohiale Cuțitul de Argint.

18. Al. G., *Monumente comemorative din sec. XIX, ale armatei rusești, pe teritoriul R.P.R.*, în rev. «Studii», vol. II, an. III, aprilie-iunie 1950, pp. 202-205.

Crucea generalului Miloradovici, din anul 1807, Muzeul Romîno-Rus

În mai 1807, turcii din Silistra trec Dunărea la Călărași, și din două părți înaintează spre București, sub comanda marelui vizir Mustafa Bairactar.

Generalului Miloradovici îi revenea apărarea orașului, fiind comandant suprem al oștirilor ruse, în locul lui Michelsohn. Domnitorul Constantin Ipsilante și boierii părăsesc în grabă orașul. Armata turcă din Silistra urma să facă joncțiunea cu marele vizir, care venea din direcția Giurgiului.

La 2 iulie 1807, Miloradovici înfrînge pe turcii care veneau dinspre Silistra, la Obilești, punînd pe inamic în derută, apoi, la Sabar, turcii lui Mustafa Bairactar evită lupta și se retrag spre Giurgiu.

În felul acesta, orașul București a fost salvat de a deveni teatru de operațiuni militare, datorită manevrelor strategice ale marelui general Miloradovici, pe care poporul l-a numit «Salvator al Bucureștilor», acordîndu-i, mai tîrziu, în numele orașului, o sabie, cu acest epitet.

Muzeul de Istorie a Bucureștilor păstrează o stampă colorată cu portretul lui Miloradovici, al cărui nume este subliniat cu mențiunea: «Sauveur de Boucareste ano 1807».

Întru pomenirea celor căzuți, s-a înălțat atunci, pe dealul Patriarhiei, o cruce. Cronicarul vremii, Naum Rîmniceanu, spune că în urma bătăliilor de la «Hierbinți și Glodeanu, s-a ucis un comandant rus, care s-a adus după aceea și s-a înmormîntat la Mitropolie, cu onoare».[19]

Inscripția crucii face pomenire despre acest comandant, ca și despre alții, în cuvintele:

«*General porucinic, Mihail Miloradovici, poruncitor de un trup din al Armii Rusești, din Valahia și cavaler de multe cete, și orînduieli, și spre pomenirea ofițerilor ce au pierit în deosebitele bătălii spre cinstea vitejiilor lor, Polcovnic Isaiov, din polcul cazacilor Donți, la Giurgiu; Rotmaistu Stavițcom, de Belorusia, husarschi polc, omorît la Goldeana la 1806, Decemvrii 11, Cojarschi Căpitan de Beloruschi, husarschi polcul, la Călărași, Decemvrii 20, 1806, Isaul Agache den polcul cazacilor Donschi, la Odivoaia 1807 febr. 14; Porucic Letvinov, de polc al șaselea, strelcovi la Ceadarghiol, mart. 6. Prea porucic Kimanov de polcul Orelschi, muschetari la Turbați, mart. 5, 1807. Căpitan Sidinschi, de Beloruschi husarschi polc și porucic Savițchi, la Obilești*».[20]

Inscripția romînească din fața crucii se repetă pe verso în limba rusă, cu foarte mici deosebiri în ceea ce privește specificul limbii, și cu o altă ordine a celor pomeniți pentru vitejiile lor.

Generalul Mihail Miloradovici este numit, în limba rusă, cavaler al multor ordine, nu «orînduieli», cum pare că greșit a tradus pe romînește sculptorul.

19. *Ibidem*, p. 204.
20. *Ibidem*, p. 203.

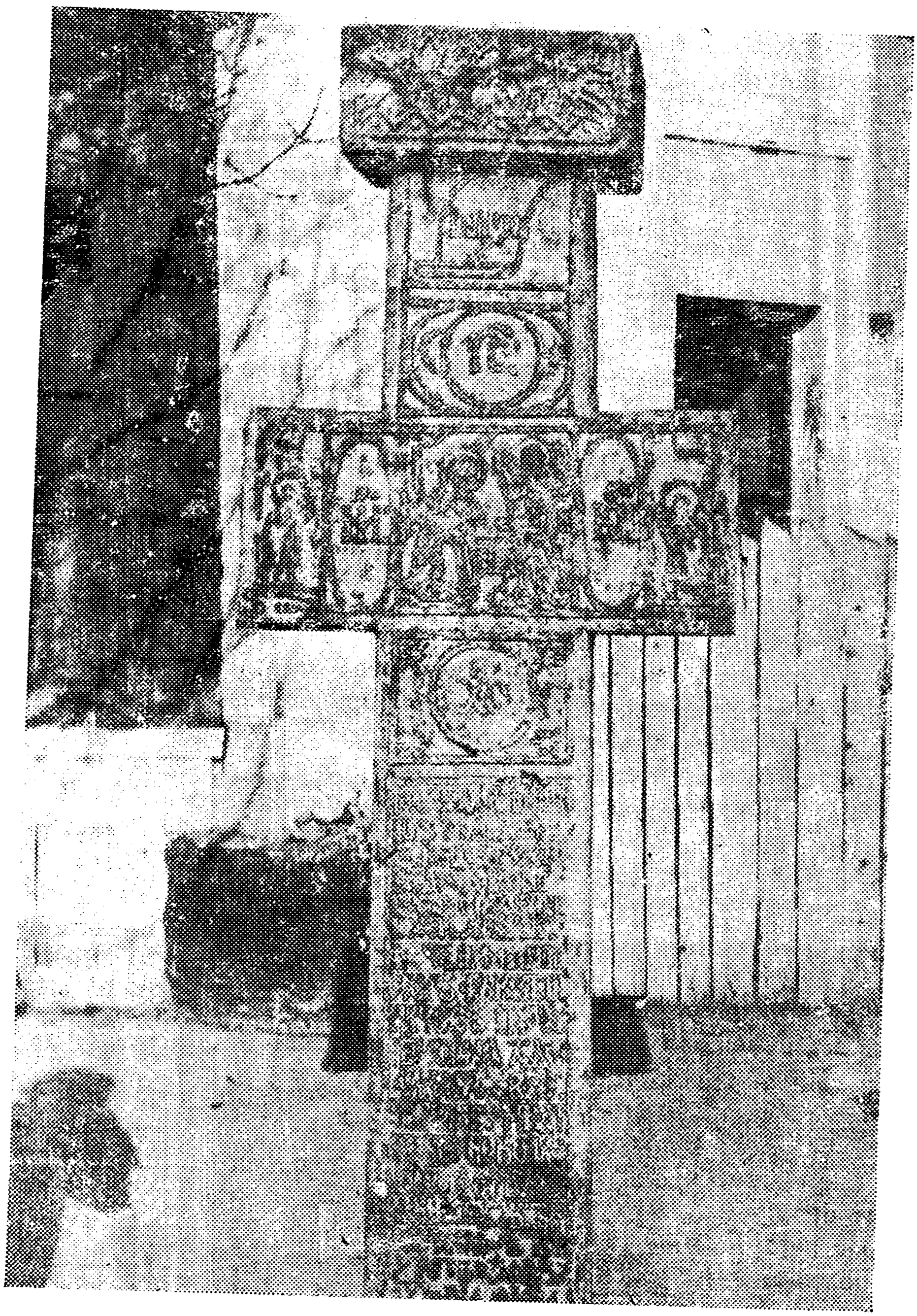

Crucea lui Tănase Cismarul, din anul 1829, Soseaua Măgurele

În anul 1810, generalul Miloradovici a părăsit Bucureștii, în urma numirii sale ca guvernator al Kievului. În urma sa, el a lăsat amintiri elogioase în inimile populației orașului, scutit de jaf și foc, prin geniala sa tactică.

Monumentul ridicat de el în amintirea luptelor a fost tăiat din piatră, în formă de cruce, pentru pomenirea vitejiilor marilor comandanți.

Crucea măsoară 2 m×0,75×0,34×0,22 m. Ea s-a păstrat pe dealul Mitropoliei din București, unde străjuia pe cei ce au fost îngropați cu «onoruri militare», fiind situată pe locul de lîngă vechiul schelet metalic al clopotului mare.[21]

La noi în țară există și alte monumente care vorbesc despre luptele dintre ruși și turci. La Rîmnicul Sărat, în comuna Plăinești-Suvurov, monumentul generalului Suvurov, amintind despre victoria lui de la Mărtinești, din 22 septembrie 1789. În Craiova, monumentul din cimitirul catolic preamărește vitejia ostașilor ruși căzuți în lupta de la Bucovăț, în august 1829. Brăila elogiază și ea jertfele armatelor rusești printr-un obelisc ridicat în amintirea luptelor din 1828, cînd, după 300 de ani de înstrăinare, ca raia turcească, Brăila a devenit port romînesc la Dunăre.

Aceste monumente însă au fost ridicate ulterior. Crucea din București a lui Miloradovici este o operă de epocă, lucrată între 1807-1810 și scrisă în limba romînă, cu literă chirilică, și în limba rusă. Ea este sculptată în stilul vremii, ca document al luptelor duse pentru eliberarea poporului nostru de sub jugul turcesc, și o mărturie în plus despre legăturile romîno-ruse din trecut.

2. La întretăierea șoselei Măgurele cu strada Sebastian, în apropierea blocurilor muncitorești din Ferentari, există o cruce monumentală săpată dintr-un singur bloc de rocă cochiliferă, dură, de culoare gris deschis, cu ușoare ape de gris gălbui.

Bătută de vînturi și ploi, bîntuită de îngheț și arșiță, crucea din șoseaua Măgurele a fost ușor degradată în compoziția pietrei. Alveole create de intemperii, fac inscripția greoaie, iar reliefurile literelor și chipurilor sculptate, mai puțin vizibile.

În centrul panoului ni se prezintă o icoană mai puțin obișnuită în sculptura crucilor: Buna Vestire, care este străjuită în amîndouă părțile de cîte un înger înaripat. Între icoană și înger, către capetele brațelor orizontale, sînt inițialele Ni. Ka., despărțind panourile de sculptură cu chipuri de înger.

Deasupra, o terminație sculptată, ca o pălărie. Sub terminație, o filacterie dezvăluită în verticală, poartă inițialele I.N.T.I. În partea de sus a filacteriei, un medalion cu inițialele Is., iar sub icoana Bunei Vestiri, corespondentul său, Hs.

21. H. Stahl, *op. cit.*, p. 124.

Dimensiunile crucii sînt destul de impunătoare: 2,42 m (+0,22 m terminația), înălțimea 1 m, lungimea brațelor orizontale, 0,44 m lățimea și 0,45 m grosimea. Înălțimea crucii pierde prin îngroparea trupului și pămînt, întrucît afară nu există un soclu de fixare. Dacă ar avea un piedestal, crucea ar trebui să măsoare aproape 3 m înălțime.

Inscripția a fost scrisă cu slove chirilice în limba romînă, și are următorul cuprins: «*Cu mila și ajutorul celui în Treime slăvit Dumnezeu s-au rădicat această S(fîntă) cruce în slava Bunei Vestiri a Prea Curatei Maici și s-au făcut și acest puțu... sa H. Dinu, la anul 1829* (cu cifre arabe), *pe vremea împăratului Neculae Pavlovici, de Rb. lui Dumnezeu J. Tănase cismarul, i J. Petre tbc., Zoe, Dumitru, Elena i J. Tănase*», și alte nume care au fost scrise în continuare pînă în pămînt, atît pe față cît și pe laturi.

Pe verso, altă inscripție: «1852 (cu cifre arabe), oct., cu ajutorul lui Dumnezeu s-au rădicat al doilea, de dumnealor Dumitrache, Rada...», și alte nume de pomelnic.

Pe capătul din dreapta al brațului a fost sculptată scrierea:

«*De d. logofăt Ioan Dersc, Evodchia, Toma, veșnica pomenire*».

Din inscripția pe care cu greu am descifrat-o în bătaia luminii soarelui, pe roca plină de carii, se desprinde faptul că această cruce a fost zidită la o fîntînă, poate la o răspîntie de drumuri. Ctitorul este un cizmar, Tănase, marcat cu litera J., ceea ce trebuie să însemne că era încă în viață, și un tăbăcar, dimpreună cu neamul lor, ca și alți oameni, ale căror nume au fost înșirate pe trupul pietrei.

Vremea ridicării crucii este marcată cu domnia împăratului Rusiei, Nicolae Pavlovici, pentru că, în 1829, trupele rusești au înaintat victorioase pînă aproape de Constantinopol, dincolo de Dunăre și Balcani, pentru a aduce libertate creștinilor din teritoriile ocupate de turci.

Războiul ruso-turs din 1828-1829 s-a terminat cu pacea de la Adrianopol, la 2/14 septembrie 1829, pace prin care Țării Romînești i-au fost restituite — după 300 de ani de ocupație — raialele Brăila, Giurgiu și Turnu.

Ca o urmare a acestei păci, a fost alcătuit Regulamentul Organic, prima Constituție scrisă a țării noastre, în care mijea preludiul unirii Țărilor Romîne.

În anul 1829 a fost ridicată crucea de la Măgurele, pe care a fost trecut și numele împăratului rus, în semn de recunoștință și omagiu pentru oștirile protectoare și eliberatoare ale creștinilor.

Cum la această dată Bucureștiul a fost bîntuit și de epidemii grele, holeră și ciumă, împotriva cărora generalul Kisseleff luase măsuri de combatere, nu este exclus ca această cruce să fie ridicată și în amintirea acestor molime.

Icoana Bunei Vestiri, sculptată în centrul crucii, poate fi în legătură cu hramul bisericii din partea locului, sau cu timpul în care a fost inau-

gurată crucea, poate la praznicul Bunei Vestiri. De altfel, icoana Bunei Vestiri a fost și efigia peceții orașului București. Ea se întîlnește pe hrisoave, zapise și urice din secolul al XVII-lea. Astfel, în cartea dată de Dragotă Județul, tăbăcarilor care se mutau de la Sărindar la Radu Vodă, în anul 1670, și pe alte documente din anii 1698, pecetea orașului are icoana Bunei Vestiri, care a fost publicată în facsimil de către Ionescu Gion, în «Istoria Bucureștilor».[22]

Crucea de la Măgurele constituie o mărturie a vremii despre expediția armatei rusești pentru eliberarea creștinilor din penisula balcanică, încheiată cu pacea de la Adrianopol, care a avut consecințe favorabile și pentru Țările Romîne.

3. Un revers al crucii de la Măgurele îl constituie crucea din preajma Oborului Vechi, b-dul Gh. Dimitrov nr. 89, vis-a-vis de Sfatul Popular al Raionului 23 August, ridicată în iunie 1856, care are pe ea admirabile sculpturi iconografice.

Această cruce, numită a Izvorului Tămăduirii, aduce în sculptură elemente noi iconografice. Cu o îndemînare deosebită, pe față a fost sculptată icoana Sfintei Treimi în forma încoronării Maicii Domnului. Pe cele patru colțuri ale brațelor orizontale, inițialele tradiționale Is. Hs. Ni. Ka. Pe verso a fost sculptat Izvorul Tămăduirii, reprezentat printr-o fîntînă arteziană cu trei etaje de bazine, către care aleargă cei bolnavi. Deasupra fîntînii domină icoana Maicii Domnului, iar lateral cîte o grupă de sfinți, reprezentînd cîte un ierarh și un mucenic.

Capitelul are sculpturi de chipuri de sfinți, mai mici ca dimensiune, însă perfect executate în ceea ce privește fizionomia și veșmîntația. Pe fața capitelului: Sfinții Ierarhi Haralambie, Vasilie și Nicolae. Pe verso capitelului, titlul: Sf. Izvorul Tămăduirii, 1856, iunie. Pe latura din dreapta a capitelului, o bovină mîncînd dintr-un snop de nutreț așezat jos. Latura din stînga capitelului a rămas liberă.

Pe capetele brațelor orizontale au fost sculptați Moisi și Aaron, cu sicriul Legii, în partea stîngă, iar în dreapta, Sfinții Atanasie și Chiril, Patriarhi ai Alexandriei.

Dimensiunile crucii sînt: 2,43 (+0,39)×1,29×0,48×0,38 m.

Înălțimea crucii și capitelului totalizează 2,82 m; de aceea și scenele iconografice sculptate, par monumentale. Denumirea icoanelor sculptate este scrisă, iar istoria acestei cruci originale, dimpreună cu numele ctitorilor, au fost săpate cu litere chirilice, în limba romînă, începînd de la baza icoanei Sfintei Treimi: «*Cu ajutorul Sf. Troițe s-au ridicat această Sf. Cruce A. D. Mogoșu și Vasile*». Mai departe se înșiră un pomelnic pe două coloane, separate de o linie verticală. Pe coloana din stînga: ...Neacșu, Dobra, Dumitru, Dumitra, Niculae, Maria, Konta, Floarea, Maria, Ivan Ierei, Roman, Tudora, Kiru, Neacșa, Dina, Dumitru, Maria, iar pe coloana din dreapta: Barbu, Ioana, Oprea, Smaranda, Ioana, Toma, Oprea, Paraschieva, Maria, Ganea, Nedelea, Constandin, Sara, Ileana, Kiru, Ștefana, Nițu, Mihalcea.

22. Ionescu Gion, *op. cit.*, pp. 730-731.

Din părțile laterale răsare cîte un curpen, de la baza crucii, din cîte un vas în formă de scut. Pe aceste scuturi au fost scrise numele meșterilor: un pictor desenator, *Teodor Zgf.* (Zograf), pe latura din stînga, și un sculptor în piatră, *Mihail Petraru,* pe latura din dreapta.

Crucea lui Barbu Ştirbei, Splaiul Unirii nr. 371

Și, pentru echilibrul spațiului, au fost înșirate nume din familiile maiștrilor: Stan, Stere, Gligore, Lisandra, Maria, Carinca, Nicolae, Maria, Oprea, din partea pietrarului, numele fiind înscrise de o parte și de alta a curpenului, orientat cu o ușoară înclinare către verso crucii. Din familia zugravului Teodor Oprea au fost scrise pe partea numelui său, următorii membri ai familiei: Enache, Grigore, Ioanu.

Crucea a fost tăiată dintr-un singur bloc de piatră calcaroasă cochiliferă, în care dalta pietrarului Mihail a urmat desenul zugravului Teodor, săpînd icoane mari și mici, inscripția de ctitor al familiei Mogoș, ai cărei antecesori au făurit la 1719 vestita cruce din Cîmpul Moșilor, și pomelnicul familiilor lor, care a fost continuat și pe verso, sub icoana Izvorului Tămăduirii, pe două coloane verticale, cu numele: Minea, Petcu, Mirea, Ioanu, Păuna, Vlada, Jana, Cleopatra, Rada, Ștefan... și Dobra, Tudora, Mateiu, Gligore, Marika, Ioana, Mîria, Matei, Dumitru, Mihail.

Importanța crucii Izvorului Tămăduirii constă în aceea că, deși dintr-o epocă mai nouă, 1856, crucea ne aduce numele a doi meșteri, Teodor Zugravul și Mihail Petraru, și, în același timp, ne arată documentar colaborarea dintre meșteri, în ceea ce privește monumentele de artă, la care sculptorii urmau desenele pictorilor, atunci cînd ei înșiși nu erau și pictori.

4. În colțul de sud-est al pieții Halelor Obor, sub un acoperiș sprijinit de patru stîlpi de cărămidă, înconjurată de un grilaj, străjuiește o cruce de factură mai nouă.

Așezată lîngă o fîntînă, ea a fost ridicată probabil de doi negustori: Marin Ștefan-Bursan și Constantin Constantinescu, la 26 mai 1877.

Într-o romînească destul de stîngace, inscripția din față spune: «*Aceasta st. cruchia său radicat cu cheltuiala dlor Marin Ștefan Bursan și Constantin Constantinescu*». Urmează apoi un pomelnic de — Vii — pe două coloane, după care se înșiră — Morții — pe două coloane mai în jos, iar la urmă se menționează: «în anul 1877 mai 26».

Ca strajă a unei fîntîni, crucea din Obor nu putea să treacă cu vederea mersul vremii. De aceea, pe verso, o altă inscripție glăsuiește:

«*Puțul din față, împrejmuirea și podoaba acestei cruchii, s-au făcut prin bună voința și cheltuiala lui Marin Ștefan Bursan la anul 1877, în zilele înaltu Preaosesale arhiepiscop Mitropolitu și Primatu al Romîniei, Calinicu Miclescu, și în anul declarare independenței, a Prea iubitei noastre Patrii — G. G. Stanca, Dumitru, Gherghina, Vasile Dulgheru, Voica, Maria, Petre, Criciun, Stana, Nicolae, Ana, Calina, Dudor, Ciru, Tinca*».

Sub brațul drept al crucii a fost săpat un elogiu adus oștilor rusești, eliberatoare ale creștinilor:

«*În anul curentu 1877, venire oștire rusă în Țara, cu scopul spre a merge în Turchia, să elibereze pă chreștini din Orientu, din mîna Turchilor*».

Deși mai nouă, mai stîngace ca limbă, și mai puțin artistică decît vechile cruci și troițe, crucea din Obor este un monument săpat în piatră, un document înscris pe rocă despre relațiile romîno-ruse în trecutul apropiat, în anul declarării independenței Romîniei.

VII. ALTE CRUCI MEMORIALE. — 1. Cercetînd niște cruci din cartierul Vitan, și pe strada Foișor, colț cu strada Laboratorului, prin bunăvoința locuitorului Epure Gheorghe, am dat peste o cruce veche, pe Splaiul Unirii nr. 371, în apropierea podului Vitan. Din păcate însă, crucea monumentală de altădată a fost ruptă, pierzîndu-se partea inferioară. Jumătatea rămasă a fost îngropată în pămînt, la hotarul unei grădini de zarzavat, pe malul Dîmboviței, în afară de București. Să fie aceasta vreo cruce din epoca lui Șerban Cantacuzino sau Brîncoveanu? Forma e veche, datele, însă, sînt noi.

În decursul vremii, crucea a fost răzuită de două-trei ori și i s-a schimbat inscripția. Muchiile marginale rotunjite dovedesc că din grosimea trupului crucii au fost date jos, prin fasonare, vechile inscripții, atît pe față cît și pe verso. Astăzi se văd inscripții săpate în literă nouă, din anii 1886 și din 1907.

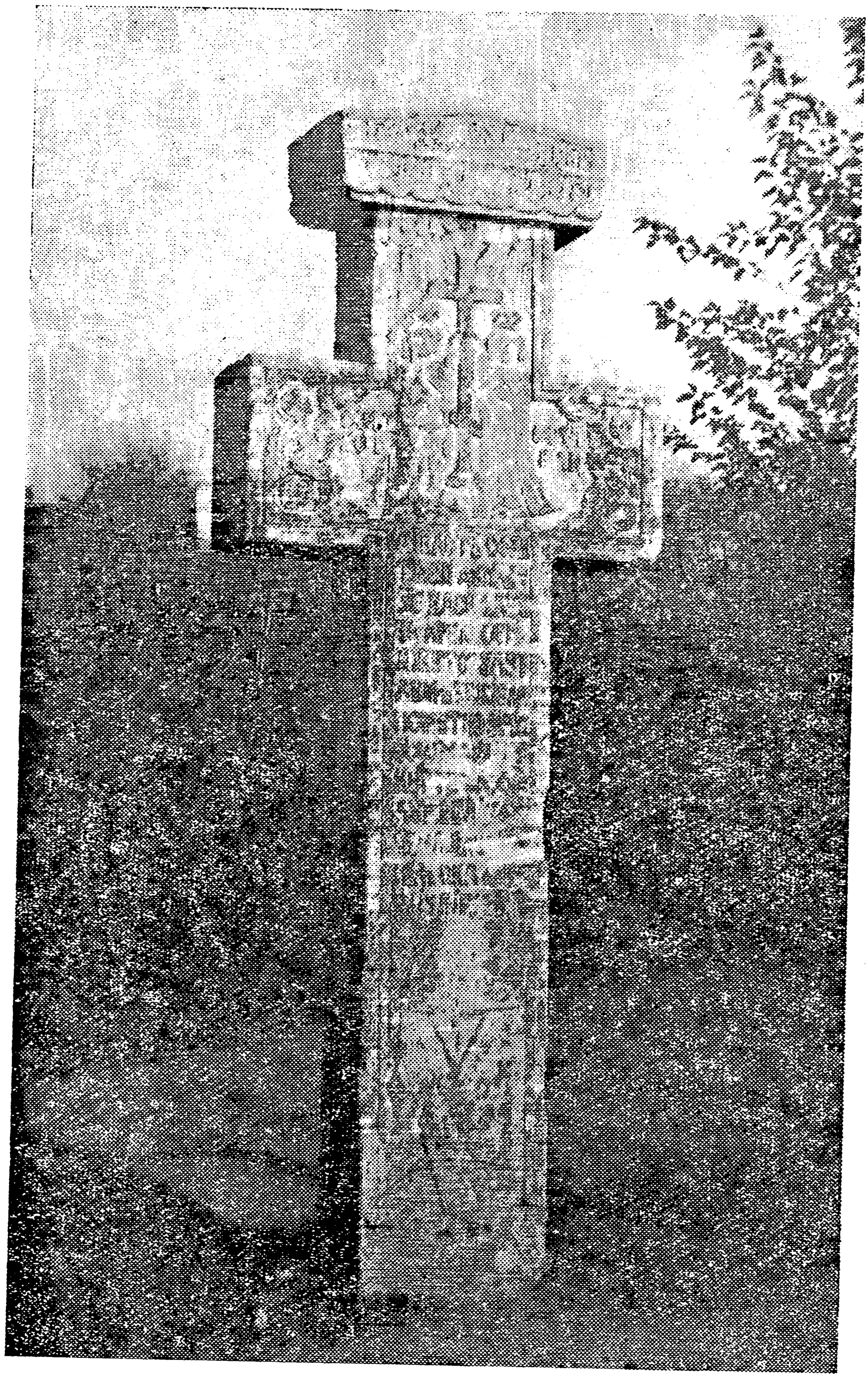

Crucea lui Ioan Pometcovici, din anul 1838, Aleea Iacob Andrei-Toporaşi

Pe față, în afară de inițialele tradiționale IS-HS-NI-KA, se dă anul 1886 și inscripția: *«Această sfîntă cruce s-au rădicat Tudora, Maria, Marin, Andrei, Catrina, Tănase, Ana, Florea cu fii lor, Marin, Manolache, Marin Nicolae, Leanco...»* (și alte nume de pomelnic, pînă în pămînt).

Pe verso a fost făcută o răzuire mai nouă, în 1907, anul răscoalelor țărănești, cînd au fost notate o seamă de nume: *«1907, Nicolae, Vergile, Iancu, Stoian, Anghelina, Nae, Ioana, Ioniță, Anica, Adrian, Savul, Mariţa»*. Inscripția nouă este centrată pe placa mare din încrucișarea brațelor, și e îngrijit lucrată. Să fie numele pomenite victime sîngeroase ale răscoalei în preajma Bucureștilor? Sau numai o simplă coincidență de an?

Dar misterele acestei cruci, monumentale altădată, încep să se dezlege. Pe suprafețele laterale se păstrează o inscripție veche, cu scriere chirilică: *«Ileanca, Antim»*, pe capătul brațului din dreapta, — iar sub braț: *«În zilele înaltului nostru Domn Barbu Dimitrie Ști(rbei)...»*. Pe capătul brațului din stînga se mai poate citi: *«Sfînta cruce...»*, iar sub braț: *«Tudora, Dimitrie, Nicolae, Erotei eromonahii, Ioan, Gheorghe...»*. Din acestea se ajunge la concluzia că anul în care în realitate s-a făcut această cruce, cu un frumos capitel sculptat în ornamente tradiționale, nu este 1886, și că ea datează din timpul domniei lui Barbu Știrbei (1849-1853 sau 1854-1856), fiind făcută în răstimpul de la Revoluția din 1848 pînă la Unirea Țărilor Romîne (1859).

2. Pe aleea Iacob Andrei nr. 32, în grădina de zarzavat a Sfatului Popular al Capitalei, din preajma bulevardului Toporași din cartierul Ferentari, se află o cruce sculptată, din anul 1838.

Crucea măsoară: 2,55×0,95×0,42×0,25 m, și are sculptată icoana Înălțării Sfintei Cruci, cu Sfinții Constantin și Elena. Un capitel sculptat formează terminația de deasupra a crucii, pe care sînt săpate inițialele IS-HS-NI-KA, încadrînd o filacterie orizontală, cu alte inițiale: I.N. In. Io. Inițiala care prescurtează cuvîntul «împărat» este scrisă cu ↑ (în).

O inscripție romînească, scrisă cu litere chirilice, puțin stîngace, lămurește că:

«Această Sfîntă și dumnezeească cruce a redicat cu ajutorul lui Dumnezeu Ioan Pometcovici, soției lui Catinca, fiilor Velicu, Elena, Vasile, Mandica, 1838, Iulie 28».

Inscripția se înșiră pe 13 rînduri, de la brațele orizontale în jos. În colțurile brațelor orizontale sînt 4 capete de îngeri înaripați, iar de o parte și de alta a icoanei, scriere prescurtată: Sfînt Cst (Constantin) Sfînt Eln (Elena). Înălțarea crucii este redată fidel, fiind susținută de Sfinții Constantin și Elena, iar din colțurile superioare se revarsă o rază spre cruce.

În partea de jos a inscripției au fost sculptate unele simboluri meșteșugărești de construcție: cumpăna zidarului, firul de plumb, compasul și echerul.

Crucea a fost așezată la o fîntînă, care dăinuie pînă în zilele noastre. E vorba de un puț adînc de 11 m, zidit din dale rotunde, cioplite în piatră.

Deasupra, fîntîna a avut un ghizd rotund dintr-o singură bucată de piatră, care avea săpată în margine o cupă pentru adăpat vitele. Ghizdul se păstrează alături. Fîntîna a fost adîncită și în prezent este o sursă de mare debit de apă, pentru udarea întregii grădini, care numără peste 10 ha pămînt.

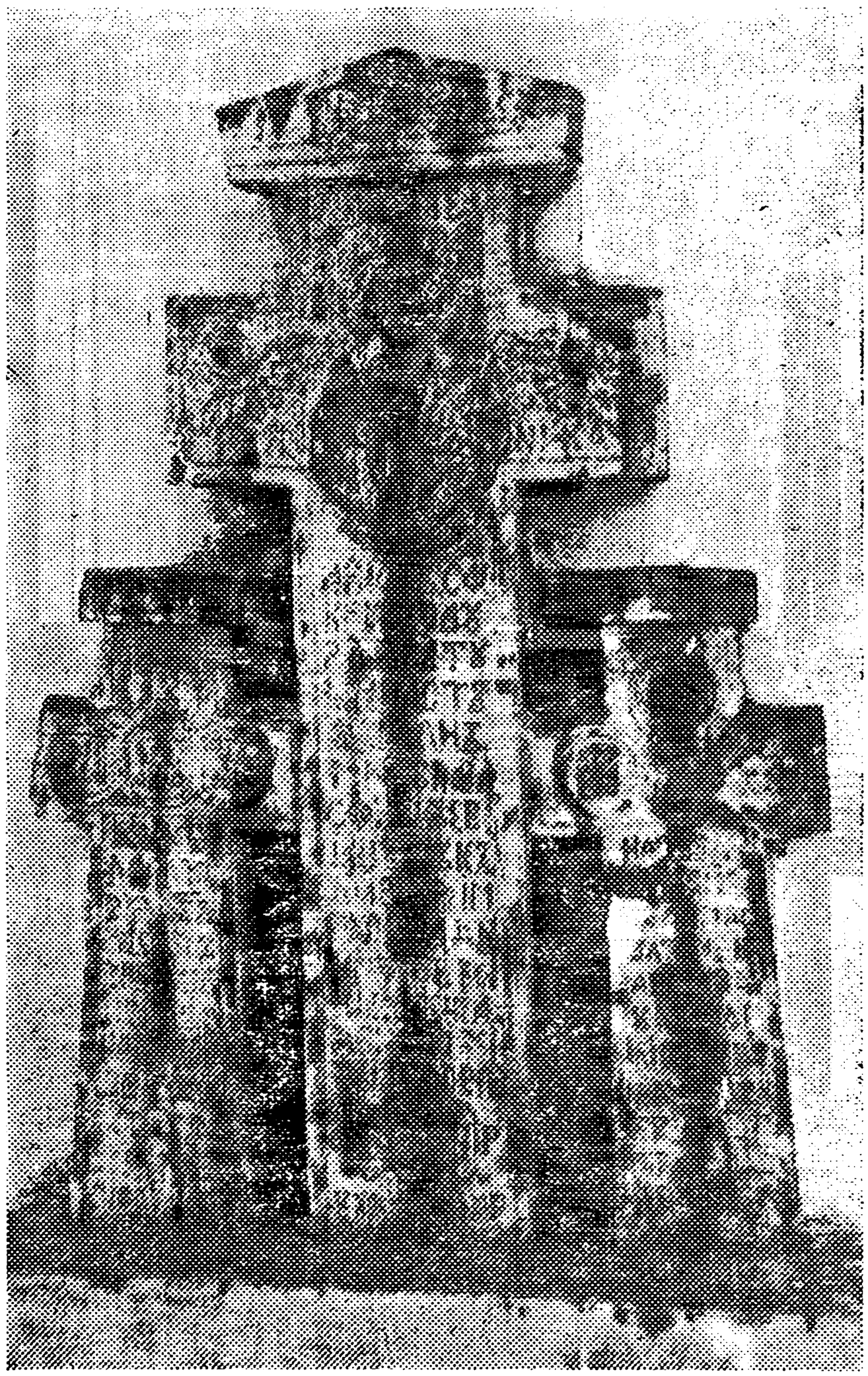

Crucea Troiță, din anul 1857, Șoseaua Mihai Bravu

Colacul mare de deasupra fîntînii — ghizdul — a devenit suport pentru bazinul hidroforului.

O încercare de a muta crucea din mijlocul aleii i-a adus unele deteriorări, superficiale, muchiilor rotunjite și vignetelor care formează cadrul incripției.

3. Pe strada Cireșului, într-un parc, în dreptul numărului 32, este o cruce, făcută se pare de aceiași meșteri care au sculptat crucea de pe bulevardul Dimitrov, adică de Teodor Zugravul și Mihail Petraru —, cu atît mai mult cu cît și data lucrării, 1853, o apropie de stilul celeilalte.

Crucea lui Constantin Pescaru din str. Cireșului e îngropată în pămînt, fără soclu, astfel că o parte din înălțime se pierde. Ea măsoară 1,88 m înălțimea, 0,94 m lungimea brațelor orizontale, și 0,39 m și 0,27 m lățimea și grosimea.

Capitelul, sculptat, din trupul crucii, formează terminația superioară. Sub capitel, anul 1853, de-abia descifrabil în roca cochiliferă, poroasă și cariată. Centrul este în mare parte deteriorat. Se mai văd cele 4 medalioane cu inițialele tradiționale: IS. HS. NI. Ka., dispuse în cruce.

Inscripția este total erodată, și suferă eroziuni și în prezent. Se poate totuși citi:

«*Cu ajutorul lui Dumnezeu s-au rădicat această Sfîntă cruce împreună cu puțul, de robul lui Dumnezeu Constandin sin Dinu Pescaru, cu soția sa Tița, Tănase, Alexandru, Tudora, Gheorghe...*».

Crucea se pare că a fost ridicată de un om înstărit, care n-a făcut apel și la alți credincioși pentru ctitorirea ei. Așa se explică faptul că nu a înșirat și alte nume de creștini pe celelalte laturi ale ei.

Pe ambele margini laterale, începînd de la bază, crucea este împodobită cu cîte un ornament în formă de curpen, similar pînă la identitate cu sculptura crucii din bulevardul Dimitrov, din anul 1856. Muchiile din față sînt fasonate, cu scădere spre interiorul cîmpului din față, pe care e săpată inscripția.

4. Sculptată în piatră calcaroasă cochiliferă și rezemată de zidul casei parohiale de pe șoseaua Mihai Bravu nr. 313, aproape colț cu șoseaua Dudești-Cioplea, o cruce troiță marchează locul unei foste fîntîni.

Era un vechi obicei ca atunci cînd se ridica o cruce în cinstea Sfintei Treimi, să fie încadrată de încă două cruci laterale, de obicei mai mici, luînd astfel denumirea de «Troiță» — Treime.

Intre timp denumirea s-a generalizat, chiar dacă troița era ridicată în cinstea unui sfînt. Așa este cazul troiței de care ne ocupăm. Pe capitel, de o parte și de alta a porumbelului divin încadrat într-un cerc, se poate citi anul 1857. Pe centrul crucii e sculptată icoana Sfîntului Ierarh Nicolae, înveșmîntat ca arhiereu, cu numele scris: Sf. Nicolae. Sculptura a fost vopsită. Pe trupul crucii, o inscripție romînească, cu litere chirilice: «*Această sfîntă cruce s-au radicat la acest fiantian* ФАНТАН, *întru slava Sfintei și de viață făcătoare Treimi, cu rîvna Dumnealui Nicolae Voinea i soția Dumnealui Maria, Mihai...*» (urmează diferite nume de pomenire).

La bază, semnul morții, de pe Muntele Căpățînii: craniul și două ciolane cruciș, în formă de X.

Pe crucile laterale, monogramele IS. HS. NI. KA., înșirate mai toate pe brațul orizontal, care face corp de masă materială cu crucea centrală. De unde, concluzia că probabil troița a fost săpată prin traforare dintr-o singură placă de piatră. De altfel, dimensiunile nu sînt prea mari. Crucea mare de centru măsoară 1,80×0,50×0,35×0,25 m. Crucile mici sînt sincronizate și bine proporționate. Pentru mai multă rezistență, capitelurile crucilor laterale fac și ele masă cu trupul central al troiței, fapt care nu distonează echilibrul corpurilor și le ancorează unitar.

Fiind lucrată într-o epocă de tranziție, probabil de un străin, se confundă literele, și în locul slovei ѧ (*în*), se scrie ѧ (*ia*), în cuvîntul fîn-

tînă, care este scris fiantian, iar litera t e scrisă cu ea chirilic (ѣ) care seamănă cu t minuscul latinesc.

*

Există și alte cruci memoriale în București. Astfel, în curtea bisericii Bradului poate fi văzută o frumoasă cruce de calcar cochilifer, din anul 1800, de proporții mărețe: 2,65×0,84×0,42×0,30 m, pe lîngă alte trunchiuri de cruci rupte și îngropate în pămînt, din 1830, și 27 martie 1849.

În curtea bisericii Sfînta Treime-Dudești, pe locul de sfințire a apei, în fața pridvorului, dăinuie o cruce de pomenire din 22 aprilie 1842, ridicată de Atanasie Căldărariu. Ea măsoară 1,80×0,80×0,36×0,28 m.

Pe strada Foișorului, în curtea unei școli, în colțul grădinii, la întretăierea cu strada Laboratorului, străjuiește o cruce de pomenire din anul 1830, iar la fîntîna din preajma bisericii Foișor, pe aceeași stradă, există o veche cruce de fîntînă, pe care se mai pot descifra numai cîteva nume, șterse de vremuri și intemperii.

Și în parcul de pe strada Tepeș Vodă există o cruce, care străjuia altădată o fîntînă, avînd săpate în piatră versuri romînești prin care erau îndemnați oamenii să-și potolească setea.

În piața de la capătul șoselei Vitan, trei cruci bătrîne de piatră aspră, ca și viața strămoșilor noștri, stau pe marginea străzii.

În vechile acte de hotărnicie din București au fost frecvent pomenite: Crucea Mircioaiei, ridicată de Doamna Chiajna, în secolul al XVI-lea, cam pe locurile Așezămintelor Brîncovenești, și crucea lui Alexandru Vodă, din Calea Mehedinților, sub dealul arsenalului de astăzi, ambele cruci dispărute încă înainte de secolul XVIII, așa cum constată Ionescu Gion în «Istoria Bucureștilor», pp. 9 și 61.

Alte cruci au dispărut în secolul nostru, din lipsa de grijă a edililor, care le-au înlăturat, fără de urmă, neținînd seama de valoarea lor muzeografică. Le găsim doar prin cărți. Astfel H. Stahl, în lucrarea sa «Bucureștii ce se duc», ediția 1935, la paginile: 46, 76, 78, 98, 116 etc., publică fotografiile unor cruci de piatră care existau pe strada Acvila 26, în str. 13 Septembrie nr. 131, pe șoseaua Mihai Bravu, pe șoseaua Ștefan cel Mare nr. 206, în str. Răsuri, fostă Teilor, pe str. Vasile Lascăr și la intrarea pe șoseaua Jianu, unde o cruce de piatră adîncită în pămînt mai străjuia un puț bătrînesc.

Cînd s-au început dărîmările în București în vederea unor sistematizări și pentru clădirea unor instituții monumentale, au fost demolate și cîteva biserici. Astfel, pe locul bisericii Sfîntul Ioan cel Mare s-a ridicat clădirea Casei de Economii (C.E.C.). Pe locul bisericii Caimatei de pe Bulevardul Republicii s-a construit un bloc cu prăvălii, iar pe locul fostului Palat Domnesc al lui Constantin Brîncoveanu, de pe malul Dîmboviței, de unde începea Podul Mogoșoaei (Calea Victoriei), s-a început în anul 1915 clădirea Senatului, dar care n-a mai fost cotinuată după primul război mondial, pe vechile temelii construindu-se astăzi cel mai

înalt bloc de locuințe din Capitală. Din acea vreme au început să se înlocuiască crucile memoriale prin plăci comemorative.

Astfel, pe locul unei foste biserici cu hramul Sfîntul Nicolae, s-a trasat Bulevardul Gh. Coșbuc, iar biserica a fost zidită din nou în anul 1905; pe locul unde a fost jertfelnicul vechii biserici s-a ridicat o cruce în anul 1905. Pe locul unde fusese biserica Caimatei însă, s-a așezat o placă comemorativă de marmură roșcată, într-un cadru de arcadă, pe care s-a notat: «Aici este locul Sfintei Mese a Bisericei Caimata, cu hramul Adormirea Maicii Domnului nostru Iisus Hristos». Biserica Caimata a fost zidită de Nicolae Bozianu cu jupîneasa Stanca și cu ajutorul altor creștini, la anul 1732, și căzînd în ruină a fost dărîmată la 1890.

*

Vechile cruci memoriale rămîn monumente de documentare istorică, în ceea ce privește manifestarea artei, de la modestia bătrînească populară pînă la monumentalitatea voievodală. Ele sînt martori ai istoriei, care străjuiesc răspîntii de drumuri, fîntîni pe cale, hotare de sate, delimitări de proprietăți, locuri pe care s-au desfășurat bătălii de eliberare națională sau răzmerițe, morminte individuale sau cimitire, precum și alte evenimente istorice. Astfel, Șerban Cantacuzino a ridicat o cruce în preajma locului unde s-a dat bătălia de la Călugăreni, pe vremea lui Mihai Viteazul, iar cu ocazia expediției la Viena, din anul 1863, a înălțat, într-o pădure din preajma capitalei austriace, o cruce pe care și-a exprimat adevăratele sale sentimente în legătură cu această expediție.[23]

Muzeul de Istorie a Orașului București, ca și Institutul de Istorie al Academiei R.P.R., în preocuparea lor pentru conservarea tuturor monumentelor istorice, dau o atenție deosebită și crucilor memoriale, înregistrîndu-le, studiindu-le și luînd măsuri pentru buna lor întreținere.

La Muzeul de artă brîncovenească din Mogoșoaia au fost transportate o serie de cruci monumentale, adunate de fostul Muzeu de Artă Religioasă, alcătuind un lapidariu în jurul bisericii de la palatul lui Constantin Brîncoveanu.

Cercetătorii de la Muzeul de Istorie a Orașului București caută cu insistență crucea de la Fundenii Doamnei, ridicată de Matei Basarab pe locul unde s-au dat luptele contra lui Radu Iliaș, în 1633.

Toate aceste preocupări au fost imbolduri de a studia o parte din crucile memoriale din București, care în cartea vremii au notat pe trupul lor de piatră evenimente istorice, stadiul de dezvoltare al artei, limba și graiul poporului, devenind monumente epigrafice de documentare istorică.

Pr. PAULIN POPESCU

23. C. C. Giurescu, *op. cit.*, vol. III, 1, p. 161; S. Reli, *Crucea Moldovenilor din Viena*, în rev. «Codrul Cosminului», nr. VI, 1929-30, pp. 465-480.

CALENDAR ISTORIC BISERICESC

NOIEMBRIE

1 NOIEMBRIE

1796 — Mitropolitul Ungrovlahiei, Dositei Filitti, a înfiinţat, la Mînăstirea Antim din Bucureşti, o şcoală pentru «cei ce vor fi ca să intre în treapta preoţiei, din toate eparhiile».

1932 — Preotul Ioan Marina (Prea Fericitul Patriarh Justinian) a fost numit director al fostului seminar teologic din Rîmnicul Vîlcii.

1938 — A fost ales episcop al Maramureşului arhiereul Vasile Stan Răşinăreanul, fiind învestit la 16 decembrie şi instalat la 29 decembrie 1938.

1946 — Protopopul Sebastian Rusan din Satu-Mare este numit locotenent de episcop al eparhiei Maramureşului.

2 NOIEMBRIE

1854 — A murit Anton Pann, cunoscutul povestitor şi folclorist, vestit cîntăreţ, compozitor de muzică psaltică şi profesor la fostul Seminar Central din Bucureşti. A fost înmormîntat lîngă zidurile bisericii Lucaci din Capitală.

1809 — S-a terminat de tipărit, în tipografia Episcopiei Rîmnicului, Panihidă şi Litia Mică, prin osîrdia ieromonahului Dionisie Cozianul, eclesiarhul Mitropoliei Ungrovlahiei.

1903 — S-a resfinţit biserica Mirăuţilor din Suceava, fostă catedrală mitropolitană.

1954 — A murit fostul episcop al Rîmnicului Noului Severin, Bartolomeu Stănescu, fiind înmormîntat la Mînăstirea Bistriţa, unde se retrăsese din scaun la 1 noiembrie 1938.

3 NOIEMBRIE

1834 — Marele jurisconsult al Moldovei, Damaschin T. Bojinca, a fost numit rector al seminarului «Veniamin Costachi», de la Socola, post în care a funcţionat pînă în septembrie 1839, şi, din nou, între anii 1840-1841.

1872 — A murit la Paris arhimandritul Iosafat Snagoveanu, fost profesor la colegiul Sf. Sava, egumen al Mînăstirii Snagov, participant la Revoluţia din 1848, ctitor al capelei ortodoxe romîne din Paris. A fost înmormîntat în cimitirul Montparnasse.

4 NOIEMBRIE

1881 — A murit protopresbiterul Alexiu Comoroşan, fost profesor de dogmatică la Facultatea de teologie bucovineană.

5 NOIEMBRIE

1933 — S-a sfinţit catedrala ortodoxă din Cluj, construită cu rîvna şi străduinţa episcopului Nicolae Ivan al Clujului. Construcţia acestei frumoase catedrale a fost începută la 7 octombrie 1923.

6 NOIEMBRIE

1522 (7030) — S-a sfinţit de către mitropolitul Teoctist, biserica Sf. Gheorghe (biserica mitropolitană) din Suceava, începută de Io Bogdan Voievod şi terminată de fiul său, Ştefăniţă Vodă.

1783 — Ghedeon Nichitici, arhimandritul Mînăstirii Şiştovăţ, a fost numit episcop al romînilor ortodocşi din Transilvania, avînd reşedinţa în Sibiu şi

depinzînd în cele dogmatice și spirituale de mitropolitul și sinodul din Carloviț.

1868 — Episcopul Atanasie Stoianescu al Romanului s-a retras din scaun, ajungînd mai tîrziu episcop al Rîmnicului.

1873 — Sfîntul Sinod a votat în unanimitate regulamentul pentru tipărirea jurnalului bisericesc «Biserica Orotdoxă Romînă».

1896 — A încetat din viață episcopul Ieronim Ionescu al Romanului, fiind înmormîntat în ziua de 8 noiembrie 1896 în cimitirul Belu din București.

1918 — S-a dat un decret prin care alegerea arhiereului Teofil Mihăileanu Ploieșteanu ca episcop al Argeșului — făcută la 17 septembrie 1917, în timpul ocupației germane —, a fost declarată nulă.

7 NOIEMBRIE

1768 — Ieromonahul Grigorie a terminat de tipărit la București Triodul, pe care tot el l-a și diortosit.

1862 — A încetat din viață episcopul Climent al Argeșului, care păstorea această eparhie din anul 1850.

1869 — S-a născut, în comuna Bogdănești, Raionul Rîmnicul Vîlcii, Regiunea Argeș, cunoscutul preot folclorist Teodor Bălășel.

1924 — A fost ales mitropolit al Bucovinei episcopul Nectarie Cotlarciuc, fiind învestit la 9 noiembrie și înscăunat la 10 noiembrie 1924.

8 NOIEMBRIE

1477 — A încetat din viață mitropolitul Teoctist al Moldovei, cel care în aprilie 1457 a uns domn pe Ștefan cel Mare, «la Direptate». A fost înmormîntat la Mînăstirea Putna.

1496 — S-a terminat zidirea bisericii din Războieni, cu hramul Sf. Arhistrateg Mihail, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, ridicată în amintirea luptei ce avusese loc cu Mohamed II, sultanul turcilor, în ziua de 26 iulie 1476, «la locul ce se zice Pîrîul Alb» (Valea Albă).

1497 — S-a terminat construirea Mînăstirii Tazlău, cu hramul «Nașterea Maicii Domnului», ctitorie a lui Ștefan cel Mare.

1644 — S-a terminat de tipărit, în romînește, în «tiparul cel domnesc», din Iași, cartea numită «Șeapte taine a besericii», cu cheltuiala lui Vasile Lupu și cu purtarea de grijă a mitropolitului Varlaam.

1700 — Mitropolitul Țării Romînești, Teodosie, scrie patriarhului Adrian al Moscovei, plîngîndu-se de «necazurile» pe care «papistașii» le fac «sfintelor biserici din Ardeal și altor ortodocși», silindu-i să treacă la «unie».

1710 — S-a terminat de tipărit, la Tîrgoviște, cartea lui Antim Ivireanul, «Învățătură bisericească la ceale mai trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților».

1837 — A început să funcționeze seminarul teologic din Rîmnicul Vîlcea, deschizîndu-și cursurile în prezența episcopului de Rîmnic, Neofit. Discursul inaugural a fost rostit de profesorul Radu Tempe, directorul seminarului.

1859 — S-a născut, din părinți țărani, în comuna Movileni din fostul județ Tutova, Gheorghe M. Ionescu, fost subdirector în Ministerul Instrucțiunii și cîtva timp director de gimnaziu, autor al cîtorva lucrări din domeniul istoriei Bisericii Romîne.

1892 — A fost ales episcop al Romanului arhiereul Innocentie Moisiu Ploeșteanu, vicarul Mitropoliei Ungrovlahiei, fiind învestit, la 13 decembrie 1892 și instalat la 14 decembrie 1892. A decedat la 5 aprilie 1894.

1939 — S-a înființat Mitropolia Olteniei, Rîmnicului și Severinului, cu reședința în orașul Craiova. A fost desființată în 1945 și reînființată în 1949, în forma în care ființează și astăzi.

— S-a desființat Episcopia Rîmnicului Noului Severin, care a fost reînființată în anul 1945. În anul 1949 a fost contopită cu Episcopia Argeșului, devenind Episcopia Rîmnicului și Argeșului.

— S-a înființat Episcopia Ortodoxă Romînă a Timișoarei, cu reședința în orașul Timișoara, și ca sufragană a Mitropoliei Ardealului. La 17 iulie 1947 a fost ridicată la rangul de Arhiepiscopie, iar la 27 septembrie 1947 s-a înființat Mitropolia Banatului.

9 NOIEMBRIE

1635 — S-a început zidirea bisericii Sf. Ioan Botezătorul din Iași, din inițiativa voievodului Miron Barnovschi,

dar a fost construită în cea mai mare parte prin grija urmașului său la tron, Vasile Lupu.

1688 — A murit Șerban Cantacuzino, domn al Țării Romînești (1678-1688), întemeietor al celei dintîi școli romînești în București și sprijinitor al tipăririi cărților religioase, numele lui fiind legat de cea dintîi Biblie apărută în limba romînă, în anul 1688.

1947 — A încetat din viață iconomul stavrofor Sebastian Stanca din Cluj, figură de frunte în viața noastră bisericească și în publicistică.

10 NOIEMBRIE

1508 — S-a terminat de tipărit în Țara Romînească, în tipografia înființată de Radu cel Mare, un *Liturghier slavonesc,* «ostenindu-se» întru imprimarea lui «smeritul monah și preot Macarie». Acest Liturghier este prima carte tipărită în țara noastră.

1688 — S-a terminat de tipărit la București Biblia în romînește, «cu porunca» lui Șerban Vodă Cantacuzino și cu «îndrumarea și cheltuiala» lui Constantin Brîncoveanu Voievod, fiind mitropolit al Ungrovlahiei, Teodosie. Este Biblia cunoscută sub numele de «Biblia lui Șerban», cea dintîi Biblie tipărită în romînește.

1932 — A încetat din viață profesorul Vasile Oiaga de la seminarul Veniamin» din Iași, «scriitor bisericesc, totdeauna gata cu condeiul și cu cuvîntul întru slujirea intereselor Bisericii».

11 NOIEMBRIE

1498 — S-a terminat construirea bisericii Sfîntul Ioan din Piatra Neamț, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, începută la 15 iulie 1497.

1580 — Diaconul Coresi a terminat de tipărit, în Sas Sebeș, «din porunca preaosfințitului mitropolit al Ardealului, chir Ghenadie», un *Sbornic slavonesc,* cuprinzînd «slujbele sfintelor sărbători alese din luna lui septembrie pînă în luna lui august».

1726 — A fost ales episcop al Aradului Vichentie Ioanovici, fost episcop al «Temișvarului și al Lipovei». Păstorește pînă în martie 1731, cînd este ales mitropolit al sîrbilor.

1951 — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, întrunit în ședință comună cu Adunarea Națională Bisericească, a comemorat sinodul al IV-lea ecumenic, cu prilejul împlinirii a 1500 de ani de la ținerea lui (451 1951).

— A fost ales episcop al Oradiei arhimandritul Valerian Zaharia, fiind hirotonit arhiereu în ziua de 13 noiembrie 1951. În ziua de 14 noiembrie 1951 i s-a înmînat cîrja episcopală de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, iar la 25 noiembrie i s-a făcut instalarea.

12 NOIEMBRIE

1881 — S-au inaugurat în mod solemn cursurile Facultății de teologie din București, înființată prin stăruința mitropolitului primat Calinic Miclescu, avînd însă caracter de provizorat, pînă la recunoașterea ei prin lege, la 3 iulie 1890.

1922 — S-a inaugurat seminarul din Câmpulung-Mușcel, înființat pentru orfani de război, prin purtarea de grijă a mitropolitului primat.

1933 — S-a sfințit noua Mitropolie din Tîrgoviște, ridicată după planurile arhitectului Lecomte de Nouy, pe locul vechii Mitropolii zidite de Neagoe Basarab între anii 1518-1520, care, totuși, putea fi restaurată.

1934 — A încetat din viață, în București, mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei, înmormîntat la 15 noiembrie 1934, în satul său natal, Provița, din fostul județ Prahova. Înainte de a fi ales episcop a funcționat ca profesor la Facultatea de Teologie din București și director al Seminarului Central. Între anii 1895-1902 a fost vicar la Argeș, iar între anii 1902-1909, episcop al Dunări de Jos.

1936 — A fost hirotonit arhiereu, în catedrala patriarhală din București, cu titlul de Tîrgovișteanul, preotul Ioan (Irineu) Mihălcescu, fost profesor și decan al Facultății de teologie din București.

13 NOIEMBRIE

1683 — S-a terminat de tipărit la București *Apostolul,* cu toată cheltuiala voievodului Șerban Cantacuzino, «ispravnic fiind prea sfințitul Kir Teodosie Mitropolitul țării».

1750 — A fost ales mitropolit al Moldovei episcopul Iacob Putneanu, episcopul Rădăuților.
— A fost ales episcop al Rădăuților Dositei Herescu, de la Mînăstirea Putna.

1893 — A încetat din viață episcopul Inochentie Chițulescu al Buzăului, care păstorea această eparhie din anul 1873. Fusese mai înainte profesor și director al seminarului mitropolitan din București, egumen al Mînăstirii Dealu, locțiitor de episcop la Rîmnic și, din 1872, episcop cu titlul de Stavropoleos.

14 NOIEMBRIE

1497 — Ștefan cel Mare a terminat de preînnoit biserica «Înălțarea Domnului» din Mînăstirea Neamțu, ridicată în amintirea victoriei repurtate asupra craiului polon Ioan Albert, la Codrul Cosminului.

1581 — Diaconul Șerban, fiul lui Coresi, a început să tipărească, în Orăștie, în romînește, *Palia,* cuprinzînd începutul Vechiului Testament.

1814 — S-a terminat la Mînăstirea Neamțu tipărirea volumului cu Viețile Sfinților din luna iulie.

1818 — S-a născut, în satul Mitocul Dragomirnei, Silvestru Morariu Andrievici, ajuns mai tîrziu mitropolit al Bucovinei (1880-1895).

1876 — A apărut la București «Vocea clerului», foaie bisericească săptămînală, avînd ca responsabil pe T. D. Georgescu. Și-a încetat apariția în aprilie 1878.

15 NOIEMBRIE

1794 — S-a mutat către Domnul, ieroschiarhimandritul Paisie Velicicovschi, starețul Mînăstirii Neamțu, reorganizatorul monahismului romînesc. A fost înmormîntat în Mînăstirea Neamțu.

1795 — S-a terminat de tipărit, la Blaj, «Biblia, adecă dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și cei nouă..., care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înțelesul limbii romînești... cu blagoslovenia Mării sale Prea luminatului și Prea Sfințitului Domnului Ioan Bobb, vlădicul Făgărașului». Tipărirea ei a început la 1 noiembrie 1793.

17 NOIEMBRIE

1864 — Printr-un decret al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, s-a înființat Episcopia Dunării de Jos, numindu-se locțiitor al ei, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu.

1888 — A murit la Florența Dora d'Istria, nume cu care s-a făcut cunoscută Elena Ghica, fiica banului Ghica. Ea a trăit, după căsătoria cu Massalsky, în Rusia, apoi în Elveția și Italia, publicînd numeroase opere cu caracter istoric, religios, istoric-literar, moral și social. A colaborat la reviste din Franța, Belgia, Italia, Grecia etc.

1902 — A fost numit mitropolit al Bucovinei Vladimir de Repta, fiind înscăunat la 23 noiembrie 1902.

1932 — A murit marele cîntăreț George Folescu de la Opera Romînă. Profesor la Conservator, el a deținut cîtva timp și catedra de canto de la fosta Academie de muzică bisericească de pe lîngă Patriarhia Romînă, fiind totodată și unul din întemeietorii și animatorii societății corale «Carmen», la al cărui succes a colaborat cu marele său talent.

18 NOIEMBRIE

1702 — A încetat din viață, la Mînăstirea Cozia, unde a și fost înmormîntat, fostul mitropolit al Țării Romînești, Varlaam, care fusese scos din scaun în anul 1679.

1791 — S-a născut la Iași Alexandru Sturdza, care a deținut diferite funcții diplomatice în Rusia. Demisionînd din diplomație în 1830, în 1843 a fost cîtva timp epitrop al seminarului «Veniamin Costachi» din Iași. A murit în 1854. Ca om de cultură, a publicat cîteva lucrări în legătură cu morala și doctrina Bisericii Ortodoxe.

19 NOIEMBRIE

1872 — Și-a deschis cursurile seminarul «Nifon Mitropolitul» din București, fundat de mitropolitul Ungrovlahiei, Nifon (1850-1875), și recunoscut prin lege la 31 ianuarie 1872.

1947 — A fost ales mitropolit al Moldovei arhiereul-vicar Justinian Marina Vasluianul, fiind învestit în ziua de 22 decembrie și înscăunat la 28 decembrie 1947.

20 NOIEMBRIE

1820 — A fost ales episcop al Argeșului arhimandritul Ilarion Gheorghiadi, egumenul Mînăstirii Dealu, cel ce a fost un timp sfătuitor al lui Tudor Vladimirescu în mișcarea acestuia din anul 1821.

1947 — A fost ales arhiepiscop al Craiovei arhimandritul Firmilian Marin, profesor de geografie și director al Seminarului Central din București, fiind învestit în ziua de 22 decembrie și înscăunat la 28 decembrie 1947.

21 NOIEMBRIE

1596 — A încetat din viață episcopul Ghedeon al Rădăuților, care din anul 1591 se retrăsese la Mînăstirea Rîșca, unde a murit și unde a și fost înmormîntat.

1874 — A fost ales mitropolit al Ardealului Miron Romanul, episcopul Aradului, fiind confirmat la 9 decembrie și instalat la Sibiu la 15 decembrie 1874.

1947 — A fost ales episcop al Maramureșului protopopul Sebastian Rusan, fiind hirotonit arhiereu la 31 noiembrie 1947 și apoi învestit în ziua de 22 decembrie și înscăunat la 28 decembrie 1947.

22 NOIEMBRIE

1787 — S-a început, la Rîmnicul Vîlcii, tipărirea Slujbei Sfîntului Stelian, tălmăcită de episcopul Filaret al Rîmnicului.

1853 — Din inițiativa și prin stăruința arhimandritului Iosafat Snagoveanul, emigrat din patrie după Revoluția de la 1848, s-a înființat și s-a sfințit, la Paris, într-un local provizoriu, o capelă ortodoxă romînă.

1886 — A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei episcopul Iosif Gheorghian al Dunării de Jos, fiind învestit și înscăunat în ziua de 30 noiembrie 1886.

23 NOIEMBRIE

1912 — A încetat din viață episcopul Ghenadie Georgescu al Rîmnicului, fiind înmormîntat, în ziua de 25 noiembrie 1912, în cimitirul Belu din București.

24 NOIEMBRIE

1738 — A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei arhiereul Neofit Cretanul.

25 NOIEMBRIE

1650 — S-a terminat de tipărit, la Tîrgoviște, în romînește, cartea numită «Pogribania preoților mireani și a diaconilor», cu blagoslovenia mitropolitului Ștefan și cu cheltuiala ierodiaconului Mihail.

1806 — S-a terminat de tipărit la Rîmnic Kiriacodromionul în limba bulgară, tradus din limbile slavonă și greacă de episcopul Sofronie din Vrața, cu ajutorul ucenicului său Theodor Stoianovici din Vidin, al lui Dimitrie Nicolaievici și al lui Calciu Nicolac Popovici.

1900 — A încetat din viață Silvestru Bălănescu, episcopul Hușilor, fost președinte al Comitetului de redacție al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», director al Seminarului Central, profesor și decan al Facultății de teologie din București. A fost înmormîntat la cimitirul Belu, în ziua de 28 noiembrie 1900.

26 NOIEMBRIE

1909 — S-a sfințit biserica rusească din București, slujba fiind săvîrșită de un sobor de preoți în frunte cu episcopul rus Vladimir de Kronstadt. În numele Bisericii Ortodoxe Romîne a vorbit mitropolitul Atanasie Mironescu.

27 NOIEMBRIE

1764 — S-a născut în comuna Corbi din fostul județ Mușcel, protosinghelul Naum Rîmniceanu, publicist și profesor de limba greacă, retras la Mînăstirea Cernica, unde a și murit, în anul 1839. De la el au rămas, în manuscris, numeroase scrieri didactice și teologice, în limba greacă, precum și un volum de muzică psaltică, în romînește.

28 NOIEMBRIE

1940 — A fost ucis de legionari, în apropierea satului Streșnic din Raionul Ploiești, marele savant Nicolae Iorga, — autor, printre alte numeroase studii, și al unei valoroase Istorii a Bisericii Ortodoxe Romîne.

1893 — S-a născut în comuna Arpătac (azi Araci) din Țara Bîrsei, ca fiu de țărani, I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului.

29 NOIEMBRIE

1710 — A fost numit episcop al Aradului Ioanichie Martinovici, care a păstorit pînă la 25 octombrie 1721 și a avut mult de luptat în eparhie cu prozelitismul catolic.

1731 — A fost numit episcop al Aradului Isaia Antonovici, care a păstorit pînă la 27 iulie 1748.

1811 — S-a terminat de tipărit, la Mînăstirea Neamțu, volumul cu Viețile Sfinților din luna decembrie.

1874 — S-a născut în satul Păulești, din fostul județ Prahova, episcopul Ghenadie Niculescu al Buzăului.

1936 — S-a deschis la Atena Congresul profesorilor de teologie ortodoxă, la care au participat și profesori de la Facultățile noastre de teologie.

1939 — Arhiereul Irineu Mihălcescu Rîmniceanul a fost ales mitropolit al Moldovei, fiind învestit în ziua de 12 decembrie și înscăunat la 17 decembrie 1939.

1959 — A murit în satul Cut, comuna Dumbrava Roșie, Raionul Piatra Neamț, preotul Vasile Gheorghiu, fost profesor de Studiul biblic și exegeza Noului Testament la Facultatea de teologie bucovineană, autor al unor valoroase studii și lucrări introductive, de exegeză și critică de text, de cronologie, istorie și teologie biblică, de calendaristică și calcul pascal.

30 NOIEMBRIE

1495 — S-a terminat construirea bisericii episcopale din Huși, ctitorie a lui Ștefan cel Mare.

1846 — A încetat din viață episcopul Chesarie al Buzăului, care desfășurase în eparhie o frumoasă activitate culturală.

1877 — A încetat din viață arhiereul Ghenadie Țeposu Argeșiu, primul președinte al Comitetului de redacție al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», fost locotenent de episcop al eparhiei Buzăului, episcop al eparhiei Buzăului, episcop de Argeș și mai înainte vicar al Mitropoliei Ungrovlahiei. A fost înmormîntat la Mînăstirea Cernica.

1880 — A fost ales episcop al eparhiei Rîmincului Noului Severin arhiereul Iosif Bobulescu-Botoșăneanul, fiind învestit la 7 decembrie și instalat la 13 decembrie 1880.

1881 — A murit Barbu Constantinescu, fost profesor la Seminarul Central, la școlile «Societății pentru învățătura poporului romîn», la liceul Matei Basarab, la «Azilul Elena Doamna» și la Facultatea de teologie din București, fiind și primul ei decan. A colaborat la diferite reviste, avînd și una proprie, săptămînală, «Educatorul». Născut la 2 decembrie 1837, în Ploiești.

1898 — S-a acordat arhimandritului Vladimir de Repta titlul de episcop al Rădăuților.

1923 — A încetat din viață arhiereul Meletie Dobrescu Constănțeanul, fost director al Internatului Teologic din București și apoi al Tipografiei Cărților Bisericești.

1939 — Episcopul Nifon Craioveanu al Hușilor a fost ales mitropolit al Olteniei, nou înființată, fiind învestit în ziua de 12 decembrie și înscăunat la 21 decembrie 1939.

DECEMBRIE

1 DECEMBRIE

1733 — S-au terminat de tipărit, la Rîmnic, cu osteneala și toată cheltuiala episcopului Inochentie, Sfintele și Dumnezeieștile Liturghii.

2 DECEMBRIE

1847 — A fost ales episcop al Ardealului Andrei Șaguna, ridicat la 12 decembrie 1850 la rangul de mitropolit.

3 DECEMBRIE

1691 — Logofătul Radu Greceanu a terminat de tipărit, în «tipografia domnească» de la Episcopia din Buzău, *Pravoslavnica mărturisire* întocmită de Petru Movilă și aprobată de sinodul de la Iași din anul 1642.

1806 — A încetat din viață starețul Gheorghe de la Cernica, ucenic al marelui Paisie și continuator al operei sale

de reorganizare a monahismului romînesc.

1835 — S-a născut în comuna Costeşti, din fostul judeţ Botoşani, arhiereul Narcis Creţulescu, fost profesor la fostul seminar din Huşi şi stareţ al Mînăstirii Neamţu, avînd o frumoasă activitate cărturărească în domeniul istoriei Bisericii Ortodoxe Romîne.

4 DECEMBRIE

1501 — S-a sfinţit biserica Mînăstirii Dealu, preînnoită de voievodul Radu cel Mare.

1766 — S-a început, la Rîmnic, tipărirea unui Penticostar, cu osîrdia şi cu toată cheltuiala episcopului Partenie al Rîmnicului.

1896 — Mitropolitul Ghenadie Petrescu, primatul Romîniei, se retrage din scaunul mitropolitan, stabilindu-se la Mînăstirea Căldăruşani.

5 DECEMBRIE

1725 — A încetat din viaţă Damaschin Dascălul, episcopul Rîmnicului, vestit cărturar şi tipograf.

1779 — S-a terminat de tipărit, în tipografia Episcopiei Rîmnicului, Mineiul pe luna martie, tradus de episcopul Chesarie al Rîmnicului.

1896 — Arhiereul Iosif Gheorghian, fost mitropolit primat, a fost ales episcop al Romanului.

1899 — A încetat din viaţă, în Sf. Munte, ieroshimonahul Nifon, fondatorul şi primul stareţ al schitului romînesc Prodromul de la Athos.

6 DECEMBRIE

1499 — S-a terminat zidirea Mînăstirii Balineşti, ctitorie a logofătului Tăutu.

1568 — Diaconul Coresi, împreună cu cinci ucenici, a terminat de tipărit un *Sbornic* slavonesc, «în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului Io Alexandru Voievod, mitropolit fiind preaosfinţitul chir Eftimie».

1864 — S-a promulgat un «Decret organic» pentru înfiinţarea unei autorităţi sinodale centrale, în vederea regulării «afacerilor religiei romîne».

— S-a născut în satul Pipirig, din fostul judeţ Neamţ, Nicodim Munteanu, ajuns mai tîrziu patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne.

1896 — Episcopul Iosif Gheorghian al Romanului a fost ales pentru a doua oară mitropolit al Ungrovlahiei şi primat al Romîniei, fiind învestit şi înscăunat în ziua de 8 decembrie 1896.

1903 — A murit compozitorul Gavriil Musicescu, profesor la Conservatorul din Iaşi şi conducătorul vestitului cor al Mitropoliei Moldovei, primul valorificator al tezaurului nostru melodic popular.

1920 — A murit protos. dr. Iuliu Olariu, profesor la Institutul teologic pedagogic diecezan din Caransebeş, autor al unor valoroase comentarii biblice.

1923 — S-a sfinţit biserica romînească din Sofia-Bulgaria, cu hramul «Sfînta Treime».

8 DECEMBRIE

1934 — A murit, la Rîmnicul Vîlcii, preotul Petre Partenie, fost director al seminarului teologic din Rîmnic, şi apoi al Seminarului Central din Bucureşti, inspector al seminariilor, şi multă vreme preşedinte al Asociaţiei Generale a Clerului ortodox romîn, apreciat şi pentru scrierile sale literare, în care se reflectă specificul oltenesc.

9 DECEMBRIE

1779 — S-a început, la Rîmnic, tipărirea Mineiului pe luna aprilie, tălmăcit de episcopul Filaret al Rîmnicului.

1874 — Mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei şi-a făcut şi semnat actul testamentar privitor la seminarul «Nifon Mitropolitul».

10 DECEMBRIE

1858 — A murit arhimandritul Eufrosin Poteca, egumen al Mînăstirii Gura Motrului, fost profesor la şcoala de la Sf. Sava, fiind unul din cei mai înaintaţi dascăli ai şcolii romîne din veacul al XIX-lea.

1886 — A fost ales episcop al Rîmnicului Noului Severin arhiereul Ghenadie Enăceanu Craioveanul, fiind învestit în ziua de 12 decembrie 1886.

— A fost ales episcop al Huşilor arhiereul Silvestru Bălănescu-Piteşteanul, fiind învestit în ziua de 12 decembrie şi înscăunat la 22 decembrie 1886.

— A fost ales episcop al Dunării de Jos arhiereul Partenie S. Clinceni-Bo-

toşăneanul, fiind învestit în ziua de 12 decembrie 1886.

1935 — A fost ales episcop al Aradului arhiereul Andrei Magier Crişeanul, vicarul eparhiei Oradiei, fiind învestit în ziua de 21 decembrie 1935 şi înscăunat la 2 februarie 1936. A murit la 13 mai 1960.

11 DECEMBRIE

1731 — A încetat din viaţă mitropolitul Daniil al Ungrovlahiei, fiind înmormîntat în «gropniţa» arhiereilor de la Mitropolia din Bucureşti.

12 DECEMBRIE

1781 — Printr-o «înaltă ordinaţiune», Episcopia Rădăuţilor îşi încetează existenţa, mutîndu-i-se reşedinţa şi devenind Episcopia Bucovinei, iar titularii ei, episcopi ai Bucovinei. Primul episcop al Bucovinei a fost Dositei Herescu, care păstorea ca episcop al Rădăuţilor, de la 13 noiembrie 1750.

1858 — Seminarul «Veniamin Costachi» de la Socola eliberează lui Ion Creangă un atestat în care se menţionează că a terminat 4 clase şi a obţinut la examenul de absolvire următoarele calificative: Catihis — eminent; Istoria Sfîntă — eminent; Gramatica romînă, Aritmetică, Geografie, Istoriile bisericeşti, Retorică, Dogmatică, Elină, Latină şi Cînt — bine.

1934 — A încetat din viaţă Petre Gîrboviceanu, fost administrator al Casei Bisericii, profesor la Seminarul Central din Bucureşti şi membru în Comitetul de redacţie al revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», director al şcolii normale a «Asociaţiei pentru învăţătorii poporului romîn».

13 DECEMBRIE

1642 — S-a început la Cîmpulung tipărirea unui Antologhion slavonesc—terminat la 11 octombrie 1643.

1746 — S-a început, la Rîmnic, tipărirea Apostolului, cu toată osîrdia şi cheltuiala episcopului Climent al Rîmnicului, diortosit de Lavrentie ieromonahul.

1693 — A încetat din viaţă, în Mînăstirea Jolcva din Polonia, mitropolitul Moldovei, Dosoftei, care, precum spune Neculce, «nu era om prost de felul lui, era neam de mazil, prea învăţat, multe limbi ştia, elineşte, latineşte, slavoneşte şi alte. Adînc din cărţi ştia, şi deplin călugăr şi cucernic şi blînd ca un miel; în ţara noastră pe aceste vremuri nu se află om ca acesta». A desfăşurat o frumoasă activitate culturală, tipărind multe cărţi, între care şi Psaltirea în versuri.

1793 — A fost ales episcop al nou-înfiinţatei eparhii a Argeşului Iosif al Sevastiei.

1893 — A încetat din viaţă episcopul Inochentie Chiţulescu al Buzăului.

14 DECEMBRIE

1580 — A început să se tipărească la Braşov «Cartea ce se cheamă Evanghelia cu învăţătură», tradusă din sîrbeşte de diaconul Coresi şi tipărită tot de el, cu cheltuiala judelui Braşovului, Lucas Hirscher, sas, de confesiune luterană.

1826 — A încetat din viaţă, la Braşov, mitropolitul Dositei Filitti al Ungrovlahiei. A fost înmormîntat în curtea bisericii greceşti din Braşov.

1872 — S-a promulgat «Legea pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi şi a constituirii Sfîntului Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe romîne», fiind publicată apoi în «Monitorul Oficial» nr. 280 din 19 decembrie 1872.

15 DECEMBRIE

1818 — S-a născut în satul Plopeni, com. Burdujeni, Iosif Bobulescu, episcop al Rîmnicului.

16 DECEMBRIE

1812 — A fost ales mitropolit al Ungrovlahiei Nectarie, episcopul Rîmnicului, bărbat «respectabil şi pentru bătrîneţe şi pentru virtuţile sale arhiereşti».

1859 — S-a născut în satul Mihoveni din fostul judeţ Suceava, preotul Vasile Tarnavschi, profesor de Studiul biblic şi exegeza Vechiului Testament, la Facultatea de teologie bucovineană. Mort la 4 februarie 1945.

1948 — Şi-a dat obştescul sfîrşit fostul episcop Cosma Petrovici al Dunării de Jos, fiind înmormîntat în ziua de 19 decembrie 1948 în curtea bisericii Mavromolu din Galaţi.

17 DECEMBRIE

1863 — «Monitorul Oficial al Principatelor Romîne» a publicat legea prin care toate averile mînăstirești erau *secularizate,* fiind socotite «ca averi ale Statului».

1869 — A murit Gavriil Munteanu, profesor la seminariile din București și Rîmnic, și autor a numeroase studii, traduceri și manuale școlare, membru al Academiei Romîne, una din figurile cele mai vrednice din istoria școlii romîne.

1912 — A încetat din viață Spiru C. Haret, om de știință, organizator al școlilor, fost de mai multe ori ministru al cultelor.

18 DECEMBRIE

1706 — A fost ales episcop al Romanului Pahomie de la Neamțu, fiind hirotonit arhiereu în ziua de 18 ian. 1707.

1767 — S-a terminat de tipărit la Rîmnic Liturghierul, cu osîrdia și cu toată cheltuiala episcopului Partenie al Rîmnicului.

1782 — Protosinghelul Iacov Stamati a fost ales episcop al Hușilor, unde a păstorit pînă la 4 iulie 1792, cînd a fost ales mitropolit al Moldovei și Sucevei.

1846 — A încetat din viață marele mitropolit Veniamin Costachi al Moldovei, care din anul 1842 trăia retras la Mînăstirea Slatina.

1886 — S-a născut în Tîrgul Neamțului Vasile G. Ispir, profesor la Facultatea de teologie din București și colaborator la revista «Biserica Ortodoxă Romînă». Mort la 5 iulie 1947.

19 DECEMBRIE

1565 — A început să se tipărească, la Brașov, de către Călin Diacul, cu cheltuiala lui Johannes Benkner, sas luteran, o Evanghelie slavonească, reeditare a Evangheliarului slavon tipărit de diaconul Coresi tot la Brașov, în 1562.

1898 — A fost ales arhiepiscop și mitropolit al eparhiei «mitropolitane romîne din Ungaria și Transilvania», Ioan Mețianu, episcopul Aradului, fiind înscăunat la 28 februarie 1899.

1921 — A fost ales episcop al Vadului, Feleacului și Clujului arhimandritul Nicolae Ivan.

1957 — A fost ales episcop al Vadului, Feleacului și Clujului Teofil Herineanu, episcopul Romanului și Hușilor, fiind învestit în ziua de 21 decembrie 1957 și înscăunat a doua zi, 22 decembrie 1957.

20 DECEMBRIE

1768 — S-a născut, în satul Roșiești, din ținutul Fălticeni, mitropolitul Moldovei, Veniamin Costachi.

1808 — S-a născut, în satul Mișcolț din Ungaria, mitropolitul Andrei Șaguna al Ardealului.

1936 — S-a pus piatra fundamentală a catedralei ortodoxe din Timișoara.

1944 — A murit profesorul universitar Nicolae Cartojan, care, prin cercetările și lucrările sale, a adus o prețioasă contribuție la cunoașterea și valorificarea vechii literaturi religioase și populare romîne.

21 DECEMBRIE

1596 — S-a născut, în Moldova, ca fiu al domnitorului Simion Vodă, Petru Movilă, mitropolitul Kievului, autorul «Mărturisirii Ortodoxe» aprobate în sinodul de la Iași din anul 1642, și sprijinitor al mișcării culturale din Țările Romîne, prin trimiterea de tipografii și meșteri tipografi la Iași și Tîrgoviște. Mort la 22 dec. 1646.

22 DECEMBRIE

1911 — A încetat din viață, în locuința sa de la Mînăstirea Antim din București, Gherasim Timuș, episcopul Argeșului, fost profesor și decan al Facultății de Teologie din București. A fost înmormîntat la Mînăstirea Turnu din Argeș.

23 DECEMBRIE

1809 — S-a tipărit a doua oară, la Iași, cu blagoslovenia mitropolitului Veniamin Costachi, «Orînduială pentru sfințirea bisericii».

1920 — A fost ales episcop al Oradiei arhimandritul Roman Ciorogariu.

24 DECEMBRIE

1672 — Varlaam, episcopul Rîmnicului, a fost ales mitropolit al Țării Romînești. A păstorit pînă la 15 aprilie 1679, cînd a fost scos din scaun. El a înființat prima tipografie din București, imprimînd aci cartea de predici numită «Cheia înțelesului», de arhimandritul rus Ioanichie Galeatov-

schi, prima carte tipărită în București.

1864 — Printr-un decret împărătesc, «biserica episcopească» a romînilor ortodocși din Transilvania este înălțată «la demnitatea mitropolitană», iar episcopul ei, Andrei Șaguna, este numit «arhiepiscop și mitropolit al romînilor greco-orientali din Transilvania și Ungaria».

1947 — Filarmonica de Stat, cu concursul Societății corale «Romînia», a cîntat în primă audiție, la Ateneul Romîn, oratoriul bizantin de Crăciun «Nașterea Domnului», de compozitorul Paul Constantinescu.

25 DECEMBRIE

1651 — S-a terminat de tipărit la Bălgrad (Alba Iulia), o Psaltire romînească, cu toată cheltuiala craiului Ardealului, G. Rakoczy.

1707 — Patriarhul Hrisant Notara al Ierusalimului a slujit în ziua de Nașterea Domnului împreună cu patriarhul Gherman al Alexandriei, la biserica Sfîntul Gheorghe Nou din București, sfințită de curînd.

1841 — S-a născut în satul Banila de pe Ceremuș, mitropolitul Vladimir de Repta al Bucovinei (1902-1924),

26 DECEMBRIE

1406 — S-a mutat către Domnul ierom. Nicodim cel Sfințit, ctitorul mînăstirior Vodița și Tismana, socotit organizator al monahismului romînesc. A fost înmormîntat în Mînăstirea Tismana, dar pe la începutul sec. XIX, moașteie sale au fost duse în biserica patriarhală din Ipek. În anul 1955 a fost canonizat.

1632 — Matei Basarab pleacă la Constantinopol să ceară Porții recunoașterea sa ca domn al Țării Romînești. Din impunătorul alai care-l însoțea făcea parte și Grigorie, mitropolitul Ungrovlahiei, și episcopul Teofil al Rîmnicului, care aveau să dea mărturie în fața sultanului că țara vrea domn pe Aga Matei din Brîncoveni.

1773 — A fost ales episcop al Rîmnicului arhimandritul Chesarie, care a desfășurat o deosebită activitate culturală în eparhie, traducînd și tipărind numeroase cărți.

1958 — A murit la Sibiu preotul Petru Procopovici, fost profesor de teologie practică la Fac. de teologie Suceava.

27 DECEMBRIE

1859 — S-a născut în satul Mitocul Dragomirnei, lîngă Suceava, preotul Ștefan Saghin, fost profesor de dogmatică la Facultatea de teologie din Bucovina. Mort la 4 aprilie 1920.

1893 — A încetat din viață arhiereul Ieremia Dîrțu Gălățeanu, fost profesor și director al seminarului din Iași, și stareț al Mînăstirii Golia, în cimitirul căreia a fost îngropat.

28 DECEMBRIE

1948 — A încetat din viață, la București, fostul episcop al Constanței, Gherontie Nicolau, fiind înmormîntat în cimitirul Mînăstirii Cernica, în ziua de 30 decembrie 1948.

29 DECEMBRIE

1819 — S-a tipărit la Mînăstirea Neamțu, cu blagoslovenia mitropolitului Veniamin, «Cuvintele» lui Isaac Sirul.

30 DECEMBRIE

1638 — S-a terminat de tipărit, la Govora, cu cheltuiala voievodului Matei Basarab, un ceaslov slavonesc.

1813 — S-a terminat de tipărit, la Mînăstirea Neamțu, cartea «Viețile Sfinților» din luna iunie.

1834 — S-a terminat reînnoirea catedralei episcopale din orașul Buzău, începută în anul 1832, prin grija și stăruința episcopului Chesarie.

1958 — A murit la Timișoara Vasile Loichiță, fost profesor de Dogmatică la Academia Teologică din Caransebeș (1908-1924) și apoi la Facultatea de teologie din Bucovina. Printre altele, a redactat, timp de doi ani, «Foaia Diecezană», organul oficial al Eparhiei Caransebeșului.

31 DECEMBRIE

1884 — A murit marele povestitor Ion Creangă, care, după cum se știe, a fost cîtva timp și diacon.

1931 — A încetat din viață episcopul Iacov Antonovici al Hușilor, autor al mai multor lucrări istorice. Născut la 18 noiembrie 1856, în satul Similișoara, com. Bogdana, din fostul județ Tutova.

DOCUMENTARE

ADĂUGIRI ŞI INDREPTĂRI „LA BIBLIOGRAFIA ROMINEASCĂ VECHE"

Pentru istoria culturii romînești din epoca feudală, tipăriturile noastre vechi reprezintă surse documentare deosebit de valoroase. Iar *Bibliografia romînească veche,* de I. Bianu, N. Hodoș și D. Simonescu, constituie — cum se știe — cea mai vastă, mai completă și mai documentată operă de cercetare a tipăriturilor noastre vechi (apărute între anii 1508-1830).

În rîndurile ce urmează, — aplicînd metoda de descriere folosită la alcătuirea menționatului repertoriu bibliografic —, facem o prezentare a cinci tipărituri de acest fel, încă necunoscute *Bibliografiei romînești vechi.* Ele se păstrează la Biblioteca Centrală Universitară «M. Eminescu» din Iași. După bibliografierea acestor cinci tipărituri, aducem — în continuare — oarecare îndreptări și completări la descrierea unora dintre cărțile pe care *Bibliografia romînească veche* le-a cunoscut în exemplare incomplete, sau le-a descris după semnalările defectuoase, aflate în *Bibliografia romîno-ungară* a lui A. Veress.

Cea mai veche dintre cele cinci tipărituri, descrise de noi mai jos, e o foaie volantă, reprezentînd — recto — un *formular de carte arhierească pentru hirotonirea în preot,* scos la 1700 de Iacov, episcop de Roman. Exemplarul de la Biblioteca Universitară din Iași al acestei tipărituri se găsește intercalat în volumul manuscris alcătuit de Melchisedec, episcopul Romanului, sub titlul «Material pentru Istoria Bisericei Moldovei. Caetulŭ XII». (Volumul acesta se păstrează la secția manuscriselor, sub cota VI-69). Pe această foaie volantă — verso —, episcopul Melchisedec ne-a lăsat următoarea autografă: «Despre acest Iacov se spune că ar fi fost grecu [de] neam. Au murit în revisia prin Eparhia la Focșani, unde s-a și îngropat. În curînd după aceea, întîmplîndu-se a se prăda térra de jos de Tatari, aceștia, căutînd averi îngropate, au disgropat și mormîntul luĭ, l-a[u] scos afară și l-au lăsat. Cineva, neavînd timpul a-lŭ îngropa érăși și spre a nu-l lăssa de pradă căinilor, l-a aruncat pe șandramaua unei dug[h]ene, unde a stat mai multe zile, pînă ce érăși s-a îngropat».

Mai nouă, dar tot atît de necunoscută pînă acum pentru *Bibliografia romînească veche* e o *Gramatică germană,* cu text expozitiv în limba greacă, alcătuită de macedo-romînul D. N. Darvari și tipărită la Viena, în anul 1785.

Poate și mai importantă pentru istoria noastră culturală e o *Gramatică a limbii grecești,* alcătuită de Constantin Caraioan[1] și Polyzois Kontos,[2] și tipărită în 1796, la Buda, în două volume. Căci pe foaia a patra liminară din vol. II găsim o listă a profesorilor și elevilor de la școala domnească grecească din București. De altfel, această gramatică a servit ca manual didactic în școlile domnești grecești din București și Iași.

Cea de-a patra tipăritură, din șirul celor descrise de noi mai jos, este *Rînduiala sfințirii bisericii,* imprimată pentru prima oară în limba romînă în anul 1808, la Iași, din grija mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Importantă, îndeosebi pentru istoria literaturii și științei medicale romînești, este cartea fostului prim-medic al Moldovei, dr. Mihail Zotta, intitulată *De colica saturnina,*[3] și tipărită la Viena în 1826. Această carte este prima scriere științifică romînească din domeniul patologiei profesionale. Exemplarul de la Biblioteca Universitară din Iași al acestei cărți are, pe foaia de gardă de la început, următoarea dedicație autografă a autorului: «*Bibliothecae gimnasii Basiliani primi in Moldavia aeruditionis nationalis Instituti, primus ex Moldavis Medic. Doctor in aestimationis documentum perennem sui memoriam has offert pagellas — auctor*».[4]

*

1. Iacov, Episcopul Romanului, **Formular de carte arhierească pentru hirotonisirea în preot,** Roman, 1700.

Foaie volantă.

---

1. Constantin Caraioan e un grec care, după ce studiază medicina la Neapoli, vine — la 1765 — în Moldova, ca medic al lui Grigorie Alexandru Ghica, la îndemnul căruia reorganizează școlile din țară, după modelul celor apusene. (Cf. C. I. Andreescu, *Istoricul Liceului Național din Iași (1835-1935),* în *De la Academia Mihăileană la Liceul Național,* Iași, Brawo 1936, p. 17).

2. Dintre cărțile lui Polyzois Kontos sînt descrise în *B.r.v.* două: în t. III, sub nr. crt. 1009, pp. 279-281, figurează o *Învățătură variată* (în grecește), tipărită la Viena, în anul 1818; iar în t. IV, sub nr. 299, e menționat un *Imn închinat lui Constantin Alexandru Ipsilante Voievod* (de asemenea în grecește), tipărit la Viena, în 1805.

3. Cartea aceasta e menționată în repertorii bibliografice mai vechi, ca: 1. *Catalogul cărților de citit în Biblioteca Academiei Mihăilene,* alcătuit de D. Gusti și tipărit în 1841 (vezi p. 22); 2. *Catalogu generalu alu Bibliotecei Centrale din Iassi,* publicat de C. Catanescu, Iași, 1868 (vezi p. 55); 3. *Literatura medicală romînească,* publicată de dr. Gh. Crăiniceanu, București, 1907 (vezi p. 34). Referitor la această tipăritură, vezi și nota «O carte importantă pentru cultura romînească» de I. Gheorghiță, în «Iașul literar», nr. 5/1956, pp. 82-84. (În această notă, cartea *De colica saturnina,* a doctorului M. Zotta, nu e descrisă, însă, după metoda aplicată în *B. r. v.*).

4. Adică: «Bibliotecii Gimnaziului Vasilian, primului institut de cultură națională în Moldova, oferă aceste mici pagini primul doctor în medicină dintre moldoveni, ca dovadă de prețuire și spre netrecătoarea sa amintire — autorul».

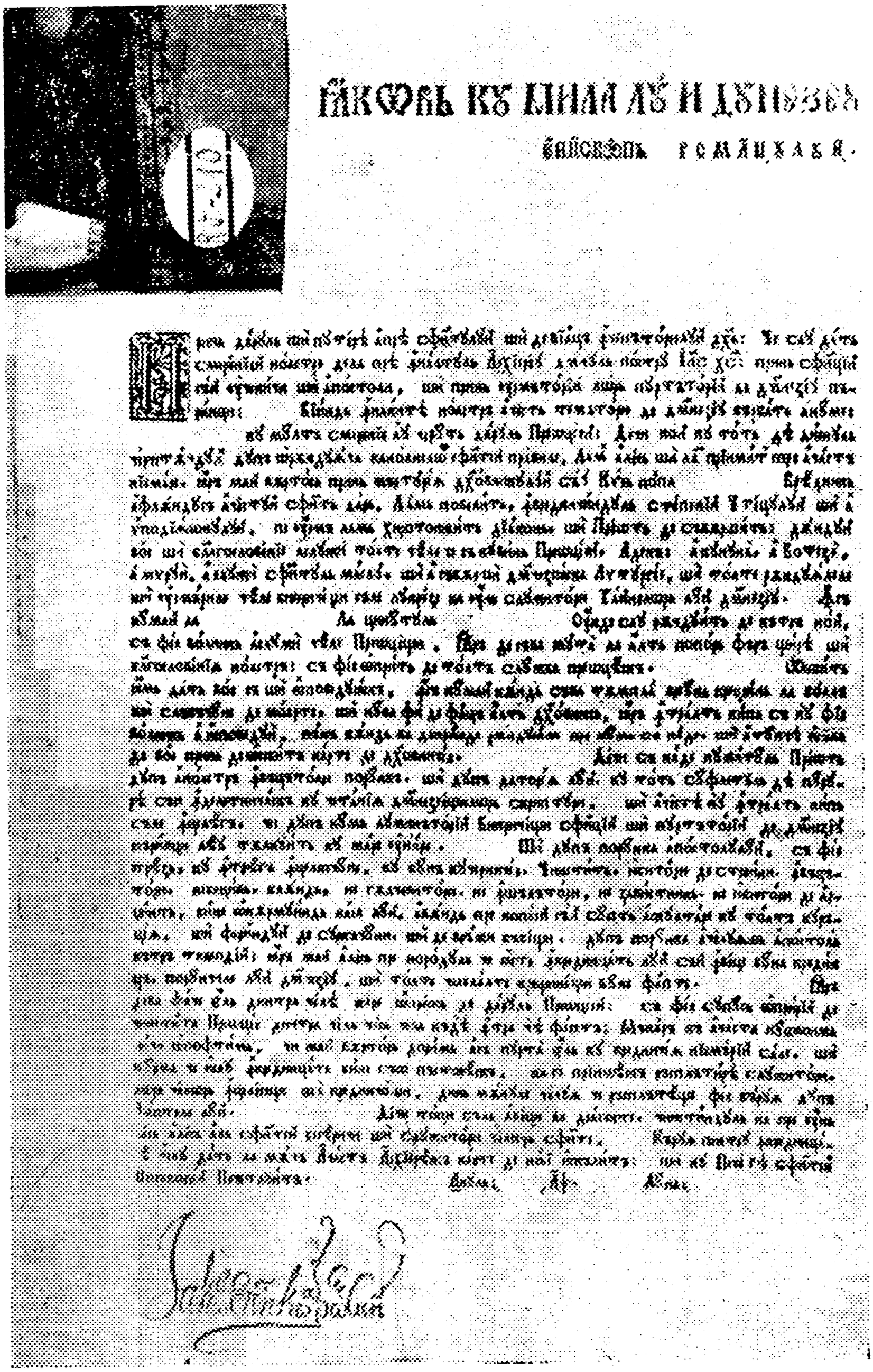

Iacov, Episcopul Romanului : *Formular de carte arhierească pentru hirotonisirea în preot,* Roman, 1700

In folio (28,5×43,5 cm), 1 foaie, tipărită pe o față.
In loc de titlu: «Iacov cu mila lui D[u]mnezeu Episcopu Romanului». La sfîrșitul formularului, data: «Anulu 1700, Luna...». Dedesubt: «Iacov Episcop Roman[ului]».

2. D. N. Darvari, **Gramatică germană foarte exactă,** Viena, 1785. — Grecește.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ' // ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ' // Α'ΚΡΙΒΕΣΤΑ'ΤΗ // Ε'κ διαφόρων παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων // Συγγραφέων ἐπιμελῶς συλλεχθεῖσα, καὶ // εἰς τὴν κοινοτέραν τῶν νῦν Ε'λλήνων // διάλεκτον διὰ κοινὴν Ω'φέλειαν // εὐμεθόδως ἐκτεθεῖσα // ὑπὸ // Δημητρίου Νικολάου τοῦ Δαρβάρεως. // Δαπάνῃ Πατρικῇ. // Ε'ν Βιένῃ τῆς Α'ουστρίας // Ε'ν τῇ Τυπογραφίᾳ Ι'ωσήπου τοῦ Βαουμεϊστέρου // ἔτει αψπέ,

Gramatică germană foarte exactă, adunată cu grijă din diferiți autori vechi și noi și expusă metodic în limba mai populară a Elinilor de acum, spre folosul comun, de către Dimitrie Nicolae Darvari. Cu cheltuială părintească. In Viena Austriei, în tipografia lui Ioseph Baumeister, în anul 1785.

In 8⁰, 1 foaie (titlul)+10 foi nepag.+479 [—480] pagini numerotate.
Cuprinde:
Pe primele cinci foi nepaginate (după f. de titl.) — prefața (Προοίμιον), datată: 'Εν Βιένῃ τῆς 'Αουστρίας αψπέ, 'Ιουλίου ζ' (In Viena Austriei 1785, iulie 7); pe următoarele patru foi nepag. — tabla de materii (Πίναξ), iar pe a zecea f. nepag. — titlul fals.
Paginile 1-364 cuprind textul gramaticii, precedat de o introducere (Εἰσαγωγή); textul e împărțit în 4 părți: partea întîia cuprinde ortografia (p. 3), a doua — prosodia (p. 34), a treia — etimologia (p. 43), a patra — sintaxa (p. 256).
După partea gramaticală urmează:
La pagina 365: Λεξικὸν γερμάνικορωμαϊκόν (Dicționar germano-elin, pe două coloane;
La pagina 399: Διάλογοι γερμάνικορωμαϊκοί (Dialoguri germano-eline), pe 2 coloane: nemțește și grecește;
La pagina 435: Συλλογὴ τινῶν ἐκλεκτῶν παροιμιῶν (Culegere a cîtorva proverbe alese), pe 2 coloane: nemțește și grecește;
La pagina 446: 'Επιτομὴ τῶν 'Επικτήτου δογμάτων (Rezumat al învățăturilor lui Epictet), pe două coloane: nemțește și grecește;
La pagina 470: 'Επιστολὴ παραινετικὴ φίλου τινὸς πρός τινα ἀρχάριον πραγματευτήν (Scrisoare încurajatoare a unui amic către un comerciant începător), pe două coloane: nemțește și grecește.
La pagina 480: Παραδρομαί (Errata).

3. Constantin Caraioan & Polyzois Kontos, **Comoara gramaticii,** I-II, Buda, 1796. — Grecește.

ΘΗΣΑΥΡΟ'Σ // ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ // ΣΥΝΤΕΘΕΙΣ ΜΕΝ 'ΩΣ Ο'ΙΟΝ ΤΕ 'ΕΥΜΕΘΟ-//ΔΩΣ ΠΑΡΑ ΤΟΥ 'ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΤΑΤΟΥ // 'ΙΑΤΡΟ-ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ- // ΝΟΥ ΚΑΡΑΙΩΑΝΝΟΥ // ΠΕΡΙΕΧΩΝ 'ΑΝΕΛΑΕΙΠΩΣ 'ΕΚ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ // ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ ΤΟ ΚΑΛΛΙ-ΣΤΟΝ // 'ΑΦΙΕΡΩΘΕΙΣ ΔΕ // ΤΟΙΣ 'ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΙΣ ΚΛΙ // 'ΕΛ-ΑΟΓΙΜΟΙΣ 'ΥΙΟΙΣ ΤΟΥ 'ΥΨΗΛΟΤΑΤΟΥ // Ε'ΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ // 'ΗΓΕΜΟΝΟΣ // ΠΑΣΗΣ Ο'ΥΓΚΡΟΒΑΑΧΙΑΣ ΚΥΡΙΟΥ 'ΙΩΑΝ: // 'ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ // ΜΟΥΡΟΥΖΗ // ΚΩΝΣ-

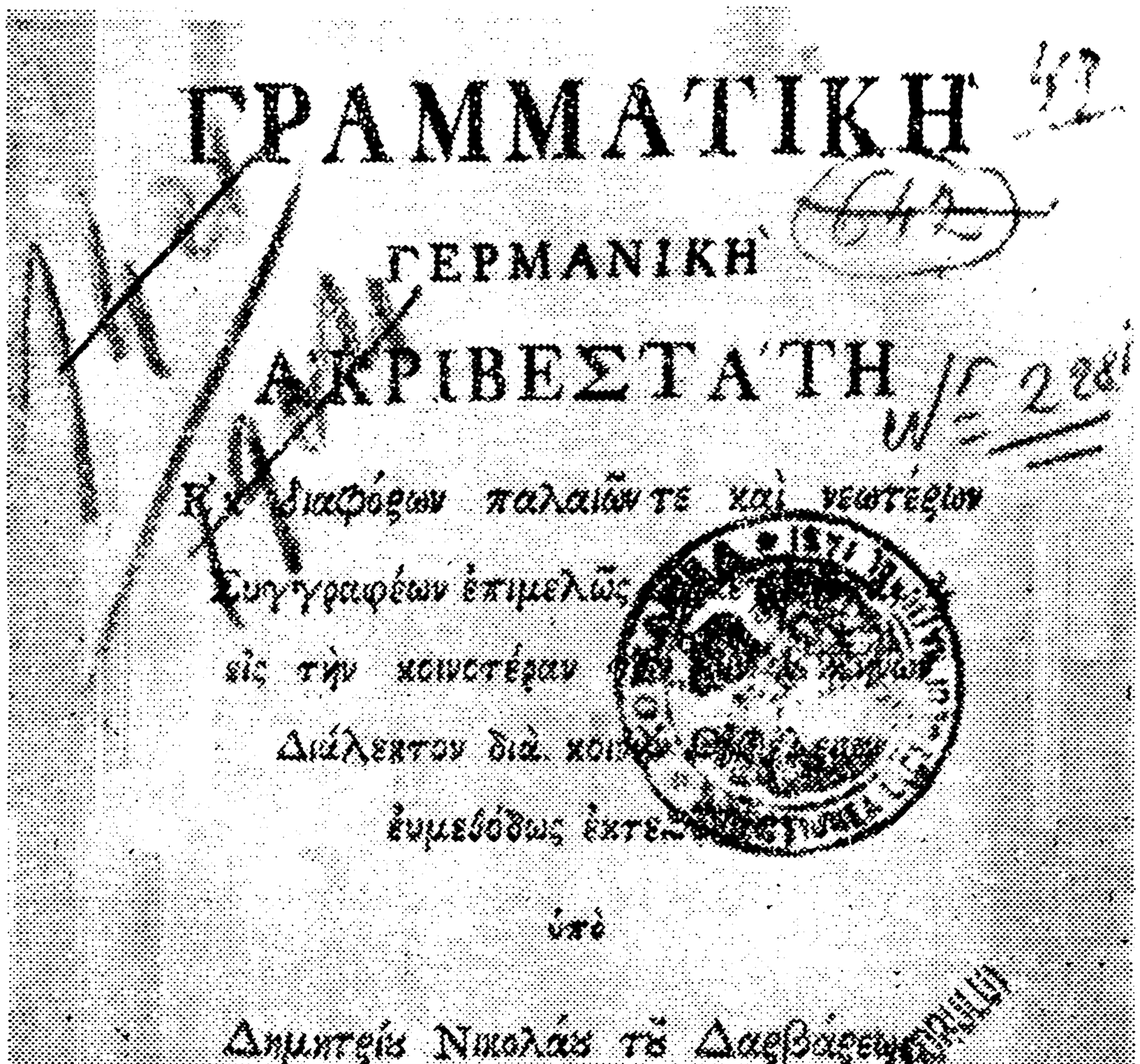

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ
ΑΚΡΙΒΕΣΤΑΤΗ
καὶ διαφόρων παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων
Συγγραφέων ἐπιμελῶς
εἰς τὴν κοινοτέραν
Διάλεκτον διὰ κοινῆς
ἐμελέτως ἐκτε
ὑπὸ
Δημητρίου Νικολάου τοῦ Δαρβάρη
Δακάνης Πατρικοῦ.
Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀυστρίας
ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ Ἰωσήφ τοῦ Βαυμεϊστέρου
ἔτει ᾳψπέ.

D. N. Darvari : *Gramatică germană foarte exactă,* Viena, 1785

ΤΑΝΤΙΝΩ, ΓΕΩΡΓΙΩ, ΔΗΜΗΤΡΙΩ, // ΝΙΚΟΑΑΩ, ΚΑΙ ΤΩ 'ΕΚΑΑΜΠΡΟΤΑΤΩ // Α'ΥΤΑΔΕΛΦΩ Α'ΥΤΟΥ ΚΥΡΙΩ // ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ. // ΝΥΝ ΠΡΩΤΟΝ ΤΥΠΟΙΣ 'ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ // μετὰ προσθήκης πολλῶν κανόνων ἀνεκδότων, καὶ // ἀναγκαίων παραδειγμάτων φιλοπόνῳ σπουδῇ, // καὶ ἀκριβῇ διορθώσει τοῦ ἐν Ἱερεῦσιν ἐλαχίστου // ΠΟΛΥΖΩΗ ΚΟΝΤΟΥ // Διδασκάλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. // ΤΟΜΟΣ Α. // 'ΕΝ ΒΟΥΔΑ // 'Εν τῇ βασιλικῇ Τυπογραφίᾳ τῆς κατ' Οὐγκαρίαν // 'Ακαδημίας. 1796.

Comoara gramaticii, compusă cît mai metodic de către prea învățatul medic-filozof Constantin Caraioan, cuprinzînd în mod deplin din toate gramaticile ce-i mai bun. Dedicată prea strălucitilor și distinșilor fii ai prea înălțatului, prea piosului și prea înțeleptului domn a toată Ungrovlahia, ai domnului Ioan Alexandru Constantin Moruzi, lui Constantin, Gheorghe, Dimitrie, Nicolae și prea strălucitului său frate bun domnului Panaiot. Acum întîia oară tipărită cu adăugiri de multe reguli inedite și de exemple necesare, cu sîrguitoarea osteneală și cu îndreptarea exactă a celui mai neînsemnat între preoți, profesorul Polyzois Kontos cel din Ianina. Tomul 1. În Buda, în tipografia regală a Universității din Ungaria. 1796.

In 8⁰ (12×20,5 cm), 1 planșă+1 f. (titlul)+7 foi limin. nepag.+371 pagini+3 foi nepaginate.

Tomul II, același titlu.

In 8⁰ (12×20,5 cm), 1 f. (titlul)+3 limin. nepag.+441 (— 442) pagini+47 foi nepaginate.

Tomul I cuprinde:

Înaintea titlului e o gravură în cupru, avînd dedesubt această legendă: Πραξιτέλους ἀποροῦσα ἀγάλματι πότνια Ἑλλας, Σῶνσε πόνων αἰνεῖν, τεῦξεσι εἶγμα τόδε (Venerabila Ellas admirînd statuia lui Praxiteles, laudă mulțimea ostenelilor aceluia care a făcut această imagine).

Pe verso foii de titlu se găsește mai întîi această epigramă:

'ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ 'ΗΡΩΕΛΕΓΕΙΟΝ πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς Νέους ὡς ἐκ τῆς βίβλου.

Α'τραπὸν οἷσι διελθέμεναι ἀμογητὶ μέμηλε
Γραμματικῆς μεθόδου, κ' ὄργια ἧς ἴδμεναι,
'Εν σφετέροις σὺχ' ἀρίστην Κωνσταντῖνος ἀγαστός
'Ιατροφιλόσοφος κυδαλίμοις με βίβλον
"Ην συνέθηκε πόνος, ᾧ Τρίκκη πατρὶς ὑπάρχει,
Δεῖ θαμινῶς τριβέμεν χερσὶ περιφραδέως.

Epigramă eroico-elegiacă către noii amatori de învățătură, ca din partea cărții.

Între iluștrii săi [amici], admirabilul medic-filozof Constantin — căruia Trica îi este patrie — nu mă [considera] pe mine, cartea pe care a scris-o cu osteneli, ca cea mai bună cărare pentru cei ce intenționează să străbată fără oboseală metoda gramaticii și să privească misterele ei, — fiindcă necesită adesea deprindere îndemînatică pentru mîini.

După aceea urmează două versuri, sub titlul:

'ΗΡΩΙΚΘΝ, 'Ο 'ΕΚΔΟΤΗΣ, πρὸς τοὺς παῖδας. (Eroică, editorul către copii).

Pe f. 1 limin. r. — patru versuri dedicate de Polyzois Kontos domnitorului, căruia i se adresează cu epitetul: 'ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΕ (Prea strălucite). Apoi începe: 'Ηγεμόνων Γεραρῶν...

Pe ff. 2-r.-4 v, prefața-dedicație către domn a lui Polyzois Kintos, în care aduce laude lui Alexandru Constantin Muruzi, «înflăcăratul iubitor al învățămîntului», care a înzestrat școlile din București cu profesori din cei mai învățați.

Pe ff. 5 lim. r.-7lim. r., prefața lui Constantin Caraioan.

ΘΗΣΑΥΡΟΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ
ΣΥΝΤΕΘΕΙΣ ΜΕΝ ΜΕΣΟΪΟΥ ΤΕ ΕΥΜΕΘΟΔΟΣ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΙΜΟΝΙΚΟΤΑΤΟΥ
ΙΑΤΡΟΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΪΩΑΝΝΟΥ
ΠΕΡΙΕΧΩΝ ΑΝΕΛΛΕΙΠΩΣ ΕΚ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ ΤΟ ΚΑΛΛΙΣΤΟΝ·
ΑΦΙΕΡΩΘΕΙΣ ΔΕ
ΤΟΙΣ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΟΓΙΜΟΙΣ ΤΙΟΙΣ ΤΟΥ ΥΨΗΛΟΤΑΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ
ΗΓΕΜΟΝΟΣ
ΠΑΣΗΣ ΟΥΓΓΡΟΒΛΑΧΙΑΣ ΚΥΡΙΟΥ ΙΩΑΝΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΜΟΥΡΟΥΖΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩ, ΓΕΩΡΓΙΩ, ΔΗΜΗΤΡΙΩ, ΝΙΚΟΛΑΩ, ΚΑΙ ΤΩ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΩ ΑΔΕΛΦΩ ΑΥΤΟΥ ΚΥΡΙΩ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ.
ΝΥΝ ΠΡΩΤΟΝ ΤΥΠΟΙΣ ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ
μετὰ προσδοκίας πολλῶν Καινῶν ἀναιδότων, καὶ ἀναγκαίων παραδειγμάτων φιλοπόνῳ σπουδῇ, καὶ ἀκριβεῖ διορθώσει τοῦ ἐν Ἰασίῳ ἐλαχίστου
ΠΟΛΥΖΩΙΗ ΚΟΝΤΟΥ
Διδασκάλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων.
ΤΟΜΟΣ Α.

ΕΝ ΒΟΥΔΑ
Ἐν τῇ Βασιλικῇ Τυπογραφίᾳ τῆς κατ' Οὐγγαρίαν Ἀκαδημίας. 1796.

C. Caraioan & Polyzois Kontos : *Comoara gramaticii,* Buda, 1796

Pe f. 7 lim. v. urmează 26 versuri sub titlul:

Ὁ ἐκδότης Ἑλλήνων παισὶ χαίρειν. (Editorul către copiii grecilor salutare).

La pagina 1-371 textul; pe f. 1 finală nenum. r. începe **Πίναξ τῶν ἐμπεριεχομένων τῷ Α. τόμῳ** (Tabla celor cuprinse în tomul I).

Tomul II cuprinde: 1 f. (titlul), după care, pe f. 1 lim. r., urmează: **Κατάλογος τῶν φιλαγάθων καὶ φιλελλήνων συνδρομητῶν, ὃυς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀνταμείψοι ἐκ τῶν πλουσίων αὐτοῦ δωρεῶν ἱκανὴν αἰτίαν, τῷ ἐκδοτῇ τῆς τοῦ τοιούτου συγγράμματος ἐκδόσεως παρασχόντας**

(Catalogul abonaților iubitori de bine și fileleni, pe care Dumnezeul întregii lumi să-i răsplătească din bogatele sale daruri, că au procurat editorului suficient motiv pentru publicarea acestei cărți). Lista abonaților se termină la f. 3 lim. v., cu următorii: **Οἱ σοφολογιώτατοι διδάσκαλοι τοῦ ἐν Βουκορεστίῳ Ἑλληνικοῦ σχολείου**

	Σώματα
Λάμηρος Φωτιάδης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων	5
Κωνσταντῖνος Ἰωάννου	3
Γεώργιος ὁ ἐξ Ἀμπελακίων	2

Οἱ Φιλόμουσοι μαθηταὶ τοῦ αὐτοῦ σχολείου

Σπυρίδων Ἱερεὺς Κερκυραῖος	1
Ἰωάννης Ἱερεὺς	1
Μανουήλ Τενέδιος Σαρῆς	1
Κυριακός παππᾶ Ἰωάννου ἐκ Καστορίας	1
Φώτιος Ἀναστασιάδης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων	1
Νικόλαος Ἀναστασιάδης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων	1
Δημήτριος Γεωργιάδης	1
Παρασκευᾶς Παπαζόγλους	1
Ἰωάννης παππᾶ Στώϊκα	1
Δημήτριος Γκίκας ὁ ἐν Εὐγενέσιν Ἐλλόγιμος	1
Κωνσταντῖνος Γραδεστιάνος	1
Ἀλέξανδρος Φιλιππέσκος	3
Γεώργιος Κρετζουλέσκος	1
Κωστάκης Κρετζουλέσκος	1
Γρηγόριος Γεωργάκη Φιλιππουπολίτης	1
Ἀλέξανδρος Κομανιάνος	2
Ἰωάννης Καρλόβας	1
Στέφανος Στωγιάνου ὁ ἐξ Ἀλβανιτοχωρίου	2
Γρηγόριος Τζιαλικόγλου Θεσσαλονικεύς	1
Χρηστόδουλος Δημητρίου ἐξ Ἰωαννίνων	1
Σέργιος Ἀνδρέου ἐκ Μεσσόβου	1
Ἄνθιμος Ἱεροδιάκονος	1
Ἰωάννης Ἰωάννου	1
Ἀναστάσιος Κορυδαλεύς	1
Μανουήλ Ἰωάννου Φούρκας	1
Μανουήλ Βοῖκου	1
Κωστάκης Μαξίμου	1
Ἰωάννης Κωνσταντίνου Βάμμεσση	1
Θωμᾶς Νούσια	1

Redăm această listă în limba romînă:

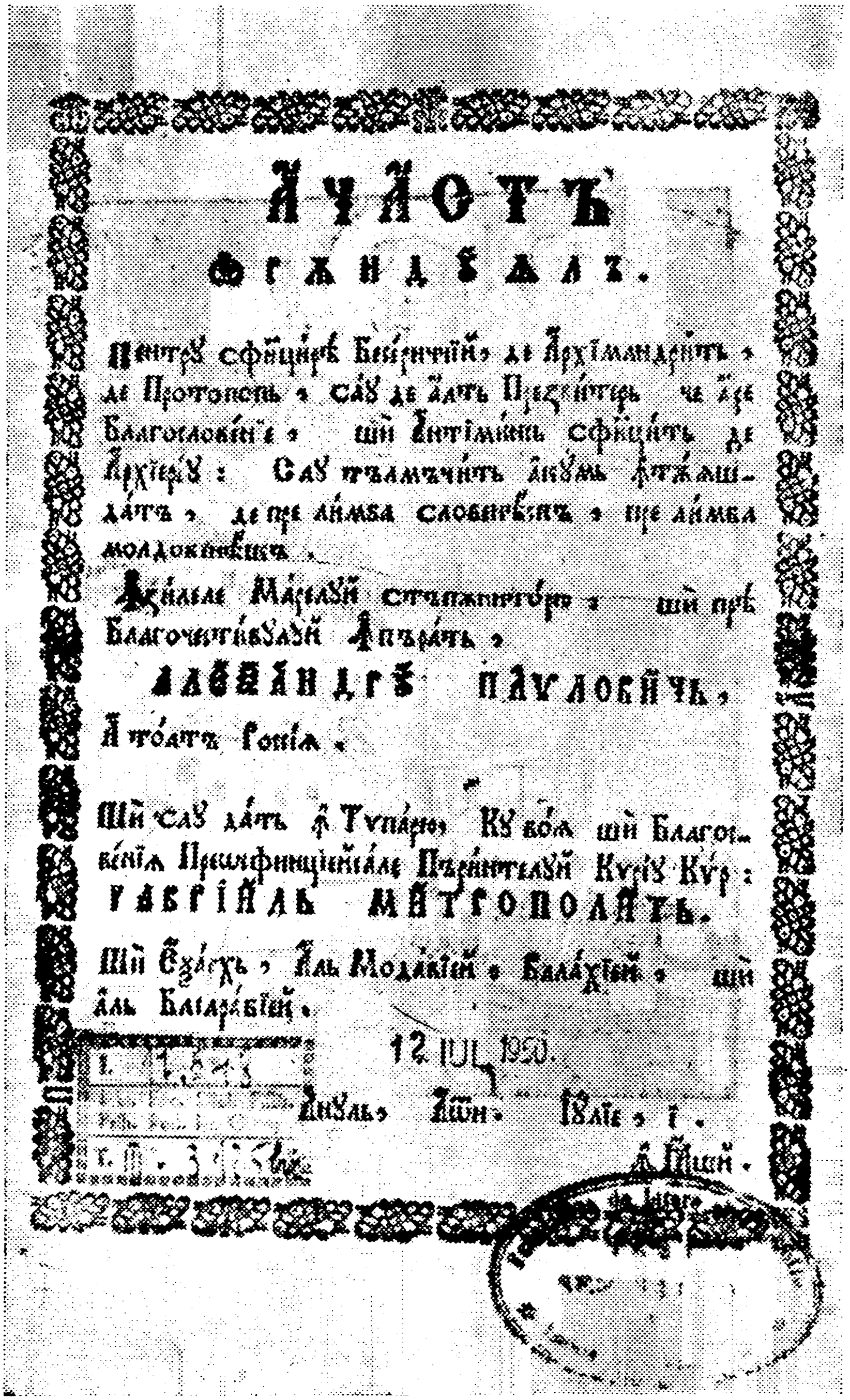

ЛУЛОТЪ
ОГЖНДЕАЛЪ.

Пентрѹ сфеціфѣ Бисѣрічіі, де Архімандрїт, де Протопопъ, саѹ де ăлтъ Пресвітеръ ка ăлъ Благословіте, шй Антімінсъ сфіцітъ де Архіерѹ: Саѹ тъмъчітъ ăнѹмъ ăтъжашдатъ, де пре аімеа словерѣнъ, пре аімеа молдовенѣшъ.

Ăнăлъ Мăрілѹй стъпанторѹ, шй пре Благочестівѹлѹй Домнѹ,

АЛЕКСАНДРѢ ПАВЛОВІЧЪ,

Ăнтъітъ Господ.

Шй саѹ дăтъ ă Тъпăрѹ Кѹ воа шй Благословеніа Прешфинцїнїăлъ Пăрінтелѹй Кѹрїѹ Кѹр:

ГАВРІЇЛЪ МИТРОПОЛИТЪ.

Шй Ексархъ, Ăлъ Молдовіей, Бălăхіей, шй ăлъ Бălăрăбіей.

12 IUL 1950.

Дінъ Ін. Вăс. 1.

Ăнăлъ.

Rînduiala sfinţirii bisericii, Iaşi, 1808

Prea învățații profesori ai școalei grecești din București.

	Exemplare
Lamiros Fotiade din Ianina	5
Constantin Ioan	5
Gheorghe din Ampelachia	2

Elevii iubitori de muze ai acestei școli.

Spiridon Preotul Kerkireanul	1
Ioan Preotul	1
Manuil Tenedios Saris	1
Chiriac Papaioan din Castoria	1
Fotie Anastasiadi din Ianina	1
Nicolae Anastasiadi din Ianina	1
Dimitrie Gheorghiadi	1
Paraschiv Papazoglu	1
Ioan Papastoica	1
Dimitrie Ghica cel învățat între nobili	1
Constantin Grădeșteanu	1
Alexandru Filipescu	3
Gheorghe Crețulescu	1
Costachi Crețulescu	1
Grigorie Gheorgaci Filipupolitul	1
Alexandru Comăneanu	2
Ioan Cîrlova	1
Ștefan Stoghianu din țărișoara Albaniei	2
Grigorie Țialicoglu Thesaloniceanul	1
Hristodul Dimitriu din Ianina	1
Serghie Andreu din Messova	1
Anthim Ierodiaconul	1
Ioan Ioan	1
Anastasie Coridaleu	1
Manuil Ioan Furca	1
Manuil Voicu	1
Costachi Maxim	1
Ioan Constantin Vameșu	1
Thoma Nusia	1

Paginile 1-441 cuprind textul, care începe cu Βιβλίον δ. Περὶ συντάξεως τῶν ὀκτὼ μερῶν τοῦ λόγου (Cartea a patra. Despre sintaxa celor opt părți ale cuvîntului). Pagina următoare (442) nenumerotată și foile 1-44 recto nenumerotate, cuprind: Ἔλεγχος τῶν ἐν τοῖς ἐδαφίοις ἐμπεριεχομένων καὶ μάλιστα τῶν ῥηματικῶν χρόνων καὶ προσώπων. Ὁ μὲν α. Ἑλληνικὸς ἀριθμὸς δείκνυσι τὸ βιβλίον, ὁ δὲ β. κοινὸς τὸ ἐδάφιον, οἷον ἄββαλε βιβλ : 5. ἐδ : 631. (Indice al celor cuprinse în paragrafe și mai ales al timpurilor verbale și al persoanelor. Cifra întîia grecească arată cartea, iar a doua comună — pragraful, care urcă pînă la cartea a șasea, paragraf. 631). Pe foile 44 nenumer. verso — 47 nenumer. verso urmează: Πίναξ τῶν ἐμπεριεχομένων τῳ β. τόμῳ (Tabla celor cuprinse în tomul II).

4. **Rînduiala sfințirii bisericii**, Iași, 1808.

ЙЧЙСТЪ' // ѡрѫндꙋѧлъ. // Пентрꙋ сфицирѣ бесѐриччїй, де Йрхїмандрѝть, // де Протопопь, сѧꙋ де ѧ҃лть Презвѝтерь че ѧ҃ре // Благословѐнїе, шѝ Йнтїмѝнсь сфицѝть де // Йрхїерѐꙋ: сѧꙋ тѣлмѣчѝть ѧ҃кꙋмь ѧтѫѫш - // дѧ́тѣ, де пре лѝмба словенѣ́скѣ, пре лѝмба // молдовенѣ́скѣ. // ѧ зѝлеле Мѧ́релꙋй стѣпѫнитѐрю, шѝ прѣ // благочестѝвꙋлꙋй ѧпѣрѧ́тѣ, // ѦЛЕ҃ѯЙНДРꙋ ПѦV-

DISSERTATIO

INAUGURALIS-MEDICO-PRACTICA

DE

COLICA SATURNINA.

QUAM CONSENSU ET AUCTORITATE

EXCELLENTISSIMI AC ILLUSTRISSIMI DOMINI

PRAESIDIS ET DIRECTORIS,

PERILLUSTRIS AC SPECTABILIS DOMINI DECANI,

NEC NON

CLARISSIMORUM D. D. PROFESSORUM,

PRO

DOCTORIS MEDICINAE LAUREA RITE OBTINENDA

IN ANTIQUISSIMA AC CELEBERRIMA UNIVERSITATE VINDOBONENSI

PUBLICAE DISQUISITIONI SUBMITTIT

MICHAEL de ZOTTA

Bucovinus.

In theses adnexas disputabitur in Universitatis aedibus die mensis Augusti MDCCCXXVI.

VINDOBONAE,

TYPIS ANTONII PICHLER.

1826.

Dr. Mihail Zotta, *De colica saturnina,* Viena, 1826

ЛОВЙЧЬ, // Й Тоатъ Россіѧ. // Шй сѧ дать ѧ Тунарю, Кѹ воѧ шй Благос[ло]-//вєнїѧ Прєѡсфинцїєй сале Пъринтелѹй Кѵріѹ Кѵр: // ГЯВРІЙЛЬ МЙТРОПРАЙТЬ. // Шй Єѯархь, Йль Мо[л]давїєй, Валахїєй, шй // аль Басарабїєй. // Ѧнѹль, аѿн. Їѹлїє, ї // ѧ Ѩшй.

In 4⁰ mic (16,5×22,7 cm). 2 foi nenumerotate+24 pagini numerotate.

Pe verso foii de titlu, o gravură în lemn reprezentînd pe Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe.

Pe f. 2 limin. r. și v., sub titlul «In știință să fie», se dau lămuriri și îndrumări privitoare la persoanele liturgice care au dreptul să oficieze ritualul sfințirii bisericilor.

La pagina 1 începe textul cu «Rînduiala ce să face la sf[i]nțirea Besericii de Arhimandritu, sau de Protopopulu, sau de altu Preotu carele are blagoslovenie de la Arhiereu».

Tiparul cu negru și roșu: titlul încadrat în chenar îngust de flori; textul are 26 (uneori 24 și 25) de rînduri pe pagină; titluri curente și reclame pe paginile textului; inițiale roșii la începutul alineatelor.

5. Mihail Zotta, **De colica saturnina,** Viena, 1826. — Latinește.

Dissertatio // inauguralis-medico-practica // de // COLICA SATURNINA // Quam consensu et auctoritate // excellentissimi ac illustrissimi domini // praesidis et directoris, // perillustris ac spectabilis domini decani, // nec non // Clarissimorum d.d. professorum, // pro // doctoris medicinae laurea rite obtinenda // in antiquissima ac celeberrima Universitate Vindobonensi // publicae disquisitioni submittit // MICHAEL de ZOTTA // Bucovinus. // In theses adnexas disputatibur in Universitatis aedibus // die... mensis Augusti MDCCCXXVI, // VINDOBONAE // Typis Antonii Pichler. // 1826.

In 8⁰ mic (12×19,8 cm), de 38 de pagini, numerotate I-IV și 5-37 ([—38].

Pe verso foii de titlu (p. II) — acest motto cu litere gotice: «Viele Menschen treiben Geschäfte, Künste, Handwerke, vermöge welcher sie beständig gewissen Schädlichkeiten ausgesetzt werden, welche dann nach der verschiedenen Dauer und dem verschiedenen Grade ihrer Wirkung bald blosse Anlage zur Krankheit, bald wirkliche Krankheit hervorbringen.

Ph. G. Hartmanns Theorie der Krankheit».

La pp. III-IV avem:

PROOEMIUM

Placuit veteribus instituere, ut prius quam summos in medicina honores attingere liceat, tractamen aliquod ex vasto scientiae medicae campo publicae submittatur eruditorum disquisitioni. Huic ego legi satisfacturus, colicam saturninam pertractandam selegi. Non est autem, quod speres nova audire Lector benevole! quum enim propria experientia angustis circumscriptia sit limitibus, quae bona, et per experientiam comprobata in virorum clarissimorum operibus inveni; sedulo colligere, cum casibus, in clinico obersavitis comparare, et in unum totum componere adnitebar. Vale et fave.

Dabam Vindobonae die 11. August 1826.

AUCTOR

De la p. 5 începe textul. La pp. 36-37, bibliografia («Auctores»). La p. 38, «Theses».

*

În rîndurile următoare ale expunerii noastre de față adăugăm — așa cum ne-am propus de la început — cîteva îndreptări și completări la unele descrieri din *Bibliografia romînească veche*. Numerele de ordine ale acestor completări și îndreptări corespund acelora sub care cărțile respective sînt descrise de I. Bianu, N. Hodoș și D. Simonescu, în *Bibliografia romînească veche*, t. 1-IV, București, 1903-1944.

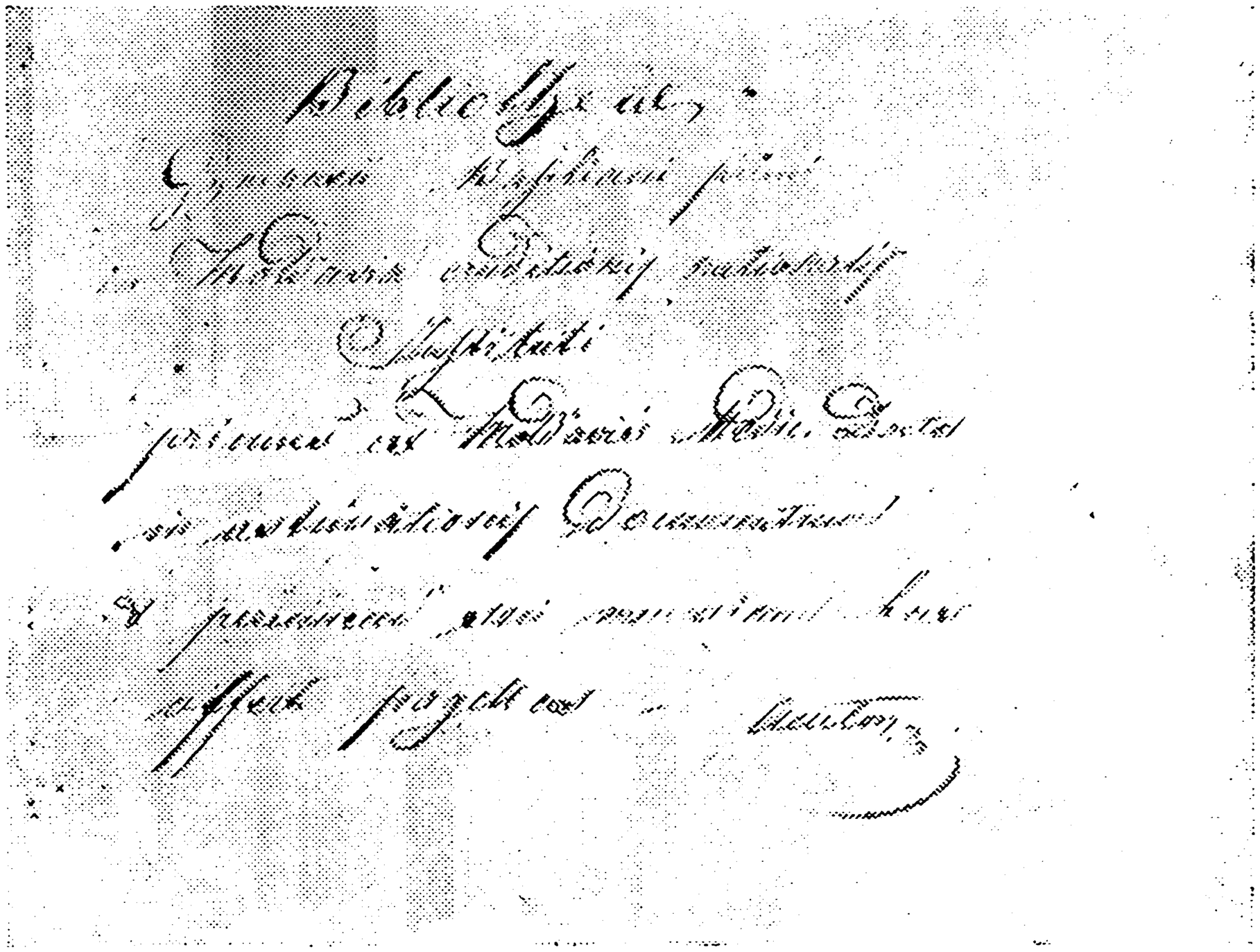

Dedicația autografă a d-rului M. Zotta pe cartea sa „De colica saturnina" (Viena, 1826)

149. **Tomul Bucuriei,** Rîmnic, 1705. — Grecește.

La descrierea acestei cărți în *Bibliografia romînească veche*, t. I, pp. 463-466, s-a făcut o eroare în arătarea paginației foilor. De fapt, între cele 18 foi numerotate de la început și cele 640 pagini menționate în *Bibliografia romînească veche*, există încă 134 pagini+1 foaie albă. Cartea are, deci, în total, 18 foi numerotate+134 pagini+1 foaie albă+640 pagini. Cuprinsul cărții rămîne, însă, cel arătat în pagina ei de titlu.

222. Dimitrie Cantemir, **Descrierea Moldovei,** traducere de Vasile Levșin, Moscova, 1789. — Rusește.

La descrierea din *Bibliografia romînească veche*, t. IV, pp. 105-106, adăugăm următoarele:

La Biblioteca Universității din Iași există exemplare ale acestei cărți (în aceeași ediție), la care pagina de titlu prezintă încă două variante de redactare a ei. Una din ele este următoarea:

ДИМИТРІЯ КАНТЕМИРА, // бывшаго князя въ молдавіи, // историческое, географическое // и политическое // ОПИСАНІЕ // МОЛДАВІИ // съ // жизнію сочинителя, // Съ Нямецкаго преложенія перевелъ // Василій Левшинъ. // МОСКВА. // Въ Университетской Типографіи, // у Н. Новикова, // 1789.

Pagina de titlu a celuilalt exemplar[5] are trei cuvinte mai mult (rîndurile 9 şi 10): „и чертежемъ земли" («şi cu schiţa ţării»):

ДИМИТРІЯ КАНТЕМИРА, // бывшаго князя въ молдавіи, // ИСТОРИЧЕСКОЕ, ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ // И ПОЛИТИЧЕСКОЕ // ОПИСАНІЕ // МОЛДАВІИ // съ // Жизнію сочинителя // и // чертежемъ земли, // Съ нѣмецкаго преложенія перевелъ // Василій Левшинъ. // МОСКВА. // Въ Университетской Типографіи, // У, Н. Новикова, // 1789.

In afară de aceasta, în exemplarele de la Biblioteca Universitară din Iaşi, ale căror pagini de titlu sînt redactate sub forma variantelor arătate mai sus, la finele capitolului intitulat Жизнь Димитрія Кантемиря князя Молдавскаго, (Viaţa lui Dimitrie Cantemir, Principele Moldovei), p. XXXIV, lipseşte semnătura lui Schmidt, menţionată de *Bibliografia romînească veche* ca existînd în exemplarul descris de ea.

Restul cuprinsului e acelaşi în toate cele trei variante ale acestei ediţii.

328. M. Demian, **Tableau géographique,** I-II, traducere din nemţeşte Paris, 1809. — Franţuzeşte.

La descrierea din *Bibliografia romînească veche,* t. IV, p. 129, — unde se reproduce notiţa bibliografică a lui A. Veress, *Bibliografia romîno-ungară,* vol. II, p. 175, nr. 991, aducem următoarele rectificări şi completări (după exemplarul existent la Biblioteca Universităţii din Iaşi).

Numele autorului acestei cărţi — dat în titlul ei — este M. Demian, deci nu Ion Demian, cum e reprodus în *Bibliografia romînească veche,* după Veress. Titlul complet şi exact al cărţii este:

Tableau // géographique et politique // des royaumes // de Hongrie, // d'Esclavonie, de Croatie,// et de la grande principauté // de Transilvanie; par M. Demian, // Officier Autrichien // Traduit de l'allemand. // Publié par MM. Roth et Raymond, // Editeurs de la Statistique générale de la Monarchie // autrichienne. // Tome premier. // A Paris. // Chez S. C. L'Huillier, Libraire, rue Saint-Jacques, no. 55. // 1809.

In 8° (12,5×20 cm), 2 foi nepaginate+XVI pagini+o hartă+360 pagini.

Tomul II: acelaşi titlu.

In 8° (12,5×20 cm), 2 foi nepaginate+429 pagini.

Tom. I cuprinde: titlul fals şi titlul (pe cele 2 foi nepaginate de la început), o «Notice historique», alcătuită de traducători (pp. I-XVI), harta Ungariei, Transilvaniei şi a ţărilor adiacente, textul (pp. 1-355) şi tabla de materii (pp. 356-360).

Tom. II cuprinde: titlul fals şi titlul (pe primele 2 foi nepaginate), textul tratînd despre «Esclavonie» (p. 1), «Croatie» (p. 73), «Statistique de la Grande Principauté de Transilvanie» (p. 379), şi tabla de materii (pp. 483-492).

Reproducem pasajul ultim din notiţa introductivă de la începutul tom. I:

«Le Tableau de la Hongrie, divisé en deux parties, l'une géographique et l'autre politique, ainsi que l'auteur les a nommées, ne comprenoit point la Transilvanie, qui en

5. Exemplarul de la Biblioteca Universitară din Iaşi, cu titlul redactat în forma aceasta, poartă, pe foaia de titlu, semnătura lui «A. Hăjdeu».

TABLEAU

GÉOGRAPHIQUE ET POLITIQUE

DES ROYAUMES

DE HONGRIE,

D'ESCLAVONIE, DE CROATIE

ET DE LA GRANDE PRINCIPAUTÉ

DE TRANSILVANIE;

PAR M. DEMIAN,

Officier Autrichien.

TRADUIT DE L'ALLEMAND.

PUBLIÉ PAR MM. ROTH ET RAYMOND,

Editeurs de LA STATISTIQUE GÉNÉRALE DE LA MONARCHIE AUTRICHIENNE.

TOME PREMIER.

A PARIS,

Chez S. C. L'HUILLIER, Libraire, rue Saint-Jacques, n° 55.

1809

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

M. Demian, *Tableau géographique*, Paris, 1809

effet a son gouvernement séparé, et des lois qui lui sont propres. Mais comme cette principauté, dans l'esprit de tous les lecteurs, et par sa position, se trouve constamment confondue avec la Hongrie, nous avons cru devoir l'y réunir. Cette addition a été facile, puisque le même ecrivain, M. Demian, avoit publié une Statistique particulière de la Transilvanie».

873. **Cele 9 cîntări din Psaltire,** Iași, 1815.

La descrierea din *Bibliografia romînească veche,* t. III, pp. 116-117, adăugăm următoarele :

Cartea aceasta s-a tipărit, în cursul aceluiași an, în două ediții, respectiv serii. Cele două serii se recunosc ca atare printr-un șir de caracteristici deosebitoare, dintre care notăm următoarele :

Chenarele foii de titlu (recto și verso) se deosebesc întrucîtva de la o ediție la alta. La pagina 21, într-una din ediții (s-o numim «α»), cuvîntul «irmosul» din rîndul întîi e tipărit cu litere de mărime mijlocie, iar în cealaltă din ediții (s-o numim «β»), același cuvînt e tipărit cu litere mai mari. Pe aceeași pagină, la ed. «β», reclama (cuvîntul «cîntare») e pusă corect jos, în colțul din dreapta, iar în ed. « α » e urcat, din eroare, în continuarea rîndului 27. Pagina 28 are — în ed. «α» — 27 de rînduri, iar în ed «β» numai 26, deoarece ultimul rînd (al 27-lea) din ed «α» se găsește — în ed. «β» — pe pagina următoare (a 29-a), în rîndul întîi. Pagina 29, la rîndul ei, are în seria (sau ediția) «α» numai 26 de rînduri, pe cînd în seria «β» are 28 de rînduri, datorită faptului că la seria din urmă («β») se mai adaugă la sfîrșitul paginii 29 un rînd în plus, care în seria « α » e trecut pe pagina următoare (a 30-a). De aceea, la paginile 28 și 29, nici reclamele nu sînt aceleași la ambele serii. Ornamentele de la paginile 66, 67, 68, 69, 71, 73, 74 sînt deosebite de la o serie la alta. Etc.

Biblioteca Universității din Iași posedă cîte un exemplar din ambele serii (respectiv ediții).

1052. **Slujba Sfîntului martir Ioan din Trapezunt,** Iași, 1819. — Grecește.

La descrierea din *Bibliografia romînească veche, t.* III, pp. 315-316, adăugăm următoarele :

Un exemplar al acestei cărți, ce se păstrează, de asemenea, la Biblioteca Universității din Iași, are la fine încă o foaie, nenumerotată, cuprinzînd — numai recto — data referitoare la moaștele Sf. Ioan cel Nou, sub titlul : **ΤΟ ΕΝ ΣΟΤΖΑΒΗ ΣΩΖΟΜΕΝΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ. // ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΕΚ ΤΟΥ ΜΟΛΔΑΒΙΚΟΥ** (Memorial păstrat la Suceava. Tradus din moldovenește). Începe : **Τοῦτο τὸ ἅγιον λείψανον ἐκομίσθη ἀπὸ τὴν Λευκόπολιν (Ἀκκερμὰν) ζήλῳ καὶ ὀπουδῇ τοῦ ἁοιδίμου Ἀλεξάνδρου Ἡγεμόνος...** Acest memorial este, de fapt, transpunerea în grecește a unei părți (a treimii de la început) din *«Înștiințare pentru moaștele marelui mucenicu Ioannu celu Nou de la Soceavă, cu ce pricină s-au luatu de la Moldova și la această vreme unde să află»,* care se găsește în *Antologhionul* tipărit la Iași în 1806, după «Slujba Sfîntului marelui mucenicu Ioannu celu Nou de la Suceavă» (f. 9 v-11 v), precum și în *Antologhionul* tipărit în 1755 (tot la Iași).

1148. Antim, Patriarhul Ierusalimului, **Invățătură părintească,** traducere de Meletie, Episcopul Hușului, Iași, 1822.

La descrierea din *Bibliografia romînească veche,* t. III, p. 391 și t. IV, p. 310, adăugăm urrmătoarele :

Pe copertele exterioare ale unor exemplare ale acestei cărți, ce se găsesc la Biblioteca Universității din Iași, sînt imprimate cîte un ornament floral în locul Serafimului de pe exemplarul descris în *Bibliografia romînească veche.*

1318. Ştefan Margela, **Gamatică russască şi rumîniască**, I-III, Sanctpeterburg, 1827. — Rusește și romînește.

La cele arătate în *Bibliografia romînească veche*, t. III, pp. 542-544, şi t. IV, pp. 316-317, de adăugat următoarele:

Un exemplar complet al acestei cărţi (cuprinzînd tom. I-III), se găseşte la Biblioteca Universitară din Iaşi. Iată cuprinsul lui:

Tom. I e ca cel descris în *Bibliografia romînească veche*.

Tom. II are încă o tabelă, în afară de cea semnalată în *Bibliografia romînească veche*. Prima din ele (intercalată între pp. 58-59), are titlul următor: «Tăbliţă a ce-lor patru plecări a numi-lor îmfiinţătoari... Număr-ul singuratic... Număr-ul multoratic». Cea de-a doua tabelă, intercalată între pp. 114-115, este cea menţionată în *Bibliografia romînească veche*.

Tom. III nu are foaie de titlu specială, ca primele două, dar e intitulat tot „книга вторая" respectiv «tomul al doile» şi are, după cele 159 pagini, al căror cuprins e arătat în t. IV al *Bibliografiei romînești vechi*, încă patru foi nenumerotate şi şase pagini numerotate cu cifre latine. Primele 3 foi nenumerotate conţin o «scară» a cuprinsului tomului III, iar a parta e albă. Paginile I-IV cuprind: О румынскихъ буквахъ (Despre literele romînești), iar la pagina VI citim: О другихъ знакахъ (Despre alte semne).

Prof. I. SERAFINCEAN